

મળવાનું ઠેકાણું :
શ્રી અ. ભા. સ્વ. સ્થાનકવાસી
જૈનશાસ્ત્રોદ્ધાર સમિતિ,
ઠે. ગરેડિયા કુવા રોડ,
રાજકોટ, (સૌરાષ્ટ્ર)

Published by :
Shri Akhil Bharat S. S.
Jain Shastroddhara Samiti,
Garedia Kuva Road, RAJKOT,
(Saurashtra), W. Ry, India.

ये नाम केचिदिह नः प्रथयन्त्यवज्ञां,
जानन्ति ते किमपि तान् प्रति नैष यत्नः ।
उत्पत्स्यतेऽस्ति मम कोऽपि समानधर्मा,
कालोद्दयं निरवधिर्विपुला च पृथ्वी ॥ १ ॥

हरिगीतच्छन्दः

करते अवज्ञा जो हमारी यत्न ना उनके लिये ।
जो जानते हैं तच्च कुछ फिर यत्न ना उनके लिये ॥
जनमेगा मुझसा व्यक्ति कोड तच्च इससे पायगा ।
है काल निरवधि विपुलपृथ्वी ध्यान में यह लायगा ॥ १ ॥

મૂલ્ય રૂ. ૪૦-૦૦

પ્રથમ આવૃત્તિ પ્રત ૧૨૦૦
વીર સંવત્ ૨૫૦૦
વિક્રમ સંવત્ ૨૦૩૨
ઈસવીસન ૧૯૭૫

: મુદ્રક :
મણિલાલ છગનલાલ શાહ
નવપ્રભાત પ્રિન્ટીંગ પ્રેસ,
ધીકાંટા રોડ, અમદાવાદ,

શ્રીયુત મણીલાલ પોપટલાલ વોરાનો સંક્ષિપ્ત પરિચય

વઢવાણ શહેરમાં શ્રાવક ધર્મપરાયણ પોપટલાલ જ્યેષ્ઠભાઈ નામના એક સુશ્રાવક વણિક ગૃહસ્થ રહેતા હતાં જેઓ સદા જૈનધર્મમાં અટલ શ્રદ્ધા યુક્ત બની વણિકવૃત્તિથી (વ્યાપારથી) પોતાના કુટુંબની આજીવિકા ચલાવતા હતા. તેમના ધર્મપત્નિએ સંવત ૧૯૬૧ ના જેઠ સુદ ૮ ના દિવસે એક પુત્રરત્નને જન્મ આપ્યો જેમનું નામ મણીલાલ રાખવામાં આવ્યું પોપટલાલ-ભાઈનો આ પુત્ર તેમનું ચોથું સતાન અને બીજા પુત્ર હતા.

મણીલાલભાઈના પિતાશ્રીએ તેમને નાનપણથી જ જૈનધર્મમાં શ્રદ્ધાવાન બનવાની પ્રેરણા આપી તેમને બી. એ. સુધી અભ્યાસ કરાવી સુયોગ્ય બનાવ્યા.

યોગ્ય ઉમરે પહોંચતાં સંવત ૧૯૭૭ ના મહા માસમાં બોટાદના ગોપાણી કુળભૂષણ ઠાકરશીભાઈની સુપુત્રિ રંભાબહેન સાથે તેમના લગ્ન કરવામાં આવ્યા.

મણીલાલભાઈનામાં પોતાના માતૃપિતાના ઉચ્ચ ધાર્મિક સંસ્કાર બાળ-વયથી જ એતપ્રેત થયેલા તેથી તેઓ સાધુ સાધ્વી મુનિરાજો પાસેથી વ્યા-ખ્યાન વાણી સાંભળતા અને આ ઉત્તમ સત્સંગના પ્રતાપથી તેઓ નિઃસંતાન હોવા છતાં કેવળ અડતાલીસ વર્ષની વયમાં જ તેઓએ શ્રાવકના વ્રતોમાં ઉત્તમ એવું ચોથું વ્રત (બ્રહ્મચર્ય વ્રત)નો અંગીકાર કરી કાળજીપૂર્વક તે વ્રતના પાલનપાં તત્પર રહે છે.

તેઓએ ધાર્મિક અભ્યાસમાં પણ પોતાનો અભ્યાસ આગળ વધારી શ્રી દશવૈકલિકસૂત્ર તથા ઉત્તરાધ્યયનસૂત્ર કંઠસ્થ કરેલ છે. અને પ્રતિદિન પરોઢિએ તેની સંજ્ઞા કરે છે. આ ઉત્તમ વાંચન તથા ધર્મારાધનના પ્રતાપે તેઓશ્રીને પંદરેક વર્ષ પહેલાં મુનિદીક્ષા ધારણ કરવાના ઉત્કટ ભાવ થયેલા પરંતુ કેટલાક કૌટુંબિક કારણોસર તેમ થઈ શકેલ નથી. તો પણ તેઓએ વ્રતો અંગીકાર કરેલા જ છે. તેમજ દરરોજ ચાર કે પાંચ સામાયિક અવિ-ચિન્ન પણ કરે છે.

તેમની આ પ્રવૃત્તિમાં તેમના ધર્મપરાયણ પત્નિ તરફથી પણ પ્રોત્સાહન તથા સાથ મળતા રહેવાથી તેમની ધર્મ પરાયણતા વિશેષ રીતે દીપી ઉઠે છે.

તેમના ધર્મપત્નિ રંભાબહેન પણ દરરોજ ૬-૭ સામાયિકો કરે છે. તેઓએ દશવૈકલિક તથા ઉત્તરાધ્યયન સૂત્રોના કેટલાક અધ્યયનો કંઠસ્થ પણ કરેલા છે. તેઓ પણ દીક્ષા સ્વીકારવાના ભાવ સાથે તત્પર થયેલા પરંતુ મણિભાઈના રોકાણથી તેમને પણ તે માટે થંભી જવું પડ્યું.

મણીભાઈ છેલ્લા પિસ્તાળીસ વર્ષથી અમદાવાદમાં જ રહે છે. હાલ તેઓ નિવૃત્તિ પરાયણ હવન ગુજરે છે.

શાસ્ત્રોદ્ધારક પૂ. પા. આચાર્ય મહારાજશ્રી ધાત્રીલાલજી મ. સા.ના સમાગમમાં પણ તેઓ અનેકવાર આવેલ અને તેમના સહુપદેશનો લાભ મેળવેલ જેથી તેઓના તરફ તેમની ઘણી શ્રદ્ધાભક્તિ હતી અને છે.

તેઓશ્રીના આ શાસ્ત્રોદ્ધારના કાર્યને પોતે વર્ષોથી તેમના પ્રકાશનો ગુણે છે અને તેનો લાભ લે છે. જેથી કરીને તેમના પ્રકાશનો પ્રત્યે ઉત્કટભાવના પેદા થઈ કે આ સમાજના રક્ષણ માટે આ મોહિત્ય અનુપમ અને આદરણીય છે. આચાર્યશ્રી આવી અતિવૃદ્ધ અવસ્થામાં હોવા છતાં પણ હવનપર્યન્ત આવી અવિરત શ્રમ લીધેલ છે. તો તે માટે આપણે પણ આ કાર્યમાં સહાયક બનવું જ જોઈએ. કારણ મોક્ષમાર્ગનું આ એક દિવ્ય સાધન છે, આમ વિચારી તેઓએ સમિતિને વખતોવખત મદદ કરી છે, અને આ સૂચના પ્રકાશન માટે તેઓશ્રીએ રૂ. ૫૦૦૧) પાંચ હજાર એકની ઊદારતાભરી સહાય કરેલ છે. અને ભવિષ્યમાં પણ આ કાર્યને પાંચ ઊતારવા તેમની સહાયતાનો પ્રવાહ ચાલુ રાખશે. એજ આશા.

મંત્રીઓ,

શ્રી અ. ભા. સ્થા. જૈન શાસ્ત્રોદ્ધાર સમિતિ.

શ્રીમાન શેઠ શ્રી મણીલાલ પોપટલાલભાઈ વોરા
અમદાવાદ

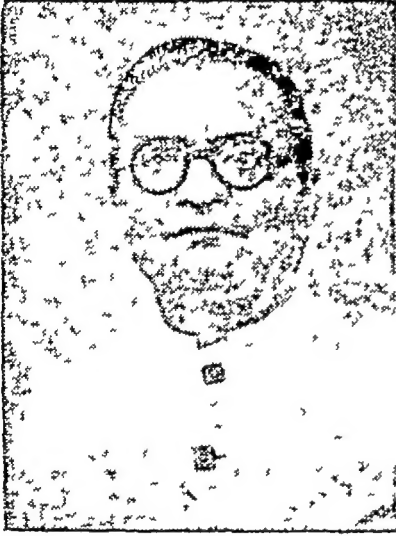
આવમુરખીશ્રીઓ

શ્રી શાંતિલાલ મંગળદાસભાઈ
અમદાવાદ

(સ્વ.) શ્રીશામભાઈ વેલભાઈ
વીરાણી-રાજકોટ

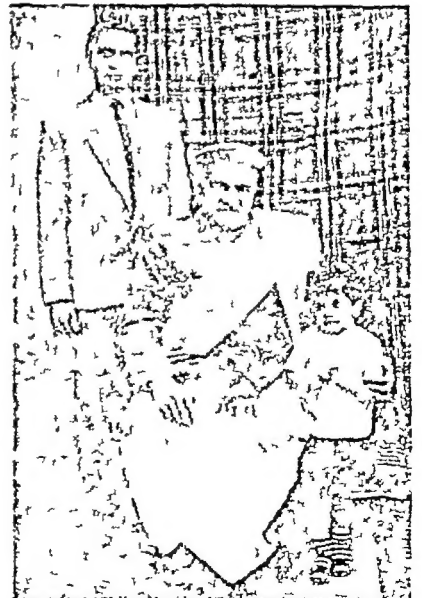
શ્રી ચૌપટલાલ માવજીભાઈ-મહેતા

(સ્વ.) શ્રી છગનલાલ શામળદાસ
ભાવસાર-અમદાવાદ.

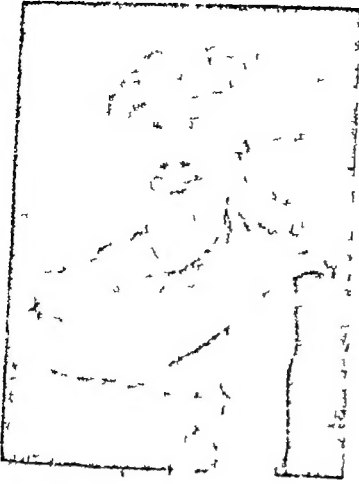

શ્રીશામભાઈ શામભાઈ
વીરાણી-રાજકોટ.

વચ્ચે વેટેલા-લાલાજી કિશનચંદજી સા. જોદરી
ડમેલા-સુપુત્ર ચિ. મહેતાવચંદજી સા.
નાના-અનિલકુમાર જૈન દોયતા દિલ્હી

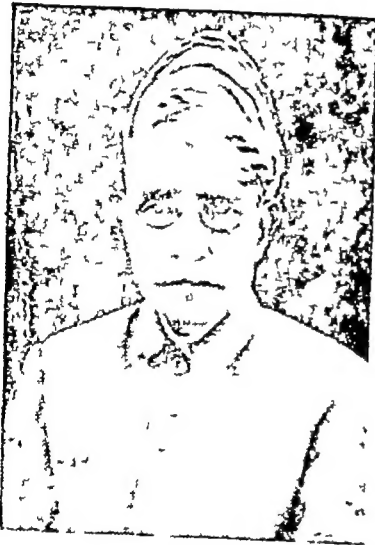
આધ્યમુરખીશ્રીઓ

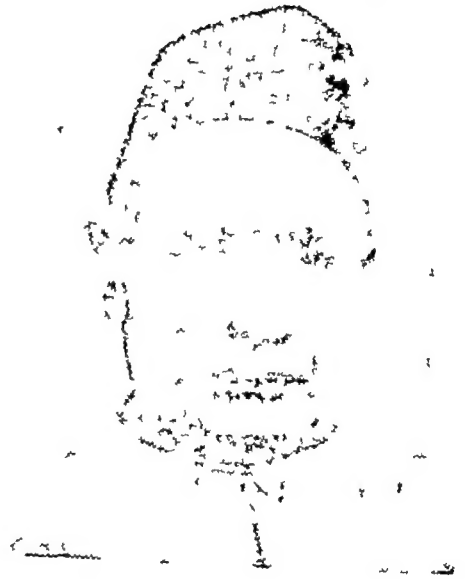
પાલનપુરવાલા
કોઠારી અમુલખચંદ મલુકચંદ

ભાનુભાઈ કેશવલાલ ભણુસાની
પાલનપુર-મુખ્ય

શેઠ શ્રી મોહનજી અગરચંદજી
શેઠિયા વીકાનેર

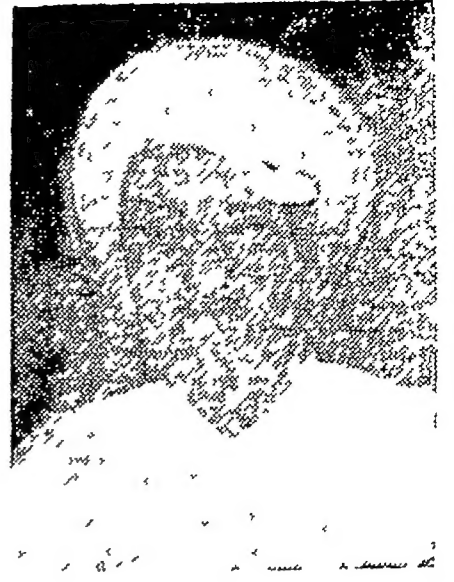
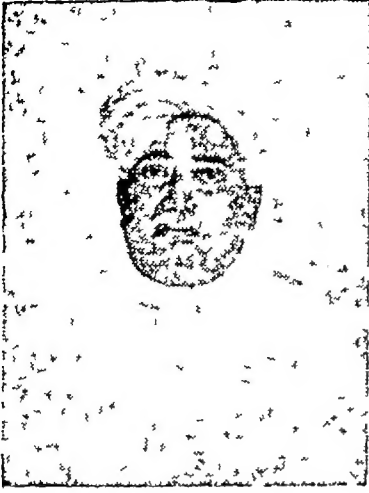
ભોગીલાલ છગનલાલ ભાવસાર
સરસપુર-અમદાવાદ

શ્રીમાન લાલાજી હજારીલાલજી
જાવેરી-દેહલી

શેઠ શ્રી લક્ષ્મીચંદ જસકરણુ ઝવેરી
પાલનપુર

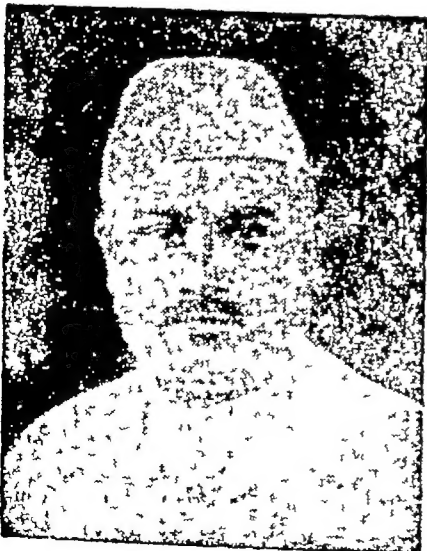

(સ્વ.) શેઠશ્રી હરખચંદ કાલીદાસ વારિયા સ્વ. શેઠશ્રી જીવરાજભાઈ મૂલચંદભાઈ
ભાણવડ.

(સ્વ.) શેઠશ્રી દિનેશભાઈ કાંતિલાલ શાહ
અમદાવાદ.

(સ્વ.) શેઠ રંગજીભાઈ મોહનલાલ શાહ
અમદાવાદ.

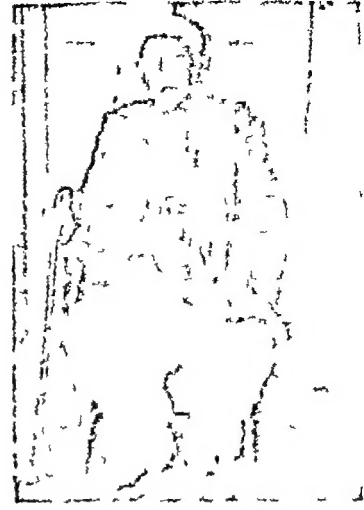
શેઠશ્રી જેસિંગભાઈ પોચાલાલભાઈ
અમદાવાદ

સ્વ. શેઠશ્રી આત્મારામ માણેકલાલ
અમદાવાદ

આચમુરુચીશ્રીઓ

પન્નાલાલજી હોગમલજી પારખ
અમલનેર નગરપાલિકાધ્યક્ષ

શ્રીમાન્ શેઠ લાલાજી કપૂરચન્દ્રજી
નાહટા, મુ. દેહલી

શ્રી પ્રજ્ઞલાલ દુર્લભલજી પારેખ
રાજકોટ.

કેશરી હરજીવિન્દ જેથલજી
રાજકોટ.

શેઠશ્રી મણીલાલ જેઠલાલ
ખાલનપુરવાળા

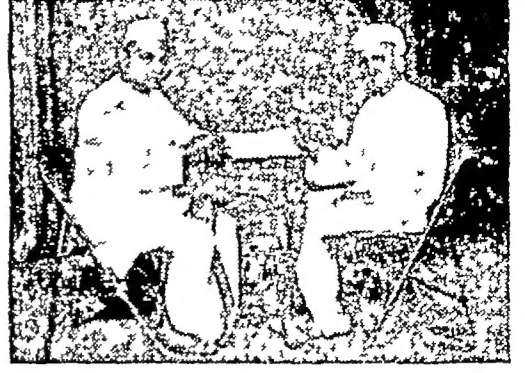

શ્રીમાન્ લાલાજી પન્નાલલજી નાહટા
સપરિવાર દિલ્લી

આધિપતિશ્રીઓ

પટેલ ડાસાભાઈ ગોપાલદાસ
મુ. સાણુંદ (જ. અમદાવાદ)

૧ અમીચંદભાઈ તથા
૨ ગીરવરભાઈ બાટવિયા મુ. બેંગલોર

શાહજી શ્રી મોડીલાલજી ગલુન્ડિયા
મુ. ઉદયપુર

મદ્રાસવાલા સ્વર્ગસ્થ ન્યાયમૂર્તિ
રતીલાલભાઈ ભાયચંદભાઈ મહેતા

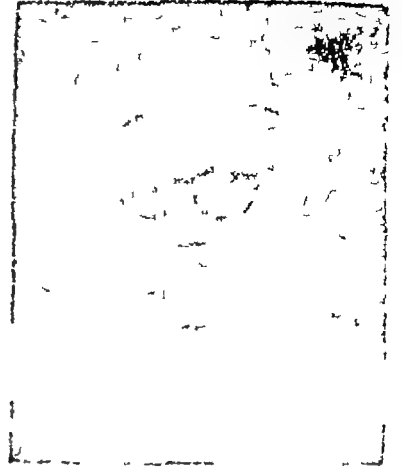
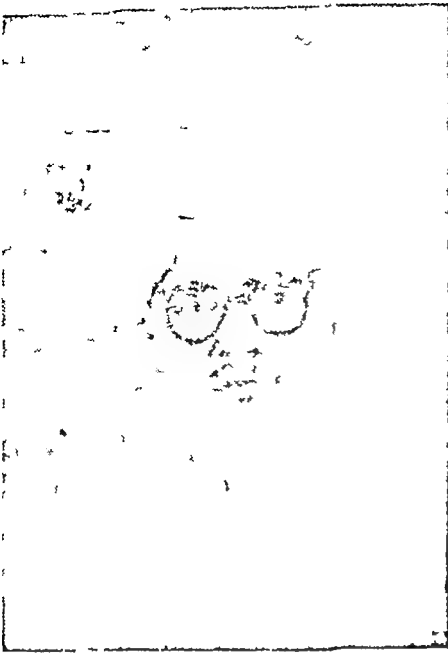

સ્વ. શેઠ માણેકચંદ નેમચંદ
મુ. માંગરોલ

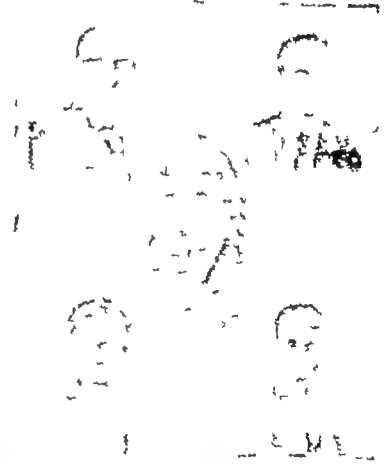
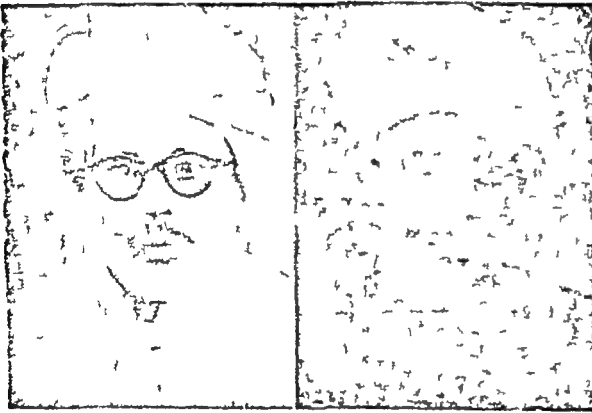

અમલનેર

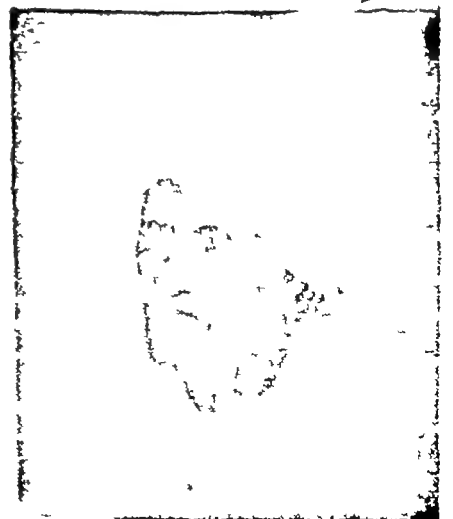
પારખ હોગમલજી મુલતાનમલજી
શેઠ રઘુનાથમલજી, શેઠ વાલુલાલજી
,, પન્નાલાલજી, શેઠ સુગનચંદજી

શ્રીમાન્ શેઠ ધનરાજજી પન્નાલાલજી
શ્રીમાન્ શેઠ કાનુંગા ધિંગડમલજી અમદાવાદ જાંગડા, મુ. જાલના (મહારાષ્ટ્ર)

શેઠ શ્રી મિશ્રીલાલજી લાલચંદજી સા. લુણિયા શેઠ પ્રભુદાસભાઈ મૂલશભાઈ દોશી
તથા શેઠશ્રી જેવંતરાજજી અમદાવાદ રાજકોટ

અવેરી રસીકજી ભણોલાલ મહેતા
મદ્રાસ

સ્વ. શ્રીમાન્ શેઠશ્રી મુકનચંદજી સાં
વાલિયા પાલી મારવાડ

આવમુરખીશ્રીઓ

સ્વ. શેઠશ્રી હરિલાલ અનોપચંદ શાહ અંભાત. સ્વ. શેઠ શ્રી તારાચંદજી સાહેવ ગેલડા મદ્રાસ.

શેઠશ્રી ચીમનલાલજી કાશ્વભંદજી અજીતવાલે (સપરિવાર)

શેઠ શ્રી કીશનલાલજી ફુલચંદજો લુણિયા વેંગલોરવાલે

ઘચ્છે વેટેલા-મોટાભાઈ શ્રીમાન્ મૂલચંદજી
જવાહીરલાલજી વરડિયા
ઘાજુમા વેટેલા-ભાઈ મિશ્રીલાલજી વરડિયા
ડમેલા-ભાઈ પૂનમચંદજી વરડિયા

શ્રીમાન્ શેઠશ્રી
શ્રીવરાજજી સા. ચોરડિયા
મુ૦ મદ્રાસ

આધ્યમુખીશ્રીઓ

(સ્વ.) શેઠશ્રી ધારશીભાઈ જીવણલાલ
બારસી

શ્રીમાન્ શેઠ જગજીવનભાઈ રતનસીભાઈ
બગડિયા, મુ. દામનગર

માનવંતા આદ્ય
મુરખી શેઠ શ્રી
માણેકલાલભાઈ
અમુલખભાઈ મહેતા
ઘાટકોપર-મુ બઈ

શ્રી વીનોદકુમાર
વિરાણી
રાજકોટ

શેઠશ્રી દેવચંદભાઈ ફાળલાલભાઈ
વલાણી-મુરત

સ્વ. સુધીરભાઈ જયતીલાલ ઝવેરી
મુંબઈ.

प्रज्ञापनासूत्र भाग दूसरे की विषयानुक्रमणिका

क्रमांक	विषय	पृष्ठांक
तीसरा पद—		
१	दिशाकेअनुपात से अल्पबहुत्व का कथन	१-८
२	विशेष प्रकार के जीवों का अल्पबहुत्वकथन	८-४७
३	गतिद्वारको लेकर अल्प बहुत्वका कथन	४७-५३
४	सेन्द्रियजीवों का निरूपण	५३-७१
५	कायद्वार का निरूपण	७१-९२
६	सूक्ष्म एवं बादरकायका निरूपण	९२-११५
७	बादर जीवों के अल्प बहुत्व का कथन	११६-१४७
८	सूक्ष्म एवं बादर जीवों के अल्पबहुत्व कथन	१४७-१६९
९	सूक्ष्मबादर पृथ्विकायिकादिजीवों के अल्प	
	बहुत्व का कथन १६९-१९०	
१०	लेश्यावाले एवं विनालेश्यावाले जीवों के	
	अल्पबहुत्व का कथन १९१-२०४	
११	सम्यग्दृष्टि एवं मिथ्यादृष्टिवाले जीवों के	
	अल्पबहुत्व का कथन २०४-२०६	
१२	ज्ञानी एवं अज्ञानी जीवों के अल्पबहुत्व का कथन	२०६-२१४
१३	संयत एवं असंयतजीवों के अल्पबहुत्व का कथन	२१४-२२०
१४	उपयोगवाले जीवों के अल्पबहुत्व का कथन	२२०-२२१
१५	आहारक अनाहारक जीवों के अल्पबहुत्व का कथन	२२१-२२३
१६	भाषक, अभाषक एवं परीतापरीत जीवों के	
	अल्प बहुत्व का कथन २२३-२३१	
१७	सूक्ष्म एवं बादरादि एवं संज्ञी असंज्ञी जीवों का अल्पबहुत्व	२३१-२३३
१८	भव्याभव्यादि का स्वरूप	२३३-२३५
१९	धर्माधर्मास्तिकाय जीवों के अल्प बहुत्वका निरूपण	२३५-२५८
२०	जीव एवं पुद्गल के अल्प बहुत्व का कथन	२५८-२६३
२१	क्षेत्रानुसार जीव पुद्गलों का निरूपण	२६३-२६६
२२	क्षेत्रानुसार नैरयिकों के अल्पबहुत्व का विचार	२६७-२८५
२३	भवनपति देवों के अल्प बहुत्व का निरूपण	२८६-३०९
२४	क्षेत्रानुसार द्वीन्द्रियादिका अल्पबहुत्व	३०९-३२५

२५	क्षेत्रानुसार पंचेन्द्रियादिका अल्पबहुत्व	३२५-३३२
२६	क्षेत्रानुसार पृथ्विकायादिका अल्पबहुत्व	३३३-३५४
२७	” त्रसकायिकादिका अल्पबहुत्व	३५४-३५९
२८	बन्धद्वारानुसार अल्पबहुत्वका कथन	३६९-३६९
२९	पुद्गलद्वारानुसार अल्पबहुत्वका कथन	३६९-३८०
३०	परमाणुपुद्गलों के अल्पबहुत्वका कथन	३८१-४०२
३१	महादण्डकानुसार सर्वजीवों के अल्प बहुत्वका कथन	४०२-४३७

चतुर्थ पद

३२	नैरयिकों की स्थिति का निरूपण	४३८-४४८
३३	देव देवियों की स्थितिका निरूपण	४४९-४६१
३४	पृथ्विकाय आदि की स्थितिका निरूपण	४६२-४७६
३५	पंचेन्द्रियतिर्यग्योनिकों की स्थितिका निरूपण	४७६-४९२
३६	मनुष्यों की स्थितिका निरूपण	४९२-४९४
३७	वानव्यन्तर ज्योतिष्कदेवों की स्थितिका निरूपण	४९५-४९६
३८	ज्योतिष्कदेवों की स्थिति का कथन	४९६-५०८
३९	वैमानिक देवों की स्थिति का निरूपण	५०८-५२६
४०	ग्रैवेयकदेवों की स्थिति का निरूपण	५२७-५३७

पांचवां पर्यायपद

४१	पर्यायके भेदों का निरूपण	५३९-५४५
४२	नैरयिकादिकों के पर्यायका निरूपण	५७२-५८१
४३	यसुरकुमारों के पर्यायका निरूपण	५७२-५८१
४४	पृथ्वीकायिकों के पर्यायका निरूपण	५८१-६०२
४५	द्वीन्द्रियादिकों के पर्यायका निरूपण	६०२-६१६
४६	जघन्य अवगाहनावाले नैरयिकों के पर्यायका निरूपण	६१६-६६०
४७	जघन्य नवगाहनावाले यसुरकुमारों के पर्यायका निरूपण	६६०-६६७
४८	जघन्य अवगाहनावाले पृथ्विकायादिके	

पर्याय का निरूपण ६६७-६८८

४९	जघन्य अवगाहनावाले द्वीन्द्रिय के पर्याय का निरूपण	६८८-७०८
५०	जघन्य अवगाहनावाले पञ्चेन्द्रिय तिर्यग्योनिकों के	
	पर्यायका निरूपण	७०९-७३८
५१	जघन्य अवगाहनावाले मनुष्यों के पर्यायका निरूपण	७३८-७७३

५२	अजीवों के पर्यायका निरूपण	७७४-७८१
५३	परमाणु पुद्गलके पर्यायका निरूपण	७८१-८२२
५४	द्वि प्रदेशी पुद्गलके पर्यायका निरूपण	८२३-८६३
५५	जघग्यगुणकालादि पुद्गलके पर्यायका निरूपण	८६३-९०६
५६	सामान्य स्कंधके पर्यायका निरूपण	९०६-९२८

छट्ठापद

५७	अधिकार विषयको दिखानेवाली संग्रहिणी गाथा	९२९-९३१
५८	उपपात एवं उद्वर्तना का निरूपण	९३१-९४१
५९	विषेय उपपातका निरूपण	९४१-९६८
६०	विषेय उद्वर्तना का कथन	९६८-९७०
६१	सान्तर निरन्तर उपपात द्वारका निरूपण	९७१-९८४
६२	नैरयिकादिकों के एकसमय से उपपातका निरूपण	९८५-१०१६
६३	उरपरिसर्पादि के एकसमय से उपपातका निरूपण	१०१७-१०५२
६४	असुरकुमारों के उपपातका निरूपण	१०५२-१०७५
६५	पंचेन्द्रिय तिर्यग्योनिकादिकों के उपपातका निरूपण	१०७५-१०८९
६६	वैमानिक देवों के उपपातका निरूपण	१०८९-११०६
६७	नैरयिकोंके उद्वर्तनाका निरूपण	११०६-११११
६८	असुरकुमारादि के उद्वर्तना का निरूपण	११११-११२२
६९	तिर्यग्योनिकादि के उद्वर्तना का निरूपण	११२२-११३६
७०	नैरयिकों के परभविकायुष्यका निरूपण	११३६-११४८
७१	आयुबन्धका निरूपण	११४८-११६२

॥ समाप्त ॥

॥ श्री बीतरागाय नमः ॥

श्री जैनाचार्य जैनधर्मदिवाकर पूज्य श्रीघासीलालव्रतिविरचितया

प्रमेयबोधिण्याख्यया व्याख्यया समलङ्कृतम्

हिन्दीगुर्जरभाषानुवादसहितम्

॥ श्री-प्रज्ञापनासूत्रम् ॥

द्वितीयो भागः

तृतीयमल्पबहुत्वपदम्-

मूलम्-द्वारसंग्रहगाथाद्वयम्-दिसिं गइ, इंदिय, काए, जोए,
वेए, कसाय, लेस्सा य । सम्मत्तं नाणंदं सणं संजय उवओग
आहारे । भासंग परित्तं पज्जत्तं सुहुमं सन्नी भवत्थिणं चरिमे ।
जीवे यं खित्तं वधे पुग्गलं महदंडं चव ॥

छाया-दिक् १, गतिः २, इन्द्रियाणि ३, कायः ४, योगः ५, वेद ६, कषायः ७,
लेश्या च ८ । सम्यक्त्वम् ९, ज्ञानम् १०, दर्शनम् ११, संयतः १२, उपयोगः १३,
आहारः १४, भाषकः १५, परीताः १६, पर्याप्ताः १७, सूक्ष्माः १८, संज्ञिनः १९,
भवः २०, अस्तिकम् २१, चरमः २२, जीवश्च २३, क्षेत्रम् २४, बन्धः २५, पुद्-
गलः २६, महादण्डकः २७ ॥

तीसरा पद-अल्पबहुत्व

शब्दार्थ-(दिसि) दिक् (गइ) गति (इंदिय) इन्द्रिय (काए) काय
(जोए) योग (वेए) वेद (कसाए) कषाय (लेस्सा) लेश्या (य) और
(सम्मत्तं) सम्यक्त्व (नाण) ज्ञान (दंसणं) दर्शन (संजय) संयत (उव-
ओग) उपयोग (आहारे) आहार ॥ १७ ॥

(भासंग) भाषक (परित्त) परीत (पज्जत्त) पर्याप्त (सुहुम) सूक्ष्म
(सन्नी) संज्ञी (भव) भव (अत्थिण) अस्तिक (चरिमे) चरम (जीवे)

तीसरा पद-अल्प बहुत्व

शब्दार्थ-(दिसि) दिक् (गइ) गति (इंदिय) इन्द्रिय (काए) काय (जोए)
योग (वेए) वेद (कसाय) कषाय (लेस्सा) लेश्या (य) अने (सम्मत्तं) सम्यक्त्व
(नाणं) ज्ञान (दंसणं) दर्शन (संजय) संयत (उवओग) उपयोग (आहारे)
आहार ॥ १७ ॥

(भासंग) भाषक (परित्त) परीत (पज्जत्त) पर्याप्त (सुहुम) सूक्ष्म (सन्नी)

ટીકા-પ્રથમે પદે પૃથિવીકાયિકાદયઃ પ્રરૂપિતાઃ, દ્વિતીયે પદે ચ તદ્વ્ય પૃથિવીકાયિકાદયઃ સ્વસ્થાનાદિના પ્રરૂપિતાઃ અથ તૃતીયે પદે તૈષામેવ પૃથિવી-કાયિકાદિ જીવાના અલ્પવહુત્વાદિકમ્ પ્રરૂપયિતું સપ્તવિંશતિદ્વારસંગ્રાહકગાથા-દ્વયમાહ-‘દિસિ’ પ્રથમં દ્વિગ્દ્વારમ્ ૧, ‘ગઈ’ દ્વિતીયં ગતિદ્વારમ્ ૨, ‘ઈંદિય’ તૃતી-યમ્ ઇન્દ્રિયદ્વારમ્ ૩, ‘કાઈ’ ચતુર્થં કાયદ્વારમ્ ૪, ‘જોઈ’ પચ્ચમમ્ યોગદ્વારમ્ ૫, ‘વેઈ’ ષષ્ઠં વેદદ્વારમ્ ૬, ‘કસાય’ સપ્તમં કષાયદ્વારમ્ ૭, ‘લેસ્સા ય’ અષ્ટમં લેશ્યા-દ્વારમ્ ૮, ‘સમ્મત્તં’ નવમં સમ્યક્ત્વદ્વારમ્ ૯, ‘નાણ’ દશમં જ્ઞાનદ્વારમ્ ૧૦, ‘દંસણ’ એકાદશં દર્શનદ્વારમ્ ૧૧, ‘સંજય’ દ્વાદશં સંયતદ્વારમ્ ૧૨, ‘ઉવઓગ’ ત્રયોદશમ્ ઉપયોગદ્વારમ્ ૧૩, ‘આહારે’ ચતુર્દશમ્ આહારદ્વારમ્ ૧૪, ‘ભાસગ’ પચ્ચદશં ભાષકદ્વારમ્ ૧૫- પરિત્તા’ પોડશં પરીતદ્વારમ્ ૧૬, પરીતા પ્રત્યેકશરીરિણઃ શુક્લપાક્ષિકાથ તદ્ દ્વારમ્ ‘પજ્જત્ત’ સપ્તદશં પર્યાપ્તદ્વારમ્ ૧૭, ‘મુહુમ’ અષ્ટાદશં સૂક્ષ્મદ્વારમ્ ૧૮, ‘સન્તી’ એકોનવિંશં સંજ્ઞિદ્વારમ્ ૧૯, ‘ભવ’ વિંશં ભવસિદ્ધિક-જીવ (ય) તથા (સ્વિત્ત) ક્ષેત્ર (વંધે) વન્ધ (પુગ્ગલ) પુદ્ગલ (મહાદંડણ) મહાદણ્ડક (ચેવ) ઔર

ટીકાર્થ-પ્રથમ પદ મેં પૃથિવીકાય આદિ જીવોં કી તથા દ્વિતીય પદ મેં ઉનકે સ્થાનોં કી નિરૂપણા કી ગઈ । પ્રસ્તુત તીસરે પદ મેં ઉન્હીં પૃથિવીકાય આદિ જીવોં કે અલ્પવહુત્વ કી પ્રરૂપણા કરને કે લિયે દો ગાથાઓં મેં સત્તાઈસ ઢારોં કા નામ નિર્દેશ કરતે હૈં-વે ઢાર ઇસ પ્રકાર હૈં-(૧) દિગ્દ્વાર (૨) ગતિદ્વાર (૩) ઇન્દ્રિયદ્વાર (૪) કાયદ્વાર (૫) યોગદ્વાર (૬) વેદદ્વાર (૭) કષાયદ્વાર (૮) લેશ્યાદ્વાર (૯) સમ્ય-ક્ત્વદ્વાર (૧૦) જ્ઞાનદ્વાર (૧૧) દર્શનદ્વાર (૧૨) સંયતદ્વાર (૧૩) ઉપ-યોગદ્વાર (૧૪) આહારદ્વાર (૧૫) ભાષદ્વાર (૧૬) પરીત અર્થાત્ પ્રત્યેક શરીર ઔર શુક્લપાક્ષિકદ્વાર (૧૭) પર્યાપ્તદ્વાર (૧૮) સૂક્ષ્મદ્વાર (૧૯)

સંજી (ભવ) ભવ (અત્થિય) અસ્તિક (ચરિમે) ચરમ (જીવે) જીવ (ય) તથા (સ્વિત્ત) ક્ષેત્ર (વંધે) વન્ધ (પુગ્ગલ) પુદ્ગલ (મહાદંડણ) મહાદંડક (ચેવ) અને

ટીકાર્થ-પહેલા પદમાં પૃથ્વીકાય આદિ જીવોની તથા બીજા પદમાં અનેક સ્થાનોની નિરૂપણા કરાઈ. પ્રસ્તુત ત્રીજા પદમાં તેજ પૃથ્વીકાય આદિ જીવોના અલ્પ બહુત્વની પ્રરૂપણા કરવાને માટે બે ગાથાઓમાં સત્યાવીસ દ્વારો ના નામ નિર્દેશ કરે છે. તે દ્વારો આ રીતે છે.

(૧) દિગ્દ્વાર (૨) ગતિદ્વાર (૩) ઇન્દ્રિયદ્વાર (૪) કાયદ્વાર (૫) યોગદ્વાર (૬) વેદદ્વાર (૭) કષાયદ્વાર (૮) લેશ્યાદ્વાર (૯) સમ્યક્ત્વદ્વાર (૧૦) દર્શનદ્વાર (૧૧) સંયતદ્વાર (૧૨) ઉપયોગદ્વાર (૧૩) આહારદ્વાર (૧૪) ભાષકદ્વાર (૧૫) ભાષકદ્વાર (૧૬)

द्वादशम् २०, 'अत्थि' एकविंशम् अस्तिकायद्वारम् २१, 'चरिमे' द्वाविंशम् चरम-
द्वारम् २२, जीवे य' त्रयोविंशम् जीवद्वारम् २३, 'खित्त' चतुर्विंशम् क्षेत्रद्वारम् २४,
'वन्धे' पञ्चविंशम् बन्धद्वारम् २५, 'पुद्गल' षड्विंशम् पुद्गलद्वारम् २६, 'मह-
दण्ड' सप्तविंशम् महादण्डकद्वारम् चैव २७ अधित्य पृथिवीकायिकादीना
मल्पबहुत्वादिकं प्ररूपयिष्यते इत्याशयः ।

दिगनुपातेनाल्पबहुत्ववक्तव्यता-

मूलम्-दिसाणुवाएणं सव्वत्थोवा जीवा पच्छिमेणं विसे-
साहिया, दाहिणेणं विसेसाहिया, उत्तरेणं विसेसाहिया ॥सू० १॥

छाया-दिगनुपातेन सर्वस्तोका जीवा पश्चिमेन, पौरस्त्येन विशेषाधिकाः
दक्षिणेन विशेषाधिकाः, उत्तरेण विशेषाधिकाः ॥सू० १॥

टीका-प्रथमे आचाराङ्गे दिशामनेकप्रकारेण वर्णनं कृतम्, तत्र प्रकृते क्षेत्र
दिशां नियतत्वात्, अन्यासाञ्च प्रायोऽनवस्थितत्वात् अनुपयुक्तत्वाच्च तासामेव
संज्ञीद्वार (२०) भवसिद्धिकद्वार (२१) अस्तिकायद्वार (२२) चरम-
द्वार (२३) जीवद्वार (२४) क्षेत्रद्वार (२५) बन्धद्वार (२६) पुद्गल
और (२७) महादण्डक द्वार । इन सत्ताईस द्वारों के आधार से पृथिवी-
काय आदि के अल्पबहुत्व की प्ररूपणा की जाएगी ।

दिशा के अनुपात से अल्पबहुत्व

शब्दार्थ-(दिसाणुवाएणं) दिशा की अपेक्षा से (सव्वत्थोवा) सब
से कम (जीवा) जीव (पच्छिमेणं) पश्चिम दिशा में हैं (पुरच्छिमेणं)
पूर्व दिशा में (विसेसाहिया) विशेषाधिक हैं (दाहिणेणं) दक्षिण में
(विसेसाहिया) विशेषाधिक हैं (उत्तरेणं) उत्तर में (विसेसाहिया)
विशेषाधिक हैं ।

परीत अर्थात् प्रत्येक शरीर अने शुक्ल पाक्षिकद्वार (१७) पर्याप्तद्वार (१८) सूक्ष्म
द्वार (१९) संज्ञीद्वार (२०) लवसिद्धिकद्वार (२१) अस्तिकायद्वार (२२) चरम
द्वार (२३) जीवद्वार (२४) क्षेत्रद्वार (२५) बन्धद्वार (२६) पुद्गलद्वार अने
(२७) महादण्डकद्वार. आ सत्तावीस द्वारेना आधारे पृथ्वीकाय आदिना अल्प
बहुत्वनी प्ररूपणा कराशे.

दिशाना अनुपातथी अल्प बहुत्व

शब्दार्थ-(दिसाणुवाएणं) दिशानी अपेक्षासे (सव्वत्थोवा) अधाथी ओछा
(जीवा) जीव (पच्छिमेणं) पश्चिम दिशाभां छे (पुरच्छिमेणं) पूर्वदिशाभां (विसे
साहिया विशेषाधिक छे (दाहिणेणं) दक्षिणभां (विसेसाहिया) विशेषाधिक छे
(उत्तरेणं) उत्तरभां (विसेसाहिया) विशेषाधिक छे

વર્ણનં પ્રસ્તુતં વર્તતે, ક્ષેત્રદિશાશ્ચોત્પત્તિ સ્તિર્યગ્લોકમધ્યગતા દષ્ટપ્રદેશકાદ્ રુચ-
કાદ્ ભવતિ, તથાચોક્તમ્—‘અટ્ટપણ્ણો રુચગો તિરિયલોયસ્સ મઙ્ગયારમ્મિ ।
એસ પમ્મવો દિસાણં એસેવ ભવે અણુદિસાણં ॥૧॥ અટ્ટપ્રદેશોરુચક સ્તિર્યગ્લોકસ્ય
મધ્યે । એપ પ્રમ્મવો દિશામેપ એવ ભવેદ્ વિદિશામ્ ॥૧॥’ इति, तत्र ‘दिसाणु-
वाएणं सव्वत्थोवा जीवा पच्छिमेणं’ दिगनुपातेन दिशामनुपातो दिगनुपातस्तेन
दिगनुपातेन दिगनुसरणेन क्षेत्रदिगपेक्षयेत्यर्थः, सर्वस्तोकाः जीवाः पश्चिमेन,
पश्चिमायां दिशि भवन्ति, तत्र निदानन्तु—प्रकृते वादरजीवापेक्षयैवेदमल्पबहुत्वम
वसेयम्, न सूक्ष्मापेक्षया सूक्ष्माणां सर्वलोकापन्नानां जीवानां प्रायः सर्वत्रापि
समानत्वात्, वादराणामपि मध्ये सर्वापेक्षया अधिका वनस्पतिकायिका भवन्ति

टीકાર્થ—પ્રથમ આચારાંગ મેં દિશાઓં का अनेक प्रकार से वर्णन
किया गया है, किन्तु यहां उनमें से क्षेत्रदिशा का ही ग्रहण किया
गया है । अन्य दिशाएं प्रायः अनियत है और प्रस्तुत प्रसंग में उप-
योगी भी नहीं हैं । क्षेत्र दिशाओं की उत्पत्ति मध्य लोक के मध्य में
स्थित आठ रुचक प्रदेशों से होती है । कहा भी है—आठ प्रदेशों वाला
रुचक तिष्ठे लोक के मध्य में स्थित है । वही दिशाओं और विदि-
शाओं का प्रभव अर्थात् उत्पत्ति स्थान है ॥१॥

दिशाओं की अपेक्षा से अर्थात् क्षेत्र दिशा के अनुसरण से विचार
किया जाय तो पश्चिम दिशा में सब से कम जीव हैं । इसका कारण
यह है—यहां वादर जीवों की अपेक्षा से ही अल्पबहुत्व का विचार
किया जा रहा है, सूक्ष्म जीवों की अपेक्षा से नहीं, क्योंकि सूक्ष्मजीव
समग्र लोक में व्याप्त हैं अतएव सूक्ष्मजीव प्रायः सर्वत्र समान

टीકાર્થ—પ્રથમ આચારાંગમાં દિશાઓનું અનેક પ્રકારે વર્ણન કર્યું છે,
પણ અહિં તેમાંથી ક્ષેત્રદિશાઓનું જ ગ્રહણ કરાયેલું છે. બાકીની દિશાઓ પ્રાયઃ-
અનિયત છે અને પ્રસ્તુત પ્રસંગમાં ઉપયોગી પણ નથી ક્ષેત્ર દિશાઓની ઉત્પત્તિ
મધ્યલોકના મધ્યમાં રહેલા આઠ રુચક પ્રદેશોથી જ થાય છે. કહ્યું પણ છે.

આઠ પ્રદેશવાળા રુચક તિરચ્છાલોકના મધ્યમાં રહેલ છે. તેજ દિશાઓ
તેમજ વિદિશાઓના પ્રભવ અર્થાત્ ઉત્પત્તિ સ્થાન છે ॥ ૧ ॥

દિશાઓની અપેક્ષાએ અર્થાત્ ક્ષેત્રદિશાના અનુસરણથી વિચાર કરાય તો
પશ્ચિમ દિશામાં બધાથી ઓછા જીવ છે. તેનું કારણ આ છે—અહિં વાદર
જીવોની અપેક્ષાથીજ અલ્પબહુત્વનો વિચાર કરાય છે, સૂક્ષ્મ જીવોની અપેક્ષાથી
નહિ. કેમકે સૂક્ષ્મ જીવ સમગ્ર લોકમાં વ્યાપ્ત છે. તેથીજ સૂક્ષ્મ જીવ પ્રાયઃ સર્વત્ર
સમાનજ છે. વાદર જીવોમાં પણ બધાથી વધારે વનસ્પતિ કાયિક જીવ છે,

તેષામ્ અનન્તસંખ્યાકતયા સમુપલભ્યમાનત્વાત્, તસ્માત્ યત્ર વહવો વનસ્પતયઃ સન્તિ તત્ર વહવો જીવાઃ, યત્ર તુ અલ્પા વનસ્પતયસ્ત્રાલ્પા જીવાઃ, યત્ર પ્રચુરાણિ જલ્લાનિ તત્ર વહવો વનસ્પતયો ભવન્તિ, તથાચોક્તમ્-‘જત્ય જલં તત્ય વર્ણ’ इति, તત્ર જલસ્થાને પનકશૈવાલાદીનામવશ્યં સદ્ભાવાત્, તેષાશ્ચ પનકશૈવાલાદીનાં વાદરનામકર્મોદયે વિદ્યમાનત્વેઽપિ અત્યન્તસૂક્ષ્માવગાહનત્વાત્ અત્યધિકપિણ્ડી-ભાવાચ્ચ સર્વત્ર સત્ત્વેઽપિ ન ચક્ષુષાગ્રાહ્યત્વં, તથાચોક્તમ્-‘તે ણં વાલગ્મા સુહુમ-પ્પગ્ગ જીવસ્સ સરીરોગાહણાર્હિતો અસંખેજ્જગુણા’ इति અનુયોગદ્વારેષુ તે વાલાગ્રાઃ સૂક્ષ્મપનકજીવસ્ય શરીરાવગાહનાભ્યોઽસંખ્યેયગુણાઃ इति, તસ્માત્ યત્રાપિ ન વનસ્પતિકાયાિકા દરીદ્રશ્યન્તે તત્રાપિ તે સન્તીતિ અવસેયમ્, વન-

હી હૈં । વાદર જીવોં મેં મી સવ સે અધિક વનસ્પતિકાયાિક જીવ હૈં, વયોં કિ વે અનન્ત હૈં । એસી સ્થિતિ મેં જહાં અધિક વનસ્પતિ હૈ વહાં વહુત જીવ હોંગે જહાં વનસ્પતિ કી અલ્પતા હૈ વહાં જીવોં કી મી અલ્પતા હોગી । વનસ્પતિ વહીં અધિક હોતી હૈ જહા જલ કી અધિ-કતા હોતી હૈ । કહા મી હૈ-‘જત્ય જલં તત્ય વર્ણ’ અર્થાત્ જહાં જલ હૈ, વહાં વન અર્થાત્ વનસ્પતિ હૈ । જહાં જલ હોતા હૈ વહાં પનક શૈવાલ આદિ કા સદ્ભાવ અવશ્ય હોતા હૈ પનક શૈવાલ આદિ કે યદ્યપિ વાદરનામકર્મ ઉદય હૈ અતઃપ્વ ઉનકી ગણના વાદર વનસ્પતિકાય મેં હૈ, તથાપિ ઉનકી અવગાહના અત્યન્ત સૂક્ષ્મ હોતી હૈ ઓર વે પિણ્ડી-ભૂત હોકર રહતે હૈં, હસ કારણ સવ જગહ વિદ્યમાન રહને પર મી નેત્રોં સે દિશ્વાઈ નહીં દેતે । અનુયોગદ્વાર સૂત્ર મેં કહા મી હૈ-સૂક્ષ્મ પનક જીવ કી અવગાહના સે વાલાગ્ર અસંખ્યાત ગુણી અવગાહના

કેમકે તે અનન્ત છે. એવી સ્થિતિમાં જ્યાં અધિક વનસ્પતિ છે ત્યાં ઘણા ઊવ હશે. જ્યાં વનસ્પતિની અલ્પતા છે ત્યાં ઊવો પણ થોડા હશે. વનસ્પતિ ત્યાં વધારે હોય છે જ્યાં જલની વિપુલતા હોય છે. કહ્યું પણ છે ‘જત્ય જલં તત્ય વર્ણ’ જ્યાં જળ છે ત્યાં વન અર્થાત્ વનસ્પતિ છે. જ્યાં પાણી હોય છે ત્યાં પનક શૈવાલ આદિનો સદ્ભાવ અવશ્ય હોય છે. પનક શૈવાલ આદિને જો કે વાદર નામ કર્મનો ઉદય છે. તેથી તેમની ગણના વાદર વનસ્પતિ કાયમાં છે. તથાપિ તેમની અવગાહના અત્યન્ત સૂક્ષ્મ હોય છે અને એકત્ર થઈને રહે છે; એ કારણે બધી જગ્યાએ વિદ્યમાન હોવા છતાં આંખોથી દેખાઈ નથી શકતાં અનુયોગ દ્વાર સૂત્રમાં કહ્યું પણ છે-સૂક્ષ્મ પનક ઊવની અવગાહનાથી વાલાગ્ર અસંખ્યાત ગણી અવગાહના વાળા હોય છે. તેથી જ્યાં જળમાં વનસ્પતિ કાયિક ઊવ દેખા નથી દેતાં, ત્યાં પણ તેમનું અસ્તિત્વ સમજી લેવું જોઈએ.

સ્પતિકાચિકાનાં વહુત્વશ્ચ-‘જત્થ આઝકાઓ તત્થ નિયમા વળસ્સઙ્કાઙ્કા’
 યત્રાપ્કાયસ્તત્ર નિયમાદ્ વનસ્પતિકાચિકા ઇતિ ‘પળગસેવાલહઢાઈ વાયરાવિ
 હોંતિ સુહુમા આળાગેઝ્ઝા ન ચક્ષુણા’ ઇતિ, પનકસૌવાલહઠાદયો વાદરા અપિ
 ભવન્તિ, સૂક્ષ્મા આઝા ગ્રાહ્યા ન ચક્ષુપા, સમુદ્રાદિષુ ચ પ્રચુરં જલં ભવતિ, સમુ-
 દ્રાણામ્ દ્વીપાપેક્ષયા દ્વિગુણવિષ્કમ્ભત્વાત્, તેષ્વપિ સમુદ્રેષુ પ્રત્યેકં પૂર્વપશ્ચિમયો
 દિશોર્યથાક્રમં ચન્દ્રસૂર્યદ્વીપાઃ સન્તિ, યાવત્સુ પ્રદેશેષુ ચન્દ્રસૂર્યદ્વીપાઃ સમવગાઢા-
 સ્તાવત્સુ જલાભાવો જલાભાવાચ્ચ વનસ્પતિકાચિકાભાવો ભવતિ, તત્રાપિ
 કેવલં પ્રતીચ્યાં દિશિ લવણસમુદ્રાધિપસુસ્થિતનામદેવાવાસભૂતો ગૌતમદ્વીપો
 વાલે હોતે હૈં । અતएव जहां जल में वनस्पतिकायिक जीव दिखाई
 नहीं देते, वहां भी उनका अस्तित्व समझ लेना चाहिए ।

वनस्पतिकायिक जीवों का बहुत्व ‘जत्थ आउकाओ तत्थ नियमा वणस्सङ्काङ्का’
 अर्थात् जहां अण्काय है वहां नियम से वनस्पति-
 कायिक जीव होते हैं, तथा ‘पणगसेवालहढाई वायरा वि होंति सुहुमा
 आणागेज्झा न चक्खुणा’ अर्थात् पनक, सेवार, हठ आदि वादर भी
 होते हैं, सूक्ष्म केवल जिनाझा ग्राह्य हैं, वे चक्षु द्वारा ग्राह्य नहीं हैं,
 इन उक्तियों से सिद्ध होता है ।

समुद्र आदि में प्रचुर जल होता है और समुद्र, द्वीपों की अपेक्षा
 दुगुने विस्तार वाले हैं । उन समुद्रों में भी प्रत्येक में पूर्व और पश्चिम
 दिशा में क्रम से चन्द्र और सूर्य द्वीप स्थित हैं और जितने स्थान में
 चन्द्र-सूर्य द्वीप है उतने में जल का अभाव है और जल का अभाव
 होने से वनस्पतिकायिकों का भी अभाव है । इसमें भी पश्चिम दिशा
 में लवण समुद्र के अधिपति सुस्थित नामक देव का निवास रूप

वनस्पति કાયિક ભુવાનુ’ બહુત્વ ‘જત્થ આઝકાઓ તત્થ નિયમા વળ-
 સ્સઙ્કાઙ્કા, અર્થાત્ જ્યાં અપ્કાય છે ત્યાં નકિકપણે વનસ્પતિ કાયિક ભુવ
 હોય છે. તથા ‘પળગ સેવાલ હઢાઈવાયરા વિ હોંતિ સુહુમા આળાગેઝ્ઝા ન ચક્ષુણા’
 અર્થાત્ પનક, સેવાળ, હઠ આદિ બાદર પણ હોય છે. સૂક્ષ્મ કેવળ જિનાઝા
 ગ્રાહ્ય છે. એ ચક્ષુદ્વારા ગ્રાહ્ય નથી, આ યુક્તિઓથી સિદ્ધ થાય છે.

સમુદ્ર આદિમાં પ્રચુર જળ હોય છે અને સમુદ્રો દ્વીપોની અપેક્ષાએ
 બમણા વિસ્તાર વાળાં છે. તે સમુદ્રોમાં પણ પ્રત્યેકમાં પૂર્વ અને પશ્ચિમ
 દિશામાં ક્રમથી ચન્દ્ર અને સૂર્ય દ્વીપ સ્થિત છે અને જેટલા સ્થાનોમાં
 ચન્દ્ર સૂર્ય દ્વીપ છે તેટલામાં જળનો અભાવ છે અને જળનો અભાવ હોવાથી
 વનસ્પતિ કાયિકોનો પણ અભાવ છે. તેમાં પણ પશ્ચિમ દિશામાં લવણ સમુદ્રના

લવણસમુદ્રેઽધ્યધિકો ભવતિ, તત્ર ચ જલાભાવાત્ વનસ્પતિકાયિકા નામભાવેન પશ્ચિમાયાં દિશિ સર્વસ્તોકાઃ જીવા ભવન્તિ ઇત્યાશયઃ, 'પુરચ્છિમેણં વિસેસાહિયા' પૌરસ્ત્યેન-પૂર્વસ્યાં દિશિ, તેભ્યો પશ્ચિમદિગ્વર્તિજીવેભ્યો વિશેષાધિકાઃ ભવન્તિ, યતઃ પૂર્વસ્યાં દિશિ ગૌતમદ્વીપાભાવેન તાવતા વિશેષેણ જીવાનામતિરેકાત્ 'દાહિણેણં વિસેસાહિયા' તેભ્યોઽપિ દક્ષિણેન-દક્ષિણસ્યાં દિશિ જીવા વિશેષાધિકા ભવન્તિ, તત્ર ચન્દ્રસૂર્યદ્વીપાનામભાવેન પ્રચુરજલસદ્ભાવાત્ પ્રચુરા વનસ્પતિકાયિકા ભવન્તિ ઇત્યાશયઃ 'ઉત્તરેણં વિસેસાહિયા' તેભ્યોઽપિ ઉત્તરેણ-ઉત્તરસ્યાં દિશિ જીવાઃ વિશેષાધિકા ભવન્તિ, તસ્યાં દિશિ સંખ્યેયયોજનાનાં

ગૌતમ નામક દ્વીપ લવણ સમુદ્ર મેં અધિક હૈ । વહાં ભી જલ કા અભાવ હોને સે વનસ્પતિકાયિકોં કા અભાવ હૈ । યહી કારણ હૈ કિ પશ્ચિમ દિશા મેં સબ સે કમ જીવ પાયે જાતે હૈં ।

પશ્ચિમ દિશા કે જીવોં કી અપેક્ષા પૂર્વ દિશા મેં વિશેષાધિક જીવ હૈં, ક્યોંકિ પૂર્વદિશા મેં ગૌતમ દ્વીપ નહીં હૈ, અતઃવ વહાં ઉત્તરે જીવ ઝ્યાદા હૈ ।

દક્ષિણ દિશા મેં પૂર્વ કી અપેક્ષા ભી વિશેષાધિક જીવ હૈં, ક્યોં કિ દક્ષિણદિશા મેં ચન્દ્ર-સૂર્ય દ્વીપોં કા અભાવ હોને સે પ્રચુર જલ કા સદ્ભાવ હૈ ઓર જલ કી પ્રચુરતા કે કારણ વનસ્પતિકાયિકોં કી ભી વહુલતા હૈ ।

ઉત્તર દિશા મેં દક્ષિણ કી અપેક્ષા ભી વિશેષાધિક જીવ હૈં, ક્યોંકિ ઉત્તર દિશા મેં સંખ્યાત યોજન વાલે દ્વીપોં મેં સે એક દ્વીપ મેં લમ્બાઈ-ચૌડાઈ મેં સંખ્યાત કરોડ યોજન પ્રમાણ એક માનસ સરોવર

અધિપતિ સુસ્થિત નામના દેવના નિવાસ રૂપ ગૌતમ નામક દ્વીપ લવણ સમુદ્રમાં અધિક છે. ત્યાં પણ જળનો અભાવ હોવાથી વનસ્પતિ કાયિકોનો અભાવ છે. તે કારણથી પશ્ચિમ દિશામાં સૌથી ઓછા જીવ મળી આવે છે.

પશ્ચિમ દિશાના જીવોની અપેક્ષાએ પૂર્વદિશામાં વિશેષાધિક જીવ છે. કેમકે દક્ષિણ દિશામાં ચન્દ્ર-સૂર્ય દ્વીપોનો અભાવ હોવાથી પ્રચુર જળનો સદ્ભાવ છે અને જળની પ્રચુરતાના કારણે વનસ્પતિ કાયિકોની પણ બહુલતા છે.

દક્ષિણ દિશામાં પહેલા કરતાં પણ વિશેષાધિક જીવો છે. કેમકે દક્ષિણ દિશામાં ચન્દ્ર, સૂર્ય દ્વીપોનો અભાવ હોવાથી ઘણા જળનો સદ્ભાવ છે અને જળના અધિકપણને કારણે વનસ્પતિકાયિકોની પણ અધિકતા છે.

ઉત્તર દિશામાં દક્ષિણની અપેક્ષાએ પણ વિશેષાધિક જીવ છે. કેમકે ઉત્તર દિશામાં સંખ્યાત યોજન વાળા દ્વીપોમાંથી એક દ્વીપમાં લંબાઈ પહે-

દ્વીપાનાં મધ્યે એકસ્મિન્ દ્વીપે આયામવિષ્કમ્ભાભ્યાં સંસ્થેયયોજનકોટિપ્રમાણે
માનસે સરસિ દક્ષિણદિગપેક્ષયા પ્રભૂતજલસદ્ભાવેન પ્રચુરાઃ વનસ્પતયઃ પ્રચુરા
દ્વીન્દ્રિયાઃ શઙ્ખાદયઃ, પ્રચુરાસ્તીરલગ્નશઙ્ખાદિ શરીરાશ્રિતા સ્ત્રીન્દ્રિયાઃ પિપીલિકો-
દયઃ, પ્રચુરાઃ પદ્માદિષુ ચતુરિન્દ્રિયા મધુકરાદયઃ, પ્રચુરાઃ પશ્ચેન્દ્રિયાઃ મત્સ્ય-
કૂર્માદયો ભવન્તિ इति विशेषाधिका जीवा इति भावः, इत्येवं सामान्यतो दिगं-
नुपातेन जीवानामल्पबहुत्वं प्रतिपादितम् ॥सू० १॥

વિશેષતો જીવાલ્પબહુત્વવક્તવ્યતા-

મૂલ્ય-દિસાણુવાણ સઠ્ઠત્થોવા પુઠ્ઠવિક્કાંઝયા દાહિણેણં
ઉત્તરેણં વિસેસાહિયા, પુરચ્છિમેણં વિસેસાહિયા, પચ્છિમેણં
વિસેસાહિયા, દિસાણુવાણ ણં સઠ્ઠત્થોવા આઠ્ઠકાંઝયા પચ્છિ-
મેણં, પુરચ્છિમેણં વિસેસાહિયા, દાહિણેણં વિસેસાહિયા ઉત્ત-
રેણં વિસેસાહિયા, દિસાણુવાણ ણં સઠ્ઠત્થોવા તેઠ્ઠકાંઝયા
દાહિણુત્તરેણં, પુરચ્છિમેણં સંસ્થેજ્જગુણા, પચ્છિમેણં વિસેસા-
હિયા, દિસાણુવાણં સઠ્ઠત્થોવા વાઠ્ઠકાંઝયા પુરચ્છિમેણં,
પચ્છિમેણં વિસેસાહિયા. ઉત્તરેણં વિસેસાહિયા, દાહિણેણં વિસે-
સાહિયા, દિસાણુવાણં સઠ્ઠત્થો વા વણસ્સઙ્કાંઝયા પચ્છિમેણં

હૈ और उसमें जल की प्रचुरता होने के कारण वनस्पतिकायिक जीवों
की बहुलता है और इसी से उत्तर दिशा में दक्षिण की अपेक्षा विशेष-
षाधिक जीव बतलाए गए हैं । वहां शंख आदि द्विन्द्रीय, तीर पर
रहे हुए शंख आदि के आश्रित पिपीलिका आदि त्रीन्द्रीय, कमलों
आदि में भ्रमर आदि चतुरिन्द्रीय तथा मत्स्य कूर्म आदि पंचेन्द्रिय
जीव भी विशेषाधिक हैं । यह सामान्य रूप से दिशाओं की अपेक्षा
जीवों का अल्पबहुत्व निरूपण किया गया है ॥१॥

ઝાઠ્ઠમાં સંખ્યાત કરોડ યોજન પ્રમાણ એક માન સરોવર છે અને તેમાં
જળની પ્રચુરતા હોવાને કારણે વનસ્પતિકાયિક જીવોની બહુલતા છે અને તેથી
જ ઉત્તર દિશામાં દક્ષિણની અપેક્ષાએ વિશેષાધિક જીવ બતાડેલા છે. ત્યાં
શંખ આદિ દ્વીન્દ્રિય ઢાઢા ઉપર રહેલા શંખ આદિના આશ્રિતપિપીલિકા (કીડી)
આદિ ત્રીન્દ્રિય, કમળ વિગેરેમાં ભ્રમરા વિગેરે ચતુરિન્દ્રિય તથા મત્સ્ય કૂર્મ
આદિ પંચેન્દ્રિય જીવ પણ વિશેષાધિક છે. આ સામાન્ય રૂપે દિશાઓની
અપેક્ષાએ જીવોનું અલ્પ બહુત્વ નિરૂપણ કર્યું છે. ॥ ૧ ॥

पुरच्छिमेणं विसेसाहिया, दाहिणेणं विसेसाहिया, उत्तरेणं विसे-
साहिया, दिसाणुंवाएणं सव्वत्थोवा वेइंदिया पच्छिमेणं पुर-
च्छिमेणं विसेसाहिया, दक्खिणेणं विसेसाहिया, उत्तरेणं विसे-
साहिया दिसाणुवाएणं सव्वत्थोवा तेइंदिया पच्चत्थिमेणं,
पुरच्छिमेणं विसेसाहिया, दाहिणेणं विसेसाहिया उत्तरेणं विसे-
साहिया दिसाणुवाएणं सव्वत्थोवा चउरिंदिया पच्चत्थिमेणं,
पुरच्छिमेणं विसेसाहिया, दाहिणेणं विसेसाहिया, उत्तरेणं
विसेसाहिया, दिसाणुवाएणं सव्वत्थोवा नेरइया पुरच्छिम
पच्चत्थिमउत्तरेणं, दाहिणेणं असंखेज्जगुणा, दिसाणुवाएणं,
सव्वत्थोवा रयणप्पभापुढवी नेरइया पुरच्छिमपच्चत्थिम उत्त-
रेणं, दाहिणेणं असंखेज्जगुणा, दिसाणुवाएणं सव्वत्थोवा
सक्करप्पभा पुढवी नेरइया, पुरच्छिमपच्चत्थिमउत्तरेणं, दाहि-
णेणं असंखेज्जगुणा, दिसाणुवाएणं सव्वत्थोवा वालुयप्पभा
पुढवी नेरइया पुरच्छिमपच्चत्थिम उत्तरेणं दाहिणेणं असंखेज्ज-
गुणा, दिसाणुवाएणं सव्वत्थोवा पंकप्पभा पुढवी नेरइया
पुरच्छिमपच्चत्थिम उत्तरेणं, दाहिणेणं असंखेज्जगुणा दिसाणु-
वाएणं सव्वत्थोवा धूमप्पभा पुढवी नेरइया पुरच्छिमपच्चत्थिम
उत्तरेणं, दाहिणेणं असंखेज्जगुणा, दिसाणुवाएणं सव्वत्थोवा
तमप्पभा पुढवी नेरइया पुरच्छिमपच्चत्थिम उत्तरेणं, दाहिणेणं
असंखेज्जगुणा, दिसाणुवाएणं सव्वत्थोवा अहे सत्तमा पुढवी
नेरइया पुरच्छिमपच्चत्थिम उत्तरेणं, दाहिणेणं असंखेज्जगुणा,
दाहिणेहिंतो अहे सत्तमा पुढवी नेरइएहिंतो छट्ठाए तमाए
पुढवीए नेरइया पुरच्छिमपच्चत्थिम उत्तरेणं असंखेज्जगुणा,
दाहिणेणं असंखेज्जगुणा, दाहिणिल्लेहिंतो तमाए पुढवी नेर-
इएहिंतो पंचमाए धूमप्पभाए पुढवीए नेरइया पुरच्छिमपच्च-

तिथिम् उत्तरेणं असंखेज्जगुणा दाहिणेणं असंखेज्जगुणा दाहि-
 णिल्लेहिंतो, धूमप्पभापुढवी नेरइएहिंतो चउत्थीए पंकप्पभाए
 पुढवीए नेरइया पुरच्छिमपच्चत्थिम् उत्तरेणं असंखेज्जगुणा,
 दाहिणेणं असंखेज्जगुणा, दाहिणिल्लेहिंतो पंकप्पभा पुढवी
 नेरइएहिंतो तइयाए वालुयप्पभाए पुढवीए नेरइया पुरच्छिम-
 पच्चत्थिम् उत्तरेणं असंखेज्जगुणा, दाहिणेणं असंखेज्जगुणा,
 दाहिणिल्लेहिंतो वालुयप्पभा पुढवी नेरइएहिंतो दुइयाए सक्क-
 रप्पभाए पुढवीए नेरइया पुरच्छिमपच्चत्थिम् उत्तरेणं असंखे-
 ज्जगुणा, दाहिणेणं असंखेज्जगुणा दाहिणिल्लेहिंतो सक्करप्पभा
 पुढवी नेरइएहिंतो इमीसे रयणप्पभाए पुढवीए नेरइया पुर-
 च्छिमपच्चत्थिम् उत्तरेणं असंखेज्जगुणा, दाहिणेणं असंखेज्ज-
 गुणा, दिसाणुवाएणं सव्वत्थोवा पंच्चिंदिया तिरिक्खजोणिया
 पच्छिमेणं, पुरच्छिमेणं विसेसाहिया, दाहिणेणं विसेसाहिया,
 उत्तरेणं विसेसाहिया, दिसाणुवाएणं सव्वत्थोवा मणुस्सा
 दाहिण उत्तरेणं पुरच्छिमेणं संखेज्जगुणा पच्चत्थिमेणं विसेसा-
 हिया, दिसाणुवाएणं सव्वत्थोवा भवणवासीदेवा पुरच्छिमेणं
 पच्चत्थिमेणं, उत्तरेणं असंखेज्जगुणा, दाहिणेणं असंखेज्जगुणा,
 दिसाणुवाएणं सव्वत्थोवा वाणमंतरा देवा पुरच्छिमेणं, पच्च-
 त्थिमेणं विसेसाहिया, उत्तरेणं विसेसाहिया, दाहिणेणं विसे-
 साहिया, दिसाणुवाएणं सव्वत्थोवा जोइसिया देवा पुरच्छि-
 मपच्चत्थिमेणं, दाहिणेणं विसेसाहिया, उत्तरेणं विसेसाहिया,
 दिसाणुवाएणं सव्वत्थोवा देवा सोहम्मे कप्पे पुरच्छिमपच्च-
 त्थिमेणं, उत्तरेणं असंखेज्जगुणा, दाहिणेणं विसेसाहिया,
 दिसाणुवाएणं सव्वत्थोवा देवा ईसाणे कप्पे पुरच्छिमपच्चत्थि-
 मेणं, उत्तरेणं असंखेज्जगुणा, दाहिणेणं विसेसाहिया, दिसाणु-

वाएणं सव्वत्थोवा देवा सणंकुमारि कप्पे पुरच्छिमपच्चत्थि-
मेणं, उत्तरेणं असंखेज्जगुणा, दाहिणेणं विसेसाहिया, दिसाणु-
वाएणं सव्वत्थोवा देवा माहिंदे कप्पे पुरच्छिमपच्चत्थिमेणं,
उत्तरेणं असंखेज्जगुणा, दाहिणेणं विसेसाहिया, दिसाणुवाएणं
सव्वत्थो वा देवा बंभलोए कप्पे पुरच्छिमपच्चत्थिम उत्तरेणं,
दाहिणेणं असंखेज्जगुणा, दिसाणुवाएणं सव्वत्थोवा देवा लंतए
कप्पे, पुरच्छिमपच्चत्थिम उत्तरेणं, दाहिणेणं असंखेज्जगुणा,
दिसाणुवाएणं सव्वत्थोवा देवा महासुक्के कप्पे पुरच्छिम-
पच्चत्थिम उत्तरेणं, दाहिणेणं असंखेज्जगुणा, दिसाणुवाएणं
सव्वत्थोवा देवा सहस्सारे कप्पे पुरच्छिम उत्तरेणं दाहिणेणं
असंखेज्जगुणा, तेण परं समोववन्नगा समणाउसो ! दिसाणु-
वाएणं सव्वत्थोवा सिद्धा दाहिणेणं उत्तरेणं, पुरच्छिमेणं
संखेज्जगुणा पच्चत्थिमेणं विसेसाहिया दारं ॥सू० २॥

छाया-दिगनुपातेन सर्वस्तोकाः पृथिवीकायिकाः दक्षिणेन उत्तरेण विशेष-
पाधिकाः, पौरस्त्येन विशेषाधिकाः, पश्चिमेन विशेषाधिकाः, दिगनुपातेन सर्व-

जीवों का विशेष अल्प-बहुत्व

शब्दार्थ-(दिसाणुवाएणं) दिशाओं की अपेक्षा से (सव्वत्थोवा)
सब से कम (पुढविकाइया) पृथिवी कायिक जीव (दाहिणेणं) दक्षिण
दिशा में हैं (उत्तरेणं विसेसाहिया) उत्तर में विशेषाधिक हैं (पुर-
च्छिमेणं विसेसाहिया) पूर्व में विशेषाधिक हैं (पच्छिमेणं विसेसा-
हिया) पश्चिम में विशेषाधिक हैं ।

(दिसाणुवाएणं) दिशाओं की अपेक्षा से (सव्वत्थोवा आउक्काइया

एवेनुं विशेष अल्प-बहुत्व

शब्दार्थ-(दिसाणुवाएणं) दिशाओं की अपेक्षा से (सव्वत्थोवा) यथाथी ओछा
(पुढविकाइया) पृथ्वीकायिक एव (दाहिणेणं) दक्षिण दिशा में (उत्तरेणं विसेसाहि-
या) उत्तर में विशेषाधिक छे (पुरच्छिमेणं विसेसाहिया) पूर्व में विशेषाधिक छे
(पच्छिमेणं विसेसाहिया) पश्चिम में विशेषाधिक छे

(दिसाणुवाएणं) दिशाओं की अपेक्षा (सव्वत्थो वा आउक्कापया पच्छिमेणं)

स्तोका अप्कायिकाः पश्चिमेन, पौरस्त्येन विशेषाधिकाः, दक्षिणेन विशेषाधिकाः, उत्तरेण विशेषाधिकाः, दिगनुपातेन सर्वस्तोकाः तेजस्कायिकाः दक्षिणोत्तरेण, पौरस्त्येन संख्येयगुणाः, पश्चिमेन विशेषाधिकाः, दिगनुपातेन सर्वस्तोकाः वायुकायिकाः पौरस्त्येन, पश्चिमेन विशेषाधिकाः, उत्तरेण विशेषाधिकाः, दक्षिणेन विशेषाधिकाः, दिगनुपातेन सर्वस्तोकाः वनस्पतिकायिकाः पश्चिमेन पौरस्त्येन विशेषाधिकाः, दक्षिणेन विशेषाधिकाः, उत्तरेण विशेषाधिकाः, दिगनुपातेन

पच्छिमेण) सब से कम अप्कायिक पश्चिम में हैं (पुरच्छिमेण विसेसाहिया) पूर्व में विशेषाधिक हैं (दाहिणेण विसेसाहिया) दक्षिण में विशेषाधिक हैं (उत्तरेण विसेसाहिया) उत्तर में विशेषाधिक हैं।

(दिसाणुवाएणं) दिशाओं की अपेक्षा (सव्वत्थोवा तेउकाइया) सब से कम तेजस्कायिक (दाहिणुत्तरेण) दक्षिण-उत्तर में हैं (पुरच्छिमेण संखेज्जगुणा) पूर्व में संख्यात गुणित ज्यादा (पश्चिमेण विसेसाहिया) पश्चिम में विशेषाधिक हैं।

(दिसाणुवाएणं) दिशाओं की अपेक्षा (सव्वत्थोवा वाउकाइया पुरच्छिमेण) सब से कम वायुकायिक पूर्व में (पच्छिमेण विसेसाहिया) पश्चिम में विशेषाधिक (उत्तरेण विसेसाहिया) उत्तर में विशेषाधिक (दाहिणेण विसेसाहिया) दक्षिण में विशेषाधिक।

(दिसाणुवाएणं) दिशाओं की अपेक्षा (सव्वत्थोवा वणस्सइकाइया पच्छिमेण) सब से कम वनस्पतिकायिक पश्चिम में हैं (पुरच्छिमेण विसेसाहिया) पूर्व में विशेषाधिक (दाहिणेण विसेसाहिया) दक्षिण में

अधाथी ओछा अप्कायिक पश्चिममा छे (पुरच्छिमेण विसेसाहिया) पूर्वमा विशेषाधिक छे (दाहिणेण विसेसाहिया) दक्षिणमा विशेषाधिक छे (उत्तरेण विसेसाहिया) उत्तरमा विशेषाधिक छे

(दिसाणुवाएणं) दिशाओनी अपेक्षाओ (सव्वत्थोवा तेउकाइया) अधाथी ओछा तेजस्कायिक (दाहिणुत्तरेण) दक्षिण उत्तरमा छे (पुरच्छिमेण संखेज्जगुणा) पूर्वमा संख्यात गुणित पधारे (पच्छिमेण विसेसाहिया) पश्चिममा विशेषाधिक छे

(दिसाणुवाएणं) दिशाओनी अपेक्षाओ (सव्वत्थोवा वाउकाइया पुरच्छिमेण) अधाथी ओछा वायुकायिक पूर्वमा (पच्छिमेण विसेसाहिया) पश्चिममा विशेषाधिक (उत्तरेण विसेसाहिया) उत्तरमा विशेषाधिक (दाहिणेण विसेसाहिया) दक्षिणमा विशेषाधिक।

(दिसाणुवाएणं) दिशाओनी अपेक्षाओ (सव्वत्थोवा वणस्सइकाइया पच्छिमेण) अधाथी ओछा वनस्पतिकायिक पश्चिममा छे (पुरच्छिमेण विसेसाहिया)

સર્વસ્તોકા દ્વીન્દ્રિયાઃ પશ્ચિમેન પૌરસ્ત્યેન વિશેષાધિકાઃ દક્ષિણેન વિશેષાધિકાઃ, ઉત્તરેણ વિશેષાધિકાઃ, દિગ્નુપાતેન સર્વસ્તોકા સ્ત્રીન્દ્રિયાઃ પશ્ચિમેન, પૌરસ્ત્યેન વિશેષાધિકાઃ, દક્ષિણેન વિશેષાધિકાઃ, ઉત્તરેણ વિશેષાધિકાઃ; દિગ્નુપાતેન સર્વસ્તોકાશ્ચતુરિન્દ્રિયાઃ પશ્ચિમેન, પૌરસ્ત્યેન વિશેષાધિકાઃ, દક્ષિણેન વિશેષાધિકાઃ; ઉત્તરેણ વિશેષાધિકાઃ, દિગ્નુપાતેન સર્વસ્તોકા નૈરયિકાઃ પૌરસ્ત્યેન વિશેષાધિકાઃ (ઉત્તરેણ વિશેષાધિકા) ઉત્તર મેં વિશેષાધિકા હૈં ।

(દિસાણુવાણં સવ્વત્થોવા વેહંદિયા પચ્છિમેણં) દિશાઓં કી અપેક્ષા સબ સે કમ દ્વીન્દ્રિય પશ્ચિમ મેં હૈં (પુરચ્છિમેણં વિસેસાહિયા) પૂર્વ મેં વિશેષાધિકા હૈં (દક્ષિણેણં વિસેસાહિયા) દક્ષિણ મેં વિશેષાધિકા હૈં (ઉત્તરેણં વિસેસાહિયા) ઉત્તર મેં વિશેષાધિકા હૈં ।

(દિસાણુવાણં સવ્વત્થોવા તેહંદિયા) દિશાઓં કી અપેક્ષા સબ સે કમ તેહંદ્રિય જીવ પશ્ચિમ મેં હૈં (પુરચ્છિમેણં વિસેસાહિયા) પૂર્વ મેં વિશેષાધિકા હૈં (દાહિણેણં વિસેસાહિયા) દક્ષિણ મેં વિશેષાધિકા હૈં (ઉત્તરેણં વિસેસાહિયા) ઉત્તર મેં વિશેષાધિકા હૈં ।

(દિસાણુવાણં સવ્વત્થોવા ચરિંદિયા) દિશાઓં કી અપેક્ષા સબ સે કમ ચૌહંદ્રિય જીવ (પચ્ચત્થિમેણં) પશ્ચિમ મેં હૈં (પુરચ્છિમેણં વિસેસાહિયા) પૂર્વ મેં વિશેષાધિકા હૈં (દાહિણેણં વિસેસાહિયા) દક્ષિણ મેં વિશેષાધિકા હૈં (ઉત્તરેણં વિસેસાહિયા) ઉત્તર મેં વિશેષાધિકા હૈં ।

પૂર્વના વિશેષાધિક છે; (દાહિણેણં વિસેસાહિયા) દક્ષિણમાં વિશેષાધિક છે (ઉત્તરેણં વિસેસાહિયા) ઉત્તરમાં વિશેષાધિક છે

(દિસાણુવાણં સવ્વત્થોવા વેહંદિયા પચ્છિમેણં) દિશાઓની અપેક્ષાએ બધાથી ઓછા દ્વીન્દ્રિય પશ્ચિમમાં છે (પુરચ્છિમેણં વિસેસાહિયા) પૂર્વમાં વિશેષાધિક છે (દક્ષિણેણં વિસેસાહિયા) દક્ષિણમાં વિશેષાધિક છે (ઉત્તરેણં વિસેસાહિયા) ઉત્તરમાં વિશેષાધિક છે

(દિસાણુવાણં સવ્વત્થોવા તેહંદિયા) દિશાઓની અપેક્ષાએ બધાથી ઓછા ચતુરિન્દ્રિય જીવ પશ્ચિમમાં છે (પુરચ્છિમેણં વિસેસાહિયા) પૂર્વમાં વિશેષાધિક છે (દાહિણેણં વિસેસાહિયા) દક્ષિણમાં વિશેષાધિક છે (ઉત્તરેણં વિસેસાહિયા) ઉત્તરમાં વિશેષાધિક છે

(દિસાણુવાણં સવ્વત્થોવા ચરિંદિયા) દિશાઓની અપેક્ષાએ બધાથી ઓછા ચાર દ્વીન્દ્રિયો વાળા જીવ છે (પચ્છિમેણં) પશ્ચિમમાં (પુરચ્છિમેણં વિસેસાહિયા) પૂર્વમાં વિશેષાધિક છે (દાહિણેણં વિસેસાહિયા) દક્ષિણમાં વિશેષાધિક છે (ઉત્તરેણં વિસેસાહિયા) ઉત્તરમાં વિશેષાધિક છે

પશ્ચિમોત્તરેણ, દક્ષિણેન અસંખ્યેયગુણાઃ, દિગ્નુપાતેન સર્વસ્તોકાઃ રત્નપ્રમાપૃથિવી
 નૈરયિકાઃ પૌરસ્ત્ય પશ્ચિમોત્તરેણ, દક્ષિણેન અસંખ્યેયગુણાઃ, દિગ્નુપાતેન સર્વ-
 સ્તોકા શર્કરાપ્રમાપૃથિવીનૈરયિકાઃ પૌરસ્ત્યપશ્ચિમોત્તરેણ, દક્ષિણેન અસંખ્યેય-
 ગુણાઃ, દિગ્નુપાતેન સર્વસ્તોકા વાલુકાપ્રમા પૃથિવીનૈરયિકા પૌરસ્ત્યપશ્ચિમોત્ત-
 રેણ, દક્ષિણેન અસંખ્યેયગુણાઃ, દિગ્નુપાતેન સર્વસ્તોકાઃ પદ્મપ્રમાપૃથિવીનૈર-

(દિસાણુવાણં સઽવત્થોવા નેરહ્યા) દિશાઓંની અપેક્ષા સઽવ
 સે કમ નૈરયિક (પુરચ્છિમ પચ્ચત્થિમ ઉત્તરેણં) પૂર્વ, પશ્ચિમ ઓર ઉત્તર
 મેં હેં (દાહિણેણં અસંખેજ્જગુણા) દક્ષિણ મેં અસંખ્યાત ગુણા (દિસાણુ-
 વાંણં સઽવત્થોવા રયણપ્પમા પુઢવીનેરહ્યા) દિશાઓંની અપેક્ષા
 સઽવ સે કમ રત્નપ્રમા પૃથિવી કે નારક (પુરચ્છિમ પચ્ચત્થિમ ઉત્તરેણં)
 પૂર્વ પશ્ચિમ ઉત્તર મેં હેં (દાહિણેણં અસંખેજ્જગુણા) દક્ષિણ મેં અસંખ્યાત
 ગુણિત હેં (દિસાણુવાણં સઽવત્થોવા સક્કરપ્પમા પુઢવીનેરહ્યા)
 દિશાઓંની અપેક્ષા સઽવ સે કમ શર્કરાપ્રમા પૃથિવી કે નૈરયિક (પુર-
 ચ્છિમ પચ્ચત્થિમ ઉત્તરેણં) પૂર્વ, પશ્ચિમ, ઉત્તર મેં હેં (દાહિણેણં અસં-
 ખેજ્જગુણા) દક્ષિણ મેં અસંખ્યાત ગુણા હેં । (દિસાણુવાણં સઽવત્થોવા
 વાલુયપ્પમા પુઢવીનેરહ્યા) દિશાઓંની અપેક્ષા સઽવ સે કમ વાલુકા-
 પ્રમા કે નૈરયિક (પુરચ્છિમ પચ્ચત્થિમ ઉત્તરેણં) પૂર્વ પશ્ચિમ ઉત્તર મેં
 હેં (દાહિણેણં અસંખેજ્જગુણા) દક્ષિણ મેં અસંખ્યાત ગુણા હેં (દિસાણુ-
 વાણં સઽવત્થોવા પંકપ્પમા પુઢવીનેરહ્યા) દિશાઓંની અપેક્ષા સઽવ

(દિસાણુવાણં સઽવત્થોવા નેરહ્યા) દિશાઓંની અપેક્ષાએ બધાથી ઓછા
 નૈરયિક (પુરચ્છિમપચ્છિમઉત્તરેણં) પૂર્વ પશ્ચિમ અને ઉત્તરમાં છે (દાહિણેણં
 અસંખેજ્જગુણા) દક્ષિણમાં અસંખ્યાત ગુણા (દિસાણુવાણં સઽવત્થોવા રયણપ્પમા
 પુઢવી નેરહ્યા) દિશાઓંની અપેક્ષાએ બધાથી ઓછા રત્નપ્રમા પૃથિવીના નારક
 (પુરચ્છિમપચ્ચત્થિમ ઉત્તરેણં) પૂર્વ, પશ્ચિમ અને ઉત્તરમાં છે (દાહિણેણં
 અસંખેજ્જગુણા) દક્ષિણમાં અસંખ્યાત ગણા છે (દિસાણુવાણં સઽવત્થોવા
 સક્કરપ્પમા પુઢવી નેરહ્યા) દિશાઓંની અપેક્ષાએ બધાથી ઓછા શર્કરાપ્રમા
 પૃથિવીના નૈરયિક (પુરચ્છિમ પચ્ચત્થિમ ઉત્તરેણં) પૂર્વ, પશ્ચિમ અને ઉત્તરમાં છે
 (દાહિણેણં અસંખેજ્જ ગુણા) દક્ષિણમાં અસંખ્યાત ગણા છે (દિસાણુવાણં સઽવ-
 ત્થોવા વાલુયપ્પમા પુઢવી નેરહ્યા) દિશાઓંની અપેક્ષાએ બધાથી ઓછા વાલુ-
 કાપ્રમાના નૈરયિક (પુરચ્છિમ પચ્ચત્થિમ ઉત્તરેણં) પૂર્વ, પશ્ચિમ, ઉત્તરમાં છે
 (દાહિણેણં અસંખેજ્જગુણા) દક્ષિણમાં અસંખ્યાતગણા છે (દિસાણુવાણં સઽવત્થો-
 વા પંકપ્પમા પુઢવી નેરહ્યા) દિશાઓંની અપેક્ષાએ બધાથી ઓછા પંકપ્રમા

યિકાઃ પૌરસ્ત્ય-પશ્ચિમોત્તરેણ, દક્ષિણેન અસંખ્યેયગુણાઃ દિગ્નુપાતેન સર્વસ્તોકાઃ
ધૂમપ્રભાપૃથિવી નૈરયિકાઃ પૌરસ્ત્યપશ્ચિમોત્તરેણ, દક્ષિણેન અસંખ્યેયગુણાઃ,
દિગ્નુપાતેન સર્વસ્તોકાસ્તમપ્રભાપૃથિવીનૈરયિકાઃ પૌરસ્ત્યપશ્ચિમોત્તરેણ, દક્ષિણેન
અસંખ્યેયગુણાઃ દિગ્નુપાતેન સર્વસ્તોકાઃ અધઃ સપ્તમપૃથિવીનૈરયિકાઃ પૌરસ્ત્ય-
પશ્ચિમોત્તરેણ, દક્ષિણેન અસંખ્યેયગુણાઃ, દક્ષિણેભ્યઃ અધઃ સપ્તમપૃથિવીનૈરયિકેભ્યઃ
ષઠ્યાસ્તમાયાઃ પૃથિવ્યાઃ નૈરયિકાઃ પૌરસ્ત્યપશ્ચિમોત્તરેણ અસંખ્યેયગુણાઃ,
સે કમ પંકપ્રભા પૃથ્વી કે નૈરયિક (પુરચ્છિમ પચ્ચત્થિમ ઉત્તરેણં) પૂર્વ
પશ્ચિમ ઉત્તર મેં હૈં (દાહિણેણં અસંખેજ્જગુણા) દક્ષિણ મેં અસંખ્યાત
ગુણા હૈં (દિસાણુવાણં સવ્વત્થોવા ધૂમપ્પમા પુઢવીનેરહ્યા) દિશાઓં
કી અપેક્ષા સવ સે કમ ધૂમપ્રભા કે નૈરયિક (પુરચ્છિમ પચ્ચત્થિમ
ઉત્તરેણં) પૂર્વ, પશ્ચિમ, ઉત્તર મેં હૈં (દાહિણેણં અસંખેજ્જગુણા) દક્ષિણ
મેં અસંખ્યાત ગુણા હૈં (દિસાણુવાણં સવ્વત્થોવા તમપ્પમા પુઢવી-
નેરહ્યા) દિશાઓં કી અપેક્ષા સવ સે કમ તમઃપ્રભા પૃથ્વી કે નૈરયિક
(પુરચ્છિમ પચ્ચત્થિમ ઉત્તરેણં) પૂર્વ, પશ્ચિમ, ઉત્તર મેં હૈં (દાહિણેણં
અસંખેજ્જગુણા) (દક્ષિણ મેં અસંખ્યાતગુણા હૈં (દિસાણુવાણં સવ્વત્થોવા
અહેસત્તમા પુઢવીનેરહ્યા) દિશાઓં કી અપેક્ષા તમસ્તમઃપ્રભા પૃથિવી
કે નૈરયિક) પુરચ્છિમ પચ્ચત્થિમ ઉત્તરેણં) પૂર્વ, પશ્ચિમ, ઉત્તર મેં હૈં
(દાહિણેણં અસંખેજ્જગુણા) દક્ષિણ મેં અસંખ્યાત ગુણા હૈં ।

(દાહિણેહિંતો અહેસત્તમા પુઢવીનેરહ્યાહિંતો) દક્ષિણ દિશા કે
સાતમીં પૃથ્વી કે નારકોં સે (છટ્ટાણ) છઠી (તમાણ પુઢવીણ) તમઃપ્રભા

પૃથ્વીના નૈરયિક છે (પુરચ્છિમપચ્ચત્થિમ ઉત્તરેણં) પૂર્વ, પશ્ચિમ, ઉત્તરમાં છે
(દાહિણેણં અસંખેજ્જ ગુણા) દક્ષિણમાં અસંખ્યાત ગણા છે (દિસાણુવાણં સવ્વ-
ત્થોવા ધૂમપ્પમા પુઢવી નેરહ્યા) દિશાઓની અપેક્ષાએ બધાથી ઓછા ધૂમપ્રભા
ના નૈરયિક (પુરચ્છિમપચ્ચત્થિમ ઉત્તરેણં) પૂર્વ, પશ્ચિમ ઉત્તરમાં છે (દાહિણેણં
અસંખેજ્જગુણા) દક્ષિણમાં અસંખ્યાત ગણા છે (દિસાણુવાણં સવ્વત્થોવા
તમપ્પમા પુઢવી નેરહ્યા) દિશાઓની અપેક્ષાએ બધાથી ઓછા તમઃપ્રભા પૃથ્વીના
નૈરયિક (પુરચ્છિમ પચ્ચત્થિમ ઉત્તરેણં) પૂર્વ, પશ્ચિમ ઉત્તરમાં છે (દાહિણેણં
અસંખેજ્જ ગુણા) દક્ષિણમાં અસંખ્યાત ગણા છે (દિસાણુવાણં સવ્વત્થોવા અહે-
સત્તમા પુઢવી નેરહ્યા) દિશાઓની અપેક્ષાએ તમસ્તમઃપ્રભા પૃથ્વીના નૈરયિક
(પુરચ્છિમ પચ્ચત્થિમ ઉત્તરેણં) પૂર્વ, પશ્ચિમ, ઉત્તરમાં છે (દાહિણેણં અસંખેજ્જ
ગુણા) દક્ષિણમાં અસંખ્યાત ગણા છે

(દાહિણેહિંતા અહેસત્તમા પુઢવી નેરહ્યાહિંતો) દક્ષિણ દિશાના સાતમી

दक्षिणेन असंख्येयगुणाः, दक्षिणेभ्यस्तमायाः पृथिव्या नैरयिकेभ्य पञ्चम्याः धूमप्रभायाः पृथिव्याः नैरयिकाः पौरस्त्यपश्चिमोत्तरेण असंख्येयगुणाः, दक्षिणेन असंख्येयगुणाः, दक्षिणात्येभ्यो धूमप्रभापृथिवीनैरयिकेभ्य श्रतुर्थ्याः पङ्कप्रभायाः पृथिव्याः नैरयिकाः पौरस्त्यपश्चिमोत्तरेण असंख्येयगुणाः, दक्षिणेन असंख्येयगुणाः, दक्षिणात्येभ्यः पङ्कप्रभापृथिवीनैरयिकेभ्य स्तृतीयायाः बालुकाप्रभायाः पृथिव्याः नैरयिकाः पौरस्त्यपश्चिमोत्तरेण असंख्येयगुणाः दक्षिणेन

पृथ्वी के (नेरइया) नैरयिक (पुरच्छिम पच्चत्थिम उत्तरेणं) पूर्व, पश्चिम उत्तर में (असंखेज्जगुणा) असंख्यात गुणा हैं (दाहिणेणं असंखेज्जगुणा) दक्षिण में उनसे भी असंख्यात गुणा हैं (दाहिणिल्लेहिंतो तमाए पुढवीनेरइएहिंतो) दक्षिण दिशा के तमःप्रभा पृथ्वी के नारकों की अपेक्षा (पंचमाए धूमप्पभाए पुढवीए) पांचवीं धूमप्रभा पृथिवी के (नेरइया) नारक (पुरच्छिम पच्चत्थिम उत्तरेणं) पूर्व, पश्चिम उत्तर में (असंखेज्जगुणा) असंख्यात गुणा हैं (दाहिणेणं असंखेज्जगुणा) दक्षिण में असंख्यात गुणा हैं (दाहिणिल्लेहिंतो धूमप्पभा पुढवीनेरइए हिंतो) दक्षिण के धूमप्रभा पृथिवी के नारकों से (चउत्थीए पंकप्पभाए पुढवीए) चौथी पंकप्रभा पृथिवी के (नेरइया) नारक (पुरच्छिम पच्चत्थिम उत्तरेणं असंखेज्जगुणा) पूर्व, पश्चिम, उत्तर में असंख्यात गुणा हैं (दाहिणेणं असंखेज्जगुणा) दक्षिण में उससे भी असंख्यात गुणा हैं (दाहिणिल्लेहिंतो पंकप्पभा पुढवीनेरइए हिंतो) दक्षिण के पंकप्रभा पृथिवी के नारकों से (तइयाए बालुयप्पभाए पुढवीए) तीसरी बालु-

पृथ्वीना नारकेथी (छट्टाए) छट्टी (तमाए पुढवीए) तमःप्रभा पृथ्वीना (नेरइया) नैरयिके (पुरच्छिमपच्चत्थिम उत्तरेणं) पूर्व, पश्चिम, उत्तरमां (असंखेज्ज गुणा) असंख्यात गुणा छे (दाहिणिल्लेहिंतो तमाए पुढवी नेरइएहिंतो) दक्षिण दिशाना तमःप्रभा पृथ्वीना नारकेथी अपेक्षाओ (पंचमाए धूमप्पभा पुढवीए) पांचवीं धूमप्रभा पृथ्वीना (नेरइया) नारक (पुरच्छिमपच्चत्थिम उत्तरेणं) पूर्व, पश्चिम उत्तरमां (असंखेज्जगुणा) असंख्यात गुणा छे (दाहिणेणं असंखेज्जगुणा) दक्षिणमां असंख्यात गुणा छे (दाहिणिल्लेहिंतो धूमप्पभा पुढवी नेरइएहिंतो) दक्षिणना धूमप्रभा पृथ्वीना नारकेथी (चउत्थीए पंकप्पभाए पुढवीए) चौथी पंकप्रभा पृथ्वीना (नेरइया) नारक (पुरच्छिम पच्चत्थिम उत्तरेणं असंखेज्ज गुणा) पूर्व, पश्चिम, उत्तरमां असंख्यात गुणा छे (दाहिणेणं असंखेज्जगुणा) दक्षिणमा तेनाथी पणु असंख्यात गुणा छे (दाहिणिल्लेहिंतो पंकप्पभा पुढवी नेरइएहिंतो) दक्षिणना पंकप्रभा पृथ्वीना नारकेथी (तइयाए बालुयप्पभाए पुढवीए) तीसरी

અસંખ્યેયગુણાઃ, દાક્ષિણાત્યેભ્યો વાલુકાપ્રમાપૃથિવી નૈરયિકેભ્યો દ્વિતીયાયાઃ
શર્કરાપ્રમાયાઃ પૃથિવ્યાઃ નૈરયિકાઃ પૌરસ્ત્યપશ્ચિમોત્તરેણ અસંખ્યેયગુણાઃ, દક્ષિ-
ણેન અસંખ્યેયગુણાઃ, દાક્ષિણાત્યેભ્યઃ શર્કરાપ્રમાપૃથિવી નૈરયિકેભ્યઃ અસ્યા
રત્નપ્રમાયાઃ પૃથિવ્યાઃ નૈરયિકાઃ પૌરસ્ત્યપશ્ચિમોત્તરેણ અસંખ્યેયગુણાઃ, દક્ષિણેન
અસંખ્યેયગુણાઃ, દિગ્નુપાતેન સર્વસ્તોકાઃ પન્થેન્દ્રિયાઃ તિર્યગ્યોનિકાઃ પશ્ચિમેન

કાપ્રમા પૃથિવી કે (નેરહ્યા) નારક (પુરચ્છિમ પચ્ચત્થિમ ઉત્તરેણં)
પૂર્વ, પશ્ચિમ, ઉત્તર મેં (અસંખેજ્જગુણા) અસંખ્યાત ગુણા હેં (દાહિણેણં
અસંખેજ્જગુણા) દક્ષિણ મેં અસંખ્યાત ગુણા હેં (દાહિણિલ્લેહિંતો વાલુ-
યપ્પમા પુઢવીનેરહ્યેહિંતો) દક્ષિણ કે વાલુકાપ્રમા પૃથિવી કે નારકોં
સે (દુહ્યાએ સક્કરપ્પમાએ પુઢવીએ) દૂસરી શર્કરાપ્રમા પૃથિવી કે (નેર-
હ્યા) નારક (પુરચ્છિમ પચ્ચત્થિમ ઉત્તરેણં) પૂર્વ, પશ્ચિમ ઓર ઉત્તર
મેં (અસંખેજ્જગુણા) અસંખ્યાત ગુણા હેં (દાહિણેણં અસંખેજ્જગુણા)
દક્ષિણ મેં ડનસે ઓ અસંખ્યાત ગુણા હેં (દાહિણિલ્લેહિંતો સક્કરપ્પમા
પુઢવીનેરહ્યેહિંતો) દક્ષિણ દિશા કે શર્કરાપ્રમા પૃથિવી કે નારકોં સે
(હમીસે રયણપ્પમાએ પુઢવીએ) હસ રત્નપ્રમા પૃથિવી કે (નેરહ્યા)
નારક (પુરચ્છિમ પચ્ચત્થિમ ઉત્તરેણં) પૂર્વ, પશ્ચિમ ઉત્તર મેં (અસંખેજ્જ-
ગુણા) અસંખ્યાત ગુણા હેં (દાહિણેણં અસંખેજ્જગુણા) દક્ષિણ મેં ડનસે
ઓ અસંખ્યાત ગુણા હેં ।

(દિસાણુવાણં) દિશાઓં કી અપેક્ષા (સન્વત્થોવા પંચિંદિયા) સવ
સે કમ પંચેન્દ્રિય (તિરિક્કલ્લજોણિયા) તિર્યક્ યોનિક જીવ (પચ્છિમેણં)

વાલુકાપ્રમા પૃથ્વીના (નેરહ્યા) નારક (પુરચ્છિમ પચ્ચત્થિમ ઉત્તરેણં) પૂર્વ, પશ્ચિમ
ઉત્તરમાં (અસંખેજ્જગુણા) અસંખ્યાત ગુણા છે (દાહિણેણં અસંખેજ્જગુણા)
દક્ષિણમાં અસંખ્યાત ગુણા છે (દાહિણિલ્લેહિંતો વાલુયપ્પમા પુઢવી નેરહ્યેહિંતો)
દક્ષિણના વાલુકાપ્રમા પૃથ્વીના નારકોથી (દુહ્યાએ સક્કરપ્પમાએ પુઢવીએ) બીજી
શર્કરાપ્રમા પૃથ્વીના (નેરહ્યા) નારક (પુરચ્છિમ પચ્ચત્થિમ ઉત્તરેણં) પૂર્વ, પશ્ચિમ
અને ઉત્તરમાં (અસંખેજ્જગુણા) અસંખ્યાત ગુણા છે (દાહિણેણં અસંખેજ્જગુણા)
દક્ષિણમાં પણ તેમનાથી પણ અધિક અસંખ્યાત ગુણા છે (દાહિણિલ્લેહિંતો
સક્કરપ્પમા પુઢવી નેરહ્યેહિંતો) દક્ષિણ દિશાના શર્કરાપ્રમા પૃથ્વીના નારકોથી
(હમીસે રયણપ્પમાએ પુઢવીએ) આ રત્નપ્રમા પૃથ્વીના (નેરહ્યા) નારક (પુરચ્છિમ
પચ્ચત્થિમ ઉત્તરેણં) પૂર્વ, પશ્ચિમ, ઉત્તરમાં (અસંખેજ્જગુણા) અસંખ્યાત ગુણા છે
(દાહિણેણં અસંખેજ્જગુણા) દક્ષિણમાં તેમનાથી પણ અસંખ્યાત ગુણા છે

(દિસાણુવાણં) દિશાઓની અપેક્ષાએ (સન્વત્થોવા પંચિંદિયા) બધાથી ઓછા

પૌરસ્ત્યેન વિશેષાધિકાઃ, દક્ષિણેન વિશેષાધિકાઃ ઉત્તરેણ વિશેષાધિકાઃ, દિગ-
નુપાતેન સર્વસ્તોકા મનુષ્યાઃ દક્ષિણોત્તરેણ, પૌરસ્ત્યેન સંખ્યેયગુણાઃ પશ્ચિમેન
વિશેષાધિકાઃ, દિગનુપાતેન સર્વસ્તોકા ભવનવાસિનો દેવાઃ પૌરસ્ત્યેન પશ્ચિમેન
ઉત્તરેણ અસંખ્યેયગુણાઃ, દક્ષિણેન અસંખ્યેયગુણાઃ, દિગનુપાતેન સર્વસ્તોકાઃ
વાનવ્યન્તરાઃ દેવાઃ પૌરસ્ત્યેન પશ્ચિમેન વિશેષાધિકાઃ, ઉત્તરેણ વિશેષાધિકાઃ,

પશ્ચિમ મેં હૈં (પુરચ્છિમેણં વિસેસાહિયા) પૂર્વ મેં उनसे विशेषाधिक
हैं (दाहिणेणं विसेसाहिया) दक्षिण मેं उनसे विशेषाधिक हैं (उत्तरेणं
विसेसाहिया) उत्तर मેं उनसे भी विशेषाधिक हैं ।

(દિસાણુવાણં સવ્વત્થોવા મણુસ્સા દાહિણઉત્તરેણં) દિશાઓં કી
અપેક્ષા સવસે કમ મનુષ્ય દક્ષિણ-ઔર ઉત્તર મેં હૈં (પુરચ્છિમેણં
સંખેજ્જગુણા) (પૂર્વ મેં સંખ્યાત ગુણા અધિક હૈં (પચ્ચત્થિમેણં વિસે-
સાહિયા) પશ્ચિમ મેં વિશેષાધિક હૈં ।

(દિસાણુવાણં) દિશાઓં કી અપેક્ષા (સવ્વત્થોવા ભવનાવાસી
દેવા) સવ સે કમ ભવનવાસી દેવ (પુરચ્છિમેણં પચ્ચત્થિમેણં) પૂર્વ ઔર
પશ્ચિમ મેં હૈં (ઉત્તરેણં અસંખેજ્જગુણા) ઉત્તર મેં અસંખ્યાત ગુણા (દાહિ-
ણેણં અસંખેજ્જગુણા) દક્ષિણ મેં અસંખ્યાત ગુણા હૈં ।

(દિસાણુવાણં) દિશાઓં કી અપેક્ષા (સવ્વત્થોવા વાણમંતરા
દેવા) અસસે કમ વાનવ્યન્તર દેવ (પુરચ્છિમેણં) પૂર્વ મેં હૈં (પચ્ચત્થિમેણં

પ ચેન્દ્રિય (તિરિક્ખજોણિયા) તિર્યક્થોનિક ૭૫ (પચ્છિમેણં) પશ્ચિમમાં (પુરચ્છિ-
મેણ વિસેસા) પૂર્વમાં તેનાથી વિશેષાધિક છે (દાહિણેણં વિસેસાહિયા) દક્ષિણમાં પણ
તેથી વિશેષાધિક છે (ઉત્તરેણં વિસેસાહિયા) ઉત્તરમાં તેનાથી પણ વિશેષાધિક છે.

(દિસાણુવાણં સવ્વત્થોવા મણુસ્સા દાહિણઉત્તરેણં) દિશાઓની અપેક્ષાએ
એ બધાથી ઓછા મનુષ્ય દક્ષિણ અને ઉત્તરમાં છે (પુરચ્છિમેણં સંખેજ્જ ગુણા)
પૂર્વમાં સંખ્યાત ગુણા અધિક છે (પચ્ચત્થિમેણં વિસેસાહિયા) પશ્ચિમમાં
વિશેષાધિક છે

(દિસાણુવાણં) દિશાઓની અપેક્ષા (સવ્વત્થોવા ભવનવાસીદેવા) બધાથી
ઓછા ભવનવાસી દેવ (પુરચ્છિમેણં પચ્ચત્થિમેણં) પૂર્વ અને પશ્ચિમમાં છે
(ઉત્તરેણ અસંખેજ્જ ગુણા) ઉત્તરમાં અસંખ્યાત ગુણા છે (દાહિણેણં અસંખેજ્જ
ગુણા) દક્ષિણમાં અસંખ્યાત ગુણા છે (દિસાણુવાણં) દિશાઓની અપેક્ષાએ
(સવ્વત્થોવા વાણમંતરા દેવા) બધાથી ઓછા વાનવ્યન્તર દેવ (પુરચ્છિમેણં
પૂર્વમાં છે (પચ્ચત્થિમેણ વિસેસાહિયા) પશ્ચિમમાં વિશેષાધિક છે (ઉત્તરેણં વિસે-

દક્ષિણેન વિશેષાધિકાઃ, દિગ્નુપાતેન સર્વસ્તોકાઃ જ્યોતિષ્કાદેવાઃ પૌરસ્ત્ય પશ્ચિમેન દક્ષિણેન વિશેષાધિકાઃ, ઉત્તરેણ વિશેષાધિકાઃ, દિગ્નુપાતેન સર્વસ્તોકા દેવાઃ સૌધર્મે કલ્પે પૌરસ્ત્યપશ્ચિમેન ઉત્તરેણ અસંખ્યેયગુણાઃ, દક્ષિણેન વિશેષાધિકાઃ, દિગ્નુપાતેન સર્વસ્તોકા દેવા ઈશાને કલ્પે પૌરસ્ત્યપશ્ચિમેન ઉત્તરેણ અસંખ્યેયગુણાઃ, દક્ષિણેન વિશેષાધિકાઃ, દિગ્નુપાતેન સર્વસ્તોકાઃ દેવાઃ સનત્કુ-
વિસેસાહિયા) પશ્ચિમ મેં વિશેષાધિક હૈં (ઉત્તરેણં વિસેસાહિયા) ઉત્તર મેં વિશેષાધિક હૈં (દાહિણેણં વિસેસાહિયા) દક્ષિણ મેં વિશેષાધિક હૈં ।

(દિસાણુવાણં) દિશાઓંં કી અપેક્ષા (સવ્વત્થોવા જોહસિયા દેવા) સવ સે કમ જ્યોતિષ્ક દેવ (પુરચ્છિમ પચ્ચત્થિમેણં) પૂર્વ ઓર પશ્ચિમ મેં હૈં (દાહિણેણં વિસેસાહિયા) દક્ષિણ મેં વિશેષાધિક હૈં (ઉત્તરેણં વિસેસાહિયા) ઉત્તર મેં વિશેષાધિક હૈં ।

(દિસાણુવાણં) દિશાઓંં કી અપેક્ષા (સવ્વત્થોવા દેવા) સવ સે કમ દેવ (સોહમ્મે કલ્પે) સૌધર્મ કલ્પ મેં (પુરચ્છિમ પચ્ચત્થિમેણં) પૂર્વ પશ્ચિમ દિશા મેં હૈં (ઉત્તરેણં અસંખેજ્જગુણા) ઉત્તર મેં અસંખ્યાતગુણા હૈં (દાહિણેણં વિસેસાહિયા) દક્ષિણ મેં વિશેષાધિક હૈં ।

(દિસાણુવાણં સવ્વત્થોવા દેવા ઈસાણે કલ્પે પુરચ્છિમ પચ્ચત્થિમેણં) દિશાઓંં કી અપેક્ષા સવ સે કમ દેવ ઈશાનકલ્પ મેં પૂર્વ-પશ્ચિમ મેં હૈં (ઉત્તરેણં અસંખેજ્જગુણા) ઉત્તર મેં અસંખ્યાત ગુણા હૈં (દાહિણેણં

સહિયા) ઉત્તરમા વિશેષાધિક છે (દાહિણેણં વિસેસાહિયા) દક્ષિણમા વિશેષાધિક છે

(દિસાણુવાણં) દિશાઓની અપેક્ષા (સવ્વત્થોવા જોહસિયા દેવા) બધાથી ઓછા જ્યોતિષ્ક દેવ (પુરચ્છિમપચ્ચત્થિમેણં) પૂર્વ અને પશ્ચિમમા છે (દાહિણેણં વિસેસાહિયા) દક્ષિણમા વિશેષાધિક છે (ઉત્તરેણં વિસેસાહિયા) ઉત્તરમાં વિશેષાધિક છે

(દિસાણુવાણં) દિશાઓની અપેક્ષાથી (સવ્વત્થોવા દેવા) સૌથી ઓછા (લંતણ્કલ્પે) લાનતક કલ્પમાં (પુરચ્છિમપચ્ચત્થિમ ઉત્તરેણં) પૂર્વપશ્ચિમ અને ઉત્તરમાં છે (દાહિણેણં અસંખિજ્જગુણા) દક્ષિણમાં અસંખ્યાતગુણા છે.

(દિસાણુવાણં) દિશાઓની અપેક્ષા (સવ્વત્થોવા દેવા) બધાથી ઓછા દેવ (સોહમ્મે કલ્પે) સૌધર્મ કલ્પમાં (પુરચ્છિમ પચ્ચત્થિમેણં) પૂર્વ પશ્ચિમ દિશામાં છે (ઉત્તરેણં અસંખેજ્જ ગુણા) ઉત્તરમાં અસંખ્યાત ગુણા છે (દાહિણેણં વિસેસાહિયા) દક્ષિણમાં વિશેષાધિક છે

(દિસાણુવાણં સવ્વત્થોવા દેવા ઈસાણે કલ્પે પુરચ્છિમપચ્ચત્થિમેણં) દિશાઓની અપેક્ષા બધાથી ઓછા દેવ ઈશાનકલ્પમાં પૂર્વ પશ્ચિમમાં છે (ઉત્તરેણં

મારે કલ્પે પૌરસ્ત્યપશ્ચિમેન ઉત્તરેણ અસંખ્યેયગુણાઃ, દક્ષિણેન વિશેષાધિકાઃ, દિગ્નુપાતેન સર્વસ્તોકા દેવાઃ માહેન્દ્રે કલ્પે પૌરપસ્ત્યપશ્ચિમેન ઉત્તરેણ અસંખ્યેયગુણાઃ, દક્ષિણેન વિશેષાધિકાઃ, દિગ્નુપાતેન સર્વસ્તોકાઃ દેવાઃ બ્રહ્મલોકે કલ્પે પૌરસ્ત્યપશ્ચિમોત્તરેણ, દક્ષિણેન અસંખ્યેયગુણાઃ, દિગ્નુપાતેન સર્વસ્તોકા દેવાઃ

વિસેસાહિયા) દક્ષિણ મેં વિશેષાધિક હૈં ।

(દિસાણુવાણં) દિશાઓં કી અપેક્ષા (સવ્વત્થોવા દેવા) સય સે કમ દેવ (સળંકુમારે કપ્પે) સનત્કુમાર કલ્પ મેં (પુરચ્છિમ પચ્ચત્થિમેણં) (પૂર્વ ઓર પશ્ચિમ મેં હૈં (ઉત્તરેણં અસંખેજ્જગુણા) ઉત્તર મેં અસંખ્યાત ગુણા હૈં (દાહિણેણં વિસેસાહિયા) દક્ષિણ મેં વિશેષાધિક હૈં ।

(દિસાણુવાણં) દિશાઓં કી અપેક્ષા (સવ્વત્થોવા દેવા) સય સે કમ દેવ (માહિંદે કપ્પે) માહેન્દ્ર કલ્પ મેં (પુરચ્છિમ પચ્ચત્થિમેણં) પૂર્વ ઓર પશ્ચિમ મેં હૈં (ઉત્તરેણં અસંખેજ્જગુણા) ઉત્તર મેં અસંખ્યાત ગુણા હૈં (દાહિણેણં વિસેસાહિયા) દક્ષિણ મેં વિશેષાધિક હૈં ।

(દિસાણુવાણં) દિશાઓં કી અપેક્ષા (સવ્વત્થોવા દેવા) સય સે કમ દેવ (બંમલોએ કપ્પે) બ્રહ્મલોક કલ્પ મેં (પુરચ્છિમ પચ્ચત્થિમ ઉત્તરેણં) પૂર્વ, પશ્ચિમ ઓર ઉત્તર મેં હૈં (દાહિણેણં અસંખેજ્જગુણા) દક્ષિણ મેં અસંખ્યાત ગુણા હૈં ।

(દિસાણુવાણં) દિશાઓં કી અપેક્ષા (સવ્વત્થોવા દેવા) સય સે કમ દેવ (લંતએ કપ્પે) લાન્તક કલ્પ મેં (પુરચ્છિમ પચ્ચત્થિમ ઉત્તરેણં)

અસંખેજ્જગુણા) ઉત્તરમા અસંખ્યાત ગુણા છે (દાહિણેણં વિસેસાહિયા) દક્ષિણમાં વિશેષાધિક છે

(દિસાણુવાણં) દિશાઓની અપેક્ષા (સવ્વત્થોવા દેવા) બધાથી ઓછા દેવ (સળંકુમારે કપ્પે) સનત્કુમાર કલ્પમાં (પુરચ્છિમ પચ્ચત્થિમેણં) પૂર્વ, પશ્ચિમમાં છે (ઉત્તરેણં અસંખેજ્જગુણા) ઉત્તરમાં અસંખ્યાત ગુણા છે (દાહિણેણં વિસેસાહિયા) દક્ષિણમાં વિશેષાધિક છે

(દિસાણુવાણં) દિશાઓની અપેક્ષા (સવ્વત્થોવા દેવા) બધાથી ઓછા દેવ (માહિંદે કપ્પે) માહેન્દ્ર કલ્પમાં (પુરચ્છિમ પચ્ચત્થિમેણં) પૂર્વ અને પશ્ચિમમાં છે (ઉત્તરેણં અસંખેજ્જ ગુણા) ઉત્તરમાં અસંખ્યાત ગુણા છે (દાહિણેણં વિસેસાહિયા) દક્ષિણમાં વિશેષાધિક છે

(દિસાણુવાણં) દિશાઓની અપેક્ષા (સવ્વત્થોવા દેવા) બધાથી ઓછા દેવ (વંમલોએ કપ્પે) બ્રહ્મલોક દેવ કલ્પમાં (પુરચ્છિમપચ્ચત્થિમ ઉત્તરેણં) પૂર્વ, પશ્ચિમ અને ઉત્તરમાં છે (દાહિણેણં અસંખેજ્જગુણા) દક્ષિણમાં અસંખ્યાત ગુણા છે

લાન્તકે કલ્પે પૌરસ્ત્યપશ્ચિમોત્તરેણ, દક્ષિણેન અસંખ્યેયગુણાઃ, દિગ્નુપાતેન સર્વસ્તોકાઃ દેવાઃ મહાશુક્રે કલ્પે પૌરસ્ત્યપશ્ચિમોત્તરેણ, દક્ષિણેન અસંખ્યેય-ગુણાઃ, દિગ્નુપાતેન સર્વસ્તોકા દેવાઃ સહસ્રારે કલ્પે પૌરસ્ત્યપશ્ચિમોત્તરેણ, દક્ષિ-ણેન અસંખ્યેયગુણાઃ । તેન પરં વહુસમોપપન્નકાઃ શ્રમણાયુષ્મન્ ! દિગ્નુપાતેન સર્વસ્તોકાઃ સિદ્ધાઃ દક્ષિણેન ઉત્તરેણ, પૌરસ્ત્યેન સંખ્યેયગુણાઃ, પશ્ચિમેન વિશેષાધિકાઃ, દ્વારમ્ ॥ સૂ. ૨ ॥

પૂર્વ, પશ્ચિમ ઓર ઉત્તર મેં હેં (દાહિણેણં અસંખેજ્જગુણા) દક્ષિણ મેં અસંખ્યાત ગુણા હેં ।

(દિસાણુવાણં) દિશાઓં કી અપેક્ષા (સવ્વત્થોવા દેવા) સબ સે કમ દેવ (મહાશુક્રે કલ્પે) મહા શુક્ર કલ્પ મેં (પુરચ્છિમ પચ્ચત્થિમ ઉત્તરેણં) (પૂર્વ, પશ્ચિમ ઓર ઉત્તર મેં હેં (દાહિણેણં અસંખેજ્જગુણા) દક્ષિણ મેં અસંખ્યાત ગુણા હેં ।

(દિસાણુવાણં) દિશાઓં કી અપેક્ષા (સવ્વત્થોવા દેવા) સબ સે કમ દેવ (સહસ્સારે કલ્પે) સહસ્રાર કલ્પ મેં (પુરચ્છિમ પચ્ચત્થિમ ઉત્તરેણં) પૂર્વ, પશ્ચિમ, ઉત્તર મેં હેં (દાહિણેણં અસંખેજ્જગુણા) દક્ષિણ મેં અસંખ્યાત ગુણા હેં (તેણ પરં) ઉસસે આગે (વહુસમોવવન્નગા) બિલ્કુલ સમાન ઉત્પન્ન હોને વાલે હેં (સમણાઉસો) હે આયુષ્મન્ શ્રમણો !

(દિસાણુવાણં) દિશાઓં કી અપેક્ષા (સવ્વત્થોવા સિદ્ધા) સબ સે કમ સિદ્ધ (દાહિણેણં ઉત્તરેણં) દક્ષિણ મેં ઓર ઉત્તર દિશા મેં (પુર-

(દિસાણુવાણં) દિશાઓની અપેક્ષા (સવ્વત્થોવા દેવા) બધાથી ઓછા દેવ (મહાશુક્રે) મહાશુક્ર કલ્પમાં (પુરચ્છિમપચ્ચત્થિમ ઉત્તરેણં) પૂર્વ પશ્ચિમ અને ઉત્તરમાં છે (દાહિણેણં અસંખેજ્જ ગુણા) દક્ષિણમાં અસંખ્યાત ગુણા છે

(દિસાણુવાણં) દિશાઓની અપેક્ષા (સવ્વત્થોવા દેવા) બધાથી ઓછા દેવ (સહસ્સારે કલ્પે) સહસ્રાર કલ્પમાં (પુરચ્છિમ પચ્ચત્થિમ ઉત્તરેણં) પૂર્વ પશ્ચિમ અને ઉત્તરમાં છે (દાહિણેણં અસંખેજ્જ ગુણા) દક્ષિણમાં અસંખ્યાત ગુણા છે (તેણં પરં) તેનાથી આગળ (વહુસમોવવન્નગા) બિલકુલ સમાન ઉત્પન્ન થનારા (સમણાઉસો) હે આયુષ્યમન્ શ્રમણો ।

(દિસાણુવાણં) દિશાઓની અપેક્ષા (સવ્વત્થોવા સિદ્ધા) બધાથી ઓછા સિદ્ધ (દાહિણ ઉત્તરેણં) દક્ષિણ અને ઉત્તર દિશામાં (પુરચ્છિમેણં અસંખેજ્જગુણા) પૂર્વમાં અસંખ્યાત ગુણા અધિક છે (પચ્ચત્થિમેણં વિસેમાહિયા) પશ્ચિમમાં વિશેષાધિક છે ॥ ૨ ॥

ટીકા—અથ વિશેષરૂપેણ દિગનુપાતેન જીવાનામલ્પવદ્વત્વં પ્રરૂપિયતુમાદ—
 ‘દિસાણુવાણં સન્વત્થોવા પુઠ્ઠવિક્કાઙ્ગયા દાઢિણેણં’ દિગનુપાતેન દિશોઽનુમૃત્ય,
 દિગપેક્ષયેત્યર્થઃ, સર્વસ્તોકાઃ—સર્વેભ્યોઽલ્પાઃ, પૃથિવીકાયિકાઃ પ્રરૂપ્યમાણા
 દક્ષિણેન—દક્ષિણસ્યાં દિશિ ભવન્તિ તત્ર કારણન્તુ—યત્ર ઘનં સ્થાનં તત્ર વદ્ધવઃ
 પૃથિવીકાયિકાઃ, યત્ર તુ રન્ધ્રં તત્ર અલ્પાઃ ભવન્તિ, દક્ષિણસ્યાં દિશિ વદ્ધનાં
 ભવનપતિભવનનાં, વદ્ધનાશ્ચ નરકાવાસાનાં સત્ત્વેન રન્ધ્રવાદુલ્લય સંભવાત્ દક્ષિણસ્યાં
 દિશિ પૃથિવીકાયિકાઃ સર્વસ્તોકા ભવન્તીત્યાશયઃ, ‘ઉત્તરેણં વિસેસાદિયા’
 દક્ષિણદિગપેક્ષયા ઉત્તરેણ ઉત્તરસ્યાં દિશિ વિશેષાધિકાઃ ભવન્તિ, ઉત્તરસ્યાં
 દિશિ દક્ષિણદિગપેક્ષયા અલ્પાનામેવ ભવનપતિભવનનાં સ્તોકાનામેવ નરકા-
 વાસાનાં સત્ત્વેન ધનસ્થાનવાદુલ્લયસંભવેન વદ્ધવઃ પૃથિવીકાયિકા ભવન્તિ इति

ચિદ્ધમેણં સંખેજ્જગુણા) પૂર્વ મેં સંખ્યાત ગુણા હૈ (પચ્ચત્થિમેણં વિસે-
 સાદિયા) પશ્ચિમ મેં વિશેષાધિક હૈં ।

ટીકાર્થ—અથ વિશેષ રૂપ સે દિશાઓં કી અપેક્ષા સે જીવોં કે
 અલ્પવદ્વત્વ કી પ્રરૂપણા કી જાતી હૈ—

દિશાઓં કી અપેક્ષા વિચાર કરને પર દક્ષિણ દિશા મેં સવ સે
 કમ પૃથિવીકાયિક જીવ હૈં । ઇસકા કારણ યહ હૈં કિ જહાં ઠોસ
 સ્થાન હોતા હૈં વહાં પૃથિવીકાયિક જીવ વહુત હોતે હૈં ઓર જહાં
 છિદ્ર યા પોલ હોતી હૈં વહાં થોડે હોતે હૈં । દક્ષિણ દિશા મેં વહુત—સે
 ભવનપતિયોં કે ભવન ઓર નારકાવાસ હોને કે કારણ રંધ્રોં કી વહુ-
 લતા હૈં । ઇસ કારણ દક્ષિણ દિશા કી અપેક્ષા ઉત્તર દિશા મેં પૃથિવી-
 કાયિક વિશેષાધિક હૈં, કયોં કિ ઉત્તર મેં દક્ષિણ દિશા કી અપેક્ષા
 ભવનપતિયોં કે ભવન ઓર નારકાવાસ કમ હૈં । અતઃવ વહાં સઘન

ટીકાર્થ—હવે વિશેષ રૂપે દિશાઓની અપેક્ષાથી જીવોના અલ્પબહુત્વની
 પ્રરૂપણા કરાય છે.

દિશાઓની અપેક્ષાએ વિચાર કરવાથી દક્ષિણ દિશામાં—બધાથી ઓછા
 પૃથ્વીકાયિક જીવ છે. તેનું કારણ એ છે કે જ્યાં નકકર સ્થાન હોય છે ત્યાં
 પૃથ્વીકાયિક જીવ ઘણા હોય છે અને જ્યાં છિદ્ર કે પોલ હોય છે ત્યાં થોડા
 હોય છે. દક્ષિણ દિશામાં ઘણા ભવનપતિયોના ભવન અને નારકાવાસ હોવાના
 કારણે રંધ્રોની વિપુલતા છે. તે કારણે દક્ષિણ દિશામાં પૃથ્વીકાયિક બધાથી
 ઓછા છે. દક્ષિણ દિશાની અપેક્ષાએ ઉત્તર દિશામાં પૃથ્વીકાયિક વિશેષાધિક
 છે. કેમકે ઉત્તરમાં દક્ષિણ દિશાની અપેક્ષાએ ભવનપતિયોના ભવન અને નારકા

વિશેષાધિકાઃ, ‘પુરચ્છિમેણ વિસેસાહિયા’ પૌરસ્ત્યેન-તેભ્યોઽપિ પૂર્વસ્યાં દિશિ પૃથિવીકાયિકાઃ વિશેષાધિકા ભવન્તિ, ચન્દ્રસૂર્યદ્વીપાનાં પૂર્વસ્યાં દિશિ સત્ત્વેન પૃથિવીકાયિકાનાં તત્ર બાહુલ્યસંભવાત્, તેભ્યોઽપિ ‘પચ્છિમેણ વિસેસાહિયા’ પશ્ચિમેન-પશ્ચિમાયાં દિશિ પૃથિવીકાયિકાઃ વિશેષાધિકા ભવન્તિ, યાવતાં ચન્દ્ર-સૂર્યદ્વીપાનાં પૂર્વસ્યાં દિશિ સત્ત્વં તાવતાં પશ્ચિમાયાં દિશિ સત્ત્વેઽપિ ન તાવતા સામ્યં ભવતિ અપિતુ લવણસમુદ્રે ગૌતમનામદ્વીપસ્ય અધિકસ્યાપિ સત્ત્વેન વિશે-ષાધિકં સિદ્ધમ્, इत्येवं दिगनुपातेन पृथिवीकायिकाना मल्पबहुत्वं प्ररूप्य सम्प्रति अष्कायिकाना मल्पबहुत्वं प्ररूपयितुमाह-‘दिसाणुवाएणं सव्वत्थोवा आउका-इया पच्छिमेण’ दिगनुपातेन दिगनुसारेण, दिगपेक्षयेत्यर्थः, सर्वस्तोकाः-सर्वे-ऽभ्योऽल्पाः, अष्कायिकाः पश्चिमेन-पश्चिमायां दिशि वर्तन्ते तत्र गौतमद्वीपस्य सत्त्वेन तत्रोदका भावेनाष्कायिकाभावात् तदपेक्षया ‘पुરच्छिमेण विसेसाहिया’

સ્થાન અધિક હૈ । પૂર્વ દિશા મેં ઉત્તર કી અપેક્ષા ભી પૃથિવીકાયિક વિશેષાધિક હૈ, ક્યોં કિ પૂર્વ મેં ચન્દ્ર-સૂર્ય દ્વીપ હોને સે પૃથિવી-કાયિકોં કા બાહુલ્ય હૈ । પૂર્વ દિશા કી અપેક્ષા ભી પશ્ચિમ મેં વિશે-ષાધિક હૈ ક્યોંકિ જિતને ચન્દ્ર-સૂર્ય દ્વીપ પૂર્વ મેં હૈં ઉતને તો પશ્ચિમ મેં હૈં હી, મગર લવણસમુદ્ર મેં ગૌતમ નામક દ્વીપ પશ્ચિમ મેં અધિક હૈ, અતઃપૃથિવીકાયિક ભી અધિક હૈં ।

પૃથિવીકાયિકોં કે અલ્પબહુત્વ કી પ્રરૂપણા કરકે અબ દિશાઓં કી અપેક્ષા અષ્કાયિકોં કે અલ્પબહુત્વ કી પ્રરૂપણા કી જાતી હૈ-

દિશાઓં કી અપેક્ષા સવસે કમ અષ્કાયિક પશ્ચિમ દિશા મેં હૈં ક્યોં કિ પશ્ચિમ દિશા મેં ગૌતમ દ્વીપ હોને કે કારણ વહાં જલ કમ હૈ । ઉનકી અપેક્ષા પૂર્વ દિશા મેં અષ્કાયિક વિશેષાધિક હૈં; ક્યોંકિ

વાસ ઓછા છે, તેથીજ ત્યાં સઘન સ્થાન અધિક છે, કેમકે પૂર્વમાં ચન્દ્ર, સૂર્ય દ્વીપ હોવાથી પૃથ્વીકાયિકોનુ બાહુલ્ય છે. પૂર્વ દિશાની અપેક્ષાએ પણ પશ્ચિમમાં વિશેષાધિક છે. કેમકે જેટલા ચન્દ્ર સૂર્ય દ્વીપ પૂર્વમાં છે તેટલા તો પશ્ચિમમાં પણ છે જ. પરન્તુ લવણ સમુદ્રમાં ગૌતમ નામક દ્વીપ પશ્ચિમમાં અધિક છે, તેથીજ પૃથ્વીકાયિક પણ અધિક છે.

પૃથ્વીકાયિકોના અલ્પ બહુત્વની પ્રરૂપણા કરીને હવે દિશાઓની અપે-ક્ષાએ અષ્કાયિકોના અલ્પબહુત્વની પ્રરૂપણા કરાય છે

દિશાઓની અપેક્ષાએ બધાથી ઓછા અષ્કાયિક પશ્ચિમ દિશામાં છે, કેમકે પશ્ચિમ દિશામાં ગૌતમદ્વીપ હોવાના કારણે ત્યાં જળ ઓછું છે-તેની

પૈરિસ્ત્યેન-પૂર્વસ્યાં દિશિ અપ્કાયિકાઃ વિશેષાધિકા ભવન્તિ, તસ્યાં ગૌતમઢીપા ભાવેનાસ્કાયિક સદ્ભાવાત્, તેભ્યોઽપિ-‘દાહિણેણં વિસેસાહિયા’ દક્ષિણેન -દક્ષિણસ્યાં દિશિ અપ્કાયિકા વિશેષાધિકા ભવન્તિ તસ્યાં દિશિ ચન્દ્રસૂર્યઢીપા ભાવેનાપ્કાયિકવાહુલ્ય સંભવાત્, તેભ્યોઽપિ ‘ઉત્તરેણ વિસેસાહિયા’ ઉત્તરેણ-ઉત્તરસ્યાં દિશિ અપ્કાયિકાઃ વિશેષાધિકા ભવન્તિ, તત્ર માનસસરસઃ સદ્ભાવેન અપ્કાયિક વાહુલ્યસંભવાત્, અથ દિગનુપાતેન તેજસ્કાયિકાલ્પવહુત્વં પ્રરૂપયતિ -‘દિસાણુવાણં સવ્વત્થોવા તેઉકાઙ્યા દાહિણુત્તરેણં’ દિગનુપાતેન-દિગપેક્ષ્યા, સર્વસ્તોકાઃ-સર્વેભ્યોઽલ્પાસ્તેજસ્કાયિકાઃ દક્ષિણોત્તરેણ-દક્ષિણસ્યામ્ ઉત્તરસ્યાં ચ દિશિ ભવન્તિ તત્ર કારણન્તુ-મનુષ્યક્ષેત્રે એવ વાદરતેજસ્કાયિકાનાં સત્ત્વેન અપ્યત્રાસત્ત્વાત્, તત્રાપિ મનુષ્યવાહુલ્યસ્થાને એવ વાહુલ્યેન પાકારમ્ભસંભવેન તેજસ્કાયિકાનાં વાહુલ્યસંભવઃ દક્ષિણસ્યાં દિશિ પશ્ચમુ ભરતેષુ ઉત્તરસ્યાં દિશિ પશ્ચમુ એરવતેષુ ક્ષેત્રરયાલ્પત્વાત્ મનુષ્યાણાં સ્તોકત્વેન તેજસ્કાયિકાનામપિ

પૂર્વ મેં ગૌતમ ઢીપ નહીં હૈ ઓર ઉમકે વદલે જલ હૈ । પૂર્વ કી અપેક્ષા દક્ષિણ મેં અપ્કાયિક વિશેષાધિક હૈ, કયોંકિ વહાં ચન્દ્ર સૂર્ય કે ઢીપોં કા અભાવ હૈ ઓર દક્ષિણ કી અપેક્ષા ઉત્તર મેં વિશેષાધિક હૈ, કયોં કિ વહાં માનસ સરોવર હોને કે કારણ અપ્કાયિકોં કી વહુલતા હૈ ।

દિશાઓં કી દૃષ્ટિ સે સવ સે કમ તેજસ્કાયિક દક્ષિણ ઓર ઉત્તર દિશાં મેં હૈ । ઇસ્કા કારણ યહ હૈ-મનુષ્ય ક્ષેત્ર મેં હી વાદર તેજસ્કાયિક જીવોં કા અસ્તિત્વ હોતા હૈ, અન્યત્ર નહીં । ઉસમેં ખી જહાં મનુષ્યોં કી અધિકતા હોતી હૈ વહાં પચન-પાચન કી પ્રવૃત્તિ અધિક હોતી હૈ ઓર ઇસ કારણ તેજસ્કાયિકોં કી વહુલતા હોતી હૈ । દક્ષિણ દિશા મેં પાંચ ભરત ક્ષેત્રોં ઓર ઉત્તર દિશા મેં પાંચ એરવત ક્ષેત્રોં

અપેક્ષાએ પૂર્વ દિશામા અપ્કાયિક વિશેષાધિક છે, કેમકે પૂર્વમાં ગૌતમઢીપ નથી અને તેને બદલે પાણી છે. પૂર્વની અપેક્ષાએ દક્ષિણમા અપ્કાયિક વિશેષાધિક છે, કેમકે ત્યાં ચન્દ્ર, સૂર્યના ઈંપોનો અભાવ છે અને દક્ષિણની અપેક્ષાએ ઉત્તરમા વિશેષાધિક છે. કેમકે ત્યાં માનસસરોવર હોવાના કારણે અપ્કાયિકોની બહુલતા છે.

દિશાઓની અપેક્ષાથી સૌથી ઓછા તેજસ્કાયિકો છે દક્ષિણ અને ઉત્તર દિશામાં છે. તેનું કારણ એ છે કે મનુષ્યક્ષેત્રમાજ વાદર તેજસ્કાયિક જીવોનું વિદ્યમાન પણ હોય છે. ખીજે નહીં તેમાં પણ જ્યાં મનુષ્યોનું અધિકપણ હોય છે, ત્યાં પચન, પાચનની પ્રવૃત્તિ વિશેષ હોય છે. અને તે કારણે તેજસ્કાયિકોની પ્રચુરતા હોય છે. દક્ષિણ દિશામાં પાચ ભરતક્ષેત્રોમાં અને ઉત્તર

સ્તોકત્વં ભવતિ અલ્પપાકારમ્ભસંભવાત્ તસ્માત્ દક્ષિણોત્તરયોઃ સર્વસ્તોકાસ્તૈજ-
સ્કાયિકા ભવન્તિ, સ્વસ્થાનેષુ પ્રાયઃ સમાનાએવેતિ. તેભ્યોઽપિ 'પુરચ્છિમેણં
સંખેજ્જગુણા' પૌરસ્ત્યેન પૂર્વસ્યાં દિશિ, તેજસ્કાયિકાઃ સંખ્યેયગુણાઃ ભવન્તિ,
તત્ર ક્ષેત્રસ્ય સંખ્યેયગુણત્વાત્, તેભ્યોઽપિ 'પચ્છિમેણં વિસેસાહિયા' પશ્ચિમેન-
પશ્ચિમાયાં દિશિ તેજસ્કાયિકાઃ વિશેષાધિકા ભવન્તિ, અધોલૌકિકગ્રામેષુ મનુષ્ય-
બાહ્યસદ્ભાવાત્. અથ દિગનુપાતેન વાયુકાયિકાનામલ્પસહુત્વં પ્રરૂપયતિ-
'દિસાણુવાણં સવ્વત્થોવા વાઉક્કાઙ્યા પુરચ્છિમેણં' દિગનુપાતેન દિગપેક્ષયા,
સર્વસ્તોકાઃ-સર્વેભ્યોઽલ્પાઃ, વાયુકાયિકાઃ પૌરસ્ત્યેન-પૂર્વસ્યાં દિશિ ભવન્તિ,
પૂર્વસ્યાં દિશિ પ્રભૂતઘનસ્થાનસત્ત્વેન સુપિરાભાવાત્ સ્તોકા એવ વાયવો ભવન્તિ,
ઘનસ્થાને વાયુનાં સંચારાભાવાત્ इत्याशयः તેભ્યઃ 'પચ્છિમેણં વિસેસાહિયા' પશ્ચિ-
મેન-પશ્ચિમાયાં દિશિ, વિશેષાધિકા વાયુકાયિકા ભવન્તિ, તત્ર અધોલૌકિકગ્રામ-
સદ્ભાવાત્, તેભ્યઃ 'ઉત્તરેણં વિસેસાહિયા' ઉત્તરેણ-ઉત્તરસ્યાં દિશિ વાયુકાયિકા
મેં ક્ષેત્ર કી અલ્પતા હોને સે મનુષ્ય કમ હૈં, અતએવ તેજસ્કાયિક ભી
કમ હૈં । સ્વસ્થાન મેં પ્રાયઃ સમાન હૈં । ઇન દોનોં દિશાઓં કી અપેક્ષા
પૂર્વ મેં સંખ્યાત ગુણા અધિક હૈં, ક્યોં કિ વહાં ક્ષેત્ર સંખ્યાત ગુણા
હૈં । ડનસે ભી પશ્ચિમ દિશા મેં તેજસ્કાયિક વિશેષાધિક હૈં, ક્યોંકિ
અધોલૌકિક ગ્રામોં મેં મનુષ્યોં કી વહુલતા હોતી હૈં ।

દિશાઓં કી અપેક્ષા સે સવસે કમ વાયુકાયિક પૂર્વ મેં હૈં, ક્યોં
કિ પૂર્વ મેં સઘન સ્થાન અધિક હોને સે પોલ કમ હૈં, અતએવ વાયુ
કી કમી હૈં । સઘન સ્થાન મેં વાયુ કા સંચાર નહીં હોતા । પૂર્વ કી
અપેક્ષા પશ્ચિમ મેં વાયુકાયિક વિશેષાધિક હૈં, ક્યોંકિ વહાં અધો-
લૌકિક ગ્રામ હોતે હૈં । ઉત્તર મેં ડસસે ભી વિશેષાધિક હૈં, ક્યોંકિ

દિશામા પાંચ ઐરવતક્ષેત્રોમાં ક્ષેત્રનું અલ્પ પણું હોવાથી મનુષ્યો ઓછા હોય
છે. સ્વસ્થાનમાં પ્રાય. સરળા હોય છે. અને ઉત્તર દિશાઓની અપેક્ષાથી
પૂર્વમાં સંખ્યાત ગણા વધારે છે. કેમકે ત્યાં ક્ષેત્ર સંખ્યાત ગણા છે, તેનાથી
પણ પશ્ચિમ દિશામા તેજસ્કાયિકો વિશેષાધિક છે. કેમકે અધોલૌકિક ગ્રામોમાં
મનુષ્યોનું અધિક પણું હોય છે.

દિશાઓની અપેક્ષાએ બધાથી ઓછા વાયુકાયિક પૂર્વમા છે. કેમ કે
પૂર્વમા સઘન સ્થાન હોવાથી પોલાણ ઓછું છે, તેથી વાયુની કમી છે. સઘન
સ્થાનોમાં વાયુનો સંચાર નથી થતો. પૂર્વની અપેક્ષાએ પશ્ચિમમા વાયુકાયિક
વિશેષાધિક છે. કેમકે ત્યાં અધોલૌકિક ગ્રામ હોય છે. ઉત્તરમા તેનાથી પણ
ઓછા વિશેષાધિક છે. કેમકે ત્યાં નારકાવાસોની બહુલતા હોવાથી રન્ધ્ર અધિક

વિશેષાધિકા ભવન્તિ, તત્ર ભવન નૈરયિકાવાસવાહુલ્યેન પ્રભૂતરન્ધ્રસંભવાત્, તેભ્યોઽપિ 'દાહિણેણં વિસેસાહિયા' દક્ષિણેન-દક્ષિણસ્યાં દિશિ વાયુકાયિકાઃ વિશેષાધિકાઃ ભવન્તિ, ઉત્તરદિગપેક્ષયા દક્ષિણરયાં દિશિ ભવનનરકાવાસાનામ-તિપ્રાચુર્યાત્ इत्याશयः, अथ दिगनुपातेन वनस्पतिकायिकानामल्पबहुत्वं प्ररूपयितुमाह-'दिसाणुवाएणं सवत्थोवा वणस्सइकाइया पच्छत्थिमेणं' दिगनुपा-तेन-दिगपेक्षया, सर्वस्तोकाः-सर्वेभ्योऽल्पाः वनस्पतिकायिकाः पश्चिमेन-पश्चिमायां दिशि, तत्र गौतमद्वीपरात्त्वेन तस्मिन् जलाभावेन वनस्पतिकायिका-भावः, तेभ्यः 'पुग्च्छिमेणं विसेसाहिया' पौरस्त्येन-पूर्वस्यां दिशि वनस्पति-कायिका विशेषाधिका भवन्ति, तत्र गौतमद्वीपाभावेन प्रभूतोदक सम्भात् तेभ्यो-ऽपि 'दाहिणेणं विसेसाहिया' दक्षिणेन-दक्षिणस्यां दिशि वनस्पतिकायिका विशेषाधिका भवन्ति, तत्र चन्द्रसूर्यद्वीपाभावेन प्रचुरजलसद्भावात् वनस्पति-कायिकबहुल्यसम्भवः, तेभ्योऽपि 'उत्तरेण विसेसाहिया' उत्तरेण-उत्तरस्यां दिशि वनस्पतिकायिका विशेषाधिका भवन्ति, तत्र मानससरः सद्भावेन प्रभू-वर्हा नारकावासों की बहुलता होने से रन्ध्र अधिक हैं । दक्षिण में उत्तर की अपेक्षा भी वायुकायिक विशेषाधिक हैं, क्योंकि दक्षिण में भवनों और नरकावासों की अत्यन्त प्रचुरता है ।

દિશાઓં કી અપેક્ષા સવ સે કમ વનસ્પતિકાયિક પશ્ચિમ દિશા મેં હૈ, ક્યોંકિ વહાં ગૌતમ દ્વીપ હોને સે જલ કી કમી હૈ ઓર જલ કમ હોને સે વનસ્પતિકાયિક જીવ મી કમ હૈ । પશ્ચિમ કી અપેક્ષા પૂર્વ દિશા મેં વનસ્પતિકાયિક વિશેષાધિક હૈ, ક્યોં કિ ગૌતમદ્વીપ ન હોને સે વહાં જલ અધિક હૈ । દક્ષિણ મેં વનસ્પતિકાયિક ઉનસે મી વિશેષાધિક હૈ, ક્યોંકિ ચન્દ્રદ્વીપ ઇવં સૂર્યદ્વીપ કા અભાવ હોને સે વહાં જલ કી પ્રચુરતા હૈ ઓર ઇસ કારણ વનસ્પતિકાયિકોં કી બહુલતા હૈ । ઉત્તર દિશા મેં દક્ષિણ કી અપેક્ષા મી વિશેષાધિક

છે. દક્ષિણમાં ઉત્તરની અપેક્ષાએ પણ વાયુકાયિક વિશેષાધિક છે, કેમકે દક્ષિણમાં ભવનો અને નારકવાસોની અત્યન્ત પ્રચુરતા છે.

દિશાઓની અપેક્ષાએ બધાથી ઓછા વનસ્પતિકાયિક પશ્ચિમદિશામાં છે, કેમકે ત્યા ગૌતમદ્વીપ હોવાથી પાણીની તંગી છે તેથી વનસ્પતિકાયિક જીવ પણ ઓછા છે. પશ્ચિમની અપેક્ષાએ પૂર્વદિશામાં વનસ્પતિકાયિક વિશેષાધિક છે કેમકે ગૌતમ દ્વીપ ન હોવાથી ત્યાં જલ અધિક છે. દક્ષિણમાં વનસ્પતિકાયિક તેમનાથી વિશેષાધિક કેમકે ચન્દ્ર દ્વીપ તેમજ સૂર્યદ્વીપનો અભાવ હોવાથી ત્યાં જળની પ્રચુરતા છે અને આ કારણે વનસ્પતિકાયિકોની બહુલતા છે. ઉત્તર દિશામાં દક્ષિણની અપેક્ષાએ પણ વિશેષાધિક છે. કેમકે ત્યાં માન

તોદકસંભવેન વનસ્પતિકાયિકવાહુલ્યસદ્ભાવા દિત્યાશયઃ, અથ દિગ્નુપાતેન દ્વીન્દ્રિયાણામલ્પવહુત્વવક્તવ્યતાં પ્રરૂપયતિ—‘દિસાણુવાણં સવ્વન્થોજા પેઈંદિયાં પચ્છિમેણં’ દિગ્નુપાતેન—દિગ્નુસારેણ સર્વસ્તોકા દ્વીન્દ્રિયાઃ પશ્ચિમેન પશ્ચિમાયાં દિશિ ભવન્તિ, તત્ર ગૌતમદ્વીપસત્ત્વેન તસ્મિન જલાભાવાત્ દ્વીન્દ્રિયાણામ્ સજ્ઞાદીનામભાવાત્ સ્તોકા એવ દ્વીન્દ્રિયા ભવન્તિ, તેભ્યઃ ‘પુરચ્છિમેણં વિસેસાહિયા’ પ્રૌરસ્ત્યેન—પૂર્વસ્થાં દિશિ દ્વીન્દ્રિયાઃ વિશેષાધિકાઃ ભવન્તિ, તત્ર ગૌતમદ્વીપાભાવેન પ્રભૂતોદક સમ્ભવાત્ પ્રભૂતદ્વીન્દ્રિય શઙ્ખાદિસંભવઃ, તેભ્યોઽપિ ‘દક્ષિણેણં વિસેસાહિયા’ દક્ષિણેન—દક્ષિણસ્થાં દિશિ દ્વીન્દ્રિયાઃ શઙ્ખાદયો વિશેષાધિકા ભવન્તિ, તત્ર ચન્દ્રસૂર્યદ્વીપાભાવેન પ્રભૂતોદકસંભવેન દ્વીન્દ્રિય શઙ્ખાદિવાહુલ્ય સંભવઃ, ઇત્યાશયઃ તેભ્યોઽપિ ‘ઉત્તરેણ વિસેસાહિયા’ ઉત્તરેણ—ઉત્તરસ્થાં દિશિ દ્વીન્દ્રિયાઃ શઙ્ખાદયો વિશેષાધિકા ભવન્તિ, તત્ર માનસસરઃ સદ્ભાવેન પ્રચુરજલ-

હૈં, ક્યોંકિ વહાં માનસ સરોવર હોને સે જલ કી અધિકતા હૈં ઓર જલ કી અધિકતા કે કારણ વનસ્પતિકાયિકોં કી બી અધિકતા હૈં ॥

અવ દિશાઓં કી અપેક્ષા દ્વીન્દ્રિય જીવોં કા અલ્પવહુત્વ વતલાતે હૈં—દિશાઓં કી દૃષ્ટિ સે સવ સે કમ દ્વીન્દ્રિય જીવ પશ્ચિમ દિશા મેં હૈં, ક્યોંકિ વહાં ગૌતમદ્વીપ હોને સે જલ કમ હૈં ઓર જલ કમ હોને સે શંખ આદિ દ્વીન્દ્રિય જીવ કમ હૈં । પશ્ચિમ કી અપેક્ષા પૂર્વ દિશા મેં વિશેષાધિક હૈં, ક્યોં કિ ગૌતમદ્વીપ કા અભાવ હોને સે વહાં જલ કા આધિક્ય હૈં, ઇસ કારણ શંખ આદિ દ્વીન્દ્રિય જીવોં કી અધિકતા હૈં । દક્ષિણ મેં વિશેષાધિક હૈં, ક્યોં કિ વહાં ચન્દ્ર-સૂર્યદ્વીપ નહીં હોને સે જલ અધિક હૈં ઓર ઇસ કારણ શંખ આદિ બી અધિક હૈં । ઉત્તર મેં દ્વીન્દ્રિય ઉનસે બી વિશેષાધિક હૈં, ક્યોં કિ વહાં માનસ-

સરોવર હોવાથી જળની અધિકતા છે અને જળની અધિકતાને કારણે વનસ્પતિકાયિકોની અધિકતા છે.

હવે દિશાઓની અપેક્ષાએ દ્વીન્દ્રિય જીવોના અલ્પવહુત્વ બતાવે છે. દિશાઓની દૃષ્ટિથી બધાથી ઓછા દ્વીન્દ્રિય જીવ પશ્ચિમ દિશામાં છે. કેમકે ત્યાં ગૌતમદ્વીપ હોવાથી પાણી ઓછું અને પાણી ઓછું હોવાથી શંખ આદિ દ્વીન્દ્રિય જીવ પણ ઓછા છે. પશ્ચિમની અપેક્ષાએ પૂર્વ દિશામાં વિશેષાધિક છે. કેમકે ગૌતમદ્વીપનો અભાવ હોવાથી ત્યાં જલનું આધિક્ય છે. ઓથી શંખ આદિ દ્વીન્દ્રિય જીવોની અધિકતા છે. દક્ષિણમાં વિશેષાધિક છે, કેમકે ત્યાં ચન્દ્ર સૂર્યદ્વીપ ન હોવાથી જળ અધિક છે અને એ કારણે શંખ આદિ પણ અધિક છે. ઉત્તરમાં દ્વીન્દ્રિય તેનાથી વિશેષાધિક છે. કેમકે ત્યાં માનસસરોવર

સંભવાત્ વહુલદ્વીન્દ્રિયસંભવઃ इत्याशयः अथ त्रीन्द्रियाणां दिगनुपातेनाल्पवहुत्वं प्ररूपयितुमाह—‘दिसाणुवाएणं सन्वत्थोवा तेइंदिया पच्चत्थिमेणं’ दिगनुपातेन—दिगपेक्षया सर्वस्तोकाः सर्वेभ्योऽल्पाः, त्रीन्द्रियाः कुन्त्वादयः पिपीलिकादयश्च पश्चिमेन—पश्चिमायां दिशि भवन्ति, तत्र गौतमद्वीप सद्भावेन प्रभूतोदकाभावात् द्वीन्द्रिय शङ्खादिकलेवराश्रित पिपीलिकादि त्रीन्द्रियासंभवः, तेभ्योऽपि ‘पुरच्छिमेणं विसेसाहिया’ पौरस्त्येन—पूर्वस्यां दिशि द्वीन्द्रियाश्रितत्रीन्द्रियाः विशेषाधिकाः भवन्ति, तत्र गौतमद्वीपाभावेन प्रभूतजलसद्भावात् वहुलत्रीन्द्रिय-सम्भवः, तेभ्योऽपि ‘दाहिणेणं विसेसाहिया’ दक्षिणेन—दक्षिणस्यां दिशि, त्रीन्द्रियाः विशेषाधिकाः भवन्ति, तत्र चन्द्रसूर्यद्वीपाभावेन प्रभूतजलसद्भावात् प्रचुरत्रीन्द्रियसद्भावः, तेभ्योऽपि ‘उत्तरेणं विसेसाहिया’ उत्तरेण उत्तरस्यां दिशि त्रीन्द्रियाः विशेषाधिकाः भवन्ति, तत्र मानससरः सद्भावेन प्रभूतजलसंभवात् वहु-

સરોવર હોને સે જલ કી પ્રચુરતા હૈ, इस से शंखादि द्वीन्द्रिय जीवों की भी अधिकता है ।

ત્રીન્દ્રિય જીવોં કા અલ્પવહુત્વ-સવ સે કમ ત્રીન્દ્રિય જીવ અર્થાત્ કુંથુ પિપીલિકા આદિ પશ્ચિમ દિશા મેં હૈં, क्यों कि वहां गौतमद्वीप होने से अधिक जल नहीं है और इस कारण द्वीन्द्रिय शंख आदि के कलेवरों के आश्रय में रहने वाले पिपीलिका आदि त्रीन्द्रिय जीव नहीं हैं । पूर्व दिशा में वे विशेषाधिक हैं, क्योंकि वहां गौतमद्वीप न होने से अधिक जल है और जल होने से त्रीन्द्रिय जीवों की भी अधिकता है । दक्षिण में उनसे भी विशेषाधिक हैं, क्योंकि वहां चन्द्र-सूर्य द्वीप का अभाव होने से प्रभूत जल है और इस कारण त्रीन्द्रिय जीव ज्यादा हैं । उत्तर दिशा में दक्षिण की अपेक्षा भी विशेषाधिक हैं, क्योंकि वहां मानस सरोवर होने से जल की अधिकता है ।

હોવાથી જળની પ્રચુરતા છે, તેથી શંખાદિ દ્વીન્દ્રિય જીવોની પણ અધિકતા છે.

ત્રીન્દ્રિય જીવોનું અલ્પ બહુત્વ-બધાથી ઓછા ત્રીન્દ્રિય જીવ અર્થાત્ કુંથુ કીડી આદિ પશ્ચિમ દિશામાં છે, કેમકે ત્યાં ગૌતમદ્વીપ હોવાથી અધિક જળ નથી અને તેથી શંખ આદિ દ્વીન્દ્રિયના કલેવરોના આશ્રયમાં રહેનારા કીડી વિગેરે ત્રીન્દ્રિય જીવ નથી હોતા. પૂર્વ દિશામાં તેઓ વિશેષાધિક છે, કેમકે ત્યાં ગૌતમ દ્વીપ ન હોવાથી અધિક જળ અને અધિકજળ હોવાથી ત્રીન્દ્રિય જીવોની પણ અધિકતા છે. દક્ષિણમાં તેમનાથી પણ વિશેષાધિક છે કેમકે ત્યાં ચન્દ્ર સૂર્ય દ્વીપનો અભાવ છે તેથી ઘણું પાણી છે અને એ કારણે ત્રીન્દ્રિય વિગેરે છે. ઉત્તર દિશામાં દક્ષિણની અપેક્ષાએ પણ વિશેષાધિક છે. કેમકે ત્યાં માનસ સરોવર હોવાથી જલની અધિકતા છે.

લગ્નીન્દ્રિયસંભવઃ અથ દિગનુપાતેન ચતુરિન્દ્રિયાણામલ્પવહુત્વં પ્રરૂપયતિ-દિસાણુ-
વાણં સંવત્થોવા ચૌરિન્દ્રિયા પચ્ચત્થિમેણં' દિગનુપાતેન દિગનુસારેણ, સર્વ-
સ્તોકાઃ-સર્વેભ્યોઽલ્પાઃ, ચતુરિદિયાઃ પચ્ચાશ્રિતાઃ ભ્રમરાદયો ભવન્તિ, તત્ર
ગૌતમદ્વીપસરવેન તસ્મિન્નુદકાભાવાત્, તેભ્યઃ 'પુરચ્છિમેણં વિસેસાદિયા'
પૌરસ્ત્યેન-પૂર્વસ્યાં દિશિ ચતુરિન્દ્રિયા ભ્રમરાદયો વિશેષાધિકા ભવન્તિ, તત્ર ગૌતમ
દ્વીપાભાવેન પ્રચુરજલસદ્ભાવાત્ તદ્વર્તિ પચ્ચાશ્રિત પ્રચુર ચતુરિન્દ્રિયસંભવઃ,
તેભ્યોઽપિ 'દાહિણેણં વિસેસાદિયા' દક્ષિણેન-દક્ષિણસ્યાં દિશિ ચતુરિન્દ્રિયા
વિશેષાધિકા ભવન્તિ, તત્ર ચન્દ્રસૂર્યદ્વીપાભાવેન પ્રભૂતોદકસદ્ભાવેન તદાશ્રિત
વહુલચતુરિન્દ્રિયસંભવઃ, તેભ્યોઽપિ 'ઉત્તરેણ વિસેસાદિયા' ઉત્તરેણ-ઉત્તરસ્યાં
દિશિ ચતુરિન્દ્રિયાઃ વિશેષાધિકા ભવન્તિ, તત્ર માનસસરઃ સદ્ભાવેન પ્રભૂતજલ-
સંભવાત્ તદાશ્રિત ચતુરિન્દ્રિય વાહુલ્યસંભવઃ,

ચતુરિન્દ્રિય જીવોં કા અલ્પવહુત્વ-દિશાઓં કી અપેક્ષા સે સવ
સે કમ ચતુરિન્દ્રિય જીવ પશ્ચિમ દિશા મેં હેં, કયોં કિ પશ્ચિમ મેં
ગૌતમ દ્વીપ હોને સે જલ કી કમી હૈ ઓર જલ કી કમી હોને સે જલ
જન્ય કમલ આદિ કા અભાવ હૈ ઓર કમલ આદિ કે અભાવ મેં
તદાશ્રિત ભ્રમર આદિ કા અભાવ હૈ । પશ્ચિમ કી અપેક્ષા પૂર્વ મેં ચૌદ-
ન્દ્રિય જીવ વિશેષાધિક હેં, કયોં કિ વહાં ગૌતમ દ્વીપ ન હોને સે જલ
અધિક હૈ, ઇસ કારણ કમલ આદિ કે આશ્રિત અધિક ચતુરિન્દ્રિય
જીવ હેં । પૂર્વ કી અપેક્ષા મી દક્ષિણ મેં વિશેષાધિક હેં, કયોં કિ
દક્ષિણ મેં ચન્દ્રદ્વીપ સૂર્યદ્વીપ કા મી અભાવ હોને સે જલ કી અધિ-
કતા હૈ ઓર ઇસ કારણ ચતુરિન્દ્રિય જીવોં કી મી અધિકતા હૈ ।
દક્ષિણ કી અપેક્ષા મી ઉત્તર મેં વિશેષાધિક હેં, કયોં કિ ઉત્તર મેં

ચતુરિન્દ્રિય જીવોં અલ્પ-અહુત્વ-દિશાઓની અપેક્ષાએ બધાથી ઓછા
ચતુરિન્દ્રિય જીવ પશ્ચિમ દિશામાં છે કેમકે પશ્ચિમમાં ગૌતમ દ્વીપ હોવાથી
જળની કમી છે. અને જળની કમી હોવાથી જલજ કમળ વિગેરેનો અભાવ
છે. અને કમળ આદિના અભાવમાં તદાશ્રિત ભ્રમર આદિનો અભાવ છે. પશ્ચિ-
મની અપેક્ષાએ પૂર્વના ચતુરિન્દ્રિય જીવ વિશેષાધિક છે, કેમકે ત્યાં ગૌતમ
દ્વીપ ન હોવાથી જલજ અધિક છે. એથી કમલ આદિના આશ્રિત ચતુરિન્દ્રિય
જીવ અધિક છે. પૂર્વની અપેક્ષાએ પણ દક્ષિણ દિશામાં વિશેષાધિક છે કેમકે દક્ષિ-
ણમાં ચન્દ્રદ્વીપ અને સૂર્યદ્વીપનો અભાવ હોવાથી પાણીની વિશેષ અધિકતા છે અને
એ કારણે ચતુરિન્દ્રિય જીવોની પણ અધિકતા છે. દક્ષિણની અપેક્ષાએ પણ ઉત્તરમાં
વિશેષાધિક છે, કેમકે ઉત્તરમાં માનસ સરોવર હોવાથી જળની પ્રચુરતા છે

અથ દિગ્નુપાતેન નૈરયિકાણામલ્પવહુત્વં પ્રરૂપયતિ-‘દિસાણુવાણં સવ્વ-
ત્થોવા નેરહ્યા પુરચ્છિમપચ્ચત્થિમઉત્તરેણ’ દિગ્નુપાતેન-દિગ્નુસારેણ સર્વ-
સ્તોકાઃ-સર્વેભ્યોઽલ્પાઃ નૈરયિકાઃ પૌરસ્ત્યપશ્ચિમોત્તરેણ પૂર્વસ્યાં પશ્ચિમા-
યામ્ ઉત્તરસ્યાં ચ ભવન્તિ તાસુ પુષ્પાવકીર્ણનરકાવાસાનાં સ્તોકત્વાત્
વહૂનાં પ્રાયઃ સંખ્યેયયોજનવિસ્તારાચ્ચ, તેભ્યો-‘દાહિણેણં અસંખેજ્જગુણા’
દક્ષિણેન-દક્ષિણસ્યાં દિશિ નૈરયિકાઃ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, તત્ર પુષ્પા-
વકીર્ણનરકાવાસાનાં વાહુલ્યાત્ તેપાશ્ચ પ્રાયોઽસંખ્યેયયોજનવિસ્તારાત્, કૃષ્ણ-
પાક્ષિકાણાં દક્ષિણસ્યાં દિશિ વાહુલ્યેનોત્પાદાચ્ચ, અત્રેદં વોધ્યમ્-દ્વિવિધાઃ
પ્રાણિનો ભવન્તિ શુક્લપાક્ષિકાઃ, કૃષ્ણપાક્ષિકાશ્ચ તત્ર કિશ્ચિદ્દનપુદ્ગલપરાવર્ત્ત-
ર્ધમાત્રસંસારાઃ શુક્લપાક્ષિકા વ્યપદિશ્યન્તે, તદપેક્ષયા અધિકતર સંસારભાજિનસ્તુ
કૃષ્ણપાક્ષિકા ઉચ્યન્તે, તથાચોક્તમ્-‘જેસિ મવડ્ઢો પુગલ પરિયટ્ઢો સેસઓ ય

માનસ સરોવર હોને સે જલ કી પ્રચુરતા હૈ ।

નારકોં કા અલ્પવહુત્વ-દિશાઓં કી અપેક્ષા પૂર્વ પશ્ચિમ ઓર
ઉત્તર મેં સવ સે કમ નારક હૈં. ક્યોં કિ इन दिशाओं में पुष्पावकीर्ण
નારકાવાસ થોડે હૈં ઓર વે પ્રાયઃ સંખ્યાત યોજન વિસ્તાર વાલે હૈં ।
इन दिशाओं की अपेक्षा दक्षिण दिशा में असंख्यातगुणा नारक हँ,
ક્યોંકિ દક્ષિણ મેં પુષ્પાવકીર્ણ નારકાવાસોં કી વહુલતા હૈં ઓર વે
પ્રાયઃ અસંખ્યાત યોજન વિસ્તાર વાલે હૈં । इस के अतिरिक्त कृष्ण-
પાક્ષિક દક્ષિણ દિશા મેં વહુલતા સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં । यहां इतना
સમજ લેના યાહિયે-પ્રાણી દો પ્રકાર કે હૈં-શુક્લપાક્ષિક ઓર કૃષ્ણ-
પાક્ષિક । जिनका विस्तार कुछ कम अर्द्ध पुद्गल परावर्त्तन मात्र शेष
હૈ, उसके पश्चात् जो मुक्ति प्राप्त कर लेंगे । वे शुक्लपाक्षिक कहलाते
हैं और जिनका संसार-काल इस से अधिक है वे कृष्णपाक्षिक कहे

નારકોનું અલ્પ બહુત્વ-દિશાઓની અપેક્ષાએ પૂર્વ પશ્ચિમ અને ઉત્તરમાં
બધાથી ઓછા નારક છે, કેમકે એ દિશાઓમાં પુષ્પાવકીર્ણ નારકાવાસ થોડા
છે. અને તે પ્રાયઃ સંખ્યાત યોજન વિસ્તાર વાળા છે. આ દિશાઓની અપેક્ષાએ
દક્ષિણ દિશામાં અસંખ્યાત ગુણા નારક છે. કેમકે દક્ષિણમાં પુષ્પાવકીર્ણ
નારકાવાસોની બહુલતા છે. અને તેઓ ઘણા ભાગે અસંખ્યાત યોજન વિસ્તાર
વાળા છે. તદુપરાન્ત કૃષ્ણપાક્ષિક દક્ષિણ દિશામાં બહુલતાએ ઉત્પન્ન થાય છે.
અહિં એટલું સમજ લેવું જોઈએ-પ્રાણી બે પ્રકારના છે-શુક્લપાક્ષિક. અને
કૃષ્ણપાક્ષિક જેનો સંસાર કંઈક કમ અર્ધપુદ્ગલ પરાવર્તન માત્ર શેષ છે, તેના પછી
જે મુક્તિ પ્રાપ્ત કરી લેશે, તે શુક્લપાક્ષિક કહેવાય છે અને જેનો સંસાર કાલ
ઓનાથી અધિક છે તેઓ કૃષ્ણપાક્ષિક કહેવાય છે. કહ્યું પણ છે-‘જેનો સંસાર

સંસારો । તે સુક્ષ્મવિશ્વયા સ્વલ્પ અહિં પુણ્નપક્ષી ઉ ॥૧॥ યેષામપાર્ધપુદ્-
ગલપરાવર્તઃ, શેષકથ સંસારઃ । તે શુક્લપાક્ષિઃ સ્વલ્પ અધિકે પુનઃ કૃષ્ણપક્ષાસ્તુ
॥૧॥ અત અલ્પા એવ શુક્લપાક્ષિકાઃ ભવન્તિ અલ્પસંસારિણામ્ તેષામ્ અલ્પતાત્,
કૃષ્ણપક્ષિકાસ્તુ વહવો ભવન્તિ પ્રચુરસંસારિણાં તેષામંતિ પ્રભૂતત્વાત્, તે ચ કૃષ્ણ-
પાક્ષિકાઃ વાહુલ્યેન દક્ષિણસ્યાં દિશિ જાયન્તે નેતરાસુ દિશ્વ તથા સ્વાભાવ્યાત્
કૃષ્ણપક્ષિકાણાં વહુપાપોદયાદ્ દીર્ઘતરસંસારભજિતયા ક્રૂરકર્મતયા ચ દક્ષિણસ્યાં
દિશિ સમુત્પાદાચ્ચ નેતરાસુ દિશ્વ, તથાચોક્તમ્—‘પાયમિદ્ ક્રૂરકર્મમા ભવસિદ્ધિયાવિ
દાહિણિલ્લેસું । નેરઙ્ગયતિરિયમણુયાસુ રાયઠાણેસુ ગચ્છંતિ ॥૧॥ પ્રાયઃ ઇહ ક્રૂર-
કર્માણો ભવસિદ્ધિકા અપિ દાક્ષિણાત્થેષુ । નૈરયિકતિર્યગ્મનુષ્યાસુરાદિસ્થાનેષુ

ગપ હૈં । કહાં મી હૈ—‘જિનકા સંસાર (ભવભ્રમણ) અપાર્ધ પુદ્ગલ
પરાવર્તન હી શેષ હૈ, યે શુક્લપાક્ષિક ઓર જિનકા ભવભ્રમણ કાલ
હસસે અધિક હૈ, ઉન્હેં કૃષ્ણપાક્ષિક સમજનાં ચાહિં ॥૧॥

શુક્લપાક્ષિક જીવ કમ હોતે હૈં, ક્યોં કિ પરિમિત સંસારી જીવ
અલ્પ હી હોતે હૈં । કૃષ્ણપાક્ષિક જીવ વહુત હૈં, ક્યોંકિ પરિમિત
ભવભ્રમણ વાલે જીવાં કી અત્યધિકતા હૈ । કૃષ્ણપાક્ષિક જીવ પ્રાયઃ
દક્ષિણ દિશા મેં ઉત્પન્ન હોતે હૈં, અન્ય દિશાઓ મેં નહીં, ક્યોંકિ
ઉનકા એસા હી સ્વભાવ હૈ । ઉનકે વહુત પાપ કા ઉદય હોતા હૈ । વે
દીર્ઘતર ભવભ્રમણ કરને વાલે ઓર ક્રૂરકર્મા હોતે હૈં । હસ કારણ
ઉનકી ઉત્પત્તિ દક્ષિણ દિશા મેં હોતી હૈ । ભવસિદ્ધિક મી દક્ષિણ
દિશા મેં ઉત્પન્ન હોતે હૈં, અન્ય દિશાઓ મેં નહીં । કહાં મી હૈ—
‘પ્રાયઃ ક્રૂરકર્મા ભવસિદ્ધિક જીવ મી દક્ષિણ દિશા મેં સ્થિત નૈરયિકોં
તિર્યંચોં, મનુષ્યોં ઓર અસુરોં આદિ કે સ્થાનોં મેં ઉત્પન્ન હોતે હૈ ॥૧॥

(ભવભ્રમણ) અપાર્ધ પુદ્ગલ પરાવર્તન જ શેષ છે, તે શુક્લપાક્ષિક અને જેનો
ભવભ્રમણ કાલ તેનાથી અધિક છે. તેઓ કૃષ્ણપાક્ષિક સમજવા જોઈએ ॥ ૧ ॥

શુક્લ પાક્ષિક જીવ ઓછા હોય છે, કેમકે પરિમિત સંસારી જીવ થોડા
જ હોય છે કૃષ્ણ પાક્ષિક જીવ ઘણા છે, કેમકે અપરિમિત ભવભ્રમણ વાળા
જીવોની અત્યધિકતા છે. કૃષ્ણ પાક્ષિક જીવ પ્રાયઃ દક્ષિણ દિશામાં ઉત્પન્ન
થાય છે. બીજી દિશાઓમાં નહિ કેમકે તેમનો તેવોજ સ્વભાવ છે. તેમના
ઘણા પાપનો ઉદય થાય છે. તેઓ દીર્ઘતર ભવભ્રમણ કરવા વાળા અને ક્રૂર
કર્મા હોય છે. તેથી તેમની ઉત્પત્તિ દક્ષિણ દિશામાં હોય છે. ભવસિદ્ધિક પણ
દક્ષિણ દિશામાં ઉત્પન્ન થાય છે, અન્ય દિશાઓમાં નહિ કહ્યું પણ છે—પ્રાયઃ
ક્રૂર કર્મા ભવસિદ્ધિક જીવ પણ દક્ષિણ દિશામાં સ્થિત નૈરયિકો, તિર્યંચો,

ગચ્છન્તિ ॥૧॥ તસ્માત્ દક્ષિણસ્યાં દિશિ વહૂનાં કૃષ્ણપક્ષિકાણામુત્પાદ સંભવાત્ પૂર્વોત્તર પશ્ચિમદિગ્ભાગભાવિભ્યો નૈરયિકેભ્યો દાક્ષિણાત્યા નૈરયિકા અસંખ્યેય-ગુણા ભવન્તિ इत्याशयः इत्येवं सामान्यतो नैरयिकाणा मल्पबहुत्वं प्रतिपाद्य सम्प्रति विशेषतो दिगनुपातेन रत्नप्रभा पृथिव्यादि नैरयिकाणा मल्पबहुत्वादिकं प्ररूपयति—‘दिसाणुवाएणं सच्चत्थोवा रयणप्पभा पुढवीनेरइया पुरच्छिमपच्चत्थिम उत्तरेण’ दिगनुपातेन—दिगनुસારેण सर्वस्तोकाः—सर्वेभ्योऽल्पाः रत्नप्रभा पृथिवी नैरयिकाः पौरस्त्यपश्चिमोत्तरेण—पूर्वस्यां पश्चिमायामुत्तरस्यां च भवन्ति, तेभ्यः ‘दाहिणे णं असंखेज्जगुणा’ दक्षिणेन दक्षिणस्यां दिशि रत्नप्रभा पृथिवी नैरयिकाः असंख्येयगुणा भवन्ति, युक्ते रूतात्वात् अथ शर्कराप्रभापृथिवी नैरयिकाणामल्प-बहुत्वं प्ररूपयति—‘दिसाणुवाएणं सच्चत्थोवा सक्करप्पभा पुढवी नेरइया पुरच्छिम-पच्चत्थिम उत्तरेण’ दिगनुपातेन—दिगपेक्षया सर्वस्तोकाः सर्वेभ्योऽल्पाः, शर्कराप्रभा पृथिवी नैरयिकाः पौरस्त्यपश्चिमोत्तरेण—पूर्वस्यां पश्चिमायाम् उत्तरस्याम् च दिशि भवन्ति, तेभ्यः ‘दाहिणेणं असंखेज्जगुणा’ दक्षिणेन—

इस प्रकार दक्षिण दिशा में बहुत कृष्णपक्षिकों की उत्पत्ति संभव होने से पूर्व, पश्चिम तथा उत्तर दिशा के नारकों की अपेक्षा दक्षिण दिशा के नारक असंख्यातगुणा हैं ।

इस प्रकार सामान्य रूप से नारकों के अल्पबहुत्व का प्रतिपादन करके अब विशेष रूप से रत्नप्रभा आदि पृथिवियों के नारकों का अल्पबहुत्व प्रदर्शित करते हैं—दिशाओं की अपेक्षा रत्नप्रभा के नारक पूर्व, पश्चिम और उत्तर दिशा में सब से कम हैं, उनसे दक्षिण दिशा में असंख्यातगुणा अधिक हैं । इसका कारण पहले बतलाया जा चुका है । शर्कराप्रभा पृथिवी के नारक पूर्व, पश्चिम और उत्तर में सब से कम हैं, उनसे दक्षिण दिशा में असंख्यातगुणा हैं । इसका कारण

મનુષ્યો અને અસુરો આદિના સ્થાનોમા ઉત્પન્ન થાય છે ॥ ૧ ॥

આ રીતે દક્ષિણ દિશામાં ઘણા કૃષ્ણ પાક્ષિકોની ઉત્પત્તિ સભવિત હોવાથી પૂર્વ, પશ્ચિમ તથા ઉત્તર દિશાના નારકોની અપેક્ષા દક્ષિણ દિશાના નારક સંખ્યાત ગુણા છે

આ રીતે સામાન્ય રૂપે નારકોના અલ્પ બહુત્વનું પ્રતિપાદન કરીને હવે વિશેષ રૂપે રત્નપ્રભા આદિ પૃથ્વીઓના નારકોનું અલ્પ બહુત્વ પ્રદર્શિત કરે છે—દિશાઓની અપેક્ષાએ રત્નપ્રભા નારક પૂર્વ પશ્ચિમ અને ઉત્તર દિશામા બધાથી ઓછા છે, તેનાથી દક્ષિણ દિશામા અસંખ્યાત ગુણા અધિક છે. તેનું કારણ આગળ બતાવી દિધું છે. શર્કરાપ્રભા પૃથ્વીના નારક પૂર્વ પશ્ચિમ

દક્ષિણસ્યાં દિશિ શર્કરાપ્રમાપૃથિવી નૈરયિકાઃ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ ઉક્તયુક્તેઃ,
 'દિસાણુવાણં સવ્વત્થોવા વાલુકાપ્રમા પુઢવી નેરઙ્ગયા પુરચ્છિમપચ્ચત્થિમઉત્તરેણં'
 દિગનુપાતેન-દિગપેક્ષયા સર્વસ્તોકાઃ-સર્વેભ્યોઽલ્પાઃ, વાલુકા પ્રમાપૃથિવી નૈર-
 યિકાઃ પૌરસ્ત્યપશ્ચિમોત્તરે-પૂર્વસ્યાં પશ્ચિમાયામ્ ઉત્તરસ્યાશ્ચ દિશિ ભવન્તિ,
 તેભ્યઃ, 'દહિણેણં અસંખેજ્જગુણા' દક્ષિણેન-દક્ષિણસ્યાં દિશિ વાલુકા પ્રમા
 પૃથિવીનૈરયિકાઃ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ 'દિસાણુવાણં સવ્વત્થોવા પંકપ્પમા
 પુઢવીનેરઙ્ગયા પુરચ્છિમપચ્ચત્થિમ ઉત્તરેણં' દિગનુપાતેન-દિગનુસારેણ સર્વસ્તોકાઃ
 સર્વેભ્યોઽલ્પાઃ પઙ્કપ્પમા પૃથિવી નૈરયિકાઃ પૌરસ્ત્ય પશ્ચિમોત્તરેણ-પૂર્વસ્યાં પશ્ચિ-
 માયામ્ ઉત્તરસ્યાશ્ચ દિશિ ભવન્તિ, તેભ્યો 'દાહિણેણં અસંખેજ્જગુણા' દક્ષિણેન
 -દક્ષિણસ્યાં દિશિ પઙ્કપ્પમાપૃથિવી નૈરયિકાઃ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ ઉક્તયુક્તેઃ
 'દિસાણુવાણં સવ્વત્થોવા ધૂમપ્પમા પુઢવી નેરઙ્ગયા પુરચ્છિમ પચ્ચત્થિમ ઉત્ત-
 રેણં' દિગનુપાતેન-દિગનુસારેણ સર્વસ્તોકાઃ-સર્વેભ્યોઽલ્પાઃ, ધૂમપ્રમાપૃથિવી
 નૈરયિકાઃ પૌરસ્ત્ય, પશ્ચિમોત્તરેણ-પૂર્વસ્યાં પશ્ચિમાયામ્ ઉત્તરસ્યાશ્ચ દિશિ ભવન્તિ,
 તેભ્યો 'દાહિણિલ્લેણં અસંખેજ્જગુણા' દક્ષિણેન-દક્ષિણસ્યાં દિશિ ધૂમપ્રમા પૃથિવી
 નૈરયિકાઃ-અસંખ્યેયગુણાઃ ભવન્તિ, 'દિસાણુવાણં સવ્વત્થોવા તમપ્પમાપુઢવી
 નેરઙ્ગયા પુરચ્છિમ પચ્ચત્થિમ ઉત્તરેણં' દિગનુપાતેન-દિગનુસારેણ, સર્વસ્તોકાઃ-
 સર્વેભ્યોઽલ્પાઃ તમઃપ્રમાપૃથિવી નૈરયિકાઃ પૌરસ્ત્ય પશ્ચિમોત્તરેણ-પૂર્વસ્યાં પશ્ચિમા-
 યામ્ ઉત્તરસ્યાશ્ચ દિશિ ભવન્તિ તેભ્યો 'દાહિણેણં અસંખેજ્જગુણા' દક્ષિણેન-
 દક્ષિણસ્યાં દિશિ તમઃપ્રમાપૃથિવી નૈરયિકાઃ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, યુક્તેરુક્તત્વાત્
 'દિસાણુવાણં સવ્વત્થોવા અહે સત્તમા પુઢવી નેરઙ્ગયા પુરચ્છિમ પચ્ચત્થિમ
 ઉત્તરેણં' દિગનુપાતેન-દિગપેક્ષયા, સર્વસ્તોકાઃ-સર્વેભ્યોઽલ્પાઃ, અધઃ સપ્તમપૃથિવી
 નૈરયિકાઃ પૌરસ્ત્યપશ્ચિમોત્તરેણ-પૂર્વસ્યાં પશ્ચિમાયામ્ ઉત્તરસ્યાશ્ચ દિશિ ભવન્તિ,

भी पहले के समान ही समझ लेना चाहिए । वालुकाप्रभा पृथिवी के
 नारक पूर्व, पश्चिम और उत्तर में सबसे कम हैं, दक्षिण दिशा में
 उनसे असंख्यातगुणित हैं । इसी प्रकार पंकप्रभा, धूमप्रभा, तमःप्रभा
 और तमस्तमःप्रभा पृथिवियों के नारक पूर्व, पश्चिम और उत्तरदिशाओं
 में सबसे कम और दक्षिण दिशा में उनसे असंख्यातगुणा अधिक

અને ઉત્તરમાં બધાથી ઓછા છે, તેમનાથી દક્ષિણ દિશામાં અસંખ્યાત ગુણા
 છે. તેનું કારણ પણ પહેલાના સમાનજ સમજ લેવું જોઈએ. વાલુકાપ્રભા
 પૃથ્વીના નારક પૂર્વ, પશ્ચિમ અને ઉત્તરમાં બધાથી ઓછા છે, દક્ષિણ દિશામાં
 તેમનાથી અસંખ્યાત ગણા છે. એજ પ્રકારે પંકપ્રભા, ધૂમપ્રભા, તમઃપ્રભા,
 અને તમસ્તમઃપ્રભા પૃથ્વીઓના નારક પૂર્વ પશ્ચિમ અને ઉત્તર દિશાઓમાં બધાથી
 ઓછા અને દક્ષિણ દિશામાં એનાથી અસંખ્યાત ગુણા અધિક છે. એનું કારણ

તેભ્યો 'દાહિણેણં અસંખ્યેજ્જગુણા' દક્ષિણેન-દક્ષિણસ્યાં દિશિ અસંખ્યેયગુણાઃ
અધઃ-સપ્તમપૃથિવી નૈરયિકા ભવન્તિ, इत्येवं रीत्या प्रति पृथिव्यपि दिग्भेदे-
नाल्पबहुत्वमभिधाय सम्प्रति सप्तापि पृथिवीरधिकृत्य दिग्भेदेनाल्पबहुत्वमाह-
'दाहिणेर्हितो अहे सत्तमा पुढवी नेरइएर्हितो छट्ठाए तमाए पुढवीए नेर-
इया पुरच्छिमपच्चत्थिम उत्तरेणं असंख्येज्जगुणा' दाक्षिणात्येभ्योऽधःसप्तम-
पृथिवी नैरयिकेभ्यः षष्ठ्यास्तमायाः पृथिव्याः नैरयिकाः पौरस्त्यपश्चिमो-
त्तरेण-पूर्वस्यां पश्चिमायाम् उत्तरस्याश्च दिशि असंख्येयगुणा भवन्ति, तत्र कार-
णन्तु-सर्वोत्कृष्टपापकारिणां संज्ञिपञ्चेन्द्रियतिर्यग्मनुष्याणामधः सप्तमनरक पृथि-
व्यामुत्पादेन, तदपेक्षया किञ्चिद्धीन हीनतरादि पापकर्मकारिणां षष्ठ्यादिषु
पृथिवीषु समुत्पादेन सर्वोत्कृष्टपापकर्मकारिणाश्च सर्वस्तोक्तत्वात्, ततः किञ्चिद्धीन
हीनतरादि पापकर्मकारिणाश्च यथोत्तरं बहुत्वात् अधः सप्तमपृथिवी दाक्षिणात्य
नैरयिकापेक्षया षष्ठ पृथिव्याः पूर्वोत्तरपश्चिम नैरयिकाणामसंख्येयगुणत्वं युक्त-
मेवेति, एवमेवाधः सप्तमपृथिव्या एव दाक्षिणात्या नैरयिका असंख्येयगुणा अव-

हैं । इसका कारण वही है जो पहले कहा जा चुका है ।

एक-एक पृथिवी का अल्पबहुत्व बतलाकर सूत्रकार अब सातों
पृथिवियों का दिशाओं की अपेक्षा से अल्पबहुत्व प्रतिपादन करते हैं
-सातवीं पृथिवी के दक्षिण दिशा के नारकों की अपेक्षा छठी तमः-
प्रभा पृथिवी के पूर्व, पश्चिम एवं उत्तर दिशा के नारक असंख्यात-
गुणा हैं इस कारण यह है कि सातवीं पृथिवी में सर्वोत्कृष्ट पाप
करने वाले संज्ञी पंचेन्द्रिय तिर्यच और मनुष्य ही उत्पन्न होते हैं ।
उनकी अपेक्षा कुछ कम पाप करने वाले छठी पृथिवी में उत्पन्न होते
हैं । और ऐसे जीव अधिक होते हैं, अतएव सप्तम पृथिवी के दक्षिण
दिशा के नारकों की अपेक्षा षष्ठी पृथिवी के पूर्व, पश्चिम एवं उत्तर

તેજ છે કે જે પહેલા કહેવાયેલું છે.

પ્રત્યેક પૃથ્વીનું અલગ અલગ અલ્પ બહુત્વ બતાવીને સૂત્રકાર હવે
સાત પૃથ્વીઓની દિશાઓની અપેક્ષાએ અલ્પ બહુત્વનું પ્રતિપાદન કરે છે-
સાતમી પૃથ્વીની દક્ષિણ દિશાના નારકોની અપેક્ષાએ છઠ્ઠી તમઃપ્રભાપૃથ્વીના
પૂર્વ પશ્ચિમ તેમજ ઉત્તર દિશાના નારક અસંખ્યાત ગુણા છે તેનું કારણ
આ છે કે સાતમી પૃથ્વીમાં સર્વોત્કૃષ્ટ પાપ કરવા વાળાં સંજી પંચેન્દ્રિય
તિર્યચ અને મનુષ્ય જ ઉત્પન્ન થાય છે. તેમની અપેક્ષાએ કાંઈક ઓછું
પાપ કરનાર છઠ્ઠી પૃથ્વીમાં ઉત્પન્ન થાય છે. અને આવા જીવ અધિક હોય
છે, તેથીજ સાતમી પૃથ્વીની દક્ષિણ દિશાના નારકોની અપેક્ષાએ છઠ્ઠી
પૃથ્વીના પૂર્વ, પશ્ચિમ તેમજ ઉત્તર દિશાના નારક અસંખ્યાત ગુણા કહેલા છે.

સેયાઃ, એવ મુત્તરોત્તર પૃથિવીરપિ અધિકૃત્ય વિચારણીયમ્ તેભ્યોઽપિ પૃથ્વિવી
 પૂર્વોત્તરપશ્ચિમદિગ્માવિભ્યો નૈરયિકેભ્યઃ 'દાહિણેણં અસંખેજ્જગુણા' દક્ષિણેન-
 દક્ષિણસ્યાં દિશિ પૃથ્વા એવ પૃથિવ્યાઃ નૈરયિકાઃ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, પ્રાગુક્ત-
 યુક્તેઃ, 'દાહિણિલ્લેહિંતો તમાણ પુઢવીણ નેરહ્ણિંતો પંચમાણ ધૂમપ્પમાણ પુઢવીણ
 નેરહ્ણ્યા પુરચ્છિમ પચ્વત્થિમ ઉત્તરેણં અસંખેજ્જગુણા' દાક્ષિણાત્યેભ્યસ્તમાયાઃ
 પૃથિવ્યા નૈરયિકેભ્યઃ પશ્ચમ્યાઃ ધૂમપ્રમાયાઃ પૃથિવ્યા નૈરયિકાઃ પૌરસ્ત્યપશ્ચિ-
 મોત્તરેણ-પૂર્વસ્યાં પશ્ચિમાયામ્ ઉત્તરસ્યાઞ્ચ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, તેભ્યોઽપિ
 તસ્યા એવ પશ્ચમધૂમપ્રમાયાઃ પૃથિવ્યાઃ 'દાહિણેણં અસંખેજ્જગુણા' દક્ષિણેન-
 દક્ષિણસ્યાં દિશિ દાક્ષિણાત્યા નૈરયિકા અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, પ્રાગુક્તયુક્તેઃ,
 'દાહિણિલ્લેહિંતો ધૂમપ્પમા પુઢવી નેરહ્ણિંતો ચઉત્થીણ પંકપ્પમાણ પુઢવીણ
 નેરહ્ણ્યા પુરચ્છિમ પચ્વત્થિમ ઉત્તરેણં અસંખેજ્જગુણા' દાક્ષિણાત્યેભ્યો ધૂમપ્રમા
 પૃથિવી નૈરયિકેભ્યશ્ચતુર્થ્યાઃ પંકપ્રમાયા પૃથિવ્યાઃ નૈરયિકાઃ પૌરસ્ત્યપશ્ચિમોત્તરેણ
 પૂર્વસ્યાં પશ્ચિમાયામ્ ઉત્તરસ્યાઞ્ચ દિશિ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, તેભ્યોઽપિ તસ્યા
 એવ ચતુર્થ પંકપ્રમાયાઃ પૃથિવ્યાઃ નૈરયિકા 'દાહિણેણં અસંખેજ્જગુણા' દક્ષિણેન
 -દક્ષિણસ્યાં દિશિ દાક્ષિણાત્યા इत्यर्थः અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, પ્રાગુક્તયુક્તેઃ,

દિશા કે નારક અસંખ્યાતગુણે કહે गए हैं ।

પણી પૃથિવી કે પૂર્વ, પશ્ચિમ એવં ઉત્તર દિશા કે નારકોં કી અપેક્ષા
 દક્ષિણ કે નારક અસંખ્યાતગુણા હૈં । છઠી તમા પૃથિવી કે દક્ષિણ કે
 નારકોં કી અપેક્ષા પાંચવીં ધૂમપ્રમા પૃથિવી કે પૂર્વ, પશ્ચિમ ઉત્તર કે
 નારક અસંખ્યાતગુણા હૈં । ઓર ધૂમપ્રમા કે દક્ષિણ દિશા કે નારક
 इन से भी असंख्यातगुणा हॆं । दक्षिण दिशा के धूमप्रभा पृथिवी के
 नारकों की अपेक्षा चौथी पंकप्रभा पृथिवी के पूर्व, पश्चिम और उत्तर
 दिशा के नारक असंख्यातगुणा हॆं । दक्षिण दिशा में धूमप्रभा पृथिवी
 के नारकों की अपेक्षा पंकप्रभा पृथिवी के पूर्व, पश्चिम और उत्तरदिशा
 के नारक असंख्यातगुणा हॆं और इसी पंकप्रभा के दक्षिण दिशा के

છઠ્ઠી પૃથ્વીના પૂર્વ પશ્ચિમ તેમજ ઉત્તર દિશાના નારકોની અપેક્ષાએ દક્ષિણના
 નારક અસંખ્યાત ગુણા છે. છઠ્ઠી તમાપૃથ્વીના દક્ષિણના નારકોની અપેક્ષાએ
 પાંચમી ધૂમપ્રભા પૃથ્વીના પૂર્વ, પશ્ચિમ ઉત્તરમા નારક અસંખ્યાત ગુણા છે
 અને ધૂમપ્રભાની દક્ષિણ દિશાના નારક તેનાથી પણ અસંખ્યાત ગુણા છે.
 દક્ષિણ દિશાના ધૂમપ્રભા પૃથ્વીના નારકોની અપેક્ષાએ ચોથી પંકપ્રભા પૃથ્વીના
 પૂર્વ પશ્ચિમ અને ઉત્તર દિશાના નારક અસંખ્યાત ગુણા છે. દક્ષિણ દિશાના
 ધૂમપ્રભા પૃથ્વીના નારકોની અપેક્ષાએ પંકપ્રભા પૃથ્વીના પૂર્વ, પશ્ચિમ અને
 ઉત્તર દિશાના નારક અસંખ્યાત ગુણા છે અને તેજ પંકપ્રભાની દક્ષિણ

‘દાહિણિલ્લેહિતો પંકપ્પમા પુઢવી નેરઙ્ગહિતો તડ્યાણ વાલુયપ્પમાણ પુઢવીણ નેરઙ્ગયા પુરચ્છિમ પચ્ચત્થિમ ઉત્તરેણં અસંખેજ્જગુણા’ દાક્ષિણાત્યેભ્યઃ પઙ્કપ્પમા પૃથિવી નૈરયિકેભ્યસ્તૃતીયસ્યાઃ વાલુકાપ્રમાયાઃ પૃથિવ્યાઃ નૈરયિકાઃ પૌરસ્ત્ય-પશ્ચિમોત્તરેણ-પૂર્વસ્યાં પશ્ચિમાયામ્ ઉત્તરસ્યાઞ્ચ દિશિ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, તેભ્યોઽપિ તસ્યા એવ તૃતીયસ્યા વાલુકાપ્રમાયાઃ પૃથિવ્યાઃ નૈરયિકાઃ, ‘દાહિણેણં અસંખેજ્જગુણા’ દક્ષિણેન-દક્ષિણસ્યાં દિશિ, અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, પ્રાગુક્ત-યુક્તેઃ, ‘દાહિણિલ્લેહિતો વાલુયપ્પમા પુઢવીનેરઙ્ગહિતો ઢુડ્યાણ સકરપ્પમાણ પુઢવીણ નેરઙ્ગયા પુરચ્છિમપચ્ચત્થિમ ઉત્તરેણં અસંખેજ્જગુણા’ દક્ષિણાત્યેભ્યો વાલુકાપ્રમાપૃથિવી નૈરયિકેભ્યો દ્વિતીયસ્યાઃ શર્કરાપ્રમાયાઃ પૃથિવ્યાઃ નૈરયિકાઃ પૌરસ્ત્યપશ્ચિમોત્તરેણ-પૂર્વસ્યાં પશ્ચિમાયામ્ ઉત્તરસ્યાઞ્ચ દિશિ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, તેભ્યોઽપિ તસ્યા એવ શર્કરાપ્રમાયાઃ પૃથિવ્યાઃ નૈરયિકાઃ ‘દાહિણેણં અસંખેજ્જગુણા’ દક્ષિણેન-દક્ષિણસ્યાં દિશિ-દક્ષિણાત્યા ઇત્યર્થઃ, અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ પ્રાગુક્તયુક્તેઃ, ‘દાહિણિલ્લેહિતો સકરપ્પમા પુઢવી નેરઙ્ગહિતો ઇમીસે

નારક ઇનસે મી અસંખ્યાતગુણા હૈં । દક્ષિણ કે દક્ષિણ દિશા કે પંક-પ્રમા કે નારકોં સે તીસરી વાલુકાપ્રમા કે નારક પૂર્વ, પશ્ચિમ ઓર ઉત્તર દિશા સે અસંખ્યાતગુણા હૈં, ઇનસે વાલુકાપ્રમા કે દક્ષિણદિશા કે નારક અસંખ્યાતગુણા હૈં । દક્ષિણ દિશા કે વાલુકાપ્રમા પૃથિવી કે નારકોં કી અપેક્ષા દ્વિતીય શર્કરાપ્રમા પૃથિવી કે નારક પૂર્વ, પશ્ચિમ એવં ઉત્તર દિશા મેં અસંખ્યાતગુણા હૈં । ઇસી શર્કરાપ્રમા પૃથિવી કે નારક દક્ષિણ દિશા મેં અસંખ્યાતગુણા હૈં । દક્ષિણ દિશા કે શર્કરા-પ્રમા પૃથિવી કે નારકોં સે ઇસ રત્નપ્રમા પૃથિવી કે નારક પૂર્વ, પશ્ચિમ ઓર ઉત્તર દિશા મેં અસંખ્યાત ગુણા હૈં ઓર દક્ષિણ દિશા મેં ઇનસે મી અસંખ્યાત ગુણા હૈં ।

દિશાના નારકો તેનાથી પણ અસંખ્યાત ગુણા છે. દક્ષિણ દિશાના પંકપ્રમાના નારકોથી ત્રીજી વાલુકાપ્રમાના નારક પૂર્વ પશ્ચિમ અને ઉત્તર દિશામાં અસં-ખ્યાત ગુણા છે તેનાથી વાલુકાપ્રમાની દક્ષિણ દિશાના નારક અસંખ્યાત ગુણા છે. દક્ષિણ દિશાના વાલુકાપ્રમા પૃથ્વીના નારકોની અપેક્ષાએ દ્વિતીય શર્કરા પ્રમા પૃથ્વીના નારક પૂર્વ પશ્ચિમ અને ઉત્તર દિશામાં અસંખ્યાત ગુણા છે. આ શર્કરાપ્રમા પૃથ્વીના નારક દક્ષિણ દિશામાં અસંખ્યાત ગુણા છે. દક્ષિણ દિશાના શર્કરાપ્રમા પૃથ્વીના નારકોથી આ રત્નપ્રમા પૃથ્વીના નારક પૂર્વ પશ્ચિમ અને ઉત્તર દિશામાં અસંખ્યાત ગુણા છે અને દક્ષિણ દિશામાં એનાથી પણ અસંખ્યાત ગુણા છે.

રયણપ્પમાણ પુઠ્ઠવીણ નેરહયા પુરચ્છિમપચ્ચત્થિમ ઉત્તરેણં અસંખેજ્જગુણા' દક્ષિણા-
ત્યેભ્યઃ શર્કરાપ્રમા પૃથિવીનૈરયિકેભ્યઃ અસ્યાઃ રત્નપ્રમાયાઃ પૃથિવ્યાઃ નૈરયિકાઃ
પૌરસ્ત્યપશ્ચિમોત્તરેણ-પૂર્વસ્યાં પશ્ચિમાયામ્ ઉત્તરસ્યાશ્ચદિશિ અસંખ્યેયગુણા ભવ-
ન્તિ, તેભ્યોઽપિ તસ્યા એવ રત્નપ્રમાયાઃ પૃથિવ્યાઃ નૈરયિકાઃ 'દાહિણેણં અસંખેજ્જ-
ગુણા' દક્ષિણેન-દક્ષિણસ્યાં દિશિ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ પ્રાયુક્તયુક્તેરિત્યાશયઃ,

અથ દિગનુપાતેન તિર્યગ્યોનિક પચ્ચેન્દ્રિયાણામલ્પવહુત્વં પ્રરૂપયિતુમાહ-
'દિસાણુવાણં સવ્વત્થોવા પંચિદિયા તિરિક્ખજોણિયા પશ્ચિમેણં' દિગનુપાતેન-
દિગનુસારેણ, સર્વસ્તોકાઃ-સર્વેભ્યોઽલ્પાઃ, પચ્ચેન્દ્રિયાસ્તિર્યગ્યોનિકાઃ પશ્ચિમેન-
પશ્ચિમાયાં દિશિ ભવન્તિ ગૌતમ દ્વીપસદ્ભાવાત્ તેભ્યઃ 'પુરચ્છિયેણં વિસેસા-
હિયા' પૌરસ્ત્યેન-પૂર્વસ્યાં દિશિ પચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકાઃ વિશેષાધિકા ભવન્તિ
પ્રાયુક્તયુક્તેઃ તત્ર ગૌતમ દ્વીપાભાવાત્ તેભ્યોઽપિ 'દાહિણેણં વિસેસાહિયા' દક્ષિ-
ણેન-દક્ષિણસ્યાં દિશિ પચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકાઃ વિશેષાધિકા ભવન્તિ, તત્ર ચન્દ્ર-
સૂર્યદ્વીપાભાવાત્, તેભ્યોઽપિ 'ઉત્તરેણં વિસેસાહિયા' ઉત્તરેણ-ઉત્તરસ્યાં દિશિ,
પચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકાઃ વિશેષાધિકા ભવન્તિ તત્ર માનસસરઃ સદ્ભાવેન પ્રભૂત-
જલસંભવાત્ અપ્કાયિકોક્તયુક્ત્યા પ્રભૂત પચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિક સંભવાદિત્યાશયઃ,

દિશા કી અપેક્ષા તિર્યચ પંચેન્દ્રિયોં કા અલ્પવહુત્વ-દિશા કી
અપેક્ષા સઘ સે કમ પંચેન્દ્રિય તિર્યચ પશ્ચિમ દિશા મેં હેં, કયોં કિ
પશ્ચિમ મેં ગૌતમ દ્વીપ હૈ । ઉનકી અપેક્ષા પૂર્વ મેં વિશેષાધિક હેં, કયોં
કિ પૂર્વ મેં ગૌતમ દ્વીપ નહીં હેં । દક્ષિણ દિશા મેં હનસે બી વિશેષા-
ધિક હેં, કયોંકિ વહાં ચન્દ્ર-સૂર્યદ્વીપ કા અભાવ હૈ । ઉત્તર દિશા મેં
હનસે બી વિશેષાધિક હેં, કયોં કિ વહાં માનસ સરોવર હોને સે પ્રચુર
જલ હૈ ઓર પૂર્વોક્ત યુક્તિ કે અનુસાર જલ મેં વહુત પંચેન્દ્રિય તિર્યચ
(જલચર) વિદ્યમાન હેં ।

મણુષ્યોં કા અલ્પવહુત્વ-દિશા કી અપેક્ષા સઘ સે કમ મનુષ્ય

દિશાની અપેક્ષા તિર્યચ પંચેન્દ્રિયોં અલ્પ વહુત્વ-દિશાની અપેક્ષાએ
બધાથી ઓછા પંચેન્દ્રિય તિર્યચ પશ્ચિમ દિશામાં છે, કેમકે પશ્ચિમમાં
ગૌતમદ્વીપ છે. તેની અપેક્ષાએ પૂર્વમાં વિશેષાધિક છે કેમકે પૂર્વમાં ગૌતમ
દ્વીપ નથી. દક્ષિણ દિશામાં એનાથી પણ વિશેષાધિક છે. કેમકે ત્યાં ચન્દ્ર
સૂર્ય દ્વીપનો અભાવ છે. ઉત્તર દિશામાં તેનાથી પણ વિશેષાધિક છે, કેમકે
ત્યાં માનસ સરોવર હોવાથી ઘણું જળ છે અને પૂર્વોક્ત યુક્તિના અનુસાર
જળમાં ઘણા પંચેન્દ્રિય તિર્યચ (જળચર) વિદ્યમાન છે.

મનુષ્યનું અલ્પવહુત્વ દિશાઓની અપેક્ષાએ બધાથી ઓછા મનુષ્ય દક્ષિણ

અથ દિગ્નુપાતેન મનુષ્યાણામલ્પવહુત્વં પ્રરૂપયતિ-‘દિસાણુવાણં સવ્વત્થોવા મણુસ્સા દાહિણુત્તરેણં’ દિગ્નુપાતેન-દિગ્નુસારેણ, સર્વસ્તોકાઃ સર્વેભ્યોડલ્પાઃ, મનુષ્યાઃ દક્ષિણોત્તરેણ-દક્ષિણસ્યામ્ ઉત્તરસ્યાશ્ચ દિશિ ભવન્તિ તયોર્દિશોઃ પશ્ચાનાં ભરતક્ષેત્રાણાં પશ્ચાનામૈરાવત ક્ષેત્રાણાશ્ચ સ્તોકત્વાત્ તેભ્યઃ ‘પુરચ્છિમેણં સંસ્થેજ્જગુણા’ પૌરસ્ત્યેન-પૂર્વસ્યાં દિશિ મનુષ્યાઃ સંસ્થેયગુણા ભવન્તિ, તત્ર ક્ષેત્રસ્ય સંસ્થેયગુણ ત્વાત્, તેભ્યોડપિ ‘પચ્ચત્થિમેણં વિસેસાહિયા’ પશ્ચિમેન-પશ્ચિમાયાં દિશિ મનુષ્યા વિશેષાધિકા ભવન્તિ, અધોલૌકિકગ્રામેષુ નિસર્ગત એવ મનુષ્યવાહુલ્યસદ્ભાવાત્,

અથ દિગ્નુપાતેન ભવનવાસિ દેવાનામલ્પવહુત્વં પ્રરૂપયિતુમાહ-‘દિસા-ણુવાણં સવ્વત્થોવા ભવણવાસી દેવા પુરચ્છિમેણં પચ્ચત્થિમેણં’ દિગ્નુ-પાતેન-દિગ્નુસારેણ સર્વસ્તોકાઃ-સર્વેભ્યોડલ્પાઃ ભવનવાસિનો દેવાઃ પૌર-સ્ત્યેન-પૂર્વસ્યાં પશ્ચિમેન પશ્ચિમાયાં ચ દિશિ ભવન્તિ, તયોર્દિશો ભવનાનાં સ્તોકત્વાત્ તેભ્યઃ ‘ઉત્તરેણ અસંસ્થેજ્જગુણા’ ઉત્તરેણ-ઉત્તરસ્યાં દિશિ; ઉત્તરદિ-ગ્માવિનો ભવનવાસિનો દેવા અસંસ્થેયગુણા ભવન્તિ, તત્ર સ્વસ્થાનતયા ભવનાનાં પ્રભૂતત્વાત્, તેભ્યોડપિ ‘દાહિણેણં અસંસ્થેજ્જગુણા-દક્ષિણેન દક્ષિણસ્યાં દિશિ

દક્ષિણ ઓર ઉત્તર દિશા મેં હૈં, ક્યોંકિ इन दिशाओं मे पांच भरत और पांच ऐरवत क्षेत्र थोडे ही हैं। इनकी अपेक्षा पूर्व दिशा में संख्यातगुणा अधिक हैं। क्योंकि वहां क्षेत्र संख्यातगुणा अधिक हैं इनकी अपेक्षा भी पश्चिम में विशेषाधिक हैं, क्योंकि अधोलौकिक ग्रामों में स्वभाव से ही मनुष्यों की बहुलता है।

દિશા કી અપેક્ષા ભવનવાસિયોં કા અલ્પવહુત્વ-દિશાઓં કી અપેક્ષા સે સવ સે કમ ભવનવાસી દેવ પૂર્વ ઓર પશ્ચિમ દિશા મેં હૈં, ક્યોંકિ इन दोनों दिशाओं में उनके भवन थोडे हैं। इनकी अपेक्षा उत्तर में असंख्यातगुणा अधिक हैं, क्यों कि स्वस्थान होने से वहां भवन बहुत अधिक हैं। दक्षिण दिशा में इनसे भी असंख्यातगुणा

અને ઉત્તર દિશામાં છે. કેમકે આ દિશાઓમાં પાંચ ભરત અને પાંચ ઐરવત ક્ષેત્ર થોડા જ છે. તેમની અપેક્ષાએ પૂર્વ દિશામાં અસંખ્યાતગુણા અધિક છે કેમકે ત્યાં ક્ષેત્ર સંખ્યાત ગુણા અધિક છે, તેમની અપેક્ષાએ પણ પશ્ચિમમાં વિશેષાધિક છે. કેમકે અધોલૌકિક ગ્રામોમાં સ્વભાવથી જ મનુષ્યોની બહુલતા છે.

દિશાની અપેક્ષાએ ભવનવાસિયોંનું અલ્પ-બહુત્વ, દિશાઓની અપેક્ષાએ બધોથી અલ્પ ભવનવાસી દેવ પૂર્વ અને પશ્ચિમમાં છે કેમકે, આ બંને દિશાઓમાં તેમના ભવન ઓછાં છે તેમની અપેક્ષાએ ઉત્તરમાં અસંખ્યાત ગુણા અધિક છે કેમકે સ્વસ્થાન હોવાથી ત્યાં ભવન ઘણા અધિક છે. દક્ષિણ દિશામાં તેનાથી પણ અસંખ્યાત ગણા છે કેમકે ત્યાં પ્રત્યેક ત્રિકાયના ચાર

ભવનવાસિનો દેવા અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ તત્ર નિકાયે નિકાયે ચતુર્ણાં ભવનશત-
સહસ્રાણામતિરેકાત્ બહુનાં કૃષ્ણપાક્ષિકાનાં તત્રોત્પાદાચ્ચ ભવનાનામતીવ વાહુલ્યેન
અસંખ્યેયગુણા ભવનવાસિન इत्याशयः,

अथ दिगनुपातेन वानव्यन्तराणामल्पवहुत्वमाह-‘दिसाणुवाएणं सव्वत्थोवा
वाणमंतरा देवा पुरच्छिमेणं’ दिगनुपातेन-दिगनुसरणेन सर्वस्तोकाः-सर्वे-
भ्योऽश्वाः वानव्यन्तरा देवाः पौरस्त्येन-पूर्वस्यां दिशि भवन्ति, सुपिरस्थाने
एव वानव्यन्तराणां संचारेण धनस्थाने तेषां संचाराभावेन पूर्वस्यां दिशि
धनस्थानत्वेन संचाराभावात् स्तोका एव वानव्यन्तरा भवन्ति इत्याशयः,
तेभ्यः ‘पच्चत्थिमेणं विसेसाहिया’ पश्चिमेन पश्चिमायां दिशि, वानव्य-
न्तरा विशेषाधिका भवन्ति, तत्राधोलौकिकग्रामेषु रन्ध्रसंभवात्, तेभ्यः
‘उत्तरेणं विसेसाहिया’ उत्तरेण-उत्तरस्यां दिशि वानव्यन्तरा देवा विशेषाधिका
भवन्ति तत्र तेषां स्वस्थानतया नगरावासवाहुल्यसद्भावात्, तेभ्योऽपि ‘दाहि-
हैं, क्योंकि वहां प्रत्येक निकाय के चार-चार लाख भवन अधिक हैं
और बहुत-से कृष्णपाक्षिक इसी दिशा में उत्पन्न होते हैं, अतएव
वे असंख्यातगुणा अधिक हैं ।

दिशा की अपेक्षा वानव्यन्तरो का अल्पवहुत्व-दिशा की दृष्टि
से विचार किया जाय तो सब से कम वानव्यन्तर देव पूर्व दिशा में
हैं, क्योंकि पोले स्थानों में ही वानव्यन्तरो का संचार होता है, ठोस
जगह में नहीं और पूर्व में ठोस स्थान अधिक हैं । इस कारण वहां
वानव्यन्तर थोड़े ही होते हैं । पूर्व की अपेक्षा पश्चिम दिशा में विशेष-
षाधिक हैं, क्योंकि वहां अधोलौकिक ग्रामों में रन्ध्र हैं । पश्चिम की
अपेक्षा उत्तर दिशा में विशेषाधिक हैं, क्योंकि वहां उनके स्वस्थान
होने से नगरावासों की बहुलता है । उत्तर की अपेक्षा दक्षिण में विशेष-
षाधिक हैं, क्योंकि दक्षिण दिशा में उनके नगरावास अत्यधिक हैं ।

ચાર લાખ ભવન અધિક છે અને ઘણા કૃષ્ણ પાક્ષિક આ દિશામાં ઉત્પન્ન
થાય છે, તેથી જ તેઓ અસંખ્યાત ગુણા અધિક છે.

દિશાઓની અપેક્ષાએ વાનવ્યન્તરોનું અલ્પ બહુત્વ-દિશાની દૃષ્ટિથી
વિચાર કરાયતો બધાંથી ઓછા વાનવ્યન્તર દેવ પૂર્વ દિશામાં છે. કેમકે પોલા
સ્થાનોમાં જ વાનવ્યન્તરોનો સંચાર થાય છે. ધન જગ્યામાં (નક્કર જગ્યા)
નથી થતો અને પૂર્વમાં નક્કર સ્થાન અધિક છે એ કારણે ત્યાં વાનવ્યન્તર
થોડા જ હોય છે. પૂર્વની અપેક્ષાએ પશ્ચિમ દિશામાં વિશેષાધિક છે, કેમકે
ત્યાં અધોલૌકિક ગામોમાં રન્ધ્ર છે. પશ્ચિમની અપેક્ષાએ ઉત્તર દિશામાં
વિશેષાધિક છે, કેમકે ત્યાં તેમના સ્થાન હોવાથી નગરાવાસોની બહુલતા છે,

ળેણં વિસેસાહિયા, દક્ષિણેન-દક્ષિણસ્થાં દિશિ વિશેષાધિકા વાનવ્યન્તરા દેવા ભવન્તિ, તત્ર તેષામતીવાધિક નગરાનાસસત્વાત્, અથદિગનુપાતેન જ્યોતિષ્કાણાં દેવાનામલ્પવહુત્વં પ્રરૂપયતિ-‘દિસાણુવાણં સવ્વત્થોવા જોહસિયા દેવા પુરચ્છિમ-પચ્ચત્થિમેણં દિગનુપાતેન-દિગપેક્ષયા સર્વસ્તોકાઃ સર્વેભ્યોઽલ્પાજ્યોતિષ્કા દેવાઃ પૌરસ્ત્યપશ્ચિમાયાઞ્ચ ભવન્તિ તયોર્દિશોઃ ચન્દ્રસૂર્યદ્વીપેષુ ઉદ્યાનપ્રાયેષુ અલ્પાનામેવ જ્યોતિષ્કાણાં સદ્ ભાવાત્ તેભ્યો-‘દાહિણેણં વિસેસાહિયા’ દક્ષિણેન દક્ષિણસ્થાં દિશિ જ્યોતિષ્કા દેવાઃ વિશેષાધિકા ભવન્તિ તત્ર વિમાનાનાં પ્રભૂતત્વાત્ કૃષ્ણ-પાક્ષિકાણાં દક્ષિણદિગ્વર્તિત્વાચ્ચેત્યાશયઃ, તેભ્યોઽપિ ‘ઉત્તરેણં વિસેસાહિયા’ ઉત્તરેણ-ઉત્તરસ્થાં દિશિ વિશેષાધિકા ભવન્તિ, તત્ર માનસસરસિ વહૂનાં જ્યોતિ-ષ્કાણાં ક્રીડાસ્થાનસત્ત્વેન ક્રીડાવ્યાપૃતાનાં તેષાં નિત્યસદ્ભાવાત્, માનસસ-રોવર્તિનાં મત્સ્યાદિજલચરાણામ્ સન્નિહિતવિમાનદર્શનેન જાતિસ્મરણાત્ કિશ્ચિદ-વ્રતં સ્વીકૃત્ય અશનાદિવર્જનંચ કૃત્વા કૃતનિદાનાનાં તત્રોત્પાદાત્ ઉત્તરદિગ્વર્તિનો

દિશાઓંની અપેક્ષા જ્યોતિષ્ક દેવોંની અલ્પવહુત્વ-દિશાની અપેક્ષા સઘ સે કમ જ્યોતિષ્ક દેવ પૂર્વ ઓર પશ્ચિમ દિશાઓંની મેં હેં, કયોંકિ ઇન દિશાઓંની મેં ચન્દ્ર-સૂર્યદ્વીપોંની મેં, જો કિ ઉદ્યાનપ્રધાન હેં, અલ્પ જ્યોતિષ્ક દેવ હી હોતે હેં, । દક્ષિણ દિશા મેં ડનકી અપેક્ષા વિશેષાધિક હેં, કયોં કિ દક્ષિણ મેં ડનકે વિમાન અધિક હેં ઓર કૃષ્ણપાક્ષિક દક્ષિણ મેં હી રહતે હેં । ઉત્તર દિશા મેં ડનસે મી વિશેષાધિક હેં, કયોંકિ ઉત્તર મેં માનસ સરોવર મેં જ્યોતિષ્ક દેવોંની ક્રીડાસ્થલ વહુત હેં ઓર ક્રીડા મેં નિરત હોને કો કારણ વહાં જ્યોતિષ્ક દેવ સદૈવ રહતે હેં । માનસ સરોવર કો મત્સ્ય આદિ જલચર અપને નિકટવર્તી વિમાનોંની કો દેખકર જાતિસ્મરણ જ્ઞાન પ્રાપ્ત કર

ઉત્તરની અપેક્ષાએ દક્ષિણમાં વિશેષાધિક છે, કેમકે દક્ષિણ દિશામાં તેમના નગરાવાસ અત્યધિક છે.

દિશાની અપેક્ષાએ જ્યોતિષ્ક દેવોંની અલ્પ બહુત્વ-દિશાઓંની અપેક્ષાએ બધાથી ઓછા જ્યોતિષ્ક દેવ પૂર્વ અને પશ્ચિમ દિશાઓંમાં છે. કેમકે એ દિશાઓંમાં ચન્દ્ર સૂર્ય દ્વીપોંમાં કે જે ઉદ્યાન પ્રધાન છે અલ્પ જ્યોતિષ્ક દેવ હોય છે. દક્ષિણ દિશામાં તેમની અપેક્ષાએ વિશેષાધિક છે, કેમકે દક્ષિણમાં તેમના વિમાન અધિક છે અને કૃષ્ણ પાક્ષિક દક્ષિણમાં જ રહે છે. ઉત્તર દિશામાં તેમનાથી પણ વિશેષાધિક છે કેમકે ઉત્તરમાં માનસ સરોવરમાં જ્યોતિષ્ક દેવોંની ક્રીડા સ્થાન ઘણા છે અને ક્રીડામાં નિરત રહેવાના કારણે ત્યાં જ્યોતિષ્ક દેવ સદૈવ રહે છે. માનસ સરોવરના મત્સ્ય આદિ જલચર પોતાના નજીકના વિમાનોંની જોઈને જાતિ સ્મરણ જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરી લે છે અને

ज्योतिष्काः दाक्षिणात्येभ्यो विशेषाधिकाः भवन्तीत्याशयः, अथ दिगनुपातेन सौधर्मादिदेवानामल्पबहुत्वं प्ररूपयितुमाह-‘दिसाणुवाएणं सव्वत्थोवा देवा सौधम्ममे कप्पे पुरच्छिम पच्चत्थिमेणं’ दिगनुपातेन-दिगनुसरणेन सर्वस्तोकाः-सर्वेभ्यो-ऽल्पाः वैमानिकाः देवाः सौधर्मे कल्पे पौरस्त्यपश्चिमेन-पूर्वस्यां पश्चिमायाश्च भवन्ति आवलिका प्रविष्टानां विमानानां चतसृष्वपि दिक्षु समानत्वेन पुष्पावकीर्णानाश्च प्रभूतानामसंख्येययोजनविस्ताराणां दक्षिणस्यामुत्तरस्यामेव दिशि सत्वेन अन्यत्राभावात् सर्वस्तोका वैमानिकदेवाः पूर्वस्यां पश्चिमायाश्च भवन्ति इत्याशयः

लेते हैं और फिर किंचित् व्रत को स्वीकार करके तथा अशन आदि का त्याग करके निदान के कारण वहां उत्पन्न होते हैं। यही कारण है कि उत्तर दिशा में दक्षिण की अपेक्षा ज्योतिष्क देव विशेषाधिक पाये जाते हैं।

दिशाओं की अपेक्षा सौधर्म आदि देवों का अल्पबहुत्व-दिशाओं की अपेक्षा सबसे कम वैमानिक देव सौधर्मकल्प में पूर्व और पश्चिम दिशाओं में हैं। इसका कारण यह है कि आवलिका प्रविष्ट विमान तो चारों दिशाओं में बराबर हैं मगर बहुसंख्यक और असंख्यात योजन विस्तार वाले पुष्पावकीर्ण विमान दक्षिण और उत्तर में ही होते हैं. पूर्व और पश्चिम में नहीं होते। इस कारण पूर्व और पश्चिम में सब से कम वैमानिक देव हैं। इनकी अपेक्षा उत्तर में वैमानिक देव असंख्यातगुणा अधिक हैं, क्योंकि वहां पुष्पावकीर्ण विमान बहुत हैं और वे असंख्यात योजन विस्तार वाले हैं। दक्षिण में उनसे भी विशेषाधिक हैं, क्यों कि दक्षिण दिशा में कृष्णपाक्षिकों का

पछी डांछक व्रतने स्वीकारीने तथा अशन आदिने त्याग करीने निदानना कारणे त्यां उत्पन्न थाय छे. आ न् कारणे छे के उत्तर दिशाभा दक्षिणनी अपेक्षाये ज्योतिष्क देव विशेषाधिक भणे छे.

दिशाओंनी अपेक्षाये सौधर्म आदि देवोंनुं अल्प बहुत्व दिशाओंनी अपेक्षाये अधात्री ओछा वैमानिक देव सौधर्म कल्पमां पूर्व अने पश्चिम दिशाओंमां छे. ओनुं कारणे छे के आवलिका प्रविष्ट विमानो तो आरे दिशाओंमा भराभर छे, परन्तु बहुसंख्यक अने असंख्यात योजन विस्तार वाला पुष्पावकीर्ण विमान दक्षिण अने उत्तरमा न् होय छे पूर्व पश्चिममां नथी होतां. ते कारणे पूर्व अने पश्चिममां अधात्री ओछा वैमानिक देव छे. तेमनी अपेक्षाये उत्तरमां वैमानिक देव असंख्यात गुणा अधिक छे. केभके त्यां पुष्पावकीर्ण विमान घणां छे अने तेओ असंख्यात योजन विस्तार

तेभ्यः-उत्तरेण असंखेज्जगुणा' उत्तरेण-उत्तरस्यां दिशि वैमानिका देवाः असंखेयगुणा भवन्ति, तत्र पुष्पावकीर्णक दिमानानां बाहल्यात् असंखेययोजनविस्ताराच्चेत्याशयः, तेभ्योऽपि 'दाहिणेणं विसेसाहिया' दाक्षिणेन-दक्षिणस्यां दिशि विशेषाधिका वैमानिकदेवाः भवन्ति, तत्र कृष्णपाक्षिकाणां बाहुल्येन गमनात्,

अथ दिगनुपातेन ईशानवैमानिकदेवानामल्पबहुत्वं प्ररूपयति-'दिसाणुवाएणं सव्वत्थोवा देवा ईसाणे कल्पे पुरच्छिमपच्चत्थिमेणं' दिगनुपातेन-दिगपेक्षया सर्वस्तोकाः-सर्वेभ्योऽल्पाः वैमानिका देवा ईशाने कल्पे पौरस्त्यपश्चिमेन-पूर्वस्यां पश्चिमायाञ्च भवन्ति, तेभ्यः-'उत्तरेण असंखेज्जगुणा' उत्तरेण-उत्तरस्यां दिशि ईशाने कल्पे वैमानिका देवा असंखेयगुणा भवन्ति, प्रागुक्तयुक्तेः तेभ्योऽपि-'दाहिणेणं विसेसाहिया' दक्षिणेन-दक्षिणस्यां दिशि ईशाने कल्पे वैमानिक देवा विशेषाधिका भवन्ति, तत्र कृष्णपाक्षिकानां प्राचुर्येण गमनात्,

अथ दिगनुपातेन सनत्कुमारकल्प वैमानिकदेवानामल्पबहुत्वमाह-'दिसाणुवाएणं सव्वत्थोवा देवा सणकुमारै कल्पे पुरच्छिमपच्चत्थिमेणं' दिगनुपातेन-दिगनुसरणेन, सर्वस्तोकाः-सर्वेभ्योऽल्पाः वैमानिका देवाः सनत्कुमारे कल्पे पौरस्त्यपश्चिमेन-पूर्वस्यां पश्चिमायाञ्च दिशि भवन्ति, तेभ्यः-'उत्तरेण असंखेज्जगुणा' उत्तरेण-उत्तरस्यां दिशि सनत्कुमारवैमानिकदेवा असंखेयगुणा

अधिकता से गमन होता है।

ईशानकल्प के वैमानिक देवों का अल्पबहुत्व-दिशाओं की अपेक्षा सबसे कम देव ईशानकल्प में पूर्व और पश्चिम दिशा में हैं, उत्तर में उनसे असंख्यात गुणित है, इसका कारण पहले बतलाया है वही समझना चाहिए। दक्षिण में उनसे भी विशेषाधिक हैं, क्योंकि वहाँ कृष्णपाक्षिकों का प्रचुरता से गमन होता है।

सनत्कुमार कल्प के देवों का अल्पबहुत्व-सब से कम देव सनत्कुमार कल्प में पूर्व और पश्चिम दिशा में हैं, उत्तर में उनसे असंख्यात

वाणा छे. दक्षिणमा तेमनाथी पणु विशेषाधिक छे. केमके दक्षिण दिशामा कृष्ण पाक्षिकेनु अधिकताथी गमन थाय छे.

ईशान कल्पना वैमानिक देवानुं अल्प-अहुत्व-दिशाओंनी अपेक्षाओ अधाथी ओछा देव ईशान कल्पमा पूर्व अने पश्चिम दिशामा छे, उत्तरमां ओनाथी असंख्यात गुणित छे, तेनु कारण पछेलां ने अताव्युं छे तेन सम-जवु जेधओ दक्षिणमा तेमनाथी पणु विशेषाधिक छे केमके त्या कृष्णपाक्षिकेनी प्रचुरताथी गमन थाय छे.

सनत्कुमार कल्पना देवानुं अल्प अहुत्व-अधाथी ओछा देव सनत्कुमार कल्पमा पूर्व अने पश्चिम दिशामां छे, उत्तरमां तेमनाथी असंख्यात गणु

भवन्ति, तेभ्योऽपि 'दाहिणेणं विसेसाहिया' दक्षिणेन-दक्षिणस्यां दिशि सन-
त्कुमारवैमानिक देवा विशेषाधिका भवन्ति, प्रागुक्तयुक्तेः,

अथ दिगनुपातेन माहेन्द्रवैमानिकदेवानामल्पवहुत्वमाह-'दिसाणुवाएणं
सव्वत्थोवा देवा माहिंदे कप्पे पुरच्छिमपच्चत्थिमेणं' दिगनुपातेन-दिगपेक्षया,
सर्वस्तोकाः-सर्वेभ्योऽल्पाः वैमानिका देवाः माहेन्द्रे कल्पे पौरस्त्यपश्चिमेन-
पूर्वस्यां पश्चिमायाश्च दिशि भवन्ति, तेभ्यः-'उत्तरेणं असंख्येज्जगुणा' उत्तरेण-
उत्तरस्यां दिशि माहेन्द्रवैमानिका देवाः, असंख्येयगुणा भवन्ति, तेभ्योऽपि-
'दाहिणेणं विसेसाहिया' दक्षिणेन-दक्षिणस्यां दिशि माहेन्द्रवैमानिकदेवाः
विशेषाधिका भवन्ति, प्रागुक्तयुक्तेः कृष्णपाक्षिकाणां तत्र बाहुल्येन गमनात्,

अथ दिगनुपातेन ब्रह्मलोक वैमानिकदेवानामल्पवहुत्वं प्ररूपयति-'दिसा-
णुवाएणं सव्वत्थोवा देवा वंमलोए कप्पे पुरच्छिमपच्चत्थिमउत्तरेणं' दिगनुपा-
तेन-दिगपेक्षया, सर्वस्तोकाः सर्वेभ्योऽल्पा वैमानिका देवाः ब्रह्मलोके कल्पे पौर-
स्त्यपश्चिमोत्तरेण-पूर्वस्यां पश्चिमायाम् उत्तरस्याश्च दिशि भवन्ति, बहूनां कृष्ण-
गुणित हैं और दक्षिण में उनसे भी विशेषाधिक हैं । इसका कारण
पूर्ववत् ही समझ लेना चाहिए ।

माहेन्द्र कल्प के देवों का अल्पवहुत्व-माहेन्द्र कल्प में सब से कम
देव पूर्व और पश्चिम में हैं, उनकी अपेक्षा उत्तर में असंख्यात गुणा
और उत्तर की अपेक्षा दक्षिण दिशा में विशेषाधिक हैं । इसका कारण
भी पूर्ववत् ही समझना चाहिए ।

ब्रह्मलोक कल्प के देवों का अल्पवहुत्व-सब से कम देव ब्रह्मलोक
कल्प में पूर्व पश्चिम और उत्तर दिशा में हैं क्योंकि बहुसंख्यक कृष्ण-
पाक्षिक तिर्यच दक्षिण दिशा में उत्पन्न होते हैं और शुक्लपाक्षिक
थोड़े ही होते हैं । इस कारण ब्रह्मलोक में पूर्व पश्चिम और उत्तर

છે અને દક્ષિણમાં તેમનાથી પણુ વિશેષાધિક છે. તેનું કારણુ પૂર્વવત્ સમજ
લેવું જોઈએ.

માહેન્દ્ર કલ્પના દેવાનું અલ્પ બહુત્વ-માહેન્દ્ર કલ્પમાં બધાથી ઓછા
દેવ પૂર્વ પશ્ચિમમાં છે, તેમની અપેક્ષાએ ઉત્તરમાં અસંખ્યાત ગુણા અને
ઉત્તરની અપેક્ષાએ દક્ષિણ દિશામાં વિશેષાધિક છે તેનું કારણુ પણુ પૂર્વની
જેમ સમજ લેવું જોઈએ.

બ્રહ્મલોક કલ્પના દેવાનું અલ્પ બહુત્વ-બધાથી ઓછા દેવ બ્રહ્મલોકમાં
પૂર્વ પશ્ચિમ અને ઉત્તર દિશામાં છે, કેમકે બહુસંખ્યક કૃષ્ણપાક્ષિક તિર્યચ
દક્ષિણ દિશામાં ઉત્પન્ન થાય છે અને શુક્લપાક્ષિક થોડાજ હોય છે તે કારણુ

પાક્ષિક તિર્યગ્યોનિકાનાં દક્ષિણસ્યાં દિશિ સમુત્પાદેન શુક્લપાક્ષિકાણાશ્ચ સ્તોકા-
નામતિ પૂર્વોત્તરપશ્ચિમદિગ્માવિનો બ્રહ્મલોકવૈમાનિકદેવાઃ સર્વસ્તોકા ભવન્તીતિ
ભાવઃ તેભ્યઃ 'દાહિણેણં અસંખ્યેજ્જગુણા' દક્ષિણેન-દક્ષિણસ્યાં દિશિ બ્રહ્મલોક
વૈમાનિકદેવા અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, તત્ર વહૂનામેવ કૃષ્ણપાક્ષિકાણાં સમુત્પાદાત્,

અથ દિગ્નુપાતેન લાન્તકવૈમાનિકદેવાનામલ્પવહુત્વં પ્રરૂપયતિ-'દિસા-
વાણં સઽવત્થોવા દેવા લંતણ કપ્પે પુરચ્છિમપચ્ચત્થિમ ઉત્તરેણ' દિગ્નુપાતેન
-દિગ્પેક્ષયા સર્વસ્તોકાઃ-સર્વેભ્યોઽલ્પાઃ વૈમાનિકા દેવાઃ લાન્તકે કલ્પે પૌરસ્ત્ય
પશ્ચિમોત્તરેણ-પૂર્વસ્યાં પશ્ચિમાયામુત્તરસ્યાશ્ચ દિશિ ભવન્તિ, તેભ્યો 'દાહિણેણં
અસંખ્યેજ્જગુણા' દક્ષિણેન-દક્ષિણસ્યાં દિશિ લાન્તકવૈમાનિક દેવા અસંખ્યેય-
ગુણા ભવન્તિ, તત્ર વહૂનાં કૃષ્ણપાક્ષિકાણાં સમુત્પાદાત્,

અથ દિગ્નુપાતેન મહાશુકવૈમાનિકદેવાનામલ્પવહુત્વં પ્રરૂપયતિ-'દિસા-
વાણં સઽવત્થોવા દેવા મહાસુક્કે કપ્પે પુરચ્છિમપચ્ચત્થિમ ઉત્તરેણ' દિગ્નુ-
પાતેન-દિગ્નુસરણેન, સર્વસ્તોકાઃ-સર્વેભ્યોઽલ્પાઃ વૈમાનિકા દેવાઃ મહાશુકે
કલ્પે પૌરસ્ત્યપશ્ચિમોત્તરેણ પૂર્વસ્યાં પશ્ચિમાયામ્ ઉત્તરસ્યાશ્ચ દિશિ ભવન્તિ, તેભ્યો

દિશા મેં સઽવ સે કમ દેવ હેં તથા દક્ષિણ દિશા મેં ડનકી અપેક્ષા
અસંખ્યાત ગુણા દેવ હેં, કયોંકિ વહાં વહુત કૃષ્ણપાક્ષિક ઉત્પન્ન હોતે હેં।

લાન્તક કલ્પ કે દેવોં કા અલ્પવહુત્વ-લાન્તક કલ્પ મેં પૂર્વ,
પશ્ચિમ ઓર ઉત્તર દિશા મેં સઽવસે કમ દેવ હેં તથા દક્ષિણ મેં ડનસે
અસંખ્યાતગુણા હેં। ઇસકા કારણ પૂર્વવત્ હી સમજ્ઞ લેના ચાહિણ।

મહાશુક કલ્પ કે દેવોં કા અલ્પવહુત્વ-મહાશુક નામક કલ્પ મેં
પૂર્વ, પશ્ચિમ ઓર ઉત્તર દિશાઓં મેં સઽવ સે કમ દેવ હેં તથા દક્ષિણ
મેં ડનસે અસંખ્યાત ગુણા હેં, કયોં કિ દક્ષિણ દિશા મેં વહુસંખ્યક

બ્રહ્મલોકમા પૂર્વ પશ્ચિમ અને ઉત્તર દિશામાં બધાથી ઓછા દેવ છે તથા
દક્ષિણ દિશામાં તેમની અપેક્ષાએ અસંખ્યાત ગુણા છે, કેમકે ત્યાં ઘણા કૃષ્ણ
પાક્ષિક ઉત્પન્ન થાય છે.

લાન્તક દેવોનું અલ્પ બહુત્વ-લાન્તક કલ્પમાં પૂર્વ પશ્ચિમ અને ઉત્તર
દિશામાં બધાથી ઓછા દેવ છે તથા દક્ષિણમાં તેનાથી અસંખ્યાત ગણા છે
તેનું કારણ પૂર્વવત્ સમજી લેવું જોઈએ.

મહાશુક કલ્પના દેવોનું અલ્પબહુત્વ-મહાશુક નામક કલ્પમાં પૂર્વ પશ્ચિમ
અને ઉત્તર દિશાઓમાં બધાથી ઓછા દેવ છે તથા દક્ષિણમાં તેનાથી અસંખ્યાત
ગણા છે, કેમકે દક્ષિણ દિશામાં બહુસંખ્યક કૃષ્ણ પાક્ષિક ઉત્પન્ન થાય છે,

‘दाहिणेण असंखेज्जगुणा’ दक्षिणेन-दक्षिणस्यां दिशि महाशुक्र वैमानिक देवा असंख्येयगुणा भवन्ति, बहूनां कृष्णपाक्षिकाणां तत्र समुत्पादात्,

अथ दिगनुपातेन सहस्रार वैमानिकदेवानामल्पबहुत्वं प्ररूपयति-‘दिसा-
णुवाएणं सव्वत्थोवा देवा सहस्रारे कप्पे पुरत्थिमपच्चत्थिम उत्तरेणं’ दिगनु-
पातेन-दिगपेक्षया सर्वस्तोकाः-सर्वेभ्योऽल्पाः वैमानिकदेवाः सहस्रारे कल्पे
पौरस्त्यपश्चिमोत्तरेण-पूर्वस्यां पश्चिमायाम् उत्तरस्याश्च दिशि भवन्ति, तेभ्यो-
‘दाहिणेणं असंखेज्जगुणा’ दक्षिणेन-दक्षिणस्यां दिशि सहस्रारवैमानिकदेवा
असंख्येयगुणा भवन्ति, प्रगुक्तयुक्तेः, अथ आनतप्राणतादिषु बहुतुल्यत्वमति-
दिशन्नाह-‘ते णं परं बहुसमोववन्नगा समणाउसो !’ तेन परम् तदन्तरम्-सहस्रार-
पर्यन्तानन्तरि मित्यर्थः, भो श्रमण ! आयुष्मन् ! बहुसमोपपन्नका अवसेयाः,
तथा चानतादिषु मनुष्याणामेवोत्पादेन प्रतिकल्पं प्रतिग्रैवेयकं प्रत्यनुत्तरविमानं
चतसृषु अपि दिक्षु प्रायो बहुतुल्या एव विज्ञेयाः,

कृष्णपाक्षिक उत्पन्न होते हैं ।

सहस्रार कल्प के देवों का अल्पबहुत्व-सहस्रार कल्प में पूर्व,
पश्चिम और उत्तर दिशा में सब से कम देव हैं तथा दक्षिण में उनसे
असंख्यातगुणित अधिक हैं । इसका कारण भी पूर्वोक्त ही सम-
झना चाहिए ।

आनत प्राणत आदि कल्पों में देवों का अल्पबहुत्व-हे आयुष्मन्
श्रमण ! सहस्रार कल्प के बाद ऊपर के कल्पों के तथा ग्रैवेयक एवं
अनुत्तर विमानों के देव चारों दिशाओं में समान-बराबर हैं, क्योंकि
वहाँ मनुष्यों की ही उत्पत्ति होती है ।

सिद्धों का अल्पबहुत्व-दिशाओं की अपेक्षा से सब से कम सिद्ध
दक्षिण और उत्तर दिशा में हैं । इसका कारण यह है कि सिद्धि

सहस्रार कल्पना हेवोनु अल्प बहुत्व-सहस्रार कल्पमां पूर्वं पश्चिम
अने उत्तर दिशामा गधाथी ओछा देव छे तथा दक्षिणमां तेमनाथी असंख्यात
गुणित अधिक छे. येनुं कारण पणु पूर्वोक्त समजणुं लेधये.

आनत-प्राणत आदि कल्पोमां हेवोनुं अल्प बहुत्व-हे आयुष्मन् !
श्रमण ! सहस्रार कल्प पछी णंपरना कल्पोना तथा ग्रैवेयक तेमज अनुत्तर
विमानोना देव आरे दिशाओमां समान-बराबर छे, केमके त्यां मनुष्योनीज
उत्पत्ति थाय छे.

सिद्धोनुं अल्पबहुत्व-दिशाओनी अपेक्षाये गधाथी ओछा सिद्ध दक्षिण
अने उत्तर दिशामां छे. तेनुं कारण ये छे के सिद्धि मनुष्योने ज प्राप्त थाय

અથ દિગ્નુપાતેન સિદ્ધાનામલ્પવદ્ભૂત્વં પ્રરૂપયતિ-‘દિસાણુવાણં સઽવત્યોવા સિદ્ધા દાહિણેણં ઉત્તરેણં’ દિગ્નુપાતેન દિગ્પેક્ષયા, સર્વસ્તોકાઃ-સર્વેભ્યોઽલ્પાઃ સિદ્ધાઃ, દક્ષિણેન-દક્ષિણસ્યામ્ ઉત્તરેણ-ઉત્તરસ્યાં દિશિ ભવન્તિ, મનુષ્યા એવ સિદ્ધચન્તિ, નેતરે સિદ્ધચન્તિ, સિદ્ધચન્તો મનુષ્યા અપિ યેષુ આકાશપ્રદેશેષુ ચરમસમયેઽવગાઢા ભવન્તિ તેષ્વેવાકાશપ્રદેશેષુ ઊર્ધ્વમપિ ગચ્છન્તિ, તેષ્વેવ ઉપર્યવતિષ્ઠન્તે ન કિંચિદપિ વક્રં ગચ્છન્તિ, તત્ર દક્ષિણસ્યાં દિશિ પશ્ચસુ ભરતેષુ, ઉત્તરસ્યાં દિશિ પશ્ચસુ એરવતેષુ સ્તોકાઃ એવ મનુષ્યાઃ સિદ્ધચન્તિ, સિદ્ધિ-ક્ષેત્રસ્યાલ્પત્વાત્, સુપમસુપમાદૌ ચ સિદ્ધચભાવાત્ ઇતિ દક્ષિણોત્તરક્ષેત્રસિદ્ધાઃ સર્વસ્તોકા ભવન્તિ ઇત્યાશયઃ, તેભ્યઃ ‘પુરચ્છિમેણં સંખ્યેજ્જગુણા’ પૌરસ્ત્યેન-પૂર્વસ્યાં દિશિ સંખ્યેયગુણાઃ સિદ્ધા ભવન્તિ, ભરતૈરવતક્ષેત્રેભ્યઃ પૂર્વવિદેહાનામ્ સંખ્યેયગુણતયા તદવર્તિમનુષ્યાણામપિ સંખ્યેયગુણત્વાત્, તેષાંચ સર્વકાલં સિદ્ધિ-

મનુષ્યોં કો હી પ્રાપ્ત હોતી હૈ, અન્ય કિસી જીવ કો નહીં । સિદ્ધ હોને વાલે મનુષ્ય ચરમ સમય મેં જહાં સ્થિત હોતે હૈં, ઉસી સીધ મેં વે ઊપર જાતે હૈં ઔર ઉસી સીધ મેં (ઉસી દિશા મેં) જાકર લોકાગ્ર પર પ્રતિષ્ઠિત હોતે હૈં, તનિક ભી ઇધર-ઉધર નહીં હોતે । દક્ષિણદિશા મેં પાંચ ભરત ક્ષેત્રોં મેં તથા ઉત્તર દિશા મે પાંચ એરવત ક્ષેત્રોં મેં થોડે હી મનુષ્ય સિદ્ધિ પ્રાપ્ત કરતે હૈં, કયોં કિ સિદ્ધિ ક્ષેત્ર થોડા હૈ ઔર ફિર સુષમાસુષમા આદિ આરોં મેં સિદ્ધિ પ્રાપ્ત નહીં હોતી । ઇસ કારણ દક્ષિણ ઔર ઉત્તર મે સિદ્ધિ સબ સે કમ હૈ । પૂર્વ દિશા મેં ઉનસે અસંખ્યાતગુણા હૈં, કયોંકિ ભરત એવં એરવત ક્ષેત્ર કી અપેક્ષા પૂર્વ વિદેહ સંખ્યાતગુણિત હૈ, અતએવ વહાં મનુષ્ય ભી સંખ્યાત-ગુણિત હૈં ઔર વહાં સે સર્વ કાલ મેં સિદ્ધિ હોતી રહતી હૈ (વહાં

છે અન્ય કોઈ જીવને નહિ, સિદ્ધ થનારા મનુષ્ય ચરમ સમયમાં જ્યા સ્થિત હોય છે, ત્યાથી સિધા તેણે ઉપર જાય છે અને તેજ સીધમાં (એજ દિશામાં) જઈને લોકાગ્ર પર પ્રતિષ્ઠિત થાય છે, જરાપણુ આમ તેમ નથી થતા દક્ષિણ દિશામાં પાંચ ભરત ક્ષેત્રોમાં તથા ઉત્તર દિશામાં પાંચ એરવત ક્ષેત્રોમાં થોડાજ મનુષ્ય સિદ્ધિ પ્રાપ્ત કરે છે, કેમકે સિદ્ધ ક્ષેત્ર ઓછા છે અને વળી સુષમા આદિ આરાઓમાં સિદ્ધિ પ્રાપ્ત નથી થતી. એ કારણથી દક્ષિણ અને ઉત્તરમાં સિદ્ધિ બધાથી ઓછા છે. પૂર્વ દિશામાં તેમનાથી અસંખ્યાત ગુણા છે, કેમકે ભરત તેમજ એરવત ક્ષેત્રની અપેક્ષાએ પૂર્વ વિદેહ સંખ્યાત ગુણિત છે તેથીજ ત્યાં મનુષ્ય પણ સંખ્યાત ગુણિત છે અને ત્યાંથી સર્વ કાળમાં સિદ્ધિ થતી રહે છે. (ત્યાં આરાના વિભાગ નથી-સદા એવા આરાની

ભાવાત્, તેભ્યઃ 'પચ્ચત્થિમેણં વિસેસાહિયા' પશ્ચિમેન-પશ્ચિમાયાં દિશિ સિદ્ધાઃ વિશેષાધિકા ભવન્તિ, અધોલૌકિકગ્રામેષુ મનુષ્યાણાં પ્રાચુર્યાત્, इति 'દારં' દિગ્દારં ૧ પ્રથમમ્ સમાપ્તમ્ ॥સૂ. ૨॥

ગતિદ્વાર વત્તવ્યતા—

મૂલ્મ—एएसि णं भंते ! नेरइयाणं तिरिक्खजोणियाणं देवाणं सिद्धाण य पंचगइ अणुवाएणं समोसेणं कतरे कतरे-
हिंतो अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा ? गोयमा !
सव्वत्थोवा मणुस्सा नेरइया असंखेज्जगुणा, देवा असंखेज्जगुणा,
सिद्धा अणंतगुणा, तिरिक्खजोणिया अणंतगुणा, एएसि णं
भंते ! नेरइयाणं तिरिक्खजोणियाणं तिरिक्खजोणीण, मणु-
स्साणं मणुस्सीणं देवाणं देवीणं सिद्धाण य अट्ठगइ अणुवा-
एणं समोसेणं कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला
वा, विसेसाहिया वा ? गोयमा ! सव्वत्थोवाओ, मणुस्सीओ
मणुस्सा असंखेज्जगुणा, नेरइया असंखेज्जगुणा, तिरिक्ख-
जोणिणीओ असंखेज्जगुणाओ, देवा असंखेज्जगुणा, देवीओ
संखेज्जगुणाओ, सिद्धा अणंतगुणा, तिरिक्खजोणिया अणंत-
गुणा । दारं २ ॥सू. ३॥

આરોં કા વિભાગ નહીં હૈ—સદા ચતુર્થ આરે કી સી સ્થિત રહતી હૈ)
પશ્ચિમ દિશા મે ઉનસે મી વિશેષાધિક હૈં, ક્યોંકિ અધોલૌકિક ગ્રામોં
મેં મનુષ્યોં કી અધિકતા હોતી હૈ ॥૨॥

પ્રથમ દિગ્દાર સમાપ્ત

(૨) ગતિદ્વાર

शब्दार्थ—(एएसि णं भंते ! नेरइयाणं तिरिक्खजोणियाणं मणु-

સ્થિતિ રહે છે) પશ્ચિમ દિશામાં તેમનાથી પણ વિશેષાધિક છે, કેમકે અધો-
લૌકિક ગ્રામોમાં મનુષ્યોની અધિકતા હોય છે ॥ ૨ ॥

પ્રથમ દિગ્દાર સમાપ્ત

(૨) ગતિ દ્વાર

शब्दार्थ—(एएसि णं भंते । नेरइयाणं तिरिक्खजोणियाणं मणुस्साणं देवाणं

छाया—एतेषां खलु भदन्त ! नैरयिकाणाम् तिर्यग्योनिकानाम् मनुष्याणां देवानां सिद्धानाञ्च पञ्चानां गत्यनुपातेन समासेन कतरे कतरेभ्यः अल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा ? गौतम ! सर्वस्तोकाः मनुष्याः नैरयिका असंख्येयगुणाः, देवाः असंख्येयगुणाः, सिद्धाः अनन्तगुणाः, तिर्यग्योनिकाः अनन्तगुणाः, एतेषां खलु भदन्त ! नैरयिकाणाम् तिर्यग्योनिकानाम्

स्साणं देवाणं सिद्धाण य) हे भगवन् ! इन नारकों, तिर्यचों, मनुष्यों देवों और सिद्धों की (पंचगति अणुवाणं) पांच गतिओं की अपेक्षा से (समासेणं) संक्षेप से (कयरे कयरेहिंतो) कौन किससे (अप्पा वा) अल्प है (बहुया वा) या बहुत है (तुल्ला वा) या तुल्य है (विसेसाहिया वा) या विशेषाधिक है ? (गोयमा) हे गौतम ! (मन्वत्थोवा) सब से कम (मणुस्सा) मनुष्य हैं (नेरइया असंखेज्ज गुणा) नैरयिक असंख्यातगुणा हैं (सिद्धा) सिद्ध (अणंतगुणा) अनन्तगुणा हैं (तिरिक्खजोणिया अणंतगुणा) तिर्यच अनन्त गुणा हैं ।

(एएसि णं भंते ! नेरइयाणं तिरिक्खजोणियाणं, तिरिक्खजोणिणीणं, मणुस्साणं, मणुस्सीणं, देवाणं देवीणं सिद्धाण य) हे भगवन् ! इन नारकों, तिर्यचों, तिर्यचनियों, मनुष्यों, मनुष्यनिकों, देवों, देवियों और सिद्धों की (अट्टगति अणुवाणं) आठ गतियों की अपेक्षा से (समासेणं) संक्षेप से (कयरे कयरेहिंतो) कौन किससे (अप्पा वा) अल्प है (बहुया वा) या बहुत है (तुल्ला वा) या तुल्य है (विसेसा-

सिद्धाण य) हे भगवन् ! आ नारको, तिर्यचो, मनुष्यो, देवो अने सिद्धोनी (पंचगति अणुवाणं) पांच गतियोनी अपेक्षाये (समासेणं) संक्षेपथी (कयरे कयरेहिंतो) डेणु डेनाथी (अप्पा वा) अल्प छे (बहुया वा) अगर धणु छे (तुल्ला वा) अगर तुल्य छे (विसेसाहिया वा) अपर विशेषाधिक छे ? (गोयमा) हे गौतम (मन्वत्थोवा) अधाथी ओछा (मणुस्सा) मनुष्य छे (नेरइया असंखेज्ज गुणा) नैरयिक असंख्यात गुणित छे (देवा) देव (असंखेज्ज गुणा) असंख्यात गुणु छे (सिद्धा) सिद्ध (अणंतगुणा) अनन्त गुणु छे (तिरिक्ख जोणिया अनन्त गुणा) तिर्यच अनन्त गुणु छे

(एएसिणं भंते नेरइयाणं तिरिक्खजोणियाण, तिरिक्खजोणिणीणं, मणुस्साणं, मणुस्सीणं, देवाणं, देवीणं, सिद्धाणं य) भगवन् ! आ नारको, तिर्यचो, तिर्यचनियो, मनुष्यो, मनुष्यस्त्रियो, देवो, देवियो, अने सिद्धोनी (अट्टगति अणुवाणं) आठ गतियोनी अपेक्षाये (समासेणं) संक्षेपथी (कयरे कयरेहिंतो) डेणु डेनाथी (अप्पा वा) अल्प छे (बहुया वा) अगर धारें छे (तुल्ला वा)

તિર્યગ્યોનિકીનામ્ મનુષ્યાણાં માનુષીણામ્, દેવાનાં દેવીનાં સિદ્ધાનાં ચ અષ્ટાનામ્
ગત્યનુપાતેન સમાસેન કતરે કતરેભ્યઃ અલ્પા વા, બહુકા વા, તુલ્યા વા, વિશેષા-
ધિકા વા ? ગૌતમ ! સર્વસ્તોકાઃ માનુષ્યઃ, મનુષ્યાઃ અસંખ્યેયગુણાઃ, નૈરયિકાઃ
અસંખ્યેયગુણાઃ; તિર્યગ્યોનિન્યઃ અસંખ્યેયગુણાઃ, દેવાઃ અસંખ્યેયગુણાઃ, દેવ્યઃ
સંખ્યેયગુણાઃ, સિદ્ધા અનન્તગુણાઃ, તિર્યગ્યોનિકા અનન્તગુણાઃ । દ્વારમ્ ॥ સૂ. ૦ ૩ ॥

ટીકા—દિગ્દ્વારં પ્રથમં પ્રરૂપ્ય અથ ઉત્પત્તિરૂપગતિદ્વારમાહ—‘एणसि णं
भंते ! नेरइयाणं’ ગૌતમ ! પૃચ્છતિ—હે ભદન્ત ! એતેષાં સ્વલ્પ પૂર્વપ્રતિપાદિતાનાં
નૈરયિકાનાં ‘तिरिक्खजोणियाणं’ તિર્યગ્યોનિકાનામ્, ‘मणुस्साणं’ મનુષ્યાણામ્
‘देवाणं’ દેવાનામ્ ‘सिद्धाण य पंच’ સિદ્ધાનાશ્ચેતિ પશ્ચાનામ્ ‘गइ अणुवाएणं’
ગત્યનુપાતેન—ઉત્પત્યનુસારેણ ઉત્પત્યપેક્ષયેત્યર્થઃ, ‘समासेणं’ સમાસેન—સંક્ષેપેણ
‘कयरे कयरेहितो’ કતરે કતરેભ્યઃ ‘अप्पा वा बहुया वा. तुल्ला वा, विसेसा-
हिया वा’ અલ્પા વા, બહુકા વા, તુલ્યા વા, વિશેષાધિકા વા ભવન્તિ ? ભગવાન્
हिया वा) या विशेषा धिक हैं ? (गोयमा) हे गौतम ! (सञ्चत्थोवाओ)
सच से कम (मणुस्सीओ) मनुष्यनी हैं (मणुस्सा असंखेज्जगुणा) मनुष्य
असंख्यातगुणा हैं (नेरइया असंखेज्जगुणा) नैरयिक असंख्यातगुणा
हैं (तिरिक्खजोणिणीओ) तिर्यचनियां (असंखेज्जगुणाओ) असंख्यात
गुणी हैं (देवा असंखेज्जगुणा) देव असंख्यातगुणा हैं (देवीओं संखे-
ज्जगुणाओ) देवियां संख्यातगुणी हैं (सिद्धा अणंतगुणा) सिद्ध अनन्त
गुणा हैं (तिरिक्खजोणिया) तिर्यग्योनिक (अणंतगुणा) अनन्तगुणा हैं
(द्वारं २) दूसरा गतिद्वार समाप्त ।

ટીકાર્થ—પ્રથમ દિશાદ્વાર કી પ્રરૂપણા કરને કે અનન્તર અવગતિ
રૂપ દ્વાર કી પ્રરૂપણા કી જાતી હૈ—

શ્રી ગૌતમ સ્વામી પ્રશ્ન કરતે હૈ—હે ભગવન્ ! હન પૂર્વ કથિત

अथवा तुल्य छे (विसेसाहिया वा) अगर विशेषाधिक छे ? (गोयमा) हे गौतम
(सञ्चत्थोवाओ) गधाथी अल्प (मणुस्सीओ) मानुषियो छे (मणुस्सा असंखे-
ज्ज गुणा) मनुष्य असंख्यात गुणा छे (नेरइया असंखेज्ज गुणा) नैरयिक
असंख्यात गुणा छे (तिरिक्खजोणिणीओ) तिर्यचनियो (असंखेज्ज गुणाओ)
असंख्यात गुणी छे (देवा असंखेज्जगुणा) देव असंख्यात गुणा छे (देवीओं
संखेज्ज गुणाओ) देवियो संख्यात गुणी छे (सिद्धा आणंतगुणा) सिद्ध अनन्त
गुणा छे (द्वारं २) गीन्तु गति द्वार समाप्त

ટીકાર્થ—પ્રથમ દિશા દ્વારની પ્રરૂપણા કર્યા પછી હવે બીજા ગતિ રૂપ
દ્વારની પ્રરૂપણા કરાય છે

શ્રી ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે—હે ભગવન્ ! આ પૂર્વ કથિત નારકો,

ઉત્તરયતિ—‘ગૌતમા !’ હે ગૌતમ ! ‘સચ્ચત્થોવા મણુસ્સા’ સર્વસ્તોકાઃ- સર્વેભ્યો-
ડ્લપાઃ, મનુષ્યા ભવન્તિ, ઉત્પદ્યન્તે इत्यर्थः, તેમ્નો-‘નૈરદ્યા અસંખેજ્જગુણા’
નૈરયિકાઃ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, તેમ્નોડપિ ‘દેવા અસંખેજ્જગુણા’ દેવાઃ અસં-
ખ્યેયગુણા ભવન્તિ. તેમ્નોડપિ ‘સિદ્ધા અણંતગુણા’ સિદ્ધા અનન્તગુણા ભવન્તિ,
તેમ્ન્યઃ ‘તિરિક્ખજોણિયા અણંતગુણા’ તિર્યગ્યોનિકા અનન્તગુણા ભવન્તિ, અત્રેદં
બોધ્યમ્-પણવતિચ્છેદનકચ્છેચરાશિ પ્રમાણત્વાત્ સર્વસ્તોકત્વં મનુષ્યાણાં બોધ્યમ્,
તેમ્નો નૈરયિકાણામ્ સંખ્યેયગુણત્વં વિજેયમ્ અઙ્ગુલમાત્રક્ષેત્રપ્રદેશગણેઃ પ્રથમ
વર્ગમૂલસ્ય દ્વિતીયવર્ગમૂલેન ગુણિતસ્ય યાવન્ પ્રદેશરાશિ ભવતિ તાવત્પ્રમાણાસુ
ઘનીકૃતસ્ય, લોકસ્યૈકપ્રાદેશિકીપુ શ્રેણિષુ યાવન્તો નભઃપ્રદેશા ભવન્તિ તાવ-
ત્પ્રમાણત્વાત્, તેમ્નો દેવાનામસંખ્યેયગુણત્વમ્, વ્યન્તરાણાં જ્યોતિષ્કાણાશ્ચ

નારકોં, તિર્યંચોં, મનુષ્યોં, દેવોં ઓર સિદ્ધોં કી પાંચ ગતિયોં કી
અપેક્ષા સે અર્થાત્ ઉત્પત્તિ કી અપેક્ષા સે, સંક્ષેપ સે, કૌન કિસસે
અલ્પ, બહુત, તુલ્ય યા વિશેષાધિક હૈં ?

શ્રી ભગવાન્ ને ઉત્તર દિયા-હે ગૌતમ ! સઘ સે કમ મનુષ્ય હૈં,
મનુષ્યોં કી અપેક્ષા નૈરયિક અસંખ્યાત ગુણા હૈં, નૈરયિકોં કી અપેક્ષા
દેવ અસંખ્યાતગુણા હૈં, દેવોં કી અપેક્ષા સિદ્ધ અનન્તગુણા હૈં, ઓર
સિદ્ધોં કી અપેક્ષા તિર્યંચ અનન્તગુણા હૈં । નારક ઉનસે અસંખ્યાતગુણા
હૈં । ક્યોંકિ વે અંગુલ પ્રમાણ ક્ષેત્ર કે પ્રદેશોં કી રાશિ કે પ્રથમ વર્ગ-
મૂલ સે ગુણાકાર કરને પર જો પ્રદેશ રાશિ નિષ્પન્ન હોતી હૈ, ઉતની
હી ઘનીકૃત લોક કી એક પ્રદેશ વાલી શ્રેણિયોં મૈં જિતને આકાશ
પ્રદેશ હોતે હૈં, ઉતના હી નારકોં કા પ્રમાણ હૈ । નારકોં કી અપેક્ષા
દેવ અસંખ્યાતગુણિત હૈં, ક્યોંકિ વ્યન્તર ઓર જ્યોતિષ્ક પ્રત્તર અસં-

તિર્યંચા, મનુષ્યા, દેવા અને સિદ્ધોની પાંચ ગતિયોની અપેક્ષાએ અર્થાત્
ઉત્પત્તિની અપેક્ષાએ, સંક્ષેપથી કોણ કોનાથી ઓછા વધારે, સરખા કે
વિશેષાધિક છે ?

શ્રી ભગવાને ઉત્તર આપ્યો-હે ગૌતમ બધાથી ઓછા મનુષ્ય છે.
મનુષ્યોની અપેક્ષાએ નૈરયિક અસંખ્યાત ગુણા છે, નૈરયિકોની અપેક્ષાએ દેવ
અસંખ્યાત ગણા છે દેવોની અપેક્ષાએ સિદ્ધ અનન્ત ગણા છે અને સિદ્ધોની
અપેક્ષાએ તિર્યંચ અનન્ત ગણા છે. નારક તેમનાથી અસંખ્યાત ગણા છે. કેમકે
તેઓ એક અંગુલ પ્રમાણ ક્ષેત્રોના પ્રદેશોની રાશિના પ્રથમ વર્ગમૂલને બીજા
વર્ગમૂળથી ગુણાકાર કરવાથી જે પ્રદેશ રાશિ નિષ્પન્ન થાય છે, તેટલીજ ઘનીકૃત
લોકની એક પ્રદેશવાળી શ્રેણિઓમાં જેટલો આકાશ પ્રદેશ થાય છે, તેટલા જ
નારકોનું પ્રમાણ છે. નારકોની અપેક્ષાએ દેવ અસંખ્યાત ગુણિત છે, કેમકે

પ્રત્યેક પ્રતરાસંખ્યેયમાગવતિશ્રેણિગતાકાશપ્રદેશરાશિપ્રમાણત્વાત્, તેભ્યઃ સિદ્ધા-
નામનન્તત્ત્વમ્ અભવ્યેભ્યોઽનન્તગુણત્વાત્, તેભ્યસ્તિર્યગ્યોનિકાનામનન્તગુણત્વં
વનસ્પતિકાયિકાનાં સિદ્ધેભ્યોઽપિ અનન્તગુણત્વાત્, इत्येवं मनुष्यनैरयिक तिर्यग्-
યોનિકદેવ સિદ્ધરૂપાણાં પશ્ચાનાંસલ્પવહુત્વં પ્રતિપાદ્ય સમ્પ્રતિ નૈરયિક તિર્યગ્યો-
નિક તૈર્યગ્યોનિકી મનુષ્યમાનુષી દેવ દેવીસિદ્ધત્વરૂપાણામઘ્ટાનામલ્પવહુત્વમાહ-
'एएसि णं भंते ! नेरइयाणं' हे भदन्त ! एतेषां खलु पूर्वोक्तानां नैरयिकाणाम्
'तिरिक्खजोणियाणं' तिर्यग्योनिकानाम् 'तिरिक्खजोणीणीणं' तैर्यग्योनिकीनाम्,
'मणुस्सपाणं' मनुष्याणाम्, 'मणुस्सपीणं' मानुषीणाम् 'देवाणं देवीणं' देवानां देवी-
नाम् 'सिद्धाण य अट्ठ' सिद्धानाञ्चेति अष्टानाम् 'गइ अणुवाएणं' गत्यनुपातेन-
उत्पत्यनुसारेण, 'समासेणं' समासेन-संक्षेपेण 'कयरे कयरेहिंतो' कतरे कतरे-
भ्यो जीवेभ्यः 'अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा' अल्पा वा,

ख्याત ભાગવત્તીં શ્રેણિયોં કે આકાશ પ્રદેશોં કી રાશિ કે બરાબર
હૈં । સિદ્ધા ઉનસે ભી અનન્તગુણા હૈં, કયોં કિ વે અભવ્યોં સે અનન્ત-
ગુણા હૈં । સિદ્ધોં કી અપેક્ષા તિર્યચ અનન્તગુણિત હૈં, કયોંકિ અકેલે
વનસ્પતિકાયિક હી સિદ્ધોં સે અનન્તગુણા હૈં । યહ મનુષ્યોં, નારકોં,
તિર્યચોં, દેવોં ઓર સિદ્ધોં કા અલ્પબહુત્વ વતલાયા ગયા હૈં ।

‘અવ નારક, તિર્યચ, તિર્યચની, મનુષ્ય, મનુષ્યની, દેવ, દેવી
ઓર સિદ્ધ, ઇન આઠ કા અલ્પબહુત્વ કહતે હૈં-

શ્રી ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરતે હૈં-હે ભગવન્ ! ઇન નારકોં તિર્યચોં,
તિર્યચનિયોં, મનુષ્યોં, મનુષ્યનિયોં, દેવોં, દેવિયોં ઓર સિદ્ધોં ઇન આઠ
ગતિયોં કી અપેક્ષા સે, સંક્ષેપ સે, કૌન કિસકી અપેક્ષા અલ્પ, બહુત,
તુલ્ય અથવા વિશેષાધિક હૈં ?

વ્યન્તર અને જ્યોતિષક પ્રતરની અસંખ્યાત ભાગવતીં શ્રેણિયોના આકાશ
પ્રદેશોની રાશિની બરાબર છે. સિદ્ધ તેમનાથી પણ અનન્ત ગુણા છે, કેમકે
તેઓ અભવ્યેથી અનન્ત ગુણા છે. સિદ્ધોની અપેક્ષાએ તિર્યચ અનન્ત ગુણિત
છે, કેમકે એકલા વનસ્પતિ કાયિક જ સિદ્ધોમાં અનન્ત ગુણા છે. આ મનુષ્યો
નારકો, તિર્યચો, દેવો અને સિદ્ધોનું અલ્પત્વ બહુત્વ બતાવ્યું છે.

હવે નારક, તિર્યચ, તિર્યચની, મનુષ્ય, મનુષ્ય સ્ત્રી, દેવ, દેવી, અને
સિદ્ધ આ આઠનું અલ્પ બહુત્વ કહે છે

શ્રી ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે-ભગવન્ ? આ નારકો, તિર્યચો, તિર્ય-
ચીનિયો, મનુષ્યો, મનુષ્યસ્ત્રિયો, દેવો, દેવિયો અને સિદ્ધો આ આઠ ગતિયોની
અપેક્ષાએ સંક્ષેપથી કોણ કોની અપેક્ષાએ અલ્પ બહુત્વ અથવા વિશેષાધિક છે ?

વહુકા વા, તુલ્યા વા, વિશેષાધિકા વા ભવન્તિ, ભગવાન્ ઉત્તરયતિ-‘ગૌતમા !’
 હે ગૌતમ ! ‘સંવત્થોવાઓ મણુસસીઓ’ સર્વસ્તોકાઃ સર્વેભ્યોઽલ્પાઃ માનુષ્યઃ-
 મનુષ્યસ્ત્રિયો ભવન્તિ તાસાં સંખ્યેયકોટિકોટિપ્રમાણત્વાત્, તાભ્યઃ-‘મણુસસા
 અસંખેજ્જગુણા’ મનુષ્યાઃ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, અત્ર મનુષ્યેષુ સંમૂર્છજ્ઞાનામપિ
 ગ્રહણં ભવતિ વેદસ્યાવિવક્ષિતત્વાત્, તેષાંચ સંમૂર્છજ્ઞાનાં વાન્તાદિષુ નગર-
 નિર્દ્દમનાન્તેષુ ઉત્પન્નમાનતયા અસંખ્યેયં ભવતિ, તેભ્યોઽપિ ‘નૈરઙ્કયા અસંખેજ્જ-
 ગુણા’ નૈરયિકા અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, ઉત્કૃષ્ટેનાપિ શ્રેણ્યસંખ્યેયભાગવર્તિપ્રદેશ-
 રાશિપ્રમાણતયોપલભ્યમાનમનુષ્યાપેક્ષયા અઙ્ગુલમાત્ર ક્ષેત્રપ્રદેશરાશિવર્તિ તૃતી-
 યવર્ગમૂલગુણિતપ્રથમવર્ગમૂલપ્રમાણ શ્રેણિગતાકાશપ્રદેશરાશિપ્રમાણનૈરયિકાણામ-
 સંખ્યેયગુણત્વમવસેયમ્, તેભ્યોઽપિ ‘તિરિક્કલ્લજોણિનીઓ અસંખેજ્જગુણાઓ’ તૈર્ય-
 યોનિક્યઃ તિર્ય્યગ્યોનિક્કલ્લિયઃ અસંખ્યેયગુણાઃ ભવન્તિ તાસાં પ્રતરાસંખ્યેયભાગગતા

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર દેતે હૈં-હે ગૌતમ ! સવસે કમ મનુષ્ય-સ્ત્રિયાં
 હૈં, ક્યોંકિં ડનકી સંખ્યા સંખ્યાત કોડાકોડી પ્રમાણ હૈં । ડનકી
 અપેક્ષા મનુષ્ય અસંખ્યાતગુણા હૈં, ક્યોંકિં ઇનમેં વેદ કી વિવક્ષા ન
 કરને સે સંમૂર્છિમ મનુષ્ય મો સમ્મિલિત હૈં । સંમૂર્છિમ મનુષ્ય કી ડચાર
 આદિ સે લેકર નગર કી મોરિયોં આદિ મેં ઉત્પત્તિ હોતી હૈં, અતઃવ
 વે અસંખ્યાત હૈં । મનુષ્યોં કી અપેક્ષા નારક અસંખ્યાતગુણા હૈં ।
 મનુષ્ય ઉત્કૃષ્ટ સંખ્યા મેં પાચે જાણં તો મો શ્રેણી કે અસંખ્યાતવે
 ભાગવર્તી પ્રદેશોં કી રાશિ કે વરાવર ડપલબ્ધ હોતે હૈં, ઇનકી અપેક્ષા
 અંગુલ માત્ર ક્ષેત્ર કે પ્રદેશોં કી રાશિવર્તી તીસરે વર્ગમૂલ સે ગુણિત
 પ્રથમ વર્ગમૂલ પ્રમાણ શ્રેણીગત પ્રદેશોં કી રાશિ કે વરાવર નારક
 અસંખ્યાત ગુણા હૈં । નારકોં કી અપેક્ષા તિર્યચની અસંખ્યાતગુણી હૈં,

શ્રી ભગવાન ઉત્તર આપે છે-હે ગૌતમ ! બધાથી ઓછી મનુષ્ય-સ્ત્રિયો
 છે, કેમકે તેમની સંખ્યા સંખ્યાત કોડાકોડી પ્રમાણ છે, તેમની અપેક્ષાએ
 મનુષ્ય અસંખ્યાત ગુણા છે, કેમકે તેઓમાં વેદની વિવક્ષા કરવાથી સંમૂર્છિમ
 મનુષ્ય પણ સમિલિત છે. સંમૂર્છિમ મનુષ્યની ઉચ્ચાર આદિથી લઈને નગરની
 મોરીયો વિગેરેમાં ઉત્પત્તિ થાય છે તેથીજ તેઓ અસંખ્યાત છે. મનુષ્યની
 અપેક્ષાએ નારક અસંખ્યાત ગુણા છે. મનુષ્ય જે ઉત્કૃષ્ટ સંખ્યામાં મળે તો
 પણ શ્રેણિના અસંખ્યાતમાં ભાગવર્તી પ્રદેશોની રાશિના બરાબર ડપલબ્ધ
 થાય છે, તેમની અપેક્ષાએ અંગુલમાત્ર પ્રદેશના ક્ષેત્રની રાશિવર્તી ત્રીજા વર્ગ
 મૂળથી ગુણેલ પ્રથમ વર્ગમૂળ પ્રમાણ શ્રેણિગત પ્રદેશોની રાશિના બરાબર
 નારક અસંખ્યાત ગુણા છે. નારકોની અપેક્ષાએ તિર્યચીની અસંખ્યાત ગણી

સંખ્યેયશ્રેણિનમઃપ્રદેશરાશિપ્રમાણત્વાત્, તામ્યોઽપિ—‘દેવા અસંખેજ્જગુણા’ દેવાઃ અસંખ્યેયગુણા’ ભવન્તિ, તેષામ્ અસંખ્યેયગુણપ્રતરાસંખ્યેયભાગગતા સંખ્યેયશ્રેણિ-વર્તિપ્રદેશરાશિપ્રમાણત્વાત્ તેમ્યોઽપિ ‘દેવીઓ સંખેજ્જગુણાઓ’ દેવ્યઃ સંખ્યેયગુણા ભવન્તિ તાસાં દ્વાત્રિશદ્ગુણત્વાત્, તામ્યોઽપિ ‘સિદ્ધા અણંતગુણા’ સિદ્ધાઃ અન-ન્તગુણા ભવન્તિ, તેમ્યોઽપિ ‘તિરિક્કલ્લજોણિયા અણંતગુણા’ તિર્યગ્યોનિકાઃ અનન્ત-ગુણા ભવન્તિ પ્રાગુક્તયુક્તેરિત્યાશયઃ ‘દારં’ દ્વિતીયં ગતિદ્વારં સમાપ્તમ્ । સૂ. ૩॥

મૂલમ્—एएसि णं भंते ! सइंदियाणं एगिंदियाणं वेइंदि-
याणं तेइंदियाणं चउरिंदियाणं पंचिंदियाणं अणिंदियाणं
कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया
वा ? गोयमा ! सव्वत्थोवा पंचिंदिया चउरिंदिया विसेसाहिया,
तेइंदिया विसेसाहिया, वेइंदिया विसेसाहिया, अणिंदिया
अणंतगुणा, एगिंदिया अणंतगुणा, सइंदिया विसेसाहिया,
एएसि णं भंते ! सइंदियाणं एगिंदियाणं वेइंदियाणं तेइंदि-
याणं चउरिंदियाणं पंचिंदियाणं अपज्जत्तगाणं कयरे कयरेहिंतो

क्योंकि वे प्रतरासंख्येय भाग में रहे हुए असंख्येय श्रेणियों के आकाश प्रदेशों के बराबर हैं । देव इन से भी असंख्यातगुणा हैं, क्योंकि वे असंख्यात गुण प्रतर के असंख्यात भागवर्ती असंख्य श्रेणियों के प्रदेशों की राशि के बराबर हैं । देवों की अपेक्षा देवियां संख्यातगुणी अधिक हैं, क्योंकि वे उनसे बत्तीस गुणी हैं । देवियों की अपेक्षा सिद्ध अनन्तगुणित हैं और सिद्धों की अपेक्षा तिर्यच अनन्तगुणा हैं । इनकी अधिकता का कारण पहले कहा जा चुका है ॥३॥

गतिद्वार समाप्त

छे. કેમકે તે પ્રતરા સંખ્યેય ભાગમાં રહિને અસંખ્યેય શ્રેણિયોના આકાશ પ્રદેશોના બરાબર છે. દેવ તેમનાથી પણ અસંખ્યાત ગુણ છે, કેમકે તેઓ અસંખ્યાત ગણપ્રતરના અસંખ્યાત ભાગવર્તી અસંખ્ય શ્રેણિયોના પ્રદેશોની રાશિના બરાબર છે, દેવોની અપેક્ષાએ દેવિયો અસંખ્યાત ગણી અધિક છે, કેમકે તે તેઓથી બત્તીસ ગણી છે. દેવીયોની અપેક્ષાએ સિદ્ધ અનન્ત ગુણિત છે અને સિદ્ધોની અપેક્ષાએ તિર્યચ અનન્તગણ છે. તેઓની અધિકતાનું કારણ પહેલાં કહી દિધેલું છે. ॥ ૩ ॥

गतिद्वार समाप्त

अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा ? गोयमा सव्व-
 त्थोवा पंचिंदिया अपज्जत्तगा, चउरिंदिया अपज्जत्तगा विसे-
 साहिया, तेइंदिया अपज्जत्तगा विसेसाहिया वेइंदिया अपज्ज-
 त्तगा विसेसाहिया, एगिंदिया अपज्जत्तगा अणंतगुणा, सइं-
 दिया अपज्जत्तगा विसेसाहिया, एएसि णं भंते ! सइंदियाणं
 एगिंदियाणं वेइंदियाणं तेइंदियाणं चउरिंदियाणं पंचिंदियाणं
 पज्जत्ताणं कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा,
 विसेसाहिया वा ? गोयमा ! सव्वत्थोवा चउरिंदिया पज्जत्तगा,
 पंचिंदिया पज्जत्तगा विसेसाहिया, वेइंदिया पज्जत्तगा विसे-
 साहिया, तेइंदिया पज्जत्तगा विसेसाहिया, एगिंदिया पज्ज-
 त्तगा अणंतगुणा, सइंदिया पज्जत्तगा विसेसाहिया, एएसि णं
 भंते ! सइंदियाणं पज्जत्तापज्जत्ताणं कयरे कयरेहिंतो अप्पा
 वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ? गोयमा ! सव्व-
 त्थोवा सइंदिया अपज्जत्तगा, सइंदिया पज्जत्तगा संखेज्जगुणा,
 एएसि णं भंते ! एगिंदियाणं पज्जत्तापज्जत्ताणं कयरे कयरे-
 हिंतो अप्पा वा बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ?
 गोयमा ! सव्वत्थोवा एगिंदिया अपज्जत्तगा एगिंदिया पज्ज-
 त्तगा संखेज्जगुणा, एएसि णं भंते ! वेइंदियाणं पज्जत्तापज्ज-
 त्ताणं कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा,
 विसेसाहिया वा ? गोयमा ! सव्वत्थोवा वेइंदिया पज्जत्तगा,
 वेइंदिया अपज्जत्तगा असंखेज्जगुणा, एएसि णं भंते ! तेइं-
 दियाणं पज्जत्तापज्जत्ताणं कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा बहुया वा,
 तुल्ला वा, विसेसाहिया वा, गोयमा ! सव्वत्थोवा तेइंदिया
 पज्जत्तगा, तेइंदिया अपज्जत्तगा असंखेज्जगुणा, एएसि णं
 भंते ! चउरिंदियाणं पज्जत्तापज्जत्ताणं कयरे कयरेहिंतो अप्पा

वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ? गोयमा ! सव्व-
 त्थोवा चउरिंदिया पज्जत्तगा, चउरिंदिया अपज्जत्तगा असं-
 खेज्जगुणा, एएसि णं भंते ! पंचिंदियाणं पज्जत्तापज्जत्ताणं
 कयरे कयरेहितो अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया
 वा ? गोयमा ! सव्वत्थोवा पंचिंदिया पज्जत्तगा, पंचिंदिया
 अपज्जत्तगा असंखेज्जगुणा, एएसि णं भंते ! सइंदियाणं एगिं-
 दियाणं बेइंदियाणं तेइंदियाणं चउरिंदियाणं पंचिंदियाणं पज्ज-
 त्तापज्जत्ताणं कयरे कयरेहितो अप्पा वा. बहुया वा, तुल्ला वा,
 विसेसाहिया वा ? गोयमा ! सव्वत्थोवा चउरिंदिया पज्जत्तगा,
 पंचिंदिया पज्जत्तगा विसेसाहिया, पंचिंदिया अपज्जत्तगा
 असंखेज्जगुणा, चउरिंदिया अपज्जत्तगा विसेसाहिया, तेइंदिया
 अपज्जत्तगा विसेसाहिया, बेइंदिया अपज्जत्तगा विसेसाहिया
 एगिंदिया अपज्जत्तगा अणंतगुणा सइंदिया अपज्जत्तगा विसे-
 साहिया, एगिंदिया पज्जत्तगा संखेज्जगुणा सइंदिया पज्जत्तगा
 विसेसाहिया, सइंदिया विसेसाहिया । दारं ३॥सू० ४॥

छाया—एतेषां खलु भदन्त ! एकेन्द्रियाणां द्वीन्द्रियाणां त्रीन्द्रियाणां चतु-
 रिन्द्रियाणां पञ्चेन्द्रियाणाम् अनिन्द्रियाणाम् कतरे कतरेभ्योऽल्पा वा, बहुका वा,

सेन्द्रियद्वार

शब्दार्थ—(एएसि णं भंते !) हे भगवन् ! इन (सइंदियाणं) इन्द्रिय
 युक्त (एगिंदियाणं बेइंदियाणं तेइंदियाणं चउरिंदियाणं पंचिंदियाणं
 अणिंदियाणं) एकेन्द्रिय, द्वीन्द्रिय, त्रीन्द्रिय, चतुरिन्द्रिय, पंचेन्द्रिय और
 अनिन्द्रियों में (कयरे कयरेहितो) कौन किससे (अप्पा वा) अल्प हैं (बहुया

सेन्द्रिय द्वार

शब्दार्थ—(एएसिणं भंते !) हे भगवन् ! आ (सइंदियाणं) इन्द्रिय युक्त
 (एगिंदियाणं, बेइंदियाणं, तेइंदियाणं, चउरिंदियाणं, पंचिंदियाणं, अणिंदियाणं)
 एकेन्द्रिय, द्वीन्द्रिय, त्रीन्द्रिय, चतुरिन्द्रिय, पंचेन्द्रिय અને अनिन्द्रियोमा (कयरे
 कयरेहितो) કેણ કેનાથી (अप्पा वा) અલ્પ છે (बहुया वा) ઘણા છે (तुल्ला वा)
 તુલ્ય છે, (विसेसाहिया वा) विशेषाधिक છે, (गोयमा) હે ગૌતમ (सव्वत्थोवा)

તુલ્યા વા, વિશેષાધિકા વા ? ગૌતમ ! સર્વસ્તોકાઃ પञ्चेन्द्रियाः, ચતુરિન્દ્રિયા વિશેષાધિકાઃ, ત્રીન્દ્રિયા વિશેષાધિકાઃ દ્વીન્દ્રિયા વિશેષાધિકાઃ, અનિન્દ્રિયા અનન્તગુણાઃ, એકેન્દ્રિયા અનન્તગુણાઃ, સેન્દ્રિયાઃ વિશેષાધિકાઃ, એતેષાં સ્વલ્પ ભદન્ત ! સેન્દ્રિયાણામ્ એકેન્દ્રિયાણામ્ દ્વીન્દ્રિયાણામ્, ત્રીન્દ્રિયાણામ્ ચતુરિન્દ્રિયા-ણામ્ પञ्चेन्द्रियाणામ્ અપર્યાપ્તાનામ્ કતરે કતરેભ્યોઽલ્પા વા, વહુકા તુલ્યા વા, વિશેષાધિકા વા ? ગૌતમ ! સર્વસ્તોકાઃ પञ्चेन्द्रियाઃ અપર્યાપ્તકાઃ ચતુરિન્દ્રિયા અપર્યાપ્તકાઃ વિશેષાધિકાઃ ત્રીન્દ્રિયા અપર્યાપ્તકા વિશેષાધિકાઃ, દ્વીન્દ્રિયા અપર્યા-

વા) વહુત હૈં (તુલ્લા વા) યા બરાબર હૈં (વિસેસાહિયા વા) યા વિશે-ષાધિક હૈં ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (સન્વત્થોવા) સવ સે કમ (પંચિ-દિયા) પંચેન્દ્રિય હૈં (ચતુરિન્દિયા વિસેસાહિયા) ચૌઙ્દ્રિય વિશેષાધિક હૈં (તેઙ્દિયા) ત્રીન્દ્રિય (વિસેસાહિયા) ત્રિશેષાધિક હૈં (વેઙ્દિયા વિસે-સાહિયા) દ્વીન્દ્રિય વિશેષાધિક હૈં (અણિદિયા અણંતગુણા) અનિન્દ્રિય અનન્તગુણા હૈં (એગિન્દિયા અણંતગુણા) એકેન્દ્રિય અનન્તગુણા હૈં (સઙ્દિયા) ઇન્દ્રિય યુક્ત (વિસેસાહિયા) વિશેષાધિક હૈં ।

(એસિ પં મંતે !) હે ભગવન્ ! ઇન (સઙ્દિયાણં) ઇન્દ્રિય યુક્ત (એગિન્દિયાણં) એકેન્દ્રિય (વેઙ્દિયાણં) દ્વીન્દ્રિય (તેઙ્દિયાણં) ત્રીન્દ્રિય (ચતુરિન્દિયાણં) ચતુરિન્દ્રિય (પંચિદિયાણં) પંચેન્દ્રિય (અપજ્જત્તાણં) અપર્યાપ્ત મેં (કયરે કયરેહિંતો) કૌન કિસસે (અપ્પા વા, વહુયા વા, તુલ્લા વા, વિસેસાહિયા વા ?) અલ્પ, વહુત, તુલ્ય, અથવા વિશેષા-ધિક હૈં ? (ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (સન્વત્થોવા પંચિદિયા અપજ્જત્તાગા) સવ સે કમ પંચેન્દ્રિય અપર્યાપ્ત હૈં (ચતુરિન્દિયા અપજ્જત્તાગા વિસેસાહિયા)

બધાથી ઓછા (પંચેદિયા) પંચેન્દ્રિય છે (ચતુરિન્દિયા વિસેસાહિયા) ચતુરિન્દ્રિય વિશેષાધિક છે (તેઙ્દિયા) ત્રણ ઇન્દ્રિય (વિસેસાહિયા) વિશેષાધિક છે (વેઙ્દિયા વિસેસાહિયા) બે ઇન્દ્રિય વિશેષાધિક છે (અણિદિયા અણંતગુણા) અનિન્દ્રિયે અનન્તગણા છે. (એગિન્દિયા અણંતગુણા) એકેન્દ્રિય અનન્તગણા છે (સઙ્દિયા) ઇન્દ્રિય યુક્ત (વિસેસાહિયા) વિશેષાધિક છે

(એસિ પં મંતે !) હે ભગવન્ ! આ (સઙ્દિયાણં) ઇન્દ્રિય યુક્ત (એગિન્દિયાણં) એકે-ન્દ્રિય (વેઙ્દિયાણં) બે ઇન્દ્રિય (તેઙ્દિયાણં) ત્રણ ઇન્દ્રિય (ચતુરિન્દિયાણં) ચાર ઇન્દ્રિય (પંચિદિયાણં) પાંચ ઇન્દ્રિય (અપજ્જત્તાણં) અપર્યાપ્તમા (કયરે કયરેહિંતો) કેાણુ કેાનાથી (અપ્પા વા) અલ્પ છે (વહુયા વા, તુલ્લાયા, વિસેસાહિયા વા) ધણુ, તુલ્ય અથવા વિશેષાધિક છે (ગોયમા !) હે ગૌતમ ? (સન્વત્થોવા પંચિદિયા અપજ્જ-ત્તાગા) બધાથી ઓછા પંચેન્દ્રિય અપર્યાપ્ત છે (ચતુરિદિયા અપજ્જત્તાગા વિસેસાહિયા)

પ્રકાઃ વિશેષાધિકાઃ, એકેન્દ્રિયાઃ અપર્યાપ્તકાઃ અનન્તગુણાઃ સેન્દ્રિયા વિશેષાધિકાઃ, એતેષાં સ્વલુ ભદન્ત ! સેન્દ્રિયાણામ્ એકેન્દ્રિયાણામ્ દ્વીન્દ્રિયાણામ્, ત્રીન્દ્રિયાણામ્, ચતુર્સેન્દ્રિયાણામ્, પચ્ચેન્દ્રિયાણામ્ પર્યાપ્તકાનામ્ કતરે કતરેભ્યોઽલ્પા વા, બહુકા વા, તુલ્યા વા, વિશેષાધિકા વા ? ગૌતમ ! સર્વસ્તોકાશ્ચતુરિન્દ્રિયાઃ પર્યાપ્તાઃ, પચ્ચેન્દ્રિયાઃ પર્યાપ્તકાઃ, વિશેષાધિકાઃ, દ્વીન્દ્રિયાઃ પર્યાપ્તકાઃ વિશેષાધિકાઃ, ત્રીન્દ્રિયાઃ

ચતુરિન્દ્રિય અપર્યાપ્ત વિશેષાધિક હૈં (તેહંદિયા અપજ્જત્તગા વિસેસાહિયા) ત્રીન્દ્રિય અપર્યાપ્ત વિશેષાધિક હૈં (વેહંદિયા અપજ્જત્તયા વિસેસાહિયા) દ્વીન્દ્રિય અપર્યાપ્ત વિશેષાધિક હૈં (એગિંદિયા અપજ્જત્તયા અણંતગુણા) એકેન્દ્રિય અપર્યાપ્ત અનન્તગુણા હૈં (સહંદિયા અપજ્જત્તગા) સેન્દ્રિય-ઇન્દ્રિયવાન્ અપર્યાપ્ત (વિસેસાહિયા) વિશેષાધિક હૈં ।

(એસિ ણં મંતે !) હે ભગવન્ ! ઇન (સહંદિયાણં) સેન્દ્રિય (એગિંદિયાણં) એકેન્દ્રિય (વેહંદિયાણં) દ્વીન્દ્રિય (તેહંદિયાણં) ત્રીન્દ્રિય (ચતુરિંદિયાણં) ચૌહિન્દ્રિય (પંચિંદિયાણં) પંચેન્દ્રિય (પજ્જત્તાણં) પર્યાપ્ત મેં (કયરે કયરેહિંતો) કૌન કિસસે (અપ્પા વા, બહુયા વા, તુલ્લા વા, વિસેસાહિયા વા ?) અલ્પ, બહુત, તુલ્ય અથવા વિશેષાધિક હૈં ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (સવ્વત્થોવા ચતુરિંદિયા પજ્જત્તગા) સ્વ સે કમ ચૌહિન્દ્રિય પર્યાપ્ત હૈં (પંચિંદિયા પજ્જત્તગા વિસેસાહિયા) પંચેન્દ્રિય પર્યાપ્ત વિશેષાધિક હૈં (વેહંદિયા પજ્જત્તયા વિસેસાહિયા) દ્વીન્દ્રિય

ચતુરિન્દ્રિય અપર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે (તેહંદિય અપજ્જત્તગા વિસેસાહિયા) ત્રણ ઇન્દ્રિય અપર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે (વેહંદિયા અપજ્જત્તગા વિસેસાહિયા) બે ઇન્દ્રિય અપર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે (એગિંદિયા અપજ્જત્તગા અણંતગુણા) એકેન્દ્રિય અપર્યાપ્ત અનન્ત ગુણા છે (સહંદિયા અપજ્જત્તગા) સેન્દ્રિય ઇન્દ્રિયવાન્ અપર્યાપ્ત (વિસેસાહિયા) વિશેષાધિક છે

(એસિણં મંતે !) હે ભગવન્ ! આ (સહંદિયાણં) સહિન્દ્રિય (એગિંદિયાણં) એકેન્દ્રિય (વેહંદિયાણં) બે ઇન્દ્રિય (તેહંદિયાણં) ત્રણ ઇન્દ્રિય (ચતુરિંદિયાણં) ચાર ઇન્દ્રિય (પંચિંદિયાણં) પંચેન્દ્રિય (પજ્જત્તાણં) પર્યાપ્તમાં (કયરે કયરેહિંતો) કેાણુ કેાનાથી (અપ્પા વા, બહુયા વા, તુલ્લા વા વિસેસાહિયા વા ?) અલ્પ ધણુ તુલ્ય, અથવા વિશેષાધિક છે ? (ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (સવ્વત્થોવા ચતુરિંદિયા પજ્જત્તગા) બધાથી ઓછા ચાર ઇન્દ્રિય પર્યાપ્ત છે (પંચિંદિયા પજ્જત્તગા વિસેસાહિયા) પંચેન્દ્રિય પર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે (વેહંદિયા પજ્જત્તયા વિસેસાહિયા) દ્વીન્દ્રિય પર્યાપ્તક વિશેષાધિક છે (તેહંદિયા પજ્જત્તગા) ત્રણ ઇન્દ્રિય પર્યાપ્ત (વિસેસાહિયા)

પર્યાપ્તકાઃ વિશેષાધિકાઃ, એકેન્દ્રિયાઃ પર્યાપ્તકાઃ, અનન્તગુણા, સેન્દ્રિયાઃ પર્યાપ્તકાઃ વિશેષાધિકાઃ, એતેષાં સ્વલુ મદન્ત ! સેન્દ્રિયાણામ્ પર્યાપ્તાપર્યાપ્તાનાં કતરે કતરે-
 ધ્યોડરૂપા વા, વહુકા વા, તુલ્યા વા, વિશેષાધિકા વા ? ગૌતમ ! સર્વસ્તોકાઃ
 સેન્દ્રિયાઃ અપર્યાપ્તકા, સેન્દ્રિયાઃ પર્યાપ્તકાઃ સંખ્યેયગુણાઃ, એતેષાં સ્વલુ મદન્ત !
 એકેન્દ્રિયાણામ્ પર્યાપ્તાપર્યાપ્તાનામ્ કતરે કતરે ધ્યોડરૂપા વા, વહુકા વા, તુલ્યા
 વા વિશેષાધિકા વા ? ગૌતમ ! સર્વસ્તોકાઃ એકેન્દ્રિયાઃ અપર્યાપ્તકાઃ એકેન્દ્રિયાઃ
 પર્યાપ્તાઃ સંખ્યેયગુણાઃ, એતેષાં સ્વલુ મદન્ત ! ટ્વીન્દ્રિયાણામ્ પર્યાપ્તાપર્યાપ્તાનાં
 પર્યાપ્ત વિશેષાધિકા હૈં (સેન્દ્રિયા પજ્જત્તાયા) ત્રીન્દ્રિય પર્યાપ્ત (વિસે-
 સાહિયા) વિશેષાધિકા હૈં (એગિન્દિયા પજ્જત્તા અણંતગુણા) એકેન્દ્રિય
 પર્યાપ્ત અનન્તગુણા હૈં (સેન્દ્રિયા પજ્જત્તાગા) સેન્દ્રિય-ઇન્દ્રિયવાન્ પર્યાપ્ત
 (વિસેસાહિયા) વિશેષાધિકા હૈં ।

(એસિ પં મંતે ! સેન્દ્રિયાણં પજ્જત્તાપજ્જત્તાણં) હે ભગવન્ !
 ઇન્ સેન્દ્રિય પર્યાપ્તો ઓર અપર્યાપ્તો મેં (કયરે કયરેહિંતો) કૌન્ કિસ્
 સે (અપ્પા વા વહુયા વા તુલ્લા વા વિસેસાહિયા વા) અલ્પ, વહુત્ત,
 તુલ્ય અથવા વિશેષાધિકા હૈં ? (ગોચમા) હે ગૌતમ ! (સવ્વત્થોવા
 સેન્દ્રિયા અપજ્જત્તાગા) સવ્ સે કમ સેન્દ્રિય અપર્યાપ્ત હૈં (સેન્દ્રિયા
 પજ્જત્તાગા) સેન્દ્રિય પર્યાપ્ત (સંખ્યેયગુણા) સંખ્યાતગુણા હૈં । (એસિ
 પં મંતે ! એગિન્દિયાણં પજ્જત્તાપજ્જત્તાણં કયરે કયરેહિંતો) હે ભગવન્ !
 ઇન્ પર્યાપ્ત ઓર અપર્યાપ્ત એકેન્દ્રિયો મેં કૌન્ કિસ્સે (અપ્પા વા વહુયા
 વા તુલ્લા વા વિસેસાહિયા વા) અલ્પ, વહુત્ત, તુલ્ય યા વિશેષાધિકા હૈં ?
 (ગોચમા) હે ગૌતમ ! (સવ્વત્થોવા) સવ્સે કમ (એગિન્દિયા) એકેન્દ્રિય

વિશેષાધિકા છે (એગિન્દિયા પજ્જત્તાગા આણંતગુણા) એકેન્દ્રિય પર્યાપ્ત અનન્તગુણા
 છે (સેન્દ્રિયા પજ્જત્તાગા) સેન્દ્રિય ઇન્દ્રિયા પર્યાપ્ત (વિસેસાહિયા) વિશેષાધિકા છે.

(એસિ પં મંતે ! સેન્દ્રિયાણં પજ્જત્તાપજ્જત્તાણં) હે ભગવન્ ! આ સેન્દ્રિય
 પર્યાપ્તો અને અપર્યાપ્તોમા (કયરે કયરેહિંતો) કોણ કોનાથી (અપ્પા વા, વહુયા
 વા તુલ્લા વા વિસેસાહિયા વા) અલ્પ, વહુત્ત, તુલ્ય અથવા વિશેષાધિકા છે ?
 (ગોચમા) હે ગૌતમ ! (સવ્વત્થોવા સેન્દ્રિયા અપજ્જત્તાગા) બધાથી ઓછા
 સેન્દ્રિય અપર્યાપ્ત છે (સેન્દ્રિયા પજ્જત્તાગા) સેન્દ્રિય પર્યાપ્ત (સંખ્યેયગુણા) સંખ્યાત
 ગુણા છે (એસિ પં મંતે એગિન્દિયાણં પજ્જત્તાપજ્જત્તાણં કયરે કયરેહિંતો) ભગવન્ !
 આ પર્યાપ્ત અને અપર્યાપ્ત એકેન્દ્રિયોમા કોણ કોનાથી (અપ્પા વા વહુયા વા
 તુલ્લા વા વિસેસાહિયા વા) અલ્પ, વહુત્ત, તુલ્ય અગર વિશેષાધિકા છે ?
 (ગોચમા) હે ગૌતમ (સવ્વત્થોવા) બધાથી ઓછા (એગિન્દિયા) એકેન્દ્રિય (અપજ્જત્તા)

કતરે કતરેભ્યોડલ્પા વા, વહુકા વા, તુલ્યા વા, વિશેષાધિકા વા ? ગૌતમ !
સર્વસ્તોકાઃ દ્વીન્દ્રિયાઃ પર્યાપ્તકાઃ, દ્વીન્દ્રિયા અપર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણાઃ, એતેપાં
સ્વલુ ભદન્ત ! ત્રીન્દ્રિયાણામ્ પર્યાપ્તાપર્યાપ્તાનામ્ કતરે કતરેભ્યો ડલ્પા વા, વહુકા
વા, તુલ્યા વા વિશેષાધિકા વા ગૌતમ ! સર્વસ્તોકા સ્ત્રીન્દ્રિયાઃ પર્યાપ્તકાઃ
ત્રીન્દ્રિયાઃ અપર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણાઃ, એતેપાં સ્વલુ ભદન્ત ! ચતુરિન્દ્રિયાણામ્
પર્યાપ્તાપર્યાપ્તાનાં કતરે કતરેભ્યોડલ્પા વા, વહુકા વા, તુલ્યા વા, વિશેષાધિકા વા ?

(અપજ્જત્તા) અપર્યાપ્ત હૈં (એગિંદિયા) એકેન્દ્રિય (પજ્જત્તગા સંખેજ્જગુણા)
પર્યાપ્ત સંખ્યાતગુણા હૈં । (એસિ ણં મંતે !) હે ભગવન્ ! ઇન (વેઈં-
દિયાણં પજ્જત્તાપજ્જત્તાણં) દ્વીન્દ્રિય પર્યાપ્ત-અપર્યાપ્ત મેં (કયરે કયરે-
હિંતો) કૌન કિસસે (અપ્પા વા વહુયા વા તુલ્લા વા વિસેસાહિયા વા)
અલ્પ, વહુત, તુલ્ય અથવા વિશેષાધિક હૈં ? (ગોયમા) હે ગૌતમ !
(સવ્વત્થોવા વેઈંદિયા પજ્જત્તગા) સવ સે કમ દ્વીન્દ્રિય પર્યાપ્ત હૈં (વેઈં-
દિયા અપજ્જત્તગા અસંખેજ્જગુણા) દ્વીન્દ્રિય અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગુણા
હૈં । (એસિ ણં મંતે !) હે ભગવન્ ! ઇન (તેઈંદિયાણં પજ્જત્તાપજ્જ-
ત્તાણં) ત્રીન્દ્રિય પર્યાપ્ત-અપર્યાપ્ત મેં સે (કયરે કયરેહિંતો) કૌન કિસસે
(અપ્પા વા વહુયા વા તુલ્લા વા વિસેસાહિયા વા ?) અલ્પ, વહુત, તુલ્ય
અથવા વિશેષાધિક હૈં ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (સવ્વત્થોવા તેઈંદિયા
પજ્જત્તગા) સવ સે કમ ત્રીન્દ્રિય પર્યાપ્ત હૈં (તેઈંદિયા અપજ્જત્તગા
અસંખેજ્જગુણા) ત્રીન્દ્રિય અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગુણા હૈં । (એસિ ણં
મંતે !) હે ભગવન્ ! ઇન (ચતુરિંદિયાણં પજ્જત્તાપજ્જત્તાણં) ચૌદિન્દ્રિય

અપર્યાપ્ત છે (એગિંદિયા) એકેન્દ્રિય (પજ્જત્તગા સંખેજ્જગુણા) પર્યાપ્ત સંખ્યાત
ગુણા છે (એસિ ણં મંતે !) હે ભગવન્ ! આ (વેઈંદિયાણં પજ્જત્તાપજ્જત્તાણં) એ
દ્વીન્દ્રિય પર્યાપ્ત અપર્યાપ્તમાં (કયરે કયરેહિંતો) કોણ કોનાથી (અપ્પા વા વહુયા
વા તુલ્લા વા વિસેસાહિયા વા) અલ્પ, બહુ, તુલ્ય અથવા વિશેષાધિક છે (ગોયમા !)
હે ગૌતમ ! (સવ્વત્થોવા વેઈંદિયા પજ્જત્તગા) બધાથી ઓછા એ દ્વીન્દ્રિય પર્યાપ્ત
છે (વેઈંદિયા અપજ્જત્તગા અસંખેજ્જ ગુણા) એ દ્વીન્દ્રિય અપર્યાપ્ત અસંખ્યાત ગુણા
છે (એસિ ણં મંતે !) હે ભગવન્ ! આ (તેઈંદિયાણં પજ્જત્તાપજ્જત્તાણં) ત્રણ દ્વીન્દ્રિય
પર્યાપ્ત અપર્યાપ્તમાંથી (કયરે કયરેહિંતો) કોણ કોનાથી (અપ્પા વા વહુયા વા
તુલ્લા વા વિસેસાહિયા ?) અલ્પ, બહુ, તુલ્ય, અથવા વિશેષાધિક છે ? (ગોયમા !) હે
ગૌતમ (સવ્વત્થોવા તેઈંદિયા પજ્જત્તગા) બધાથી ઓછા ત્રણ દ્વીન્દ્રિય પર્યાપ્ત છે (તે
ઈંદિયા અપજ્જત્તગા અસંખેજ્જ ગુણા) ત્રણ દ્વીન્દ્રિય અપર્યાપ્ત અસંખ્યાત ગુણા છે

गौतम ! सर्वस्तोकाश्चतुरिन्द्रियाः पर्याप्तकाः चतुरिन्द्रियाः अपर्याप्तकाः असंख्येय-
गुणाः, एतेषां खलु भदन्त ! पञ्चेन्द्रियाणाम् पर्याप्तापर्याप्तकानाम् कतरे कतरे-
भ्योऽल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा ? गौतम ! सर्वस्तोकाः
पञ्चेन्द्रियाः पर्याप्तकाः, पञ्चेन्द्रियाः अपर्याप्तकाः असंख्येयगुणाः एतेषां खलु
भदन्त सेन्द्रियाणाम् एकेन्द्रियाणाम्, द्वीन्द्रियाणाम्, त्रीन्द्रियाणाम्, चतुरिन्द्रिया-
णाम्, पञ्चेन्द्रियाणाम् पर्याप्तापर्याप्तकानाम् कतरे कतरेभ्योऽल्पा वा, बहुका वा,
पर्याप्त और अपर्याप्त में से (कयरे कयरेहिंतो) कौन किससे (अप्पा
वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा ?) अल्प, बहुत, तुल्य या
विशेषाधिक हैं ? (गोयमा) हे गौतम ! (सव्वत्थोवा चउरिंदिया पज्ज-
त्तगा) सब से कम चौइन्द्रिय पर्याप्त है (चउरिंदिया अपज्जत्तगा
असंखेज्जगुणा) चौइन्द्रिय अपर्याप्त असंख्यातगुणा हैं । (एएसि णं
भंते !) हे भगवन् ! इन (पंचिंदियाणं पज्जत्तापज्जत्ताणं) पंचेन्द्रिय
पर्याप्त और अपर्याप्त में से (कयरे कयरेहिंतो) कौन किससे (अप्पा
वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा) अल्प, बहुत, तुल्य या
विशेषाधिक हैं ? (गोयमा) हे गौतम ! (सव्वत्थोवा पंचिंदिया पज्ज-
त्तगा) सब से कम पंचेन्द्रिय पर्याप्त हैं (पंचिंदिया अपज्जत्तगा असंखे-
ज्जगुणा) पंचेन्द्रिय अपर्याप्त असंख्यातगुणा हैं ।

(एएसि णं भंते !) हे भगवन् ! इन (सइंदियाणं एगिंदियाणं वेइं-
दियाणं तेइंदियाणं चउरिंदियाणं पंचिंदियाणं पज्जत्तापज्जत्ताणं)
सेन्द्रिय, एकेन्द्रिय, द्वीन्द्रिय, त्रीन्द्रिय, चतुरिन्द्रिय, पंचेन्द्रिय के पर्याप्त

(एएसिणं भंते !) हे भगवन् ! आ (चउरिंदियाणं पज्जत्ता पज्जत्ताणं) चार इन्द्रिय
पर्याप्त अने अपर्याप्तमांथी (कयरे कयरेहिंतो) केणु केनाथी (अप्पा वा बहुया
या तुल्ला वा विसेसाहिया वा ?) अल्प, बहु, तुल्य अगर विशेषाधिक छे
(गोयमा !) हे गौतम ! (सव्वत्थोवा चउरिंदिया पज्जत्तगा) अधाथी ओछा चतु-
रिंदिय पर्याप्त छे (एएसिणं भंते !) भगवन् आ (पंचे दियाणं पज्जत्तापज्जत्ताणं)
पर्याप्त अने अपर्याप्त पंचेन्द्रियोमांथी (कयरे कयरेहिंतो) केणु केनाथी (अप्पा
वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा) अल्प, धणु, तुल्य, अगर विशेषा-
धिक छे (गोयमा) हे गौतम ! (सव्वत्थो वा पंचिंदिया पज्जत्तगा) अधाथी ओछा
पंचेन्द्रिय पर्याप्त छे (पंचिंदिया अपज्जत्तगा असंखेज्ज गुणा) पंचेन्द्रिय अप-
र्याप्त असंख्यात गुणा छे

(ए एसिणं भंते !) भगवन् ! आ (सइंदियाणं एगिंदियाणं वेइंदियाणं ते
इंदियाणं चउरिंदियाणं पंचिंदियाणं पज्जत्तापज्जत्ताणं) सेन्द्रिय, ऐकेन्द्रिय द्वीन्द्रिय
त्रीन्द्रिय, चतुरिन्द्रिय, पंचेन्द्रियना पर्याप्त अने अपर्याप्तमांथी (कयरे कयरे

तुल्या वा, विशेषाधिका वा गौतम ! सर्वस्तोकाश्चतुरिन्द्रियाः पर्याप्तकाः, पञ्चेन्द्रियाः पर्याप्तका विशेषाधिकाः द्वीन्द्रियाः पर्याप्तकाः विशेषाधिकाः, त्रिन्द्रियाः पर्याप्ताः विशेषाधिकाः, पञ्चेन्द्रियाः अपर्याप्तकाः असंख्येयगुणाः चतुरिन्द्रियाः अपर्याप्तका विशेषाधिकाः, त्रीन्द्रियाः अपर्याप्तकाः विशेषाधिका द्वीन्द्रिया अपर्याप्तकाः विशेषाधिकाः, एकेन्द्रियाः अपर्याप्तकाः अनन्तगुणाः सेन्द्रियाः अपर्याप्तकाः विशेषाधिकाः, एकेन्द्रियाः पर्याप्तकाः संख्येयगुणाः सेन्द्रियाः पर्याप्तकाः विशेषाधिकः, सेन्द्रियाः विशेषाधिकाः । द्वारम् ३ ॥ सू० ४ ॥

और अपर्याप्त में से (कयरे कयरेहिंतो) कौन किससे (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा) अल्प, बहुत, तुल्य या विशेषाधिक हैं ? (गोयमा) हे गौतम ! (सव्वत्थोवा चउरिंदिया पज्जत्तगा) सब से कम चौइन्द्रिय पर्याप्त हैं (पंचिंदिया पज्जत्तगा विसेसाहिया) पंचेन्द्रिय पर्याप्त विशेषाधिक हैं (वेइंदिया पज्जत्तगा विसेसाहिया) द्वीन्द्रिय पर्याप्त विशेषाधिक हैं (तेइंदिया पज्जत्तगा विसेसाहिया) त्रीन्द्रिय पर्याप्त विशेषाधिक हैं (पंचिंदिया अपज्जत्तगा असंखेज्जगुणा) पंचेन्द्रिय अपर्याप्त असंख्यातगुणा हैं (चउरिंदिया अपज्जत्तगा विसेसाहिया) चौन्द्रिय अपर्याप्त विशेषाधिक हैं (तेइंदिया अपज्जत्तगा विसेसाहिया) त्रीन्द्रिय अपर्याप्त विशेषाधिक हैं (वेइंदिया अपज्जत्तगा विसेसाहिया) द्वीन्द्रिय अपर्याप्त विशेषाधिक हैं (एगिंदिया अपज्जत्तगा अणंतगुणा) एकेन्द्रिय अपर्याप्त अनंतगुणा है (सइंदिया अपज्जत्तगा विसेसाहिया) सेन्द्रिय अपर्याप्त विशेषाधिक हैं (एगिंदिया पज्जत्तगा संखेज्जगुणा) एकेन्द्रिय पर्याप्त संख्यातगुणा हैं (सइंदिया

हिन्तो) डेणु डेनाथी (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा) अल्प, धणु, तुल्य या विशेषाधिक छे (गोयमा) डे गौतम ! (सव्वत्थोवा चउरिंदिया पज्जत्तगा) अधाथी ओछा थार धन्द्रिय पर्याप्त छे (पंचिंदिया पज्जत्तगा विसेसाहिया) पञ्चेन्द्रिय पर्याप्त विशेषाधिक छे (वेइंदिया पज्जत्तगा विसेसाहिया) डे धन्द्रिय पर्याप्त विशेषाधिक छे (तेइंदिया पज्जत्तगा विसेसाहिया) त्रणु धन्द्रिय पर्याप्त विशेषाधिक छे (पंचिंदिया अपज्जत्तगा असंखेज्जगुणा) पञ्चेन्द्रिय अपर्याप्त असंख्यात गुणु छे (चउरिंदिया अपज्जत्तगा विसेसाहिया) थार धन्द्रिय अपर्याप्त विशेषाधिक छे (तेइंदिया अपज्जत्तगा विसेसाहिया) त्रणु धन्द्रिय अपर्याप्त विशेषाधिक छे (एगिंदिया अपज्जत्तगा अणंत गुणा) ओकेन्द्रिय अपर्याप्त अनन्त गुणु छे (सइंदिया अपज्जत्तगा विसेसाहिया) सेन्द्रिय अपर्याप्त विशेषाधिक छे (एगिंदिया पज्जत्तगा असंखेज्जगुणा) ओकेन्द्रिय पर्याप्त असंख्यात

ટીકા—અથ ઇન્દ્રિયદ્વારમધિકૃત્ય પ્રરૂપયિતુમાદ—‘एणसि णं भंते ! मः-
दियाणं’ ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—હે મદન્ત ! एतेषां સઘુ પૂર્વોક્તાનામ્ સેન્દ્રિયાણામ્
સામાન્યજીવાનામ્ ‘एगिदियाणं’ એકેન્દ્રિયાણામ્ પૃથિવીકાયિકાદીનામ્ ‘वेदं-
दियाणं’ દ્વીન્દ્રિયાણામ્ શઘ્નપ્રમૃતીનામ્ ‘तेइंदियाणं’ ત્રીન્દ્રિયાણામ્—પિપીલિકા
દીનામ્ ‘चउरिंदियाणं’ ચતુરિન્દ્રિયાણામ્ ભ્રમરાદીનામ્ ‘पंचिंदियाणं’ પંચેન્દ્રિ-
યાણામ્ તિર્યગાદીનામ્ ‘अणिंदियाणं’ અનિન્દ્રિયાણામ્ સિદ્ધાદીનામ્ મધ્યે ‘कयरे
कयरेहितो’ કતરે કતરેભ્યો ‘अल्पा वा, बहुया वा, तुल्य वा, विसेसाहिया
वा ?’ અલ્પા વા, વહુકા વા, તુલ્યા વા, વિશેષાધિકા વા ભવન્તિ ? भगवान्
उत्तरयति—‘गोयमा !’ હે ગૌતમ ! ‘संव्वत्थोवा पंचिंदिया’ સર્વસ્તોકાઃ સર્વેભ્યો-
ऽल्पाः, पञ्चेन्द्रियाः भवन्ति, संख्येययोजनकोटिकोटिप्रमाणविष्कम्भसूचीप्रमित-

पञ्जत्तगा विसेसाहिया) सेन्द्रिय पर्याप्त विशेषाधिक हैं (सइंदिया
विसेसाहिया) सेन्द्रिय-इन्द्रियवान् विशेषाधिक हैं । द्वार ३ ॥ सूत्र ३॥

ટીકાર્થ—અવ ઇન્દ્રિયદ્વાર કી અપેક્ષા સે પ્રરૂપણા કી જાની હૈ—

શ્રી ગૌતમ સ્વામી પ્રશ્ન કરતે હૈ—હે ભગવન્ ! યે જો સેન્દ્રિય
અર્થાત્ ઇન્દ્રિય વાલે સામાન્ય જીવ હૈ, પૃથિવીકાય આદિ એકેન્દ્રિય હૈ,
શંખ આદિ દ્વીન્દ્રિય હૈ, ચિડંટી આદિ ત્રીન્દ્રિય હૈ ભ્રમર આદિ ચૌદેન્દ્રિય
હૈ, તિર્યચ આદિ પંચેન્દ્રિય હૈ ઓર અનિન્દ્રિય અર્થાત્ સિદ્ધ હૈ, ડન મેં
સે કૌન-સે જીવ કિસસે અલ્પ, વહુત, તુલ્ય અથવા વિશેષાધિક હૈ ?

ભગવન્ ઉત્તર દેતે હૈ—હે ગૌતમ ! સઘસે કમ પંચેન્દ્રિય જીવ હૈ,
કયોંકિ વે સંખ્યાત કોડાકોડી યોજન પ્રમાણ વિષ્કંભ સૂચી સે પ્રમિત
પતર કે અસંખ્યેય ભાગ ગત અસંખ્યાત શ્રેણિયોં મેં રહે હુણ આકાશ

ગુણ છે (સઈદિયા પજ્જત્તગા વિસેસાહિયા) સેન્દ્રિય પર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે (સ-
ઈંદિયા વિસેસાહિયા) સેઇન્દ્રિય-ઇન્દ્રિયવાન્ વિશેષાધિક છે ॥ સૂત્ર ૪ ॥

ટીકાર્થ—હવે ઇન્દ્રિય દ્વારની અપેક્ષાએ પ્રરૂપણા કરાય છે—શ્રી ગૌતમ
સ્વામી પ્રશ્ન કરે છે—ભગવન્ ! આ સેન્દ્રિય અર્થાત્ ઇન્દ્રિયવાળા સામાન્ય જીવ
પૃથ્વીકાય આદિ એકેન્દ્રિય છે ઇયળ શંખ આદિ બે ઇન્દ્રિય છે. કીડીમકોડી
આદિ ત્રણ ઇન્દ્રિય છે. ભ્રમર વિગેરે ચાર ઇન્દ્રિય છે. તિર્યચ વિગેરે પંચેન્દ્રિય
છે અને અનિન્દ્રિય અર્થાત્ સિદ્ધ છે, તેઓમાથી કયો જીવ કોનાથી અલ્પ,
વધારે, તુલ્ય અથવા વિશેષાધિક છે ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે—હે ગૌતમ ! બધાથી ઓછા પંચેન્દ્રિય જીવ
છે કેમકે તેઓ સંખ્યાત કોડાકોડી યોજન પ્રમાણ વિષ્કંભ સૂચીથી પ્રમિત
પતરના અસંખ્યેય ભાગગત અસંખ્યાત શ્રેણિઓમાં રહેલા આકાશના પ્રદેશોની

પ્રતરાસંખ્યેયશ્રેણિવર્ત્યાકાશપ્રદેશરાશિપ્રમાણત્વાત્, તેભ્યઃ 'ચતુરિન્દ્રિયા વિસેસા-
હિયા' ચતુરિન્દ્રિયાઃ વિશેષાધિકા ભવન્તિ, વિષ્કંભસૂચ્યા રતેષાં પ્રચુરસંખ્યેય-
યોજનકોટિકોટિપ્રમાણત્વાત્, તેભ્યોઽપિ 'તેઈન્દિયા વિસેસાહિયા' ત્રીન્દ્રિયા
વિશેષાધિકા ભવન્તિ તેષાં વિષ્કંભસૂચ્યાઃ પ્રચુરતરસંખ્યેયયોજનકોટિકોટિ-
પ્રમાણત્વાત્, તેભ્યોઽપિ 'ત્રેઈન્દિયા વિસેસાહિયા' દ્વીન્દ્રિયાઃ વિશેષાધિકા ભવન્તિ,
તેષાં વિષ્કંભસૂચ્યા વહુલતમસંખ્યેયયોજનકોટિકોટિપ્રમાણત્વાત્, તેભ્યોઽપિ
'અર્ણિન્દિયા અર્ણંતગુણા' અનિન્દ્રિયાઃ સિદ્ધાઃ અનન્તગુણા ભવન્તિ તેષામનન્તત્વાત્,
તેભ્યોઽપિ 'એર્ણિન્દિયા અર્ણંતગુણા' એકેન્દ્રિયાઃ અનન્તગુણા ભવન્તિ એકેન્દ્રિયાણાં
વનસ્પતિકાયિકાનાં સિદ્ધેભ્યોઽપિ અનન્તગુણત્વાત્ તેભ્યોઽપિ 'સર્ઈન્દિયા વિસેસા-
હિયા' સેન્દ્રિયાઃ વિશેષાધિકા ભવન્તિ, સેન્દ્રિયેષુ દ્વીન્દ્રિયાદીનામપિ સમાવેશાત્
इत्येवं रीत्या समुच्चयजीवानामल्पबहुत्वं प्रतिपाद्य तेषामेव समुच्चय जीवानाम-

પ્રદેશોં કી રાશિ વરાવર હૈં । ચૌદ્વિન્દ્રિય જીવ ઉનસે વિશેષાધિક હૈં,
ક્યોંકિ વે વિષ્કંભ સૂચી સે પ્રચુર સંખ્યાત કોડાકોડી યોજન પ્રમાણ
હૈં । ત્રીન્દ્રિય જીવ ઉનસે ભી વિશેષાધિક હૈં. ક્યોંકિ વે વિષ્કંભસૂચી
સે પ્રચુરતર સંખ્યાત કોડાકોડી યોજન પ્રમાણ હૈં । દ્વીન્દ્રિય જીવ ઉન
કી અપેક્ષા ભી વિશેષાધિક હૈં, ક્યોંકિ વે વિષ્કંભસૂચી કે પ્રચુરતમ
સંખ્યાત કોડાકોડી યોજન-પ્રમાણ હૈં । સિદ્ધ જીવ દ્વીન્દ્રિયોં સે ભી
અનન્તગુણા હૈં, ક્યોંકિ વે અનન્ત હૈં । અનિન્દ્રિયોં સે એકેન્દ્રિય જીવ
અનન્તગુણા હૈં. ક્યોં કિ એકેન્દ્રિય વનસ્પતિકાયિક જીવ સિદ્ધોં સે
ભી અનન્તગુણિત હૈં । સેન્દ્રિય અર્થાત્ સભી દ્વિન્દ્રિયોં વાલે જીવ એકે-
ન્દ્રિયોં સે વિશેષાધિક હૈં, ક્યોંકિ સેન્દ્રિય જીવોં મેં દ્વીન્દ્રિય આદિ
કા ભી સમાવેશ હોતા હૈં । યહ સમુચ્ચય જીવોં કા અલ્પબહુત્વ હૈં ।

રાશિના બરાબર છે. ચતુરિન્દ્રિય જીવ તેમનાથી વિશેષાધિક છે, કેમકે તેઓ
વિષ્કંભ સૂચીથી પ્રચુર સંખ્યાત કોડાકોડી યોજન પ્રમાણ છે. ત્રીન્દ્રિય જીવ
તેમનાથી પણ વિશેષાધિક છે, કેમકે તેઓ વિષ્કંભ સૂચીથી પ્રચુરતર અસંખ્યાત
કોડાકોડી યોજન પ્રમાણ છે. બે ઇન્દ્રિય જીવ તેમની અપેક્ષાએ પણ વિશેષા-
ધિક છે, કેમકે તેઓ વિષ્કંભ સૂચીના પ્રચુરતમ અસંખ્યાત કોડાકોડી યોજન
પ્રમાણ છે સિદ્ધ જીવ દ્વીન્દ્રિયોથી અનન્ત ગુણા છે, કેમકે તેઓ અનન્ત છે
અનિન્દ્રિયોથી એકેન્દ્રિય જીવ અનન્ત ગુણા છે, કેમકે એકેન્દ્રિય વનસ્પતિ
કાયિક જીવ સિદ્ધોથી પણ અનન્ત ગણા છે. સેન્દ્રિય અર્થાત્ બધી ઇન્દ્રિયો
વાળા જીવ એકેન્દ્રિયોથી વિશેષાધિક છે કેમકે સેન્દ્રિય જીવોમાં દ્વીન્દ્રિય આદિનો
પણ સમાવેશ થાય છે. આ સમુચ્ચય જીવોનું અલ્પ બહુત્વ કહ્યું છે.

પર્યાપ્તાનામલ્પવહુત્વમાહ—‘એસિ ણં મંતે ! સંદિયાણં’ હે મદન્ત ! એતેપાં સહ સેન્દ્રિયાણામ્ ‘એગિંદિયાણં’ એકેન્દ્રિયાણામ્ ‘વેંદિયાણં’ દ્વીન્દ્રિયાણામ્, ‘તેંદિયાણં’ ત્રીન્દ્રિયાણામ્ ‘ચરિંદિયાણં’ ચતુરિન્દ્રિયાણામ્ ‘પંચિંદિયાણં’ પચ્ચેન્દ્રિયાણામ્ ‘અપજ્જત્તગાણં’ અપર્યાપ્તકાનામ્, ‘કયરે કયરેહિંતો’ કતરે કતરેભ્યઃ ‘અપ્પા વા, વહુયા વા, તુલ્લા વા, વિસેસાહિયા વા’ અલ્પા વા, વહુકા વા, તુલ્યા વા, વિશેષાધિકા વા ભવન્તિ ? મગવાન્ ઉત્તરયતિ—‘ગૌયમા !’ હે ગૌતમ ! ‘સવ્વત્થોવા પંચિંદિયા અપજ્જત્તગા’ સર્વસ્તોકાઃ સર્વેભ્યોડલ્પાઃ અપર્યાપ્તકાઃ પચ્ચેન્દ્રિયાઃ ભવન્તિ, એકપ્રતરે યાવન્તિ અઙ્ગુલાસંખ્યેયભાગમાત્રાણિ સ્વણ્ડાનિ ભવન્તિ તેપાં તાવત્પ્રમાણત્વાત્, તેભ્યઃ ‘ચરિંદિયા અપજ્જત્તગા વિસેસાહિયા’ ચતુરિન્દ્રિયા અપર્યાપ્તકા વિશેષાધિકા ભવન્તિ, તેપાં પ્રભૂતાઙ્ગુલાસંખ્યેયભાગ સ્વણ્ડપ્રમાણત્વાત્, તેભ્યોડપિ ‘તેંદિયા અપજ્જત્તગા વિસેસાહિયા’ ત્રીન્દ્રિયાઃ

અપર્યાપ્ત સમુચ્ચય જીવોં કા અલ્પવહુત્વ—હે મગવાન્ ! ઇન સેન્દ્રિય, એકેન્દ્રિય, દ્વીન્દ્રિય, ત્રીન્દ્રિય, ચતુરિન્દ્રિય એવં પંચેન્દ્રિય અપર્યાપ્ત જીવોં મેં કૌન કિસસે અલ્પ, વહુત, તુલ્ય યા વિશેષાધિક હોતે હેં ?

મગવાન્ ઉત્તર દેતે હેં—હે ગૌતમ ! અપર્યાપ્ત પંચેન્દ્રિય જીવ સવ્વ સે કમ હેં, કયોંકિ વે ઉતને હી હેં જિતને એક પ્રતર મેં અંગુલ કે અસંખ્યાતવેં ભાગ માત્ર સ્વંડ હોતે હેં । ઉનકી અપેક્ષા ચૌંદ્રિય અપર્યાપ્ત વિશેષાધિક હેં, કયોંકિ વે પ્રચુર અંગુલ કે અસંખ્યાતવેં ભાગ સ્વણ્ડ પ્રમાણ હેં । ઉનકી અપેક્ષા ત્રીન્દ્રિય અપર્યાપ્ત વિશેષાધિક હેં, કયોંકિ વે પ્રચુરતર પ્રતરાંગુલ કે અસંખ્યેય ભાગ સ્વણ્ડ પ્રમાણ હેં । દ્વીન્દ્રિય અપર્યાપ્ત ઉનસે મી વિશેષાધિક હેં, કયોંકિ વે પ્રચુરતમ પ્રતરાંગુલ

અપર્યાપ્ત સમુચ્ચય જીવોં અલ્પ વહુત્વ—હે મગવાન્ ! આ સેન્દ્રિય, એકેન્દ્રિય, દ્વીન્દ્રિય, ત્રીન્દ્રિય, ચતુરિન્દ્રિય, તેમજ પચ્ચેન્દ્રિય અપર્યાપ્ત જીવોંમાં કોણ કોનાથી અલ્પ, વધુ તુલ્ય અથવા વિશેષાધિક થાય છે ?

શ્રી મગવાન્ ઉત્તર આપે છે—હે ગૌતમ અપર્યાપ્ત પચ્ચેન્દ્રિય જીવ બધાથી ઓછા છે કેમકે તે એટલાજ છે. જેટલા એક પ્રતરમા અંગુલના અસંખ્યાતમા ભાગ માત્ર ખડ હોય છે તેમની અપેક્ષાએ ચાર ઇન્દ્રિય અપર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે, કેમકે તેઓ પ્રચુર અંગુલના અસંખ્યાતમા ભાગ ખડ પ્રમાણ છે. તેમની અપેક્ષાએ ત્રિઇન્દ્રિય અપર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે, કેમકે તેઓ પ્રચુરતર પ્રતરાંગુલના અસંખ્યેય ભાગ ખડ પ્રમાણ છે. દ્વિઇન્દ્રિય અપર્યાપ્ત તેમનાથી પણ વિશેષાધિક છે, કેમકે તેઓ પ્રચુરતમ પ્રતરાંગુલના અસંખ્યેય ભાગ ખડ પ્રમાણ છે. એકેન્દ્રિય અપર્યાપ્ત તેમનાથી અનન્તગુણિત છે, કેમકે અપર્યાપ્ત

અપર્યાપ્તકાઃ વિશેષાધિકાઃ ભવન્તિ પ્રચુરતરપ્રતરાઙ્ગુલાસંખ્યેયભાગખણ્ડપ્રમાણ-
ત્વાત્ 'વેદંદિયા અપજ્જત્તગા વિસેસાહિયા' દ્વીન્દ્રિયાઃ અપર્યાપ્તકાઃ વિશેષાધિકા
ભવન્તિ, તેષાં પ્રચુરતમપ્રતરાઙ્ગુલાસંખ્યેયભાગખણ્ડપ્રમાણત્વાત્, તેભ્યોઽપિ
'એગિંદિયા અપજ્જત્તગા અણંતગુણા' એકેન્દ્રિયાઃ પૃથિવ્યપ્કાયાદયઃ અપર્યા-
પ્તકાઃ અનન્તગુણા ભવન્તિ, એકેન્દ્રિયાણાં વનસ્પતિકાયિકાનામપર્યાપ્તાનામનન્તતયા
નિત્યં સમુપલભ્યમાનત્વાત્, તેભ્યોઽપિ 'સંદંદિયા અપજ્જત્તગા વિસેસાહિયા'
સેન્દ્રિયાઃ અપર્યાપ્તકાઃ વિશેષાધિકા ભવન્તિ દ્વીન્દ્રિયાઃ પર્યાપ્તાનામપિ સેન્દ્રિયા-
પર્યાપ્તકેષુ સમાપાતાત્ इत्येवं રીત્યા અપર્યાપ્તકૌધિકાનામલ્પબહુત્વં પ્રતિપાદ્ય
સમ્પ્રતિ તેષામેવ પર્યાપ્તાનામલ્પબહુત્વં પ્રતિપાદયતિ—'એસિ ણં મંતે ! સંદંદિયાણં'
હે મદન્ત ! એતેષાં યલ્લ સેન્દ્રિયાણામ્ 'એગિંદિયાણં' એકેન્દ્રિયાણામ્ 'વેદંદિયાણં'
દ્વીન્દ્રિયાણામ્, 'તેદંદિયાણં' ત્રીન્દ્રિયાણામ્, 'ચુરિંદિયાણં' ચતુરિન્દ્રિયાણામ્,
'પંચિંદિયાણં' પચ્ચેન્દ્રિયાણામ્ 'પજ્જત્તાણં' પર્યાપ્તાનામ્ 'કયરે કયરેહિંતો' કતરે
કતરેભ્યો 'અપ્પા વા, વહુયા વા, તુલ્લા વા, વિસેસાહિયા વા ?' અલ્પા વા,
વહુકા વા, તુલ્યા વા, વિશેષાધિકા વા ભવન્તિ ? ભગવાન્ ઉત્તરયતિ—'ગોયમા !'
હે ગૌતમ ! 'સવ્વત્થોવા ચુરિંદિયા પજ્જત્તગા' સર્વસ્તોકાઃ—સર્વેભ્યોઽલ્પાશ્ચતુરિ-

કે અસંખ્યેયભાગ ખણ્ડ પ્રમાણ હૈં । એકેન્દ્રિય અપર્યાપ્ત ઉનસે અનન્ત-
ગુણિત હૈં, કયોંકિ અપર્યાપ્ત વનસ્પતિકાયિક સદૈવ અનન્ત પાયે જાતે
હૈં । સ-ઇન્દ્રિય અપર્યાપ્ત જીવ ઇન સે ભી વિશેષાધિક હૈં, કયોંકિ
સ-ઇન્દ્રિય સામાન્ય જીવોં મેં એકેન્દ્રિય દ્વીન્દ્રિય આદિ સભી સમ્મિ-
લિત હૈં । યહ અપર્યાપ્તક જીવોં કા અલ્પબહુત્વ હુઆ ।

પર્યાપ્તક જીવોં કા અલ્પબહુત્વ-શ્રી ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરતે હૈં-
ભગવન્ ! ઇન સ-ઇન્દ્રિય, એકેન્દ્રિય, દ્વીન્દ્રિય, ત્રીન્દ્રિય, ચતુરિન્દ્રિય
ઔર પંચેન્દ્રિય કે પર્યાપ્ત જીવોં મેં સે કૌન કિસકી અપેક્ષા અલ્પ,
બહુત, તુલ્ય અથવા વિશેષાધિક હૈં ? ભગવાન્ ઉત્તર દેતે હૈં-હે ગૌતમ !

વનસ્પતિકાયિક સદૈવ અનન્ત મળી આવે છે. સઘન્દ્રિય અપર્યાપ્ત જીવ
તેમનાથી પણ વિશેષાધિક છે., કેમકે સઘન્દ્રિય સામાન્ય જીવોમાં એકેન્દ્રિય,
દ્વીન્દ્રિય, આદિ બધા સંમિલિત છે. આ અપર્યાપ્તક જીવોનું અલ્પ બહુત્વ થયું.

પર્યાપ્ત જીવોનું અલ્પબહુત્વ-શ્રીગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે-હે ભગવન્ ! આ
સઘન્દ્રિય, એકેન્દ્રિય, દ્વીન્દ્રિય, ત્રીન્દ્રિય, ચતુરિન્દ્રિય અને પંચેન્દ્રિયના પર્યાપ્ત
જીવોમાંથી કોણ કોની અપેક્ષાએ અલ્પ, ઘણા; તુલ્ય અથવા વિશેષાધિક છે ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે-હે ગૌતમ ! ચાર ઇન્દ્રિય પર્યાપ્ત જીવ બધા

ન્દ્રિયાઃ પર્યાપ્તકા ભવન્તિ, ચતુરિન્દ્રિયાણામલ્પાયુષ્કત્વેન પ્રચુરકાલાવસ્થાના-
 ભાવેન પૃચ્છા સમયે અલ્પત્વોપલબ્ધેઃ, તેભ્યઃ—‘પંચિન્દ્રિયા પઞ્જત્તગા વિસે-
 સાહિયા’ પञ्चेन्द्रિયાઃ પર્યાપ્તકાઃ વિશેષાધિકા ભવન્તિ તેષાં પ્રભૂતપ્રતરાઙ્ગુલ
 સંખ્યેયભાગઋણ્ડપ્રમાણત્વાત્ તેભ્યોઽપિ ‘ત્રેઈન્દ્રિયા પઞ્જત્તગા વિસેસાહિયા’ ત્રીન્દ્રિ-
 યાઃ પર્યાપ્તકાઃ વિશેષાધિકા ભવન્તિ તેષાં પ્રભૂતતરપ્રતરાઙ્ગુલસંખ્યેયભાગઋણ્ડપ્ર-
 માણત્વાત્, તેભ્યોઽપિ ‘તેઈન્દ્રિયા પઞ્જત્તગા વિસેસાહિયા’ ત્રીન્દ્રિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ
 વિશેષાધિકા ભવન્તિ, તેષાં પ્રચુરતમપ્રતરાઙ્ગુલસંખ્યેયભાગઋણ્ડપ્રમાણત્વસ્ય
 નૈસર્ગિકત્વાત્ તેભ્યોઽપિ ‘એઈન્દ્રિયા પઞ્જત્તગા અણંતગુણા’ એકેન્દ્રિયાઃ પર્યાપ્તકાઃ
 અનન્તગુણા ભવન્તિ, પર્યાપ્તાનાં વનસ્પતિકાયાિકાનામનન્તપ્રમાણત્વાત્, તેભ્યોઽપિ
 ‘સઈન્દ્રિયા પઞ્જત્તગા વિસેસાહિયા’ સેન્દ્રિયાઃ પર્યાપ્તકાઃ વિશેષાધિકા ભવન્તિ,
 પર્યાપ્તકાનાં ત્રીન્દ્રિયાદીનામપિ તત્ર સમાવેશાત્, इत्येवमल्पबहुत्वं प्रतिपाद्य तेषामेव

चौन्द्रिय पर्याप्त जीव सब से कम हैं, क्योंकि चौइन्द्रियों की आयु
 अल्प होती है, इस कारण अधिक काल तक न रहने से प्रश्न के
 समय वे थोड़े ही पाये जाते हैं। पंचेन्द्रिय पर्याप्त उनकी अपेक्षा
 विशेषाधिक हैं, क्योंकि वे प्रचुर प्रतरांगुल के संख्यात खण्डों के
 बराबर हैं। त्रीन्द्रिय पर्याप्त उनकी अपेक्षा विशेषाधिक हैं, क्योंकि
 वे प्रचुरतर प्रतरांगुल के संख्यात भाग प्रमाण खंडों के बराबर हैं।
 त्रीन्द्रिय पर्याप्त उनसे भी विशेषाधिक हैं, क्योंकि वे प्रचुरतम प्रत-
 रांगुल के संख्यात भाग प्रमाण खण्डों के बराबर हैं। एकेन्द्रिय पर्याप्त
 उनकी अपेक्षा अनन्तगुणित हैं, क्योंकि वनस्पतिकायिक पर्याप्त
 अनन्त होते हैं। स-इन्द्रिय पर्याप्त उनसे भी विशेषाधिक हैं, क्योंकि
 उनमें त्रिन्द्रिय आदि के पर्याप्त भी सम्मिलित हैं।

થી ઓછા છે, કેમકે ચાર ઇન્દ્રિયનું આયુષ્ય અલ્પ હોય છે, તેથી અધિક
 કાળ સુધિ ન રહેવાથી પ્રશ્નના સમયે તેઓ થોડાજ મળી આવે તેમ છે.
 પચેન્દ્રિય પર્યાપ્ત તેમની અપેક્ષાએ વિશેષાધિક છે. કેમકે તેઓ પ્રચુર પ્રતરા
 શુલના અસંખ્યાત ખડોના બરાબર છે. ત્રિઇન્દ્રિય પર્યાપ્ત તેમની અપેક્ષાએ વિશે-
 પાધિક છે. કેમકે તેઓ પ્રચુરતર પ્રતરાંશુલના અસંખ્યાત ભાગ પ્રમાણ ખડોના
 બરાબર છે. ત્રિઇન્દ્રિય પર્યાપ્ત તેમનાથી પણ વિશેષાધિક છે, કેમકે તેઓ
 પ્રચુરતમ પ્રતરાશુલના અસંખ્યાત ભાગ પ્રમાણ ખડોના બરાબર છે.
 એકેન્દ્રિય પર્યાપ્ત તેમની અપેક્ષાએ અનન્ત ગુણિત છે કેમકે વનસ્પતિકાયાિક
 પર્યાપ્ત અનન્ત હોય છે. સ-ઇન્દ્રિય પર્યાપ્ત તેમનાથી પણ વિશેષાધિક છે,
 કેમકે તેઓમાં ત્રીન્દ્રિય આદિના પર્યાપ્ત પણ સાંમિલિત છે

સેન્દ્રિયાદીનાં પર્યાપ્તાપર્યાપ્તાગતાલ્પબહુત્વમાહ—‘एएसिणं भंते ! सइंदियाणं’ हे भदन्त ! एतेषां खलु सेंद्रियाणाम् ‘पज्जत्तापज्जत्ताणं’ पर्याप्तापर्याप्तानां मध्ये ‘कयरे कयरेहितो’ कतरे कतरेभ्यः ‘अप्पावा, बहुया वा, तुल्लावा, विसेसा हिया वा, अल्पा वा’ बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिकावा भवन्ति ? भगवान् उत्तरयति—‘गोयमा !’ हे गौतम ! ‘संव्वत्थोवा सइंदिया अपज्जत्तगा’ सर्वस्तोकाः सर्वेभ्योऽल्पाः सेंद्रियाः अपर्याप्तकाः भवन्ति, अत्र सेंद्रियाणां मध्ये एकेन्द्रियाः सूक्ष्मा एव सर्वलोकापन्नतया बहवो भवन्ति तेषाञ्चापर्याप्तानां सर्वस्तोकत्वात्, तेभ्यः ‘सइंदिया पज्जत्तगा संखेज्जगुणा’ सेंद्रियाः पर्याप्ताः संख्येयगुणा भवन्ति, ‘एएसिणं भंते ! एगिंदियाणं पज्जत्तापज्जत्ताणं’ हे भदन्त ! एतेषां खलु एकेन्द्रियाणां पर्याप्तापर्याप्तानां ‘कयरे कयरेहितो’ कतरे कतरेभ्यः ‘अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा’ अल्पावा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषा-

इस प्रकार પર્યાપ્તકજીવોંંકા અલ્પબહુત્વ દિશ્વલાકર અવપર્યાપ્ત ઔર અપર્યાપ્ત જીવોંંકા અલ્પબહુત્વ કા નિરૂપણ કિયા જાતા હૈ—

ગૌતમ સ્વામી પ્રશ્ન કરતે હૈં—હે ભગવન્ ! ઇન સ-ઇન્દ્રિય કે પર્યાપ્ત ઔર અપર્યાપ્ત જીવોંં મેં કૌન કિસસે અલ્પ, બહુત, તુલ્ય યા વિશેષાધિક હૈં ? ભગવાન્ ઉત્તર દેતે હૈં—હે ગૌતમ ! સઘ સે કમ અપર્યાપ્ત સ-ઇન્દ્રિય હૈં । સ-ઇન્દ્રિયોંં મેં સૂક્ષ્મ એકેન્દ્રિય હી સર્વ લોક મેં વ્યાપ્ત હોને કે કારણ બહુત હૈં ઔર ઊનમેં અપર્યાપ્ત સઘસે કમ હોતે હૈં । સ-ઇન્દ્રિય પર્યાપ્ત ઊનકી અપેક્ષા સંખ્યાતગુણા અધિક હૈં ।

ગૌતમ પ્રશ્ન કરતે હૈં—હે ભગવન્ ! એકેન્દ્રિય પર્યાપ્તોંં ઔર અપર્યાપ્તોંં મેં કૌન કિસસે અલ્પ, બહુત, તુલ્ય યા વિશેષાધિક હૈં ? શ્રી

આ પ્રકારે પર્યાપ્તક જીવોંં અલ્પ બહુત્વ દેખાડીને હવે પર્યાપ્ત અને અપર્યાપ્ત જીવોંના અલ્પ બહુત્વનું નિરૂપણ કરાય છે

શ્રી ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે—ભગવન્ ! આ સઘન્દ્રિયના પર્યાપ્ત અને અપર્યાપ્ત જીવોંમાં કેણુ કેનાથી અલ્પ, ઘણા તુલ્ય અને વિશેષાધિક છે ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે—હે ગૌતમ ! બધાથી ઓછા અપર્યાપ્ત સઘન્દ્રિય છે, સઘન્દ્રિયમાં સૂક્ષ્મ એકેન્દ્રિય જ સર્વ લોકમાં વ્યાપ્ત હોવાને કારણે ઘણા છે અને તેઓમાં અપર્યાપ્ત બધાથી ઓછા હોય છે. સઘન્દ્રિય પર્યાપ્ત તેઓની અપેક્ષાએ સંખ્યાત ગણા અધિક છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે હે ભગવન્ ! એકેન્દ્રિય પર્યાપ્તો અને અપર્યાપ્તોમાં કેણુ કેનાથી અલ્પ, ઘણા, તુલ્ય, અગર વિશેષાધિક છે

ધિકા વા ભવન્તિ ? ભગવાન્ ઉત્તરયતિ—‘ગોયમા ! ’ હે ગૌતમ ! ‘સવ્વત્થોવા
 ઇર્મિદિયા અપજ્જત્તગા’ સર્વસ્તોકાઃ એકેન્દ્રિયાઃ અપર્યાપ્તકાઃ ભવન્તિ ‘ઈર્મિદિયા
 પજ્જત્તગા સંખેજ્જગુણા’ એકેન્દ્રિયાઃ પર્યાપ્તકાઃ સંખયેયગુણા ભવન્તિ, ‘ઈર્મિસિ
 મંતે ! વેઈદિયાણં પજ્જત્તાપજ્જત્તાણં’ હે ભદન્ત ! એતેપાં સ્વલુ દ્વીન્દ્રિયાણાં
 પર્યાપ્તાપર્યાપ્તાનાં મધ્યે ‘કયરે કયરેહિંતો અપ્પાવા વહુયા વા, તુલ્લા વા, વિસેસા-
 હિયા વા ?’ કતરે કતરેભ્યઃ, અલ્લા વા, વહુકા વા, તુલ્યા વા, વિશેષાધિકાવા
 ભવન્તિ ! ભગવાન્ ઉત્તરયતિ—‘ગોયમા ! ’ હે ગૌતમ ! ‘સવ્વત્થોવા વેઈદિયા
 પજ્જત્તગા’ સર્વસ્તોકાઃ—સર્વેભ્યોઽલ્પાઃ દ્વીન્દ્રિયાઃ પર્યાપ્તકા ભવન્તિ પ્રતરેઽઙ્ગુલસ્ય
 યાવન્તિ સંખયેયભાગમાત્રાણિ સ્વખંડાણિ ભવન્તિ તેપાં તાવત્પ્રમાણત્વાત્ તેભ્યો
 ‘વેઈદિયા અપજ્જત્તગા અસંખેજ્જગુણા’ દ્વીન્દ્રિયાઃ અપર્યાપ્તકા અસંખયેયગુણા
 ભવન્તિ તેપાં પ્રતરવર્ત્યઙ્ગુલાસંખયેયભાગસ્વખંડપ્રમાણત્વાત્ ‘ઈર્મિસિ મંતે !
 વેઈદિયાણં પજ્જત્તાપજ્જત્તાણં’ હે ભદન્ત ! એતેપાં સ્વલુ ત્રીન્દ્રિયાણાં પર્યાપ્તાપર્યા-
 પ્તાનાં મધ્યે ‘કયરે કયરેહિંતો અપ્પા વા વહુયા વા, તુલ્લા વા, વિસેસાહિયા વા ?

ભગવાન્ ઉત્તર દેતે હૈં—હે ગૌતમ ! સવસે કમ અપર્યાપ્ત એકેન્દ્રિય હૈં
 ઔર પર્યાપ્ત એકેન્દ્રિય ડનસે સંખ્યાતગુણા અધિક હૈં ।

ગૌતમ પુનઃ પ્રશ્ન કરતે હૈં—હે ભગવન્ ! દ્વીન્દ્રિય પર્યાપ્તો ઔર અપ-
 ર્યાપ્તો મૈં કૌન કિસસે અલ્પ, વહુત તુલ્ય યા વિશેષાધિક હૈં ? ભગ-
 વાન્ ઉત્તર દેતે હૈં—હે ગૌતમ ! દ્વીન્દ્રિય પર્યાપ્ત સવ સે કમ હૈં, દ્વીન્દ્રિય
 અપર્યાપ્ત ડનસે અસંખ્યાત ગુણા હૈં, કયૉંકિ દ્વીન્દ્રિય પર્યાપ્ત પ્રતરાંગુલ
 કે જિતને સંખ્યાત માત્ર સ્વંડ હૈં, વે ડન્હીં કે વરાવર હૈં જવ કિ દ્વીન્દ્રિય
 અપર્યાપ્ત પ્રતરવર્તી અંગુલ કે અસંખયેય ભાગ સ્વંડ પ્રમાણ હોતે હૈં ।

ગૌતમ ને પ્રશ્ન કિયા—હે ભગવન્ ! પર્યાપ્ત ઔર અપર્યાપ્ત ત્રીન્દ્રિ-
 યોં મૈં કૌન કિસસે અલ્પ, વહુત, તુલ્ય યા વિશેષાધિક હૈં ? ભગવાન્

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે—હે ગૌતમ ! ળધાથી ઓછા અપર્યાપ્ત
 એકેન્દ્રિય છે અને પર્યાપ્ત એકેન્દ્રિય તેમનાથી સંખ્યાત ગણા અધિક છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી પુનઃપ્રશ્ન કરે છે—ભગવન્ ! દ્વિન્દ્રિય પર્યાપ્તો અને
 અપર્યાપ્તોમાં કોણ કોનાથી અલ્પ, ઘણા, તુલ્ય અગર વિશેષાધિક છે ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે—હે ગૌતમ ! દ્વીન્દ્રિય પર્યાપ્ત ળધાથી ઓછા
 છે, દ્વીન્દ્રિય અપર્યાપ્ત તેમનાથી અસંખ્યાત ગણા છે, કેમકે દ્વીન્દ્રિય પર્યાપ્ત
 પ્રતરાંગુલના જેટલા સંખ્યાત માત્ર ખંડ છે, તેઓ તેમના ળરાખર છે, જ્યારે
 દ્વીન્દ્રિય અપર્યાપ્ત પ્રતરવર્તી અસંખ્યેય ભાગ ખંડ પ્રમાણ હોય છે.

શ્રી ગૌતમ સ્વામીએ પ્રશ્ન કર્યો—ભગવન્ ! પર્યાપ્ત અને અપર્યાપ્ત ત્રી-
 ન્દ્રિયોમાં કોણ કોનાથી અલ્પ, ઘણા; તુલ્ય, અગર વિશેષાધિક છે ?

કતરે કતરેભ્યઃ અલ્પા વા, વહુકા વા, તુલ્યા વા, વિશેષાધિકા વા ભવન્તિ ? ભગવાન્ ઉત્તરયતિ-‘ગોયમા !’ હે ગૌતમ ! ‘સવ્વત્થોવા તેહંદિયા પજ્જત્તગા’ સર્વસ્તોકાઃ-સર્વેભ્યોડલ્પાઃ, ત્રીન્દ્રિયાઃ પર્યાપ્તયાઃ ભવન્તિ, ‘તેહંદિયા અપજ્જત્તગા અસંખેજ્જગુણા’ ત્રીન્દ્રિયાઃ અપર્યાપ્તકાઃ અસંખયેયગુણા ભવન્તિ ગ્રાગુક્તયુક્તેઃ, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-‘एएसिणं भंते ! चउरिंदियाणं पज्जत्तापज्जत्ताणं’ હે મદન્ત ! એતેપાં યલ્લુ ચતુરિન્દ્રિયાણાં પર્યાપ્તાપર્યાપ્તાનાં મધ્યે ‘કયરે કયરેહિંતો અપ્પા વા, વહુયા વા, તુલ્લા વા, વિસેસાહિયા વા ? કતરે કતરેભ્યઃ, અલ્પા વા, વહુકા, વા, તુલ્યા વા, વિશેષાધિકા વા ભવન્તિ ? ભગવાન્ ઉત્તરયતિ-ગોયમા !’ હે ગૌતમ ! ‘સવ્વત્થોવા ચउरिंदिया पज्जत्तगा’ સર્વસ્તોકાઃ-સર્વેભ્યોડલ્પાશ્ચતુરિન્દ્રિયાઃ પર્યાપ્તકા ભવન્તિ, ‘ચउरिंदिया अपज्जत्तगा असंखेज्जगुणा’ ચતુરિન્દ્રિયા અપર્યાપ્તકાઃ અસંખયેયગુણા ભવન્તિ, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-‘एएसिणं भंते ! पंचिंदियाणं’ હે મદન્ત ! એતેપાં યલ્લુ પચ્ચેન્દ્રિયાણં મધ્યે પર્યાપ્તાપર્યાપ્તકાનાં કયરે કયરે-હિંતો’ કતરે કતરેભ્યઃ ‘અપ્પા વા, વહુયા વા, તુલ્લા વા, વિસેસાહિયા વા ?’ અલ્પાઃ વા, વહુકા વા, તુલ્યા વા, વિશેષાધિકા વા ભવન્તિ ? ભગવાન્ ઉત્તર-

ઉત્તર દેતે હૈં-હે ગૌતમ ! ત્રીન્દ્રિય પર્યાપ્ત જીવ સબ સે કમ હૈં ઔર ત્રીન્દ્રિય અપર્યાપ્ત ડનસે અસંખ્યાતગુણા હૈં । ઇસકા કારણ પૂર્વવત્ હી હૈં ।

ગૌતમ ને પ્રશ્ન ક્રિયા-હે ભગવન્ ! ચૌદ્વિન્દ્રિયોં કે પર્યાપ્તોં ઔર અપર્યાપ્તોં મેં કૌન કિસસે અલ્પ, વહુત, તુલ્ય અથવા વિશેષાધિક હૈં ? ભગવાન્ ઉત્તર દેતે હૈં-હે ગૌતમ ! ચૌદ્વિન્દ્રિય પર્યાપ્ત જીવ સબ સે કમ હૈં, અપર્યાપ્ત ડનસે અસંખ્યાતગુણા હૈં ।

શ્રીગૌતમ સ્વામી પુનઃ પ્રશ્ન કરતે હૈં-હે ભગવન્ ! ઇન પર્યાપ્ત ઔર અપર્યાપ્ત પંચેન્દ્રિય જીવોં મેં કૌન કિસસે અલ્પ, વહુત તુલ્ય યા વિશેષાધિક હૈં ? ભગવાન્ ઉત્તર દેતે હૈં-હે ગૌતમ ! પંચેન્દ્રિય પર્યાપ્ત

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે-હે ગૌતમ ! ત્રીન્દ્રિય પર્યાપ્ત જીવ બધાથી ઓછા છે અને ત્રીન્દ્રિય અપર્યાપ્ત તેમનાથી અસંખ્યાત ગણા છે તેનું કારણ પૂર્વની જેમજ છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામીએ પ્રશ્ન કર્યો ભગવન્ ! ચાર ઇન્દ્રિયના પર્યાપ્ત અને અપર્યાપ્તોમાં કોણ કોનાથી અલ્પ, ઘણા, તુલ્ય અને વિશેષાધિક છે

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે-હે ગૌતમ ! ચાર ઇન્દ્રિય પર્યાપ્ત જીવ બધાથી ઓછા છે, અપર્યાપ્ત તેમનાથી અસંખ્યાત ગણા છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી પુનઃ પ્રશ્ન કરે છે-ભગવન્ ! આ પર્યાપ્ત અને અપર્યાપ્ત પંચેન્દ્રિય જીવોમાં કોણ કોનાથી અલ્પ, ઘણા, તુલ્ય અગર વિશેષાધિક છે ?

‘યતિ-‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘સઘ્વત્થોવા પંચિંદિયા પજ્જત્તગા’ સર્વસ્તોકાઃ પચ્ચેન્દ્રિકાઃ પર્યાપ્તકા ભવન્તિ, ‘પંચેંદિયા અપજ્જત્તગા અસંખેજ્જગુણા’ પચ્ચેન્દ્રિયા અપર્યાપ્તકા અસંખયેયગુણા ભવન્તિ, इत्येवंरीत्या पण्णामल्पबहुत्वरूपं चतुर्थमल्पबहुत्वं प्रतिपाद्य सम्प्रति एतेषां सेन्द्रियाणां समुदितानां पर्याप्तापर्याप्तानामल्पबहुत्वं प्रतिपादयति-‘एएसिणं भंते ! सइंदियाणं’ हे भदन्त ! एतेषां खलु सेन्द्रियाणाम् ‘एगिंदियाणं’ एकेन्द्रियाणाम्, ‘वेइंदियाणं’ द्वीन्द्रियाणाम् ‘तेइंदियाणं’ त्रीन्द्रियाणां ‘चउरिंदियाणं’ चतुरिन्द्रियाणाम्, पंचिंदियाणं’ पच्चेन्द्रियाणाम् ‘पज्जत्तापज्जत्ताणं’ पर्याप्तापर्याप्तानाम् मध्ये ‘कयरे कयरेहिंतो’ कतरे कतरेभ्यः, अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ? ’ अल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा भवन्ति, भगवान् उत्तरयति-‘गोयमा ! ’ हे गौतम ! ‘सઘ્વત્થોવા ચउરિંદિયા પજ્જત્તગા’ સર્વસ્તોકાઃ સર્વેભ્યોડલ્પાશ્ચતુરિન્દ્રિયાઃ પર્યાપ્તકા ભવન્તિ, તેભ્યઃ ‘પંચિંદિયા પજ્જત્તગા વિસેસાહિયા’ પચ્ચેન્દ્રિયાઃ પર્યાપ્તકાઃ વિશેષાધિકા ભવન્તિ, તેભ્યોડપિ-‘વેઈંદિયા પજ્જત્તગા વિસેસાહિયા’ દ્વીન્દ્રિયાઃ પર્યાપ્તકાઃ

सबसे कम हैं और अपर्याप्त उनसे असंख्यातगुणा अधिक हैं । इस प्रकार छह का अल्पबहुत्व रूप चौथा अल्पबहुत्व बनलाकर अब सेन्द्रिय आदि समुदित पर्याप्त और अपर्याप्त जीवों के अल्पबहुत्व की प्ररूपणा की जाती है-

गौतम प्रश्न करते हैं-हे भगवन् ! इन स-इन्द्रियों के, एकेन्द्रियों के, द्वीन्द्रियों के, त्रीन्द्रियों के, चतुरिन्द्रियों के और पंचेन्द्रियों के पर्याप्त और अपर्याप्त जीवों में से कौन किससे अल्प, बहुत, तुल्य अथवा विशेषाधिक हैं ? भगवान् उत्तर देते हैं-हे गौतम ! चौइन्द्रिय पर्याप्तक सब से कम हैं, पंचेन्द्रिय पर्याप्तक उनकी अपेक्षा विशेषाधिक हैं, द्वीन्द्रिय पर्याप्तक उनसे भी विशेषाधिक हैं, त्रीन्द्रिय पर्या-

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે-હે ગૌતમ ! પંચેન્દ્રિય પર્યાપ્તક સૌથી ઓછા છે અને અપર્યાપ્ત તેમનાથી અસંખ્યાત ગણા અધિક છે. એ પ્રકારે છ નું અલ્પ બહુત્વ રૂપ ચોથું, અલ્પ બહુત્વ બતાવીને હવે સેન્દ્રિય આદિ સમુદિત પર્યાપ્ત અને અપર્યાપ્ત જીવોના અલ્પ બહુત્વની પ્રરૂપણા કરાય છે

શ્રી ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે.-હે ભગવન્ ! આ સઘ્વત્થોના; એકેન્દ્રિયના દ્વીન્દ્રિયના, ત્રીન્દ્રિયના. ચાર ઇન્દ્રિયોના અને પંચેન્દ્રિયના, પર્યાપ્ત અને અપર્યાપ્ત જીવોનાથી કેણુકેનાથી અલ્પ, ઘણા, તુલ્ય અથવા વિશેષાધિક છે ?

શ્રી ભગવન્ ઉત્તર આપે છે-હે ગૌતમ ! ચાર ઇન્દ્રિય પર્યાપ્તક બધાથી ઓછા છે પંચેન્દ્રિય પર્યાપ્તક તેઓની અપેક્ષાએ વિશેષાધિક છે, દ્વીન્દ્રિયના, પર્યાપ્તક તેમનાથી પણ વિશેષાધિક છે, ત્રીન્દ્રિય પર્યાપ્તક તેઓનાથી પણ

कायद्वारवक्तव्यता-

॥ इन्द्रिय द्वार समाप्त ॥ (सूत्र ४)

गोयमा ! सव्वत्थोवा तसकाइया, तेउकाइया असंखेज्जगुणा
 पुढविकाइया विसेसाहिया, आउकाइया विसेसाहिया, वाउ-
 काइया विसेसाहिया, अकाइया अणंतगुणा, वणस्सइकाइया
 अणंतगुणा, सकाइया विसेसाहिया, एएसि णं भंते ! सकाइ-
 याणं पुढविकाइयाणं आउकाइयाणं तेउकाइयाणं, वाउकाइ-
 याणं, वणस्सइकाइयाणं, तसकाइयाणं, अपज्जत्तगाणं कयरे
 कयरेहिंतो अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ?
 गोयमा सव्वत्थोवा तसकाइया अपज्जत्तगा, तेउकाइया अपज्ज-
 त्तगा असंखेज्जगुणा, पुढविकाइया अपज्जत्तगा विसेसाहिया,
 आउकाइया अपज्जत्तगा विसेसाहिया, वाउकाइया अपज्जत्तगा
 विसेसाहिया, वणस्सइकाइया अपज्जत्तगा अणंतगुणा, सका-
 इया अपज्जत्तगा विसेसाहिया, एएसि णं भंते ! सकाइयाणं
 पुढविकाइयाणं आउकाइयाणं तेउकाइयाणं वाउकाइयाणं वण-
 स्सइकाइयाणं तसकाइयाणं पज्जत्तगाणं कयरे कयरेहिंतो अप्पा
 वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ? गोयमा ! सव्व-
 त्थोवा तसकाइया पज्जत्तगा, तेउकाइया पज्जत्तगा असंखेज्ज-
 गुणा, पुढविकाइया पज्जत्तगा विसेसाहिया, आउकाइया पज्ज-
 त्तगा विसेसाहिया, वणस्सइकाइया पज्जत्तगा अणंतगुणा,
 सकाइया पज्जत्तगा विसेसाहिया, एएसि णं भंते ! सकाइयाणं
 पज्जत्तापज्जत्ताणं कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा, बहुया वा,
 तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ? गोयमा ! सव्वत्थोवा सकाइया
 अपज्जत्तगा, सकाइया पज्जत्तगा संखेज्जगुणा, एएसि णं भंते !
 पुढविकाइया पज्जत्तापज्जत्तगाणं कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा,
 बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ? गोयमा ! सव्वत्थोवा
 पुढवीकाइयाणं अपज्जत्तगा, पुढवीकाइया पज्जत्तगा संखेज्जगुणा,

एएसि णं भंते ! आउकाइयाणं पज्जत्तापज्जत्ताणं कयरे कयरे-
हिंतो अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ?
गोयमा ! सव्वत्थोवा आउकाइया अपज्जत्तगा, आउकाइया
पज्जत्तगा संखेज्जगुणा, एएसि णं भंते ! तेउकाइयाणं पज्ज-
त्तापज्जत्ताणं कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा,
विसेसाहिया वा, गोयमा ! सव्वत्थोवा तेउकाइया अपज्जत्तगा,
तेउकाइया पज्जत्तगा संखेज्जगुणा, एएसि णं भंते ! वाउकाइया-
णं पज्जत्तापज्जत्ताणं कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला
वा, विसेसाहिया वा ? गोयमा ! सव्वत्थोवा वाउकाइया अप-
ज्जत्तगा, वाउकाइया पज्जत्तगा संखेज्जगुणा, एएसि णं भंते !
वणस्सइकाइयाणं पज्जत्तापज्जत्ताणं कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा,
बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ? गोयमा ! सव्वत्थोवा
वणस्सइकाइया अपज्जत्तगा, वणस्सइकाइया पज्जत्तगा संखे-
ज्जगुणा, एएसि णं भंते ! तसकाइयाणं पज्जत्तापज्जत्ताणं कयरे
कयरेहिंतो अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ?
गोयमा ! सव्वत्थोवा तसकाइया पज्जत्तगा, अपज्जत्तगा असं-
खेज्जगुणा, एएसि णं भंते ! सकाइयाणं पुढविकाइयाणं आउ-
काइयाणं वाउकाइयाणं वणस्सइकाइयाणं य पज्जत्तापज्जत्ताणं
कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया
वा ? गोयमा ! सव्वत्थोवा तसकाइया पज्जत्तगा, तसकाइया
अपज्जत्तगा संखेज्जगुणा तेउकाइया अपज्जत्तगा असंखेज्जगुणा,
पुढविकाइया अपज्जत्तगा विसेसाहिया, आउकाइया अपज्ज-
त्तगा विसेसाहिया, वाउकाइया अपज्जत्तगा विसेसाहिया, तेउ-
काइया पज्जत्तगा संखेज्जगुणा, पुढविकाइया पज्जत्ता विसेसा-
हिया, आउकाइया पज्जत्ता विसेसाहिया, वाउकाइया पज्जत्ता

विसेसाहिया, वणस्सइकाइया अपज्जत्ता अणंतगुणा सकाइया
अपज्जत्तगा विसेसाहिया, वणस्सइकाइया पज्जत्तगा संखेज्जगुणा,
सकाइया पज्जत्तगा विसेसाहिया, सकाइया विसेसाहिया ॥सू. ५।

छाया-एतेषां खलु भदन्त ! सकायिकानां पृथिवीकायिकानाम्, अप्कायिका-
नाम्, तेजस्कायिकानाम्, वायुकायिकानाम्, वनस्पतिकायिकानाम्, त्रसकायिका-
नाम् अकायिकानाम् मध्ये कतरे कतरेभ्यः, अल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा,
विशेषाधिका वा ? गौतम ! सर्वस्तोकास्त्रसकायिकाः, तेजस्कायिकाः, असंख्येय-
गुणाः, पृथिवीकायिका विशेषाधिकाः, अप्कायिका विशेषाधिकाः, वायुका-
यिकाः विशेषाधिकाः, अकायिकाः अनन्तगुणाः, वनस्पतिकायिका अनन्त-

कायद्वार

शब्दार्थ-(एएसि णं भंते !) हे भगवन् ! इन (सकाइयाणं पुढ-
विकाइयाणं आउकाइयाणं तेउकाइयाणं वणस्सइकाइयाणं तसकाइ-
याणं अकाइयाणं) सकाय, पृथिवीकाय, अप्काय, तेजस्काय, वायुकाय,
वनस्पतिकाय, त्रसकाय और अकायिक जीवों में से (कयरे कयरेहिंतो)
कौन किससे (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा ?)
अल्प, बहुत, तुल्य या विशेषाधिक हैं ? (गोयमा) हे गौतम ! (सव्व-
त्थोवा तसकाइया) सब से कम त्रसकायिक हैं (तेउकाइया असंखेज्ज-
गुणा) तेजस्कायिक असंख्यातगुणा हैं (पुढविकाइया विसेसाहिया)
पृथिवीकायिक विशेषाधिक हैं (आउकाइया विसेसाहिया) अप्कायिक
विशेषाधिक हैं (वाउकाइया विसेसाहिया) वायुकायिक विशेषाधिक
हैं (अकाइया अणंतगुणा) अकायिक अर्थात् सिद्ध अनन्तगुणा हैं

धाय द्वार

शब्दार्थ-(एएसि णं भंते) लगवन् ! आ (सकाइयाणं पुढविकाइयाणं आउ-
काइयाणं, तेउकाइयाणं, वाउकाइयाणं, वणस्सइकाइयाणं, तसकाइयाणं अकाइयाणं)
सकाय, पृथ्वीकाय, जलकाय, तेजस्काय, वायुकाय, वनस्पतिकाय, त्रसकाय और
अकायिक जीवोभाषी (कयरे कयरेहिंतो) कोष कोनाथी (अप्पा वा बहुया वा,
तुल्ला वा विसेसाहिया वा ?) अल्प, धन्य, अगर विशेषाधिक छे ?

(गोयमा !) छे गौतम ! (सव्वत्थोवा तसकाइया) अधाथी ओछा त्रस-
कायिक छे (तेउकाइया असंखेज्जगुणा) तेजस्कायिक असंख्यात गुणा छे (पुढवी-
काइया विसेसाहिया,) पृथ्वीकायिक विशेषाधिक छे (आउकाइया विसेसाहिया) जल-
कायिक विशेषाधिक छे (वाउकाइया विसेसाहिया) वायुकायिक विशेषाधिक छे (अकाइया

गुणाः, सकायिकाः विशेषाधिकाः, एतेषां खलु भदन्त ! सकायिकानां पृथिवी-
कायिकानाम् अष्कायिकानाम्, तेजस्कायिकानाम् वायुकायिकानाम् वनस्पतिका-
यिकानाम् त्रसकायिकानाम् अपर्याप्तकानाम् कतरे कतरेभ्योऽल्पा वा, बहुका वा,
तुल्या वा, विशेषाधिका वा ? गौतम ! सर्वस्तोकास्त्रसकायिकाः अपर्याप्तकाः तेज-
स्कायिकाः अपर्याप्तकाः असंख्येयगुणाः, पृथिवीकायिकाः अपर्याप्तका विशेष-
पाधिकाः, अष्कायिकाः अपर्याप्तका विशेषाधिकाः, वायुकायिका अपर्याप्तका
(वणस्सइकाइया अणंतगुणा) वनस्पतिकायिक अनन्तगुणा हैं (सका-
इयां विसेसाहिया) सकायिक विशेषाधिक हैं ।

(एएसि णं भंते !) हे भगवन् ! इन (सकाइयाणं पुढविकाइयाणं
आउकाइयाणं तेउकाइयाणं वाउकाइयाणं वणस्सइकाइयाणं तसकाइ-
याणं अपज्जत्तगाणं) सकायिक, पृथिवीकायिक, अष्कायिक, तेजस्का-
यिक, वायुकायिक, वनस्पतिकायिक, त्रसकायिक और अकायिक
जीवों के अपर्याप्तों में से (कयरे कयरेहिंतो) कौन किससे (अप्पा वा
बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा ?) अल्प, बहुत, तुल्य या
विशेषाधिक हैं ? (गोयमा) हे गौतम ! (सव्वत्थोवा तसकाइया अप-
ज्जत्तगा) त्रसकायिक अपर्याप्त सब से कम हैं (तेउकाइया अपज्जत्तगा
असंखेज्जगुणा) तेजस्कायिक अपर्याप्त असंख्यातगुणा हैं (पुढविकाइया
अपज्जत्तगा विसेसाहिया) पृथिवीकायिक अपर्याप्त विशेषाधिक हैं
(आउकाइया अपज्जत्तगा विसेसाहिया) अष्कायिक अपर्याप्त विशेषा-
धिक हैं (वाउकाइया अपज्जत्तगा विसेसाहिया) वायुकायिक अपर्याप्त

अणंतगुणा) अकायिक अर्थात् सिद्ध अनंत गुणा छे (वणस्सइकाइया अणंतगुणा)
वनस्पतिकायिक अनंतगुणा छे (सकाइया विसेसाहिया) सकायिक विशेषाधिक छे.

(एएसिणं भंते !) हे भगवन् ! आ (सकाइयाणं, पुढविकाइयाणं, तेउकाइयाणं
वाउकाइयाणं, वणस्सइकाइयाणं, तसकाइयाणं, अपज्जत्तगाणं) सकायिक, पृथ्वीकायिक,
जलकायिक, तेजस्कायिक, वायुकायिक, वनस्पतिकायिक, त्रसकायिक, अने अकायिक
जीवोना अपर्याप्तमांथी (कयरे कयरेहिंतो) कोणु कोनाथी (अप्पा वा बहुया वा
तुल्ला वा विसेसाहिया वा) अल्प, धणु, तुल्य अगरे विशेषाधिक छे ? (गोयमा)
हे गौतम (सव्वत्थोवा तसकाइया अपज्जत्तगा) त्रसकायिक अपर्याप्त अधाथी
आछा छे (तेउकाइया अपज्जत्तगा असंखेज्ज गुणा) तेजस्कायिक अपर्याप्त असं-
ख्यात गुणा छे (पुढविकाइया अपज्जत्तगा विसेसाहिया) पृथ्वीकायिक अपर्याप्त
विशेषाधिक छे (आउकाइया अपज्जत्तगा विसेसाहिया) जलकायिक अपर्याप्त विशे-
पाधिक छे (वाउकाइया अपज्जत्तगा विसेसाहिया) वायुकायिक अपर्याप्त विशेषाधिक छे

વિશેષાધિકાઃ, વનસ્પતિકાયાિકાઃ અપર્યાપ્તકાઃ અનન્તગુણાઃ, સકાયાિકા અપર્યાપ્તકાઃ વિશેષાધિકાઃ, એતેષાં ચલુ ભદન્ત ! સકાયાિકાનામ્ પૃથિવીકાયાિકાનામ્ અપ્કાયાિકાનામ્ તેજસ્કાયાિકાનામ્ વાયુકાયાિકાનામ્ વનસ્પતિકાયાિકાનામ્ ત્રસકાયાિકાનામ્ પર્યાપ્તકાનામ્ કતરે કતરેભ્યોઽલ્પા વા વહુકા વા, તુલ્યા વા વિશેષાધિકા વા ? ગૌતમ ! સર્વસ્તોકાસ્ત્રસકાયાિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ, તેજસ્કાયાિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણાઃ પૃથિવીકાયાિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ વિશેષાધિકાઃ, અપ્કાયાિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ વિશેષાધિકાઃ, વાયુકાયાિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ વિશેષાધિકાઃ, વનસ્પતિ-વિશેષાધિકા હૈં (વણસ્સઙ્કાઙ્યા અપજ્જત્તગા અણંતગુણા) વનસ્પતિકાયાિકા અપર્યાપ્ત અનન્તગુણા હૈં (સકાઙ્યા અપજ્જત્તગા વિસેસાઙ્યા) સકાયાિકા અપર્યાપ્ત વિશેષાધિકા હૈં ।

(એસિ ણં મંતે !) હે ભગવન્ ! ઇન (સકાઙ્યાણં પુઢવિકાઙ્યા આઝકાઙ્યાણં તેઝકાઙ્યાણં વાઝકાઙ્યાણં વણસ્સઙ્કાઙ્યાણં તસકાઙ્યાણં પજ્જત્તગાણં) સકાયાિકા, પૃથિવીકાયાિકા, અપ્કાયાિકા, તેજસ્કાયાિકા, વાયુકાયાિકા, વનસ્પતિકાયાિકા, તથા ત્રસકાયાિકા કે પર્યાપ્તકાં મૈં (કયરે કયરેહિંતો) કૌન કિસસે (અપ્પા વા વહુયા વા તુલ્લા વા વિસેસાઙ્યા વા ?) અલ્પ, વહુત, તુલ્ય યા વિશેષાધિકા હૈં ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (સવ્વત્થોવા તસકાઙ્યા પજ્જત્તગા) સઘ સે કમ ત્રસકાયાિકા પર્યાપ્ત હૈં (તેઝકાઙ્યા પજ્જત્તગા અસંખેઝ્જગુણા) તેજસ્કાયાિકા પર્યાપ્ત અસંખ્યાતગુણા હૈં (પુઢવિકાઙ્યા પજ્જત્તગા વિસેસાઙ્યા) પૃથિવીકાયાિકા પર્યાપ્ત વિશેષાધિકા હૈં (આઝકાઙ્યા પજ્જત્તગા વિસેસાઙ્યા) અપ્કાયાિકા પર્યાપ્ત વિશેષાધિકા હૈં (વાઝકાઙ્યા પજ્જત્તગા વિસેસા-

(વણસ્સઙ્કાઙ્યા અપજ્જત્તગા અણંત ગુણા) વનસ્પતિકાયાિકા અપર્યાપ્ત અનંત ગુણા છે (સકાઙ્યા અપજ્જત્તગા વિસેસાઙ્યા) સકાયાિકા અપર્યાપ્ત વિશેષાધિકા છે

(એસિ ણં મંતે ! ભગવન્ ! આ (સકાઙ્યાણં, પુઢવિકાઙ્યાણં, આઝકાઙ્યાણં, તેઝકાઙ્યાણં, વાઝકાઙ્યાણં, વણસ્સઙ્કાઙ્યાણં, તસકાઙ્યાણં, પજ્જત્તગાણં) સકાયાિકા, પૃથ્વીકાયાિકા, જળકાયાિકા, તેજસ્કાયાિકા, વાયુકાયાિકા, વનસ્પતિકાયાિકા, તથા ત્રસકાયાિકાનાં પર્યાપ્તમા (કયરે કયરેહિંતો) કોણુ કોનાથી (અપ્પા વા વહુયા વા તુલ્લા વા વિસેસાઙ્યા વા ?) અલ્પ, અધિક, તુલ્ય અગર વિશેષાધિકા છે (ગોયમા) છે ગૌતમ (સવ્વત્થોવા તસકાઙ્યા પજ્જત્તગા) બધાથી ઓછા ત્રસકાયાિકા પર્યાપ્ત છે (તેઝકાઙ્યા પજ્જત્તગા અસંખેઝ્જગુણા) તેજસ્કાયાિકા પર્યાપ્ત અસંખ્યાત ગુણા છે (પુઢવિકાઙ્યા પજ્જત્તગા વિસેસાઙ્યા) પૃથ્વીકાયાિકા પર્યાપ્ત વિશેષાધિકા છે (આઝકાઙ્યા પજ્જત્તગા વિસેસાઙ્યા) જળકાયાિકા પર્યાપ્ત વિશેષાધિકા છે (વાઝ-

ક્રાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ અનન્તગુણા સકાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ વિશેષાધિકાઃ, એતેષાં
 खलु भदन्त ! सकायिकानां पर्याप्तापर्याप्तकानाम् कतरे कतरेभ्योऽल्पा वा, बहुका
 वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा ? गौतम ! सर्वस्तोकाः सकायिकाः अपर्याप्तकाः,
 सकायिका पर्याप्तकाः संख्येयगुणाः, एतेषां खलु भदन्त ! पृथिवीकायिकानाम्
 पर्याप्तापर्याप्तानाम् कतरे कतरेभ्योऽल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषा-
 धिका वा ? गौतम ! सर्वस्तोकाः पृथिवीकायिकाः अपर्याप्तकाः, पृथिवीका-

हिया) वायુકાયિક પર્યાપ્ત વિશેષાધિક હૈં (વળસ્સહકાહયા પજ્જત્તગા
 અણંતગુણા) વનસ્પતિકાયિક પર્યાપ્ત અનન્તગુણા હૈં, (સકાહયા પજ્જ-
 ત્તગા વિસેસાહયા) સકાયિક પર્યાપ્ત વિશેષાધિક હૈં ।

(एएसि णं भंते !) हे भगवन् ! इन (सकाइयाणं पज्जत्तापज्जत्त-
 गाणं) पर्याप्त और अपर्याप्त सकायिकों में से (कयरे कयरेहिंतो)
 कौन किससे (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा ?) अल्प,
 बहुत, तुल्य या विशेषाधिक हैं ? (गोयमा) हे गौतम ! (सव्वत्थोवा
 सकाइया अपज्जत्तगा) सब से कम सकायिक अपर्याप्त हैं (सकाइया
 पज्जत्तगा संखेज्जगुणा) सकायिक पर्याप्त संख्यातगुणा हैं । (एएसि णं
 भंते !) हे भगवन् ! इन (पुढविकाइयाणं पज्जत्तापज्जत्तगाणं) पृथिवी-
 कायिक पर्याप्त और अपर्याप्त में से (कयरे कयरेहिंतो) कौन किससे
 (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा) अल्प, बहुत, तुल्य
 या विशेषाधिक हैं (गोयमा) हे गौतम ! (सव्वत्थोवा पुढविकाइया
 अपज्जत्तगा) सबसे कम पृथिवीकायिक अपर्याप्त हैं (पुढविकाइया पज्ज-

કાહયા પજ્જત્તગા વિસેસાહયા) વાયુકાયિક પર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે (વળસ્સહ
 કાહયા પજ્જત્તગા અણંતગુણા) વનસ્પતિકાયિક પર્યાપ્ત અનન્તગુણા છે, (સકાહયા
 પજ્જત્તગા વિસેસાહયા) સકાયિક પર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે

(एएसिणं भंते !) भगवन् ! आ (सकाइयाणं पज्जत्ता पज्जत्तगाणं) पर्याप्त
 અને અપર્યાપ્ત સકાયિકોમાથી (કયરે કયરેહિંતો) કોણ કોનાથી (અપ્પા વા
 बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा ?) अल्प, अधिक, तुल्य अगर विशेषा-
 धिक છે હે (ગોયમા) ગૌતમ ! (સવ્વત્થોવા સકાહયા અપજ્જત્તગા) બધાથી ઓછા
 સકાયિક અપર્યાપ્ત છે (સકાહયા પજ્જત્તગા સંખેજ્જત્તગા) સકાયિક પર્યાપ્ત
 સંખ્યાત ગુણા છે (एएसिणं भंते !) भगवन् ! आ (पुढविकाइयाणं पज्जत्तापज्ज-
 त्तगाणं) पृथ्वीकायिक पर्याप्त અને અપર્યાપ્તમાંથી (કયરે કયરેહિંતો) કોણ
 કોનાથી (અપ્પા વા बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा) अल्प, अधिक, तुल्य
 अगर विशेषाधिक છે (गोयमा !) હે ગૌતમ ! (સવ્વત્થોવા પુઢવિકાહયા અપ-

યિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ સંખ્યેયગુણાઃ, એતેષાં खलु भदन्त ! अप्कायिकानाम् पर्याप्ता-
 पर्याप्तकानाम् कतरे कतरेभ्योऽल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा,
 गौतम ! सर्वस्तोकाः अप्कायिकाः अपर्याप्तकाः, अप्कायिकाः पर्याप्तकाः संख्ये-
 यगुणाः, एतेषां खलु भदन्त ! तेजस्कायिकानाम् पर्याप्तापर्याप्तकानां कतरे कत-
 रेभ्योऽल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा ? गौतम ! सर्वस्तोकाः
 तेजस्कायिकाः अपर्याप्तकाः, तेजस्कायिकाः पर्याप्तकाः संख्येयगुणाः, एतेषां
 खलु भदन्त ! वायुकायिकानाम् पर्याप्तापर्याप्तकानाम् कतरे कतरेभ्योऽल्पा वा,

ત્તગા સંખેજ્જગુણા) પૃથિવીકાયિક પર્યાપ્ત સંખ્યાતગુણા હૈં । (एएसि
 णं भंते !) हे भगवन् ! इन (आउकाइयाणं पज्जत्तापज्जत्ताणं) अप्काय
 के पर्याप्त और अपर्याप्त में से (कयरे कयरेहिंतो) कौन किससे
 (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा) अल्प, बहुत, तुल्य
 या विशेषाधिक हैं ? (गोयमा !) हे गौतम ! (सव्वत्थोवा आउकाइया
 अपज्जत्ता) सब से कम अप्कायिक अपर्याप्तक हैं (आउकाइया पज्ज-
 त्तागा संखेज्जगुणा) अप्कायिक पर्याप्त संख्यात गुणा हैं । (एएसि णं
 भंते !) हे भगवन् ! इन (तेउकाइयाणं (पज्जत्तापज्जत्ताणं) तेजस्का-
 यिक पर्याप्तों और अपर्याप्तों में से (कयरे कयरेहिंतो) कौन किससे
 (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा) अल्प, बहुत, तुल्य
 या विशेषाधिक हैं । (गोयमा) हे गौतम ! (सव्वत्थोवा तेउकाइया)
 सब से कम तेजस्कायिक (अपज्जत्तागा) अपर्याप्त हैं (तेउकाइया पज्ज-
 त्तागा संखेज्जगुणा) तेजस्कायिक पर्याप्त संख्यातगुणा हैं । (एएसि
 णं भंते !) हे भगवन् ! इन (वाउकाइयाणं पज्जत्तापज्जत्ताणं) वायुकाय

જ્જત્તગા બધાથી ઓછા પૃથ્વીકાયિક અપર્યાપ્ત છે (પુઢવિકાઈયા પજ્જત્તગા અસં-
 લેજ્જ ગુણા) પૃથિવીકાયિક પર્યાપ્ત અસંખ્યાત ગણા છે (एएसिणं भंते !)
 હે ભગવન્ ! આ (આઉકાઈયાણં પજ્જત્તાપજ્જત્તાણં) જળકાયોના પર્યાપ્ત અને અપ-
 ર્યાપ્તમાર્થી (કયરે કયરેહિંતો) કેણુ કેનાથી (અપ્પા વા બહુયા વા તુલ્લા વા
 વિસેસાહિયા વા) થોડા, ઘણા, તુલ્ય અગર વિશેષાધિક છે (गोयमा) હે ગૌતમ
 (सव्वत्थोवा आउकाइया अपज्जत्तागा) બધાથી ઓછા જળકાયિક અપર્યાપ્ત છે
 (आउकाइया पज्जत्तागा संखेज्जत्तगुणा) જળકાયિક પર્યાપ્ત સંખ્યાતગણા છે
 (एएसिणं भंते !) ભગવન્ ! આ (તેઉકાઈયાણં પજ્જત્તાપજ્જત્તાણં) તેજસ્કાયિક
 પર્યાપ્તો અને અપર્યાપ્તોમાર્થી (કયરે કયરેહિંતો) કેણુ કેનાથી અપ્પા વા
 બહુયા વા તુલ્લા વા વિસેસાહિયા વા) થોડા, વધારે, તુલ્ય અગર વિશેષાધિક છે ?
 (गोयमा) હે ગૌતમ (सव्वत्थोवा तेउकाइया) બધાથી ઓછા તેજસ્કાયિક (अप-
 ज्जत्तागा) અપર્યાપ્ત છે (तेउकाइया पज्जत्तागा संखेज्ज गुणा) તેજસ્કાયિક પર્યાપ્ત

बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा ? गौतम ! सर्वस्तोकाः वायुकायिकीः
 अपर्याप्तकाः, वायुकायिकाः पर्याप्तकाः संख्येयगुणाः, एतेषां खलु भदन्त !
 वनस्पतिकायिकानां पर्याप्तापर्याप्तकानां कतरे कतरेभ्योऽल्पा वा, बहुका वा,
 तुल्या वा, विशेषाधिका वा ? गौतम ! सर्वस्तोकाः वनस्पतिकायिकाः अपर्या-
 प्तकाः, वनस्पतिकायिकाः पर्याप्तकाः संख्येयगुणाः, एतेषां खलु भदन्त ! त्रस-
 कायिकानां पर्याप्तापर्याप्तकानां कतरे कतरेभ्योऽल्पा वा बहुका वा, तुल्या वा,
 के पर्याप्त और अपर्याप्त में से (कयरे कयरेहिंतो) कौन किस से
 (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा) अल्प, बहुत, तुल्य
 या विशेषाधिक हैं ? (गोयमा) हे गौतम ! (सव्वत्थोवा वाउकाइया
 अपज्जत्तगा) सब से कम वायुकायिक अपर्याप्त हैं (वाउकाइया पज्ज-
 त्तागा संखेज्जगुणा) वायुकायिक पर्याप्त संख्यातगुणा हैं । (एएसि णं
 भंते !) हे भगवन् ! इन (वणस्सइकाइयाणं पज्जत्तापज्जत्ताणं) वन-
 स्पतिकाय के पर्याप्त और अपर्याप्त में से (कयरे कयरेहिंतो) कौन
 किससे (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा) अल्प, बहुत
 तुल्य या विशेषाधिक हैं ? (गोयमा) हे गौतम ! (सव्वत्थोवा वणस्सइ-
 काइया अपज्जत्तगा) सब से कम वनस्पतिकायिक अपर्याप्त हैं
 (वणस्सइकाइया पज्जत्तगा संखेज्जगुणा) वनस्पतिकायिक पर्याप्त
 संख्यातगुणा हैं । (एएसि णं भंते !) हे भगवन् ! इन (तसकाइयाणं
 पज्जत्तापज्जत्ताणं) त्रसकाय के पर्याप्त और अपर्याप्त में से (कयरे
 कयरेहिंतो) कौन किससे (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया

संख्यात गुणा छे (एएसिणं भंते !) लगवन् ! आ (वाउकाइयाणं पज्जत्ता पज्ज-
 त्ताणं) वायुकायिक पर्याप्त अने अपर्याप्तमाथी (कयरे कयरेहिंतो) केणु केनाथी
 (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा) अल्प, अधिक, तुल्य अगर
 विशेषाधिक छे ? (गोयमा) हे गौतम (सव्वत्थोवा वाउकाइया अपज्जत्तगा) अधाथी
 ओछा वायुकायिक अपर्याप्त छे. (वाउकाइया पज्जत्तगा संखेज्जगुणा) वायुकायिक
 पर्याप्त संख्यात गुणा छे. (एएसिणं भंते !) लगवन् ! आ (वणस्सइ काइया-
 णं पज्जत्ता पज्जत्ताणं) वनस्पति कायना पर्याप्त अने अपर्याप्त (कयरे कयरे
 हिंतो) केणु केनाथी (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा) थोडा;
 धोडा, तुल्य अगर विशेषाधिक छे ? (गोयमा) हे गौतम (सव्वत्थोवा वणस्सइ
 काइया अपज्जत्तगा) सौथी ओछा वनस्पतिकायिक अपर्याप्त छे (वणस्सइकाइया
 पज्जत्तगा संखेज्जगुणा) वनस्पतिकायिक पर्याप्त संख्यातगुणा छे (एएसिणं भंते !)
 लगवन् ! आ (तसकायियाणं पज्जत्तापज्जत्ताणं) त्रसकायिकना पर्याप्त अने

विशेषाधिका वा ? गौतम ! सर्वस्तोकाः त्रसकायिकाः पर्याप्तकाः, अपर्याप्तकाः, असंख्येयगुणाः, एतेषां खलु भदन्त ! सकायिकानां पृथिवीकायिकानाम् अप्कायिकानाम् तेजस्कायिकानाम् वायुकायिकानाम् वनस्पतिकायिकानाम्, त्रसकायिकानां च पर्याप्तापर्याप्तकानां कतरे कतरेभ्योऽल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा ? गौतम ! सर्वस्तोकास्त्रसकायिकाः पर्याप्तकाः त्रसकायिकाः अपर्याप्तकाः संख्येयगुणाः, तेजस्कायिकाः अपर्याप्तकाः असंख्येयगुणाः, वा ?) अल्प, बहुत, तुल्य या विशेषाधिक हैं ? (गोयमा) हे गौतम ! (सन्वत्थोवा तसकाइया पज्जत्तगा) सबसे कम त्रसकाय के पर्याप्त हैं (अपज्जत्तगा असंखेज्जगुणा) अपर्याप्त असंख्यातगुणा हैं ।

(एणसि णं भंते !) हे भगवन् ! इन (सकाइयाणं पुढविकाइयाणं आउकाइयाणं तेउकाइयाणं वाउकाइयाणं वणस्सइकाइयाणं तसकाइयाणं य पज्जत्तापज्जत्ताणं) सकायिक, पृथिवीकायिक, अप्कायिक, तेजस्कायिक, वायुकायिक, वनस्पतिकायिक और त्रसकायिक जीवों के पर्याप्त एवं अपर्याप्त में से (कयरे कयरेहिंतो) कौन किस से (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा) अल्प, बहुत, तुल्य या विशेषाधिक हैं ? (गोयमा) हे गौतम ! (सन्वत्थोवा तसकाइया पज्जत्तगा) सबसे कम त्रसकायिक पर्याप्त हैं (तसकाइया अपज्जत्तगा असंखेज्जगुणा) त्रसकायिक अपर्याप्त असंख्यातगुणा हैं (तेउकाइया अपज्जत्तगा असंखेज्जगुणा) तेजस्कायिक अपर्याप्त असंख्यातगुणा हैं (पुढविकाइया अपज्जत्तगा विसेसाहिया) पृथिवीकायिक अप-

अपर्याप्तमाथी (कयरे कयरेहिंतो) केणु केनाथी (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा ?) धणु, थेडा, तुल्य के विशेषाधिक छे ? (गोयमा) हे गौतम ! (सन्वत्थोवा तसकाइया पज्जत्तगा) णधाथी ओछा त्रसकायिकना पर्याप्त छे (अपज्जत्तगा असंखेज्जगुणा) अपर्याप्त असंख्यातगुणा छे

(एणसिणं भंते !) भगवन् ! आ (सकाइयाणं पुढविकाइयाणं आउकाइयाणं तेउकाइयाणं वाउकाइयाणं वणस्सइकाइयाणं तसकाइयाणं य पज्जत्तापज्जत्ताणं) सकायिक, पृथ्वीकायिक, अप्कायिक, तेजस्कायिक, वायुकायिक, वनस्पतिकायिक अने त्रसकायिक एवेना पर्याप्त तेमज्ज अपर्याप्तमाथी (कयरे कयरेहिंतो) केणु केनाथी (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा) थेडा धणु तुल्य अगर विशेषाधिक छे (गोयमा) हे गौतम ! (सन्वत्थोवा तसकाइया पज्जत्तगा) णधाथी ओछा त्रसकायिक पर्याप्त छे (तसकाइया अपज्जत्तगा असंखेज्जगुणा) त्रसकायिक अपर्याप्त असंख्यातगुणा छे (तेउकाइया अपज्जत्तगा असंखेज्जगुणा) तेजस्कायिक अप-

પૃથિવીકાયિકાઃ અપર્યાપ્તકાઃ વિશેષાધિકાઃ, અપ્કાયિકાઃ અપર્યાપ્તકા વિશેષાધિકાઃ, વાયુકાયિકાઃ અપર્યાપ્તકા વિશેષાધિકાઃ, તેજસ્કાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ સંખ્યેયગુણાઃ, પૃથિવીકાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ વિશેષાધિકાઃ, અપ્કાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ વિશેષાધિકાઃ, તેજસ્કાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ સંખ્યેયગુણાઃ, પૃથિવીકાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ વિશેષાધિકાઃ, અપ્કાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ વિશેષાધિકાઃ, વાયુકાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ વિશેષાધિકાઃ, વનસ્પતિકાયિકાઃ અપર્યાપ્તકાઃ અનન્તગુણાઃ, સકાયિકાઃ અપર્યાપ્તકાઃ વિશેષાધિકાઃ, વનસ્પતિકાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ સંખ્યેયગુણાઃ સકાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ વિશેષાધિકાઃ, સકાયિકાઃ વિશેષાધિકાઃ ॥સૂ. ૫॥

પર્યાપ્ત વિશેષાધિક હૈં (આડકાઈયા અપજ્જત્તગા વિસેસાહિયા) અપ્કાયિક અપર્યાપ્ત વિશેષાધિક હૈં (વાડકાઈયા અપજ્જત્તગા વિસેસાહિયા) વાયુકાયિક અપર્યાપ્ત વિશેષાધિક હૈં (તેડકાઈયા પજ્જત્તગા સંખેજ્જગુણા) તેજસ્કાયિક પર્યાપ્ત સંખ્યાતગુણા હૈં (પુઢવિકાઈયા પજ્જત્તગા વિસેસાહિયા) પૃથિવીકાયિક પર્યાપ્ત વિશેષાધિક હૈં (આડકાઈયા પજ્જત્તગા વિસેસાહિયા) અપ્કાયિક પર્યાપ્ત વિશેષાધિક હૈં (વાડકાઈયા પજ્જત્તગા વિસેસાહિયા) વાયુકાયિક પર્યાપ્ત વિશેષાધિક હૈં (વણસ્સઙ્કાઈયા અપજ્જત્તગા અણંતગુણા) વનસ્પતિકાયિક અપર્યાપ્ત અનન્તગુણા હૈં (સકાઈયા અપજ્જત્તગા વિસેસાહિયા) સકાયિક અપર્યાપ્ત વિશેષાધિક હૈં (વણસ્સઙ્કાઈયા પજ્જત્તગા સંખેજ્જગુણા) વનસ્પતિકાયિક પર્યાપ્ત સંખ્યાતગુણા હૈં (સકાઈયા પજ્જત્તગા વિસેસાહિયા) સકાયિક પર્યાપ્ત વિશેષાધિક હૈં (સકાઈયા વિસેસાહિયા) સકાયિક વિશેષાધિક હૈં ॥૬॥

યાસ્ત અસંખ્યાત ગુણા છે (પુઢવિકાઈયા અપજ્જત્તગા વિસેસાહિયા) પૃથ્વીકાયિક અપર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે (આડકાઈયા અપજ્જત્તગા વિસેસાહિયા) જળકાયિક અપર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે (વાડકાઈયા અપજ્જત્તગા વિસેસાહિયા) વાયુકાયિક અપર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે (તેડકાઈયા પજ્જત્તગા સંખેજ્જગુણા) તેજકાયિક પર્યાપ્ત સંખ્યાત ગુણા છે (પુઢવિકાઈયા પજ્જત્તગા વિસેસાહિયા) પૃથ્વીકાયિક પર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે (આડકાઈયા પજ્જત્તગા વિસેસાહિયા) જળકાયિક પર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે (વાડકાઈયા પજ્જત્તગા વિસેસાહિયા) વાયુકાયિક પર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે (વણસ્સઙ્કાઈયા અપજ્જત્તગા અણંતગુણા) વનસ્પતિકાયિક અપર્યાપ્ત અનન્ત ગુણા છે (સકાઈયા અપજ્જત્તગા વિસેસાહિયા) સકાયિક અપર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે (વણસ્સઙ્કાઈયા પજ્જત્તગા સંખેજ્જગુણા) વનસ્પતિકાયિક પર્યાપ્ત સંખ્યાત ગુણા છે (સકાઈયા પજ્જત્તગા વિસેસાહિયા) સકાયિક પર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે (સકાઈયા વિસેસાહિયા) સકાયિક વિશેષાધિક છે ॥ ૫ ॥

ટીકા—અથ ચતુર્થ કાયદ્વારમધિકૃત્યાલ્પવહુત્વં પ્રરૂપયિતુમાહ—‘एएसि णं भंते ! सकाइयाणं’ हे भदन्त ! एतेपां खलु सकायिकानाम् ‘पुढविकाइयाणं’ पृथिवीकायिकानाम् ‘आउकाइयाणं’ अप्कायिकानाम् ‘तेउकाइयाणं’ तेजस्कायिकानां ‘वाउकाइयाणं’ वायुकायिकानाम्, ‘वणस्सइकाइयाणं’ वनस्पतियायिकानाम् ‘तसकाइयाणं’ त्रसकायिकानाम् ‘अकाइयाणं’ अकायिकानाम् मध्ये ‘कयरं कयरं हितो’ कतरे कतरेभ्यः ‘अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा विसेसाहिया वा’ अल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा भवन्ति ? भगवान् उत्तरयति—‘गोयमा’ हे गौतम ! ‘सव्वत्थोवा तसकाइया’ सर्वस्तोकाः—सर्वेभ्योऽल्पाः त्रसकायिकाः—द्वीन्द्रियादयो भवन्ति, द्वीन्द्रियादीनामेव त्रसकायिकत्वात्, तेषाञ्च अन्यकायापेक्षया अल्पत्वात्, ‘तेउकाइया असंखेज्जगुणा’ तदपेक्षया तेजस्कायिका असंख्येयगुणा भवन्ति तेषाम् असंख्येयलोकाकाशप्रदेशप्रमाणत्वात्, तेभ्योऽपि ‘पुढविकाइया विसेसाहिया’ पृथिवीकायिका विशेषाधिका भवन्ति तेषां

ટીકાર્થ—અવ ચૌથે કાયદ્વાર કી અપેક્ષા અલ્પવહુત્વ કી પ્રરૂપણા કી જાતી હૈ—

ગૌતમ સ્વામી પ્રશ્ન કરતે હૈ—હે ભગવન્ ! યે જો સકાયિક અર્થાત્ કાય વાલે સામાન્ય સંસારી જીવ હૈ, તથા પૃથિવીકાયિક, અપ્કાયિક, તેજસ્કાયિક, વાયુકાયિક, વનસ્પતિકાયિક, ત્રસકાયિક ઓર અકાયિક અર્થાત્ કાયા સે રહિત સિદ્ધ જીવ હૈ, ડનમેં મે કૌન કિસ સે અલ્પ, વહુત, તુલ્ય અથવા વિશેષાધિક હૈ ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર દેતે હૈ—હે ગૌતમ ! સવ્ સે કમ ત્રસકાયિક અર્થાત્ દ્વીન્દ્રિયાદિ જીવ હૈ, ક્યૌંકિ દ્વીન્દ્રિયાદિ હી ત્રસકાયિક હૈ ઓર વે અન્ય કાર્યોં કી અપેક્ષા કમ હોતે હૈ । ડનકી અપેક્ષા તેજસ્કાયિક અસંખ્યાતગુણા હૈ, ક્યૌંકિ વે અસંખ્યાત લોકાકાશ કે

ટીકાર્થ—હવે ચોથા કાયદ્વારની અપેક્ષાએ અલ્પવહુત્વની પ્રરૂપણા કરાય છે

શ્રી ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે—ભગવન્ ! જે આ સકાયિક અર્થાત્ કાયાવાળા સામાન્ય સંસારી જીવ છે, તથા પૃથ્વીકાયિક, અપ્કાયિક, તેજકાયિક, વાયુકાયિક, વનસ્પતિકાયિક, ત્રસકાયિક, અને અકાયિક અર્થાત્ કાયા રહિત સિદ્ધ જીવ છે. તેઓમાંથી કોણ કોનાથી, ઘણા થોડા સરખા અગર વિશેષાધિક છે.

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે—હે ગૌતમ ! બધાથી ઓછા ત્રસકાયિક અર્થાત્ દ્વીન્દ્રિયાદિ જીવ છે, કેમકે દ્વીન્દ્રિયાદિજ ત્રસકાયિક છે અને તેઓ અન્ય કાયિકોની અપેક્ષાએ ઓછા હોય છે. તેમની અપેક્ષાએ તેજસ્કાયિક અસંખ્યાત ગુણા છે, કેમકે તેઓ અસંખ્યાત લોકાકાશના પ્રદેશોની બરાબર છે, પૃથિવ-

પ્રચુરાસંખ્યેય લોકાકાશપ્રદેશપ્રમાણત્વાત્ તેભ્યઃ ‘આકાશ્યા વિસેસાહિયા’ અપ્કાયિકાઃ વિશેષાધિકા ભવન્તિ તેષાં પ્રચુરતરાસંખ્યેયલોકાકાશપ્રદેશપ્રમાણત્વાત્ તેભ્યો ‘વાયુકાશ્યા વિસેસાહિયા’ વાયુકાયિકા વિશેષાધિકા ભવન્તિ, તેષાં બહુલતમાસંખ્યેયલોકાકાશપ્રમાણત્વાત્, તેભ્યઃ ‘અકાશ્યા અણંતગુણા’ અકાયિકાઃ સિદ્ધાઃ અનન્તગુણા ભવન્તિ, સિદ્ધાનામનન્તત્વાત્, તેભ્યઃ ‘વણસ્સકાશ્યા અણંતગુણા’ વનસ્પતિકાયિકા અનન્તગુણા ભવન્તિ તેષામનન્તલોકાકાશપ્રદેશપ્રમાણત્વાત્, તેભ્યઃ ‘સકાશ્યા વિસેસાહિયા’ સકાયિકા વિશેષાધિકા ભવન્તિ, પૃથિવીકાયિકાદીનામપિ તત્ર સમાવેશાત્ इत्येवं રીત્યા સમુચ્ચયજીવાનામલ્પ-વહુત્વં પ્રતિપાદ્ય સમ્પ્રતિ તેષામેવ સમુચ્ચયજીવાનામપર્યાપ્તાનામલ્પવહુત્વં પ્ર-

પ્રદેશોં કે બરાબર હૈં પૃથિવીકાયિક જીવ વિશેષાધિક હૈં, ક્યોંકિ વે પ્રચુર અસંખ્યાત લોકાકાશોં કે પ્રદેશોં કે બરાબર હૈં । અપ્કાયિક જીવ उनसे भी विशेषाधिक हॆं, क्योॆंकि वे प्रचुरतर असंख्यात लोका-काशों के प्रदेशों के बराबर हॆं । वायुकाय के जीव उनसे भी विशेषाधिक हॆं, क्योॆंकि वे प्रचुरतम असंख्यात लोकाकाशों के प्रदेशों के बराबर हॆं । अकायिक अर्थात् काय रहित सिद्ध जीव उनसे भी अनन्त-गुणा हॆं, क्योॆंकि सिद्ध अनन्त हॆं । सिद्धों की अपेक्षा वनस्पतिकायिक अनन्तगुणा हॆं, क्योॆंकि वे अनन्त लोकाकाशों के प्रदेशों के बराबर हॆं और सकायिक जीव उनसे भी विशेषाधिक हॆं, क्योॆंकि सकायिक जीवों में वनस्पतिकायिक भी सम्मिलित हॆं तथा अन्य सब कायों के जीवों का भी समावेश हो जाता है । यह समुच्चय जीवों का अल्पबहुत्व है ।

अव इन्हीं के अपर्याप्तकों का अल्पबहुत्व-दिखलाते हैं-

કાયિક જીવ વિશેષાધિક છે, કેમકે તેઓ પ્રચુર અસંખ્યાત લોકાકાશોના પ્રદેશોની બરાબર છે. જળકાયિક જીવ તેમનાથી પણ વિશેષાધિક છે, કેમકે તેઓ પ્રચુર-તર અસંખ્યાત લોકાકાશના પ્રદેશના બરાબર છે. વાયુકાયના જીવ તેમનાથી પણ વિશેષાધિક છે. કેમકે તેઓ પ્રચુરતમ અસંખ્યાત લોકાકાશના પ્રદેશોના બરાબર છે. અકાયિક અર્થાત કાયથી રહિત સિદ્ધજીવ તેમનાથી પણ અનન્ત ગણા છે, કેમકે સિદ્ધ અનન્ત છે. સિદ્ધોની અપેક્ષાએ વનસ્પતિકાયિક અનન્ત ગણા છે, કેમકે તેઓ અનન્ત લોકાકાશના પ્રદેશના બરાબર છે અને સકાયિક જીવ તેમનાથી પણ વિશેષાધિક છે, કેમકે સકાયિક જીવોમાં વનસ્પતિકાયિક પણ સંમિલિત છે તથા અન્ય બધી કાયોના જીવોના પણ તેમાં સમાવેશ થઈ જાય છે. આ સમુચ્ચય જીવોનું અલ્પબહુત્વ છે.

હવે તેમના અપર્યાપ્તોનું અલ્પબહુત્વ બતાવે છે.

પયિતુમાહ—‘एएसि णं भंते ! सकाश्याणं पुढविकाश्याणं’ हे भदन्त ! एतेषां खलु सकाश्याणं पृथिवीकाश्याणाम् ‘आउकाश्याणं’ अप्काश्याणाम्, ‘तेउकाश्याणं’ तेजस्काश्याणाम् ‘वाउकाश्याणं’ वायुकाश्याणाम् ‘वणस्सइकाश्याणं’ वनस्पतिकाश्याणाम्, तसकाश्याणं त्रसकाश्याणाम् द्वीन्द्रियानाम् ‘अपज्जत्ताणं’ अपर्याप्तानाम् मध्ये ‘कयरे कयरेहिंतो’ कतरे कतरेभ्यः ‘अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ?’ अल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा, भवन्ति ? भगवान् उत्तरयति—‘गोयमा’ हे गौतम ! सन्वत्थोवा तसकाश्या अपज्जत्तगा’ सर्वस्तोकाः-सर्वेभ्योऽल्पाः, त्रसकाश्याः अपर्याप्तकाः भवन्ति तेषां पूर्ववत् अन्यकायापेक्षया अल्पत्वात् ‘तेउकाश्या अपज्जत्तगा असंखेज्जगुणा’ तेजस्काश्याः अपर्याप्तकाः असंख्येयगुणा भवन्ति प्रागुक्तयुक्तेः तेषामसंख्येयलोकाकाशप्रदेशप्रमाणत्वात्, तेभ्यः ‘पुढविकाश्या अपज्जत्तगा विसेसाहिया’ पृथिवीकाश्याः अपर्याप्तकाः विशेषाधिका भवन्ति प्रागुक्तयुक्तेः,

श्री गौतम स्वामी प्रश्न करते हैं—हे भगवन् ! इन सकाश्याओं, पृथिवीकाश्याओं, अप्काश्याओं, तेजस्काश्याओं, वायुकाश्याओं, वनस्पतिकाश्याओं तथा त्रसकाश्याओं के अपर्याप्त जीवों में से कौन किससे अल्प हैं ? कौन किससे बहुत हैं कौन किससे तुल्य हैं ? कौन किससे विशेषाधिक हैं ?

श्री भगवान् उत्तर देते हैं—हे गौतम ! त्रसकाश्या अपर्याप्त सब से कम हैं, क्योंकि अन्य काय के जीवों की अपेक्षा उनकी संख्या अल्प ही होती है । उनकी अपेक्षा तेजस्काय के अपर्याप्त असंख्यात गुणा हैं, इसके लिए युक्ति पहले ही कही जा चुकी है, अर्थात् वे असंख्यात लोकाकाशों के प्रदेशों की राशि के बराबर हैं । उनकी अपेक्षा पृथिवीकाय के अपर्याप्त विशेषाधिक हैं, इसका कारण पहले बतलाया

श्री गौतमस्वामी પ્રશ્ન કરે છે—ભગવન્ ! આ સકાશ્યિકો, પૃથ્વીકાશ્યિકો, જળકાશ્યિકો, વાયુકાશ્યિકો, વનસ્પતિકાશ્યિકો, તથા ત્રસકાશ્યિકોના અપર્યાપ્ત જીવો માધી કોણ કોનાથી અલ્પ ઓછા કોણ કોનાથી ઘણા, કોણ કોનાથી તુલ્ય, કોણ કોનાથી વિશેષાધિક છે ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે—હૈ ગૌતમ ! ત્રસકાશ્યિક અપર્યાપ્ત બધાથી ઓછા છે, કેમકે અન્યકાયના જીવોની અપેક્ષાએ તેમની સંખ્યા અલ્પ હોય છે. તેમની અપેક્ષાએ તેજસ્કાયના અપર્યાપ્ત અસંખ્યાત ગુણ છે, તે માટે યુક્તિ આગળજ કહીદીધી છે અર્થાત્ તેઓ બધા અસંખ્યાત લોકાકાશના પ્રદેશોની રાશિના બરાબર છે. તેઓની અપેક્ષાએ પૃથ્વીકાયના અપર્યાપ્ત વિશે-

તેભ્યઃ 'આડકાઈયા અપજ્જત્તગા વિસેસાહિયા' અપ્કાયિકાઃ અપર્યાપ્તકાઃ વિશેષાધિકા ભવન્તિ, તેભ્યો 'વાડકાઈયા અપજ્જત્તગા વિસેસાહિયા' વાયુકાયિકાઃ અપર્યાપ્તકા વિશેષાધિકા ભવન્તિ, તેભ્યો 'વળસ્સડકાઈયા અપજ્જત્તગા અણંતગુણા' વનસ્પતિકાયિકા અપર્યાપ્તકા અનન્તગુણા ભવન્તિ તેપામનન્તગુણત્વાત્ 'સકાઈયા અપજ્જત્તગા વિસેસાહિયા' સકાયિકાઃ અપર્યાપ્તકાઃ વિશેષાધિકાઃ ભવન્તિ પ્રાગુક્ત-યુક્તેઃ પૃથિવીકાયિકાદીનામપિ તત્ર સમાવેશાત્, અથ સમુચ્ચયજીવોનામેવ પર્યાપ્તકાનામલ્પવહુત્વં પ્રરૂપયતિ—'एएसि णं भंते ! सकाइयाणं' हे भदन्त ! एतेषां खलु सकायिकानाम् 'पुढविकाइयाणं' पृथिवीकायिकानाम् 'आउकाइयाणं' अप्कायिकानाम् 'तेउकाइयाणं' तेजस्कायिकानाम् 'वाउकाइयाणं' वायु-कायिकानाम्, 'वणस्सइकाइयाणं' वनस्पतिकायिकानाम् 'तसकाइयाणं' त्रसका-यिकानाम् द्वीन्द्रियादीनाम् 'पज्जत्तगाणं' पर्याप्तकानाम् 'कयरे कयरेहिंतो' कतरे कतरेभ्यः 'अप्पा वा, बहुया व, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ?' अल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा भवन्ति ? भगवान् उत्तरयति—'गोयमा ! हे

जा चुका है । उनकी अपेक्षा अप्काय के अपर्याप्त विशेषाधिक हैं । उनसे वायुकाय के अपर्याप्त विशेषाधिक हैं । उनसे वनस्पतिकाय के अपर्याप्त अनन्तगुणा हैं, क्योंकि वनस्पतिकायिक जीव अनन्तगुणा हैं, और उनकी अपेक्षा सकायिक अपर्याप्त विशेषाधिक हैं, क्योंकि सकायिकों में वनस्पतिकायिक आदि सभी का समावेश हो जाता है ।

अब समुच्चय पर्याप्तक जीवों का अल्पवहुत्व प्रदर्शित किया जाता है । श्री गौतम स्वामी ने प्रश्न किया—हे भगवन् ! इन सकायिक, पृथ्वीकायिक, अप्कायिक, तेजस्कायिक, वायुकायिक, वनस्पति-कायिक और त्रसकायिक पर्याप्त जीवों में से कौन किससे अल्प, बहुत, तुल्य अथवा विशेषाधिक हैं ? श्री भगवान् उत्तर देते हैं—हे

ધિક છે. તેનું કારણ આગળ જતાવી દિધેલ છે. તેમની અપેક્ષાએ અપ્કાયના અપર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે. તેમનાથી વાયુકાયના અપર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે તેમનાંથી વનસ્પતિકાયિક અપર્યાપ્ત અનન્ત ગુણ છે, કેમકે વનસ્પતિકાયિક જીવ અનન્ત ગુણ છે, અને તેમની અપેક્ષાએ સકાયિક અપર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે કેમકે સકાયિકોમાં વનસ્પતિકાયિક આદિ બધાનો સમાવેશ થઈ જાય છે.

હવે સમુચ્ચય પર્યાપ્તક જીવોનું અલ્પ બહુપણું પ્રદર્શિત કરાય છે

શ્રી ગૌતમસ્વામીએ પ્રશ્ન કર્યો—હે ભગવન્ ! આ સકાયિક, પૃથ્વીકાયિક, અપ્કાયિક, વાયુકાયિક, વનસ્પતિકાયિક અને ત્રસકાયિક પર્યાપ્ત જીવોમાંથી કોણ કોનાથી અલ્પ, અધિક, તુલ્ય અથવા વિશેષાધિક છે ?

ગૌતમ ! 'સવ્વત્થોવા તસકાઈયા પજ્જત્તગા' સર્વસ્તોકાઃ-સર્વેભ્યોઽલ્પાઃ ત્રસકા-
યિકાઃ દ્વીન્દ્રિયાદયઃ પર્યાપ્તકા ભવન્તિ, તત્ર વનસ્પતિકાયિકાદીનામસમાવેશાત્,
તેભ્યઃ તેઽકાઈયા પજ્જત્તગા' તેજસ્કાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ
તેષામસંખ્યાતલોકાકાશપ્રદેશપ્રમાણત્વાત્, તેભ્યઃ 'પુઢવિકાઈયા પજ્જત્તગા વિસે-
સાદિયા' પૃથિવીકાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ વિશેષાધિકા ભવન્તિ પ્રાગુક્તયુક્તેઃ વહુત્ર
તેપાં સદ્માવાત્ તેભ્યઃ 'આઽકાઈયા પજ્જત્તગા વિસેસાદિયા' અપ્કાયિકાઃ પર્યા-
પ્તકાઃ વિશેષાધિકા ભવન્તિ તેપાં દક્ષિણોત્તરાદિપ્ત્વપિ સદ્માવાત્ તેભ્યો 'વાઽ-
કાઈયા પજ્જત્તગા વિસેસાદિયા' વાયુકાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ વિશેષાધિકા ભવન્તિ
પ્રાગુક્તયુક્તેઃ તેભ્યો- 'વણસ્સઙ્કાઈયા પજ્જત્તગા અણંતગુણા' વનસ્પતિકાયિકાઃ
પર્યાપ્તકાઃ અનન્તગુણા ભવન્તિ, તેભ્યઃ 'સકાઈયા પજ્જત્તગા વિસેસાદિયા' સકા-
યિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ વિશેષાધિકા ભવન્તિ તત્ર પૃથિવીકાયિકાદીનામપિ સત્વાત્,
અથૈતેષામેવ સકાયિકાદીનામ્ પર્યાપ્તાપર્યાપ્તતકાના મલ્પવહુત્વાદિકં પ્રરૂપયિ-

ગૌતમ ! ત્રસકાયિક પર્યાપ્ત સવ સે કમ હૈં, ક્યોંકિ ઇનમેં વનસ્પતિ-
કાયિક આદિકા સમાવેશ નહીં હોતા-કેવલ દ્વીન્દ્રિય આદિ જીવો
કા હી સમાવેશ હોતા હૈં । ઇનકી અપેક્ષા તેજસ્કાયિક પર્યાપ્ત અસં-
ખ્યાતગુણા હૈં, ક્યોંકિ વે અસંખ્યાત લોકાકાશોં કે પ્રદેશોં કી રાશિ
કે વરાવર હૈં ઇન કી અપેક્ષા પૃથિવીકાયિક પર્યાપ્ત વિશેષાધિક હૈં,
ઇસકા કારણ પૂર્વવત્ સમઙ્ગ લેના ચાહિયે । ઇનકી અપેક્ષા અપ્કાય
કે પર્યાપ્ત વિશેષાધિક હૈં, ક્યોંકિ વે દક્ષિણ ઉત્તર આદિ દિશાઓં
મેં વિચ્ચમાન હૈં । ઇનકી અપેક્ષા વાયુકાય કે પર્યાપ્ત વિશેષાધિક હૈં,
ઇસકા કારણ પહેલે કહા જા ચુકા હૈં । ઇનકી અપેક્ષા વનસ્પતિકાયિક
પર્યાપ્ત અનન્તગુણા હૈં ઔર ઇનકી અપેક્ષા સકાયિક પર્યાપ્ત વિશેષા-
ધિક હૈં, ક્યોંકિ ઇનમેં પૃથ્વીકાય આદિ સમી સમ્મિલિત હૈં ।

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે .-હે ગૌતમ ! ત્રસકાયિક પર્યાપ્ત બધાથી
ઓછા છે, કેમકે તેમા વનસ્પતિકાયિક આદિનો સમાવેશ નથી થતો કેવલ
દ્વીન્દ્રિય આદિ બેવેનોજ સમાવેશ થાય છે. તેમની અપેક્ષાએ તેજસ્કાયિક
પર્યાપ્ત અસંખ્યાત ગણા છે, કેમકે તેઓ અસંખ્યાત લોકાકાશના પ્રદેશની
રાશિના બરાબર છે. તેમની અપેક્ષાએ પૃથ્વીકાયિક પર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે. તેનું
કારણ પૂર્વવત્ બાણી લેવું બધાએ તેની અપેક્ષાએ અપ્કાયિકના અપર્યાપ્ત વિ-
શેષાધિક છે. કેમકે તેઓ દક્ષિણ ઉત્તર આદિ દિશાઓમા વિચ્ચમાન છે. તેમની
અપેક્ષાએ વાયુકાયના પર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે. તેનું કારણ પહેલા કહિ દેવાયુ
છે. તેઓની અપેક્ષાએ સકાયિક પર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે. કેમકે તેઓમા પૃથ્વી
કાય આદિ બધા સંમિલિત છે.

તુમાહ—‘एएसि णं भंते ! सयाइयाणं पज्जत्तापज्जत्ताणं’ हे भदन्त ! एतेषां खलु सकायिकानां पर्याप्तापर्याप्तानाम् मध्ये ‘कयरे कयरेहितो’ कतरे कतरेभ्यः ‘अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ?’ अल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा भवन्ति ? भगवान् उत्तरयति—‘गोयमा !’ हे गौतम ! ‘सन्वत्थोवा सकाइया अपज्जत्तगा’ सर्वस्तोकाः—सर्वेभ्योऽल्पाः, सकायिकाः अपर्याप्तकाः भवन्ति, ‘सकाइया पज्जत्तगा संखेज्जगुणा’ सकायिकाः पर्याप्तकाः संख्येयगुणाः भवन्ति, ‘एएसि णं भंते ! पुढविकाइयाणं पज्जत्तापज्जत्ताणं’ हे भदन्त ! एतेषां खलु पृथिवीकायिकानां पर्याप्तापर्याप्तानां मध्ये ‘कयरे कयरेहितो’ कतरे कतरेभ्यः ‘अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ?’ अल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा भवन्ति ? भगवान् उत्तरयति—‘गोयमा !’ हे गौतम ! ‘सन्वत्थोवा पुढविकाइया अपज्जत्तगा’ सर्वस्तोकाः—सर्वेभ्योऽल्पाः पृथिवीकायिकाः अपर्याप्तका भवन्ति, तेभ्यः ‘पुढविकाइया पज्जत्तगा संखेज्जगुणा’ पृथिवीकायिकाः पर्याप्तकाः संख्येयगुणा भवन्ति, ‘एएसि णं भंते ! आउकाइयाणं पज्जत्तापज्जत्ताणं’ हे भदन्त ! एतेषां खलु अप्कायिकानां पर्याप्तापर्याप्तानां

સકાયિક પર્યાપ્ત ઓર અપર્યાપ્ત કા અલ્પબહુત-હે ભગવન્ ! ઇન્ સકાયિક પર્યાપ્ત ઓર અપર્યાપ્ત જીવોં મેં સે કૌન કિસસે અલ્પ, બહુત તુલ્ય અથવા વિશેષાધિક હૈં ? ભગવાન્ ઉત્તર દેતે હૈં—હે ગૌતમ ! સબ સે કમ સકાયિક અપર્યાપ્ત હૈં । ઇન્કી અપેક્ષા સકાયિક પર્યાપ્ત સંખ્યાતગુણા હૈં ।

હે ભગવન્ ! પૃથિવીકાયિક પર્યાપ્ત ઓર અપર્યાપ્ત જીવોં મેં સે કૌન કિસસે અલ્પ, બહુત, તુલ્ય યા વિશેષાધિક હૈં ? ભગવાન્ ઉત્તર દેતે હૈં—હે ગૌતમ ! સબ સે કમ પૃથિવીકાયિક અપર્યાપ્ત હૈં, ડનકી અપેક્ષા પૃથિવીકાયિક પર્યાપ્ત સંખ્યાતગુણા હૈં ।

ભગવન્ ! અપ્કાયિક પર્યાપ્ત ઓર અપર્યાપ્ત મેં સે કૌન કિસસે અલ્પ, બહુત, તુલ્ય યા વિશેષાધિક હૈં ? ભગવાન્ ઉત્તર દેતે હૈં—હે

સકાયિક પર્યાપ્ત અને અપર્યાપ્તનું અલ્પ બહુત્વ—ભગવન્ ! આ સકાયિક પર્યાપ્ત અને અપર્યાપ્ત જીવોમાંથી કોણ કોનાથી અલ્પ, વધુ, તુલ્ય અથવા વિશેષાધિક છે ?

ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે કે—હે ગૌતમ ! સૌથી ઓછા સકાયિક અપર્યાપ્તિક છે, તેના કરતા સકાયિક પર્યાપ્તિક સંખ્યાત ગણા છે.

હે ભગવન્ ! પૃથ્વીકાયિક પર્યાપ્ત અને અપર્યાપ્ત જીવોમાંથી કોણ કોનાથી અલ્પ, વધુ, તુલ્ય અથવા વિશેષાધિક છે ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે—હે ગૌતમ ! બધાથી ઓછા પૃથ્વીકાયિક અપર્યાપ્ત છે, તેમની અપેક્ષાએ પૃથ્વીકાયિક પર્યાપ્ત સંખ્યાત ગણા છે.

મધ્યે 'કયરે કયરેહિતો' કતરે કતરેભ્યઃ, 'અપ્પા વા, વહુયા વા, તુલ્લા વા, વિસેસાહિયા વા ?' અલ્પા વા, વહુકા વા, તુલ્યા વા, વિશેષાધિકા વા ભવન્તિ ? ભગવાન્ ઉત્તરયતિ—'ગોયમા ! સવ્વત્થોવા આઝ્ઝાઝ્યા અપજ્જત્તગા' હે ગૌતમ ! સર્વસ્તોકાઃ અપ્કાયિકાઃ અપર્યાપ્તકા ભવન્તિ તેણં પર્યાપ્તકનિશ્રયા ઉત્પાદાત્, તેભ્યઃ 'આઝ્ઝાઝ્યા પજ્જત્તગા સંખેજ્જગુણા' અપ્કાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ સંખ્યેયગુણા ભવન્તિ તેણામ પર્યાપ્તકાશ્રયત્વાત્, 'एएसि णं भंते ! तेउकाइयाणं पज्जत्तापज्जत्ताणं' હે ભદન્ત ! એતેણં સ્વલ્પ તેજસ્કાયિકાનાં પર્યાપ્તાપર્યાપ્તાનાં મધ્યે 'કયરે કયરેહિતો' કતરે કતરેભ્યઃ 'અપ્પા વા, વહુયા વા, તુલ્લા વા, વિસેસાહિયા વા ?' અલ્પા વા, વહુકા વા, તુલ્યા વા, વિશેષાધિકા વા ભવન્તિ ? ભગવાન્ ! ઉત્તરયતિ—'ગોયમા ! સવ્વત્થોવા તેઝ્ઝાઝ્યા અપજ્જત્તગા' હે ગૌતમ ! સર્વસ્તોકાઃ—સર્વેભ્યોઽલ્પાઃ તેજસ્કાયિકા અપર્યાપ્તકા ભવન્તિ પૂર્વોક્તરીત્યાઽપર્યાપ્તાનાં પર્યાપ્તનિશ્રયોત્પાદાત્ તેભ્યઃ 'તેઝ્ઝાઝ્યા પજ્જત્તગા સંખેજ્જગુણા' તેજસ્કાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ સંખ્યેયગુણાઃ ભવન્તિ પ્રાગુક્તયુક્તે તેણામપર્યાપ્તકા-ગૌતમ ! અપ્કાયિક અપર્યાપ્ત સવમે થોડે હૈં, ક્યોંકિ વે પર્યાપ્તકોં કે આશ્રય સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં । અપ્કાયિક પર્યાપ્ત ઉનસે સંખ્યાતગુણા અધિક હૈં, ક્યોંકિ વે અપર્યાપ્તોં કે આધાર હૈં । ભગવન્ ! તેજસ્કાયિક પર્યાપ્ત ઔર અપર્યાપ્ત જીવોં મેં સે કૌન કિસસે અલ્પ, વહુત, તુલ્ય યા વિશેષાધિક હૈં ? ભગવાન ઉત્તર દેતે હૈં—હે ગૌતમ ! તેજસ્કાયિક અપર્યાપ્તક સવ સે કમ હૈં, ક્યોંકિ પર્યાપ્તકોં કે આશ્રય સે હી અપર્યાપ્તકોં કા ઉત્પાદ હોતા હૈં । ઇનકી અપેક્ષા તેજસ્કાયિક પર્યાપ્ત સંખ્યાતગુણા હૈં, ક્યોંકિ પહેલે કહે અનુસાર વે અપર્યાપ્તકોં કે આશ્રય ભૂત હૈં ।

હે ભગવન્ અપ્કાયિક પર્યાપ્ત અને અપર્યાપ્તોમાથી કેણુ કેનાથી અલ્પ થણુ, તુલ્ય અગર વિશેષાધિક છે ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે :—હે ગૌતમ ! અપ્કાયિક અપર્યાપ્ત બધાથી થોડા છે, કેમકે તેઓ પર્યાપ્તોના આશ્રયથી ઉત્પન્ન થાય છે. અપ્કાયિક પર્યાપ્ત તેમનાથી સખ્યાત થણુ અધિક છે, કેમકે તેઓ અપર્યાપ્તોના આધાર છે

હે ભગવન્ ! તેજસ્કાયિક પર્યાપ્ત અને અપર્યાપ્ત બધોમાથી કેણુ કેનાથી અલ્પ, અધિક, તુલ્ય અગર વિશેષાધિક છે ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે—હે ગૌતમ ! તેજસ્કાયિક અપર્યાપ્તક બધાથી ઓછા છે, કેમકે પર્યાપ્તોના આશ્રયથીજ અપર્યાપ્તોની ઉત્પત્તિ થાય છે. તેમની અપેક્ષાએ તેજસ્કાયિક પર્યાપ્ત સખ્યાત થણુ છે કેમકે આગળ કહ્યા પ્રમાણે તેઓ અપર્યાપ્તોના આશ્રય ભૂત છે,

ધારત્વાત્ ‘एएसि णं वाउकाइयाणं पज्जत्तापज्जत्ताणं’ हे भदन्त ! एतेषां खलु वायुकायिकानां पर्याप्तापर्याप्तानां मध्ये ‘कयरे कयरेहिंतो’ कतरे कतरेभ्यः ‘अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ?’ अल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा विशेषाधिका वा भवन्ति ? भगवान् उत्तरयति—‘गोयमा !’ हे गौतम ! ‘सव्वत्थोवा वाउकाइया अपज्जत्तगा’ सर्वस्तोकाः वायुकायिकाः अपर्याप्तका भवन्ति अत्रापि सैत्र युक्तिरवसेया तेभ्यः ‘वाउकाइया पज्जत्तगा संखेज्जगुणा’ वायुकायिकाः पर्याप्तकाः संख्येयगुणा भवन्ति, ‘एएसि णं भंते ! वणस्सइकाइयाणं’ हे भदन्त ! एतेषां खलु वनस्पतिकायिकानाम् ‘पज्जत्तापज्जत्ताणं’ पर्याप्तापर्याप्तानां मध्ये ‘कयरे कयरेहिंतो’ कतरे कतरेभ्यः ‘अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ?’ अल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा भवन्ति ? भगवान् उत्तरयति—‘गोयमा ! सव्वत्थोवा वणस्सइकाइया अपज्जत्तगा ?’ हे गौतम ! सर्वस्तोकाः—सर्वेभ्योऽल्पाः वनस्पतिकायिकाः अपर्याप्तका भवन्ति प्रागुक्तयुक्तेः तेभ्यो—‘वणस्सइकाइया पज्जत्तगा संखेज्जगुणा’ वनस्पतिकायिकाः पर्याप्तकाः संख्येयगुणा भवन्ति ‘एएसि णं भंते तसकाइयाणं पज्जत्तापज्जत्ताणं’ हे भदन्त ! एतेषां खलु त्रसकायिकानाम् द्वीन्द्रियादीनाम् पर्याप्तापर्याप्तानां मध्ये ‘कयरे कयरेहिंतो’ कतरे कतरेभ्यः ‘अप्पा वा, बहुया वा तुल्ला

हे भगवन् ! इन वायुकायिक पर्याप्त और अपर्याप्त जीवों में से कौन किससे अल्प, बहुत, तुल्य या विशेषाधिक हैं ? भगवान् ! उत्तर देते हैं—हे गौतम ! अपर्याप्त वायुकायिक सब से कम हैं, पर्याप्त वायुकायिक उनसे संख्यातगुणा अधिक हैं ।

भगवन् ! इन वनस्पतिकायिक पर्याप्तक और अपर्याप्तक जीवों में से कौन किससे अल्प, बहुत, तुल्य या विशेषाधिक हैं ? भगवान् उत्तर देते हैं—हे गौतम ! अपर्याप्त वनस्पतिकायिक सब से कम हैं, पर्याप्तक वनस्पतिकायिक उनसे संख्यातगुणा अधिक हैं ।

હે ભગવન્ ! આ વાયુકાયિક પર્યાપ્ત અને અપર્યાપ્ત જીવોમાંથી કોણ કોનાથી અલ્પ, ઘણા, તુલ્ય અગર વિશેષાધિક છે ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે—હે ગૌતમ ! અપર્યાપ્ત વાયુકાયિક બધાથી ઓછા છે, પર્યાપ્ત વાયુકાયિક તેમનાથી સંખ્યાત ગણા અધિક છે.

હે ભગવન્ આ વનસ્પતિકાયિક પર્યાપ્તક અને અપર્યાપ્તક જીવોમાંથી કોણ કોનાથી અલ્પ, ઘણા, તુલ્ય અગર વિશેષાધિક છે ?

શ્રી ભગવન્ ! ઉત્તર આપે છે—હે ગૌતમ ! અપર્યાપ્તક વનસ્પતિકાયિક બધાથી ઓછા છે, પર્યાપ્તક વનસ્પતિકાયિક તેમનાથી અસંખ્યાત ગુણા અધિક છે.

વા, વિશેષાદિયા વા' અલ્પા વા, વહુકા વા, તુલ્યા વા, વિશેષાધિકા વા ભવન્તિ ? ભગવાન્ ઉત્તરયતિ—'ગોયમા !' હે ગૌતમ ! 'સવ્વત્થોવા તસકાદ્યા પજ્જત્તગા' સર્વસ્તોકાઃ—સર્વેભ્યોડલ્પાઃ ત્રસકાયિકાઃ દ્વીન્દ્રિયાદયઃ પર્યાપ્તકા ભવન્તિ તેષાં તથા સ્વાભાવત્વાત્ તેભ્યઃ 'અપજ્જત્તગા અસંખેજ્જગુણા' અપર્યાપ્તકાસ્ત્રસકાયિકાઃ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—'एएसि णं भंते ! सकादयाणं पुढवि-कादयाणं' હે ભદન્ત ! એતેષાં સ્વલુ સકાયિકાનાં પૃથિવીકાયિકાનામ્ 'આડકાદ્યાણં' અપ્કાયિકાનામ્, 'તેડકાદ્યાણં' તેજસ્કાયિકાનામ્, 'વાડકાદ્યાણં' વાયુકાયિકાનામ્ 'વણસ્સડકાદ્યાણં' વનસ્પતિકાયિકાનામ્ 'તસકાદ્યાણ ય' ત્રસકાયિકાનાશ્ચ દ્વીન્દ્રિયાદીનામ્, 'પજ્જત્તાપજ્જત્તાણં' પર્યાપ્તાપર્યાપ્તાનાં મધ્યે 'કયરે કયરેહિંતો' કતરે કતરેભ્યઃ 'અપ્પા વા, વહુયા વા, તુલ્યા વા, વિશેષાદિયા વા' અલ્પા વા, વહુકા વા, તુલ્યા વા, વિશેષાધિકા વા ભવન્તિ ? ભગવાન્ ઉત્તરયતિ—'ગોયમા !' હે ગૌતમ ! 'સવ્વત્થોવા તસકાદ્યા પજ્જત્તગા' સર્વસ્તોકાઃ

હે ભગવન્ ! ત્રસકાયિક પર્યાપ્ત ઔર અપર્યાપ્ત જીવોં મેં કૌન કિસ્સે અલ્પ, વહુત, તુલ્ય યા વિશેષાધિક હેં ? ભગવાન્ ઉત્તર દેતે હેં—હે ગૌતમ ! સવસે અલ્પ પર્યાપ્તક ત્રસકાયિક હેં, કયોંકિ ઉનકા એસા હી સ્વભાવ હૈ, ઉનકી અપેક્ષા અપર્યાપ્તક ત્રસકાયિક અસંખ્યાત ગુણા અધિક હેં ।

ગૌતમસ્વામી ! પુનઃ પ્રશ્ન કરતે હેં—હે ભગવન્ ! ઇન સકાયિક, પૃથ્વીકાયિક, અપ્કાયિક, તેજસ્કાયિક, વાયુકાયિક, વનસ્પતિકાયિક, ઔર દ્વીન્દ્રિયાદિ ત્રસકાયિક જીવોં કે પર્યાપ્તોં ઔર અપર્યાપ્તોં મેં કૌન કિસ્સે અલ્પ, વહુત, તુલ્ય યા વિશેષાધિક હૈ ? ભગવાન્ ઉત્તર દેતે હેં—ગૌતમ ! ત્રસકાયિક પર્યાપ્ત સ્વ સે કમ હેં, ઉનકી અપેક્ષા ત્રસકાયિક અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગુણા હેં, કયોંકિ અપર્યાપ્ત દ્વીન્દ્રિ-

હે ભગવન્ ! ત્રસકાયિક પર્યાપ્ત અને અપર્યાપ્ત જીવોંમાં કોણ કોનાથી અલ્પ થણા, તુલ્ય અગર વિશેષાધિક છે ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે—હે ગૌતમ ! બધાથી ઓછા પર્યાપ્ત ત્રસકાયિક છે, કેમકે તેમનો તેવોજ સ્વભાવ છે, તેમની અપેક્ષાએ અપર્યાપ્ત ત્રસકાયિક અસંખ્યાત ગણા અધિક છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી ફરી પ્રશ્ન કરે છે—ભગવન્ આ સકાયિક, પૃથ્વીકાયિક, અપ્કાયિક, તેજસ્કાયિક, વાયુકાયિક, વનસ્પતિકાયિક અને જે દ્વીન્દ્રિયાદિ ત્રસકાયિક જીવોના પર્યાપ્તો અને અપર્યાપ્તોમાં કોણ કોનાથી. અધિક, અલ્પ તુલ્ય અગરતો વિશેષાધિક છે ?

—સર્વેભ્યોઽલ્પાસ્રસકાયિકાઃ પર્યાપ્તકા ભવન્તિ નિગોદસ્થાનન્તત્વાત્ તેભ્યઃ ‘તસ-
કાઈયા અપજ્જત્તગા અસંખેજ્જગુણા’ ત્રસકાયિકાઃ અપર્યાપ્તકાઃ અસંખયેયગુણા
ભવન્તિ દ્વીન્દ્રિયાદીનામ પર્યાપ્તાનાં પર્યાપ્ત દ્વીન્દ્રિયાદિભ્યોઽસંખયેયગુણત્વાત્ તેભ્યઃ
‘તેઽકાઈયા અપજ્જત્તગા અસંખેજ્જગુણા’ તેજસ્કાયિકાઃ અપર્યાપ્તકાઃ અસંખયેય-
ગુણા ભવન્તિ અસંખયેયલોકાકાશપ્રદેશપ્રમાણત્વાત્ તેભ્યઃ ‘પુઢવિકાઈયા અપ-
જ્જત્તગા વિસેસાહિયા’ પૃથિવીકાયિકા અપર્યાપ્તકા વિશેષાધિકા ભવન્તિ તેષાં
પ્રચુરાધિકત્વાત્ તેભ્યઃ ‘આઽકાઈયા અપજ્જત્તગા વિસેસાહિયા’ અપ્કાયિકાઃ
અપર્યાપ્તકા વિશેષાધિકા ભવન્તિ તેષાં પ્રચુરતરાધિકત્વાત્ તેભ્યો ‘વાઽકાઈયા
અપજ્જત્તગા વિસેસાહિયા’ વાયુકાયિકાઃ અપર્યાપ્તકા વિશેષાધિકા ભવન્તિ, તેભ્યઃ
‘તેઽકાઈયા પજ્જત્તગા સંખેજ્જગુણા’ તેજસ્કાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ સંખયેયગુણા
ભવન્તિ સૂક્ષ્મેષુ અપર્યાપ્તેભ્યઃ પર્યાપ્તાનાં સંખયેયગુણત્વાત્ તેભ્યઃ ‘પુઢવિકાઈયા
પજ્જત્તા વિસેસાહિયા’ પૃથિવીકાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ વિશેષાધિકાઃ ભવન્તિ અપ-
ર્યાપ્તેભ્યઃ પર્યાપ્તાનાં વિશેષાધિકત્વાત્ તેભ્યઃ ‘આઽકાઈયા પજ્જત્તગા વિસેસા-

યાદિ પર્યાપ્ત દ્વીન્દ્રિય આદિ સે અસંખ્યાતગુણા હૈં । તેજસ્કાય કે અપ-
ર્યાપ્ત ઉનસે ઢી અસંખ્યાતગુણા અધિક હૈં, ક્યોંકિ વે અસંખ્ય લોકા-
કાશોં કે પ્રદેશોં કે બરાબર હૈં । પૃથિવીકાય કે અપર્યાપ્ત ઉનસે ઢી
વિશેષાધિક હૈં, ક્યોંકિ ઉનકી આયુ અધિક હોતી હૈ । પૃથ્વીકાય
કે અપર્યાપ્તકોં કી અપેક્ષા અપ્કાય કે અપર્યાપ્ત વિશેષાધિક હૈં,
ક્યોંકિ વે વહુત અધિક હોતે હૈં । વાયુકાય કે અપર્યાપ્તક ઉનસે
વિશેષાધિક હૈં, તેજસ્કાય કે પર્યાપ્ત ઉનસે સંખ્યાતગુણિત હૈં । ક્યોં-
કિ સૂક્ષ્મ જીવોં ઢેં અપર્યાપ્તોં કી અપેક્ષા પર્યાપ્ત સંખ્યાતગુણા હૈં ।
પૃથ્વીકાય કે પર્યાપ્ત ઉનસે ઢી વિશેષાધિક હૈં, ક્યોંકિ અપર્યાપ્તોં
કી અપેક્ષા પર્યાપ્ત વિશેષાધિક હૈં । અપ્કાય કે પર્યાપ્ત ઉનસે ઢી

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે—ગૌતમ ! ત્રસકાયિક પર્યાપ્ત અધાથી ઓછા
છે, તેમની અપેક્ષાએ ત્રસકાયિક અપર્યાપ્ત અસંખ્યાત ગણા છે, કેમકે અપ-
પ્ત દ્વીન્દ્રિયાદિ પર્યાપ્ત દ્વીન્દ્રિય આદિથી અસંખ્યાત ગુણા છે, તેજસ્કાયના
અપર્યાપ્ત તેમનાથી પણ અસંખ્યાત ગણા અધિક છે, કેમકે તેઓ અસંખ્યાત
લોકાકાશના પ્રદેશોની બરાબર છે. પૃથ્વીકાયના અપર્યાપ્તક તેમનાથી પણ
વિશેષાધિક છે, કેમકે તેમનુ આયુષ્ય અધિક હોય છે. પૃથ્વીકાયના અપ-
ર્યાપ્તોની અપેક્ષાએ જળકાયના અપર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે, કેમકે તેઓ ઘણા
વધારે થાય છે. વાયુકાયના અપર્યાપ્તક તેમનાથી વિશેષાધિક છે. તેજસ્કાયના
પર્યાપ્ત તેમનાથી સંખ્યાત ગુણિત છે, કેમકે સૂક્ષ્મ જીવોમાં અપર્યાપ્તની

હિયા' અપ્કાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ વિશેષાધિકા ભવન્તિ પ્રાગુક્તયુક્તેઃ, તેભ્યઃ 'વાડ-
કાઈયા પજ્જત્તા વિસેસાહિયા' વાયુકાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ વિશેષાધિકા ભવન્તિ
તેભ્યો—'વળસ્સઙ્કાઈયા અપજ્જત્તા અણંતગુણા' વનસ્પતિકાયિકા અપર્યાપ્તકા
અનન્તગુણા ભવન્તિ તેષામનન્તગુણત્વાત્ તેભ્યઃ 'સકાઈયા અપજ્જત્તગા વિસેસા-
હિયા' સકાયિકાઃ અપર્યાપ્તકા વિશેષાધિકા ભવન્તિ તત્ર દ્વીન્દ્રિયાદીનાં સત્ત્વાત્,
તેભ્યો 'વળસ્સઙ્કાઈયા પજ્જત્તગા સંઘેજ્જગુણા' વનસ્પતિકાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ
સંઘયેયગુણા ભવન્તિ તેભ્યઃ 'સકાઈયા પજ્જત્તગા વિસેસાહિયા' સકાયિકાઃ
પર્યાપ્તકાઃ વિશેષાધિકા ભવન્તિ, તેભ્યઃ 'સકાઈયા વિસેસાહિયા' સકાયિકા
વિશેષાધિકા ભવન્તિ, પ્રાગુક્તયુક્તેરિત્યાશયઃ ॥સૂ. ૫॥

સૂક્ષ્મવાદરકાયદ્વારવક્તવ્યતા—

મૂલમ્—एएसि णं भंते ! सुहुमाणं सुहुमपुढविकाइयाणं
सुहुम आउकाइयाणं सुहुमतेउकाइयाणं, सुहुमवाउकाइयाणं,
सुहुमवणस्सइकाइयाणं, सुहुमनिओयाणं कयरे कयरेहिंतो
अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ? गोयमा !
सबत्थोवा सुहुम तेउकाइया, सुहुमपुढविकाइया विसेसाहिया,
सुहुमआउकाइया विसेसाहिया, सुहुमवाउकाइया विसेसाहिया,
विशेषाधिक हैं, इसका कारण पहले कहा जा चुका है । वायुकाय के
पर्याप्त उनसे भी विशेषाधिक हैं । वनस्पतिकाय के अपर्याप्त उनकी
अपेक्षा अनन्तगुणा हैं । सकायिक अपर्याप्त उनसे भी विशेषाधिक
हैं, क्योंकि सकायिकों में द्वीन्द्रिय आदि सबका समावेश होता है ।
वनस्पतिकाय के पर्याप्त उनसे भी संख्यातगुणा अधिक हैं । पर्याप्त
सकायिक उनसे विशेषाधिक हैं । सकायिक जीव उनसे भी विशेषा-
धिक है, इसका कारण पूर्ववत् समझ लेना चाहिए ।

અપેક્ષાએ પર્યાપ્ત સંખ્યાત ગણા છે. પૃથ્વીકાયના પર્યાપ્ત તેમનાથી પણ
વિશેષાધિક છે, કેમકે અપર્યાપ્તોની અપેક્ષાએ પર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે. જળકાયના
પર્યાપ્ત તેમનાથી વિશેષાધિક છે. તેનું કારણ આગળ કહેવાઈ ગયેલું છે.
વાયુકાયના પર્યાપ્ત તેમનાથી વિશેષાધિક છે. વનસ્પતિકાયના અપર્યાપ્ત તેમની
અપેક્ષાએ અનન્ત ગણા છે સકાયિક અપર્યાપ્ત તેમનાથી પણ વિશેષાધિક છે.
કેમકે સકાયિકોમાં દ્વીન્દ્રિય આદિ બધાનોય સમાવેશ થાય છે. વનસ્પતિકાયના
પર્યાપ્ત તેમનાથી પણ અસંખ્યાત ગણા અધિક છે. પર્યાપ્ત સકાયિક ૭૫
તેમનાથી પણ વિશેષાધિક છે તેનું કારણ પૂર્વવત્ સમજ લેવું જોઈએ ॥ ૫ ॥

सुहुमनिगोदा असंखेज्जगुणा, सुहुमवणस्सइकाइया अणंतगुणा,
सुहुमा विसेसाहिया । एएसि णं भंते ! अपज्जत्तगाणं सुहुम-
पुढवि अपज्जत्तगाणं सुहुमआउअपज्जत्तगाणं सुहुमतेउअपज्ज-
त्तगाणं सुहुमवाउअपज्जत्तगाणं सुहुमवणस्सइअपज्जत्तगाणं
सुहुमनिगोदा अपज्जत्ताण य कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा,
बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ? गोयमा ! सव्वत्थोवा
सुहुमतेउअपज्जत्तया सुहुमपुढवि अपज्जत्तया विसेसाहिया, ∴
सुहुमआउकाइया अपज्जत्तया विसेसाहिया, सुहुमवाउ-
काइया अपज्जत्तया विसेसाहिया, सुहुमनिगोदा अपज्ज-
त्तया असंखेज्जगुणा, सुहुमवणस्सइकाइया अपज्जत्तया अणंत-
गुणा, सुहुमा अपज्जत्तया विसेसाहिया, एएसि णं भंते ! सुहुम-
पज्जत्तयाणं सुहुमपुढविकाइया पज्जत्तयाणं सुहुमआउकाइया
पज्जत्तयाणं सुहुमतेउकाइया पज्जत्तयाणं सुहुमवाउकाइय-
पज्जत्तयाणं सुहुमवणस्सइकाइय पज्जत्तयाणं सुहुमनिगोद पज्ज-
त्तयाण य कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा,
विसेसाहिया वा ? गोयमा सव्वत्थोवा सुहुमतेउकाइया
पज्जत्तया, सुहुमपुढविकाइया पज्जत्तया विसेसाहिया,
सुहुमआउकाइया पज्जत्तया विसेसाहिया, सुहुमवाउकाइया
पज्जत्तया विसेसाहिया सुहुमनिगोदा पज्जत्तया, असंखे-
ज्जगुणा, सुहुमवणस्सइकाइया पज्जत्तया अणंतगुणा, सुहुम-
पज्जत्तगा विसेसाहिया, एएसि णं भंते ! सुहुमाणं पज्जत्ता-
पज्जत्ताणं कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला
वा, विसेसाहिया वा ? गोयमा ! सव्वत्थोवा सुहुमअपज्जत्ता-
सुहुमपज्जत्तगा संखेज्जगुणा, एएसि णं भंते ! सुहुमपुढविकाइ-
याणं पज्जत्तापज्जत्ताणं कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा, बहुया वा,

तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ? गोयमा ! सव्वत्थोवा सुहुमपुढवि-
 काइया अपज्जत्तया सुहुमपुढविकाइया पज्जत्तया संखेज्जगुणा,
 एएसि णं भंते ! सुहुमआउकाइयाणं पज्जत्तापज्जत्ताणं कयरे
 कयरेहिंतो अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ?
 गोयमा ! सव्वत्थोवा सुहुम आउकाइया अपज्जत्तगा, सुहुमा
 आउकाइया पज्जत्तगा संखेज्जगुणा, एएसि णं भंते ! सुहुम-
 तेउकाइयाणं पज्जत्तापज्जत्ताणं कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा,
 बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ? गोयमा ! सव्वत्थोवा
 सुहुमतेउकाइया अपज्जत्तया सुहुमतेउकाइया पज्जत्तगा, संखे-
 ज्जगुणा, एएसि णं भंते ! सुहुमवाउकाइयाणं अपज्जत्तापज्ज-
 त्तगाणं कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसे-
 साहिया वा ? गोयमा ! सव्वत्थोवा सुहुमवाउकाइया अपज्ज-
 त्तया, वाउकाइया पज्जत्तया संखेज्जगुणा, एएसि णं भंते !
 सुहुमवणस्सइकाइयाणं पज्जत्तापज्जत्ताणं कयरे कयरेहिंतो
 अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ? गोयमा !
 सव्वत्थोवा सुहुमवणस्सइकाइया अपज्जत्तया, सुहुमवणस्सइ-
 काइया पज्जत्तगा संखेज्जगुणा, एएसि णं भंते ! सुमहुनिगो-
 याणं पज्जत्तअपज्जत्ताणं कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा, बहुया वा,
 तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ? गोयमा ! सव्वत्थोवा सुहुमनिगोया
 अपज्जत्तगा, सुहुमनिगोया पज्जत्तगा संखेज्जगुणा, एएसि णं
 भंते ! सुहुमाणं सुहुमपुढविकाइयाणं सुहुमआउकाइयाणं
 सुहुमतेउकाइयाणं, सुहुमवाउकाइयाणं सुहुमवणस्सइकाइ-
 याणं सुहुमनिगोदाणय पज्जत्तापज्जत्ताणं कयरे कयरेहिंतो
 अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ? गोयमा !
 सव्वत्थोवा सुहुमतेउकाइया अपज्जत्तगा सुहुमपुढविकाइया
 अपज्जत्तगा विसेसाहिया, सुहुमआउकाइया अपज्जत्तया विसे-

साहिया, सुहुमवाउकाइया अपज्जत्तगा विसेसाहिया, सुहुम-
तेउकाइया अपज्जत्तया संखेज्जगुणा, सुहुमपुढविकाइया पज्जत्तया
विसेसाहिया सुहुमभाउकाइया पज्जत्तगा विसेसाहिया, सुहुम-
वाउकाइया पज्जत्तगा विसेसाहिया, सुहुमनिगोदा अपज्जत्तगा
असंखेज्जगुणा, सुहुमनिगोदा पज्जत्तया संखेज्जगुणा, सुहुम-
वणस्सइकाइया अपज्जत्तगा अणंतगुणा, सुहुमअपज्जत्तया
विसेसाहिया, सुहुमवणस्सइकाइया पज्जत्तगा संखेज्जगुणा,
सुहुमपज्जत्तगा विसेसाहिया, सुहुमा विसेसाहिया ॥सू. ६।

छाया-एतेषां खलु भदन्त ! सूक्ष्माणां, सूक्ष्मपृथिवीकायिकानाम्, सूक्ष्मा-
ष्कायिकानाम्, सूक्ष्मतेजस्कायिकानाम्, सूक्ष्मवायुकायिकानाम्, सूक्ष्मवन-
स्पतिकायिकानाम्, सूक्ष्मनिगोदानाम् कतरे कतरेभ्योऽल्पा वा, बहुका वा,
तुल्या वा, विशेषाधिका वा ? गौतम ! सर्वस्तोकाः सूक्ष्मतेजस्कायिकाः, सूक्ष्म-
पृथिवीकायिका विशेषाधिकाः, सूक्ष्माष्कायिका विशेषाधिकाः, सूक्ष्मवायुका-

सूक्ष्मवादरकायद्वार

शब्दार्थ-(एएसि णं भंते !) हे भगवन् ! इन (सुहुमाणं) सूक्ष्म
(सुहुम पुढविकाइयाणं) सूक्ष्म पृथिवीकायिक (सुहुम आउकाइयाणं)
सूक्ष्म अप्कायिक (सुहुम तेउकाइयाणं) सूक्ष्म तेजस्कायिक (सुहुम
वाउकाइयाणं) सूक्ष्म वायुकायिक (सुहुम वणस्सइकाइयाणं) सूक्ष्म
वनस्पतिकायिक (सुहुम निओयाणं) सूक्ष्म निगोदों में से (कयरे कय-
रेहिंतो) कौन किससे (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया
वा ?) अल्प, बहुत, तुल्य अथवा विशेषाधिक हैं ? (गोयमा) हे
गौतम (सच्चत्थोवा सुहुम तेउकाइया) सब से कम सूक्ष्म तेजस्का-

सूक्ष्म वादर कायद्वार

शब्दार्थ-(एएसिणं भंते !) भगवन् ! आ (सुहुमाणं) सूक्ष्म (सुहुमपुढवि-
काइयाणं) सूक्ष्म पृथ्वीकायिक (सुहुम आउकाइयाणं) सूक्ष्म अप्कायिक (सुहुम तेउ
काइयाणं) सूक्ष्म तेजस्कायिक (सुहुम वाउकाइयाणं) सूक्ष्म वायुकायिक (सुहुम वण-
स्सइ काइयाणं) सूक्ष्म वनस्पतिकायिक (सुहुम निओयाणं) सूक्ष्म निगोदोभाधी
(कयरे कयरेहिंतो) के।ए। के।नाथी (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा ?)
अल्प, बहुत, तुल्य अथवा विशेषाधिक छे ? (गोयमा !) हे गौतम ! (सच्च
त्थोवा सुहुम तेउकाइया) पाधाथी आधा सूक्ष्म तेजस्कायिक छे (सुहुम पुढवि

यिकाः विशेषाधिकाः, सूक्ष्मनिगोदा असंख्येयगुणाः, सूक्ष्मवनस्पतिकायिका अनन्तगुणा, सूक्ष्मा विशेषाधिकाः, एतेषां खलु भदन्त ! सूक्ष्मापर्याप्तकानां सूक्ष्मपृथिवीकायिकाऽपर्याप्तकानां, सूक्ष्माष्कायिकाऽपर्याप्तकानां, सूक्ष्मतेजस्कायिकाऽपर्याप्तकानां. सूक्ष्मवायुकायिकापर्याप्तकानां, सूक्ष्मवनस्पतिकायिकाऽपर्याप्तकानां, सूक्ष्मनिगोदाऽपर्याप्तकानां च कतरे कतरेभ्योऽल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा ? गौतम ! सर्वस्तोकाः सूक्ष्मतेजस्कायिकाऽपर्या-

धिक हैं (सुहुम पुढविकाइया विसेसाहिया) सूक्ष्म पृथिवीकायिक विशेषाधिक हैं (सुहुम आउकाइया विसेसाहिया) सूक्ष्म अष्कायिक विशेषाधिक हैं (सुहुम वाउकाइया विसेसाहिया) सूक्ष्म वायुकायिक विशेषाधिक हैं (सुहुम निगोदा असंखेज्जगुणा) सूक्ष्म निगोद असंख्यात गुणा हैं (सुहुम वणस्सइकाइया अणंतगुणा) सूक्ष्म वनस्पतिकायिक अनन्तगुणा हैं (सुहुमा विसेसाहिया) सूक्ष्म जीव विशेषाधिक हैं ।

(एएसि णं भंते ! सुहुम अपज्जत्ताणं) हे भगवन ! इन सूक्ष्म अपर्याप्त (सुहुम पुढविकाइया अपज्जत्ताणं) सूक्ष्म पृथिवीकाय के अपर्याप्त (सुहुम आउकाइय अपज्जत्ताणं) सूक्ष्म अष्काय के अपर्याप्त (सुहुम तेउकाइय अपज्जत्ताणं) सूक्ष्म तेजस्कायिक के अपर्याप्त (सुहुम वाउकाइय अपज्जत्ताणं) सूक्ष्म वायुकाय के अपर्याप्त (सुहुम वणस्सइकाइय अपज्जत्ताणं) (सूक्ष्म वनस्पतिकाय के अपर्याप्त (सुहुम निगोदा पज्जत्ताण य) और सूक्ष्म निगोद के अपर्याप्तों में (कयरे) कौन (कयरेहिंतो) किससे (अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा विसेसाहिया वा?)

काइया विसेसाहिया) सूक्ष्म पृथ्वीकायिक विशेषाधिक छे (सुहुम आउकाइया विसेसाहिया) सूक्ष्म अष्कायिक विशेषाधिक छे (सुहुमवाउकाइया विसेसाहिया) सूक्ष्म वायुकायिक विशेषाधिक छे (सुहुम निगोदा असंखेज्ज गुणा) सूक्ष्म निगोद अत्रा-त्थात गण्ठा छे (सुहुम वणस्सइकाइया अणंतगुणा) सूक्ष्म वनस्पतिकायिक अनंत गण्ठा छे (सुहुमा विसेसाहिया) सूक्ष्म ७५ विशेषाधिक छे.

(एएसिणं भंते ! सुहुम अपज्जत्ताणं) हे भगवन ! आ सूक्ष्म अपर्याप्त (सुहुम पुढविकाइय अपज्जत्ताण) सूक्ष्म पृथ्वीकायना अपर्याप्त (सुहुम आउकाइय अपज्जत्ताण) सूक्ष्म अष्कायना अपर्याप्त (सुहुम तेउकाइय अपज्जत्ताणं) सूक्ष्म तेजस्कायना अपर्याप्त (सुहुम वाउकाइय अपज्जत्ताणं) सूक्ष्म वायुकायना अपर्याप्त (सुहुम वणस्सइकाइय अपज्जत्ताणं) सूक्ष्म वनस्पतिना अपर्याप्त (सुहुम निगोदा पज्जत्ताणं य) सूक्ष्म निगोदना अपर्याप्तोभांथी (कयरे कयरेहिंतो) डेण्ण डेण्णाथी (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा) अट्ठ, धण्ण, तुट्ठ अगार

प्तकाः, सूक्ष्मपृथिवीकायिकाऽपर्याप्तकाः विशेषाधिकाः, सूक्ष्माष्कायिकाऽपर्याप्तका विशेषाधिकाः, सूक्ष्मवायुकायिकाऽपर्याप्तका विशेषाधिकाः, सूक्ष्मनिगोदाऽपर्याप्तका असंख्येयगुणाः, सूक्ष्मवनस्पतिकायिकाऽपर्याप्तका अनन्तगुणाः, सूक्ष्माः अपर्याप्तका विशेषाधिकाः, एतेषां खलु भदन्त ! सूक्ष्मपर्याप्तकानां, सूक्ष्मपृथिवीकायिकानां पर्याप्तकानाम्, सूक्ष्माष्कायिकानां पर्याप्तकानां, सूक्ष्मतेजस्कायिकानां पर्याप्तकानाम्, सूक्ष्मवायुकायिकानां पर्याप्तकानां, सूक्ष्मवनस्पतिकायिकानां पर्याप्तकानां, सूक्ष्मनिगोदपर्याप्तकानाञ्च कतरे कतरेभ्योऽल्पा

अल्प, बहुत, तुल्य या विशेषाधिक हैं? (गोयमा) हे गौतम (सच्चत्थोवा सुहुम तेउकाइय अपज्जत्तया) सब से अल्प सूक्ष्म तेजस्कायिक के अपर्याप्त हैं (सुहुम पुढविकाइय अपज्जत्तया विसेसाहिया) सूक्ष्म पृथिवीकाय के अपर्याप्त विशेषाधिक हैं (सुहुम आउकाइया अपज्जत्तया विसेसाहिया) सूक्ष्म अष्काय के अपर्याप्त विशेषाधिक हैं (सुहुम वाउकाइया अपज्जत्तया विसेसाहिया) सूक्ष्म वायुकायिक अपर्याप्त विशेषाधिक हैं (सुहुम निगोदा अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा) सूक्ष्म निगोद के अपर्याप्त असंख्यात गुणा हैं (सुहुम वणस्सइकाइया अपज्जत्तया अणंतगुणा) सूक्ष्म वनस्पतिकायिक अपर्याप्त अनन्त गुणा हैं (सुहुमा अपज्जत्तया विसेसाहिया) सूक्ष्म अपर्याप्त विशेषाधिक हैं ।

(एएसि णं भंते !) हे भगवन् ! इन (सुहुम पज्जत्तयाणं) सूक्ष्म पर्याप्त (सुहुम पुढविकाइयाणं पज्जत्ताणं) सूक्ष्म पृथिवीकायिक पर्याप्त (सुहुम आउकाइयाणं पज्जत्ताणं) सूक्ष्म अष्कायिक पर्याप्त (सुहुम तेउकाइयाणं पज्जत्ताणं) सूक्ष्म तेजस्कायिक पर्याप्त (सुहुम वाउका-

विशेषाधिक छे ? (गोयमा !) हे गौतम ! सच्चत्थोवा सुहुम तेउकाइया अपज्जत्तया) सौथी ओछा सूक्ष्म तेजस्कायना अपर्याप्त छे (सुहुम पुढविकाइय अपज्जत्तया विसेसाहिया) सूक्ष्म पृथ्वीकायना अपर्याप्त विशेषाधिक छे (सुहुम आउकाइया अपज्जत्तया विसेसाहिया) सूक्ष्म ञ्णकायना अपर्याप्त विशेषाधिक छे (सुहुम वाउकाइया अपज्जत्तया विसेसाहिया) सूक्ष्म वायुकायिक अपर्याप्त विशेषाधिक छे (सुहुम निगोदा अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा) सूक्ष्म निगोदना अपर्याप्त असंख्यात गणु छे (सुहुम वणस्सइकाइया अपज्जत्तया अणंतगुणा) सूक्ष्म वनस्पतिकायिक अपर्याप्त अनंत गणु छे (सुहुमा अपज्जत्तया विसेसाहिया) सूक्ष्म अपर्याप्त विशेषाधिक छे

(एएसिणं भंते) हे भगवन् ! आ (सुहुम पज्जत्तयाणं) सूक्ष्म पर्याप्त (सुहुम पुढविकाइयाणं पज्जत्ताणं) सूक्ष्म पृथ्वीकायिक पर्याप्त (सुहुम आउकाइयाणं पज्जत्ताणं) सूक्ष्म ञ्णकायिक पर्याप्त (सुहुम तेउकाइयाणं पज्जत्ताणं) सूक्ष्म तेजस्कायिक

वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा ? गौतम ! सर्वस्तोकाः सूक्ष्मतेज-
स्कायिकाः पर्याप्तकाः, सूक्ष्मपृथिवीकायिकाः पर्याप्तकाः विशेषाधिकाः, सूक्ष्मा-
प्कायिकाः पर्याप्तका विशेषाधिकाः, सूक्ष्मवायुकायिकाः पर्याप्तका विशेषा-
धिकाः, सूक्ष्मनिगोदाः पर्याप्तकाः असंख्येयगुणाः, सूक्ष्मवनस्पतिकायिकाः
पर्याप्तकाः अनन्तगुणा, सूक्ष्मपर्याप्तकाः विशेषाधिकाः, एतेषां खलु भदन्त !
सूक्ष्माणां पर्याप्तापर्याप्तानां कतरे कतरेभ्योऽल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा,

इय पज्जत्तयाणं) सूक्ष्म वायुकायिक पर्याप्त (सुहुम वणस्सइकाइय
पज्जत्तयाणं) सूक्ष्म वनस्पतिकायिक पर्याप्त (सुहुम निगोद पज्जत्ताणं)
सूक्ष्म निगोद के पर्याप्तों में (कयरे कयरेहिंतो) कौन किससे (अप्पा
वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा ?) अल्प, बहुत, तुल्य या
विशेषाधिक हैं ? (गोयमा) हे गौतम ! (सच्चत्थोवा सुहुम तेउका-
इया पज्जत्तया) सब से कम सूक्ष्म तेजस्कायिक पर्याप्त हैं (सुहुम
पुढविकाइया पज्जत्तया विसेसाहिया) सूक्ष्म पृथिवीकायिक पर्याप्त
विशेषाधिक हैं (सुहुम आउकाइया पज्जत्तया विसेसाहिया) सूक्ष्म
अप्कायिक पर्याप्त विशेषाधिक हैं (सुहुम वाउकाइया पज्जत्तया विसे-
साहिया) सूक्ष्म वायुकायिक पर्याप्त विशेषाधिक हैं (सुहुम निगोद
पज्जत्तया) सूक्ष्म निगोद के पर्याप्त (असंखेज्जगुणा) असंख्यातगुणा
हैं (सुहुम वणस्सइकाइय पज्जत्तया) सूक्ष्म वनस्पतिकाय के पर्याप्त
(अनंतगुणा) अनन्तगुणा हैं (सुहुमपज्जत्तया विसेसाहिया) सूक्ष्म
पर्याप्तक विशेषाधिक हैं ।

पर्याप्त (सुहुम वाउकाइयाणं पज्जत्ताणं) सूक्ष्म वायुकायिक पर्याप्त (सुहुम वणस्सइ
काइय पज्जत्ताणं) सूक्ष्म वनस्पतिकायिक पर्याप्त (सुहुम निगोद पज्जत्ताणं) सूक्ष्म
निगोदना पर्याप्तोभां (कयरे कयरेहिंतो) केणु केनाथी (अप्पा वा बहुया वा
तुल्ला वा विसेसाहिया वा) अल्प, धणु, तुल्य अगर विशेषाधिक छे ? (गोयमा)
हे गौतम ! (सच्चत्थोवा सुहुम तेउकाइया पज्जत्तया) अधाथी ओछा सूक्ष्म
तेजसायिक पर्याप्त छे (सुहुम पुढविकाइया पज्जत्तया विसेसाहिया) सूक्ष्म पृथिवी
कायिक पर्याप्त विशेषाधिक छे (सुहुम आउकाइया पज्जत्तया विसेसाहिया) सूक्ष्म
वायुकायिक पर्याप्त विशेषाधिक छे (सुहुम निगोद पज्जत्तया) सूक्ष्म निगोदना
पर्याप्त (असंखेज्जगुणा) असंख्यात गुणा छे (सुहुम वणस्सइकाइय पज्जत्तया)
सूक्ष्म वनस्पतिकायना पर्याप्त (अनंत गुणा) अनन्त गुणा छे (सुहुम पज्ज-
त्तया विसेसाहिया) सूक्ष्म पर्याप्त विशेषाधिक छे.

विशेषाधिका वा ? गौतम ! सर्वस्तोकाः सूक्ष्मापर्याप्तकाः, सूक्ष्मपर्याप्तकाः संख्येयगुणाः, एतेषां खलु भदन्त ! सूक्ष्मपृथिवीकायिकानां पर्याप्तापर्याप्तकानां कतरे कतरेभ्योऽल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा ? गौतम ! सर्वस्तोकाः सूक्ष्मपृथिवीकायिकाः अपर्याप्तकाः, सूक्ष्मपृथिवीकायिकाः पर्याप्तकाः संख्येयगुणाः, एतेषां खलु भदन्त ! सूक्ष्मापकायिकानां पर्याप्तापर्याप्तानां कतरे कतरेभ्योऽल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा ? गौतम ! सर्वस्तोकाः

(एएसि णं भंते !) हे भगवन् ! इन (सुहुमाणं पज्जत्तापज्जत्ताणं) सूक्ष्मपर्याप्तक अपर्याप्तकों में (कयरे कयरेहिंतो) कौन किससे (अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा विसेसाहिया वा) अल्प, बहुत, तुल्य या विशेषाधिक हैं ? (गोयमा) हे गौतम ! (सव्वत्थोवा सुहुम अपज्जत्तागा) सब से थोड़े सूक्ष्म अपर्याप्तक हैं (सुहुम पज्जत्तागा संखेज्जगुणा) सूक्ष्म पर्याप्तक संख्यातगुणा हैं । (एएसि णं भंते !) हे भगवन् ! इन (सुहुम पुढविकाइयाणं) सूक्ष्म पृथिवीकायिक (पज्जत्तापज्जत्ताणं) पर्याप्त और अपर्याप्त में कयरे कयरेहिंतो) कौन किससे (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा) अल्प, बहुत, तुल्य या विशेषाधिक हैं ? (गोयमा) हे गौतम ! सव्वत्थोवा सुहुम पुढविकाइया अपज्जत्तया) सब से कम सूक्ष्म पृथ्वीकाय के अपर्याप्त हैं (सुहुम पुढविकाइया पज्जत्तया संखेज्जगुणा) सूक्ष्म पृथ्वीकाय के पर्याप्त संख्यात गुणा हैं । (एएसि णं भंते !) हे भगवन् ! इन (सुहुम आउकाइयाणं) सूक्ष्म अपकाय के (पज्जत्तापज्जत्ताणं) पर्याप्तों और अपर्याप्तों

(एएसिणं भंते !) हे भगवन् ! आ (सुहुमाणं पज्जत्तापज्जत्ताणं) सूक्ष्म पर्याप्तक अपर्याप्तकोमा (कयरे कयरेहिंतो) कोणु कोनाथी (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा) अल्प, धणु, तुल्य, अगर विशेषाधिक छे ? (गोयमा) हे गौतम (सव्वत्थोवा सुहुम अपज्जत्तागा) अधाथी ओछा सूक्ष्म अपर्याप्त छे (सुहुम पज्जत्तागा संखेज्जगुणा) सूक्ष्म पर्याप्तक संख्यात गणु छे

(एएसिणं भंते !) हे भगवन् ! आ (सुहुम पुढविकाइयाणं) सूक्ष्म पृथिवीकायिक (पज्जत्तापज्जत्ताणं) पर्याप्त अने अपर्याप्तमा (कयरे कयरेहिंतो) कोणु कोनाथी (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा) अल्प, धणु, तुल्य वा विशेषाधिक छे ? (गोयमा) हे गौतम ! (सव्वत्थोवा सुहुम पुढविकाइया अपज्जत्तया) अधाथी ओछा सूक्ष्म पृथ्वीकायना अपर्याप्त छे (सुहुम पुढविकाइया पज्जत्तया संखेज्जगुणा) सूक्ष्म पृथ्वीकायना पर्याप्त संख्यात गुणु छे

(एएसिणं भंते !) हे भगवन् ! आ (सुहुम आउकायाणं) सूक्ष्म अणुकायना पज्जत्ता पज्जत्ताणं पर्याप्तो अने अपर्याप्तोमां (कयरे कयरेहिंतो) कोणु कोनाथी

સૂક્ષ્માપ્કાયિકાઃ અપર્યાપ્તકાઃ, સૂક્ષ્માપ્કાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ સંસ્થેયગુણાઃ, एतेषां
 खलु भदन्त ! सूक्ष्मतेजस्कायिकानां पर्याप्तापर्याप्तानां कतरे कतरेभ्योऽल्पा
 वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा ? गौतम ! सर्वस्तोकाः सूक्ष्म तेज-
 स्कायिकाः अपर्याप्तकાઃ, સૂક્ષ્મ તેજસ્કાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ સંસ્થેયગુણાઃ एतेषां
 खलु भदन्त ! सूक्ष्मवायुकायिकानां पर्याप्तापर्याप्तानां कतरे कतरेभ्योऽल्पा वा,
 बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा ? गौतम ! सर्वस्तोकाः सूक्ष्म वायुका-

में (कयरे कयरेहिंतो) कौन किससे (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा
 विसेसाहिया वा ?) अल्प, बहुत, तुल्य या विशेषाधिका हैं ? (गोयमा)
 हे गौतम ! (सच्चत्थोवा सुहुम आउकाइया अपज्जत्तगा) सच से कम
 सूक्ष्म अप्कायिक अपर्याप्त हैं (सुहुमा आउकाइया पज्जत्तगा संखेज्जगुणा)
 सूक्ष्म अप्कायिक पर्याप्त संख्यातगुणा हैं । (एएसि णं भंते !) भगवन् !
 इन (सुहुम तेउकाइयाणं पज्जत्तापज्जत्ताणं) सूक्ष्म तेजस्कायिक के
 पर्याप्तों और अपर्याप्तों में से (कयरे कयरेहिंतो) कौन किससे (अप्पा
 वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा) अल्प, बहुत, तुल्य या
 विशेषाधिक हैं ? (गोयमा) हे गौतम ! (सच्चत्थोवा सुहुम तेउकाइया
 अपज्जत्तया) सच से कम तेजस्काय के अपर्याप्त हैं (सुहुम तेउकाइया
 पज्जत्तया संखेज्जगुणा) सूक्ष्म तेजस्कायिक पर्याप्त संख्यातगुणा हैं ।
 (एएसि णं भंते !) हे भगवन् ! इन (सुहुम वाउकाइयाणं पज्जत्ताप-
 ज्जत्ताणं) सूक्ष्म वायुकायिक के पर्याप्तों और अपर्याप्तों में (कयरे कय-
 रेहिंतो) कौन किससे (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया

(अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा) અલ્પ, ઘણા તુલ્ય અથવા
 વિશેષાધિક છે (ગોયમા) હે ગૌતમ (સચ્ચત્થોવા સુહુમ આઝ્કાઈયા અપજ્જત્તગા)
 અધાથી ઓછા સૂક્ષ્મ જળકાયિક અપર્યાપ્તક છે. (સુહુમા આઝ્કાઈયા પજ્જત્તગા
 સંખેજ્જગુણા) સૂક્ષ્મ જળકાયિક પર્યાપ્ત સંખ્યાત ગણા છે.

(एएसिणं भंते ।) હે ભગવન્ ! આ (સુહુમ તેઝ્કાઈયા પજ્જત્તાપજ્જત્તાણ) સૂક્ષ્મ
 તેજસ્કાયિક પર્યાપ્તકો અને અપર્યાપ્તકોમાથી (કયરે કયરેહિંતો) કોણ કોનાથી
 અપ્પા વા વહુયા વા તુલ્લા વા વિસેસાહિયા વા) અલ્પ, ઘણા તુલ્ય અને વિશેષા-
 ધિક છે ? (ગોયમા) હે ગૌતમ (સચ્ચત્થોવા સુહુમ તેઝ્કાઈયા અપજ્જત્તયા સૌથી
 ઓછા સૂક્ષ્મ તેજસ્કાયના અપર્યાપ્તક છે, (સુહુમ તેઝ્કાઈયા પજ્જત્તયા સંખેજગુણા)
 સૂક્ષ્મ તેજસ્કાયિક પર્યાપ્ત સંખ્યાતગણા છે. (સુહુમવાઝ્કાઈયાણં પજ્જત્તાપજ્જત્તાણં)
 સૂક્ષ્મ વાયુકાયના પર્યાપ્તો અને અપર્યાપ્તોમા (કયરે કયરેહિંતો) કોણ કોનાથી
 (અપ્પા વા વહુયા વા તુલ્લા વા વિસેસાહિયા વા ?) અલ્પ, ઘણા, તુલ્ય અથવા

यिकाः अपर्याप्तकाः, वायुकायिकाः पर्याप्तकाः संख्येयगुणाः एतेषां खलु भदन्त ! सूक्ष्म वनस्पतिकायिकानां पर्याप्तापर्याप्तानां कतरे कतरेभ्योऽल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा ? गौतम ! सर्वस्तोकाः सूक्ष्म वनस्पतिकायिकाः अपर्याप्तकाः, सूक्ष्म वनस्पतिकायिकाः पर्याप्तकाः संख्येयगुणाः, एतेषां खलु भदन्त ! सूक्ष्म निगोदानां पर्याप्तापर्याप्तकानां कतरे कतरेभ्योऽल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा ? गौतम ! सर्वस्तोकाः सूक्ष्म निगोदाः अपर्याप्तकाः, सूक्ष्म

वा ?) अल्प बहुत, तुल्य अथवा विशेषाधिक हैं (गोयमा) हे गौतम ! (सव्वत्थोवा सुहुम वाउकाइया अपज्जत्तगा) सबसे कम सूक्ष्म वायुकायिक अपर्याप्त हैं (सुहुम वाउकाइया पज्जत्तया) सूक्ष्म वायुकायिक पर्याप्त (संखेज्जगुणा) संख्यातगुणा हैं । (एएसि णं भंते !) हे भगवन् ! इन (सुहुम वणस्सइकाइयाणं पज्जत्तापज्जत्ताणं) सूक्ष्म वनस्पतिकाय के पर्याप्त और अपर्याप्त में (कयरे कयरेहिंनो) कौन किस से (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा ?) अल्प, बहुत, तुल्य अथवा विशेषाधिक हैं ? (गोयमा) हे गौतम ! (सव्वत्थोवा सुहुम वणस्सइकाइया अपज्जत्तया) सबसे कम सूक्ष्म वनस्पतिकाय के अपर्याप्त हैं (सुहुम वणस्सइकाइया पज्जत्तगा संखेज्जगुणा) सूक्ष्म वनस्पतिकाय के पर्याप्त संख्यातगुणा हैं । (एएसि णं भंते !) हे भगवन् ! इन (सुहुम निगोद्याणं) सूक्ष्म निगोद के (पज्जत्तापज्जत्ताणं) पर्याप्त और अपर्याप्त में (कयरे कयरेहिंनो) कौन किससे (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा ?) अल्प, बहुत, तुल्य वा विशेषाधिक हैं ? (गोयमा) हे गौतम ! (सव्वत्थोवा सुहुम निगोदा अपज्जत्तगा)

विशेषाधिक छे ? (गोयमा) हे गौतम (सव्वत्थोवा सुहुम वाउकाइया अपज्जत्तगा) अधाथी ओछा सूक्ष्म वायुकायिक अपर्याप्त छे (सुहुम वाउकाइया पज्जत्तया) सूक्ष्म वायुकायिक पर्याप्त (संखेज्जगुणा) संख्यात गुणा छे

(एएसिणं भंते !) हे भगवन् ! आ (सुहुम वणस्सइकाइयाणं पज्जत्तापज्जत्ताणं) सूक्ष्म वनस्पतिकायना पर्याप्त अने अपर्याप्तमां (कयरे कयरेहिंनो) डेणु डेनाथी (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला विसेसाहिया वा) अल्प, धणु, तुल्य अथवा विशेषाधिक छे ? (गोयमा) हे गौतम ! (सव्वत्थोवा सुहुम वणस्सइकाइया अपज्जत्तगा) अधाथी ओछा सूक्ष्म वनस्पतिकायिक अपर्याप्त छे, (सुहुम वणस्सइकाइया पज्जत्तगा संखेज्जगुणा) सूक्ष्म वनस्पतिकायना पर्याप्तको संख्यातगुणा छे.

(एएसि णं भंते !) भगवन् ! आ (सुहुम निगोद्याणं) सूक्ष्म निगोदाना पज्जत्तापज्जत्ताणं पर्याप्त अने अपर्याप्तकोमां (कयरे कयरेहिंनो) डेणु डेनाथी

નિગોદા પર્યાપ્તકાઃ સંસ્થેયગુણાઃ, એતેષાં સદ્ભદન્ત ! સૂક્ષ્માણાં, સૂક્ષ્મપૃથિવી-
કાયિકાનાં સૂક્ષ્માપ્કાયિકાનામ્, સૂક્ષ્મ તેજસ્કાયિકાનાં, સૂક્ષ્મવાયુકાયિકાનાં,
સૂક્ષ્મવનસ્પતિકાયિકાનાં સૂક્ષ્મનિગોદાનાંચ પર્યાપ્તાપર્યાપ્તાનાં કતરે કતરેભ્યો-
ડલ્પા વા, વહુકા વા, તુલ્યા વા, વિશેષાધિકા વા ? ગૌતમ ! સર્વસ્તોકાઃ સૂક્ષ્મ
તેજસ્કાયિકાઃ અપર્યાપ્તકાઃ સૂક્ષ્મપૃથિવીકાયિકા અપર્યાપ્તકાઃ વિશેષાધિકાઃ,
સૂક્ષ્માપ્કાયિકાઃ અપર્યાપ્તકાઃ વિશેષાધિકાઃ, સૂક્ષ્મવાયુકાયિકાઃ અપર્યાપ્તકાઃ
સબસે કમ સૂક્ષ્મ નિગોદ અપર્યાપ્ત હૈં (સુદ્દુમ નિગોયા પજ્જત્તગા સંસ્થે-
જ્જગુણા) સૂક્ષ્મ નિગોદ કે પર્યાપ્ત સંસ્થાત ગુણા હૈં ।

(એસિ પં મંતે !) હે ભગવન્ ! ઇન (સુદ્દુમાણં) સૂક્ષ્મ (સુદ્દુમ પુઢ-
વિકાઢ્યાણં) સૂક્ષ્મ પૃથિવીકાયિક (સુદ્દુમ આડકાઢ્યાણં) સૂક્ષ્મ અપ્કા-
યિક (સુદ્દુમ તેડકાઢ્યાણં) સૂક્ષ્મ તેજસ્કાયિક (સુદ્દુમ વાડકાઢ્યાણં)
સૂક્ષ્મ વાયુકાયિક (સુદ્દુમ વળસ્સઢ્યાણં) સૂક્ષ્મ વનસ્પતિકાયિક
(સુદ્દુમ નિગોદાણ ય) ઓર સૂક્ષ્મ નિગોદ કે (પજ્જત્તાપજ્જત્તાણં)
પર્યાપ્તો તથા અપર્યાપ્તો મેં (કવરે કવરેહિંતો) કૌન કિસસે (અપ્પા વા
વહુયા વા તુલ્લા વા વિસેસાહિયા વા) અલ્પ, વહુત, તુલ્ય યા વિશે-
ષાધિક હૈં ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (સવ્વત્થોવા સુદ્દુમ તેડકાઢ્યા
અપજ્જત્તગા) સવ સે કમ સૂક્ષ્મ તેજસ્કાયિક અપર્યાપ્ત હૈં (સુદ્દુમ પુઢ-
વિકાઢ્યા અપજ્જત્તગા વિસેસાહિયા) સૂક્ષ્મ પૃથિવીકાયિક અપર્યાપ્ત
વિશેષાધિક હૈં (સુદ્દુમ આડકાઢ્યા અપજ્જત્તયા વિસેસાહિયા) સૂક્ષ્મ
અપ્કાયિક અપર્યાપ્ત વિશેષાધિક હૈં (સુદ્દુમ વાડકાઢ્યા અપજ્જત્તગા

(અપ્પા વા વહુયા વા તુલ્લા વા વિસેસાહિયા વા ?) અલ્પ, ઘણા તુલ્ય અથવા
વિશેષાધિક છે (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (સવ્વત્થોવા સુદ્દુમ નિગોયા અપજ્જત્તગા)
બધાથી ઓછા સૂક્ષ્મ નિગોદના અપર્યાપ્ત છે (સુદ્દુમ નિગોયા પજ્જત્તગા સંસ્થેજ્જ-
ગુણા) સૂક્ષ્મ નિગોદના પર્યાપ્ત સંસ્થાત ગુણા છે

(એસિપં મંતે !) હે ભગવન્ ! આ (સુદ્દુમાણં) સૂક્ષ્મ (સુદ્દુમ પુઢવિકાઢ્યાણં)
સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિક (સુદ્દુમ આડકાઢ્યાણં) સૂક્ષ્મ વળકાયિક (સુદ્દુમ તેડકાઢ્યાણં)
સૂક્ષ્મ તેજકાયિક (સુદ્દુમ વાડકાઢ્યાણ) સૂક્ષ્મ વાયુકાયિક (સુદ્દુમ વળસ્સકાઢ્યાણં)
સૂક્ષ્મ વનસ્પતિકાયિક (સુદ્દુમ નિગોદાણય) અને સૂક્ષ્મ નિગોદના (પજ્જત્તાપજ્જ-
ત્તાણં) પર્યાપ્તો તથા અપર્યાપ્તોમા (કવરે કવરેહિંતો) કેણ કેનાથી (અપ્પા વા
વહુયા વા તુલ્લા વા વિસેસાહિયા વા) અલ્પ, ઘણા, તુલ્ય અગર વિશેષાધિક
છે ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (સવ્વત્થોવા સુદ્દુમ તેડકાઢ્યા અપજ્જત્તગા) બધાથી
ઓછા સૂક્ષ્મ તેજસ્કાયિક અપર્યાપ્ત છે (સુદ્દુમ પુઢવિકાઢ્યા અપજ્જત્તગા વિસેસા-
હિયા) સૂક્ષ્મ પૃથિવીકાયિક અપર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે (સુદ્દુમ આડકાઢ્યા અપજ્જ-

વિશેષાધિકાઃ, સૂક્ષ્મતેજસ્કાયિકા અપર્યાપ્તકાઃ સંખ્યેયગુણાઃ, સૂક્ષ્મપૃથિવી-
કાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ વિશેષાધિકાઃ, સૂક્ષ્માપ્કાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ વિશેષાધિકાઃ
સૂક્ષ્મ વાયુકાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ વિશેષાધિકાઃ, સૂક્ષ્મનિગોદાઃ અપર્યાપ્તકાઃ
અસંખ્યેયગુણાઃ, સૂક્ષ્મનિગોદાઃ પર્યાપ્તકાઃ સંખ્યેયગુણાઃ, સૂક્ષ્મ વનસ્પતિ-
કાયિકાઃ અપર્યાપ્તકાઃ અનન્તગુણાઃ, સૂક્ષ્માઃ, અપર્યાપ્તકાઃ વિશેષાધિકાઃ,
સૂક્ષ્મવનસ્પતિકાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ સંખ્યેયગુણાઃ, સૂક્ષ્માઃ પર્યાપ્તકાઃ વિશે-
ષાધિકાઃ, સૂક્ષ્માઃ વિશેષાધિકાઃ ॥સૂ. ૬॥

વિસેસાહિયા) સૂક્ષ્મ વાયુકાયિક અપર્યાપ્ત વિશેષાધિક હૈં (સુદ્દુમ
તેડકાઈયા પજ્જત્તયા સંખેજ્જગુણા) સૂક્ષ્મ તેજસ્કાયિક પર્યાપ્ત સંખ્યા-
તગુણા હૈં (સુદ્દુમ પુઢવિકાઈયા પજ્જત્તયા વિસેસાહિયા) સૂક્ષ્મ પૃથિવી-
કાયિક પર્યાપ્ત વિશેષાધિક હૈં (સુદ્દુમ આડકાઈયા પજ્જત્તયા વિસેસા-
હિયા) સૂક્ષ્મ અપ્કાયિક પર્યાપ્ત વિશેષાધિક હૈં (સુદ્દુમ વાડકાઈયા
પજ્જત્તયા વિસેસાહિયા) સૂક્ષ્મ વાયુકાયિક પર્યાપ્ત વિશેષાધિક હૈં ।
(સુદ્દુમ નિગોદા અપજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા) સૂક્ષ્મ નિગોદ અપર્યાપ્ત
અસંખ્યાતગુણા હૈં (સુદ્દુમ નિગોદા પજ્જત્તયા સંખેજ્જગુણા) સૂક્ષ્મ
નિગોદ પર્યાપ્ત સંખ્યાતગુણા હૈં (સુદ્દુમ વણસ્સઈકાઈયા અપજ્જત્તયા
અણંતગુણા) સૂક્ષ્મ વનસ્પતિકાઈક અપર્યાપ્ત અનન્તગુણા હૈં (સુદ્દુમ
અપજ્જત્તયા વિસેસાહિયા) સૂક્ષ્મ અપર્યાપ્ત વિશેષાધિક હૈં (સુદ્દુમ
વણસ્સઈકાઈયા પજ્જત્તયા સંખેજ્જગુણા) સૂક્ષ્મ વનસ્પતિકાયિક પર્યાપ્ત
સંખ્યાતગુણા હૈં (સુદ્દુમ પજ્જત્તયા વિસેસાહિયા) સૂક્ષ્મ પર્યાપ્તક વિશે-

ત્તયા વિસેસાહિયા) સૂક્ષ્મ જ્ઞાકાયિક અપર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે (સુદ્દુમ વાડકાઈ-
યાં અપજ્જત્તયા વિસેસાહિયા) સૂક્ષ્મ વાયુકાયિક અપર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે (સુદ્દુમ
તેડકાઈયા પજ્જત્તયા સંખેજ્જગુણા) સૂક્ષ્મ તેજસ્કાયિક પર્યાપ્ત સંખ્યાતગુણા છે
(સુદ્દુમ પુઢવિકાઈયા પજ્જત્તયા વિસેસાહિયા) સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિક પર્યાપ્તક વિશે-
ષાધિક છે. (સુદ્દુમ આડકાઈયા પજ્જત્તયા વિસેસાહિયા) સૂક્ષ્મ અપ્કાયિક પર્યાપ્તક
વિશેષાધિક છે (સુદ્દુમવાડકાઈયાપજ્જત્તયા વિસેસાહિયા) સૂક્ષ્મવાયુકાયિક પર્યાપ્તક
વિશેષાધિક છે (સુદ્દુમ નિગોદા અપજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા) સૂક્ષ્મ નિગોદ અપર્યાપ્ત
અસંખ્યાતગુણા છે (સુદ્દુમ નિગોદા પજ્જત્તયા સંખેજ્જગુણા) સૂક્ષ્મ નિગોદ પર્યાપ્ત
સંખ્યાતગુણા છે (સુદ્દુમ વણસ્સઈકાઈયા અપજ્જત્તયા અણંતગુણા) સૂક્ષ્મ વનસ્પતિ-
કાયિક અપર્યાપ્ત અનન્તગુણા છે (સુદ્દુમ અપજ્જત્તયા વિસેસાહિયા) સૂક્ષ્મ અપર્યાપ્ત
વિશેષાધિક છે (સુદ્દુમ વણસ્સઈકાઈયા પજ્જત્તયા સંખેજ્જગુણા) સૂક્ષ્મ વનસ્પતિ
કાયિક પર્યાપ્ત સંખ્યાતગુણા છે (સુદ્દુમ પજ્જત્તયા વિસેસાહિયા) સૂક્ષ્મ પર્યાપ્ત

ટીકા—અથ કાયદ્વારમધિકૃત્યૈવ સૂક્ષ્મવાદરાદિના મલ્પવહુત્વાદિકં પ્રસૂ-
યયિતુમાદ—‘एएसि णं भंते ! मुहुमाणं’ हे भदन्त ! एतेषां खलु सूक्ष्माणां,
‘सुहुम पुढविकाइयाणं’ सूक्ष्म पृथिवीकायिकानां ‘सुहुम आउकाइयाणं’ सूक्ष्मा-
प्कायिकायिकानाम् ‘सुहुम तेउकाइयाणं’ सूक्ष्म तेजस्कायिकानां ‘सुहुम वाउ-
काइयाणं’ सूक्ष्म वायुकायिकानां ‘सुहुम वणस्सइकाइयाणं’ सूक्ष्म वनस्पतिकायि-
कानां ‘सुहुण निओगाणं’ सूक्ष्म निगोदानां मध्ये ‘कयरे कयरेहिंतो’ कतरे
कतरेभ्यः ‘अप्पा वा, वहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ?’ अल्पा वा,
वहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा भवन्ति ? भगवान् उत्तरयति—‘गोयमा !’
हे गौतम ! ‘सव्वत्थोवा’ सर्वस्तोकाः—सर्वेभ्योऽल्पाः ‘सुहुम तेउकाइया’ सूक्ष्म
तेजःकायिका भवन्ति तेषामसंख्येयलोकाकाशप्रदेशप्रमाणत्वात् तेभ्यः ‘सुहुम
पुढविकाइया विसेसाहिया’ सूक्ष्मपृथिवीकायिका विशेषाधिका भवन्ति तेषां

षાધિક હૈં (સુહુમા વિસેસાહિયા) સૂક્ષ્મ જીવ વિશેષાધિક હૈં ।

ટીકાર્થ—કાયદ્વાર કે આધાર સે હી સૂક્ષ્મ—વાદર આદિ કે અલ્પ-
વહુત્વ કી પ્રરૂપણા કી જાતી હૈ—

શ્રી ગૌતમ સ્વામી પ્રશ્ન કરતે હૈં—હે ભગવન્ ! હન સૂક્ષ્મ, સૂક્ષ્મ
પૃથ્વીકાયિક, સૂક્ષ્મ અપ્કાયિક, સૂક્ષ્મ તેજસ્કાયિક, સૂક્ષ્મ વાયુકા-
યિક, સૂક્ષ્મ વનસ્પતિકાયિક ઓર સૂક્ષ્મ નિગોદ કે જીવોં મેં સે કૌન
કિસસે કમ હૈં, કૌન કિસસે વહુત હૈં, કૌન કિસસે તુલ્ય હૈં યા કૌન
કિસસે વિશેષાધિક હૈં ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર દેતે દેતે હૈં—હે ગૌતમ ! સૂક્ષ્મ તેજસ્કાયિક
જીવ હન સવ મેં અલ્પ હૈં, ક્યૌંકિ વે અસંખ્યાત લોકાકાશોં કે પ્રદેશોં
કે વરાવર હૈં । ઉનકી અપેક્ષા સૂક્ષ્મ પૃથિવીકાયિક વિશેષાધિક હૈં,

વિશેષાધિક છે (સુહુમા વિસેસાહિયા) સૂક્ષ્મ જીવ વિશેષાધિક છે ॥ ૬ ॥

ટીકાર્થ— કાય દ્વારના આધારથીજ સૂક્ષ્મ વાદર—આદિકના અલ્પ બહુત્વની
પ્રરૂપણા કરાય છે

શ્રી ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે—ભગવન્ ! આ સૂક્ષ્મ, સૂક્ષ્મ પૃથિવી
કાયિક, સૂક્ષ્મ જળકાયિક, સૂક્ષ્મ તેજસ્કાયિક, સૂક્ષ્મ વાયુકાયિક, સૂક્ષ્મ વન-
સ્પતિકાયિક, અને સૂક્ષ્મ નિગોદના જીવોમાંથી કોણકોનાથી ઓછા છે, કોણ
કોનાથી ઘણા છે, કોણ કોનાથી તુલ્ય છે અગર કોણ કોનાથી વિશેષાધિક છે ?

શ્રી ભગવન્ ઉત્તર આપે છે—હે ગૌતમ ! સૂક્ષ્મ તેજસ્કાયિક જીવ આ
બધામાં અલ્પ છે, કેમકે તેઓ અસંખ્યાત લોકાકાશોના પ્રદેશોની બરાબર છે.
તેમની અપેક્ષાએ સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિક વિશેષાધિક છે. કેમકે તેઓ પ્રભૂત અસં-

પ્રભૂતાસંખ્યેયલોકાકાશપ્રદેશપ્રમાણત્વાત્ ‘સુહુમ આડકાઈયા વિસેસાહિયા’ સૂક્ષ્માપ્કાયિકાઃ વિશેષાધિકા ભવન્તિ તેષાં પ્રભૂતતરાસંખ્યેયલોકાકાશપ્રદેશ-પ્રમાણત્વાત્, તેભ્યઃ ‘સુહુમ વાડકાઈયા વિસેસાહિયા’ સૂક્ષ્મ વાયુકાયિકા વિશે-ષાધિકા ભવન્તિ, તેષાં પ્રભૂતતમાસંખ્યેયલોકાકાશપ્રદેશાશિપ્રમાણત્વાત્, તેભ્યઃ ‘સુહુમ નિગોદા અસંખેજ્જગુણા’ સૂક્ષ્મનિગોદાઃ, નિગોદઃ—અનન્તજીવાશ્રયૈક-શરીરમ્ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ સૂક્ષ્મનિગોદાનાં સર્વલોકાપન્નતયા પ્રતિગોલ-કમસંખ્યેયપ્રમાણત્વાત્ તેભ્યઃ ‘સુહુમ વળસ્સડકાઈયા અણંતગુણા’ સૂક્ષ્મ વન-સ્પતિકાયિકાઃ અનન્તગુણા ભવન્તિ, પ્રતિનિગોદમનન્તાનાં જીવાનાં સદ્ભાવાત્ તેભ્યોઽપિ ‘સુહુમા વિસેસાહિયા’ સૂક્ષ્માઃ સમુચ્ચયજીવાઃ વિશેષાધિકા ભવન્તિ । સૂક્ષ્મ પૃથિવીકાયિકાદીનામપિ તત્ર સમાવેશાત્, અથ સમુચ્ચયજીવાદીનામેવા-

કર્ચોંકિ વે પ્રભૂત અસંખ્યાત લોકાકાશ પ્રદેશોં કે વરાબર હેં । ઉનકી અપેક્ષા સૂક્ષ્મ અપ્કાયિક વિશેષાધિક હેં, કર્ચોંકિ વે પ્રભૂતતર (ઔર અધિક) અસંખ્યાત લોકાકાશોં કે પ્રદેશોં કે વરાબર હેં । ઉનકી અપેક્ષા સૂક્ષ્મ વાયુકાયિક વિશેષાધિક હેં, કર્ચોંકિ વે પ્રભૂતતમ અસંખ્યાત લોકાકાશોં કે પ્રદેશોં કે વરાબર હેં । ઉનકી અપેક્ષા સૂક્ષ્મ નિગોદ અસંખ્યાત ગુણા હેં । જો અનન્ત જીવ એક શરીર કે આશ્રય મેં રહતે હેં, વે નિગોદ જીવ કહલાતે હેં । સૂક્ષ્મ નિગોદ કે જીવ સમસ્ત લોક મેં વ્યાપ્ત હેં ઔર એક-એક ગોલક મેં અસંખ્યાત-અસં-ખ્યાત હોતે હેં । ઉનકી અપેક્ષા સૂક્ષ્મ વનસ્પતિકાયિક અનન્તગુણા હેં, કર્ચોંકિ પ્રત્યેક નિગોદ મેં અનન્ત જીવ હોતે હેં । સમુચ્ચય સૂક્ષ્મ જીવ ઉનકી અપેક્ષા મી વિશેષાધિક હેં, કર્ચોંકિ સૂક્ષ્મ પૃથિવીકાયિક આદિ કા મી ઉનમેં સમાવેશ હો જાતા હૈ ।

ખ્યાત લોકાકાશ પ્રદેશોના બરાબર છે. તેમની અપેક્ષાએ જળકાય વિશેષાધિક છે કેમકે તેઓ અતિ ઘણા છે. અસંખ્યાત લોકાકાશના પ્રદેશોના બરાબર છે. તેમની અપેક્ષાએ સૂક્ષ્મવાયુકાયિક વિશેષાધિક છે, કેમકે તેઓ પ્રભૂતતમ અસં-ખ્યાત લોકાકાશના પ્રદેશના બરાબર છે. તેમની અપેક્ષાએ સૂક્ષ્મ નિગોદ અસંખ્યાત ગણા છે. જે અનન્ત જીવ એક શરીરના આશ્રયથી રહે છે; તે નિગોદ જીવ કહેવાય છે. સૂક્ષ્મ નિગોદના જીવ સમસ્ત લોકમાં વ્યાપ્ત છે અને એક એક ગોલકમાં અસંખ્યાત-અસંખ્યાત હોય છે. તેમની અપેક્ષાએ સૂક્ષ્મ વનસ્પતિકાયિક અનન્તગણા છે, કેમકે પ્રત્યેક નિગોદમાં અનન્ત જીવ હોય છે. સમુચ્ચય સૂક્ષ્મ જીવ તેમની અપેક્ષાએ પણ વિશેષાધિક છે, કેમકે સૂક્ષ્મપૃથ્વી-કાયિક આદિના પણ તેમાં સમાવેશ થઈ જાય છે.

पर्याप्तानामल्पबहुत्वादिकं प्ररूपयति—‘एएसि णं भंते ! सुहुम अपज्जत्तगाणं’
 गौतमः पृच्छति—हे भदन्त ! एतेषां खलु सूक्ष्मापर्याप्तकानां ‘सुहुम पुढविकाइ-
 याणं अपज्जत्तगाणं’ सूक्ष्म पृथिवीकायिकानाम् अपर्याप्तकानाम् ‘सुहुम आउ-
 काइयाणं अपज्जत्तयाणं’ सूक्ष्माप्कायिकानाम् अपर्याप्तकानाम् ‘सुहुम तेउकाइ-
 याणं अपज्जत्तगाणं’ सूक्ष्म तेजःकायिकानाम् अपर्याप्तकानाम् ‘सुहुम वाउकाइ-
 याणं अपज्जत्तयाणं’ सूक्ष्म वायुकायिकानाम् अपर्याप्तकानाम्, ‘सुहुम वणस्सइ-
 काइयाणं अपज्जत्तगाणं’ सूक्ष्म वनस्पतिकायिकानाम् अपर्याप्तकानाम् ‘सुहुम
 निगोयाणं अपज्जत्तयाणं य’ सूक्ष्मनिगोदानाम् अपर्याप्तकानाञ्च मध्ये ‘कयरे
 कयरेहिंते’ कतरे कतरेभ्यः ‘अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा’
 अल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा भवन्ति ? भगवान् उत्तरयति
 —‘गोयमा !’ हे गौतम ! ‘सवत्थोवा सुहुम तेउकाइया अपज्जया’ सर्वस्तोकाः
 —सर्वेभ्योऽल्पाः सूक्ष्मतेजःकायिकाः अपर्याप्तकाः भवन्ति, तेषामसंख्येय-
 लोकाकाशप्रदेशप्रमाणत्वात्, तेभ्यः ‘सुहुमपुढविकाइया अपज्जत्तया विसेसाहिया’

अब अपर्याप्त सूक्ष्म आदि जीवों के अल्पबहुत्व का प्ररूपण करते हैं—

श्री गौतम स्वामी प्रश्न करते हैं—हे भगवन् ! सूक्ष्म अपर्याप्तक,
 सूक्ष्म पृथिवीकायिक अपर्याप्तक, सूक्ष्म अप्कायिक अपर्याप्तक, सूक्ष्म
 तेजस्कायिक अपर्याप्तक, सूक्ष्म वायुकायिक अपर्याप्तक, सूक्ष्म वन-
 स्पतिकायिक अपर्याप्तक और सूक्ष्म निगोद के अपर्याप्तक जीवों में
 कौन किससे अल्प, बहुत, तुल्य अथवा विशेषाधिक हैं ?

श्री भगवान् उत्तर देते हैं—हे गौतम ! सब से कम सूक्ष्म तेजः-
 कायिक अपर्याप्तक हैं, क्योंकि वे असंख्यात लोकाकाश प्रदेशों के
 बराबर हैं । उनकी अपेक्षा सूक्ष्म पृथिवीकायिक अपर्याप्त विशेषाधिक
 हैं । उनकी अपेक्षा सूक्ष्म अप्कायिक अपर्याप्त विशेषाधिक हैं । उनसे
 सूक्ष्म वायुकायिक अपर्याप्त विशेषाधिक हैं । सूक्ष्म वायुकायिक अप-

हुवे अपर्याप्त सूक्ष्म आदि लोवोना अल्प बहुत्वत्तुं प्ररूपणु करे छे

श्रीगौतमस्वामी प्रश्न करे छे—भगवन् । सूक्ष्म अपर्याप्तक, सूक्ष्मपृथिवीकायिक
 अपर्याप्तक, सूक्ष्म जलकायिक अपर्याप्तक, सूक्ष्म तेजस्कायिक अपर्याप्तक, सूक्ष्म
 वायुकायिक अपर्याप्तक, सूक्ष्म वनस्पतिकायिक अपर्याप्तक अने सूक्ष्म निगोदना
 अपर्याप्तक लोवोमां कोणु कोनाथी अल्प, धणु, तुल्य अथवा विशेषाधिक छे ?

श्री भगवान् उत्तर आपे छे—हे गौतम, जथाथी ज्योथा सूक्ष्म तेजस्कायिक
 अपर्याप्तक छे, केमके तेजो असंख्यात लोकाकाश प्रदेशोना बराबर छे. तेमनी
 अपेक्षाये सूक्ष्म पृथ्वीकायिक अपर्याप्तक विशेषाधिक छे. तेमनी अपेक्षाये सूक्ष्म
 जलकायिक अपर्याप्त विशेषाधिक छे तेमनाथी सूक्ष्म वायुकायिक अपर्याप्त विशेष-

સૂક્ષ્મ પૃથિવીકાયિકાઃ અપર્યાપ્તકાઃ વિશેષાધિકા ભવન્તિ, પ્રાગુક્તયુક્તેઃ, તેભ્યો-
 ઽપિ 'સુહુમ આઝકાઈયા અપજ્જત્તગા વિસેસાહિયા' સૂક્ષ્માપ્કાયિકાઃ અપર્યા-
 પ્તકાઃ વિશેષાધિકા ભવન્તિ, તેભ્યોઽપિ—'સુહુમ વાઝકાઈયા અપજ્જત્તગા વિસે-
 સાહિયા' સૂક્ષ્મવાયુકાયિકાઃ અપર્યાપ્તકા વિશેષાધિકા ભવન્તિ, તેભ્યોઽપિ
 'સુહુમ નિગોદા અપજ્જત્તગા અસંખેજ્જગુણા' સૂક્ષ્મ નિગોદાઃ અપર્યાપ્તકાઃ
 અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, સૂક્ષ્મનિગોદાનામ્ અપર્યાપ્તકાનામ્ સર્વલોકપદ્ધતયા
 અસંખ્યેયપ્રમાણત્વાત્, તેભ્યોઽપિ 'સુહુમ વળસ્સઙ્કાઈયા અપજ્જત્તયા અણંતગુણા'
 સૂક્ષ્મ વનસ્પતિકાયિકાઃ અપર્યાપ્તકાઃ અનન્તગુણા ભવન્તિ, પ્રતિનિગોદમનન્તાનાં
 જીવાનાં સદ્ભાવાત્ તેભ્યોઽપિ—'સુહુમા અપજ્જત્તયા વિસેસાહિયા' સમુચ્ચય-
 જીવાઃ સૂક્ષ્માઃ અપર્યાપ્તકાઃ વિશેષાધિકા ભવન્તિ, પ્રાગુક્ત સૂક્ષ્મપૃથિવીકાયિકા-
 દીનામપિ તત્ર સમાવેશાત્, અથ સમુચ્ચયજીવાદીનામેવ પર્યાપ્તકાનામલ્પવહુત્વં
 પ્રરૂપયતિ—'एएसि णं भंते ! सुहुम पज्जत्तगाणं' ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—हे भदन्त !
 एतेषामेव खलु सूक्ष्मपर्याप्तकानाम् 'सुहुम पुढविकाइयाणं पज्जत्तयाणं' સૂક્ષ્મ
 પૃથિવીકાયિકાનામ્ પર્યાપ્તકાનામ્ 'સુહુમ આઝકાઈયાણં પજ્જત્તગાણં' સૂક્ષ્મા-

પર્યાપ્તકો સે સૂક્ષ્મ નિગોદ કે અપર્યાપ્તક અસંખ્યાતગુણા હૈં, क्योंकि
 सूक्ष्म निगोदिया जीव सम्पूर्ण लोक में व्याप्त होने के कारण असंख्यात
 प्रमाण वाले हैं । उनकी अपेक्षा सूक्ष्म वनस्पतिकायिक अपर्याप्त
 अनन्तगुणित हैं, क्योंकि एक-एक निगोद में अनन्त-अनन्त जीव
 होते हैं । उनकी अपेक्षा सूक्ष्म अपर्याप्तक समुच्चय जीव विशेषाधिक
 हैं, क्योंकि इनमें सूक्ष्म पृथ्वीकायिक आदि का भी समावेश हो जाता है ।

अब सूक्ष्म पर्याप्तक जीवों का अल्पवहुत्व प्रतिपादित करते हैं—

श्री गौतम स्वामी प्रश्न करते हैं—हे भगवन् ! इन सूक्ष्म पर्याप्तक
 सूक्ष्म पृथ्वीकायिक पर्याप्तक. सूक्ष्म अप्कायिक पर्याप्तक, सूक्ष्म तेज-

पाधिक છે. સૂક્ષ્મ વાયુકાયિક અપર્યાપ્તકો સૂક્ષ્મ નિગોદના અપર્યાપ્તક અસં-
 ખ્યાત ગણા છે, કેમકે નિગોદીયાં જીવ સંપૂર્ણ લોકમાં વ્યાપ્ત હોવાના
 કારણે અસંખ્યાત પ્રમાણ વાળા છે. તેમની અપેક્ષાએ સૂક્ષ્મ વનસ્પતિકાયિક
 અપર્યાપ્ત અનન્ત ગણા છે. કેમકે એક એક નિગોદમાં અનન્ત-અનન્ત જીવ
 હોય છે તેમની અપેક્ષાએ સૂક્ષ્મ અપર્યાપ્તક સમુચ્ચય જીવ વિશેષાધિક છે,
 કેમકે તેઓમાં સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિક આદિનો પણ સમાવેશ થઈ જાય છે.

હવે સૂક્ષ્મ પર્યાપ્તક જીવોના અલ્પવહુત્વનું પ્રતિપાદન કરે છે—

શ્રી ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે—हे भगवन् ! आ सूक्ष्म पर्याप्तक सूक्ष्म
 पृथ्वीकायिक पर्याप्तक, सूक्ष्म वायुकायिक पर्याप्तक, सूक्ष्म तेजस्कायिक पर्याप्तक,

‘स्कायिकानां पर्याप्तकानाम् ‘सुहुम तेउकाइयाणं पज्जत्तगाणं’ सूक्ष्म तेजःकायिकानां पर्याप्तानां ‘सुहुम वाउकाइयाणं पज्जत्तगाणं’ सूक्ष्मवायुकायिकानां पर्याप्तकानाम् ‘सुहुम वणस्सइकाइयाणं पज्जत्तयाणं’ सूक्ष्म वनस्पतिकायिकानां पर्याप्तकानाम् ‘सुहुम निगोयाणं पज्जत्तगाणं य’ सूक्ष्म निगोदानां पर्याप्तकानाञ्च मध्ये ‘कयरे कयरेहिंतो’ कतरे कतरेभ्यः ‘अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा’ अल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा भवन्ति, भगवान् उत्तरयति—‘गोयमा !’ हे गौतम ! ‘सव्वत्थोवा सुहुम तेउकाइया पज्जत्तगा’ सर्वस्तोकाः—सर्वेभ्योऽल्पाः सूक्ष्मतेजःकायिकाः पर्याप्तकाः भवन्ति, तेषाम्—संख्येयलोकाकाशप्रदेशप्रमाणत्वात्, तेभ्यः ‘सुहुम पुढविकाइया पज्जत्तगा’ विसेसाहिया’ सूक्ष्म पृथिवीकायिकाः पर्याप्तका विशेषाधिका भवन्ति, तेषाम् प्रभूता—संख्येयलोकाकाशप्रदेशप्रमाणत्वात्, तेभ्योऽपि ‘सुहुम आउकाइया पज्जत्तगा’ विसेसाहिया’ सूक्ष्मास्कायिकाः पर्याप्तकाः विशेषाधिका भवन्ति तेषां प्रभूततरा—संख्येयलोकाकाशप्रदेशप्रमाणत्वात्, तेभ्योऽपि ‘सुहुम वाउकाइया पज्जत्तगा’ विसेसाहिया’ सूक्ष्म वायुकायिकाः पर्याप्तकाः विशेषाधिका भवन्ति, तेषां बहुल—स्कायिक पर्याप्तक, सूक्ष्म वायुकायिक पर्याप्तक, सूक्ष्म वनस्पति-

कायिक पर्याप्तक और सूक्ष्म निगोद पर्याप्तक जीवों में कौन किससे अल्प, बहुत, तुल्य या विशेषाधिक हैं ?

श्री भगवान् उत्तर देते हैं—हे गौतम ! सब से कम सूक्ष्म तेजस्कायिक पर्याप्तक हैं, क्योंकि वे असंख्यात लोकाकाश-प्रदेशों के बराबर हैं । उनकी अपेक्षा सूक्ष्म पृथ्वीकायिक पर्याप्तक विशेषाधिक हैं, क्योंकि वे प्रभूत असंख्यात लोकाकाश प्रदेशों के बराबर हैं । उनकी अपेक्षा सूक्ष्म अस्काय के पर्याप्तक विशेषाधिक हैं, क्योंकि वे प्रभूततर असंख्यात लोकाकाशों के प्रदेशों के बराबर हैं । उनकी अपेक्षा वायुकाय के पर्याप्त विशेषाधिक हैं, क्योंकि वे प्रभूततम असं-

सूक्ष्म वायुकायिक पर्याप्तक, सूक्ष्म वनस्पतिकायिक पर्याप्तक अने सूक्ष्म निगोद पर्याप्तक छुवासां डोणु डोनाथी अल्प, धणु, तुल्य अगर विशेषाधिक छे ?

श्री भगवान् उत्तर दे छे—हे गौतम ! अधाथी ओछा सूक्ष्म तेजस्कायिक पर्याप्तक छे, केमके तेओ असंख्यात लोकाकाश प्रदेशोना बराबर छे, तेमनी अपेक्षाओ सूक्ष्म पृथ्वीकायिक पर्याप्तक विशेषाधिक छे, केमके तेओ प्रभूत असंख्यात लोकाकाश प्रदेशोना बराबर छे, तेमनी अपेक्षाओ सूक्ष्म अस्कायिकना पर्याप्तक विशेषाधिक छे, केमके तेओ प्रभूततर असंख्यात लोकाकाशना प्रदेशोना बराबर छे, तेमनी अपेक्षाओ वायुकायना पर्याप्त विशेषाधिक

તમાસંખ્યેયલોકાકાશપ્રદેશરાશિપ્રમાણત્વાત્, તેભ્યોઽપિ ‘સુહુમ નિગોયા પજ્જ-
ત્તગા અસંખેજ્જગુણા’ સૂક્ષ્મ નિગોદાઃ પર્યાપ્તકા અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, તેષાં
‘સર્વલોકાપન્નતયા પ્રતિગોલકમસંખ્યેયપ્રમાણત્વાત્, તેભ્યોઽપિ-સુહુમ વણસ્સહ-
કાહ્યા પજ્જત્તગા અણંતગુણા’ સૂક્ષ્મવનસ્પતિકાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ અનન્તગુણા
‘ભવન્તિ, પ્રતિનિગોદમનન્તાનાં જીવાનાં સદ્ભાવાત્, તેભ્યોઽપિ ‘સુહુમ પજ્જત્તગા
‘વિસેસાહ્યા’ સૂક્ષ્મ પર્યાપ્તકા વિશેષાધિકાઃ ભવન્તિ પૃથિવીકાયિકાદીનાં સર્વેષાં
તેત્ સમાવેશાત્, અથૈતેષામેવ સૂક્ષ્માદીનાં પ્રત્યેકં પર્યાપ્તાપર્યાપ્તકાનામલ્પવહુત્વમાહ
-‘एएसि णं भंत ! सुहुमाणं पज्जत्तापज्जत्तगाणं’ हे भदन्त ! एतेषां खलु
‘सूक्ष्माणां पर्याप्तापर्याप्तानां मध्ये ‘कयरे कयरेहिंतो’ कतरे कतरेभ्यः ‘अप्पा वा,
‘बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ?’ अल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा,
‘विशेषाधिका वा भवन्ति ? भगवान् उत्तरयति-‘गोयमा !’ हे गौतम ! ‘सव्व-
‘स्थोवा सुहुम अपज्जत्तगा’ सर्वस्तोकाः-सर्वेभ्योऽल्पाः, सूक्ष्माः अपर्याप्तकाः

ख्याત લોકાકાશ કે પ્રદેશોં કે બરાબર હૈં । ઉનકી અપેક્ષા સૂક્ષ્મનિગોદ કે
પર્યાપ્તક અસંખ્યાતગુણા હૈં, ક્યોંકિ વે સમસ્ત લોક મેં વ્યાપ્ત હૈં ઔર
‘एक-एक गोलक में असंख्यात २ होते हैं । उनकी अपेक्षा सूक्ष्मवन्स्प-
‘तिकाय के पर्याप्त अनन्तगुणा हैं, क्योंकि एक-एक निगोद में अनन्त-
‘अनन्त जीव होते हैं । इनकी अपेक्षा भी सूक्ष्म पर्याप्त विशेषाधिक हैं,
‘क्योंकि इनमें सूक्ष्म पृथिवीकायिक आदि पर्याप्त भी सम्मिलित हैं ।

अब इन्हीं के पर्याप्त और अपर्याप्त का अल्पवहुत्व कहते हैं-हे
‘भगवन् ! इन सूक्ष्म जीवों के पर्याप्तक और अपर्याप्तक में से कौन
‘किससे अल्प, बहुत, तुल्य या विशेषाधिक हैं ? भगवान् उत्तर देते हैं

‘छे, કેમકે તેઓ પ્રભૂતતમ અસંખ્યાત લોકાકાશના પ્રદેશોની બરાબર છે;
‘તેમની અપેક્ષાએ સૂક્ષ્મ નિગોદના પર્યાપ્તક અસંખ્યાતગણા છે, કેમકે તેઓ
‘સમસ્ત લોકમાં વ્યાપ્ત છે અને એક-એક ગોલકમાં અસંખ્યાત અસંખ્યાત
‘ધાય છે, તેમની અપેક્ષાએ સૂક્ષ્મ વનસ્પતિકાયના પર્યાપ્તક અનન્તગણા છે,
‘કેમકે એક-એક નિગોદમાં અનન્ત અનન્ત જીવ થાય છે, એમની અપેક્ષાએ
‘પણ સૂક્ષ્મ પર્યાપ્તક વિશેષાધિક છે, કેમકે તેઓમાં સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિક
‘આદિ પર્યાપ્ત પણ સંમિલિત છે.

‘હવે તેમના પર્યાપ્ત અને અપર્યાપ્તનું અલ્પ બહુત્વ કહે છે-હે ભગવન્ !
‘આ સૂક્ષ્મ જીવોના પર્યાપ્તક અને અપર્યાપ્તકમાંથી કોણ કોનાથી અલ્પ, ઘણા
‘હવે અગર વિશેષાધિક છે ?

‘શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે-હે ગૌતમ ! બધાથી ઓછા સૂક્ષ્મ અપ-
‘ર્યાપ્તક છે અને સૂક્ષ્મ પર્યાપ્તક તેમનાથી અસંખ્યાતગણા અધિક છે અહિં એ

भवन्ति तेभ्यः—‘सुहुम पज्जत्तगा संखेज्जगुणा’ सूक्ष्मपर्याप्तकाः संख्येयगुणा भवन्ति, अत्रेदमवसेयम्—वादरेषु पर्याप्तापेक्षया अपर्याप्तका असंख्येयगुणा भवन्ति, एकैकपर्याप्तवादरनिश्रयाऽसंख्येयानामपर्याप्तवादराणामुत्पादात्, सूक्ष्मेषु तु नायं नियमो वर्तते अपर्याप्तापेक्षया पर्याप्तानां चिरकालावस्थायितया सर्वदैव तेषां बहु-नामुपलम्भात् इत्यभिप्रायेण सर्वस्तोक्तत्वं सूक्ष्माणामपर्याप्तकानां, तेभ्यः सूक्ष्माणामपर्याप्तकानां संख्येयगुणत्वञ्चोक्तम्, गौतमः पृच्छति—‘एएसि णं भंते ! सुहुम पर्याप्तकानां संख्येयगुणत्वञ्चोक्तम्, गौतमः पृच्छति—‘एएसि णं भंते ! सुहुम पुढविकाइयाणं पज्जत्तापज्जत्ताणं’ हे भदन्त ! एतेषां खलु सूक्ष्म पृथिवीकायिका-नां पर्याप्तापर्याप्तकानां मध्ये ‘कयरे कयरेहिंतो’ कतरे कतरेभ्यः ‘अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया’ अल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषा-धिका वा भवन्ति ? भगवान् उत्तरयति—‘गोयमा !’ हे गौतम ! ‘सव्वत्थोवा सुहुम पुढविकाइया अपज्जत्तया’ सर्वस्तोकाः—सर्वेभ्योऽल्पाः, सूक्ष्म पृथिवीका-यिकाः अपर्याप्तका भवन्ति, प्रागुक्तयुक्तेः, तेभ्यः एव—‘सुहुम पुढविकाइया

—हे गौतम ! सब से कम सूक्ष्म अपर्याप्तक है और सूक्ष्म पर्याप्तक उनसे संख्यातगुणा अधिक हैं । यहां यह बात समझ लेनी चाहिए कि वादर जीवों में पर्याप्तों की अपेक्षा अपर्याप्त असंख्यातगुणा होते हैं । क्योंकि एक-एक पर्याप्त वादर के आश्रय से असंख्यात अपर्याप्त वादरों की उत्पत्ति होती है, मगर सूक्ष्म जीवों के विषय में ऐसा नियम नहीं है । अपर्याप्त जीवों की अपेक्षा पर्याप्त जीव चिरकाल तक रहते हैं, अतएव वे सर्वदा ही अधिक पाये जाते हैं । इस कारण सूक्ष्म अपर्याप्त जीव सब से कम कहे हैं और सूक्ष्म पर्याप्तक उनसे संख्यातगुणा बतलाए गए हैं ।

श्री गौतमस्वामी प्रश्न करते हैं—सूक्ष्म पृथिवीकायिकों के पर्याप्तों और अपर्याप्तों में कौन किससे कम, बहुत; तुल्य या विशेषाधिक हैं ?

વાત સમજી દેવી જોઈએ કે બાદર જીવોમાં પર્યાપ્તોની અપેક્ષાએ અપર્યાપ્ત અસંખ્યાત ગણા હોય છે, કેમકે એક-એક પર્યાપ્ત બાદરના આશ્રયથી અસંખ્યાત અપર્યાપ્ત બાદરોની ઉત્પત્તિ થાય છે, પરંતુ સૂક્ષ્મ જીવોના વિષયમાં એવો નિયમ નથી અપર્યાપ્ત જીવોની અપેક્ષાએ પર્યાપ્ત જીવ ચિરકાળ સુધિ રહે છે, તેથી જ તેઓ સર્વદા અધિક જોવામાં આવે છે, એ કારણે સૂક્ષ્મ અપર્યાપ્ત જીવ બધાથી ઓછા કહેલા છે, અને સૂક્ષ્મ પર્યાપ્તક તેઓથી સંખ્યાત ગણા બતાવેલા છે.

શ્રી ગૌતમ સ્વામી પ્રશ્ન કરે છે—સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિકોના પર્યાપ્તો અને અપર્યાપ્તોમાં કેાણ કેાનાથી ઓછા, વધુ, તુલ્ય અગર વિશેષાધિક છે ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે—હે ગૌતમ ! સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિક અપર્યાપ્ત

પજ્જત્તયા સંખેજ્જગુણા' સૂક્ષ્મ પૃથિવીકાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ સંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, પ્રાગુક્તયુક્તેઃ, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-‘એસિ ણં મંતે ! સુહુમ આઉકાઇયાણં પજ્જત્તા-પજ્જત્તગાણં’ હે ભદન્ત ! એતેપાં યલ્લુ સૂક્ષ્માપ્કાયિકાનાં પર્યાપ્તાપર્યાપ્તકાનાં મધ્યે ‘કયરે કયરેહિંતો’ કતરે કતરેભ્યઃ ‘અપ્પા વા, વહુયા વા, તુલ્લા વા વિસેસાહિયા વા’ અલ્પા વા, વહુકા વા, તુલ્યા વા, વિશેષાધિકા વા ભવન્તિ ? ભગવાન્ ઉત્તરયતિ-‘ગોયમા !’ હે ગૌતમ ! ‘સવ્વત્થોવા સુહુમઆઉ-કાઇયા અપ્પજ્જત્તગા’ સર્વસ્તોકાઃ-સર્વેભ્યોઽલ્પાઃ સૂક્ષ્માપ્કાયિકાઃ અપર્યાપ્તકાઃ ભવન્તિ, તેભ્યોઽપિ-‘સુહુમા આઉકાઇયા પજ્જત્તગા સંખેજ્જગુણા’ સૂક્ષ્મા અપ્કા-યિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ સંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, પ્રાગુક્તયુક્તેઃ, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-‘એસિ ણં મંતે ! સુહુમ તેઉકાઇયાણં પજ્જત્તાપજ્જત્તાણં’ હે ભદન્ત ! એતેપાં યલ્લુ સૂક્ષ્મ તેજઃકાયિકાનાં પર્યાપ્તાપર્યાપ્તકાનાં મધ્યે ‘કયરે કયરેહિંતો’ કતરે કતરેભ્યઃ ‘અપ્પા વા, વહુયા વા, તુલ્લા વા, વિસેસાહિયા ?’ અલ્પા વા, વહુકા વા, તુલ્યા વા, વિશેષાધિકા વા ભવન્તિ ? ભગવાન્ ઉત્તરયતિ-‘ગોયમા !’ હે ગૌતમ ! ‘સવ્વ-ત્થોવા સુહુમ તેઉકાઇયા અપ્પજ્જત્તયા’ સર્વસ્તોકાઃ-સર્વેભ્યોઽલ્પાઃ સૂક્ષ્મ તેજઃ-

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર દેતે હૈં-હે ગૌતમ ! સૂક્ષ્મ પૃથિવીકાયિક અપર્યાપ્ત સયસે કમ હૈં, સૂક્ષ્મપૃથિવીકાયિક પર્યાપ્ત ઉનકી અપેક્ષા સંખ્યાતગુણા હૈં

શ્રી ગૌતમ સ્વામી પ્રશ્ન કરતે હૈં-હે ભગવન્ ! સૂક્ષ્મ અપ્કાયોં કે પર્યાપ્તોં ઓર અપર્યાપ્તોં મેં કૌન કિસસે અલ્પ, વહુત, તુલ્ય યા વિશેષા-ધિક હૈં ? ભગવાન્ ઉત્તર દેતે હૈં-અપર્યાપ્ત સૂક્ષ્મઅપ્કાયિક સયસે કમ હૈં, પર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ અપ્કાયિક ઉનકી અપેક્ષા સંખ્યાતગુણા અધિક હૈં ।

શ્રી ગૌતમ સ્વામી પ્રશ્ન કરતે હૈં-હે ભગવન્ ! સૂક્ષ્મ તેજસ્કાય કે

બધાથી ઓછા છે, સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિક પર્યાપ્ત તેમની અપેક્ષાએ સંખ્યાતગણા છે.

શ્રી ગૌતમ સ્વામી પ્રશ્ન કરે છે-હે ભગવન્ ! સૂક્ષ્મ જળકાયિકોના પર્યાપ્તો અને અપર્યાપ્તોમાં કોણ કોનાથી અલ્પ, ઘણા, તુલ્ય અગરતો વિશેષાધિક છે ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે-હે ગૌતમ ! સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિક અપ-ર્યાપ્ત બધાથી ઓછા છે, સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિક પર્યાપ્ત તેમની અપેક્ષાએ સંખ્યાત ગણા છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે:-હે ભગવન્ સૂક્ષ્મ તેજસ્કાયિકોના પર્યાપ્તો અને અપર્યાપ્તોમાં કોણ કોનાથી અલ્પ, ઘણા, તુલ્ય અને વિશેષાધિક છે ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે:-અપર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ જળકાયિક બધાથી ઓછા છે, પર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ જળકાયિક તેમની અપેક્ષાએ સંખ્યાતગણા અધિક છે.

શ્રી ગૌતમ સ્વામી પ્રશ્ન કરે છે-હે ભગવન્ સૂક્ષ્મ તેજસ્કાયના પર્યાપ્તો અને અપર્યાપ્તોમાં કોણ કોનાથી અધિક, અલ્પ તુલ્ય અગરતો વિશેષાધિક છે ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે-હે ગૌતમ ! અપર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ તેજસ્કાયિક

કાયિકાઃ અપર્યાપ્તકાઃ ભવન્તિ, તદપેક્ષયા 'સુહુમ તેઝકાઈયા પજ્જત્તા સંખેજ્જ-
ગુણા' સૂક્ષ્મ તેજઃકાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ સંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, પ્રાગુક્તયુક્તેઃ,
ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—'એસિ ણં મંતે ! સુહુમ વાઝકાઈયાણં પજ્જત્તાપજ્જત્તગાણં' હે
મદન્ત ! એતેષાં યલ્લ સૂક્ષ્મ વાયુકાયિકાનાં પર્યાપ્તાપર્યાપ્તાનાં મધ્યે 'કયરે કયરે-
હિતો' કતરે કતરેભ્યઃ 'અપ્પા વા, વહુયા વા, તુલ્લા વા, વિસેસાહિયા વા'
અલ્પા વા, વહુકા વા, તુલ્યા વા, વિશેષાધિકા વા ભવન્તિ ? મગવાન્ ઉત્તરયતિ
—'ગોયમા ! સન્વત્થોવા સુહુમ વાઝકાઈયા અપજ્જત્તગા' હે ગૌતમ ! સર્વસ્તોકાઃ
—સર્વેભ્યોઽલ્પાઃ સૂક્ષ્મવાયુકાયિકાઃ અપર્યાપ્તકાઃ ભવન્તિ, તેભ્યઃ 'વાઝકાઈયા
પજ્જત્તગા સંખેજ્જગુણા' વાયુકાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ સંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, પ્રાગુ-
ક્તયુક્તેઃ, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—'એસિ ણં મંતે ! સુહુમ વળસ્સઈકાઈયાણં પજ્જત્તા-
પજ્જત્તગાણં' હે મદન્ત ! એતેષાં યલ્લ સૂક્ષ્મ વનસ્પતિકાયિકાનાં પર્યાપ્તાપર્યા-
પ્તાનાં મધ્યે 'કયરે કયરેહિતો અપ્પા વા, વહુયા વા, તુલ્લા વા, વિસેસાહિયા વા'
કતરે કતરેભ્યોઽલ્પા વા, વહુકા વા, તુલ્યા વા, વિશેષાધિકા વા ભવન્તિ ?
મગવાન્ ઉત્તરયતિ—'ગોયમા !' હે ગૌતમ ! 'સન્વત્થોવા સુહુમ વળસ્સઈકાઈયા
અપજ્જત્તગા' સર્વસ્તોકાઃ—સર્વેભ્યોઽલ્પાઃ, સૂક્ષ્મ વનસ્પતિકાયિકાઃ અપર્યાપ્તકાઃ

પર્યાપ્તોં ઓર અપર્યાપ્તોં મેં કૌન કિસસે અલ્પ, વહુત, તુલ્ય યા વિશેષા-
ધિક હૈં ? મગવાન્ ઉત્તર દેતે હૈં—હે ગૌતમ ! અપર્યાપ્ત સૂક્ષ્મતેજસ્કાયિક
સબસે કમ હૈં, પર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ તેજસ્કાયિક ડનસે અસંખ્યાતગુણા અધિક હૈં

શ્રીગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરતે હૈં—હે મગવન્ ! સૂક્ષ્મ વાયુકાયિકોં કે
પર્યાપ્તોં ઓર અપર્યાપ્તોં મેં કૌન કિસસે અલ્પ, વહુત, તુલ્ય યા વિશે-
ષાધિક હૈં ? મગવાન્ ઉત્તર દેતે હૈં—સૂક્ષ્મ વાયુકાયિકે અપર્યાપ્ત સબ
સે કમ હૈં, પર્યાપ્ત ડનસે સંખ્યાતગુણા અધિક હૈં ।

શ્રીગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરતે હૈં—હે મગવન્ ! સૂક્ષ્મવનસ્પતિકાયિક
પર્યાપ્તકોં ઓર અપર્યાપ્તકોં મેં કૌન કિસસે અલ્પ, વહુત, તુલ્ય યા
વિશેષાધિક હૈં ? મગવાન્ ઉત્તર દેતે હૈં—હે ગૌતમ ! સૂક્ષ્મ વનસ્પતિ-

બધાથી ઓછા છે, પર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ તેજસ્કાયિક તેમનાથી સંખ્યાતગુણા અધિક છે.

શ્રીગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે.—હે ભગવન્ ! સૂક્ષ્મ વાયુકાયિકોના પર્યાપ્તો
અને અપર્યાપ્તોમાં કોણ કોનાથી અલ્પ, ઘણા, તુલ્ય અથવા વિશેષાધિક છે ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે:—સૂક્ષ્મ વાયુકાયિકના અપર્યાપ્ત બધાથી
ઓછા છે, પર્યાપ્ત તેમનાથી સંખ્યાતગુણા અધિક છે.

શ્રીગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે.—હે ભગવન્ ! સૂક્ષ્મ વનસ્પતિકાયિક પર્યાપ્તકો
અને અપર્યાપ્તકોમાં કોણ કોનાથી અલ્પ ઘણા, તુલ્ય અથવા વિશેષાધિક છે ?

भवन्ति, तेभ्यः 'सुहुम वणस्सइकाइया पज्जत्तगा संखेज्जगुणा' सूक्ष्म वनस्पति-
कायिकाः पर्याप्तकाः संख्येयगुणा भवन्ति, प्रागुक्तयुक्तेः, गौतमः पृच्छति-
'एएसि णं भंते ! सुहुम निगोयाणं पज्जत्तापज्जत्ताणं' हे भदन्त ! एतेषां खलु
सूक्ष्म निगोदानां पर्याप्तापर्याप्तानां मध्ये 'कयरे कयरेहिंतो' कतरे कतरेभ्यः
'अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसादिया वा ?' अल्पा वा, बहुका वा,
तुल्या वा, विशेषाधिका वा भवन्ति ? भगवान् उत्तरयति-'गोयमा !' हे गौतम !
'सव्वत्थोवा सुहुम निगोया अपज्जत्ता' सर्वस्तोकाः सूक्ष्मनिगोदाः अपर्याप्तका
भवन्ति, तेभ्यः 'सुहुम निगोया पज्जत्तगा संखेज्जगुणा' सूक्ष्म निगोदाः
पर्याप्तकाः संख्येयगुणा भवन्ति प्रागुक्तयुक्तेः, अथ सर्वेषां समुदितानां पर्याप्ता-
पर्याप्तगतमल्पबहुत्वं गौतमः पृच्छति-'एएसि णं भंते ! सुहुमाणं सुहुम पुढ-
विकाइयाणं' हे भदन्त ! एतेषां खलु सूक्ष्माणाम्, सूक्ष्म पृथिवीकायिकानाम्
'सुहुम आउकाइयाणं' सूक्ष्माप्कायिकानाम् 'सुहुम तेउकाइयाणं' सूक्ष्म तेजः-
कायिकानाम् 'सुहुम वाउकाइयाणं' सूक्ष्म वायुकायिकानाम् 'सुहुम वणस्सइ-
काइयाणं' सूक्ष्म वनस्पतिकायिकानाम् 'सुहुम निगोदाण य पज्जत्तापज्जत्ताणं'
सूक्ष्म निगोदानाञ्च पर्याप्तापर्याप्तानां मध्ये 'कयरे कयरेहिंतो' कतरे कतरेभ्यः

कायिक अपर्याप्त સવસ્થે કમ્મ હૈં ઓર સૂક્ષ્મ વનસ્પતિકાયિક પર્યાપ્ત
उनसे संख्यातगुणा अधिक हॆं ।

શ્રીગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરતે હૈં-હે ભગવન્ ! સૂક્ષ્મ નિગોદ કે પર્યા-
પ્તકોં ઓર અપર્યાપ્તકોં મેં કૌન કિસ સે અલ્પ, વહુત, તુલ્ય અથવા
વિશેષાધિક હૈં ? ભગવાન્ ઉત્તર દેતે હૈં-હે ગૌતમ ! સવ્થ સે કમ
સૂક્ષ્મનિગોદ કે અપર્યાપ્તક હૈં, સૂક્ષ્મ નિગોદ કે પર્યાપ્તક उनसे
संख्यातगुणा अधिक हॆं ।

શ્રીગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરતે હૈં-હે ભગવન્ ! इन सूक्ष्म, सूक्ष्मपृथिवी-
कायिक, सूक्ष्म अप्कायिक, सूक्ष्मतेजस्कायिक, सूक्ष्मवायुकायिक सूक्ष्म

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે-હે ગૌતમ ! सदम वनस्पतिकायिक अपर्याप्त
जघाथी जोछा छे अने सूक्ष्म वनस्पतिकायिक पर्याप्त तेजोथी संख्यातगुणा
अधिक छे.

શ્રી ગૌતમ સ્વામી પ્રશ્ન કરે છે-હે ભગવન્ ! सूक्ष्म निगोदना पर्याप्तको
अने अपर्याप्तकोमा कोछु कोनाथी अल्प, धलु, तुल्य अगर विशेषाधिक छे ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે-હે ગૌતમ ! जघाथी जोछा निगोदना
अपर्याप्तक छे, सूक्ष्म निगोदना पर्याप्तक तेजनाथी संख्यातगुणा अधिक छे.

શ્રી ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે કે-હે ભગવન્ ! आ सदम सूक्ष्म पृथ्वी-
कायिक, सूक्ष्म जलकायिक, सूक्ष्म तेजस्कायिक, सूक्ष्म वायुकायिक, सूक्ष्म वन-

‘અપ્પા વા, વહુયા વા, તુલ્લા વા વિસેસાહિયા વા’ અલ્પા વા, વહુકા વા, તુલ્યા વા, વિશેષાધિકા વા ભવન્તિ ? ભગવાન્ ઉત્તરયતિ-‘ગૌતમ ! ‘સંઘ-
ત્થોવા સુહુમ તેડકાહ્યા અપ્પજ્જત્તગા’ સર્વસ્તોકાઃ-સર્વેભ્યોડપ્પાઃ સૂક્ષ્મતેજઃ-
કાયિકાઃ અપર્યાપ્તકાઃ ભવન્તિ, તેભ્યોડપિ ‘સુહુમ પુટ્ટવિકાહ્યા અપ્પજ્જત્તગા
વિસેસાહિયા’ સૂક્ષ્મ પૃથિવીકાયિકાઃ અપર્યાપ્તકાઃ વિશેષાધિકા ભવન્તિ, તેભ્યો-
ડપિ ‘સુહુમ આડકાહ્યા અપ્પજ્જત્તગા વિસેસાહિયા’ સૂક્ષ્માપ્કાયિકાઃ અપર્યા-
પ્તકા વિશેષાધિકા ભવન્તિ, તેભ્યોડપિ ‘સુહુમ વાડકાહ્યા અપ્પજ્જત્તગા વિસે-
સાહિયા’ સૂક્ષ્મ વાયુકાયિકાઃ અપર્યાપ્તકાઃ વિશેષાધિકાઃ કિંચિદધિકા ભવન્તિ,
તેભ્યોડપિ ‘સુહુમ તેડકાહ્યા અપ્પજ્જત્તગા સંઘેજ્જણા’ સૂક્ષ્મ તેજઃકાયિકાઃ
અપર્યાપ્તકાઃ સંઘયેયણા ભવન્તિ, તેભ્યોડપિ ‘સુહુમ પુટ્ટવિકાહ્યા પ્પજ્જત્તગા
વિસેસાહિયા’ સૂક્ષ્મ પૃથિવીકાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ વિશેષાધિકા ભવન્તિ, તેભ્યો-
ડપિ ‘સુહુમ આડકાહ્યા પ્પજ્જત્તગા વિસેસાહિયા’ સૂક્ષ્માપ્કાયિકાઃ પર્યાપ્તકા
વિશેષાધિકા ભવન્તિ, તેભ્યઃ ‘સુહુમ વાડકાહ્યા પ્પજ્જત્તગા વિસેસાહિયા સૂક્ષ્મ-
વાયુકાયિકાઃ પર્યાપ્તકા વિશેષાધિકા ભવન્તિ, તેભ્યોડપિ ‘સુહુમ નિગોદા અપ-

વનસ્પતિકાયિકાઃ ઔર સૂક્ષ્મ નિગોદા કે પર્યાપ્તકો ઔર અપર્યાપ્તકો
મેં કૌન કિસ સે અલ્પ, વહુત, તુલ્ય યા વિશેષાધિકા હૈં ? ભગવાન્
ઉત્તર દેતે હૈં-હે ગૌતમ ! સ્વ સે કમ તેજસ્કાયિકા અપર્યાપ્ત હૈં,
ઉન કી અપેક્ષા સૂક્ષ્મ પૃથિવીકાયિકા અપર્યાપ્ત વિશેષાધિકા હૈં ઉનકી
અપેક્ષા સૂક્ષ્મ અપ્કાયિકા અપર્યાપ્ત વિશેષાધિકા હૈં, ઉનકી અપેક્ષા સૂક્ષ્મ
વાયુકાયિકા અપર્યાપ્ત વિશેષાધિકા હૈં, ઉનકી અપેક્ષા સૂક્ષ્મ તેજસ્કા-
યિકા પર્યાપ્ત સંઘ્યાતગુણા અધિકા હૈં, ઉનકી અપેક્ષા સૂક્ષ્મ પૃથિવીકાયિકા
પર્યાપ્ત વિશેષાધિકા હૈં, ઉનસે સૂક્ષ્મ અપ્કાયિકા પર્યાપ્ત વિશેષાધિકા હૈં,
ઉનસે સૂક્ષ્મ વાયુકાયિકા પર્યાપ્ત વિશેષાધિકા હૈં, ઉનકી અપેક્ષા સૂક્ષ્મ

સ્પતિકાયિકા અને સૂક્ષ્મ નિગોદના પર્યાપ્તકો અને અપર્યાપ્તકોમાં કોણ
કોનાથી અલ્પ, ઘણા, તુલ્ય અને વિશેષાધિક છે ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે -હે ગૌતમ ! યદ્યાથી જોછા તેજસ્કાયિક
અપર્યાપ્ત છે, તેમની અપેક્ષાએ સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિક અપર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે,
તેમની અપેક્ષાએ સૂક્ષ્મ જળકાયિક અપર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે, તેમની અપે-
ક્ષાએ સૂક્ષ્મ વાયુકાયિક અપર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે, તેમની અપેક્ષાએ સૂક્ષ્મ
તેજસ્કાયિક પર્યાપ્ત સંખ્યાતગણા અધિક છે, તેમની અપેક્ષાએ સૂક્ષ્મ પૃથ્વી-
કાયિક પર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે, તેમનાથી સૂક્ષ્મ અપ્કાયિક પર્યાપ્ત વિશેષા-
ધિક છે, તેમનાથી સૂક્ષ્મ વાયુકાયિક પર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે, તેમની અપેક્ષાએ
સૂક્ષ્મ નિગોદના અપર્યાપ્તક સંખ્યાતગણા અધિક છે, તેમની અપેક્ષાએ સૂક્ષ્મ

‘જ્જત્તગા અસંખેજ્જગુણા’ સૂક્ષ્મનિગોદા અપર્યાપ્તકા અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, તેભ્યો-
 ઽપિ ‘સુહુમ નિગોદા પજ્જત્તગા સંખેજ્જગુણા’ સૂક્ષ્મ નિગોદાઃ પર્યાપ્તકાઃ સંખ્યે-
 યગુણા ભવન્તિ, તેભ્યોઽપિ ‘સુહુમ વણસ્સઙ્કાઙ્કાયા અપજ્જત્તગા અણંતગુણા’
 સૂક્ષ્મા વનસ્પતિકાયિકા અપર્યાપ્તકા અનન્તગુણા ભવન્તિ, પ્રતિનિગોદમનન્તાનાં
 વનસ્પતિકાયિકાનાં સદ્ભાવાત્ તેભ્યોઽપિ ‘સુહુમ અપજ્જત્તગા વિસેસાહિયા’
 સૂક્ષ્મા અપર્યાપ્તકા વિશેષાધિકા ભવન્તિ સૂક્ષ્મ પૃથિવીકાયિકાદીનામપિ તત્ર
 નિવેશાત્ તેભ્યોઽપિ ‘સુહુમ વણસ્સઙ્કાઙ્કાયા પજ્જત્તગા સંખેજ્જગુણા’ સૂક્ષ્મ વન-
 સ્પતિકાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ સંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, સૂક્ષ્મેષુ અપર્યાપ્તેભ્યઃ પર્યાપ્તકાનાં
 સંખ્યેયગુણત્વાત્, તેભ્યઃ ‘સુહુમ પજ્જત્તગા વિસેસાહિયા’ સૂક્ષ્મ પર્યાપ્તકા વિશે-
 ષાધિકા ભવન્તિ સૂક્ષ્મ પૃથિવીકાયિકાદીનામપિ તત્ર સમાવેશાત્, તેભ્યઃ
 ‘સુહુમા વિસેસાહિયા’ સૂક્ષ્માઃ વિશેષાધિકા ભવન્તિ, અપર્યાપ્તાનામપિ તત્ર
 સમાવેશાત્ इत्याशयः ॥ ૬૦ ॥

નિગોદ કે અપર્યાપ્તક અસંખ્યગુણા અધિક હૈં, ડનકી અપેક્ષા સૂક્ષ્મ
 નિગોદ કે પર્યાપ્તક સંખ્યાતગુણા અધિક હૈં, ડનકી અપેક્ષા સૂક્ષ્મ
 વનસ્પતિકાય કે અપર્યાપ્ત અતન્તગુણા અધિક હૈં, ક્યોંકિ પ્રત્યેક
 નિગોદ મેં અનન્ત વનસ્પતિકાયિક હોને હૈં । ડનકી અપેક્ષા ઢી સૂક્ષ્મ
 અપર્યાપ્તક ઝીવ વિશેષાધિક હૈં, ક્યોંકિ ડનમેં સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિક
 આદિ ઢી સમ્મિલિત હૈં । ડનકી અપેક્ષા ઢી સૂક્ષ્મ વનસ્પતિકાય કે
 પર્યાપ્તક સંખ્યાતગુણા હૈં, ક્યોં કિ સૂક્ષ્મ ઝીવોં મેં અપર્યાપ્તકોં સે
 પર્યાપ્તક સંખ્યાતગુણા અધિક હોતે હૈં । ડનકી અપેક્ષા ઢી સૂક્ષ્મ
 પર્યાપ્તક સમુચ્ચય ઝીવ વિશેષાધિક હૈં, ક્યોં કિ ડનમેં સૂક્ષ્મ પૃથ્વી-
 કાયિક આદિ કા ઢી સમાવેશ હૈ ઓર સૂક્ષ્મ ઝીવ ડનસે ઢી કુછ
 અધિક હૈં, ક્યોંકિ ડનમેં અપર્યાપ્તકોં કા ઢી સમાવેશ હૈ ॥૫॥

નિગોદના પર્યાપ્તક સંખ્યાતગણા અધિક છે, તેમની અપેક્ષાએ સૂક્ષ્મ વન-
 સ્પતિકાયના અપર્યાપ્ત અનન્તગણા અધિક છે, કેમકે પ્રત્યેક નિગોદમાં અનન્ત
 વનસ્પતિકાયિક હોય છે, તેમની અપેક્ષાએ પણ સૂક્ષ્મ અપર્યાપ્તક છવ
 વિશેષાધિક છે; કેમકે તેઓમાં સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિક આદિ પણ સંમિલિત છે,
 તેમની અપેક્ષાએ પણ સૂક્ષ્મ વનસ્પતિકાય પર્યાપ્તક સંખ્યાતગણા છે, કેમકે
 સૂક્ષ્મ છવોમાં અપર્યાપ્તકોથી પર્યાપ્તક સંખ્યાતગણા અધિક હોય છે તેમની
 અપેક્ષાએ પણ સૂક્ષ્મ પર્યાપ્તક સમુચ્ચય છવ વિશેષાધિક છે, કેમકે તેઓમાં
 સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિક આદિના પણ સમાવેશ છે અને સૂક્ષ્મ છવ તેમનાથી ઠંઠક
 અધિક છે, કેમકે તેઓમાં અપર્યાપ્તકોના પણ સમાવેશ છે ॥૨૫૦ ॥

वादराल्पबहुत्ववक्तव्यता-

मूलम्-एएसि णं भंते ! वादराणं वादरपुढविकाइयाणं वादर
 आउकाइयाणं, वादरतेउकाइयाणं, वादरवाउकाइयाणं, वादर-
 वणस्सइकाइयाणं, पत्तेयसरीरवादरवणस्सइकाइयाणं, वादर-
 निगोदाणं, वादरतसकाइयाणं, कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा, बहुया
 वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ? गोयसा ! सवत्थोवा वादरतस-
 काइया, वादरतेउकाइया असंखेज्जगुणा, पत्तेयसरीरवादरवण-
 स्सइकाइया असंखेज्जगुणा, वादरनिगोदा असंखेज्जगुणा, वादरा-
 पुढविकाइया असंखेज्जगुणा, वादरा आउकाइया असंखेज्जगुणा,
 वादरा वाउकाइया असंखेज्जगुणा, वादरा वणस्सइकाइया
 अणंतगुणा, वादरा विसेसाहिया, एएसि णं भंते ! वादरपुढवि-
 काइय अपज्जत्तगाणं वादरआउकाइय अपज्जत्तगाणं वादर-
 तेउकाइय अपज्जत्तगाणं, वादरवाउकाइय अपज्जत्तगाणं पत्तेय
 सरीर वादरवणस्सइअपज्जत्तगाणं वादरनिगोद अपज्जत्तगाणं
 वादरतसकाइय अपज्जत्तगाणं य कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा,
 बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ? गोयसा ! सवत्थोवा
 वादरतसकाइया अपज्जत्तगा, वादर तेउकाइया अपज्जत्तगा
 असंखेज्जगुणा, पत्तेयसरीर वादरवणस्सइकाइया अपज्जत्तगा
 वादरनिगोदा अपज्जत्तगा असंखेगुणा, वादरपुढविकाइया
 अपज्जत्तगा असंखेज्जगुणा, वायरआउकाइया अपज्जत्तगा
 असंखेज्जगुणा, वायरवाउकाइया अपज्जत्तगा असंखेज्ज-
 गुणा, वादरवणस्सइकाइया अपज्जत्तगा अणंतगुणा, वायर-
 पज्जत्तगा विसेसाहिया, एएसि णं भंते ! वायरपज्जत्तयाणं
 वायरपुढविकाइयाणं पज्जत्तयाणं वायरआउकाइयाणं पज्जत्तयाणं
 वायरतेउकाइयाणं पज्जत्तयाणं वायरवाउकाइयाणं पज्जत्तयाणं

पत्तेयसरीर वायरवणस्सइकाइयाणं पज्जनयाणं वायरनिगोद
 पज्जत्तयाणं वायरतस्सकाइय पज्जत्तगाणं य कयरे कयरेहिंतो
 अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ? गोयमा !
 सव्वत्थोवा वायरतेउकाइया पज्जत्तया, वायरतस्सकाइया पज्ज-
 त्तया असंखेज्जगुणा, पत्तेयसरीर वायरवणस्सइकाइया पज्जत्तया
 असंखेज्जगुणा, वायरनिगोदा पज्जत्तया असंखेज्जगुणा, वायर-
 पुढवीकाइया पज्जत्तया असंखेज्जगुणा, वायरआउकाइया पज्ज-
 त्तया असंखेज्जगुणा, वायरवाउकाइया पज्जत्तया असंखेज्जगुणा,
 वायरवणस्सइकाइया पज्जत्तया अणंतगुणा, वायरपज्जत्तया विसे-
 साहिया, एएसि णं भंते ! वायराणं पज्जत्तापज्जत्ताणं कयरे कयरे-
 हिंतो अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ?
 गोयमा ! सव्वत्थोवा वायरपज्जत्तया वायरअपज्जत्तया असंखे-
 ज्जगुणा, एएसि णं भंते ! वायरपुढविकाइयाणं पज्जत्तापज्जत्ताणं
 कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया
 वा ? गोयमा ! सव्वत्थोवा वायरपुढविकाइया पज्जत्तया, वायर
 पुढविकाइया अपज्जत्तया, असंखेज्जगुणा, एएसि णं भंते !
 वायरआउकाइयाणं पज्जत्तापज्जत्ताणं कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा,
 बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया ? गोयमा ! सव्वत्थोवा वायर-
 आउकाइया पज्जत्तया, वायरआउकाइया अपज्जत्तया असंखेज्ज-
 गुणा, एएसि णं भंते ! वायरतेउकाइयाणं पज्जत्तापज्जत्ताणं
 कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया
 वा ? गोयमा ! सव्वत्थोवा, वायरतेउकाइया पज्जत्तया अपज्ज-
 त्तया, असंखेज्जगुणा, एएसि णं भंते ! वायरवाउकाइयाणं पज्ज-
 त्तापज्जत्तगाणं कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला
 वा, विसेसाहिया वा ? गोयमा ! सव्वत्थोवा, वायरतेउकाइया

पज्जत्तया, अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा, एएसि णं भंते । वायर-
वाउकाइयाणं पज्जत्तापज्जत्तगाणं कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा,
बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ? गोयमा ! सव्वत्थोवा
वायरवाउकाइया पज्जत्तया वायरवाउकाइया अपज्जत्तया,
असंखेज्जगुणा, एएसि णं भंते ! वायरवणस्सइकाइयाणं पज्ज-
त्तापज्जत्ताणं कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा,
विसेसाहिया वा ? गोयमा ! सव्वत्थोवा वायरवणस्सइकाइया
पज्जत्तया वायरवणस्सइकाइया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा,
एएसि णं भंते ! पत्तेयसरीर वायरवणस्सइकाइयाणं पज्जत्ता-
पज्जत्ताणं कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला
वा विसेसाहिया वा ? गोयमा ! सव्वत्थोवा पत्तेयसरीर
वायरवणस्सइकाइया पज्जत्तया, पत्तेयसरीर वायरवणस्सइ-
काइया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा, एएसि णं भंते !
वायरनिगोदाणं पज्जत्तापज्जत्ताणं कयरे कयरेहिंतो अप्पा
वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ? गोयमा !
सव्वत्थोवा वायरनिगोदा पज्जत्ता, वायरनिगोया अपज्जत्तया
असंखेज्जगुणा, एएसि णं भंते ! वायरतसकाइयाणं पज्जत्ता-
पज्जत्ताणं कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा; बहुया वा, तुल्ला वा,
विसेसाहिया वा ? गोयमा ! सव्वत्थोवा वायरतसकाइया पज्जत्ता
वायरतसकाइया अपज्जत्ता असंखेज्जगुणा, एएसि णं भंते !
वायराणं वायरपुढविकाइयाणं वायरआउकाइयाणं वायरतेउ-
काइयाणं वायरवाउकाइयाणं वायरवणस्सइकाइयाणं पत्तेय-
सरीर वायरवाउकाइयाणं वायरनिगोयाणं वायरतसकाइयाणं
पज्जत्तापज्जत्ताणं कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा, बहुया वा,
तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ? गोयमा ! सव्वत्थोवा वायर-
तेउकाइया पज्जत्तया, वायरतसकाइया पज्जत्तया असंखेज्ज-

गुणा, वायरतसकाइया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा, पत्तेयसरीर
वायरवणस्सइकाइया पज्जत्तया असंखेज्जगुणा, वायरनिगोया
पज्जत्तया असंखेज्जगुणा, वायरपुढवीकाइया पज्जत्तया असंखे-
ज्जगुणा, वायरआउकाइया पज्जत्तया असंखेज्जगुणा, वायर-
वाउकाइया पज्जत्तया असंखेज्जगुणा, वायरतेउकाइया अपज्ज-
त्तया असंखेज्जगुणा पत्तेयसरीर वायरवणस्सइकाइया अपज्ज-
त्तया असंखेज्जगुणा वायरनिगोया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा,
वायरपुढवीकाइया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा, वायरआउ-
काइया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा, वायरवाउकाइया अपज्ज-
त्तया असंखेज्जगुणा, वायरवणस्सइकाइया पज्जत्तया अणंत-
गुणा, वायरवणस्सइकाइया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा, वायर-
अपज्जत्तया विसेसाहिया, वायरा विसेसाहिया ॥सू. ७।

छाया—एतेषां खलु भदन्त ! वादराणां वादरपृथिवीकायिकानां वादरा-
ष्कायिकानां वादरतेजःकायिकानां वादरवायुकायिकानाम् वादरवनस्पतिकायि-
कानां प्रत्येकशरीरवादरवनस्पतिकायिकानां वादरनिगोदानां वादरत्रसकायि-

वादर जीवों का अल्पबहुत्व

शब्दार्थ—(एएसि णं भंते !), हे भगवन् ! इन (वादराणं) वादर
जीवों (वादरपुढविकाइयाणं) वादर पृथिवीकायिकों (वादरआउकाइ-
याणं) वादर अप्कायिकों (वादरतेउकाइयाणं) वादर तेजस्कायिकों
(वादरवाउकाइयाणं) वादर वायुकायिकों (वादरवणस्सइकाइयाणं)
वादर वनस्पतिकायिकों (पत्तेयसरीर वायरवणस्सइकाइयाणं) प्रत्येक
शरीर वादरवनस्पतिकायिकों (वायरनिगोदाणं) वादर निगोदों (वादर-

णादर एवेनुं अल्पबहुत्व

शब्दार्थ—(एणमिणं भंते !), भगवान् ! आ (वादराणं) वादर एवे (वादर-
पुढविकाइयाणं) वादर पृथ्वीकायिके (वादर आउकाइयाणं) वादर वणकायिके
(वादरतेउकाइयाणं) वादर तेजस्कायिके (वादरवाउकाइयाणं) वादरवायुकायिके (वादर-
वणस्सइकाइयाणं) वादरवनस्पतिकायिके (पत्तेयसरीर वादरवणस्सइकाइयाणं) प्रत्येक
शरीर वादरवनस्पतिकायिके (वादर निगोदाणं) वादर निगोदे (वादरतसकाइया
वादरत्रसकायिके) भां (कयरे कयरेहिंते) केणु केनाथी (अप्पा वा बहुया वा तुय्हा

કાનાં કતરે કતરેભ્યોઽલ્પા વા, વહુકા વા, તુલ્યા વા, વિશેષાધિકા વા ? ગૌતમ !
 સર્વસ્તોકાઃ વાદરત્રસકાયિકાઃ વાદરત્તેજઃકાયિકાઃ અસંખ્યેયગુણાઃ પ્રત્યેક-
 શરીરવાદરવનસ્પતિકાયિકા અસંખ્યેયગુણા વાદરનિગોદાઃ અસંખ્યેયગુણાઃ,
 વાદરાઃ પૃથિવીકાયિકાઃ અસંખ્યેયગુણાઃ, વાદરાઃ અપ્કાયિકાઃ અસંખ્યેયગુણાઃ,
 વાદરાઃ વાયુકાયિકાઃ અસંખ્યેયગુણાઃ, વાદરા વનસ્પતિકાયિકાઃ અનન્તગુણાઃ,
 વાદરા વિશેષાધિકાઃ, એતેષાં સઘ્નુ ધદન્ન ! વાદરપૃથિવીકાયિકાપર્યાપ્તકાનાં

તસકાઢ્યાણં) વાદર ત્રસકાયિકોં મેં (કયરે કયરેદ્વિતો) કૌન કિસસે
 (અપ્પા વા વહુયા વા તુલ્યા વા વિસેસાહિયા વા) અલ્પ, વહુન, તુલ્ય
 યા વિશેષાધિક હૈં ? (ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (સત્ત્વત્યોવા વાદરત્રસકા-
 હ્યા) સત્ત્વ સે કમ વાદર ત્રસકાયિક હૈં (વાદરતેજકાઢ્યા અસંખેજ્જ-
 ગુણા) વાદર તેજસ્કાયિક અસંખ્યાતગુણા હૈં (પન્નેચ્ચસરીર વાદરવન-
 સ્સહકાહ્યા) પ્રત્યેક શરીર વાદર વનસ્પતિકાયિક (અસંખેજ્જગુણા)
 અસંખ્યાતગુણા હૈં (વાદરનિગોદા અસંખેજ્જગુણા) વાદર નિગોદ અસં-
 ખ્યાતગુણા હૈં (વાદરપુઢવિકાહ્યા અસંખેજ્જગુણા) વાદર પૃથિવીકાયિક
 અસંખ્યાતગુણા હૈં (વાદરા આઝકાહ્યા અસંખેજ્જગુણા) વાદર અપ્કા-
 યિક અસંખ્યાતગુણા હૈં (વાદરા વાઝકાહ્યા અસંખેજ્જગુણા) વાદર વાયુ-
 કાયિક અસંખ્યાત ગુણા હૈં (વાદરા વળસ્સહકાહ્યા અણંતગુણા)
 વાદર વનસ્પતિકાયિક અનન્તગુણા હૈં (વાદરા વિસેસાહિયા) વાદર
 જીવ વિશેષાધિક હૈં ।

(एणसि णं भंते !) हे भगवन् ! इन (वादरपुटविकाइय अपज्जत्ता-

વિસેસાહિયા વા) અલ્પ ઘણા તુલ્ય અગર વિશેષાધિક છે ? (ગોયમા !) હે ગૌતમ !
 સત્ત્વત્યોવા વાદરત્રસકાહ્યા) ઘઘાથી ઘોઘા બાદર ત્રસકાયિક છે (વાદર તેજકા-
 હ્યા અસંખેજ્જગુણ) બાદર તેજસ્કાયિક અસંખ્યાત ગુણ છે (પન્નેચ્ચસરીરવાદર
 વળસ્સહકાહ્યા) પ્રત્યેકશરીર બાદર વનસ્પતિકાયિક (અસંખેજ્જગુણા) અસંખ્યાત
 ગણા છે (વાદરનિગોદા અસંખેજ્જગુણા) બાદર નિગોદ અસંખ્યાતગણા છે (વાદર
 પુઢવિકાહ્યા અસંખેજ્જગુણા) બાદર પૃથિવિકાયિક અસંખ્યાત ગુણા (વાદર આઝકા-
 હ્યા અસંખેજ્જગુણા) બાદર વજ્રકાયિક અસંખ્યાતગુણા છે (વાદર વાઝકાહ્યા
 અસંખેજ્જગુણા) બાદર વાયુકાયિક અસંખ્યાતગણા છે (વાદરા વળસ્સહકાહ્યા
 અણંતગુણા) બાદર વનસ્પતિકાયિક અનન્ત ગુણા છે (વાદરા વિસેસાહિયા)
 બાદર જીવ વિશેષાધિક છે.

(एणसि णं भंते ! भगवन् ! आ (वादरपुटविकाइय अपज्जत्ताण) બાદર

વાદરાષ્કાયિકાપર્યાપ્તકાનાં વાદરતેજઃકાયિકાપર્યાપ્તકાનાં વાદરવાયુકાયિકા-
પર્યાપ્તકાનાં વાદરવનસ્પતિકાયિકાપર્યાપ્તકાનાં પ્રત્યેકશરીરવાદરવનસ્પતિકાયિકા-
પર્યાપ્તકાનાં વાદરનિગોદાપર્યાપ્તકાનાં વાદરત્રસકાયિકાપર્યાપ્તકાનાં ચ કતરે
કતરેભ્યોડલ્પા વા, વહુકા વા, તુલ્યા વા, વિશેષાધિકા વા ગૌતમ !
સર્વસ્તોકાઃ વાદરત્રસકાયિકાઃ અપર્યાપ્તકાઃ, વાદરતેજઃકાયિકા અપર્યાપ્તકાઃ
અસંખ્યેયગુણાઃ, પ્રત્યેકશરીરવાદરવનસ્પતિકાયિકા અપર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણાઃ

ગાણં) વાદર પૃથિવીકાયિક અપર્યાપ્તકોં (વાદરઆડકાઢ્ય અપજ્જત્ત-
ગાણં) વાદર અષ્કાયિક અપર્યાપ્તકોં (વાદરતેડકાઢ્ય અપજ્જત્તગાણં)
વાદર તેજઃકાયિક અપર્યાપ્તોં (વાદરવાડકાઢ્ય અપજ્જત્તગાણં) વાદર
વાયુકાયિક અપર્યાપ્તોં (વાદરવણસ્મઢકાઢ્ય અપજ્જત્તગાણં) વાદર
વનસ્પતિકાયિક અપર્યાપ્તોં (પત્તેયસરીર વાદરવણસ્મઢકાઢ્ય અપજ્જ-
ત્તગાણં) પ્રત્યેક શરીર વાદર વનસ્પતિકાયિક અપર્યાપ્તકોં (વાદર-
નિગોદ અપજ્જત્તગાણં) વાદર નિગોદ અપર્યાપ્તકોં (વાદરતસકાઢ્ય
અપજ્જત્તગાણં ચ) ઓર વાદર ત્રસકાયિક અપર્યાપ્તકોં મેં (કયરે કયરે-
હિતો) કોન કિસસે (અપ્પા વા વહુયા વા તુલ્લા વા વિસેસાહિયા વા ?)
અલ્પ, વહુત, તુલ્ય યા વિશેષાધિક હેં ?

(ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (સવ્વત્થોવા વાદરતસકાઢ્યા અપજ્જત્તયા)
વાદર ત્રસકાયિક અપર્યાપ્ત સવ સે કમ હેં (વાદરતેડકાઢ્યા અપજ્જ-
ત્તગા અસંખેજ્જગુણા) વાદર તેજઃકાયિક અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગુણા હેં
(પત્તેયસરીર વાદર વણસ્મઢકાઢ્યા અપજ્જત્તગા અસંખેજ્જગુણા) પ્રત્યેક

પૃથ્વીકાયિક અપર્યાપ્તકો (વાદર આડકાઢ્ય અપજ્જત્તગાણં) ણાદર વજ્જકાયિક
અપર્યાપ્તકો (વાદરતેડકાઢ્ય અપજ્જત્તગાણં) ણાદર તેજ્જકાયિક અપર્યાપ્તકો (વાદર
વાડકાઢ્ય અપજ્જત્તગાણં) ણાદર વાયુકાયિક અપર્યાપ્તકો (વાદરવણસ્મઢકાઢ્ય અપ-
જ્જત્તગાણં) ણાદર વનસ્પતિકાયિક અપર્યાપ્તકો (પત્તેયસરીર વાદરવણસ્મઢકાઢ્ય
અપજ્જત્તગાણં) પ્રત્યેક શરીર ણાદર વનસ્પતિકાયિક અપર્યાપ્તકો (વાદર નિગોદ અપ-
જ્જત્તગાણં) ણાદર નિગોદ અપર્યાપ્તકો (વાદર તસકાઢ્ય અપજ્જત્તગાણં ચ) અને
ણાદર ત્રસકાયિક અપર્યાપ્તકોમાં (કયરે કયરેહિતો) ડોણુ ડોનાથી (અપ્પા વા વહુયા
વા તુલ્લા વા વિસેસાહિયા વા) અલ્પ, વહુત, તુલ્ય અગર તો વિશેષાધિક છે ?

(ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (સવ્વત્થોવા વાદર તસકાઢ્યા અપજ્જત્તયા) ણાદર
ત્રસકાયિક અપર્યાપ્ત ગાધાથી ઓછા છે (વાદર તેડકાઢ્યા અપજ્જત્તગા અસંખેજ્જ-
ગુણા) ણાદર તેજ્જકાયિક અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગણુ છે (પત્તેયસરીરવાદર
વણસ્મઢકાઢ્યા અપજ્જત્તગા અસંખેજ્જગુણા) પ્રત્યેક શરીર ણાદર વનસ્પતિકાયિક

વાદરનિગોદાઃ અપર્યાપ્તવાઃ અસંખ્યેયગુણાઃ, વાદરપૃથિવીકાયિકાઃ અપર્યાપ્તવાઃ અસંખ્યેયગુણાઃ, વાદરાપ્કાયિકાઃ અપર્યાપ્તવાઃ અસંખ્યેયગુણાઃ, વાદરવાયુકાયિકાઃ અપર્યાપ્તવાઃ અસંખ્યેયગુણાઃ વાદરવનરપતિકાયિકાઃ અપર્યાપ્તવાઃ અનન્તગુણાઃ, વાદરાપર્યાપ્તવા વિશેષાધિકાઃ એતેષાં સ્થુલ મદન્ત ! વાદરપર્યાપ્તવાનાં વાદરપૃથિવીકાયિકાનાં પર્યાપ્તવાનાં વાદરાપ્કાયિકાનાં પર્યાપ્તવાનાં વાદરતેજઃકાયિકાનાં પર્યાપ્તવાનાં વાદરવાયુકાયિકાનાં પર્યાપ્તવાનાં પ્રત્યેકશરીર

શરીર વાદર વનરપતિકાયિક અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગુણા હૈં (વાદરનિગોદા અપજ્જત્તગા અસંખેજ્જગુણા) વાદર નિગોદા કે અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગુણા હૈં (વાદરપુઢવિકાઈયા અપજ્જત્તગા અસંખેજ્જગુણા) વાદર પૃથિવીકાય કે અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગુણા હૈં (વાદરઆઝકાઈયા અપજ્જત્તગા અસંખેજ્જગુણા) વાદર અપ્કાય કે અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગુણા હૈં (વાદરવાઝકાઈયા અપજ્જત્તગા અસંખેજ્જગુણા) વાદર વાયુકાયિક અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગુણા હૈં (વાદરવળસસઙ્કાઈયા અપજ્જત્તગા અણંતગુણા) વાદર વનરપતિકાય કે અપર્યાપ્ત અનન્તગુણા હૈં (વાદરઅપજ્જત્તગા વિસેસાહિયા) વાદર અપર્યાપ્ત વિશેષાધિક હૈં ।

(एणसि णं भन्ते !) हे भगवन् ! इन (वायरपज्जत्तयाणं) वादर पर्याप्तक जीवों (वादरपुढविकाइयाणं पज्जत्तयाणं) वादर पृथिवीकाय के पर्याप्तकों (वायरआउकाइयाणं पज्जत्तयाणं) वादर अप्काय के पर्याप्तकों (वायरतेउकाइयाणं पज्जत्तयाणं) वादर तेजस्कायिक पर्याप्तकों (वायरवाउकाइयाणं पज्जत्तयाणं) वादर वायुकायिक पर्याप्तकों

અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગુણા છે (વાદર નિગોદા અપજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા) (વાદર નિગોદના અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગુણા છે. (વાદર પુઢવિકાઈયા અપજ્જત્તગા અસંખેજ્જગુણા) વાદર પૃથ્વીકાયિક અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગુણા છે (વાદર આઝકાઈયા અપજ્જત્તગા અસંખેજ્જગુણા) વાદર જળકાયિક અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગુણા છે (વાદર વાઝકાઈયા અપજ્જત્તગા અસંખેજ્જગુણા) વાદર વાયુકાયિક અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગુણા છે (વાદર વળસસઙ્કાઈયા અપજ્જત્તગા અણંતગુણા) વાદરવનરપતિકાયના અપર્યાપ્ત અનન્તગુણા છે (વાદર અપજ્જત્તગા વિસેસાહિયા) વાદર અપર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે

(एणसि णं भन्ते ! भगवान् आ (वादर पज्जत्तयाणं) वादर पर्याप्तकजीवो (वादर पुढविकाइयाण पज्जत्तयाणं) वादर पृथ्वीकायना पर्याप्तको (वादर आउकाइयाणं पज्जत्तयाणं (वादर जलकाय पर्याप्तको (वादर तेउकाइयाणं पज्जत्तयाणं) वादर तेजस्क़ायिक पर्याप्तको (वादर वाउकाइयाणं पज्जत्तयाणं) वादर वायुकायिक

વાદરવનસ્પતિકાયિકાનાં પર્યાપ્તકાનાં વાદરનિગોદ પર્યાપ્તકાનાં વાદરત્રસકાયિક પર્યાપ્તકાનાં ચ કારે કતરેભ્યોઽલ્પા વા, વહુકા વા, તુલ્યા વા, વિશેષાધિકા વા ? ગૌતમ ! સર્વસ્તોકા વાદરતેજઃકાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ વાદરત્રસકાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણાઃ પ્રત્યેકશરીરવાદરવનસ્પતિકાયિકા પર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણાઃ વાદરનિગોદાઃ પર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણાઃ વાદરપૃથિવીકાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણાઃ, વાદરાપ્કાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણાઃ, વાદરવાયુકાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણાઃ, વાદરવનસ્પતિકાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ

(પત્તેયસરીર વાયરવળસ્સઙ્કાઙ્કાઈયાણં પજ્જત્તયાણં) પ્રત્યેક શરીર વાદર વનસ્પતિકાય કે પર્યાપ્તકો (વાયરનિગોદ પજ્જત્તયાણં) વાદર નિગોદ કે પર્યાપ્તકો (વાયરતસકાઙ્કાઈય પજ્જત્તયાણં ચ) ઓર વાદર ત્રસકાયિક પર્યાપ્તકો મેં (કયરે કયરેહિંતો) કૌન કિસસે (અપ્પા વા વહુયા વા તુલ્લા વા વિસેસાહિયા વા?) અલ્પ, વહુત, તુલ્ય ચા વિશેષાધિક હેં ?

(ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (સન્વત્થોવા વાદરતેઝકાઙ્કાઈયા પજ્જત્તયા) સવ સે કમ વાદર તેજસ્કાય કે પર્યાપ્ત હેં (વાયરતસકાઙ્કાઈયા પજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા) વાદર ત્રસકાયિક પર્યાપ્ત અસંખ્યાત ગુણા હેં (પત્તેયસરીરવાયરવળસ્સઙ્કાઙ્કાઈયા પજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા) પ્રત્યેક શરીર વાદર વનસ્પતિકાયિક પર્યાપ્ત અસંખ્યાત ગુણા હેં (વાદરનિગોદા અપજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા) વાદર નિગોદ પર્યાપ્તક અસંખ્યાતગુણા હેં (વાદરપુઢવિકાઙ્કાઈયા પજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા) વાદર પૃથિવીકાયિક પર્યાપ્ત અસંખ્યાતગુણા હેં (વાયરઆઝકાઙ્કાઈયા પજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા)

પર્યાપ્તકોમા (પત્તેયસરીરવળસ્સઙ્કાઙ્કાઈયાણ પજ્જત્તયાણં) પ્રત્યેક શરીર વાદરવનસ્પતિકાયના પર્યાપ્તકો (વાયર નિગોદ પજ્જત્તયાણં) વાયર નિગોદના પર્યાપ્તકો (વાયર તસકાઙ્કાઈય પજ્જત્તયાણં ચ) અને વાદર ત્રસકાયિક પર્યાપ્તકોમા (કયરે કયરેહિંતો) કોણ કોનાથી (અપ્પા વા વહુયા વા તુલ્લા વા વિસેસાહિયા વા ? (અલ્પ, વહુત તુલ્ય અગર વિશેષાધિક છે ?

(ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (સન્વત્થોવા વાદરતેઝકાઙ્કાઈયા પજ્જત્તયા) બધાથી ઓછા વાદર તેજસ્કાયના પર્યાપ્ત છે. (વાયર તસકાઙ્કાઈયા પજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા) વાદરત્રસકાયિક પર્યાપ્ત અસંખ્યાતગુણા છે (પત્તેય સરીરવળસ્સઙ્કાઙ્કાઈયા પજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા) પ્રત્યેક શરીર વાદરવનસ્પતિકાયિક પર્યાપ્ત અસંખ્યાતગુણા છે. (વાયર નિગોદ પજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા) વાદર નિગોદ પર્યાપ્તક અસંખ્યાતગુણા છે (વાયર પુઢવિકાઙ્કાઈયા પજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા) વાદર પૃથિવીકાયિક પર્યાપ્ત અસંખ્યાતગુણા છે. (વાયર આઝકાઙ્કાઈયા પજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા) વાદર વાયુ-

અનન્તગુણાઃ વાદરપર્યાપ્તકાઃ વિશેષાધિકાઃ, એતેષાં સ્વલ્પ ભદન્ત ! વાદરાણામ્ પર્યાપ્તાપર્યાપ્તકાનાં કતરે કતરેભ્યોઽલ્પા વા, વહુકા વા, તુલ્યા વા, વિશેષાધિકા વા ? ગૌતમ ! સર્વસ્તોકાઃ વાદરપર્યાપ્તકાઃ, વાદરાપર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણાઃ, એતેષાં સ્વલ્પ ભદન્ત ! વાદરપૃથિવીકાયિકાનાં પર્યાપ્તાપર્યાપ્તકાનાં કતરે કતરેભ્યોઽલ્પા વા, વહુકા વા, તુલ્યા વા, વિશેષાધિકા વા ? ગૌતમ ! સર્વસ્તોકાઃ

ગુણા) વાદર અપ્કાયિક પર્યાપ્તક અસંખ્યાતગુણા હૈં (વાયરવાઝકાઝ્યા પજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા) વાદર વાયુકાયિક પર્યાપ્ત અસંખ્યાતગુણા હૈં (વાયરવળસ્સઙ્કાઝ્યા પજ્જત્તયા અણંતગુણા) વાદર વનસ્પતિકાયિક પર્યાપ્ત અનન્તગુણા હૈં (વાયરપજ્જત્તયા વિસેસાહિયા) વાદર પર્યાપ્તક વિશેષાધિકા હૈં ।

(એસિ ણં મંતે !) હે ભગવન્ ! ઇન (વાદરાણં પજ્જત્તાપજ્જત્તાણં) વાદર પર્યાપ્તોં ઓર અપર્યાપ્તોં મેં (કયરે કયરેહિંતો) કૌન કિસસે (અપ્પા વા વહુયા વા તુલ્લા વા વિસેસાહિયા વા ?) અલ્પ, વઘુત, તુલ્ય યા વિશેષાધિકા હૈં ?

(ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (સવ્વત્થોવા વાયરપજ્જત્તયા) સય સે કમ વાદર પર્યાપ્ત હૈં (વાયર અપજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા) વાદર અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગુણા હૈં । (એસિ ણં મંતે !) હે ભગવન્ ! ઇન (વાયરપુઢવિકાઝ્યાણં પજ્જત્તાપજ્જત્તાણં) વાદર પૃથ્વીકાય કે પર્યાપ્તોં ઓર અપર્યાપ્તોં મેં સે (કયરે કયરેહિંતો) કૌન કિસસે (અપ્પા વા વહુયા

કાયિક પર્યાપ્તક અસંખ્યાતગુણા છે (વાયર વાઝકાઝ્યા પજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા) વાદર વાયુકાયિક પર્યાપ્ત અસંખ્યાતગુણા છે (વાયર વળસ્સઙ્કાઝ્યા પજ્જત્તયા અણંતગુણા) વાદર વનસ્પતિકાયિક પર્યાપ્ત અનંતગુણા છે (વાયર પજ્જત્તયા વિસેસાહિયા) વાદર પ્રર્યાપ્તક વિશેષાધિકા છે.

(એસિ ણં મંતે ! ભગવન્ ! આ (વાયરાણં પજ્જત્તા પજ્જત્તાણં) વાદરપર્યાપ્તો અપર્યાપ્તોમાં (કયરે કયરેહિંતો) કોણ કોનાથી (અપ્પા વા વહુયા વા, તુલ્લા વા વિસેસાહિયા વા ?) અલ્પ, ઘણા, તુલ્ય અગર વિશેષાધિકા છે ?

(ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (સવ્વત્થોવા વાયરપજ્જત્તયા) બધાથી ઓછા વાદર પર્યાપ્ત છે (વાયર અપજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા) વાદર અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગુણા છે.

(એસિ ણં મંતે !) ભગવન્ ! આ (વાયર પુઢવિકાઝ્યાણં પજ્જત્તાપજ્જત્તાણં) વાદર પૃથ્વીકાયના પર્યાપ્તો અને અપર્યાપ્તોમાંથી (કયરે કયરેહિંતો) કોણ કોનાથી (અપ્પા વા વહુયા વા તુલ્લા વા વિસેસાહિયા વા) અલ્પ, ઘણા, તુલ્ય અથવા વિશેષાધિકા છે.

વાદરપૃથિવીકાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ વાદરપૃથિવીકાયિકાઃ અપર્યાપ્તકાઃ અસં-
ખ્યેયગુણાઃ એતેષાં યલ્લ મદન્ત ! વાદરાપ્કાયિકાનાં પર્યાપ્તકાનાં કતરે કતરે-
ખ્યોડ્લપા વા, વહુકા વા, તુલ્યા વા, વિશેષાધિકા વા ? ગૌતમ ? સર્વસ્તોકાઃ
વાદરાપ્કાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ, વાદરાપ્કાયિકાઃ અપર્યાપ્તકાઃ, અસંખ્યેયગુણાઃ,
એતેષાં યલ્લ મદન્ત ! વાદરતેજઃકાયિકાનાં પર્યાપ્તાપર્યાપ્તકાનાં કતરે કતરે-
ખ્યોડ્લપા વા વહુકા વા, તુલ્યા વા, વિશેષાધિકા વા ? ગૌતમ ! સર્વસ્તોકાઃ

વા તુલ્લા વા વિસેસાહિયા વા ?) અલ્પ, વહુત, તુલ્ય યા વિશેષા-
ધિકા હૈં ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (સન્વત્થોવા વાદરપુઢવિકાઈયા પજ્જ-
ત્તયા) સબ સે કમ્ વાદર પૃથ્વીકાયિક પર્યાપ્ત હૈં (વાદરપુઢવિકાઈયા
અપજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા) વાદર પૃથ્વીકાયિક અપર્યાપ્તક અસં-
ખ્યાતગુણા હૈં । (એસિ ણં મંતે !) હે ભગવન્ ! ઇન (વાયરઆઝકાઈયાણં
પજ્જત્તાપજ્જત્તાણં) વાદર અપ્કાય કે પર્યાપ્તકોં ઓર અપર્યાપ્તકોં મેં
સે (કયરે કયરેહિંતો) કૌન કિસસે (અપ્પા વા વહુયા વા તુલ્લા વા
વિસેસાહિયા વા ?) અલ્પ, વહુત, તુલ્ય યા વિશેષાધિકા હૈં ? (ગોયમા)
હે ગૌતમ ! (સન્વત્થોવા વાયરઆઝકાઈયા પજ્જત્તયા) સબ સે કમ્
વાદર અપ્કાય કે પર્યાપ્ત હૈં (વાયરઆઝકાઈયા અપજ્જત્તયા અસંખે-
જ્જગુણા) વાદર અપ્કાય કે અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગુણા હૈં (એસિ ણં
મંતે !) હે ભગવન્ ! ઇન (વાયરતેઝકાઈયાણં પજ્જત્તાપજ્જત્તાણં) વાદર
તેજસ્કાય કે પર્યાપ્તકોં ઓર અપર્યાપ્તકોં મેં સે (કયરે કયરેહિંતો)

(ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (સન્વત્થોવા વાયરપુઢવિકાઈયા પજ્જત્તયા) અધાત્થી
ઓછા વાદર પૃથ્વીકાયિક પર્યાપ્ત છે. (વાયરપુઢવિકાઈયા અપજ્જત્તયા અસંખેજ્જ-
ગુણા) વાદર પૃથ્વીકાયિક અપર્યાપ્તક અસંખ્યાત ગણા છે.

(એસિ ણં મંતે ! ભગવન્ ! આ (વાયરઆઝકાઈયાણં પજ્જત્તાપજ્જત્તાણં) વાદર
અપ્કાયના પર્યાપ્તકો અને અપર્યાપ્તકોમાંથી (કયરે કયરેહિંતો) કોણ કોનાથી (અપ્પા વા
વહુયા વા તુલ્લા વા વિસેસાહિયા વા) અલ્પ, ઘણા, તુલ્ય અગરતો વિશેષાધિક છે ?

(ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (સન્વત્થો વા વાયરઆઝકાઈયા પજ્જત્તયા) અધાત્થી
ઓછા વાદર અપ્કાયના પર્યાપ્તક છે (વાયરઆઝકાઈયા અપજ્જત્તયા અસંખેજ્જ-
ગુણા) વાદર અપ્કાયના અપર્યાપ્તક અસંખ્યાતગણા છે.

(એસિ ણં મંતે !) ભગવન્ ! આ (વાયર તેઝકાઈયાણં પજ્જત્તાપજ્જત્તાણં)
વાદર તેજસ્કાયના પર્યાપ્તકો અને અપર્યાપ્તકોમાંથી (કયરે કયરેહિંતો) કોણ
કોનાથી (અપ્પા વા વહુયા વા, તુલ્લા વા, વિસેસાહિયા વા) અલ્પ તુલ્ય
અગર વિશેષાધિક છે ?

વાદરતેજઃકાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ, અપર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણાઃ, एतेषां खलु भदन्त ! वादरवायुकायिकानां पर्याप्तापर्याप्तकानां कतरे कतरेभ्योऽल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा ? गौतम ! सर्वस्तोकाः वादरवायुकायिकाः पर्याप्तकાઃ, વાદરવાયુકાયિકાઃ અપર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણાઃ, एतेषां खलु भदन्त ! वादरवनस्पतिकायिकानां पर्याप्तापर्याप्तकानां कतरे कतरेभ्योऽल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा ? गौतम ! सर्वस्तोकाः વાદરવનસ્પતિકા-

કૌન કિસસે (અપ્પા વા વહુયા વા તુલ્લા વા વિસેસાહિયા વા ?) અલ્પ, વહુત, તુલ્ય યા વિશેષાધિક હૈં (ગોયમા) હે ગૌતમ ? (સન્વત્થોવા વાયરતેઝકાહ્યા પજ્જત્તયા) સવ સે કમ વાદર તેજસ્કાય કે પર્યાપ્ત હૈં (અપજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા) અપર્યાપ્તક અસંખ્યાતગુણા હૈં (एएसि णं भंते !) હે ભગવન્ ! ઇન (વાયરવાઝકાહ્યાણં પજ્જત્તાપજ્જત્તગાણં) વાદર વાયુકાય કે પર્યાપ્તકોં ઔર અપર્યાપ્તકોં મેં (કયરે કયરેહિંતો) કૌન કિસસે (અપ્પા વા વહુયા વા તુલ્લા વા વિસેસાહિયા વા ?) અલ્પ, વહુત, તુલ્ય યા વિશેષાધિક હૈં ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (સન્વત્થોવા વાયરવાઝકાહ્યા પજ્જત્તયા) સવ સે કમ વાદર વાયુકાય કે પર્યાપ્ત હૈં (વાયરવાઝકાહ્યા અપજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા) વાદર વાયુકાય કે અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગુણા હૈં । (एएसि णं भंते !) હે ભગવન્ ! ઇન (વાયરવણસ્સઙ્કાહ્યાણં પજ્જત્તાપજ્જત્તાણં) વાદર વનસ્પતિકાય કે પર્યાપ્તકો ઔર અપર્યાપ્તકોં મેં સે (કયરે કયરેહિંતો) કૌન કિસસે (અપ્પા વા વહુયા વા તુલ્લા વા વિસેસાહિયા

(ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (સન્વત્થો વા વાયર વાઝકાહ્યા પજ્જત્તયા) બધાથી ઓછા બાદર તેજસ્કાયના પર્યાપ્ત છે (અપજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા) અપર્યાપ્તક અસંખ્યાતગણા છે.

(एएसि णं भंते !) ભગવન્ ! આ (વાયર વાઝકાહ્યાણં પજ્જત્તાપજ્જત્તગાણં) બાદર વાયુકાયના પર્યાપ્તકો અને અપર્યાપ્તકોમાંથી (કયરે કયરેહિંતો) કેાણુ કેાનાથી (અપ્પા વા વહુયા વા તુલ્લા વા વિસેસાહિયા વા ?) અલ્પ, ઘણા, તુલ્ય અગર તો વિશેષાધિક છે ?

(ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (સન્વત્થોવા વાયર વાઝકાહ્યા) સૌથી ઓછા બાદર વાયુકાયિક પર્યાપ્તકો છે, (વાયરવાઝકાહ્યા અપજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા) બાદર વાયુકાય અપર્યાપ્તક અસંખ્યાતગણા છે, (एएसि णं भंते !) હે ભગવન્ આ (વાયરવણસ્સઙ્કાહ્યાણં પજ્જત્તાપજ્જત્તાણં) બાદર વનસ્પતિકાયના પર્યાપ્તક અને અપર્યાપ્તકોમાં (કયરે કયરેહિંતો) કેાણુ કેાનાથી (અપ્પા વા વહુયા વા, તુલ્લા

કાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ, બાદરવનસ્પતિકાયિકાઃ અપર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણાઃ. एतेषां खलु भदन्त ! प्रत्येकशरीर बादरवनस्पतिकायिकानां पर्याप्तापर्याप्तकानां कतरे कतरेभ्योऽल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा ? गौतम ! सर्वस्तोकाः प्रत्येकशरीरबादरवनस्पतिकायिकाः पर्याप्तकाः प्रत्येक शरीर बादर-वनस्पतिकायिकाः अपर्याप्तकाः असंख्येयगुणाः, एतेषां खलु भदन्त ! बादर-निगोदानां पर्याप्तापर्याप्तकानां कतरे कतरेभ्योऽल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा,

वा ?) अल्प, बहुत, तुल्य या विशेषाधिक हैं ? (गौयमा) हे गौतम ! (सव्व-त्थोवा बायरवणस्सइकाइया पज्जत्तया) सब से कम बादर वनस्पति-काय के पर्याप्तक हैं (बायरवणस्सइकाइया अपज्जत्तया असंखेज्ज-गुणा) बादर वनस्पतिकाय के अपर्याप्तक असंख्यातगुणे हैं (बायर-निगोया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा) बादर निगोद के अपर्याप्त असं-ख्यातगुणा हैं । (एएसि णं भंते !) हे भगवन् ! इन (पत्तेयसरीर बायर-वणस्सइकाइयाणं पज्जत्तापज्जत्ताणं) प्रत्येक शरीर बादर वनस्पति-कायिकों के पर्याप्तकों और अपर्याप्तकों में से (कयरे कयरेहिंतो) कौन किससे (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा ?) अल्प, बहुत, तुल्य अथवा विशेषाधिक हैं ? (गौयमा !) हे गौतम ! (सव्वत्थोवा पत्तेयसरीर बायरवणस्सइकाइया पज्जत्तया) सबसे कम बादर वन-स्पतिकाय के पर्याप्त हैं (पत्तेयसरीर बायरवणस्सइकाइया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा) प्रत्येक शरीर बादर वनस्पतिकायिक अपर्याप्त

विसेसाहिया वा) કેાણુ કેાનાથી અલ્પ છે ? કેાણુ કેાનાથી વધારે છે. અને કેાણુ કેાની બરેાબર છે તથા કેાણુ કેાનાથી વિશેષાધિક છે ?

(ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (સવ્વત્થોવા બાયરવણસ્સइकाइया पज्जत्तया) બધાથી ઓછા બાદર વનસ્પતિકાયના પર્યાપ્ત છે (બાયર વણસ્સइकाइया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा) બાદર વનસ્પતિકાયના અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગણા છે.

(एएसि णं भंते !) ભગવન્ ! આ (પત્તેયસરીરબાયર વણસ્સइकाइयाणं पज्जत्ता-पज्जत्ताणं) પ્રત્યેક શરીર બાદર વનસ્પતિકાયિકેના પર્યાપ્તકે અને અપર્યાપ્તકેમાં (કયરે કયરેહિંતો) કેાણુ કેાનાથી (અપ્પા વા બહુયા વા તુલ્લા વા વિસેસાહિયા વા ?) અલ્પ, ઘણા, તુલ્ય અથવા વિશેષાધિક છે ?

(ગોયમા !) (સવ્વત્થોવા પત્તેયસરીર બાયરવણસ્સइकाइया पज्जत्तया) બધાથી ઓછા બાદર વનસ્પતિકાયના પર્યાપ્ત છે (પત્તેયસરીરબાયરવણસ્સइकाइया अपज्जत्ता असंखेज्जगुणा) પ્રત્યેકશરીર બાદર વનસ્પતિ કાયિક અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગણા છે,

વિશેષાધિકા વા ? ગૌતમ ! સર્વસ્તોકાઃ વાદરનિગોદાઃ પર્યાપ્તકાઃ વાદરનિગોદાઃ અપર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણાઃ, એતેષાં સ્વલુ વદન્ત ! વાદરત્રસકાયિકાનાં પર્યાપ્તાપર્યાપ્તકાનાં કતરે કતરેભ્યોઽત્પા વા, વહુકા વા, તુલ્યા વા, વિશેષાધિકા વા ? ગૌતમ ! સર્વસ્તોકાઃ વાદરત્રસકાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ, વાદરત્રસકાયિકાઃ અપર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણાઃ એતેષાં સ્વલુ ભદન્ત ! વાદરગણાં વાદરપૃથિવીકા-અસંખ્યાત ગુણા હૈં । (एणसि णं भन्ते !) हे भगवन् ! इन (वायर निगोदाणं पञ्जत्तापञ्जत्ताणं) वादर निगोदकाय के पर्याप्तकों और अपर्याप्तकों में (कयरे कयरेहिंतो) कौन किससे (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा ?) अल्प, वहुत, तुल्य या विशेषाधिक हैं ? (गोयमा) हे गौतम ! (सच्चत्थोवा वायरनिगोया पञ्जत्तया वायर निगोया अपञ्जत्तया असंखेज्जगुणा) सबसे अल्प वादरनिगोद के पर्याप्तक है, वादर निगोद के अपर्याप्त असंख्यातगुणा हँ (एणसि णं भन्ते !) हे भगवन् ! इन (वायरतसकाइयाणं पञ्जत्तापञ्जत्ताणं) वादर त्रसकाय के पर्याप्तकों और अपर्याप्तकों में (कयरे कयरेहिंतो) कौन किससे (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा ?) अल्प, बहुत, तुल्य अथवा विशेषाधिक हैं ? (गोयमा) हे गौतम ! (सच्चत्थोवा वायरतसकाइया पञ्जत्ता) सबसे कम वादर त्रसकाय के पर्याप्त हैं (वायरतसकाइया अपञ्जत्ता असंखेज्जगुणा) वादर त्रसकाय के अपर्याप्त असंख्यात गुणा हँ ।

(एणसि ण भन्ते !) ભગવન્ ! આ (વાયરનિગોદાણં પજ્જત્તાપજ્જત્તાણં) વાયરનિગોદ કાયના પર્યાપ્તિકો અને અપર્યાપ્તિકોમાં (કાદરે કયરેહિંતો) કોણ કોનાથી (અપ્પા વા વહુયા વા તુલ્લા વા વિસેસાહિયા વા ?) અલ્પ, ઘણા, તુલ્ય અથવા વિશેષાધિક છે ? (ગોયમા !) હે ગૌતમ ! ((સચ્ચત્થોવા વાદર નિગોયા પજ્જત્તયા) અધાથી ઓછા વાદર નિગોદના પર્યાપ્ત છે (વાયર નિગોયા અપજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા) વાદર નિગોદના અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગુણા છે,

(एणसि ण भन्ते !) ભગવન્ ! આ (વાયરત તસકાઈયાણં પજ્જત્તાપજ્જત્તા ણં) વાદરત્રસકાયના પર્યાપ્તિકો અને અપર્યાપ્તિકોમાં (કયરે કયરેહિંતો) કોણ કોનાથી (અપ્પા વા વહુયા વા તુલ્લા વા વિસેસાહિયા વા) અલ્પ, અધિક, તુલ્ય અથવા વિશેષાધિક છે ?

(गोयमा !) હે ગૌતમ ! (સચ્ચત્થોવા વાયર તસકાઈયા પજ્જત્તા) અધાથી ઓછા વાદર ત્રસ કાયના પર્યાપ્ત છે (વાયર તસકાઈયા અપજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા) વાદર ત્રસકાયના અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગુણા છે.

યિકાનાં બાદરાપ્કાયિકાનાં બાદરતેજઃકાયિકાનાં બાદરવાયુકાયિકાનાં બાદર-
વનસ્પતિકાયિકાનાં પ્રત્યેકશરીરબાદરવનસ્પતિકાયિકાનાં બાદરનિગોદાનાં
બાદરત્રસકાયિકાનાં પર્યાપ્તાપર્યાપ્તકાનાં કતરે કતરેભ્યોઽલ્પા વા, વહુકા વા,
તુલ્યા વા, વિશેષાધિકા વા ? ગૌતમ ! સર્વસ્તોકાઃ બાદરતેજઃકાયિકાઃ પર્યા-
પ્તકાઃ બાદરત્રસકાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણાઃ, બાદરત્રસકાયિકા અપ-
ર્યાપ્તકા અસંખ્યેયગુણાઃ પ્રત્યેકશરીરબાદરવનસ્પતિકાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ અસં-

(एएसि णं भंते ! हे भगवन् ! इन (वायराणं) बादर जीवों (वायर-
पुढविकाइयाणं) बादर पृथिवीकायिकों (वायरआउकाइयाणं) -बादर
अपकायिकों (वायरतेउकाइयाणं) बादर तेजस्कायिकों (वायरवाउकाइ-
याणं) बादर वायुकायिकों (वायरवणस्सइकाइयाणं) बादर वनस्पति-
कायिकों (पत्तेयसरीर वायरवणस्सइकाइयाणं) प्रत्येक शरीर बादर
वनस्पतिकायिकों (वायरनिगोयाणं) बादर निगोदकायों (वायरतस-
काइयाणं) बादर त्रसकायिकों के (पज्जत्तापज्जत्ताणं) पर्याप्तकों और
अपर्याप्तकों में (कयरे कयरेहिंतो) कौन किससे (अप्पा वा बहुया वा
तुल्ला वा विसेसाहिया वा ?) अल्प, बहुत, तुल्य अथवा विशेषाधिक हैं ?

(गोयमा !) हे गौतम ! (सव्वत्थोवा वायरतेउकाइया पज्जत्तया)
सब से कम बादर तेजस्काय के पर्याप्त हैं (वायरतसकाइया पज्जत्तया
असंखेज्जगुणा) बादर त्रसकायिक पर्याप्त असंख्यातगुणा हैं (वायर
तसकाइया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा) बादर त्रसकायिक अपर्याप्त
असंख्यात गुणा हैं (पत्तेयसरीरवायरवणस्सइकाइया पज्जत्तया

(एएसि णं भंते !) ભગવન્ ! આ (વાયરાણં) બાદર જીવો (વાયર પુઢવિ-
કાઈયાણં) બાદર પૃથ્વીકાયિકો (વાયર આઊકાઈયાણં) બાદર અપકાયિકો (વાયર
તેઊકાઈયાણં) બાદર તેજસ્કાયિકો (વાયર વાઊકાઈયાણં) બાદર વાયુકાયિકો (વાયર
વણસ્સઈકાઈયાણં) બાદર વનસ્પતિકાયિકો (પત્તેયસરીર વાયરવણસ્સઈકાઈયાણં) પ્રત્યેક
શરીર બાદર વનસ્પતિકાયિકો (વાયર નિગોયાણં) બાદર નિગોદ કાયો (વાયરતસ-
કાઈયાણં) બાદર ત્રસકાયિકોના (પજ્જત્તા પજ્જત્તાણં) પર્યાપ્તકો અને અપર્યાપ્તકોમાં
(કયરે કયરે હિતો) કોણ કોનાથી (અપ્પા વા વહુયા તુલ્લા વા વિસેસાહિયા વા ?)
અલ્પ, ઘણા તુલ્ય અથવા વિશેષાધિક છે ?

(गोयमा !) हे गौतम ! (सव्वत्थोवा वायर तेउकाइया पज्जत्तया) अधात्थी
ओआणं बादर तेजस्कायना पर्याप्तं છે (वायरतसकाइया पज्जत्तया असंखेज्जगुणा) बादर
त्रसकायिक पर्याप्त असंख्यातगणु છે (वायरतसकाइया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा)
बादर त्रसकायिक अपर्याप्त असंख्यातगणु છે, (पत्तेयसरीर वायरवणस्सइकाइया

१७ ख्येयगुणाः, वादरनिगोदाः पर्याप्तकाः असंख्येयगुणाः, वादरपृथिवीकायिकाः
 १८ पर्याप्तकाः असंख्येयगुणाः, वादराष्कायिकाः पर्याप्तकाः असंख्येयगुणाः,
 १९ वादरवायुकायिकाः पर्याप्तकाः असंख्येयगुणाः, वादरतेजःकायिकाः अपर्याप्तकाः
 २० असंख्येयगुणाः, प्रत्येकशरीरवादरवनस्पतिकायिकाः अपर्याप्तकाः असंख्ये-
 २१ यगुणाः वादरनिगोदाः अपर्याप्तकाः असंख्येयगुणाः वादरपृथिवीकायिकाः अप-
 २२ र्याप्तकाः असंख्येयगुणाः वादराष्कायिकाः अपर्याप्तका असंख्येयगुणाः वादर-
 २३ वायुकायिकाः अपर्याप्तकाः असंख्येयगुणाः, वादरवनस्पतिकायिकाः पर्याप्तकाः
 २४ असंखेज्जगुणा) प्रत्येक शरीर वादर वनस्पतिकायिक पर्याप्त असं-
 २५ ख्यातगुणा हैं (वायरनिगोद्या पज्जत्तया असंखेज्जगुणा) वादर निगोद
 २६ के पर्याप्तक असंख्यातगुणा हैं (वायरपुढविकाइया पज्जत्तया असं-
 २७ खेज्जगुणा) वादर पृथ्वीकाय के पर्याप्त असंख्यातगुणा हैं (वायर-
 २८ आउकाइया पज्जत्तया असंखेज्जगुणा) वादर अष्काय के पर्याप्त
 २९ असंख्यात गुणा हैं (वायरवाउकाइया पज्जत्तया असंखेज्जगुणा) वादर
 ३० वायुकायिक पर्याप्त असंख्यातगुणा हैं (वायरतेउकाइया अपज्जत्तया
 ३१ असंखेज्जगुणा) वादर तेजस्काय के अपर्याप्त असंख्यातगुणा हैं।
 ३२ (पत्तेयसरीरवायरवणस्सइकाइया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा) प्रत्येक
 ३३ शरीर वादर वनस्पतिकायिक अपर्याप्त असंख्यातगुणा हैं (वायर-
 ३४ निगोद्या अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा) वादर निगोद के अपर्याप्त
 ३५ असंख्यातगुणा हैं (वायरपुढविकाइया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा)
 ३६ वादर पृथ्वीकायिक अपर्याप्त असंख्यातगुणा हैं (वायरआउकाइया
 ३७ अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा) वादर अष्कायिक के अपर्याप्त असंख्य

३८ पज्जत्तया असंखेज्जगुणा) प्रत्येक शरीर वादर वनस्पतिकायिक पर्याप्त असंख्यात
 ३९ गणा छे (वायरनिगोद्या पज्जत्तया असंखेज्जगुणा) वादर निगोदना पर्याप्तके असं-
 ४० ख्यातगणा छे (वायरपुढविकाइया पज्जत्तया असंखेज्जगुणा) वादर पृथ्वीकायिक
 ४१ पर्याप्तके असंख्यातगणा छे, (वायर आउकाइया पज्जत्तया असंखेज्जगुणा) वादर
 ४२ अष्कायिक पर्याप्तके असंख्यातगणा छे, (वायरवाउकाइया पज्जत्तया असंखेज्जगुणा)
 ४३ वादर वायुकायिक पर्याप्त असंख्यात गणा छे (वायरतेउकाइया अपज्जत्तया असं-
 ४४ खेज्जगुणा) वादर तेजस्कायिक अपर्याप्त असंख्यातगणा छे (पत्तेयसरीर वायर
 ४५ वणस्सइकाइया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा) प्रत्येक शरीर वादर वनस्पतिकायिक
 ४६ अपर्याप्त असंख्यातगणा छे (वायरनिगोद्या अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा) वादर निगो-
 ४७ दना अपर्याप्त असंख्यातगणा छे (वायरपुढविकाइया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा)
 ४८ वादर पृथ्वीकायिक अपर्याप्त असंख्यातगणा छे (वायर आउकाइया अपज्जत्तया

અનન્તગુણાઃ, વાદરવનસ્પતિકાયાિકાઃ અપર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણા વાદરા-
પર્યાપ્તકાઃ વિશેષાધિકાઃ, વાદરા વિશેષાધિકાઃ ॥સૂ. ૭॥

ટીકા—અથ વાદરપૃથિવીકાયાિકાદીનામલ્પવહુત્વ-વક્તવ્યતા પ્રરૂપયિતુમાહ
—‘અપર્યાપ્ત-ગં મંતે ! વાદરાણં’ ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—હે ભદન્ત ! એતેષાં સહુ વાદ-
રાણામ્ સમુચ્ચયવાદરાણાં— ‘વાયરપુઠવિકાઈયાણં’ વાદરપૃથિવીકાયાિકાનામ્,
‘વાયરઆઝકાઈયાણં’ વાદરાપ્કાયાિકાનામ્, ‘વાયરતેઝકાઈયાણં’ વાદરતેજઃ-
કાયાિકાનામ્ ‘વાદરવાઝકાઈયાણં’ વાદરવાયુકાયાિકાનામ્, ‘વાદરવણસ્સઈકાઈ-
યાણં’ વાદરવનસ્પતિકાયાિકાનામ્ સમુચ્ચય વાદરવનસ્પતિકાયાિકાનામ્ ‘પત્યેય
સરીર વાદરવણસ્સઈકાઈયાણં’ પ્રત્યેકશરીર વાદરવનસ્પતિકાયાિકાનામ્ ‘વાદર-

ગુણા હૈં (વાયરવાઝકાઈયાઃ અપજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા) વાદર વાયુ-
કાય કે અપર્યાપ્ત અસંખ્યગુણા હૈં (વાયરવણસ્સઈકાઈયા પજ્જત્તયા
અણંતગુણા) વાદર વનસ્પતિકાય કે પર્યાપ્ત અનન્તગુણા હૈં (વાયર-
વણસ્સઈકાઈયા અપજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા) વાદર વનસ્પતિકાયાિકા
અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગુણા હૈં (વાયરઅપજ્જત્તયા વિસેસાહિયા) વાદર
જીવોં કે અપર્યાપ્ત વિશેષાધિક હૈં (વાયરા વિસેસાહિયા) વાદર સમુ-
ચ્ચય જીવ વિશેષાધિક હૈં ॥૬॥

ટીકાર્થ—અથ પૃથ્વીકાયાિકોં આદિ કે અલ્પવહુત્વ કી પ્રરૂપણા કી
જાતી હૈ—

શ્રી ગૌતમ સ્વામી પ્રશ્ન કરતે હૈં—હે ભગવન્ ! સમુચ્ચય વાદર,
વાદર પૃથિવીકાયાિક, વાદર અપ્કાયાિક, વાદર તેજસ્કાયાિક, વાદર
વાયુકાયાિક, સમુચ્ચય વાદર વનસ્પતિકાયાિક, પ્રત્યેક શરીર વાદર
વનસ્પતિકાયાિક, વાદર નિગોદ તથા વાદર ત્રસકાયાિક અર્થાત્ દ્વીન્દ્રિય

અસંખેજ્જગુણા) વાદર જળકાયના અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગુણા છે (વાયર વાઝકાઈયા
અપજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા) વાદર વાયુકાયના અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગુણા છે (વાયર-
વણસ્સઈકાઈયા પજ્જત્તયા અણંતગુણા) વાદર વનસ્પતિકાયના પર્યાપ્ત અનંતગુણા છે
(વાયરવણસ્સઈકાઈયા અપજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા) વાદર વનસ્પતિકાયાિક અપર્યાપ્ત
અસંખ્યાતગુણા છે (વાયર અપજ્જત્તયા વિસેસાહિયા) વાદર જીવોના અપર્યાપ્ત
વિશેષાધિક છે (વાયરા વિસેસાહિયા) વાદર સમુચ્ચય જીવ વિશેષાધિક છે ॥સૂ. ૬॥

ટીકાર્થ—હવે વાદર પૃથ્વીકાયાિક જીવો આદિના અલ્પવહુત્વની પ્રરૂપણા
કરાય છે—શ્રી ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે ભગવન્ ! સમુચ્ચય વાદર, વાદર
પૃથ્વીકાયાિક, વાદર જળકાયાિક, વાદર તેજસ્કાયાિક, વાદર વાયુકાયાિક, સમુચ્ચય
વાદર વનસ્પતિકાયાિક, પ્રત્યેક શરીર વાદર વનસ્પતિકાયાિક, વાદર નિગો

નિગોદાણં' વાદરનિગોદાનામ્ 'વાયરતસકાઙ્યાણં' વાદરત્રસકાયિકાનામ્ વાદર-
દ્વીન્દ્રિયાદીનામિત્યર્થઃ, 'કયરે કયરેદ્દિતો' કતરે કતરેભ્યઃ 'અપ્પા વા, વહુયા
વા, તુલ્લા વા, વિસેસાહિયા વા ?' અલ્પા વા, વહુકા વા, તુલ્યા વા. વિશેષા-
ધિકા વા ભવન્તિ ! ભગવાન્ ઉત્તરયતિ- 'ગૌતમ !' હે ગૌતમ ! 'સન્વત્થોવા
વાયરતસકાઙ્યા' સર્વસ્તોકાઃ-સર્વેભ્યોઽલ્પાઃ વાદરત્રસકાયિકાઃ-વાદરદ્વીન્દ્રિયા-
ભવન્તિ, દ્વીન્દ્રિયાદીનામેવ વાદરત્રસપદવાચ્યત્વેન તેષા મન્યકાયેભ્યોઽલ્પત્વાત્,
તેભ્યઃ 'વાયરતેઽકાઙ્યા' વાદરતેજઃકાયિકા 'અસંખેજ્જગુણા' અસંખ્યેયગુણા
ભવન્તિ, તેષામ્ અસંખ્યેયલોકાકાશપ્રદેશપ્રમાણત્વાત્, તેભ્યોઽપિ 'પત્તેયસરીર
વાદરવણસ્સઙ્કાઙ્યા અસંખેજ્જગુણા' પ્રત્યેકશરીર વાદરવનસ્પતિકાયિકાઃ અસં-
ખ્યેયગુણા ભવન્તિ, વાદરતેજઃકાયિકાનાં મનુષ્યક્ષેત્રે એવ સદ્ભાવેન તદપેક્ષયા
વાદરવનસ્પતિકાયિકાનાં સ્થાનસ્યાસંખ્યેયગુણત્વાત્, તેભ્યોઽપિ 'વાદરનિગોદા
અસંખેજ્જગુણા' વાદરનિગોદાઃ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ વાદરનિગોદાનામત્યન્ત

આદિ જીવોં મેં સે કૌન કિસકી અપેક્ષા અલ્પ હૈ, કૌન કિસસે અધિક
હૈ, કૌન કિસસે તુલ્ય યા વિશેષાધિક હૈ ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર દેતે હૈ-હે ગૌતમ ! વાદર દ્વીન્દ્રિય આદિ
ત્રસ જીવ સબસે કમ હૈ, કયોંકિ દ્વીન્દ્રિય આદિ હી ત્રસ કહલાતે હૈ
વે અન્ય સમી કાર્યોં સે અલ્પ હૈ । ઇનકી અપેક્ષા વાદર તેજસ્કાયિક
અસંખ્યગુણા હૈ, કયોંકિ વે અસંખ્યાત લોકાકાશોં કે પ્રદેશોં કે વરા-
વર હૈ । ઇનકી અપેક્ષા મી પ્રત્યેક શરીર વાદર વનસ્પતિકાયિક અસં-
ખ્યાતગુણા હૈ, કયોંકિ વાદર તેજસ્કાય કે જીવ સિર્ફ મનુષ્ય ક્ષેત્ર
મેં હી હોતે હૈ અતએવ વાદર વનસ્પતિ કા ક્ષેત્ર ઊન સે અસંખ્યાતગુણા
અધિક હૈ વાદર નિગોદ ઇસસે મી અસંખ્યગુણા હૈ, કયોંકિ વાદર

તથા-વાદર ત્રસ કાયિક અર્થાત્ દ્વીન્દ્રિય આદિ જીવોમાં થી કોણ કોનાથી
અલ્પ છે, કોણ કોનાથી અધિક છે, કોણ કોનાથી તુલ્ય અગર વિશેષાધિક છે ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે-હે ગૌતમ ! વાદર દ્વીન્દ્રિય આદિ ત્રસજીવ
બધાથી બધા છે, કેમકે દ્વીન્દ્રિય આદિ જ ત્રસ કહેવાય છે અને તેઓ અન્ય
બધી કાયના જીવોથી અલ્પ છે, તેમની અપેક્ષાએ વાદર તેજસ્કાયિક
અસંખ્યાત ગણા છે, કેમકે તેઓ અસંખ્યાત લોકાકાશ પ્રદેશોની બરાબર છે,
તેમની અપેક્ષાએ પણ પ્રત્યેક શરીર વાદર વનસ્પતિકાયિક અસંખ્યાત ગણા
છે, કેમકે વાદર તેજસ્કાયના જીવ ફક્ત મનુષ્ય ક્ષેત્રમાં જ થાય છે, તેથી જ
વાદર વનસ્પતિનું ક્ષેત્ર તેમનાથી અસંખ્યાત ગણું અધિક છે, વાદર નિગોદ
તેનાથી પણ અસંખ્ય ગણા છે, કેમકે વાદર નિગોદ અત્યન્ત સૂક્ષ્મ અવ-

સૂક્ષ્મોવગાહનતયોદકેષુ સર્વત્રાપિ ચ સદ્ભાવાત્ શૌવાલાદીનામુદકેઽવશ્યમાવિનાં
વાદરાનન્તકાયિકત્વાત્, તેભ્યોઽપિ 'વાદરાપુઠવિકાઙ્યા અસંખેજ્જગુણા' વાદરાઃ
પૃથિવીકાયિકાઃ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, તેષામ્ અષ્ટપૃથિવીષુ સર્વવિમાનભવન-
પર્વતાદિષુ સદ્ભાવાત્, તેભ્યોઽપિ 'વાયરા આઝકાઙ્યા અસંખેજ્જગુણા' વાદરાઃ
અપ્કાયિકાઃ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, સમુદ્રેષુ ઉદકવાહુલ્યાત્, તેભ્યોઽપિ
'વાયરા વાઝકાઙ્યા અસંખેજ્જગુણા' વાદરાઃ વાયુકાયિકાઃ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ,
રન્ધ્રે સર્વત્ર વાયુસદ્ભાવાત્, તેભ્યોઽપિ 'વાદરા વળસ્સઙ્કાઙ્યા અણંતગુણાઃ'
વાદરાઃ વનસ્પતિકાયિકાઃ અનન્તગુણા ભવન્તિ પ્રતિવાદરનિગોદ મનન્તાનાં જીવાનાં
સદ્ભાવાત્, તેભ્યોઽપિ 'વાયરા વિસેસાહ્યા' વાદરાઃ સમુચ્ચયવાદરાઃ જીવાઃ
વિશેષાધિકાઃ કિશ્ચિદધિકા ભવન્તિ, વાદરદ્વીન્દ્રિયાદિ ત્રસકાયિકાદીનામપિ
તત્ર સમાવેશાત્, इत्येवं समुच्चयादि वादराणामल्पवहुत्वादिकं प्रतिपाद्य

નિગોદ અત્યન્ત સૂક્ષ્મ અવગાહના વાલે હોને કે કારણ જલ મેં સર્વત્ર
હોતે હેં । શૌવાલ આદિ અનન્ત કાયિક હેં ઓર જલ મેં ઉસકા સદ્-
ભાવ અવશ્ય હોતા હૈ । इनकी अपेक्षा वादर पृथिवीकायिक असंख्यात
गुणा हैं, क्योंकि वे आठों पृथिवियों में एवं समस्त विमान, भवन
तथा पर्वतों आदि में विद्यमान हैं । वादर अप्कायिक उनसे भी असं-
ख्यगुणा अधिक हैं, क्योंकि समुद्रों में जल की बहुलता होती है ।
वादर वायुकायिक उनसे भी असंख्यातगुणा हैं, क्योंकि सभी रन्ध्रों
में (पोली जगह में) वायु विद्यमान रहती है । वादर वनस्पतिकायिक
उनसे अनन्तगुणा अधिक हैं, क्योंकि प्रत्येक वादर निगोद में अनन्त
जीव होते हैं । वादर जीव उनसे विशेषाधिक हैं, क्योंकि वादर द्वीन्द्रिय
आदि सभी उनमें सम्मिलित हैं ।

‘હસ પ્રકાર સમુચ્ચય આદિ વાદર જીવોં કે અલ્પવહુત્વ કા પ્રતિ-

ગાહનાવાળા હોવાના કારણે પાણીમાં સર્વત્ર હોય છે, શૌવાળ આદિ અનન્તકાયિક
છે, અને પાણીમાં તેના સદ્ભાવ અવશ્ય હોય છે, તેમની અપેક્ષાએ બાદર
પૃથ્વીકાયિક અસંખ્યાતગણા છે, કેમકે તેઓ અહીં પૃથ્વીઓમાં તેમ જ સમસ્ત
વિમાન, ભવન તથા પર્વતો આદિમાં હોય છે, બાદર જળકાયિક તેમનાથી
અસંખ્યાતગણા અધિક છે, કેમકે સમુદ્રોમાં પાણીની અધિકતા હોય છે, બાદર
વાયુકાયિક તેનાથી પણ અસંખ્યાત ગણા છે, કેમકે બધાં છિદ્રોમાં વાયુ
અવશ્ય હોય જ છે, બાદર વનસ્પતિકાયિક તેમનાથી અનંત ગણા અધિક છે,
કેમકે પ્રત્યેક બાદર નિગોદમાં અનન્ત જીવ થાય છે, બાદર જીવ તેમનાથી
વિશેષાધિક છે, કેમકે બાદર દ્વીન્દ્રિય આદિ બધા તેમનામાં સંમિલિત છે.

तेषामेवापर्याप्तकानामल्पबहुत्वादिकं प्ररूपयितुमाह—‘एएसि णं भंते ! वादर-
 पुढविकाइय अपज्जत्तगाणं’ गौतमः पृच्छति—हे भदन्त एतेषामेव वादरपृथिवी-
 कायिकापर्याप्तकानाम्—‘वादर आउकाइय अपज्जत्तगाणं’ वादराप्कायिकापर्या-
 स्रकानाम्—‘वायरतेउकाइय अपज्जत्तगाणं’ वादरतेजःकायिकापर्याप्तकानाम्,
 ‘वायरवाउकाइय अपज्जत्तगाणं’ वादरवायुकायिकापर्याप्तकानाम् ‘वादरवणस्सइ-
 काइय अपज्जत्तगाणं’ वादरवनस्पतिकायिकापर्याप्तकानां ‘पत्तेयसरीरवायरवण-
 स्सइकाइय अपज्जत्तगाणं’ प्रत्येकशरीरवादरवनस्पतिकायिकापर्याप्तकानाम्
 ‘वायरनिगोद अपज्जत्तगाणं’ वादरनिगोदापर्याप्तकानाम् ‘वायरतसकाइय अप-
 ज्जत्तगाणं’ वादरत्रसकायिकापर्याप्तकानाञ्च मध्ये ‘कयरे कयरेहितो’ कतरे
 कतरेभ्यः, ‘अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ?’ अल्पा वा,
 बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा भवन्ति ? भगवान् उत्तरयति—‘गोयमा !’
 हे गौतम ! ‘सन्वत्थोवा वायरतसकाइया अपज्जत्तगा’ सर्वस्तोकाः—सर्वेभ्योऽल्पाः
 वादरत्रसकायिकाः अपर्याप्तका भवन्ति, प्रागुक्तयुक्तेः, तेभ्यो—‘वायरतेउकाइया

पादन करके अब उन्हीं के अपर्याप्तकों का अल्पबहुत्व प्ररूपित करने
 के लिए कहते हैं—

हे भगवन् ! इन वादर पृथ्वीकायिकों के अपर्याप्तकों, वादर
 अप्कायिकों के अपर्याप्तों, वादर तेजस्कायिकों के अपर्याप्तों, वादर
 वायुकायिकों के अपर्याप्तों, वादर वनस्पतिकायिकों के अपर्याप्तों,
 प्रत्येक शरीर वादर वनस्पतिकायिकों के अपर्याप्तों, वादर निगोद
 अपर्याप्तों तथा वादर त्रसकाय के अपर्याप्तों में कौन किससे अल्प,
 बहुत, तुल्य या विशेषाधिक हैं ?

श्री भगवान् उत्तर देते हैं—हे गौतम ! सबसे कम वादर त्रसकाय
 के अपर्याप्तक हैं, इसका कारण पहले कहा जा चुका है उनकी अपेक्षा

आ रीते समुच्चय आदि आदर लोपोना अल्पबहुत्वनुं प्रतिपादन करीने
 हुवे तेमना न अपर्याप्तकेनुं अल्प बहुत्व प्ररूपित करवाने माटे कहे छे—
 हे लगवन् ! आ आदर पृथिवीकायिकेना अपर्याप्तके, आदर अप्का-
 यिकेना अपर्याप्तके, आदर तेजस्कायिकेना अपर्याप्तके, आदर वायुकायिकेना
 अपर्याप्तके, आदर वनस्पतिकायिकेना अपर्याप्तके, प्रत्येक शरीर आदर वनस्पति-
 कायिकेना अपर्याप्तके, आदर निगोद अपर्याप्तके तथा आदर त्रसकायना अप-
 र्याप्तकेमां केणु केनाथी अल्प, धणु, तुल्य, अगरतो विशेषाधिक छे ?

श्री लगवान् उत्तर आपे छे—हे गौतम ! अधाथी आछा आदर त्रस-
 कायना अपर्याप्तक छे, तेनुं कारण पड़ेलां कहेवाध गयेलुं छे, तेमनी अपे-

‘અપજ્જત્તગા અસંખેજ્જગુણા’ વાદરતેજઃકાયિકા અપર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ તેષામસંખ્યેયલોકાકાશપ્રદેશપ્રમાણત્વાત્, તેભ્યોઽપિ ‘પત્તેયસરીર વાદરવણસ્સંહ-કાઙ્યા અપજ્જત્તગા અસંખેજ્જગુણા’ પ્રત્યેકશરીરવાદરવનસ્પતિકાયિકા અપર્યા-પ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ પ્રાગુક્તયુક્તેઃ, તેભ્યોઽપિ ‘વાયરનિગોદા અપજ્જત્તગા અસંખેજ્જગુણા’ વાદરનિગોદાઃ અપર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ તેભ્યોઽપિ ‘વાયરપુઢવિકાઙ્યા અપજ્જત્તગા અસંખેજ્જગુણા’ વાદરપૃથિવીકાયિકા અપર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, તેભ્યોઽપિ ‘વાયરઆઁકાઙ્યા અપજ્જત્તગા અસંખેજ્જગુણા’ વાદરઆઁકાયિકાઃ અપર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, તેભ્યોઽપિ ‘વાયરવાઁકાઙ્યા અપજ્જત્તગા અસંખેજ્જગુણા’ વાદરવાઁકાયિકાઃ અપર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેય-ગુણા ભવન્તિ, પ્રગુક્તયુક્તેઃ, તેભ્યોઽપિ ‘વાયરવણસ્સંહકાઙ્યા અપજ્જત્તગા અનંત-ગુણા’ વાદરવનસ્પતિકાયિકાઃ અપર્યાપ્તકાઃ અનન્તગુણા ભવન્તિ પ્રાગુક્તયુક્તેઃ તેભ્યોઽપિ ‘વાયર’ અપજ્જત્તગા ‘વિસેસાઢિયા’ વાદરા અપર્યાપ્તકાઃ વિશેષાધિકા ભવન્તિ, અથ સમુચ્ચયાદિ વાદરાણામેવ પર્યાપ્તકાનાં જીવાનામલ્પબહુત્વમાહ-

વાદર તેજસ્કાય કે અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગુણા હૈં ક્યોંકિ વે અસંખ્યાત લોકાકાશ પ્રદેશોં કે વરાવર હૈં । ઁનકી અપેક્ષા પ્રત્યેક શરીર વાદર વનસ્પતિકાયિક અપર્યાપ્ત અસંખ્યાત ગુણા હૈં, ઁસકા કારણ ઢી પહલે બતલાયા જા ઁુકા હૈં । ઁનકી અપેક્ષા વાદર નિગોદ કે અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગુણા હૈં । ઁનસે વાદર પૃથિવીકાયિક અપર્યાપ્ત અસંખ્યાત ગુણા હૈં । ઁનકી અપેક્ષા વાદર આઁકાયિક અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગુણા હૈં, ઁનસે વાદર વાઁકાય કે અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગુણા હૈં ઁસકા કારણ ઢી પહલે કહા જા ઁુકા હૈં । ઁનકી અપેક્ષા વાદર વનસ્પતિકાયિક અપર્યાપ્ત અનન્તગુણા હૈં, ઁસકા કારણ ઢી પહલે બતલા દિયા હૈં । ઁનકી અપેક્ષા અપર્યાપ્તક વિશેષાધિક હૈં ।

ક્ષાઁયે ળાદર તેજસ્કાયના અપર્યાપ્ત અસંખ્યાત ગણા છે, કેમકે તેઁયો અસં-ખ્યાત લોકાકાશ પ્રદેશોના ળરાણર છે, તેમની અપેક્ષાઁયે પ્રત્યેક શરીર ળાદર વનસ્પતિકાયિક-અપર્યાપ્ત અસંખ્યાત ગણા છે તેનું કારણ પણ આગળ બતા-વેલું છે, તેમની અપેક્ષાઁયે ળાદર નિગોદના અપર્યાપ્ત અસંખ્યાત ગણા છે, તેઁયોમાંથી ળાદર પૃથિવીકાયિક અપર્યાપ્ત અસંખ્યાત ગણા છે, તેમની અપે-ક્ષાઁયે ળાદર આઁકાયિક અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગણા છે, તેમનાથી ળાદર વાઁકાયના અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગણા છે, તેનું કારણ પણ આગળ કહેવાયેલું છે, તેમની અપેક્ષાઁયે ળાદર વનસ્પતિકાયિક અપર્યાપ્ત અનન્તગણા છે, તેનું પણ કારણ પહેલા બતાવી દિધું છે; તેમની અપેક્ષાઁયે ળાદર અપર્યાપ્તક વિશેષાધિક છે,

‘एणसि णं भंते ! वायरपज्जत्तयाणं’ हे भदन्त ! एतेषां खलु वादरपर्याप्तकानाम् ‘वायरपुढविकाइयाणं’ वादरपृथिवीकायिकानाम्, ‘पज्जत्तयाणं’ पर्याप्तकानाम् ‘वायरआउकाइयाणं’ वादराप्कायिकानाम्, ‘पज्जत्तयाणं’ पर्याप्तकानाम् ‘वायरतेउकाइयाणं पज्जत्तयाणं’ वादरतेजःकायिकानां पर्याप्तकानाम् ‘वायरवाउकाइयाणं पज्जत्तयाणं’ वादरवायुकायिकानां पर्याप्तकानाम् ‘पत्तेयसरीरवायरवणस्सइकाइयाणं’ प्रत्येक शरीर वादरवनस्पतिकायिकानाम्, ‘पज्जत्तयाणं’ पर्याप्तकानाम् ‘वायरनिगोदपज्जत्तयाणं’ वादरनिगोदपर्याप्तकानाम् ‘वायरतसकाइय पज्जत्तयाण य’ वादरत्रसकायिकपर्याप्तकानाञ्च मध्ये ‘कयरे कयरेहिंते’ कतरे कतरेभ्यः ‘अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ?’ अल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा भवन्ति ? भगवान् उत्तरयति—‘गोयमा !’ हे गौतम ! ‘सव्वत्थोवा वायरतेउकाइया पज्जत्तया’ सर्वस्तोकाः—सर्वेभ्योऽल्पाः वादरतेजःकायिकाः पर्याप्तका भवन्ति तेषां कतिचित्समयन्यूनैरावलिकासमयैर्गुणितस्य आवलिकासमयवर्गस्य यावान् समयराशि भवति तावत्प्रमाणत्वात्,

अव समुच्चय भ्रादि वादर पर्याप्तकों का अल्पबहुत्व प्ररूपित करते हैं—

हे भगवन् ! इन वादर पर्याप्तकों, वादर पृथिवीकायिक पर्याप्तों, वादर अप्कायिक पर्याप्तकों, वादर तेजस्कायिक पर्याप्तों, वादर वायुकायिक पर्याप्तों, प्रत्येक शरीर वादर वनस्पतिकाय के पर्याप्तों, वादर निगोद के पर्याप्तकों तथा वादर त्रसकायिक पर्याप्तकों में से कौन किससे अल्प, बहुत, तुल्य अथवा विशेषाधिक हैं ?

श्री भगवान् उत्तर देते हैं—हे गौतम ! वादर तेजस्कायिक पर्याप्त सबसे कम हैं, क्योंकि वे कुछ समय कम एक आवलिका के समयों के साथ एक आवलिका के समयवर्ग का गुणाकार करने पर जो

उवे समुच्चय भ्रादि वादर पर्याप्तकोना अल्पबहुत्वने प्ररूपित करे छे—

हे भगवन् ! आ वादर पर्याप्तको, वादर पृथिवीकायिक पर्याप्तो, वादर अप्कायिक पर्याप्तो, वादर तेजस्कायिक पर्याप्तो, वादर वायुकायिक पर्याप्तको, प्रत्येक शरीर वादर वनस्पतिकायिक पर्याप्तको, वादर निगोदना पर्याप्तको तथा वादर त्रसकायिक पर्याप्तकोमाथी कोण कोनाथी अल्प, धण्ण तुल्य अथवा विशेषाधिक छे ?

श्री भगवान् उत्तर आपे छे—हे गौतम ! वादर तेजस्कायिक पर्याप्तको अधाथी ओछा छे, केमके तेओ थोडा समय ओछे तेवी ओक आवलिकाना समयोनी साथे ओक आवलिकाना समय वर्गो गुणाकार करवाथी ओ समय

તથાચોક્તમ્—‘આવલિય વર્ગો ડનાવલિય ગુણિઓ હુ વાયરાતેડ’

છાયા—આવલિકાવર્ગઃ ડનાવલિકયા ગુણિતો ભવતિ વાદરાસ્તેજઃકાયિકા
ઈતિ, તેભ્યઃ ‘વાયરતસકાઈયા પજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા’ વાદરત્રસકાયિકાઃ
વાદરદ્વીન્દ્રિયાદયઃ પર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, તેષાં પ્રતરે યાવન્તિ અઙ્ગુ-
લાસંખ્યેયભાગમાત્રાણિ ટ્વણ્ડાનિ ભવન્તિ તાવત્પ્રમાણત્વાત્, તેભ્યોડપિ ‘પત્તેય-
સરીરવાયરવળસ્સકાઈયા’ પ્રત્યેકશરીરવાદરવનસ્પતિકાયિકાઃ ‘પજ્જત્તયા અસં-
ખેજ્જગુણા’ પર્યાપ્તકા અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, તેષાં પ્રતરે યાવન્તિ અઙ્ગુલા-
સંખ્યેયભાગમાત્રાણિ ટ્વણ્ડાનિ ભવન્તિ તાવત્પ્રમાણત્વાત્ તથાચોક્તમ્—

‘પત્તેય પજ્જત્તવળકાઈયાઓ પવરં ઠરંતિ લોગસ્સ । અંગુલઅસંખ્યભાગેણ માઈય
મિતિ’ પ્રત્યેકપર્યાપ્ત વનસ્પતિકાયિકાઃ પ્રતરં ઠરન્તિ લોકસ્ય । અઙ્ગુલાસંખ્યેય-
ભાગેણ માજિતા ઇતિ, તેભ્યોડપિ ‘વાયરનિગોદા પજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા’

સમય રાશિ લબ્ધ હોતી હૈ, ઉતના હી ઉનકા પરિમાણ હૈ । કહા હી
હૈ—‘આવલિકા કે વર્ગ કો કુછ સમય કમ ઇક આવલિકા સે ગુણિત
કરને પર જો સંખ્યા હો ઉતને હી વાદર તેજસ્કાયિક હૈ ।’ વાદર
તેજસ્કાયિકોં કી અપેક્ષા વાદર ત્રસકાયિક પર્યાપ્ત અસંખ્યાતગુણા
હૈ, ક્યોંકિ પ્રતર મેં અંગુલ કે અસંખ્યાતવેં ભાગ માત્ર જિતને ટ્વંડ
હોતે હૈ, ઉતની હી ઉનકી સંખ્યા હૈ । ઉનકી અપેક્ષા પ્રત્યેક શરીર
વાદર વનસ્પતિકાયિક પર્યાપ્ત અસંખ્યાતગુણા હૈ, ક્યોંકિ પ્રતર મેં
જિતને અંગુલ કે અસંખ્યાતવેં ભાગ માત્ર ટ્વંડ હોતે હૈ વે ઉતને હી
હૈ । કહા હી હૈ—પ્રત્યેક વનસ્પતિકાયિક પર્યાપ્ત અંગુલ કે અસંખ્યા-
તવેં ભાગ સે વિભાજિત હોકર લોક કે પ્રતર કો ઠરણ કરતે હૈ ।
હન કી અપેક્ષા વાદર નિગોદ કે પર્યાપ્ત અસંખ્યગુણા હૈ, ક્યોંકિ

રાશિ લબ્ધ થાય છે, તેટલું જ તેઓનું પરિમાણ છે, કહ્યું પણ છે કે—આવ-
લિકાના વર્ગને કાંઈક સમય ઓછો તેવા એક આવલિકાથી ગુણવાથી જે સંખ્યા
થાય, તેટલા જ વાદર તેજસ્કાયિકો છે. વાદર તેજસ્કાયિકોની અપેક્ષાએ વાદર
ત્રસકાયિક પર્યાપ્તક અસંખ્યાત ગણા છે, કેમકે પ્રતરમાં અંગુલના અસં-
ખ્યાતમાં ભાગમાત્ર જેટલા ખડ થાય છે, તેટલી જ તેઓની સંખ્યા છે, તેમની
અપેક્ષાએ પ્રત્યેક શરીર વાદર વનસ્પતિકાયિક પર્યાપ્ત અસંખ્યાતગણા છે,
કેમકે પ્રતરમાં જેટલા અંગુલના અસંખ્યાતમાં ભાગ માત્ર ખડ બને છે, તેઓ
તેટલા જ છે, કહ્યું પણ છે—પ્રત્યેક વનસ્પતિકાયિક પર્યાપ્તકે અંગુલના અસંખ્યા-
તમાં ભાગથી વિભાજિત બનીને લોકના પ્રતરને ઠરણ કરે છે, તેમની અપેક્ષાએ
વાદર નિગોદના પર્યાપ્ત અસંખ્ય ગણા છે, કેમકે તેમની અવગાહના અત્યન્ત

વાદરનિગોદાઃ પર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, તેષામત્યન્તસૂક્ષ્માવગાહનત્વાત્, જલાશયેષુ ચ સર્વત્ર સદ્ભાવાત્, તેભ્યોઽપિ—‘વાયરપુઢવિકાઙ્યા પજ્જત્તયા અસં-
 खेज्जगुणा’ વાદરપૃથિવીકાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ તેષામત્ય-
 ધિક સંખ્યપ્રતરાઙ્ગુલાસંખ્યેયભાગખણ્ડપ્રમાણત્વાત્, તેભ્યોઽપિ ‘વાયરઆઝકા-
 ઙ્યા પજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા’ વાદરાપ્કાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણાઃ
 ભવન્તિ, તેષામત્યધિકૃતરસંખ્યપ્રતરાઙ્ગુલાસંખ્યેયભાગખણ્ડપ્રમાણત્વાત્, તેભ્યો-
 ઽપિ—‘વાયરઆઝકાઙ્યા પજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા’ વાદરવાયુકાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ
 અસંખ્યેયગુણાઃ ભવન્તિ તેષાં ઘનીકૃતલોકસ્ય અસંખ્યેયસંખ્યાતતમભાગવર્ત્યા-
 કાશપ્રદેશપ્રમાણત્વાત્ તેભ્યોઽપિ ‘વાયરવણસ્સઙ્કાઙ્યા પજ્જત્તયા અણંતગુણા’
 વાદરવનસ્પતિકાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ અનન્તગુણા ભવન્તિ, પ્રતિવાદરૈકૈક નિગોદ-
 મનન્તાનાં જીવાનાં સદ્ભાવાત્, તેભ્યોઽપિ ‘વાયરપજ્જત્તયા વિસેસાદિયા’ વાદર
 પર્યાપ્તકાઃ સમુચ્ચય વાદરપર્યાપ્તકાઃ વિશેષાધિકાઃ ભવન્તિ, વાદરતેજઃકા-

उनकी अवगाहना अत्यन्त सूक्ष्म होती है और वे जलाशयों में सर्वत्र पाये जाते हैं । वादर पृथ्वीकायिक पर्याप्त उनसे भी असंख्यातगुणा हैं, क्योंकि वे अत्यधिक संख्यावाले प्रतरांगुलों के असंख्येय भाग खण्डों के बराबर हैं । वादर अप्कायिक पर्याप्त उनसे भी असंख्यात गुणा हैं । वादर वायुकायिक पर्याप्त उनसे भी असंख्यात गुणा हैं, क्योंकि वे घनीकृत लोक के असंख्यात संख्याततम भाग में जितने आकाश प्रदेश होते हैं उनके बराबर हैं । उनकी अपेक्षा वादर वन-
 स्पतिकायिक पर्याप्त अनन्त गुणित हैं; क्योंकि एक-एक वादर निगोद में अनन्त-अनन्त जीव होते हैं । समुच्चय वादर पर्याप्तक उनसे भी कुछ अधिक हैं, क्यों कि इन में वादर तेजस्कायिक आदि का भी समावेश हो जाता है ।

સૂક્ષ્મ થાય છે અને તેઓ જલાશયોમાં સર્વત્ર મળી આવે છે બાદર પૃથ્વી-
 કાયિક પર્યાપ્ત તેઓથી પણ અસંખ્યાત ગણા છે, કેમકે તેઓ અત્યધિક
 સંખ્યાવાળા પ્રતરાંગુલોના અસંખ્યેય ભાગ ખડોની બરાબર છે બાદર
 અપ્કાયિક પર્યાપ્ત તેઓથી પણ અસંખ્યાત ગણા છે, બાદર વાયુકાયિક
 પર્યાપ્ત તેમનાથી પણ અસંખ્યાત ગણા છે, કેમકે તેઓ ઘનીકૃત લોકના
 અસંખ્યાત સંખ્યાત તમ ભાગમાં જેટલો આકાશ પ્રદેશ હોય છે, તેમના
 બરાબર છે, તેમની અપેક્ષાએ બાદર વનસ્પતિકાયિક પર્યાપ્ત અનન્તગુણિત
 છે, કેમકે એક એક બાદર નિગોદમાં અનન્ત-અનન્ત જીવ હોય છે, સમુચ્ચય
 બાદર પર્યાપ્તક તેમનાથી કાંઈક અધિક છે, કેમકે એમાં બાદર તેજસ્કાયિક

યિકાદીનામપિ પર્યાપ્તકાનાં તત્ર સમાવેશાત્, અથ સમુચ્ચય વાદરાણામેવ પર્યા-
પ્તાપર્યાપ્તાનામ્ અલ્પવહુત્વાદિકમાહ-‘एएसि णं भंते ! वायराणं पञ्जत्तापञ्ज-
त्तगाणं’ हे भदन्त ! एतेषां खलु वादराणाम्-समुच्चयवादरजीवानां, पर्याप्ता,
पर्याप्तकानां मध्ये ‘कयरे कयरेहितो’ कतरे कतरेभ्यः ‘अप्पा वा, बहुया वा,
तुल्ला वा, विसेसाहिया वा’ अल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा
भवन्ति ? भगवान् उत्तरयति-‘गोयमा !’ हे गौतम ! ‘सन्वत्थोवा वायरपञ्ज-
त्तया’ सर्वस्तोकाः-सर्वेभ्योऽल्पाः, वादरपर्याप्तका भवन्ति, ‘वायरअपञ्जत्तगा
असंखेज्जगुणा’ वायरापर्याप्तकाः असंख्येयगुणा भवन्ति, वादरैकैकपर्याप्तनिश्रया
असंख्येयानां वादरापर्याप्तकानां समुत्पादात् । तथाचोक्तम्-

‘पञ्जत्तग निस्साए अपञ्जत्तगा वक्कमंति । जत्थ एगो तत्थ नियमा असं-

અવ પૂર્વોક્ત જીવોં કે હી પર્યાપ્તકોં ઓર અપર્યાપ્તકોં કા અલ્પ-
બહુત્વ પ્રદર્શિત કરતે હૈં-

શ્રી ગૌતમ સ્વામી પ્રશ્ન કરતે હૈં-હે ભગવન્ ! ઇન વાદર જીવોં કે
પર્યાપ્તકોં ઓર અપર્યાપ્તકોં મેં કૌન કિસસે અલ્પ, વહુત, તુલ્ય યા
વિશેષાધિક હૈં ? ભગવાન્ ઉત્તર દેતે હૈં-હે ગૌતમ ! સવ સે કમ
પર્યાપ્ત વાદર હૈં, અપર્યાપ્ત વાદર ડનસે અસંખ્યગુણા અધિક હૈં, કયોં
કિ એક-એક પર્યાપ્ત કે આશ્રય સે અસંખ્યાત-અસંખ્યાત વાદર અપ-
ર્યાપ્ત ઉત્પન્ન હોતે હૈં । કહા બી હૈ-‘પર્યાપ્તક કે આશ્રય સે અપર્યાપ્તક
ઉત્પન્ન હોતે હૈં । જહાં એક પર્યાપ્તક હૈ, વહાં નિયમ સે અસંખ્યાત
અપર્યાપ્તક હોતે હૈં । ઇસી પ્રકાર પર્યાપ્તકોં કી અપેક્ષા અપર્યાપ્તક
સમી જગહ અસંખ્યાતગુણા કહ લેને ચાહિયે ।

આદિના પણ સણુવેશ થઇ જાય છે.

હવે પૂર્વોક્ત જીવોના જ પર્યાપ્તકો અને અપર્યાપ્તકોનું અલ્પ, બહુત્વ-
પ્રદર્શિત કરે છે—

શ્રી ગૌતમ સ્વામી પ્રશ્ન કરે છે-હે ભગવન્ ! આ બાદર જીવોના પર્યાપ્તકો
અને અપર્યાપ્તકોમાં કોણ કોનાથી અલ્પ, ઘણા, તુલ્ય અથવા વિશેષાધિક છે ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે-હે ગૌતમ ! બધાથી ઓછા પર્યાપ્ત બાદર
છે, અપર્યાપ્ત બાદર તેમનાથી અસંખ્યાત ગણા અધિક છે, કેમકે એક એક
પર્યાપ્ત બાદરના આશ્રયથી અસંખ્યાત-અસંખ્યાત બાદર અપર્યાપ્ત ઉત્પન્ન
થાય છે, કહું પણ છે કે-પર્યાપ્તકના આશ્રયથી અપર્યાપ્તક ઉત્પન્ન થાય છે, ત્યાં
એક પર્યાપ્તક છે, ત્યાં નિયમથી અસંખ્યાત અપર્યાપ્તક થાય છે, એજ પ્રકારે
પર્યાપ્તકોની અપેક્ષાએ અપર્યાપ્તક બધી જગ્યાએ અસંખ્યાતગણા ઠહેવા લેઈએ.

‘સ્વેજ્ઞા’ इति, पर्याप्तकनिश्चया अपर्याप्तका व्युत्क्रामन्ति, यत्रैकस्तत्र नियमात् असंख्येयाः इति, सर्वत्र पर्याप्तेभ्योऽपर्याप्ता असंख्येयगुणावाच्याः,

अथ तेषामेवसमुद्दितानां पर्याप्तापर्याप्तानामल्पत्वादिकं गौतमः पृच्छति—
‘एएसि णं भंते ! वायरपुढविकाइयाणं’ हे भदन्त ! एतेपां खलु वादरपृथिवीकायि-
कानाम् ‘पज्जत्तापज्जत्तयाणं’ पर्याप्तापर्याप्तकानां ‘कयरे कयरेहिंतो’ कतरे कतरे-
भ्यः ‘अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ?’ अल्पा वा, बहुका वा,
तुल्या वा, विशेषाधिका वा भवन्ति ? भगवान् उत्तरयति—‘गोयमा’ हे गौतम !
‘सव्वत्थोवा वायरपुढविकाइया पज्जत्तया’ सर्वस्तोकाः—सर्वेभ्योऽल्पाः वादर
पृथिवीकायिकाः पर्याप्तका भवन्ति, तेभ्यो ‘वायरपुढविकाइया अपज्जत्तया असंखे-
ज्जगुणा’ वादर पृथिवीकायिकाः अपर्याप्तका असंख्येयगुणा भवन्ति, प्रागुक्तयुक्तेः,
गौतमः पृच्छति—‘एएसि णं भंते ! वायरआउकाइयाणं पज्जत्तापज्जत्तयाणं’ हे
भदन्त ! एतेपां खलु वादराप्कायिकानां पर्याप्तापर्याप्तकानां मध्ये ‘कयरे
कयरेहिंतो’ कतरे कतरेभ्यः ‘अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया
वा ?’ अल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा भवन्ति ? भगवान्
उत्तरयति—‘गोयमा !’ हे गौतम ! ‘सव्वत्थोवा वायरआउकाइया पज्जत्तया’

अब गौतम स्वामी प्रश्न करते हैं—हे भगवन् ! इन वादर पृथिवी-
कायिकों के पर्याप्तों और अपर्याप्तों में कौन किससे अल्प, बहुत,
तुल्य या विशेषाधिक हैं ? भगवान् उत्तर देते हैं—हे गौतम ! वादर
पृथ्वीकायिक पर्याप्त सब से कम हैं, वादर पृथ्वीकायिक अपर्याप्त
उनसे असंख्यातगुणा अधिक हैं ।

श्री गौतम स्वामी प्रश्न करते हैं—हे भगवन् ! इन वादर अप्काय
के पर्याप्तों और अपर्याप्तों में कौन किससे अल्प, बहुत, तुल्य
अथवा विशेषाधिक हैं ? भगवान् उत्तर देते हैं—हे गौतम ! पर्याप्त
वादर अप्कायिक सब से कम हैं, अपर्याप्त उनकी अपेक्षा असंख्यात
गुणा अधिक हैं ।

હવે શ્રી ગૌતમ સ્વામી પ્રશ્ન કરે છે—હે ભગવન્ ! આ વાદર પૃથ્વીકાયિકોના
પર્યાપ્તો અને અપર્યાપ્તોમાં કોણ કોનાથી અલ્પ, ઘણા તુલ્ય અગર વિશેષાધિક છે ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે—હે ગૌતમ ! વાદર પૃથ્વીકાયિક પર્યાપ્ત બધાથી
ઓછા છે; વાદર પૃથ્વીકાયિક અપર્યાપ્ત તેમનાથી અસંખ્યાતગુણા અધિક છે.

શ્રી ગૌતમ સ્વામી પ્રશ્ન કરે છે—હે ભગવન્ ! આ વાદર અપ્કાયના
પર્યાપ્તકો અને અપર્યાપ્તકોમાં કોણ કોનાથી અલ્પ, ઘણા, તુલ્ય અથવા
વિશેષાધિક છે ?

સર્વસ્તોકાઃ-સર્વેભ્યોડલ્પાઃ વાદરાષ્કાયિકાઃ પર્યાપ્તકા ભવન્તિ, તેભ્યો-વાયર-આઉકાઈયા અપજ્જતયા અસંખેજ્જગુણા' વાદરાષ્કાયિકાઃ અપર્યાપ્તકાઃ અસંખેય-ગુણા ભવન્તિ, પ્રાગુક્તયુક્તેઃ, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-‘એસિ ણં મંતે ! વાયરતેડ-કાઈયાણં પજ્જત્તાપજ્જત્તગાણં’ હે મદન્ત ! એતેપાં સ્વલ્લ વાદરતેજઃ કાયિકાનાં પર્યાપ્તાપર્યાપ્તકાનાં મધ્યે ‘કયરે કયરેહિંતો’ કતરે કતરેભ્યઃ ‘અપ્પા વા, વહુયા વા, તુલ્લા વા, વિસેસાહિયા વા ?’ અલ્પા વા, વહુકા વા, તુલ્યા વા, વિશેષાધિકા વા ભવન્તિ ? મગવાન્ ઉત્તરયતિ-‘ગોયમા !’ હે ગૌતમ ! ‘સન્વત્થોવા વાયરતેડકાઈયા’ સર્વસ્તોકાઃ-સર્વેભ્યોડલ્પાઃ વાદરતેજઃ કાયિકાઃ ‘પજ્જત્તયા’ પર્યાપ્તકા ભવન્તિ, તેભ્યઃ ‘અપજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા’ અપર્યાપ્તકા વાદર તેજઃ-કાયિકાઃ અસંખેયગુણા ભવન્તિ, પ્રાગુક્તયુક્તેઃ, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-‘એસિ ણં મંતે ! વાયરવાઉકાઈયાણં પજ્જત્તાપજ્જત્તગાણં’ હે મદન્ત ! એતેપાં સ્વલ્લ વાદર વાયુકાયિકાનાં પર્યાપ્તાપર્યાપ્તકાનાં મધ્યે ‘કયરે કયરેહિંતો’ કતરે કતરેભ્યઃ ‘અપ્પા વા, વહુયા વા, તુલ્લા વા, વિસેસાહિયા વા ?’ અલ્પા વા, વહુકા વા, તુલ્યા વા, વિશેષાધિકા વા ભવન્તિ ? મગવાન્ ઉત્તરયતિ-‘ગોયમા !’ હે ગૌતમ !

શ્રી ગૌતમ સ્વામી પ્રશ્ન કરતે હૈં-હે અગવન્ ! इन वादर तेज-स्कायिकों के पर्याप्तों और अपर्याप्तों में कौन किसकी अपेक्षा अल्प, बहुत, तुल्य अथवा विशेषाधिक हैं । श्री भगवान् उत्तर देते हैं-हे गौतम ! वादर तेजस्काय के पर्याप्त सब से कम हैं, अपर्याप्त उनसे असंख्यात गुणा अधिक हैं ।

શ્રી ગૌતમ સ્વામી પ્રશ્ન કરતે હૈં-હે અગવન્ ! इन वादर वायुकाय के पर्याप्तकों और अपर्याप्तकों में कौन किससे अल्प, बहुत, तुल्य अथवा विशेषाधिक हैं ? श्री भगवान् उत्तर देते हैं-हे गौतम ! वादर

શ્રી ભગવાન્ ! ઉત્તર આપે છે-હે ગૌતમ ! પર્યાપ્ત વાદર અષ્કાયિક બધાથી ઓછા છે, અપર્યાપ્ત તેમની અપેક્ષાએ અસંખ્યાતગણા અધિક છે.

શ્રી ગૌતમ સ્વામી પ્રશ્ન કરે છે-હે ભગવન્ ! આ વાદર તેજસ્કાયિકોના પર્યાપ્તો અને અપર્યાપ્તોમાં કોણ કોનાથી અલ્પ, ઘણા તુલ્ય અથવા વિશેષાધિક છે ?

શ્રી ભગવાન્ ! ઉત્તર આપે છે-હે ગૌતમ ! વાદર તેજસ્કાયના પર્યાપ્ત બધાથી ઓછા છે, અપર્યાપ્ત તેમનાથી અસંખ્યાત ગણા અધિક છે.

શ્રી ગૌતમ ! સ્વામી પ્રશ્ન કરે છે-હે ભગવન્ ! આ વાદર કાયના પર્યાપ્તો અને અપર્યાપ્તોમાં કોણ કોનાથી અલ્પ, ઘણા, તુલ્ય અથવા વિશેષાધિક છે ?

શ્રી ભગવાન્ ! ઉત્તર આપે છે-હે ગૌતમ ! વાદર વાયુકાયના પર્યાપ્ત બધાથી ઓછા છે, વાદર વાયુકાયના અપર્યાપ્ત તેમનાથી અસંખ્યાતગણા અધિક

‘સવ્વત્થોવા વાયરવાડકાદ્યા પજ્જત્તયા’ સર્વસ્તોકાઃ-સર્વેભ્યોડલ્પાઃ, વાદર વાયુકાયિકાઃ પર્યાપ્તકા ભવન્તિ તેભ્યો ‘વાયરવાડકાદ્યા અપજ્જત્તગા અસંખેજ્જગુણા’ વાદર વાયુકાયિકાઃ અપર્યાપ્તકાઃ અસંખેયગુણા ભવન્તિ, પ્રાગુક્તયુક્તેઃ, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-‘एएसि णं भंते ! वायरवणस्सइकादयाणं पज्जत्तापज्जत्तगाणं’ હે ભદન્ત ! એતેપાં યલ્લ વાદરવનસ્પતિકાયિકાનાં પર્યાપ્તાપર્યાપ્તકાનાં મધ્યે ‘કયરે કયરેહિંતો’ કતરે કતરેભ્યઃ ‘અપ્પા વા, વહુયા વા, તુલ્લા વા, વિસેસા-હિયા વા ?’ અલ્પા વા, વહુકા વા, તુલ્યા વા, વિશેષાધિકા વા ભવન્તિ ? ભગવાન્ ઉત્તરયતિ-‘गोयमा !’ હે ગૌતમ ! ‘સવ્વત્થોવા વાયરવણસ્સઈકાદ્યા પજ્જત્તયા’ સર્વસ્તોકાઃ-સર્વેભ્યોડલ્પાઃ વાદર વનસ્પતિકાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ ભવન્તિ તેભ્યોડપિ ‘વાયરવણસ્સઈકાદ્યા અપજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા’ વાદર વન-

વાયુકાય કે પર્યાપ્ત સ્વ સે કમ હૈ, વાદર વાયુકાય કે અપર્યાપ્ત ડન સે અસંખ્યાત ગુણા અધિક હૈં ।

શ્રી ગૌતમ સ્વામી પ્રશ્ન કરતે હૈં-હે ભગવન્ ! ડન વાદર વન-સ્પતિકાયિકોં કે પર્યાપ્તકોં ઓર અપર્યાપ્તકોં મેં કૌન કિસસે અલ્પ, વહુત, તુલ્ય યા વિશેષાધિક હૈં ? શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર દેતે હૈં-હે ગૌતમ ! સ્વસે કમ વાદર વનસ્પતિકાય કે પર્યાપ્ત હૈં, વાદર વનસ્પતિકાય કે અપર્યાપ્ત ડનસે અસંખ્યાતગુણા અધિક હૈં ।

શ્રી ગૌતમ સ્વામી પ્રશ્ન કરતે હૈં-હે ભગવન્ ! ડન પ્રત્યેક શરીર વાદર વનસ્પતિકાયિકોં કે પર્યાપ્ત ઓર અપર્યાપ્ત જીવોં મેં કૌન કિસસે અલ્પ, વહુત, તુલ્ય અથવા વિશેષાધિક હૈં ? શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર દેતે હૈં-હે ગૌતમ ! પર્યાપ્ત પ્રત્યેક શરીર વાદર વનસ્પતિકાયિકં સ્વ સે કમ હૈં, અપર્યાપ્ત ડનકી અપેક્ષા અસંખ્યાતગુણા હૈં, અપર્યાપ્તક

શ્રી ગૌતમ સ્વામી પ્રશ્ન કરે છે-હે ભગવન્ ! આ બાદર વનસ્પતિકા-યિકેના પર્યાપ્તકે અને અપર્યાપ્તકેમાં કેણુ કેનાથી અલ્પ, ઘણુ, તુલ્ય અગર વિશેષાધિક છે ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે-હે ગૌતમ ! બધાથી ઓછા બાદરવનસ્પ-તિકાયના પર્યાપ્ત છે, બાદર વનસ્પતિકાયના અપર્યાપ્ત તેમનાથી અસંખ્યાત-ગણુ અધિક છે.

શ્રી ગૌતમ સ્વામી પ્રશ્ન કરે છે-હે ભગવન્ ! આ પ્રત્યેક શરીર બાદર વનસ્પતિકાયિકેના પર્યાપ્ત અને અપર્યાપ્ત જીવોમાં કેણુ કેનાથી અધિક, અલ્પ, તુલ્ય અથવા વિશેષાધિક છે ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે-હે ગૌતમ ! પર્યાપ્ત પ્રત્યેક શરીર બાદર વનસ્પતિકાયિક બધાથી ઓછા છે, અપર્યાપ્ત તેમની અપેક્ષાએ અસંખ્યાતગણુ

સ્પતિકાયિકા અપર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ પ્રાગુક્તયુક્તેઃ, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-‘एएसि णं भंते ! पत्तेयसरीरवायरवणस्सइकाइयाणं’ हे भदन्त ! एतेषां खलु प्रत्येकशरीरवादरवनस्पतिकायिकानां ‘पज्जत्तापज्जत्तगाणं’ पर्याप्ता-पर्याप्तकानां मध्ये ‘कयरे कयरेहिंतो’ कतरे कतरेभ्यः ‘अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ?’ अल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा भवन्ति ? भगवान् उत्तरयति-‘गोयमा !’ हे गौतम ! ‘सव्वत्थोवा पत्तेय-सरीरवायरवणस्सइकाइया पज्जत्तया’ सर्वस्तोकाः-सर्वेभ्योऽल्पाः प्रत्येकशरीर-वादरवनस्पतिकायिकाः पर्याप्तका भवन्ति, तेभ्यः ‘पत्तेयसरीर वादरवणस्सइ-काइया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा’ प्रत्येकशरीर वादरवनस्पतिकायिकाः अप-र्याप्तकाः असंख्येयगुणा भवन्ति प्रागुक्तयुक्तेः, ‘पज्जत्तगनिस्साए अपज्जत्तगा वक्कमति, जत्थ एक्को तत्थ नियमा असंखेज्जा’ पर्याप्तकनिश्चया अपर्याप्तका व्युत्क्रामन्ति, यत्र एकस्तत्र नियमात् असंख्येया इति वचनप्रामाण्याच्च, गौतमः पृच्छति-‘एएसि णं भंते ! वायरनिगोयाणं पज्जत्तापज्जत्तगाणं कयरे कयरेहिंतो’ हे भदन्त ! एतेषां खलु वादरनिगोदानां पर्याप्तापर्याप्तकानां मध्ये कतरे कतरेभ्यः ‘अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा’ अल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा भवन्ति ? भगवान् उत्तरयति-‘गोयमा !’ हे गौतम ! ‘सव्वत्थोवा वायरनिगोया पज्जत्ता’ सर्वस्तोकाः-सर्वेभ्योऽल्पाः वादर-निगोदाः पर्याप्तका भवन्ति, तेभ्योऽपि ‘वायरनिगोया अपज्जत्ता असंखेज्जगुणा’

जीवों के असंख्यातगुणा होने का कारण पूर्व में कहा जा चुका है और वह यह है कि पर्याप्तक जीव के आश्रय से अपर्याप्तों की उत्पत्ति होती है, अतएव जहां एक पर्याप्तक हो वहां नियम से असंख्य अपर्याप्तक होते हैं ।

श्री गौतम स्वामी प्रश्न करते हैं-हे भगवन् ! वादर निगोद के पर्याप्तकों और अपर्याप्तकों में कौन किससे अल्प, बहुत, तुल्य अथवा विशेषाधिक हैं ? श्री भगवान् उत्तर देते हैं-हे गौतम ! वादर निगोद के पर्याप्त सब से कम हैं, वादर निगोद के अपर्याप्त उनकी

છે, અપર્યાપ્તક જીવો અસંખ્યાત ગુણ હોવાનું કારણ આગળ કહેવાયેલું છે અને તે એ છે કે પર્યાપ્તક જીવના આશ્રયથી અપર્યાપ્તકોની ઉત્પત્તિ થાય છે, તેથી જ જ્યાં એક પર્યાપ્તક છે, ત્યાં નિયમથી અસંખ્ય અપર્યાપ્તક થાય છે.

શ્રી ગૌતમ સ્વામી પ્રશ્ન કરે છે-હે ભગવન્ ! વાદર નિગોદના પર્યાપ્તકો અને અપર્યાપ્તકોમાં કોણ કોનાથી અલ્પ, ઘણા, તુલ્ય અથવા વિશેષાધિક છે.

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે-હે ગૌતમ ! વાદર નિગોદના પર્યાપ્તક બધાથી

વાદરનિગોદાઃ અપર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, પ્રાગુક્તયુક્તેઃ, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-‘एएसि णं भंते ! वायरतसकाइयाणं पज्जत्तापज्जत्ताणं’ हे भदन्त ! एतेपां खलु वादरत्रसकायिकानां-द्वीन्द्रियादि वादराणाम्, पर्याप्तापर्याप्तानां मध्ये ‘कयरे कयरेहितो’ कतरे कतरेभ्यः ‘अल्पा वा, बहुया वा, तुल्य वा, विशेषा-हिया वा’ अल्पा वा बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा भवन्ति ? भगवान् उत्तरयति-‘गोयमा’ हे गौतम ! ‘सर्व्वत्थोवा वायरतसकाइया पज्जत्ता’ सर्व्व-स्तोकाः-सर्व्वेभ्योऽल्पाः वादरत्रसकायिकाः द्वीन्द्रियादि वादराः, पर्याप्तकाः भवन्ति, तेभ्योऽपि-‘वायरतसकाइया अपज्जत्तगा असंखेज्जगुणा’ वादरत्रसका-यिकाः द्वीन्द्रियादि वादराः, अपर्याप्तकाः असंख्येयगुणा भवन्ति प्रागुक्तयुक्तेः, अथैतेषामेव समुदितानां समुच्चयवादराणां पर्याप्तापर्याप्तकानामल्पबहुत्वादिकं प्ररूपयति-‘एएसि णं भंते ! वायरणं’ गौतमः पृच્छति-हे भदन्त ! एतेपां खलु वादराणां स्थूलानां जीवानाम् ‘वायरपुढवीकाइयाणं’ वादर पृथ्वीकायिकानां ‘वायरआउकाइकाणं’ वादराष्कायिकानां ‘वायरतेउकाइयाणं’ वादरतेजःकायि-कानां ‘वायरवाउकाइयाणं’ वादरवायुकायिकानां ‘वायरवणस्सइकाइयाणं’ वादर वनस्पतिकायिकानाम् ‘पत्तेयसरीर वायरवणस्सइकाइयाणं’ प्रत्येकशरीरवादर अपेक्षा असंख्यात गुणा हैं ।

श्री गौतम स्वामी प्रश्न करते हैं-हे भगवन् ! वादर त्रसकाय के पर्याप्त और अपर्याप्तकों में कौन किससे अल्प, बहुत, तुल्य या विशेषाधिक हैं ? श्री भगवान् उत्तर देते हैं-हे गौतम ! वादर त्रस-कायिक पर्याप्त सबसे कम हैं, त्रसकायिक वादर अपर्याप्त उनसे असंख्यात गुणा हैं ।

श्री गौतम स्वामी प्रश्न करते हैं-हे भगवन् ! समुच्चय वादर जीवों के, वादर पृथ्वीकायिकों के, वादर अपष्कायिकों के, वादर तेज-स्कायिकों के, वादर वायुकायिकों के, वादर वनस्पतिकायिकों के,

ઓછા છે, બાદર નિગોદના અપર્યાપ્ત તેમની અપેક્ષાએ અસંખ્યાતગણા છે.

શ્રી ગૌતમ સ્વામી પ્રશ્ન કરે છે-હે ભગવન્ ! બાદર ત્રસકાયના પર્યાપ્તો અને અપર્યાપ્તમાં કોણ કોનાથી અલ્પ, તુલ્ય ઘણા અથવા વિશેષાધિક છે.

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે-હે ગૌતમ ! બાદર ત્રસકાયિક પર્યાપ્ત સૌથી ઓછા છે, ત્રસકાયિક બાદર અપર્યાપ્ત તેમનાથી અસંખ્યાત ગણા છે.

શ્રી ગૌતમ સ્વામી પ્રશ્ન કરે છે-હે ભગવન્ ! સમુચ્ચય બાદર જીવોના બાદર પૃથ્વીકાયોના, બાદર જળકાયોના, બાદર તેજસ્કાયોના, બાદર વાયુ-કાયોના, બાદર વનસ્પતિકાયોના, પ્રત્યેક શરીર બાદર વનસ્પતિકાયોના,

વનસ્પતિકાયિકાનામ્ ‘વાયરનિગોયાણં’ વાદર નિગોદાનાં ‘વાયરતસકાઙ્યાણં’ વાદરત્રસકાયિકાનામ્ ‘પજ્જત્તાપજ્જત્તાણં’ પર્યાપ્તાપર્યાપ્તજ્ઞાનાં મધ્યે ‘કયરે કયરે-હિંતો’ કતરે કતરેભ્યઃ ‘અપ્પા વા, વહુયા વા, તુલ્લા વા, વિસેસાહિયા વા ?’ અલ્પા વા, વહુકા વા, તુલ્યા વા, વિશેષાધિકા વા ભવન્તિ ? મગવાન્ ઉત્તરયતિ-‘ગોયમા !’ હે ગૌતમ ! ‘સન્વત્થોવા વાયરતેઽકાઙ્યા પજ્જત્તયા’ સર્વસ્તોકાઃ વાદરતેજઃકાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ ભવન્તિ, તેભ્યોઽપિ-‘વાયર-તસકાઙ્યા અપજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા’ વાદરત્રસકાયિકાઃ-ઢીન્દ્રિયાદિ વાદરાઃ અપર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, તેભ્યોઽપિ ‘પત્તેયસરીરવાયરવળસ્સઙ્કાઙ્યા પજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા’ પ્રત્યેકશરીરવાદરવનસ્પતિકાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, તેભ્યોઽપિ ‘વાયરનિગોયા પજ્જત્તયા અસં-ખેજ્જગુણા’ વાદર નિગોદાઃ પર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, તેભ્યોઽપિ ‘વાયર પુઠ્ઠવિકાઙ્યા પજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા’ વાદર પૃથિવીકાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ અસં-ખ્યેયગુણા ભવન્તિ, તેભ્યોઽપિ ‘વાયરખાઁકાઙ્યા પજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા’

પ્રત્યેક શરીર વાદર વનસ્પતિકાયિકોં કે, વાદર નિગોદોં કે તથા વાદર ત્રસકાયિકોં કે પર્યાપ્તોં ઓર અપર્યાપ્તોં મેં કૌન કિસસે અલ્પ, વહુત, તુલ્ય યા વિશેષાધિક હેં ?

શ્રી મગવાન્ ઉત્તર દેતે હેં-હે ગૌતમ ! સ્વ લે કમ વાદર તેજ-સ્કાયિક પર્યાપ્ત હેં, ડનકી અપેક્ષા વાદર ત્રસકાયિક પર્યાપ્ત અસં-ખ્યાતગુણા હેં, ડનકી અપેક્ષા વાદર ત્રસકાયિક અપર્યાપ્ત અસંખ્યાત-ગુણા હેં, ડનકી અપેક્ષા પ્રત્યેક શરીર વાદર વનસ્પતિકાયિક પર્યાપ્ત અસંખ્યાતગુણા હેં, ડનસે વાદર નિગોદ કે પર્યાપ્ત અસંખ્યાતગુણા હેં, ડનસે વાદર પૃથ્વીકાયિક પર્યાપ્ત અસંખ્યાતગુણા હેં । ડનસે વાદર અપ્કાયિક પર્યાપ્ત અસંખ્યાતગુણા હેં, ડનસે વાદર વાયુકાયિક પર્યાપ્ત

ખાદર નિગોદના તથા ખાદર ત્રસકાયિકોના પર્યાપ્તો અને અપર્યાપ્તોમાં કોણુ કોનાથી અલ્પ, ઘણુ, તુલ્ય અગર વિશેષાધિક છે ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે:-હે ગૌતમ ! બધાથી ઓછા ખાદર તેજ-સ્કાયિક પર્યાપ્ત છે, તેમની અપેક્ષાએ ખાદર ત્રસકાયિક પર્યાપ્ત અસંખ્યાતગણુ છે, તેમની અપેક્ષાએ ખાદર ત્રસકાયિક અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગણુ છે, તેમની અપેક્ષાએ પ્રત્યેક શરીર ખાદર વનસ્પતિકાયિક પર્યાપ્ત અસંખ્યાતગણુ છે, તેમનાથી ખાદર નિગોદના પર્યાપ્ત અસંખ્યાતગણુ છે, તેમનાથી ખાદર પૃથ્વી-કાયિક પર્યાપ્ત અસંખ્યાતગણુ છે, તેમનાથી ખાદર જળકાયિક પર્યાપ્ત અસં-ખ્યાત ગણુ છે, તેમનાથી ખાદર વાયુકાયિક પર્યાપ્ત અસંખ્યાતગણુ છે, તેમ-

વાદરાષ્કાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, તેભ્યોઽપિ 'વાયરવા-
 કાઙ્યા પજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા' વાદરવાયુકાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણા
 ભવન્તિ, તેભ્યોઽપિ 'વાયરતેઽકાઙ્યા અપજ્જત્તયા' વાદર તેજઃકાયિકા અપ-
 ર્યાપ્તકાઃ 'અસંખેજ્જગુણા' અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, તેભ્યોઽપિ 'પત્તેયસરીર વાયર-
 વણસ્સઙ્કાઙ્યા અપજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા' પ્રત્યેકશરીર વાદર વનસ્પતિ-
 કાયિકાઃ અપર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, પ્રાગુક્તયુક્તેઃ તેભ્યોઽપિ 'વાયર
 નિગોયા અપજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા' વાદર નિગોદાઃ અપર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેય-
 ગુણા ભવન્તિ, તેભ્યોઽપિ 'વાયરપુઢવિકાઙ્યા અપજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા' વાદર
 પૃથિવીકાયિકાઃ અપર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ તેભ્યોઽપિ 'વાયરઆઽ-
 કાઙ્યા અપજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા' વાદરાષ્કાયિકા અપર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણા
 ભવન્તિ, તેભ્યોઽપિ 'વાયરવાઽકાઙ્યા અપજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા' વાદર
 વાયુકાયિકાઃ અપર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, તેભ્યોઽપિ વાદર વાયુકા-
 યિકા પર્યાપ્તકેભ્યઃ 'વાયરવણસ્સઙ્કાઙ્યા પજ્જત્તયા અણંતગુણા' વાદર વન-
 સ્પતિકાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ અનન્તગુણા ભવન્તિ પ્રતિવાદરૈકૈકનિગોદમનન્તાનાં
 જીવાનાં સદ્ભાવાત્ તેભ્યોઽપિ 'વાયરવણસ્સઙ્કાઙ્યા અપજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા'
 વાદરવનસ્પતિકાયિકાઃ અપર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, તેભ્યોઽપિ 'વાયર

અસંખ્યાત ગુણા હૈં, ઉનસે વાદર તેસ્કાયિક અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગુણા
 હૈં, ઉનસે પ્રત્યેક શરીર વાદર વનસ્પતિકાયિક અસંખ્યાતગુણા હૈં,
 ઉનસે વાદર નિગોદ કે અપર્યાપ્ત અસંખ્યાત ગુણા હૈં, ઉનસે વાદર
 પૃથ્વીકાયિક અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગુણા હૈં, ઉનસે વાદર અષ્કાયિક
 અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગુણા હૈં, ઉનસે વાદર વાયુકાયિક અપર્યાપ્ત
 અસંખ્યાતગુણા હૈં, ઉનસે વાદર વનસ્પતિકાયિક પર્યાપ્ત અનન્તગુણા
 હૈં, ક્કયોંકિ એક-એક નિગોદ મેં અનન્ત-અનન્ત જીવ હોતે હૈં । વાદર
 વનસ્પતિકાયિક પર્યાપ્તોં સે વાદરવનસ્પતિકાયિક અપર્યાપ્ત અસંખ્યાત-

નાથી બાદર તેજ્ઞકાયિક અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગુણા છે, તેમનાથી પ્રત્યેક
 શરીર બાદર વનસ્પતિકાયિક અસંખ્યાત ગુણા છે, તેમનાથી બાદર નિગોદના
 અપર્યાપ્ત અસંખ્યાત ગુણા છે, તેમનાથી બાદર પૃથ્વીકાયિક અપર્યાપ્ત અસં-
 ખ્યાતગુણા છે, તેમનાથી બાદર અષ્કાયિક અપર્યાપ્ત અસંખ્યાત ગુણા છે,
 તેમનાથી બાદર વાયુકાયિક અપર્યાપ્ત અસંખ્યાત ગુણા છે, તેમનાથી બાદર
 વનસ્પતિકાયિક પર્યાપ્ત અનન્તગુણા છે, કેમકે એક એક નિગોદમાં અનન્ત-
 અનન્ત જીવ હોય છે, બાદર વનસ્પતિકાયિક પર્યાપ્તોથી બાદર વનસ્પતિ-
 કાયિક અપર્યાપ્ત અસંખ્યાત ગુણા છે અને તેઓથી બાદર અપર્યાપ્ત વિશેષા-

અપજ્જતયા વિસેસાહિયા' વાદરાઃ સામાન્યેન અપર્યાપ્તકાઃ વિશેષાધિકા ભવન્તિ વાદરતેજઃકાયિકાદીનામપિ અપર્યાપ્તાનાં તત્ર સમાવેશાત્, તેભ્યોઽપિ 'વાયરા વિસેસાહિયા' વાદરાઃ સમુચ્ચયવાદરજીવાઃ પર્યાપ્તાપર્યાપ્ત વિશેષણરહિતા વિશેષાધિકા ભવન્તિ વાદરપર્યાપ્ત તેજઃકાયિકાદીનામપિ તત્ર સમાવેશાત્ इत्याशयः ॥સૂ ૦ ૭॥

સૂક્ષ્મવાદર સમુદાયાલ્પવહુત્વ વક્તવ્યતા—

મૂલમ્—एएसि णं भंते ! सुहुमाणं सुहुमपुढविकाइयाणं सुहुम आउकाइयाणं सुहुमवादरतेउकाइयाणं, सुहुमवाउकाइयाणं; सुहुमवणस्सइकाइयाणं सुहुमनिगोयाणं, वायरणं वादरपुढवीकाइयाणं वायरआउकाइयाणं वायरतेउकाइयाणं वायरवाउकाइयाणं वायरवणस्सइकाइयाणं पत्तेयसरीरवायरवणस्सइकाइयाणं वायरनिगोयाणं तसकाइयाण य कयरे कयरेहितो अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा? गोयमा ! सवत्थोवा वायरतसकाइया वायरतेउकाइया असंखेज्जगुणा, पत्तेयसरीरवादरवणस्सइकाइया असंखेज्जगुणा, वायरनिगोया असंखेज्जगुणा, वायरपुढवीकाइया असंखेज्जगुणा, वादरआउकाइया असंखेज्जगुणा, वायरवाउकाइया असंखेज्जगुणा, सुहुમતેઉકાઇયા અસંખેજ્જગુણા, સુહુમપુઢવીકાઇયા વિસેસાહિયા, સુહુમઆઉકાઇયા વિસેસાહિયા, સુહુમવાઉકાઇયા વિસેસાહિયા, સુહુમનિગોયા અસંખેજ્જગુણા, વાયરવણસ્સઇકાઇયા અણંતગુણા, વાયરા વિસેસાહિયા, સુહુમવણસ્સઇકાઇયા અસં-

ગુણા હૈં ઓર ઉનસે વાદર અપર્યાપ્ત વિશેષાધિક હૈં, કયોંકિ ઇનમેં વાદર તેજસ્કાયિક અપર્યાપ્ત આદિ કા બી સમાવેશ હો જાતા હૈં । પર્યાપ્ત ઓર અપર્યાપ્ત જિન મેં સમ્મિલિત હૈં એસે સામાન્ય વાદર જીવ ઉનસે બી વિશેષાધિક હૈં ॥ ૭ ॥

ધિક છે, કેમકે તેઓમાં વાદર તેજસ્કાયિક અપર્યાપ્ત આદિના પણ સમાવેશ થઈ જાય છે, પર્યાપ્ત અને અપર્યાપ્ત બેઓમાં સંમિલિત છે, એવા સામાન્ય વાદર જીવ તેમનાથી પણ વિશેષાધિક છે ॥ ૭ ॥

खेज्जगुणा, सुहुमा विसेसाहिया । एएसि णं भंते ! सुहुमअप-
 ज्जत्तयाणं सुहुमपुढवीकाइयाणं अपज्जत्तयाणं सुहुमआउकाइ-
 याणं अपज्जत्तयाणं सुहुमतेउकाइयाणं अपज्जत्तयाणं, सुहुमवाउ-
 काइयाणं अपज्जत्तयाणं सुहुमवणस्सइकाइयाणं अपज्जत्तयाणं
 सुहुमनिगोयाणं अपज्जत्तयाणं वायरअपज्जत्तयाणं वायरपुढवी-
 काइयाणं अपज्जत्तयाणं वायरआउकाइयाणं अपज्जत्तयाणं वायर-
 तेउकाइयाणं अपज्जत्तयाणं वायरवाउकाइयाणं अपज्जत्तयाणं-
 वायरवणस्सइकाइयाणं अपज्जत्तयाणं, पत्तेयसरीर वायरवण-
 स्सइकाइयाणं अपज्जत्तयाणं, वादरनिगोयाणं अपज्जत्तयाणं
 वादरतसकाइयाणं अपज्जत्तयाणं कयरे कयरेहिंते अप्पा वा,
 बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ? गोयमा ! सव्वत्थोवा
 वायरतसकाइया अपज्जत्तया, वायरतेउकाइया अपज्जत्तया
 असंखेज्जगुणा, पत्तेयसरीर वायरवणस्सइकाइया अपज्जत्तया
 असंखेज्जगुणा, वायरनिगोया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा, वायर-
 पुढवीकाइया अपज्जत्तया, असंखेज्जगुणा, वायरआउकाइया
 अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा, वायरवाउकाइया अपज्जत्तया
 असंखेज्जगुणा, सुहुमतेउकाइया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा,
 सुहुमपुढवीकाइया अपज्जत्तया विसेसाहिया, सुहुमआउकाइया
 अपज्जत्तया विसेसाहिया, सुहुमवाउकाइया अपज्जत्तया विसे-
 साहिया, सुहुमनिगोया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा, वायरवण-
 स्सइकाइया अपज्जत्तया अणंतगुणा, वायरा अपज्जत्तया विसे-
 साहिया, सुहुमवणस्सइकाइया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा,
 सुहुमाअपज्जत्तया विसेसाहिया । एएसि णं भंते ! सुहुमपज्ज-
 त्तयाणं, सुहुमपुढवीकाइया पज्जत्तयाणं, सुहुमआउकाइया
 पज्जत्तयाणं, सुहुमतेउकाइया पज्जत्तयाणं, सुहुमवाउकाइया

पञ्जत्तयाणं, सुहुमवणस्सइकाइया पञ्जत्तयाणं, पत्तेयसरीर
 बायरवणस्सइकाइया पञ्जत्तयाणं, बायरनिगोया पञ्जत्त-
 याणं, बायरतसकाइया पञ्जत्तयाण य कयरे कयरेहिंतो अप्पा
 वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा? गोयमा ! सव्व-
 त्थोवा बायरतेउकाइया पञ्जत्तया, बायरतसकाइया पञ्जत्तया,
 असंखेज्जगुणा, पत्तेयसरीरबायरवणस्सइकाइया पञ्जत्तया असं-
 खेज्जगुणा, बायरनिगोया पञ्जत्तया असंखेज्जगुणा, बायर-
 पुढवीकाइया पञ्जत्तया असंखेज्जगुणा, बायरआउकाइया पञ्ज-
 त्तया असंखेज्जगुणा, बायरवाउकाइया पञ्जत्तया असंखेज्ज-
 गुणा, सुहुमतेउकाइया अपञ्जत्तया असंखेज्जगुणा सुहुम-
 पुढवीकाइया अपञ्जत्तया विसेसाहिया सुहुमआउकाइया पञ्ज-
 त्तया विसेसाहिया सुहुमवाउकाइया पञ्जत्तया विसेसाहिया,
 सुहुमनिगोया पञ्जत्तया असंखेज्जगुणा, बायरवणस्सइकाइया
 पञ्जत्तया अणंतगुणा, बायरपञ्जत्तया विसेसाहिया, सुहुम-
 वणस्सइकाइया पञ्जत्तया असंखेज्जगुणा, सुहुमपञ्जत्तया विसे-
 साहिया, एएसि णं भंते ! सुहुमाणं बायराण य पञ्जत्तापञ्ज-
 त्ताणं कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसे-
 साहिया वा ? गोयमा ! सव्वत्थोवा बायरा पञ्जत्तया, बायर-
 अपञ्जत्तया असंखेज्जगुणा, सुहुमअपञ्जत्तया असंखेज्जगुणा,
 सुहुमपञ्जत्तया संखेज्जगुणा ॥सू० ८॥

छाया—एतेषां खलु भदन्त ! सूक्ष्माणां, सूक्ष्मपृथिवीकायिकानां सूक्ष्मा-
 कायिकानां सूक्ष्म तेजःकायिकानां, सूक्ष्मवायुकायिकानाम् सूक्ष्मवनस्पतिका-

सूक्ष्म-वादर जीवों का अल्पबहुत्व

शब्दार्थ—(एएसि णं भंते !) हे भगवन् इन (सुहुमाणं) सूक्ष्म-

यिकानाम्, सूक्ष्मनिगोदानाम्, वादराणाम्, वादरपृथिवीकायिकानाम्, वादरा-
प्कायिकानाम्, वायरतेजःकायिकानाम्, वादरवायुकायिकानाम्, वादरवनस्पति-
कायिकानाम्, प्रत्येकशरीरवादरवनस्पतिकायिकानाम् वादरनिगोदानाम् त्रस-
कायिकानाञ्च कतरे कतरेभ्योऽल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका
वा ? गौतम ! सर्वस्तोकाः वादरत्रसकायिकाः, वादरतेजःकायिका असंख्येय-

जीवों (सुहुम पृथ्वीकाइयाणं) सूक्ष्म पृथिवीकायिकों (सुहुम आउका-
इयाणं) सूक्ष्म अप्कायिकों (सुहुम तेउकाइयाणं) सूक्ष्म तेजस्कायिकों
(सुहुम वाउकाइयाणं) सूक्ष्म वायुकायिकों (सुहुम वणस्सइकाइयाणं)
सूक्ष्म वनस्पतिकायिकों (सुहुम निगोयाणं) सूक्ष्म निगोदों (वायरारणं)
वादर जीवों (वायरपृथ्वीकाइयाणं) वादर पृथ्वीकायिकों (वायरआउ-
काइयाणं) वादर अप्कायिकों (वायर तेउकाइयाणं) वादर तेजस्का-
यिकों (वायर वाउकाइयाणं) वादर वायुकायिकों (वायर वणस्सइ-
याणं) वादर वनस्पतिकायिकों (पत्तेयसरीरवायरवणस्सइकाइयाणं)
प्रत्येक शरीर वादर वनस्पतिकायिकों (वायर निगोयाणं) वादर निगोदों
(तसकाइयाण य) और त्रसकायिकों में (कयरे कयरेहिंतो) कौन किस
से (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा ?) अल्प, बहुत,
तुल्य या विशेषाधिक हैं ?

(गोयमा !) हे गौतम ! (सञ्चत्थोवा वायरतसकाइया) सब से
कम वादर त्रसकायिक हैं (वायर तेउकाइया असंखेज्जगुणा) वादर

सूक्ष्म-आदर एवेतु अल्प बहुत्व

शब्दार्थ—(एएसि णं भंते !) हे लगवन ! आ (सुहुमाणं) सूक्ष्मएवे (सुहुम-
पृथ्वीकाइयाणं) सूक्ष्म पृथ्वीकायिके (सुहुमआउकाइयाणं) सूक्ष्मअउकायिके (सुहुम-
तेउकाइयाणं) सूक्ष्म तेजस्कायिकेना (सुहुमवाउकाइयाणं) सूक्ष्मवायुकायिके (सुहुम-
वणस्सइकाइयाणं) सूक्ष्म वनस्पतिकायिके (सुहुमनिगोयाणं) सूक्ष्मनिगोदे (वायरारणं)
आदरएवे (वायरपृथ्वीकाइयाणं) आदर पृथ्वीकायिके (वादरआउकाइयाणं) आदर
अउकायिके (वायरतेउकाइयाणं) आदर तेजस्कायिके (वायरवाउकाइयाणं) आदर
वायुकायिके (वायरवणस्सइकाइयाणं) आदर वनस्पतिकायिके (पत्तेयसरीरवायरवण-
स्सइकाइयाणं) प्रत्येक शरीर आदर वनस्पतिकायिके (वायरनिगोयाणं) आदर निगोदे
(तसकाइयाणय) अने त्रसकायिकेमां (कयरे कयरेहिंतो) केणु केनाथी (अप्पावा-
बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा ?) अल्प, धणा, तुल्य अगर विशेषाधिक छे ?

(गोयमा !) हे गौतम ! (सञ्चत्थोवा वायरतसकाइया) अधाथी ओछा आदर
त्रसकायिक छे (वायरतेउकाइया असंखेज्जगुणा) आदर तेजस्कायिक असंख्यातगणु छे.

ગુણાઃ, પ્રત્યેકશરીરવાદરવનસ્પતિકાયિકા અસંખ્યેયગુણાઃ, વાદરનિગોદાઃ
અસંખ્યેયગુણાઃ, વાદરપૃથિવીકાયિકાઃ અસંખ્યેયગુણાઃ, વાદરાપ્કાયિકાઃ
અસંખ્યેયગુણાઃ, વાદરવાયુકાયિકા અસંખ્યેયગુણાઃ, સૂક્ષ્મતેજઃકાયિકા અસં-
ખ્યેયગુણાઃ, સૂક્ષ્મપૃથિવીકાયિકાઃ વિશેષાધિકાઃ, સૂક્ષ્માપ્કાયિકા વિશેષાધિકાઃ,
સૂક્ષ્મવાયુકાયિકા વિશેષાધિકાઃ, સૂક્ષ્મનિગોદા અસંખ્યેયગુણાઃ, વાદરવનસ્પતિ-
કાયિકા અનન્તગુણાઃ, વાદરાઃ વિશેષાધિકાઃ, સૂક્ષ્મવનસ્પતિકાયિકાઃ અનન્ત-

તેજસ્કાયિક અસંખ્યાતગુણા હૈં (પત્તેયસરીર વાયરવણસ્સઙ્કાઈયા
અસંખેજ્જગુણા) પ્રત્યેક શરીર વાદર વનસ્પતિકાયિક અસંખ્યાતગુણા
હૈં (વાયર નિગોદા અસંખેજ્જગુણા) વાદર નિગોદ અસંખ્યાતગુણા હૈં
(વાયર પુઢવીકાઈયા અસંખેજ્જગુણા) વાદર પૃથ્વીકાયિક અસંખ્યાત
ગુણા હૈં (વાયર આઝકાઈયા અસંખેજ્જગુણા) વાદર અપ્કાયિક અસંખ્યાત
ગુણા હૈં (વાયર વાઝકાઈયા અસંખેજ્જગુણા) વાદર વાયુકાયિક અસં-
ખ્યાતગુણા હૈં (સુહુમ તેઝકાઈયા અસંખેજ્જગુણા) સૂક્ષ્મ તેજસ્કાયિક
અસંખ્યાતગુણા હૈં (સુહુમ પુઢવીકાઈયા વિસેસાહિયા) સૂક્ષ્મ પૃથ્વી-
કાયિક વિશેષાધિક હૈં (સુહુમ આઝકાઈયા વિસેસાહિયા) સૂક્ષ્મ અપ્કા-
યિક વિશેષાધિક હૈં (સુહુમ વાઝકાઈયા વિસેસાહિયા) સૂક્ષ્મ વાયુ-
કાયિક વિશેષાધિક હૈં (સુહુમ નિગોદા અસંખેજ્જગુણા) સૂક્ષ્મ નિગોદ
અસંખ્યાતગુણા હૈં (વાયર વણસ્સઙ્કાઈયા અણંતગુણા) વાદર વનસ્પતિ-
કાયિક અનન્તગુણા હૈં (વાયરા વિસેસાહિયા) વાદર વિશેષાધિક હૈં
(સુહુમ વણસ્સઙ્કાઈયા અસંખેજ્જગુણા) સૂક્ષ્મ વનસ્પતિકાયિક અસં-
ખ્યાતગુણા હૈં (સુહુમા વિસેસાહિયા) સૂક્ષ્મ જીવ વિશેષાધિક હૈં ।

(પત્તેયસરીરવાયરવણસ્સઙ્કાઈયા અસંખેજ્જગુણા) પ્રત્યેક શરીર વાદર વનસ્પતિકાયિક
અસંખ્યાતગણ છે. (વાયરનિગોદા અસંખેજ્જગુણા) વાદર નિગોદ અસંખ્યાતગણ
છે (વાયર પુઢવીકાઈયા અસંખેજ્જગુણા) વાદર પૃથ્વીકાયિક અસંખ્યાતગણ છે (વાયર
આઝકાઈયા અસંખેજ્જગુણા) વાદર અણકાયિક અસંખ્યાતગણ છે. (વાયરવાઝકાઈયા-
અસંખેજ્જગુણા) વાદર વાયુકાયિક અસંખ્યાતગણ છે (સુહુમતેઝકાઈયા અસંખેજ્જગુણા)
સૂક્ષ્મ તેજસ્કાયિક અસંખ્યાતગણ છે (સુહુમપુઢવીકાઈયા વિસેસાહિયા) સૂક્ષ્મ
પૃથ્વીકાયિક વિશેષાધિક છે. (સુહુમઆઝકાઈયા વિસેસાહિયા) સૂક્ષ્મ અણકાયિક
વિશેષાધિક છે (સુહુમવાઝકાઈયા વિસેસાહિયા) સૂક્ષ્મ વાયુકાયિક વિશેષાધિક છે
(સુહુમનિગોદા અસંખેજ્જગુણા) સૂક્ષ્મ નિગોદ અસંખ્યાતગણ છે (વાયરવણસ્સઙ્કા-
ઈયા અણંતગુણા) વાદર વનસ્પતિકાયિક અનંતગણ છે (વાયરા વિસેસાહિયા)
વાદર વિશેષાધિક છે. (સુહુમવણસ્સઙ્કાઈયા અસંખેજ્જગુણા) સૂક્ષ્મ વનસ્પતિકાયિક

गुणाः, सूक्ष्मा विशेषाधिकाः, एतेषां खलु भदन्त ! सूक्ष्मापर्याप्तकानां, सूक्ष्म-
पृथिवीकायिकानाम् अपर्याप्तकानाम्, सूक्ष्माष्कायिकानाम् अपर्याप्तकानाम्, सूक्ष्म
तेजःकायिकानाम् अपर्याप्तकानाम् सूक्ष्मवायुकायिकानाम् अपर्याप्तकानाम्, सूक्ष्म
वनस्पतिकायिकानाम् अपर्याप्तकानाम्, सूक्ष्मनिगोदानाम् अपर्याप्तकानाम्, वाद-
रापर्याप्तकानाम्, वादरपृथिवीकायिकानाम् अपर्याप्तकानाम्, वादराष्कायिका-
नाम् अपर्याप्तकानाम्, वादरतेजःकायिकानाम् अपर्याप्तकानाम्, वादरवायु-
कायिकानाम् अपर्याप्तकानाम्, वादरवनस्पतिकायिकानाम् अपर्याप्तकानाम्,
प्रत्येकशरीर वादरवनस्पतिष्कायिकानाम् अपर्याप्तकानां वादरनिगोदानाम्

(एएसि णं अंते !) हे भगवन् ! इन (सुहुम अपज्जत्तयाणं) सूक्ष्म
जीवों के अपर्याप्तों (सुहुम पुढवीकाइयाणं अपज्जत्तयाणं) सूक्ष्म
पृथ्वीकाय के अपर्याप्तों (सुहुम आउकाइया अपज्जत्तयाणं) सूक्ष्म
अष्काय के अपर्याप्तों (सुहुम तेउकाइयाणं अपज्जत्तयाणं) सूक्ष्म
तेजस्कायिक अपर्याप्तों (सुहुम वाउकाइयाणं अपज्जत्तयाणं) सूक्ष्म
वायुकायिक अपर्याप्तों (सुहुम वणस्सइकाइयाणं अपज्जत्तयाणं) सूक्ष्म
वनस्पतिकायिक अपर्याप्तों (सुहुम निगोद्याणं अपज्जत्तयाणं) सूक्ष्म
निगोद के अपर्याप्तों (वायर अपज्जत्तयाणं) वादर अपर्याप्तों (वायर
पुढवीकाइयाणं अपज्जत्तयाणं) वादर पृथ्वीकाय के अपर्याप्तों (वायर
आउकाइयाणं अपज्जत्तयाणं) वादर अष्काय के अपर्याप्तों (वायर
तेउकाइयाणं अपज्जत्तयाणं) वादर तेजस्कायिक के अपर्याप्तों (वायर
वाउकाइयाणं अपज्जत्तयाणं) वादर वायुकाय के अपर्याप्तों (वायर
वणस्सइकाइयाणं अपज्जत्तयाणं) वादर वनस्पतिकाय के अपर्याप्तों

असंख्यातगणु छे (सुहुम विसेसाहिया) सूक्ष्म एव विशेषाधिक छे.

(एएसि णं मते !) भगवन् ! आ (सुहुमअपज्जत्तयाणं) सूक्ष्म एवेना अपर्या
प्तो (सुहुमपुढवीकाइयाणं अपज्जत्तयाणं) सूक्ष्म पृथ्वीकायना अपर्याप्तो (सुहुम
आउकाइयाणं अपज्जत्तयाणं) सूक्ष्म ऋणकायना अपर्याप्तो (सुहुमतेउकाइयाणं अपज्ज-
त्तयाणं) सूक्ष्म तेजस्कायना अपर्याप्तो (सुहुमवाउकाइयाणं अपज्जत्तयाणं) सूक्ष्म
वायुकायिक अपर्याप्तो (सुहुमवणस्सइकाइयाणं अपज्जत्तयाणं) सूक्ष्मवनस्पतिकायिक
अपर्याप्तो (सुहुमनिगोद्याणं अपज्जत्तयाणं) सूक्ष्म निगोदना अपर्याप्तो (वायरअप-
ज्जत्तयाणं) वादर अपर्याप्तो (वादरपुढवीकाइयाणं अपज्जत्तयाणं) वादरपृथ्वीकायना
अपर्याप्तो (वायरआउकाइयाणं अपज्जत्तयाणं) वादर ऋणकायना अपर्याप्तो (वायर-
तेउकाइयाणं अपज्जत्तयाणं) वादरतेजस्कायिकना अपर्याप्तो (वायरवाउकाइयाणं अपज्ज-
त्तयाणं) वादर वायुकायना अपर्याप्तो (वायरवणस्सइकाइयाणं अपज्जत्तयाणं) वादर

अपर्याप्तकानाम्, वादरत्रसकायिकानाम् अपर्याप्तकानाश्च कतरे कतरेभ्यः
अल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा ? गौतम ! सर्वस्तोकाः वादर-
त्रसकायिकाः अपर्याप्तकाः, वादरतेजःकायिकाः अपर्याप्तकाः असंख्येय-
गुणाः, प्रत्येकशरीरवादरवनस्पतिकायिका अपर्याप्तकाः असंख्येयगुणाः, वादर
निगोदाः अपर्याप्तकाः असंख्येयगुणाः, वादरपृथिवीकायिकाः अपर्याप्तकाः
असंख्येयगुणाः, वादराकायिका अपर्याप्तकाः असंख्येयगुणाः, वादरवायुका-

(पत्तेयसरीर वायरवणस्सइकाइयाणं अपज्जत्तयाणं) प्रत्येक शरीर
वादर वनस्पतिकायिक अपर्याप्तों (वायर निगोयाणं अपज्जत्तयाणं)
वादर निगोद के अपर्याप्तों (वायर तसकाइयाणं अपज्जत्तयाणं) वादर
त्रसकाय के अपर्याप्तों में से (कयरे कयरेहिंतो) कौन किससे (अप्पा
वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा ?) अल्प, बहुत, तुल्य
अथवा विशेषाधिक हैं ?

(गोयमा !) हे गौतम ! (सब्बत्थोवा वायरतसकाइया) सब से कम
वादरत्रसकायिक (अपज्जत्तया) अपर्याप्तक हैं (वायरतेउकाइया अपज्ज-
त्तया असंखेज्जगुणा) वादरतेजस्कायिक अपर्याप्त असंख्यातगुणा हैं
(पत्तेयसरीर वायरवणस्सइकाइया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा) प्रत्येक
शरीर वादरवनस्पतिकायिक अपर्याप्तक असंख्यातगुणा हैं (वायरनि-
गोया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा) वादरनिगोद अपर्याप्त असंख्यातगुणा
हैं (वायर पुढवीकाइया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा) वादर पृथ्वीकायिक
अपर्याप्त असंख्यातगुणा हैं (वायर आउकाइया अपज्जत्तया असंखेज्ज-

वनस्पतिकायना अपर्याप्तो (पत्तेयसरीरवायरवणस्सइकाइयाणं अपज्जत्तयाणं) प्रत्येक
शरीर भादर वनस्पतिकायिक अपर्याप्तो (वायरनिगोयाणं अपज्जत्तयाणं) भादर
निगोदना अपर्याप्तो (वायरतसकाइयाणं अपज्जत्तयाणं) भादर त्रसकायना अपर्या-
प्तोभांधी (कयरे कयरेहिंतो) केणु केनाथी (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसा-
हिया वा) अल्प, धणु, तुल्य अथवा अधिक छे ?

(गोयमा !) छे गौतम ! (सब्बत्थोवा वायरतसकाइका) अधाथी ओछा भादर
त्रसकायिक (अपज्जत्तया) अपर्याप्तिक छे (वायरतेउकाइया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा)
भादर तेजस्कायिक अपर्याप्त असंख्यातगणु छे (पत्तेयसरीरवायरवणस्सइकाइया-
अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा) प्रत्येक शरीर भादर वनस्पतिकायिक अपर्याप्तिक असं-
ख्यातगणु छे (वायरनिगोया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा) भादर निगोद अपर्याप्त
असंख्यातगणु छे (वायरपुढवीकाइया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा) भादरपृथ्वीकायिक
अपर्याप्त असंख्यातगणु छे (वायरआउकाइया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा) भाद

યિકાઃ અપર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણાઃ, સૂક્ષ્મતેજઃકાયિકા અપર્યાપ્તકા અસંખ્યેયગુણાઃ, સૂક્ષ્મપૃથિવીકાયિકાનાં અપર્યાપ્તકાઃ વિશેષાધિકાઃ, સૂક્ષ્માપ્કાયિકાઃ અપર્યાપ્તકા વિશેષાધિકાઃ, સૂક્ષ્મવાયુકાયિકાઃ અપર્યાપ્તકાઃ વિશેષાધિકાઃ, સૂક્ષ્મનિગોદા અપર્યાપ્તકા અસંખ્યેયગુણાઃ વાદરવનસ્પતિકાયિકા અપર્યાપ્તકા અનન્તગુણાઃ, વાદરા અપર્યાપ્તકા વિશેષાધિકાઃ, સૂક્ષ્મવનસ્પતિકાયિકાઃ અપર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણાઃ, સૂક્ષ્માઃ અપર્યાપ્તકા વિશેષાધિકાઃ, एतेषां खलु भदन्त ! सूक्ष्मपर्याप्तकानाम्, सूक्ष्मपृथिवीकायिक पर्याप्तकानां, सूक्ष्मापकायिक-गुणा) વાદર અપ્કાયિક અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગુણા હૈં (વાયરવાડકાઈયા અપજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા) વાદર વાયુકાયિક અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગુણા હૈં (સુહુમ તેડકાઈયા અપજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા) સૂક્ષ્મ તેજસ્કાયિક અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગુણા હૈં (સુહુમ પુઢવીકાઈયા અપજ્જત્તયા વિસેસાહિયા) સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિક અપર્યાપ્ત વિશેષાધિક હૈં (સુહુમ આડકાઈયા અપજ્જત્તયા વિસેસાહિયા) સૂક્ષ્મ અપ્કાયિક અપર્યાપ્ત વિશેષાધિક હૈં (સુહુમ વાડકાઈયા અપજ્જત્તયા વિસેસાહિયા) સૂક્ષ્મ વાયુકાયિક અપર્યાપ્ત વિશેષાધિક હૈં (સુહુમ નિગોયા અપજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા) સૂક્ષ્મ નિગોદ અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગુણા હૈં (વાયર વળસ્સડકાઈયા અપજ્જત્તયા અણંતગુણા) વાદર વનસ્પતિકાયિક અપર્યાપ્ત અનન્તગુણા હૈં (વાયરા અપજ્જત્તયા વિસેસાહિયા) વાદર અપર્યાપ્ત વિશેષાધિક હૈં (સુહુમ વળસ્સડકાઈયા અપજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા) સૂક્ષ્મ વનસ્પતિકાયિક અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગુણા હૈં (સુહુમા અપજ્જત્તયા વિસેસાહિયા) સૂક્ષ્મ અપર્યાપ્તક વિશેષાધિક હૈં ।

જળકાયિક અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગણા છે (વાયરવાડકાઈયા અપજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા) બાદરવાયુકાયિક અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગણા છે (સુહુમતેડકાઈયા અપજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા) સૂક્ષ્મ તેજસ્કાયિક અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગણા છે (સુહુમપુઢવીકાઈયા અપજ્જત્તયા વિસેસાહિયા) સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિક અપર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે (સુહુમઆડકાઈયા-અપજ્જત્તયા વિસેસાહિયા) સૂક્ષ્મ અપ્કાયિક અપર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે (સુહુમવાડકાઈયા અપજ્જત્તયા વિસેસાહિયા) સૂક્ષ્મવાયુકાયિક અપર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે (સુહુમનિગોયા અપજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા) સૂક્ષ્મ નિગોદ અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગણા છે (વાયરવળસ્સડકાઈયા અપજ્જત્તયા અણંતગુણા) બાદર વનસ્પતિકાયિક અપર્યાપ્ત અનન્તગણા છે (વાયરા અપજ્જત્તયા વિસેસાહિયા) બાદર અપર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે (સુહુમવળસ્સડકાઈયા અપજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા) સૂક્ષ્મ વનસ્પતિકાયિક અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગણા છે (સુહુમાઅપજ્જત્તયા વિસેસાહિયા) સૂક્ષ્મ અપર્યાપ્તક વિશેષાધિક છે,

पर्याप्तकानां, सूक्ष्मतेजःकायिकपर्याप्तकानाम्, सूक्ष्मवायुकायिकपर्याप्तकानां, सूक्ष्मवनस्पतिकायिकपर्याप्तकानाम्, सूक्ष्मनिगोदपर्याप्तकानां, वादरपर्याप्तकानाम्, वादरपृथिवीकायिकपर्याप्तकानाम्, वादराष्कायिकपर्याप्तकानाम्, वादरतेजःकायिकपर्याप्तकानाम्, वादरवायुकायिकपर्याप्तकानां, वादरवनस्पतिकायिकपर्याप्तकानां, प्रत्येकशरीरवादरवनस्पतिकायिकपर्याप्तकानां, वादरनिगोदपर्याप्तकानां, वादरत्रसकायिकपर्याप्तकानां च कतरे कतरेभ्योऽल्पा वा, बहुका वा,

(एएसि णं भंते !) हे भगवन् ! इन (सुहुम पज्जत्तयाणं) सूक्ष्म पर्याप्तकों (सुहुम पुढवीकाइय पज्जत्तयाणं) सूक्ष्म पृथ्वीकायिक पर्याप्तकों (सुहुम आउकाइय पज्जत्तयाणं) सूक्ष्म अप्काय पर्याप्तकों (सुहुम तेउकाइय पज्जत्तयाणं) सूक्ष्म तेजःकायिक पर्याप्तकों (सुहुम वाउकाइय पज्जत्तयाणं) सूक्ष्म वायुकायिक पर्याप्तकों (सुहुम वणस्सइकाइय पज्जत्तयाणं) सूक्ष्म वनस्पतिकायिक पर्याप्तों (सुहुम निगोय पज्जत्तयाणं) सूक्ष्म निगोद पर्याप्तकों (वायर पज्जत्तयाणं) वादर पर्याप्तकों (वायर पुढवीकाइय पज्जत्तयाणं) वादर पृथ्वीकायिक पर्याप्तकों (वायर आउकाइय पज्जत्तयाणं) वादर अप्कायिक पर्याप्तकों (वायर तेउकाइय पज्जत्तयाणं) वादर तेजस्कायिक पर्याप्तकों (वायर वाउकाइय पज्जत्तयाणं) वादर वायुकायिक पर्याप्तकों (वायर वणस्सइकाइय पज्जत्तयाणं) वादर वनस्पतिकायिक पर्याप्तकों (पत्तेयसरीर वादरवणस्सइकाइय पज्जत्तयाणं) प्रत्येक शरीर वादर वनस्पतिकायिक पर्याप्तकों (वायर निगोय पज्जत्तयाणं) वादर निगोद के पर्याप्तकों (वायर तसकाइय पज्जत्तयाण य) और वादर त्रसकाय के पर्याप्तकों

(एएसि णं भंते !) हे भगवन् ! आ (सुहुमपज्जत्तयाणं) सूक्ष्म पर्याप्तको (सुहुमपुढवीकाइय पज्जत्तयाणं) सूक्ष्म पृथ्वीकायिक पर्याप्तको (सुहुमआउकाइया पज्जत्तयाणं) सूक्ष्म अप्कायिक पर्याप्तको (सुहुमतेउकाइय पज्जत्तयाणं) सूक्ष्म तेजस्कायिक पर्याप्तको (सुहुमवाउकाइया पज्जत्तयाणं) सूक्ष्म वायुकायिक पर्याप्तको (सुहुमवणस्सइकाइयपज्जत्तयाणं) सूक्ष्म वनस्पतिकायिक पर्याप्तको (सुहुमनिगोयपज्जत्तयाणं) सूक्ष्म निगोद पर्याप्तको (वायरपज्जत्तयाणं) वादर पर्याप्तको (वायरपुढवीकाइयपज्जत्तयाणं) वादर पृथ्वीकायिक पर्याप्तको (वायरआउकाइयपज्जत्तयाणं) वादर अप्कायिक पर्याप्तको (वायरतेउकाइयपज्जत्तयाणं) वादर तेजस्कायिक पर्याप्तको (वायरवाउकाइयपज्जत्तयाणं) वादर वायुकायिक पर्याप्तको (वायरवणस्सइकाइय पज्जत्तयाणं) वादर वनस्पतिकायिक पर्याप्तको (पत्तेयसरीरवायरवणस्सइकाइयपज्जत्तयाणं) प्रत्येक शरीर वादर वनस्पतिकायिक पर्याप्तको (वायरनिगोयपज्जत्तयाणं) वादर निगोदना पर्याप्तको (वायरतसकाइयपज्जत्तयाण य) अने वादर त्रसकायना पर्याप्तकोभां (कयरे कयरे-

તુલ્યા વા, વિશેષાધિકા વા ? ગૌતમ ! સર્વસ્તોકાઃ વાદરતેજઃકાયિકપર્યાપ્તકાઃ; વાદરત્રસકાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણાઃ, પ્રત્યેકગરીરવાદરવનસ્પતિકાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણાઃ; વાદરનિગોદાઃ પર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણાઃ, વાદરપૃથિ-વીકાયિકાઃ પર્યાપ્તકા અસંખ્યેયગુણાઃ, વાદરાપ્કાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેય-ગુણાઃ, વાદરવાયુકાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણાઃ, સૂક્ષ્મતેજઃકાયિકાઃ પર્યા-પ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણાઃ, સૂક્ષ્મપૃથિવીકાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ વિશેષાધિકાઃ, સૂક્ષ્મા-

સર્કો મેં (કયરે કયરેહિંતો) કૌન કિન્નસે (અપ્પા વા વહુયા વા તુલ્લા વા વિસેસાહિયા વા ?) અન્પ, વહુત, તુન્નય યા વિશેષાધિક હેં ?

(ગોયમા) હે ગૌતમ ! (સન્નવત્થોવા વાયર તેજ્જકાહ્યા પજ્જત્તયા) સવ સે કમ વાદર તેજસ્કાય કે પર્યાપ્તક હેં (વાયર તસ્સકાહ્યા પજ્જ-ત્તયા અસંખેજ્જગુણા) વાદર ત્રસકાય કે પર્યાપ્તક અસંખ્યાતગુણા હેં (પત્તેયસરીર વાયરવળસ્સહ્કાહ્યા પજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા) પ્રત્યેક શરીર વાદર વનસ્પતિકાયિક પર્યાપ્ત અસંખ્યાતગુણા હેં (વાયરનિગોયા પજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા) વાદર નિગોદ કે પર્યાપ્તક અસંખ્યાતગુણા હેં (વાયર પુઢવીકાહ્યા પજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા) વાદર પૃથ્વીકાય કે પર્યાપ્તક અસંખ્યાતગુણા હેં (વાયર આડકાહ્યા પજ્જત્તયા અસંખેજ્જ-ગુણા) વાદર અપ્કાયિક પર્યાપ્તક અસંખ્યાતગુણા હેં (વાયરવાડકાહ્યા પજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા) વાદર વાયુકાય કે પર્યાપ્ત અસંખ્યાતગુણા હેં (સુહુમતેજ્જકાહ્યા પજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા) સૂક્ષ્મ તેજસ્કાયિક પર્યાપ્ત અસંખ્યાતગુણા હેં (સુહુમપુઢવીકાહ્યા પજ્જત્તયા વિસેસાહિયા)

હિંતો) કોણ કોનાથી (અપ્પા વા વહુયા વા તુલ્લા વા વિસેસાહિયા વા ?) અન્પ, વહુત, તુલ્ય અગર વિશેષાધિક છે ?

(ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (સન્નવત્થોવા વાયરતેજ્જકાહ્યા પજ્જત્તયા) અધાથી ચોણા વાદર તેજસ્કાયના પર્યાપ્તક છે (વાયરત્રસકાહ્યા પજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા) વાદર ત્રસ-કાયના પર્યાપ્ત અસંખ્યાતગણ છે (પત્તેયસરીરવાયરવળસ્સહ્કાહ્યા પજ્જત્તયા અસંખે-જ્જગુણા) પ્રત્યેક શરીર વાદર વનસ્પતિકાયિક પર્યાપ્ત અસંખ્યાતગણ છે (વાયર-નિગોયા પજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા) વાદર નિગોદના પર્યાપ્તક અસંખ્યાતગણ છે (વાયરપુઢવીકાહ્યા પજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા) વાદર પૃથ્વીકાયના પર્યાપ્ત અસંખ્યાત ગણ છે (વાયરઆડકાહ્યા પજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા) વાદર અપ્કાયિક પર્યાપ્ત અસંખ્યાતગણ છે (વાયરવાડકાહ્યા પજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા) વાદર વાયુકાયિક પર્યાપ્ત અસંખ્યાતગણ છે (સુહુમતેજ્જકાહ્યા પજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા) સૂક્ષ્મતેજ્જકા-યિક પર્યાપ્ત અસંખ્યાતગણ છે (સુહુમપુઢવીકાહ્યા પજ્જત્તયા વિસેસાહિયા) સૂક્ષ્મ

प्रायिकाः पर्याप्तकाः विशेषाधिकाः, सूक्ष्मवायुकायिकाः पर्याप्तकाः विशेषाधिकाः, सूक्ष्मनिगोदाः पर्याप्तकाः असंख्येयगुणाः, वादरवनस्पतिकायिकाः पर्याप्तकाः अनन्तगुणाः, वादरपर्याप्तकाः विशेषाधिकाः, सूक्ष्मवनस्पतिकायिकाः पर्याप्तकाः असंख्येयगुणाः, सूक्ष्म पर्याप्तकाः विशेषाधिकाः, एतेषां खलु भदन्त ! सूक्ष्माणां वादराणाञ्च पर्याप्तापर्याप्तकानां कतरे करेभ्योऽल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा ? गौतम ! सर्वस्तोकाः वादराः पर्याप्तकाः,

सूक्ष्म पृथिवीकायिक पर्याप्त विशेषाधिक हैं (सुहुम आउकाइया पज्जत्तया विसेसाहिया) सूक्ष्म अप्कायिक पर्याप्त विशेषाधिक हैं (सुहुम वाउकापया पज्जत्तया विसेसाहिया) सूक्ष्म वायुकायिक पर्याप्त विशेषाधिक हैं (सुहुम निगोदा पज्जत्तया असंखेज्जगुणा) सूक्ष्म निगोद के पर्याप्त असंख्यातगुणा हैं (वायरवणस्सइकाइया पज्जत्तया अणंतगुणा) वादर वनस्पतिकायिक पर्याप्त अनन्तगुणा हैं (वायर पज्जत्तया विसेसाहिया) वादर पर्याप्त विशेषाधिक हैं (सुहुम वणस्सइकाइया पज्जत्तया असंखेज्जगुणा) सूक्ष्म वनस्पतिकायिक पर्याप्त असंख्यातगुणा हैं (सुहुम पज्जत्तया विसेसाहिया) सूक्ष्म पर्याप्तक विशेषाधिक हैं ।

(एएसि णं भंते !) हे भगवन् ! इन (सुहुमाणं वायराण य पज्जत्तापज्जत्ताणं) सूक्ष्म और वादर जीवों के पर्याप्तकों और अपर्याप्तकों में (कयरे कयरेहिंतो) कौन किससे (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा ?) अल्प, बहुत, तुल्य अथवा विशेषाधिक हैं ? (गोयमा) हे गौतम ! (सव्वत्थोवा वायरा पज्जत्तया) सब से कम वादर पर्याप्तक हैं (वायरा अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा) वादर अपर्याप्तक

पृथ्वीकायिक पर्याप्त विशेषाधिक छे (सुहुमआउकाइया पज्जत्तया विसेसाहिया) सूक्ष्म वणकायिक पर्याप्त विशेषाधिक छे (सुहुमवाउकाइया पज्जत्तया विसेसाहिया) सूक्ष्म वायुकायिक पर्याप्त विशेषाधिक छे (सुहुमनिगोदा पज्जत्तया असंखेज्जगुणा) सूक्ष्म निगोदना पर्याप्त असंख्यातगुणा छे (वायरवणस्सइकाइया पज्जत्तया अणंतगुणा) वादर वनस्पतिकायिक पर्याप्त अनन्तगुणा छे. (वायरपज्जत्तया विसेसाहिया) वादर पर्याप्त विशेषाधिक छे (सुहुमवणस्सइकाइया पज्जत्तया असंखेज्जगुणा) सूक्ष्म वनस्पतिकायिक पर्याप्त असंख्यातगुणा छे (सुहुमपज्जत्तया विसेसाहिया) सूक्ष्म पर्याप्तक विशेषाधिक छे.

(एएसि ण भंते !) हे भगवन् ! आ (सुहुमाणं वायराणं य पज्जत्तपज्जत्ताणं) सूक्ष्म अने वादर जीवोना पर्याप्तको अने अपर्याप्तकोमा (कयरे कयरेहिंतो) कोण कोनाथी (अप्पा वा बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ?) अल्प, धण्डा, तुल्य अथवा विशेषाधिक छे ? (गोयमा !) गौतम ! (सव्वत्थोवा वायरा पज्जत्तया) अधाथी

વાદરાપર્યાપ્તતાઃ અસંખ્યેયગુણાઃ, સૂક્ષ્માપર્યાપ્તતાઃ અસંખ્યેયગુણાઃ, સૂક્ષ્મ-
પર્યાપ્તતાઃ સંખ્યેયગુણાઃ ॥સૂ૦ ૮॥

ટીકા—અથ સમુચ્ચયસૂક્ષ્મવાદરસમુદાયગતાલ્પવહુતાદિકં પ્રરૂપયિતુ-
માત્—‘एएसि णं भंते ! सुहुमाणं’ ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—હે ભદ્રન્ત ! એતેપાં સ્વલ્પ
સૂક્ષ્માણાં જીવાનામ્ ‘सुहुम पृथ्वीकाइयाणं’ સૂક્ષ્મપૃથિવીકાયિકાનામ્, ‘सुहुम
आउकाइयाणं’ સૂક્ષ્માપ્કાયિકાનામ્, ‘सुहुम तेउकाइयाणं’ સૂક્ષ્મ તેજઃકાયિકાનાં
‘सुहुम वाउकाइयाणं’ સૂક્ષ્મવાયુકાયિકાનામ્, ‘सुहुम वणस्सइकाइयाणं’ સૂક્ષ્મ-
વનસ્પતિકાયિકાનામ્, ‘सुहुम निगोयाणं वायराणं’ સૂક્ષ્મ નિગોદાનાં, વાદરા-
ણામ્, ‘वायर पृथ्वीकाइयाणं’ વાદરપૃથિવીકાયિકાનામ્, ‘वायर आउकाइयाणं’
વાદરાપ્કાયિકાનામ્, ‘वायर तेउकाइयाणं’ વાદર તેજઃકાયિકાનામ્, ‘वायर
वाउकाइयाणं’ વાદર વાયુકાયિકાનામ્, ‘वायर वणस्सइकाइयाणं’ વાદર વન-
સ્પતિકાયિકાનામ્, ‘पत्तेयसरीरवायरवणस्सइकाइयाणं’ પ્રત્યેકશરીર વાદર-
વનસ્પતિકાયિકાનામ્ ‘वायरनिगोयाणं’ વાદરનિગોદાનામ્, ‘तसकाइयाण य’
તસકાયિકાનાશ્ચ-દ્વીન્દ્રિયાદીનામ્ મત્યે ‘कयरे कयरेढितो’ કતરે કતરેભ્યઃ,
‘अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाद्विया वा’ અલ્પા વા, વહુકા વા, તુલ્યા

અસંખ્યાત ગુણા હૈં (सुहुम अपज्जत्तया, सूक्ष्म अपर्याप्तक (असंखे-
ज्जगुणा) असंख्यात गुणा हॆं (सुहुम पज्जत्तया संखेज्जगुणा) सूक्ष्म
पर्याप्तक संख्यात गुणा हॆं ।

ટીકાર્થ—અવ સમુચ્ચય સૂક્ષ્મ-વાદર સમુદાય સંબંધી અલ્પવહુત્વ
કી પ્રરૂપણા કી જાતી હૈ—

શ્રી ગૌતમ સ્વામી પ્રશ્ન કરતે હૈ—હે ભગવન્ ! इन सूक्ष्म जीवों,
सूक्ष्म पृथ्वीकायिकों, सूक्ष्म अप्कायिकों, सूक्ष्म तेजःकायिकों, सूक्ष्म
वायुकायिकों, सूक्ष्म वनस्पतिकायिकों, सूक्ष्म निगोदों, वादर जीवों,

ઓછા બાદરપર્યાપ્તક છે (वायरा अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा) બાદર અપર્યાપ્ત અસં-
ખ્યાતગણા છે (सुहुमअपज्जत्तया) સૂક્ષ્મ અપર્યાપ્તક (असंखेज्जगुणा) અસંખ્યાત-
ગણા છે (सुहुमपज्जत्तया असंखेज्जगुणा) સૂક્ષ્મ પર્યાપ્તક અસંખ્યાતગણા છે.

ટીકાર્થ.—હવે સમુચ્ચય સૂક્ષ્મ બાદર-સમુદાય સંબંધી અલ્પ બહુત્વની
પ્રરૂપણા કરાય છે—

શ્રીગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે—હે ભગવન્ ! આ સૂક્ષ્મ જીવો, સૂક્ષ્મ
પૃથ્વીકાયિકો, સૂક્ષ્મ અપ્કાયિકો, સૂક્ષ્મ તેજસ્કાયિકો, સૂક્ષ્મ વાયુકાયિકો, સૂક્ષ્મ
વનસ્પતિકાયિકો, સૂક્ષ્મ નિગોદો, બાદર જીવો, બાદર પૃથ્વીકાયિકો, બાદર
અપ્કાયિકો, બાદર તેજસ્કાયિકો, બાદર વાયુકાયિકો, બાદર વનસ્પતિકાયિકો,

વા, વિશેષાધિકા વા ભવન્તિ ? ભગવાન્ ઉત્તરયતિ—‘ગૌતમ !’ હે ગૌતમ ! ‘સંવત્થોવા વાયર તસકાહ્યા’ સર્વસ્તોકાઃ—સર્વેભ્યોઽલ્પાઃ વાદર ત્રસકાયિકાઃ—દ્વીન્દ્રિયાદિ વાદરાઃ ભવન્તિ, તેભ્યઃ ‘વાયર તેઽકાહ્યા અસંખેજ્જગુણા’ વાદર તેજઃકાયિકાઃ અસંખેયગુણા ભવન્તિ, તેભ્યોઽપિ ‘પત્તેયસરીરવાયરવ્વણસ્સઙ્કાહ્યા અસંખેજ્જગુણા’ પ્રત્યેકશરીરવાદરવનસ્પતિકાયિકાઃ અસંખેયગુણા ભવન્તિ, તેભ્યોઽપિ ‘વાયર નિગોયા અસંખેજ્જગુણા’ વાદર નિગોદા અસંખેયગુણા ભવન્તિ, તેભ્યોઽપિ—‘વાયરપુઢ્ધવીકાહ્યા અસંખેજ્જગુણા’ વાદર પૃથિવીકાયિકાઃ અસંખેયગુણા ભવન્તિ, તેભ્યોઽપિ ‘વાયર આઽકાહ્યા અસંખેજ્જગુણા’ વાદરાપ્કાયિકાઃ અસંખેયગુણા ભવન્તિ, તેભ્યોઽપિ ‘વાયર વાઽકાહ્યા અસંખેજ્જગુણા’ વાદર વાયુકાયિકા અસંખેયગુણા ભવન્તિ, એતેષાં વાદર સમુચ્ચય જીવાનાં પ્રાગુક્તરીત્યા ઉત્તરોત્તરમસંખેયગુણત્વાદિકમવસેયમ્,

અથ સૂક્ષ્માણાં સમુચ્ચયજીવાનામલ્પવહુત્વાદિકં પ્રરૂપયતિ—‘સુહુમ તેઽકાહ્યા

વાદર પૃથ્વીકાયિકોં, વાદર અપ્કાયિકોં, વાદર તેજસ્કાયિકોં, વાદર વાયુકાયિકોં, વાદર વનસ્પતિકાયિકોં, પ્રત્યેક શરીર વાદર વનસ્પતિકાયિકોં, વાદર નિગોદોં ઓર ત્રસકાયિકોં સેં કૌન કિસસે અલ્પ હૈં, વહુત હૈં, તુલ્ય હૈં અથવા વિશેષાધિક હૈં ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર દેતે હૈં—હે ગૌતમ ! સઘ સે કમ વાદર ત્રસકાયિક હૈં, ઁન સે વાદર તેજસ્કાયિક અસંખ્યાત ગુણા હૈં, ઁન કી અપેક્ષા પ્રત્યેક શરીર વાદર વનસ્પતિકાયિક અસંખ્યાત ગુણા હૈં, ઁન કી અપેક્ષા વાદર નિગોદ અસંખ્યાતગુણા હૈં ઁનસે વાદર પૃથ્વીકાયિક અસંખ્યાતગુણા હૈં, ઁનસે વાદર અપ્કાયિક અસંખ્યાતગુણા હૈં, ઁનસે વાદર વાયુકાયિક અસંખ્યાતગુણા હૈં । ઇસ પ્રકાર સમુચ્ચય વાદર જીવ પૂર્વોક્ત પ્રકાર સે ઉત્તરોત્તર અસંખ્યાતગુણે સમજ્ઞને યાહિયે ।

બાદર નિગોદો અને ત્રસકાયિકોમાથી કોણ કોનાથી અલ્પ છે, વહુત છે, તુલ્ય છે અથવા વિશેષાધિક છે ?

શ્રીભગવાન્ ઉત્તર આપે છે—હે ગૌતમ ! બધાથી ઓછા બાદર ત્રસકાયિક છે, તેમનાથી બાદર તેજસ્કાયિક અસંખ્યાતગણા છે, તેમની અપેક્ષાએ પ્રત્યેક બાદર વનસ્પતિકાયિક અસંખ્યાતગણા છે, તેમની અપેક્ષાએ બાદર નિગોદ અસંખ્યાતગણા છે, તેમનાથી બાદર પૃથ્વીકાયિક અસંખ્યાતગણા છે, તેમનાથી બાદર અપ્કાયિક અસંખ્યાતગણા છે, તેમનાથી બાદરવાયુકાયિક અસંખ્યાતગણા છે. આ પ્રકારે સમુચ્ચય બાદર જીવ પૂર્વોક્ત પ્રકારથી ઉત્તરોત્તર અસંખ્યાતગણા સમજવા ભેદ્ય છે.

અસંખ્યેજગુણા' સૂક્ષ્મતેજઃકાયિકાઃ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, તેભ્યોઽપિ 'સદ્દુમ-
પુઢ્વીકાદ્યા વિસેસાદ્યા' સૂક્ષ્મપૃથિવીકાયિકાઃ વિશેષાધિકાઃ-કિંચિદધિકા-
ભવન્તિ, તેભ્યોઽપિ 'સુદુમઆઠકાદ્યા વિસેસાદ્યા' સૂક્ષ્માપ્કાયિકાઃ વિશેષાધિકા
ભવન્તિ, તેભ્યોઽપિ 'સુદુમ વાઠકાદ્યા વિસેસાદ્યા' સૂક્ષ્મવાયુકાયિકાઃ વિશેષા-
ધિકા ભવન્તિ, તેભ્યોઽપિ 'સુદુમ નિગોયા અસંખ્યેજગુણા' સૂક્ષ્મ નિગોદાઃ અસં-
ખ્યેયગુણા ભવન્તિ, પ્રાગુક્તયુક્તેઃ, તેભ્યોઽપિ-'વાયરવણસ્સઙ્કાદ્યા અણંતગુણા'
વાદર વનસ્પતિકાયિકા અનન્તગુણા ભવન્તિ, પ્રતિવાદરનિગોદમનન્તાનાં જીવાનાં
સદ્ભાવાત્, તેભ્યોઽપિ 'વાયરા વિસેસાદ્યા' વાદરાઃ સ્થૂળા જીવાઃ વિશેષા-
ધિકાઃ-કિંચિદધિકાઃ ભવન્તિ વાદર તેજઃકાયિકાદીનામપિ તેષુ સમાપાતાત્,
તેભ્યોઽપિ 'સુદુમ વણસ્સઙ્કાદ્યા અણંતગુણા' સૂક્ષ્મ વનસ્પતિકાયિકા અનન્તગુણાઃ
(અસંખ્યેયગુણાઃ) ભવન્તિ, વાદરનિગોદાપેક્ષ્યા સૂક્ષ્મનિગોદાનમસંખ્યેયગુણ-
ત્વાત્, તેભ્યોઽપિ 'સુદુમા વિસેસાદ્યા' સૂક્ષ્મા જીવાઃ, વિશેષાધિકાઃ-કિંચિ-
દધિકા ભવન્તિ, સૂક્ષ્મ તેજઃકાયિકાદીનામપિ તત્ર સમાપાતાત્, અથૈતેષામેવ

અવ સૂક્ષ્મ જીવોં કે અલ્પ-વહુત્ત્વ કી પ્રરૂપણા કરતે હૈં-અન સે
અર્થાત્ વાદર વાયુકાયિકોં સે સૂક્ષ્મ તેજસ્કાય કે જીવ અસંખ્યાતગુણા
હૈં, અનસે સૂક્ષ્મ પૃથિવીકાયિક વિશેષાધિક હૈં, અનસે સૂક્ષ્મ અપ્કા-
યિક વિશેષાધિક હૈં, અનસે સૂક્ષ્મ વાયુકાયિક વિશેષાધિક હૈં, અન
સે સૂક્ષ્મ નિગોદ અસંખ્યાતગુણા હૈં, અનકી અપેક્ષા વાદર વનસ્પતિ-
કાયિક અનન્તગુણા હૈં, ક્યોંકિ પ્રત્યેક વાદર નિગોદ મેં અનન્ત જીવોં
કા સદ્ભાવ હોતા હૈ વાદર વનસ્પતિકાયિકોં કી અપેક્ષા વાદર જીવ
વિશેષાધિક હૈં, ક્યોંકિ અનમેં વાદર તેજસ્કાયિક આદિ કા ભી સમા-
વેશ હો જાતા હૈ । વાદર જીવોં કી અપેક્ષા સૂક્ષ્મ વનસ્પતિકાયિક
અસંખ્યાતગુણા હૈં ક્યોંકિ વાદર નિગોદ કે જીવોં કી અપેક્ષા સૂક્ષ્મ
નિગોદ કે જીવ અસંખ્યાતગુણા હૈં । સૂક્ષ્મ વનસ્પતિકાયિકોં કી અપેક્ષા

હવે સૂક્ષ્મ જીવોના અલ્પ બહુત્વની પ્રરૂપણા કરે છે-તેમનાથી અર્થાત્
વાદર વાયુકાયિકોથી સૂક્ષ્મ તેજસ્કાયના જીવ અસંખ્યાતગુણા છે, તેમનાથી
સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિક વિશેષાધિક છે, તેમનાથી સૂક્ષ્મ અપ્કાયિક વિશેષાધિક છે,
તેમનાથી સૂક્ષ્મ વાયુકાયિક વિશેષાધિક છે તેમનાથી સૂક્ષ્મ નિગોદ અસંખ્યાત-
ગુણા છે, તેમની અપેક્ષાએ વાદર વનસ્પતિકાયિક અનન્તગુણા છે, કેમકે પ્રત્યેક
વાદર નિગોદમાં અનન્ત જીવોનો સદ્ભાવ હોય છે. વાદર વનસ્પતિકાયિકોની
અપેક્ષાએ વાદર જીવ વિશેષાધિક છે, કેમકે તેમનામાં વાદર તેજસ્કાયિક
આદિનો પણ સમાવેશ થઈ જાય છે. વાદર જીવોની અપેક્ષાએ સૂક્ષ્મ વનસ્પ-
તિકાયિક અસંખ્યાતગુણા છે, કેમકે વાદર નિગોદના જીવોની અપેક્ષાએ સૂક્ષ્મ

અપર્યાપ્તાનાં સૂક્ષ્મવાદરસમુચ્ચયજીવાનામલ્પવહુત્વાદિકં પ્રરૂપયતિ—‘एएसि णं भंते ! सुहुम अपज्जत्तयाणं’ हे भदन्त ! एतेषां खलु सूक्ष्मापर्याप्तकानाम् ‘सुहुम पृथ्वीकाइयाणं अपज्जत्तयाणं’ सूक्ष्म पृथिवीकायिकानाम् अपर्याप्तकानाम्, ‘सुहुम आउकाइयाणं अपज्जत्तयाणं’ सूक्ष्माप्कायिकानाम् अपर्याप्तकानाम्, ‘सुहुम तेउकाइयाणं अपज्जत्तयाणं’ सूक्ष्म तेजःकायिकानाम् अपर्याप्तकानाम्, ‘सुहुम वाउकाइयाणं अपज्जत्तयाणं’ सूक्ष्म वायुकायिकानाम् अपर्याप्तकानाम् ‘सुहुम वणस्सइकाइयाणं अपज्जत्तयाणं’ सूक्ष्म वनस्पतिकायिकानाम् अपर्याप्तकानाम्, ‘सुहुम निगोयाणं अपज्जत्तयाणं’ सूक्ष्म निगोदानाम् अपर्याप्तकानाम्, ‘वायर अपज्जत्तयाणं’ वादराપર્યાप्तકાનામ્, ‘વાયર પૃથ્વીકાઇયાણં અપજ્જત્તયાણં’ વાદર પૃથિવીકાયાિકાનામ્ અપર્યાપ્તકાનામ્, ‘વાયર આઝકાઇયાણં અપજ્જત્તયાણં’ વાદરાપ્કાયાિકાનામ્ અપર્યાપ્તકાનામ્, ‘વાયર તેઝકાઇયાણં અપજ્જત્તયાણં’ વાદર તેજઃકાયાિકાનામ્ અપર્યાપ્તકાનામ્, ‘વાયર વાઝકાઇયાણં અપજ્જત્તયાણં’ વાદર વાયુકાયાિકાનામ્ અપર્યાપ્તકાનામ્. ‘વાયર વણસ્સઇકાઇયાણં અપજ્જત્તયાણં’ વાદર વનસ્પતિકાયાિકાનામ્.

સૂક્ષ્મ જીવ (સમુચ્ચય) વિશેષાધિક હૈં, ક્યૉંકિં ઇન મૈં સૂક્ષ્મ તેજસ્કાયિક આદિ કા ખી સમાવેશ હોતા હૈ ।

અવ ઇન્હીં સૂક્ષ્મ-વાદર જીવોં કૈ અપર્યાપ્તકોં કા અલ્પવહુત્વ દિખલાતે હૈ—

શ્રી ગૌતમ સ્વામી પ્રશ્ન કરતે હૈં—હે ભગવન્ ! ઇન સૂક્ષ્મ અપર્યાપ્તકોં, સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિક અપર્યાપ્તોં, સૂક્ષ્મ અપ્કાયિક અપર્યાપ્તોં, સૂક્ષ્મ તેજસ્કાયિક અપર્યાપ્તોં, સૂક્ષ્મ વાયુકાયિક અપર્યાપ્તોં, સૂક્ષ્મ વનસ્પતિકાયિક અપર્યાપ્તોં, સૂક્ષ્મ નિગોદ કૈ અપર્યાપ્તોં, વાદર અપર્યાપ્તોં, વાદર પૃથ્વીકાયિક અપર્યાપ્તોં, વાદર અપ્કાયિક અપર્યાપ્તોં વાદર તેજસ્કાયિક અપર્યાપ્તોં, વાદર વાયુકાયિક અપર્યાપ્તોં, વાદર વનસ્પતિકાયિક અપર્યાપ્તોં, પ્રત્યેક શરીર વાદર વનસ્પતિકાયિક

નિગોદના જીવ અસંખ્યાતગણા છે. સૂક્ષ્મ વનસ્પતિકાયિકોની અપેક્ષાએ સૂક્ષ્મ જીવ (સમુચ્ચય) વિશેષાધિક છે, કેમકે તેઓમાં સૂક્ષ્મ તેજસ્કાયિક આદિનો પણ સમાવેશ થાય છે.

હવે આજ સૂક્ષ્મ બાદર જીવોના અપર્યાપ્તકોના અલ્પબહુત્વને દેખાડે છે—

શ્રીગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે:—ભગવન્ ! આ સૂક્ષ્મ અપર્યાપ્તકો, સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિક અપર્યાપ્તક સૂક્ષ્મ અપ્કાયિક અપર્યાપ્તો, સૂક્ષ્મ તેજસ્કાયિક અપર્યાપ્તો, સૂક્ષ્મ વાયુકાયિક અપર્યાપ્તો, સૂક્ષ્મ વનસ્પતિકાયિક અપર્યાપ્તો, સૂક્ષ્મ નિગોદના અપર્યાપ્તો, બાદર અપર્યાપ્તો, બાદર પૃથ્વીકાયિક અપર્યાપ્તો, બાદર અપ્કાયિક

कानाम् अपर्याप्तकानाम्, 'पत्तेयसरीरवायरवणस्सइकाइयाणं अपज्जत्तयाणं' प्रत्येक शरीर वादर वनस्पतिकायिकानाम् अपर्याप्तकानाम्, 'वायर निगोदाणं अपज्जत्तयाणं' वादरनिगोदानाम् अपर्याप्तकानाम् 'वायर तसकाइयाणं अपज्जत्तयाणं' वादर त्रसकायिकानाम् अपर्याप्तकानाम् स्थूलद्वीन्द्रियादीनाम् मध्ये 'कयरेहिंतो' कतरे कतरेभ्यः 'अप्पा वा, बहुया वा, तुल्या वा, विसेसाद्विया वा?' अल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा भवन्ति ? भगवान् उत्तरयति— 'गोयमा !' हे गौतम ! 'सव्वत्थोवा वायर तसकाइया अपज्जत्तया' सर्वस्तोकाः सर्वेभ्योऽल्पाः, वादरत्रसकायिकाः स्थूलद्वीन्द्रियाः, अपर्याप्तकाः भवन्ति, प्रागुक्तयुक्तेः, तेभ्यः 'वायर तेउकाइया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा' वादर तेजः-कायिकाः अपर्याप्तकाः असंख्येयगुणा भवन्ति, तेभ्योऽपि 'पत्तेय सरीर वायर वणस्सइकाइया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा' प्रत्येक शरीर वादर वनस्पतिकायिकाः अपर्याप्तकाः असंख्येयगुणा भवन्ति, तेभ्योऽपि 'वायर निगोया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा' वादर निगोदा अपर्याप्तका असंख्येयगुणा भवन्ति तेभ्योऽपि वायर पुढवीकाइया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा' वादर पृथिवीकायिका अपर्याप्तकाः असंख्येयगुणा भवन्ति, तदपेक्षया—'वायर आउकाइया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा'

अपर्याप्तो, वादर निगोद के अपर्याप्तो तथा वादर त्रसकाय के अपर्याप्तो में से कौन किसकी अपेक्षा अल्प, बहुत, तुल्य या विशेषाधिक हैं ?

श्री भगवान् उत्तर देते हैं—हे गौतम ! वादर त्रसकाय के अपर्याप्तक जीव सबसे कम हैं, इस का कारण पहले कहा जा चुका है । इनकी अपेक्षा वादर तेजस्काय के अपर्याप्त असंख्यात गुणा हैं इनकी अपेक्षा प्रत्येक शरीर वादर वनस्पतिकायिक अपर्याप्त असंख्यातगुणा हैं, इनसे वादर निगोद के अपर्याप्त असंख्यात गुणा हैं, इनसे वादर पृथ्वीकायिक अपर्याप्त असंख्यातगुणा हैं, इनसे वादर अप्काय के

अपर्याप्तो, आदर तेजस्कायिक अपर्याप्तो, आदर वायुकायिक अपर्याप्तो, आदर वनस्पतिकायिक अपर्याप्तो, प्रत्येक शरीर आदर वनस्पतिकायिक अपर्याप्तो, आदर निगोदना अपर्याप्तो तथा आदर त्रसकायना अपर्याप्तोमाथी केषु केषु अपेक्षाओ अल्प, धन्य तुल्य अथवा विशेषाधिक छे ?

श्री भगवान् उत्तर दे छे—हे गौतम ! आदर त्रसकायना अपर्याप्तिके एव अमाथी ओछा छे, तेनुं कारण पड़ेला कड़ेखुं ते, तेमनी अपेक्षाओ आदर तेजस्कायना अपर्याप्त असंख्यातगुणा छे, तेमनी अपेक्षाओ प्रत्येक शरीर आदर वनस्पतिकायिक अपर्याप्त असंख्यातगुणा छे, तेमनाथी आदर निगोदना अपर्याप्त असंख्यातगुणा छे, तेमनाथी आदर पृथ्वीकायिक अपर्याप्त असंख्यात

વાદરાપ્કાયિકાઃ અપર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, તદપેક્ષયા-‘વાયર વાડ-
કાઙ્યા અપજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા’ વાદર વાયુકાયિકાઃ અપર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેય-
ગુણા ભવન્તિ, વાદર વાયુકાયિકેભ્યોઽપર્યાપ્તકેભ્યઃ ‘સુહુમ તેડકાઙ્યા અપજ્જ-
ત્તયા અસંખેજ્જગુણા’ સૂક્ષ્મ તેજઃકાયિકાઃ અપર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ
તેષામ્ અત્યધિકા સંખ્યેયલોકાકાશપ્રદેશપ્રમાણત્વાત્, તેભ્યોઽપિ ‘સુહુમ પુઢવિ-
કાપયા અપજ્જત્તયા વિસેસાહિયા’ સૂક્ષ્મ પૃથિવીકાયિકાઃ અપર્યાપ્તકાઃ વિશેષા-
ધિકાઃ-ક્રિશ્ચિદધિકા ભવન્તિ, તેભ્યોઽપિ ‘સુહુમ આડકાઙ્યા અપજ્જત્તયા
વિસેસાહિયા’ સૂક્ષ્માપ્કાયિકાઃ અપર્યાપ્તકાઃ વિશેષાધિકા ભવન્તિ, તેભ્યોઽપિ
‘સુહુમ વાડકાઙ્યા અપજ્જત્તયા વિસેસાહિયા’ સૂક્ષ્મ વાયુકાયિકા અપર્યાપ્તકા
વિશેષાધિકા ભવન્તિ, તેભ્યોઽપિ ‘સુહુમ નિગોયા અપજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા’
સૂક્ષ્મ નિગોદાઃ અપર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, પ્રાગુક્તસૂક્ષ્મવિષયકયુક્તેઃ
જાગરુકત્વાત્, તેભ્યોઽપિ સૂક્ષ્મ નિગોદા પર્યાપ્તકેભ્યઃ-‘વાયર વળસ્સઙ્કાઙ્યા
અપજ્જત્તયા અણંતગુણા’ વાદર વનસ્પતિકાયિકાઃ અપર્યાપ્તકાઃ અનન્તગુણા ભવન્તિ,

અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગુણા હૈં, ઇનસે વાદર વાયુકાય કે અપર્યાપ્ત
અસંખ્યાતગુણા હૈં, વાદર વાયુકાય કે અપર્યાપ્તકોં સે સૂક્ષ્મ તેજસ્કાય
કે અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગુણા હૈં, ક્યોંકિ વે બહુત અધિક અસંખ્યાત
લોકાકાશોં કે પ્રદેશોં કે વરાવર હૈં । સૂક્ષ્મ તેજસ્કાય કે અપર્યાપ્તકોં
કી અપેક્ષા સૂક્ષ્મ પૃથિવીકાયિક અપર્યાપ્ત વિશેષાધિક હૈં । ઇનકી
અપેક્ષા સૂક્ષ્મ અપ્કાય કે અપર્યાપ્ત વિશેષાધિક હૈં । ઇનકી અપેક્ષા
સૂક્ષ્મ વાયુકાય કે અપર્યાપ્ત વિશેષાધિક હૈં । ઇનકી અપેક્ષા સૂક્ષ્મ
નિગોદ કે અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગુણા હૈં, ઇસ્કા કારણ પહેલે બતલાયા
જા ચુકા હૈં । સૂક્ષ્મ નિગોદ કે અપર્યાપ્તકોં કી અપેક્ષા વાદર વનસ્પતિ-
કાય કે અપર્યાપ્ત અનન્તગુણા હૈં, ક્યોંકિ એક-એક વાદર નિગોદ

ગણા છે, તેનાથી બાદર અપ્કાયના અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગણા છે, તેમનાથી
બાદર વાયુકાયના અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગણા છે, બાદર વાયુકાયના અપર્યાપ્તકોથી
સૂક્ષ્મ તેજસ્કાયના અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગણા છે, કેમકે તેઓ ઘણા વધારે
અસંખ્યાત લોકાકાશના પ્રદેશોની બરાબર છે. સૂક્ષ્મ તેજસ્કાયના અપર્યાપ્તકોની
અપેક્ષાએ સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિક અપર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે. તેમની અપેક્ષાએ સૂક્ષ્મ
અપ્કાયિકના અપર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે. તેમની અપેક્ષાએ સૂક્ષ્મ વાયુકાયના
અપર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે. તેમની અપેક્ષાએ સૂક્ષ્મ નિગોદના અપર્યાપ્ત અસંખ્યાત
ગણા છે, તેનું કારણ પહેલા બતાવી દિધેલું છે. સૂક્ષ્મ નિગોદના અપર્યાપ્તકોની
અપેક્ષાએ બાદર વનસ્પતિકાયના અપર્યાપ્ત અનન્તગણા છે, કેમકે એક એક

પ્રતિવાદરૈકૈકનિગોદમનન્તાનાં જીવાનાં સદ્ભાવાત્, તેભ્યોઽપિ સામાન્યેન 'વાયરા અપજ્જત્તયા વિસેસાહિયા' વાદરાઃ અપર્યાપ્તકાઃ વિશેષાધિકા ભવન્તિ, વાદર દ્વીન્દ્રિયાદિ ત્રસકાયાિકા પર્યાપ્તકાદીનામપિ તત્ર સમાવેશાત્, તેભ્યોઽપિ 'સુહુમ વણસ્સઙ્કાઙ્કાયા અપજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા' સૂક્ષ્મ વનસ્પતિકાયાિકાઃ અપર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, વાદર નિગોદા પર્યાપ્તકાપેક્ષયા સૂક્ષ્મનિગોદા પર્યાપ્તકાનામસંખ્યેયગુણત્વાત્, તેભ્યોઽપિ સામાન્યેન 'સુહુમા અપજ્જત્તયા વિસેસાહિયા' સૂક્ષ્માઃ અપર્યાપ્તકાઃ વિશેષાધિકા ભવન્તિ, સૂક્ષ્મ તેજઃકાયાિકા પર્યાપ્તકાદીનામપિ તત્ર સમાવેશાત્, અથ સમુચ્ચયસૂક્ષ્મવાદરપર્યાપ્તકાનામલ્પ-વહુત્વાદિકં પ્રરૂપયતિ—'एएसि णं भंते ! सुहुम पज्जत्तयाणं' ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—હે ભદન્ત ! એતેપાં સ્વલ્પ સૂક્ષ્મ પર્યાપ્તકાનામ્ 'સુહુમ પૃથ્વીકાઙ્કાયા પજ્જત્તયાણં'

મેં અનન્ત-અનન્ત જીવ હોતે હૈં । વાદર વનસ્પતિકાય કે અપર્યાપ્તોં કી અપેક્ષા સામાન્ય વાદર અપર્યાપ્તક વિશેષાધિક હૈં, ક્યોંકિ દ્વીન્દ્રિયાદિ ત્રસકાયાિકોં કે અપર્યાપ્તક ભી સમ્મિલિત હૈં । વાદર અપર્યાપ્તકોં કી અપેક્ષા સૂક્ષ્મ વનસ્પતિકાયાિક અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગુણા હૈં, ક્યોંકિ વાદર નિગોદ કે અપર્યાપ્તકોં કી અપેક્ષા સૂક્ષ્મ નિગોદ કે અપર્યાપ્તક અસંખ્યાતગુણા હૈં । સૂક્ષ્મ વનસ્પતિકાયાિક અપર્યાપ્તકોં કી અપેક્ષા સામાન્ય સૂક્ષ્મ અપર્યાપ્તક વિશેષાધિક હૈં, ક્યોંકિ સૂક્ષ્મ તેજસ્કાય કે અપર્યાપ્તક આદિ કા ભી इनमें समावेश हो जाता है ।

अब समुच्चय सूक्ष्म-वादर पर्याप्तकों का अल्प-बहुत्व दिखलाते हैं—

श्री गौतम स्वामी प्रश्न करते हैं—हे भगवन् ! इन सूक्ष्म पर्याप्तकों, सूक्ष्म पृथ्वीकायिक पर्याप्तकों, सूक्ष्म अप्कायिक पर्याप्तों, सूक्ष्म तेज-

બાદર નિગોદમાં અનન્ત-અનન્ત જીવ થાય છે, બાદર વનસ્પતિકાયના અપર્યાપ્તકોની અપેક્ષાએ સામાન્ય બાદર અપર્યાપ્તક વિશેષાધિક છે, કેમકે તેઓમાં દ્વીન્દ્રિયાદિ ત્રસકાયાિકોના અપર્યાપ્તક પણ સંમિલિત છે. બાદર પર્યાપ્તકોની અપેક્ષાએ સૂક્ષ્મવનસ્પતિકાયાિક અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગુણા છે, કેમકે બાદર નિગોદના અપર્યાપ્તકોની અપેક્ષાએ સૂક્ષ્મ નિગોદના અપર્યાપ્તક અસંખ્યાતગુણા છે, સૂક્ષ્મ વનસ્પતિકાયાિક અપર્યાપ્તકોની અપેક્ષાએ સામાન્ય સૂક્ષ્મ અપર્યાપ્તક વિશેષાધિક છે, કેમકે તેમનામાં સૂક્ષ્મ તેજસ્કાય જીવોના અપર્યાપ્તક આદિનો પણ સમાવેશ થઈ જાય છે.

હવે સમુચ્ચય સૂક્ષ્મ-બાદર પર્યાપ્તકોનું અલ્પ, વહુત્વ દેખાડે છે.

શ્રીગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે—હે ભગવન્ ! આ સૂક્ષ્મ પર્યાપ્તકો સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયાિક પર્યાપ્તકો, સૂક્ષ્મ અપ્કાયાિક પર્યાપ્તકો, સૂક્ષ્મ તેજકાયાિક પર્યાપ્તકો,

सूक्ष्मपृथिवीकायिकपर्याप्तकानाम् 'सुहुम आउकाइया पज्जत्तयाणं' सूक्ष्मा-
 ष्कायिकपर्याप्तकानाम् 'सुहुम तेउकाइया पज्जत्तयाणं' सूक्ष्म तेजःकायिक
 पर्याप्तकानाम् 'सुहुम वाउकाइया पज्जत्तयाणं' सूक्ष्म वायुकायिक पर्याप्तकानाम्
 'सुहुम वणस्सइकाइया पज्जत्तयाणं' सूक्ष्म वनस्पतिकायिक पर्याप्तकानाम् 'सुहुम
 निगोया पज्जत्तयाणं' सूक्ष्म निगोदपर्याप्तकानां 'वायर पज्जत्तयाणं' वादर
 पर्याप्तकानाम् 'वायर पुढवीकाइया पज्जत्तयाणं' वादर पृथिवीकायिक पर्याप्तका-
 नाम् 'वायर आउकाइया पज्जत्तयाणं' वादराष्कायिक पर्याप्तकानाम् 'वायर
 तेउकाइया पज्जत्तयाणं' वादर तेजःकायिकपर्याप्तकानाम् 'वायर वाउकाइया
 पज्जत्तयाणं' वादर वायुकायिक पर्याप्तकानाम् 'वायर वणस्सइकाइया पज्जत्तयाणं'
 वादर वनस्पतिकायिक पर्याप्तकानाम् 'पत्तेयसरीर वायर वणस्सइकाइया पज्जत्त-
 याणं' प्रत्येक शरीर वादर वनस्पतिकायिकपर्याप्तकानाम् 'वायर निगोया पज्ज-
 त्तयाणं' वादर निगोदपर्याप्तकानाम् 'वायर तसकाइय पज्जत्तयाण य' वादर
 त्रसकायिक पर्याप्तकानाश्च मध्ये 'कयरे कयरेहितो' कतरे कतरेभ्यः 'अप्पा वा,
 बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा' अल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेष-
 पाधिका वा भवन्ति ? भगवान् उत्तरयति—'गोयमा !' हे गौतम ! 'सव्वत्थोवा
 वायर तेउकाइया पज्जत्तया' सर्वस्तोकाः—सर्वेभ्योऽल्पाः, वादर तेजःकायिकाः

स्कायिक पर्याप्तों, सूक्ष्म वायुकायिक पर्याप्तों, सूक्ष्म वनस्पतिकायिक
 पर्याप्तों, सूक्ष्म निगोद के पर्याप्तकों, वादर पर्याप्तकों, वादर पृथ्वी-
 कायिक पर्याप्तों, वादर अष्कायिक पर्याप्तों, वादर तेजस्कायिक
 पर्याप्तों, वादर वायुकायिक पर्याप्तों, वादर वनस्पतिकायिक पर्याप्तों,
 प्रत्येक शरीर वादर वनस्पतिकायिक पर्याप्तों, वादर निगोद पर्याप्तकों
 तथा वादर त्रसकायिक पर्याप्तकों में से कौन किसकी अपेक्षा अल्प,
 बहुत, तुल्य या विशेषाधिक हैं ?

श्री भगवान् उत्तर देते हैं—हे गौतम ! सब से कम पर्याप्त तेज-
 स्कायिक हैं, उनसे पर्याप्त वादर त्रसकायिक असंख्यात गुणा अधिक

सूक्ष्म वायुकायिक पर्याप्तको, सूक्ष्म वनस्पतिकायिक पर्याप्तको, सूक्ष्म निगोदना
 पर्याप्तको, वादर पर्याप्तको, वादर पृथ्वीकायिक पर्याप्तको, वादर अष्कायिक
 पर्याप्तको, वादर तेजस्कायिक पर्याप्तको, वादर वायुकायिकपर्याप्तको, वादर वनस्प
 तिकायिक पर्याप्तको, प्रत्येक शरीर वादर वनस्पतिकायिक पर्याप्तको, वादर निगोद
 पर्याप्तको तथा वादर त्रसकायिक पर्याप्तकोमांथी कोणु कोनी अपेक्षाओ अल्प,
 धणु, तुल्य अगर विशेषाधिक छे ?

श्रीभगवान् उत्तर आपे छेः—हे गौतम ! अधाथी ओछा पर्याप्त तेज-

પર્યાપ્તકાઃ ભવન્તિ, તેભ્યઃ 'વાયર તરાકાદ્યા પઙ્ગત્તયા અસંખેજ્જગુણા' વાદર ત્રસકાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, તેભ્યોઽપિ 'પત્તેયસરીર વાયર-વણસ્સઙ્કાદ્યા પઙ્ગત્તયા અસંખેજ્જગુણા' પ્રત્યેકશરીર વાદર વનસ્પતિકાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, તેભ્યોઽપિ 'વાયર નિગોયા પઙ્ગત્તયા અસં-ખેજ્જગુણા' વાદર નિગોદાઃ પર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, તેભ્યોઽપિ 'વાયર પુઠ્ઠવીકાદ્યા પઙ્ગત્તયા અસંખેજ્જગુણા' વાદર પૃથિવીકાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ અસં-ખ્યેયગુણા ભવન્તિ તેભ્યોઽપિ 'વાયર આલકાદ્યા પઙ્ગત્તયા અસંખેજ્જગુણા' વાદરાપ્તકાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ તેભ્યોઽપિ 'વાયર વાઙ-કાદ્યા પઙ્ગત્તયા અસંખેજ્જગુણા' વાદર વાયુકાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેય-ગુણા ભવન્તિ પ્રાગુક્તવાદરવિપયકયુક્તેઃ સ્વભાવતઃ, તેભ્યોઽપિ વાદર પર્યાપ્તક વાયુકાયિકેભ્યઃ 'સુદુમ તેઙ્કાદ્યા પઙ્ગત્તયા અસંખેજ્જગુણા' સૂક્ષ્મ તેજઃકાયિક પર્યાપ્તકા અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, વાદર વાયુકાયિકાનામસંખ્યેયપ્રતરપ્રદેશરાશિ-પ્રમાણતયા તદપેક્ષયા સૂક્ષ્મ તેજઃકાયિકાનાં પર્યાપ્તકાનામસંખ્યેયલોકાકાશપ્રદેશ-

હૈં, उनसे प्रत्येक शरीर वादर वनस्पतिकायिक पर्याप्त असंख्यगुणा अधिक हैं, उनकी अपेक्षा वादर निगोद पर्याप्त असंख्यात गुणा अधिक हैं उनसे वादर पृथ्वीकायिक असंख्यात गुणा हैं, उनसे पर्याप्त वादर अप्कायिक असंख्यात गुणा हैं, उनसे वादर वायुकायिक पर्याप्त असंख्यातगुणा हैं, वादर वायुकायिक पर्याप्तों की अपेक्षा सूक्ष्म तेज-स्कायिक पर्याप्त असंख्यातगुणा अधिक हैं, क्योंकि वादर वायुकायिक पर्याप्त असंख्यात प्रतर प्रदेशों की राशि के बराबर हैं और उनकी अपेक्षा सूक्ष्म तेजस्कायिक पर्याप्त असंख्यात लोकाकाश प्रदेशों की राशि के बराबर हैं, अतएव ये असंख्यात गुणा हैं । सूक्ष्म तेजस्का-

સ્કાયના છે, તેમનાથી પર્યાપ્ત બાદર ત્રસકાયિક અસંખ્યાતગણા અધિક છે, તેમનાથી પ્રત્યેક શરીર બાદર વનસ્પતિકાયિક પર્યાપ્ત અસંખ્યાતગણા અધિક છે, તેમની અપેક્ષાએ બાદર નિગોદ પર્યાપ્ત અસંખ્યાતગણા અધિક છે, તેમનાથી બાદર પૃથ્વીકાયિક અસંખ્યાતગણા છે, તેમનાથી બાદર અપ્કાયિક અસંખ્યાતગણા છે, તેમનાથી બાદર વાયુકાયિક પર્યાપ્તક અસંખ્યાતગણા છે, બાદર વાયુકાયિક પર્યાપ્તકોની અપેક્ષાએ સૂક્ષ્મ તેજસ્કાયિક પર્યાપ્ત અસંખ્યાત ગણા અધિક છે, કેમકે બાદર વાયુકાયિક પર્યાપ્ત અસંખ્યાત પ્રતરપ્રદેશોની રાશિના બરાબર છે અને તેમની અપેક્ષાએ સૂક્ષ્મ તેજસ્કાયિક પર્યાપ્ત અસંખ્યાત લોકાકાશ પ્રદેશોની રાશિના બરાબર છે, તેથી જ તેઓ અસંખ્યાતગણા છે. સૂક્ષ્મ તેજસ્કાયિક પર્યાપ્તકોની અપેક્ષાએ સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિક પર્યાપ્ત વિશેષા-

राशिप्रमाणत्वात् तेषामसंख्येयगुणत्वमवसेयम्, तदपेक्षया 'सुहुम पृथ्वीकाइया पज्जत्तया विसेसाहिया' सूक्ष्म पृथिवीकायिकाः पर्याप्तकाः विशेषाधिकाः किञ्चिदधिका भवन्ति, तदपेक्षया—'सुहुम आउकाइया पज्जत्तया विसेसाहिया' सूक्ष्मापकायिकाः पर्याप्तकाः विशेषाधिका भवन्ति तदपेक्षया—'सुहुम वाउकाइया पज्जत्तया विसेसाहिया' सूक्ष्म वायुकायिकाः पर्याप्तकाः विशेषाधिका भवन्ति, प्रागुक्तयुक्तेः, सूक्ष्म पर्याप्तक वायुकायिकेभ्यः 'सुहुम निगोया पज्जत्तया असंखेज्जगुणा' सूक्ष्म निगोदाः पर्याप्तकाः असंख्येयगुणा भवन्ति, तेषामत्यधिकतया प्रतिगोलक सद्भावात्, तेभ्योऽपि 'वायर वणस्सइकाइया पज्जत्तया अणंतगुणा' बादर वनस्पतिकायिकाः पर्याप्तकाः अनन्तगुणा भवन्ति तेषां प्रतिवारैकैक निगोद मनन्तानां सद्भावात्, तेभ्योऽपि 'वायर पज्जत्तया विसेसाहिया' समुच्चय बादरपर्याप्तकाः विशेषाधिका भवन्ति, पर्याप्तकबादरतेजःकायिकादीनामपि तत्र समावेशात्, तेभ्योऽपि 'सुहुम वणस्सइकाइया पज्जत्तया असंखेज्जगुणा' सूक्ष्म वनस्पतिकायिकाः पर्याप्तकाः असंख्येयगुणा भवन्ति, बादर निगोद पर्याप्तकापेक्षया सूक्ष्म निगोद पर्याप्तकानामसंख्येयगुणत्वात् तेभ्योऽपि 'सुहुम पज्जत्तया

यिक पर्याप्तकों की अपेक्षा सूक्ष्म पृथ्वीकायिक पर्याप्त विशेषाधिक हैं, उनकी अपेक्षा सूक्ष्म अपकायिक पर्याप्त विशेषाधिक हैं, उनकी अपेक्षा सूक्ष्म वायुकायिक पर्याप्त विशेषाधिक हैं, उनकी अपेक्षा सूक्ष्म निगोद के पर्याप्त असंख्यातगुणा अधिक हैं, उनकी अपेक्षा बादर वनस्पतिकायिक पर्याप्तक अनन्त गुणा अधिक हैं, क्योंकि वे प्रत्येक बादर निगोद में अनन्त-अनन्त जीव होते हैं, बादर वनस्पतिकायिक पर्याप्तों की अपेक्षा समुच्चय बादर पर्याप्त विशेषाधिक हैं, क्योंकि उनमें बादर तेजस्कायिक आदि का भी समावेश है बादर पर्याप्तों की अपेक्षा सूक्ष्म वनस्पतिकायिक पर्याप्त असंख्य गुणा हैं, क्योंकि बादर निगोद के पर्याप्तकों की अपेक्षा सूक्ष्म निगोद के पर्या-

धिक छे, तेमनी अपेक्षाअे सूक्ष्म अपकायिक पर्याप्त विशेषाधिक छे; तेमनी अपेक्षाअे सूक्ष्म वायुकायिक पर्याप्त विशेषाधिक छे, तेमनी अपेक्षाअे निगोदना पर्याप्तक असंख्यातगुणा अधिक छे, तेमनी अपेक्षाअे बादर वनस्पतिकायिक पर्याप्त अनन्तगुणा अधिक छे, केमके तेअे प्रत्येक बादर निगोदमा अनन्त-अनन्त थाय छे, बादर वनस्पतिकायिक पर्याप्तोनी अपेक्षाअे समुच्चय बादर पर्याप्त विशेषाधिक छे, केमके तेअेमां बादर तेजस्कायिक आदिनां पणु समावेश छे. बादर पर्याप्तोनी अपेक्षाअे सूक्ष्म वनस्पतिकायिक पर्याप्त असंख्यात गणु छे, केमके बादर निगोदना पर्याप्तकेनी अपेक्षाअे सूक्ष्म निगोदना पर्याप्तक

વિસેસાહિયા' સૂક્ષ્મ પર્યાપ્તકાઃ વિશેષાધિકા ધવન્તિ પર્યાપ્તકસૂક્ષ્મતેજઃકા-
યિકાદીનામપિ તત્ર સમાવેશાત્, અથૈતેષામેવ સૂક્ષ્મ વાદરાદીનાં પ્રત્યેકં પર્યાપ્તા-
પર્યાપ્તકાનાં પૃથક્ પૃથગલ્પવહુત્વાદિકં પ્રરૂપયતિ—'એસિ ણં મંતે ! મુહુમાણં' હે
મદન્ત ! એતેષાં ચલુ સૂક્ષ્માણામ્ 'વાયરાણ ચ પજ્જત્તાપજ્જત્તાણં' વાદરાણાશ્ચ પર્યા-
પ્તાપર્યાપ્તકાનામ્ મધ્યે 'કયરે કયરેહિંતો' કતરે કતરેભ્યઃ 'અપા વા વહુયા વા,
તુલ્લા વા, વિસેસાહિયા વા ?' અલ્પા વા, વહુકા વા, તુલ્યા વા, વિશેષાધિકા વા
કિશ્ચિદધિકા વા ભવન્તિ ? મગવાન્ ઉત્તરયતિ—'ગોયમા !' હે ગૌતમ ! 'સવ્વ-
ત્થોવા વાયરા પજ્જત્તયા' સર્વસ્તોક્તાઃ—સર્વેભ્યોડલ્પાઃ, વાદરાઃ પર્યાપ્તકાઃ ભવન્તિ
તેષાં પરિમિતક્ષેત્રવર્તિત્વાત્ તેભ્યઃ 'વાયર અવજ્જત્તયા અસંલ્લેજ્જણુણા' વાદરા અપ-
ર્યાપ્તકાઃ અસંલ્લેયગુણા ભવન્તિ એકૈઠ્ઠવાદરપર્યાપ્તનિશ્રયા અસંલ્લેય વાદરા-

પ્તક અસંલ્લેયાત ગુણા અધિકા હૈં । ડનકી અપેક્ષા સૂક્ષ્મ પર્યાપ્ત વિશેષા-
ધિકા હૈં, કયોંકિ ડનમેં પર્યાપ્ત સૂક્ષ્મતેજસ્કાયિક આદિ મી સન્મિલિત હૈં ।

અવ સૂક્ષ્મ-વાદર આદિ કે પર્યાપ્તકોં ઇવં અપર્યાપ્તકોં કે પૃથક્-
પૃથક્ અલ્પવહુત્વ કા પ્રતિપાદન કરતે હૈં—

શ્રી ગૌતમ સ્વામી પ્રશ્ન કરતે હૈં—હે મગવન્ ! ડન સૂક્ષ્મ ઓર
વાદર જીવોં કે પર્યાપ્તકોં ઓર અપર્યાપ્તકોં મેં કોન કિસસે અલ્પ,
વહુત, તુલ્ય અથવા વિશેષાધિકા હૈં ? મગવાન્ ઉત્તર દેતે હૈં—હે ગૌતમ !
સવ સે કમ વાદર પર્યાપ્તક જીવ હૈં, કયોંકિ લે પરિમિત ક્ષેત્ર મેં હી
હોતે હૈં, ડનકી અપેક્ષા વાદર અપર્યાપ્તક અસંલ્લેયાત ગુણા હૈં કયોંકિ
એક-એક વાદર પર્યાપ્ત કે આશ્રય સે અસંલ્લેયાત વાદર અપર્યાપ્તોં કી
ઉત્પત્તિ હોતી હૈં । વાદર અપર્યાપ્તકોં કી અપેક્ષા સૂક્ષ્મ અપર્યાપ્તક

અસંખ્યાતગણા અધિક છે. તેમની અપેક્ષાએ સૂક્ષ્મ પર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે,
કેમકે તેઓમાં પર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ તેજસ્કાયિક આદિ પણ સંમિલિત છે.

હવે સૂક્ષ્મ બાદર આદિના પર્યાપ્તકો તેમજ અપર્યાપ્તકોના પૃથક્-પૃથક્
અલ્પ બહુત્વનું પ્રતિપાદન કરે છે—

શ્રી ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે—હે ભગવન્ ! આ સૂક્ષ્મ અને બાદર બંનેના
પર્યાપ્તકો અને અપર્યાપ્તકોમાં કેણુ કેનાથી અલ્પ, ઘણા, તુલ્ય અથવા
વિશેષાધિક છે ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે—હે ગૌતમ ! બધાથી ઓછા બાદર પર્યાપ્તક
બધ છે, કેમકે તેઓ પરિમિત ક્ષેત્રમાં જ થાય છે, તેમની અપેક્ષાએ બાદર
અપર્યાપ્તક અસંખ્યાતગણા છે, કેમકે એક એક બાદર પર્યાપ્તકના આશ્રયથી
અસંખ્યાત બાદર અપર્યાપ્તકોની ઉત્પત્તિ થાય છે. બાદર અપર્યાપ્તકોની અપે-

પર્યાપ્તકાનાં સમુત્પાદાત્, તેભ્યોઽપિ 'સુહુમ અપજ્જતયા અસંખેજ્જગુણા' સૂક્ષ્મા અપર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, તેષાં સર્વલોકવ્યાપ્તત્વેન ક્ષેત્રસ્યાસંખ્યેયગુણત્વાત્, તેભ્યઃ 'સુહુમ પજ્જતયા સંખેજ્જગુણા' સૂક્ષ્માઃ પર્યાપ્તકાઃ સંખ્યેયગુણા ભવન્તિ તેષાં વહુકાલાવસ્થાયિત્વેન સર્વદૈવ સંખ્યેયગુણતયા સમુપલભ્યમાનત્વાત્ ॥સૂ. ૮॥

સૂક્ષ્મવાદરૃથિવીકાયિકાઘલ્પવહુત્વ વક્તવ્યતા-

મૂલમ્-एएसि णं भंते ! सुहुमपुढवीकाइयाणं बायरपुढविकाइयाण य पज्जत्तापज्जत्ताणं कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा विसेसाहिया वा ? गोयमा ! सव्वत्थोवा बायरपुढवीकाइया पज्जत्तया बायरपुढवीकाइया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा, सुहुमपुढवीकाइया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा, सुहुमपुढवीकाइया पज्जत्तया संखेज्जगुणा, एएसि णं भंते ! सुहुमआउकाइयाणं बायरआउकाइयाण य पज्जत्तापज्जत्ताणं कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ? गोयमा ! सव्वत्थोवा बायरआउकाइया पज्जत्तया, बायरआउकाइया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा, सुहुमआउकाइया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा सुहुमआउकाइया पज्जत्तया संखेज्जगुणा, एएसि णं भंते ! सुहुमतेउकाइयाणं बायरतेउकाइयाण य पज्जत्तापज्जत्ताणं कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ? गोयमा ! सव्वत्थोवा बायरतेउकाइया पज्जत्तया, बायरतेउकाइया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा, सुहुमतेउ-

અસંખ્યાતગુણા હૈં, ક્યોંકિ વે સમ્પૂર્ણ લોક મેં વ્યાપ્ત હૈં, અતઃૈવ ઉન કા ક્ષેત્ર અસંખ્યાતગુણા હૈં । સૂક્ષ્મ અપર્યાપ્તોં કી અપેક્ષા સૂક્ષ્મ પર્યાપ્ત સંખ્યાતગુણા હૈં, ક્યોંકિ વે અધિક કાલ તક રહતે હૈં, અતઃ સદૈવ સંખ્યાત ગુણા પાઁ જાતે હૈં ॥૭॥

ક્ષાત્રે સૂક્ષ્મ અપર્યાપ્તક અસંખ્યાતગણા છે, કેમકે તેઓ સમ્પૂર્ણ લોકમાં વ્યાપ્ત છે, તેથી જ તેમનું ક્ષેત્ર અસંખ્યાતગણુ છે. સૂક્ષ્મ અપર્યાપ્તોની અપેક્ષાએ સૂક્ષ્મ પર્યાપ્ત અસંખ્યાતગણા છે, કેમકે તેઓ અધિક કાળ સુધી રહે છે, તેથી સદૈવ સંખ્યાતગણા મળી આવે છે. ॥ ૭ ॥

काइया अपञ्जत्तया असंखेज्जगुणा, सुहुमतेउकाइया पञ्जत्तया संखेज्जगुणा, एएसि णं भंते ! सुहुमवाउकाइयाणं वायरवाउकाइयाण य पञ्जत्तापञ्जत्ताणं कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा, बहुया वा तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ? गोयमा ! सव्वत्थोवा वायरवाउकाइया पञ्जत्तया, वायरवाउकाइया अपञ्जत्तया असंखेज्जगुणा, सुहुमवाउकाइया पञ्जत्तया संखेज्जगुणा, एएसि णं भंते ! सुहुमवणस्सइकाइयाणं वायरवणस्सइकाइयाण य पञ्जत्तापञ्जत्ताणय कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ? गोयमा ! सव्वत्थोवा वायरवणस्सइकाइया पञ्जत्तया, वायरवणस्सइकाइया अपञ्जत्तया असंखेज्जगुणा, सुहुमवणस्सइकाइया अपञ्जत्तया असंखेज्जगुणा, सुहुमवणस्सइकाइया पञ्जत्तया संखेज्जगुणा, एएसि णं भंते ! सुहुमनिगोयाणं वायरनिगोयाण य पञ्जत्तापञ्जत्ताणं कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ? गोयमा ! सव्वत्थोवा वायरनिगोया पञ्जत्तया, वायरनिगोया अपञ्जत्तया असंखेज्जगुणा, सुहुमनिगोया अपञ्जत्तया असंखेज्जगुणा, सुहुमनिगोया पञ्जत्तया संखेज्जगुणा, एएसि णं भंते ! सुहुमाणं सुहुमपुढवीकाइयाणं, सुहुमआउकाइयाणं, सुहुमतेउकाइयाणं, सुहुमवाउकाइयाणं, सुहुमवणस्सइकाइयाणं, सुहुमनिगोयाणं. वायराणं, वायरपुढवीकाइयाणं, वायरआउकाइयाणं, वायरतेउकाइयाणं, वायरवाउकाइयाणं, वायरवणस्सइकाइयाणं, पत्तेयसरीर वायरवणस्सइकाइयाणं वायरनिगोयाणं, वायरतसकाइयाण य, पञ्जत्तापञ्जत्ताणं कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ? गोयमा ! सव्वत्थोवा वायरतेउकाइया पञ्जत्तया, वायर तसकाइया पञ्जत्तया असंखेज्जगुणा, वायरतसकाइया अपञ्जत्तया असंखेज्जगुणा, पत्तेयसरीर वायरवणस्सइकाइया पञ्जत्तया असंखेज्जगुणा, वायर-

निगोया पञ्जत्तया असंखेज्जगुणा, वायरपुढवीकाइया पञ्ज-
त्तया असंखेज्जगुणा, वायरआउकाइया पञ्जत्तया असंखेज्ज-
गुणा, वायरवाउकाइया पञ्जत्तया असंखेज्जगुणा, वायरतेउ-
काइया अपञ्जत्तया असंखेज्जगुणा, पत्तेयसरीर वायरवणस्सइ-
काइया अपञ्जत्तया असंखेज्जगुणा, वायरनिगोया अपञ्जत्तया
असंखेज्जगुणा, वायरपुढवीकाइया अपञ्जत्तया असंखेज्ज-
गुणा वायरआउकाइया अपञ्जत्तया असंखेज्जगुणा, वायर-
वाउकाइया अपञ्जत्तया असंखेज्जगुणा, सुहुमतेउकाइया अप-
ज्जत्तया असंखेज्जगुणा, सुहुमपुढवीकाइया अपञ्जत्तया विसे-
साहिया, सुहुमआउकाइया अपञ्जत्तया विसेसाहिया, सुहु-
मवाउकाइया अपञ्जत्तया विसेसाहिया, सुहुमतेउकाइया पञ्ज-
त्तया असंखेज्जगुणा, सुहुमपुढवीकाइया पञ्जत्तया विसेसा-
हिया, सुहुमआउकाइया पञ्जत्तया विसेसाहिया, सुहुमवाउ-
काइया पञ्जत्तया विसेसाहिया, सुहुमनिगोया अपञ्जत्तया
असंखेज्जगुणा, सुहुमनिगोया पञ्जत्तया संखेज्जगुणा, वायर-
वणस्सइकाइया पञ्जत्तया अणंतगुणा, वायरपञ्जत्तया विसे-
साहिया, वायरवणस्सइकाइया अपञ्जत्तया असंखेज्जगुणा,
वायरअपञ्जत्तया विसेसाहिया, वायरा विसेसाहिया सुहुम-
वणस्सइकाइया अपञ्जत्तया असंखेज्जगुणा, सुहुमअपञ्जत्तया
विसेसाहिया, सुहुमवणस्सइकाइया पञ्जत्तया संखेज्जगुणा,
सुहुमा पञ्जत्तया विसेसाहिया, सुहुमा विसेसाहिया ॥सू० ९॥

छाया—एतेषां खलु भदन्त ! सूक्ष्म पृथिवीकायिकानां वादर पृथिवीका-
यिकानाम् च पर्याप्तापर्याप्तकानां कतरे कतरेभ्योऽल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा,

सूक्ष्म-वादर पृथ्वीकायिकादि का अल्पबहुत्व-

शब्दार्थ—(एएसि णं भंते !) हे भगवन् ! इन (सुहुम पुढवीकाइ-

सूक्ष्म-वादर पृथ्वीकायिकादिनुं अल्प-बहुत्व

शब्दार्थ—(एएसिणं भंते !) भगवन् ! आ (सुहुमपुढवीकाइयाणं) सूक्ष्म पृथ्वी-

વિશેષાધિકા વા ? ગૌતમ ! સર્વસ્તોકાઃ વાદરપૃથિવીકાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ, વાદર પૃથિવીકાયિકા અપર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણાઃ, સૂક્ષ્મ પૃથિવીકાયિકા અપર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણાઃ, સૂક્ષ્મ પૃથિવીકાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ સંખ્યેયગુણાઃ, એતેર્પાં સ્વલું ભદન્ત ! સૂક્ષ્માપ્કાયિકાનાં વાદરાપ્કાયિકાનામ્ ચ પર્યાપ્તાપર્યાપ્તકાનાં કતરે કતરેભ્યોડલ્પા વા, વહુકા વા, તુલ્યા વા, વિશેષાધિકા વા ? ગૌતમ !

ધાણં) સૂક્ષ્મ પૃથિવીકાયિકાં (વાયર પુઢવીકાઈયાણ ચ) ઔર વાદર પૃથિવીકાયિકોં કે (પજ્જત્તાપજ્જત્તાણં) પર્યાપ્તકોં એવં અપર્યાપ્તકોં મેં (કયરે કયરેહિંતો) કૌન કિસસે (અપ્પા વા વહુયા વા તુલ્લા વા વિસેસાહિયા વા ?) અલ્પ, વહુત, તુલ્ય યા વિશેષાધિકા હૈં ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (સન્વત્થોવા વાયર પુઢવીકાઈયા પજ્જત્તયા) સવ સે કમ વાદર પૃથ્વીકાયિકા પર્યાપ્ત હૈં (વાયર પુઢવીકાઈયા અપજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા) વાદર પૃથ્વીકાયિકા અપર્યાપ્ત અસંખ્યાત ગુણા હૈં (સુહુમ પુઢવીકાઈયા અપજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા) સૂક્ષ્મ પૃથિવીકાયિકા અપર્યાપ્ત અસંખ્યાત ગુણા હૈં (સુહુમ પુઢવીકાઈયા પજ્જત્તયા સંખેજ્જગુણા) સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિકા પર્યાપ્ત સંખ્યાત ગુણા હૈં ।

(એસિ ણં મંતે !) હે ભગવન્ ! ઇન (સુહુમ આઝકાઈયાણં) સૂક્ષ્મ અપ્કાયિકોં (વાયર આઝકાઈયાણ ચ) ઔર વાદર અપ્કાયિકો કે (પજ્જત્તાપજ્જત્તાણં) પર્યાપ્તકો ઔર અપર્યાપ્તકોં મેં (કયરે કયરેહિંતો) કૌન કિસસે (અપ્પા વા વહુયા વા તુલ્લા વા વિસેસાહિયા

કાયિકે (વાયરપુઢવીકાઈયાણ ચ) અને વાદર પૃથ્વીકાયિકેના (પજ્જત્તાપજ્જત્તાણં) પર્યાપ્તકે તેમજ અપર્યાપ્તકેના (કયરે કયરેહિંતો) કેણુ કેનાથી (અપ્પા વા વહુયા વા તુલ્લા વા વિસેસાહિયા વા ?) અલ્પ, ઘણા, તુલ્ય અગર વિશેષાધિક છે ?

(ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (સન્વત્થોવા વાયરપુઢવીકાઈયા પજ્જત્તયા) બધાથી ઓછા વાદર પૃથ્વીકાયિકા પર્યાપ્ત છે (વાયરપુઢવીકાઈયા અપજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા) વાદર પૃથ્વીકાયિકા અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગણુ છે (સુહુમપુઢવીકાઈયા અપજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા) સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિકા અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગણુ છે (સુહુમ-પુઢવીકાઈયા પજ્જત્તયા સંખેજ્જગુણા) સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિકા પર્યાપ્ત સંખ્યાતગણુ છે.

(એસિ ણં મંતે !) હે ભગવન્ ! આ (સુહુમઆઝકાઈયાણં) સૂક્ષ્મ અપ્કાયિકે (વાયરઆઝકાઈયાણચ) અને વાદર અપ્કાયિકેના (પજ્જત્તાપજ્જત્તાણં) પર્યાપ્તકે અને અપર્યાપ્તકેનાં (કયરે કયરેહિંતો) કેણુ કેનાથી (અપ્પાના વહુયા વા તુલ્લા વા વિસેસાહિયા વા ?) અલ્પ, ઘણા, તુલ્ય અગર વિશેષાધિક છે ?

સર્વસ્તોકાઃ વાદરાપ્કાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ, વાદરાપ્કાયિકા અપર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યે-
યગુણાઃ, સૂક્ષ્માપ્કાયિકાઃ અપર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણાઃ, સૂક્ષ્માપ્કાયિકાઃ
પર્યાપ્તકાઃ સંખ્યેયગુણાઃ, એતેષાં સ્વલુ મદન્ત ! સૂક્ષ્મતેજઃકાયિકાનાં, વાદર
તેજઃકાયિકાનામ્ ચ પર્યાપ્તાપર્યાપ્તકાનાં કતરે કતરેભ્યોઽલ્પા વા, વહુકા વા,
તુલ્યા વા, વિશેષાધિકા વા ? ગૌતમ ! સર્વસ્તોકાઃ વાદર તેજઃકાયિકાઃ પર્યા-
પ્તકાઃ, વાદર તેજઃકાયિકાઃ અપર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણાઃ સૂક્ષ્મ તેજઃકાયિકાઃ
અપર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણાઃ, સૂક્ષ્મતેજઃકાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ સંખ્યેયગુણાઃ,

વા ?) અલ્પ, વહુત, તુલ્ય યા વિશેષાધિકા હૈં ? (ગોયમા) હે ગૌતમ !
(સવ્વત્થોવા વાયર આઝકાઈયા પજ્જત્તયા) સ્વ સે કમ વાદર અપ્કા-
યિક પર્યાપ્ત હૈં (વાયર આઝકાઈયા અપજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા)
વાદર અપ્કાયિક અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગુણા હૈં (સુહુમ આઝકાઈયા
અપજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા) સૂક્ષ્મ અપ્કાયિક અપર્યાપ્ત અસંખ્યાત
ગુણા હૈં (સુહુમ આઝકાઈયા પજ્જત્તયા સંખેજ્જગુણા) સૂક્ષ્મ અપ્કાયિક
પર્યાપ્ત સંખ્યાત ગુણા હૈં ।

(एएसि णं भंते !) हे अगवन् ! इन (सुहूम तेउकाइयाणं) सूक्ष्म
तेजस्कायिकों (वायर तेउकाइयाण य) और वादर तेजस्कायिक (पज्ज-
त्तापज्जत्ताणं) पर्याप्तकों और अपर्याप्तकों में (कयरे कयरेहितो)
कौन किससे (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा ?) अल्प
बहुत, तुल्य या विशेषाधिक हैं ? (गोयमा) हे गौतम ! (सव्वत्थोवा)
सब से कम (वायर तेउकाइया पज्जत्तया) वादर तेजस्कायिक पर्याप्त
हैं (वायर तेउकाइया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा) वादर तेजस्कायिक

(ગોયમા ।) હે ગૌતમ । (સવ્વત્થોવા વાયરઆઝકાઈયા પજ્જત્તયા) અધાત્થી
એાછા વાદર અપ્કાયિક પર્યાપ્ત છે (વાયરઆઝકાઈયા અપજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા)
વાદર અપ્કાયિક અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગણા છે (સુહુમઆઝકાઈયા અપજ્જત્તયાઅ-
સંખેજ્જગુણા) સૂક્ષ્મ અપ્કાયિક અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગણા છે (સુહુમઆઝકાઈયા
પજ્જત્તયા સંખેજ્જગુણા) સૂક્ષ્મ અપ્કાયિક પર્યાપ્ત સંખ્યાતગણા છે.

(एएसिणं भंते !) लगवन् ? आ (सुहूमतेउकाइयाणं) सूक्ष्म तेजस्कायिके।
(वायरतेउकाइयाणय) अने वादर तेजस्कायिक (पज्जत्तापजत्ताणं) पर्याप्तके। अने
अपर्याप्तके।मां (कयरे कयरेहितो) के।णु के।नाथी (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसे-
साहिया वा ?) अल्प, धणु, तुल्य अथवा विशेषाधिक છે ?

(ગોયમા ।) હે ગૌતમ ! (સવ્વત્થોવા) અધાત્થી એાછા (વાયરતેઝકાઈયા પજ્જ-
ત્તયા) વાદર તેજસ્કાયિક પર્યાપ્ત છે (વાયરતેઝકાઈયા અપજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા)

એતેષાં સ્વલુ ભદન્ત ! સૂક્ષ્મ વાયુકાયિકાનાં વાદર વાયુકાયિકાનાશ્ચ પર્યાપ્તા-
પર્યાપ્તકાનાં કતરે કતરેભ્યોઽલ્પા વા, વહુકા વા, તુલ્યા વા, વિશેષાધિકા
વા ? ગૌતમ ! સર્વસ્તોકાઃ વાદર વાયુકાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ, વાદર વાયુકાયિકાઃ
અપર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણાઃ, સૂક્ષ્મ વાયુકાયિકાઃ અપર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણાઃ,
સૂક્ષ્મ વાયુકાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ સંખ્યેયગુણાઃ, એતેષાં સ્વલુ ભદન્ત ! સૂક્ષ્મ
વનસ્પતિકાયિકાનાં વાદર વનસ્પતિકાયિકાનાશ્ચ કતરે કતરેભ્યોઽલ્પા વા, વહુકા

અપર્યાપ્ત અસંખ્યગુણા હૈં (સુહુમ તેઝકાઈયા અપજ્જત્તયા અસંખેજ્જ-
ગુણા) સૂક્ષ્મ તેજસ્કાયિક અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગુણા હૈં (સુહુમ તેઝકા-
ઈયા પજ્જત્તયા સંખેજ્જગુણા) સૂક્ષ્મ તેજસ્કાયિક પર્યાપ્ત સંખ્યાતગુણા હૈં ।

(એસિ ણં ભંતે !) હે ભગવન્ ! ઇન્ (સુહુમ વાઝકાઈયાણં વાયર
વાઝકાઈયાણ ચ) સૂક્ષ્મ વાયુકાયિકોં ઓર વાદર વાયુકાયિકોં કે
(પજ્જત્તાપજ્જત્તાણં) પર્યાપ્તોં ઓર અપર્યાપ્તોં સેં (કયરે કયરેહિંતો)
કૌન કિસસે (અપ્પા વા વહુયા વા તુલ્લા વા વિસેસાહિયા વા ?)
અલ્પ, વહુત, તુલ્ય યા વિશેષાધિક હૈં ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (સન્વ-
ત્યોવા વાયર વાઝકાઈયા) સવ સે કમ વાદર વાયુકાયિક (પજ્જત્તયા)
પર્યાપ્તઃ હૈં (વાયર વાઝકાઈયા અપજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા) વાદર વાયુ-
કાયિક અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગુણા હૈં (સુહુમ વાઝકાઈયા અપજ્જત્તયા
અસંખેજ્જગુણા) સૂક્ષ્મ વાયુકાયિક અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગુણા હૈં (સુહુમ
વાઝકાઈયા પજ્જત્તયા સંખેજ્જગુણા) સૂક્ષ્મ વાયુકાયિક પર્યાપ્ત
સંખ્યાત ગુણા હૈં ।

વાદર તેજસ્કાયિક અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગુણા છે (સુહુમતેઝકાઈયા અપજ્જત્તયા અસંખે-
જ્જગુણા) સૂક્ષ્મ તેજસ્કાયિક અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગુણા છે (સુહુમતેઝકાઈયા પજ્જત્તયા
સંખેજ્જગુણા) સૂક્ષ્મ તેજસ્કાયિક પર્યાપ્ત સંખ્યાતગુણા છે.

(એસિ ણં ભંતે !) હે ભગવન્ ! આ (સુહુમવાઝકાઈયાણં વાયરવાઝકાઈયાણય)
સૂક્ષ્મ વાયુકાયિકોં અને વાદર વાયુકાયિકોંના (પજ્જત્તાપજ્જત્તાણં) પર્યાપ્તોં અને
અપર્યાપ્તોંમા (કયરે કયરેહિંતો) કેણુ કેનાથી (અપ્પા વા વહુયા વા તુલ્લા વા વિસે-
સાહિયા વા ?) અલ્પ, વહુત, તુલ્ય અગર વિશેષાધિક છે ?

(ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (સન્વત્યોવા વાયરવાઝકાઈયા) બધાથી ઓછા
વાદર વાયુકાયિક (પજ્જત્તયા) પર્યાપ્ત છે (વાયરવાઝકાઈયા અપજ્જત્તયા અસંખેજ્જ-
ગુણા) વાદરવાયુકાયિક અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગુણા છે (સુહુમવાઝકાઈયા અપજ્જત્તયા
અસંખેજ્જગુણા) સૂક્ષ્મ વાયુકાયિક અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગુણા છે (સુહુમવાઝકાઈયા
પજ્જત્તયા સંખેજ્જગુણા) સૂક્ષ્મ વાયુકાયિક પર્યાપ્ત સંખ્યાતગુણા છે.

वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा ? गौतम ! सर्वस्तोकाः वादर वनस्पतिकायिकाः, पर्याप्तकाः, वादर वनस्पतिकायिकाः अपर्याप्तकाः असंख्येयगुणाः, सूक्ष्म वनस्पतिकायिकाः अपर्याप्तकाः असंख्येयगुणाः, सूक्ष्म वनस्पतिकायिकाः पर्याप्तकाः संख्येयगुणाः, एतेषां खलु भदन्त ! सूक्ष्मनिगोदानां वादरनिगोदानाश्च पर्याप्तापर्याप्तकानां कतरे कतरेभ्योऽल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा ?

(एएसि णं भंते !) हे भगवन् ! इन (सुहुम वणस्सइकाइयाणं वायर वणस्सइकाइयाण य) सूक्ष्म वनस्पतिकायिकों और वनस्पतिकायिकों के (पज्जत्तापज्जत्ताणं) पर्याप्तकों और अपर्याप्तकों में (कयरे कयरेहिंतो) कौन किससे (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा ?) अल्प, बहुत, तुल्य या विशेषाधिक हैं ? (गोयमा !) हे गौतम ! (सव्वत्थोवा वायर वणस्सइकाइया पज्जत्तया) सब से कम वादर वनस्पतिकाय के पर्याप्तक हैं (वायर वणस्सइकाइया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा) वादर वनस्पतिकायिक अपर्याप्त असंख्यातगुणा हैं (सुहुम वणस्सइकाइया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा) सूक्ष्म वनस्पतिकायिक अपर्याप्त असंख्यातगुणा हैं (सुहुम वणस्सइकाइया पज्जत्तया संखेज्जगुणा) सूक्ष्म वनस्पतिकायिक पर्याप्त संख्यातगुणा हैं ।

(एएसि णं भंते !) हे भगवन् ! इन (सुहुम निगोयाणं वायर निगोयाण य) सूक्ष्म निगोदों और वादर निगोदों के (पज्जत्तापज्जत्ताणं) पर्याप्तकों और अपर्याप्तकों में (कयरे कयरेहिंतो) कौन किस

(एएसिणं भंते !) हे भगवन् ! आ (सुहुमवणस्सइकाइयाणं वायरवणस्सइकाइयाण य) सूक्ष्म वनस्पतिकायिके आने वादर वनस्पतिकायिकेना (पज्जत्तापज्जत्ताणं) पर्याप्तके आने अपर्याप्तकेमां (कयरे कयरेहिंतो) केणु केनाथी (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया ?) अल्प, धणु, तुल्य अगर विशेषाधिक छे ?

(गोयमा !) हे गौतम ! (सव्वत्थोवा वायरवणस्सइकाइया पज्जत्तया) अधाथी ओछा वादर वनस्पतिकायिक पर्याप्त छे (वायरवणस्सइकाइया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा) वादर वनस्पतिकायिक अपर्याप्त असंख्यातगणु छे (सुहुमवणस्सइकाइया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा) सूक्ष्म वनस्पतिकायिक अपर्याप्त असंख्यातगणु छे (सुहुमवणस्सइकाइया पज्जत्तया संखेज्जगुणा) सूक्ष्म वनस्पतिकायिक पर्याप्त संख्यातगणु छे.

(एएसिणं भंते !) हे भगवन् ! आ (सुहुमनिगोयाणं वायरनिगोयाणय) सूक्ष्म निगोद आने वादर निगोदना (पज्जत्तापज्जत्ताणं) पर्याप्तके आने अपर्याप्तकेमां (कयरे कयरेहिंतो) केणु केनाथी (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा ?)

ગૌતમ ! સર્વસ્તોકાઃ વાદરનિગોદાઃ પર્યાપ્તકાઃ, વાદરનિગોદાઃ અપર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણાઃ, સૂક્ષ્મનિગોદાઃ અપર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણાઃ, સૂક્ષ્મ નિગોદાઃ પર્યાપ્તકાઃ સંખ્યેયગુણાઃ, એતેપાં સ્વલુ મદન્ત ! સૂક્ષ્માણાં સૂક્ષ્મપૃથિવીકાયિકાનાં સૂક્ષ્માપ્કાયિકાનામ્ સૂક્ષ્મ તેજઃકાયિકાનામ્, સૂક્ષ્મ વાયુકાયિકાનામ્, સૂક્ષ્મ વનસ્પતિકાયિકાનામ્, સૂક્ષ્મ નિગોદાનામ્, વાદરાણામ્, વાદર પૃથિવીકાયિકાનામ્, વાદરાપ્કાયિકાનામ્, વાદર તેજઃકાયિકાનામ્, વાદર વાયુકાયિકા-

સે (અપ્પા વા વહુયા વા તુલ્લા વા વિસેસાહિયા વા ?) અલ્પ, વહુત, તુલ્ય યા વિશેષાધિક હૈં ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (સવ્વત્થોવા વાયર નિગોદા પજ્જત્તયા) સ્વ સે કમ વાદર નિગોદ કે પર્યાપ્તક હૈં (વાયર નિગોદા અપજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા) વાદર નિગોદ કે અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગુણા હૈં (સુહુમ નિગોદા અપજ્જત્તયા) સૂક્ષ્મ નિગોદ કે અપર્યાપ્ત (અસંખેજ્જગુણા) અસંખ્યાતગુણા હૈં (સુહુમ નિગોદા પજ્જત્તયા સંખેજ્જગુણા) સૂક્ષ્મ નિગોદ કે પર્યાપ્તક સંખ્યાતગુણા હૈં ।

(एएसि णं भंते !) हे भगवन् ! इन (सुहुमाणं पुढवीकाइयाणं) सूक्ष्म पृथ्वीकायिकों (सुहुम आउकाइयाणं) सूक्ष्म अप्कायिकों (सुहुम तेउकाइयाणं) सूक्ष्म तेजस्कायिकों (सुहुम वाउकाइयाणं) सूक्ष्म वायुकायिकों (सुहुम वणस्सइकाइयाणं) सूक्ष्म वनस्पतिकायिकों (सुहुम निगोयाणं) सूक्ष्म निगोदों (वायराणं) वादरों (वायर पुढवीकाइयाणं) वादर पृथिवीकायिकों (वायर आउकाइयाणं) वादर अप्कायिकों (वायर तेउकाइयाणं) वादर तेजस्कायिकों (वायर वाउकाइयाणं) वादर वायु-

અલ્પ, વહુત, તુલ્ય અગર તો વિશેષાધિક છે ?

(ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (સવ્વત્થોવા વાયરનિગોદા પજ્જત્તયા) અધાત્થી એહા વાદરનિગોદના પર્યાપ્તક છે (વાયરનિગોદા અપજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા) વાદરનિગોદના અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગણ છે.

(સુહુમનિગોદા અપજ્જત્તયા) સૂક્ષ્મ નિગોદના અપર્યાપ્ત (અસંખેજ્જગુણા) અસંખ્યાતગણ છે (સુહુમનિગોદા પજ્જત્તયા સંખેજ્જગુણા) સૂક્ષ્મનિગોદના પર્યાપ્તક સંખ્યાતગણ છે,

(एएसिणं भंते !) भगवन् ! आ (सुहुमाणं पुढवीकाइयाणं) सूक्ष्म पृथ्वीकायिके (सुहुमआउकाइयाणं) सूक्ष्म अप्कायिके (सुहुमतेउकाइयाणं) सूक्ष्म तेजस्कायिके (सुहुमवाउकाइयाणं) सूक्ष्म वायुकायिके (सुहुमवणस्सइकाइयाणं) सूक्ष्म वनस्पतिकायिके (सुहुमनिगोयाणं) सूक्ष्म निगोद (वायराणं) वादरे (वायरपुढवीकाइयाणं) वादर पृथ्वीकायिके (वायरआउकाइयाणं) वादर अप्कायिके (वायरतेउकाइयाणं)

નામ્, વાદર વનસ્પતિકાચિકાનામ્, પ્રત્યેકશરીરવનસ્પતિકાચિકામ્, વાદરનિગો-
દાનામ્, વાદરત્રસકાચિકાનામ્ પર્યાપ્તાપર્યાપ્તકાનામ્ કતરે કતરેભ્યોઽલ્પા વા,
બહુકા વા, તુલ્યા વા, વિશેષાધિકા વા ? ગૌતમ ! સર્વસ્તોકાઃ વાદરતેજઃ
કાચિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ, વાદરત્રસકાચિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણાઃ, વાદર
ત્રસકાચિકાઃ અપર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણાઃ, પ્રત્યેકશરીરવાદરવનસ્પતિકાચિકાઃ
પર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણાઃ, વાદર નિગોદાઃ પર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણાઃ,
વાદરપૃથિવીકાચિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણાઃ, વાદરાપ્કાચિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ

કાચિકો (વાયર વણસ્સઙ્કાઙ્કાયાણં) વાદર વનસ્પતિકાચિકો (પત્તેય-
સરીરવાયરવણસ્સઙ્કાઙ્કાયા) પ્રત્યેક શરીર વાદર વનસ્પતિકાચિકો
(વાયર નિગોયાણં) વાદર નિગોદો (વાયર તસકાઙ્કાયાણં) વાદર ત્રસ-
કાચિકો મેં (પજ્જત્તાપજ્જત્તાણં) પર્યાપ્તોં ઓર અપર્યાપ્તોં મેં (કયરે
કયરેહિંતો) કૌન કિસસે (અપ્પા વા બહુયા વા તુલ્લા વા વિસેસાહિયા
વા ?) અલ્પ, બહુત, તુલ્ય યા વિશેષાધિક હૈં ?

(ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (સન્વત્થોવા વાયર તેઝકાઙ્કાયા પજ્જત્તયા)
સઘ સે કમ વાદર તેજસ્કાય કે પર્યાપ્તક હૈં (વાયર તસકાઙ્કાયા પજ્જ-
ત્તયા અસંખેજ્જગુણા) વાદર ત્રસકાય કે પર્યાપ્તક અસંખ્યાત ગુણા હૈં
(વાયર તસકાઙ્કાયા અપજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા) વાદર ત્રસકાચિક અપ-
ર્યાપ્ત અસંખ્યાત ગુણા હૈં (પત્તેયસરીર વાયર વણસ્સઙ્કાઙ્કાયા પજ્જત્તયા
અસંખેજ્જગુણા) પ્રત્યેક શરીર વાદર વનસ્પતિકાચિક પર્યાપ્ત અસંખ્યાત

વાદર તેજસ્કાચિકે (વાયરવાઙ્કાઙ્કાયાણં) વાદર વાયુકાચિકે (વાયરવણસ્સઙ્કાઙ્કાયાણં)
વાદર વનસ્પતિકાચિકે (પત્તેયસરીરવાયરવણસ્સઙ્કાઙ્કાયાણં) પ્રત્યેક શરીર વાદર
વનસ્પતિકાચિકે (વાયરનિગોયાણં) વાદર નિગોદો (વાયરતસકાઙ્કાયાણં) વાદર ત્રસ-
કાચિકેના (પજ્જત્તાપજ્જત્તાણં) પર્યાપ્તોં અને અપર્યાપ્તોંમાં (કયરે કયરેહિંતો) કોણ
કોનાથી (અપ્પા વા બહુયા વા તુલ્લા વા વિસેસાહિયા વા) અલ્પ, ઘણા, તુલ્ય
અગર તે વિશેષાધિક છે ?

(ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (સન્વત્થોવા વાયરતેઝકાઙ્કાયાપજ્જત્તયા) બધાથી ઓછા
વાદર તેજસ્કાચિકા પર્યાપ્તક છે (વાયરતસકાઙ્કાયા પજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા) વાદર
ત્રસકાચિકા પર્યાપ્તક અસંખ્યાતગણા છે (વાયરતસકાઙ્કાયા અપજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા)
વાદર ત્રસકાચિક અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગણા છે (પત્તેયસરીરવાયરવણસ્સઙ્કાઙ્કાયા
પજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા) પ્રત્યેક શરીર વાદરવનસ્પતિકાચિક પર્યાપ્તક અસં-
ખ્યાતગણા છે. (વાયરનિગોયા પજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા) વાદરનિગોદના પર્યાપ્તક
અસંખ્યાતગણા છે. (વાયરપૃથ્વીકાઙ્કાયા પજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા) વાદરપૃથ્વીકાચિક

અસંખ્યેયગુણાઃ, વાદરવાયુકાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણાઃ, વાદરતેજઃ-
કાયિકાઃ અપર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણાઃ, પ્રત્યેકશરીરવાદરવનસ્પતિકાયિકાઃ
અપર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણાઃ, વાદર નિગોદાઃ અપર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણાઃ,
વાદર પૃથિવીકાયિકાઃ અપર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણાઃ, વાદરાપ્કાયિકાઃ અપ-
ર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણાઃ વાદરવાયુકાયિકા અપર્યાપ્તકા અસંખ્યેયગુણાઃ સૂક્ષ્મ
તેજઃકાયિકાઃ અપર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણાઃ, સૂક્ષ્મ પૃથિવીકાયિકાઃ અપ-

ગુણા હૈં (વાયર નિગોયા પજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા) વાદર નિગોદ કે
પર્યાપ્તક અસંખ્યાતગુણા હૈં (વાયર પુઢવીકાઈયા પજ્જત્તયા અસંખે-
જ્જગુણા) વાદર પૃથ્વીકાય કે પર્યાપ્તક અસંખ્યાત ગુણા હૈં (વાયર
આઝકાઈયા પજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા) વાદર અપ્કાય કે પર્યાપ્ત
અસંખ્યાતગુણા હૈં (વાયર વાઝકાઈયા પજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા) વાદર
વાયુકાય કે પર્યાપ્તક અસંખ્યાતગુણા હૈં (વાયર તેઝકાઈયા અપજ્જ-
ત્તયા અસંખેજ્જગુણા) વાદર તેજસ્કાય કે અપર્યાપ્ત અસંખ્યાત ગુણા
હૈં (પત્તેયસરીરવાયરવણસ્સઙ્કાઈયા અપજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા)
પ્રત્યેક શરીર વાદર વનસ્પતિકાયિક અપર્યાપ્ત અસંખ્યાત ગુણા હૈં
(વાયર નિગોયા અપજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા) વાદર નિગોદ કે અપ-
ર્યાપ્તક અસંખ્યાત ગુણા હૈં (વાયર પુઢવીકાઈયા અપજ્જત્તયા અસંખે-
જ્જગુણા) વાદર પૃથિવીકાયિક અપર્યાપ્ત અસંખ્યાત ગુણા હૈં (વાયર
આઝકાઈયા અપજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા) વાદર અપ્કાયિક અપર્યાપ્ત
અસંખ્યાતગુણા હૈં (વાયર વાઝકાઈયા અપજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા)
વાદર વાયુકાયિક અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગુણા હૈં (સુહુમ તેઝકાઈયા
અપજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા) સૂક્ષ્મ તેજસ્કાયિક અપર્યાપ્ત અસંખ્યાત

પર્યાપ્તક અસંખ્યાતગણા છે. (વાયરઆઝકાઈયા પજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા) વાદર
અપ્કાયના પર્યાપ્તક અસંખ્યાતગણા છે. (વાયરવાઝકાઈયા પજ્જત્તયા અસંખેજ્જ-
ગુણા) વાદરવાયુકાયના પર્યાપ્તક અસંખ્યાતગણા છે. (વાયરતેઝકાઈયા અપજ્જત્તયા
અસંખેજ્જગુણા) વાદરતેજસ્કાયના અપર્યાપ્તક અસંખ્યાતગણા છે. (પત્તેયસરીરવાયર-
વણસ્સઙ્કાઈયા અપજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા) પ્રત્યેક શરીર વાદર વનસ્પતિકાયિક અપ-
ર્યાપ્ત અસંખ્યાતગણા છે (વાયરનિગોયા અપજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા) વાદરનિગોદના
અપર્યાપ્તક અસંખ્યાતગણા છે (વાયરપુઢવીકાઈયા અપજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા) વાદર
પૃથ્વીકાયિક અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગણા છે (વાયરઆઝકાઈયા અપજ્જત્તયા અસંખે-
જ્જગુણા) વાદર અપ્કાયિક અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગણા છે (વાયરવાઝકાઈયા અપજ્જત્તયા
અસંખેજ્જગુણા) વાદર વાયુકાયિક અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગણા છે. (સુહુમતેઝકાઈયા
અપજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા) સૂક્ષ્મ તેજસ્કાયિક અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગણા છે. (સુહુમ-

पर्याप्तकाः विशेषाधिकाः, सूक्ष्माष्कायिकाः अपर्याप्तकाः विशेषाधिकाः, सूक्ष्म-
वायुकायिकाः अपर्याप्तकाः विशेषाधिकाः, सूक्ष्मतेजःकायिकाः पर्याप्तकाः
असंख्येयगुणाः, सूक्ष्मपृथिवीकायिकाः पर्याप्तकाः विशेषाधिकाः सूक्ष्माष्कायिकाः
पर्याप्तकाः विशेषाधिकाः, सूक्ष्मवायुकायिकाः पर्याप्तकाः विशेषाधिकाः, सूक्ष्म-
निगोदाः अपर्याप्तकाः असंख्येयगुणाः, सूक्ष्मनिगोदाः पर्याप्तकाः संख्येयगुणाः,
सूक्ष्म-वादरवनस्पतिकायिकाः पर्याप्तकाः अनन्तगुणाः, वादरपर्याप्तकाः विशेषा-
धिकाः, वादरवनस्पतिकायिकाः अपर्याप्तकाः असंख्येयगुणाः, वादरा पर्याप्तकाः

गुणा हैं (सुहुम पुढवीकाइया अपज्जत्तया विसेसाहिया) सूक्ष्म पृथिवी-
कायिक अपर्याप्त विशेषाधिक हैं (सुहुम आउकाइया अपज्जत्तया
विसेसाहिया) सूक्ष्म अष्कायिक अपर्याप्त विशेषाधिक हैं (सुहुम वाउ-
काइया अपज्जत्तया विसेसाहिया) सूक्ष्म वायुकायिक अपर्याप्त विशेष-
ाधिक हैं (सुहुम तेउकाइया पज्जत्तया असंखेज्जगुणा) सूक्ष्म तेज-
स्कायिक पर्याप्त असंख्यातगुणा हैं (सुहुम पुढवीकाइया पज्जत्तया
विसेसाहिया) सूक्ष्म पृथ्वीकायिक पर्याप्त विशेषाधिक हैं (सुहुम
आउकाइया पज्जत्तया विसेसाहिया) सूक्ष्म अष्कायिक पर्याप्त विशेष-
ाधिक हैं (सुहुम वाउकाइया पज्जत्तया विसेसाहिया) सूक्ष्म वायु-
कायिक पर्याप्त विशेषाधिक हैं (सुहुम निगोया अपज्जत्तया असंखे-
ज्जगुणा) सूक्ष्म निगोद के अपर्याप्तक असंख्यात गुणा हैं (सुहुम
निगोया पज्जत्तया संखेज्जगुणा) सूक्ष्म निगोद के पर्याप्तक संख्यात
गुणा हैं (बायर वणस्सइकाइया पज्जत्तया अणंतगुणा) वादर वनस्पति-
काय के पर्याप्तक अनन्तगुणा हैं (बायर पज्जत्तया विसेसाहिया)
वादर पर्याप्त विशेषाधिक हैं (बायर वणस्सइकाइया अपज्जत्तया

पुढवीकाइया अपज्जत्तया विसेसाहिया) सूक्ष्मपृथ्वीकायिक अपर्याप्त विशेषाधिक छे.

(सुहुमआउकाइया अपज्जत्तया विसेसाहिया) सूक्ष्म ञ्णकायिक अपर्याप्त विशेष-
ाधिक छे (सुहुमवाउकाइया अपज्जत्तया विसेसाहिया) सूक्ष्मवायुकायिक अपर्याप्त
विशेषाधिक छे (सुहुमतेउकाइया पज्जत्तया असंखेज्जगुणा) सूक्ष्म तेजस्कायिक पर्याप्त
असंख्यातगुणा छे (सुहुमपुढवीकाइया पज्जत्तया विसेसाहिया) सूक्ष्मपृथ्वीकायिक
पर्याप्त विशेषाधिक छे (सुहुमआउकाइया पज्जत्तया विसेसाहिया) सूक्ष्मअष्कायिक पर्याप्त
विशेषाधिक छे (सुहुमवाउकाइया पज्जत्तया विसेसाहिया) सूक्ष्म वायुकायिक पर्याप्त
विशेषाधिक छे (सुहुमनिगोया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा) सूक्ष्म निगोदना अपर्याप्तक
असंख्यातगुणा छे (सुहुमनिगोया पज्जत्तया संखेज्जगुणा) सूक्ष्म निगोदना पर्याप्तक
संख्यातगुणा छे (बायरवणस्सइकाइया पज्जत्तया अणंतगुणा) वादर वनस्पतिकायना
पर्याप्तक अनन्तगुणा छे (बायरपज्जत्तया विसेसाहिया) वादर पर्याप्त विशेषाधि

વિશેષાધિકાઃ, વાદરાઃ વિશેષાધિકાઃ, સૂક્ષ્મવનસ્પતિકાયાિકાઃ અપર્યાપ્તકાઃ અસં-
 રચ્યેયગુણાઃ, સૂક્ષ્માપર્યાપ્તકાઃ વિશેષાધિકાઃ, સૂક્ષ્મવનસ્પતિકાયાિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ
 સંરચ્યેયગુણાઃ, સૂક્ષ્મપર્યાપ્તકાઃ વિશેષાધિકાઃ સૂક્ષ્મા વિશેષાધિકાઃ, દ્વારમ્ ॥ સૂ. ૦ ૯ ॥

ટીકા—અથ સૂક્ષ્મપૃથ્વીકાયાિકવાદરપૃથ્વીકાયાિકાદીનાં પ્રત્યેકં પર્યાપ્તા-
 પર્યાપ્તકાનાં સમુદાયેનાલ્પવહુત્વાદિકમાહ—‘એસિ નં મંતે ! સુહુમપુઢવીકાઈયાણં’
 ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—હે મદન્ત ! એતેપાં સ્વલુ સૂક્ષ્મપૃથ્વીકાયાિકાનાં ‘વાયરપુઢવિ-
 કાઈયાણય’ વાદરપૃથ્વીકાયાિકાનાશ્ચ ‘પજ્જત્તાપજ્જત્તાણં’ પર્યાપ્તાપર્યાપ્તકાનાં
 મધ્યે ‘કયરે કયરેહિંતો’ કતરે કતરેભ્યઃ ‘અપ્પા વા, વહુયા વા, તુલ્લા વા,

અસંસ્વેજ્જગુણા) વાદર વનસ્પતિકાયા કે અપર્યાપ્ત અસંસ્વ્યાતગુણા હૈં
 (વાયર અપજ્જત્તયા વિસેસાહિયા) વાદર અપર્યાપ્તક વિશેષાધિક હૈં
 (વાયરા વિસેસાહિયા) વાદર વિશેષાધિક હૈં (સુહુમ વળસ્સઙ્કાઈયા
 અપજ્જત્તયા અસંસ્વેજ્જગુણા) સૂક્ષ્મ વનસ્પતિકાયાિક અપર્યાપ્ત અસં-
 સ્વ્યાતગુણા હૈં (સુહુમ અપજ્જત્તયા વિસેસાહિયા) સૂક્ષ્મ અપર્યાપ્તક
 વિશેષાધિક હૈં (સુહુમ વળસ્સઙ્કાઈયા પજ્જત્તયા સંસ્વેજ્જગુણા) સૂક્ષ્મ
 વનસ્પતિકાયાિક પર્યાપ્ત સંસ્વ્યાતગુણા હૈં (સુહુમ પજ્જત્તયા વિસેસા-
 હિયા) સૂક્ષ્મ પર્યાપ્તક વિશેષાધિક હૈં (સુહુમા વિસેસાહિયા) સૂક્ષ્મ
 જીવ વિશેષાધિક હૈં । ॥ ૭ ॥

ટીકાર્થ—અવ સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયાિક એવં વાદર પૃથ્વીકાયાિક આદિ
 કે, પ્રત્યેક કે સમુદાય રૂપ સે અલ્પવહુત્વ કા પ્રતિપાદન કરતે હૈં—

શ્રી ગૌતમ સ્વામી પ્રશ્ન કરતે હૈં—હે ભગવન્ ! ઇન સૂક્ષ્મ પૃથ્વી-
 કાયાિકોં ઓર વાદર પૃથ્વીકાયાિકોં કે પર્યાપ્તકોં ઓર અપર્યાપ્તકોં

છે (વાયરવળસ્સઙ્કાઈયા અપજ્જત્તયા અસંસ્વેજ્જગુણા) ઓદર વનસ્પતિકાયાના અપર્યાપ્તક
 અસંસ્વ્યાતગુણા છે (વાયરઅપજ્જત્તયા વિસેસાહિયા) ઓદર અપર્યાપ્તક વિશેષાધિક
 છે (વાયરા વિસેસાહિયા) ઓદર વિશેષાધિક છે (સુહુમવળસ્સઙ્કાઈયા અપજ્જત્તયા અસં-
 સ્વેજ્જગુણા) સૂક્ષ્મ વનસ્પતિકાયાિક અપર્યાપ્ત અસંસ્વ્યાતગુણા છે (સુહુમઅપજ્જત્તયા
 વિસેસાહિયા) સૂક્ષ્મ અપર્યાપ્તક વિશેષાધિક છે (સુહુમવળસ્સઙ્કાઈયા પજ્જત્તયા
 સંસ્વેજ્જગુણા) સૂક્ષ્મ વનસ્પતિકાયાિક પર્યાપ્ત સંસ્વ્યાતગુણા છે (સુહુમપજ્જત્તયા
 વિસેસાહિયા) સૂક્ષ્મ પર્યાપ્તક વિશેષાધિક છે (સુહુમા વિસેસાહિયા) સૂક્ષ્મ જીવ
 વિશેષાધિક છે. ॥ ૭ ॥

ટીકાર્થ—હવે સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયાિક તેમજ ઓદર પૃથ્વીકાયાિક આદિના
 પ્રત્યેકના સમુદાયરૂપથી અલ્પ બહુત્વનું પ્રતિપાદન કરે છે—

શ્રીગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે—હે ભગવન્ ! આ સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયાિકોં અને
 ઓદર પૃથ્વીકાયાિકોંના પર્યાપ્તકોં અને અપર્યાપ્તકોંમાં કેણુ કેનાથી ભેદ,

વિસેસાદિયા વા ?' અલ્પા વા, વહુકા વા, તુલ્યા વા, વિશેષાધિકા વા ભવન્તિ ? ભગવાન્ ઉત્તરયતિ-‘ગોયમા !’ હે ગૌતમ ! ‘સવ્વત્થોવા વાયર પુઢવીકાઈયા પ્જ્જત્તયા’ સર્વસ્તોકાઃ-સર્વેભ્યોઽલ્પાઃ, વાદરપૃથ્વીકાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ ભવન્તિ, તેભ્યોઽપિ ‘સુહુમ પુઢવીકાઈયા અપ્જ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા’ સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિકાઃ અપર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, તેભ્યોઽપિ ‘સુહુમપુઢવીકાઈયા પ્જ્જત્તયા સંખેજ્જગુણા’ સૂક્ષ્મપૃથ્વીકાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ સંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, પ્રાગુક્તયુક્તેઃ, ગૌતમઃ પૃચ્છાત-‘એસિ ણં મંતે ! સુહુમ આઝકાઈયાણં’ હે મદન્ત ! એતેપાં સ્વલ્લુ સૂક્ષ્માપ્કાયિકાનામ્, ‘વાયર આઝકાઈયાણ ય, વાદરાપ્કાયિકાનાશ્ચ ‘પ્જ્જત્તાપ્જ્જત્તાણં’ પર્યાપ્તાપર્યાપ્તકાનામ્ મધ્યે ‘કયરે કયરેહિંતો’ કતરે કતરેભ્યઃ ‘અપ્પા વા, વહુયા વા, તુલ્લા વા, વિસેસાદિયા વા ?’ અલ્પાવા, વહુકા વા, તુલ્યા વા વિશેષાધિકા વા ભવન્તિ ? ભગવાન્ ઉત્તરયતિ-‘ગોયમા !’ હે ગૌતમ ! ‘સવ્વત્થોવા વાયર આઝકાઈયા પ્જ્જત્તયા’ સર્વસ્તોકાઃ-સર્વેભ્યોઽલ્પાઃ, વાદરાપ્કાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ ભવન્તિ, તેભ્યોઽપિ ‘વાયર આઝકાઈયા અપ્જ્જત્તયા

મેં કૌન કિસ સે કમ, અધિક, તુલ્ય યા વિશેષાધિક અર્થાત્ કુછ અધિક હૈં ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર દેતે હૈં-હે ગૌતમ ! સબ સે કમ વાદર પૃથ્વીકાયિક પર્યાપ્ત હૈં, ડનકી અપેક્ષા વાદર પૃથ્વીકાયિક અપર્યાપ્ત અસંખ્યાત ગુણા હૈં, સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિક અપર્યાપ્ત ડનસે ભી અસંખ્યાત ગુણા હૈં ઓર સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિક પર્યાપ્ત ડનસે સંખ્યાતગુણા અધિક હૈં । ઇસ વિષય મેં યુક્તિ પહલે કહી જા ચુકી હૈ ।

શ્રી ગૌતમ સ્વામી પ્રશ્ન કરતે હૈં-હે ભગવન્ ! ઇન સૂક્ષ્મ અપ્કાયિકોં ઓર વાદર અપ્કાયિકોં કે પર્યાપ્તોં ઓર અપર્યાપ્તોં મેં કૌન

વધારે, તુલ્ય અગર વિશેષાધિક અર્થાત્ કંઈક અધિક છે ?

શ્રીભગવાન્ ઉત્તર આપે છે:-હે ગૌતમ ! બધાથી ઓછા બાદર પૃથ્વીકાયિક પર્યાપ્ત છે, તેમની અપેક્ષાએ બાદર પૃથ્વીકાયિક અપર્યાપ્ત અસંખ્યાત ગણા છે, સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિક અપર્યાપ્ત તેમનાથી પણ અસંખ્યાતગણા છે અને સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિક પર્યાપ્ત તેમનાથી સંખ્યાતગણા અધિક છે. આ વિષયમાં યુક્તિ આગળ કહેલી છે.

શ્રીગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે-હે ભગવન્ ! આ સૂક્ષ્મ જળકાયિકો અને બાદર જળકાયિકોના પર્યાપ્તો અને અપર્યાપ્તકોમાં કોણ કોનાથી થોડા, ઘણા, તુલ્ય અગર વિશેષાધિક છે ?

શ્રીભગવાન્ ઉત્તર આપે છે-હે ગૌતમ ! બધાથી ઓછા બાદર અપ્કાયિકો

અસંખેજ્જગુણા' વાદરાપ્કાયિકાઃ અપર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણાઃ, તેભ્યોઽપિ સૂક્ષ્માપ્કાયિકા અપર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણાઃ 'સુદુમ આડકાઙ્યા પજ્જત્તયા સંખેજ્જગુણા' સૂક્ષ્માપ્કાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ સંખ્યેયગુણાઃ ભવન્તિ, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ - 'एएसि णं भंते ! सुदुम तेउकाङ्याणं' हे भदन्त ! एतेषां खलु सूक्ष्मतेजः कायिकानाम् 'वायर तेउकाङ्याण य पज्जत्तापज्जत्ताणं' वादर तेजःकायिकानाञ्च पर्याप्तापर्याप्तकानां 'कयरे कयरेहिंतो' कतरे कतरेभ्यः 'अप्या वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा' अल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा भवन्ति ? भगवान् उत्तरयति - 'गोयमा !' हे गौतम ! 'सन्वत्थोवा वायर तेउकाङ्या पज्जत्तया' सर्वस्तोकाः वादरतेजः कायिकाः पर्याप्तकાઃ ભવન્તિ, તેભ્યોઽપિ 'વાયર તેડકાઙ્યા અપજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા' વાદરતેજઃકાયિકાઃ અપર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, તેભ્યોઽપિ 'સુદુમ તેડકાઙ્યા અપજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા' સૂક્ષ્મતેજઃકાયિકાઃ અપર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, તેભ્યો-
કિસસે અલ્પ, વહુત, તુલ્ય યા વિશેષાધિક હૈં ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર દેતે હૈં-હે ગૌતમ ! સવસે કમ વાદર અપ્કાયિક પર્યાપ્ત હૈં, ડનકી અપેક્ષા વાદર અપ્કાયિક અપર્યાપ્ત અસંખ્યાત ગુણા હૈં । ડનકી અપેક્ષા સૂક્ષ્મ અપ્કાયિક અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગુણા અધિક હૈં ઓર ડનકી અપેક્ષા સૂક્ષ્મ અપ્કાયિક પર્યાપ્ત સંખ્યાતગુણા હૈં ।

શ્રી ગૌતમ સ્વામી પ્રશ્ન કરતે હૈં-હે ભગવન્ ! ઇન સૂક્ષ્મ તેજસ્કાયિકોં ઓર વાદર તેજસ્કાયિકોં કે પર્યાપ્ત ઓર અપર્યાપ્ત મેં કોન કિસસે અલ્પ, વહુત, તુલ્ય અથવા વિશેષાધિક હૈં ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર દેતે હૈં-હે ગૌતમ ! સવસે કમ વાદર તેજસ્કાયિક પર્યાપ્ત હૈં, ડનકી અપેક્ષા વાદર તેજસ્કાયિક અપર્યાપ્ત અસંખ્યાત ગુણા હૈં, ડનકી અપેક્ષા સૂક્ષ્મ તેજસ્કાયિક અપર્યાપ્ત અસં-

પર્યાપ્તક છે, તેમની અપેક્ષાએ બાદર અપ્કાયના અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગણા છે, તેમની અપેક્ષાએ સૂક્ષ્મ અપ્કાયિક અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગણા અધિક છે અને તેમની અપેક્ષાએ સૂક્ષ્મ જળકાયિક પર્યાપ્ત સંખ્યાતગણા છે.

શ્રીગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે-ભગવન્ આ સૂક્ષ્મ તેજસ્કાયિકો અને બાદર તેજસ્કાયિકોના પર્યાપ્તો અને અપર્યાપ્તોમા કોણ કોનાથી ઓછા અધિક તુલ્ય અગર વિશેષાધિક છે ?

આ પ્રશ્નનો ઉત્તર આપતા ભગવાન્ શ્રી મહાવીરસ્વામી કહે છે કે-હે ગૌતમ ! બધાથી ઓછા બાદર તેજસ્કાયિક પર્યાપ્તકો છે. તેના કરતા બાદર તેજસ્કાયિક, અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગણા છે, તેના કરતાં સૂક્ષ્મ તેજસ્કાયિક

અપિ 'સુહુમ તેઝકાઈયા પજ્જતયા સંખેજ્જગુણા' સૂક્ષ્મતેજઃકાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ સંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, પ્રાગુક્તયુક્તેઃ, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—'एएसि णं भंते ! सुहुम वाउकाइयाणं' हे भदन्त ! एतेषां खलु सूक्ष्म वायुकायिकानाम्, 'वायर वाउ-काइयाण य' वादर वायुकायिकानाञ्च 'पज्जत्तापज्जत्ताणं' पर्याप्तापर्याप्तकानां मध्ये 'कयरे कयरेहिंतो' कतरे कतरेभ्यः 'अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसा-हिया वा ?' अल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, 'विशेषाधिका वा भवन्ति ? भग-वान् उत्तरयति—'गोयमा !' हे गौतम ! 'सव्वत्थोवा वायर वाउकाइया पज्जत्तया' सर्वस्तोकाः—सर्वेभ्योऽल्पाः, वादरवायुकायिकाः पर्याप्तकाः भवन्ति, तेभ्योऽपि 'वायर वाउकाइया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा' वादरवायुकायिकाः अपर्याप्तकाः असंख्येयगुणा भवन्ति, तेभ्योऽपि, 'सुहुम वाउकाइया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा' सूक्ष्म वायुकायिकाः अपर्याप्तकाः असंख्येयगुणा भवन्ति, तेभ्योऽपि 'सुहुम ख्यात गुणा हैं और उनकी अपेक्षा सूक्ष्म तेजस्कायिक पर्याप्त संख्यात गुणा हैं । इसका कारण पहले बतलाया जा चुका है ।

શ્રી ગૌતમ સ્વામી પ્રશ્ન કરતે હૈ—હે ભગવન્ ! इन सूक्ष्म वायु-कायिकों और वादर वायुकायिकों के पर्याप्तों और अपर्याप्तों में कौन किससे अल्प, बहुत, तुल्य या विशेषाधिक हैं ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર દેતે હૈ—હે ગૌતમ ! सबसे कम वादर वायु-काय के पर्याप्तक हैं, उनकी अपेक्षा वादर वायुकाय के अपर्याप्त असंख्यात गुणा हैं, उनकी अपेक्षा सूक्ष्म वायुकाय के अपर्याप्त असं-ख्यात गुणा हैं और उनकी अपेक्षा भी सूक्ष्म वायुकाय के पर्याप्तक संख्यात गुणा हैं ।

શ્રી ગૌતમ સ્વામી પ્રશ્ન કરતે હૈ—હે ભગવન્ ! इन सूक्ष्म वनस्पति-

अपर्याप्तक असंख्यातगुणा छे, अने तेना करतां सूक्ष्म तेजस्कायिक पर्याप्तक संख्यातगुणा छे, तेनुं कारण पड़ेलां छड़ेवाभा आवी गयेस छे.

ગૌતમસ્વામી પૂછે છે કે હે ભગવન્ ! આ સૂક્ષ્મ વાયુકાયિકો અને બાદર વાયુકાયિકોના પર્યાપ્તકો અને અપર્યાપ્તકોમાં કેણુ કેનાથી અલ્પ, ઓછા, વધારે, સરખા અને વિશેષાધિક છે ? ઉત્તર આપતાં ભગવાન્શ્રી કહે છે કે—હે ગૌતમ ! સૌથી ઓછા બાદર વાયુકાયના પર્યાપ્તકો છે, તેના કરતાં બાદર વાયુકાયના અપર્યાપ્તક અસંખ્યાતગણુ છે. તેના કરતાં સૂક્ષ્મ વાયુકાયના અપર્યાપ્તકો અસંખ્યાતગણુ છે, અને તેના કરતાં સૂક્ષ્મ વાયુકાયના પર્યાપ્તક સંખ્યાતગણુ છે.

ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરતાં કહે છે કે—હે ભગવન્ ! આ સૂક્ષ્મ વનસ્પતિ-

વાડકાઈયા પજ્જતયા સંખેજ્જગુણા' સૂક્ષ્મ વાયુકાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ સંખયેયગુણા ભવન્તિ, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-‘एएसि णं भंते ! सुहुम वणस्सइकाइयाणं’ हे भदन्त ! एतेषां खलु सूक्ष्म वनस्पतिकायिकानाम्, ‘वायर वणस्सइकाइयाण य’ वादर वनस्पतिकायिकानाञ्च ‘पज्जत्तापज्जत्ताणं’ पर्याप्तापर्याप्तकानां मध्ये ‘कयरे कयरे-हितो’ कतरे कतरेभ्यः ‘अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ? अल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा भवन्ति ? भगवान् उत्तरयति-‘भोयमा !’ हे गौतम ! ‘सन्वत्थोवा वायर वणस्सइकाइया पज्जत्तया’ सर्वस्तोकाः -सर्वेभ्योऽल्पाः, वादर वनस्पतिकायिकाः पर्याप्तका भवन्ति, तेभ्यो ‘वायर वणस्सइकाइया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा’ वादर वनस्पतिकायिकाः अपर्याप्तका असंखयेयगुणा भवन्ति, तेभ्योऽपि ‘सुहुम वणस्सइकाइया अपज्जत्तया असंखे-ज्जगुणा’ सूक्ष्म वनस्पतिकायिकाः अपर्याप्तकाः असंखयेयगुणा भवन्ति, तेभ्योऽपि ‘सुहुम वणस्सइकाइया पज्जत्तया संखेज्जगुणा’ सूक्ष्म वनस्पतिकायिकाः पर्याप्तकाः संखयेयगुणा भवन्ति, गौतमः पૃચ્છતિ-‘एएसि णं भंते ! सुहुम निगोयाणं’ हे भदन्त ! एतेषां खलु सूक्ष्मनिगोदानाम् ‘वायर निगोयाण य’ वादर निगोदा-नाञ्च ‘पज्जत्तापज्जत्ताणं’ पर्याप्तापर्याप्तकानां मध्ये ‘कयरे कयरेहितो’ कतरे कत-रेभ्यः ‘अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा’ अल्पा वा, बहुका

કાયિકોં કે તથા વાદર વનસ્પતિકાયિકોં કે પર્યાપ્તકોં ઔર અપર્યા-પ્તકોં મેં કૌન કિસસે અલ્પ, બહુત, તુલ્ય યા વિશેષાધિક હેં ?

શ્રી ભગવાન ઉત્તર દેતે હેં-હે ગૌતમ ! સવ સે કમ વાદર વનસ્પ-તિકાય કે પર્યાપ્તક હેં, ંનકી અપેક્ષા વાદર વનસ્પતિકાય કે અપ-ર્યાપ્તક અસંખ્યાતગુણા હેં, ંનકી અપેક્ષા સૂક્ષ્મ વનસ્પતિકાય કે અપર્યાપ્તક અસંખ્યાતગુણા હેં ઔર ંનકી અપેક્ષા સૂક્ષ્મ વનસ્પતિકાય કે પર્યાપ્તક સંખ્યાતગુણા અધિક હેં ।

શ્રી ગૌતમ સ્વામી પ્રશ્ન કરતે હેં-હે અગવન્ ! ંન સૂક્ષ્મ નિગોદ

કાયિકોના તથા બાદર વનસ્પતિકાયિકોના પર્યાપ્તકો અને અપર્યાપ્તકોમાં કોણ કોનાથી ઓછા, ઘણા, સરખા અને વિશેષાધિક છે ?

શ્રીભગવાન ઉત્તર આપે છે-હે ગૌતમ ! બધાથી ઓછા બાદર વનસ્પ-તિકાયિકના પર્યાપ્તક છે, તેમની અપેક્ષાએ બાદર વનસ્પતિકાયના અપર્યાપ્તક અસંખ્યાતગણા છે, તેમની અપેક્ષાએ સૂક્ષ્મ વનસ્પતિકાયના અપર્યાપ્તક અસંખ્યાતગણા છે, અને તેમની અપેક્ષાએ સૂક્ષ્મ વનસ્પતિકાયના પર્યાપ્તક સંખ્યાતગણા અધિક છે.

શ્રીગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે:-ભગવન્ ! આ સૂક્ષ્મ નિગોદ અને બાદર

વા, તુલ્યા વા, વિશેષાધિકા વા ભવન્તિ ? ભગવાન્ ઉત્તરયતિ—‘ગૌતમા !’ હે ગૌતમ ! ‘સવ્વત્થોવા વાયરનિગોયયા’ સર્વેભ્યોઽલ્પાઃ વાદરનિગોદકાઃ ‘પજ્જતયા’ પર્યાપ્તકાઃ ભવન્તિ, ‘વાયર નિગોયા ય’ તેભ્યોઽપિ વાદર નિગોદકાશ્ચ ‘અપ્પજ્જતયા’ અપર્યાપ્તકાઃ ‘અસંખેજ્જગુણા’ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, તેભ્યોઽપિ—‘સુહુમ નિગોયયા અપજ્જતયા’ સૂક્ષ્મ નિગોદકાઃ અપર્યાપ્તકાશ્ચ ‘અસંખેજ્જગુણા’ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, તેભ્યોઽપિ ‘સુહુમ નિગોયા પજ્જતયા સંખેજ્જગુણા’ સૂક્ષ્મ નિગોદાઃ પર્યાપ્તકાઃ સંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, પ્રાગુક્તયુક્તેઃ સૂક્ષ્મપૃથિવીકાયિકાદીનામલ્પવહુત્વમ્, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—‘एएसि णं भंते ! सुहुमाणं’ હે ભદન્ત ! એતેષાં સહુ સૂક્ષ્માણામ્, ‘સુહુમ પૃથ્વીકાયાણં’ સૂક્ષ્મ પૃથિવીકાયિકાનામ્ ‘સુહુમ આકાશયાણં’ સૂક્ષ્માપ્કાયિકાનામ્ ‘સુહુમ તેજકાયાણં’ સૂક્ષ્મતેજકાયિકાનામ્ ‘સુહુમ વાયુકાયાણં’ સૂક્ષ્મ વાયુકાયિકાનામ્ ‘સુહુમ વનસ્પતિકાયાણં’ સૂક્ષ્મવનસ્પતિકાયિકાનામ્, ‘સુહુમ નિગોયાણં’ સૂક્ષ્મનિગોદાનાશ્ચ

और वादर निगोद के पर्याप्तक और अपर्याप्तक जीवों में से कौन किसकी अपेक्षा अल्प, बहुत, तुल्य या विशेषाधिक हैं ?

श्री भगवान् उत्तर देते हैं—हे गौतम ! सबसे कम वादर निगोद के पर्याप्तक हैं, उनकी अपेक्षा वादर निगोद के अपर्याप्तक असंख्यात गुणा हैं, उनकी अपेक्षा सूक्ष्म निगोद के अपर्याप्तक असंख्यातगुणा हैं और उनकी अपेक्षा सूक्ष्म निगोद के पर्याप्तक संख्यात गुणा हैं । इसका कारण पहले कहा जा चुका है ।

श्री गौतमस्वामी प्रश्न करते हैं—हे भगवन् हैं ! इन सूक्ष्म जीवों के, सूक्ष्म पृथ्वीकायिकों के, सूक्ष्म अप्कायिकों के, सूक्ष्म तेजस्कायिकों के, सूक्ष्म वायुकायिकों के, सूक्ष्म वनस्पतिकायिकों के, सूक्ष्म निगोदों

નિગોદના પર્યાપ્તક અને અપર્યાપ્તક જીવોમાંથી કોણ કોની અપેક્ષાએ અલ્પ, ઘણા, તુલ્ય યા વિશેષાધિક છે ?

શ્રીભગવાન્ ઉત્તર આપે છે—ગૌતમ ! યધાથી ઓછા બાદર નિગોદના પર્યાપ્તક છે, તેમની અપેક્ષાએ બાદર નિગોદના અપર્યાપ્તક અસંખ્યાતગણા છે, તેમની અપેક્ષાએ સૂક્ષ્મ નિગોદના અપર્યાપ્તક અસંખ્યાતગણા છે અને તેમની અપેક્ષાએ સૂક્ષ્મ નિગોદના પર્યાપ્તક સંખ્યાતગણા છે, તેનું કારણ આગળ કહેવાઈ ગયેલું છે.

શ્રીગૌતમસ્વामी પ્રશ્ન કરે છે—ભગવન્ ! આ સૂક્ષ્મજીવોના, સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિકોના, સૂક્ષ્મ અપ્કાયિકોના, સૂક્ષ્મ તેજકાયિકોના, સૂક્ષ્મ વાયુકાયિકોના, સૂક્ષ્મ વનસ્પતિકાયિકોના, સૂક્ષ્મ નિગોદના, બાદર જીવોના, બાદર પૃથ્વીકાયિકોના

‘વાયરાણં’ વાદરાણાશ્ચ ‘વાયરપૃથ્વીકાઢ્યાણં’ વાદરપૃથ્વીકાચિકાનામ્ ‘વાયર આઢકાઢ્યાણં’ વાદરાપ્કાચિકાનામ્, ‘વાયર તેઢકાઢ્યાણં’ વાદરતેજઃકાચિકાનામ્, ‘વાયર વાઢકાઢ્યાણં’ વાદર વાયુકાચિકાનામ્ ‘વાયર વણસસઢકાઢ્યાણં’ વાદર વનસ્પતિકાચિકાનામ્ ‘પત્તેયસરીરવાયરવણસસઢકાઢ્યાણં’ પ્રત્યેક શરીર-વાદર વનસ્પતિકાચિકાનામ્, ‘વાયર નિગોયયાણં’ વાદર નિગોદાનામ્ ‘વાયર તસકાઢ્યાણ ય’ વાદર ત્રસકાચિકાનામ્ સ્થૂલ દ્વીન્દ્રિયાદીનાશ્ચ ‘પજ્જત્તાપજ્જત્તાણં’ પર્યાપ્તાપર્યાપ્તકાનામ્ ‘કયરે કયરેહિતો’ કતરે કતરેભ્યઃ ‘અપ્પાં વા, વહુયા વા, તુલ્લા વા, વિસેસાહિયા વા ?’ અલ્પા વા, વહુકા વા, તુલ્યા વા, વિશેષાધિકા વા ભવન્તિ ? ભગવાન્ ઉત્તરયતિ-‘ગોયમા !’ હે ગૌતમ ! ‘સઞ્વત્થોવા વાયર તેઢકાઢ્યા પજ્જત્તયા’ સર્વસ્તોકા સર્વેભ્યોઢલ્પાઃ, વાદરતેજઃકાચિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ ભવન્તિ, તદપેક્ષયા ‘વાયર તસકાઢ્યા પજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા’ વાદરત્રસકાચિકાઃ-સ્થૂલ દ્વીન્દ્રિયાદયઃ, પર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણાઃ ભવન્તિ; તેભ્યોઢપિ ‘વાયર તસકાઢ્યા અપજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા’ વાદરત્રસકાચિકાઃ અપર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, તેભ્યોઢપિ ‘પત્તેય સરીર વાયર-વણસસઢકાઢ્યા પજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા’ પ્રત્યેકશરીરવાદરવનસ્પતિકાચિકાઃ

કે, વાદર જીવોં કે, વાદરપૃથ્વીકાચિકોં કે, વાદર અપ્કાચિકોં કે, વાદર તેજસ્કાચિકોં કે, વાદર વાયુકાચિકોં કે, વાદર વનસ્પતિકાચિકોં કે, પ્રત્યેક શરીર વાદર વનસ્પતિકાચિકોં કે, વાદર નિગોદોં કે તથા વાદર ત્રસકાચિકોં કે પર્યાપ્તકોં ઓર અપર્યાપ્તકોં મેં સે કૌન કિસ કી અપેક્ષા અલ્પ, વહુત, તુલ્ય યા વિશેષાધિક હેં ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર દેતે હેં-હે ગૌતમ ! સવ સે કમ વાદરતેજસ્કાચિક પર્યાપ્ત હેં, ડનકી અપેક્ષા વાદરત્રસકાચિક પર્યાપ્ત અસંખ્યાત ગુણા અધિક હેં, ડનકી અપેક્ષા વાદર ત્રસકાચિક અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગુણા અધિક હેં. ડનકી અપેક્ષા પ્રત્યેક શરીર વાદર વનસ્પતિ-

બાદર અપ્કાચિકોના, બાદર તેજકાચિકોના, બાદર વાયુકાચિકોના, બાદર વનસ્પતિકાચિકોના, પ્રત્યેક શરીર બાદર વનસ્પતિકાચિકોના, બાદર નિગોદોના, તથા બાદર ત્રસકાચિકોના પર્યાપ્તકો તથા અપર્યાપ્તકોમાં કોણ કોની અપેક્ષાએ અલ્પ, ઘણા, તુલ્ય અગર તો વિશેષાધિક છે ?

શ્રીભગવાન્ ઉત્તર આપે છે-હે ગૌતમ ! બધાથી ઓછા બાદર તેજસ્કાચિક પર્યાપ્ત છે, તેમની અપેક્ષાએ બાદર ત્રસકાચિક પર્યાપ્ત અસંખ્યાતગણા અધિક છે, તેમની અપેક્ષાએ બાદર ત્રસકાચિક અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગણા અધિક છે, તેમની અપેક્ષાએ પ્રત્યેક શરીર બાદર વનસ્પતિકાચિક પર્યાપ્ત અસંખ્યાતગણા અધિક

પર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, તેભ્યોઽપિ 'વાયર નિગોયા પજ્જત્તયા અસં-
 સ્વેજ્જગુણા' વાદરનિગોદાઃ પર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, તેભ્યોઽપિ
 'વાયર પુઠ્ઠવીકાઈયા પજ્જત્તયા અસંસ્વેજ્જગુણા' વાદર પૃથિવીકાયિકાઃ પર્યા-
 પ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણાઃ ભવન્તિ, તેભ્યો 'વાયર આઝકાઈયા' વાદરાપ્કાયિકાઃ
 પજ્જત્તયા' પર્યાપ્તકાઃ 'અસંસ્વેજ્જગુણા' અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, તેભ્યોઽપિ
 'વાયર વોઝકાઈયા પજ્જત્તયા અસંસ્વેજ્જગુણા' વાદરવાયુકાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ
 અસંખ્યેયગુણાઃ ભવન્તિ, તેભ્યોઽપિ 'વાયર તેઝકાઈયા અપજ્જત્તયા અસંસ્વેજ્જ-
 ગુણા?' વાદર તેજઃકાયિકાઃ અપર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણાઃ ભવન્તિ, તેભ્યો-
 ઽપિ 'પત્તેયસરીરવાયરવળસ્સઙ્કાઈયા અપજ્જત્તયા' પ્રત્યેકશરીરવાદરવનસ્પતિ-
 કાયિકાઃ, અપર્યાપ્તકાઃ 'અસંસ્વેજ્જગુણા' અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, તેભ્યોઽપિ
 'વાયર નિગોયા' વાદર નિગોદાઃ 'અપજ્જત્તયા' અપર્યાપ્તકાઃ, 'અસંસ્વેજ્જગુણા'
 અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, તેભ્યોઽપિ 'વાયર પુઠ્ઠવીકાઈયા અપજ્જત્તયા અસંસ્વેજ્જ-
 ગુણા' વાદર પૃથિવીકાયિકા અપર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, તેભ્યોઽપિ
 'વાયર આઝકાઈયા અપજ્જત્તયા અસંસ્વેજ્જગુણા' વાદરાપ્કાયિકાઃ અપર્યાપ્તકાઃ

કાયિક પર્યાપ્ત અસંખ્યાતગુણા અધિકા છે, उनकी अपेक्षा वादर
 निगोद पर्याप्त असंख्यातगुणा अधिक हैं। उनकी अपेक्षा वादर पृथ्वी-
 कायिक पर्याप्त असंख्यातगुणा अधिक हैं, उनकी अपेक्षा वादर अप-
 कायिक पर्याप्तक असंख्यातगुणा अधिक हैं, उनकी अपेक्षा वादर
 वायुकायिक पर्याप्त असंख्यात गुणा अधिक हैं, उनकी अपेक्षा वादर
 तेजस्कायिक अपर्याप्त असंख्यात गुणा हैं, उनकी अपेक्षा प्रत्येक
 शरीर वादर वनस्पतिकायिक अपर्याप्त असंख्यात गुणा हैं, उनकी
 अपेक्षा वादर निगोद अपर्याप्तक असंख्यात गुणा हैं, उनकी अपेक्षा
 वादर पृथ्वीकायिक अपर्याप्त असंख्यातगुणा अधिक हैं, उनकी

છે, તેમની અપેક્ષાએ બાદર નિગોદ પર્યાપ્ત અસંખ્યાતગણા અધિક છે, તેમની
 અપેક્ષાએ બાદર પૃથ્વીકાયિક પર્યાપ્ત અસંખ્યાતગણા અધિક છે, તેમની અપે-
 ક્ષાએ બાદરજળકાયિક પર્યાપ્તક અસંખ્યાતગણા અધિક છે, તેમની અપેક્ષાએ
 બાદર વાયુકાયિક પર્યાપ્ત અસંખ્યાતગણા અધિક છે, તેમની અપેક્ષાએ તેજ-
 સ્કાયિક અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગણા છે, તેમની અપેક્ષાએ પ્રત્યેક શરીર બાદર
 વનસ્પતિકાયિક અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગણા છે, તેમની અપેક્ષાએ બાદર નિગોદ
 પર્યાપ્તક અસંખ્યાતગણા છે, તેમની અપેક્ષાએ બાદર પૃથ્વીકાયિક અપર્યાપ્ત
 અસંખ્યાતગણા અધિક છે, તેમની અપેક્ષાએ બાદર જળકાયના અપર્યાપ્ત
 અસંખ્યાતગણા અધિક છે, તેમની બાદર વાયુકાયના અપર્યા

અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, તેભ્યોઽપિ 'વાયર વાઝકાઈયા અપજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા' વાદર વાયુકાયિકાઃ અપર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, તદપેક્ષયા 'સુહુમ તેઝકાઈયા અપજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા' સૂક્ષ્મ તેજઃકાયિકાઃ અપર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, તદપેક્ષયા 'સુહુમ પૃથ્વીકાઈયા અપજ્જત્તયા વિસેસાહિયા' સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિકાઃ અપર્યાપ્તકાઃ વિશેષાધિકા ભવન્તિ, તદપેક્ષયા 'સુહુમ આઝકાઈકા અપજ્જત્તયા વિસેસાહિયા' સૂક્ષ્માપ્કાયિકાઃ અપર્યાપ્તકાઃ વિશેષાભવન્તિ, તદપેક્ષયા 'સુહુમવાઝકાઈયા અપજ્જત્તચા વિસેસાહિયા ?' સૂક્ષ્મ વાયુકાયિકાઃ અપર્યાપ્તકાઃ વિશેષાધિકાઃ-કિશ્ચિદધિકાઃ ભવન્તિ, તેભ્યઃ 'સુહુમ તેઝકાઈયા પજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા' સૂક્ષ્મ તેજઃકાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, તેભ્યોઽપિ 'સુહુમ પૃથ્વીકાઈયા પજ્જત્તયા વિસેસાહિયા' સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ વિશેષાધિકા ભવન્તિ-પ્રાગુક્તયુક્તેઃ તેભ્યઃ 'સુહુમ આઝકાઈયા પજ્જત્તયા વિસેસાહિયા' સૂક્ષ્માપ્કાયિકાઃ પર્યાપ્તકા વિશેષાધિકાઃ ભવન્તિ, તેભ્યઃ 'સુહુમવાઝકાઈયા પજ્જત્તયા વિસેસાહિયા' સૂક્ષ્મવાયુકાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ વિશેષાધિકા ભવન્તિ, પ્રાગુક્તયુક્તેઃ, તેભ્યોપિ 'સુહુમનિગોયા અપજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા' સૂક્ષ્મનિગોદાઃ અપર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, તેભ્યોઽપિ

અપેક્ષા વાદર અપ્કાયે કે અપર્યાપ્ત અસંખ્યાત ગુણા અધિકા હૈં, ઉન કી અપેક્ષા વાદર વાયુકાયે કે અપર્યાપ્ત અસંખ્યાત ગુણા હૈં, ઉનકી અપેક્ષા સૂક્ષ્મ તેજસ્કાયે કે અપર્યાપ્ત અસંખ્યાત ગુણા હૈં, ઉનકી અપેક્ષા સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિક અપર્યાપ્ત વિશેષાધિકા હૈં, ઉનકી અપેક્ષા સૂક્ષ્મ અપ્કાયે કે અપર્યાપ્ત વિશેષાધિકા હૈં, ઉનકી અપેક્ષા સૂક્ષ્મ વાયુકાયિક અપર્યાપ્ત વિશેષાધિકા હૈં, ઉનકી અપેક્ષા સૂક્ષ્મ તેજસ્કાયિક પર્યાપ્ત અસંખ્યાત ગુણા અધિકા હૈં. ઉનકી અપેક્ષા સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિક પર્યાપ્ત વિશેષાધિકા હૈં, ઉનકી અપેક્ષા સૂક્ષ્મ અપ્કાયિક પર્યાપ્ત વિશેષાધિકા હૈં, ઉનકી અપેક્ષા સૂક્ષ્મ વાયુકાયિક પર્યાપ્ત વિશેષાધિકા હૈં,

અસંખ્યાતગણા છે, તેમની અપેક્ષાએ સૂક્ષ્મ તેજસ્કાયના અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગણા છે, તેમની અપેક્ષાએ સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિક અપર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે, તેમની અપેક્ષાએ સૂક્ષ્મ જળકાયના અપર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે, તેમની અપેક્ષાએ સૂક્ષ્મ વાયુકાયના અપર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે, તેમની અપેક્ષાએ સૂક્ષ્મ તેજસ્કાયિક પર્યાપ્ત અસંખ્યાતગણા અધિક છે, તેમની અપેક્ષાએ સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિક પર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે, તેમની અપેક્ષાએ સૂક્ષ્મ જળકાયિક પર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે, તેમની અપેક્ષાએ સૂક્ષ્મ વાયુકાયિક પર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે, તેમની અપેક્ષાએ સૂક્ષ્મ નિગોદના અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગણા અધિક છે, તેમની અપેક્ષાએ

‘सुहुमनिगोया पञ्जत्तया संखेज्जगुणा’ सूक्ष्मनिगोदाः पर्याप्तकाः संख्येयगुणा भवन्ति, तेभ्योऽपि—‘वायरवणस्सइकाइया पञ्जत्तया अणंतगुणा’ वादर वनस्पति कायिकाः पर्याप्तकाः अनन्तगुणा भवन्ति तेभ्योऽपि ‘वायर पञ्जत्तया विसेसाहिया’ वादरपर्याप्तकाः समुच्चय पर्याप्तवादराः विशेषाधिका भवन्ति, पर्याप्तक वादर तेजःकायिकादीनामपि तत्र समुच्चयात्, तेभ्योऽपि,—‘वायर वणस्सइकाइया अपञ्जत्तया असंखेज्जगुणा’ वादर वनस्पतिकायिकाः अपर्याप्तकाः असंख्येयगुणा भवन्ति, एकैकवादरपर्याप्तनिगोदनिश्रया असंख्येयानां वादरापर्याप्तनिगोदानां समुत्पादात्, तेभ्योऽपि ‘वायर अपञ्जत्तया विसेसाहिया’ समुच्चय वादरा अपर्याप्तकाः विशेषाधिकाः भवन्ति, अपर्याप्तकानां वादर तेजः कायिकादीनामपि तत्र समावेशात्, तेभ्योऽपि ‘वायरा विसेसाहिया’ वादराः सामान्यजीवाः, विशेषाधिका भवन्ति, पर्याप्तकानामपि तेषु समावेशात्, तेभ्योऽपि ‘सुहुमवणस्सइकाइया अपञ्जत्तया असंखेज्जगुणा’ सूक्ष्म वनस्पतिकायिकाः

उनकी अपेक्षा सूक्ष्म निगोद के अपर्याप्तक असंख्यातगुणा अधिक हैं, उनकी अपेक्षा सूक्ष्म निगोद के पर्याप्त संख्यातगुणा अधिक हैं, उनकी अपेक्षा वादर वनस्पतिकायिक पर्याप्त अनन्तगुणा अधिक हैं और उनकी अपेक्षा वादर पर्याप्त विशेषाधिक हैं, क्योंकि उनमें वादर तेजस्कायिक आदि का भी समावेश हो जाता है। उनकी अपेक्षा वादर वनस्पतिकायिक पर्याप्त असंख्यात गुणा अधिक हैं, क्योंकि एक-एक वादर पर्याप्तक निगोद के आश्रय से असंख्य २ वादर अपर्याप्तक निगोदों की उत्पत्ति होती है उनकी अपेक्षा वादर अपर्याप्त समुच्चय जीव विशेषाधिक हैं, क्योंकि उनमें अपर्याप्त वादर तेजस्कायिक आदि का भी समावेश होता है। उनकी अपेक्षा भी सामान्य वादर जीव विशेषाधिक हैं, क्योंकि उनमें पर्याप्तकों का भी समावेश

सूक्ष्म निगोदना पर्याप्तक संख्यातगुणा अधिक छे, तेमनी अपेक्षाछे वादर वनस्पतिकायिक पर्याप्त अनन्तगुणा अधिक छे अने तेमनी अपेक्षाछे वादर पर्याप्त विशेषाधिक छे, केमके तेओमा वादर तेजस्कायिक आदिना पणु समावेश थछे नय छे, तेमनी अपेक्षाछे वादर वनस्पतिकायिक अपर्याप्त असंख्यातगुणा अधिक छे, केमके ओक ओक वादर पर्याप्तक निगोदना आश्रयथी असंख्य असंख्य वादर अपर्याप्तक निगोदानी उत्पत्ति थाय छे, तेमनी अपेक्षाछे वादर अपर्याप्त समुच्चय जीव विशेषाधिक छे, केमके तेमनामां अपर्याप्तक वादर तेजस्कायिक आदिना पणु समावेश थछे नय छे. तेमना करतां पणु सामान्य वादर जीव विशेषाधिक छे, केमके तेओमां पर्याप्तकेना पणु समावेश

અપર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, વાદર નિગોદેભ્યોઽપર્યાપ્તકાનાં સૂક્ષ્મ-
નિગોદાનામપિ અસંખ્યેયગુણત્વાત્ તેભ્યોઽપિ 'સુહુમ અપજ્જત્તયા વિસેસાહિયા'
સૂક્ષ્માઃ સામાન્યાઃ અપર્યાપ્તકાઃ વિશેષાધિકા ભવન્તિ, અપર્યાપ્તકાનાં સૂક્ષ્મ પૃથિ-
વીકાયિકાદીનામપિ તત્ર સમાવેશાત્ તેભ્યોઽપિ 'સુહુમવળસ્સઙ્કાહિયા પજ્જત્તયા
સંખેજ્જગુણા' સૂક્ષ્મ વનસ્પતિકાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ સંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, અપર્યા-
પ્તકેભ્યો સૂક્ષ્મ વનસ્પતિકાયિકેભ્યઃ પર્યાપ્તકાનાં સૂક્ષ્મ વનસ્પતિકાયિકાનાં સંખ્યે-
યગુણત્વં વોધ્યમ્, સામાન્યતઃ સૂક્ષ્મેષુ અપર્યાપ્તકેભ્યઃ પર્યાપ્તકાનાં સંખ્યેયગુણત્વાત્,
તેભ્યોઽપિ 'સુહુમ પજ્જત્તયા વિસેસાહિયા' સૂક્ષ્માઃ સામાન્યાઃ પર્યાપ્તકાઃ વિશેષા-
ધિકાઃ સંખ્યેયગુણત્વાત્ કિચ્છિદધિકા ભવન્તિ, તેભ્યોઽપિ સૂક્ષ્મ પર્યાપ્તકેભ્યઃ
'સુહુમા વિસેસાહિયા' સૂક્ષ્માઃ સામાન્યેન પર્યાપ્તાપર્યાપ્તવિશેષણરહિતા વિશેષા-
ધિકા ભવન્તિ, અપર્યાપ્તકાનામપિ તત્ર સમાવેશાત્ ઇતિ 'દારં' ચતુર્થમ્ કાયદ્વારં
સમાપ્તમ્ ॥ સૂ૦ ૯ ॥

હોતા હૈ । उनकी अपेक्षा सूक्ष्म वनस्पतिकायिक अपर्याप्त असंख्यात-
गुणा हैं, क्योंकि वादर निगोद के जीवों से अपर्याप्त सूक्ष्म निगोद भी
असंख्यातगुणा हैं । उनकी अपेक्षा सामान्य सूक्ष्म अपर्याप्तक विशे-
षाधिक हैं क्योंकि उनमें अपर्याप्त सूक्ष्म पृथ्वीकायिक आदि का भी
समावेश है । उनकी अपेक्षा सूक्ष्म वनस्पतिकायिक पर्याप्त संख्यात-
गुणा हैं, अपर्याप्तक सूक्ष्म वनस्पतिकायिकों से पर्याप्त सूक्ष्म वनस्पति-
कायिक संख्यातगुणा समझना चाहिए, सामान्य रूप से सूक्ष्मों में
अपर्याप्तकों की अपेक्षा पर्याप्तक संख्यातगुणा हैं । उनकी अपेक्षा भी
सामान्य सूक्ष्म पर्याप्तक विशेषाधिक हैं, क्योंकि वे संख्यातगुणा हैं,
सूक्ष्म पर्याप्तकों की अपेक्षा सामान्य सूक्ष्म जीव, जिनमें पर्याप्तक और

છે. તેમની અપેક્ષાએ સૂક્ષ્મ વનસ્પતિકાયિક અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગણા છે,
કેમકે વાદર નિગોદના જીવોથી અપર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ નિગોદ પણ અસંખ્યાતગણા
છે, તેમની અપેક્ષાએ સામાન્ય સૂક્ષ્મ અપર્યાપ્તક વિશેષાધિક છે, કેમકે તેઓમાં
અપર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિક આદિનો પણ સમાવેશ છે. તેમની અપેક્ષાએ
સૂક્ષ્મ વનસ્પતિકાયિક પર્યાપ્ત સંખ્યાતગણા છે. અપર્યાપ્તક સૂક્ષ્મ વનસ્પતિ-
કાયિકોથી પર્યાપ્ત સૂક્ષ્મવનસ્પતિકાયિક સંખ્યાતગણા સમજવા જોઈએ. સામાન્ય
રૂપથી સૂક્ષ્મોમાં અપર્યાપ્તકોની અપેક્ષાએ પર્યાપ્તક સંખ્યાતગણા છે. તેમની
અપેક્ષાએ પણ સામાન્ય સૂક્ષ્મ પર્યાપ્તક વિશેષાધિક છે, કેમકે તેઓ સંખ્યાત-
ગણા છે. સૂક્ષ્મ પર્યાપ્તકોની અપેક્ષાએ સામાન્ય સૂક્ષ્મ જીવ જેમાં પર્યાપ્ત.

योगद्वारवक्तव्यता-

मूलम्—एएसि णं भंते ! जीवाणं सज्जोगीणं मणजोगीणं वड्जोगीणं, कायजोगीणं अजोगीणं य कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ? गोयमा ! सव्वत्थोवा जीवा मणजोगी, वयजोगी असंखेज्जगुणा, अजोगी अणंतगुणा, कायजोगी, अणंतगुणा, सजोगी विसेसाहिया ॥सू० १०॥

छाया—एतेषां खलु भदन्त ! जीवानां सयोगिनां मनोयोगिनाम्, वचोयोगिनाम्, काययोगिनाम् अयोगिनाश्च कतरे कतरेभ्योऽल्पा वा, बहुका वा तुल्या वा, विशेषाधिका वा ? गौतम ! सर्वस्तोकाः जीवा मनोयोगिनः, वचोयोगिनः अपर्याप्तक दोनों शामिल हैं, विशेषाधिक हैं ॥८॥

चतुर्थ कायद्वार समाप्त

योगद्वार वक्तव्यता

शब्दार्थ—(एएसि णं भंते !) हे भगवन् ! इन (जीवाणं) जीवों के (सज्जोगीणं) योग सहितों के (मणजोगीणं) मनोयोग वालों के (वड्जोगीणं) वचनयोगियों के (कायजोगीणं) काययोग वालों के (अजोगीणं य) और अयोगियों के मध्य में (कयरे कयरेहिंतो) कौन किससे (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा ?) अल्प, बहुत, तुल्य या विशेषाधिक हैं ? (गोयमा) हे गौतम ! (सव्वत्थोवा जीवा मणजोगी) सब से कम जीव मन योगवाले हैं (वयजोगी असंखेज्जगुणा) वचन योग वाले असंख्यातगुणा हैं (अजोगी अणंतगुणा)

અને અપર્યાપ્ત જનનેના સમાવેશ છે, તે વિશેષાધિક છે. ॥૮॥

ચોથું કાયદ્વાર સમાપ્ત

योगદ્વાર વક્તવ્યતા

શબ્દાર્થ—(एएसिणं भंते !) ભગવન્ આ (जीवाणं) જીવોના (सज्जोगीणं) યોગ સહિતોના (मणजोगीणं) મનોયોગવાળાના (वड्जोगीणं) વચન યોગિયોના (कायजोगीणं) કાય યોગ વાળાના (अजोगीणं य) અને અયોગિયોના મધ્યમાં (कयरे कयरेहिंतो) કેણુ કેનાથી (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा) અલ્પ, ઘણા, તુલ્ય અગર વિશેષાધિક છે ?

(गोयमा) હે ગૌતમ ! (सव्वत्थोवा जीवा मणजोगी) બધાથી ઓછા જીવ મન યોગ વાળા છે (वयजोगी असंखेज्जगुणा) વચન યોગવાળા અસંખ્યાત

અસંખ્યેયગુણાઃ, અયોગિનઃ અનન્તગુણા, કાયયોગિનોઽનન્તગુણાઃ, સયોગિનો વિશેષાધિકા ॥ સૂ. ૧૦ ॥

ટીકા-અથ યોગદ્વારમધિકૃત્ય જીવાનામલ્પ વહુત્વાદિકં પ્રરૂપયિતુમાદ્-
'एषसि णं भन्ते ! जीवाणं' गौतमः पृच्छति-हे भदन्त ! एतेषां खलु जीवानाम्
'सजोगीणं, मणजोगिणं, वजजोगीणं, कायजोगीणं, अजोगीण य' सयोगिनां,
मनोयोगीनां, वचोयोगीनां, काययोगिनाम्, अयोगिनाञ्च मध्ये 'कयरे कयरे-
हितो' कतरे कतरेभ्यः, 'अल्पा वा, बहुया वा, तुल्या वा, विसेसाहिया वा ?'
अल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा भवन्ति ? भगवान् उत्तरयति
-'गोयमा !' हे गौतम ! 'सर्व्वत्थोवा जीवा मणजोगी' सर्व्वस्तोकाः सर्व्वेभ्यो
ऽल्पाः, जीवाः मनोयोगिनो भवन्ति, पर्याप्तकानामेव संज्ञिनां मनोयोगितया
तेषां सर्व्वेभ्योऽल्पत्वात्, तदपेक्षया 'वयजोगी असंखेज्जगुणा' वचोयोगिनः असं-
अयोगी अनन्तगुणा हैं (कायजोगी अणंतगुणा) काययोगी अनन्त-
गुणा हैं (सजोगी विसेसाहिया) सयोगी विशेषाधिक हैं ॥९॥

ટીકાર્થ-અવ યોગદ્વાર કી અપેક્ષા સે જીવોં કે અલ્પવહુત્વ કી પ્રરૂપણા કી જાતી હૈ-

શ્રી ગૌતમ સ્વામી પ્રશ્ન કરતે હૈ-હે ભગવન્ ! इन सयोगी, मनो-
योगी, वचनयोगी, काययोगी और अयोगी जीवों में कौन किस से
अल्प, बहुत, तुल्य या विशेषाधिक हैं ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર દેતે હૈ-હે ગૌતમ ! मनोयोग वाले जीव सब
से कम हैं, क्योंकि संज्ञी पर्याप्त जीव ही मनोयोग वाले होते हैं
और वे सबसे अल्प हैं । मनोयोग वालों की अपेक्षा वचनयोग वाले
जीव असंख्यगुणा अधिक हैं, क्योंकि संज्ञी जीवों की अपेक्षा द्वीन्द्रिय

ગણા છે (અજોગી અણંતગુણા) અયોગી અનન્ત ગણા છે (સજોગી વિસેસાહિયા)
સયોગી વિશેષાધિક છે ॥ ૯ ॥

ટીકાર્થ- હવે યોગદ્વારની અપેક્ષાએ જીવોના અલ્પ બહુત્વની પ્રરૂપણા
કરાય છે

શ્રી ગૌતમ સ્વામી પ્રશ્ન કરે છે-ભગવન્ ! આ સયોગી, મનોયોગી,
વચનયોગી, કાયયોગી, અને અયોગી જીવોમાં કોણ કોનાથી અલ્પ, ઘણા, તુલ્ય
અગર વિશેષાધિક છે ?

શ્રી ભગવન્ ઉત્તર દે છે-હે ગૌતમ ! मनोयोगवाणा जिव अधाधी ओछा
छे, કેમકે સંજ્ઞી પર્યાપ્ત જીવજ મનોયોગવાળા થાય છે અને તેઓ અધાધી
થોડા છે. મનોયોગવાળાની અપેક્ષાએ વચનયોગવાળા જીવ અસંખ્યાતગણા અધિક
છે. કેમકે સંજ્ઞી જીવોની અપેક્ષાએ દ્વીન્દ્રિય આદિ જીવ અસંખ્યાતગણા

રુપેયગુણા ભવન્તિ, સંજ્ઞિભ્યો વચોયોગિનાં દ્વીન્દ્રિયાદીનામસંરુપેયગુણત્વાત્ તદપેક્ષયા 'અજોગી અણંતગુણા' અયોગિનોડનન્તગુણા ભવન્તિ, અયોગિનાં સિદ્ધા- નામનન્તત્વાત્, તેભ્યોડપિ 'કાયજોગી અણંતગુણા' કાયયોગિનોડનન્તગુણા ભવન્તિ, વનસ્પતીનામનન્તત્વાત્, તેભ્યોડપિ 'સજોગી વિસેસાહિયા' સયોગિનઃ સામાન્યાઃ વિશેષાધિકા ભવન્તિ, તત્ર દ્વીન્દ્રિયાદીનામપિ વાગ્યોગાદીનાં સમાવે- શાત્ ઇતિ 'દારં' પશ્ચમમ્ યોગદ્વારં સમાપ્તમ્ ॥ ૧૦ ॥

વેદદ્વારવક્તવ્યતા

મૂલમ્-एएसि णं भंते ! जीवानां सवेयगाणं, इत्थीवेय- गाणं, पुरिसवेयगाणं, नपुंसगवेयगाणं, अवेयगाण य कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा? गोयमा ! सव्वत्थोवा जीवा पुरिसवेयगा, इत्थीवेयगा, संखे- ज्जगुणा, अवेयगा अणंतगुणा, नपुंसगवेयगा अणंतगुणा, सवे- यगा विसेसाहिया ॥दारं॥सू० ११॥

આદિ જીવ અસંખ્યાતગુણા હૈં । વચનયોગ વાલોં કી અપેક્ષા અયોગી અર્થાત્ સિદ્ધ જીવ અનન્તગુણા હૈં । અયોગિયોં કી અપેક્ષા કાયયોગી જીવ અનન્તગુણા અધિક હૈં, ક્યોંકિ વનસ્પતિકાય કે જીવ અનન્ત- ગુણા હૈં ઓર વે સવ્વ કાયયોગી હૈં । કાયયોગિયોં કી અપેક્ષા સામાન્ય સયોગી જીવ વિશેષાધિક હૈં, ક્યોં કિ ઇન મેં વચનયોગી આદિ મી સમ્મિલિત હૈં ॥૧૦॥

पांचवां योगद्वार समाप्त

वेदद्वार वक्तव्यता

शब्दार्थ-(एएसि णं भंते !) हे भगवन् ! इन (जीवाणं) जीवों

છે. વચનયોગવાળાઓની અપેક્ષાએ અયોગી અર્થાત્ સિદ્ધ જીવ અનન્તગણા છે. અયોગિયોની અપેક્ષાએ કાયયોગી જીવ અનન્તગણા અધિક છે, કેમકે વનસ્પતિકાયના જીવ અનન્તગણા છે અને તે બધા કાયયોગી છે. કાયયોગી ઓની અપેક્ષાએ સામાન્ય સયોગી જીવ વિશેષાધિક છે, કેમકે તેમનામાં વચન- યોગી આદિ પણ સંમિલિત છે ॥ ૧૦ ॥

॥ पांचमुं योगद्वार समाप्त ॥

वेद द्वारनी वक्तव्यता

शब्दार्थ-(एएसिणं भंते !) भगवन् ! आ (जीवाणं) जिवे (सवेयगाणं) वेद-

છાયા-એતેપાં સલ્લુ મદન્ત ! જીવાનાં સનેદકાનામ્, સ્ત્રીવેદકાનામ્, પુરુષ-
વેદકાનામ્, નપુંસગવેદકાનામ્, અવેદકાનામ્ કતરે વતરેચ્ચોડ્ત્વા વા, વહુકા
વા, તુલ્યા વા, વિશેષાધિકા વા ? ગૌતમ ! સર્વસ્તોકાઃ જીવાઃ પુરુષવેદકાઃ
સ્ત્રીવેદકાઃ સંખ્યેયગુણા અવેદકાઃ અનન્તગુણાઃ, નપુંસકવેદકાઃ અનન્તગુણાઃ,
સવેદકા વિશેષાધિકાઃ, ટારમ્ ૫ ॥ સૂ. ૧૧ ॥

ટીકા-અથ વેદદ્વારમધિકૃત્યાન્વવહુત્વાદિકં પ્રરૂપયિતુમાદ-‘અપ્પસિ ણં મંતે
જીવાણં’ હે મદન્ત ! એતેપાં સલ્લુ જીવાનામ્ ‘સવેયગાણં’ સવેદકાનામ્ સમુચ્ચય-
વેદકાનામ્ ‘હત્થીવેયગાણં’ સ્ત્રીવેદકાનામ્, ‘પુરિસવેયગાણં’ પુરુષવેદકાનામ્
‘નપુંસગવેયગાણં’ નપુંસકવેદકાનામ્, ‘અવેયગાણ ચ’ અવેદકાનામ્ સિદ્ધાનામ્
(સવેયગાણં) વેદ સહિતોં (હત્થી વેયગાણં) સ્ત્રીવેદકોં (પુરિસવેયગાણં)
પુરુષ વેદકોં (નપુંસગવેયગાણં) નપુંસક વેદકોં (અવેયગાણ ચ) ઔર
અવેદકોં મેં (કચરે કચરેહિતો) કૌન કિસસે (અપ્પા વા વહુયા તુલ્લા
વા વિસેસાહિયા વા ?) અલ્પ, વહુત, તુલ્ય યા વિશેષાધિક હેં ?
(ગોયમા) હે ગૌતમ ! (સન્વત્થોવા જીવા પુરિસવેયગા) સન્વસે કમ જીવ
પુરુષવેદી હેં (હત્થીવેયગા સંખેજ્જગુણા) સ્ત્રીવેદી સંખ્યાતગુણા અધિક
હેં (અવેયગા અર્ણતગુણા) અવેદી અનન્તગુણા હેં (નપુંસગવેયગા અર્ણત-
ગુણા) નપુંસકવેદી અનન્તગુણા હેં (સવેયગા વિસેસાહિયા) સવેદ
જીવ વિશેષાધિક હેં ।

અથ વેદદ્વારની અપેક્ષા અલ્પવહુત્વ પ્રદર્શિત ક્રિયા જાતા હે-

ટીકાર્થ શ્રી ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરતે હે-હે ભગવન્ ! હન સવેદ
અર્થાત્ વેદ સે યુક્ત જીવોં મેં, સ્ત્રીવેદ ચાલોં મેં, પુરુષવેદ ચાલોં મેં,

સહિત (હત્થીવેયગાણ) સ્ત્રી વેદકો (પુરિસ વેયગાણ) પુરુષવેદકો (નપુંસગવેયગાણં)
નપુંસક વેદકો (અવેયગાણ ચ) અને અવેદકોમા (કચરે કચરેહિતો) કોણ કોનાથી
(અપ્પાવા વહુયા વા તુલ્લા વા વિસેસાહિયા વા ?) અલ્પ, ઘણા, તુલ્ય અગર
વિશેષાધિક છે ?

(ગોયમા) હે ગૌતમ ! (સન્વત્થોવા જીવા પુરિસવેયગા) બધાથી ઓછા પુરુષ
વેદી છે (હત્થીવેયગા સંખેજ્જગુણા) સ્ત્રી વેદી સંખ્યાતગણા અધિક છે (અવેયગા
અર્ણતગુણા) અવેદી અનન્તગણા છે (નપુંસગવેયગા અર્ણતગુણા) નપુંસકવેદી અનન્ત
ગણા છે (સવેયગા વિસેસાહિયા) સવેદક ઓવ વિશેષાધિક છે.

હવે વેદદ્વારની અપેક્ષાએ અલ્પ બહુત્વ પ્રદર્શિત કરાય છે

ટીકાર્થ-શ્રી ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે-ભગવન્ ! આ સવેદ અર્થાત્ વેદથી
યુક્ત ઓવામા, સ્ત્રી વેદવાળામા, પુરુષવેદવાળામા, નપુંસક વેદવાળામાં તથા અવેદ-

મધ્યે 'કયરે કયરેહિતો' કતરે કતરેભ્યઃ 'અપ્પા વા વહુયા વા, તુલ્યા વા, વિસેસાહિયા વા ?' અલ્પા વા, વહુકા વા, તુલ્યા વા, વિશેષાધિકા વા ભવન્તિ ? ભગવાન્ ઉત્તરયતિ-ગોયમા !' હે ગૌતમ ! 'સન્વત્થોવા જોવા પુરિસવેયમા' સર્વ-સ્તોકાઃ-સર્વેભ્યોઽલ્પાઃ, જીવાઃ પુરુષવેદકા ભવન્તિ, તિર્યગ્યોનિરુમનુષ્યાણાં દેવાનાશ્ચ સંજ્ઞિનામેવ પુરુષવેદત્વાત્, તેભ્યઃ 'ઇત્થીવેયમા સંખેજ્જગુણા' સ્ત્રીવેદકાઃ, સંખયેયગુણા ભવન્તિ, તથા ચોક્તં જીવાભિગમે-"તિરિક્કસ જોણિય પુરિસેહિતો તિરિક્કસજોણિય ઇત્થીઓ તિગુણીઓ તિરુવાહિયાઓ ય, તદ્દા મણુસ્સ પુરિસેહિતો મણુસ્સ ઇત્થીઓ સત્તાવીસગુણાઓ સત્તાવીસરુવુત્તરાઓ ય, એવમેવ, દેવપુરિસે-હિતો દેવિત્થીઓ વત્તીસગુણાઓ વત્તીસરુવુત્તરાઓ" તિર્યગ્યોનિક પુરુષેભ્યસ્તિ-ર્યગ્યોનિક સ્ત્રિયઃ ત્રિગુણાઃ, ત્રિરૂપાધિકાશ્ચ તથા મનુષ્ય પુરુષેભ્યો મનુષ્ય સ્ત્રિયઃ સપ્તવિંશતિગુણાઃ સપ્તવિંશતિ રૂપોત્તરાશ્ચ, તથા દેવપુરુષેભ્યો દેવસ્ત્રિયો દ્વાત્તિંશત-

નપુંસકવેદ ચાલોં મે તથા અવેદકોં અર્થાત્ વેદ રહિત સિદ્ધ આદિ જીવોં મે કૌન કિસસે અલ્પ, વહુત, તુલ્ય યા વિશેષાધિક હૈં ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર દેતે હૈં-હે ગૌતમ ! સઘસે કમ જીવ પુરુષવેદ વાલે હૈં, ક્યોંકિ સંજ્ઞી તિર્યચોં મનુષ્યોં ઓર દેવોં મેં હી પુરુષવેદ પાયા જાતા હૈં । પુરુષવેદિયોં કી અપેક્ષા સ્ત્રીવેદી જીવ સંખ્યાતગુણા અધિક હૈં । જીવાભિગમ સૂત્ર મેં કહા હૈં-તિર્યચ પુરુષોં સે તિર્યચ સ્ત્રિયાં તિગુની હૈં, ઓર ત્રિરૂપાધિક અર્થાત્ તિગુની ઓર ત્રીન હોતી હૈં, મનુષ્ય પુરુષોં કી અપેક્ષા મનુષ્ય સ્ત્રિયાં સત્તાઈસ ગુણી હૈં ઓર સત્તાઈસ-રૂપોત્તર અર્થાત્ સત્તાઈસ હોતી હૈં તથા દેવ પુરુષોં કી અપેક્ષા દેવ સ્ત્રિયાં દ્વાત્તિંશતિ ગુણા (વત્તીસગુણી) ઓર દ્વાત્તિંશતિ રૂપોત્તર અર્થાત્ વત્તીસ ગુની ઓર વત્તીસ હોતી હૈં । સ્ત્રીવેદિયોં કી અપેક્ષા અવેદક

કેમાં, અર્થાત્ વેદરહિત સિદ્ધ આદિ જીવોમાં કેણકેનાથી અલ્પ, ઘણા તુલ્ય અગર વિશેષાધિક છે ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે-હે ગૌતમ બધાથી ઓછા જીવ પુરુષ વેદ વાળા છે, કેમકે સંજ્ઞી તિર્યચો અને મનુષ્યો અને દેવોમાંજ પુરુષવેદવાળા મળી આવે છે. પુરુષવેદિયોની અપેક્ષાએ સ્ત્રીવેદી જીવ સંખ્યાતગણા અધિક છે. જીવાભિગમ સૂત્રમાં કહ્યું છે-તિર્યચ પુરુષોથી તિર્યચ સ્ત્રિયો ત્રણ ગણી હોય છે, અને ત્રિરૂપાધિક અર્થાત્ ત્રણ ગણી અને ત્રણ હોય છે. મનુષ્ય પુરુષોની અપેક્ષાએ મનુષ્ય સ્ત્રિયો સત્તાવીસ ગણી અને સત્તાવીસ રૂપોત્તર અર્થાત્ સત્તાવીસ થાય છે તથા દેવ પુરુષોની અપેક્ષાએ દેવ સ્ત્રિયો બત્તીસ ગણી અને બત્તીસ રૂપોત્તર અર્થાત્ બત્તીસ ગણી અને બત્તીસ થાય છે, સ્ત્રી વેદિયોની

ગુણાઃ દ્વાત્રિંશત્સ્વરૂપોત્તરાઃ ઇતિ, 'તેભ્યોપિ-અવેયગા અણંતગુણા' અવેદકાઃ સિદ્ધાઃ અનન્તગુણા ભવન્તિ અવેદકાનામ્-સ્ત્રીપુરુષાદિવેદરહિતાનાં સિદ્ધાનામનન્તતાત્, તેભ્યોઽપિ 'નપુંસગવેયગા અણંતગુણા' નપુંસકવેદકાઃ અનન્તગુણા ભવન્તિ, સિદ્ધે-ભ્યોઽપિ અવેદકેભ્યો વનસ્પતિકાયાિકાનામનન્તગુણત્વાત્, 'સવેયગા' વિસેસાહિયા' સવેદકાઃ સામાન્યતો વેદસહિતાઃ વિશેષાધિકા ભવન્તિ, સ્ત્રીવેદ પુરુષવેદકાનામપિ તેષુ સમાવેશાત્ 'દાર' પઠ્ઠમ્ દ્વારમ્-વેદદ્વારં સમાપ્તમ્ ॥ સૂ. ૧૧ ॥

કપાયદ્વારવક્તવ્યતા—

મૂલમ્-અસિ પં ભંતે ! સકસાઈણં, કોહકસાઈણં, માણ-કસાઈણં, માયાકસાઈણં, લોહકસાઈણં, અકસાઈણં ચ કયરે કયરેહિંતો અપ્પા વા, વહુયા વા, તુહ્યા વા, વિસેસાહિયા વા ? ગોયમા ! સઞ્વત્થોવા જીવા અકસાઈ, માણકસાઈ અણંતગુણાઃ, કોહકસાઈ વિસેસાહિયા, માયાકસાઈ વિસેસાહિયા, લોહ-કસાઈ વિસેસાહિયા, સકસાઈ વિસેસાહિયા, દારં ॥સૂ. ૧૨॥

અર્થાત્ સિદ્ધ આદિ જીવ અનન્તગુણા હૈં ક્યોંકિ જો સ્ત્રીવેદ, પુરુષવેદ ઓર નપુંસકવેદ સે રહિત હો એસે સમી જીવ, જો નૌવેં ગુણસ્થાન કે કુછ ડપરિ ભાગસે આગે કે તથા આગે કે ગુણસ્થાનોં કે જીવ સે ડપર કે હૈં તથા સિદ્ધ હૈં, વે સમી અવેદી કહલાતે હૈં ઓર સિદ્ધ જીવ અનન્ત હૈં । અવેદકોં કી અપેક્ષા નપુંસકવેદી અનન્તગુણા હૈં, ક્યોંકિ સમી વનસ્પતિકાયાિક જીવ નપુંસકવેદી હૈં ઓર વે સિદ્ધોં સે મી અનન્તગુણિત હૈં । નપુંસકવેદિયોં કી અપેક્ષા સામાન્ય સવેદી જીવ વિશે-ષાધિક હૈં, ક્યોંકિ ડનમેં સ્ત્રીવેદી ઓર પુરુષવેદી મી સમ્મિલિત હૈં ॥૧૧॥

છઠ્ઠા વેદદ્વાર સમાપ્ત

અપેક્ષાએ અવેદક અર્થાત્ સિદ્ધ આદિ જીવ અનંત ગુણ છે, જેમકે જે સ્ત્રીવેદ, પુરુષવેદ અને નપુંસક વેદથી રહિત હોય એવા બધા જીવ, જે નવમા ગુણસ્થાનના કાંઈક ઊપરના ભાગથી આગળના તથા ગુણસ્થાનના જીવથી ઊપરના છે તથા સિદ્ધ છે, તેઓ બધા અવેદી કહેવાય છે. અને સિદ્ધ જીવ અનન્ત છે. અવેદકોની અપેક્ષાએ નપુંસક વેદી અનન્ત ગણા છે, કેમકે બધા વનસ્પતિકાયાિક જીવ નપુંસક વેદી છે અને તેઓ સિદ્ધોથી પણ અનન્ત ગણિત છે. નપુંસક વેદિયોની અપેક્ષાએ સામાન્ય સવેદી જીવ વિશેષાધિક છે કેમકે તેઓમા સ્ત્રીવેદી અને પુરુષવેદી પણ સંમિલિત છે ॥ ૧૧ ॥

છઠ્ઠું વેદદ્વાર સમાપ્ત

હાયા-એવાં સહુ મદન્ત ! સક્રપાયિણામ્, ક્રોધક્રપાયિણામ્ માનક્રપાયિણામ્, માયાક્રપાયિણામ્, લોભક્રપાયિણામ્, અક્રપાયિણાશ્ચ કતરે કતરેભ્યઃ અલ્પા વા, વહુકા વા, તુલ્યા વા, વિશેષાધિકા વા ? ગૌતમ ! સર્વસ્તોકાઃ જીવાઃ અક્રપાયિણઃ, માનક્રપાયિણોઽનન્તગુણાઃ, ક્રોધક્રપાયિણો વિશેષાધિકાઃ, માયા ક્રપાયિણો વિશેષાધિકાઃ, લોભક્રપાયિણો વિશેષાધિકાઃ, સક્રપાયિણો વિશેષાધિકાઃ । ॥ ૧૨ ॥

ટીકા—અથ કષાય દ્વારમધિકૃત્ય જીવાલ્પવદ્વત્ત્વાદિકં પ્રરૂપયિતુમાહ—

કષાયદ્વાર વક્તવ્યતા

શબ્દાર્થ—(एएसि णं भंते !) हे भगवन् ! इन (सकसाईणं) कषाय वालों (कोहकसाईणं) क्रोध कषाय वालों (माणकसाईणं) मानकषाय वालों (माया कसाईणं) माया कषाय वालों (लोह कसाईणं) लोभ कषाय वालों (अकसाईणं य) और अकषायों में (कयरे कयरेहिंतो) कौन किससे (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा ?) अल्प बहुत, तुल्य या विशेषाधिक हैं । (गोयमा) हे गौतम ! (सव्वत्थोवा जीवा अकसाई) सबसे कम जीव अकषायी हैं (माणकसाई अणंतगुणा) मानकषाय वाले अनन्तगुणा हैं (कोहकसाई विसेसाहिया) क्रोध कषाय वाले विशेषाधिक हैं (मायाकसाई विसेसाहिया) माया कषाय वाले विशेषाधिक हैं (लोहकसाई विसेसाहिया) लोभ कषाय वाले विशेषाधिक हैं (सकसाई विसेसाहिया) सकषाय जीव विशेषाधिक हैं ।

अब कषायों की अपेक्षा से जीवों का अल्पवद्वत्व कहते हैं—

કષાય દ્વાર વક્તવ્યતા

શબ્દાર્થ—(एएसिणं भंते !) भगवन् ! आ (सकसाईणं) कषायो वाणा (कोह कसाईणं) क्रोध कषाय वाणा (माणकसाईणं) मान कषाय वाणा (मायाकसाईणं) माया कषाय वाणा (लोहकसाईणं) दोल कषाय वाणा (अकसाईणं य) अने अकषायोमां (कयरे कयरेहिंतो) कोणु कोनाथी (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा) अल्प, धणा, तुल्य अगर विशेषाधिक छे ?

(गोयमा) हे गौतम ! (सव्वत्थोवा जीवा अकसाई) अधाथी ओछा एव अकषायी छे (माणकसाई अणंतगुणा) मान कषायवाणा अनन्तगुणा छे (कोह कसाई विसेसाहिया) क्रोध कषायवाणा विशेषाधिक छे (माया कसाई विसेसाहिया) माया कषाय वाणा विशेषाधिक छे (लोहकसाई विसेसाहिया) दोल कषाय वाणा विशेषाधिक छे (सकसाई विसेसाहिया) सकषायी एव विशेषाधिक छे.

હેવે કષાયોની અપેક્ષાએ જીવોનું અલ્પત્વ બહુત્વ કહે છે

‘एएसिणं भंते ! सकसार्इणं’ गौतमः पृच्छति-हे भद्रन्त ! एतेषां गच्छ सकपा-
यिणां-रूपायोदयताम् कपायः कपायोदयः कपायेण कपायोदयेन सहिताः
सकपायाः कपायोदयवन्त इत्यर्थः, विपाकावस्थां गताः स्वीदयमुपदर्शयन्तः
कपायकर्मपरमाणवस्ते विद्यन्ते येषां ते सकपायिणः कपायोदयसहिता इत्या-
शयः, ‘क्रोहकसार्इणं’ क्रोधकपायिणाम्-क्रोधकपायपरिणामवताम्, ‘माणकसा-
रइणं’ मानकपायिणाम्-मानकपायपरिणामवताम् ‘मायाकसार्इणं’ मायाकपायि-
णाम्-मायाकपायपरिणामवतां ‘लोहकसार्इणं’ लोभकपायिणाम्-लोभकपायपरि-
माणवताम् ‘अकसार्इणं य’ अकपायिणाञ्च कपायपरिणामरहितानाम् मध्ये ‘कयरे
कयरेहितो’ कतरे कतरेभ्यः ‘अल्पा वा, बहुया वा, तुल्य वा, विशेषा-
धिया वा ?’ अल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा भवन्ति ? भग-
वान् उत्तरयति-‘गोयमा !’ हे गौतम ! ‘मव्वन्थोवा जीवा अकसार्इ’ सर्वन्तोकाः
-सर्वेभ्योऽल्पाः, जीवाः अकपायिणः-कपायपरिमाणरहिता भवन्ति, कतिपया-
नामर्हत्प्रभृतीनां मनुष्याणां मिद्धनाञ्च अकपायित्वान् तेभ्यः ‘माणकसार्इ’ वर्णत-

टीકાર્થ-શ્રી ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરતે હે-હે ભગવન્ ! इन सक-
पायी अर्थात् जिनमें कपाय का उदय विद्यमान है ऐसे जीवों में तथा
क्रोधकपायी अर्थात् क्रोधकपाय के परिणाम वाले, मानकपायी अर्थात्
मानकपाय के परिणाम वाले, मायाकपायी अर्थात् मायाकपाय के
परिणाम वाले, लोभकपायी अर्थात् लोभकपाय के परिणाम वाले
तथा अकपायी अर्थात् कपाय रूप परिणाम से रहित जीवों में कौन
किसकी अपेक्षा अल्प, बहुत, तुल्य या विशेषाधिक हैं ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર દેતે હે-હે ગૌતમ ! અકપાયી અર્થાત્ કપાય
પરિણામ સે રહિત જીવ સર્વસે કમ હે ક્યોંકિ કતિપયક્ષીણ કપાય
આદિ ગુણસ્થાનોં વાલે તથા સિદ્ધ જીવ કપાય સે રહિત હોતે હે ।

टीकार्थ-श्री गौतमस्वामी प्रश्न कहे छे-लगवन् । आ सकपायी अर्थात्
लेओमां कपायना उदय विद्यमान छे ओवा एवोमां तथा क्रोध कपायी अर्थात्
क्रोधकपायना परिणामवाणा, मानकपायी अर्थात् मानकपायना परिणामवाणा, माया
कपायी अर्थात् मायाकपायना परिणामवाणा, लोभकपायी अर्थात् लोभकपायना
परिणामवाणा तथा अकपायी अर्थात् कपाय रूप परिणामधी रहित एवेमांधी
डोणु डोनी अपेक्षाओ अल्प, धणु, तुल्य अथवा विशेषाधिक छे ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે-હે ગૌતમ ! અકપાયી અર્થાત્ કપાય પરિ-
ણામધી રહિત બધાધી ઓછા છે, કેમકે કેટલાક ક્ષીણકપાય આદિ ગુણસ્થાનો
વાળા તથા સિદ્ધ જીવજ કપાયથી રહિત હોય છે. અકપાયી એવાની અપેક્ષાએ

ગુણા' માનકષાયિણઃ માનકષાયપરિણામવન્તઃ અનન્તગુણા ભવન્તિ, પદ્મસ્વપિ જીવનિકાયેષુ માનકષાયપરિમાણસ્ય સમુપલભ્યમાનતાત્, તેભ્યઃ 'કોહકસાઈ વિસેસાહિયા' ક્રોધકષાયપરિણામવન્તઃ, વિશેષાધિકાઃ, કિંચિદધિકા ભવન્તિ, માનકષાયપરિણામકાલાપેક્ષયા ક્રોધકષાયપરિણામકાલસ્ય વિશેષાધિકત્વાત્, તેભ્યોઽપિ—'માયાકસાઈ વિસેસાહિયા' માયાકષાયિણઃ—માયાકષાય પરિમાણવન્તઃ વિશેષાધિકા ભવન્તિ, ક્રોધકષાય પરિણામકાલાપેક્ષયા માયાકષાયપરિણામકાલસ્ય વિશેષાધિકત્વાત્, તેભ્યોઽપિ 'લોહકસાઈ વિસેસાહિયા' લોભકષાયિણઃ—લોભકષાય-પરિણામવન્તઃ, વિશેષાધિકા ભવન્તિ, માયાકષાયપરિણામકાલાપેક્ષયા લોભકષાય-પરિણામકાલસ્ય કિંચિદધિકત્વાત્, લોભકષાયિણ્યોઽપિ 'સકસાઈ વિસેસાહિયા' સકષાયિણઃ સકષાયોદયાઃ વિશેષાધિકાઃ—કિંચિદધિકા ભવન્તિ, માનાદિ કષાય-પરિણામવતામપિ તેષુ સમાવેશાત્ 'દાર' સમાપ્તમ્ કષાયદ્વારં સમાપ્તમ્ ॥સૂ. ૧૨॥

અકષાયી જીવોં કી અપેક્ષા માનકષાયી અનન્તગુણા હૈં, ક્યોંકિ છહોં જીવનિકાયોં મેં માનકષાય પાયા જાતા હૈ। ઉનકી અપેક્ષા ક્રોધ કષાયી જીવ વિશેષાધિક હૈં, ક્યોંકિ માનકષાય રૂપ પરિણામ કી અપેક્ષા ક્રોધકષાય કે પરિણામ કા કાલ કુછ અધિક હૈ। ક્રોધક-ષાયી જીવોં કી અપેક્ષા માયાકષાયી જીવ વિશેષાધિક હૈં, ક્યોંકિ ક્રોધકષાય રૂપ પરિણામ કે કાલ કી અપેક્ષા માયાકષાય રૂપ પરિ-ણામ કા કાલ વિશેષાધિક હૈ। માયાકષાયી જીવોં કી અપેક્ષા લોભ કષાયી વિશેષાધિક હૈં, ક્યોંકિ માયાકષાય પરિણામ કે કાલ કી અપેક્ષા લોભકષાય પરિણામ કા કાલ કુછ અધિક હૈ। લોભકષાયી જીવોં કી અપેક્ષા સકષાય અર્થાત્ સામાન્ય કષાયોદય વાલે જીવ વિશેષાધિક હૈં, ક્યોંકિ માનકષાયી આદિ સમી કા ઇનમેં સમાવેશ હૈ। સાતમાં કષાયદ્વાર સમાપ્ત ॥૧૨॥

માનકષાયી અનન્તગુણા છે, કેમકે છએ જીવનિકાયોમા માનકષાય મળી આવે છે. તેમની અપેક્ષાએ ક્રોધ કષાયી જીવ વિશેષાધિક છે, કેમકે માનકષાય રૂપ પરિણામની અપેક્ષાએ ક્રોધકષાયના પરિણામનોકાળ કાંઈક અધિક છે. ક્રોધ કષાયી જીવોની અપેક્ષાએ માયાકષાયી જીવ વિશેષાધિક છે, કેમકે ક્રોધકષાય રૂપ પરિણામના કાળની અપેક્ષાએ માયાકષાય રૂપ પરિણામનો કાળ વિશેષા-ધિક છે. માયાકષાયી જીવોની અપેક્ષાએ લોભ કષાયી વિશેષાધિક છે, કેમકે માયા કષાય પરિણામની અપેક્ષાએ લોભ કષાય પરિણામનો કાળ કાંઈક અધિક છે, લોભકષાયી જીવોની અપેક્ષાએ સકષાય અર્થાત્ સામાન્ય કષાયોદય વાળા જીવ વિશેષાધિક છે, કેમકે માયાકષાયી આદિ બધાનો એમનામાં સમાવેશ છે ॥૧૨॥

लेश्याद्वारवक्तव्यता—

मूलम्—एएसि णं भंते ! जीवाणं सलेस्साणं किण्हलेस्साणं, नीललेस्साणं, काउलेस्साणं, तेउलेस्साणं, पम्हलेस्साणं, सुक्कलेस्साणं, अलेस्साण य कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ? गोयमा ! सव्वत्थोवा जीवा सुक्कलेस्सा, पम्हलेस्सा संखेज्जगुणा, तेउलेस्सा संखेज्जगुणा, अलेस्सा अणंतगुणा, काउलेस्सा अणंतगुणा, नीललेस्सा विसेसाहिया, कण्हलेस्सा विसेसाहिया, सलेस्सा विसेसाहिया, दारं ॥सू० १३॥

छाया—एतेषां खलु भदन्त ! जीवानां सलेश्यानां, कृष्णलेश्यानां, नीललेश्यानां, कापोतलेश्यानाम्, तेजोलेश्यानां, पद्मलेश्यानाम्, शुक्ललेश्यानाम् अलेश्यानाश्च कतरे कतरेभ्योऽल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा ? गौतम ! सर्वस्तोकाः जीवाः शुक्ललेश्याः, पद्मलेश्याः संख्येयगुणाः, तेजोलेश्याः संख्ये-

लेश्याद्वार वक्तव्यता

शब्दार्थ—(एएसि णं भंते !) हे भगवन् ! इन (जीवाणं) जीवों (सलेस्साणं) लेश्या सहितों (किण्हलेस्साणं) कृष्ण लेश्या वालों (नीललेस्साणं) नीललेश्या वालों (काउलेस्साणं) कापोत लेश्या वालों (तेउलेस्साणं) तेजोलेश्या वालों (पम्हलेस्साणं) पद्म लेश्या वालों (सुक्कलेस्साणं) शुक्ल लेश्या वालों (अलेस्साण य) और लेश्या रहितों में (कयरे कयरेहिंतो) कौन किससे (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा ?) अल्प, बहुत, तुल्य या विशेषाधिक हैं ? (गोयमा) हे गौतम ! (सव्वत्थोवा जीवा सुक्कलेस्सा) सब से कम जीव शुक्ल-

लेश्याद्वार वक्तव्यता

शब्दार्थ—(एएसिणं भंते !) भगवन् ! आ (जीवाणं) जीवो (सलेस्साणं) लेश्या सहितो (किण्हलेस्साणं) कृष्ण लेश्यावाणा (नीललेस्साणं) नील लेश्यावाणा (काउ लेस्साणं) कापोत लेश्यावाणा (तेउलेस्साणं) तेजो लेश्यावाणा (पम्हलेस्साणं) पद्मलेश्यावाणा (सुक्कलेस्साणं) शुक्ल लेश्यावाणा (अलेस्साणं य) अने लेश्या रहितोभा (कयरे कयरेहिंतो) केण केनाथी (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा) अल्प, धन्य, तुल्य अगर विशेषाधिक छे ?

(गोयमा) हे गौतम (सव्वत्थोवा जीवा सुक्कलेस्सा) अधाथी ओछा एव

યગુણાઃ, અલેશ્યાઃ અનન્તગુણાઃ કાપોતલેશ્યાઃ અનન્તગુણાઃ, નીલલેશ્યાઃ વિશે-
ષાધિકાઃ, કૃષ્ણલેશ્યાઃ વિશેષાધિકાઃ સલેશ્યાઃ વિશેષાધિકાઃ, દ્વારમ્ ॥ ૧૩ ॥

ટીકા--અથ લેશ્યાદ્વારમધિકૃત્ય લેશ્યાવતામલ્પવહુત્વાદિકં પ્રરૂપયિતુમાહ
-‘एएसिणं भंते ! जीवाणं सलेस्साणं’ हे भदन्त ! एतेषां खलु जीवानां सले-
श्यानां समुच्चयलेश्यावताम्, ‘किण्हलेस्साणं’ कृष्णलेश्यानां ‘नीललेस्साणं’
नीललेश्यानाम् ‘काउलेस्साणं’ कापोतलेश्यानाम्, ‘तेउलेस्साणं’ तेजोलेश्यानाम्
‘पम्हलेस्साणं’ पद्मलेश्यानाम्, ‘सुकलेस्साणं’ ‘शुक्ललेश्यानाम्, ‘अलेस्साण य’
अलेश्यानाश्च-लेश्या रहितानाम् मध्ये ‘कयरे कयरेहिंतो’ कतरे कतरेभ्यः
‘अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा?’ अल्पा वा, बहुका वा,

લેશ્યા વાલે હૈં (પમ્હલેસ્સા સંખેજ્જગુણા) પદ્મલેશ્યા વાલે સંખ્યાતગુણા
હૈં (તેઉલેસ્સા સંખેજ્જગુણા) તેજોલેશ્યા વાલે સંખ્યાતગુણા હૈં (અલેસ્સા
અણંતગુણા) લેશ્યા રહિત અનન્તગુણા હૈં (કાઉલેસ્સા અણંતગુણા)
કાપોત લેશ્યાવાલે અનન્તગુણા હૈં (નીલલેસ્સા વિસેસાહિયા) નીલલેશ્યા
વાલે વિશેષાધિક હૈં (કણ્હલેસ્સા વિસેસાહિયા) કૃષ્ણલેશ્યા વાલે વિશે-
ષાધિક હૈં (સલેસ્સા વિસેસાહિયા) સલેશ્ય વિશેષાધિક હૈં ।

ટીકાર્થ-અવ લેશ્યઓં કી અપેક્ષા જીવોં કા અલ્પવહુત્વ કહતે હૈં-
શ્રી ગૌતમ સ્વામી ને પ્રશ્ન ક્રિયા-હે ભગવન્ ! इन सलेश्य अर्थात्
लेश्या वाले समुच्चय जीवों में, कृष्णलेश्या वाले, नील लेश्या वाले,
कापोत लेश्या वाले, तेजोलेश्या वाले, पद्म लेश्या वाले, शुक्ललेश्या
वाले और अलेश्य अर्थात् लेश्या रहित जीवों में कौन किससे अल्प,
बहुत, तुल्य या विशेषाधिक हैं ?

શુકલ લેશ્યાવાળા છે (પમ્હલેસ્સા સંખેજ્જગુણા) પદ્મ લેશ્યાવાળા સંખ્યાતગણા
છે (તેઉલેસ્સા સંખેજ્જગુણા) તેજો લેશ્યાવાળા સંખ્યાતગણા છે (અલેસ્સા અણંત-
ગુણા) લેશ્યા રહિત અનન્તગણા છે (કાઉલેસ્સા અણંતગુણા) કાપોત લેશ્યાવાળા
અનન્તગણા છે (નીલલેસ્સા વિસેસાહિયા) નીલ લેશ્યાવાળા વિશેષાધિક છે
(કણ્હલેસ્સા વિસેસાહિયા) કૃષ્ણલેશ્યાવાળા વિશેષાધિક છે (સલેસ્સા વિસેસાહિયા)
સલેશ્યા વિશેષાધિક છે.

હવે લેશ્યાઓની અપેક્ષાએ જીવોનું અલ્પ બહુત્વ કહે છે

ટીકાર્થ-શ્રી ગૌતમસ્વામીએ પ્રશ્ન કર્યો-ભગવન્ ! આ સલેશ્ય અર્થાત્
લેશ્યાવાળા સમુચ્ચય જીવોમાં, કૃષ્ણલેશ્યાવાળા, નીલલેશ્યાવાળા, કાપોતલેશ્યા
વાળા તેજોલેશ્યાવાળા, પદ્મલેશ્યાવાળા, શુકલલેશ્યાવાળા અને અલેશ્ય અર્થાત્
લેશ્યારહિત જીવોમાં કોણ કોનાથી અલ્પ, ઘણા, તુલ્ય અગર વિશેષાધિક છે ?

તુલ્યા વા, વિશેષાધિકા વા ભવન્તિ, ભગવાન્ ઉત્તરયતિ—‘ગૌતમ !’ હે ગૌતમ ! ‘સંવત્થોવા જીવા શુક્લેસ્સા’ સર્વસ્તોકાઃ—સર્વેભ્યોડલ્પાઃ, જીવાઃ શુક્લલેશ્યા ભવન્તિ, શુક્લા લેશ્યા યેષાં તે શુક્લલેશ્યાઃ इत्यर्थः, લાન્તકાદિપુ અનુત્તરાન્તેષુ વૈમાનિકદેવેષુ કતિપયેષુ ચ ગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિકેષુ કર્મભૂમિકેષુ સંખ્યેયવર્ષાયુષ્કેષુ મનુષ્યેષુ તિર્યક્સ્ત્રીપુંસેષુ ચ કતિપયેષુ સંખ્યેયવર્ષાયુષ્કેષુ શુક્લલેશ્યાયાઃ સંભવાત્, તેભ્યઃ ‘પદ્મલેસ્સા સંખ્યેજ્જગુણા’ પદ્મલેશ્યાઃ સંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, પદ્મલેશ્યાયાઃ સનત્કુમારમાહેન્દ્રબ્રહ્મલોકકલ્પવાસિદેવેષુ પ્રચુરગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિકેષુ ગર્ભભૂમિજેષુ સંખ્યેયવર્ષાયુષ્કેષુ મનુષ્યસ્ત્રીપુંસેષુ તથા ગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિકતિર્યગ્યોનિકસ્ત્રીપુંસેષુ સંખ્યેયવર્ષાયુષ્કેષુ સદ્ભાવાત્, સનત્કુમારાદિ દેવાદીનાશ્ચ સમુદિતાનાં લાન્તકાદિદેવાદિભ્યઃ સંખ્યેયગુણત્વાત્ શુક્લલેશ્યા-

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર દેતે હૈં—હે ગૌતમ ! સૌથી કમ જીવ શુક્લલેશ્યા વાલે હૈં, ક્યોંકિ શુક્લલેશ્યા સિર્ફ લાન્તક સે લગા કર અનુત્તરૌપપાતિક વૈમાનિક દેવોં મેં, કતિપય ગર્ભજ કર્મભૂમિ કે સંખ્યાત વર્ષ કી આયુ વાલે મનુષ્યોં મેં તથા કતિપય સંખ્યાત વર્ષ કી આયુ વાલે તિર્યંચ સ્ત્રી-પુરુષોં મેં હી પાઈ જાતી હૈ । શુક્લલેશ્યા વાલોં કી અપેક્ષા પદ્મલેશ્યા વાલે સંખ્યાત ગુણા હૈં, ક્યોંકિ વહ સનત્કુમાર, માહેન્દ્ર તથા બ્રહ્મલોક કન્પ કે નિવાસી દેવોં મેં, વહુસંખ્યક ગર્ભજ કર્મભૂમિજ સંખ્યાત વર્ષ કી આયુ વાલે મનુષ્ય સ્ત્રીપુરુષોં મેં તથા સંખ્યાત વર્ષ કી આયુ વાલે ગર્ભજ તિર્યંચ સ્ત્રી-પુરુષોં મેં પાઈ જાતી હૈ ઔર યે સનત્કુમાર દેવ આદિ લાન્તક દેવ આદિ સે સંખ્યાતગુણા અધિક હૈં, ઇસ કારણ શુક્લલેશ્યા વાલોં સે પદ્મલેશ્યા વાલે સંખ્યાત

શ્રી ભગવાન ઉત્તર આપે છે-હે ગૌતમ ! બધાથી ઓછા છવ શુક્લ લેશ્યાવાળા છે, કેમકે શુક્લ લેશ્યા ફક્ત લાન્તકથી લઈને અનુત્તરૌપપાતિક વૈમાનિક દેવોમા, કેટલાક ગર્ભજકર્મ ભૂમિના સંખ્યાત વર્ષની આયુવાળા મનુષ્યોમાં તથા કતિપય સંખ્યાત વર્ષની આયુવાળા તિર્યંચ સ્ત્રી પુરુષોમાં જ મળી આવે છે. શુક્લ લેશ્યાવાળાઓની અપેક્ષાએ પદ્મલેશ્યાવાળા સંખ્યાત ગણા છે, કેમકે તે સનત્કુમાર, માહેન્દ્ર તથા બ્રહ્મલોક કલ્પના નિવાસીદેવોમા, બહુસંખ્યક ગર્ભજ કર્મભૂમિજ સંખ્યાત વર્ષની આયુષ્યવાળા મનુષ્ય સ્ત્રી પુરુષોમાં તથા સંખ્યાત વર્ષની આયુષ્યવાળા ગર્ભજ તિર્યંચ સ્ત્રી પુરુષોમાં મળી આવે છે અને આ સનત્કુમારદેવ આદિ લાન્તક દેવ આદિથી સંખ્યાત ગણા અધિક છે, એ કારણે શુક્લ લેશ્યા વાળાઓથી પદ્મ લેશ્યાવાળા સંખ્યાત

કેભ્યઃ પદ્મલેશ્યાકાનાં સંખ્યેયગુણત્વં યુક્તમ્, તેભ્યોઽપિ 'તેજલેશ્યા સંખેજ્જગુણા' તેજોલેશ્યાઃ સંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, તેજોલેશ્યાયાઃ સર્વેષુ સૌધર્મશાનજ્યોતિષ્ક-
દેવેષુ કતિપયેષુ ચ ભવનપતિવાનવ્યન્તરગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિકતિર્યગ્યોનિકપશ્ચેન્દ્રિય
મનુષ્યેષુ વાદરપર્યાપ્તેકેન્દ્રિયેષુ ચ સદ્ભાવાત્,

અત્રેદમવધેયમ્-યદ્યપિ જ્યોતિષ્કાણાં ભવનવાસિભ્યઃ સનત્કુમારાદિ દેવેભ્ય-
શ્ચાસંખ્યેયગુણત્વેન તેજોલેશ્યાકાનામસંખ્યેયગુણત્વં પ્રાપ્તં તથાપિ પદ્મલેશ્યાકેભ્ય-
સ્તેજોલેશ્યાકાનાં સંખ્યેયગુણત્વમેવ યુક્તમ્, તિર્યગ્મિશ્રકેભ્ય એવ પદ્મલેશ્યાકેભ્ય-
સ્તિર્યગ્મિશ્રાણામેવ તેજોલેશ્યાકાનાં પ્રરૂપિતત્વેન, તિરશ્ચાંચ પદ્મલેશ્યાકાના-
મપિ અતિવહુત્વેન સંખ્યેયગુણત્વમેવ તેજોલેશ્યાકાનાં નાસંખ્યેયગુણત્વમિતિ,

ગુણા અધિક કહે गए हैं । પદ્મલેશ્યા વાલોં સે તેજોલેશ્યા વાલે
સંખ્યાતગુણા અધિક હૈં, ક્યોંકિ તેજોલેશ્યા સભી સૌધર્મ ઔર ઈશાન
કલ્પ કે વૈમાનિક દેવોં મેં, જ્યોતિષ્ક દેવોં મેં, કતિપય ભવનપતિ
ઔર વાનવ્યન્તર દેવોં મેં, ગર્ભજ પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોં ઔર મનુષ્યોં મેં
તથા વાદર પર્યાપ્ત એકેન્દ્રિયોં મેં મી પાઈ જાતી હૈ । યહાં યહ વાત
ધ્યાન દેને યોગ્ય હૈ-યદ્યપિ જ્યોતિષ્ક દેવ, ભવનવાસિયોં તથા સનત્-
કુમાર આદિ દેવોં કી અપેક્ષા અસંખ્યાત ગુણા હૈં, અતએવ તેજો-
લેશ્યા વાલે જીવ અસંખ્યાતગુણે હોને ચાહિયે, તથાપિ પદ્મલેશ્યા
વાલોં સે તેજોલેશ્યા વાલે જીવ સંખ્યાતગુણે હી હૈં, ક્યોંકિ પદ્મલેશ્યા
વાલે જો કહે गए હૈં ડનમેં તિર્યંચ શામિલ હૈં ઔર તેજોલેશ્યા વાલોં
મેં મી તિર્યંચ શામિલ હૈં ઔર તિર્યંચ વહુત સે પદ્મલેશ્યા વાલે મી
હોતે હૈં, અતએવ તેજોલેશ્યા વાલે સંખ્યાતગુણે હી હો સકતે હૈં, અસં-

ગણા અધિક કહેલા છે. પદ્મલેશ્યા વાળાથી તેજોલેશ્યાવાળા સંખ્યાતગણા અધિક
છે, કેમકે તેજોલેશ્યા વાળા સૌધર્મ અને ઇશાન કલ્પના વૈમાનિક દેવોમાં, જ્યો-
તિષ્ક દેવોમાં, કેટલાક ભવનપતિ અને વાનવ્યન્તર દેવોમાં, ગર્ભજ પંચે-
ન્દ્રિય તિર્યંચો અને મનુષ્યોમાં તથા વાદર પર્યાપ્ત એકેન્દ્રિયોમાં પણ મળી
આવે છે. અહિં આ વાત ધ્યાન દેવાયોગ્ય છે-યદ્યપિ જ્યોતિષ્ક દેવ, ભવન
વાસિયો તથા સનત્કુમાર આદિ દેવોની અપેક્ષાએ અસંખ્યાત ગણા છે, તેથી
જ તેજોલેશ્યાવાળા જીવ અસંખ્યાતગણા હોવા નેમએ તથાપિ પદ્મલેશ્યા
વાળાઓથી તેજોલેશ્યાવાળા જીવ સંખ્યાત ગણા છે, કેમકે પદ્મલેશ્યાવાળા જે
કહેલા છે, તેઓમાં તિર્યંચ સામેલ છે અને તેજોલેશ્યાવાળાઓમાં પણ
તિર્યંચ સામેલ છે અને તિર્યંચોમાં ઘણા પદ્મલેશ્યા વાળા પણ હોય છે, તેથી
જ તેજોલેશ્યાવાળા સંખ્યાતગણા જ બની શકે છે. અસંખ્યાતગણા નહિ.

તેભ્યોઽપિ 'અલેક્ષ્યા અણંતગુણા' અલેક્ષ્યાઃ લેક્ષ્યારહિતાઃ સિદ્ધાઃ અનન્તગુણા ભવન્તિ સિદ્ધાનામનન્તત્વાત્, તેભ્યોઽપિ—'કાપોતલેક્ષ્યા અણંતગુણા' કાપોતલેક્ષ્યાઃ અનન્તગુણા ભવન્તિ, વનસ્પતિકાયિકેષ્વપિ કાપોતલેક્ષ્યાયાઃ સદ્ભાવાત્ વનસ્પતિકાયિકાનાશ્ચ સિદ્ધેભ્યોપિ અનન્તગુણત્વાત્, તેભ્યોપિ 'નીલલેક્ષ્યા વિસેસાહિયા' નીલલેક્ષ્યાઃ વિશેષાધિકા ભવન્તિ, અત્યધિકાનાં નીલલેક્ષ્યાયાઃ સદ્ભાવાત્, તેભ્યોપિ 'કૃષ્ણલેક્ષ્યા વિસેસાહિયા' કૃષ્ણલેક્ષ્યાઃ વિશેષાધિકા ભવન્તિ, અત્યધિકતમાનાં કૃષ્ણલેક્ષ્યાયાઃ સદ્ભાવાત્, તેભ્યોઽપિ 'સલેક્ષ્યા વિસેસાહિયા' સલેક્ષ્યાઃ સામાન્યેન લેક્ષ્યાવન્તઃ, વિશેષાધિકા ભવન્તિ, તત્ર નીલલેક્ષ્યા કાદીનામપિ સમાવેશાત્ इति 'દારં' અષ્ટમસ્ લેક્ષ્યાદ્વારં સમાપ્તમ્ ॥ ૧૩ ॥

દૃષ્ટિદ્વારવક્તવ્યતા—

મૂલમ્—एएसि णं भंते ! जीवाणं सम्मदिट्ठीणं मिच्छादि-
ट्ठीणं सम्मामिच्छदिट्ठीणं कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा, बहुया
वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ? गोयमा ! सव्वत्थोवा जीवा
सम्मामिच्छदिट्ठी, सम्मदिट्ठी अणंतगुणा, मिच्छादिट्ठी अणंत-
गुणा, दारं ॥सू० १४॥

ख्याતગુણા નહીં । તેજોલેક્ષ્યા વાળોં સે અલેક્ષ્ય-લેક્ષ્યા રહિત જીવ અનન્ત ગુણા હૈં, ક્યોંકિ અલેક્ષ્યોં મેં સિદ્ધ અનન્ત હૈં । અલેક્ષ્યોં કી અપેક્ષા કાપોત લેક્ષ્યાવાલે અનન્ત ગુણા હૈં, ક્યોંકિ વનસ્પતિકાયિકોં મેં ભી કાપોતલેક્ષ્યા કા સદ્ભાવ હૈં ઓર વનસ્પતિકાયિક સિદ્ધોં સે ભી અનન્તગુણા હે । કાપોત લેક્ષ્યા વાળોં કી અપેક્ષા નીલ લેક્ષ્યા વાલે વિશેષાધિક હૈં ઓર નીલલેક્ષ્યા વાળોં સે કૃષ્ણલેક્ષ્યા વાલે વિશેષાધિક હૈં । ડનકી અપેક્ષા સામાન્ય સલેક્ષ્ય જીવ વિશેષાધિક હૈં ક્યોં કિ ડનમેં નીલ લેક્ષ્યા વાલે આદિ ભી શામિલ હૈં ।

આઠવાં લેક્ષ્યાદ્વાર સમાપ્ત ॥૧૩॥

તેજોલેક્ષ્યા વાળાઓથી અલેક્ષ્ય-લેક્ષ્યા રહિત જીવ અનન્તગુણા છે, કેમકે અલેક્ષ્યોમા સિદ્ધ અનન્ત છે, અલેક્ષ્યોની અપેક્ષાએ કાપોતલેક્ષ્યાવાળા અનન્તગુણા છે, કેમકે વનસ્પતિ કાયિકેમાં પણ કાપોતલેક્ષ્યાનો સદ્ભાવ છે અને વનસ્પતિકાયિક સિદ્ધોથી પણ અનન્તગુણા છે. કાપોતલેક્ષ્યા વાળાઓની અપેક્ષાએ નીલલેક્ષ્યાવાળા વિશેષાધિક છે અને નીલલેક્ષ્યા વાળાઓથી કૃષ્ણલેક્ષ્યાવાળા વિશેષાધિક છે. તેઓની અપેક્ષાએ સામાન્ય સલેક્ષ્ય જીવ વિશેષાધિક છે કેમકે તેઓમા નીલલેક્ષ્યાવાળા વિશેષેપણ મળેલા છે. આઠમું લેક્ષ્યાદ્વાર સમાપ્ત ॥૧૪॥

છાયા—એતેપાં સ્વહુ મદન્ત ! જીવાનાં સમ્યગ્દૃષ્ટીનાં મિથ્યાદૃષ્ટીનાં, સમ્યગ્મિથ્યાદૃષ્ટીનાં ચ કતરે કતરેભ્યોઽલ્પા વા, વહુકા વા, તુલ્યા વા, વિશેષાધિકા વા ? હે ગૌતમ ! સર્વસ્તોકાઃ જીવાઃ સમ્યગ્મિથ્યાદૃષ્ટયઃ, સમ્યગ્દૃષ્ટયોઽનન્તગુણાઃ, મિથ્યાદૃષ્ટયોઽનન્તગુણાઃ, દ્વારમ્ ॥ ૧૪ ॥

ટીકા—અથ સમ્યક્ત્વદ્વારમધિકૃત્ય જીવાલ્પવહુત્વાદિકં પ્રરૂપયિતુમાહ—‘એસિ ણં મંતે ! જીવાણં’ હે મદન્ત ! એતેપાં સ્વહુ જીવાનાં ‘સમ્મદ્દિટ્ઠીણં’ સમ્યગ્દૃષ્ટીનામ્ ‘મિચ્છાદિટ્ઠીણં’ મિથ્યાદૃષ્ટીનાં ‘સમ્મામિચ્છાદિટ્ઠીણં ચ’ સમ્યગ્-

દૃષ્ટિદ્વાર વક્તવ્યતા

શબ્દાર્થ—(એસિ ણં મંતે !) હે ભગવન્ ! इन (जीवाणं सम्मद्वि-
ट्ठीणं) सम्यग्दृष्टि जीवों (मिच्छाद्विट्ठीणं) मिथ्यादृष्टियों (सम्मामिच्छ-
द्विट्ठीण च) और सम्यग्मिथ्यादृष्टियों में (कयरे कयरेहिंतो) कौन
किससे (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा ?) अल्प,
बहुत, तुल्य या विशेषाधिक हैं ? (गोयसा) हे गौतम ! (सव्वत्थोवां
जीवा) सबसे कम जीव (सम्मामिच्छद्विट्ठी) सम्यग्मिथ्यादृष्टि अर्थात्
मिश्रदृष्टि हैं (सम्मद्विट्ठी अणंतगुणा) सम्यग्दृष्टि अनन्तगुणा हैं,
(मिच्छाद्विट्ठी अणंतगुणा) मिथ्यादृष्टि अनन्तगुणा हैं । ॥ १३ ॥

ટીકાર્થ—અથ દૃષ્ટિ કી અપેક્ષા સે જીવોં કે અલ્પવહુત્વ કી પ્રરૂ-
પણા કી જાની હૈ—

શ્રી ગૌતમ સ્વામી પ્રશ્ન કરતે હૈ—હે ભગવન્ ! इन सम्यग्दृष्टि

દૃષ્ટિદ્વાર વક્તવ્યતા

શબ્દાર્થ—(એસિ ણં મંતે !) હે ભગવન્ ! આ (जीवाणं सम्मद्विट्ठीणं) सम्य-
ग्दृष्टि लोको (मिच्छाद्विट्ठीणं) मिथ्यादृष्टियो (सम्मामिच्छद्विट्ठीणं च) अने सम्य-
ग्मिथ्यादृष्टियोभां (कयरे कयरेहिंतो) कोणु कोनाथी (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला
वा विसेसाहिया वा ?) अल्प, धणा, तुल्य अथवा विशेषाधिक छे ?

(गोयसा) हे गौतम ! (सव्वत्थोवा जीवा) अधाधी ओछा लव (सम्मामि-
च्छद्विट्ठी) सम्यग् मिथ्या दृष्टि अर्थात् मिश्रदृष्टि छे. (सम्मद्विट्ठी अणंत
गुणा) सम्यग्दृष्टि अनन्त गणु छे (मिच्छाद्विट्ठी अणंतगुणा) मिथ्यादृष्टि
अनन्त गणु छे ॥ १३ ॥

હેવે દૃષ્ટિની અપેક્ષાએ લોકોના અલ્પ બહુત્વની પ્રરૂપણા કરાય છે—

ટીકાર્થ—શ્રી ગૌતમ સ્વામી પ્રશ્ન કરે છે—હે ભગવાન્ ! આ સમ્ય-
ગ્દૃષ્ટિ, મિથ્યાદૃષ્ટિ અને મિશ્રદૃષ્ટિ લોકોમા કોણુ કોનાથી અલ્પ, ઘણા, તુલ્ય
અથવા વિશેષાધિક છે ?

મિથ્યાદૃષ્ટીનાશ્ચ ‘કયરે કયરેહિંતો’ કતરે કતરેભ્યઃ ‘અપ્પા વા, વહુયા વા, તુલ્લા વા, વિસેસાહિયા વા ?’ અલ્પા વા, વહુકા વા, તુલ્યા વા, વિશેષાધિકા વા ભવન્તિ ? ભગવાન્ ઉત્તરયતિ—‘ગોયમા !’ હે ગૌતમ ! ‘સઘ્વત્થોવા જીવા સમ્મમિચ્છાદિટ્ઠી’ સર્વસ્તોકાઃ જીવાઃ સમ્યગ્મિથ્યાદૃષ્ટયો ભવન્તિ, સમ્યક્મિથ્યાદૃષ્ટિપરિણામકાલસ્યાન્તર્મુહૂર્તપ્રમાણમાત્રતયાસ્ત્યલ્પત્વેન તેપાં પ્રશ્નકાલે અલ્પાનામેવોપલભ્યમાનત્વાત્, તેભ્યઃ ‘સમ્મદિટ્ઠી’ સમ્યગ્દૃષ્ટયઃ સિદ્ધતીર્થકરાદયઃ અનન્તગુણા ભવન્તિ, સિદ્ધાનામનન્તત્વાત્, તેભ્યોઽપિ—‘મિચ્છાદિટ્ઠી અણંતગુણા’ મિથ્યાદૃષ્ટયઃ એકેન્દ્રિયાદયઃ, અનન્તગુણા ભવન્તિ, સિદ્ધેભ્યોઽપિ વનસ્પતિકાયિકાનામ્ મિથ્યાદૃષ્ટીનામનન્તગુણત્વાત્, इत्याशयः ‘दार’ नवमं दृष्टिद्वारम् समाप्तम् ॥ सू० १४॥

જ્ઞાનદ્વારવક્તવ્યતા—

મૂલ્મ—एएसि पां भंते ! जीवाणं आभिणिवोहियणाणीणं सुयणाणीणं, ओहिणाणीणं, मणपज्जवणाणीणं, केवलणाणीण य कयरे कयरेहिंतो, अप्पा वा, वहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ? गोयसा ! सघ्वत्थोवा जीवा मणपज्जवणाणी, ओहिणाणी असंखेज्जगुणा, आभिणिवोहियनाणी, सुयनाणी दो वि

मिथ्यादृष्टि और मिश्रदृष्टि जीवों में कौन किससे अल्प, बहुत, तुल्य अथवा विशेषाधिक हैं ।

श्री भगवान् उत्तर देते हैं—हे गौतम ! सब से कम जीव सम्यग्-मिथ्यादृष्टि अर्थात् मिश्रदृष्टि वाले हैं, क्योंकि मिश्रदृष्टि का काल अन्तर्मुहूर्त्त मात्र है, इस कारण प्रश्न के समय वे थोड़े से ही हो सकते हैं । उनकी अपेक्षा सम्यग्दृष्टि अनन्तगुणा हैं, क्योंकि सिद्ध अनन्त हैं और वे सम्यग्दृष्टियों में ही सम्मिलित हैं । सम्यग्दृष्टियों की अपेक्षा मिथ्यादृष्टि अनन्तगुणा हैं, क्योंकि वनस्पतिकायिक आदि मिथ्यादृष्टि सिद्धों से भी अनन्तगुणा हैं । नौवां दृष्टिद्वार समाप्त ॥ १४॥

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે—હે ગૌતમ ! યધાથી ઓછા જીવ સમ્યગ્-મિથ્યા દૃષ્ટિ અર્થાત્ મિશ્ર દૃષ્ટિ વાળા છે, કેમકે મિશ્ર દૃષ્ટિનો કાલ અન્તર્મુહૂર્ત માત્ર છે, એ કારણે પ્રશ્નના સમયે તેઓ થોડાજ હોઈ શકે છે. તેમની અપેક્ષાએ સમ્યગ્દૃષ્ટિ અનન્તગુણા છે, કેમકે સિદ્ધ અનન્ત છે અને તેઓ સમ્યગ્દૃષ્ટિઓમાં જ સમ્મિલિત છે. સમ્યગ્દૃષ્ટિઓની અપેક્ષાએ મિથ્યાદૃષ્ટિ અનન્તગુણા છે, કેમકે વનસ્પતિકાયિક આદિ મિથ્યાદૃષ્ટિ સિદ્ધોથી પણ અનન્તગુણા છે. નવમું દૃષ્ટિદ્વાર સમાપ્ત ॥ ૧૪ ॥

तुल्ला विसेसाहिया, केवलणाणी अणंतगुणा, एएसि णं भंते ! जीवाणं मइ अन्नाणीणं सुय अन्नाणीणं, विभंगणाणीण य कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ? गोयमा ! सव्वत्थोवा जीवा विभंगनाणी, मइ अन्नाणी सुय अन्नाणी दो वि तुल्ला अणंतगुणा, एएसि णं भंते ! जीवाणं आभिणिबोहियणाणीणं, सुयणाणीणं, ओहिनाणीणं, मणपज्जवनाणीणं, केवलनाणीणं, मइ अन्नाणीणं, सुय अन्नाणीणं, विभंगणाणीण य कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ? गोयमा ! सव्वत्थोवा जीवा मणपज्जवनाणी, ओहिणाणी असंखेज्जगुणा, आभिणिबोहियनाणी, सुयनाणी दो वि तुल्ला विसेसाहिया, विभंगनाणी असंखेज्जगुणा, केवलनाणी अणंतगुणा मइ अन्नाणी सुय अण्णाणी य दो वि तुल्ला अणंतगुणा दारं ॥सू० १५॥

छाया--एतेपां खलु भदन्त ! जीवानाम् आभिनिबोधिकज्ञानिनाम्, श्रुतज्ञानिनाम्, अवधिज्ञानिनाम्, मनः पर्यवज्ञानिनाम्, केवलज्ञानिनाञ्च कतरे कतरेभ्योऽल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा ? गौतम !

ज्ञानद्वार वक्तव्यता

शब्दार्थ--(एएसि णं भंते !) भगवन् ! इन (जीवाणं आभिनिबोहियणाणीणं) आभिनिबोधिक ज्ञानी जीवों (सुयणाणीणं) श्रुतज्ञानियों (ओहिणाणीणं) अवधिज्ञानियों (मणपज्जवणाणीणं) मनः पर्यवज्ञानियों (केवलणाणीण य) और केवल ज्ञानियों में (कयरे कयरेहिंतो) कौन किससे (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा ?) अल्प

ज्ञानद्वार वक्तव्यता

शब्दार्थ--(एएसिणं भंते !) लगवन् ! आ (जीवाणं आभिणिबोहियणाणीणं) आभिनिबोधिक ज्ञानी एवे (सुयणाणीणं) श्रुतज्ञानीओ (ओहिणाणीणं) अवधिज्ञानीओ (मणपज्जवणाणीणं) मनःपर्यवज्ञानीओ (केवलणाणीण य) अने केवलज्ञानीओमां (कयरे कयरेहिंतो) केण केनाथी (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा ?) अल्प, धण्णा, तुल्य अगर विशेषाधिक छे ?

સર્વસ્તોકાઃ જીવાઃ મનઃપર્યવજ્ઞાનિનઃ, અવધિજ્ઞાનિનઃ અસંખ્યેયગુણાઃ, આભિ-
નિવોધિકજ્ઞાનિનઃ શ્રુતજ્ઞાનિનો દ્વયેઽપિ તુલ્યાઃ વિશેષાધિકાઃ, કેવલજ્ઞાનિનઃ
અનન્તગુણાઃ, એતેષાં खलु भदन्त ! जीवानां मत्यज्ञानिनां श्रुताज्ञानिनां
विभङ्गज्ञानिनाश्च कतरे कतरेभ्योऽल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषा-
धिका वा ? गौतम ! सर्वस्तोकाः जीवाः विभङ्गज्ञानिनः, मत्यज्ञानिनः श्रुताज्ञा-
निनो द्वयेऽपि तुल्याः अनन्तगुणाः, एतेषां खलु भदन्त ! जीवानाम् आभिनि-

बहुत, तुल्य या विशेषाधिक हैं ? (गोयमा) हे गौतम ! (सव्वत्थोवा जीवा मणपज्जवनाणी) सबसे कम जीव मनःपर्यवज्ञानी हैं (ओहि-
नाणी असंखेज्जगुणा) अवधिज्ञानी असंख्यातगुणा हैं (आभिणि-
वोहियनाणी सुयनाणी दोवि तुल्ला विसेसाहिया) आभिनिवोधिक
ज्ञानी और श्रुतज्ञानी दोनों तुल्य हैं और अवधिज्ञानियों से विशे-
षाधिक हैं (केवलनाणी अणंतगुणा) (केवलज्ञानी अनन्तगुणा हैं ।

(एणमि णं भंते !) हे भगवन् ! इन (जीवाणं मइअन्नाणीणं) मति
अज्ञानी जीवों (सुय अन्नाणीणं) श्रुत-अज्ञानियों (विभंगणाणीण य)
और विभंगज्ञानियों में (कयरे कयरेहिंतो) कौन किससे (अप्पा वा
बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा ?) अल्प, बहुत, तुल्य या विशे-
धिक हैं ? (गोयमा) हे गौतम ! (सव्वत्थोवा जीवा विभंगनाणी)
विभंगज्ञानी जीव सब से कम हैं (मइअन्नाणी सुय अन्नाणी दोवि
तुल्ला अणंतगुणा) मति-अज्ञानी और श्रुत अज्ञानी दोनों तुल्य हैं
और विभंगज्ञानियों से अनन्तगुणा हैं ।

(गोयमा ।) हे गौतम (सव्वत्थोवा जीवा मणपज्जवनाणी) બધાથી ઓછા
છવ મન પર્યવજ્ઞાની છે (ઓહિનાણી અસંખેજ્જ ગુણા) અવધિ જ્ઞાની અસંખ્યાત
ગણા છે (આભિણિવોહિયનાણી સુયનાણી દો વિ તુલ્લા વિસેસાહિયા) આભિનિ-
વોધિક જ્ઞાની અને શ્રુતજ્ઞાની બન્ને તુલ્ય છે અને અવધિજ્ઞાનીયોથી વિશેષા-
ધિક છે (કેવલનાણી અણંતગુણા) કેવળજ્ઞાની અનન્તગણા છે

(एणसिणं भंते !) हे भगवन् ! આ (જીવાણં મઈ અન્નાણીણ) મતિ અજ્ઞાની
છવો (સુયઅન્નાણીણં) શ્રુત-અજ્ઞાનીયો (વિભંગનાણીણ ય) અને વિભંગજ્ઞાનીયોમા
(કયરે કયરેહિ તો) કેણ કેનાથી (અપ્પા વા બહુયા વા તુલ્લા વા વિસેસાહિયા
વા) અલ્પ, ઘણા, તુલ્ય અગર વિશેષાધિક છે ?

(गोयमा) हे गौतम ! (सव्वत्थोवा जीवा विभंगनाणी) વિભંગજ્ઞાની છવ
બધાથી ઓછા છે (મઈ અન્નાણી સુય અન્નાણી દો વિ તુલ્લા અણંત ગુણા) મતિ
અજ્ઞાની અને શ્રુત અજ્ઞાની બન્ને સરખા છે અને વિભંગજ્ઞાનીયોથી અનન્ત
ગણા વધારે છે.

બોધિકજ્ઞાનિનામ્, શ્રુતજ્ઞાનિનામ્, અવધિજ્ઞાનિનામ્, મનઃપર્યવજ્ઞાનિનામ્, કેવલ-
જ્ઞાનિનાં. મત્યજ્ઞાનિનાં, શ્રુતાજ્ઞાનિનાં, વિભજ્ઞજ્ઞાનિનાશ્ચ કતરે કતરેભ્યોઽલ્પા વા,
બહુકા વા, તુલ્યા વા, વિશેષાધિકા વા? ગૌતમ ! સર્વસ્તોકાઃ જીવા મનઃપર્યવજ્ઞા-
નિનઃ, અવધિજ્ઞાનિનોઽસંખ્યેયગુણાઃ, આભિનિવોધિકજ્ઞાનિનઃ શ્રુતજ્ઞાનિનો દ્વયેઽપિ
તુલ્યાઃ વિશેષાધિકાઃ, વિભજ્ઞજ્ઞાનિનઃ અસંખ્યેયગુણાઃ, કેવલજ્ઞાનિનઃ અનન્તગુણાઃ,
મત્યજ્ઞાનિનઃ, શ્રુતાજ્ઞાનિનશ્ચ દ્વયેઽપિ તુલ્યાઃ અનન્તગુણાઃ. દ્વારમ્ ૧૦ ॥૧૫॥

(एएसि णं भंते !) हे भगवन् ! इन (जीवाणं) जीवों (अभिणि-
बोहियणाणीणं) मतिज्ञानियों (सुयणाणीणं) श्रुतज्ञानियों (ओहिना-
णीणं) अवधिज्ञानियों (मणपज्जवनाणीणं) मनः पर्यवज्ञानियों (केवल-
नाणीणं) केवलज्ञानियों (मइअन्नाणीणं) मतिअज्ञानियों (सुयअन्ना
णीणं) श्रुत-अज्ञानियों (विभंगणाणीण य) और विभंगज्ञानियों में
(कयरे कयरेहिंतो) कौन किससे (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसे-
साहिया वा ?) अल्प, बहुत, तुल्य या विशेषाधिक हैं ?

(गोयमा) हे गौतम ! (सव्वत्थोवा जीवा मणपज्जवनाणी) मनः
पर्यवज्ञानी जीव सब से कम हैं (ओहिणाणी असंखेज्जगुणा) अवधि-
ज्ञानी असंख्यातगुणा हैं (आभिणबोहियणाणी सुयणाणी दोवि तुल्ला
विसेसाहिया) आभिनबोधिकज्ञानी और श्रुतज्ञानी दोनों बराबर हैं
और अवधिज्ञानियों से विशेषाधिक हैं (विभंगनाणी असंखेज्जगुणा)
विभंगज्ञानी असंख्यातगुणा हैं (केवलनाणी अणंतगुणा) केवलज्ञानी
अनन्तगुणा हैं (मइअण्णाणी सुयअण्णाणी य दोवि तुल्ला अणंत-

(एएसिणं भंते !) हे भगवन् ! आ (जीवाणं) एवे (आभिनिबोहियणाणीणं)
मतिज्ञानियो (सुयणाणीणं) श्रुतज्ञानियो (ओहिणाणीणं) अवधिज्ञानीयो (मण
पज्जवणाणीणं) मनःपर्यवज्ञानियो (केवलवणाणीणं) केवलज्ञानियो (मइअन्नाणीण)
मतिअज्ञानीयो (सुय अन्नाणीणं) श्रुत अज्ञानियो (विभंगणाणीण य) अने विलग
ज्ञानियोभा (कयरे कयरे हिंतो) डेअु डेनाथी (अप्पा वा तुल्ला वा बहुया वा
विसेसाहिया वा ?) अल्प, धणु, तुल्य अगर विशेषाधिक छे ?

(गोयमा) हे गौतम ! (सव्वत्थोवा जीवा मणपज्जवनाणी) मनःपर्यवज्ञानी
एव अधाथी ओछा छे (ओहिणाणी असंखेज्जगुणा) अवधिज्ञानी असंख्यात-
गणु छे (आभिणिबोहियणाणी सुयणाणी दो वि तुल्ला विसेसाहिया) आभिनि-
बोधिक ज्ञानी अने श्रुतज्ञानी अन्ने बराबर छे अने अवधिज्ञानियोथी विशे-
षाधिक छे (विभंगनाणी असंखेज्जगुणा) विभंगज्ञानी असंख्यात गणु छे
(केवलनाणी अणंतगुणा) केवलज्ञानी अनन्तगणु छे (मइअण्णाणी सुयअण्णा-

ટીકા--અથ જ્ઞાનદ્વારમધિકૃત્ય જીવાલ્પવહુત્વાદિકં પ્રરૂપયિતુમાહ--‘एएसि णं भंते ! जीवाणं’ ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-હે ભદન્ત ! एतेषां खलु जीवानाम् आभि-
 णिवोहियणाणीणं’ આભિનિવોધિકજ્ઞાનિનામ્, ‘सुयनाणीणं’ શ્રુતજ્ઞાનિનામ્,
 ओहिणाणीणं’ અવધિજ્ઞાનિનામ્, ‘मणपज्जवणाणीणं’ મનઃપર્યવજ્ઞાનિનાં ‘केवला-
 णीणं य’ કેવલજ્ઞાનિનાશ્ચ, મધ્યે ‘कयरे कयरेहिंतो’ કતરે કતરેભ્યઃ ‘अप्पा वा,
 वहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ?’ અલ્પા વા, વહુકા વા, તુલ્યા વા,
 विशेषाधिका वा भवन्ति ? भगवान् उत्तरयति-‘गोयमा’ હે ગૌતમ ! ‘संव्वत्थोवा
 जीवा मणपज्जवनाणी’ સર્વસ્તોકાઃ સર્વેભ્યોઽલ્પાઃ જીવાઃ મનઃપર્યવજ્ઞાનિનો
 भवन्ति, संयमशालिनामेवामपौषध्यादि ऋद्धिप्राप्तानां મનઃપર્યવજ્ઞાનસંભવાત્,
 तेभ्यः ‘ओहिनाणी असंखेज्जगुणा’ અવધિજ્ઞાનિનઃ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, नैरयि-
 कतिर्यग्योनिक्पञ्चेन्द्रिय मनुष्य देवानामप्यवधिज्ञानसंभवात्, तेभ्योपि ‘आभिणि-
 गुणा) मति-अज्ञानी और श्रुत-अज्ञानी दोनों बराबर हैं और केवल-
 ज्ञानियों से अनन्तगुणा हैं ॥૧૫॥

ટીકાર્થ-અથ જ્ઞાનની અપેક્ષા સે અલ્પવહુત્વની પ્રરૂપણા કરતે હૈ-
 શ્રી ગૌતમ સ્વામી પ્રશ્ન કરતે હૈ-હે ભગવાન્ ! इन आभिनवोधिक
 ज्ञानी, श्रुतज्ञानी, अवधिज्ञानी, मनःपर्यवज्ञानी और केवलज्ञानी जीवों
 में कौन किससे अल्प, बहुत, तुल्य या विशेषाधिक हैं ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર દેતે હૈ-હે ગૌતમ ! सबसे कम जीव मनः
 पर्यवज्ञानी हैं, क्योंकि जनःपर्यवज्ञान उन्हीं संयमशाली पुरुषों को
 होता है जो आपषैषधि आदि ऋद्धियों से सम्पन्न हों । मनःपर्यव-
 ज्ञानियों की अपेक्षा अवधिज्ञानी असंख्यातगुणा हैं, क्योंकि अव-
 धिज्ञान नारकों, देवों, मनुष्यों और पंचेन्द्रिय तिर्यचों को भी होता
 गीय दो वि तुल्ला अणंतगुणा) मति अज्ञानी અને શ્રુત અજ્ઞાની બન્ને બરા-
 બર છે અને કેવલ જ્ઞાનિયોથી અનંતગુણ છે.

ટીકાર્થ:-હવે જ્ઞાનની અપેક્ષાએ અલ્પ બહુત્વની પ્રરૂપણા કરે છે:-

શ્રી ગૌતમ સ્વામી પ્રશ્ન કરે છે-હે ભગવાન્ ! આ આભિનિવોધિક
 જ્ઞાની, શ્રુતજ્ઞાની, અવધિજ્ઞાની, મનઃપર્યવજ્ઞાની અને કેવલજ્ઞાની જીવોમાં
 કોણ કોનાથી અલ્પ, ઘણા, તુલ્ય, અગર વિશેષાધિક છે ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર દે છે-હે ગૌતમ ! બધાથી જોછા જીવ મનઃપર્યવ
 જ્ઞાની છે, કેમકે મનઃપર્યવજ્ઞાન એજ સંયમશીલ પુરુષોને થાય છે જેઓ
 આમપૌષધિ આદિ ઋદ્ધિયોથી સંપન્ન હોય છે. મન પર્યવજ્ઞાનિયોની અપેક્ષાએ
 અવધિજ્ઞાની અસંખ્યાતગુણ છે, કેમકે અવધિજ્ઞાન નારકો, દેવો મનુષ્યો અને

બોધિયનાળી સુચનાળી દો વિ તુલ્યા વિસેસાહિયા' આભિનિવોધિક જ્ઞાનિનઃ શ્રુતજ્ઞાનિનશ્ચ इमे 'દો વિ તુલ્યા વિસેસાહિયા' વિશેષાધિક્તા ભવન્તિ, સંજ્ઞિ-પશ્ચેન્દ્રિય તિર્યાયોનિક મનુષ્યાણામિવાવધિજ્ઞાનરહિતાનામપિ કતિપયાનામામિ-નિવોધિકશ્રુતજ્ઞાનસદ્ભાવાત્ સ્વસ્થાને તુલ્યા દ્વયેઽપિ તુલ્યાઃ-પરસ્પરં સદૃશા ભવન્તિ, તથાચોક્તમ્-

‘જત્ય મદ્દનાળં તત્ય સુચનાળં, જત્ય સુચનાળં તત્ય મદ્દનાળં’ યત્ર મતિજ્ઞાનં તત્ર શ્રુતજ્ઞાનં, યત્ર શ્રુતજ્ઞાનં તત્ર મતિજ્ઞાનમ્’ इति વચનપ્રામાણ્યાત્, તેશ્વોઽપિ ‘કેવલનાળી અણંતગુણા’ કેવલજ્ઞાનિનોઽર્હત્ સિદ્ધાદયોઽનન્તગુણા ભવન્તિ, સિદ્ધા-નામનન્તત્વાત્, इत्येवं રીત્યા જ્ઞાનિનામલ્પવહુત્વં પ્રતિપાદ્ય સમ્પ્રતિ તદ્વિરુદ્ધા-હૈ । અવધિજ્ઞાનિયોં કી અપેક્ષા આભિનિવોધિકજ્ઞાનીં ઔર શ્રુત-જ્ઞાનીં વિશેષાધિક્ હૈં । તથા યે દોનોં પરસ્પર મેં તુલ્ય હૈં, ક્યોંકિ જિન મનુષ્યોં ઔર તિર્યંચોં કો અવધિજ્ઞાન નહીં હોતા હૈં ઉન્હેં ઔ આભિનિ-વોધિક ઔર શ્રુતજ્ઞાન હો સકતા હૈં । દોનોં કો વરાવર કહને કા કારણ યહ હૈં કિ યે દોનોં જ્ઞાન સહચર હૈં । કહા ઔ હૈં-‘જહાં મતિ-જ્ઞાન હૈં વહાં શ્રુતજ્ઞાન હૈં જહાં શ્રુતજ્ઞાન હૈં વહાં મતિજ્ઞાન હૈં ।’ મતિ-શ્રુતજ્ઞાનિયોં કી અપેક્ષા કેવલજ્ઞાની અનન્તગુણા હૈં, ક્યોંકિ સિદ્ધ જીવ અનન્ત હૈં ઔર યે સમી કેવલજ્ઞાની હોતે હૈં ।

इस प्रकार ज्ञान की अपेक्षा जीवों का अल्पबहुत्व प्रतिपादन करके अव अज्ञान (मिथ्याज्ञान) की अपेक्षा अल्पबहुत्व दिखलाते हैं-

પંચેન્દ્રિય તિર્યાંચોને પણ થાય છે. અવધિજ્ઞાનિયોની અપેક્ષાએ આભિનિ-વોધિકજ્ઞાની અને શ્રુતજ્ઞાની વિશેષાધિક છે તથા આ બન્ને પરસ્પરમાં તુલ્ય છે, કેમકે જે મનુષ્યો અને તિર્યાંચોને અવધિજ્ઞાન નથી થતું. તેઓને પણ આભિ-નિવોધિક અને શ્રુતજ્ઞાન થઈ શકે છે બન્નેને બરાબર કહેવાનું કારણ આ છે કે એ બન્ને જ્ઞાન સહચર છે. કહ્યું પણ છે-‘જ્યાં મતિજ્ઞાન છે ત્યાં શ્રુતજ્ઞાન છે, ‘જ્યાં શ્રુતજ્ઞાન છે ત્યાં મતિજ્ઞાન છે, મતિ શ્રુતજ્ઞાનિયોની અપેક્ષાએ કેવલજ્ઞાની અનન્તગણા છે, કેમકે સિદ્ધ જીવ અનન્ત છે અને તે બધા કેવલજ્ઞાની હોય છે.

આ રીતે જ્ઞાનની અપેક્ષાએ જીવોનું અલ્પ બહુત્વ પ્રતિપાદન કરીને હવે અજ્ઞાન (મિથ્યાજ્ઞાન) ની અપેક્ષાએ અલ્પ બહુત્વ દેખાડે છે-

श्री गौतम स्वामीએ પ્રશ્ન કર્યો હે લગવન્ । મતિઅજ્ઞાની શ્રુતઅજ્ઞાની અને વિભંગ જ્ઞાની જીવોમાં કોણ કોનાથી અલ્પ, અધિક, તુલ્ય અથવા વિશેષાધિક છે ?

નામજ્ઞાનિનામલ્પવહુત્વં પ્રતિપાદયતિ—‘एएसि णं भंते ! जीवाणं मइअन्नाणीणं’ हे भदन्त ! एतेषां खलु जीवानाम् मत्यज्ञानिनां ‘सुय अन्नाणीणं’ श्रुताज्ञानिनां ‘विभंगणाणीण य’ विभङ्गज्ञानिनाञ्च मध्ये ‘कयरे कयरेहिंतो’ कतरे कतरेभ्यः ‘अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ?’ अल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा भवन्ति ? भगवान् उत्तरयति—‘गोयमा !’ हे गौतम ! ‘सव्वत्थोवा जीवा विभंगनाणी’ सर्वस्तोकाः—सर्वेभ्योऽल्पाः, जीवाः विभङ्गज्ञानिनो भवन्ति, केषाञ्चिदेवनैरयिकतिर्यग्योनिकपञ्चेन्द्रिय मनुष्यदेवानाम् विभङ्गज्ञानसद्भावात्, तेभ्योऽपि ‘मइ अन्नाणी सुय अन्नाणी दो वि तुल्ला अणंतगुणा’ मत्यज्ञानिनः श्रुताज्ञानिनश्च अनन्तगुणा भवन्ति, वनस्पतीनामपि अनन्तानां मत्यज्ञानश्रुताज्ञानसद्भावात्, स्वस्थाने तु इमे द्वयेऽपि परस्परं तुल्या भवन्ति ‘जत्थ मइ अन्नाणं तत्थ सुय अन्नाणं, जत्थ सुय अन्नाणं तत्थ मइ अन्नाणं’ यत्र मत्यज्ञानं तत्र श्रुताज्ञानं, यत्र श्रुताज्ञानं तत्र मत्यज्ञानम्’ इति वचनप्रामाण्यात्, इत्येवं रीत्या अज्ञानिनामल્पवहृत्वं प्रतिपाद्य सम्प्रति ज्ञान्यज्ञानिनामुभयेषां समुदायेनाल્पवहृत्वं प्रतिपादयति—‘एएसि णं भंते ! जीवाणं

શ્રી ગૌતમ સ્વામી ને પ્રશ્ન કિયા—હે ભગવન્ ! મતિ-અજ્ઞાની, શ્રુત-અજ્ઞાની ઔર વિભંગજ્ઞાની જીવોં મેં કૌન કિસસે અલ્પ, વહુત, તુલ્ય અથવા વિશેષાધિક હેં ? ભગવાન્ ને ઉત્તર દિયા—હે ગૌતમ ! સબસે કમ જીવ વિભંગજ્ઞાની હેં, કયોંકિ મિથ્યાદૃષ્ટિ દેવોં, નારકોં કો તથા કિન્હીં-કિન્હીં પંચેન્દ્રિય તિર્યંચો ઔર મનુષ્યોં કો હી વિભંગજ્ઞાન હોતા હૈ । વિભંગજ્ઞાનિયોં કી અપેક્ષા મતિ-અજ્ઞાની ઔર શ્રુત-અજ્ઞાની અનન્તગુણા હેં, કયોંકિ વનસ્પતિકાયિક અનન્ત જીવોં કો મતિ-અજ્ઞાન ઔર શ્રુત-અજ્ઞાન હોતા હૈ, પર વિભંગજ્ઞાન નહીં હોતા । કિન્તુ મતિ-અજ્ઞાની ઔર શ્રુત-અજ્ઞાની આપસ મેં બરાબર હેં, કયોંકિ —‘જહાં મતિ-અજ્ઞાન હૈ વહાં શ્રુત-અજ્ઞાન હોતા હૈ ઔર જહાં શ્રુત-અજ્ઞાન હોતા હૈ વહાં મતિ-અજ્ઞાન હોતા હૈ’ યહ આગમ કા વચન હૈ ।

શ્રી ભગવાને ઉત્તર આપ્યો—હે ગૌતમ ! બધાથી ઓછા જીવ વિભંગજ્ઞાની છે, કેમકે મિથ્યાદૃષ્ટિ દેવો, નારકો તથા કોઈ કોઈ પંચેન્દ્રિય તિર્યંચો અને મનુષ્યોને જ વિભંગજ્ઞાન થાય છે વિભંગજ્ઞાનીયોની અપેક્ષાએ મતિ-અજ્ઞાની અને શ્રુત અજ્ઞાની અનન્તગણા છે કેમકે વનસ્પતિ કાયિક અનન્ત જીવોને મતિ-અજ્ઞાન અને શ્રુતઅજ્ઞાન થાય છે. પરંતુ વિભંગજ્ઞાન નથી થતું. પરંતુ મતિ અજ્ઞાની અને શ્રુત અજ્ઞાની પરસ્પરમાં બરાબર છે, કેમકે ‘જ્યાં મતિ અજ્ઞાન છે ત્યાં શ્રુત અજ્ઞાન થાય છે, અને જ્યાં શ્રુતઅજ્ઞાન હોય છે ત્યાં મતિ અજ્ઞાન હોય છે, આ પ્રમાણે આગમનું વચન છે.

આભિણિવોહિયનાણીણં' ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-હે ભદન્ત ! એતેષાં ચલુ જીવાનામ્ આભિણિવોધિકજ્ઞાનિનામ્, 'સુચનાણીણં' શ્રુતજ્ઞાનિનામ્ 'ઓહિનાણીણં' અવધિજ્ઞાનિનામ્, 'મણપજ્જવનાણીણં' મનઃપર્યવજ્ઞાનિનામ્, 'કેવલનાણીણં' કેવલજ્ઞાનિનામ્ 'મઈ અન્નાણીણં' મત્યજ્ઞાનિનામ્ 'સુચ અન્નાણીણં' શ્રુતાજ્ઞાનિનામ્ વિભંગનાણીણ ચ' વિભંગજ્ઞાનિનાશ્ચ મધ્યે 'કચરે કચરેહિંતો' કતરે કતરેભ્યઃ 'અપ્પા વા, વહુયા વા, તુલ્લા વા, વિસેસાહિયા વા ?' અલ્પા વા, વહુકા વા, તુલ્યા વા, વિશેષાધિકા વા ભવન્તિ ? ભગવાન્ ઉત્તરયતિ-‘ગોચમા !’ હે ગૌતમ ! ‘સન્વત્થોવા જીવા મણપજ્જવનાણી’ સર્વસ્તોકાઃ જીવાઃ મનઃ પર્યવજ્ઞાનિનો ભવન્તિ, તેભ્યઃ ‘ઓહિનાણી અસંખેજ્જગુણા’ અવધિજ્ઞાનિનોડસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, તેભ્યોડપિ ‘અભિણિવોહિયનાણી સુચનાણી દોવિ તુલ્લા વિસેસાહિયા’ આભિણિવોધિકજ્ઞાનિનઃ, શ્રુતજ્ઞાનિનશ્ચ વિશેષાધિકા ભવન્તિ, સ્વસ્થાને તુ ઇમે દ્વયેડપિ પરસ્પરં તુલ્યા ભવન્તિ તેભ્યોડપિ ‘વિભંગનાણી અસંખેજ્જગુણા’ વિભંગ-

હસ પ્રકાર અજ્ઞાની જીવોં કે અલ્પવહુત્વ કા પ્રતિપાદન કરકે અવ જ્ઞાનિયોં તથા અજ્ઞાનિયોં કા સમ્મિલિત અલ્પવહુત્વ નિરૂપણ કિયા જાતા હૈં-

શ્રી ગૌતમ સ્વામી પ્રશ્ન કરતે હૈં-હે ભગવન્ ! હન આભિણિવોધિકજ્ઞાની, શ્રુતજ્ઞાની અવધિજ્ઞાની, મનઃપર્યવજ્ઞાની, કેવલજ્ઞાની, મત્યજ્ઞાની, શ્રુતાજ્ઞાની ઓર વિભંગજ્ઞાની જીવોં મેં કોન કિસ સે અલ્પ, વહુત, તુલ્ય યા વિશેષાધિક હૈં ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર દેતે હૈં-હે ગૌતમ ! સઠસે કમ જીવ મનઃપર્યવજ્ઞાની હોતે હૈં, ડનકી અપેક્ષા અવધિજ્ઞાની અસંખ્યાતગુણિત હૈં ઓર ડનકી અપેક્ષા મી આભિણિવોધિકજ્ઞાની તથા શ્રુતજ્ઞાની વિશેષાધિક હૈં, મગર આભિણિવોધિકજ્ઞાની ઓર શ્રુતજ્ઞાની પરસ્પર મેં તુલ્ય હૈં,

એ રીતે અજ્ઞાની જીવોના અલ્પ બહુત્વનું પ્રતિપાદન કરીને હવે જ્ઞાનિયો તથા અજ્ઞાનિયોનું સંમિલિત અલ્પ બહુત્વ નિરૂપણ કરાય છે.-

શ્રી ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે:-હે ભગવાન્ ! આ આભિણિવોધિકજ્ઞાની શ્રુતજ્ઞાની, અવધિજ્ઞાની, મન પર્યવજ્ઞાની કેવલજ્ઞાની મત્યજ્ઞાની, શ્રુતાજ્ઞાની અને વિભંગજ્ઞાની જીવોમાં કેણુ કેનાથી અલ્પ, અધિક, તુલ્ય અગર વિશેષાધિક છે ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે-હે ગૌતમ ! બધાથી ઓછા જીવ મનઃ પર્યવજ્ઞાની હોય છે, તેમની અપેક્ષાએ અવધિજ્ઞાની અસંખ્યાત ગુણિત છે અને તેમની અપેક્ષાએ પણ આભિણિવોધિકજ્ઞાની તથા શ્રુતજ્ઞાની વિશેષાધિક છે. પરન્તુ આભિણિવોધિક જ્ઞાની અને શ્રુતજ્ઞાની પરસ્પરમાં તુલ્ય છે,

જ્ઞાનિનોઽસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, દેવગતૌ નરકગતૌ ચ । સમ્યગ્દષ્ટિભ્યો મિથ્યા-
દષ્ટીનામસંખ્યેયગુણત્વેન, દેવનૈરયિકાણાશ્ચ સમ્યગ્દષ્ટીનામવધિજ્ઞાનિત્વેન,
મિથ્યાદષ્ટીનાશ્ચ વિભક્તજ્ઞાનિત્વેનાસંખ્યેયગુણત્વેનાસંખ્યેયગુણત્વાત્, તેભ્યોઽપિ
'કેવલનાણી અણંતગુણા' કેવલજ્ઞાનિનોર્હત્ સિદ્ધાદયોઽનન્તગુણા ભવન્તિ સિદ્ધા-
નામનન્તત્વાત્, તેભ્યોઽપિ 'મદ્ અન્નાણી મુયઅન્નણી ય દો વિ તુલ્લા અણંતગુણા'
મત્યજ્ઞાનિનઃ શ્રુતાજ્ઞાનિનશ્ચ અનન્તગુણા ભવન્તિ, મત્યજ્ઞાનિ શ્રુતાજ્ઞાનિનાં વન-
સ્પતિકાયિકાનાં સિદ્ધેભ્યોઽપિ અનન્તત્વાત્, સ્વરથાને તુ ઇમે દ્વયેઽપિ પરસ્પરં
તુર્યા ભવન્તિ इत्याशयः, 'દારં' દશમમ્ જ્ઞાનદારં સમાપ્તમ્ । સૂ૦ ૧૫॥

दर्शनद्वार वक्तव्यता—

મૂલમ્—एषसि णं भंते ! जीवाणं चक्खुदंसणीणं, अचक्खुदं-
सणीणं, ओहिदंसणीणं, केवलदंसणीण य, कयरे कयरेहिंतो
अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ? गोयमा !

उनकी अपेक्षा विभगज्ञानी असंख्यातगुणा हैं, क्योंकि देव गति
और नरकगति में सम्यग्दृष्टि जीवों की अपेक्षा मिथ्यादृष्टि असं-
ख्यातगुणा हैं और जो देव-नारक सम्यग्दृष्टि होते हैं उनमें अवधि-
ज्ञान तथा जो मिथ्यादृष्टि हैं उनमें विभगज्ञान पाया जाता है ।
विभगज्ञानियों की अपेक्षा केवलज्ञानी अनन्तगुणा हैं क्योंकि केवल-
ज्ञान अर्हन्तों और सिद्धों को होता है और सिद्ध अनन्त हैं । केवल-
ज्ञानियों की अपेक्षा मति-अज्ञानी और श्रुतअज्ञानी अनन्तगुणा हैं,
क्योंकि मति-अज्ञानी एवं श्रुत-अज्ञानी वनस्पतिकायिक सिद्धों से
अनन्तगुणा हैं । किन्तु मति-अज्ञानी और श्रुत-अज्ञानी परस्पर में
तुल्य हैं । यह दशवां ज्ञानद्वार समाप्त हुआ ॥ १५ ॥

તેમની અપેક્ષાએ વિભંગજ્ઞાની અસંખ્યાતગણા છે, કેમકે દેવગતિ અને
નરકગતિમાં સમ્યગ્દષ્ટિ જીવોની અપેક્ષાએ મિથ્યાદષ્ટિ અસંખ્યાતગણા છે અને
જે દેવ નારક સમ્યગ્દષ્ટિ હોય છે તેઓમાં અવધિજ્ઞાન તથા જે મિથ્યાદષ્ટિ
છે, તેઓમાં વિભંગજ્ઞાન મળી આવે છે. વિભંગજ્ઞાનીઓની અપેક્ષાએ કેવલ
જ્ઞાની અનન્તગણા છે. કેમકે કેવલ જ્ઞાન અર્હન્તો અને સિદ્ધોને થાય છે
અને સિદ્ધ અનન્ત છે કેવલ જ્ઞાનીઓની અપેક્ષાએ મતિ-અજ્ઞાની તેમજ શ્રુત
અજ્ઞાની અનન્તગણા છે, કેમકે મતિ અજ્ઞાની તેમજ શ્રુત અજ્ઞાની વનસ્પતિ
કાયિક સિદ્ધોથી અનન્તગણા છે, પરન્તુ મતિ-અજ્ઞાની અને શ્રુત-અજ્ઞાની
પરસ્પરમાં તુલ્ય છે આ દશમું જ્ઞાનદ્વાર સમાપ્ત થયું. ॥ ૧૫ ॥

સઘ્વત્થોવા જીવા ઓહિદંસણી, ચક્કુદંસણી, અસંખેજ્જગુણા, કેવલદંસણી અણંતગુણા, અચક્કુદંસણી અણંતગુણા, દારં ૧૧।સૂ. ૧૬।

છાયા-એતેષાં યલ્લ મદન્ત ! જીવાનાં ચક્ષુર્દર્શનિનામ્, અચક્ષુર્દર્શનિનામ્, અવધિર્દર્શનિનાં, કેવલદર્શનિનાઞ્ચ કતરે કતરેભ્યોડલ્પા વા, બહુકા વા, તુલ્યા વા, વિશેષાધિકા વા ? ગૌતમ ! સર્વસ્તોકા જીવાઃ અવધિર્દર્શનિનઃ, ચક્ષુર્દર્શનિનોડસંખ્યેયગુણાઃ, કેવલદર્શનિનોડનન્તગુણાઃ, અચક્ષુર્દર્શનિનઃ અનન્તગુણાઃ દ્વારમ્ ૧૧।૧૬।

ટીકા-અથ દર્શનદ્વારમધિકૃત્ય જીવાલ્પ વહુત્વાદિકં પ્રરૂપયતિ-‘એસિણં મંતે ! જીવાણં’ ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-હે મદન્ત ! એતેષાં યલ્લ જીવાનામ્ ‘ચક્કુ-

દર્શનદ્વાર વક્તવ્યતા

શબ્દાર્થ-(એસિ ણં મંતે !) હે ભગવન્ ! ઇન (જીવાણં) જીવોં (ચક્કુદંસણીણં) ચક્ષુર્દર્શનિયોં (અચક્કુદંસણીણં) અચક્ષુર્દર્શનિયોં (ઓહિદંસણીણં) અવધિર્દર્શનિયોં (કેવલદંસણીણ ય) ઓર કેવલદર્શનિયોં મેં (કયરે કયરેહિંતો) કૌન કિસસે (અપ્પા વા બહુયા વા તુલ્લા વા વિસેસાહિયા વા ?) અલ્પ, બહુત, તુલ્ય યા વિશેષાધિક હૈં ? (ગોચમા) હે ગૌતમ ! (સઘ્વત્થોવા જીવા ઓહિદંસણી) સઘ્વ સે કમ જીવ અવધિર્દર્શની હૈં (ચક્કુદંસણી અસંખેજ્જગુણા) ચક્ષુર્દર્શનવાલે અસંખ્યાતગુણા હૈં (કેવલદંસણી અણંતગુણા) કેવલદર્શની અનન્તગુણા હૈં (અચક્કુદંસણી અણંતગુણા) અચક્ષુર્દર્શની અનન્તગુણા હૈં ।

ટીકાર્થ-અવ દર્શનકી અપેક્ષા સે જીવોં કે અલ્પવહુત્વ કા પ્રરૂપણ કિયા જાતા હૈ-

દર્શન દ્વાર વક્તવ્યતા

શબ્દાર્થ-(એસિણં મંતે) હે ભગવાન્ ! આ (જીવાણં) જીવો (ચક્કુદંસણીણં) ચક્ષુ દર્શનીયો (અચક્કુદંસણીણં) અચક્ષુ દર્શનિયો (ઓહિદંસણીણં) અવધિદર્શનીયો (કેવલ દંસણીણ ય) અને કેવલ દર્શનિયોમાં (કયરે કયરે હિંતો) કેણુ કેનાથી (અપ્પા વા બહુયા વા તુલ્લા વા વિસેસાહિયા વા ?) અલ્પ, અધિક, તુલ્ય અગર વિશેષાધિક છે ?

(ગોચમા) હે ગૌતમ (સઘ્વત્થોવા જીવા ઓહિદંસણી) અધાથી ઓછા જીવ અવધિદર્શની છે (ચક્કુદંસણી અસંખેજ્જગુણા) ચક્ષુદર્શનવાળા અસંખ્યાત ગણા છે (કેવલદંસણી અણંતગુણા) કેવલદર્શની વાળા અનન્તગણા છે (અચક્કુદંસણી અણંતગુણા) અચક્ષુ દર્શની અનન્ત ગણા છે

ટીકાર્થ-હવે દર્શનની અપેક્ષાએ જીવોના અલ્પ બહુત્વનું પ્રરૂપણ કરાય છે-

શ્રી ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે-હે ભગવાન્ ! આ ચક્ષુ દર્શની, અચક્ષુ

દંસળીળ' ચક્ષુર્દર્શનિનામ્ 'અચક્ષુર્દંસળીળ' અચક્ષુર્દર્શનિનામ્ 'ઓહિદંસળીળ' અવધિદર્શનિનાં 'કેવલદંસળીળ ય' કેવલદર્શનિનાં ચ મધ્યે 'કયરે કયરેદિતો' કતરે કતરેભ્યઃ 'અપા વા, વહુયા વા, તુલ્યા વા, વિસેસાદિયા વા ?' અલ્પા વા વહુકા વા, તુલ્યા વા વિશેષાધિકા વા ભવન્તિ ? ભગવાન ઉત્તરયતિ—'ગૌતમ' હે ગૌતમ ! 'સવ્વત્થોવા જીવા ઓહિદંસળી' સર્વસ્તોકાઃ સર્વેભ્યોડલ્પાઃ, જીવાઃ અવધિદર્શનિનો ભવન્તિ, દેવનૈરયિકાળાં કૃતિપયાનાશ્ચ સંજિ પંચેન્દ્રિયતિર્યગ્ચોનિક મનુષ્યાળામવધિદર્શનસદ્ભાવાત્, તેભ્યશ્ચ 'ચક્ષુર્દંસળી અસંખ્યેજ્જગુળા' ચક્ષુર્દર્શનિનોડસંખ્યેયગુળા ભવન્તિ સંવેપાં દેવનારકમનુષ્યાળાં તિર્યગ્ચોનિક પંચેન્દ્રિયાળામ્ અસંજિતિર્યગ્ચોનિકપંચેન્દ્રિયાળામ્ ચતુરિન્દ્રિયાળાશ્ચ ચક્ષુર્દર્શન સદ્ભાવાત્, તેભ્યોડપિ 'કેવલદંસળી અળંતગુળા' કેવલદર્શનિનઃ સિદ્ધાદયોડનન્તગુળા ભવન્તિ, સિદ્ધાનામનન્તત્વાત્, તેભ્યોડપિ 'અચક્ષુર્દંસળી અળંતગુળા' અચક્ષુર્દર્શનિનોડનન્તગુળા ભવન્તિ, વનસ્પતિકાચિકાનાં સિદ્ધેભ્યોડપિ અનન્તત્વાત્, ઇત્યાશયઃ, 'દારં' ઇકાદશમ્ દર્શનઢારમ્ સમાપ્તમ્ ૧૧ ॥સૂ. ૧૬॥

શ્રી ગૌતમ ાચામી પ્રશ્ન કરતે હે—હે ભગવન ! ઢન ચક્ષુદર્શની, અચક્ષુદર્શની, અવધિદર્શની ઓર કેવલદર્શની જીવોં મેં કૌન કિસસે અલ્પ, વહુત, તુલ્ય યા વિશેષાધિક હેં ? ભગવાન ઉત્તર દેતે હેં—હે ગૌતમ ! સવસે કમ જીવ અવધિદર્શન વાલે હેં, કયોંકિ દેવોં, નારકોં ઓર કતિપય સંજી પંચેન્દ્રિય તિર્યચોં તથા મનુષ્યોં કો હી અવધિદર્શન હોતા હે । ડનકી અપેક્ષા ચક્ષુદર્શની અસંખ્યાતગુળા હેં, કયોંકિ સમી દેવોં, સમી નારકોં, સમી મનુષ્યોં ઓર સમી પંચેન્દ્રિય તિર્યચોં મેં તથા ચક્ષુરિન્દ્રિય જીવોં મેં ચક્ષુદર્શન પાયા જાતા હે । ચક્ષુદર્શની જીવોં કી અપેક્ષા કેવલદર્શની અનન્તગુળા હેં, કયોંકિ સિદ્ધ જીવ અનન્ત ગુળા હેં, ઓર કેવલદર્શનિયોં કી અપેક્ષા અચક્ષુદર્શની અનન્તગુળા

દર્શની, અવધિદર્શની અને કેવલ દર્શની હવેસા ડોણ ડોનાથી અલ્પ ઘણુ તુલ્ય અગર વિશેષાધિક છે ?

શ્રી ભગવાન ઉત્તર આપે છે—હે ગૌતમ ? ણધાથી ઓછા હવ અવધિ-દર્શન વાળા છે, કેમકે દેવો, નારકો અને કેટલાક રાજી પંચેન્દ્રિય તિર્યચો તથા મનુષ્યોને જ અવધિ દર્શન થાય છે. તેમની અપેક્ષાએ ચક્ષુદર્શની અસંખ્યાતગણુ છે, કેમકે ણધા દેવો, ણધા નારકો, ણધા મનુષ્યો અને ણધા પંચેન્દ્રિય તિર્યચોસા તથા ચતુરિન્દ્રિય હવેસાં ચક્ષુ દર્શન મળી આવે છે. ચક્ષુદર્શની હવેની અપેક્ષાએ કેવલદર્શની અનન્તગણુ છે. કેમકે સિદ્ધ હવ અનન્તગણુ છે અને કેવલ દર્શનિયોની અપેક્ષાએ અચક્ષુ દર્શની અનન્ત

સંયતદ્વાર વક્તવ્યતા-

મૂલમ્—(એસિ ણં મંતે ! જીવાણં સંજયાણં, અસંજયાણં, સંજ-
યાસંજયાણં નો સંજય નો અસંજય નો સંજયાસંજયાણ ય કયરે
કયરેહિંતો અપ્પા વા, વહુયા વા, તુલ્લા વા, વિસેસાહિયા વા ?
ગોયમા ! સન્વત્થોવા જીવા સંજયા, સંજયાસંજયા અસંખેજ્જ-
ગુણા, નો સંજયા નો અસંજયા નો સંજયાસંજયા અણંતગુણા,
અસંજયા અણંતગુણા, દારં ૧૨ ॥સૂ. ૧૭॥

છાયા—એતેણં યલ્લ મદન્ત ! જીવાનાં સંયતાનામ્, અસંયતાનામ્, સંયતા-
સંયતાનાં નો સંયત નો ડસંયત નો સંયતાસંયતાનાશ્ચ કતરે કતરેભ્યોડલ્પા વા,
વહુકા વા, તુલ્યા વા વિશેષાધિકા વા ? ગૌતમ ! સર્વસ્તોકાઃ જીવાઃ સંયતાઃ,

હૈં, ક્યોંકિ સમી વનસ્પતિકાચિકોં મેં અચ્છુદર્શન પાયા જાતા હૈં
ઔર વે સિદ્ધોં સે અનન્ત હૈં । ગ્યારહવાં દર્શનદ્વાર સમાસ ॥૧૬॥

સંયતદ્વાર વક્તવ્યતા-

શબ્દાર્થ—(એસિ ણં મંતે !) હે મગવન્ ! ઇન (જીવાણં) જીવોં
(સંયતાણં) સંયતોં (અસંયતાણં) અસંયતોં (સંજયાસંજયાણં) સંયતા-
સંયત (નો સંજય—નો અસંજય નો સંજયાસંજયાણ ય) સંયતોં અસં-
યતોં ઇવં સંયતાસંયતોં સે ભિન્ન યર્થાત્ સિદ્ધ જીવોં મેં (કયરે કયરે-
હિંતો) કૌન કિસસે (અપ્પા વા વહુયા વા તુલ્લા વા વા વિસેસાહિયા
વા ?) અલ્પ, વહુત, તુલ્ય યા વિશેષાધિક હૈં ? (ગોયમા) હે ગૌતમ !
(સન્વત્થોવા જીવા સંજયા) સવસે કમ જીવ સંયત હૈં (સંજયાસંજયા

ગણા છે. કેમકે બધા વનસ્પતિકાચિકોમાં અચ્છુદર્શન મળી આવે છે અને
તેઓ સિદ્ધોથી અનન્ત છે, અગીયારમું દર્શનદ્વાર સમાસ ॥ ૧૬ ॥

સંયત દ્વાર વક્તવ્યતા

શબ્દાર્થ—(એસિ ણં મંતે !) હે ભગવન્ ! આ (જીવાણં) જીવો (સંયતાણં)
સંયતો (અસંયતાણં) અસંયતો (સંજયાસંજયાણં) સંયતાસંયત (નો સંજય નો
અસંજય—નો સંજયાસંજયાણ ય) સંયતો, અસંયતો, તેમજ સંયતા સંયતોથી
ભિન્ન અર્થાત્ સિદ્ધ જીવોમાં (કયરે કયરેહિંતો) કેણ કેનાથી (અપ્પા વા વહુયા
વા તુલ્લા વા વિસેસાહિયા વા) અલ્પ, ઘણા, તુલ્ય, અગર વિશેષાધિક છે ?

(ગોયમા) હે ગૌતમ (સન્વત્થોવા જીવા સંજયા) બધાથી થોડા જ સંયત

સંયતાસંયતા અસંખ્યેયગુણાઃ, નો સંયતા નો ડસંયતા નો સંયતાસંયતાઃ અનન્તગુણાઃ, અસંયતાઃ અનન્તગુણાઃ, દ્વારમ્ ૧૨ ॥ સૂ. ૧૭ ॥

ટીકા—અથ સંયતદ્વારમધિકૃત્ય જીવાલ્પ વહુતાદિકં પ્રરૂપયિતુમાહ—‘એસિ પં મંતે ! જીવાણં’ ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—હે મદન્ત ! એતેપાં સ્વલુ વક્ષ્યમાણાનાં જીવાનામ્ ‘સંયતાણં’ સંયતાનામ્ ‘અસંજયાણં’ અસંયતાનામ્ ‘સંજયાસંજયાણં’ સંયતાસંયતાનામ્ ‘નો સંજય નો અસંજય નો સંજયાસંજયાણ ય કયરે-કયરેહિંતો’ નો સંયત નો ડસંયત નો સંયતાસંયતાશ્ચ મધ્યે કતરે કતરેભ્યઃ ‘અપ્પા વા, વહુયા વા, તુલ્લા વા, વિસેસાદિયા વા ?’ અલ્પા વા, વહુકા વા, તુલ્યા વા, વિશેષાધિકા વા ભવન્તિ ? મગવાન્ ઉત્તરયતિ—‘ગોયમા !’ હે ગૌતમ ! ‘સવ્વત્થોવા

અસંખેજ્જગુણા) સંયતાસંયત અસંખ્યાતગુણા હૈં (નો સંયતા નો અસંજયા નો સંયતાસંયતા અણંતગુણા) જો સંયત નહીં, અસંયત નહીં, સંયતાસંયત નહીં વે અનન્ત ગુણા હૈં (અસંજયા) અસંયત (અનંતગુણા) અનન્ત ગુણા હૈં ।

ટીકાર્થ—અવ સંયતદ્વાર કે આધાર પર જીવોં કે અલ્પવહુત્વ કા નિરૂપણ કિયા જાતા હૈ—

શ્રી ગૌતમ સ્વામી પ્રશ્ન કરતે હૈં—હે મગવન્ ! ઇન સંયત અર્થાત્ સંયમવાન્, અસંયત અર્થાત્ અસંયમી, સંયતાસંયત અર્થાત્ સંયમાસંયમી તથા નો સંયત નો અસંયત નો સંયતોસંયત અર્થાત્ જો સંયમવાન્, અસંયમી યા સંયમાસંયમી અર્થાત્ દેશસંયમી નહીં હૈ અર્થાત્ સિદ્ધ જીવ હૈં, ઊનમેં કૌન કિસસે અલ્પ, વહુત, તુલ્ય અથવા વિશેષાધિક હૈં ? મગવાન્ ઉત્તર દેતે હૈં—હે ગૌતમ ! સવસે કમ જીવ સંયમી

છે (સંજયાસંજયા અસંખેજ્જગુણા) સંયતાસંયત અસંખ્યાતગુણા છે (નો સંજયા નો અસંજયા નો સંયતાસંયતા અણંતગુણા) જે સંયત નથી અસંયત નથી, સંયતાસંયત નથી તેઓ અનન્તગુણા છે. (અસંયતા) અસંયત (અનન્તગુણા) અનન્તગુણા છે.

ટીકાર્થ—હવે સંયત દ્વારના આધાર પર જીવોના અલ્પ બહુત્વનું નિરૂપણ કરાય છે—

શ્રીગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે—હે ભગવન્ ! આ સંયત અર્થાત્ સંયમવાન્, અસંયત અર્થાત્ અસંયમી, સંયતાસંયત અર્થાત્ સંયમાસંયમી તથા નો સંયત નો અસંયત નો સંયતાસંયત અર્થાત્ જે સંયમવાન્ અસંયમી અગર સંયમાસંયમી અર્થાત્ દેશ સંયમી નથી અર્થાત્ સિદ્ધ જીવ છે, તેઓમાં કોણ કોનાથી અલ્પ, ઘણા, તુલ્ય, અથવા વિશેષાધિક છે ?

જીવા સંજયા' સર્વતોક્તાઃ જીવાઃ સંયતા ભવન્તિ, તેષામુત્કૃષ્ટેનાપિ કોટિસહસ્ર-
પૃથક્ત્વ પ્રમાણત્વેનોપલભ્યમાનત્વાત્, તથાચોક્તમ્—

‘કોટીસહસ્ર પુહુતં મણુપ્યલોએ સંજયાણં ।’ કોટિસહસ્રપૃથક્ત્વં નવસહસ્ર-
કોટયઃ મણુપ્યલોકે સંયતાનામિતિ, તેભ્યોઽપિ ‘સંજયાસંજયા અસંખેજ્જગુણા’
સંયતાસંયતાઃ દેશવિરતાઃ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ પંચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિવાનામ્
અસંખ્યેયાનાં દેશવિરતિસદ્ભાવાત્, તેભ્યોઽપિ ‘નો સંજયા નો અસજયા નો
સંજયાસંજયા અણંતગુણા’ નો સંયત નોઽસંયત નોઽસંયતાસંયતાઃ અનન્તગુણા
ભવન્તિ, ઉક્તપ્રતિષેધત્રયયુક્તાનાં સિદ્ધાનામનન્તત્વાત્, તેભ્યોઽપિ ‘અસંજયા
અણંતગુણા’ અસંયતાઃ અનન્તગુણા ભવન્તિ, વનસ્પતિકાયિકાનાં સિદ્ધેભ્યોઽપિ
અનન્તત્વાત્, ‘દારં’ દ્વાદશમ્ સંયતદારં સમાપ્તમ્ ॥સૂ. ૧૭॥

ઉપયોગદ્વાર વક્તવ્યતા—

મૂલમ્—एएसि णं भंते ! जीवाणं सागरोवउत्ताणं, अणागा-
‘रोवउत्ताण य कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा

हैं, क्यों कि वे अधिक से अधिक कोटि सहस्र पृथक्त्व अर्थात् दो
हजार करोड से लेकर नौ हजार करोड तक ही पाये जाते हैं । कहा
भी है—‘मनुष्यलोक में संयत कोटि महस्रपृथक्त्व होते हैं ।’ संयतों
की अपेक्षा संयतासंयत जीव असंख्यातगुणा हैं, क्योंकि असंख्यात
पंचेन्द्रिय तिर्यंचों में भी देशविरति पाई जाती है । जो संयमी असं-
यमी या संयमासंयमी नहीं कहे जा सकते, ऐसे सिद्ध जीव अनन्त
गुणा हैं । उनकी अपेक्षा असंयमी जीव अनन्त गुणा हैं, क्यों कि
वनस्पतिकायिक जीव सिद्धों से अनन्तगुणा हैं और वे सभी असंयमी
हैं । बाहरवां संयतद्वार समाप्त ॥१७॥

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે—હે ગૌતમ ! બધાથી ઓછા જીવ સંયમી
છે; કેમકે તેઓ વધારેમા વધારે કોટિસહસ્ર પૃથક્ત્વ અર્થાત્ બે હજાર કરોડ
થી લઈને નૌ હજાર કરોડ સુધીનાજ મળે છે. કહ્યું પણ છે કે—મનુષ્યલોકમા
સંયત કોટિસહસ્ર પૃથક્ત્વ હોય છે. સંયતોની અપેક્ષાએ સંયતાસંયત જીવ
અસંખ્યાત ગણા છે. કેમકે અસંખ્યાત પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોમાં પણ દેશ વિરતિ
મળી આવે છે. જે સંયમી અસંયમી અગર સંયમાસંયમી નથી કહેવાતા
એવા સિદ્ધ જીવો અનન્તગણા છે. તેમની અપેક્ષાએ અસંયમી જીવ અનન્ત
ગણા છે, કેમકે વનસ્પતિ કાયિક જીવ સિદ્ધોથી અનન્ત ગણા છે અને તે
બધા અસંયમી છે

બારમું સંયતદ્વાર સમાપ્ત ॥ ૧૭ ॥

વિસેસાહિયા વા ? ગોયમા ! સઽવત્થોવા જીવા અણાગારોવ-
ઉત્તા, સાગારોવઉત્તા સંઁજ્જગુણા, દારં ૧૩ ॥સૂ૦ ૧૮॥

છાયા-એતેપાં યલુ ભદન્ત ! જીવાનાં સાકારોપયુક્તાનામ્, અનાકારોપયુક્તાનાશ્ચ
કતરે કતરેભ્યોઽલ્પા વા, વહુકા વા, તુલ્યા વા, વિશેષાધિકા વા ? ગૌતમ ! સર્વ-
સ્તોકાઃ જીવાઃ અનાકારોપયુક્તાઃ, સાકારોપયુક્તાઃ, સંઁયેયગુણાઃ, દ્વારમ્ ॥૧૩॥

ટીકા-અથોપયોગદ્વારમધિકૃત્ય જીવાલ્પવહુત્વં પ્રરૂપયતિ-‘એસિ ણં મંતે !
જીવાણં’ હે ભદન્ત ! એતેપાં યલુ જીવાનાં ‘સાગારોવઉત્તાણં’ સાકારોપયુક્તાનામ્
-સાકારોપયોગાનામ્ ‘અણાગારોવ ઉત્તાણં’ અનાકારોપયુક્તાનાશ્ચ મધ્યે ‘કયરે-

ઉપયોગદ્વાર વક્તવ્યતા

શબ્દાર્થ-(એસિ ણં મંતે !) હે ભગવન્ ! इन (जीवाणं) जीवों
(सागारोवउत्ताणं) साकारोपयोग वालों (अणागारोवउत्ताण य) और
अनाकारोपयोग वालों में (कयरे कयरेहिंतो) कौन किससे (अप्पा वा
बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा ?) अल्प, बहुत, तुल्य या विशेष-
ाधिक हैं ? (गोयमा) हे गौतम ! (सव्वत्थोवा जीवा अणागारोवउत्ता)
सब से कम अनाकारोपयोग वाले हैं (सागारोवउत्ता संखेज्जगुणा)
साकार उपयोग वाले संख्यातगुणा हैं ।

ટીકાર્થ-અવ ઉપયોગ કી અપેક્ષા સે જીવોં કે અલ્પવહુત્વ કા
પ્રતિપાદન કિયા જાતા હૈ-

શ્રી ગૌતમ સ્વામી પ્રશ્ન કરતે હૈં-હે ભગવન્ ! इन साकारोपयोग
अर्थात् ज्ञानोपयोग वाले तथा अनाकारोपयोग अर्थात् दर्शनोपयोग

ઉપયોગ દ્વાર વક્તવ્યતા

શબ્દાર્થ- (એસિ ણં મંતે !) હે ભગવન્ આ (જીવાણં) જીવો (સાગારોવ-
ઉત્તાણં) સાકારોપયોગ વાળા (અણાગારોવઉત્તાણ ય) અને અનાકારોપયોગવાળા-
ઓમા (કયરે કયરેહિંતો) કેણુ કેનાથી (અપ્પા વા વહુયા વા તુલ્લા વા વિસે-
સાહિયા વા ?) અલ્પ, ઘણુ તુલ્ય અગર વિશેષાધિક છે ?

(ગોયમા !) હે ગૌતમ (સવ્વત્થોવા જીવા અણાગારોવઉત્તા) હે ગૌતમ !
બધાથી ઓછા અનાકારોપયોગવાળા જીવો છે (સાગારોવઉત્તા સંઁજ્જગુણા) સાકાર
ઉપયોગવાળા સંખ્યાતગુણા છે

ટીકાર્થ- હવે ઉપયોગની અપેક્ષાએ જીવોના અલ્પ બહુત્વનું પ્રતિપાદન
કરાય છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે-હે ભગવન્ ! આ साकारोपयोग अर्थात्
ज्ञानोपयोग वाणा तथा अनाकारोपयोग अर्थात् दर्शनोपयोगवाणा जिवोमांथी

કયરેહિંતો' કતરે કતરેભ્યઃ 'અપ્પા વા, વહુયા વા, તુલ્લા વા, વિસેસાહિયા વા ?' અલ્પા વા, વહુકા વા, તુલ્યા વા, વિશેષાધિકા વા ભવન્તિ ? ભગવાન્ ઉત્તરયતિ - ગોયમા !' હે ગૌતમ ! 'સઘ્વત્થોવા જીવા અણાગારોવઉત્તા' સર્વસ્તોકાઃ- સર્વેભ્યોઽલ્પાઃ જીવાઃ અનાકારોપયુક્તાઃ ભવન્તિ, અનાકારોપયોગકાલસ્ય સર્વે- ભ્યોઽલ્પત્વાત્ અનાકારોપયોગોપયુક્તાનામપિ સર્વસ્તોકત્વમ્ પ્રશ્નકાલે તેષાં સ્તોકાનામેવોપલબ્ધેઃ 'સાગારોવઉત્તા સંઘેજ્જગુણા' સાકારોપયુક્તાઃ સંઘયેય- ગુણાઃ, ભવન્તિ સાકારોપયોગકાલસ્ય દીર્ઘત્વેન પ્રશ્નકાલે તેષાં વહૂનામુપલબ્ધેઃ 'દારં' ત્રયોદશમ્ ઉપોગદ્ધારં સમાપ્તમ્ ॥સૂ. ૧૮॥

આહારદ્વાર વક્તવ્યતા-

મૂલમ્-એસિ ણં મંતે ! જીવાણં આહારગાણં અણાહાર- ગાણ ય કયરે કયરેહિંતો અપ્પા વા, વહુયા વા, તુલ્લા વા, વિસેસાહિયા વા ? ગોયમા ! સઘ્વત્થોવા જીવા અણાહારગા આહારગા અસંઘેજ્જગુણા, દારં ૧૪ ॥સૂ. ૧૯॥

છાયા-એતેષાં સ્વલ્પ ભદન્ત ! જીવાનામ્ આહારકાણામ્, અનાહારકાણાઞ્ચ કતરે કતરેભ્યોઽલ્પા વા, વહુકા વા, તુલ્યા વા, વિશેષાધિકા વા ? ગૌતમ ! વાલે જીવોં મેં સે કૌન કિસસે અલ્પ, વહુત, તુલ્ય અથવા વિશેષાધિક હૈં ? ભગવાન્ ઉત્તર દેતે હૈં-હે ગૌતમ ! સવ સે કમ જીવ અનાકારોપ- યોગ વાલે હૈં, ક્યોંકિ અનાકાર ઉપયોગ કા સમય અલ્પ હૈ, અતએવ અનાકારોપયોગ સે ઉપયુક્ત જીવ મી અલ્પ હી હૈં । પ્રશ્ન કે સમય વે થોડે હી પાયે જાતે હૈં । ઉનકી અપેક્ષા સાકાર ઉપયોગ વાલે અર્થાત્ જ્ઞાનોપયોગ સે ઉપયુક્ત જીવ સંઘ્યાતગુણા હૈં, ક્યોં કિ સાકાર ઉપયોગ કા કાલ લઘ્વા હોતા હૈ, અતએવ પ્રશ્ન કાલ મેં વે વહુત પાયે જાતે હૈં । તેરહ્વાં ઉપયોગદ્વાર સમાપ્ત ॥૧૮॥

કોણુકોનાથી અલ્પ, ઘણા, તુલ્ય અથવા વિશેષાધિક છે ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે-હે ગૌતમ ! ઘણાથી ઓછા જીવ અનાકારોપયોગ વાળા છે, કેમકે અનાકારનો સમય અલ્પ છે, તેથીજ અનાકારોપયોગથી ઉપયુક્ત જીવ પણ અલ્પ જ છે. પ્રશ્નના સમયે તેઓ થોડા જ મળી આવે છે. તેમની અપેક્ષાએ સાકાર ઉપયોગ વાળા અર્થાત્ જ્ઞાનોપયોગથી ઉપયુક્ત જીવ સંઘ્યાત ગણા છે, કેમકે સાકાર ઉપયોગનો કાળ લાંબો હોય છે, તેથીજ પ્રશ્નકાળમાં તેઓ ઘણા મળી આવે છે.

તેરમું ઉપયોગ દ્વાર સમાપ્ત ॥ ૧૮ ॥

સર્વસ્તોકા જીવાઃ અનાહારકાઃ, આહારકા અસંખ્યેયગુણાઃ, દ્વારમ્ ૧૪||સૂ.૦ ૧૯||

ટીકા-અથાહારકદ્વારમધિકૃત્યાદ-‘एएसि णं भंते ! जीवाणं’ ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-હે ભદ્રન્ત ! એતેષાં સ્વલુ જીવાનાં ‘આહારગાણં’ આહારકાણામ્ ‘અણાહારગાણ ય’ અનાહારકાણાશ્ચ મન્યે ‘કયરે કયરેહિંતો’ કતરે કતરેભ્યઃ ‘અપ્પા વા, વહુયા વા, તુલ્લા વા, વિસેસાહિયા વા ?’ અલ્પા વા, વહુકા વા, તુલ્યા વા, વિશેષાધિકા વા ભવન્તિ ? ભગવાન્ ઉત્તરયતિ-‘गोयमा ! हे गौतम ! ‘सव्वत्थोवा जीवा अणाहारगा’ सर्वस्तोकाः-सर्वेभ्योऽल्पाः, जीवाः अनाहारका भवन्ति

આહારદ્વાર વક્તવ્યતા-

શબ્દાર્થ-(एएसि णं भंते !) હે ભગવન્ ! इन (जीवाणं) जीवों आहारगाणं अणाहारगाण य) આહારકોં ઔર અનાહારકોં મેં (कयरे कयरेहिंतो) कौन किससे (अप्पा वा वहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा ?) अल्प, बहुत, तुल्य या विशेषाधिक हैं ? (गोयमा) हे गौतम ! (सव्वत्थोवा जीवा अणाहारगा) सब से कम जीव अनाहारक हैं (अहारगा असंखेज्जगुणा) आहारक असंख्यातगुणा हैं ।

ટીકાર્થ-અવ આહારદ્વાર કી અપેક્ષા અલ્પવહુત્વ પ્રરૂપિત કરતે હૈં-શ્રી ગૌતમ સ્વામી ને પ્રશ્ન કિયા-હે ભગવન્ ! इन आहारक और अनाहारक जीवों में से कौन किससे अल्प, बहुत, तुल्य अथवा विशेषाधिक हैं ? भगवान् ने उत्तर दिया-हे गौतम ! सब से कम जीव अनाहारक हैं, क्योंकि सिद्ध तथा विग्रहगति वाले जीव ही अनाहा-

આહાર દ્વાર વક્તવ્યતા

શબ્દાર્થ-(एएसिणं भंते !) ભગવન્ આ (जीवाणं) જીવોના (आहारगाणं अणाहारगाण य) આહારકો અને અનાહારકોમાં (कयरे - कयरेहिंता) કેાણુ કેાનાથી (अप्पा वा वहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा ?) અલ્પ, ઘણુ, તુલ્ય અગર વિશેષાધિક છે ?

(गोयमा) हे गौतम ! (सव्वत्थोवा जीवा अणाहारगा) બધાથી ઓછા જીવ અનાહારક છે (आहारगा असंखेज्जगुणा) આહારક અસંખ્યાત ગણુ છે.

ટીકાર્થ-હવે આહાર દ્વારની અપેક્ષાએ અલ્પ બહુત્વ પ્રરૂપિત કરે છે શ્રીગૌતમસ્વામીએ પ્રશ્ન કર્યો -હે ભગવન્ ! આ આહારક અને અનાહારક જીવોમાંથી કેાણુ કેાની અપેક્ષાએ અલ્પ, ઘણુ, તુલ્ય અથવા વિશેષાધિક છે ?

શ્રી ભગવાને ઉત્તર આપ્યો:-હે ગૌતમ ! બધાથી ઓછા જીવ અનાહારક છે, કેમકે સિદ્ધ તથા વિગ્રહગતિ વાળા જીવ જ અનાહારક હોય છે. કહ્યું

સિદ્ધવિગ્રહગત્યાપન્નાદીનામેવાનાહારકત્વાત્, તયાચોક્તમ્—

‘વિગ્રહગદ્માવન્ના કેવલિણો સમુદ્યા અયોગી ય । સિદ્ધા ય અનાહારા
સેસા આહારગા જીવા’ ॥૧॥ વિગ્રહગતિમાપન્નાઃ કેવલિનઃ સમુદ્યાશ્ચાયોગિનિશ્ચ ।
સિદ્ધાશ્ચાનાહારાઃ શેષા આહારકા જીવાઃ ॥૧॥ ઇતિ, તેભ્યઃ અનાહારકેભ્યઃ
‘આહારગા અસંલેજ્જગુણા’ આહારકા જીવા અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, અથ વનસ્પતિ
કાયિકાનામાહારકાણાં સિદ્ધેભ્યોઽનન્તત્વાત્ કથં તેષાં નાનન્તગુણત્વમિતિ ઇતિ-
ચેત્રોચ્યતે—સૂક્ષ્મનિગોદાનાં સર્વસંખ્યયાપ્યસંખ્યેયતયા અન્તર્મુદ્ધર્ત સમયરાશિ
તુલ્યતયા ચ સર્વકાલં વિગ્રહાવસ્થાયિત્વોપલબ્ધેરનાહારકાણામપિ અતિ વહુત્વેન
સમસ્તજીવરાશ્યસંખ્યેયભાગતુલ્યત્વાત્ તદપેક્ષયા આહારકાણામસંખ્યેયગુણત્વમેવ
નાનન્તગુણત્વમિતિ ભાવઃ, ‘દારં’ ચતુર્દશમ્ આહારદ્વારં સમાપ્તમ્ ॥સૂ. ૧૯॥

રક હોતે હૈં । કહા ભી હૈં—‘વિગ્રહગતિ કરતે હુએ જીવ, સમુદ્યાત
પ્રાપ્ત કેવલી ઓર સિદ્ધ અનાહારક હોતે હૈં । ઇન્કે સિવાય સમી
જીવ આહારક હૈં । અનાહારકોં કી અપેક્ષા આહારક જીવ અસંખ્યાત
ગુણા હૈં । યહાં પ્રશ્ન કિયા જા સકતા હૈં કિ વનસ્પતિકાયિક આહાર-
ક જીવ સિદ્ધોં સે અનન્તગુણા હૈં, અતએવ આહારક અનન્તગુણા કયોં
નહીં કહે ગએ ? ઉત્તર—સૂક્ષ્મ નિગોદ સબ મિલ કર ભી અસંખ્યાત હૈં
ઓર અન્તર્મુદ્ધર્ત કી સમયરાશિ કે વરાવર હૈં, વે સર્વકાલ મેં વિગ્રહ-
ગતિ પ્રાપ્ત રહતે હૈં, અતએવ ઉનમેં અનાહારક ભી વહુત અધિક હોતે
હૈં, સમ્પૂર્ણ જીવ રાશિ કે અસંખ્યાતવેં ભાગ કે વરાવર હોતે હૈં, અતઃ
ઉન્કી અપેક્ષા આહારક જીવ અસંખ્યાતગુણા હી હૈં, અનન્તગુણા નહીં
હૈં । ચૌદહવાં આહારદ્વાર સમાપ્ત ॥૧૯॥

પણુ છે—વિગ્રહ ગતિ કરી રહેલા હવ, સમુદ્યાત પ્રાપ્ત કેવલી અને સિદ્ધ
અનાહારક હોય છે, તેમના સિવાય બધા હવ આહારક છે. અનાહારકોની
અપેક્ષાએ આહારક હવ અસંખ્યાતગણા છે. અહિં પ્રશ્ન કરી શકાય કે
વનસ્પતિકાયિક આહારક હવ સિદ્ધોથી અનન્ત ગણા છે, તેથીજ આહારક
અનન્તગણા કેમ નથી કહેલાં ? ઉત્તર—સૂક્ષ્મ નિગોદ બધા મળીને પણ
અસંખ્યાત છે અને અન્તર્મુદ્ધર્તની સમય રાશિના બરાબર છે, તેઓ
બધા કાળમાં વિગ્રહ ગતિ પ્રાપ્ત રહે છે, તેથીજ તેઓમાં અનાહારક પણ ઘણા
અધિક હોય છે, સમ્પૂર્ણ હવરાશિના અસંખ્યાતમા ભાગના બરાબર થાય છે,
તેથી તેઓની અપેક્ષાએ આહારક હવ અસંખ્યાત ગણા જ છે અનન્ત ગણા
હોતા નથી. ચૌદમું આહાર દ્વાર સમાપ્ત ॥ ૧૯ ॥

ભાષકદ્વારવક્તવ્યતા-

મૂલમ્-एएसि णं भंते ! जीवाणं भासगाणं अभासगाण य कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ? गोयमा ! सव्वत्थोवा जीवा भासगा, अभासगा अणंतगुणा, दारं १५ ॥सू० २०॥

છાયા-एतेषां खलु भदन्त ! जीवानां भाषकाणाम्, अभाषकाणाञ्च कतरे कतरेभ्यः अल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा ? गौतम ! सर्वस्तोकाः जीवाः भाषकाः, अभाषकाः अनन्तगुणाः, द्वारम् ॥१५॥सू० २०॥

ટીકા-અથ ભાષકદ્વારમધિકૃત્ય જીવાલ્પવદ્વત્વાદિકં પ્રહ્લપયિતુમાદ-‘एएसि णं भंते ! जीवाणं’ ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-હે ભદન્ત ! एतेषां खलु जीवानां ‘भासगाणं’ ભાષકાણામ્, ‘अभासगाणय’ અભાષકાણાઞ્ચ મધ્યે ‘कयरे कयरेहिंतो’ કતરે કતરે ભ્યઃ ‘अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा?’ અલ્પા વા, વહુકા વા,

ભાષકદ્વાર વક્તવ્યતા-

શબ્દાર્થ-(एएसि णं भंते !) हे भगवन् ! इन (जीवाणं भासगाणं अभासगाण य) भाषकों और अभाषकों में से (कयरे कयरेहिंतो) कौन किससे (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा ?) अल्प बहुत, तुल्य या विशेषाधिक हैं ? (गोयमा) हे गौतम ! (सव्वत्थोवा जीवा भासगा) सब से कम जीव भाषक हैं (अभासगा अणंतगुणा) अभाषक अनन्तगुणा हैं ।

ટીકાર્થ-અથ ભાષકદ્વાર કી અપેક્ષા સે જીવોં કા અલ્પવદ્વત્વ કહતે હૈં—

શ્રી ગૌતમ સ્વામી પ્રશ્ન કરતે હૈં-હે ભગવન્ ! इन भाषक और अभाषक जीवों में से कौन किसकी अपेक्षा अल्प, बहुत, तुल्य अथवा

ભાષક દ્વાર વક્તવ્યતા

શબ્દાર્થ-(एएसिण भंते !) हे भगवन् ! आ (जीवाणं भासगाणं अभासगाण य) ભાષકો અને અભાષકોમા (कयरे कयरेहिंतो) કેણુ કેનાથી (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा) અલ્પ, ઘણા, તુલ્ય અગર તો વિશેષાધિક છે ?

(गोयमा) गौतम ! (सव्वत्थोवा जीवा भासगा) યધાથી ઓછા જીવ ભાષક છે (अभासगा अणंत गुणा) અભાષક અનન્તગુણા છે ?

ટીકાર્થ- હવે ભાષક દ્વારની અપેક્ષાએ જીવોના અલ્પ બહુત્વને કહે છે

તુલ્યા વા, વિશેષાધિકા વા ભવન્તિ ? ભગવાન્ ઉત્તરયતિ—‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘સઘ્વત્થોવા જીવા ભાસગા’ સર્વસ્તોકાઃ સર્વેભ્યોઽલ્પાઃ’ જીવાઃ ભાષકા, ભાષા-લઘ્વિવિશિષ્ટા ભવન્તિ, દ્વીન્દ્રિયાદીનામેવ ભાષકત્વાત્, તદપેક્ષયા ‘અભાસગા અણંતગુણા’ અભાષકાઃ—ભાષાલઘ્વિકલાઃ જીવાઃ અનન્તગુણા ભવન્તિ, વનસ્પતિ કાયિકાનામનન્તત્વાત્, ‘દારં’ इति पञ्चदशम् भाषकद्वारं समाप्तम् ॥ सू० २० ॥

પરીતદ્વાર વક્તવ્યતા—

મૂલમ્—एएसि णं भंते ! जीवाणं परीत्ताणं अपरीत्ताणं नो परीत्ता नो अपरीत्ताण य कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा, बहुया वा तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ? गोयमा ! सव्वत्थोवा जीवा परीत्ता, नो परीत्ता नो अपरीत्ता अणंतगुणा, अपरीत्ता अणंतगुणा, दारं १६ ॥सू० २१॥

છાયા—एतेषां खलु भदन्त ! जीवानां परीतानाम् अपरीतानाम् नो परीत नोऽपरीतानाश्च कतरे कतरेभ्योल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा ? विशेषाधिक हैं ? भगवान् उत्तर देते हैं—हे गौतम ! सबसे कम जीव भाषक अर्थात् भाषा लघ्वि से सम्पन्न हैं । उनकी अपेक्षा अभाषक अनन्तगुणा हैं, क्यों कि वनस्पतिकायिक अनन्त हैं और वे सभी अभाषक हैं । पन्द्रहवां भाषकद्वार समाप्त ॥२१॥

પરીતદ્વાર વક્તવ્યતા—

शब्दार्थ—(एएसि णं भंते !) हे भगवन् ! इन (जीवाणं परित्ताणं अपरित्ताणं नो परित्ता नो अपरित्ताण य) परीत, अपरीत और नो परीत नो अपरीत जीवों में (कयरे कयरेहिंतों) कौन किससे (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा ?) अल्प, बहुत, तुल्य या

શ્રી ગૌતમ સ્વામી પ્રશ્ન કરે છે—હે ભગવન્ ! આ ભાષક અને અભાષક જીવોમાં કેણુ કેનાથી અલ્પ, ઘણા, તુલ્ય કે વિશેષાધિક છે ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે—હે ગૌતમ ! બધાથી ઓછા જીવ ભાષક અર્થાત્ ભાષા લઘ્વિથી સંપન્ન છે તેમની અપેક્ષાએ અભાષક અનન્તગણુ છે, કેમકે વનસ્પતિકાયિક અનન્ત છે અને તેઓ બધા અભાષક છે.

પંદરમું ભાષક દ્વાર સમાપ્ત ॥ ૨૧ ॥

પરીત દ્વાર વક્તવ્યતા

शब्दार्थ—(एएसिणं भंते) हे भगवन् ! आ (जीवाणं, परित्ताणं अपरित्ताणं नो परित्ता नो अपरित्ताण य) परीत, अपरीत અને नो परीत नो अपरीत

गौतम ! सर्वस्तोकाः जीवाः परीताः, नो परीत नोऽपरीताः अनन्तगुणाः, अपरीता अनन्तगुणाः द्वारम् १६ ॥ सू० २१ ॥

टीकां—अथ परीतादि द्वारमधिकृत्य जीवालपवहुत्वादिकं प्ररूपयितुमाह—
'एएसि णं भंते ! जीवाणं परीत्ताणं' गौतमः पृच्छति हे भदन्त ! एतेषां खलु जीवानां परीतानाम्—शुक्लपाक्षिकाणाम्, प्रत्येकशरीरिणाञ्च, 'अपरीत्ताणं' अपरीतानाम्—कृष्णपाक्षिकानाम्, साधारणवनस्पतीनाञ्च, नो परीत्ता नो अपरीत्ताण य' नो परीत नोऽपरीतानाञ्च—सिद्धानाम् मध्ये 'कयरे कयरेहिंतो' कतरे कतरेभ्यः 'अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ?' अल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा भवन्ति ? भगवान् उत्तरयति—'गोयमा !' हे गौतम ! 'सव्वत्थोवा जीवा परीत्ता' सर्वस्तोकाः—सर्वेभ्योऽल्पाः, जीवाः परीताः

विशेषाधिक हैं ? (गोयमा) हे गौतम ! (सव्वत्थोवा जीवा परित्ता) सबसे कम परीत जीव हैं (नो परित्ता नो अपरित्ता अणंतगुणा) नो परीत—नो अपरीत अनन्तगुणा है (अपरीता अणंतगुणा) अपरीत जीव अनन्तगुणा है ॥२१॥

टीकार्थ—अब परीतद्वार की अपेक्षा जीवों के अल्पवहुत्व का कथन करते हैं—

श्री गौतम स्वामी प्रश्न करते हैं—हे भगवन् ! इन परीत जीवों अर्थात् शुक्ल पाक्षिकों तथा प्रत्येक शरीर वालों, अपरीत जीवों अर्थात् कृष्णपाक्षिकों तथा साधारण वनस्पति के जीवों एवं नो परीत नो अपरीत अर्थात् सिद्धों में से कौन किसकी अपेक्षा अल्प, बहुत, तुल्य या विशेषाधिक हैं ? भगवान् उत्तर देते हैं—हे गौतम ! परीत जीव सबसे कम हैं, क्यों कि जिन जीवों ने संसार को परिमित कर

लवेमा (कयरे कयरेहिंतो) डेणु डेनाथी (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा) अल्प, धणु, तुल्य अगर विशेषाधिक छे ?

(गोयमा) डे गौतम ! (सव्वत्थोवा जीवा परित्ता) अधाथी ओध्हा परीत एव छे (नो परित्ता नो अपरित्ता अणंतगुणा) नो परीत नो अपरीत अनन्त गणु छे (अपरीता अणंतगुणा) अपरीत एव अनन्त गणु छे

टीकार्थ—हुवे परीत द्वारनी अपेक्षाओ लवेना अल्प बहुत्वनुं कथन करे छे—श्री गौतमस्वामी प्रश्न करे छे—डे भगवन् ! आ परीत लवे अर्थात् शुक्ल पाक्षिके तथा प्रत्येक शरीरवाणा 'अपरीत लवे अर्थात् कृष्णपाक्षिके तथा साधारण वनस्पतिना लवे तेमज्ज नो परीत नो अपरीत अर्थात् सिद्धोभाथी डेणु डेनी अपेक्षाओ अल्प, धणु, तुल्य अगर विशेषाधिक छे ?

શુક્લપાક્ષિકરૂપભવપરીતાઃ, પ્રત્યેક શરીરરૂપનાયપરીતાથ ભવન્તિ, શુક્લપાક્ષિકાણાં ભવપરીતાનાં, પ્રત્યેક શરીરિણાશ્ચ કાયપરીતાનામ્ સકલજીવાપેક્ષ્યા-ડત્યલ્પત્વાત્, તેભ્યઃ-‘નો પરીતા નો અપરીતા અણંતગુણા’ નો પરીત નોડપરીતાઃ ડભયપ્રતિષેધવિશિષ્ટાઃ સિદ્ધાઃ અનન્તગુણા ભવન્તિ, સિદ્ધાનામેવોભયપ્રતિષેધવિશિષ્ટત્વાત્ અનન્તત્વાચ્ચ, તેભ્યોડપિ સિદ્ધેભ્યઃ ‘અપરીતા અણંતગુણા’ અપરીતાઃ કૃષ્ણપાક્ષિકાઃ સાધારણવનસ્પતયશ્ચ અનન્તગુણા ભવન્તિ તદુભયેષામ્ અપરીતાનાં સિદ્ધેભ્યોડપિ અનન્તગુણત્વાત્, ઇતિ ‘દારં’ પોડશમ્ પરીતદ્વારમ્ સમાપ્તમ્ ॥સૂ. ૨૧॥

પર્યાપ્તકદારવક્તવ્યતા

મૂલમ્-एएसि णं भंते ! जीवाणं पज्जत्ताणं अपज्जत्ताणं नो पज्जत्ता नो अपज्जत्ताण य कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ? गोयमा ! सवत्थोवा जीवा नो पज्जत्ता नो अपज्जत्तगा, अपज्जत्तगा अणंतगुणा, पज्जत्तगा संखिज्जगुणा, दारं १७ ॥सू. २१॥

છાયા-एतेषां खलु भदन्त ! जीवानां पर्याप्तकानाम्, अपर्याप्तकानां नो पर्याप्तनोऽपर्याप्तकानाश्च कतरे कदरेभ्योऽल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेष-दिया है और जो प्रत्येक शरीर हैं, वे सकल जीवों की अपेक्षा अत्यन्त अल्प हैं । जो परीत भी नहीं और अपरीत भी नहीं हैं, ऐसे सिद्ध जीव उनसे अनन्त गुणा हैं और उनकी अपेक्षा भी अपरीत अर्थात् कृष्ण-पाक्षिक तथा साधारण वनस्पति के जीव अनन्तगुणा हैं; क्योंकि ये दोनों मिल कर सिद्धों से अनन्तगुणा हैं १६वां परीतद्वार समाप्त ॥२१॥

પર્યાપ્તકદાર વક્તવ્યતા

शब्दार्थ-(एसि णं भंते !) हे भगवन् ! इन (जीवाणं पज्जत्ताणं

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે-હે ગૌતમ ! પરીત જીવ બધાથી ઓછા છે કેમકે જે જીવોએ સંસારને પરિમિત કરી દીધો છે અને જે પ્રત્યેક શરીર છે તેઓ સકલ જીવોની અપેક્ષાએ અત્યન્ત થોડા છે. જેઓ પરીત પણ નથી અને અપરીત પણ નહીં એમ હોય છે એવા સિદ્ધ જીવ તેમનાથી અનન્ત ગણા છે અને તેમની અપેક્ષાએ પણ અપરીત અર્થાત્ કૃષ્ણપાક્ષિક તથા સાધારણ વનસ્પતિના જીવ અનન્ત ગણા છે, કેમકે તે બંને મળીને સિદ્ધોથી અનન્ત ગણા છે. સોળમું પરીત દ્વાર સમાપ્ત ॥ ૨૧ ॥

પર્યાપ્તક દ્વાર વક્તવ્યતા

शब्दार्थ-(एसि णं भंते !) हे भगवन् ! आ (जीवाणं पज्जत्ताणं अपज्ज-

પાધિકાવા ? ગૌતમ ! સંસ્તોક્તાઃ જીવાઃ નો પર્યાપ્તકા નોઽપર્યાપ્તકાઃ, અનન્ત-
ગુણાઃ, પર્યાપ્તકાઃ સંખ્યેયગુણાઃ, દ્વારમ્ ૧૭ ॥મૂ. ૨૨॥

ટીકા-અથ પર્યાપ્તકદ્વારમધિકૃત્ય જીવાલ્પત્વવહુત્વાદિકં પ્રરૂપયિતુમાદ-‘ए-
सिणं भंते ! जीवाणं’ ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-હે ભદન્ત ! એતેષાં સ્વલુ જીવાનામ્
‘पञ्जत्ताणं’ પર્યાપ્તકાનામ્, ‘अपञ्जत्ताणं’ અપર્યાપ્તકાનામ્, ‘नो पञ्जत्ता नो अपञ्ज-
त्ताण य’ નો પર્યાપ્તક નોઽપર્યાપ્તકાનાં ચ મધ્યે ‘कयरे कयरेहिंतो’ કતરે કતરેભ્યઃ,
‘अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ? अल्पा वा, बहुका वा,
तुल्या वा, विशेषाधिका वा भवन्ति ? भगवान् उत्तरयति-‘गोयमा !’ હે ગૌતમ !

अपञ्जत्ताणं नो पञ्जत्ता नो अपञ्जत्ताण य) पर्याप्त, अपर्याप्त और नो
पर्याप्त नो अपर्याप्त जीवों में (कयरे कयरेहिंतो) कौन किससे (अप्पा
वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा ?) अल्प, बहुत, तुल्य अथवा
विशेषाधिक हैं ? (गोयमा) हे गौतम ! (सन्वत्थोवा जीवा नो पञ्जत्ता
नो अपञ्जत्तगा) सब से कम नो पर्याप्त-नो अपर्याप्त जीव हैं (अपञ्ज-
त्तगा अणंतगुणा) अपर्याप्तक अनन्तगुणा हैं (पञ्जत्ता संखिज्जगुणा)
पर्याप्तक संख्यात गुणा हैं ॥२२॥

ટીકાર્થ-અવ પર્યાપ્તક દ્વાર કી અપેક્ષા જીવોં કે અલ્પવહુત્વ કા
પ્રતિપાદન કિયા જાતા હૈ-

શ્રી ગૌતમ સ્વામી પ્રશ્ન કરતે હૈ-હે ભગવન્ ! હન પર્યાપ્ત, અપ-
ર્યાપ્ત ઓર નો પર્યાપ્ત-નો અપર્યાપ્ત જીવોં મેં સે કૌન કિસકી અપેક્ષા
અલ્પ, વહુત, તુલ્ય અથવા વિશેષાધિક હૈ ? ભગવાન્ ઉત્તર દેતે હૈ-

त्ताणं नो पञ्जत्ता नो अपञ्जत्ताण य) पर्याप्त, अपर्याप्त, અને न पर्याप्त डे न
अपर्याप्त लुवोभां (कयरे कयरेहिंतो) डेणु डेनाथी (अप्पा वा बहुया वा
तुल्ला वा विसेसाहिया वा ?) अल्प, धणु तुल्य अथवा विशेषाधिक छे ?

(गोयमा) डे गौतम ! (सन्वत्थोवा जीवा नो पञ्जत्ता नो अपञ्जत्ता)
अधाथी ओछा न पर्याप्त न अपर्याप्त लुव छे (अपञ्जत्तगा अणंतगुणा)
अपर्याप्तक अनन्त गणु छे (पञ्जत्तगा संखिज्जगुणा) पर्याप्तक संख्यातगणु छे

ટીકાર્થ-હવે પર્યાપ્તક દ્વારની અપેક્ષાએ લુવોના અલ્પ બહુત્વનું પ્રતિ
પાદન કરાય છે

શ્રી ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે હે ભગવન્ ! આ પર્યાપ્ત અપર્યાપ્ત અને
ન પર્યાપ્ત-ન અપર્યાપ્ત લુવોમાંથી ડેણુ ડેની અપેક્ષાએ થોડા, ઘણા તુલ્ય
અથવા વિશેષાધિક છે ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે-ગૌતમ ! અધાથી ઓછા લુવ નોપર્યાપ્ત

‘સઘ્વત્થોવા જીવા નો પજ્જત્તા નો અપજ્જત્તગા’ સર્વસ્તોકાઃ-સર્વેભ્યોઽલ્પાઃ જીવાઃ, નો પર્યાપ્તકનોઽપર્યાપ્તકા સિદ્ધાઃ ભવન્તિ સિદ્ધાનામેવોભયપ્રતિપેધવિશિષ્ટતયા તેષાઞ્ચાપર્યાપ્તકાદિભ્યઃ સર્વાલ્પત્વાત્, તેભ્યઃ ‘અપજ્જત્તગા અણંતગુણા’ અપર્યાપ્તકાઃ સાધારણ વનસ્પતયોઽનન્તગુણા ભવન્તિ સિદ્ધેભ્યોઽપિ સાધારણવનસ્પતિકાયિકાનામન્તગુણાનાં સર્વકાલમપર્યાપ્તત્વેનોપલભ્યમાનત્વાત્, તેભ્યોઽપિ-‘પજ્જત્તગા સંઘિજ્જગુણા’ પર્યાપ્તકાઃ સૂક્ષ્માઃ સંઘયેયગુણા ભવન્તિ, સર્વેભ્યો વહૂનાં જીવાનાં સૂક્ષ્મતયા સૂક્ષ્માણાઞ્ચ સર્વકાલમ્ અપર્યાપ્તકેભ્યઃ પર્યાપ્તકાનાં સંઘયેયગુણત્વાત્, ઇતિ ‘દારં’ સપ્તદશમ્ પર્યાપ્તકદ્વારં સમાપ્તમ્ ॥ સૂ. ૨૨ ॥

સૂક્ષ્મદ્વારવક્તવ્યતા

મૂલમ્-एएसि णं भंते ! जीवाणं सुहुमाणं वायराणं, नो सुहुम नो वायराण य, कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ? गोयस्मा ! सध्वत्थोवा जीवा नो सुहुमा नो वायरा वायरा अणंतगुणा, सुहुमा असंखेज्जगुणा दारं १८ ॥सू. २३॥

हे गौतम ! सब से कम जीव नो पर्याप्त-नो अपर्याप्त अर्थात् सिद्ध हैं, क्योंकि जो पर्याप्त भी नहीं और अपर्याप्त भी नहीं, ऐसे जीव सिद्ध ही हो सकते हैं और वे पर्याप्तों एवं अपर्याप्तों से कम हैं । उनकी अपेक्षा अपर्याप्तक जीव अनन्तगुणा हैं, क्योंकि साधारणवन-स्पतिकाय के जीव अनन्त गुणा हैं और वे सदा अपर्याप्त बहुत ही पाये जाते हैं । उनकी अपेक्षा पर्याप्त जीव संख्यात गुणा हैं । १७वां पर्याप्तक द्वार समाप्त ॥२२॥

સૂક્ષ્મદ્વાર વક્તવ્યતા

शब्दार्थ-(एएसि णं भंते !) हे भगवन् ! इन (जीवाणं सुहुमाणं वाय-

નો અપર્યાપ્ત અર્થાત્ સિદ્ધ છે, કેમકે જે પર્યાપ્ત પણ નહીં અને અપર્યાપ્ત પણ નહીં એવા જીવ સિદ્ધ જ હોઈ શકે છે અને તે પર્યાપ્ત તેમજ અપર્યાપ્તોથી ઓછા છે. તેમની અપેક્ષાએ અપર્યાપ્તક જીવ અનન્ત ગણા છે કેમકે સાધારણ વનસ્પતિ કાયના જીવ અનન્તગણા છે અને તે સદા અપર્યાપ્ત ઘણા જ મળી આવે છે. તેમની અપેક્ષાએ પર્યાપ્ત જીવ સંખ્યાતગણા છે.

સત્તરમું પર્યાપ્તક દ્વાર સમાપ્ત ॥ ૨૨ ॥

સૂક્ષ્મ દ્વાર વક્તવ્યતા

शब्दार्थ-(एएसिणं भंते) हे भगवन् ! आ (जीवाणं सुहुमाणं वायराणं नो

છાયા-એતેપાં સ્વલુ ભદન્ત ! જીવાનાં સૂક્ષ્માણામ્, વાદરાણામ્, નો સૂક્ષ્મનો-વાદરાણાશ્ચ કતરે કતરેભ્યોડલ્પા વા, વહુકા વા, તુલ્યા વા, વિશેષાધિકા વા ભવન્તિ 'ગૌતમ ! સર્વસ્ત્રોકા જીવાઃ નો સૂક્ષ્મ નો વાદરાઃ, વાદરાઃ અનન્તગુણાઃ, સૂક્ષ્મા અસંખ્યેયગુણાઃ, દ્વારમ્ ૧૮ ॥સૂ. ૨૩॥

ટીકા-અથ સૂક્ષ્મદ્વારમધિકૃત્ય જીવાલ્પત્વ વહુત્વાદિકં પ્રરૂપયિતુમાદ-‘એસિ જં મંતે ! જીવાણં’ ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-હે ભદન્ત ! એતેપાં સ્વલુ જીવાનાં ‘સુહુમાણં’ સૂક્ષ્માણામ્, ‘વાયરાણં’ વાદરાણામ્, ‘નો સુહુમનો વાયરાણ ય’ નો સૂક્ષ્મ નો વાદરાણાશ્ચ સિદ્ધાનાં મધ્યે ‘કયરે કયરેહિંતો’ કતરે કતરેભ્યઃ, ‘અપ્પા વા, વહુયા વા, તુલ્લા વા, વિસેસાહિયા વા ?’ અલ્પા વા, વહુકા વા, તુલ્યા વા, વિશેષાધિકા વા ભવન્તિ ? ભગવાન્ ઉત્તરયતિ-‘ગોયમા !’ હે ગૌતમ ! ‘સવ્વત્થોવા જીવા નો

રાણં નો સુહુમ નો વાયરાણ ય) સૂક્ષ્મ, વાદર તથા નો સૂક્ષ્મ-નો વાદર જીવોં મેં (કયરે કયરેહિંતો) કૌન કિસસે (અપ્પા વા વહુયા વા તુલ્લા વા વિસેસાહિયા વા ?) અલ્પ, વહુત, તુલ્ય અથવા વિશેષાધિક હૈં ? (ગોયમા) હે ગૌતમ (સવ્વત્થોવા જીવા નો સુહુમા નો વાયરા) સઘસે કમ જીવ નો સૂક્ષ્મ-નો વાદર હૈં (વાયરા અણંતગુણા) વાદર અનન્ત-ગુણા હૈં (સુહુમા અસંખેજ્જગુણા) સૂક્ષ્મ અસંખ્યાત ગુણા હૈં ॥૨૩॥

ટીકાર્થ-અવ સૂક્ષ્મદ્વાર કી અપેક્ષા જીવોં કે અલ્પવહુત્વ કો કથન કરતે હૈં-

શ્રી ગૌતમ સ્વામી પ્રશ્ન કરતે હૈં-હે ભગવન ! इन સૂક્ષ્મ, વાદર તથા નો સૂક્ષ્મ-નો વાદર અર્થાત્ સિદ્ધ જીવોં મેં સે કૌન કિસકી અપેક્ષા અલ્પ, વહુત, તુલ્ય યા વિશેષાધિક હૈં ? ભગવાન ઉત્તર દેતે હૈં-ગૌતમ ! સઘ સે કમ જીવ નો સૂક્ષ્મ-નો વાદર હૈં, કયોંકિ એસે

સુહુમ નો વાયરાણ ય) સૂક્ષ્મ બાદર તથા નો-સૂક્ષ્મ નો બાદર જીવોમાં (કયરે કયરે હિંતો) કોણ કોનાથી (અપ્પા વા વહુયા વા તુલ્લા વા વિસેસાહિયા વા) અલ્પ, ઘણા, તુલ્ય અથવા વિશેષાધિક છે ?

(ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (સવ્વત્થોવા જીવા નો સુહુમા નો વાયરા) બધાથી જોછા જીવ નો સૂક્ષ્મ નો બાદર છે (વાયરા અણંત ગુણા) બાદર અનન્ત ગણા તે (સુહુમા અસંખેજ્જગુણા) સૂક્ષ્મ અસંખ્યાતગણા છે

હવે સૂક્ષ્મ દ્વારની અપેક્ષાએ જીવોના અલ્પ બહુત્વનું કથન કરે છે

ટીકાર્થ-શ્રી ગૌતમ સ્વામી પ્રશ્ન કરે છે હે ભગવન ! આ સૂક્ષ્મ બાદર તથા નો સૂક્ષ્મ, નો બાદર અર્થાત્ સિદ્ધ જીવોમાંથી કોણ કોની અપેક્ષાએ અલ્પ, ઘણા, તુલ્ય અથવા વિશેષાધિક છે ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે-હે ! ગૌતમ બધાથી જોછા જીવ નો સૂક્ષ્મ-

‘સુહુમા નો વાયરા’ સર્વસ્તો કાઃ—સર્વેભ્યોલ્પાઃ, જીવાઃ નો સૂક્ષ્મા નો વાદરાઃ સિદ્ધાઃ
ભવન્તિ તેષાં સૂક્ષ્મજીવરાશ્યપેક્ષયા વાદરા નીવરાશ્યપેક્ષયા ચાનન્તત્વાત્, તેભ્યઃ
‘વાયરા અણંતગુણા’ વાદરાઃ—સ્થૂલા જીવાઃ, અનન્તગુણા ભવન્તિ, વાદરનિગોદ-
જીવાનાં સિદ્ધેભ્યોપિ અનન્તગુણત્વાત્, તેભ્યોઽપિ ‘સુહુમા અસંખેજ્જગુણા’ સૂક્ષ્માઃ
જીવાઃ અસંખેયગુણા ભવન્તિ, વાદરનિગોદાપેક્ષયા સૂક્ષ્મનિગોદાનામસંખ્યગુણ-
ત્વાત્ । ઇતિ ‘દારં’ અષ્ટાદશમ્ સૂક્ષ્મદ્વારં સમાપ્તમ્ ॥ સૂ. ૨૩ ।

સંજ્ઞિદ્વારવક્તવ્યતા—

મૂલમ્—एएसि णं भंते ! जीवानां सन्नीणं असन्नीणं, नो सण्णी
नो असण्णीणं कयरे कयरेहितो अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला
वा, विसेसाहिया वा ? गोयमा ! सव्वत्थोवा जीवा सण्णी,
नो सण्णी नो असण्णी अणंतगुणा, असण्णी अणंतगुणा,
दारं १९ ॥सू० २४॥

છાયા—एतेषां खलु भदन्त ! जीवानां संज्ञिनाम्, असंज्ञिनाम्, नो संज्ञि-
नोऽसंज्ञिनां च कतरे कतरेभ्योऽल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका
जीव सिद्ध हैं और वे सूक्ष्म जीवराशि और वादर जीवराशि की
अपेक्षा अनन्त हैं । वादर अर्थात् स्थूल जीव अनन्त गुणा हैं, क्योंकि
वादर निगोद के जीव सिद्धों की अपेक्षा भी अनन्तगुणा अधिक हैं ।
वादर जीवों की अपेक्षा सूक्ष्म जीव असंख्यातगुणा हैं, क्योंकि वादर
निगोद की अपेक्षा सूक्ष्म निगोद जीव असंख्यात गुणा अधिक हैं ।
१८वां सूक्ष्म द्वार समाप्त ॥२३॥

સંજ્ઞિદ્વાર વક્તવ્યતા

शब्दार्थ—(एएसि णं भंते !) हे भगवन् ! इन (जीवाणं सन्नीणं,
असन्नीणं, नो सण्णी नो असण्णीणं) संज्ञी, असंज्ञी और नो संज्ञी—

નોબાદર છે કેમકે એવા જીવ સિદ્ધ છે અને તે સૂક્ષ્મ જીવ રાશિ અને બાદર
રાશિની અપેક્ષાએ અનન્ત છે. બાદર અર્થાત્ સ્થૂલ જીવ અનન્તગણા છે,
કેમકે બાદર નિગોદના જીવ સિદ્ધોની અપેક્ષાએ પણ અનન્તગણા અધિક છે.
બાદર જીવોની અપેક્ષાએ સૂક્ષ્મ જીવ અસંખ્યાતગણા છે. કેમકે બાદર
નિગોદની અપેક્ષાએ સૂક્ષ્મ નિગોદ જીવ અસંખ્યાતગણા અધિક છે. અઠારમું
સૂક્ષ્મદ્વાર સમાપ્ત. ॥૨૩॥

સંજ્ઞિદ્વાર વક્તવ્યતા.

शब्दार्थ—(एएसिणं भंते ?) हे भगवन् आ (जीवाणं सन्नीणं, असन्नीण
नोसन्नी नोअसण्णीणं) संज्ञी असंज्ञी અને નોસંજ્ઞી—નોઅસંજ્ઞી જીવોમાં

વા ? ગૌતમ ! સર્વસ્તોકાઃ જીવાઃ સંજ્ઞિનઃ, નો સંજ્ઞિનોઽસંજ્ઞિનઃ અનન્તગુણાઃ, અસંજ્ઞિ નોઽનન્તગુણાઃ, દ્વારમ્ ૧૯ ॥ સૂ. ૨૪ ॥

ટીકા-અથ સંજ્ઞિદ્વારમધિકૃત્ય જીવાલ્પવહુત્વાદિકં પ્રરૂપયિતુમાહ-‘एएसिणं भंते ! जीवाणं’ ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-હે ભદન્ત ! एतेपां खलु भदन्त ! जीवानाम् ‘सण्णीणं’ સંજ્ઞિનામ્ ‘असण्णीणं’ અસંજ્ઞિનામ્, નો સણ્ણી નો અસણ્ણીણં’ નો સંજ્ઞિનો અસંજ્ઞિનામ્ ચ મધ્યે ‘कयरे कयरेहितो’ કતરે કતરેભ્યઃ ‘अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ?’ અલ્પા વા, વહુકા વા, તુલ્યા વા, વિશેષાધિકા વા ભવન્તિ ? ભગવાન્ ઉત્તરયતિ-‘गोयमा !’ હે ગૌતમ ! ‘सव्वत्थोवा जीवा सण्णी’ સર્વસ્તોકાઃ-સર્વેભ્યોઽલ્પાઃ, જીવાઃ સંજ્ઞિનો ભવન્તિ, સમનસ્કાનામેવ સંજ્ઞિત્વાત્, તદપેક્ષયા-‘नो सण्णी नो असण्णी अणंतगुणा’ નો સંજ્ઞિનોઽસંજ્ઞિનોઽનન્ત-ગુણા ભવન્તિ, સિદ્ધાનામેવોભયપ્રતિષેધવિશિષ્ટતયા તેપાં સંજ્ઞિભ્યોઽનન્તગુણત્વાત્, નો અસંજ્ઞી જીવોં મેં (कयरे कयरेहितो) કૌન કિસસે (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा ?) અલ્પ, વહુત, તુલ્ય યા વિશેષાધિક હૈં ? (गोयमा !) હે ગૌતમ ! (सव्वत्थोवा जीवा सण्णी) સબ સે કમ જીવ સંજ્ઞી હૈં (नो सण्णी-नो असण्णी अणंतगुणा) નો સંજ્ઞી નો અસંજ્ઞી અનન્ત ગુણા હૈં (असण्णी अणंतगुणा) અસંજ્ઞી જીવ અનન્ત ગુણા હૈં ॥૨૪॥

ટીકાર્થ-બ્રહ્મ સંજ્ઞીદ્વાર કી અપેક્ષા સે જીવોં કા અલ્પવહુત્વ દિશ્વ-લાતે હૈં-શ્રી ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરતે હૈં-હે ભગવન્ ! इन संज्ञी, असंज्ञी और नो संज्ञी नो असंज्ञी जीवों में कौन किससे अल्प, बहुत, तुल्य अथवा विशेषाधिक है । श्री भगवान् उत्तर देते हैं- हे गौतम ! सब से कम जीव संज्ञी हैं, क्योंकि विशिष्ट मन वाले जीव ही संज्ञी कह लाते हैं और ऐसे जीव सब से कम हैं । संज्ञियों की अपेक्षा नो संज्ञी

(कयरे कयरेहितो) કેાણુ કેાનાથી (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा ?) અલ્પ, ઘણા, તુલ્ય અગર વિશેષાધિક છે ?

(गोयमा !) હે ગૌતમ ! (सव्वत्थोवा जीवा सण्णी) બધાથી ઓછા હવ સંજ્ઞી છે (असण्णी अणंतगुणा) અસંજ્ઞી હવ અનન્તગુણા છે

ટીકાર્થ--હવે સંજ્ઞી દ્વારની અપેક્ષાએ હવેાનું અલ્પ બહુત્વ દેખાડે છે. શ્રી ગૌતમ સ્વામી પ્રશ્ન કરે છે-ભગવન્ ! આ સંજ્ઞી, અસંજ્ઞી અને નસંજ્ઞી ન અસંજ્ઞી હવેામા કેાણુ કેાનાથી અલ્પ, ઘણા, તુલ્ય અથવા વિશેષાધિક છે ?

શ્રી ભગવાન ઉત્તર આપે છે-હે ગૌતમ ! બધાથી ઓછા હવ સંજ્ઞી છે, કેમકે વિશિષ્ટ મનવાળા હવ જ સંજ્ઞી કહેવાય છે અને ઓવા હવ

તેભ્યોઽપિ—‘અસંજ્ઞી અણંતગુણા’ અસંજ્ઞિનો વનસ્પતિકાયાિકાદયો ડનન્તગુણ-
ત્વાત્, વનસ્પતિકાયાિકાનાં સિદ્ધેભ્યોઽનન્તગુણત્વાત્, ‘દારં’ इति एकोनविंशम्
સંજ્ઞિદ્વારમ્ સમાપ્તમ્ ॥ સૂ. ૨૪ ॥

ભવસિદ્ધિકદ્વારવક્તવ્યતા—

મૂલમ્—(एएसि णं भंते ! जीवाणं भवसिद्धियाणं, अभवसिद्धि-
याणं, नो भवसिद्धिया नो अभवसिद्धियाण य कयरे कयरेहिंतो
अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा विसेसाहिया वा ? गोयमा !
सच्चत्थोवा जीवा अभवसिद्धिया, णो भवसिद्धिया णो अभव-
सिद्धिया अणंतगुणा, भवसिद्धिया अणंतगुणा, दां ० ॥सू. २५॥

છાયા—(एतेषां खलु भदन्त ! जीवानां भवसिद्धिकानाम्, अभवसिद्धिकानाम्,
नो भवसिद्धिक नो ऽभवसिद्धिकानाश्च कतरे कतरेभ्योऽल्पा वा, बहुका वा, तुल्या
नो असंज्ञी अनन्त गुणा हैं, क्योंकि ऐसे जीव सिद्ध हैं और वे संज्ञियों
की अपेक्षा अनन्तगुणा हैं । उनकी अपेक्षा भी असंज्ञी जीव अनन्त-
गुणा हैं, क्योंकि वनस्पतिकायिक आदि जीव अनन्तगुणा हैं और वे
सब सिद्धों से भी अनन्तगुणा हैं । १९वां संज्ञीद्वार समाप्त ॥ २४ ॥

ભવસિદ્ધિકદ્વાર વક્તવ્યતા

शब्दार्थ—(एएसि णं भंते !) हे भगवन् ! इन (जीवाणं भवसि-
द्धियाणं अभवसिद्धियाणं नो भवसिद्धिय नो अभवसिद्धियाण य)
भवसिद्धिकों, अभवसिद्धिकों तथा नो भवसिद्धिक-नो अभवसि-
सिद्धिकों में (कयरे कयरेहिंतो) कौन किससे (अप्पा वा बहुया वा
तुल्ला वा विसेसाहिया वा ?) अल्प, बहुत, तुल्य या विशेषाधिक हैं ?

બધાથી ઓછા છે. સંજ્ઞિયોની અપેક્ષાએ નસંજ્ઞી-ન અસંજ્ઞી અનન્તગણા છે,
કેમકે એવા જીવ સિદ્ધ છે અને તેઓ સંજ્ઞિયોની અપેક્ષાએ અનન્ત ગણા છે,
તેમની અપેક્ષાએ પણ અસંજ્ઞી જીવ અનન્તગણા છે, કેમકે વનસ્પતિકાયાિક
આદિ જીવ અનન્ત ગણા છે અને તેઓ બધા સિદ્ધોથી પણ અનન્ત ગણા
અધિક છે. ઓગણીસમું સંજ્ઞિદ્વાર સમાપ્ત ॥ ૨૪ ॥

ભવસિદ્ધિકદ્વાર વક્તવ્યતા

शब्दार्थ—(एएसिणं भंते !) हे भगवान् ! आ (जीवाणं भवसिद्धियाणं अभव-
सिद्धियाणं नोभवसिद्धिय नो अभवसिद्धियाण य) लवसिद्धिके, अलवसिद्धिके, तथा
नोलवसिद्धिक-नोलवसिद्धिकेमां (कयरे कयरेहिंतो) केषु केनाथी (अप्पा वा
बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा) अल्प, धणु, तुल्य के विशेषाधिक છે ?

વા, વિશેષાધિકા વા ? ગૌતમ ! સર્વસ્તોકાઃ જીવાઃ અભવસિદ્ધિકાઃ, નો ભવસિદ્ધિકનોઽભવસિદ્ધિકાઃ અનન્તગુણા ભવસિદ્ધિકા અનન્તગુણાઃ, દ્વારમ્ ૨૦ ॥સૂ. ૨૬॥

ટીકા—અથ ભવસિદ્ધિકદ્વારમધિકૃત્ય જીવાલ્પવહુત્વાદિકં પ્રરૂપયિતુમાહ—
‘एएसिणं भंते ! जीवाणं’ ગૌતમ ! પૃચ્છતિ-હે-મદન્ત ! એતેષાં સ્થલુ જીવાનામ્
‘भवसिद्धियाणं’ ભવસિદ્ધિકાનામ્ ભવે ભિદ્ધિર્યેષાં તે ભવસિદ્ધિકાસ્તેષાં, તસ્મિન્
ભવે ભવાન્તરે વા સુક્તિગામિનામ્ ‘अभवसिद्धियाणं’ અભવસિદ્ધિકાનામ્, ‘नो
भवसिद्धिया नो अभवसिद्धियाण य’ નો ભવસિદ્ધિક નોઽભવસિદ્ધિકાનાશ્ચ સિદ્ધા
નાં મધ્યે ‘कयरे कयरेहितो’ કતરે કતરેભ્યઃ ‘अल्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा,
विसेसाहिया वा ?’ અલ્પા વા, વહુકા વા, તુલ્યા વા, વિશેષાધિકા વા ભવન્તિ ?
મગવાન્ ઉત્તરયતિ—‘गोयसा !’ હે ગૌતમ ! ‘सर्व्वस्थोवा जीवा अभवसिद्धिया’
સર્વસ્તોકાઃ-સર્વેભ્યોઽલ્પાઃ જીવાઃ અભવસિદ્ધિકાઃ-અભવ્યાઃ ભવન્તિ, તેષાં
जघन्ययुक्तानन्तकपरिमाणत्वात्, તથા ચોક્તમનુયોગદ્વારે—

(गोयसा !) हे गौतम ! (सर्व्वस्थोवा जीवा अभवसिद्धिया) अभवसिद्धिक
जीव सबसे कम हैं (नो भवसिद्धिया नो अभवसिद्धिया अणंतगुणा) नो
भवसिद्धिकनो अभवसिद्धिक अनन्तगुणा हैं (भवसिद्धिया अणंत-
गुणा) भवसिद्धिक अनन्तगुणा हैं ॥२६॥

અવ ભવસિદ્ધિકદ્વારે કી અપેક્ષા જીવો કાં અલ્પવહુત્વ કહતે હૈ—
ટીકાર્થ—શ્રી ગૌતમ પ્રશ્ન કરતે હૈ—હે મગવન્ ! इन भवसिद्धिकों
અર્થાત્ મોક્ષગમન કે યોગ્ય-અવ્ય જીવો, અભવસિદ્ધિકો અર્થાત્
મોક્ષગમન કે અયોગ્ય જીવો તથા નો ભવસિદ્ધિક-નો અભવસિદ્ધિકો
અર્થાત્ સિદ્ધ જીવોં મેં સે કૌન કિસકી અપેક્ષા અલ્પ, વહુત, તુલ્ય યા
વિશેષાધિક હૈ ? મગવાન્ ઉત્તર દેતે હૈ—હે ગૌતમ ! सबसे कम जीव

(गोयसा !) हे गौतम ! (सर्व्वस्थोवा जीवा अभवसिद्धिया) अलवसिद्धिक
लव सौधी ओछा छे. (नो भवसिद्धिया नो अभवसिद्धिया अणंतगुणा) नो लव-
सिद्धिक नो अलवसिद्धिक अनन्त गणु छे, (भवसिद्धिया अणंतगुणा)
लवसिद्धिक अनन्तगणु छे. ॥२५॥

ટીકાર્થ—હવે લવસિદ્ધિકદ્વારની અપેક્ષાએ લવેનુ અલ્પ બહુત્વ કહેવામાં
આવે છે, એ સંબંધમાં ગૌતમ સ્વામી શ્રી કહે છે કે-હે ભગવન્ આ લવ-
સિદ્ધિકે અર્થાત્ મોક્ષ ગમન યોગ્ય-અવ્ય લવે અલવસિદ્ધિકે મોક્ષ ગમનને
અયોગ્ય લવે તથા નો લવસિદ્ધિક-નો અલવસિદ્ધિકે અર્થાત્ સિદ્ધલવેમાંથી
કેણુ કેનાથી અલ્પ, ઘણા, તુલ્ય અથવા વિશેષાધિક છે ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે—ગૌતમ ! अधाशी ओछा लव अलवसिद्धिक

“ ઉકોસણ પરિત્તાણંતણ રૂપે પવિલ્લે જહ્નયં જુત્તાણંતયં હોઈ, અમ્ભવસિદ્ધિયાવિ તત્તિયા ચેવ ” ઇતિ, ઉત્કૃષ્ટેન પરીતાનન્તકે રૂપે પ્રક્ષિપ્તે જઘન્યયુક્તાનન્તકં ભવતિ, અમ્ભવસિદ્ધિકાશ્ચાપિ તૃતીયાશ્ચેવ ” ઇતિ, તેભ્યઃ ‘નો મ્ભવસિદ્ધિયા નો અમ્ભવસિદ્ધિયા અગંતગુણા’ નો મ્ભવસિદ્ધિક નોઽમ્ભવસિદ્ધિકા અનન્તગુણા મ્ભવન્તિ, સિદ્ધાનામેવ તદુમ્યપ્રતિષેધવિશિષ્ટતયા તેપામ્ અજઘન્યોત્કૃષ્ટયુક્તાનન્તકપરિમાણત્વાત્ તેભ્યોઽપે-‘મ્ભવસિદ્ધિયા અગંતગુણા’ મ્ભવસિદ્ધિકાઃ અનન્તગુણા મ્ભવન્તિ, એકસ્ય મ્ભવ્યનિગોદસ્યાનન્તમાગકલ્પાનાં સિદ્ધાનાં મ્ભવ્યજીવરાશિનિગોદાનાશ્ચ લોકે ડસંખ્યેયત્વાત્ ‘દારં’ વિંશમ્ મ્ભવસિદ્ધિકદ્વારં સમાપ્તમ્ ॥ સૂ. ૨૫ ॥

અસ્તિકાયદ્વારવક્તવ્યતા-

મૂલમ્-ણ્ણસિ જં મંતે ! ધમ્મત્થિકાય અધમ્મત્થિકાય આગાસત્થિકાય જીવત્થિકાય પોગ્ગલત્થિકાય અદ્ધાસંમયાણં દ્વ-ટ્ટયાણ કયરે કયરેહિંતો અપ્પા વા, બહુયા વા, તુલ્લા વા, વિસેસાહિયા વા ? ગોયસા ! ધમ્મત્થિકાણ, અધમ્મત્થિ-

અમ્ભવસિદ્ધિક અર્થાત્ અમ્ભવ્ય હૈં, ક્યોંકિ વે જઘન્ય યુક્તાનન્ત પ્રમાણ વાલે હૈં । અનુયોગદ્વાર સૂત્ર મેં કહા હૈં-‘ઉત્કૃષ્ટ પરીતાનન્ત મેં એક સંખ્યા મિલાને સે જઘન્ય યુક્તાનન્ત કા પ્રમાણ આતા હૈં, અમ્ભવ્ય જીવ ઉત્તને હી હૈં ।’ નો મ્ભવસિદ્ધિક-નો અમ્ભવસિદ્ધિક ઉનસે અનન્તગુણા અધિક હૈં, ક્યોંકિ જો મ્ભવ્ય મી નહીં ઓર અમ્ભવ્ય મી નહીં, એસે જીવ સિદ્ધ હૈં ઓર વે અજઘન્યોત્કૃષ્ટ યુક્તાનન્ત સંખ્યા વાલે હૈં । ઉન કી અપેક્ષા મી મ્ભવસિદ્ધિક અર્થાત્ મ્ભવ્ય જીવ અનન્તગુણા હૈં, ક્યોંકિ સિદ્ધ-એક મ્ભવ્ય નિગોદ રાશિ કે અનન્તવે આગ હૈં, ઓર એસી મ્ભવ્ય નિગોદ રાશિ લોક મેં અસંખ્યાત હૈં । ૨૦વાં મ્ભવસિદ્ધિકદ્વાર સમ્પૂર્ણ ॥ ૨૫ ॥

અર્થાત્ અલભ્ય છે, કેમકે તેઓ જઘન્ય યુક્તાનન્ત પ્રમાણ વાળા છે, અનુયોગદ્વાર સૂત્રમા કહ્યું છે-‘ઉત્કૃષ્ટ પરીતાનન્ત મા એક સંખ્યા મેળવવાથી જઘન્ય યુક્તાનન્તનું પ્રમાણ આવે છે, અલભ્ય જીવ એટલાજ છે, નો ભવસિદ્ધિક નો અભવસિદ્ધિક તેઓથી અનન્તગણા અધિક છે. કેમકે જે ભવ્ય પણ નથી અને અલભ્ય પણ નથી, એવા જીવ સિદ્ધ છે અને તેઓ અજઘન્યોત્કૃષ્ટ યુક્તાનન્ત સંખ્યા વાળા છે. તેમની અપેક્ષાએ પણ ભવસિદ્ધિક અર્થાત્ ભવ્ય જીવ અનન્ત ગણા છે, કેમકે સિદ્ધ એક ભવ્ય નિગોદ રાશિના અનન્તમે ભાગ છે-અને આવી ભવ્ય નિગોદ રાશિ લોકમાં અસંખ્યાત છે. વીસમું ભવસિદ્ધિકદ્વાર સંપૂર્ણ ॥ ૨૫ ॥

काए, आगासत्थिकाए, एएणं तिन्निऽवि तुल्ला दव्वट्टयाए सव्वत्थोवा जीवत्थिकाए दव्वट्टयाए अणंतगुणे, पोग्गलत्थिकाए दव्वट्टयाए अणंतगुणे, अद्धासमए दव्वट्टयाए अणंतगुणे, एए-सिणं भंते ! धम्मत्थिकाय अधम्मत्थिकाय आगात्थिकाय जीवत्थिकाय पोग्गलत्थिकाय अद्धासमयाणं पएसट्टयाए कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ? गोयसा ! धम्मत्थिकाए, अधम्मत्थिकाए, एए णं दोवि तुल्ला पएसट्टयाए सव्वत्थोवा, जीवत्थिकाए पएसट्टयाए अणंतगुणे, पोग्गलत्थिकाए पएसट्टयाए अणंतगुणे, अद्धासमए पएसट्टयाए अणंतगुणे, आगासत्थिकाए पएसट्टयाए अणंतगुणे, एयस्स णं भंते ! धम्मत्थिकायस्स दव्वट्टपएसट्टयाए कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ? गोयसा ! सव्वत्थोवे एगे धम्मत्थिकाए दव्वट्टयाए से चेव पएसट्टयाए असंखेज्जगुणे, एयस्स णं भंते ! अधम्मत्थिकायस्स दव्वट्टपएसट्टयाए कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ? गोयसा ! सव्वत्थोवे एगे अधम्मत्थिकाए दव्वट्टयाए, से चेव पएसट्टयाए असंखेज्जगुणे, एयस्स णं भंते ! आगासत्थिकायस्स दव्वट्ट पएसट्टयाए कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ? गोयसा ! सव्वत्थोवे एगे आगासत्थिकाए दव्वट्टयाए, से चेव पएसट्टयाए अणंतगुणे, एयस्स णं भंते ! जीवत्थिकायस्स दव्वट्ट पएसट्टयाए कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ? गोयसा ! सव्वत्थोवे जीवत्थिकाए दव्वट्टयाए, से चेव पएसट्टयाए असंखेज्जगुणे, एयस्स णं भंते ! पोग्गलत्थिकायस्स दव्वट्टपएसट्टयाए कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ? गोयसा !

सवत्थोवे पोग्गलत्थिकाए दव्वट्टयाए, से चेव पएसट्टयाए असंखेज्जगुणे, अद्दासमए न पुच्छिज्जइ, पएसभावा, एएसि णं भंते ! धम्मत्थिकाय अधम्मत्थिकाय आगासत्थिकाय जीवत्थिकाय पोग्गलत्थिकाय अद्दासमयाणं दव्वट्टपएसट्टयाए य कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ? गोयसा ! धम्मत्थिकाए, अधम्मत्थिकाए, आगासत्थिकाए एए तिन्नि वि तुल्ला दवट्टयाए सवत्थोवा, धम्मत्थिकाए अधम्मत्थिकाए य एएसि णं दोन्नि वि तुल्ला पएसट्टयाए असंखेज्जगुणा, जीवत्थिकाए दव्वट्टयाए अणंतगुणे, से चेव पएसट्टयाए असंखेज्जगुणे, पोग्गलत्थिकाए दव्वट्टयाए अणंतगुणे, से चेव पएसट्टयाए असंखेज्जगुणे, अद्दासमए दव्वट्टपएसट्टयाए अणंतगुणे, आगासत्थिकाए पएसट्टयाए अणंतगुणे, दारं २१ ॥सू० २६॥

छाया-एतेषां खलु भदन्त ! धर्मास्तिकाय अधर्मास्तिकाय आकाशास्तिकाय-जीवास्तिकाय पुद्गलास्तिकाय-अद्दासमयानां द्रव्यार्थतया कतरे कतरेभ्योऽल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा ? गौतम ! धर्मास्तिकायः, अधर्मा-

अस्तिकायद्वार वक्तव्यता

शब्दार्थ—(एएसि णं भंते !) हे भगवन् ! इन (धम्मत्थिकाय) धर्मास्तिकाय (अधम्मत्थिकाय) अधर्मास्तिकाय (आगासत्थिकाय) आकाशास्तिकाय (जीवत्थिकाय) जीवास्तिकाय (पोग्गलत्थिकाय) पुद्गलास्तिकाय (अद्दासमयाण य) और अद्दासमय-काल में से (कयरे कयरेहिंतो) कौन किससे (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया

अस्तिकायद्वार वक्तव्यता

शब्दार्थ—(एएसि णं भंते !) हे भगवन् आ (धम्मत्थिकाय) धर्मास्तिकाय (अधम्मत्थिकाय) अधर्मास्तिकाय (आगासत्थिकाय) आकाशास्तिकाय (जीवत्थिकाय) जीवास्तिकाय (पोग्गलत्थिकाय) पुद्गलास्तिकाय (अद्दासमयाण य) अने अद्दासमय-काली (कयरे कयरेहिंतो) कोण कोनाथी (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा) अल्प, वधारे, तुल्य अथवा विशेषाधिक छे ?

स्तिकायः आकाशास्तिकायः, एते खलु त्रयोऽपि तुल्याः द्रव्यार्थतया सर्वस्तोकाः,
जीवास्तिकायो द्रव्यार्थतया अनन्तगुणः, पुद्गलास्तिकायो द्रव्यार्थतया अनन्तगुणः,
अद्धात्मनो द्रव्यार्थतया अनन्तगुणः, एतेषां खलु भदन्त ! धर्मास्तिकाय अधर्मा-
स्तिकाय आकाशास्तिकाय-जीवास्तिकाय-पुद्गलास्तिकाय-अद्धा-समयानां प्रदे-
शावत्यथा कतरे कतरेभ्यः अस्या वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा ?
गातम ! धर्मास्तिकायः, अधर्मास्तिकायः, एते खलु द्वावपि तुल्यौ प्रदेशार्थतया

वा ?) अल्प, बहुत, तुल्य अथवा विशेषाधिक हैं । (गोयमा) हे गौतम
(धम्मत्थिकाए) धर्मास्तिकाय (अधम्मत्थिकाए) अधर्मास्तिकाय (आगा-
सत्थिकाए) आकाशास्तिकाय (एएणं तिन्नि वि तुल्ला) ये तीनों ही
बराबर हैं (द्व्वट्ठयाए) द्रव्य की अपेक्षा से (सव्वत्थोवा) सच से कम
हैं (जीवत्थिकाए) जीवास्तिकाय (द्व्वट्ठयाए) द्रव्य की अपेक्षा से
(अणंतगुणा) अनन्तगुणा है । (पोगलत्थिकाए) पुद्गलास्तिकाय (द्व्व-
ट्ठयाए अणंतगुणे) द्रव्य की अपेक्षा अनन्तगुणा है (अद्धासमए द्व्वट्ठ-
याए अणंतगुणे) अद्धाकाल द्रव्य की अपेक्षा से अनन्तगुणा हैं ।

(एएसि णं भंते !) हे भगवन् ! इन (धम्मत्थिकाय-अधम्मत्थि-
काय आगासत्थिकाय-जीवत्थिकाय-पोगलत्थिकाय-अद्धासमयाणं)
धर्मास्तिकाय, अधर्मास्तिकाय, आकाशास्तिकाय, जीवास्तिकाय, पुद्-
गलास्तिकाय और अद्धाकाल में (पएसट्ठयाए) प्रदेशों की अपेक्षा से
(कयरे कयरेहितो) कौन किससे (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा
विसेसाहिया वा ?) अल्प, बहुत, तुल्य या विशेषाधिक हैं ? (गोयमा !)

(गोयमा !) हे गौतम (धम्मत्थिकाए) धर्मास्तिकाय (अधम्मत्थिकाए) अधर्मा-
स्तिकाय (आगासात्थिकाए) आकाशास्तिकाय (एएणं तिन्नि तुल्ला) आ त्रणु बराबर
छे (द्व्वट्ठयाए) द्रव्य की अपेक्षा से (सव्वत्थोवा) अधाती ओछा छे (जीवत्थिकाए)
जीवास्तिकाय (द्व्वट्ठयाए) द्रव्य की अपेक्षा से (अणतगुणे) अनन्तगुणा छे (पोगल-
त्थिकाए) पुद्गलास्तिकाय (द्व्वट्ठयाए अणतगुणे) द्रव्य की अपेक्षा से अनन्तगुणा छे
(अद्धासमए द्व्वट्ठयाए अणंतगुणे) अद्धाकाल द्रव्य की अपेक्षा से अनन्तगुणा छे-

(एएसिणं भंते !) हे भगवन् ! (धम्मत्थिकाय अधम्मत्थिकाय आगासत्थिकाय-
जीवत्थिकाय-पोगलत्थिकाय अद्धासमयाणं) धर्मास्तिकाय, अधर्मास्तिकाय आकाशा-
स्तिकाय जीवास्तिकाय पुद्गलास्तिकाय अने अद्धा काल (पएसट्ठयाए) प्रदेशों की
अपेक्षा से (कयरे कयरेहितो) ओछा डोनाती (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसे-
साहिया वा ?) अल्प बहुत तुल्य अगर विशेषाधिक छे ?

સર્વસ્તોકૌ જીવાસ્તિકાયઃ પ્રદેશાર્થતયા અનન્તગુણા પુદ્ગલાસ્તિકાયઃ પ્રદેશાર્થ-
તયા અનન્તગુણઃ, અદ્વાસમયઃ પ્રદેશાર્થતયા અનન્તગુણઃ, આકાશાસ્તિકાયઃ પ્રદે-
શાર્થતયા અનન્તગુણઃ, એતસ્ય ચ્છલુ ભદન્ત ! ધર્માસ્તિકાયસ્ય દ્રવ્યાર્થપ્રદેશાર્થ
તયા કતરે કતરેભ્યોડલ્પા વા, વહુકા વા, તુલ્યા વા, વિશેષાધિકાઃ વા ? ગૌતમ !
સર્વસ્તોકઃ એકો ધર્માસ્તિકાયો દ્રવ્યાર્થતયા, સચૈવ પ્રદેશાર્થતયા અસંરુપેયગુણઃ

હે ગૌતમ ! (ધર્મસ્થિકાએ, અધર્મસ્થિકાએ એ એ નં દો વિ તુલ્યા પા-
સદ્વ્યાએ સવ્વત્થોવા) ધર્માસ્તિકાય ઓર અધર્માસ્તિકાય, યે દોનો
પરસ્પર તુલ્ય હૈં ઓર પ્રદેશોં સે સબસે અલ્પ હૈં (જીવત્થિકાએ પાસદ્વ્યાએ
અણંતગુણે) જીવાસ્તિકાય પ્રદેશોં સે અનન્તગુણા હૈં (પોગ્ગલત્થિકાએ
પાસદ્વ્યાએ અણંતગુણે) પુદ્ગલાસ્તિકાય પ્રદેશોં કી અપેક્ષા
અનન્તગુણિત હૈ (અદ્વાસમય પાસદ્વ્યાએ અણંતગુણે) અદ્વાસમય પ્રદેશોં
કી અપેક્ષા અનન્ત ગુણા હૈ (આગાસત્થિકાએ પાસદ્વ્યાએ અણંતગુણે)
આકાશાસ્તિકાય પ્રદેશોં કી અપેક્ષા અનન્તગુણા હૈ ।

(એયસ્સ નં મંતે !) હે ભગવન્ ! ઇસ (ધર્મસ્થિકાયસ્સ) ધર્માસ્તિ-
કાય કે (દ્વવ્વપાસદ્વ્યાએ) દ્રવ્ય ઓર પ્રદેશોં કી અપેક્ષા સે (કચરે
કચરેહિંતો) કૌન કિસસે (અપ્પા વા વહુયા વા તુલ્યા વા વિસેસા-
હિયા વા ?) અલ્પ, વહુત, તુલ્ય યા વિશેષાધિક હૈં ? (મોયમા) હે
ગૌતમ ! (સવ્વત્થોવે એગે ધર્મસ્થિકાએ દ્વવ્વપાસદ્વ્યાએ) સબસે અલ્પ એક

(મોયમા !) હે ગૌતમ ! (ધર્મસ્થિકાએ અધર્મસ્થિકાએ એ એ નં દો વિ તુલ્યા
પાસદ્વ્યાએ સવ્વત્થોવા) ધર્માસ્તિકાય અને અધર્માસ્તિકાય તે બન્ને પરસ્પર સરખા
છે અને પ્રદેશોથી બધાથી અલ્પ છે (જીવત્થિકાએ પાસદ્વ્યાએ અણંતગુણે) જીવા
સ્તિકાય પ્રદેશોની અપેક્ષાથી અનન્તગણા છે (પોગ્ગલત્થિકાએ પાસદ્વ્યાએ અણંતગુણે)
પુદ્ગલસ્તિકાય પ્રદેશોની અપેક્ષાએ અનન્તગુણિત છે (અદ્વાસમય પાસદ્વ્યાએ
અણંતગુણે) અદ્વાસમય પ્રદેશોની અપેક્ષાએ અનન્તગણા છે (આગાસત્થિકાએ
પાસદ્વ્યાએ અણંતગુણે) આકાશાસ્તિકાય પ્રદેશોની અપેક્ષાએ અનન્તગણા છે ।)

(એયસ્સ નં મંતે !) હે ભગવન્ ! આ (ધર્મસ્થિકાયસ્સ) ધર્માસ્તિકાયના
(દ્વવ્વપાસદ્વ્યાએ) દ્રવ્ય અને પ્રદેશોની અપેક્ષાએ (કચરે કચરેહિંતો) કોણ
કોણથી (અપ્પા વા વહુયા વા તુલ્યા વા વિસેસાહિયા વા) અલ્પ, વહુત, તુલ્ય
અથવા વિશેષાધિક છે ?)

(મોયમા !) હે ગૌતમ ! (સવ્વત્થોવે એગે ધર્મસ્થિકાએ દ્વવ્વપાસદ્વ્યાએ) બધાથી
ઓછા ઓક ધર્માસ્તિકાય છે, દ્રવ્યની અપેક્ષાએ (સે ચેવ પાસદ્વ્યાએ અસંરુપેયગુણે)
પ્રદેશોની અપેક્ષાએ તેજ અસંખ્યાતગણા છે

एतस्य खलु भदन्त ! अधर्मास्तिकायस्य द्रव्यार्थप्रदेशार्थतया कतरेभ्यः कतरेभ्यो-
ऽल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा ! गौतम ! सर्वस्तोकः एको
ऽधर्मास्तिकायो द्रव्यार्थतया सचैव प्रदेशार्थतया असंख्येयगुणः, एतस्य खलु
भदन्त ! आकाशास्तिकायस्य द्रव्यार्थप्रदेशार्थतया कतरे कतरेभ्योऽल्पा वा, बहुका
वा, तुल्या वा विशेषाधिका वा गौतम ! सर्वस्तोकः एकः आकाशास्तिकायो
द्रव्यार्थतया, सचैव प्रदेशार्थतया अणंतगुणः, एतस्य खलु भदन्त ! जीवास्ति-

ધર્માસ્તિકાય હૈ દ્રવ્ય કી અપેક્ષા સે (સે ચેવ પાસદ્વયાએ અસંખેજ્જ-
ગુણે) વહી પ્રદેશોં કી અપેક્ષા અસંખ્યાતગુણા હૈ । (એયસ્સ ણં મંતે !
અધમ્મત્થિકાયસ્સ) હે ભગવન્ ! હસ અધર્માસ્તિકાય કે (દ્વવદ્વપાસ-
દ્વયાએ) દ્રવ્ય ઓર પ્રદેશોં કી અપેક્ષા સે (કયરે કયરેહિંતો) કૌન
કિસસે (અપ્પા વા વહુયા વા તુલ્લા વા વિસેસાહિયા વા ?) અલ્પ,
વહુત, તુલ્ય યા વિશેષાધિક હૈં ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (સવ્વત્થોવે એગે
અધમ્મત્થિકાએ દ્વવદ્વયાએ) સવ સે કમ એક અધર્માસ્તિકાય હૈ દ્રવ્ય
કી અપેક્ષા સે (સે ચેવ પાસદ્વાએ અસંખેજ્જગુણે) પ્રદેશોં કી અપેક્ષા સે
વહી અસંખ્યાતગુણા હૈં । (એયસ્સ ણં મંતે ! આગાસત્થિકાયસ્સ) હે
ભગવન્ ! હસ આકાશાસ્તિકાય કે (દ્વવદ્વપાસદ્વયાએ) દ્રવ્ય ઓર
પ્રદેશોં કી અપેક્ષા સે (કયરે કયરેહિંતો) કૌન કિસસે (અપ્પા વા
વહુયા વા તુલ્લા વા વિસેસાહિયા વા ?) અલ્પ, વહુત, તુલ્ય યા વિશે-
ષાધિક હૈં ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (સવ્વત્થોવે એગે આગાસત્થિકાએ
દ્વવદ્વયાએ) સવસે કમ એક આકાશાસ્તિકાય હૈ દ્રવ્ય કી અપેક્ષા સે

(એયસ્સ ણં મંતે ! અધમ્મત્થિકાયસ્સ) હે ભગવન્ આ અધર્માસ્તિકાયના
(દ્વવદ્વપાસદ્વયાએ) દ્રવ્ય અને પ્રદેશોની અપેક્ષાથી (કયરે કયરેહિંતો અપ્પા વા
વહુયા વા તુલ્લા વા વિસેસિયા વા) ઓછા વધારે તુલ્ય અથવા વિશેષાધિક છે ?
(ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (સવ્વત્થોવે એગે અધમ્મત્થિકાએ દ્વવદ્વયાએ) સૌથી
ઓછા એક અધર્માસ્તિકાય દ્રવ્યની અપેક્ષાએ છે, (સે ચેવ પાસદ્વયાએ અસંખે-
જ્જગુણે) પ્રદેશોની અપેક્ષાએની એજ અસખ્યાતગણા છે.

(એયસ્સ ણં મંતે ! આગાસત્થિકાયસ્સ) હે ભગવન્ ! આ આકાશાસ્તિકાયના
(દ્વવદ્વપાસદ્વયાએ) દ્રવ્ય અને પ્રદેશોની અપેક્ષાએ (કયરે કયરેહિંતો) કેાણુ કેાનાથી
(અપ્પા વા વહુયા વા તુલ્લા વા વિસેસાહિયા) અલ્પ, ઘણા, તુલ્ય અગર તો
વિશેષાધિક છે ?

(ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (સવ્વત્થોવે એગે આગાસત્થિકાએ દ્વવદ્વયાએ) અધાથી

કાયસ્ય દ્રવ્યાર્થપ્રદેશાર્થતયા કતરે કતરેભ્યોઽલ્પા વા, વહુકા વા, તુલ્યા વા, વિશેષાધિકા વા ? ગૌતમ ? સર્વસ્તોકો જીવાસ્તિકાયો દ્રવ્યાર્થતયા સચૈવ પ્રદેશાર્થતયા અસંખ્યેયગુણઃ, એતસ્ય યલ્લ ભદન્ત ! પુદ્ગલાસ્તિકાયસ્ય દ્રવ્યાર્થપ્રદેશાર્થતયા કતરે કતરેભ્યોઽલ્પા વા, વહુકા વા, તુલ્યા વા, વિશેષાધિકા વા ? ગૌતમ ! સર્વસ્તોકઃ પુદ્ગલાસ્તિકાયો દ્રવ્યાર્થતયા સચૈવ પ્રદેશાર્થતયા અસંખ્યેયગુણઃ અદ્વાસમયો ન પૃચ્છ્યતે પ્રદેશાભાવાત્, એતેષાં યલ્લ ભદન્ત ! ધર્માસ્તિ-

(સે ચેવ પાસદ્વ્યાએ અણંતગુણે) બહી પ્રદેશોં કી અપેક્ષા સે અનન્તગુણા હૈ । (એસસ ણં મંતે ! જીવત્થિકાયસસ) હે ભગવન્ ! હસ જીવાસ્તિકાય કે (દવ્વટ્ઠપાસદ્વ્યાએ) દ્રવ્ય ઓર પ્રદેશોં કી અપેક્ષા (કયરે કયરેહિંતો) કૌન કિસસે (અપ્પા વા વહુયા વા તુલ્લા વા વિસેસાહિયા વા ?) અલ્પ, વહુત, તુલ્ય યા વિશેષાધિક હૈં ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (સવ્વત્થોવે જીવત્થિકાએ દવ્વટ્ઠપાસદ્વ્યાએ) સવસે કમ જીવાસ્તિકાય દ્રવ્ય કી અપેક્ષા સે હૈ (સે ચેવ પાસદ્વ્યાએ અસંખેજ્જગુણે) બહી પ્રદેશોં કી અપેક્ષા સે અસંખ્યાતગુણાં હૈં । (એસસ ણં મંતે ! પોગ્ગલત્થિકાયસસ દવ્વટ્ઠપાસદ્વ્યાએ) હે ભગવન્ ! હન પુદ્ગલાસ્તિકાય કે દ્રવ્ય ઓર પ્રદેશોં કી અપેક્ષા સે (કયરે કયરેહિંતો) કૌન કિસસે (અપ્પા વા વહુયા વા તુલ્લા વા વિસેસાહિયા વા ?) અલ્પ, વહુત, તુલ્ય યા વિશેષાધિક હૈં ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (સવ્વત્થોવે પોગ્ગલત્થિકાએ દવ્વટ્ઠપાસદ્વ્યાએ) સવસે કમ પુદ્ગલાસ્તિકાય દ્રવ્ય કી અપેક્ષા સે હૈ (સે

ઓછા એક આકાશાસ્તિકાય છે દ્રવ્યની અપેક્ષાએ (સે ચેવ પાસદ્વ્યાએ અણંતગુણે) તેજ પ્રદેશોની અપેક્ષાએ અનન્તગણા છે)

(એસસ ણં મંતે ! જીવત્થિકાયસસ) હે ભગવન્ ! આ જીવસ્તિકાયના (દવ્વટ્ઠપાસદ્વ્યાએ) દ્રવ્ય અને પ્રદેશોની અપેક્ષાએ (કયરે કયરેહિંતો) કેાણુ કેાનાથી અપ્પા વા વહુયા વા તુલ્લા વા વિસેસાહિયા વા અલ્પ, ઘણા, તુલ્ય અથવા વિશેષાધિક છે ?

(ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (સવ્વત્થોવે જીવત્થિકાએ દવ્વટ્ઠપાસદ્વ્યાએ) દ્રવ્યની અપેક્ષાએ બધાથી ઓછા જીવાસ્તિકાય છે (સે ચેવ પાસદ્વ્યાએ અસંખેજ્જગુણે) તેજ પ્રદેશોની અપેક્ષાએ અસંખ્યાતગણા છે

(એસસ ણં મંતે ! પોગ્ગલત્થિકાયસસ દવ્વટ્ઠપાસદ્વ્યાએ) હે ભગવન્ ! આ પુદ્ગલાસ્તિકાયના દ્રવ્ય અને પ્રદેશોની અપેક્ષાએ (કયરે કયરેહિંતો) કેાણુ કેાનાથી (અપ્પા વા વહુયા વા તુલ્લા વા વિસેસાહિયા વા) અલ્પ, ઘણા, તુલ્ય, અગર વિશેષાધિક છે ?

કાયઅધર્માસ્તિકાય-આકાશસ્તિકાય-જીવાસ્તિકાય-પુદ્ગલાસ્તિકાયાદ્યાસમયાનાં દ્રવ્યાર્થપ્રદેશાર્થતયા કતરે કતરેભ્યોઽલ્પા વા, વહુકા વા, તુલ્યા વા, 'વિશેષાધિકા વા ? ગૌતમ ! ધર્માસ્તિકાયઃ, અધર્માસ્તિકાયઃ, આકાશસ્તિકાયઃ, એતે ત્રયોઽપિ તુલ્યાઃ દ્રવ્યાર્થતયા સર્વસ્તોકાઃ, ધર્માસ્તિકાયઃ, અધર્માસ્તિકાયશ્ચ, એતૌ ક્ષલ્પ દ્વાવપિ તુલ્યૌ પ્રદેશાર્થતયા અસંખ્યેયગુણૌ, જીવાસ્તિકાયો દ્રવ્યાર્થતયા અનન્ત-

ચેવ પપ્પસદ્વ્યાપ્તિ અસંખ્યેયગુણે) વહી પ્રદેશોં કી અપેક્ષા અસંખ્યાતગુણા હૈં (અદ્વાસમપ્તિ ન પુચ્છિજ્જહ્ પપ્પસાભાવા) કાલ કૈ વિષય મૈં પ્રશ્ન નહીં કરના ક્યોંકિ ઉસમૈં પ્રદેશ નહીં હૈં ।

(એસિ પં મંતે !) હે ભગવન્ ! હન (ધમ્મત્થિકાય-અધમ્મત્થિકાય-આગાસત્થિકાય-જીવત્થિકાય-પોગ્ગલત્થિકાય-અદ્વાસમયાણં) ધર્માસ્તિકાય, અધર્માસ્તિકાય, આકાશસ્તિકાય, જીવાસ્તિકાય, પુદ્ગલાસ્તિકાય ઓર અદ્વાસમય કૈ (દવ્વદ્દપપ્પસદ્વ્યાપ્તિ ય) દ્રવ્ય ઓર પ્રદેશોં કી અપેક્ષા (કયરે કયરેહિંતો) કૌન કિસસે (અપ્પા વા વહુયા તુલ્લા વા વિસેસાહિયા વા ?) અલ્પ, વહુત, તુલ્ય યા વિશેષાધિકા હૈં ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (ધમ્મત્થિકાપ) ધર્માસ્તિકાય (અધમ્મત્થિકાપ) અધર્માસ્તિકાય (આગાસત્થિકાપ) આકાશસ્તિકાય (એતિન્નિ વિ) યે તીનોં હી (તુલ્લા) તુલ્ય હૈં (દવ્વદ્દપપ્પસદ્વ્યાપ્તિ સવ્વત્થોવા) દ્રવ્ય સે સવ્વ સે અલ્પ હૈં (ધમ્મત્થિકાપ અધમ્મત્થિકાપ ય એપ્પ પં

(ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (સવ્વત્થોવે પોગ્ગલત્થિકાપ દવ્વદ્દપપ્પસદ્વ્યાપ્તિ) યધાથી ઓછા પુદ્ગલાસ્તિકાય દ્રવ્યની અપેક્ષાએ છે (સે ચેવ પપ્પસદ્વ્યાપ્તિ અસંખ્યેયગુણે) તેજ પ્રદેશોની અપેક્ષાએ અસંખ્યાતગુણા છે (અદ્વાસમપ્તિ ન પુચ્છિજ્જહ્ પપ્પસા ભાવા) કાળના વિષયમાં પ્રશ્ન ન કરવો કેમ કે તેમાં પ્રદેશ નથી

(એસિપં મંતે !) હે ભગવન્ ! આ (ધમ્મત્થિકાય-અધમ્મત્થિકાય આગાસત્થિકાય-જીવત્થિકાય-પોગ્ગલત્થિકાય, -અદ્વાસમયાણં) ધર્માસ્તિકાય, અધર્માસ્તિકાય, આકાશસ્તિકાય, જીવાસ્તિકાય, પુદ્ગલાસ્તિકાય અને અદ્વાસમયના (દવ્વદ્દપપ્પસદ્વ્યાપ્તિ ય) દ્રવ્ય અને પ્રદેશોની અપેક્ષાએ (કયરે કયરેહિંતો) કેાણ કેાનાથી (અપ્પા વા વહુયા વા તુલ્લા વા વિસેસાહિયા વા) અલ્પ, ઘણા, તુલ્ય, અગર વિશેષાધિક છે ?

(ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (ધમ્મત્થિકાપ) ધર્માસ્તિકાય (અધમ્મત્થિકાપ) અધર્માસ્તિકાય (આગાસત્થિકાપ) આકાશસ્તિકાય (એતિન્નિ વિ) આ ત્રણે (તુલ્લા) તુલ્ય (દવ્વદ્દપપ્પસદ્વ્યાપ્તિ સવ્વત્થોવા) દ્રવ્યની અપેક્ષાથી યધાથી અલ્પ (ધમ્મત્થિકાપ

ગુણઃ, સર્વે પ્રદેશાર્થતયા અસંખ્યેયગુણઃ, પુદ્ગલાસ્તિકાયો દ્રવ્યાર્થતયા અનન્ત-
ગુણઃ, સર્વે પ્રદેશાર્થતયા અસંખ્યેયગુણઃ, અદ્વાસમયો દ્રવ્યાર્થપ્રદેશાર્થતયા અન-
ન્તગુણઃ, આકાશાસ્તિકાયઃ પ્રદેશાર્થતયા અનન્તગુણઃ, દ્વારમ્ ૨૧ ॥સૂ. ૨૬॥

ટીકા—અથાસ્તિકાયદ્વારમધિકૃત્ય અલ્પત્વાદિકં પ્રરૂપયિતુમાહ—‘એસિં
મંતે !’ ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—હે ભદન્ત ! એતેપાં સ્વલુ ‘ધર્મસ્તિકાય અધર્મસ્તિકાય
જીવસ્તિકાય પોગ્ગલસ્તિકાય અદ્વાસમયાણં’ ધર્માસ્તિકાય—અધર્માસ્તિકાય—
આકાશાસ્તિકાય—જીવાસ્તિકાય—પુદ્ગલાસ્તિકાય અદ્વાસમયાનાં મધ્યે ‘દ્વદ્વયાએ’

દોન્નિ વિ તુલ્લા) ધર્માસ્તિકાય ઓર અધર્માસ્તિકાય ચે દોનોં તુલ્ય
હૈં (પાસદ્વયાએ અસંખેજ્જગુણા) પ્રદેશોં કી અપેક્ષા અસંખ્યાતગુણા હૈં
(જીવસ્તિકાએ દ્વદ્વયાએ અણંતગુણે) જીવાસ્તિકાય દ્રવ્ય કી અપેક્ષા
અનન્તગુણા હૈં (સે ચેવ પાસદ્વયાએ) વહી પ્રદેશોં કી અપેક્ષા (અસંખેજ્જ-
ગુણે) અસંખ્યાતગુણા હૈં (પોગ્ગલસ્તિકાએ દ્વદ્વયાએ અણંતગુણે) પુદ્ગ-
લાસ્તિકાય દ્રવ્ય કી અપેક્ષા અનન્તગુણા હૈં (સે ચેવ પાસદ્વયાએ) વહી
પ્રદેશોં કી અપેક્ષા (અસંખેજ્જગુણે) અસંખ્યાતગુણા હૈં (અદ્વાસમએ)
અદ્વાસમય (દ્વદ્વપાસદ્વયાએ અણંતગુણે) દ્રવ્ય ઓર પ્રદેશોં કી અપેક્ષા
અનન્તગુણા હૈં (આગાસસ્તિકાએ) આકાશાસ્તિકાય (પાસદ્વયાએ)
પ્રદેશોં કી અપેક્ષા (અણંતગુણે) અનન્તગુણા હૈં ।

અવ અસ્તિકાય કી અપેક્ષા સે અલ્પબહુત્વ કી પ્રરૂપણા કરતે હૈં—
ટીકાર્થ—શ્રી ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરતે હૈં—હે ભગવન્ ! ઇન્ન ધર્માસ્તિ-

અધર્મસ્તિકાએ ચ એણં દોન્નિ વિ તુલ્લા) ધર્માસ્તિકાય અને અધર્માસ્તિકાય
એ બન્ને તુલ્ય છે (પાસદ્વયાએ અસંખેજ્જગુણા) પ્રદેશોની અપેક્ષાએ અસંખ્યાત-
ગણા છે (જીવસ્તિકાએ દ્વદ્વયાએ અણંતગુણે) જીવાસ્તિકાય દ્રવ્યની અપેક્ષાએ
અનન્તગણા છે (સે ચેવ પાસદ્વયાએ) તેજ પ્રદેશોની અપેક્ષાએ (અસંખેજ્જગુણે)
અસંખ્યાતગણા છે (પોગ્ગલસ્તિકાએ દ્વદ્વયાએ અણંતગુણે) પુદ્ગલાસ્તિકાય દ્રવ્યની
અપેક્ષાથી અનંતગણા છે. (સે ચેવ પાસદ્વયાએ) તેજ પ્રદેશોની અપેક્ષાથી (અસંખે-
જ્જગુણે) અસંખ્યાતગણા છે (અદ્વાસમએ) અદ્વાસમય (દ્વદ્વપાસદ્વયાએ અણંત-
ગુણે) દ્રવ્ય અને પ્રદેશોની અપેક્ષાએ અનન્તગણા છે (આગાસસ્તિકાએ) આકાશા-
સ્તિકાય (પાસદ્વયાએ) પ્રદેશોની અપેક્ષાએ (અણંતગુણે) અનન્તગણા છે

હવે અસ્તિકાયની અપેક્ષાએ અલ્પ બહુત્વની પ્રરૂપણા કરે છે

ટીકાર્થ—શ્રી ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે—હે ભગવન્ ! આ ધર્માસ્તિકાય,

દ્રવ્યાર્થતયા-દ્રવ્યાપેક્ષયા 'કતરે-કતરેહિંતો' કતરે કતરેભ્યઃ 'અપ્પા વા, વહુયા વા, તુલ્લા વા, વિસેસાહિયા વા?' અલ્પા વા, વહુકા વા, તુલ્યા વા, વિશેષાધિકા વા ભવન્તિ? ભગવાન્ ઉત્તરયતિ-'ગૌતમ !' હે ગૌતમ ! 'ધર્મસ્થિકાએ, અધર્મસ્થિકાએ, આકાશસ્થિકાયઃ 'एएणं तिन्निऽवि तुल्ला दव्वद्वयाए सव्वत्थोवा' एते खलु त्रयोऽपि धर्मास्तिकायादयो, द्रव्यार्थतया-द्रव्यमेवार्थो द्रव्यार्थस्तस्य भावो द्रव्यार्थता तया, द्रव्यत्वेनेत्यर्थः, तुल્યાः-समाना भवन्ति, प्रत्येकमेकसंख्याकत्वात्, अत एव सर्वस्तोकाः-सर्वेभ्योऽल्पा भवन्ति, तेभ्यः, 'जीवस्थिकाए दव्वद्वयाए अणंतगुणे' जीवास्तिकायो द्रव्यार्थतया द्रव्यत्वेन, अनन्तगुणो भवति, प्रत्येकं जीवानां द्रव्यरूपतया तेषां जीवास्तिकायेऽनन्तत्वात्, तदपेक्षयापि-'पोग्गलस्थिकाए दव्वद्वयाए अणंतगुणे' पुद्गलास्तिकायो द्रव्यार्थतया-द्रव्यरूपतया अनन्तगुणो भवति, परमाणु द्विप्रदेशिकादीनां पृथक् पृथक् प्रत्येकद्रव्यत्वेन, तेषाञ्च सामान्येन प्रयोग-

કાય, અધર્માસ્થિકાય, આકાશાસ્થિકાય, જીવાસ્થિકાય, પુદ્ગલાસ્થિકાય ઔર અદ્વાસમય મેં સે દ્રવ્ય કી અપેક્ષા કૌન કિસસે અલ્પ, વહુત, તુલ્ય યા વિશેષાધિક હૈં? ભગવાન્ ઉત્તર દેતે હૈં-હે ગૌતમ ! ધર્માસ્થિકાય, અધર્માસ્થિકાય ઔર આકાશાસ્થિકાય, યે ત્રીનોં દ્રવ્ય કી અપેક્ષા સે તુલ્ય હૈં, ક્યૌંકિ ત્રીનોં હી એક-એક સંખ્યા વાલે હૈં, હિસ કારણ યે સર્વસે અલ્પ હૈં । જીવાસ્થિકાય હિન ત્રીનોં સે દ્રવ્ય કી અપેક્ષા અનન્ત ગુણા હૈં, ક્યૌંકિ જીવ અનન્ત હૈં ઔર વે પ્રત્યેક પૃથક્-પૃથક્ દ્રવ્ય હૈં । જીવાસ્થિકાય કી અપેક્ષા પુદ્ગલાસ્થિકાય દ્રવ્ય સે અનન્તગુણા હૈં, ક્યૌંકિ પરમાણુ, દ્વિપ્રદેશી આદિ સ્કંધ સ્વતંત્ર દ્રવ્ય હૈં । સમાન્ય રૂપ

અર્ધાસ્થિકાય, આકાશાસ્થિકાય, જીવાસ્થિકાય, પુદ્ગલાસ્થિકાય અને અદ્વાસમય-માંથી દ્રવ્યની અપેક્ષાએ કોણ કોનાથી અલ્પ, ઘણા, તુલ્ય અગર વિશેષાધિક છે;

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે-હે ગૌતમ ! ધર્માસ્થિકાય, અધર્માસ્થિકાય, અને આકાશાસ્થિકાય આ ત્રણે દ્રવ્યની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે, કેમકે ત્રણે એક એક સંખ્યાવાળા છે, એ કારણે એ બધાથી એાછા છે. જીવાસ્થિકાય આ ત્રણેથી દ્રવ્યની અપેક્ષાએ અનન્ત ગણા છે અને તેઓ પ્રત્યેક પૃથક્ પૃથક્ દ્રવ્યજ છે. જીવાસ્થિકાયની અપેક્ષાએ પુદ્ગલાસ્થિકાય દ્રવ્યથી અનન્ત ગણા છે. કેમકે પરમાણુ, દ્વિપ્રદેશી આદિ સ્કંધ સ્વતંત્ર દ્રવ્ય છે. સામાન્ય રૂપે તેઓ ત્રણ પ્રકારના છે-પ્રયોગ પરિણુત, મિશ્રપરિણુત અને વિસક્ષાપરિણુત. તેઓમાંથી

પરિણત-મિશ્રપરિણત વિશ્વસાપરિણતભેદેન ત્રૈવિધ્યાત્ તેષુ તાવત્ કેવલં પ્રયોગપરિ-
ણતાનામપિ જીવેભ્યોઽનન્તગુણત્વં ભવતિ એકૈકસ્ય જીવસ્ય પ્રત્યેકમનન્તૈ જ્ઞાનાવ-
રણીય દર્શનાવરણીયવેદનીયાદિકર્મ પુદ્ગલસ્કન્ધૈઃ પરિવેષ્ટિતત્વાત્, કિં પુનઃ
શેષાણામ્ ? પ્રયોગપરિણતેભ્યોપિ મિશ્રપરિણતાનામનન્તગુણત્વં ભવન્તિ તેભ્યોઽપિ
વિશ્વસાપરિણતાનામનન્તગુણત્વં ભવન્તિ, તથોક્તં પ્રજ્ઞાપનાયામ્—

‘સર્વથોવા પુદ્ગલા પ્રયોગપરિણયા, મીસપરિણયા, અણંતગુણા, વીસસાપ-
રિણયા અણંતગુણા’ इति, सर्वस्तोकाः पुद्गलाः प्रयोगपरिणताः, मिश्रपरिणता
अनन्तगुणाः, विश्वसापरिणताः अनन्तगुणाः, इति, अत एव जीवास्तिकायापे-
क्षया पुद्गलास्तिकायस्य द्रव्यार्थिकनयेनानन्तगुणत्वं भवति, तस्मादपि—‘अद्धा-
समए दृष्ट्याए अणंतगुणे’ अद्धासमयः कालविशेषो, द्रव्यार्थतया—द्रव्यत्वेन,
अनन्तगुणो भवति एकस्यैव परमाणोरनागतकाले द्विप्रदेशिकादि दशप्रदेशिकान्त-

સે વે ત્રીન પ્રકાર કે હૈં—પ્રયોગપરિણત, મિશ્રપરિણત ઔર વિશ્વસા-
પરિણત । इन में से सिर्फ प्रयोगपरिणत पुद्गल भी जीवों से अनन्त
गुणित हैं । इसके अतिरिक्त एक-एक जीव अनन्त-अनन्त ज्ञाना-
वरणीय दर्शनावरणीय वेदनीय आदि कर्म-परमाणुओं से संबद्ध है ।
प्रयोगपरिणत पुद्गलों की अपेक्षा मिश्रपरिणत पुद्गल अनन्तगुणा
हैं और उनकी अपेक्षा भी विश्वसापरिणत पुद्गल अनन्तगुणा हैं ।
इसी प्रज्ञापना में कहा है—‘सबसे कम पुद्गल प्रयोगपरिणत हैं, मिश्र-
परिणत उनसे अनन्तगुणा हैं और विश्वसापरिणत उन से भी अनन्त-
गुणित हैं ।’ इस प्रकार द्रव्य की अपेक्षा से जीवास्तिकाय पुद्गला-
स्तिकाय अनन्तगुणा है । पुद्गलास्तिकाय की अपेक्षा अद्धाकाल द्रव्य
की अपेक्षा अनन्तगुणा है । अद्धासमय काल को कहते हैं । वह काल
द्रव्य की दृष्टि से पुद्गलास्तिकाय की अपेक्षा अनन्तगुणित है । भवि-

ફક્ત પ્રયોગ પરિણત પુદ્ગલ પણ જીવોથી અનન્ત ગુણિત છે. તેના સિવાય
એક એક જીવ અનન્ત-અનન્ત જ્ઞાનાવરણીય દર્શનાવરણીય વેદનીય આદિ
કર્મ પરમાણુઓથી સંબદ્ધ છે. પ્રયોગ પરિણત પુદ્ગલોની અપેક્ષાએ પણ
વિશ્વસાપરિણત પુદ્ગલ અનન્તગુણ છે આ પ્રજ્ઞાપનામાં કહ્યું છે કે—‘અર્થાથી
ઓછા પુદ્ગલ પ્રયોગ પરિણત છે, મિશ્ર પરિણત તેમનાથી અનન્ત ગણા છે
અને વિશ્વસા પરિણત તેમનાથી પણ અનન્ત ગુણિત છે’ ‘એ રીતે દ્રવ્યની
અપેક્ષાએ જીવાસ્તિકાયાથી પુદ્ગલાસ્તિકાયા અનન્તગણા છે. પુદ્ગલાસ્તિકાયાની
અપેક્ષાએ અદ્ધાકાલ દ્રવ્યની અપેક્ષાએ અનન્ત ગણા છે. અદ્ધાસમય કાળને
કહે છે. તે કાળ દ્રવ્યની દૃષ્ટિએ પુદ્ગલાસ્તિકાયાની અપેક્ષાએ અનન્તગુણિત

સંખ્યાતપ્રદેશિકાસંખ્યાતપ્રદેશિકાનન્તપ્રદેશિકસ્કન્ધાન્તઃ પરિણામિત્વેનાનન્તા-
ભાવિનઃ સંયોગાઃ ભિન્નભિન્નકાલાઃ કેવલવેદોપલબ્ધા ભવન્તિ, યથા ચૈકસ્ય
પરમાણોસ્તથૈવ સર્વેષાં પ્રત્યેકં દ્વિપ્રદેશિકાદિસ્કન્ધાનાં ચાનન્તાઃ સંયોગા ભિન્ન-
ભિન્નકાલાઃ ઉપલબ્ધા ભવન્તિ, સર્વેષામપિ મનુષ્યલોકક્ષેત્રાન્તર્વર્તિતયા પરિણામ-
સંભવાત્ એવમેવ ક્ષેત્રતોઽપિ અયં પરમાણુરમુખ્મિન્ આકાશપ્રદેશે અમુખ્મિન્ કાલે
અવગાહ્યતે इत्येवमेकस्य परमाणो रनन्ताः भाविनः संयोगा भवन्ति, यथा
चैकस्य परमाणोस्तथैव सर्वेषां परमाणुनां, तथैव द्विप्रदेशिकादीनामपि स्कन्धाना-
मनन्तप्रदेशस्कन्धानां प्रत्येकं तत्तदेकप्रदेशाद्यवगाहभेदेन भिन्नभिन्नकालाः

ઘટ્ટ કાલ મેં એક પરમાણુ દ્વિપ્રદેશી, યાવત્ દશપ્રદેશી યદ્યાં તક કિ
સંખ્યાત પ્રદેશી, અસંખ્યાતપ્રદેશી ઔર અનન્તપ્રદેશી સ્કંધ કે સાથ
મિલકર અનન્ત પરિણામોં કો ધારણ કરેગા, અતએવ એક હી પરમાણુ
કે ભાવી સંયોગ અનન્ત હેં ઔર વે અનન્ત સંયોગ ભિન્ન-ભિન્ન કાલોં
મેં હોને વાલે હેં જો કેવલ જ્ઞાન સે જાને જા સકતે હેં । ઔર જૈસે એક
પરમાણુ કે ભાવી સંયોગ અનન્ત હેં ડસી પ્રકાર સભી દ્વિપ્રદેશી
આદિ સ્કંધોં કે ભી વિભિન્ન કાલોં મેં હોને વાલે અનન્ત સંયોગ હેં ।
इसी प्रकार क्षेत्र की दृष्टि से भी एक-एक परमाणु के भावी संयोग
अनन्त हैं । यह परमाणु अमुक काल में अमुक आकाश प्रदेश में
अवगाहन करेगा, दूसरे समय में किसी दूसरे आकाश प्रदेश में ।
जैसे एक परमाणु के भावी संयोग अनन्त हैं, उसी प्रकार सभी पर-
माणुओं के समझ लेने चाहिए । इसी प्रकार द्विप्रदेशी स्कंध से लेकर

છે. લવિખ્યત્ કાળમાં એક પરમાણુ દ્વિપ્રદેશી, ત્રિપ્રદેશી, યાવત્ દશ પ્રદેશી
ત્યાં સુધી કે સંખ્યાત પ્રદેશી, અસંખ્યાત પ્રદેશી, અને અનન્ત પ્રદેશી સ્કંધની
સાથે મળીને અનન્ત પરિણામોને ધારણ કરશે. તેથી જ એક જ પરમાણુના
ભાવી સંયોગ અનન્તગણા છે અને તે અનન્ત સંયોગ લિન્ન-લિન્ન કાળોમાં
થનાર છે. જે કેવળજ્ઞાનથી જણાય છે. અને જેમ એક પરમાણુનો લાવિ-
સંયોગ અનન્ત છે તેજ પ્રકારે બધા દ્વિપ્રદેશી આદિ સ્કંધોના પણ
વિલિન્ન કાળોમાં થનારા અનન્ત સંયોગ છે એજ પ્રકારે ક્ષેત્રની દૃષ્ટિએ
પણ એક એક પરમાણુના ભાવી સંયોગ અનન્ત છે. આ પરમાણુ અમુક
કાળમાં અમુક આકાશપ્રદેશમાં અવગાહન કરશે અને બીજા સમયમાં
કોઈ બીજા પ્રદેશમાં જેમકે એક પરમાણુનો ભાવી સંયોગ અનન્ત છે, તે
પ્રકારે બધા પરમાણુના સમજ લેવા જોઈએ તેજ પ્રકારે દ્વિપ્રદેશી સ્કંધથી
લઈને અનન્ત પ્રદેશી સ્કંધ સુધીમાં પ્રત્યેક વિલિન્ન આકાશ પ્રદેશોમાં અવ

ભાવિનઃ સંયોગાઃ અનન્તા ભવન્તિ, તથૈવ કાલતોઽપિ અયં પરમાણુરમુખ્મિન્ આકાશપ્રદેશે એકસમયસ્થિતિકો દ્વયાદિસમયસ્થિતિકો વર્તતે इत्येवमेकस्यापि परमाणोरेकस्मिन् आकाशप्रदेशे भाविनः संयोगाः असंख्याता भवन्ति, तथैव सर्वेष्वपि आकाशप्रदेशेषु प्रत्येकमसंख्येया भाविनः संयोगाः भवन्ति, ततः पौनः पुन्येन तेषु आकाशप्रदेशेषु कालस्य परावर्तनेऽनन्तत्वात् अनन्ताः कालतो भाविनः संयोगा भवन्ति, यथा चैकस्य परमाणोस्तथा सर्वेषां परमाणु द्विप्रदेशिकादिस्कन्धानां प्रत्येकं कालतो भाविनः अनन्ताः संयोगा अवसेयाः, एवं भावतोऽपि—अयंपरमाणुरमुખ्मिन् काले एकगुणकालको भवति इत्येव मेकस्यापि परमाणोः

અનન્ત પ્રદેશી સ્કંધ તક મેં સે પ્રત્યેક વિભિન્ન આકાશ પ્રદેશોં મેં અવગાહન કરેગા, અતઃૈવ બિન્ન-બિન્ન કાલોં મેં હોને વાલે ભાવી સંયોગ અનન્ત હૈં । ઇસી પ્રકાર કાલ કી અપેક્ષા બી યહ પરમાણુ ઇસ આકાશ પ્રદેશ મેં એક સમય કી સ્થિતિ વાલા, દો આદિ સમયોં કી સ્થિતિ વાલા હૈ ઇસ પ્રકાર એક હી પરમાણુ કે એક આકાશપ્રદેશ મેં ભાવી સંયોગ અસંખ્યાત હોતે હૈં, ફિર પુનઃ પુનઃ ડન આકાશ-પ્રદેશોં મેં કાલ કા પરિવર્તન હોને પર કાલ કી અપેક્ષા બી ભાવી સંયોગ અનન્ત હોતે હૈં । જૈસે એક પરમાણુ કે વિષય મેં કહા ગયા હૈ ડસી પ્રકાર સબી પરમાણુ, દ્વિપ્રદેશી સ્કંધ આદિ પ્રત્યેક કે કાલ કી અપેક્ષા ભાવી સંયોગ અનન્ત સમજ્ઞ લેને ચાહિયે । ઇસી પ્રકાર ભાવ સે સમજ્ઞના ચાહિયે, યથા-યહ પરમાણુ ઇસ કાલ મેં એક ગુણ કાલા હોગા, ઇસ પ્રકાર એક હી પરમાણુ કે બિન્ન-બિન્ન કાલીન સંયોગ અનન્ત હૈં । ઓર જૈસે એક પરમાણુ કે ડસી પ્રકાર સબી પરમાણુઓં

ગાહન કરશે તેથીજ સિત્ત સિત્ત કાળોમા થનારા ભાવી સંયોગ અનન્ત છે એજ રીતે કાળની અપેક્ષાએ પણ આ પરમાણુ આ આકાશપ્રદેશમાં એક સમયની સ્થિતિવાળા એ આદિ સમયોની સ્થિતિવાળા છે. એ પ્રકારે એક જ પરમાણુના એક આકાશ પ્રદેશમાં ભાવી સંયોગ અસંખ્યાત થાય છે; ફરી વારંવાર એ આકાશ પ્રદેશોમાં કાળનું પરિવર્તન થતાં કાળની અપેક્ષાએ પણ ભાવી સંયોગ અનન્ત થાય છે. જેમ એક પરમાણુના વિષયમાં કહેલું છે, તે જ રીતે યથા પરમાણુ, દ્વિપ્રદેશી સ્કંધ આદિ પ્રત્યેકના કાળની અપેક્ષાએ ભાવી સંયોગ અનન્ત સમજી લેવા જોઈએ. એ જ પ્રકારે ભાવથી સમજવું જોઈએ યથા આ પરમાણુ આ કાળમાં એક ગુણ કાળો થશે. એ પ્રકારે એકજ પરમાણુના સિત્ત-સિત્ત કાલીન સંયોગ અનન્ત છે. અને જેમ એક પરમાણુના

પૃથક્પૃથક્કાલાઃ અનન્તાઃ સંયોગાઃ ભવન્તિ, યથા ચૈકસ્ય પરમાણોસ્તથૈવ સર્વેષાં પરમાણુ દ્વિપ્રદેશિકાદિ સ્કાન્ધાનાં પૃથક્ પૃથક્ અનન્તાઃ સંયોગાઃ ભાવતો ભવન્તિ, इत्येवं रीत्या एकस्यापि परमाणो द्रव्यक्षेत्रकालभावविशेषसम्बन्धवशादनन्ता भाविनः समया उपलब्धा भवन्ति यथैकस्य परमाणोस्तथैव सर्वेषां परमाणूनां सर्वेषाञ्च द्विप्रदेशिकादि स्कान्धानामवसेयम् तच्च परिणामिकाल वस्तु विना परिणामिपुद्गलास्तिकायादि वस्तु विना च नोपपन्नं भवति, तथा चोक्तम्—

‘સંયોગપુરસ્કારથ્ નામ ભાવિનિ દિ યુજ્યતે કાલે । ન દિ સંયોગપુરસ્કારો હસતાં કેષાંચિદુપપન્નઃ ॥૧॥’ इति । यथा च सर्वेषां परमाणुद्विप्रदेशिकादि स्कान्धानां प्रत्येकं द्रव्यक्षेत्रकालभावविशेषसम्बन्धवशादनन्ता भाविनोऽद्वास-

एवं द्विप्रदेशी आदि स्कंधों के पृथक्-पृथक् अनन्त संयोग भाव की अपेक्षा हैं । इस प्रकार विचार करने पर एक ही परमाणु के द्रव्य, क्षेत्र, काल और भाव विशेष के सम्बंध से अनन्त भावी समय सिद्ध होते हैं । और जो बात एक परमाणु के विषय में हैं वही सब परमाणुओं एवं द्विप्रदेशिक आदि स्कंधों के विषय में भी समझ लेना चाहिए । यह सब परिणमनशील काल नामक वस्तु के विना और परिणमनशील पुद्गलास्तिकाय आदि वस्तुओं के विना संगत नहीं हो सकता । कहा भी है—‘भावी काल की विद्यमानता होने पर ही भावी संयोग संयोग बन सकते हैं और असत् पदार्थों का संयोग हो नहीं सकता, अतएव पुद्गलास्तिकाय आदि को भी सत् ही मानना चाहिए ।’

जिस प्रकार परमाणु, द्विप्रदेशिक आदि स्कंधों में से प्रत्येक के द्रव्य क्षेत्र काल भाव विशेष के सम्बन्ध से अनन्त भावी अद्वाकाल

તે જ પ્રકારે બધા પરમાણુઓ તેમજ દ્વિપ્રદેશી આદિ સ્કન્ધોના પૃથક્-પૃથક્ અનન્ત સંયોગી ભાવની અપેક્ષાએ છે. આ રીતે વિચાર કરવાથી એકજ પરમાણુના દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ અને ભાવ વિશેષના સમ્બન્ધથી અનન્ત ભાવી સમય સિદ્ધ થાય છે અને જે વાત એક પરમાણુના વિષયમાં છે, તેજ બધા પરમાણુઓ તેમજ દ્વિ પ્રદેશિક આદિ સ્કન્ધોના વિષયમાં પણ સમજી લેવી જોઈએ. આ બધું પરિણમનશીલકાળ નામક વસ્તુના સિવાય અને પરિણમનશીલ પુદ્ગલાસ્તિકાય આદિ વસ્તુઓના વિના સંગત નથી થઈ શકતું. કહ્યું પણ છે કે—‘ભાવી કાલની વિદ્યમાનતા હોય તો જ ભાવી સંયોગ સંયોગ બની શકે છે અને અસત્ પદાર્થોનો સંયોગ થઈ નથી શકતો. તેથીજ પુદ્ગલાસ્તિકાય આદિને પણ અસત્ જ માનવું જોઈએ.

જે રીતે પરમાણુ, દ્વિપ્રદેશિક આદિ સ્કન્ધોમાંથી પ્રત્યેકના દ્રવ્ય ક્ષેત્ર

मयाः प्रतिपादितास्तथैव अतीता अपि अद्वासमयाः प्रतिपत्तव्याः इति पुद्गला-
स्तिकायादनन्तगुणोऽद्वासमयो द्रव्यार्थत्वेन सिद्धो भवति, अथ धर्मास्तिकाया-
दीनामेव प्रदेशार्थतयाऽल्पबहुत्वादिकं प्ररूपयितुमाह—‘एएसि णं भंते !’ गौतमः
पृच्छति—हे भदन्त ! एतेषां खलु ‘धम्मत्थिकाय अधम्मत्थिकाय आगासत्थि-
काय जीवत्थिकाय पोग्गलत्थिकाय अद्वासमयाणं’ धर्मास्तिकायाधर्मास्तिकाया-
काशास्तिकायजीवास्तिकायपुद्गलास्तिकायाद्वासमयानाम् मध्ये ‘पएसद्वयाए’
प्रदेशार्थतया ‘कयरे कयरेहिंते’ कतरे कतरेभ्यः ‘अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला
वा, विसेसाहिया वा ?’ अल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा
भवन्ति ? भगवान् उत्तरयति—गोयमा !’ हे गौतम ! ‘धम्मत्थिकाए अधम्मत्थि-
काए’ धर्मास्तिकायः, अधर्मास्तिकायः ‘एएणं दो वि तुल्ला पएसद्वयाए सव्व-
त्थोवा’ एतौ खलु द्वावपि प्रदेशार्थतया तुल्यौ परस्परं समानौ भवतः, द्वयोरपि
प्रतिपादित किए गए हैं, उसी प्रकार भूत अद्वाकाल भी समझ लेने
चाहिए । इस प्रकार अद्वाकाल पुद्गलास्तिकाय से द्रव्य की अपेक्षा
अनन्तगुणा सिद्ध होता है ।

अब धर्मास्तिकाय आदि का प्रदेशों की अपेक्षा अल्पबहुत्व बत-
लाया जाता है—

श्री गौतम स्वामी प्रश्न करते हैं—हे भगवन् ! इन धर्मास्तिकाय,
अधर्मास्तिकाय, आकाशास्तिकाय, जीवास्तिकाय, पुद्गलास्तिकाय
और अद्वासमय में प्रदेशों की अपेक्षा से कौन किससे अल्प, बहुत,
तुल्य या विशेषाधिक हैं ? भगवान् उत्तर देते हैं—हे गौतम ! धर्मा-
स्तिकाय और अधर्मास्तिकाय, ये दोनों प्रदेशों से तुल्य हैं । इन
दोनों के प्रदेश लोकाकाश के प्रदेशों के बराबर ही हैं तथा अन्य द्रव्यों

का लोकाकाश विशेषना सम्बन्धधी अनन्तलोकी अद्वाकाल प्रतिपादित करायेला
छे, तेज रीते भूत अद्वाकाण पणु समणु लेवे। न्नेधये. ये रीते अद्वाकाल
पुद्गलास्तिकायधी द्रव्यनी अपेक्षाये अनन्त गणु। सिद्ध थाय छे.

हुवे धर्मास्तिकाय आदिना प्रदेशोनी अपेक्षाये अल्प, बहुत्व जतावाय छे

श्री गौतमस्वामी प्रश्न करे छे—भगवन् ! आ धर्मास्तिकाय अधर्मास्ति-
काय आकाशास्तिकाय जीवास्तिकाय, पुद्गलास्तिकाय अने अद्वा समयमां प्रदेशोनी
अपेक्षाये केणु केनाथी अल्प, धणु, तुल्य अगर विशेषाधिक छे ?

श्री भगवान् उत्तर आपे छे—हे गौतम ! धर्मास्तिकाय, अने अधर्मा-
स्तिकाय, आ जन्ने प्रदेशोधी सरणा छे. ये जन्नेना प्रदेश लोकाकाशना
प्रदेशोनी जराजरे ज छे तथा अन्य द्रव्योनी अपेक्षाये तेमना प्रदेश जधाथी

લોકાકાશપ્રદેશપરિમાણપ્રદેશત્વાત્ અન્યાસ્તિકાયાદ્દાસમયાપેક્ષયા ચ ઇમૌ દ્વાવપિ સર્વસ્તોકૌ ભવતઃ, તાભ્યામપિ 'જીવત્થિકાપ્ પપ્સદ્વ્યાપ્ અણંતગુણે' જીવાસ્તિકાયઃ પ્રદેશાર્થતયા અનન્તગુણો ભવતિ, જીવાસ્તિકાયા જીવાનામનન્તત્વાત્, એકૈકસ્ય ચ જીવસ્ય લોકાકાશપ્રદેશપરિમાણપ્રદેશત્વાત્, તદપેક્ષયાપિ 'પોગ્ગલત્થિકાપ્ પપ્સદ્વ્યાપ્ અણંતગુણે' પુદ્ગલાસ્તિકાયઃ પ્રદેશાર્થતયા અનન્તગુણો ભવતિ, વર્મસ્કન્ધપ્રદેશાનામપિ સર્વજીવપ્રદેશેભ્યોઽનન્તગુણત્વેન એકૈકસ્ય જીવપ્રદેશસ્યાનન્તાનન્તૈઃ કર્મપરમાણુભિરાવેષ્ટિતપરિવેષ્ટિતત્વેન ચ સકલપુદ્ગલાસ્તિકાયપ્રદેશાનાં સુતરામનન્તાનન્તૈઃ કર્મપરમાણુભિરાવેષ્ટિતત્ત્વસિદ્ધેઃ પુદ્ગલાસ્તિકાયસ્ય જીવાસ્તિકાયાત્ પ્રદેશાર્થતયાઽનન્તગુણત્વં સિદ્ધમ્, તસ્માદપિ—'અદ્દાસમપ્ પપ્સદ્વ્યાપ્ અણંતગુણે' અદ્દાસમયઃ પ્રદેશાર્થતયા અનન્તગુણો ભવતિ, એકૈ-

કી અપેક્ષા इनके प्रदेश सब से कम हैं । इन दोनों की अपेक्षा जीवास्તिकाय प्रदेशों से अनन्त गुणा हैं । क्योंकि जीव द्रव्य अनन्त हैं और उनमें से प्रत्येक के प्रदेश लोकाकाश के प्रदेशों के बराबर हैं । जीवास्तिकाय की अपेक्षा पुद्गलास्तिकाय प्रदेशों से अनन्तगुणा हैं, क्योंकि पुद्गल की अन्य वर्गणाओं को छोड़ दिया जाय और सिर्फ कर्म वर्गणाओं को ही लिया जाय तो जीव का एक-एक प्रदेश अनन्त-अनन्त कर्म परमाणुओं से आवृत है अर्थात् जीव के प्रत्येक प्रदेश के साथ अनन्त-अनन्त कार्मण वर्गणा के परमाणु चिपटे हुए हैं, अतएव सहज ही यह सिद्ध हो जाता है कि जीवास्तिकाय के प्रदेशों की अपेक्षा पुद्गलास्तिकाय के प्रदेश अनन्तगुणित हैं । कर्मवर्गणा के अतिरिक्त औदारिक, वैक्रिय आदि अन्य अनेक वर्गणा भी हैं । पुद्गलास्तिकाय की अपेक्षा भी अद्वाकाल के प्रदेश अनन्तगुणित हैं,

ઓછા છે. આ બન્નેની અપેક્ષાએ જીવાસ્તિકાય પ્રદેશોથી અનન્ત ગણા છે, કેમકે જીવ દ્રવ્ય અનન્ત છે અને તેમનામાંથી પ્રત્યેકના પ્રદેશ લોકાકાશના પ્રદેશોની બરાબર છે. જીવાસ્તિકાયની અપેક્ષાએ પુદ્ગલાસ્તિકાય પ્રદેશોથી અનન્ત ગણા છે, કેમકે પુદ્ગલની અન્ય વર્ગણાઓને જ લેવામાં આવેતો જીવના એક એક પ્રદેશ અનન્ત અનન્ત કર્મ પરમાણુઓથી આવૃત્ત છે અર્થાત્ જીવના પ્રત્યેક પ્રદેશના સાથે અનન્ત-અનન્ત કાર્મણુ વર્ગણાના પરમાણુ ચોટેલા હોય છે, તેથી જ સ્વાભાવિક રીતે આ સિદ્ધ થઈ જાય છે કે જીવાસ્તિકાયના પ્રદેશોની અપેક્ષાએ પુદ્ગલાસ્તિકાયના પ્રદેશ અનન્ત ગુણિત છે. કર્મવર્ગણાથી અતિરિક્ત ઔદારિક, વૈક્રિય આદિ અન્ય અनेક વર્ગણા પણ છે. પુદ્ગલાસ્તિકાયની અપેક્ષાએ પણ અદ્વાકાળનો પ્રદેશ અનન્ત ગુણિત છે

કસ્ય પુદ્ગલાસ્તિકાય પ્રદેશસ્ય પૂર્વોક્તાનુસારેણ તત્તદ્ દ્રવ્યક્ષેત્રકાલભાવવિશેષ-
સમ્બન્ધવશાદનન્તાનામતીતાદ્વાસમયાનામ્ અનન્તનામનાગતસમયાનાં સદ્ભાવાત્,
તસ્માદપિ—‘આગાસત્થિકાણ્ પપ્પસદ્ધયાણ્ અણંતગુણે’ આકાશાસ્તિકાયઃ પ્રદેશાર્થ-
તયા અનન્તગુણો ભવતિ, સર્વાપેક્ષયાપિ અલોકસ્ય અનન્તત્વસદ્ભાવાત્ इत्याશયઃ,
અથ પ્રત્યેકં ધર્માસ્તિકાયાદીનામ્ દ્રવ્યાર્થપ્રદેશાર્થતદાઽલ્પબહુત્વં પ્રરૂપયિતુમાહ—
‘एयरस णं भंते ! धम्मत्थिकायस्स’ ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—હે ભદન્ત ! એતસ્ય સ્થુ
ધર્માસ્તિકાયસ્ય’ ‘द्वन्द्वद्वपपसद्वयाण्’ દ્રવ્યાર્થપ્રદેશાર્થતયા ‘कयरे कयरेद्वितो’
કતરે કતરેભ્યઃ ‘अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ?’ અલ્પા
વા, બહુકા વા, તુલ્યા વા, વિશેષાધિકા વા ભવન્તિ ? ભગવાન્ ઉત્તરયતિ—‘गोयमा’
હે ગૌતમ ! ‘सर्ववत्थोवे एगे धम्मत्थिकाण् द्वन्द्वद्वयाण्’ સર્વસ્તોકઃ—સર્વેભ્યોઽલ્પઃ

કર્ણોંકિ એક-એક પુદ્ગલાસ્તિકાય કે પહેલે કહે અનુસાર વિભિન્ન
દ્રવ્ય ક્ષેત્ર કાલ ઓર ભાવ કે સમ્બન્ધ કે કારણ અતીત ઓર અનાગત
સમય અનન્ત-અનન્ત હૈં । અદ્વાકાલ કી અપેક્ષા આકાશાસ્તિકાય પ્રદેશોં
કી દૃષ્ટિ સે અનન્તગુણા હૈ, કર્ણોંકિ લોકાકાશ અનન્ત-અસીમ હૈં ।

અવ ધર્માસ્તિકાય આદિ કા દ્રવ્ય ઓર પ્રદેશ-દોનોં કી અપેક્ષા
સે અલ્પબહુત્વ પ્રરૂપિત કરતે હૈં—

શ્રી ગૌતમ સ્વામી પ્રશ્ન કરતે હૈં—હે ભગવન્ ! હસ ધર્માસ્તિકાય
કે દ્રવ્ય ઓર પ્રદેશ મેં સે કૌન કિસસે અલ્પ, બહુત, તુલ્ય યા વિશે-
ષાધિક હૈં ? ભગવાન્ ઉત્તર દેતે હૈં—હે ગૌતમ ! ધર્માસ્તિકાય દ્રવ્ય
કી અપેક્ષા સવ સે કમ અલ્પ એક હૈ ઓર પ્રદેશોં કી અપેક્ષા વહ
અસંખ્યાત ગુણા હૈં ।

શ્રી ગૌતમ સ્વામી પ્રશ્ન કરતે હૈં—હે ભગવન્ ! અધર્માસ્તિકાય કે
દ્રવ્ય ઓર પ્રદેશોં મેં કૌન કિસસે અલ્પ, બહુત, તુલ્ય યા વિશેષાધિક

કેમકે એક એક પુદ્ગલાસ્તિકાયના આગળ કહ્યા અનુસાર, વિભિન્ન દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર,
કાલ અને ભાવના સમ્બન્ધના કારણે અતીત અને અનાગત સમય અનન્ત
અનન્ત છે. અદ્વાકાળની અપેક્ષાએ આકાશાસ્તિકાય પ્રદેશોની દૃષ્ટિએ અનન્ત
ગણા છે, કેમકે અલોકાકાશ અનન્ત અસીમ છે.

હવે ધર્માસ્તિકાય આદિના દ્રવ્ય અને પ્રદેશ ગણનેની અપેક્ષાએ અલ્પ
બહુત્વ પ્રરૂપિત કરે છે

શ્રી ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે—ભગવન્ ! આ ધર્માસ્તિકાયના દ્રવ્ય અને
પ્રદેશોમાં કોણ કોનાથી અલ્પ, ઘણા, તુલ્ય અગર વિશેષાધિક છે ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે—હે ગૌતમ ! ધર્માસ્તિકાય દ્રવ્યની અપેક્ષાએ

ધર્માસ્તિકાયો દ્રવ્યાર્થતયા-દ્રવ્યત્વેન' ભવતિ, એકત્વાત્, 'સે ચૈવ પ્પેસદ્વ્યાપ અસંખેજ્જગુણે' સ ચૈવ ધર્માસ્તિકાયઃ પ્રદેશાર્થતયા અસંખ્યેયગુણો ભવતિ, તસ્ય લોકાકાશપ્રદેશપરિમાણપ્રદેશત્વાત્,

અથાધર્માસ્તિકાયસ્યાલ્પવદુત્ત્વં પ્રરૂપયિતુમાહ-'એયસ્સ ણં મંતે ! અધમ્મ-ત્થિકાયસ્સ' ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-હે મદન્ત ! એતસ્ય સ્વલ્લ અધર્માસ્તિકાયસ્ય 'દ્વ-દ્વપ્પેસદ્વ્યાપ' દ્રવ્યાર્થપ્રદેશાર્થતયા 'કયરે કયરેહિંતો' કતરે કતરેભ્યઃ 'અપ્પા વા, વહુયા વા, તુલ્લા વા, વિસેસાહિયા વા ?' અલ્પા વા, વહુકા વા, તુલ્યા વા, વિશેષાધિકા ભવન્તિ ? ભગવાન્ ઉત્તરયતિ-'ગોયમા !' હે ગૌતમ ! સવ્વત્થોવે એગે અધમ્મત્થિકાપ્પે દ્વદ્વપ્પેસદ્વ્યાપ' સર્વસ્તોકઃ-સર્વેભ્યોડ્ડલ્પઃ, અધર્માસ્તિકાયો દ્રવ્યાર્થ-તયા ભવતિ, એકત્વાત્, 'સે ચૈવ પ્પેસદ્વ્યાપ અસંખેજ્જગુણે' સ ચૈવ-અધર્માસ્તિકાયઃ પ્રદેશાર્થતયા અસંખ્યેયગુણો ભવતિ તસ્ય લોકાકાશપ્રદેશપરિમાણપ્રદેશાત્મકત્વાત્,

અથાકાશાસ્તિકાયસ્ય દ્રવ્યાર્થપ્રદેશાર્થતયા અલ્પવદુત્ત્વાદિકં પ્રરૂપયિતુમાહ-'એયસ્સ ણં મંતે ! આગાસત્થિકાયસ્સ' ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-હે મદન્ત ! એતસ્ય સ્વલ્લ આકાશાસ્તિકાયસ્ય 'દ્વદ્વપ્પેસદ્વ્યાપ' દ્રવ્યાર્થપ્રદેશાર્થતયા 'કયરે કયરે-હિંતો' કતરે કતરેભ્યઃ 'અપ્પા વા, વહુયા વા, તુલ્લા વા, વિસેસાહિયા વા' અલ્પા વા, વહુકા વા, તુલ્યા વા, વિશેષાધિકા વા ભવન્તિ ? ભગવાન્ ઉત્તરયતિ-'ગોયમા !' હે ગૌતમ ! 'સવ્વત્થોવે એગે આગાસત્થિકાપ્પે દ્વદ્વપ્પેસદ્વ્યાપ' સર્વસ્તોકઃ-

હૈં ? ભગવાન્ ઉત્તર દેતે હૈં-સવ સે અલ્પ અધર્માસ્તિકાય દ્રવ્ય કી અપેક્ષા સે હૈ, ક્યોંકિ વહ એક દ્રવ્ય હી હૈ, મગર અસંખ્યાત પ્રદેશી હોને કે કારણ પ્રદેશોં કી દૃષ્ટિ સે વહ અસંખ્યાતગુણા હૈ ।

શ્રી ગૌતમ સ્વામી પ્રશ્ન કરતે હૈં-હે ભગવન્ ! દ્રવ્ય ઓર પ્રદેશ કી દૃષ્ટિ સે આકાશાસ્તિકાય કા અલ્પ-વહુત્વ ક્યા હૈ ? ભગવાન્ ઉત્તર દેતે હૈં-હે ગૌતમ ! આકાશાસ્તિકાય દ્રવ્ય કી અપેક્ષા સે સવ

બધાથી ઓછા એક છે અને પ્રદેશોની અપેક્ષાએ તે અસંખ્યાત ગણા છે.

શ્રી ગૌતમ સ્વામી પ્રશ્ન કરે છે-ભગવન્ ! અધર્માસ્તિકાયના દ્રવ્ય અને પ્રદેશોમાં કેાણુ કેાનાથી અલ્પ, ઘણા, તુલ્ય અગરતો વિશેષાધિક છે ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે-બધાથી ઓછા અધર્માસ્તિક દ્રવ્યની અપેક્ષાએ છે કેમકે તે એક દ્રવ્ય જ છે, પરન્તુ અસંખ્યાત પ્રદેશી હોવાના કારણે પ્રદેશોની દૃષ્ટિએ તે અસંખ્યાત ગણુ છે.

શ્રી ગૌતમ સ્વામી પ્રશ્ન કરે છે-ભગવન્ ! દ્રવ્ય અને પ્રદેશોની દૃષ્ટિએ આકાશાસ્તિકાયનુ અલ્પ બહુત્વ શું છે ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે-હે ગૌતમ ! આકાશાસ્તિકાય દ્રવ્યની

સર્વેભ્યોઽપિ અલ્પઃ, આકાશાસ્તિકાયો દ્રવ્યાર્થતયા ભવતિ, તસ્ય એકત્વાત્ ‘સે ચૈવ પાસદૃયાએ અણંતગુણે’ સ ચૈવ આકાશાસ્તિકાયઃ પ્રદેશાર્થતયા અનન્ત-ગુણો ભવતિ, તસ્યાપરિમિતત્વાત્,

અથ જીવાસ્તિકાયસ્ય દ્રવ્યાર્થપ્રદેશાર્થતયાઽલ્પવહુત્વાદિકમ્ પ્રરૂપયતિ- ‘એસસણં મંતે! જીવત્થિકાયસ્ય દ્વવટ્ટપાસદૃયાએ’ ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-હે મદન્ત! એતસ્ય સ્ખલુ જીવાસ્તિકાયસ્ય દ્રવ્યાર્થપ્રદેશાર્થતયા ‘કયરે કયરેહિંતો’ કતરે કતરે-ભ્યઃ ‘અપ્પા વા, વહુયા વા, તુલ્લા વા, વિસેસાહિયા વા?’ અલ્પા વા, વહુકા વા, તુલ્યા વા, વિશેપાધિકા વા ભવન્તિ? મગવાન્ ઉત્તરયતિ-‘ગોયમા!’ હે ગૌતમ ‘સવ્વત્થોવે જીવત્થિકાએ દ્વવટ્ટપાસદૃયાએ’ સર્વસ્તોકઃ-સર્વેભ્યોઽલ્પો જીવાસ્તિકાયો દ્રવ્યાર્થતયા ભવતિ, ‘સે ચૈવ પાસદૃયાએ અસંખેજ્જગુણે’ સ ચૈવ પ્રદેશાર્થતયા અસંખેયગુણો ભવતિ. પ્રતિજીવં લોકાકાશપ્રદેશપરિમાણપ્રદેશત્વાદ્,

સે અલ્પ હૈ, ક્યોંકિ એક હૈ, મગર પ્રદેશોં કી અપેક્ષા સે વહ અનન્ત-ગુણા હૈ અર્થાત્ ઉસકે પ્રદેશ અનન્ત હૈં । તાત્પર્ય યહ હૈ કિ દ્રવ્ય સે આકાશાસ્તિકાય એક હૈ ઓર પ્રદેશોં સે અનન્ત હૈ, અતઃ દ્રવ્ય કી અપેક્ષા પ્રદેશોં સે ઉસે અનન્તગુણા કહના ઉચિત હી હૈ ।

શ્રી ગૌતમ સ્વામી પ્રશ્ન કરતે હૈં-હે મગવન્ ! દ્રવ્ય ઓર પ્રદેશ કી અપેક્ષા સે જીવાસ્તિકાય મેં કૌન કિસસે અલ્પ, વહુત તુલ્ય યા વિશે-પાધિક હૈં ? મગવાન્ ઉત્તર દેતે હૈં-હે ગૌતમ ! દ્રવ્ય કી અપેક્ષા જીવાસ્તિકાય અલ્પ હૈ ઓર પ્રદેશોં કી અપેક્ષા સે અસંખ્યાતગુણા હૈ, ક્યોંકિ એક-એક જીવ કે લોકાકાશ કે પ્રદેશોં કે વરાવર અસંખ્યાત-અસંખ્યાત પ્રદેશ હૈં ।

શ્રી ગૌતમ સ્વામી પ્રશ્ન કરતે હૈં-હે મગવન્ ! દ્રવ્ય ઓર પ્રદેશ

અપેક્ષાએ બધાથી અલ્પ છે કેમકે એક છે. પરન્તુ પ્રદેશોની અપેક્ષાએ તે અનન્ત ગણા છે અર્થાત્ તેમના પ્રદેશ અનન્ત છે. તાત્પર્ય એ છે કે દ્રવ્યથી આકાશાસ્તિકાય એક છે અને પ્રદેશોએ અનન્ત છે. તેથી દ્રવ્યની અપેક્ષાએ પ્રદેશોથી તેને અનન્ત ગણું કહેવું બાધ્યે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે-ભગવન્ ! દ્રવ્ય અને પ્રદેશની અપેક્ષાએ જીવાસ્તિકાયમા કેણુ કેનાથી અલ્પ, ઘણા, તુલ્ય અગર વિશેષાધિક છે ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે-હે ગૌતમ ! દ્રવ્યની અપેક્ષાએ જીવાસ્તિકાય અલ્પ છે અને પ્રદેશોની અપેક્ષાએ અસંખ્યાત ગણું છે, કેમકે એક એક જીવના લોકાકાશના પ્રદેશોના બરાબર અસંખ્યાત-અસંખ્યાત પ્રદેશ છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે-ભગવન્ ! દ્રવ્ય અને પ્રદેશની અપેક્ષાએ

અથ પુદ્ગલાસ્તિકાયસ્ય દ્રવ્યાર્થપ્રદેશાર્થતયાડલ્પ વહુત્વં પ્રતિપાદયતિ-‘एयस्स णं भंते ! पोग्गलत्थिकायस्य, दव्वट्ठपएसट्ठयाए’ गौतमः पृच्छति-हे भदन्त ! एतस्स खलु पुद्गलास्तिकायस्य द्रव्यार्थप्रदेशार्थतया ‘कयरे कयरेहिंतो’ कतरे कतरेभ्यः, ‘अप्पा वा, वहुया वा, तुल्या वा, विसेसाहिया वा’ अल्पा वा, वहुका वा, तुल्या वा. विशेषाधिका वा भवन्ति ? भगवान् उत्तरयति-‘गोयमा !’ हे गौतम ! ‘सव्वत्थोवे पोग्गलत्थिकाए दव्वट्ठयाए’ सर्वस्तोकः-सर्वेभ्योऽल्पः, पुद्गलास्तिकायो द्रव्यार्थतया भवति, द्रव्याणां सर्वत्रैवाल्पत्वात् ‘से चैव पएसट्ठयाए असंखेज्जगुणे’ स चैव-पुद्गलास्तिकायः प्रदेशार्थतया असंख्येयगुणो भवति, अथ बहूनां लोकेऽनन्तप्रदेशिमानां स्कन्धानां सत्त्वेनानन्तगुणत्वमेव पुद्गलास्तिकायस्य, नासंख्येयगुणत्वमिति चेदत्रोच्यते-‘सव्वत्थोवा अणंतपएसिया खंधा दव्वट्ठयाए, परमाणु पोग्गला दव्वट्ठयाए अणंतगुणा, संखेज्जपएसिया खंधा दव्वट्ठयाए संखेज्जगुणा, असंखेज्जपएसिया खंधा दव्वट्ठयाए अताखेज्ज-

કી અપેક્ષા સે પુદ્ગલાસ્તિકાવ સે કૌન કિસસે અલ્પ, વહુત, તુલ્ય યા વિશેષાધિક હૈં ? ભગવાન્ ઉત્તર દેતે હૈં-હે ગૌતમ ! દ્રવ્ય કી અપેક્ષા પુદ્ગલાસ્તિકાય કમ હૈં, ક્યૌંકિ પ્રદેશોં સે દ્રવ્ય કમ હી હોતે હૈં, પ્રદેશોં કી અપેક્ષા ઘહ અસંખ્યાતગુણા હૈં । પ્રશ્ન કિયા જા સકતા હૈં કિ લોક મેં અનન્તપ્રદેશી સ્કન્ધ વહુત હૈં, અતઃપુદ્ગલાસ્તિકાય દ્રવ્ય કી અપેક્ષા પ્રદેશોં સે અનન્તગુણા હોનાં ચાહિય, અસંખ્યાત ગુણા નહીં ? ઇસકા સમાધાન કરને કે લિય કહા ગયા હૈં-‘દ્રવ્ય કી દૃષ્ટિ સે અનન્તપ્રદેશી સ્કન્ધ સબ સે કમ હૈં, પરમાણુ પુદ્ગલ ડનકી અપેક્ષા અનન્તગુણા હૈં, સંખ્યાતપ્રદેશી સ્કન્ધ સંખ્યાતગુણા હૈં ઓર અસંખ્યાતપ્રદેશી સ્કન્ધ અસંખ્યાતગુણા હૈં ।’ યહ કથન આગે કિયા જાણ્ગા, ઇસ કે અનુસાર અનન્તપ્રદેશી સ્કન્ધ અત્યન્ત અલ્પ હૈં

પુદ્ગલાસ્તિકાયમા કોણ કોનાથી અલ્પ, ઘણા, તુલ્ય અગરતો વિશેષાધિક છે ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે-દ્રવ્યની અપેક્ષાએ પુદ્ગલાસ્તિકાય ઓછા છે, કેમકે પ્રદેશોથી દ્રવ્ય ઓછાં જ હોય છે. પ્રદેશોની અપેક્ષાએ તે અસંખ્યાત ગણા છે. પ્રશ્ન કરી શકાય છે કે લોકમાં અનન્ત પ્રદેશી સ્કન્ધ ઘણા છે. તેથી જ પુદ્ગલાસ્તિકાય દ્રવ્યની અપેક્ષાએ પ્રદેશોથી અનન્ત ગણા હોવા ભેદએ, અસંખ્યાતગણા નહીં ? તેનું સમાધાન કરવા માટે કહ્યું છે કે ‘દ્રવ્યનીદૃષ્ટિએ અનન્ત પ્રદેશી સ્કન્ધ બધાથી સ્વલ્પ છે, પરમાણુ પુદ્ગલ તેમની અપેક્ષાએ અનન્ત ગણા છે, સંખ્યાત પ્રદેશી સ્કન્ધ સંખ્યાત ગણા છે અને અસંખ્યાત પ્રદેશી સ્કન્ધ અસંખ્યાત ગણા છે’ આ કથન આગળ કરવામાં આવશે.

ગુણા' इति वक्ष्यमाणद्वचनप्रामाण्यात्, अनन्तप्रदेशिकस्कन्धानां स्वल्पत्वेन पर-
माण्वादीनामतिबहुत्वेन, सर्वस्यैव पुद्गलास्तिकायस्य प्रदेशार्थतया प्ररूपणे-
अनन्तप्रदेशिक स्कन्धानामतिरतोक्तत्वात्, परमाणूनाश्चातिबहुत्वेन तेषां पृथक्
पृथक् द्रव्यत्वात् असंख्येयप्रदेशिकानाञ्च स्कन्धानाम् परमाण्वापेक्षयाऽसंख्येय-
गुणत्वात् असंख्येयगुणत्वमेव पुद्गलास्तिकायस्य प्रदेशार्थनया भवति, नानन्त-
गुणत्वमिति भावः, 'अद्वासमय न पुच्छिज्जइ, पएसभावा' अद्वासमयो न
पृच्छयते-द्रव्यार्थप्रदेशार्थतया न प्ररूप्यते, प्रदेशाभावात्,

अथ अद्वासमयानां द्रव्यार्थता नियमे वा वाचो युक्तिः ? तेषां प्रदेशार्थताया
अपि वक्तुं शक्यत्वात् यथाऽनन्तानां परमाणूनां समुदायात्मकस्य स्कन्धस्य द्रव्यत्वं
तदवयवप्रदेशत्वञ्च भवति तथैव सकलस्यैव कालस्य द्रव्यत्वं तदवयवत्वञ्च समया-

और परमाणु उनकी अपेक्षा अत्यधिक हैं और वे सब पृथक्-पृथक्
द्रव्य हैं, कारण असंख्यात प्रदेशी स्कंध परमाणुओं की अपेक्षा असं-
ख्यातगुणा ही हैं । इस प्रकार पुद्गलास्तिकाय प्रदेशों की दृष्टि से
असंख्यातगुणा ही हो सकता है, अनन्तगुणा नहीं हो सकता ।

अद्वासमय अर्थात् काल द्रव्य के विषय में द्रव्य और प्रदेशों के
अल्प-बहुत्व को लेकर प्रश्न नहीं करना चाहिए क्योंकि काल के
प्रदेश नहीं होते हैं । प्रश्न हो सकता है कि काल द्रव्य ही है, उसके
प्रदेश नहीं हैं, इस विषय में युक्ति क्या है ? जैसे अनन्त परमाणुओं
का समूह रूप स्कंध द्रव्य कहलाता है और उसके अवयव प्रदेश कह-
लाते हैं, उसी प्रकार सम्पूर्ण काल को द्रव्य और अवयवों को प्रदेश
कहा जा सकता है ? इसका उत्तर यह है कि यहां दृष्टान्त और

તદનુસાર અનન્ત પ્રદેશી સ્કન્ધ અનન્ત અલ્પ છે અને પરમાણુ તેમની
અપેક્ષાએ અત્યધિક છે અને તેઓ બધા પૃથક પૃથક દ્રવ્ય છે, એ કારણે
અસંખ્યાત પ્રદેશી સ્કન્ધ પરમાણુઓની અપેક્ષાએ અસંખ્યાત ગણા જ છે.
આ પ્રકારે પુદ્ગલાસ્તિકાય પ્રદેશોની દૃષ્ટિએ અસંખ્યાત ગણાજ હોઈ શકે,
અનન્નગણા થઈ શકતા નથી.

અદ્વા સમય અર્થાત્ કાલ દ્રવ્યના વિષયમાં દ્રવ્ય અને પ્રદેશોના અલ્પ
બહુત્વને લઈને પ્રશ્ન ન કરવો જોઈએ કેમકે કાળને પ્રદેશ નથી હોતા. પ્રશ્ન
કરી શકાય છે કે કાલ દ્રવ્ય જ છે તેને પ્રદેશ નથી, આ વિષયમાં યુક્તિ
કઈ છે ? જેમ અનન્ત પરમાણુઓનો સમૂહ રૂપ સ્કન્ધ દ્રવ્ય કહેવાય છે અને
તેના અવયવ પ્રદેશ કહેવાય છે, તેજ રીતે સંપૂર્ણ કાળને દ્રવ્ય અને તેના
અવયવોને પ્રદેશ કહી શકાય છે ? તેનો ઉત્તર આ છે કે અહીં દૃષ્ટાન્ત અને

ત્મકપ્રદેશત્વં સંભવતીતિ चेदत्रोच्यते प्रकृते दृष्टान्तदाष्टान्तिकयोर्महाविषम्यात्, तथाहि—‘परस्परसापेक्षतया परिणमनकाले एव परमाणुनां समुदायरस्य स्कन्धरूप-
तया परस्परनिरपेक्षाणां केवलपरमाणुनामिव स्कन्धत्वायोगात्, अद्वासमयानान्तु
परस्पर निरपेक्षत्वमेव, वर्तमानसमयभावे पूर्वापरसमययोरभावेन स्कन्धत्वं परि-
णामाभावः, तदभावाच्च नाद्वासमयाः प्रदेशाः संभवन्ति. किन्तु पृथगेव द्रव्याणि
इत्याशयः । अथामीषां धर्मास्तिकायादीनां समेषां सहैव द्रव्यार्थप्रदेशार्थतयाऽल्प-
बहुत्वादिकं प्ररूपयति—‘एएसि णं भंते ’ धम्मत्थिकाय अधम्मत्थिकाय आगास-
काय जीवत्थिकाय पोग्गलत्थिकाय अद्वासमयाणं दव्वदृप्पएसट्टयाए य’ गौतमः
पृच्छति—हे भदन्त ! एतेषां खलु धर्मास्तिकायाधर्मास्तिकायाकाशास्तिकाय
जीवास्तिकायपुद्गलास्तिकायाद्वासमयानां द्रव्यार्थप्रदेशार्थतया च ‘कयरे कयरे-

दाष्टान्तिक में महान् विषमता है । जब परमाणु परस्पर सापेक्ष हो
कर अर्थात् एकमेक होकर परिणत होते हैं तभी उनका समुदाय
स्कंध कहलाता है । यदि वे परमाणु परस्पर निरपेक्ष हों तो उनके समूह
को स्कंध नहीं कह सकते । अद्वासमय परस्पर निरपेक्ष हैं, स्कंध के
समान परस्पर सापेक्ष द्रव्य नहीं हैं । जब वर्तमान समय होता है
तो उससे आगे और पीछे के समय का अभाव होता है, अतएव
उन में स्कन्ध रूप परिणाम का अभाव है और इसी कारण अद्वासमय
के प्रदेशों का अभाव कहा गया है । अद्वाकाल पृथक्-पृथक् द्रव्य हैं ।

अब पूर्वोक्त धर्मास्तिकाय आदि सब का एक साथ द्रव्य और
प्रदेश की अपेक्षा से अल्पबहुत्व बतलाया जाना है—

श्री गौतम स्वामी प्रश्न करते हैं—हे भगवन् ! इन धर्मास्तिकाय,

દાષ્ટાન્તિકમા મહાન્ વિષમતા છે જ્યારે પરમાણુ પરસ્પર સાપેક્ષ થઈને
અર્થાત્ એકમેક થઈને પરિણત થાય છે ત્યારે તેમનો સમુદાય સ્કન્ધ કહેવાય
છે જો તે પરમાણુઓ પરસ્પર નિરપેક્ષ હોય તો તેમના સમૂહને સ્કન્ધ નથી
કહી શકાતો. અદ્વા સમય પરસ્પર નિરપેક્ષ છે. સ્કન્ધના સમાન પરસ્પર
સાપેક્ષ દ્રવ્ય નથી. જ્યારે વર્તમાન સમય હોય છે તો તેના આગળ અને
પાછળના સમયનો અભાવ હોય છે. તેથી જ તેમનામાં સ્કન્ધ રૂપ પરિણામનો
અભાવ છે અને તેજ કારણે અદ્વાસમયના પ્રદેશોનો અભાવ કહેલ છે. અદ્વા-
કાલ પૃથક પૃથક દ્રવ્ય છે.

હવે પૂર્વોક્ત ધર્માસ્તિકાય આદિ બધાના એક સાથે દ્રવ્ય અને પ્રદેશની
અપેક્ષાએ અલ્પ બહુત્વ બતાવાય છે

શ્રી ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે—ભગવન્ ! આ ધર્માસ્તિકાય, અધર્માસ્તિકાય

હિંતો' કતરે કતરેભ્યઃ 'અપ્પા વા, વહુયા વા, તુલ્લા વા, વિસેસાહિયા વા ?' અપ્પા વા, વહુકા વા, તુલ્યા વા, વિશેષાધિકા વા ભવન્તિ ? ભગવાન્ ઉત્તરયતિ - 'ગોયમા !' હે ગૌતમ ! 'ધમ્મત્થિકાણ, અધમ્મત્થિકાણ, આગાસત્થિકાણ' ધર્માસ્તિકાયઃ, અધર્માસ્તિકાયઃ, આકાશાસ્તિકાયશ્ચ 'એણ તિન્નિ વિ તુલ્લા દવ્વદ્ધ્યાણ સવ્વત્થોવા' એતે ત્રયોઽપિ ધર્માસ્તિકાયાદયો દ્રવ્યાર્થતયા-દ્રવ્યાર્થિકનયેન તુલ્યાઃ સમાનાઃ, સર્વસ્તોકાશ્ચ-સર્વેભ્યોઽલ્પાઃ સન્તિ, તેષાં પ્રત્યેકમેકસંખ્યાક-લાત્, તેભ્યોઽપિ- 'ધમ્મત્થિકાણ અધમ્મત્થિકાણ ય' ધર્માસ્તિકાયઃ, અધર્માસ્તિકાયશ્ચ 'એણિ સિંહં દોન્નિ વિ તુલ્લા પપ્પસદ્ધ્યાણ અસંખેજ્જગુણા' એતૌ સ્વલ્પ દ્વાવપિ પ્રદેશાર્થતયા અસંખ્યેયગુણૌ ભવતઃ, સ્વસ્થાને તુ પરસ્પરં તુલ્યૌ સ્તઃ, તાભ્યામપિ 'જીવત્થિકાણ દવ્વદ્ધ્યાણ અણંતગુણે' જીવાસ્તિકાયો દ્રવ્યાર્થતયા અનન્તગુણો

અધર્માસ્તિકાય, આકાશાસ્તિકાય, જીવાસ્તિકાય, પુદ્ગલાસ્તિકાય
 ઓર અદ્વાસમય મેં સે દ્રવ્ય ઓર પ્રદેશ કી અપેક્ષા કૌન કિસસે
 અલ્પ, બહુત, તુલ્ય યા વિશેષાધિક હૈં ? ભગવાન્ ઉત્તર દેતે હૈં હે
 ગૌતમ ! ધર્માસ્તિકાય, અધર્માસ્તિકાય ઓર આકાશાસ્તિકાય, યે
 ત્રીનોં પરસ્પર મેં તુલ્ય હૈં, ક્યોંકિ ત્રીનોં હી એક-એક દ્રવ્ય હૈં, અતએવ
 સબસે અલ્પ હૈં । ધર્માસ્તિકાય ઓર અધર્માસ્તિકાય યે દોનોં પ્રદેશોં
 કી અપેક્ષા પરસ્પર તુલ્ય હૈં મગર પ્રદેશોં કી અપેક્ષા અસંખ્યાતગુણા
 હૈં । તાત્પર્ય યહ હૈ કિ દ્રવ્ય સે ધર્માસ્તિકાય એક હૈ ઓર અધર્માસ્તિ
 કાય ભી એક હૈં, મગર દોનોં કે પ્રદેશ અસંખ્યાત-અસંખ્યાત હૈં,
 હનકે પ્રદેશોં મેં કોઈ ન્યૂનાધિકતા નહીં હૈ । ઇસ કારણ દ્રવ્ય સે પ્રદેશ
 અસંખ્યાતગુણા હૈં । દ્રવ્ય કી અપેક્ષા જીવાસ્તિકાય. ધર્માસ્તિકાય
 ઓર અધર્માસ્તિકાય સે અનન્તગુણા હૈ. ક્યોંકિ જીવ દ્રવ્ય અનન્ત

આકાશાસ્તિકાય, જીવાસ્તિકાય, પુદ્ગલાસ્તિકાય અને અદ્વા સમયમાંથી દ્રવ્ય
 અને પ્રદેશોની અપેક્ષાએ કોણ કોનાથી અલ્પ, ઘણા, તુલ્ય અગર વિશેષાધિક છે ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે-હે ગૌતમ ! ધર્માસ્તિકાય, અધર્માસ્તિકાય અને
 આકાશાસ્તિકાય આ ત્રણે પરસ્પરમા તુલ્ય છે. કેમકે ત્રણે એક એક દ્રવ્ય છે,
 તેથીજ બધાથી એછા છે, ધર્માસ્તિકાય અને અધર્માસ્તિકાય આ બન્ને પ્રદેશોની
 અપેક્ષાએ પરસ્પર તુલ્ય છે પરન્તુ પ્રદેશોની અપેક્ષાએ અસંખ્યાત ગણા છે.
 તાત્પર્ય આ છે કે દ્રવ્યથી ધર્માસ્તિકાય એક છે અને અધર્માસ્તિકાય પણ
 એક છે. પણ બન્નેના પ્રદેશ અસંખ્યાત-અસંખ્યાત છે, તેમના પ્રદેશોમાં
 કોઈ ન્યૂનાધિકતા નથી. એ કારણે દ્રવ્યથી પ્રદેશ અસંખ્યાત ગણા છે. દ્રવ્યની
 અપેક્ષાએ જીવાસ્તિકાય, ધર્માસ્તિકાય અને અધર્માસ્તિકાયથી અનન્તગણા છે

भवति अनन्तानां जीवद्रव्याणाम् सद् भावात्, 'से चैव पणसद्व्याए असंखेज्जगुणे' स चैव-जीवास्तिकायः प्रदेशार्थतया असंख्येयगुणो भवति, प्रतिजीवमसंख्येयानां प्रदेशानां सद्भावात्, तस्मादपि प्रदेशार्थिकजीवास्तिकायात् 'पोग्गलत्थिकाए दव्वद्व्याए अणंतगुणे' पुद्गलास्तिकायो द्रव्यार्थतया अनन्तगुणो भवति, प्रति जीवप्रदेशम् ज्ञानावरणीयदर्शनावरणीयादिकर्मपुद्गलस्कन्धानामपि अनन्तानां सद्भावात्, 'से चैव पणसद्व्याए असंखेज्जगुणे' स चैव पुद्गलास्तिकायः प्रदेशार्थतयाऽसंख्येयगुणो भवति, प्रागुक्तयुक्तेः वक्ष्यमाणवचनप्रामाण्यात्, तस्मादपि 'अद्दासमए दव्वद्वपणसद्व्याए अणंतगुणे' अद्दासमयो द्रव्यार्थप्रदेशार्थतया अनन्तगुणो भवति, प्रागुक्तयुक्तेः, तस्मादपि-'आगासत्थिकाए पणसद्व्याए अणंतगुणे' आकाशास्तिकायः प्रदेशार्थतया अनन्तगुणो भवति, सर्वास्वपि दिक्षु आकाशास्तिकायस्यानन्ताभावात् । अद्दासमयस्य च मनुष्यक्षेत्रमात्र सद्भावात्, इति 'दारं' एकोनविंशम् अस्तिकायद्वारम् समाप्तम् ॥ सू० २६ ॥

हैं । जीवास्तिकाय प्रदेशों की अपेक्षा असंख्यातगुणा है, क्योंकि एक-एक जीव के असंख्यात-असंख्यात प्रदेश होते हैं । प्रदेशरूप जीवास्तिकाय से द्रव्य रूप पुद्गलास्तिकाय अनन्तगुणा है, क्योंकि जीव के एक-एक प्रदेश के साथ अनन्त-अनन्त कर्म पुद्गल द्रव्य संबद्ध हैं । द्रव्यरूप पुद्गलास्तिकाय की अपेक्षा प्रदेशरूप पुद्गलास्तिकाय असंख्यात गुणा है । इस विषय में युक्ति पहले कही जा चुकी है, आगे कहा जाने वाला वचन इस विषय में प्रमाण है । उसकी अपेक्षा भी अद्दासमय द्रव्य और प्रदेश से अनन्त गुणा है । इस विषय में भी युक्ति पहले कही जा चुकी है । अद्दासमय की अपेक्षा आकाशास्तिकाय प्रदेशों की दृष्टि से अनन्तगुणा है, क्योंकि आकाशास्तिकाय सभी दिशाओं में अनन्त है, उसकी कहीं कोई सीमा नहीं है जब कि

કેમકે જીવ દ્રવ્ય અનન્ત છે જીવાસ્તિકાય પ્રદેશોની અપેક્ષાએ અસંખ્યાતગુણ છે, કેમકે એક-એક જીવના અસંખ્યાત-અસંખ્યાત પ્રદેશ થાય છે. પ્રદેશ રૂપ જીવાસ્તિકાયથી દ્રવ્ય રૂપ પુદ્ગલાસ્તિકાય અનન્તગુણ છે, કેમકે જીવના એક-એક પ્રદેશની સાથે અનન્ત અનન્ત કર્મપુદ્ગલ દ્રવ્ય સંબંધ છે. દ્રવ્ય રૂપ પુદ્ગલાસ્તિકાયની અપેક્ષાએ પ્રદેશ રૂપ પુદ્ગલાસ્તિકાય અસંખ્યાતગુણ છે. આ વિષયમાં યુક્તિ પહેલા કહેવાયેલી છે, આગળ કહેવામાં આવનારા વચન આ વિષયમાં પ્રમાણ છે. તેની અપેક્ષાએ પણ અદ્દાસમય દ્રવ્ય અને પ્રદેશથી અનન્તગુણ છે. આ વિષયમાં પણ યુક્તિ પહેલા કહેવાઈ ગઈ છે અદ્દાસમયની અપેક્ષાએ આકાશાસ્તિકાય પ્રદેશોની દૃષ્ટિથી અનન્તગુણ છે, કેમકે આકાશાસ્તિકાય

ચરમદ્વારવક્તવ્યતા-

મૂલમ્-एएसि णं भंते ! जीवाणं चरिमाणं अचरिमाण य
कयरे कयरेहितो अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसा-
हिया वा ? गोयमा ! सव्वत्थोवा जीवा अचरिमा, चरिमा
अणंतगुणा, दारं २२ ॥सू० २७॥

છાયા--एतेपां खलु भदन्त ! जीवानां चरमागाम् अवरमाणाश्च कतरे
कतरेभ्योऽल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा ? गौतम ! सर्वस्तोकाः
जीवाः अचरमाः, चरमाः अनन्तगुणाः, द्वारम् २२ ॥सू० २७॥

ટીકા-अथ चरमद्वारमधिकृत्य जीवाल्पवहुत्वादिकं प्ररूपयितुमाह-‘एएसि
णं भंते ! जीवाणं’ गौतमः पृच्छति-हे भदन्त ! एतेपां खलु जीवानाम् ‘चरिमाणं’
चरमाणाम् ‘अचरिमाण य’ अवरमाणाश्च मध्ये ‘कयरे कयरेहितो’ कतरे कतरेभ्यः
अद्वासमय सिर्फ मनुष्य में ही होता है । इक्कीसवाँ अस्तिकाय-
द्वार सम्पूर्ण ॥ २६ ॥

ચરમદ્વાર વક્તવ્યતા-

शब्दार्थ-(एएसि णं भंते !) हे भगवन् ! इन (जीवाणं चरिमाणं
अचरिमाण य) चरम और अचरम जीवों में (कयरे कयरेहितो) कौन
किससे (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा ?) अल्प,
बहुत, तुल्य या विशेषाधिक हैं ? (गोयमा !) हे गौतम ! (सव्वत्थोवा
जीवा अचरिमा) अचरम जीव सब से कम हैं (चरिमा अणंतगुणा)
चरम अनन्त गुणा हैं । २७॥

ટીકાર્થ-अव चरमद्वार को लेकर जीवों के अल्पबहुत्व का प्ररूपण
किया जा रहा है—

બધી દિશાઓમા અનન્ત છે, તેમની કયાંય કોઈ સીમા નથી. જ્યારે અદ્વાસમય
ફક્ત મનુષ્ય ક્ષેત્રમાં જ હોય છે. એકવીસમું અસ્તિકાય દ્વાર સમ્પૂર્ણ ॥ ૨૬ ॥

ચરમદ્વાર વક્તવ્યતા

शब्दार्थ-(एएसिणं भंते !) हे भगवन् ! आ (जीवाणं चरिमाणं अचरिमाण य)
अरम અને અચરમ જીવોમાં (કયરે કયરેહિતો) કોણ કોનાથી (અપ્પા વા
બહુયા વા તુલ્લા વા વિસેસાહિયા વા) અલ્પ, ઘણા, તુલ્ય અગર વિશેષાધિક છે ?
(ગોયમા) હે ગૌતમ ! (સવ્વત્થોવા જીવા અચરિમા) અચરમ જીવો બધાથી
ઓછા છે (ચરિમા અણંતગુણા) ચરમ અનન્ત ગણા છે

હવે ચરમદ્વારને લઈને જીવોના અલ્પ બહુત્વનું પ્રરૂપણ કરાઈ રહ્યું છે

‘અપ્પા વા, વહુયા વા, તુલ્લા વા, વિસેસાહિયા વા ?’ અલ્પા વા, વા, વહુકા વા, તુલ્યા વા, વિશેષાધિકા વા ભવન્તિ ? ભગવાન્ ઉત્તરયતિ-‘ગોયમા !’ હે ગૌતમ ! ‘સઘ્વત્થોવા જીવા અચરિમા’ સર્વસ્તોકાઃ-સર્વેભ્યોડલ્પાઃ, જીવાઃ અચરમાઃ અભવ્યાઃ સિદ્ધાશ્ચ ભવન્તિ; અભવ્યાનાં સિદ્ધાનાશ્ચ ચરમભવાભાવાત્ સ્તોકા ઇવા ચરમાઃ તદુભયેપાં સમુદિતાનામપિ અજઞ્ઞન્યોત્કૃષ્ટ વિશિષ્ટાનન્તકપરિણામત્વાત્, તેભ્યોડપિ ‘ચરમા અણંતગુણા’ ચરમાઃ ભવ્યાઃ અનન્તગુણા ભવન્તિ તેષામ્ અજઞ્ઞન્યોત્કૃષ્ટાનન્તાનન્તકપરિમાણત્વાત્ । યેષાં ચરમો ભવઃ સંભવઃ તેડપિ તદ્યોગ્યત્વાત્ ચરમા ઇતિ વ્યપદિશ્યન્તે, ઇતિ ‘દારં’ દ્વાવિંશત્ ચરમદ્વારં સમાપ્તમ્ ॥ સૂ. ૨૭ ॥

જીવદ્વારવક્તવ્યતા-

મૂલમ્-એસિ પં ભંતે ! જીવાણં પોગ્ગલાણં અદ્ધાસમયાણં, સઘ્વદ્ઘ્વાણં, સઘ્વપ્પેસાણં, સઘ્વપ્પજ્જવાણં ચ કયરે કયરે-હિંતો અપ્પા વા, વહુયા વા, તુલ્લા વા, વિસેસાહિયા વા ? ગોયમા ! સઘ્વત્થોવા જીવા, પોગ્ગલા અણંતગુણા, અદ્ધાસમયા

શ્રી ગૌતમ સ્વામી પ્રશ્ન કરતે હૈં-હે ભગવન્ ! इन चरम और अचरम जीवों में कौन किससे अल्प, बहुत, तुल्य या विशेषाधिक हैं ? भगवान् उत्तर देते हैं-हे गौतम ! सबसे कम जीव अचरम अर्थात् अभव्य और सिद्ध हैं, क्योंकि अभव्यों और सिद्धों का चरम पना नहीं होता । ये दोनों मिलकर भी अजघन्योत्कृष्ट अनन्त ही होते हैं । चरम अर्थात् भव्य जीव उनकी अपेक्षा अनन्तगुणा हैं, क्योंकि उनका अजघन्योत्कृष्ट अनन्तानन्त परिमाण है । जिनका चरम भव संभव है वे भी चरम भव की योग्यता के कारण चरम कहलाते हैं । २२वां चरमद्वार समाप्त ॥२७॥

ટીકાર્થ-શ્રી ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે-ભગવન્ આ ચરમ અને અચરમ જીવોમાં કોણ કોનાથી અધિક, અલ્પ, તુલ્ય અગર વિશેષાધિક છે ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે હે ગૌતમ । બધાથી ઓછા જીવ અચરમ અર્થાત્ અભવ્ય અને સિદ્ધ છે, કેમકે અભવ્યો અને સિદ્ધોનું ચરમપણું નથી હોતું. એ બંને મલિને પણ અજઞ્ઞન્યોત્કૃષ્ટ અનન્ત જ હોય છે. ચરમ અર્થાત્ ભવ્યજીવ તેમની અપેક્ષાએ અનન્તગુણ છે, કેમકે તેમનું અજઞ્ઞન્યોત્કૃષ્ટ અનન્તાનન્ત પરિમાણ છે, જેના ચરમ ભવનો સંભવ છે તેઓ પણ ચરમભવની યોગ્યતાને કારણે ચરમ કહેવાય છે.

બાવીસમું ચરમ દ્વાર સમાપ્ત ॥ ૨૭ ॥

અણંતગુણા, સઘ્વદઘ્વા વિસેસાહિયા સઘ્વપણ્સા અણંતગુણા,
સઘ્વપજ્જવા અણંતગુણા । દારં ૨૩ ॥સૂ. ૨૮॥

છાછા -એતેપાં સ્ખલુ ભદન્ત ! જીવાનાં પુદ્ગલાનામ્ અદ્ધાસમયાનાં સર્વદ્ર-
વ્યાણામ્; સર્વપ્રદેશાનામ્; સર્વપર્યાયાનામ્ ચ કતરે કતરેભ્યોડ્લપા વા, વહુકા વા,
તુલ્યા વા; વિશેષાધિકા વા ? ગૌતમ ! સર્વસ્તોકા જીવાઃ, પુદ્ગલા અનન્તગુણાઃ
સર્વદ્રવ્યાણિ વિશેષાધિકાનિ, સર્વપ્રદેશાઃ અનન્તગુણાઃ સર્વપર્યાયા અનન્તગુણાઃ
દ્વારમ્ ૨૩ ॥સૂ. ૨૮॥

ટીકા--અથ જીવદ્વારમધિકૃત્યાલ્પવહુત્વાદિકં પ્રરૂપયિતુમાદ-‘એસિણં
મંતે ! જીવાણં’ ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-હે ભદન્ત ! એતેપાં સ્ખલુ જીવાનામ્ ‘પોગ્ગ-

જીવદ્વાર વક્તવ્યતા

શબ્દાર્થ-(એસિ ણં મંતે !) હે ભગવન્ ! ઇન (જીવાણં) જીવોં
(પોગ્ગલાણં) પુદ્ગલોં (અદ્ધાસમયાણં) અદ્ધાસમયોં (સઘ્વ દઘ્વાણં) સર્વ
દ્રવ્યોં (સઘ્વ પણ્સાણં) સર્વ પ્રદેશોં (સઘ્વ પજ્જવાણ ય) ઔર સઘ
પર્યાયોં મેં (કયરે કયરેહિંતો) કૌન કિસસે (અપ્પા વા વહુયા વા
તુલ્લા વા વિસેસાહિયા વા ?) અલ્પ, વહુત, તુલ્ય યા વિશેષાધિક
હૈં ? (ગૌયમા) હે ગૌતમ ! (સઘ્વત્થોવા જીવા) જીવ સઘ સે કમ હૈં
(પોગ્ગલા અણંતગુણા) પુદ્ગલ અનન્ત ગુણા હૈં (અદ્ધાસમયા અણંતગુણા)
અદ્ધાસમય અનન્તગુણા હૈં (સઘ્વ દઘ્વા વિસેસાહિયા) સર્વ દ્રવ્ય વિશે-
ષાધિક હૈં (સઘ્વપણ્સા અણંતગુણા) સર્વ પ્રદેશ અનન્તગુણા હૈં (સઘ્વ-
પજ્જવા અણંતગુણા) સર્વ પર્યાય અનન્તગુણા હૈં ।

અવ જીવદ્વાર કો લેકર અલ્પવહુત્વ કી પ્રરૂપણા કી જાતી હૈ--

જીવદ્વાર વક્તવ્યતા

શબ્દાર્થ--(એસિણં મંતે !) ભગવન્ ! આ (જીવાણં) જીવો (પોગ્ગલાણં)
પુદ્ગલો (અદ્ધા સમયાણં) અદ્ધા સમયો (સઘ્વ દઘ્વાણં) સર્વ દ્રવ્યો (સઘ્વ પણ-
સાણં) સર્વપ્રદેશો (સઘ્વપજ્જવાણ ય) અને બધા પર્યાયોમાં (કયરે કયરેહિંતો)
કોણ કોનાથી (અપ્પા વા વહુયા વા તુલ્લા વા વિસેસાહિયા ?) અલ્પ ધણા, તુલ્ય
અગર વિશેષાધિક છે ?

(ગૌયમા !) હે ગૌતમ ! (સઘ્વત્થોવા જીવા) જીવ બધાથી ઓછા છે
(પોગ્ગલા અણંતગુણા) પુદ્ગલ અનન્તગણા છે (અદ્ધા સમયા અણંતગુણા)
અદ્ધા સમય અનન્ત ગણા છે (સઘ્વ દઘ્વા વિસેસાહિયા) સર્વ દ્રવ્ય વિશેષાધિક
છે. (સઘ્વ પણ્સા અણંતગુણા) સર્વ પ્રદેશ અનન્ત ગણા છે (સઘ્વપજ્જવા અણંત-
ગુણા) સર્વ પર્યાય અનન્તગણા છે.

લાળં' પુદ્ગલાનામ્ અદ્વાસમયાળં' અદ્વાસમયાનામ્, 'સર્વદ્રવ્યાળં' સર્વદ્રવ્યાણામ્ 'સર્વપદ્માળં' સર્વપ્રદેશાનામ્ 'સર્વપજ્જવાળં' સર્વપર્યવાણાશ્ચ મધ્યે 'કયરે કયરેહિંતો' કતરે કતરેભ્યઃ 'અપ્પા વા, વહુયા વા, તુલ્લા વા વિસેસાહિયા વા ?' અલ્પાવા, વહુકા વા, તુલ્યા વા, વિશેષાધિકા વા ભવન્તિ ? ભગવાન્ ઉત્તરયતિ- 'ગોયમા !' હે ગૌતમ ! 'સર્વત્થોવા જીવા' સર્વસ્તોકાઃ, સર્વેભ્યોઽલ્પા જીવા ભવન્તિ, તેભ્યઃ 'પોગ્ગલા અણંતગુણા' પુદ્ગલાઃ અનન્તગુણા ભવન્તિ, તેભ્યઃ 'અદ્વાસમયા અણંતગુણા' અદ્વાસમયાઃ અનન્તગુણા ભવન્તિ, પ્રાગુક્તયુક્તેઃ, તેભ્યોઽપિ 'સર્વદ્રવ્યા વિસેસાહિયા' સર્વદ્રવ્યાણિ વિશેષાધિકાનિ ભવન્તિ, પુદ્ગલેભ્યોઽનન્તગુણત્વેન ઉપર્યુક્તાનામદ્વાસમયાનાં પ્રત્યેકં દ્રવ્યત્વેન દ્રવ્યનિરૂપણે તેષામપિ પરિગ્રહેણ, તેષાં મધ્યે સર્વજીવદ્રવ્યાણામ્ સર્વપુદ્ગલદ્રવ્યાણામ્, ધર્માધર્માકાશાસ્ત્રિકાયદ્રવ્યાણાશ્ચ પ્રક્ષેપેણ, તેષાશ્ચ સમુદિતામપિ અદ્વાસમયાનન્તભાગકલ્પનયા

ટીકાર્થ-શ્રી ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરતે હૈં-હે ભગવન્ ! इन जीवों, पुद्गलों अद्वासमयों, समस्त द्रव्यों, समस्त प्रदेशों और समस्त पर्यायों में कौन किससे अल्प, बहुत, तुल्य या विशेषाधिक हैं ? श्री भगवान् उत्तर देते हैं-हे गौतम ! सबसे कम जीव हैं, जीवों से पुद्गल अनन्त गुणा हैं, पुद्गलों से अद्वासमय अनन्तगुणा हैं, अद्वासमयों से सर्व द्रव्य विशेषाधिक हैं । पुद्गलों से अनन्तगुणा होने से प्रत्येक अद्वासमय भी द्रव्य है, अतः द्रव्य के निरूपण में उनको भी ग्रहण किया गया है और साथ ही समस्त जीव द्रव्यों, पुद्गल द्रव्यों, धर्म, अधर्म एवं आकाशास्तिकाय द्रव्यों को मिलाया गया है और वे सभी मिल कर भी अद्वासमयों के अनन्तवे भाग होने के कारण उन्हें मिला देने पर भी अद्वासमयों से सर्वद्रव्य विशेषाधिक ही होते हैं । सर्व

ટીકાર્થ-હવે જીવ દ્વારને લઈને અલ્પ બહુત્વની પ્રશ્નણા કરાય છે

શ્રી ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે-ભગવન્ આ જીવો પુદ્ગલો, અદ્વાસમયો સમસ્ત દ્રવ્યો, સમસ્ત પ્રદેશો, અને સમસ્ત પર્યાયોમા કેણુ કેનાથી અલ્પ અધિક તુલ્ય અગર વિશેષાધિક છે ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે-હે ગૌતમ ! બધાથી ઓછા જીવ છે. જીવો થી પુદ્ગલ અનન્ત ગણા છે. પુદ્ગલોથી અદ્વાસમય અનન્ત ગણા છે, અદ્વાસમયોથી સર્વ દ્રવ્ય વિશેષાધિક છે પુદ્ગલોથી અનન્ત ગણા હોવાથી પ્રત્યેક અદ્વાસમય પણ દ્રવ્ય છે, તેથી દ્રવ્યના નિરૂપણમા તેમને પણ ગ્રહણ કર્યા છે અને આથી જ સમસ્ત જીવ દ્રવ્યો, પુદ્ગલ દ્રવ્યો, ધર્મ અધર્મ, તેમજ આકાશાસ્તિકાય દ્રવ્યોને મેળવેલા છે. અને તે બધા મળીને પણ અદ્વાસમયનો

તેષાં પ્રક્ષેપેઽપિ કિંચિદધિકત્વેન અદ્વાસમયેશ્યઃ સર્વદ્રવ્યાનામ્ વિશેષાધિકત્વં
ભવતિ, તેભ્યોઽપિ 'સંઘપણસા અણંતગુણા' સર્વપ્રદેશા અનન્તગુણા ભવન્તિ,
આકાશસ્યાનન્તત્વાત્, તેભ્યોઽપિ 'સંઘપજ્જવા અણંતગુણા' સર્વપર્યાવાઃ અનન્તગુણા
ભવન્તિ, એકૈકાકાશપ્રદેશેઽનન્તાગુરુલઘુપર્યાયાણાં સદ્ભાવાત્ इति 'દારં' ત્રયોવિં-
શમ્ જીવદ્વારં સમાપ્તમ્ ॥ સૂ. ૨૮ ॥

ક્ષેત્રદ્વારવક્તવ્યતા—

મૂલમ્—સ્વેત્તાણુવાણાં સંઘત્યોવા જીવા ઉદ્ઘુલોયતિરિય-
લોએ અહોલોય તિરિયલોએ વિસેસાહિયા, તિરિયલોએ અસંઘે-
જગુણા, તેલુલકે અસંઘેજગુણા, ઉદ્ઘુલોએ અસંઘેજગુણા અહોલોએ
વિસેસાહિયા ૨૪ ॥ સૂ. ૨૯ ॥

છાયા—ક્ષેત્રાનુપાતેન સર્વસ્તોકા જીવા ઊર્ધ્વલોકતિર્યગ્લોકે અધોલોકતિ-
ર્યગ્લોકે વિશેષાધિકાઃ, તિર્યગ્લોકે અસંખ્યેયગુણાઃ, ત્રૈલોક્યે અસંખ્યેયગુણાઃ,
દ્રવ્યોંની અપેક્ષા સર્વ પ્રદેશ અનન્તગુણા હૈં, ક્યોંકિ આકાશ અનન્ત
પ્રદેશી હૈં । સર્વપ્રદેશોંની અપેક્ષા સર્વ પર્યાય અનન્તગુણા હૈં, ક્યોંકિ
એક-એક આકાશપ્રદેશ મેં અનન્ત-અનન્ત અગુરુલઘુ પર્યાય વિદ્યમાન
હૈં । ૨૩વાં જીવદ્વાર સમાપ્ત ॥ ૨૮ ॥

ક્ષેત્રદ્વાર વક્તવ્યતા

શબ્દાર્થ—(સ્વેત્તાણુવાણાં) ક્ષેત્રની અપેક્ષા સે (સંઘત્યોવા જીવા)
સઘસે કમ જીવ (ઉદ્ઘુલોય તિરિયલોએ) ઊર્ધ્વલોક-તિર્યગ્લોક મેં હૈં
(અહોલોયતિરિયલોએ) અધોલોક-તિર્યગ્લોક મેં (વિસેસાહિયા) વિશે-
ષાધિક હૈં (તિરિયલોએ) તિર્યગ્લોક મેં (અસંઘેજગુણા) અસંખ્યાતગુણા

અનન્તમે ભાગ હોવાના કારણે તેમને મેળવી દેવાથી પણ અ-દ્વાસમયેથી સર્વ
દ્રવ્ય વિશેષાધિક જ થાય છે. સર્વદ્રવ્યોની અપેક્ષાએ સર્વ પ્રદેશ અનન્ત
ગણા છે, કેમકે આકાશ અનન્ત પ્રદેશી છે. સર્વ પ્રદેશોની અપેક્ષાએ સર્વ
પર્યાય અનન્ત ગણા છે, કેમકે એક-એક આકાશ પ્રદેશમાં અનન્ત-અનન્ત
અગુરુ લઘુ પર્યાય વિદ્યમાન છે.

તેવીસમું છવ દ્વાર સમાપ્ત ॥ ૨૮ ॥

ક્ષેત્ર દ્વાર વક્તવ્યતા

શબ્દાર્થ—(સ્વેત્તાણુવાણાં) ક્ષેત્રની અપેક્ષાએ (સંઘત્યોવા જીવા) ગણાથી
ઓછા છવ (ઉદ્ઘુલોયતિરિયલોએ) ઊર્ધ્વલોક તિર્યગ્લોકમાં છે (અહોલોય
તિરિયલોએ) અધોલોક તિર્યગ્લોકમાં (વિસેસાહિયા) વિશેષાધિક છે (તિરિય

ઊર્ધ્વલોકે અસંખ્યેજ્જગુણાઃ, અહોલોકે વિશેષાધિકાઃ ૨૪ ॥સૂ. ૦ ૨૧॥

ટીકા—અથ ક્ષેત્રદ્વારમધિકૃત્યાલ્પવહુત્વાદિકં પ્રરૂપયિતુમાહ—‘સ્વેત્તાણુવા-
 ણં’ ક્ષેત્રાનુપાતેન—ક્ષેત્રસ્યાનુપાતઃ ક્ષેત્રાનુપાતસ્તેન, ક્ષેત્રાનુસારેણેત્યર્થઃ પ્રરૂપ્ય-
 માણાઃ ‘સન્વત્થોવા જીવા ઉદ્ઘલોયતિરિયલો’ સર્વસ્તોકાઃ—સર્વેભ્યોડલ્પાઃ
 જીવાઃ ઊર્ધ્વલોકતિર્યગ્લોકે ભવન્તિ, ઊર્ધ્વલોકસ્તનાકાશપ્રદેશપ્રતરં તિર્યગ્લોકસ્ય
 સર્વોપરિતનાકાશપ્રદેશપ્રતરશ્ચ ઊર્ધ્વલોકતિર્યગ્લોકપદેન વ્યપદિશ્યતે અત્રેદં
 વોધ્યમ્—સામસ્ત્યેન ચતુર્દશરજ્જ્વાત્મક લોકસ્ય ભાગત્રયમ્—ઊર્ધ્વલોકઃ, તિર્ય-
 ગ્લોકઃ, અધોલોકશ્ચ, एतत् ત્રયાણાં વિભાગો રુચક ઉચ્યતે તથા ચ રુચકસ્યા-
 ધસ્તાત્ નવયોજનશતાનિ રુચકોપરિ નવયોજનશતાનિ તિર્યગ્લોકો દર્તતે તસ્ય ચ
 તિર્યગ્લોકસ્યાધસ્તાત્ અધોલોકઃ, ઉપરિષ્ટાત્, ઊર્ધ્વલોકો દર્તતે, સ ચ દેશોન-
 હૈં (તેલુકકે અસંખ્યેજ્જગુણા) ત્રૈલોક્ય મેં અસંખ્યાત ગુણા હૈં (ઉદ્ઘલો
 અસંખ્યેજ્જગુણા) ઊર્ધ્વલોક મેં અસંખ્યાત ગુણા હૈં (અહોલો એ વિસેસા-
 હિયા) અધોલોક મેં વિશેષાધિક હૈં ।

અથ ક્ષેત્રદ્વાર કી અપેક્ષા સે અલ્પવહુત્વ કી પ્રરૂપણા કરતે હૈં—

ટીકાર્થ—ક્ષેત્ર કી અપેક્ષા સે સબસે કમ જીવ ઊર્ધ્વલોક—તિર્યક્-
 લોક મેં હૈં ઊર્ધ્વલોક કા નીચે કા પ્રદેશ પ્રતર ઓર તિર્થેલોક કા
 સબસે ઊપર કા આકાશ પ્રદેશપ્રતર ઊર્ધ્વલોક—તિર્યક્લોક કહલાતા હૈં ।
 યહાં યહ સમજ્ઞ લેના ચાહિયે કિ ચૌદહ રાજૂપરિમિત સમ્પૂર્ણ લોક
 કે ત્રીન ભાગ હૈં—ઊર્ધ્વલોક, તિર્યક્લોક ઓર અધોલોક યે વિભાગ
 રુચક પ્રદેશો મેં હોતે હૈં । રુચક કે નૌ સૌ યોજન નીચે ઓર નૌ સૌ
 યોજન ઊપર તિર્યક્લોક હૈં । તિર્યક્લોક કે નીચે અધોલોક હૈં ઓર

લો એ) તિર્યક લોકમા (અસંખ્યેજ્જગુણા) અસંખ્યાત ગણુ છે (તેલુકકે અસંખ્યેજ્જ
 ગુણા) ત્રૈલોક્યમાં અસંખ્યાતગણુ છે (ઉદ્ઘલો એ અસંખ્યેજ્જગુણા) ઊર્ધ્વલોકમા
 અસંખ્યાત ગણુ છે (અહોલો એ વિસેસાહિયા) અધોલોકમાં વિશેષાધિક છે.

ટીકાર્થ—હવે ક્ષેત્ર દ્વારની અપેક્ષાએ અલ્પ બહુત્વની પ્રરૂપણા કરે છે

ક્ષેત્રની અપેક્ષાએ બધાથી ઓછા છત્ર ઊર્ધ્વલોક—તિર્યકલોકમા છે. ઊર્ધ્વ
 લોકના નીચેના પ્રદેશ પ્રતર અને તિર્થા લોકના બધાથી ઊપરના આકાશ
 પ્રદેશ પ્રતર ઊર્ધ્વલોક તિર્યકલોક કહેવાય છે. અહિ આ સમજી લેવું જોઈએ
 ચૌદરાજૂ પરિમિત સમ્પૂર્ણ લોકના ત્રણ ભાગ છે—ઊર્ધ્વલોક, તિર્યકલોક અને
 અધોલોક આ વિભાગો રૂચક પ્રદેશમા હોય છે. રૂચકના નવસો યોજન નીચે
 અને નવસો યોજન ઊપર તિર્યકલોક છે. તિર્યકલોકના નીચે અધોલોક છે અને
 ઊપર ઊર્ધ્વલોક છે. ઊર્ધ્વલોક કાંઈક ઓછા સાત રજ્જુ પ્રમાણુ છે અને અધો

સપ્તરજ્જુપ્રમાણો વોધ્યઃ, અધોલોકશ્ચ સપ્તધિકસપ્તરજ્જુપ્રમાણો વર્તતે, તિર્યગ્લો-
કશ્ચ તયોર્મધ્યેઽષ્ટાદશયોજનશતોચ્છ્રાયો વર્તતે, તત્ર રુચકસમતલાદ્ ભૂભાગા-
ન્નવયોજનશતાનિ ગમનાનન્તરં જ્યોતિશ્ચક્રસ્યોપરિતનં તિર્યગ્લોકસમ્બન્ધિ એકપ્રા-
દેશિકમાકાશપ્રતરં તિર્યગ્લોકપ્રતરં વર્તતે, તસ્ય ચોપરિતનમ્ એકપ્રાદેશિકમાકા-
શપ્રતરમ્ ઊર્ધ્વલોક પ્રતરમ્ વર્તતે, તે દ્વે અપિ ઊર્ધ્વલોકતિર્યગ્લોકો વ્યપદિશ્યતે,
તત્ર વિદ્યમાના જીવાઃ સર્વસ્તોકા ભવન્તિ, તેભ્યોઽપિ 'અધોલોય તિરિયલોએ
વિસેસાહિયા' અધોલોકતિર્યગ્લોકે જીવાઃ વિશેષાધિકા ભવન્તિ, અધોલોકસ્યો-
પરિતને એક પ્રાદેશિકે આકાશપ્રદેશપ્રતરરૂપે તિર્યગ્લોકસ્ય સર્વાધસ્તને એક પ્રાદે-
શિકે આકાશપ્રદેશપ્રતરરૂપે ચાધોલોકતિર્યગ્લોકે યે વિગ્રહગત્યા તત્રસ્થતયા વા

ઊપર ઊર્ધ્વલોક હૈ । ઊર્ધ્વલોક કુછ અધિક સાત રજ્જુ પ્રમાણ હૈ ઔર
અધોલોક કુછ અધિક સાત રજ્જુ પ્રમાણ હૈ । इन दोनों के मध्य में
अठारह सौ योजन ऊंचा तिर्यक्लोक है । रुचक के समतल भूमिभाग
से नौ सौ योजन जाने पर, ज्योतिश्चक्र के ऊपर तिर्यक्लोक संबंधी
आकाश प्रतर है जो एक प्रादेशिक है । वह तिर्यक्लोक का प्रतर है ।
इसके ऊपर का एक प्रदेशी आकाश प्रतर ऊर्ध्वलोक प्रतर कहलाता है ।
इन्हीं दोनों प्रतरों को 'ऊर्ध्वलोक तिर्यक्लोक' कहते हैं । इस ऊर्ध्वलोक
तिर्यक्लोक में सब से कम जीव हैं । उनकी अपेक्षा अधोलोक-तिर्य-
क्लोक में जीव विशेषाधिक हैं । अधोलोक के ऊपर का एक प्रदेशी
आकाश प्रतर और तिर्यक्लोक के नीचे का एक प्रदेशी आकाशप्रतर
'अधोलोक तिर्यक्लोक' कहलाता है । विग्रहगति करते हुए या वहीं पर
स्थित जीव विशेषाधिक है । तिर्यक्लोक में जीव उनकी अपेक्षा असं-

લોક કાંઈક અધિક સાત રજ્જુ પ્રમાણ છે. આ બન્નેની વચ્ચેના અઠાર સો
યોજન ઊંચો તિર્યક લોક છે. રૂચકના સમતલ ભૂમિભાગથી નવસો યોજન
જવાથી જ્યોતિષ્ક ચક્રના ઊપર તિર્યકલોક સમ્બન્ધી આકાશ પ્રતર છે જે
એક પ્રાદેશિક છે. તે તિર્યકલોકનું પ્રતર છે. તેના ઊપરનું એક પ્રદેશી આકાશ
પ્રતર ઊર્ધ્વલોક પ્રતર કહેવાય છે આ બન્ને પ્રતરોને ઊર્ધ્વલોક તિર્યકલોક
કહે છે આ ઊર્ધ્વલોક તિર્યકલોકમાં સૌથી ઓછા જીવ છે. તેમની અપેક્ષાએ
અધોલોક તિર્યકલોકમાં જીવ વિશેષાધિક છે. અધોલોક ઊપરનું એક પ્રદેશી
આકાશ પ્રતર અને તિર્યકલોકના નીચેનું એક પ્રદેશી આકાશ પ્રતર અધો-
લોક તિર્યકલોક કહેવાય છે. વિગ્રહ ગતિ કરતા અગર ત્યાજ સ્થિત જીવ
વિશેષાધિક છે. તિર્યકલોકમાં જીવ તેમની અપેક્ષાએ અસંખ્યાત ગણા છે

વર્તન્તે તે વિશેષાધિકા ભવન્તિ, તેભ્યોપિ 'તિરિયલોએ અસંખેજ્જગુણા' તિર્યગ્લોકે
 અસંખ્યેય જીવા ભવન્તિ, ઉપર્યુક્ત ક્ષેત્રદ્વયાત્ તિર્યગ્લોકક્ષેત્રસ્યાસંખ્યેયગુણ-
 ત્વાત્, તેભ્યોઽપિ 'તેલુલ્લકે અસંખેજ્જગુણા' ત્રૈલોક્યે ત્રિલોકસંસ્પર્શિનઃ અસંખ્યે-
 યગુણા જીવા ભવન્તિ, અત્ર વિગ્રહગત્યાપન્ના લોકત્રયસંસ્પર્શકા એવ ગ્રહીતવ્યાઃ, તે
 ચ તિર્યગ્લોકવર્તિભ્યોઽસંખ્યેયગુણા એવ વોધ્યાઃ, તેભ્યોઽપિ 'ઉદ્ધલોએ અસંખે-
 જ્જગુણા, ઊર્ધ્વલોકે ઊર્ધ્વલોકે ઊર્ધ્વલોકાવસ્થિતા જીવાઃ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ,
 ઉત્પાતક્ષેત્રસ્યાતિવહુત્વાત્, અસંખ્યેયાનાં ભાગાનામુદ્વર્તનાયાશ્ચ સંભવાત્ તેભ્યો-
 ઽપિ 'અહોલોએ વિસેસાદિયા' અધોલોકે-અધોલોકવર્તિનો વિશેષાધિકા જીવા
 ભવન્તિ સપ્તરજ્જ્વધિકસ્ય અધોલોકસ્ય કથિતત્વાત્ इत्येवं सामान्येन जीवानां
 ક્ષેત્રાનુપાતેનાલ્પવહુત્વં પ્રતિપાદિતમ્, इति, चतुर्विंशतितम द्वारं समाप्तम् । २९।

નૈરયિકાઘલ્પવહુત્વવક્તવ્યતા-

મૂલમ્- સ્વેત્તાણુવાણાં સઢવત્થોવા નેરડયા તેલોકકે, અહો-
 લોય તિરિયલોએ અસંખેજ્જગુણા, અહોલોએ અસંખેજગુણા, સ્વેત્તા-

ખ્યાતગુણા હૈં, ક્યોંકિ ઉપર જિન દો ક્ષેત્રોં કા કથન ક્રિયા હૈ, ઉનકી
 અપેક્ષા તિર્યગ્લોક કા વિસ્તાર અસંખ્યાતગુણા હૈ । તિર્યગ્લોક કે
 જીવોં કી અપેક્ષા ત્રૈલોક્યવર્તી જીવ અસંખ્યાતગુણા હૈં યહાં વિગ્રહ
 ગતિ કરતે હુએ તીનોં લોકોં કો સ્પર્શ કરને વાલે જીવ હી ગ્રહણ કરના
 યાહિએ ઓર વે તિર્યગ્લોકવર્તી જીવોં સે અસંખ્યાત ગુણિત હૈં ।
 ઉનકી અપેક્ષા ઊર્ધ્વલોક મેં અસંખ્યાતગુણા જીવ હૈં, ક્યોંકિ ઉપપાત
 ક્ષેત્ર કી અત્યન્ત વહુલતા હૈ ઓર અસંખ્ય ભાગોં કી ઉદ્વર્તના કા
 ભી સંભવ હૈ । ઉનકી અપેક્ષા અધોલોક મેં વિશેષાધિક હૈં ક્યોંકિ
 અધોલોક સાત રજ્જૂ સે ભી કિંચિત્ અધિક પ્રમાણ વાલા કહા
 ગયા હૈ । ઇસ પ્રકાર ક્ષેત્ર કે અનુસાર સામાન્ય રૂપ સે જીવોં કા
 અલ્પવહુત્વ હુઆ ॥ ૨૯ ॥

કેમકે ઉપર જે જે ક્ષેત્રોતું કથન કર્યું છે, તેમની અપેક્ષાએ તિર્યલોકના વિસ્તાર
 અસંખ્યાત ગણે છે. તિર્યક લોકના જીવોની અપેક્ષાએ ત્રૈલોક વર્તી જીવ
 અસંખ્યાત ગણે છે. અહિ વિગ્રહ ગતિ કરી રહેલ ત્રણે લોકને સ્પર્શ કરનારા
 જીવો જ ગ્રહણ કરવું જોઈએ અને તે તિર્યકલોકવર્તી જીવોથી અસંખ્યાત
 ગણિત છે. તેમની અપેક્ષાએ અધોલોકમાં વિશેષાધિક છે. કેમકે અધોલોક સાત
 રજ્જુથી પણ થોડો વિશેષ પ્રમાણ વાળો કહેવાયેલ છે. આ રીતે ક્ષેત્રના અનુ-
 સાર સામાન્ય રૂપથી જીવોનું અલ્પ બહુત્વ થયું ॥ ૨૯ ॥

पुत्राणं सवत्थोवा तिरिक्खजोणिया उड्डलोयतिरियलोए,
अहोलोयतिरियलोए विसेसाहिया, तिरियलोए असंखेज्जगुणा,
तेल्लोक्के असंखेज्जगुणा, उड्डलोए असंखेज्जगुणा, अहोलोए
विसेसाहिया, खेत्ताणुवाणं सवत्थोवाओ तिरिक्खजोणि-
णीओ उड्डलोए, उड्डलोयतिरियलोए असंखेज्जगुणाओ तेलोक्के
संखेज्जगुणाओ अहोलोय तिरियलोए संखेज्जगुणाओ, अहोलोए
संखेज्जगुणाओ, तिरियलोए संखेज्जगुणाओ, खेत्ताणुवाणं, सव-
त्थोवा मणुस्सा तेलोक्के, उड्डलोयतिरियलोए असंखेज्जगुणा,
अहोलोयतिरियलोए संखेज्जगुणा, उड्डलोए संखेज्जगुणा, अहो-
लोए संखेज्जगुणा, तिरियलोए संखेज्जगुणा, खेत्ताणुवाणं सव-
त्थोवा मणुस्सीओ तेलोक्के, उड्डलोयतिरियलोए संखेज्जगु-
णाओ, अहोलोय तिरियलोए संखेज्जगुणाओ, उड्डलोए संखे-
ज्जगुणाओ, अहोलोए संखेज्जगुणाओ, तिरियलोए संखेज्ज-
गुणाओ, खेत्ताणुवाणं सवत्थोवा देवा उड्डलोए, उड्डलोय
तिरियलोए असंखेज्जगुणा, तेलोक्के संखेज्जगुणा, अहोलोय-
तिरियलोए संखेज्जगुणा, अहोलोए संखेज्जगुणा, तिरियलोए
संखेज्जगुणा, खेत्ताणुवाणं सवत्थोवाओ देवीओ उड्डलोए,
उड्डलोयतिरियलोए असंखेज्जगुणाओ, तेलोक्के संखेज्जगुणाओ,
अहोलोयतिरियलोए संखेज्जगुणाओ, अहोलोए संखेज्जगुणाओ,
तिरियलोए संखेज्जगुणाओ ॥सू० ३०॥

छाया--क्षेत्रानुपातेन सर्वस्तोका नैरयिकास्त्रैलोक्ये, अधोलोकतिर्यग्लोके

नैरयिकादि-अल्पबहुत्व वक्तव्यता-

शब्दार्थ-(खेत्ताणुवाणं) क्षेत्र के अनुसार (सवत्थोवा नेरइया तेलोक्के) सबसे कम नारक त्रैलोक्य में हैं (अहोलोयतिरियलोए

नैरयिकादि-अल्प बहुत्व वक्तव्यता

शब्दार्थ-(खेत्ताणुवाणं) क्षेत्रना अनुसार (सवत्थोवा नेरइया तेलोक्के) अधोधी ओछा नारक त्रैलोक्य में हैं (अहोलोयतिरियलोए असंखेज्जगुणा)

અસંખ્યેયગુણાઃ, અધોલોકે અસંખ્યેયગુણાઃ, ક્ષેત્રાનુપાતેન સર્વસ્તોકાસ્તિર્યગ્યો-
નિકાઃ ઊર્ધ્વલોકતિર્યગ્લોકે, અધોલોકતિર્યગ્લોકે વિશેષાધિકાઃ, તિર્યગ્લોકે
અસંખ્યેયગુણાઃ, ત્રૈલોક્યે અસંખ્યેયગુણાઃ, ઊર્ધ્વલોકે અસંખ્યેયગુણાઃ, અધોલોકે
વિશેષાધિકાઃ, ક્ષેત્રાનુપાતેન સર્વસ્તોકાસ્તિર્યગ્યોનિકાઃ ઊર્ધ્વલોકે, ઊર્ધ્વલોક-
તિર્યગ્લોકે અસંખ્યેયગુણાઃ, ત્રૈલોક્યે સંખ્યેયગુણાઃ, અધોલોકતિર્યગ્લોકે સંખ્યે-
યગુણાઃ, અધોલોકે સંખ્યેયગુણાઃ, તિર્યગ્લોકે સંખ્યેયગુણાઃ, ક્ષેત્રાનુપાતેન સર્વ-

અસંખેજ્જગુણા) અધોલોક-તિર્યગ્લોક મેં અસંખ્યાત ગુણા હેં (અહો-
લોએ અસંખેજ્જગુણા) અધોલોક મેં અસંખ્યાતગુણા હેં (ચેત્તાણુવાણં)
ક્ષેત્ર કે અનુસાર (સવ્વત્થોવા તિરિક્ખ જોણિયા ઉડ્ઢલોયતિરિયલોએ)
સબ સે કમ તિર્યચ ઊર્ધ્વલોક-તિર્યગ્લોક મેં હેં (અહોલોયતિરિય-
લોએ વિસેસાહિયા) અધોલોક-તિર્યગ્લોક મેં વિશેષાધિક હેં (તિરિય-
લોએ અસંખેજ્જગુણા) તિર્યગ્લોક મેં અસંખ્યાત ગુણા હેં (તેલોકકે
અસંખેજ્જગુણા) ત્રૈલોક્ય મેં અસંખ્યાતગુણા હેં (ઉડ્ઢલોએ અસંખેજ્જગુણા)
ઊર્ધ્વલોક મેં અસંખ્યાતગુણા હેં (અહોલોએ વિસેસાહિયા) અધોલોક
મેં વિશેષાધિક હેં (ચેત્તાણુવાણં) ક્ષેત્ર કે અનુસાર (સવ્વત્થોવાઓ
તિરિક્ખજોણિનીઓ (સવસે કમ તિર્યચની (ઉડ્ઢલોએ) ઊર્ધ્વલોક મેં
હેં (ઉડ્ઢલોયતિરિયલોએ અસંખેજ્જગુણાઓ) ઊર્ધ્વલોક-તિર્યગ્લોક મેં
અસંખ્યાતગુણી હેં (તેલોકકે સંખેજ્જગુણાઓ) ત્રૈલોક્ય મેં સંખ્યાતગુણી
હેં (અહોલોય તિરિયલોએ સંખેજ્જગુણાઓ) અધોલોક-તિર્યગ્લોક મેં

અધોલોક તિર્યગ્લોકમાં અસંખ્યાતગણા છે. (અહોલોએ અસંખેજ્જગુણા) અધો-
લોકમાં અસંખ્યાત ગણા છે (ચેત્તાણુવાણં) ક્ષેત્રના અનુસાર (સવ્વત્થોવા
તિરિક્ખજોણિયા ઉડ્ઢલોયતિરિયલોએ) બધાથી ઓછા તિર્યચ ઊર્ધ્વલોક
તિર્યક લોકમાં છે (અહોલોએ તિરિયલોએ વિસેસાહિયા) અધોલોક તિર્યકલોકમાં
વિશેષાધિક છે (તિરિયલોએ અસંખેજ્જગુણા) તિર્યકલોકમાં અસંખ્યાતગણા છે
(તેલોકકે અસંખેજ્જગુણા) ત્રૈલોક્યમાં અસંખ્યાતગણા છે (ઉડ્ઢલોએ અસંખે-
જ્જગુણા) ઊર્ધ્વલોકમાં અસંખ્યાત ગણા છે (અહોલોએ વિસેસાહિયા) અધો-
લોકમાં વિશેષાધિક છે (ચેત્તાણુવાણં) ક્ષેત્રના અનુસાર (સવ્વત્થોવાઓ તિરિક્ખ-
જોણિનીઓ) બધાથી ઓછી તિર્યચની (ઉડ્ઢલોએ) ઊર્ધ્વલોકમાં (ઉડ્ઢલોય
તિરિયલોએ અસંખેજ્જગુણાઓ) ઊર્ધ્વલોક તિર્યકલોકમાં અસંખ્યાતગણી છે
(તેલોકકે સંખેજ્જગુણાઓ) ત્રૈલોક્યમાં સંખ્યાત ગણા છે (અહોલોય તિરિયલોએ
સંખેજ્જગુણાઓ) અધોલોક તિર્યકલોકમાં સંખ્યાતગણી છે (અહોલોએ

સ્તોકાઃ મનુષ્યાસ્ત્રૈલોક્યે, ઊર્ધ્વલોકે સંખ્યેયગુણાઃ, અધોલોકતિ-
ર્યગ્લોકે સંખ્યેયગુણાઃ, ઊર્ધ્વલોકે સંખ્યેયગુણાઃ, અધોલોકે સંખ્યેયગુણાઃ,
તિર્યગ્લોકે સંખ્યેયગુણાઃ, ક્ષેત્રાનુપાતેન સર્વસ્તોકાઃ મનુષ્યા સ્ત્રૈલોક્યે, ઊર્ધ્વલોક-
તિર્યગ્લોકે સંખ્યેયગુણાઃ, અધોલોકતિર્યગ્લોકે સંખ્યેયગુણાઃ, ઊર્ધ્વલોકે સંખ્યે-
યગુણાઃ, અધોલોકે સંખ્યેયગુણાઃ, તિર્યગ્લોકે સંખ્યેયગુણાઃ, ક્ષેત્રાનુપાતેન સર્વ-

સંખ્યાતગુણી હૈં । (અહોલોચ સંખેજ્જગુણાઓ) અધોલોક મેં સંખ્યાત
ગુણી હૈં (તિરિયલોચ સંખેજ્જગુણાઓ) તિર્યક્લોક મેં સંખ્યાતગુણી હૈં ।

(ચેત્તાણુવાણં) ક્ષેત્ર કે અનુસાર (સવ્વત્થોવા મણુસ્સા તેલોકકે)
સવ સે કમ મનુષ્ય ત્રૈલોક્ય મેં હૈં (ઉદ્દલોચતિરિયલોચ અસંખેજ્જ-
ગુણા) ઊર્ધ્વલોક-તિર્યક્લોક મેં અસંખ્યાત ગુણા હૈં । (અહોલોચતિરિ-
યલોચ સંખેજ્જગુણા) અધોલોક-તિર્યક્લોક મેં સંખ્યાતગુણા હૈં (ઉદ્દ-
લોચ સંખેજ્જગુણા) ઊર્ધ્વલોક મેં સંખ્યાત ગુણા (અહોલોચ સંખેજ્જ-
ગુણા) અધોલોક મેં સંખ્યાતગુણા (તિરિયલોચ સંખેજ્જગુણા) તિર્યક્-
લોક મેં સંખ્યાતગુણા હૈં । (ચેત્તાણુવાણં) ક્ષેત્ર કે અનુસાર (સવ્વ-
ત્થોવા મણુસ્સીઓ તેલોકકે) સવસે કમ મનુષ્યની ત્રૈલોક્ય મેં હૈં
(ઉદ્દલોચતિરિયલોચ સંખેજ્જગુણાઓ) ઊર્ધ્વલોક તિર્યક્લોકમેં સંખ્યાત-
ગુણી હૈં (અહોલોચતિરિયલોચ સંખેજ્જગુણાઓ) અધોલોક-તિર્યક્લોક
મેં સંખ્યાતગુણી (ઉદ્દલોચ સંખેજ્જગુણાઓ) ઊર્ધ્વલોક મેં સંખ્યાતગુણી
(અહોલોચ સંખેજ્જગુણાઓ) અધોલોક મેં સંખ્યાતગુણી (તિરિયલોચ

સંખેજ્જગુણાઓ) અધોલોકમા સંખ્યાતગણી છે (તિરિયલોચ સંખેજ્જગુણાઓ)
તિર્યક્ લોકમાં સંખ્યાતગણી છે.

(ચેત્તાણુવાણં) ક્ષેત્રના અનુસાર (સવ્વત્થોવા મણુસ્સા તેલોકકે) બધાથી
ઓછા મનુષ્ય ત્રૈલોક્યમાં છે (ઉદ્દલોચતિરિયલોચ અસંખેજ્જગુણા) ઊર્ધ્વલોક
તિર્યક્લોકમાં અસંખ્યાતગણી છે (અહોલોચતિરિયલોચ સંખેજ્જગુણા) અધોલોક
તિર્યક્લોકમા સંખ્યાતગણી છે (ઉદ્દલોચ સંખેજ્જગુણા) ઊર્ધ્વલોકમા સંખ્યાતગણી
(અહોલોચ સંખેજ્જગુણા) અધોલોકમા સંખ્યાતગણી (તિરિયલોચ સંખેજ્જગુણાઓ)
તિર્યક્લોકમા સંખ્યાતગણી છે.

(ચેત્તાણુવાણં) ક્ષેત્રના અનુસાર (સવ્વત્થોવા મણુસ્સીઓ તેલોકકે) બધાથી
ઓછી માનુષી ત્રૈલોક્યમા છે (ઉદ્દલોચ તિરિયલોચ સંખેજ્જગુણાઓ) ઊર્ધ્વ
લોક તિર્યક્લોકમા સંખ્યાતગણી (અહોલોચ તિરિયલોચ સંખેજ્જગુણાઓ) અધોલોક
તિર્યક્લોકમા સંખ્યાતગણી (ઉદ્દલોચ સંખેજ્જગુણાઓ) ઊર્ધ્વલોકમા સંખ્યાત-
ગણી (અહોલોચ સંખેજ્જગુણાઓ) અધોલોકમા સંખ્યાતગણી છે. તિરિયલોચ સંખે-

સ્તોકાઃ દેવાઃ ऊर्ध्वलोके, ऊर्ध्वलोकतिर्यग्लोके असंख्येयगुणाः, त्रैलोक्ये संख्ये-
यगुणाः, अधोलोक तिर्यग्लोके संख्येयगुणाः, अधोलोके संख्येयगुणाः, तिर्यग्लोके
संख्येयगुणाः, क्षेत्रानुपातेन सर्वस्तोका देव्यः ऊर्ध्वलोके ऊर्ध्वलोकतिर्यग्लोके
असंख्येयगुणाः, त्रैलोक्ये संख्येयगुणाः, अधोलोकतिर्यग्लोके संख्येयगुणाः,
अधोलोके संख्येयगुणाः, तिर्यग्लोके संख्येयगुणाः ॥३०॥

સંખેજ્જગુણાઓ) તિર્યક્લોક મેં સંખ્યાતગુણી હું ।

(ચેત્તાણુવાણં) ક્ષેત્ર કે અનુસાર (સવ્વત્થોવા દેવા ઉદ્દલો) સવસે કમ દેવ ऊर्ध्वलोक મેં હું (ઉદ્દલોયતિરિયલો અસંખેજ્જગુણા) ऊर्ध्वलोक-तिर्यक्लोक મેં અસંખ્યાતગુણા હું (તેલોકકે સંખેજ્જગુણા) त्रैलोक्य મેં સંખ્યાતગુણા હું (અહોલોય તિરિયલો સંખેજ્જગુણા) अधोलोक-तिर्यक्लोक મેં સંખ્યાતગુણા હું (અહોલો સંખેજ્જગુણા) अधोलोक મેં સંખ્યાતગુણા હું (તિરિયલો સંખેજ્જગુણા) तिर्थलोक મેં સંખ્યાતગુણા હું । (ચેત્તાણુવાણં) ક્ષેત્ર કી અપેક્ષા સે (સવ્વત્થો-વાઓ દેવીઓ) સવ સે કમ દેવિયાં (ઉદ્દલો) ऊर्ध्वलोक મેં હું (ઉદ્દ-લોયતિરિયલો અસંખેજ્જગુણાઓ) ऊर्ध्वलोक-तिर्यक्लोक મેં અસં-ખ્યાતગુણી હું (તેલોકકે સંખેજ્જગુણાઓ) त्रैलोक्य મેં સંખ્યાતગુણી હું (અહોલોયતિરિયલો સંખેજ્જગુણાઓ) अधोलोक-तिर्यक्लोक મેં સંખ્યાતગુણી હું (અહોલો સંખેજ્જગુણાઓ) अधोलोक મેં સંખ્યાતગુણા : હું (તિરિયલો સંખેજ્જગુણાઓ) तिर्थक्लोक મેં સંખ્યાત ગુણી હું ।

૧. જ્જગુણાઓ) તિર્યકલોકમાં સંખ્યાતગણી છે.

(ચેત્તાણુવાણં) ક્ષેત્રના અનુસાર (સવ્વત્થોવા દેવા ઉદ્દલો) બધાથી ઓછા દેવ ऊर्ध्वલોકમાં છે (ઉદ્દલોયતિરિયલો અસંખેજ્જગુણા) ऊर्ध्वલોક તિર્યકલોકમાં અસંખ્યાતગણી છે (તેલોકકે સંખેજ્જગુણા) त्रैलोक्यમાં સંખ્યાતગણી છે (અહોલોય તિરિયલો સંખેજ્જગુણા) अधोलोक તિર્યકલોકમાં સંખ્યાતગણી છે (અહોલો સંખેજ્જગુણા) अधोलोकમાં સંખ્યાતગણી છે (તિરિયલો સંખેજ્જગુણા) तिर्थલોકમાં સંખ્યાતગણી છે

(ચેત્તાણુવાણં) ક્ષેત્રની અપેક્ષાએ (સવ્વત્થોવાઓ દેવીઓ) બધાથી ઓછી દેવીઓ (ઉદ્દલો) ऊर्ध्वલોકમાં છે (ઉદ્દલોયતિરિયલો અસંખેજ્જગુણાઓ) ऊर्ध्व-લોક તિર્યકલોકમાં અસંખ્યાતગણી છે (તેલોકકે સંખેજ્જગુણાઓ) त्रैलोक्यમાં સંખ્યાતગણી છે (અહોલોયતિરિયલો સંખેજ્જગુણાઓ) अधोलोक તિર્યકલોકમાં સંખ્યાત ગણી છે (અહોલો સંખેજ્જગુણાઓ) अधोलोकમાં સંખ્યાતગણી છે (તિરિયલો સંખેજ્જગુણાઓ) तिर्थલોકમાં સંખ્યાતગણી છે.

ટીકા--પૂર્વ સામાન્યેન જીવાનાં ક્ષેત્રાનુપાતેનાલ્પબહુત્વં પ્રતિપાદિતં સપ્રતિ
ચતુર્ગતિદણ્ડક્રમેણાલ્પબહુત્વં પ્રતિપાદયિતુમાઢ-સ્વેત્તાણુવાણં' ક્ષેત્રાનુપાતેન-
ક્ષેત્રાનુસારેણ પ્રરૂપ્યમાણાઃ 'સવ્વત્થોવા નેરઙ્ગ્યા તેલોક્કે' સર્વસ્તોકાઃ-સર્વેભ્યો-
ડલ્પાઃ નૈરયિકાઃ ત્રૈલોક્યે-લોકત્રયસંસ્પર્શિનો ભવન્તિ, અથ કથં લોકત્રય
સંસ્પર્શિનો નૈરયિકાઃ ? કથં વા તે સર્વસ્તોકાઃ ? ઇતિ ચેદત્રોચ્યતે-મેરુશિખરે
અંજનદધિમુખગિરિશિખરાદિષુ વા વાપીષુ વર્તમાના મત્સ્યાદયો નરકેષુ ઉત્પત્તુ-
મિચ્છન્વ ઈલિકાગત્યા પ્રદેશાન્વિક્ષિપન્તસ્ત્રૈલોક્યમપિ સ્પૃશન્તિ નૈરયિકવ્યપદેશઞ્ચ
પ્રાપ્નુવન્તિ તત્ કાલમેવ નરકેષુ ઉત્પત્તે નૈરયિકાયુષ્કપ્રતિસંવેદનાત્, તે ચેત્યંભૂતાઃ

इससे पूर्व क्षेत्र की अपेक्षा से सामान्य रूप से जीवों का अल्प-
बहुत्व प्रतिपादित किया गया, अब चारों गनियों को लेकर उनके
अल्पबहुत्व का प्ररूपण किया जाता है-

ટીકાર્થ-ક્ષેત્ર કી દૃષ્ટિ સે વિચાર કિયા જાય તો સવ સે કમ
નારક ત્રૈલોક્ય મેં હૈં અર્થાત્ તીનોં લોક કો સ્પર્શ કરને વાલે હૈં ।
પ્રશ્ન હો સકતા હૈં કિ નારક જીવ તીનોં લોકોં કો સ્પર્શ કરને વાલે
કૈસે હો સકતે હૈં ? ઓર વે સવસે કમ કૈસે હૈં ? હસકા ઉત્તર યહ હૈ-
મેરુપર્વત કે શિખર પર અથવા અંજન યા દધિમુખ પર્વતાદિ કે શિખર
પર જો વાવડિયાં હૈં, ઉનમેં રહને વાલે જો મત્સ્ય આદિ નારક મેં
ઉત્પન્ન હોને વાલે હૈં, વે ઈલિકાગતિ સે અપને આત્મપ્રદેશોં કો
ફૈલાતે હુણ તીનોં લોકોં કા સ્પર્શ કરતે હૈં ઓર ઉસ સમય વે નારક
હી કહલાતે હૈં, ક્યોંકિ તત્કાલ હી ઉનકી ઉત્પત્તિ નરક મેં હોને
વાલી હૈ ઓર વે નરકાયુ કા વેદન કરતે હૈં । હસ પ્રકાર કે નારક

આનાથી પહેલાં ક્ષેત્રની અપેક્ષાએ સામાન્ય રૂપથી જીવોનું અલ્પ
બહુત્વ પ્રતિપાદિત કરાયું, હવે ચારે ગતિયોને લઈને તેમના અલ્પ બહુ-
ત્વનું પ્રરૂપણ કરાય છે

ટીકાર્થ-ક્ષેત્રની દૃષ્ટિએ વિચાર કરાયતો બધાથી ઓછા નારક ત્રૈલોક્યમાં
છે અર્થાત્ ત્રણે લોકને સ્પર્શ કરવાવાળા છે. પ્રશ્ન થઈ શકે છે કે નારક જીવ ત્રણે
લોકને સ્પર્શ કરવાવાળા કેવી રીતે થઈ શકે છે ? અને તે બધાથી ઓછા કઈ
રીતે છે ? તેનો ઉત્તર આ પ્રમાણે છે કે-મેરુ પર્વતના શિખર પર અથવા અંજન
અથવા દધિ મુખ પર્વતાદિના શિખર પર જે વાવડિયો છે. તેમાં રહેલા વાળાં
જે મત્સ્ય આદિ નરકમાં ઉત્પન્ન થનારા છે, તેઓ ઈલિકાગતિથી પોતાના
આત્મ પ્રદેશોને દેલાવતા રહીને ત્રણે લોકનો સ્પર્શ કરે છે અને તે સમયે
તેઓ નારક જ કહેવાય છે, કેમકે તત્કાલ તેમની ઉત્પત્તિ નરકમાં થનાર છે

ક્ષતિપયા એવેતિ સર્વસ્તોકત્વં તેપાગુક્તમ્, નેભ્યઃ 'અધોલોચતિરિચ્છલોઽસંસ્થે-
જ્જગુણા' અધોલોક તિર્યગ્લોકે-અધોલોક તિર્યગ્લોકસંજ્ઞકપૂર્વોક્તપ્રતરદ્વયસ્ય
સંસ્પર્શિનોઽસંસ્થેયગુણાઃ ભવન્તિ નૈરયિકાઃ યસ્માત્ વહ્વોઽસંસ્થેયેષુ દ્વીપ-
સમુદ્રેષુ પંચેન્દ્રિયકિર્યગ્યોનિકાઃ નરકેષુ ઉત્પદ્યમાનાઃ પ્રાગુક્તં પ્રતરદ્વયં સ્પૃશ-
ન્તિ તસ્માત્ પૂર્વાપેક્ષયાઽસંસ્થેયગુણા ભવન્તિ, ક્ષેત્રસ્યાસંસ્થેયગુણત્વાત્, મેર્વા-
દિક્ષેત્રાદસંસ્થેયદ્વીપસમુદ્રાત્મકં ક્ષેત્રમસંસ્થેયગુણમિત્યતોઽસંસ્થેયગુણા ભવન્તિ,
તેભ્યોઽપિ 'અધોલોઽસંસ્થેજ્જગુણા' અધોલોકે નૈરયિકાઃ અસંસ્થેયગુણા ભવન્તિ,
इत्येवं नैरयिकगति मनुसृत्य क्षेत्रानुपानेनाल्पबहुत्वं प्रतिपाद्य सम्प्रति तिर्यग्गति-

થોડે હી હોતે હૈં, અતઃચ ઉન્હેં સઘ સે કમ કહા હૈં । ત્રિલોકસ્પર્શી
નારકોં કી અપેક્ષા અધોલોક-તિર્યગ્લોક મેં અસંખ્યાતગુણા નારક
હૈં । યહાં અધોલોક-તિર્યગ્લોક સે વહાં પૂર્વોક્ત આશય અર્થાત્ અધો-
લોક કે ડપરી ઓર તિર્યગ્લોક કે નિચલે દો પ્રતરોં કો સ્પર્શ કરને
વાલે સમજના યાહિયે । એસે નારક અસંખ્યાતગુણા હૈં । ક્યોંકિ
અસંખ્યાત દ્વીપ સમુદ્રોં મેં રહને વાલે વહુત-સે પંચેન્દ્રિય તિર્યચ
જવ નરકોં મેં ઉત્પન્ન હોતે હૈં તો પૂર્વોક્ત દો પ્રતરોં કા સ્પર્શ કરતે
હૈં, કારણ વે હસ ત્રિલોક્યસ્પર્શી નારકોં સે અસંખ્યાતગુણા હૈં, ક્યોંકિ
उनका क्षेत्र असंख्यातगुणा हैं । मेरु आदि क्षेत्र की अपेक्षा असं-
ख्यात द्वीप-समुद्र रूप क्षेत्र असंख्यातगुणा हैं । यह क्षेत्र के अनु-
सार नारकों का अल्पबहुत्वं है ।

તિર્યચો કા અલ્પવહુત્વ ક્ષેત્ર કે અનુસાર સઘ સે કમ તિર્યચ

અને તે નરકાયુતું વેદન કરે છે. આ પ્રકારના નારક થોડાક જ થાય છે.
તેથીજ તેમને બધાથી ઓછા કહેલા છે ત્રિલોક સ્પર્શી નારકોની અપેક્ષાએ
અધોલોક-તિર્યગ્લોકમાં અસંખ્યાત ગણા નારક છે. અહિં અધોલોક તિર્યગ્લોક
લોકથી તેજ પૂર્વોક્ત આશય અર્થાત્ અધોલોકના ઉપર અને તિર્યગ્લોકના
નિચલા બે પ્રતરોને સ્પર્શ કરવા વાળા સમજવા જોઈએ. આવા નારક અસંખ્યાત
ગણા છે. કેમકે અસંખ્યાત દ્વીપ સમુદ્રોમાં રહેનારા ઘણા પંચેન્દ્રિય તિર્યચ
જ્યારે નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે તો પૂર્વોક્ત બે પ્રતરોનો સ્પર્શ કરે છે. એ
કારણે તેઓ ત્રિલોક્ય સ્પર્શી નારકોથી અસંખ્યાત ગણા છે, કેમકે તેમનું ક્ષેત્ર
અસંખ્યાતગણું છે. મેરુ આદિ ક્ષેત્રની અપેક્ષાએ અસંખ્યાત દ્વીપ સમુદ્ર રૂપ
ક્ષેત્ર અસંખ્યાતગણું અધિક છે એમની અપેક્ષાએ અધોલોકમાં નારક અસંખ્યાત
ગણા છે. આ ક્ષેત્રના અનુસાર નારકોનું અલ્પ બહુત્વ છે.

તિર્યચોનું અલ્પ-બહુત્વ-ક્ષેત્રના અનુસાર બધાથી ઓછા તિર્યચ બહુત્વ

मनुसृत्य तदनुपातेनैवाल्पबहुत्वं प्रतिपादयति—‘खेत्ताणुवाणं’ क्षेत्रानुपातेन—
क्षेत्रानुसारेण, ‘सव्यथोवा तिरिक्खजोणिया उड्ढलोयतिरियलोए’ सर्वस्तोकाः
—सर्वेभ्योऽल्पाः, तिर्यग्योनिकाः ऊर्ध्वलोकतिर्यग्लोके—ऊर्ध्वलोकतिर्यग्लोक संज्ञक
प्रागुक्तप्रतरद्वयस्य संस्पर्शिनो भवन्ति, तेभ्योऽपि ‘अहोलोयतिरियलोए विसे-
साहिया’ अधोलोकतिर्यग्लोके—अधोलोकतिर्यग्लोकसंज्ञकप्रागुक्तप्रतरद्वयस्य संस्पर्-
शिनः तिर्यग्योनिका विशेषाधिका भवन्ति, प्रागुक्त सामान्यजीवसूत्रयुक्तः,
तेभ्योपि ‘तिरियलोए असंखेज्जगुणा’ तिर्यग्लोके—तिर्यग्लोकसंज्ञकपूर्वोक्त प्रतर-
स्य संस्पर्शिनस्तिर्यग्योनिकाः असंख्येयगुणा भवन्ति, तेभ्योपि ‘तेलोकके असं-
खेज्जगुणा’ त्रैलोक्ये लोकत्रयसंस्पर्शिनस्तिर्यग्योनिकाः असंख्येयगुणा भवन्ति,
प्रागुक्तयुक्तः, तेभ्योऽपि ‘उड्ढलोए असंखेज्जगुणा’ ऊर्ध्वलोके प्रागुक्तोर्ध्वलोक-
संज्ञक प्रतरसंस्पर्शिनस्तिर्यग्योनिकाः असंख्येयगुणा भवन्ति तेभ्योऽपि ‘अहोलोए
विसेसाहिया’ अधोलोके—अधोलोकसंस्पर्शिनस्तिर्यग्योनिका विशेषाधिका भवन्ति,

अथ तिर्यग्योनिक स्त्री विषयकाऽल्पबहुत्वमाह—‘खेत्ताणुवाणं क्षेत्रानुसारेण

ऊर्ध्वलोक-तिर्यक्लोकमें हैं अर्थात् तिर्यक्लोक के उपरिलोकवर्त्ती और
ऊर्ध्वलोक के अधोलोक वर्त्ती दो प्रतरो में हैं इनकी अपेक्षा अधोलोक
—तिर्यक्लोक में अर्थात् अधोलोक के ऊपरी और तिष्ठे लोक के निचले
दो प्रतरो में विशेषाधिक हैं । इसका कारण पूर्व सूत्र की व्याख्या में
कहा जा चुका है । इनकी अपेक्षा तिर्यक्लोक में असंख्यातगुणा हैं ।
इनकी अपेक्षा भी त्रैलोक्य में अर्थात् तीनों लोको को स्पर्श करने
वाले तिर्यच असंख्यातगुणा हैं । इसका कारण भी पहले बतलाया जा
चुका है । त्रैलोक्य संस्पर्शी तिर्यचों की अपेक्षा ऊर्ध्वलोक में अर्थात्
पूर्वोक्त ऊर्ध्वलोक संज्ञक प्रतर में असंख्यातगुणा तिर्यच हैं । इनकी
अपेक्षा अधोलोक में विशेषाधिक हैं ।

लोक-तिर्यक् लोकमां छे. अर्थात् तिर्यक् लोकना उपरवर्ती अने ऊर्ध्वलोकना
अधोवर्ती जे प्रतरमां छे. तेमनी अपेक्षाओ अधोलोक-तिर्यक् लोकमां अर्थात्
अधोलोकना उपरना अने तिछा लोकना नीचला जे प्रतरमा विशेषाधिक छे.
ओतुं कारण पूर्व सूत्रनी व्याख्यामां उल्लेख जखेलुं छे. तेमनी अपेक्षाओ
तिर्यक् लोकमा असंख्यात गणु छे. ओमनी अपेक्षाओ पणु त्रैलोक्यमां अर्थात्
त्रैलोक्य लोकने स्पर्श करवावाणा तिर्यच असंख्यात गणु छे ओतुं कारण पणु
पडला अतावी दिखेलुं छे. त्रैलोक्य स्पर्शी तिर्यचानी अपेक्षाओ ऊर्ध्वलोकमां
अर्थात् पूर्वोक्त ऊर्ध्वलोक संज्ञक प्रतरमा असंख्यात गणु तिर्यच छे. ओमनी
अपेक्षाओ अधोलोकमां विशेषाधिक छे.

પ્રરૂપ્યમાણાઃ-‘સર્વત્થોવાઓ તિરિક્કલ્લજોણિનીઓ ઉદ્દલો’ સર્વસ્તોકાઃ-
 સર્વેભ્યો ડલ્પાઃ, તિર્યગ્યોનિક્કલ્લિયઃ, ઊર્ધ્વલોકે-ઊર્ધ્વલોક સંસ્પર્શિન્યો ભવન્તિ,
 મેર્વાદિવાપીપ્રભૃતિષુ અપિ પચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિક્કલ્લીણાં સદ્ભાવાત્ તાસાં
 ક્ષેત્રસ્યાલ્પત્વાત્ સર્વસ્તોકત્વં વોધ્યમ્, તામ્બ્યોડપિ ‘ઉદ્દલોયતિરયલો’ અસંસ્થે-
 જ્જગુણાઓ’ ઊર્ધ્વલોકતિર્યગ્લોકે-પ્રાગુક્તોર્ધ્વલોકતિર્યગ્લોકપ્રતરદ્વયસંસ્પર્શિન્યઃ
 પચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિક્કલ્લિયઃ અસંસ્થેયગુણા ભવન્તિ સહસ્રારદેવલોકપર્યન્તસ્થા-
 યિનાં દેવાનામપિ ગર્ભવ્યુત્ક્રન્તિકપચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિષુ ઉત્પદ્યમાનતયા શેષકા-
 યાનાંચ સુતરાં તત્રોત્પદ્યમાનત્વેન યથાસંભવયુપરિવર્તિનાં સહસ્રારાન્તદેવાનામન્યે-
 પાંચ શેષકાયાના મૂર્ધ્વલોકાત્તિર્યગ્લોકે પચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિક્કલ્લીત્વેન તદાયુઃ
 પ્રતિસંવેદ્યમાનાનાં સમુત્પદ્યમાનત્વેન, તિર્યગ્લોકવર્તિનીનાં પચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્લોકાનામ્

તિર્યચ સ્ત્રિયોં કા અલ્પબહુત્વ-ક્ષેત્રકી અપેક્ષા સે સવ સે કમ
 તિર્યચનિયાં ઊર્ધ્વલોક કા સ્પર્શ કરને વાલી હૈં, ક્યોંકિ મેરુ આદિ
 કી વાપી આદિ મેં શ્રી પંચેન્દ્રિય તિર્યચસ્ત્રિયાં વિદ્યમાન હૈં । ઉનકા
 ક્ષેત્ર અલ્પ હૈ, અતઃવ વે સવ સે કલ્પ કાહી ગઈ હૈં । હનકી અપેક્ષા
 ઊર્ધ્વલોક-તિર્યગ્લોક મેં અર્થાત્ ઊર્ધ્વલોક ઔર તિર્થેલોક કે દો
 પ્રતરોં કો સ્પર્શ કરને વાલી તિર્યચસ્ત્રિયાં અસંખ્યાનગુણી હૈં । હસકા
 કારણ યહ હૈ-સહસ્રાર દેવલોક તક કે દેવ ગર્ભજ પંચેન્દ્રિય તિર્યચ-
 સ્ત્રિયોં મેં ઉત્પન્ન હો સકતે હૈં ઔર શેષ કાર્યોં કે જીવ શ્રી ઉનમેં
 ઉત્પન્ન હો હી સકતે હૈં । જય સહસ્રાર દેવલોક તક કે દેવ યા શેષ-
 કાર્યોં કે જીવ ઊર્ધ્વલોક સે તિર્થેલોક મેં પંચેન્દ્રિય તિર્યચસ્ત્રી કે રૂપ
 મેં ઉત્પન્ન હોને વાલે હોતે હૈં, તવ વે તિર્યચની કી આયુ કા વેદન
 કરતે હૈં । હસકે અતિરિક્ત તિર્યગ્લોક વર્ત્તી પંચેન્દ્રિય તિર્યચસ્ત્રિયાં

તિર્યચ સ્ત્રિયોનું-અલ્પ-બહુત્વ-ક્ષેત્રની અપેક્ષાએ બધાથી ઓછી તિર્યચ-
 નિયો ઊર્ધ્વલોકનો સ્પર્શ કરનારીઓ છે, કેમકે મેરુ આદિની વાપી આદિમા
 પણ પંચેન્દ્રિય તિર્યચ સ્ત્રિયો વિદ્યમાન છે. તેમનું ક્ષેત્ર અલ્પ છે, તેથીજ તે
 બધાથી ઓછી કહેલી છે. તેમની અપેક્ષાએ ઊર્ધ્વલોક તિર્યગ્લોકમા અર્થાત્
 ઊર્ધ્વલોક અને તિર્યગ્લોકના બે પ્રતરોને સ્પર્શ કરનારી તિર્યચ સ્ત્રિયો અસંખ્યાત
 ગણી છે. તેનું કારણ આ છે સહસ્રાર દેવલોક સુધીના દેવ ગર્ભજ પંચેન્દ્રિય
 તિર્યચ સ્ત્રિયોમાં ઉત્પન્ન થઈ શકે છે અને શેષ કાર્યોના જીવ પણ તેમાં
 ઉત્પન્ન થઈ જ શકે છે. બ્યારે સહસ્રાર દેવલોક સુધીના દેવ અગર શેષ કાર્યોના
 જીવ ઊર્ધ્વલોકથી તિર્થલોકમાં પંચેન્દ્રિય તિર્યચ સ્ત્રીના રૂપમાં ઉત્પન્ન થનારા
 હોય છે. ત્યારથી તિર્યચનીના આયુષ્યનું વેદન કરે છે. તેના સિવાય તિર્યગ્

ઊર્ધ્વલોક દેવત્વેન શેષકાયત્વેન ચોત્પદ્યમાનાનાં મારણાન્તિક સમુદ્ધાતેનોત્પત્તિ-
દેશે નિજનિજાત્મપ્રદેશદણ્ડાન્ વિક્ષિપન્તીનામ્ પ્રાગુક્તપ્રતરદ્વયસંસ્પર્શનાત્, સર્વેષાશ્ચ
તિર્યગ્યોનિકસ્ત્રીત્વાત્ ભવતિ અસંખ્યેયગુણત્વમ્, તામ્યોઽપિ—‘તેલોક્કે સંખેજ્જ-
ગુણાઓ’ ત્રૈલોક્યે—લોકત્રયસંસ્પર્શિન્યઃ પશ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકસ્ત્રિયઃ સંખ્યેયગુણા
ભવન્તિ, અધોલોકાદ્ ભવનવાસિવાનવ્યન્તરનૈરયિકાણાં શેષકાયિકાનાશ્ચાપિ ઊર્ધ્વ-
લોકે પશ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકસ્ત્રીત્વેનોત્પદ્યમાનતયા, ઊર્ધ્વલોકાદ્ દેવાદીનામપિ
અધોલોકે પશ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકસ્ત્રીત્વેન સમુત્પદ્યમાનતયા તેષાશ્ચ સમવહતાનાં
સ્વસ્વાત્મપ્રદેશદણ્ડે લોકત્રયસંસ્પર્શનાત્, પ્રભૂતાનાશ્ચ તેષાં તિર્યગ્યોનિકસ્ત્ર્યાયુઃ
પ્રતિસંવેદનાત્ તિર્યગ્યોનિકસ્ત્રીણાં સંખ્યેયગુણત્વમુપપદ્યતે, તામ્યથ ‘અહોલોચિતિ-

જવ ઊર્ધ્વલોક મેં દેવ રૂપ સે યા અન્ય કિસી રૂપ મેં ઉત્પન્ન હોને
વાલી હોતી હૈં, તબ વે મારણાન્તિક સમુદ્ધાત કરકે અપને ઉત્પત્તિ
દેશ મેં અપને આત્મપ્રદેશોં કો ફેલાતી હૈં । ઉસ સમય વે ઉક્ત દો
પ્રતરોં કો સ્પર્શ કરતી હૈં । વે સબ ઉસ સમય તિર્યગ્યોનિક સ્ત્રિયાં
હૈં, અતઃ અસંખ્યગુણી કહી ગઈ હૈં । इनकी अपेक्षा तीनों लोकों
को स्पर्श करने वाली तिर्यचस्त्रियां संख्यातगुणी हैं । जब अधोलोक
से भवनवासी, वान-व्यन्तर, नैरयिक तथा अन्य कार्यों के जीव
ऊर्ध्वलोक में पंचेन्द्रिय तिर्यचस्त्री के रूप में उत्पन्न होते हैं अथवा जब
ऊर्ध्वलोक से देवादि कोई अधोलोक में तिर्यचस्त्री के रूप में उत्पन्न
होता है और वे समुद्घात करके अपने आत्मप्रदेशों को फैलाते हैं तो
तीनों लोकों का स्पर्श करते हैं । ऐसे जीव बहुत हैं अतएव उनको
संख्यात गुणी कहना सुसंगत ही है । इनकी अपेक्षा अधोलोक-

લોકવતી પશ્ચેન્દ્રિય સ્ત્રિયો ન્યારે ઉર્ધ્વલોકમા દેવ રૂપથી અગર અન્ય કોઈ
રૂપમાં ઉત્પન્ન થનારી હોય છે, ત્યારે તે મારણાન્તિક સમુદ્ધાત કરીને પોતાના
ઉત્પત્તિ દેશમા પોતાના આત્મપ્રદેશોને ફેલાવે છે. તે સમયે ઉક્ત બે પ્રતરોનો
સ્પર્શ કરે છે. તે બધી તે સમયે તિર્યગ્યોનિક સ્ત્રિયો છે, તેથીજ અસંખ્યાત
ગણી કહેલી છે. તેમની અપેક્ષાએ ત્રણે લોકને સ્પર્શ કરનારી તિર્યગ્ય સ્ત્રિયો
સંખ્યાત ગણી છે. ન્યારે અધોલોક ભવનવાસી, વ્યાનવ્યન્તર, નૈરયિક તથા
અન્ય કાર્યોના જીવ ઉર્ધ્વલોકમા પશ્ચેન્દ્રિય તિર્યગ્ય સ્ત્રીના રૂપમાં ઉત્પન્ન થાય
છે અથવા ન્યારે ઉર્ધ્વલોકથી દેવાદિ કોઈ અધોલોકમા તિર્યગ્ય સ્ત્રીના રૂપમાં ઉત્પન્ન
થાય છે, અને તેઓ સમુદ્ધાત કરીને પોતાના આત્મ પ્રદેશોને ફેલાવે છે તો ત્રણે
લોકનો સ્પર્શ કરે છે. એવા જીવ ઘણા છે તેથીજ તેમને સંખ્યાતગણા કહેવું
તે સુસંગતજ છે. તેમની અપેક્ષાએ અધોલોક તિર્યગ્યલોકનો સ્પર્શ કરનારી

રિયલોઈ સંસ્થાગુણાઓ' અધોલોકતિર્યગ્લોકે-અધોલોકતિર્યગ્લોકસંસ્પર્શિન્યઃ
 પશ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકસ્ત્રિયઃ સંસ્થાગુણા ભવન્તિ, વદ્ધનાં નૈરયિકાદીનાં સમુદ્રધાતં
 વિનાપિ તિર્યગ્લોકે પશ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકસ્ત્રીત્વેનોત્પત્ત્યમાનતયા તિર્યગ્લોકવર્તિ-
 નાશ્ચ જીવાનાં તિર્યગ્યોનિકસ્ત્રિત્વેન અધોલૌકિકગ્રામેષ્વપિ તેષાં તદ્રૂપેણોત્પદ્યમાન-
 તયા પ્રાગુક્તપ્રતરદ્વયસંસ્પર્શનાત્ તિર્યગ્યોનિકસ્ત્રિયાયુઃ પ્રતિસંવેદનાચ્ચ તિર્યગ્યો-
 નિકસ્ત્રીત્વેન સંસ્થાગુણત્વં ભવતિ, તામ્યોડપિ 'અધોલોઈ સંસ્થાગુણાઓ' અધોલોકે
 -અધોલોકસ્ય પ્રતરે વર્તમાનાઃ પશ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકસ્ત્રિયઃ સંસ્થાગુણા ભવન્તિ,
 અધોલૌકિકગ્રામાણાં સર્વેષાં ચ સમુદ્રાણાં યોજનસદસ્યાવગાહત્વેન તતો નવયોજ-
 નશતાનામધસ્તાત્ મત્સીપ્રમૃતિતિર્યગ્યોનિકસ્ત્રીણાં સ્વસ્થાત્વેન પ્રભૂતત્વાત્ સંસ્થા-
 ગુણત્વં ભવતિ, ક્ષેત્રસ્ય સંસ્થાગુણત્વાત્, તામ્યોપિ 'તિરિયલોઈ સંસ્થાગુણાઓ'
 તિર્યગ્લોકે વર્તમાનાઃ પશ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકસ્ત્રિયઃ સંસ્થાગુણાઃ ભવતિ,

તિર્યક્લોક કા સ્પર્શ કરને વાલી તિર્યગ્યોનિક સ્ત્રિયાં સંસ્થાતગુણી
 અધિક હૈં । વદ્ધત-સે નારક આદિ સમુદ્ધાત કિયે વિના હી તિર્ય-
 ક્લોક મેં તિર્યચની કે રૂપ મેં ઉત્પન્ન હોતે હૈં તથા તિલેં લોક કે
 જીવાદિ તિર્યચસ્ત્રી કે રૂપ મેં અધોલૌકિક ગ્રામોં મેં બી ઉત્પન્ન હોતે
 હૈં । ઉસ સમય વે પૂર્વોક્ત દો પ્રતરોં કા સ્પર્શ કરતે હૈં ઔર તિર્યચસ્ત્રી
 કે આયુષ્ય કા વેદન કરતે હૈં, અતઃ ડન્હેં સંસ્થાતગુણી કહા હૈં । ઇન
 કી અપેક્ષા બી અધોલોક મેં અર્થાત્ અધોલોક કે પ્રતર મેં વિદ્યમાન
 તિર્યચસ્ત્રિયાં સંસ્થાતગુણા હૈં । અધોલૌકિક ગ્રામ ઔર સમી સમુદ્ર
 ઇક હજાર યોજન અવગાહ વાલે હૈં, અતઃ નૌ સૌ યોજન સે નીચે
 મત્સી આદિ તિર્યચસ્ત્રિયોં કે સ્વસ્થાન હૈં ઔર સ્વસ્થાન હોને કે
 કારણ વે પ્રચુર હૈં, ઇસ કારણ ડન્હેં સંસ્થાતગુણી કહા હૈં । ડનકા

તિર્યક્યોનિક સ્ત્રિયો સંજ્યાત ગણી અધિક છે. ઘણા બધા નારક આદિ સમુ-
 ધાત કર્યા સિવાય જ તિર્યકલોકમાં તિર્યચ સ્ત્રીના રૂપમાં અધોલૌકિક ગ્રામોમાં
 પણ ઉત્પન્ન થાય છે. તે સમયે તેઓ પૂર્વોક્ત બે પ્રતરોનો સ્પર્શ કરે છે અને
 તિર્યચ સ્ત્રીના આયુષ્યનું વેદન કરે છે. તેથી તેઓને સંજ્યાત ગણી કહી છે.
 એમની અપેક્ષાએ પણ અધોલોકમાં અર્થાત્ અધોલોકના પ્રતરમાં વિદ્યમાન
 તિર્યચ સ્ત્રિયો સંજ્યાત ગણી છે. અધોલૌકિક ગ્રામ અને બધા સમુદ્ર એક
 હજાર યોજન અવગાહ વાળા છે, તેથી નૌ સૌ યોજનથી નીચે મત્સી આદિ
 તિર્યચ સ્ત્રિયોના સ્વસ્થાન છે. અને સ્વસ્થાન હોવાને કારણે પ્રચુર છે. એ
 કારણે તેમને સંજ્યાત ગણી કહેલ છે. તેમનું ક્ષેત્ર પણ સંજ્યાત ગણું

અથ મનુષ્યગતિવિષયમધિકૃત્યાલ્પવહુત્વમાદ-લેક્ષણવાર્ણ' ક્ષેત્રાનુપાતેન-
ક્ષેત્રાનુસારેણ પ્રરુપ્યમાણાઃ 'સઞ્વત્થોવા મણુસ્સા તેલોકકે સર્વસ્તોકાઃ-સર્વેભ્યોઽ-
લ્પાઃ, મનુષ્યાઃ ત્રૈલોક્યે-લોકત્રયવર્તિનો ભવન્તિ, ઊર્ધ્વલોકાદધોલૌકિકગ્રામેષુ
સમુત્પન્નમાનાનાં મારણાન્તિકસમુદ્ઘાતેન સમવહતાનાં મધ્યે કેચિત્ સમુદ્ઘાતવશાદ્
વહિર્નિર્ગતૈઃ સ્વાત્મપ્રદેશૈસ્ત્રીનપિ લોકાન્ સ્પૃશન્તિ, અન્યે ચ કેચિદ્ વૈક્રિયસમુદ્-
ઘાતમ્ આહારકસમુદ્ઘાતં વા પ્રાપ્તાઃ સન્તસ્તયાવિધપ્રયત્નવિશેષાદ્દૂરતરમૂર્ધ્વાધો-
વિસિષ્ઠાત્મપ્રદેશાઃ, કેવલિસમુદ્ઘાતગતાશ્ચ કેચિત્ત્રીનપિ લોકાન્ સંસ્પૃશન્તિ
સ્તોકાશ્ચ તે ભવન્તિ ઇતિ સર્વસ્તોકત્વં તેષાં ભવતિ, તેભ્યોઽપિ-ઉદ્ઘલોય તિરિ-
યલોષ અસંલેજ્જગુણા' ઊર્ધ્વલોકતિર્યગ્લોકે-ઊર્ધ્વલોકતિર્યગ્લોક સંસ્પર્શિનો
ક્ષેત્ર મ્હી સંખ્યાતગુણા અધિક હૈ । અધોલોક કી અપેક્ષા તિર્યગ્લોક
મ્હી તિર્યચસ્ત્રિયાં સંખ્યાતગુણી અધિક હૈ ।

મનુષ્યગતિ કા અલ્પવહુત્વ-ક્ષેત્ર કી અપેક્ષા સે પ્રરુપ્પણા કી જાય
તો ત્રીનોં લોકોં મ્હી વર્તમાન મનુષ્ય સઞ્વ સે કમ હૈ । ઊર્ધ્વલોક સે
અધોલૌકિક ગ્રામોં મ્હી ઉત્પન્ન હોતે હુષ ઓર મારણાન્તિક સમુદ્ઘાત
કરને વાલોં મ્હી સે કોઈ-કોઈ સમુદ્ઘાત કે કારણ વાહર નિકાલે
હુષ અપને આત્મપ્રદેશોં સે ત્રીનોં લોકોં કા સ્પર્શ કરતે હૈ । કોઈ-કોઈ
વૈક્રિય યા આહારક સમુદ્ઘાત કો પ્રાપ્ત હોકર વિશેષ પ્રયત્ન કે
દ્વારા વહુન દૂર તક ઊપર ઓર નીચે અપને આત્મપ્રદેશોં કો ફેલાતે
હૈ ઓર કેવલિ સમુદ્ઘાત કો પ્રાપ્ત કોઈ-કોઈ ત્રીનોં લોકોં કો સ્પર્શ
કરતે હૈ । એસે મનુષ્ય થોડે હી હોતે હૈ, અતઃ એવ ડહ્ને સઞ્વસે કમ કહા
હૈ । ઇનકી અપેક્ષા ઊર્ધ્વલોક-તિર્યગ્લોક કો સ્પર્શ કરને વાલે મનુષ્ય

અધિક છે. અધોલોકની અપેક્ષાએ તિર્યક લોકમાં તિર્યચ સ્ત્રિયો સંખ્યાત
ગણી અધિક છે

મનુષ્ય ગતિનું અલ્પ-બહુત્વ-ક્ષેત્રની અપેક્ષાએ પ્રરૂપણા કરાય તો ત્રણે
લોકમાં વર્તમાન મનુષ્ય બધાથી ઓછા છે. ઊર્ધ્વલોકથી અધોલોકિક ગ્રામોમાં
ઉત્પન્ન થઈને અને મારણાન્તિક સમુદ્ઘાત કરનારાઓમાંથી કોઈ કોઈ સમુદ્-
ઘાતના કારણે બહાર કાઢેલા પોતાના આત્મપ્રદેશોથી ત્રણે લોકનો સ્પર્શ કરે છે.
કોઈ કોઈ વૈક્રિય અગર આહારક સમુદ્ઘાતને પ્રાપ્ત થઈને એક વિશેષ પ્રય-
ત્નના દ્વારા ઘણે દૂર સુધી ઊપર અને નીચે પોતાના આત્મપ્રદેશને ફેલાવે છે
અને કેવલી સમુદ્ઘાતને પ્રાપ્ત કોઈ કોઈ ત્રણે લોકોનો સ્પર્શ કરે છે. એવા
મનુષ્ય થોડાજ થાય છે, તેથીજ તેમને બધાંથી ઓછા કહ્યા છે. તેમની
અપેક્ષાએ ઊર્ધ્વલોક તિર્યકલોકને સ્પર્શ કરવા વાળા મનુષ્ય અસંખ્યાત ગણા

मनुष्याः असंख्येयगुणा भवन्ति, वैमानिकदेवानाम् शेषकायिकानां यथासंभव-
मूर्ध्वलोकात् तिर्यग्लोके मनुष्यत्वेन समुत्पद्यमानतया पूर्वोक्तप्रतरद्वय संस्पर्शित्वं
तेषाम्, तथा विद्याधराणामपि च येषांदिषु गमनं तेषां शुक्ररुधिरादि पुद्गलेषु
संमूर्च्छिममनुष्याणामुत्पाद इति ते विद्याधराः रुधिरादिपुद्गलसम्मिश्राः यदा
गच्छन्ति तदा संमूर्च्छिममनुष्या अपि पूर्वोक्तप्रतरद्वयसंस्पर्शिन उपजायन्ते
तेषां भवति बहुत्वाद् भवति, असंख्येयगुणत्वं तेषाम् तेभ्योऽपि 'अहो लो-
तिर्यग्लोके संख्येयगुणा' अधोलोकतिर्यग्लोके अधोलोकतिर्यग्लोकसंज्ञकप्रतरद्वय
संस्पर्शिनो मनुष्याः संख्येयगुणाः भवन्ति, अधोलौकिकग्रामेषु निसर्गादेव-
बहूनां मनुष्याणां सखेन, तिर्यग्लोकात् मनुष्येभ्यः शेषकायेभ्यो वाऽधोलौकिक-

असंख्यातगुणा हैं । वैमानिक देव या अन्य कायिक जीव जब यथा
संभव ऊर्ध्वलोक से तिर्यग्लोक में मनुष्य के रूप में उत्पन्न होते हैं
तब वे पूर्वोक्त दो प्रतरों का स्पर्श करते हैं । इनके अतिरिक्त विद्याधर
भी मेरु आदि पर गमन करते हैं और उनके शुक्र या रुधिर आदि
के पुद्गलों में यदि संमूर्च्छिम मनुष्यों की उत्पत्ति होती है और वे
विद्याधर उन पुद्गलों के साथ जब लौटते हैं तब पूर्वोक्त दो प्रतरों
का स्पर्श करते हैं । वे अत्यधिक होते हैं, अतएव असंख्यातगुणा हैं ।
इनकी अपेक्षा भी अधोलोक-तिर्यग्लोक नामक दो प्रतरों को स्पर्श
करने वाले मनुष्य संख्यातगुणा हैं । अधोलौकिक ग्रामों में स्वभा-
वतः बहुत-से मनुष्यों का सद्भाव है । तथा तिर्छलोक से मनुष्यों
या अन्य कायों से अधोलौकिक ग्रामों में गर्भज मनुष्य या संमूर्च्छिम
मनुष्य के रूप में उत्पन्न होते हुए, अथवा अधोलौकिक ग्रामों से या

छे. वैमानिक देव अगर अन्य कायिक जीव न्याये यथा संभव ऊर्ध्वलोक
तिर्यग्लोकां मनुष्यना रूपमा उत्पन्न थाय छे. तयारे तेओ पूर्वोक्त जे
प्रतराने स्पर्श करे छे. ते सिवाय विद्याधर पणु मेरु आदि पर गमन
करे छे अने तेमना शुक्र अगर रुधिर आदिना पुद्गलाना यदि संमूर्च्छिम
मनुष्येनी उत्पत्ति थाय छे अने ते विद्याधर ते पुद्गलाना साथे न्याये पाछा
वणे छे तयारे पूर्वोक्त जे प्रतराने स्पर्श करे छे. तेओ अत्यधिक होय छे,
तेथीन अमंज्यातगणा छे. तेमनी अपेक्षाने पणु अधोलोक-तिर्यग्लोक नामक
जे प्रतराने स्पर्श करवा वाणा मनुष्य संख्यात गणा छे. अधोलौकिक ग्रामोमा
स्वभावथी घणा मनुष्येनी सद्भाव छे. तथा तिर्छलोकथी मनुष्ये अगर
अन्यकायेथी अधोलौकिक ग्रामोमा गर्भज मनुष्य अगर संमूर्च्छिम
मनुष्यना रूपमा उत्पन्न थयने अथवा अधोलौकिक ग्रामोथी अगर संमूर्च्छिम

ગ્રામેષુ ગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિકમનુષ્યત્વેન વા સંમૂર્ચ્છિમમનુષ્યત્વેન વા ઉત્પિત્સૂ-
નામ્, અધોલોકાદ્ અધોલૌકિકગ્રામરૂપાત્ શેષાદ્ વા મનુષ્યેભ્યઃ શેષકાયેભ્યો
વા તિર્યગ્લોકે ગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિકમનુષ્યત્વેન વા સંમૂર્ચ્છિમમનુષ્યત્વેન વા સમુ-
ત્પિત્સૂનાશ્ચ પૂર્વોક્તપ્રતરદ્વયસંસ્પર્શનાદ્ તેષાં વહુતરત્વાચ્ચ તથા સ્વસ્થાનાદપિ
કેષાશ્ચિદધોલૌકિકગ્રામેષુ પૂર્વોક્તપ્રતરદ્વયસંસ્પર્શિત્વાચ્ચ પ્રાગુક્તેભ્યઃ સંખ્યેયગુણ-
ત્વં બોધ્યમ્, તેભ્યોઽપિ ‘ઉદ્ઘલોઽ સંખેજ્જગુણા’ ઝર્ધ્વલોકે-ઝર્ધ્વલોક પ્રતર-
સંસ્પર્શિનો મનુષ્યાઃ સંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, સૌમનસાદિક્રીડાર્થં પ્રચુરતરાણાં
વિદ્યાધરાદીનાં ગમનાગમનસદ્ભાવાત્, તેષાં ચ યથાસંભવં રુધિરાદિ પુદ્ગલ-
યોગાત્ સંમૂર્ચ્છિમમનુષ્યસદ્ભાવાત્, તેભ્યોઽપિ-‘અહોલોઽ સંખેજ્જગુણા’ અધો-
લોકે-અધોલોકસંસ્પર્શિનો મનુષ્યાઃ સંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, અધોલોકસ્ય સ્વ-
સ્થાનત્વેન વહુત્વસંભવાત્ તેભ્યોઽપિ ‘તિરિયલોઽ સંખેજ્જગુણા’ તિર્યગ્લોકે-

અધોલોકવર્ત્તી કિસી અન્ય સ્થાન સે તિર્છેલોક મેં ગર્ભજ અથવા
સંમૂર્ચ્છિમ મનુષ્ય કે રૂપ મેં ઉત્પન્ન હોતે હુએ મનુષ્ય પૂર્વોક્ત દો પ્રતરોં
કા સ્પર્શ કરતે હેં । અતએવ ઇન્હેં સંખ્યાતગુણા કહા હૈ । ઇન કી
અપેક્ષા ઝર્ધ્વલોક મેં અર્થાત્ ઝર્ધ્વલોક કે પ્રતર કો સ્પર્શ કરને વાલે
મનુષ્ય સંખ્યાતગુણા અધિક હેં, કયોંકિ સૌમનસ આદિ વનોં મેં ક્રીડા
કરને કે લિએ પ્રચુરતર વિદ્યાધરોં આદિ કા ગમનાગમન હોતા હૈ ઓર
उनके रुधिर आदि पुद्गलों के योग से संमूर्च्छिम मनुष्यों की उत्पत्ति
होती है । इनकी अपेक्षा भी अधोलोक का स्पर्श करने वाले मनुष्य
संख्यातगुणा हैं, क्योंकि अधोलोक स्वस्थान होने से अधिकता होना
स्वाभाविक है । इनकी अपेक्षा भी तिर्यग्लोक में संख्यातगुणा अधिक

મનુષ્યના રૂપમાં ઉત્પન્ન થઈને, અથવા અધોલૌકિક ગ્રામેથી અગર અધો-
લોકવર્ત્તી કોઈ અન્ય સ્થાનથી તિર્છાલોકમાં ગર્ભજ અથવા સંમૂર્ચ્છિમ
મનુષ્યના રૂપમાં ઉત્પન્ન થઈને મનુષ્ય પૂર્વોક્ત એ પ્રતરોનો સ્પર્શ કરે છે.
તેથીજ તેમને સંખ્યાત ગણા કહ્યા છે. તેમની અપેક્ષાએ ઝર્ધ્વલોકમાં અર્થાત્
ઝર્ધ્વલોકના પ્રતરનો સ્પર્શ કરવા વાળા મનુષ્ય સંખ્યાત ગણા અધિક છે.
કેમકે સૌમનસ આદિ વનોમાં ક્રીડા કરવાને માટે પ્રચુરતર વિદ્યાધરો આદિનું
આગમન થાય છે અને તેમના રુધિર આદિ પુદ્ગલોના યોગથી સંમૂર્ચ્છિમ
મનુષ્યોની ઉત્પત્તિ થાય છે. તેમની અપેક્ષાએ પણ અધોલોકનો સ્પર્શ કરવા
વાળા મનુષ્ય સંખ્યાત ગણા છે, કેમકે અધોલોક સ્વસ્થાન હોવાથી અધિકતા
થી સ્વાભાવિક છે. તેમની અપેક્ષાએ પણ તિર્યક લોકમાં સંખ્યાત ગણા

તિર્યગ્લોકવર્તિનો મનુષ્યાઃ સંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, તિર્યગ્લોકક્ષેત્રસ્ય સંખ્યાત-
ગુણત્વાત્, સ્વસ્થાનત્વેન વહુત્વ સંભવાચ્ચ,

અથ ક્ષેત્રાનુપાતેન માનુષીવિષયકમલ્પવહુત્વં પ્રરૂપયતિ-‘સ્વેત્તારુણવાણં’
ક્ષેત્રાનુપાતેન-ક્ષેત્રાનુસારેણ પ્રરૂપ્યમાણા ‘સન્નત્યોવા મણુસ્સીઓ તેલોવકે’
સર્વસ્તોકાઃ-સર્વાભ્યોઽલ્પાઃ માનુષ્યઃ-મનુષ્યસ્ત્રિયસ્ત્રૈલોક્યે-લોકપત્રય સંસ્પ-
ર્શિન્યો ભવન્તિ, ઊર્ધ્વલોકાદધોલોકે સમુત્પિત્સૂનાં મારણાન્તિકસમુદ્ઘાત-
વશાદ વિનિઃસૃતદૂરતરાત્મપ્રદેશાનાં વૈક્રિયસમુદ્ઘાતગતાનાં કેવલિસમુદ્ઘાત-
ગતાનાં વા લોકત્રયસ્પર્શનાત્ તાસાં ચાતિ સ્તોકત્વં વોધ્યમ્, તાભ્યોઽપિ-
-‘ઉદ્ઘલોયતિરિયલોણ સંલેજ્જગુણાઓ’ ઊર્ધ્વલોકતિર્યગ્લોકે - ઊર્ધ્વલોક
તિર્યગ્લોકસંજ્ઞકપ્રાગુકપ્રતરદ્વયસંસ્પર્શિન્યો માનુષ્યઃ સંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, વૈમા-
નિકદેવાઃ શેષકાયાશ્ચોર્ધ્વલોકાત્ તિર્યગ્લોકે મનુષ્યસ્ત્રીત્વેનોત્પદ્યમાનાઃ, તિર્ય-

હૈં, ક્યોંકિ તિર્યગ્લોક કા ક્ષેત્ર સંખ્યાતગુણા અધિક હૈં ઓર મનુષ્યોં
કા વહ સ્વક્ષેત્ર હૈં, હસ કારણ ઉનકી અધિકતા કા સંભવ હૈં ।

મનુષ્યસ્ત્રિયોં કા અલ્પવહુત્વ-ક્ષેત્ર કી અપેક્ષા સે સવ સે કમ
મનુષ્યસ્ત્રિયાં તીનોં લોકોં કા સ્પર્શ કરને વાલી હૈં । ઊર્ધ્વલોક સે
અધોલોક મેં ઉત્પન્ન હોને વાલે મારણાન્તિક સમુદ્ઘાત કરકે જો
અપને આત્મપ્રદેશોં કો વહુત દૂર તક વાહર નિકાલતે હૈં અથવા જો
વૈક્રિય સમુદ્ઘાત યા કેવલી સમુદ્ઘાત કરતે હૈં વે તીનોં લોકોં કા સ્પર્શ
કરતી હૈં ઓર એસી મનુષ્ય સ્ત્રિયાં કમ હૈં । ઇનકી અપેક્ષા ઊર્ધ્વલોક-
તિર્યગ્લોક નામક પૂર્વોક્ત દો પ્રતરોં કો સ્પર્શ કરને વાલી સંખ્યાતગુણી
હૈં । વૈમાનિક દેવ આદિ કોઈ જીવ જવ ઊર્ધ્વલોક સે તિર્યગ્લોક મેં
મનુષ્ય સ્ત્રી કે રૂપ મેં ઉત્પન્ન હોને વાલા હોતા હૈં ઓર જવ કોઈ તિર્ય-

અધિક છે, કેમકે તિર્યક લોકના ક્ષેત્ર સંખ્યાત ગણા અધિક છે અને મનુષ્યોનું
તે સ્વક્ષેત્ર છે, તે કારણે તેમની અધિકતાનો સંભવ છે.

મનુષ્ય સ્ત્રિયોનું અલ્પ-બહુત્વ-ક્ષેત્રની અપેક્ષાએ બધાથી ઓછી મનુષ્ય
સ્ત્રિયો ત્રણેલોકનો સ્પર્શ કરનારી છે. ઊર્ધ્વલોકથી અધોલોકમાં ઉત્પન્ન થનારા
મારણાન્તિક સમુદ્ઘાત કરીને જે આત્મ પ્રદેશોને ઘણે દૂર સુધી બહાર
કાઢે છે અથવા જે વૈક્રિય સમુદ્ઘાત યા કેવલી સમુદ્ઘાત કરે છે, તેઓ ત્રણે
લોકનો સ્પર્શ કરે છે અને આવી મનુષ્ય સ્ત્રિયો ઓછી છે. તેમની અપેક્ષાએ
ઊર્ધ્વલોક-તિર્યક લોક નામક પૂર્વોક્ત જે પ્રતરોનો સ્પર્શ કરવા વાળી સંખ્યાત
ગણી છે. વૈમાનિક દેવ આદિ કોઈ જીવ જ્યારે ઊર્ધ્વલોકથી તિર્યક લોકમાં
મનુષ્ય સ્ત્રીના રૂપમાં ઉત્પન્ન થનાર થાય છે અને જ્યારે કોઈ તિર્યકલોકમાં

ग्लोकवर्तिमानुष्यश्चोर्ध्वलोके समुत्पित्सवो मारणान्तिकसमुद्घातवशात् दूर-
तरमूर्ध्वविक्षिप्तात्मप्रदेशाः पूर्वोक्तप्रतरद्वयं संस्पृशन्ति, ताश्च द्वय्योऽपि बहु-
तरा भवन्ति, ताभ्योऽपि 'अधोलोयतिरियलोए संखेज्जगुणाओ' अधोलोक
तिर्यग्लोके-अधोलोकतिर्यग्लोकसंज्ञकप्रतरद्वयसंस्पृशिन्यो मानुष्यः संख्येयगुणा
भवन्ति, तिर्यग्लोकाद् मनुष्यस्त्रीभ्यः, शेषेभ्यो वा ऽधोलौकिकग्रामेषु, अधोलौ-
किकग्रामरूपात् शेषाद्वा तिर्यग्लोके मनुष्यस्त्रीत्वेनोत्पित्सवः काश्चित् अधो-
लौकिकग्रामेषु अवस्थानेनापि पूर्वोक्तप्रतरद्वयं संस्पृशन्ति, ताश्च प्रगुक्ताभ्योऽति
बह्व्यो भवति, ताभ्योऽपि 'उड्डुलोए संखेज्जगुणाओ' ऊर्ध्वलोके-ऊर्ध्वलोक
संज्ञकप्रतरवर्तिन्यो मानुष्यः संख्येयगुणा भवन्ति, सौमनसादिषु क्रीडार्थं प्रचुर-
तराणां विद्याधरीणां गमनसंभवात्, ताभ्योऽपि-'अधोलोए संखेज्जगुणाओ'
अधोलोके-अधोलोकवर्तिन्यो मनुष्यस्त्रियः संख्येयगुणा भवन्ति, अधोलोकस्य

ग्लोक में स्थित मनुष्यस्त्री ऊर्ध्वलोक में उत्पन्न होने वाली हो
तब मारणान्तिक समुद्घात करते समय वह पूर्वोक्त दो प्रतरों का
स्पर्श करती है। ये दोनों प्रकार की स्त्रियां बहुतर होती हैं, इनकी
अपेक्षा भी-अधोलोक-तिर्यग्लोक में अर्थात् अधोलोक तिर्यग्लोक
को स्पर्श करने वाली मानुषियां संख्यातगुणा हैं जो तिर्यग्लोक से
मनुष्य स्त्री पर्याय से या अन्य पर्याय से अधोलौकिक ग्रामों में या
अधोलौकिक ग्राम से तिर्यग्लोक में मनुष्यस्त्री के रूप में उत्पन्न हों
उनमें से कोई अधोलौकिक ग्रामों में अवस्थान करके भी पूर्वोक्त दोनों
प्रतरों का स्पर्श करती हैं। ऐसी स्त्रियां पूर्वोक्त की अपेक्षा बहुत
अधिक होती हैं। इनकी अपेक्षा भी ऊर्ध्वलोक में अर्थात् ऊर्ध्वलोक

स्थित मनुष्य स्त्री ऊर्ध्वलोकात् उत्पन्न थनारी थाय त्यारे मारणान्तिक समुद्
घात करती वभते पूर्वोक्त जे प्रतरेनो स्पर्श करे छे. आ जन्ने प्रकारनी
स्त्रियो धण्णी जधी डाय छे. तेमनी अपेक्षाजे पणु अधोलोक तिर्यक लोकमां
अर्थात् अधोलोक तिर्यकने स्पर्श करवावाणी मानुषियो संख्यात गण्णी छे. जे
तिर्यक लोकथी मनुष्य स्त्री पर्यायथी अगर अन्य पर्यायथी अधोलौकिक ग्राममां
अगर अधोलौकिक ग्रामथी तिर्यकलोकमां मनुष्य स्त्रीना रूपमा उत्पन्न थाय तेमांथी
डोर्ध्व अधोलौकिक ग्राममा अवस्थान करीने पणु पूर्वोक्त जन्ने प्रतरेनो
स्पर्श करे छे (आवी स्त्रियो पूर्वोक्तनी अपेक्षाजे धण्णी अधिक छे. तेमनी
अपेक्षाजे पणु ऊर्ध्वलोकमां अर्थात् ऊर्ध्वलोक नामक प्रतरमां रहेली मनुष्यनियो
संख्यातगण्णी अधिक छे, केमके सौमनस आदि वनोमां क्रीडा करवा माटे धण्णी
जधी विद्याधरीजो जध शके छे. ऊर्ध्वलोकनी अपेक्षाजे अधोलोकमां मनुष्य स्त्रियो

સ્વસ્થાનત્વેન તત્રાપિ વહીનાં ગાનુષીનાં સદ્ભાવાત્, તામ્યોઽપિ 'તિરિયલોળ સંસ્થેજ્જગુણાઓ' તિર્યગ્લોકે-તિર્યગ્લોકસંખ્યકપ્રતરવર્તિન્યો માનુષ્યઃ સંસ્થેયગુણા ભવન્તિ, તિર્યગ્લોકક્ષેત્રસ્ય સંસ્થેયગુણત્વાત્, સ્વસ્થાનત્વેન વહુત્વસંભવાચ્ચ,

इत्येवं मनुष्यगतिमाश्रित्याल्पवहुत्वं प्रतिपाद्य सम्प्रति देवगतिमाश्रित्या-
ल्पवहुत्वादिकं प्ररूपयति-‘स्वेत्ताणुवाणं’ क्षेत्रानुपातेन-क्षेत्रानुसारेण प्ररूप्य-
माणाः ‘सव्यत्थोया देवा उड्डूलोए’ सर्वस्तोका-सर्वेभ्योऽल्पाः, देवाः ऊर्ध्वलोके-
ऊर्ध्वलोकवर्तिनो भवन्ति, तत्र वैमानिकानायेव देवानां सद्भावेन तेषा मत्पत्वात्,
तीर्थङ्करजन्ममहोत्सवादौ मन्दरादिषु गमनकुर्वातां भवनपति प्रभृतीनामपि स्वल्प-
त्वात् सर्वस्तोकत्वं देवानामूर्ध्वलोके सिद्धम्, तेभ्योऽपि ‘उड्डूलोयतिरियलोए’ असं-
स्वेज्जगुणा’ ऊर्ध्वलोकतिर्यग्लोके-ऊर्ध्वलोकप्रतद्वयवर्तिनो देवाः असंस्वेयगुणा

નામક પ્રતર મેં રહી મનુષ્યનિયાં સંખ્યાતગુણા અધિક હેં, ક્યોં કિ સૌમનસ આદિ બનોં મેં ક્રીડા કરને કે લિણ વહુત-સે વિચારધરી જા સકતી હેં । ઊર્ધ્વલોક કી અપેક્ષા અધોલોક મેં મનુષ્ય સ્ત્રિયાં સંખ્યાત-ગુણા અધિક હેં, ક્યોંકિ અધોલોક સ્વસ્થાન હૈ, અતઃવ વહાં વહુત મનુષ્ય સ્ત્રિયોં કો સદ્ભાવ હૈ । અધોલોક સે ભી તિર્યગ્લોક મેં અર્થાત્ તિર્યગ્લોક નામક પ્રતર મેં રહી હુઈ મનુષ્ય સ્ત્રિયાં સંખ્યાતગુણી હેં, ક્યોંકિ તિર્યગ્લોક ક્ષેત્ર સંખ્યાતગુણા અધિક હૈ ઓર વહ સ્વસ્થાન હૈ, અતઃવ ડનકા વાહુલ્ય સંભવ હૈ ।

દેવગતિ કા અલ્પવહુત્વ-ક્ષેત્ર કી અપેક્ષા સે સબ સે કમ દેવ ઊર્ધ્વલોક મેં હેં, ક્યોંકિ વહાં સિર્ફ વૈમાનિક દેવ હી પાયે જાતે હેં । તીર્થંકર કે જન્મ મહોત્સવ આદિ કે અવસર પર સુમેરુ આદિ પર ગમન કરને વાલે ભવનપતિ આદિ દેવ ભી સ્વલ્પ હોતે હેં, અતઃવ

સંખ્યાત ગણી અધિક છે, કેમકે અધોલોક સ્વસ્થાન છે. તેથીજ ત્યાં ઘણી મનુષ્ય સ્ત્રિયોનો સદ્ભાવ છે. અધોલોકથી પણ તિર્યંકલોકમાં અર્થાત્ તિર્યંકલોક નામક પ્રતરમાં રહેલી મનુષ્ય સ્ત્રિયો સંખ્યાતગણી છે, કેમકે તિર્યંકલોકક્ષેત્ર સંખ્યાત ગણું અધિક છે અને તે સ્વસ્થાન છે, તેથીજ તેમનું બાહુલ્ય સંભવિત છે.

દેવગતિનું અલ્પ-બાહુલ્ય-ક્ષેત્રની અપેક્ષાએ બધાથી ઓછા દેવ ઊર્ધ્વ લોકમાં છે, કેમકે ત્યાં ફક્ત વૈમાનિક દેવ જ મળી આવે છે. તીર્થંકરના જન્મ મહોત્સવાદિના અવસર ઉપર સુમેરુ આદિ પર ગમન કરવા વાળા ભવન પતિ આદિ દેવ પણ થોડા હોય છે, તેથી જ ઊર્ધ્વ લોકમાં બધાથી ઓછા દેવોનું હોવું સિદ્ધ થાય છે. તેમની અપેક્ષાએ ઊર્ધ્વલોક, મધ્યલોક નામક બે પ્રતરોના દેવ અસંખ્યાત ગણા અધિક છે, કેમકે આ બન્ને પ્રતર બંનેઓતિષ્ઠ

ભવન્તિ, તસ્ય પ્રતરદ્વયસ્ય જ્યોતિષ્કાણાં પ્રત્યાસન્નત્વેન સ્વસ્થાનત્વાત્, ભવનપતિ-
વાનવ્યન્તરજ્યોતિષ્કાણાં મન્દરાદી સૌધર્માદિકલ્પગતાનાં સ્વસ્થાને ગમનાગમનાત્,
સૌધર્માદિષુ દેવત્વેન ઉત્પિત્સૂનાં દેવાયુઃ પ્રતિસંવેદ્યમાનાનાં સ્મૃત્પત્તિદેશમભિગ-
ચ્છતામ્ પૂર્વોક્તપ્રતરદ્વયસંસ્પર્શનાત્, સાકલ્યેન પૂર્વોક્તપ્રતરદ્વયસંસ્પર્શિનાં પ્રરૂપણેઽતિ
વહુત્વાચ્ચ પ્રાગુક્તેભ્યોઽસંખ્યેયગુણત્વં ભવતિ, તેભ્યોઽપિ 'તેલોકકે સંલેજ્જગુણા'
ત્રૈલોક્યે-લોકત્રયવર્તિનો દેવાઃ સંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, ભવનપતિવાનવ્યન્તર-
જ્યોતિષ્કવૈમાનિકાનાં દેવાનાં તથાવિધપ્રયત્નવિશેષવશાત્ વૈક્રિયસમુદ્ઘા-
તેન સમવહતાનાં લોકત્રયસંસ્પર્શનાત્, તેપાં પૂર્વોક્તપ્રતરદ્વયસંસ્પર્શિભ્યઃ સંખ્યેય-

ઊર્ધ્વલોક મે સબ સે કમ દેવોં કા હોના સિદ્ધ હોતા હૈ । उनकी
अपेक्षा ऊर्ध्वलोक-मध्यलोक नामक दो प्रतरों के देव असंख्यातगुणा
अधिक हैं, क्योंकि ये दोनों प्रतर ज्योतिष्क देवों के समीपवर्ती हैं,
अतएव उनके स्वस्थान हैं । इसके अतिरिक्त भवनपति, वानव्यन्तर
और ज्योतिष्क देव सुमेरु आदि पर गमन करते हैं । सौधर्म आदि
कल्पों के देव अपने स्थान में आते जाते हैं, या सौधर्म आदि देव
लोकों में देवरूप से उत्पन्न होने वाले जो देवायु का वेदन कर रहे
हैं, वे जब अपने उत्पत्ति देश में जाते हैं तब पूर्वोक्त दोनों प्रतरों का
स्पर्श होता है । ऐसे देव पूर्वोक्त देवों से असंख्यातगुणा अधिक हैं ।
उनकी अपेक्षा भी त्रैलोक्य में अर्थात् लोकत्रयवर्ती देव संख्यातगुणा
हैं, क्योंकि भवनपति, वानव्यन्तर, ज्योतिष्क और वैमानिक देव एक
प्रकार के विशेष प्रयत्न से जब वैक्रीय समुद्घात करते हैं, तब तीनों
लोकों का स्पर्श करते हैं । वे पूर्वोक्त दोनों प्रतरों को स्पर्श करने वालों
की अपेक्षा संख्यातगुणा अधिक हैं । उनकी अपेक्षा अधोलोक-

દેવાના સમીપવર્તી છે. તેથી જ તેમના સ્વસ્થાન છે. તેના શિવાય ભવનપતિ
વાનવ્યન્તર અને જ્યોતિષ્ક દેવ સુમેરુ આદિ પર ગમન કરે છે, સૌધર્મ
આદિ કલ્પોના દેવ પોતાના સ્થાનમાં આવે જાય છે, અગર સૌધર્મ આદિ
દેવલોકોમાં દેવરૂપથી ઉત્પન્ન થનાર જે દેવાયુનું વેદન કરી રહેલ છે, તેઓ
જ્યારે પોતાના ઉત્પત્તિ દેશમાં જાય છે ત્યારે પૂર્વોક્ત બન્ને પ્રતરોનો સ્પર્શ
થાય છે. એવા દેવ પૂર્વોક્ત દેવોથી અસંખ્યાત ગણા અધિક છે, તેમની
અપેક્ષાએ પણ ત્રૈલોક્યમાં અર્થાત્ લોકત્રયવર્તી દેવ સંખ્યાત ગણા છે, કેમકે
ભવનપતિ, વાનવ્યન્તર, જ્યોતિષ્ક અને વૈમાનિક દેવ એક પ્રકારના વિશેષ
પ્રયત્નથી જ્યારે વૈક્રિય સમુદ્ઘાત કરે છે, ત્યારે ત્રણે લોકોનો સ્પર્શ કરે છે.
તેઓ પૂર્વોક્ત બન્ને પ્રતરોનો સ્પર્શ કરનારની અપેક્ષાએ સંખ્યાત ગણા

ગુણત્વં ભવતિ, તેભ્યોઽપિ 'અહોલોયતિરિયલોષ સંખેજ્જગુણા' અધોલોક તિર્યગ્-લોકે-અધોલોકતિર્યગ્લોક પ્રતરદ્વયસંસ્પર્શિનો દેવાઃ સંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, તસ્ય પ્રતરદ્વયસ્ય ભવનપતિવાનવ્યન્તરદેવાનાં પ્રત્યાસન્નતયા સ્વસ્થાનત્વાત્, બહૂનાં ભવનપતીનાં સ્વભવનસ્થાનાં તિર્યગ્લોકગમનાગમનાત્. તથોદ્વર્તમાનાનાં, વૈક્રિય-સમુદ્ઘાતેન સમવહતાનામ્, તિર્યગ્લોકવર્તિનાં, પંચેન્દ્રિયતિર્યગ્મનુષ્યાણાં વા ભવનપતિત્વેનોત્પદ્યમાનાનાં ચ ભવનપત્યાયુરનુભવતાં પૂર્વોક્તપ્રતરદ્વયસંસ્પર્શિત્વે-નાતિવહુત્વાત્ સંખ્યેયગુણત્વં ભવતિ, તેભ્યોઽપિ 'અહોલોષ સંખેજ્જગુણા' અધોલોકે-અધોલોકવર્તિનો દેવાઃ સંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, અધોલોકસ્ય ભવનપતીનાં સ્વસ્થા-નત્વાત્, તેભ્યોઽપિ 'તિરિયલોષ સંખેજ્જગુણા' તિર્યગ્લોકે-તિર્યગ્લોકવર્તિનો દેવાઃ સંખ્યેયગુણા ભવન્તિ તિર્યગ્લોકસ્ય જ્યોતિષ્કવાનવ્યન્તરાણાં સ્વસ્થાનત્વાત્ ।

તિર્યગ્લોક મે સંખ્યાતગુણા હૈં અર્થાત્ અધોલોક તિર્યગ્લોક નામક દોનોં પ્રતરોં કો સ્પર્શ કરને વાલે સંખ્યાત ગુણા હૈં, ક્યોંકિ વે દોનોં પ્રતર ભવનપતિ તથા વાનવ્યન્તર દેવોં કે સમીપવર્તીં હોને સે उनके स्वस्थान हॆं । बहुसंख्यक भवनपति तिर्यग्लोक मे' गमनागमन करते हैं, उद्वर्तन करते हैं, वैक्रिय समुद्घात करते हैं अथवा तिर्यग्लोक के पंचेन्द्रिय तिर्यच या मनुष्य जब भवनपति के रूप में उत्पन्न होने वाले होते हैं और भवनपति की आयु का अनुभव करते हैं तब पूर्वोक्त दोनों प्रतरों का स्पर्श होता है । ऐसे जीव बहुत होने के कारण संख्यातगुणा कहे गए हैं । उनकी अपेक्षा अधोलोक में संख्यात गुणा हॆं, क्योॆंकि अधोलोक भवनवासी देवों का स्वस्थान है । अधोलोक की अपेक्षा तिर्यग्लोक में रहने वाले देव संख्यातगुणा हॆं, क्योॆंकि तिर्यग्लोक ज्योतिष्क और वानव्यन्तरों का स्वस्थान है ।

અધિક છે. તેમની અપેક્ષાએ અધોલોક તિર્યગ્લોકમાં સંખ્યાત ગણા છે અર્થાત્ અધોલોક તિર્યગ્લોક નામક બન્ને પ્રતરોનો સ્પર્શ કરનારા સંખ્યાત ગણા છે કેમકે તેઓ બન્ને પ્રતર ભવનપતિ વાનવ્યન્તર દેવોના સમીપવર્તી હોવાથી તેમના સ્વસ્થાન છે. બહુસંખ્યક ભવનપતિ તિર્યગ્લોકમાં ગમનાગમન કરે છે, ઉદ્વર્તન કરે છે, વૈક્રિય સમુદ્ઘાત કરે છે, અથવા ઉત્પન્ન થનારા બને છે અને ભવનપતિના આયુષ્યનો અનુભવ કરે છે, ત્યારે પૂર્વોક્ત બન્ને પ્રતરોનો સ્પર્શ થાય છે. એવા જીવ ઘણા હોવાને કારણે સંખ્યાત ગણા કહેલા છે તેમની અપેક્ષાએ અધોલોકમાં સંખ્યાત ગણા છે, કેમકે અધોલોક ભવનવાસી, દેવોના સ્વસ્થાન છે. અધોલોકની અપેક્ષાએ તિર્યગ્લોકમાં રહેનારા દેવ સંખ્યાત ગણા છે, કેમકે તિર્યગ્લોક જ્યોતિષ્ક અને વાનવ્યન્તરોના સ્વસ્થાન છે.

અથ દેવીરાશિત્યાલ્પવહુત્વં પ્રતિપાદયતિ—‘સ્વેત્તાણુવાણં’ ક્ષેત્રાનુપાતેન ક્ષેત્રાનુસારેણ, ‘સન્વત્થોવાઓ દેવીઓ ઉડ્ડુલો’ સર્વસ્તોકાઃ—સર્વાભ્યોઽલ્પાઃ, દેવ્યઃ, ઊર્ધ્વલોકે, ઊર્ધ્વલોકવર્તિન્યો ભવન્તિ, તત્ર વૈમાનિકદેવીનામેવ સત્ત્વેન તાસામતિસ્તોકત્વાત્, તાભ્યો દેવીભ્યઃ ‘ઉડ્ડુલોયતિરિયલો’ અસં-સ્વેજ્જગુણાઓ’ ઊર્ધ્વલોકતિર્યગ્લોકે—ઊર્ધ્વલોકતિર્યગ્લોકપ્રતરદ્વયવર્તિન્યો દેવ્યઃ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, પ્રાગુક્તદેવવિષયકયુક્તેઃ, તાભ્યોઽપિ ‘તેલોકકે સંસ્વે-જ્જગુણાઓ’ ત્રૈલોક્યે—લોકત્રયવર્તિન્યો દેવ્યઃ સંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, પ્રાગુક્તયુક્તેઃ, તાભ્યોઽપિ ‘અહોલોયતિરિયલો’ સંસ્વેજ્જગુણાઓ’ અધોલોકતિર્યગ્લોકે—અધો-લોકતિર્યગ્લોકસંખ્યકપ્રતરદ્વયવર્તિન્યો દેવ્યઃ સંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, પ્રાગુક્ત-દેવવિષયકયુક્તેઃ, તાભ્યોઽપિ ‘અહોલો’ સંસ્વેજ્જગુણાઓ’ અધોલોકે—અધોલોક-વર્તિન્યો દેવ્યઃ સંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, પ્રાગુક્તયુક્તેઃ, તાભ્યોઽપિ ‘તિરિયલો’ સંસ્વેજ્જગુણાઓ’ તિર્યગ્લોકે—તિર્યગ્લોકવર્તિન્યો દેવ્યઃ સંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, પ્રાગુક્તદેવવિષયકયુક્તેઃ સત્ત્વાત્ ॥સૂ. ૩૦॥

દેવિયોં કા અલ્પવહુત્વ-ક્ષેત્ર કી અપેક્ષા સે સવ સે કમ દેવિયાં ઊર્ધ્વલોક મેં હૈં, ક્યોંકિ ઊર્ધ્વલોક મેં સિર્ફ વૈમાનિક દેવિયાં હી હોતી હૈં, અતઃ સવસે કમ હૈં । ડનકી અપેક્ષા ઊર્ધ્વલોક-તિર્યગ્લોક નામક પ્રતરોં મેં અસંખ્યાતગુણી હૈં । ઇસ કા કારણ વહી સમજ્જ લેના ઑહિય જો દેવોં કે વિષય મેં કહા ગયા હૈં । ડનકી અપેક્ષા તીનોં લોકોં કા સ્પર્શ કરને વાલી દેવિયાં સંખ્યાત ગુણી હૈં । ઇસ કા કારણ પહલે દેવોં કે પ્રસંગ મેં કહા જા ચુકા હૈં । ડનકી અપેક્ષા અધોલોક-તિર્યગ્લોક મેં સંખ્યાતગુણી હૈં । યહાં ભી પૂર્વોક્ત યુક્તિ સમજ્જ લેની ઑહિય । ડન કી અપેક્ષા અધોલોક મેં સંખ્યાતગુણી અધિક હૈં । દેવોં કે વિષય મેં જો યુક્તિયાં કહી હૈં વે યહાં ભી સમજ્જ લેના ઑહિય ॥ ૩૦ ॥

દેવિયોંનુ અલ્પ વહુત્વ-ક્ષેત્રની અપેક્ષાએ બધાથી ઓછી દેવીઓ ઊર્ધ્વ લોકમાં છે, કેમકે ઊર્ધ્વલોકમાં ફક્ત વૈમાનિક દેવિયો જ હોય છે, તેથીજ બધાથી ઓછી છે. તેમની અપેક્ષાએ ઊર્ધ્વલોક-તિર્યગ્લોક નામક પ્રતરોમાં સંખ્યાત ગણી છે. તેનું કારણ તેજ સમજ્જ લેવું જોઈએ જે દેવોની બાબતમાં કહેલું છે. તેમની અપેક્ષાએ ત્રણે લોકનો સ્પર્શ કરવાવાળી દેવિયો સંખ્યાત ગણી છે. તેનું કારણ પહેલા દેવોના પ્રસંગમાં કહી દિધેલું છે. તેમની અપેક્ષાએ અધોલોક-તિર્યગ્લોક લોકમાં સંખ્યાત ગણી છે અહિં પણ પૂર્વોક્ત યુક્તિ સમજ્જ લેવી જોઈએ. તેમની અપેક્ષાએ અધોલોકમાં સંખ્યાત ગણી અધિક છે. અને તેમની અપેક્ષાએ પણ તિર્યગ્લોકમાં સંખ્યાત ગણી અધિક છે. દેવોના વિષયમાં જે યુક્તિઓ કહી છે તે અહિં પણ સમજ્જ લેવી જોઈએ ॥ ૩૦ ॥

भवनपत्यादि देवालपवहुत्ववक्तव्यता-

मूलम्—खेत्ताणुवाएणं सव्वत्थोवा भवनवासी देवा उड्डु-
लोए, उड्डुलोयतिरियलोए असंखेज्जगुणा, तेलोक्के संखेज्ज-
गुणा, अहोलोयतिरियलोए असंखेज्जगुणा, तिरियलोए असंखे-
ज्जगुणा, अहोलोए असंखेज्जगुणा, खेत्ताणुवाएणं सव्वत्थो-
वाओ भवणवासिणीओ देवीओ उड्डुलोए, उड्डुलोयतिरियलोए
असंखेज्जगुणाओ, तेलोक्के संखेज्जगुणाओ, अहोलोयतिरिय-
लोए असंखेज्जगुणाओ, तिरियलोए असंखेज्जगुणाओ, अहो-
लोए असंखेज्जगुणाओ, खेत्ताणुवाएणं सव्वत्थोवा वाणमंतरा
देवा उड्डुलोए, उड्डुलोयतिरियलोए असंखेज्जगुणा, तेलोक्के
संखेज्जगुणा, अहोलोयतिरियलोए असंखेज्जगुणा, अहोलोए
संखेज्जगुणा, तिरियलोए संखेज्जगुणा, खेत्ताणुवाएणं सव्वत्थो-
वाओ वाणमंतरीओ देवीओ उड्डुलोए, उड्डुलोयतिरियलोए असं-
खेज्जगुणाओ, तेलोक्के संखेज्जगुणाओ, अहोलोयतिरियलोए
असंखेज्जगुणाओ, अहोलोए संखेज्जगुणाओ, तिरियलोए
संखेज्जगुणाओ, खेत्ताणुवाएणं सव्वत्थोवा जोइसिया देवा उड्डु-
लोए, उड्डुलोयतिरियलोए असंखेज्जगुणा, तेलोक्के संखेज्ज-
गुणा, अहोलोयतिरियलोए असंखेज्जगुणा, अहोलोए संखेज्ज-
गुणा, तिरियलोए असंखेज्जगुणा, खेत्ताणुवाएणं सव्वत्थोवाओ
जोइसिणीओ देवीओ उड्डुलोए, उड्डुलोयतिरियलोए असंखे-
ज्जगुणाओ, तेलोक्के संखेज्जगुणाओ, अहोलोयतिरियलोए
असंखेज्जगुणाओ, अहोलोए संखेज्जगुणाओ, तिरियलोए असं-
खेज्जगुणाओ, खेत्ताणुवाएणं सव्वत्थोवा वेमाणिया देवा उड्डु-
लोयतिरियलोए, तेलोक्के संखेज्जगुणा, अहोलोयतिरियलोए
संखेज्जगुणा, अहोलोए संखेज्जगुणा, तिरियलोए संखेज्जगुणा,

ઉદ્ધલોષ અસંખેજ્જગુણા, સ્વેત્તાણુવાણં સઙ્ગત્થોવાઓ વેમાણિ-
નીઓ દેવીઓ ઉદ્ધલોયતિરિયલોષ, તેલોક્કે સંખેજ્જગુણાઓ,
અહોલોયતિરિયલોષ સંખેજ્જગુણાઓ, અહોલોષ સંખેજ્જગુણાઓ,
તિરિયલોષ સંખેજ્જગુણાઓ, ઉદ્ધલોષ અસંખેજ્જગુણાઓ । સૂ. ૩૧ ॥

છાયા—ક્ષેત્રાનુપાતેન સર્વસ્તોકા ભવનવાસિનો દેવાઃ ऊर्ध्वલં કે, ऊर्ध्वलो-
કતિર્યગ્લોકે અસંખ્યેયગુણાઃ, ત્રૈલોક્યે સંખ્યેયગુણાઃ, અધોલોકતિર્યગ્લોકે અસં-
ખ્યેયગુણાઃ, તિર્યગ્લોકે અસંખ્યેયગુણાઃ, અધોલોકે અસંખ્યેયગુણાઃ, ક્ષેત્રાનુપાતેન
સર્વસ્તોકા ભવનવાસિન્યો દેવ્ય ऊर्ध्वલોકે, ऊर्ध्वલોકતિર્યગ્લોકે અસંખ્યેય
ગુણા ત્રૈલોક્યે સંખ્યેયગુણાઃ, અધોલોકતિર્યગ્લોકે અસંખ્યેયગુણાઃ, તિર્યગ્લોકે

ભવનપતિ આદિ દેવોં કા અલ્પબહુત્વ

શબ્દાર્થ—(સ્વેત્તાણુવાણં) ક્ષેત્ર કે અનુસાર (સઙ્ગત્થોવા ભવન-
વાસી દેવા ઉદ્ધલોષ) સઙ્ગત્થોવા ભવનવાસી દેવ ऊर्ध्वલોક મેં હેં (ઉદ્ધ-
લોયતિરિયલોષ અસંખેજ્જગુણા) ऊर्ध्वલોક-તિર્યગ્લોક મેં અસંખ્યાત-
ગુણા હેં (તેલોક્કે સંખેજ્જગુણા) ત્રૈલોક્ય મેં સંખ્યાતગુણા હેં (અહોલોય
તિરિયલોષ અસંખેજ્જગુણા) અધોલોક -તિર્યગ્લોક મેં અસંખ્યાતગુણા
હેં (તિરિયલોષ અસંખેજ્જગુણા) તિર્યગ્લોક મેં અસંખ્યાતગુણા હેં
(અહોલોષ અસંખેજ્જગુણા) અધોલોક મેં અસંખ્યાતગુણા હેં (સ્વેત્તાણુ-
વાણં) ક્ષેત્ર કે અનુસાર (સઙ્ગત્થોવાઓ ભવનવાસિનીઓ દેવીઓ
ઉદ્ધલોષ) સઙ્ગત્થોવા ભવનવાસિની દેવિયાં ऊर्ध्वલોક મેં હેં (ઉદ્ધલોય
તિરિયલોષ અસંખેજ્જગુણાઓ) ऊर्ध्वલોક-તિર્યગ્લોક મેં અસંખ્યાત-

ભવનપતિ આદિ દેવોનું અલ્પ બહુત્વ

શબ્દાર્થ—(સ્વેત્તાણુવાણં) ક્ષેત્રના અનુસાર (સઙ્ગત્થોવા ભવનવાસી દેવા
ઉદ્ધલોષ) બધાથી ઓછા ભવનવાસી દેવ ऊर्ध્વલોકમાં છે. (ઉદ્ધલોયતિરિય-
લોષ અસંખેજ્જગુણા) ऊर्ध્વલોક તિર્યગ્લોકમાં અસંખ્યાતગણા છે. (તેલોક્કે સંખે-
જ્જગુણા) ત્રૈલોક્યમાં સંખ્યાતગણા છે (અહોલોયતિરિયલોષ અસંખેજ્જગુણા) અધો-
લોક-તિર્યગ્લોકમાં અસંખ્યાતગણા છે, (તિરિયલોષ અસંખેજ્જગુણા) તિર્યગ્લોકમાં
અસંખ્યાતગણા છે (અહોલોષ અસંખેજ્જગુણા) અધોલોકમાં અસંખ્યાતગણા છે.

(સ્વેત્તાણુવાણં) ક્ષેત્રના અનુસાર (સઙ્ગત્થોવા ભવનવાસિનીઓ દેવીઓ
ઉદ્ધલોષ) બધાથી ઓછી ભવનવાસિની દેવિયો ऊर्ध્વલોકમાં છે. (ઉદ્ધલોષ
તિરિયલોષ અસંખેજ્જગુણાઓ) ऊर्ध્વલોક-તિર્યગ્લોકમાં અસંખ્યાતગણી છે. (તેલો-

અસંખ્યેયગુણાઃ, અધોલોકે અસંખ્યેયગુણાઃ, ક્ષેત્રાનુપાતેન સર્વસ્તોકા વાનવ્યન્તરા દેવા ઊર્ધ્વલોકે, ઊર્ધ્વલોકતિર્યગ્લોકે અસંખ્યેયગુણાઃ, ત્રૈલોક્યે સંખ્યેયગુણાઃ, અધોલોકતિર્યગ્લોકે અસંખ્યેયગુણાઃ, અધોલોકે સંખ્યેયગુણાઃ, તિર્યગ્લોકે સંખ્યેયગુણાઃ, ક્ષેત્રાનુપાતેન સર્વસ્તોકા વાનવ્યન્તર્યો દેવ્યઃ ઊર્ધ્વલોકે, ઊર્ધ્વલોક-તિર્યગ્લોકે અસંખ્યેયગુણાઃ, ત્રૈલોક્યે સંખ્યેયગુણા, અધોલોકતિર્યગ્લોકે અસં-

ગુણી હૈં (તેલોક્કે સંખેજ્જગુણાઓ) ત્રૈલોક્ય મેં સંખ્યાતગુણી હૈં (અહો-લોયતિરિયલોઽ અસંખેજ્જગુણાઓ) અધોલોક-તિર્યગ્લોક મેં અસંખ્યાત ગુણી હૈં (તિરિયલોઽ અસંખેજ્જગુણાઓ) તિર્યગ્લોક મેં અસંખ્યાતગુણી હૈં (અહોલોઽ અસંખેજ્જગુણાઓ) અધોલોક મેં અસંખ્યાતગુણી હૈં ।

(ચેત્તાણુવાણં) ક્ષેત્ર કે અનુસાર (સન્વત્થોવા વાણમંતરા દેવા ઉડ્ડલોઽ) સવસે કમ વાનવ્યન્તર દેવ ઊર્ધ્વલોક મેં હૈં (ઉડ્ડલોયતિરિય-લોઽ અસંખેજ્જગુણા) ઊર્ધ્વલોક-તિર્યગ્લોક મેં અસંખ્યાતગુણા હૈં (તેલોક્કે સંખેજ્જગુણા) ત્રૈલોક્ય મેં સંખ્યાતગુણા હૈં (અહોલોયતિરિય-લોઽ) અધોલોક-તિર્યગ્લોક મેં (અસંખેજ્જગુણા) અસંખ્યાતગુણા હૈં (અહોલોઽ સંખેજ્જગુણા) અધોલોક મેં સંખ્યાતગુણા હૈં (તિરિયલોઽ સંખેજ્જગુણા) તિર્યગ્લોક મેં સંખ્યાતગુણા હૈં ।

(ચેત્તાણુવાણં) ક્ષેત્ર કે અનુસાર સન્વત્થોવાઓ વાણમંતરીઓ દેવીઓ) સવસે સે કમ વાનવ્યન્તર દેવિયાં (ઉડ્ડલોઽ) ઊર્ધ્વલોક મેં હૈં (ઉડ્ડલોયતિરિયલોઽ અસંખેજ્જગુણાઓ) ઊર્ધ્વલોક-તિર્યગ્લોક મેં અસંખ્યાતગુણી હૈં (તેલોક્કે સંખેજ્જગુણાઓ) ત્રૈલોક્ય મેં સંખ્યાતગુણી

ક્કે સંખેજ્જગુણાઓ) ત્રૈલોક્યમા સંખ્યાતગણી છે (અહોલોયતિરિયલોઽ અસં-ખેજ્જગુણાઓ) અધોલોક-તિર્યગ્લોકમાં અસંખ્યાતગણી છે (તિરિયલોઽ અસં-ખેજ્જગુણાઓ) તિર્યગ્લોકમાં અસંખ્યાતગણી છે (અહોલોઽ અસંખેજ્જગુણાઓ) અધોલોકમાં અસંખ્યાતગણી છે ।

(ચેત્તાણુવાણં) ક્ષેત્ર અનુસાર (સન્વત્થોવા વાણમંતરા દેવા ઉડ્ડલોઽ) બધાથી ઓછા વાન-વ્યન્તર દેવ ઊર્ધ્વલોકમાં છે. (ઉડ્ડલોય તિરિયલોઽ અસંખેજ્જગુણા) ઊર્ધ્વલોકતિર્યગ્લોકમાં અસંખ્યાત ગણા છે. (તેલોક્કે સંખેજ્જગુણા) ત્રૈલોક્યમાં સંખ્યાતગણા છે (અહોલોયતિરિયલોઽ) અધોલોક તિર્યગ્લોકમાં (અસંખેજ્જગુણા) અસંખ્યાતગણા છે (તિરિયલોઽ સંખેજ્જગુણા) તિર્યગ્લોકમાં સંખ્યાતગણા છે.

(ચેત્તાણુવાણં) ક્ષેત્રના અનુસાર (સન્વત્થોવા વાણમંતરીઓ દેવીઓ) બધાથી ઓછી વાનવ્યન્તરી દેવિયો (ઉડ્ડલોઽ) ઊર્ધ્વલોકમાં છે. (ઉડ્ડલોયતિરિયલોઽ અસંખેજ્જગુણાઓ) ઊર્ધ્વલોકતિર્યગ્લોકમાં અસંખ્યાતગણી છે. (તેલોક્કે સંખેજ્જગુણાઓ) ત્રૈલોક્યમા

સંખ્યેયગુણાઃ, અધોલોકે સંખ્યેયગુણાઃ, તિર્યગ્લોકે સંખ્યેયગુણાઃ, ક્ષેત્રાનુપાતેન સર્વસ્તોકાઃ જ્યોતિષ્કા દેવા ઊર્ધ્વલોકે, ઊર્ધ્વલોકતિર્યગ્લોકે અસંખ્યેયગુણાઃ, ત્રૈલોક્યે સંખ્યેયગુણાઃ, અધોલોકતિર્યગ્લોકે અસંખ્યેયગુણાઃ, અધોલોકે સંખ્યેયગુણાઃ, તિર્યગ્લોકે અસંખ્યેયગુણાઃ ક્ષેત્રાનુપાતેન સર્વસ્તોકાઃ જ્યોતિષ્કયો દેવ્યઃ ઊર્ધ્વલોકે, ઊર્ધ્વલોકતિર્યગ્લોકે અસંખ્યેયગુણાઃ, ત્રૈલોક્યે સંખ્યેયગુણાઃ, અધો-
 હૈં (અહોલોયતિરિયલો) અધોલોક-તિર્યગ્લોક મેં (અસંખેજ્જગુણાઓ) અસંખ્યાતગુણી હૈં (અહોલો સંખેજ્જગુણાઓ) અધોલોક મેં સંખ્યાતગુણી હૈં (તિરિયલો સંખેજ્જગુણાઓ) તિર્યગ્લોક મેં સંખ્યાતગુણી હૈં ।

(ચેત્તાણુવાણં) ક્ષેત્ર કે અનુસાર (સવ્વત્થોવા જોહસિયા દેવા ઉદ્ધલો) સઘ સે કમ જ્યોતિષ્ક દેવ ઊર્ધ્વલોક મેં હૈં (ઉદ્ધલોયતિરિયલો અસંખેજ્જગુણા) ઊર્ધ્વલોક-તિર્યગ્લોક મેં અસંખ્યાતગુણા હૈં (તેલોક્કે સંખેજ્જગુણા) ત્રૈલોક્ય મેં સંખ્યાતગુણા હૈં (અહોલોયતિરિયલો અસંખેજ્જગુણા) અધોલોક-તિર્યગ્લોક મેં અસંખ્યાતગુણા હૈં (અહોલો સંખેજ્જગુણા) અધોલોક મેં સંખ્યાતગુણા હૈં (તિરિયલો અસંખેજ્જગુણા) તિર્યગ્લોક મેં અસંખ્યાતગુણા હૈં ।

(ચેત્તાણુવાણં) ક્ષેત્ર કે અનુસાર (સવ્વત્થોવાઓ જોહસિયીઓ દેવીઓ ઉદ્ધલો) સઘ સે કમ જ્યોતિષ્ક દેવિયાં ઊર્ધ્વલોક મેં હૈં (ઉદ્ધલોયતિરિયલો અસંખેજ્જગુણાઓ) ઊર્ધ્વલોક-તિર્યગ્લોક મેં અસંખ્યાતગુણી હૈં (તેલોક્કે સંખેજ્જગુણાઓ) ત્રૈલોક્ય મેં સંખ્યાતગુણી હૈં (અહો-

સંખ્યાતગણી છે (અહોલોયતિરિયલો) અધોલોક તિર્યગ્લોકમાં (અસંખેજ્જગુણાઓ) અસંખ્યાતગણી છે (અહોલો સંખેજ્જગુણાઓ) અધોલોકમાં સંખ્યાતગણી છે (તિરિયલો સંખેજ્જગુણાઓ) તિર્યગ્લોકમાં સંખ્યાતગણી છે.

(ચેત્તાણુવાણં) ક્ષેત્રના અનુસાર (સવ્વત્થોવા જોહસિયા દેવા ઉદ્ધલો) સૌથી ઓછા જ્યોતિષ્ક દેવ ઊર્ધ્વલોકમાં છે. (ઉદ્ધલોયતિરિયલો અસંખેજ્જગુણા) ઊર્ધ્વલોક તિર્યગ્લોકમાં અસંખ્યાતગણા છે. (તેલોક્કે સંખેજ્જગુણા) ત્રૈલોક્યમાં સંખ્યાત ગણા છે. (અહોલોયતિરિયલો અસંખેજ્જગુણા) અધોલોક તિર્યગ્લોકમાં અસંખ્યાતગણા છે. (અહોલો સંખેજ્જગુણા) અધોલોકમાં સંખ્યાત ગણા છે. (તિરિયલો અસંખેજ્જગુણા) તિર્યગ્લોક અસંખ્યાતગણા છે.

(ચેત્તાણુવાણં) ક્ષેત્રની અનુસાર (સવ્વત્થોવાઓ જોહસિયીઓ દેવીઓ) સૌથી ઓછી જ્યોતિષ્ક દેવીઓ ઊર્ધ્વલોકમાં છે. (ઉદ્ધલોયતિરિયલો અસંખેજ્જગુણાઓ) ઊર્ધ્વલોક તિર્યગ્લોકમાં અસંખ્યાત ગણા છે (તેલોક્કે સંખેજ્જગુણાઓ) ત્રૈલોક્યમાં સંખ્યાતગણી છે. (અહોલોયતિરિયલો અસંખેજ્જગુણાઓ) અધોલોક

લોકતિર્યગ્લોકે અસંખ્યેયગુણાઃ, અધોલોકે સંખ્યેયગુણાઃ, તિર્યગ્લોકે અસંખ્યેય-
ગુણાઃ, ક્ષેત્રાનુપાતેન સર્વસ્તોક્તાઃ વૈમાનિકા દેવાઃ, ઊર્ધ્વલોકતિર્યગ્લોકે, ત્રૈલોક્યે
સંખ્યેયગુણાઃ, અધોલોકતિર્યગ્લોકે સંખ્યેયગુણાઃ, અધોલોકે સંખ્યેયગુણાઃ,
તિર્યગ્લોકે સંખ્યેયગુણાઃ, ઊર્ધ્વલોકે અસંખ્યેયગુણાઃ, ક્ષેત્રાનુપાતેન સર્વસ્તોક્તાઃ
વૈમાનિક્યો દેવ્ય ઊર્ધ્વલોકતિર્યગ્લોકે, ત્રૈલોક્યે સંખ્યેયગુણાઃ અધોલોકતિર્યગ્-

લોચતિરિયલો (અસંખ્યેજ્જગુણાઓ) અધોલોક-તિર્યગ્લોક મેં અસં-
ખ્યાતગુણી હૈં (અહોલોચ સંખ્યેજ્જગુણાઓ) અધોલોક મેં સંખ્યાતગુણી
હૈં (તિરિયલોચ અસંખ્યેજ્જગુણાઓ) તિર્યગ્લોક મેં અસંખ્યાતગુણી હૈં।

(ચેત્તાણુવાણં) ક્ષેત્ર કી અપેક્ષા સે (સન્વત્થોવા વૈમાણિયા દેવા
ઉદ્ધલોચતિરિયલોચ) સ્વ સે કમ વૈમાનિક દેવ ઊર્ધ્વલોક તિર્યગ્લોક
મેં હૈં (તેલોકકે સંખ્યેજ્જગુણા) ત્રૈલોક્ય મેં સંખ્યાતગુણા હૈં (અહોલોચ-
તિરિયલોચ સંખ્યેજ્જગુણા) અધોલોક તિર્યગ્લોક મેં સંખ્યાતગુણી હૈં
(અહોલોચ સંખ્યેજ્જગુણા) અધોલોક મેં સંખ્યાતગુણી હૈં (તિરિયલોચ
સંખ્યેજ્જગુણા) તિર્યગ્લોક મેં સંખ્યાતગુણા હૈં (ઉદ્ધલોચ અસંખ્યેજ્જગુણા)
ઊર્ધ્વલોક મેં અસંખ્યાતગુણા હૈં।

(ચેત્તાણુવાણં) ક્ષેત્ર કી અપેક્ષા સે (સન્વત્થોવાઓ વૈમાણિનીઓ
દેવીઓ ઉદ્ધલોચતિરિયલોચ) સ્વ સે કમ વૈમાનિક દેવિયાં ઊર્ધ્વલોક
-તિર્યગ્લોક મેં હૈં (તેલોકકે સંખ્યેજ્જગુણાઓ) ત્રૈલોક્ય મેં સંખ્યાત-
ગુણી હૈં (અહોલોચતિરિયલોચ) અધોલોક તિર્યગ્લોક મેં (સંખ્યેજ્જ
ગુણાઓ) સંખ્યાતગુણી હૈં (અહોલોચ સંખ્યેજ્જગુણાઓ) અધોલોક મેં

તિર્યગ્લોકમાં અસંખ્યાત ગણી છે. (અહોલોચ સંખ્યેજ્જગુણાઓ) અધોલોકમાં
સંખ્યાત ગણી છે. (તિરિયલોચ અસંખ્યેજ્જગુણાઓ) તિર્યગ્લોકમાં અસંખ્યાત ગણી છે.

(ચેત્તાણુવાણં) ક્ષેત્રની અપેક્ષાએ (સન્વત્થોવા વૈમાણિયા દેવા ઉદ્ધલોચ
તિરિયલોચ) અધાથી ઓછા વૈમાનિકદેવ ઊર્ધ્વલોક તિર્યગ્લોકમાં છે (તેલોકકે-
સંખ્યેજ્જગુણા) ત્રૈલોક્યમાં સંખ્યાતગણી છે. (અહોલોચતિરિયલોચ સંખ્યેજ્જગુણા)
અધોલોક-તિર્યગ્લોકમાં સંખ્યાતગણી છે. (અહોલોચ સંખ્યેજ્જગુણા) અધોલોકમાં
સંખ્યાતગણી છે. (તિરિયલોચ સંખ્યેજ્જગુણા) તિર્યગ્લોકમાં સંખ્યાતગણી છે.
(ઉદ્ધલોચ અસંખ્યેજ્જગુણા) ઊર્ધ્વલોકમાં અસંખ્યાતગણી છે.

(ચેત્તાણુવાણં) ક્ષેત્રની અપેક્ષાએ (સન્વત્થોવાઓ વૈમાણિનીઓ દેવીઓ ઉદ્ધ-
લોચ તિરિયલોચ) સૌથી થોડી વૈમાનિકદેવિયો ઊર્ધ્વલોક-તિર્યગ્લોકમાં છે. (તેલો-
કકે સંખ્યેજ્જગુણાઓ) ત્રૈલોક્યમાં સંખ્યાતગણી છે. (અહોલોચતિરિયલોચ) અધોલોક
અને તિર્યગ્લોકમાં (સંખ્યેજ્જગુણાઓ) સંખ્યાતગણી છે. (અહોલોચ સંખ્યેજ્જગુણાઓ)

લોકે સંખ્યેયગુણાઃ અધોલોકે સંખ્યેયગુણાઃ, તિર્યગ્લોકે સંખ્યેયગુણાઃ, ઊર્ધ્વ-
લોકે અસંખ્યેયગુણાઃ ॥

ટીકા—ઇતઃ પૂર્વ નૈરયિકાદિ દેવસામાન્યવિષયકમલ્પવહુત્વં પ્રતિપાદિતમ્,
સમ્પ્રતિ ભવનપત્યાદિ દેવવિષયકાલ્પવહુત્વપ્રતિપિપાદયિષયા સર્વપ્રથમં ભવનપતિ-
વિષયકમલ્પવહુત્વં પ્રતિપાદયતિ—‘સ્વેત્તાણુવાણં’ ક્ષેત્રાણુપાતેન—ક્ષેત્રાણુસારેણ
પ્રરૂપ્યમાણાઃ ‘સવ્વત્થોવા ભવણવાસીદેવા ઉદ્દલોણ’ સર્વસ્તોકાઃ ભવનવાસિનો
દેવાઃ ઊર્ધ્વલોકે—ઊર્ધ્વલોકપ્રતરવર્તિનો ભવન્તિ, કેચિદ્ ભવનપતયો દેવાઃ સૌધ-
ર્માદિષ્વપિ કલ્પેષુ પૂર્વસંગતિકનિશ્રયા ગમનં કુર્વન્તિ, કેચિદ્ મેરૌ જિનેન્દ્રજન્મ-
મહોત્સવમુપલક્ષ્ય, અજ્ઞનદધિમુખેષુ અષ્ટાહિકમહોત્સવમુપલક્ષ્ય, અપરે ચ કેચિદ્

સંખ્યાતગુણી હૈં (તિરિયલોણ સંઘેજ્જગુણાઓ) તિર્યગ્લોક મેં સંખ્યાત-
ગુણી હૈં (ઉદ્દલોણ અસંઘેજ્જગુણાઓ) ઊર્ધ્વલોક મેં અસંખ્યાતગુણી હૈં ।

ટીકાર્થ—ઇસ સે પૂર્વ નૈરયિક આદિ ચારોં ગતિયોં કે જીવોં કા
સામાન્ય રૂપ સે અલ્પવહુત્વ પ્રતિપાદિત કિયા ગયા હૈ, અવ ભવનપતિ
આદિ દેવ-વિશેષોં કે અલ્પવહુત્વ કા પ્રતિપાદન કરતે હુણ સર્વપ્રથમ
ભવનપતિ દેવોં કે અલ્પવહુત્વ કો પ્રદર્શિત કરતે હૈં—

ક્ષેત્ર કે અનુસાર યદિ પ્રરૂપણા કી જાય તો સવ સે કમ ભવન-
વાસી દેવ ઊર્ધ્વલોક મેં હૈં । કોઈ-કોઈ ભવનપતિ દેવ સૌધર્મ આદિ
કલ્પોં મેં અપને પૂર્વભવ કે સંગતિક દેવ કી નિશ્રા સે જાતે હૈં । કોઈ
કોઈ મેરુપર્વત પર તીર્થકર ભગવાન કે જન્મ મહોત્સવ કે ઉપલક્ષ મેં,
કોઈ અષ્ટાહિક મહોત્સવ કરને કે લિણ અંજન ઇવં દધિમુખ આદિ

અધોલોકમાં સંખ્યાતગણી છે. (તિરિયલોણ સંઘેજ્જગુણાઓ) તિર્યગ્લોકમાં સંખ્યાત-
ગણી છે. (ઉદ્દલોણ અસંઘેજ્જગુણાઓ) ઊર્ધ્વલોકમાં અસંખ્યાત ગણી છે.

ટીકાર્થ—આની પહેલાં નૈરયિક વગેરે ચારે ગતિવાળા જીવો જીવોનું
સામાન્યરીતે અલ્પ બહુત્વ પ્રતિપાદિત કરવામાં આવેલ છે. હવે ભવનપતિ
વગેરે દેવ અને દેવિયોના અલ્પ બહુત્વનું પ્રતિપાદન કરવા માટે સૌથી પહેલાં
ભવનપતિ દેવોના અલ્પ બહુત્વ ને પ્રદર્શિત કરે છે,—

ક્ષેત્ર પ્રમાણે જો પ્રરૂપણા કરવામાં આવે તો સૌથી ઓછા ભવનવાસી
દેવો ઊર્ધ્વલોકમાં છે. સૌધર્મ વગેરે કલ્પોના કોઈ કોઈ ભવનપતિ પોતાના
પૂર્વ ભવમાંના સંગતિક દેવની નિશ્રાથી જાય છે. કોઈ કોઈ મેરુપર્વતપર
તીર્થકર ભગવાનના જન્મ મહોત્સવના ઉપલક્ષ્યમાં કોઈ અષ્ટાહિક મહોત્સવ
કરવા માટે અંજન અને દધિમુખ વગેરે પર્વતોની ઉપર અને કોઈ કોઈ ક્ષીડા

ભવનપતયો મન્દરાદિષુ ક્રીડનાર્થં ગમનં કુર્વન્તિ, एतेपाश्च सर्वेषां स्वल्पतया, ऊर्ध्वलोके तेषां सर्वस्तोकत्वं भवति, तेभ्यः-‘उड्डूलोयतिरियलो ए असंखेज्जगुणा’ ऊर्ध्वलोकतिर्यग्लोके-ऊर्ध्वलोकतिर्यग्लोकसंज्ञकप्रतरद्वयवर्तिनो भवनपतयोऽसंख्ये-यगुणा भवन्ति, तिर्यग्लोकस्थानां वैक्रियसमुद्घातेन समवहतानाम् ऊर्ध्व-लोकतिर्यग्लोकसंસ્पर्शनात्, तथा तिर्यग्लोकस्थानामेव मारणान्तिकसमुद्घातेन समवहतानामूर्ध्वलोके सौधर्मादिषु देवकल्पेषु वादरपर्याप्तपृथिवीकायिकतया वादरपर्याप्तायिकतया, वादरपर्याप्तप्रत्येकवनस्पतिकायिकतया च शुभेषु मणि-विधानादिस्थानेषु समुत्पित्सूनां स्वभवायुरेव प्रतिसંवेदयमानानां स्वभवायुः प्रतिसંवेदनाच्च तेषामुत्पत्तिदेशे विक्षिप्तात्मप्रदेशदण्डानाम् भवनवासित्वस्यैवोप-लभ्यमानत्वात्, ऊर्ध्वलोके गमनागमनात् तत्प्रतरद्वयसमीपवर्तिक्रीडास्थानतश्च

पर्वतों पर और कोई-कोई क्रीडा के हेतु मन्दर पर्वत आदि पर गमन करते हैं। मगर ये सब स्वल्प ही होते हैं, अतएव उन्हें सब से कम कहा है। ऊर्ध्वलोक की अपेक्षा ऊर्ध्वलोक-तिर्यग्लोक नामक पूर्वोक्त दो प्रतरों में असंख्यातगुणा हैं, क्योंकि तिर्यग्लोकवर्ती भवनपति जब वैक्रिय समुद्घात करते हैं तब वे ऊर्ध्वलोक-तिर्यग्लोक का स्पर्श करते हैं। इन के अतिरिक्त तिर्यग्लोकवर्ती भवनपति मारणान्तिक समुद्घात करके ऊर्ध्वलोक में सौधर्मकल्प आदि में वादर पृथ्वीका-यिक, वादर अप્कायिक, या वादर प्रत्येक वनस्पतिकायिक रूप से अथवा शुभ मणिभेदों में उत्पन्न होने वाले होते हैं और अपने भव की ही आयु का वेदन करते हैं और अपने भव की आयु का वेदन करने के कारण भवनपति ही कहलाते हैं तब भी वे ऊर्ध्वलोक-तिर्य-ग्लोक का स्पर्श करते हैं। ऊर्ध्वलोक में गमनागमन करने से पूर्वोक्त

કરવાના હેતુથી મન્દર વગેરે પર્વતપર ગમન કરે છે પરંતુ એ બધા અલ્પજ હોય છે. તેથીજ તેઓને સૌથી કમ કહેલા છે. ઉર્ધ્વલોકની અપેક્ષાથી ઉર્ધ્વલોક તિર્યગ્લોક નામના પૂર્વોક્ત બે પ્રતરોમાં અસંખ્યા ગણા છે. કેમકે તિર્યગ્લોક માં રહેવાવાળા ભવનપતિ દેવ જત્યારે વૈક્રિયસમુદ્ઘાત કરે છે, ત્યારે તેઓ ઉર્ધ્વલોક અને તિર્યગ્લોકનો સ્પર્શ કરે છે. તે શિવાય તિર્યગ્લોકમાં રહેવા વાળા ભવનપતિ મારણાન્તિક સમુદ્ઘાત કરીને ઉર્ધ્વલોકમાં સૌધર્મ વગેરે કલ્પમાં બાદર પૃથ્વીકાયિક, બાદર અપ્કાયિક, અથવા બાદર પ્રત્યેક વનસ્પતિ કાયિક પણાથી અથવા શુભ મણિના ભેદોમાં ઉત્પન્ન થવાવાળા હોય છે. અને પોતાના ભવ સંબંધી આયુતું વેદન કરે છે. અને પોતાના ભવની આયુતું વેદન કરવાના કારણે ભવનપતિ જ કહેવાય છે. તો પણ તેઓ ઉર્ધ્વ-

પૂર્વોક્તપ્રતરદ્વયસંસ્પર્શનાત્ તેષાં પ્રાગુક્તેભ્યોઽસંખ્યેયગુણત્વમવસૈયમ્ । તેમ્યોઽપિઃ
'તેલોકકે સંખેજ્જગુણા' ત્રિલોક્યે લોકત્રયવર્તિનો ભવનપતયઃ સંખ્યેયગુણા ભવ-
ન્તિ, ઊર્ધ્વલોકે પંચેન્દ્રિયતિરથાં ભવનપતિત્વેનોત્પિત્સૂનાં, તથા સ્વસ્થાને વૈક્રિય
સમુદ્ઘાતેન, મારણાન્તિક પ્રથમ સમુદ્ઘાતેન વા તથાવિધાત્યધિક પ્રયત્નવિશેષેણ
સમવહતાનાં લોકત્રયસંસ્પર્શિત્વાત્ સંખ્યેયગુણત્વં તેષાં ભવતિ અન્યસ્થાનસમવહ-
તેભ્યઃ સ્વસ્થાનસમવહતાનાં સંખ્યેયગુણત્વાત્ તેભ્યોઽપિ 'અહોલોયતિરિયલોણ
અસંખેજ્જગુણા' અધોલોકતિર્યગ્લોકે-અધોલોકતિર્યગ્લોકસંજ્ઞકપ્રાગુક્તપ્રતરદ્વય-
વર્તિનો ભવનપતયઃ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, તેષાં તિર્યગ્યોનિકસ્ય સ્વસ્થાનસમી-
પવર્તિતયા ગમનાગમનભાવેન, સ્વસ્થાનસ્થિત ક્રોધાદિ સમુદ્ઘાતપ્રાપ્ત્યા ચ

દોનોં પ્રતરોં કે સમીપવર્તી ક્રીડાસ્થાન સે ડન દોનોં પ્રતરોં કા સ્પર્શ
કરતે હૈં । યે દેવ પૂર્વોક્ત દેવોં સે અસંખ્યાતગુણા હૈં । ઇનકી અપેક્ષા,
ત્રિલોકવર્તી ભવનપતિ સંખ્યાતગુણા હૈં । ઊર્ધ્વલોક મેં પંચેન્દ્રિયતિ, યચ
જવ ભવનપતિ રૂપ સે ઉત્પન્ન હોને વાલા હોતા હૈ, તથા સ્વસ્થાન મેં
વૈક્રિય સમુદ્ઘાત યા મારણાન્તિક પ્રથમ સમુદ્ઘાત કે દ્વાર, તથાવિધ
અત્યધિક પ્રયત્ન વિશેષ સે સમુદ્ઘાત કરતે હૈં, તવ વે, તીનોં લોકોં
કા સ્પર્શ કરતે હૈં । વે સંખ્યાતગુણા ઇસ કારણ હૈં કિ, અન્ય સ્થાન મેં
સમુદ્ઘાત કરને વાલોં કી અપેક્ષા સ્વસ્થાન મેં સમુદ્ઘાત કરને વાલે
સંખ્યાતગુણા હોતે હૈં । અધોલોક-તિર્યગ્લોક મેં ડનકી અપેક્ષા ભી
અસંખ્યાતગુણા હૈં । તિર્યગ્લોક ડનકે સ્વસ્થાન સે સમીપ હોને સે ગમ-
નાગમન હોને કે કારણ તથા સ્વસ્થાન મેં સ્થિત રહતે હુણે ભી ક્રોધાદિ

લોક અને તિર્યગ્લોકનો સ્પર્શ કરે છે. ઉર્ધ્વલોકમાં ગમનાગમન કરવાથી
પૂર્વોક્ત બન્ને પ્રતરોના સમીપવર્તી ક્રીડાસ્થાનથી એ બન્ને પ્રતરોનો સ્પર્શ
કરે છે. આ દેવ પૂર્વોક્ત દેવોથી અસંખ્યાત ગણા છે. તેની અપેક્ષાથી
તેના કરતાં ત્રિલોકવર્તી ભવનપતિ દેવ સંખ્યાત ગણા છે. ઉર્ધ્વલોકમાં પંચે-
ન્દ્રિય તિર્યગ્ બ્યારે ભવનપતિપણથી ઉત્પન્ન થવાના થાય છે, તથા
સ્વસ્થાનમાં વૈક્રિયસમુદ્ઘાત અથવા મારણાન્તિક પહેલા સમુદ્ઘાત દ્વારા તેવા
પ્રકારના અત્યધિક પ્રયત્ન વિશેષ થી સમુદ્ઘાત કરે છે. ત્યારે તેઓ ત્રણેલો-
કનો સ્પર્શ કરે છે. તેઓ સંખ્યાતગણા એ કારણથી છે કે-ખીન્ન સ્થાનમાં
સમુદ્ઘાત કરવા વાળા કરતાં સ્વસ્થાનમાં સમુદ્ઘાત કરવા વાળા સંખ્યાત
ગણા હોય છે. તેના કરતાં પણ અધોલોક અને તિર્યગ્લોકમાં અસંખ્યાતગણા
છે. તિર્યગ્લોક તેમના સ્વસ્થાનથી નજીક હોવાથી ગમનાગમન થઈ શકવાના
કારણે તથા સ્વસ્થાનમાં સ્થિત રહીને પણ ક્રોધ વિગેરે કપાય સમુદ્ઘાતની

વહ્વઃ પૂર્વોક્ત પ્રતરદ્વયસંસ્પર્શિનો ભવન્તિ, તેભ્યોઽપિ 'તિરિયલોઽસંસ્વેજ્જગુણા' તિર્યગ્લોકે-તિર્યગ્લોકપ્રતરવર્તિનો ભવનપતયોઽસંસ્વેયગુણા ભવન્તિ, તીર્થદ્વારાણાં સમવસરણાદૌ વન્દનાર્થ, રમણીયદ્વીપેષુ ક્રીડાર્થં તેપામાગમનસંભવાત્, આગતાનાશ્ચ ચિરકાલમપ્યવસ્થાનસદ્ભવાત્, તેભ્યોઽપિ 'અદ્ધોલોઽસંસ્વેજ્જગુણા' અધોલોકે-અધોલોકપ્રતરવર્તિનો ભવનપતયોઽસંસ્વેયગુણા ભવન્તિ, ભવનપતીનામ્ અધોલોકસ્ય સ્વસ્થાનત્વેનાસંસ્વેયગુણત્વસંભવાત્,

અથ ભવનપતિ દેવીનામલ્પવહુત્વં પ્રતિપાદયતિ-‘સ્વેત્તાણુવાણં’ ક્ષેત્રાતુપાતેન -ક્ષેત્રાનુસારેણ ‘સન્વત્થોવાઓ ભવણવાસિણીઓ દેવીઓ ઉદ્ધુલોઽસંસ્વેજ્જગુણાઃ’ સર્વસ્તોકાઃ- સર્વાભ્યોઽલ્પાઃ ભવનવાસિન્યો દેવ્યઃ ઊર્ધ્વલોકે-ઊર્ધ્વલોકપ્રતરવર્તિન્યો ભવન્તિ ભવનપતિવિષયકપૂર્વોક્તયુક્તેઃ, તાભ્યઃ-‘ઉદ્ધુલોયતિરિયલોઽસંસ્વેજ્જગુણા’

કષાય સમુદ્ઘાત કી પ્રાપ્તિ કે કારણ વહુત-સે ભવનપતિ પૂર્વોક્ત દોનો પ્રતરોં કા સ્પર્શ કરતે હૈં । ઉનકી અપેક્ષા તિર્યગ્લોક મેં ભવનપતિ અસંખ્યાતગુણા હૈં, ક્યોંકિ વે તીર્થકરોં કે સમવસરણ મેં ઉનકી વન્દના કે લિએ તથા રમણીય દ્વીપોં મેં ક્રીડા કરને કે લિએ જાતે હૈં ઓર જબ વહાં પહુંચતે હૈં તો ચિરકાલ તક ઠહરતે ભી હૈં । ઉન કી અપેક્ષા ભી અધોલોક મેં અસંખ્યાતગુણા હૈં । અધોલોક ભવનપતિયોં કા સ્વસ્થાન હૈં અતઽએ ઉનકા વહાં અસંખ્યાતપણા હોના સંભવ હી હૈં ।

ભવનપતિ દેવિયોં કા અલ્પવહુત્વ-ક્ષેત્ર કી અપેક્ષા સવ સે કમ ભવનવાસિની દેવિયાં ઊર્ધ્વલોક મેં અર્થાત્ ઊર્ધ્વલોકપ્રતર મેં હૈં । ઇસ કા કારણ પહલે ભવનપતિ દેવોં કે પ્રકરણ મેં ચતલાયા જા ચુકા હૈં । ઉન કી અપેક્ષા ઊર્ધ્વલોક-તિર્યગ્લોક નામક પ્રતરોં મેં સંખ્યાતગુણી

પ્રાપ્તિના કારણે ઘણા ભવનપતિ પૂર્વોક્ત બન્ને પ્રતરોનો સ્પર્શ કરે છે. તેના કરતાં પણ તિર્યગ્લોકમાં ભવનપતિ અસંખ્યાત ગણા છે, કેમકે તેઓ તીર્થ કરોના સમવસરણમાં તેઓને વંદના કરવા માટે તથા રમણીય દ્વીપોમાં ક્રીડા કરવા માટે જાય છે. અને જ્યારે તેઓ ત્યાં પહોંચે છે. તો લાંબો સમય પર્યન્ત ત્યાં રહે પણ છે. તેમની અપેક્ષાથી પણ અધોલોકમાં અસંખ્યાતગણા છે. અધોલોક ભવનપતિયોનું સ્વસ્થાન છે તેથી જ તેઓનું ત્યાં અસંખ્યાતપણું હોવું સંભવિત છે.

ભવનપતિ દેવિયોનું અલ્પ બહુપણુ ક્ષેત્રની અપેક્ષાએ સૌથી ઓછું છે. ભવનવાસીની દેવિયો ઊર્ધ્વલોકમાં અર્થાત્ ઊર્ધ્વલોક પ્રતરમાં છે. તેનું કારણ પહેલાં ભવનપતિ દેવોના પ્રકરણમાં બતાવવામાં આવી ગયેલ છે. તેના કરતાં ઊર્ધ્વલોક તિર્યગ્લોક નામના પ્રતરોમાં અસંખ્યાત ગણી દેવીયો છે. તેના

ऊर्ध्वलोकतिर्यग्लोके-ऊर्ध्वलोकतिर्यग्लोकप्रतरवर्तिन्यो भवनवासिन्योऽसंख्येय-
गुणा भवन्ति प्रागुक्तयुक्तेः, ताभ्योऽपि-‘तेलोकके संखेज्जगुणाओ’ त्रैलोक्ये-
लोकत्रयवर्तिन्यो भवनवासिन्यः संख्येयगुणा भवन्ति, उपर्युक्त भवनपतिविषयक
युक्तेः, ताभ्योऽपि-‘अहोलोयतिरियलोए असंखेज्जगुणाओ’ अधोलोकतिर्यग्लोके
-अधोलोकतिर्यग्लोकवर्तिनो भवनवासिन्योऽसंख्येयगुणा भवन्ति, प्रागुक्तयुक्तेः.
ताभ्योऽपि ‘तिरियलोए असंखेज्जगुणाओ’ तिर्यग्लोके-तिर्यग्लोकवर्तिन्यो भवन-
पतेः स्त्रियः असंख्येयगुणा भवन्ति, भवनपतिविषयक प्रागुक्तयुक्तेः सद्भावात्,
ताभ्योऽपि-‘अहोलोए असंखेज्जगुणाओ’ अधोलोके-अधोलोकवर्तिन्यो भवनपत्न्यो-
ऽसंख्येयगुणा भवनपत्नीनामधोलोकस्य स्वस्थानत्वेन असंख्येयगुणत्वसंभवात्,

अथ वानव्यन्तराणामल્पवहृत्वं प्ररूपयितुमाह-‘खेत्ताणुवाएण’ ज्ञेत्रानुपातेन-
क्षेत्रानुसारेण प्ररूप्यमाणाः ‘सव्वत्थोवा वाणमंतरा देवा उड्डलोए’ सर्वस्तोकाः-
सर्वेभ्योऽल्पाः वानव्यन्तरा देवाः ऊर्ध्वलोके-ऊर्ध्वलोकसंस्पर्शिनो भवन्ति तत्र
पण्डकवनादौ कतिपयानामेव वानव्यन्तराणां, सद्भावात्, तेभ्यः ‘उड्डलोयतिरि-
यलोए असंखेज्जगुणा’ ऊर्ध्वलोक तिर्यग्लोके-ऊर्ध्वलोकतिर्यग्लोकसंज्ञक प्रागुक्त
प्रतरद्वयवर्तिनो वानव्यन्तराः असंख्येयगुणा भवन्ति, कतिपयानां व्यन्तराणां

हैं। उनकी अपेक्षा त्रैलोक्य में संख्यातगुणी हैं, उन की अपेक्षा भी
अधोलोक-तिर्यग्लोक में असंख्यातगुणी भवनवासिनी देवियां हैं और
उनकी अपेक्षा भी तिर्यग्लोक में असंख्यातगुणी हैं। उनकी अपेक्षा
अधोलोक में असंख्यातगुणी हैं। इस न्यूनाधिकता का कारण वही
समझ लेना चाहिए जो भवनपति देवों के विषय में कहा गया है।

वानव्यन्तर देवों का अल्पबहुत्व-क्षेत्र के अनुसार प्ररूपण करने
पर सब से कम वानव्यन्तर देव ऊर्ध्वलोक में अर्थात् ऊर्ध्वलोक स्पर्शी
हैं, क्योंकि पण्डकवन आदि में कतिपय वानव्यन्तर ही पाये जाते
हैं। उनसे ऊर्ध्वलोक-तिर्यग्लोक में असंख्यातगुणा अधिक हैं। क्योंकि

કરતાં ત્રૈલોક્યમાં સંખ્યાત ગણી દેવિયો છે. તેના કરતા અધોલોક તિર્યગ્લો-
કમાં અસંખ્યાત ગણી ભવનવાસી દેવિયો છે. અને તેના કરતાં પણ તિર્યગ્લોકમાં
અસંખ્યાત ગણી દેવિયો છે. તેના કરતાં અધોલોકમાં અસંખ્યાત ગણી છે. આ
ન્યૂનાધિક પણાનું કારણ એજ સમજવું જોઈએ કે જે કારણ ભવનપતિ દેવોના
સંબંધમાં કહેવામાં આવેલ છે.

વાનવ્યન્તર દેવોનું અલ્પબહુપણું ક્ષેત્ર અનુસાર પ્રરૂપણ કરવાથી સૌથી ઓછા
વાનવ્યન્તર દેવો ઉર્ધ્વલોકમાં અર્થાત્ ઉર્ધ્વલોક સ્પર્શી છે. કેમકે-પંડક વગેરે
વનમાં કેટલાક વાનવ્યન્તરેજ મળે છે. તેના કરતા ઉર્ધ્વલોક તિર્યગ્લોકમાં

સ્વસ્થાનાન્તર્વર્તિતયા, કતિપયાનાં સ્વસ્થાનસમીપવર્તિત્વેન વહુનાઞ્ચ મેર્વાદો ગમનાગમનભાવેન પ્રાગુક્તપ્રતરદ્વયસંસ્પર્શિત્વાત્, સમુદાયેન તેષાં પ્રરુપ્યમાણા- નામત્યધિકત્વાત્ તેભ્યોઽપિ 'ત્રેલોક્યકે સંસ્થેજ્જગુણા' ત્રૈલોક્ય-લોકત્રયવર્તિનો વ્યન્તરાઃ સંસ્થેયગુણા ભવન્તિ, તિર્યગ્લોકવર્તિનામપિ વાનવ્યન્તરાણાં તથા વિધતીત્રપ્રયત્નવિશેષવશાત્ વૈક્રિયસમુદ્ઘાતેન સમવદ્ધતાનામાત્મપ્રદેશૈર્લોકત્રય- સંસ્પર્શનેન પ્રાગુક્તેભ્યોઽત્યધિકતયા સંસ્થેયગુણત્વમવસેયમ્ તેભ્યોઽપિ 'અદ્ધલોયતિરિયગ્લોઽ અસંસ્થેજ્જગુણા' અધોલોકતિર્યગ્લોક-અધો લોકતિર્ય- ગ્લોકપ્રતરદ્વયવર્તિનો વાનવ્યન્તરાઃ અસંસ્થેયગુણા ભવન્તિ, પ્રતરદ્વયસ્ય વહુનાં વાનવ્યન્તરાણાં સ્વસ્થાનત્વેન વહુનાં તત્સંસ્પર્શિત્વાત્તેષામ્ અસંસ્થેયગુણત્વં વીધ્યમ્ તેભ્યોઽપિ 'અદ્ધલોઽ સંસ્થેજ્જગુણા' અધોલોક-અધોલોકપ્રતરવર્તિનો વાનવ્ય- ન્તરાઃ સંસ્થેયગુણા ભવન્તિ; તત્ર અધોલૌકિકગ્રામેષુ વાનવ્યન્તરાણાં સ્વસ્થાનતયા

કુછ વ્યન્તર સ્વસ્થાન કે અન્તર્ગત હોને સે, કુછ સ્વસ્થાન કે નિકટવર્તી હોને સે ઔર વહુતોં કે મેરુ આદિ પર ગમન કરને કે કારણ વે પૂર્વોક્ત દોનોં પ્રતરોં કા સ્પર્શ કરતે હૈં । इन सब को सम्मिलित कर दे तो अत्यधिक हो जाते हैं । उन की अपेक्षा त्रैलोक्यवर्ती व્યन्तर संख्यात गुणा अधिक हैं, क्योंकि तिर्यग्लोकवर्ती वानव्यन्तर एक प्रकार के तीव्र प्रयत्न के द्वारा वैक्रियसमुद्घात करके आत्मप्रदेशों को जब बाहर निकालते हैं तब वे त्रिलोकस्पर्शी होते हैं । वे पूर्वोक्त व્યन्तरों से अत्यधिक होने के कारण संख्यातगुणा कहे गए हैं । इनकी अपेक्षा भी अधोलोक-तिर्यग्लोक नामक प्रतरों का स्पर्श करने वाले असं- ख्यातगुणा अधिक हैं, क्योंकि वे दोनों प्रतर वहुन से वानव्यन्तरों के स्वस्थान हैं और वहुत से उनका स्पर्श करते हैं । इनकी अपेक्षा अधो-

અસંખ્યાત ગણા વધારે છે. કેમકે થોડા વ્યતરે સ્વસ્થાનની અંદર હોવાથી કંઈક સ્વસ્થાનની નજીક હોવાથી અને ઘણાખરાના મેરૂ વિગેરે પર ગમન કરવાના કારણે તેઓ પૂર્વોક્ત બન્ને પ્રતરોનો સ્પર્શ કરે છે. આ બધાને મેળવવામાં આવે તો ઘણા વધારે થઈ જાય છે. તેમના કરતાં ત્રૈલોક્યવર્તિ વાનવ્યન્તર એક પ્રકારના તીવ્ર પ્રયત્ન દ્વારા વૈક્રિય સમુદ્ઘાત કરીને આત્મ પ્રદેશોને બહાર બહાર કઢાડે છે, ત્યારે તેઓ ત્રિલોક સ્પર્શી હોય છે. તેઓ પૂર્વોક્ત વાનવ્યન્તરોથી અત્યંત અધિક હોવાથી સંખ્યાત ગણા કહેવામાં આવેલ છે. તેઓના કરતાં પણ અધોલોક-તિર્યગ્લોક નામના પ્રતરોનો સ્પર્શ કરવા વાળા અસંખ્યાત ગણા વધારે છે. કેમકે-એ બન્ને પ્રતરે ઘણા ખરા વાનવ્યન્તરોનું સ્વસ્થાન છે. અને ઘણા ખરા તેનો સ્પર્શ કરે છે. તેના કરતા

બહુનામધોલોકે ક્રીડાનિમિત્તં ગમનસદ્ભાવાત્ તેભ્યોઽપિ—‘તિરિયલોઽસંખેજ્જગુણા’ તિર્યગ્લોકે—તિર્યગ્લોકવર્તિનો વ્યન્તરાઃ સંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, તેપાં વ્યન્તરાણાં તિર્યગ્લોકસ્ય સ્વસ્થાનતયા સંખ્યેયગુણત્વસંભવાત્,

અથ વાનવ્યન્તરીનામલ્પબહુત્વં પ્રતિપાદયતિ । ‘સ્વેત્તાણુવાણં’ ક્ષેત્રાનુપાતેન—ક્ષેત્રાનુસારેણ ‘સવ્વત્થોવાઓ વાણમંતરીઓ દેવીઓ ઉડ્ડલોઽ’ સર્વસ્તોકાઃ—સર્વાભ્યોઽલ્પાઃ, વાનવ્યન્તર્યો દેવ્યઃ ઊર્ધ્વલોકે—ઊર્ધ્વલોકપ્રતરવર્તિન્યો ભવન્તિ પ્રાગુક્તવ્યન્તરવિષયકયુક્તેઃ સત્વાત્, તાભ્યઃ ‘ઉડ્ડલોયતિરિયલોઽસંખેજ્જગુણાઓ’ ઊર્ધ્વલોકતિર્યગ્લોકે—ઊર્ધ્વલોકતિર્યગ્લોકસંજ્ઞક પ્રાગુક્તપ્રતરદ્વયવર્તિન્યો વાનવ્યન્તર્યોઽસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, પ્રાગુક્તવ્યન્તરદેવવિષયકયુક્તેઃ, તાભ્યોપિ—‘તેલોકકે સંખેજ્જગુણાઓ’ ત્રૈલોક્યે—લોકત્રયપ્રતરવર્તિન્યો વાનવ્યન્તરદેવ્યઃ સંખ્યેયગુણા ભવન્તિ પ્રાગુક્તયુક્તેઃ, તાભ્યોપિ—‘અહોલોયતિરિયલોઽસંખેજ્જગુણાઓ’ અધોલોકતિર્યગ્લોકે—અધોલોકતિર્યગ્લોકપ્રતરદ્વયસંસ્પર્શિન્યો વાનવ્યન્તર્યો દેવ્યોઽસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, વ્યન્તરવિષયક પ્રાગુક્તયુક્તેઃ, તાભ્યોપિ ‘અહોલોઽસંખેજ્જગુણાઓ’ અધોલોકે—અધોલોકપ્રતરવર્તિન્યો વાનવ્યન્તર્યઃ સંખ્યેયગુણા ભવન્તિ વ્યન્તરવિષયકપૂર્વોક્તયુક્તેઃ, તાભ્યોપિ ‘તિરિયલોઽસંખેજ્જગુણાઓ’ સંખ્યાતગુણા હૈં, કયોંકિ અધોલૌકિક ગ્રામો મેં વાનવ્યન્તરોં કે સ્વસ્થાન હૈં ઓર બહુત સે વહાં ક્રીડા કે નિમિત્ત જાતે હૈં । ડનકી અપેક્ષા તિર્યગ્લોક મેં સંખ્યાતગુણા અધિક હૈં, કયોંકિ તિર્યગ્લોક ડનકા સ્વસ્થાન હૈં ।

વાનવ્યન્તરી દેવિયોં કા અલ્પબહુત્વ—ક્ષેત્ર કે અનુસાર સવ સે કમ વાનવ્યન્તરી દેવિયોં ઊર્ધ્વલોક પ્રતરવર્તિની હૈં । ડનકી અપેક્ષા ઊર્ધ્વલોક—તિર્યગ્લોક મેં અસંખ્યાતગુણી હૈં । ડનકી અપેક્ષા ત્રૈલોક્ય મેં સંખ્યાતગુણી હૈં । ત્રૈલોક્ય કી અપેક્ષા અધોલોક તિર્યગ્લોક મેં અસંખ્યાતગુણી હૈં । ડનકી અપેક્ષા અધોલોક પ્રતરવર્તિની સંખ્યાતગુણી હૈં ।

અધોલોકમાં સંખ્યાતગણુ છે, કેમકે—અધોલોકવર્તિ ગામોમાં વાનવ્યન્તરોના સ્વસ્થાન છે. અને ઘણુ ખરા વાનવ્યન્તરો ત્યાં ક્રીડા કરવા માટે જાય છે. તેના કરતાં તિર્યગ્લોકમાં સંખ્યાતગણુ વધારે છે. કેમકે—તિર્યગ્લોક તેઓનું સ્વસ્થાન છે.

વાનવ્યન્તરી દેવિયોનું અલ્પ બહુપણું—

ક્ષેત્રના કથન પ્રમાણે સૌથી ઓછી વાનવ્યન્તરી દેવિયો ઊર્ધ્વલોકમાં અર્થાત્ ઊર્ધ્વલોકના પ્રતરમાં આવેલ છે. તેના કરતાં ઊર્ધ્વલોક તિર્યગ્લોકમાં અસંખ્યાત ગણી છે તેના કરતાં ત્રૈલોક્યમાં સંખ્યાત ગણી છે. ત્રૈલોક્યના કરતાં અધોલોક તિર્યગ્લોકમાં અસંખ્યાત ગણી છે. તેના કરતાં અધોલોક પ્રતર

ગુણાઓ' તિર્યગ્લોકે—'તિર્યગ્લોકપ્રતરવર્તિન્યો વાનવ્યન્તરદેવ્યઃ સંખ્યેયગુણા ભવન્તિ વાનવ્યન્તરદેવ વિષયપ્રાગુક્તયુક્તેઃ ।

અથ જ્યોતિષ્કાણા મલ્પવહુત્વં પ્રતિપાદયતિ । સ્વેત્તાણુવાણં' ક્ષેત્રાનુ-
પાતેન—ક્ષેત્રાનુસારેણ પ્રરૂપ્યમાણા 'સન્ધ્યત્'ગોવા જોડસિયા દેવા ઉદ્ઘલોણ'
સર્વસ્તોકાઃ—સર્વેભ્યોડ્લપાઃ જ્યોતિષ્કા દેવા ઝર્ધ્વલોકે—ઝર્ધ્વલોકપ્રતરસંપ-
ર્શિનો ભવન્તિ, મન્દરે કતિપયાનાં જિનેન્દ્રજન્મમહોત્સવાદો કતિપયાનામ્
અજ્ઞનદધિમુખેષુ અષ્ટાદિકાર્થમ્ કતિપયાનાં મન્દરાદિષુ ક્રીડાર્થં ગમન-
સંભવાત્, તેભ્યઃ—'ઉદ્ઘલોયતિરિયલોણ અસંખેજ્જગુણા' ઝર્ધ્વલોકતિર્યગ્લોકે પ્રાગુ-
ક્તપ્રતરદ્વયે સન્ત જ્યોતિષ્કા અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, તત્પ્રતરદ્વયસ્ય પ્રત્યાસન્ન-

उनकी अपेक्षा तिर्यग्लोक में संख्यातगुणी हैं । इन के अल्पवहुत्व में
वही युक्तियों यथायोग्य समझ लेनी चाहिए जो देवों के सम्बन्ध में
कही गई है ।

ज्योतिष्क देवों का अल्पवहुत्व-क्षेत्र के अनुसार सब से कम
ज्योतिष्क देव ऊर्ध्वलोक में अर्थात् ऊर्ध्वलोक नामक प्रतर का स्पर्श
करनेवाले हैं, क्योंकि कुछ ज्योतिष्क देव तीर्थंकर के जन्ममहोत्सव
आदि के अवसर पर मन्दर पर्वत पर जाते हैं, कुछ अंजनपर्वत एवं
दधिमुख नामक पर्वत पर अठाई महोत्सव करने जाते हैं और कति
पय मन्दर आदि पर क्रीडा करने के निमित्त जाते हैं । ये सब थोड़े ही
होते हैं । इनकी अपेक्षा ऊर्ध्वलोक-तिर्यग्लोक में असंख्यातगुणा अधिक
हैं, क्योंकि ये दोनों प्रतर सन्निकट होने से कोई-कोई ज्योतिष्क अपने
स्थान में स्थित रहकर भी इनका स्पर्श करते हैं, कोई वैक्रियसमुद्-
घात करके आत्मप्रदेशों से स्पर्श करते हैं और कोई कोई ऊर्ध्वलोक में

વર્તિની સંખ્યાતગણી છે. તેના કરતાં તિર્યગ્લોકમાં સંખ્યાતગણી છે. તેઓના
અલ્પગણહુપણામાં એજ યુક્તિયો કે જે દેવોના સંબંધમાં કહેવામાં આવેલ છે.
તેજ યથાયોગ્ય રીતે સમજી લેવી.

જ્યોતિષ્ક દેવોના અલ્પ ગણ હુ પણાનું કથન—

ક્ષેત્રના પ્રમાણે સૌથી ઓછા જ્યોતિષ્ક દેવો ઊર્ધ્વલોકમાં અર્થાત્ ઊર્ધ્વ-
લોક નામના પ્રતરોના સ્પર્શ કરવા વાળા છે. કેમકે કેટલાક જ્યોતિષ્ક દેવો
તીર્થંકરના જન્મ મહોત્સવ વિગેરે અવસરપર મન્દર પર્વત પર જાય છે.
કેટલાક અંજન પર્વત પર અને દધિમુખ નામના પર્વત પર અઠાઈ મહોત્સવ
કરવા માટે જાય છે. અને કેટલાક મન્દર વિગેરે પર્વતોની ઉપર ક્રીડા કરવા
નિમિત્તે જાય છે. એ બધા થોડાજ હોય છે. તેમના કરતા ઊર્ધ્વલોક-તિર્ય-

તયા કેપાશ્ચિત્ જ્યોતિષ્કાણાં સ્વરધાનસ્થાનામપિ સંસ્પર્શનાત્ કેપાશ્ચિત્તુ ઊર્ધ્વલોકે ગમનાગમનભાવતઃ સંસ્પર્શનાચ્ચ પ્રાગુક્તેભ્યોઽસંખ્યેયગુણત્વં પ્રકૃતપ્રતરદ્વયસંસ્પર્શિનાં જ્યોતિષ્કાણાં ભવતિ, તેભ્યોઽપિ 'તેલોકકે સંખેજ્જગુણા' ત્રૈલોક્યે-લોકત્રયવર્તિનો જ્યોતિષ્કાઃ સંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, તથાવિધ તીવ્ર પ્રયત્નવશાદ્ વૈક્રિય સમુદ્ઘાતેન સમવહતાનામાત્મપ્રદેશૈર્લોકત્રયસંસ્પર્શિનાં નૈસર્ગિકાનિ-વહત્વાત્ પ્રાગુક્તેભ્યઃ સંખ્યેયગુણત્વં ભવતિ, તેભ્યોપિ 'અહોલોકે તિરિયલોકે અસંખેજ્જગુણા' અધોલોકતિર્યગ્લોકપ્રાગુક્તપ્રતરદ્વયે વર્તમાના જ્યોતિષ્કા અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, વહૂનાં જ્યોતિષ્કાણામધોલૌકિકગ્રામેષુ ભગવતાં સમવસરણાદૌ અધોલોકે ક્રીડાર્થ ગમનાગમનભાવાત્, વહૂનાશ્ચાધોલોકાત્ જ્યોતિષ્કલોકેષુ રામુત્પન્નમાનાનામ્

આતે-જાતે ડનકા સ્પર્શ કરતે હૈં । ઇસ કારણ ઇન ડોનોં પ્રતરોં કા સ્પર્શ કરનેવાલે ઊર્ધ્વલોક વાલોં સે અસંખ્યાતગુણા હૈં । ઇનકી અપેક્ષા ખી ત્રૈલોક્યવર્તી જ્યોતિષ્ક સંખ્યાતગુણા અધિક હૈં, ક્યોં કિ વિશિષ્ટ તીવ્ર પ્રયત્ન કરકે જો વૈક્રિય સમુદ્ઘાત કરતે હૈં વે અપને આત્મપ્રદેશોં સે તીનોં લોકોં કા સ્પર્શ કરતે હૈં અતઃ સ્વભાવતઃ ડનકી અધિકતા હૈ । ડનકી અપેક્ષા ખી અધોલોક-તિર્યગ્લોક મેં અસંખ્યાતગુણા અધિક હૈં, ક્યોંકિ વહુત-સે જ્યોતિષ્કદેવ અધોલૌકિક ગ્રામોં મેં ભગવાન કે સમવસરણ આદિ મેં તથા વહુત-સે અધોલોક મેં ક્રીડા કરને કે લિયે જાતે હૈં । વહુત-સે એસે ખી હૈં જો અધોલોક સે જ્યોતિષ્કદેવોં મેં ઉત્પન્ન હોતે હૈં । વે ખી ઉક્ત ડોનોં પ્રતરોં કા સ્પર્શ કરતે

લોકમાં અસંખ્યાત ગણા વધારે છે. કેમકે આ બંને પ્રતરે સમીપ વર્તિ હોવાથી કોઈ કોઈ જ્યોતિષ્ક દેવ પોતાકા સ્થાનમાં સ્થિત રહીને પણ તેના સ્પર્શ કરે છે. કોઈ કોઈ વૈક્રિય સમુદ્ઘાત કરીને આત્મ પ્રદેશોથી સ્પર્શ કરે છે. અને કોઈ કોઈ ઉર્ધ્વલોકમાં આવતા જતાં તેના સ્પર્શ કરે છે. આ કારણથી આ બંને પ્રતરોનો સ્પર્શ કરવાવાળા ઉર્ધ્વલોક વાળાઓથી અસંખ્યાતગણા વધારે છે. તેના કરતાં પણ ત્રૈલોક્યવર્તિ જ્યોતિષ્ક દેવ સંખ્યાતગણા વધારે છે. કેમકે-વિશેષ પ્રકારથી તીવ્ર પ્રયત્ન કરીને તેઓ વૈક્રિય સમુદ્ઘાત કરે છે. તેઓ પોતાના આત્મ પ્રદેશોમાંથી ત્રણે લોકનો સ્પર્શ કરે છે. તેથી સ્વાભાવિક રીતેજ તેઓનું અધિકપણું છે. તેના કરતાં પણ અધોલોક તિર્યગ્લોકમાં અસંખ્યાતગણા વધારે છે. કેમકે ઘણા જ્યોતિષ્ક દેવો અધોલોક સંબંધી ગામોમાં ભગવાનના સમવસરણ વિગેરેમાં ક્રીડા કરવા માટે જાય છે. તથા ઘણા ખરા અધોલોકમાં ક્રીડા કરવા જાય છે. ઘણા ખરા એવા પણ છે જેઓ અધોલોકમાંથી જ્યોતિષ્ક દેવોમાં ઉત્પન્ન થાય છે. તેઓ પણ ઉપર કહેલ

ઉપર્યુક્તપ્રતરદ્વયસંસ્પર્શાત્ પ્રાગુક્તેભ્યોઽસંખ્યેયગુણત્વં ભવતિ, તેભ્યોપિ ‘અધોલોપ સંખેજ્જગુણા’ અધોલોકે વર્તમાના જ્યોતિષ્કાઃ સંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, અધોલોકે વહૂનાં ક્રીડાર્થમ્ અધોલૌકિકગ્રામેષુ ભગવતાં સમવસરણાદૌ ચિરકાલાવસ્થાનાત્ સંખ્યેયગુણત્વં ભવતિ, તેભ્યોપિ ‘તિરિયલોપ અસંખેજ્જગુણા’ તિર્યગ્લોકે વર્તમાનાઃ જ્યોતિષ્કાઃ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, જ્યોતિષ્કાણાં તિર્યગ્લોકસ્ય સ્વ-સ્થાનત્વેન અસંખ્યેયગુણત્વસંભવાત્ ।

અથ જ્યોતિષ્કદેવી વિષયકાલ્પવહુત્વં પ્રતિપાદયતિ—‘સ્વેત્તાણવાણં’ ક્ષેત્રા-નુપાતેન—ક્ષેત્રાનુસારેણ, ‘સવ્વત્થોવાઓ જોઈસિણીઓ દેવીઓ ઉઢ્ઢલોપ’ સર્વસ્ત્રીકાઃ—સર્વાભ્યોઽલ્પાઃ, જ્યોતિષ્કયો દેવ્ય ઊર્ધ્વલોકે તત્પ્રતરવર્તિન્યો ભવન્તિ, જ્યોતિષ્કદેવવિષયક પ્રાગુક્તયુક્તેઃ, તાભ્યઃ—‘ઉઢ્ઢલોપતિરિયલોપ અસં-ખેજ્જગુણા’ ઊર્ધ્વલોકતિર્યગ્લોકે—તત્પ્રતરદ્વયવર્તિન્યો જ્યોતિષ્કદેવ્યોઽસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, પ્રાગુક્તજ્યોતિષ્કયુક્તેઃ, ‘તેલોકે સંખેજ્જગુણાઓ’ ત્રૈલોક્યે—લોકત્રય-

હૈં । ઇસ કારણ વે પૂર્વોક્ત દેવોં સે અસંખ્યાતગુણા હૈં । ડનકી અપેક્ષા ખી અધોલોક મેં સંખ્યાતગુણા હૈં, ક્યોં કિ વહુત-સે જ્યોતિષ્ક અધોલોક મેં ક્રીડા કે નિમિત્ત જાતે હૈં ઓર કોઈ-કોઈ અધોલૌકિક ગ્રામોં મેં ભગવાન્ કે સમવસરણ આદિ મેં ચિરકાલ તક ઠહરતે હૈં, અતઁવ સંખ્યાતગુણા હૈં । ડનકી અપેક્ષા ખી તિર્યગ્લોક મેં અસંખ્યાત ગુણા હૈં, ક્યોં કિ યહ ડનકા સ્વસ્થાન હૈં ।

જ્યોતિષ્કદેવિયોં કા અલ્પવહુત્વ-ક્ષેત્ર કી અપેક્ષા સે સવ સે કમ જ્યોતિષ્કદેવિયાં ઊર્ધ્વલોક નામક પ્રતર મેં હૈં । ડનકી અપેક્ષા ઊર્ધ્વ-લોક-તિર્યગ્લોક મેં અસંખ્યાતગુણી હૈં, ડનકી અપેક્ષા ખી-ત્રૈલોક્ય મેં સંખ્યાતગુણી હૈં, ડનકી અપેક્ષા અધોલોક-તિર્યગ્લોક મેં અસંખ્યા-

ખન્ને પ્રતરેના સ્પર્શ કરે છે. તેથી તેઓ પૂર્વાક્ત દેવોથી અસંખ્યાતગણી છે. તેના કરતાં પણ અધોલોકમાં સંખ્યાતગણા છે. કેમકે—ઘણા ખરા જ્યોતિષ્ક દેવો અધોલોકમાં ક્રીડા કરવા માટે જાય છે. અને કોઈ કોઈ અધોલોક સંખ્યાત ગામોમાં ભગવાનના સમવસરણ વિગેરેમાં ઘણાં કાળ સુધી રહે છે. તેથીજ તેઓ સંખ્યાતગણા છે. તેના કરતાં પણ તિર્યગ્લોકમાં અસંખ્યાત ગણા છે. કેમકે આ તેઓનું સ્વસ્થાન છે.

જ્યોતિષ્ક દેવિયોના અલ્પબહુપણાનું કથન—

ક્ષેત્રની અપેક્ષાથી સૌથી કમ જ્યોતિષ્ક દેવિયો ઊર્ધ્વલોક નામના પ્રતરમાં છે. તેના કરતાં ઊર્ધ્વલોકતિર્યગ્લોકમાં અસંખ્યાત ગણી છે. તેના કરતાં પણ ત્રૈલોક્યમાં સંખ્યાતગણી છે. તેનાં કરતાં અધોલોક-તિર્યગ્લોકમાં અસંખ્યાતગણી

પ્રતરવર્તિન્યો જ્યોતિષ્કદેવ્યઃ સંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, પ્રાગુક્તયુક્તેઃ, તામ્યોઽપિ 'અહોલોયતિરિયલો' અસંખેજ્જગુણા' અધોલોકતિર્યગ્લોકે-તત્પ્રતરદ્વયવર્તિન્યો જ્યોતિષ્કદેવ્યોઽસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, પ્રાગુક્તયુક્તેઃ સત્વાત્ તામ્યોઽપિ 'અહોલો' અસંખેજ્જગુણા' અધોલોકે-વર્તમાના જ્યોતિષ્કદેવ્યઃ સંખ્યેયગુણા ભવન્તિ પ્રાગુક્ત-યુક્તેઃ, તામ્યોપિ 'તિરિયલો' અસંખેજ્જગુણા' તિર્યગ્લોકે વર્તમાના જ્યોતિષ્ક-દેવ્યોઽસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ પ્રાગુક્તયુક્ત્યા તાસાં તિર્યગ્લોકસ્ય સ્વસ્થાનત્વેના-સંખ્યેયગુણત્વસંભવાત્

અથ વૈમાનિકા નામલ્પવહુત્વમાહ-'સ્વેત્તાણુવાણં' ક્ષેત્રાનુપાતેન પ્રરૂપ્ય-માણાઃ 'સવ્વત્થોવા વૈમાણિયા દેવા ઉદ્ધલોયતિરિયલો' સર્વસ્તોકા વૈમા-નિકા દેવા ઊર્ધ્વલોકતિર્યગ્લોકે તત્પ્રતરદ્વયવર્તિનો ભવન્તિ તત્ર કતિપયાનાયેવ વૈમાનિકદેવાનાં પ્રાગુક્તરીત્યા સંપર્કસંભવેન સર્વસ્તોકત્વં ભવતિ, તેભ્યઃ 'તેલોકકે સંખેજ્જગુણા' ત્રૈલોકે વર્તમાના વૈમાનિકાઃ સંખ્યેયગુણાઃ, પ્રાગુક્તયુક્તેઃ, 'તેભ્યોપિ

તગુણી હૈં, ઉનકી અપેક્ષા અધોલોક મેં સંખ્યાતગુણી હૈં, ઉનકી અપેક્ષા મી તિર્યક્લોક મેં અસંખ્યાતગુણી હૈં । ઇસ અલ્પ વહુત્વ કા કારણ પહેલે દેવોં કે વિષય મેં કહે અનુસાર હી યથાયોગ્ય સમજ્જ લેના ચાહિયે ।

વૈમાનિકદેવોં કા અલ્પ વહુત્વ-સવ સે કમ વૈમાનિક દેવ ઊર્ધ્વ-લોક-તિર્યક્લોક નામક પૂર્વોક્ત દો પ્રતરોં મેં હૈં, કયોં કિ વહાં થોડે-સે હી વૈમાનિક દેવોં ના સંપર્ક સંભવ હૈં । ઉનકી અપેક્ષા ત્રૈલોક્ય મેં વર્તમાન વૈમાનિક દેવ પૂર્વોક્ત યુક્તિ કે અનુસાર સંખ્યાતગુણા અધિક હૈં । ઉનસે મી અધોલોક-તિર્યક્લોક નામક પ્રતરોં મેં સંખ્યાતગુણા અધિક હૈં, કયોં કિ ભગવાન્ કે સમવસરણ આદિ મેં અધોલૌકિક ગ્રામોં મેં ઉનકા ગમનાગમન હોતા હૈં । ઉનકી અપેક્ષા

છે. તેના કરતાં અધોલોકમાં સંખ્યાતગણી છે. તેના કરતાં પણ તિર્યકલોકમાં અસંખ્યાતગણી છે. આ અલ્પગણુપણુનું કારણ પહેલાં દેવોના સંબંધમાં જે પ્રમાણે કહેવામાં આવેલ છે. તે જ પ્રમાણે યથા યોગ્ય રીતે સમજી લેવું.

વૈમાનિક દેવોના અલ્પગણુપણુનું કથન

સૌથી ઓછા વૈમાનિક દેવો ઊર્ધ્વલોક-તિર્યકલોક નામવાળા પૂર્વોક્ત બે પ્રતરોમાં છે. કેમકે-ત્યાં થોડાજ વૈમાનિક દેવોના સંપર્કનો સંભવ છે. તેના કરતાં ત્રૈલોક્યમાં રહેવાવાળા વૈમાનિક દેવો પૂર્વોક્ત યુક્તિ અનુસાર સંખ્યાત ગણા વધારે છે. તેનાથી પણ અધોલોક તિર્યકલોક નામના પ્રતરોમાં અસંખ્યાત ગણા વધારે છે. તેનાથી પણ અધોલોક તિર્યકલોક નામના પ્રતરોમાં અસં-ખ્યાત ગણા વધારે છે. કેમકે સમવસરણ વિગેરેમાં અધોલોકવાળા

‘અહોલોયતિરિયલોષ સંખેજ્જગુણા’ અધોલોકતિર્યક્લોકે તત્પ્રતરદ્વયવર્તિનો વૈમાનિકાઃ સંખ્યેયગુણાઃ, ભગવતાં સમવસરણાદૌ અધોલૌકિકગ્રામેષુ ગમના-ગમનભાવેન, પ્રકૃતપ્રતરદ્વયાધિષ્ઠિત સમવસરણાદૌ ચાવસ્થાનાત્ વહનાં વૈમાનિકાનાં તત્પ્રતરદ્વયસંસ્પર્શનાત્ સંખ્યેયગુણત્વં વોધ્યમ્ તેભ્યોઽપિ ‘અહોલોષ સંખેજ્જગુણા’ અધોલોકે સંખ્યેયગુણાઃ વૈમાનિકાઃ, વહનાં વૈમાનિકાનાં ભગવત્તમવસરણાદૌ અધોલૌકિકગ્રામેષુ અવસ્થાનસદ્ભાવાત્, તેભ્યોપિ ‘તિરિયલોષ સંખેજ્જગુણા’ તિર્યક્લોકે તત્પ્રતરસંસ્પર્શિનો વૈમાનિકાઃ સંખ્યેયગુણાઃ, વહનાં વૈમાનિકાનાં વહુપુ સમવસરણેષુ વહુપુ ક્રીડાસ્થાનેષુ અવસ્થાનસદ્ભાવાત્ તેભ્યોઽપિ ‘ઉદ્ઘલોષ અસંખેજ્જગુણા’ ઊર્ધ્વલોકે વર્તમાના વૈમાનિકા અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, વૈમાનિકાનાં તલ્લોકસ્ય સ્વસ્થાનતાત્, તત્ર ચ સ્વભાવાદેવ વૈમાનિકાનાં વહુત્વસદ્ભાવાત્,

અથ વૈમાનિકદેવીવિષયકાલ્પવહુત્વં પ્રતિપાદયતિ-‘સ્વેત્તાણુવાણં’ ક્ષેત્રાનુ-પાતેન-ક્ષેત્રાનુસારેણ, સવ્વત્થોવાઓ વૈમાણિનીઓ દેવીઓ ઉદ્ઘલોયતિરિયલોષ’

મી અધોલોક મેં સંખ્યાતગુણા અધિક હૈં, ક્યોં કિ વહુત-સે વૈમાનિક દેવ ભગવાન કે સમવસરણ આદિ મેં અધોલૌકિક ગ્રામોં મેં રહતે હૈં । ઉનકી અપેક્ષા તિર્યક્લોક મેં સંખ્યાતગુણા અધિક હૈં, ક્યોં કિ વહુત સે વૈમાનિક વહુત-સે સમવસરણોં મેં તથા વહુ સંખ્યક ક્રીડાસ્થાનોં મેં અવસ્થિત હોતે હૈં, ઉનકી અપેક્ષા ઊર્ધ્વલોક મેં અસંખ્યાતગુણા અધિક હૈં, ક્યોં કિ ઊર્ધ્વલોક વૈમાનિકદેવોં કા સ્વસ્થાન હૈ, અતઽવ વહાં ઉનકી અધિકતા હોના સ્વાભાવિક હી હૈ ।

વૈમાનિકદેવિયોં કા અલ્પ વહુત્વ-ક્ષેત્ર કે અનુસાર સવ સે કમ વૈમાનિકદેવિયાં ઊર્ધ્વલોક-તિર્યક્લોક મેં હૈં અર્થાત્ ઇન દોનોં પ્રતરોં કા સ્પર્શ કરનેવાલી હૈં, ઉનકી, અપેક્ષા ત્રેલોક્ય મેં સંખ્યાતગુણી હૈં,

ગામોમાં તેઓનું ગમનાગમન થાય છે. તેના કરતાં પણ અધોલોકમાં સંખ્યાત ગણા વધારે છે. કેમકે-ઘણાખરા વૈમાનિક દેવો ભગવાનના સમવસરણ વિગેરેમાં અધોલોકવર્તિ ગામોમાં રહે છે. તેના કરતાં તિર્યક્લોકમાં સંખ્યાતગણા વધારે છે. કેમકે ઘણા ખરા વૈમાનિક ઘણા સમવસરણોમાં તથા બહુસંખ્યક ક્રીડા સ્થાનોમાં અવસ્થિત રહે છે-તેના કરતાં ઊર્ધ્વલોકમાં અસંખ્યાત ગણા વધારે છે. કેમકે-ઊર્ધ્વલોક વૈમાનિક દેવોનું સ્વસ્થાન છે. તેથીજ ત્યાં તેઓનું અધિકપણ હોયું સ્વાભાવિક છે.

વૈમાનિક દેવિયોના અધિકપણાનું કથન

ક્ષેત્રના અનુસાર સૌથી ઓછી વૈમાનિક દેવિયો ઊર્ધ્વલોક-તિર્યક્લોકમાં છે અર્થાત્ આ બન્ને પ્રતરોનો સ્પર્શ કરવાવાળી છે. તેના કરતાં ત્રેલોક્યમાં સંખ્યાતગણી વધારે છે. તેના કરતાં અધોલોક-તિર્યક્લોકમાં સંખ્યાતગણી વધારે

सर्वस्तोका सर्वाभ्योऽल्पाः, वैमानिकयो देव्यः ऊर्ध्वलोकतिर्यग्लोके-तत्प्रतरद्वय-
वर्तिन्यो वैमानिकदेव्यो भवन्ति, प्रागुक्तवैमानिकविषयकयुक्तेः, ताभ्योऽपि-
'तेल्लोके संखेज्जगुणाओ' त्रैलोक्ये-लोकत्रयवर्तिन्यो वैमानिकदेव्यः संख्येयगुणा
भवन्ति, प्रागुक्तवैमानिकविषयकयुक्तेः, ताभ्योऽपि-अहोलोयतिरियलोए संखे-
ज्जगुणाओ' अधोलोकतिर्यग्लोके-तत्प्रतरद्वयवर्तिन्यो वैमानिकदेव्यः संख्येय-
गुणा भवन्ति, वैमानिकविषयकप्रागुक्तयुक्तेः, ताभ्योऽपि 'अहोलोए' संखेज्ज-
गुणाओ' अधोलोके वर्तमाना वैमानिकदेव्यः संख्येयगुणा भवन्ति, प्रागुक्तवैमा-
निकयुक्तेः, ताभ्योऽपि 'तिरियलोए संखेज्जगुणाओ' तिर्यग्लोके वर्तिन्यो वैमा-
निकदेव्यः संख्येयगुणा भवन्ति, प्रागुक्तयुक्तेः, ताभ्योऽपि-उड्डल्लोए असं-
खेज्जगुणाओ' ऊर्ध्वलोके वर्तमाना वैमानिकदेव्य असंख्येयगुणा भवन्ति, तासां
वैमानिकदेवीनामूर्ध्वलोकस्य स्वस्थानत्वेन तत्र बह्वीनां तासां स्थिति
सद्भावादित्याशयः ॥ सू० ३१ ॥

मूलम्-खेत्ताणुवाएणं सव्वत्थोवा एगिंदिया जीवा उड्ड-
लोयतिरियलोए, अहोलोयतिरियलोए विसेसाहिया, तिरि-
यलोए असंखिज्जगुणा, तेल्लोक्के असंखिज्जगुणा, उड्डलोए
असंखिज्जगुणा, अहोलोए विसेसाहिया, खेत्ताणुवाएणं सव्व-
त्थोवा एगिंदिया जीवा अपज्जत्तगा उड्डलोयतिरियलोए, अहो-
लोयतिरियलोए विसेसाहिया, तिरियलोए असंखिज्जगुणा,
तेल्लोक्के असंखेज्जगुणा, उड्डलोए असंखेज्जगुणा, अहोलोए
विसेसाहिया; खेत्ताणुवाएणं सव्वत्थोवा एगिंदिया जीवा पज्ज-
त्तगा उड्डलोयतिरियलोए, अहोलोयतिरियलोए विसेसाहिया,

उनकी अपेक्षा अधोलोक तिर्यक्लोक में संख्यातगुणी हैं, उनसे भी
तिर्यक्लोक में संख्यातगुणी हैं और उनकी अपेक्षा ऊर्ध्वलोक में
असंख्यातगुणी हैं । इनके अल्प बहुत्व का कारण वैमानिक देवों के
अल्प बहुत्व के अनुसार ही समझ लेना चाहिए ॥सू० ३१॥

छे. तेना क्खतां अधोलोक्कमा संख्यातगणी छे. तेना क्खतां पणु तिर्यक्खलोक्कमां
संख्यातगणी छे तेना क्खता उर्ध्वलोक्कमा असंख्यातगणी छे. तेणाना अट्ठपणु
पणुणुं धारणु वैमानिक देवाना अट्ठपणु पणु प्रमाणेण समञ्ज देवुं ॥सू. ३१॥

તિરિયલોએ અસંખેજ્જગુણા, તેલોક્કે અસંખિજ્જગુણા, ઉડ્ડલોએ
અસંખિજ્જગુણા, અહોલોએ વિસેસાહિયા ॥સૂ. ૩૨॥

છાયા—ક્ષેત્રાનુપાતેન સર્વસ્તોકાઃ એકેન્દ્રિયા જીવાઃ, ઊર્ધ્વલોકતિર્યગ્લોકે,
અધોલોકતિર્યગ્લોકે વિશેષાધિકાઃ, તિર્યગ્લોકે અસંખ્યેયગુણાઃ, ત્રૈલોક્યે અસં-
ખ્યેયગુણાઃ, ઊર્ધ્વલોકે અસંખ્યેયગુણા, અધોલોકે વિશેષાધિકાઃ, ક્ષેત્રાનુપાતેન
સર્વસ્તોકા એકેન્દ્રિયાઃ જીવાઃ અપર્યાપ્તકાઃ ઊર્ધ્વલોકતિર્યગ્લોકે, અધોલોકતિર્ય-
ગ્લોકે વિશેષાધિકાઃ, તિર્યગ્લોકે અસંખ્યેયગુણાઃ, ત્રૈલોક્યે અસંખ્યેયગુણાઃ,
ઊર્ધ્વલોકે અસંખ્યેયગુણાઃ, અધોલોકે વિશેષાધિકાઃ, ક્ષેત્રાનુપાતેન સર્વસ્તોકાઃ

એકેન્દ્રિયજીવોં કા અલ્પ વહુત્વ

શબ્દાર્થ—(સ્વેત્તાણુવાણં) ક્ષેત્ર કે અનુસાર (સન્વત્થોવા એગિં-
દિયા જીવા ઉડ્ડલોયતિરિયલોએ) સવ સે કમ એકેન્દ્રિય જીવ ઊર્ધ્વ-
લોકતિર્યગ્લોક મેં હૈં (અહોલોયતિરિયલોએ વિસેસાહિયા) અધો-
લોક-તિર્યગ્લોક મેં વિશેષાધિક હૈં (તિરિયલોએ અસંખિજ્જગુણા)
તિર્યગ્લોક મેં અસંખ્યાતગુણા હૈં (તેલોક્કે અસંખેજ્જગુણા) ત્રૈલોક્ય
મેં અસંખ્યાતગુણા હૈં (ઉડ્ડલોએ અસંખેજ્જગુણા) ઊર્ધ્વલોક મેં અસં-
ખ્યાતગુણા હૈં (અહોલોએ વિસેસાહિયા) અધોલોક મેં વિશેષાધિક
હૈં (સ્વેત્તાણુવાણં) ક્ષેત્ર કે અનુસાર (સન્વત્થોવા) એગિંદિયા જીવા
અપજ્જત્તગા ઉડ્ડલોયતિરિયલોએ) સવ સે કમ એકેન્દ્રિય અપર્યાપ્ત
જીવ ઊર્ધ્વલોક-તિર્યગ્લોક મેં હૈં (અહોલોયતિરિયલોએ વિસેસાહિયા)
અધોલોક-તિર્યગ્લોક મેં વિશેષાધિક હૈં (તિરિયલોએ અસંખિજ્જગુણા)
તિર્થેલોક મેં અસંખ્યાતગુણા હૈં (તેલોક્કે અસંખેજ્જગુણા) ત્રૈલોક્ય

એકેન્દ્રિય જીવોના અલ્પવહુત્વનું કથન

શબ્દાર્થ—(સ્વેત્તાણુવાણં) ક્ષેત્ર અનુસાર (સન્વત્થોવા એગિંદિયા જીવા ઉડ્ડ-
લોયતિરિયલોએ) સૌથી ઓછા એક ઇન્દ્રિયવાળા જીવો ઊર્ધ્વલોક-તિર્યગ્લોકમાં
છે. (અહોલોય તિરિયલોએ વિસેસાહિયા) અધોલોક તિર્યગ્લોકમાં વિશેષાધિક છે.
(તિરિયલોએ અસંખિજ્જગુણા) તિર્યગ્લોકમાં અસંખ્યાતગણા છે. (તેલોક્કે અસંખેજ્જ-
ગુણા) ત્રૈલોક્યમાં અસંખ્યાતગણા છે (ઉડ્ડલોએ અસંખેજ્જગુણા) ઊર્ધ્વલોકમાં
અસંખ્યાતગણા છે. (અહોલોએ વિસેસાહિયા) અધોલોકમાં વિશેષાધિક છે.

(સ્વેત્તાણુવાણં) ક્ષેત્ર અનુસાર (સન્વત્થોવા એગિંદિયા જીવા અપજ્જત્તગા ઉડ્ડ-
લોય તિરિયલોએ) સૌથી ઓછા એક ઇન્દ્રિયવાળા જીવો ઊર્ધ્વલોક-તિર્યગ્લોકમાં
છે. (અહોલોએ તિરિયલોએ વિસેસાહિયા) અધોલોક તિર્યગ્લોકમાં વિશેષાધિક છે.
(તિરિયલોએ અસંખિજ્જગુણા) તિર્થલોકમાં અસંખ્યાતગણા છે, (તેલોક્કે અસંખેજ્જ-

એકેન્દ્રિયા જીવાઃ પર્યાપ્તકાઃ, ઊર્ધ્વલોકતિર્યગ્લોકે, અધોલોકતિર્યગ્લોકે વિશેષાધિકાઃ, તિર્યગ્લોકે અસંખ્યેયગુણાઃ, ત્રૈલોક્યે અસંખ્યેયગુણાઃ ઊર્ધ્વલોકે અસંખ્યેયગુણાઃ, અધોલોકે વિશેષાધિકાઃ, ॥સૂ.૦ ૩૨॥

ટીકા-અથ સમુચ્ચયૈકેન્દ્રિયાણાં પર્યાપ્તાપર્યાપ્તકૈકેન્દ્રિયજીવાનાં ચાલ્પબહુત્વં પ્રરૂપયિતુમાહ-‘સ્વેત્તાણુવાણં’ ક્ષેત્રાનુપાતેન-ક્ષેત્રાનુસારેણ પ્રરૂપ્યમાણાઃ ‘સવ્વત્થોવા ઇગિંદિયા જીવા ઉદ્દલોયતિરિયલો’ સર્વસ્તોકાઃ-સર્વેભ્યોડ્લપાઃ, એકેન્દ્રિયાઃ સામાન્યજીવાઃ, ઊર્ધ્વલોકતિર્યગ્લોકે-તત્પ્રતરદ્વયવર્તિનો ભવન્તિ, તત્ર-

મેં અસંખ્યાતગુણા હૈં (ઉદ્દલો’ અસંખેજ્જગુણા) ઊર્ધ્વલોક મેં અસંખ્યાતગુણા હૈં (અહોલો’ વિસેસાહિયા) અધોલોક મેં વિશેષાધિક હૈં ।

(સ્વેત્તાણુવાણં) ક્ષેત્ર કી અપેક્ષા સે (સવ્વત્થોવા ઇગિંદિયા જીવા પજ્જત્તગા’ ઉદ્દલોયતિરિયલો’ સવ સે કમ એકેન્દ્રિય જીવ પર્યાપ્તક ઊર્ધ્વલોક-તિર્યગ્લોક મેં હૈં (અહોલોયતિરિયલો’ વિસેસાહિયા) અધોલોક-તિર્યગ્લોક મેં વિશેષાધિક હૈં (તિરિયલો’ અસંખેજ્જગુણા) તિર્યગ્લોક મેં અસંખ્યાતગુણા હૈં (તેલોકકે અસંખેજ્જગુણા) ત્રૈલોક્ય મેં અસંખ્યાતગુણા હૈં (ઉદ્દલો’ અસંખિજ્જગુણા) ઊર્ધ્વલોક મેં અસંખ્યાતગુણા હૈં । (અહોલો’ વિસેસાહિયા) અધોલોક મેં વિશેષાધિક હૈં ।

ટીકાર્થ--અવ સામાન્યતઃ એકેન્દ્રિય, અપર્યાપ્ત એકેન્દ્રિય ઔર પર્યાપ્ત એકેન્દ્રિય જીવોં કે અલ્પબહુત્વ કી પ્રરૂપણા કરતે હૈં-ક્ષેત્ર કે અનુસાર પ્રરૂપણા કરને પર સવ સે કમ એક એકેન્દ્રિય જીવ ઊર્ધ્વલોક

ગુણા) ત્રૈલોક્યમાં અસંખ્યાતગણા છે. (ઉદ્દલો’ અસંખિજ્જગુણા) ઉર્ધ્વલોકમાં અસંખ્યાતગણા છે. (અહોલો’ વિસેસાહિયા) અધોલોકમાં વિશેષાધિક છે.

(સ્વેત્તાણુવાણં) ક્ષેત્રની અપેક્ષાથી (સવ્વત્થોવા ઇગિંદિયા જીવા પજ્જત્તગા ઉદ્દલોયતિરિયલો’ સૌથી ઓછા એકેન્દ્રિય જીવ પર્યાપ્તક ઉર્ધ્વલોક તિર્યગ્લોકમાં છે. (અહોલોયતિરિયલો’ વિસેસાહિયા) અધોલોક-તિર્યગ્લોકમાં વિશેષાધિક છે. (તિરિયલો’ અસંખેજ્જગુણા) તિર્યગ્લોકમાં અસંખ્યાતગણા છે (તેલોકકે અસંખેજ્જગુણા) ત્રૈલોક્યમાં અસંખ્યાતગણા છે. (ઉદ્દલો’ અસંખિજ્જગુણા) ઉર્ધ્વલોકમાં અસંખ્યાતગણા છે, (અહોલો’ વિસેસાહિયા) અધોલોકમાં વિશેષાધિક છે. ॥૩૨॥

ટીકાર્થ--હવે સામાન્ય રીતે એકેન્દ્રિય, અપર્યાપ્ત એકેન્દ્રિય અને પર્યાપ્ત એકેન્દ્રિય જીવોના અલ્પ બહુપણાની પ્રરૂપણા કરવામાં આવે છે.

ક્ષેત્રની અનુસાર પ્રરૂપણા કરવામાં આવે તો ઉર્ધ્વલોકમાં અને તિર્યગ્લોક-

સ્થિતાનામેવ કેપાશ્ચિચ્ચોર્ધ્વલોકાતિર્યગ્લોકે તિર્યગ્લોકાચ્ચોર્ધ્વલોકે સમુ-
ત્પિત્સૂનાં મારણાન્તિકસમુદ્ઘાતેન સમવહતાનાં પ્રકૃતપ્રતરદ્વયસંસ્પર્શનાત્, તેષાં
સ્વલ્પત્વાચ્ચ સર્વસ્તોકત્વં ભવતિ, તેભ્યઃ ‘અહોલોયતિરિયલોએ વિસેસાહિયા’
અધોલોકતિર્યગ્લોકે તત્પ્રતરદ્વયવર્તિન એકેન્દ્રિયાઃ સામાન્ય જીવાઃ વિશેષાધિકાઃ-
કિશ્ચિદધિકા ભવતિ, અધોલોકાનિર્યગ્લોકે, તિર્યગ્લોકાદ્ વા અધોલોકે ઈલિ-
કાગત્યા સમુત્પદ્યમાનાનામેકેન્દ્રિયાણાં પ્રસ્તુતપ્રતરદ્વયસંસ્પર્શનાત્, તત્રસ્થાનાચ્ચો-
ર્ધ્વલોકાદધોલોકે વિશેષાધિકત્વાત્, વહૂનામેવાધોલોકાતિર્યગ્લોકે સમુત્પદ્યમાના-
નામુપલબ્ધે સ્તેષાં વિશેષાધિકત્વં ભવતિ, તેભ્યોઽપિ-‘તિરિયલોએ અસંખિજ્જગુણા’
તિર્યગ્લોકે વર્તમાના એકેન્દ્રિયા અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, ઉપર્યુક્ત પ્રતરદ્વયક્ષેત્રા-

-તિર્યગ્લોક નામક દો પ્રતરોં મેં હેં । કોઈ-કોઈ એકેન્દ્રિય વહીં
સ્થિત રહતે હેં ઔર કોઈ-કોઈ ઝર્ધ્વલોક સે તિર્યગ્લોક મેં યા તિર્યગ્-
લોક સે ઝર્ધ્વલોક મેં ઉત્પન્ન હોને વાલે જવ મારણાન્તિક સમુદ્ઘાત
કરતે હેં તવ ઉક્ત દોનોં પ્રતરોં કા સ્પર્શ કરતે હેં । એસે જીવ સ્વલ્પ
હોતે હેં, અતએવ ઉન્હેં સવ સે કમ કહા હૈ । ઉનકી અપેક્ષા અધોલોક
તિર્યગ્લોક નામક પ્રતરોં મેં એકેન્દ્રિય જીવ વિશેષાધિક હેં । જો જીવ
અધોલોક સે તિર્યગ્લોક મેં યા તિર્યગ્લોક સે અધોલોક મેં ઈલિકા-
ગતિ સે ઉત્પન્ન હોતે હેં, વે ઇન દોનોં પ્રતરોં કા સ્પર્શ કરતે હેં । વહીં
રહને વાલે જીવ ઝર્ધ્વલોક કી અપેક્ષા અધોલોક મેં અધિક હોતે હેં,
ઔર અધોલોક સે તિર્યગ્લોક મેં ઉત્પન્ન હોને વાલે ભી અધિક હોતે
હેં, ઇસ કારણ વે વિશેષાધિક કહે ગએ હેં । ઇન અધોલોક-તિર્યગ્-
લોક કે એકેન્દ્રિયોં કી અપેક્ષા તિર્યગ્લોક મેં એકેન્દ્રિય જીવ અસં-

લોક નામના એ પ્રતરેમાં સૌથી ઓછા એક ઈન્દ્રિયવાળા હોવો છે. કેઈ કેઈ
એકેન્દ્રિય ત્યાંજ સ્થિત રહે છે. અને કેઈ કેઈ એકેન્દ્રિયો ઉર્ધ્વલોકથી
તિર્યકલોકમાં અથવા તિર્યકલોકમાંથી ઉર્ધ્વલોકમાં ઉત્પન્ન થવા વાળા હોવો
ન્યારે મારણાન્તિક સમુદ્ઘાત કરે છે. ત્યારે ઉક્ત બન્ને પ્રતરેનો સ્પર્શ કરે
છે. એવા હોવા ઘણા ઓછા હોય છે. તેથીજ તેઓને સૌથી ઓછા કહ્યા છે.
તેના કરતાં અધોલોક-તિર્યકલોક નામના પ્રતરેમાં એકેન્દ્રિય હોવા વિશેષાધિક
છે. જે હવ અધોલોકમાં ધલિકા ગતિથી ઉત્પન્ન થાય છે. તેઓ આ બે
પ્રતરેનો સ્પર્શ કરે છે. ત્યાંજ રહેવાવાળા હોવા ઉર્ધ્વલોક કરતાં અધોલોકમાં
વધારે હોય છે. અને અધોલોક કરતાં તિર્યકલોકમાં ઉત્પન્ન થવાવાળા પણ
અધિક હોય છે. તેથી તેઓને વિશેષાધિક કહ્યા છે આ અધોલોક-તિર્યકલોકના
એકેન્દ્રિયો કરતા તિર્યકલોકમાં એકેન્દ્રિય હોવા અસંખ્યાતગણા છે. કેમકે

તિર્ય્ગ્લોકક્ષેત્રસ્યાસંખ્યેયગુણત્વાત્ તેભ્યોઽપિ 'તેલોકકે અસંખિજ્જગુણા' ત્રૈલોક્યે-
-લોકત્રનવર્તિન એકેન્દ્રિય જીવાઃ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, વહૂનામેકેન્દ્રિયાણા-
મૂર્ધ્વલોકાદધોલોકે, અધોલોકાચ્ચોર્ધ્વલોકે સમુત્પદ્યમાનત્વેન તેષાંચ મધ્યે વહૂનાં
મારણાન્તિકસમુદ્ઘાતવશાત્પ્રસારિતાત્મપ્રદેશાનામ્ લોકત્રયસંસ્પર્શનાત્ તેષામસં-
ખ્યેયગુણત્વં ભવતિ, તેભ્યોઽપિ 'ઉદ્ધલોઽ અસંખિજ્જગુણા' ઝર્ધ્વલોકે વર્તમાના
એકેન્દ્રિયા અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, એકેન્દ્રિયાણામુપપાતક્ષેત્રસ્યોર્ધ્વલોકે અત્યધિક-
ત્વાત્, તેભ્યશ્ચ-'અહોલોઽ વિસેસાદિયા' અધોલોકે વર્તમાના એકેન્દ્રિયાઃ વિશે-
ષાધિકા ભવન્તિ, તેષામૂર્ધ્વલોકક્ષેત્રાદધોલોકક્ષેત્રસ્ય વિશેષાધિકત્વાત્,

અથાપર્યાપ્તકેકેન્દ્રિયાણામલ્પવહુત્વં પ્રરૂપયતિ-'સ્વેત્તાણુવાણં' ક્ષેત્રાનુપાતેન-
ક્ષેત્રાનુસારેણ, 'સવ્વત્થોઽ એગિદિયા જીવા અપજ્જત્તમા ઉદ્ધલોયતિરિયલોઽ'

સ્વ્યાતગુણા હૈં, ક્યોં કિ પૂર્વોક્ત દો પ્રતરવર્તિ ક્ષેત્ર કી અપેક્ષા તિર્ય્ગ્-
લોક કા ક્ષેત્ર અસંખ્યાતગુણા અધિક હૈં । તિર્ય્ગ્લોક કી અપેક્ષા
ત્રીન લોકવર્તી એકેન્દ્રિય જીવ અસંખ્યાતગુણા હૈં, ક્યોંકિ વહુત-સે
એકેન્દ્રિય ઝર્ધ્વલોક સે અધોલોક મેં ઓર અધોલોક સે ઝર્ધ્વલોક મેં
ઉત્પન્ન હોતે હૈં ઓર ઉનમેં સે વહુત-સે મારણાન્તિક સમુદ્ઘાત કરકે
અપને આત્મપ્રદેશોં કો ફેલાકર ત્રીનોં લોકોં કા સ્પર્શ કરતે હૈં ।
ઉનકી અપેક્ષા મી ઝર્ધ્વલોક મેં એકેન્દ્રિય જીવ અસંખ્યાતગુણા હૈં,
ક્યોં કિ એકેન્દ્રિય જીવોં કા ઉપપાતક્ષેત્ર ઝર્ધ્વલોક મેં અત્યધિક હૈં ।
ઝર્ધ્વલોક કી અપેક્ષા અધોલોક મેં એકેન્દ્રિય વિશેષાધિક હૈં, ક્યોંકિ
એકેન્દ્રિયોં કા ઝર્ધ્વલોક કી અપેક્ષા અધોલોક ક્ષેત્ર વિશેષાધિક હૈં ।

અપર્યાપ્ત એકેન્દ્રિયોં કા અલ્પ વહુત્વ-ક્ષેત્ર કે અનુસાર વિચાર
કરને પર સબ સે કમ અપર્યાપ્ત એકેન્દ્રિય ઝર્ધ્વલોક-તિર્ય્ગ્લોક મેં હૈં

પૂર્વોક્ત યે પ્રતરવર્તિ ક્ષેત્ર કરતાં તિર્ય્ગ્લોકાક્રુતું ક્ષેત્ર અસંખ્યાતગણુ વધારે છે.
તિર્ય્ગ્લોકાક્રુત કરતા ત્રણુ લોકમા રહેલા એકેન્દ્રિય જીવો અસંખ્યાતગણુ છે. કેમકે-
ઘણુ ખરા એકેન્દ્રિયો ઊર્ધ્વલોકમાંથી અધોલોકમા અને અધોલોકમાંથી ઊર્ધ્વલોકમાં
ઉત્પન્ન થાય છે. અને તે પૈકી ઘણુ ખરા મારણાન્તિક સમુદ્ઘાત કરીને પોતાના
આત્મપ્રદેશોને ફેલાવીને ત્રણુ લોકોને સ્પર્શ કરે છે તેના કરતાં ઊર્ધ્વલોકમાં
એકેન્દ્રિય જીવો અસંખ્યાતગણુ છે; કેમકે એકેન્દ્રિય જીવોના ઉપપાત ક્ષેત્ર
ઊર્ધ્વલોકમાં અત્યધિક છે. ઊર્ધ્વલોક કરતા અધોલોકમાં એકેન્દ્રિયો વિશેષાધિક
છે. કેમકે એકેન્દ્રિયોનું ઊર્ધ્વલોક કરતા અધોલોક ક્ષેત્ર વિશેષાધિક છે.

અપર્યાપ્ત એકેન્દ્રિયોનું અલ્પ બહુત્વ

ક્ષેત્રના કથન પ્રમાણે વિચાર કરવાથી સૌથી ઓછા અપર્યાપ્ત એકેન્દ્રિયો

સર્વસ્તોકાઃ-સર્વેભ્યોઽલ્પાઃ એકેન્દ્રિયા જીવા અપર્યાપ્તકાઃ, ઊર્ધ્વલોકતિર્યગ્લોકે-તત્પ્રતરદ્વયવર્તિનો ભવન્તિ, પ્રાગુક્તયુક્તેઃ, તેભ્યોપિ 'અહોલોયતિરિયલોષ વિસેસાહિયા' અધોલોકતિર્યગ્લોકે-તત્પ્રતરદ્વયવર્તિનઃ એકેન્દ્રિયા અપર્યાપ્તકા જીવા વિશેષાધિકા ભવન્તિ, પ્રાગુક્તયુક્તેઃ, તેભ્યોઽપિ 'તિરિયલોષ અસંખિજ્જગુણા' તિર્યગ્લોકે વર્તમાના અપર્યાપ્તકા એકેન્દ્રિયજીવા અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, પ્રાગુક્તયુક્તેઃ, તેભ્યોઽપિ-‘તેલોકકે અસંખેજ્જગુણા’ ત્રૈલોક્યે-લોકત્રયવર્તિનઃ અપર્યાપ્તકાઃ એકેન્દ્રિયા જીવા અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, પ્રાગુક્તયુક્તેઃ, તેભ્યોપિ ‘ઉદ્દલોષ અસંખેજ્જગુણા’ ઊર્ધ્વલોકે વર્તમાના અપર્યાપ્તકા એકેન્દ્રિયજીવાઃ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ પ્રાગુક્તયુક્તેઃ, તેભ્યોઽપિ-‘અહોલોષ વિસેસાહિયા’ અધોલોકે વર્તમાના અપર્યાપ્તકા એકેન્દ્રિય જીવા વિશેષાધિકા ભવન્તિ, પ્રાગુક્તૌધિકૈકેન્દ્રિયવિષયકયુક્તેઃ

અથ પર્યાપ્તકૈકેન્દ્રિયજીવાનામલ્પબહુત્વં પ્રરૂપયતિ-‘સ્વેત્તાણુવાણં’ ક્ષેત્રાનુપાતેન-ક્ષેત્રાનુસારેણ ‘સવ્વત્થોવા ઈન્દિયા જીવા પજ્જત્તગા ઉદ્દલોયતિરિયલોષ’ સર્વસ્તોકાઃ-સર્વેભ્યોઽલ્પા, એકેન્દ્રિયા જીવાઃ પર્યાપ્તકાઃ ઊર્ધ્વલોકતિર્ય-

અર્થાત્ પૂર્વોક્ત દો પ્રતરોં મેં હોતે હૈં, ઇસકા કારણ પહેલે કહા જા ચુકા હૈં । ડનકી અપેક્ષા અધોલોકતિર્યગ્લોક મેં વિશેષાધિક હૈં, ઇસકા કારણ ખી પૂર્વવત્ હી સમજ્જલેના ચાહિયે । ડનકી અપેક્ષા તિર્યગ્લોક મેં અસંખ્યાતગુણા હૈં । ડનકી અપેક્ષા ત્રૈલોક્યવર્તી અપર્યાપ્ત એકેન્દ્રિય અસંખ્યાતગુણા હૈં । ડનકી અપેક્ષા ઊર્ધ્વલોક મેં અસંખ્યાતગુણા હૈં । ઊર્ધ્વલોક કી અપેક્ષા અધોલોક મેં વિશેષાધિક હૈં । ઇસ અલ્પ બહુત્વ કા કારણ પૂર્વવત્ હી સમજ્જ લેના ચાહિયે ।

પર્યાપ્ત એકેન્દ્રિય જીવોં કા અલ્પ બહુત્વ-ક્ષેત્ર કી અપેક્ષા સે સવ સે કમ એકેન્દ્રિય પર્યાપ્ત જીવ ઊર્ધ્વલોક-તિર્યગ્લોક મેં હૈં । ઇસકા

ઉર્ધ્વલોક-તિર્યગ્લોકમાં છે. અર્થાત્ પૂર્વોક્ત બે પ્રતરોમાં હોય છે. તેનું કારણ પહેલા કહેવામાં આવી ગયેલ છે. તેમના કરતાં અધોલોક-તિર્યગ્લોકમાં વિશેષાધિક છે. તેનું કારણ પણ પહેલા કહ્યા પ્રમાણે જ સમજ લેવું. તેના કરતાં તિર્યગ્લોકમાં અસંખ્યાત ગણા છે. તેના કરતાં ત્રૈલોક્યમાં રહેવાવાળા અપર્યાપ્ત એકેન્દ્રિયો અસંખ્યાત ગણા છે તેના કરતાં ઉર્ધ્વલોકમાં અસંખ્યાત ગણા છે. ઉર્ધ્વલોક કરતાં અધોલોકમાં વિશેષાધિક છે. આ અલ્પ બહુત્વનું કારણ પહેલા ના કથન પ્રમાણે જ સમજ લેવું.

પર્યાપ્ત એકેન્દ્રિય જીવોનું અલ્પ બહુત્વ

ક્ષેત્રની અપેક્ષાથી સૌથી થોડા એકેન્દ્રિય પર્યાપ્ત જીવ ઉર્ધ્વલોક તિર્યગ્

ગ્લોકે-તત્પ્રતરદ્વયવર્તિનો ભવન્તિ, પ્રાગુક્તૈકેન્દ્રિયૌધિકવિષયકયુક્તેઃ સદ્ભાવાત્, તેભ્યોઽપિ 'અહોલોયતિરિયલોઽવિસેસાહિયા' અધોલોકતિર્યગ્લોકે-તત્પ્રતરદ્વયવર્તિનઃ પર્યાપ્તકા એકેન્દ્રિયજીવાઃ વિશેષાધિકા ભવન્તિ, પ્રાગુક્તયુક્તેઃ સત્ત્વાત્, તેભ્યોપિ-'તિરિયલોઽવિસેસાહિયા' તિર્યગ્લોકે વર્તમાનાઃ પર્યાપ્તકા એકેન્દ્રિયજીવાઃ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, પ્રાગુક્તયુક્તેઃ, તેભ્યોઽપિ 'તેલોકે અસંખિજ્જગુણા' ત્રૈલોક્યે-લોકત્રયવર્તિનઃ પર્યાપ્તકા એકેન્દ્રિય જીવા અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ ઉપર્યુક્તયુક્તેઃ તેભ્યોઽપિ 'ઉદ્ધલોઽવિસેસાહિયા' ઊર્ધ્વલોકે વર્તમાનાઃ પર્યાપ્તકાઃ એકેન્દ્રિય જીવાઃ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, તેભ્યોઽપિ 'અહોલોઽવિસેસાહિયા' અધોલોકે વર્તમાનાઃ પર્યાપ્તકા એકેન્દ્રિયજીવાઃ વિશેષાધિકા ભવન્તિ પ્રાગુક્તયુક્તેઃ ।૩૨।

દ્વીન્દ્રિયાચલ્પવહુત્વવક્તવ્યતા—

મૂલમ્—સ્વેત્તાણુવાણં સઠ્વત્થોવા બેહંદિયા ઉદ્ધલોઽવિસેસાહિયા, ઉદ્ધલોયતિરિયલોઽવિસેસાહિયા અસંખિજ્જગુણા. તેલોકકે અસંખિજ્જગુણા, અહોલોયતિરિયલોઽવિસેસાહિયા અસંખિજ્જગુણા, અહોલોઽવિસેસાહિયા સંખિજ્જગુણા, તિરિયલોઽવિસેસાહિયા સંખિજ્જગુણા । સ્વેત્તાણુવાણં સઠ્વત્થોવા બેહંદિયા અપજ્જત્તયા ઉદ્ધલોઽવિસેસાહિયા, ઉદ્ધલોયતિરિયલોઽવિસેસાહિયા અસંખિજ્જગુણા તેલોકકે અસંખેજ્જગુણા. અહોલોયતિરિયલોઽવિસેસાહિયા અસંખેજ્જગુણા.

કારણ વહી હૈ જો સામાન્ય એકેન્દ્રિયોં કે વિષય મેં કહા ગયા હૈં । उनकी अपेक्षा अधोलोक-तिर्यक्लोक नामक दो प्रतरों में एकेन्द्रिय पर्याप्त जीव विशेषाधिक हैं । इसका कारण भी पूर्ववत् ही है । उनकी अपेक्षा तिर्यक्लोक में असंख्यातगुणा अधिक हैं । तिर्यक्लोक की अपेक्षा त्रैलोक्य में असंख्यातगुणा हैं । उनकी अपेक्षा भी ऊर्ध्वलोक में असंख्यातगुणा हैं और ऊर्ध्वलोक की अपेक्षा अधोलोक में वर्तमान पर्याप्त एकेन्द्रिय जीव विशेषाधिक हैं ॥सू०३२॥

લોકમાં છે. એનું કારણ એ જ છે કે જે સામાન્ય એકેન્દ્રિયોના સંબંધમાં કહેવામાં આવેલ છે તેના કરતાં અધોલોક-તિર્યગ્લોક નામના બે પ્રતરોમાં એકેન્દ્રિય પર્યાપ્ત જીવ વિશેષાધિક છે. તેનું કારણ પણ પૂર્વવત જ સમજવું. તેના કરતાં તિર્યગ્લોકમાં અસંખ્યાતગુણા અધિક છે. તિર્યગ્લોક કરતાં ત્રૈલોક્યમાં અસંખ્યાતગુણા છે. તેના કરતાં પણ ઉર્ધ્વલોકમાં અસંખ્યાતગુણા છે. અને ઉર્ધ્વલોક કરતાં અધોલોકમાં રહેવાવાળા પર્યાપ્ત એકેન્દ્રિય જીવો વિશેષાધિક છે. ॥સૂ. ૩૨॥

अहोलोए संखिज्जगुणा, तिरियलोए संखिज्जगुणा । खेत्ताणु-
वाएणं सव्वत्थोवा वेइंदिया पज्जत्ता उड्डलोए, उड्डलोयतिरिय-
लोए असंखिज्जगुणा, तेलोक्के असंखिज्जगुणा, अहोलोयति-
रियलोए असंखिज्जगुणा, अहोलोए संखिज्जगुणा, तिरियलोए
संखिज्जगुणा । खेत्ताणुवाएणं सव्वत्थोवा तेइंदिया उड्डलोए,
उड्डलोयतिरियलोए असंखिज्जगुणा, तेलोक्के असंखिज्जगुणा,
अहोलोयतिरियलोए असंखिज्जगुणा. अहोलोए संखिज्जगुणा,
तिरियलोए संखिज्जगुणा, खेत्ताणुवाएणं सव्वत्थोवा तेइंदिया
अपज्जत्तगा उड्डलोए, उड्डलोयतिरियलोए असंखिज्जगुणा,
तेलोक्के असंखिज्जगुणा; अहोलोयतिरियलोए असंखेज्जगुणा,
अहोलोय संखेज्जगुणा, तिरियलोए संखेज्जगुणा । खेत्ताणुवाएणं
सव्वत्थोवा तेइंदिया पज्जत्तया उड्डलोए, उड्डलोयतिरियलोए
असंखेज्जगुणा, तेलोक्के असंखिज्जगुणा, अहोलोयतिरियलोए
असंखेज्जगुणा, अहोलोए संखेज्जगुणा, तिरियलोए संखिज्ज-
गुणा, खेत्ताणुवाएणं सव्वत्थोवा चउरिंदिया जीवा उड्डलोए,
उड्डलोयतिरियलोए असंखिज्जगुणा, तेलोक्के असंखिज्जगुणा,
अहोलोयतिरियलोए असंखिज्जगुणा, अहोलोए संखिज्जगुणा,
तिरियलोए संखिज्जगुणा । खेत्ताणुवाएणं सव्वत्थोवा चउरिं-
दिया जीवा अपज्जत्तया उड्डलोए, उड्डलोयतिरियलोए असंखे-
ज्जगुणा; तेलोक्के असंखेज्जगुणा, अहोलोयतिरियलोए असं-
खिज्जगुणा, अहोलोए संखेज्जगुणा तिरियलोए संखेज्जगुणा ।
खेत्ताणुवाएणं सव्वत्थोवा चउरिंदिया जीवा पज्जत्तगा उड्डलोए
उड्डलोयतिरियलोए असंखेज्जगुणा, तेलोक्के असंखेज्जगुणा,
अहोलोयतिरियलोए असंखेज्जगुणा, अहोलोए संखेज्जगुणा,
तिरियलोए संखेज्जगुणा ॥सू० ३३॥

છાયા—ક્ષેત્રાનુપાતેન સર્વસ્તોકાઃ દ્વીન્દ્રિયાઃ ऊर्ध्वलोके, ऊर्ध्वलोकतिर्य-
ग्लोके असंख्येयगुणाः, त्रैलोक्ये असंख्येयगुणाः, अधोलोकतिर्यग्लोके असंख्येय-
गुणाः, अधोलोके संख्येयगुणाः, तिर्यग्लोके संख्येयगुणाः, ક્ષેત્રાનુપાતેન સર્વ-
સ્તોકા દ્વીન્દ્રિયા અપર્યાપ્તકાઃ ऊर्ध्वलोके, ऊर्ध्वलोकतिर्यग्लोके असंख्येयगुणाः,
त्रैलोक्ये असंख्येयगुणाः, अधोलोकतिर्यग्लोके असंख्येयगुणाः, अधोलोके संख्ये-

દ્વીન્દ્રિયજીવોં કા અલ્પબહુત્વ

શબ્દાર્થ—(ચેત્તાણુવાણં) ક્ષેત્ર કે અનુસાર (સવ્વત્થોવા વેહં-
દિયા ઉડ્ડલો) સર્વ સે કમ દ્વીન્દ્રિય ऊर्ध्वलोक में हैं (उड्ढल्लोयतिरिय-
लोए असंखिज्जगुणा) ऊर्ध्वलोक-तिर्यक्लोक में असंख्यातगुणा हैं (ते
लोकके असंखेज्जगुणा) त्रैलोक्य में असंख्यातगुणा हैं (अहोल्लोयतिरिय
लोए असंखिज्जगुणा) अधोलोक-तिर्यक्लोक में असंख्यातगुणा हैं ।
(अहोल्लोए संखिज्जगुणा) अधोलोक में संख्यातगुणा हैं (तिरियलोए
संखिज्जगुणा) तिर्यक्लोक में संख्यातगुणा हैं ।

(ચેત્તાણુવાણં) ક્ષેત્ર કે અનુસાર (સવ્વત્થોવા વેહંદિયા અપજ્જ-
ત્તયા ઉડ્ડલો) સર્વ સે કમ દ્વીન્દ્રિય અપર્યાપ્ત જીવ ऊर्ध्वलोक
में हैं (उड्ढल्लोयतिरियलोए असंखिज्जगुणा) ऊर्ध्वलोक-तिर्यग्लोक में
असंख्यातगुणा हैं (तेलोकके असंखेज्जगुणा) त्रैलोक्य में असंख्यात-
गुणा हैं (अहोल्लोयतिरियलोए असंखेज्जगुणा) अधोलोक-तिर्यग्लोक
में असंख्यातगुणा हैं (अहोल्लोए संखिज्जगुणा) अधोलोक में संख्यात-

દ્વીન્દ્રિય જીવોનું અલ્પ બહુત્વ

શબ્દાર્થ—(ચેત્તાણુવાણં) ક્ષેત્રના કથન પ્રમાણે (સવ્વત્થોવા વેહંદિયા ઉડ્ડ-
લો) સૌથી થોડા દ્વીન્દ્રિય જીવ ઉર્ધ્વલોકમાં છે (उड्ढल्लोयतिरियलोए असंखेज्ज-
गुणा) ઉર્ધ્વલોક તિર્યક્લોકમાં અસંખ્યાતગણા છે. (तेलोकके असंखेज्जगुणा) त्रैलो-
क्यમાં અસંખ્યાતગણા છે. (अहोल्लोयतिरियलोए असंखिज्जगुणा) अधोलोक-
तिर्यक्લોકમાં અસંખ્યાતગણા છે. (अहोल्लोए संखिज्जगुणा) अधोलोकમાં
संख्यातगण्णा છે (तिरियलोए संखिज्जगुणा) तिर्यक्લોકમાં સંખ્યાતગણા છે.

(ચેત્તાણુવાણં) ક્ષેત્ર અનુસાર (સવ્વત્થોવા વેહંદિયા અપજ્જત્તયા ઉડ્ડલો)
સૌથી ઓછા દ્વિન્દ્રિયો અપર્યાપ્ત જીવ ઉર્ધ્વલોકમાં છે. (उड्ढल्लोयतिरियलोए
असंखिज्जगुणा) ઉર્ધ્વલોક-तिर्यक्લોકમાં અસંખ્યાતગણા છે. (तेलोकके असंखेज्ज-
गुणा) त्रैलोक्यમાં અસંખ્યાતગણા છે (अहोल्लोयतिरियलोए असंखेज्जगुणा)
अधोलोक तिर्यक्લોકમાં અસંખ્યાતગણા છે, (अहोल्लोए संखिज्जगुणा) अधोलोकમાં

યગુણાઃ, તિર્યગ્લોકે સંખ્યેયગુણાઃ, ક્ષેત્રાનુપાતેન સર્વસ્તોકા દ્વીન્દ્રિયાઃ પર્યાપ્તકાઃ
 ऊर्ध्वलोके, ऊर्ध्वलोकतिर्यग्लोके असंख्येयगुणाः, त्रैलोक्ये असंख्येयगुणाः, अधो-
 लोकतिर्यग्लोके असंख्येयगुणाः, अधोलोके संख्येयगुणाः, तिर्यग्लोके संख्येय-
 गुणाः, क्षेत्रानुपातेन सर्वस्तोका स्त्रीन्द्रिया ऊर्ध्वलोके, ऊर्ध्वलोकतिर्यग्लोके असं-
 ख्येयगुणाः, त्रैलोक्ये असंख्येयगुणाः, अधोलोकतिर्यग्लोके असंख्येयगुणाः,
 अधोलोके संख्येयगुणाः, तिर्यग्लोके संख्येयगुणाः, क्षेत्रानुपातेन सर्वस्तोका
 गुणा हैं (तिरियलोए संखिज्जगुणा) तिर्यग्लोक में संख्यातगुणा हैं ।

(खेत्ताणुवाएणं) क्षेत्र के अनुसार (सव्वत्थोवा वेइंदिया पज्जत्ता उड्डलोए) सब से कम द्वीन्द्रिय पर्याप्त ऊर्ध्वलोक में हैं (उड्डलोय-
 तिरियलोए असंखिज्जगुणा) ऊर्ध्वलोकतिर्यग्लोक में असंख्यातगुणा
 हैं (तेलोकके असंखेज्जगुणा) त्रैलोक्य में असंख्यातगुणा हैं (अहोलोय
 तिरियलोए असंखिज्जगुणा) (अधोलोक-तिर्यग्लोक में असंख्यात-
 गुणा हैं (अहोलोए संखिज्जगुणा) अधोलोक में संख्यातगुणा हैं
 (तिरियलोए संखिज्जगुणा) तिर्यग्लोक में संख्यातगुणा हैं ।

(खेत्ताणुवाएणं) क्षेत्र की अपेक्षा से (सव्वत्थोवा तेइंदिया
 उड्डलोए) सब से कम त्रीन्द्रिय ऊर्ध्वलोक में हैं (उड्डलोयतिरियलोए
 असंखिज्जगुणा) ऊर्ध्वलोक-तिર्यગ્લોક में असंख्यातगुणा हैं (तेलोकके
 असंखेज्जगुणा) त्रैलोक्य में असंख्यातगुणा हैं (अहोलोयतिरियलोए
 असंखिज्जगुणा) अधोलोक-तिर्यग्लोक में असंख्यातगुणा हैं (अहो-
 लोए संखिज्जगुणा) अधोलोक में संख्यातगुणा हैं (तिरियलोए

સંખ્યાતગણા છે. (તિરિયલોએ સંખિજ્જગુણા) તિર્યગ્લોકમાં સંખ્યાતગણા છે.

(खेत्ताणुवाएणं) क्षेत्रના अनुसार (सव्वत्थोवा वेइंदिया पज्जत्ता उड्डलोए)
 सौथी ओछा द्वीन्द्रिय पर्याप्त एवे ऊर्ध्वलोकમાં છે (उड्डलोय तिरियलोए
 असंखिज्जगुणा) ऊर्ध्वलोक तिर्यग्लोकમાં असंख्यातगणા છે. (तेलोकके असंखे-
 ज्जगुणा) त्रैलोक्यમાં असंख्यातगणા છે. (अहोलोयतिरियलोए असंखेज्जगुणा)
 अधोलोक तिर्यग्लोकમાં असंख्यातगणા છે. (अहोलोए संखिज्जगुणा) अधो-
 लोकમાં સંખ્યાતગણા છે (તિરિયલોએ સંખિજ્જગુણા) તિર્યગ્લોકમાં સંખ્યાતગણા છે

(खेत्ताणुवाएणं) क्षेत्रની अपेक्षाએથી (सव्वत्थोवा तेइंदिया उड्डलोए)
 सौथी ओछा त्रीन्द्रिय एवे ऊर्ध्वलोकમાં છે, (उड्डलोयतिरियलोए असंखिज्ज
 गुणा) ऊर्ध्वलोक तिर्यग्लोकમાં असंख्यात गणા છે. (तेलोकके असंखेज्जगुणा)
 त्रैलोक्यમાં असंख्यात गणા છે. (अहोलोयतिरियलोए असंखिज्जगुणा) अधो-
 लोक-तिर्यग्लोकમાં असंख्यात गणા છે. (अहोलोए संखिज्जगुणा) अधोलोकમાં

સ્ત્રીન્દ્રિયા અપર્યાપ્તકાઃ ऊर्ध्वलोके, ऊर्ध्वलोकतिर्यग्लोके असंख्येयगुणाः, त्रैलोक्ये असंख्येयगुणाः, अधोलोके संख्येयगुणाः, तिर्यग्लोके संख्येयगुणाः, क्षेत्रानुपातेन सर्वस्तोकास्ત્રીન્દ્રિયાઃ પર્યાપ્તકાઃ ऊर्ध्वलोके, ऊर्ध्वलोकतिर्यग्लोके असंख्येयगुणाः, त्रैलोक्ये असंख्येयगुणाः, अधोलोकतिर्यग्लोके असंख्येयगुणाः, अधोलोके संख्ये-
संखिज्जगुणा) તિર્યગ્લોક મેં સંખ્યાતગુણા હૈં ।

(खेत्ताणुवाएणं) क्षेत्र की अपेक्षा (सच्चत्थोवा तेइंदिया अपज्ज-
सगा) सब से कम त्रीन्द्रिय अपर्याप्त (उड्ढलोए) ऊर्ध्वलोक में हैं
(उड्ढलोयतिरियलोए असंखिज्जगुणा) ऊर्ध्वलोक-तिर्यग्लोक में असं-
ख्यातगुणा हैं (तेलोके असंखिज्जगुणा) त्रैलोक्य में असंख्यातगुणा हैं
(अहोलोयतिरियलोए असंखेज्जगुणा) अधोलोक-तिर्यग्लोक में असं-
ख्यातगुणा हैं (अहोलोए संखेज्जगुणा) अधोलोक में संख्यातगुणा हैं
(तिरियलोए संखेज्जगुणा) तिर्यग्लोक में संख्यात गुणा हैं । खेत्ताणु-
वाएणं) क्षेत्र की अपेक्षा (सच्चत्थोवा तेइंदिया पज्जत्तया) सब से कम
त्रीन्द्रिय पर्याप्तक (उड्ढलोए) ऊर्ध्वलोक में हैं (उड्ढलोयतिरियलोए
असंखेज्जगुणा) ऊर्ध्वलोकतिर्यग्लोक में असंख्यातगुणा हैं (तेलोक्के
असंखिज्जगुणा) त्रैलोक्य में असंख्यातगुणा हैं (अहोलोयतिरियलोए
असंखेज्जगुणा) अधोलोक-तिर्यग्लोक में असंख्यातगुणा हैं (अहो-
लोए संखेज्जगुणा) अधोलोक में संख्यातगुणा हैं (तिरियलोए संखि-
ज्जगुणा) तिर्यग्लोक में संख्यातगुणा हैं ।

સંખ્યાત ગણા છે. (તિરિયલોએ સંખિજ્જગુણા) તિર્યંકલોકમાં સંખ્યાતગણા છે.

(खेत्ताणुवाएणं) क्षेत्रની अपेक्षाये (सच्चत्थोवा तेइंदिया पज्जत्तया) सौथी
ओछा त्रीन्द्रिय पर्याप्तक (उड्ढलोए) ऊर्ध्वलोकમાં છે. (उड्ढलोयतिरियलोए
असंखिज्जगुणा) ऊर्ध्वलोक-तिर्यंકલોકમાં असंખ્યાતગણા છે. (तेलोक्के असंखेज्ज-
गुणा) त्रैलोक्यમાં असंખ્યાતગણા છે. (अहोलोयतिरियलोए असंखेज्जगुणा) अधो-
લોક તિર્યંકલોકમાં असंખ્યાતગણા છે. (अहोलोए संखिज्जगुणा) अधोलોકમાં
સંખ્યાતગણા છે. (તિરિયલોએ સંખેજ્જગુણા) તિર્યંકલોકમાં સંખ્યાતગણા છે.

(खेत्ताणुवाएणं) क्षेत्रની अपेक्षाये (सच्चत्थोवा तेइंदिया पज्जत्तया) सौथी
ओछा त्रीन्द्रिय पर्याप्तक (उड्ढलोए) ऊर्ध्वलोकમાં છે. (उड्ढलोयतिरियलोए असं-
खेज्जगुणा) ऊर्ध्वलोक-तिर्यंકલોકમાં असंખ્યાતગણા છે. (तेल्लोके असंखिज्ज-
गुणा) त्रैलोक्यમાં असंખ્યાતગણા છે (अहोलोयतिरियलोए असंखेज्जगुणा)
અધોલોક તિર્યંકલોકમાં असंખ્યાતગણા છે (अहोलोए संखिज्जगुणा) अधोलોકમાં
સંખ્યાતગણા છે (તિરિયલોએ સંખિજ્જગુણા) તિર્યંકલોકમાં સંખ્યાતગણા છે.

યગુણાઃ, તિર્યગ્લોકે સંખ્યેયગુણાઃ, ક્ષેત્રાનુપાતેન સર્વસ્તોકાથનુગિન્દ્રિયા જીવાઃ
 ऊर्ध्वલોકે, ऊर्ध्वलोकतिर्यग्लोके असंख्येयगुणाः, त्रैलोक्ये असंख्येयगुणाः, अधो-
 लोकतिर्यग्लोके असंख्येयगुणाः, अधोलोके संख्येयगुणाः, तिर्यग्लोके संख्येय-
 गुणाः, क्षेत्रानुपાતેન સર્વસ્તોકાથનુગિન્દ્રિયા જીવા અપર્યાપ્તા ऊर्ध्वलोकે, ऊर्ध्व-
 लोकतिर्यग्लोके असंख्येयगुणाः, त्रैलोक्ये असंख्येयगुणाः, अधोलोकतिर्यग्लोके
 असंख्येयगुणाः, अधोलोके संख्येयगुणाः, तिर्यग्लोके संख्येयगुणाः, क्षेत्रानुપાતેન

(खेत्ताणुवाणं) ક્ષેત્ર કી અપેક્ષા (સચ્ચત્યોવા ચરિન્દ્રિયા જીવા
 उद्धल्लोए) સવ સે કમ ચૌદન્દ્રિય જીવ ऊर्ध्वलोक में हैं (उद्धल्लोयतिरि-
 यलोए असंखिज्जगुणा) ऊर्ध्वलोक-तिर्यग्लोक में असंख्यातगुणा हैं
 (तेल्लोक्के असंखिज्जगुणा) त्रैलोक्य में असंख्यातगुणा हैं (अहोल्लोय-
 तिरियलोए असंखिज्जगुणा) अधोलोक-तिर्यग्लोक में असंख्यातगुणा
 हैं (अहोल्लोए संखिज्जगुणा) अधोलोक में संख्यातगुणा हैं (तिरिय-
 लोए संखिज्जगुणा) तिर्यग्लोक में संख्यातगुणा हैं।

(खेत्ताणुवाणं) ક્ષેત્ર કી અપેક્ષા સે (સચ્ચત્યોવા ચરિન્દ્રિયા જીવા
 अपज्जत्तया उद्धल्लोए) સવ સે કમ ચૌદન્દ્રિય જીવ અપર્યાપ્ત ऊर्ध्वलोक
 में हैं (उद्धल्लोयतिरियलोए असंखिज्जगुणा) ऊर्ध्वलोक-तिर्यग्लोक
 में असंख्यातगुणा हैं (तेल्लोक्के असंखिज्जगुणा) त्रैलोक्य में असं-
 ख्यातगुणा हैं (अहोल्लोयतिरियलोए असंखिज्जगुणा) अधोलोक-
 तिर्यग्लोक में असंख्यातगुणा हैं (अहोल्लोए संखिज्जगुणा) अधोलोक में
 संख्यातगुणा हैं (तिरियलोए संखिज्जगुणा) तिर्यग्लोक में संख्यातगुणा हैं।

(खेत्ताणुवाणं) ક્ષેત્રની અપેક્ષાએ (સચ્ચત્યોવા ચરિન્દ્રિયા જીવા उद्धल्लोए)
 સૌથી ઓછા ચાર ઇન્દ્રિયાણા હોવો ઉર્ધ્વલોકમા છે. (उद्धल्लोयतिरियलोए
 असंखिज्जगुणा) ઉર્ધ્વલોકતિર્યગ્લોકમા અસંખ્યાત ગણા છે (तेल्लोक्के असंखि-
 ज्जगुणा) ત્રૈલોક્યમા અસંખ્યાતગણા છે (अहोल्लोयतिरियलोए असंखिज्जगुणा)
 અધોલોક-તિર્યગ્લોકમાં અસંખ્યાતગણા છે. (अहोल्लोए संखिज्जगुणा) અધોલોકમા
 સંખ્યાતગણા છે. (तिरियलोए संखिज्जगुणा) તિર્યગ્લોકમા સંખ્યાતગણા છે.

(खेत्ताणुवाणं) ક્ષેત્રની અપેક્ષાએ (સચ્ચત્યોવા ચરિન્દ્રિયા જીવા અપજ્જત્તયા
 उद्धल्लोए) સૌથી ઓછા ચાર ઇન્દ્રિયાણા હોવો અપર્યાપ્ત ઉર્ધ્વલોકમા છે.
 (उद्धल्लोयतिरियलोए असंखिज्जगुणा) ઉર્ધ્વલોક તિર્યગ્લોકમા અસંખ્યાતગણા
 છે. (तेल्लोक्के असंखिज्जगुणा) ત્રૈલોક્યમા અસંખ્યાતગણા છે. (अहोल्लोयतिरि-
 यलोए असंखिज्जगुणा) અધોલોક-તિર્યગ્લોકમાં અસંખ્યાતગણા છે. (अहोल्लोए
 संखिज्जगुणा) અધોલોકમા સંખ્યાતગણા છે. (तिरियलोए संखिज्जगुणा) તિર્ય-
 ગ્લોકમા અસંખ્યાત ગણા છે.

સર્વસ્તોકાશ્ચતુરિન્દ્રિયા જીવાઃ પર્યાપ્તકાઃ ઊર્ધ્વલોકે, ઊર્ધ્વલોકતિર્થગ્લોકે અસં-
સ્ખ્યેયગુણાઃ, ત્રૈલોક્યે અસંસ્ખ્યેયગુણાઃ, અધોલોકતિર્થગ્લોકે અસંસ્ખ્યેયગુણાઃ, અધો-
લોકે સંસ્ખ્યેયગુણાઃ, તિર્થગ્લોકે સંસ્ખ્યેયગુણાઃ ॥ સૂ. ૩૩ ॥

ટીકા-અથ દ્વીન્દ્રિયાદીનામલ્પવહુત્વવક્તવ્યતાં પ્રરૂપયિતુમાહ-‘સ્વેત્તાણુ-
વાણં’ ક્ષેત્રાનુપાતેન-ક્ષેત્રાનુસારેણ પ્રરૂપ્યમાણા ‘સન્વત્થોવા વેદંદિયા ઉદ્દલો’
સર્વસ્તોકાઃ-સર્વેભ્યોઽલ્પાઃ, દ્વીન્દ્રિયાઃ ઊર્ધ્વલોકે તત્પ્રતરવર્તિનો ભવન્તિ, તેપા-
મૂર્ધ્વલોકસ્યૈકદેશે મેરુશિખરસ્ય વાપ્યાદૌ શઙ્ખાદિ સદ્ભાવાત્, સર્વસ્તોકત્વં વોધ્યમ્,

(સ્વેત્તાણુવાણં) ક્ષેત્રની અપેક્ષા (સન્વત્થોવા ચતુરિન્દિયા જીવા પઞ્જત્તગા ઉદ્દલો) સર્વ સે કમ ચૌદ્દન્દ્રિય પર્યાપ્ત જીવ ઊર્ધ્વલોક મેં
હેં (ઉદ્દલોયતિરિયલો અસંસ્ખેજ્જગુણા) ઊર્ધ્વલોક તિર્થગ્લોક મેં અસં-
સ્ખ્યાતગુણા હેં (તેલોક્કે અસંસ્ખેજ્જગુણા) ત્રૈલોક્ય મેં અસંસ્ખ્યાતગુણા
હેં (અહોલોયતિરિયલો અસંસ્ખેજ્જગુણા) અધોલોક-તિર્થગ્લોક મેં
અસંસ્ખ્યાતગુણા હેં (અહોલો અસંસ્ખેજ્જગુણા) અધોલોક મેં સંસ્ખ્યાત-
ગુણા હેં (તિરિયલો સંસ્ખેજ્જગુણા) તિર્થગ્લોક મેં સંસ્ખ્યાતગુણા હેં ॥ ૩૩ ॥

અથ દ્વીન્દ્રિય ઓર ચૌદ્દન્દ્રિય જીવોં કે અલ્પ વહુત્વ કી પ્રરૂપણા
કરને કે લીએ કહતે હેં ।

ટીકાર્થ—ક્ષેત્ર કે અનુસાર પ્રરૂપણા કરને પર સર્વ સે કમ દ્વીન્દ્રિય
જીવ ઊર્ધ્વલોક મેં હેં ક્યોં કિ ઊર્ધ્વલોક કે એક ભાગ-મેરુશિખર કી
વાવડી આદિ મેં હી શંખ આદિ પાચે જાતે હેં । ડનકી અપેક્ષા ઊર્ધ્વ-

(સ્વેત્તાણુવાણં) ક્ષેત્રની અપેક્ષાએ (સન્વત્થોવા ચતુરિન્દિયા જીવા પઞ્જત્તગા
ઉદ્દલો) સૌથી ઓછા ચૌદ્દન્દ્રિય એવ પર્યાપ્ત ઉર્ધ્વલોકમાં છે. (ઉદ્દલોય
તિરિયલો અસંસ્ખેજ્જગુણા) ઉર્ધ્વલોક-તિર્થલોકમાં અસંખ્યાત ગણા છે.
(તેલોક્કે અસંસ્ખેજ્જગુણા) ત્રૈલોક્યમાં અસંખ્યાત ગણા છે. (અહોલોયતિરિય-
લો અસંસ્ખેજ્જગુણા) અધોલોક-તિર્થલોકમાં અસંખ્યાત ગણા છે. (અહોલો
સંસ્ખેજ્જગુણા) અધોલોકમાં સંખ્યાતગણા છે. (તિરિયલો સંસ્ખેજ્જગુણા) તિર્થ
લોકમાં સંખ્યાત ગણા છે. ॥ ૩૩ ॥

ટીકાર્થ—હવે સૂત્રકાર દ્વીન્દ્રિય-ત્રીન્દ્રિય-અને ચૌદ્દન્દ્રિય એવોના અલ્પ
બહુત્વની પ્રરૂપણા કરવા માટે કહે છે,

ક્ષેત્રના અનુસાર પ્રરૂપણા કરવાથી સૌથી ઓછા દ્વીન્દ્રિય-ત્રીન્દ્રિયવાળા
ઉર્ધ્વલોકમાં છે. કેમકે-ઉર્ધ્વલોકના એક ભાગ રૂપ મેરુ શિખરની વાવડી વિગરેમાં
જ શંખ વિગરે મળી શકે છે. તેના કરતાં ઉર્ધ્વલોક-તિર્થલોક નામના એ
પ્રાંતમાં અસંખ્યાત ગણા છે. કેમકે એ એવ તિર્થલોકમાંથી ઉર્ધ્વલોકમાં

તેભ્યઃ 'ઉઘ્ઘ્લોયતિરિયલો' ઊર્ધ્વલોકતિર્યગ્લોકે-તત્પ્રતરદ્વયવર્તિનો દ્વીન્દ્રિયાઃ 'અસંખેજ્જગુણા' અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, તિર્યગ્લોકાદુર્ધ્વલોકે, ઊર્ધ્વલોકાત્ તિર્યગ્લોકે દ્વીન્દ્રિયતયા સમુત્પિત્સૂનાં તદાયુરનુભવતામ્ ઈલિકાગત્યા સમુત્પ-
 ઘમાનાનામ્, દ્વીન્દ્રિયાણામેવ ઊર્ધ્વલોકાત્તિર્યગ્લોકે, તિર્યગ્લોકાદ્બોર્ધ્વલોકે દ્વીન્દ્રિયતયા તદન્યત્વેન વા સમુત્પિત્સૂનામ્ કૃતપ્રથમમારણાન્તિકસમુદ્ઘા-
 તાનાં દ્વીન્દ્રિયાયુઃ પ્રતિસંવેદયમાનાનાં સમુદ્ઘાતવશાચ દૂરતગ્રસારિતનિજાત્મ-
 પ્રદેશદણ્ડાનાશ્ચ, ઉપર્યુક્તપ્રતરદ્વયાધિષ્ઠિતક્ષેત્રવર્તિનાશ્ચ પ્રકૃતપ્રતરદ્વયસંસ્પર્શિત્વાત્
 વહુત્વાચ પ્રાગુક્તેભ્યોઽસંખ્યેયગુણત્વં ભવતિ, તેભ્યોઽપિ-'તેલોકકે અસંખેજ્જ-
 ગુણા' ત્રૈલોક્યે-લોકત્રયવર્તિનો દ્વીન્દ્રિયા અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, અધોલોકે
 દ્વીન્દ્રિયાણાં પ્રભૂતત્વેનોત્પત્તિસ્થાનત્વેન, તસ્માદપિ તિર્યગ્લોકેઽતિપ્રભૂતત્વેનોત્પ-

લોક તિર્યગ્લોક નામક દો પ્રતરોં મેં અસંખ્યાતગુણા હૈં, કયોં કિ જો
 જીવ તિર્યગ્લોક સે ઊર્ધ્વલોક મેં યા ઊર્ધ્વલોક સે તિર્યગ્લોક મેં દ્વીન્દ્રિય
 રૂપ સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં ઓર દ્વીન્દ્રિયાયુ કા અનુભવ કર રહે હોતે હૈં
 ઓર ઈલિકાગતિ સે ઉત્પન્ન હો રહે હોં અથવા દ્વીન્દ્રિય જીવ હી
 ઊર્ધ્વલોક સે તિર્યગ્લોક મેં યા તિર્યગ્લોક સે ઊર્ધ્વલોક મેં દ્વીન્દ્રિય
 રૂપ સે યા અન્ય કિસી રૂપ સે ઉત્પન્ન હોને વાલે હોં, જિન્હોંને માર-
 ãાન્તિક સમુદ્ઘાત કિયા હો ઓર જો દ્વીન્દ્રિય કા આયુજ્ય વેદન
 કર રહે હોં તથા સમુદ્ઘાત કે કારણ જિન્હોંને આત્મપ્રદેશોં કો દૂર
 તક ફેલાયા હો, વે હી इन દો પ્રતરોં કા સ્પર્શ કરતે હૈં । એસે જીવ
 વહુત હોતે હૈં, અતઁવ ઊર્ધ્વલોક વાલોં કી અપેક્ષા અસંખ્યાતગુણા
 કહે ગઁ હૈં । उनकी અપેક્ષા બી ત્રૈલોક્ય મેં અસંખ્યાતગુણા હૈં, કયોં
 કિ અધોલોક મેં દ્વીન્દ્રિયોં કે ઉત્પત્તિ સ્થાન વહુત હૈં તિર્યગ્લોક મેં

અથવા ઊર્ધ્વલોકમાંથી તિર્યકલોકમાં દ્વીન્દ્રિય પણાથી ઉત્પન્ન થાય છે, અને
 દ્વીન્દ્રિયપણુનો અનુભવ કરી રહેલ હોય છે, તથા ધલિકા ગતિથી ઉત્પન્ન
 થઈ રહ્યા હોય, અથવા દ્વીન્દ્રિયલેવેજ ઊર્ધ્વલોકમાંદ્વીન્દ્રિય પણાથી અથવા
 બીજા કોઈ રૂપે ઉત્પન્ન થવાના હોય, જેણે મારણાન્તિક સમુદ્ઘાત કરેલ
 હોય, અને જેઓ દ્વીન્દ્રિયનાં આયુજ્યનું વેદન કરી રહેલ હોય, તથા
 સમુદ્ઘાતના કારણે જેઓએ આત્મપ્રદેશોને દૂર સુધી ફેલાવેલ હોય,
 તેઓજ આ બે પ્રતરોનો સ્પર્શ કરે છે. એવા લેવે ઘણા હોય છે.
 તેથી ઊર્ધ્વલોક વાળાઓ કરતા તેમને અસંખ્યાત ગણા કહેવામાં આવેલ છે.
 તેના કરતાં પણ ત્રૈલોક્યમાં અસંખ્યાત ગણા છે. કેમકે-અધોલોકમાં દ્વીન્દ્રિય
 લેવેના ઉત્પત્તિસ્થાનો ઘણા છે. તિર્યકલોકમાં તે તેના કરતાં પણ વધારે છે.

તિસ્થાનતયા અધોલોકાદુર્ધ્વલોકે દ્વીન્દ્રિયત્વેન તદન્યત્વેન વા સમુત્પિત્સૂનાં પ્રથમમારણાન્તિકસમુદ્ઘાતસમહતાનાં સમુદ્ઘાતવશાચ્ચોત્પત્તિદેશં યાવત્ પ્રક્ષિપ્તાત્મપ્રદેશદણ્ડાનામ્, દ્વીન્દ્રિયાયુઃ પ્રતિસંવેદયમાનાનામ્, ઊર્ધ્વલોકાદધોલોકે દ્વીન્દ્રિયાણાં તદન્યેયાં વા દ્વીન્દ્રિયતયા સમુત્પદ્યમાનાનાં દ્વીન્દ્રિયાયુરનુભવતાં ત્રૈલોક્ય સંસ્પર્શનાત્, તેપાં વહુત્વાચ્ચ ગ્રાગુક્તેભ્યોઽસંખ્યેયગુણત્વં સંભવતિ, તેભ્યોઽપિ 'અહોલોયતિરિયલોઽ અસંખેજ્જગુણા' અધોલોકતિર્યગ્લોકે-તત્પ્રતરદ્વય-વર્તિનો દ્વીન્દ્રિયા અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, તિર્યગ્લોકાદધોલોકે, અધોલોકાદ્ વા તિર્યગ્લોકે દ્વીન્દ્રિયતયા સમુત્પિત્સૂનાં તદાયુરનુભવતામ્ ઈલિકાગત્યા સમુત્પદ્યમાનાનામ્, તિર્યગ્લોકાદધોલોકે દ્વીન્દ્રિયત્વેન તદન્યત્વેન વા સમુત્પિત્સૂનાં દ્વીન્દ્રિ-

તો ઔર મી અધિક હૈં તથા અધોલોક સે ઊર્ધ્વલોક મેં દ્વીન્દ્રિય રૂપ સે યા કિસી અન્ય રૂપ સે જો ઉત્પન્ન હોને વાલે હૈં, પ્રથમ મારણાન્તિક સમુદ્ઘાત કર રહે હૈં, જિન્હોને સમુદ્ઘાત કે કારણ અપને આત્મપ્રદેશોં કો ઉત્પત્તિ સ્થાન તક ફેલાયા હો ઔર જો દ્વીન્દ્રિયાયુ કો વેદન કર રહે હૈં, તથા ઊર્ધ્વલોક સે અધોલોક મેં જો દ્વીન્દ્રિય યા અન્ય જીવ દ્વીન્દ્રિય રૂપ મેં ઉત્પન્ન હોને વાલે હૈં ઔર દ્વીન્દ્રિય કી આયુ કા વેદન કર રહે હૈં, વહી ત્રૈલોક્ય કા સ્પર્શ કરતે હૈં । વૈસે જીવ વહુત હોતે હૈં, અતઃ યે પૂર્વોક્ત જીવોં સે અસંખ્યાતગુણા હૈં । ઇનકી અપેક્ષા મી અધોલોક-તિર્યગ્લોક મેં અસંખ્યાતગુણા હૈં, વયોંકિ તિર્યગ્લોક સે અધોલોક મેં અથવા અધોલોક સે તિર્યગ્લોક મેં જો દ્વીન્દ્રિય રૂપ મેં ઉત્પન્ન હો રહે હૈં ઔર દ્વીન્દ્રિય કે આયુષ્ય કા વેદન કર રહે હૈં તથા ઈલિકાગતિ સે ઉત્પન્ન હો રહે હૈં, અથવા

તથા અધોલોકથી ઊર્ધ્વલોકમાં દ્વીન્દ્રિય પણાથી અથવા કોઈ અન્ય રૂપે જે ઉત્પન્ન થવાના હોય પહેલાં મારણાન્તિક સમુદ્ઘાત કરી રહેલ હોય જેઓએ સમુદ્ઘાતના કારણે પોતાના આત્મપ્રદેશોને ઉત્પત્તિ સ્થાન સુધી ફેલાયેલ હોય, અને જે દ્વીન્દ્રિય આયુષ્યનું વેદન કરી રહેલ હોય, તથા ઊર્ધ્વલોકથી અધોલોકમાં જે દ્વીન્દ્રિયના અથવા બીજા કોઈ જીવ દ્વીન્દ્રિય પણાથી ઉત્પન્ન થવાના હોય, અને દ્વીન્દ્રિયના આયુષ્યનું વેદન કરી રહેલ હોય, એજ ત્રૈલોક્ય નો સ્પર્શ કરે છે. એવા જીવો ઘણાજ હોય છે. તેથી તેઓ પૂર્વોક્ત જીવો કરતા સંખ્યાત ગણા છે. તેના કરતાં પણ અધોલોક-તિર્યકલોકમાં અસંખ્યાત ગણા છે. કેમકે તિર્યકલોકથી અધોલોકમાં અથવા અધોલોકથી તિર્યકલોકમાં જેઓ દ્વીન્દ્રિય પણાથી ઉત્પન્ન થઈ રહેલ હોય, અને દ્વીન્દ્રિયના આયુષ્યનું વેદન કરી રહેલ હોય, તથા ઇલિકા ગતિથી ઉત્પન્ન થઈ રહેલ હોય, અથવા

યાણાંચ પ્રથમમારણાન્તિકસમુદ્ઘાતસમવદ્ધતાનાં દ્વીન્દ્રિયાયુરનુભવતાં સમુદ્ઘાત-
વશાચ્છોત્પત્તિદેશં યાવત્ પ્રક્ષિપ્તાત્મપ્રદેશદષ્ઢાનામ્ ઉપર્યુક્તપ્રતરદ્વયસંસ્પર્શનાત્
તેષાં પ્રચુરત્વાચ્ચ પ્રાગુક્તેભ્યોઽસંખ્યેયગુણત્વં ભવતિ, તેભ્યઃ-‘અહોલોએ સંખેજ્જ-
ગુણા’ અધોલોકે વર્તમાના દ્વીન્દ્રિયાઃ સંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, તત્ર તેષામુત્પત્તિ-
સ્થાનવાહુલ્યાત્ સંખ્યેયગુણત્વં ભવતિ, તેભ્યોઽપિ-‘તિરિયલોએ સંખેજ્જગુણા’
તિર્યગ્લોકે વર્તમાનાઃ દ્વીન્દ્રિયાઃ સંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, તત્ર તેષામતિપ્રભૂતાના-
મુત્પત્તિસ્થાનાનાં સદ્ભાવાત્, સંખ્યેયગુણત્વં સંભવતિ ।

અથાપર્યાપ્તક દ્વીન્દ્રિયાણામલ્પવહુત્વં પ્રરૂપયિતુમાદ-‘સ્વેત્તાણુવાણં’ ક્ષેત્રા-
નુપાતેન-ક્ષેત્રાનુસારેણ ‘સન્વત્થોવા વેદંદિયા અપ્પજ્જત્તયા ઉદ્દુલોએ’ સર્વસ્તોકાઃ
સર્વેભ્યોઽલ્પાઃ દ્વીન્દ્રિયા અપર્યાપ્તકાઃ ઊર્ધ્વલોકે તત્પ્રતરવર્તિનો ભવન્તિ, પ્રાગુક્ત-

જો દ્વીન્દ્રિય જીવ તિર્યગ્લોક સે અધોલોક મેં દ્વીન્દ્રિય યા જો અન્ય
રૂપ મેં ઉત્પન્ન હોને વાલે હોં, જો પ્રથમ મારણાન્તિક સમુદ્ઘાત કર
રહે હોં ઓર દ્વીન્દ્રિય કે આગુણ્ય કા વેદન કર રહે હોં ઓર જિન્હોંને
સમુદ્ઘાત કે કારણ ઉત્પત્તિ દેશ તક આત્મપ્રદેશોં કો ફેલાયા હો,
વે इन दो प्रतरों का स्पर्श करते हैं । ऐसे जीव अत्यधिक होते हैं,
अतएव इन्हें पूर्वोक्तों से असंख्यातगुणा कहा है । इनकी अपेक्षा भी
अधोलोक में संख्यातगुणा हैं, क्योंकि वहां उनके उत्पत्ति स्थानों की
बहुलता है, उनकी अपेक्षा भी तिर्यग्लोक में संख्यातगुणा अधिक हैं,
क्योंकि तिर्यग्लोक में उनके उत्पत्ति स्थान और भी अधिक हैं ।

અપર્યાપ્તક દ્વીન્દ્રિયોં કા અલ્પબહુલ-ક્ષેત્ર કી અપેક્ષા સે સબ સે
કમ અપર્યાપ્ત દ્વીન્દ્રિય ઊર્ધ્વલોક મેં હેં । ઇસ કા કારણ પહેલે કહા

જે દ્વીન્દ્રિયજીવ તિર્યક્લોકથી અધોલોકમાં દ્વીન્દ્રિય પણાથી અથવા અન્ય રૂપે
ઉત્પન્ન થવાના હોય, જે પહેલા મારણાન્તિક સમુદ્ઘાત કરી રહેલ હોય, અને
જેઓએ સમુદ્ઘાતના કારણે ઉત્પત્તિ દેશ પર્યન્ત આત્મપ્રદેશોને ફેલાવેલ હોય
તેઓ આ બે પ્રતરોનો સ્પર્શ કરે છે એવા જીવો ઘણા હોય છે. તેથીજ
તેઓને પૂર્વોક્ત જીવો કરતા અસંખ્યાત ગણા કહ્યા છે. તેના કરતા પણ
અધોલોકમાં સંખ્યાતગણા છે. કેમકે ત્યાં તેમના ઉત્પત્તિ સ્થાનોનું બહુપણું
છે, તેના કરતા પણ તિર્યક્લોકમાં સંખ્યાતગણા વધારે છે. કેમકે તિર્યક્લોકમાં
તેના ઉત્પત્તિસ્થાનો એથી પણ વધારે છે.

અપર્યાપ્ત દ્વીન્દ્રિયોનું અલ્પબહુલ

ક્ષેત્રની અપેક્ષાથી સૌથી ઓછા અપર્યાપ્ત દ્વીન્દ્રિયો ઊર્ધ્વલોકમાં છે. તેનું
કારણ પહેલા કહેવામાં આવી ગયેલ છે, ઊર્ધ્વલોક કરતાં ઊર્ધ્વલોક-તિર્યક્લોકમાં
અસંખ્યાત ગણા છે. તેનું કારણ પણ પહેલા કહેવામાં આવી ગયેલ છે.

युक्तेः, तेभ्यः 'उड्डूलोयतिरियलोए असंखेज्जगुणा' ऊर्ध्वलोकतिर्यग्लोके तत्प्र-
तरद्वयवर्तिनो द्वीन्द्रियाः अपर्याप्तकाः असंख्येयगुणा भवन्ति, प्रागुक्तयुक्तेः,
तेभ्यः 'तेलोवके असंखेज्जगुणा' त्रैलोक्ये-लोकत्रयवर्तिनोऽपर्याप्तकद्वीन्द्रियाः
असंख्येयगुणा भवन्ति, प्रागुक्तयुक्तेः, तेभ्योऽपि- 'अहोलोयतिरियलोए असंखे-
ज्जगुणा' अधोलोकतिर्यग्लोके-तत्प्रतरद्वयवर्तिनो द्वीन्द्रिया अपर्याप्तकाः असं-
ख्येयगुणा भवन्ति, प्रागुक्तयुक्तेः, तेभ्योऽपि 'अहोलोए संखेज्जगुणा' अधोलोके
वर्तमाना द्वीन्द्रिया अपर्याप्तकाः संख्येयगुणा भवन्ति, प्रागुक्तयुक्तेः, तेभ्योऽपि
'तिरियलोए संखेज्जगुणा' तिर्यग्लोके वर्तमानाः द्वीन्द्रिया अपर्याप्तकाः संख्येय-
गुणा भवन्ति, प्रागुक्तयुक्तेः ।

अथ पर्याप्तकद्वीन्द्रियाणामल्पबहुत्वं प्ररूपयति- 'खेत्ताणुवाएणं' क्षेत्रानुपा-
तेन-क्षेत्रानुसारेण 'सव्वत्थोवा वेइंदिया पज्जत्तया उड्डूलोए' सर्वस्तोकाः-सर्वेभ्यो-

जा चुका है । ऊर्ध्वलोक की अपेक्षा ऊर्ध्वलोक-तिर्यग्लोक में असं-
ख्यातगुणा हैं । इसका कारण भी पहले कह चुके हैं । ऊर्ध्वलोक-
तिर्यग्लोक की अपेक्षा तीन लोकवर्त्ती अपर्याप्त द्वीन्द्रिय असंख्यात-
गुणा हैं । इसके विषय में पूर्वोक्त युक्ति ही समझ लेना चाहिए ।
त्रैलोक्य की अपेक्षा अधोलोक तिर्यग्लोक नामक प्रतरों में असंख्यात
गुणा अधिक हैं । अधोलोक-तिर्यग्लोक की अपेक्षा अधोलोक में
संख्यातगुणा अधिक हैं । अधोलोक की अपेक्षा तिर्यग्लोक में संख्यात
गुणा अधिक हैं । यहां सर्वत्र न्यूनाधिकता का कारण पहले कहे अनु-
सार जान लेना चाहिए ।

पर्याप्तक द्वीन्द्रियों का अल्पबहुत्व-क्षेत्र के अनुसार सब से कम
पर्याप्तक द्वीन्द्रिय ऊर्ध्वलोक में हैं । उनकी अपेक्षा ऊर्ध्वलोक-तिर्यग्लो-
क में असंख्यातगुणा हैं । ऊर्ध्वलोक-तिर्यग्लोक की अपेक्षा लोक

ऊर्ध्वलोक तिर्यग्लोक करतां त्रय लोकवर्ति अपर्याप्त द्वीन्द्रियो असंख्यात गणु
छे. तेना संबन्धमा पूर्वोक्त युक्ति न समझ लेवी. त्रैलोक्यना करतां अधो-
लोक तिर्यग्लोक नामना प्रतरामा असंख्यात गणु वधारे छे. अधोलोक तिर्यग्लो-
कना करतां अधोलोकमा संख्यात गणु वधारे छे. अधोलोक करतां तिर्यग्लो-
कमा संख्यात वधारे छे अही गधे ठेकाणु न्यूनाधिकतु कारण पडेला
कह्या प्रमाणेनुं समझ लेवुं

पर्याप्त द्वीन्द्रियोनुं अल्पबहुत्व

क्षेत्रनी अपेक्षाथी सौथी कम पर्याप्तक द्वीन्द्रिय एवो ऊर्ध्वलोकमां छे.
तेना करतां ऊर्ध्वलोक तिर्यग्लोकमा असंख्यात गणु छे. ऊर्ध्वलोक-तिर्यग्लोक

હર્યાઃ, દ્વીન્દ્રિયાઃ પર્યાપ્તકાઃ ઝર્ધ્વલોકે તત્પ્રતરવર્તિનો ભવન્તિ, તેભ્યોઽપિ 'ઉદ્ધુલોયતિરિયલોએ અસંખેજ્જગુણા' ઝર્ધ્વલોકતિર્યગ્લોકે-તત્પ્રતરદ્વયવર્તિનો દ્વીન્દ્રિયાઃ પર્યાપ્તકાઃ અસંખેયગુણા ભવન્તિ, પ્રાગુક્તયુક્તેઃ, તેભ્યોઽપિ 'તેલોકકે અસંખેજ્જગુણા' ત્રૈલોક્યે-લોકત્રયવર્તિનો દ્વીન્દ્રિયાઃ પર્યાપ્તકાઃ અસંખેયગુણા ભવન્તિ, પ્રાગુક્તયુક્તેઃ, તેભ્યોઽપિ-અધોલોયતિરિયલોએ અસંખિજ્જગુણા' અધો-લોકતિર્યગ્લોકે તત્પ્રતરદ્વયવર્તિનો દ્વીન્દ્રિયાઃ પર્યાપ્તકાઃ અસંખેયગુણા ભવન્તિ, યુક્તેસ્તત્વાત્; તેભ્યોઽપિ-અધોલોએ સંખિજ્જગુણા' અધોલોકે-તત્પ્રતરવર્તિનો દ્વીન્દ્રિયાઃ પર્યાપ્તકાઃ સંખેયગુણા ભવન્તિ, પ્રાગુક્તયુક્તેઃ, તેભ્યોઽપિ 'તિરિય-લોએ સંખિજ્જગુણા' તિર્યગ્લોકે વર્તમાનાઃ પર્યાપ્તકા દ્વીન્દ્રિયા સંખેયગુણાઃ ભવન્તિ, પ્રાગુક્તયુક્તેઃ ।

અથ ત્રીન્દ્રિયાણામલ્પવહુત્વં પ્રતિપાદયતિ-‘સ્વેત્તાણુવાણં સન્વત્થોવા તેહં-દિયા ઉદ્ધુલોએ’ ક્ષેત્રાણુપાતેન-ક્ષેત્રાણુસારેણ, સર્વસ્તોકાસ્ત્રીન્દ્રિયાઃ ઝર્ધ્વલોકે તત્પ્રતરવર્તિનો ભવન્તિ, તેભ્યોઽપિ ‘ઉદ્ધુલોયતિરિયલોએ અસંખિજ્જગુણા’ ઝર્ધ્વ-લોકતિર્યગ્લોકે તત્પ્રતરદ્વયવર્તિન સ્ત્રીન્દ્રિયાઃ અસંખેયગુણા ભવન્તિ, તેભ્યોઽપિ-‘તેલોકકે અસંખિજ્જગુણા’ ત્રૈલોક્યે-લોકત્રયવર્તિનસ્ત્રીન્દ્રિયાઃ અસંખેયગુણા ભવન્તિ, પ્રાગુક્તયુક્તેઃ, તેભ્યોઽપિ ‘અધોલોય તિરિયલોએ અસંખેજ્જગુણા’ અધો-

ત્રયવર્ત્તી અસંખ્યાતગુણા અધિક હૈં । ડનકી અપેક્ષા ધી અધોલોક-તિર્યગ્લોક મેં અસંખ્યાતગુણા હૈં । અધોલોક-તિર્યગ્લોક કી અપેક્ષા અધોલોક મે સંખ્યાતગુણા હૈં । અધોલોક કી અપેક્ષા તિર્યગ્લોક મેં સંખ્યાતગુણા અધિક હૈં । યહાં ધી સર્વત્ર પૂર્વ કથનાનુસાર હી કારણ સમજ્ઞ લેના ઑહિએ ।

ત્રીન્દ્રિય ઝીવોં કા અલ્પવહુત્વ-ક્ષેત્ર કે અનુસાર સવ સે કમ ત્રીન્દ્રિય ઝીવ ઝર્ધ્વલોક મેં હૈં । ઝર્ધ્વલોક કી અપેક્ષા ઝર્ધ્વલોક-તિર્યગ્લોક મે અસંખ્યાતગુણા અધિક હૈં । ઝર્ધ્વલોક-તિર્યગ્લોક કી અપેક્ષા ત્રૈલોક્ય મેં અસંખ્યાતગુણા હૈં । ત્રૈલોક્ય કી અપેક્ષા અધોલોક

ના કરતા ત્રૈલોક્યવર્ત્તિ ઁવો અસંખ્યાત ગણા વધારે છે. તેના કરતા પણ અધોલોક-તિર્યકલોકમા અસંખ્યાત ગણા છે અધોલોક તિર્યકલોક કરતા અધો-લોકમા અસંખ્યાત ગણા છે. અધોલોક કરતા તિર્યકલોકમાં સંખ્યાત ગણા વધારે છે. અહીંયા પણ બધે જ પહેલા કહેલ કથન પ્રમાણે જ કારણ સમજ્ઞ લેવું ત્રીન્દ્રિય ઁવોનુ અલ્પબહુત્વ

ક્ષેત્રના અનુસાર સૌથી ઓછા ત્રીન્દ્રિય ઁવ ઉર્ધ્વલોકમા છે. ઉર્ધ્વલોક કરતા ઉર્ધ્વલોક-તિર્યકલોકમા અસંખ્યાત ગણા વધારે છે. ઉર્ધ્વલોક-તિર્યકલોક

લોકતિર્યગ્લોકે તત્પ્રતરદ્વયવર્તિનસ્ત્રીન્દ્રિયા અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ પ્રાગુક્તયુક્તેઃ, તેભ્યોઽપિ 'અહોલોએ સંખિજ્જગુણા' અધોલોકે વર્તમાનાઃ ત્રીન્દ્રિયાઃ સંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, તેભ્યોઽપિ—'તિરિયલોએ સંખિજ્જગુણા' તિર્યગ્લોકે વર્તમાના સ્ત્રીન્દ્રિયાઃ સંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, પ્રાગુક્તયુક્તેઃ ।

અથાપર્યાપ્તક ત્રીન્દ્રિયાણામલ્પબહુત્વં પ્રરૂપયતિ—'ચેત્તાણુવાણં' ક્ષેત્રાનુપાતેન ક્ષેત્રાનુસારેણ 'સઙ્ગત્થોવા તેહંદિયા અપજ્જત્થયા' ઉદ્ડુલોએ' સર્વસ્તોક્તાઃ—સર્વેભ્યો-
-હ્લ્યાઃ, ત્રીન્દ્રિયા અપર્યાપ્તકાઃ ઊર્ધ્વલોકે વર્તમાના ભવન્તિ, તેભ્યોઽપિ 'ઉદ્ડુલોય તિરિયલોએ અસંખિજ્જગુણા' ઊર્ધ્વલોકતિર્યગ્લોકે તત્પ્રતરદ્વયવર્તિનસ્ત્રીન્દ્રિયા અપર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, તેભ્યોઽપિ—'તેલોક્કે અસંખિજ્જગુણા' ત્રૈલોક્યે -લોકત્રયવર્તિનોઽપર્યાપ્તકાસ્ત્રીન્દ્રિયાઃ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, પ્રાગુક્તયુક્તેઃ, તેભ્યોઽપિ 'અહોલોયતિરિયલોએ અસંખિજ્જગુણા' અધોલોકતિર્યગ્લોકે તત્પ્રતર-
-દ્વયવર્તિનોઽપર્યાપ્તકાસ્ત્રીન્દ્રિયાઃ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, પ્રાગુક્તયુક્તેઃ, તેભ્યોઽપિ -અહોલોએ સંખિજ્જગુણા' અધોલોકે વર્તમાના અપર્યાપ્તકાસ્ત્રીન્દ્રિયા સંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, તેભ્યોઽપિ 'તિરિયલોએ સંખિજ્જગુણા' તિર્યગ્લોકે વર્તમાના અપર્યાપ્તક ત્રીન્દ્રિયાઃ સંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, પ્રાગુક્તયુક્તેઃ ।

-તિર્યગ્લોક મેં અસંખ્યાતગુણા હૈં । અધોલોક-તિર્યગ્લોક નામક પ્રતરોં કી અપેક્ષા અધોલોક મેં સંખ્યાતગુણા અધિક હૈં । અધોલોક કી અપેક્ષા તિર્યગ્લોક મેં સંખ્યાતગુણા અધિક હૈં । હિસ કા કારણ પૂર્વવત્ હી હૈ ।

અપર્યાપ્ત ત્રીન્દ્રિયોં કા અલ્પબહુત્વ-ક્ષેત્ર કી અપેક્ષા સઘ સે કમ અપર્યાપ્ત ત્રીન્દ્રિય ઊર્વલોક મેં હૈં । ઊર્વલોક કી અપેક્ષા ઊર્વલોક-તિર્યગ્લોક મેં સંખ્યાતગુણા અધિક હૈં । ઊર્વલોક-તિર્યગ્લોક કી અપેક્ષા ત્રૈલોક્ય-મે અસંખ્યાતગુણા હૈં । ત્રૈલોક્ય કી અપેક્ષા અધોલોક -તિર્યગ્લોક મે અસંખ્યાતગુણા હૈં । અધોલોક-તિર્યગ્લોક કી અપેક્ષા

કરતાં ત્રૈલોક્યમા અસંખ્યાતગણા છે. ત્રૈલોક્યના કરતાં અધોલોક-તિર્યગ્લોકમાં સંખ્યાતગણા છે, અધોલોકતિર્યગ્લોકનામના પ્રતરો કરતાં અધોલોકમાં સંખ્યાત-ગણા વધારે છે. અધોલોકના કરતાં તિર્યગ્લોકમાં સંખ્યાતગણા વધારે છે. તેનું કારણ પહેલાના કથન પ્રમાણે જ છે. તેમ સમજવું.

અપર્યાપ્ત ત્રીન્દ્રિયોનું અલ્પ બહુત્વ

ક્ષેત્રની અપેક્ષાથી સૌથી ઓછા અપર્યાપ્ત ત્રીન્દ્રિય ઉર્વલોકમા છે ઉર્વલોક કરતાં ઉર્વલોક-તિર્યગ્લોકમા અસંખ્યાત ગણા વધારે છે. ઉર્વલોક તિર્યગ્લોક કરતાં ત્રૈલોક્યમાં અસંખ્યાત ગણા છે, ત્રૈલોક્યના કરતાં અધોલોક

અથ પર્યાપ્તકચીન્દ્રિયાણામલ્પવહુત્વમાહ—‘સ્વેચ્છાણુવાણં’ ક્ષેત્રાણુપાતેન—ક્ષેત્રાનુસારેણ, ‘સવ્વત્થોવા તેહંદિયા પજ્જતયા ઉટ્ઠુલો’ સર્વસ્તોકાઃ—સર્વેભ્યો—ડ્લપાઃ, ત્રીન્દ્રિયાઃ પર્યાપ્તકાઃ ઝર્ધ્વલોકે વર્તમાના ભવન્તિ, તેભ્યોડપિ—‘ઉટ્ઠુલોય તિરિયલો’ અસંખેજ્જગુણા’ ઝર્ધ્વલોકતિર્યગ્લોકે—તત્પ્રતરદ્વયવર્તિનઃ પર્યાપ્તકા—સ્ત્રીન્દ્રિયાઃ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ પ્રાગુક્તયુક્તેઃ, તેભ્યોડપિ ‘તેલોકે અસંખિજ્જગુણા’ ત્રૈલોક્યે—લોકત્રયવર્તિનઃ પર્યાપ્તકચીન્દ્રિયા અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, પ્રાગુક્તયુક્તેઃ, તેભ્યોડપિ ‘અહોલોયતિરિયલો’ અસંખિજ્જગુણા’ અધોલોકતિર્યગ્લોકે તત્પ્રતરવર્તિનઃ પર્યાપ્તકાસ્ત્રીન્દ્રિયા અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, તેભ્યોડપિ—‘અહોલો’ સંખિજ્જગુણા’ અધોલોકે વર્તમાનાઃ પર્યાપ્તકાસ્ત્રીન્દ્રિયાઃ સંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, તેભ્યોડપિ ‘તિરિયલો’ સંખિજ્જગુણા’ તિર્યગ્લોકે વર્તમાનાઃ પર્યાપ્તકા—સ્ત્રીન્દ્રિયાઃ સંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, પ્રાગુક્તયુક્તેઃ ।

અધોલોક મેં સંખ્યાતગુણા અધિક હૈં । અધોલોક કી અપેક્ષા તિર્યગ્લોક મેં સંખ્યાતગુણા હૈં । કારણ પૂર્વવત્ જાનના ચાહિયે ।

પર્યાપ્તક ચીન્દ્રિયોં કા અલ્પવહુત્વ-ક્ષેત્ર કે અનુસાર સઘ સે કમ પર્યાપ્ત ચીન્દ્રિય ઝર્ધ્વલોક મેં હૈં । ઝર્ધ્વલોક કી અપેક્ષા ઝર્ધ્વલોક-તિર્યગ્લોક મેં અસંખ્યાતગુણા અધિક હૈં । ઝર્ધ્વલોક-તિર્યગ્લોક કી અપેક્ષા ત્રૈલોક્ય મેં અસંખ્યાતગુણા હૈં । ત્રૈલોક્ય કી અપેક્ષા અધોલોક-તિર્યગ્લોક મેં અસંખ્યાતગુણા અધિક હૈં । અધોલોક-તિર્યગ્લોક કી અપેક્ષા અધોલોક મેં સંખ્યાતગુણા અધિક હૈં । અધોલોક કી અપેક્ષા તિર્યગ્લોક મેં સંખ્યાતગુણા અધિક હૈં । કારણ પહેલે કહે અનુસાર જાનના ચાહિયે ।

ચૌહિન્દ્રિય જીવોં કા અલ્પવહુત્વ-ક્ષેત્ર કે અનુસાર વિચાર કરને

તિર્યકલોકમાં અસંખ્યાત ગણા વધારે છે. અધોલોક તિર્યગ્લોક કરતાં અધોલોકમાં અસંખ્યાત ગણા વધારે છે. અધોલોક કરતાં તિર્યકલોકમાં સંખ્યાત ગણા છે. તેનું કારણ પૂર્વવત્ સમજી લેવું.

પર્યાપ્તક ચીન્દ્રિયોંનું અલ્પ બહુત્વ

ક્ષેત્રના કથન પ્રમાણે સૌથી કમ પર્યાપ્તક ચીન્દ્રિય ઉર્ધ્વલોકમાં છે. ઉર્ધ્વલોકના કરતાં ઉર્ધ્વલોક-તિર્યકલોકમાં અસંખ્યાત ગણા વધારે છે. ઉર્ધ્વલોક તિર્યકલોકના કરતાં ત્રૈલોક્યમાં અસંખ્યાત ગણા છે. ત્રૈલોક્યના કરતાં અધોલોક તિર્યકલોકમાં અસંખ્યાત ગણા વધારે છે. અધોલોક-તિર્યક લોકના કરતાં અધોલોકમાં સંખ્યાત ગણા વધારે છે. અધોલોકના કરતાં તિર્યકલોકમાં સંખ્યાત ગણા વધારે છે. તેનું કારણ પહેલા કહેલા અનુસાર સમજી લેવું.

અથ ચતુરિન્દ્રિયાણામલ્પવહુત્વં પ્રતિપાદયતિ-‘સ્વેત્તાણુવાણં’ ક્ષેત્રાનુપાતેન-ક્ષેત્રાનુસારેણ ‘સન્વત્થોવા ચઉરિંદિયા જીવા ઉડ્ડુલો’ સર્વસ્તોકાઃ-સર્વેભ્યો-ડપ્પાઃ, ચતુરિન્દ્રિયા જીવા ઝર્ધ્વલોકે વર્તમાના ભવન્તિ, પ્રાગુક્તયુક્તેઃ, તેભ્યો-ડપ્પિ ‘ઉડ્ડુલોયતિરિયલો’ અસંખિજ્જગુણા’ ઝર્ધ્વલોકતિર્યગ્લોકે તત્પ્રતરદ્વયવર્તિન-શ્ચતુરિન્દ્રિયા અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, યુક્તેરુક્તત્વાત્, તેભ્યોડપ્પિ ‘તેલોકકે અસં-ખિજ્જગુણા’ ત્રિલોક્યે-લોકત્રયવર્તિનશ્ચતુરિન્દ્રિયા અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, પ્રાગુક્ત-યુક્તેઃ તેભ્યોડપ્પિ-‘અહોલોયતિરિયલો’ અસંખિજ્જગુણા’ અધોલોકતિર્યગ્લોકે તત્પ્રતરદ્વયવર્તિનશ્ચતુરિન્દ્રિયાઃ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, પ્રાગુક્તયુક્તેઃ, તેભ્યોડપ્પિ ‘અહોલો’ સંખિજ્જગુણા’ અધોલોકે વર્તમાનાશ્ચતુરિન્દ્રિયાઃ સંખ્યેયગુણા ભવન્તિ પ્રાગુક્તયુક્તેઃ, તેભ્યોપિ ‘તિરિયલો’ સંખિજ્જગુણા’ તિર્યગ્લોકે વર્તમાનાશ્ચતુરિ-ન્દ્રિયાઃ સંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, પ્રાગુક્તયુક્તેઃ,

અથાપર્યાસચતુરિન્દ્રિયાણામલ્પવહુત્વમાહ-‘સ્વેત્તાણુવાણં’ ક્ષેત્રાનુપાતેન-ક્ષેત્રાનુસારેણ, ‘સન્વત્થોવા ચઉરિંદિયા જીવા અપજ્જત્તમા ઉડ્ડુલો’ સર્વસ્તોકાઃ-

પર સવ સે કમ ચૌઈન્દ્રિય જીવ ઝર્ધ્વલોક મેં હૈં । ઝર્ધ્વલોક-તિર્યગ્-લોક નામક પ્રતરોં મેં અસંખ્યાતગુણા અધિક હૈં । ઝર્ધ્વલોક-તિર્યગ્-લોક કી અપેક્ષા ત્રિલોકવર્ત્તી અસંખ્યાતગુણા અધિક હૈં । ત્રિલોક-વર્ત્તિયોં કી અપેક્ષા અધોલોક-તિર્યગ્લોક મેં અસંખ્યાતગુણા અધિક હૈં । ડનકી અપેક્ષા અધોલોક મેં સંખ્યાતગુણા અધિક હૈં ઔર અધો-લોક કી અપેક્ષા તિર્યગ્લોક મેં સંખ્યાતગુણા અધિક હૈં ।

અપર્યાસક ચતુરિન્દ્રિય જીવોં કા અલ્પબહુત્વ-ક્ષેત્ર કી અપેક્ષા સે સવ સે કમ ચૌઈન્દ્રિય અપર્યાસક જીવ ઝર્ધ્વલોક મેં હૈં । ઝર્ધ્વલોક કી અપેક્ષા ઝર્ધ્વલોક-તિર્યગ્લોક મેં અસંખ્યાતગુણા અધિક હૈં ।

ચૌ ઇન્દ્રિય જીવોનું અલ્પ બહુત્વ

ક્ષેત્ર અનુસાર વિચાર કરવાથી સૌથી ઓછા ચાર ઇન્દ્રિયાણા જીવો ઊર્ધ્વલોકમાં છે. ઊર્ધ્વલોક કરતાં ઊર્ધ્વલોક-તિર્યકલોક નામના પ્રતરોમાં અસં-ખ્યાતગણા વધારે છે. ઊર્ધ્વલોક-તિર્યગ્લોક કરતા ત્રિલોકમાં અસંખ્યાતગણા છે. ત્રિલોકવર્તિયો કરતાં અધોલોક-તિર્યકલોકમાં અસંખ્યાતગણા વધારે છે. તેના કરતાં અધોલોકમાં સંખ્યાતગણા વધારે છે, અને અધોલોક કરતાં તિર્યકલોકમાં સંખ્યાતગણા વધારે છે,

અપર્યાસક ચતુરિન્દ્રિય જીવોનું અલ્પ બહુત્વ

ક્ષેત્રની અપેક્ષાથી સૌથી ઓછા ચૌઈન્દ્રિય અપર્યાસક જીવો ઊર્ધ્વલોકમાં છે. ઊર્ધ્વલોક કરતાં ઊર્ધ્વલોક-તિર્યકલોકમાં અસંખ્યાતગણા વધારે છે. ઊર્ધ્વ-

સર્વેભ્યોઽલ્પાઃ ચતુરિન્દ્રિયા જીવાઃ અપર્યાપ્તકા ઋધ્વલોકે વર્તમાના ભવન્તિ, પ્રાગુક્તયુક્તેઃ, તેભ્યોઽપિ-‘ઉદ્ઘુલોયતિરિયલોષ અસંખિજ્જગુણા’ ઋધ્વલોકતિર્યગ્-લોકે તત્પ્રતરદ્વયવર્તિનશ્ચતુરિન્દ્રિયા અપર્યાપ્તકા અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, પ્રાગુક્ત-યુક્તેઃ તેભ્યોપિ-‘તેલોકકે અસંખિજ્જગુણા’ ત્રૈલોક્યે-લોકત્રયવર્તિનશ્ચતુરિન્દ્રિયા અપર્યાપ્તકા અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, પ્રાગુક્તયુક્તેઃ, તેભ્યોઽપિ-‘અહોલોયતિરિય-લોષ અસંખિજ્જગુણા’ અધોલોકતિર્યગ્લોકે તત્પ્રતરદ્વયવર્તિનશ્ચતુરિન્દ્રિયા અપર્યા-પ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, પ્રાગુક્તયુક્તેઃ, તેભ્યોઽપિ-‘અહોલોષ સંખિજ્જગુણા’ અધોલોકે વર્તમાનાશ્ચતુરિન્દ્રિયા અપર્યાપ્તકાઃ સંખ્યેયગુણા ભવન્તિ પ્રાગુક્તયુક્તેઃ, તેભ્યોપિ ‘તિરિયલોષ સંખેજ્જગુણા’ તિર્યગ્લોકે વર્તમાનાશ્ચતુરિન્દ્રિયા અપર્યાપ્તકાઃ સંખ્યેયગુણા ભવન્તિ પ્રાગુક્તયુક્તેઃ

અથ પર્યાપ્તક ચતુરિન્દ્રિયાણામલ્પવહુત્વં પ્રતિપાદયતિ-‘સ્વેત્તાણુવાણં’ ક્ષેત્રા-નુપાતેન-ક્ષેત્રાનુસારેણ ‘સવ્વત્થોવા ચઉરિંદિયા જીવા પજ્જત્તગા ઉદ્ઘુલોષ’ સર્વ-સ્તોકાઃ-સર્વેભ્યોઽલ્પાશ્ચતુરિન્દ્રિયા જીવાઃ પર્યાપ્તકા ઋધ્વલોકે વર્તમાના ભવન્તિ, પ્રાગુક્તયુક્તેઃ, તેભ્યોઽપિ-‘ઉદ્ઘુલોયતિરિયલોષ અસંખિજ્જગુણા’ ઋધ્વલોકતિર્ય-ગ્લોકે-તત્પ્રતરદ્વયવર્તિનશ્ચતુરિન્દ્રિયાઃ પર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, પ્રાગુક્ત-યુક્તેઃ, તેભ્યોઽપિ ‘તેલોકકે અસંખિજ્જગુણા’ ત્રૈલોક્યે-લોકત્રયવર્તિનશ્ચતુરિન્દ્રિયાઃ

ઋધ્વલોક-તિર્યગ્લોક કી અપેક્ષા ત્રૈલોક્ય મેં અસંખ્યાતગુણા અધિક હૈં । ત્રૈલોક્ય વી અપેક્ષા અધોલોક-તિર્યગ્લોક મેં અસંખ્યાતગુણા અધિક હૈં । ઉનકી અપેક્ષા અધોલોક મેં સંખ્યાતગુણા અધિક હૈં । અધોલોક કી અપેક્ષા તિર્યગ્લોક મેં સંખ્યાતગુણા અધિક હૈં ।

પર્યાપ્ત ચૌદ્વિન્દ્રિય જીવોં કા અલ્પવહુત્વ-ક્ષેત્ર કે અનુસાર સબ સે કમ પર્યાપ્ત ચૌદ્વિન્દ્રિય જીવ ઋધ્વલોક મેં હૈં । ઋધ્વલોક કી અપેક્ષા ઋધ્વલોક-તિર્યગ્લોક મેં અસંખ્યાતગુણા હૈં । ઋધ્વલોક-તિર્યગ્લોક

લોક-તિર્યકલોક કરતાં ત્રૈલોક્યમાં અસંખ્યાતગણા વધારે છે. ત્રૈલોક્યના કરતાં અધોલોક-તિર્યકલોકમાં અસંખ્યાતગણા વધારે છે. તેના કરતાં અધોલોકમાં સંખ્યાતગણા વધારે છે. અધોલોકના કરતાં તિર્યકલોકમાં સંખ્યાતગણા વધારે છે.

પર્યાપ્ત ચાર ઇન્દ્રિયવાળા જીવોનું અલ્પ બહુત્વ

ક્ષેત્રના અનુસાર સૌથી ઓછા પર્યાપ્ત ચાર ઇન્દ્રિયવાળા જીવો ઋધ્વલોકમાં છે. ઋધ્વલોક કરતાં ઋધ્વલોક-તિર્યકલોકમાં અસંખ્યાત ગણા છે. ઋધ્વલોક તિર્યકલોકના કરતાં ત્રૈલોક્યમાં અસંખ્યાતગણા છે. ત્રૈલોક્યના કરતાં અધોલોક તિર્યકલોકમાં અસંખ્યાત ગણા છે. અધોલોકતિર્યકલોક કરતાં તિર્યકલોકમાં

पर्याप्तकाः असंख्येयगुणा भवन्ति, प्रागुक्तयुक्तेः, तेभ्योऽपि 'अहोलोयतिरिय-
लोए असंखिज्जगुणा' अधोलोकतिर्यग्लोके-तत्प्रतरद्वयवर्तिनश्चतुरिन्द्रियाः पर्या-
प्तकाः असंख्येयगुणा भवन्ति, युक्तैरुक्तत्वात्, तेभ्योऽपि-अहोलोए संखेज्ज-
गुणा' अधोलोके वर्तमानाश्चतुरिन्द्रियाः पर्याप्तकाः संख्येयगुणा भवन्ति, तेभ्यो-
ऽपि-तिरियलोए संखिज्जगुणा' तिर्यग्लोके वर्तमानाश्चतुरिन्द्रियाः पर्याप्तकाः
संख्येयगुणा भवन्ति, प्रागुक्तयुक्तेः ॥सू० ३३॥

पञ्चेन्द्रियाल्पबहुत्व वक्तव्यता—

मूलम्—खेत्ताणुवाएणं सव्वत्थोवा पंचिंदिया तेह्लोके उड्डु-
लोयतिरियलोए संखिज्जगुणा, अहोलोयतिरियलोए संखिज्ज-
गुणा, अहोलोए संखिज्जगुणा, तिरियलोए असंखेज्जगुणा ।
खेत्ताणुवाएणं सव्वत्थोवा । पंचिंदिया अपज्जत्तया तेलोक्के,
उड्डुलोयतिरियलोए संखेज्जगुणा, अहोलोयतिरियलोए संखेज्ज-
गुणा, उड्डुलोए संखिज्जगुणा, अहोलोए संखिज्जगुणा, तिरिय-
लोए असंखेज्जगुणा, खेत्ताणुवाएणं सव्वत्थोवा पंचिंदिया पज्जत्ता
उड्डुलोए, उड्डुलोयतिरियलोए असंखेज्जगुणा, तेलोक्के संखि-
ज्जगुणा, अहोलोयतिरियलोए संखिज्जगुणा, अहोलोए संखे-
ज्जगुणा, तिरियलोए असंखिज्जगुणा ॥सू० ३४॥

छाया—क्षेत्रानुपातेन सर्वस्तोकाः पञ्चेन्द्रियास्त्रैलोक्ये, ऊर्ध्वलोकतिर्यग्लोके
संख्येयगुणाः, अधोलोकतिर्यग्लोके संख्येयगुणाः, ऊर्ध्वलोके संख्येयगुणाः,

की अपेक्षा त्रैलोक्य में असंख्यातगुणा हैं । त्रैलोक्य की अपेक्षा अधो-
लोक-तिर्यग्लोक में असंख्यातगुणा हैं । अधोलोक-तिर्यग्लोक की
अपेक्षा तिर्यग्लोक में संख्यातगुणा अधिक हैं । इन सब की न्यूनाधि-
कता का कारण पूर्ववत् ही समझ लेना चाहिए ॥३३॥

पंचेन्द्रियों का अल्पबहुत्व

शब्दार्थ—(खेत्ताणुवाएणं) क्षेत्र के अनुसार (सव्वत्थोवा पंचिं-

संख्यात गणना वधारे छे. या गणना न्यूनाधिक पणुनुं कारण पडेला छडेवाभां
आवी गयेला छे. जे न प्रमाणुनुं समण देवुं. ॥ सू. ३३ ॥

पञ्चेन्द्रियोनुं अल्प बहुत्व

शब्दार्थ—(खेत्ताणुवाएणं) क्षेत्रना प्रमाणे (सव्वत्थोवा पंचिंदिया तेलोक्के)

અધોલોકે સંખ્યેયગુણાઃ, તિર્યગ્લોકે અસંખ્યેયગુણાઃ, ક્ષેત્રાનુપાતેન સર્વસ્તોકાઃ પञ्चेन्द्रिया अपर्याप्तकास्त्रैલોક્યે, ऊर्ध्वलोकतिर्यग्लોકે સંખ્યેયગુણાઃ, અધોલોક તિર્યગ્લોકે સંખ્યેયગુણાઃ, ऊर्ध्वલોકે સંખ્યેયગુણાઃ, અધોલોકે સંખ્યેયગુણાઃ, તિર્યગ્લોકે અસંખ્યેયગુણાઃ, ક્ષેત્રાનુપાતેન સર્વસ્તોકાઃ પञ्चेन्द्रियाः पर्याप्तकाः ऊर्ध्वलોકે, ऊर्ध्वલોકતિર્યગ્લોકે અસંખ્યેયગુણાઃ, ત્રૈલોક્યે સંખ્યેયગુણાઃ, અધોલોક

દિયા તેલોકકે) સઘ સે કમ પંચેન્દ્રિય ત્રિલોક સ્પર્શી હૈં (ઉદ્દલોય-તિરિયલોય સંઘિજ્જગુણા) ડર્ધલોક-તિર્યગ્લોક મેં સંઘ્યાતગુણા હૈં (અહોલોયતિરિયલોય સંઘિજ્જગુણા) અધોલોક-તિર્યગ્લોક મેં સંઘ્યાતગુણા હૈં (ઉદ્દલોય સંઘેજ્જગુણા) ડર્ધલોક મેં સંઘ્યાતગુણા હૈં (અહોલોય સંઘેજ્જગુણા) અધોલોક મેં સંઘ્યાતગુણા હૈ (તિરિયલોય અસંઘેજ્જગુણા) તિર્યગ્લોક મેં અસંઘ્યાતગુણા હૈં ।

(ઘેતાણુવાણં) ક્ષેત્ર કે અનુસાર (સઘ્વત્થોવા પંચિદિયા અપજ્જ-ત્તયા તિલોકકે) સઘ સે કમ અપર્યાપ્ત પંચેન્દ્રિય ત્રિલોકસ્પર્શી હૈં (ઉદ્દલોયતિરિયલોય સંઘેજ્જગુણા) ડર્ધલોક-તિર્યગ્લોક મેં સંઘ્યાતગુણા હૈં (અહોલોયતિરિયલોય સંઘેજ્જગુણા) અધોલોક-તિર્યગ્લોક મેં સંઘ્યાતગુણા હૈં (ઉદ્દલોય સંઘિજ્જગુણા) ડર્ધલોક મેં સંઘ્યાતગુણા હૈં (અહોલોય સંઘિજ્જગુણા) અધોલોક મેં સંઘ્યાતગુણા હૈં (તિરિય-લોય અસંઘેજ્જગુણા) તિર્યગ્લોક મેં અસંઘ્યાતગુણા હૈં ।

(ઘેત્તાણુવાણં) ક્ષેત્ર કે અનુસાર (સઘ્વત્થોવા પંચિદિયા પજ્જત્તા ઉદ્દલોય) સઘ સે કમ પર્યાપ્ત પંચેન્દ્રિય ડર્ધલોક મેં હૈં (ઉદ્દલોયતિરિ-

સૌધી ઓછા પંચેન્દ્રિયો ત્રિલોક સ્પર્શી છે. (ઉદ્દલોયતિરિયલોય સંઘિજ્જગુણા) ડર્ધલોક તિર્યકલોકમા સંઘ્યાત ગણા છે. (અહોલોયતિરિયલોય સંઘિજ્જગુણા) અધોલોક તિર્યકલોકમા સંઘ્યાત ગણા છે. (ઉદ્દલોય સંઘિજ્જગુણા) ડર્ધલોકમા સંઘ્યાત ગણા છે. (અહોલોય સંઘિજ્જગુણા) અધોલોકમાં સંઘ્યાત ગણા છે, (તિરિયલોય અસંઘિજ્જગુણા) તિર્યકલોકમા અસંઘ્યાત ગણા છે.

(ઘેત્તાણુવાણં) ક્ષેત્ર અનુસાર (સઘ્વત્થોવા પંચિદિયા અપજ્જત્તયા તેલોકકે) સૌધી ઓછા અપર્યાપ્ત પંચેન્દ્રિય ત્રિલોક સ્પર્શી છે. (ઉદ્દલોયતિરિયલોય સંઘિજ્જગુણા) ડર્ધલોક-તિર્યકલોકમા સંઘ્યાતગણા છે. (અહોલોય તિરિયલોય સંઘિજ્જગુણા) અધોલોક-તિર્યકલોકમાં સંઘ્યાતગણા છે. (ઉદ્દલોય સંઘિજ્જગુણા) ડર્ધલોકમા સંઘ્યાતગણા છે. (અહોલોય સંઘિજ્જગુણા) અધોલોકમા સંઘ્યાતગણા છે. (તિરિયલોય અસંઘિજ્જગુણા) તિર્યકલોકમા અસંઘ્યાતગણા છે.

(ઘેત્તાણુવાણં) ક્ષેત્ર અનુસાર (સઘ્વત્થોવા પંચિદિયા પજ્જત્તા ઉદ્દલોય) સૌધી થોડા પર્યાપ્ત પંચેન્દ્રિય ડર્ધલોકમાં છે. (ઉદ્દલોયતિરિયલોય અસંઘેજ્જ-

તિર્યગ્લોકે સંખ્યેયગુણાઃ, અધોલોકે સંખ્યેયગુણાઃ, તિર્યગ્લોકે અસંખ્યેયગુણાઃ ॥

ટીકા—અથ પચ્ચેન્દ્રિયાણામલ્પબહુત્વમાહ—‘ચેત્તાણુવાણં’ ક્ષેત્રાનુપાતેન—ક્ષેત્રાનુસારેણ પ્રરૂપ્યમાણાઃ ‘સન્વત્થોવા પંચિદિયા તેલોકકે’ સર્વસ્તોકાઃ—સર્વે-ખ્યોલ્પાઃ પચ્ચેન્દ્રિયાસ્ત્રૈલોક્યે—લોકત્રયવર્તિનો ભવન્તિ, અધોલોકાદૂર્ધ્વલોકે, ઊર્ધ્વલોકાદ્વાઽધોલોકે અન્યકાયાનાં પચ્ચેન્દ્રિયાયુરનુભવતામ્ ઈલિકાગત્યા સમુત્પદ્યમાનાનાં, પચ્ચેન્દ્રિયાણાશ્ચોર્ધ્વલોકાદધોલોકે, અધોલોકાદૂર્ધ્વલોકે વા પચ્ચેન્દ્રિયત્વેન અન્યકાયત્વેન વા સમુત્પિત્સૂર્ના મારણાન્તિકસમુદ્ઘાતેન સમવહતાનાં સમુદ્ઘાતવશાચ્છોત્પત્તિદેશં યાવત્ પ્રક્ષિપ્તાત્મપ્રદેશદણ્ડાનાં પચ્ચેન્દ્રિયાયુઃ પ્રતિસંવે-

યલોએ અસંખ્યેજ્જગુણા) ઊર્ધ્વલોક-તિર્યગ્લોક મેં અસંખ્યાતગુણા હૈં । (તેલોકકે સંખ્યેજ્જગુણા) ત્રૈલોક્ય મેં સંખ્યાતગુણા હૈં (અહોલોયતિરિયલોએ સંખ્યેજ્જગુણા) અધોલોક-તિર્યગ્લોક મેં સંખ્યાતગુણા હૈં (અહોલોએ સંખ્યેજ્જગુણા) અધોલોક મેં સંખ્યાતગુણા હૈં (તિરિયલોએ અસંખ્યેજ્જગુણા) તિર્યગ્લોક મેં અસંખ્યાતગુણા હૈં ।

અવ પંચેન્દ્રિય જીવોં કા અલ્પબહુત્વ કહતે હૈં—

ટીકાર્થ—ક્ષેત્ર કે અનુસાર પ્રરૂપણાં કી જાય તો સબ સે કમ પંચેન્દ્રિય જીવ ત્રિલોકસ્પર્શીં હૈં, ક્યોંકિ વહી જીવ તીનોં લોકોં કો સ્પર્શ કરતે હૈં જો ઊર્ધ્વલોક સે અધોલોક મેં યા અધોલોક સે ઊર્ધ્વલોક મેં ઉત્પન્ન હો રહે હોં, પંચેન્દ્રિય કી આયુ કા અનુભવ કર રહે હોં ઓર ઈલિકાગતિ સે ઉત્પન્ન હો રહે હોં, અથવા જો પંચેન્દ્રિય ઊર્ધ્વલોક સે અધોલોક મેં યા અધોલોક સે ઊર્ધ્વલોક મેં પંચેન્દ્રિય રૂપ સે યા અન્ય રૂપ સે ઉત્પન્ન હોતે હુએ મારણાન્તિક સમુદ્ઘાત કર રહે હોં ઓર અપને ઉત્પત્તિદેશ પર્યન્ત જિન્હોંને આત્મપ્રદેશોં કો ફેલાયા હો

ગુણા) ઉર્ધ્વલોક તિર્યકલોકમાં અસંખ્યાતગણા છે. (તેલોકકે સંખ્યેજ્જગુણા) ત્રૈલોક્યમાં સંખ્યાતગણા છે. (અહોલોયતિરિયલોએ સંખ્યેજ્જગુણા) અધોલોક-તિર્યકલોકમાં સંખ્યાતગણા છે. (અહોલોએ સંખ્યેજ્જગુણા) અધોલોકમાં સંખ્યાતગણા છે. (તિરિયલોએ અસંખ્યેજ્જગુણા) તિર્યકલોકમાં અસંખ્યાતગણા છે.

ટીકાર્થ—હવે સૂત્રકાર પંચેન્દ્રિય જીવોના અલ્પબહુત્વનું કથન કરે છે.

ક્ષેત્ર અનુસાર પ્રરૂપણા કરવામા આવે તો. સૌથી ઓછા પંચેન્દ્રિય જીવો ત્રિલોક સ્પર્શીં છે. કેમકે એ જ જીવો ત્રણે લોકોનો સ્પર્શ કરે છે. કે જે ઉર્ધ્વલોકથી અધોલોકમાં અથવા અધોલોકથી ઉર્ધ્વલોકમા ઉત્પન્ન થતા હોય, પંચેન્દ્રિયોના આયુષ્યનો અનુભવ કરી રહેલા હોય અને ઇલિકા ગતિથી ઉત્પન્ન

દયમાનાનાં ત્રિલોક્યસંસ્પર્શનાત્ તેષામલ્પત્વાચ્ચ સર્વસ્તોકત્વં ભવતિ, તેભ્યોપિ-
 'ઉદ્ધુલોયતિરિયલોએ સંસ્થેજ્જગુણા' ઊર્ધ્વલોકે તિર્યગ્લોકે તત્પ્રતરદ્વયવર્તિનઃ પંચે-
 ન્દ્રિયાઃ સંસ્થેયગુણા ભવન્તિ, તેષાં પ્રચુરતરાણામુપપાતેન સમુદ્ઘાતેન વા પ્રાગુક્ત
 પ્રતરદ્વયસંસ્પર્શસદ્ભાવાત્, તેભ્યોઽપિ 'અહોલોયતિરિયલોએ સંસ્થેજ્જગુણા' અધો-
 લોકતિર્યગ્લોકે તત્પ્રતરદ્વયસંસ્પર્શિનઃ પંચેન્દ્રિયાઃ સંસ્થેયગુણા ભવન્તિ તેષામ્
 અતિપ્રચુરતમાનામુપપાતસમુદ્ઘાતાભ્યાં તત્પ્રતરદ્વયસંસ્પર્શનાત્સંસ્થેયગુણત્વં ભવતિ
 તેભ્યોઽપિ 'ઉદ્ધુલોએ સંસ્થેજ્જગુણા' ઊર્ધ્વલોકે વર્તમાનાઃ પંચેન્દ્રિયાઃ સંસ્થેય-
 ગુણા ભવન્તિ, તત્ર વૈમાનિકદેવાનાં પંચેન્દ્રિયાણાં સદ્ભાવાત્ સંસ્થેયગુણત્વં
 ભવતિ, તેભ્યોઽપિ-અહોલોએ સંસ્થેજ્જગુણા' અધોલોકે વર્તમાનાઃ પંચેન્દ્રિયાઃ
 સંસ્થેયગુણા ભવન્તિ, તત્ર વૈમાનિકદેવાપેક્ષયા સંસ્થેયગુણાનાં નૈરયિકાણાં સદ્ભા-
 વાઃ ઓર પંચેન્દ્રિયાયુ કા વેદન કર રહે હોં, એસે જીવ અલ્પ હોતે હેં, અત-
 એવ ઉન્હેં સવ સે કમ કહા ગયા હૈ ।

ત્રિલોકસ્પર્શી પંચેન્દ્રિય જીવોં કી અપેક્ષા ઊર્ધ્વલોક-તિર્યગ્લોક
 નામક દો પ્રતરોં મેં રહને વાલે પંચેન્દ્રિય સંસ્થાતગુણા અધિક હેં,
 ક્યોંકિ ઉપપાત યા સમુદ્ઘાત કે દ્વારા इन પ્રતરોં કા સ્પર્શ કરને વાલે
 અપેક્ષાકૃત અધિક હોતે હેં । इन કી અપેક્ષા સી અધોલોક-તિર્યગ્લોક
 નામક દો પ્રતરોં કા સ્પર્શ કરને વાલે પંચેન્દ્રિય સંસ્થાતગુણા અધિક
 હેં, ક્યોંકિ ઉપપાત એવં સમુદ્ઘાત કે દ્વારા इन પ્રતરોં કા સ્પર્શ કરને
 વાલે જીવ બહુત અધિક હોતે હેં । उन કી અપેક્ષા સી ઊર્ધ્વલોક મેં
 સંસ્થાતગુણા અધિક હેં, ક્યોંકિ વહાં પંચેન્દ્રિય વૈમાનિક દેવોં કા
 સદ્ભાવ હૈ । उन કી અપેક્ષા સી અધોલોક મેં સંસ્થાતગુણા અધિક

થતા હોય, અથવા જે પંચેન્દ્રિય ઊર્ધ્વલોકમાથી અધોલોકમાં અથવા અધો-
 લોકમાથી ઊર્ધ્વલોકમાં પંચેન્દ્રિય પણાથી અથવા અન્ય રૂપે ઉત્પન્ન થતા થકા
 મારણાન્તિક સમુદ્ઘાત કરી રહેલ હોય અને પોતાના ઉત્પત્તિદેશ પર્યન્ત જેઓએ
 આત્મપ્રદેશોને ફેલાવેલ હોય અને પંચેન્દ્રિયના આયુષ્યનુ વેદન કરી રહેલ હોય
 એવા જીવો અલ્પ હોય છે. તેથીજ તેમને સૌથી કમ કહેવામાં આવેલ છે.

ત્રિલોક સ્પર્શી પંચેન્દ્રિય જીવો કરતા ઊર્ધ્વલોક-તિર્યગ્લોક નામના જે
 પ્રતરોમાં રહેવાવાળા પંચેન્દ્રિય સંસ્થાત ગણા અધિક છે કેમકે ઉપપાત અને
 સમુદ્ઘાત દ્વારા આ પ્રતરોનો સ્પર્શ કરવાવાળા અપેક્ષાકૃત અધિક હોય
 છે. તેના કરતા પણ અધોલોક-તિર્યગ્લોક નામના જે પ્રતરોનો સ્પર્શ કરવા
 વાળા પંચેન્દ્રિયો સંસ્થાત ગણા વધારે છે કેમકે ઉપપાત અને સમુદ્ઘાત દ્વારા
 આ પ્રતરોનો સ્પર્શ કરવાવાળા જીવો ઘણા વધારે હોય છે. તેના કરતા પણ
 ઊર્ધ્વલોકમાં સંસ્થાત ગણા વધારે છે. કેમકે ત્યાં પંચેન્દ્રિય વૈમાનિક દેવોનો

વાત્, તેભ્યોઽપિ-તિરિયલોએ અસંખેજ્જગુણા' તિર્યગ્લોકે વર્તમાનાઃ પञ્चेन्द्रियाः
અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ સંમૂર્ચ્છિમજલચરખેચરાદીનાં વ્યન્તરજ્યોતિષ્કાણાં સંમૂ-
ર્ચ્છિમમનુષ્યાણાઞ્ચ પञ્चेन्द्रियाणाં તત્ર સદ્ભાવેનાસંખ્યેયગુણત્વં ભવતિ,

અથાપર્યાપ્તકપञ्चेन्द्रियाणામલ્પબહુત્વં પ્રતિપાદયતિ-‘સ્વેત્તાણુવાણં’ ક્ષેત્રા-
નુપાતેન-ક્ષેત્રાનુસારેણ ‘સવ્વત્થોવા પંચિદિયા અપજ્જત્તયા તેલોકકે’ સર્વસ્તોકાઃ
-સર્વેભ્યોઽલ્પાઃ, પञ्चेन्द्रियाः અપર્યાપ્તકાઃ ત્રૈલોક્યે-લોકત્રયવર્તિનો ભવન્તિ,
પ્રાગુક્તયુક્તેઃ, તેભ્યોઽપિ ‘ઉદ્ધુલોયતિરિયલોએ સંખેજ્જગુણા’ ઊર્ધ્વલોકતિર્ય-
ગ્લોકે-તત્પ્રતરદ્વયવર્તિનઃ પञ्चेन्द्रिया અપર્યાપ્તકાઃ સંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, પ્રાગુક્ત-
યુક્તેઃ, તેભ્યોઽપિ ‘અધોલોયતિરિયલોએ સંખિજ્જગુણા’ અધોલોકતિર્યગ્લોકે
તત્પ્રતરદ્વયવર્તિનોઽપર્યાપ્તકાઃ પञ्चेन्द्रियाઃ સંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, પ્રાગુક્તયુક્તેઃ,

હૈં, ક્યોંકિ અધોલોક મેં વૈમાનિકોં કી અપેક્ષા સંખ્યાતગુણા અધિક
નારક વિદ્યમાન હૈં । અધોલોક કી અપેક્ષા તિર્યગ્લોક મેં વર્તમાન
પંચેન્દ્રિય અસંખ્યાતગુણા હૈં, ક્યોં કિ તિર્યગ્લોક મેં જલચર, યેચર,
ભૂચર, વ્યન્તર, જ્યોતિષ્ક તથા સંમૂર્ચ્છિમ મનુષ્ય આદિ પંચેન્દ્રિય જીવ
બહુત બડી સંખ્યા મેં હૈં ।

અપર્યાપ્તક પંચેન્દ્રિય જીવોં કા અલ્પબહુત્વ-ક્ષેત્ર કે અનુસાર સ્વ
સે કમ પંચેન્દ્રિય અપર્યાપ્ત ત્રિલોકસ્પર્શી હૈં, ઇસ વિષય મેં યુક્તિ પૂર્વ-
વત્ હી સમજના યાહિએ । ત્રિલોકસ્પર્શી પંચેન્દ્રિયોં કી અપેક્ષા ઊર્ધ્વ-
લોક-તિર્યગ્લોક મેં સંખ્યાતગુણા અધિક હૈં । ડનકી અપેક્ષા અધોલોક
-તિર્યગ્લોક મેં સંખ્યાતગુણા અધિક હૈં । ડનકી અપેક્ષા ઊર્ધ્વલોક મેં
સંખ્યાતગુણા અધિક હૈં । ઊર્ધ્વલોક કી અપેક્ષા અધોલોક મેં સંખ્યાત-

સદ્ભાવ રહે છે. તેના કરતાં પણ અધોલોકમાં સંખ્યાત ગણા વધારે છે. કેમકે
અધોલોકમાં વૈમાનિકોના કરતાં સંખ્યાત ગણા વધારે નારકો વિદ્યમાન છે.
અધોલોક કરતાં તિર્યકલોકમાં રહેવાવાળા પંચેન્દ્રિયો અસંખ્યાત ગણા છે.
કેમકે તિર્યકલોકમાં જલચર-ખેચર-ભૂચર-વ્યન્તર-જ્યોતિષ્ક તથા સંમૂર્ચ્છિમ
મનુષ્ય વિગેરે પંચેન્દ્રિય જીવો ઘણી મોટી સંખ્યામાં છે.

અપર્યાપ્ત પંચેન્દ્રિય જીવોનું અલ્પ બહુત્વ

ક્ષેત્રના અનુસાર સૌથી ઓછા પંચેન્દ્રિય અપર્યાપ્ત ત્રિલોક સ્પર્શી છે.
આ સંબંધની યુક્તિ પહેલા જ પ્રમાણે કહેવામાં આવેલ છે. તેજ પ્રમાણે
સમજવી. ત્રિલોકસ્પર્શી પંચેન્દ્રિયોના કરતા ઊર્ધ્વલોક-તિર્યકલોકમાં સંખ્યાત
ગણા વધારે છે. તેના કરતાં અધોલોક-તિર્યકલોકમાં સંખ્યાતગણા વધારે છે,
તેના કરતાં ઊર્ધ્વલોકમાં સંખ્યાત ગણા વધારે છે, ઊર્ધ્વલોક કરતા અધોલોકમાં

તેભ્યોઽપિ-‘ઉઢ્ઢુલોઽ સંસ્થિજ્જગુણા’ ઊર્ધ્વલોકે વર્તમાનાઃ પચ્ચેન્દ્રિયાઃ અપર્યાપ્તકાઃ સંસ્થેયગુણા ભવન્તિ, તેભ્યોપિ ‘અઢ્ઢોલોઽ સંસ્થેજ્જગુણા’ અધોલોકે વર્તમાના અપર્યાપ્તકપચ્ચેન્દ્રિયાઃ સંસ્થેયગુણા ભવન્તિ યુક્તેસ્તુત્વાત્, તેભ્યોઽપિ-‘તિરિયલોઽ અસંસ્થિજ્જગુણા’ તિર્યગ્લોકે વર્તમાનાઃ પચ્ચેન્દ્રિયા અપર્યાપ્તકાઃ અસંસ્થેયગુણા ભવન્તિ, પ્રાગુક્તયુક્તેઃ ।

અથ પર્યાપ્તકપચ્ચેન્દ્રિયાણામલ્પબહુત્વમાહ-‘સ્થેત્તાણુવાણં’ ક્ષેત્રાણુવાણં-ક્ષેત્રાણુવાણં પ્રરૂપ્યમાણાઃ ‘સવ્વત્થોવા પંચિદિયા પજ્જત્તા ઉઢ્ઢુલોઽ’ સર્વસ્તોકાઃ-સર્વેભ્યોઽલ્પાઃ પચ્ચેન્દ્રિયાઃ પર્યાપ્તકાઃ ઊર્ધ્વલોકે વર્તમાના ભવન્તિ પ્રાગુક્તયુક્તેઃ પ્રાયો વૈમાનિકાનામેવ સદ્ભાવાત્ તેભ્યોઽપિ-‘ઉઢ્ઢુલોયતિરિયલોઽ અસંસ્થેજ્જગુણા’ ઊર્ધ્વલોકતિર્યગ્લોકે-તત્પ્રતરદ્વયવર્તિનઃ પર્યાપ્તકપચ્ચેન્દ્રિયાઃ અસંસ્થેયગુણા ભવન્તિ ઉપર્યુક્તપ્રતરદ્વયસમીપવર્તિ જ્યોતિષ્કાસ્તદધિષ્ઠિત ક્ષેત્રવર્તિવાનવ્યન્તરપચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્લોકે વૈમાનિકવાનવ્યન્તરજ્યોતિષ્કવિદ્યાધરચારણમુનિ પચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્લોકે ઊર્ધ્વલોકે તિર્યગ્લોકે ચ ગમનાગમને કુર્વન્તઃ ઊર્ધ્વલોક-

ગુણા અધિકા હૈં ઔર. અધોલોક કી અપેક્ષા તિર્યગ્લોક મૈં અસંસ્થિયાતગુણા અધિકા હૈં । ઇસ અલ્પબહુત્વ મૈં પૂર્વવત્ હી કારણ સ્થપ્ત લેના ચાહિયૌ ।

પર્યાપ્તક પંચેન્દ્રિયોં કા અલ્પબહુત્વ-સવ સૈ કમ પર્યાપ્ત પંચેન્દ્રિય ઊર્ધ્વલોક મૈં હૈં, કયોંકિ વહાં પ્રાયઃ સિર્ફ વૈમાનિક દેવ હી રહતે હૈં । ડનકી અપેક્ષા ઊર્ધ્વલોક-તિર્યગ્લોક મૈં અસંસ્થિયાતગુણા અધિકા હૈં । ડનકી અપેક્ષા ત્રિલોકસ્પર્શી પર્યાપ્ત પંચેન્દ્રિય સંસ્થિયાતગુણા અધિકા હૈં । કયોંકિ જત્ર અધોલોક મૈં રિધત ભવનપતિ, વાનવ્યન્તર, જ્યોતિષ્ક, વૈમાનિક યા વિદ્યાધર વૈક્રિય સમુદ્ધા કરતે હૈં ઔર તથા-વિધ વિશિષ્ટ પ્રયત્ન કૈ દ્વારા ઊર્ધ્વલોક મૈં અપને આત્મપ્રદેશોં કો પૈલાંતે હૈં, તત્ર વૈ તીનોં લોકોં કા સ્પર્શ કરતે હૈં । ઇસ કારણ ડન્હેં

સંજ્યાત ગણા વધારે છે, અને અધોલોકના કરતા તિર્યગ્લોકમાં અસંજ્યાત ગણા વધારે છે. આ અલ્પ બહુત્વમાં તેનું કારણ પહેલા કહ્યા અનુસાર જ છે.

પર્યાપ્ત પચ્ચેન્દ્રિય અલ્પ બહુત્વ

સૌથી ઓછા પર્યાપ્ત પચ્ચેન્દ્રિય ઊર્ધ્વલોકમાં છે. કેમકે ત્યા પ્રાયઃ વૈમાનિક દેવોજ રહે છે. તેના કરતા ઊર્ધ્વલોક તિર્યગ્લોકમાં અસંજ્યાત ગણા વધારે છે. તેના કરતાં ત્રિલોક સ્પર્શી પર્યાપ્ત પચ્ચેન્દ્રિય સંજ્યાત ગણા વધારે છે. કેમકે અધોલોકમાં રહેવાવાળા ભવનપતિ, વાનવ્યન્તર, જ્યોતિષ્ક, વૈમાનિક અથવા વિદ્યાધર જ્યારે વૈક્રિય સમુદ્ધાત કરે છે અને તેવા પ્રદર્શના વિશેષ પ્રયત્ન દ્વારા ઊર્ધ્વલોકમાં પોતાના આત્મ પ્રદેશોને ફેલાવે છે. ત્યારે તેઓ ત્રણેલોકનો સ્પર્શ

તિર્યગ્લોકપ્રતરદ્વયં સંસ્પૃશન્તિ, તેભ્યોઽપિ 'તેલોકે સંસ્થિજ્જગુણા' ત્રિલોક્યે-
લોકત્રયવર્તિનઃ પર્યાપ્તરૂપચ્ચેન્દ્રિયાઃ સંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, ભવનપતિ વાનવ્યન્તર-
વ્યોતિષ્કૃત્તૈમાનિકાનાં વિદ્યાધરાણાં વાઽધોલોકસ્થાનામ્ વૈક્રિયસમુદ્વાતસમવ-
હતાનાં તથાવિદ્યા પ્રયત્નવિશેષવશાત્ ઊર્ધ્વલોકે પ્રક્ષિપ્તાત્મપ્રદેશદણ્ડાનાં લોકત્રય-
સંસ્પર્શનાત્ સંખ્યેયગુણત્વં તેપામુપપદ્યતે, તેભ્યોઽપિ-‘અધોલોચતિરિયલોપ
સંસ્થેજ્જગુણા’ અધોલોકતિર્યગ્લોકે તત્પ્રતરદ્વયવર્તિનઃ પર્યાપ્તરૂપચ્ચેન્દ્રિયાઃ સંખ્યે-
યગુણા ભવન્તિ તત્ર વહૂનાં વાનવ્યન્તરાણાં સ્વસ્થાનપ્રત્યાસન્નતયા તિર્યગ્લોકે
ઊર્ધ્વલોકે વા ભવનપતીનામ્ અધોલૌકિકગ્રામેષુ ભગવતાં સમવસરણાદૌ અધો-
લોકે ક્રીડાર્થં ચ ગમનાગમનકરણેન, સમુદ્રેષુ કેપાશ્ચિત્તચ્ચેન્દ્રિયતિરથાં સ્વસ્થાન
પ્રત્યાસન્નતયા કેપાશ્ચિત્ તદધિષ્ઠિતક્ષેત્રાશ્રિતત્વેન ઉપર્યુક્તપ્રતરદ્વયસંસ્પર્શનાત્

સંખ્યાતગુણા કહા ગયા હૈ । ત્રિલોકસ્પર્શી પર્યાપ્ત પંચેન્દ્રિયોં કી અપેક્ષા
અધોલોક-તિર્યગ્લોક નામ્નક પ્રતરોં મેં સંખ્યાતગુણા અધિક હૈં, કયોં-
કિ યે પ્રતર વાન-વ્યન્તર દેવોં કે સ્વસ્થાન સે સમીપ વર્તી હૈં, અતઃૈવ
જવ વે તિર્યગ્લોક યા ઊર્ધ્વલોક મેં જાતે હૈં તો ઇન પ્રતરોં કા સ્પર્શ
કરતે હૈં । ભવનપતિ દેવ અધોલૌકિક ગ્રામોં મેં તીર્થકર કે સમવસ-
રણ આદિ મેં યા ક્રીડા કે લિપ જવ આતે જાતે હૈં તો વે મી ઇન
પ્રતરોં કા સ્પર્શ કરતે હૈં । સમુદ્રવર્તી કિન્હીં-કિન્હીં પંચેન્દ્રિય તિર્યચોં
કે સ્વસ્થાન સે સન્નિકટ હોને કે કારણ ઓર કિન્હીં-કિન્હીં કે વહીં
રહને કે કારણ ઉક્ત દોનોં પ્રતરોં કો સ્પર્શ હોતા હૈ, અતઃૈવ ઇન્હેં
સંખ્યાતગુણા કહા હૈ ।

કરે છે. તેથી તેઓને સંખ્યાત ગણા કહેવામાં આવેલ છે ત્રિલોક સ્પર્શી
પર્યાપ્ત પંચેન્દ્રિયોના કરતાં અધોલોક-તિર્યગ્લોક નામના પ્રતરોમાં સંખ્યાત
ગણા કહેવામાં આવેલ છે. ત્રિલોકસ્પર્શી પર્યાપ્ત પંચેન્દ્રિયોના કરતાં અધોલોક
તિર્યગ્લોક નામના પ્રતરોમાં સંખ્યાત ગણા વધારે છે. કેમકે પ્રતરમાં વાન-
વ્યન્તર દેવો સ્વસ્થાનથી સમીપમાં છે. તેથીજ જ્યારે તેઓ તિર્યગ્લોક અથવા
ઊર્ધ્વલોકમાં જાય છે. ત્યારે તેઓ આ પ્રતરોનો સ્પર્શ કરે છે. ભવનપતિ દેવો
અધોલોકવર્તિ ગામોમાં તીર્થકરના સમવસરણ વિગેરેમાં અથવા ક્રીડા કરવા
માટે જાય છે, અને આવે છે. ત્યારે તેઓ પણ આ પ્રતરોનો સ્પર્શ કરે છે.
સમુદ્રવર્તિ કોઈ કોઈ પંચેન્દ્રિય તિર્યચોના સ્વસ્થાન સમીપમાં હોવાથી ઉક્ત
એ જાને પ્રતરોનો સ્પર્શ થાય છે. તેથીજ તેને સંખ્યાત ગણા કહેલ છે.
અધોલોક તિર્યગ્લોકના કરતાં અધોલોકમાં પર્યાપ્ત પંચેન્દ્રિય જોવો સંખ્યાત
ગણા છે. કેમકે-અધોલોકમાં નારકો અને ભવનપતિ નિવાસ કરે છે અધોલોક

સંખ્યેયગુણત્વં ભવતિ, તેभ्योऽपि ‘अहोलोए संखेज्जगुणा’ अधोलोके वर्तमानाः पर्याप्तकपञ्चेन्द्रियजीवाः संख्येयगुणा भवन्ति तत्र नैरयिकाणां भवनपतीनां चावस्थानात् तेभ्योऽपि ‘तिरियलोए असंखेज्जगुणा’ तिर्यग्लोके वर्तमानाः पर्याप्तकपञ्चेन्द्रियाः असंख्येयगुणा भवन्ति तत्र पञ्चेन्द्रियतिर्यग्मनुष्यव्यन्तर ज्योतिष्काणामवस्थानादित्याशयः ॥सू० ३४॥

પૃથિવીકાયિકાઘલ્પવહુત્વવક્તવ્યતા

મૂલમ્—खेत्ताणुवाएणं सव्वत्थोवा पुढविकाइया उड्डलोय-तिरियलोए, अहोलोयतिरियलोए विसेसाहिया, तिरियलोए असंखेज्जगुणा, तेलोक्के असंखेज्जगुणा, उड्डलोए असंखेज्जगुणा, अहोलोए विसेसाहिया । खेत्ताणुवाएणं सव्वत्थोवा पुढविकाइया अपज्जत्तया उड्डलोयतिरियलोए, अहोलोयतिरियलोए विसेसाहिया, तिरियलोए असंखेज्जगुणा, तेलोक्के असंखेज्जगुणा, उड्डलोए असंखेज्जगुणा, अहोलोए विसेसाहिया । खेत्ताणुवाएणं सव्वत्थोवा पुढविकाइया पज्जत्तया उड्डलोयतिरियलोए, अहोलोयतिरियलोए विसेसाहिया, तिरियलोए असंखेज्जगुणा, तेलोक्के असंखेज्जगुणा, उड्डलोए असंखेज्जगुणा, अहोलोए विसेसाहिया । खेत्ताणुवाएणं सव्वत्थोवा आउकाइया, उड्डलोयतिरियलोए, अहोलोयतिरियलोए विसेसाहिया, तिरियलोए असंखेज्जगुणा, तेलोक्के असंखेज्जगुणा, उड्डलोए असंखेज्जगुणा, अहोलोए विसेसाहिया । खेत्ताणुवाएणं सव्वत्थोवा आउकाइया अपज्जत्तया उड्डलोयतिरियलोए,

अधोलोक-तिर्यग्लोक की अपेक्षा अधोलोक में पर्याप्त पंचेन्द्रिय जीव संख्यातगुणा हैं, क्योंकि अधोलोक में नारक और भवनपति निवास करते हैं । अधोलोक की अपेक्षा भी मध्यलोक में असंख्यातगुणा अधिक हैं, क्योंकि मध्यलोक में पंचेन्द्रिय तिर्यच, मनुष्य, व्यन्तर और ज्योतिष्क देव निवास करते हैं ॥३४॥

કરતા પણ મધ્યલોકમાં અસંખ્યાત ગણા વધારે છે. કેમકે મધ્યલોકમાં પંચેન્દ્રિય, તિર્યચ, મનુષ્ય-વાનવ્યન્તર અને જ્યોતિષ્ક દેવ નિવાસ કરે છે. ૧સૂ. ૩૪

अहोलायतिरियलोए विसेसाहिया, तिरियलोए असंखेज्जगुणा,
तेलोक्के असंखेज्जगुणा, उड्डलोए असंखेज्जगुणा, अहोलाए
विसेसाहिया । खेत्ताणुवाएणं सवत्थोवा आउकाइया पज्जत्तया
उड्डलोयतिरियलोए, अहोलायतिरियलोए विसेसाहिया, तिरि-
यलोए असंखेज्जगुणा, तेलोक्के असंखेज्जगुणा, उड्डलोए असं-
खेज्जगुणा, अहोलाए विसेसाहिया । खेत्ताणुवाएणं सवत्थोवा
तेउकाइया उड्डलोयतिरियलोए अहोलायतिरियलोए विसेसा-
हिया, तिरियलोए असंखेज्जगुणा, तेलोक्के असंखेज्जगुणा, अहो-
लोए विसेसाहिया । खेत्ताणुवाएणं सवत्थोवा तेउकाइया अप-
ज्जत्तया उड्डतिरियलोए, अहोलायतिरियलोए विसेसाहिया,
तिरियलोए असंखेज्जगुणा, तेलोक्के असंखेज्जगुणा, उड्डलोए
असंखेज्जगुणा, अहोलाए विसेसाहिया । खेत्ताणुवाएणं सव-
त्थोवा तेउकाइया पज्जत्तया उड्डलोयतिरियलोए, अहोलाय-
तिरियलोए विसेसाहिया, तिरियलोए असंखेज्जगुणा, तेलोक्के
असंखेज्जगुणा, उड्डलोए असंखेज्जगुणा, अहोलाए विसेसाहिया,
खेत्ताणुवाएणं सवत्थोवा वाउकाइया उड्डलोयतिरियलोए,
अहोलायतिरियलोए विसेसाहिया, तिरियलोए असंखेज्जगुणा,
तेलोक्के असंखेज्जगुणा उड्डलोए असंखेज्जगुणा, अहोलाए
विसेसाहिया । खेत्ताणुवाएणं सवत्थोवा वाउकाइया अपज्जत्तया
उड्डलोयतिरियलोए, अहोलायतिरियलोए विसेसाहिया, तिरिय-
लोए संखेज्जगुणा, तेलोक्के असंखेज्जगुणा, उड्डलोए असंखेज्ज-
गुणा, अहोलाए विसेसाहिया । खेत्ताणुवाएणं सवत्थोवा वाउ-
काइया पज्जत्तया उड्डलोयतिरियलोए अहोलायतिरियलोए
विसेसाहिया, तिरियलोए असंखेज्जगुणा, तेलोक्के असंखेज्जगुणा,
उड्डलोए असंखेज्जगुणा, अहोलाए विसेसाहिया । खेत्ताणुवा-

एणं सव्वत्थोवा वणस्सइकाइया उड्डलोयतिरियलोए, अहोलोय-
तिरियलोए विसेसाहिया, तिरियलोए असंखेज्जगुणा, तेलोक्के
असंखेज्जगुणा, उड्डलोए असंखेज्जगुणा, अहोलोए विसेसाहिया,
खेत्ताणुवाएणं सव्वत्थोवा वणस्सइकाइया अपज्जत्तया उड्डलोय-
तिरियलोए, अहोलोयतिरियलोए विसेसाहिया, तिरियलोए
असंखेज्जगुणा, तेलोक्के असंखेज्जगुणा, उड्डलोए असंखेज्ज-
गुणा, अहोलोए विसेसाहिया, खेत्ताणुवाएणं सव्वत्थोवा वण-
स्सइकाइया पज्जत्तया उड्डलोयतिरियलोए, अहोलोयतिरियलोए
विसेसाहिया, तिरियलोए असंखेज्जगुणा, तेलोक्के असंखेज्ज-
गुणा, अहोलोए विसेसाहिया ॥सू० ३५॥

छाया—क्षेत्रानुपातेन सर्वस्तोकाः पृथिवीकायिकाः ऊर्ध्वलोकतिर्यग्लोके,
अधोलोकतिर्यग्लोके विशेषाधिकाः, तिर्यग्लोके असंख्येयगुणाः, त्रैलोक्ये असं-
ख्येयगुणाः, ऊर्ध्वलोके असंख्येयगुणाः, अधोलोके विशेषाधिकाः, क्षेत्रानुपातेन

પૃથિવીકાયિક આદિ કા અલ્પબહુત્વ

શબ્દાર્થ—(खेत्ताणुवाएणं) क्षेत्र के अनुसार (सव्वत्थोवा पुढवि-
काइया उड्डलोयतिरियलोए) सब से कम पृथ्वीकायिक ऊर्ध्वलोक-
तिर्यग्लोक में हैं (अहोलोयतिरियलोए विसेसाहिया) अधोलोक तिर्य-
ग्लोक में विशेषाधिक हैं (तिरियलोए असंखेज्जगुणा) तिर्यग्लोक में
असंख्यातगुणा हैं (तेलोक्के असंखेज्जगुणा) त्रैलोक्य में असंख्यातगुणा
हैं (उड्डलोए असंखेज्जगुणा) ऊर्ध्वलोक में असंख्यातगुणा हैं (अहोलोए
विसेसाहिया) अधोलोक में विशेषाधिक हैं ।

પૃથ્વીકાયિક વિગેરેનુ અલ્પ બહુત્વ

શબ્દાર્થ—(खेत्ताणुवाएणं) क्षेत्र अनुसार (सव्वत्थोवा पुढविकाइया उड्डलोय-
तिरियलोए) સૌથી ઓછા પૃથ્વીકાયિક ઉર્ધ્વલોક-તિર્યગ્લોકમાં છે. (अहोलोय-
तिरियलोए विसेसाहिया) अधोलोक-तिर्यग्લોકમાં विशेषાધિક છે, (तिरियलोए
असंखेज्जगुणा) तिर्यग्लोकમાં असंख्यात ગણા છે, (तेलोक्के असंखेज्जगुणा)
त्रैलोक्यમાં असंख्यात ગણા છે (उड्डलोए असंखेज्जगुणा) ઉર્ધ્વલોકમાં असं-
ખ્યાત ગણા છે. (अहोलोए विसेसाहिया) अधोलोकમાં विशेषाधिक છે.

સર્વસ્તોકાઃ પૃથિવીકાયિકાઃ અપર્યાપ્તકાઃ ઊર્ધ્વલોકતિર્યગ્લોકે, અધોલોક-
તિર્યગ્લોકે વિશેષાધિકાઃ, તિર્યગ્લોકે અસંખ્યેયગુણાઃ, ત્રૈલોક્યે અસંખ્યેયગુણાઃ,
ઊર્ધ્વલોકે અસંખ્યેયગુણાઃ, અધોલોકે વિશેષાધિકાઃ, ક્ષેત્રાનુપાતેન સર્વસ્તોકાઃ
પૃથિવીકાયિકા પર્યાપ્તકાઃ ઊર્ધ્વલોકતિર્યગ્લોકે, અધોલોકતિર્યગ્લોકે વિશેષા-
ધિકાઃ, તિર્યગ્લોકે અસંખ્યેયગુણાઃ, ત્રૈલોક્યે અસંખ્યેયગુણાઃ, ઊર્ધ્વલોકે અસં-
ખ્યેયગુણાઃ, અધોલોકે વિશેષાધિકાઃ, ક્ષેત્રાનુપાતેન સર્વસ્તોકાઃ અપ્કાયિકાઃ
ઊર્ધ્વલોકતિર્યગ્લોકે, અધોલોકતિર્યગ્લોકે વિશેષાધિકાઃ તિર્યગ્લોકે અસંખ્યેય-
ગુણાઃ, ત્રૈલોક્યે અસંખ્યેયગુણાઃ, ઊર્ધ્વલોકે અસંખ્યેયગુણાઃ, અધોલોકે વિશે-

(સ્વેત્તાણુવાણં) ક્ષેત્ર કે અનુસાર (સન્વત્થોવા પુઢવિકાહ્યા અપ-
જ્જત્તયા ઉડ્ઢલોયતિરિયલો) સબ સે કમ પૃથ્વીકાયિક અપર્યાપ્ત
ઊર્ધ્વલોક-તિર્યગ્લોક મેં હૈં (અહોલોયતિરિયલો વિસેસાહિયા)
અધોલોક-તિર્યગ્લોક મેં વિશેષાધિક હૈં (તિરિયલો અસંખિજ્જગુણા)
તિર્યગ્લોક મેં અસંખ્યાતગુણા હૈં (તેલોક્કે અસંખિજ્જગુણા) ત્રૈલોક્ય
મેં અસંખ્યાતગુણા હૈં (ઉડ્ઢલો અસંખેજ્જગુણા) ઊર્ધ્વલોક મેં અસંખ્યાત-
ગુણા હૈં (અહોલો વિસેસાહિયા) અધોલોક મેં વિશેષાધિક હૈં ।

(સ્વેત્તાણુવાણં) ક્ષેત્ર કે અનુસાર (સન્વત્થોવા પુઢવિકાહ્યા પજ્જ-
ત્તયા) સબ સે કમ પૃથ્વીકાયિક પર્યાપ્ત (ઉડ્ઢલોયતિરિયલો) ઊર્ધ્વ-
લોક-તિર્યગ્લોક મેં હૈં (અહોલોયતિરિયલો વિસેસાહિયા) અધોલોક
-તિર્યગ્લોક મેં વિશેષાધિક હૈં (તિરિયલો અસંખેજ્જગુણા) તિર્ય-
ગ્લોક મેં અસંખ્યાતગુણા હૈં (તેલોક્કે અસંખિજ્જગુણા) ત્રૈલોક્ય મેં

(સ્વેત્તાણુવાણં) ક્ષેત્રના અનુસાર (સન્વત્થોવા પુઢવિકાહ્યા અપજ્જત્તયા
ઉડ્ઢલોયતિરિયલો) સૌથી ઓછા પૃથ્વીકાયિક અપર્યાપ્ત ઊર્ધ્વલોક-તિર્યગ્લોક
માં છે. (અહોલોય-તિરિયલો વિસેસાહિયા) અધોલોક-તિર્યગ્લોકમાં વિશેષાધિક
છે, (તિરિયલો અસંખિજ્જ ગુણા) તિર્યગ્લોકમાં અસંખ્યાત ગણા છે (તેલોક્કે
અસંખિજ્જ ગુણા) ત્રૈલોક્યમાં અસંખ્યાત ગણા છે. (ઉડ્ઢલો અસંખિજ્જ ગુણા)
ઊર્ધ્વલોકમાં અસંખ્યાત ગણા છે. (અહોલો વિસેસાહિયા) અધોલોકમાં વિશેષાધિક છે

(સ્વેત્તાણુવાણં) ક્ષેત્રના કથન પ્રમાણે (સન્વત્થોવા પુઢવિકાહ્યા પજ્જત્તયા
ઉડ્ઢલોયતિરિયલો) સૌથી ઓછા પૃથ્વીકાયિક પર્યાપ્ત ઊર્ધ્વલોક તિર્યગ્લોકમાં
છે (અહોલોયતિરિયલો વિસેસાહિયા) અધોલોક તિર્યગ્લોકમાં વિશેષાધિક છે.
(તિરિયલો અસંખેજ્જગુણા) તિર્યગ્લોકમાં અસંખ્યાતગણા છે. (તેલોક્કે અસં-
ખિજ્જગુણા) ત્રૈલોક્યમાં અસંખ્યાતગણા છે. (ઉડ્ઢલો અસંખિજ્જગુણા) ઊર્ધ્વ-

પાધિકાઃ, ક્ષેત્રાનુપાતેન સર્વસ્તોકાઃ અપ્કાયિકા અપર્યાપ્તકા ઊર્ધ્વલોકતિર્યગ્લોકે, અધોલોકતિર્યગ્લોકે વિશેષાધિકાઃ, તિર્યગ્લોકે અસંખ્યેયગુણાઃ, ત્રૈલોક્યે અસંખ્યેયગુણાઃ, ઊર્ધ્વલોકે અસંખ્યેયગુણાઃ, અધોલોકે વિશેષાધિકાઃ, ક્ષેત્રાનુપાતેન સર્વસ્તોકાઃ અપ્કાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ ઊર્ધ્વલોકતિર્યગ્લોકે, અધોલોકતિર્ય-

અસંખ્યાતગુણા હૈં (ઉદ્ધલોષ અસંખ્વિજ્જગુણા) ઊર્ધ્વલોક મેં અસંખ્યાત ગુણા હૈં (અહોલોષ વિસેસાહિયા) અધોલોક મેં વિશેષાધિક હૈં ।

(સ્વેત્તાણુવાણં) ક્ષેત્ર કે અનુસાર (સન્વત્થોવા આઝકાહ્યા ઉદ્ધલોયતિરિયલોષ) સઘ સે કમ અપ્કાયિક ઊર્ધ્વલોક-તિર્યગ્લોક મેં હૈં (અહોલોયતિરિયલોષ વિસેસાહિયા) અધોલોક-તિર્યગ્લોક મેં વિશેષાધિક હૈં (તિરિયલોષ અસંખેજ્જગુણા) તિર્યગ્લોક મેં અસંખ્યાતગુણા હૈં (તેલોકકે અસંખેજ્જગુણા) ત્રૈલોક્ય મેં અસંખ્યાતગુણા હૈં (ઉદ્ધલોષ અસંખેજ્જગુણા) ઊર્ધ્વલોક મેં અસંખ્યાતગુણા હૈં (અહોલોષ વિસેસાહિયા) અધોલોક મેં વિશેષાધિક હૈં ।

(સ્વેત્તાણુવાણં) ક્ષેત્ર કે અનુસાર (સન્વત્થોવા આઝકાહ્યા અપજ્જત્તયા ઉદ્ધલોયતિરિયલોષ) સઘ સે કમ અપ્કાયિક અપર્યાપ્ત ઊર્ધ્વલોક-તિર્યગ્લોક મેં હૈં (અહોલોયતિરિયલોષ વિસેસાહિયા) અધોલોક-તિર્યગ્લોક મેં વિશેષાધિક હૈં (તિરિયલોષ અસંખેજ્જગુણા) તિર્યગ્લોક મેં અસંખ્યાતગુણા હૈં (તેલોકકે અસંખેજ્જગુણા) ત્રૈલોક્ય મેં અસંખ્યાતગુણા હૈં (ઉદ્ધલોષ અસંખેજ્જગુણા) ઊર્ધ્વલોક મેં અસંખ્યાતગુણા હૈં (અહોલોષ વિસેસાહિયા) અધોલોક મેં વિશેષાધિક હૈં ।

લોકમા અસંખ્યાત ગણા છે, (અહોલોષ વિસેસાહિયા) અધોલોકમા વિશેષાધિક છે

(સ્વેત્તાણુવાણં) ક્ષેત્રના અનુસાર (સન્વત્થોવા આઝકાહ્યા ઉદ્ધલોયતિરિયલોષ) સૌથી ઓછા અપ્કાયિક ઊર્ધ્વલોક-તિર્યગ્લોકમા છે, (અહોલોયતિરિયલોષ વિસેસાહિયા) અધોલોક તિર્યગ્લોકમા વિશેષાધિક છે. (તિરિયલોષ અસંખેજ્જગુણા) તિર્યગ્લોકમાં અસંખ્યાતગણા છે. (ઉદ્ધલોષ અસંખ્વિજ્જગુણા) ઊર્ધ્વલોકમા અસંખ્યાત ગણા છે. (અહોલોષ વિસેસાહિયા) અધોલોકમાં વિશેષાધિક છે.

(સ્વેત્તાણુવાણં) ક્ષેત્રના અનુસાર (સન્વત્થોવા આઝકાહ્યા અપજ્જત્તયા ઉદ્ધલોય તિરિયલોષ) સૌથી ઓછા અપ્કાયિક અપર્યાપ્ત ઊર્ધ્વલોક-તિર્યગ્લોકમા છે. (અહોલોયતિરિયલોષ વિસેસાહિયા) અધોલોક તિર્યગ્લોકમા વિશેષાધિક છે. (તિરિયલોષ અસંખેજ્જગુણા) તિર્યગ્લોકમાં અસંખ્યાતગણા છે. (તેલોકકે અસંખેજ્જગુણા) ત્રૈલોક્યમા અસંખ્યાતગણા છે. (ઉદ્ધલોષ અસંખેજ્જગુણા) ઊર્ધ્વલોકમાં અસંખ્યાતગણા છે. (અહોલોષ વિસેસાહિયા) અધોલોકમા વિશેષાધિક છે.

ગ્લોકે વિશેષાધિકાઃ, તિર્યગ્લોકે અસંખ્યેયગુણાઃ, ત્રૈલોક્યે અસંખ્યેયગુણાઃ, ઊર્ધ્વ-
લોકે અસંખ્યેયગુણાઃ, અધોલોકે વિશેષાધિકાઃ, ક્ષેત્રાનુપાતેન સર્વસ્તોકાઃ તેજઃ
કાયિકાઃ ઊર્ધ્વલોકતિર્યગ્લોકે, અધોલોકતિર્યગ્લોકે વિશેષાધિકાઃ, તિર્યગ્લોકે
અસંખ્યેયગુણાઃ, ત્રૈલોક્યે અસંખ્યેયગુણાઃ, ઊર્ધ્વલોકે અસંખ્યેયગુણાઃ, અધોલોકે
વિશેષાધિકાઃ, ક્ષેત્રાનુપાતેન સર્વસ્તોકાઃ તેજઃ કાયિકાઃ અપર્યાપ્તકાઃ ઊર્ધ્વલોક-

(ચિત્તાણુવાણં) ક્ષેત્ર કે અનુસાર (સત્ત્વત્થોવા આઝકાઈયા પજ્જ-
ત્તયા ઉદ્દલોયતિરિયલો) સઘ સે કમ અપ્પકાયિક પર્યાપ્ત ઊર્ધ્વલોક-
તિર્યગ્લોક મેં હૈં (અહોલોયતિરિયલો વિસેસાહિયા) અધોલોક-
તિર્યગ્લોક મેં વિશેષાધિક હૈં (તિરિયલો અસંખેજ્જગુણા) તિર્યગ્લોક
મેં અસંખ્યાતગુણા હૈં (તેલોક્કે અસંખિજ્જગુણા) ત્રૈલોક્ય મેં અસં-
ખ્યાતગુણા હૈં (ઉદ્દલો અસંખેજ્જગુણા) ઊર્ધ્વલોક મેં અસંખ્યાતગુણા
હૈં (અહોલો વિસેસાહિયા) અધોલોક મેં વિશેષાધિક હૈં ।

(ચેત્તાણુવાણં) ક્ષેત્ર કે અનુસાર (સત્ત્વત્થોવા તેઝકાઈયા ઉદ્દલોય-
તિરિયલો) સઘ સે કમ તેજઃકાયિક ઊર્ધ્વલોક-તિર્યગ્લોક મેં હૈં
(અહોલોયતિરિયલો વિસેસાહિયા) અધોલોક-તિર્યગ્લોક મેં વિશે-
ષાધિક હૈં (તિરિયલો અસંખિજ્જગુણા) તિર્યગ્લોક મેં અસંખ્યાત-
ગુણા હૈં (તેલોક્કે અસંખિજ્જગુણા) ત્રૈલોક્ય મેં અસંખ્યાતગુણા હૈં

(ચેત્તાણુવાણં) ક્ષેત્રઅનુસાર (સત્ત્વત્થોવા આઝકાઈયા પજ્જત્તયા ઉદ્દલોય
લોયતિરિયલો) ઓછા અપ્પકાયિક પર્યાપ્ત ઊર્ધ્વલોક-તિર્યગ્લોકમાં છે. (અહોલોય
તિરિયલો વિસેસાહિયા) અધોલોક તિર્યગ્લોકમાં વિશેષાધિક છે. (તિરિયલો
અસંખેજ્જગુણા) તિર્યગ્લોકમાં અસંખ્યાત ગણા છે. (અહોલો વિસેસાહિયા)
અધોલોકમાં વિશેષાધિક છે.

(ચેત્તાણુવાણં) ક્ષેત્રની અનુસાર (સત્ત્વત્થોવા તેઝકાઈયા ઉદ્દલોયતિરિયલો)
સૌથી ઓછા તેજઃકાયિક ઊર્ધ્વલોક-તિર્યગ્લોકમાં છે. (અહોલો તિરિયલો
વિસેસાહિયા) અધોલોક તિર્યગ્લોકમાં વિશેષાધિક છે. (તિરિયલો અસંખેજ્જગુણા)
તિર્યગ્લોકમાં અસંખ્યાત ગણા છે. (તેલોક્કે અસંખેજ્જગુણા) ત્રૈલોક્યમાં
અસંખ્યાત ગણા છે. (ઉદ્દલો અસંખેજ્જ ગુણા) ઊર્ધ્વલોકમાં અસંખ્યાત ગણા
છે. (અહોલો વિસેસાહિયા) અધોલોકમાં વિશેષાધિક છે.

(ચેત્તાણુવાણં) ક્ષેત્રના પ્રમાણે (સત્ત્વત્થોવા તેઝકાઈયા અપજ્જત્તયા ઉદ્દલોય-
તિરિયલો) સૌથી ઓછા અપર્યાપ્ત તેજઃકાયિક ઊર્ધ્વલોક-તિર્યગ્લોકમાં છે. (અહો-
લો તિરિયલો વિસેસાહિયા) અધોલોક તિર્યગ્લોકમાં વિશેષાધિક છે. (તિરિયલો
અસંખેજ્જગુણા) તિર્યગ્લોકમાં અસંખ્યાતગણા છે. (ઉદ્દલો અસંખેજ્જગુણા) ઊર્ધ્વ-

तिर्यग्लोके, अधोलोकतिर्यग्लोके वर्तमाना तेजस्कायिकाः विशेषाधिकाः, तिर्यग्लोके असंख्येयगुणाः, त्रैलोक्ये असंख्येयगुणाः, ऊर्ध्वलोके असंख्येयगुणाः, अधोलोके विशेषाधिकाः, क्षेत्रानुपातेन सर्वरतोकाः तेजः-कायिकाः पर्याप्तकाः ऊर्ध्वलोकतिर्यग्लोके, अधोलोकतिर्यग्लोके विशेषाधिकाः, तिर्यग्लोके असंख्येयगुणाः, त्रैलोक्ये असंख्येयगुणाः, ऊर्ध्वलोके असंख्येयगुणाः, अधोलोके विशेषाधिकाः (उद्दलोऽसंख्येयगुणा) ऊर्ध्वलोक में असंख्यातगुणा हैं (अहोलोऽसंख्येयगुणा) अधोलोक में विशेषाधिक हैं।

(खेत्ताणुवाणं) क्षेत्र के अनुसार (सन्वत्थोवा तेउकाइया अपज्जत्तया उद्दलोयतिरियलो) सबसे कम अपर्याप्त तेजस्कायिक ऊर्ध्वलोक-तिर्यग्लोक में हैं (अहोलोयतिरियलो विसेसाहिया) अधोलोक-तिर्यग्लोक में विशेषाधिक हैं (तिरियलो असंखेज्जगुणा) तिर्यग्लोक में असंख्यातगुणा हैं (तेल्लोके असंखेज्जगुणा) त्रैलोक्य में असंख्यातगुणा हैं (उद्दलो असंखेज्जगुणा) ऊर्ध्वलोक में असंख्यातगुणा हैं (अहोलो विसेसाहिया) अधोलोक में विशेषाधिक हैं।

(खेत्ताणुवाणं) क्षेत्र के अनुसार (सन्वत्थोवा तेउकाइया पज्जत्तया उद्दलोयतिरियलो) सबसे कम पर्याप्त तेजस्कायिक ऊर्ध्वलोक-तिर्यग्लोक में हैं (अहोलोयतिरियलो विसेसाहिया) अधोलोक-तिर्यग्लोक में विशेषाधिक हैं (तिरियलो असंखेज्जगुणा) तिर्यग्लोक में असंख्यातगुणा हैं (तेल्लोके असंखेज्जगुणा) त्रैलोक्य में असंख्यातगुणा हैं (उद्दलो असंखेज्जगुणा) ऊर्ध्वलोक में असंख्यातगुणा हैं

दोडमा असंख्यातगुणा छे. (अहोलो विसेसाहिया) अधोदोडमां विशेषाधिक छे.

(खेत्ताणुवाणं) क्षेत्रना कथन प्रमाणे (सन्वत्थोवा तेउकाइया पज्जत्तया उद्दलोयतिरियलो) सौथी ओछा पर्याप्त तेजस्कायिक ऊर्ध्वदोडमां-तिर्यग्दोडमां छे. (अहोलोयतिरियलो विसेसाहिया) अधोदोडमां तिर्यग्दोडमां विशेषाधिक छे. (तिरियलो असंखेज्जगुणा) तिर्यग्दोडमां असंख्यातगुणा छे. (तेल्लोके असंखेज्जगुणा) त्रैदोडमां असंख्यातगुणा छे. (उद्दलो असंखेज्जगुणा) ऊर्ध्वदोडमां असंख्यातगुणा छे. (अहोलो विसेसाहिया) अधोदोडमां विशेषाधिक छे.

(खेत्ताणुवाणं) क्षेत्रना कथन प्रमाणे (सन्वत्थोवा तेउकाइया उद्दलोयतिरियलो) सौथी ओछा वायुकायिक ऊर्ध्वदोडमां-तिर्यग्दोडमां छे. (अहोलोयतिरियलो विसेसाहिया) अधोदोडमां तिर्यग्दोडमां विशेषाधिक छे. (तिरियलो असंखेज्जगुणा) तिर्यग्दोडमां असंख्यातगुणा छे. (तेल्लोके असंखेज्जगुणा) त्रैदोडमां असंख्यातगुणा छे. (उद्दलो असंखेज्जगुणा) ऊर्ध्वदोडमां असंख्यात-

ધિકાઃ, ક્ષેત્રાનુપાતેન સર્વસ્તોકાઃ વાયુકાયિકાઃ ઊર્ધ્વલોકતિર્યગ્લોકે, અધો-
લોકતિર્યગ્લોકે વિશેષાધિકાઃ, તિર્યગ્લોકે અસંખ્યેયગુણાઃ, ત્રૈલોક્યે અસંખ્યેય-
ગુણાઃ, ઊર્ધ્વલોકે અસંખ્યેયગુણાઃ, અધોલોકે વિશેષાધિકાઃ, ક્ષેત્રાનુપાતેન સર્વ-
સ્તોકાઃ વાયુકાયિકાઃ અપર્યાપ્તકાઃ ઊર્ધ્વલોકતિર્યગ્લોકે, અધોલોકતિર્યગ્લોકે-
વિશેષાધિકાઃ, તિર્યગ્લોકે અસંખ્યેયગુણાઃ, ત્રૈલોક્યે અસંખ્યેયગુણાઃ ઊર્ધ્વલોકે
અસંખ્યેયગુણાઃ, અધોલોકે વિશેષાધિકાઃ, ક્ષેત્રાનુપાતેન સર્વસ્તોકા વાયુકાયિકાઃ

(અહોલોએ વિસેસાહિયા) અધોલોક મેં વિશેષાધિક હૈં ।

(ચેત્તાણુવાણં) ક્ષેત્ર કે અનુસાર (સવ્વત્થોવા વાઝકાહયા ઉહ્-
લોયતિરિયલોએ) સવ સે કમ વાયુકાયિક ઊર્ધ્વલોક-તિર્યગ્લોક મેં હૈં
(અહોલોયતિરિયલોએ વિસેસાહિયા) અધોલોક-તિર્યગ્લોક મેં વિશે-
ષાધિક હૈં (તિરિયલોએ અસંખેજ્જગુણા) તિર્યગ્લોક મેં અસંખ્યાતગુણા
હૈં (તેલોક્કે અસંખેજ્જગુણા) ત્રૈલોક્ય મેં અસંખ્યાતગુણા હૈં (ઉહ્લોએ
અસંખેજ્જગુણા) ઊર્ધ્વલોક મેં અસંખ્યાતગુણા હૈં (અહોલોએ વિસેસા-
હિયા) અધોલોક મેં વિશેષાધિક હૈં ।

(ચેત્તાણુવાણં) ક્ષેત્ર કે અનુસાર (સવ્વત્થોવા વાઝકાહયા અપ-
જ્જત્તયા સવ સે કમ વાયુકાયિક અપર્યાપ્ત (ઉહ્લોયતિરિયલોએ)
ઊર્ધ્વલોક-તિર્યગ્લોક મેં હૈં (અહોલોયતિરિયલોએ વિસેસાહિયા) અધો-
લોક તિર્યગ્લોક મેં વિશેષાધિક હૈં (તિરિયલોએ અસંખેજ્જગુણા)
તિર્યગ્લોક મેં અસંખ્યાતગુણા હૈં (તેલોક્કે અસંખેજ્જગુણા) ત્રૈલોક્ય
મેં અસંખ્યાતગુણા હૈં (ઉહ્લોએ અસંખેજ્જગુણા) ઊર્ધ્વલોક મેં અસં-
ખ્યાતગુણા હૈં (અહોલોએ વિસેસાહિયા) અધોલોક મેં વિશેષાધિક હૈં ।

(ચેત્તાણુવાણં) ક્ષેત્ર કે અનુસાર (સવ્વત્થોવા વાઝકાહયા) સવ
સે કમ વાયુકાયિક (પજ્જત્તયા) પર્યાપ્તક (ઉહ્લોયતિરિયલોએ) ઊર્ધ્વ-

ગણુ છે. (અહોલોએ વિસેસાહિયા) અધોલોકમાં વિશેષાધિક છે.

(ચેત્તાણુવાણં) ક્ષેત્રના કથન પ્રમાણે (સવ્વત્થોવા વાઝકાહયા અપજ્જત્તયા)
સૌથી ઓછા વાયુકાયિક અપર્યાપ્તક (ઉહ્લોયતિરિયલોએ) ઊર્ધ્વલોક તિર્યગ્લોકમાં
છે. (અહોલોયતિરિયલોએ વિસેસાહિયા) અધોલોક તિર્યગ્લોકમાં વિશેષાધિક છે.
(તિરિયલોએ અસંખેજ્જગુણા) તિર્યગ્લોકમાં અસંખ્યાતગણુ છે, (તેલોક્કે અસંખે-
જ્જગુણા) ત્રૈલોક્યમાં અસંખ્યાતગણુ છે. (ઉહ્લોએ અસંખેજ્જગુણા) ઊર્ધ્વલોકમાં
અસંખ્યાત ગણુ છે. (અહોલોએ વિસેસાહિયા) અધોલોકમાં વિશેષાધિક છે.

(ચેત્તાણુવાણં) ક્ષેત્રના કથન પ્રમાણે (સવ્વત્થોવા વાઝકાહયા) સૌથી ઓછા
વાયુકાયિક (પજ્જત્તયા) પર્યાપ્તક (ઉહ્લોયતિરિયલોએ) ઊર્ધ્વલોક તિર્યગ્લોકમાં

પર્યાપ્તકાઃ ઊર્ધ્વલોકતિર્યગ્લોકે, અધોલોકતિર્યગ્લોકે વિશેષાધિકાઃ, તિર્યગ્-
લોકે અસંખ્યેયગુણાઃ, ત્રૈલોક્યે અસંખ્યેયગુણાઃ, ઊર્ધ્વલોકે અસંખ્યેયગુણાઃ,
અધોલોકે વિશેષાધિકાઃ, ક્ષેત્રાનુપાતેન સર્વસ્તોકાઃ વનસ્પતિકાયિકાઃ ઊર્ધ્વ-
લોકતિર્યગ્લોકે અધોલોકતિર્યગ્લોકે વિશેષાધિકાઃ, તિર્યગ્લોકે અસંખ્યેયગુણાઃ,
ત્રૈલોક્યે અસંખ્યેયગુણાઃ, ઊર્ધ્વલોકે અસંખ્યેયગુણાઃ, અધોલોકે વિશેષાધિકાઃ,
ક્ષેત્રાનુપાતેન સર્વસ્તોકાઃ વનસ્પતિકાયિકાઃ અપર્યાપ્તકાઃ ઊર્ધ્વલોકતિર્યગ્લોકે,

લોક તિર્યગ્લોક મેં હૈં (અહોલોયતિરિયલોઽ વિસેસાહિયા) અધોલોક-
તિર્યગ્લોક મેં વિશેષાધિક હૈં (તિરિયલોઽ અસંખેજ્જગુણા) તિર્યગ્લોક
મેં અસંખ્યાતગુણા હૈં (તેલોક્કે અસંખેજ્જગુણા) ત્રૈલોક્ય મેં અસંખ્યાત-
ગુણા હૈં (ઉદ્ધલોઽ અસંખિજ્જગુણા) ઊર્ધ્વલોક મેં અસંખ્યાતગુણા હૈં
(અહોલોઽ વિસેસાહિયા) અધોલોક મેં વિશેષાધિક હૈં ।

(ચેત્તાણુવાણં) ક્ષેત્ર કે અનુસાર (સન્વત્થોવા વણસ્સકાહિયા
ઉદ્ધલોયતિરિયલોઽ) સવ સે કમ વનસ્પતિકાયિક ઊર્ધ્વલોક-તિર્ય-
ગ્લોક મેં હૈં (અહોલોયતિરિયલોઽ વિસેસાહિયા) અધોલોક-તિર્યગ્લોક
મેં વિશેષાધિક હૈં (તિરિયલોઽ અસંખેજ્જગુણા) તિર્યગ્લોક મેં અસં-
ખ્યાતગુણા હૈં (તેલોક્કે અસંખેજ્જગુણા) ત્રૈલોક્ય મેં અસંખ્યાતગુણા હૈં
(ઉદ્ધલોઽ અસંખિજ્જગુણા) ઊર્ધ્વલોક મેં અસંખ્યાતગુણા હૈં (અહોલોઽ
વિસેસાહિયા) અધોલોક મેં વિશેષાધિક હૈં ।

(ચેત્તાણુવાણં) ક્ષેત્ર કે અનુસાર (સન્વત્થોવા વણસ્સકાહિયા
અપજ્જત્તયા ઉદ્ધલોયતિરિયલોઽ) સવ સે કમ વનસ્પતિકાયિક અપ-

છે. (અહોલોયતિરિયલોઽ વિસેસાહિયા) અધોલોક તિર્યગ્લોકમાં વિશેષાધિક છે.
(તિરિયલોઽ અસંખેજ્જગુણા) તિર્યગ્લોકમાં અસંખ્યાતગણ છે. (તેલોક્કે અસંખે-
જ્જગુણા) ત્રૈલોક્યમાં અસંખ્યાતગણ છે. (ઉદ્ધલોઽ અસંખેજ્જગુણા) ઊર્ધ્વલોકમાં
અસંખ્યાત ગણ છે.

(ચેત્તાણુવાણં) ક્ષેત્રના કથન પ્રમાણે (સન્વત્થોવા વણસ્સકાહિયા ઉદ્ધલોય
તિરિયલોઽ) સૌથી ઓછા વનસ્પતિકાયિક ઊર્ધ્વલોક-તિર્યગ્લોકમાં છે. (અહોલોય
તિરિયલોઽ વિસેસાહિયા) અધોલોક-તિર્યગ્લોકમાં વિશેષાધિક છે. (તિરિયલોઽ
અસંખેજ્જગુણા) તિર્યગ્લોકમાં અસંખ્યાતગણ છે. (તેલોક્કે અસંખેજ્જગુણા)
ત્રૈલોક્યમાં અસંખ્યાત ગણ છે. (ઉદ્ધલોઽ અસંખેજ્જગુણા) ઊર્ધ્વલોકમાં અસં-
ખ્યાત ગણ છે. (અહોલોઽ વિસેસાહિયા) અધોલોકમાં વિશેષાધિક છે.

(ચેત્તાણુવાણં) ક્ષેત્રના કથન પ્રમાણે (સન્વત્થોવા વણસ્સકાહિયા અપજ્જત્તયા
ઉદ્ધલોયતિરિયલોઽ) સૌથી ઓછા વનસ્પતિકાયિક અપર્યાપ્ત ઊર્ધ્વલોક તિર્ય-

अधोलोकतिर्यग्लोके विशेषाधिकाः, तिर्यग्लोके असंख्येयगुणाः, त्रैलोक्ये असंख्येयगुणाः, ऊर्ध्वलोके असंख्येयगुणाः, अधोलोके विशेषाधिकाः, क्षेत्रानुपातेन सर्वस्तोका वनस्पतिकायिकाः पर्याप्तकाः ऊर्ध्वलोकतिर्यग्लोके, अधोलोकतिर्यग्लोके विशेषाधिकाः, तिर्यग्लोके असंख्येयगुणाः, त्रैलोक्ये असंख्येयगुणाः, ऊर्ध्वलोके असंख्येयगुणाः, अधोलोके विशेषाधिकाः ॥ सू. ३९ ॥

यस्य ऊर्ध्वलोक-तिर्यग्लोक में हैं (अहोलोयतिरियलोए विसेसाहिया) अधोलोक-तिर्यग्लोक में विशेषाधिक हैं (तिरियलोए असंखेज्जगुणा) तिर्यग्लोक में असंख्यातगुणा हैं (तेलोकके असंखेज्जगुणा) त्रैलोक्य में असंख्यातगुणा हैं (उड्डलोए असंखेज्जगुणा) ऊर्ध्वलोक असंख्यातगुणा हैं (अहोलोए विसेसाहिया) अधोलोक में विशेषाधिक हैं ।

(खेत्ताणुवाएणं) क्षेत्र के अनुसार (सच्चत्थोवा वणस्सइकाइया पज्जत्तया) सब से कम वनस्पतिकायिक पर्याप्त (उड्डलोयतिरियलोए) ऊर्ध्वलोक-तिर्यग्लोक में हैं (अहोलोयतिरियलोए विसेसाहिया) अधोलोक-तिर्यग्लोक में विशेषाधिक हैं (तिरियलोए असंखिज्जगुणा) तिर्यग्लोक में असंख्यातगुणा हैं (तेलोकके असंखेज्जगुणा) त्रैलोक्य में असंख्यातगुणा हैं (उड्डलोए असंखेज्जगुणा) ऊर्ध्वलोक में असंख्यातगुणा हैं (अहोलोए विसेसाहिया) अधोलोक में विशेषाधिक हैं ।

अब पृथ्वीकायिक आदि पांचों एकेन्द्रिय समुच्चय जीवों का तथा पर्याप्तक और अपर्याप्तक भेदों का, यों तीन प्रकार का अल्प-

श्लोकमां छे. (अहोलोयतिरियलोए विसेसाहिया) अधोलोक-तिर्यग्लोकमां विशेषाधिक छे. (तिरियलोए असंखेज्जगुणा) तिर्यग्लोकमां असंख्यातगुणा छे. (तेलोकके असंखेज्जगुणा) त्रैलोक्यमां असंख्यातगुणा छे. (उड्डलोए असंखेज्जगुणा) ऊर्ध्वलोकमां असंख्यातगुणा छे (अहोलोए विसेसाहिया) अधोलोकमां विशेषाधिक छे.

(खेत्ताणुवाएणं) क्षेत्रना कथन प्रमाणे (सच्चत्थोवा वणस्सइकाइया पज्जत्तया) सौथी ओछी वनस्पतिकायिक पर्याप्त (उड्डलोयतिरियलोए) ऊर्ध्वलोक तिर्यग्लोकमां छे. (अहोलोयतिरियलोए विसेसाहिया) अधोलोक-तिर्यग्लोकमां विशेषाधिक छे. (तिरियलोए असंखेज्जगुणा) तिर्यग्लोकमां असंख्यात गणुा छे. (तेलोकके असंखेज्जगुणा) त्रैलोक्यमां असंख्यात गणुा छे. (उड्डलोए असंखेज्जगुणा) ऊर्ध्वलोकमां असंख्यात गणुा छे. (अहोलोए विसेसाहिया) अधोलोकमां विशेषाधिक छे. ॥ सू. ३४ ॥

टीकार्थ-इवे पृथ्वीकायिक विगेरे एकेन्द्रिय समुच्चय एवेणु तेना

ટીકા—પ્રયૈકેન્દ્રિયવિશેષાણાં પૃથિવીકાયિકાદીનાં પશ્ચાનાં સમુચ્ચય-
પર્યાપ્તાપય પ્તકભેદેન પ્રત્યેકં ત્રીણિ ત્રીણિ અલ્પવહુત્વાનિ પ્રરૂપયિતુમાહ—
'સ્વેતાણુવાણં' ક્ષેત્રાનુપાતેન-ક્ષેત્રાનુસારેણ 'સવ્વત્થોવા પુઢવિકાહ્યા ઉઢ્ઢુલોય
તિરિયલોએ' સર્વસ્તોકાઃ—સર્વેભ્યોઽલ્પાઃ, પૃથિવીકાયિકાઃ ઊર્ધ્વલોકતિર્યગ્લોકે
તત્પ્રતરદ્વયવર્તિનો ભવન્તિ પ્રાગુક્તૈકેન્દ્રિયવિષયકયુક્તેઃ, તેભ્યઃ 'અહોલોયતિરિય-
લોએ વિસેસાહ્યા' અધોલોકતિર્યગ્લોકે—તત્પ્રતરદ્વયવર્તિનઃ પૃથિવીકાયિકા વિશે-
ષાધિકા ભવન્તિ એકેન્દ્રિયપ્રકરણે યુક્તેરુક્તત્વાત્, તેભ્યોઽપિ—'તિરિયલોએ અસં-
સ્વેજ્જગુણા' તિર્યગ્લોકેવર્તમાનાઃ પૃથિવીકાયિકાઃ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ,
પ્રાગુક્તયુક્તેઃ સત્વાત્, તેભ્યોઽપિ 'તેલોકકે અસંસ્વેજ્જગુણા' ત્રૈલોક્યે—લોકત્રય-
વર્તિનઃ પૃથિવીકાયિકાઃ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ સમુચ્ચયૈકેન્દ્રિયવત્, તેભ્યોપિ
'ઉઢ્ઢુલોએ અસંસ્વેજ્જગુણા' ઊર્ધ્વલોકે વર્તમાનાઃ પૃથિવીકાયિકાઃ અસંખ્યેયગુણા
ભવન્તિ ઔષિકૈકેન્દ્રિયવત્, તેભ્યોઽપિ 'અહોલોએ વિસેસાહ્યા' અધોલોકે વર્ત-
માનાઃ પૃથિવીકાયિકાઃ વિશેષાધિકા ભવન્તિ, એકેન્દ્રિયસમુચ્ચયવત્,

વહુત્વ પ્રરૂપિત કરતે હૈં—

ટીકાર્થ—ક્ષેત્રની અપેક્ષા સઘ સે કમ પૃથ્વીકાયિક ઊર્ધ્વલોક-
તિર્યગ્લોક મેં હૈં અર્થાત્ પૂર્વોક્ત દો પ્રતરોં મેં હોતે હૈં । ઇસ સંબંધ મેં
વહી યુક્તિ સમજ્જ લેની યાહિએ જો એકેન્દ્રિયોં કે વિષય મેં કહી જા
ચુકી હૈં । ઇનકી અપેક્ષા અધોલોક-તિર્યગ્લોક નામક પ્રતરોં મેં વિશે-
ષાધિક હૈં । યુક્તિ એકેન્દ્રિયોં કે પ્રકરણ મેં કહી જા ચુકી હૈં । ઇન
કી અપેક્ષા તિર્યગ્લોક મેં અસંખ્યાતગુણા હૈં, ઇસકા કારણ મી પહલે
કહા જા ચુકા હૈં । ઇનકી અપેક્ષા ત્રિલોકવર્તી પૃથ્વીકાયિક અસં-
ખ્યાતગુણા હૈં, ઇનસે ઊર્ધ્વલોક મેં વર્તમાન પૃથ્વીકાયિક અસંખ્યાત
ગુણા હૈં, ઇન સે અધોલોક મેં વિશેષાધિક હૈં । ઇન સઘ કે વિષય મેં

પર્યાપ્તિ અપર્યાપ્તિના લેહોનુ એ રીતે ત્રણ પ્રકારના અલ્પગણુપણુની પ્રજ્ઞાપના
કરવામા આવે છે

ક્ષેત્રની અપેક્ષાથી સૌથી ઓછા પૃથ્વીકાયિક ઊર્ધ્વલોક તિર્યગ્લોકમાં છે.
અર્થાત્ પૂર્વોક્ત એ પ્રતરોમા હોય છે. આ સંબંધમાં એકેન્દ્રિયોના વિષયમા
જે કથન કરવામાં આવેલ છે એ જ કથન સમજ્જુ નોંધએ. તેના કરતાં
અધોલોક-તિર્યગ્લોક નામના પ્રતરોમા વિશેષાધિક છે. તેના સંબંધી યુક્તિ
એકેન્દ્રિયોના પ્રકરણમા કહેવામા આવી ગયેલ છે. તેના કરતાં તિર્યગ્લોકમાં
અસંખ્યાત ગણુ છે, તેનુ કારણ પણ પહેલાં કહેવામાં આવી ગયેલ છે. તેના
કરતાં ત્રિલોકવર્તી પૃથ્વીકાયિક અસંખ્યાત ગણુ છે. તેના કરતા ઊર્ધ્વલોકમાં

અથાપર્યાપ્તકપૃથિવીકાયાિકાનામલ્પબહુત્વં પ્રતિપાદયતિ-‘સ્વેત્તાણુવાણં’
ક્ષેત્રાનુપાતેન-ક્ષેત્રાનુસારેણ, ‘સવ્વત્થોવા પુઢવીકાઙ્યા અપજ્જત્તયા ઉઢ્ઢુલોય-
તિરિયલો’ સર્વસ્તોકાઃ-સર્વેભ્યોઽલ્પાઃ પૃથિવીકાયાિકાઃ અપર્યાપ્તકાઃ ડ઼ર્ધ્વ-
લોકતિર્યગ્લોકે-તત્પ્રતરદ્વયવર્તિનો ભવન્તિ, પ્રાગુક્તૈકેન્દ્રિયયુક્તેઃ, તેભ્યોઽપિ-
‘અહોલોયતિરિયલો’ વિસેસાહિયા’ અધોલોકતિર્યગ્લોકે-તત્પ્રતરદ્વયવર્તિનઃ
પૃથિવીકાયાિકાઃ અપર્યાપ્તકાઃ વિશેષાધિકા ભવન્તિ, તે સમુચ્ચયૈકેન્દ્રિયવત્,
તેભ્યોઽપિ-‘તિરિયલો’ અસંસ્વેજ્જગુણા’ તિર્યગ્લોકે વર્તમાનાઃ અપર્યાપ્તક-
પૃથિવીકાયાિકાઃ અસંસ્વેયગુણા ભવન્તિ, પ્રાગુક્તયુક્તેઃ, તેભ્યોપિ ‘તેલોકકે અસં-
સ્વેજ્જગુણા’ ત્રૈલોક્યે લોકત્રયવર્તિનઃ પૃથિવીકાયાિકાઃ અપર્યાપ્તકાઃ અસંસ્વેય-
ગુણા ભવન્તિ, એકેન્દ્રિયસમુચ્ચયવત્, તેભ્યોઽપિ ‘ઉઢ્ઢુલો’ અસંસ્વેજ્જગુણા’
ડ઼ર્ધ્વલોકે વર્તમાનાઃ અપર્યાપ્તકપૃથિવીકાયાિકાઃ અસંસ્વેયગુણા ભવન્તિ, પ્રાગુ-
ક્તૈકેન્દ્રિયયુક્તેઃ, તેભ્યોઽપિ-‘અહોલો’ વિસેસાહિયા’ અધોલોકે વર્તમાના અપ-
ર્યાપ્તકપૃથિવીકાયાિકાઃ વિશેષાધિકા ભવન્તિ, પ્રાગુક્તૈકેન્દ્રિયયુક્તેઃ ।

વહી યુક્તિ જાનના ઑાહિય જો સમુચ્ચય એકેન્દ્રિયોં કૈ અલ્પબહુત્વ
કૈ વિષય મૈં કહી જા ચુકી હૈ ।

અપર્યાપ્તક પૃથ્વીકાયાિકોં કા અલ્પબહુત્વ-સબ સૈ કમ અપર્યાપ્ત
પૃથ્વીકાયાિક ડ઼ર્ધ્વલોક તિર્યગ્લોક મૈં હૈં । ડનકી અપેક્ષા અધોલોક-
તિર્યગ્લોક મૈં વિશેષાધિક હૈં । અધોલોક-તિર્યગ્લોક કી અપેક્ષા
તિર્યગ્લોક મૈં અસંસ્વ્યાતગુણા અધિક હૈં । તિર્યગ્લોક કી અપેક્ષા
ત્રિલોકવર્ત્તી અસંસ્વ્યાતગુણા હૈં, ડનકી અપેક્ષા ડ઼ર્ધ્વલોક મૈં અસંસ્વ્યા-
તગુણા હૈં । ડ઼ર્ધ્વલોક કી અપેક્ષા અધોલોક મૈં વિશેષાધિક હૈં । ડનકૈ
ઢસ અલ્પબહુત્વ કા કારણ વહી સમજ્ઞના ઑાહિય જો એકેન્દ્રિયોં કૈ
અલ્પબહુત્વ મૈં કહા ગયા હૈ ।

રહેલા પૃથ્વીકાયાિક અસંખ્યાત ગણા છે. તેના કરતા અધોલોકમા રહેલાં પૃથ્વી
કાયાિકો વિશેષાધિક છે. આ બધાના સંબંધમાં યુક્તિ જે સમુચ્ચય એકેન્દ્રિયોના
અલ્પબહુત્વપણાના સંબંધમાં કહેવામાં આવેલ છે એ જ રીતે સમજવી.

અપર્યાપ્તક પૃથ્વીકાયાિકોનું અલ્પબહુત્વ

સૌથી ઓછા અપર્યાપ્તક પૃથ્વીકાયાિક, ડધ્વલોક-તિર્યગ્લોકમાં છે. તેના
કરતાં અધોલોક-તિર્યગ્લોકમાં વિશેષાધિક છે અધોલોક તિર્યગ્લોકના કરતાં તિર્ય-
ગ્લોકમા અસંખ્યાતગણા છે. તિર્યગ્લોકના કરતા ત્રિલોકવર્તિ અસંખ્યાતગણા છે.
ડધ્વલોકના કરતાં અધોલોકમાં વિશેષાધિક છે. આ અલ્પબહુત્વના સંબંધમાં પણ
એજ રીતે સમજવી કે જે એકેન્દ્રિયોના સંબંધમાં કહેવામાં આવી ગયેલ છે.

અથ પર્યાપ્તક પૃથિવીકાયિકાનામલ્પવહુત્વમાહ—‘સ્વેત્તાણુવાણં’ ક્ષેત્રાનુપા-
તેન-ક્ષેત્રાનુસારેણ ‘સવ્વત્થોવા પુઢવિકાદયા પજ્જતયા ઉઢ્ઢુલોયતિરિયલો’ સર્વ-
સ્તોકાઃ-સર્વેભ્યોડલ્પાઃ, પૃથિવીકાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ ડધ્વલોકતિર્યગ્લોકે
તત્પ્રતરદ્વયવર્તિનો ભવન્તિ, પ્રાગુક્તસમુચ્ચયૈકેન્દ્રિયવત્, તેભ્યોડપિ ‘અહોલોયતિરિ-
યલો’ વિસેસાહિયા’ અધોલોકતિર્યગ્લોકે તત્પ્રતરદ્વયવર્તિનઃ પર્યાપ્તકપૃથિવીકા-
યિકા વિશેષાધિકા ભવન્તિ પ્રાગુક્તયુક્તેઃ તેભ્યોડપિ—‘તિરિયલો’ અસંસ્વેજ્જગુણા’
તિર્યગ્લોકે વર્તમાનાઃ પર્યાપ્તકપૃથિવીકાયિકાઃ-અસંસ્વેયગુણા ભવન્તિ, પૂર્વોક્તૈકે-
ન્દ્રિયસમુચ્ચયવત્, તેભ્યોડપિ ‘તેલોકે અસંસ્વેજ્જગુણા’ ત્રૈલોક્યે-લોકત્રયવર્તિનઃ
પર્યાપ્તકપૃથિવીકાયિકાઃ અસંસ્વેયગુણા ભવન્તિ પ્રાગુક્તયુક્તેઃ, તેભ્યોડપિ ‘ઉઢ્ઢુ-
લો’ અસંસ્વેજ્જગુણા’ ડધ્વલોકે વર્તમાનાઃ પૃથિવીકાયિકાઃ પર્યાપ્તકા અસંસ્વેય-
ગુણા ભવન્તિ, સમુચ્ચયૈકેન્દ્રિયવત્, તેભ્યોડપિ—‘અહોલો’ વિસેસાહિયા’ અધોલોકે
વર્તમાનાઃ પર્યાપ્તકપૃથિવીકાયિકાઃ વિશેષાધિકા ભવન્તિ પ્રાગુક્તયુક્તેઃ

અથાપ્કાયિકાનામલ્પવહુત્વમાહ—‘સ્વેત્તાણુવાણં’ ક્ષેત્રાનુપાતેન-ક્ષેત્રાનુસા-

પર્યાપ્તક પૃથ્વીકાયિકોં કા અલ્પવહુત્વ-ક્ષેત્ર કૈ અનુસાર સવ સૈ
કમ પર્યાપ્ત પૃથ્વીકાયિક ડધ્વલોક-તિર્યગ્લોક મૈં હૈં અર્થાત્ ડધ્વલોક
-તિર્યગ્લોક નામક દો પ્રતરોં કો સ્પર્શ કરને વાલૈં હૈં । ડનકી અપૈક્ષા
અધોલોક તિર્યગ્લોક મૈં વિશેષાધિક હૈં । ડનકી અપૈક્ષા તિર્યગ્લોક મૈં
અસંસ્વ્યાતગુણા હૈં । તિર્યગ્લોક કી અપૈક્ષા ત્રિલોકવર્તી અર્થાત્ તીનોં
લોકોં કા સ્પર્શ કરને વાલૈં અસંસ્વ્યાતગુણા હૈં । ડનકી અપૈક્ષા ડધ્વ-
લોક મૈં અસંસ્વ્યાતગુણા હૈં ઓર ડધ્વલોક કી અપૈક્ષા અધોલોક મૈં
વિશેષાધિક હૈં ।

અપ્કાયિકોં કા અલ્પવહુત્વ-ક્ષેત્ર કૈ અનુસાર સવસૈ કમ અપ્કા-

પર્યાપ્તક પૃથ્વીકાયિકોં અલ્પવહુત્વ

ક્ષેત્રના અનુસાર સૌથી ઓછા પર્યાપ્તક પૃથ્વીકાયિક ડધ્વલોક તિર્યગ્લોકમા
છૈ, અર્થાત્ ડધ્વલોક-તિર્યગ્લોક નામના ડો પ્રતરોનો સ્પર્શ કરવાવાળા છૈ.
તેના કરતાં અધોલોક-તિર્યગ્લોકમાં વિશેષાધિક છૈ, તેના કરતા તિર્યગ્લોકમાં
અસંખ્યાતગણા છૈ. તિર્યગ્લોકના કરતા ત્રિલોકવર્તિ અર્થાત્ ત્રણે લોકનો સ્પર્શ
કરવાવાળા અસંખ્યાતગણા છૈ. તેના કરતાં ડધ્વલોકમાં અસંખ્યાતગણા છૈ.
અને ડધ્વલોકના કરતા અધોલોકમાં વિશેષાધિક છૈ

અપ્કાયિકોં અલ્પવહુત્વ

ક્ષેત્રના અનુસાર સૌથી ઓછા અપ્કાયિક ડધ્વલોક તિર્યગ્લોક નામના

रेण 'सव्वत्थोवा आउकाइया उड्डुल्लोयतिरियलोए' सर्वस्तोकाः सर्वेभ्योऽल्पाः, अप्कायिकाः ऊर्ध्वलोकतिर्यग्लोके तत्प्रतरद्वयवर्तिनो भवन्ति, प्रागुक्तयुक्तेः, तेभ्योऽपि 'अहोल्लोयतिरियलोए विसेसाहिया' अधोलोकतिर्यग्लोके-तत्प्रतरद्वयवर्तिनोऽप्कायिकाः विशेषाधिका भवन्ति प्रागुक्तयुक्तेः, तेभ्योऽपि-'तिरियलोए असंखेज्जगुणा' तिर्यग्लोके वर्तमानाः अप्कायिकाः असंख्येयगुणा भवन्ति, प्रागुक्तकेन्द्रियसमुच्चयवत्, तेभ्योऽपि 'तेल्लोक्के असंखेज्जगुणा' त्रैलोक्ये-लोकत्रयवर्तिनोऽप्कायिकाः असंख्येयगुणा भवन्ति, प्रागुक्तयुक्तेः, तेभ्योऽपि-'उड्डुल्लोए असंखेज्जगुणा' ऊर्ध्वलोके वर्तमाना अप्कायिकाः असंख्येयगुणा भवन्ति, प्रागुक्तयुक्तेः, तेभ्योऽपि-'अहोल्लोए विसेसाहिया' अधोलोके वर्तमाना अप्कायिकाः विशेषाधिका भवन्ति समुच्चयैकेन्द्रियवत्,

अथापर्याप्तकाप्कायिकानामल्पबहुत्वमाह-'खेत्ताणुवाएणं' क्षेत्रानुपातेन-क्षेत्रानुसारेण, 'सव्वत्थोवा आउकाइया अपज्जत्तया उड्डुल्लोयतिरियलोए' सर्वस्तोकाः-सर्वेभ्योऽल्पाः अप्कायिकाः अपर्याप्तकाः ऊर्ध्वलोकतिर्यग्लोके-प्रतरद्वयवर्तिनो भवन्ति, प्रागुक्तसमुच्चयैकेन्द्रिययुक्तेः, तेभ्योऽपि-'अहोल्लोयतिरियलोए विसेसाहिया' अधोलोकतिर्यग्लोके-तत्प्रतरद्वयवर्तिनोऽपर्याप्तकाः अप्कायिकाः विशेषाधिकाः भवन्ति, प्रागुक्तयुक्तेः, तेभ्योऽपि 'तिरियलोए असंखेज्जगुणा' तिर्यग्लोके वर्तमाना अप्कायिका अपर्याप्तकाः असंख्येयगुणा भवन्ति, प्रागुक्तयुक्तेः, तेभ्योऽपि-'तेल्लोक्के असंखेज्जगुणा' त्रैलोक्ये-लोकत्रयवर्तिनोऽपर्याप्तका अप्का-

यिक ऊर्ध्वलोक तिर्यग्लोक नामक प्रतरों में हैं। उनकी अपेक्षा अधोलोक-तिर्यग्लोक में विशेषाधिक हैं। अधोलोक-तिर्यग्लोक की अपेक्षा तिर्यग्लोक में असंख्यातगुणा हैं। तिर्यग्लोक की अपेक्षा त्रिलोकवर्त्ती असंख्यातगुणा हैं। त्रिलोकवर्त्तियों की अपेक्षा ऊर्ध्वलोक में असंख्यातगुणा हैं। ऊर्ध्वलोक की अपेक्षा अधोलोक में विशेषाधिक हैं। यहां भी युक्ति समुच्चय एकेन्द्रियों के विषय में जो कही है वही समझना चाहिए।

अपर्याप्तक अप्कायिकों का अल्पबहुत्व-सब से कम अप्कायिक

प्रतरमा छे, अधोलोक्क-तिर्यग्लोक्कनी अपेक्षाओ तिर्यग्लोक्कमा असंख्यातगणु छे. तिर्यग्लोक्कनी अपेक्षाओ त्रिलोक्कवर्ति असंख्यातगणु छे, ऊर्ध्वलोक्कना करता अधोलोक्कमा विशेषाधिक छे अहियां पणु समुच्चय एव ओकेन्द्रियोना संणधमा ने युक्ति इही छे ओज युक्ति समजयी.

अपर्याप्तक अप्कायिकेणुं अल्पबहुत्व

सौथी ओछा अप्कायिक अपर्याप्तक एव ऊर्ध्वलोक्क-तिर्यग्लोक्क नामना

યિકાઃ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, સમુચ્ચયૈકેન્દ્રિયત્, તેભ્યોઽપિ-‘ઉઢ્ઢુલોએ અસં-
 યેજ્જગુણા’ ઊર્ધ્વલોકે વર્તમાના અપર્યાપ્તકા અપ્કાયિકાઃ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ
 પ્રાગુક્તયુક્તેઃ, તેભ્યોઽપિ ‘અઢોલોએ વિસેસાહિયા’ અધોલોકે વર્તમાના અપર્યાપ્તકા
 અપ્કાયિકાઃ વિશેષાધિકા ભવન્તિ પ્રાગુક્તયુક્તેઃ

અથ પર્યાપ્તકાપ્કાયિકાનામલ્પવહુત્વં પ્રતિપાદયતિ-‘ચેત્તાણુવાણં’ ક્ષેત્રાનુ-
 પાતેન-ક્ષેત્રાનુસારેણ ‘સવ્વત્થોવા આલુકાહ્યા પજ્જત્તયા ઉઢ્ઢુલોયતિરિયલોએ’
 સર્વસ્તોકાઃ-સર્વેભ્યોઽલ્પાઃ અપ્કાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ ઊર્ધ્વલોકતિર્યગ્લોકે તત્પ્રતર-
 દ્વયવર્તિનો ભવન્તિ પ્રાગુક્તયુક્તેઃ તેભ્યોઽપિ ‘અઢોલોયતિરિયલોએ વિસેસાહિયા’
 અધોલોકતિર્યગ્લોકે પ્રતરદ્વયવર્તિનઃ પર્યાપ્તકા અપ્કાયિકાઃ વિશેષાધિકા ભવન્તિ,
 પ્રાગુક્તયુક્તેઃ તેભ્યોઽપિ ‘તિરિયલોએ અસંચેજ્જગુણા’ તિર્યગ્લોકે વર્તમાનાઃ પર્યાપ્તકા
 અપ્કાયિકાઃ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, તેભ્યોઽપિ ‘તેલોકે અસંચેજ્જગુણા’ ત્રિલોક્યે
 -લોકત્રયવર્તિનઃ પર્યાપ્તકા અપ્કાયિકાઃ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, પ્રાગુક્તયુક્તેઃ

અપર્યાપ્તક જીવ ઊર્ધ્વલોક-તિર્યગ્લોક નામક દો પ્રતરોં મેં હેં, ઊર્ધ્વ
 લોક-તિર્યગ્લોક કી અપેક્ષા અધોલોક-તિર્યગ્લોક નામક પ્રતરોં મેં
 વિશેષાધિક હેં, અધોલોક-તિર્યગ્લોક કી અપેક્ષા તિર્યગ્લોક મેં અસં-
 ય્યાતગુણા હેં, તિર્યગ્લોક કી અપેક્ષા ત્રિલોકવર્તી અસંચ્યાતગુણા હેં,
 ત્રિલોકવર્તિયોં કી અપેક્ષા ઊર્ધ્વલોક મેં અસંચ્યાતગુણા હેં, ઊર્ધ્વલોક
 કી અપેક્ષા અધોલોક મેં વિશેષાધિક હેં । ઇસ અલ્પવહુત્વ કે સંબંધ
 મેં મી વહી યુક્તિયાં સમજની ચાહિએ જો એકેન્દ્રિયોં કે વિષય મેં કહી હેં ।

પર્યાપ્તક અપ્કાયિકોં કા અલ્પવહુત્વ-ક્ષેત્ર કે અનુસાર સવ સે
 કમ અપ્કાયિક પર્યાપ્ત ઊર્ધ્વલોક-તિર્યગ્લોક નામક પ્રતરોં મેં હેં,
 ઊર્ધ્વલોક-તિર્યગ્લોક કી અપેક્ષા અધોલોક તિર્યગ્લોક નામક પ્રતરોં
 મેં વિશેષાધિક હેં, અધોલોક તિર્યગ્લોક કી અપેક્ષા તિર્યગ્લોક મેં

જે પ્રતરેમા છે. ઉર્ધ્વલોક-તિર્યગ્લોકના કરતા અધોલોક-તિર્યગ્લોક નામના
 પ્રતરેમાં વિશેષાધિક છે. અધોલોક-તિર્યગ્લોકના કરતા તિર્યગ્લોકમાં અસંખ્યાત-
 ગણા છે. તિર્યગ્લોકના કરતાં ત્રિલોકવર્તિ અસંખ્યાતગણા છે. ઉર્ધ્વલોકના કરતાં
 અધોલોકમાં વિશેષાધિક છે. આ અલ્પવહુત્વના સંબંધમાં પણ એજ યુક્તિઓ
 સમજવી કે જે એકેન્દ્રિયોના સંબંધમાં કહી છે.

પર્યાપ્તઃ અપ્કાયિકેનુ અલ્પ વહુત્વ

ક્ષેત્રની અનુસાર સૌથી ઓછા અપ્કાયિક પર્યાપ્તક ઉર્ધ્વલોક તિર્યગ્લોક
 નામના પ્રતરેમાં છે. ઉર્ધ્વલોક તિર્યગ્લોકના કરતાં અધોલોક તિર્યગ્લોક નામના
 પ્રતરમાં વિશેષાધિક છે. અધોલોક તિર્યગ્લોકના કરતાં તિર્યગ્લોકમાં અસંખ્યાત

તેભ્યોઽપિ ‘ઉઢ્ઢુલોએ અસંખેજ્જગુણા’ ઝર્ધ્વલોકે વર્તમાનાઃ પર્યાપ્તકાપ્કાયિકાઃ અસંખયેયગુણા ભવન્તિ પ્રાગુક્તૈકેન્દ્રિયવત્, તેભ્યોઽપિ-‘અહોલોએ વિસેસાદિયા’ અધોલોકે વર્તમાનાઃ પર્યાપ્તકાપ્કાયિકાઃ વિશેષાધિકા ભવન્તિ પ્રાગુક્તૈકેન્દ્રિયયુક્તેઃ

અથ તેજઃકાયિકાનામલ્પવહુત્વં પ્રતિપાદયતિ-‘સ્વેત્તાણુવાણં’ ક્ષેત્રાનુપાતેન -ક્ષેત્રાનુસારેણ ‘સન્વત્થોવા તેઁકાહ્યા ઉઢ્ઢુલોયતિરિયલોએ’ સર્વરતોકાઃ સર્વેભ્યો-ઽલ્પાઃ, તેજઃકાયિકાઃ ઝર્ધ્વલોકતિર્યગ્લોકે તત્પ્રતરદ્વયવર્તિનો ભવન્તિ તેભ્યો-ઽપિ-‘અહોલોયતિરિયલોએ વિસેસાદિયા’ અધોલોકતિર્યગ્લોકે તત્પ્રતરદ્વયવર્તિન-સ્તેજઃકાયિકાઃ વિશેષાધિકા ભવન્તિ પ્રાગુક્તસમુચ્ચયૈકેન્દ્રિયવત્, તેભ્યોઽપિ ‘તિરિયલોએ સંખેજ્જગુણા’ તિર્યગ્લોકે વર્તમાનસ્તેજઃકાયિકાઃ સંખયેયગુણા ભવન્તિ પ્રાગુક્તયુક્તેઃ તેભ્યોઽપિ ‘તેલોકે અસંખેજ્જગુણા’ ત્રૈલોક્યે-લોકત્રય-વર્તિનસ્તેજઃકાયિકાઃ અસંખયેયગુણા’ ભવન્તિ, સમુચ્ચયૈકેન્દ્રિયયુક્તેઃ સત્તાત્ । તેભ્યોઽપિ ‘ઉઢ્ઢુલોએ અસંખેજ્જગુણા’ ઝર્ધ્વલોકે વર્તમાનાસ્તેજઃકાયિકાઃ અસં-ખયેયગુણા ભવન્તિ પ્રાગુક્તયુક્તેઃ, તેભ્યોઽપિ ‘અહોલોએ વિસેસાદિયા’ અધોલોકે વર્તમાનાસ્તેજઃકાયિકા વિશેષાધિકા ભવન્તિ, પ્રાગુક્તયુક્તૈકેન્દ્રિયસમુચ્ચયવત્ ।

અથાપર્યાપ્તતેજઃકાયિકાનામલ્પવહુત્વં પ્રરૂપયતિ-‘સ્વેત્તાણુવાણં’ ક્ષેત્રાનુ-અસંખ્યાતગુણા હૈં, તિર્યગ્લોક કી અપેક્ષા ત્રિલોકવર્ત્તી અસંખ્યાતગુણા હૈં, ત્રિલોકવર્ત્તિગોં કી અપેક્ષા ઝર્ધ્વલોક મેં અસંખ્યાતગુણા હૈં, ઝર્ધ્વ-લોક કી અપેક્ષા અધોલોક મેં વિશેષાધિક હૈં । યુક્તિ પૂર્વવત્ જાનની યાહિએ ।

તેજસ્કાયિકોં કા અલ્પવહુત્વ-સવ સે કમ તેજસ્કાયિક ઝર્ધ્વ-લોક-તિર્યગ્લોક મેં હૈં, ઝર્ધ્વલોક-તિર્યગ્લોક કી અપેક્ષા અધોલોક-તિર્યગ્લોક નામક પ્રતરોં મેં વિશેષાધિક હૈં, અધોલોક-તિર્યગ્લોક કી અપેક્ષા તિર્યગ્લોક મેં સંખ્યાતગુણા હૈં, તિર્યગ્લોક કી અપેક્ષા ત્રિલોકવર્ત્તી અસંખ્યાતગુણા હૈં, ત્રિલોકવર્ત્તિયોં કી અપેક્ષા ઝર્ધ્વલોક

ગણા છે. તિર્યગ્લોકના કરતાં ત્રિલોકમાં અસંખ્યાત ગણા છે, ત્રિલોક વર્તિયોના કરતાં ઝર્ધ્વલોકમાં અસંખ્યાત ગણા છે. ઝર્ધ્વલોકના કરતાં અધોલોકમાં વિશે-ષાધિક છે. આ સંબંધમાં પહેલાં કહેવામાં આવ્યા પ્રમાણેની રીત સમજવી.

તેજસ્કાયિકોં અલ્પ બહુત્વ

સૌથી ઓછા તેજસ્કાયિકો ઝર્ધ્વલોક-તિર્યગ્લોકમાં છે, ઝર્ધ્વલોક તિર્યગ્લોકના કરતાં અધોલોક-તિર્યગ્લોક નામના પ્રતરોમાં વિશેષાધિક છે. અધોલોક તિર્ય-ગ્લોકના કરતાં તિર્યગ્લોકમાં સંખ્યાતગણા છે. તિર્યગ્લોકના કરતાં ત્રિલોક-વર્તિ અસંખ્યાતગણા છે. ત્રિલોકવર્તિયોના કરતાં ઝર્ધ્વલોકમાં અસંખ્યાતગણા

પાતેન-ક્ષેત્રાનુસારેણ 'સવ્વત્થોવા તેઉકાઢ્યા અપજ્જતયા ઉદ્ડુલોયતિરિયલો' સર્વસ્તોકાઃ સર્વેભ્યોડલ્પાસ્તેજઃકાયિકાઃ અપર્યાપ્તકાઃ ઊર્ધ્વલોકતિર્યગ્લોકે તત્પ્રતરદ્વયવર્તિનો ભવન્તિ, પ્રાગુક્તસમુચ્ચયૈકેન્દ્રિયવત્, તેભ્યોડપિ-'અહોલોયતિરિયલો' વિસેસાહિયા' અધોલોકતિર્યગ્લોકે તત્પ્રતરદ્વયવર્તિનોડપર્યાપ્તકાસ્તેજઃકાયિકાઃ વિશેષાધિકા ભવન્તિ, પ્રાગુક્તયુક્તેઃ, તેભ્યોડપિ 'તિરિયલો' અસંખ્યેયગુણા' તિર્યગ્લોકે વર્તમાનાઃ અપર્યાપ્તકાસ્તેજઃકાયિકાઃ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ સમુચ્ચયૈકેન્દ્રિયવત્, તેભ્યોડપિ 'તેલોકે અસંખ્યેયગુણા' ત્રૈલોક્યે-લોકત્રયવર્તિનઃ અપર્યાપ્તકાસ્તેજઃકાયિકાઃ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, પ્રાગુક્તસમુચ્ચયૈકેન્દ્રિયવત્, તેભ્યોડપિ 'ઉદ્ડુલો' અસંખ્યેયગુણા' ઊર્ધ્વલોકે વર્તમાનાઃ અપર્યાપ્તકાઃ તેજઃકાયિકાઃ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ પ્રાગુક્તૈકેન્દ્રિયયુક્તેઃ, 'અહોલો' વિસેસાહિયા' અધોલોકે વર્તમાનાઃ અપર્યાપ્તકાઃ તેજઃકાયિકા વિશેષાધિકા ભવન્તિ, પ્રાગુક્તૈકેન્દ્રિયયુક્તેઃ,

અથ પર્યાપ્તકતેજઃકાયિકાનામલ્પવહુત્વં પ્રતિપાદયતિ-'સ્વેત્તાણુવાણં સવ્વત્થોવા તેઉકાઢ્યા પજ્જતયા ઉદ્ડુલોયતિરિયલો' ક્ષેત્રાનુપાતેન-ક્ષેત્રાનુસારેણ પ્રરૂપ્યમાણાઃ પર્યાપ્તકાસ્તેજઃકાયિકાઃ સર્વસ્તોકાઃ-સર્વેભ્યોડલ્પા ઊર્ધ્વલોકે અસંખ્યાતગુણા હૈં ઔર ઊર્ધ્વલોક કી અપેક્ષા અધોલોક મેં વિશેષાધિક હૈં । યુક્તિ પૂર્વવત્ હી સમજ્ઞના ચાહિય ।

અપર્યાપ્ત તેજસ્કાયિકોં કા અલ્પવહુત્વ-સવ સે કમ અપર્યાપ્તક તેજસ્કાયિક ઊર્ધ્વલોક-મધ્યલોક નામક પ્રતરોં મેં હૈં । ઊર્ધ્વલોક-મધ્યલોક કી અપેક્ષા અધોલોક-મધ્યલોક નામક પ્રતરોં મેં વિશેષાધિક હૈં । અધોલોક-મધ્યલોક કી અપેક્ષા મધ્યલોક મેં અસંખ્યાતગુણા હૈં । મધ્યલોક કી અપેક્ષા ત્રિલોકવર્તી અસંખ્યાતગુણા હૈં । ત્રિલોકવર્તિયોં કી અપેક્ષા ઊર્ધ્વલોક મેં અસંખ્યાતગુણા હૈં । ઊર્ધ્વલોક કીઅપેક્ષા અધોલોક મેં અસંખ્યાતગુણા હૈં । યુક્તિ પૂર્વવત્ સમજ્ઞના ચાહિય ।

છે. અને ઉર્ધ્વલોકના કરતાં અધોલોકમાં વિશેષાધિક છે. આ સંબંધી રીત પહેલાની જેમજ સમજવી.

અપર્યાપ્ત તેજસ્કાયિકોં અલ્પવહુત્વ

સૌથી ઓછા અપર્યાપ્ત તેજસ્કાયિક ઉર્ધ્વલોક-મધ્યલોક નામના પ્રતરોમાં છે. ઉર્ધ્વલોક-મધ્યલોકના કરતાં અધોલોક-મધ્યલોક નામના પ્રતરોમાં વિશેષાધિક છે, અધોલોક મધ્યલોકના કરતાં મધ્યલોકમાં અસંખ્યાતગુણા છે. અધોલોક મધ્યલોકના કરતાં મધ્યલોકમાં અસંખ્યાત ગુણા છે. મધ્યલોકના કરતાં ત્રિલોકવર્તી અસંખ્યાતગુણા છે. ત્રિલોકવર્તીયોના કરતાં ઉર્ધ્વલોકમાં અસંખ્યાતગુણા છે. ઉર્ધ્વલોકના કરતાં અધોલોકમાં અસંખ્યાતગુણા છે. આ કથન સંબંધી રીત પહેલાની જેમજ છે.

લોકે તિર્યગ્લોકે તત્પ્રતરદ્વયે વર્તમાના ભવન્તિ પ્રાગુક્તસમુચ્ચયૈકેન્દ્રિયવત્, તેભ્યો-
પિ-‘અહોલોયતિરિયલોએ વિસેસાહિયા’ અધોલોકતિર્યગ્લોકે તત્પ્રતરદ્વયવર્તિનઃ
પર્યાપ્તકાસ્તેજઃકાયિકાઃ વિશેષાધિકાઃ કિશ્ચિદધિકા ભવન્તિ, પ્રાગુક્તૈકેન્દ્રિય-
યુક્તૈઃ, તેભ્યોઽપિ ‘તિરિયલોએ અસંખેજ્જગુણા’ તિર્યગ્લોકે વર્તમાના સ્તેજઃકા-
યિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ અસંખેયગુણા ભવન્તિ સમુચ્ચયૈકેન્દ્રિયવત્, તેભ્યોઽપિ-‘તેલોકે
અસંખેજ્જગુણા’ ત્રૈલોક્યે-લોકત્રયવર્તિનઃ પર્યાપ્તકાસ્તેજઃ કાયિકાઃ અસંખેય-
ગુણા ભવન્તિ, ઔધિકૈકેન્દ્રિયયુક્તૈઃ તેભ્યોઽપિ ‘ઉર્ધ્વલોએ અસંખેજ્જગુણા’ ઊર્ધ્વ-
લોકે વર્તમાનાઃ પર્યાપ્તકાસ્તેજઃકાયિકાઃ અસંખેયગુણા ભવન્તિ પૂર્વોક્તૈકેન્દ્રિય-
યુક્તૈઃ સત્ત્વાત્ તેભ્યોપિ-‘અહોલોએ વિસેસાહિયા’ અધોલોકે વર્તમાનાઃ પર્યાપ્તકાઃ
તેજઃકાયિકા વિશેષાધિકા ભવન્તિ, પ્રાગુક્તૌધિકૈકેન્દ્રિયયુક્તૈરુપપાદિતત્ત્વાત્ ।

અથ વાયુકાયિકાનામલ્પબહુત્વં પ્રરૂપયિતુમાદ-‘સ્વેત્તાણુવાણં સઘ્વત્થોવા

વાઠકાઙ્યા ઉર્ધ્વલોયતિરિયલોએ’ ક્ષેત્રાનુપાતેન-ક્ષેત્રાનુસારેણ સર્વસ્તોકાઃ સર્વેભ્યો-
પર્યાપ્ત તેજસ્કાયિકોં કા અલ્પબહુત્વ-ક્ષેત્ર કૈ અનુસાર સઘ્વ સે
કમ પર્યાપ્ત તેજસ્કાયિક ઊર્ધ્વલોક-તિર્યગ્લોક મેં હૈં, ઊર્ધ્વલોક-તિર્ય-
ગ્લોક કી અપેક્ષા અધોલોક-તિર્યગ્લોક નામક પ્રતરોં મેં વિશેષા-
ધિક હૈં । અધોલોક-તિર્યગ્લોક કી અપેક્ષા તિર્યગ્લોક મેં અસંખ્યાત
ગુણા અધિક હૈં । તિર્યગ્લોક કી અપેક્ષા ત્રિલોકવર્તીં અસંખ્યાતગુણા
અધિક હૈં, ત્રિલોકવર્તિયોં કી અપેક્ષા ઊર્ધ્વલોક મેં અસંખ્યાતગુણા
અધિક હૈં ઔર ઊર્ધ્વલોક કી અપેક્ષા અધોલોક મેં વિશેષાધિક હૈં ।
યુક્તિ પૂર્વવત્ સમજ્ઞના ચાહિએ ।

વાયુકાયિક જીવોં કા અલ્પબહુત્વ-સઘ્વ સે કમ વાયુકાયિક જીવ
ઊર્ધ્વલોક-તિર્યગ્લોક નામક દોનોં પ્રતરોં મેં હૈં, ડનકી અપેક્ષા અધો-

પર્યાપ્ત તેજસ્કાયિકોં અલ્પ બહુત્વ

ક્ષેત્ર પ્રમાણે સૌથી ઓછા પર્યાપ્ત તેજસ્કાયિક ઊર્ધ્વલોક તિર્યગ્લોકમાં
છે. ઊર્ધ્વલોક તિર્યગ્લોકના કરતા અધોલોક તિર્યગ્લોક નામના પ્રતરમાં વિશે
ષાધિક છે. અધોલોક-તિર્યગ્લોકના કરતા તિર્યગ્લોકમાં અસંખ્યાત ગણા વધારે
છે. તિર્યગ્લોકના કરતા ત્રિલોકવર્તીં અસંખ્યાત ગણા વધારે છે. ત્રિલોકવર્તિ-
યોના કરતાં ઊર્ધ્વલોકમાં અસંખ્યાત ગણા વધારે છે. અને ઊર્ધ્વલોકના કરતાં
અધોલોકમાં વિશેષાધિક છે. તેની રીત પહેલાની જેમજ સમજવી.

વાયુકાયિક જીવોં અલ્પબહુત્વ

સૌથી ઓછા વાયુકાયિક જીવ ઊર્ધ્વલોક-તિર્યગ્લોક નામના બે પ્રતરોમાં
છે. તેના કરતાં અધોલોક તિર્યગ્લોક નામના પ્રતરોમાં વિશેષાધિક છે. અધો-

ડલ્પાઃ, વાયુકાયિકાઃ ઊર્ધ્વલોકતિર્યગ્લોકે તત્પ્રતરદ્વયવર્તિનો ભવન્તિ પ્રાગુક્ત સમુચ્ચયૈકેન્દ્રિયવત્, તેભ્યોઽપિ 'અદ્ધોલોયતિરિયલો વિસેસાહિયા' અધોલોક તિર્યગ્લોકે તત્પ્રતરદ્વયવર્તિનો વાયુકાયિકાઃ વિશેષાધિકા ભવન્તિ, પ્રાગુક્ત સમુચ્ચયૈકેન્દ્રિયવત્, તેભ્યોપિ 'તિરિયલો અસંખેજ્જગુણા' તિર્યગ્લોકે વર્તમાના વાયુકાયિકાઃ અસંખેયગુણા ભવન્તિ, સમુચ્ચયૈકેન્દ્રિયોક્તયુક્તેઃ, તેભ્યોપિ- 'તેલોકે અસંખેજ્જગુણા' ત્રૈલોક્યે-લોકત્રયવર્તિનો વાયુકાયિકા અસંખેય- ગુણા ભવન્તિ પ્રાગુક્તૈકેન્દ્રિયૌધિકયુક્તેરુપાદનાત્ તેભ્યોઽપિ 'અદ્ધોલો અસેસા- હિયા' અધોલોકે વર્તમાના વાયુકાયિકા વિશેષાધિકા ભવન્તિ પ્રાગુક્તયુક્તેઃ,

અથાપર્યાપ્તવાયુકાયિકાનામલ્પબહુત્વં પ્રતિપાદયતિ- 'સ્વેત્તાણુવાણં સન્વ- ત્થોવા વાયુકાયા અપજ્જતયા ઉદ્ધુલોયતિરિયલો' ક્ષેત્રાનુપાતેન-ક્ષેત્રાનુસા- રેણ, સર્વશ્નોકાઃ સર્વેભ્યોડલ્પાઃ, વાયુકાયિકા અપર્યાપ્તકાઃ ઊર્ધ્વલોકતિર્ય- ગ્લોકે તત્પ્રતરદ્વયવર્તિનો ભવન્તિ, પ્રાગુક્તૈકેન્દ્રિયયુક્તેઃ તેભ્યોઽપિ 'અદ્ધોલોય- તિરિયલો અસેસાહિયા' અધોલોકતિર્યગ્લોકે તત્પ્રતરદ્વયવર્તિનો વાયુકાયિકા અપર્યાપ્તકાઃ વિશેષાધિકા ભવન્તિ, પ્રાગુક્તૈકેન્દ્રિયૌધિકવત્ તેભ્યોઽપિ- 'તિરિય- લો અસંખેજ્જગુણા' તિર્યગ્લોકે વર્તમાના અપર્યાપ્તવાયુકાયિકાઃ અસંખેયગુણા લોક-તિર્યગ્લોક નામક પ્રતરોં મેં વિશેષાધિકા હેં, અધોલોક-તિર્યગ્- લોક કી અપેક્ષા તિર્યગ્લોક મેં અસંખ્યાતગુણા હેં, તિર્યગ્લોક કી અપેક્ષા ત્રિલોકવર્તી અસંખ્યાતગુણા હેં, ત્રિલોકવર્તિયોં કી અપેક્ષા ઊર્ધ્વલોક મેં અસંખ્યાતગુણા હેં, ઊર્ધ્વલોક કી અપેક્ષા અધોલોક મેં વિશેષાધિકા હેં । પૂર્વ મેં કથિત યુક્તિ યહાં મી સમજ્ઞ લેની યાહિયે ।

અપર્યાપ્તક વાયુકાયિકોં કા અલ્પબહુત્વ-ક્ષેત્ર કે અનુસાર સબસે કમ અપર્યાપ્તક વાયુકાયિક ઊર્ધ્વલોક-તિર્યગ્લોક નામક પ્રતરોં મેં હેં । ઁનકી અપેક્ષા અધોલોક-તિર્યગ્લોક નામક પ્રતરોં મેં વિશેષાધિકા હેં । અધોલોક-તિર્યગ્લોક કી અપેક્ષા તિર્યગ્લોક મેં અસંખ્યાતગુણા

લોક તિર્યગ્લોકના કરતા તિર્યગ્લોકમા અસંખ્યાત ગણા છે. તિર્યગ્લોકના કરતાં ત્રિલોકવર્તિ અસંખ્યાત ગણા છે. ત્રિલોકવર્તિયોના કરતા ઊર્ધ્વલોકમાં અસં- ખ્યાત ગણા વધારે છે. અને ઊર્ધ્વલોકના કરતાં અધોલોકમાં વિશેષાધિક છે. પ્રહેલાં કહેવામાં આવેલ રીત અહીંયાં પણ બધેજ સમજી લેવી.

અપર્યાપ્ત વાયુકાયિકોનું અલ્પબહુત્વ

ક્ષેત્રની અપેક્ષાએ સૌથી ઓછા અપર્યાપ્તક વાયુકાયિક ઊર્ધ્વલોક-તિર્યગ્લોક- નામના બે પ્રતરોમાં છે. તેના કરતાં અધોલોક-તિર્યગ્લોક નામના પ્રતરોમાં વિશેષાધિક છે. અધોલોક-તિર્યગ્લોકના કરતાં તિર્યગ્લોકમાં અસંખ્યાતગણા છે.

ભવન્તિ ત્રાગુક્તયુક્તેરુપાદિતત્વાત્ તેભ્યોઽપિ-‘તેલોકે અસંખેજ્જગુણા’ ત્રેલોક્યે લોકત્રયવર્તિનોઽપર્યાપ્તકવાયુકાયાિકાઃ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, પ્રાગુક્તયુક્તેઃ સત્ત્વાત્ તેભ્યોઽપિ-‘ઉદ્ધલોએ અસંખેજ્જગુણા’ ઊર્ધ્વલોકે વર્તમાના અપર્યાપ્તક વાયુકાયાિકાઃ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ પ્રાગુક્તૈકેન્દ્રિયવત્ તેભ્યોઽપિ-‘અહોલોએ વિસેસાદિયા’ અધોલોકે વર્તમાના અપર્યાપ્તકવાયુકાયાિકાઃ વિશેષાધિકા ભવન્તિ પ્રાગુક્તૈકેન્દ્રિયસમુચ્ચયવત્ ।

અથ પર્યાપ્તકવાયુકાયાિકાનામલ્પબહુત્વં પ્રતિપાદયતિ-‘સ્વેત્તાણુવાણં સન્વ-ત્થોવા વાયુકાદિયા પજ્જત્તયા ઉદ્ધલોયતિરિયલોએ’ ક્ષેત્રાનુપાતેન-ક્ષેત્રાનુસારેણ, સર્વસ્તોકાઃ સર્વેભ્યોઽલ્પાઃ, વાયુકાયાિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ ઊર્ધ્વલોકતિર્યગ્લોકે તત્પ્રતરદ્વયવર્તિનો ભવન્તિ, તેભ્યોઽપિ ‘અહોલોયતિરિયલોએ વિસેસાદિયા’ અધો-લોકતિર્યગ્લોકે તત્પ્રતરદ્વયવર્તિનઃ પર્યાપ્તકવાયુકાયાિકાઃ, વિશેષાધિકા ભવન્તિ પ્રાગુક્તૈકેન્દ્રિયસમુચ્ચયવત્ તેભ્યોઽપિ-તિરિયલોએ અસંખેજ્જગુણા’ તિર્યગ્લોકે વર્તમાનાઃ પર્યાપ્તકવાયુકાયાિકાઃ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, પૂર્વોક્તૈકેન્દ્રિયૌધિક-યુક્તેઃ, તેભ્યોઽપિ-‘તેલોકે અસંખેજ્જગુણા’ ત્રેલોક્યે-લોકત્રયવર્તિનઃ પર્યાપ્તક-વાયુકાયાિકાઃ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ તદ્યુક્તેઃ પૂર્વમુપપાદિતત્વાત્ તેભ્યોઽપિ-‘ઉદ્ધ-હૈં । તિર્યગ્લોક કી અપેક્ષા ત્રિલોકવર્ત્તી અસંખ્યાતગુણા હૈં, ત્રિલોક-વર્ત્તિયોં કી અપેક્ષા ઊર્ધ્વલોક મેં અસંખ્યાતગુણા હૈં ઓર ઊર્ધ્વલોક કી અપેક્ષા અધોલોક મેં વિશેષાધિક હૈં । ઇન સવ અલ્પબહુત્વ કા કારણ સમુચ્ચય એકેન્દ્રિયોં કે અલ્પબહુત્વ કે સમાન હી સમજ્ઞ લેના ચાહિએ ।

પર્યાપ્ત વાયુકાયાિકોં કા અલ્પબહુત્વ-ક્ષેત્ર કે અનુસાર સવસે કમ પર્યાપ્ત વાયુકાયાિક ઊર્ધ્વલોક-તિર્યગ્લોક નામક પ્રતરોં મેં હૈં, ડનકી અપેક્ષા અધોલોક-તિર્યગ્લોક નામક પ્રતરોં મેં વિશેષાધિક હૈં । અધો-લોક-તિર્યગ્લોક કી અપેક્ષા તિર્યગ્લોક મેં અસંખ્યાતગુણા અધિક હૈં,

- તિર્યગ્લોકના કરતાં ત્રિલોકવર્તિ અસંખ્યાત ગણા છે. ત્રિલોકવર્તિયોના કરતાં ઉર્ધ્વલોકમાં અસંખ્યાતગણા છે. અને ઉર્ધ્વલોકના કરતાં અધોલોકમાં વિશેષાધિક છે. આ બધાના અલ્પ બહુત્વનું કારણ સમુચ્ચય એકેન્દ્રિયોના અલ્પબહુત્વના પ્રમાણે જ સમજવું.

પર્યાપ્ત વાયુકાયાિકોનું અલ્પ બહુત્વ-

ક્ષેત્રના અનુસાર સૌથી ઓછા પર્યાપ્ત વાયુકાયાિક ઉર્ધ્વલોક તિર્યગ્લોક નામના પ્રતરોમાં છે. તેના કરતા અધોલોક-તિર્યગ્લોક નામના પ્રતરોમાં વિશેષાધિક છે. અધોલોક-તિર્યગ્લોકના કરતાં તિર્યગ્લોકમાં અસંખ્યાત ગણા વધારે છે. તિર્યગ્લોકની અપેક્ષા ત્રિલોકવર્તિ અસંખ્યાત ગણા વધારે છે. તેના કરતાં

લોએ અસંખેજ્જગુણા' ઊર્ધ્વલોકેવર્તમાનાઃ પર્યાપ્તકવાયુકાયાિકા અસંખયેયગુણા ભવન્તિ, પ્રાગુક્તૈકેન્દ્રિયસમુચ્ચયવત્ તેભ્યોઽપિ 'અહોલોએ વિસેસાદિયા' અધોલોકે વર્તમાનાઃ પર્યાપ્તકવાયુકાયાિકાઃ વિશેષાધિકા ભવન્તિ ઔધિકૈકેન્દ્રિયવત્ ।

અથ વનસ્પતિકાયાિકાનામલ્પબહુત્વં પ્રતિપાદયતિ-‘સ્વેત્તાણુવાણં સવ્વત્થોવા વણસ્સઙ્કાહયા ઉદ્ધુલોયતિરિયલોએ’ ક્ષેત્રાનુપાતેન-ક્ષેત્રાનુસારેણ, સર્વસ્તોકાઃ -સર્વેભ્યોલ્પા વનસ્પતિકાયાિકા ઊર્ધ્વલોકતિર્યગ્લોકે તત્પ્રતરદ્વયવર્તિનો ભવન્તિ પ્રાગુક્તસમુચ્ચયૈકેન્દ્રિયવત્ તેભ્યોઽપિ-‘અહોલોયતિરિયલોએ વિસેસાદિયા’ અધો-લોકતિર્યગ્લોકે વર્તમાનાઃ વનસ્પતિકાયાિકાઃ વિશેષાધિકા ભવન્તિ પ્રાગુક્તૈકેન્દ્રિયયુક્તેરનુસારાત્ તેભ્યોઽપિ-‘તિરિયલોએ અસંખેજ્જગુણા’ તિર્યગ્લોકે વર્તમાના વનસ્પતિકાયાિકાઃ અસંખયેયગુણા ભવન્તિ પ્રાગુક્તયુક્તેઃ, તેભ્યોઽપિ-‘તેલોકે-અસંખેજ્જગુણા’ ત્રૈલોક્યે-લોકત્રયવર્તિનો વનસ્પતિકાયાિકા અસંખયેયગુણા ભવન્તિ, પ્રાગુક્તસમુચ્ચયૈકેન્દ્રિયવત્, તેભ્યોઽપિ-‘ઉદ્ધુલોએ અસંખેજ્જગુણા’ ઊર્ધ્વલોકે વર્તમાના વનસ્પતિકાયાિકા અસંખયેયગુણા ભવન્તિ પ્રાગુક્તૈકેન્દ્રિયૌધિકયુક્તેઃ, તેભ્યોઽપિ

તિર્યગ્લોક કી અપેક્ષા ત્રિલોકવર્ત્તી અસંખ્યાતગુણા અધિક હૈં, ઉનકી અપેક્ષા ઊર્ધ્વલોક મેં અસંખ્યાતગુણા અધિક હૈં ઔર ઊર્ધ્વલોક કી અપેક્ષા અધોલોક મેં વિશેષાધિક હૈં । યુક્તિયાં એકેન્દ્રિયોં કે વિષય મેં જો કહી હૈં, વહી યહાં જાન લેના ચાહિએ ।

વનસ્પતિકાયાિકોં કા અલ્પબહુત્વ-ક્ષેત્ર કે અનુસાર સવ સે કમ વનસ્પતિકાયાિક જીવ ઊર્ધ્વલોક-તિર્યગ્લોક નામક દોનોં પ્રતરોં મેં હૈં । ઊર્ધ્વલોક-તિર્યગ્લોક કી અપેક્ષા અધોલોક-તિર્યગ્લોક નામક પ્રતરોં મેં વિશેષાધિક હૈં । અધોલોક-તિર્યગ્લોક કી અપેક્ષા તિર્યગ્લોક મેં અસંખ્યાતગુણા હૈં, તિર્યગ્લોક કી અપેક્ષા ત્રિલોકવર્ત્તી અસંખ્યાતગુણા હૈં, ઉનકી અપેક્ષા ઊર્ધ્વલોક મેં અસંખ્યાતગુણા હૈં ઔર ઊર્ધ્વલોક કી

ઉર્વલોકમા અસંખ્યાત વધારે છે, અને ઉર્વલોકના કરતા અધોલોકમા વિશેષાધિક છે. એકેન્દ્રિયોના સંબંધમા જે રીતે કહેવામાં આવેલ છે. એજ રીત આના સંબંધમા પણ સમજી લેવી.

વનસ્પતિકાયાિકેનુ અલ્પ બહુત્વ

ક્ષેત્રની અનુસાર સૌથી ઓછા વનસ્પતિકાયાિક જીવ ઉર્વલોક તિર્યગ્લોક નામના બે પ્રતરોમાં છે ઉર્વલોક-તિર્યગ્લોકના કરતા અધોલોક તિર્યગ્લોક નામના પ્રતરોમાં વિશેષાધિક છે. અધોલોક-તિર્યગ્લોકના કરતા તિર્યગ્લોકમા અસંખ્યાતગણા છે. તિર્યગ્લોકના કરતાં ત્રિલોકવર્તી અસંખ્યાતગણા છે તેના કરતા ઉર્વલોકમા અસંખ્યાત ગણા છે, અને ઉર્વલોકના કરતા અધોલોકમા

—‘अहोलोए विसेसाहिया’ अधोलोक वर्तमाना वनस्पतिकायिका असंख्येयगुणा भवन्ति प्रागुक्तैकेन्द्रियौधिकयुक्तेः, तेभ्योऽपि—‘अहोलोए विसेसाहिया’ अधोलोके वर्तमाना वनस्पतिकायिकाः विशेषाधिका भवन्ति प्रागुक्तसमुच्चयैकेन्द्रिययुक्तेः ।

अथापर्याप्तकवनस्पतिकायिकानामल्पबहुत्वमाह—‘खेत्ताणुवाएणं सव्वत्थोवा वणस्सइकाइया अपज्जत्तया उड्डुलोयतिरियलोए’ क्षेत्रानुपातेन—क्षेत्रानुसारेण, सर्वस्तोकाः—सर्वेभ्योऽल्पाः, वनस्पतिकायिकाः अपर्याप्तका ऊर्ध्वलोकतिर्यग्लोके तत्प्रतरद्वयवर्तिनो भवन्ति युक्तेः पूर्वमुपपादितत्वात् तेभ्योऽपि—‘अहोलोयतिरियलोए विसेसाहिया’ अधोलोकतिर्यग्लोके तत्प्रतरद्वयवर्तिनोऽपर्याप्तकवनस्पतिकायिका विशेषाधिका भवन्ति, प्रागुक्तैकेन्द्रिययुक्तेः, तेभ्योऽपि ‘तिरियलोए असंखेज्जगुणा’ तिर्यग्लोके वर्तमानाः अपर्याप्तकवनस्पतिकायिका असंख्येयगुणा भवन्ति, प्रागुक्तयुक्तेः, तेभ्योऽपि—‘तैलोके असंखेज्जगुणा’ त्रैलोक्ये—लोकत्रयवर्तिनोऽपर्याप्तकवनस्पतिकायिका असंख्येयगुणा भवन्ति, प्रागुक्तैकेन्द्रियसमुच्चयवत्, तेभ्योऽपि ‘उड्डुलोए असंखेज्जगुणा’ ऊर्ध्वलोके वर्तमाना अपर्याप्तकवनस्प-
अपेक्षा अधोलोक में विशेषाधिक हैं । इसका कारण समुच्चय एकेन्द्रियों के अल्पबहुत्व में कहे अनुसार ही समझ लेना चाहिए ।

अपर्याप्तक वनस्पतिकायिकों का अल्पबहुत्व-क्षेत्र के अनुसार सब से कम अपर्याप्त वनस्पतिकायिक ऊर्ध्वलोक-तिर्यग्लोक में हैं, ऊर्ध्वलोक-तिर्यग्लोक की अपेक्षा अधोलोक-तिर्यग्लोक नामक प्रतरों में विशेषाधिक हैं, अधोलोक-तिर्यग्लोक की अपेक्षा तिर्यग्लोक में असंख्यातगुणा हैं, तिर्यग्लोक की अपेक्षा त्रिलोकस्पर्शी असंख्यातगुणा हैं, उनकी अपेक्षा ऊर्ध्वलोक में असंख्यातगुणा हैं और ऊर्ध्वलोक की अपेक्षा अधोलोक में विशेषाधिक हैं । युक्ति पूर्ववत् ही समझ लेना चाहिए ।

विशेषाधिक छे. तेनुं कारण समुच्चय एकेन्द्रियोना अल्पबहुत्वना प्रकरणमा क्ख्वा प्रमाणे न समज्जुं.

अपर्याप्त वनस्पतिकायिकेनुं अल्पबहुत्व

क्षेत्रना अनुसार सौथी ओष्ठा अपर्याप्त वनस्पतिकायिक ऊर्ध्वलोक-तिर्यग्लोकमां छे. ऊर्ध्वलोक-तिर्यग्लोकना करता अधोलोक-तिर्यग्लोक नामना प्रतरमां विशेषाधिक छे. अधोलोक तिर्यग्लोकना करता तिर्यग्लोकमा असंख्यात गणु छे. तिर्यग्लोकना करता त्रिलोकवर्ति असंख्यात गणु छे. तेना करता ऊर्ध्वलोकमां असंख्यात गणु छे, अने ऊर्ध्वलोकना करता अधोलोकमां विशेषाधिक छे. तेनी रीत पडेवा क्ख्वा प्रमाणे समज्जी.

તિકાધિકા અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, ઔધિકૈકૈન્દ્રિયવત્ તેભ્યોઽપિ—‘અહોલોએ વિસે-
સાદિયા’ અધોલોકે વર્તમાના પર્યાપ્તકા વનસ્પતિકાધિકા વિશેષાધિકા ભવન્તિ ।

અથ પર્યાપ્તકવનસ્પતિકાધિકાનામલ્પવહુત્વમાદ—‘સ્વેત્તાણુવાણં સઙ્ગત્થોવા
વણસ્સઙ્કાયા પજ્જતયા ઉડ્ડલોયતિરિયલોએ’ ક્ષેત્રાનુપાતેન સર્વસ્તોકા વનસ્પતિ-
કાધિકાઃ પર્યાપ્તકા ઊર્ધ્વલોકતિર્યગ્લોકે તત્પ્રતરદ્વયવર્તિનો ભવન્તિ, તેભ્યોઽપિ—
‘અહોલોયતિરિયલોએ વિસેસાદિયા’ અધોલોકતિર્યગ્લોકે તત્પ્રતરદ્વયવર્તિનઃ
પર્યાપ્તકવનસ્પતિકાધિકા વિશેષાધિકા ભવન્તિ, તેભ્યોઽપિ—‘તિરિયલોએ અસં-
સ્વેજ્જગુણા’ તિર્યગ્લોકે વર્તમાનાઃ પર્યાપ્તકવનસ્પતિકાધિકા અસંખ્યેયગુણા
ભવન્તિ, તેભ્યોઽપિ—‘તેલોવકે અસંસ્વેજ્જગુણા’ ત્રૈલોક્યે—લોકત્રયવર્તિનઃ પર્યાપ્તક-
વનસ્પતિકાધિકા અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, તેભ્યોઽપિ—‘ઉડ્ડલોએ અસંસ્વેજ્જગુણા’
ઊર્ધ્વલોકે વર્તમાનાઃ પર્યાપ્તકવનસ્પતિકાધિકાઃ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, તેભ્યોઽપિ
‘અહોલોએ વિસેસાદિયા’ અધોલોકે વર્તમાનાઃ પર્યાપ્તકવનસ્પતિકાધિકા વિશેષા-
ધિકા ભવન્તિ પ્રાગુક્તસમુચ્ચયૈકૈન્દ્રિયયુક્તરૂપપાદનાદિત્યાશયઃ ॥ સૂ. ૩૫ ॥

ત્રસકાધિકાલ્પવહુત્વવત્કવ્યતા

મૂલમ્—સ્વેત્તાણુવાણં સઙ્ગત્થોવા તસકાઙ્કાયા તેલોવકે ઉડ્ડ-
લોયતિરિયલોએ, અસંસ્વેજ્જગુણા, અહોલોયતિરિયલોએ સંસ્વે-

પર્યાપ્ત વનસ્પતિકાધિકોં કા અલ્પવહુત્વ-ક્ષેત્ર કે અનુસાર સઙ્ગ-
સે કમ પર્યાપ્ત વનસ્પતિકાધિક ઊર્ધ્વલોક-તિર્યગ્લોક નામક દો પ્રતરોં
મેં હૈં, ઉનકી અપેક્ષા અધોલોક-તિર્યગ્લોક નામક પ્રતરોં મેં વિશેષા-
ધિક હૈં । અધોલોક-તિર્યગ્લોક નામક પ્રતરાં કી અપેક્ષા તિર્યગ્લોક
મેં અસંખ્યાતગુણા હૈં, તિર્યગ્લોક કી અપેક્ષા ત્રિલોકવર્તી અસંખ્યાત-
ગુણા હૈં, ઉનકી અપેક્ષા ઊર્ધ્વલોક મેં અસંખ્યાતગુણા હૈં ઓર ઊર્ધ્વ-
લોક કી અપેક્ષા અધોલોક મેં વિશેષાધિક હૈં । યુક્તિ પૂર્વવત્ હી
સમજના યાહિએ ॥ ૩૫ ॥

પર્યાપ્ત વનસ્પતિકાધિકેનું અલ્પગણહુત્વ

ક્ષેત્રની અપેક્ષાએ સૌથી ઓછા પર્યાપ્ત વનસ્પતિ કાધિક ઊર્ધ્વલોક-તિર્ય-
ગ્લોક નામના બે પ્રતરોમાં છે. તેના કરતાં અધોલોક-તિર્યગ્લોક નામના પ્રતરોમાં
વિશેષાધિક છે અધોલોક-તિર્યગ્લોક નામના પ્રતરોના કરતા તિર્યગ્લોકમાં
અસંખ્યાત ગણા છે. તિર્યગ્લોકના કરતાં ત્રિલોકવર્તિ અસંખ્યાત ગણા છે.
તેના કરતાં ઊર્ધ્વલોકમાં અસંખ્યાત ગણા છે, અને ઊર્ધ્વલોકના કરતા અધો-
લોકમાં વિશેષાધિક છે. તેની રીત પહેલાની જેમજ સમજવી. ॥ સૂ. ૩૫ ॥

ज्जगुणा, उड्डलोए संखेज्जगुणा, अहोलोए संखेज्जगुणा, तिरियलोए असंखेज्जगुणा, खेत्ताणुवाएणं सव्वत्थोवा अपज्जत्तया तेलोक्के, उड्डलोयतिरियलोए, असंखेज्जगुणा, अहोलोयतिरियलोए संखेज्जगुणा, उड्डलोए संखेज्जगुणा, अहोलोए संखेज्जगुणा, तिरियलोए असंखेज्जगुणा, खेत्ताणुवाएणं सव्वत्थोवा तसकाइया पज्जत्तया तेलोक्के, उड्डलोयतिरियलोए, असंखेज्जगुणा, अहोलोयतिरियलोए संखेज्जगुणा, उड्डलोए संखेज्जगुणा, अहोलोए संखेज्जगुणा, तिरियलोए असंखेज्जगुणा । सू० ३६॥

छाया—क्षेत्रानुपातेन सर्वस्तोकाः त्रसकायिकास्त्रैलोक्ये, ऊर्ध्वलोकतिर्यग्लोके असंख्येयगुणाः, अधोलोकतिर्यग्लोके संख्येयगुणाः, ऊर्ध्वलोके संख्येयगुणाः, अधोलोके संख्येयगुणाः, तिर्यग्लोके असंख्येयगुणाः, क्षेत्रानुपातेन सर्वस्तोकाः त्रसकायिकाः अपर्याप्तकास्त्रैलोक्ये, ऊर्ध्वलोकतिर्यग्लोके असंख्येयगुणाः,

त्रसकायिकों का अल्पबहुत्व

शब्दार्थ—(खेत्ताणुवाएणं) क्षेत्र के अनुसार (सव्वत्थोवा तसकाइया तेलोक्के) सब से कम त्रसकायिक त्रिलोक में हैं (उड्डलोयतिरियलोए असंखिज्जगुणा) ऊर्ध्वलोक-तिर्यग्लोक में असंख्यातगुणा हैं (अहोलोयतिरियलोए संखिज्जगुणा) अधोलोक-तिर्यग्लोक में संख्यातगुणा हैं (उड्डलोए संखिज्जगुणा) ऊर्ध्वलोक में संख्यातगुणा हैं (अहोलोए संखिज्जगुणा) अधोलोक में संख्यातगुणा हैं (तिरियलोए असंखिज्जगुणा) तिर्यग्लोक में असंख्यातगुणा हैं ।

(खेत्ताणुवाएणं) क्षेत्र के अनुसार (सव्वत्थोवा तसकाइया अपज्जत्तया) सब से कम अपर्याप्त त्रसकायिक (तेलोक्के) त्रैलोक्य में हैं

त्रसकायिकेणुं अधपणहुत्व

शब्दार्थ—(खेत्ताणुवाएणं) क्षेत्रना अनुसार (सव्वत्थोवा तसकाइया तेलोक्के) त्रिलोक्यमां सौथी ओछा त्रसकायिके छे. (उड्डलोयतिरियलोए असंखिज्जगुणा) ऊर्ध्वलोक्क-तिर्यग्गेलोक्कमा असंख्यातगणु छे. (अहोलोय-तिरियलोए संखिज्जगुणा) अधेलोक्क तिर्यग्गेलोक्कमा संख्यातगणु छे. (उड्डलोए संखिज्जगुणा) ऊर्ध्वलोक्कमा संख्यातगणु छे. (अहोलोए संखिज्जगुणा) अधेलोक्कमा संख्यातगणु छे. (तिरियलोए असंखिज्जगुणा) तिर्यग्गेलोक्कमा असंख्यातगणु छे.

(खेत्ताणुवाएणं) क्षेत्रना अनुसार (सव्वत्थोवा तसकाइया अपज्जत्तया)

અધોલોકતિર્યગ્લોકે સંખ્યેયગુણાઃ, ઊર્ધ્વલોકે સંખ્યેયગુણાઃ, અધોલોકે સંખ્યેય-
ગુણાઃ, તિર્યગ્લોકે અસંખ્યેયગુણાઃ, ક્ષેત્રાનુપાતેન સર્વસ્તોકાસ્રસકાયિકાઃ પર્યાપ્ત-
કાસ્રૈલોકયે, ઊર્ધ્વલોકતિર્યગ્લોકે અસંખ્યેયગુણાઃ, અધોઽલોકતિર્યગ્લોકે સંખ્યેય-
ગુણાઃ, ઊર્ધ્વલોકે સંખ્યેયગુણાઃ, અધોઽલોકે સંખ્યેયગુણાઃ, તિર્યગ્લોકે અસં-
ખ્યેયગુણાઃ ॥સૂ. ૩૬॥

ટીકા—અથ ત્રસકાયિકાનામલ્પવહુત્વવક્તવ્યતાં પ્રરૂપયતિ—‘સ્વેત્તાણુવાણં’
ક્ષેત્રાનુપાતેન—ક્ષેત્રાનુસારેણ, ‘સવ્વત્થોવા તસકાહયા તેલોકે’ સર્વસ્તોકાઃ—સર્વે-
(ઉદ્ધલોયતિરિયલોણ અસંખિજ્જગુણા) ઊર્ધ્વલોક—તિર્યગ્લોક મેં અસં-
ખ્યાતગુણા હેં (અહોલોયતિરિયલોણ સંખિજ્જગુણા) અધોલોક—તિર્યગ્-
લોક મેં સંખ્યાતગુણા હેં (ઉદ્ધલોણ સંખિજ્જગુણા) ઊર્ધ્વલોક મેં સંખ્યાત
ગુણા હેં (અહોલોણ સંખિજ્જગુણા) અધોલોક મેં સંખ્યાતગુણા હેં (તિરિ-
યલોણ અસંખિજ્જગુણા) તિર્યગ્લોક મેં અસંખ્યાતગુણા હેં ।

(સ્વેત્તાણુવાણં) ક્ષેત્ર કે અનુસાર (સવ્વત્થોવા તસકાહયા પજ્જ-
ત્તયા તેલોકકે) સવ સે કમ પર્યાપ્ત ત્રસકાયિક ત્રિલોક મેં હેં (ઉદ્ધલોય
તિરિયલોણ અસંખિજ્જગુણા) ઊર્ધ્વલોક—તિર્યગ્લોક મેં અસંખ્યાતગુણા
હેં (અહોલોયતિરિયલોણ સંખિજ્જગુણા) અધોલોક—તિર્યગ્લોક મેં
સંખ્યાતગુણા હેં (ઉદ્ધલોણ સંખિજ્જગુણા) ઊર્ધ્વલોક મેં સંખ્યાતગુણા હેં
(અહોલોણ સંખિજ્જગુણા) અધોલોક મેં સંખ્યાતગુણા હેં (તિરિયલોણ
અસંખિજ્જગુણા) તિર્યગ્લોક મેં અસંખ્યાતગુણા હેં ।

અવ ત્રસકાયિક જીવોંકે અલ્પવહુત્વકી પ્રરૂપણા ક્ષેત્ર કી અપેક્ષા

સૌથી કમ અપર્યાપ્ત ત્રસકાયિક (તેલોકકે) ત્રૈલોકીયમા છે. (ઉદ્ધલોયતિરિયલોણ
અસંખિજ્જગુણા) ઉર્ધ્વલોક તિર્યગ્લોકમા અસંખ્યાત ગણા છે. (અહોલોયતિરિયલોણ
સંખિજ્જગુણા) અધોલોક તિર્યગ્લોકમા સંખ્યાત ગણા છે. (ઉદ્ધલોણ સંખિજ્જ
ગુણા) ઉર્ધ્વલોકમા સંખ્યાતગણા છે. (અહોલોણ સંખિજ્જગુણા) અધોલોકમાં
સંખ્યાતગણા છે. (તિરિયલોણ અસંખિજ્જગુણા) તિર્યગ્લોકમાં અસંખ્યાત ગણા છે.

(સ્વેત્તાણુવાણં) ક્ષેત્રના અનુસાર (સવ્વત્થોવા તસકાહયા પજ્જત્તયા તેલોકકે)
સૌથી ઓછા પર્યાપ્ત ત્રસકાયિક જીવો ત્રૈલોકીયમાં છે. (ઉદ્ધલોયતિરિયલોણ અસં-
ખિજ્જગુણા) ઉર્ધ્વલોકતિર્યગ્લોકમા અસંખ્યાતગણા છે. (અહોલોયતિરિયલોણ સંખિ-
જ્જગુણા) અધોલોક તિર્યગ્લોકમાં સંખ્યાતગણા છે. (ઉદ્ધલોણ સંખિજ્જગુણા) ઉર્ધ્વ-
લોકમા સંખ્યાતગણા છે. (અહોલોણ સંખિજ્જગુણા) અધોલોકમાં સંખ્યાતગણા
છે. (તિરિયલોણ અસંખિજ્જગુણા) તિર્યગ્લોકમા અસંખ્યાતગણા છે. ॥ સૂ. ૩૬ ॥

ટીકાર્થ—હવે ક્ષેત્રની અપેક્ષાથી ત્રસકાયિક જીવોના અલ્પ ગહુત્વની પ્ર-

भ्योऽल्पाः, त्रसकायिकाः—एकेन्द्रियविघ्नाद्वीन्द्रियादयस्त्रैलोक्ये—लोकत्रयवर्तिनो भवन्ति प्रागुक्तैकेन्द्रियौघिरुवत्, तेभ्यः—‘उड्डुलोयतिरियलोए असंखेज्जगुणा’ ऊर्ध्वलोकतिर्यग्लोके तत्प्रतरद्वयवर्तिनस्त्रसकायिकाः द्वीन्द्रियादयः असंख्येयगुणा भवन्ति, समुच्चयैकेन्द्रियोक्तयुक्तेः, तेभ्योऽपि—‘अहोलोयतिरियलोए संखेज्जगुणा’ अधोलोकतिर्यग्लोके तत्प्रतरद्वयवर्तिनस्त्रसकायिकाः संख्येयगुणा भवन्ति, प्रागुक्तैकेन्द्रिययुक्तेः, तेभ्योऽपि ‘उड्डुलोए संखेज्जगुणा’ ऊर्ध्वलोके वर्तमानास्त्रसकायिकाः संख्येयगुणा भवन्ति, प्रागुक्तैकेन्द्रिययुक्तेः, तेभ्योऽपि—‘अहोलोए संखेज्जगुणा’ अधोलोके वर्तमानास्त्रसकायिकाः संख्येयगुणा भवन्ति, समुच्चयैकेन्द्रियोक्तयुक्तेः, तेभ्योऽपि ‘तिरियलोए असंखेज्जगुणा’ तिर्यग्लोके वर्तमानास्त्रसकायिकाः असंख्येयगुणा भवन्ति, प्रागुक्तयुक्तेः ।

अथापर्याप्तक त्रसकायिकानामल्पबहुत्वं प्रतिपादयति—‘खेत्ताणुवाएणं’ क्षेत्रानुपातेन—क्षेत्रानुसारेण, ‘सञ्चत्थोवा तसकाइया अपज्जत्तया तेलोक्के’ सर्वस्तोकाः—सर्वेभ्योऽल्पाः, त्रसकायिकाः द्वीन्द्रियादयः, अपर्याप्तकाः, त्रैलोक्ये—लोकत्रयवर्तिनो भवन्ति प्रागुक्तैकेन्द्रियसमुच्चयवत्, तेभ्यः—‘उड्डुलोयतिरियलोए असं

की जाती है—

टीकार्थ—क्षेत्र के अनुसार सबसे कम त्रसकायिक जीव त्रिलोक में हैं। त्रिलोक की अपेक्षा ऊर्ध्वलोक-तिर्यग्लोक नामक प्रतरों में असंख्यातगुणा अधिक हैं। ऊर्ध्वलोक-तिर्यग्लोक नामक प्रतरों की अपेक्षा अधोलोकतिर्यग्लोक नामक प्रतरों में संख्यातगुणा अधिक हैं, उनसे ऊर्ध्वलोक में संख्यातगुणा अधिक हैं, ऊर्ध्वलोक की अपेक्षा अधोलोक में संख्यातगुणा अधिक हैं और अधोलोक की अपेक्षा तिर्यग्लोक में असंख्यातगुणा अधिक हैं ।

अपर्याप्त त्रसकायिकों का अल्पबहुत्व—क्षेत्र के अनुसार सब से कम अपर्याप्तक त्रसकायिक जीव त्रिलोक में हैं, इनकी अपेक्षा ऊर्ध्व-

पणा કરવામા આવે છે. ક્ષેત્રના અનુસાર સૌથી ઓછા ત્રસકાયિક જીવ ત્રિલોકમા છે. ત્રિલોકની અપેક્ષાએ ઉર્ધ્વલોક-તિર્યગ્લોક નામના પ્રતરોમા અસંખ્યાતગણા વધારે છે. ઉર્ધ્વલોક તિર્યગ્લોક નામના પ્રતરોના કરતાં અધોલોક-તિર્યગ્લોક નામના પ્રતરોમા સંખ્યાત ગણા વધારે છે. તેનાથી સંખ્યાત ગણા વધારે ઉર્ધ્વલોકમાં છે. ઉર્ધ્વલોકના કરતા અધોલોકમાં સંખ્યાતગણા વધારે છે, અને અધોલોકના કરતા તિર્યગ્લોકમા અસંખ્યાત ગણા વધારે છે.

અપર્યાપ્તક ત્રસકાયિકોનું અલ્પબહુત્વ

ક્ષેત્રના અનુસાર સૌથી ઓછા અપર્યાપ્તક ત્રસકાયિક જીવો ત્રિલોકમાં

સંખેજ્જગુણા' ઊર્ધ્વલોકતિર્યગ્લોકે તત્પ્રતરદ્વયવર્તિનસ્રસકાયિકાઃ અપર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ પ્રાગુક્તૈકેન્દ્રિયસમુચ્ચયયુક્તેઃ, તેભ્યોઽપિ 'અહોલોયતિરિ-યલો' સંખેજ્જગુણા' અધોલોકતિર્યગ્લોકે તત્પ્રતરદ્વયવર્તિનસ્રસકાયિકા અપર્યા-પ્તકાઃ સંખ્યેયગુણા ભવન્તિ સમુચ્ચયૈકેન્દ્રિયોક્તયુક્તેઃ, તેભ્યોઽપિ 'ઉદ્ઘલો' સંખેજ્જગુણા' ઊર્ધ્વલોકે વર્તમાનાઃ અપર્યાપ્તાઃ ત્રસકાયિકા સંખ્યેયગુણા ભવન્તિ પ્રાગુક્તૈકેન્દ્રિયસમુચ્ચયવત્, તેભ્યોઽપિ-'તિરિયલો' અસંખેજ્જગુણા' તિર્યગ્લોકે વર્તમાનાત્રસકાયિકા અપર્યાપ્તકા અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, પ્રાગુક્તમુચ્ચયૈકેન્દ્રિયવત્

અથ પર્યાપ્તક ત્રસકાયિકાનામલ્પબહુત્વં પ્રતિપાદયતિ-'સ્વેત્તાણુવાણં' ક્ષેત્રા-નુસારેણ 'સઘ્વત્થોવા તસકાઙ્યા પજ્જત્તયા તેલોકે' સર્વસ્તોકાઃ-સર્વેભ્યોઽલ્પાઃ, ત્રસકાયિકાઃ-દ્વીન્દ્રિયાદયઃ, પર્યાપ્તકાઃ, ત્રૈલોક્યે-લોકત્રયવર્તિનો ભવન્તિ, પ્રાગુક્તસમુચ્ચયૈકેન્દ્રિયવત્, તેભ્યઃ-'ઉદ્ઘલોયતિરિયલો' અસંખેજ્જગુણા' ઊર્ધ્વ-લોકતિર્યગ્લોકે તત્પ્રતરદ્વયવર્તિનસ્રસકાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, પ્રાગુક્તૈકેન્દ્રિયોધિકયુક્તેઃ, તેભ્યોઽપિ-'અહોલોયતિરિયલો' સંખેજ્જગુણા' અધો-લોકતિર્યગ્લોકે તત્પ્રતરદ્વયવર્તિનસ્રસકાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ સંખ્યેયગુણા ભવન્તિ,

લોક-તિર્યગ્લોક નામક પ્રતરોં મેં અસંખ્યાતગુણા અધિક હૈં, ઊર્ધ્વલોક-તિર્યગ્લોક પ્રતરોં કી અપેક્ષા અધોલોક-તિર્યગ્લોક મેં સંખ્યાતગુણા અધિક હૈં, અધોલોક-તિર્યગ્લોક કી અપેક્ષા ઊર્ધ્વલોક મેં સંખ્યાત-ગુણા અધિક હૈં, ઊર્ધ્વલોક કી અપેક્ષા અધોલોક મેં સંખ્યાતગુણા અધિક હૈં, અધોલોક કી અપેક્ષા તિર્યગ્લોક મેં અસંખ્યાતગુણા અધિક હૈં।

પર્યાપ્તક ત્રસકાયિકોં કા અલ્પબહુત્વ-ક્ષેત્ર કી અપેક્ષા સે સવસે કમ પર્યાપ્ત ત્રસકાયિક જીવ ત્રિલોક મેં હૈં, ડનકી અપેક્ષા ઊર્ધ્વલોક-તિર્યગ્લોક નામક પ્રતરોં મેં અસંખ્યાતગુણા હૈં, ડનકી અપેક્ષા અધો-લોક-તિર્યગ્લોક નામક પ્રતરોં મેં સંખ્યાતગુણા હૈં, ડનકી અપેક્ષા મી

છે. તેના કરતા ઊર્ધ્વલોક-તિર્યગ્લોક નામના પ્રતરોમાં અસંખ્યાત ગણા વધારે છે. ઊર્ધ્વલોક-તિર્યગ્લોક નામના પ્રતરોના કરતાં અધોલોક-તિર્યગ્લોકમાં સંખ્યાત ગણા વધારે છે. અધોલોક-તિર્યગ્લોકના કરતાં ઊર્ધ્વલોકમાં સંખ્યાત ગણા વધારે છે. ઊર્ધ્વલોકના કરતાં અધોલોકમાં સંખ્યાત ગણા વધારે છે. અધોલોકના કરતાં તિર્યગ્લોકમાં અસંખ્યાત ગણા વધારે છે.

પર્યાપ્તક ત્રસકાયિકોં અલ્પ બહુત્વ

ક્ષેત્રના અનુસાર સૌથી ઓછા પર્યાપ્તક ત્રસ કાયિક ૭૫ ત્રિલોકમાં છે. તેના કરતાં ઊર્ધ્વલોક તિર્યગ્લોક નામના પ્રતરોમાં અસંખ્યાત ગણા છે. તેના કરતાં અધોલોક-તિર્યગ્લોક નામના પ્રતરોમાં સંખ્યાતગણા છે. ઊર્ધ્વલોકના

प्रागुक्तसमुच्चयैकेन्द्रियवत्, तेभ्योऽपि 'उर्ध्वलो ए संखेज्जगुणा' ऊर्ध्वलोके वर्तमानाः पर्याप्तकास्त्रसकायिकाः संख्येयगुणा भवन्ति, प्रागुक्तयुक्तेः, तेभ्योऽपि—'अधोलो ए संखेज्जगुणा' अधोलोके वर्तमाना स्त्रसकायिकाः पर्याप्तकाः संख्येयगुणा भवन्ति, प्रागुक्तयुक्तेः, तेभ्योऽपि—'तिर्यग्लो ए असंखेज्जगुणा' तिर्यग्लोके वर्तमानस्त्रसकायिकाः पर्याप्तका असंख्येयगुणा भवन्ति प्रागुक्तैकेन्द्रियसमुच्चययुक्तेरित्याशयः । इति चतुर्विंशं क्षेत्रद्वारं समाप्तम् ॥सू० ३६॥

बन्धद्वारवक्तव्यता—

मूलम्—एएसि णं भंते ! जीवाणं आउयस्स कम्मस्स बंधगाणं, अबंधगाणं, पज्जत्ताणं, अपज्जत्ताणं, सुत्ताणं, जागराणं, समोहयाणं, असमोहयाणं सायावेयगाणं, असायावेयगाणं, इंदिओवउत्ताणं, नो इंदिओवउत्ताणं, सागारोवउत्ताणं, अणागारोवउत्ताण य, कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ? गोयमा ! सब्बत्थोवा जीवा आउयस्स कम्मस्स बंधगा १ अपज्जत्तया संखेज्जगुणा २, सुत्ता संखेज्जगुणा ३, समोहया संखेज्जगुणा ४, सायावेयगा संखेज्जगुणा ५, इंदिओवउत्ता संखेज्जगुणा ६, अणागारोवउत्ता संखेज्जगुणा ७, सागरोवउत्ता संखेज्जगुणा ८, नो इंदिओवउत्ता विसेसाहिया ९, असायावेयगा विसेसाहिया १०, असमोहया विसेसाहिया ११, जागरा विसे-
ऊर्ध्वलोक में संख्यातगुणा हैं, ऊर्ध्वलोक की अपेक्षा अधोलोक में संख्यातगुणा अधिक हैं और अधोलोक की अपेक्षा तिर्यग्लोक में वर्तमान पर्याप्त त्रसकायिक असंख्यातगुणा अधिक हैं । इन के इस अल्प बहुत में वही युक्ति समझना चाहिए जो समुच्चय पञ्चेन्द्रियों के विषय में कही गई है ॥३६॥

चौबीसमां क्षेत्रद्वार समाप्त

કરતાં અધોલોકમાં સંખ્યાત ગણા વધારે છે. અને અધોલોકના કરતાં તિર્યગ્લોકમાં વર્તમાન પર્યાપ્ત ત્રસકાયિક અસંખ્યાત ગણા વધારે છે. આમના આ અલ્પ બહુત્વમાં એ જ યુક્તિ સમજવી કે જે સમુચ્ચય પંચેન્દ્રિયોના સંબંધમાં કહેવામાં આવેલ છે. ॥ સૂ. ૩૬ ॥

ચોવીસમું ક્ષેત્રદ્વાર સમાપ્ત

સાહિયા૧૨, પજ્જત્તયા વિસેસાહિયા૧૩, આઝયસ્સ કમ્મસ્સ અવંધયા વિસેસાહિયા ૧૪ ॥સૂ. ૩૭॥

છાયા-એતેપાં સ્ખલુ ભદન્ત ! જીવાનામાયુક્કસ્ય કર્મણો વન્ધકાનામ્, અવન્ધકાનામ્, પર્યાપ્તકાનામ્, અપર્યાપ્તકાનામ્, મૃત્તાનામ્, જાગ્રતામ્, સમ-વ્રહતાનામ્, અસમવ્રહતાનામ્, સાતાવેદકાનામ્, અસાતાવેદકાનામ્, ઇન્દ્રિયોપયુક્તા-નામ્, નો ઇન્દ્રિયોપયુક્તાનામ્, સાકારોપયુક્તાનામ્, અનાકારોપયુક્તાનામ્ કતરે કતરેભ્યોઽલ્પા વા, વહુકા વા, તુલ્યા વા, વિશેષાધિકા વા ? ગૌતમ ! સર્વસ્તોકા :

વન્ધદ્વાર વત્તવ્યતા-

શબ્દાર્થ-(एणसि णं भंते !) हे भगवन् (जीवाणं) जीवों के (आउ-यस्स कम्मस्स) आयु कर्म के (बंधगाणं अवंधगाणं) बंध करने वालों, न बंध करने वालों (पज्जत्ताणं अपज्जत्ताणं) पर्याप्तों, अपर्याप्तों (सुत्ताणं जागराणं) सुप्तों और जागृतों (समोहयाणं असमोहयाणं) समुद्धात करते हुआं, न समुद्धात करते हुआं, (सायावेयगाणं असायावेयगाणं) सातावेदकों, असातावेदकों (इंदिओवउत्ताणं नो इंदिओवउत्ताणं) इन्द्रियोपयुक्तों, नो इन्द्रियोपयुक्तों (सागारोवउत्ताणं अणागारोवउत्ताणं) साकार उपयोग में उपयुक्तों, अनाकारोपयोग में उपयुक्तों में से (कयरे) कौन (कयरेहिंतो) किससे (अप्पा वा) अल्प (वहुया वा) या बहुत (तुल्ला वा) या तुल्य (विसेसाहिया वा) या विशेषाधिक हैं ?

(गोयमा !) हे गौतम ! (सच्चत्थोवा जीवा) सब से कम जीव

વન્ધદ્વારની વત્તવ્યતા

શબ્દાર્થ-(एणसिणं भंते ।) हे भगवन् आ (जीवाणं) जीवोना (आउयस्स कम्मस्स) आयुर्भर्माना (बंधगाणं अवंधगाणं) बंध करवावाणा अने न बंध न करवावाणाभां (पज्जत्ताणं अपज्जत्ताणं) पर्याप्तो अने अपर्याप्तोभा (सुत्ताणं जागराण) सुतेषा अने जगेषाओभा (समोहयाणं असमोहयाणं) समुद्धात करवावाणा अने समुद्धात न करवावाणाओभा (सायावेयगाणं असायावेयगाणं) साता वेदकोभा अने असाता वेदकोभां (इंदिओवउत्ताणं नो इंदिओवउत्ताणं) इन्द्रियोपयोगवाणाओभा अने नो इन्द्रियोपयुक्तोभा (सागारोवउत्ताणं अणागारोवउत्ताणं) साकार-उपयोगवाणाओभां अने अनाकारोपयोगवाणाओभा (कयरे) कोण (कयरेहिंतो) कोनाथी (अप्पा वा) अल्प છે ? अगर (वहुया वा) બહુ છે ? (तुल्ला वा) અથવા તુલ્ય છે ? (विसेसाहियावा) વિશેષાધિક છે ?

(गोयमा !) हे गौतम ! (सच्चत्थोवा जीवा) सौथी ओछा एव (आउय-

જીવાઃ આયુષ્કસ્ય કર્મણો બન્ધકાઃ ૧, અપર્યાપ્તકાઃ સંખ્યેયગુણાઃ ૨, સુપ્તાઃ સંખ્યેયગુણાઃ ૩, સમવહતાઃ સંખ્યેયગુણાઃ ૪, સાતાવેદકાઃ સંખ્યેયગુણાઃ ૫, ઇન્દ્રિયોપયુક્તાઃ સંખ્યેયગુણાઃ ૬, અનાકારોપયુક્તાઃ સંખ્યેયગુણાઃ ૭, સાકારોપયુક્તાઃ સંખ્યેયગુણાઃ ૮, નો ઇન્દ્રિયોપયુક્તા વિશેષાધિકાઃ ૯, અસાતાવેદકા વિશેષાધિકા ૧૦, અસમવહતા વિશેષાધિકાઃ ૧૧, જાગ્રતો વિશેષાધિકાઃ ૧૨, પર્યાપ્તકા વિશેષાધિકાઃ ૧૩, આયુષ્કસ્ય કર્મણોઽબન્ધકા વિશેષાધિકાઃ ॥

(આંડયસ્સ કમ્મસ્સ બંધગા) આયુકર્મ કે બન્ધકા હૈં (અપજ્જત્તયા સંખે-
જ્જગુણા) અપર્યાપ્તક સંખ્યાતગુણા હૈં (સુત્તા સંખેજ્જગુણા) સુપ્ત
સંખ્યાતગુણા હૈં (સમોહયા સંખેજ્જગુણા) સમુદ્ધાત વાલે સંખ્યાતગુણા
હૈં (સાયાવેયગા સંખેજ્જગુણા) સાતાવેદક સંખ્યાતગુણા હૈં (ઈન્દિયોવ-
ઉત્તા) ઇન્દ્રિયોપયુક્ત સંખ્યાતગુણા હૈં (અનાગારોવઉત્તા સંખેજ્જગુણા)
અનાકાર ઉપયોગ મેં ઉપયુક્ત સંખ્યાતગુણા હૈં (સાગારોવઉત્તા સંખેજ્જ-
ગુણા) સાકારોપયોગ વાલે સંખ્યાતગુણા હૈં (નોઈન્દિયોવઉત્તા વિસેસા-
હિયા) નોઈન્દ્રિય કે ઉપયોગ વાલે વિશેષાધિકા હૈં (આસાયાવેયગા
વિસેસાહિયા) અસાતાવેદક વિશેષાધિકા હૈં (અસમોહયા વિસેસાહિયા)
સમુદ્ધાત ન કરતે હુણ વિશેષાધિકા હૈં (જાગરા વિસેસાહિયા) જાગૃત
વિશેષાધિકા હૈં (પજ્જત્તયા વિસેસાહિયા) પર્યાપ્ત વિશેષાધિકા હૈં
(આંડયસ્સ કમ્મસ્સ અબંધયા વિસેસાહિયા) આયુ કર્મ કે અબન્ધક
વિશેષાધિકા હૈં ।

અબ બન્ધદ્વાર કી અપેક્ષા સે જીવોં કે અલ્પવહુત્વ કા પ્રતિપાદન

સ્સ કમ્મસ્સ બંધગા) આયુ કર્મના બન્ધક છે (અપજ્જત્તયા સંખેજ્જગુણા) અપર્યા-
પ્તક સંખ્યાત ગણા છે. (સુત્તા સંખેજ્જગુણા) સુપ્ત સંખ્યાત ગણા છે. (સમોહયા
સંખેજ્જગુણા) સમુદ્ધાતવાળા સંખ્યાત ગણા છે (સાયાવેયગા સંખેજ્જગુણા)
સાતાવેદક સંખ્યાતગણા છે. (ઈન્દિયોવઉત્તા સંખેજ્જગુણા) ઇન્દ્રિયોપયુક્ત સંખ્યાત
ગણા છે. (અનાગારોવઉત્તા સંખેજ્જગુણા) અનાકારોપયુક્તવાળા સંખ્યાતગણા છે.
(સાગારોવઉત્તા સંખેજ્જગુણા) સાકારોપયોગવાળા સંખ્યાતગણા છે. (નો ઇન્દિયો-
વઉત્તા વિસેસાહિયા) નો ઇન્દ્રિયોપયોગવાળા વિશેષાધિક છે. (અસાયાવેયગા
વિસેસાહિયા) અસાતાવેદક વિશેષાધિક છે. (અસમોહયા વિસેસાહિયા) સમુદ્ધાત ન
કરવાવાળા વિશેષાધિક છે, (જાગરા વિસેસાહિયા) જાગૃતવિશેષાધિક છે, (પજ્જ-
ત્તયા વિસેસાહિયા) પર્યાપ્તકો વિશેષાધિક છે, (આંડયસ્સ કમ્મસ્સ અબંધયા વિસે-
સાહિયા) આયુકર્મના અબન્ધક વિશેષાધિક છે. ॥ ૩૬ ॥

ટીકાર્થ-હવે બંધદ્વારની અપેક્ષાથી જીવોના અલ્પ બહુત્વનું નિરૂપણ

ટીકા—અથ વન્ધકારમધિકૃત્યાલ્પવહુત્વં પ્રરૂપયિતુમાહ—‘एएसि णं भंते ! जीवाणं’ हे भदन्त ! एतेषां खलु जीवानाम् ‘आउयस्स कम्मस्स वंधगाणं’ आयुष्यस्य कर्मणो वन्धकानाम्, ‘अबंधगाणं’ अवन्धकानाम्, ‘पज्जत्ताणं’ पर्याप्तकानाम्, ‘अपज्जत्ताणं’ अपर्याप्तकानाम्, ‘सुत्ताणं’ सुप्तानाम्, ‘जागराणं’ जाग्रताम्, ‘समोहयाणं’ समवहतानाम्, ‘अरुमोहयाणं’ असमवहतानाम्, ‘सायावेयगाणं’ सातावेदकानाम्, ‘असायावेयगाणं’ असातावेदकानाम् ‘इंदिओवउत्ताणं’ इन्द्रियोपयुक्तानाम् ‘नो इंदिओवउत्ताणं’ नो इन्द्रियोपयुक्तानाम् ‘सागारोवउत्ताणं’ साकारोपयुक्तानाम्, ‘अणागारोवउत्ताण य’ अनाकारोपयुक्तानां च मध्ये ‘कयरे कयरेहिंतो’ कतरे कतरेभ्यः, ‘अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ?’ अल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा भवन्ति ?’ भगवान् उत्तरयति—‘गोयमा !’ हे गौतम ! ‘सन्वत्थोवा जीवा आउयस्स कम्मस्स किया जाता है—

ટીકાર્થ—શ્રી ગૌતમ સ્વામી પ્રશ્ન કરતે હૈં—હે ભગવન્ ! इन आयु कर्म का बंध करने वाले, आयुकर्म का वन्ध न करने वाले, पर्याप्तक, अपर्याप्तक, सुप्त, जागृत, समुद्घात को प्राप्त अर्थात् समुद्घात करते हुए, समुद्घात न करते हुए, साता का वेदन करने वाले, असाता का वेदन करने वाले, इन्द्रियों के उपयोग के उपयुक्त, नो इन्द्रिय के उपयोग वाले, साकारोपयोग अर्थात् ज्ञानोपयोग वाले, अनाकारोपयोग अर्थात् दर्शनोपयोग वाले जीवों में कौन किससे अल्प, बहुत, तुल्य अथवा विशेषाधिक हैं ।

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર દેતે હૈં—હે ગૌતમ ! सब से कम जीव आयुकर्म के बन्धक हैं, क्योंकि आयुकर्म के बन्ध का काल प्रतिनियत और स्वल्प करवाમાં આવ્યું છે.

શ્રી ગૌતમ સ્વામી પ્રશ્ન કરે છે—હે ભગવન્ આ આયુકર્મના બંધ ન કરવાવાળા પર્યાપ્તક અપર્યાપ્તક સુપ્ત, જાગૃત—સમુદ્ઘાતને પ્રાપ્ત અર્થાત્ સમુદ્ઘાત કરતો હોય તેવા સમુદ્ઘાત ન કરતા હોય તેવા સાતા વેદન કરતા હોય તેવા, અસાતા વેદન કરવાવાળા. ઇન્દ્રિયોના ઉપયોગથી ઉપયુક્ત નો ઇન્દ્રિયોના ઉપયોગવાળા સાકરોપયોગ એટલે કે જ્ઞાનોપયોગવાળા અનાકરોગયોગ એટલે કે દર્શનોપયોગવાળા જીવોમાં કોણ કોનાથી અલ્પ વધારે—તુલ્ય—અથવા વિશેષાધિક છે. ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે—હે ગૌતમ સૌથી ઓછા જીવ આયુકર્મના બંધ કરવાવાળા છે. કેમકે આયુકર્મના બંધનો કાલ પ્રતિનિયત અને સ્વલ્પ

વંધગા ?' સર્વસ્તોકાઃ—સર્વેભ્યોડલ્પાઃ જીવાઃ, આયુષ્યસ્ય કર્મણો વન્ધકા ભવન્તિ આયુર્વન્ધકાલસ્ય પ્રતિનિયતત્વાત્ ? તેભ્યઃ 'અપજ્જતયા સંઘેજ્જગુણા' અપર્યાપ્તકાઃ સંઘ્યેયગુણા ભવન્તિ, અપર્યાપ્તાનામ્ અનુભૂયમાનમવત્રિભાગાઘવશેપાયુષાં પારમવિકાયુર્વન્ધકત્વાત્ દ્વૌ ત્રિભાગૌ અવન્ધકાલઃ, એકશ્ચ વન્ધકાલ ઇતિ વન્ધકાલાદવન્ધકાલસ્ય સંઘ્યેયગુણત્વાત્ આયુર્વન્ધકેભ્યોડપર્યાપ્તકાનાં સંઘ્યેયગુણત્વં ભવતિ તેભ્યોડપર્યાપ્તેભ્યોડપિ—'સુત્તા સંઘેજ્જગુણા' સુપ્તાઃ સંઘ્યેયગુણા ભવન્તિ પર્યાપ્તેષુ અપર્યાપ્તેષુ ચ સુપ્તાનામુપલમ્ભેન, અપર્યાપ્તેભ્યશ્ચ પર્યાપ્તાનાં સંઘ્યેયગુણત્વાત્; અપર્યાપ્તેભ્યઃ સુપ્તાનાં સંઘ્યેયગુણત્વં વૌધ્યમ્ ૩, તેભ્યોડપિ સુપ્તેભ્યઃ 'સમોદયા સંઘેજ્જગુણા ૪' સમવહતાઃ સંઘ્યેયગુણા ભવન્તિ, પર્યાપ્તેષુ

હૈ। આયુકર્મ કે વંધકોં કી અપેક્ષા અપર્યાપ્ત જીવ સંખ્યાતગુણા અધિક હૈં। અપર્યાપ્ત જીવ અનુભૂયમાન ધ્વ કે ત્રીન ભાગોં મે સે દો ભાગ વીત જાને પર ઓર એક ભાગ શેષ રહને પર આયુ કે વન્ધક હોતે હૈં। ઇસ પ્રકાર ત્રીન ભાગોં મેં સે દો ભાગ અવન્ધકાલ ઓર એક ભાગ વન્ધકાલ હૈં। અતઃ વન્ધકાલ સે અવન્ધકાલ સંખ્યાતગુણા હોને કે કારણ આયુ વન્ધકોં કી અપેક્ષા અપર્યાપ્ત સંખ્યાતગુણા અધિક કહે ગયે હૈં।

અપર્યાપ્તકોં કી અપેક્ષા સુપ્ત જીવ સંખ્યાતગુણા હૈં, ક્યોંકિ સુપ્ત જીવ પર્યાપ્તકોં ઓર અપર્યાપ્તકોં—દોનોં મેં પાયે જાતે હૈં ઓર અપર્યાપ્તકોં કી અપેક્ષા પર્યાપ્તક સંખ્યાતગુણા અધિક હૈં। સુપ્ત જીવોં કી અપેક્ષા સમવહત (સમુદ્ધાત વાલે) જીવ સંખ્યાતગુણા અધિક હૈં, ક્યોંકિ વહુત-સે પર્યાપ્ત ઓર અપર્યાપ્ત જીવ સદા મારણાન્તિક સમુ-

છે. આયુકર્મના બંધકોની અપેક્ષાથી અપર્યાપ્ત જીવ સંખ્યાતગુણા વધારે છે. અપર્યાપ્ત જીવ અનુભૂયમાન ભવના ત્રણ ભાગોમાંથી બે ભાગો વીતી જાય ત્યારે અને એક ભાગ શેષ રહે ત્યારે આયુના બંધક હોય છે. આ પ્રમાણે ત્રણ ભાગોમાંથી બે ભાગ અવન્ધકાળ અને એક ભાગ વન્ધકાળ છે. આથી વન્ધકાળથી અવન્ધન કાળ સંખ્યાતગુણો હોવાના કારણે આયુવન્ધકોની અપેક્ષા અપર્યાપ્ત સંખ્યાતગુણા વધારે કહેવામાં આવે છે.

અપર્યાપ્તકોની અપેક્ષાથી સુપ્ત જીવ સંખ્યાત ગુણા છે. કેમકે સુપ્ત જીવ પર્યાપ્ત અને અપર્યાપ્ત બન્નેમાં પણ મેળવી શકાય છે, અપર્યાપ્તકોની અપેક્ષા પર્યાપ્ત સંખ્યાત ગુણા વધારે છે. સુપ્ત જીવોની અપેક્ષા સમવહત (સમુદ્ધાત વાળા) જીવ સંખ્યાતગુણા વધારે છે. કેમ કે ઘણા ખરા પર્યાપ્ત અને અપર્યાપ્ત જીવ સદા મારણાન્તિક સમુદ્ધાત કરતા હોય તેવા મળી આવે છે. સઘણા જીવોની અપેક્ષા સાતાના વેદક જીવ સંખ્યાત ગુણા છે. કેમકે

ચ અપર્યાપ્તેષુ ચ મારણાન્તિકસમુદ્ઘાતેન વહનાં સમવહતાનાં સમુદ્ઘાતં કુર્વ-
તામ્ સર્વતોપલભ્યમાનત્વાત્, તેभ्यોऽपि समवहतेभ्यः—‘सायावेयगा संखेज्जगुणा
५’ सातवेदकाः संख्येयगुणा भवन्ति, आयुर्वन्धका पर्याप्त सुप्तेष्वेपि सातवेद-
कानामुपलभ्यमानत्वात्, तेभ्योऽपि सातावेदकेभ्यः ‘इंदिओवउत्ता संखेज्जगुणा
६’ इन्द्रियोपयुक्ताः संख्येयगुणा भवन्ति, असातवेदकानामपि इन्द्रियोपयोगस्यो-
पलभ्यमानत्वात्, तेभ्योऽपि ‘अणारोवउत्ता संखेज्जगुणा ७’ अनाकारोपयोगो-
पयुक्ताः संख्येयगुणा भवन्ति, इन्द्रियोपयोगेषु चानाकारोपयोगस्योपलभ्यमान-
त्वात्, तेभ्योऽपि ‘सागारोवउत्ता संखेज्जगुणा ८’ साकारोपयुक्ताः संख्येयगुणा
भवन्ति, इन्द्रियोपयोगेषु च साकारोपयोगकालस्य बहुत्वेन तत्काल विशिष्टाना-
मपि संख्येयगुणत्वसंभवात्, तेभ्योऽपि ‘नो इंदिओवउत्ता विसेसाहिया ९’ नो

દ્ઘાત કરતે હુણ પાયે જાતે હૈં । સમવહત જીવોં કી અપેક્ષા સાતા કે
વેદક જીવ સંખ્યાતગુણા હૈં, ક્યોંકિ આયુ કે વન્ધક, અપર્યાપ્ત ઔર
સુસ જીવોં મેં ભી સાતા કા વેદન કરને વાલે ઉપલબ્ધ હોતે હૈં । સાતા-
વેદકોં કી અપેક્ષા ઇન્દ્રિયોપયુક્ત જીવ સંખ્યાતગુણા અધિક હૈં, ક્યોં-
કિ ઇન્દ્રિયોં કા ઉપયોગ લગાને વાલે, સાતાવેદકોં કે અતિરિક્ત
અસાતાવેદક ભી હોતે હૈં । ઇન્દ્રિયો પયુક્તોં કી અપેક્ષા અનાકારોપયુક્ત
અર્થાત્ દર્શન કા ઉપયોગ લગાયે હુણ જીવ સંખ્યાતગુણા અધિક
હોતે હૈં, ક્યોંકિ ઇન્દ્રિયોપયોગ ઔર નોઈન્દ્રિયોં કે ઉપયોગ વાલોં મેં-
દોનોં મેં અનાકાર ઉપયોગ દેખા જાતા હૈં । અનાકારોપયુક્તોં કી
અપેક્ષા સાકારોપયુક્ત સંખ્યાતગુણા અધિક હૈં ક્યોંકિ અનાકારોપયોગ
કી અપેક્ષા સાકારોપયોગ કા કાલ અધિક હૈં, ઇસ કારણ સાકારોપ-
યોગ વાલે ભી અધિક હૈં । સાકારોપયોગ વાલોં કી અપેક્ષા ભી નોઈ-
ન્દ્રિયોપયોગ વાલે વિશેષાધિક હૈં, ક્યોંકિ ઇન મેં નોઈન્દ્રિય-અનાકાર

આયુના બંધક, અપર્યાપ્ત અને સુસ જીવોમાં પણ સાતાનું વેદન કરવાવાળા
ઉપલબ્ધ થાય છે સાતાવેદકોની અપેક્ષાથી ઇન્દ્રિયોપયુક્ત જીવ સંખ્યાતગુણા
વધારે છે. કેમકે ઇન્દ્રિયોના ઉપયોગ લગાવવા વાળા સાતા વેદકોના શિવાય
અસાતા વેદકો પણ હોય છે. ઇન્દ્રિયોપયુક્તોના કરતા અનાકારોપયુક્ત અર્થાત્
દર્શનને ઉપયોગ લગાવવાળા જીવ સંખ્યાત ગુણા વધારે હોય છે, કેમકે
ઇન્દ્રિયોપયોગ અને નો ઇન્દ્રિયોના ઉપયોગવાળાઓમાં એમ બન્નેમાં અનાકાર
ઉપયોગ જોવામાં આવે છે. અનાકારોપયુક્તોના કરતાં સાકારોપયોગવાળા
સંખ્યાત ગુણા વધારે છે. કેમકે અનાકારોપયોગવાળાની અપેક્ષા સાકારોપયોગને
કાળ વધારે છે. એ કારણે સાકારોપયોગવાળા વધારે છે. સાકારોપયોગવાળાઓના
કરતાં પણ નો ઇન્દ્રિયોપયોગવાળા વિશેષાધિક છે, કેમકે—તેમનામાં નોઈન્દ્રિય

इन्द्रियोपयोगोयुक्ता विशेषाधिका भवन्ति, तत्र नो इन्द्रियानाकारोपयुक्तानामपि समावेशेन विशेषाधिकत्वसंभवात्, तेभ्योऽपि—‘आसायावेयगा विसेसाहिया १०’ असातावेदका विशेषाधिका भवन्ति, इन्द्रियोपयुक्तानामपि असातवेदकत्वात्, तेभ्योऽपि—‘असमोहया विसेसाहिया ११’ असमवहताः विशेषाधिका भवन्ति, सातवेदकानामपि असमवहतत्वसद्भावेन असमवहतायां विशेषाधिकत्वसंभवात्, तेभ्योऽपि—‘जागरा विसेसाहिया १२’ जागराः विशेषाधिका भवन्ति, कतिपयानां समवहतानामपि जागरत्वसद्भावेन जागराणां विशेषाधिकत्वसंभवात्, तेभ्योऽपि ‘पञ्जत्तया विसेसाहिया १३’ पर्याप्तका विशेषाधिका भवन्ति, कतिपयानां सुप्तानामपि पर्याप्तत्वेन पर्याप्तकानां विशेषाधिकत्वसंभवात्, जागराणां पर्याप्तत्वस्यैव सत्त्वेन सुप्तानां पर्याप्तत्वनियमात्, तेभ्योऽपि पर्याप्तेभ्यः ‘आउ-यस कम्मस्स अवंधया विसेसाहिया १४’ आयुष्यस्य कर्मणोऽवन्धकाः विशेषा-

उपयोग वाले भी सम्मिलित हैं । इनकी अपेक्षा असातावेदक विशेषाधिक हैं, क्योंकि इन्द्रियोपयुक्त भी असाता के वेदक होते हैं । असातावेदकों की अपेक्षा असमवहत (समुद्धात न किये हुए) विशेषाधिक हैं, क्योंकि सातावेदक भी समवहत होते हैं, अतएव समवहतों की विशेषाधिकता है । समवहतों की अपेक्षा जागृत विशेषाधिक हैं, क्योंकि कतिपय समवहत जीव भी जागृत होते हैं । जागृतों की अपेक्षा पर्याप्त विशेषाधिक हैं, क्योंकि बहुत-से जीव ऐसे भी हैं जो जागृत न होते हुए भी अर्थात् सुप्त होकर भी पर्याप्त हैं । जो जागृत हैं वे पर्याप्त ही होते हैं मगर सुप्त जीवों के विषय में ऐसा नियम नहीं है । पर्याप्त जीवों की अपेक्षा आयुर्कर्म के अबन्धक जीव विशेषाधिक है, क्योंकि अपर्याप्तक भी आयुर्कर्म के बन्धक होते हैं । यहां

અનાકાર ઉપયોગવાળા પણ મળેલા છે. તેના કરતા અસાતાવેદક વિશેષાધિક છે. કેમકે ઇન્દ્રિયોપયુક્ત પણ અસાતાનું વેદન કરવાવાળા હોય છે. અસાતાવેદકોના કરતા અસમવહત—(સમુદ્ઘાત ન કરનારા) વિશેષાધિક છે. કેમકે સાતાવેદક પણ અસમવહત હોય છે. તેથી જ અસમવહતોનું વિશેષાધિક પણ છે અસમવહતોના કરતા જાગૃત વિશેષાધિક છે. કેમકે કેટલાક સમવહત જીવ પણ જાગૃત હોય છે. જાગૃતોના કરતાં પર્યાપ્ત જીવ વિશેષાધિક છે. કેમકે ઘણા જીવ જીવે એવા પણ હોય છે જેઓ જાગૃત ન હોવા છતાં પણ અર્થાત્ સુપ્ત થઈને પણ પર્યાપ્ત છે. જેઓ જાગૃત છે, તેઓ પર્યાપ્ત જ હોય છે. પરંતુ સુપ્ત જીવોના સંબંધમાં એવો નિયમ નથી, પર્યાપ્ત જીવોના કરતાં આયુર્કર્મના અબંધક જીવ વિશેષાધિક છે. કેમકે અપર્યાપ્ત પણ આયુર્કર્મના બંધક હોય

ધિક્તા મરન્તિ, અર્થાપાકાનામપિ આયુઃ કર્માન્વકત્વસદ્માવાત્, એવં વોધ્યમ્—આયુષ્યકર્મવન્ધકાવન્ધકાનાં પર્યાપ્તકાપર્યાપ્તકાનામ્, સુપ્તજાગરાણામ્, સમવહતાસમવહતાનાં સાતવેદકાસાતવેદકાનામ્. ઇન્દ્રિયોપયુક્ત નો ઇન્દ્રિયોપયુક્તાનાં સાકારોપયુક્તાનાકારોપયુક્તાનાં સમુદાયેનાલ્પવહુત્વં પ્રતિપાદિતમ્—તદભિપ્રાયજ્ઞાનાર્થ પ્રત્યેકમલ્પવહુત્વં વિનેયજનાનુગ્રહાય પ્રતિપાદ્યતે તત્રાયુષ્યકર્મવન્ધકાઃ સર્વસ્તોકાઃ મરન્તિ, તદવન્ધકાઃ સંલ્લેયગુણાઃ, અનુભૂયમાનમવાયુપિ ત્રિભાગાવશેષે ત્રિભાગત્રિભાગાવશેષેવા જીવાઃ પારમવિકાયુષ્યં વન્નન્તિ તતો દ્વૌ ત્રિભાગૌ

યહ સમજ્ઞના ચાહિત્—આયુકર્મ કે વન્ધક અવન્ધકોં કા, પર્યાપ્તક-અપર્યાપ્તકોં કા, સુપ્ત-જાગૃતોં કા, સમવહત-અસમવહતોં કા, સાતા અસાતા વેદકોં કા, ઇન્દ્રિયોપયુક્ત-નોઇન્દ્રિયોપયુક્તોં કા તથા સાકાર-અનાકારોપયુક્તોં કા સામુદાયિક રૂપ સે અલ્પવહુત્વ પ્રતિપાદિત કિયા ગયા હૈ, કિન્તુ શિષ્યજનોં કે અનુગ્રહ કે લિત્ અવ પ્રત્યેક યુગલ કે અલ્પવહુત્વ કા પ્રતિપાદન કિયા જાતા હૈ—

આયુષ્ય કર્મ કે વન્ધક કમ હૈં, ઉસ સે અવન્ધક સંખ્યાતગુણા અધિક હૈં । અનુભૂયમાન મવ કા આયુષ્ય જવ દો ભાગ વ્યતીત હો જાને પર તીસરા ભાગ શેપરહતા હૈ યા તીસરે ભાગ કા તીસરા ભાગ શેપરહતા હૈ, તવ જીવ આગામી મવ કે આયુષ્ય કા વન્ધ કરતે હૈં હસ પ્રકાર તીન ભાગોં મે સે દો ભાગ અવન્ધકાલ હૈ, સિર્ફ તીસરા ભાગ વન્ધકાલ હૈ ઓર વહ વન્ધકાલ મી અન્તર્મુહૂર્ત્ત માત્ર હોતા હૈ, પૂરા તીસરા ભાગ નહીં, હસ કારણ વન્ધકોં કી અપેક્ષા અવન્ધક સંખ્યાતગુણા અધિક હૈં ।

છે. અહીં એ સમજવું જોઈ એ કે—આયુકર્મના બંધક અબંધકોનું પર્યાપ્તક અપર્યાપ્તકોનું સુપ્ત અને જાગૃતોનું ઇન્દ્રિયોપયુક્ત અને નો ઇન્દ્રિયોપયુક્તોનું સમવહત અસમવહતોનું સાતા અને અસાતા વેદકોનું તથા સાકાર અનાકારોપયુક્તોનું સામુદાયિકપણથી અલ્પબહુત્વનું પ્રતિપાદન કરવામાં આવ્યું છે પરંતુ શિષ્યજનોના અનુગ્રહ માટે હવે દરેક યુગલના અલ્પબહુત્વનું પ્રતિપાદન કરવામાં આવે છે

આયુષ્ય કર્મના બંધક ચોછા છે. તેનાથી અબંધકો સંખ્યાત ગણા વધારે છે. અનુભવ કરાતા લવનું આયુષ્ય ન્યારે બે ભાગ પતિત થઈ નય ત્યારે ત્રીજો ભાગ બાકી રહે છે. અથવા ત્રીજો ભાગનો ત્રીજો ભાગ બાકી રહે છે. ત્યારે જીવ આગામી લવના આયુષ્યનો બંધકરે છે. આ રીતે ત્રણ ભાગોમાંથી બે ભાગનો અબંધકાળ છે. કેવળ ત્રીજો ભાગ બંધકાળ છે, અને તે બંધકાળ પણ અંતર્મુહૂર્ત માત્ર હોય છે, પુરો ત્રીજો ભાગ નહીં તે કારણે બંધકોના કરતાં અબંધક સંખ્યાત ગણા વધારે છે.

અવન્ધકાલઃ, એકસ્ત્રિભાગો વન્ધકાલઃ ઇતિ વન્ધકેભ્યોઽવન્ધકાઃ સંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, એવમ્ અપર્યાપ્તકાઃ સર્વસ્તોકા ભવન્તિ, પર્યાપ્તકાઃ સંખ્યેયગુણા ભવન્તિ સૂક્ષ્મજીવાપેક્ષયા એતદુક્તમવસેયમ્, સૂક્ષ્મેષુ બાહ્યવ્યાઘાતાભાવાત્ વહૂનાં નિષ્પત્તિર્ભવતિ સ્તોકાનામેવ ચાનિષ્પત્તિઃ, એવમેવ સર્વસ્તોકત્વં સુપ્તાનાં ભવતિ, તદપેક્ષયા જાગરાણાં સંખ્યેયગુણત્વમ્, એતચ્ચાપિ સૂક્ષ્મેકેન્દ્રિયાપેક્ષયાઽવસેયમ્, યતોઽપર્યાપ્તાનાં સુપ્તાનામેવ ઉપલબ્ધેઃ, પર્યાપ્તાનાન્તુ જાગરાણામપિ, તથૈવ સમવહતાનાં સર્વસ્તોકત્વં ભવતિ, યતઃ સમવહતાનાં મારણાન્તિકસમુદ્ઘાતેનૈવાત્ર પરિગ્રહાત્, મારણાન્તિકસમુદ્ઘાતો મરણકાલે એવ ન શેષકાલે, સોઽપિ ન સર્વેષાં ભવતિ ઇતિ સર્વસ્તોકાસ્તે ભવન્તિ, તેભ્યોઽસમવહતા અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ,

इसी प्रकार अपर्याप्त जीव अल्प हैं, पर्याप्तक उन से संख्यातगुणा अधिक हैं। यह कथन सूक्ष्म जीवों की अपेक्षा समझना चाहिए। सूक्ष्म जीवों में बाह्य व्याघात न होने से निष्पत्ति (उत्पत्ति) बहुतों की होती है और अनिष्पत्ति (अनुत्पत्ति) थोड़ों की होती है।

इसी प्रकार सुप्त जीव थोड़े हैं, उनकी अपेक्षा जागृत संख्यातगुणा अधिक हैं। यह कथन भी सूक्ष्म एकेन्द्रियों की अपेक्षा से समझना चाहिए, क्योंकि अपर्याप्त जीव सुप्त ही पाये जाते हैं; पर्याप्त जागृत भी होते हैं।

इसी प्रकार समवहत जीव थोड़े हैं, क्योंकि यहाँ मारणान्तिक समुदघात से समवहत ही लिये गये हैं और मारणान्तिक समुदघात मरणकाल में ही होता है, शेष समय में नहीं। वह भी सब जीव नहीं करते, अतएव समवहत थोड़े कहे गए हैं, उनकी अपेक्षा असमवहत जीव असंख्यातगुणा अधिक हैं, क्योंकि जीवनकाल अधिक है।

એ જ પ્રમાણે અપર્યાપ્ત જીવ થોડા છે, પર્યાપ્તક તેનાથી સંખ્યાત ગણના વધારે છે, આ કથન સૂક્ષ્મ જીવોની અપેક્ષાથી સમજવું જોઈએ, સૂક્ષ્મ જીવોમાં બાહ્ય વ્યાઘાત ન હોવાથી ઘણાની ઉત્પત્તિ થાય છે, અને અનિષ્પત્તિ-અનુત્પત્તિ થોડાઓની થાય છે.

એજ રીતે સુપ્ત જીવો થોડા છે, તેના કરતાં જાગૃત જીવો સંખ્યાત ગણના વધારે છે, આ કથન પણ સૂક્ષ્મ એકેન્દ્રિયોની અપેક્ષાએ સમજવું જોઈએ કેમકે અપર્યાપ્તક જીવ સુપ્ત જ મળી આવે છે, પર્યાપ્ત જાગૃત પણ હોય છે.

એજ રીતે સમવહતજીવ થોડા છે, કેમકે-અહીં મારણાન્તિક સમુદ્ઘાતથી સમવહત જ લેવામાં આવેલ છે, અને મારણાન્તિક સમુદ્ઘાત મરણ કાળમાં જ હોય છે, બાકીના સમયમાં નહીં તે પણ બધા જીવ નથી કરતા

જીવનકાલસ્યાત્યધિકત્વાત્, તથૈવ સાતવેદકાનાં સર્વસ્તોકત્વં ભવતિ, વહુનાં સાધારણશરીરતયા અલ્પાનાશ્ચ પ્રત્યેકશરીરિતયા, સાધારણશરીરાણાશ્ચ વહુનામ-સાતવેદકતયા સાતવેદકાઃ સ્વલ્પા ભવન્તિ, પ્રત્યેકશરીરિણાન્તુ વાહુલ્યં સાત-વેદકાનામ્ ભવતિ, સ્તોકત્વમ્ અસાતવેદકાનાં ભવતિ, તસ્માત્ સાતવેદિનઃ સ્તોકાઃ ભવન્તિ, તદપેક્ષયા અસાતવેદિનઃ સંખ્યેયગુણાઃ, એવમેવ ઇન્દ્રિયોપયો-ગસ્ય પ્રત્યુત્પન્નકાલવિષયત્વેન તદુપયોગકાલસ્ય સર્વસ્તોકત્વાત્, નો ઇન્દ્રિયોપ-યોગસ્ય અતીતાનાગતકાલવિષયતયા વહુકાલત્વેન નો ઇન્દ્રિયોપયુક્તાઃ સંખ્યેય-ગુણાઃ તથૈવ અનાકારોપયોગકાલસ્ય સર્વસ્તોકત્વાત્ અનાકારોપયુક્તાઃ સર્વસ્તોકા

હસી પ્રકાર સાતા કા વેદન કરને વાલે જીવ કમ હૈં, કયોં કિ સાધારણ શરીરી જીવ વહુત હૈં ઓર પ્રત્યેક શરીરી અલ્પ હૈં । વહુત સાધારણ શરીરી જીવ અમાતા કે વેદક હોતે હૈં, હસ કારણ સાતા વેદક કમ હૈં । પ્રત્યેકશરીરી જીવોં મેં તો સાતાવેદકોં કી વહુલતા હૈ ઓર આસાતાવેદકોં કી અલ્પતા હૈ । અતએવ સાતાવેદક કમ ઓર અસાતા વેદક સંખ્યાતગુણા અધિક સમજના ચાહિય ।

હસી પ્રકાર ઇન્દ્રિયોપયુક્ત કમ હૈં ઓર નોઈન્દ્રિયોપયુક્ત સંખ્યાત-ગુણા અધિક હૈં । ઇન્દ્રિયોપયોગ વર્તમાન વિષયક હી હોતા હૈ, અત-એવ ઉસકા કાલ સ્વલ્પ હૈ, નોઈન્દ્રિયોપયોગ અતીત-અનાગત કાલ વિષયક મી હોતા હૈ, અતઃ ઉસકા સમય વહુત હૈ । હસ કારણ નો-ઈન્દ્રિયોપયુક્ત સંખ્યાતગુણે કહે ગય હૈં ।

તેથીજ સમવહુત થોડા કહેવામાં આવેલ છે, તેના કરતાં અસમવહુત જીવ અસંખ્યાત ગણા વધારે છે, કેમકે જીવનકાળ વધારે છે.

એ જ પ્રમાણે સાતાનું વેદન કરવાવાળા જીવ ઓછા છે. કેમકે—સાધારણ શરીર જીવ ઘણા છે, અને પ્રત્યેક શરીરી થોડા છે. ઘણા સાધારણ શરીરી જીવ અસાતાનું વેદન કરનારા હોય છે. તે કારણથી સાતા વેદક થોડા છે. પ્રત્યેક શરીરી જીવોમાંનો સાતા વેદકોનું અધિકપણું છે, અને અસાતા વેદકો નુ અલ્પ પણું છે. તેથીજ સાતાવેદક ઓછા અને અસાતા વેદક સંખ્યાતગણા વધારે સમજવા ભેદએ

એ જ રીતે ઇન્દ્રિયોપયોગવાળા ઓછા છે, અને નો ઇન્દ્રિયોપયોગ વાળા સંખ્યાત ગણા વધારે છે. ઇન્દ્રિયોપયોગ વર્તમાન વિષયક જ હોય છે. તેથીજ તેના કાળ સ્પષ્ટ છે. નોઈન્દ્રિયોપયોગ અતીત અનાગત કાળ સંજ ધી પેણુ હોય છે. તેથી તેના સમય ઘણા છે. તે કારણથી નોઈન્દ્રિયોગવાળા સંખ્યાત ગણા કહેવામાં આવેલ છે, એજ રીતે અનાકારોપયોગ (દર્શનોપયોગ)

भवन्ति, तदपेक्षया साकारोपयुक्ताः संख्येयगुणा भवन्ति, साकारोपयोग काल-
स्थानाकारोपयोगकालात् संख्येयगुणत्वादिति भावः ।

इति पञ्चविंशं बन्धद्वारं समाप्तम् ॥सू० ३७॥

पुद्गलद्वार वक्तव्यता-

મૂલમ્—खेत्ताणुवाएणं सव्वत्थोवा पुग्गला तेलोक्के उड्ड
लोयतिरियलोए अणंतगुणा, अहोलोयतिरियलोए विसेसाहिया,
तिरियलोए असंखेज्जगुणा, उड्डलोए, असंखेज्जगुणा, अहोलोए
विसेसाहिया, दिसाणुवाएणं सव्वत्थोवा पुग्गला उड्डदिसाए,
अहोलोए विसेसाहिया; उत्तरपुरत्थिमेणं दाहिणपच्चत्थिमेण य
दो वि तुल्ला असंखेज्जगुणा, दाहिणपुरच्छिमेण, उत्तरपच्च-
त्थिमेण य दो वि विसेसाहिया, पुरच्छिमेणं असंखेज्जगुणा,
पच्चत्थिमेणं विसेसाहिया, दाहिणेणं विसेसाहिया, उत्तरेणं
विसेसाहिया, खेत्ताणुवाएणं सव्वत्थोवाइं तेलोक्के, उड्डलोय-
तिरियलोए अणंतगुणाइं, अहोलोयतिरियलोए विसेसाहियाइं,
उड्डलोए असंखेज्जगुणाइं, अहोलोए अणंतगुणाइं, तिरियलोए
संखेज्जगुणाइं, दिसाणुवाएणं सव्वत्थोवाइं दव्वाइं अहोदिसाए,
उड्डदिसाए अणंतगुणाइं, उत्तरपुरच्छिमेणं दाहिणपच्चत्थि-
मेण य दो वि तुल्लाइं असंखेज्जगुणाइं, दाहिणपुरच्छिमेणं
उत्तरपच्चत्थिमेण य दो वि तुल्लाइं विसेसाहियाइं. पुरच्छिमेणं

इसी प्रकार अनाकारोपयोग (दर्शनोपयोग) का काल अल्प है,
अतएव अनाकार उपयोग वाले अल्प हैं, उन की अपेक्षा साकारोप-
योग वाले संख्यातगुणा अधिक हैं। अनाकारोपयोग की अपेक्षा
साकारोपयोग का काल संख्यातगुणा है ॥३७॥

પચ્ચીસમાં દ્વાર સમાપ્ત

નો કાળ અલ્પ છે. તેથીજ અનાકાર ઉપયોગવાળા અલ્પ છે. તેના કરતા
સાકારોપયોગવાળા સંખ્યાત ગણા વધારે છે. અનાકારોપયોગ કરતા સાકારોપ-
યોગનો કાળ સંખ્યાત ગણો છે ॥ ૩૭ ॥

પચ્ચીસમું દ્વાર સમાપ્ત

અસંખેજ્જગુણાં, પચ્ચત્થિમેજં વિસેસાહિયાં, દાહિણેણં વિસે-
સાહિયાં, ઉત્તરેણં વિસેસાહિયાં ॥સૂ. ૩૮॥

છાયા-ક્ષેત્રાનુપાતેન સર્વસ્તોકાઃ પુદ્ગલાલ્લોકયે, ઊર્ધ્વલોકતિર્યગ્લોકે
અનન્તગુણાઃ, અધોલોકતિર્યગ્લોકે વિશેષાધિકાઃ, તિર્યગ્લોકે અસંખ્યેયગુણાઃ,
ઊર્ધ્વલોકે અસંખ્યેયગુણાઃ, અધોલોકે વિશેષાધિકાઃ, દિગ્નુપાતેન સર્વસ્તોકાઃ
પુદ્ગલાઃ ઊર્ધ્વદિશિ, અધોલોકે વિશેષાધિકાઃ, ઉત્તરપૌરસ્ત્યેન દક્ષિણપશ્ચિમેન
ચ દ્વયેઽપિ તુલ્યાઃ અસંખ્યેયગુણાઃ, દક્ષિણપૌરસ્ત્યેન ઉત્તરપશ્ચિમેન ચ દ્વયેઽપિ

પુદ્ગલદ્વાર વક્તવ્યતા

શબ્દાર્થ-(લેક્ષણવાણં) ક્ષેત્ર કે અનુસાર (સંવત્થોવા પોગ્ગલા
તેલોકકે) સઘ સે કમ પુદ્ગલ ત્રિલોક મેં હૈં (ઉદ્દલોયતિરિયલો
અણંતગુણા) ઊર્ધ્વલોક-તિર્યગ્લોક મેં અનન્તગુણા હૈં (અહોલોયતિરિ-
યલો વસેસાહિયા) અધોલોક-તિર્યગ્લોક મેં વિશેષાધિક હૈં (તિરિ-
યલો અસંખેજ્જગુણા) તિર્યગ્લોક મેં અસંખ્યાતગુણા હૈં (ઉદ્દલો
અસંખિજ્જગુણા) ઊર્ધ્વલોક મેં અસંખ્યાતગુણા હૈં (અહોલો વસેસા-
હિયા) અધોલોક મેં વિશેષાધિક હૈં ।

(દિસાણુવાણં) દિશાઓં કે અનુસાર (સંવત્થોવા પોગ્ગલા ઉદ્દ-
દિસા) સઘ સે કમ પુદ્ગલ ઊર્ધ્વદિશા મેં હૈં (અહોદિસા વસેસા-
હિયા) અધોદિશા મેં વિશેષાધિક હૈં (ઉત્તરપુરચ્છિમેણં દાહિણપચ્ચત્થિ-
મેણં ય દો વિ તુલ્લા) ઉત્તર-પૂર્વ તથા દક્ષિણ-પશ્ચિમ દોનોં મેં તુલ્ય
હૈં (અસંખિજ્જગુણા) અસંખ્યાતગુણા હૈં (દાહિણપુરચ્છિમેણ ઉત્તરપચ્ચ-

પુદ્ગલ દ્વારનુ કથન

શબ્દાર્થ—(લેક્ષણવાણં) ક્ષેત્રના અનુસાર (સંવત્થોવા પોગ્ગલા તેલોકકે)
સૌથી ઓછા પુદ્ગલો ત્રિલોકમાં છે, (ઉદ્દલોયતિરિયલો અણંતગુણા) ઊર્ધ્વલોક
અને તિર્યગ્લોકમાં અનંતગુણા છે, (અહોલોયતિરિયલો વસેસાહિયા) અધોલોક
તિર્યગ્લોકમાં વિશેષાધિક છે. (તિરિયલો અસંખેજ્જગુણા) તિર્યગ્લોકમાં અસં-
ખ્યાત ગુણા છે, (ઉદ્દલો અસંખિજ્જગુણા) ઊર્ધ્વલોકમાં અસંખ્યાતગુણા છે,
(અહોલો વસેસાહિયા) અધોલોકમાં વિશેષાધિક છે.

(દિસાણુવાણં) દિશાઓની અનુસાર (સંવત્થોવા પોગ્ગલા ઉદ્દ દિસા)
સૌથી ઓછા પુદ્ગલો ઊર્ધ્વ દિશામાં છે. (અહોદિસા વસેસાહિયા) અધો-
દિશામાં વિશેષાધિક છે. (ઉત્તરપુરચ્છિમેણં દાહિણપચ્ચત્થિમેણં ય દો વિ તુલ્લા)
ઉત્તર પૂર્વ તથા દક્ષિણ પશ્ચિમ એ બન્નેમાં તુલ્ય છે, અને (અસંખિજ્જગુણા)
અસંખ્યાત ગુણા છે. (દાહિણપુરચ્છિમેણં ઉત્તરપચ્ચત્થિમેણ ય દો વિ તુલ્લા વિસે-

તુલ્યાઃ અસંખ્યેયગુણાઃ, દક્ષિણપૌરસ્ત્યેન ઉત્તરપશ્ચિમેન ચ દ્વયેઽપિ વિશેષાધિકાઃ, પૌરસ્ત્યેન અસંખ્યેયગુણાઃ, પશ્ચિમેન વિશેષાધિકાઃ, દક્ષિણેન વિશેષાધિકાઃ, ઉત્તરેણ વિશેષાધિકાઃ, ક્ષેત્રાનુપાતેન સર્વસ્તોકાનિ દ્રવ્યાનિ ત્રૈલોક્યે, ઊર્ધ્વલોક-તિર્યગ્લોકે અનન્તગુણાનિ, અધોલોકતિર્યગ્લોકે વિશેષાધિકાનિ, ઊર્ધ્વલોકે અસંખ્યેયગુણાનિ, અધોલોકે અનન્તગુણાનિ, તિર્યગ્લોકે સંખ્યેયગુણાનિ, દિગ્ગ-પાતેન સર્વસ્તોકાનિ દ્રવ્યાણિ અધોદિશિ, ઊર્ધ્વદિશિ અનન્તગુણાનિ, ઉત્તરપૌર-

ત્થિમેણ ય દો વિ તુલ્લા વિસેસાહિયા) દક્ષિણપૂર્વ ઓર ઉત્તરપશ્ચિમ દોનોં મેં તુલ્ય હેં ઓર વિશેષાધિક હેં (પુરચ્છિમેણં અસંખિજ્જગુણા) પૂર્વ મેં અસંખ્યાતગુણા હેં (પચ્ચત્થિમેણં વિસેસાહિયા) પશ્ચિમ મેં વિશેષાધિક હેં (દાહિણેણં વિસેસાહિયા) દક્ષિણ મેં વિશેષાધિક હેં (ઉત્તરેણં વિસેસાહિયા) ઉત્તર મેં વિશેષાધિક હેં ।

(ચેત્તાણુવાણં) ક્ષેત્ર કે અનુસાર (સવ્વત્થોવાહં દવ્વાહં તેલોકે) સવ સે કમ દ્રવ્ય ત્રિલોક મેં હેં (ઉદ્દલોયતિરિયલોણ અણંતગુણાહં) ઊર્ધ્વલોક-તિર્યગ્લોક મેં અનન્તગુણા હેં (અહોલોયતિરિયલોણ વિસેસા-હિયાહં) અધોલોક-તિર્યગ્લોક મેં વિશેષાધિક હેં (ઉદ્દલોણ અસંખિ-જ્જગુણાહં) ઊર્ધ્વલોક મેં અસંખ્યાતગુણા હેં (અહોલોણ અણંતગુણાહં) અધોલોક મેં અનન્તગુણા હેં (તિરિયલોણ સંખિજ્જગુણાહં) તિર્યગ્લોક મેં સંખ્યાતગુણા હેં ।

(દિસાણુવાણં) દિશા કે અનુસાર (સવ્વત્થોવાહં દવ્વાહં અહો-દિસાણ) સવ સે કમ દ્રવ્ય અધોદિશા મેં હેં (ઉદ્દહિસાણ અણંતગુણાહં)

સાહિયા) દક્ષિણ પૂર્વ અને ઉત્તર પશ્ચિમ એ બન્નેમાં તુલ્ય છે, અને વિશે-ષાધિક છે. (પુરત્થિમેણં અસંખિજ્જગુણા) પૂર્વમાં અસંખ્યાત ગણા છે. (પચ્ચત્થિ-મેણં વિસેસાહિયા) પશ્ચિમમાં વિશેષાધિક છે. (દાહિણેણ વિસેસાહિયા) દક્ષિણમાં વિશેષાધિક છે. (ઉત્તરેણં વિસેસાહિયા) ઉત્તરમાં વિશેષાધિક છે.

(ચેત્તાણુવાણં) ક્ષેત્રના અનુસાર (સવ્વત્થોવાહં દવ્વાહં તેલોકકે) સૌથી ઓછું દ્રવ્ય ત્રિલોકમાં છે. (ઉદ્દલોયતિરિયલોણ અણંતગુણાહં) ઉર્ધ્વલોક તિર્ય-ગ્લોકમાં અનંત ગણા છે. (અહોલોણ તિરિયલોણ વિસેસાહિયાહં) અધોલોક તિર્ય-ગ્લોકમાં વિશેષાધિક છે. (ઉદ્દલોણ અસંખિજ્જગુણાહં) ઉર્ધ્વલોકમાં અસંખ્યાત ગણા છે. (અહોલોણ અણંતગુણાહં) અધોલોકમાં અનંતગણા છે. (તિરિયલોણ સંખિજ્જગુણાહં) તિર્યગ્લોકમાં સંખ્યાત ગણા છે.

(દિસાણુવાણં) દિશાના અનુસાર (સવ્વત્થોવાહં અહોદિસાણ) સૌથી ઓછું દ્રવ્ય અધોદિશામાં છે. (ઉદ્દહિસાણ અણંતગુણાહં) ઉર્ધ્વદિશામાં અનંતગણા છે

સ્ત્યેન દક્ષિણપશ્ચિમેન ચ દ્વયાન્યપિ તુલ્યાનિ અસંખ્યેયગુણાનિ, દક્ષિણપૌરસ્ત્યેન ઉત્તરપશ્ચિમેન ચ દ્વયાન્યપિ તુલ્યાનિ વિશેષાધિકાનિ, પૌરસ્ત્યેન અસંખ્યેયગુણાનિ પશ્ચિમેન વિશેષાધિકાનિ, દક્ષિણેન વિશેષાધિકાનિ, ઉત્તરેણ વિશેષાધિકાનિ ॥

ટીકા—બન્ધદ્વારવક્તવ્યતાનન્તરં પુદ્ગલદ્વારમધિકૃત્યાહ—‘સેત્તાણુવાણં સવ્વત્થોવા પુગ્ગલા તેલોકે’ ક્ષેત્રાનુપાતેન—ક્ષેત્રાનુસારેણ, ક્ષેત્રાપેક્ષયેત્યર્થઃ પ્રરૂપ્યમાણાઃ સર્વસ્તોકાઃ—સર્વેભ્યોડલ્પાઃ, પુદ્ગલાઃ ત્રૈલોક્યે—લોકત્રયવર્તિનો ભવન્તિ, પુદ્ગલદ્રવ્યાણિ લોકત્રયવ્યાપકાનિ સર્વસ્તોકાનિ ભવન્તીત્યાશયઃ, મહા-સ્કન્ધાનામેવ પુદ્ગલદ્રવ્યાણાં ત્રૈલોક્યવ્યાપિત્વાત્ તેષાશ્ચાલ્પત્વાત્, તદપેક્ષયા—‘ઉદ્ઘુલોયતિરિયલોઽઅણંતગુણા’ ઊર્ધ્વલોકતિર્થગ્લોકે—તત્પ્રતરદ્વયવર્તિનઃ પુદ્ગલાઃ

ઊર્ધ્વદિશા મેં અનન્તગુણા હૈં (ઉત્તરપુરચ્છિમેણં દાહિણપચ્ચત્થિમેણ ય દોવિ તુલ્લાહં અસંખિજ્જગુણાહં) ઉત્તરપૂર્વ ઓર દક્ષિણપશ્ચિમ દોનોં મેં તુલ્ય અસંખ્યાતગુણા હૈં (દાહિણપુરચ્છિમેણં ઉત્તરપચ્ચત્થિમેણ ય દોવિ તુલ્લાહં વિસેસાહિયાહં) દક્ષિણપૂર્વ ઓર ઉત્તરપશ્ચિમ દોનોં મેં તુલ્ય ઓર વિશેષાધિક હૈં (પુરચ્છિમેણં અસંખિજ્જગુણાહં) પૂર્વ મેં અસંખ્યાતગુણા હૈં (પચ્ચત્થિમેણં વિસેસાહિયાહં) પશ્ચિમ મેં વિશેષાધિક હૈં (દાહિણેણં વિસેસાહિયાહં) દક્ષિણ મેં વિશેષાધિક હૈં (ઉત્તરેણં વિસેસાહિયાહં) ઉત્તર મેં વિશેષાધિક હૈં ।

બન્ધદ્વાર કી વક્તવ્યતા કે પશ્ચાત્ પુદ્ગલદ્વાર વક્તવ્યતા પ્રારંભ કી જાતી હૈ—

ટીકાર્થ—ક્ષેત્ર કે અનુસાર વિચાર કિયા જાય તો એસે પુદ્ગલ સર્વસે કમ હૈં જો ત્રિલોકવર્તી હોં અર્થાત્ ત્રીનોં લોકોં કો વ્યાપ્ત હોં । ત્રિલો-

(ઉત્તરપુરચ્છિમેણ દાહિણપચ્ચત્થિમેણય દો વિ તુલ્લાહં અસંખિજ્જગુણાહં) ઉત્તર પૂર્વ અને દક્ષિણ પશ્ચિમ એ બન્નેમાં તુલ્ય અને અસંખ્યાત ગણા છે. (દાહિણ પુરચ્છિમેણં ઉત્તર પચ્ચત્થિમેણ ય દો વિ તુલ્લાહં વિસેસાહિયાહં) દક્ષિણ પૂર્વ અને ઉત્તર પશ્ચિમ એ બન્નેમાં તુલ્ય અને વિશેષાધિક છે. (પુરચ્છિમેણં અસંખિજ્જગુણાહં) પૂર્વમાં અસંખ્યાત ગણા છે. (પચ્ચત્થિમેણં વિસેસાહિયા) પશ્ચિમમાં વિશેષાધિક છે. (દાહિણેણં વિસેસાહિયાહં) દક્ષિણમાં વિશેષાધિક છે. (ઉત્તરેણં વિસેસાહિયાહં) ઉત્તરમાં વિશેષાધિક છે. ॥ ૩૭ ॥

ટીકાર્થ—બન્ધ દ્વારનું કથન કર્યા પછી પુદ્ગલ દ્વારના કથનનો પ્રારંભ કરવામાં આવે છે

ક્ષેત્રની અનુસાર વિચાર કરવામાં આવે તો એવા પુદ્ગલો સૌથી ઓછા છે કે જે ત્રિલોકવર્તિ હોય અર્થાત્ ત્રણે લોકોમાં વ્યાપ્ત હોય, ત્રિલોકવર્તિ

અનન્તગુણા ભવન્તિ, તિર્યગ્લોકસ્ય સર્વોપરિતનૈકપ્રાદેશિકપ્રતરસ્ય, ઊર્ધ્વલોકસ્ય સર્વાધસ્તનૈકપ્રાદેશિક પ્રતરસ્ય ચ તિર્યગ્લોકોર્ધ્વલોકપદવાચ્યત્વેન તયોશ્ચ અનન્ત-સંખ્યેયપ્રાદેશિકાનન્તાસંખ્યેયપ્રાદેશિકાનન્તાનન્તપ્રાદેશિકસ્કન્ધૈઃ સંસ્પર્શનાત્ તેષાં દ્રવ્યાર્થતયાડનન્તગુણત્વં બોધ્યમ્, તેભ્યોડપિ ‘અહોલોયતિરિયલોએ વિસેસાદિયા’ અધોલોકતિર્યગ્લોકે તત્પ્રતરદ્વયવર્તિનઃ પુદ્ગલાઃ વિશેષાધિકા ભવન્તિ, તત્ક્ષેત્રસ્યા-યામવિષ્કરમાભ્યાં કિશ્ચિદ્ વિશેષાધિકત્વાત્, તેભ્યોડપિ-‘તિરિયલોએ અસંખેજ્જ-ગુણા’ તિર્યગ્લોકે વર્તમાનાઃ પુદ્ગલા દ્રવ્યરૂપા અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, તત્ક્ષેત્રસ્યા-સંખ્યેયગુણત્વાત્, તેભ્યોડપિ-‘ઉહ્લોએ અસંખેજ્જગુણા’ ઊર્ધ્વલોકે વર્તમાનાદ્રવ્ય-રૂપપુદ્ગલા અસંખ્યેયગુણા યન્તિ, ઊર્ધ્વલોકક્ષેત્રસ્ય તિર્યગ્લોકક્ષેત્રાપેક્ષયા સંખ્યે-કવર્ત્તી પુદ્ગલોં કી અપેક્ષા ઊર્ધ્વલોક-તિર્યગ્લોક નામક દો પ્રતરોં મેં અનન્તગુણા હૈ, ક્યોંકિ તિર્યગ્લોક કા સ્વ સે ડપર કા એક પ્રદેશ વાલા પ્રતર ઓર ઊર્ધ્વલોક કા સ્વ સે નીચે કા એક પ્રદેશાત્મક પ્રતર યહાં ‘ઊર્ધ્વલોક-તિર્યગ્લોક’ માના ગયા હૈ । ઇન દોનોં પ્રતરોં મેં અનન્ત સંખ્યાતપ્રદેશી, અનન્ત અસંખ્યાતપ્રદેશી ઓર અનન્ત અનન્તપ્રદેશી સ્કન્ધ વિચમાન હેં, અતએવ દ્રવ્ય કી અપેક્ષા અનન્તગુણા સમજના ચાહિએ । ઊર્ધ્વલોક-તિર્યગ્લોક કી અપેક્ષા અધોલોક-તિર્યગ્લોક નામક દો પ્રતરોં મેં પુદ્ગલ વિશેષાધિક હેં, ક્યોંકિ ઇસ ક્ષેત્ર કી લમ્બાઈ-ચૌડાઈ કુછ અધિક હૈ । અધોલોક-તિર્યગ્લોક કી અપેક્ષા તિર્યગ્લોક મેં વિચમાન પુદ્ગલ અસંખ્યાતગુણા હેં, ક્યોંકિ યહ ક્ષેત્ર અસંખ્યાતગુણા હેં, ક્યોંકિ તિર્યગ્લોક કી અપેક્ષા ઊર્ધ્વલોક મેં વિચમાન પુદ્ગલ અસંખ્યાતગુણા હેં, ક્યોંકિ તિર્યગ્લોક સે ઊર્ધ્વ-લોક કા ક્ષેત્ર અસંખ્યાતગુણા અધિક હૈ । ઊર્ધ્વલોક કી અપેક્ષા

પુદ્ગલોના કરતા ઉર્ધ્વલોક તિર્યગ્લોક નામના બે પ્રતરોમાં અનન્ત ગણા છે. કેમકે તિર્યગ્લોકનું સૌથી ઉપરનું એક પ્રદેશવાળું પ્રતર અને ઉર્ધ્વલોકનું સૌથી નીચેના એક પ્રદેશવાળા પ્રતરને અહીં ઉર્ધ્વલોક તિર્યગ્લોક માનવામાં આવેલ છે. આ બંને પ્રતરોમાં અનન્ત સંખ્યાત પ્રદેશી અનન્ત અસંખ્યાત પ્રદેશી અને અનન્ત અનન્ત પ્રદેશી સ્કન્ધ વિચમાન છે, તેથીજ દ્રવ્યની અપેક્ષાથી અનન્તગણા સમજવા ભેદજો. ઉર્ધ્વલોક તિર્યગ્લોકના કરતા અધોલોક તિર્યગ્લોક નામના બે પ્રતરોમાં પુદ્ગલ વિશેષાધિક છે. કેમકે-આ ક્ષેત્રની લંબાઈ પહોળાઈ ઠંઠક વધારે છે. અધોલોક તિર્યગ્લોકના કરતા તિર્યગ્લોકમાં રહેલા પુદ્ગલ અસંખ્યાત ગણા છે. કેમકે આ ક્ષેત્ર અસંખ્યાત ગણુ છે. કેમકે તિર્યગ્લોકથી ઉર્ધ્વલોકનું ક્ષેત્ર અસંખ્યાત ગણુ વધારે છે. ઉર્ધ્વલોકની અપેક્ષાથી અધોલોકમાં

યગુળત્વાત્, તેભ્યોઽપિ-‘અહોલોએ વિસેસાદિયા’ અધોલોકે વર્તમાનાઃ દ્રવ્યરૂપપુદ્ગલા વિશેષાધિકા ભવન્તિ, ઊર્ધ્વલોકસ્ય દેશોનસપ્તરજ્જુપ્રમાણત્વેન અધોલોકસ્ય સમધિકસપ્તરજ્જુપ્રમાણતયા ઊર્ધ્વલોકાપેક્ષયાઽધોલોકસ્ય વિશેષાધિકત્વાત્,

અથ દિગ્નુપાતેન પુદ્ગલદ્રવ્યાણામલ્પવહુત્વં પ્રરૂપયતિ-‘દિસાણુવાણં સવ્વત્થોવા પુગ્ગલા ઉહ્હુદિસાએ’ દિગ્નુપાતેન-દિગ્નુસારેણ પ્રરૂપ્યમાણાઃ સર્વસ્તોકાઃ સર્વેભ્યોઽલ્પાઃ પુદ્ગલાઃ-દ્રવ્યરૂપાઃ ઊર્ધ્વદિશિ ભવન્તિ, રત્નપ્રભાસમ-ભૂતલમેરુમધ્યેઽષ્ટપ્રાદેશિકરુચકાદ્ વિનિર્ગતાયાં ચતુઃપ્રદેશાત્મિકાયામૂર્ધ્વદિશિ યાવલ્લોકાન્તે સર્વસ્તોકત્વં પુદ્ગલાનાં વોધ્યમ્, તેભ્યોઽપિ ‘અહોલોએ વિસેસાદિયા’ અધોલોકે-અધોદિશિ વર્તમાનાઃ પુદ્ગલા દ્રવ્યરૂપાઃ વિશેષાધિકા ભવન્તિ, અધોદિશોઽપિ ચતુષ્પ્રદેશરૂપાયાઃ યાવલ્લોકાન્તસ્ય વિશેષાધિકત્વેન તત્ર પુદ્ગલ-દ્રવ્યાણામપિ વિશેષાધિકત્વં સંભવતિ, તેભ્યોઽપિ-‘ઉત્તરપુરચ્છિમેણં દાદિઘ્ણપચ્છિમેણં ય દોધિ તુલ્લા અસંસેજ્જગુણા’ ઉત્તરપૂર્વસ્ત્યેન ઉત્તરપૂર્વસ્યામ્, દક્ષિણ-

અધોલોક મેં પુદ્ગલ વિશેષાધિક હૈં, ક્યોંકિ ઊર્ધ્વલોક દેશોન સાત રાજૂ કા હૈ જવ કિ અધોલોક કુછ અધિક સાત રાજૂ પ્રમાણ હૈ, અત-
એવ અધોલોક કા ક્ષેત્ર વિશેષાધિક હૈ ।

દિશાઓં કી અપેક્ષા પુદ્ગલ દ્રવ્ય કા અલ્પવહુત્વ-દિશાઓં કી અપેક્ષા સે પ્રરૂપણ કિયા જાય તો સવ સે કમ પુદ્ગલ ઊર્ધ્વદિશા મેં હૈં । ક્યોંકિ રત્નપ્રભા પૃથ્વી કે સમતલ ભૂભાગ સે મેરુપર્વત કે મધ્ય મેં જો આઠ પ્રદેશોં કા રુચક હૈ, ઉસસે નિકલી હુઈ ચાર પ્રદેશાત્મક ઊર્ધ્વદિશા મેં લોકાન્ત પર્યન્ત સવ સે કમ પુદ્ગલ હૈં, ઊર્ધ્વદિશા કી અપેક્ષા અધોદિશા મેં પુદ્ગલ વિશેષાધિક હૈં । યદ્યપિ અધોદિશા ભી ચાર પ્રદેશાત્મક હી હૈં મગર લોકપર્યન્ત વહ કુછ અધિક હૈ, ઇસ કારણ ઉસમેં પુદ્ગલ ભી કુછ અધિક હૈં । ઉત્તર-પૂર્વદિશા મેં તથા

પુદ્ગલ વિશેષાધિક છે, કેમકે ઉર્ધ્વલોક દેશોન સાત રાજુનો છે, ત્યારે અધો-
લોક કંઈક વધારે સાત રાજુ પ્રમાણુનો છે, તેથી જ અધોલોકનું ક્ષેત્ર વિશેષાધિક છે.

દિશાઓની અપેક્ષાથી પુદ્ગલ દ્રવ્યનું અલ્પ બહુત્વ

દિશાઓની અપેક્ષાથી પ્રરૂપણ કરવામાં આવે તો સૌથી ઓછા પુદ્ગલ ઉર્ધ્વ દિશામાં છે. કેમકે રત્નપ્રભા પૃથ્વીના સમતલ ભૂભાગથી મેરુ પર્વતના મધ્યમાં જે આઠ પ્રદેશોનો રૂચક છે. તેમાંથી નીકળેલ ચાર પ્રદેશવાળી ઉર્ધ્વ દિશામાં લોકાન્ત પર્યન્ત સૌથી ઓછા પુદ્ગલો છે. ઉર્ધ્વ દિશાના કરતા અધોદિશામાં વિશેષાધિક પુદ્ગલ છે જો કે દિશા પણ ચાર પ્રદેશાત્મક જ છે, પરંતુ લોક પર્યન્ત તે કંઈક વધારે છે. તે કારણથી તેમાં પુદ્ગલ પણ કંઈક વધારે છે.

પશ્ચિમેન-દક્ષિણપશ્ચિમાયાં પ્રત્યેકં વર્તમાનાઃ ચ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, સ્વસ્થાને તુ પરસ્પરં દ્વયેऽપિ તુલ્યાઃ-સદૃશા ભવન્તિ રુચકાદ્વિનિર્ગતયોઃ મુક્તાવલિસંસ્થાનસંસ્થિતયોસ્તિર્યગ્લોકાન્તમધોલોકાન્તમૂર્ધ્વલોકાન્તં પર્યવસિતયોઃ તયોર્દ્વયોરપિ દિશોઃ ક્ષેત્રસ્યાસંખ્યેયગુણત્વાત્, તત્ર પુદ્ગલાનામપિ અસંખ્યેયગુણત્વં તત્ ક્ષેત્રસ્ય તુ સ્વસ્થાને તુલ્યત્વાત્ પુદ્ગલાનામપિ સ્વસ્થાને તુલ્યત્વમવસેયમ્, તેભ્યોઽપિ-‘દાદિણપુરચ્છિમેણ ઉત્તરપચ્ચત્થિમેણ ય દોવિ તુલ્લા વિસેસાદિયા’ દક્ષિણ પૌરસ્ત્યેન-દક્ષિણપૂર્વસ્યામ્ ઉત્તરપશ્ચિમેન ઉત્તરપશ્ચિમાયાઞ્ચ પ્રત્યેકં દિશિ વર્તમાનાઃ પુદ્ગલાઃ વિશેષાધિકા ભવન્તિ, સ્વસ્થાને તુ પરસ્પરં તુલ્યા ભવન્તિ સૌમનસગન્ધમાદનેષુ સપ્તસપ્તકૂટેષુ વિદ્યુત્પ્રભમાલ્યવતો નવનવકૂટેષુ ચ ધૂમિકા-

દક્ષિણ-પશ્ચિમ દિશા મેં ચરાચર-ચરાચર પુદ્ગલ હૈં, મગર અધોદિશા કી અપેક્ષા અસંખ્યાતગુણા અધિક હૈં, વયોંકિ રુચક સે નિકલી હુઈ મુક્તાવલી કે આકાર કી ઔર તિર્યગ્લોક, અધોલોક એવં ઊર્ધ્વલોક તક ફૈલી હુઈ इन दोनों दिशाओं का क्षेत्र असंख्यातगुणा अधिक हैं, अतएव उन में पुद्गल भी असंख्यातगुणा हैं। मगर दोनों दिशाओं का क्षेत्र चूंकि चराचर है, अतएव उन दोनों में पुद्गल भी चराचर कहे गए हैं। इन दोनों दिशाओं की अपेक्षा दक्षिण पूर्व और उत्तर पश्चिम दिशाओं में-दोनों में परस्पर तुल्य पुद्गल हैं, मगर उत्तरपूर्व एवं दक्षिणपश्चिम दिशाओं की अपेक्षा विशेषाधिक हैं। इस का कारण यह है कि सौमनस एवं गन्धमादन पर्वतों के सात-सात कूटों (शिखरों) पर तथा विद्युत्प्रभ और माल्यवत् पर्वतों के नौ-नौ कूटों पर कोहरे एवं ओस आदिके सूक्ष्म पुद्गल बहुत होते हैं। मगर

ઉત્તર પૂર્વ દિશામાં તથા દક્ષિણ પશ્ચિમ દિશામાં સરળે સરળા પુદ્ગલો છે. પણ અધોદિશાના કરતા અસંખ્યાત ગણા વધારે છે. કેમકે રૂચકથી નીકળેલ મુક્તાવલીના આકારની અને તિર્યગ્લોક, અધોલોક અને ઉર્ધ્વલોક સુધી ફેલાયેલી આ બંને દિશાઓનું ક્ષેત્ર અસંખ્યાત ગણુ વધારે છે. તેથી જ તેમાં પુદ્ગલ પણ અસંખ્યાત ગણુ છે. પરંતુ બંને દિશાઓનું ક્ષેત્ર આમતો બરાબર છે. તેથીજ એ બંનેમાં પુદ્ગલો પણ સરળા કહેવામાં આવેલ છે. આ બંને દિશાઓના કરતા દક્ષિણ પૂર્વ અને ઉત્તર પશ્ચિમ એ બંને દિશાઓમાં પરસ્પર સરળા પુદ્ગલો છે. પણ ઉત્તર પૂર્વ અને દક્ષિણ પશ્ચિમ દિશાઓના કરતા વિશેષાધિક છે. તેનું કારણ એ છે કે-સૌમનસ અને ગંધમાદન પર્વતોના સાત સાત કૂટો (શિખરોપર) તથા વિદ્યુત્પ્રભ અને માલ્યવાન્ પર્વતોના નવ નવ કૂટો પર કોહરા અને ઓસ આદિકે સૂક્ષ્મ પુદ્ગલો ઘણા હોય છે;

ઽવશ્યાયાદિ સૂક્ષ્મપુદ્ગલાનાં પ્રચુરાણાં સદ્ભાવેન વિશેષાધિકત્વાત્ સ્વસ્થાને ક્ષેત્રસ્ય પર્વતાદેશ્ચ સમાનત્વેન તુલ્યત્વાત્. તેભ્યોપિ—‘પુરન્દિગ્ધમેળં અસંખ્યેયગુણા’ પૌરસ્ત્યેન પૂર્વસ્યાં દિશિ વર્તમાનાઃ પુદ્ગલાઃ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, તત્ક્ષેત્રસ્યા સંખ્યેયગુણત્વાત્ પુદ્ગલાનામપિ અસંખ્યેયગુણત્વં વૌચ્યમ્, તેભ્યોઽપિ ‘પન્ચત્થિમેળં વિસેસાદિયા’ પશ્ચિમેન પશ્ચિમાયાં દિશિ વર્તમાનાઃ પુદ્ગલાઃ વિશેષાધિકાઃ ભવન્તિ, તત્રાધોલૌકિકગ્રામેષુ શુપિરસદ્ભાવેન પ્રભૂતાનાં પુદ્ગલાનામવસ્થાનસદ્ભાવાત્, તેભ્યોઽપિ—‘દાહિણેણં વિસેસાદિયા’ દક્ષિણેન દક્ષિણસ્યાં દિશિ વર્તમાનાઃ પુદ્ગલા વિશેષાધિકા ભવન્તિ, પ્રભૂતશુવનશુપિરસદ્ભાવાત્, તેભ્યોઽપિ—‘ઉત્તરેણં વિસેસાદિયા’ ઉત્તરેણ ઉત્તરસ્યાં દિશિ વર્તમાનાઃ પુદ્ગલાઃ વિશેષાધિકા ભવન્તિ, ઉત્તરસ્યાં દિશિ આયામવિષ્કમ્ભાભ્યાં સંખ્યેયયોજનકોટિકોટિમાને માનસસરસિ જલચરાણાં પનકગેવાલાદીનાશ્ચ સત્વાનામતિપ્રભૂતત્વેન તેષાં તૈજસકાર્મણપુદ્ગલાનામધિકતયોપલબ્ધતયા પૂર્વોક્તેભ્યો વિશેષાધિકત્વં ભવતિ,

દોનોં દિશાઓં મેં ક્ષેત્ર એવં પર્વત આદિ કી સમાનતા હોને કે કારણ તુલ્ય હી પુદ્ગલ હૈં । इन दोनों दिशाओं की अपेक्षा पूर्वदिशा में पुद्गल असंख्यातगुणा अधिक हैं, क्योंकि यह क्षेत्र असंख्यातगुणा है । पूर्वदिशा की अपेक्षा पश्चिमदिशा में पुद्गल विशेषाधिक हैं, क्योंकि वहाँ अधोलौकिक ग्रामों में रंध्य (पोलार) होने से बहुत पुद्गल विद्यमान रहते हैं । पश्चिम की अपेक्षा दक्षिणदिशा में विशेषाधिक हैं, क्योंकि वहाँ पोल अधिक है । दक्षिण दिशा की अपेक्षा उत्तर में पुद्गल विशेषाधिक हैं, क्योंकि उत्तरदिशा में संख्यात कोडाकोडी योजन लम्बा-चौड़ा मानस सरोवर है, उस में जलचर और पनक तथा सेवार आदि जीव बहुत अधिक हैं और उन के साथ लगे हुए

પરતુ બન્ને દિશામા ક્ષેત્ર અને પર્વત વિગેરેનું સરખાપણું હોવાના કારણે સરખા જ પુદ્ગલો છે. આ બન્ને દિશાઓના કરતાં પૂર્વ દિશામા પુદ્ગલો અસંખ્યાત ગણા વધારે છે. કેમકે એ ક્ષેત્ર અસંખ્યાત ગણુ છે પૂર્વદિશાના કરતા પશ્ચિમ દિશામા પુદ્ગલો વિશેષાધિક છે કેમકે ત્યાં અધોલૌકિક ગ્રામોમાં છિદ્ર (પોલાણુ) હોવાથી ઘણાજ પુદ્ગલો રહેલા હોય છે. પશ્ચિમ દિશાના કરતા દક્ષિણ દિશામા વિશેષાધિક છે. કેમકે ત્યાં પોલાણુ વધારે છે. દક્ષિણ દિશાના કરતા ઉત્તરદિશામા પુદ્ગલો વિશેષાધિક છે કેમકે ઉત્તર દિશામા સંખ્યાત કોડાકોડી યોજન લાંબુ પહોળું માનસ સરોવર છે. તેમા જલચર, પનક અને સેવાળ વિગેરે જીવો ઘણાજ વધારે છે, અને તેની સાથે લાગેલા તૈજસ અને કાર્મણુ વર્ગણુના પુદ્ગલો પણ ઘણા જ છે. તેથી જ અહીંયા પુદ્ગલો

इत्येवं पुद्गलविषयकमल्पबहुत्वं प्रतिपाद्य संप्रति सामान्येन द्रव्यविषयकमल्पबहुत्वं क्षेत्रानुपातेनाह—‘खेत्ताणुवाएणं सव्वत्थोवाइं दव्वाइं तेलोक्के’ क्षेत्रानुपातेन—क्षेत्रानुसारेण प्ररूप्यमाणानि सर्वस्तोकानि—सर्वेभ्योऽल्पानि द्रव्यानि त्रैलोक्ये—लोकत्रयसंस्पर्शीनि भवन्ति, धर्मास्तिकायाधर्मास्तिकायाकाशास्तिकायद्रव्याणां पुद्गलास्तिकायस्य महास्कन्धानां जीवास्तिकायस्य मारणान्तिकसमुद्घातेनातीवसमवहतानां जीवानां लोकत्रयव्यापितया तेषाञ्चाल्पत्वात् सर्वस्तोकत्वं भवति, तेभ्योऽपि ‘उड्डूलोयतिरियलोए अणंतगुणाइं’ ऊर्ध्वलोकतिर्यग्लोके तत्प्रतरद्वयवर्त्तीनि द्रव्याणि अनन्तगुणानि भवन्ति, तत्प्रतरद्वयस्यानन्तैः अनन्तैर्जीवद्रव्यैश्च संस्पर्शनात्, तेभ्योऽपि ‘अहोलोयतिरियलोए विसेसाहियाइं’ अधोलोकतिर्यग्लोके

तैजस एवं कार्मण वर्गणा के पुद्गल भी बहुत हैं, अतएव यहां पुद्गल विशेषाधिक कहे गए हैं । यह पुद्गलों का अल्पबहुत्व हुआ ।

अब सामान्य रूप से द्रव्यों संबंधी अल्पबहुत्व प्ररूपित किया जाता है—

क्षेत्र की अपेक्षा से प्ररूपणा की जाय तो सब से कम द्रव्य ऐसे हैं जो त्रिलोक में हों, क्योंकि धर्मास्तिकाय, अधर्मास्तिकाय, आकाशास्तिकाय, पुद्गलास्तिकाय के महास्कंध और जीवास्तिकाय में से मारणान्तिक समुद्घात से अतीव समवहत जीव ही त्रिलोक में व्याप्त होते हैं और वे कम हैं । त्रिलोकस्पर्शी द्रव्यों की अपेक्षा ऊर्ध्वलोक-तिर्यग्लोक नामक दो प्रतरों में अनन्तगुणा द्रव्य हैं, क्योंकि इन दोनों प्रतरों का अनन्त पुद्गल द्रव्य और अनन्त जीव द्रव्य स्पर्श करते हैं । ऊर्ध्वलोक-तिर्यग्लोक की अपेक्षा अधोलोक-तिर्यग्लोक नामक प्रतरों

પણુ ઘણાજ વિશેષાધિક કહેવામાં આવેલા છે. આ પુદ્ગલોના અલ્પ બહુત્વ સંબંધી કથન થયું

હવે સામાન્ય પણાથી દ્રવ્યો સંબંધી અલ્પ બહુત્વનું પ્રરૂપણ કરવામાં આવે છે.

ક્ષેત્રની અપેક્ષાથી પ્રરૂપણ કરવામાં આવેતો સૌથી ઓછું દ્રવ્ય એ છે કે જે ત્રિલોકમાં હોય કેમકે ધર્માસ્તિકાય, અધર્માસ્તિકાય, આકાશાસ્તિકાય, પુદ્ગલાસ્તિકાયના મહાસ્કંધ અને જીવાસ્તિકાયમાંથી મારણાન્તિક સમુદ્ઘાતથી અત્યંત સમવહત જીવો ત્રિલોકમાં વ્યાપ્ત હોય છે. અને તેઓ ઓછા છે. ત્રિલોક સ્પર્શી દ્રવ્યોના કરતાં ઉર્ધ્વલોક તિર્યગ્લોક નામના પ્રતરોના અનંત પુદ્ગલ દ્રવ્ય અને અનંત જીવ દ્રવ્ય સ્પર્શ કરે છે. ઉર્ધ્વલોક તિર્યગ્લોકના કરતાં અધોલોક તિર્યગ્લોક નામના પ્રતરોમાં કંઈક વધારે દ્રવ્ય છે. અધોલોક

તત્પ્રતરદ્વયવર્તીનિ દ્રવ્યાણિ વિશેષાધિકાનિ ભવન્તિ, અધોલોકતિર્યગ્લોકપ્રતર-
દ્વયસ્યોર્ધ્વલોકતિર્યગ્લોકપ્રતરદ્વયાત્ કિંચિદધિકત્વાત્, તેભ્યોઽપિ—‘ઉર્ધ્વલો-
અસંખેજ્જગુણાઈ’ ઉર્ધ્વલોકે વર્તમાનાનિ દ્રવ્યાણિ અસંખ્યેયગુણાનિ ભવન્તિ,
તત્ક્ષેત્રસ્યાસંખ્યેયગુણત્વાત્, તેભ્યોઽપિ—‘અહોલો-અણંતગુણાઈ’ અધોલોકે વર્ત-
માનાનિ દ્રવ્યાણિ અનન્તગુણાનિ ભવન્તિ, અધોલૌકિકગ્રામેષુ વર્તમાનસ્ય કાલસ્ય
તત્તત્પરમાણુ સંખ્યેયાસંખ્યેયાનન્તપ્રાદેશિકદ્રવ્યક્ષેત્રકાલભાવપર્યાયસમ્બન્ધવશાત્
પ્રતિપરમાણ્વાદિ દ્રવ્યમાનન્ત્યેન અધોલોકેઽનન્તગુણત્વં સંભવતિ, તેભ્યોઽપિ ‘તિરિ-
યલો-અસંખેજ્જગુણાઈ’ તિર્યગ્લોકે વર્તમાનાનિ દ્રવ્યાણિ સંખ્યેયગુણાનિ ભવન્તિ,
અધોલૌકિકગ્રામપ્રમાણાનાં ચણ્ડાનામ્ કાલદ્રવ્યાધારભૂતે મનુષ્યલોકે સંખ્યે-
યાનામવાપ્યમાનત્વાત્ ।

અથ દિગ્નુપાતેન સામાન્યતો દ્રવ્યાણામલ્પવહુત્વં પ્રરૂપયિતુમાદ—‘દિસાણુ-
વાણં સવ્વત્થોવાઈ દવ્વાઈ અહોદિસાણુ’ દિગ્નુપાતેન—દિગ્નુસારેણ પ્રરૂપ્યમા-
મે કિંચિત્ અધિક દ્રવ્ય હૈં । અધોલોક—તિર્યગ્લોક કી અપેક્ષા ઉર્ધ્વલોક
મેં દ્રવ્ય અસંખ્યાતગુણા અધિક હૈં, ક્યોંકિ વહ ક્ષેત્ર અસંખ્યાતગુણા
વિસ્તૃત હૈં । ઉર્ધ્વલોક કી અપેક્ષા અધોલોક મેં અનન્તગુણા અધિક
દ્રવ્ય હૈં, ક્યોંકિ અધોલૌકિક ગ્રામોં મેં વર્તમાન કાલ કા વિભિન્ન
પરમાણુઓં, સંખ્યાતપ્રદેશી, અસંખ્યાતપ્રદેશી, અનન્તપ્રદેશી દ્રવ્ય,
ક્ષેત્ર, કાલ ઓર ભાવ કે સાથ સંબંધ હોને કે કારણ પ્રત્યેક પરમાણુ
આદિ દ્રવ્ય અનન્ન પ્રકાર કા હોતા હૈં અધોલોક કી અપેક્ષા તિર્યગ્-
લોક મેં સંખ્યાતગુણા દ્રવ્ય હૈં, ક્યોંકિ અધોલૌકિક ગ્રામ પ્રમાણચણ્ડ
કાલદ્રવ્ય કે આધારભૂત મનુષ્યલોક મેં સંખ્યાત પાચે જાતે હૈં ।

દિશાઓં કી અપેક્ષા સામાન્યદ્રવ્યોં કા અલ્પવહુત્વ—દિશાઓં કી
અપેક્ષા સવ સે કમ દ્રવ્ય અધોદિશા મેં હૈં, અધોદિશા કી અપેક્ષા

તિર્યગ્લોકના કરતાં ઉર્ધ્વલોકના દ્રવ્ય અસંખ્યાત ગણું વધારે છે. કેમકે તે ક્ષેત્ર
અસંખ્યાતગણુ વિસ્તારવાળુ છે. ઉર્ધ્વલોકના કરતાં અધોલોકમાં અનંતગણું વધારે
દ્રવ્ય છે. કેમકે અધોલૌકિક ગ્રામોમા વર્તમાન કાળના બુદ્ધા બુદ્ધા પરમાણુઓ
સંખ્યાત પ્રદેશી અસંખ્યાતપ્રદેશી અનંતપ્રદેશી ક્ષેત્રકાળ અને ભાવની સાથે
સંબંધ હોવાના કારણે દરેક પરમાણુ વિગેરે દ્રવ્ય અનંત પ્રકારનું હોય છે.
અધોલોકના કરતા તિર્યગ્લોકમાં સંખ્યાતગણું દ્રવ્ય છે, કેમકે અધોલૌકિક ગ્રામ
પ્રમાણ ખંડ કાળ દ્રવ્યના આધારભૂત મનુષ્યલોકના સંખ્યાત મળી આવે છે.

દિશાઓની અપેક્ષાથી સામાન્ય દ્રવ્યોનું અલ્પ બહુત્વ
દિશાઓની અપેક્ષાએ સૌથી ઓછું દ્રવ્ય અધોદિશામાં છે. અધોદિશાના

णानि सर्वस्तोकानि सामान्येन द्रव्याणि अधोदिशि वर्तमानानि भवन्ति, तेभ्यः 'उद्धृदिसाए अणंतगुणाइं' ऊर्ध्वदिशि वर्तमानानि द्रव्याणि अनन्तगुणानि, भवन्ति, ऊर्ध्वलोके मेरोः पञ्चयोजनशतक स्फटिकमयभित्तौ चन्द्रसूर्यप्रभानुप्रवेशात् द्रव्याणां क्षणादिकालप्रतिभागस्य सद्भावेन कालस्य च पूर्वोक्तरीत्या प्रतिपरमाण्वादि द्रव्यमानान्त्येन तेभ्योऽनन्तगुणत्वं भवति, तेभ्योऽपि—'उत्तरपुरच्छिमेणं दाहिण-पंचत्थिमेणं य दोवि तुल्लाइं असंखेज्जाइं' उत्तरपौरस्त्येन—उत्तरपूर्वस्यामै-शान्याम्, दक्षिणपश्चिमेन—दक्षिणपश्चिमायाश्च—नैर्ऋतकोणे वर्तमानानि द्रव्याणि असंख्येयगुणानि भवन्ति, तत्क्षेत्रस्यासंख्येयगुणत्वात्, स्वस्थाने तु द्रव्यान्यपि परस्परं तुल्यानि भवन्ति समानक्षेत्रत्वात्, तेभ्योऽपि 'दाहिणपुरच्छिमेणं उत्तर-पंचत्थिमेणं य दोवि तुल्लाइं विसेसाहियाइं' दक्षिणपौरस्त्येन—दक्षिणपूर्वस्या-माग्नेयकोणे, उत्तरपश्चिमेन—उत्तरपश्चिमायां वायव्यकोणे विशेषाधिकानि भवन्ति,

ऊर्ध्वदिशा में अनन्तगुणा हैं, क्योंकि ऊर्ध्वलोक में मेरु पर्वत की पांच सौ योजन की स्फटिकमय भित्ति में चन्द्र और सूर्य की प्रभा का प्रवेश होने से, द्रव्यों के क्षण आदि काल का प्रतिभाग होने और प्रत्येक परमाणु आदि द्रव्य की अपेक्षा पूर्वोक्त प्रकार से काल अनन्त होने से द्रव्यों का अनन्तगुणा होना सिद्ध है। ऊर्ध्वदिशा की अपेक्षा उत्तरपूर्व तथा दक्षिणपश्चिम दिशा में असंख्यातगुणित द्रव्य है उत्तर पूर्वदिशा ईशानकोण है और दक्षिण पश्चिमदिशा नैर्ऋत्य कोण है। इनमें असंख्यातगुणा द्रव्य होने का कारण क्षेत्र का असंख्यात-होना है, मगर इन दोनों दिशाओं में बराबर-बराबर ही द्रव्य हैं, क्योंकि इन दोनों का क्षेत्र बराबर है। इन दोनों की अपेक्षा दक्षिण पूर्वदिशा अर्थात् आग्नेयकोण में और उत्तरपश्चिम अर्थात् वायव्य-

करता ऊर्ध्व दिशाभा अनंतगुणुं छे. केमके ऊर्ध्वदोक्षभा मेरु पर्वतनी ५०० पांचसो योजननी स्फटिकमय लीं तमां चंद्र अने सूर्यना तेजने प्रकाश होवाथी द्रव्येना क्षणु विगेरे काणने विभाग थवाथी अने दरेक परमाणु विगेरे द्रव्यनी अपेक्षाये पूर्वोक्त प्रकारथी काण अनंत होवाथी द्रव्येनुं अनंत गणुं होवुं सिद्ध थाय छे. ऊर्ध्व दिशाना करतां उत्तर पूर्व तथा दक्षिण पश्चिम दिशाभा असंख्यात गणुं द्रव्य छे. उत्तर पूर्वदिशा ये ईशान भूणु छे. अने दक्षिण पश्चिम दिशा ये नैऋत्य भूणु छे. तेभा असंख्यात द्रव्य होवानुं कारण क्षेत्रनुं असंख्यात गणुं होवुं छे. परंतु गंने दिशाओभा सरणे सरणा न द्रव्य छे. केमके ये गन्नेनुं क्षेत्र सरणुं न छे, ये गन्नेना करतां दक्षिण पूर्व दिशा अर्थात् अग्नि भूणुभा अने उत्तर पश्चिम अर्थात् वायव्य भूणुभा

વિદ્યુત્પ્રભમાલ્યવત્કૂટાશ્રિતાનાં ધૂમિકાઽવશ્યાયાદિ શ્લક્ષણપુદ્ગલદ્રવ્યાણાં વહૂનાં સદ્ભાવાત્, સ્વસ્થાને તુ દ્વયાન્યપિ દ્રવ્યાણિ તુલ્યાનિ ભવન્તિ સમાનક્ષેત્રત્વાત્, તેભ્યોઽપિ-‘પુરચ્છિમેણં અસંખેજ્જગુણાઈ’ પૌરસ્ત્યેન-પૂર્વસ્યાં દિશિ વર્તમાનાનિ દ્રવ્યાણિ અસંખ્યેયગુણાનિ ભવન્તિ, તત્ક્ષેત્રસ્ય અસંખ્યેયગુણત્વાત્, તેભ્યોઽપિ-‘પચ્ચત્થિમેણં વિસેસાહિયાઈ’ પશ્ચિમેન પશ્ચિમાયાં દિશિ વર્તમાનાનિ દ્રવ્યાણિ વિશેષાધિકાનિ ભવન્તિ, અધોલૌકિકગ્રામેષુ શુપિરસદ્ભાવેન તત્ર વહૂનાં પુદ્ગલ દ્રવ્યાણામવસ્થાનસદ્ભાવાત્, તેભ્યોઽપિ ‘દાહિણેણં વિસેસાહિયાઈ’ દક્ષિણેન-દક્ષિણસ્યાં દિશિ વર્તમાનાનિ દ્રવ્યાણિ વિશેષાધિકાનિ ભવન્તિ, તત્ર પ્રભૂતભવન શુપિરસદ્ભાવાત્, તેભ્યોઽપિ-‘ઉત્તરેણં વિસેસાહિયાઈ’ ઉત્તરેણ-ઉત્તરસ્યાં દિશિ વર્તમાનાનિ દ્રવ્યાણિ વિશેષાધિકાનિ ભવન્તિ, તત્ર માનસસરસિ જીવદ્રવ્યાણાં તદાશ્રિત તૈજસકાર્મણપુદ્ગલસ્કન્ધદ્રવ્યાણાશ્ચ પ્રભૂતાનાં સદ્ભાવાત્ ॥સૂ. ૩૮॥

કોણ મેં દ્રવ્ય વિશેષાધિક હૈં, ક્યોંકિ इन दिशाओं में विद्युत्प्रभ एवं माल्यवन्त पर्वतों के कूटों पर कोहरे एवं ओस आदि श्लक्ष्ण पुद्गल द्रव्य बहुत होते हैं, किन्तु आपस में इन दोनों दिशाओं में द्रव्य तुल्य हैं, क्योकि दोनों का क्षेत्र तुल्य है । इन दिशाओं की अपेक्षा पूर्वदिशा में असंख्यातगुणा अधिक द्रव्य हैं, क्योकि इसका क्षेत्र असंख्यातगुणा अधिक है । पूर्व की अपेक्षा पश्चिमदिशा में द्रव्य विशेषाधिक हैं, क्योकि अधोलौकिक ग्रामों में पोल होने के कारण वहाँ बहुतपुद्गल द्रव्यों का सद्भाव है पश्चिम की अपेक्षा दक्षिण में द्रव्य विशेषाधिक हैं, क्योकि वहाँ बहुसंख्यक भवनों के रंध्र मौजूद हैं दक्षिण की अपेक्षा उत्तरदिशा में द्रव्य विशेषाधिक हैं, क्योकि मानस सरोवर में रहने वाले जीवों के आश्रित तैजस एवं कर्मण वर्गणा के पुद्गलस्कंध द्रव्य बहुत हैं ॥३८॥

વિશેષાધિક દ્રવ્ય છે, કેમકે આ દિશાઓમાં વિદ્યુત્પ્રભ અને માલ્યવન્ત પર્વતોના શિખરો પર કોહરો અને ઓસના શ્લક્ષ્ણ પુદ્ગલ દ્રવ્ય ઘણું હોય છે. પરંતુ પરસ્પરમાં આ બંને દિશાઓમાં સરખું દ્રવ્ય છે. કેમકે બંનેનું ક્ષેત્ર સરખું જ છે. આ દિશાઓના કરતાં પૂર્વ દિશામાં અસંખ્યાત ગણું વધારે દ્રવ્ય છે. કેમકે-તેનું ક્ષેત્ર અસંખ્યાત ગણું વધારે છે. પૂર્વ દિશાના કરતાં પશ્ચિમ દિશામાં વિશેષાધિક દ્રવ્ય છે. કેમકે-અધોલૌકિક ગ્રામોમાં પોલાણ હોવાના કારણથી ત્યાં ઘણા પુદ્ગલ દ્રવ્યોનો સદ્ભાવ છે. પશ્ચિમ દિશાના કરતાં દક્ષિણ દિશામાં વિશેષાધિક દ્રવ્ય છે. કેમકે-ત્યાં અધિક સંખ્યાવાળા ભવનોમાં પોલાણ રહેલ છે. દક્ષિણ દિશાના કરતાં ઉત્તર દિશામાં દ્રવ્ય વિશેષાધિક છે. કેમકે

પરમાણુપુદ્ગલાલ્પવહુત્વવક્તવ્યતા—

મૂલમ્—એસિ ણં મંતે ! પરમાણુપોગ્ગલાણં સંખેજ્જપણ-
સિયાણં અસંખેજ્જપણસિયાણં, અણંતપણસિયાણ ય સંધાણં દ્વ-
ટ્ટયાણ પણસટ્ટયાણ દ્વટ્ટપણસટ્ટયાણ કયરે કયરેહિંતો અપ્પા વા.
વહુયા વા, તુલ્લા વા, વિસેસાહિયા વા ? ગોયમા ! સઠ્વત્થોવા
અણંતપણસિયા સંધા દ્વટ્ટયાણ, પરમાણુપોગ્ગલા દ્વટ્ટયાણ
અણંતગુણા, સંખેજ્જપણસિયા સંધા દ્વટ્ટયાણ સંખેજ્જગુણા,
અસંખેજ્જપણસિયા સંધા દ્વટ્ટયાણ અસંખેજ્જગુણા, સઠ્વ-
ત્થોવા અણંતપણસિયા સંધા પણસટ્ટયાણ; પરમાણુપોગ્ગલા
અપણસટ્ટયાણ અણંતગુણા, સંખેજ્જપણસિયા સંધા પણસટ્ટ-
યાણ સંખેજ્જગુણા, અસંખેજ્જપણસિયા સંધા પણસટ્ટયાણ
અસંખેજ્જગુણા, સઠ્વત્થોવા અણંતપણસિયા સંધા દ્વટ્ટયાણ,
તે ચેવ પણસટ્ટયાણ અણંતગુણા, પરમાણુપોગ્ગલા દ્વટ્ટપણસટ્ટ-
યાણ અણંતગુણા સંખેજ્જપણસિયા સંધા, દ્વટ્ટયાણ સંખેજ્જ-
ગુણા, તે ચેવ પણસટ્ટયાણ સંખેજ્જગુણા, અસંખેજ્જપણસિયા
સંધા દ્વટ્ટયાણ અસંખેજ્જગુણા, તે ચેવ પણસટ્ટયાણ અસંખે-
જ્જગુણા; એસિ ણં મંતે ! એગપણસોગાઢાણં, સંખેજ્જપણસો-
ગાઢાણં, અસંખેજ્જપણસોગાઢાણ ય પોગ્ગલાણં દ્વટ્ટયાણ પણ-
સટ્ટયાણ દ્વટ્ટપણસટ્ટયાણ કયરે કયરેહિંતો, અપ્પા વા, વહુયા
વા, તુલ્લા વા, વિસેસાહિયા વા ? ગોયમા ! સઠ્વત્થોવા એગ-
પણસોગાઢા પોગ્ગલા દ્વટ્ટયાણ, સંખેજ્જપણસોગાઢા પોગ્ગલા
દ્વટ્ટયાણ સંખેજ્જગુણા, અસંખેજ્જપણસોગાઢા પોગ્ગલા દ્વટ્ટ-
યાણ અસંખેજ્જગુણા, પણસટ્ટયાણ સઠ્વત્થોવા એગપણસોગાઢા
પોગ્ગલા, સંખેજ્જપણસોગાઢા પોગ્ગલા પણસટ્ટયાણ સંખેજ્જગુણા,

માનસ સરોવરમા રહેવાવાળા જીવોના આશ્રય વાળા તૈજસ અને કાર્મણ વર્ગી-
જીવોના પુદ્ગલ સ્કંધ દ્રવ્ય ઘણા છે. ॥ ૩૮ ॥

असंखेज्जपएसोगाढा पोग्गला पएसट्ठयाए असंखेज्जगुणा,
 दव्वट्ठपएसट्ठयाए सव्वत्थोवा एगपएसोगाढा पोग्गला दव्वट्ठ-
 पएसट्ठयाए, संखेज्जपएसोगाढा पोग्गला दव्वट्ठयाए संखेज्ज-
 गुणा ते चेव पएसट्ठयाए संखेज्जगुणा, असंखेज्जपएसोगाढा
 पोग्गला दव्वट्ठयाए असंखेज्जगुणा, ते चेव पएसट्ठयाए असं-
 खेज्जगुणा, एएसि णं भंते ! एगसमयठिइयाणं वेसमयठिइ-
 याणं जाव असंखेज्जसमयठिइयाणं पोग्गलाणं दव्वट्ठयाए,
 पएसट्ठयाए, दव्वट्ठपएसट्ठयाए कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा, बहुया
 वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ? गोयमा ! सव्वत्थोवा एक-
 समयठिइया पोग्गला दव्वट्ठयाए, संखेज्जसमयठिइया पोग्गला
 दव्वट्ठयाए संखेज्जगुणा, असंखेज्जसमयठिइया पोग्गला दव्व-
 ट्ठयाए असंखेज्जगुणा, पएसट्ठयाए सव्वत्थोवा एगसमयठिइया
 पोग्गला पएसट्ठयाए, संखेज्जसमयठिइया पोग्गला पएसट्ठ-
 याए संखेज्जगुणा, असंखेज्जसमयठिइया पोग्गला पएसट्ठ-
 याए असंखेज्जगुणा, दव्वट्ठपएसट्ठयाए सव्वत्थोवा एगसमय
 ठिइया पोग्गला दव्वट्ठपएसट्ठयाए, संखेज्जसमयठिइया पोग्गला
 दव्वट्ठयाए संखेज्जगुणा ते चेव पएसट्ठयाए संखेज्जगुणा,
 असंखेज्जसमयठिइया पोग्गला दव्वट्ठयाए असंखेज्जगुणा ते
 चेव पएसट्ठयाए असंखेज्जगुणा, एएसि णं भंते ! एगगुणकाल-
 गाणं संखेज्जगुणकालगाणं, असंखेज्जगुणकालगाणं, अणंत-
 गुणकालगाणं य पोग्गलाणं दव्वट्ठयाए पएसट्ठयाए दव्वट्ठपए-
 सट्ठयाए य कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा,
 विसेसाहिया वा ? गोयमा ! जहा पोग्गला तहा भाणियवा,
 एवं संखेज्जगुणकालगाणं वि, एवं सेसा वि, वण्णा, गंधा,
 रसा फासो भाणियवा, फासाणं कक्खडमउयगरुयलहुयाणं

જહા એગપ્પસોગાઢાણં ભણિયં તહા ભાણિયઢ્ઠં, અવસેસા ફાસા
જહા વળ્ણા તહા ભાણિયઢ્ઠા, દારં ૨૬ ॥સૂ૦ ૩૯॥

હાયા-એતેપાં સ્વલ્ભ મદન્ત ! પરમાણુપુદ્ગલાનાં સંસ્થેયપ્રદેશિકાનામ્,
અસંસ્થેયપ્રદેશિકાનામ્, અનન્તપ્રદેશિકાનાં ચ સ્કન્ધાનાં દ્રવ્યાર્થતયા પ્રદેશાર્થ-
તયા દ્રવ્યાર્થપ્રદેશાર્થતયા કતરે કતરેભ્યોડલ્પા વા, વહુકા વા, તુલ્યા વા, વિશે-
ષાધિકા વા ? ગૌતમ ! સર્વસ્તોકા અનન્તપ્રદેશિકાઃ સ્કન્ધાઃ દ્રવ્યાર્થતયા, પર-
માણુપુદ્ગલાઃ દ્રવ્યાર્થતયા અનન્તગુણાઃ, સંસ્થેયપ્રદેશિકાઃ સ્કન્ધાઃ દ્રવ્યાર્થતયા
સંસ્થેયગુણાઃ, અસંસ્થેયપ્રદેશિકાઃ સ્કન્ધાઃ દ્રવ્યાર્થતયા અસંસ્થેયગુણાઃ, સર્વ-

પરમાણુ પુદ્ગલ કા અલ્પવહુત્વ

શબ્દાર્થ-(એસિ ણં મંતે !) હે ભગવન્ ! ઇન (પરમાણુ પોગ્ગલાણં)
પરમાણુ પુદ્ગલોં (સંસ્થેજ્જપ્પસિયાણં) સંસ્થાત પ્રદેશ વાલોં (અસંસ્થેજ્જ
પ્પસિયાણં) અસંસ્થાત પ્રદેશ વાલોં (અણંત પ્પસિયાણ ય) ઓર
અનન્ત પ્રદેશ વાલોં (સંધાણં) સ્કંધોં મેં (દ્વ્વટ્ઠયાએ) દ્રવ્ય કી અપેક્ષા
સે (પ્પસટ્ઠયાએ) પ્રદેશોં કી અપેક્ષા સે (દ્વ્વટ્ઠપ્પસટ્ઠયાએ) દ્રવ્ય ઓર
પ્રદેશોં કી અપેક્ષા સે (કયરે) કૌન (કયરેહિંતો) કિસ સે (અપ્પા વા
વહુયા વા તુલ્યા વા વિસેસાહિયા વા ?) અલ્પ, વહુત, તુલ્ય યા વિશે-
ષાધિક હેં ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (સવ્વત્થોવા અણંત પ્પસિયા સંધા
દ્વ્વટ્ઠયાએ) દ્રવ્ય કી અપેક્ષા સ્વ સે કમ અનન્ત પ્રદેશી સ્કંધ હેં (પર-
માણુ પોગ્ગલા દ્વ્વટ્ઠયાએ અણંતગુણા) દ્રવ્ય કી અપેક્ષા પરમાણુ પુદ્ગલ
અનન્તગુણા હેં (સંસ્થેજ્જપ્પસિયા સંધા દ્વ્વટ્ઠયાએ સંસ્થેજ્જગુણા) દ્રવ્ય સે

પરમાણુ પુદ્ગલનું અલ્પ વહુત્વ

શબ્દાર્થ-(એસિ ણં મંતે !) હે ભગવન્ આ (પરમાણુપોગ્ગલાણં) પરમાણુ
પુદ્ગલો (સંસ્થેજ્જપ્પસિયાણં) સંસ્થાત પ્રદેશવાળા (અસંસ્થેજ્જપ્પસિયાણં) અસં-
સ્થાત પ્રદેશવાળા (અણંતપ્પસિયાણ ય) અને અનંતપ્રદેશવાળા (સંધાણં) સ્કંધોમાં
(દ્વ્વટ્ઠયાએ) દ્રવ્યની અપેક્ષાએ (પ્પસટ્ઠયાએ) પ્રદેશોની અપેક્ષાથી (દ્વ્વટ્ઠપ્પસટ્ઠયાએ)
દ્રવ્ય અને પ્રદેશોની અપેક્ષાથી (કયરે) કેણ (કયરેહિંતો) કેનાથી (અપ્પા વા
વહુયા વા તુલ્લા વા વિસેસાહિયા વા) અલ્પ, વધારે તુલ્ય અથવા વિશેષાધિક છે ?

(ગોયમા) હે ગૌતમ (સવ્વત્થોવા અણંતપ્પસિયા સંધા દ્વ્વટ્ઠયાએ) દ્રવ્યની
અપેક્ષાથી સહુથી ઓછું અનંત પ્રદેશી સ્કંધ છે. (પરમાણુપોગ્ગલા દ્વ્વટ્ઠયાએ
અણંતગુણા) દ્રવ્યની અપેક્ષાથી પરમાણુ પુદ્ગલ અનંત ગણ્યા છે. (સંસ્થેજ્જપ્પ
સિયા સંધા દ્વ્વટ્ઠયાએ સંસ્થેજ્જગુણા) દ્રવ્યથી સંસ્થાત પ્રદેશી સ્કંધ સંસ્થાતગણ્યા

સ્તોકાઃ અનન્તપ્રદેશિકાઃ સ્કન્ધાઃ પ્રદેશાર્થતયા પરમાણુપુદ્ગલાઃ, અપ્રદેશાર્થતયા અનન્તગુણાઃ, સંખ્યેયપ્રદેશિકાઃ સ્કન્ધાઃ પ્રદેશાર્થતયા સંખ્યેયગુણાઃ, અસંખ્યેય-પ્રદેશિકાઃ સ્કન્ધાઃ પ્રદેશાર્થતયા અસંખ્યેયગુણાઃ, સર્વસ્તોકાઃ અનન્તપ્રદેશિકાઃ સ્કન્ધાઃ દ્રવ્યાર્થતયા, તે ચૈવ પ્રદેશાર્થતયા અનન્તગુણાઃ, પરમાણુપુદ્ગલાઃ દ્રવ્યાર્થપ્રદેશાર્થતયા અનન્તગુણાઃ, સંખ્યેયપ્રદેશિકાઃ સ્કન્ધાઃ દ્રવ્યાર્થતયા સંખ્યે-

સંખ્યાતપ્રદેશી સ્કંધ સંખ્યાતગુણા હૈં (અસંખેજ્જપણસિયા ધંધા દ્વવટ્ટયાણ અસંખેજ્જગુણા) અસંખ્યાતપ્રદેશી સ્કંધ દ્રવ્ય સે અસંખ્યાતગુણા હૈં ।

(પણસટ્ટયાણ) પ્રદેશોં કી અપેક્ષા અલ્પવહુત્વ-(સવ્વત્થોવા અણંત પણસિયા ધંધા પણસટ્ટયાણ) પ્રદેશોં કી અપેક્ષા સવ સે કમ સ્કંધ અનન્ત પ્રદેશી હૈં (પરમાણુ પોગ્ગલા અપણસટ્ટયાણ અણંતગુણા) પરમાણુ પુદ્ગલ અપ્રદેશી કી અપેક્ષા અણંતગુણા હૈં (સંખેજ્જ પણસિયા ધંધા પણસટ્ટયાણ સંખેજ્જગુણા) સંખ્યાતપ્રદેશી સ્કંધ પ્રદેશોં કી અપેક્ષા સંખ્યાતગુણા હૈં (અસંખેજ્જપણસિયા ધંધા પણસટ્ટયાણ અસંખેજ્જગુણા) અસંખ્યાતપ્રદેશી સ્કંધ પ્રદેશોં કી અપેક્ષા સે અસંખ્યાતગુણા હૈં ।

(દ્વવટ્ટપણસટ્ટયાણ) દ્રવ્યાર્થ પ્રદેશાર્થ કી અપેક્ષા-(સવ્વત્થોવા અણંતપણસિયા ધંધા દ્વવટ્ટયાણ) સવ સે કમ અનન્ત પ્રદેશી સ્કંધ દ્રવ્ય કી અપેક્ષા સે હૈં (તે ચૈવ પણસટ્ટયાણ અણંતગુણા) તે હી પ્રદેશોં કી અપેક્ષા સે અનન્તગુણા હૈં (પરમાણુપોગ્ગલા દ્વવટ્ટપણસટ્ટયાણ અણંતગુણા) પરમાણુ પુદ્ગલ દ્રવ્ય-એવં પ્રદેશ કી અપેક્ષા અનન્તગુણા હૈં

છે. (અસંખેજ્જપણસિયા ધંધા દ્વવટ્ટયાણ અસંખેજ્જગુણા) અસંખ્યાત પ્રદેશી સ્કંધ દ્રવ્યથી અસંખ્યાતગણા છે.

(પણસટ્ટયાણ) પ્રદેશોની અપેક્ષાથી અલ્પ વધારેપણું (સવ્વત્થોવા અણંત પણસિયા ધંધા પણસટ્ટયાણ) પ્રદેશોની અપેક્ષાથી સહુથી ઓછું સ્કંધ અનન્ત પ્રદેશી છે. (પરમાણુપોગ્ગલા અપણસટ્ટયાણ અણંતગુણા) પરમાણુ પુદ્ગલ અપ્રદેશીની અપેક્ષાથી અનન્તગણા છે. (સંખેજ્જપણસિયા ધંધા પણસટ્ટયાણ સંખેજ્જગુણા) સંખ્યાતપ્રદેશી સ્કંધ પ્રદેશોની અપેક્ષાથી સંખ્યાતગણા છે. (અસંખેજ્જપણસિયા ધંધા પણસટ્ટયાણ અસંખેજ્જગુણા) અસંખ્યાત પ્રદેશી સ્કંધ પ્રદેશોની અપેક્ષાએ અસંખ્યાતગણા છે.

(દ્વવટ્ટપણસટ્ટયાણ) દ્રવ્યાર્થ પ્રદેશાર્થની અપેક્ષાએ (સવ્વત્થોવા અણંત પણસિયા ધંધા દ્વવટ્ટયાણ) સહુથી ઓછું અનન્ત પ્રદેશી સ્કંધ દ્રવ્યની અપેક્ષાથી છે. (તે ચૈવ પણસટ્ટયાણ અણંતગુણા) તે જ પ્રદેશોની અપેક્ષાથી અનન્તગણા છે. (પરમાણુપોગ્ગલા દ્વવટ્ટપણસટ્ટયાણ અણંતગુણા) પરમાણુ પુદ્ગલ દ્રવ્ય અને પ્રદેશની

યગુણઃ, તે ચૈવ પ્રદેશાર્થતયા સંખ્યેયગુણઃ, અસંખ્યેયપ્રદેશિકાઃ સ્કન્ધાઃ દ્રવ્યાર્થતયા અસંખ્યેયગુણઃ, તે ચૈવ પ્રદેશાર્થતયા અસંખ્યેયગુણઃ, એતેષાં સ્વલ્ભદન્ત ! એકપ્રદેશાવગાઠાનામ્, સંખ્યેયપ્રદેશાવગાઠાનામ્, અસંખ્યેયપ્રદેશાવગાઠાનામ્ ચ પુદ્ગલાનાં દ્રવ્યાર્થતયા, પ્રદેશાર્થતયા, દ્રવ્યાર્થપ્રદેશાર્થતયા કતરે કતરેભ્યોઽલ્પા વા, વહુકા વા, તુલ્યા વા, વિશેષાધિકા વા ? ગૌતમ ! સર્વસ્તોકાઃ એકપ્રદેશાવગાઠાઃ પુદ્ગલાઃ દ્રવ્યાર્થતયા, સંખ્યેયપ્રદેશાવગાઠાઃ પુદ્ગલાઃ દ્રવ્યા-

(સંખેજ્જપણસિયા સ્વંધા દ્વવ્વટ્ટયાણ સંખેજ્જગુણા) સંખ્યાતપ્રદેશી સ્કંધ દ્રવ્ય સે સંખ્યાતગુણા હૈં (તે ચેવ પણસટ્ટયાણ સંખેજ્જગુણા) વે હી પ્રદેશોં કી અપેક્ષા સંખ્યાતગુણા હૈં (અસંખેજ્જપણસિયા સ્વંધા દ્વવ્વટ્ટયાણ અસંખેજ્જગુણા) અસંખ્યાતપ્રદેશી સ્કંધ દ્રવ્ય સે અસંખ્યાતગુણા હૈં (તે ચેવ પણસટ્ટયાણ અસંખેજ્જગુણા) વે હી પ્રદેશોં કી અપેક્ષા અસંખ્યાત ગુણા હૈં ।

(ણસિ ણં મંતે !) હે ભગવન્ ! ઇન્ (ણપણસોગાઠાણં) એક પ્રદેશ મેં અવગાઠ (સંખેજ્જપણસોગાઠાણં) સંખ્યાત પ્રદેશોં મેં અવગાઠ (અસંખેજ્જપણસોગાઠાણ ચ) ઓર અસંખ્યાત પ્રદેશોં મેં અવગાઠ (પોગ્ગલાણં) પુદ્ગલોં મેં (દ્વવ્વટ્ટયાણ) દ્રવ્ય સે (પણસટ્ટયાણ) પ્રદેશોં સે (દ્વવ્વપણસટ્ટયાણ) દ્રવ્ય ઓર પ્રદેશોં સે (કયરે) કૌન્ (કયરેહિંતો) કિસસે (અણ્ણ વા વહુયા વા તુલ્લા વા વિસેસાહિયા વા ?) અલ્પ, વહુત, તુલ્ય યા વિશેષાધિક હૈં ? (ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (સવ્વત્થોવા ણપણસોગાઠા પોગ્ગલા દ્વવ્વટ્ટયાણ) સવ્વ સે કમ એક પ્રદેશ મેં અવગાઠ પુદ્ગલ

અપેક્ષાથી અનંતગણા છે. (સંખેજ્જપણસિયા સ્વંધા દ્વવ્વટ્ટયાણ સંખેજ્જગુણા) સંખ્યાત પ્રદેશી સ્કંધ દ્રવ્યની અપેક્ષા સંખ્યાતગણા છે. (તે ચેવ પણસટ્ટયાણ સંખેજ્જગુણા) તેજ પ્રદેશોની અપેક્ષાએ સંખ્યાતગણા છે. (અસંખેજ્જપણસિયા સ્વંધા દ્વવ્વટ્ટયાણ અસંખેજ્જગુણા) અસંખ્યાત પ્રદેશી સ્કંધ દ્રવ્યથી અસંખ્યાતગણા છે. (તે ચેવ પણસટ્ટયાણ અસંખેજ્જગુણા) તેજ પ્રદેશોની અપેક્ષાએ અસંખ્યાતગણા છે.

(ણસિણં મંતે) હે ભગવાન્ આ (ણપણસોગાઠાણં) એક પ્રદેશમાં અવગાઠ (સંખેજ્જપણસોગાઠાણં) સંખ્યાત પ્રદેશોમાં અવગાઠ (અસંખેજ્જપણસોગાઠાણ ચ) અને અસંખ્યાત પ્રદેશોમાં અવગાઠ (પોગ્ગલાણં) પુદ્ગલોમાં (દ્વવ્વટ્ટયાણ) દ્રવ્યથી (પણસટ્ટયાણ) પ્રદેશોથી (દ્વવ્વટ્ટપણસટ્ટયાણ) દ્રવ્ય અને પ્રદેશોથી (કયરે) કેણ (કયરેહિંતો) કેનાથી (અણ્ણ વા વહુયા વા તુલ્લા વા વિસેસાહિયા વા ?) અલ્પ, વધારે, તુલ્ય વિશેષાધિક છે.

(ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (સવ્વત્થોવા ણપણસોગાઠા પોગ્ગલા દ્વવ્વટ્ટયાણ)

ર્થતયા સંખ્યેયગુણાઃ, અસંખ્યેયપ્રદેશાવગાઢાઃ પુદ્ગલાઃ દ્રવ્યાર્થતયા અસંખ્યેય-
ગુણાઃ, પ્રદેશાર્થતયા સર્વસ્તોકાઃ એકપ્રદેશાવગાઢાઃ પુદ્ગલાઃ સંખ્યેયપ્રદેશાવ-
ગાઢાઃ પુદ્ગલાઃ પ્રદેશાર્થતયા સંખ્યેયગુણાઃ અસંખ્યેયપ્રદેશાવગાઢાઃ પુદ્ગલાઃ
પ્રદેશાર્થતયા અસંખ્યેયગુણાઃ, દ્રવ્યાર્થપ્રદેશાર્થતયા સર્વસ્તોકાઃ એકપ્રદેશાવ-
ગાઢાઃ પુદ્ગલાઃ, દ્રવ્યાર્થપ્રદેશાર્થતયા સંખ્યેયપ્રદેશાવગાઢાઃ પુદ્ગલાઃ દ્રવ્યા-
ર્થતયા સંખ્યેયગુણાઃ, તે ચૈવ પ્રદેશાર્થતયા સંખ્યેયગુણાઃ, અસંખ્યેયપ્રદેશા-

દ્રવ્ય સે હૈં (સંખેજ્જ પપ્પસોગાઢા પોગ્ગલા દ્વ્વટ્ટયાપ સંખેજ્જગુણા)
સંખ્યાત પ્રદેશોં મેં અવગાઢ પુદ્ગલ દ્રવ્ય સે સંખ્યાતગુણા હૈં (અસંખેજ્જ-
પપ્પસોગાઢા પોગ્ગલા દ્વ્વટ્ટયાપ અસંખેજ્જગુણા) અસંખ્યાત પ્રદેશોં મેં
અવગાઢ પુદ્ગલ દ્રવ્ય સે અસંખ્યાતગુણા હૈં (પપ્પસટ્ટયાપ સંવ્વત્થોવા
પપ્પપ્પસોગાઢા પોગ્ગલા) પ્રદેશોં કી અપેક્ષા સવ સે કમ એક પ્રદેશાવ-
ગાઢ પુદ્ગલ હૈં (સંખિજ્જપપ્પસોગાઢા પોગ્ગલા પપ્પસટ્ટયાપ સંખિજ્જ-
ગુણા) સંખ્યાતપ્રદેશોં મેં અવગાઢ પુદ્ગલ પ્રદેશોં કી અપેક્ષા સંખ્યાતગુણા
હૈં (અસંખિજ્જ પપ્પસોગાઢા પોગ્ગલા પપ્પસટ્ટયાપ અસંખેજ્જગુણા) અસં-
ખ્યાત પ્રદેશોં મેં અવગાઢ પુદ્ગલ પ્રદેશોં કી અપેક્ષા અસંખ્યાતગુણા હૈં ।

(દ્વ્વટ્ટપપ્પસટ્ટયાપ-સંવ્વત્થોવા પપ્પપ્પસોગાઢા પુગ્ગલા દ્વ્વટ્ટપપ્પ-
સટ્ટયાપ) સવ સે કમ એક પ્રદેશ સે અવગાઢ પુદ્ગલ દ્રવ્ય ઓર પ્રદેશ
કી અપેક્ષા સે હૈં (સંખિજ્જપપ્પસોગાઢા પુગ્ગલા દ્વ્વટ્ટયાપ સંખિજ્જ-
ગુણા) સંખ્યાતપ્રદેશોં મેં અવગાઢ પુદ્ગલ દ્રવ્ય કી અપેક્ષા સંખ્યાતગુણા
હૈં (તે ચૈવ પપ્પસટ્ટયાપ સંખિજ્જગુણા) વે હી પ્રદેશ કી અપેક્ષા સંખ્યાત

સહુથી ઓછુ એક પ્રદેશમાં અવગાઢ પુદ્ગલ દ્રવ્ય છે (સંખેજ્જપપ્પસોગાઢા પોગ્ગલો
દ્વ્વટ્ટયાપ સંખેજ્જગુણા) સંખ્યાત પ્રદેશમાં અવગાઢ પુદ્ગલ પ્રદેશોની અપેક્ષા
સંખ્યાતગણ છે. (અસંખેજ્જપપ્પસોગાઢા પોગ્ગલા દ્વ્વટ્ટયાપ અસંખેજ્જગુણા) અસં-
ખ્યાત પ્રદેશોમાં અવગાઢ પુદ્ગલ પ્રદેશોની અપેક્ષા અસંખ્યાતગણ છે.

(પપ્પસટ્ટયાપ સંવ્વત્થોવા પપ્પપ્પસોગાઢા પોગ્ગલા) પ્રદેશોની અપેક્ષાથી સૌથી
ઓછું એક પ્રદેશાવગાઢ પુદ્ગલ છે (સંખિજ્જપપ્પસોગાઢા પોગ્ગલા પપ્પસટ્ટયાપ
સંખિજ્જગુણા) સંખ્યાત પ્રદેશોમાં અવગાઢ પુદ્ગલ પ્રદેશોની અપેક્ષાથી સંખ્યાત
ગણ છે. (અસંખિજ્જપપ્પસોગાઢા પોગ્ગલા પપ્પસટ્ટયાપ અસંખેજ્જગુણા) અસંખ્યાત
પ્રદેશોમાં અવગાઢ પુદ્ગલ પ્રદેશોની અપેક્ષાથી અસંખ્યાતગણ છે.

(દ્વ્વટ્ટપપ્પસટ્ટયાપ સંવ્વત્થોવા પપ્પપ્પસોગાઢા પોગ્ગલા દ્વ્વટ્ટપપ્પસટ્ટયાપ)
સૌથી ઓછા એક પ્રદેશમાં અવગાઢ પુદ્ગલ દ્રવ્ય અને પ્રદેશની અપેક્ષાથી છે.
(સંખિજ્જપપ્પસોગાઢા પોગ્ગલા દ્વ્વટ્ટયાપ સંખિજ્જગુણા) સંખ્યાત પ્રદેશોમાં અવગાઢ

વગાઠાઃ પુદ્ગલાઃ દ્રવ્યાર્થતયા અપંચ્યેયગુણાઃ, તે ચૈવ પ્રદેશાર્થતયા અસં-
ખ્યેયગુણાઃ, એતેષાં સ્વલુ ભદન્ત ! એકસમયસ્થિતિકાનામ્, દ્વિસમયસ્થિતિ-
કાનાં યાવત્ અસંખ્યેયસમયસ્થિતિકાનામ્ પુદ્ગલાનાં દ્રવ્યાર્થતયા, પ્રદેશ-
ાર્થતયા, દ્રવ્યાર્થપ્રદેશાર્થતયા કતરે કતરેભ્યોડલ્પા વા, વહુકા વા, તુલ્યા વા,
વિશેષાધિકા વા ? ગૌતમ ! સર્વસ્તોકાઃ એકસમયસ્થિતિકાઃ પુદ્ગલાઃ દ્રવ્યાર્થ-
તયા, સંખ્યેયસમયસ્થિતિકાઃ પુદ્ગલાઃ દ્રવ્યાર્થતયા સંખ્યેયગુણાઃ, અસંખ્યેય-

ગુણા હૈં (અસંખિજ્જપણસોગાઠા પુગ્ગલા દ્વદ્વદ્વાયાણ અસંખિજ્જગુણા)
અસંખ્યાત પ્રદેશોં મેં અવગાઠ પુદ્ગલ દ્રવ્ય સે અસંખ્યાતગુણા હૈં (તે ચૈવ
પણસદ્વાયાણ અસંખિજ્જગુણા) વે હી પ્રદેશોં સે અસંખ્યાતગુણા હૈં ।

(એણિણં મંતે !) હે ભગવન્ ! ઇન (એકસમયઠિદ્વાયાણં) એક
સમય કી સ્થિતિ વાલે (વેસમયઠિદ્વાયાણં) દો સમય કી સ્થિતિ વાલે
(જાવ) યાવત્ (અસંખેજ્જ સમયઠિદ્વાયાણં) અસંખ્યાત સમય કી સ્થિતિ
વાલે (પુગ્ગલાણં) પુદ્ગલોં મેં (દ્વદ્વાયાણ) દ્રવ્ય સે (પણસદ્વાયાણ) પ્રદેશોં
સે (દ્વદ્વાપણસદ્વાયાણ) દ્રવ્ય ઓર પ્રદેશોં સે (કયરે) કૌન (કયરેહિંતો)
કિસ સે (અપ્પા વા વહુયા વા તુલ્લા વા વિસેસાહિયા વા ?) અલ્પ,
વહુત, તુલ્ય યા વિશેષાધિક હૈં ? (ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (સવ્વત્થોવા
એકસમયઠિદ્વાયા પુગ્ગલા દ્વદ્વાયાણ) સવ સે કમ્ એક સમય કી સ્થિતિ
વાલે પુદ્ગલ હૈં દ્રવ્ય સે (સંખિજ્જસમયઠિદ્વાયા પુગ્ગલા દ્વદ્વાયાણ
સંખિજ્જગુણા) સંખ્યાત સમય કી સ્થિતિ વાલે પુદ્ગલ દ્રવ્ય સે સંખ્યાત
ગુણા હૈં (અસંખિજ્જસમયઠિદ્વાયા પુગ્ગલા દ્વદ્વાયાણ અસંખિજ્જગુણા)

પુદ્ગલ દ્રવ્યની અપેક્ષાથી સંખ્યાત ગણા છે. (તે ચૈવ પણસદ્વાયાણ સંખિજ્જગુણા)
તે જ પ્રદેશોની અપેક્ષાથી સંખ્યાત ગણા છે. (અસંખિજ્જપણસોગાઠા પુગ્ગલા દ્વદ્વા
દ્વાયાણ અસંખિજ્જગુણા) અસંખ્યાત પ્રદેશોમાં અવગાઠ પુદ્ગલ દ્રવ્યથી અસંખ્યાત
ગણા છે. (તે ચૈવ પણસદ્વાયાણ અસંખિજ્જગુણા) એ જ પ્રદેશોથી અસંખ્યાત ગણા છે.

(એણિણં મંતે !) હે ભગવન્ આ (એકસમયઠિદ્વાયાણં) એક સમયની સ્થિતિ
વાળા (વે સમયઠિદ્વાયાણં) એ સમયની સ્થિતિવાળા (જાવ) યાવત્ (અસંખેજ્જ
સમયઠિદ્વાયાણં) અસંખ્યાત સમયોની સ્થિતિવાળા (પુગ્ગલાણં) પુદ્ગલોમાં (દ્વદ્વા-
દ્વાયાણ) દ્રવ્યથી (પણસદ્વાયાણ) પ્રદેશોથી (દ્વદ્વાપણસદ્વાયાણ) દ્રવ્ય અને પ્રદેશોથી
(કયરે) કેણ (કયરેહિંતો) કેનાથી (અપ્પાવા વહુયા વા તુલ્લા વા વિસેસાહિયા
વા) અલ્પ ઘણા, તુલ્ય અગર વિશેષાધિક છે ?

(ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (સવ્વત્થોવા એકસમયઠિદ્વાયા પુગ્ગલા દ્વદ્વાયાણ)
સૌથી ઓછા એક સમયની સ્થિતિવાળા પુદ્ગલ દ્રવ્યથી છે. (સંખિજ્જસમય-
ઠિદ્વાયા પુગ્ગલા દ્વદ્વાયાણ સંખિજ્જગુણા) સંખ્યાત સમયની સ્થિતિવાળા પુદ્ગલ

સમયસ્થિતિકાઃ પુદ્ગલાઃ દ્રવ્યાર્થતયા અસંખ્યેયગુણાઃ, પ્રદેશાર્થતયા સર્વસ્તોકાઃ
 એકસમયસ્થિતિકાઃ પુદ્ગલાઃ પ્રદેશાર્થતયા, સંખ્યેયસમયસ્થિતિકાઃ પુદ્ગલાઃ
 પ્રદેશાર્થતયા સંખ્યેયગુણાઃ, અસંખ્યેયસમયસ્થિતિકાઃ પુદ્ગલાઃ પ્રદેશાર્થતયા
 અસંખ્યેયગુણાઃ, દ્રવ્યાર્થપ્રદેશાર્થતયા સર્વસ્તોકાઃ એકસમયસ્થિતિકાઃ પુદ્ગલાઃ,
 દ્રવ્યાર્થપ્રદેશાર્થતયા સંખ્યેયસમયસ્થિતિકાઃ પુદ્ગલાઃ દ્રવ્યાર્થતયા સંખ્યેયગુણાઃ,
 તે ચૈવ પ્રદેશાર્થતયા સંખ્યેયગુણાઃ, અસંખ્યેયસમયસ્થિતિકાઃ પુદ્ગલાઃ દ્રવ્ય-
 ર્થતયા અસંખ્યેયગુણાઃ, તે ચૈવ પ્રદેશાર્થતયા અસંખ્યેયગુણાઃ, એતેષાં સ્વલુ ભદન્ત !

અસંખ્યાત સમય કી સ્થિતિ વાલે પુદ્ગલ દ્રવ્ય સે અસંખ્યાતગુણા હૈં
 (પણસદ્ધયાણ સવ્વત્થોવા એગસમયઠિદ્ધયા પુગ્ગલા પણસદ્ધયાણ) પ્રદેશોં
 કી અપેક્ષા સવ સે કમ એક સમય કી સ્થિતિ વાલે પુદ્ગલ હૈં પ્રદેશોં
 સે (સંઘિજ્જ સમયઠિદ્ધયા પુગ્ગલા પણસદ્ધયાણ સંઘેજ્જગુણા) સંખ્યાત
 સમય કી સ્થિતિ વાલે પુદ્ગલ પ્રદેશોં સે સંખ્યાતગુણા હૈં (અસંઘિજ્જ
 સમયઠિદ્ધયા પુગ્ગલા પણસદ્ધયાણ અસંઘેજ્જગુણા) અસંખ્યાત સમય
 કી સ્થિતિ વાલે પુદ્ગલ પ્રદેશોં સે અસંખ્યાતગુણા હૈં (દવ્વટ્ઠપણસદ્ધયાણ
 સવ્વત્થોવા એગસમયઠિદ્ધયા પુગ્ગલા) દ્રવ્ય ઓર પ્રદેશોં સે સવસે કમ
 એક સમય કી સ્થિતિ વાલે પુદ્ગલ (દવ્વટ્ઠપણસદ્ધયાણ) દ્રવ્ય ઓર પ્રદેશોં
 સે (સંઘિજ્જસમયઠિદ્ધયા) સંખ્યાત સમય કી સ્થિતિ વાલે (પુગ્ગલા)
 પુદ્ગલ (દવ્વટ્ઠયાણ) દ્રવ્ય-સે (સંઘિજ્જગુણા) સંખ્યાતગુણા હૈં (તે ચેવ
 પણસદ્ધયાણ) વે હી પ્રદેશોં કી અપેક્ષા (સંઘેજ્જગુણા) સંખ્યાતગુણા હૈં
 (અસંઘિજ્જસમયઠિદ્ધયા પુગ્ગલા દવ્વટ્ઠયાણ અસંઘિજ્જગુણા) અસં-

દ્રવ્યથી સંખ્યાતગણા છે. (અસંઘિજ્જસમયઠિદ્ધયા પુગ્ગલા દવ્વટ્ઠયાણ અસંઘિ-
 જ્જગુણા) અસંખ્યાત સમયની સ્થિતિવાળા પુદ્ગલો દ્રવ્યથી અસંખ્યાતગણા છે.
 (પણસદ્ધયાણ સવ્વત્થોવા એગસમયઠિદ્ધયા પુગ્ગલા પણસદ્ધયાણ) પ્રદેશોની અપેક્ષાથી
 સૌથી ઓછા એક સમયની સ્થિતિવાળા પુદ્ગલો છે. (સંઘિજ્જસમયઠિદ્ધયા
 પુગ્ગલા પણસદ્ધયાણ સંઘેજ્જગુણા) સંખ્યાત સમયની સ્થિતિવાળા પુદ્ગલો પ્રદે-
 શોથી સંખ્યાતગણા છે. (અસંઘિજ્જસમયઠિદ્ધયા પુગ્ગલા પણસદ્ધયાણ અસંઘેજ્જગુણા)
 અસંખ્યાત સમયની સ્થિતિવાળા પુદ્ગલો પ્રદેશોથી અસંખ્યાતગણા છે. (દવ્વ
 ટ્ઠપણસદ્ધયાણ સવ્વત્થોવા એગસમયઠિદ્ધયા પુગ્ગલા) દ્રવ્ય અને પ્રદેશોથી સૌથી ઓછા
 એક સમયની સ્થિતિવાળા પુદ્ગલો છે. (સંઘિજ્જસમયઠિદ્ધયા) સંખ્યાતસમયની
 સ્થિતિવાળા (પુગ્ગલા) પુદ્ગલો (દવ્વટ્ઠયાણ) દ્રવ્યથી (સંઘિજ્જગુણા) સંખ્યાતગણા
 છે. (તે ચેવ પણસદ્ધયાણ) એજ પ્રદેશોની અપેક્ષાથી (સંઘેજ્જગુણા) સંખ્યાતગણા
 છે. (અસંઘિજ્જસમયઠિદ્ધયા પુગ્ગલા દવ્વટ્ઠયાણ અસંઘેજ્જગુણા) અસંખ્યાત સમયની

અકગુણકાલકાનામ્, સંખ્યેયગુણકાલકાનામ્, અસંખ્યેયગુણકાલકાનામ્, અનન્ત-
ગુણકાલકાનામ્ પુદ્ગલાનાં દ્રવ્યાર્થતયા, પ્રદેશાર્થતયા દ્રવ્યાર્થપ્રદેશાર્થતયા ચ
કતરે કતરેભ્યોઽલ્પા વા, વહુકા વા, તુલ્યા વા, વિશેષાધિકા વા ? ગૌતમ ! યથા
પુદ્ગલાસ્તથા ભણિતવ્યાઃ, એવં સંખ્યેયગુણકાલકા અપિ, એવં અસંખ્યેય-

ખ્યાત સમય કી સ્થિતિ વાલે પુદ્ગલ દ્રવ્ય સે અસંખ્યાતગુણા હૈં (તે
ચેવ પપ્પસદ્વ્યાપ્પ અસંખિજ્જગુણા) વે હી પ્રદેશોં સે અસંખ્યાતગુણા હૈં ।

(એસિ ણં મંતે !) હે ભગવન્ ! ઇન (એગગુણકાલગાણં) એક ગુણ
કાલે (સંખિજ્જગુણકાલગાણં) સંખ્યાતગુણ કાલે (અસંખિજ્જગુણ-
કાલગાણં) અસંખ્યાતગુણ કાલે (અણંતગુણ કાલગાણ ચ) ઓર અનન્ત
ગુણ કાલે (પુગ્ગલાણં) પુદ્ગલોં મેં (દ્વવદ્વ્યાપ્પ) દ્રવ્ય સે (પપ્પસદ્વ્યાપ્પ)
પ્રદેશોં સે (દ્વવદ્વપ્પપ્પસદ્વ્યાપ્પ ચ) દ્રવ્ય એવં પ્રદેશોં સે (કયરે કયરેહિંતો)
કોન કિસ સે (અપ્પા વા વહુયા વા તુલ્લા વા વિસેસાહિયા વા ?)
અલ્પ, વહુત, તુલ્ય યા વિશેષાધિક હૈં ? (ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (જહા
પુગ્ગલા તહા ભાણિયવ્વા) જૈસે પુદ્ગલ કહે વૈસા હી કહના ચાહિં
(એવં) ઇસી પ્રકાર (સંખિજ્જગુણકાલગાણ વિ) સંખ્યાત ગુણ કાલે મી
(એવં અસંખેજ્જગુણકાલગાણ વિ) ઇસી પ્રકાર અસંખ્યાત ગુણ કાલે
મી (એવં સેસા વિ) ઇસી પ્રકાર શેષ મી (વણ્ણા) વર્ણ (ગંધા) ગંધ
(રસા) રસ (ફાસા) સ્પર્શ (ભાણિયવ્વા) કહને ચાહિં (ફાસાણં)

સ્થિતિવાળા પુદ્ગલ દ્રવ્યથી અસંખ્યાતગણ છે. (તે ચેવ પપ્પસદ્વ્યાપ્પ અસંખિ-
જ્જગુણા) એ જ પ્રદેશોથી અસંખ્યાતગણ છે.

(એસિણં મંતે !) હે ભગવન્ આ (એગગુણકાલગાણં) એક ગુણ કાળા
(સંખિજ્જગુણકાલગાણં) સંખ્યાત ગુણ કાળા (અસંખિજ્જગુણકાલગાણં) અસંખ્યાત
ગુણ કાળા (અણંતગુણકાલગાણ ચ) અને અનંત ગુણ કાળા (પુગ્ગલાણં) પુદ્ગલોમાં
(દ્વવદ્વ્યાપ્પ) દ્રવ્યથી (પપ્પસદ્વ્યાપ્પ) પ્રદેશોથી (દ્વવદ્વપ્પપ્પસદ્વ્યાપ્પ) દ્રવ્ય અને પ્રદેશોથી
(કયરે કયરેહિંતો) કોણ કોનાથી (અપ્પા વા વહુયા વા તુલ્લા વા વિસેસાહિયા વા)
અલ્પ, વધારે, તુલ્ય અથવા વિશેષાધિક છે ?

(ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (જહા પુગ્ગલા તહા ભાણિયવ્વા) જેમ પુદ્ગલ
કહ્યા છે તેમજ કહેવા ભેદ છે. (એવં) એ જ પ્રમાણે (સંખિજ્જગુણકાલગાણં
વિ) સંખ્યાતગુણ કાળા પુદ્ગલ પણ (એવં અસંખેજ્જગુણકાલગાણ વિ) એ જ
પ્રમાણે અસંખ્યાત ગુણકાળા પણ (એવં સેસાવિ) એજ પ્રમાણે બાકીના પુદ્ગલો
ના સંબંધમાં પણ સમજવું (વણ્ણા) વર્ણ (ગંધા) ગંધ (રસા) રસ (ફાસાણં)

ગુણકાલકા અપિ શેષા અપિ, વર્ણાઃ, ગન્ધાઃ, રસાઃ, સ્પર્શાઃ ભણિતવ્યાઃ, સ્પર્શાનાં કર્કશમૃદુકગુરુકલઘુકાનાં યથા એકપ્રદેશાવગાઢાનાં ભણિતં તથા ભણિતવ્યમ્, અવશેષાઃ સ્પર્શાઃ યથા વર્ણાસ્તથા ભણિતવ્યાઃ ॥૩૯॥

ટીકા—અથ પરમાણુપુદ્ગલાનાં સંખ્યાતપ્રદેશાનામસંખ્યાતપ્રદેશાનામનન્ત પ્રદેશાનાશ્ચ પરસ્પરમલ્પવહુત્વવક્તવ્યતાં પ્રરૂપયતિ—‘એસિ ણં મંતે ! પરમાણુ પોગ્ગલાણં’ ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—હે ભદન્ત ! એતેપાં સ્વલ્પ પરમાણુપુદ્ગલાનામ્ ‘સંસ્વેજ્જપએસિયાણં અસંસ્વેજ્જપએસિયા ણં અણંતપએસિયાણ ય સંધાણં’ સંસ્વેયપ્રદેશિકાનામ્ અસંસ્વેયપ્રદેશિકાનામ્, અનન્તપ્રદેશિકાનાશ્ચ સ્કન્ધાનામ્ મધ્યે ‘દ્વવ્વટ્ટયાએ પએસટ્ટયાએ દ્વવ્વટ્ટપએસટ્ટયાએ’ દ્રવ્યાર્થતયા—દ્રવ્યાર્થિકનયેન, પ્રદેશાર્થતયા—પ્રદેશાર્થિકનયેન દ્રવ્યાર્થપ્રદેશાર્થતયા ચ—તદુભયનયાપેક્ષયેત્યર્થઃ, ‘કયરે કયરેહિતો’ કતરે કતરેભ્યઃ ‘અપ્પા વા, વહુયા વા, તુલ્યા વા, વિસેસાહિયા વા?’ અલ્પા વા, વહુકા વા, તુલ્યા વા, વિશેષાધિકા વા ભવન્તિ ? ભગવાન ઉત્તરયતિ—‘ગોયમા !’

સ્પર્શોં મેં (કક્કલ્લહમડયગુરુયલહુયાણં) કર્કશ, મૃદુ, ગુરુ, લઘુ કા કથન (જહા એગપએસોગાઢાણં ભણિયં) જૈસા એકપ્રદેશાવગાઢોં કા કહા (તહા ભાણિયવ્વં) વૈસા કહના ચાહિએ (અવસેસા ફાસા) શેષ સ્પર્શ (જહા વણ્ણા તહા ભાણિયવ્વા) વર્ણોં કે સમાન કહના ચાહિએ ।

અવ પરમાણુ પુદ્ગલોં, સંખ્યાત પ્રદેશી સ્કંધોં, અસંખ્યાત પ્રદેશી સ્કંધોં ઔર અનન્ત પ્રદેશી સ્કંધોં કા પારસ્પરિક અલ્પવહુત્વ નિરૂપણ કિયા જાતા હૈ—

ટીકાર્થ—શ્રી ગૌતમ સ્વામી પ્રશ્ન કરતે હૈં—હે ભગવન્ ! હન પરમાણુપુદ્ગલોં, સંખ્યાતપ્રદેશી સ્કંધોં, અસંખ્યાતપ્રદેશી સ્કંધોં ઔર અનન્તપ્રદેશી સ્કંધોં મેં સે દ્રવ્ય કી અપેક્ષા સે, પ્રદેશોં કી અપેક્ષા સે

સ્પર્શ (ભાણિયવ્વા) કહેવા નેધએ. (ફાસાણં) સ્પર્શોંમાં (કક્કલ્લહમડયગુરુયલહુયાણં) કર્કશ, મૃદુ, ગુરુ, લઘુ, સ્પર્શનું કથન નાણુવું. (જહા એગપએસોગાઢાણં ભણિયં) જેમ એક પ્રદેશાવગાઢ પુદ્ગલોના સંબંધમાં કથન થયું છે. (તહા ભાણિયવ્વ) એ જ પ્રમાણે કહેવું નેધએ. (અવસેસા ફાસા) બાકીનો સ્પર્શ (જહા વણ્ણા તહા ભાણિયવ્વા) વર્ણોના સરણે કહેવો નેધએ. ॥ સૂ. ૩૯ ॥

ટીકાર્થ—હવે પરમાણુ પુદ્ગલો, સંખ્યાત પ્રદેશી સ્કંધો, અસંખ્યાત પ્રદેશી સ્કંધો અને અનન્ત પ્રદેશી સ્કંધોનું પારસ્પરિક અલ્પ બહુત્વ નિરૂપણ કરવામાં આવે છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે કે—હે ભગવન્ ! આ પરમાણુ પુદ્ગલો, સંખ્યાત પ્રદેશી સ્કંધો, અસંખ્યાત પ્રદેશી સ્કંધો અને અનન્તપ્રદેશી સ્કંધોમાં

હે ગૌતમ ! ‘સવ્વત્થોવા અણંતપણસિયા खंधा दव्वट्ठयाए’ सर्वस्तोकाः—सर्वेभ्यो-
ऽल्पाः, अनन्तप्रदेशिकाः स्कन्धाः द्रव्यार्थतया—द्रव्यार्थिकनयेन भवन्ति, तेषा-
मनन्तप्रदेशिकानां तथा स्वाभाव्यात् तेभ्यः—‘परमाणुपोग्गला दव्वट्ठयाए अणंत-
गुणा’ परमाणुपुद्गलाः द्रव्यार्थतया—द्रव्यार्थिकनयेन, अनन्तगुणा भवन्ति,
तेषामपि तथा स्वाभाव्यात्, तेभ्योऽपि—‘संखेज्जपणसिયા खंधा दव्वट्ठयाए
संखेज्जगुणा’ संख्येयप्रदेशिकाः स्कन्धाः द्रव्यार्थतया संख्येयगुणा भवन्ति, तथा
स्वभाव एवात्रापि कारणमवसेयम् तेभ्योऽपि—‘असंखेज्जपणसिયા खंधा दव्व-
ट्ठयाए असंखेज्जगुणा’ असंख्यप्रदेशिकाः स्कन्धाः द्रव्यार्थतया असंख्येयगुणा
भवन्ति, तेषामपि तथा—स्वभावत्वात्, तेभ्योऽपि—‘सव्वत્थोवा अणंतपणसिયા
खंधा पणसट्ठयाए’ सर्वस्तोकाः—सर्वेभ्योऽल्पाः अनन्तप्रदेशिकाः स्कन्धाः प्रदे-
शार्थतया भवन्ति तेषामनन्तप्रदेशिकानां स्कन्धानां तथा स्वभावत्वात्, तेभ्योऽपि
—परमाणुपोग्गला अपणसट्ठयाए अणंतगुणा’ परमाणुपुद्गलाः अप्रदेशार्थतया
अनन्तगुणा भवन्ति, परमाणुपुद्गलानां निरवयवतया प्रदेशत्वाभावेन अप्रदे-
तथा द्रव्य और प्रदेश—दोनों की अपेक्षा से कौन किस से अल्प, बहुत,
तुल्य या विशेषाधिक हैं ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર દેતે હૈં—હે ગૌતમ ! સબ સે કમ અનન્તપ્રદેશી
સ્કંધ દ્રવ્ય કી અપેક્ષા સે હૈં, ક્યોંકિ ઉનકા સ્વભાવ હી એસા હૈ ।
પરમાણુપુદ્ગલ દ્રવ્ય કી અપેક્ષા સે અનન્તગુણા હૈં । ઇન કી અપેક્ષા
સંખ્યાતપ્રદેશી સ્કંધ દ્રવ્ય સે સંખ્યાતગુણા હૈં । અસંખ્યાતપ્રદેશી સ્કંધ
દ્રવ્ય સે અસંખ્યાતગુણા હૈં ।

પ્રદેશોં કી અપેક્ષા, સબ સે કમ અનન્તપ્રદેશી સ્કંધ હૈં । ઉનસે
પરમાણુ પુદ્ગલ અપ્રદેશ કી વિવક્ષા સે અનન્તગુણા હૈ । પરમાણુપુદ્ગલ
નિરવયવ હોતા હૈ, ઉસ મેં પ્રદેશ નહીં હોતે, અતેવ ઉસે સૂત્ર મેં ‘અપણ-

द्रव्यनी अपेक्षाथी प्रदेशोनी अपेक्षाथी तथा द्रव्य अने प्रदेश—अन्नेनी अपेक्षाथी
डोणु डोनाथी ओछा, वधारे; सरणा अगरतो विशेषाधिक छे ?

શ્રીભગવાન્ ઉત્તર આપતાં કહે છે કે—હે ગૌતમ ! સૌથી ઓછા અનંત પ્રદેશી
સ્કંધ દ્રવ્યની અપેક્ષાથી છે. કેમકે—તેનો સ્વભાવ જ એવો છે. પરમાણુ પુદ્ગલ
દ્રવ્યની અપેક્ષાએ અનંતગણા છે. તેના કરતાં સંખ્યાત પ્રદેશી સ્કંધ દ્રવ્યથી
સંખ્યાતગણા છે. અસંખ્યાતપ્રદેશી સ્કંધ દ્રવ્યથી અસંખ્યાતગણા વધારે છે.

પ્રદેશોની અપેક્ષાથી સૌથી ઓછા અનંત પ્રદેશીસ્કંધ છે. તેનાથી પર-
માણુ પુદ્ગલ અપ્રદેશીની વિવક્ષાથી અનંતગણા છે. પરમાણુ પુદ્ગલો નિરવ-
યવ હોય છે. તેમાં પ્રદેશો હોતા નથી. તેથીજ તેને સૂત્રમાં (અપણસટ્ઠયાએ)

શાર્યત્વમુક્તમ્, તદપેક્ષયાઽનન્તગુણત્વં તેપાં વોધ્યમ્, તેભ્યોઽપિ - 'સંખેજ્જપણસિયા
 ઁંધા પણસટ્ઠયાણ સંખેજ્જગુણા' સંખયેયપ્રદેશિકાઃ સ્કન્ધાઃ પ્રદેશાર્યતયા સંખયેય-
 ગુણા ભવન્તિ, તેપામપિ તથા સ્વભાવ ંવાત્રાપિ કારણમ્, તેભ્યોઽપિ - 'અસંખેજ્જ-
 પણસિયા ઁંધા પણસટ્ઠયાણ અસંખેજ્જગુણા' અસંખયેયપ્રદેશિકાઃ સ્કન્ધાઃ પ્રદેશાર્ય-
 તયા અસંખયેયગુણા ભવન્તિ, તેપામપિ તથા સ્વભાવત્વાત્, તેભ્યોઽપિ - 'સંવત્થો
 વા અણંતપણસિયા ઁંધા દવ્વટ્ઠયાણ' દ્રવ્યાર્યતયા - દ્રવ્યાર્થિકનયાપેક્ષયા, સર્વ-
 સ્તોકાઃ સર્વેભ્યોઽલ્પાઃ, અનન્તપ્રદેશિકાઃ સ્કન્ધાઃ ભવન્તિ, તેપામપિ તથા સ્વભાવ
 ંવાત્ર નિદાનમ્, તેભ્યોઽપિ 'તે ચેવ પણસટ્ઠયાણ અણંતગુણા' તે ચેવ - અનન્ત
 પ્રદેશિકાઃ સ્કન્ધાઃ પ્રદેશાર્યતયા અનન્તગુણા ભવન્તિ, તેભ્યોઽપિ 'પરમાણુપોગ્ગલા
 દવ્વટ્ઠ અપણસટ્ઠયાણ અણંતગુણા' પરમાણુપુદ્ગલાઃ દ્રવ્યાર્યતયા અપ્રદેશાર્યતયા
 અનન્તગુણા ભવન્તિ, તેભ્યોઽપિ - 'સંખેજ્જપણસિયા ઁંધા દવ્વટ્ઠયાણ સંખેજ્જગુણા'
 સંખયેયપ્રદેશિકાઃ સ્કન્ધાઃ દ્રવ્યાર્યતયા સંખયેયગુણા ભવન્તિ, 'તે ચેવ પણસટ્ઠ-
 યાણ સંખેજ્જગુણા' તે ચેવ - સંખ્યાતપ્રદેશિકાઃ સ્કન્ધાઃ પ્રદેશાર્યતયા સંખયેયગુણા
 ભવન્તિ તેપામપિ તથા સ્વભાવત્વાત્ તેભ્યોઽપિ 'અસંખેજ્જપણસિયા ઁંધા દવ્વટ્ઠયાણ

સટ્ઠયાણ' કહા હૈ । પરમાણુપુદ્ગલોં કી અપેક્ષા સંખ્યાતપ્રદેશી સ્કંધ
 પ્રદેશોં કી વિવક્ષા સે સંખ્યાતગુણા હૈં । ઁનસે અસંખ્યાત પ્રદેશી સ્કંધ
 પ્રદેશોં કી વિવક્ષા સે અસંખ્યાતગુણા હૈં ।

દ્રવ્યાર્ય પ્રદેશાર્ય કી અપેક્ષા - અનન્તપ્રદેશી સ્કંધ દ્રવ્ય સવસે થોડે
 હૈં કિન્તુ પ્રદેશોં સે વે હી અનન્ત ગુણા હોતે હૈં । ઁન સે પરમાણુપુદ્ગલ
 દ્રવ્યપ્રદેશ કી વિવક્ષા સે અનન્તગુણે હૈં । ઁનસે સંખ્યાતપ્રદેશી
 સ્કંધ દ્રવ્ય કી વિવક્ષા સે સંખ્યાતગુણા હૈં, વે હી પ્રદેશોં કી વિવક્ષા
 સે સંખ્યાતગુણા અધિક હૈં । ઁનસે ંહી અસંખ્યાતપ્રદેશી સ્કંધ દ્રવ્ય
 કી વિવક્ષા સે અસંખ્યાતગુણા હૈં, વે હી પ્રદેશોં કી વિવક્ષા સે ઁન
 સે અસંખ્યાત ગુણા હૈં ।

એમ કહેલ છે. પરમાણુ પુદ્ગલોના કરતાં સંખ્યાત પ્રદેશી સ્કંધ પ્રદેશોની
 વિવક્ષાથી અસંખ્યાતગુણા છે.

દ્રવ્યાર્ય પ્રદેશાર્યની અપેક્ષાથી અનંત પ્રદેશી સ્કંધ દ્રવ્યથી સૌથી થોડા
 છે. પરંતુ પ્રદેશોથી એ જ અનંતગુણા થાય છે. તેનાથી પરમાણુ પુદ્ગલ
 દ્રવ્ય પ્રદેશની વિવક્ષાથી અનંતગુણું છે. તેનાથી સંખ્યાત પ્રદેશી સ્કંધ દ્રવ્યની
 વિવક્ષાથી અનંતગુણા છે. એ જ પ્રદેશોની વિવક્ષાથી સંખ્યાતગુણા વધારે છે
 તેનાથી પણ અસંખ્યાત પ્રદેશી સ્કંધ દ્રવ્યની વિવક્ષાથી અસંખ્યાત ગુણા છે.
 એ જ પ્રદેશોની વિવક્ષાથી અસંખ્યાતગુણા છે.

અસંખ્યેજ્જગુણા' અસંખ્યેયપ્રદેશિકાઃ સ્કન્ધાઃ દ્રવ્યાર્થતયા અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, તેષામપિ તથા સ્વભાવત્વાત્ 'તે ચૈવ પ્પસટ્ઠયાએ અસંખ્યેજ્જગુણા' તે ચૈવ-અસંખ્યેય-પ્રદેશિકાઃ સ્કન્ધાઃ પ્રદેશાર્થતયા અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, અથૈતેષામેવ ક્ષેત્ર પ્રાધાન્યેનાલ્પવહુત્વમાહ-'એસિ ણં મંતે ; એગપ્પસોગાઢાણં' ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-હે ભદન્ત ! એતેષાં સ્વલ્પ એકપ્રદેશાવગાઢાનામ્, 'સંખ્યેજ્જપ્પસોગાઢાણં' સંખ્યેય-પ્રદેશાવગાઢાનામ્, 'અસંખ્યેજ્જપ્પસોગાઢાણય' અસંખ્યેયપ્રદેશાવગાઢાનાશ્ચ 'પોગ્ગલાણં' પુદ્ગલાનામ્ મધ્યે 'દવ્વટ્ઠયાએ, પ્પસટ્ઠયાએ' દ્રવ્યાર્થતયા, પ્રદેશાર્થતયા 'દવ્વટ્ઠપ્પસટ્ઠયાએ' દ્રવ્યાર્થપ્રદેશાર્થતયા ચ 'કયરે કયરે હિંતો' કતરે કતરેભ્યઃ 'અપ્પા વા, વહુયા વા, તુલ્લા વા વિસેસાહિયા વા ?' અલ્પા વા, વહુકા વા, તુલ્યા વા, વિશેષાધિકા વા ભવન્તિ ? ભગવાન્ ઉત્તરયતિ-'ગોયમા !' હે ગૌતમ ! 'સવ્વત્થોવા એગપ્પસોગાઢા પોગ્ગલા દવ્વટ્ઠયાએ' ક્ષેત્રાધિકારતઃ ક્ષેત્રસ્ય પ્રાધાન્યાપેક્ષયા પરમાણ્વાદ્યનન્તાણુકસ્કન્ધાનામપિ વિવક્ષિતૈકપ્રદેશાવગાઢત્વેન આધારાધેયયોરભેદોપચારાદેકદ્રવ્યત્વેન વ્યવહારાત્ તથાભૂતાઃ એકપ્રદેશાવગાઢાઃ પુદ્ગલાઃ-પુદ્ગલદ્રવ્યાણિ, સર્વસ્તોકાઃ- સર્વેભ્યોઽલ્પાઃ, દ્રવ્યાર્થતયા ભવન્તિ તે ચ

અથ ક્ષેત્ર કી પ્રધાનતા સે ઇનકા અલ્પવહુત્વ દિગ્વલાતે હૈં-

શ્રી ગૌતમ સ્વામી પ્રશ્ન કરતે હૈં-હે ભગવન્ ! ઇન એક પ્રદેશાવગાઢ અર્થાત્ આકાશ કે એક પ્રદેશ મૈં સ્થિત, સંખ્યાત પ્રદેશાવગાઢ, ઓર અસંખ્યાતપ્રદેશાવગાઢ પુદ્ગલોં મૈં દ્રવ્ય સે, પ્રદેશોં સે તથા દ્રવ્ય-પ્રદેશોં સે કૌન કિસકી અપેક્ષા અલ્પ, વહુત, તુલ્ય યા વિશેષાધિક હૈં ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર દેતે હૈં-હે ગૌતમ ! સ્વ સે કમ એક પ્રદેશ મૈં અવગાઢ પુદ્ગલ દ્રવ્ય કી વિવક્ષા સે હૈં । યહાં ક્ષેત્ર કી પ્રધાનતા સે વિચાર કિયા જા રહા હૈં, અતઃપચ જો ભી પરમાણુ, સંખ્યાતપ્રદેશી, અસંખ્યાતપ્રદેશી યા અનન્તપ્રદેશી સ્કંધ આકાશ કે એક પ્રદેશ મૈં

હવે ક્ષેત્રની પ્રધાનતાથી તેનું અલ્પબહુત્વ બતાવે છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે કે-હે ભગવન્ આ એક પ્રદેશાવગાઢ અર્થાત્ આકાશના એક પ્રદેશમાં રહેલા, સંખ્યાત પ્રદેશાવગાઢ અને અસંખ્યાત પ્રદેશાવગાઢ પુદ્ગલોમાં દ્રવ્યથી પ્રદેશોથી તથા દ્રવ્યપ્રદેશોથી કેાણુ કેાનાથી ઓછા, વધારે, સરખાં વિશેષાધિક છે ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તરમાં કહે છે કે-હે ગૌતમ ! સૌથી ઓછા એક પ્રદેશમાં અવગાઢ પુદ્ગલ દ્રવ્યની વિવક્ષાથી છે અહીં ક્ષેત્ર પ્રધાનતાથી વિચાર કરવામાં આવી રહ્યો છે. તેથીજ જે પરમાણુ સંખ્યાત પ્રદેશી, અસંખ્યાતપ્રદેશી, અથવા અનન્ત પ્રદેશી સ્કંધ આકાશના એક પ્રદેશમાં અવગાઢ છે, તે બધાને એકજ

લોકાકાશપ્રદેશપ્રમાણા બોધ્યાઃ સર્વસ્યૈવાકાશપ્રદેશસ્ય એકપ્રદેશાવગાહનપરિણામ-
પરિણતાનાં પરમાણ્વાદીનામવકાશદાનપરિણામેન પરિણતત્વાત્, તેભ્યોઽપિ 'સંખે-
જ્જપણ્સોગાઢા પોગ્ગલા દ્વચ્ચદ્વયાણ સંખેજ્જગુણા' સંખ્યેયપ્રદેશાવગાઢાઃ પુદ્ગલાઃ
દ્રવ્યાર્થતયા સંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, ક્ષેત્રસ્ય પ્રાધાન્યેન દ્વચ્ચણુકાચનન્તાણુકસ્કન્ધાનાં
દ્વિપ્રદેશાવગાઢાનામેકદ્રવ્યત્વેન વિવક્ષણાત્ તેપાશ્ચ તથાભૂતાનાં પુદ્ગલદ્રવ્યાણાં
પ્રાગુક્તેભ્યઃ સંખ્યેયગુણત્વાત્ વસ્તુતોઽસંખ્યેયાનામપિ સર્વલોકપ્રદેશાનામ્ અસત્ક-
લ્પનયા દશસંખ્યકપરિકલ્પનેન તેપાં ચ પ્રત્યેકપ્રરૂપણે દશૈવ ભવન્તીતિ એક-
પ્રદેશાવગાઢાનાં દશાનાં પુદ્ગલદ્રવ્યાણાં લાભેન તેપામેવ દશપ્રદેશાનામ્ અન્ય-
ગ્રહણાન્યત્યાગદ્વારા વહનામેવ દ્વિકસંયોગાનામ્ ઉપલભ્મેન એકપ્રદેશાવગાઢાપેક્ષયા
દ્વિપ્રદેશાવગાઢાનાં પુદ્ગલદ્રવ્યાણાં સંખ્યેયગુણત્વાત્ તેભ્યોઽપિ ત્રિપ્રદેશાવ-
ગાઢાનાં પુદ્ગલદ્રવ્યાણામ્ એવમેવ ચતુષ્પ્રદેશાવગાઢાનાં પશ્ચપ્રદેશાવગાઢાનાં યાવત્
ઉત્કૃષ્ટસંખ્યાતપ્રદેશાવગાઢાનામ્ સંખ્યેયગુણત્વલાભેન, એકપ્રદેશાવગાઢાપેક્ષયા
સંખ્યેયપ્રદેશાવગાઢાનિ પુદ્ગલદ્રવ્યાણિ દ્રવ્યાર્થતયા સંખ્યેયગુણાનિ ભવન્તિ

અવગાઢ હૈં, ડન સઑ કો એક હી રાશિ મૈં પરિગણિત કરકે 'એક-
પ્રદેશાવગાઢ' કહા ગયા હૈં । ડનકી અપેક્ષા સંખ્યાત પ્રદેશોં મૈં અવ-
ગાઢ પુદ્ગલ દ્રવ્ય કી વિવક્ષા સે સંખ્યાતગુણા હૈં । યહાં ઢી યહ વાત
ધ્યાન મૈં રખના ઑહિએ કિ આકાશ કે ડો પ્રદેશોં મૈં દ્વચ્ચણુક ઢી
રહતા હૈં, ઑચ્ચણુક ઢી રહતા હૈં, અસંખ્યાતપ્રદેશી યા અનન્તપ્રદેશી
સ્કંધ ઢી હૈં, અતઃ ડન સઑ કી ક્ષેત્ર કી અપેક્ષા એક હી રાશિ હૈં ।
હસી પ્રકાર તીન પ્રદેશોં મૈં ઑચ્ચણુક સે લેકર અનન્તાણુક સ્કંધ તક
રહતે હૈં, ડનકી ઢી એક રાશિ સમજ્ઞ લેની ઑહિએ । હસ પ્રકાર એક
પ્રદેશાવગાઢ પુદ્ગલોં કી અપેક્ષા સંખ્યાતપ્રદેશોં મૈં અવગાઢ પુદ્ગલ
દ્રવ્ય સંખ્યાતગુણા અધિક કહેં ગએ હૈં । લોક કે સમસ્ત પ્રદેશ વાસ્તવ

રાશીમાં પરિગણિત કરીને એક પ્રદેશાવગાઢ કહેવામાં આવ્યા છે. તેના કરતા
સંખ્યાત પ્રદેશોમાં અવગાઢ પુદ્ગલ દ્રવ્યની વિવક્ષાએ સંખ્યાતગુણા છે. અહીં
પણુ આ વાત ધ્યાનમાં રાખવી જોઈએ કે—આકાશના બે પ્રદેશોમાં દ્વચ્ચણુક
પણુ રહે છે. ઑચ્ચણુક પણુ રહે છે. અસંખ્યાત અથવા અનન્ત પ્રદેશી સ્કંધ
પણુ રહે છે. તેથી એ બધાની ક્ષેત્રની અપેક્ષાથી એક જ રાશી છે. એ જ
પ્રમાણે ત્રણુ ત્રણુ પ્રદેશોમાં ઑચ્ચણુકથી લઈને અનન્તાણુક સ્કંધ સુધી રહે છે.
તેની પણુ એક રાશી સમજ્ઞ લેવી જોઈએ. આ રીતે એક પ્રદેશાવગાઢ પુદ્-
ગલોની અપેક્ષાથી સંખ્યાત પ્રદેશોમાં અવગાઢ પુદ્ગલ દ્રવ્ય સંખ્યાત ગણુ
વધારે કહેલ છે. લોકના સઘણા પ્રદેશો વાસ્તવિક રીતે અસંખ્યાત છે. તે પણુ

तेभ्योऽपि 'असंखेज्जपएसोगाढा पोग्गला दव्वट्टयाए असंखेज्जगुणा' असंख्येय-
प्रदेशावगाढाः पुद्गलाः द्रव्यार्थतया असंख्येयगुणा भवन्ति, असंख्येयस्या-
संख्येयभेदभिन्नत्वात्, 'पएसट्टयाए सव्वत्थोवा एगपएसोगाढा पोग्गला'
प्रदेशार्थतया सर्वस्तोकाः-सर्वेभ्योऽल्पाः, एकप्रदेशावगाढाः पुद्गला भवन्ति,
तेभ्योऽपि-'संखेज्जपएसोगाढा पोग्गला पएसट्टयाए संखेज्जगुणा' संख्येय-
प्रदेशावगाढाः पुद्गलाः-पुद्गलद्रव्याणि, प्रदेशार्थतया संख्येयगुणा भवन्ति,
तेभ्योऽपि 'असंखेज्जपएसोगाढा पोग्गला पएसट्टयाए असंखेज्जगुणा' असंख्येय-
प्रदेशावगाढाः पुद्गलाः प्रदेशार्थतया असंख्येयगुणा भवन्ति, 'दव्वट्टपएसट्टयाए
सव्वत्थोवा एगपएसोगाढा पोग्गला' द्रव्यार्थप्रदेशार्थतया तदुभयापेक्षया, सर्व-
स्तोकाः-सर्वेभ्योऽल्पाः एकप्रदेशावगाढाः पुद्गला भवन्ति, 'दव्वट्टपएसट्टयाए
संखेज्जपएसोगाढा पोग्गला' द्रव्यार्थप्रदेशार्थतया संख्येयप्रदेशावगाढाः पुद्गला
भवन्ति, 'दव्वट्टयाए संखेज्जगुणा' द्रव्यार्थतया संख्येयप्रदेशावगाढाः पुद्गलाः

में असंख्यात हैं तथापि असत्कल्पना से उन्हें दश मान लें। उन में से
प्रत्येक की प्ररूपणा करने पर दश ही होते हैं, इस प्रकार प्रदेश में
अवगाढ दश पुद्गलों का लाभ होता है। उन्हीं दश प्रदेशों के अन्य
के ग्रहण और अन्य के त्याग द्वारा बहुत-से द्विकसंयोगों का लाभ
होता है, इस कारण एक प्रदेश में अवगाढ पुद्गलों की अपेक्षा द्विप्र-
देशावगाढ पुद्गल द्रव्य संख्यातगुणा हैं। उनकी अपेक्षा भी त्रिप्रदे-
शावगाढ पुद्गल द्रव्य, इसी प्रकार चार प्रदेशों में अवगाढ, पांच प्रदेशों
में अवगाढ यावत् संख्यात प्रदेशों में अवगाढ पुद्गल द्रव्य संख्यातगुणा
सिद्ध होते हैं। एकप्रदेशावगाढ पुद्गल द्रव्यों की अपेक्षा संख्यातगुणा
हैं। संख्यातप्रदेशावगाढ पुद्गलद्रव्य द्रव्य की विवक्षा से संख्यातगुणा
हैं। उनकी अपेक्षा भी असंख्यातप्रदेशावगाढ पुद्गल द्रव्य की विवक्षा

असत्कल्पनाथी तेने दस मानीले। तेमांथी दरेकनी प्ररूपणा करवामां आवे तो
दस न होय छे. ओ प्रमाणे ओक प्रदेशमां अवगाढ दस पुद्गलोना लाभ थाय
छे. ओ न दस प्रदेशोने अन्यथी गुणा अने अन्यथी त्याग द्वारा धणा संयो-
गोना लाभ थाय छे. आ कारणथी ओक प्रदेशमां अवगाढ पुद्गलोनी अपेक्षाथी
द्विप्रदेशावगाढ पुद्गल द्रव्य संख्यातगुणुं छे. तेना करतां त्रिप्रदेशावगाढ पुद्ग-
ल द्रव्य, ओन प्रमाणे चार प्रदेशोमां अवगाढ यावत् संख्यात प्रदेशोमां
अवगाढ पुद्गल द्रव्य, संख्यातगुणु सिद्ध थाय छे. ओक प्रदेशावगाढ पुद्गल
द्रव्योनी अपेक्षाथी संख्यातगुणुं छे. संख्यात प्रदेशावगाढ पुद्गल द्रव्योनी विव-
क्षाथी संख्यातगुणुं छे. तेना करतां पणु असंख्यात प्रदेशावगाढ पुद्गल द्रव्योनी

સંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, 'તે ચૈવ પદ્યમદ્વયાદ્ય સંખેજ્જગુણા' તે ચૈવ-સંખ્યેયપ્રદેશાવગાઢાઃ પુદ્ગલાઃ પ્રદેશાર્થતયા સંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, 'અસંખેજ્જપદ્યસોગાઢા પોગ્ગલા દ્વયમદ્વયાદ્ય અસંખેજ્જગુણા' અસંખ્યેયપ્રદેશાવગાઢાઃ પુદ્ગલાઃ દ્વયાર્થતયા અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, 'તે ચૈવ પદ્યસદ્વયાદ્ય અસંખેજ્જગુણા' તે ચૈવ-અસંખ્યેયપ્રદેશાવગાઢાઃ પુદ્ગલાઃ પ્રદેશાર્થતયા અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-‘એસિ ણં મંતે ! એગસમયઠિદ્યા ણં મંતે ! હે મદન્ત ! એતેપાં સ્થલુ એકસમયસ્થિતિકાનામ્-‘એકસ્મિન્નેવ સમયે સ્થિતિર્યેપાં તે એકસમય-

સે અસંખ્યાતગુણા હૈં, કયોંકિ અસંખ્યાત કે અસંખ્યાત ભેદ હોતે હૈં ।

પ્રદેશોં કી વિવક્ષા સે સવ સે કમ પુદ્ગલ એકપ્રદેશાવગાઢ હૈં । ડનકી અપેક્ષા સંખ્યાત પ્રદેશોં મેં અવગાઢ પુદ્ગલ પ્રદેશોં કી વિવક્ષા સે સંખ્યાતગુણા અધિક હૈં । ડનકી અપેક્ષા ધી અસંખ્યાત આકાશપ્રદેશોં મેં અવગાઢ પુદ્ગલ પ્રદેશોં કી અપેક્ષા અસંખ્યાતગુણા હૈં ।

દ્રવ્ય ઓર પ્રદેશ ડોનોં કી વિવક્ષા સે એક પ્રદેશ મેં અવગાઢ પુદ્ગલ સવ સે કમ હૈં । દ્રવ્ય ઓર પ્રદેશ ડોનોં કી વિવક્ષા સે સંખ્યાત પ્રદેશોં મેં અવગાઢ પુદ્ગલ દ્રવ્ય સે સંખ્યાતગુણા હૈં ઓર વહી સંખ્યાત પ્રદેશોં મેં અવગાઢ પુદ્ગલ પ્રદેશોં સે ધી સંખ્યાતગુણા હૈં । અસંખ્યાત પ્રદેશોં મેં અવગાઢ પુદ્ગલ દ્રવ્ય સે અસંખ્યાતગુણા હૈં, વે હી પ્રદેશ સે અસંખ્યાતગુણા અધિક હૈં,

શ્રી ગૌતમ સ્વામી પ્રશ્ન કરતે હૈં-હે ભગવન્ ! એક સમય કી સ્થિતિ વાલે, સંખ્યાત સમયોં કી સ્થિતિ વાલે, અસંખ્યાત સમય કી

વિવક્ષાથી અસંખ્યાતગણું છે. કેમકે-અસંખ્યાતના અસંખ્યાત લેહો હોય છે.

પ્રદેશોની વિવક્ષાથી સૌથી ઓછા પુદ્ગલ એક પ્રદેશાવગાઢ છે. તેના કરતાં સંખ્યાત પ્રદેશોમાં અવગાઢ પુદ્ગલ પ્રદેશોની વિવક્ષાથી સંખ્યાતગણું વધારે છે. તેના કરતાં પણ અસંખ્યાત આકાશ પ્રદેશોમાં અવગાઢ પુદ્ગલ પ્રદેશોની વિવક્ષાથી અસંખ્યાતગણું છે.

દ્રવ્ય અને પ્રદેશ બંનેની વિવક્ષાથી એક પ્રદેશમાં અવગાઢ પુદ્ગલ સૌથી ઓછા છે. દ્રવ્ય અને પ્રદેશ બંનેની વિવક્ષાથી સંખ્યાત પ્રદેશોમાં અવગાઢ પુદ્ગલ દ્રવ્યથી સંખ્યાતગણું છે. અને એજ સંખ્યાત પ્રદેશોમાં અવગાઢ પુદ્ગલ પ્રદેશોથી પણ સંખ્યાતગણું છે. અસંખ્યાત પ્રદેશોમાં અવગાઢ પુદ્ગલ દ્રવ્યથી અસંખ્યાતગણું એજ પ્રદેશથી અસંખ્યાતગણું વધારે છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે કે-હે ભગવન્ એક સમયની સ્થિતિવાળા સંખ્યાત સમયોની સ્થિતિવાળા અસંખ્યાત સમયોની સ્થિતિવાળા અને અનંત

સ્થિતિકાસ્તેષામિત્યર્થઃ, 'સંખેજ્જસમયઠિડ્યાણં' સંખ્યેયસમયસ્થિતિકાનામ્-સંખ્યાતસમયવર્તિનામિત્યર્થઃ, 'અસંખેજ્જસમયઠિડ્યાણં' અસંખ્યાતસમયસ્થિતિકાનામ્-અસંખ્યેયસમયસ્થાપિનામ્, 'પોગ્ગલાણં' પુદ્ગલાનામ્ મધ્યે 'દ્વ્વટ્ટયાણ, પ્પણ્ણસટ્ટયાણ, દ્વ્વટ્ટપ્પણ્ણસટ્ટયાણ' દ્રવ્યાર્થતયા, પ્રદેશાર્થતયા, દ્રવ્યાર્થ-પ્રદેશાર્થતયા ચ 'કયરે કયરેહિતો' કતરે કતરેભ્યઃ 'અપ્પા વા, વહુયા વા, તુલ્લા વા, વિસેસાદિયા વા?' અલ્પા વા, વહુકા વા, તુલ્યા વા, વિશેષાધિકા વા ભવન્તિ ? ભગવાન્ ઉત્તરયતિ- 'ગોયમા ! હે ગૌતમ ! 'સવ્વત્થોવા એગસમયઠિડ્યા પોગ્ગલા દ્વ્વટ્ટયાણ' સર્વસ્તોકાઃ સર્વેભ્યોડલ્પાઃ, એકસમયસ્થિતિકાઃ, પુદ્ગલાઃ દ્રવ્યાર્થતયા-દ્રવ્યાર્થિકનયેન ભવન્તિ, 'સંખેજ્જસમયઠિડ્યા પોગ્ગલા દ્વ્વટ્ટયાણ સંખેજ્જગુણા' સંખ્યેયસમયસ્થિતિકાઃ પુદ્ગલાઃ દ્રવ્યાર્થતયા સંખ્યેયગુણા ભવન્તિ 'અસંખેજ્જસમયઠિડ્યા પોગ્ગલા દ્વ્વટ્ટયાણ અસંખેજ્જગુણા' અસંખ્યેયસમયસ્થિતિકાઃ પુદ્ગલાઃ દ્રવ્યાર્થતયા અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, 'સવ્વત્થોવા-એગસમયઠિડ્યા પોગ્ગલા પ્પણ્ણસટ્ટયાણ' સર્વસ્તોકાઃ-સર્વેભ્યોડલ્પાઃ, એકસમયસ્થિતિકાઃ પુદ્ગલાઃ પ્રદેશાર્થતયા ભવન્તિ, 'સંખેજ્જસમયઠિડ્યા પોગ્ગલા પ્પણ્ણસટ્ટયાણ સંખેજ્જગુણા' સંખ્યેયસમયસ્થિતિકાઃ પુદ્ગલાઃ પ્રદેશાર્થતયા સંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, 'અસંખેજ્જ-

સ્થિતિ વાલે ઔર અનન્ત સમયોં કી સ્થિતિ વાલે પુદ્ગલોં મેં સે કૌન કિસ સે દ્રવ્ય, પ્રદેશ ંવં દ્રવ્ય પ્રદેશ ંમય કી વિવક્ષા સે અલ્પ, વહુત, તુલ્ય અથવા વિશેષાધિક હેં ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર દેતે હેં-હે ગૌતમ ! દ્રવ્ય કી વિવક્ષા સે સવ સે કમ પુદ્ગલ એક સમય કી સ્થિતિ વાલે હેં । દ્રવ્ય કી વિવક્ષા સે સંખ્યાત સમય કી સ્થિતિ વાલે પુદ્ગલ સંખ્યાતગુણા અધિક હેં । દ્રવ્ય કી વિવક્ષા સે અસંખ્યાત સમય કી સ્થિતિ વાલે પુદ્ગલ અસંખ્યાતગુણા હેં । પ્રદેશોં કી વિવક્ષા સે સવ સે કમ પુદ્ગલ એક સમય કી સ્થિતિ વાલે હેં । પ્રદેશોં કી વિવક્ષા સે સંખ્યાત સમય કી સ્થિતિ વાલે પુદ્ગલ સંખ્યાતગુણા હેં । પ્રદેશોં કી વિવક્ષા સે અસંખ્યાત સમય કી

સમયોની સ્થિતિવાળા પુદ્ગલોમાથી કોણ કોનાથી દ્રવ્ય પ્રદેશ અને દ્રવ્ય અને પ્રદેશ બન્નેની વિવક્ષાથી અલ્પ, વધારે, તુલ્ય, અગર વિશેષાધિક છે ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે-હે ગૌતમ ! દ્રવ્યની વિવક્ષાથી સૌથી ઓછા પુદ્ગલ એક સમયની સ્થિતિવાળા છે. દ્રવ્યની વિવક્ષાથી સંખ્યાત સમયની સ્થિતિ વાળા પુદ્ગલ સંખ્યાતગણા વધારે છે. દ્રવ્યની વિવક્ષાથી અસંખ્યાતગણા સમયની સ્થિતિવાળા પુદ્ગલ અસંખ્યાતગણા છે. પ્રદેશોની વિવક્ષાથી સૌથી ઓછા એક સમયની સ્થિતિવાળા છે. પ્રદેશોની વિવક્ષાથી સંખ્યાત સમયની

સમયઠિડ્યા પોગ્ગલા પ્ણસદ્વાપ અંરુપેયગુણા' અંરુપેયવમયસ્થિતિકાઃ પુદ્ગલાઃ પ્રદેશાર્થતયા અંરુપેયગુણા ભવન્તે, 'દ્વવટ્પપ્ણસદ્વાપ સ્વવત્થો વા ણમમયઠિડ્યા પોગ્ગલા' દ્રવ્યાર્થપ્રદેશાર્થતયા સર્વસ્તોકાઃ-સર્વેભ્યોડ્લપાઃ, એકસમયસ્થિતિકાઃ પુદ્ગલા ભવન્તિ, 'દ્વવટ્પપ્ણસદ્વાપ સંસ્થેજ્જસમયઠિડ્યા પોગ્ગલા દ્વવટ્પપ્ણ સંસ્થેજ્જગુણા' દ્રવ્યાર્થપ્રદેશાર્થતયા સંસ્થેયસમયસ્થિતિકાઃ પુદ્ગલાઃ દ્રવ્યાર્થતયા સંસ્થેયગુણા' ભવન્તિ, 'તે ચેવ પ્ણસદ્વાપ સંસ્થેજ્જગુણા' તે ચેવ-સંસ્થેયસમયસ્થિતિકાઃ પુદ્ગલાઃ પ્રદેશાર્થતયા સંસ્થેયગુણા ભવન્તિ 'અસંસ્થેજ્જસમયઠિડ્યા પોગ્ગલા દ્વવટ્પપ્ણ અસંસ્થેજ્જગુણા' અસંસ્થેયસમયસ્થિતિકાઃ પુદ્ગલાઃ દ્રવ્યાર્થતયા અસંસ્થેયગુણા ભવન્તિ, 'તે ચેવ પ્ણસદ્વાપ અસંસ્થેજ્જગુણા' તે ચેવ અસંસ્થેયસમયસ્થિતિકાઃ પુદ્ગલાઃ પ્રદેશાર્થતયા અસંસ્થેયગુણા ભવન્તિ ।

અથ ભાવતોડ્લપવહુત્ત્વવક્તવ્યતાં પ્રરૂપયતિ-'એસિ ણં મંતે ! ણગુક્તકાલગાણં' ગૌતમઃ ! પૃચ્છતિ-હે મદન્ત ! એતેપાં સ્થુ એકગુણકાલકાનામ્, 'સંસ્થેજ્જગુણકાલગાણં' સંસ્થેયગુણકાલકાનામ્, 'અસંસ્થેજ્જગુણકાલગાણં'

સ્થિતિ વાલે પુદ્ગલ અસંખ્યાતગુણા હૈં ।

દ્રવ્ય ઓર પ્રદેશ દોનોં કી વિવક્ષા સે સ્થુ સે કમ પુદ્ગલ એક સમય કી સ્થિતિ વાલે હૈં । દ્રવ્ય ઓર પ્રદેશ દોનોં કી વિવક્ષા સે સંખ્યાત સમય કી સ્થિતિ વાલે પુદ્ગલ દ્રવ્ય સે સંખ્યાતગુણા ઓર વે હી પ્રદેશ સે સંખ્યાતગુણા હૈં । દ્રવ્ય કી વિવક્ષા સે અસંખ્યાત સમય કી સ્થિતિ વાલે પુદ્ગલ અસંખ્યાતગુણિત હૈં, વે હી પ્રદેશ કી અપેક્ષા અસંખ્યાતગુણા હૈં ।

અવ ભાવ કી અપેક્ષા સે અલ્પવહુત્વ કી પ્રરૂપણા કરતે હૈં-

શ્રી ગૌતમ સ્વામી પ્રશ્ન કરતે હૈં-હે ભગવન્ ! ઇન એક ગુણ કાલે

સ્થિતિવાળા પુદ્ગલ સંખ્યાતગણા છે. પ્રદેશોની વિવક્ષાથી અસંખ્યાત સમયની સ્થિતિવાળા પુદ્ગલ અસંખ્યાતગણા છે.

દ્રવ્ય અને પ્રદેશ બન્નેની વિવક્ષાથી સૌથી ઓછા પુદ્ગલ એક સમયની સ્થિતિવાળા છે. દ્રવ્ય અને પ્રદેશ બન્નેની વિવક્ષાથી સંખ્યાત સમયની સ્થિતિવાળા પુદ્ગલ દ્રવ્યથી સંખ્યાતગણા અને એ જ પ્રદેશથી પણ સંખ્યાતગણા છે. દ્રવ્યની અપેક્ષાથી અસંખ્યાત સમયની સ્થિતિવાળા પુદ્ગલ અસંખ્યાતગણા છે. અને એજ પ્રદેશની અપેક્ષાથી અસંખ્યાતગણા છે.

હવે ભાવની અપેક્ષાથી અલ્પ બહુની પ્રરૂપણા કરવામાં આવે છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે કે-હે ભગવન્ આ એક ગુણકાળા સંખ્યાત ગુણ કાળા અસંખ્યાત ગુણ કાળા અને અનન્તગુણ કાળા પુદ્ગલોમાંથી દ્રવ્ય,

અસંખ્યેયગુણકાલકાનામ્ ‘અણંતગુણકાલગાણ ય પોગ્ગલાણં’ અનન્તગુણકાલ-
કાનાશ્ચ પુદ્ગલાનાં મધ્યે, ‘દ્વ્વટ્ટયાણ, પ્પેસટ્ટયાણ, દ્વ્વટ્ટપ્પેસટ્ટયાણ ય’
દ્રવ્યાર્થતયા, પ્રદેશાર્થતયા, ‘દ્રવ્યાર્થપ્રદેશાર્થતયા ચ ‘કયરે કયરેહિંતો’ કતરે
કતરેભ્યઃ ‘અપ્પા વા, વહુયા, વા, તુલ્લા વા, વિસેસાહિયા વા ?’ અલ્પા વા,
વહુકા વા, તુલ્યા વા, વિશેષાધિકા ભવન્તિ ! ભગવાન્ પૂર્વોક્ત વ્યપદેશેન ઉત્તર-
યતિ ‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘જહા પોગ્ગલા તહા માણિયવ્વા’ યથા પ્રાક્ પુદ્ગલાઃ
ભણિતાઃ પ્રતિપાદિતાસ્તથા એક ગુણકાલકા અપિ ભણિતવ્યાઃ—પ્રતિપાદયિતવ્યાઃ,
તથા ચ વ્યપદેશસ્વરૂપં યથા—‘સવ્વત્થોવા અણંતપ્પેસિયાં સંધા એગગુણ-
કાલગા’ સર્વસ્તોકાઃ—અનન્તપ્રદેશિકાઃ સ્કન્ધાઃ એકગુણકાલકાઃ, ‘પરમાણુ-
પોગ્ગલા દ્વ્વટ્ટયાણ એગગુણકાલગા અણંતગુણા’ પરમાણુપુદ્ગલાઃ દ્રવ્યાર્થતયા
એકગુણકાલકા અનન્તગુણાઃ, ‘સંખેજ્જપ્પેસિયાં સંધા એગગુણકાલગા સંખેજ્જ-
ગુણા’ સંખ્યેયપ્રદેશિકાઃ સ્કન્ધાઃ એકગુણકાલકાઃ સંખ્યેયગુણાઃ, ‘અસંખેજ્જ-
પ્પેસિયાં સંધા એગગુણકાલગા અસંખેજ્જગુણા’ અસંખ્યેયપ્રદેશિકાઃ સ્કન્ધાઃ

સંખ્યાત ગુણ કાલે, અસંખ્યાત ગુણ કાલે ઓર અનન્ત ગુણ કાલે પુદ્ગલોં
મેં સે દ્રવ્ય, પ્રદેશ ઓર દ્રવ્ય-પ્રદેશ દોનોં કી વિવક્ષા સે કૌન કિસ
કી અપેક્ષા અલ્પ, વહુત, તુલ્ય અથવા વિશેષાધિક હૈં ? ભગવાન્
ઉત્તર દેતે હૈં—હે ગૌતમ ! પહેલે સામાન્ય પુદ્ગલોં કે વિષય મેં જો
વક્તવ્યતા કહી ગઈ હૈ, વહી એક ગુણ કાલે પુદ્ગલોં કે વિષય મેં ભી
સમજનાં ચાહિયે । વહ વક્તવ્યતા હસ પ્રકાર જાનનાં ચાહિયે સબ સે
કમ દ્રવ્યાર્થ રૂપ સે અનન્તગુણ કાલે પુદ્ગલ હૈં । उन से द्रव्यार्थरूप से
एक गुण काले पुद्गल अनन्तगुणा हैं । उन से द्रव्यार्थरूप से संख्यात
गुण काले पुद्गल संख्यातगुणा हैं । उन से द्रव्यार्थरूप से असंख्यातगुण
काले पुद्गल असंख्यातगुणा हैं ।

પ્રદેશ, અને દ્રવ્યપ્રદેશ બન્નેની વિવક્ષાથી કોણ કોનાથી અલ્પ, વધારે તુલ્ય
અગર તો વિશેષાધિક છે ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપતાં કહે છે કે—હે ગૌતમ ! પહેલાં સામાન્ય
પુદ્ગલોના સંબંધમાં જે કથન કરવામાં આવેલ છે. એ જ કથન એક ગુણ
કાળા પુદ્ગલોના સંબંધમાં પણ સમજવું. તે કથન આ પ્રમાણે છે.

સૌથી ઓછા દ્રવ્યાર્થ પણાથી અનંત ગણા કાળા પુદ્ગલ છે. તેનાથી
દ્રવ્યાર્થ પણાથી એક ગુણ કાળા પુદ્ગલ અનંત ગણા છે. તેનાથી દ્રવ્યાર્થ
પણાથી સંખ્યાતગણા કાળા પુદ્ગલ સંખ્યાતગણા છે. તેનાથી દ્રવ્યાર્થ પણાથી
અસંખ્યાતગણા કાળા પુદ્ગલ અસંખ્યાત ગણા છે.

વિશેષાધિક્ષા ભવન્તિ ૯૧, તત્ર પર્યાપ્તાપર્યાપ્તક દ્વિત્રિચતુરિન્દ્રિયપંચેન્દ્રિય-
તિર્યગ્યોનિકાનામપિ સમાવેશાત્, તેભ્યોઽપિ-‘મિચ્છાદિદ્વી વિસેસાદિયા ૯૨’
ચતુર્ગતિભાવિનો મિથ્યાદૃષ્ટયો જીવાઃ વિશેષાધિક્ષા ભવન્તિ, અત્ર કતિપયા
વિરતસમ્યગ્દૃષ્ટ્યાદિ સંજ્ઞિવ્યક્તિરિક્તાનાં શેષસર્વેષામપિ તિરથાં મિથ્યાદૃષ્ટિભાત્,
પ્રકૃતે તુ ચતુર્ગતિક મિથ્યાદૃષ્ટિપ્રરૂપણેઽસંસ્થેયનૈરયિકાણાં તત્ર પ્રક્ષેપેણ તિર્યગ્
જીવરાશ્યપેક્ષયા ચતુર્ગતિક મિથ્યાદૃષ્ટીનાં પ્રરૂપ્યમાણાનાં વિશેષાધિકૃત્વં વોધ્યમ્,
તેભ્યોઽપિ-‘અવિરયા વિસેસાદિયા’ અવિરતા જીવા વિશેષાધિક્ષા ભવન્તિ ૯૩,
તત્ર અવિરતસમ્યગ્દૃષ્ટીનાં પ્રક્ષેપાત્, તેભ્યોઽપિ ‘સકસાઈ વિસેસાદિયા’ સક-
પાયિણો જીવા વિશેષાધિક્ષા ભવન્તિ ૯૪, દેશવિરતાદીનામપિ તત્ર સમાવેશાત્,
તેભ્યોઽપિ-‘છદ્મસ્થા વિસેસાદિયા’ છદ્મસ્થા વિશેષાધિક્ષા ભવન્તિ ૯૫, તત્ર

વિશેષાધિક્ષા હૈં, ક્યોંકિ તિર્યચ સામાન્ય મેં દ્વીન્દ્રિય, ત્રીન્દ્રિય, ચતુ-
રિન્દ્રિય ઔર પંચેન્દ્રિય પર્યાપ્ત ઔર અપર્યાપ્ત સભી તિર્યચ શામલિ
હૈં । (૯૨) તિર્યચો કી અપેક્ષા મિથ્યાદૃષ્ટિ વિશેષાધિક્ષા હૈં, ક્યોંકિ
થોડે સે અવિરત સમ્યગ્દૃષ્ટિ આદિ સંજ્ઞી તિર્યચોં કો છોડ કર શેષ
સભી તિર્યચ મિથ્યાદૃષ્ટિ હૈં, ઇન્કે અતિરિક્ત અન્ય ગતિયોં કે મિથ્યા-
દૃષ્ટિ ભી યહાં સમ્મિલિત હૈં, જિનમેં અસંખ્યાત નારક ભી હૈં । અતઃ
તિર્યચોં કી અપેક્ષા ચારો ગતિયોં કે મિથ્યાદૃષ્ટિ વિશેષાધિક્ષા હૈં ।
(૯૩) મિથ્યાદૃષ્ટિયોં કી અપેક્ષા અવિરત જીવ વિશેષાધિક્ષા હૈં, ક્યોં-
કિ ઇનમેં અવિરત સમ્યગ્દૃષ્ટિ ભી સમાવિષ્ટ હૈં । (૯૪) અવિરત
જીવોં કી અપેક્ષા સકષાય જીવ વિશેષાધિક્ષા હૈં, ક્યોંકિ સકષાય
જીવોં મેં દેશવિરત ઔર દશમ ગુણસ્થાન તક કે સર્વવિરત જીવ ભી

તિર્યચ સામાન્યમા દ્વીન્દ્રિય, ત્રીન્દ્રિય, ચતુરિન્દ્રિય અને પંચેન્દ્રિય શામેલ
છે. (૯૨) તિર્યચોની અપેક્ષાએ મિથ્યાદૃષ્ટિ વિશેષાધિક્ષા છે. કેમકે થોડાક
અવિરત સમ્યગ્દૃષ્ટિ આદિ સંજ્ઞી તિર્યચોને છોડીને શેષ બધા તિર્યચ મિથ્યા
દૃષ્ટિ છે. તેના શિવાય અન્ય ગતિયોના મિથ્યાદૃષ્ટિ પણ આમાં સંમિલિત
હોય છે, જેમાં અસંખ્યાત નારક પણ હોય છે. તેથી તિર્યચોની અપેક્ષાએ
ચાર ગતિયોના મિથ્યાદૃષ્ટિ વિશેષાધિક્ષા છે. (૯૩) મિથ્યાદૃષ્ટિયોની અપેક્ષાએ
અવિરત જીવ વિશેષાધિક્ષા છે, કેમકે તેમનામાં અવિરત સમ્યગ્દૃષ્ટિ પણ સમા-
વિષ્ટ છે. (૯૪) અવિરત જીવોની અપેક્ષાએ સકષાય જીવ વિશેષાધિક્ષા છે,
કેમકે સકષાય જીવોમાં દેશવિરત અને દશમ ગુણસ્થાન સુધીના સર્વ વિરત
જીવ પણ સંમિલિત હોય છે. (૯૫) સકષાય જીવોની અપેક્ષાએ છદ્મસ્થ
વિશેષાધિક્ષા છે. કેમકે છદ્મસ્થોમાં ઉપશાન્ત મોહ આદિ સંમિલિત છે (૯૬)

ઉપશાન્તમોહક્ષીણમોહાદીનામપિ સમાવેશાત્, તેભ્યોઽપિ-‘સયોગી વિશેસાહિયા’ સયોગિનો વિશેષાધિકા ભવન્તિ તત્ર સયોગીકેવલિનામપિ સમાવેશાત્ ૯૬, તેભ્યોઽપિ ‘સંસારસ્થા વિશેસાહિયા’ સંસારસ્થાઃ વિશેષાધિકા ભવન્તિ તત્ર અયોગિકેવલિનામપિ પ્રક્ષેપાત્ ૯૭, તેભ્યોઽપિ ‘સર્વજીવા વિશેસાહિયા’ સર્વ-જીવાઃ વિશેષાધિકા ભવન્તિ તત્ર સિદ્ધાનામપિ પ્રક્ષેપાત્, ૯૮, ઇતિ, ‘પણ્ણવણાણ મગવર્ણેણ વહુવત્તવ્વયપયં સમત્તં’ પ્રજ્ઞાપનાયાં મગવત્યાં વહુવત્તવ્વયપદં સમાપ્તમ્, ‘તદ્દયં પયં સમત્તં’ ઇતિ ॥સુ. ૪૦॥

ઇતિશ્રી વિશ્વવિખ્યાત-જગદ્વલ્લભ-પ્રસિદ્ધવાચકપશ્ચદશભાષાકલિત-લલિત
કલાપાલાપકપ્રવિશુદ્ધગદ્યપદ્યનૈકગ્રન્થનિર્માપક -વાદિમાનમર્દક-શ્રી-
શાહુ છત્રપતિકોલ્હાપુરરાજપ્રદત્ત - ‘જૈનશાસ્ત્રાચાર્ય’ - પદભૂષિત-
કોલ્હાપુરરાજગુરુ-બાલબ્રહ્મચારિ જૈનાચાર્ય જૈનધર્મદિવાકર-
પૂજ્યશ્રી-વાસીલાલ-વ્રતિવિરચિતાયાં શ્રી પ્રજ્ઞાપના
સૂત્રસ્ય પ્રમેયબોધિન્યાખ્યાયાં વ્યાખ્યાયાં
તૃતીયં પદં સમાપ્તમ્ ॥૩॥

સમ્મિલિત હૈં । (૯૫) સ્વકષાય જીવોં કી અપેક્ષા છદ્મસ્થ વિશેષાધિક
કયોંકિ છદ્મસ્થોં મેં ઉપશાન્તમોહ આદિ શામિલ હૈં । (૯૬) સ્વકષાય
જીવોં કી અપેક્ષા સયોગી વિશેષાધિક હૈં, કયોંકિ ફનયેં સયોગી
કેવલી બી સમ્મિલિત હૈં । (૯૭) સયોગિયોં કી અપેક્ષા સંસારી જીવ
વિશેષાધિક હૈં, કયોંકિ સંસારી જીવોં મેં અયોગી કેવલી બી હૈં ।
(૯૮) સંસારી જીવોં કી અપેક્ષા સર્વજીવ વિશેષાધિક હૈં, કયોંકિ
સર્વ જીવોં મેં સિદ્ધોં કા બી સમાવેશ હોતા હૈં ।

શ્રી જૈનાચાર્ય જૈનધર્મદિવાકર પૂજ્યશ્રી વાસીલાલ વ્રતિવિરચિત
પ્રજ્ઞાપના સૂત્ર કી પ્રમેયબોધિનિ વ્યાખ્યા કે હિન્દી અનુવાદ મેં
તૃતીયપદ સમાપ્ત ॥૩॥

સ્વ કષાય જીવોંની અપેક્ષાએ સયોગી વિશેષાધિક છે, કેમકે તેમનામાં સંયોગી કેવલી
પણ સંમિલિત છે. (૯૭) સયોગીની અપેક્ષાએ સંસારી જીવ વિશેષાધિક છે,
કેમકે સંસારી જીવોંમાં અયોગી કેવલી પણ છે. (૯૮) સંસારી જીવોંની અપે-
ક્ષાએ સર્વ જીવ વિશેષાધિક છે, કેમકે સર્વ જીવોંમાં સિદ્ધોંનો પણ સમાવેશ થાય છે.
શ્રી જૈનાચાર્ય જૈનધર્મદિવાકર પૂજ્યશ્રી વાસીલાલ વ્રતિવિરચિત પ્રજ્ઞાપના
સૂત્રની. પ્રમેયબોધિની ટીકા ના ગુજરાતી ભાષાંતરમાં તૃતીય પદ સમાપ્ત ॥ ૩ ॥

चतुर्थं स्थितिपदम्

मूलम्—नेरइयाणं भंते ! केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता ? गोयमा ! जहण्णेणं दसवाससहस्साइं, उक्कोसेणं तेत्तीसं सागरोवमाइं, अपज्जत्त नेरइयाणं भंते ! केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता ? गोयमा ! जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं, पज्जत्तग नेरइयाणं केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता ? गोयमा ! जहण्णेणं दसवाससहस्साइं अंतोमुहुत्तूणं, उक्कोसेणं तेत्तीसं सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं, रयणप्पभापुढवी नेरइयाणं भंते ! केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता ? गोयमा ! जहण्णेणं दसवाससहस्साइं, उक्कोसेणं सागरोवमं, अपज्जत्त रयणप्पभा पुढवीनेरइयाणं भंते ! केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता ? गोयमा ! जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं, पज्जत्तरयणप्पभा पुढवीनेरइयाणं भंते ! केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता ? गोयमा ! जहण्णेणं दसवाससहस्साइं अंतोमुहुत्तूणाइं, उक्कोसेणं सागरोवमं अंतोमुहुत्तूणं, सक्करप्पभा पुढवीनेरइयाणं भंते ! केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता ? गोयमा ! जहण्णेणं एगं सागरोवमं उक्कोसेणं तिन्नि सागरोवमाइं, अपज्जत्तगसक्करप्पभा पुढवीनेरइयाणं भंते ! केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता ? गोयमा ! जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं, पज्जत्तय सक्करप्पभा पुढवीनेरइयाणं भंते ! केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता ? गोयमा ! जहण्णेणं सागरोवमं अंतोमुहुत्तूणं, उक्कोसेणं तिन्नि सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं, वालुयप्पभापुढवि नेरइयाणं भंते ! केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता ? गोयमा ! जहण्णेणं तिन्नि सागरोवमाइं उक्कोसेणं सत्त सागरोवमाइं अपज्जत्तयवालुयप्पभापुढवीनेरइयाणं भंते ! केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता ? गोयमा ! जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेण

वि अंतोमुहुत्तं, पञ्जत्तय वालुयप्पभापुढवीनेरइयाणं भंते ! केवइयं कालं ठिई पणत्ता ? गोयमा ! जहण्णेणं तिन्नि सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं, उक्कोसेणं सत्तसागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं, पंकप्पभापुढवी नेरइयाणं भंते ! केवइयं कालं ठिई पणत्ता ? गोयमा ! जहण्णेणं सत्त सागरोवमाइं, उक्कोसेणं दस सागरोवमाइं, अपञ्जत्तय पंकप्पभापुढवीनेरइयाणं भंते ! केवइयं कालं ठिई पणत्ता ? गोयमा ! जहण्णेण वि अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं, पञ्जत्तय पंकप्पभापुढवीनेरइयाणं भंते ! केवइयं कालं ठिई पणत्ता ? गोयमा ! जहण्णेणं सत्त सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं, उक्कोसेणं दस सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं, धूमप्पभापुढवीनेरइयाणं भंते ! केवइयं कालं ठिई पणत्ता ? गोयमा ! जहण्णेणं दस सागरोवमाइं, उक्कोसेणं सत्तरस सागरोवमाइं, अपञ्जत्तय धूमप्पभापुढवीनेरइयाणं भंते ! केवइयं कालं ठिई पणत्ता ? गोयमा ! जहण्णेण वि अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं, पञ्जत्तय धूमप्पभापुढवीनेरइयाणं भंते ! केवइयं कालं ठिई पणत्ता ? गोयमा ! जहण्णेणं दस सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं, उक्कोसेणं सत्त सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं, तमप्पभापुढवीनेरइयाणं भंते ! केवइयं कालं ठिई पणत्ता ? गोयमा ! जहण्णेणं सत्तरससागरोवमाइं, उक्कोसेणं बावीसं सागरोवमाइं, अपञ्जत्तय तमप्पभापुढवीनेरइयाणं भंते ! केवइयं कालं ठिई पणत्ता ? गोयमा ! जहण्णेण वि अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं, पञ्जत्तय तमप्पभापुढवीनेरइयाणं भंते ! केवइयं कालं ठिई पणत्ता ? गोयमा ! जहण्णेणं सत्तरस सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं, उक्कोसेणं बावीसं सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं, अहे सत्तमा पुढवीनेरइयाणं भंते !

केवइयं कालं ठिई पणत्ता ? गोयसा ! जहण्णेणं बावीसं सागरोवमाइं उक्कोसेणं तेत्तीसं सागरोवमाइं, अपज्जत्तय अहे सत्तमपुढविनेरइयाणं भंतै ! केवइयं कालं ठिई पणत्ता ? गोयसा ! जहण्णेण वि अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं, पज्जत्तग अहे सत्तम पुढविनेरइयाणं भंतै ! केवइयं कालं ठिई पणत्ता ? गोयसा ! जहण्णेणं बावीसं सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तणाइं, उक्कोसेणं तेत्तीसं सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तणाइं ॥सू. १॥

छाया — नैरयिकाणां भदन्त ! कियन्तं कालं स्थितिः प्रज्ञप्ता ? गौतम ! जघन्येन दशवर्षसहस्राणि, उत्कृष्टेन त्रयस्त्रिंशत् सागरोपमानि, अपर्याप्तक नैरयिकाणां भदन्त ! कियन्तं कालं स्थितिः प्रज्ञप्ता ? गौतम ! जघन्येन अन्तर्मुहूर्तम् उत्कृष्टेनापि अन्तर्मुहूर्तम् पर्याप्तकनैरयिकाणां भदन्त ! कियन्तं कालं स्थितिः प्रज्ञप्ता ? गौतम ! जघन्येन दशवर्षसहस्राणि अन्तर्मुहूर्तानानि, उत्कृष्टेन त्रयस्त्रिंशत् सागरोपमाणि, अन्तर्मुहूर्तानानि, रत्नप्रभापृथिवी नैरयिकाणां भदन्त ! कियन्तं कालं स्थितिः प्रज्ञप्ता ? गौतम ! जघन्येन दशवर्षसहस्राणि, उत्कृष्टेन सागरोपमम्, अपर्याप्तकरत्नप्रभापृथिवीनैरयिकाणां भदन्त ! कियन्तं कालं स्थितिः प्रज्ञप्ता ? गौतम ! जघन्येन अन्तर्मुहूर्तम् उत्कृष्टेनापि अन्तर्मुहूर्तम् पर्याप्तक रत्नप्रभापृथिवी नैरयिकाणां भदन्त ! कियन्तं कालं स्थितिः प्रज्ञप्ता ? गौतम ! जघन्येन दशवर्षसहस्राणि अन्तर्मुहूर्तानानि, उत्कृष्टेन सागरोपमम् अन्तर्मुहूर्तानम् शर्कराप्रभापृथिवीनैरयिकाणां भदन्त ! कियन्तं कालं स्थितिः प्रज्ञप्ता ? गौतम ! जघन्येन एकं सागरोपमम् उत्कृष्टेन त्रीणि सागरोपमानि, अपर्याप्तकशर्कराप्रभापृथिवीनैरयिकाणां भदन्त ! कियन्तं कालं स्थितिः प्रज्ञप्ता ? गौतम ! जघन्येन अन्तर्मुहूर्तम् उत्कृष्टेनापि अन्तर्मुहूर्तम् पर्याप्तकशर्कराप्रभापृथिवीनैरयिकाणां भदन्त ! कियन्तं कालं स्थितिः प्रज्ञप्ता ? गौतम ! जघन्येन सागरोपमम् अन्तर्मुहूर्तानम् उत्कृष्टेन त्रीणि सागरोपमाणि अन्तर्मुहूर्तानानि वालुकाप्रभा पृथिवीनैरयिकाणां भदन्त ! कियन्तं कालं स्थितिः प्रज्ञप्ता ? गौतम ! जघन्येन त्रीणि सागरोपमाणि उत्कृष्टेन सप्तसागरोपमानि अपर्याप्तक वालुकाप्रभापृथिवीनैरयिकाणां भदन्त ! कियन्तं कालं स्थितिः प्रज्ञप्ता ? गौतम ! जघन्येन अन्तर्मुहूर्तम् उत्कृष्टेनापि अन्तर्मुहूर्तम् पर्याप्तकवालुकाप्रभापृथिवीनैरयिकाणां भदन्त कियन्तं कालं स्थितिः प्रज्ञप्ता ? गौतम ! जघन्येन त्रीणि सागरोपमाणि अन्तर्मुहूर्तानानि उत्कृष्टेन सप्तसागरो-

चतुर्थ स्थितिपद-

शब्दार्थ-(नेरइयाणं) नारकों की (भंते !) भगवन् ! (केवइयं) कितने (कालं) काल तक (ठिई) स्थिति (पण्णत्ता) कही है (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेणं) जघन्य (दसवाससहस्साइं) दश हजार वर्ष (उक्कोसेणं) उत्कृष्ट (तेत्तीसं) तेतीस (सागरोवमाइं) सागरोपम (अपज्जत्त नेरइयाणं भंते केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता) अपर्याप्त नारकों की हे भगवन् ! कितने समय तक की स्थिति कही है ? (गोयमा ! जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं) हे गौतम ! जघन्य अन्तर्मुहूर्त्त (उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) उत्कृष्ट भी अन्तर्मुहूर्त्त (पज्जत्तग नेरइयाणं केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता) पर्याप्त नारकों की कितने समय तक की स्थिति कही है ? (गोयमा ! जहण्णेणं दसवाससहस्साइं अंतोमुहुत्तूणं) गौतम ! जघन्य अन्तर्मुहूर्त्त कम दश हजार वर्ष तक (उक्कोसेणं तेत्तीसं सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं) उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त्त कम तेतीस सागरोपम तक ।

(रयणप्पभा पुढवीनेरइयाणं भंते !) हे भगवन् ! रत्नप्रभा पृथिवी के नारको की (केवइयं कालं) कितने काल तक (ठिई पण्णत्ता) स्थिति कही है ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेणं दसवाससहस्साइं) जघन्य दस हजार वर्ष (उक्कोसेणं एगं सागरोवमं) उत्कृष्ट एक सागरोपम (अपज्जत्तरयणप्पभा पुढवीनेरइयाणं) अपर्याप्त रत्नप्रभा पृथिवी के

आथुं स्थिति पद

शब्दार्थ-(नेरइयाणं) नारकोनी (भंते) भगवन् (केवइयं) डेटला (कालं) डाण सुधी (ठिई) स्थिति (पण्णत्ता) डुडी छे (गोयमा) डे गौतम (जहण्णेणं) जघन्य (दसवाससहस्साइं) दश डुब्बार वर्ष सुधी (उक्कोसेणं) उत्कृष्ट (तेत्तीसं) तेत्तीस (सागरोवमाइं) सागरोपम (अपज्जत्त नेरइयाणं भंते ! केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता) अपर्याप्त नारकोनी डे भगवन् ! डेटला समय सुधी स्थिति डुडेदी छे ? (गोयमा ! जहण्णेणं अंतो मुहुत्तं) डे गौतम ! जघन्य अन्तर्मुहूर्त्त (उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) उत्कृष्टथी पणु अन्तर्मुहूर्त्त (पज्जत्तग नेरइयाणं केवइयं कालं ठिई पण्णत्तां ?) पर्याप्त नारकोनी डेटला समय सुधीनी स्थिति डुडी छे ? (गोयमा ! जहण्णेणं दसवाससहस्साइं अंतोमुहुत्तूणं) गौतम ! जघन्य अन्तर्मुहूर्त्त आछा तेत्तीस सागरोपम सुधी

(रयणप्पभा पुढवी नेरइयाणं भंते !) भगवन् ! रत्नप्रभा पृथ्वीना नारकोनी (केवइयं कालं) डेटला डाण सुधी (ठिई पण्णत्ता) स्थिति डुडी छे ? (गोयमा !) डे गौतम ! (जहण्णेणं दसवाससहस्साइं) जघन्य दश डुब्बार वर्ष (उक्कोसेणं एगं सागरोवमं) उत्कृष्ट अेक सागरोपम (अपज्जत्ता रयणप्पभा पुढवी नेरइयाणं)

नारकों की (भंते) हे भगवन् ! (केवइयं कालं) कितने काल तक (ठिई पण्णत्ता) स्थिति कही है ? (गोयमा ! जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं) गौतम ! जघन्य अन्तर्मुहूर्त्त (उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) उत्कृष्ट भी अन्तर्मुहूर्त्त (पज्जत्तरयणप्पभा पुढवी नेरइयाणं) पर्याप्त रत्नप्रभा पृथिवी के नारकों की (भंते) हे भगवन् ! (केवइयं कालं) कितने काल तक (ठिई पण्णत्ता ?) स्थिति कही है ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेणं दसवाससहस्साइं अंतोमुहुत्तूणाइं) जघन्य अन्तर्मुहूर्त्त कम दश हजार वर्ष (उक्कोसेणं सागरोवमं अंतोमुहुत्तूणं) उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त्त कम एक सागरोवम तक ।

(सक्करप्पभा पुढवी नेरइयाणं) शर्कराप्रभा पृथिवी के नारकों की (भंते) हे भगवन् ! (केवइयं कालं) कितने काल तक (ठिई पण्णत्ता) स्थिति कही है ? (गोयमा !) हे गौतम ! (जहण्णेणं सागरोवमं) जघन्य एक सागरोपम (उक्कोसेणं तिन्नि सागरोवमाइं) उत्कृष्ट तीन सागरोपम (अपज्जत्तग सक्करप्पभा पुढवीनेरइयाणं) अपर्याप्त शर्करा प्रभा के नारकों की (भंते) हे भगवन् ! (केवइयं कालं) कितने काल तक (ठिई पण्णत्ता) स्थिति कही है ? (गोयमा !) हे गौतम ! (जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) जघन्य अन्तर्मुहूर्त्त, उत्कृष्ट भी अन्तर्मुहूर्त्त (पज्जत्तय सक्करप्पभा पुढवीनेरइयाणं) पर्याप्त शर्करा-

अपर्याप्त रत्नप्रभा पृथ्वीना नारकोनी (भंते) लगवन् ! (केवइयं कालं) डेटला काण सुधी (ठिई पण्णत्ता) स्थिति कड़ी छे ? (गोयमा ! जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं) गौतम ! जघन्य अन्तर्मुहूर्त्त (उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) उत्कृष्टभी पणु अन्तर्मुहूर्त्त (पज्जत्तरयणप्पभा पुढवी नेरइयाणं) पर्याप्त रत्नप्रभा पृथिवीना नारकोनी (भंते) लगवन् ! (केवइयं कालं) डेटला समय सुधी (ठिई पण्णत्ता) स्थिति कड़ी छे (गोयमा) डे गौतम ! (जहण्णेणं दसवाससहस्साइं अंतोमुहुत्तूणाइं) जघन्य अन्तर्मुहूर्त्त ओछा दश हजार वर्ष (उक्कोसेणं सागरोवमं अंतोमुहुत्तूणं) उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त्त ओछा ओक सागरोपम सुधी

(सक्करप्पभा पुढवी नेरइयाणं) शर्कराप्रभा पृथ्वीना नारकोनी (भंते) लगवन् ! (केवइयं कालं) डेटला समय सुधी (ठिई पण्णत्ता) स्थिति कड़ी छे ? (गोयमा !) डे गौतम ! (जहण्णेणं सागरोवमं) जघन्य ओक सागरोपम (उक्कोसेणं तिन्नि सागरोवमाइं) उत्कृष्ट त्रणु सागरोपम (अपज्जत्तग सक्करप्पभा पुढवीनेरइयाणं) अपर्याप्त शर्कराप्रभा नारकोनी (भंते) लगवन् ! (केवइयं कालं) डेटला समय सुधी (ठिई पण्णत्ता) स्थिति कड़ी छे ? (गोयमा) डे गौतम ? (जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) जघन्य अन्तर्मुहूर्त्त उत्कृष्टभी पणु अन्तर्मुहूर्त्त

प्रभा पृथिवी के नारकों की (भंते) भगवन् ! (केवइयं कालं) कितने काल तक (ठिई पणत्ता) स्थिति कही है ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेणं सागरोवमं अंतोमुहुत्तूणं) जघन्य अन्तर्मुहूर्त कम एक सागरोपम की (उक्कोसेणं तिन्नि सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं) उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त कम तीन सागरोपम की ।

(वालुयप्पभा पुढवीनेरइयाणं) वालुकाप्रभा पृथ्वी के नारकों की (भंते) हे भगवन् ! (केवइयं कालं) कितने काल तक (ठिई पणत्ता) स्थिति कही है ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेणं तिन्नि सागरोवमाइं) जघन्य तीन सागरोपम (उक्कोसेण सत्त सागरोवमाइं) उत्कृष्ट सात सागरोपम (अपज्जत्त य वालुयप्पभा पुढवीनेरइयाणं) अपर्याप्त वालुकाप्रभा पृथ्वी के नारकों की (भंते) हे भगवन् ! (केवइयं कालं) कितने काल तक (ठिई पणत्ता) स्थिति कही है ? (गोयमा !) हे गौतम (जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं) जघन्य अन्तर्मुहूर्त (उक्कोसेणं वि अंतोमुहुत्तं) उत्कृष्ट भी अन्तर्मुहूर्त (पज्जत्त य वालुयप्पभा पुढवीनेरइयाणं) पर्याप्त वालुकाप्रभा पृथ्वी के नारकों की (भंते) भगवन् ! (केवइयं कालं ठिई पणत्ता) कितने काल तक स्थिति कही है ? (गोयमा) गौतम ! (जहन्नेणं तिन्नि सागरोवमाइं) जघन्य तीन सागरोपम (अंतोमुहुत्तूणाइं)

(पज्जत्त य सक्करप्पभा पुढवी नेरइयाणं) पर्याप्त शर्कराप्रभा पृथ्वीना नारकोनी (भंते) भगवन् ! (केवइयं कालं) डेटला डाण सुधी (ठिई पणत्ता) स्थिति कही है ?

(गोयमा !) हे गौतम ! (जहण्णेणं सागरोवमं अंतो मुहुत्तूणं) जघन्य अंतर्मुहूर्त ओछा ओछ सागरोपमनी (उक्कोसेणं तिन्नि सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं) उत्कृष्ट अंतर्मुहूर्त ओछा त्रण सागरोपमनी है

(वालुयप्पभा पुढवी नेरइयाणं) वालुकाप्रभा पृथ्वीना नारकोनी (भंते) हे भगवन् (केवइयं कालं) डेटला डाण सुधी (ठिई पणत्ता) स्थिति कही है ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेणं तिन्नि सागरोवमाइं) जघन्य त्रण सागरोपम (उक्कोसेण सत्त सागरोवमाइं) उत्कृष्ट सात सागरोपम (अपज्जत्त य वालुयप्पभा पुढवी नेरइयाणं) अपर्याप्त वालुकाप्रभा पृथ्वीना नारकोनी (भंते !) भगवन् ! (केवइयं कालं) डेटला डाण सुधी (ठिई पणत्ता) स्थिति कही है ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं) जघन्य अन्तर्मुहूर्त (उक्कोसेणं वि अंतोमुहुत्तं) उत्कृष्ट भी पण अन्तर्मुहूर्त (पज्जत्त य वालुयप्पभा पुढवी नेरइयाणं) पर्याप्त वालुकाप्रभा पृथ्वीना नारकोनी (भंते !) भगवन् ! (केवइयं कालं ठिई पणत्ता) डेटला डाण सुधी स्थिति कही है ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेणं तिन्नि

पमाणि अन्तर्मुहूर्तानि, पङ्कप्रभा पृथिवी नैरयिकाणां भदन्त ! कियन्तं कालं स्थितिः प्रज्ञप्ता ? गौतम ! जघन्येन सप्तसागरोपमाणि, उत्कृष्टेन दश सागरोपमाणि, अपर्याप्तकपङ्कप्रभा पृथिवी नैरयिकाणां भदन्त ! कियन्तं कालं स्थितिः प्रज्ञप्ता ? गौतम ! जघन्येनापि अन्तर्मुहूर्तम् उत्कृष्टेनापि अन्तर्मुहूर्तम् पर्याप्तकपङ्कप्रभा पृथिवीनैरयिकाणां भदन्त ! कियन्तं कालं स्थितिः प्रज्ञप्ता ? गौतम !

अन्तर्मुहूर्तं कम (उक्कोसेणं सत्तसागरोवमाइं) उत्कृष्ट सात सागरोपम (अंतोमुहुत्तूणाइं) अन्तर्मुहूर्तं कम ।

(पंकप्पभा पुढवीनेरइयाणं भंते ! केवइयं कालं ठिई पणत्ता ?) हे भगवन् ! पंकप्रभा पृथ्वी के नारकों की कितने काल तक स्थिति कही गई है ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेणं सत्त सागरोवमाइं) जघन्य सात सागरोपम (उक्कोसेणं दस सागरोवमाइं) उत्कृष्ट दश सागरोपम (अपज्जत्तय पंकप्पभा पुढवीनेरइयाणं भंते ! केवइयं कालं ठिई पणत्ता ?) अपर्याप्त पंकप्रभा पृथ्वी के नारकों की भगवन् ! कितने काल तक स्थिति कही है ? (गोयमा ! जहण्णेण वि अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) जघन्य भी अन्तर्मुहूर्तं, उत्कृष्ट भी अन्तर्मुहूर्तं (पज्जत्तय पंकप्पभा पुढवीनेरइयाणं भंते ! केवइयं कालं ठिई पणत्ता ?) पर्याप्त पंकप्रभा पृथ्वी के नारकों की भगवन् ! कितने काल तक स्थिति कही है ? (गोयमा ! जहण्णेणं सत्त सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं) जघन्य अन्तर्मुहूर्तं कम सात सागरोपम (उक्कोसेणं दससागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं) उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्तं कम दस सागरोपम ।

सागरोवमाइं जघन्य त्रय सागरोपम (अंतोमुहुत्तूणाइं) अन्तर्मुहूर्तं ओइध

(पंकप्पभा पुढवीनेरइयाणं भंते ! केवइयं कालं ठिई पणत्ता) हे भगवन् ! पंकप्रभा पृथ्वीना नारकोनी डेटला काण सुधी स्थिति कही छे ? (गोयमा ! गौतम (जहण्णेणं सत्तसागरोवमाइं) जघन्य सात सागरोपम (उक्कोसेणं दस सागरोपमाइं) उत्कृष्ट दश सागरोपम (अपज्जत्तय पंकप्पभा पुढवी नेरइयाणं भंते केवइयं कालं ठिई पणत्ता ?) अपर्याप्त पंकप्रभा पृथ्वीना नारकोनी भगवन् डेटला समथ सुधी स्थिति कही छे ? (गोयमा ! जहण्णेण वि अंतो मुहुत्तं उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) जघन्यथी पण अन्तर्मुहूर्तं, उत्कृष्टथी पण अन्तर्मुहूर्तं (पज्जत्तय पंकप्पभा पुढवी नेरइयाणं भंते ! केवइयं कालं ठिई पणत्ता ?) पर्याप्त पंकप्रभा पृथ्वीना नारकोनी हे भगवन् ! डेटला काण सुधी स्थिति कही छे ? (गोयमा जहण्णेणं सत्त सागरोपमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं) जघन्य अन्तर्मुहूर्तं ओइध सात सागरोपम (उक्कोसेणं दस सागरोपमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं) उत्कृष्ट अन्त-

જઘન્યેન સપ્તસાગરોપમાણિ અન્તર્મુહૂર્તોનાનિ ઉત્કૃષ્ટેન દશ સાગરોપમાણિ અન્તર્મુહૂર્તોનાનિ, ધૂમપ્રભા પૃથિવીનૈરયિકાણાં ભદન્ત ! કિયન્તં કાલં સ્થિતિઃ પ્રજ્ઞસા ? ગૌતમ ! જઘન્યેન દશસાગરોપમાણિ, ઉત્કૃષ્ટેન સપ્તદશસાગરોપમાણિ, અપર્યાપ્તકધૂમપ્રભાપૃથિવીનૈરયિકાણાં ભદન્ત ! કિયન્તં કાલં સ્થિતિઃ પ્રજ્ઞસા ? ગૌતમ ! જઘન્યેનાપિ અન્તર્મુહૂર્તમ્, ઉત્કૃષ્ટેનાપિ અન્તર્મુહૂર્તમ્, પર્યાપ્તકધૂમપ્રભાપૃથિવીનૈરયિકાણાં ભદન્ત ! કિયન્તં કાલં સ્થિતિઃ પ્રજ્ઞસા ? ગૌતમ ! જઘન્યેન દશસાગરોપમાણિ અન્તર્મુહૂર્તોનાનિ, ઉત્કૃષ્ટેન સપ્તદશ સાગરોપમાણિ અન્તર્મુહૂર્તોનાનિ, તમઃપ્રભાપૃથિવી નૈરયિકાણાં ભદન્ત ! કિયન્તં કાલં સ્થિતિઃ

(ધૂમપ્રભા પુઢવીનેરહ્યાણં ભંતે ! કેવહ્યં કાલં ઠિઈ પળ્ણત્તા ?) ધૂમપ્રભા પૃથિવી કે નારકોં કી ભગવન્ ! કિતને કાલ તક સ્થિતિ કહી હૈ ? (ગોયમા) હૈ ગૌતમ ! (જહળ્ણેણં દસ સાગરોવમાઈં ઉક્કોસેણં સત્તરસ સાગરોવમાઈં) જઘન્ય દસ સાગરોપમ, ઉત્કૃષ્ટ સત્તરહ સાગરોપમ (અપજ્જત્તય ધૂમપ્રભા પુઢવીનેરહ્યાણં ભંતે ! કેવહ્યં કાલં ઠિઈ પળ્ણત્તા ?) અપર્યાપ્ત ધૂમપ્રભા પૃથ્વી કે નારકોં કી ભગવન્ ! કિતને કાલ કી સ્થિતિ કહી હૈ ? (ગોયમા) હૈ ગૌતમ ! (જહળ્ણેણ વિ અંતોમુહુત્તં, ઉક્કોસેણ વિ અંતોમુહુત્તં) જઘન્ય ભી અન્તર્મુહૂર્ત, ઉત્કૃષ્ટ ભી અન્તર્મુહૂર્ત (પજ્જત્તગ ધૂમપ્રભા પુઢવીનેરહ્યાણં ભંતે ! કેવહ્યં કાલં ઠિઈ પળ્ણત્તા ?) પર્યાપ્તક ધૂમપ્રભા પૃથ્વી કે નારકોં કી ભગવન્ ! કિતને કાલ તક સ્થિતિ કહી હૈ ? (ગોયમા) હૈ ગૌતમ ! (જહળ્ણેણં દસ સાગરોવમાઈં અંતોમુહુત્તનાઈં) જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત કમ દસ સાગરોપમ (ઉક્કોસેણં સત્તરસ સાગરોવમાઈં અંતોમુહુત્તનાઈં) ઉત્કૃષ્ટ

અંતર્મુહૂર્ત કમ દશ સાગરોપમની છે.

(ધૂમપ્રભા પુઢવી નેરહ્યાણં ભંતે ! કેવહ્યં કાલં ઠિઈ પળ્ણત્તા) ભગવન્ ! ધૂમપ્રભા પૃથ્વીના નારકોની કેટલા કાળ સુધી સ્થિતિ કહી છે ? (ગોયમા) હૈ ગૌતમ (જહળ્ણેણં દસ સાગરોવમાઈં ઉક્કોસેણં સત્તરસ સાગરોવમાઈં) જઘન્ય દશ સાગરોપમ, ઉત્કૃષ્ટ સત્તર સાગરોપમ (અપજ્જત્તય ધૂમપ્રભા પુઢવી નેરહ્યાણં ભંતે ! કેવહ્યં કાલં ઠિઈ પળ્ણત્તા ?) અપર્યાપ્ત ધૂમપ્રભા પૃથ્વીના નારકોની ભગવન્ કેટલા કાળ સુધી સ્થિતિ કહી છે ? (ગોયમા) હૈ ગૌતમ ! (જહળ્ણેણ વિ અંતોમુહુત્તં, ઉક્કોસેણ વિ અંતોમુહુત્તં) જઘન્યની પણ અન્તર્મુહૂર્ત, ઉત્કૃષ્ટ પણ અન્તર્મુહૂર્ત (પજ્જત્તગ ધૂમપ્રભા પુઢવી નેરહ્યાણં ભંતે ! કેવહ્યં કાલં ઠિઈ પળ્ણત્તા ?) પર્યાપ્તક ધૂમપ્રભા પૃથ્વીના નારકોની ભગવન્ કેટલા કાળની સ્થિતિ કહેલી છે ? (ગોયમા) હૈ ગૌતમ ! (જહળ્ણેણં દસ સાગરોવમાઈં અંતોમુહુત્તનાઈં) જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત આછા દશ સાગરોપમ (ઉક્કોસેણ સત્તરસસાગરોવમાઈં અંતો-

प्रज्ञप्ता ? गौतम ! जघन्येन सप्तदशसागरोपमाणि, उत्कृष्टेन द्वाविंशतिः सागरोपमाणि, अपर्याप्तक तमःप्रभापृथिवी नैरयिकाणां भदन्त ! कियन्तं कालं स्थितिः प्रज्ञप्ता ? गौतम ! जघन्येनापि अन्तर्मुहूर्तम्, उत्कृष्टेनापि अन्तर्मुहूर्तम्, पर्याप्तकतमःप्रभापृथिवी नैरयिकाणाम् भदन्त ! कियन्तं कालं स्थितिः प्रज्ञप्ता ? गौतम । जघन्येन सप्तदशसागरोपमाणि अन्तर्मुहूर्तानि, उत्कृष्टेन द्वाविंशतिः

अन्तर्मुहूर्त कम सत्तरह सागरोपम की है ।

(तमप्पभा पुढवीनेरइयाणं भंते ! केवइयं कालं ठिई पणत्ता ?) भगवन् ! तमःप्रभा पृथ्वी के नारकों की कितने काल तक स्थिति कही है ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेणं सत्तरससागरोवमाइं, उक्कोसेणं वावीसं सागरोवमाइं) जघन्य सत्तरह सागरोपम, उत्कृष्ट चाईस सागरोपम (अपज्जत्तय तमप्पभा पुढवीनेरइयाणं भंते ! केवइयं कालं ठिई पणत्ता ?) भगवन् ! अपर्याप्त तमःप्रभा पृथिवी के नारकों की कितने काल तक स्थिति कही गई है ? (गोयमा) हे गौतम (जहण्णेण वि अंतोमुहुत्तं उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) जघन्य भी अन्तर्मुहूर्त उत्कृष्ट भी अन्तर्मुहूर्त (पज्जत्तग तमप्पभा पुढवीनेरइयाणं भंते ! केवइयं कालं ठिई पणत्ता) पर्याप्तक तमःप्रभा पृथ्वी के नारकों की भगवन् ! कितने काल तक स्थिति कही ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेणं सत्तरस सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं) जघन्य अन्तर्मुहूर्त कम सत्तरहसागरोपम (उक्कोसेणं वावीसं सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं)

मुहुत्तूणाइं) उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त ओछा सत्तर सागरोपम

(तमप्पभा पुढवीनेरइयाणं भंते ! केवइयं कालं ठिई पणत्ता) हे लगवान् तमःप्रभा पृथ्वीना नारकोनी डेटला ढाण सुधी स्थिति डडेली छे ? (गोयमा ! हे गौतम ! (जहण्णेणं सत्तरस सागरोवमाइं उक्कोसेणं वावीसं सागरोवमाइं) जघन्य, सत्तर सागरोपम, अने उत्कृष्ट आवीस सागरोपम (अपज्जत्तय तमप्पभा पुढवी नेरइयाणं भंते ! केवइयं कालं ठिई पणत्ता ?) लगवान् ! अपर्याप्त तमःप्रभा पृथ्वीना नारकोनी डेटला ढाण सुधी स्थिति डडेवाओली छे ? (गोयमा ! हे गौतम ! (जहण्णेणं वि अंतोमुहुत्तं उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) जघन्य पण्ण अन्तर्मुहूर्त उत्कृष्ट पण्ण अन्तर्मुहूर्त (पज्जत्तग तमप्पभा पुढवी नेरइयाणं भंते ! केवइयं कालं ठिई पणत्ता) पर्याप्तक तमःप्रभा पृथ्वीना नारकोनी लगवान् ! डेटला ढाण सुधी स्थिति डडी छे ? (गोयमा ! हे गौतम ! (जहण्णेणं सत्तरस सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं) जघन्य अन्तर्मुहूर्त ओछा सत्तर सागरोपम (उक्कोसेणं वावीसं सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं) उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त ओछा आवीस सागरोपम

સાગરોપમાણિ અન્તર્મુહૂર્તોનાનિ, અથઃ સપ્તમપૃથિવી નૈરયિકાણાં ભદન્ત ! કિયન્તં કાલં સ્થિતિઃ પ્રજ્ઞસા ? ગૌતમ ! જઘન્યેન દ્વાવિંશતિઃ સાગરોપમાણિ, ઉત્કૃષ્ટેન ત્રયચ્ચિંશત્ સાગરોપમાણિ, અપર્યાપ્તકાથઃ સપ્તમપૃથિવી નૈરયિકાણાં ભદન્ત ! કિયન્તં કાલં સ્થિતિઃ પ્રજ્ઞસા ? ગૌતમ ! જઘન્યેનાપિ અન્તર્મુહૂર્તમ્, ઉત્કૃષ્ટેનાપિ અન્તર્મુહૂર્તમ્, પર્યાપ્તકાથઃ સપ્તમપૃથિવી નૈરયિકાણાં ભદન્ત ! કિયન્તં કાલં સ્થિતિઃ પ્રજ્ઞસા ? ગૌતમ ! જઘન્યેન દ્વાવિંશતિઃ સાગરોપમાણિ અન્તર્મુહૂર્તોનાનિ, ઉત્કૃષ્ટેન ત્રયચ્ચિંશત્ સાગરોપમાણિ અન્તર્મુહૂર્તોનાનિ ।

ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત કમ વાઈસ સાગરોપમ કી હૈ ।

(અહે સત્તમાપુઢવીનેરહ્યાણં ભંતે ! કેવહ્યં કાલં ઠિઈ પળ્લત્તા ?) સાતવીં પૃથિવી કે નારકોં કો ભગવન્ ! કિતને કાલ તક સ્થિતિ કહી હૈ ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (જહળ્લેણં વાવીસં સાગરોવમાઈં ઉક્કોસેણં તેત્તીસં સાગરોવમાઈં) જઘન્ય વાઈસ સાગરોપમ, ઉત્કૃષ્ટ તેત્તીસ સાગરોપમ (અપજ્જત્તગ અહે સત્તમાપુઢવીનેરહ્યાણં) અપર્યાપ્તક સાતવીં પૃથિવી કે નારકોં કી (ભંતે !) ભગવન્ ! (કેવહ્યં કાલં ઠિઈ પળ્લત્તા ?) કિતને કાલ કી સ્થિતિ કહી કહી હૈ ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (જહળ્લેણ વિ અંતોમુહુત્તં, ઉક્કોસેણ વિ અંતોમુહુત્તં) જઘન્ય ભી અન્તર્મુહૂર્ત, ઉત્કૃષ્ટ ભી અન્તર્મુહૂર્ત (પજ્જત્તગ અહે સત્તમાપુઢવીનેરહ્યાણં) પર્યાપ્તક સાતવીં પૃથિવી કે નારકોં કી (ભંતે) ભગવન્ ! (કેવહ્યં કાલં ઠિઈ પળ્લત્તા ?) કિતને કાલ કી સ્થિતિ કહી હૈ ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (જહળ્લેણં વાઈસં સાગરોવમાઈં અંતોમુહુત્તૂણાઈં) જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત કમ વાઈસ સાગરોપમ (ઉક્કોસેણં તેત્તીસં સાગરોવમાઈં

(અહે સત્તમાપુઢવી નેરહ્યાણં ભંતે ! કેવહ્યં કાલં ઠિઈ પળ્લત્તા ?) સાતમી પૃથ્વીના નારકોની કેટલા કાળ સુધી સ્થિતિ કહી છે ? (ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (જહળ્લેણં વાવીસં સાગરોવમાઈં, ઉક્કોસેણં તેત્તીસં સાગરોવમાઈં) જઘન્ય વાવીસ સાગરોપમ, ઉત્કૃષ્ટ તેત્તીસ સાગરોપમ (અપજ્જત્તગઅહેસત્તમાપુઢવી નેરહ્યાણં) અપર્યાપ્ત સાતમી પૃથ્વીના નારકોની (ભંતે !) ભગવન્ (કેવહ્યં કાલં ઠિઈ પળ્લત્તા) કેટલા કાળની સ્થિતિ કહી છે ? (ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (જહળ્લેણ વિ અંતોમુહુત્તં, ઉક્કોસેણ વિ અંતોમુહુત્તં) જઘન્ય પણ અન્તર્મુહૂર્ત, ઉત્કૃષ્ટ પણ અન્તર્મુહૂર્ત (પજ્જત્તગ અહે સત્તમાપુઢવી નેરહ્યાણં) પર્યાપ્તક સાતમી પૃથ્વીના નારકોની (ભંતે !) ભગવન્ ! (કેવહ્યં કાલં ઠિઈ પળ્લત્તા ?) કેટલા કાળની સ્થિતિ કહી છે ? (ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (જહળ્લેણં વાઈસ સાગરોવમાઈં અંતોમુહુત્તૂણાઈં) જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા વાવીસ સાગરોપમ (ઉક્કોસેણં તેત્તીસં સાગરોવમાઈં

ટીકા-અત્રેદં વોધ્યમ્-અપર્યાપ્તકાવસ્થાયાં નૈરયિકાણામન્તમુહૂર્તમાત્રં સ્થિતિ-
સદ્ભાવેન પર્યાપ્તકાવસ્થાયામ્ અન્તર્મુહૂર્ત યૂનસ્થિતિઃ સર્વત્રૈવ જઘન્યેન ઉત્કૃષ્ટેન
ચ વોધ્યા, અન્યત્ સર્વ સ્પષ્ટમેવ વર્તતે इति, શેષ વ્યાख्या નિર્ગોદસિદ્ધા ॥૬૪॥

અતોમુહુત્તૂળાઈ) ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત કમ તેનીસ સાગરોપમ કી હૈ ।

ટીકાર્થ-પ્રકૃત સૂત્ર મેં સાતોં નરક ભૂમિયોં મેં રહને વાલે સામાન્ય નારકોં કી ઔર ફિર અપર્યાપ્તક તથા પર્યાપ્તક નારકોં કી સ્થિતિ પૃથક્-પૃથક્ પ્રસ્તુત કી ગઈ હૈ । इसमें ध्यान देने योग्य यह है कि सभी पृथिवियों के अपर्याप्त नारकों की स्थिति अन्तर्मुहूर्त ही है, क्योंकि अपर्याप्तक अवस्था अन्तर्मुहूर्त तक ही रहती है, इससे अधिक नहीं । अतएव सामान्य स्थिति में से अपर्याप्त नारकों की अन्तर्मुहूर्त काल की स्थिति को कम कर देने से शेष स्थिति पर्याप्तकों की रह जाती है । जैसे-प्रथम पृथ्वी में सामान्य स्थिति जघन्य दस हजार वर्ष और उत्कृष्ट एक सागरोपम की है' इसमें से अपर्याप्त दशा की अन्तर्मुहूर्त की स्थिति कम कर देने पर पर्याप्त अवस्था की जघन्य स्थिति अन्तर्मुहूर्त कम दस सागरोपम की और उत्कृष्ट स्थिति अन्तर्मुहूर्त कम एक सागरोपम की होती है । आगे भी सर्वत्र इसी प्रकार समझना चाहिए ।

इस संबंध में दूसरी बात ध्यान देने योग्य यह है कि पहले-पहले की भूमि में जो उत्कृष्ट स्थिति है, वही अगली भूमि में जघन्य है ।

અંતોમુહુત્તૂળાઈ) ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા તેનીસ સાગરોપમની છે.

ટીકાર્થ-પ્રકૃત સૂત્રમાં સાતે નરકભૂમિયોમાં રહેનારા સામાન્ય નારકોની અને વળી અપર્યાપ્તક તથા પર્યાપ્તક નારકોની સ્થિતિ ભિન્ન ભિન્ન રૂપે પ્રસ્તુત કરેલી છે. તેમાં ધ્યાન દેવા યોગ્ય એ છે કે બધી પૃથ્વીયોના અપર્યાપ્ત નારકોની સ્થિતિ અન્તર્મુહૂર્ત જ છે કેમકે અપર્યાપ્તક અવસ્થા અન્તર્મુહૂર્ત સુધીની જ રહે છે. તેથી અધિક નથી હોતી. તેથી જ સામાન્ય સ્થિતિમાંથી અપર્યાપ્ત નારકોના અન્તર્મુહૂર્તના કાળની સ્થિતિને ઘટાડવાથી શેષ સ્થિતિ પર્યાપ્તકોની રહે છે. જેમકે પ્રથમ પૃથ્વીમાં સામાન્ય સ્થિતિ જઘન્ય દસ હજાર વર્ષ અને ઉત્કૃષ્ટ એક સાગરોપમની છે તેમાંથી અપર્યાપ્ત દશાની અન્તર્મુહૂર્તની સ્થિતિ ઓછી કરી નાખવાથી પર્યાપ્ત અવસ્થાની જઘન્ય સ્થિતિ અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા દસ સાગરોપમની અને ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા એક સાગરોપમની હોય છે. આગળ પણ બધે આ રીતે સમજવાનું છે.

આ સમ્બન્ધમાં બીજી વાત ધ્યાન દેવા યોગ્ય એ છે-કે પહેલા પહેલાની ભૂમિમાં જે ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ છે, તેજ આગળની ભૂમિમાં જઘન્ય છે,

(૬) દેવસ્થિતિ-વક્તવ્યતા —

મૂલમ્—દેવાણં ભંતે ! કેવદ્વયં કાલં ઠિર્દ પ્પણત્તા ? ગોયમા !
 જહણ્ણેણં દસવાસસહસ્સાઈ, ઉક્કોસેણં તેત્તીસં સાગરોવમાઈ,
 અપજ્જત્તયદેવાણં ભંતે ! કેવદ્વયં કાલં ઠિર્દ પ્પણત્તા ? ગોયમા !
 જહણ્ણેણવિ અંતોમુહુત્તં ઉક્કોસેણ વિ અંતોમુહુત્તં પ્પજ્જત્તય દેવાણં
 ભંતે ! કેવદ્વયં કાલં ઠિર્દ પ્પણત્તા ? ગોયમા ! જહણ્ણેણં દસ-
 વાસસઈસ્સાઈ અંતોમુહુત્તૂણાઈ, ઉક્કોસેણં તેત્તીસં સાગરોવમાઈ,
 અંતોમુહુત્તૂણાઈ દેવીણં ભંતે ! કેવદ્વયં કાલં ઠિર્દ પ્પણત્તા ?
 ગોયમા ! જહણ્ણેણં દસવાસસહસ્સાઈ ઉક્કોસેણં પ્પણપન્નં પલિ-
 ઓવમાઈ અપજ્જત્તય દેવીણં ભંતે ! કેવદ્વયં કાલં ઠિર્દ પ્પણત્તા ?
 ગોયમા ! જહણ્ણેણ વિ અંતોમુહુત્તં ઉક્કોસેણ વિ અંતોમુહુત્તં પ્પજ્જ-
 ત્તય દેવીણં ભંતે ! કેવદ્વયં કાલં ઠિર્દ પ્પણત્તા ? ગોયમા ! જહ-
 ણ્ણેણં દસવાસસહસ્સાઈ અંતોમુહુત્તૂણાઈ ઉક્કોસેણં પ્પણપન્નં પલિ-
 ઓવમાઈ અંતોમુહુત્તૂણાઈ ભવણવાસીણં દેવાણં ભંતે ! કેવદ્વયં
 કાલં ઠિર્દ પ્પણત્તા ? ગોયમા ! જહણ્ણેણં દસવાસસહસ્સાઈ ઉક્કો-
 સેણં સાંદરેગં સાગરોવમં અપજ્જત્તયભવણવાસીણં ભંતે ! દેવાણં
 કેવદ્વયં કાલં ઠિર્દ પ્પણત્તા ? ગોયમા ! જહણ્ણેણ વિ અંતોમુહુત્તં
 ઉક્કોસેણવિ અંતોમુહુત્તં, પ્પજ્જત્તયભવણવાસીણં દેવાણં ભંતે !
 કેવદ્વયં કાલં ઠિર્દ પ્પણત્તા ? ગોયમા ! જહણ્ણેણં દસવાસસહ-
 સ્સાઈ અંતોમુહુત્તૂણાઈ, ઉક્કોસેણં સાંદરેગં સાગરોવમં અંતોમુહુ-
 ત્તૂણં, ભવણવાસીણીણં ભંતે ! દેવીણં કેવદ્વયં કાલં ઠિર્દ પ્પણત્તા ?

જैसे-રત્નપ્રભા પૃથ્વીમાં ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ એક સાગરોપમ છે તો દ્વિતીય શર્કરાપ્રભામાં તેજ નિમગ્નસ્થિતિ અતિવિલો છે. શેષ અર્થ શબ્દાર્થથી જ સમજાઈ
 સે હી સમજા જા સકતા હૈ ॥૧॥

જેમકે રત્નપ્રભા પૃથ્વીમાં ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ એક સાગરોપમ છે તો બીજી શર્કરા
 પ્રભામાં તેજ નિમગ્નસ્થિતિ અતિવિલો છે. શેષ અર્થ શબ્દાર્થથી જ સમજાઈ
 જાય છે. ॥૧॥

गोयमा ! जहण्णेणं दसवाससहस्साइं, उक्कोसेणं अद्धपंचमाइं
 पलिओवमाइं, अपज्जत्तयभवणवासिणीणं देवीणं भंते ! केवइयं
 कालं ठिई पणत्ता ? गोयमा ! जहण्णेण वि अंतोमुहुत्तं, उक्को-
 सेण वि अंतोमुहुत्तं, पज्जत्तियाणं भंते ! भवणवासिणीणं देवीणं
 केवइयं कालं ठिई पणत्ता ? गोयमा ! जहण्णेणं दसवास-
 सहस्साइं अंतोमुहुत्तूणाइं, उक्कोसेणं अद्धपंचमाइं पलिओवमाइं
 अंतोमुहुत्तूणाइं, असुरकुमाराणं भंते ! देवाणं केवइयं कालं
 ठिई पणत्ता ? गोयमा ! जहण्णेणं दसवाससहस्साइं, उक्को-
 सेणं साइरेगं सागरोवमं, अपज्जत्तयअसुरकुमाराणं भंते !
 देवाणं केवइयं कालं ठिई पणत्ता ? गोयमा ! जहण्णेणं वि
 अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं, पज्जत्तयअसुरकुमारा णं
 भंते ! देवाणं केवइयं कालं ठिई पणत्ता ? गोयमा ! जहण्णेणं
 दसवाससहस्साइं अंतोमुहुत्तूणाइं, उक्कोसेणं साइरेगं साग-
 रोवमं अंतोमुत्तूणं, असुरकुमारीणं भंते ! देवीणं केवइयं
 कालं ठिई पणत्ता ? गोयमा ! जहण्णेणं दसवाससहस्साइं,
 उक्कोसेणं अद्धपंचमाइं पलिओवमाइं, अपज्जत्तियाणं असुर-
 कुमारी णं भंते ! देवीणं केवइयं कालं ठिई पणत्ता ? गोयमा !
 जहण्णेण वि अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं, पज्जत्तियाणं
 असुरकुमारीणं देवीणं भंते ! केवइयं कालं ठिई पणत्ता ?
 गोयमा ! जहण्णेणं दसवाससहस्साइं अंतोमुहुत्तूणाइं, उक्को-
 सेणं अद्धपंचमाइं पलिओवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं, नागकुमारा-
 णं देवाणं भंते ! केवइयं कालं ठिई पणत्ता ? गोयमा ! जह-
 ण्णेणं दसवाससहस्साइं, उक्कोसेणं दो पलिओवमाइं देसू-
 णाइं, अपज्जत्तयाणं भंते ! नागकुमाराणं केवइयं कालं ठिई
 पणत्ता ? गोयमा ! जहण्णेण वि अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेण वि

अंतोमुहुत्तं, पज्जत्तयाणं भंते ! नागकुमाराणं देवाणं केवइयं कालं ठिई पणत्ता ? गोयमा ! जहण्णेणं दसवाससहस्साइं अंतोमुहुत्तूणाइं, उक्कोसेणं दो पलिओवमाइं देसूणाइं अंतोमुहुत्तूणाइं, नागकुमारीणं भंते ! देवीणं केवइयं कालं ठिई पणत्ता ? गोयमा ! जहण्णेणं दसवाससहस्साइं उक्कोसेणं देसूणं पलिओवमं, अपज्जत्तियाणं भंते ! नागकुमारीणं देवीणं केवइयं कालं ठिई पणत्ता ? गोयमा ! जहण्णेण वि अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं, पज्जत्तियाणं भंते ! नागकुमारीणं देवीणं केवइयं कालं ठिई पणत्ता ? गोयमा ! जहण्णेण वि अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं, पज्जत्तियाणं पुच्छा ? गोयमा ! जहण्णेण वि अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं, पज्जत्तियाणं पुच्छा ? गोयमा ! जहण्णेणं दसवाससहस्साइं अंतोमुहुत्तूणाइं, उक्कोसेणं देसूणं पलिओवमं अंतोमुहुत्तूणं, सुवण्णकुमाराणं भंते देवाणं केवइयं कालं ठिई पणत्ता ? गोयमा ! जहण्णेणं दसवाससहस्साइं उक्कोसेणं दो पलिओवमाइं देसूणाइं, अपज्जत्तयाणं पुच्छा ? गोयमा ! जहण्णेण वि अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं, पज्जत्तयाणं पुच्छा ? गोयमा ! जहण्णेणं दसवाससहस्साइं अंतोमुहुत्तूणाइं उक्कोसेण दो पलिओवमाइं देसूणाइं अंतोमुहुत्तूणाइं, सुवण्णकुमारीणं देवीणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं दसवाससहस्साइं अंतोमुहुत्तूणाइं, उक्कोसेणं देसूणं पलिओवमं, अपज्जत्तियाणं पुच्छा ? गोयमा ! जहण्णेणं वि अंतोमुहुत्तं उक्कोसेण अंतोमुहुत्तं' वि पज्जत्तियाणं पुच्छा ? गोयमा ! जहण्णेणं दसवाससहस्साइं अंतोमुहुत्तूणाइं उक्कोसेणं देसूणं पलिओवमं अंतोमुहुत्तूणं । एवं एएणं अभिलावेणं ओहिय अपज्जत्तय पज्जत्तयसुत्तत्तयं देवाण य देवीणय नेयवं जाव थणियकुमाराणं जहा नागकुमाराणं ॥ सू०२ ॥

छाया-देवानां भदन्त ! कियन्तं कालं स्थितिः प्रज्ञप्ता ? गौतम ! जघन्येन दशवर्षसहस्राणि, उत्कृष्टेन त्रयस्त्रिंशत् सागरोपमाणि, अपर्याप्तकदेवानां भदन्त !

कियन्तं कालं स्थितिः प्रज्ञप्ता ? गौतम ! जघन्येनापि अन्तर्मुहूर्तम्, उत्कृष्टेनापि अन्तर्मुहूर्तम्, पर्याप्तकदेवानां भदन्त ! कियन्तं कालं स्थितिः प्रज्ञप्ता ? गौतम ! जघन्येन दशवर्षसहस्राणि अन्तर्मुहूर्तानानि, उत्कृष्टेन त्रयस्त्रिंशत् सागरोपमाणि अन्तर्मुहूर्तानानि, देवीनां भदन्त ! कियन्तं कालं स्थितिः प्रज्ञप्ता ? गौतम !

देवों की स्थिति की वक्तव्यता

शब्दार्थ—(देवाणं भते ! केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता ?) भगवन् ! देवों की कितने काल तक स्थिति कही है ? (गोयमा ! जहण्णेण दसवाससहस्साइ, उक्कोसेण तेत्तीसं सागरोवमाइ) गौतम ! जघन्य दस हजार वर्ष की, उत्कृष्ट तेतीस सागरोपम की।

(अपज्जत्त य देवाणं भते ! केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता ?) भगवन् ! अपर्याप्तक देवों की कितने काल तक स्थिति कही है ? (गोयमा जहण्णेण वि अंतोमुहुत्तं उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) गौतम ! जघन्य भी अन्तर्मुहूर्त, और उत्कृष्ट भी अन्तर्मुहूर्त तक (पज्जत्ता देवाणं भते ! केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता ?) भगवन् ! पर्याप्तक देवों की स्थिति कितने काल तक कही है ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेण दसवाससहस्साइ अंतोमुहुत्तणाइ, उक्कोसेण तेत्तीसं सागरोवमाइ अंतोमुहुत्तणाइ) जघन्य अन्तर्मुहूर्त कम दस हजार वर्ष की, उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त कम तेतीस सागरोपम की।

(देवीणं भते ! केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता ?) भगवन् ! देवियों

देवीनी स्थितिनी वक्तव्यता

शब्दार्थ—(देवाणं भते ! केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता ?) हे भगवन् ! देवीनी देवता-समय सुधी स्थिति कही छे ? (गोयमा ! जहण्णेण दसवाससहस्साइ उक्कोसेण तेत्तीसं सागरोवमाइ) हे गौतम ! जघन्य दस हजार वर्ष की, उत्कृष्ट तेतीस सागरोपम की।

(अपज्जत्त य देवाणं भते ! केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता ?) हे भगवन् ! अपर्याप्तक देवीनी देवता-समय सुधी स्थिति कही छे ? (गोयमा ! जहण्णेण वि अंतोमुहुत्तं उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) गौतम ! जघन्य भी पण अन्तर्मुहूर्त सुधी अन्तर्मुहूर्त पण अन्तर्मुहूर्त सुधी (पज्जत्ता देवाणं भते ! केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता ?) भगवन् ! पर्याप्तक देवीनी स्थिति कही छे ? (गोयमा !) हे गौतम ! (जहण्णेण दसवाससहस्साइ अंतोमुहुत्तणाइ उक्कोसेण तेत्तीसं सागरोवमाइ अंतोमुहुत्तणाइ) जघन्य अन्तर्मुहूर्त ओछा दस हजार वर्ष की, उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त ओछा तेतीस सागरोपम की।

(देवीणं भते ! केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता ?) भगवन् ! देवीनी स्थिति

जघन्येन दशवर्षसहस्राणि, उत्कृष्टेन पञ्चपञ्चाशत् - पल्योपमानि, अपर्याप्तक
देवीनां भदन्त ! कियन्तं कालं स्थितिः प्रज्ञप्ता ? गौतम ! जघन्येनापि अन्तर्मुह-
र्तम्, उत्कृष्टेनापि अन्तर्मुहर्तम्, पर्याप्तकदेवीनां भदन्त ! कियन्तं कालं स्थितिः
प्रज्ञप्ता ? गौतम ! जघन्येन दशवर्षसहस्राणि अन्तर्मुहर्तोनानि, उत्कृष्टेन पंच-
पञ्चाशत् पल्योपमानि अन्तर्मुहर्तोनानि, भवनवासीनां देवानां भदन्त ! कियन्तं
कालं स्थितिः प्रज्ञप्ता ? गौतम ! जघन्येन दशवर्षसहस्राणि, उत्कृष्टेन सातिरेकं
सागरोपमम्, अपर्याप्तकभवनवासिनां भदन्त ! देवानां कियन्तं कालं स्थितिः

की स्थिति कितने काल तक कही है ? (गोयमा !) हे गौतम ! (जह-
ण्णेण दसवाससहस्साइ) जघन्य दस हजार वर्ष की (उक्कोसेण
पणपन्नं पलिओवमाइं) उत्कृष्ट पचपन पल्योपम की (अपज्जत्त य
देवीणं भंते ! केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता ?) अपर्याप्तक देवियों की
हे भगवन् ! कितने काल तक स्थिति कही है ? (गोयमा) हे गौतम !
(जहण्णेण वि अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) जघन्य भी अन्त-
र्मुहर्त, उत्कृष्ट भी अन्तर्मुहर्त की । (पज्जत्तय देवीणं भंते ! केवइयं
कालं ठिई पण्णत्ता ?) पर्याप्तक देवियों की भगवन् ! कितने काल तक
स्थिति कही है ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेण दसवाससहस्साइं
अंतोमुहुत्तूणाइं) जघन्य अन्तर्मुहर्त कम दस हजार वर्ष की (उक्कोसेणं
पणपन्नं पलिओवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं) अन्तर्मुहर्त कम उत्कृष्ट पच-
पन पल्योपम की ।

(भवणवासीणं देवाणं भंते ! केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता ?) हे

डेटला समय सुधी कडेली छे ? (गोयमा !) हे गौतम (जहण्णेण दसवाससह-
स्साइं) जघन्य दस हजार वर्षनी छे. (उक्कोसेणं पणपन्नपलिओवमाइं)
उत्कृष्ट पचावन पल्योपमनी (अपज्जत्तय देवीणं भंते ! केवइयं कालं ठिई
पण्णत्ता ?) अपर्याप्तक देवियोंनी हे भगवन् ! डेटला काण सुधी स्थिति
कडेली छे ? (गोयमा !) गौतम ! (जहण्णेण वि अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेण वि अंतो-
मुहुत्तं) जघन्य पणु अन्तर्मुहर्त अने उत्कृष्ट पणु अन्तर्मुहर्तनी (पज्जत्तय
देवीणं भंते ! केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता ?) पर्याप्तक देवीयोंनी भगवन् ! डेटला
समय सुधी स्थिति कडेली छे ? (गोयमा -) गौतम ! (जहण्णेण दसवाससहस्साइं
अंतोमुहुत्तूणाइं) जघन्य अन्तर्मुहर्त ओछा दस हजार वर्षनी (उक्कोसेणं पण-
पन्नपलिओवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं) अंतर्मुहर्त ओछा उत्कृष्ट पचावन पल्योपमनी

(भवणवासीणं देवाणं भंते ! केवइयं कालं, ठिई पण्णत्ता ?) भगवन् ! भवन
वासी देवीनी डेटला समय सुधी स्थिति कडेली छे ? (गोयमा जहण्णेणं दस

પ્રજ્ઞપ્તા ? ગૌતમ ! જઘન્યેનાપિ અન્તર્મુહૂર્તમ્, ઉત્કૃષ્ટેનાપિ અન્તર્મુહૂર્તમ્, પર્યાપ્તક ભવનવાસિનાં દેવાનાં ભદન્ત ! કિયન્તં કાલં સ્થિતિઃ પ્રજ્ઞપ્તા ? ગૌતમ ! જઘન્યેન દશવર્ષસહસ્રાણિ અન્તર્મુહૂર્તોનાનિ, ઉત્કૃષ્ટેન સાતિરેકં સાગરોપમમ્ અન્તર્મુહૂર્તો-
નમ્, ભવનવાસિનીનાં ભદન્ત ! દેવીનાં કિયન્તં કાલં સ્થિતિઃ પ્રજ્ઞપ્તા ? ગૌતમ !

ભગવન્ ! ભવનવાસી દેવોં કી કિતને કાલ તક સ્થિતિ કહી હૈ ? (ગોયમા ! જહ્ણેણં દસવાસસહસ્સાઈં, ઉત્કૃષ્ટેણં સાગરો-
વમં) હૈ ગૌતમ ! જઘન્ય દસ હજાર વર્ષ કી, ઉત્કૃષ્ટ કુછ અધિક એક સાગરોપમ કી (અપજ્જત્તય ભવણવાસીણં મંતે ! દેવાણં કેવહ્યં કાલં ઠિઈં પણ્ણત્તા ?) અપર્યાપ્તક ભવનવાસી દેવોં કી ભગવન્ ! કિતને કાલ તક સ્થિતિ કહી હૈ ? (ગોયમા) હૈ ગૌતમ ! (જહ્ણેણ વિ અંતો-
મુહુત્તં ઉત્કૃષ્ટેણ વિ અંતોમુહુત્તં) જઘન્ય મી અન્તર્મુહૂર્ત, ઉત્કૃષ્ટ મી અન્તર્મુહૂર્ત (પજ્જત્તય ભવણવાસીણં દેવાણં મંતે ! કેવહ્યં કાલં ઠિઈં પણ્ણત્તા ?) પર્યાપ્તક ભવનવાસી દેવોં કી ભગવન્ ! કિતને કાલ કી સ્થિતિ કહી હૈ ? (ગોયમા ! જહ્ણેણં દસવાસસહસ્સાઈં અંતોમુહુત્ત-
ણાઈં, ઉત્કૃષ્ટેણં સાગરોવમં અંતોમુહુત્તૂણં) ગૌતમ ! જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત કમ દસ હજાર વર્ષ, ઉત્કૃષ્ટ કુછ અધિક સાગરોપમ મેં અન્તર્મુહૂર્ત કમ ।

(ભવણવાસિણીણં મંતે ! દેવીણં કેવહ્યં કાલં ઠિઈં પણ્ણત્તા ?)
ભગવન્ ! ભવનવાસિની દેવિયોં કી સ્થિતિ કિતને કાલ તક કહી હૈ ?

વાસસહસ્સાઈં ઉત્કૃષ્ટેણં સાગરોવમં) હૈ ગૌતમ ! જઘન્ય દશ હજાર વર્ષની ઉત્કૃષ્ટ કાંઈક વિશેષ એક સાગરોપમની (અપજ્જત્તય ભવણવાસીણં મંતે ! દેવાણં કેવહ્યં કાલં ઠિઈં પણ્ણત્તા) અપર્યાપ્તક ભવનવાસી દેવોની ભગવન્ ! કેટલા કાળ સુધી સ્થિતિ કહી છે ? (ગોયમા !) હૈ ગૌતમ (જહ્ણેણ વિ અંતોમુહુત્તં, ઉત્કૃષ્ટેણ વિ અંતોમુહુત્તં) જઘન્ય પણ અન્તર્મુહૂર્ત, ઉત્કૃષ્ટ પણ અન્તર્મુહૂર્ત (પજ્જત્તય ભવણવાસિણં દેવાણં મંતે ! કેવહ્યં કાલં ઠિઈં પણ્ણત્તા ?) પર્યાપ્તક ભવનવાસી દેવોની ભગવન્ ! કેટલા કાળની સ્થિતિ કહી છે ? (ગોયમા ! જહ્ણેણં દસવાસસહસ્સાઈં અંતોમુહુત્તૂણાઈં ઉત્કૃષ્ટેણં સાગરોવમં અંતોમુહુત્તૂણં) ગૌતમ ! જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા દશ હજાર વર્ષ, ઉત્કૃષ્ટ કાંઈક વિશેષ સાગરોપમમાં અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા છે.

(ભવણવાસિણીણં મંતે ! દેવીણં કેવહ્યં કાલં ઠિઈં પણ્ણત્તા ?) ભગવન્ ! ભવનવાસિની દેવિયોની સ્થિતિ કેટલા સમય સુધી કહી છે ? (ગોયમા ! જહ-

જઘન્યેન દશવર્ષસહસ્રાણિ, ઉત્કૃષ્ટેન અર્ધપશ્ચમાનિ પલ્યોપમાનિ, અપર્યાપ્ત-
ભવનવાસિનીનાં દેવીનાં ભદન્ત ! કિયન્તં કાલં સ્થિતિઃ પ્રજ્ઞપ્તા ? ગૌતમ !
જઘન્યેનાપિ અન્તર્મુહૂર્તમ્, ઉત્કૃષ્ટેનાપિ અન્તર્મુહૂર્તમ્, પર્યાપ્તિકાનાં ભદન્ત !
ભવનવાસિનીનાં દેવીનાં કિયન્તં કાલં સ્થિતિઃ પ્રજ્ઞપ્તા ? ગૌતમ ! જઘન્યેન દશ-
વર્ષસહસ્રાણિ અન્તર્મુહૂર્તોનાનિ, ઉત્કૃષ્ટેન અર્ધપશ્ચમાનિ પલ્યોપમાનિ અન્તર્મુહૂર્તો-
નાનિ, અસુરકુમારાણાં મંતે ! દેવાનાં કિયન્તં કાલં સ્થિતિઃ પ્રજ્ઞપ્તા ? ગૌતમ !

(ગોયમા ! જહ્ણેણં દસવાસસહસ્સાઈ, ઉક્કોસેણં અદ્ધપંચમાઈં પલિઓવમાઈં) હે ગૌતમ ! જઘન્ય દસ હજાર વર્ષ, ઉત્કૃષ્ટ સાઢે ચાર પલ્યોપમ (અપજ્જત્તય ભવણવાસિણીણં દેવીણં મંતે ! કેવદ્દયં કાલં ઠિઈં પણ્ણત્તા ?) ભગવન્ ! અપર્યાપ્ત ભવનવાસિની દેવિયોં કી સ્થિતિ કિતને કાલ તક કહી હૈ ? (ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (જહ્ણેણ વિ અંતોમુહુત્તં, ઉક્કોસેણ વિ અંતોમુહુત્તં) જઘન્ય મી અન્તર્મુહૂત્તં, ઉત્કૃષ્ટ મી અન્તર્મુહૂત્તં (પજ્જત્તિયાણં મંતે ! ભવણવાસિણીણં દેવીણં કેવદ્દયં કાલં ઠિઈં પણ્ણત્તા ?) ભગવન્ ! પર્યાપ્ત ભવનવાસિની દેવિયોં કી કિતને કાલ તક સ્થિતિ કહી હૈ ? (ગોયમા ! જહ્ણેણં દસવાસ સહસ્સાઈં અંતોમુહુત્તૂણાઈં, ઉક્કોસેણં અદ્ધ પંચમાઈં પલિઓવમાઈં) હે ગૌતમ ! જઘન્ય અન્તર્મુહૂત્તં કમ દસ હજાર વર્ષ કી ઓર ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂત્તં કમ સાઢે ચાર પલ્યોપમ કી ।

(અસુરકુમારાણં મંતે ! દેવાણં કેવદ્દયં કાલં ઠિઈં પણ્ણત્તા ?) હે ભગવન્ ! અસુરકુમાર દેવોં કી કિતને કાલ કી સ્થિતિ કહી હૈ ?

ણેણં દસવાસસહસ્સાઈં, ઉક્કોસેણં અદ્ધ પંચમાઈં પલિઓવમાઈં) હે ગૌતમ ! જઘન્ય દસ હજાર વર્ષ અને ઉત્કૃષ્ટ સાડા ચાર પલ્યોપમ (અપજ્જત્તય ભવણ વાસિણીણં દેવીણં મંતે ! કેવદ્દયં કાલં ઠિઈં પણ્ણત્તા ?) ભગવન્ ! અપર્યાપ્ત ભવનવાસિની દેવિયોની સ્થિતિ કેટલા સમય સુધી કહી છે ? (ગોયમા !) હે ગૌતમ (જહ્ણેણં વિ અંતોમુહુત્તં ઉક્કોસેણ વિ અંતોમુહુત્તં) જઘન્ય પણ અન્તર્મુહૂત્તં અને ઉત્કૃષ્ટ પણ અન્તર્મુહૂત્તં (પજ્જત્તિયાણં મંતે ! ભવણવાસિણીણં દેવીણં કેવદ્દયં કાલં ઠિઈં પણ્ણત્તા ?) ભગવન્ ! પર્યાપ્ત ભવનવાસિની દેવિયોની કેટલા કાળ સુધી સ્થિતિ કહી છે (ગોયમા !) હે ગૌતમ (જહ્ણેણં દસવાસસહસ્સાઈં અંતો મુહુત્તૂણાઈં ઉક્કોસેણં અદ્ધ પંચમાઈં પલિઓવમાઈં) જઘન્ય અન્તર્મુહૂત્તં ઓછા દસ હજારવર્ષની અને ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂત્તં ઓછા સાડા ચાર પલ્યોપમની.

(અસુરકુમારાણં મંતે ! દેવાણં કેવદ્દયં કાલં ઠિઈં પણ્ણત્તા ?) ભગવન્ ! અસુરકુમાર દેવોની કેટલા કાળ સુધી સ્થિતિ કહી છે ? (ગોયમા ! જહ્ણેણં દસ

जघन्येन दशवर्षसहस्राणि, उत्कृष्टेन सातिरेकं सागरोपमम्, अपर्याप्तकामुरकुमाराणां भदन्त ! देवानाम् कियन्तं कालं स्थितिः प्रज्ञप्ता ? गौतम ! जघन्येनापि अन्तर्मुहूर्तम्, उत्कृष्टेन नि अन्तर्मुहूर्तम्, पर्याप्तकामुरकुमाराणां भदन्त ! देवानां कियन्तं कालं स्थितिः प्रज्ञप्ता ? गौतम ! जघन्येन दशवर्षसहस्राणि अन्तर्मुहूर्तो नानि, उत्कृष्टेन सातिरेकं सागरोपमम्, अन्तर्मुहूर्तो नम् ॥ असुरकुमारीणां भदन्त ! देवीनां कियन्तं कालं स्थितिः प्रज्ञप्ता ? गौतम ! जघन्येन दश-

(गोयमा ! जहण्णेणं दसवाससहस्साइ, उक्कोसेणं साइरेगं सागरोवमं) गौतम ! जघन्य दस हजार वर्ष की, उत्कृष्ट कुछ अधिक सागरोपम की (अपज्जत्तय असुरकुमाराणं भते ! देवाणं केवइयं कालं ठिई पणत्ता ?) हे भगवन् ! अपर्याप्त असुरकुमार देवों की कितने काल की स्थिति कही है ? (गोयमा ! जहण्णेण वि अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) गौतम ! जघन्य भी अन्तर्मुहूर्त, उत्कृष्ट भी अन्तर्मुहूर्त की (अपज्जत्तय असुरकुमाराणं भते ! देवाणं केवइयं कालं ठिई पणत्ता ?) हे भगवन् ! पर्याप्त असुरकुमारों की कितने काल की स्थिति कही है ? (गोयमा ! जहण्णेणं दसवाससहस्साइ अंतोमुहुत्तणाइ उक्कोसेणं साइरेगं सागरोवमं अंतोमुहुत्तणं) हे गौतम ! जघन्य अन्तर्मुहूर्त कम दस हजार वर्ष की, उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त कम एक सागरोपम से कुछ अधिक की ।

(असुरकुमाराणं भते ! देवीणं केवइयं कालं ठिई पणत्ता ?) हे भगवन् ! असुरकुमारी देवियों की कितने काल की स्थिति कही है ?

वाससहस्साइ, उक्कोसेण साइरेगं - सागरोवमं) हे गौतम ! जघन्य, दश, हजार वर्ष की, अन्तर्मुहूर्त, कुछ अधिक सागरोपमनी (अपज्जत्तय असुरकुमाराणं भते ! देवाणं केवइयं कालं ठिई पणत्ता ?) भगवन् अपर्याप्त असुरकुमार देवीनी डेटला कालनी स्थिति कही छे ? (गोयमा ! जहण्णेण वि अंतोमुहुत्तं उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) गौतम ! जघन्य, पण अन्तर्मुहूर्त, अन्तर्मुहूर्त, अन्तर्मुहूर्तनी (अपज्जत्तय असुरकुमाराणं भते ! देवाणं केवइयं कालं ठिई पणत्ता ?) भगवन् ! पर्याप्त असुरकुमार देवीनी डेटला काल सुधी स्थिति कही छे ? (गोयमा ! जहण्णेणं दस वाससहस्साइ अंतोमुहुत्तणाइ उक्कोसेण साइरेगं सागरोवमं अंतोमुहुत्तणं) हे गौतम ! जघन्य अन्तर्मुहूर्त ओछा दश, हजार वर्ष की, उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त ओछा एक सागरोपमथी कुछ विशेष छे

(असुरकुमारीणं भते ! देवीणं केवइयं कालं ठिई पणत्ता ?) भगवन् ! असुरकुमारी देवियों की डेटला कालनी स्थिति कही छे ? (गोयमा जहण्णेणं दसवास-

વર્ષસહસ્રાણિ, ઉત્કૃષ્ટેન અર્દ્ધપશ્ચમાનિ પલ્યોપમાનિ, અપર્યાપ્તિકાનામ્ અસુરકુમારીણાં ભદન્ત ! દેવીનાં કિયન્તં કાલં સ્થિતિઃ પ્રજ્ઞપ્તા ? ગૌતમ ! જઘન્યેનાપિ અન્તર્મુહૂર્તમ્, ઉત્કૃષ્ટેનાપિ અન્તર્મુહૂર્તમ્, પર્યાપ્તિકાનામ્ અસુરકુમારીણાં દેવીનાં ભદન્ત ! કિયન્તં કાલં સ્થિતિઃ પ્રજ્ઞપ્તા ? ગૌતમ ! જઘન્યેન દશવર્ષસહસ્રાણિ અન્તર્મુહૂર્તોનાનિ, ઉત્કૃષ્ટેન અર્દ્ધપશ્ચમાનિ પલ્યોપમાનિ અન્તર્મુહૂર્તોનાનિ, નાગકુમારાણાં દેવાનાં ભદન્ત ! કિયન્તં કાલં સ્થિતિઃ પ્રજ્ઞપ્તા ? જઘન્યેન દશવર્ષ-

‘ગોયમા ! જહણ્ણેણં દસવાસસહસ્સાઈ’, ઉક્કોસેણં અદ્ધપંચમાઈ’ પલિઓવમાઈ’) હે ગૌતમ ! જઘન્ય દસ હજાર વર્ષ કી, ઉત્કૃષ્ટ સાઢે ચાર પલ્યોપમ કી । (અપજ્જત્તિયાણં ભંતે ! અસુરકુમારીણં દેવીણં કેવહ્યં કાલં ઠિઈં પણ્ણત્તા ?) ભગવન્ ! અપર્યાપ્ત અસુરકુમારી દેવિયોં કી કિતને કાલ તક સ્થિતિ કહી હૈ ? (ગોયમા ! જહણ્ણેણ વિ અંતોમુહુત્તં, ઉક્કોસેણ વિ અંતોમુહુત્તં) ગૌતમ ! જઘન્ય ભી અન્તર્મુહૂર્તં ઓર ઉત્કૃષ્ટ ભી અન્તર્મુહૂર્તં કી (પજ્જત્તિયાણં અસુરકુમારીણં દેવીણં ભંતે ! કેવહ્યં કાલં ઠિઈં પણ્ણત્તા ?) ભગવન્ ! પર્યાપ્ત અસુરકુમારી દેવિયોં કી કિતને કાલ તક સ્થિતિ કહી હૈ ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (જહણ્ણેણં દસવાસસહસ્સાઈ’ અંતોમુહુત્તૂણાઈ’, ઉક્કોસેણં અદ્ધપંચમાઈ’ પલિઓવમાઈ’ અંતોમુહુત્તૂણાઈ’) જઘન્ય દસ હજાર વર્ષ મેં અન્તર્મુહૂર્તં કમ કી ઓર ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્તં કમ સાઢે ચાર પલ્યોપમ કી ।

(નાગકુમારાણં દેવાણં ભંતે ! કેવહ્યં કાલં ઠિઈં પણ્ણત્તા ?) હે ભગવન્ ! નાગકુમાર દેવોં કી કિતને કાલ કી સ્થિતિ કહી હૈ ?

સહસ્સાઈ, ઉક્કોસેણં અદ્ધ પંચમાઈ પલિઓવમાઈ’) હે ગૌતમ ! જઘન્ય દસ હજાર વર્ષની. ઉત્કૃષ્ટ સાડા ચાર પલ્યોપમની (અપજ્જત્તિયાણં ભંતે ! અસુરકુમારીણં દેવીણં કેવહ્યં કાલં ઠિઈં પણ્ણત્તા ?) ભગવન્ ! અપર્યાપ્ત અસુરકુમારી દેવિયોની કેટલા કાળ સુધી સ્થિતિ કહી છે ? (ગોયમા જહણ્ણેણં વિ અંતોમુહુત્તં ઉક્કોસેણ વિ અંતોમુહુત્તં) હે ગૌતમ ! જઘન્ય પણ અન્તર્મુહૂર્તં અને ઉત્કૃષ્ટ પણ અન્તર્મુહૂર્તંની (પજ્જત્તિયાણં અસુરકુમારીણં દેવીણં ભંતે ! કેવહ્યં કાલં ઠિઈં પણ્ણત્તા ?) ભગવન્ ! પર્યાપ્ત અસુરકુમારી દેવિયોની કેટલા કાળ સુધી સ્થિતિ કહી છે ? (ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (જહણ્ણેણં દસવાસસહસ્સાઈ’ અંતોમુહુત્તૂણાઈ’ ઉક્કોસેણં અદ્ધપંચમાઈ’ પલિઓમાઈ’) જઘન્યથી અંતર્મુહૂર્તં કમ દસ હજાર વર્ષની અને ઉત્કૃષ્ટથી અન્તર્મુહૂર્તં ઓછા સાડા ચાર પલ્યોપમની છે.

(નાગકુમારાણં દેવાણં ભંતે ! કેવહ્યં કાલં ઠિઈં પણ્ણત્તા) હે ભગવન્ નાગકુમાર દેવોની સ્થિતિ કેટલા કાળની કહેવામાં આવી છે ? (ગોયમા !) હે ગૌતમ !

સહસ્રાણિ, ઉત્કૃષ્ટેન, દ્વે પલ્યોપમે દેશોને, અપર્યાપ્તકાનાં ભદન્ત ! નાગકુમા-
રાણાં કિયન્તં કાલં સ્થિતિઃ પ્રજ્ઞપ્તા ? ગૌતમ ! જઘન્યેનાપિ અન્તર્મુહૂર્તમ્,
ઉત્કૃષ્ટેનાપિ અન્તર્મુહૂર્તમ્, પર્યાપ્તકાણાં ભદન્ત ! નાગકુમારાણાં કિયન્તં કાલં
સ્થિતિઃ પ્રજ્ઞપ્તા ? ગૌતમ ! જઘન્યેન દશવર્ષસહસ્રાણિ અન્તર્મુહૂર્તોનાનિ, ઉત્કૃષ્ટેન
દ્વે પલ્યોપમે દેશોને અન્તર્મુહૂર્તોને, નાગકુમારીણાં ભદન્ત ! દેવીનાં કિયન્તં
કાલં સ્થિતિઃ પ્રજ્ઞપ્તા ? ગૌતમ ! જઘન્યેન દશવર્ષસહસ્રાણિ, ઉત્કૃષ્ટેન દેશોનમ્
પલ્યોપમમ્, અપર્યાપ્તિકાનાં ભદન્ત ! નાગકુમારીણાં દેવીનાં કિયન્તં કાલં

(ગોયમા) હે ગૌતમ ! (જહ્ણેણં દસવાસસહસ્સાઈ, ઉક્કોસેણં દો
પલિઓવમાઈં દેસૂણાઈં) જઘન્ય દસ હજાર વર્ષ કી, ઉત્કૃષ્ટ દેશોન
દો પલ્યોપમો કી (અપજ્જત્તયાણં મંતે ! નાગકુમારાણં કેવઇયં કાલં
ઠિઈં પણ્ણત્તા ?) ભગવન્ ! અપર્યાપ્ત નાગકુમારો કી કિતને કાલ કી
સ્થિતિ કહી હૈ ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (જહ્ણેણ વિ અંતોમુહુત્તં,
ઉક્કોસેણ વિ અંતોમુહુત્તં) જઘન્ય મી અન્તર્મુહૂર્ત, ઉત્કૃષ્ટ મી અન્ત-
ર્મુહૂર્ત કી (પજ્જત્તયાણં મંતે ! નાગકુમારાણં દેવાણં કેવઇયં કાલં
ઠિઈં પણ્ણત્તા ?) ભગવન્ ! પર્યાપ્ત નાગકુમારો કી કિતને કાલ કી
સ્થિતિ કહી હૈ ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (જહ્ણેણં દસવાસસહસ્સાઈ
અંતોમુહુત્તૂણાઈં, ઉક્કોસેણં દો પલિઓવમાઈં દેસૂણાઈં અંતોમુહુત્તૂણાઈં)
જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત કમ દસ હજાર વર્ષ કી, ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત કમ
દેશોન દો પલ્યોપમ કી ।

(નાગકુમારીણં મંતે ! દેવીણં કેવઇયં કાલં ઠિઈં પણ્ણત્તા ?) હે

(જહ્ણેણં દસવાસસહસ્સાઈં ઉક્કોસેણં દો પલિઓવમાઈં દેસૂણાઈં) જઘન્યથો દશ
હજાર વર્ષની અને ઉત્કૃષ્ટ દેશોન બે પલ્યોપમની છે. (અપજ્જત્તયાણં મંતે ! નાગ-
કુમારાણં કેવઇયં કાલં ઠિઈં પણ્ણત્તા) હે ભગવન્ અપર્યાપ્ત નાગકુમારોની-
સ્થિતિ કેટલા કાલની કહેવામાં આવેલ છે ? (ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (જહ્ણેણ વિ
અંતોમુહુત્તં, ઉક્કોસેણ વિ અંતોમુહુત્તં) જઘન્ય પણ અન્તર્મુહૂર્ત અને ઉત્કૃષ્ટ પણ
અન્તર્મુહૂર્ત (પજ્જત્તયાણં મંતે ! નાગકુમારાણં દેવાણં કેવઇયં કાલં ઠિઈં પણ્ણત્તા)
ભગવન્ ! પર્યાપ્ત નાગકુમારોની કેટલા કાળ સુધી સ્થિતિ કહી છે ? (ગોયમા !) હે
ગૌતમ ! (જહ્ણેણં દસવાસસહસ્સાઈં, અંતોમુહુત્તૂણાઈં, ઉક્કોસેણં દો પલિ-
ઓવમાઈં દેસૂણાઈં અંતો મુહુત્તૂણાઈં) જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત એવા દશ હજાર વર્ષની
અને ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત એવા દેશોન પલ્યોપમની છે.

(નાગકુમારીણં મંતે ! દેવીણં કેવઇયં કાલં ઠિઈં પણ્ણત્તા) હે ભગવન્ નાગ-
કુમારી દેવિઓની સ્થિતિ કેટલા કાળની કહી છે ? હે (ગોયમા !) ગૌતમ !

સ્થિતિઃ પ્રજ્ઞપ્તા ? ગૌતમ ! જઘન્યેનાપિ અન્તર્મુહૂર્તમ્, ઉત્કૃષ્ટેનાપિ અન્તર્મુહૂર્તમ્
પર્યાપ્તિકાનાં ભદન્ત ! નાગકુમારીણાં દેવીનાં કિયન્તં કાલં સ્થિતિઃ પ્રજ્ઞપ્તા ?
ગૌતમ ! જઘન્યેન દશવર્ષસહસ્રાણિ અન્તર્મુહૂર્તોનાનિ, ઉત્કૃષ્ટેન દેશેનં પલ્યોપ-
મમ્ અન્તર્મુહૂર્તોનમ્, સુવર્ણકુમારાણાં ભદન્ત ! દેવાનાં કિયન્તં કાલં સ્થિતિઃ

ભગવન્ ! નાગકુમારી દેવિયોં કી કિતને કાલ કી સ્થિતિ કહી હૈ ?
(ગોયમા) હે ગૌતમ ! (જહ્ણેણં દસવાસસહસ્રાઈં, ઉક્કોસેણં દેસૂણં
પલિઓવમં) જઘન્ય દસ હજાર વર્ષ કી, ઉત્કૃષ્ટ દેશેન પલ્યોપમ કી
(અપજ્જત્તિયાણં મંતે ! નાગકુમારીણં દેવીણં કેવહ્યં કાલં ઠિઈં પણ્ણત્તા)
ભગવન્ ! અપર્યાપ્ત નાગકુમારી દેવિયોં કી કિતને કાલ કી સ્થિતિ
કહી હૈ ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (જહ્ણેણ વિ અંતોમુહુત્તં, ઉક્કો-
સેણ વિ અંતોમુહુત્તં) જઘન્ય મી અન્તર્મુહૂર્ત્તં ઓર ઉત્કૃષ્ટ મી અન્ત-
ર્મુહૂર્ત્તં (પજ્જત્તિયાણં મંતે ! નાગકુમારીણં દેવીણં કેવહ્યં કાલં ઠિઈં
પણ્ણત્તા ?) ભગવન્ ! પર્યાપ્ત નાગકુમારી દેવિયોં કી કિતને કાલ કી
સ્થિતિ કહી હૈ ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (જહ્ણેણં દસવાસસહસ્રાઈં
અંતોમુહુત્તૂણાઈં ઉક્કોસેણં દેસૂણં પલિઓવમં અંતોમુહુત્તૂણં) જઘન્ય
અન્તર્મુહૂર્ત્તં કમ દસ હજાર વર્ષ કી ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત્તં કમ દેશેન
પલ્યોપમ કી ।

(સુવર્ણકુમારાણં મંતે ! દેવાણં કેવહ્યં કાલં ઠિઈં પણ્ણત્તા ?) હે
ભગવન્ ! સુવર્ણકુમાર દેવોં કી કિતને કાલ કી સ્થિતિ કહી હૈ ?

(જહ્ણેણં દસવાસસહસ્રાઈં ઉક્કોસેણ દેસૂણં પલિઓવમં) જઘન્ય દશ હજાર
વર્ષની અને ઉત્કૃષ્ટ દેશેન પલ્યોપમની (અપજ્જત્તિયાણં મંતે ! નાગકુમારીણં
દેવીણં કેવહ્યં કાલં ઠિઈં પણ્ણત્તા) હે ભગવન્ અપર્યાપ્ત નાગકુમારી દેવિયોની
સ્થિતિ કેટલા કાળની છે ? (ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (જહ્ણેણં વિ અંતોમુહુત્તં,
ઉક્કોસેણ વિ અંતોમુહુત્તં) જઘન્યથી અને ઉત્કૃષ્ટથી પણ અંતર્મુહૂર્તની છે.
(પજ્જત્તિયાણં મંતે ! નાગકુમારીણ દેવીણં કેવહ્યં કાલં ઠિઈં પણ્ણત્તા) હે ભગવન્
પર્યાપ્ત નાગકુમારી દેવિયોની સ્થિતિ કેટલા કાળની કહેલ છે ? (ગોયમા !) હે
ગૌતમ ! (જહ્ણેણં દસવાસસહસ્રાઈં અંતોમુહુત્તૂણાઈં ઉક્કોસેણં દેસૂણ પલિ-
ઓવમં અંતોમુહુત્તૂણં) જઘન્યથી અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા દશ હજાર વર્ષની અને
ઉત્કૃષ્ટથી અન્તર્મુહૂર્ત કમ દેશેન પલ્યોપમની છે.

(સુવર્ણકુમારાણં મંતે ! દેવાણં કેવહ્યં કાલં ઠિઈં પણ્ણત્તા ?) ભગવન્ !
સુવર્ણકુમાર દેવોની કેટલા સમયની સ્થિતિ કહી છે ! (ગોયમા !) હે ગૌતમ !
(જહ્ણેણં દસવાસસહસ્રાઈં ઉક્કોસેણ દો પલિઓવમાઈં દેસૂણાઈં) જઘન્ય દશ

પ્રજ્ઞપ્તા ? ગૌતમ ! જઘન્યેન દશવર્ષસહસ્રાણિ, ઉત્કૃષ્ટેન દ્વે પલ્યોપમે દેશોને, અપર્યાપ્તકાનાં પૃચ્છા, ગૌતમ ! જઘન્યેનાપિ અન્તર્મુહૂર્તમ્, ઉત્કૃષ્ટેનાપિ અન્તર્મુહૂર્તમ્, પર્યાપ્તકાનાં પૃચ્છા, ગૌતમ ! જઘન્યેન દશવર્ષસહસ્રાણિ, અન્તર્મુહૂર્તોનાનિ, ઉત્કૃષ્ટેન દ્વે પલ્યોપમે દેશોને અન્તર્મુહૂર્તોને, સુવર્ણકુમારીणां દેવીનાં પૃચ્છા, ગૌતમ ! જઘન્યેન દશવર્ષસહસ્રાણિ, ઉત્કૃષ્ટેન દેશોનં પલ્યોપનમ્, અપર્યાપ્તિકાનાં પૃચ્છા, ગૌતમ ! જઘન્યેનાપિ અન્તર્મુહૂર્તમ્, ઉત્કૃષ્ટેનાપિ અન્તર્મુહૂર્તમ્,

(ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (જહણ્ણેણં દસવાસસહસ્સાઈં, ઉક્કોસેણ દો પલિઓવમાઈં દેસૂણાઈં) જઘન્ય દસ હજાર વર્ષ કી, ઉત્કૃષ્ટ દેશોન દો પલ્યોપમ કી (અપજ્જત્તયાણં પુચ્છા ?) અપર્યાપ્ત સુવર્ણકુમારીં કી પૃચ્છા ? (ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (જહણ્ણેણ વિ અંતોમુહુત્તં, ઉક્કોસેણ વિ અંતોમુહુત્તં) જઘન્ય ભી અન્તર્મુહૂર્ત્તં, ઉત્કૃષ્ટ ભી અન્તર્મુહૂર્ત્તં કી (પજ્જત્તયાણં પુચ્છા ?) પર્યાપ્તકોં કી પૃચ્છા ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (જહણ્ણેણં દસવાસસહસ્સાઈં અંતોમુહુત્તૂણાઈં, ઉક્કોસેણં દેસૂણં દો પલિઓવમાઈં અંતોમુહુત્તૂણાઈં) જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત્તં કમ દસ હજાર વર્ષ કી, ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત્તં કમ દેશોન દો પલ્યોપમ કી ।

(સુવર્ણકુમારીણં દેવીણં પુચ્છા ?) સુવર્ણકુમારી દેવિયોં કી પૃચ્છા ? (ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (જહણ્ણેણં દસવાસસહસ્સાઈં, ઉક્કોસેણં દેસૂણં પલિઓવમં) જઘન્ય દસ હજાર વર્ષ કી, ઉત્કૃષ્ટ દેશોન પલ્યોપમ કી (અપજ્જત્તયાણં પુચ્છા ?) અપર્યાપ્તક દેવિયોં કે વિષય મેં પૃચ્છા ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (જહણ્ણેણ વિ અંતોમુહુત્તં, ઉક્કોસેણ

હજાર વર્ષની, ઉત્કૃષ્ટ દેશોન બે પલ્યોપમની (અપજ્જત્તયાણ પુચ્છા) અપર્યાપ્તક સુવર્ણકુમારી સંબંધ પ્રશ્ન (ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (જહણ્ણેણં વિ અંતોમુહુત્તં, ઉક્કોસેણ વિ અંતોમુહુત્તં) જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટ થી અંતર્મુહૂર્તની છે. (પજ્જત્તયાણં પુચ્છા) પર્યાપ્તક સંબંધી પ્રશ્ન છે. (ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (જહણ્ણેણ દસવાસસહસ્સાઈં અંતોમુહુત્તૂણાઈં ઉક્કોસેણં દેસૂણં દો પલિઓવમાઈં અંતોમુહુત્તૂણાઈં) જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા દસ હજાર વર્ષની અને ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા દેશોન બે પલ્યોપમની છે.

(સુવર્ણકુમારીણં દેવીણં પુચ્છા) સુવર્ણકુમારી દેવિયો સંબંધી પ્રશ્ન છે. (ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (જહણ્ણેણં દસવાસસહસ્સાઈં ઉક્કોસેણ દેસૂણં પલિઓવમં) જઘન્ય દસ હજાર વર્ષની અને ઉત્કૃષ્ટ થી દેશોન પલ્યોપમની છે.

(અપજ્જત્તયાણં પુચ્છા ?) અપર્યાપ્ત દેવિયોના વિષયમા પૃચ્છા ? (ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (જહણ્ણેણ વિ અંતોમુહુત્તં, ઉક્કોસેણ વિ અંતો મુહુત્તં) જઘન્ય પણ અંતર્મુહૂર્ત, ઉત્કૃષ્ટ પણ અંતર્મુહૂર્ત (પજ્જત્તયાણં પુચ્છા) પર્યાપ્તક સુવર્ણકુમારી

પર્યાપ્તિકાનાં પૃચ્છા, ગૌતમ ! જઘન્યેન દશવર્ષસહસ્રાણિ અન્તર્મુહૂર્તોનાનિ, ઉત્કૃષ્ટેન દેશેનં પલ્યોપસમ્ અન્તર્મુહૂર્તોનમ્, એવમ્ એતેન અભિલાપેન ઔધિકા-પર્યાપ્તક પર્યાપ્તકસૂત્રત્રયમ્ દેવાનાશ્ચ દેવીનાશ્ચ જ્ઞાતવ્યં યાવત્ સ્તનિતકુમારાણાં યથા નાગકુમારાણામ્ ॥

ટીકા—અત્રાપિ દેવાનાં દેવીનાશ્ચ અપર્યાપ્તાવસ્થાયામ્ અન્તર્મુહૂર્તમાત્રં સ્થિતિ સદ્ભાવાત્ પર્યાપ્તાવસ્થાયામ્ અન્તર્મુહૂર્તન્યૂના સ્થિતિઃ સર્વત્રૈવ જઘન્યેનાપિ અવસેયા, શેષવ્યાખ્યાનં નિગદસિદ્ધમ્ ॥સુ. ૨॥

વિ અંતોમુહુત્તં) જઘન્ય ભી અન્તર્મુહૂર્ત, ઉત્કૃષ્ટ ભી અન્તર્મુહૂર્ત (પજ્જ-ત્તિયાણં પુચ્છા ?) પર્યાપ્તક સુવર્ણકુમારી દેવિયોં કે વિષય મેં પૃચ્છા ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (જહ્ણેણં દસવાસસહસ્સાઈં અંતોમુહુત્તૂણાઈં, ઉક્કોસેણં દેસૂણં પલિઓવમં અંતોમુહુત્તૂણં) જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત કમ દસ હજાર વર્ષ કી, ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત કમ દેશેન પલ્યોપસમ કી ।

(એવં) હસ પ્રકાર (એણં અભિલાવેણં) હસી અભિલાપ સે-હન્હીં શબ્દોં મેં (ઓહિય-પજ્જત્તય-અપજ્જત્તય સુત્તયં) ઔધિક અર્થાત્ સામાન્ય, પર્યાપ્તક ઔર અપર્યાપ્તક કે સૂત્ર (દેવાણ ય દેવીણ ય) દેવ ઔર દેવિયોં કે વિષય મેં (નેયવ્વં) જાનને યાહિય (જાવ થણિય કુમારાણં) સ્તનિત કુમારોં પર્યન્ત (જહા નાગકુમારાણં) નાગકુમારોં કે સમાન ।

ટીકાર્થ—યહાં ભી દેવોં ઔર દેવિયોં કી અપર્યાપ્ત અવસ્થા મેં અન્તર્મુહૂર્ત કી સ્થિતિ હૈ, અતએવ પર્યાપ્ત અવસ્થા મેં અન્તર્મુહૂર્ત કમ સ્થિતિ કહી ગઈ હૈ । શેષ વ્યાખ્યા શબ્દાર્થ કે અનુસાર સમ-જ્ઞાના યાહિય ॥૨॥

દેવિયેના વિષયમા પૃચ્છા ? (ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (જહ્ણેણં દસવાસસહસ્સાઈં અંતોમુહુત્તૂણાઈં ઉક્કોસેણં દેસૂણં પલિઓવમં અંતોમુહુત્તૂણં) જઘન્યઅન્તર્મુહૂર્ત ઓછા દશ હજાર વર્ષની, ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા દેશેન પલ્યોપસમની છે.

(એવં) આપ્રકારે (એણં અભિલાવેણં) આ અભિલાપથી—એજ શબ્દોમાં (ઓહિય-પજ્જત્તય-અપજ્જત્તયસુત્તયં) ઔધિક અર્થાત્ સામાન્ય, પર્યાપ્ત અને અપર્યાપ્તકના સૂત્ર (દેવાણ ય દેવીણય) દેવો અને દેવિયેના વિષયમા (નેયવ્વં) જાણવા જોઈએ (જાવ થણિયકુમારાણં) સ્તનિતકુમારો પર્યન્ત (જહા નાગકુમા-રાણં) નાગકુમારોનાસમાન.

ટીકાર્થ—આહિં પણ દેવો અને દેવિયેની અપર્યાપ્ત અવસ્થામાં અન્તર્મુહૂર્તની સ્થિતિ છે. તેથીજ પર્યાપ્ત અવસ્થામાં અન્તર્મુહૂર્ત ઓછી સ્થિતિ ઠહેલી છે. શેષવ્યાખ્યા, શબ્દાર્થના અનુસાર સમજવી જોઈએ ॥૨॥

पृथिवीकायिकादि वक्तव्यता—

मूढम्—पुढविकाइयाणं भंते ! केवइयं कालं ठिई पणत्ता
 गोयमा ! जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं उक्कोसेणं बावीसं वाससहस्साइं
 अपज्जत्तयपुढविकाइयाणं भंते ! केवइयं कालं ठिई पणत्ता ?
 गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं पज्जत्तयपुढवि-
 काइयाणं पुच्छा गोयमा ! जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं उक्कोसेणं बावीसं
 वाससहस्साइं अंतोमुहुत्तूणाइं सुहुमपुढवीकाइयाणं पुच्छा ?
 गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं अपज्जत्तयसु-
 हुमपुढवीकायाणं पुच्छा गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि
 अंतोमुहुत्तं । पज्जत्तयसुहुमपुढविकाइयाणं पुच्छा ? गोयमा ! जह-
 ण्णेण वि उक्कोसेणवि अंतोमुहुत्तं वायरपुढविकाइयाणं पुच्छा ?
 गोयमा ! जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं उक्कोसेणं बावीसं वाससहस्साइं
 अपज्जत्तयवायर पुढविकाइयाणं पुच्छा ? गोयमा ! जहण्णेण वि
 उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं पज्जत्तयवायरपुढविकाइयाणं पुच्छा
 गोयमा ! जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं उक्कोसेणं बावीसं वाससह-
 स्साइं अंतोमुहुत्तूणाइं आउकाइयाणं भंते ! केवइयं कालं ठिई
 पणत्ता ? गोयमा ! जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं उक्कोसेणं सत्तवास-
 सहस्साइं अपज्जत्तय आउकाइयाणं पुच्छा गोयमा ! जहण्णेण
 वि अंतोमुहुत्तं उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं पज्जत्तय आउकाइ-
 याणं पुच्छा गोयमा ! जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं उक्कोसेणं सत्तवा-
 ससहस्साइं अंतोमुहुत्तूणाइं सुहुम आउकाइयाणं ओहियाणं अप-
 ज्जत्तयाणं पज्जत्तयाणय जहा सुहुमपुढविकाइयाणं तहा भणि-
 यव्वं । वायरआउकाइयाणं पुच्छा गोयमा ! जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं
 उक्कोसेणं सत्तवाससहस्साइं अपज्जत्तयवायर आउकाइयाणं पुच्छा
 गोयमा ! जहण्णेणवि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं पज्जत्तयाण य

पुच्छा गोयमा ! जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं उक्कोसेणं सत्तवाससह-
 स्साइं अंतोमुहुत्तूणाइं तेउकाइयाणं पुच्छा गोयमा ! जहण्णेणं
 अंतोमुहुत्तं उक्कोसेणं तिन्नि राइंदियाइं अपजत्तयाणं पुच्छा
 गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेणवि अंतोमुहुत्तं पजत्तयाण य पुच्छा
 गोयमा ! जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं उक्कोसेण तिन्नि राइंदि-
 याइं अंतोमुहुत्तूणाइं सुहुमतेउकाइयाणं ओहियाणं अपजत्तयाणं
 पजत्तयाण य पुच्छा गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेणवि अंतो-
 मुहुत्तं वायरतेउकाइयाणं पुच्छा गोयमा ! जहण्णेणं अंतो-
 मुहुत्तं उक्कोसेणं तिन्नि राइंदियाइं अपजत्तय वायरतेउकाइयाणं
 पुच्छा गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेणवि अंतोमुहुत्तं, पज-
 त्ताणं पुच्छा गोयमा ! जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं उक्कोसेणं तिन्नि राइं-
 दियाइं अंतोमुहुत्तूणाइं । वाउकाइयाणं भंते ! केवइयं कालं
 ठिई पणत्ता ? गोयमा ! जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं उक्कोसेणं
 तिण्णि वाससहस्साइं अपजत्तयाणं पुच्छा गोयमा ! जहण्णेण
 वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं, पजत्तयाणं पुच्छा गोयमा ! जहण्णे-
 णं अंतोमुहुत्तं उक्कोसेणं तिन्नि वाससहस्साइं अंतोमुहुत्तूणाइं,
 सुहुमवाउकाइयाणं पुच्छा गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि
 अंतोमुहुत्तं, अपजत्तयाणं पुच्छा गोयमा ! जहण्णेण वि उक्को-
 सेण वि अंतोमुहुत्तं, पजत्तयाणं पुच्छा गोयमा ! जहण्णेण वि
 उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं, वायर वाउकाइयाणं पुच्छा गोयमा !
 जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं उक्कोसेणं तिन्नि वाससहस्साइं अपजत्त-
 याणं पुच्छा गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं,
 पजत्तयाणं पुच्छा गोयमा ! जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं उक्कोसेणं तिन्नि
 वाससहस्साइं अंतोमुहुत्तूणाइं । वणस्सइकाइयाणं भंते ! केवइयं
 कालं ठिई पणत्ता ? गोयमा ! जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं उक्कोसेणं

દસવાસસહસ્સાઈ, અપજ્જતયાણં પુચ્છા ગોયમા ! જહણ્ણેણ વિ ઉક્કોસેણ વિ અંતોમુહુત્તં, પજ્જતયાણં પુચ્છા ગોયમા ! જહણ્ણેણં અંતોમુહુત્તં ઉક્કોસેણં દસવાસસહસ્સાઈ અંતોમુહુત્ત-
ણાઈં સુહુમવણસ્સઙ્કાઙ્કાયાણં ઓહિયાણં અપજ્જતયાણં પજ્જત-
યાણ ચ પુચ્છા ગોયમા ! જહણ્ણે વિ ઉક્કોસેણ વિ અંતો-
મુહુત્તં, વાયરવણસ્સઙ્કાઙ્કાયાણં પુચ્છા ગોયમા ! જહણ્ણેણં અંતો-
મુહુત્તં ઉક્કોસેણં દસવાસસહસ્સાઈ અપજ્જતયાણં પુચ્છા ગોયમા !
જહણ્ણેણ વિ ઉક્કોસેણ વિ અંતોમુહુત્તં, પજ્જતયાણં પુચ્છા
ગોયમા જહણ્ણેણં અંતોમુહુત્તં ઉક્કોસેણં દસવાસસહસ્સાઈ
અંતોમુહુત્તણાઈં ॥ સૂ. ૩ ॥

છાયા-પૃથિવીકાયિકાનાં ભદન્ત ! કિયન્તં કાલં સ્થિતિઃ પ્રજ્ઞપ્તા ? ગૌતમ !
જઘન્યેન અન્તર્મુહૂર્તમ્, ઉત્કૃષ્ટેન દ્વાવિંશતિર્વર્ષસહસ્રાણિ, અપર્યાપ્તકપૃથિવી-
કાયિકાનાં ભદન્ત ! કિયન્તં કાલં સ્થિતિઃ પ્રજ્ઞપ્તા ? ગૌતમ ! જઘન્યેનાપિ
ઉત્કૃષ્ટેનાપિ અન્તર્મુહૂર્તમ્, પર્યાપ્તકપૃથિવીકાયિકાનાં પૃચ્છા, ગૌતમ ? જઘન્યેન

પૃથ્વીકાયાદિ કી સ્થિતિ કી વક્તવ્યતા-

શબ્દાર્થ-(પુઠવિકાઙ્કાયાણં અંતે ! કેવદ્વયં કાલં ઠિઈં પણ્ણત્તા ?) હે
ભગવન્ ! પૃથિવીકાયિકોં કી કિતને કાલ તક કી સ્થિતિ હૈ ? (ગોયમા)
હે ગૌતમ ! (જહણ્ણેણં અંતોમુહુત્તં) જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત કી (ઉક્કોસેણં
વાવીસં વાસસહસ્સાઈ) ઉત્કૃષ્ટ વાર્સ હજાર વર્ષ કી (અપજ્જતય
પુઠવિકાઙ્કાયાણં અંતે ! કેવદ્વયં કાલં ઠિઈં પણ્ણત્તા ?) હે ભગવન્ ! અપ-
ર્યાપ્ત પૃથ્વીકાયિકોં કી કિતને કાલ કી સ્થિતિ કહી હૈ ? (ગોયમા)
હે ગૌતમ ! (જહણ્ણેણ વિ ઉક્કોસેણ વિ અંતોમુહુત્તં) જઘન્ય ઓ ઓર
ઉત્કૃષ્ટ ઓ અન્તર્મુહૂર્ત કી (પજ્જતય પુઠવિકાઙ્કાયાણં પુચ્છા ?) પર્યા-

પૃથ્વીકાયાદિની સ્થિતિની વક્તવ્યતા

શબ્દાર્થ — (પુઠવિકાઙ્કાયાણં અંતે ! કેવદ્વયં કાલં ઠિઈં પણ્ણત્તા ?) ભગવન્ !
પૃથ્વીકાયિકોની ડેટલાકાળ સુધી સ્થિતિ છે ? (ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (જહણ્ણેણં
અંતોમુહુત્તં) જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્તની (ઉક્કોસેણં વાવીસં વાસસહસ્સાઈ) ઉત્કૃષ્ટ
વાવીસહજારવર્ષની (અપજ્જતયપુઠવિકાઙ્કાયાણં અંતે ! કેવદ્વયં કાલં ઠિઈં પણ્ણત્તા ?)
ભગવન્ ! અપર્યાપ્ત પૃથ્વીકાયિકોની ડેટલાકાળની સ્થિતિ કહી છે ? (ગોયમા !)
હે ગૌતમ ! (જહણ્ણેણ વિ ઉક્કોસેણ વિ અંતો મુહુત્તં) જઘન્ય પણ અને ઉત્કૃષ્ટ

અન્તર્મુહૂર્તમ્, ઉત્કૃષ્ટેન દ્વાવિંશતિઃ વર્ષસહસ્રાણિ અન્તર્મુહૂર્તોનાનિ, સૂક્ષ્મપૃથિવી-કાયિકાનાં પૃચ્છા, ગૌતમ ! જઘન્યેનાપિ ઉત્કૃષ્ટેનાપિ અન્તર્મુહૂર્તમ્, અપર્યાપ્તક સૂક્ષ્મ પૃથિવીકાયિકાનામ્ પૃચ્છા, ગૌતમ ! જઘન્યેનાપિ ઉત્કૃષ્ટેનાપિ અન્તર્મુહૂર્તમ્, પર્યાપ્તકસૂક્ષ્મપૃથિવીકાયિકાનાં પૃચ્છા, ગૌતમ ! જઘન્યેનાપિ ઉત્કૃષ્ટેનાપિ અન્તર્મુહૂર્તમ્, વાદરપૃથિવીકાયિકાનાં પૃચ્છા, ગૌતમ ! જઘન્યેન અન્ત-પ્તક પૃથિવીકાયિકોં કે વિષય મેં પૃચ્છા-પ્રશ્ન ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (જહ્ણેણં અંતોમુહુત્તં, ઉક્કોસેણં બાવીસં વાસસહસ્સાઈ અંતોમુહુ-ત્તૂનાઈ) જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત્ત કી, ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત્ત કમ બાઈસ હજાર વર્ષ કી ।

(સુહુમ પુઢવિકાઈયાણં પુચ્છા ?) સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિકોં કે વિષય મેં પૃચ્છા ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (જહ્ણેણ વિ ઉક્કોસેણ વિ અંતો-મુહુત્તં) જઘન્ય મી ઉત્કૃષ્ટ મી અન્તર્મુહૂર્ત્ત કી (અપજ્જત્તય સુહુમ પુઢવિકાઈયાણં પુચ્છા ?) અપર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ પૃથિવીકાયિકોં કે વિષય મેં પૃચ્છા ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (જહ્ણેણ વિ ઉક્કોસેણ વિ અંતો-મુહુત્તં) જઘન્ય મી ઔર ઉત્કૃષ્ટ મી અન્તર્મુહૂર્ત્ત કી (પજ્જત્તય સુહુમ પુઢવિકાઈયાણં પુચ્છા ?) પર્યાપ્તક સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિકોં કી સ્થિતિ કે વિષય મેં પૃચ્છા ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (જહ્ણેણ વિ ઉક્કોસેણ વિ અંતોમુહુત્તં) જઘન્ય સ્થિતિ મી અન્તર્મુહૂર્ત્ત, ઉત્કૃષ્ટ મી અન્તર્મુહૂર્ત્ત (બાયરપુઢવિકાઈયાણં પુચ્છા ?) બાદર પૃથિવીકાયિકોં કી સ્થિતિ કી

પણ અંતર્મુહૂર્તની (પજ્જત્તય પુઢવિકાઈયાણં પુચ્છા ?) પર્યાપ્તક પૃથ્વીકાયિકોના વિષયમાં પૃચ્છા-પ્રશ્ન ? (ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (જહ્ણેણં અંતોમુહુત્તં, ઉક્કોસેણં બાવીસં વાસસહસ્સાઈ અંતોમુહુત્તૂનાઈ) જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્તની, ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત કમ બાવીસ હજારવર્ષની

(સુહુમપુઢવિકાઈયાણં પુચ્છા ?) સૂક્ષ્મપૃથ્વીકાયિકોના વિષયમાં પૃચ્છા ? (ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (જહ્ણેણ વિ ઉક્કોસેણ વિ અંતોમુહુત્તં) જઘન્ય પણ અને અને ઉત્કૃષ્ટ પણ અન્તર્મુહૂર્તની (અપજ્જત્તયસુહુમ પુઢવિકાઈયાણં પુચ્છા) અપર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિકોના વિષયમાં પ્રશ્ન છે. (ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (જહ્ણેણ વિ ઉક્કોસેણ વિ અંતોમુહુત્તં) જઘન્યથી અને ઉત્કૃષ્ટથી અંતર્મુહૂર્તની છે. (પજ્જત્તયસુહુમ પુઢવિકાઈયાણં પુચ્છા ?) પર્યાપ્તક સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિકોની સ્થિતિના વિષયમાં પૃચ્છા ? (ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (જહ્ણેણ વિ ઉક્કોસેણ વિ અંતોમુહુત્તં) જઘન્ય સ્થિતિ પણ અંતર્મુહૂર્ત ઉત્કૃષ્ટ પણ અન્તર્મુહૂર્તની છે.

(બાયરપુઢવિકાઈયાણં પુચ્છા ?) બાદર પૃથ્વીકાયિકોની સ્થિતિની પૃચ્છા

मुहूर्तम्, अपर्याप्तकायिकायिकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन अन्तर्मुहूर्तम्, उत्कृष्टेन सप्तवर्षसहस्राणि, अन्तर्मुहूर्तानानि, सूक्ष्मायिकायिकानाम् औधिकानाम् अपर्याप्तकानां पर्याप्तकानां च यथा सूक्ष्मपृथिवीऔधिकानां तथा मणितव्यम् वादरायिकायिकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन अन्तर्मुहूर्तम्, उत्कृष्टेन सप्तवर्षसहस्राणि, अपर्याप्तकवादरायिकायिकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येनापि उत्कृष्टेनापि अन्त-

(जहण्णेण वि अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) जघन्य भी अन्तर्मुहूर्तं, उत्कृष्ट भी अन्तर्मुहूर्तं (पज्जत्तय आउकाइयाणं पुच्छा ?) (पर्याप्तक अयिकायिकों की स्थिति की पृच्छा ?) (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेण अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेण सत्तवाससहस्साइं अंतोमुहुत्तणाइं) जघन्य अन्तर्मुहूर्त की, उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त कम सात हजार वर्ष की (सुहुम आउकाइयाणं ओहियाणं अपज्जत्तयाणं पज्जत्तयाणं य) सूक्ष्म अयिकायिकों के औधिक (सामान्य), अपर्याप्त और पर्याप्त की स्थिति (जहा सुहुम पुढविकाइयाणं तहा भाणियव्वं) जैसी सूक्ष्म पृथिवीकायिकों की कही वैसी कहना चाहिए ।

(वायर आउकाइयाणं पुच्छा ?) वादर अयिकायिकों की स्थिति की पृच्छा ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेण अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेण सत्तवाससहस्साइं) जघन्य अन्तर्मुहूर्त की उत्कृष्ट सात हजार वर्ष की (अपज्जत्तय वायर आउकाइयाणं पुच्छा ?) अपर्याप्त वादर अयिकायिकों की स्थिति की पृच्छा ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेण वि

स्थिति पृच्छा ? (गोयमा !) हे गौतम ! (जहण्णेण वि अंतोमुहुत्तं उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) जघन्यभी पण अन्तर्मुहूर्त उत्कृष्टभी पण अन्तर्मुहूर्त (पज्जत्तय आउकाइयाणं पुच्छा) पर्याप्त अयिकायिकों की स्थिति की पृच्छा ? (गोयमा !) हे गौतम ! (जहण्णेण अंतोमुहुत्तं उक्कोसेण सत्तवाससहस्साइं अंतोमुहुत्तणाइं) जघन्य अन्तर्मुहूर्त की उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त ओछी सात हजार वर्ष की (सुहुम आउकाइयाणं, ओहियाणं अपज्जत्तयाणं पज्जत्तयाणं य) सूक्ष्म अयिकायिकों की औधिक (सामान्य) अपर्याप्त अने पर्याप्त की स्थिति (जहा सुहुमपुढविकाइयाणं तहा भाणियव्वं) जैसी सूक्ष्म पृथिवीकायिकों की कही छे तैवी कडेवी ओछे

(वायर आउकाइयाणं पुच्छा ?) वादर अयिकायिकों की स्थिति की पृच्छा (गोयमा !) हे गौतम ! (जहण्णेण अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेण सत्तवाससहस्साइं) जघन्य अन्तर्मुहूर्त की, उत्कृष्ट सात हजार वर्ष की, (अपज्जत्तय वायर आउकाइयाणं पुच्छा ?) अपर्याप्त वादर अयिकायिकों की स्थिति की पृच्छा ? (गोयमा !) हे

मुहूर्त, पर्याप्तकानाश्च पृच्छा, गौतम ! जघन्येन अन्तर्मुहूर्तम्, उत्कृष्टेन सप्त-
वर्षसहस्राणि अन्तर्मुहूर्तानानि, तेजःकायिकानाम् पृच्छा, गौतम ! जघन्येन
अन्तर्मुहूर्तम्, उत्कृष्टेन त्रीणि रात्रिन्दिनानि, अपर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम !
जघन्येनापि उत्कृष्टेनापि अन्तर्मुहूर्तम्, पर्याप्तकानाश्च पृच्छा, गौतम ! जघन्येन
अन्तर्मुहूर्तम्, उत्कृष्टेन त्रीणि रात्रिन्दिनानि अन्तर्मुहूर्तानानि, सूक्ष्म तेजः
कायिकानाम् औधिकानाम् अपर्याप्तकानाम् पर्याप्तकानाश्च पृच्छा, गौतम !

अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) जघन्य भी अन्तर्मुहूर्त की,
उत्कृष्ट भी अन्तर्मुहूर्त की (पञ्जत्तयाणं पुच्छा) पर्याप्तकों की स्थिति
की पृच्छा ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं
सत्तवाससहस्साइं अंतोमुहुत्तूणाइं) जघन्य अन्तर्मुहूर्त की, उत्कृष्ट
अन्तर्मुहूर्त कम सात हजार वर्ष की ।

(तेउकाइयाणं पुच्छा ?) तेजस्कायिकों की स्थिति की पृच्छा ?
(गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं तिन्नि राइं-
दियाइं) जघन्य अन्तर्मुहूर्त की, उत्कृष्ट तीन रात-दिन की (अप-
जत्तयाणं पुच्छा ?) अपर्याप्तों की स्थिति की पृच्छा ? (गोयमा !) हे
गौतम ! (जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) जघन्य भी और
उत्कृष्ट भी अन्तर्मुहूर्त की (पञ्जत्तयाण पुच्छा ?) पर्याप्तकों की
स्थिति की पृच्छा ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं,
उक्कोसेणं तिन्नि राइंदियाइं अंतोमुहुत्तूणाइं) जघन्य अन्तर्मुहूर्त
की, उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त कम तीन रात्रि-दिनों की ।

गौतम ! (जहण्णेणं वि अंतोमुहुत्तं उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) जघन्य पणु अन्त-
र्मुहूर्तानी उत्कृष्ट पणु अन्तर्मुहूर्तानी (पञ्जत्तयाणं पुच्छा ?) पर्याप्तकेनी स्थितिनी
पृच्छा ? (गोयमा !) हे गौतम ! (जहण्णेण अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं सत्तवाससहस्साइं
अंतोमुहुत्तूणाइं) जघन्य अन्तर्मुहूर्त उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त ओछा सात हजार वर्षानी

(तेउकाइयाणं पुच्छा ?) तेजस्कायिकेनी स्थितिनी पृच्छा ? (गोयमा !)
हे गौतम ! (जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं तिन्नि राइंदियाइं) जघन्य अन्त-
र्मुहूर्तानी उत्कृष्ट त्रणु रातदिवसानी (अपजत्तयाणं पुच्छा !) अपर्याप्तेनी
स्थितिनी पृच्छा ? (गोयमा !) हे गौतम ! (जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतो-
मुहुत्तं) जघन्य पणु अने उत्कृष्ट पणु अन्तर्मुहूर्तानी (पञ्जत्तयाणं पुच्छा)
पर्याप्तकेनी स्थितिनी पृच्छा ? (गोयमा !) हे गौतम ! (जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं,
उक्कोसेणं तिन्नि राइंदियाइं अंतोमुहुत्तूणाइं) जघन्य अन्तर्मुहूर्तानी उत्कृष्ट
अन्तर्मुहूर्त ओछा त्रणु रात्रि दिवसानी

जघन्येनापि उत्कृष्टेनापि अन्तर्मुहूर्तम्, वादरतेजःकायिकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन अन्तर्मुहूर्तम्, उत्कृष्टेन त्रीणि रात्रिन्दिवानि, अपर्याप्तक वादरतेजः कायिकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येनापि उत्कृष्टेनापि अन्तर्मुहूर्तम्, पर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन अन्तर्मुहूर्तम्, उत्कृष्टेन त्रीणि रात्रिन्दिनानि अन्तर्मुहूर्तानि । वायुकायिकानां भदन्त ! कियन्तं कालं स्थितिः प्रज्ञप्ता ? गौतम !

(सुहृमतेउकाइयाणं ओहियाणं अपज्जत्तयाणं पज्जत्तयाण य पुच्छा ?) सूक्ष्म तेजस्कायिक औघिकों, अपर्याप्तों और पर्याप्तों की स्थिति की पृच्छा ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) सूक्ष्म तेजस्काय के समुच्चय, अपर्याप्तकों और पर्याप्तकों की स्थिति अन्तर्मुहूर्त की है । (वायर तेउकाइयाणं पुच्छा ?) वादर तेजस्कायिकों की स्थिति पृच्छा ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं उक्कोसेणं तिन्नि राइंदियाइं) जघन्य अन्तर्मुहूर्त, उत्कृष्ट तीन रात्रि-दिवस (अपज्जत्तय वायरतेउकाइयाणं पुच्छा ?) अपर्याप्त वादर तेजस्कायिकों की स्थिति की पृच्छा ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) जघन्य और उत्कृष्ट भी अन्तर्मुहूर्त की (पज्जत्ताणं पुच्छा ?) पर्याप्तों की स्थिति की पृच्छा ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं तिन्नि राइंदियाइं अंतोमुहुत्तूणाइं) जघन्य अन्तर्मुहूर्त की, उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त कम तीन रात्रि-दिवस की ।

(सुहृम तेउकाइयाणं ओहियाणं अपज्जत्तयाणं पज्जत्तयाणं य पुच्छा ?) सूक्ष्म-तेजस्कायिक औघिके, अपर्याप्ते અને પર્યાપ્તોની સ્થિતિની પૃચ્છા ? (ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (જહણ્ણેણ વિ ઉક્કોસેણ વિ અંતોમુહુત્તં) સૂક્ષ્મ તેજસ્કાયિકના સમુચ્ચય, અપર્યાપ્તકે અને પર્યાપ્તકોની સ્થિતિ અન્તર્મુહૂર્તની છે. (વાયર તેउकाइयाणं पुच्छा) वादर तेजस्कायिकोंની સ્થિતિની પૃચ્છા ? (ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (જહણ્ણેણ અંતોમુહુત્તં, ઉક્કોસેણં તિન્નિ રાઈં દિયાઈં) જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત ઉત્કૃષ્ટ ત્રણ રાત્રિ દિવસ (અપજ્જત્તય વાયર તેउकाइयाणं पुच्छा) અપર્યાપ્ત વાદર તેજસ્કાયિકોની સ્થિતિની પૃચ્છા (ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (જહણ્ણેણ વિ ઉક્કોસેણ વિ અંતોમુહુત્તં) જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટ પણ અન્તર્મુહૂર્તની (પજ્જત્તાણં પુચ્છા !) પર્યાપ્તોની સ્થિતિની પૃચ્છા ? (ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (જહણ્ણેણ અંતોમુહુત્તં ઉક્કોસેણં તિન્નિ રાઈંદિયાઈં અંતોમુહુત્તૂણાઈં) જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્તની, ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા ત્રણ રાત્રિ દિવસની

જઘન્યેન અન્તર્મુહૂર્તમ્, ઉત્કૃષ્ટેન ત્રીણિ વર્ષસહસ્રાણિ, અપર્યાપ્તકાનાં પૃચ્છા !
 ગૌતમ ! જઘન્યેન ઉત્કૃષ્ટેનાપિ અન્તર્મુહૂર્તમ્, પર્યાપ્તકાનાં પૃચ્છા, ગૌતમ ! જઘ-
 ન્યેન અન્તર્મુહૂર્તમ્, ઉત્કૃષ્ટેન ત્રીણિ-વર્ષસહસ્રાણિ-અન્તર્મુહૂર્તોનાનિ, સૂક્ષ્મવાયુ-
 કાયિકાનાં પૃચ્છા ? ગૌતમ ! જઘન્યેનાપિ, ઉત્કૃષ્ટેનાપિ અન્તર્મુહૂર્તમ્, અપર્યાપ્ત-
 કાનાં પૃચ્છા, ગૌતમ ! જઘન્યેનાપિ ઉત્કૃષ્ટેનાપિ અન્તર્મુહૂર્તમ્, પર્યાપ્તકાનાં પૃચ્છા,
 ગૌતમ ! જઘન્યેનાપિ, ઉત્કૃષ્ટેનાપિ અન્તર્મુહૂર્તમ્, વાદરવાયુકાયિકાનાં પૃચ્છા,

(વાઙકાઙ્યાણં મંતે ! કેવદ્વયં કાલં ઠિદ્ધં પપ્પન્ત્તા ?) વાયુકાયિકો
 કીં હે ભગવન્ ! કિતને કાલ કીં સ્થિતિ કહીં હૈ ? (ગોયમા) હે ગૌતમ !
 (જહણ્ણેણં અંતોમુહુત્તં, ઉક્કોસેણં તિણ્ણિ વાસસહસ્સાદ્) જઘન્ય
 અન્તર્મુહૂર્તં ઉત્કૃષ્ટં ત્રીણિ હજાર વર્ષ કીં (અપજ્જત્તયાણ પુચ્છા ?) અપર્યા-
 પ્તકોં કીં સ્થિતિ કીં પૃચ્છા ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (જહણ્ણેણં વિ
 ઉક્કોસેણં વિ અંતોમુહુત્તં) જઘન્યં મીં અન્તર્મુહૂર્તં, ઉત્કૃષ્ટં મીં
 અન્તર્મુહૂર્તં કીં (પજ્જત્તયાણ પુચ્છા ?) પર્યાપ્તકોં કીં સ્થિતિ કીં
 પૃચ્છા ? (ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (જહણ્ણેણં અંતોમુહુત્તં, ઉક્કોસેણં
 તિણ્ણિ વાસસહસ્સાદ્ અંતોમુહુત્તુણાદ્) જઘન્યં અન્તર્મુહૂર્તં કીં, ઉત્કૃષ્ટં
 અન્તર્મુહૂર્તં કમ ત્રીણિ હજાર વર્ષ કીં હૈ ।

(સુહુમ વાઙકાઙ્યાણં પુચ્છા ?) સૂક્ષ્મ વાયુકાયિકોં કીં સ્થિતિ
 કીં પૃચ્છા ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (જહણ્ણેણં વિ ઉક્કોસેણં વિ અંતો-
 મુહુત્તં) જઘન્યં મીં ઓર ઉત્કૃષ્ટં મીં અન્તર્મુહૂર્તં કીં (અપજ્જત્તયાણં
 પુચ્છા ?) અપર્યાપ્તકોં કીં સ્થિતિ કીં પૃચ્છા ? (ગોયમા) હે ગૌતમ !

(વાઙકાઙ્યાણં મંતે ! કેવદ્વયં કાલં ઠિદ્ધં પપ્પન્ત્તા ?) વાયુકાયિકોની હે
 ભગવન્ ! કેટલા કાલની સ્થિતિ કહી છે. (ગોયમા !) હે ગૌતમ ? (જહણ્ણેણં
 અંતોમુહુત્તં, ઉક્કોસેણં તિણ્ણિ વાસસહસ્સાદ્) જઘન્યં અન્તર્મુહૂર્તં, ઉત્કૃષ્ટં ત્રણ
 હજાર વર્ષની (અપજ્જત્તયાણ પુચ્છા ?) અપર્યાપ્તકોની સ્થિતિની પૃચ્છા ? (ગોયમા !)
 હે ગૌતમ ! (જહણ્ણેણં વિ ઉક્કોસેણં વિ અંતોમુહુત્તં) જઘન્યં પણ અન્તર્મુહૂર્તં,
 ઉત્કૃષ્ટં પણ અન્તર્મુહૂર્તની (પજ્જત્તયાણ પુચ્છા ?) પર્યાપ્તકોની સ્થિતિની પૃચ્છા ?
 (ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (જહણ્ણેણં અંતોમુહુત્તં, ઉક્કોસેણં તિણ્ણિ વાસસહસ્સાદ્
 અંતોમુહુત્તુણાદ્) જઘન્યં અન્તર્મુહૂર્તની ઉત્કૃષ્ટં અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા ત્રણ હજાર વર્ષની

(સુહુમ વાઙકાઙ્યાણં પુચ્છા ?) સૂક્ષ્મ વાયુકાયિકોની , સ્થિતિની પૃચ્છા ?
 (ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (જહણ્ણેણં વિ ઉક્કોસેણં વિ અંતોમુહુત્તં) જઘન્યં પણ
 અને ઉત્કૃષ્ટ , પણ અન્તર્મુહૂર્તની (અપજ્જત્તયાણ પુચ્છા ?) અપર્યાપ્તકોની સ્થિતિની
 પૃચ્છા ? (ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (જહણ્ણેણં વિ ઉક્કોસેણં વિ અંતોમુહુત્તં) જઘન્યં

गौतम ! जघन्येन अन्तर्मुहूर्तम्, उत्कृष्टेन त्रीणि वर्षसहस्राणि, अपर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येनापि उत्कृष्टेनापि अन्तर्मुहूर्तम्, पर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन अन्तर्मुहूर्तम्, उत्कृष्टेन त्रीणि वर्षसहस्राणि अन्तर्मुहूर्तानानि, (जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) जघन्य भी और उत्कृष्ट भी अन्तर्मुहूर्त की (पज्जत्तयाण पृच्छा ?) पर्याप्तकों की स्थिति की पृच्छा ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) जघन्य भी और उत्कृष्ट भी अन्तर्मुहूर्त की ।

(वायरवाउकाइयाणं पृच्छा ?) बादर-वायुकायिकों की स्थिति कितनी कही है ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं तिन्नि वाससहस्साइं) जघन्य अन्तर्मुहूर्त की, उत्कृष्ट तीन हजार वर्ष की (अपज्जत्तयाणं पृच्छा) अपर्याप्तों की स्थिति कितनी ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) जघन्य भी, उत्कृष्ट भी अन्तर्मुहूर्त की (पज्जत्तयाणं पृच्छा) पर्याप्तकों की कितनी (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं तिन्नि वाससहस्साइं) जघन्य अन्तर्मुहूर्त की, उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त कम तीन हजार वर्ष की है ।

गोयमा अने उत्कृष्टं पणु अन्तर्मुहूर्तानी (पज्जत्तयाण पृच्छा ?) पर्याप्तों की स्थिति कितनी पृच्छा ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) जघन्य पणु अने उत्कृष्टं पणु अन्तर्मुहूर्तानी

(वायर वाउकाइयाणं पृच्छा) बादर वायुकायिकों की स्थिति कितनी है ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं तिन्नि वाससहस्साइं) जघन्य अन्तर्मुहूर्तानी उत्कृष्ट त्रयु हुन्तर वर्षानी (अपज्जत्तयाणं पृच्छा ?) अपर्याप्तों की स्थिति कितनी है ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) जघन्य अने उत्कृष्टं पणु अन्तर्मुहूर्तानी (पज्जत्तयाणं पृच्छा ?) पर्याप्तों की स्थिति कितनी है ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं तिन्नि वाससहस्साइं) जघन्य अन्तर्मुहूर्तानी, उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त आधा त्रयु हुन्तर वर्षानी

(वणस्सइ काइयाणं भुंते ! केवइयं कालं ठिई पणत्ता ?) वनस्पति, कायिकों की लगवन् । कितनी काणसुधी स्थिति कितनी है ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं दसवाससहस्साइं, जघन्य अन्तर्मुहूर्तानी उत्कृष्टं हुन्तर वर्षानी, (अपज्जत्तयाणं पृच्छा ?) अपर्याप्तों की कितनी है ? (गोयमा) ।

વનસ્પતિકાયિકાનાં ભદન્ત ! કિયન્તં કાલં સ્થિતિઃ પ્રજ્ઞપ્તા ? ગૌતમ ! જઘન્યેન અન્તર્મુહૂર્તમ્, ઉત્કૃષ્ટેન દશવર્ષસહસ્રાણિ, અપર્યાપ્તકાનાં પૃચ્છા, ગૌતમ ! જઘન્યેનાપિ ઉત્કૃષ્ટેનાપિ અન્તર્મુહૂર્તમ્, પર્યાપ્તકાનાં પૃચ્છા, ગૌતમ ! જઘન્યેન અન્તર્મુહૂર્તમ્, ઉત્કૃષ્ટેન દશવર્ષસહસ્રાણિ અન્તર્મુહૂર્તોનાનિ, સૂક્ષ્મ વનસ્પતિકાયિકાનામ્ ઔધિકનામ્ અપર્યાપ્તકાનામ્ પર્યાપ્તકાનાશ્ચ પૃચ્છા, ગૌતમ ! જઘન્યેનાપિ ઉત્કૃષ્ટેનાપિ અન્તર્મુહૂર્તમ્, વાદરવનસ્પતિકાયિકાનાં પૃચ્છા, ગૌતમ ! જઘન્યેન અન્ત-

(વણસ્સહકાદ્યાણં મંતે ! કેવદ્યં કાલં ઠિઈ પળ્લત્તા ?) વનસ્પતિકાયિકોં કી હે ભગવન્ ! કિતને કાલ તક સ્થિતિ કહી હૈ ? (ગોયમા ! જહળ્લેણં અંતોમુહુત્તં, ઉક્કોસેણં દસવાસસહસ્સાઈ) ગૌતમ ! જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત, ઉત્કૃષ્ટ દસ હજાર વર્ષ (અપજ્જત્તયાણ પુચ્છા ?) અપર્યાપ્તોં કી કિતની ? (ગોયમા ! જહળ્લેણ વિ ઉક્કોસેણ વિ અંતોમુહુત્તં) ગૌતમ ! જઘન્ય મી ઉત્કૃષ્ટ મી અન્તર્મુહૂર્ત (પજ્જત્તયાણં પુચ્છા ?) પર્યાપ્તકોં કી સ્થિતિ કિતની ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (જહળ્લેણં અંતોમુહુત્તં) જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત (ઉક્કોસેણં દસવાસસહસ્સાઈ) ઉત્કૃષ્ટ દસ હજાર વર્ષ (અંતોમુહુત્તૂણાઈ) અન્તર્મુહૂર્ત કમ ।

(સુહુમવણસ્સહકાદ્યાણં ઓહિયાણં અપજ્જત્તયાણં પજ્જત્તયાણં ચ પુચ્છા ?) સમુચ્ચય, અપર્યાપ્ત ઓર પર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ વનસ્પતિકાયિકોં કી સ્થિતિ કિતની ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (જહળ્લેણ વિ ઉક્કોસેણ વિ અંતોમુહુત્તં) જઘન્ય મી ઉત્કૃષ્ટ મી અન્તર્મુહૂર્ત ।

(વાયરવણસ્સહકાદ્યાણં પુચ્છા ?) વાદર વનસ્પતિકાય કી સ્થિતિ કી પૃચ્છા ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (જહળ્લેણં અંતોમુહુત્તં, ઉક્કોસેણં

(જળ્લેણં વિ ઉક્કોસેણ વિ અંતોમુહુત્તં) ગૌતમ ! જઘન્ય પળ્લ ઉત્કૃષ્ટ પળ્લ અન્તર્મુહૂર્તની (પજ્જત્તયાણં પુચ્છા ?) પર્યાપ્તકોની સ્થિતિ કેટલી છે ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (જહળ્લેણં અંતોમુહુત્તં) જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત (ઉક્કોસેણં દસવાસસહસ્સાઈ) ઉત્કૃષ્ટ દશ હજારવર્ષની (અંતોમુહુત્તૂણાઈ) અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા

સુહુમવણસ્સહકાદ્યાણં ઓહિયાણં ઓહિયાણં અપજ્જત્તયાણં, પજ્જત્તયાણં ચ પુચ્છા ?) સમુચ્ચય અપર્યાપ્ત અને પર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ વનસ્પતિકાયિકોની સ્થિતિ કેટલી છે (ગોયમા) હે ગૌતમ ? (જહળ્લેણ વિ ઉક્કોસેણ વિ અંતોમુહુત્તં) જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટ પળ્લ અન્તર્મુહૂર્ત

(વાયર વણસ્સહકાદ્યાણં પુચ્છા ?) વાદર વનસ્પતિકાયની સ્થિતિની પૃચ્છા ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ? (જહળ્લેણં અંતોમુહુત્તં, ઉક્કોસેણં દસવાસસહ-

मुहूर्तम्, उत्कृष्टेन दशवर्षसहस्राणि, अपर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येनापि उत्कृष्टेनापि अन्तर्मुहूर्तम्, पर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन अन्तर्मुहूर्तम्, उत्कृष्टेन दशवर्षसहस्राणि अन्तर्मुहूर्तोनानि ॥

टीका—अत्रापि अपर्याप्तावस्थायामन्तर्मुहूर्तं पर्याप्तावस्थायां तन्न्यूना-स्थितिः, व्याख्या सुगमा ॥सू० ३॥

द्वीन्द्रियादि स्थिति वक्तव्यता-

मूलम्—वेङ्गदियाणं भंते ! केवइयं कालं ठिई पणत्ता ? गोयमा ! जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं बारस संवच्छराइं, अपज्जत्तायाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतो-मुहुत्तं, पज्जत्तायाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं बारस संवच्छराइं अंतोमुहुत्तूणाइं, तेइंदियाणं भंते ! केवइयं कालं ठिई पणत्ता ? गोयमा ! जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं,

दसवाससहस्साइं) जघन्य अन्तर्मुहूर्तं, उत्कृष्ट दस हजार वर्ष की (अपज्जत्तायाणं पुच्छा?) अपर्याप्तकों की पृच्छा ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) जघन्य भी उत्कृष्ट भी अन्तर्मुहूर्तं (पज्जत्तायाणं पुच्छा ?) पर्याप्तकों की स्थिति की पृच्छा ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं दसवाससह-स्साइं अंतोमुहुत्तूणाइं) जघन्य अन्तर्मुहूर्तं, उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्तं कम दस हजार वर्ष की है ।

टीकार्थ—व्याख्या सुगम है । पाठ के अनुसार एवं शब्दार्थ के अनुसार पूर्ववत् समझ लेना चाहिए ॥३॥

स्साइं) जघन्य अन्तर्मुहूर्तं उत्कृष्ट दश हजार वर्ष की (अपज्जत्तायाणं पुच्छा ?) अपर्याप्तकों की पृच्छा ? (गोयमा !) हे गौतम ! (जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) जघन्य भी उत्कृष्ट भी अन्तर्मुहूर्तं (पज्जत्तायाणं पुच्छा ?) पर्याप्त-कों की स्थिति की पृच्छा ? (गोयमा !) हे गौतम ! (जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं उक्को-सेण दसवाससहस्साइं अंतोमुहुत्तूणाइं) जघन्य अन्तर्मुहूर्तं, उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्तं ओछा दश हजार वर्ष की

टीकार्थ—व्याख्या सुगम छे. पाठना अनुसार तेमज शब्दार्थना अनुसार पूर्ववत् समझ लेवुं लेधये ॥३॥

उक्कोसेणं एगुणवण्णं राइंदियाइं, अपज्जत्तयाणं पुच्छा, गोयमा !
 जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं, पज्जत्तयाणं पुच्छा,
 गोयमा ! जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं एगुणवण्णं राइं-
 दियाइं अंतोमुहुत्तूणाइं, चउरिंदियाणं भंते ! केवइयं कालं
 ठिई पणत्ता ? गोयमा ! जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं
 छम्मासा, अपज्जत्तयाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेण वि उक्को-
 सेण वि अंतोमुहुत्तं, पज्जत्तयाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं
 अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं छम्मासा अंतोमुहुत्तूणा ॥सू०४॥

छाया-द्वीन्द्रियाणाम् भदन्त ! कियन्तं कालं स्थितिः प्रज्ञप्ता ? गौतम !
 जघन्येन अन्तर्मुहूर्तम्, उत्कृष्टेन द्वादश संवत्सराणि, अपर्याप्तकानां पृच्छा,
 गौतम ! जघन्येनापि, उत्कृष्टेनापि अन्तर्मुहूर्तम्, पर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम !
 जघन्येन अन्तर्मुहूर्तम्, उत्कृष्टेन द्वादश संवत्सराणि अन्तर्मुहूर्तानि त्रीन्द्रियाणां

द्वीन्द्रियादि की स्थिति की वक्तव्यता-

शब्दार्थ—(वेइंदियाणं भंते ! केवइयं कालं ठिई पणत्ता ?) हे
 भगवन् ! द्वीन्द्रियों की कितने काल तक स्थिति की है ? (गोयमा) हे
 गौतम ! (जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं बारससंवच्छराइं) जघन्य
 अन्तर्मुहूर्त, उत्कृष्ट बारह वर्ष (अपज्जत्तयाणं पुच्छा ?) अपर्याप्तों
 की पृच्छा ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतो-
 मुहुत्तं) जघन्य और उत्कृष्ट भी अन्तर्मुहूर्त की (पज्जत्तयाणं पुच्छा)
 पर्याप्तों की स्थिति की पृच्छा ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेणं
 अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं बारस संवच्छराइं अंतोमुहुत्तूणाइं) जघन्य

द्वीन्द्रयादिनी स्थितिनी वक्तव्यता

शब्दार्थः—(वेइंदियाणं भंते ! केवइयं कालं ठिई पणत्ता ?) द्वीन्द्रियों की
 कितनी स्थिति कही छे ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं
 उक्कोसेणं बारससंवच्छराइं) जघन्य अन्तर्मुहूर्त, उत्कृष्ट बारह वर्ष (अपज्जत्तयाणं
 पुच्छा ?) अपर्याप्तों की पृच्छा ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेण वि उक्को-
 सेण वि अंतोमुहुत्तं) जघन्य और उत्कृष्ट भी अन्तर्मुहूर्त की (पज्जत्तयाणं पुच्छा ?)
 पर्याप्तों की स्थिति की पृच्छा ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेणं
 अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं बारस संवच्छराइं अंतोमुहुत्तूणाइं) जघन्य अन्तर्मुहूर्त,
 उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त जोछा बारह वर्ष

ભદન્ત ! કિયન્તં કાલં સ્થિતિઃ પ્રજ્ઞસા ? ગૌતમ ! જઘન્યેન અન્તર્મુહૂર્તમ્, ઉત્કૃષ્ટેન
 એકોનપચ્ચાશત્ રાત્રિન્દિનાનિ, અપર્યાપ્તકાનાં પૃચ્છા, ગૌતમ ! જઘન્યેનાપિ
 ઉત્કૃષ્ટેનાપિ અન્તર્મુહૂર્તમ્, પર્યાપ્તકાનાં પૃચ્છા, ગૌતમ ! જઘન્યેન અન્તર્મુહૂર્તમ્,
 ઉત્કૃષ્ટેન એકોનપચ્ચાશત્ રાત્રિન્દિનાનિ અન્તર્મુહૂર્તોનાનિ, ચતુરિન્દ્રિયાણાં
 ભદન્ત ! કિયન્તં કાલં સ્થિતિઃ પ્રજ્ઞસા ? ગૌતમ ! જઘન્યેન અન્તર્મુહૂર્તમ્, ઉત્કૃ-
 ષ્ટેન પ્ષમાસાન્, અપર્યાપ્તકાનામ્ પૃચ્છા, ગૌતમ ! જઘન્યેનાપિ ઉત્કૃષ્ટેનાપિ
 અન્તર્મુહૂર્ત, ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત કમ વારહ વર્ષ કી હૈ ।

(તેહંદિયાણં મંતે ! કેવહ્યં કાલં ઠિઈ પળ્લત્તા ?) ત્રીન્દ્રિયોં કી
 ભગવન્ ! કિતને કાલ તક સ્થિતિ કહી હૈ ? (ગોયમા ! જહળ્લેણં
 અંતોમુહુત્તં, ઉક્કોસેણં એગુણવળ્લં રાઈં દિયાઈં) ગૌતમ ! જઘન્ય
 અન્તર્મુહૂર્ત ઉત્કૃષ્ટ ઉનપચ્ચાસ રાત્રિ દિન (અપજ્જત્તયાણં પુચ્છા ?)
 અપર્યાપ્તોં કી સ્થિતિ કી પૃચ્છા ? (ગોયમા ! જહળ્લેણ વિ ઉક્કોસેણ
 વિ અંતોમુહુત્તં) ગૌતમ ! જઘન્ય ભી, ઉત્કૃષ્ટ ભી અન્તર્મુહૂર્ત (પજ્જ-
 ત્તયાણં પુચ્છા) પર્યાપ્તકોં કી સ્થિતિ કી પૃચ્છા ? (ગોયમા ! જહ-
 લ્લેણં અંતોમુહુત્તં, ઉક્કોસેણં એગુણવળ્લં રાઈં દિયાઈં અંતોમુહુત્તુણાઈં)
 હૈ ગૌતમ ! જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત, ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત કમ ઉનપચ્ચાસ
 રાત્રિ-દિન ।

(ચરિંદિયાણં મંતે ! કેવહ્યં કાલં ઠિઈ પળ્લત્તા ?) ચૌહન્દ્રિયોં
 કી ભગવન્ ! કિતને કાલ તક સ્થિતિ કહી હૈ ? (ગોયમા ! જહળ્લેણં
 અંતોમુહુત્તં, ઉક્કોસેણં છમ્માસા) ગૌતમ ! જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત,

(તેહંદિયાણં મંતે ! કેવહ્યં કાલં ઠિઈ પળ્લત્તા ?) ત્રીન્દ્રિયોની ભગવન્ કેટલા
 કાળ સુધીની સ્થિતિ કહી છે ? (ગોયમા ! જહળ્લેણં અંતોમુહુત્તં, ઉક્કોસેણં એગુણ-
 વળ્લં રાઈંદિયાઈં) ગૌતમ ! જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત, ઉત્કૃષ્ટ ઓગણ પચ્ચાસ રાત્રિ-
 દિવસ (અપજ્જત્તયાણ પુચ્છા ?) અપર્યાપ્તોની સ્થિતિની પૃચ્છા ? (ગોયમા !)
 જહળ્લેણ વિ ઉક્કોસેણ વિ અંતોમુહુત્તં) ગૌતમ ! જઘન્યપણ ઉત્કૃષ્ટ પણ અન્ત-
 મુહૂર્ત (પજ્જત્તયાણ પુચ્છા) પર્યાપ્તકોની સ્થિતિની પૃચ્છા ? (ગોયમા ! જહળ્લેણં
 અંતોમુહુત્તં, ઉક્કોસેણં એગુણવળ્લં રાઈં દિયાઈં અંતોમુહુત્તુણાઈં) ગૌતમ ! જઘન્ય
 અન્તર્મુહૂર્ત, ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા ઓગણ પચ્ચાસ રાત્રિ દિવસ

(ચરિંદિયાણ મંતે ! કેવહ્યં કાલં ઠિઈ પળ્લત્તા ?) ચતુરિન્દ્રિયોની ભગવન્
 કેટલા કાળ સુધી સ્થિતિ કહી છે ? (ગોયમા !) જહળ્લેણં અંતોમુહુત્તં, ઉક્કોસેણં
 છમ્માસા) ગૌતમ ! જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત, ઉત્કૃષ્ટ છમાસ (અપજ્જત્તયાણં પુચ્છા ?)

અન્તર્મુહૂર્તમ્, પર્યાપ્તકાનાં પૃચ્છા, ગૌતમ ! જઘન્યેન અન્તર્મુહૂર્તમ્, ઉત્કૃષ્ટેન
પળમાસાન્ અન્તર્મુહૂર્તોનાન્ ॥

ટીકા—વ્યાખ્યા સુગમા ॥૪॥

પશ્ચેન્દ્રિયતિરિગ્યોનિક સ્થિતિ વક્તવ્યતા—

મૂલમ્—પંચિન્દિયતિરિક્ષજોણિયાણં ભંતે ! કેવદ્વયં કાલં
ઠિઈ પળણત્તા ? ગોયમા ! જહણ્ણેણં અંતોમુહુત્તં, ઉક્કોસેણં તિન્નિ
પલિઓવમાઈં, અપજ્જત્તયાણં પુચ્છા, ગોયમા ! જહણ્ણેણ વિ
ઉક્કોસેણ વિ અંતોમુહુત્તં પજ્જત્તિયાણં પુચ્છા, ગોયમા ! જહણ્ણેણં
અંતોમુહુત્તં, ઉક્કોસેણં તિન્નિ પલિઓવમાઈં અંતોમુહુત્તૂણાઈં, સંમુ-
ચ્છિમ પંચિન્દિયતિરિક્ષજોણિયાણં પુચ્છા, ગોયમા ! જહણ્ણેણં
અંતોમુહુત્તં, ઉક્કોસેણં પુઠ્ઠવકોડી, અપજ્જત્તયાણં પુચ્છા, ગોયમા !
જહણ્ણેણ વિ, ઉક્કોસેણ વિ અંતોમુહુત્તં, પજ્જત્તયાણં પુચ્છા,
ગોયમા ! જહણ્ણેણં અંતોમુહુત્તં, ઉક્કોસેણં પુઠ્ઠવકોડી જલયર
અંતોમુહુત્તૂણા, ગઘભવકંતિય પંચિન્દિયતિરિક્ષજોણિયાણં પુચ્છા,
ગોયમા ! જહણ્ણેણં અંતોમુહુત્તં, ઉક્કોસેણં તિન્નિ પલિઓવમાઈં,

ઉત્કૃષ્ટ છઠ્ઠ માસ (અપજ્જત્તયાણં પુચ્છા ?) અપર્યાપ્તોં કી સ્થિતિ કી
પૃચ્છા ? (ગોયમા ! જહણ્ણેણ વિ ઉક્કોસેણવિ અંતોમુહુત્તં) ગૌતમ !
જઘન્ય સ્ત્રી ઓર ઉત્કૃષ્ટ સ્ત્રી અન્તર્મુહૂર્ત કી (પજ્જત્તયાણં પુચ્છા ?)
પર્યાપ્તકોં કી સ્થિતિ કી પૃચ્છા ? (ગોયમા ! જહણ્ણેણં અંતોમુહુત્તં,
ઉક્કોસેણં છમ્માસા અંતોમુહુત્તૂણા) ગૌતમ ! જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત,
ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત કમ છઠ્ઠ માસ ।

ટીકાર્થ—વ્યાખ્યા સુગમ હૈ ॥૪॥

અપર્યાપ્તકોની સ્થિતિની પૃચ્છા ? (ગોયમા ! જહણ્ણેણં વિ ઉક્કોસેણ વિ અંતો-
મુહુત્તં) ગૌતમ ! જઘન્ય પણુ અને ઉત્કૃષ્ટ પણુ અન્તર્મુહૂર્તની (પજ્જત્તયાણં
પુચ્છા) પર્યાપ્તકોની સ્થિતિની પૃચ્છા ? (ગોયમા ! જહણ્ણેણં અંતોમુહુત્તં ઉક્કો-
સેણં છમ્માસા અંતોમુહુત્તૂણા) ગૌતમ ! જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત, ઉત્કૃષ્ટ
અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા છમાસ.

ટીકાર્થ—વ્યાખ્યા સુગમ છે ॥ ૪ ॥

अपज्जत्तयाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेणं वि अंतो-
मुहुत्तं, पज्जत्तयाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं,
उक्कोसेणं तिण्णि पलिओवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं, जलयर पंचि
दिय तिरिक्खजोणियाणं भंते ! केवइयं कालं ठिई पणत्ता ?
गोयमा ! जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं पुव्वकोडी, अपज्जत्त-
याणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं,
पज्जत्तयाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेण वि अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं
पुव्वकोडी, अंतोमुहुत्तूणा, संमुच्छिम जलयर पंचिदियतिरिक्ख
जोणियाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं
पुव्वकोडी, अपज्जत्तयाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणवि, उक्को-
सेणवि अंतोमुहुत्तं, पज्जत्तयाणं पुच्छा गोयमा ! जहण्णेणं
अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं पुव्वकोडी अंतोमुहुत्तूणा। गवभवक्कंतिय
जलयर पंचिदिय तिरिक्खजोणियाणं, पुच्छा, गोयमा ! जह-
ण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं पुव्वकोडी, अपज्जत्तयाणं पुच्छा ?
गोयमा ! जहण्णेणं वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं, पज्जत्तयाणं
पुच्छा ? गोयमा ! जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं उक्कोसेणं पुव्वकोडी
अंतोमुहुत्तूणा, चउप्पयथलयरपंचिदियतिरिक्खजोणियाणं पुच्छा
गोयमा ! जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं तिन्नि पलिओवमाइं,
अपज्जत्तय चउप्पयथलयरपंचिदियतिरिक्खजोणियाणं पुच्छा,
गोयमा जहण्णेणं वि, उक्कोसेणं वि अंतोमुहुत्तं, पज्जत्तयाणं पुच्छा
गोयमा ! जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं तिन्नि पलिओवमाइं
संमुच्छिमचउप्पयथलयरपंचिदियतिरिक्खजोडियाणं पुच्छा
गोयमा ! जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं उक्कोसेणं चउरासीवाससह-
स्साइं, अपज्जत्तियाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं वि उक्कोसेणं वि
अंतोमुहुत्तं, पज्जत्तयाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं

उक्कोसेणं च उरासीवाससहस्साइं अंतोमुहुत्तूणाइं, गवभवक्कंतिय
 चउप्पयथलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणियाणं पुच्छा, गोयमा ।
 जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं तिन्नि पलिओवसाइं, अपज-
 त्तयाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं
 पज्जत्तयाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं उक्कोसेणं
 तिन्नि पलिओवसाइं अंतोमुहुत्तूणाइं, उरपरिसप्पथलयरपंचि-
 दियतिरिक्खजोणियाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं
 उक्कोसेणं पुव्वकोडी, अपज्जत्तयाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेण
 वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं, पज्जत्तयाणं पुच्छा गोयमा !
 जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं पुव्वकोडी अंतोमुहुत्तूणा ।
 संमुच्छिम उरपरिसप्पथलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणियाणं पुच्छा,
 गोयमा ! जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं तेवन्नं वाससहस्साइं,
 अपज्जत्तयाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि
 अंतोमुहुत्तं, पज्जत्तयाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं
 उक्कोसेणं तेवन्नं वाससहस्साइं, अंतोमुहुत्तूणाइं । गवभ-
 वक्कंतिय उरपरिसप्पथलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणियाणं पुच्छा,
 गोयमा ! जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं पुव्वकोडी, अपज्जत्त-
 याणं पुच्छा गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं,
 पज्जत्तयाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं उक्कोसेणं
 पुव्वकोडी अंतोमुहुत्तूणा, भुयपरिसप्पथलयरपंचिंदियतिरिक्ख-
 जोणियाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं
 पुव्वकोडी, अपज्जत्तयाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेण वि उक्को-
 सेण वि अंतोमुहुत्तं, पज्जत्तयाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं
 अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं पुव्वकोडी अंतोमुहुत्तूणा, संमुच्छिम-
 भुयपरिसप्पथलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणियाणं पुच्छा, गोयमा !

जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं उक्कोसेणं बायालीसं वाससह-
 स्साइं, अपज्जत्तयाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेण वि, उक्को-
 सेण वि अंतोमुहुत्तं, पज्जत्तयाणं पुच्छा, गोयमा ! जह-
 ण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं बायालीसं वाससहस्साइं
 अंतोमुहुत्तूणाइं । गवभवक्कंतियभुयपरिसप्पथलयरपंचिंदिय-
 तिरिक्खजोणियाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णे ः अंतोमुहुत्तं,
 उक्कोसेणं पुव्वकोडी, अपज्जत्तयाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेण वि
 उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं, पज्जत्तयाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं
 अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं पुव्वकोडी अंतोमुहुत्तूणा, खहयरपंचिंदिय
 तिरिक्खजोणियाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं,
 उक्कोसेणं पलिओवमस्स असंखेज्जइभागं, अपज्जत्तयाणं पुच्छा,
 जहण्णेण वि, उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं, पज्जत्तयाणं पुच्छा,
 गोयमा ! जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं उक्कोसेणं पलिओवमस्स असं-
 खेज्जइभागं, अंतोमुहुत्तूणं, संमुल्लिम खहयरपंचिंदियतिरिक्ख-
 जोणियाणं पुच्छा गोयमा ! जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं उक्कोसेणं
 बावत्तरी वाससहस्साइं, अपज्जत्तयाणं पुच्छा, गोयमा ! जह-
 ण्णेण वि, उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं, पज्जत्तयाणं पुच्छा,
 गोयमा ! जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं बावत्तरिवास
 वाससहस्साइं, अपज्जत्तयाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेण वि
 उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं, पज्जत्तयाणं पुच्छा गोयमा ! जहण्णेण
 अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं बावत्तरिवाससहस्साइं अंतोमुहुत्तूणाइं,
 गवभवक्कंतिय खहयरपंचिंदियतिरिक्खजोणियाणं पुच्छा,
 गोयमा ! जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं पलिओवमस्स
 असंखेज्जइभागं, अपज्जत्तयाणं पुच्छा गोयमा ! जहण्णेण वि
 उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं, पज्जत्तयाणं पुच्छा गोयमा ! जह-

પ્ણેગં અંતોમુહુત્તં, ઉક્કોસેણં પલિઓવમસ્સ અસંખેજ્ઞાભાગં,
અંતોમુહુત્તૂણં ॥સૂ. ૫॥

છાયા—પંચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકાનાં મદન્ત ! કિયન્તં કાલં સ્થિતિઃ પ્રજ્ઞા ?
ગૌતમ ! જઘન્યેન અન્તર્મુહૂર્તમ્, ઉત્કૃષ્ટેન ત્રીણિ પલ્યોપમાનિ અપર્યાપ્તકાનાં,
પૃચ્છા, ગૌતમ ! જઘન્યેનાપિ ઉત્કૃષ્ટેનાપિ અન્તર્મુહૂર્તમ્, પર્યાપ્તકાનાં પૃચ્છા,
ગૌતમ ! જઘન્યેન અન્તર્મુહૂર્તમ્, ઉત્કૃષ્ટેન ત્રીણિ પલ્યોપમાનિ અન્તર્મુહૂર્તોનાનિ,
સંમૂર્ચ્છિમપંચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકાનાં પૃચ્છા, ગૌતમ ! જઘન્યેન અન્તર્મુહૂર્તમ્, ઉત્કૃ-

પંચેન્દ્રિય તિર્યચોં કી સ્થિતિ

શબ્દાર્થ—(પંચિન્દ્રિયતિરિક્ખજોણિયાણં મંતે ! કેવહયં કાલં ઠિઈ
પણ્ણત્તા ?) પંચેન્દ્રિય તિર્યચોં કી હે ભગવન્ ! કિતને કાલ તક કી સ્થિતિ
કહી હૈ (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (જહ્ણેણં અંતોમુહુત્તં, ઉક્કોસેણં તિણ્ણિ
પલિઓવમાઈં) જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત, ઉત્કૃષ્ટ ત્રીન પલ્યોપમ (અપજ્જત્તયા-
ણં પુચ્છા ?) અપર્યાપ્તોં કી સ્થિતિ કી પૃચ્છા ? (ગોયમા) હે ગૌતમ !
(જહ્ણેણ વિ ઉક્કોસેણ વિ અંતોમુહુત્તં) જઘન્ય મી ઓર ઉત્કૃષ્ટ
મી અન્તર્મુહૂર્ત કી (પજ્જત્તયાણં પુચ્છા ?) પર્યાપ્તોં કી સ્થિતિ કી
પૃચ્છા ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (જહ્ણેણં અંતોમુહુત્તં, ઉક્કોસેણં તિણ્ણિ
પલિઓવમાઈં અંતોમુહુત્તૂણાઈં) જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત, ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત
કમ ત્રીન પલ્યોપમ ।

(સંમુર્ચ્છિમપંચિન્દ્રિય તિરિક્ખજોણિયાણં પુચ્છા ?) સંમૂર્ચ્છિમ પંચે-
ન્દ્રિય તિર્યચોં કી સ્થિતિ કિતની ? (ગોયમા ! જહ્ણેણં અંતોમુહુત્તં,
ઉક્કોસેણં પુવ્વકોડી) હે ગૌતમ ! જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત, ઉત્કૃષ્ટ કરોડ

પંચેન્દ્રિય તિર્યચોની સ્થિતિ

શબ્દાર્થ—(પંચિન્દ્રિયતિરિક્ખજોણિયાણં મંતે ! કેવહયં કાલં ઠિઈ પણ્ણત્તા !)
પંચેન્દ્રિય તિર્યચોની ભગવન્ કેટલા કાળની સ્થિતિ કહી છે ? (ગોયમા) હે
ગૌતમ ! (જહ્ણેણં અંતોમુહુત્તં, ઉક્કોસેણં તિણ્ણિ પલિઓવમાઈં) જઘન્ય અન્તર્મુ-
હૂર્ત, ઉત્કૃષ્ટ ત્રણ પલ્યોપમ (અપજ્જત્તયાણં પુચ્છા ?) અપર્યાપ્તોની સ્થિતિ પૃચ્છા ?
(ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (જહ્ણેણ વિ ઉક્કોસેણ વિ અંતોમુહુત્તં) જઘન્ય પણ અને
ઉત્કૃષ્ટ પણ અન્તર્મુહૂર્તની (પજ્જત્તયાણં પુચ્છા ?) પર્યાપ્તોની સ્થિતિની પૃચ્છા ?
(ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (જહ્ણેણં અંતોમુહુત્તં ઉક્કોસેણં તિણ્ણિ પલિઓવમાઈં અંતો-
મુહુત્તૂણાઈં) જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત, અને ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા ત્રણ પલ્યોપમ

(સંમુર્ચ્છિમ પંચિન્દ્રિયતિરિક્ખજોણિયાણં પુચ્છા ?) સંમૂર્ચ્છિમ પંચેન્દ્રિય
તિર્યચોની સ્થિતિ કેટલી છે ? (ગોયમા ! જહ્ણેણં અંતોમુહુત્તં ઉક્કોસેણં પુવ્વ-

ष्टेन पूर्वकोटी, अपर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येनापि उत्कृष्टेनापि अन्त-
र्मुहूर्तम्, पर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन अन्तर्मुहूर्तम्, उत्कृष्टेन पूर्वकोटी
अन्तर्मुहूर्तोना, गर्भव्युत्क्रान्तिक पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकानां पृच्छा, गौतम ! जघ-
न्येन अन्तर्मुहूर्तम्, उत्कृष्टेन त्रीणि पल्योपमानि, अपर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम !
जघन्येनापि उत्कृष्टेनापि अन्तर्मुहूर्तम्, पर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन
अन्तर्मुहूर्तम्, उत्कृष्टेन त्रीणि पल्योपमानि अन्तर्मुहूर्तोनानि, जलचर पञ्चेन्द्रिय-

पूर्व की (अपज्जत्तयाणं पुच्छा ?) अपर्याप्तों की स्थिति कितनी ?
(गोयमा ! जहण्णेण वि, उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) हे गौतम ! जघन्य
भी और उत्कृष्ट भी अन्तर्मुहूर्त की (पज्जत्तयाणं पुच्छा ?) पर्याप्तों
की स्थिति कितनी ? (गोयमा ! जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं पुव्व-
कोडी अंतोमुहुत्तूणा) हे गौतम ! जघन्य अन्तर्मुहूर्त, उत्कृष्ट अन्त-
र्मुहूर्त कम करोड पूर्व की ।

(गम्भवक्कंतिय पंचिंदिय तिरिक्खजोणिघाणं पुच्छा ?) गर्भज
पंचेन्द्रिय तिर्यचों की स्थिति की पृच्छा ? (गोयमा) हे गौतम ! (जह-
ण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं तिन्नि पलिओवमाइं) जघन्य अन्तर्मुहूर्त
उत्कृष्ट तीन पल्योपम (अपज्जत्तयाणं पुच्छा ?) अपर्याप्तों की पृच्छा ?
(गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) हे गौतम ! जघन्य
भी, और उत्कृष्ट भी अन्तर्मुहूर्त (पज्जत्तयाणं पुच्छा ?) पर्याप्तों
की स्थिति की पृच्छा ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं)
जघन्य अन्तर्मुहूर्त (उक्कोसेणं तिन्नि पलिओवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं)

कोडी) गौतम जघन्य अन्तर्मुहूर्त, उत्कृष्ट करोड पूर्वनी (अपज्जत्तयाणं पुच्छा)
अपर्याप्तोनी स्थिति डेटली छे ? (गोयमा ! जहण्णेणं वि, उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं)
गौतम ! जघन्य पणु अने उत्कृष्ट पणु अन्तर्मुहूर्तनी (पज्जत्तयाणं पुच्छा ?)
पर्याप्तोनी स्थिति डेटली ? (गोयमा ! जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं पुव्वकोडी
अंतोमुहुत्तूणा) गौतम ! जघन्य अन्तर्मुहूर्त, उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त ओछा करोड पूर्वनी

(गम्भवक्कंतिय पंचिंदियतिरिक्खजोणिघाणं पुच्छा ?) गर्भज पंचेन्द्रिय
तिर्यचोनी पृच्छा ? (गोयमा !) गौतम ! (जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं तिन्नि
पलिओवमाइं) जघन्य अन्तर्मुहूर्त, उत्कृष्ट त्रय पल्योपम (अपज्जत्तयाणं पुच्छा)
अपर्याप्तोनी पृच्छा ? (गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) गौतम !
जघन्य पणु अने उत्कृष्ट पणु अन्तर्मुहूर्त (पज्जत्तयाणं पुच्छा) पर्याप्तोनी स्थिति
पृच्छा ? (गोयमा !) हे गौतम ! (जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं) जघन्य अन्तर्मुहूर्त
(उक्कोसेणं तिन्नि पलिओवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं) उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त ओछा त्रय

तिर्यग्योनिकानां भदन्त ! कियन्तं कालं स्थितिः प्रज्ञप्ता ? गौतम ! जघन्येन अन्तर्मुहूर्तम्, उत्कृष्टेन पूर्वकोटी, अपर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येनापि उत्कृष्टेनापि अन्तर्मुहूर्तम्, पर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन अन्तर्मुहूर्तम्, उत्कृष्टेन पूर्वकोटी अन्तर्मुहूर्तोना, संमूर्च्छिमजलचर पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन अन्तर्मुहूर्तम्, उत्कृष्टेन पूर्वकोटी, अपर्याप्तकानां उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्तं कम तीन पल्योपस्य की ।

(जलयरपंचिदिय तिरिक्खजोणिघाणं भन्ते ! केवइयं कालं ठिई पणत्ता ?) हे भगवन् ! जलचर पंचेन्द्रिय तिर्यचों की कितने काल की स्थिति कही है ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेण अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं पुव्वकोडी) जघन्य अन्तर्मुहूर्तं, उत्कृष्ट करोड पूर्व को (अपज्जत्तयाणं पुच्छा ?) अपर्याप्तकों की स्थिति की पृच्छा ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) जघन्य भी और उत्कृष्ट भी अन्तर्मुहूर्तं (पज्जत्तयाणं पुच्छा ?) पर्याप्तों की स्थिति की पृच्छा ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं पुव्वकोडी अंतोमुहुत्तूणां) जघन्य अन्तर्मुहूर्तं, उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्तं कम कोटिपूर्व की ।

(संमुच्छिम जलयरपंचिदिय तिरिक्खजोणिघाणं पुच्छा ?) संमूर्च्छिम जलचर पंचेन्द्रिय तिर्यचों की स्थिति की पृच्छा ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं पुव्वकोडी) जघन्य अन्त-

पण पल्योपनी

(जलयर पंचिदियतिरिक्खजोणिघाणं भन्ते ! केवइयं कालं ठिई पणत्ता ?) भगवन् ! जलयर पंचेन्द्रिय तिर्यचोनी केटवा काणनी स्थिति कडेली छे ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं पुव्वकोडी) जघन्य अन्तर्मुहूर्तं, उत्कृष्ट करोड पूर्वनी (अपज्जत्तयाणं पुच्छा ?) अपर्याप्तकोनी पृच्छा (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) जघन्य पण अने उत्कृष्ट पण अन्तर्मुहूर्तं (पज्जत्तयाणं पुच्छा ?) पर्याप्तोनी स्थितिनी पृच्छा ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं पुव्वकोडी अंतोमुहुत्तूणां) जघन्य अन्तर्मुहूर्तं, उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्तं ओछा कोटि पूर्वनी

(संमुच्छिम जलयर पंचिदिय तिरिक्खजोणिघाणं पुच्छा ?) संमूर्च्छिम जलयर पंचेन्द्रिय तिर्यचोनी स्थिति पृच्छा ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं पुव्वकोडी) जघन्य अन्तर्मुहूर्तं, उत्कृष्ट पूर्व कोटिनी (अपज्जत्तयाणं पुच्छा ?) अपर्याप्तकोनी पृच्छा ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेणं

पृच्छा ! गौतम ! जघन्येनापि उत्कृष्टेनापि अन्तर्मुहूर्तम्, पर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन अन्तर्मुहूर्तम्, उत्कृष्टेन पूर्वकोटी अन्तर्मुहूर्तानां, गर्भव्युत्क्रान्तिकजलचरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकानां पृच्छा ? गौतम ! जघन्येन अन्तर्मुहूर्तम्, उत्कृष्टेन पूर्वकोटी, अपर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येनापि उत्कृष्टेनापि अन्तर्मुहूर्तम्, पर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन अन्तर्मुहूर्तम्, उत्कृष्टेन अन्तर्मुहूर्त, उत्कृष्ट पूर्वकोटी की (अपज्जत्तयाणं पृच्छा ?) अपर्याप्तों की पृच्छा ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) जघन्य भी और उत्कृष्ट भी अन्तर्मुहूर्त की (पज्जत्तयाणं पृच्छा ?) पर्याप्तों की पृच्छा ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं पुव्वकोडी अंतोमुहुत्तूणां) जघन्य अन्तर्मुहूर्त की, उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त कम करोड पूर्व की ।

(गम्भवक्कंतिय जलयर पंचिन्द्रियतिरिक्खजोणियाणं पृच्छा ?) गर्भज जलचर पञ्चेन्द्रिय तिर्यचों की स्थिति की पृच्छा ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं पुव्वकोडी) जघन्य अन्तर्मुहूर्त, उत्कृष्ट करोड पूर्व की (अपज्जत्तयाणं पृच्छा ?) अपर्याप्तों की पृच्छा ? (गोयमा) हे गौतम ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) जघन्य भी और उत्कृष्ट भी अन्तर्मुहूर्त की (पज्जत्तयाणं पृच्छा ?) पर्याप्तों की पृच्छा ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं पुव्वकोडी अंतोमुहुत्तूणां) जघन्य अन्तर्मुहूर्त, उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त कम करोड पूर्व की ।

वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) जघन्य पणु अने उत्कृष्ट पणु अन्तर्मुहूर्तानी (पज्जत्तयाणं पृच्छा ?) पर्याप्तों की पृच्छा ? (गोयमा !) हे गौतम ! (जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं उक्कोसेणं पुव्वकोडी अंतोमुहुत्तूणां) जघन्य अन्तर्मुहूर्तानी उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त आछा करेड पूर्वनी

(गम्भवक्कंतियजलयरपंचिन्द्रियतिरिक्खजोणियाणं पृच्छा ?) गर्भज जलचर पञ्चेन्द्रिय तिर्यचोनी स्थितिनी पृच्छा ? (गोयमा !) हे गौतम ! (जहण्णेणं अंतो मुहुत्तं, उक्कोसेणं पुव्व कोडी) जघन्य अन्तर्मुहूर्त, उत्कृष्ट करेड पूर्वनी (अपज्जत्तयाणं पृच्छा ?) अपर्याप्तों की पृच्छा ? (गोयमा !) हे गौतम ! (जहण्णेणं वि उक्कोसेणं वि अंतोमुहुत्तं) जघन्य पणु अने उत्कृष्ट पणु अन्तर्मुहूर्तानी (पज्जत्तयाणं पृच्छा ?) पर्याप्तों की पृच्छा ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं उक्कोसेणं पुव्वकोडी अंतोमुहुत्तूणां) जघन्य अन्तर्मुहूर्त, उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त आछा करेड पूर्वनी

पूर्वकोटी अन्तर्मुहूर्ताना, चतुष्पदस्थलचरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन अन्तर्मुहूर्तम्, उत्कृष्टेन त्रीणि पल्योपमानि, अपर्याप्तक चतुष्पदस्थलचरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येनापि उत्कृष्टेनापि अन्तर्मुहूर्तम्, पर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन अन्तर्मुहूर्तम्, उत्कृष्टेन त्रीणि पल्योपमानि अन्तर्मुहूर्तानानि, समूर्च्छिम चतुष्पद स्थलचर पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन अन्तर्मुहूर्तम्, उत्कृष्टेन चतुरशीतिवर्षसहस्राणि,

(चउप्पयथलयर पंचिदिय तिरिक्खजोगियाणं पुच्छा ?) चतुष्पद स्थलचर पंचेन्द्रिय तिर्यचों की स्थिति की पृच्छा ? (गोयमा) हे गौतम (जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं तिन्नि पलिओवमाइं) जघन्य अन्तर्मुहूर्तं, उत्कृष्ट तीन पल्योपम की (अपज्जत्तय चउप्पयथलयरपंचिदिय तिरिक्खजोगियाणं पुच्छा ?) अपर्याप्त चउप्पद स्थलचर पंचेन्द्रिय तिर्यचों की स्थिति की पृच्छा ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) जघन्य और उत्कृष्ट भी अन्तर्मुहूर्त की (पज्जत्तयाणं पुच्छा ?) पर्याप्तकों की स्थिति की पृच्छा ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं तिन्नि पलिओवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं) जघन्य अन्तर्मुहूर्तं, उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त कम तीन पल्योपम की है ।

(संमुच्छिम चउप्पय थलयरपंचिदिय तिरिक्खजोगियाणं पुच्छा ?) समूर्च्छिम चतुष्पद स्थलचर पंचेन्द्रिय तिर्यचों की स्थिति की पृच्छा ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं चउरासी-

(चउप्पयजलयर पंचिदियतिरिक्खजोगियाणं पुच्छा ?) चतुष्पद स्थलचर पंचेन्द्रिय तिर्यचोनी स्थितिनी पृच्छा ? (गोयमा !) हे गौतम ! (जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं उक्कोसेणं तिन्नि पलिओवमाइं) जघन्य अन्तर्मुहूर्तं, उत्कृष्ट त्रय पल्योपमनी (अपज्जत्तय चउप्पय थलयरपंचिदियतिरिक्खजोगियाणं पुच्छा ?) अपर्याप्त चतुष्पद स्थलचर पंचेन्द्रिय तिर्यचोनी स्थितिनी पृच्छा ? (गोयमा !) हे गौतम ! (जहण्णेणं वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) जघन्य अने उत्कृष्ट पण अन्तर्मुहूर्तनी (पज्जत्तयाणं पुच्छा ?) पर्याप्तकोनी स्थितिनी पृच्छा (गोयमा !) हे गौतम ! (जहण्णेण अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेण तिन्नि पलिओवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं) जघन्य अन्तर्मुहूर्त उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त ओछा त्रय पल्योपमनी

(संमुच्छिम चउप्पय थलयर पंचिदियतिरिक्खजोगियाणं पुच्छा ?) समूर्च्छिम चतुष्पद स्थलचर पंचेन्द्रिय तिर्यचोनी स्थितिनी पृच्छा ? (गोयमा !) हे गौतम ! (जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं चउरासी वाससहस्राइं) जघन्य

અપર્યાપ્તકાનાં પૃચ્છા, ગૌતમ ! જઘન્યેનાપિ ઉત્કૃષ્ટેનાપિ અન્તર્મુહૂર્તમ્, પર્યાપ્ત-
કાનાં પૃચ્છા, ગૌતમ ! જઘન્યેન અન્તર્મુહૂર્તમ્, ઉત્કૃષ્ટેન ચતુરશીતિવર્પસહસ્રાણિ
અન્તર્મુહૂર્તોનાનિ, ગર્મવ્યુત્ક્રાન્તિક ચતુષ્પદસ્થલચર પંચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકાનાં
પૃચ્છા, ગૌતમ ! જઘન્યેન અન્તર્મુહૂર્તમ્, ઉત્કૃષ્ટેન ત્રીણિ પલ્યોપમાનિ,
અપર્યાપ્તકાનાં પૃચ્છા, ગૌતમ ! જઘન્યેનાપિ ઉત્કૃષ્ટેનાપિ અન્તર્મુહૂર્તમ્, પર્યા-
પ્તકાનાં પૃચ્છા, ગૌતમ ! જઘન્યેન અન્તર્મુહૂર્તમ્, ઉત્કૃષ્ટેન ત્રીણિ પલ્યોપમાનિ
અન્તર્મુહૂર્તોનાનિ, ઉરઃપરિસર્પસ્થલચરપંચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકાનાં પૃચ્છા, ગૌતમ !

વાસસહસ્સાઈ) જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત કી, ઉત્કૃષ્ટ ચૌરાસી હજાર વર્ષ
કી (અપજ્જત્તયાણં પુચ્છા) અપર્યાપ્તકોં કી સ્થિતિ કી પૃચ્છા ? (ગો-
યમા) હે ગૌતમ ! (જહણ્ણેણ વિ ઉક્કોસેણ વિ અંતોમુહુત્તં) જઘન્ય
ઔર ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત કી (પજ્જત્તયાણં પુચ્છા) પર્યાપ્તકોં કી સ્થિતિ
કી પૃચ્છા ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (જહણ્ણેણ અંતોમુહુત્તં, ઉક્કોસેણં ચડ-
રાસી વાસસહસ્સાઈ અંતોમુહુત્તૂણાઈ) જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત, ઉત્કૃષ્ટ
ચૌરાસી હજાર વર્ષ મેં અન્તર્મુહૂર્ત કમ કી ।

(ગમ્ભવકંતિય ચણ્ણયથલચર પંચિંદ્રિય તિરિક્કલ્લજોણિયાણં
પુચ્છા ?) ગર્મજ ચતુષ્પદ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યચોં કી સ્થિતિ કી
પૃચ્છા અર્થાત્ ડનકી સ્થિતિ કિતની હૈ ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (જહ-
ણ્ણેણ અંતોમુહુત્તં, ઉક્કોસેણં તિન્નિ પલિઓવમાઈ) જઘન્ય અન્તર્મુ-
હૂર્ત, ઉત્કૃષ્ટ ત્રીણ પલ્યોપમ કી (અપજ્જત્તયાણં પુચ્છા ?) અપર્યાપ્તકોં
કી સ્થિતિ કી પૃચ્છા ? (ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (જહણ્ણેણ વિ ઉક્કો-

અન્તર્મુહૂર્તની, ઉત્કૃષ્ટ ચૌરાસી હજાર વર્ષની (અપજ્જત્તયાણં પુચ્છા ?) અપર્યાપ્ત-
કોની સ્થિતિ પૃચ્છા ? (ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (જહણ્ણેણ વિ ઉક્કોસેણં વિ અંતો-
મુહુત્તં) જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્તની (પજ્જત્તયાણં પુચ્છા ?) પર્યાપ્તકોની
સ્થિતિ સબધી પ્રશ્ન છે ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (જહણ્ણેણ અંતોમુહુત્તં, ઉક્કોસેણં
ચડરાસી વાસસહસ્સાઈ અંતોમુહુત્તૂણાઈ) જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત, ઉત્કૃષ્ટ ચૌરાસી
હજાર વર્ષમાં અન્તર્મુહૂર્તની ઓછાની

(ગમ્ભવકંતિય ચણ્ણયથલચરપંચિંદ્રિયતિરિક્કલ્લજોણિયાણં પુચ્છા) ગર્ભજ
ચતુષ્પદ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યચોની સ્થિતિની પૃચ્છા ? અર્થાત્ તેમની
સ્થિતિ કેટલી છે ? (ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (જહણ્ણેણ અંતોમુહુત્તં, ઉક્કોસેણં તિન્નિ
પલિઓવમાઈ) જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત, ઉત્કૃષ્ટ ત્રણ પલ્યોપમની (અપજ્જત્તયાણં
પુચ્છા) અપર્યાપ્તકોની સ્થિતિની પૃચ્છા (ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (જહણ્ણેણ વિ
ઉક્કોસેણ વિ અંતોમુહુત્તં) જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્તની (પજ્જત્તયાણં પુચ્છા ?)

જઘન્યેન અન્તર્મુહૂર્તમ્, ઉત્કૃષ્ટેન પૂર્વકોટી, અપર્યાપ્તકાનાં પૃચ્છા, ગૌતમ ! જઘન્યેનાપિ ઉત્કૃષ્ટેનાપિ અન્તર્મુહૂર્તમ્, પર્યાપ્તકાનાં પૃચ્છા, ગૌતમ ! જઘન્યેન અન્તર્મુહૂર્તમ્, ઉત્કૃષ્ટેન પૂર્વકોટી અન્તર્મુહૂર્તોના, સંમૂર્ચ્છિમ ઉરઃપરિસર્પસ્થલ-ચરપન્થેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકાનાં પૃચ્છા, ગૌતમ ! જઘન્યેન અન્તર્મુહૂર્તમ્, ઉત્કૃષ્ટેન

સેણ વિ અંતોમુહુત્ત) જઘન્ય ઔર ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત્ત કી, (પજ્જત્તયાણં પુચ્છા ?) પર્યાપ્તકોં કી પુચ્છા ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (જહ્ણેણં અંતોમુહુત્ત, ઉક્કોસેણ તિન્નિ પલિઓવમાઈં અંતોમુહુત્તૂણાઈં) જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત્ત ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત્ત કમ તીન પલ્યોપમ કી હૈ ।

(ઉરપરિસર્પ્પ થલયર પંચિંદિય તિરિક્કજોણિયાણં પુચ્છા ?) ઉરપરિસર્પ્પ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યચોં કી સ્થિતિ કિતની ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (જહ્ણેણં અંતોમુહુત્ત, ઉક્કોસેણં પુચ્વકોડી) જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત્ત કી, ઉત્કૃષ્ટ પૂર્વકોટિ કી (અપજ્જત્તયાણં પૃચ્છા ?) અપર્યાપ્તકોં કી સ્થિતિ કિતની ? (ગોયમા જહ્ણેણં વિ ઉક્કોસેણ વિ અંતોમુહુત્ત) હે ગૌતમ ! જઘન્ય ઔર ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત્ત કી (પજ્જત્તયાણં પુચ્છા ?) પર્યાપ્તકોં કી સ્થિતિ કિતની ? (ગોયમા જહ્ણેણં અંતોમુહુત્ત, ઉક્કોસેણં પુચ્વકોડી અંતોમુહુત્તૂણા) હે ગૌતમ ! જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત્ત, ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત્ત કમ પૂર્વકોટિ કી ।

(સંમૂર્ચ્છિમ ઉરપરિસર્પ્પથલયરપંચિંદિય તિરિક્કજોણિયાણં પુચ્છા ?) સંમૂર્ચ્છિમ ઉરપરિસર્પ્પ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યચોં કી સ્થિતિ

પર્યાપ્તકોની પૃચ્છા ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (જહ્ણેણં અંતોમુહુત્ત, ઉક્કોસેણં તિન્નિ પલિઓવમાઈં અંતોમુહુત્તૂણાઈં) જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત્ત, ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત્ત-ઓછા ત્રણ પલ્યોપમની

(ઉરપરિસર્પ્પ થલયરપંચિંદિયતિરિક્કજોણિયાણં પુચ્છા) ઉરપરિસર્પ્પ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યચોની સ્થિતિ કેટલી છે ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (જહ્ણેણં અંતોમુહુત્ત ઉક્કોસેણ પુચ્વકોડી) જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત્તની ઉત્કૃષ્ટ પૂર્વ કોટિની (અપજ્જત્તયાણં પુચ્છા ?) અપર્યાપ્તોની સ્થિતિ કેટલી છે ? (ગોયમા ! જહ્ણેણં વિ ઉક્કોસેણં વિ અંતોમુહુત્ત) હે ગૌતમ ! જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત્તની (પજ્જત્તયાણં પુચ્છા ?) પર્યાપ્તકોની સ્થિતિ કેટલી ? (ગોયમા ! જહ્ણેણં અંતોમુહુત્ત, ઉક્કોસેણં પુચ્વકોડી અંતોમુહુત્તૂણા) ગૌતમ ! જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત્ત, અને ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત્ત ઓછા પૂર્વ કોટિની

(સંમૂર્ચ્છિમ ઉરપરિસર્પ્પ થલયરપંચિંદિયતિરિક્કજોણિયાણં પુચ્છા ?) સંમૂર્ચ્છિમ ઉરપરિસર્પ્પ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યચોની સ્થિતિ કેટલી ? (ગોયમા !

त्रिपञ्चाशत् वर्षसहस्राणि, अपर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येनापि उत्कृष्टे-
नापि अन्तर्मुहूर्तम्, पर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येय अन्तर्मुहूर्तम्, उत्कृष्टेन
त्रिपञ्चाशत् वर्षसहस्राणि अन्तर्मुहूर्तानि, गर्भव्युत्क्रान्तिक उरःपरिसर्पस्थल-
चर पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन अन्तर्मुहूर्तम्, उत्कृष्टेन
पूर्वकोटी, अपर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येनापि उत्कृष्टेनापि अन्तर्मुहूर्तम्

कितनी ? (गोयमा ! जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं तेवन्नं वाससह-
स्साइं) हे गौतम ! जघन्य अन्तर्मुहूर्तं, उत्कृष्ट त्रेपन हजार वर्ष (अप-
ज्जत्तयाणं पुच्छा ?) अपर्याप्तकों की स्थिति कितनी ? (गोयमा !) हे
गौतम ! (जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) जघन्य भी और
उत्कृष्ट भी अन्तर्मुहूर्त की (पज्जत्तयाणं पुच्छा ?) पर्याप्तकों की स्थिति
कितनी ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं तेवन्नं
वाससहस्साइं अंतोमुहुत्तूणाइं) जघन्य अन्तर्मुहूर्त की, उत्कृष्ट अन्त-
र्मुहूर्त कम त्रेपन हजार वर्ष की ।

(गवभवक्कंतिय उरपरिसप्प थलयर पंचिंदिय तिरिक्खजोणि-
याणं पुच्छा ?) गर्भज उरपरिसर्प स्थलचर पंचेन्द्रिय तिर्यचों की स्थिति
कितनी ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं
पुव्वकोडी) जघन्य अन्तर्मुहूर्त, उत्कृष्ट पूर्वकोटि की (अपज्जत्तयाणं
पुच्छा ?) अपर्याप्तों की स्थिति कितनी ? (गोयमा !) हे गौतम !
(जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) जघन्य और उत्कृष्ट अन्त-

जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं उक्कोसेणं तेवन्नं वाससहस्साइं) गौतम ! जघन्य अन्तर्मुहूर्त,
उत्कृष्ट त्रेपन हजार वर्ष (अपज्जत्तयाणं पुच्छा ?) अपर्याप्तों की स्थिति कितनी ?
(गोयमा !) हे गौतम ! (जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) जघन्य પણ् अने
उत्कृष्ट પણ् अन्तर्मुहूर्तनी (पज्जत्तयाणं पुच्छा ?) पर्याप्तों की स्थिति कितनी ?
(गोयमा !) हे गौतम ! (जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) जघन्य પણ् अने
उत्कृष्ट પણ् अन्तर्मुहूर्तनी (पज्जत्तयाणं पुच्छा ?) पर्याप्तों की स्थिति कितनी ?
(गोयमा !) हे गौतम ! (जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं उक्कोसेण तेवन्नं वाससहस्साइं अंतो-
मुहुत्तूणाइं) जघन्य अन्तर्मुहूर्तनी, उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त ओछा त्रेपन हजारवर्षनी

(गवभवक्कंतिय उरपरिसप्प थलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणियाणं पुच्छा ?)
गर्भज उरपरिसर्प स्थलचर पंचेन्द्रिय तिर्यचों की स्थिति कितनी ? (गोयमा !)
हे गौतम ! (जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं पुव्वकोडी) जघन्य अन्तर्मुहूर्त,
उत्कृष्ट पूर्व कोटिनी (अपज्जत्तयाणं पुच्छा ?) अपर्याप्तों की स्थिति कितनी ?
(गोयमा !) हे गौतम ! (जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) जघन्य अने उत्कृष्ट

पर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन अन्तर्मुहूर्तम्, उत्कृष्टेन पूर्वकोटी
अन्तर्मुहूर्तोना, भुजपरिसर्पस्थलचरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकानां पृच्छा, गौतम !
जघन्येन अन्तर्मुहूर्तम्, उत्कृष्टेन पूर्वकोटी, अपर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम ! जघ-
न्येनापि उत्कृष्टेनापि अन्तर्मुहूर्तम्, पर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन
अन्तर्मुहूर्तम्, उत्कृष्टेन पूर्वकोटी अन्तर्मुहूर्तोना, संमूर्च्छिमभुजपरिसर्पस्थलचर-

मुहूर्त्त की (पञ्जत्तयाणं पृच्छा ?) पर्याप्तों की ? (गोयमा) हे गौतम !
(जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं पुव्वकोडी अंतोमुहुत्तूणा) जघन्य
अन्तर्मुहूर्त्त, उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त्त कम पूर्वकोटि की ?

(भुजपरिसर्पस्थलचरपञ्चिन्द्रियतिरिक्खजोणियाणं पृच्छा ?) भुज-
परिसर्प स्थलचर पञ्चेन्द्रिय तिर्यचों की स्थिति कितनी ? (गोयमा)
हे गौतम ! (जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं पुव्वकोडी) जघन्य
अन्तर्मुहूर्त्त, उत्कृष्ट कोटिपूर्व की (अपञ्जत्तयाणं पृच्छा ?) अपर्याप्तकों
की स्थिति कितनी ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेण वि, उक्कोसेण
वि अंतोमुहुत्तं) जघन्य और उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त्त (पञ्जत्तयाणं पृच्छा ?)
पर्याप्तकों की स्थिति कितनी ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेणं अंतो-
मुहुत्तं, उक्कोसेणं पुव्वकोडी अंतोमुहुत्तूणा) जघन्य अन्तर्मुहूर्त्त की
उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त्त कम पूर्वकोटि की ।

(संमूर्च्छिम भुजपरिसर्प स्थलचरपञ्चिन्द्रियतिरिक्खजोणियाणं
पृच्छा ?) संमूर्च्छिम भुजपरिसर्प स्थलचर पञ्चेन्द्रिय तिर्यचों की स्थिति

अन्तर्मुहूर्त्तनी (पञ्जत्तयाणं पृच्छा ?) पर्याप्तकेनी पृच्छा (गोयमा !) हे गौतम !
(जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं अंतोमुहुत्तूणा पुव्वकोडी) जघन्य अन्तर्मुहूर्त्त,
उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त्त ओछा पूर्व कोटिनी ?

(भुजपरिसर्प स्थलचर पञ्चिन्द्रियतिरिक्खजोणियाणं पृच्छा ?) भुजपरिसर्प
स्थलचर पञ्चेन्द्रिय तिर्यचोनी स्थिति केटली ? (गोयमा !) हे गौतम !
(जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं पुव्वकोडी) जघन्य अन्तर्मुहूर्त्त, उत्कृष्ट कोटि
पूर्वनी (अपञ्जत्तयाणं पृच्छा ?) अपर्याप्तकेनी स्थिति केटली ? (गोयमा !) हे
गौतम ! (जहण्णेणं वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) जघन्य अने उत्कृष्ट अन्त-
र्मुहूर्त्तनी (पञ्जत्तयाणं पृच्छा ?) पर्याप्तकेनी स्थिति केटली ? (गोयमा !) हे
गौतम ! (जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं उक्कोसेणं पुव्वकोडी अंतोमुहुत्तूणा) जघन्य
अन्तर्मुहूर्त्त ओछा पूर्व कोटिनी

(संमूर्च्छिम भुजपरिसर्प स्थलचर पञ्चिन्द्रियतिरिक्खजोणियाणं पृच्छा ?)
संमूर्च्छिम भुजपरि सर्प स्थलचर पञ्चेन्द्रिय तिर्यचोनी स्थिति केटली ? (गोयमा)

पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन अन्तर्मुहूर्तम्, उत्कृष्टेन द्वि चत्वारिंशद्वर्षसहस्राणि, अपर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन अन्तर्मुहूर्तम्, उत्कृष्टेन द्वा चत्वारिंशद्वर्षसहस्राणि अन्तर्मुहूर्तोनानि, गर्भव्युत्क्रान्तिक भुजपरिसर्पस्थलचरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन अन्तर्मुहूर्तम्, उत्कृष्टेन पूर्वकोटी, अपर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येनापि उत्कृष्टेनापि अन्तर्मुहूर्तम्, पर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन अन्तर्मुहूर्तम्

कितनी ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं वायालीसं वासहस्साइं) जघन्य अन्तर्मुहूर्त की, उत्कृष्ट वयालीस हजार वर्ष की (अपज्जत्तयाणं पुच्छा ?) अपर्याप्तकों की कितनी ? (गोयमा) हे गौतम ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) जघन्य और उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त की (पज्जत्तयाणं पुच्छा ?) पर्याप्तों की कितनी ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं वायालीसं वासहस्साइं अंतोमुहुत्तूणाइं) जघन्य अन्तर्मुहूर्त की, उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त कम वयालीस हजार वर्ष की ।

(गवभवकंतिय भुयपरिसप्प थलयर पंचिदिय तिरिक्खजोणि-याणं पुच्छा ?) गर्भज भुजपरिसर्प स्थलचर पंचेन्द्रिय तिर्यचों की स्थिति कितनी ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं पुव्वकोडी) जघन्य अन्तर्मुहूर्त, उत्कृष्ट पूर्वकोटी की (अपज्जत्तयाणं पुच्छा ?) अपर्याप्तकों की ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेणवि उक्को-सेण वि अंतोमुहुत्तं) जघन्य और उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त की (पज्जत्तयाणं

हे गौतम ! (जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं वायालीसं वासहस्साइं) जघन्य अन्तर्मुहूर्तनी, उत्कृष्ट वेत्तालीस हजार वर्षनी (अपज्जत्तयाणं पुच्छा ?) अपर्याप्त-कोनी डेटली स्थिति ? (गोयमा !) हे गौतम ! (जहण्णेणं वि उक्कोसेण वि अंतो मुहुत्तं) जघन्य अने उत्कृष्ट पणु अन्तर्मुहूर्तनी (पज्जत्तयाणं पुच्छा ?) पर्याप्तकोनी डेटली ? (गोयमा !) हे गौतम ! (जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं वायालीसं वासहस्साइं अंतोमुहुत्तूणाइं) जघन्य अन्तर्मुहूर्तनी, उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त ओछा वेत्तालीस हजार वर्षनी

(गवभवकंतिय भुयपरिसप्प थलयरपंचिदियतिरिक्खजोणिया णं पुच्छा ?) गर्भज भुज परिसर्प स्थलचर पंचेन्द्रिय तिर्यचोनी स्थिति डेटली ? (गोयमा !) हे गौतम ! (जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं पुव्वकोडी) जघन्य अन्तर्मुहूर्त उत्कृष्ट पूर्व कोटीनी (अपज्जत्तयाणं पुच्छा ?) अपर्याप्तकोनी ? (गोयमा !) हे गौतम ! (जहण्णेणं वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) जघन्य अने उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्तनी

ઉત્કૃષ્ટેન પૂર્વકોટી અન્તર્મુહૂર્તોના, સ્વેચરપચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકાનાં પૃચ્છા, ગૌતમ ! જઘન્યેન અન્તર્મુહૂર્તમ્, ઉત્કૃષ્ટેન પલ્યોપમસ્ય અસંખ્યેયમાગમ્ અપર્યાપ્ત-
કાનાં પૃચ્છા, ગૌતમ ! જઘન્યેનાપિ ઉત્કૃષ્ટેનાપિ અન્તર્મુહૂર્તમ્, પર્યાપ્તકાનાં
પૃચ્છા, ગૌતમ ! જઘન્યેનાન્તર્મુહૂર્તમ્, ઉત્કૃષ્ટેન પલ્યોપમસ્ય અસંખ્યેયમાગમ્,
અન્તર્મુહૂર્તોનમ્, સંમૂર્ચ્છિમસ્વેચરપચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકાનાં પૃચ્છા, ગૌતમ ! જઘ-

પુચ્છા ?) પર્યાપ્તકોં કી (ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (જહ્ણણેણં અંતોમુ-
હુત્તં, ઉક્કોસેણં પુવ્વકોડી અંતોમુહુત્તૂણા) જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત કી,
ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત કમ પૂર્વકોટિ કી ।

(સ્વહયરપંચિંદિયતિરિક્કજોણિયાણં પુચ્છા ?) સ્વેચર પંચેન્દ્રિય
તિર્યચોં કી સ્થિતિ કિતની ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (જહ્ણણેણં અંતો-
મુહુત્તં, ઉક્કોસેણં પલિઓવમસ્સ અસંખેજ્જહ્માગં) જઘન્ય અન્તર્મુ-
હૂર્ત, ઉત્કૃષ્ટ પલ્યોપમ કે અસંખ્યાતવે ભાગ કી (અપ્પજ્જત્તયાણં
પુચ્છા ?) અપર્યાપ્તોં કી કિતની ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (જહ્ણણેણ વિ
ઉક્કોસેણ વિ અંતોમુહુત્તં) જઘન્ય ઔર ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત કી
(પ્પજ્જત્તયાણં પુચ્છા ?) પર્યાપ્તકોં કી કિતની ? (ગોયમા) હે ગૌતમ !
(જહ્ણણેણં અંતોમુહુત્તં, ઉક્કોસેણં પલિઓવમસ્સ અસંખેજ્જહ્માગં
અંતોમુહુત્તૂણં) જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત, ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત કમ પલ્યોપમ
કા અસંખ્યાતવાં ભાગ ।

‘સંમુર્ચ્છિમ સ્વહયર પંચિંદિય તિરિક્કજોણિયાણં પુચ્છા ?) સંમૂ-

(પ્પજ્જત્તયા ણં પુચ્છા ?) પર્યાપ્તકોની સ્થિતિ સંબંધી પ્રશ્ન છે. (ગોયમા !) હે ગૌતમ !
(જહ્ણણેણં અંતોમુહુત્તં ઉક્કોસેણં પુવ્વકોડી અંતોમુહુત્તૂણા) જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્તની
ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા પૂર્વ કોટિની

(સ્વહયરપંચિંદિયતિરિક્કજોણિયાણં પુચ્છા ?) સ્વેચર પચ્ચેન્દ્રિય તિર્ય-
ચોની સ્થિતિ કેટલી ? (ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (જહ્ણણેણં અંતોમુહુત્તં ઉક્કોસેણં
પલિઓવમસ્સ અસંખેજ્જહ્માગં) જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત, ઉત્કૃષ્ટ પલ્યોપમના અસં-
ખ્યાતમાં ભાગની (અપ્પજ્જત્તયાણં પુચ્છા ?) અપર્યાપ્તોની કેટલી ? (ગોયમા !) હે
ગૌતમ ! (જહ્ણણેણ વિ ઉક્કોસેણ વિ અંતોમુહુત્તં) જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટ અન્ત-
ર્મુહૂર્તની (પ્પજ્જત્તયાણં ?) પર્યાપ્તની કેટલી ? (ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (જહ્ણણેણં
અંતોમુહુત્તં ઉક્કોસેણં પલિઓવમસ્સ અસંખેજ્જહ્માગં અંતોમુહુત્તૂણં) જઘન્ય
અન્તર્મુહૂર્ત ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા પલ્યોપમના અસંખ્યાતમાં ભાગ

(સંમુર્ચ્છિમ સ્વહયરપંચિંદિયતિરિક્કજોણિયાણં પુચ્છા ?) સંમૂર્ચ્છિમ સ્વેચર
પચ્ચેન્દ્રિય તિર્યચોની સ્થિતિ કેટલી ? (ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (જહ્ણણેણં અંતો-

न्येन अन्तर्मुहूर्तम्, उत्कृष्टेन द्वासप्ततिः वर्षसहस्राणि, अपर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येनापि उत्कृष्टेनापि अन्तर्मुहूर्तम्, पर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन अन्तर्मुहूर्तम्, उत्कृष्टेन द्वासप्ततिः वर्षसहस्राणि, अन्तर्मुहूर्तानानि गर्भव्युत्क्रान्तिकखेचरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन अन्तर्मुहूर्तम्, उत्कृष्टेन पल्योपमस्य असंख्येयभागम्, अपर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येनापि उत्कृष्टेनापि अन्तर्मुहूर्तम्, पर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम !

छिम खेचर पंचेन्द्रिय तिर्यचों की स्थिति कितनी ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं वावत्तरी वाससहस्साइं) जघन्य अन्तर्मुहूर्तं, उत्कृष्ट वहत्तर हजार वर्ष की (अपज्जत्तयाणं पुच्छा ?) अपर्याप्तकों की स्थिति कितनी ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) जघन्य और उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त की (पज्जत्तयाणं पुच्छा ?) पर्याप्तों की कितनी ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं वावत्तरीवाससहस्साइं अंतोमुहुत्तूणाइं) जघन्य अन्तर्मुहूर्तं, उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त कम वहत्तर हजार वर्ष की ।

(गम्भवक्कंतिय खहयरपंचिदियतिरिक्खजोणियाणं पुच्छा ?) गर्भज खेचर पंचेन्द्रिय तिर्यचों की स्थिति कितनी है ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं पलिओवमस्स असंखेज्जइभागं) जघन्य अन्तर्मुहूर्त की, उत्कृष्ट पल्योपम के असंख्यातवे भाग को (अपज्जत्तयाणं पुच्छा ?) अपर्याप्तकों की स्थिति कितनी ? (गोयमा !) हे गौतम ! (जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) जघन्य और उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त की (पज्जत्तयाणं पुच्छा ?) पर्याप्तकों की स्थिति कितनी ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं

मुहुत्तं, उक्कोसेणं वावत्तरी वाससहस्साइं) जघन्य अन्तर्मुहूर्त उत्कृष्ट ओतेर ६००२ वर्षानी (अपज्जत्तयाणं पुच्छा ?) अपर्याप्तोनी स्थिति डेटली (गोयमा !) हे गौतम ! (जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) जघन्य अने उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्तानी (पज्जत्तयाणं पुच्छा) पर्याप्तोनी डेटली ? (गोयमा !) हे गौतम ! (जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं उक्कोसेण वावत्तरी वाससहस्साइं अंतोमुहुत्तूणाइं) जघन्य अन्तर्मुहूर्त उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त ओछा ओतेर ६००२ वर्षानी

(गम्भवक्कंतियखहयरपंचिदियतिरिक्खजोणियाणं पुच्छा ?) गर्भज खेचर पंचेन्द्रिय तिर्यचोनी स्थिति डेटली ? (गोयमा !) हे गौतम ! (जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं उक्कोसेणं पलिओवमस्स असखेज्जइभागं) जघन्य अन्तर्मुहूर्तानी उत्कृष्ट पल्योपमना असख्यातमा भागानी (अपज्जत्तयाणं पुच्छा ?) अपर्याप्तोनी स्थिति डेटली ? (गोयमा !) हे गौतम ! (जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) जघन्य

जघन्येन अन्तर्मुहूर्तम्, उत्कृष्टेन पल्योपमस्य असंख्येयभागम्, अन्तर्मुहूर्तोन्नम् ।

टीका—व्याख्या सुगमा ॥ सू० ५ ॥

मनुष्यस्थिति वक्तव्यता—

मूलम्—मणुस्साणं भंते ! केवइयं कालं ठिई पणत्ता ?
 गोयमा ! जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं उक्कोसेणं तिन्नि पलिओवमाइं
 अपज्जतमणुस्साणं पुच्छा गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि
 अंतोमुहुत्तं, पज्जतमणुस्साणं पुच्छा गोयमा ! जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं
 उक्कोसेणं तिन्नि पलिओवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं, समूच्छिममणु-
 स्साणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेण वि अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेण वि
 अंतोमुहुत्तं, गम्भवक्कंतियमणुस्साणं पुच्छा गोयमा ! जहण्णेणं
 अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं तिन्नि पलिओवमाइं, अपज्जत्तयाणं पुच्छा,
 गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं, पज्जत्तयाणं
 पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं तिन्नि पलि-
 ओवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं ॥ सू० ६ ॥

उक्कोसेणं पलिओवमस्स असंखेज्जइभागं अंतोमुहुत्तूणं) जघन्य अन्त-
 र्मुहूर्त की, उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त कम पल्योपम के असंख्यातवे भाग की ।

टीकार्थ—व्याख्या सुगम है ॥ ५ ॥

मनुष्य स्थिति वक्तव्यता—

शब्दार्थ—(मणुस्साणं भंते ! केवइयं कालं ठिई पणत्ता ?) हे भगवन्
 मनुष्यों की कितने काल की स्थिति कही है ? (गोयमा ! जहण्णेणं अंतो-

अने उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्तनी (पज्जत्तयाणं पुच्छा ?) पर्याप्तकेनी स्थिति डेटली ?
 (गोयमा !) हे गौतम ! (जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेण पलिओवमस्स असं-
 खेज्जइ भागं अंतोमुहुत्तूणं) जघन्य अन्तर्मुहूर्तनी, उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त ओछा
 पल्योपमना असंख्यातमा लागनी

टीकार्थ—व्याख्या सुगम छे ॥ ५ ॥

मनुष्य स्थिति वक्तव्यता

शब्दार्थ—(मणुस्साणं भंते ! केवइयं कालं ठिई पणत्ता ?) हे भगवन् ! मनु-
 ष्यानी डेटला काणनी स्थिति कही छे ? (गोयमा !) हे गौतम ! (जहण्णेणं अंतो-

छाया-मनुष्याणां भदन्त ! कियन्तं कालं स्थितिः प्रज्ञप्ता ? गौतम ! जघन्येन अन्तर्मुहूर्तम्, उत्कृष्टेन पल्योपमानि, अपर्याप्तमनुष्याणां पृच्छा, गौतम ! जघन्येनापि, उत्कृष्टेनापि अन्तर्मुहूर्तम्, पर्याप्तमनुष्याणां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन अन्तर्मुहूर्तम्, उत्कृष्टेन त्रीणि पल्योपमानि अन्तर्मुहूर्तोन्नानि, संमूर्च्छिम-मनुष्याणां पृच्छा, गौतम ! जघन्येनापि अन्तर्मुहूर्तम्, उत्कृष्टेनापि अन्तर्मुहूर्तम्, गर्भव्युत्क्रान्तिमनुष्याणां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन अन्तर्मुहूर्तम्, उत्कृष्टेन त्रीणि पल्योपमानि, अपर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येनापि उत्कृष्टेनापि

मुहुत्तं, उक्कोसेणं तिन्नि पलिओवमाइं) हे गौतम ! जघन्य अन्त-
र्मुहूर्त्त और उत्कृष्ट तीन पल्योपम की (अपज्जत्तयमणुस्साणं पुच्छा ?)
अपर्याप्तक मनुष्यों की पृच्छा ? स्थिति कितनी है ? (जहण्णेण वि
उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) जघन्य भी अन्तर्मुहूर्त्त, उत्कृष्ट भी अन्त-
र्मुहूर्त्त (पज्जत्त मणुस्साणं पुच्छा ?) पर्याप्त मनुष्यों की स्थिति
कितनी ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं
तिन्नि पलिओवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं) जघन्य अन्तर्मुहूर्त्त, उत्कृष्ट अन्त-
र्मुहूर्त्त कम तीन पल्योपम ।

(संमुच्छिम मणुस्साणं पुच्छा ?) संमूर्च्छिम मनुष्यों की स्थिति
कितनी ? (गोयमा !) हे गौतम ! (जहण्णेण वि अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेण
वि अंतोमुहुत्तं) जघन्य भी अन्तर्मुहूर्त्त, उत्कृष्ट भी अन्तर्मुहूर्त्त

(गवभवक्कंतिय मणुस्साणं पुच्छा ?) गर्भवज मनुष्यों की स्थिति
कितनी ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं
तिन्नि पलिओवमाइं) जघन्य अन्तर्मुहूर्त्त, उत्कृष्ट तीन पल्योपम

मुहुत्तं, उक्कोसेणं तिन्नि पलिओवमाइं) जघन्य अन्तर्मुहूर्त्त अने उत्कृष्ट त्रय
पल्योपमनी (अपज्जत्तय मणुस्साणं पुच्छा) अपर्याप्त मनुष्योनी स्थिति
कैटली छे ? (जहण्णेणं वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) जघन्य पणु अन्तर्मुहूर्त्त
उत्कृष्ट पणु अन्तर्मुहूर्त्त (पज्जत्तमणुस्साणं पुच्छा ?) पर्याप्त मनुष्योनी स्थिति
कैटली ? गोयमा !) हे गौतम ! (जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं उक्कोसेणं तिन्नि पलिओवमाइं
अंतोमुहुत्तूणाइं) जघन्य अन्तर्मुहूर्त्त; उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त्त ओछा त्रय पल्योपम

(संमुच्छिम मणुस्साणं पुच्छा ?) संमूर्च्छिम मनुष्योनी स्थिति कैटली ?
(गोयमा !) हे गौतम ! (जहण्णेणं वि अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं वि अंतोमुहुत्तं)
जघन्य पणु अन्तर्मुहूर्त्त उत्कृष्ट पणु अन्तर्मुहूर्त्त

(गवभवक्कंतिय मणुस्साणं पुच्छा ?) गर्भवज मनुष्योनी स्थिति कैटली ?
(गोयमा !) हे गौतम ! (जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं तिन्नि पलिओवमाइं)

અન્તર્મુહૂર્તમ્, પર્યાપ્તકાનાં પૃચ્છા, ગૌતમ ! જઘન્યેન અન્તર્મુહૂર્તમ્, ઉત્કૃષ્ટેન ત્રીણિ પલ્યોપમાનિ અન્તર્મુહૂર્તોનાનિ ॥

ટીકા—વ્યાख्या સુગમા ॥સૂ. ૬॥

વાનવ્યન્તરસ્થિતિ વક્તવ્યતા—

મૂલમ્—વાણમંતરાણં મંત્રે ! દેવાણં કેવદ્યં કાલં ઠિઈ પળ્લતા ? ગોયમા ! જહળ્લણેણં દસવાસસહસ્સાઈં, ઉક્કોસેણં પલિઓવમં, અપજ્જત્તવાણમંતરાણં દેવાણં પુચ્છા, ગોયમા ! જહળ્લણેણ વિ ઉક્કોસેણ વિ અંતોમુહુત્તં, પજ્જત્તયાણં પુચ્છા, ગોયમા ! જહળ્લણેણં દસવાસસહસ્સાઈં અંતોમુહુત્તૂણાઈં, ઉક્કોસેણં પલિઓવમં અંતોમુહુત્તૂણં । વાણમંતરીણં દેવીણં પુચ્છા, ગોયમા ! જહળ્લણેણં દસવાસસહસ્સાઈં, ઉક્કોસેણં અદ્ધપલિઓવમં, અપજ્જત્તિયાણં દેવીણં પુચ્છા, ગોયમા ! જહળ્લણેણ વિ ઉક્કોસેણ વિ અંતોમુહુત્તં, પજ્જત્તિયાણં વાણમંતરીણં પુચ્છા, ગોયમા ! જહળ્લણેણં દસવાસસહસ્સાઈં અંતોમુહુત્તૂણાઈં, ઉક્કોસેણં અદ્ધપલિઓવમં અંતોમુહુત્તૂણં ॥સૂ. ૭॥

(અપજ્જત્તયાણં પુચ્છા) અપર્યાપ્તકોં કી સ્થિતિ કિતની ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (જહળ્લણેણ વિ ઉક્કોસેણ વિ અંતોમુહુત્તં) જઘન્ય ઓર ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત (પજ્જત્તયાણં પુચ્છા ?) પર્યાપ્તકોં કી સ્થિતિ કિતની ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (જહળ્લણેણં અંતોમુહુત્તં, ઉક્કોસેણં તિન્નિ પલિઓવમાઈં અંતોમુહુત્તૂણાઈં) જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત, ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત કમ તીન પલ્યોપમ ।

ટીકાર્થ—વ્યાખ્યા સ્પષ્ટ હૈ ॥૬॥

જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત, ઉત્કૃષ્ટ ત્રણ પલ્યોપમ (અપજ્જત્તયાણં પુચ્છા ?) અપર્યાપ્તોની સ્થિતિ કેટલી છે ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (જહળ્લણેણ વિ ઉક્કોસેણ વિ અંતોમુહુત્તં) જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત (પજ્જત્તયાણં પુચ્છા ?) પર્યાપ્તોની પૃચ્છા ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (જહળ્લણેણં અંતોમુહુત્તં ઉક્કોસેણં તિન્નિ પલિઓવમાઈં અંતોમુહુત્તૂણાઈં) જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત, ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા ત્રણ પલ્યોપમ

ટીકાર્થ—વ્યાખ્યા સ્પષ્ટ છે ॥ ૬ ॥

छाया—वानव्यन्तराणां भदन्त ! देवानां कियन्तं कालं स्थितिः प्रज्ञप्ता ?
गौतम ! जघन्येन दशवर्षसहस्राणि, उत्कृष्टेन पल्योपमम्, अपर्याप्तकवानव्यन्त-
राणां देवानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येनापि उत्कृष्टेनापि अन्तर्मुहूर्तम्, पर्याप्त-
कानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन दशवर्षसहस्राणि अन्तर्मुहूर्तानानि, उत्कृष्टेन
पल्योपमम् अन्तर्मुहूर्तानम्, वानव्यन्तरीणाम् देवीनां पृच्छा ?, गौतम ! जघन्येन

वानव्यन्तर स्थिति वक्तव्यता

शब्दार्थ—(वाणमंतराणं भन्ते ! देवाणं केवइयं कालं ठिई पणत्ता ?)
हे भगवन् ! वानव्यन्तर देवों की कितने काल की स्थिति कही है ?
(गोयमा) हे गौतम ! जहण्णेणं दसवाससहस्साइं, उक्कोसेणं पलिओ-
वमं) जघन्य दस हजार वर्ष, उत्कृष्ट एक पल्योपम (अपज्जत्त वाण-
मंतराणं देवाणं पुच्छा ?) अपर्याप्त वानव्यन्तर देवों की स्थिति कितनी ?
(गोयमा !) हे गौतम ! (जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं)
जघन्य और उत्कृष्ट भी अन्तर्मुहूर्त की (पज्जत्तयाणं पुच्छा) पर्याप्तों
की कितनी ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेणं दसवाससहस्साइं,
उक्कोसेणं पलिओवमं अंतोमुहुत्तूणं) जघन्य दस हजार वर्ष की
उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त कम पल्योपम की ।

(वाणमंतरीणं देवीणं पुच्छा ?) वानव्यन्तरी देवियों की स्थिति
कितनी ? (गोयमा !) हे गौतम ! (जहण्णेणं दसवाससहस्साइं, उक्को-
सेणं अद्धपलिओवमं) जघन्य दस हजार वर्ष, उत्कृष्ट अर्ध पल्योपम

वानव्यन्तर देवीनी स्थितिनी वक्तव्यता

शब्दार्थ—(वाणमंतराणं भन्ते ! देवाणं केवइयं कालं ठिई पणत्ता ?) भगवन् !
वाणव्यन्तर देवीनी केटली क्षाणनी स्थिति कहेली छे ? हे (गोयमा !) गौतम !
(जहण्णेणं दसवाससहस्साइं, उक्कोसेणं पलिओवमं) जघन्य दस हजार वर्ष,
उत्कृष्ट अर्ध पल्योपम (अपज्जत्त वाणमंतराणं देवाणं पुच्छा ?) अपर्याप्त वान-
व्यन्तर देवीनी स्थिति केटली ? (गोयमा !) हे गौतम ! (जहण्णेण वि उक्को-
सेण वि अंतोमुहुत्तं) जघन्य अने उत्कृष्ट पाणु अन्तर्मुहूर्तानी (पज्जत्तयाणं पुच्छा ?)
पर्याप्तोनी केटली ? (गोयमा !) हे गौतम ! (जहण्णेणं दसवाससहस्साइं, उक्को-
सेणं पलिओवमं अंतोमुहुत्तूणं) जघन्य दस हजार वर्षानी उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त
ओष्ठा पल्योपम

(वाणमंतरीणं देवीणं पुच्छा ?) वानव्यन्तरी देवियों की स्थिति केटली ?
(गोयमा !) हे गौतम ! (जहण्णेणं दसवाससहस्साइं, उक्कोसेणं अद्धपलिओवमं)
जघन्य दस हजार वर्ष, उत्कृष्ट अर्ध पल्योपम (अपज्जत्तियाणं देवीणं पुच्छा ?)

दशवर्षसहस्राणि, उत्कृष्टेन अर्द्धपल्योपमम्, अपर्याप्तिकानां देवीनां पृच्छा ?
गौतम ! जघन्येनापि उत्कृष्टेनापि अन्तर्मुहूर्तम्, पर्याप्तिकानां वानव्यन्तरीणां
पृच्छा, गौतम ! जघन्येन दशवर्षसहस्राणि अन्तर्मुहूर्तानानि, उत्कृष्टेनार्द्ध-
पल्योपमम् अन्तर्मुहूर्तानम् ।

टीका—व्याख्या मुगमा ॥सू० ७॥

ज्योतिष्कदेवस्थिति वक्तव्यता—

(मूलम्—जोइसियाणं देवाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं
पलिओवमट्ठभागो, उक्कोसेणं पलिओवमं वाससयसहस्समव्व-
हियं, अपज्जत्तजोइसियाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेण वि,
उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं पज्जत्तयाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं
पलिओवमट्ठभागो अंतोमुहुत्तूणो, उक्कोसेणं पलिओवमं वास-
सयसहस्समव्वहियं अंतोमुहुत्तूणं, जोइसिणीणं देवीणं पुच्छा,
गोयमा ! जहण्णेणं पलिओवमट्ठभागो, उक्कोसेणं अर्द्धपलिओवमं
पण्णासवाससहस्समव्वहियं, अपज्जत्तजोइसियदेवीणं पुच्छा,
की (अपज्जत्तियाणं देवीणं पुच्छा ?) अपर्याप्तक देवियों की स्थिति
कितनी ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतो-
मुहुत्तं) जघन्य और उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त की (पज्जत्तियाणं वाणमंत-
रीणं पुच्छा ?) पर्याप्तक वानव्यन्तरी देवियों की स्थिति कितनी ?
(गोयमा) हे गौतम ! जहण्णेणं दसवाससहस्साइं अंतोमुहुत्तूणाइं, उक्को-
सेणं अर्द्धपलिओवमं अंतोमुहुत्तूणं) जघन्य अन्तर्मुहूर्त कम दसहजार
वर्ष, उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त कम अर्द्ध पल्योपम की ।

टीकार्थ—व्याख्या स्पष्ट है ॥७॥

अपर्याप्तक देवियोंकी स्थिति कितनी ? (गोयमा) ! (हे गौतम ! (जहण्णेणं उक्को-
सेणं वि अंतोमुहुत्तं) जघन्य अने उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्तानी (पज्जत्तियाणं वाणमं-
तरीणं पुच्छा ?) पर्याप्तक वानव्यन्तरी देवियोंकी स्थिति कितनी ? (गोयमा) ! हे
गौतम ! (जहण्णेणं दसवाससहस्साइं अंतोमुहुत्तूणाइं, उक्कोसेणं अर्द्धपलिओवमं
अंतोमुहुत्तूणं) जघन्य अन्तर्मुहूर्त ओछा दस हजार वर्षानी, उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त
ओछा अर्द्ध पल्योपमनी

टीकार्थ—व्याख्या स्पष्ट छे ॥ ७ ॥

गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं, पज्जत्तय जोइसिय
 देवीणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं पलिओवमट्टभागो, अंतोमुहु-
 त्तूणो, उक्कोसेणं अद्धपलिओवमं पण्णासवाससहस्समब्भहियं
 अंतोमुहुत्तूणं, चंदविमाणेणं भंते ! देवाणं पुच्छा, गोयमा ! जह-
 ण्णेणं चउभागपलिओवमं, उक्कोसेणं पलिओवमं वाससयसह-
 स्समब्भहियं, अपज्जत्तयाणं चंददेवाणं पुच्छा, गोयमा ! जह-
 ण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं, पज्जत्तयाणं पुच्छा, गोयमा !
 जहण्णेणं चउभागपलिओवमं अंतोमुहुत्तूणं उक्कोसेणं पलिओवमं
 वाससयसहस्समब्भहियं अंतोमुहुत्तूणं, चंदविमाणेणं देवीणं
 पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं चउभागपलिओवमं, उक्कोसेणं
 अद्धपलिओवमं पन्नासवाससहस्समब्भहियं, अपज्जत्तियाणं
 पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं, पज्ज-
 त्तियाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं चउभागपलिओवमं अंतो-
 मुहुत्तूणं, उक्कोसेणं अद्धपलिओवमं पन्नासवाससहस्समब्भहियं
 अंतोमुहुत्तूणं सूरविमाणेणं भंते ! देवाणं केवइयं कालं ठिई
 पणत्ता ? गोयमा ! जहण्णेणं चउभागपलिओवमं, उक्कोसेणं
 पलिओवमं वाससहस्समब्भहियं, अपज्जत्तयाणं पुच्छा, गोयमा !
 जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं, पज्जत्तयाणं पुच्छा, गोयमा !
 जहण्णेणं चउभागपलिओवमं अंतोमुहुत्तूणं, उक्कोसेणं पलिओ-
 वमं वाससहस्समब्भहियं अंतोमुहुत्तूणं, सूरविमाणेणं भंते !
 देवीणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं चउभागपलिओवमं, उक्को-
 सेणं अद्धपलिओवमं पंचहिं वाससएहिमब्भहियं, अपज्जत्तियाणं
 पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतमुहुत्तं, पज्ज-
 त्तयाणं पुच्छा गोयमा ! जहण्णेणं चउभागपलिओवमं अंतोमुहु-
 त्तूणं, उक्कोसेणं अद्धपलिओवमं पंचहिं वाससएहिमब्भहियं अंतो-

मुहुत्तूणं गहविमाणेणं भंते ! देवाणं पुच्छा ? गोयमा ! जहण्णेणं
 चउभागपलिओवमं, उक्कोसेणं पलिओवमं, अपज्जत्तयाणं पुच्छा,
 गोयमा ! जहण्णेण वि, उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं, पज्जत्तयाणं पुच्छा,
 गोयमा ! जहण्णेणं चउभागपलिओवमं अंतोमुहुत्तूणं, उक्कोसेणं
 वलिओवमं अंतोमुहुत्तूणं, गहविमाणे देवीणं पुच्छा गोयमा !
 जहण्णेणं चउभागपलिओवमं, उक्कोसेणं अद्धपलिओवमं,
 अपज्जत्तियाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेण वि, उक्कोसेण वि
 अंतोमुहुत्तं, पज्जत्तयाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं चउभाग-
 पलिओवमं अंतोमुहुत्तूणं, उक्कोसेणं अद्धपलिओवमं अंतो-
 मुहुत्तूणं, नक्खत्तविमाणे देवाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं
 चउभागपलिओवमं, उक्कोसेणं अद्धपलिओवमं, अपज्जत्तयाणं
 पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेण वि, उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं,
 पज्जत्तयाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं चउभागपलिओवमं
 अंतोमुहुत्तूणं, उक्कोसेणं अद्धपलिओवमं अंतोमुहुत्तूणं, नक्ख
 त्तविमाणे देवीणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं चउभागपलि-
 ओवमं, उक्कोसेणं साइरेणं चउभागपलिओवमं, अपज्जत्तियाणं
 पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं, पज्जत्त-
 याणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं चउभागपलिओवमं अंतो-
 मुहुत्तूणं, उक्कोसेणं साइरेणं चउभागपलिओवमं अंतोमुहुत्तूणं,
 ताराविमाणे देवाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं अट्ठभागपलि-
 ओवमं, उक्कोसेणं चउभागपलिओवमं, अपज्जत्तयाणं पुच्छा,
 गोयमा ! जहण्णेणवि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं, पज्जत्तयाणं
 पुच्छा गोयमा ! जहण्णेणं पलिओवमट्ठभागं अंतोमुहुत्तूणं,
 उक्कोसेणं चउभागपलिओवमं अंतोमुहुत्तूणं, ताराविमाणे देवीणं
 पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं पलिओवमट्ठभागं, उक्कोसेणं साइरेणं

અટ્ટમાગપલિઓવમં, તારાવિમાણે અપજ્જત્તિયાણં દેવીણં પુચ્છા,
ગોયમા ! જહણ્ણેણં વિ, ઉક્કોસેણ વિ અંતોમુહુત્તં, પજ્જત્તિયાણં
દેવીણં પુચ્છા, ગોયમા ! જહણ્ણેણં પલિઓવમટ્ટમાગં અંતોમુહુ-
ત્તૂણં, ઉક્કોસેણં સાહરેગં પલિઓવમટ્ટમાગં અંતોમુહુત્તૂણં ॥સૂ. ૮॥

છાયા--જ્યોતિષ્કાણાં દેવાનાં પૃચ્છા, ગૌતમ ! જઘન્યેન પલ્યોપમાષ્ટ-
માગમ્, ઉત્કૃષ્ટેન પલ્યોપમમ્ વર્ષશતસહસ્રાભ્યધિકમ્, અપર્યાપ્તકજ્યોતિષ્કાણાં
પૃચ્છા, ગૌતમ ! જઘન્યેનાપિ ઉત્કૃષ્ટેનાપિ અન્તર્મુહૂર્તમ્, પર્યાપ્તકાનાં પૃચ્છા,
ગૌતમ ! જઘન્યેન પલ્યોપમાષ્ટમાગમ્, અન્તર્મુહૂર્તોનમ્, ઉત્કૃષ્ટેન પલ્યોપમં વર્ષશત-

જ્યોતિષ્કદેવોં કી સ્થિતિ કી વક્તવ્યતા

શબ્દાર્થ--(જોહસિયાણં દેવાણં પુચ્છા ?) જ્યોતિષ્ક દેવોં કી સ્થિતિ
કી પૃચ્છા અર્થાત્ સ્થિતિ કિતને કાલ કી ? (ગોયમા ! (જહણ્ણેણં
પલિઓવમટ્ટમાગો, ઉક્કોસેણં પલિઓવમં વાસસયસહસ્સમઘ્મહિયં)
હે ગૌતમ ! જઘન્ય પલ્યોપમ કા આઠવાં માગ, ઉત્કૃષ્ટ એક લાખ વર્ષ
અધિક પલ્યોપમ કી (અપજ્જત્ત જોહસિયાણં પુચ્છા ?) અપર્યાપ્ત
જ્યોતિષ્ક દેવોં કી સ્થિતિ કિતની ? (ગોયમા ! જહણ્ણેણ વિ, ઉક્કો-
સેણ વિ અંતોમુહુત્તં) હે ગૌતમ ! જઘન્ય ઓર ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત કી
(પજ્જત્તયાણં પુચ્છા ?) પર્યાપ્તોં કી સ્થિતિ કિતની ? (ગોયમા જહણ્ણેણં
પલિઓવમટ્ટમાગો અંતોમુહુત્તૂણો, ઉક્કોસેણં પલિઓવમં વાસસયસહ-
સ્સમઘ્મહિયં અંતોમુહુત્તૂણં) ગૌતમ ! જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત કમ પલ્યોપમ
કા આઠવાં માગ, ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત કમ એક પલ્યોપમ ઓર એક

જ્યોતિષ્ક દેવોની સ્થિતિની વક્તવ્યતા

શબ્દાર્થ--(જોહસિયાણં દેવાણં પુચ્છા ?) જ્યોતિષ્ક દેવોની સ્થિતિ સંબંધી પૃચ્છા ?
અર્થાત્ સ્થિતિ કેટલા કાળની ? (ગોયમા ! જહણ્ણેણં પલિઓવમટ્ટમાગો, ઉક્કોસેણં પલિ-
ઓવમં વાસસયસહસ્સમઘ્મહિયં) ગૌતમ ! જઘન્ય પલ્યોપમને આઠમે ભાગ ઉત્કૃષ્ટ
એક વર્ષ અધિક પલ્યોપમની (અપજ્જત્તય જોહસિયાણં પુચ્છા ?) અપર્યાપ્ત જ્યોતિષ્ક
દેવોની સ્થિતિ કેટલી ? (ગોયમા ! જહણ્ણેણં વિ ઉક્કોસેણં વિ અંતોમુહુત્તં) ગૌતમ
જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્તની (પજ્જત્તયાણં પુચ્છા ?) પર્યાપ્તોની સ્થિતિ
કેટલી ? (ગોયમા જહણ્ણેણં પલિઓવમટ્ટમાગો અંતોમુહુત્તૂણો, ઉક્કોસેણં પલિઓવમં
વાસસયસહસ્સમઘ્મહિયં અંતોમુહુત્તૂણં) ગૌતમ ! જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા પલ્યોપમના
આઠમે ભાગ ઉત્કૃષ્ટ, અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા એક પલ્યોપમ અને એક લાખ વર્ષની

सहस्रमभ्यधिकम्, अन्तर्मुहूर्तम्, ज्योतिष्कीणां देवीनां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन पल्योपमाष्टभागम्, उत्कृष्टेन अर्द्धपल्योपमम् पञ्चाशद्वर्षसहस्रमभ्यधिकम्, अपर्याप्तकज्योतिष्कदेवीणां पृच्छा, गौतम ! जघन्येनापि उत्कृष्टेनापि अन्तर्मुहूर्तम्, पर्याप्तकज्योतिष्कदेवीणां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन पल्योपमाष्टभागम् अन्तर्मुहूर्तानम्, उत्कृष्टेन अर्द्धपल्योपमम्, पञ्चाशद्वर्षसहस्रमभ्यधिकम्, अन्तर्मुहूर्तानम्, चन्द्रविमाने खलु भदन्त ! देवानां पृच्छा ? गौतम ! जघन्येन लाख वर्ष की ।

(जोइसिणीणं देवीणं पुच्छा ?) ज्योतिष्क देवियों की स्थिति कितनी ? (गोयमा ! जहण्णेणं पलिओवमट्ठभागो, उक्कोसेणं अट्ठपलिओवमं पण्णासवाससहस्समव्वभहियं) हे गौतम ! जघन्य पल्योपम का आठवां भाग, उत्कृष्ट पचास हजार वर्ष अधिक आधा पल्योपम की (अपज्जत्त जोइसिय देवीणं पुच्छा ?) अपर्याप्त ज्योतिष्क देवियों की कितनी ? (गोयमा जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) हे गौतम ! जघन्य और उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त की (पज्जत्तय जोइसिय देवीणं पुच्छा ?) पर्याप्तक ज्योतिष्क देवियों की कितनी ? (गोयमा ! जहण्णेणं पलियोवमट्ठभागो अंतोमुहुत्तूणो, उक्कोसेणं अट्ठपलिओवमं पण्णासवाससहस्समव्वभहियं अंतोमुहुत्तूणं) हे गौतम ! जघन्य अन्तर्मुहूर्त कम पल्योपम का आठवां भाग, उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त कम आधा पल्योपम और पचास हजार वर्ष ।

(चंदविमाणे णं भंते ! देवाणं पुच्छा ?) हे भगवन् ! चन्द्रविमान में देवों की स्थिति कितनी ? (गोयमा ! जहण्णेणं चउभागपलिओवमं,

(जोइसियाणं देवीणं पुच्छा ?) ज्योतिष्क देवियों की स्थिति कैदली ? (गोयमा जहण्णेणं पलिओवमट्ठभागो, उक्कोसेणं अट्ठपलिओवमं पण्णासवाससहस्समव्वभहियं) हे गौतम ! जघन्य पल्योपमनो आठमो लाग उत्कृष्ट पचास हजार वर्ष अधिक आधा पल्योपमनी (अपज्जत्त जोइसिय देवीणं पुच्छा ?) अपर्याप्त ज्योतिष्क देवियों की स्थिति कैदली ? (गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) हे गौतम ! जघन्य अने उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्तनी (पज्जत्तय जोइसिय देवीणं पुच्छा ?) पर्याप्तक ज्योतिष्क देवियों की स्थिति कैदली ? (गोयमा ! जहण्णेणं पलिओवमट्ठभागो अंतोमुहुत्तूणो उक्कोसेणं अट्ठपलिओवमं पण्णासवाससहस्समव्वभहियं अंतोमुहुत्तूणं) गौतम ! जघन्य अन्तर्मुहूर्त ओछा पल्योपमनो आठमो लाग उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त ओछा आधा पल्योपम अने पचास हजार वर्षनी

(चंदविमाणेणं भंते ! देवाणं पुच्छा ?) भगवन् ! चन्द्र विमानमा देवीनी

चतुर्भागपल्योपमम्, उत्कृष्टेन पल्योपमम् वर्षशतसहस्राभ्यधिकम्, अपर्याप्तकानां चन्द्रदेवानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येनापि उत्कृष्टेनापि अन्तर्मुहूर्तम्, पर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन चतुर्भागपल्योपमम् अन्तर्मुहूर्तोनम्, उत्कृष्टेन पल्योपमम् वर्षशतसहस्राभ्यधिकम् अन्तर्मुहूर्तोनम्, चन्द्रविमाने खलु देवीनां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन चतुर्भागपल्योपमम्, उत्कृष्टेन अर्द्धपल्योपमम्, पञ्चाशद्वर्षसहस्राभ्यधिकम्, अपर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येनापि, उत्कृष्टेनापि अन्तर्मु-

उक्कोसेणं पलिओवमं वाससयसहस्समव्वमहियं) हे गौतम ! जघन्य पल्योपम का चौथाई भाग, उत्कृष्ट एक लाख वर्ष अधिक एक पल्योपम की (अपज्जत्तयाणं चंददेवाणं पुच्छा ?) अपर्याप्त चंद्र देवों की पृच्छा ? (गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) हे गौतम ! जघन्य भी और उत्कृष्ट भी अन्तर्मुहूर्त की (पज्जत्तयाणं पुच्छा ?) पर्याप्तकों की पृच्छा ? (गोयमा ! जहण्णेणं चउभागपलिओवमं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं पलिओवमं वाससयसहस्समव्वमहियं अंतोमुहुत्तं) हे गौतम ! जघन्य पल्योपम का चौथा भाग, अन्तर्मुहूर्त कम उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त कम एक पल्योपम और एक लाख वर्ष की ।

(चंदविमाणे णं देवीणं पुच्छा ?) चन्द्रविमान में देवियों की पृच्छा ? (गोयमा ! जहण्णेणं चउभाग पलिओवमं, उक्कोसेणं अर्द्धपलिओवमं पन्नास वाससहस्समव्वमहियं) हे गौतम ! जघन्य पल्योपम का चतुर्थ भाग, उत्कृष्ट पचास हजार वर्ष अधिक आधा पल्योपम (अपज्जत्ति-

स्थिति डेटली ? (गोयमा ! जहण्णेणं चउभागपलिओवमं, उक्कोसेणं पलिओवमं वाससयसहस्समव्वमहियं) गौतम ! जघन्य पल्योपमनो योथो लाग उत्कृष्ट अेक लाख वर्ष अधिक अेक पल्योपमनी (अपज्जत्तयाणं चंददेवाणं पुच्छा ?) अपर्याप्त चन्द्रदेवीनी पृच्छा ? (गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) गौतम ! जघन्य पणु अने उत्कृष्ट पणु अन्तर्मुहूर्तानी (पज्जत्तयाणं पुच्छा ?) पर्याप्तकेनी पृच्छा ? (गोयमा ! जहण्णेणं चउभागपलिओवमं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं पलिओवमं वाससयसहस्समव्वमहियं अंतोमुहुत्तं) गौतम ! जघन्य पल्योपमनो योथो लाग, अन्तर्मुहूर्त ओछा, उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त ओछा अेक पल्योपम अने अेक लाख वर्षनी

(चंदविमाणेणं देवीणं पुच्छा ?) चन्द्र विमानमा देवियेनो पृच्छा ? (जहण्णेणं चउभागपलिओवमं, उक्कोसेणं अर्द्ध पलिओवमं पन्नासवाससहस्समव्वमहियं) गौतम ! जघन्य पल्योपमनो योथो लाग, उत्कृष्ट पचास हजार वर्ष अधिक अर्ध पल्योपम (अपज्जत्तियाणं पुच्छा ?) अपर्याप्तक चन्द्र विमाननीं

हूर्तम्, पर्याप्तिकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन चतुर्भागपल्योपमम् अन्तर्मुहूर्तानम्, उत्कृष्टेन अर्द्धपल्योपमम्, पञ्चाशद्वर्षसहस्राभ्यधिकम् अन्तर्मुहूर्तानम्, सूरविमाने खलु भदन्त ! देवानाम् कियन्तं कालं स्थितिः प्रज्ञप्ता ? गौतम ! जघन्येन चतुर्भागपल्योपमम्, उत्कृष्टेन पल्योपमम् वर्षसहस्राभ्यधिकम् अपर्याप्तिकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येनापि उत्कृष्टेनापि अन्तर्मुहूर्तम्, पर्याप्तिकानां पृच्छा, गौतम !

याणं पुच्छा ?) अपर्याप्तक चन्द्रविमान की देवियों की पृच्छा ? (गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) जघन्य भी और उत्कृष्ट भी अन्तर्मुहूर्त की (पज्जत्तियाणं पुच्छा ?) पर्याप्तक देवियों की पृच्छा ? (गोयमा ! जहण्णेणं चउभागपलिओवमं अंतोमुहुत्तूणं, उक्कोसेणं अर्द्धपलिओवमं पण्णासवाससहस्समव्वमहियं अंतोमुहुत्तूणं) हे गौतम ! जघन्य अन्तर्मुहूर्त कम पल्योपम का चतुर्थ भाग, उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त कम अर्द्ध पल्योपम और पचास हजार वर्ष की ।

(सूरविमाणे णं भन्ते ! देवाणं केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता ?) हे भगवन् ! सूर्यविमान में देवों की कितने काल की स्थिति कही है ? (गोयमा ! जहण्णेणं चउभागपलिओवमं, उक्कोसेणं पलिओवमं वाससहस्समव्वमहियं) हे गौतम ! जघन्य पल्योपम का चौथाई भाग, उत्कृष्ट एक हजार वर्ष अधिक एक पल्योपम की (अपज्जत्तियाणं पुच्छा ?) अपर्याप्तकों की पृच्छा ? (गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) जघन्य और उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त (पज्जत्तियाणं पुच्छा ?) पर्याप्तकों की पृच्छा ? (गोयमा ! जहण्णेणं चउभागपलिओवमं अंतोमुहुत्तूणं, उक्कोसेणं पलिओवमं वाससहस्समव्वमहियं अंतोमुहुत्तूणं)

देवियेनी पृच्छा ? (गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) हे गौतम ! जघन्य पल्योपमे, उत्कृष्ट पल्योपमे अन्तर्मुहूर्तानी (पज्जत्तियाणं पुच्छा ?) पर्याप्तक देवियेनी पृच्छा ? (गोयमा ! जहण्णेणं चउभागपलिओवमं अंतोमुहुत्तू उक्कोसेणं अर्द्धपलिओवमं पण्णासवाससहस्समव्वमहियं अंतोमुहुत्तूणं) गौतम ! जघन्य अन्तर्मुहूर्त ओछा पल्योपमने ओछा लाग, उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त ओछा अर्द्ध पल्योपम अने पचास हजार वर्षनी

(सूरविमाणे णं भन्ते ! देवाणं केवइयं कालं ठिई ण्णत्ता ?) भगवन् ! सूर्य विमानमां देवानी डेटला काणनी स्थिति कही छे (गोयमा ! जहण्णेणं चउभाग पलिओवमं, उक्कोसेणं पलिओवमं वाससहस्समव्वमहियं) गौतम ! जघन्य पल्योपमना ओछा लाग उत्कृष्ट ओक हजार वर्ष अधिक ओक पल्योपमनी (अपज्जत्तियाणं पुच्छा ?) अपर्याप्तकेनी पृच्छा ? (गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण

जघन्येन चतुर्भागपल्योपमम् अन्तर्मुहूर्तोन्नम्, उत्कृष्टेन पल्योपमम् वर्षसहस्राभ्यधिकम् अन्तर्मुहूर्तोन्नम्, सूरविमाने खलु भदन्त ! देवीनां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन चतुर्भागपल्योपमम्, उत्कृष्टेन अर्द्धपल्योपमम् पञ्चभिः वर्षशतैरभ्यधिकम्, अपर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येनापि उत्कृष्टेनापि अन्तर्मुहूर्तम्, पर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन चतुर्भागपल्योपमम् अन्तर्मुहूर्तोन्नम्, उत्कृष्टेन अर्द्ध-

हे गौतम ! जघन्य पल्योपम का चतुर्थ भाग में अन्तर्मुहूर्त्त कम और उत्कृष्ट एक पल्योपम और एक हजार वर्ष में अन्तर्मुहूर्त्त, कम ।

(सूरविमाणेणं भंते ! देवीणं पुच्छा ?) हे भगवन् ! सूर्यविमान में देवियों की स्थिति कितनी ? (गोयमा ! जहण्णेणं चउभागपलिओवमं, उक्कोसेणं अद्ध पलिओवमं पंचहिं वाससएहिमव्वमहियं) हे गौतम ! जघन्य पल्योपम का चौथाई भाग, उत्कृष्ट पांच सौ वर्ष अधिक एक पल्योपम (अपज्जत्तियाणं पुच्छा ?) अपर्याप्तक सूर्य देवियों की स्थिति कितनी ? (गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) हे गौतम ! जघन्य और उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त्त की (पज्जत्तियाणं पुच्छा ?) पर्याप्तक देवियों की पृच्छा ? (गोयमा ! जहण्णेणं (चउभागपलिओवमं भंतोमुहुत्तूणं, उक्कोसेणं अद्धपलिओवमं पंचहिं वाससएहिमव्वमहियं अंतोमुहुत्तूणं) हे गौतम ! जघन्य अन्तर्मुहूर्त्त कम चौथाई पल्योपम की, उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त्त कम अर्द्ध पल्योपम और पांच सौ वर्ष की है ।

अंतोमुहुत्तं) जघन्य अने उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त्त (पज्जत्तियाणं पुच्छा ?) पर्याप्तकानी पृच्छा ? (गोयमा ! जहण्णेणं चउभागपलियोवमं अंतोमुहुत्तूणं, उक्कोसेणं पलिओवमं वाससहस्समव्वमहियं अंतोमुहुत्तूणं) गौतम ! जघन्य पल्योपमना चोथा भागमां अन्तर्मुहूर्त्त ओछा अने उत्कृष्ट ओक पल्योपम अने ओक डुब्बर वर्षमां अन्तर्मुहूर्त्त ओछा

(सूरविमाणेणं भंते ! देवीणं पुच्छा ?) भगवान् ! सूर्य विमानोमां देवियोनी स्थिति केटली ? (गोयमा ! जहण्णेणं पलिओवमं, उक्कोसेणं अद्ध पलिओवमं पंचहिं वाससएहिमव्वमहियं) गौतम ! जघन्य पल्योपमना चोथा भाग उत्कृष्ट पांचसो वर्ष अधिक ओक पल्योपम (अपज्जत्तियाणं पुच्छा ?) अपर्याप्तक सूर्य विमाननी देवियोनी स्थिति केटली ? (गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) गौतम ! जघन्य अने उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त्तानी (पज्जत्तियाणं पुच्छा ?) पर्याप्तक देवियोनी पृच्छा ? (गोयमा ! जहण्णेणं चउभागपलिओवमं अंतोमुहुत्तूणं उक्कोसेणं अद्धपलिओवमं पंचहिं वाससएहिमव्वमहियं अंतोमुहुत्तूणं) गौतम ! जघ-

પલ્યોપમમ્ પશ્ચન્નિઃ વર્ષશતૈરભ્યધિકમ્ અન્તર્મુહૂર્તોનમ્, ગ્રહવિમાને સ્થલુ ભદન્ત !
 દેવાનાં પૃચ્છા ? ગૌતમ ! જઘન્યેન ચતુર્ભાગપલ્યોપમમ્, ઉત્કૃષ્ટેન પલ્યોપમમ્,
 અપર્યાપ્તકાનાં પૃચ્છા, ગૌતમ ! જઘન્યેનાપિ ઉત્કૃષ્ટેનાપિ અન્તર્મુહૂર્તમ્, અપર્યાપ્તકાનાં
 પૃચ્છા, ગૌતમ ! જઘન્યેન ચતુર્ભાગપલ્યોપમમ્ અન્તર્મુહૂર્તોનમ્, ઉત્કૃષ્ટેન પલ્યો-
 પમમ્ અન્તર્મુહૂર્તોનમ્, ગ્રહવિમાને સ્થલુ દેવીનાં પૃચ્છા, ગૌતમ ! જઘન્યેન ચતુર્ભાગ-
 પલ્યોપમ્ ઉત્કૃષ્ટેન અર્ધપલ્યોપમમ્ અપર્યાપ્તિકાં પૃચ્છા ? ગૌતમ ! જઘન્યેનાપિ

(ગ્રહવિમાણે જાં મંતે ! દેવાણાં પુચ્છા ?) હે ભગવન્ ! ગ્રહવિમાન
 મેં દેવોં કી સ્થિતિ કિતની ? (ગોયમા ! જહ્ણણેણં ચડભાગપલિઓવમં,
 ઉક્કોસેણં પલિઓવમં) હે ગૌતમ ! જઘન્ય ચૌથાઈ પલ્યોપમ કી, ઉત્કૃષ્ટ
 એક પલ્યોપમ કી (અપજ્જત્તયાણં પુચ્છા ?) અપર્યાપ્તક ગ્રહ-દેવોં કી
 સ્થિતિ કિતની ? (ગોયમા ! જહ્ણણેણ વિ અંતોમુહુત્તં, ઉક્કોસેણ વિ
 અંતોમુહુત્તં) હે ગૌતમ ! જઘન્ય મી અન્તર્મુહૂર્ત, ઉત્કૃષ્ટ મી અન્તર્મુહૂર્ત
 કી (પજ્જત્તયાણં પુચ્છા ?) પર્યાપ્તકોં કી સ્થિતિ કિતની ? (ગોયમા !
 જહ્ણણેણં ચડભાગપલિઓવમં અંતોમુહુત્તૂણં, ઉક્કોસેણં પલિઓવમં અંતો-
 મુહુત્તૂણં) હે ગૌતમ ! જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત કમ ચૌથાઈ પલ્યોપમ, ઉત્કૃષ્ટ
 અન્તર્મુહૂર્ત કમ એક પલ્યોપમ

(ગ્રહવિમાણે દેવીણં પુચ્છા) ગ્રહવિમાન મેં દેવિયોં કી સ્થિતિ કિતની
 હૈં ? ગોયમા ! જહ્ણણેણં ચડભાગપલિઓવમં ઉક્કોસેણં અર્ધપલિઓ-
 વમં) હે ગૌતમ ! જઘન્ય ચૌથાઈ પલ્યોપમ, ઉત્કૃષ્ટ અર્ધ પલ્યોપમ

અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા ચતુર્થાશ પલ્યોપમની, ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા
 અર્ધ પલ્યોપમ અને પાંચસો વર્ષની

(ગ્રહવિમાણેણં મંતે ! દેવાણં પુચ્છા ?) ભગવન્ ! ગ્રહવિમાનમાં દેવોની
 સ્થિતિ કેટલી ? (ગોયમા ! જહ્ણણેણં ચડભાગપલિઓવમં, ઉક્કોસેણં પલિઓવમં)
 ગૌતમ ! જઘન્ય ચતુર્થાશ પલ્યોપમની ઉત્કૃષ્ટ એક પલ્યોપમની (અપજ્જત્તયાણં
 પુચ્છા ?) અપર્યાપ્તક ગ્રહ વિમાનના દેવોની સ્થિતિ કેટલી ? (ગોયમા ! જહ્ણણેણ
 વિ અંતોમુહુત્તં, ઉક્કોસેણ વિ અંતોમુહુત્તં) ગૌતમ ! જઘન્ય પણ અન્તર્મુહૂર્ત,
 ઉત્કૃષ્ટ પણ અન્તર્મુહૂર્તની (પજ્જત્તયાણં પુચ્છા ?) પર્યાપ્તકોની સ્થિતિ કેટલી ?
 (ગોયમા ! જહ્ણણેણં ચડભાગપલિઓવમં અંતોમુહુત્તૂણં, ઉક્કોસેણં પલિઓવમં અંતો-
 મુહુત્તૂણં) ગૌતમ ! જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા ચતુર્થાશ પલ્યોપમ ઉત્કૃષ્ટ
 અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા એક પલ્યોપમ

(ગ્રહવિમાણે દેવીણ પુચ્છા ?) ગ્રહવિમાનની દેવિયોની સ્થિતિ કેટલી ?
 (ગોયમા ! જહ્ણણેણં ચડભાગપલિઓવમં, ઉક્કોસેણં અર્ધપલિઓવમં) ગૌતમ !
 જઘન્ય અને ચતુર્થાશ પલ્યોપમ, ઉત્કૃષ્ટ અર્ધ પલ્યોપમ (અપજ્જત્તયાણં પુચ્છા ?)

उत्कृष्टेनापि अन्तर्मुहूर्तम् पर्याप्तिकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन चतुर्भागपल्यो, पमम् अन्तर्मुहूर्तानम्, उत्कृष्टेन अर्द्धपल्योपमम्, अन्तर्मुहूर्तानम्, नक्षत्रविमाने देवानां पृच्छा ? गौतम ! जघन्येन चतुर्भागपल्योपमम्, उत्कृष्टेन अर्द्धपल्योपमम्, अपर्याप्तिकानां पृच्छा ? गौतम ! जघन्येनापि उत्कृष्टेनापि अन्तर्मुहूर्तम्, पर्याप्तिकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन अन्तर्मुहूर्तानम्, उत्कृष्टेन अर्द्धपल्योपमम्,

(अपज्जत्तिया णं पुच्छा ?) अपर्याप्तक देवियां की स्थिति कितनी ? (गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) हे गौतम ! जघन्य और उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त की (पज्जत्तियाणं पुच्छा ?) पर्याप्तक देवियों की पृच्छा ? (गोयमा ! जहण्णेणं चउभागपलिओवमं अंतोमुहुत्तूणं, उक्कोसेणं अर्द्धपलिओवमं अंतोमुहुत्तूणं) हे गौतम ! जघन्य अन्तर्मुहूर्त कम चौथाई पल्योपम की, उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त कम अर्ध पल्योपम की ।

(नक्षत्तविमाणे देवाणं पुच्छा ?) नक्षत्र विमान में देवां की स्थिति की पृच्छा ? (गोयमा ! जहण्णेणं चउभागपलिओवमं, उक्कोसेणं अर्द्ध पलिओवमं) हे गौतम ! जघन्य चौथाई पल्योपम, उत्कृष्ट अर्ध-पल्योपम की (अपज्जत्तियाणं पुच्छा ?) अपर्याप्तकों की स्थिति की पृच्छा ? (गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) हे गौतम जघन्य भी और उत्कृष्ट भी अन्तर्मुहूर्त की (पज्जत्तियाणं पुच्छा ?) पर्याप्तकों की स्थिति की पृच्छा ? (गोयमा ! जहण्णेणं चउभागपलिओवमं अंतोमुहुत्तूणं, उक्कोसेणं अर्द्धपलिओवमं अंतोमुहुत्तूणं) हे गौतम ! जघन्य अन्तर्मुहूर्त कम चौथाई पल्योपम, उत्कृष्ट अन्त-

अपर्याप्तक देवियों की स्थिति केटली ? (गोयमा ! जहण्णेणं वि उक्कोसेणं वि अंतोमुहुत्तं) गौतम ! जघन्य अने उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्तानी (पज्जत्तियाणं पुच्छा ?) पर्याप्तक देवियों की पृच्छा ? (गोयमा ! जहण्णेणं चउभागपलिओवमं अंतोमुहुत्तूणं उक्कोसेणं अर्द्ध पलिओवमं अंतोमुहुत्तूणं) गौतम ! जघन्य अन्तर्मुहूर्त ओछा थार बाग अने उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त ओछा अर्ध पल्योपमनी

(नक्षत्तविमाणे देवाणं पुच्छा ?) नक्षत्र विमानमां देवों की स्थितिनी पृच्छा (गोयमा ! जहण्णेणं चउभागपलिओवमं, उक्कोसेणं अर्द्ध पलिओवमं) गौतम ! जघन्य अतुर्थांश पल्योपम उत्कृष्ट अर्ध पल्योपमनी (अपज्जत्तियाणं पुच्छा ?) अपर्याप्तकों की स्थितिनी पृच्छा ? (गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) हे गौतम ! जघन्य पणु अने उत्कृष्ट पणु अन्तर्मुहूर्तानी (पज्जत्तियाणं पुच्छा ?) पर्याप्तकों की पृच्छा ? (गोयमा ! जहण्णेण चउभागपलिओवमं अंतोमुहुत्तूणं, उक्को-

अन्तर्मुहूर्तो नम्, नक्षत्रविमाने देवीनां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन चतुर्भागपल्योपमम्, उत्कृष्टेन सातिरेकम् चतुर्भागपल्योपमम्, अपर्याप्तिकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येनापि उत्कृष्टेनापि अन्तर्मुहूर्तम्, पर्याप्तिकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन चतुर्भागपल्योपमम् अन्तर्मुहूर्तो नम्, उत्कृष्टेन सातिरेकं चतुर्भागपल्योपमम्, अन्तर्मुहूर्तो नम्, ताराविमाने देवानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन अष्टभागपल्योपमम् उत्कृष्टेन चतुर्भागपल्योपमम् अपर्याप्तिकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येनापि उत्कृष्टे-
मुहूर्तं कम अर्द्धं पल्योपम ।

(नक्षत्रविमाने देवीनां पृच्छा ?) नक्षत्र विमान में देवियों की स्थिति कितनी ? (गोयमा ! जहण्णेणं चउभागपलिओवमं, उक्कोसेणं साइरेगं चउभागपलिओवमं) हे गौतम ! जघन्य चौथाई पल्योपम, उत्कृष्ट कुछ अधिक चौथाई पल्योपम (अपज्जत्तियाणं पृच्छा ?) अपर्याप्त देवियों की स्थिति कितनी ? (गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) हे गौतम ! जघन्य भी और उत्कृष्ट भी अन्तर्मुहूर्त (पज्जत्तियाणं पृच्छा ?) पर्याप्त देवियों की स्थिति कितनी ? (गोयमा ! जहण्णेणं चउभागपलिओवमं अंतोमुहुत्तूणं, उक्कोसेणं साइरेगं चउभागपलिओवमं अंतोमुहुत्तूणं) जघन्य अन्तर्मुहूर्त कम चौथाई पल्योपम, उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त कम पल्योपम के चौथाई भाग से किंचित् अधिक ।

(ताराविमाने देवीनां पृच्छा ?) तारा विमान में देवों की स्थिति कितनी ? (गोयमा ! जहण्णेणं अष्टभागपलिओवमं, उक्कोसेणं चउभागपलिओवमं) हे गौतम ! जघन्य पल्योपम का आठवां भाग,

सेणं अद्ध पलिओवमं अंतोमुहुत्तूणं) गौतम ! जघन्य अन्तर्मुहूर्त ओछा चतुर्थांश पल्योपम उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त ओछा अर्ध पल्योपम

(नक्षत्रविमाने देवीनां पृच्छा ?) नक्षत्र विमान में देवियों की स्थिति कैसी ? (गोयमा ! जहण्णेणं चउभागपलिओवमं उक्कोसेणं साइरेगं चउभाग पलिओवमं) गौतम ! जघन्य चतुर्थांश पल्योपम, उत्कृष्ट अर्ध अधिक चतुर्थांश पल्योपमनी (अपज्जत्तियाणं पृच्छा ?) अपर्याप्त देवियों की स्थिति कैसी ? (गोयमा ! जहण्णेणं वि उक्कोसेणं वि अंतोमुहुत्तं) गौतम ! जघन्य पण्य अने उत्कृष्ट पण्य अन्तर्मुहूर्त (पज्जत्तियाणं पृच्छा ?) पर्याप्त देवियों की स्थिति कैसी ? (गोयमा ! जहण्णेणं चउभागपलिओवमं अंतोमुहुत्तूणं उक्कोसेणं साइरेगं चउभाग पलिओवमं अंतोमुहुत्तूणं) जघन्य अन्तर्मुहूर्त ओछा चतुर्थांश पल्योपम उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त ओछा पल्योपमना चौथाई भाग से किंचित् अधिक छे

नापि अन्तर्मुहूर्तम्, पर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन पल्योपमाष्टभागम् अन्तर्मुहूर्तौनम्, उत्कृष्टेन चतुर्भागपल्योपमम् अन्तर्मुहूर्तौनम्, ताराविमाने देवीनां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन पल्योपमाष्टभागम्, उत्कृष्टेन सातिरेकम् अष्टभागपल्योपमम्, ताराविमाने अपर्याप्तिकानां देवीनां पृच्छा, गौतम ! जघन्येनापि उत्कृष्टे-

उत्कृष्ट पल्योपम का चौथाई भाग (अपज्जत्तयाणं पुच्छा ?) अपर्याप्तक देवों की स्थिति कितनी ? (गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) जघन्य भी और उत्कृष्ट भी अन्तर्मुहूर्त (पज्जत्तयाणं पुच्छा ?) पर्याप्तक देवों की स्थिति कितनी ? (गोयमा ! जहण्णेणं पलिओवमद्वभागं अंतोमुहुत्तूणं, उक्कोसेणं चउभागपलिओवमं अंतोमुहुत्तूणं) हे गौतम ! जघन्य अन्तर्मुहूर्त कम पल्योपम का आठवां भाग, उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त कम पल्योपम का चौथाई भाग ।

(ताराविमाने देवीणं पुच्छा ?) तारा विमान में देवियों की स्थिति कितनी ? (गोयमा ! जहण्णेणं पलिओवमद्वभागं उक्कोसेणं साइरेगं अद्वभाग पलिओवमं) हे गौतम ! जघन्य पल्योपम का आठवां भाग, उत्कृष्ट पल्योपम के आठवें भाग से कुछ अधिक (तारा विमाने अपज्जत्तियाणं देवीणं पुच्छा ?) तारा विमान में अपर्याप्तक देवियों की स्थिति कितनी ? (गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) हे गौतम ! जघन्य भी और उत्कृष्ट भी अन्तर्मुहूर्त (पज्जत्ति-

(ताराविमाने देवाणं पुच्छा ?) तारा विमानमां देवीनी स्थिति डेटली ? (गोयमा ! जहण्णेणं अद्वभाग पलिओवमं, उक्कोसेणं चउभाग पलिओवमं) गौतम ! जघन्य पल्योपमना आठमो लाग, उत्कृष्ट पल्योपमना चोथो लाग (अपज्जत्तयाणं पुच्छा ?) अपर्याप्तक देवीनी स्थिति डेटली ? (गोयमा ! जहण्णेणं वि उक्कोसेणं वि अंतोमुहुत्तं) गौतम जघन्य पणु अने उत्कृष्ट पणु अन्तर्मुहूर्त (पज्जत्तयाणं पुच्छा ?) पर्याप्तक देवीनी स्थिति डेटली ? (गोयमा ! जहण्णेणं पलिओवमद्वभागं अंतोमुहुत्तूणं, उक्कोसेणं चउभागपलिओवमं अंतोमुहुत्तूणं) गौतम ! जघन्य अन्तर्मुहूर्त ओछा पल्योपमनो आठमो लाग, उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त ओछा पल्योपमनो चोथो लाग

(ताराविमाने देवीणं पुच्छा ?) तारा विमानमां देवियोनी स्थिति डेटली ? (गोयमा ! जहण्णेणं अद्वभागपलिओवमं उक्कोसेणं साइरेगं अद्वभाग पलिओवमं) गौतम ! जघन्य पल्योपमनो आठमो लाग, उत्कृष्ट पल्योपमना आठमा लागथी ढांधक अधिक (तारा विमाने अपज्जत्तियाणं देवीणं पुच्छा ?) तारा विमानमां अपर्याप्तक देवियोनी स्थिति डेटली ? (गोयमा ! जहण्णेणं वि उक्कोसेण वि अंतो-

નાપિ અન્તર્મુહૂર્તમ્, પર્યાપ્તકાનાં દેવીનાં પૃચ્છા, ગૌતમ ! જઘન્યેન પલ્યોપમાષ્ટ-
ભાગમ્ અન્તર્મુહૂર્તોનમ્, ઉત્કૃષ્ટેન સાતિરેકમ્ પલ્યોપમાષ્ટભાગમ્ અન્તર્મુહૂર્તોનમ્ ॥

ટીકા—વ્યાખ્યા સુગમા, ॥૬૦ ૮॥

વૈમાનિકદેવસ્થિતિ વક્તવ્યતા—

મૂલમ્—વેમાણિયાણં દેવાણં મંતે ! કેવદ્વયં કાલં ઠિઈ
પણ્ણત્તા ? ગોયમા ! જહણ્ણેણં પલિઓવમં, ઉક્કોસેણં તેત્તીસં
સાગરોવમાઈં, અપજ્જત્તયાણં પુચ્છા, ગોયમા ! જહણ્ણેણ વિ
ઉક્કોસેણ વિ અંતોમુહુત્તં, પજ્જત્તયાણં પુચ્છા, ગોયમા ! જહણ્ણેણં
પલિઓવમં અંતોમુહુત્તૂણં, ઉક્કોસેણં તેત્તીસં સાગરોવમાઈં
અંતોમુહુત્તૂણાઈં, વેમાણિયાણં મંતે ! દેવીણં કેવદ્વયં કાલં ઠિઈ
પણ્ણત્તા, ગોયમા ! જહણ્ણેણં પલિઓવમં, ઉક્કોસેણં પળવન્નં
પલિઓવમાઈં, અપજ્જત્તિયાણં પુચ્છા, ગોયમા ! જહણ્ણેણ વિ
ઉક્કોસેણ વિ અંતોમુહુત્તં, પજ્જત્તિયાણં પુચ્છા, ગોયમા ! જહ-
ણ્ણેણં પલિઓવમં અંતોમુહુત્તૂણં, ઉક્કોસેણં પળવન્નં પલિઓવ-
માઈં અંતોમુહુત્તૂણાઈં, સોહમ્મે ણં મંતે ! કપ્પે દેવાણં કેવદ્વયં
કાલં ઠિઈ પણ્ણત્તા ? ગોયમા ! જહણ્ણેણં પલિઓવમં, ઉક્કોસેણં
દો સાગરોવમાઈં, અપજ્જત્તયાણં પુચ્છા, ગોયમા ! જહણ્ણેણ વિ,

યાણં દેવીણં પુચ્છા ?) પર્યાપ્ત દેવિયોં કી સ્થિતિ કિત્તની ? (ગોયમા !
જહણ્ણેણં પલિઓવમદ્વભાગં અંતોમુહુત્તૂણં, ઉક્કોસેણં સાદ્દરેગં પલિ-
ઓવમદ્વભાગં અંતોમુહુત્તૂણં) હે ગૌતમ ! જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત કમ
પલ્યોપમ કા આઠવાં ભાગ ઓર ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત કમ પલ્યોપમ કે
આઠવેં ભાગ સે કુછ અધિક ।

ટીકાર્થ—વ્યાખ્યા સુગમ હૈ ॥૮॥

મુહુત્તં) ગૌતમ ! જઘન્ય પણ્ણ અને ઉત્કૃષ્ટ પણ્ણ અન્તર્મુહૂર્ત (પજ્જત્તિયાણં પુચ્છા ?)
પર્યાપ્ત દેવિયોની સ્થિતિ કેટલી છે ? (ગોયમા ! જહણ્ણેણં પલિઓવમદ્વભાગં અંતો-
મુહુત્તૂણં, ઉક્કોસેણં સાદ્દરેગં પલિઓવમદ્વભાગં અંતોમુહુત્તૂણં) ગૌતમ ! જઘન્ય
અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા પલ્યોપમની આઠમો ભાગ, અને ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા
પલ્યોપમનો આઠમો ભાગથી ઠાંધક અધિક ટીકાર્થ—વ્યાખ્યા સુગમ છે ॥૮॥

उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं, पज्जत्तियाणं देवाणं पुच्छा, गोयमा !
जहण्णेणं पलिओवमं अंतोमुहुत्तूणं, उक्कोसेणं दो सागरोवमाइं
अंतोमुहुत्तूणाइं, सोहम्मे कप्पे देवीणं पुच्छा, गोयमा ! जह-
ण्णेणं पलिओवमं, उक्कोसेणं पण्णासं पलिओवमाइं, अपज्ज-
त्तियाणं देवीणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेण वि, उक्कोसेण वि
अंतोमुहुत्तं, पज्जत्तियाणं देवीणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं
पलिओवमं, अंतोमुहुत्तूणं, उक्कोसेणं पण्णासं पलिओवमाइं
अंतोमुहुत्तूणाइं, सोहम्मे कप्पे परिग्गहियाणं देवीणं पुच्छा,
गोयमा ! जहण्णेणं पलिओवमं, उक्कोसेणं सत्तपलिओवमाइं,
अपज्जत्तियपरिग्गहिय देवीणं पुच्छा गोयमा ! जहण्णेण वि
उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं, परिग्गहियाणं पज्जत्तियाणं देवीणं
पुच्छा गोयमा ! जहण्णेणं पलिओवमं अंतोमुहुत्तूणं, उक्कोसेणं
सत्तपलिओवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं, सोहम्मे कप्पे अपरिग्गहि-
याणं देवीणं, पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं पलिओवमं, उक्कोसेणं
पण्णासं पलिओवमाइं, अपज्जत्तियाणं पुच्छा. गोयमा ! जह-
ण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं, पज्जत्तियाणं पुच्छा,
जहण्णेणं पलिओवमं अंतोमुहुत्तूणं उक्कोसेणं पन्नासं पलिओव-
माइं अंतोमुहुत्तूणाइं, ईसाणे कप्पे देवाणं पुच्छा, गोयमा !
जहण्णेणं साइरेणं पलिओवमं, उक्कोसेणं साइरेणाइं दो सागरो-
वमाइं, अपज्जत्तदेवाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण
वि अंतोमुहुत्तं, पज्जत्तियाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं साइरेणं
पलिओवमं अंतोमुहुत्तूणं, उक्कोसेणं साइरेणाइं दो सागरोवमाइं
अंतोमुहुत्तूणाइं, ईसाणे कप्पे देवीणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं
साइरेणं पलिओवमं उक्कोसेणं पणपन्नं पलिओवमाइं ईसाणे

कप्पे देवीणं अपज्जत्तियाणं पुच्छा गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसे-
 णवि, अंतोमुहुत्तं, ईसाणे कप्पे पज्जत्तियाणं पुच्छा, गोयमा !
 जहण्णेणं साइरेगं पलिओवमं अंतोमुहुत्तूणं उक्कोसेणं पणपन्नं
 पलिओवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं ईसाणे कप्पे परिग्गहियाणं
 देवीणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं साइरेगं पलिओवमं, उक्को-
 सेणं नवपलिओवमाइं अपज्जत्तियाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेण
 वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं, ईसाणेकप्पे पज्जत्तियाणं पुच्छा
 गोयमा ! जहण्णेणं साइरेगं पलिओवमं, उक्कोसेणं नव-
 पलिओवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं, ईसाणेकप्पे अपरिग्गहि-
 याणं देवीणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं साइरेगं पलिओवमं,
 उक्कोसेणं पणपन्नाइं पलिओवमाइं अप्पज्जत्तियाणं पुच्छा,
 गोयमा ! जहण्णेणवि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं, पज्जत्तियाणं
 पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं साइरेगं पलिओवमं अंतोमुहुत्तूणं,
 उक्कोसेणं पणपन्नं पलिओवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं सणंकुमारे
 कप्पे देवाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं दो सागरोवमाइं, उक्को-
 सेणं सत्तसागरोवमाइं, अपज्जत्तयाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णे-
 णवि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं, पज्जत्तयाणं पुच्छा, गोयमा !
 जहण्णेणं दो सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं उक्कोसेणं सत्तसा-
 गरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं, माहिंदे कप्पे देवाणं पुच्छा, गोयमा !
 जहण्णेणं साइरेगाइं दो सागरोवमाइं उक्कोसेणं साइरे-
 गाइं सत्तसागरोवमाइं, अपज्जत्तयाणं पुच्छा ? गोयमा !
 जहण्णेण वि उक्कोसेणवि अंतोमुहुत्तं, पज्जत्तयाणं पुच्छा ?
 गोयमा ! जहण्णेणं दो सागरोवमाइं साइरेगाइं अंतो-
 मुहुत्तूणाइं, उक्कोसेणं सत्तसागरोवमाइं साइरेगाइं अंतोमुहु-
 त्तूणाइं, बंभलोए कप्पे देवाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं सत्त

सागरोवमाइं उक्कोसेणं दससागरोवमाइं, अपज्जत्तयाणं पुच्छा ?
 गोयमा ! जहण्णेणवि उक्कोसेणवि अंतोमुहुत्तं, पज्जत्तयाणं
 पुच्छा ? गोयमा ! जहण्णेणं सत्तसागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं
 उक्कोसेणं दससागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं, लंतए कप्पे देवाणं
 पुच्छा ? गोयमा ! जहण्णेणं दससागरोवमाइं उक्कोसेणं चउ-
 दस सागरोवमाइं, अपज्जत्तयाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणवि
 उक्कोसेणवि अंतोमुहुत्तं, पज्जत्तयाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णे-
 णं दससागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं. उक्कोसेणं चउदस साग-
 रोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं, महासुक्के कप्पे देवाणं पुच्छा,
 गोयमा ! जहण्णेणं चउदससागरोवमाइं, उक्कोसेणं सत्तरस-
 सागरोवमाइं, अपज्जत्तयाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेण वि,
 उक्कोसेण वि, अंतोमुहुत्तं, पज्जत्तयाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं
 चउदस सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं उक्कोसेणं सत्तसागरोवमाइं
 अंतोमुहुत्तूणाइं, सहस्सारे कप्पे देवाणं पुच्छा, गोयमा ! जह-
 ण्णेणं सत्तरस सागरोवमाइं, उक्कोसेणं अट्टारससागरोवमाइं,
 अपज्जत्तयाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि
 अंतोमुहुत्तं, पज्जत्तयाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं सत्तरस-
 सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं, उक्कोसेणं अट्टारससागरोवमाइं
 अंतोमुहुत्तूणाइं, आणए कप्पे देवाणं पुच्छा, गोयमा ! जह-
 ण्णेणं अट्टारससागरोवमाइं, उक्कोसेणं एगूणवीसं सागरोवमाइं,
 अपज्जत्तयाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि
 अंतोमुहुत्तं, पज्जत्तयाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं अट्टारस-
 सागरोवमाइं, अंतोमुहुत्तूणाइं, उक्कोसेणं एगूणवीसं सागरोवमाइं
 अंतोमुहुत्तूणाइं, पाणएकप्पे देवाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं
 एगूणवीसं सागरोवमाइं उक्कोसेणं वीसं सागरोवमाइं अपज्जत्त-

યાણં પુચ્છા, ? ગોયમા ! જહણ્ણેણ વિ ઉક્કોસેણ વિ અંતોમુહુત્તં
 પજ્જત્તયાણં પુચ્છા, ગોયમા ! જહણ્ણેણ એગૂણવીસં સાગરોવમાઈં
 અંતોમુહુત્તૂણાઈં, ઉક્કોસેણં વીસં સાગરોવમાઈં અંતોમુહુત્તૂણાઈં
 આરણે કપ્પે દેવાણં પુચ્છા, ગોયમા ! જહણ્ણેણં વીસં સાગરોવ-
 માઈં ઉક્કોસેણં એકવીસં સાગરોવમાઈં અપજ્જત્તયાણં પુચ્છા,
 ગોયમા ! જહણ્ણેણ વિ ઉક્કોસેણ વિ અંતોમુહુત્તં, પજ્જત્તયાણં
 પુચ્છા, ગોયમા ! જહણ્ણેણં વીસં સાગરોવમાઈં અંતોમુહુત્તૂણાઈં
 ઉક્કોસેણં એગવીસં સાગરોવમાઈં અંતોમુહુત્તૂણાઈં અચ્ચુષ્ઠ કપ્પે
 દેવાણં પુચ્છા ગોયમા ! જહણ્ણેણં એગવીસં સાગરોવમાઈં ઉક્કો
 સેણં બાવીસં સાગરોવમાઈં અપજ્જત્તયાણં પુચ્છા ? ગોયમા !
 જહણ્ણેણ વિ ઉક્કોસેણ વિ અંતોમુહુત્તં, પજ્જત્તયાણં પુચ્છા ?
 ગોયમા ! જહણ્ણેણં ઇવકસીસં સાગરોવમાઈં અંતોમુહુત્તૂણાઈં
 ઉક્કોસેણં બાવીસં સાગરોવમાઈં અંતોમુહુત્તૂણાઈં ॥સુ૦૯॥

છાયા—વૈમાનિકાનાં દેવાનાં ભદન્ત ! કિયન્તં કાલં સ્થિતિઃ પ્રજ્ઞતા ?
 ગૌતમ ! જઘન્યેન પલ્યોપમમ્ ઉત્કૃષ્ટેન ત્રયસ્ચિંશત્ સાગરોપમાનિ, અપર્યાપ્તકાનાં

વૈમાનિક દેવોં કી સ્થિતિ કી વક્તવ્યતા—

શબ્દાર્થ—(વૈમાણિયાણં દેવાણં મંતે ! કેવદ્વયં કાલં ઠિઈં પણ્ણત્તા ?)
 હે ભગવન્ ! વૈમાનિક દેવોં કી કિતને કાલ કી સ્થિતિ કહી હૈ ?
 (ગોયમા ! જહણ્ણેણં પલિઓવમં, ઉક્કોસેણં તેત્તીસં સાગરોવમાઈં)
 હે ગૌતમ ! જઘન્ય પલ્યોપમ કી, ઉત્કૃષ્ટ તેત્તીસ સાગરોપમ કી (અપ-
 જ્જત્તયાણં પુચ્છા ?) અપર્યાપ્ત વૈમાનિક દેવોં કી સ્થિતિ કિતની ?
 (ગોયમા ! જહણ્ણેણ વિ ઉક્કોસેણ વિ અંતોમુહુત્તં) હે ગૌતમ !

વૈમાનિક દેવોની સ્થિતિ વક્તવ્યતા

શબ્દાર્થ—(વૈમાણિયાણં દેવાણં મંતે ! કેવદ્વયં કાલં ઠિઈં પણ્ણત્તા ?) હે ભગવન્ !
 વૈમાનિક દેવોની કેટલા કાળની સ્થિતિ કહી છે ? (ગોયમા ! જહણ્ણેણં પલિઓ-
 વમં, ઉક્કોસેણં તેત્તીસં સાગરોવમાઈં) હે ગૌતમ ! જઘન્ય પલ્યોપમની, ઉત્કૃષ્ટ
 તેત્તીસ સાગરોપમની (અપજ્જત્તયાણં પુચ્છા ?) અપર્યાપ્ત વૈમાનિક દેવોની
 સ્થિતિ કેટલી છે ? (ગોયમા ! જહણ્ણેણ વિ ઉક્કોસેણ વિ અંતોમુહુત્તં) ગૌતમ !
 જઘન્ય પણ્ અને ઉત્કૃષ્ટ પણ્ અન્તર્મુદ્ધર્ત (પજ્જત્તયાણં પુચ્છા ?) પર્યાપ્તકોની

पृच्छा ! गौतम ! जघन्येनापि उत्कृष्टेनापि अन्तर्मुहूर्तम्, पर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन पल्योपमम् अन्तर्मुहूर्तोन्नम्, उत्कृष्टेन त्रयस्त्रिंशत् सागरोपमाणि अन्तर्मुहूर्तानानि, वैमानिकीनां भदन्त ! देवीनां कियन्तं कालं स्थितिः प्रज्ञप्ता ? गौतम ! जघन्येन पल्योपमम्, उत्कृष्टेन पञ्चपञ्चाशत् पल्योपमानि, अपर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येनापि उत्कृष्टेनापि अन्तर्मुहूर्तम्, पर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन पल्योपमम् अन्तर्मुहूर्तोन्नम्, उत्कृष्टेन पञ्च-

जघन्य भी और उत्कृष्ट भी अन्तर्मुहूर्त की (पञ्जत्तियाणं पुच्छा) पर्याप्तकों की स्थिति कितनी ? (गोयमा ! जहण्णेणं पलिओवमं अंतोमुहुत्तूणं, उक्कोसेणं तेत्तीसं सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं) हे गौतम ! जघन्य अन्तर्मुहूर्त कम एक पल्योपम की, उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त कम तेतीस सागरोपम की ।

(वैमाणियाणं भन्ते ! देवीणं केवइयं कालं ठिई पणत्ता ?) हे भगवन् ! वैमानिक देवियों की स्थिति कितने काल की कही है ? (गोयमा ! जहण्णेणं पलिओवमं, उक्कोसेणं पणपन्नं पलिओवमं) हे गौतम ! जघन्य पल्योपम की, उत्कृष्ट पचपन पल्योपम की (अपज्जत्तियाणं पुच्छा) अपर्याप्तक देवियों की स्थिति कितनी ? (गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) हे गौतम ! जघन्य भी और उत्कृष्ट भी अन्तर्मुहूर्त की (पञ्जत्तियाणं पुच्छा ?) पर्याप्तक वैमानिक देवियों की स्थिति कितनी ? (गोयमा ! जहण्णेणं पलिओवमं अंतोमुहुत्तूणं, उक्कोसेणं पणपन्नं पलिओवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं) हे गौतम ! जघन्य अन्तर्मुहूर्त कम एक पल्योपम और उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त कम पचपन पल्योपम की ।

स्थिति डेटली छे ? (गोयमा ! जहण्णेणं पलिओवमं अंतोमुहुत्तूणं उक्कोसेणं तेत्तीसं सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं) गौतम ! जघन्य अन्तर्मुहूर्त ओछा ओक्क पल्योपमनी, उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त ओछा तेत्तीस सागरोपमनी

वैमाणियाणं भन्ते ! देवीणं केवइयं कालं ठिई पणत्ता ?) भगवन् ! वैमानिक देवियों की स्थिति डेटली कालनी कड़ी छे ? (गोयमा ! जहण्णेणं पलिओवमं; उक्कोसेणं पणपन्नं पलिओवमं) गौतम ! जघन्य पल्योपमनी, उत्कृष्ट पञ्चावन पल्योपमनी (अपज्जत्तियाणं पुच्छा ?) अपर्याप्तक देवियों की स्थिति डेटली ? (गोयमा ! जहण्णेणं वि उक्कोसेणं वि अंतोमुहुत्तं) गौतम ! जघन्य पण्ण अने उत्कृष्ट पण्ण अन्तर्मुहूर्तनी (पञ्जत्तियाणं पुच्छा ?) पर्याप्तक वैमानिक देवियों की स्थिति डेटली ? (गोयमा ! जहण्णेणं पलिओवमं अंतोमुहुत्तूणं, उक्कोसेणं पणपन्नं पलिओवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं) गौतम ! जघन्य अन्तर्मुहूर्त ओछा ओक्क

પશ્ચાશત્ પલ્યોપમાનિ અન્તર્મુહૂર્તોનાનિ, સૌધર્મે સ્થલુ ભદન્ત ! કલ્પે દેવાનાં કિયન્તં કાલં સ્થિતિઃ પ્રજ્ઞા ? ગૌતમ ! જઘન્યેન પલ્યોપમમ્ ઉત્કૃષ્ટેન દ્વે સાગરોપમે, અપર્યાપ્તકાનાં પૃચ્છા, ગૌતમ ! જઘન્યેનાપિ ઉત્કૃષ્ટેનાપિ અન્તર્મુહૂર્તમ્, પર્યાપ્તકાનાં દેવાનાં પૃચ્છા, ગૌતમ ! જઘન્યેન પલ્યોપમમ્ અન્તર્મુહૂર્તોનમ્, ઉત્કૃષ્ટેન દ્વે સાગરોપમે અન્તર્મુહૂર્તોને, સૌધર્મે કલ્પે દેવીનાં પૃચ્છા, ગૌતમ ! જઘન્યેન પલ્યોપમમ્ ઉત્કૃષ્ટેન પશ્ચાશત્ પલ્યોપમાનિ, અપર્યાપ્તિકાનાં

(સોહમ્મે જં મંતે ! કલ્પે દેવાજં કેવહ્યં કાલં ટિઈ પળ્ળત્તા ?) હે ભગવન્ ! સૌધર્મ કલ્પ મેં દેવોં કી સ્થિતિ કિતને કાલ કી કહી હૈ ? (ગોયમા ! જહ્ણેણં પલિઓવમં, ઉક્કોસેણં દો સાગરોવમાઈં) હે ગૌતમ ! જઘન્ય એક પલ્યોપમ કી ઉત્કૃષ્ટ દો સાગરોપમ કી (અપજ્જત્તિયાણં પુચ્છા ?) અપર્યાપ્તકોં કી સ્થિતિ કિતની ? (ગોયમા ! જહ્ણેણ વિ ઉક્કોસેણ વિ અંતોમુહુત્તં) હે ગૌતમ ! જઘન્ય મી ઓર ઉત્કૃષ્ટ મી અન્તર્મુહૂત્તં કી (પજ્જત્તિયાણ દેવાજં પુચ્છા ?) પર્યાપ્તક દેવોં કી સ્થિતિ કિતની ? (ગોયમા ! જહ્ણેણં પલિઓવમં અંતોમુહુત્તૂણં, ઉક્કોસેણં દો સાગરોવમાઈં અંતોમુહુત્તૂણાઈં) હે ગૌતમ ! જઘન્ય અન્તર્મુહૂત્તં કમ એક પલ્યોપમ ઓર ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂત્તં કમ દો સાગરોપમ કી હૈ ।

(સોહમ્મે કલ્પે દેવીજં પુચ્છા ?) સૌધર્મ કલ્પ મેં દેવિયોં કી સ્થિતિ કિતની ? (ગોયમા ! જહ્ણેણં પલિઓવમં, ઉક્કોસેણં પળ્ળાસં પલિઓવમાઈં) હે ગૌતમ ! જઘન્ય એક પલ્યોપમ, ઉત્કૃષ્ટ પચાસ પલ્યોપમ

પલ્યોપમ અને ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂત્તં ઓછા પચાવન પલ્યોપમની છે.

(સોહમ્મેજં મંતે ! કલ્પે દેવાજં કેવહ્યં કાલં ટિઈ પળ્ળત્તા ?) ભગવન્ ! સૌધર્મ કલ્પમાં દેવોની સ્થિતિ કેટલા કાલની કહી છે ? (ગોયમા ! જહ્ણેણ પલિઓવમં, ઉક્કોસેણં દો સાગરોવમાઈં) ગૌતમ ! જઘન્ય એક પલ્યોપમની, ઉત્કૃષ્ટ બે સાગરોપમની, (અપજ્જત્તિયાણં પુચ્છા ?) અપર્યાપ્તોની સ્થિતિ કેટલી ? (ગોયમા !) (જહ્ણેણ વિ ઉક્કોસેણ વિ અંતોમુહુત્તં) ગૌતમ ! જઘન્ય પણ અને ઉત્કૃષ્ટ પણ અન્તર્મુહૂત્તં (પજ્જત્તિયાણં દેવાજં પુચ્છા ?) પર્યાપ્તક દેવોની સ્થિતિ કેટલી ? (ગોયમા ! જહ્ણેણં પલિઓવમં અંતોમુહુત્તૂણં ઉક્કોસેણં દો સાગરોવમાઈં અંતોમુહુત્તૂણાઈં) હે ગૌતમ ! જઘન્ય અન્તર્મુહૂત્તં ઓછા એક પલ્યોપમ અને ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂત્તં, ઓછા બે સાગરોપમની

(સોહમ્મેકલ્પે દેવીજં પુચ્છા !) સૌધર્મ કલ્પમાં દેવિયોની સ્થિતિ કેટલી ? (ગોયમા ! જહ્ણેણં પલિઓવમં, ઉક્કોસેણ પળ્ળાસં પલિઓવમાઈં) ગૌતમ ! જઘન્ય

देवीनां पृच्छा, गौतम ! जघन्येनापि उत्कृष्टेनापि अन्तर्मुहूर्तम्, पर्याप्तिकानां देवीनां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन पल्योपमम् अन्तर्मुहूर्त्तानम्, उत्कृष्टेन पञ्चा-
शत् पल्योपमानि अन्तर्मुहूर्त्तानानि, सौधर्मे कल्पे परिग्रहाणां देवीनां पृच्छा,
गौतम ! जघन्येन पल्योपमम् उत्कृष्टेन सप्तपल्योपमानि, अपर्याप्तकपरिग्रह
देवीनां पृच्छा, गौतम ! जघन्येनापि उत्कृष्टेनापि अन्तर्मुहूर्तम्, परिग्रहाणां

की (अपज्जत्तियाणं देवीणं पुच्छा ?) अपर्याप्तक देवियों की स्थिति
कितनी ? (गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) हे गौतम !
जघन्य भी अन्तर्मुहूर्त्त, उत्कृष्ट भी अन्तर्मुहूर्त्त (पज्जत्तियाणं देवीणं
पुच्छा ?) पर्याप्तक सौधर्म-देवियों की स्थिति कितनी ? (गोयमा !
जहण्णेणं पलिओवमं अंतोमुहुत्तूणं, उक्कोसेणं पण्णासं पलिओवमाइं
अंतोमुहुत्तूणाइं) हे गौतम ! जघन्य अन्तर्मुहूर्त्त कम एक पल्योपम
की, उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त्त कम पचास पल्योपम की ।

(सोहम्मे कप्पे परिग्गहियाणं देवीणं पुच्छा ?) सौधर्म कल्प में
परिगृहीता देवियों की स्थिति कितनी ? (गोयमा ! जहण्णेणं पलि-
ओवमं, उक्कोसेणं सत्त पलिओवमाइं) हे गौतम ! जघन्य एक
पल्योपम, उत्कृष्ट सात पल्योपम की (अपज्जत्तिय परिग्गहिय देवीणं
पुच्छा ?) अपर्याप्त परिगृहीता देवियों की कितनी स्थिति ? (गोयमा !
जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) हे गौतम ! जघन्य और
उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त्त की (परिग्गहियाणं पज्जत्तियाणं देवीणं पुच्छा ?)

એક પલ્યોપમ ઉત્કૃષ્ટ પચાસ પલ્યોપમની (અપજ્જત્તિયાણં પુચ્છા ?) અપર્યાપ્તક
દેવિયોની સ્થિતિ કેટલી ? (ગોયમા ! જહણ્ણેણં વિ ઉક્કોસેણ વિ અંતોમુહુત્તં) ગૌતમ !
જઘન્ય પણુ અન્તર્મુહૂર્ત, અને ઉત્કૃષ્ટ પણુ અન્તર્મુહૂર્ત (પજ્જત્તિયાણં દેવીણં
પુચ્છા ?) પર્યાપ્તક સૌધર્મ દેવિયોની સ્થિતિ કેટલી ? (ગોયમા ! જહણ્ણેણં પલિ-
ઓવમં, અંતોમુહુત્તૂણં, ઉક્કોસેણં સત્તપલિઓવમાઈં અંતોમુહુત્તૂણાઈં) ગૌતમ !
જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત, ઓછા, એક પલ્યોપમનો ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા
સાત પલ્યોપમની.

(સોહમ્મે કપ્પે પરિગ્ગહિયાણં દેવીણં પુચ્છા ?) સૌધર્મ કલ્પમાં પરિગૃહિતા
દેવિયોની સ્થિતિ કેટલી ? (ગોયમા ! જહણ્ણેણં પલિઓવમં, ઉક્કોસેણં સત્તપલિઓવમં)
ગૌતમ ! જઘન્ય એક પલ્યોપમ, ઉત્કૃષ્ટ સાતપલ્યોપમની (અપજ્જત્તિય પરિગ્ગ-
હિય દેવીણં પુચ્છા ?) અપર્યાપ્ત પરિગૃહિતા દેવિયોની કેટલી સ્થિતિ ? (ગોયમા !
જહણ્ણેણિ વિ ઉક્કોસેણં વિ અંતોમુહુત્તં) ગૌતમ ! જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટ અન્ત-
ર્મુહૂર્તની (પરિગ્ગહિયાણં પજ્જત્તિયાણં દેવીણં પુચ્છા ?) પરિગૃહિતા પર્યાપ્તદેવિયોની

पर्याप्तिकानां देवीनां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन पल्योपमम् अन्तर्मुहूर्तोन्नम्, उत्कृष्टेन सप्तपल्योपमानि अन्तर्मुहूर्तोन्नानि, सौधर्मे कल्पे अपरिग्रहाणां देवीनां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन पल्योपमम्, उत्कृष्टेन पञ्चाशत् पल्योपमानि, अपर्याप्तिकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येनापि उत्कृष्टेनापि अन्तर्मुहूर्तम्, पर्याप्तिकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन पल्योपमम् अन्तर्मुहूर्तोन्नम्, उत्कृष्टेन पञ्चाशत् पल्योपमानि परिगृहीता पर्याप्त देवियों की स्थिति कितनी ? (गोयमा ! जहण्णेणं पलिओवमं अंतोमुहुत्तूणं, उक्कोसेणं सत्तपलिओमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं) हे गौतम ! जघन्य अन्तर्मुहूर्त्त कम एक पल्योपम की, उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त्त कम सात पल्योपम की ।

(सोहम्मे कप्पे अपरिग्गहियाणं देवीणं पुच्छा ?) सौधर्मकल्प में अपरिगृहीता देवियों की स्थिति कितनी ? (गोयमा ! जहण्णेणं पलिओवमं, उक्कोसेणं पण्णासं पलिओवमाइं) हे गौतम ! जघन्य एक पल्योपम की (अपज्जत्तियाणं पुच्छा ?) अपर्याप्तक देवियों की कितनी (गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्त) हे गौतम ! जघन्य और उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त्त की (पज्जत्तियाणं पुच्छा ?) पर्याप्त अपरिगृहीता देवियों की कितनी ? (गोयमा ! जहण्णेणं पलिओवमं अंतोमुहुत्तूणं, उक्कोसेणं पन्नासं पलिओवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं) हे गौतम ! जघन्य अन्तर्मुहूर्त्त कम एक पल्योपम की उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त्त कम पचास पल्योपम की ।

स्थिति डेटली ? (गोयमा ! जहण्णेण पलिओवमं अंतोमुहुत्तूणं, उक्कोसेण सत्तपलिओवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं) गौतम ! जघन्य अन्तर्मुहूर्त्त ओछा ओक पल्योपमनी, उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त्त ओछा सातपल्योपमनी

(सोहम्मे कप्पे अपरिग्गहियोणं देवाणं पुच्छा ?) सौधर्मकल्पमां अपरिगृहीता देवियोनी स्थिति डेटली ? (गोयमा ! जहण्णेण पलिओवमं, उक्कोसेणं पण्णासं पलिओवमाइं) जघन्य ओक पल्योपम, उत्कृष्ट पचास पल्योपमनी (अपज्जत्तियाणं पुच्छा ?) अपर्याप्त देवियोनी डेटली ? (गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्त) हे गौतम ! जघन्य अने उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त्त (पज्जत्तियाणं पुच्छा ?) पर्याप्त अपरिगृहीता देवियोनी डेटली (गोयमा ! जहण्णेणं पलिओवमं, अंतोमुहुत्तूणं, उक्कोसेणं पन्नासं पलिओवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं) गौतम ! जघन्य अन्तर्मुहूर्त्त ओछा पल्योपमनी, उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त्त ओछा पचास पल्योपमनी

(ईसाणे कप्पे देवाणं पुच्छा ?) लगवन् ! धसानकल्पमा देवोनी स्थिति डेटली ? (गोयमा ! जहण्णेणं साइरेगं पलिओवमं उक्कोसेणं साइरेगाइं दो सागरोव

अन्तर्मुहूर्तानि, ईशानेकलपे देवानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन सातिरेकं पल्यो-
मम्, उत्कृष्टेन सातिरेके द्वे सागरोपमे, अपर्याप्तदेवानां पृच्छा, गौतम !
जघन्येनापि उत्कृष्टेनापि अन्तर्मुहूर्तम्, पर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन
सातिरेकं पल्योपमम् अन्तर्मुहूर्तानम्, उत्कृष्टेन सातिरेके द्वे सागरोपमे अन्तर्मुहू-
त्ताने, ईशाने कलपे देवीनां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन सातिरेकं पल्योपमम्
उत्कृष्टेन पञ्चपञ्चाशत् पल्योपमानि, ईशाने कलपे देवीनाम् अपर्याप्तकानां पृच्छा,
गौतम ! जघन्येनापि उत्कृष्टेनापि अन्तर्मुहूर्तम्, ईशाने कलपे पर्याप्तिकानां

(ईसाणे कप्पे देवाणं पुच्छा ?) हे भगवन् ! ईशान कल्प में देवों
की स्थिति कितनी ? (गोयमा ! जहण्णेणं साइरेगं पलिओवमं, उक्को-
सेणं साइरेगाइं दो सागरोवमाइं) हे गौतम ! जघन्य कुछ अधिक
एक पल्योपम की, उत्कृष्ट कुछ अधिक दो सागरोपम की (अपज्जत्त
देवाणं पुच्छा ?) अपर्याप्तक देवों की स्थिति कितनी ? (गोयमा ! जह-
ण्णेणं वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) हे गौतम ! जघन्य और उत्कृष्ट
अन्तर्मुहूर्त की (पज्जत्तयाणं पुच्छा ?) पर्याप्तकों की स्थिति कितनी ?
(गोयमा ! जहण्णेणं साइरेगं पलिओवमं अंतोमुहुत्तूणं, उक्कोसेणं
साइरेगाइं दो सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं) हे गौतम ! जघन्य अन्त-
र्मुहूर्त कम कुछ अधिक पल्योपम की उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त कम दो
सागरोपम से कुछ अधिक की ।

(ईसाणे कप्पे देवीणं पुच्छा ?) ईशान कल्प में देवियों की स्थिति
कितनी ? (गोयमा ! जहण्णेणं साइरेगं पलिओवमं, उक्कोसेणं पण-
पन्नं पलिओवमाइं) हे गौतम ! जघन्य एक पल्योपम से कुछ अधिक,

माइं गौतम ! जघन्य कांछक अधिक ओक पल्योपमनी, उत्कृष्ट कांछक अधिक
थे सागरोपमनी (अपज्जत्त देवाणं पुच्छा ?) अपर्याप्त देवीनी स्थिति डेटली ?
(गोयमा ! जहण्णेणं वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) गौतम ! जघन्य अने उत्कृष्ट
अन्तर्मुहूर्तानी, (पज्जत्तयाणं पुच्छा ?) पर्याप्तकेनी स्थिति डेटली ? (गोयमा !
जहण्णेणं साइरेगं पलिओवमं अंतोमुहुत्तूणं, उक्कोसेणं साइरेगाइं दो सागरोवमाइं
अंतोमुहुत्तूणाइं) गौतम ! जघन्य अन्तर्मुहूर्तकम कांछक पधारे पल्योपमनी अने
उत्कृष्ट थे सागरोपमनी

(ईसाणे कप्पे देवीणं पुच्छा ?) ईशानकल्पमां देवियोनी स्थिति डेटली ?
(गोयमा ! जहण्णेणं साइरेगं पलिओवमं, उक्कोसेणं पणपन्नं पलिओवमाइं) गौतम !
जघन्य ओक पल्योपमथी कांछक अधिक, उत्कृष्ट पञ्चावन् पल्योपमनी (ईसाणे
कप्पे देवीणं अपज्जत्तियाणं पुच्छा ?) ईशानकल्पमां अपर्याप्तदेवियोनी स्थिति डेटली ?

પૃચ્છા, ગૌતમ ! જઘન્યેન સાતિરેકં પલ્યોપમમ્ અન્તર્મુહૂર્ત્તોનમ્, ઉત્કૃષ્ટેન પશ્વ-
પશ્ચાશ્વત્ પલ્યોપમાનિ અન્તર્મુહૂર્ત્તોનાનિ, ઈશાને કલ્પે પરિગ્રહાણાં દેવીનાં પૃચ્છા,
ગૌતમ ! જઘન્યેન સાતિરેકં પલ્યોપમમ્, ઉત્કૃષ્ટેન નવપલ્યોપમાનિ અપર્યાપ્તિકાનાં
પૃચ્છા, ગૌતમ ! જઘન્યેનાપિ ઉત્કૃષ્ટેનાપિ અન્તર્મુહૂર્ત્તમ્, ઈશાને કલ્પે પર્યાપ્તિકાનાં
પૃચ્છા, ગૌતમ ! જઘન્યેન સાતિરેકં પલ્યોપમમ્ અન્તર્મુહૂર્ત્તોનમ્, ઉત્કૃષ્ટેન નવ

ઉત્કૃષ્ટ પચપન પલ્યોપમ કી (ઈસાણે કપ્પે દેવીણં અપજ્જત્તિયાણં
પુચ્છા ?) ઈશાન કલ્પ મેં અપર્યાપ્ત દેવિયોં કી સ્થિતિ કિતની ?
(ગોયમા ! જહણ્ણેણ વિ ઉક્કોસેણ વિ અંતોમુહુત્તં) હે ગૌતમ ! જઘન્ય
ઔર ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત્ત કી (ઈસાણે કપ્પે પજ્જત્તિયાણં પુચ્છા ?)
ઈશાન કલ્પ મેં પર્યાપ્તક દેવિયોં કી સ્થિતિ કિતની ? (ગોયમા ! જહ-
ણ્ણેણં સાહરેગં પલિઓવમં અંતોમુહુત્તૂણં, ઉક્કોસેણં પણપન્નં પલિઓ-
વમાઈં અંતોમુહુત્તૂણાઈં) હે ગૌતમ ! જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત્ત કમ સાતિરેક
કુહ્ણ અધિક પલ્યોપમ કી, ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત્ત કમ પચપન પલ્યોપમ
કી (ઈસાણે કપ્પે પરિગ્રહિયાણં દેવીણં પુચ્છા ?) ઈશાન કલ્પ મેં
પરિગ્રહીતા દેવિયોં કી સ્થિતિ કિતની ? (ગોયમા ! જહણ્ણેણં સાહરેગં
પલિઓવમં, ઉક્કોસેણં નવપલિઓવમાઈં) હે ગૌતમ ! જઘન્ય પલ્યો-
પમ સે કિંચિત્ અધિક, ઉત્કૃષ્ટ નૌ પલ્યોપમ કી (અપજ્જત્તિયાણં
પુચ્છા ?) અપર્યાપ્ત દેવિયોં કી કિતની ? (ગોયમા જહણ્ણેણ વિ ઉક્કો-
સેણ વિ અંતોમુહુત્તં) હે ગૌતમ ! જઘન્ય ઔર ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત્ત કી
(ઈસાણે કપ્પે પજ્જત્તિયાણં પુચ્છા ?) ઈશાન કલ્પ મેં પર્યાપ્ત દેવિયોં

(ગોયમા ! જહણ્ણેણં વિ ઉક્કોસેણ વિ અંતોમુહુત્તં) ગૌતમ ! જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટ
અન્તર્મુહૂર્ત્તની, (ઈસાણે કપ્પે પજ્જત્તિયાણ પુચ્છા ?) ઇશાનકલ્પમાં પર્યાપ્તક દેવિ-
યોની સ્થિતિ કેટલી ? (ગોયમા ! જહણ્ણેણં સાહરેગં પલિઓવમં અંતોમુહુત્તૂણં
ઉક્કોસેણં પણપન્નં પલિઓવમાઈં અંતોમુહુત્તૂણાઈં) ગૌતમ ! જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત્ત
ઓછા સાતિરેક કાંઈક અધિક પલ્યોપમની, ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત્ત ઓછા
પાંચાવન પલ્યોપમની.

(ઈસાણે કપ્પે પરિગ્રહિયાણં દેવીણં પુચ્છા ?) ઇશાનકલ્પમાં પરિગ્રહીતા દેવિ-
યોની સ્થિતિ કેટલી ? (ગોયમા ! જહણ્ણેણ સાહરેગં પલિઓવમં, ઉક્કોસેણં નવ-
પલિઓવમાઈં) ગૌતમ ! જઘન્ય પલ્યોપમથી કિંચિત્ અધિક, ઉત્કૃષ્ટ નૌ પલ્યો-
પમની (અપજ્જત્તિયાણં પુચ્છા ?) અપર્યાપ્ત દેવિયોની સ્થિતિ કેટલી ? (ગોયમા !
જહણ્ણેણં વિ ઉક્કોસેણ વિ અંતોમુહુત્તં) હે ગૌતમ ! જઘન્ય પણ અને ઉત્કૃષ્ટ પણ
અન્તર્મુહૂર્ત્તની (ઈસાણે કપ્પે પજ્જત્તિયાણ પુચ્છા ?) પર્યાપ્તક દેવિયોની સ્થિતિ

पल्योपमानि अन्तर्मुहूर्त्तानि, ईशाने कल्पे अपरिग्रहिक देवीनां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन सातिरेकं पल्योपमम्, उत्कृष्टेन पञ्चपञ्चाशत् पल्योपमानि, अपर्याप्त-
कानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येनापि उत्कृष्टेनापि अन्तर्मुहूर्त्तम्, पर्याप्तिकानां
पृच्छा, गौतम ! जघन्येन सातिरेकं पल्योपमम् अन्तर्मुहूर्त्तानम्, उत्कृष्टेन पञ्च-
पञ्चाशत् पल्योपमानि अन्तर्मुहूर्त्तानि, सनत्कुमारे कल्पे देवानां पृच्छा, गौतम !

की स्थिति कितनी ? (गोयमा ! जहण्णेणं साइरेगं पलिओवमं अंतो-
मुहुत्तूणं) हे गौतम ! जघन्य सातिरेक पल्योपम में अन्तर्मुहूर्त्त कम
(उक्कोसेणं नवपलिओवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं) उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त्त कम
नौ पल्योपम (ईसाणे कप्पे अपरिग्गहियाणं देवीणं पुच्छा ?) ईशान
कल्प में अपरिग्रहीता देवियों की कितनी स्थिति ? (गोयमा ! जह-
ण्णेणं साइरेगं पलिओवमं, उक्कोसेणं पणपन्नाइं पलिओवमाइं) हे
गौतम ! जघन्य सातिरेक एक पल्योपम की, उत्कृष्ट पचपन पल्योपम
की (अपज्जत्तियाणं पुच्छा ?) अपर्याप्त देवियों की स्थिति कितनी ?
(गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) हे गौतम ! जघन्य
भी और उत्कृष्ट भी अन्तर्मुहूर्त्त की (पज्जत्तियाणं पुच्छा ?) पर्या-
प्तक देवियों की स्थिति कितनी ? (गोयमा ! जहण्णेणं साइरेगं पलि-
ओवमं अंतोमुहुत्तूणं, उक्कोसेणं पणपन्नं पलिओवमाइं अंतोमुहुत्तू-
णाइं) हे गौतम ! जघन्य अन्तर्मुहूर्त्त कम सातिरेक पल्योपम की,
उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त्त कम पचपन पल्योपम की ।

(सणकुमारे कप्पे देवाणं पुच्छा ?) सनत्कुमार कल्प में देवों की

डेटली ? (गोयमा जहण्णेणं साइरेगं पलिओवमं अंतोमुहूर्त्तं, उक्कोसेणं नव पलिओवमाइं
अंतोमुहुत्तूणाइं) हे गौतम ! जघन्य अन्तर्मुहूर्त्त ओछा सातिरेक पल्योपमनी,
उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त्त ओछा नव पल्योपमनी.

(ईसाणे कप्पे अपरिग्गहियाणं देवीणं पुच्छा) ईशानकल्पमां अपरिग्रहीता
देवियोनी स्थिति डेटली छे ? (गोयमा ! जहण्णेणं साइरेगं पलिओवमं उक्कोसेणं
पणपन्नाइं पलिओवमाइं) हे गौतम ! जघन्यथी सातिरेक ओछ पल्योपमनी
अने उत्कृष्ट पञ्चावने पल्योपमनी. (अपज्जत्तियाणं पुच्छा) अपर्याप्त देवियोनी
स्थिति डेटली ? (गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) हे गौतम !
जघन्यथी अने उत्कृष्टथी पणु अंतर्मुहूर्त्तनी (पज्जत्तियाणं पुच्छा) पर्याप्तक
देवियोनी स्थिति डेटली ? (गोयमा ! जहण्णेणं साइरेगं पलिओवमं अंतोमुहुत्तूणं,
उक्कोसेणं पणपणं पलिओवमाइं) हे गौतम ! जघन्यथी अंतर्मुहूर्त्तकम सातिरेक
पल्योपमनी उत्कृष्ट अने अंतर्मुहूर्त्त ओछा पञ्चावन पल्योपमनी.

(सणकुमारे कप्पे देवाणं पुच्छा ?) सनत्कुमार कल्पमां देवियोनी स्थिति

जघन्येन द्वे सागरोपमे, उत्कृष्टेन सप्तसागरोपमानि, अपर्याप्तिकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येनापि उत्कृष्टेनापि अन्तर्मुहूर्तम्, पर्याप्तिकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन द्वे सागरोपमे, अन्तर्मुहूर्तोने, उत्कृष्टेन सप्तसागरोपमानि अन्तर्मुहूर्तो-
नानि, माहेन्द्रे कल्पे देवानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन सातिरेके द्वे सागरोपमे
उत्कृष्टेन सातिरेकानि सप्तसागरोपमानि, अपर्याप्तिकानां पृच्छा, गौतम ! जघ-
न्येनापि उत्कृष्टेनापि अन्तर्मुहूर्तम्, पर्याप्तिकानां पृच्छा, गौतम ? जघन्येन
द्वे सागरोपमे सातिरेके अन्तर्मुहूर्तोने, उत्कृष्टेन सप्तसागरोपमानि सातिरेकाणि

स्थिति कितनी ? (गोयमा ! जहण्णेणं दो सागरोवमाइं, उक्कोसेणं
सत्त सागरोवमाइं) हे गौतम ! जघन्य दो सागरोपम, उत्कृष्ट सात
सागरोपम की (अपज्जत्तयाणं पुच्छा ?) अपर्याप्त देवों की पृच्छा ?
(गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) हे गौतम ! जघन्य
भी और उत्कृष्ट भी अन्तर्मुहूर्त की (पज्जत्तयाणं पुच्छा ?) पर्याप्तक
देवों की स्थिति की पृच्छा ? (गोयमा ! जहण्णेणं दो सागरोवमाइं
अंतोमुहुत्तणाइं, उक्कोसेणं सत्त सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तणाइं) हे
गौतम ! जघन्य अन्तर्मुहूर्त कम दो सागरोपम की, उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त
कम सात सागरोपम की ।

(माहिंदे कप्पे देवाणं पुच्छा ?) माहेन्द्र कल्प में देवों की स्थिति
की पृच्छा ? (गोयमा ! जहण्णेणं साइरेगं दो सागरोवमाइं, उक्को-
सेणं साइरेगाइं सत्त सागरोवमाइं) हे गौतम ! जघन्य किंचित्
अधिक दो सागरोपम की, उत्कृष्ट किंचित् अधिक सात सागरोपम
की (अपज्जत्तियाणं पुच्छा ?) अपर्याप्तक देवों की स्थिति की पृच्छा ?
(गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) हे गौतम ! जघन्य

डेट्ठी ? (गोयमा ! जहण्णेणं दो सागरोवमाइं, उक्कोसेणं सत्तसागरोवमाइं) गौतम !
जघन्य थे सागरोपम, उत्कृष्ट सात सागरोपमनी, (अपज्जत्तयाणं पुच्छा ?)
अपर्याप्त देवोनी पृच्छा ? (गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं)
जघन्य पाथु अने उत्कृष्ट पाथु अन्तर्मुहूर्तनी (पज्जत्तयाणं पुच्छा ?) पर्याप्तदेवोनी
स्थितिनी पृच्छा ? (गोयमा ! जहण्णेणं दो सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तणाइं, उक्कोसेणं
सत्तसागरोवमाइं अंतोमुहुत्तणाइं) गौतम ! जघन्य अन्तर्मुहूर्त ओछा थे सागरो-
पमनी, उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त ओछा सात सागरोपमनी.

(माहिंदे कप्पे देवाणं पुच्छा ?) माहेन्द्रकल्पमां देवोनी स्थितिनी पृच्छा ?
(गोयमा ! जहण्णेणं साइरेगाइं दो सागरोवमाइं, उक्कोसेणं साइरेगाइं सत्तसागरो-
वमाइं गौतम ! जघन्य किंचित् अधिक थे सागरोपमनी, उत्कृष्ट किंचित्
अधिक सातसागरोपमनी (अपज्जत्तियाणं पुच्छा ?) अपर्याप्त देवोनी पृच्छा ?

अन्तर्मुहूर्त्तानानि, ब्रह्मलोके कल्पे देवानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन सप्तसागरोपमानि, उत्कृष्टेन दशसागरोपमानि, अपर्याप्तकानां पृच्छा ? गौतम ! जघन्येनापि उत्कृष्टेनापि अन्तर्मुहूर्त्तम्, पर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन सप्तसागरोपमानि अन्तर्मुहूर्त्तानानि, उत्कृष्टेन दशसागरोपमानि अन्तर्मुहूर्त्तानानि, लान्तके कल्पे देवानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन दशसागरोपमानि, उत्कृष्टेन चतुर्दशसागरो-

और उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त्त की (पञ्जत्तयाणं पुच्छा ?) पर्याप्तक देवों की स्थिति की पृच्छा ? (गोयमा ! जहण्णेणं दो सागरोवमाइं साइरेगाइं अंतोमुहुत्तूणाइं, उक्कोसेणं सत्त सागरोवमाइं साइरेगाइं अंतोमुहुत्तूणाइं) हे गौतम ! जघन्य अन्तर्मुहूर्त्त कम सातिरेक दो सागरोपम, उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त्त कम सातिरेक सात सागरोपम की ।

(वभलोए कप्पे देवाणं पुच्छा ?) ब्रह्मलोक कल्प में देवों की स्थिति कितनी ? (जहण्णेणं सत्त सागरोवमाइं, उक्कोसेणं दस सागरोवमाइं) जघन्य सात सागरोपम, उत्कृष्ट दस सागरोपम (अपञ्जत्तयाणं पुच्छा ?) अपर्याप्तों की स्थिति कितनी ? (गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) हे गौतम ! जघन्य और उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त्त की (पञ्जत्तयाणं पुच्छा ?) पर्याप्तक देवों की स्थिति कितनी ? (गोयमा ! जहण्णेणं सत्तसागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं, उक्कोसेण दस सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं) हे गौतम ! जघन्य अन्तर्मुहूर्त्त कम सात सागरोपम और उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त्त कम दस सागरोपम की ।

(गोयमा ! जहण्णेणं वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) गौतम ! जघन्य अने उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त्तानी (पञ्जत्तयाणं पुच्छा ?) पर्याप्तक देवानी स्थितिनी पृच्छा ? (गोयमा ! जहण्णेणं दो सागरोवमाइं साइरेगाइं अंतोमुहुत्तूणाइं, उक्कोसेण सत्त सागरोवमाइं, अंतोमुहुत्तूणाइं) गौतम ! जघन्य अन्तर्मुहूर्त्त ओछा सातिरेक भे सागरोपम, उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त्त ओछा सातिरेक सातसागरोपमनी.

(वभलोए कप्पे देवाणं पुच्छा ?) ब्रह्मलोककल्पमां देवानी स्थिति केटली ? जहण्णेणं सत्तसागरोवमाइं, उक्कोसेणं दससागरोवमाइं) जघन्य सात सागरोपम, उत्कृष्ट दशसागरोपम (अपञ्जत्तयाणं पुच्छा ?) अपर्याप्तोनी स्थिति केटली ? (गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) गौतम ! जघन्य अने उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त्तानी (पञ्जत्तयाणं पुच्छा ?) पर्याप्तक देवानी स्थिति केटली ? (गोयमा ! (जहण्णेणं सत्तसागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं, उक्कोसेण दससागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं) गौतम ! जघन्य अन्तर्मुहूर्त्त ओछा, सातसागरोपम अने उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त्त ओछा दश सागरोपमनी,

પમાનિ, અપર્યાપ્તકાનાં પૃચ્છા, ગૌતમ ! જઘન્યેનાપિ ઉત્કૃષ્ટેનાપિ અન્તર્મુહૂર્તમ્, પર્યાપ્તકાનાં પૃચ્છા, ગૌતમ ! જઘન્યેન દસસાગરોપમાનિ અન્તર્મુહૂર્તોનાનિ, ઉત્કૃષ્ટેન ચતુર્દશ સાગરોપમાનિ અન્તર્મુહૂર્તોનાનિ, મહાશુક્રે કલ્પે દેવાનાં પૃચ્છા, ગૌતમ ! જઘન્યેન ચતુર્દશસાગરોપમાણિ, ઉત્કૃષ્ટેન સપ્તસાગરોપમાનિ, અપર્યાપ્તકાનાં પૃચ્છા, ગૌતમ ! જઘન્યેનાપિ ઉત્કૃષ્ટેનાપિ અન્તર્મુહૂર્તમ્, પર્યાપ્તકાનાં પૃચ્છા, ગૌતમ ! જઘન્યેન ચતુર્દશસાગરોપમાણિ અન્તર્મુહૂર્તોનાનિ, ઉત્કૃષ્ટેન

(લંતપ કપ્પે દેવાણં પુચ્છા ?) લાન્તક કલ્પ મેં દેવોં કી સ્થિતિ કિતની ? (ગોયમા ! જહ્ણણેણં દસ સાગરોવમાઈં, ઉક્કોસેણં ચઉદસ-સાગરોવમાઈં) હે ગૌતમ ! જઘન્ય દસ સાગરોપમ કી, ઉત્કૃષ્ટ ચૌદહ સાગરોપમ કી (અપ્પજ્જત્તયાણં પુચ્છા ?) અપર્યાપ્તક દેવોં કી સ્થિતિ કિતની ? (ગોયમા ! જહ્ણણેણ વિ ઉક્કોસેણ વિ અંતોમુહુત્તં) હે ગૌતમ ! જઘન્ય મી ઓર ઉત્કૃષ્ટ મી અન્તર્મુહૂર્ત કી (પ્પજ્જત્તયાણં પુચ્છા ?) પર્યાપ્તકોં કી સ્થિતિ કિતની ? (ગોયમા ! જહ્ણણેણં દસ-સાગરોવમાઈં અંતોમુહુત્તૂણાઈં, ઉક્કોસેણં ચઉદસ સાગરોવમાઈં અંતો-મુહુત્તૂણાઈં) હે ગૌતમ ! જઘન્ય દસ સાગરોપમ મેં અન્તર્મુહૂર્ત કમ કી ઓર ઉત્કૃષ્ટ ચૌદહ સાગરોપમ મેં અન્તર્મુહૂર્ત કમ કી ।

(મહાસુક્રે કપ્પે દેવાણં પુચ્છા ?) મહાશુક્ર કલ્પ મેં દેવોં કી સ્થિતિ કિતની ? (ગોયમા ! જહ્ણણેણં ચઉદસ સાગરોવમાઈં, ઉક્કો-સેણં સતરસ સાગરોવમાઈં) હે ગૌતમ ! જઘન્ય ચૌદહ સાગરોપમ કી ઉત્કૃષ્ટ સત્તરહ સાગરોપમ કી (અપ્પજ્જત્તયાણં પુચ્છા ?) અપર્યાપ્ત દેવોં કી સ્થિતિ કિતની ? (ગોયમા ! જહ્ણણે વિ ઉક્કોસેણ વિ અંતો-

(લંતપ કપ્પે દેવાણં પુચ્છા ?) લાન્તકકલ્પમા દેવોની સ્થિતિ કેટલી ? (ગોયમા ! જહ્ણણેણં દસસાગરોવમાઈં, ઉક્કોસેણં ચઉદસસાગરોવમાઈં) જઘન્ય દસસાગરો-પમની, ઉત્કૃષ્ટ ચૌદસાગરોપમની (અપ્પજ્જત્તયાણં પુચ્છા ?) અપર્યાપ્તક દેવોની સ્થિતિ કેટલી ? (ગોયમા ! જહ્ણણેણ વિ ઉક્કોસેણ વિ અંતોમુહુત્તં) ગૌતમ ! જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્તની (પ્પજ્જત્તયાણં પુચ્છા ?) પર્યાપ્તકોની સ્થિતિ કેટલી ? (ગોયમા ! જહ્ણણેણં દસસાગરોવમાઈં અંતોમુહુત્તૂણાઈં, ઉક્કોસેણં ચઉદસ-સાગરોવમાઈં અંતોમુહુત્તૂણાઈં) ગૌતમ ! જઘન્ય દસસાગરોપમમાં અન્તર્મુહૂર્ત ઓછાની અને ઉત્કૃષ્ટ ચૌદસાગરોપમમાં અન્તર્મુહૂર્ત ઓછાની

(મહાસુક્રે કપ્પે દેવાણં પુચ્છા ?) મહાશુક્ર કલ્પમાં દેવોની સ્થિતિ કેટલી ? (ગોયમા ! જહ્ણણેણં ચઉદસ સાગરોવમાઈં, ઉક્કોસેણ સત્તરસસાગરોવમાઈં) ગૌતમ ! જઘન્ય ચૌદ સાગરોપમની, ઉત્કૃષ્ટ સત્તર સાગરોપમની (અપ્પજ્જત્તયાણં પુચ્છા ?)

सप्तदशसागरोपमाणि अन्तर्मुहूर्त्तानि, सहस्रारे कल्पे देवानां पृच्छा. गौतम ! जघन्येन सप्तदशसागरोपमाणि उत्कृष्टेन अष्टादशसागरोपमाणि, अपर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येनापि उत्कृष्टेनापि अन्तर्मुहूर्त्तम्, पर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन सप्तदशसागरोपमाणि अन्तर्मुहूर्त्तानि, उत्कृष्टेन अष्टादश सागरोपमाणि अन्तर्मुहूर्त्तानि, आनते कल्पे देवानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन

मुहुत्तं) हे गौतम ! जघन्य भी और उत्कृष्ट भी अन्तर्मुहूर्त्त की (पञ्जत्तयाणं पुच्छा ?) पर्याप्तकों की स्थिति कितनी ? (गोयमा ! जहण्णेणं चउद्दस सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं, उक्कोसेणं सत्तरस सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं) हे गौतम ! जघन्य अन्तर्मुहूर्त्त कम चौदह सागरोपम की, उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त्त कम सतरह सागरोपम की ।

(सहस्रारे कल्पे देवाणं पुच्छा ?) सहस्रार कल्प में देवों की स्थिति कितनी ? (गोयमा ! जहण्णेणं सत्तरस सागरोवमाइं, उक्कोसेणं अट्टारस सागरोवमाइं) हे गौतम ! जघन्य सतरह सागरोपम की उत्कृष्ट अठारह सागरोपम की (अपञ्जत्तयाणं पुच्छा ?) अपर्याप्तक देवों की स्थिति कितनी ? (गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) हे गौतम ! जघन्य भी और उत्कृष्ट भी अन्तर्मुहूर्त्त की (पञ्जत्तयाणं पुच्छा ?) पर्याप्तक देवों की स्थिति कितनी ? (गोयमा ! जहण्णेणं सत्तरस सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं, उक्कोसेणं अट्टारस सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं) हे गौतम ! जघन्य अन्तर्मुहूर्त्त कम सतरह

अपर्याप्तक देवोनी स्थिति डेटली ? (गोयमा ! जहण्णेणं वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) गौतम ! जघन्य पाणु अने उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त्तनी (पञ्जत्तयाणं पुच्छा ?) पर्याप्तकोनी स्थिति डेटली ? (जहण्णेणं चउद्दससागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं, उक्कोसेणं सत्तरस सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं) गौतम ! जघन्य अन्तर्मुहूर्त्त ओछा चौद सागरोपमनी, अने उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त्त ओछा सत्तरसागरोपमनी.

(सहस्रारे कल्पे देवाणं पुच्छा ?) सहस्रारकल्पमां देवोनी स्थिति डेटली ? (गोयमा ! जहण्णेणं सत्तरस सागरोवमाइं, उक्कोसेणं अट्टारससागरोवमाइं) गौतम ! जघन्य सत्तरसागरोपमनी उत्कृष्ट अठार सागरोपमनी (अपञ्जत्तयाणं पुच्छा ?) अपर्याप्तक देवोनी स्थिति डेटली ? (गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) गौतम ! जघन्य पाणु अने उत्कृष्ट पाणु अन्तर्मुहूर्त्तनी (पञ्जत्तयाणं पुच्छा ?) पर्याप्तक देवोनी स्थिति डेटली ? (गोयमा ! जहण्णेणं सत्तरससागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं, उक्कोसेणं अट्टारससागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं) गौतम ! जघन्य अन्तर्मुहूर्त्त ओछा सत्तरसागरोपमनी अने उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त्त ओछा

अष्टदश सागरोपमाणि, उत्कृष्टेन एकोनविंशतिः सागरोपमाणि, अपर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येनापि उत्कृष्टेनापि अन्तर्मुहूर्तम्, पर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन अष्टादशसागरोपमानि अन्तर्मुहूर्तोनानि, उत्कृष्टेन एकोनविंशतिः सागरोपमानि अन्तर्मुहूर्तोनानि, प्राणते कल्पे देवानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन एकोनविंशतिः सागरोपमाणि, उत्कृष्टेन विंशतिः सागरोपमाणि अपर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येनापि उत्कृष्टेनापि अन्तर्मुहूर्तम्, पर्याप्तकानां सागरोपम की, उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त कम अठारह सागरोपम की ।

(आणए कप्पे देवाणं पुच्छा ?) आनत कल्प में देवों की स्थिति कितनी ? (गोयमा ! जहण्णेणं अट्टारस सागरोवमाइं, उक्कोसेणं एगूणवीसं सागरोवमाइं) हे गौतम ! जघन्य अठारह सागरोपम, उत्कृष्ट उन्नीस सागरोपम की (अपज्जत्तयाणं पुच्छा ?) अपर्याप्तक देवों की स्थिति की पृच्छा ? (गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) हे गौतम ! जघन्य भी अन्तर्मुहूर्त, उत्कृष्ट भी अन्तर्मुहूर्त की (पज्जत्तयाणं पुच्छा ?) पर्याप्तक देवों की स्थिति कितनी ? (गोयमा ! जहण्णेणं अट्टारस सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं, उक्कोसेणं एगूणवीसं सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं) हे गौतम ! जघन्य अन्तर्मुहूर्त कम अठारह सागरोपम, उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त कम उन्नीस सागरोपम की ।

(पाणए कप्पे देवाणं पुच्छा ?) प्राणत कल्प में देवों की स्थिति कितनी ? (गोयमा ! जहण्णेणं एगूणवीसं सागरोवमाइं, उक्कोसेणं

अठार सागरोपमनी

(आणए कप्पे पुच्छा ?) आनतकल्पमां देवानि स्थिति डेटली ? (गोयमा ! अट्टारससागरोवमाइं उक्कोसेणं एगूणवीसं सागरोवमाइं) गौतम ! जघन्य अठार सागरोपम, उत्कृष्ट ओगणीस सागरोपमनी (अपज्जत्तयाण पुच्छा ?) अपर्याप्तक देवानि स्थितिनी पृच्छा ? (गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) गौतम ! जघन्य पणु अन्तर्मुहूर्त, उत्कृष्ट पणु अन्तर्मुहूर्तनी (पज्जत्तयाणं पुच्छा ?) पर्याप्तक देवानि स्थिति डेटली ? (गोयमा ! जहण्णेणं अट्टारससागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं उक्कोसेणं एगूणवीसं सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं) गौतम ! जघन्य अन्तर्मुहूर्त ओछा अठार सागरोपम, उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त ओछा ओगणीस सागरोपमनी.

(पाणए कप्पे देवाणं पुच्छा ?) प्राणत कल्पमां देवानि स्थिति डेटली ? (गोयमा ! जहण्णेण एगूणवीसं सागरोवमाइं, उक्कोसेणं वीसं सागरोवमाइं) गौतम !

पृच्छा, गौतम ! जघन्येन एकोनविंशतिः सागरोपमाणिः अन्तर्मुहूर्तोन्नानि, उत्कृष्टेन विंशतिः सागरोपमानि अन्तर्मुहूर्तोन्नानि, आरणे कल्पे देवानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन विंशतिः सागरोपमाणि, उत्कृष्टेन एकविंशतिः सागरोपमाणि, अपर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येनापि उत्कृष्टेनापि अन्तर्मुहूर्तम्, पर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन विंशतिः सागरोपमानि अन्तर्मुहूर्तोन्नानि, उत्कृष्टेन एकविंशतिः सागरोपमाणि अन्तर्मुहूर्तोन्नानि, अच्युते कल्पे देवानां पृच्छा,

वीसं सागरोवमाहं) हे गौतम ! जघन्य उन्नीस सागरोपम, उत्कृष्ट वीस सागरोपम की (अपञ्जत्तयाणं पृच्छा ?) अपर्याप्तकों की स्थिति कितनी ? (गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) हे गौतम ! जघन्य भी और उत्कृष्ट भी अन्तर्मुहूर्त (पञ्जत्तयाणं पृच्छा ?) पर्याप्तकों की स्थिति कितनी ? (गोयमा ! जहण्णेण एगूणवीसं सागरोवमाहं अंतोमुहुत्तूणाहं, उक्कोसेण वीसं सागरोवमाहं अंतोमुहुत्तूणाहं) हे गौतम ! जघन्य अन्तर्मुहूर्त कम उन्नीस सागरोपम की, उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त कम वीस सागरोपम की ।

(आरणे कल्पे देवाणं पृच्छा ?) आरण कल्प में देवों की स्थिति कितनी ? (गोयमा ! जहण्णेण वीसं सागरोवमाहं, उक्कोसेण एकवीसं सागरोवमाहं) हे गौतम ! जघन्य वीस सागरोपम की, उत्कृष्ट एकवीस सागरोपम की (अपञ्जत्तयाणं पृच्छा ?) अपर्याप्त देवों की स्थिति कितनी ? (गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) हे गौतम ! जघन्य भी और उत्कृष्ट भी अन्तर्मुहूर्त की (पञ्जत्तयाणं

जघन्य ओगाणीस सागरोपम, उत्कृष्ट वीस सागरोपमनी (अपञ्जत्तयाणं पृच्छा ?) अपर्याप्तकेनी स्थिति डेटली ? (गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) गौतम जघन्य पणु अने उत्कृष्ट पणु अन्तर्मुहूर्त (पञ्जत्तयाणं पृच्छा ?) पर्याप्तकेनी स्थिति डेटली ? (गोयमा ! जहण्णेण एगूणवीसं सागरोवमाहं, अंतोमुहुत्तूणाहं; उक्कोसेण वीसं सागरोवमाहं अंतोमुहुत्तूणाहं) गौतम ! जघन्य अन्तर्मुहूर्त ओछा ओगाणीस सागरोपमनी अने उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त ओछा वीस सागरोपमनी.

(आरणे कल्पे देवाणं पृच्छा ?) आरणकल्पमा देवोनी स्थिति डेटली ? (गोयमा ! जहण्णेण वीसं सागरोवमाहं, उक्कोसेण एकवीसं सागरोवमाहं) गौतम ! जघन्य वीससागरोपमनी, उत्कृष्ट एकवीस सागरोपमनी (अपञ्जत्तयाणं पृच्छा ?) अपर्याप्त देवोनी स्थिति डेटली ? (गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) गौतम ! जघन्य पणु अने उत्कृष्ट पणु अन्तर्मुहूर्तनी (पञ्जत्तयाणं पृच्छा ?) पर्याप्त देवोनी स्थिति डेटली ? (गोयमा ! जहण्णेण वीसं सागरोवमाहं, अंतोमुहुत्तूणाहं)

गौतम ! जघन्येन एकविंशतिः सागरोपमाणि, उत्कृष्टेन द्वाविंशतिः सागरोप-
मानि, अपर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येनापि उत्कृष्टेनापि अन्तर्मुहूर्तम्,
पर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन एकविंशतिः सागरोपमाणि अन्तर्मुहूर्तो-
नानि, उत्कृष्टेन द्वाविंशतिः सागरोपमाणि अन्तर्मुहूर्तानानि

टीका—व्याख्या सुगमा ॥ सू० ९ ॥

पुच्छा ?) पर्याप्तक देवों की स्थिति कितनी ? (गौयमा ! जहण्णेणं
वीसं सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तणाइं, उक्कोसेणं एगवीसं सागरोवमाइं
अंतोमुहुत्तणाइं) हे गौतम ! जघन्य अन्तर्मुहूर्त कम वीस सागरोपम
की, उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त कम इक्कीस सागरोपम की ।

(अच्चुए कप्पे देवाणं पुच्छा ?) अच्युत कल्प में देवों की स्थिति
कितनी ? (गौयमा ! जहण्णेणं एगवीसं सागरोवमाइं, उक्कोसेणं
बावीसं सागरोवमाइं) हे गौतम ! जघन्य इक्कीस सागरोपम की,
उत्कृष्ट बाईस सागरोपम की (अपज्जत्तयाणं पुच्छा ?) अपर्याप्त देवों
की स्थिति की पृच्छा ? (गौयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतो-
मुहुत्तं) हे गौतम ! जघन्य भी और उत्कृष्ट भी अन्तर्मुहूर्त की (पज्ज-
त्तयाणं पुच्छा ?) पर्याप्तक देवों की स्थिति की पृच्छा ? (गौयमा !
जहण्णेणं इक्कवीसं सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तणाइं, उक्कोसेणं बावीसं
सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तणाइं) हे गौतम ! जघन्य अन्तर्मुहूर्त कम
इक्कीस सागरोपम की, उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त कम बाईस सागरो-
पम की । ॥९॥

टीकार्थ—व्याख्या स्पष्ट है ॥९॥

तूणाइं उक्कोसेणं एगवीसं सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तणाइं) गौतम ! जघन्य अन्तर्मुहूर्त
ओछा वीस सागरोपमनी, उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त ओछा ओक्कीस सागरोपमनी.

(अच्चुए कप्पे देवाणं पुच्छा ?) अच्युतकल्पमा देवानि स्थिति केटली ?
(गौयमा ! जहण्णेण एगवीसं सागरोवमाइं उक्कोसेणं बावीसं सागरोवमाइं)
गौतम ! जघन्य ओक्कीस सागरोपमनी, उत्कृष्ट बावीस सागरोपमनी (अप-
ज्जत्तयाणं पुच्छा ?) अपर्याप्त देवानि स्थितिनी पृच्छा ? (गौयमा ! जहण्णेण वि
उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) गौतम ! जघन्य पणु अने उत्कृष्ट पणु अन्तर्मुहूर्तनी
(पज्जत्तयाणं पुच्छा ?) पर्याप्तक देवानि स्थितिनी पृच्छा ? (गौयमा ! जहण्णेणं
इक्कवीस सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तणाइं, उक्कोसेणं बावीसं सागरोवमाइं अंतो-
मुहुत्तणाइं) हे गौतम ! जघन्य अन्तर्मुहूर्त ओछा ओक्कीससागरोपमनी, उत्कृष्ट
अन्तर्मुहूर्त ओछा बावीससागरोपमनी ॥सू०६॥

टीकार्थ—व्याख्या स्पष्ट छे.

त्रैवेयकादिस्थितिवक्तव्यता—

मूढम्—हेट्टिमहेट्टिमगेविज्जग देवाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं वावीसं सागरोवमाइं उक्कोसेणं तेवीसं सागरोवमाइं, अपज्जत्तयाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं उक्कोसेणं वि अंतोमुहुत्तं, पज्जत्तयाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं वावीसं सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणं उक्कोसेणं तेवीसं सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं, हेट्टिममज्झिमगेवज्जगदेवाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं तेवीसं सागरोवमाइं उक्कोसेणं चउवीसं सागरोवमाइं अपज्जत्तयाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण अंतोमुहुत्तं पज्जत्तयाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं तेवीसं सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं, उक्कोसेणं चउवीसं सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं हेट्टिम उवरिमगेविज्जगदेवाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं चउवीसं सागरोवमाइं उक्कोसेणं पणवीसं सागरोवमाइं, अपज्जत्तयाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं, पज्जत्तियाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं चउवीसं सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं, उक्कोसेणं पणवीसं सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं, मज्झिमहेट्टिमगेविज्जगदेवाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं पणवीसं सागरोवमाइं उक्कोसेणं छव्वीसं सागरोवमाइं अपज्जत्तयाणं पुच्छा गोयमा ! जहण्णेण उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं, पज्जत्तयाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं पणवीसं सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं उक्कोसेणं छव्वीसं सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं, मज्झिममज्झिमगेविज्जगदेवाणं पुच्छा ? गोयमा ! जहण्णेणं छव्वीसं सागरोवमाइं उक्कोसेणं सत्तावीसं सागरोवमाइं अपज्जत्तियाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं, पज्जत्तयाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं छव्वीसं सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं

ગૌતમ ! જઘન્યેન એકવિંશતિઃ સાગરોપમાણિ, ઉત્કૃષ્ટેન દ્વાવિંશતિઃ સાગરોપમાણિ, અપર્યાપ્તકાનાં પૃચ્છા, ગૌતમ ! જઘન્યેનાપિ ઉત્કૃષ્ટેનાપિ અન્તર્મુહૂર્તમ્, પર્યાપ્તકાનાં પૃચ્છા, ગૌતમ ! જઘન્યેન એકવિંશતિઃ સાગરોપમાણિ અન્તર્મુહૂર્તોનાનિ, ઉત્કૃષ્ટેન દ્વાવિંશતિઃ સાગરોપમાણિ અન્તર્મુહૂર્તોનાનિ

ટીકા—વ્યાख्या સુગમા ॥ સૂ. ૧ ॥

પુચ્છા ?) પર્યાપ્તક દેવોં કી સ્થિતિ કિતની ? (ગોયમા ! જહ્ણેણેં વીસં સાગરોવમાઈં અંતોમુહુત્તૂનાઈં, ઉક્કોસેણં એગવીસં સાગરોવમાઈં અંતોમુહુત્તૂનાઈં) હે ગૌતમ ! જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત કમ વીસ સાગરોપમ કી, ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત કમ ઇક્કવીસ સાગરોપમ કી ।

(અચ્ચુર કપ્પે દેવાણં પુચ્છા ?) અચ્ચુત કલ્પ મેં દેવોં કી સ્થિતિ કિતની ? (ગોયમા ! જહ્ણેણં એગવીસં સાગરોવમાઈં, ઉક્કોસેણં વાવીસં સાગરોવમાઈં) હે ગૌતમ ! જઘન્ય ઇક્કવીસ સાગરોપમ કી, ઉત્કૃષ્ટ વાઈસ સાગરોપમ કી (અપજ્જત્તયાણં પુચ્છા ?) અપર્યાપ્ત દેવોં કી સ્થિતિ કી પૃચ્છા ?) (ગોયમા ! જહ્ણેણં વિ ઉક્કોસેણં વિ અંતોમુહુત્તં) હે ગૌતમ ! જઘન્ય ધી ઔર ઉત્કૃષ્ટ ધી અન્તર્મુહૂર્ત કી (પજ્જત્તયાણં પુચ્છા ?) પર્યાપ્તક દેવોં કી સ્થિતિ કી પૃચ્છા ? (ગોયમા ! જહ્ણેણં ઇક્કવીસં સાગરોવમાઈં અંતોમુહુત્તૂનાઈં, ઉક્કોસેણં વાવીસં સાગરોવમાઈં અંતોમુહુત્તૂનાઈં) હે ગૌતમ ! જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત કમ ઇક્કવીસ સાગરોપમ કી, ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત કમ વાઈસ સાગરોપમ કી । ॥૧॥

ટીકાર્થ—વ્યાख्या સ્પષ્ટ હૈ ॥૧॥

તૂનાઈં ઉક્કોસેણં એગવીસં સાગરોવમાઈં અંતોમુહુત્તૂનાઈં) ગૌતમ ! જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા વીસ સાગરોપમની, ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા એકવીસ સાગરોપમની.

(અચ્ચુર કપ્પે દેવાણં પુચ્છા ?) અચ્ચુતકલ્પમા દેવોની સ્થિતિ કેટલી ? (ગોયમા ! જહ્ણેણં એગવીસં સાગરોવમાઈં ઉક્કોસેણં વાવીસં સાગરોવમાઈં) ગૌતમ ! જઘન્ય એકવીસ સાગરોપમની, ઉત્કૃષ્ટ વાવીસ સાગરોપમની (અપજ્જત્તયાણં પુચ્છા ?) અપર્યાપ્ત દેવોની સ્થિતિની પૃચ્છા ? (ગોયમા ! જહ્ણેણં વિ ઉક્કોસેણં વિ અંતોમુહુત્તં) ગૌતમ ! જઘન્ય પણ અને ઉત્કૃષ્ટ પણ અન્તર્મુહૂર્તની (પજ્જત્તયાણં પુચ્છા ?) પર્યાપ્તક દેવોની સ્થિતિની પૃચ્છા ? (ગોયમા ! જહ્ણેણં ઇક્કવીસ સાગરોવમાઈં અંતોમુહુત્તૂનાઈં, ઉક્કોસેણં વાવીસં સાગરોવમાઈં અંતોમુહુત્તૂનાઈં) હે ગૌતમ ! જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા એકવીસ સાગરોપમની, ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા વાવીસ સાગરોપમની ॥સૂ. ૧॥

ટીકાર્થ—વ્યાખ્યા સ્પષ્ટ છે.

त्रैवेयकादिस्थितिवक्तव्यता—

मूलम्—हेट्टिमहेट्टिमगेविज्जग देवाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं वावीसं सागरोवमाइं उक्कोसेणं तेवीसं सागरोवमाइं, अपज्जत्तयाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं उक्कोसेणं वि अंतोमुहुत्तं, पज्जत्तयाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं वावीसं सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणं उक्कोसेणं तेवीसं सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं, हेट्टिममज्झिमगेवज्जगदेवाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं तेवीसं सागरोवमाइं उक्कोसेणं चउवीसं सागरोवमाइं अपज्जत्तयाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण अंतोमुहुत्तं पज्जत्तयाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं तेवीसं सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं, उक्कोसेणं चउवीसं सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं हेट्टिम उवरिमगेविज्जगदेवाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं चउवीसं सागरोवमाइं उक्कोसेणं पणवीसं सागरोवमाइं, अपज्जत्तयाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं, पज्जत्तियाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं चउवीसं सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं, उक्कोसेणं पणवीसं सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं, मज्झिमहेट्टिमगेविज्जगदेवाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं पणवीसं सागरोवमाइं उक्कोसेणं छवीसं सागरोवमाइं अपज्जत्तयाणं पुच्छा गोयमा ! जहण्णेण उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं, पज्जत्तयाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं पणवीसं सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं उक्कोसेणं छवीसं सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं, मज्झिममज्झिमगेविज्जगदेवाणं पुच्छा ? गोयमा ! जहण्णेणं छवीसं सागरोवमाइं उक्कोसेणं सत्तावीसं सागरोवमाइं अपज्जत्तियाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं, पज्जत्तयाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं छवीसं सागरोवमाइं अंतो-मुहुत्तूणाइं

गौतम ! जघन्येन एकविंशतिः सागरोपमाणि, उत्कृष्टेन द्वाविंशतिः सागरोप-
मानि, अपर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येनापि उत्कृष्टेनापि अन्तर्मुहूर्तम्,
पर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन एकविंशतिः सागरोपमाणि अन्तर्मुहूर्तो-
नानि, उत्कृष्टेन द्वाविंशतिः सागरोपमाणि अन्तर्मुहूर्तोनानि

टीका—व्याख्या सुगमा ॥ सू० ९ ॥

पुच्छा ?) पर्याप्तक देवों की स्थिति कितनी ? (गौयमा ! जहण्णेणं
वीसं सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तणाइं, उक्कोसेणं एगवीसं सागरोवमाइं
अंतोमुहुत्तणाइं) हे गौतम ! जघन्य अन्तर्मुहूर्त कम वीस सागरोपम
की, उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त कम इक्कीस सागरोपम की ।

(अच्चुए कप्पे देवाणं पुच्छा ?) अच्युत कल्प में देवों की स्थिति
कितनी ? (गौयमा ! जहण्णेणं एगवीसं सागरोवमाइं, उक्कोसेणं
बावीसं सागरोवमाइं) हे गौतम ! जघन्य इक्कीस सागरोपम की,
उत्कृष्ट बाईस सागरोपम की (अपज्जत्तयाणं पुच्छा ?) अपर्याप्त देवों
की स्थिति की पृच्छा ? (गौयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतो-
मुहुत्तं) हे गौतम ! जघन्य भी और उत्कृष्ट भी अन्तर्मुहूर्त की (पज्ज-
त्तयाणं पुच्छा ?) पर्याप्तक देवों की स्थिति की पृच्छा ? (गौयमा !
जहण्णेणं इक्कीसं सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तणाइं, उक्कोसेणं बावीसं
सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तणाइं) हे गौतम ! जघन्य अन्तर्मुहूर्त कम
इक्कीस सागरोपम की, उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त कम बाईस सागरो-
पम की । ॥९॥

टीकार्थ—व्याख्या स्पष्ट है ॥९॥

तूणाइं उक्कोसेणं एगवीसं सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तणाइं) गौतम ! जघन्य अन्तर्मुहूर्त
ओछा वीस सागरोपमनी, उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त ओछा ओक्कीस सागरोपमनी.

(अच्चुए कप्पे देवाणं पुच्छा ?) अच्युतकल्पमा देवानी स्थिति केटली ?
(गौयमा ! जहण्णेण एगवीसं सागरोवमाइं उक्कोसेणं बावीसं सागरोवमाइं)
गौतम ! जघन्य ओक्कीस सागरोपमनी, उत्कृष्ट बावीस सागरोपमनी (अप-
ज्जत्तयाणं पुच्छा ?) अपर्याप्त देवानी स्थितिनी पृच्छा ? (गौयमा ! जहण्णेण वि
उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) गौतम ! जघन्य पण्य अने उत्कृष्ट पण्य अन्तर्मुहूर्तनी
(पज्जत्तयाणं पुच्छा ?) पर्याप्त देवानी स्थितिनी पृच्छा ? (गौयमा ! जहण्णेणं
इक्कीस सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तणाइं, उक्कोसेणं बावीसं सागरोवमाइं अंतो-
मुहुत्तणाइं) हे गौतम ! जघन्य अन्तर्मुहूर्त ओछा ओक्कीस सागरोपमनी, उत्कृष्ट
अन्तर्मुहूर्त ओछा बावीस सागरोपमनी ॥सू०६॥

टीकार्थ—व्याख्या स्पष्ट छे.

ग्रैवेयकादिस्थितिवक्तव्यता—

मूलम्—हेट्टिमहेट्टिमगेविज्जग देवाणं पुच्छा, गोयमा ! जह-
ण्णेणं वावीसं सागरोवमाइं उक्कोसेणं तेवीसं सागरोवमाइं, अप-
ज्जत्तयाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं उक्कोसेणं वि अंतोमुहुत्तं,
पज्जत्तयाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं वावीसं सागरोवमाइं
अंतोमुहुत्तूणं उक्कोसेणं तेवीसं सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं,
हेट्टिममज्झिमगेवज्जगदेवाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं तेवीसं
सागरोवमाइं उक्कोसेणं चउवीसं सागरोवमाइं अपज्जत्तयाणं
पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण अंतोमुहुत्तं पज्जत्तयाणं
पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं तेवीसं सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं,
उक्कोसेणं चउवीसं सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं हेट्टिम उवरिम
गेविज्जगदेवाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं चउवीसं सागरोवमाइं
उक्कोसेणं पणवीसं सागरोवमाइं, अपज्जत्तयाणं पुच्छा, गोयमा !
जहण्णेणं वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं, पज्जत्तियाणं पुच्छा,
गोयमा ! जहण्णेणं चउवीसं सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं, उक्को-
सेणं पणवीसं सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं, मज्झिमहेट्टिमगे
विज्जगदेवाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं पणवीसं सागरोवमाइं
उक्कोसेणं छव्वीसं सागरोवमाइं अपज्जत्तयाणं पुच्छा गोयमा !
जहण्णेण उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं, पज्जत्तयाणं पुच्छा, गोयमा !
जहण्णेणं पणवीसं सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं उक्कोसेणं
छव्वीसं सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं, मज्झिममज्झिमगेविज्जग-
देवाणं पुच्छा ? गोयमा ! जहण्णेणं छव्वीसं सागरोवमाइं उक्को-
सेणं सत्तावीसं सागरोवमाइं अपज्जत्तियाणं पुच्छा, गोयमा !
जहण्णेणं वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं, पज्जत्तयाणं पुच्छा,
गोयमा ! जहण्णेणं छव्वीसं सागरोवमाइं अंतो-मुहुत्तूणाइं

उक्कोसेणं सत्तावीसं सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं मज्झिमउव-
 रिमगेविज्जग देवाणं पुच्छा गोयमा ! जहण्णेणं सत्तावीसं
 सागरोवमाइं, उक्कोसेणं अट्टावीसं सागरोवमाइं, अपज्जत्तयाणं
 पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेण वि, उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं, पज्जत्त-
 याणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं सत्तावीसं सागरोवमाइं अंतो-
 मुहुत्तूणाइं, उक्कोसेणं अट्टावीसं सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं,
 उवरिमहेट्ठिमगेविज्जग देवाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं अट्टा-
 वीसं सागरोवमाइं, उक्कोसेणं एगूणतीसं सागरोवमाइं, अपज्ज-
 त्तयाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेण वि, उक्कोसेण वि अंतो-
 मुहुत्तं, पज्जत्तयाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं अट्टावीसं
 सागरोवमाइं, अंतोमुहुत्तूणाइं, उक्कोसेणं एगूणतीसं सागरोव-
 माइं अंतोमुहुत्तूणाइं, उवरिममज्झिमगेवेज्जग देवाणं पुच्छा,
 गोयमा ! जहण्णेणं एगूणतीसं सागरोवमाइं, उक्कोसेणं तीसं
 सागरोवमाइं, अपज्जत्तयाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेण वि उक्को-
 सेण वि अंतोमुहुत्तं, पज्जत्तयाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं
 एगूणतीसं सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं, उक्कोसेणं तीसं साग-
 रोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं, उवरिमगेवेज्जगदेवाणं पुच्छा,
 गोयमा ! जहण्णेणं तीसं सागरोवमाइं, उक्कोसेणं एक्कतीसं
 सागरोवमाइं, अपज्जत्तयाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेण वि
 उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं, पज्जत्तयाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं
 तीसं सागरोवमाइं, अंतोमुहुत्तूणाइं, उक्कोसेणं एक्कतीसं साग-
 रोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं, विजयवेजयंतजयंत अपराजितेसु णं
 भंते ! देवाणं केवइयं कालं ठिई पणत्ता ? गोयमा ! जह-
 ण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं, पज्जत्तयाणं पुच्छा, गोयमा !
 जहण्णेणं एक्कतीसं सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं, उक्कोसेणं

તેત્તીસં સાગરોવમાઈ અંતોમુહુત્તૂનાઈ, સઘ્વટ્ઠુસિદ્ધદેવાણં મંતે !
કેવડયં કાલં ઠિઈ પળ્લન્તા ? ગોયમા ! અજહળ્લણમણુક્કોસેણં
તેત્તીસં સાગરોવમાઈ ઠિઈ પળ્લન્તા, સઘ્વટ્ઠુસિદ્ધગદેવાણં અપજ્જ-
ત્તયાણં પુચ્છા, ગોયમા ! જહળ્લણેણ વિ ઉક્કોસેણ વિ અંતોમુ-
હુત્તં, સઘ્વટ્ઠુસિદ્ધગદેવાણં પજ્જત્તયાણં કેવડયં કાલં ઠિઈ પળ્લન્તા ?
ગોયમા ! અજહળ્લણમણુક્કોસં તેત્તીસં સાગરોવમાઈ અંતોમુહુ-
ત્તૂનાઈ ઠિઈ પળ્લન્તા ॥સૂ. ૧૦॥

॥ પળ્લન્તયાણ અજહર્ણ ચચુત્થં ઠિઈપદં સમત્તં ॥

છાયા—અધસ્તનાધસ્તનઐવેયકદેવાનાં પૃચ્છા, ગૌતમ ! જઘન્યેન દ્વાવિંશતિઃ
સાગરોપમાણિ, ઉત્કૃષ્ટેન ત્રયોવિંશતિઃ સાગરોપમાણિ, અપર્યાપ્તકાનાં પૃચ્છા,
ગૌતમ ! જઘન્યેનાપિ ઉત્કૃષ્ટેનાપિ અન્તર્મુહૂર્તમ્, પર્યાપ્તકાનાં પૃચ્છા, ગૌતમ !

ઐવેયકાદિ સ્થિતિ-વક્તવ્યતા

શબ્દાર્થ—(હેટ્ઠિમહેટ્ઠિમ ગેવિજ્જગદેવાણં પુચ્છા ?) અધસ્તન-અધ-
સ્તન અર્થાત્ નીચે વાલે ત્રીન ઐવેયક વિમાનોં મેં જો સબ સે નીચે
હે, ઉસમેં રહને વાલે દેવોં કી સ્થિતિ કી પૃચ્છા-અર્થાત્ સ્થિતિ કિતની
હે ? (ગોયમા ! જહળ્લણેણં વાવીસં સાગરોવમાઈ, ઉક્કોસેણં તેવીસં
સાગરોવમાઈ) હે ગૌતમ ! જઘન્ય વાઈસ સાગરોપમ કી, ઉત્કૃષ્ટ તેવીસ
સાગરોપમ કી (અપજ્જત્તયાણં પુચ્છા ?) વહાં કે અપર્યાપ્તકોં કી સ્થિતિ
કિતની ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (જહળ્લણેણ વિ ઉક્કોસેણ વિ અંતો-
મુહુત્તં) જઘન્ય બી ઓર ઉત્કૃષ્ટ બી અન્તર્મુહૂર્ત કી (પજ્જત્તયાણં
પુચ્છા ?) પર્યાપ્તક દેવોં કી સ્થિતિ કિતની ? (ગોયમા ! જહળ્લણેણં

ઐવેયકાદિ સ્થિતિ-વક્તવ્યતા

શબ્દાર્થ—(હેટ્ઠિમહેટ્ઠિમગેવિજ્જગદેવાણં પુચ્છા ?) અધસ્તન-અધસ્તન અર્થાત્
નીચેવાળા ત્રણ ઐવેયક વિમાનોમાં જે બધાથી નીચે છે, તેમાં રહેવાવાળા દેવોની
સ્થિતિની પૃચ્છા અર્થાત્ સ્થિતિ કેટલી છે ? (ગોયમા ! જહળ્લણેણં વાવીસં સાગરોવ
માઈ, ઉક્કોસેણં તેવીસં સાગરોવમાઈ) હે ગૌતમ ! જઘન્ય વાવીસ સાગરોપમની ઉત્કૃષ્ટ
તેવીસ સાગરોપમની હોય છે (અપજ્જત્તયાણં પુચ્છા ?) ત્યાંના અપર્યાપ્તોની સ્થિતિ
કેટલી છે ? (ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (જહળ્લણેણ વિ ઉક્કોસેણ વિ અંતોમુહુત્તં) જઘન્ય
પણ અને ઉત્કૃષ્ટ પણ અન્તર્મુહૂર્તની હોય છે. (પજ્જત્તયાણં પુચ્છા ?) પર્યાપ્તક દેવોની

જઘન્યેન દ્વાવિંશતિઃ સાગરોપમાણિ અન્તર્મુહૂર્તોનાનિ, ઉત્કૃષ્ટેન ત્રયોવિંશતિઃ સાગરોપમાણિ અન્તર્મુહૂર્તોનાનિ, અધસ્તનમધ્યમગ્રૈવેયકદેવાનાં પૃચ્છા, ગૌતમ ! જઘન્યેન ત્રયોવિંશતિઃ સાગરોપમાણિ, ઉત્કૃષ્ટેન ચતુર્વિંશતિઃ સાગરોપમાણિ, અપર્યાપ્તકાનાં પૃચ્છા, ગૌતમ ! જઘન્યેનાપિ, ઉત્કૃષ્ટેનાપિ અન્તર્મુહૂર્તમ્, પર્યાપ્તકાનાં પૃચ્છા, ગૌતમ ! જઘન્યેન ત્રયોવિંશતિઃ સાગરોપમાણિ અન્તર્મુહૂર્તોનાનિ, ઉત્કૃષ્ટેન ચતુર્વિંશતિઃ સાગરોપમાણિ અન્તર્મુહૂર્તોનાનિ, અધસ્તનોપરિમગ્રૈવેયકદેવાનાં પૃચ્છા, બાવીસં સાગરોવમાઈં અંતોમુહુત્તૂનાઈં, ઉક્કોસેણં તેવીસં સાગરોવમાઈં અંતોમુહુત્તૂનાઈં) હે ગૌતમ ! જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત કમ ચાઈસ સાગરોપમ કી, ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત કમ તેઈસ સાગરોપમ કી ।

(હેઠ્ઠિમમજ્ઞિમમ ગેવિજ્જગદેવાણં પુચ્છા ?) અધસ્તન મધ્યમ ગ્રૈવેયક કે દેવોં કી સ્થિતિ કિતની ? (ગોયમા ! જહ્ણેણં તેવીસં સાગરોવમાઈં, ઉક્કોસેણં ચત્તવીસં સાગરોવમાઈં) હે ગૌતમ ! જઘન્ય તેઈસ સાગરોપમ કી ઓર ઉત્કૃષ્ટ ચૌવીસ સાગરોપમ કી (અપજ્જત્તયાણં પુચ્છા ?) અપર્યાપ્તકોં કી સ્થિતિ કિતની ? (ગોયમા ! જહ્ણેણ વિ ઉક્કોસેણ વિ અંતોમુહુત્તં) હે ગૌતમ ! જઘન્ય શ્રી ઓર ઉત્કૃષ્ટ શ્રી અન્તર્મુહૂર્ત કી (પજ્જત્તયાણં પુચ્છા ?) પર્યાપ્તક દેવોં કી સ્થિતિ કિતની ? (ગોયમા ! જહ્ણેણં તેવીસં સાગરોવમાઈં અંતોમુહુત્તૂનાઈં ઉક્કોસેણં ચત્તવીસં સાગરોવમાઈં અંતોમુહુત્તૂનાઈં) હે ગૌતમ ! જઘન્ય તેઈસ સાગરોપમ મેં અન્તર્મુહૂર્ત કમ, ઉત્કૃષ્ટ ચૌવીસ સાગરોપમ મેં અન્તર્મુહૂર્ત કમ કી ।

સ્થિતિ કેટલી ઠહી છે ? (ગોયમા ! જહ્ણેણં બાવીસં સાગરોવમાઈં અંતોમુહુત્તૂનાઈં ઉક્કોસેણં તેવીસં સાગરોવમાઈં અંતોમુહુત્તૂનાઈં) ગૌતમ ! જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા બાવીસ સાગરોપમની છે ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા તેવીસ સાગરોપમની હોય છે

(હેઠ્ઠિમમજ્ઞિમમગેવિજ્જગદેવાણ પુચ્છા ?) અધસ્તન મધ્યમ ગ્રૈવેયકના દેવોની સ્થિતિ કેટલી છે ? (ગોયમા ! જહ્ણેણં તેવીસં સાગરોવમાઈં, ઉક્કોસેણં ચત્તવીસં સાગરોવમાઈં) જઘન્ય તેવીસ સાગરોપમની અને ઉત્કૃષ્ટ ચૌવીસ સાગરોપમની હોય છે. (અપજ્જત્તયાણં પુચ્છા ?) અપર્યાપ્તકોની સ્થિતિ કેટલી ? (ગોયમા ! જહ્ણેણ વિ ઉક્કોસેણ વિ અંતોમુહુત્તં) ગૌતમ ! જઘન્ય પણ અને ઉત્કૃષ્ટ પણ અન્તર્મુહૂર્તની હોય છે (પજ્જત્તયાણં પુચ્છા ?) પર્યાપ્તકોની સ્થિતિ કેટલી છે ? (ગોયમા ! જહ્ણેણં તેવીસં સાગરોવમાઈં અંતોમુહુત્તૂનાઈં, ઉક્કોસેણં ચત્તવીસં સાગરોવમાઈં અંતોમુહુત્તૂનાઈં) ગૌતમ ! જઘન્ય તેવીસ સાગરોપમમાં અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા ઉત્કૃષ્ટ ચૌવીસ સાગરોપમમાં અન્તર્મુહૂર્ત ઓછાની

ગૌતમ ! જઘન્યેન ચતુર્વિંશતિઃ સાગરોપમાણિ, ઉત્કૃષ્ટેન પશ્ચવિંશતિ સાગરોપમાણિ અપર્યાપ્તકાનાં પૃચ્છા, ગૌતમ ! જઘન્યેનાપિ ઉત્કૃષ્ટેનાપિ અન્તર્મુહૂર્તમ્, પર્યાપ્તકાનાં પૃચ્છા, ગૌતમ ! જઘન્યેન-ચતુર્વિંશતિઃ સાગરોપમાણિ અન્તર્મુહૂર્તોનાનિ, ઉત્કૃષ્ટેન પશ્ચવિંશતિઃ સાગરોપમાણિ અન્તર્મુહૂર્તોનાનિ, મધ્યમાધસ્તનઐવેયકદેવાનાં પૃચ્છા, ગૌતમ ! જઘન્યેન પશ્ચવિંશતિઃ સાગરોપમાણિ, ઉત્કૃષ્ટેન પશ્ચવિંશતિઃ સાગરો-

(હેટ્ટિમઝરિમગેવિજ્જગ દેવાણં પુચ્છા ?) અધસ્તન-ઉપરિતન ઐવેયક દેવોં કી સ્થિતિ કિતની ? (ગોયમા જહણ્ણેણં ચઢવીસં સાગરોવમાહં, ઉક્કોસેણં પળવીસં સાગરોવમાહં) હે ગૌતમ ! જઘન્ય ચૌવીસ સાગરોપમ કી, ઉત્કૃષ્ટ પચ્ચીસ સાગરોપમ કી (અપજ્જત્તયાણં પુચ્છા ?) અપર્યાપ્તક દેવોં કી સ્થિતિ કિતની ? (ગોયમા ! જહણ્ણેણ વિ ઉક્કોસેણ વિ અંતોમુહુત્તં) હે ગૌતમ ! જઘન્ય મી ઓર ઉત્કૃષ્ટ મી અન્તર્મુહૂર્ત કી (પજ્જત્તયાણં પુચ્છા ?) પર્યાપ્તકોં કી સ્થિતિ કિતની ? (ગોયમા ! જહણ્ણેણં ચઢવીસં સાગરોવમાહં અંતોમુહુત્તૂણાહં, ઉક્કોસેણં પળવીસં સાગરોવમાહં અંતોમુહુત્તૂણાહં) હે ગૌતમ ! જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત કમ ચૌવીસ સાગરોપમ કી, ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત કમ પચ્ચીસ સાગરોપમ કી ।

(મજ્ઝિમ હેટ્ટિમગેવિજ્જગદેવાણં પુચ્છા ?) મધ્યમ-અધસ્તન અર્થાત્ મધ્ય કે ત્રીન ઐવેયકોં મેં સવ સે નીચે કે ઐવેયક કે દેવોં કી સ્થિતિ કિતની ? (ગોયમા ! જહણ્ણેણં પળવીસં સાગરોવમાહં,

(હેટ્ટિમઝરિમગેવિજ્જગદેવાણં પુચ્છા ?) અધસ્તન ઉપરિતન ઐવેયક દેવોની સ્થિતિ કેટલી છે ? (ગોયમા ! જહણ્ણેણં ચઢવીસં સાગરોવમાહં, ઉક્કોસેણં પળવીસં સાગરોવમાહં) હે ગૌતમ ! જઘન્ય ચૌવીસ સાગરોપમની, ઉત્કૃષ્ટ પચ્ચીસ સાગરોપમની હોય છે. (અપજ્જત્તયાણં પુચ્છા ?) અપર્યાપ્ત દેવોની સ્થિતિ કેટલી છે ? (ગોયમા ! જહણ્ણેણં વિ ઉક્કોસેણં વિ અંતોમુહુત્તં) હે ગૌતમ ! જઘન્ય પણ અને ઉત્કૃષ્ટ પણ અન્તર્મુહૂર્તની હોય છે (પજ્જત્તયાણં પુચ્છા ?) પર્યાપ્તકોની સ્થિતિ કેટલી છે ? (ગોયમા ! જહણ્ણેણં ચઢવીસં સાગરોવમાહં, અંતોમુહુત્તૂણાહં, ઉક્કોસેણં પળવીસં સાગરોવમાહં અંતોમુહુત્તૂણાહં) હે ગૌતમ ! જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા ચૌવીસ સાગરોપમની, ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા પચ્ચીસ-સાગરોપમની હોય છે

(મજ્ઝિમ હેટ્ટિમ ગેવિજ્જગદેવાણં પુચ્છા ?) મધ્યમ-અધસ્તન અર્થાત્ મધ્યના પણ ઐવેયકમા બધાથી નીચેના ઐવેયકના દેવોની સ્થિતિ કેટલી છે ? (ગોયમા ! જહણ્ણેણં પળવીસં સાગરોવમાહં, ઉક્કોસેણં છઠ્ઠીસં સાગરોવમાહં) હે ગૌતમ ! જઘન્ય

પમાણિ, અપર્યાપ્તકાનાં પૃચ્છા, ગૌતમ ! જઘન્યેનાપિ ઉત્કૃષ્ટેનાપિ અન્તર્મુહૂર્તમ્, પર્યાપ્તકાનાં પૃચ્છા, ગૌતમ ! જઘન્યેન પશ્ચવિંશતિઃ સાગરોપમાણિ અન્તર્મુહૂર્તો-
નાનિ, ઉત્કૃષ્ટેન પશ્ચવિંશતિઃ સાગરોપમાણિ, અન્તર્મુહૂર્તોનાનિ, મધ્યમમધ્યમ-
ઐવેયકદેવાનાં પૃચ્છા, ગૌતમ ! જઘન્યેન પશ્ચવિંશતિઃ સાગરોપમાણિ, ઉત્કૃષ્ટેન
સપ્તવિંશતિઃ સાગરોપમાણિ, અપર્યાપ્તકાનાં પૃચ્છા, ગૌતમ ! જઘન્યેનાપિ ઉત્કૃષ્ટે-
નાપિ અન્તર્મુહૂર્તમ્, પર્યાપ્તકાનાં પૃચ્છા, ગૌતમ ! જઘન્યેન પશ્ચવિંશતિઃ સાગરો-

ઉક્કોસેર્ણ છઠ્ઠીસં સાગરોવમાહં) હે ગૌતમ ! જઘન્ય પચ્ચીસ સાગરોપમ
કી, ઉત્કૃષ્ટ છઠ્ઠીસ સાગરોપમ કી (અપજ્જત્તયાણં પુચ્છા ?) અપર્યા-
પ્તકોં કી સ્થિતિ કિતની ? (ગોયમા ! જહણ્ણેણ વિ ઉક્કોસેણ વિ
અંતોમુહુત્તં) હે ગૌતમ ! જઘન્ય મી ઓર ઉત્કૃષ્ટ મી અન્તર્મુહૂર્ત કી ।

(પજ્જત્તયાણં પુચ્છા ?) પર્યાપ્તકોં કી સ્થિતિ કિતની ? (ગોયમા !
જહણ્ણેણં પળવીસં સાગરોવમાહં અંતોમુહુત્તૂણાહં) હે ગૌતમ ! જઘન્ય
અન્તર્મુહૂર્ત કમ પચ્ચીસ સાગરોપમ કી (ઉક્કોસેર્ણ છઠ્ઠીસં સાગરો-
વમાહં અંતોમુહુત્તૂણાહં) ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત કમ છઠ્ઠીસ સાગરોપમ કી ।

(મઙ્ગિમમઙ્ગિમગેવિજ્જગદેવાર્ણ પુચ્છા ?) મધ્યમ-મધ્યમ
ઐવેયક દેવોં કી સ્થિતિ કિતની ? (ગોયમા ! જહણ્ણેર્ણ છઠ્ઠીસં સાગ-
રોવમાહ, ઉક્કોસેર્ણ સત્તવીસં સાગરોવમાહં) હે ગૌતમ ! જઘન્ય
છઠ્ઠીસ સાગરોપમ કી, ઉત્કૃષ્ટ સત્તાઈસ સાગરોપમ કી (અપજ્જત્ત-
યાણં પુચ્છા ?) અપર્યાપ્તકોં કી કિતની ? (ગોયમા ! જહણ્ણેણ વિ
ઉક્કોસેણ વિ અંતોમુહુત્તં) હે ગૌતમ ! જઘન્ય મી ઓર ઉત્કૃષ્ટ મી

પચ્ચીસ સાગરોપમ, અને ઉત્કૃષ્ટ છઠ્ઠીસ સાગરોપમની હોય છે. (અપજ્જત્તયાણં
પુચ્છા ?) અપર્યાપ્તકોની સ્થિતિ કેટલી છે ? (ગોયમા ! જહણ્ણેર્ણ વિ ઉક્કોસેર્ણ વિ
અંતોમુહુત્તં) હે ગૌતમ ! જઘન્ય પણ અને ઉત્કૃષ્ટ પણ અન્તર્મુહૂર્તની હોય
છે. (પજ્જત્તયાણં પુચ્છા ?) પર્યાપ્તકોની સ્થિતિ કેટલી છે ? (ગોયમા ! જહણ્ણેર્ણ
પળવીસં સાગરોવમાહં અંતોમુહુત્તૂણાહં, ઉક્કોસેર્ણ છઠ્ઠીસ સાગરોવમાહં) હે ગૌતમ !
જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા પચ્ચીસ સાગરોપમની, ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા
છઠ્ઠીસ સાગરોપમની છે.

(મઙ્ગિમ મઙ્ગિમ ગેવિજ્જગદેવાર્ણ પુચ્છા ?) મધ્યમ-મધ્યમ ઐવેયક દેવોની
સ્થિતિ કેટલી છે ? (ગોયમા ! જહણ્ણેર્ણ છઠ્ઠીસં સાગરોવમાહં, ઉક્કોસેર્ણ સત્તાવીસ
સાગરોવમાહં) હે ગૌતમ ! જઘન્ય છઠ્ઠીસ સાગરોપમની, ઉત્કૃષ્ટ સત્તાવીસ
સાગરોપમની હોય છે. (અપજ્જત્તયાણં પુચ્છા ?) અપર્યાપ્તકોની સ્થિતિ કેટલી છે ?
(ગોયમા ! જહણ્ણેર્ણ વિ ઉક્કોસેર્ણ વિ અંતોમુહુત્તં) હે ગૌતમ ! જઘન્ય પણ અને ઉત્કૃષ્ટ

પમાણિ, અન્તર્મુહૂર્તોનાનિ, ઉત્કૃષ્ટેન સપ્તવિંશતિઃ સાગરોપમાણિ અન્તર્મુહૂર્તોનાનિ, મધ્યમોપરિમઘૈવેયકદેવાનાં પૃચ્છા, ગૌતમ ! જઘન્યેન સપ્તવિંશતિઃ સાગરોપમાણિ, ઉત્કૃષ્ટેન અષ્ટાવિંશતિઃ સાગરોપમાણિ, અપર્યાપ્તકાનાં પૃચ્છા, ગૌતમ ! જઘન્યેનાપિ ઉત્કૃષ્ટેનાપિ અન્તર્મુહૂર્તમ્, પર્યાપ્તકાનાં પૃચ્છા, ગૌતમ ! જઘન્યેન સપ્તવિંશતિઃ સાગરોપમાણિ અન્તર્મુહૂર્તોનાનિ, ઉત્કૃષ્ટેન અષ્ટાવિંશતિઃ સાગરોપમાણિ અન્તર્મુહૂર્તની (પજ્જત્તયાણં પુચ્છા ?) પર્યાપ્તકોંની કિતની ? (ગોયમા ! જહણ્ણેણં સત્તાવીસં સાગરોવમાહં અંતોમુહુત્તુણાહં, ઉક્કોસેણં સત્તાવીસં સાગરોવમાહં અંતોમુહુત્તુણાહં) હે ગૌતમ ! જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્તની કમ છત્તવીસ સાગરોપમની, ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્તની કમ સત્તાઈસ સાગરોપમની.

(મજ્ઞિમ ઉવરિમગેવિજ્જગદેવાણં પુચ્છા ?) મધ્યમ ઉપરિતન ઐવેયક દેવોંની સ્થિતિ કિતની ? (ગોયમા ! જહણ્ણેણં સત્તાવીસં સાગરોવમાહં, ઉક્કોસેણં અઠ્ઠાવીસં સાગરોવમાહં) હે ગૌતમ ! જઘન્ય સત્તાઈસ સાગરોપમની, ઉત્કૃષ્ટ અઠ્ઠાઈસ સાગરોપમની (અપજ્જત્તયાણં પુચ્છા ?) અપર્યાપ્તક દેવોંની કિતની ? (ગોયમા ! જહણ્ણેણ વિ ઉક્કોસેણ વિ અંતોમુહુત્ત) હે ગૌતમ ! જઘન્ય મી ઓર ઉત્કૃષ્ટ મી અન્તર્મુહૂર્તની (પજ્જત્તયાણં પુચ્છા ?) પર્યાપ્તકોંની સ્થિતિ કિતની ? (ગોયમા ! જહણ્ણેણં સત્તાવીસં સાગરોવમાહં અંતોમુહુત્તુણાહં, ઉક્કોસેણં અઠ્ઠાવીસં સાગરોવમાહં અંતોમુહુત્તુણાહં) હે ગૌતમ !

પણુ અન્તર્મુહૂર્તની છે. (પજ્જત્તયાણં પુચ્છા ?) પર્યાપ્તકોંની સ્થિતિ કેટલી છે ? (ગોયમા ! જહણ્ણેણં સત્તાવીસં સાગરોવમાહં અંતોમુહુત્તુણાહં, ઉક્કોસેણં સત્તાવીસં સાગરોવમાહં અંતોમુહુત્તુણાહં) હે ગૌતમ ! જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા છત્તવીસ સાગરોપમની, ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા સત્તાવીસ સાગરોપમની હોય છે

(મજ્ઞિમ ઉવરિમ ગેવિજ્જગદેવાણં પુચ્છા ?) મધ્યમ ઉપરિતન ઐવેયક દેવોંની સ્થિતિ કેટલી છે ? (ગોયમા ! જહણ્ણેણં સત્તાવીસં સાગરોવમાહં, ઉક્કોસેણં અઠ્ઠાવીસં સાગરોવમાહં) હે ગૌતમ ! જઘન્ય સત્તાવીસ સાગરોપમની, ઉત્કૃષ્ટ અઠ્ઠાવીસ સાગરોપમની (અપજ્જત્તયાણં પુચ્છા ?) અપર્યાપ્તક દેવોંની સ્થિતિ કેટલી છે ? (ગોયમા ! જહણ્ણેણ વિ ઉક્કોસેણ વિ અંતોમુહુત્ત) હે ગૌતમ ! જઘન્ય પણુ અને ઉત્કૃષ્ટ પણુ અન્તર્મુહૂર્તની (પજ્જત્તયાણં પુચ્છા ?) પર્યાપ્તકોંની સ્થિતિ કેટલી છે ? (ગોયમા ! જહણ્ણેણં સત્તાવીસં સાગરોવમાહં, અંતોમુહુત્તુણાહં, ઉક્કોસેણં અઠ્ઠાવીસં સાગરોવમાહં અંતોમુહુત્તુણાહં) હે ગૌતમ ! જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા સત્તાવીસ સાગરોપમની, ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા અઠ્ઠાવીસ સાગરોપમની હોય છે

પમાણિ અન્તર્મુહૂર્તોનાનિ, ઉપરિમાધસ્તનગ્રૈવેયક દેવાનાં પૃચ્છા, ગૌતમ ! જઘન્યેન અષ્ટાવિંશતિઃ સાગરોપમાણિ, ઉત્કૃષ્ટેન એકોનત્રિંશત્ સાગરોપમાણિ, અપર્યાપ્તકાનાં પૃચ્છા, ગૌતમ ! જઘન્યેનાપિ ઉત્કૃષ્ટેનાપિ અન્તર્મુહૂર્તમ્, પર્યાપ્તકાનાં પૃચ્છા, ગૌતમ ! જઘન્યેન અષ્ટાવિંશતિઃ સાગરોપમાણિ અન્તર્મુહૂર્તોનાનિ, ઉત્કૃષ્ટેન એકોનત્રિંશત્ સાગરોપમાણિ અન્તર્મુહૂર્તોનાનિ, ઉપરિમમધ્યમગ્રૈવેયકદેવાનાં પૃચ્છા, ગૌતમ ! જઘન્યેન એકોનત્રિંશત્ સાગરોપમાણિ ઉત્કૃષ્ટેન ત્રિંશત્ સાગરોપમાણિ, જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત કમ સતાઈસ સાગરોપમ કી, ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત કમ અઠાઈસ સાગરોપમ કી ।

(ઉવરિમહેદ્દિમગેવિજ્જગદેવાણં પુચ્છા?) ઉપરિતન-અધસ્તનગ્રૈવેયક કે દેવોં કી સ્થિતિ કિતની ? (ગોયમા ! જહણ્ણેણં અઠાવીસં સાગરોવમાઈં, ઉક્કોસેણં એગૂળતીસં સાગરોવમાઈં) હે ગૌતમ ! જઘન્ય અઠાઈસ સાગરોપમ કી, ઉત્કૃષ્ટ ઉનતીસ સાગરોપમ કી (અપજ્જત્તયાણં પુચ્છા) અપર્યાપ્તક દેવોં કી સ્થિતિ કિતની ? (ગોયમા ! જહણ્ણેણ વિ ઉક્કોસેણ વિ અંતોમુહુત્તં) જઘન્ય ઔર ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત (પજ્જત્તયાણં પુચ્છા) પર્યાપ્તકોં કી સ્થિતિ કિતની ? (ગોયમા ! જહણ્ણેણં અઠાવીસં સાગરોવમાઈં અંતોમુહુત્તૂણાઈં, ઉક્કોસેણં એગૂળતીસં સાગરોવમાઈં અંતોમુહુત્તૂણાઈં) હે ગૌતમ ! જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત કમ અઠાઈસ સાગરોપમ, ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત કમ ઉનતીસ સાગરોપમ કી ।

(ઉવરિમ મઙ્ગિમગેવેજ્જગદેવાણં પુચ્છા?) ઉપરિતન મધ્યમ ગ્રૈવેયક દેવોં કી સ્થિતિ કિતની ? (ગોયમા ! જહણ્ણેણં એગૂળતીસં સાગરોવમાઈં, ઉક્કોસેણં તીસં સાગરોવમાઈં) હે ગૌતમ ! જઘન્ય

(ઉવરિમ હદ્દિમ ગેવિજ્જગદેવાણં પુચ્છા ?) ઉપરિતન-અધસ્તન ગ્રૈવેયકના દેવાની સ્થિતિ કેટલી છે ? (ગોયમા ! જહણ્ણેણં અઠાવીસં સાગરોવમાઈં ઉક્કોસેણં એગૂળતીસં સાગરોવમાઈં) હે ગૌતમ ! જઘન્ય અઠાવીસ સાગરોપમની ઉત્કૃષ્ટ ઓગણુત્રીસ સાગરોપમની થાય છે. (અપજ્જત્તયાણં પુચ્છા ?) અપર્યાપ્તક દેવાની સ્થિતિ કેટલી છે ? (ગોયમા ! જહણ્ણેણ વિ ઉક્કોસેણં વિ અંતોમુહુત્તં) હે ગૌતમ ! જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત (પજ્જત્તયાણં પુચ્છા ?) પર્યાપ્તદેવાની સ્થિતિ કેટલી છે ? (ગોયમા ! જહણ્ણેણં અઠાવીસં સાગરોવમાઈં અંતોમુહુત્તૂણાઈં, ઉક્કોસેણં એગૂળતીસં સાગરોવમાઈં અંતોમુહુત્તૂણાઈં) હે ગૌતમ ! જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા અઠાવીસ સાગરોપમની ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા ઓગણુત્રીસ સાગરોપમની થાય છે

(ઉવરિમ મઙ્ગિમ ગેવેજ્જગ દેવાણં પુચ્છા ?) ઉપરિતન મધ્યમ ગ્રૈવેયક દેવાની સ્થિતિ કેટલી છે ? (ગોયમા ! જહણ્ણેણં એગૂળતીસં સાગરોવમાઈં, ઉક્કોસેણં તીસં

અપર્યાપ્તકાનાં પૃચ્છા, ગૌતમ ! જઘન્યેનાપિ ઉત્કૃષ્ટેનાપિ અન્તર્મુહૂર્તમ્, પર્યાપ્ત-
કાનાં પૃચ્છા, ગૌતમ ! જઘન્યેન ઇકોનત્રિશત્ સાગરોપમાણિ અન્તર્મુહૂર્તોનાનિ,
ઉત્કૃષ્ટેન ત્રિશત્ સાગરોપમાણિ અન્તર્મુહૂર્તોનાનિ ઉપરિમોપરિમપ્રૈવેયકદેવાનાં
પૃચ્છા, ગૌતમ ! જઘન્યેન ત્રિશત્ સાગરોપમાણિ, ઉત્કૃષ્ટેન ઇકત્રિશત્ સાગરો-
પમાણિ, અપર્યાપ્તકાનાં પૃચ્છા, ગૌતમ ! જઘન્યેનાપિ ઉત્કૃષ્ટેનાપિ અન્તર્મુહૂર્તમ્,
પર્યાપ્તકાનાં પૃચ્છા, ગૌતમ ! જઘન્યેન ત્રિશત્ સાગરોપમાણિ અન્તર્મુહૂર્તોનાનિ,

ઉનતીસ સાગરોપમ, ઉત્કૃષ્ટ તીસ સાગરોપમ કી (અપજ્જત્તયાણં
પુચ્છા ?) અપર્યાપ્તકો કી સ્થિતિ કિતની ? (ગોયમા ! જહણ્ણેણ વિ
ઉક્કોસેણ વિ અંતોમુહુત્તં) હે ગૌતમ ! જઘન્ય ઓર ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુ-
હૂર્ત (પજ્જત્તયાણં પુચ્છા ?) પર્યાપ્તકો કી સ્થિતિ કિતની ? (ગોયમા
જહણ્ણેણં ઇગૂણતીસં સાગરોવમાઈં અંતોમુહુત્તૂણાઈં, ઉક્કોસેણં તીસં
સાગરોવમાઈં અંતોમુહુત્તૂણાઈં) હે ગૌતમ ! જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત કમ
ઉનતીસ સાગરોપમ કી, ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત કમ તીસ સાગરોપમ કી

(ઉવરિમઉવરિમ ગેવેજ્જગદેવાણં પુચ્છા ?) ઉપરિતન-ઉપરિતન
પ્રૈવેયક દેવો કી સ્થિતિ કિતની ? (ગોયમા ! જહણ્ણેણં તીસં સાગરો-
વમાઈં, ઉક્કોસેણં ઇકતીસં સાગરોવમાઈં) હે ગૌતમ ! જઘન્ય તીસ
સાગરોપમ કી, ઉત્કૃષ્ટ ઇકતીસ સાગરોપમ કી (અપજ્જત્તયાણં પુચ્છા)
અપર્યાપ્તક દેવો કી સ્થિતિ કિતની ? (ગોયમા ! જહણ્ણેણ વિ ઉક્કો-
સેણ વિ અંતોમુહુત્તં) હે ગૌતમ ! જઘન્ય ઓર ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત કી
(પજ્જત્તયાણં પુચ્છા ?) પર્યાપ્તકો કી સ્થિતિ કિતની ? (ગોયમા !

સાગરોવમાઈં) હે ગૌતમ ! જઘન્ય ઓગણુત્રીસ સાગરોપમની ઉત્કૃષ્ટ ત્રીસ સાગ-
રોપમની કહેલી છે. (અપજ્જત્તયાણં પુચ્છા ?) અપર્યાપ્તદેવોની સ્થિતિ કેટલી છે ?
(ગોયમા જહણ્ણેણં વિ ઉક્કોસેણં વિ અંતોમુહુત્તં) હે ગૌતમ ! જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટ
અન્તર્મુહૂર્તની હોય છે. (પજ્જત્તયાણં પુચ્છા ?) પર્યાપ્તદેવોની સ્થિતિ કેટલી છે ?
(ગોયમા ! જહણ્ણેણં ઇગૂણતીસં સાગરોવમાઈં અંતોમુહુત્તૂણાઈં, ઉક્કોસેણં તીસં સાગ-
રોવમાઈં અંતોમુહુત્તૂણાઈં) હે ગૌતમ ! જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા ઓગણુત્રીસ
સાગરોપમની ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત ઓછાત્રીસ સાગરોપમની હોય છે

(ઉવરિમ-ઉવરિમ ગેવેજ્જગદેવાણં પુચ્છા ?) ઉપરિતન-ઉપરિતન પ્રૈવેયકદેવોની
સ્થિતિ કેટલી કહેલ છે ? (ગોયમા ! જહણ્ણેણં તીસં સાગરોવમાઈં, ઉક્કોસેણં ઇકતીસં
સાગરોવમાઈં) હે ગૌતમ ! જઘન્ય ત્રીસ સાગરોપમની, ઉત્કૃષ્ટ ઓકત્રીસ સાગરો-
પમની કહેલ છે. (અપજ્જત્તયાણં પુચ્છા ?) અપર્યાપ્તક દેવોની સ્થિતિ કેટલી છે ?
(ગોયમા ! જહણ્ણેણ વિ ઉક્કોસેણ વિ અંતોમુહુત્તં) હે ગૌતમ ! જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટ

ઉત્કૃષ્ટેન એકત્રિંશત્ સાગરોપમાણિ અન્તર્મુદ્દર્તોનાનિ, વિજયવૈજયન્તજયન્તાપરા-
જિતેષુ સ્વલુ ભદન્ત ! દેવાનાં કિયન્તં કાલં સ્થિતિઃ પ્રજ્ઞપ્તા ? ગૌતમ ! જઘ-
ન્યેન એકત્રિંશત્ સાગરોપમાણિ ઉત્કૃષ્ટેન ત્રયસ્ત્રિંશત્ સાગરોપમાણિ, અપર્યાપ્ત-
કાનાં પૃચ્છા, ગૌતમ ! જઘન્યેનાપિ ઉત્કૃષ્ટેનાપિ અન્તર્મુદ્દર્તેમ્, પર્યાપ્તકાનાં
પૃચ્છા, ગૌતમ ! જઘન્યેન એકત્રિંશત્ સાગરોપમાણિ અન્તર્મુદ્દર્તોનાનિ, ઉત્કૃષ્ટેન
ત્રયસ્ત્રિંશત્ સાગરોપમાણિ અન્તર્મુદ્દર્તોનાનિ, સર્વાર્થસિદ્ધકદેવાનાં ભદન્ત !

જહ્વણેણં ત્રીસં સાગરોવમાઈં અંતોમુદ્દુત્તુણાઈં, ઉક્કોસેણં એકતીસં
સાગરોવમાઈં અંતોમુદ્દુત્તુણાઈં) હે ગૌતમ ! જઘન્ય અન્તર્મુદ્દર્ત કમ
ત્રીસ સાગરોપમ કી, ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુદ્દર્ત કમ ફકતીસ સાગરોપમ કી ।

(વિજયવૈજયન્તજયન્તઅપરાજિતેસુ ણં ભંતે ! દેવાણં કેવદ્દયં કાલં
ઠિઈં પળ્લપ્પત્તા ?) હે ભગવન્ ! વિજય, વૈજયન્ત, જયન્ત ઓર અપરાજિત
વિમાનોં મેં દેવોં કી સ્થિતિ કિતને કાલ કી કહી હૈ ? (ગોયમા !
જહ્વણેણં એકતીસં સાગરોવમાઈં, ઉક્કોસેણં તેત્તીસં સાગરોવમાઈં)
હે ગૌતમ ! જઘન્ય એકતીસ સાગરોપમ કી, ઉત્કૃષ્ટ તેત્તીસ સાગરો-
પમ કી (અપજ્જત્તયાણં પુચ્છા ?) અપર્યાપ્તકોં કી સ્થિતિ કિતની ?
(ગોયમા ! જહ્વણેણ વિ ઉક્કોસેણ વિ અંતોમુદ્દુત્ત) હે ગૌતમ ! જઘન્ય
ઓર ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુદ્દર્ત કી (પજ્જત્તયાણં પુચ્છા ?) પર્યાપ્તકોં કી
સ્થિતિ કિતની ? (ગોયમા ! જહ્વણેણં એકતીસં સાગરોવમાઈં અંતો
મુદ્દુત્તુણાઈં, ઉક્કોસેણં તેત્તીસં સાગરોવમાઈં અંતોમુદ્દુત્તુણાઈં) હે
ગૌતમ ! જઘન્ય અન્તર્મુદ્દર્ત કમ એકતીસ સાગરોપમ ઓર ઉત્કૃષ્ટ :

અન્તર્મુદ્દર્તની હોય છે. (પજ્જત્તયાણં પુચ્છા ?) પર્યાપ્તકોની સ્થિતિ કેટલી છે ? (ગોયમા !
જહ્વણેણં ત્રીસં સાગરોવમાઈં, અંતોમુદ્દુત્તુણાઈં, ઉક્કોસેણં એકતીસં સાગરોવમાઈં અંતો-
મુદ્દુત્તુણાઈં) હે ગૌતમ ! જઘન્ય અન્તર્મુદ્દર્ત ઓછા ત્રીસ સાગરોપમની, ઉત્કૃષ્ટ
અન્તર્મુદ્દર્ત ઓછા એકત્રીસ સાગરોપમની હોય છે.

(વિજય વૈજયન્ત જયન્ત અપરાજિતેસુ ણં ભંતે ! દેવાણં કેવદ્દયં કાલં ઠિઈં પળ્લપ્પત્તા ?)
હે ભગવન્ ! વિજય, વૈજયન્ત, જયન્ત; અપરાજિત વિમાનોમાં દેવોની સ્થિતિ
કેટલા ઠાળની હશે ? (ગોયમા ! જહ્વણેણં એકતીસં સાગરોવમાઈં, ઉક્કોસેણં તેત્તીસં
સાગરોવમાઈં) હે ગૌતમ ! જઘન્ય એકત્રીસ સાગરોપમની, ઉત્કૃષ્ટ તેત્રીસ સાગરો-
પમની (અપજ્જત્તયાણં પુચ્છા ?) અપર્યાપ્તદેવોની સ્થિતિ કેટલી છે ? (ગોયમા ! જહ-
વણેણં વિ ઉક્કોસેણં વિ અંતોમુદ્દુત્ત) હે ગૌતમ ! જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુદ્દર્તની
(પજ્જત્તયાણં પુચ્છા ?) પર્યાપ્તદેવોની સ્થિતિ કેટલી છે ? (ગોયમા ! જહ્વણેણં એકતીસં
સાગરોવમાઈં અંતોમુદ્દુત્તુણાઈં, ઉક્કોસેણં તેત્તીસં સાગરોવમાઈં અંતોમુદ્દુત્તુણાઈં) હે ગૌતમ !

કિયન્તં કાલં સ્થિતિઃ પ્રજ્ઞપ્તા ? ગૌતમ ! અજઘન્યાનુત્કૃષ્ટમ્ ત્રયસ્વિંશત્ સાગરો-
પમાણિ સ્થિતિઃ પ્રજ્ઞપ્તા, સર્વાર્થસિદ્ધકદેવાનામ્ અપર્યાપ્તકાનાં પૃચ્છા,
ગૌતમ ! જઘન્યેનાપિ ઉત્કૃષ્ટેનાપિ અન્તર્મુહૂર્તમ્, સર્વાર્થસિદ્ધદેવાનાં પર્યાપ્તકાનાં
કિયન્તં કાલં સ્થિતિઃ પ્રજ્ઞપ્તા ? ગૌતમ ! અજઘન્યાનુત્કૃષ્ટમ્ ત્રયસ્વિંશત્ સાગરો-
પમાણિ અન્તર્મુહૂર્તોનાનિ સ્થિતિઃ પ્રજ્ઞપ્તા, પ્રજ્ઞાપનાયાં ભગવત્યામ્ ચતુર્થમ્
સ્થિતિપદં સમાપ્તમ્ ॥ ટીકા—વ્યાખ્યા સુગમા ॥સૂ. ૧૦॥

इतिश्री विश्वविख्यात-जगद्वल्लभ-प्रसिद्धवाचकपञ्चदशभाषाकलित-ललित
कलापालापकप्रविशुद्धगद्यपद्यनैकग्रन्थनिर्मापक - वादिमानमर्दक-श्री-
शाहू छत्रपतिकोल्हापुरराजप्रदत्त-'जैनशास्त्राचार्य'-पदविभूषित-
कोल्हापुरराजगुरु-बालब्रह्मचारि जैनाचार्य जैनधर्मदिवाकर-
पूज्यश्री-घासीलाल-व्रतिविरचितायां श्री प्रज्ञापना-
सूत्रस्य प्रमेयबोधिकाख्यायां व्याख्यायां
॥ चतुर्थं स्थानपदम् समाप्तम् ॥

અન્તર્મુહૂર્ત કમ તેતીસ સાગરોપમ કી ।

(સવ્વટ્ઠસિદ્ધદેવાણં મંતે ! કેવહયં કાલં ઠિઈ પળ્ણત્તા ?) હે
ભગવન્ ! સર્વાર્થ સિદ્ધ દેવોં કી કિતને કાલ કી સ્થિતિ કહી હૈ ?
(ગોયમા ! અજહણ્ણમણુક્કોસં તેત્તીસં સાગરોવમાઈ ઠિઈ પળ્ણત્તા)
હે ગૌતમ ! જઘન્ય ઓર ઉત્કૃષ્ટ ભેદ સે રહિત તેતીસ સાગરોપમ કી
સ્થિતિ કહી હૈ । (સવ્વટ્ઠસિદ્ધગ દેવાણં અપજ્જત્તયાણં પુચ્છા ?) અપ-
ર્યાપ્ત સર્વાર્થ સિદ્ધ વિમાન કે દેવોં કી સ્થિતિ કિતની ! (ગોયમા !
જહણ્ણેણ વિ ઉક્કોસેણ વિ અંતોમુહુત્તં) હે ગૌતમ ! જઘન્ય ઓર
ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત કી (સવ્વટ્ઠસિદ્ધગદેવાણં પજ્જત્તયાણં કેવહયં

જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા એકત્રીસ સાગરોપમની, ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા
તેત્રીસ સાગરોપમની હોય છે.

(સવ્વટ્ઠસિદ્ધદેવાણં મંતે ! કેવહયં કાલં ઠિઈ પળ્ણત્તા ?) હે ભગવાન્ ! સર્વાર્થ સિદ્ધ
વિમાનવાસી દેવાની કેટલા કાળની સ્થિતિ કહી છે ? (ગોયમા ! અજહણ્ણમણુક્કોસં
તેત્તીસં સાગરોવમાઈ ઠિઈ પળ્ણત્તા) હે ગૌતમ ! જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટ ભેદથી રહિત
તેત્રીસ સાગરોપમની સ્થિતિ કહી છે. (સવ્વટ્ઠસિદ્ધગદેવાણં અપજ્જત્તયાણં પુચ્છા ?)
અપર્યાપ્ત સર્વાર્થસિદ્ધ વિમાનના દેવાની સ્થિતિ કેટલી છે ? (ગોયમા ! જહણ્ણેણ વિ
ઉક્કોસેણ વિ અન્તોમુહુત્તં) હે ગૌતમ ! જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્તની છે (સવ્વટ્ઠ-

કાલં ઠિઈ પળ્ણત્તા ?) સર્વાર્થસિદ્ધ વિમાન કે પર્યાપ્ત દેવોં કી સ્થિતિ કિતને કાલ કી કહી હૈ ? (ગોચમા ! અજહ્ણમણુક્કોસં તેત્તીસં સાગરોવમાઈં અંતોમુહુત્તણાઈં) હૈ ગૌતમ ! જઘન્ય-ઉત્કૃષ્ટ ભેદ સે રહિત અન્તર્મુદ્ધર્ત્ત કમ તેત્તીસ સાગરોપમ કી (ઠિઈ) સ્થિતિ (પળ્ણત્તા) કહી હૈ । ॥૧૦॥ ટીકાર્થ—વ્યાખ્યા સ્પષ્ટ હૈ ॥૧૦॥

શ્રી જૈનચાર્ય જૈનધર્મદિવાકર પૂજ્યશ્રી ઘાસીલાલ ત્રિતિવિરચિત
પ્રજ્ઞાપના સૂત્ર કી પ્રમેયબોધિનિ વ્યાખ્યા મેં
॥ ચૌથા સ્થાન પદ સમાપ્ત ॥

ત્વિદ્ધ દેવાણં પજ્જત્તયાણં કેવદ્વિય કાલ ઠિઈ પળ્ણત્તા ?) સર્વાર્થ સિદ્ધ વિમાનના પર્યાપ્ત દેવોની સ્થિતિ કેટલા કાળની કહી છે ? (ગોચમા ! અજહ્ણમણુક્કોસં તેત્તીસં સાગરોવમાઈં અંતોમુહુત્તણાઈં) ગૌતમ ! જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટ ભેદથી રહિત અન્તર્મુદ્ધર્ત્ત ઓછા તેત્તીસ સાગરોપમની (ઠિઈ) સ્થિતિ (પળ્ણત્તા) કહી છે. ॥ ૧૦ ॥
ટીકાર્થ—વ્યાખ્યા સ્પષ્ટ છે ॥ ૧૦ ॥

શ્રી જૈનાચાર્ય જૈનધર્મદિવાકર પૂજ્ય શ્રી ઘાસીલાલ ત્રિતિવિરચિત પ્રજ્ઞાપના
સૂત્રની પ્રમેયબોધિની ટીકાનું ચોથું સ્થાનપદ સમાપ્ત

अथ पञ्चमं पर्यायपदम्

मूलम्—कइविहा णं भंते ! पज्जवा पणत्ता ? गोयमा !
 दुविहा पज्जवा पणत्ता, तं जहा—जीवपज्जवा य, अजीव
 पज्जवा य, जीवपज्जवा णं भंते ! किं संखेज्जा असंखेज्जा
 अणंता ? गोयमा ! नोसंखेज्जा, नो असंखेज्जा, अणंता, से केण-
 ट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ—जाव पज्जवा नो संखेज्जा, नो असंखेज्जा,
 अणंता ? गोयमा ! असंखिज्जा नेरइया, असंखिज्जा असुरकु-
 मारा, असंखिज्जा नागकुमारा, असंखिज्जा सुवण्णकुमारा, असं-
 खिज्जा विज्जुकुमारा, असंखिज्जा अगणिकुमारा, असंखिज्जा
 दीवकुमारा, असंखिज्जा उदहिकुमारा, असंखिज्जा दिसीकुमारा,
 असंखिज्जा वाउकुमारा, असंखिज्जा थणियकुमारा, असंखिज्जा
 पुढविकाइया, असंखिज्जा आउकाइया, असंखिज्जा तेउकाइया,
 असंखिज्जा वाउकाइया, अणंता वणप्फइकाइया, असंखिज्जा
 वेइंदिया, असंखिज्जा तेइंदिया, असंखिज्जा चउरिंदिया,
 असंखेज्जा पंचिंदियतिरिक्खजोणिया, असंखेज्जा मणुस्सा,
 असंखेज्जा वाणसंतरा असंखेज्जा जोइसिया, असंखेज्जा वेमा-
 णिया अणंता, सिद्धा, से एएणट्ठेणं गोयमा ! एवं वुच्चइ—
 ते णं नो संखिज्जा नो असंखिज्जा, अणंता ॥सू० १॥

छाया--कति विधाः खलु भदन्त ! पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? गौतम ! द्विविधाः
 पर्यवाः प्रज्ञप्ताः, तद्यथा—जीवपर्यवाश्च, अजीवपर्यवाश्च, जीवपर्यवाः खलु भदन्त !

पंचम पर्यायपद

जीवपर्याय वक्तव्यता—

शब्दार्थ—(कइविहा णं) कितने प्रकार के (भंते !) हे भगवन् !
 (पज्जवा) पर्यव या पर्याय (पणत्ता ?) कहे हैं (गोयमा !) हे गौतम !

पञ्चम पर्याय पद

शब्दार्थ—(कइविहा णं) कितने प्रकार के (भंते !) हे भगवन् ! (पज्जवा)
 पर्याय अगर पर्याय (पणत्ता ?) कहे हैं ? (गोयमा !) हे गौतम ! (दुविहा)

કિં સંખ્યેયાઃ, અસંખ્યેયાઃ, અનન્તાઃ ? ગૌતમ ! નો સંખ્યેયાઃ, નો અસંખ્યેયાઃ, અનન્તાઃ, તત્ કેનાર્થેન ભદન્ત ! એવમુચ્યતે-જીવ પર્યવાઃ નો સંખ્યેયાઃ નો અસંખ્યેયાઃ અનન્તાઃ ? ગૌતમ ! અસંખ્યેયાઃ નૈરયિકાઃ અસંખ્યેયાઃ અસુરકુમારાઃ, અસંખ્યેયાઃ નાગકુમારાઃ, અસંખ્યેયાઃ સુવર્ણકુમારાઃ અસંખ્યેયાઃ વિદ્યુત્કુમારાઃ, અસંખ્યેયાઃ અગ્નિકુમારાઃ, અસંખ્યેયાઃ દ્વીપકુમારાઃ, અસંખ્યેયાઃ ઉદધિકુમારાઃ,

(દુવિહા) દો પ્રકાર કે (પજ્જવા) પર્યવ (પણ્ણત્તા) કહે હિં (તં જહા) વે હસ પ્રકાર (જીવ પજ્જવા ય અજીવ પજ્જવા ય) જીવ કે પર્યાય ઓર ઓર અજીવ કે પર્યાય (જીવ પજ્જવાણં ભંતે ! કિં સંખેજ્જા, અસં-
ખેજ્જા અણંતા ?) હે ભગવન્ ! જીવ કે પર્યાય કયા સંખ્યાત હિં, અસં-
ખ્યાત હિં યા અનન્ત હિં ? (ગોયમા ! નો સંખેજ્જા, નો અસંખેજ્જા, અણંતા) હે ગૌતમ ! ન સંખ્યાત હિં, ન અસંખ્યાત હિં, અનન્ત હિં (સે કેળદ્દેણં ભંતે ! એવં વુચ્ચઈ-જીવ પજ્જવા નો સંખેજ્જા, નો અસંખેજ્જા અણંતા ?) કિસ કારણ ભગવન્ ! કહા કિ જીવ કે પર્યાય સંખ્યાત નહીં અસંખ્યાત નહીં, અનન્ત હિં ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (અસંખિજ્જા નેરહ્યા) નારક અસંખ્યાત હિં (અસંખિજ્જા અસુરકુમારા) અસંખ્યાત અસુરકુમાર હિં (અસંખિજ્જા નાગકુમારા) અસંખ્યાત નાગકુમાર હિં (અસંખિજ્જા સુવર્ણકુમારા) અસંખ્યાત સુવર્ણકુમાર હિં (અસં-
ખિજ્જા વિદ્યુત્કુમારા) અસંખ્યાત વિદ્યુત્કુમાર હિં (અસંખેજ્જા અગ્નિ કુમારા) અસંખ્યાત અગ્નિકુમાર હિં (અસંખિજ્જા દીવ-

એ પ્રકારના (પજ્જવા) પર્યવ (પણ્ણત્તા) કહ્યા છે (તં જહા) તેઓ આ રીતે (જીવ પજ્જવા ય અજીવપજ્જવા ય) જીવના પર્યાય અને અજીવના પર્યાય (જીવપજ્જ વાણં ભંતે ! કિં સંખેજ્જા, અસંખેજ્જા, અણંતા) હે લગવન્ ! જીવના પર્યાય શુ સંખ્યાત હોય છે, અસંખ્યાત છે, અગર અનન્ત હોય છે ? (ગોયમા ! નો સંખેજ્જા, નો અસંખેજ્જા, અણંતા) હે ગૌતમ ! ન સંખ્યાત છે, ન અસંખ્યાત છે, પણ અનન્ત છે (સેકે દ્દેણં ભંતે ! એવં વુચ્ચઈ-જીવ પજ્જવા નો સંખેજ્જા, નો અસંખેજ્જા, અણંતા ?) હે લગવન્ કયા કારણે એવું કહ્યું કે જીવના પર્યાય સંખ્યાત નથી, અસંખ્યાત નથી પણ અનન્ત છે ? (ગોયમા ! હે ગૌતમ ! (અસંખિજ્જા નેરહ્યા) નારક અસંખ્યાત છે (અસંખિજ્જા અસુરકુમારા) અસંખ્યાત અસુરકુમાર છે (અસંખિજ્જા નાગકુમારા) અસંખ્યાત નાગકુમાર છે (અસંખિજ્જા સુવર્ણકુમારા) અસંખ્યાત સુવર્ણકુમાર છે (અસંખિજ્જા વિદ્યુત્કુમારા) અસંખ્યાત વિદ્યુત્કુમાર છે (અસંખિજ્જા અગ્નિ કુમારા) અસંખ્યાત અગ્નિ કુમાર છે. (અસંખેજ્જા દીવકુમારા) અસંખ્યાત દીવ

અસંખ્યેયાઃ દિક્કુમારાઃ; અસંખ્યેયાઃ વાયુકુમારાઃ; અસંખ્યેયાઃ સ્તનિતકુમારાઃ;
અસંખ્યેયાઃ પૃથિવીકાયિકાઃ; અસંખ્યેયાઃ અપ્કાયિકાઃ; અસંખ્યેયાઃ તેજઃ
કાયિકાઃ; અસંખ્યેયાઃ વાયુકાયિકાઃ; અનન્તાઃ વનસ્પતિકાયિકાઃ; અસંખ્યેયાઃ
દ્વીન્દ્રિયાઃ અસંખ્યેયાઃ ત્રીન્દ્રિયાઃ; અસંખ્યેયાશ્ચતુરિન્દ્રિયાઃ; અસંખ્યેયાઃ પન્ચે-
ન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકાઃ; અસંખ્યેયાઃ મનુષ્યાઃ; અસંખ્યેયાઃ વાનવ્યન્તરાઃ; અસં-
ખ્યેયાઃ જ્યોતિષ્કાઃ; અસંખ્યેયાઃ વૈમાનિકાઃ; અનન્તાઃ સિદ્ધાઃ; તત્ એતેનાર્યેન

કુમારા) અસંખ્યાત દ્વીપકુમાર હૈં (અસંખિજ્જા ઉદહિકુમારા) અસં-
ખ્યાત ઉદધિકુમાર હૈં (અસંખિજ્જા દિસીકુમારા) અસંખ્યાત દિશા-
કુમાર હૈં (અસંખિજ્જા વાઙકુમારા) અસંખ્યાત વાયુકુમાર હૈં (અસં-
ખિજ્જા થણિયકુમારા) અસંખ્યાત સ્તનિતકુમાર હૈં (અસંખિજ્જા પુઢ-
વિકાઈયા) અસંખ્યાત પૃથ્વીકાયિક (અસંખિજ્જા આઙકાઈયા) અસં-
ખ્યાત અપ્કાયિક (અસંખિજ્જા તેઙકાઈયા) અસંખ્યાત તેજસ્કાયિક
(અસંખિજ્જા વાઙકાઈયા) અસંખ્યાત વાયુકાયિક (અણંતા વણપ્ફકાઈયા)
અનન્ત વનસ્પતિકાયિક (અસંખિજ્જા વેઈંદિયા) અસંખ્યાત
દ્વીન્દ્રિય (અસંખિજ્જા તેઈંદિયા) અસંખ્યાત ત્રીન્દ્રિય (અસંખિજ્જા
ચરિંદિયા) અસંખ્યાત ચૌઈન્દ્રિય (અસંખિજ્જા પંચિંદિયતિરિવ્વ
જોણિયા) અસંખ્યાત પંચેન્દ્રિય તિર્યગ્યોનિક (અસંખિજ્જા મણુસ્સા)
અસંખ્યાત મનુષ્ય (અસંખિજ્જા વાળમંતરા) અસંખ્યાત વાનવ્યન્તર
(અસંખિજ્જા જોઈસિયા) અસંખ્યાત જ્યોતિષ્ક (અસંખિજ્જા વૈમાણિયા)

કુમાર છે. (અસંખિજ્જા ઉદહીકુમારા) અસંખ્યાત ઉદધિકુમાર છે. (અસંખિજ્જા
દિસીકુમારા) અસંખ્યાત દિશાકુમાર છે. (અસંખિજ્જા વાઙકુમારા) અસંખ્યાત
વાયુકુમાર છે (અસંખિજ્જા થણિયકુમારા) અસંખ્યાત સ્તનિતકુમાર છે.

(અસંખિજ્જા પુઢવિકાઈયા) અસંખ્યાત પૃથ્વીકાયિક છે. (અસંખિજ્જા આઙ-
કાઈયા) અસંખ્યાત અપ્કાયિક છે. (અસંખિજ્જા તેઙકાઈયા) અસંખ્યાત તેજ-
સ્કાયિક છે. (અસંખિજ્જા વાઙકાઈયા) અસંખ્યાત વાયુકાયિક (અણંતા વણપ્ફકાઈયા)
અનન્ત વનસ્પતિકાયિક છે.

(અસંખિજ્જા વેઈંદિયા) અસંખ્યાત દ્વીન્દ્રિય (અસંખિજ્જા તેઈંદિયા) અસંખ્યાત
ત્રીન્દ્રિય (અસંખિજ્જા ચરિન્દિયા) અસંખ્યાત ચાર ઇન્દ્રિય (અસંખિજ્જા પંચિં-
દિયતિરિવ્વજોણિયા) અસંખ્યાત પંચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિક છુયો હોય છે (અસંખિજ્જા
મણુસ્સા) અસંખ્યાત મનુષ્ય (અસંખિજ્જા વાળમંતરા) અસંખ્યાત વાનવ્યન્તર
(અસંખિજ્જા જોઈસિયા) અસંખ્યાત જ્યોતિષ્ક (અસંખિજ્જા વૈમાણિયા) અસંખ્યાત

ગૌતમ ! એવમુચ્યતે—તે સ્વલ્પ નો સંસ્ખ્યેયાઃ નો અસંસ્ખ્યેયાઃ, અનન્તાઃ ।

ટીકા—પ્રથમે પદે જીવાજીવપ્રજ્ઞાપનાભેદેન પ્રજ્ઞાપનાયા દ્વૈવિધ્યસ્યોક્ત-
ત્વેન જીવાનામ્ અજીવાનાશ્ચ ગુણાપર્યાયવદ્ દ્રવ્યલક્ષણોક્તેઃ જીવાજીવપર્યાયભેદાન્
પ્રરૂપયિતુમાહ—‘કઙ્કિદિહા ણં મંતે ! પજ્જવા પણ્ણત્તા’ હે મદન્ત ! કતિવિધાઃ સ્વલ્પ
પર્યવાઃ પ્રજ્ઞાપ્તાઃ ? યદ્યપિ અનન્તરપદે નૈરયિકાદિપર્યાયરૂપેણ પ્રાણિનામવસ્થિતિઃ,
પ્રતિપાદિતાસ્તથાપિ ઔદયિક ક્ષાયોપશમિક ક્ષાયિકભાવાશ્રયપર્યાયાણામવધાર-
ણાર્થ મગવાન્—આહ—‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘દુવિદા પજ્જવા પણ્ણત્તા ?’ દ્વિવિધાઃ

અસંખ્યા વૈમાનિક (અણંતા સિદ્ધા) અનન્ત સિદ્ધા હૈં (સે એણદ્દેણં
ગોયમા !) હે ગૌતમ ! ઇસ હેતુ સે (એવં વુચ્ચહ) એસા કહા જાતા હૈ
(તે ણં નો સંસ્ખિજ્જા, નો અસંસ્ખિજ્જા, અણંતા) વે સંખ્યાત નહીં,
અસંખ્યાત નહીં, અનન્ત હૈં । । ૧॥

ટીકાર્થ—પ્રથમ પદ મેં પ્રજ્ઞાપના દો પ્રકાર કી કહી ગઈ હૈ—જીવ
પ્રજ્ઞાપના ઓર અજીવ પ્રજ્ઞાપના । જીવ ઓર અજીવ દ્રવ્ય હૈં ઓર
દ્રવ્ય કા લક્ષણ ગુણ-પર્યાયવત્ત્વ કહા ગયા હૈ, અતએવ ઇસ પદ મેં
જીવ ઓર અજીવ કે પર્યાયોં કા નિરૂપણ ક્રિયા જાતા હૈ—

પ્રશ્ન ક્રિયા ગયા હૈ—હે મગવાન્ ! પર્યાય કિતને પ્રકાર કે કહે
ગઈ હૈં ? યદ્યપિ પિછલે પદ મેં નૈરયિક આદિ કે રૂપ મેં જીવોં કી
સ્થિતિ રૂપ પર્યાય કા પ્રતિપાદન ક્રિયા ગયા હૈ, તથાપિ ઔદયિક,
ક્ષાયોપશમિક એવં ક્ષાયિક ભાવ રૂપ જીવ પર્યાયોં કા તથા અજીવ
પર્યાયોં કા નિશ્ચય કરને કે લિએ મગવાન્ ઉત્તર દેતે હૈં—ગૌતમ ! પર્યવ
દો પ્રકાર કે હૈં—જીવપર્યવ ઓર અજીવ પર્યવ । પર્યવ, પર્યાય, ગુણ,

વૈમાનિક (અણંતા સિદ્ધા) અનન્ત સિદ્ધા છે (સે એણદ્દેણં ગોયમા !) આ હેતુથી
હે ગૌતમ ! (એવં વુચ્ચહ) એમ કહેવાય છે (તેણં નો સંસ્ખિજ્જા, નો અસંસ્ખિજ્જા,
અણંતા) તેઓ સંખ્યાત નહિ અસંખ્યાત નહિ. પણ અનન્ત છે ॥ ૧ ॥

ટીકાર્થ—પ્રથમ પદમાં ભગવાને પ્રજ્ઞાપના બે પ્રકારની કહી છે. જીવ પ્રજ્ઞાપના
અને અજીવ પ્રજ્ઞાપના. જીવ અને અજીવ દ્રવ્યનું લક્ષણ ગુણ-પર્યાયત્વ કહેલ
છે. તથા જ આ પદમાં જીવ અને અજીવના પર્યાયોનું નિરૂપણ કરાય છે

પ્રશ્ન કુર્યોં છે કે હે ભગવન્ ! પર્યાય કેટલા પ્રકારના કહેલા છે ? જો કે પાછલા
પદમાં નૈરયિક આદિના રૂપમાં જીવોની સ્થિતિ રૂપ પર્યાયનું પ્રતિપાદન કરાયેલું
છે. તથાપિ ઔદયિક, ક્ષયોપશમિક, તેમજ ક્ષાયિક ભાવ રૂપ જીવ પર્યાયોનો
તથા અજીવ પર્યાયોનો નિશ્ચય કરવાને માટે ભગવાન ઉત્તર આપે છે—

હે ગૌતમ ! પર્યવ બે પ્રકારના છે—જીવ પર્યવ અને અજીવ પર્યવ, પર્યવ,

પર્યાયાઃ પ્રજ્ઞતાઃ, 'તં જહા-જીવપજ્જવાય, અજીવપજ્જવાય' જીવપર્યાયાશ્ચ, અજીવ-
પર્યાયાશ્ચ, તત્ર પર્યાયાઃ-પર્યાયાઃ શુભાઃ વિશેષાઃ ધર્માઃ રૂપે સામાનાર્થાઃ અવ-
સેયાઃ ઔદયિકાદિ ભાવાનાશ્ચ જીવાશ્રયતયા પ્રસિદ્ધત્વેऽપિ પુદ્ગલવૃત્તિત્વેનાપિ
ઉપલબ્ધેઃ જીવાજીવભેદનોદયિકાદિ ભાવસ્ય દ્વૈધિધ્યાત્ પ્રકૃતે ન તન્નિર્વચનવિરોધઃ
કશ્ચિત્ સંભવતિ, અથ પર્યાયપરિણામાવગમાય ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-‘જીવ પજ્જવા ણં
કિં સંખેજ્જા, અસંખેજ્જા, અણંતા ?’ હે ભદ્રન્ત ! જીવપર્યાયાઃ સ્વલુ કિં સંખ્યેયા
ભવન્તિ ? કિં વા અસંખ્યેયા ભવન્તિ ? કિં વા અનન્તા ભવન્તિ ? ભગવાન્ ઉત્ત-
રયતિ-‘ગોયમા !’ હે ગૌતમ ! ‘નો સંખેજ્જા, નો અસંખેજ્જા અણંતા’ જીવ-
પર્યાયાઃ નો સંખ્યેયા ભવન્તિ, નો વા અસંખ્યેયા ભવન્તિ, અપિ તુ અન-
ન્તા ભવન્તિ, ગૌતમસ્તત્ર કારણં પૃચ્છતિ-‘સે કેણદ્દેણં ભંતે ! એવં વુચ્છઈ-જીવ-
પજ્જવા નો સંખેજ્જા, નો અસંખેજ્જા, અણંતા ?’ હે ભદ્રન્ત ! અથ કેનાર્થેન-કથં
તાવત્-એવમુચ્યતે-જીવપર્યાયાઃ નો સંખ્યેયાઃ, નો વા અસંખ્યેયાઃ, કિન્તુ અનન્તા
ભવન્તીતિ ? વનસ્પતિસિદ્ધવર્જિતાનાં સર્વેષાં નૈરયિકાદીનાં પ્રત્યેકમસંખ્યેયતયા,
સંમૂર્ચ્છિમમનુષ્યાપેક્ષયા ચ મનુષ્યાણામસંખ્યેયત્વેન વનસ્પતીનાં સિદ્ધાનાશ્ચ-
વિશેષ, ધર્મ, યે પ્રાયઃ સમાનાર્થક શબ્દ હૈં ।

પર્યાયોં કા પરિમાણ જાનને કે લિષ્ઠ ગૌતમ પ્રશ્ન કરતે હૈં-હે
ભગવન્ ! જીવ કે પર્યાય કયા સંખ્યાત હૈં યા અસંખ્યાત હૈં અથવા
અનન્ત હૈં ? ભગવાન્ ઉત્તર દેતે હૈં-ગૌતમ ! જીવપર્યાય ન તો સંખ્યાત
હૈં, ન અસંખ્યાત હૈં, કિન્તુ અનન્ત હૈં ।

શ્રી ગૌતમ ઇસકા કારણ પૂછતે હૈં-હે ભગવન્ ! કિસ હેતુ સે
એસા કહા હૈં કિ જીવ કે પર્યાય સંખ્યાત નહીં, અસંખ્યાત નહીં,
કિન્તુ અનન્ત હૈં ? વનસ્પતિકાયિકોં ઔર સિદ્ધોં કો છોડ કર નૈરયિક
આદિ સમી અસંખ્યાત-અસંખ્યાત હૈં, સંમૂર્ચ્છિમ મનુષ્યોં કી અપેક્ષા

પર્યાય, શુભ, વિશેષ, ધર્મ એ ઘણેભાગે સમાનાર્થક શબ્દ છે.

પર્યાયોના પરિમાણ જાણવાને માટે શ્રીગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે-હે ભગવન્ !
જીવના પર્યાય શું સંખ્યાત છે અગર તો અસંખ્યાત છે ? અથવા અનન્ત છે ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે-હે ગૌતમ ! જીવ પર્યાય ન તો સંખ્યાત છે,
ન અસંખ્યાત છે, કિન્તુ અનન્ત છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી એતું કારણ પૂછે છે-હે ભગવન્ ! કયા હેતુથી એવું કહ્યું
છે કે જીવના પર્યાય સંખ્યાત નહિ, અસંખ્યાત નહિ કિન્તુ અનન્ત છે ?
વનસ્પતિ કાયિકો અને સિદ્ધોને છોડીને નૈરયિક આદિ બધા અસંખ્યાત-અસં-
ખ્યાત છે, સંમૂર્ચ્છિમ મનુષ્યોની અપેક્ષાએ મનુષ્ય પણ અસંખ્યાત છે, વન-

પ્રત્યેકમનન્તત્વેન પર્યાયવતામનન્તત્વેન જીવપર્યાયાણામનન્તત્વં ભવતીત્યભિપ્રાયેણ ભગવાન્ ઉત્તરયતિ—‘ગૌતમ !’ હે ગૌતમ ! ‘અસંખિજ્ઞા નૈરણ્યા’ અસંખ્યેયા નૈરયિકા ભવન્તિ, ‘અસંખિજ્ઞા અસુરકુમારા’ અસંખ્યેયા અસુરકુમારા ભવન્તિ, ‘અસંખેજ્ઞા નાગકુમારા’ અસંખ્યેયા નાગકુમારા ભવન્તિ, ‘અસંખિજ્ઞા સુવર્ણ કુમારા’ અસંખ્યેયાઃ સુવર્ણકુમારા ભવન્તિ, ‘અસંખિજ્ઞા વિજ્ઞુકુમારા’ અસંખ્યેયાઃ વિદ્યુત્કુમારા ભવન્તિ, ‘અસંખેજ્ઞા અગ્નિકુમારા’ અસંખ્યેયા અગ્નિકુમારા ભવન્તિ, ‘અસંખિજ્ઞા દીવકુમારા’ અસંખ્યેયા દ્વીપકુમારા ભવન્તિ, ‘અસંખિજ્ઞા ઉદહિ કુમારા’ અસંખ્યેયા ઉદધિકુમારા ભવન્તિ, ‘અસંખિજ્ઞા દિસીકુમારા’ અસંખ્યેયાઃ દિક્કુમારા ભવન્તિ, ‘અસંખિજ્ઞા વાઉકુમારા’ અસંખ્યેયાઃ વાયુકુમારા ! ભવન્તિ ‘અસંખિજ્ઞા થણિયકુમારા’ અસંખ્યેયાઃ સ્તનિતકુમારા ભવન્તિ, ‘અસંખેજ્ઞા પૃથ્વીકાઈયા’ અસંખ્યેયાઃ પૃથિવીકાયિકા ભવન્તિ, ‘અસં-
ખિજ્ઞા આઉકાઈયા’ અસંખ્યેયા અપ્કાયિકા ભવન્તિ, ‘અસંખિજ્ઞા તેઉકાઈયા’ અસંખ્યેયાસ્તેજઃ કાયિકા ભવન્તિ, ‘અસંખેજ્ઞા વાઉકાઈયા’ અસંખ્યેયા વાયુ-
કાયિકા ભવન્તિ, ‘અણંતા વણ્ણફાઈયા’ અનન્તાઃ વનસ્પતિકાયિકા ભવન્તિ,

મનુષ્ય મી અસંખ્યાત હૈં, વનસ્પતિકાયિક ઓર સિદ્ધ જીવ અનન્ત-
અનન્ત હૈં । ઇસ પ્રકાર જવ પર્યાય વાલે અનન્ત હૈં તો પર્યાય મી
અનન્ત હી હૈં, ઇસ અભિપ્રાય સે ભગવાન્ ઉત્તર દેતે હૈં—હે ગૌતમ !
નારક અસંખ્યાત હૈં, અસુરકુમાર અસંખ્યાત હૈં, નાગકુમાર અસં-
ખ્યાત હૈં, સુવર્ણકુમાર અસંખ્યાત હૈં, વિદ્યુત્કુમાર અસંખ્યાત હૈં,
અગ્નિકુમાર અસંખ્યાત હૈં, દ્વીપકુમાર અસંખ્યાત હૈં, ઉદધિકુમાર
અસંખ્યાત હૈં, દિશાકુમાર અસંખ્યાત હૈં, વાયુકુમાર અસંખ્યાત હૈં,
સ્તનિતકુમાર અસંખ્યાત હૈં, પૃથ્વીકાયિક અસંખ્યાત હૈં, અપ્કાયિક
અસંખ્યાત હૈં, તેજસ્કાયિક અસંખ્યાત હૈં, વાયુકાયિક અસંખ્યાત હૈં,
વનસ્પતિકાયિક અનન્ત હૈં, દ્વીન્દ્રિય અસંખ્યાત હૈં, ત્રીન્દ્રિય અસં-

સ્પતિકાયિક, અને સિદ્ધ જીવ અનન્ત-અનન્ત છે. એ રીતે જ્યારે પર્યાયવાળા
અનન્ત છે તો પર્યાય પણ અનન્તજ છે.

આ અભિપ્રાયથી શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે—હે ગૌતમ ! નારક અસં-
ખ્યાત છે, અસુરકુમાર અસંખ્યાત છે, નાગકુમાર અસંખ્યાત છે, સુવર્ણ
કુમાર અસંખ્યાત છે, વિદ્યુત્કુમાર અસંખ્યાત છે. અગ્નિકુમાર અસંખ્યાત છે
દ્વીપકુમાર અસંખ્યાત છે, ઉદધિકુમાર અસંખ્યાત છે. દિશાકુમાર અસંખ્યાત
વાયુકુમાર અસંખ્યાત હોય છે. સ્તનિતકુમાર અસંખ્યાત હોય છે, પૃથ્વીકાયિક
અસંખ્યાત છે, અપ્કાયિક અસંખ્યાત છે. વનસ્પતિકાયિક અનન્ત છે. દ્વીન્દ્રિય

અસંખેજ્જા વેદંદિયા' અસંખ્યેયાઃ દ્વીન્દ્રિયા ભવન્તિ; અસંખેજ્જતેદંદિયા' અસંખ્યેયા સ્ત્રીન્દ્રિયા ભવન્તિ, 'અસંખેજ્જા ચરુરિંદિયા' અસંખ્યેયાશ્ચતુરિન્દ્રિયા ભવન્તિ 'અસં-
ખેજ્જા પંચિંદિયતિરિક્ષજોણિયા' અસંખ્યેયાઃ પચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકા ભવન્તિ,
'અસંખેજ્જા મણુસ્સા' અસંખ્યેયા મનુષ્યાઃ સંમૂર્ચ્છિમા ભવન્તિ, અસંખેજ્જા વાણ-
મંતરા' અસંખ્યેયા વાનવ્યન્તરા ભવન્તિ, 'અસંખેજ્જા જોહસિયા' 'અસંખ્યેયા
જ્યોતિષ્કા ભવન્તિ 'અસંખેજ્જા વેમાણિયા' અસંખ્યેયા વૈમાનિકા ભવન્તિ, 'અણંતા
સિદ્ધા' અનન્તાઃ સિદ્ધા ભવન્તિ, 'સે એણટ્ટેણં ગોયમા ! એવં વુચ્છઈ' હે ગૌતમ !
તત્-અથ, એતેનાર્યેન ઉપયુક્તાર્યેન, એવમ્-ઉચ્યતે-‘તેણં નો સંસિજ્જા, નો
અસંસિજ્જા, અણંતા’ તે સ્વલુ જીવપર્યવાઃ નો સંખ્યેયા ભવન્તિ, નો વા અસં-
ખ્યેયા ભવન્તિ, કિન્તુ અનન્તા ભવન્તિ, ॥ સૂ.૦૧ ॥

નૈરયિકાદિપર્યાયવક્તવ્યતા

મૂલમ્-નેરઙ્ગયાણં મંતે ! કેવઙ્ગયા પજ્જવા પળ્લન્તા ? ગોયમા !
અણંતા પજ્જવા પળ્લન્તા, સે કેળટ્ટેણં મંતે ! એવં વુચ્છઈ-નેર-
ઙ્ગયાણં અણંતા પજ્જવા પળ્લન્તા ? ગોયમા ! નેરઙ્ગે નેરઙ્ગયસ્સ
દઘ્વટ્ટયાએ તુલ્લે પલ્લસટ્ટયાએ તુલ્લે, ઓગાહણટ્ટયાએ સિય
હીણે સિય તુલ્લે સિય અઘ્મહિએ, જઈ હીણે અસંસિજ્જઈભાગ-
હીણે વા, સંસિજ્જઈભાગહીણે વા, સંસિજ્જગુણહીણે વા, અસં-
સિજ્જગુણહીણે વા, અહ અઘ્મહિએ અસંસિજ્જઈભાગમઘ્મહિએ
વા, સંસિજ્જઈભાગમઘ્મહિએ વા, સંસિજ્જગુણમઘ્મહિએ વા,

ખ્યાત હૈં, ચતુરિન્દ્રિય અસંખ્યાત હૈં, પંચેન્દ્રિય તિર્યચ અસંખ્યાત હૈં,
મનુષ્ય અસંખ્યાત હૈં, વાનવ્યન્તર અસંખ્યાત હૈં, જ્યોતિષ્ક અસં-
ખ્યાત હૈં, વૈમાનિક અસંખ્યાત હૈં ઓર સિદ્ધ અનન્ત હૈં । ઇસ હેતુ સે
ગૌતમ ! એસા કહા જાતા હૈ કિ જીવ કે પર્યાય સંખ્યાત નહીં હૈં,
અસંખ્યાત મી નહીં હૈં કિન્તુ અનન્ત હૈં ॥૧॥

અસંખ્યાત છે, ત્રીન્દ્રિય અસંખ્યાત છે; ચતુરિન્દ્રિય અસંખ્યાત છે. પંચેન્દ્રિય
તિર્યચ અસંખ્યાત છે. મનુષ્ય અસંખ્યાત છે વાનવ્યન્તરદેવો અસંખ્યાત છે,
જ્યોતિષ્કદેવો અસંખ્યાત છે. વૈમાનિકદેવો અસંખ્યાત છે અને સિદ્ધ અનન્ત છે.

આ હેતુથી હે ગૌતમ ! એવું કહેવાય છે કે જીવના પર્યાય સંખ્યાત નથી
અસંખ્યાત પણ નથી કિન્તુ અનન્ત છે. ॥ ૧ ॥

असंखिज्जगुणमव्वमहिण वा, ठिईण सिय हीणे, सिय तुल्ले,
 सिय अव्वमहिण, जइ हीणे असंखिज्जइभागहीणे वा, संखि-
 ज्जइभागहीणे वा, संखिज्जगुणहीणे वा, असंखिज्जगुणहीणे वा,
 अह अव्वमहिण, असंखिज्जभागमव्वमहिण वा, संखिज्जभाग-
 मव्वमहिण वा, संखिज्जगुणमव्वमहिण वा, असंखिज्जगुणमव्व-
 महिण वा, कालवण्णपज्जवेहिं सिय हीणे, सिय तुल्ले, सिय
 अव्वमहिण, जइ हीणे अणंतभागहीणे वा, असंखेज्जभागहीणे
 वा, संखिज्जभागहीणे वा, संखेज्जगुणहीणे वा, असंखिज्जगुण-
 हीणे वा, अणंतगुणहीणे वा, अह अव्वमहिण, अणंतभागम-
 व्वमहिण वा, असंखेज्जभागमव्वमहिण वा, संखेज्जभागमव्व-
 महिण वा, संखेज्जगुणमव्वमहिण वा, असंखेज्जगुणमव्वमहिण वा,
 अणंतगुणमव्वमहिण वा, नीलवण्णपज्जवेहिं, लोहियवण्णपज्ज-
 वेहिं, पीयवण्णपज्जवेहिं, हालिइवण्णपज्जवेहिं, सुक्किल्लवण्ण-
 पज्जवेहिं छट्ठाणवडिए, सुव्विभगंधपज्जवेहिं, दुव्विभगंधपज्जवेहि य
 छट्ठाणवडिए, तित्तरसपज्जवेहिं, कडुयरसपज्जवेहिं, कसायरस-
 पज्जवेहिं, अंबिलरसपज्जवेहिं, महररसपज्जवेहिं, छट्ठाणवडिए,
 कक्कडफासपज्जवेहिं, मउयफासपज्जवेहिं, गरुयफासपज्जवेहिं,
 लहुयफासपज्जवेहिं, सीयफासपज्जवेहिं, उसिणफासपज्जवेहिं,
 णिद्धफासपज्जवेहिं, लुक्खफासपज्जवेहिं, छट्ठाणवडिए, आभि-
 णिवोहियणाणपज्जवेहिं, सुयणाणपज्जवेहिं, ओहिणाणपज्जवेहिं,
 मइअण्णाणपज्जवेहिं, सुयअण्णाणपज्जवेहिं विभंगलाणपज्ज-
 वेहिं, चक्खुदंसणपज्जवेहिं अचक्खुदंसणपज्जवेहिं, ओहिदंसण-
 पज्जवेहिं, छट्ठाणवडिए, से तेणट्ठेणं गोयसा ! एवं बुच्चइ नेरइयाणं
 नो संखेज्जा, नो असंखेज्जा, अणंता पज्जवा पण्णत्ता ॥ सू० २॥

છાયા-નૈરયિકાણાં મદન્ત ! કિયન્તઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞતાઃ ? ગૌતમ ! અનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞતાઃ, તત્ કેનાર્થેન મદન્ત ! એવદુચ્યતે-નૈરયિકાણામ્ અનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞતાઃ ? ગૌતમ ! નૈરયિકો નૈરયિકસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યઃ પ્રદેશાર્થતયા-તુલ્યઃ અવગાહનાર્થતયા સ્યાત્ હીનઃ, સ્યાત્ તુલ્યઃ, સ્યાત્ અભ્યધિકઃ, યદા હીનઃ અસંખ્યેયભાગહીનો વા, સંખ્યેયભાગહીનો વા, સંખ્યેયગુણહીનો વા, અસં-ખ્યેયગુણહીનો વા, અથ અભ્યધિકઃ-અસંખ્યેયભાગાભ્યધિકો વા, સંખ્યેયમા-

નૈરયિકાદિ પર્યાય વક્તવ્યતા-

શબ્દાર્થ—(નેરહ્યાણં મંતે ! કેવહ્યા પજ્જવા પળ્લન્તા ?) ભગવન્ નારકોં કે કિતને પર્યાય હેં ? (ગોયમા ! અણંતા પજ્જવા પળ્લન્તા) હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય હેં (સે કેળદ્દેણં મંતે ! એવં વુચ્ચહ-નેરહ્યાણં અણંતા પજ્જવા પળ્લન્તા ?) કિસ હેતુ સે ભગવન્ ! એસા કહા કિ નારકોં કે અનન્ત પર્યાય હેં ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (નેરહ્ય નેરહ્યસ્સ) એક નારક દૂસરે નારક સે (દવ્વદ્વ્યાએ તુલ્લે) દ્રવ્ય કી અપેક્ષા સે તુલ્ય હૈ (પપ્પસદ્વ્યાએ તુલ્લે) પ્રદેશોં કી અપેક્ષા સે તુલ્ય હૈ (ઓગાહ-ણદ્વ્યાએ સિય હીણે, સિય તુલ્લે, સિય અવ્મહિએ) અવગાહના કી અપેક્ષા સે સ્યાત્ હીન, સ્યાત્ તુલ્ય ઓર સ્યાત્ અધિક હૈ (જહ) યદિ (હીણે) હીન હૈ (અસંખિજ્જહમાગહીણે વા સંખેજ્જહમાગ હીણે વા) સંખ્યાત ભાગ હીન હૈ યા અસંખ્યાતભાગ હીન હૈ (સંખેજ્જગુણહીણે વા) યા સંખ્યાતગુણ હીન હૈ (અસંખેજ્જગુણહીણે વા) યા અસંખ્યાત ગુણહીન હૈ (અહ અવ્મહિએ) યદિ અધિક હૈ (અસંખેજ્જહમાગમવ્મ-

નૈરયિકાદિ પર્યાય વક્તવ્યતા

શબ્દાર્થ—(નેરહ્યાણં મંતે કેવહ્યા પજ્જવા પળ્લન્તા ?) હે ભગવન્ નારકોના કેટલા પર્યાય છે ? (ગોયમા ! અણંતા પજ્જવા પળ્લન્તા) હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય હોય છે (સેકેળદ્દેણં મંતે એવં વુચ્ચહ નેરહ્યાણં અણંતા પજ્જવા પળ્લન્તા) હે ભગવન્ ! કયા હેતુથી એવું કહ્યું કે નારકોના અનન્ત પર્યાય છે ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (નેરહ્ય નેરહ્યસ્સ) એક નારક બીજા નારકથી (દવ્વદ્વ્યાએ તુલ્લે) દ્રવ્યની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે (પપ્પસદ્વ્યાએ તુલ્લે) પ્રદેશોની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે (ઓગાહણદ્વ્યાએ સિય હીણે, સિયતુલ્લે, સિય અવ્મહિએ) અવગાહનાની અપેક્ષાએ સ્યાત્ હીન સ્યાત્ તુલ્ય સ્યાત્ અધિક હોય છે (જહ) યદિ (હીણે) હીન (અસંખિજ્જહમાગ હીણે વા સંખેજ્જહમાગ હીણે વા) સંખ્યાત ભાગ હીન છે અગર અસંખ્યાત ભાગ હીન છે (સંખેજ્જ-ગુણહીણે વા) યા સંખ્યાતગુણ હીન હોય છે (અસંખેજ્જગુણહીણે વા) યા અસં-ખ્યાતગુણ હીન હોય છે (અહ અવ્મહિએ) યદિ અધિક હોય છે. (અસંખેજ્જહમાગમવ્મ-

ગામ્યધિકો વા, સંખ્યેયગુણામ્યધિકો વા, અસંખ્યેયગુણામ્યધિકો વા, સ્થિત્યા સ્યાત્ હીનઃ, સ્યાત્ તુલ્યઃ, સ્યાત્ અમ્યધિકઃ, યદા હીનઃ—અસંખ્યેયભાગહીનો વા, સંખ્યેયભાગહીનો વા, સંખ્યેયગુણહીનો વા, અસંખ્યેયગુણહીનો વા, અથ અમ્યધિકઃ—અસંખ્યેયભાગામ્યધિકો વા, સંખ્યેયભાગામ્યધિકો વા, સંખ્યેયગુણામ્યધિકો વા, અસંખ્યેયગુણામ્યધિકો વા, કૃષ્ણવર્ણપર્યવૈઃ સ્યાત્ હીનઃ,

હિંદ્ર વા સંખેજ્જહભાગમવ્મહિંદ્ર વા) અસંખ્યાત ભાગ અધિક હૈં યા સંખ્યાત ભાગ અધિક હૈં (સંખેજ્જગુણમવ્મહિંદ્ર વા અસંખિજ્જગુણમવ્મહિંદ્ર વા) સંખ્યાતગુણ અધિક યા અસંખ્યાતગુણ અધિક હૈં ।

(ઠિંદ્ર) સ્થિતિ કી અપેક્ષા સે (સિય હીને, સિય તુલ્લે, સિય અવ્મહિંદ્ર) સ્યાત્ હીન, સ્યાત્ તુલ્ય, સ્યાત્ અધિક હૈં (જહ હીને અસંખેજ્જહભાગ હીને વા સંખેજ્જહભાગ હીને વા) યદિ હીન હૈં તો અસંખ્યાતભાગ હીન યા સંખ્યાતભાગ હીન હૈં (સંખિજ્જગુણહીને વા અસંખિજ્જગુણહીને વા) સંખ્યાતગુણહીન યા અસંખ્યાતગુણ હીન હૈં (અહ અવ્મહિંદ્ર) અગર અધિક હૈં તો (અસંખિજ્જ ભાગમવ્મહિંદ્ર વા સંખિજ્જભાગમવ્મહિંદ્ર વા) અસંખ્યાતભાગ અધિક યા સંખ્યાતભાગ અધિક હૈં (સંખિજ્જગુણમવ્મહિંદ્ર વા અસંખિજ્જગુણમવ્મહિંદ્ર વા) સંખ્યાતગુણ અધિક યા અસંખ્યાતગુણ અધિક હૈં ।

(કાલવણ પજ્જવેહિં સિય હીને, સિય તુલ્લે, સિય અવ્મહિંદ્ર) કૃષ્ણવર્ણ પર્યાયોં સે સ્યાત્ હીન, સ્યાત્ તુલ્ય, સ્યાત્ અધિક હૈં (જહ

હિંદ્ર વા સંખેજ્જહ ભાગમવ્મહિંદ્ર વા) અસંખ્યાત ભાગ અધિક છે યા સંખ્યાત ભાગ અધિક હોય છે (સંખેજ્જગુણમવ્મહિંદ્ર વા અસંખિજ્જગુણમવ્મહિંદ્ર વા) સંખ્યાતગુણ અધિક યા અસંખ્યાત ગુણ અધિક હોય છે (ઠિંદ્ર) સ્થિતિની અપેક્ષાએ (સિય હીને, સિય તુલ્લે, સિય અવ્મહિંદ્ર) સ્યાત્ હીન, સ્યાત્ તુલ્ય, સ્યાત્ અધિક હોય છે (જહ હીને અસંખેજ્જહ ભાગ હીને વા સંખેજ્જહભાગ હીને વા) ને હીન હોય તો અસંખ્યાત ભાગ હીન અથવા સંખ્યાતભાગ હીન હોય છે (સંખિજ્જગુણહીને વા અસંખિજ્જ ગુણહીને વા) સંખ્યાત ગુણ હીન અગર અસંખ્યાતગુણ હીન હોય છે (અહ અવ્મહિંદ્ર અગર અધિક હોય તો (અસંખિજ્જભાગમવ્મહિંદ્ર વા સંખિજ્જભાગમવ્મહિંદ્ર વા) અસંખ્યાત ભાગ અધિક યા સંખ્યાત ભાગ અધિક હોય છે (સંખિજ્જગુણમવ્મહિંદ્ર વા અસંખિજ્જગુણમવ્મહિંદ્ર વા) સંખ્યાત ગુણ અધિક યા અસંખ્યાત ગુણ અધિક છે.

(કાલવણપજ્જવેહિં સિય હીને, સિય તુલ્લે, સિય અવ્મહિંદ્ર) કૃષ્ણ વર્ણ પર્યાયોથી સ્યાત્ હીન; સ્યાત્ તુલ્ય; અને સ્યાત્ અધિક છે. (જહ હીને અણત-

સ્યાત્ તુલ્યઃ, સ્યાત્ અભ્યધિકઃ, યદા હીનઃ—અનન્તભાગહીનો વા, અસંખ્યેય-
ભાગહીનો વા, સંખ્યેયભાગહીનો વા, સંખ્યેયગુણહીનો વા, અસંખ્યેયગુણહીનો વા,
અનન્તગુણહીનો વા અથ અભ્યધિકઃ—અનન્તભાગાભ્યધિકો વા, અસંખ્યેયભાગા-
ભ્યધિકો વા, સંખ્યેયભાગાભ્યધિકો વા, સંખ્યેયગુણાભ્યધિકો વા, અસંખ્યેયગુણા-
ભ્યધિકો વા, અનન્તગુણાભ્યધિકો વા, નીલવર્ણપર્યવૈઃ, લોહિતવર્ણપર્યવૈઃ, પીતવર્ણ-
પર્યવૈઃ, હારિદ્રવર્ણપર્યવૈઃ, શુક્લવર્ણપર્યવૈઃ, પદ્મસ્થાનપતિતઃ, મુરખિતપર્યવૈઃ દુર-

હીણે અર્ણતભાગહીણે વા, અસંખેજ્જભાગહીણે વા, સંખિજ્જભાગહીણે
વા) યદિ હીન હૈ તો અનન્તભાગહીન, અસંખ્યાતભાગ હીન યા સંખ્યા-
તભાગહીન (સંખેજ્જગુણહીણે વા અસંખિજ્જગુણહીણે વા અર્ણતગુણ
હીણે વા) સંખ્યાતગુણ હીન, અસંખ્યાતગુણ હીન યા અનન્તગુણ હીન
હૈ (અહ અવ્મહિ) યદિ અધિક હૈ તો (અર્ણતભાગમવ્મહિ વા, અસં-
ખેજ્જભાગમવ્મહિ વા, સંખેજ્જભાગમવ્મહિ વા, સંખેજ્જગુણમવ્મ-
હિ વા, અસંખેજ્જગુણમવ્મહિ વા, અર્ણતગુણમવ્મહિ વા) અનન્ત
ભાગ અધિક, અસંખ્યાતભાગ અધિક, સંખ્યાતભાગ અધિક, સંખ્યાત
ગુણ અધિક. અસંખ્યાતગુણ અધિક યા અનન્તગુણ અધિક હૈ ।

(નીલવર્ણપજ્જવેહિં, લોહિયવર્ણપજ્જવેહિં, પીયવર્ણપજ્જવેહિં
હાલિદવર્ણ પજ્જવેહિં, સુવિકલ્લવર્ણપજ્જવેહિં છટ્ટાણવડિ) નીલ-
વર્ણ પર્યાયોં સે, રક્તવર્ણ પર્યાયોં સે, પીતવર્ણ પર્યાયોં સે, હારિદ્રવર્ણ
પર્યાયોં સે, શુક્લવર્ણ પર્યાયોં સે ષદ્ સ્થાનપતિત હીનાધિક હૈ ।

ભાગ હીણે, વા અસંખેજ્જભાગહીણે વા સંખિજ્જભાગહીણે વા) ને હીન હોય
તો અનન્ત ભાગ હીન, અસંખ્યાત ભાગ હીન, અગર તો સંખ્યાત ભાગ હીન
(સંખેજ્જગુણહીણે વા અસંખિજ્જગુણહીણે વા અર્ણતગુણહીણે વા) સંખ્યાતગુણ
હીન, અસંખ્યાતગુણહીન અગર અનન્તગુણ હીન છે (અહ અવ્મહિ) ને અધિક
હોય તો (અર્ણતભાગમવ્મહિ વા, અસંખેજ્જભાગમવ્મહિ વા સંખેજ્જભાગમવ્મહિ વા
સંખેજ્જગુણમવ્મહિ વા, અસંખેજ્જગુણમવ્મહિ વા, અર્ણતગુણમવ્મહિ વા)
અનન્ત ભાગ અધિક, અસંખ્યાત ભાગ અધિક, સંખ્યાત ભાગ અધિક, સંખ્યા-
તગુણ અધિક, અસંખ્યાતગુણ અધિક અનન્તગુણ અધિક છે

• (નીલવર્ણપજ્જવેહિં, લોહિયવર્ણપજ્જવેહિં, પીયવર્ણપજ્જવેહિં, હાલિદ વર્ણ
પજ્જવેહિં, સુવિકલ્લવર્ણપજ્જવેહિં છટ્ટાણવડિ) નીલ વર્ણ પર્યાયોથી, રક્તવર્ણ
પર્યાયોથી, પીતવર્ણ પર્યાયોથી, હરિદ્રવર્ણ પર્યાયોથી શુક્લવર્ણના પર્યાયોથી
પદ્મસ્થાન પતિત હીનાધિક છે.

ચક્ષુર્દર્શનપર્યવૈઃ, અચક્ષુર્દર્શનર્યવૈઃ, અવધિર્દર્શનપર્યવૈઃ પદ્મસ્થાનપતિતઃ, તત્ તેના-
ર્યેન ગૌતમ ! એવમુચ્યતે-નૈરયિકાણાં નો સંખ્યેયાઃ નો અસંખ્યેયાઃ અનન્તાઃ
પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તા ॥

ટીકા-અનન્તરં સામાન્યેન પર્યાયવતામનન્તત્વેન પર્યાયાણામાનન્ત્યસંભવે-
ડપિ પર્યાયવતામાનત્યાભાવસ્થલે કથં પર્યાયાણામાનન્ત્યમિત્યભિપ્રાયેન ગૌતમઃ
પૃચ્છતિ-‘નૈરહ્યાણં મંતે ! કેવહ્યા પજ્જવા પળ્લપ્તા ?’ હે મદન્ત ! નૈરયિકાણાં
કિયન્તઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ ? મગવાન્ ઉત્તરયતિ-‘ગોયમા !’ હે ગૌતમ ! ‘અણંતા

અવધિજ્ઞાન પર્યાયોં સે (મહ્ અળ્લાણ પજ્જવેહિં) મતિ-અજ્ઞાન પર્યાયોં
સે (સુચ્ચ અળ્લાણ પજ્જવેહિં) શ્રુતાજ્ઞાન પર્યાયોં સે (વિભંગનાણ પજ્જ-
વેહિં) વિભંગજ્ઞાન કે પર્યાયોં સે (ચક્ષુદંસણપજ્જવેહિં) ચક્ષુર્દર્શન કે
પર્યાયોં સે (અચક્ષુદંસણપજ્જવેહિં) અચક્ષુર્દર્શન કે પર્યાયોં સે (ઓહિ-
દંસણપજ્જવેહિં) અવધિર્દર્શન કે પર્યાયોં સે (હટ્ઠાણવહિં) પદ્મસ્થાન-
પતિત હીનાધિકતા હૈ (સે તેણદ્દેહં ગોયમા ! એવં વુચ્છઈ) હસ હેતુ સે
ગૌતમ ! એસા કહા જાતા હૈ (નૈરહ્યાણં નો સંખ્વિજ્જા, નો અસંખ્વિજ્જા
અણંતા પજ્જવા પળ્લપ્તા) નારકોં કે સંખ્યાત નહીં, અસંખ્યાત નહીં
વરન્ અનન્ત પર્યાય કહે હૈ ॥૨॥

ટીકાર્થ-સામાન્યતઃ જહાં પર્યાયવાન્ અનન્ત હોતે હૈં વહાં પર્યાય
મી અનન્ત હોતે હૈં, કિન્તુ જલ્લ પર્યાયવાન્ અનન્ત ન હોં વહાં પર્યાય
અનન્ત કૈસે હો સકતે હૈં ? હસ અભિપ્રાય સે ગૌતમ પ્રશ્ન કરતે હૈં-
મગવાન્ ! નૈરયિક જીવોં કે પર્યાય કિનતે કહે મળે હૈં ?

‘હિં’ શ્રુતજ્ઞાન પર્યાયોથી (ઓહિનાણપજ્જવેહિ) અવધિજ્ઞાન પર્યાયોથી (મહ્ અળ્લાણ
પજ્જવેહિં) મતિ-અજ્ઞાન પર્યાયોથી (સુચ્ચ અળ્લાણ પજ્જવેહિ) શ્રુતાજ્ઞાન પર્યા-
યોથી (વિભંગનાણપજ્જવેહિં) વિભંગ જ્ઞાનના પર્યાયોથી (ચક્ષુદંસણપજ્જવેહિં)
ચક્ષુર્દર્શનના પર્યાયોથી (અચક્ષુદંસણપજ્જવેહિ) અચક્ષુર્દર્શનના પર્યાયોથી (ઓહિ-
દંસણપજ્જવેહિં) અવધિ દર્શનના પર્યાયોથી (હટ્ઠાણવહિં) પદ્મસ્થાન પતિત
હીનાધિકતા છે (સે તેણદ્દેહં ગોયમા ! એવં વુચ્છઈ) આ હેતુથી ગૌતમ ! આમ
કહેવાય છે (નૈરહ્યાણં નો સંખ્વિજ્જા, નો અસંખ્વિજ્જા, અણંતા પજ્જવા પળ્લપ્તા)
નારકોના સંખ્યાત નહિ, અસંખ્યાત નહિ, પરન્તુ અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે ॥ ૨ ॥

ટીકાર્થ-સામાન્યતઃ જ્યાં પર્યાયવાન્ અનન્ત થાય છે, ત્યાં પર્યાય પણ
અનન્ત થાય છે, કિન્તુ જ્યારે પર્યાયવાન્ અનન્ત ન હોય ત્યાં પર્યાય પણ
અનન્ત કેવી રીતે હોય શકે ? આ અભિપ્રાયથી શ્રીગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે-
હે ભગવન્ ! નૈરયિક જીવોના પર્યાય કેટલા હોય છે ?

પજ્જવા પણ્ણત્તા' નૈરયિકાણામ્ અનન્તાઃ પર્યાવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ, ગૌતમસ્તન્ન કારણં પૃચ્છતિ—'સે કેણટ્ટેણં મંતે ! एवं वुच्चइ-नेरइयाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ?' हे भदन्त ! तत्-अथ केनार्थेन-केन कारणेन, एवमुच्यते-नैरयिकाणाम् अन्ताः पर्यावाः प्रज्ञप्ताः ? इति, भगवान् तत्र हेतुं प्रतिपादयति—'गोयसा !' हे गौतम ! 'नेरइए नेरइयस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले' नैरयिको नैरयिकस्य द्रव्यार्थतया तुल्यो भवति, तथा चेदमपि नैरयिकजीवद्रव्यमेकसंख्याक्रान्तमिति नैरयिकेण नैरयिकस्य द्रव्यार्थतया तुल्यत्वेन एकस्यापि द्रव्यस्य अनन्तपर्यायतया पर्यायाणामानन्त्यमुपपद्यते,

अथ प्रदेशार्थतामधिकृत्य तुल्यत्वमाह—'पएसट्ठयाए तुल्ले' प्रदेशार्थतया नैरयिको नैरयिकस्य तुल्यो भवति तथा च अस्यापि नैरयिक जीवद्रव्यस्य लोकाकाशप्रदेशपरिमाणप्रदेशत्वेन प्रदेशार्थतयापि नैरयिको नैरयिकस्य तुल्यो भवति एतेन प्रदेशवत् अप्रदेशवत् भेदेन द्रव्यस्य द्वैविध्येन परमाणोरप्रदेशत्वम्, द्विप्रदेश-त्रिप्रदेशादिकस्य तु सप्रदेशत्वम् इति फलितम्, एतच्च द्रव्यद्वैविध्यं पुद्गलास्तिकाय

भगवान् उत्तर देते हैं—हे गौतम ! नैरयिकों के पर्याय अनन्त कहे हैं । गौतम कारण पूछते हैं—भगवन् ! किस कारण से नैरयिकों के अनन्त पर्याय कहे हैं ?

भगवान् कारण बतलाते हैं—गौतम ! प्रत्येक नારક दूसरे નારક سے દ્રવ્ય की अपेक्षा तुल्य हैं, अर्थात् प्रत्येक नારક एक-एक जीव द्रव्य है, इस प्रकार द्रव्य की दृष्टि से उनमें भेद नहीं है । प्रदेशों की अपेक्षा से भी सभी નારક પરસ્પર તુલ્ય हैं, क्योंकि प्रत्येक નારક जीव लोकाकाश के बराबर असंख्यात प्रदेशवान् है, उनके प्रदेशों में किंचित् भी हीनाधिकता नहीं है । सप्रदेशी और अप्रदेशी का भेद सिर्फ पुद्गल में है, उसके अतिरिक्त सभी द्रव्य सप्रदेशी हैं । सभी

શ્રીભગવન્ ઉત્તર આપે છે—હૈ ગૌતમ ! નૈરયિકોના પર્યાય અનન્ત કહ્યા છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી કારણ પૂછે છે—ભગવન્ ! કયા કારણથી નૈરયિકોના અનન્તપર્યાય કહ્યા છે ?

શ્રી ભગવન્ કારણ બતાવે છે—ગૌતમ ! પ્રત્યેક નારક બીજા નારકથી દ્રવ્યની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે, અર્થાત્ પ્રત્યેક નારક એક-એક જીવ દ્રવ્ય છે. એ પ્રકારે દ્રવ્યની દૃષ્ટિએ તેમનામાં ભેદ હોતા નથી. પ્રદેશોની અપેક્ષાએ પણ બધા નારક પરસ્પર તુલ્ય હોય છે, કેમકે પ્રત્યેક નારકજીવ લોકાકાશના બરાબર અસંખ્યાત પ્રદેશવાન્ છે, તેમના પ્રદેશોમાં કાંઈપણ હીનાધિકતા થતી નથી. સપ્રદેશી અને અપ્રદેશી ભેદ ફક્ત પુદ્ગલમાં હોય છે, તેના સિવાયના બધાં દ્રવ્યો સપ્રદેશી

एव भवति, शेषाणि तु धर्मास्तिकायादीनि द्रव्याणि नियमतः सप्रदेशानि भवन्ति इत्यवसेयम्, 'ओगाहणद्वयाए सिय हीणे सिय तुल्ले, सिय अब्भहिए' अवगाहनार्थतया अवगाहनम् शरीरोच्छ्रयस्तदर्थतया नैरयिकोऽसंख्यातप्रदेशोऽपरस्य नैरयिकस्य स्यात्—कदाचित् अनेकान्तेन हीनो भवति, स्यात्—कदाचित् तुल्यो भवति, स्यात्—कदाचित्, अभ्यधिको भवति, तथाहि रत्नप्रभा पृथिवी-नैरयिकाणाम् वैक्रियशरीरस्यावगाहनाया जघन्येनाङ्गुलासंख्येयभागतया उत्कर्षेण तु सप्तधनुस्त्रिहस्तपङ्क्तुलिप्रमाणतया उत्तरोत्तरास्तु च पृथिवीषु द्विगुणं द्विगुणं यावत् सप्तमनरकपृथिवीनैरयिकणां जघन्येन अवगाहनायाः अङ्गुलस्यासंख्येय-भागतया, उत्कृष्टेन च पञ्चधनुः शतप्रमाणतया कदाचिद्धीनत्वं कदाचित्तुल्यत्वं कदाचिदभ्यधिकत्वं भवति, तत्र 'जइहीणो असंखिज्जइ भागहीणे वा' यदा अव-

जीव द्रव्य असंख्यात प्रदेशी ही होते हैं, अतएव प्रत्येक नारक जीव भी असंख्यात प्रदेशी है । मगर अवगाहना की अपेक्षा सब नारक तुल्य नहीं हैं । अवगाहना का अर्थ है शरीर की ऊंचाई । शरीर की ऊंचाई की अपेक्षा कोई नारक हीन होता है, कोई तुल्य होता है और कोई किसी से अधिक होता है । जैसे—रत्नप्रभा पृथिवी के नारकों के वैक्रियशरीर की जघन्य अवगाहना अंगुल के असंख्यातवें भाग की है और उत्कृष्ट सात धनुष तीन हाथ और छह अंगुल की । आगे-आगे की पृथिवियों में दुगुनी-दुगुनी अवगाहना होती है । इस प्रकार सातवीं पृथिवी में जघन्य अंगुल के असंख्यातवें भाग की और उत्कृष्ट पांच सौ धनुष की है । इस प्रकार किसी नारक से किसी नारक की अवगाहना हीन है, किसी की अधिक है और किसी-कसी की बराबर भी है । जो नारक अवगाहना से हीन है वह असंख्यातभाग

છે. બધા જીવ દ્રવ્ય અસંખ્યાત પ્રદેશી જ હોય છે; તેથીજ પ્રત્યેક નારક જીવ પણ અસંખ્યાત પ્રદેશી હોય છે. પણ અવગાહનાની અપેક્ષાએ બધા નારક તુલ્ય હોતા નથી. અવગાહનાનો અર્થ છે શરીરની ઊંચાઈ. શરીરની ઊંચાઈની અપેક્ષાએ કેઈક નારક હીન હોય છે, કેઈ તુલ્ય હોય છે અને કેઈ કેઈનાથી અધિક પણ હોય છે. જેમ રત્નપ્રભા પૃથ્વીના નારકજીવોના વૈક્રિય શરીરની જઘન્ય અવગાહના અંગુલના અસંખ્યાતમા લાગની હોય છે અને ઉત્કૃષ્ટ સાત ધનુષ ત્રણ હાથ અને છ અંગુલની. હોય છે આગળ આગળની પૃથ્વીઓમાં બમણી-બમણી અવગાહના હોય છે. એ રીતે સાતમી પૃથ્વીમાં અંગુલના અસંખ્યાતમા લાગની અને ઉત્કૃષ્ટ પાંચસો ધનુષની હોય છે. એ રીતે કેઈ નારકથી કેઈ નારકની અવગાહના હીન હોય છે. કેઈની અધિક છે અને કેઈ કેઈની બરાબર છે. જે નારક

ગાહનાર્યતયા નૈરયિકો નૈરયિકસ્ય હીનો વિવક્ષિતઃ તદા અસંખ્યેયભાગહીનો વા ભવતિ, 'સંસ્થિજ્ઞાભાગહીણે વા' સંખ્યેયભાગહીનો વા ભવતિ 'સંસ્થિજ્ઞગુણહીણે વા' સંખ્યેયગુણહીનો વા ભવતિ, 'અસંસ્થિજ્ઞગુણહીણે વા' અસંખ્યેયગુણહીનો વા ભવતિ, 'અહ અબ્મહિં અસંસ્થિજ્ઞાભાગમબ્મહિં વા' અથાભ્યધિકો યદા નૈરયિકો નૈરયિકાપેક્ષયા વિવક્ષિતસ્તદા અસંખ્યેયભાગાભ્યધિકો વા ભવતિ, 'સંસ્થિજ્ઞાભાગમબ્મહિં વા' સંખ્યેયભાગાભ્યધિકો વા ભવતિ, 'સંસ્થિજ્ઞગુણમબ્મહિં વા' સંખ્યેયગુણાભ્યધિકો વા ભવતિ, 'અસંસ્થિજ્ઞગુણમબ્મહિં વા' અસંખ્યેયગુણાભ્યધિકો વા ભવતિ, એકસ્ય નૈરયિકસ્યોચ્ચૈસ્ત્વેન પશ્ચધનુઃશતપ્રમાણ- તયા અન્યસ્ય નૈરયિકસ્ય તુ ઉચ્ચૈસ્ત્વેનાઙ્ગુલાસંખ્યેયભાગહીન પશ્ચધનુઃશત-

હીન, સંખ્યાતભાગહીન, સંખ્યાતગુણહીન યા અસંખ્યાતગુણહીન હોતા હૈ । અગર અધિક હૈ તો અસંખ્યાત ભાગ અધિક, સંખ્યાતભાગ અધિક સંખ્યાતગુણ અધિક યા અસંખ્યાતગુણ અધિક હોતા હૈ । એક નારક કી અવગાહના પાંચસૌ ધનુષ કી હૈ ઓર દૂસરે કી અંગુલ કે અસંખ્યાતવેં ભાગ કમ પાંચ સૌ ધનુષ કી, અંગુલ કા અસંખ્યાતવાં ભાગ પાંચ સૌ ધનુષ કા અસંખ્યાતવાં ભાગ હૈ, અતએવ જો નારક અંગુલ કે અસંખ્યાતવેં ભાગ કમ પાંચ સૌ ધનુષ કી અવગાહના વાલા હૈ, વહ પાંચ સૌ ધનુષ કી અવગાહના વાલે કી અપેક્ષા અસંખ્યાતભાગ હીન હૈ ઓર પાંચ સૌ ધનુષ કી અવગાહના વાલા દૂસરે સે અસંખ્યાતભાગ અધિક હૈ । હસી પ્રકાર એક નારક પાંચ સૌ ધનુષ કી અવગાહના વાલા ઓર દૂસરા દો ધનુષ કમ પાંચ સૌ અર્થાત્ ૪૯૮ ધનુષ કી અવગાહના વાલા હૈ । દો ધનુષ પાંચ સૌ ધનુષ કા સંખ્યાતવાં

અવગાહનાથી હીન હોય છે તે અસંખ્યાત ભાગહીન, સંખ્યાતભાગ હીન સંખ્યાત ગુણહીન, યા અસંખ્યાત ગુણ હીન હોય છે, અગર અધિક છે તો સંખ્યાતભાગ અધિક, સંખ્યાતગુણ અધિક, યા અસંખ્યાતગુણ અધિક હોય છે. એક નારકનો અવગાહના પાંચસો ધનુષની છે અને બીજાની અંગુલના અસંખ્યાતમા ભાગ એછા પાંચસો ધનુષની, અંગુલનો અસંખ્યાતમા ભાગ પાંચસો ધનુષનો અસંખ્યાતમા ભાગ છે. તેથી જ જે નારક અંગુલના અસંખ્યાતમા ભાગ એછા પાંચસો ધનુષની અવગાહના વાળા છે, તે પાંચસો ધનુષની અવગાહના વાળાઓની અપેક્ષાએ સંખ્યાત ભાગહીન છે અને પાંચસો ધનુષની અવગાહના વાળા બીજાથી અસંખ્યાત ભાગ અધિક છે. એ રીતે એક નારક પાંચસો ધનુષની અવગાહના વાળો અને બીજા જે ધનુષ એછા પાંચસો ધનુષ અર્થાત્ ૪૯૮ ધનુષની અવગાહના વાળા હોય છે, જે ધનુષ પાંચસો ધનુષનો સંખ્યાતમા ભાગ હોય છે. તેથી જ

પ્રમાણતયા અઙ્ગુલાસંખ્યેયભાગસ્ય-ચ પञ्चधनुःशतासंख्येयभागवृत्तित्वेन एको-
 नैरयिकोऽङ्गुलासंख्येयभागहीन पञ्चधनुःशतप्रमाणः परिपूर्णपञ्चधनुः शतप्रमाणा
 परनैरयिकापेक्षयाऽसंख्येयभागहीनो भवति, अन्यस्तु नैरयिकः पूर्व नैरयि-
 कापेक्षयाऽसंख्येयभाभ्यधिको भवति, एवमेव एको नैरयिक उच्चैस्त्वेन पञ्चधनुः
 शतप्रमाणः, अन्यस्तु नैरयिक उच्चैस्त्वेन द्वित्रिधनुर्न्यून पञ्चधनुःशतप्रमाणस्ते
 च द्वे त्रीणि वा धनूंषि पञ्चानां धनुःशतानां संख्येयभागे वर्तन्ते तस्मात् एको
 नैरयिकोऽन्यस्य परिपूर्ण पञ्चधनुःशतप्रमाणस्य नैरयिकस्यापेक्षया संख्येयभागहीनो
 भवति, अन्यस्तु परिपूर्णपञ्चधनुःशतप्रमाणः पूर्वापेक्षया संख्येयभागाभ्यधिको
 भवति, तथैव एको नैरयिक उच्चैस्त्वेन पञ्चविंशत्यधिकधनुःशतप्रमाणः, अन्यस्तु
 परिपूर्णपञ्चधनुःशतप्रमाणः, पञ्चविंशत्यधिकश्च धनुःशतं चतुर्भिर्गुणितं पञ्चधनुः-
 शतानि भवन्ति, तस्मात् पञ्चविंशत्यधिकधनुःशतप्रमाणोच्चैस्त्वोऽपि अन्यस्य
 परिपूर्णपञ्चधनुःशत પ્રમાણસ્યાપેક્ષયા સંખ્યેયગુણહીનો ભવતિ, અન્યસ્તુ તદપે-

भाग है, अतएव दूसरा नारक पहले से असंख्यातभाग हीन हुआ
 और पहला पांच सौ धनुष की अवगाहना वाला दूसरे की अपेक्षा
 संख्यात भाग अधिक अवगाहना वाला हुआ ।

इसी प्रकार कोई नारक एक सौ पच्चीस धनुष की अवगाहना
 वाला है और दूसरा पूर्ण पांच सौ धनुष की अवगाहना वाला यहाँ
 एक सौ पच्चीस धनुष के चौगुने पांच सौ धनुष होते हैं, अतएव एक
 सौ पच्चीस धनुष के अवगाहना वाला पांच सौ धनुष की अवगाहना
 वाले से संख्यातगुण हीन हुआ और पांच सौ धनुष की अवगाहना
 वाला एक सौ पच्चीस धनुष की अवगाहना वाले से संख्यातगुण
 अधिक हुआ । इसी प्रकार कोई नारक अपर्याप्त अवस्था में अंगुल
 के असंख्यातवे' भाग की अवगाहना वाला है और दूसरा कोई पांच

ખીલે નારક પહેલાથી સંખ્યાત લાગ હીન અને પહેલો પાંચસો ધનુષની
 અવગાહનાવાળો ખીલની અપેક્ષાએ સંખ્યાત લાગ અધિક અવગાહના વાળો થયો.

એજ રીતે કેઇ નારક એકસો પચ્ચીસ ધનુષની અવગાહના વાળો છે અને
 ખીલે પૂર્ણ પાંચસોની અવગાહના વાળો. આહીં એકસો પચ્ચીસ ધનુષને ચારે
 ગુણતા પાંચસો થાય છે, તેથીજ એકસો પચ્ચીસ ધનુષની અવગાહનાવાળા પાંચસો
 ધનુષની અવગાહનાવાળાથી સંખ્યાત ગુણહીન થયા અને પાંચસો ધનુષની
 અવગાહનાવાળા એક સો પચ્ચીસ ધનુષની અવગાહના વાળાથી સંખ્યાતગુણ
 અધિક થયા. એજ પ્રકારે કેઇ નારક અપર્યાપ્ત અવસ્થામાં અંગુલના અસં-
 ખ્યાતમા લાગની અવગાહના વાળો છે અને ખીલે કેઇ પાંચસો ધનુષની અવ-

ક્ષયા પરિપૂર્ણપશ્ચધનુઃશતપ્રમાણઃ સંખ્યેયગુણાભ્યધિકો ભવતિ, એવમેવ ઇકો નૈરયિકોઽપર્યાપ્તાવસ્થાયામઙ્ગુલસ્યાસંખ્યેયભાગાવગાહે વર્તતે અપરસ્તુ ઉચ્ચૈસ્ત્વેન પશ્ચધનુઃશતપ્રમાણોઽઙ્ગુલાસંખ્યેયભાગશ્ચાસંખ્યેયેન ગુણિતઃ સન્ પશ્ચધનુઃશત પ્રમાણો ભવતિ, તસ્માત્ અપર્યાપ્તાવસ્થાયામઙ્ગુલાસંખ્યેયભાગપ્રમાણેઽવગાહે વર્તમાનઃ પરિપૂર્ણપશ્ચધનુઃશત પ્રમાણાપેક્ષયા અસંખ્યેયગુણહીનો ભવતિ પશ્ચધનુઃશતપ્રમાણસ્તુ તદપેક્ષયાઽસંખ્યેયગુણાભ્યધિકો ભવતિ 'ઠિર્ઇ સિય હીને સિય તુલ્લે સિય અઘ્મ-હિર્' સ્થિત્યા-સ્થિત્યપેક્ષયા નૈરયિકો નૈરયિકસ્ય સ્યાત્ કદાચિત્-અનેકાન્તેન હીનો ભવતિ, સ્યાત્ કદાચિત્ તુલ્યો ભવતિ, સ્યાત્-કદાચિત્-અભ્યધિકો ભવતિ, તથા ચ યથાઽવગાહનયા દાનો વૃદ્ધૌ ચ ચતુઃસ્થાનપતિતઃ પ્રતિપાદિસ્તથા સ્થિત્યાપિ પ્રતિપાદનીયઃ, તદેવ વિશદયન્નાહ-‘જઙ્ હીને અસંખિજ્ઞઙ્ ભાગહીને વા, સંખિજ્ઞઙ્ ભાગહીને વા’ યદા સ્થિત્યપેક્ષયા ઇકો નૈરયિકોઽન્ય નૈરયિકાપેક્ષયા હીનો વિવ-

સૌ ધનુષ કી અવગાહના વાલા અંગુલ કા અસંખ્યાતવાં ભાગ અસં-
ખ્યાત સે ગુણિત હોકર પાંચ સૌ ધનુષ બનતા હૈ । અત્તએવ અપર્યાપ્ત
અવસ્થા મેં અંગુલ કે અસંખ્યાતવેં ભાગ અવગાહના મેં વર્તમાન
નારક પરિપૂર્ણ પાંચ સૌ ધનુષ કી અવગાહના વાલે નારક સે અસં-
ખ્યાતગુણ હીન હોતા હૈ ઓર પાંચ સૌ ધનુષ કી અવગાહના વાલા
ઉસસે અસંખ્યાતગુણા અધિક હોતા હૈ ।

સ્થિતિ કી અપેક્ષા સે ભી કોઈ નારક કિસી નારક સે કદાચિત્
હીન, કદાચિત્ તુલ્ય ઓર કદાચિત્ અધિક હોતા હૈ । જૈસે અવ-
ગાહના કી અપેક્ષા ચતુઃસ્થાનપતિત (ચઝઠાળવડિયા) હીનાધિકતા
કા પ્રતિપાદન કિયા ગયા હૈ, ઉસી પ્રકાર સ્થિતિ કી અપેક્ષા સે ભી
સમજ્ઞ લેના ચાહિયે । સ્પષ્ટીકરણ કરતે હુયે શાસ્ત્રકાર કહતે હૈ-યદિ
હીન હૈ તો અસંખ્યાતભાગ હીન યા સંખ્યાતભાગ હીન હોતા હૈ અથવા

ગાહનાવાળો છે, અંગુલનો અસંખ્યાતમા ભાગ અસંખ્યાતથી ગુણિતથઈને પાંચસો
ધનુષ બને છે. તેથી જ અપર્યાપ્ત અવસ્થામાં અંગુલના અસંખ્યાતમા ભાગની
અવગાહનામાં વર્તમાન નારક પરિપૂર્ણ પાંચસો ધનુષની અવગાહનાવાળા
તેમનાથી અસંખ્યાતગણા અધિક હોય છે.

સ્થિતિની અપેક્ષાએ પણ કોઈ નારક કોઈ નારકથી કદાચિત્ હીન કદાચિત્
તુલ્ય અને કદાચિત્ અધિક હોય છે. જેમ અવગાહનાની અપેક્ષાએ ચતુસ્થાન પતિત,
(ચઝઠાળવડિય) હીન અધિકતાનું પ્રતિપાદન કરવામાં આવેલ છે. એજ પ્રકારે
સ્થિતિની અપેક્ષાએ પણ સમજ્ઞ લેવું જોઈએ. સ્પષ્ટીકરણ કરતા શાસ્ત્રકારો
કહે છે જો હીન હોયતો અસંખ્યાત ભાગ અગર સંખ્યાત ભાગ હીન હોય છે

क्षितस्तदा असंख्येयभागहीनो वा, संख्येयभागहीनो वा भवति, एवं 'संखिज्ज-
गुणहीणे वा असंखिज्जगुणहीणे वा' संख्येयगुणहीनो वा असंख्येयगुणहीनो वा
भवति, 'अह अब्भहिं एसंखिज्जभागमव्वहिं वा, संखिज्जभागमव्वहिं वा'
अथाभ्यधिको यदा एको नैरयिकोऽपरनैरयिकापेक्षया विवक्षितस्तदा स असं-
ख्येयभागाभ्यधिको वा, संख्येयभागाभ्यधिको वा भवति, 'संखिज्जगुणमव्वहिं
वा, असंखिज्जगुणमव्वहिं वा' संख्येयगुणाभ्यधिको वा भवति, असंख्येयगुणा-
भ्यधिको वा भवति,

अत्रेदं बोध्यम्—एको नैरयिकस्त्रयस्त्रिंशत् सागरोपमस्थितिकः, अन्यस्तु सम-
यादि न्यूनस्त्रयस्त्रिंशत् सागरोपमस्थितिको वर्तते, तत्र समयादिन्यून त्रयस्त्रिंशत्
सागरोपमप्रमाणस्थितिको नैरयिकः परिपूर्णत्रयस्त्रिंशत् सागरोपमस्थितिक नैर-
यिकापेक्षयाऽसंख्येयभागहीनो भवति, परिपूर्णत्रयस्त्रिंशत् सागरोपमस्थितिकस्तु-
तदपेक्षयाऽसंख्येयभागाभ्यधिको भवति, समयादीनां सागरोपमापेक्षयाऽसंख्येय-
भागमात्रत्वात्, एवमेव एको नैरयिकस्त्रयस्त्रिंशत् सागरोपमस्थितिकः अपरस्तु

संख्यातगुण हीन या असंख्यातगुण हीन होता है। अगर अधिक हो
तो एक नारक दूसरे नारक से असंख्यातभाग अधिक स्थिति वाला,
संख्यातभाग अधिक स्थिति वाला, असंख्यातगुण अधिक स्थिति
वाला या संख्यातगुण अधिक्त स्थिति वाला होता है। उदाहरणार्थ—
एक नारक तेतीस सागरोपम स्थिति वाला है, और दूसरा एक-दो
समय कम तेतीस सागरोपम की स्थितिवाला है, तो एक-दो समय
कम तेतीस सागरोपम की स्थिति वाला पूर्ण तेतीस सागरोपम स्थिति
वाले से असंख्यातभाग हीन हुआ और तेतीस सागरोपम की स्थिति
वाला उससे असंख्यातभाग अधिक स्थिति वाला हुआ, क्योंकि
एक-दो समय, सागरोपम के असंख्यातवे भाग मात्र हैं। इसी प्रकार

अथवा संख्यात गुणहीन अगर असंख्यात गुण हीन होय छे. अगर अधिक
होयतो ओक नारक भील नारकथी असंख्यात लाग अधिक स्थितिवाणा.
संख्यात लाग अधिक स्थितिवाणा, असंख्यात गुण अधिक स्थितिवाणा. अगर
संख्यात गुण अधिक स्थितिवाणा होय छे. उदाहरण तरीके—ओक नारक तेतीस
सागरोपमनी स्थितिवाणा छे भील ओक—जसो समय ओछा तेतीस सागरो-
पमनी स्थितिवाणा छे, जे समय ओछा तेतीस सागरोपमनी स्थितिवाणा
पूर्ण तेतीस सागरोपम स्थितिवाणाथी असंख्यातलाग हीन थये. अने तेतीस
सागरोपमनी स्थिति वाणा तेनाथी असंख्यात लाग अधिक स्थितिवाणा थये.
जेके ओक—जे समय, सागरोपमनो असंख्यात लाग मात्र छे, जे प्रकार ओक

નૈરયિકઃ પલ્યોપમન્યૂનત્રયચ્છિન્નશત્ સાગરોપમસ્થિતિકો વર્તતે, દશમિશ્ચ પલ્યોપમ-
કોટિકોટિભિરેકસ્ય સાગરોપમસ્ય નિષ્પદ્યમાનતયા પલ્યોપમૈર્ન્યૂનસ્થિતિકઃ પરિપૂર્ણ-
સ્થિતિક નૈરયિકાપેક્ષયા સંખ્યેયભાગહીનો ભવતિ, પરિપૂર્ણસ્થિતિકસ્તુ નૈરયિક-
સ્તદપેક્ષા સંખ્યેયભાગાભ્યધિકો ભવતિ તથૈવૈકો નૈરયિક એકસાગરોપમસ્થિતિકઃ,
અન્યસ્તુ પરિપૂર્ણત્રયચ્છિન્નશત્ સાગરોપમસ્થિતિકો ભવતિ, તત્રૈક સાગરોપમસ્થિ-
તિકઃ પરિપૂર્ણસ્થિતિકનૈરયિકાપેક્ષયા સંખ્યેયગુણહીનો ભવતિ, એકસાગરો-
પમસ્ય ત્રયચ્છિન્નતાગુણને પરિપૂર્ણસ્થિતિકત્વરૂપાત્, પરિપૂર્ણસ્થિતિકસ્તુ તદપેક્ષયા
સંખ્યેયગુણાભ્યધિકો ભવતિ તથૈવ એકો નૈરયિકો દશવર્ષસહસ્રસ્થિતિકો ભવતિ,
અન્યસ્તુ ત્રયચ્છિન્નશત્ સાગરોપમસ્થિતિકઃ, દશવર્ષસહસ્રાણાશ્ચ સંખ્યેયરૂપેણ ગુણને

એક નારક તેતીસ સાગરોપમ કી સ્થિતિ વાલા હૈ ઓર દૂસરા પલ્યો-
પમ કમ તેતીસ સાગરોપમ કી સ્થિતિ વાલા । દસ કોડાકોડી પલ્યો-
પમ કા એક સાગરોપમ હોતા હૈ, અતઁવ પલ્યોપમોં સે હીન સ્થિતિ
વાલા પૂર્ણ તેતીસ સાગરોપમ સ્થિતિ વાલે સે સંખ્યાતભાગ હીન સ્થિતિ
વાલા હુઆ ઓર દૂસરા સંખ્યાતભાગ અધિક સ્થિતિ વાલા હુઆ ।
હસી પ્રકાર એક નારક એક સાગરોપમ કી સ્થિતિ વાલા હૈ ઓર
દૂસરા તેતીસ સાગરોપમ કી સ્થિતિ વાલા હૈ, તો ઇનમેં એક સાગરો-
પમ કી સ્થિતિ વાલા તેતીસ સાગરોપમ સ્થિતિ વાલે કી અપેક્ષા
સંખ્યાતગુણ હીન હુઆ, કયોંકિ એક સાગર કો તેતીસ સે ગુણિત
કરને પર તેતીસ સાગર હોતે હૈં । ઓર તેતીસ સાગરોપમ સ્થિતિ વાલા
ડસકી અપેક્ષા સંખ્યાતગુણ અધિક હુઆ । હસી પ્રકાર એક નારક
દસ હજાર વર્ષ કી સ્થિતિ વાલા હૈ ઓર દૂસરા તેતીસ સાગરોપમ
સ્થિતિ વાલા, દસ હજાર કો અસંખ્ય વાર ગુણિત કરને પર તેતીસ

નારક તેતીસ સાગરોપમની સ્થિતિવાળો છે. અને બીજો પલ્યોપમ એકા તેતીસ
સાગરોપમની સ્થિતિવાળો, દશ કોડા કોડી પલ્યોપમનો એક સાગરોપમ થાય
છે, તેથી જ પલ્યોપમથી હીન સ્થિતિ વાળો પૂર્ણ તેતીસ સાગરોપમ સ્થિતિ
વાળાથી સંખ્યાત ભાગ હીન સ્થિતિવાળો થયો અને બીજો સંખ્યાતભાગ
અધિક સ્થિતિવાળો થાય છે. એ પ્રકારે એક નારક એક સાગરોપમની સ્થિતિ
વાળો છે અને બીજો તેતીસ સાગરોપમની સ્થિતિવાળો છે, તો તેમાં એક સાગ-
રોપમની સ્થિતિવાળો તેતીસ સાગરોપમ સ્થિતિવાળાની અપેક્ષાએ સંખ્યાત
ગુણ હીન થયો. કેમકે એક સાગરને તેતીસથી ગુણવાથી તેતીસ સાગર થાય
છે. અને તેતીસ સાગરોપમ સ્થિતિવાળા તેમની અપેક્ષાએ સંખ્યાત ગુણ અધિક

ત્રયસ્ત્રિંશત્ સાગરોપમત્વાત્ દશવર્ષસહસ્રસ્થિતિકો નૈરયિકસ્ત્રયસ્ત્રિંશત્ સાગરોપમ
સ્થિતિકનૈરયિકાપેક્ષયાઽસંખ્યેયગુણહીનો ભવતિ, તદપેક્ષયા ત્રયસ્ત્રિંશત્ સાગરો-
પમસ્થિતિકસ્તુ અસંખ્યેયગુણાભ્યધિકો ભવતિ इत्येवंरूपेण एकस्य नैरयिकस्या-
परनैरयिकापेक्षया द्रव्यार्थतया प्रदेशार्थतया तुल्यत्वं प्रतिपादितम्, क्षेत्रतोऽव-
गाहनम्प्रति हीनाधिकत्वे चतुः स्थानपतितत्वं कालतोऽपि स्थितितो हीनाधि-
कत्वेन चतुः स्थानपतितत्वञ्च प्रतिपादितम्,

अथ भावतो हीनाधिकत्वं प्रतिपादयितुं प्रथमतः पुद्गलविपाकि नामकर्मो-
दयनिमित्तं जीवौदयिकभावाश्रयेण हीनाधिकत्वं प्ररूपयति—‘कालवर्णपञ्जवेहिं
यसि हीणे सिय तुल्ले सिय अब्महिए’ कृष्णवर्णपर्यवैः एको नैरयिकोऽपरनैर-

सागरोपम होते हैं, अतः दस हजार वर्ष की स्थिति वाला नारक
तेतीस सागरोपम की स्थिति वाले नारक की अपेक्षा असंख्यातगुण
हीन हुआ और उसकी अपेक्षा तेतीस सागरोपम की स्थिति वाला
असंख्यातगुण अधिक स्थिति वाला हुआ ।

इस प्रकार एक नारक दूसरे नारक से द्रव्य और प्रदेश से तुल्य
हैं, क्षेत्र से अवगाहना की दृष्टि से तथा काल से स्थिति की अपेक्षा
चतुःस्थानपतित हीनाधिक है, यह प्रतिपादन किया गया ।

अब भाव की अपेक्षा षट्स्थान पतित हीनाधिकता का प्रति-
पादन करने के लिए शास्त्रकार सर्वप्रथम पुद्गलविपाकी नामकर्म के
उदय से होने वाले औदयिक भाव का आश्रय लेकर हीनाधिकता
की प्ररूपणा करते हैं—कृष्णवर्ण के पर्यायों की अपेक्षा एक नारक

થાય. એ પ્રકારે એક નારક દશ હજાર વર્ષની સ્થિતિવાળો છે અને બીજો
તેત્રીસ સાગરોપમ સ્થિતિવાળો, દશ હજારને અસંખ્યવાર ગુણિત કરવાથી
તેત્રીસ સાગરોપમ થાય છે. તેથી દશ હજાર વર્ષની સ્થિતિ વાળો નારક તેત્રીસ
સાગરોપમની સ્થિતિવાળા નારકની અપેક્ષાએ અસંખ્યાત ગુણ હીન થયો
અને તેની અપેક્ષાએ તેત્રીસ સાગરોપમની સ્થિતિવાળો અસંખ્યાત ગુણ અધિક
સ્થિતિ વાળો થયો.

આ પ્રકારે એક નારક બીજા નારકથી દ્રવ્ય અને પ્રદેશથી તુલ્ય છે.
ક્ષેત્રથી અવગાહનાની દૃષ્ટિએ તથા કાળ સ્થિતિની અપેક્ષાએ ચતુઃસ્થાન પતિત
જ અધિક છે. આ પ્રતિપાદન કરાયું.

હવે ભાવની અપેક્ષાએ ષટ્સ્થાન પતિત હીનાધિકતાનું પ્રતિ પાદન કરવા
માટે શાસ્ત્રકાર સર્વ પ્રથમ પુદ્ગલ વિપાકી નામ કર્મના ઉદયથી થનાર ઔદારિક
ભાવનો આશ્રય લઈને હીનાધિકતાની પ્રરૂપણા કરે છે—કૃષ્ણ વર્ણના પર્યાયોની

ચિકાપેક્ષયા સ્યાત્-કદાચિત્ હીનો ભવતિ, સ્યાત્-કદાચિત્ તુલ્યો ભવતિ, સ્યાત્-કદાચિત્ અભ્યધિકો ભવતિ, તદેવ હીનાધિકત્વં વિશદયિતુમાહ-

‘જહ્ હીને અણંતભાગહીને વા’ તત્ર યદા ઇકો નૈરયિકઃ કૃષ્ણવર્ણપર્યવૈઃ અન્ય નૈરયિકાપેક્ષયા હીનો વિવક્ષિતો ભવતિ તદા સ તદપેક્ષયાऽનન્તભાગહીનો વા ભવતિ, ‘અસંખેજ્જભાગહીને વા’ અસંખ્યેયભાગહીનો વા ભવતિ, ‘સંખેજ્જગુણહીને વા’ સંખ્યેયગુણહીનો વા ભવતિ ‘અસંખેજ્જગુણહીને વા’ અસંખ્યેયગુણહીનો વા ભવતિ, ‘અણંતગુણહીને વા’ અનન્તગુણહીનો વા ભવતિ, ‘અહ અબ્બહિં, અણંતભાગમબ્બહિં વા’ અથૈકો નૈરયિકઃ અન્ય નૈરયિકાપેક્ષયા કૃષ્ણવર્ણ પર્યવૈર-ભ્યધિકો યદિ વિવક્ષિતસ્તદા સ તદપેક્ષયા અનન્તભાગાભ્યધિકો વા ભવતિ, ‘અસંખેજ્જભાગમબ્બહિં વા’ અસંખ્યેયભાગાભ્યધિકો વા ભવતિ ‘સંખેજ્જભાગમબ્બહિં વા’ સંખ્યેયભાગાભ્યધિકો વા ભવતિ ‘સંખેજ્જગુણમબ્બહિં વા’ સંખ્યેયગુણાભ્યધિકો વા ભવતિ ‘અસંખેજ્જગુણમબ્બહિં વા’ અસંખ્યેયગુણાભ્યધિકો વા ભવતિ, ‘અણંતગુણમબ્બહિં વા’ અનન્તગુણાભ્યધિકો વા ભવતિ, એત્ર ભાવાપેક્ષયા હીનત્વાભ્યધિકત્વ પ્રરૂપણે દાનૌ વૃદ્ધૌ ચ પ્રત્યેકં ષટ્ સ્થાનપતિતત્ત્વં ભવતિ,

દૂસરે નારક સે હીન હોતા હૈ, કોઈ કિસી સે તુલ્ય હોતા હૈ ઓર કોઈ કિસી સે અધિક હોતા હૈ । ઇસ કથન કા સ્પષ્ટીકરણ કરતે હૈ- યદિ ઇક નારક દૂસરે નારક સે કૃષ્ણવર્ણ કે પર્યાયો સે હીન હોતા હૈ તો અનન્તભાગ હીન હોતા હૈ, અસંખ્યાતભાગ હીન હોતા હૈ, સંખ્યાતભાગ હીન હોતા હૈ, સંખ્યાતગુણ હીન હોતા હૈ, અસંખ્યાતગુણ હીન હોતા હૈ યા અનન્તગુણ હીન હોતા હૈ । અગર અધિક હોતા હૈ તો અનન્તભાગ અધિક હોતા હૈ, અસંખ્યાતભાગ અધિક હોતા હૈ, સંખ્યાતભાગ અધિક હોતા હૈ, સંખ્યાતગુણ અધિક હોતા હૈ, અસંખ્યાતગુણ અધિક હોતા હૈ યા અનન્તગુણ અધિક હોતા હૈ યહ ષટ્ સ્થાનપતિત હીનતા ઓર અધિકતા હૈ । ઇસ ષટ્ સ્થાનપતિત હીના-

અપેક્ષાએ એક નારક બીજા નારકથી હીન હોય છે કોઈ કોઈનાથી તુલ્ય હોય છે અને કોઈ કોઈનાથી અધિક હોય છે. એ કથનનું સ્પષ્ટી કરણ કરે છે જો એક નારક બીજા નારકથી કૃષ્ણ વર્ણના પર્યાયોથી હીન હોય છે તો અનન્ત ભાગ હીન હોય છે. અસંખ્યાત ભાગહીન હોય છે. સંખ્યાત ભાગ હીન હોય છે. સંખ્યાત ગુણ હીન હોય છે, અસંખ્યાત ગુણ હીન હોય છે અગર અનન્તગુણ હીન હોય છે. અગર અધિક હોય તો અનન્ત ભાગ અધિક હોય છે. અસંખ્યાત ભાગ અધિક હોય છે, સંખ્યાતગુણ અધિક હોય છે, અસંખ્યાત ગુણ અધિક હોય છે અગર અનન્ત ગુણ અધિક હોય છે. આ છ સ્થાન પતિત હીનતા

પદ્મસ્થાનકેચ યદ્યદપેક્ષયાડનન્તભાગહીનં ભવતિ તસ્ય સર્વજીવાનન્તકેન-ભાગસ્ય હરણે યલ્લભ્યતે તેનાનન્તતયેન ભાગેન હીનં ભવતિ, યચ્ચ યદપેક્ષયાડસંખ્યેયભાગ-હીનં ભવતિ તસ્યાપેક્ષણીયસ્યા સંખ્યેયલોકાકાશદેશપ્રમાણરાશિના ભાગસ્ય હરણે યલ્લભ્યતે, તાવતા ભાગેન ન્યૂનં ભવતિ, યચ્ચ યદધિકૃત્ય સંખ્યેયભાગહીનં ભવતિ, તસ્યાપેક્ષણીયસ્યોત્કૃષ્ટસંખ્યેન ભાગસ્ય હરણે યલ્લાભો ભવતિ, તેન હીનં વોધ્યમ્ ગુણનસંખ્યાયાં તુ યદ્યતઃ સંખ્યેયગુણં ભવતિ તદવધિભૂતમુત્કૃષ્ટ સંખ્યેય-કેન ગુણિતં સદ્ યાવદ્ ભવતિ, તાવત્પ્રમાણં વિજ્ઞેયમ્, યચ્ચ યતોડસંખ્યેયગુણં ભવતિ તદવધિભૂતમ્ અસંખ્યેયલોકાકાશપ્રદેશપ્રમાણગુણકારેણ ગુણ્યતે, ગુણિતં સદ્ યાવદ્ ભવતિ તાદવસેયમ્, યચ્ચ યતોડનન્તગુણં ભવતિ તદવધિભૂતં સર્વ જીવાનન્તકરૂપેણ ગુણકારેણ ગુણ્યતે ગુણિતં સદ્ યાવદ્ ભવતિ તાવત્પ્રમાણમ્ અવસેયમ્, તદેવ વિશદયન્નાહ-

ધિકતા મેં જો જિસસે અનન્તભાગ હીન હોતા હૈ, વહ સર્વજીવાનન્તક સે ભાગ કરને પર જો લબ્ધ હો उस अनन्तवे' भाग से हीन समझना चाहिए । जो जिससे असंख्यातभाग हीन है, उसे असंख्यात लोका-काश प्रदेश प्रमाणराशि से भाग करने पर जो लब्ध हो, उतने भाग कम समझना चाहिए । जो जिससे संख्यातभाग हीन हो उसे उत्कृष्ट संख्यक से भाग करने पर जो लब्ध हो उससे हीन समझना चाहिए । गुणनसंख्या में जो जिससे संख्येयगुणा होता है, उसे उत्कृष्ट संख्यक के साथ गुणित करने पर जो आवे उतना समझना चाहिए । जो जिससे असंख्यातगुणा है, उसे असंख्यात लोकाकाश प्रदेशों के प्रमाण की राशि से गुणाकार करके गुणित करना चाहिए और गुणा-कार करने पर जो राशि लब्ध हो उतना समझना चाहिए । जो

અને અધિકતા છે. આ છ સ્થાન પતિત હીનાધિકતામાં જે જેનાથી અનન્ત ભાગ હીન હોય છે. તે સર્વ જીવાનન્તકથી ભાગ કરવાથી જે લબ્ધ થાય તે અનન્તમાં ભાગથી હીન સમજવા લેઈએ. જે જેનાથી અસંખ્યાત ભાગહીન છે. તે અસંખ્યાત લોકાકાશ પ્રદેશ પ્રમાણ રાશિથી ભાગ કરવાથી જે લબ્ધ થાય તેટલા ભાગ ઓછા સમજવા લેઈએ. જે જેનાથી સંખ્યાત ભાગ હીન હોય તેને ઉત્કૃષ્ટ સંખ્યકથી ભાગ કરવાથી જે લબ્ધ થાય તેનાથી હીન સમજવા લેઈએ. ગુણન સંખ્યામાં જે જેનાથી સંખ્યેય ગુણ હોય છે. તેને ઉત્કૃષ્ટ સંખ્યેયકના સાથે ગુણિત કરવાથી જે આવે તેટલા સમજવા લેઈએ. જે જેનાથી આસંખ્યાતગુણ છે, તેને અસંખ્યાત લોકાકાશ પ્રદેશોના પ્રમાણની રાશિથી ગુણાકાર કરીને ગુણિત કરવા લેઈએ, અને ગુણાકાર કરવાથી જે રાશિ

‘નીલવન્નપજ્જવેહિ’ લોહિયવણ્ણપજ્જવેહિ’ નીલવર્ણપર્યવૈઃ, લોહિતવર્ણપર્યવૈઃ, ‘પીયવન્નપજ્જવેહિ’ પીતવર્ણપર્યવૈઃ ‘હારિદ્રવન્નપજ્જવેહિ’ હારિદ્રવર્ણપર્યવૈઃ ‘શુક્લિલ્લવન્નપજ્જવેહિ’ શુક્લવર્ણપર્યવૈશ્ચ ‘છટ્ટાણવહિ’ પદ્મસ્થાનપતિતો નૈરયિકઃ નૈરયિકાન્તરાપેક્ષયા સ્યાત્ હીનો ભવતિ, સ્યાત્ તુલ્યો ભવતિ, સ્યાદ્ અભ્યધિકો ભવતિ, તત્ર યદા હીનો વિવક્ષિતો ભવતિ તદા અનન્તભાગહીનો વા ભવતિ, અસંખ્યેય-ભાગહીનો વા ભવતિ, સંખ્યેયગુણહીનો વા ભવતિ, અસંખ્યેયગુણહીનો વા ભવતિ, અનન્તગુણહીનો વા ભવતિ, અથ યદાભ્યધિકો વિવક્ષિતસ્તદા અનન્તભાગાભ્યધિકો વા, અસંખ્યેયભાગાભ્યધિકો વા સંખ્યેયભાગાભ્યધિકો વા ભવતિ, સંખ્યેયગુણાભ્યધિકો વા ભવતિ, અસંખ્યેયગુણાભ્યધિકો વા ભવતિ, અનન્તગુણાભ્યધિકો

જિસસે અનન્તગુણા હૈ, ઉસે સર્વજીવાનન્તક સે ગુણિત કરને પર જો સંખ્યા હો ઉતના સમજ્ઞના યાહિયે । ઇસી કો અધિક સ્પષ્ટ કરને કે લિયે કહા હૈ—નીલવર્ણ કે પર્યાયોં સે, લોહિત (રક્ત) વર્ણ કે પર્યાયોં સે, પીતવર્ણ કે પર્યાયોં સે, હારિદ્ર વર્ણ કે પર્યાયોં સે ઓર શુક્લવર્ણ કે પર્યાયોં સે ષટ્ સ્થાનપતિત એક નારક દૂસરે નારક કી અપેક્ષા હીન, તુલ્ય યા અધિક હોતા હૈ । અગર કોઈ હીન હૈ તો અનન્તભાગ હીન હોતા હૈ, અસંખ્યાતભાગ હીન હોતા હૈ, સંખ્યાતભાગ હીન હોતા હૈ, સંખ્યાતગુણ હીન હોતા હૈ, અસંખ્યાતગુણ હીન હોતા હૈ યા અનન્તગુણ હીન હોતા હૈ । અગર અધિક હોતા હૈ તો અનન્તભાગ અધિક હોતા હૈ, અસંખ્યાતભાગ અધિક હોતા હૈ, સંખ્યાતભાગ અધિક હોતા હૈ, સંખ્યાતગુણા અધિક હોતા હૈ, અસંખ્યાતગુણા અધિક હોતા હૈ યા અનન્તગુણા અધિક હોતા હૈ ।

લબ્ધ થાય તેટલા સમજવા ભેદએ. જેનાથી અનન્તગુણ છે. તેને સર્વ જીવાનન્તકથી ગુણિત કરવાથી જે સંખ્યા થાય તેટલા સમજવા ભેદએ.

તેને વધારે સ્પષ્ટ કરવા માટે કહ્યું છે—નીલ વર્ણના પર્યાયોથી લોહિત (રક્ત) વર્ણના પર્યાયોથી, પીત વર્ણના પર્યાયોથી, હારિદ્રવર્ણના પર્યાયોથી. અને શુક્લ વર્ણના પર્યાયોથી છ સ્થાન પતિત એક નારક ખીન્ન નારકની અપેક્ષાએ હીન, તુલ્ય અથવા તો અધિક થાય છે. અગર કોઈ હીન છે તો અનન્ત ભાગ હીન હોય છે, અસંખ્યાત ભાગ હીન થાય છે, સંખ્યાત ભાગ હીન થાય છે સંખ્યાત ગુણ હીન થાય છે, અસંખ્યાત ગુણ હીન થાય છે, અગર અનન્તગુણ હીન થાય છે. અગર અધિક થાય છે તો અનન્ત ભાગ અધિક થાય છે, અસંખ્યાત ભાગ અધિક થાય છે; સંખ્યાત ભાગ અધિક થાય છે. સંખ્યાત ગુણા અધિક થાય છે, અસંખ્યાતગુણા અધિક થાય છે અથવા અનન્ત ગુણા અધિક હોય છે.

વા ભવતિ, તથા - 'સુભિગંધપજ્જવેહિં દુભિગંધપજ્જવેહિં ચ છટ્ટાણવડિએ' સુર-
ભિગંધપર્યવૈઃ દુરભિગંધપર્યવૈશ્ચ ષટ્સ્થાનપતિતો નૈરયિકો નૈરયિકાન્તરાપેક્ષયા
સ્યાત્ હીનઃ, સ્યાત્ તુલ્યઃ, સ્યાત્ અભ્યધિકો ભવતિ; તત્ર યદા હીનો વિવ-
ક્ષિતસ્તદા અનન્તભાગહીનો વા, અસંખ્યેયભાગહીનો વા, સંખ્યેયભાગહીનો વા,
સંખ્યેયગુણહીનો વા, અસંખ્યેયગુણહીનો વા, અનન્તગુણહીનો વા ભવતિ, અથા-
ભ્યધિકો યદા વિવક્ષિતસ્તદા અનન્તભાગાભ્યધિકો વા, અસંખ્યેયભાગાભ્યધિકો
વા, સંખ્યેયભાગાભ્યધિકો વા, સંખ્યેયગુણાભ્યધિકી વા, અસંખ્યેયગુણાભ્યધિકો વા,
અનન્તગુણાભ્યધિકો વા ભવતિ, ઇતિ ભાવઃ ।

‘તિત્તરસપજ્જવેહિં કઢુયરસપજ્જવેહિં, કસાયરસપજ્જવેહિં, અંવિલરસપજ્જ-
વેહિં, મહુરસપજ્જવેહિં છટ્ટાણવડિએ’ તિત્તરસપર્યવૈઃ, કઢુકરસપર્યવૈઃ, કપાયરસ-
પર્યવૈઃ, અમ્લરસપર્યવૈઃ, મધુરસપર્યવૈશ્ચ ષટ્સ્થાનપતિતો નૈરયિકો નૈરયિકાન્તરા-
પેક્ષયા સ્યાત્ હીનો વા, સ્યાત્ તુલ્યો વા, સ્યાદ્ અભ્યધિકો વા ભવતિ, તત્ર યદા
હીનો વિવક્ષિતસ્તદા અનન્તભાગહીનો વા, અસંખ્યેયભાગહીનો વા, સંખ્યેયભાગ-
હીનો વા, સંખ્યેયગુણહીનો વા, અસંખ્યેયગુણહીનો વા, અનન્તગુણહીનો વા

હસી પ્રકાર સુગન્ધ ઓર દુર્ગન્ધ કે પર્યાયોં સે ખી ંક નારક
દૂસરે નારક કી અપેક્ષા ષટ્ સ્થાનપતિત હીનાધિક હોતા હૈ । અગર
હીન હૈ તો અનન્તભાગ હીન હોતા હૈ, અસંખ્યાતભાગ હીન હોતા હૈ,
સંખ્યાતભાગ હીન હોતા હૈ, સંખ્યાતગુણ હીન હોતા હૈ, અસંખ્યાતગુણ
હીન હોતા હૈ યા અનન્તગુણ હીન હોતા હૈ । અગર અધિક હોતા હૈ
તો અનન્તભાગ અધિક, અસંખ્યાતભાગ અધિક, સંખ્યાત ભાગ
અધિક, સંખ્યાતગુણ અધિક, અસંખ્યાતગુણ અધિક અથવા અનન્તગુણ
અધિક હોતા હૈ ।

તિત્તરસ કે પર્યાયોં સે, કઢુકરસ કે પર્યાયોં સે, કપાયરસ કે
પર્યાયોં સે, આમ્લરસ કે પર્યાયોં સે ંવં મધુરસ કે પર્યાયોં સે ખી

એ રીતે સુગન્ધ અને દુર્ગન્ધના પર્યાયોથી પણ એક નારક બીજા નારકની
અપેક્ષાએ છ સ્થાન પતિત હીનાધિક થાય છે. અગર હીન છે તો અનન્ત ભાગ
હીન થાય છે, અસંખ્યાત ભાગ હીન થાય છે, સંખ્યાત હીન થાય છે. સંખ્યાત
ગુણહીન થાય છે, અસંખ્યાત ગુણહીન થાય છે અગર અનન્ત ગુણ હીન થાય
છે. અગર અધિક હોય છે તો અનન્ત ભાગ અધિક, અસંખ્યાત ભાગ અધિક
સંખ્યાત ભાગ અધિક, સંખ્યાત ગુણ અધિક, અસંખ્યાત ગુણ અધિક થાય છે.

તિક્ત રસના પર્યાયોથી, કટુક રસના પર્યાયોથી, કપાય રસના પર્યાયો
આમ્લ રસના પર્યાયોથી તેમજ મધુર રસના પર્યાયોથી પણ એક નારક બીજા

भवति, अथाभ्यधिको यदा विवक्षितस्तदा अनन्तभागाभ्यधिको वा, असंख्येय-
भागाभ्यधिको वा भवति, संख्येयभागाभ्यधिको वा, संख्येयगुणाभ्यधिको वा,
असंख्येयगुणाभ्यधिको वा, अनन्तगुणाभ्यधिको वा भवति, इति भावः ।

तथा 'कक्खड्ढासपज्जवेहिं, मउयफासपज्जवेहिं, ग्रुयफासपज्जवेहिं, लहु-
यफासपज्जवेहिं, सीयफासपज्जवेहि, उसिणफासपज्जवेहिं, निद्धफासपज्जवेहिं,
लुक्खफासपज्जवेहिं छट्ठाणवडिण्' कर्कशस्पर्शपर्यवैः, मृदुकस्पर्शपर्यवैः, गुरुकस्पर्श-
पर्यवैः, लघुकस्पर्शपर्यवैः, शीतस्पर्शपर्यवैः, उष्णस्पर्शपर्यवैः, स्निग्धस्पर्शपर्यवैः,
रूक्षस्पर्शपर्यवैश्च षट् स्थानपतितो नैरयिको नैरयिकान्तरापेक्षया स्यात् हीनो वा,
स्यात् तुल्यो वा, स्यात् अभ्यधिको वा भवति, तत्र यदा हीनो विवक्षितस्तदा अन-
न्तभागहीनो वा, असंख्येयभागहीनो वा, संख्येयभागहीनो वा, संख्येयगुणहीनो
वा, असंख्येयगुणहीनो वा, अनन्तगुणहीनो वा भवति, अथ यदा अभ्यधिको विव-

एक नारक दूसरे नारक से षट्स्थानपतित हीनाधिक होता है ।
अगर हीन होता है तो अनन्तभाग हीन, असंख्यातभाग हीन,
संख्यातभाग हीन, संख्यातगुण हीन, असंख्यातगुण हीन या अन-
न्तगुण हीन होता है । अगर अधिक होता है तो अनन्तभाग अधिक,
असंख्यातभाग अधिक, संख्यातभाग अधिक, संख्यातगुण अधिक,
असंख्यातगुण अधिक या अनन्तगुण अधिक होता है ।

कर्कशस्पर्श के पर्यायों से, मृदुस्पर्श के पर्यायों से, गुरुस्पर्श के
पर्यायों से, लघुस्पर्श के पर्यायों से, शीतस्पर्श के पर्यायों से, उष्ण-
स्पर्श के पर्यायों से एक नारक दूसरे नारक की अपेक्षा हीन, तुल्य
या अधिक होता है । अगर हीन है तो अनन्तभाग हीन, असंख्यात-
भाग हीन, संख्यातभाग हीन, संख्यातगुण हीन, असंख्यातगुण हीन,

નારકથી છ સ્થાન પતિત હીનાધિક થાય છે. જો હીન થાય છે તો અનન્ત
ભાગ હીન, અસંખ્યાત ભાગ હીન, સંખ્યાત ભાગ હીન, સંખ્યાત ગુણહીન
અસંખ્યાત ગુણ હીન અગર અનન્ત ગુણ હીન થાય છે. અગર અધિક થાય
છે તો અનન્ત ભાગ અધિક અસંખ્યાત ભાગ અધિક, સંખ્યાત ભાગ અધિક,
સંખ્યાત ગુણ અધિક, અસંખ્યાત ગુણ અધિક અગર અનન્તગુણ અધિક થાય છે.

કર્કશ સ્પર્શના પર્યાયોથી, મૃદુસ્પર્શના પર્યાયોથી, ગુરુસ્પર્શના પર્યાયોથી
લઘુસ્પર્શના પર્યાયોથી, શીતસ્પર્શના પર્યાયોથી, ઉષ્ણસ્પર્શના પર્યાયોથી, સ્નિગ્ધ
સ્પર્શના પર્યાયોથી, અને રૂક્ષ સ્પર્શના પર્યાયોથી એક નારક બીજા નારકની અપે-
ક્ષાએ હીન, તુલ્ય અગર અધિક થાય છે. અગર હીન છે તો અનન્ત ભાગ
હીન, અસંખ્યાત ભાગ હીન, સંખ્યાત ભાગ હીન, સંખ્યાત ગુણ હીન અસં-

क्षितस्तदा अनन्तभागभ्यधिको वा, असंख्येयभागभ्यधिको वा, संख्येयभाग-
भ्यधिको वा, संख्येयगुणाभ्यधिको वा, असंख्येयगुणाभ्यधिको वा, अनन्तगुणा-
भ्यधिको वा, संख्येयगुणाभ्यधिको वा, असंख्येयगुणाभ्यधिको वा, अनन्त-
गुणाभ्यधिको वा भवति इत्याशयः, तथैव 'आभिनिबोधियनाणपज्जवेहिं सुय-
नाणपज्जवेहिं' आभिनिबोधिकज्ञानपर्यवैः, श्रुतज्ञानपर्यवैः, 'ओहिनाणपज्जवेहिं'
अवधिज्ञानपर्यवैः, 'मइअन्नाणपज्जवेहिं' मत्त्यज्ञानपर्यवैः, 'सुयअण्णाणपज्जवेहिं'
श्रुताज्ञानपर्यवैः 'विभंगनाणपज्जवेहिं' विभङ्गज्ञानपर्यवैः 'चग्गुदंसणपज्जवेहिं',
अचक्खुदंसणपज्जवेहिं' चक्षुर्दर्शनपर्यवैः, अचक्षुर्दर्शनपर्यवैः, 'ओहिदंसणपज्ज-
वेहिं' अवधिदर्शनपर्यवैश्च 'छट्ठाणवडिए' षट्स्थानपतितो नैरयिको नैरयिकान्तरा-
पेक्षया स्यात् हीनो भवति, स्यात् तुल्यो भवति, स्यात् अध्यधिको भवति,
तत्र यदा हीनो विवक्षितस्तदा अनन्तभागहीनो वा, असंख्येयभागहीनो वा,

अनन्तगुण हीन होता है और यदि अधिक होता है तो अनन्तभाग
अधिक, असंख्यातभाग अधिक, संख्यातभाग अधिक, संख्यातगुण
अधिक, असंख्यातगुण अधिक अथवा अनन्तगुण अधिक होता है।

अब क्षायोपशमिक भाव रूप पर्यायों से हीनाधिकता प्रदर्शित
करते हैं-आभिनिबोधिक ज्ञान के पर्यायों से, श्रुतज्ञान के पर्यायों
से, अवधिज्ञान के पर्यायों से, मत्त्यज्ञान के पर्यायों से श्रुताज्ञान के
पर्यायों से, विभङ्गज्ञान के पर्यायों से, चक्षुदर्शन के पर्यायों से,
अचक्षुदर्शन के पर्यायों से तथा अवधिदर्शन के पर्यायों से कोई नारक
किसी अन्य नारक से हीन, अधिक या तुल्य होता है। अगर हीन
है तो षट्स्थानपतित हीन और अधिक है तो षट्स्थानपतित अधिक
होता है। यथा-जो जिससे हीन हैं वह अनन्तभाग हीन असंख्यात-

ज्यात गुणु हीन अनन्त गुणु हीन थाय छे अने जे अधिक थाय छे
तो, अनन्त लाग अधिक, असंख्यात लाग अधिक, संख्यात लाग अधिक
संख्यात गुणु अधिक, असंख्यात गुणु अधिक अथवा अनन्त गुणु अधिक अने छे

हुवे क्षायोपशमिक भाव रूप पर्यायोधी हीनाधिकता प्रदर्शित करे छे-
आभिनिबोधिक ज्ञानना पर्यायोधी, श्रुत ज्ञानना पर्यायोधी, अवधिज्ञानना
पर्यायोधी, मत्त्यज्ञानना पर्यायोधी, श्रुताज्ञानना पर्यायोधी, विभङ्गज्ञानना पर्या-
योधी, चक्षुदर्शनना पर्यायोधी, अचक्षुदर्शनना पर्यायोधी तथा अवधि दर्शनना
पर्यायोधी, कोछ नारक कोछ जीज नारकधी हीन अधिक अगर तुल्य होय छे.
अगर हीन छे तो छ स्थान पतित हीन अगर अधिक छे. तो छ स्थान
पतित अधिक अने छे. जेमके-जे जेनाधी हीन छे ते अनन्त लाग हीन,

સંખ્યેયભાગહીનો વા, સંખ્યેયગુણહીનો વા, અસંખ્યેયગુણહીનો વા, અનન્તગુણ-
હીનો વા ભવતિ, અથાભ્યધિકો યદા વિવક્ષિતસ્તદા અનન્તભાગાભ્યધિકો વા,
અસંખ્યેયભાગાભ્યધિકો વા, સંખ્યેયભાગાભ્યધિકો વા, સંખ્યેયગુણાભ્યધિકો
વા અસંખ્યેયગુણાભ્યધિકો વા, અનન્તગુણાભ્યધિકો વા ભવતિ ઇત્યાશયઃ,

અથ ષટ્સ્થાનપતિતત્ત્વસ્વરૂપં પ્રરૂપ્યતે-તત્ર વસ્તુતઃ કૃષ્ણવર્ણપર્યાયપરિમાણ-
સ્થાનન્તસંખ્યકસ્યાપિ અસદ્ભાવ સ્થાપનયા દશસહસ્રપરિકલ્પને સતિ તસ્ય શત-
પરિમાણપરિકલ્પનેન સર્વજીવાનન્તકેન ભાગહરણે કૃતે શતસ્ય લબ્ધિર્ભવતિ, તત્ર
એકસ્ય નૈરયિકસ્ય કૃષ્ણવર્ણપર્યાયપરિમાણં દશસહસ્રાણિ, અન્યસ્ય તુ નૈરયિકસ્ય
શતહીનાનિ દશસહસ્રાણિ, શતઞ્ચ સર્વજીવાનન્તભાગહારલબ્ધત્વાદનન્તતમો ભાગો
ભવતિ, તત્ર યસ્ય નૈરયિકસ્ય શતહીનાનિ દશસહસ્રાણિ કૃષ્ણવર્ણપર્યાયપરિમાણં

ભાગ હીન, સંખ્યાતભાગ હીન, સંખ્યાતગુણ હીન, અસંખ્યાતગુણ હીન
યા અનન્તગુણ હીન હોતા હૈ । જો જિસસે અધિક હૈ વહ ઉસસે અનન્ત-
ભાગ અધિક, અસંખ્યાતભાગ અધિક, સંખ્યાતભાગ અધિક, સંખ્યાત-
ગુણ અધિક, અસંખ્યાતગુણ અધિક યા અનન્તગુણ અધિક હોતા હૈ ।

ષટ્સ્થાનપતિતત્ત્વ કે સ્વરૂપ કા નિરૂપણ કિયા જાતા હૈ-યદ્યપિ
કૃષ્ણવર્ણ કે પર્યાયોં કા પરિમાણ અનન્ત હૈ, ફિર ભી અસત્ કલ્પના
સે ઉસે દશ હજાર માન લિયા જાએ ઓર સર્વજીવાનન્તક કો સૌ
કલ્પિત કર લિયા જાએ । તો દસ હજાર મેં સૌ કા ભાગ દેને પર સૌ
કી સંખ્યા લબ્ધ હોતી હૈ । ઇસ પ્રકાર એક નારક કે કૃષ્ણ વર્ણ કે
પર્યાયાં કા પરિમાણ દશ સહસ્ર હૈ, દૂસરે કે સૌ કમ દસ હજાર હૈ ।
સૌ કી સંખ્યા સર્વજીવાનન્તક મેં ભાગ દેને પર લબ્ધ હોને સે અન-
ન્તવાં ભાગ હૈ । તો જિસ નારક કે કૃષ્ણ વર્ણ કે પર્યાય સૌ કમ દશ

અસંખ્યાત ભાગ હીન, સંખ્યાત ભાગ હીન, સંખ્યાત ગુણહીન, અસં-
ખ્યાત ગુણ હીન અગર અનન્ત ગુણ હીન હોય છે. જે જેનાથી અધિક છે,
તે તેનાથી અનન્ત ભાગ અધિક, અસંખ્યાત ભાગ અધિક, સંખ્યાત ભાગ અધિક,
સંખ્યાત ગુણ અધિક, અસંખ્યાત ગુણ અધિક અગર અનન્ત ગુણ અધિક હોય છે.

ષટ્સ્થાન પતિતત્ત્વના સ્વરૂપનું નિરૂપણ કરાય છે જો-કૃષ્ણવર્ણના પર્યાયો
નું પરિમાણ અનન્ત છે, તો પણ અસત્ કલ્પનાથી તેને દશ હજાર માની
લેવામાં આવે અને સર્વ જીવાનન્તકને સૌ કલ્પિત કરી લેવાય તો દસ હજારમાં
સૌ નો ભાગ દેવાથી સોની સંખ્યા ઉપલબ્ધ થાય છે. એ રીતે એક નારકના
કૃષ્ણવર્ણના પર્યાયોના પરિમાણ દશ હજાર છે, બીજાના સૌ ઓછા દશ હજાર
છે. સોની સંખ્યા સર્વ જીવાનન્તકમાં ભાગ દેવાથી થનાર અનન્તમો ભાગ છે,

સોડન્યસ્ય પરિપૂર્ણદશસહસ્રપ્રમાણ કૃષ્ણવર્ણપર્યાય નૈરયિકસ્યાપેક્ષયાડનન્તભાગ-
હીનો વ્યપદિશ્યતે, તદપેક્ષયાસોડન્યઃ કૃષ્ણવર્ણપર્યાયોડનન્તભાગાભ્યધિકો વ્ય-
પદિશ્યતે, એવમેવ કૃષ્ણવર્ણપર્યાયપરિમાણસ્ય દશસહસ્રસંખ્યકસ્યાસંખ્યેય-
લોકાકાશપ્રદેશપ્રમાણપરિકલ્પનેન પચ્ચાશત્ પરિમાણેન ભાગહરણે કૃતે સતિ શત-
દ્વયસ્ય લબ્ધિર્ભવતિ, ઇષોડસંખ્યેયતમો ભાગો વ્યપદિશ્યતે, તત્રૈકસ્ય નૈરયિકસ્ય
શતદ્વયહીનાનિ દશસહસ્રાણિ કૃષ્ણવર્ણપર્યાયાઃ ભવન્તિ, અન્યસ્ય નૈરયિકસ્ય તુ
પરિપૂર્ણાનિ દશસહસ્રાણિ કૃષ્ણવર્ણપર્યાયાઃ ભવન્તિ, તત્ર શતદ્વયહીન દશસહસ્ર-
પરિમાણ કૃષ્ણવર્ણપર્યાયઃ પરિપૂર્ણકૃષ્ણવર્ણપર્યાય નૈરયિકાપેક્ષયા અસંખ્યેયભાગ-
હીનો વ્યવહિયતે, પરિપૂર્ણ કૃષ્ણવર્ણપર્યાયસ્તુ તદપેક્ષયાડસંખ્યેયભાગાભ્યધિકો-
વ્યપદિશ્યતે, તથૈવ તસ્યૈવ કૃષ્ણવર્ણપર્યાયરાશેઃ દશસહસ્રસંખ્યકસ્યોત્કૃષ્ટસંખ્યેય-
કપરિમાણપરિકલ્પિતેન દશકપરિમાણેન ભાગહરણે કૃતે સતિ લબ્ધં સહસ્રં સંખ્યાત-

સહસ્ર હૈં, વહ દશ સહસ્ર કૃષ્ણવર્ણ પર્યાયોં વાલે નારક કી અપેક્ષા
અનન્તભાગ હીન કહલાતા હૈં । ઇસી પ્રકાર દશ સહસ્ર પરિમિત
કૃષ્ણવર્ણ કે પર્યાયોં મેં લોકાકાશ કે પ્રદેશોં કે રૂપ મેં કલ્પિત પચાસ
સે ભાગ કિયા જાય તો દો સૌ કી સંખ્યા આતી હૈં, યહ અસંખ્યા-
તવાં ભાગ કહલાતા હૈં । તાત્પર્ય યહ હુઆ કિ કિસી નારક કે કૃષ્ણ-
વર્ણ કે પર્યાય દો સૌ કમ દશ સહસ્ર હૈં ઓર કિસી કે પૂરે દશ
સહસ્ર હૈં । ઇસમેં સે દો સૌ કમ દસ હજાર કૃષ્ણવર્ણ પર્યાય વાલા
પરિપૂર્ણ દસ હજાર કૃષ્ણવર્ણ પર્યાય વાલે કી અપેક્ષા અસંખ્યાતભાગ
હીન કહલાતા હૈં ઓર દસ હજાર કૃષ્ણવર્ણ પર્યાય વાલા અસંખ્યાત-
ભાગ અધિક કહલાતા હૈં । ઇસી પ્રકાર પૂર્વોક્ત દશ સહસ્ર સંખ્યક
કૃષ્ણવર્ણ પર્યાયોં મેં સંખ્યાત પરિમાણ કે રૂપ મેં કલ્પિત દશ સંખ્યા

તો જે નારકનો કૃષ્ણ વર્ણનો પર્યાય સો ઓછા દશ હજાર છે. તે દશ હજાર
કૃષ્ણ વર્ણ પર્યાયો વાળા નારકોની અપેક્ષાએ અનન્ત ભાગ હીન કહેવાય છે.
એ જ પ્રકારે દશ હજાર પરિમિત કૃષ્ણ વર્ણ પર્યાયોમાં લોકાકાશના પ્રદેશોના
રૂપમાં કલ્પિત પચાસથી ભાગવામાં આવે તો બસોની સંખ્યા આવે છે, એ
સંખ્યાતમો ભાગ કહેવાય છે. તાત્પર્ય એ થયું કે કોઈ નારકના કૃષ્ણવર્ણના
પર્યાય બસો ઓછા દશ હજાર છે અને કોઈના દશ હજાર પુરા છે. તેઓમાંથી
બસો ઓછા દશ હજાર કૃષ્ણવર્ણ પર્યાય વાળા પરિપૂર્ણ દશ હજાર કૃષ્ણવર્ણ
પર્યાયવાળાની અપેક્ષાએ અસંખ્યાત ભાગ હીન કહેવાય છે, અને દશ હજાર
કૃષ્ણવર્ણ પર્યાયવાળા અસંખ્યાત ભાગ અધિક કહેવાય છે. એ પ્રકારે પૂર્વોક્ત
દશ હજાર સંખ્યક કૃષ્ણવર્ણ પર્યાયોમાં સંખ્યાત પરિમાણના રૂપમાં કલ્પિત

તમો ભાગો ભવતિ, તત્રૈકસ્ય નૈરયિકસ્ય નવસહસ્રાણિ કૃષ્ણવર્ણપર્યાય પરિમાણં ભવતિ, અન્યસ્ય તુ દશસહસ્રાણિ, સહસ્રઞ્ચ સંખ્યેયતમો ભાગો ભવતિ इत्येवं રીત્યા નવ સહસ્રપરિમાણકૃષ્ણવર્ણપર્યાયઃ પરિપૂર્ણકૃષ્ણવર્ણપર્યાય નૈરયિકાપેક્ષયા સંખ્યેય-ભાગહીનો વ્યપદિશ્યતે તદપેક્ષયા અન્યસ્તુ સંખ્યેયભાગાભ્યવિકો વ્યપદિશ્યતે, એવમેવ એકસ્ય નૈરયિકસ્ય કૃષ્ણવર્ણપર્યાયપરિમાણં સહસ્રમ્, અન્યસ્ય તુ દશસહ-સ્રાણિ, તત્રોત્કૃષ્ટં સંખ્યાતકલ્પેન દશકેન ગુણિતસ્ય સહસ્રસ્ય દશસહસ્રસંખ્ય-કત્વં ભવતિ इति રીત્યા સહસ્રસંખ્યકકૃષ્ણવર્ણપર્યાયો નૈરયિકઃ દશસહસ્ર-સંખ્યકકૃષ્ણવર્ણપર્યાયનૈરયિકાપેક્ષયા સંખ્યેયગુણહીનો ભવતિ, તદપેક્ષયા પરિપૂર્ણ કૃષ્ણવર્ણપર્યાયસ્તુ સંખ્યેયગુણાભ્યવિકો વ્યપદિશ્યતે, એવમેવ એકસ્ય નૈરયિકસ્ય કૃષ્ણવર્ણપર્યાયાગ્રં દ્વે શતે, અન્યસ્ય તુ નૈરયિકસ્ય પરિપૂર્ણાનિ દશસહસ્રાણિ, શત-

કા ભાગ ક્રિયા જાય તો એક સહસ્ર સંખ્યા લબ્ધ होती है । यह संख्या दस हजार का संख्यातवां भाग है । मान लीजिए कि किसी नारक के कृष्णवर्ण पर्याय नौ हजार हैं और दूसरे के दश हजार हैं, तो नौ हजार कृष्णवर्ण पर्याय वाला परिपूर्ण दस हजार कृष्णवर्ण पर्यायों वाले नारक की अपेक्षा संख्यातभाग हीन हुआ और उसकी अपेक्षा दस हजार कृष्णवर्ण पर्याय वाला संख्यातभाग अधिक कहलाया ।

इसी प्रकार एक नारक के कृष्णवर्ण पर्यायों का परिमाण एक सहस्र है और दूसरे का परिमाण दश सहस्र । यहां उत्कृष्ट संख्यात के रूप में कल्पित दश संख्या के द्वारा हजार में गुणाकार किया जाय तो दश सहस्र संख्या आती है । इस प्रकार एक हजार कृष्ण-वर्ण पर्याय वाला नारक दस हजार संख्यक कृष्णवर्ण पर्याय वाले

દશ સંખ્યાનો ભાગ કરાય તો એક હજારની સંખ્યા પ્રાપ્ત થાય છે. એ સંખ્યા દશ દશ હજારનો સંખ્યાતમો ભાગ છે. માની લો કે કોઈ નારકના કૃષ્ણ વર્ણુ પર્યાય હજાર છે અને બીજાનો દશ હજાર છે. તો સો હજાર કૃષ્ણ વર્ણુ પર્યાય વાળા પરિપૂર્ણ દશ હજાર કૃષ્ણવર્ણુ પર્યાયોવાળા નારકની અપેક્ષાએ સંખ્યાત ભાગહીન થયો અને તેની અપેક્ષાએ દશ હજાર કૃષ્ણવર્ણુ પર્યાયવાળા સંખ્યાત ભાગ અધિક કહેવાયા.

એજ રીતે એક નારકના કૃષ્ણવર્ણુ પર્યાયોનું પરિમાણ એક હજાર છે અને બીજાનું પરિમાણ દશ હજાર. અહીં ઉત્કૃષ્ટ સંખ્યાત રૂપમાં કલ્પિત દશ સંખ્યાના દ્વારા હજારનો ગુણાકાર કરાય તો દશ હજાર સંખ્યા આવે. એ રીતે એક હજાર કૃષ્ણવર્ણુ પર્યાય વાળા નારક દશ હજાર સંખ્યક કૃષ્ણ વર્ણુ પર્યાય વાળા નારકની અપેક્ષાએ સંખ્યાત ગુણ હીન છે અને તેની અપે-

દ્વયન્તુ અસંખ્યેયલોકાકાશપ્રદેશપરિમાણકલ્પિતેન પચાશત્ પરિમાણેન ગુણકેન ગુણિતે સતિ દશસહસ્રાણિ ભવન્તિ, તત્ર શતદ્વયપરિમાણ કૃષ્ણવર્ણપર્યાયસ્ય નૈર-યિકસ્ય પરિપૂર્ણ કૃષ્ણવર્ણપર્યાયનૈરયિકાપેક્ષયાઽસંખ્યેયહીનત્વં વોધ્યમ્, તદપેક્ષયા તુ અન્યસ્યાસંખ્યેયગુણાભ્યધિકત્વં વિજ્ઞેયમ્, એવમેકસ્ય નૈરયિકસ્ય શ્વેત કૃષ્ણવર્ણ-પર્યાયપરિમાણમ્. અન્યસ્ય દશસહસ્રાણિ, સર્વજીવાનન્તક પરિમાણ પરિકલ્પિતેન શતગુણકેન ગુણિતે સતિ દશસહસ્રાણિ ભવન્તિ, તતશ્ચ શતપરિમાણ કૃષ્ણવર્ણપર્યાયો નૈરયિકઃ પરિપૂર્ણકૃષ્ણવર્ણપર્યાય નૈરયિકાપેક્ષયા અનન્તગુણહીનો ભવતિ, તદન્ય-સ્તુ તદપેક્ષયાઽનન્તગુણાભ્યધિકો ભવતિ, इत्येवं रीत्या कृष्णवर्णपर्यायानभि-

નારક કી અપેક્ષા સંખ્યાતગુણ હીન હૈ ઓર ઉસકી અપેક્ષા દસ હજાર કૃષ્ણવર્ણ પર્યાય વાલા સંખ્યાતગુણ અધિક હૈ ।

इसी प्रकार एक नारक के कृष्णवर्ण पर्यायों का परिमाण दो सौ है और दूसरे नारक के कृष्णवर्ण-पर्यायों का परिमाण दस हजार है । दो सौ का यदि असंख्यात रूप में कल्पित पचास के साथ गुणा-किया जाय तो दस हजार होता है । अतएव दो सौ कृष्णवर्ण पर्याय वाला नारक दस हजार कृष्णवर्ण पर्याय वाले नारक की अपेक्षा असंख्यातगुण हीन है, और उसकी अपेक्षा दस हजार कृष्णवर्ण पर्याय वाला असंख्यातगुण अधिक है । इसी प्रकार एक नारक के कृष्णवर्ण के पर्याय सौ हैं और दूसरे के दस हजार । सर्वजीवानन्तक परिमाण के रूप में परिकल्पित सौ के द्वारा सौ में गुणाकार किया जाय तो दस हजार की संख्या आती है । अतएव सौ कृष्णवर्ण पर्याय वाला नारक दस हजार कृष्णवर्ण पर्याय वाले नारक की अपेक्षा अनन्तगुण हीन हुआ और उसकी अपेक्षा दूसरा अनन्तगुण अधिक हुआ ।

ક્ષાએ દશ હજાર કૃષ્ણ વર્ણ પર્યાય વાળા સંખ્યાત ગુણુ અધિક છે

એ પ્રકારે એક નારકના કૃષ્ણ વર્ણ પર્યાયોના પરિમાણુ બસો છે અને બીજા નારકના કૃષ્ણ વર્ણ પર્યાયોના પરિમાણુ દશ હજાર છે. બસોનો બે અસંખ્યાત રૂપમાં કલ્પિત પચાસની સાથે ગુણાકાર કરાય તો દશ હજાર થાય છે. તેથી જ બસો કૃષ્ણવર્ણ પર્યાય વાળા નારક દશ હજાર કૃષ્ણ વર્ણ પર્યાય વાળા નારકની અપેક્ષાએ અસંખ્યાત ગુણુ હીન છે અને તેની અપેક્ષાએ દશ હજાર કૃષ્ણ વર્ણ પર્યાયવાળા અસંખ્યાત ગુણુ અધિક છે. એજ રીતે એક નારકના કૃષ્ણવર્ણના પર્યાય સો છે અને બીજાના દશ હજાર સર્વ જીવાન્તક પરિમાણુના રૂપમાં પરિકલ્પિત સો વડે સોનો ગુણાકાર કરાય તો દશ હજારની સંખ્યા આવે છે. તેથી જ સો કૃષ્ણ વર્ણ પર્યાય વાળા નારકની અપેક્ષાએ

લક્ષ્ય હાનૌ વૃદ્ધૌ ચ ષટ્સ્થાનપતિતત્ત્વં પ્રતિપાદિતમેવં શેષવર્ણગન્ધરસસ્પર્શૈરપિ પ્રત્યેકં ષટ્સ્થાનપતિતત્ત્વં પ્રતિપત્તવ્યમ્, एवं पुद्गलविपाकि नामकर्मोदयजन्य-जीवौदयिकभावाश्रयेण षट्स्थानपतितत्वमुक्तं तथा जीवाविपाकि ज्ञानावरणी-याद्यष्टदकर्मक्षयोपशमभावाश्रयेण आभिनिबोधिकज्ञानपर्यवर्दिभिरपि प्रत्येकं षट्स्थानपतिततत्त्वं स्वयमेवोहनीयम्, द्रव्यतस्तुल्यत्वकथनेन संमूर्च्छिम सर्वप्रभेद-निर्भेदबीजं मयूराण्डकरसवदनभिव्यक्तदेशकालक्रमं प्रत्यवनद्धविशेषपरिणामयोग्यं द्रव्यं भवतीति सूचितम्, अवगाहनया चतुःस्थानपतितत्वकथनेन क्षेत्रतः संको-

यहां कृष्णवर्ण के पर्यायों को लेकर षट्स्थानपतित हानि-वृद्धि का प्रतिपादन किया गया, इसी प्रकार शेष वर्णों, गंधों, रसों और स्पर्शों को लेकर भी षट्स्थानपतित हानि-वृद्धि समझ लेनी चाहिए ।

जिस प्रकार पुद्गलविपाकी नामकर्म के उदय से उत्पन्न होने वाले औदयिक भाव का आश्रय करके नारकों को षट्स्थानपतित कहा है, उसी प्रकार जीवविपाकी ज्ञानावरणीय आदि कर्मों के क्षयोपशम के उत्पन्न होने वाले क्षायोपशमिक भाव को लेकर आभिनिबोधिकज्ञान आदि पर्यायों की अपेक्षा भी षट्स्थानपतित हानि-वृद्धि समझ लेनी चाहिए ।

सभी नारक દ્રવ્યની અપેક્ષા તુલ્ય છે, હવે કથનના દ્વારા આ સૂચિત કરવામાં આવેલ છે કે પ્રત્યેક નારકના અપેક્ષાને આપમાં પરિપૂર્ણ અને સ્વતંત્ર જીવ દ્રવ્ય છે અને જોયું કે કોઈ પણ દ્રવ્ય પર્યાયોમાં સર્વથા રહિત કદાપિ નથી હોઈ શકે છે તથાપિ પર્યાયોની વિવેચના ન કરીને ફક્ત

અનન્ત ગુણ હીન થાય અને તેની અપેક્ષાએ બીજા અનન્ત ગુણ અધિક થાય અહીં કૃષ્ણ વર્ણના પર્યાયોને લઈને ષટ્સ્થાન પતિત હાનિ વૃદ્ધિનું પ્રતિપાદન કર્યું છે. એ કારણે શેષ, વર્ણો, ગંધો રસો અને સ્પર્શોને લઈને પણ ષટ્સ્થાન પતિત હાનિ-વૃદ્ધિ સમજ લેવી જોઈએ.

જે પ્રકારે પુદ્ગલ વિપાકી નામકર્મના ઉદયથી ઉત્પન્ન થનારા ઔદયિક ભાવના આશ્રયે કરીને નારકોને ષટ્સ્થાન પતિત કહ્યા છે, તેજ રીતે જીવ વિપાકી જ્ઞાનાવરણીય આદિ કર્મોના ક્ષયોપશમથી ઉત્પન્ન થનારા ક્ષાયોપશમિક ભાવને લઈને આભિનિબોધિક જ્ઞાન આદિ પર્યાયોની અપેક્ષાએ પણ ષટ્સ્થાન પતિત હાનિ-વૃદ્ધિ સમજ લેવી જોઈએ.

બધા નારકો દ્રવ્યની અપેક્ષાએ સરખા છે. એ કથન દ્વારા એમ સૂચન કર્યું છે કે પ્રત્યેક નારક પોતાપોતામાં પરિપૂર્ણ તેમજ સ્વતંત્ર જીવ દ્રવ્ય છે અને જો કે કોઈ પણ દ્રવ્ય પર્યાયોથી સર્વથા રહિત કદાપિ નથી હોઈ

ચવિકોચધર્મા આત્મા ભવતિ, નતુ દ્રવ્યપ્રદેશસંખ્યયા इति प्रतिपादितम्, स्थित्या चतुः स्थानपतितत्वकथनेन आयुः कर्मानुभवलक्षणस्थिति निर्वर्त्तकाध्यवसाय-स्थानागुत्कर्षापकर्षवृत्तित्वमुपपादितम्, तद् विना स्थित्या चतुः स्थानपतितत्वा-योगात् कृष्णादिपर्यायैः षट्स्थानपतितत्वकथनेन यदा एकस्यापि नैरयिकस्या-नन्ताः पर्याया भवन्ति, तदा किमुत वक्तव्यं सर्वेषां नैरयिकाणामिति प्रदर्शितम्, अत्र नैरयिकाणां पर्यायानन्त्यस्य प्रस्तावेऽपि द्रव्यक्षेत्रकालभावामिधानेन सर्वेषां सर्वे स्वपर्यायाः समसंख्या भवन्ति अपि तु षट्स्थानपतिताः सन्त एव तच्च षट्-स्थानपतितत्वं परिणामं विना न संभवति स च परिणामो यथोक्तस्वरूपस्य द्रव्यस्य

શુદ્ધ દ્રવ્ય કી વિવક્ષા કી જાય તો એક નારક સે દૂસરે નારક મેં કોઈ વિશેષતા નહીં હૈ ।

અવગાહના સે ચતુઃ સ્થાનપતિત કહને સે યહ સિદ્ધ હુઆ કિ આત્મા કર્મોદય કે વશીભૂત હોકર સંકોચ-વિકાસશીલ હૈ, મગર પ્રદેશોં કી અપેક્ષા ન્યૂનાધિક નહીં હૈ । સ્થિતિ સે ચતુઃ સ્થાનપતિત કહ કર યહ સૂચિત કિયા હૈ કિ આયુકર્મ કી સ્થિતિ ઉત્પન્ન કરને વાલે જીવ કે અધ્યવસાયોં મેં ઉત્કર્ષ ઓર અપકર્ષ હોતા હૈ । અધ્યવસાયોં કે ઉત્કર્ષ ઓર અપકર્ષ કે વિના સ્થિતિ ચતુઃ સ્થાન-પતિત નહીં હો સકતી ।

કૃષ્ણવર્ણ આદિ પર્યાયોં સે ષટ્સ્થાનપતિત કહ કર યહ દિખલાયા હૈ કિ જલ એક કૃષ્ણવર્ણ કો લેકર હી અનન્ત પર્યાય હોતે હૈં તો સમી વર્ણોં કે પર્યાયોં કા તો કહના હી ક્યા ? ઉક્ત કથન સે યહ

શકતા તથાપિ પર્યાયોની વિવક્ષા ન કરીને કેવળ શુદ્ધ દ્રવ્યની વિવક્ષા કરાય તો એક નારકથી બીજા નારકમાં કોઈ વિશેષતા નથી.

અવગાહનાથી ચતુઃ સ્થાન પતિત કહેવાથી આ સિદ્ધ થયું કે આત્મા કર્મોદયને વશીભૂત બનીને સંકોચ વિકાસ શીલ છે. પરન્તુ પ્રદેશોની અપેક્ષાએ ન્યૂનાધિક નથી.

સ્થિતિથી ચતુ. સ્થાન પતિત કહિને એ સૂચન કર્યું કે આયુ કર્મની સ્થિતિ ઉત્પન્ન કરવાવાળા જીવના અધ્યવસાયોમા ઉત્કર્ષ અને અપકર્ષ થાય છે. અધ્યવસાયોના ઉત્કર્ષ અને અપકર્ષના વિના. સ્થિતિ ચતુ સ્થાન પતિત નથી થઈ શકતી.

કૃષ્ણવર્ણ આદિ પર્યાયોથી ષટ્સ્થાન પતિત થાય છે એમ કહીને એ બતાવ્યું છે કે બ્યારે એક કૃષ્ણ વર્ણને લઈને જ અનન્ત પર્યાય થાય છે તો બધા વર્ણોના પર્યાયોનું તો કહેવું જ શું ? આ કથનથી એ પણ સૂચિત કરાયું છે કે જીવ

भवतीति द्रव्यतस्तुल्यत्वं, तथा न कृष्णादिपर्यायैरेव पर्यायवान् जीवो भवति अपि तु तत्तत्क्षेत्र संकोचविकोचधर्मतयापि, तथा तत्तदध्यवसायस्थानयुक्ततयाऽपि इति सूचनार्थम् क्षेत्रकालाभ्यां चतुः, स्थानपतितत्वमुक्तमित्यावेदितम् ॥सू० २॥

असुरकुमार पर्यायवक्तव्यता—

मूलम्—असुरकुमाराणं भन्ते ! केवइया पज्जवा पण्णत्ता ? गोयमा ! अणंता पज्जवा पण्णत्ता, से केणट्ठेणं भन्ते ! एवं वुच्चइ असुरकुमाराणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ? गोयमा ! असुरकुमारे असुरकुमारस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले पएसट्ठयाए तुल्ले ओगाहणट्ठयाए चउट्ठाणवडिए ठिईए चउट्ठाणवडिए कालवण्णपज्जवेहिं छट्ठाणवडिए एवं नीलवण्णपज्जवेहिं लोहियवण्णपज्जवेहिं हालिद्वण्णपज्जवेहिं सुक्खिल्लवण्णपज्जवेहिं सुब्भिगंधपज्जवेहिं दुब्भिगंधपज्जवेहिं तित्तरसपज्जवेहिं कडुयरसपज्जवेहिं कसायरसपज्जवेहिं महुररसपज्जवेहिं कक्कडफासपज्जवेहिं मउयफासपज्जवेहिं गरुयफासपज्जवेहिं लहुयफासपज्जवेहिं सीयफासपज्जवेहिं, उसिणफासपज्जवेहिं निद्धफासपज्जवेहिं लुक्खफासपज्जवेहिं आभिणिवोहियाणाणपज्जवेहिं सुयणाणपज्जवेहिं ओहिनाणपज्जवेहिं सइ अण्णाणपज्जवेहिं सुयअण्णाणपज्जवेहिं विभंगनाणपज्जवेहिं चक्खुदंसणपज्जवेहिं अचक्खुदंसणपज्जवेहिं ओहिदंसणपज्जवेहिं छट्ठाणवडिए से एएणट्ठेणं गोयमा ! एवं वुच्चइ असुरकुमाराणं अनत्ता पज्जवा पण्णत्ता एवं जहा नेरइया जहा असुरकुमारा तहा नागकुमारा वि जाव थणियकुमारा ॥ सू० ३ ॥

भी सूचित किया गया है कि जीव स्वनिमित्तक एवं परनिमित्तक विविध परिमाणों से युक्त होता है । कर्मेदय से प्राप्त शरीर के अनुसार उसके प्रदेशों में संकोच-विस्तार तो होता है मगर न्यूनाधिकता नहीं होती है ॥२॥

स्वनिमित्तक तेमञ्ज पर निमित्तक विविध परिणामोत्थी युक्त थाय छे. कर्मेदयथी प्राप्त शरीरना अनुसार तेना प्रदेशोभां संकोच-विस्तार तो थाय छे परन्तु न्यूनाधिकता नथी थती ॥ २ ॥

છાયા—અસુરકુમારાણાં મદન્ત ! કિયન્તઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞતાઃ ? ગૌતમ !
અનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞતાઃ, તત્ કેનાર્થેન મદન્ત ! એવમુચ્યતે—અસુરકુમારાણામ્
અનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞતાઃ ? ગૌતમ ! અસુરકુમારઃ અસુરકુમારસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યઃ,
પ્રદેશાર્થતયા તુલ્યઃ, અવગાહનાર્થતયા ચતુઃસ્થાનપતિતઃ, સ્થિત્યા ચતુઃસ્થાનપતિતઃ,
કૃષ્ણવર્ણ પર્યવૈઃ પદ્મસ્થાનપતિતઃ, એવં નીલવર્ણપર્યવૈઃ, લોહિતવર્ણપર્યવૈઃ, હારિ-
દ્રવર્ણપર્યવૈઃ, શુક્લવર્ણપર્યવૈઃ, સુરભિગન્ધપર્યવૈઃ, દુરભિગન્ધપર્યવૈઃ, તિક્તરસપર્યવૈઃ,

અસુરકુમાર પર્યાય વક્તવ્યતા

શબ્દાર્થ—(અસુરકુમારાણાં મંતે ! કેવદ્યા પજ્જવા પણ્ણત્તા ?) હે
ભગવન્ ! અસુરકુમારોં કે કિતને પર્યાય કહે હૈં ? (ગોચમા) હે ગૌતમ !
(અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા) અનન્ત પર્યાય કહે હૈં (સે કેળદ્દે ણં મંતે !
એવં વુચ્ચદ્દ) કિસ હેતુ સે હે ભગવન્ ! એસા કહા જાતા હૈં કિ. (અસુર-
કુમારાણાં અણંતા પજ્જવા) અસુરકુમારોં કે અનન્ત પર્યાય હૈં (ગોચમા)
હે ગૌતમ ! (અસુરકુમારે અસુરકુમારસ્સ) એક અસુરકુમાર દૂસરે
અસુરકુમાર સે (દ્વ્વદ્યાએ તુલ્લે, પેસદ્યાએ તુલ્લે) દ્રવ્ય કી ડ.પેક્ષા
સે તુલ્ય હૈં, પ્રદેશોં કી અપેક્ષા સે તુલ્ય હૈં (ઓગાહણદ્યાએ ચડ્ઢાણ-
વડિએ) અવગાહના કી અપેક્ષા ચતુઃ સ્થાનપતિત હૈં (ઠિર્દિએ ચડ્ઢાણ-
વડિએ) સ્થિતિ સે ચતુઃસ્થાનપતિત હૈં (કાલવણ્ણ પજ્જવેહિં છડ્ઢાણવડિએ)
કૃષ્ણવર્ણ પર્યાયોં સે પદ્મસ્થાનપતિત હૈં (એવં) હસી પ્રકાર (નીલવણ્ણ
પજ્જવેહિં, લોહિયવણ્ણપજ્જવેહિં, હાલિદ્વવણ્ણપજ્જવેહિં, સુક્કિલ્લવણ્ણ
પજ્જવેહિં) નીલવર્ણ પર્યાયોં સે, લોહિત, હારિદ્ર, ઓર શુક્લવર્ણ કે

અસુરકુમાર પર્યાય વક્તવ્યતા

શબ્દાર્થ—(અસુરકુમારાણાં મંતે ! કેવદ્યા પજ્જવા પણ્ણત્તા ?) હે ભગવન્ !
અસુરકુમારોના કેટલા પર્યાય કહ્યા છે ? (ગોચમા) હે ગૌતમ ! (અણંતા પજ્જ-
વા પણ્ણત્તા) અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે. હે ભગવન્ ! કયા હેતુથી એમ કહેવાય છે
કે (અસુરકુમારાણાં અણંતા પજ્જવા) અસુરકુમારોના અનન્ત પર્યાય છે ગૌતમ !
(અસુરકુમારે અસુરકુમારસ્સ) એક અસુરકુમાર બીજા અસુરકુમારથી (દ્વ્વદ્યાએ
તુલ્લે પેસદ્યાએ તુલ્લે) દ્રવ્યની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે અને પ્રદેશોની અપેક્ષાએ પણ
તુલ્ય છે. (ઓગાહણદ્યાએ ચડ્ઢાણવડિએ) અવગાહનાની અપેક્ષાએ ચતુ સ્થાન પતિત
છે (ઠિર્દિએ ચડ્ઢાણવડિએ) સ્થિતિથી ચતુઃસ્થાના પતિત છે (કાલવણ્ણપજ્જવેહિં
છડ્ઢાણવડિએ) કૃષ્ણવર્ણ પર્યાયથી પદ્મસ્થાન પતિત છે (એવં) એ રીતે (નીલ-
વણ્ણપજ્જવેહિં લોહિયવણ્ણપજ્જવેહિં હાલિદ્વવણ્ણપજ્જવેહિં સુક્કિલ્લવણ્ણપજ્જવેહિં)
નીલવર્ણના પર્યાયથી, લોહિત, હરિદ્ર, અને શુક્લવર્ણના પર્યાયથી (સુન્નિગંધ

કપાયરસપર્યવૈઃ, અમ્લરસપર્યવૈઃ, મધુરરસપર્યવૈઃ, કર્કશસ્પર્શપર્યવૈઃ, મૃદુકસ્પર્શ-
પર્યવૈઃ, ગુરુકસ્પર્શપર્યવૈઃ, લઘુકસ્પર્શપર્યવૈઃ, શીતસ્પર્શપર્યવૈઃ, ઉષ્ણસ્પર્શપર્યવૈઃ,
સ્નિગ્ધસ્પર્શપર્યવૈઃ, રુક્ષસ્પર્શપર્યવૈઃ, આભિનિવોધિકજ્ઞાનપર્યવૈઃ, શ્રુતજ્ઞાનપર્યવૈઃ,
અવધિજ્ઞાનપર્યવૈઃ, મત્યજ્ઞાનપર્યવૈઃ, શ્રુતાજ્ઞાનપર્યવૈઃ, વિભજ્ઞાનપર્યવૈઃ, ચક્ષુર્દર્શન-
પર્યવૈઃ, અચક્ષુર્દર્શનપર્યવૈઃ, અવધિદર્શનપર્યવૈઃ, ષટ્સ્થાનપતિતઃ, તત્ એતેનાર્યેન

પર્યાયોં સે (સુઘ્નિભગંધપજ્જવેહિં દુઘ્નિભગંધપજ્જવેહિં) સુગંધ ઓર દુર્ગંધ કે
પર્યાયોં સે (તિત્તરસપજ્જવેહિં, કઢુચરસપજ્જવેહિં કસાયરસપજ્જવેહિં,
અંબિલરસપજ્જવેહિં, મહુરરસપજ્જવેહિં) તિત્ત-કટુક-કષાય-આમ્લ-
મધુરરસ કે પર્યાયોં સે (કંકલ્લફાસપજ્જવેહિં, મડયફાસપજ્જવેહિં,
ગરુયફાસપજ્જવેહિં, લહુયફાસપજ્જવેહિં, સીયફાસપજ્જવેહિં, ડસિળ-
ફાસપજ્જવેહિં, ણિદ્વફાસપજ્જવેહિં, લુક્લ્લફાસપજ્જવેહિં) કર્કશ-મૃદુ-
ગુરુ-લઘુ-શીત-ઉષ્ણ-સ્નિગ્ધ ઓર રુક્ષ સ્પર્શ કે પર્યાયોં સે (આભિ-
નિવોહિય નાળપજ્જવેહિં, સુચનાળપજ્જવેહિં, ઓહિનાળપજ્જવેહિં)
આભિનિવોધિકજ્ઞાન કે પર્યાયોં સે, શ્રુતજ્ઞાન કે પર્યાયોં સે, અવધિ-
જ્ઞાન કે પર્યાયોં સે (મહઅળ્ળાળપજ્જવેહિં, સુચઅળ્ળાળપજ્જવેહિં વિભંગ-
નાળપજ્જવેહિં) મત્યજ્ઞાન કે પર્યાયોં સે, શ્રુતાજ્ઞાન કે પર્યાયોં સે, વિભંગ-
જ્ઞાન કે પર્યાયોં સે (ચક્લ્લુદંસળપજ્જવેહિં, અચક્લ્લુદંસળપજ્જવેહિં
ઓહિદંસળપજ્જવેહિં) ચક્ષુર્દર્શન કે પર્યાયોં સે, અચક્ષુર્દર્શન કે પર્યાયોં
સે, અવધિદર્શન કે પર્યાયોં સે (છટ્ટાળવઢિં) ષટ્સ્થાનપતિત હૈં (સે)

પજ્જવેહિં, દુઘ્નિભગંધ પજ્જવેહિં) સુગંધ અને દુર્ગંધના પર્યાયોથી (તિત્તરસ પજ્જ
વેહિં, કઢુચરસ પજ્જવેહિં કસાયરસ પજ્જવેહિં, અંબિલરસ પજ્જવેહિં, મહુરરસ
પજ્જવેહિં) તિત્ત રસ, કટુક, કષાય, આમ્લ, મધુર રસના પર્યાયોથી (કંકલ્લ-
ફાસપજ્જવેહિં મડયફાસપજ્જવેહિં, ગરુયફાસપજ્જવેહિં, લહુયફાસપજ્જવેહિં સીયફાસ-
પજ્જવેહિં ડસિળફાસપજ્જવેહિં, ણિદ્વફાસપજ્જવેહિં, લુક્લ્લફાસપજ્જવેહિં) કર્કશ,
મૃદુ, ગુરુ-લઘુ-શીત ઉષ્ણ સ્નિગ્ધ અને રુક્ષ સ્પર્શના પર્યાયોથી (આભિનિ-
વોહિયનાળપજ્જવેહિં, સુચનાળ પજ્જવેહિં) આભિનિવોધિક જ્ઞાનના પર્યાયોથી
શ્રુતજ્ઞાનના પર્યાયોથી, અવધિજ્ઞાનના પર્યાયોથી (મહઅળ્ળાળપજ્જવેહિં સુચઅળ્ળાળ-
પજ્જવેહિં વિભંગનાળપજ્જવેહિં) મત્યજ્ઞાનના પર્યાયોથી, શ્રુતાજ્ઞાનના પર્યાયોથી
વિભંગજ્ઞાનના પર્યાયોથી (ચક્લ્લુદંસળપજ્જવેહિં અચક્લ્લુદંસળપજ્જવેહિં ઓહિદંસળ-
પજ્જવેહિં) ચક્ષુર્દર્શનના પર્યાયોથી, અચક્ષુર્દર્શનના પર્યાયોથી, અવધિદર્શનના
પર્યાયોથી (છટ્ટાળવઢિં) છ સ્થાન પતિત છે (સે) અથ (અળ્ળાળ) એ હેતુથી
(ગોચર) હે ગૌતમ । (અં દુચ્છ) એમ કહેવાય છે (અસુરકુમારાણં અણંતા પજ્જવા

ગૌતમ ! એવમુચ્યતે-અસુરકુમારાણામ્ અનન્તા પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ ? એવં યથા નૈર-
યિકાઃ, યથા અસુરકુમારાઃ તથા નાગકુમારા અપિ યાવત્ સ્તનિતકુમારાઃ ।

ટીકા—અથાસુરકુમારાદિ ભવનપતીનાં પર્યાયાન પ્રરૂપયિતુમાદ્-‘અસુર-
કુમારાણં મંતે ! કેવદ્યા પજ્જવા પણ્ણત્તા ?’ ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-હે ભદન્ત !
અસુરકુમારાણાં કિયન્તઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તા ? ભગવાન્ ઉત્તરયતિ-‘ગોયમા !’ હે
ગૌતમ !’ (અર્ણતા પજ્જવા પણ્ણત્તા) અસુરકુમારાણાં ભવનપતીનામ્ અનન્તાઃ પર્યવાઃ
-પર્યાયાઃ, પ્રજ્ઞપ્તા, ગૌતમસ્તન્ન કારણં પૃચ્છતિ-(સે કેણદ્વે ણં મંતે ! એવં વુચ્ચહ) હે
ભદન્ત ! તત્-અથ, કેનાર્યેન-કથં તાવત્, એવમ્-ઉક્તરીત્યા ઉચ્યતે યત્-(અસુર-
કુમારાણાં અર્ણતા પજ્જવા પણ્ણત્તા ?’ અસુરકુમારાણામ્ અનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તા
ઇતિ ? ભગવાન્ હેતું પ્રતિપાદયતિ-(ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (અસુરકુમારે અસુર-
કુમારસ્સ દવ્વદ્વયાએ તુલ્લે) અસુરકુમારઃ અસુરકુમારસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા-દ્રવ્યાર્થિક-

અથ (એણદ્વેણં) હસ કારણ (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (એવં વુચ્ચહ) એસા
કહા જાતા હૈ (અસુરકુમારાણં અર્ણતા પજ્જવા પણ્ણત્તા) અસુર-
કુમારોં કે અનન્ત પર્યાય કહે હૈં ।

(એવં) હસ પ્રકાર (જહા) જૈસે (નેરદ્યા) નારક (જહા અસુર-
કુમારા) જૈસે અસુરકુમાર (તહા) ડસી પ્રકાર (નાગકુમારા વિ જાવ
થણિયકુમારા) નાગકુમાર મી યાવત્ સ્તનિતકુમાર ।

અવ અસુરકુમાર આદિ ભવનપતિયોં કી પ્રરૂપણા કી જાતી હૈ-

ટીકાર્થ—ગૌતમ પ્રશ્ન કરતે હૈં-હે ભગવન્ ! અસુરકુમારોં કે
કિતને પર્યાય કહે ગએ હૈં ? ભગવાન્ ઉત્તર દેતે હૈં-અસુરકુમાર ભવન-
પતિયોં કે અનન્ત પર્યાય કહે ગએ હૈં । ગૌતમ કારણ પૂછતે હૈં-ભગ-
વન્ ! કિસ હેતુ સે એસા કહા જાતા હૈ કિ અસુરકુમારોં કે અનન્ત
પર્યાય કહે ગએ હૈં ? ભગવાન્ હેતુ કા પ્રતિપાદન કરતે હૈં-હે ગૌતમ !

પણ્ણત્તા) અસુરકુમારોના અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે (એવં) એ રીતે (જહા) જેમ
(નેરદ્યા) નારક (જહા) જેવા (અસુર કુમારા) અસુરકુમાર (તહા) એવા પ્રકારના
(નાગકુમારાવિ જાવ થણિયકુમારા) નાગકુમાર અને સ્તનિકુમાર પણ સમજવા.

ટીકાર્થ—હવે અસુરકુમાર વિગેરે ભવનપતિયોની પ્રજ્ઞપણા કરાય છે
ગૌતમ પ્રશ્ન કરે છે-હે ભગવન્ ! અસુરકુમારોના કેટલા પર્યાય કહેલા છે ?

શ્રી ભગવાન ઉત્તર આપે છે-અસુરકુમાર ભવનપતિયોના અનન્ત પર્યાય
કહેવાયેલા છે.

શ્રી ગૌતમ પૂછે છે-હે ભગવન્ ! કયા હેતુથી એમ કહેલું છે કે અસુર
કુમારોના અનન્ત પર્યાય કહેલા છે ?

શ્રી ભગવાન હેતુનું પ્રતિપાદન કરે છે—એક અસુરકુમાર ખીન્ન અસુર

નયેન, તુલ્યો ભવતિ, (પદ્મદ્વયાદ્ય તુલ્યે) પ્રદેશાર્થતયા તુલ્યો ભવતિ, (ઓગાહ-
ણદ્વયાદ્ય ચઉદ્ધાણવદિદ્ય) અવગાહનાર્થતયા-અવગાહન-શરીરોચ્છ્રયસ્તદર્શતયેત્યર્થઃ,
અસુરકુમારઃ ચતુઃ સ્થાનપતિતો ભવતિ, તથા ચ સ્યાદ્દીનઃ, સ્યાત્તુલ્યઃ, સ્યાદ-
ભ્યધિકઃ, તત્ર યદા હીનતયા વિવક્ષિતો ભવતિ તદા અસંખ્યેયભાગહીનો વા,
સંખ્યેયભાગહીનો વા, સંખ્યેયગુણહીનો વા, અસંખ્યેયગુણહીનો વા ભવતિ, અથા-
ભ્યધિકૃતયા યદા વિવક્ષિતો ભવતિ તદા અસંખ્યેયભાગાભ્યધિકો વા, સંખ્યેય-
ભાગાભ્યધિકો વા, સંખ્યેયગુણાભ્યધિકો વા, અસંખ્યેયગુણાભ્યધિકો વા ભવતિ
इत्याशयः, 'ठिईए चउदधाणवदिए' स्थित्या आयुः कर्मानुभवलक्षण स्थित्यपेक्षये-
त्यर्थः, असुरकुमारश्चतुःस्थानपतितो भवति, तथा च स्याद्वीनः, स्यात्तुल्यः, स्या-

एक असुरकुमार दूसरे असुरकुमार से द्रव्यार्थिक नय से तुल्य है
अर्थात् जीवद्रव्य की दृष्टि से असुरकुमारों में परस्पर कोई अन्तर
नहीं है प्रदेशों की अपेक्षा से भी वे तुल्य हैं अर्थात् प्रत्येक असुर-
कुमार के आत्मप्रदेश बराबर हैं, उनमें कोई न्यूनाधिकता नहीं है ।
मगर अवगाहना शरीर की ऊंचाई की अपेक्षा से कोई असुरकुमार
किसी असुरकुमार से हीन होता है, तुल्य होता है या अधिक होता
है । अगर हीन होता है तो असंख्यातभाग हीन होता है या संख्यात
भागहीन होता है या संख्यातगुणहीन होता है या असंख्यातगुण
हीन होता है । अगर अधिक होता है तो असंख्यातभाग अधिक होता
है, संख्यातभाग अधिक होता है, संख्यातगुण अधिक होता है अथवा
असंख्यातगुण अधिक होता है ।

આયુ કર્મ કા અનુભવ કરના સ્થિતિ કહલાતા હૈ । હસ સ્થિતિ
કી અપેક્ષા સે ઇક અસુરકુમાર દૂસરે અસુરકુમાર સે ચતુઃસ્થાનપતિત

કુમારથી દ્રવ્યાર્થિક નયથી તુલ્ય છે અર્થાત્ જીવ દ્રવ્યની દૃષ્ટિથી અસુરકુમારોમાં
પરસ્પર કોઈ અંતર નથી. પણ અવગાહના અર્થાત્ શરીરની ઊંચાઈની અપે-
ક્ષાએ કોઈ અસુરકુમાર કોઈ અસુરકુમારથી હીન હોય છે. તુલ્ય હોય છે. અગર
તો અધિક હોય છે અગર હીન હોય છે તો અસંખ્યાત ભાગ હીન હોય છે
અગરતો સંખ્યાત ભાગ હીન હોય છે અથવા સંખ્યાતગુણ હીન હોય છે
અથવા અસંખ્યાતગુણ હીન હોય છે. અગર અધિક હોય છે તો અસંખ્યાત
ભાગ અધિક હોય છે, સંખ્યાત ભાગ અધિક હોય છે, સંખ્યાતગુણ અધિક
હોય છે અથવા અસંખ્યાતગુણ અધિક હોય છે

આયુ કર્મનો અનુભવ કરવો તે સ્થિતિ કહેવાય છે. એ સ્થિતિની અપે-
ક્ષાએ એક અસુરકુમાર બીજા અસુરકુમારથી ચતુઃસ્થાન પતિત હોય છે.

દમ્યધિકઃ, તત્ર યદા હીનતયા વિવક્ષિતસ્તદા અસંખ્યેયભાગહીનો વા, સંખ્યેય-
ભાગહીનો વા, સંખ્યેયગુણહીનો વા અસંખ્યેયગુણહીનો વા ભવતિ, અથામ્યધિકતયા
વિવક્ષિતસ્તદા અસંખ્યેયભાગામ્યધિકો વા, સંખ્યેયભાગામ્યધિકા વા, સંખ્યેય-
ગુણામ્યધિકો વા, અસંખ્યેયગુણામ્યધિકો વા ભવતિ ઇત્યાશયઃ, 'કાલવણ્ણપજ્જ-
વેહિં છદ્ધાણવડિએ' કૃષ્ણવર્ણપર્યવૈરસુરકુમારઃ સ્યાદ્દીનઃ, સ્યાતુલ્યઃ સ્યાદમ્યધિકો
ભવતિ, તત્ર યદા હીનતયા વિવક્ષિતો ભવતિ તદા અનન્તભાગહીનો વા, સંખ્યેય-
ભાગહીનો વા, સંખ્યેયભાગહીનો વા સંખ્યેયગુણહીનો વા, અસંખ્યેયગુણહીનો વા,
અનન્તગુણહીનો વા ભવતિ, અથામ્યધિકતયા યદા વિવક્ષિતસ્તદા અનન્તભાગા-
મ્યધિકો વા અસંખ્યેયભાગામ્યધિકો વા, સંખ્યેયભાગામ્યધિકો વા, સંખ્યેય-

હોતા હૈ । તાત્પર્ય યહ હૈ કિ કોઈ અસુરકુમાર કિસી અન્ય અસુર-
કુમાર કી અપેક્ષા સ્થિતિ મેં હીન હોતા હૈ, કોઈ કિસી કે ચરાવર
હોતા હૈ, કોઈ કિસી સે અધિક હોતા હૈ । અગર હીન હોતા હૈ તો
અસંખ્યાતભાગ હીન હોતા હૈ યા સંખ્યાત ભાગ હીન હોતા હૈ યા
સંખ્યાતગુણ હીન હોતા હૈ યા અસંખ્યાતગુણ હીન હોતા હૈ । અગર
અધિક હોતા હૈ તો અસંખ્યાતભાગ અધિક હોતા હૈ યા સંખ્યાતભાગ
અધિક હોતા હૈ યા સંખ્યાતગુણ અધિક હોતા હૈ યા અસંખ્યાતગુણ
અધિક હોતા હૈ ।

કૃષ્ણવર્ણ કે પર્યાયોં કી અપેક્ષા કોઈ અસુરકુમાર કિસી સે હીન,
તુલ્ય યા અધિક હોતા હૈ । અગર હીન હો તો અનન્તભાગ હીન, અસં-
ખ્યાતભાગ હીન, સંખ્યાતભાગ હીન, સંખ્યાતગુણ હીન, અસંખ્યાત
ગુણ હીન યા અનન્તગુણહીન હોતા હૈ । યદિ અધિક હોતા હૈ તો

તાત્પર્ય એ છે કે કોઈ અસુરકુમાર કોઈ અન્ય અસુરકુમારની અપેક્ષાએ સ્થિતિમાં
હીન હોય છે, કોઈ કોઈની બરાબર હોય છે, કોઈ કોઈનાથી અધિક હોય છે
અગર હીન હોય તો અસંખ્યાત ભાગ હીન થાય છે, અથવા સંખ્યાત ભાગ
થાય છે અગર સંખ્યાતગુણ હીન થાય છે અથવા અસંખ્યાત ગુણ હીન
બને છે. અગરતો અધિક હોયતો અસંખ્યાત ભાગ અધિક હોય છે અથવા
સંખ્યાત ભાગ અધિક હોય છે અથવા સંખ્યાતગુણ અધિક બને છે અગર
અસંખ્યાત ગુણ અધિક થાય છે.

કૃષ્ણવર્ણ પર્યાયોની અપેક્ષાએ કોઈ અસુરકુમાર કોઈનાથી હીન, તુલ્ય
અગર અધિક બને છે. અગર હીન થાય છે તો અનન્ત ભાગહીન, અસંખ્યાત
ભાગહીન સંખ્યાત ભાગહીન, સંખ્યાત ગુણહીન, અસંખ્યાત ગુણહીન, અથવા
અનન્ત ગુણહીન થાય છે. જો અધિક થાય છે તો અનન્ત ભાગ અધિક,

गुणाभ्यधिको वा असंख्यायैः गुणाभ्यधिको वा, अनन्तगुणाभ्यधिको वा भवति,
 'एवं नीलवर्णपञ्जवेहिं लोहियवर्णपञ्जवेहिं' नीलवर्णपर्यवैः, लोहितवर्णपर्यवैः,
 'हालिद्रवर्णपञ्जवेहिं' हारिद्रवर्णपर्यवैः, 'सुक्लवर्णपञ्जवेहिं' शुक्लवर्णपर्यवैः,
 'सुभिगन्धपञ्जवेहिं' सुरभिगन्धपर्यवैः, 'दुर्भिगन्धपञ्जवेहिं' दुरभिगन्धपर्यवैः,
 'तिक्तरसपञ्जवेहिं' तिक्तरसपर्यवैः, 'कटुरसपञ्जवेहिं' कटुरसपर्यवैः, 'कषाय-
 रसपञ्जवेहिं' कषायरसपर्यवैः, 'अम्लरसपञ्जवेहिं' अम्लरसपर्यवैः, 'मधुररसपञ्ज-
 वेहिं' मधुररसपर्यवैः, 'कर्कशस्पर्शपञ्जवेहिं' कर्कशस्पर्शपर्यवैः, 'मृदुस्पर्शपञ्ज-
 वेहिं' मृदुस्पर्शपर्यवैः, 'गुरुस्पर्शपञ्जवेहिं' गुरुस्पर्शपर्यवैः, 'लघुस्पर्शपञ्ज-
 वेहिं' लघुस्पर्शपर्यवैः, 'शीतस्पर्शपञ्जवेहिं' शीतस्पर्शपर्यवैः, 'उष्ण-
 फासपञ्जवेहिं' उष्णस्पर्शपर्यवैः, 'णिद्रफासपञ्जवेहिं' स्निग्धस्पर्शपर्यवैः, 'लुक्ख-
 फासपञ्जवेहिं' रुक्षस्पर्शपर्यवैः, 'आभिनिबोधियणाणपञ्जवेहिं' आभिनिबोधिक-
 ज्ञानपर्यवैः, 'सुयणाणपञ्जवेहिं' श्रुतज्ञानपर्यवैः, 'ओहिणाणपञ्जवेहिं' अवधि-
 ज्ञानपर्यवैः, 'मइअणाणपञ्जवेहिं' मत्तज्ञानपर्यवैः, 'सुयअणाणपञ्जवेहिं' श्रुत-

अनन्तभाग अधिक, असंख्यातभाग अधिक, संख्यातभाग अधिक,
 संख्यातगुण अधिक, असंख्यातगुण अधिक अथवा अनन्त गुण
 अधिक होता है ।

इसी प्रकार नीलवर्ण पर्यायों से, लोहितवर्ण पर्यायों से, हारिद्र-
 वर्ण पर्यायों से, शुक्लवर्ण पर्यायों से, सुगन्ध पर्यायों से, दुर्गन्ध
 पर्यायों से, तिक्तरस पर्यायों से, कटुरस पर्यायों से, कषायरस
 पर्यायों से, अम्लरस पर्यायों से, मधुररस पर्यायों से, कर्कशस्पर्श
 पर्यायों से, मृदुस्पर्श पर्यायों से, गुरुस्पर्श पर्यायों से, लघुस्पर्श पर्यायों
 से, शीतस्पर्श पर्यायों से, उष्णस्पर्श पर्यायों से, स्निग्धस्पर्श पर्यायों
 से, रुक्षस्पर्श पर्यायों से, तथा आभिनिबोधिक ज्ञान पर्यायों से, श्रुतज्ञान
 पर्यायों से, अवधिज्ञान पर्यायों से, अति-अज्ञान के पर्यायों से, श्रुत-

असंख्यात भाग अधिक, संख्यात भाग अधिक, असंख्यात गुण अधिक,
 संख्यात गुण अधिक अथवा अनन्तगुण अधिक होय छे.

अे प्रकारे नीलवर्ण पर्यायोथी, लोहितवर्ण पर्यायोथी, हारिद्रवर्ण
 पर्यायोथी, शुक्लवर्ण पर्यायोथी, सुगन्ध पर्यायोथी, दुर्गन्ध पर्यायोथी, तिक्तर-
 रस पर्यायोथी, कटुरस पर्यायोथी, कषाय रस पर्यायोथी, आम्लरस पर्या-
 योथी, मधुर रस पर्यायोथी, कर्कश स्पर्श पर्यायोथी, मृदुस्पर्श पर्यायोथी,
 गुरुस्पर्श पर्यायोथी, लघुस्पर्श पर्यायोथी, शीतस्पर्श पर्यायोथी, उष्णस्पर्श,
 पर्यायोथी, स्निग्ध स्पर्श पर्यायोथी, रुक्ष स्पर्श पर्यायोथी तथा आभिनि-
 बोधिक ज्ञान पर्यायोथी, श्रुतज्ञानना पर्यायोथी अवधिज्ञान पर्यायोथी मति

જ્ઞાનપર્યવૈઃ, 'વિભંગનાણપજ્જવેહિ' વિભજ્ઞજ્ઞાનપર્યવૈઃ, 'ચક્કસુદંસણપજ્જવેહિ' ચક્કુર્દર્શનપર્યવૈઃ, 'અચક્કસુદંસણપજ્જવેહિ' અચક્કુર્દર્શનપર્યવૈઃ, 'ઓહિદંસણપજ્જવેહિ' અવધિદર્શનપર્યવૈઃ 'છટ્ટાણવહિણ' પટ્ટસ્થાનપતિતોઽસુરકુમારઃ સ્યાદ્દીનઃ, સ્યાત્તુલ્ય', સ્યાદભ્યધિકો વા ભવતિ, તત્ર યદા હીનતયા વિવક્ષિતસ્તદા અનન્ત ભાગહીનો વા, અસંખ્યેયભાગહીનો વા. સંખ્યેયભાગહીનો વા, સંખ્યેયગુણહીનો વા, અસંખ્યેયગુણહીનો વા, અનન્તગુણહીનો વા ભવતિ, અથાભ્યધિકત્વેન યદા અસુરકુમારો વિવક્ષિતસ્તદા અનન્તભાગાભ્યધિકો વા, અસંખ્યેયભાગાભ્યધિકો વા, સંખ્યેયભાગાભ્યધિકો વા, સંખ્યેયગુણાભ્યધિકો વા અસંખ્યેયગુણાભ્યધિકો વા, અનન્તગુણાભ્યધિકો વા ભવતિ इत्याशयः, તદુપસંહરન્નાહ - 'સે एण्णट्ठेणं गोयमा ! एवं बुच्चइ' हे गौतम ! तत्-अथ एतेनार्थेन, एवम्-उत्तरीत्या, उच्यते यत्-'असुरकुमाराणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता' असुर-

અજ્ઞાન કે પર્યાયોં સે, વિભંગજ્ઞાન કે પર્યાયોં સે, ચક્કુર્દર્શન કે પર્યાયોં સે, અચક્કુર્દર્શન કે પર્યાયોં સે ઓર અવધિદર્શન કે પર્યાયોં સે એક અસુરકુમાર દૂસરે અસુરકુમાર સે પટ્ટસ્થાનપતિત હીન યા અધિક હોતા હૈ । અગર હીન હો તો અનન્તભાગ હીન યા અસંખ્યાતભાગ હીન યા સંખ્યાતભાગ હીન, યા સંખ્યાતગુણ હીન અસંખ્યાતગુણ હીન યા અનન્તગુણ હીન હોતા હૈ । કદાચિત્ અધિક હો તો અનન્તભાગ અધિક યા અસંખ્યાતભાગ અધિક યા સંખ્યાત ભાગ અધિક, યા સંખ્યાત ગુણ અધિક યા અસંખ્યાત ગુણ અધિક યા અનન્ત ગુણ અધિક હોતા હૈ ।

ઉપસંહાર કરતે હુએ કહતે હૈં-હે ગૌતમ ! ઇસ હેતુ સે એસા કહા ગયા હૈ કિ અસુરકુમારોં કે અનન્ત પર્યાય હૈં । ઇસ પ્રકાર જૈસી

અજ્ઞાનના પર્યાયોથી શ્રુત અજ્ઞાનના પર્યાયોથી, વિભંગ જ્ઞાનના પર્યાયોથી, ચક્કુર્દર્શનના પર્યાયોથી, અચક્કુર્દર્શનના પર્યાયોથી અને અવધિદર્શનના પર્યાયોથી એક અસુરકુમાર બીજા અસુરકુમારથી પટ્ટસ્થાન પતિત હીન અગર તો અધિક હોય છે. અગર હીન હોયતો અનન્ત ભાગ હીન યા અસંખ્યાતભાગ હીન અગર સંખ્યાતભાગ હીન અથવા સંખ્યાતગુણહીન, અસંખ્યાતગુણહીન, અથવા અનન્તગુણ હીન થાય છે. કદાચિત્ અધિક હોય તો અનન્તભાગ અધિક અથવા અસંખ્યાત ભાગ અધિક વા સંખ્યાત ભાગ અધિક સંખ્યાત ગુણ અધિક અગર અસંખ્યાત ગુણ અધિક અગર અનન્તગુણ અધિક હોય છે.

ઉપસંહાર કરતા સ્વકાર કહે છે-હે ગૌતમ ! એ હેતુથી એવું કહેવું છે કે અસુર કુમારોના અનન્ત પર્યાય છે. એ રીતે જેવી પહેલાં તારકોની પ્રરૂપણા કરેલી

કુમારાણામ્ અનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ, 'એવં જહા નેરઙ્યા' એવં-પૂર્વોક્તરીત્યા યથા નૈરયિકાઃ પ્રરૂપિતાઃ 'જહા અસુરકુમારા' યથા ચાસુરકુમારાઃ પ્રરૂપિતાઃ 'તદ્દા નાગકુમારાવિ જાવ થણિયકુમારા વિ' તથા નાગકુમારાઃ અપિ, યાવત્-સુવર્ણ-કુમારા અપિ, અગ્નિકુમારા અપિ, વિદ્યુત્કુમારા અપિ, ઉદધિકુમારા અપિ, દ્વીપ-કુમારા અપિ, દિક્કુમારા અપિ, પવનકુમારા અપિ, પ્રરૂપણીયાસ્તથા ચૈતેપામપિ અનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ, 'તત્ર પ્રત્યેકં દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યાઃ, અવગાહનાર્થતયા ચતુઃ સ્થાનપતિતાઃ, સ્થિત્યા ચતુઃસ્થાનપતિતાઃ, કૃષ્ણવર્ણપર્યવૈઃ, લોહિતવર્ણ-પર્યવૈઃ, હારિદ્રવર્ણપર્યવૈઃ, શુક્લવર્ણપર્યવૈઃ, સુરભિગન્ધપર્યવૈઃ દુરભિગન્ધપર્યવૈઃ, તિક્તરસપર્યવૈઃ, કટુકરસપર્યવૈઃ, કષાયરસપર્યવૈઃ, અમ્લરસપર્યવૈઃ મધુરરસપર્યવૈઃ, કર્કશસ્પર્શપર્યવૈઃ, મૃદુકસ્પર્શપર્યવૈઃ, ગુરુકસ્પર્શપર્યવૈઃ, લઘુકસ્પર્શપર્યવૈઃ, શીતસ્પર્શ-

પહેલે નારકોં કી પ્રરૂપણા કી ગઈ હૈ ઓર યહ અસુરકુમારોં કી પ્રરૂ-પણા કી ગઈ હૈ, ડસી પ્રકાર નાગકુમારોં સે લેકર સ્તનિતકુમારોં તક અર્થાત્ અગ્નિકુમારોં, વિદ્યુત્કુમારોં, ઉદધિકુમારોં, દ્વીપકુમારોં, દિશાકુમારોં, પવનકુમારોં ઓર સ્તનિતકુમારોં કી ભી પ્રરૂપણા સમજ્ઞ લેની યાહિયે । ઇન સબ કે ભી અનન્ત પર્યાય હૈં । યે સબ અસુરકુ-માર ભી દ્રવ્ય કી અપેક્ષા ઓર પ્રદેશોં કી અપેક્ષા તુલ્ય હૈં, અવગાહના કી અપેક્ષા ચતુઃસ્થાનપતિત હૈં, સ્થિતિ કી અપેક્ષા ભી ચતુઃસ્થાનપતિત હૈં । કૃષ્ણવર્ણ પર્યાયોં, નીલવર્ણ પર્યાયોં, લોહિતવર્ણ પર્યાયોં, પીતવર્ણ પર્યાયોં, શુક્લવર્ણ પર્યાયોં, સુરભિ-દુરભિગંધ પર્યાયોં, તિક્તરસ પર્યાયોં, કટુકરસ પર્યાયોં, કષાયરસ પર્યાયોં, અમ્લરસ પર્યાયોં, મધુરરસ પર્યાયોં, કર્કશસ્પર્શ પર્યાયોં, મૃદુસ્પર્શ પર્યાયોં, ગુરુસ્પર્શ

છે. અને આ અસુરકુમારોની પ્રરૂપણા કરેલી છે, એજ પ્રકારે નાગકુમારોથી લઇને સ્તનિતકુમારો સુધી અર્થાત્ અગ્નિકુમારો, વિદ્યુત્કુમારો, ઉદધિકુમારો, દ્વીપ કુમારો, દિશાકુમારો, પવનકુમારો, અને સ્તનિતકુમારોની પણ પ્રરૂપણા સમજી લેવી જોઇએ. આ બધાના અનન્તપર્યાય છે. આ બધા અસુરકુમાર પણ દ્રવ્યની અપેક્ષાએ અને પ્રદેશોની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે, અવગાહનાની અપેક્ષાએ ચતુઃસ્થાન પતિત છે, સ્થિતિની અપેક્ષાએ પણ ચતુઃસ્થાન પતિત છે. કૃષ્ણ વર્ણ પર્યાયો, નીલવર્ણ પર્યાયો, લોહિતવર્ણ પર્યાયો, પીતવર્ણ પર્યાયો, શુક્લવર્ણ પર્યાયો, સુરભિ-દુરભિ ગંધ પર્યાયો, તિક્ત રસ પર્યાયો, કટુક રસ પર્યાયો, કષાય રસ પર્યાયો, અમ્લરસ પર્યાયો, મધુરરસ પર્યાયો, કર્કશસ્પર્શ પર્યાયો, મૃદુસ્પર્શ પર્યાયો, ગુરુસ્પર્શ પર્યાયો, લઘુસ્પર્શ પર્યાયો, શીતસ્પર્શ પર્યાયો, ઉષ્ણસ્પર્શ પર્યાયોથી, સ્નિગ્ધસ્પર્શ પર્યાયો. અને રૂક્ષસ્પર્શ પર્યાયોથી તથા

पर्यवैः, उष्णस्पर्शपर्यवैः, स्निग्धस्पर्शपर्यवैः, रूक्षस्पर्शपर्यवैः, आभिनिबोधिकज्ञान-
पर्यवैः, श्रुतज्ञानपर्यवैः, अवधिज्ञानपर्यवैः, मत्प्रज्ञानपर्यवैः, श्रुताज्ञानपर्यवैः, विभङ्ग-
ज्ञानपर्यवैः, चक्षुर्दर्शनपर्यवैः, अचक्षुर्दर्शनपर्यवैः, अवधिदर्शनपर्यवैश्च पदस्थानपतिता
भवन्ति तत् एतेनार्थेन नागकुमारादीनाम् अनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ॥ सू० ३ ॥

पृथिवीकायिकादि पर्यवक्तव्यता

मूलम्—पुढविकाइयाणं भंते ! केवइया पज्जवा पणत्ता ?
गोयमा ! अणंता पज्जवा पणत्ता से केणट्ठेणं भंते ! एवं पुच्चइ पुढ-
विकाइयाणं अणंता पज्जवा पणत्ता ? गोयमा ! पुढविकाइए पुढ-
कायइयस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले पएसट्ठयाए तुल्ले ओगाहणट्ठयाए
सिय हीणे सिय तुल्ले सिय अब्भहिए । जइ हीणे असंखिज्जइभा-
गहीणे वा संखिज्जइभागहीनो वा संखिज्जगुणाहीणे, असंखिज्जगु-
णहीणे वा अह अब्भहिए असंखिज्जइभागअव्वहिए वा संखिज्ज
इभागअव्वहिए वा संखिज्जगुण अब्भहिए वा ठिईए तिट्ठाण-
वडिए सिय हीणे सिय तुल्ले सिय अब्भहिए जइ हीणे असंखिज्ज
भागहीणे वा संखिज्जभागहीणे वा, संखिज्जगुणहीणे वा अह अ-
व्वहिए असंखिज्जइभाग अब्भहिए वा संखिज्जइभाग अब्भहिए
वा संखिज्जगुण अब्भहिए वा वण्णेहिं गंधेहिं रसेहिं फासेहिं मइ
अण्णाणपज्जवेहिं सुय अण्णाणपज्जवेहिं अचक्खुदंसणपज्जवेहि
छट्ठाणवडिए । आउकाइयाणं भंते ! केवइया पज्जवा पणत्ता ?
गोयमा ! अणंता पज्जवा पणत्ता से केणट्ठेणं भंते ! एवं

पर्यायों, लघुस्पर्श पर्यायों, शीतस्पर्श पर्यायों, उष्णस्पर्श पर्यायों,
स्निग्ध स्पर्श और रूक्षस्पर्श पर्यायों से तथा आभिनिबोधिकज्ञान,
श्रुतज्ञान, अवधिज्ञान, मत्प्रज्ञान श्रुताज्ञान, विभङ्गज्ञान, चक्षुर्दर्शन,
अचक्षुर्दर्शन और अवधिदर्शन के पर्याय से पदस्थानपतित हीनाधिक
हैं । इस हेतु से नागकुमार आदि के अनन्त पर्याय हैं ॥ ३ ॥

आभिनिबोधिकज्ञान, श्रुतज्ञान, अवधिज्ञान, मत्प्रज्ञान श्रुताज्ञान, विभङ्गज्ञान,
चक्षुर्दर्शन, अचक्षुर्दर्शन और अवधिदर्शनना पर्यायोधी पदस्थान पतित हीना
धिक छे. ये हेतुये नागकुमार आदिना अनन्त पर्याय छे ॥ ३ ॥

वुच्चइ आउकाइयाणं अणंता पज्जवा पणत्ता ? आउकाइए
 आउकाइयस्स दब्बट्टयाए तुल्ले पएसट्टयाए तुल्ले ओगाह-
 णट्टयाए चउट्टाणवडिए ठिईए तिट्ठाणवडिए वण्णगंधरसफा-
 समइ अण्णाण सुय अण्णाण अचक्खुदंसणपज्जवेहिं छट्ठाणव-
 डिए तेउकाइयाणं पुच्छा, गोयमा ! अणंता पज्जवा पणत्ता से
 केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ तेउकाइयाणं अणंता पज्जवा पणत्ता ?
 गोयमा ! तेउकाइए तेउकायस्स दब्बट्टयाए तुल्ले पएसट्टयाए
 तुल्ले ओगाहणट्टयाए चउट्टाणवडिए ठिईए तिट्ठाणवडिए वण्ण-
 गंधरसफास मइ अण्णाण सुयअण्णाण अचक्खुदंसणपज्जवेहिं य
 छट्ठाणवडिए वाउकाइयाणं पुच्छा गोयमा वाउकाइयाणं अणंता
 पज्जवा पणत्ता से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ वाउकाइयाणं
 अणंता पज्जवा पणत्ता ? गोयमा ! वाउकाइए वाउकाइयस्स
 दब्बट्टयाए तिट्ठाणवडिए वण्णगंधरसफास मइअण्णाण सुयअ-
 ण्णाण अचक्खुदंसणपज्जवेहिं छट्ठाणवडिए वणस्सइकाइयणं
 पुच्छा गोयमा ! अणंता पज्जवा पणत्ता से केणट्ठे भंते ! एवं
 वुच्चइ वणस्सइकाइयाणं अणंता पज्जवा पणत्ता ? गोयमा !
 वणस्सइकाइए वणस्सइकाइयस्स दब्बट्टयाए तुल्ले पएसट्टयाए
 तुल्ले ओगाहणट्टयाए चउट्टाणवडिए ठिईए तिट्ठाणवडिए वण्ण-
 गंधरसफास मइ अण्णाण सुय अण्णाण अचक्खुदंसणपज्जवेहिं
 य छट्ठाणवडिए से एएणट्ठेणं गोयमा ! एवं वुच्चइ वणस्सइकाइ-
 याणं अणंता पज्जवा पणत्ता ॥सू०४॥

छाया—पृथिवीकायिकानां भदन्त ! कियन्तः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः, गौतम ! अन-

पृथ्वीकायादि के पर्यायों की वक्तव्यता

शब्दार्थ—(पुढविकाइयाणं भंते ! केवइया पज्जवा पणत्ता ?) हे

पृथ्वीकायादिना पर्यायानि वक्तव्यता

शब्दार्थ—(पुढविकाइयाणं भंते ! केवइया पज्जवा पणत्ता ?) हे भगवन् !

ન્તા પર્યવા ! પ્રજ્ઞપ્તાઃ, તત્ કેનાર્થેન મદન્ત ! એવમુચ્યતે પૃથિવીકાયિકાનામનન્તાઃ
પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તા ? ગૌતમ ! પૃથિવીકાયિકઃ પૃથિવીકાયિકસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યઃ,
પ્રદેશાર્થતયા તુલ્યઃ, અવગાહનાર્થતયા સ્યાદ્દીનઃ, સ્યાત્તુલ્યઃ, સ્યાદ્ભ્યધિકઃ, યદા
હીનઃ અસંખ્યેયભાગહીનો વા, સંખ્યેયભાગહીનો વા, સંખ્યેયગુણહીનો વા, અસંખ્યે-
યગુણહીનો વા, અથાભ્યધિકઃ અસંખ્યેયભાગાભ્યધિકો વા, સંખ્યેયભાગાભ્યધિકો

ભગવન્ ! પૃથિવીકાયિકોં કે કિતને પર્યાય કહે હૈં (ગોચમા ! અણંતા
પજ્જવા પણ્ણત્તા) હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહે હૈં (સે કેળદ્દેણં મંતે !
એવં વુચ્ચહ-પુઢવિકાઢ્યાણં અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા ?) ભગવન્ ! કિસ
હેતુ સે એસા કહા જાતા હૈં કિ પૃથ્વીકાયિકોં કે અનન્ત પર્યાય કહે
હૈં ? (ગોચમા ! પુઢવિકાઢ્યે પુઢવિકાઢ્યસ્સ દવ્વદ્દયાએ તુલ્લે, પાસદ્દ-
યાએ તુલ્લે) ગૌતમ ! એક પૃથ્વીકાયિક દૂસરે પૃથ્વીકાયિક સે દ્રવ્ય
કી અપેક્ષા તુલ્ય હૈં, પ્રદેશોં કી અપેક્ષા સે તુલ્ય હૈં (ઓગાહણદ્દયાએ
સિય હીણે સિય તુલ્લે સિય અવ્મહિએ) અવગાહના કી અપેક્ષા સે
સ્યાત્ હીન હૈં, સ્યાત્ તુલ્ય હૈં, સ્યાત્ અધિક હૈં (જહ હીણે) યદિ હીન
હૈં (અસંખેજ્જહમાગ હીણે વા સંખેજ્જહમાગ હીણે વા, સંખેજ્જગુણ
હીણે વા અસંખેજ્જગુણ હીણે વા) અસંખ્યાતમાગ હીન હૈં વા સંખ્યાત
માગ હીન હૈં વા સંખ્યાતગુણ હીન હૈં અથવા અસંખ્યાતગુણ હીન હૈં
(અહ અવ્મહિએ) અગર અધિક હૈં (અસંખિજ્જહમાગ અવ્મહિએ વા
સંખિજ્જહમાગ અવ્મહિએ વા, સંખિજ્જગુણ અવ્મહિએ વા, અસંખિજ્જ

પૃથ્વીકાયિકોના કેટલા પર્યાય કહ્યા છે ? (ગોચમા ! અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા)
હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે (સે કેળદ્દેણં મંતે ! એવં વુચ્ચહ પુઢવિકાઢ્યાણં
અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા ?) હે ભગવન્ ! કયા હેતુથી એમ કહેવાય છે કે પૃથ્વીકા-
યિકોના અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે ? (ગોચમા ! પુઢવિકાઢ્યે પુઢવિકાઢ્યસ્સ દવ્વદ્દ-
યાએ તુલ્લે, પાસદ્દયાએ તુલ્લે) હે ગૌતમ ! એક પૃથ્વીકાયિક બીજા પૃથ્વીકા-
યિકથી દ્રવ્યની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે. પ્રદેશોની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે (ઓગાહણદ્દયાએ
સિય હીણે સિય તુલ્લે સિય અવ્મહિએ) અવગાહનાની અપેક્ષાએ સ્યાત્ હીન છે, સ્યાત્
તુલ્ય છે. સ્યાત્ અધિક છે (જહ હીણે) ને હીન છે (અસંખેજ્જહમાગ હીણે વા
સંખેજ્જહમાગહીણેવા સંખેજ્જ ગુણ હીણે વા અસંખેજ્જગુણ હીણે વા) અસંખ્યાત
ભાગ હીન છે અગર સંખ્યાત ભાગ હીન છે અગર સંખ્યાતગુણ હીન અથવા
અસંખ્યાતગુણ હીન છે અગર (અહ અવ્મહિએ) ને અધિક છે (અસંખેજ્જમાગ
અવ્મહિએ વા, સંખેજ્જમાગ અવ્મહિએ વા, સંખિજ્જગુણ અવ્મહિએ વા, અસંખિજ્જ ગુણ

વા, સંખ્યેયગુણાભ્યધિકો વા, અસંખ્યેયગુણાભ્યધિકો વા, સ્થિત્યા ત્રિસ્થાન-
પતિતઃ-સ્યાદ્દીનઃ, સ્યાતુલ્યઃ, સ્યાદભ્યધિકઃ, યદા દીનોઽઽસંખ્યેયભાગહીનો
વા, સંખ્યેયભાગહીનો વા, સંખ્યેયગુણહીનો વા, અથાભ્યધિકઃ અસંખ્યેયભાગા
ભ્યધિકો વા, સંખ્યેયભાગાભ્યધિકો વા, સંખ્યેયગુણાભ્યધિકો વા, વર્ણેઃ, ગન્ધેઃ,
રસેઃ, સ્પર્શેઃ મત્યજ્ઞાનપર્યવૈઃ, શ્રુતાજ્ઞાનપર્યવૈઃ, અચક્ષુર્દર્શનપર્યવૈઃ પટસ્થાનપતિતઃ,
અપ્કાયિકાનાં ભદન્ત ! કિયન્તઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ ? ગૌતમ ! અનન્તાઃ પર્યવાઃ

ગુણ અવ્મહિં વા) અસંખ્યાતભાગ અધિક હૈ, સંખ્યાતભાગ અધિક
હૈ, સંખ્યાતગુણ અધિક યા અસંખ્યાતગુણ અધિક હૈ ।

(ઠિઈં ટિદ્ઢાળવડિં) સ્થિતિ સે ત્રિસ્થાનપતિત હૈ (સિય હીને સિય
તુલ્લે સિય અવ્મહિં) કદાચિત્ હીન, કદાચિત્ તુલ્ય, કદાચિત્
અધિક હૈ (જઈ હીને અસંખિજ્જભાગ હીને વા, સંખિજ્જભાગ હીને વા,
સંખિજ્જગુણ હીને વા) અગર હીન હૈ તો અસંખ્યાતભાગ હીન, સંખ્યા-
તભાગ હીન યા સંખ્યાતગુણ હીન હૈ (અહ અવ્મહિં) યદિ અધિક હૈ
(અસંખિજ્જઈભાગ અવ્મહિં વા, સંખિજ્જઈભાગ અવ્મહિં વા, સંખિ-
જ્જગુણઅવ્મહિં વા) અસંખ્યાતભાગ અધિક, સંખ્યાતભાગ અધિક હૈ
સંખ્યાતગુણા અધિક હૈ (વળ્ણેહિં) વર્ણોસે (ગંધેહિં) ગંધો સે (રસંહિં)
રસો સે (ફાસેહિં) સ્પર્શો સે (મહઅળ્ણાળપજ્જવેહિં) મત્યજ્ઞાન કે
પર્યાયો સે (સુયઅળ્ણાળપજ્જવેહિં) શ્રુતાજ્ઞાન કે પર્યાયો સે (અચક્ષુર્દંસ-
ળપજ્જવેહિં) અચક્ષુર્દર્શન કે પર્યાયો સે (છદ્ઢાળવડિં) ષટ્સ્થાનપતિત હૈ

અવ્મહિં વા) અસંખ્યાત ભાગ અધિક છે, સંખ્યાતભાગ અધિક છે, સંખ્યાતગુણ
અધિક છે અગર અસંખ્યાત ગુણ અધિક છે.

(ઠિઈં ટિદ્ઢાળવડિં) સ્થિતિથી ત્રિ સ્થાન પતિત છે (સિય હીને સિય-
તુલ્લે સિય અવ્મહિં) કદાચિત્ હીન, કદાચિત્ તુલ્ય, કદાચિત્ અધિક છે (જઈ-
હીને અસંખિજ્જભાગહીને વા, સંખિજ્જભાગહીનેવા, સંખિજ્જગુણહીને વા) અગર
હીન છે તો અસંખ્યાત ભાગહીન, સંખ્યાત ભાગ હીન, અગર સંખ્યાત ગુણ
હીન છે (અહ અવ્મહિં) જો અધિક છે (અસંખિજ્જઈભાગ અવ્મહિં વા સંખિજ્જઈ-
ભાગ અવ્મહિં વા, સંખિજ્જ ગુણ અવ્મહિં વા) અસંખ્યાત ભાગ અધિક, સંખ્યાત
ભાગ અધિક અગર સંખ્યાત ગુણ અધિક છે (વળ્ણેહિં) વર્ણોથી (ગંધેહિં) ગંધથી
(રસેહિં) રસોથી (ફાસેહિં) સ્પર્શોથી (મહઅળ્ણાળ પજ્જવેહિં) મત્યજ્ઞાનના પર્યાયોથી
(સુયઅળ્ણાળ પજ્જવેહિં) શ્રુતાજ્ઞાનના પર્યાયોથી (અચક્ષુર્દંસળપજ્જવેહિં) અચક્ષુ-
ર્દર્શનના પર્યાયોથી (છદ્ઢાળવડિં) ષટ્સ્થાન પતિત છે.

प्रज्ञप्ताः, तत् केनार्थेन भदन्त ! एवमुच्यते अप्कायिकानाम् अनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः, गौतम ! अप्कायिकः अप्कायिकस्य द्रव्यर्यतया तुल्यः प्रदेशार्यतया-तुल्यः, अवगाहनार्यतया चतुः स्थानपतितः, स्थित्या त्रिस्थानपतितः, वर्णगन्ध-रसस्पर्शमत्यज्ञानश्रुताज्ञानाचक्षुदर्शनपर्यवैः षट्स्थानपतितः, तेजःकायिकानां

(आउक्काइयाणं भंते ! केवइया पज्जवा पणत्ता ?) भगवन् ! अप्का-यिकों के कितने पर्याय कहे हैं ? (गोयमा ! अणंता पज्जवा पणत्ता) गौतम ! अनन्त पर्याय कहे हैं (से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ-आउका-इयाणं अणंता पज्जवा पणत्ता ?) हे भगवन् ! किस हेतू से ऐसा कहा है कि अप्कायिकों के अनन्तपर्याय कहे गए हैं ? (गोयमा) हे गौतम ! (आउकाइए आउकाइयस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले) अप्कायिक दूसरे अप्का-यिक से द्रव्य की अपेक्षा तुल्य है (पएसट्ठयाए तुल्ले) प्रदेशों की अपेक्षा से तुल्य है (ओगाहणट्ठयाए चउट्ठाणवडिए) अवगाहना की अपेक्षा से चतुःस्थानपतित है (ठिईए तिट्ठाणवडिए) स्थिति की अपेक्षा से त्रिस्थानपतित है (वण्ण-गंध-रस-फास-मई-अण्णाण-सुय-अण्णाण-अचक्खुदंसणपज्जवेहिं छट्ठाणवडिए) वर्ण, गंध, रस, स्पर्श, मत्यज्ञान, श्रुताज्ञान अचक्षुदर्शन के पर्यायों से षट्स्थान पतित हैं ।

(तेउकाइयाणं पुच्छा ?) तेजस्कायिकों के विषय में प्रश्न ? (गोयमा अणंता पज्जवा पणत्ता) हे गौतम ! अनन्त पर्याय कहे हैं (से केण-

(आउकाइयाणं भंते ! केवइया पज्जवा पणत्ता ?) भगवन् अप्कायिकोना डेट्ठा पर्याय कइया छे ? (गोयमा ! अणंता पज्जवा पणत्ता) गौतम ! अनन्त पर्याय कइया छे (से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ-आउकाइयाणं अणंता पज्जवा पणत्ता) भगवन् ! कया हेतुधी ओवुं कहुं छे डे अप्कायिकोना अनन्त पर्याय कडेला छे ? (गोयमा !) डे गौतम ! (आउकाइए आउकाइयस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले) अप्कायिक थील अप्कायिकथी द्रव्यनी अपेक्षाओ तुल्य छे (पएसट्ठयाए तुल्ले) प्रदेशोनी अपेक्षाथी तुल्य छे (ओगाहणट्ठयाए चउट्ठाणवडिए) अवगाहनानी अपेक्षाओ चतुःस्थानपतित छे (ठिईए तिट्ठाणवडिए) स्थितिनी अपेक्षाओ त्रिस्थान पतित छे (वण्णगंधरसाफास मईअण्णाण सुयअण्णाण अचक्खुदंसणपज्जवेहिं छट्ठाणवडिए) वर्ण गन्ध, रस, स्पर्श, मत्यज्ञान, श्रुताज्ञान, अचक्षुदर्शना पर्यायोथी षट्स्थान पतित छे

(तेउकाइयाणं पुच्छा ?) तेजस्कायिकोना विषयमां प्रश्न ? (गोयमा ! अणंता पज्जवा पणत्ता) डे गौतम ! अनन्त पर्याय कइया छे (से केणट्ठेणं भंते ! एवं

પૃચ્છા, ગૌતમ ! અનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞાતાઃ, તત્ કેનાર્થેન ભદન્ત ! એવમુચ્યતે-
 તેજઃકાયિકાનામનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞાતાઃ ? ગૌતમ ! તેજઃકાયિકસ્તેજઃ
 કાયિકસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યઃ, પ્રદેશાર્થતયા તુલ્યઃ, અવગાહનાર્થતયા ચતુઃસ્થાન-
 પતિતઃ, સ્થિત્યા ત્રિસ્થાનપતિતઃ, વર્ણગન્ધરસસ્પર્શમત્યજ્ઞાનશ્રુતાજ્ઞાનાચક્ષુર્દર્શન-
 પર્યવૈશ્વ પદ્સ્થાનપતિતઃ, વાયુકાયિકાનાં પૃચ્છા, ગૌતમ ! વાયુકાયિકાનામ-
 અનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞાતાઃ, તત્ કેનાર્થેન ભદન્ત ! એવમુચ્યતે-વાયુકાયિકાનામ-
 નન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞાતાઃ ? ગૌતમ ! વાયુકાયિકો વાયુકાયિકયસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા-
 દ્વેષં મંતે ! એવં વુચ્ચહ-તેઝકાઙ્યાણં અણંતા પજ્જવા પળ્લન્તા ?) હે
 ભગવન્ ! કિસ હેતુ સે એસા કહા જાતા હૈ કિ તેજસ્કાયિકોં કે
 અનન્ત પર્યાય કહે હૈં ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (તેઝકાઙ્યે તેઝકાઙ્યસ્સ
 દવ્વટ્ઠયાએ તુલ્લે) એક તેજસ્કાયિક દૂસરે તેજસ્કાયિક સે દ્રવ્ય કી
 અપેક્ષા તુલ્ય હૈ (પણ્ણટ્ઠયાએ તુલ્લે) પ્રદેશોં કી અપેક્ષા સે તુલ્ય હૈ
 (ઓગાહણટ્ઠયાએ ચત્ઠાણવડિએ) અવગાહના સે ચતુઃસ્થાનપતિત હૈ
 (ઠિંઈએ તિટ્ઠાણવડિએ) સ્થિતિ કી અપેક્ષા સે ત્રિસ્થાનપતિત હૈ (વળ્ણ-
 ગંધ-રસ-ફાસ-મહ્ણઅળ્ણાણ-સુયઅળ્ણાણ-અચક્ખુદંસણ પજ્જવેહિં
 ય છટ્ઠાણવડિએ) વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શ, મત્યજ્ઞાન, શ્રુતાજ્ઞાન, અચ-
 ક્ષુર્દર્શન પર્યાયોં સે પદ્સ્થાનપતિત હૈ ।

(વાઝકાઙ્યાણં પુચ્છા ?) વાયુકાયિકોં કે વિષય મેં પ્રશ્ન (ગોયમા
 અણંતા પજ્જવા પળ્લન્તા) હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહે હૈં (સે કેળ-
 દ્વેષં મંતે ! એવં વુચ્ચહ-વાઝકાઙ્યાણં અણંતા પજ્જવા પળ્લન્તા ?) હે
 ભગવન્ ! કિસ હેતુ સે એસા કહા જાતા હૈ કિ વાયુકાયિકોં કે

વુચ્ચહ તેઝકાઙ્યાણ અણતા, પજ્જવા પળ્લન્તા ?) ભગવન્ ! કયા હેતુથી એમ
 કહેવાય છે કે તેજસ્કાયિકોના અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે (ગોયમા) હે ગૌતમ !
 (તેઝકાઙ્યે તેઝકાઙ્યસ્સ દવ્વટ્ઠયાએ તુલ્લે) એક તેજસ્કાયિક બીજા તેજસ્કાયિકથી
 દ્રવ્યની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે (પણ્ણટ્ઠયાએ તુલ્લે) પ્રદેશોની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે
 (ઓગાહણટ્ઠયાએ ચત્ઠાણવડિએ) અવગાહનાથી ચતુઃસ્થાન પતિત છે (ઠિંઈએ
 તિટ્ઠાણવડિએ) સ્થિતિની અપેક્ષાએ ત્રિસ્થાન પતિત છે (વળ્ણ ગંધ રસ ફાસ
 મહ્ણ અળ્ણાણ સુયઅળ્ણાણ અચક્ખુદંસણ પજ્જવેહિં ય છટ્ઠાણવડિએ) વર્ણ-ગંધ-રસ-
 સ્પર્શ-મત્યજ્ઞાન, શ્રુતાજ્ઞાન અચક્ષુર્દર્શન પર્યાયોથી પદ્સ્થાન પતિત છે

(વાઝકાઙ્યાણં પુચ્છા ?) વાયુકાયિકોના વિષયમા પ્રશ્ન (ગોયમા) ગૌતમ !
 (અણંતા પજ્જવા પળ્લન્તા) ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે (સે કેળદ્વેષં મંતે !
 એવં વુચ્ચહ વાઝકાઙ્યાણં અણંતા પજ્જવા પળ્લન્તા ?) ભગવન્ ! કયા હેતુથી એવું

तुल्यः, प्रदेशार्थतया तुल्यः, अवगाहनार्थतया चतुःस्थानपतितः, स्थित्या त्रिस्थान-
पतितः, वर्णगन्धरसस्पर्शमत्यज्ञानश्रुताज्ञानाचक्षुर्दर्शनपर्यवैः षट्स्थानपतितः,
वनस्पतिकायिकानां पृच्छा, गौतम ! अनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः, तत् केनार्थेन
भदन्त ! एवमुच्यते-वनस्पतिकायिकानाम् अनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? गौतम !
वनस्पतिकायिको वनस्पतिकायिकस्य द्रव्यार्थतया तुल्यः, प्रदेशार्थतया तुल्यः,
अवगाहनार्थतया चतुःस्थानपतितः, स्थित्या त्रिस्थानपतितः, वर्णगन्धरसस्पर्श-

अनन्त पर्याय हैं ? (गोयमा ! वाउकाइयस्स) हे गौतम ! एक वायु-
कायिक दूसरे वायुकायिक से (द्व्वट्ठयाए तुल्ले) द्रव्य की अपेक्षा से
तुल्य है (पएसट्ठयाए तुल्ले) प्रदेशों की अपेक्षा से तुल्य है (ओगा-
हणट्ठयाए चउट्ठाणवडिए) अवगाहना से चतुःस्थानपतित है (ठिईए
तिट्ठाणवडिए) स्थिति से त्रिस्थानपतित है (वण्ण-गंध-रस-फास-
मइअण्णाण-सुयअण्णाण-अचक्खुदंसण पज्जवेहिं छट्ठाणवडिए) वर्ण,
गंध, रस, स्पर्श, मत्यज्ञान, श्रुताज्ञान, अचक्षुर्दर्शन के पर्यायों से
षट्स्थानपतित है ।

(वणस्सइकाइयाणं पृच्छा ?) वनस्पतिकायिकों के विषय में प्रश्न
(गोयमा ! अणंता पज्जवा पण्णत्ता) हे गौतम ! अनन्त पर्याय कहे हैं
(से केणट्ठेणं भंते ! एवं दुच्चइ-वणस्सइकाइयाणं अणंता पज्जवा
पण्णत्ता ?) हे भगवन् ! किस हेतु से ऐसा कहा जाता है कि वन-
स्पतिकायिकों के अनन्त पर्याय हैं ? (गोयमा ! वणस्सइकाइए वण-
स्सइकाइयस्स) हे गौतम ! एक वनस्पतिकायिक दूसरे वनस्पतिकायिक
से (द्व्वट्ठयाए तुल्ले) द्रव्य की अपेक्षा से तुल्य है (पएसट्ठयाए तुल्ले)

કહેવાય છે કે વાયુકાયિકોના અનન્ત પર્યાય છે ? (ગોયમા ! વાઝકાઢા વાઝકાઢયસ્સ)
ગૌતમ ! વાયુકાયિક બીજા વાયુકાયિકથી (દ્વવટ્ઠયાએ તુલ્લે) દ્રવ્યની અપેક્ષાએ
તુલ્ય છે (પેસટ્ઠયાએ તુલ્લે) પ્રદેશોની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે (ઓગાહણટ્ઠયાએ ચઠ
ટ્ઠાણવડિએ) અવગાહનાથી ચતુસ્થાન પતિત છે (વણ્ણ ગંધ રસ ફાસ મહા-
ણ્ણાણ સુય અણ્ણાણ અચક્ખુદંસણ પજ્જવેહિં છટ્ઠાણવડિએ) વર્ણ-ગંધ-રસ
સ્પર્શ, મત્યજ્ઞાન-શ્રુતાજ્ઞાન-અચક્ષુર્દર્શનના પર્યાયોથી ષટ્સ્થાન પતિત છે

(વણસ્સઇ કાઢયાણં પુચ્છા ?) વનસ્પતિકાયિકોના વિષયમા પ્રશ્ન (ગોયમા !
અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા) ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે (સે કેણટ્ઠેણં ભંતે !)
હે ભગવન્ ! કયા હેતુથી એમ કહેવાય છે કે વનસ્પતિકાયિકોના અનન્ત પર્યાય
છે ? (ગોયમા ! વણસ્સઇકાઢા વણસ્સઇકાઢયસ્સ) ગૌતમ ! એક વનસ્પતિકાયિક
બીજા વનસ્પતિકાયિકથી (દ્વવટ્ઠયાએ તુલ્લે) દ્રવ્યની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે

(પેસટ્ઠયાએ તુલ્લે) પ્રદેશોની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે (ઓગાહણટ્ઠયાએ ચઠટ્ઠાણ

મત્યજ્ઞાનશ્રુતાજ્ઞાનાચશુર્દર્શનપર્યવૈશ્વ પદ્મસ્થાનપતિતઃ તત્ એતેનાર્થેન ગૌતમ !
 એવમુચ્યતે-વનસ્પતિકાયાિકાનામનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞાતાઃ ।

ટીકા—અથ પૃથિવીકાયિકદીનાં પર્યાયાન્ પ્રરૂપયિતુમાહ—‘પુઢવિકાઙ્યા ણં
 મંતે ! કેવઙ્યા પજ્જવા પણ્ણત્તા ?’ ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—હે મદન્ત ! પૃથિવીકાયિકાનાં
 કિયન્તઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞાતાઃ ? મગવાન્ ઉત્તરયતિ—‘ગયમા !’ હે ગૌતમ ! ‘અણંતા-
 પજ્જવા પણ્ણત્તા ’ પૃથિવીકાયિકાનામ્ અનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞાતાઃ, ગૌતમસ્તત્ર
 કારણં પૃચ્છતિ—‘સે કેણદ્દેણં મંતે ! એવં વુચ્ચહ્ પુઢવિકાઙ્યાણં અણંતા પજ્જવા
 પણ્ણત્તા ?’ હે મદન્ત ! તત્—અથ, કેનાર્થેન, એવમુચ્યતે—યત્ પૃથિવીકાયિકાનામ્
 અનન્તાઃ પર્યવાઃ—પર્યાયાઃ, પ્રજ્ઞાતાઃ ઇતિ ? મગવાન્ ઉત્તરયતિ—‘ગોયમા !’

પ્રદેશોં કી અપેક્ષા સે તુલ્ય હૈ (ઓગાહણદ્વયાએ ચઢદ્વાળવડિએ) અવ-
 ગાહના સે ચતુઃસ્થાનપતિત હૈ (ઠિર્હૈ,તિદ્વાળવડિએ) સ્થિતિ સે ત્રિસ્થાન-
 પતિત હૈ (વણ્ણ-ગંધ-રસ-ફાસ-મહ્અણ્ણાણ-સુચઅણ્ણાણ-અચક્કુ-
 દંસણપજ્જવેહિ ય) વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શ, મત્યજ્ઞાન, શ્રુતાજ્ઞાન ઓર
 અચક્ષુદર્શન કે પર્યાયોં સે (છદ્વાળવડિએ) પદ્મસ્થાનપતિત હૈ (સે એ-
 ણદ્દેણં ગોયમા ! એવં વુચ્ચહ્—વણસસઙ્કાઙ્યાણં અણંતા પજ્જવોં પણ્ણત્તા)
 હે ગૌતમ ! હસ હેતુ સે એસા કહા જાતા હૈ,કિ વનસ્પતિકાયિકોં કે,
 અનન્ત પર્યાય હૈ ।

અવ પૃથ્વીકાયિક આદિ કે પર્યાયોં સે નિરૂપણ કિયા જાતા હૈ—

ટીકાર્થ—ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરતે હૈ—હે મગવન્ ! પૃથ્વીકાયિક જીવોં
 કે કિતને પર્યાય કહે ગએ હૈ મગવાન્ ઉત્તર દેતે હૈ—હે ગૌતમ ! અનન્ત
 પર્યાય કહે ગએ હૈ । ગૌતમ કારણ પૂછતે હૈ—હે મગવન્ ! કિસ કારણ

વડિએ) અવગાહનાની અપેક્ષાએ ચતુઃસ્થાન પતિત છે (ઠિર્હૈ તિદ્વાળ વડિએ) સ્થિતિથી
 ત્રણ સ્થાન પતિત છે (વણ્ણ ગંધ રસ ફાસ મહ્અણ્ણાણ સુચઅણ્ણાણ અચક્કુદંસણ
 પજ્જવેહિ ય) વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શ, મત્યજ્ઞાન, શ્રુતાજ્ઞાન, અને અચક્ષુદર્શનના
 પર્યાયોથી (છદ્વાળવડિએ) છ સ્થાન પતિત છે (સે એણદ્દેણ ગોયમા ! એવંવુચ્ચહ્
 વણસસઙ્કાઙ્યાણં અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા) હે ગૌતમ ! એ હેતુએ એમ કહેવાય
 છે કે વનસ્પતિકાયિકોના અનન્ત પર્યાય છે

ટીકાર્થ—હવે પૃથ્વીકાયિક આદિના પર્યાયોનુ નિરૂપણ કરાય છે—શ્રી ગૌતમ-
 સ્વામી પ્રશ્ન કરે છે ભગવન્ પૃથ્વીકાયિક જીવોના કેટલા પર્યાય કહેવાયેલા છે ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે—હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહેલા છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી કારણ પૂછે છે—ભગવન્ ! કયા કારણથી એમ કહેવાય
 છે કે પૃથ્વીકાયિકોના અનન્ત પર્યાય છે ?

હે ગૌતમ ! ‘પુઢવિકાઈએ પુઢવિકાઈયસુ દ વઢ્યાએ તુલ્લે’ પૃથિવીકાયિકઃ પૃથિવીકાયિકસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યો ભવતિ ‘પણસઢ્યાએ તુલ્લે’ પ્રદેશાર્થતયા તુલ્યો ભવતિ, ‘ઓગાઢણઢ્યાએ સિય હીણે, સિય તુલ્લે, સિય અઢમહિએ’ અવગાઢનાર્થતયા શરીરોચ્છયરૂપતયા, પૃથિવીકાયિકઃ પૃથિવીકાયિકાન્તરાપેક્ષયા સ્યાદ્દીનઃ, સ્યાત્ તુલ્યઃ, સ્યાદભ્યધિકો ભવતિ, અથ તસ્ય ચતુઃ સ્થાનપતિત્વં પ્રતિપાદયતિ—‘જઈ હીણે અસંખિજ્જઈમાગહીણે વા’ તત્ર યદા પૃથિવીકાયિકો હીનો વિવક્ષિતસ્તદા અસંખ્યેય માગહીનો વા, ‘સંખિજ્જઈમાગહીણે વા’ સંખ્યેયમાગ હીનો વા, ‘સંખિજ્જઈગુણહીણે વા’ સંખ્યેયગુણ હીનો વા, ‘અસંખિજ્જઈગુણહીણે વા’ અસંખ્યેયગુણ હીનો વા ભવતિ, ‘અઢમઢમહિએ અસંખિજ્જઈમાગ અઢમહિએ વા’ અથ પૃથિવીકાયિકઃ અભ્યધિકો યદા વિવક્ષિતસ્તદા અસંખ્યેયમાગાભ્યધિકો વા, ‘સંખિજ્જઈમાગમઢમહિએ વા’ સંખ્યેયમાગાભ્યધિકો વા ભવતિ, ‘સંખિજ્જગુણ અઢમહિએ વા’ સંખ્યેયગુણાભ્યધિકો વા ભવતિ ‘અસંખિજ્જઈગુણ અઢમહિએ વા’ અસંખ્યેયગુણાભ્યધિકો વા ભવતિ इत्येवं चतुःस्थानपतितत्वं

સે એસા કહા જાતા હૈ કિ પૃથિવોકાયિકોં કે અનન્ત પર્યાય હૈં ? ભગવાન્ હસ પ્રશ્ન કા ઉત્તર દેતે હૈં—હે ગૌતમ ! એક પૃથિવીકાયિક દુસરે પૃથિવીકાયિક સે દ્રવ્ય કી દૃષ્ટિ સે તુલ્ય હૈ ઓર પ્રદેશ કી દૃષ્ટિ સે મી તુલ્ય હૈ, મગર અવગાહના કી દૃષ્ટિ સે કોઈ કિસી સે હીન, કોઈ કિસી સે તુલ્ય ઓર કોઈ કિસી સે અધિક હૈ । અગર હીન હૈ તો અસંખ્યાતમાગ હીન યા સંખ્યાતમાગ હીન યા સંખ્યાતગુણા હીન અથવા અસંખ્યાતગુણા હીન હૈ । ઓર યદિ અધિક હૈ તો કોઈ કિસી સે અસંખ્યાતમાગ અધિક હૈ, કોઈ કિસી સે સંખ્યાતમાગ અધિક હૈ, કોઈ કિસી સે સંખ્યાતગુણા અધિક હૈ ઓર કોઈ કિસી સે અસંખ્યાતગુણા અધિક હૈ । હસ પ્રકાર અવગાહના કી દૃષ્ટિ સે ચતુઃસ્થાનપતિત હીનાધિકતા હૈ । યદ્યપિ પૃથિવીકાયિક

શ્રી ભગવાન્ આ પ્રશ્નનો ઉત્તર આપે છે—હે ગૌતમ ! એક પૃથ્વીકાયિક બીજા પૃથ્વીકાયિકથી દ્રવ્યની દૃષ્ટિએ તુલ્ય છે અને પ્રદેશોની દૃષ્ટિએ પણ તુલ્ય છે પણ અવગાહનાની દૃષ્ટિએ કેઈ કેઈનાથી અધિક કે કેઈ કેઈનાથી તુલ્ય છે, અગર હીન છે તો અસંખ્યાત ભાગહીન અગર સંખ્યાત ભાગ હીન યા સંખ્યાત ગુણ હીન અથવા અસંખ્યાતગુણ હીન છે અને બે અધિક છે તો કેઈ કેઈનાથી અસંખ્યાત ભાગ અધિક છે, કેઈ કેઈનાથી સંખ્યાત ભાગ અધિક છે, કેઈ કેઈનાથી સંખ્યાતગુણ અધિક છે અને કેઈ કેઈનાથી અસંખ્યાતગુણ અધિક છે. એ પ્રકારે અવગાહનાની દૃષ્ટિએ ચતુસ્થાન પતિત

પૃથિવીકાયિકાદીનામવગાહનાયા અઙ્ગુલાસંખ્યેયભાગપ્રમાણાયા અપિ અઙ્ગુલા સંખ્યેયભાગપ્રમાણસ્યાસંખ્યેયભેદભિન્નત્વાદવગન્તવ્યમ્, 'ઠિઈએ તિટ્ટાણવહિએ' સ્થિત્યા-આયુઃ કર્માનુભવલક્ષણસ્થિત્યપેક્ષયા, પૃથિવીકાયિકાનાં ત્રિસ્થાન-પતિતત્વં ભવતિ, તદેવ ત્રિસ્થાનપતિતત્વં પ્રતિપાદયતિ-'સિય હીણે, સિય તુલ્લે, સિય અબ્હિએ' સ્યાત્ હીનો ભવતિ પૃથિવીકાયિકઃ પૃથિવીકાયિકાન્તરસ્યા પેક્ષયા સ્યાત્ તુલ્યો ભવતિ, સ્યાદભ્યધિકો ભવતિ, તત્ર 'જઈ હીણે અસંખિજ્જઈ-ભાગ હીણે વા' યદા હીનો વિવક્ષિતસ્તદા અસંખ્યેયભાગહીનો વા, 'સંખિજ્જ-ભાગહીણે વા' સંખ્યેયભાગહીનો વા ભવતિ, 'સંખિજ્જગુણહીણે વા' સંખ્યેય-ગુણહીનો વા ભવતિ 'અહ અબ્હિએ અસંખિજ્જઈભાગ અબ્હિએ વા' અથાભ્ય-ધિકો યદા ઇકો પૃથિવીકાયિકઃ પૃથિવીકાયિકાન્તરાપેક્ષયા વિવક્ષિતો ભવતિ તદા અસંખ્યેયભાગાભ્યધિકો વા ભવતિ 'સંખિજ્જઈભાગ અબ્હિએ' સંખ્યેય-

જીવોં કી અવગાહના અંગુલ કે અસંખ્યાતવેં ભાગ પ્રમાણ હી હોતી હૈ કિન્તુ અંગુલ કે અસંખ્યાતવેં ભાગ કે ભી અસંખ્યાતભેદ હૈં, અતઃપ્રવ પૂર્વોક્ત હીનાધિકતા કે હોને મેં કોઈ વિરોધ નહીં હૈ ।

સ્થિતિ કી દૃષ્ટિ સે પૃથિવીકાયિક જીવ ત્રિસ્થાનપતિત હૈં । તાત્પર્ય યહ હૈ કિ સર્વ પૃથિવીકાયિકોં કી સ્થિતિ સમાન નહીં હોતી । કોઈ કિસી સે હીન, હોઈ કિસી સે તુલ્ય ઓર કોઈ કિસી સે અધિક સ્થિતિ વાલા હોતા હૈ । જો સ્થિતિ કી દૃષ્ટિ સે હીન હૈ વહ યા તો અસંખ્યાતભાગ હીન હોતા હૈ યા સંખ્યાતભાગ હીન હોતા હૈ યા સંખ્યાતગુણા હીન હીતા હૈ । ઇસ પ્રકાર ત્રિસ્થાનપતિત હીનતા સમ-જ્ઞાના ચાહિએ । જો સ્થિતિ કી દૃષ્ટિ સે અધિક હૈ વહ કિસી સે અસં-ખ્યાતભાગ અધિક હોતા હૈ યા સંખ્યાતભાગ અધિક હોતા હૈ । અથવા

હીનાધિકતા છે. જે કે પૃથ્વીકાયિક જીવોની અવગાહના અંગુલના અસંખ્યાતમા ભાગ પ્રમાણ જ થાય છે. કિન્તુ અંગુલના અસંખ્યાતમા ભાગના પણ અસં-ખ્યાત ભેદ છે. તેથીજ પૂર્વોક્ત હીનાધિકતાના થવામા કોઈ વિરોધ હોતો નથી.

સ્થિતિની દૃષ્ટિએ પૃથ્વીકાયિક જીવ ત્રિસ્થાન પતિત છે. તાત્પર્ય એ છે કે બધા પૃથ્વીકાયિકોની સ્થિતિ સમાન નથી હોતી. કોઈ કોઈનાથી હીન, કોઈ કોઈના તુલ્ય, અને કોઈ કોઈનાથી અધિક સ્થિતિવાળા હોય છે. જે સ્થિતિની દૃષ્ટિથી હીન છે તે અગરતો અસંખ્યાત ભાગહીન હોય છે અગર સંખ્યાત ભાગ હીન હોય છે. અગર સંખ્યાત ગુણ હીન હોય છે. એ રીતે ત્રિસ્થાન પતિત હીનતા સમજવી. બેઝંએ. જે સ્થિતિની દૃષ્ટિએ અધિક છે તે કોઈનાથી અસંખ્યાત ભાગ અધિક હોય છે અગર સંખ્યાત ભાગ અધિક હોય છે અથવા

ભાગાભ્યધિકો વા ભવતિ, 'સંસ્થિજગુણ અઘ્મહિષ વા' સંસ્થેયગુણાભ્યધિકો વા ભવતિ, इत्येवं पृथिवीकायिकानां स्थित्यपेक्षया हीनत्वमभ्यधिकत्वञ्च त्रिस्थान-
पतितम् बोध्यं न तु चतुःस्थानपतितं संभवति, असंख्येयगुणवृद्धिद्वयोरसं-
भवात् । तयोरसंभवस्तु नासंभवः पृथिवीकायिकादीनां सर्वजघन्यमायुः क्षुल्लक-
भवग्रहणरूपम्, तस्य च क्षुल्लकभवग्रहणस्य परिमाणं पट्पञ्चाशदधिकावलिका
शतद्वयं भवति, द्विघटिकाप्रमाणे मुहूर्ते च सर्वसंख्यया पट्त्रिंशदधिकपञ्चशतोत्तर
पञ्चषष्टिसहस्रक्षुल्लकभवग्रहणानि बोद्धानि, तथा चोक्तम् -

‘दोन्निસયાઈ નિયમા છપ્પજ્ઞાઈ પમાણઓ હુતિ ।
આવલિયપમાણેણ સુહુડાગ ભવગ્રહણમેયં ॥ ૧ ॥
પન્નટ્ટિ સહસ્સાઈ પંચૈવ સયાઈ તદ ય છત્તીસા ।
સુહુડાગભવગ્રહણં ભવંતિ એતે મુહુત્તેણં ॥ ૨ ॥’
‘દ્વે શતે નિયમાત્ પટ્પજ્ઞાશત્ પ્રમાણતો ભવતિ ।
આવલિકા પ્રમાણેન ક્ષુલ્લકભવગ્રહણમેતત્ ॥ ૧ ॥
પજ્જષ્ટિ સહસ્રાણિ પજ્જૈવ શતાનિ તથા ચ પટ્ત્રિંશત્ ।
ક્ષુલ્લકભવગ્રહણં ભવન્તિ એતે મુહૂર્તેન ॥ ૨ ॥’ इति,

સંખ્યાતગુણા અધિક હોતા હૈ । इस प्रकार अधिकता भी त्रिस्थान
पतित है । इनकी स्थिति में चतुःस्थानपतित हीनाधिकता नहीं होती
क्योंकि असंख्यातगुण हानि और असंख्यातगुण वृद्धि यहां संभव
नहीं है । इसका कारण यह है कि पृथ्वीकायिक आदि की सर्वजघन्य
आयु क्षुल्लक भवग्रहण परिमित है । क्षुल्लक भव का परिमाण दो
सौ छप्पन आवलिका मात्र है । दो घड़ी का एक मुहूर्त होता है
और इस एक मुहूर्त में पैंसठ हजार पांच सौ छत्तीस भव होते हैं ।
कहा भी है-नियम से दो सौ छप्पन आवलिका का एक क्षुल्लकभव

સંખ્યાતગુણુ અધિક હોય છે એ પ્રકારે અધિકતા પણ ત્રિસ્થાન પતિત છે.
તેમની સ્થિતિમા ચતુસ્થાન પતિત હીનાધિકતા નથી થતી કેમકે અસંખ્યાત
ગુણુહાનિ અને અસંખ્યાત ગુણુ વૃદ્ધિનો અહીં સંભવ નથી. એનું કારણ આ
છે કે પૃથ્વીકાયિક આદિની સર્વ જઘન્ય આયુષ્ય ક્ષુલ્લક ભવ ગ્રહણ પરિમિત
છે. ક્ષુલ્લક ભવનું પરિમાણ બસો છપ્પન આવલીનું ફક્ત છે. બે ઘડીનું એક
મુહૂર્ત થાય છે અને એ એક મુહૂર્તમા પાંસઠ હજાર પાંચસો છત્રીસ ભવ
થાય છે કહ્યું પણ છે—

નિયમથી બસો છપ્પન આવલિકાનો એક ક્ષુલ્લક ભવ થાય છે અને એક

પૃથિવ્યાદીનાશ્ચ સ્થિતિરુત્કૃષ્ટેનાપિ સંખ્યેયવર્ષપ્રમાણા ભવતિ તસ્માત્
નાસંખ્યેયગુણવૃદ્ધિહાનિસંભવઃ, સંખ્યેયાસંખ્યેયભાગાભ્યધિકસંખ્યેયગુણાભ્યધિક
રૂપશેષવૃદ્ધિહાનિ ત્રિફલસંભવસ્તુ—એકસ્ય પૃથિવીકાયિકસ્ય પરિપૂર્ણદ્વાવિંશતિવર્ષ-
સહસ્રાણિ સ્થિતિઃ, અન્યસ્ય તુ પૃથિવીકાયિકસ્ય સમયન્યૂન દ્વાવિંશતિવર્ષસહસ્રાણિ
સ્થિતિઃ, તત્ર પરિપૂર્ણદ્વાવિંશતિવર્ષસહસ્રસ્થિતિકાપેક્ષયા સમયન્યૂનદ્વાવિંશતિવર્ષ-
સહસ્રસ્થિતિકોઽસંખ્યેયભાગહીનો ભવતિ, તદપેક્ષયા અન્યસ્તુ અસંખ્યેયભાગા-
ભ્યધિકો ભવતિ, તથા એકસ્ય પૃથિવીકાયિકસ્ય પરિપૂર્ણાનિ દ્વાવિંશતિવર્ષસહ-
સ્રાણિ સ્થિતિઃ, અન્યસ્ય અન્તર્મુહર્તાદિ ન્યૂનાનિ દ્વાવિંશતિવર્ષસહસ્રાણિ, અન્ત-
ર્મુહર્તાદિકશ્ચ દ્વાવિંશતિવર્ષસહસ્રાણાં સંખ્યેયતમો ભાગો ભવતિ, તત્ર પરિપૂર્ણ-

હોતા હૈ ઓર એક સુહૃત્ત મેં પૈસઠ હજાર પાંચ સૌ છત્તીસ ક્ષુલ્લક
ભવ હોતે હૈં । યહ કથન સૂક્ષ્મ નિગોદ કી અપેક્ષા સમજના ચાહિયે ।

પૃથ્વીકાયિક આદિ કી ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ મી સંખ્યાત વર્ષ કી હી
હોતી હૈ, અતઃ એવ અસંખ્યાતગુણા હાનિ યા વૃદ્ધિ અર્થાત્ ન્યૂનાધિકતા
નહીં હો સકતી । રહ ગઈ સંખ્યાતભાગ, અસંખ્યાતભાગ ઓર સંખ્યા-
તગુણા વૃદ્ધિ-હાનિ, સો વહ હસ પ્રકાર હૈ—એક પૃથ્વીકાયિક કી
સ્થિતિ પરિપૂર્ણ વાઈસ હજાર વર્ષ કી હૈ ઓર દૂસરે કી એક સમય
કમ વાઈસ હજાર વર્ષ કી । ઇનમેં સે પરિપૂર્ણ વાઈસ હજાર વર્ષ કી
સ્થિતિ વાલે કી અપેક્ષા એક સમય કમ વાઈસ હજાર કી સ્થિતિ
વાલા અસંખ્યાતભાગ હીન કહલાયેગા ઓર દૂસરા અસંખ્યાતભાગ
અધિક કહા જાયેગા । હસી પ્રકાર એક કી પરિપૂર્ણ વાઈસ હજાર કી
સ્થિતિ હૈ ઓર દૂસરે કી અન્તર્મુહર્ત્ત આદિ કમ વાઈસ હજાર વર્ષ કી ।

સુહૃત્તમાં પાંસઠ હજાર છત્તીસ ક્ષુલ્લક ભવ થાય છે. આ કથન સૂક્ષ્મ નિગોદની
અપેક્ષાએ સમજવું લેઈએ

પૃથ્વીકાયિક આદિની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ પણ સંખ્યાત વર્ષની જ હોય છે,
તેથી જ અસંખ્યાત ગુણાહાનિ અગર વૃદ્ધિ અર્થાત્ ન્યૂનાધિકતા થઈ શકતી
નથી રહીગયો સંખ્યાતભાગ, અસંખ્યાતભાગ અને સંખ્યાતગુણા વૃદ્ધિ હાનિ
તે આ પ્રકારે છે એક પૃથ્વીકાયિકની સ્થિતિ પરિપૂર્ણ બાવીસ હજાર વર્ષની
છે અને બીજાની એક સમય એછા બાવીસ હજાર વર્ષની. તેમનામાંથી પરિ-
પૂર્ણ બાવીસ હજાર વર્ષની સ્થિતિવાળાની અપેક્ષાએ એક સમય એછા બાવીસ
વર્ષની સ્થિતિવાળા અસંખ્યાત ભાગ હીન કહેવાશે અને બીજો તેનાથી અસં-
ખ્યાત ભાગ અધિક કહેવાશે. એ પ્રકારે એકની પરિપૂર્ણ બાવીસ હજારની

દ્વાવિંશતિવર્ષસહસ્રસ્થિતિકાપેક્ષયા અન્તર્મુહૂર્તાદિન્યૂનદ્વાવિંશતિવર્ષસહસ્રસ્થિતિકઃ સંખ્યેયભાગહીનો ભવતિ, તદપેક્ષયા પરિપૂર્ણદ્વાવિંશતિવર્ષસહસ્રસ્થિતિકઃ સંખ્યેય-ભાગાભ્યધિકો ભવતિ, એવમેવૈકસ્ય દ્વાવિંશતિવર્ષસહસ્રાણિ સ્થિતિઃ, અન્યસ્યાન્તર્મુહૂર્તમ્, માસો, વર્ષમ્, વર્ષસહસ્રં વા સ્થિતિઃ, અન્તર્મુહૂર્તાદિકશ્ચ નિયતપરિમાણસંખ્યયા ગુણિતં સત્ દ્વાવિંશતિવર્ષસહસ્રપ્રમાણં ભવતિ, તેન અન્તર્મુહૂર્તાદિપ્રમાણસ્થિતિકઃ પૃથિવીકાયિકઃ પરિપૂર્ણદ્વાવિંશતિવર્ષસહસ્રસ્થિતિક પૃથિવીકાયિકાન્તરાપેક્ષયા સંખ્યેયગુણહીનો ભવતિ, તદપેક્ષયા તુ પરિપૂર્ણદ્વાવિંશતિવર્ષસહસ્રસ્થિતિકઃ પૃથિવીકાયિકઃ સંખ્યેયગુણાભ્યધિકો बोध्यः तथैवापकायिकादीनामपि चतुरिन्द्रियपर्यन्तानां स्वस्वोत्कृष्टस्थित्यनुसारेण स्थित्यपેક્ષયા ત્રિસ્થા-

યહાં અન્તર્મુહૂર્ત આદિ વાઈસ હજાર વર્ષ કા સંખ્યાતવાં ભાગ હૈ, અતએવ પૂર્ણ વાઈસ હજાર વર્ષ કી સ્થિતિ વાલે કી અપેક્ષા અન્તર્મુહૂર્ત કમ વાઈસ હજાર વર્ષ ચાલા સંખ્યાતભાગ હીન હૈ ઓર ડસકી અપેક્ષા પૂર્ણ વાઈસ હજાર વર્ષ કી સ્થિતિ વાલા સંખ્યાતભાગ અધિક હૈ । ઇસી પ્રકાર એક પૃથ્વીકાયિક કી વાઈસ હજાર વર્ષ કી સ્થિતિ હૈ ઓર દૂસરે કી અન્તર્મુહૂર્ત કી, એક માસ કી, એક વર્ષ કી યા એક હજાર વર્ષ કી સ્થિતિ હૈ । અન્તર્મુહૂર્ત આદિ કિસી નિયત સંખ્યા સે ગુણાકાર કરને પર વાઈસ હજાર વર્ષ કી સંખ્યા હોતી હૈ, અતએવ અન્તર્મુહૂર્ત આદિ કી આયુ વાલા પૃથ્વીકાયિક પૂર્ણ વાઈસ હજાર વર્ષ કી સ્થિતિ વાલે કી અપેક્ષા સંખ્યાતગુણ હીન હૈ ઓર ઇસકી અપેક્ષા વાઈસ હજાર વર્ષ કી સ્થિતિ વાલા સંખ્યાતગુણા અધિક હૈ ।

સ્થિતિ છે અને બીજાની અન્તર્મુહૂર્ત આદિ ઓછા બાવીસ હજાર વર્ષના અહીં અન્તર્મુહૂર્ત આદિ બાવીસ હજાર વર્ષના સંખ્યાતમાં લાગ છે, તેથી જ પૂર્ણ બાવીસ હજાર વર્ષની સ્થિતિવાળાઓની અપેક્ષાએ અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા બાવીસ હજાર વર્ષવાળા સંખ્યાત લાગ હીન છે અને તેની અપેક્ષાએ પૂર્ણ બાવીસ હજાર વર્ષની સ્થિતિવાળા સંખ્યાત લાગ અધિક છે. એ રીતે એક પૃથ્વીકાયિકની બાવીસ હજાર વર્ષની સ્થિતિ છે અને બીજાની અન્તર્મુહૂર્ત, એક માસની, એક વર્ષની અથવા એક હજાર વર્ષની સ્થિતિ છે. અન્તર્મુહૂર્ત આદિ કોઈ નિયત સંખ્યાથી ગુણાકાર કરવાથી બાવીસ હજાર વર્ષની સંખ્યા થાય છે, તેથી જ અન્તર્મુહૂર્ત આદિની આયુષ્યવાળા પૃથ્વીકાયિક પૂર્ણ બાવીસ હજાર વર્ષની સ્થિતિવાળાની અપેક્ષાએ સંખ્યાત ગુણાહીન છે અને એની અપેક્ષાએ બાવીસ હજાર વર્ષની સ્થિતિવાળા સંખ્યાતગુણા અધિક છે.

નપતિતત્ત્વં વિભાવનીયમ્, કિન્તુ 'વર્ણેહિ ગંધેહિ રસેહિ, ફાસેહિ' વર્ણેઃ, ગન્ધેઃ, રસેઃ, સ્પર્શેઃ, 'મઇ અળ્લાણપજ્જવેહિ' મત્યજ્ઞાનપર્યવૈઃ, 'મુય અળ્લાણપજ્જવેહિ' શ્રુતાજ્ઞાનપર્યવૈઃ 'અચક્ખુદંસણપજ્જવેહિ' અચક્ષુર્દર્શન પર્યવૈશ્ચ 'છટ્ટાણવડિણ' પટ્થાનપતિતઃ પૃથિવીકાયિકોઽવસેયઃ, તથા ચ વર્ણગન્ધરસસ્પર્શમત્યજ્ઞાન-પર્યવશ્રુતાજ્ઞાનપર્યવા ચક્ષુર્દર્શનપર્યવૈરેકઃ પૃથિવીકાયિકઃ પૃથિવીકાયિકાન્તરા-પેક્ષયા અનન્તભાગહીનો વા અસંખ્યેયભાગહીનો વા, સંખ્યેયભાગહીનો વા, સંખ્યે-યગુણાભ્યધિકો વા, અસંખ્યેયગુણાભ્યધિકો વા, અનન્તગુણાભ્યધિકો વા ભવતિ ઇત્યાશયઃ, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—'આઠકાઈયા ણં મંતે ! કેવહયા પજ્જવા પળ્લત્તા ?' હે ભદન્ત ! અપ્કાયિકાનાં ક્રિયન્તઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ ? ભગવાન્ ઉત્તરયતિ—'ગોયમા !' હે ગૌતમ ! 'અણંતા પજ્જવા પળ્લત્તા' અપ્કાયિકાનામ્ અનન્તાઃ

इसी प्रकार अप्काय आदि चतुरिन्द्रिय पर्यन्त जीवों की अपनी अपनी स्थिति के अनुसार त्रिस्थानपतित समझ लेना चाहिए ।

મગર પૃથ્વીકાયિક જીવ દૂસરે કિસી પૃથ્વીકાયિક કી અપેક્ષા વર્ણ, ગંધ, રસ ઔર સ્પર્શ પર્યાયોં કી અપેક્ષા તથા મત્યજ્ઞાન, શ્રુતા-જ્ઞાન તથા અચક્ષુર્દર્શન પર્યાયોં કી અપેક્ષા ષટ્થાનપતિત સમજના ચાહિયે । અતઁવ કોઈ પૃથ્વીકાયિક કિસી પૃથ્વીકાયિક કી અપેક્ષા અનન્તભાગ હીન, અસંખ્યાતભાગ હીન, સંખ્યાતભાગ હીન, સંખ્યાત ગુણ અધિક, અસંખ્યાત ગુણ અધિક ઔર અનન્તગુણ અધિક હોતા હૈ ।

गौतम स्वामी प्रश्न करते हैं—हे भगवन् ! अप्कायिकों के पर्याय कितने हैं ? भगवान् उत्तर देते हैं—हे गौतम ! अप्कायिकों के अनन्त पर्याय हैं । गौतम कारण पूछते हुए प्रश्न करते हैं—हे भगवन् ! किस

એજ રીતે અપ્કાયિક આદિ ચતુરિન્દ્રિય પર્યન્ત જીવોની પોતપોતાની સ્થિતિના અનુસાર ત્રિસ્થાન પતિત સમજ લેવા જોઈએ.

પરન્તુ પૃથ્વીકાયિક જીવ ખીજા કોઈ પૃથ્વીકાયિકની અપેક્ષાએ વર્ણ ગંધ રસ અને સ્પર્શ પર્યાયોની અપેક્ષાએ તથા મત્યજ્ઞાન, શ્રુતાજ્ઞાન તથા અચક્ષુ દર્શન પર્યાયોની અપેક્ષાએ ષટ્થાન પતિત સમજવા જોઈએ. તેથીજ કોઈ પૃથ્વીકાયિકની અપેક્ષાએ અનન્ત ભાગ હીન અસંખ્યાત ભાગહીન, સંખ્યાત ભાગહીન સંખ્યાત ગુણ અધિક અસંખ્યાતગુણ અધિક અને અનન્તગુણ અધિક છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે—ભગવાન્ અપ્કાયિકોના પર્યાય કેટલા છે ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે—હે ગૌતમ ! અપ્કાયિકોના અનન્ત પર્યાય છે.

શ્રી ગૌતમ ! કારણ પૂછતા પ્રશ્ન કરે છે—ભગવાન્ ! કયા કારણસર એમ કહેવાય છે કે અપ્કાયિકોના અનન્ત પર્યાય છે ?

પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ, ગૌતમસ્તત્ર ! હેતું પૃચ્છતિ-‘સે કેળદ્રેણં મંતે ! એવં વુચ્ચઈ-
આઉકાઈયાણં અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા ?’ હે મદન્ત ! તત્-અથ કેનાર્યેન-કયં
તાવત્, એવમુચ્ચયતે-અપ્કાયિકાનામ્ અનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ ?’ ઇતિ, મગવાન્
હેતું પ્રતિપાદયતિ-‘ગોયમા !’ હે ગૌતમ ! ‘આઉકાઈએ આઉકાઈયસ્સ દવ્વટ્ટ-
યાએ તુલ્લે’ એકઃ અપ્કાયિકઃ અન્યસ્ય અપ્કાયિકસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા-દ્રવ્યાર્થિક-
નયેન તુલ્યો ભવતિ, ‘પેસદ્દયાએ તુલ્લે’ પ્રદેશાર્થતયા તુલ્યો ભવતિ, ‘ઓગાહ-
ણદ્દયાએ ચડદ્દાણવહિએ’ અવગાહનાર્થતયા ચતુઃ સ્થાનપતિતો ભવતિ તથા
ત્રૈકોઽપ્કાયિકઃ અપ્કાયિકાન્તરાપેક્ષયા અસંખ્યેયભાગહીનો વા, સંખ્યેયભાગ-
હીનો વા, સંખ્યેયગુણાભ્યધિકો વા, અસંખ્યેયગુણાભ્યધિકો વા ભવતીત્યાશયઃ,
‘ઠિઈએ તિદ્દાણવહિએ’ સ્થિત્યા-સ્થિત્યપેક્ષયા એકોઽપ્કાયિકઃ અપ્કાયિકાન્ત-
રાપેક્ષયા ત્રિસ્થાનપતિતો ભવતિ, તથા ચાપ્કાયિકઃ અપ્કાયિકાન્તરાપેક્ષયા અસં-
ખ્યેયભાગહીનો વા, સંખ્યેયભાગહીનો વા, સંખ્યેયગુણહીનો વા ભવતિ, અસં-
ખ્યેયભાગાભ્યધિકો વા, સંખ્યેયભાગાભ્યધિકો વા, સંખ્યેયગુણાભ્યધિકો વા
ભવતીતિ ભાવઃ, કિન્તુ-‘વણ્ણગંધરસફાસ મઈ અણ્ણાણ સુયઅણ્ણાણ અચક્કુ-

હેતુ સે એસા કહા જાતા હૈ કિ અપ્કાયિકોં કે અનન્ત પર્યાય હૈ ?
મગવાન્ હેતુ કા પ્રતિપાદન કરતે હૈ-હે ગૌતમ ! એક અપ્કાયિક
દૂસરે અપ્કાયિક સે દ્રવ્ય કી દૃષ્ટિ સે તુલ્ય હૈ ઓર પ્રદેશોં કી દૃષ્ટિ
સે ભી તુલ્ય હૈ । કિન્તુ અવગાહના કી દૃષ્ટિ સે ચતુઃસ્થાનપતિત હૈ ।
એક અપ્કાયિક દૂસરે અપ્કાયિક સે અવગાહના મેં અસંખ્યાતભાગ
હીન હોતા હૈ યા સંખ્યાતભાગ હીન હોતા હૈ, સંખ્યાતગુણા અધિક
હોતા હૈ અથવા અસંખ્યાતગુણા અધિક હોતા હૈ । સ્થિતિ કી અપેક્ષા
સે એક અપ્કાયિક દૂસરે અપ્કાયિક સે ત્રિસ્થાનપતિત હોતા હૈ,
અર્થાન્ અસંખ્યાત ભાગ હીન, સંખ્યાતભાગ હીન યા સંખ્યાતગુણ
હીન હોતા હૈ અથવા અસંખ્યાત ભાગ અધિક, સંખ્યાત ભાગ અધિક

શ્રી ભગવાન્ હેતુનું પ્રતિપાદન કરે છે-ગૌતમ ! એક અપ્કાયિક બીજા
અપ્કાયિકથી દ્રવ્યની દૃષ્ટિએ તુલ્ય છે અને પ્રદેશોની દૃષ્ટિએ પણ તુલ્ય છે.
કિન્તુ અવગાહનાની દૃષ્ટિએ ચતુસ્થાન પતિત છે. એક અપ્કાયિક બીજા
અપ્કાયિકથી અસંખ્યાત ભાગહીન થાય છે અગર સંખ્યાત ભાગહીન થાય છે.
સંખ્યાતગુણા અધિક થાય છે અથવા અસંખ્યાતગુણા અધિક થાય છે. સ્થિતિની
અપેક્ષાએ એક અપ્કાયિક બીજા અપ્કાયિકથી ત્રિસ્થાન પતિત થાય છે, અર્થાત્
અસંખ્યાત ભાગહીન, સંખ્યાતભાગ હીન અગર સંખ્યાતગુણહીન થાય છે.
અથવા અસંખ્યાતભાગ અધિક, સંખ્યાતભાગ અધિક અગર સંખ્યાતગુણ અધિક

દંસણ પજ્જવેહિં છટ્ટાણવડિણ' વર્ણ ગંધરસસ્પર્શમત્યજ્ઞાન શ્રુતાજ્ઞાનાચક્ષુર્દર્શન-
પર્યવૈરેકોપ્કાયિકઃ અપ્કાયિકાન્તરાપેક્ષયા પટ્થસ્થાનપતિતો-અનન્તભાગહીનો વા,
અસંખ્યેયભાગહીનો વા, સંખ્યેયભાગહીનો વા, સંખ્યેયગુણહીનો વા, અસંખ્યેય-
ગુણહીનો વા, અનન્તગુણહીનો વા ભવતિ, इत्याशयः, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-‘તેઝ-
કાઝ્યાણં પુચ્છા’ તેજઃકાયિકાનાં કિયન્તઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ ? इति पृच्छा,
ભગવાન્ ઉત્તરયતિ-‘ગોયમા !’ હે ગૌતમ ! ‘અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા’ તેજઃ-
કાયિકાનામ્ અનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ ? ગૌતમસ્તત્ર કારણં પૃચ્છતિ-‘સે કેણ-
દ્દેણં મંતે ! एवं वुच्चइ’ હે મદન્ત ! તત્-અથ, કેનાર્યેન કથં તાવત્ એવમુક્ત-
રીત્યા, ઉચ્યતે-‘તેઝકાઝ્યાણં અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા’ તેજઃકાયિકાનામ્ અનન્તાઃ
પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ ? इति भगवान् तत्र कारणं प्रतिपादयति-‘गोयमा !’ હે ગૌતમ !
‘તેઝકાઝ્યાણં તેઝકાઝ્યાણં દવ્વદ્વયાણં તુલ્લે’ તેજઃકાયિકઃ એકઃ, તેજઃકાયિ-
કાન્તરસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યો ભવતિ, ‘પેસદ્વયાણં તુલ્લે’ પ્રદેશાર્થતયા તુલ્યો

યા સંખ્યાતગુણ અધિક હોતા હૈ । કિન્તુ વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શ, મત્ય-
જ્ઞાન ઔર શ્રુત અજ્ઞાન કે પર્યાયોં સે ષટ્થસ્થાનપતિત હોતા હૈ, અર્થાત્
અનન્તભાગ હીન, અસંખ્યાતભાગ હીન, સંખ્યાતભાગ હીન, સંખ્યાત
ગુણ હીન, અસંખ્યાતગુણ હીન અથવા અનન્તગુણ હીન હોતા હૈ ।

ગૌતમ સ્વામી પ્રશ્ન કરતે હૈ-હે ભગવન્ ! તેજસ્કાયિકોં કે
કિતને પર્યાય હૈ ? ભગવાન્ ઉત્તર દેતે હૈ-હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય
હૈ । ગૌતમ ઇસ્કા કારણ પૂછતે હૈ-હે ભગવન્ ! અનન્ત પર્યાય હોને
કા કયા કારણ હૈ ? ભગવાન્ ઉત્તર દેતે હૈ-હે ગૌતમ ! એક તેજ-
સ્કાયિક દૂસરે તેજસ્કાયિક સે દ્રવ્ય કી દૃષ્ટિ સે સમાન હૈ ઔર
પ્રદેશોં કી દૃષ્ટિ સે મો સમાન હૈ કિન્તુ અવગાહના કી દૃષ્ટિ સે

હોય છે. કિન્તુ વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શ, મત્યજ્ઞાન અને શ્રુતાજ્ઞાનના પર્યાયોથી
ષટ્થસ્થાન પતિત થાય છે. અર્થાત્ અનન્ત ભાગહીન, અસંખ્યાતભાગ હીન,
સંખ્યાત ભાગહીન સંખ્યાતગુણહીન. અસંખ્યાત ગુણહીન અથવા અનન્તગુણ
હીન થાય છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે-ભગવન્ ! તેજસ્કાયિકોના કેટલા પર્યાય છે ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે-હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી એનું કારણ પૂછે છે ભગવન્ અનન્તપર્યાય હોવાનું
કયું કારણ છે ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે-ગૌતમ ! એક તેજસ્કાયિક બીજાતેજસ્કાયિકથી
દ્રવ્યની દૃષ્ટિએ સમાન છે અને પ્રદેશોની દૃષ્ટિએ પણ સમાન છે કિન્તુ

भवति, 'ओगाहणद्वयाए चउट्ठाणवडिए' अग्गाहणार्थतया-शरीरोच्छ्रयतया तेजःकायिकश्चतुः स्थानपतितो भवति, तथा चैकस्तेजः कायिकस्तेजःकायिकान्तरस्यापेक्षया असंख्येयभागहीनो वा, संख्येयभागहीनो वा, संख्येयगुणहीनो वा, असंख्येयगुणहीनो वा भवति, 'ठिईए तिट्ठाणवडिए' स्थित्या-आयुः कर्मानुभवलक्षणस्थित्यपेक्षया तेजःकायिक त्रिस्थानपतितो भवति-असंख्येयभागहीनो वा, संख्येयभागहीनो वा, संख्येयगुणहीनो वा, असंख्येयभागाभ्यधिको वा, संख्येयभागाभ्यधिको वा, संख्येयगुणाभ्यधिको वा भवति, 'वण्णगंधरसफास मइअण्णाण सुयअण्णाय अचक्खुदंसण पज्जवेहि य छट्ठाणवडिए' वर्णगन्धरसस्पर्शमत्यज्ञानश्रुताज्ञानाचक्षुर्दर्शनपर्यवैश्च, तेजःकाजिस्तेजःकायिकान्तरापेक्षया षट्स्थानपतितो भवति तथा च वर्णगन्धरसस्पर्शमत्यज्ञान श्रुता-

चतुःस्थानपतित होता है, अर्थात् एक तेजस्कायिक दूसरे तेजस्कायिक की अपेक्षा अवगाहना अर्थात् शरीर की ऊंचाई में अगर हीन होता है तो असंख्यात भाग हीन, संख्यातभाग हीन, संख्यातगुण हीन अथवा असंख्यातगुण हीन होता है और यदि अधिक होता है तो चतुःस्थानपतित अधिक होता है। स्थिति की अपेक्षा से त्रिस्थानपतित होता है, अर्थात् असंख्यात भाग हीन, संख्यात भाग हीन, संख्यातगुण हीन होता है या असंख्यातभाग अधिक, संख्यातभाग अधिक या संख्यातगुण अधिक होता है।

वर्ण, गंध, रस स्पर्श, मत्यज्ञान, श्रुताज्ञान और अचक्षुर्दर्शन के पर्यायों की अपेक्षा से एक तेजस्कायिक दूसरे तेजस्कायिक की अपेक्षा षट्स्थानपतित होता है, अर्थात् अनन्तभाग हीन, असंख्यात

અવગાહનાની દિષ્ટએ ચતુઃસ્થાન પતિત થાય છે, અર્થાત્ એક તેજસ્કાયિક બીજા તેજસ્કાયિકની અપેક્ષાએ અવગાહના અર્થાત્ શરીરની ઉંચાઈમાં અગર હીન બને છે તો અસંખ્યાત ભાગ હીન, સંખ્યાત ભાગહીન, સંખ્યાત ગુણહીન અથવા અસંખ્યાત ગુણ હીન થાય છે અને જો અધિક થાય છે તો ચતુઃસ્થાન પતિત અધિક થાય છે. સ્થિતિની અપેક્ષાએ ત્રિસ્થાન પતિત થાય છે, અર્થાત્ અસંખ્યાત ભાગહીન, સંખ્યાત ભાગહીન, સંખ્યાત ગુણહીન થાય છે, અગર અસંખ્યાત ભાગ અધિક સંખ્યાત ભાગ અધિક અગર સંખ્યાત ગુણ અધિક થાય છે.

વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શ, મત્યજ્ઞાન, શ્રુતાજ્ઞાન, અને અચક્ષુર્દર્શનના પર્યાયોની અપેક્ષાએ એક તેજસ્કાયિક બીજા તેજસ્કાયિકની અપેક્ષાએ ષટ્સ્થાન પતિત બને છે. અર્થાત્ અનન્ત ભાગહીન, અસંખ્યાત ભાગહીન, સંખ્યાત ભાગહીન,

જ્ઞાનાચક્ષુર્દર્શન પર્યવૈરેકસ્તેજઃ કાયિકસ્તેજઃ કાયિકાન્તરાપેક્ષયા અનન્તભાગ-
 હીનો વા, અસંખ્યેયભાગહીનો વા, સંખ્યેયભાગહીનો વા, સંખ્યેયગુણહીનો વા,
 અસંખ્યેયગુણહીનો વા, અનન્તગુણહીનો વા ભવતિ इत्यर्थः, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-
 ‘વાઝકાઝયાણં પુચ્છા ?’ વાયુકાયિકાનાં કિયન્તઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ ? इति पृच्छा,
 ભગવાન્ ઉત્તરયતિ-‘ગોયમા !’ હે ગૌતમ ! ‘વાઝકાઝયાણં અણંતા પજ્જવા પણત્તા’
 વાયુકાયિકાનામ્ અનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ, ગૌતમસ્તત્ર કારણં પૃચ્છતિ-‘સે
 કેણદ્વેણં મંતે ! एवं बुच्चइ’ હે ભદન્ત ! તત્ કેનાર્યેન-ઋથં તાવત્, એવમુચ્યતે
 ‘વાઝકાઝયાણં અણંતા પજ્જવા પણત્તા ?’ વાયુકાયિકાનામ્ અનન્તાઃ પર્યવાઃ
 પ્રજ્ઞપ્તાઃ इति ? ભગવાન્ ઉત્તરયતિ-‘ગોયમા !’ હે ગૌતમ ! ‘વાઝકાઝ વાઝકાઝ-
 યસ્સ દવ્વટ્ટયાણં તુલ્લે’ વાયુકાયિકો વાયુકાયિકાન્તરસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યો
 ભવતિ ‘પણસટ્ટયાણં તુલ્લે’ પ્રદેશાર્થતયા તુલ્યો ભવતિ, ‘ઓગાહણટ્ટયાણં ચડ-
 ઢાણવહિણં’ અવગાહનાર્થતયા શરીરોચ્છ્રયાર્થતયા વાયુકાયિકઃ ચતુઃસ્થાનપતિતો

ભાગહીન, સંખ્યાતભાગ હીન, સંખ્યાતગુણ હીન, અસંખ્યાતગુણ હીન
 યા અનન્તગુણ હીન હોતા હૈ । इसका कारण तेजस्कायिकों के पर्याय
 अनन्त कहे गए हैं ।

ગૌતમ-ભગવન્ ! વાયુકાયિકોં કે પર્યાય કિતને કહે હૈ ।

ભગવાન્-ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહે હૈ ।

ગૌતમ-ભગવન્ ! કિસ હેતુ સે એસા કહા જાતા હૈ કિ વાયુકા-
 યિકોં કે અનન્ત પર્યાય કહે હૈ ?

ભગવાન્-હે ગૌતમ ! એક વાયુકાયિક દૂસરે વાયુકાયિક કી
 અપેક્ષા દ્રવ્ય કી અપેક્ષા સે તુલ્ય હૈ ઓર પ્રદેશોં કી અપેક્ષા સે મી
 તુલ્ય હોતા હૈ, મગર અવગાહના કી અપેક્ષા ડનમેં તુલ્યતા નહીં
 હોતી । એક વાયુકાયિક દૂસરે વાયુકાયિક સે ચતુઃસ્થાનપતિત હીન

સંખ્યાત ગુણહીન, અસંખ્યાત ગુણહીન અગર અનન્ત ગુણ હીન થાય છે. એ
 કારણે તેજસ્કાયિકોના પર્યાય અનન્ત કહેલા છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી-ભગવન્ ! વાયુકાયિકોના પર્યાય કેટલા કહ્યા છે ?

શ્રી ભગવાન્-ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી-ભગવન્ કયા હેતુથી એવું કહેવાય છે કે વાયુકાયિકોના
 અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે ?

શ્રી ભગવાન્-ગૌતમ ! એક વાયુકાયિક બીજા વાયુકાયિકની અપેક્ષાએ
 તુલ્ય છે અને પ્રદેશોની અપેક્ષાએ પણ તુલ્ય બને છે. પણ અવગાહનાની
 અપેક્ષાએ તેમનામા તુલ્યતા હોતી નથી. એક વાયુકાયિક બીજા વાયુકાયિકથી
 ચતુઃસ્થાન પતિત હીન અગર અધિક બને છે. અગર હીન છે તો

ભવતિ, તથા ચૈકો વાયુકાયિકો વાયુકાયિકાન્તરાપેક્ષયા અસંખ્યેયભાગ હીનો વા, સંખ્યેયભાગ હીનો વા, સંખ્યેયગુણ હીનો વા, અસંખ્યેયગુણ હીનો વા ભવતિ, અસંખ્યેયભાગાભ્યધિકો વા, સંખ્યેયભાગાભ્યધિકો વા સંખ્યેયગુણાભ્યધિકો વા, અસંખ્યેયગુણાભ્યધિકો વા ભવતિ, 'ટિર્ઈએ તિટ્ટાણવડિએ' સ્થિત્યા-
આયુઃ કર્માનુભવરૂપયા, વાયુકાયિકત્રિસ્થાનપતિતો ભવતિ, અસંખ્યેયભાગહીનો વા, સંખ્યેયભાગહીનો વા, સંખ્યેયગુણ હીનો વા ભવતિ, અસંખ્યેયભાગાભ્યધિકો વા, સંખ્યેયભાગાભ્યધિકો વા, સંખ્યેયગુણાભ્યધિકો વા, ભવતિ 'વળ્લગંધરસ-
ફાસમહઅળ્લાણ સુચઅળ્લાણ અચક્કુદંસણપજ્જવેઠિ છટ્ટાણવડિએ' વર્ણગંધરસ-
સ્પર્શમત્યજ્ઞાનશ્રુતાજ્ઞાના ચક્ષુર્દર્શન પર્યવૈરેકો વાયુકાયિકો વાયુકાયિકાન્તરા-
પેક્ષયા પટ્થસ્થાનપતિતો ભવતિ, અનન્તભાગહીનો વા, અસંખ્યેયભાગહીનો વા,

યા અધિક હોતા હૈ । અગર હીન હૈ તો અસંખ્યાત ભાગ હીન, સંખ્યાત ભાગ હીન, સંખ્યાતગુણ હીન અથવા અસંખ્યાતગુણ હીન હોતા હૈ । યદિ અધિક હોતા હૈ તો અસંખ્યાતભાગ અધિક, સંખ્યાતભાગ અધિક સંખ્યાતગુણ અધિક યા અસંખ્યાતગુણ અધિક હોતા હૈ ।

એક વાયુકાયિક દૂસરે વાયુકાયિક સે સ્થિતિ કી અપેક્ષા સે ત્રિસ્થાનપતિત હોતા હૈ, અર્થાત્ યદિ હીન હોતા હૈ તો અસંખ્યાતભાગ હીન, સંખ્યાતભાગ હીન, સંખ્યાતગુણ હીન હોતા હૈ ઓર અધિક હોતા હૈ તો અસંખ્યાતભાગ અધિક, સંખ્યાતભાગ અધિક યા સંખ્યાત ગુણ અધિક યા અસંખ્યાત ગુણ અધિક હોતા હૈ ।

એક વાયુકાયિક દૂસરે વાયુકાયિક સે વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શ મત્યજ્ઞાન, શ્રુતાજ્ઞાન ઓર અચક્ષુર્દર્શન કે પર્યાયોં કી અપેક્ષા પટ્થસ્થાનપતિત હીન યા અધિક હોતા હૈ, અર્થાત્ અનન્તભાગ હીન અસં-

અસંખ્યાત લાગહીન, સંખ્યાત લાગહીન, સંખ્યાત ગુણહીન અથવા અસંખ્યાત ગુણહીન બને છે. જો અધિક છે તો અસંખ્યાત લાગ અધિક, સંખ્યાત લાગ અધિક અગર સંખ્યાત ગુણ અધિક થાય છે.

એક વાયુકાયિક બીજા વાયુકાયિકથી સ્થિતિથી અપેક્ષાએ ત્રિસ્થાન પતિત બને છે, અર્થાત્ જો હીન બને છે તો અસંખ્યાત લાગહીન સંખ્યાતલાગ હીન સંખ્યાત ગુણહીન, થાય છે અધિક બને છે તો અસંખ્યાત લાગ અધિક, સંખ્યાત લાગ અધિક અગર સંખ્યાત ગુણ અધિક થાય છે.

એક વાયુકાયિક બીજા વાયુકાયિકથી વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શ, મત્યજ્ઞાન, શ્રુતાજ્ઞાન, અને અચક્ષુર્દર્શનના પર્યાયોની અપેક્ષાએ પટ્થસ્થાન પતિત હીન અગર અધિક થાય છે, અર્થાત્ અનન્તલાગ હીન, અસંખ્યાત લાગહીન સંખ્યાત

શ્રી ભગવાન્-ગૌતમ ! એક વનસ્પતિકાયિક ખીજ વનસ્પતિકાયિકથી દ્રવ્યની દૃષ્ટિએ તુલ્ય છે, પ્રદેશોની દૃષ્ટિએ પણ તુલ્ય છે, પણ શરીરની ઊંચાઈ રૂપ અવગાહનની દૃષ્ટિએ ચતુસ્થાન પતિત થાય છે, અર્થાત્ કોઈ કોઈની અપે-

णट्टयाए चउट्टाणवडिए' अवगाहनार्थतया-शरीरोच्छ्रयार्थतया वनस्पतिकायिक-
कश्चतुःस्थानपतितो भवति-असंख्येयभाग हीनो वा, संख्येयभाग हीनो वा,
संख्येयगुणहीनो वा, असंख्येयगुण हीनो वा भवति, असंख्येयभागाभ्यधिको
वा, संख्येयभागाभ्यधिको वा, संख्येयगुणाभ्यधिको वा, असंख्येयगुणाभ्य-
धिको वा भवति इत्याशयः, 'ठिईए तिट्टाणवडिए' स्थित्या-आयुः कर्मानु-
भवरूपया, वनस्पतिकायिकस्त्रिस्थानपतितो भवति-असंख्येयभागहीनो वा,
संख्येयभागहीनो वा, संख्येयगुणहीनो वा भवति, असंख्येयभागाभ्यधिको वा,
संख्येयभागाभ्यधिको वा, संख्येयगुणाभ्यधिको वा भवतीत्याशयः, 'वण्णगंध-
रसफासमइअण्णाण सुयअण्णाण अचक्खुदंसणपज्जवेहि य छट्टाणवडिए' वर्ण-

पतित होता है, अर्थात् कोई किसी की अपेक्षा असंख्यातभाग हीन
होता है, कोई किसी से संख्यातभाग हीन होता है, कोई किसी से
संख्यातगुण हीन होता है तो कोई किसी से असंख्यातगुण हीन
होता है। यदि अधिक हो तो कोई किसी से असंख्यातभाग अधिक
होता है, संख्यातभाग अधिक होता है, संख्यातगुण अधिक होता है
या असंख्यातगुण अधिक होता है।

आयुर्कर्म के अनुभव रूप स्थिति की अपेक्षा से त्रिस्थानपतित
होता है, अर्थात् असंख्यातभाग हीन, संख्यातभाग हीन या संख्यात
गुण हीन होता है, असंख्यातभाग अधिक, संख्यातभाग अधिक या
संख्यातगुण अधिक होता है।

वर्ण, गंध, रस, स्पर्श, मत्स्यज्ञान, श्रुताज्ञान और अचक्षुदर्शन के
पर्यायों की अपेक्षा षट्स्थानपतित होता है, अर्थात् एक वनस्पति-

क्षाએ અસંખ્યાત ભાગહીન થાય છે, કેાઈ કેાઈનાથી સંખ્યાત ભાગહીન થાય
છે, કેાઈ કેાઈનાથી સંખ્યાત ગુણહીન થાય છે. તો કેાઈ કેાઈનાથી અસંખ્યાત
ગુણહીન બને છે. જો અધિક થાય તો કેાઈ કેાઈનાથી અસંખ્યાત ભાગ અધિક
થાય છે, સંખ્યાત ભાગ અધિક થાય છે, સંખ્યાત ગુણ અધિક થાય છે અગર
અસંખ્યાત ગુણ અધિક થાય છે

આયુ, કર્મના અનુભવ રૂપ સ્થિતિની અપેક્ષાએ ત્રિસ્થાન પતિત બને છે.
અર્થાત્ અસંખ્યાતભાગ હીન સંખ્યાતભાગ હીન અગર સંખ્યાત ગુણહીન થાય છે.
અસંખ્યાતભાગ અધિક, સંખ્યાતભાગ અધિક અગર સંખ્યાતગુણ અધિક થાય છે.

વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શ, મત્સ્યજ્ઞાન, શ્રુતાજ્ઞાન અને અચક્ષુદર્શનના પર્યા-
યોની અપેક્ષાએ ષટ્સ્થાન પતિત થાય છે. અર્થાત્ એક વનસ્પતિકાયિક બીજા
વનસ્પતિકાયિકની અપેક્ષાએ વર્ણ આદિ પર્યાયોની દૃષ્ટિએ અનન્ત ભાગહીન

ગન્ધરસસ્પર્શમત્યજ્ઞાનશ્રુતાજ્ઞાનાચક્ષુર્દર્શનપર્યવેશ્ચ વનસ્પતિકાચિકઃ પદમ્થાનપતિતો ભવતિ તથા ચ વર્ણગન્ધાદિ પર્યવેરેકો વનસ્પતિકાચિકો વનસ્પતિકાચિકાન્તરાપેક્ષયા અનન્તભાગહીનો વા, અસંખ્યેયભાગહીનો વા, સંખ્યેયભાગહીનો વા, સંખ્યેયગુણહીનો વા, અસંખ્યેયગુણહીનો વા, અનન્તગુણહીનો વા ભવતિ, અનન્તભાગાભ્યધિકો વા, અસંખ્યેયમાગાભ્યધિકો વા, સંખ્યેયમાગાભ્યધિકો વા, સંખ્યેયગુણાભ્યધિકો વા, અસંખ્યેયગુણાભ્યધિકો વા, અનન્તગુણાભ્યધિકો વા ભવતિ इत्यर्थः, પ્રકૃતમુપસંદરન્નાદ-‘સે ગ્ણટ્ટેણં ગોયમા ! एवं वुच्चई’ હે ગૌતમ ! તત્-તસ્માત્કારણાત્ एतेनार्थेन-उपर्युक्तरूपेण, एवमुक्तरीत्या उच्यते -‘वणस्सइकाइयाणं अणंता पज्जवा पणत्ता’ वनस्पतिकायिकानाम् अनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः-प्रतिपादिताः सन्तीत्याशयः । ॥४०॥

દ્વીન્દ્રિયાદિ પર્યાયવક્તવ્યતા—

મૂલમ્—વેઈંદિયાણં પુછા, ગોયમા ! અણંતા પજ્જવા પ્ણત્તા, સે કેણટ્ટેણં મંતે ! एवं वुच्चई वेइंदियाणं अणंता पज्जवा पणत्ता ? ગોયમા ! वेइंदिए वेइंदियस्स दव्वट्टयाए तुल्ले पएसट्टयाए तुल्ले ओगाहणट्टयाए सिय हीणे सिय तुल्ले सिय अवमहिण जइ हीणे असंखिज्जइ भागहीणे वा संखिज्जइभाग हीणे वा संखिज्जइगुणहीणे वा असंखिज्जइगुणहीणे वा अह अवमहिण

કાયિક દૂસરે વનસ્પતિકાચિક કી અપેક્ષા વર્ણ આદિ પર્યાયોં કી દૃષ્ટિ સે અનન્તભાગ હીન, અસંખ્યાતભાગ હીન, સંખ્યાતભાગ હીન, સંખ્યાતગુણ હીન, અસંખ્યાતગુણ હીન યા અનન્તગુણ હીન હોતા હૈ ઓર યદિ અધિક હો તો અનન્તભાગ અધિક, અસંખ્યાતભાગ અધિક, સંખ્યાતભાગ અધિક, સંખ્યાતગુણ અધિક, અસંખ્યાત ગુણ અધિક અથવા અનન્તગુણ અધિક હોતા હૈ । इस कारण, हे गौतम ! ऐसा कहा जाता है कि वनस्पतिकायिक जीवों के अनन्त पर्याय हैं ॥४॥

અસંખ્યાતભાગ હીન, સંખ્યાત ભાગહીન, સંખ્યાત ગુણહીન, અસંખ્યાત ગુણ હીન અગર અનન્ત ગુણહીન થાય છે અને જો અધિક થાય તો અનન્ત ભાગ અધિક, અસંખ્યાત ભાગ અધિક, સંખ્યાત ભાગ અધિક, સંખ્યાત ગુણ અધિક અસંખ્યાતગુણ અધિક અથવા અનન્તગુણ અધિક હોય છે. એ કારણે હે ગૌતમ ! એવું કહેવાય છે કે વનસ્પતિ કાયિક જીવોના અનન્ત પર્યાય છે ॥ ૪ ॥

असंखिज्जइभाग अब्भहिए वा संखिज्जइभाग अब्भहिए वा
संखिज्जगुणमब्भहिए वा असंखिज्जगुणमब्भहिए वा ठिईए
तिट्ठाणवडिए वण्णगंधरसफास आभिणिबोहिवनाण सुयनाण
मइअण्णाण सुय अण्णाण अचक्खुदंसण पज्जवेहि य छट्ठाण-
वडिए एवं तेइंदियावि एवं चउरिंदिया वि नवरं दो दंसणा
चक्खुदंसणं अचक्खुदंसणं पंचिंदियतिरिक्खजोणियाणं पज्जवा
जहा नेरइयाणं तहा भाणियव्वा मणुस्साणं भंते ! केवइया
पज्जवा पण्णत्ता ? गोयमा ! अणंता पज्जवा पण्णत्ता से केण-
ट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ मणुस्साणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ?
गोयमा ! मणूसे मणूसस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले पएसट्ठयाए तुल्ले
ओगाहणट्ठयाए चउट्ठाणवडिए वण्णगंधरसफासआभिणिबोहि-
यनाण सुयनाण ओहिनाण मणपज्जवनाण पज्जवेहिं छट्ठाणव-
डिए केवलनाणपज्जवेहिं तुल्ले तिहिं दंसणेहिं छट्ठाणवडिए,
केवल दंसणपज्जवेहिं तुल्ले, वाणमंतरा ओगाहणट्ठयाए ठिईए
चउट्ठाणवडिया, वण्णाइहिं छट्ठाणवडिया जोइसिया वेमाणिया
वि, एवं चेव नवरं ठिईए तिट्ठाणवडिया । सू०५॥

छाया-द्वीन्द्रियाणां पृच्छा, गौतम ! अनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः तत् केनार्येन
भदन्त ! एवमुच्यते-द्वीन्द्रियाणाम् अनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः? गौतम ! द्वीन्द्रियो

द्वीन्द्रियादि पर्याय वक्तव्यता-

शब्दार्थ—(वेइंदियाणं पुच्छा) द्वीन्द्रियों के विषय में प्रश्न-उनके
पर्याय कितने हैं ? (गोयमा ! अणंता पज्जवा पण्णत्ता) हे गौतम !
अनन्त पर्याय कहे हैं (से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ-वेइंदियाणं
अणंता पज्जवा पण्णत्ता ?) हे भगवन् ! किस कारण ऐसा कहा जाता

द्वीन्द्रियादि पर्याय वक्तव्यता

शब्दार्थ—(वेइंदियाणं पुच्छा) द्वीन्द्रियोना विषयमा प्रश्न तेभना पर्याय डेट्ठा
छे ? (गोयमा ! अणंता पज्जवा पण्णत्ता) हे गौतम ! अनन्त पर्याय कहे छे ? (से
केणट्ठेण भंते ! एवं वुच्चइ वेइंदियाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ?) हे भगवन् ! शा ३२छे

દ્વીન્દ્રિયસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યઃ, પ્રદેશાર્થતયા તુલ્યઃ, અવગાહનાર્થતયા સ્યાદ્દીનઃ, સ્યાત્તુલ્યઃ, સ્યાદભ્યધિકઃ, યદા હીનઃ, અસંખ્યેયભાગહીનો વા, સંખ્યેયભાગહીનો વા, સંખ્યેયગુણહીનો વા, અસંખ્યેયગુણહીનો વા અથાભ્યધિકઃ અસંખ્યેયમાગાભ્યધિકો વા, સંખ્યેયમાગાભ્યધિકો વા સંખ્યેયગુણાભ્યધિકો વા, અસંખ્યેયગુણાભ્યધિકો વા, સ્થિત્યા ત્રિસ્થાનપતિતઃ, વર્ણગન્ધરસસ્પર્શાભિનિવોધિકજ્ઞાનશ્રુતજ્ઞાનમ-

હૈ કિ દ્વીન્દ્રિયોં કે અનન્ત પર્યાય હૈં ? (ગોયમા ! વેહંદિય વેહંદિયસ્સ દવ્વદ્વયાય તુલ્લે) હે ગૌતમ ! દ્વીન્દ્રિય દ્વીન્દ્રિય સે દ્રવ્ય કી દૃષ્ટિ સે તુલ્ય હૈ (પપ્પસદ્વયાય તુલ્લે) પ્રદેશોં સે તુલ્ય હૈ (ઓગાહણદ્વયાય સિય હીણે, સિય તુલ્લે સિય અવ્મહિય) અવગાહનો સે સ્યાત્ હીન, સ્યાત્ તુલ્ય, સ્યાત્ અધિક હોતા હૈ (જહ હીણે) યદિ હીન હૈ તો (અસંખેજ્જહભાગ હીણે વા) અસંખ્યાત ભાગ હીન હોતા હૈ (સંખેજ્જહભાગ હીણે વા) યા સંખ્યાતભાગ હીન હોતા હૈ (સંખેજ્જહગુણ હીણે વા) યા સંખ્યાતગુણ હીન હોતા હૈ (અસંખેજ્જહગુણહીણે વા) અથવા અસંખ્યાતગુણ હીન હોતા હૈ (અહ અવ્મહિય) અગર અધિક હો તો અસંખેજ્જહભાગ અવ્મહિય વા) અસંખ્યાતભાગ અધિક હોતા હૈ (સંખેજ્જહભાગ અવ્મહિય વા) સંખ્યાતભાગ અધિક હોતા હૈ (સંખિજ્જહગુણમવ્મહિય વા) સંખ્યાતગુણ અધિક હોતા હૈ (અસંખિજ્જહગુણમવ્મહિય વા) અથવા અસંખ્યાતગુણ અધિક હોતા હૈ ।

(ઠિઈય તિદ્દાણવહિય) સ્થિતિ કી અપેક્ષા ત્રિસ્થાનપતિત હૈ (વણ્ણ-

એમ કહેવાય છે કે દ્વીન્દ્રિયોનાં અનન્ત પર્યાય છે ? (ગોયમા ! વેહંદિય વેહંદિયસ્સ દવ્વદ્વયાય તુલ્લે) હે ગૌતમ ! દ્વીન્દ્રિય દ્વીન્દ્રિયથી દ્રવ્યની દૃષ્ટિએ તુલ્ય છે (પપ્પસદ્વયાય તુલ્લે) પ્રદેશોથી તુલ્ય છે (ઓગાહણદ્વયાય, સિય હીણે સિય તુલ્લે સિય અવ્મહિય) અવગાહનાથી સ્યાત્ હીન, સ્યાત્ તુલ્ય, સ્યાત્ અધિક બને છે (જહ હીણે) બે હીન છે તો (અસંખેજ્જહભાગહીણેવા) અસંખ્યાત ભાગ હીન થાય છે (સંખેજ્જહભાગહીણે વા) સંખ્યાત ભાગ હીન બને છે (સંખેજ્જહ ગુણહીણે વા) અગર સંખ્યાતગુણ હીન થાય છે (અસંખેજ્જહ ગુણહીણે વા) અથવા અસંખ્યાત ગુણહીન થાય છે (અહ અવ્મહિય) અગર અધિક થાય છે (અસંખેજ્જહ ભાગ અવ્મહિય વા) અસંખ્યાત ભાગઅધિક થાય છે (સંખિજ્જહ ભાગ અવ્મહિય વા) સંખ્યાતભાગ અધિક થાય છે (સંખિજ્જહ ગુણ અવ્મહિય વા) સંખ્યાતગુણ અધિક બને છે (અસંખિજ્જહ ગુણમવ્મહિય વા) અથવા અસંખ્યાત ગુણ અધિક બને છે

(ઠિઈય તિદ્દાણવહિય) સ્થિતિની અપેક્ષાએ ત્રિસ્થાન પતિત છે (વણ્ણ ગંધરસ-

ત્યજ્ઞાનશ્રુતજ્ઞાનાચક્ષુર્દર્શનપર્યવૈશ્વ પદ્સ્થાનપતિતઃ, એવં ત્રીન્દ્રિયા અપિ, એવં ચતુરિન્દ્રિયા અપિ, નવરં દ્વે દર્શને, ચક્ષુર્દર્શનમ્, અચક્ષુર્દર્શનમ્, પંચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકાનાં પર્યવા યથા નૈરયિકાણાં તથા ભણિતવ્યાઃ, મનુષ્યાણાં ભદન્ત ! કિયન્તઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ ? ગૌતમ ! અનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ, તત્ કેનાર્થેન ભદન્ત ! એવમુચ્યતે-મનુષ્યાણામનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ ? ગૌતમ ! મનુષ્યો મનુષ્યસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યઃ,

ગંધ રસ ફાસ-આભિણિવોહિયનાણ-સુયણાણ-મહઅણ્ણાણ-સુયઅણ્ણાણ-અચક્ષુદંસણ પજ્જવેહિં ચ) વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શ, આભિણિબોધિકજ્ઞાન, શ્રુતજ્ઞાન, મત્યજ્ઞાન, શ્રુત-અજ્ઞાન, અચક્ષુદર્શન પર્યાયોં સે (છટ્ટાણવહિં) પદ્સ્થાનપતિત હોતો હૈ ।

(એવં તેહંદિયા વિ) હસી પ્રકાર ત્રીન્દ્રિય (એવં ચતુરિંદિયા વિ) હસી પ્રકાર ચૌહન્દ્રિય મી (નવરં) વિશેષ યહ હૈ કિ (દો દંસણ-ચક્ષુદંસણં અચક્ષુદંસણં) દો દર્શન-ચક્ષુદર્શન, અચક્ષુદર્શન ।

(પંચિંદિયતિરિક્ખજોણિયાણં પજ્જવા) પંચેન્દ્રિય તિર્યચોં કે પર્યાય (જહા નેરહ્યાણં) નારકોં કે સમાન (તહા ભાણિયવ્વા) વૈસે હી કહને ચાહિયે ।

(મણુસ્સાણં મંતે ! કેવહ્યા પજ્જવા પણ્ણત્તા ?) હે મગવન્ ! મનુષ્યોં કે કિતને પર્યાય કહે હૈ ? (ગોયમા ! અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા) હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહે હૈ (સે કેણદ્દેણં મંતે ! એવં વુચ્ચહ મણુસ્સાણં અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા) કિસ અપેક્ષા સે હે મગવન્ ! એસા કહા જાતા હૈ કિ મનુષ્યોં કે અનન્ત પર્યાય કહે હૈ ? (ગોયમા !) હે

ફાસ આભિણિવોહિયનાણ સુયણાણ મહઅણ્ણાણ સુયઅણ્ણાણ અચક્ષુદંસણ પજ્જવેહિં) વર્ણ ગંધ રસ સ્પર્શ, આભિણિબોધિકજ્ઞાન, શ્રુતજ્ઞાન મત્યજ્ઞાન શ્રુતાજ્ઞાન, અચક્ષુદર્શન પર્યાયોધી (છટ્ટાણ વહિં) પદ્સ્થાન પતિત થાય છે

(એવં તેહંદિયાવિ) એ પ્રકારે ત્રીન્દ્રિય પણ (એવં ચતુરિંદિયા વિ) એ રીતે ચતુરિન્દ્રિય પણ (નવરં) વિશેષતા એકે (દો દંસણા ચક્ષુદંસણં અચક્ષુદંસણં) દર્શન એ-ચક્ષુદર્શન અને અચક્ષુદર્શન

(પંચિંદિય તિરિક્ખજોણિયાણં પજ્જવા) પંચેન્દ્રિય તિર્યચોના પર્યાય (જહા નેરહ્યાણં) નારકોના સમાન (તહા ભાણિયવ્વા) તેવાજ કહેવા બોધએ

(મણુસ્સાણં મંતે ! કેવહ્યા પજ્જવા પણ્ણત્તા) હે ભગવન્ ! મનુષ્યોના કેટલા પર્યાય કહ્યા છે ? (ગોયમા ! અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા) હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે (સે કેણદ્દેણં મંતે ! એવં વુચ્ચહ મણુસ્સાણં અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા) કંઈ અપેક્ષાએ ભગવન્ ! એમ કહેવાય છે કે મનુષ્યોના અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે ? (ગોયમા !)

प्रदेशार्थतया तुल्यः, अवगाहनार्थतया चतुःस्थानपतितः, स्थित्या चतुःस्थान पतितो वर्णगन्धरसस्पर्शाभिनिबोधिकज्ञानश्रुतज्ञानावधिज्ञान मनःपर्यवज्ञानकेवलज्ञानपर्यवै-
स्तुल्यस्त्रिभिर्दर्शनैः षट्स्थानपतितः, केवलदर्शनपर्यवैस्तुल्यः, वानव्यन्तरा अवगाह-
नार्थतया स्थित्या चतुःस्थानपतितः, वर्णादिभिः षट्स्थानपतिताः, ज्योतिष्काः
वैमानिका अपि एवञ्चैव, नवरं स्थित्या त्रिरथानपतिताः॥

गौतम ! (मणूसे मणूसस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले) मनुष्य मनुष्य से द्रव्य
की अपेक्षा तुल्य है (पएसट्ठयाए तुल्ले) प्रदेशों से तुल्य है (ओगा-
हणट्ठयाए चउट्ठाणवडिए) अवगाहना से चतुःस्थानपतित है । (ठिईए
चउट्ठाणवडिए-स्थिति से चतुःस्थानपतित है । (वण्ण-गंध-रस-फास-
आभिणिबोहियणाण-सुयणाण-ओहिनाण-मणपज्जवनाण-पज्जवेहिं
(छट्ठाणवडिए) वर्ण, गंध, रस, स्पर्श, आभिनिबोधिकज्ञान, श्रुतज्ञान,
अवधिज्ञान, मनःपर्यवज्ञान के पर्यायों से षट्स्थानपतित है (केवल-
णाणपज्जवेहिं तुल्ले) केवलज्ञान के पर्यायों से तुल्य है (तिहिं
अण्णाणेहिं तिहिं दंसणेहिं छट्ठाणवडिए) तीन अज्ञान तीन दर्शनों से
षट्स्थानपतित है (केवलदंसण पज्जवेहिं तुल्ले) केवलदर्शन के पर्यायों
से तुल्य है ।

(वाणमंतरा ओगाहणट्ठयाए ठिईए चउट्ठाणवडिया) वानव्यन्तर
देव अवगाहना और स्थिति से चतुःस्थानपतित हैं (वण्णाइहिं छट्ठाण-
वडिया) वर्ण आदि के पर्यायों से षट्स्थानपतित हैं (जोइसिया वेमा-
णिया वि एवं चेव) ज्योतिष्क, वैमानिक भी इसी प्रकार (नवरं

डे गौतम ! (मणूसे मणूसस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले) मनुष्य मनुष्यथी द्रव्यनी अपेक्षाये
तुल्य छे (पएसट्ठयाए तुल्ले) प्रदेशोथी तुल्य छे, (ओगाहणट्ठयाए चउट्ठाणवडिए) अव-
गाहनाथी चतुःस्थान पतित छे (ठिईए चउट्ठाणवडिए) स्थितिथी चतुःस्थान पतित
छे (वण्णगंधरसफास आभिणिबोहियणाण सुयणाण ओहिनाण मणपज्जवनाणपज्ज-
वेहिं छट्ठाणवडिए) वरुं गंध रस, स्पर्श, आभिनिबोधिकज्ञान श्रुतज्ञान, अव-
धिज्ञान, मनःपर्यवज्ञानना पर्यायोथी षट्स्थान पतित छे (केवलणाणपज्जवेहिं
तुल्ले) केवलज्ञानना पर्यायोथी तुल्य छे (तिहिं अण्णाणेहिं छट्ठाणवडिए) त्रणु अज्ञान
त्रणु दर्शनथी षट्स्थान पतित छे (केवलदंसणपज्जवेहिं तुल्ले) केवल दर्शनना
पर्यायोथी तुल्य छे

(वाणमंतरा ओगाहणट्ठयाए ठिईए चउट्ठाणवडिया) वानव्यन्तर देव अवगाहना
अने स्थितिथी चतुःस्थान पतित छे (वण्णाइहिं छट्ठाणवडिया) वरुं आदिना
पर्यायोथी छ स्थान पतित छे (जोइसिया वेमाणिया वि एवं चेव) ज्योतिष्क,
अने वैमानिक पणु ओअ प्रकारे (नवरं ठिईए तिट्ठाणवडिया) विशेषता ओ छे डे

ટીકા-અથ દ્વીન્દ્રિયાદીનાં પર્યાયાન્ પ્રરૂપયિતુમાહ-‘વેદંદિયાણં પૃચ્છા’ દ્વીન્દ્રિયાણાં કિયન્તઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ? इति पृच्छा, भगवान् उत्तरयति-‘गोयमा !’ हे गौतम ! ‘अणंता पज्जवा पणत्ता’ દ્વીન્દ્રિયાણામ્ અનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ, ગૌતમસ્ત્ર કારણં પૃચ્છતિ-‘સે કેણટ્ટેણં મંતે ! एवं वुच्चइ वेदंदियाणं अणंता पज्जवा पणत्ता ? हे भदन्त ! तत्-अथ, केनार्थेन कथं तावत्, एवम्-उत्तरीत्या, उच्यते-द्वीन्द्रियाणाम् अनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः? इति, भगवान् उत्तरयति-‘गोयमा !’ हे गौतम ! ‘वेदंदि ए वेदंदियस्स दव्वट्टयाए तुल्ले’ દ્વીન્દ્રિયસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યો ભવતિ, ‘પેસટ્ટયાએ તુલ્લે’ પ્રદેશાર્થતયા તુલ્યો ભવતિ, ‘ઓગાહણટ્ટયાએ’ અવગાહનાર્થતયા-શરીરોચ્છ્રયાર્થતયા ‘સિય ઠીણે’

ઠિઈએ તિટ્ઠાણવડિયા) વિશેષતા યહ કિ સ્થિતિ સે ત્રિસ્થાનપતિત હૈં ।

અવ દ્વીન્દ્રિય આદિ જીવોં કે પર્યાયોં કી પ્રરૂપણા કી જાતી હૈ-

ટીકાર્થ-સર્વ પ્રથમ દ્વીન્દ્રિયોં કે વિષય મેં પૃચ્છા કી ગઈ હૈ કિ હે ભગવન્ ! દ્વીન્દ્રિય જીવોં કે કિતને પર્યાય હૈં ? ભગવાન્ ઉત્તર દેતે હૈં-હે ગૌતમ ! દ્વીન્દ્રિયોં કે અનન્ત પર્યાય હૈં ।

ગૌતમ પુનઃ પ્રશ્ન કરતે હૈં-હે અગવન્ ! કિસ કારણ સે એસા કહતે હૈં કિ દ્વીન્દ્રિયોં કે અનન્ત પર્યાય હૈં ?

ભગવાન્-ગૌતમ ! એક દ્વીન્દ્રિય જીવ દૂસરે જીવોં સે દ્રવ્ય કી દૃષ્ટિ સે તુલ્ય હૈ અર્થાત્ સબી દ્વીન્દ્રિય જીવ સમાન રૂપ સે એક-એક જીવ દ્રવ્ય હૈં, ઇસ પ્રકાર દ્રવ્ય કી દૃષ્ટિ સે उनमें कोई विशेषता नहीं है । प्रदेशों की दृष्टि से भी द्वीन्द्रिय-द्वीन्द्रिय में कोई विशेषता नहीं है, सब समान असंख्यात प्रदेशी हૈં । મગર અવગાહના અર્થાત્

સ્થિતિથી ત્રિસ્થાન પતિત છે

ટીકાર્થ-હવે દ્વીન્દ્રિય આદિ જીવોના પર્યાયની પ્રરૂપણા કરાય છે સર્વ પ્રથમ દ્વીન્દ્રિય જીવોના વિષયમાં પૃચ્છા કરાઈ છે કે ભગવન્ ! દ્વીન્દ્રિય જીવોના કેટલા પર્યાય છે ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે-હે ગૌતમ ! દ્વીન્દ્રિયના અનન્ત પર્યાય છે

શ્રી ગૌતમસ્વામી પુનઃ પ્રશ્ન કરે છે-કયા કારણે એમ કહે છે કે દ્વીન્દ્રિયોના અનન્ત પર્યાય છે ?

શ્રી ભગવાન્-ગૌતમ ! એક દ્વીન્દ્રિય જીવ બીજા દ્વીન્દ્રિય જીવથી દ્રવ્યની દૃષ્ટિએ તુલ્ય છે અર્થાત્ બધા દ્વીન્દ્રિય જીવ સમાન રૂપથી એક એક જીવ દ્રવ્ય છે. એ પ્રકારે દ્રવ્યની દૃષ્ટિએ તેમનામાં વિશેષતા નથી. પ્રદેશોની દૃષ્ટિ એ પણ દ્વીન્દ્રિય દ્વીન્દ્રિયમાં કોઈ વિશેષતા છે નહિ. બધા સમાન સંખ્યાત

સ્યાદ્દ્વીનો ભવતિ, 'સિય તુલ્લે' સ્યાત્-કદાચિત્ તુલ્યો ભવતિ, 'સિય અવ્મહિ' સ્યાત્-કદાચિદ્ અભ્યધિકો ભવતિ, તત્ર 'જઈ હીને અસંખિજ્જઈ ભાગહીને વા' યદા હીનો વિવક્ષિતસ્તદા અસંખ્યેયભાગહીનો વા ભવતિ, 'સંખિજ્જઈ ભાગહીને વા' સંખ્યેયભાગહીનો વા ભવતિ, 'સંખિજ્જઈગુણહીને વા' સંખ્યેયગુણહીનો વા ભવતિ, 'અઈ અવ્મહિ અસંખિજ્જભાગ અવ્મહિ વા' અથાભ્યધિકો યદા વિવક્ષિતસ્તદા અસંખ્યેય-ભાગાભ્યધિકો વા ભવતિ, 'સંખિજ્જઈભાગ અવ્મહિ વા' સંખ્યેયભાગાભ્યધિકો વા ભવતિ, 'સંખિજ્જગુણમવ્મહિ વા' સંખ્યેયગુણાભ્યધિકો વા ભવતિ, 'અસંખિ-જ્જગુણમવ્મહિ વા' અસંખ્યેયગુણાભ્યધિકો વા ભવતિ, 'ઠિઈં ટિટ્ઠાણવહિ' સ્થિત્યા-આયુઃ કર્માનુભવલક્ષણ સ્થિત્યપેક્ષયેત્યર્થઃ ત્રિસ્થાનપતિતો ભવતિ તથા ચૈકો દ્વીન્દ્રિયો દ્વીન્દ્રિયાન્તરાપેક્ષ્યા અસંખ્યેયભાગહીનો વા, સંખ્યેયભાગહીનો વા, સંખ્યેયગુણહીનો વા ભવતિ, અસંખ્યેયભાગાભ્યધિકો વા ભવતિ, સંખ્યેય-

શરીર કી ઝંચાઈ સવ કી સમાન નહીં હોની । કોઈ કિસી સે હીન હોતા હૈ, કોઈ કિસી સે તુલ્ય હોતા હૈ ઓર કોઈ કિસી સે અધિક હોતા હૈ । યદિ હીન હો તો અસંખ્યાતભાગ હીન હોતા હૈ, સંખ્યાત-ભાગ હીન હોતા હૈ, સંખ્યાતગુણ હીન હોતા હૈ અથવા અસંખ્યાતગુણ હીન હોતા હૈ । અગર અધિક હોતા હૈ તો અસંખ્યાતભાગ અધિક હોતા હૈ, સંખ્યાતભાગ અધિક હોતા હૈ, સંખ્યાતગુણ અધિક હોતા હૈ અથવા અસંખ્યાતગુણ અધિક હોતા હૈ ।

સ્થિતિ કી અપેક્ષા ત્રિસ્થાનપતિત હૈ, અર્થાત્ એક દ્વીન્દ્રિય દૂસરે દ્વીન્દ્રિય કી અપેક્ષા સ્થિતિ કી દૃષ્ટિ સે અસંખ્યાતભાગ હીન હોતા હૈ, સંખ્યાતભાગ હીન હોતા હૈ અથવા સંખ્યાતગુણ હીન હોતા હૈ ।

પ્રદેશી છે. પરંતુ અવગાહના અર્થાત્ શરીરની ઊંચાઈ બધાની સરખી નથી હોતી. કોઈ કોઈનાથી હીન હોય છે, કોઈ કોઈનાથી તુલ્ય હોય છે, અને કોઈ કોઈનાથી અધિક હોય છે. જો હીન હોય તો અસંખ્યાતભાગ હીન બને છે. સંખ્યાતભાગ હીન બને છે, સંખ્યાતગુણ હીન થાય છે, અથવા અસંખ્યાત ગુણ હીન હોય છે. અગર અધિક હોય છે તો અસંખ્યાત ભાગ અધિક હોય છે, સંખ્યાત ભાગ અધિક હોય છે, સંખ્યાત ગુણ અધિક હોય છે અથવા અસંખ્યાત ગુણ અધિક હોય છે.

સ્થિતિની અપેક્ષાએ ત્રિસ્થાન પતિત થાય છે. અર્થાત્ એક દ્વીન્દ્રિય બીજા દ્વીન્દ્રિયની અપેક્ષાએ સ્થિતિની દૃષ્ટિએ અસંખ્યાત ભાગહીન થાય છે સંખ્યાત ભાગ હીન થાય છે અથવા અસંખ્યાત ગુણ હીન થાય છે અને જો

ભાગાભ્યધિકો વા ભવતિ, મસંખ્યેયગુણાભ્યધિકો વા ભવતિ, इत्याशयः,
'वर्णगंधरसस्पर्शाभिनिबोधियज्ञानश्रुतज्ञानमतिज्ञान-
पञ्जवेहि य छट्ठाणवडिए' वर्णगन्धरसरस्पर्शाभिनिबोधियज्ञानश्रुतज्ञानमत्यज्ञान-
श्रुताज्ञानाचक्षुर्दर्शनपर्ययैश्च द्वीन्द्रियो द्वीन्द्रियान्तरापेक्षया षट् स्थानपतितो भवति
—अनन्तभागहीनो वा, असंख्येयभागहीनो वा, संख्येयभागहीनो वा, संख्येयगुण-
हीनो वा, असंख्येयगुणहीनो वा, अनन्तगुणहीनो वा भवति, अनन्तभागाभ्य-
धिको वा, असंख्येयभागाभ्यधिको वा, संख्येयभागाभ्यधिको वा, संख्येयगुणा-
भ्यधिको वा, असंख्येयगुणाभ्यधिको वा, अनन्तगुणाभ्यधिको वा भवति इत्या-
शयः, 'एवं तेइंदियावि' एवम्—पूर्वोक्तरीत्या, त्रीन्द्रिया अपि, 'एवं चउरिंदियावि'
एवम्—उपर्युक्तरीत्या, चतुरिन्द्रिया अपि द्वीन्द्रियवदेवावसेयाः, किन्तु 'नवरं
दोदंसणा चक्खुदंसणं, अचक्खुदंसणं' नवरम्—पूर्वापेक्षया विशेषस्तु द्वे दर्शने
चतुरिन्द्रियाणां भवतः—चक्षुर्दर्शनञ्च, अचक्षुर्दर्शनञ्चेति, 'पंचिंदियतिरिक्ख

और यदि अधिक हो तो असंख्यातभाग अधिक, संख्यातभाग अधिक
अथवा संख्यातगुण अधिक होता है ।

वर्ण, गंध, रस, स्पर्श, आभिनिबोधिकज्ञान, श्रुतज्ञान, मति-
अज्ञान, श्रुत-अज्ञान और अचक्षुदर्शन के पर्यायों से षट्स्थानपतित
होता है, अर्थात् एक द्वीन्द्रिय दूसरे द्वीन्द्रिय से अनन्तभाग हीन,
असंख्यातभाग हीन, संख्यातभाग हीन, संख्यातगुण हीन, असं-
ख्यातगुण हीन अथवा अनन्तगुण हीन होता है । इसी तरह अधिक
का भी समझ लेना ।

इसी प्रकार त्रीन्द्रिय जीवों के विषय में भी समझ लेना चाहिए ।
चतुरिन्द्रिय जीवों के विषय में भी ऐसा ही कहना चाहिए, मगर
चौद्विन्द्रियों में चक्षुदर्शन और अचक्षुदर्शन यों दो दर्शन कहना

અધિક હોય તો અસંખ્યાત ભાગ અધિક, સંખ્યાત ભાગ અધિક અથવા સંખ્યાત
ગુણ અધિક બને છે.

વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શ, આભિનિબોધિક જ્ઞાન, શ્રુતજ્ઞાન, મતિજ્ઞાન,
શ્રુતઅજ્ઞાન, અને અક્ષુદર્શનના પર્યાયથી છ સ્થાન પતિત બને છે અર્થાત્ એક
દ્વીન્દ્રિય બીજા દ્વીન્દ્રિયથી અનન્ત ભાગ હીન, અસંખ્યાત ભાગ હીન, સંખ્યાત
ભાગ હીન, સંખ્યાત ગુણ હીન, અસંખ્યાત ગુણ હીન અથવા અનન્ત ગુણ
હીન થાય છે. એજ પ્રકારે અધિક પણ સમજી લેવા.

આ રીતે દ્વીન્દ્રિય જીવોના વિષયમાં પણ સમજી લેવું જોઈએ. ચતુરિ-
ન્દ્રિય જીવોના વિષયમાં પણ એમ જ કહેવું જોઈએ. પરંતુ ચતુરિન્દ્રિયમાં

જોણિયાણં પજ્જવા જહા નેરઙ્કયાણં તહા માણિયવ્વા' પચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્ગ્યોનિકાનાં પર્યવાઃ યથા નૈરઙ્કાણાં પ્રતિપાદિતાસ્તથા મણિતવ્યાઃ-પ્રતિપાદયિતવ્યાઃ, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-‘મણુસ્સાણં મંતે ! કેવંયા પજ્જવા પળ્લત્તા ?’ હે મદન્ત ! મણુપ્પ્યાણાં કિયન્તઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞસાઃ ? મગવાન્ ઉત્તરયતિ ‘ગોયમા ! હે ગૌતમ ! ‘અળંતા પજ્જવા પળ્લત્તા’ મણુપ્પ્યાણમ્ અનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞસાઃ, ? ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-‘સે કેળદ્દેણં મંતે ! એવં વુચ્ચઈ’ હે મદન્ત ! તત્-અથ, કેનાર્થેન-કથં તાવત્, એવમુચ્ચયતે-‘મણુસ્સાણં અળંતા પજ્જવા પળ્લત્તા ?’ મણુપ્પ્યાણામ્ અનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞસાઃ ?’ ઇતિ, મગવાન્ ઉત્તરયતિ-‘ગોયમા !’ હે ગૌતમ ! ‘મણુસે મણુસસ્સ દવ્વદ્વયાએ તુલ્લે’ મણુપ્પ્યો મણુપ્પ્યસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યો ભવતિ, ‘પપ્પસદ્વયાએ તુલ્લે’ પ્રદેશાર્થતયા તુલ્યો ભવતિ ‘ઓગાહણદ્વયાએ ચઉદ્દાણવડિએ’ અવગાહનાર્થતયા-શરીરોચ્ચાર્થતયા મણુપ્પ્યશ્વતુઃસ્થાન પતિતો ભવતિ, તથા ચૈકો મણુપ્પ્યો મણુપ્પ્યાન્તરાપેક્ષયા યદા હીનતયા વિવક્ષિતસ્તદા અસંખ્યેયમાગહીનો વા, સંખ્યેયમાગહીનો

ચાહિએ, ક્યોંકિ ઉનમેં ચક્ષુદર્શન મી પાયા જાતા હૈ । પંચેન્દ્રિય તિર્યચોં કે પર્યાય નારક જીવોં કે સમાન કહને ચાહિએ ।

શ્રી ગૌતમ પુનઃ પ્રશ્ન કરતે હૈં-હે મગવન્ ! મણુપ્પ્યોં કે કિતને પર્યાય કહે ગએ હૈં ?

મગવાન્-હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહે ગએ હૈં ।

ગૌતમ-કિસ કારણ સે મગવન્ ! કહા જાતા હૈં કિ મણુપ્પ્યોં કે અનન્ત પર્યાય કહે ગએ હૈં ?

મગવાન્-એક મણુપ્પ્ય દૂસરે મણુપ્પ્ય સે દ્રવ્ય કી અપેક્ષા તુલ્ય હૈં ઔર પ્રદેશોં કી અપેક્ષા મી તુલ્ય હૈં, મગર અવગાહના કી અપેક્ષા તુલ્ય નહીં હોતા-ચતુઃસ્થાનપતિત હોતા હૈં । અગર એક મણુપ્પ્ય દૂસરે

ચક્ષુદર્શન અને અચક્ષુદર્શન એમ બે દર્શન કહેવા ભેદએ, કેમકે તેમનામાં ચક્ષુ દર્શન પણ મળી આવે છે. પંચેન્દ્રિય તિર્યચોના પર્યાય નારક છોવાના સમાન કહેવા ભેદએ.

શ્રી ગૌતમસ્વામી પુનઃ પ્રશ્ન કરે છે-મગવન્ ! મણુપ્પ્યોના કેટલા પર્યાય કહેલા છે ?

શ્રી ગૌતમસ્વામી-શા કારણે મગવન્ કહેવાય છે કે મણુપ્પ્યોના અનન્ત પર્યાય કહેલા છે ?

શ્રી મગવાન્-એક મણુપ્પ્ય બીજા મણુપ્પ્યથી, દ્રવ્યની અપેક્ષાએ તુલ્ય અને પ્રદેશોની અપેક્ષાએ પણ તુલ્ય છે, પણ અવગાહનાની અપેક્ષાએ તુલ્ય નથી હોતા-ચતુઃસ્થાન પતિત હોય છે. અગર એક મણુપ્પ્ય બીજા મણુપ્પ્યથી હીન

वा संख्येयगुणहीनो वा असंख्येयगुणहीनो वा भवति, अथाभ्यधिकतया यदा विवक्षितो भवति तदा असंख्येयभागाभ्यधिको वा संख्येयभागाभ्यधिको वा, संख्येयगुणाभ्यधिको वा, असंख्येयगुणाभ्यधिको वा भवति, 'ठिईए चउट्टाण वडिए' स्थित्या—आयुःकर्मानुभवलक्षणस्थित्यपेक्षया, मनुष्यो मनुष्यान्तरापेक्षया चतुःस्थानपतितो भवति, तत्र यदा हीनत्वेन विवक्षितस्तदा असंख्येयभाग हीनो वा, संख्येयभागहीनो वा, संख्येयगुणहीनो वा, असंख्येयगुणहीनो वा भवति, यदा अभ्यधिकत्वेन विवक्षितस्तदा असंख्येयभागाभ्यधिको वा, संख्येयभागाभ्यधिको वा, संख्येयगुणाभ्यधिको वा, असंख्येयगुणाभ्यधिको वा भवति इत्याशयः, 'वण्णगंधरसफासआभिणिबोहियनाणसुयनाण-ओहिनाण मणपज्जवनाणपज्जवेहिं छट्टाणवडिए केवलनाणपज्जवेहिं तुल्ले'

मनुष्य से हीन हो तो असंख्यातभाग हीन, संख्यातभाग हीन, संख्यातगुण हीन या असंख्यातगुण हीन होता है। और यदि अधिक हो तो असंख्यातभाग अधिक, संख्यातभाग अधिक, संख्यातगुण अधिक अथवा असंख्यातगुण अधिक होता है।

एक मनुष्य दूसरे मनुष्य से स्थिति की अपेक्षा चतुःस्थानपतित हीनाधिक होता है। अगर हीन हो तो असंख्यातभाग हीन, संख्यातभाग हीन, संख्यातगुण हीन अथवा असंख्यातगुण हीन होता है। अगर अधिक हो तो असंख्यातभाग अधिक, संख्यातभाग अधिक, संख्यातगुण अधिक अथवा असंख्यातगुण अधिक होता है।

वर्ण, गंध, रस, स्पर्श, आभिनिबोधिक ज्ञान, श्रुतज्ञान, अवधिज्ञान और मनः पर्यवज्ञान के पर्यायों से पदस्थानपतित होता है,

डोय तो असंख्यात लागहीन, संख्यात लागहीन, संख्यातगुणहीन अगर असंख्यात गुण हीन डोय छे, अने जे अधिक डोय तो असंख्यात लाग अधिक, संख्यातलाग अधिक संख्यात गुण अधिक अथवा असंख्यात गुण अधिक डोय छे.

એક મનુષ્ય બીજા મનુષ્યથી સ્થિતિની અપેક્ષાએ ચતુઃસ્થાન પતિત હીન અગર અધિક ડોય છે. અગર હીન ડોય છે તો અસંખ્યાત લાગહીન, સંખ્યાત લાગહીન, સંખ્યાત ગુણ હીન અથવા અસંખ્યાત ગુણહીન બને છે અગર અધિક ડોય છે તો અસંખ્યાત લાગ અધિક, સંખ્યાત લાગ અધિક સંખ્યાત ગુણ અધિક અથવા અસંખ્યાત ગુણ અધિક ડોય છે.

વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શ, આભિનિબોધિકજ્ઞાન, શ્રુતજ્ઞાન, અવધિજ્ઞાન અને મનઃપર્યવજ્ઞાનના પર્યાયોથી છ સ્થાન પતિત થાય છે, દેવલજ્ઞાનના પર્યાયોથી

વર્ણગન્ધરસસ્પર્શાભિનિવોધિકજ્ઞાનશ્રુતજ્ઞાનાવધિજ્ઞાન મનઃ પર્યવજ્ઞાનપર્યવૈઃ षટ્-
સ્થાનપતિતઃ કેવલજ્ઞાનપર્યવૈરેકો મનુષ્યો મનુષ્યાન્તરસ્ય તુલ્યો ભવતિ, 'તિર્હિ-
દંસળેહિં છટ્ટાણવહિણ્' ત્રિભિર્દર્શનૈઃ મનુષ્યઃ षટ્સ્થાનપતિતો ભવતિ, તથાચ
વર્ણગન્ધાદિપર્યવૈરેકો મનુષ્યો મનુષ્યાન્તરાપેક્ષયા યદા હીનત્વેન વિવક્ષિતસ્તદા
અનન્તભાગહીનો વા, અસંખ્યેયભાગહીનો વા, સંખ્યેયભાગહીનો વા, સંખ્યેયગુણ-
હીનો વા, અસંખ્યેયગુણહીનો વા, અનન્તગુણહીનો વા ભવતિ, અથાભ્યધિકત્વેન
યદા વિવક્ષિતસ્તદા અનન્તભાગાભ્યધિકો વા અસંખ્યેયભાગાભ્યધિકો વા, સંખ્યે-
યભાગાભ્યધિકો વા, સંખ્યેગુણાભ્યધિકો વા, અસંખ્યેયગુણાભ્યધિકો વા, અનન્ત-
ગુણાભ્યધિકો વા ભવતિ, इत्याशयः, 'કેવલદંસળપજ્જવેહિં તુલ્લે' કેવલદર્શનપર્ય-
વૈરેકો મનુષ્યો મનુષ્યાન્તરસ્ય તુલ્યો ભવતિ, एककेवलिनः કેવલદર્શનસ્ય અપર-

કેવલજ્ઞાન કે પર્યાયોં સે તુલ્ય હોતા હૈ । તીન અજ્ઞાન ઓર તીન
દર્શનોં અર્થાત્ ચક્ષુદર્શન, અચક્ષુદર્શન ઓર અવધિદર્શન કે
પર્યાયોં સે षट्स्थानपतित હોતા હૈ ઓર કેવલદર્શન કે પર્યાયોં સે
તુલ્ય હોતા હૈ । -તાત્પર્ય યહ હૈ કિ પાંચ જ્ઞાનોં મેં સે ચાર જ્ઞાન તથા
તીન અજ્ઞાન ઓર ચાર દર્શનોં મેં સે તીન દર્શન ક્ષાયોપશમિક હૈં ।
વે જ્ઞાનાવરણ ઓર દર્શનાવરણ કે ક્ષયોપશમ સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં,
કિન્તુ સ્વ મનુષ્યોં કા ક્ષયોપશમ સમાન નહીં હોતા । ક્ષયોપશમ મેં
તરતમતા કો લેકર અનન્ત ભેદ હોતે હૈં, અતઃ એવ ઇન્કે પર્યાય षट्-
સ્થાનपतित કહે ગ઼ે હૈં । મગર કેવલજ્ઞાન ઓર કેવલદર્શન ક્ષાયિક
હૈં । વે જ્ઞાનાવરણ ઓર દર્શનાવરણ કર્મોં કે સર્વથા ક્ષીણ હોને પર
હી ઉત્પન્ન હોતે હૈં, અતઃ એવ ઇન્કે કિસી પ્રકાર કી હીનાધિકતા નહીં

તુલ્ય હોય છે. ત્રણ અજ્ઞાન અને ત્રણ દર્શનો અર્થાત્ ચક્ષુ દર્શન, અચક્ષુ-
દર્શન અને અવધિ દર્શનના પર્યાયોથી षट्स्थान પતિત થાય છે અને કેવલ
દર્શનના પર્યાયોથી તુલ્ય હોય છે. તાત્પર્ય એ છે કે પાંચ જ્ઞાનોમાથી ચાર
જ્ઞાન તથા ત્રણ અજ્ઞાન અને ચાર દર્શનોમાંથી ત્રણ દર્શન ક્ષાયોપશમિક છે.
તેઓ જ્ઞાનાવરણ અને દર્શનાવરણના ક્ષયોપશમથી ઉત્પન્ન થાય છે, પણ બધા
મનુષ્યોના ક્ષયોપશમ સમાન નથી હોતા ક્ષયોપશમમાં તરતમતાનેલઈને અનન્ત
ભેદ થાય છે. તેથીજ તેમના પર્યાય षट्स्थान પતિત કહેલા છે પણ કેવલજ્ઞાન
અને કેવલ દર્શન ક્ષાયિક છે. તેઓ જ્ઞાનાવરણ અને દર્શનાવરણ કર્મોની સાથે
સર્વથા ક્ષીણ થવાથી જ ઉત્પન્ન થાય છે, તેથીજ તેમનામા કોઈ પણ પ્રકારનું
હીનાધિક પણ નથી થતું.

કેવલિનઃ કેવલદર્શનેન તુલ્યત્વં ભવતીતિ ભાવઃ । ‘વાણમંતરા ઓગાહણટ્ટ્યાઁ ઠિઙ્ઘ ચલટ્ટાણવહિયા’ વાનવ્યન્તરા અવગાહનાર્થતયા શરીરોચ્છ્રયરૂપતયા, સ્થિતયા—આયુઃ કર્માનુભવલક્ષણસ્થિત્યપેક્ષયા, ચતુઃસ્થાનપતિતા ભર્વાન્ત તથા ચૈકો વાનવ્યન્તરો વાનવ્યન્તરાપેક્ષયા યદા હીનત્વેન વિવક્ષિતસ્તદા અસંખ્યેય-ભાગહીનો વા, સંખ્યેયભાગહીનો વા, સંખ્યેયગુણહીનો વા, અસંખ્યેયગુણહીનો વા ભવતિ, યદાતુ અભ્યધિકત્વેન વિવક્ષિતસ્તદા અસંખ્યેયભાગાભ્યધિકો વા, સંખ્યેયભાગાભ્યધિકો વા, સંખ્યેયગુણાભ્યધિકો વા, અસંખ્યેયગુણાભ્યધિકો વા હોતી । જૈસા એક મનુષ્ય કા કેવલજ્ઞાન વૈસા હી દૂસરે સભી કા, જૈસા એક કા કેવલદર્શન વૈસા સભી કા । હસ કારણ યહાં કેવલજ્ઞાન ઓર કેવલદર્શન કે પર્યાય તુલ્ય કહે હૈં ।

વર્ણ ગંધ આદિ કી અપેક્ષા સે જબ એક મનુષ્ય દૂસરે મનુષ્ય સે હીન વિવક્ષિત કિયા જાતા હૈ તો અનન્તભાગ હીન, અસંખ્યાતભાગ હીન, સંખ્યાતભાગ હીન, સંખ્યાતગુણ હીન, અસંખ્યાતગુણ હીન અથવા અનન્તગુણ હીન હોતા હૈ । યદિ અધિક વિવક્ષિત કિયા જાતા હૈ તો અનન્તભાગ અધિક, અસંખ્યાતભાગ અધિક, સંખ્યાતભાગ અધિક, અસંખ્યાતગુણ અધિક ઓર અનન્તગુણ અધિક હોતા હૈ ।

વાનવ્યન્તરદેવ અવગાહના ઓર સ્થિતિ કી અપેક્ષા ચતુઃસ્થાન-પતિત હૈં । અતઃજ જબ એક વાનવ્યન્તર દૂસરે વાનવ્યન્તર સે હીન વિવક્ષિત કિયા જાતા હૈ તો વહ અસંખ્યાતભાગ હીન, સંખ્યાતભાગ હીન, સંખ્યાતગુણ હીન અથવા અસંખ્યાતગુણ હીન હોતા હૈ । જબ

જેમ એક મનુષ્યનું કેવલજ્ઞાન તેવું જ બીજા બધાનું જેવું એકનું કેવલ દર્શન તેવું જ બધાનું એ કારણે અહીં કેવલજ્ઞાન અને કેવલદર્શનના પર્યાય તુલ્ય કહ્યા છે.

વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શ આદિની અપેક્ષાએ જ્યારે એક મનુષ્ય એક મનુષ્યથી હીન વિવક્ષિત કરાય છે તો અનન્તભાગ હીન, અસંખ્યાત ભાગહીન. સંખ્યાત ભાગ હીન, સંખ્યાત ગુણહીન, અસંખ્યાત ગુણહીન, અથવા અનન્ત ગુણહીન થાય છે. જો અધિક વિવક્ષિત કરાય છે તો અનન્ત ભાગ અધિક અસંખ્યાત ભાગ અધિક સંખ્યાત ભાગ અધિક, સંખ્યાત ગુણ અધિક, અસંખ્યાતગુણ અધિક અને અનન્તગુણ અધિક હોય છે.

વાનવ્યન્તર દેવ અવગાહના અને સ્થિતિની અપેક્ષાએ ચતુઃસ્થાન પતિત છે. તેથી જ જ્યારે એક વાનવ્યન્તર બીજા વાનવ્યન્તરથી હીન વિવક્ષિત કરાય તો તે અસંખ્યાત ભાગ હીન, સંખ્યાત ભાગહીન, સંખ્યાત ગુણહીન અથવા

ભવતિ इत्याशयः, 'वर्णाईहिं छद्वाणवडिया' वर्णादिभिः वानव्यन्तराः षट् स्थान-
पतिता भवन्ति, तथा चैको वानव्यन्तरो वानव्यन्तरापेक्षया यदा वर्णादिपर्यवैः
हीनत्वेन विवक्षितस्तदा अनन्तभागहीनो वा, असंख्येयभागहीनो वा, संख्येय
भागहीनो वा, संख्येयगुणहीनो वा, असंख्येयगुणहीनो वा अनन्तगुणहीनो वा
भवति, यदा अभ्यधिकत्वेन विवक्षितस्तदा अनन्तभागाभ्यधिको वा असंख्येयभा-
गाभ्यधिको वा, संख्येयभागाभ्यधिको वा संख्येयगुणाभ्यधिको वा, असंख्येय-
गुणाभ्यधिको वा, अनन्तगुणाभ्यधिको वा भवति, इत्याशयः, 'जोइसिया
वेमाणिया वि एवंचेव' ज्योतिष्काः वैमानिका अपि देवाः एवञ्चैव-वानव्यन्तरव-

अधिक विवक्षित किया जाता है तो असंख्यातभाग अधिक, संख्यात
भाग अधिक, संख्यातगुण अधिक अथवा असंख्यातगुण अधिक
होता है। एक वानव्यन्तर दूसरे वानव्यन्तर से वर्ण आदि की दृष्टि
से षट्स्थानपतित हीनाधिक होता है। अर्थात् एक दूसरे से यदि
हीन विवक्षित किया जाय तो अनन्तभाग हीन, असंख्यात भाग
हीन, संख्यातभाग हीन, संख्यातगुण हीन, असंख्यातगुण हीन
अथवा अनन्तगुण हीन होता है और यदि अधिक हो तो अनन्तभाग
अधिक, असंख्यातभाग अधिक, संख्यातभाग अधिक, संख्यातगुण
अधिक, असंख्यातगुण अधिक अथवा अनन्तगुण अधिक होता है।
इसी प्रकार नव उपयोग में भी षट्स्थानपतित कह देना चाहिये।

ज्योतिष्क देवों के विषय में भी इसी प्रकार कहना चाहिए।
वैमानिक देवों के संबंध में भी ऐसा ही समझना चाहिए। वे भी

અસંખ્યાત ગુણહીન થાય છે. જ્યારે અધિક વિવક્ષિત કરાય છે તો અસંખ્યાત
ભાગ અધિક, સંખ્યાત ભાગ અધિક, સંખ્યાત ગુણ અધિક અથવા અસંખ્યાત
ગુણ અધિક થાય છે. એક વાનવ્યન્તર બીજા વાનવ્યન્તરથી વર્ણ આદિની દૃષ્ટિએ
ષટ્સ્થાન પતિત હીનાધિક થાય છે. અર્થાત્ એક બીજાથી ને હીન વિવક્ષિત
કરાય તો અનન્ત ભાગહીન, અસંખ્યાત ભાગહીન, સંખ્યાત ભાગહીન, સંખ્યાત
ગુણ હીન, અસંખ્યાત ગુણહીન, અથવા અનન્ત ગુણહીન હોય છે અને ને
અધિક હોયતો અનન્તભાગ અધિક, અસંખ્યાતભાગ અધિક, સંખ્યાત ભાગ
અધિક સંખ્યાતગુણ અધિક અસંખ્યાતગુણ અધિક અથવા અનન્તગુણ અધિક
બને છે. એજ પ્રકારે નવ ઉપયોગમા પણ ષટ્સ્થાન પતિત કહી દેવા નેધએ.

જ્યોતિષક દેવોના વિષયમા પણ આજ રીતે કહેવુ નેધએ. વૈમાનિક દેવોના
સમ્બન્ધમાં પણ આમજ સમજવું નેધએ. તેઓ પણ અવગાહનાની દૃષ્ટિએ

દેવ અવગાહનાર્થતયા ચતુઃસ્થાનપતિતા ભવન્તિ પટ્સ્થાનપતિતા ભવન્તિ, કિન્તુ 'નવરં' નવરમ્-પૂર્વાપેક્ષયા વિશેષસ્તુ 'ઠિર્ઠિય નિદ્વાળવલ્લિયા' સ્થિત્યા-આયુઃ કર્માનુભવલક્ષણસ્થિત્યપેક્ષયા, ત્રિસ્થાનપતિતા ભવન્તિ તથા ચેકો વૈમાનિકશ્ચ વૈમાનિકાન્તરાપેક્ષયા યદા હીનત્વેન વિવક્ષિતસ્તદા અસંખ્યેભાગહીનો વા, સંખ્યેય-ભાગહીનો વા, સંખ્યેયગુણહીનો વા ભવતિ અથ અભ્યધિકત્વેન યદા વિવક્ષિતસ્તદાપિ અસંખ્યેયભાગાભ્યધિકો વા, સંખ્યેયભાગાભ્યધિકો વા, સંખ્યેયગુણાભ્યધિકો વા ભવતીત્યાશયઃ, એતેન પચ્ચેન્દ્રિયતિરશ્ચાં મનુષ્યાણાશ્ચોત્કર્ષેણ ત્રીણિ-પલ્યોપમાનિ સ્થિતિઃ પ્રજ્ઞપ્તા, પલ્યોપમસ્ય ચ અસંખ્યેયવર્ષસહસ્રપ્રમાણતયા અસંખ્યેયગુણવૃદ્ધિહાન્યોરપિ સંભવેન ચતુઃસ્થાનપતિતત્વં ભવતિ, એવમેવ વાન-વ્યન્તરાણામપિ જઘન્યેન દશવર્ષસહસ્રસ્થિતિકત્વેન ઉત્કર્ષેણ પલ્યોપમસ્થિતિકત્વાત્

અવગાહના કી દૃષ્ટિ સે ચતુઃસ્થાનપતિત ઔર વર્ણ આદિ કી દૃષ્ટિ સે પટ્સ્થાનપતિત હોતે હૈં । કિન્તુ ઇન્નમૈં વિશેષતા યહ હૈ કિ યે ડ્યો-તિષ્ક ઔર વૈમાનિક સ્થિતિ કી દૃષ્ટિ સે ત્રિસ્થાનપતિત હીનાધિક હૈં । અગર ઇક કો દૂસરે સૈ હીન વિવક્ષિત કિયા જાય તો વહ અસંખ્યાત-ભાગ હીન, સંખ્યાતભાગ હીન યા સંખ્યાતગુણ હીન હોતા હૈ । અગર અધિક વિવક્ષિત કિયા જાય તો અસંખ્યાતભાગ અધિક, સંખ્યાત-ભાગ અધિક અથવા સંખ્યાતગુણ અધિક હોતા હૈ ।

પંચેન્દ્રિય તિર્થચૌ ઔર ઝનુષ્યૌં કી સ્થિતિ અધિક સે અધિક ત્રીન પલ્યોપમ કી કહી ગઈ હૈ । પલ્યોપમ અસંખ્યાત હજાર વર્ષોં કા હોતા હૈ, અતઃ ડસમૈં અસંખ્યાતગુણી વૃદ્ધિ ઔર હાનિ કા સંભવ હોને સે ડસે ચતુઃસ્થાનપતિત કહા હૈ । ઇસી પ્રકાર વાનવ્યન્તરોં કી જઘન્ય દસ હજાર વર્ષ કી ઔર ઉત્કૃષ્ટ ઇક પલ્યોપમ કી સ્થિતિ

ચતુઃસ્થાન પતિત અને વર્ણ આદિની દૃષ્ટિએ પટ્સ્થાન પતિત થાય છે પણ તેમાં વિશેષતા એ છે કે આ જ્યોતિષ્ક અને વૈમાનિકદેવ સ્થિતિની દૃષ્ટિએ ત્રિસ્થાન પતિત હીનાધિક છે. અગર એકને બીજાથી હીન વિવક્ષિત કરાય તો તે અસંખ્યાત ભાગ હીન, સંખ્યાત ભાગહીન અગર સંખ્યાત ગુણ હીન થાય છે અગર અધિક વિવક્ષિત કરાય તો અસંખ્યાત ભાગ અધિક, સંખ્યાત ભાગ અધિક અથવા સંખ્યાત ગુણ અધિક થાય છે.

પંચેન્દ્રિય તિર્થચૌ અને મનુષ્યોની સ્થિતિ અધિકથી અધિક ત્રણ પલ્યોપમની કહેલી છે. પલ્યોપમ અસંખ્યાત હજાર વર્ષોના હોય છે. તેથી તેમાં અસંખ્યાત ગણી વૃદ્ધિ અને હાનિનો સંભવ હોવાથી તેને ચતુઃસ્થાન પતિત કહેલ છે. એ પ્રકારે વાનવ્યન્તરોની જઘન્ય દસ હજાર વર્ષની અને ઉત્કૃષ્ટ એક પલ્યો-

ચતુઃસ્થાનપતિતત્ત્વમુપપદ્યતે, જ્યોતિષ્કાણાં જઘન્યેન પલ્યોપમાષ્ટભાગાયુષ્ય-
સદ્ભાવેન ઉત્કર્ષેણ વર્ષલક્ષાધિકપલ્યોપમાયુષ્ય સદ્ભાવેન ચ અસંખ્યેયગુણવૃદ્ધિ-
હાન્યસંભવાત્ ત્રિસ્થાનપતિતત્ત્વમ્ વૈમાનિકાનાશ્ચ જઘન્યેન પલ્યોપમાયુષ્યમ્,
ઉત્કૃષ્ટેન ત્રયત્વિંશત્ સાગરોપમાણિ આયુષ્યમ્, સાગરોપમસ્ય ચ દશકોટી-
કોટીસંખ્યેયપલ્યોપમપ્રમાણત્વેન તેષામપિ અસંખ્યેયગુણવૃદ્ધિહાન્યોરસંભવાત્
ત્રિસ્થાનપતિતત્ત્વં ભવતીતિ ફલિતમ્ ॥ સૂ. ૫ ॥

નૈરયિકપર્યાયવત્કવ્યતા—

મૂલમ્—જહણ્ણોગાહણગાણં ભંતે ! નેરઙ્ગયાણં કેવઙ્ગયા
પજ્જવા પળ્ણત્તા ? ગોયમા ! અણંતા પજ્જવા પળ્ણત્તા સે કેળ-
ટ્ટેણં ભંતે ! એવં વુચ્છઙ્ગ જહણ્ણોગાહણગાણં નેરઙ્ગયાણં અણંતા
પજ્જવા પળ્ણત્તેત્તિ ? ગોયમા ! જહણ્ણોગાહણે નેરઙ્ગે જહ-
ન્નોગાહણસ્સ નેરઙ્ગયસ્સ દઠ્ઠવટ્ટયાણે તુલ્લે પેસટ્ટયાણે તુલ્લે

હોતી હૈ, અતઃ વહ્ ભી ચતુઃસ્થાનપતિત હો સકતી હૈ । મગર જ્યો-
તિષ્કં ઔર વૈમાનિક દેવોં કી સ્થિતિ મેં ત્રિસ્થાનપતિત હીનાધિકતા
હી હોતી હૈ ક્યોંકિ જ્યોતિષ્કોં કી જઘન્ય પલ્યોપમ કૈ આઠવેં ભાગ
કી ઔર ઉત્કૃષ્ટ એક લાખ વર્ષ અધિક પલ્યોપમ કી સ્થિતિ હૈ, અત-
એવ ઉસમેં અસંખ્યાતગુણી હાનિ-વૃદ્ધિ કા સંભવ નહીં હૈ । વૈમાનિકોં
કી જઘન્ય પલ્યોપમ કી ઔર ઉત્કૃષ્ટ તેતીસ સાગર કી સ્થિતિ હૈ ।
સાગરોપમ દસ કોડાકોડી પલ્યોપમ કા હોતા હૈ, અતએવ યહાં ભી
અસંખ્યાતગુણી હાનિ-વૃદ્ધિ કા સંભવ નહીં હૈ । હસ પ્રકાર જ્યોતિષ્ક
ઔર વૈમાનિક દેવ સ્થિતિ કી અપેક્ષા સે ત્રિસ્થાનપતિત હીનાધિક
હી હોતે હૈ ॥૫॥

પમની સ્થિતિ હોય છે, તેથી તે પણ ચતુઃસ્થાન પતિત થઈ શકે છે. પણ
જ્યોતિષ્ક અને વૈમાનિક દેવોની સ્થિતિમાં ત્રિસ્થાન પતિત હીનાધિકતા થાય
છે કેમકે જ્યોતિષ્કોની જઘન્ય પલ્યોપમના આઠમા ભાગની અને ઉત્કૃષ્ટ
એક લાખ વર્ષ અધિક પલ્યોપમની સ્થિતિ છે, તેથી જ તેમાં અસંખ્યાત ગુણ
હાનિવૃદ્ધિનો સંભવ નથી. વૈમાનિકોની જઘન્ય પલ્યોપમની અને ઉત્કૃષ્ટ તેતીસ
સાગરની સ્થિતિ છે. સાગરોપમ દસ કોડાકોડી પલ્યોપમનો હોય છે, તેથી અહીં
પણ અસંખ્યાત ગુણી હાનિ-વૃદ્ધિનો સંભવ છે નહીં આ પ્રકારે જ્યોતિષ્ક અને
વૈમાનિકદેવ સ્થિતિની અપેક્ષાએ ત્રિસ્થાન પતિત હીનાધિક જ અને છે. ॥ ૫ ॥

ओगाहणट्टयाए तुल्ले ठिईए चउट्टाणवडिए वण्णगंधरसफास-
 पज्जवेहिं तिहिं नाणेहिं तिहिं अण्णाणेहिं तिहिं दंसणेहिं छट्टा-
 णवडिए उक्कोसोगाहणगाणं भंते ! नेरइयाणं केवइया पज्जवा
 पण्णत्ता ? गोयमा ! अणंता पज्जवा पण्णत्ता से केणट्ठेणं
 भंते ! एवं वुच्चइ उक्कोसोगाहणयाणं नेरइयाणं अणंता पज्जवा
 पण्णत्ता ? गोयमा ! उक्कोसोगाहणए नेरइए उक्कोसोगाहणस्स
 नेरइयस्स दव्वट्टयाए तुल्ले, पएसदट्टयाए तुल्ले, ओगाहणट्ट-
 याए तुल्ले ठिईए सिय हीणे सिय तुल्ले, सिय अब्भहिए, जइ
 हीणे असंखिज्जभागहीणे वा संखिज्जभागहीणे वा । अह अब्भ-
 हिए असंखिज्जभाग अब्भहिएवा संखिज्जभाग अब्भहिएवा
 वण्णगंधरसफासपज्जवेहिं तिहिं नाणेहिं तिहिं अण्णाणेहिं तिहिं-
 दंसणेहिं छट्टाणवडिए अजहण्णमणुक्कोसोगाहणाणं नेरइयाणं
 केवइया पज्जवा पण्णत्ता ? गोयमा ! अणंता पज्जवा पण्णत्ता
 से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ अजहण्णमणुक्कोसोगाहणाणं
 अणंता पज्जवा पण्णत्ता ? गोयमा ! अजहण्णमणुक्कोसोगा-
 हणए नेरइए अजहण्णमणुक्कोसोगाहणस्स नेरइयस्स दव्व-
 ट्टयाए तुल्ले पएसदट्टयाए तुल्ले ओगाहणट्टाए सिय हीणे
 सिय तुल्ले सिय अब्भहिए जइ हीणे असंखिज्जभागहीणे वा
 संखिज्जभागहीणे वा संखिज्जगुणहाणे वा असंखिज्जगुणहीणे
 वा अह अब्भहिए असंखिज्जभाग अब्भहिए वा संखिज्जभाग
 अब्भहिए वा संखिज्जगुण अब्भहिए वा असंखिज्जगुण
 अब्भहिए वा । ठिईए सिय हीणे, सिय तुल्ले, सिय अब्भहिए,
 जइ हीणे असंखिज्जभागहीणे वा, संखिज्जभागहीणे वा, संखि-
 ज्जगुणहीणे वा, असंखिज्जगुणहीणे वा, अह अब्भहिए असं-
 खिज्जभाग अब्भहिए वा, संखिज्जभाग अब्भहिए वा, संखि-

ज्जगुण अब्भहिए वा, असंखिज्जगुण अब्भहिए वा, वण्णगंध-
 रसफासपज्जवेहिं तिहिं नाणेहिं, तिहिं अण्णाणेहिं, तिहिं
 दंसणेहिं छट्ठाणवडिए, से एएणट्ठेणं गोयमा ! एवं वुच्चइ अजह-
 ण्णमणुक्कोसोगाहणाणं नेरइयाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ।
 जहण्णठिइयाणं भंते ! नेरइयाणं केवइया पज्जवा पण्णत्ता !
 गोयमा ! अणंता पज्जवा पण्णत्ता से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ
 जहण्णठिइयाणं नेरइयाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ? गोयमा !
 जहण्ण ठिइए नेरइए जहण्णठिइयस्स नेरइयस्स दव्वट्टयाए
 तुल्ले पएसट्टयाए तुल्ले ओगाहणट्टयाए चउट्ठाणवडिए ठिईए
 तुल्ले वण्णगंधरसफासपज्जवेहिं तिहिं नाणेहिं, तिहिं अण्णा-
 णेहिं, तिहिं दंसणेहिं छट्ठाणवडिए, एवं उक्कोसठिइएवि अज-
 हण्णमणुक्कोसठिइए वि नवरं सट्ठाणे चउट्ठाणवडिए जहण्ण-
 गुणकालगाणं भंते ! नेरइयाणं केवइया पज्जवा पण्णत्ता ?
 गोयमा ! अणंता पज्जवा पण्णत्ता से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ
 जहण्णगुणकालगाणं नेरइयाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ?
 गोयमा ! जहण्णगुणकालए नेरइए जहण्णगुणकालगस्स नेरइय-
 स्स दव्वट्टयाए तुल्ले पएसट्टयाए तुल्ले ओगाहणट्टयाए चउ-
 ट्ठाणवडिए, ठिईए चउट्ठाणवडिए कालवण्णयज्जवेहिं तुल्ले अव-
 सेसेहिं वण्णगंधरसफासपज्जवेहिं तिहिं नाणेहिं तिहिं अण्णा-
 णेहिं तिहिं दंसणेहिं छट्ठाणवडिए से एएणट्ठेणं गोयमा ! एवं
 वुच्चइ जहण्णगुणकालगाणं नेरइयाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता एवं
 उक्कोसगुणकालए वि, अजहण्णमणुक्कोसगुणकालए वि, एवं चेव,
 नवरं कालवण्णयज्जवेहिं छट्ठाणवडिए, एवं अवसेसा चत्तारि
 वण्णादो गंधा, पंचरसा, अट्ठफासा भाणियव्वा जहण्णाभिणिबो-
 हियनाणीणं भंते ! नेरइयाणं केवइया पज्जवा पण्णत्ता ? गोयमा !

जहण्णाभिणिबोहियनाणीणं नेरइयाणं अणंता पज्जवा पणत्ता
 से केणट्ठेणं भंते ! एवं बुच्चइ जहण्णाभिणिबोहियनाणीणं नेर-
 इयाणं अणंता पज्जवा पणत्ता ? गोयमा ! जहण्णाभिणिबोहि-
 यनाणी नेरइए जहण्णाभिणिबोहियस्स नागिस्स नेरइयस्स
 दव्वट्ठयाए तुल्ले पएसट्ठयाए तुल्ले ओगाहणट्ठयाए चउट्ठाण-
 वडिए ठिईए चउट्ठाणवडिए वण्णगंधरसफासपज्जवेहिं छट्ठाण-
 वडिए आभिणिबोहियनाणपज्जवेहिं तुल्ले, सुयनाणपज्जवेहिं,
 ओहिणाणपज्जवेहिं छट्ठाणवडिए तिहिं दंसणेहिं छट्ठाणवडिए,
 एवं उक्कोसाभिणिबोहियनाणी वि, अजहण्णमणुक्कोसाभिणि-
 बोहियणाणी वि एवं चेव, नवरं आभिणिबोहियनाणपज्जवेहिं
 सट्ठाणे छट्ठाणवडिए एवं सुयनाणी ओहिनाणी वि, नवरं, जस्स
 नाणा तस्स अण्णाणा नत्थि जहा नाणा तहा अण्णावि भाणिय-
 व्वा, नवरं जस्स अण्णाणा तस्स नाणा न भवंति, जहण्णचक्खु-
 दंसणीणं भंते ! नेरइयाणं केवइया पज्जवा पणत्ता ? गायमा !
 अणंता पज्जवा पणत्ता, से केणट्ठेणं भंते ! एवं बुच्चइ जहण्णच-
 क्खुदंसणीणं नेरइयाणं अणंता पज्जवा पणत्ता ? गोयमा !
 जहण्णचक्खुदंसणीणं नेरइए जहण्णचक्खुदंसणिस्स नेरइयस्स
 दव्वट्ठयाए तुल्ले पएसट्ठयाए तुल्ले ओगाहट्ठयाए चउट्ठा-
 णवडिए ठिईए चउट्ठाणवडिए वण्णगंधरसफासपज्जवेहिं तिहिं
 नाणेहिं तिहिं अण्णाणेहिं छट्ठाणवडिए चक्खुदंसणपज्जवेहिं
 तुल्ले अक्खुदंसणपज्जवेहिं ओहिदंसणपज्जवेहिं छट्ठाणव-
 डिए एवं उक्कोसचक्खुदंसणी वि, अजहण्णमणुक्कोसचक्खु-
 दंसणी वि एवं चेव, नवरं सट्ठाणे छट्ठाणवडिए एवं अक्खु-
 दंसणी वि ओहिदंसणी वि ॥ सू०६ ॥

છાયા—જઘન્યાવગાહનકાનાં મદન્ત ! નૈરયિકાણાં કિયન્તઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞતાઃ ? ગૌતમ ! અનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞતાઃ, તત્ કેનાર્થેન મદન્ત ! એવમુચ્યતે—જઘન્યાવગાહનકાનાં નૈરયિકાણામનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞતાઃ ? ગૌતમ ! જઘન્યાવગાહનકો નૈરયિકો જઘન્યાવગાહનકસ્ય નૈરયિકસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યઃ, પ્રદેશાર્થતયા તુલ્યઃ, અવગાહનાર્થતયા તુલ્યઃ, સ્થિત્યા ચતુઃસ્થાનપતિતઃ, વર્ણગન્ધરસસ્પર્શપર્યવૈસ્ત્રિભિર્જાનૈઃ, ત્રિભિર્દર્શનૈઃ પદ્મ સ્થાનપતિતઃ, ઉત્કૃષ્ટાવગાહનકાનાં

નૈરયિક પર્યાય વક્તવ્યતા

શબ્દાર્થ—(જહ્ણોગાહનગાણં મંતે ! નેરહ્યાણં કેવહ્યા પજ્જવા પણ્ણત્તા ?) હે ભગવન્ ! જઘન્ય અવગાહના વાલે નૈરયિકોં કે કિતને પર્યાય કહે હૈં ? (ગોયમા ! અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા) હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહે હૈં (સે કેણદ્દેણં મંતે ! એવં વુચ્ચહ—જહ્ણોગાહનગાણં નેરહ્યાણં અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા ?) હે ભગવન્ ! કિસ કારણ સે એસા કહાં જાતા હૈ કિ જઘન્ય અવગાહના વાલે નારકોં કે અનન્ત પર્યાય કહે હૈં ? (ગોયમા ! જહ્ણોગાહનં નેરહ્યં જહ્ણોગાહનસ્સ નેરહ્યસ્સ દ્વવદ્ધ્યાએ તુલ્લે) હે ગૌતમ ! એક જઘન્ય અવગાહના વાલા નારક દૂસરે જઘન્ય અવગાહના વાલે નારક સે દ્રવ્ય કી અપેક્ષા તુલ્ય હૈ (પણ્ણદ્ધ્યાએ તુલ્લે) પ્રદેશોં કી અપેક્ષા સે તુલ્ય હૈ (ઓગાહનદ્ધ્યાએ તુલ્લે) અવગાહના સે તુલ્ય હૈ (ઠિહિં ચેડદ્ધાણવડિએ) સ્થિતિ સે ચતુઃસ્થાનપતિત હૈ (વણ્ણ-ગંધ-રસ-ફાસ પજ્જવેહિં) વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શ કે પર્યાયોં સે (તિહિં નાણેહિં) ત્રીણ જ્ઞાનોં સે (તિહિં અણ્ણા-

નૈરયિક પર્યાય વક્તવ્યતા

શબ્દાર્થ—(જહ્ણોગાહનગાણં મંતે ! નેરહ્યાણં કેવહ્યા પજ્જવા પણ્ણત્તા ?) હે ભગવન્ ! જઘન્ય અવગાહનવાળા નૈરયિકોના કેટલા પર્યાય કહ્યા છે ? (ગોયમા ! અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા) હે ગૌતમ ! અનન્તપર્યાય કહ્યા છે (સે કેણદ્દેણં મંતે ! એવં વુચ્ચહ—જહ્ણોગાહનગાણં નેરહ્યાણં અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા ?) હે ભગવન્ ! શા કારણે એમ કહેવાય છે કે જઘન્ય અવગાહના વાળા નારકોના અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે (ગોયમા ! જહ્ણોગાહનં નેરહ્યં જહ્ણોગાહનસ્સ નેરહ્યસ્સ દ્વવદ્ધ્યાએ તુલ્લે) હે ગૌતમ ! એક જઘન્ય અવગાહનાવાળા નારક ખીજા જઘન્ય અવગાહનાવાળા નારકથી, દ્રવ્યની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે (પણ્ણદ્ધ્યાએ તુલ્લે) પ્રદેશોની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે (ઓગાહનદ્ધ્યાએ તુલ્લે) અવગાહનાથી તુલ્ય છે (ઠિહિં ચેડદ્ધાણવડિએ) સ્થિતિથી ચતુઃસ્થાન પતિત છે (વણ્ણ ગંધ, રસ-ફાસ પજ્જવેહિં) વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શના પર્યાયોથી (તિહિં નાણેહિં) ત્રણ જ્ઞાનોથી (તિહિં અણ્ણાણેહિં)

મદન્ત ! નૈરયિકાણામ્ કિયન્તઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞતાઃ ? ગૌતમ ! અનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞતાઃ, તત્ કેનાર્થેન મદન્ત ! એવમુચ્યતે-ઉત્કૃષ્ટાવગાહનકાનાં નૈરયિકાણામ-
નન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞતાઃ ? ગૌતમ ! ઉત્કૃષ્ટાવગાહનકો નૈરયિકઃ ઉત્કૃષ્ટાવગાહન-
કસ્ય નૈરયિકસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યઃ, પ્રદેશાર્થતયા તુલ્યઃ, અવગાહનાર્થતયા તુલ્યઃ,
સ્થિત્યા સ્યાદ્દીનઃ, સ્યાતુલ્યઃ, સ્યાદભ્યધિકઃ, યદા હીનોઽસંખ્યેયભાગહીનો વા,
ખેહિં) ત્રીન અજ્ઞાનોં સે (તિહિં દંસણેહિં) ત્રીન દર્શનોં સે (છટ્ટાણવહિણે)
ષટ્થસ્થાનપતિત હૈ ।

(ઉક્કોસોગાહણગાણં મંતે ! નેરહયાણં કેવહયા પજ્જવા પણ્ણત્તા ?)
ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના વાલે નારકોં કે ભગવન્ ! કિતને પર્યાય કહે હૈં ?
(ગોયમા ! અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા) હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહે હૈં
(સે કેણદ્દેણં મંતે ! એવં વુચ્ચહ-ઉક્કોસોગાહણયાણં નેરહયાણં અણંતા
પજ્જવા પણ્ણત્તા ?) હે ભગવન્ ! કિસ અપેક્ષા સે એસા કહા હૈ કિ
ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના વાલે નારકોં કે અનન્ત પર્યાય કહે હૈં ? (ગોયમા !)
હે ગૌતમ ! (ઉક્કોસોગાહણે નેરહયે ઉક્કોસોગાહણસ્સ નેરહયસ્સ
દવ્વહયાણે તુલ્લે) ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના વાલા નારક ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના
વાલે નારક સે દ્રવ્ય કી અપેક્ષા તુલ્ય હૈ (પણ્ણસહયાણે તુલ્લે) પ્રદેશોં કી
અપેક્ષા સે તુલ્ય હૈં (ઓગાહણહયાણે તુલ્લે) અવગાહના સે તુલ્ય હૈ
(ઠિર્હિણે સિય હીણે, સિય તુલ્લે, સિય અવ્મહિણે) સ્થિતિ સે સ્યાત્
હીન, સ્યાત્ તુલ્ય, સ્યાત્ અધિક હૈ (જહ હીણે અસંખિજ્જભાગ હીણે
વા સંખિજ્જભાગહીણે વા) યદિ હીન હૈ તો અસંખ્યાતભાગ હીન

ત્રણ અજ્ઞાનોથી (તિહિં દંસણેહિં) ત્રણ દર્શનોથી (છટ્ટાણવહિણે) છ સ્થાન પતિત છે.

(ઉક્કોસોગાહણગાણં મંતે ! નેરહયાણં કેવહયા પજ્જવા પણ્ણત્તા ?) ઉત્કૃષ્ટ
અવગાહનાવાળા નારકોના હે ભગવન્ ! કેટલા પર્યાય કહ્યા છે ? (ગોયમા !
અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા) હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે (સે કેણદ્દેણં મંતે !
એવં વુચ્ચહ-ઉક્કોસોગાહણગાણં નેરહયાણં અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા) હે ભગવન્ !
કઈ અપેક્ષાએ એમ કહ્યું છે કે ઉત્કૃષ્ટ અવગાહનાવાળા નારકોના અનન્ત પર્યાય
કહ્યા છે ? (ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (ઉક્કોસોગાહણે નેરહયે ઉક્કોસોગાહણસ્સ નેરહયસ્સ
દવ્વહયાણે તુલ્લે) ઉત્કૃષ્ટ અવગાહનાવાળા નારક ઉત્કૃષ્ટ અવગાહનાવાળા નારકથી
દ્રવ્યની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે (પણ્ણસહયાણે તુલ્લે) પ્રદેશોની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે
(ઓગાહણહયાણે તુલ્લે) અવગાહનાથી તુલ્ય છે. (ઠિર્હિણે સિય હીણે સિય તુલ્લે સિય
અવ્મહિણે) સ્થિતિથી સ્યાત્ હીન, સ્યાત્ તુલ્ય, સ્યાત્ અધિક છે. (જહ હીણે અસં-
ખિજ્જ ભાગહીણે વા સંખિજ્જભાગ હીણે વા) ને હીન છે તો અસંખ્યાત ભાગ

સંખ્યેયભાગહીનો વા, અથાભ્યધિકોઽસંખ્યેયભાગાભ્યધિકો વા, સંખ્યેયભાગા-
ભ્યધિકો વા, વર્ણગન્ધરસસ્પર્શપર્યવૈઃ, ત્રિભિઃ જ્ઞાનૈઃ ત્રિભિરજ્ઞાનૈઃ, ત્રિભિર્દર્શનૈઃ
ષટ્સ્થાનપતિતઃ, અજવન્યાનુત્કૃષ્ટાવગાહનકાનાં નૈરયિકાણાં ક્રિયન્તઃ પર્યવાઃ
પ્રજ્ઞપ્તાઃ ? ગૌતમ ! અનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ, તત્ કેનાર્થેન ભદન્ત ! એવમુચ્યતે-
અજવન્યાનુત્કૃષ્ટાવગાહનકાનાં નૈરયિકાણામનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ ? ગૌતમ !
અજવન્યાનુત્કૃષ્ટાવગાહનકો નૈરયિકો અજવન્યાનુત્કૃષ્ટાવગાહનકસ્ય નૈરયિકસ્ય

અથવા સંખ્યાતભાગ હીન હોતા હૈ (અહ અઘ્મહિં અસંખિજ્ઞભાગ-
અઘ્મહિં વા સંખિજ્ઞભાગમઘ્મહિં વા) યદિ અધિક હૈ તો અસંખ્યાત
ભાગ અધિક યા સંખ્યાતભાગ અધિક હોતા હૈ (વર્ણ-ગંધ-રસ-
ફાસ પજ્ઞવેહિં) વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શ કે પર્યાયોં સે (તિહિં નાણેહિં)
ત્રીન જ્ઞાનોં સે (તિહિં અણ્ણાણેહિં) ત્રીન અજ્ઞાનોં સે (નિહિં દંસણેહિં)
ત્રીન દર્શનોં સે (છટ્ઠાણવડિં) ષટ્સ્થાનપતિત હોતા હૈ ।

(અજહણ્ણ મણુક્કોસોગાહણાણં નેરહ્યાણં કેવહ્યા પજ્જવા
પણ્ણત્તા ?) મધ્યમ અવગાહના વાલે નારકોં કે કિતને પર્યાય કહે હૈ ?
(ગોયમા ! અણંતા પજ્જવા પળ્ણત્તા) હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહે હૈ
(સે કેગટ્ટેણં ભંતે ! એવં વુચ્ચહિ-અજહણ્ણમણુક્કોસોગાહણાણં નેરહ્યાણં
અણંતા પજ્જવા પળ્ણત્તા ?) હે ભગવન્ ! કિસ કારણ સે એસા કહા
હૈ કિ મધ્યમ અવગાહના વાલે નારકોં કે અનન્ત પર્યાય કહે હૈ ?
(ગોયમા) હે ગૌતમ ! (અજહણ્ણમણુક્કોસોગાહણં નેરહ્યં અજહણ્ણ-
મણુક્કોસોગાહણસ્સ નેરહ્યસ્સ દવ્વટ્ટયાં તુલ્લે) મધ્યમ અવગાહના

હીન અથવા સંખ્યાતભાગ હીન હોય છે (અહ અઘ્મહિં અસંખિજ્ઞભાગઅઘ્મહિં
વા સંખિજ્ઞભાગમઘ્મહિં વા) જો અધિક છે તો અસંખ્યાતભાગ અધિક અગર
સંખ્યાત ભાગ અધિક હોય છે (વર્ણ, ગંધ, રસ, ફાસ, પજ્ઞવેહિં) વર્ણ ગંધ
રસ, સ્પર્શના પર્યાયોથી (તિહિં નાણેહિં) ત્રણ જ્ઞાનોથી (તિહિં અણ્ણાણેહિં)
ત્રણ અજ્ઞાનોથી (તિહિં દંસણેહિં) ત્રણ દર્શનોથી (છટ્ઠાણવડિં) છ સ્થાનપતિત બને છે
(અજહણ્ણમણુક્કોસોગાહણાણં નેરહ્યાણં કેવહ્યા પજ્જવા પળ્ણત્તા ?) મધ્યમ અવ-
ગાહનાવાળા નારકોના કેટલા પર્યાય કહ્યા છે । (ગોયમા ! અણંતા પજ્જવા પળ્ણત્તા)
હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે (સે કેગટ્ટેણં ભંતે ! એવં વુચ્ચહિ અજહણ્ણ-
મણુક્કોસોગાહણાણં નેરહ્યાણં અણંતા પજ્જવા પળ્ણત્તા) ભગવન્ ! શા કરણે
એવું કહ્યું છે કે મધ્યમ અવગાહનવાળા નારકોના અનન્ત પર્યાય કહ્યા
છે ? (ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (અજહણ્ણમણુક્કોસોગાહણં નેરહ્યં અજહણ્ણમણુ-
ક્કોસોગાહણસ્સ નેરહ્યસ્સ દવ્વટ્ટયાં તુલ્લે) મધ્યમ અવગાહનાવાળા નારક
અવગાહનાવાળા નારક મધ્યમ-બીજા નારકથી દ્રવ્યની અપેક્ષાએ તુલ્ય

દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યઃ, પ્રદેશાર્થતયા તુલ્યઃ અવગાહનાર્થતયા સ્યાદ્દીનઃ, સ્યાતુલ્યઃ, સ્યાદભ્યધિકઃ, યદા હીનોઽસંખ્યેયમાગદીનો વા, સંખ્યેયમાગદીનો વા, સંખ્યેયગુણદીનો વા, અથાભ્યધિકોઽસંખ્યેયમાગાભ્યધિકો વા, સંખ્યેમાગાભ્યધિકો વા, સંખ્યેયગુણાભ્યધિકો વા, અસંખ્યેયગુણાભ્યધિકો વા, સ્થિત્યા સ્યાદ્દીનઃ સ્યાતુલ્યઃ સ્યાદભ્યધિકઃ યદા હીનોઽસંખ્યેયમાગદીનો વા, સંખ્યેય-

વાલો નારક મધ્યમ અવગાહના વાલે અન્ય નારક સે દ્રવ્ય કી અપેક્ષા તુલ્ય હૈ (પણસદ્વ્યાપ તુલ્લે) પ્રદેશોં કી અપેક્ષા તુલ્ય હૈ (ઓગાહણદ્વ્યાપ સિય હીણે, સિય તુલ્લે, સિય અવ્મહિય) અવગાહના કી અપેક્ષા સ્યાત્ હીન, સ્યાત્ તુલ્ય, સ્યાત્ અધિક હોતા હૈ (જહ્ હીણે અસંખિજ્જ-ભાગ હીણે વા સંખિજ્જભાગ હીણે વા સંખિજ્જગુણ હીણે વા અસં-ખિજ્જગુણહીણે વા) અગર હીન હૈ તો અસંખ્યાતભાગ હીન, સંખ્યાત-ભાગ હીન, સંખ્યાતગુણ હીન વા અસંખ્યાતગુણ હીન હોતા હૈ (અહ અવ્મહિય અસંખિજ્જભાગમવ્મહિય વા સંખિજ્જભાગમવ્મહિય વા સંખિ-ગુણમવ્મહિય વા અસંખિજ્જગુણમવ્મહિય વા) અગર અધિક હૈ તો અસં-ખ્યાતભાગ અધિક, સંખ્યાતભાગ અધિક, સંખ્યાતગુણ અધિક, અસંખ્યાતગુણ અધિક હોતાં હૈ ।

(ઠિઈય સિય હીણે, સિય તુલ્લે, સિય અવ્મહિય) સ્થિતિ સે સ્યાત્ હીન, સ્યાત્ તુલ્ય, સ્યાત્ અધિક હૈ (જહ્ હીણે) યદિ હીન હૈ (અસંખિજ્જભાગહીણે વા, સંખિજ્જભાગહીણે વા, સંખિજ્જગુણહીણે વા, અસંખિજ્જગુણહીણે વા) અસંખ્યાતભાગ હીન, સંખ્યાતભાગ હીન,

છે. (પણસદ્વ્યાપ તુલ્લે) પ્રદેશોની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે (ઓગાહણદ્વ્યાપ સિય હીણે, સિય તુલ્લે, સિય અવ્મહિય) અવગાહનાની અપેક્ષાએ એ સ્યાત્ હીન, સ્યાત્ તુલ્ય, સ્યાત્ અધિક થાય છે (જહ્ હીણે અસંખિજ્જભાગ હીણે વા સંખિજ્જભાગહીણે વા સંખિજ્જગુણ હીણે, વા અસંખિજ્જગુણહીણે વા) અગર હીન છે તો અસંખ્યાતભાગ હીન, સંખ્યાત ભાગ હીન, સંખ્યાત ગુણહીન અગર અસંખ્યાત ગુણહીન બને છે (અહ અવ્મહિય અસંખિજ્જભાગમવ્મહિય વા સંખિજ્જભાગ મવ્મહિય વા સંખિજ્જ-ગુણમવ્મહિય વા અસંખિજ્જગુણમવ્મહિય વા) અગર અધિક છે તો અસંખ્યાત ભાગ અધિક, સંખ્યાત ભાગ અધિક, સંખ્યાત ગુણ અધિક, અસંખ્યાત ગુણ અધિક છે. (ઠિઈય સિય હીણે, સિય તુલ્લે, સિય અવ્મહિય) સ્થિતિથી સ્યાત્ હીન, સ્યાત્ તુલ્ય, સ્યાત્ અધિક છે (જહ્ હીણે) ને હીન છે (અસંખિજ્જ ભાગહીણે વા, સંખિજ્જભાગહીણે વા, સંખિજ્જગુણહીણે વા અસંખિજ્જગુણહીણે વા) અસંખ્યાત ભાગ

ભાગદીનો વા, સંખ્યેયગુણદીનો વા, અસંખ્યેયગુણદીનો વા, અથાભ્ય-
ધિકોઽસંખ્યેભાગાભ્યધિકો વા, સંખ્યેયભાગાભ્યધિકો વા, સંખ્યેયગુણાભ્યધિકો
વા, અસંખ્યેયગુણાભ્યધિકો વા, વર્ણગન્ધરસસ્પર્શપર્યવૈઃ, ત્રિભિઃ જ્ઞાનૈઃ, ત્રિભિર-
જ્ઞાનૈઃ, ત્રિભિર્દર્શનૈઃ પટસ્થાનપતિતઃ, તત્ એતેનાર્થેન ગૌતમ ! એવમુચ્યતે-અજ-
ઘન્યાનુત્કૃષ્ટાવગાહનકાનાં નૈરયિકાણામનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ, જઘન્યસ્થિતિ-
કાનાં ભદન્ત ! નૈરયિકાણાં ક્રિયન્તઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ ? ગૌતમ ! અનન્તઃ પર્યવાઃ
પ્રજ્ઞપ્તાઃ, તત્ કેનાર્થેન ભદન્ત ! એવમુચ્યતે-જઘન્યસ્થિતિકાનાં નૈરયિકાણામ-

સંખ્યાતગુણ હીન, યા અસંખ્યાતગુણ હીન હૈ (અહ અઽભહિએ) અગર
અધિક હૈ (અસંખિજ્જભાગ અઽભહિએ વા, સંખિજ્જભાગ અઽભહિએ
વા, સંખિજ્જગુણ અઽભહિએ વા અસંખિજ્જગુણ અઽભહિએ વા) અસં-
ખ્યાતભાગ અધિક, સંખ્યાતભાગ અધિક, સંખ્યાતગુણ અધિક યા
અસંખ્યાતગુણ અધિક હૈ ।

(વણ-ગંધ-રસ-ફાસ પજ્જવેહિં) વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શ કે
પર્યાયોં સે (તિહિં નાણેહિં) ત્રીન જ્ઞાનોં સે (તિહિં અણ્ણાણેહિં) ત્રીન
અજ્ઞાનોં સે (તિહિં દંસણેહિં) ત્રીન દર્શનોં સે (છટ્ટાણવહિએ) પટ-
સ્થાનપતિત હૈ (સે એણ્ણટ્ટેણં ગોયમા ! એવં વુચ્ચહ-અજહ્ણમણુક્કો-
સીગાહ્ણાણં નેરહ્યાણં અણંતા પજ્જવા) હિસ કારણ સે ગૌતમ ! એસા
કહા હૈ કિ મધ્યમ અવગાહના વાલે નારકોં કે અનન્ત પર્યાય હૈં ।

(જહ્ણણઠિહ્યાણં મંતે ! નેરહ્યાણં કેવહ્યા પજ્જવા પણ્ણત્તા ?)
ભગવન્ ! જઘન્ય સ્થિતિવાલે નારકોં કે કિતતે પર્યાય હૈં । (ગોયમા !)
હે ગૌતમ ! (અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા) અનન્ત પર્યાય હૈં (સે કેણ્ણટ્ટેણં

હીન, સંખ્યાતભાગ હીન, સંખ્યાત ગુણહીન અગર અસંખ્યાત ગુણહીન છે
(અહ અઽભહિએ) અગર અધિક છે (અસંખિજ્જભાગ અઽભહિએ વા સંખિજ્જભાગમઽભહિએ
વા, સંખિજ્જગુણ અઽભહિએ વા અસંખિજ્જગુણ અઽભહિએ વા) અસંખ્યાતભાગ અધિક,
સંખ્યાતભાગ અધિક, સંખ્યાતગુણ અધિક અગર અસંખ્યાત ગુણ અધિક છે.

(વણ, ગંધ રસ, ફાસ, પજ્જવેહિં) વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શના પર્યાયોથી
(તિહિં નાણેહિં) ત્રણ જ્ઞાનોથી (તિહિં અણ્ણાણેહિં) ત્રણ અજ્ઞાનોથી (તિહિં દંસણેહિં)
ત્રણ દર્શનોથી (છટ્ટાણવહિએ) પટસ્થાન પતિત છે (સે એણ્ણટ્ટેણં ગોયમા ! એવં વુચ્ચહ-
અજહ્ણમણુક્કોસીગાહ્ણાણ નેરહ્યાણં અણંતા પજ્જવા) એ કારથી હે ગૌતમ !
એમ કહ્યું છે કે મધ્યમ અવગાહનાના નારકોના અનન્ત પર્યાય છે. (જહ્ણણઠિહ્યાણ
મંતે ! નેરહ્યાણં કેવહ્યા પજ્જવા પણ્ણત્તા) ભગવન્ ! જઘન્યસ્થિતિવાળા નારકોના કેટલા
પર્યાયો છે ? (ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા) અનન્ત પર્યાય

नन्ताः पर्यायाः प्रज्ञप्ताः ? गौतम ! जघन्यस्थितिको नैरयिको जघन्यस्थितिकस्य नैरयिकस्य द्रव्यार्थतया तुल्यः, प्रदेशार्थतया तुल्यः, अवगाहनार्थतया चतुःस्थान-पतितः, स्थित्या तुल्यः, वर्णगन्धरसस्पर्शपर्यवैः त्रिभिः, ज्ञानैः, त्रिसिद्धान्तैः, त्रिभिर्दर्शनैः षट्स्थानपतितः, एवमुत्कृष्टस्थितिकोऽपि, अजघन्यानुत्कृष्ट-स्थितिकोऽपि, नवरं स्वस्थाने चतुःस्थानपतितः, जघन्यगुणालोकानां भदन्त !

भन्ते ! एवं बुच्चइ-जहण्णठिइयाणं नेरइयाणं अणत्ता पज्जवा पणत्ता ?) किस कारण हे भगवन् ! ऐसा कहा है कि जघन्य स्थिति वाले नारकों के अनन्त पर्याय हैं ? (गोयमा ! जहण्णठिइए नेरइए जहण्णठिइयस्स नेरइयस्स दब्बट्टयाए तुल्ले) हे गौतम ! जघन्य स्थिति-वाला नारक जघन्य स्थितिवाले दूसरे नारक से द्रव्य की दृष्टि से तुल्य है । (पएसट्टयाए तुल्ले) प्रदेशों की अपेक्षा से तुल्य है (ओगाहणट्टयाए चउट्टाणवडिए) अवगाहना की अपेक्षा से चतुःस्थान पतित है (ठिईए तुल्ले) स्थिति से तुल्य है (वण्ण-गंधरसकास-पज्जवेहिं) वर्ण, गंध, रस, स्पर्श के पर्यायों से (तिहिं नाणेहिं) तीन ज्ञानों से (तिहिं अण्णाणेहिं) तीन अज्ञानों से (तिहिं दंसणेहिं) तीन दर्शनों से (छट्टाणवडिए) षट् स्थानपतित है (एवं उक्कोसठिइए वि) इसी प्रकार उत्कृष्ट स्थितिवाला भी (अजहण्णमणुक्कोसठिइए वि) अजघन्य-अनुत्कृष्ट अर्थात् मध्यम स्थितिवाला भी इसी प्रकार (नवरं) विशेष यह कि (सट्टाणे) स्वस्थान में (चउट्टावडिए) चतुःस्थान पतित है ।

छे (से केणट्टेणं भन्ते ! एवं बुच्चइ-जहण्णठिइयाणं नेरइयाणं अणत्ता पज्जवा पणत्ता ?) क्या कारण है भगवन् ! ऐसा कहा है कि जघन्य स्थितिवाला नारकाना अनन्तपर्याय छे ? (गोयमा ! जहण्णठिइए नेरइए जहण्णठिइयस्स नेरइयस्स दब्बट्टयाए तुल्ले) हे गौतम ! जघन्य स्थितिवाला नारक जघन्य स्थितिवाला भी नारकधी द्रव्यनी दृष्टिसे तुल्य छे (पएसट्टयाए तुल्ले) प्रदेशोनी अपेक्षासे तुल्य छे (ओगाहणट्टयाए चउट्टाणवडिए) अवगाहनानी अपेक्षासे चतु स्थान पतित छे. (ठिईए तुल्ले) स्थितिधी तुल्य छे (वण्ण-गंध-रस-कास पज्जवेहिं) वर्ण गंध, रस, स्पर्शना पर्यायोधी (तिहिं नाणेहिं) त्रयु जानोधी (तिहिं अण्णाणेहिं) त्रयु अज्ञा-नोधी (तिहिं दंसणेहिं) त्रयु दर्शनीधी (छट्टाण वडिए) षट्स्थान पतित छे (एवं उक्कोसठिइए वि) ऐसे प्रकारे उत्कृष्ट स्थितिवाला पणु (अजहण्ण मणुक्कोसठिइए वि) अजघन्य अनुत्कृष्ट अर्थात् मध्यम स्थितिवाला पणु आ प्रकारे (नवरं) विशेष आ छे के (सट्टाणे) स्वस्थानमा (चउट्टावडिण) चतु स्थान पतित छे,

નૈરયિકાણાં કિયન્તઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ ? ગૌતમ ! અનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ, તત્ કેનાર્થેન ભદન્ત ! એવમુચ્યતે-જઘન્યગુણકાલકાનામ્ નૈરયિકાણામ્ અનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ ? ગૌતમ ! જઘન્યગુણકાલકો નૈરયિકો જઘન્યગુણકાલકસ્ય નૈરયિકસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યઃ, પ્રદેશાર્થતયા તુલ્યઃ, અવગાહનાર્થતયા ચતુઃસ્થાન-પતિતઃ સ્થિતયા ચતુઃસ્થાનપતિતઃ, કાલવર્ણપર્યવૈસ્તુલ્યઃ, અવશેષૈઃ વર્ણગંધરસ-સ્પર્શપર્યવૈઃ, ત્રિભિર્જ્ઞાનૈઃ, ત્રિભિરજ્ઞાનૈઃ, ત્રિભિર્દર્શનૈઃ, પદ્સ્થાનપતિતઃ, તત્

(જહ્ણગુણકાલગાણં ભંતે ! નેરહ્યાણં કેવહ્યા પજ્જવા પણ્ણત્તા ?) ભગવન્ ! જઘન્યગુણકાલે નારકોં કે કિતને પર્યાય હૈં ? (ગોયમા ! અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા) ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય હૈં (સે કેણદ્દેણં ભંતે ! એવં વુચ્ચહ-જહ્ણગુણકાલગાણં નેરહ્યાણં અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા ?) કિસ કારણ હે ભગવન્ ! એસા કહા જાતા હૈ કિ જઘન્યગુણ કાલે નારકોં કે અનન્ત પર્યાય હૈં ? (ગોયમા ! હે ગૌતમ ! (જહ્ણગુણકાલે નેરહ્યે જહ્ણગુણકાલગસસ નેરહ્યસસ દવ્વહ્યાએ તુલ્લે) જઘન્યગુણ કાલા નારક જઘન્યગુણ કાલે નારક સે દ્રવ્ય કી દૃષ્ટિ સે તુલ્ય હૈ (પેસદ્યાએ તુલ્લે) પ્રદેશોં કી દૃષ્ટિ સે તુલ્ય હૈ (ઓગાહજદ્યાએ ચહદ્દાણવહિએ) અવગાહના સે ચતુઃ સ્થાનપતિત હૈ । (ઠિહિએ ચહદ્દાણ-વહિએ) સ્થિતિ સે ચતુઃ સ્થાનપતિત હૈ (કાલ વણ્ણપજ્જવેહિં તુલ્લે) કૃણ્ણવર્ણ કે પર્યાય સે તુલ્ય હૈ (અવસેસેહિં વણ્ણગંધરસફાસપજ્જ-વેહિં) શેષ વર્ણ, ગંધ, રસ ઓર સ્પર્શ કે પર્યાયોં સે (તિહિં નાણેહિં) તોન જ્ઞાનોં સે (તિહિં અણ્ણાણેહિં) તોન અજ્ઞાનોં સે (તિહિં દંસણેહિં)

(જહ્ણગુણકાલગાણં ભંતે ! નેરહ્યાણં કેવહ્યા પજ્જવા પણ્ણત્તા ?) હે ભગવન્ ! જઘન્ય ગુણ કાળા નારકોના કેટલા પર્યાય છે ? (ગોયમા ! અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા) હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય છે (સે કેણદ્દેણં ભંતે ! એવં વુચ્ચહ-જહ્ણગુણકાલગાણં નેરહ્યાણં અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા ?) શા કારણે હે ભગવન્ એવું કહ્યું છે કે જઘન્ય ગુણ કાળા નારકોના અનન્ત પર્યાય છે ? (ગોયમા !) ગૌતમ ! (જહ્ણગુણકાલે નેરહ્યે જહ્ણગુણકાલગસસ નેરહ્યસસ દવ્વહ્યાએ તુલ્લે) જઘન્ય ગુણ કાળા નારક જઘન્ય ગુણ કાળા નારકથી દ્રવ્યની દૃષ્ટિએ તુલ્ય છે (પેસદ્યાએ તુલ્લે) પ્રદેશોની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે (ઓગાહજદ્યાએ-ચહદ્દાણ વહિએ) અવગાહનાથી ચતુઃસ્થાન પતિત છે (ઠિહિએ ચહદ્દાણવહિએ) સ્થિતિથી ચતુઃસ્થાન પતિત છે (કાલવણ્ણપજ્જવેહિં તુલ્લે) કૃણ્ણવર્ણના પર્યાયથી તુલ્ય છે (અવસેસેહિં વણ્ણ ગંધરસફાસપજ્જવેહિં) શેષ, વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શના, પર્યાયોથી (તિહિં નાણેહિં) ત્રણ જ્ઞાનોથી (તિહિં અણ્ણાણેહિં) ત્રણ અજ્ઞાનોથી (તિહિં દંસણેહિં) ત્રણ

એતેનાર્યેન ગૌતમ ! એવમુચ્યતે-જઘન્યગુણકાલકાનાં નૈરયિકાણામનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ, એવમુત્કૃષ્ટગુણકાલકોડપિ, અજઘન્યાનુત્કૃષ્ટગુણકાલકોડપિ એવચ્ચૈવ, નવરં કાલવર્ણપર્યવૈઃ પદ્ સ્થાનપતિતઃ, એવમ્ અવશેષાશ્ચત્વારો વર્ણાઃ, દ્વૌ ગન્ધૌ, પશ્ચરસાઃ, અષ્ટૌ સ્પર્શાઃ ભણિતવ્યાઃ, જઘન્યાભિનિવોધિકજ્ઞાનીનાં ભદન્ત ! નૈરયિકાણાં કિયન્તઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ ? ગૌતમ ! જઘન્યાભિનિવોધિકજ્ઞાનીનાં નૈરયિકાણામનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ, તત્ કેનાર્યેન ભદન્ત ! એવમુચ્યતે-જઘન્યા-

ત્રીન દર્શનોં સે (છટ્ટાણવડિએ) પદ્ સ્થાન પતિત હૈ (સે એણટ્ટેણં ગોયમા ! એવં વુચ્ચહ-જહણ્ણગુણ કાલમાણં નેરહયાણં અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા) હસ કારણ હે ગૌતમ ! એસા કહા હૈ કિ જઘન્યગુણ કાલે નારકોં કે અનન્ત પર્યાય હૈં (એવં ઉક્કોસગુણકાલે વિ) હસી પ્રકાર ઉત્કૃષ્ટ ગુણ કાલા નારક ભી (અજહણ્ણમણુક્કોસગુણ કાલે વિ) મધ્યમગુણ કાલા ભી (નવરં) વિશેષ યહ કિ (કાલવણ્ણપજ્જવેહિં) છટ્ટાણવડિએ) કુણ્ણવર્ણ પર્યાયોં સે પદ્ સ્થાન પતિત હૈ (એવં અવસેસા ચત્તારિ વણ્ણા) હસી પ્રકાર શેષ ચારોં વર્ણ (દો ગંધા) દો ગંધ (પંચ રસા) પાંચ રસ (અટ્ટફાસા) આઠ સ્પર્શ (ભાણિયવ્વા) કહને ચાહિએ ।

(જહણ્ણાભિનિવોહિયનાણીણં મંતે ! નેરહયાણં કેવહયા પજ્જવા પણ્ણત્તા) ભગવન્ ! જઘન્ય આભિનિવોધિકજ્ઞાનવાલે નારકોં કે કિતને પર્યાય કહે હૈં ? (ગોયમા ! જહણ્ણાભિનિવોહિયનાણીણં નેરહયાણં અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા (ગૌતમ ! જઘન્ય આભિનિવોધિક જ્ઞાની નારકોં કે અનન્ત પર્યાય કહે હૈં (સે કેણટ્ટેણં મંતે ! એવં વુચ્ચહ-

દર્શનોથી (છટ્ટાણવડિએ) પદ્ સ્થાન પતિત છે (સે એણટ્ટેણં ગોયમા ! એવં વુચ્ચહ જહણ્ણગુણકાલમાણં નેરહયાણં અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા) એ કારણે હે ગૌતમ ! એવું કહ્યું છે કે જઘન્ય ગુણ કાળા નારકોના અનન્ત પર્યાય છે (એવં ઉક્કોસગુણ-કાલે વિ) એજ રીતે ઉત્કૃષ્ટ ગુણ કાળા નારક પણ (અજહણ્ણમણુક્કોસગુણ-કાલે વિ) મધ્યમ ગુણ કાળા પણ (નવરં) વિશેષ એ છે કે (કાલવણ્ણપજ્જવેહિં છટ્ટાણવડિએ) કુણ્ણ વર્ણના પર્યાયોથી છ સ્થાન પતિત છે (એવં અવસેસા ચત્તારિવણ્ણા) એ પ્રકારે શેષ ચાર વર્ણ (દો ગંધા) એ ગંધ (પંચ રસા) પાંચ રસ (અટ્ટ ફાસા) આઠ સ્પર્શ (ભાણિયવ્વા) કહેવા બોધ્યે.

(જહણ્ણાભિનિવોહિયનાણીણં મંતે ! નેરહયાણં કેવહયા પજ્જવા પણ્ણત્તા) હે ભગવન્ ! જઘન્ય આભિનિવોધિક જ્ઞાનવાળા નારકોના કેટલા પર્યાય કહ્યા છે (ગોયમા ! જહણ્ણાભિનિવોહિયનાણીણં નેરહયાણં અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા) હે ગૌતમ ! જઘન્ય આભિનિવોધિકજ્ઞાની નારકોના અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે (સે કેણટ્ટેણં મંતે !)

ભિનિવોધિકજ્ઞાનીનાં નૈરયિકાણામ્ અનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞાઃ ? ગૌતમ ! જઘન્યાભિનિવોધિકજ્ઞાની નૈરયિકો જઘન્યાભિનિવોધિકસ્ય જ્ઞાનિનો નૈરયિકસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યઃ, પ્રદેશાર્થતયા તુલ્યઃ, અવગાહનાર્થતયા ચતુઃસ્થાનપતિતઃ, સ્થિત્યા ચતુઃસ્થાનપતિતઃ, વર્ણગન્ધરસસ્પર્શપર્યવૈઃ, પદસ્થાનપતિતઃ આભિનિવોધિકજ્ઞાનપર્યવૈસ્તુલ્યઃ, શ્રુતજ્ઞાનપર્યવૈઃ, અવધિજ્ઞાનપર્યવૈઃ પદસ્થાનપતિતઃ ત્રિમિર્દર્શનૈઃ પદસ્થાનપતિતઃ, એવમ્ ઉત્કૃષ્ટાભિનિવોધિકજ્ઞાન્યપિ, અજઘ-

જહ્વણાભિનિવોહિયનાળીણં નેરહ્યાણં અણંતા પઙ્ગવા પણ્ણત્તા ? કિસ હેતુ સે અગવન્ ! એસા કહા હૈ કિ જઘન્ય આભિનિવોધિકજ્ઞાની નારકોં કે અનન્ત પર્યાય હૈં ? (ગોચમા !) હૈ ગૌતમ ! (જહ્વણાભિનિવોહિયનાળી નેરહા) જઘન્ય આભિનિવોધિકજ્ઞાની નારક (જહ્વણાભિનિવોહિયસ્સ નાણિસ્સ નેરહ્યસ્સ દઠ્ઠવદ્ધ્યાએ તુલ્લે) જઘન્ય આભિનિવોધિકજ્ઞાની નારક સે દ્રવ્ય કી દૃષ્ટિ સે તુલ્ય હૈ (પપ્પસદ્ધ્યાએ તુલ્લે) પ્રદેશોં કી દૃષ્ટિ સે તુલ્ય હૈ (ઓગાહણદ્ધ્યાએ ચઙ્ગાણવઢિએ) અવગાહના સે ચતુઃસ્થાનપતિત હૈ (ટિર્હિએ ચઙ્ગાણવઢિએ) સ્થિતિ સે ચતુઃસ્થાનપતિત હૈ (વણ્ણગંધરસફાસપ્પજ્જવેહિં છદ્ધાણવણિએ) વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શપર્યાયોં સે પદસ્થાનપતિત હૈ (આભિનિવોહિય નાણપ્પજ્જવેહિં તુલ્લે) આભિનિવોધિકજ્ઞાન કે પર્યાયોં સે તુલ્ય હૈ (સુચનાણપ્પજ્જવેહિં, ઓહિ નાણપ્પજ્જવેહિં છદ્ધાણવઢિએ) શ્રુતજ્ઞાન કે પર્યાયોં સે, એવં અવધિજ્ઞાન કે પર્યાયોં સે પદ સ્થાન પતિત હૈ (તિર્હિં દંસણેહિં છદ્ધાણવઢિએ) ત્રીન દર્શનોં સે પદ સ્થાનપતિત હૈ

એવં વુચ્ચઈ-જહ્વણાભિનિવોહિયનાળીણં નેરહ્યાણં અણંતા પઙ્ગવા પણ્ણત્તા) ક્યા હેતુથી ભાગવન્ ! એવું કહ્યું છે કે જઘન્ય આભિનિવોધિક જ્ઞાની નારકોના અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે ? (ગોચમા !) હૈ ગૌતમ ! (જહ્વણાભિનિવોહિયનાળી નેરહા) જઘન્ય આભિનિવોધિક જ્ઞાની નારક (જહ્વણાભિનિવોહિયસ્સ નાણિસ્સ નેરહ્યસ્સ દઠ્ઠવદ્ધ્યાએ તુલ્લે) જઘન્ય આભિનિવોધિક જ્ઞાની નારકથી દ્રવ્યની દૃષ્ટિએ તુલ્ય છે (પપ્પસદ્ધ્યાએ તુલ્લે) પ્રદેશોની દૃષ્ટિએ પણ તુલ્ય છે (ઓગાહણદ્ધ્યાએ ચઙ્ગાણવઢિએ) અવગાહનાથી ચતુસ્થાન પતિત છે (ટિર્હિએ ચઙ્ગાણવઢિએ) સ્થિતિએ ચતુઃસ્થાન પતિત છે (વણ્ણગંધરસફાસપ્પજ્જવેહિં છદ્ધાણવઢિએ) પણ ગંધ રસ સ્પર્શના પર્યાયોથી છ સ્થાન પતિત છે (આભિનિવોહિયનાણપ્પજ્જવેહિં તુલ્લે) આભિનિવોધિક જ્ઞાનના પર્યાયોથી તુલ્ય છે (સુચનાણપ્પજ્જવેહિં, ઓહિનાણપ્પજ્જવેહિં છદ્ધાણવઢિએ) શ્રુતજ્ઞાનના પર્યાયોથી અને અવધિજ્ઞાનના પર્યાયોથી પદસ્થાન પતિત છે (તિર્હિં દંસણેહિં છદ્ધાણવઢિએ) ત્રણ દર્શનોથી છ સ્થાન પતિત છે (એવં ઉક્તો-

ન્યાનુત્કૃષ્ટાભિનિબોધિકજ્ઞાન્યપિ એવઞ્ચૈવ, નવરમ્ આભિનિબોધિકજ્ઞાનપર્યવૈઃ
સ્વસ્થાને પદસ્થાનપતિતઃ, એવં શ્રુતજ્ઞાની, અવધિજ્ઞાન્યપિ, નવરં યસ્ય જ્ઞાનાનિ
તસ્ય અજ્ઞાનાનિ ન સન્તિ, યથા જ્ઞાનાનિ તથા અજ્ઞાનાન્યપિ મણિત-
વ્યાનિ, નવરં યસ્યાજ્ઞાનાનિ તસ્ય જ્ઞાનાનિ ન ભવન્તિ, જવન્યચક્ષુર્દર્શનીનાં
મદન્ત ! નૈરયિકાણાં કિયન્તઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ, ગૌતમ ! અનન્તાઃ પર્યવાઃ
પ્રજ્ઞપ્તાઃ, તત્કેનાર્થેન મદન્ત ! એવમુચ્યતે-જઘન્ય ચક્ષુર્દર્શનિકો નૈરયિકો

(એવં ઉક્તોસાભિનિબોધિયનાળી વિ) હસી પ્રકાર ઉત્કૃષ્ટ આભિનિ-
બોધિક જ્ઞાની (અજહણ મણુવકોસાભિનિબોધિયનાળી વિ, મધ્યમ
આભિનિબોધિકજ્ઞાની મી (એવં ચેવ) હસી પ્રકાર (નવરં) વિશેષ યહ
કિ (આભિનિબોધિયનાળપજ્જવેહિં સદ્ધાણે છદ્ધાણવડિણ) અભિનિબોધિ-
કજ્ઞાન કે પર્યાયોં સે સ્વસ્થાન મેં ષટ્ સ્થાનપતિત હૈ (એવં સુચનાળી)
હસી પ્રકાર શ્રુતજ્ઞાની (ઓહિનાળી વિ) અવધિજ્ઞાની મી (નવરં)
વિશેષ (જસ્સ નાળા તસ્સ અળ્લાળા નત્થિ) જિસે જ્ઞાન હોતે હૈં ઉસે
અજ્ઞાન નહીં હોતે (જહા નાળા તહા અળ્લાળા વિ માળિયવ્વા) જૈસે
જ્ઞાન વૈસે અજ્ઞાન મી કહને ચાહિણ (નવરં જસ્સ અન્નાળા તસ્સ નાળા
ન મવંતિ) વિશેષ યહ કિ જિસે અજ્ઞાન હૈં ઉસે જ્ઞાન નહીં હોતે ।

(જહણ ચક્ષુદંસળીળં મંતે ! નેરહ્યાળં કેવહ્યા પજ્જવા
પળ્લત્તા ?) જઘન્ય ચક્ષુદર્શની નારક કે હે મગવન્ ! કિતને પર્યાય કહે
હૈં ? (ગોચમા ! અળંતા પજ્જવા પળ્લત્તા) હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહે
હૈં (સે કેળદ્દેળં મંતે ! એવં વુચ્ચહ જહણ ચક્ષુદંસળીળં નેરહ્યાળં

સાભિનિબોધિયનાળી વિ) એ પ્રકારે ઉત્કૃષ્ટ આભિનિબોધિક જ્ઞાની પણ (અજળ
મણુવકોસાભિનિબોધિયાળાળી વિ) મધ્યમ આભિનિબોધિકજ્ઞાનિ પણ (એવં ચેવ) એ
પ્રકારે (નવરં) વિશેષ એ છે કે (આભિનિબોધિનાળપજ્જવેહિં સદ્ધાણે છદ્ધાણવડિણ) આભિ-
નિબોધિકજ્ઞાનના પર્યાયોથી સ્વસ્થાનમાં ષટ્સ્થાન પતિત છે (એવં સુચનાળી) એજ
પ્રમાણે શ્રુતજ્ઞાની (ઓહિનાળી વિ) અવધિજ્ઞાની પણ (નવરં) વિશેષ (જસ્સ નાળા તસ્સ-
અળ્લાળા નત્થિ) જેને જ્ઞાન હોય છે તેને અજ્ઞાન નથી હોતું (જહા નાળા તહા અળ્લાળા
વિ માળિયવ્વા) જેવી રીતે જ્ઞાનનું કથન કર્યું છે તેજ રીતે અજ્ઞાનનું પણ કથન કરવું
જોઈએ (નવરં જસ્સ અન્નાળા તસ્સ નાળા ન મવંતિ) વિશેષ એકે જેને અજ્ઞાન છે તેને
જ્ઞાન નથી થતું (જહણ ચક્ષુદંસળીળં મંતે ! નેરહ્યાળં કેવહ્યા પજ્જવા પળ્લત્તા ?)
જઘન્ય ચક્ષુદર્શની નારકના હે ભગવન્ ! કેટલા પર્યાય કહ્યા છે (ગોચમા ! અળંતા
પજ્જવા પળ્લત્તા) ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે (સે કેળદ્દેળં મંતે ! એવં વુચ્ચહ

જઘન્ય ચક્ષુર્દર્શનિકસ્ય નૈરયિકસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યઃ પ્રદેશાર્થતયા તુલ્યઃ, અવગાહનાર્થતયા ચતુઃસ્થાનપતિતઃ, સ્થિત્યા ચતુઃસ્થાનપતિતઃ, વર્ણગન્ધરસ-સ્પર્શપર્યવૈઃ, ત્રિભિર્જ્ઞાનૈઃ, ત્રિભિરજ્ઞાનૈઃ षટ્સ્થાનપતિતઃ, ચક્ષુર્દર્શનપર્યવૈસ્તુલ્યઃ, અચક્ષુર્દર્શનપર્યવૈઃ, અવધિદર્શનપર્યવૈઃ षટ્સ્થાનપતિતઃ, એવમુત્કૃષ્ટચક્ષુર્દર્શન-

અણંતા પઞ્જવા પળ્ળત્તા) કિસ કારણ સે હે અગવન્ ! એસા કહા કિ જઘન્ય ચક્ષુદર્શની નારકોં કે અનન્ત પર્યાય કહે હેં ? (ગોયમા ! જહ-ળ્ળચક્ષુદંસણીળં નેરહ્ એ જહળ્ળ ચક્ષુદંસણિસ્સ નેરહ્ યસ્સ દવ્વટ્ટયા એ તુલ્લે) હે ગૌતમ ! જઘન્ય ચક્ષુદર્શની નારક જઘન્ય ચક્ષુદર્શની નારક સે દ્રવ્ય કી અપેક્ષા તુલ્ય હૈ (પણસટ્ટયા એ તુલ્લે) પ્રદેશોં કી અપેક્ષા તુલ્ય હૈ (ઓગાહળટ્ટયા એ ચઙટ્ટાળવડિ એ (અવગાહના સે ચતુઃસ્થાન પતિત હૈ (ઠિર્હિ એ ચઙટ્ટાળવડિ એ) સ્થિતિ સે ચતુઃસ્થાનપતિત હૈ (વળ્ળગંધરસ-ફાસપઞ્જવેહિં) વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શ કે પર્યાયોં સે (તિહિં નાળેહિં) ત્રીન જ્ઞાનોં સે (તિહિં અળ્ળાળેહિં) ત્રીન અજ્ઞાનોં સે (છટ્ટાળવડિ એ) ષટ્ સ્થાનપતિત હૈ (ચક્ષુદંસળપઞ્જવેહિં તુલ્લે) ચક્ષુદર્શન કે પર્યાયોં સે તુલ્ય હૈ (અચક્ષુદંસળપઞ્જવેહિં ઓહિંદંસળપઞ્જવેહિં છટ્ટાળવડિ એ) અચક્ષુદર્શન કે પર્યાયોં સે, અવધિદર્શન કે પર્યાયોં સે ષટ્ સ્થાન-પતિત હૈ (એવં ઉક્કોસચક્ષુદંસળી વિ) હસી પ્રકાર ઉત્કૃષ્ટ ચક્ષુ-દર્શની ભી (અજહળ્ળમળ્ળુક્કોસ ચક્ષુદંસળી વિ એવં ચેવ) અજઘન્ય-અનુત્કૃષ્ટ ચક્ષુદર્શની ભી હસી પ્રકાર (નવરં સટ્ટાળે છટ્ટાળવડિ એ)

જહળ્ળ ચક્ષુદંસળીળં નેરહ્ યાળં અણંતા પઞ્જવા પળ્ળત્તા) શા કારણે હે અગવન્ ! એમ કહ્યું છે કે જઘન્ય ચક્ષુદર્શની નારકોના અનન્ત પર્યાય છે ? (ગોયમા ! જહળ્ળ ચક્ષુદંસળીળં નેરહ્ એ જહળ્ળ ચક્ષુદંસણિસ્સ નેરહ્ યસ્સ દવ્વટ્ટયા એ તુલ્લે) હે ગૌતમ ! જઘન્ય ચક્ષુદર્શની નારક જઘન્ય ચક્ષુદર્શની નારકથી દ્રવ્યની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે (પણસટ્ટયા એ તુલ્લે) પ્રદેશોની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે (ઓગાહળટ્ટયા એ ચઙટ્ટાળવડિ એ) અવગાહનાથી ચતુઃસ્થાન પતિત છે (ઠિર્હિ એ ચઙટ્ટાળવડિ એ) સ્થિતિથી ચતુઃસ્થાન પતિત છે (વળ્ળગંધરસફાસપઞ્જવેહિં) વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શના પર્યાયોથી (તિહિં નાળેહિં) ત્રણ જ્ઞાનોથી (તિહિં અળ્ળાળેહિં) ત્રણ અજ્ઞાનોથી (છટ્ટાળવડિ એ) ષટ્સ્થાન પતિત છે (ચક્ષુદંસળપઞ્જવેહિં તુલ્લે) ચક્ષુદર્શનના પર્યાયોથી તુલ્ય છે (અચક્ષુદંસળપઞ્જવેહિં ઓહિંદંસળપઞ્જવેહિં છટ્ટાળવડિ એ) અચક્ષુદર્શનના પર્યાયોથી, અવધિ દર્શનના પર્યાયોથી ષટ્સ્થાન પતિત છે (એવં ઉક્કોસચક્ષુદંસળી વિ) એજ પ્રકારે ઉત્કૃષ્ટ ચક્ષુદર્શની પણ (અજહળ્ળમળ્ળુક્કોસચક્ષુદંસળી વિ એવં ચેવ) અજઘન્ય અનુત્કૃષ્ટ ચક્ષુદર્શની પણ એજ પ્રકારે (નવરં સટ્ટાળે છટ્ટાળવડિ એ) વિશેષ

કોડપિ, અજઘન્યાનુત્કૃષ્ટ ચક્ષુર્દર્શનિકોડપિ એવઞ્ચૈવ, નવરં સ્વસ્થાને પટસ્થાન-
પ્રતિતઃ, એવમ્ અચક્ષુર્દર્શનિકોડપિ, અવધિદર્શનિકોડપિ ॥૬॥

ટીકા—પૂર્વ સામાન્યેન નૈરયિકાદીનાં પ્રત્યેકં પર્યાયાનન્ત્યં પ્રરૂપિતં,
સમ્પ્રતિ તેપામેવ નૈરયિકાદીનાં જઘન્યોત્કૃષ્ટાદ્યવગાહનાદ્યધિકૃત્ય પ્રત્યેકં પર્યા-
યાયં પ્રરૂપયિતુમાહ—‘જઘ્ણોગાહનાયં મંતે ! નેરઙ્યાયં કેવઙ્યા પજ્જવા પણ્ણ-
ત્તા ?’ ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—હે મદન્ત ! જગન્યાવગાહનકાનાં જઘન્યમ્ અવગાહનમ્-
શરીરોચ્છ્રયો યેપાં તે જઘન્યાવગાહનકાસ્તેષામિત્યર્થઃ, નૈરયિકાણાં ક્રિયન્તઃ
પર્યવાઃ પર્યાયાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ ? મગવાનાહ—‘ગોયમા !’ હે ગૌતમ ! ‘અણંતા પજ્જવા
પણ્ણત્તા’ જઘન્યાવગાહનકાનાં નૈરયિકાણામ્ અનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ, ગૌતમસ્ત્ર
કારણં પૃચ્છતિ—‘સે કેણટ્ટેણં મંતે ! એવં વુચ્ચઙ્ઙ જઘ્ણોગાહનાયં નેરઙ્યાયં

વિશેષ ગ્રહ કિ સ્વસ્થાન મેં પટ સ્થાનપતિત હૈ (એવં અચક્ષુર્દંસણી વિ
ઓહિદંસણી વિ) इसी प्रकार अचक्षुर्दर्शनी भी, अवधिदर्शनी भी ।

ટીકાર્થ—પૂર્વ મેં સામાન્ય રૂપ સે નારક આદિ જીવોં કે પર્યાયોં
કી અનન્તતા કા વિચાર ક્રિયા ગયા થા, અચ ઉન્હીં કી જઘન્ય ઉત્કૃષ્ટ
તથા અજઘન્ય—અનુત્કૃષ્ટ અવગાહના આદિ કે આધાર સે પર્યાયોં
કે પરિમાણ કા વિચાર ક્રિયા જાતા હૈ

ગૌતમ સ્વામી પ્રશ્ન કરતે હૈ—મગવન્ ! જિનનારકોં કી અવગાહના
જઘન્ય હૈ ઉન્કે કિતને પર્યાય પ્રરૂપિત ક્રિય ગયે હૈ ? મગવાન્ ઉત્તર
દેતે હૈ—હે ગૌતમ ! જઘન્ય અવગાહના વાલે નારકોં કે અનન્ત પર્યાય
કહે ગયે હૈ ।

ગૌતમસ્લામી કારણ પૂછતે હૈ પ્રભો ! કિસ હેતુ સે એસા કહા જાતા હૈ
કિ જઘન્ય અવગાહનાવાલે નારકોં કે અનન્તપર્યાય કહે ગયે હૈ ? મગવાન્

એ કે સ્વસ્થાનમાં પટસ્થાન પતિત છે (એવં અચક્ષુર્દંસણી વિ ઓહિદંસણી વિ)
એ રીતે અચક્ષુર્દર્શની પણ અવધિ દર્શની પણ

ટીકાર્થ—પૂર્વમાં સામાન્ય રૂપથી નારક આદિ જીવોના પર્યાયોની અન-
ન્તતા નો વિચાર કર્યો છે, હવે તેમની જઘન્ય, ઉત્કૃષ્ટ, તથા અજઘન્ય—અનુ-
ત્કૃષ્ટ અવગાહના આદિના આધારથી પર્યાયોના પરિમાણનો વિચાર કરાય છે.

શ્રીગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે—હે ભગવન્ ! જે નારકોની અવગાહના જઘન્ય
છે, તેમના કેટલા પર્યાય પ્રરૂપિત કરાયેલા છે ?

શ્રીભગવાન્ ઉત્તર આપે છે—હે ગૌતમ ! જઘન્ય અવગાહનાવાળા નારકોના
અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે ?

શ્રીગૌતમસ્વામી કારણ પૂછે છે—હે પ્રભો ! કયા હેતુથી એમ કહેવાય છે કે

અર્ણતા પજ્જવા પણ્ણત્તા ?' તત્-અથ કેનાર્યેન-કયં તાવત્, એવમ્ ઉક્તગીત્યા, ઉચ્યતે-યત્ જઘન્યાવગાહનકાનામ્ નૈરયિકાણાં અનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞતાઃ ? इति,

મગવાન્ આહ-‘ગોયમા !’ હે ગૌતમ ! ‘જઘ્ણોગાહણે નેરરૂપે’ જઘન્યાવગાહનકો નૈરયિકઃ ‘જઘ્ણોગાહણસ્સ નેરરૂપસ્સ દવ્વટ્ટયાણ તુલ્લે’ જઘન્યાવગાહનકસ્ય નૈરયિકસ્ય-નૈરયિકાન્તરસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા-દ્રવ્યાર્થિકનયેન, તુલ્યો ભવતિ ‘પેસટ્ટયાણ તુલ્લે’ પ્રદેશાર્થતયા-પ્રદેશાપેક્ષયા તુલ્યો ભવતિ, ‘ઓગાહણટ્ટયાણ તુલ્લે’ અવગાહનાર્થતયા શરીરોચ્છૂયરૂપાવગાહનાપેક્ષયાઽપિ તુલ્યો ભવતિ, અયં ભાવઃ-‘એકમપિ દ્રવ્યમનન્તપર્યાયમિતિન્યાયેન ઇદમપિ નારકજીવ દ્રવ્યમેકસંખ્યાવરુદ્ધમ્ અનન્તપર્યાય ભવિતુ મર્હેતિ’ इत्यभिप्रायेण નૈરયિકો જઘન્યાવગાહનકો જઘન્યાવગાહનકસ્ય નૈરયિકસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યો ભવતીત્યુક્તમ્, એવમેવ ઇદમપિ નારક જીવદ્રવ્યં લોકાકાશપ્રદેશપરિમાણપ્રદેશમિતિ જઘન્યાવગાહનકો નૈરયિકો જઘન્યાવગાહનકસ્ય નૈરયિકસ્ય તુલ્યો ભવતીત્યુક્તમ્, તત્ર પ્રદેશવદ્-અપ્રદેશવદ્

ઉત્તર દેતે હૈં-હે ગૌતમ ! જઘન્ય અવગાહના વાળા એક નારક દુસરે જઘન્ય અવગાહના વાળે નારક સે દ્રવ્ય કી અપેક્ષા સે તુલ્ય હૈ પ્રદેશો કી અપેક્ષા સે મી તુલ્ય હૈ ! અવગાહના કી દષ્ટિ સે તુલ્ય હૈ-ઉસમેં કોઈ હીનાધિકતા કા સંભવ નહીં હૈ કયોંકિ જઘન્ય અવગાહના કા એક હી સ્થાન હોતા હૈ । તાત્પર્ય યહ હૈ કિ પ્રત્યેક દ્રવ્ય અનન્ત પર્યાય વાળા હોતા હૈ, હસ ન્યાય કે અનુસાર નારક જીવદ્રવ્ય એક હોતે હુએ મી અનન્ત પર્યાય વાળા હો સકતા હૈ । અનન્ત પર્યાય વાળા હોતે હુએ મી વહ દ્રવ્ય સે એક હૈં જૈસે કિ અન્ય નારક એક એક હૈં । હસી પ્રકાર પ્રત્યેક નારક જીવ લોકાકાશ પ્રમાણ અસંખ્યાત પ્રદેશો વાળા હોતા હૈ અતઃ પ્રદેશો કી અપેક્ષા તુલ્ય હૈ

જઘન્ય અવગાહનાવાળા નારકોના અનન્ત પર્યાય કહેલા છે ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે-હે ગૌતમ ! જઘન્ય અવગાહના વાળો એક નારક બીજા જઘન્ય અવગાહનાવાળા નારકથી દ્રવ્યની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે. અને પ્રદેશોની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે. અને એ અવગાહનાની દૃષ્ટિએ પણ તુલ્ય છે. તેમાં કોઈ હીનાધિકતા સંભવતી નથી, કેમકે જઘન્ય અવગાહનાનું એક જ સ્થાન હોય છે. તાત્પર્ય એ છે કે પ્રત્યેક દ્રવ્ય અનન્ત પર્યાયવાળું હોય છે, એ ન્યાયના અનુસાર નારક જીવ દ્રવ્ય એક હોવા છતાં અનન્ત પર્યાયવાળા થઈ શકે છે. અનન્ત પર્યાયવાળા થવા છતાં તે દ્રવ્યથી એક છે જેમકે બધા અન્ય નારકો એક એક છે એ પ્રકારે પ્રત્યેક નારક જીવ લોકાકાશ પ્રમાણ અસંખ્યાત પ્રદેશોવાળા થાય છે, તેથી પ્રદેશોની અપેક્ષાએ પણ તે તુલ્ય છે.

દ્રવ્યદ્વૈવિધ્યપ્રદર્શનાર્થ પ્રદેશાર્થતયા તુલ્યત્વાભિધાનમવમેયમ્, તત્ર પરમાણુપ્રદેશઃ દ્વિપ્રદેશ ત્રિપ્રદેશાદિ કિન્તુ પ્રદેશવદ્ ભવતિ, પ્તત્ત્વ દ્રવ્યદ્વૈવિધ્યં પુદ્ગલાર્થિ-
કાયે એવ ભવતિ, શેષાણિ તુ ધર્માસ્તિકાયાદીનિ દ્રવ્યાણિ નિયમતઃ સપ્રદેશાનિ
બોધ્યાનિ, કિન્તુ ‘ઠિર્ઈ ચઢટ્ટાણવડિઈ’ સ્થિત્વા-આયુઃ કર્માતુષ્ણવલણસ્થિ-
ત્યપેક્ષયા-‘ચઢટ્ટાણવડિઈ’ ચતુઃસ્થાનપતિતો યત્વનિ તથા ન જઘન્યાવગાહનકો
નૈરથિકો દશવર્ષસહસ્રાણિ સ્થિતિકોઽપિ રત્નપ્રભાયાં ભવતિ, ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિકોઽપિ
ભવતિ અથઃસપ્તમનરક પૃથિવ્યામ્, તસ્માન્ સ્થિત્યપેક્ષયા જઘન્યાવગાહનકો નૈર-
થિકો જઘન્યાવગાહનકસ્ય નૈરથિકસ્ય અસંખ્યાતભાગહીનો વા, સંખ્યેયભાગ-

પ્રદેશોં કી અપેક્ષા તુલ્ય હૈ, યદ્ કથન ઇસ તથ્ય કો પ્રકટ કરતા
હૈ કિ દ્રવ્ય દો પ્રકાર કે હોતે હૈં-સપ્રદેશ ઓર અપ્રદેશ । પરમાણુ
અપ્રદેશ હૈ ઓર સ્કન્ધ સપ્રદેશ દ્રવ્ય હૈં, યદ્ દો ભેદ કેવલ પુદ્ગલદ્રવ્ય
મેં હી હોતે હૈં । પુદ્ગલ કે અતિરિક્ત ધર્માસ્તિકાય આદિ દ્રવ્ય નિયમ
સે સપ્રદેશ હી હોતે હૈં । કાલદ્રવ્ય ભી સપ્રદેશ નહીં હૈ

જઘન્ય અવગાહના વાલે એક નારક સે દૂસરે જઘન્ય અવગાહના
વાલે નારક મેં ઇતની સમાનતા હોને પર ભી સ્થિતિ મેં સમાનતા હો
હી, એસા નિયમ નહીં હૈ । સ્થિતિ કી અપેક્ષા વદ્ ચતુઃસ્થાનપતિત હોતા
હૈ । એક જઘન્ય અવગાહનાવાળા નારક દસ હજાર વર્ષ કી સ્થિતિવાલા
રત્નપ્રભા પૃથ્વી મેં ભી હોતા હૈ ઓર એક ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ વાલા ભી
સાતવી પૃથ્વી મેં હોતા હૈં । ઇસ કારણ જઘન્ય અવગાહના વાલા નારક
સ્થિતિ કી અપેક્ષા સે અસંખ્યાતભાગ હીન સંખ્યાતભાગ હીન સંખ્યા-
તગુણ હીન યા અસંખ્યાતગુણ હીન હો સકતા હૈ ઓર જો અધિક

પ્રદેશોની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે. એ કથન આ તથ્યને પ્રગટ કરે છે કે દ્રવ્ય
જે પ્રકારના હોય છે-સપ્રદેશ અને અપ્રદેશ. પરમાણુ અપ્રદેશ અને સ્કંધ સપ્રદેશ
દ્રવ્ય છે આ જે ભેદ કેવળ પુદ્ગલ દ્રવ્યમાં જ થાય છે. પુદ્ગલના અતિરિક્ત
ધર્માસ્તિકાય આદિ દ્રવ્ય નિયમથી સપ્રદેશ જ બને છે (કાલદ્રવ્ય પણ સપ્રદેશ નથી)

જઘન્ય અવગાહના વાળા એક નારકથી બીજા જઘન્ય અવગાહનાવાળા
નારકમાં એટલી સમાનતા હોવા છતાં પણ સ્થિતિમાં સમાનતા હોય જ એવો
નિયમ નથી. સ્થિતિની અપેક્ષાએ તે ચતુઃસ્થાન પતિત થાય છે. એક જઘન્ય
અવગાહનાવાળા નારક દસ હજાર વર્ષની સ્થિતિવાળા રત્નપ્રભા પૃથ્વીમાં પણ
થાય છે અને એક ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિવાળા પણ સાતમી પૃથ્વીમાં થાય છે. એ
કારણે જઘન્ય અવગાહનાવાળા નારક સ્થિતિની અપેક્ષાએ અસંખ્યાત ભાગહીન,
સંખ્યાત ભાગહીન, સંખ્યાત ગુણહીન અગર અસંખ્યાત ગુણહીન થઈ શકે છે

ધિકો વા, સંખ્યેયગુણાભ્યધિકો વા, અસંખ્યેયગુણાભ્યધિકો વા, અનન્તગુણાભ્ય-
ધિકો વા ભવતિ, તથાહિ યદા ગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિક સંજ્ઞિપચ્ચેન્દ્રિયો નરકેપૂત્પચ્ચતે
તદા સ નરકાયુઃ સંવેદનપ્રથમસમય એવ પૂર્વોપાત્તૌદારિકશરીરપરિશાટયતિ
તસ્મિન્નેવ સમયે સમ્યગ્દૃષ્ટે સ્ત્રીણિ જ્ઞાનાનિ મિથ્યાદૃષ્ટે સ્ત્રીણિ અજ્ઞાનાનિ સમુ-
ત્પદ્યન્તે તદનન્તરમ્ અવિગ્રહેણ વિગ્રહેણ વા ગત્વા વૈક્રિયશરીરં સમવદન્તિ, યઃ પુનઃ
સંમૂર્ચ્છિમાસંજ્ઞિપચ્ચેન્દ્રિયો નરકેપૂત્પદ્યતે તસ્ય તદાનીં વિભક્તજ્ઞાનં નાસ્તીતિ જઘન્યા-
વગાહનકસ્યાસ્ય નૈરયિકસ્યાજ્ઞાનાનિ ભજનયા અવસેયા દ્વેત્રીણિવેતિ ભાવઃ,

ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—ઉક્તોસોગાહનગાણં ધંતે ! નૈરિયાણં કેવદ્યા પજ્જવા
પણ્ણત્તા ?' હે ભદન્ત ! ઉત્કૃષ્ટાવગાહનકાનાં નૈરયિકાણાં કિયન્તઃ પર્યાવાઃ—

તો અનન્તભાગ અધિક, અસંખ્યાતભાગ અધિક સંખ્યાતભાગ અધિક
સંખ્યાતગુણ અધિક અસંખ્યાતગુણ અધિક અથવા અનન્તગુણ અધિક
भी हो सकते हैं। वह इस प्रकार—कोई गर्भजसंज्ञीपंचेन्द्रिय जीव नारक में
उत्पन्न होता है तब वह नारकायु के वेदन के प्रथमसमय में ही पूर्वप्राप्त
औदारिक शरीर का परिशाटन करता है, उसी समय सम्यग्दृष्टि को
तीन ज्ञान और मिथ्यादृष्टि को तीन अज्ञान उत्पन्न होते हैं। तत्प-
श्चात् अविग्रह अथवा विग्रह से गमन करके वैक्रीयशरीर को धारण
करता है। किन्तु जो संमूर्च्छिम असंज्ञी पंचेन्द्रिय जीव नारक में उत्पन्न
होता है, उसे उस समय विभंगज्ञान नहीं होता, इस कारण जघन्य
अवगाहनावाले नारक को भजना से दो अथवा तीन अज्ञान होते हैं
ऐसा समझ लेना चाहिए।

ગૌતમ સ્વામી પ્રશ્ન કરતે હૈં—ભગવન્ ! ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના વાલે
નારકોં કે કિતને પર્યાય કહે गए હૈં ? ભગવાન્ ઉત્તર દેતે હૈં—હે ગૌતમ !

અધિક, અસંખ્યાત ગુણ અધિક અથવા અનન્ત ગુણ અધિક પણ થઈ શકે છે.
તે આ રીતે—જ્યારે કોઈ ગર્ભજ સંજ્ઞી પચ્ચેન્દ્રિય જીવ નારકમાં ઉત્પન્ન થાય છે
ત્યારે તે નરકાયુના વેદનના પ્રથમ સમયમાં જ પૂર્વ પ્રાપ્ત ઔદારિક શરીરનું
પરિશાટન કરે છે. તેજ વખતે સમ્યગ્દૃષ્ટિને ત્રણ જ્ઞાન અને મિથ્યાદૃષ્ટિને ત્રણ
અજ્ઞાન ઉત્પન્ન થાય છે. ત્યાર પછીથી અવિગ્રહ અથવા વિગ્રહથી ગમન કરીને
વૈક્રિય શરીરને ધારણ કરે છે. પરન્તુ જે સંમૂર્ચ્છિમ અસંજ્ઞી પચ્ચેન્દ્રિય જીવ
નારકમાં ઉત્પન્ન થાય છે, તેને તે સમયે વિભંગજ્ઞાન નથી હોતું. એ કારણે
જઘન્ય અવગાહનાવાળા નારકને ભજનાથી બે અથવા ત્રણ અજ્ઞાન થાય છે એમ
સમજી લેવું જોઈએ.

શ્રીગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે—હે ભગવન્ ! ઉત્કૃષ્ટ અવગાહનાવાળા નારકોના
કેટલા પર્યાય કહેલા છે ?

પર્યાયાઃ પ્રજ્ઞાતાઃ ? ભગવાન્ આહ—‘ગોયમા !’ હે ગૌતમ ! ‘અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા’ ઉત્કૃષ્ટાવગાહનકાનાં નૈરયિકાણામ્ અનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞાતાઃ, ગૌતમસ્તત્ર કારણં પૃચ્છતિ—‘સે કેણદ્દેણં મંતે ! એવંં વુચ્ચઈ’ હે ભદ્રન્ત ! તત્—અથ, કેનાર્થેન—કથં તાવત્, એવમુક્તરીત્યા ઉચ્યતે યત્—‘ઉક્કોસોગાહણગાણં નેરહ્યાણં અણંતા પજ્જવા-પણ્ણત્તા ?’ ઉત્કૃષ્ટાવગાહનકાનાં નૈરયિકાણામ્ અનન્તાઃ પર્યવાઃ—પર્યાયાઃ પ્રજ્ઞાતાઃ ? इति, ભગવાન્ આહ—ગોયમા !’ હે ગૌતમ ! ‘ઉક્કોસોગાહણે નેરહ્યે ઉક્કોસોગાહણસ્સ નેરહ્યસ્સ દવ્વદ્વયાએ તુલ્લે’ ઉત્કૃષ્ટાવગાહનકો નૈરયિકઃ ઉત્કૃષ્ટાવગાહનકસ્ય નૈરયિકસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યો ભવતિ, ‘પેસદ્વયાએ તુલ્લે’ પ્રદેશાર્થતયા તુલ્યો ભવતિ, ‘ઓગાહણદ્વયાએ તુલ્લે’ ઓવગાહનાર્થતયા તુલ્યો ભવતિ પ્રાગુક્તયુક્તેઃ, કિન્તુ ‘ઠિઈએ સિય હીણે, સિય તુલ્લે, સિય અબ્ભહિએ’ સ્થિરયા—આયુઃ કર્માનુભવલક્ષણરિયત્યપેક્ષયા, સ્યાત્—કદાચિત્, હીનો ભવતિ, સ્યાત્—કદાચિત્ તુલ્યો ભવતિ, સ્યાત્—કદાચિત્ અભ્યધિકો ભવતિ, તત્ર ‘જઈ

ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના વાલે નારકોં કે અનન્ત પર્યાય હેં । ગૌતમ કારણ પૂછતે હેં—હે ભગવન્ ! કિલ્લ કારણ એસા કહા ગયા હેં કિ ? ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના વાલે નારકોં કે અનન્ત પર્યાય હેં ? ભગવન્ ફર્સતે હેં —હે ગૌતમ ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના વાલા એક નારક ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના વાલે દૂસરે નારક કી અપેક્ષા દ્રવ્ય સે તુલ્ય હોતા હેં, પ્રદેશોં કી અપેક્ષા સે મી તુલ્ય હોતા હેં ઓર અવગાહના સે મી તુલ્ય હોતા હેં, ક્યોંકિ ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના કા એક હી સ્થાન હેં, ડસમેં કોઈ તારતમ્ય કા સંભવ નહી હેં । મગર સ્થિતિ કી અપેક્ષા સ્યાત્ હીન હોતા હેં, સ્યાત્ તુલ્ય હોતા હેં । સ્યાત્ અધિક હોતા હેં, અર્થાત્ યહ આવશ્યક નહી કિ ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના વાલે સમી નારકોં કી સ્થિતિ સમાન હી હો અથવા અસમાન હી હો । અસમાન હોતે હુએ યદિ હીન હેં તો અસંખ્યાતભાગ

શ્રી ભગવાન્ ! ઉત્તર આપે છે—હે ગૌતમ ! ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના નારકોના અનન્ત પર્યાય છે.

શ્રીગૌતમસ્વામી કારણ પૂછે છે—હે ભગવન્ ! શા કારણથી એમ કહેવાયું છે ?

શ્રી ભગવાન્ કહે છે—હે ગૌતમ ! ઉત્કૃષ્ટ અવગાહનાવાળો એક નારક ઉત્કૃષ્ટ અવગાહનાવાળા બીજા નારકની અપેક્ષાએ દ્રવ્યથી તુલ્ય બને છે. પ્રદેશોની અપેક્ષાએ પણ તુલ્ય થાય છે અને અવગાહનાથી પણ તુલ્ય થાય છે, કેમકે ઉત્કૃષ્ટ અવગાહનાનું એક જ સ્થાન છે. તેમાં કોઈ તારતમ્યનો સંભવ નથી. પણ સ્થિતિની અપેક્ષાએ સ્યાત્ હીન થાય છે સ્યાત્ તુલ્ય થાય છે સ્યાત્ અધિક થાય છે અર્થાત્ તે આવશ્યક નથી કે ઉત્કૃષ્ટ અવગાહનાવાળા બધા નારકોની

हीणे असंखिज्जभागहीणे वा' यदा हीनो भवति तदा असंख्येयभाग हीनो वा भवति, 'संखिज्जभाग हीणे वा' संख्येयभागहीनो वा भवति, 'अह अव्वमहिण, असंखिज्जभाग अव्वमहिण वा, संखिज्जभाग अव्वमहिण वा' अथाभ्यधिको यदा भवति तदा असंख्येयभागाभ्यधिको वा, संख्येयभागाभ्यधिको वा भवति, इत्येवं स्थित्यपेक्षया हानौ वृद्धौ च द्विस्थानपतितत्वं भवति नतु संख्येया-संख्येयगुणवृद्धिहानिरूप सम्मेलनेन चतुः स्थानपतितत्वं संभवति, उत्कृष्टागाहन-कानां नैरयिकाणां पञ्चधनुः शतप्रमाणत्वेन तेषाञ्च सप्तमनरकपृथिव्यां सत्त्वेन तत्र द्वाविंशतिः सागरोपमाणि जघन्येन स्थितेः सद्भावात्, उत्कृष्ट तु त्रय-स्त्रिंशत् सागरोपमाणि स्थितेः सद्भावाच्चासंख्येयसंख्येयभागहानिवृद्धचोरेव-संभवेन असंख्येय संख्येयगुण हानि वृद्धचोरसंभवात्, किन्तु 'वण्ण गंधरसफास-

हीन या संख्यात भाग हीन होता है और यदि अधिक हों तो असं-ख्यातभाग अधिक या संख्यातभाग अधिक भी हो सकता है। इस प्रकार स्थिति की अपेक्षा द्विस्थानपतितता समझनी चाहिए। यहां संख्यातगुणहानि और असंख्यातगुण हानि वृद्धि मिलकर चतुःस्थान पतित हानि-वृद्धि नहीं होती इसका कारण यह है कि उत्कृष्ट अवगाहना वाले नारक पाँचसौ धनुष्य की उंचाई के सातवें नरक में ही पाये जाते हैं। वहां जघन्य चाईस और उत्कृष्ट तेनीस सागरो-पम की स्थिति है। अतएव इस स्थिति में संख्यात-असंख्यातभाग हानि-वृद्धि ही हो सकती है, संख्यात-असंख्यातगुण हानि वृद्धि का संभव नहीं है।

किन्तु वर्ण, गंध, रस और स्पर्श के पर्यायों से, तीन ज्ञान, तीन

स्थिति समान न होय अथवा असमान न होय, समान न होवा छता जे हीन थाय तो असंख्यात लागहीन वा संख्यात लागहीन थाय छे अने जे अधिक होय तो असंख्यात लाग अधिक अगर संख्यात लाग अधिक पणु जनी शके छे. जे रीते स्थितिनी अपेक्षाजे द्विस्थान पतितता समजवी जेधजे. अही' संख्यातगुणहानि अने असंख्यातगुणहानि-वृद्धि मणीने अतुःस्थान पतित-हानि वृद्धि नथी थती. जेतु' कारण जे छे जे उत्कृष्ट अवगाहनावाणा नारक पायजे धनुषनी उंचाईना सातमा नरकमां न मणी आवे छे त्यां जघन्य जायीअ अने उत्कृष्ट तेनीस सागरोपमनी स्थिति छे. तेथी न जे स्थितिमा संख्यात असंख्यात लागहानि-वृद्धि थछ शके छे, संख्यात-असंख्यातगुण हानि-वृद्धिनो संभव नथी.

किन्तु वर्ण, गंध, रस, अने स्पर्शना पर्यायोधी त्रयुज्ञान, त्रयुअज्ञान

પજ્જવેહિ' વર્ણગન્ધરસસ્પર્શપર્યવૈઃ, 'તિહિ નાણેહિ, તિહિ અણ્ણાણેદિ, તિહિ દંસ-
ણેહિ છદ્ધાણવડિણ' ત્રિમિજ્ઞાનૈઃ-મતિ શ્રુતાવધિજ્ઞાનરૂપૈઃ, ત્રિમિઃ અજ્ઞાનૈઃ-મત્ય-
જ્ઞાન શ્રુતાજ્ઞાનવિભદ્ધજ્ઞાનરૂપૈઃ, ત્રિમિઃ દર્શનૈઃ-ચક્ષુરચક્ષુરવધિ દર્શનરૂપૈશ્ચ ઉત્કૃષ્ટા-
વગાહનકો નૈરયિકઃ પટ્ઠ સ્થાનપતિતો ભવતિ તથા ચ વર્ણાદિભિરુત્કૃષ્ટાવગાહ-
નકો નૈરયિકઃ ઉત્કૃષ્ટાવગાહનકસ્ય નૈરયિકાન્તરમ્ય અનન્તભાગ હીનો વા, અસં-
ખ્યેયભાગહીનો વા, સંખ્યેયભાગહીનો વા, સંખ્યેયગુણ હીનો વા, અસંખ્યેય-
ગુણહીનો વા, અનન્તગુણ હીનો વા ભવતિ, અનન્તમાગાભ્યધિકો વા, અસંખ્યેય-
માગાભ્યધિકો વા, સંખ્યેયમાગાભ્યધિકો વા, સંખ્યેયગુણાભ્યધિકો વા, અસં-
ખ્યેયગુણાભ્યધિકો વા, અનન્તગુણાભ્યધિકો વા ભવતિ इति भावः,

તત્રોત્કૃષ્ટાવગાહનકાનાં ત્રીણિ જ્ઞાનાનિ, ત્રીણિ અજ્ઞાનાનિ વા નિયમતોઽવ-
સેયાનિ ન તુ ભજનયા, ભજનાદેતોઃ સંમૂર્ચ્છિમાસંજિ પચ્ચેન્દ્રિયોત્પાદસ્ય તેષા
અજ્ઞાન ઔર ત્રીન દર્શન કે પર્યાયોં સે પટ્ઠસ્થાનપતિત હાનિ-વૃદ્ધિ
સમજ્ઞની ચાહિણે । તાત્પર્ય યહ હૈ કિ ંક ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના વાલા
નારક દૂસરે ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના વાલે નારક કી અપેક્ષા સે ઉક્ત
વર્ણ આદિ અથવા જ્ઞાનાદિ પર્યાયોં સે હીન હોતા હૈ તો અનન્તભાગ
હીન, અસંખ્યાતભાગ હીન, સંખ્યાત ભાગ હીન, સંખ્યાતગુણહીન
અસંખ્યાતગુણ હીન અથવા અનન્તગુણ હીન હોતા હૈ । ઔર યદિ
અધિક હુઆ તો અનન્તભાગ અધિક, અસંખ્યાતભાગ અધિક સંખ્યા-
તભાગ અધિક, સંખ્યાતગુણ અધિક અસંખ્યાતગુણ અધિક અથવા
અનન્તગુણ અધિક હોતા હૈ ।

ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના વાલે નારકોં મેં ત્રીન જ્ઞાન અથવા ત્રીન
અજ્ઞાન નિયમ સે હોતે હેં, ભજના સે નહીં, ક્યોંકિ ઉત્કૃષ્ટ અવ-
ગાહના વાલે નારકોં મેં સંમૂર્ચ્છિમ અસંજી પંચેન્દ્રિય કી ઉત્પત્તિ નહીં

અને ત્રણ દર્શનના પર્યાયાથી પટ્ઠસ્થાન પતિત હાનિ-વૃદ્ધિ સમજવી લેઈએ
તાત્પર્ય એ છે કે એક ઉત્કૃષ્ટ અવગાહનાવાળો નારક બીજા ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના
વાળા નારકની અપેક્ષાએ ઉક્તવર્ણ આદિ અથવા જ્ઞાનાદિ પર્યાયાથી હીન થાય
છે તો અનન્ત ભાગ હીન, અસંખ્યાત ભાગ હીન, સંખ્યાતભાગહીન, સંખ્યાત
ગુણહીન, અસંખ્યાત ગુણહીન અથવા અનન્ત ગુણહીન થાય છે, અને જો અધિક
થાય તો અનન્ત ભાગ અધિક, અસંખ્યાત ભાગ અધિક, સંખ્યાત ભાગ અધિક
સંખ્યાત ગુણ અધિક, અસંખ્યાત ગુણ અધિક અથવા અનન્તગુણ અધિક થાય છે.

ઉત્કૃષ્ટ અવગાહનાવાળા નારકોમાં ત્રણ જ્ઞાન અથવા ત્રણ અજ્ઞાન નિયમથી
થાય છે. ભજનાથી નહીં, કેમકે ઉત્કૃષ્ટ અવગાહનાવાળા નારકોમાં સંમૂર્ચ્છિમ

મસંભવાત્, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—‘અજઘ્ણ મણુકોસોગાહનગાણં નેરહ્યાણં કેવહ્યા પજ્જવા પણ્ણત્તા ?’ હે ભદન્ત ! અજઘ્ણ્યાનુત્કૃષ્ટાવગાહનકાનામ્—ન જઘ્ણ્યં ન ચોત્કૃષ્ટમ્ અવગાહનં યેપાં તે અજઘ્ણ્યાનુત્કૃષ્ટાવગાહનકાસ્તેપાં મધ્યમાવગાહનાનામિત્યર્થઃ, નૈરયિકાણાં ક્રિયન્તઃ પર્યાયાઃ—પર્યાયાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ ? ભગવાન્ આહ—‘ગોયમા !’ હે ગૌતમ ! ‘અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા’ અનન્તાઃ પર્યાવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ, ગૌતમઃ તત્ર કારણં પૃચ્છતિ—‘સે કેણદ્દેણં મંતે ! એવં વુચ્ચહ !’ હે ભદન્ત ! તત્—અથ, કેનાથેન, કેન કારણેન એવમ્—ઉક્તરીત્યા, ઉચ્યતે યત્—અજઘ્ણ્યાનુત્કૃષ્ટાવગાહનકાનાં નૈરયિકાણામનન્તાઃ પર્યાવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ ? इति, ભગવાન્ આહ—‘અજઘ્ણ મણુકોસોગાહ-

હોતી । ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના વાલા નારક યદિ સમ્યગ્દષ્ટિ હો તો उसमें तीन ज्ञान होते हैं और यदि मिथ्यादृष्टि हो तो तीन अज्ञान होते हैं ।

જઘ્ણ્ય ઓર ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના વાલે નારકોં કે સંબન્ધ મેં પ્રશ્ન કરને કે પશ્ચાત્ ગૌતમ અવ અજઘ્ણ્યાનુત્કૃષ્ટ અવગાહના વાલોં કે વિષય મેં પ્રશ્ન કરતે હૈં—

ગૌતમ—હે ભગવન્ ! અજઘ્ણ્ય—અનુત્કૃષ્ટ અર્થાત્ જો જઘ્ણ્ય ભી નહીં હૈ ઓર જો ઉત્કૃષ્ટ ભી નહીં હૈ એસી મધ્યમ અવગાહના વાલે નારકોં કે કિતને પર્યાય કહે હૈં ?

ભગવાન્—ગૌતમ ! મધ્યમ અવગાહના વાલે નારકોં કે ભી અનન્ત પર્યાય કહે ગણે હૈં ।

ગૌતમ—ભગવન્ ! કિસ કારણ સે એસા કહા જાતા હૈં કિ મધ્યમ અવગાહનાવાલોં કે અનન્ત પર્યાય કહે હૈં ?

અસંજી પચ્ચેન્દ્રિયની ઉત્પત્તિ નથી થતી, ઉત્કૃષ્ટ અવગાહનાવાળા નારક જે સમ્યગ્દષ્ટિ હોય તો તેમનામાં ત્રણ જ્ઞાન થાય છે અને જે મિથ્યાદૃષ્ટિ હોય તો ત્રણ અજ્ઞાન થાય છે.

જઘ્ણ્ય અને ઉત્કૃષ્ટ અવગાહનાવાળા નારકોના સંબન્ધમાં પ્રશ્ન કર્યા પછી ગૌતમસ્વામી હવે અજઘ્ણ્યાનુત્કૃષ્ટ અવગાહનાવાળાઓના વિષયમાં પ્રશ્ન કરે છે—

શ્રીગૌતમસ્વામી—હે લગવાન્ ! અજઘ્ણ્ય—અનુત્કૃષ્ટ અર્થાત્ જે જઘ્ણ્ય નથી અને જે ઉત્કૃષ્ટ પણ નથી એવા મધ્યમ અવગાહનાવાળા નારકોના કેટલા પર્યાય કહ્યા છે ?

શ્રી લગવાન્—હે ગૌતમ ! મધ્યમ અવગાહનાવાળા નારકોના પણ અનન્ત પર્યાય કહેલા છે.

શ્રીગૌતમસ્વામી—હે લગવાન્ શા કારણે એમ કહેવાય છે કે મધ્યમ અવગાહના વાળાના અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે ?

નાએ નેરહ્યે' અજઘન્યાનુત્કૃષ્ટાવગાહનકો નૈરથિકઃ 'અજઘણમણુકોસોગાહણસ્સ નેરહ્યસ્સ દવ્વઢ્યાએ તુલ્લે' અજઘન્યાનુત્કૃષ્ટાવગાહનકસ્ય નૈરથિકસ્ય દ્રવ્યાર્થ- તયા તુલ્યો ભવતિ, 'પએસઢ્યાએ તુલ્લે' પ્રદેશાર્થતયા તુલ્યો ભવતિ, 'ઓગાહણ- ઢ્યાએ સિય હીણે, સિય તુલ્લે, સિય અબ્ભહિએ' અવગાહનાર્થતયા સ્યાત્-કદા- ચિત્ હીનો ભવતિ, સ્યાત્-કદાચિત્ તુલ્યો ભવતિ, સ્યાત્-કદાચિત્ અભ્યધિકો ભવતિ, તત્ર 'જહ્ હીણે અસંખિજ્જભાગહીણે વા, સંખિજ્જભાગહીણે વા' યદા હીનો ભવતિ તદા અસંખ્યેયભાગ હીનો વા, સંખ્યેયભાગ હીનો વા, 'સંખિજ્જ- ગુણહીણે વા, અસંખિજ્જગુણહીણે વા' સંખ્યેયગુણ હીનો વા, અસંખ્યેયગુણ હીનો વા ભવતિ, 'અહ અબ્ભહિએ અસંખિજ્જભાગ અબ્ભહિએ વા, સંખિજ્જભાગ અબ્ભહિએ વા' અથાભ્યધિકો યદા વિવક્ષિતસ્તદા અસંખ્યેયભાગાભ્યધિકો વા, સંખ્યેયભાગાભ્યધિકો વા 'સંખિજ્જગુણ અબ્ભહિએ વા, અસંખિજ્જગુણ અબ્ભહિએ વા' સંખ્યેયગુણાભ્યધિકો વા, અસંખ્યેયગુણાભ્યધિકો વા ભવતિ, અજઘન્યા- નુત્કૃષ્ટાવગાહનસ્ય સર્વ જઘન્યાહ્નુલાસંખ્યેયભાગાત્પરતઃ કિચ્ચિત્ વૃદ્ધત્તરાહ્નુલા-

ભગવાન્-હે ગૌતમ ! એક મધ્યમ અવગાહના વાલા નારક દૂસરે મધ્યમ અવગાહના વાલે નારક સે દ્રવ્ય કી અપેક્ષા સે તુલ્ય હૈ, પ્રદેશો કી અપેક્ષા સે તુલ્ય હૈ, મગર અવગાહના કી અપેક્ષા સે હીન ભી હો સકતા હૈ, તુલ્ય ભી હો સકતા હૈ ઓર અધિક ભી હો સકતા હૈ । યદિ હીન હુઆ તો અસંખ્યાતભાગ હીન, સંખ્યાતભાગ હીન, સંખ્યાતગુણ હીન યા અસંખ્યાતગુણ હીન હો સકતા હૈ । યદિ અધિક હુઆ તો અસંખ્યાતભાગ અધિક સંખ્યાતભાગ અધિક, સંખ્યાત- ગુણ અધિક અથવા અસંખ્યાતગુણ અધિક હો સકતા હૈ । મધ્યમ અવગાહના કા અર્થ હૈ જઘન્ય ઓર ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના કે વીચ કી અવગાહના । ઇસ અવગાહના કા જઘન્ય ઓર ઉત્કૃષ્ટ અવ-

શ્રી ભગવાન્-ગૌતમ ! એક મધ્યમ અવગાહનાવાળો નારક બીજા મધ્યમ અવગાહના વાળા નારકથી દ્રવ્યની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે. પ્રદેશોની અપેક્ષાએ પણ તુલ્ય છે પણ અવગાહનાની અપેક્ષાએ હીન પણ બની શકે છે, તુલ્ય પણ બની શકે છે અને અધિક પણ બની શકે છે. જો હીન થાય તો અસંખ્યાત ભાગ હીન, સંખ્યાત ભાગહીન, સંખ્યાત ગુણહીન, અગર અસંખ્યાત ગુણહીન થઈ શકે છે. જો અધિક થાય તો અસંખ્યાત ભાગ અધિક, સંખ્યાતભાગ અધિક સંખ્યાતગુણ અધિક અથવા અસંખ્યાતગુણ અધિક થઈ શકે છે. મધ્યમ અવગાહનાનો અર્થ છે જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટ અવગાહનાની વચલી અવગાહના. એ અવગાહનાના જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટ અવગાહનાની સમાન નિયત એક સ્થાન નથી

સંખ્યેયભાગાદારશ્ચ યાવદ્અંગુલ્યાસંખ્યેયમાગન્યુનાનિ પચ્ચ ધનુઃ શતાનિ નાવત્ પ્રમાણતયા સામાન્યનૈરયિકવત્ અવગાહનાપેક્ષયા ઉક્ત ચતુઃસ્થાનપતિતત્ત્વં સંભવતિ, इत्याशयः, 'ઈર્દિંઈ સિય હીને સિય તુલ્લે સિય અઘ્વહિઈ' સ્થિત્યા-આયુઃ કર્માનુભવલક્ષણસ્થિત્યપેક્ષયા અજઘન્યાનુકૃષ્ટાવગાહનનો નૈરયિકઃ અજઘન્યાનુત્કૃષ્ટાવગાહનકસ્ય નૈરયિકસ્ય, સ્યાત્-કદાચિત્ હીનો ભવતિ, સ્યાત્-કદાચિત્ તુલ્યો ભવતિ, સ્યાત્-કદાચિત્ અશ્યધિકો ભવતિ, તદ્ 'જઃ હીને અસંખિજ્જ-ભાગહીને વા, સંખિજ્જભાગ હીને વા' યદા હીનો વિવક્ષિતરતદા અસંખ્યેયમાગ હીનો વા, સંખ્યેયમાગહીનો વા, 'સંખિજ્જગુણહીને વા, અસંખિજ્જગુણહીને વા' સંખ્યેયગુણ હીનો વા, અસંખ્યેયગુણ હીનો વા ભવતિ ઇતિ ચતુઃસ્થાનપતિતત્ત્વમ્,

ગાહના કે સમાન નિયત એક સ્થાન નહીં છે । સર્વ જઘન્ય અંગુલ કા અસંખ્યાતવાં ભાગ જઘન્ય અવગાહના છે ઓર પાંચ સૌ ધનુષ ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના । હસકે ચીચ કી જિતની મી અવગાહનાં હોતી છે, વે સવ મધ્યમ અવગાહના કી શ્રેણી મેં હી સમ્મિલિત છે । હસ પ્રકાર સર્વ જઘન્ય અંગુલ કે અસંખ્યાતવે ભાગ સે અધિક સે લગાકર અંગુલ કા અસંખ્યાતવાં ભાગ કમ પાંચસો ધનુષ કી અવગાહના મધ્યમ અવગાહના સમજની યાહિઈ । યહ અવગાહના સામાન્ય નારક કી અવગાહના કે સમાન ચતુઃસ્થાનપતિત હો સકતી છે ।

અજઘન્ય-અનુત્કૃષ્ટ અવગાહના વાલા એક નારક દૂસરે નારક સે સ્થિતિ કી અપેક્ષા હીન મી હો સકતા છે, તુલ્ય મી હો સકતા છે ઓર અધિક મી હો સકતા છે । અગર હીન હો તો અસંખ્યાત ભાગ હીન, સંખ્યાત ભાગ હીન, સંખ્યાતગુણ હીન અથવા અસંખ્યાતગુણ

હોતું. સર્વ જઘન્ય અંગુલના અસંખ્યાતમા ભાગ જઘન્ય અવગાહના છે અને પાંચસો ધનુષ ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના છે. તેની વચ્ચે બેટલી પણ અવગાહનાઓ અને છે. તે બધી મધ્યમ અવગાહનાની શ્રેણીમાં જ સમિલિત છે. એ પ્રકારે સર્વ જઘન્ય અંગુલના અસંખ્યાતમા ભાગથી અધિક બેટીને અંગુલનો અસંખ્યાતમા ભાગ કહ્યો. પાંચસો ધનુષની અવગાહના મધ્યમ અવગાહના સમજવી બેઠી છે. આ અવગાહના સામાન્ય નારકની અવગાહનાના સમાન ચતુસ્થાન પતિત બની શકે છે.

અજઘન્ય-અનુત્કૃષ્ટ અવગાહનાવાળો એક નારક બીજા નારકથી સ્થિતિની અપેક્ષાઓ હીન પણ બની શકે છે તુલ્ય પણ બની શકે છે અને અધિક પણ થઈ શકે છે. અગર હીન થાય તો અસંખ્યાત ભાગહીન, સંખ્યાત ભાગહીન, સંખ્યાતગુણ હીન, અથવા અસંખ્યાત ગુણહીન થઈ શકે છે. એ રીતે

अनन्तभागहीनो वा, असंख्येयभागहीनो वा, संख्येयभागहीनो वा, संख्येयगुण-
हीनो वा, असंख्येयगुणहीनो वा, अनन्तगुणहीनो वा भवति, अनन्तभागाभ्यधिको
वा, असंख्येयभागाभ्यधिको वा, संख्येयभागाभ्यधिको वा, संख्येयगुणाभ्यधिको
वा, असंख्येयगुणाभ्यधिको वा अनन्तगुणाभ्यधिको वा भवति इत्याशयः, प्रकृत-
मुपसंहरन्नाह—‘से एणट्ठेणं गोयमा ! एवं वुच्चइ—अजहणमणुक्कोसोगादणाणं
नेरइयाणं अणंता पज्जवा पणत्ता’ हे गौतम ! तत्—अथ, एतेनार्थेन, एवमुक्त-
रीत्या, उच्यते—अजघन्यालुत्कृष्टावगाहनकानां नैरयिकाणाम् अनन्ताः पर्यवाः
प्रज्ञप्ता इति, गौतमः पृच्छति—जहण ठिइयाणं भंते ! नेरइयाणं केवइया पज्जवा
पणत्ता ? हे भदन्त ! जघन्यस्थितिकानां नैरयिकाणां कियन्तः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ?
भगवान् आह—‘गोयमा !’ हे गौतम ! ‘अणंता पज्जवा पणत्ता’ जघन्यस्थि-
तिकानां नैरयिकाणाम् अनन्ताः पर्यवाः पर्यायाः प्रज्ञप्ताः, गौतमः पृच्छति—‘से

हीन, संख्यात भाग हीन, संख्यातगुण हीन, असंख्यातगुण हीन
अथवा अनन्तगुण हीन होता है। और यदि अधिक हो तो
अनन्त भाग अधिक, असंख्यात भाग अधिक, संख्यात भाग
अधिक, संख्यातगुण अधिक, असंख्यातगुण अधिक अथवा अनन्त-
गुण अधिक भी हो सकता है।

अब प्रस्तुत प्रकरण का उपसंहार करते हैं—इस कारण हे गौतम !
ऐसा कहा जाता है कि अजघन्यालुत्कृष्ट अवगाहना अर्थात् मध्यम
अवगाहना वाले नारकों के अनन्त पर्याय हैं।

अब गौतम ! प्रश्न करते हैं—भगवन् ! जघन्य स्थिति वाले नारकों
के कितने पर्याय हैं ?

भगवान्—गौतम ! जघन्य स्थिति वाले नारकों के अनन्त पर्याय हैं।

लागहीन, असंख्यात लागहीन, संख्यात लागहीन, संख्यातगुण हीन, अ-
संख्यातगुणहीन थाय छे अथवा अनन्त गुणहीन थाय छे. अने जे अधिक थाय
तो अनन्त लाग अधिक, असंख्यातलाग अधिक संख्यात लाग अधिक, संख्यात
गुण अधिक, असंख्यातगुण अधिक, अथवा अनन्तगुण अधिक पण थं शके छे.

हुवे प्रस्तुत प्रकरणेनो उपसंहार करे छे—अे कारणे छे गौतम ! अेम कडे-
वाय छे के अजघन्यालुत्कृष्ट अवगाहना अर्थात् मध्यम अवगाहनावाणा नारकेना
अनन्त पर्याय छे.

हुवे श्री गौतमस्वामी प्रश्न करे छे—भगवन् ! जघन्य स्थितिवाणा नारकेना
केटला पर्याय छे ?

श्री भगवान्—गौतम ! जघन्य स्थितिवाणा नारकेना अनन्त पर्याय छे,

કેળદ્રેણં મંતે ! एवं, बुच्चइ-जहण्णठिइयाणं नेरइयाणं अणंता पज्जवा पणत्ता' हे भदन्त ! तत्-अथ, केनार्थेन-कथं तावत्, एवम्-उक्तरीत्या, उच्यते यत्-जघन्यस्थितिकानां नैरयिकाणाम् अनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? इति, भगवान् आह-'गोयसा !' हे गौतम ! 'जहण्णठिइए नेरइए' जघन्यस्थितिको नैरयिकः 'जहण्णठिइयस्स नेरइयस्स दब्बद्वयाए तुल्ले' जघन्यस्थितिकस्य नैरयिकस्य द्रव्या-र्थतया तुल्यो भवति, 'पएसद्वयाए तुल्ले' प्रदेशार्थतया तुल्यो भवति, 'ओगाहण-द्वयाए चउट्ठाणवडिए' अवगाहनार्थतया चतुःस्थानपतितो भवति, तथा च जग-न्यस्थितिको नैरयिको जनन्दस्थितिकस्य नैरयिकान्तरस्य अवगाहनापेक्षया असंख्येयभागहीनो वा, संख्येयभागहीनो वा, संख्येयगुणहीनो वा, असंख्येय-गुणहीनो वा भवति, असंख्येयभागाभ्यधिको वा, संख्येयभागाभ्यधिको वा, संख्येयगुणाभ्यधिको वा, असंख्येयगुणाभ्यधिको वा भवति, इति भावः,

गौतम-भगवन् ! किस हेतु से ऐसा कहा गया कि जघन्य स्थिति वाले नारकों के अनन्त पर्याय हैं ?

भगवान्-हे गौतम ! जघन्य स्थिति वाला एक नारक जघन्य स्थितिवाले दूसरे नारक से द्रव्य की दृष्टि से तुल्य होता है, प्रदेशों की दृष्टि से भी तुल्य होता है, मगर अवगाहना की दृष्टि से चतुःस्थान पतित होता है । तात्पर्य यह कि एक जघन्य स्थिति वाला नारक दूसरे जघन्य स्थितिवाले नारक की अपेक्षा अवगाहना में यदि हीन है तो असंख्यात भाग हीन, संख्यातभाग हीन, संख्यातगुण हीन या असंख्यातगुण हीन होता है । यदि अधिक है तो असंख्यात भाग अधिक, संख्यातभाग अधिक, संख्यातगुण अधिक अथवा असंख्यातगुण अधिक होता है । क्योंकि उस अवगाहना में जघन्य अंगुल

શ્રી ગૌતમસ્વામી-ભગવન્ કયા હેતુથી એમ કહ્યું છે કે જઘન્ય સ્થિતિ વાળા નારકોના અનન્ત પર્યાય છે ?

શ્રી ભગવાન્ :-હે ગૌતમ ! જઘન્ય સ્થિતિવાળા એક નારક જઘન્ય સ્થિતિ વાળા બીજા નારકથી દ્રવ્યની દૃષ્ટિએ તુલ્ય બને છે

પ્રદેશોની અપેક્ષાએ પણ તુલ્ય બને છે, પણ અવગાહનાની દૃષ્ટિએ ચતુઃસ્થાન પતિત થાય છે. તાત્પર્ય એ છે કે એક જઘન્ય સ્થિતિવાળા નારક બીજા જઘન્ય સ્થિતિવાળા નારકોની અપેક્ષાએ અવગાહનમાં બે હીન હોય તો અસંખ્યાત ભાગહીન, સંખ્યાતભાગ હીન, સંખ્યાતગુણહીન અગર અસંખ્યાત ગુણહીન થાય છે. બે અધિક હોય તો અસંખ્યાત ભાગ અધિક, સંખ્યાત ભાગ અધિક, સંખ્યાત ગુણ અધિક અથવા અસંખ્યાત ગુણ અધિક થાય છે. કેમકે એ અવગાહનામાં જઘન્ય અંગુલના અસંખ્યાતમાં ભાગથી લઈને ઉત્કૃષ્ટ

તસ્યામવગાહનાયાં જઘન્યેનાહ્નગુલાસંખ્યેયભાગાદારમ્બ્યોત્કૃષ્ટેન સપ્તધનુષા-
મુપલમ્બ્યમાનત્વાત્, કિન્તુ 'ઠિર્ઈણ તુલ્લે' સ્થિત્યા આયુઃ કર્માનુભવલક્ષણસ્થિત્ય-
પેક્ષયા તુલ્યો ભવતિ, 'વર્ણગંધરસફાસપ્જજવેદિં તિર્દિં નાણેદિં, તિર્દિં અન્ના
ણેદિં, તિર્દિં દંસણેદિં છટ્ટાણવડિણ' વર્ણગન્ધરસસ્પર્શપર્યવૈઃ, ત્રિભિઃ જ્ઞાનૈઃ—મતિ
શ્રુતાવધિલક્ષણજ્ઞાનપર્યવૈઃ, ત્રિભિઃ અજ્ઞાનૈઃ—મત્યજ્ઞાનશ્રુતાજ્ઞાનવિભક્તજ્ઞાનલક્ષણ-
જ્ઞાનપર્યવૈઃ, ત્રિભિઃ દર્શનૈઃ—ચક્ષુરચક્ષુરવધિલક્ષણદર્શનપર્યવૈશ્ચ જઘન્યસ્થિતિકો
નૈરયિકઃ પદ્સ્થાનપતિતો ભવતિ, તથા ચ વર્ણાદિભિઃ જઘન્યસ્થિતિકો નૈરયિકો
જઘન્યસ્થિતિકસ્ય નૈરયિકાન્તરસ્ય અનન્તભાગહીનો વા, અસંખ્યેયભાગહીનો વા,
સંખ્યેયભાગહીનો વા, સંખ્યેયગુણહીનો વા, અસંખ્યેયગુણહીનો વા, અનન્તગુણ-
હીનો વા ભવતિ, અનન્તભાગામ્યધિકો વા, અસંખ્યેયભાગામ્યધિકો વા, સંખ્યે-
યભાગામ્યધિકો વા, સંખ્યેયગુણામ્યધિકો વા, અસંખ્યેયગુણામ્યધિકો વા, અન-

કે અસંખ્યાતવે ભાગ સે લેકર ઉત્કૃષ્ટ સાત ધનુષ તક પાઈ જાતી હૈ ।

જઘન્ય સ્થિતિવાલે એક નારક સે જઘન્ય સ્થિતવાલા દૂસરા નારક
સ્થિતિ કી દૃષ્ટિ સે સમાન હોતા હૈ, ક્યોં કિ જઘન્ય સ્થિતિ કા એક
હી નિયત સ્થાન હૈ, ઉસમેં કિસી પ્રકાર કી, હીનાધિકતા કા સંભવ
નહીં હૈ । મગર વર્ણ, ગંધ, રસ ઓર સ્પર્શ કે પર્યાયોં સે, ત્રીન જ્ઞાન,
ત્રીન અજ્ઞાન ઓર ત્રીન દર્શનોં કે પર્યાયોં સે ષટ્ સ્થાનપતિત હોતા
હૈ । અર્થાત્ એક દૂસરે સે અગર હીન હો તો અનન્તભાગ હીન, અસં-
ખ્યાતભાગ હીન, સંખ્યાતભાગ હીન, સંખ્યાતગુણ હીન, અસંખ્યાતગુણ
હીન અથવા અનન્તગુણ હીન હોતા હૈ । ઓર યદિ અધિક હો તો
અનન્તભાગ અધિક, અસંખ્યાતભાગ અધિક, સંખ્યાતભાગ અધિક,
સંખ્યાતગુણ અધિક, અસંખ્યાતગુણ અધિક અથવા અનન્તગુણ
અધિક હોતા હૈ ।

સાત ધનુષ સુધી મળી આવે છે.

જઘન્ય સ્થિતિવાળા એક નારકથી જઘન્ય સ્થિતિવાળા બીજા નારક
સ્થિતિની દૃષ્ટિએ સમાન થાય છે. કેમકે જઘન્ય સ્થિતિનું એક જ નિયત
સ્થાન છે, તેમાં કેાઈ પ્રકારની હીનાધિકતાનો સંભવ નથી. પણ વર્ણ, સંધ, રસ
અને સ્પર્શના પર્યાયોથી, ત્રણજ્ઞાન, ત્રણ અજ્ઞાન, અને ત્રણ દર્શનોના પર્યાયોથી
ષટ્સ્થાન પતિત થાય છે. અર્થાત્ એક બીજાથી અગર હીન હોય તો અનન્ત
ભાગહીન, અસંખ્યાત ભાગહીન, સંખ્યાત ભાગ હીન સંખ્યાત ગુણહીન,
અસંખ્યાતગુણ હીન અથવાઅનન્તગુણહીન હોય છે અને જો અધિક હોય તો
અનન્તભાગ અધિક, અસંખ્યાત ભાગ અધિક, સંખ્યાતભાગ અધિક, સંખ્યાત
ગુણ અધિક, અસંખ્યાત ગુણ અધિક અથવા અનન્તગુણ અધિક થાય છે. જઘન્ય

ન્તગુણાભ્યધિકો વા ભવતિ જઘન્યસ્થિતિકેઽપિ નૈરયિકે ત્રીણિ અજ્ઞાનાનિ કેપાશ્ચિત્
કદાચિત્કતયા અવસેયાનિ સંમૂર્ચ્છિમાસંજ્ઞિપશ્ચેન્દ્રિયેભ્યઃ ઉત્પન્નાનામપર્યાપ્તાવ-
સ્થાયાં વિભજ્ઞજ્ઞાનાભાવાત્ 'એવં ઉવક્કોસઠિઙ્ણે વિ' એવમ્-ઉક્તરીત્યા, ઉત્કૃષ્ટસ્થિ-
તિકોઽપિ નૈરયિકઃ ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિકસ્ય નૈરયિકસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યઃ, અવગાહના-
ર્થતયા ચતુઃસ્થાનપતિતઃ ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિકસ્ય નૈરયિકસ્યાવગાહનાયાજઘન્યેનાઙ્ગુ-
લાસંખ્યેયભાગાદારમ્બ્યોત્કૃષ્ટેન પશ્ચધનુઃશતાનામુપલભ્યમાનત્વાત્ સ્થિત્યા તુલ્યઃ,
વર્ણાદિભિઃ ષટ્સ્થાનપતિતો ભવતિ, તથૈવ-'અજઠ્ઠણમણુકોસઠિઙ્ણે વિ' અજઘ-
ન્યાનુત્કૃષ્ટ સ્થિતિકોઽપિ નૈરયિકઃ અજઘન્યાનુત્કૃષ્ટસ્થિતિકસ્ય નૈરયિકાન્ત-

જઘન્ય સ્થિતિ વાલે નારક મેં ત્રીન અજ્ઞાન ક્વચિત્ કદાચિત્ હી
પાયે જાતે હૈં કયોંકિ સંમૂર્ચ્છિમ અસંજ્ઞી પંચેન્દ્રિયોં સે જો જીવ નરક
મેં ઉત્પન્ન હોતે, હૈં ઉનમેં અપર્યાપ્ત દશામેં વિભંગજ્ઞાન નહી હોતા હૈં ।

હસી પ્રકાર ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ વાલા એક નારક દૂસરે ઉત્કૃષ્ટ
સ્થિતિ વાલે નારક સે દ્રવ્ય કી દૃષ્ટ સે તુલ્ય હૈ મગર અવગાહના
સે ચતુઃસ્થાનપતિત હોતા હૈ, કયોંકિ ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ વાલા નારક
અંગુલ કે અસંખ્યાતવેં ભાગ સે લેકર પાંચ સૌ ધનુષ્ય તક કી અવ-
ગાહના વાલા હોતા હૈ ।

ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ વાલા એક નારક દૂસરે સે સ્થિતિ મેં તુલ્ય હોતા
હૈ કિન્તુ વર્ણાદિ સે ષટ્સ્થાનપતિત હોતા હૈ ।

હસી પ્રકાર મધ્યમ સ્થિતિ વાલે નારક કે વિષય મેં મી સમજ્ઞના
ચાહિયે, અર્થાત્ મધ્યમ સ્થિતિ વાલા એક નારક મધ્યમ સ્થિતિ વાલે

સ્થિતિવાળા નારકમાં ત્રણ અજ્ઞાન ક્વચિત્ કદાચિત્ જ મળી આવે છે. કેમકે
સંમૂર્ચ્છિમ અસંજ્ઞી પંચેન્દ્રિયોથી જે છવ નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે. તેઓમાં
અપર્યાપ્ત દશામાં વિભંગજ્ઞાન થતુ નથી.

એજ પ્રકારે ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિવાળો એક નારક બીજા ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિવાળા
નારકથી દ્રવ્યની દૃષ્ટિએ તુલ્ય છે. પ્રદેશોની અપેક્ષાએ પણ તુલ્ય છે પણ અવ-
ગાહનાથી ચતુઃસ્થાન પતિત થાય છે, કેમકે ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિવાળા નારક અંગુલના
અસંખ્યાતમા ભાગથી લઈને પાંચસો ધનુષ સુધીની અવગાહનાવાળા થાય છે.
ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ વાળા એક નારક બીજા નારકથી સ્થિતિમાં તુલ્ય હોય છે. પરન્તુ
વર્ણાદિથી ષટ્સ્થાન પતિત થાય છે.

એ રીતે મધ્યમ સ્થિતિવાળા બીજા નારકના વિષયમા પણ સમજવું જોઈએ
અર્થાત્ મધ્યમ સ્થિતિવાળા એક નારક મધ્યમ સ્થિતિવાળા બીજા નારકથી

રસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યઃ, પ્રદેશાર્થતયા તુલ્યઃ, અવગાહનાર્થતયા ચતુઃસ્થાનપતિતઃ, વર્ણાદિભિઃ પદ્સ્થાનપતિતો ભવતિ, નિન્તુ 'નવરં સદ્વાણે ચઽદ્વાણવહ્નિ' નવરં-પૂર્વાપેક્ષયા વિશેષસ્તુ, સ્વસ્થાને સ્વસ્થાનાપેક્ષયા ચતુઃસ્થાનપતિતો ભવતિ । તથા ચ જઘન્યસ્થિતિકે ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિકે ચ નૈરયિકે સ્થિત્યા તુલ્યત્વમભિદ્ધિતમ્ અજઘન્યાનુત્કૃષ્ટસ્થિતિકે તુ નૈરયિકે સ્વસ્થાનેઽપિ ચતુઃસ્થાપતિતત્વમવસેયમ્ સમયાધિકદશવર્ષસહસ્રેભ્ય આરભ્ય ઉત્કૃષ્ટેન સમયોનત્રયત્વિંશત્સાગરોપમપ્રમાણ-મુપલભ્યમાનત્વાદિતિભાવઃ, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-‘જહ્વણગુણકાલગાણં ભંતે ! નેર-હ્યાણં કેવહ્યા પજ્જવા પણ્ણત્તા ?’ હે ભદન્ત ! જઘન્યગુણકાલકાનાં નૈરયિકાણાં કિયન્તઃ પર્યવાઃ પર્યાયાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ ? ભગવાન્ આહ-‘ગોયમા !’ ‘અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા’ જઘન્યગુણકાલકાનાં નૈરયિકાણામનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ,

દૂસરે નારક સે દ્રવ્ય કી દૃષ્ટિ સે તુલ્ય હોતા હૈ, પ્રદેશોં કી દૃષ્ટિ સે ભી તુલ્ય હોના હૈ યગર અવગાહના કી દૃષ્ટિ સે ચતુઃસ્થાનપતિત ઔર વર્ણ ગંધ આદિ કી દૃષ્ટિ સે પદ્સ્થાનપતિત હોના હૈ । કિન્તુ પહલે કી અપેક્ષા વિશેષના ઇતની હૈ કિ સ્વસ્થાન કી દૃષ્ટિ સે વહ ચતુઃસ્થાનપતિત હોતા હૈ । તાત્પર્ય યહ હૈ કિ જઘન્ય ઔર ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ વાલે નારકોં કી સ્થિતિ પરસ્પર તુલ્ય કહી ગઈ હૈ, મગર મધ્ય સ્થિતિ વાલોં કી સ્થિતિ પરસ્પર ચતુઃસ્થાનપતિત હૈ । કારણ યહ હૈ કિ મધ્યમ સ્થિતિ તરતમભાવ સેં અનેક પ્રકાર કી હૈ । એક સમય અધિક દસ હજાર વર્ષ સે લેકર એક સમય કમ તેતીસ સાગરોપમ તક કી સ્થિતિ મધ્યમ સ્થિતિ પેં પરિગણિત હૈ અતએવ ડસકા ચતુઃસ્થાન પતિત હીનાધિક હોના સ્વાભાવિક હી હૈ ।

ગૌતમ-ભગવન્ ! જઘન્યગુણકાલક નારકોં કે કિતને પર્યાય હૈં ?

દ્રવ્યની દૃષ્ટિએ તુલ્ય બને છે, પ્રદેશોની દૃષ્ટિએ પણ તુલ્ય થાય છે. પણ અવગાહનાની દૃષ્ટિએ ચતુઃસ્થાન પતિત થાય છે. કિન્તુ પહેલાની અપેક્ષાએ વિશેષતા એટલી છે કે સ્વસ્થાનની દૃષ્ટિએ તે ચતુઃસ્થાન પતિત બને છે. તાત્પર્ય એ છે કે જઘન્ય સ્થિતિ અને ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિવાળા નારકોની સ્થિતિ પરસ્પર તુલ્ય કહેલી છે, પણ મધ્યમ સ્થિતિવાળાની સ્થિતિ પરસ્પર ચતુઃસ્થાન પતિત છે. કારણ આ છે કે મધ્યમ સ્થિતિ તરતમ ભાવથી અનેક પ્રકારની છે, એક સમય અધિક દસ હજાર વર્ષથી લઈને એક સમય એછા તેતીસ સાગરોપમ સુધીની સ્થિતિ મધ્યમ સ્થિતિમાં પરિગણિત છે. તેથીજ તેનું ચતુઃસ્થાન પતિત હીનાધિક થવું સ્વાભાવિક જ છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી-ભગવન્ ! જઘન્ય ગુણ કાલક નારકોના કેટલા પર્યાય છે ?

ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—‘ સે કેણદ્દેણં મંતે ! એવં વુચ્છઈ—જહણ્ણગુણકાલગાણં નેરइयाणं અણંતા પજ્જવા પણ્ણતા ? ’ હે મહન્ત ! તત્—અથ કેનાર્યેન કથં તાવત્, એવમ્—ઉક્તરીત્યા, ઉચ્ચ તે યત્ જઘન્યગુણકાલકાનાં નૈરયિકાણામ્ અનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ ? ઇતિ મગવાન્ આદ્—‘ ગોદમા ! ’ હે ગૌતમ ! ‘ જહણ્ણગુણકાલે નેરइए जहण्णगुणकालगस्स नेरइयस्स दव्यद्वयाए तुल्ले ’ જઘન્યગુણકાલકો નૈરયિકો જઘન્યગુણકાલકસ્ય નૈરયિકસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યો ભવતિ, ‘ પપ્પસદ્ધયાए तुल्ले ’ પ્રદેશાર્થતયા તુલ્યો ભવતિ, ‘ ઓગાહણદ્ધયાए चउट्टाणवडिए ’ અવગાહનાર્થતયા ચતુઃ સ્થાનપતિતો ભવતિ, તથા ચાસંખ્યેયમાગહીનો વા, સંખ્યેયમાગહીનો વા, સંખ્યેયગુણહીનો વા, અસંખ્યેયગુણહીનો વા ભવતિ, અસંખ્યેયમાગાભ્યધિકો વા, સંખ્યેયમાગાભ્યધિકો વા, સંખ્યેયગુણાભ્યધિકો વા, અસંખ્યેયગુણાભ્યધિકો વા ભવતિ, ‘ ઠિઈए चउट्टामवडिए ’ સ્થિત્યા આયુઃ કર્માનુભવલક્ષણસ્થિત્યપેક્ષયા જઘન્યગુણકાલકો નૈરયિકઃ ચતુઃ સ્થાનપતિતો ભવતિ, ‘ કાલવણ્ણપજ્જવેहिं तुल्ले ’ કૃષ્ણવર્ણપર્યવૈઃ જઘન્યગુણકાલકો નૈરયિકા જઘન્ય-

મગવાન્—હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય હૈં ।

ગૌતમ—હે મગવન્ ! ઇસ પ્રકાર કહને કા કયા કારણ હૈ ?

મગવન્—હે ગૌતમ ! એક જઘન્યગુણ કાલા નારક દૂસરે જઘન્યગુણ કાલે નારક સે દ્રવ્ય કી દૃષ્ટિ સે તુલ્ય હૈ, પ્રદેશોં કી દૃષ્ટિ સે મી તુલ્ય હૈ, મગર અવગાહના કી દૃષ્ટિ સે ચતુઃસ્થાન પતિત હોતા હૈ, અર્થાત્ અસંખ્યાતમાગ હીન, સંખ્યાતમાગ હીન, સંખ્યાતગુણ હીન અથવા અસંખ્યાતગુણ હીન હોતા હૈ । અગર અધિક હો તો અસંખ્યાતમાગ અધિક, સંખ્યાતમાગ અધિક, સંખ્યાતગુણ અધિક અથવા અસંખ્યાત ગુણઅધિક હોતા હૈ । સ્થિતિ કી અપેક્ષા સે મી ચતુઃસ્થાન પતિત હોતા હૈ । કૃષ્ણવર્ણ પર્યાય સે તુલ્ય હોતા હૈ, અર્થાત્ જિસ નારક મેં કૃષ્ણવર્ણ

શ્રી ભગવાન—ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય છે,

શ્રી ગૌતમસ્વામી—એ પ્રકારે કહેવાનું શું કારણ છે ?

શ્રી ભગવાન—હે ગૌતમ ! એક જઘન્ય ગુણ કાળા નારક બીજા જઘન્ય ગુણ કાળા નારકથી દ્રવ્યની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે, પ્રદેશોની દૃષ્ટિએ પણ તુલ્ય છે, પણ અવગાહનાની દૃષ્ટિએ ચતુસ્થાન પતિત થાય છે અર્થાત્ અસંખ્યાત ભાગહીન, સંખ્યાતભાગહીન, સંખ્યાત ગુણહીન અથવા અસંખ્યાત ગુણહીન થાય છે. અગર અધિક હોયતો અસંખ્યાત ભાગ અધિક, સંખ્યાત ભાગ અધિક સંખ્યાતગુણ અધિક અથવા અસંખ્યાત ગુણ અધિક હોય છે. સ્થિતિની અપેક્ષાએ પણ ચતુસ્થાન પતિત થાય છે. કૃષ્ણ વર્ણ પર્યાયથી તુલ્ય છે. અર્થાત્ જે નારકમાં કૃષ્ણ વર્ણના સર્વ જઘન્ય અંશમળી આવે છે તે બીજા સર્વ

ગુણકાલકસ્ય નૈરયિકાન્તરસ્ય તુલ્યો ભવતિ, 'અવસેસેહિં વણ્ણગંધરસફાસપજ્જવેહિં' અવશેષૈઃ વર્ણગન્ધરસસ્પર્શપર્યવૈઃ 'તિહિં નાણેહિં' ત્રિભિઃ જ્ઞાનૈઃ-મતિશ્રુતાવધિ-લક્ષણજ્ઞાનપર્યવૈઃ, 'તિહિં અણ્ણાણેહિં' ત્રિભિઃ અજ્ઞાનૈઃ-મત્યજ્ઞાનશ્રુતાજ્ઞાનવિમદ્ધ-જ્ઞાનલક્ષણાજ્ઞાનપર્યવૈઃ 'તિહિં દંસણેહિં' ત્રિભિઃ દર્શનૈઃ-ચક્ષુરચક્ષુરવધિલક્ષણદર્શન-પર્યવૈશ્ચ 'છટ્ટાણવહિં' પદ્મસ્થાનપતિતો મયતિ, તથા ચ શેષ વર્ણાદિભિઃ જઘન્યગુણકાલકો નૈરયિકો જઘન્ય ગુણકાલકસ્ય નૈરયિકાન્તરસ્ય અનન્તભાગ-હીનો વા, અસંખ્યેયભાગ હીનો વા, સંખ્યેયભાગ હીનો વા, સંખ્યેયગુણ હીનો વા, અસંખ્યેયગુણહીનો વા, અનન્તગુણ હીનો વા ભવતિ, અનન્તભાગાભ્યધિકો વા, અસંખ્યેયગાભ્યધિકો વા, સંખ્યેયભાગાભ્યધિકો વા, સંખ્યેયગુણાભ્યધિકો વા, અસંખ્યેયગુણાભ્યધિકો વા, અનન્તગુણાભ્યધિકો વા ભવતીતિ ભાવઃ,

કા સર્વ જઘન્ય અંશ પાયા જાતા હૈ દૂસરે સર્વ જઘન્ય અંશ કૃષ્ણવર્ણ-વાલે કે તુલ્ય હી હોતા હૈ, ક્યોં કિ જઘન્ય કા એક હી રૂપ હૈ, ઉમમેં વિવિધતા યા ન્યૂનાધિકતા નહીં હોતી । કૃષ્ણવર્ણ કે સિવાય શેષ ચાર વર્ણોં કે પર્યાયોં સે, ગંધ, રસ, સ્પર્શ, ત્રીન જ્ઞાનોં, ત્રીન અજ્ઞાનોં ઓર ત્રીન દર્શનોં કે પર્યાયોં સે પદ્મસ્થાનપતિત હોત' હૈ । ઇસ પ્રકાર કૃષ્ણવર્ણ કે અતિરિક્ત શેષ વર્ણ આદિ સે જઘન્યગુણ કાલા નારક જઘન્યગુણ કાલે દૂસરે નારક સે અનન્તભાગ હીન, અસંખ્યાતભાગ હીન, સંખ્યાતભાગ હીન, સંખ્યાતગુણ હીન, અસંખ્યાતગુણ હીન અથવા અનન્તગુણ હીન હોતા હૈ । યદિ અધિક હો તો અનન્તભાગ અધિક, અસંખ્યાતભાગ અધિક, સંખ્યાતભાગ અધિક, સંખ્યાતગુણ અધિક, અસંખ્યાતગુણ અધિક અથવા અનન્તગુણ અધિક હોતા હૈ ।

જઘન્ય અંશ કૃષ્ણ વર્ણવાળા તુલ્ય જ બને છે કેમકે જઘન્યનું એક જ રૂપ છે, તેમાં વિવિધતા અગર ન્યૂનાધિકતા નથી થતી. કાળા રંગના સિવાય શેષ ચાર વર્ણોના પર્યાયોથી, ગંધ, રસ, સ્પર્શ, ત્રણ જ્ઞાનો, ત્રણ અજ્ઞાનો અને ત્રણ દર્શનોના પર્યાયોથી પદ્મસ્થાન પતિત બને છે. એ પ્રકારે કૃષ્ણવર્ણ સિવાય શેષ વર્ણ આદિથી જઘન્ય ગુણ કાળા નારક જઘન્ય ગુણ કાળા બીજા નારકથી અનન્ત ભાગહીન, અસંખ્યાત ભાગહીન, સંખ્યાત ભાગહીન, અંખ્યાત ગુણહીન, અસંખ્યાત ગુણહીન અથવા અનન્ત ગુણહીન થાય છે. જો અધિક હોયતો અનન્ત ભાગ અધિક, અસંખ્યાત ભાગ અધિક, સંખ્યાત ભાગ અધિક સંખ્યાતગુણ અધિક, અસંખ્યાત ગુણ અધિક અથવા અનન્ત ગુણ અધિક થાય છે.

તદુપસંહરન્નાહ—‘સે એણદ્વેણં ગોયમા ! એવં વુચ્ચઈ—જહણ્ણગુણકાલગાણં નેરઙ્ગ્યાણં અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા’ હે ગૌતમ ! તત્—અથ, એતેનાર્યેન ઉપર્યુક્ત-હેતુના, એવમ્—ઉક્તરીત્યા, ઉચ્ચતે—યત્ જઘન્યગુણકાલકાનાં નૈરયિકાણામ્ અનન્તાઃ પર્યવાઃ પર્યાયાઃ, પ્રજ્ઞપ્તાઃ इति, ‘એવં ઉકોસગુણકાલેવિ’ એવમ્—પૂર્વોક્તરીત્યા, ઉત્કૃષ્ટગુણકાલકોઽપિ નૈરયિક ઉત્કૃષ્ટગુણકાલકસ્ય નૈરયિકસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યઃ, પ્રદેશાર્થતયા તુલ્યઃ, અવગાહનાર્થતયા ચતુઃસ્થાનપતિતઃ, સ્થિત્યા ચતુઃસ્થાનપતિતઃ, કૃષ્ણવર્ણપર્યવૈસ્તુલ્યઃ, અવશિષ્ટવર્ણગન્ધરસસ્પર્શ-પર્યવૈઃ ત્રિભિર્જ્ઞાનપર્યવૈઃ, ત્રિભિરજ્ઞાનપર્યવૈઃ, ત્રિભિર્દર્શનપર્યવૈશ્વ ષટ્સ્થાનપતિતી ભવતિ, ઇત્યાશયઃ, ‘અજહણ્ણમણુકોસગુણકાલેવિ એવં ચેવ’ અજઘન્યાનુત્કૃષ્ટ-ગુણકાલકોઽપિ નૈરયિકોઽજઘન્યાનુત્કૃષ્ટગુણકાલકસ્ય નૈરયિકાન્તરસ્ય, એવ-શ્ચેવ—પૂર્વોક્તવદેવ દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યઃ, પ્રદેશાર્થતયા તુલ્યઃ, અવગાહનાર્થતયા ચતુઃ

ઉપસંહાર કરતે હુએ કહતે હૈં—ઇસ કારણ સે એસા કહા ગયો હૈ કિ જઘન્યગુણ કાલે નારક કે અનન્ત પર્યાય કહૈ ગએ હૈં !

ઇસી પ્રકાર ઉત્કૃષ્ટ ગુણ કાલે નારક કે વિષય મેં મી સમજ્ઞ લેના ચાહિએ, અર્થાત્ ઉત્કૃષ્ટ ગુણ કાલક એક નૈરયિક ઉત્કૃષ્ટગુણ કાલક દૂસરે નૈરયિક સે દ્રવ્ય કી દૃષ્ટિ સે તુલ્ય હૈં પ્રદેશોં કી દૃષ્ટિ સે મી તુલ્ય હૈં, અવગાહના કી દૃષ્ટિ સે ચતુઃસ્થાનપતિત હૈં, સ્થિતિ કી દૃષ્ટિ સે મી ચતુઃસ્થાનપતિત હૈ, કૃષ્ણ વર્ણ કે પર્યાયોં કી દૃષ્ટિ સે તુલ્ય હૈ, શેષ ચાર વર્ણોં કે, ગંધ, રસ ઓર સ્પર્શ કે ત્રીન જ્ઞાનોં, ત્રીન અજ્ઞાનોં ઓર ત્રીન દર્શનોં કે પર્યાયોં સે ષટ્સ્થાનપતિત હોતા હૈ !

મધ્યમગુણ કાલે નારક કે વિષય મેં મી ઇસી પ્રકાર કહના ચાહિએ, અર્થાત્ એક મધ્યમ કાલાગુણ વાલા નારક દૂસરે મધ્યમ

ઉપસંહાર કરતા કહે છે—આ પ્રકારે એવું કહેલું છે કે જઘન્ય ગુણ નારકના અનન્ત પર્યાય કહેલા છે.

એ જ રીતે ઉત્કૃષ્ટ ગુણ કાળા નારકના વિષયમાં સમજી લેવું જોઈએ, અર્થાત્ ઉત્કૃષ્ટ ગુણ કાળક એક નૈરયિક ઉત્કૃષ્ટ ગુણ કાળક બીજા નૈરયિકથી દ્રવ્યની દૃષ્ટિએ તુલ્ય છે, પ્રદેશોની દૃષ્ટિએ પણ તુલ્ય છે, અવગાહનાની દૃષ્ટિએ ચતુઃસ્થાન પતિત છે. સ્થિતિની દૃષ્ટિએ પણ ચતુઃસ્થાનપતિત છે, કૃષ્ણ વર્ણના પર્યાયોની દૃષ્ટિએ તુલ્ય છે, શેષ ચાર વર્ણોના ગંધ, રસ, અને સ્પર્શના, ત્રણ જ્ઞાનો ત્રણ અજ્ઞાનો અને ત્રણ દર્શનોના પર્યાયોથી ષટ્સ્થાન પતિત બને છે.

મધ્યમ ગુણ કાળા નારકના વિષયમાં પણ એજ પ્રકારે કહેવું જોઈએ, અર્થાત્ એક મધ્યમ કાળા ગુણવાળા નારક બીજા મધ્યમ કાળા ગુણવાળા નારકથી

स्थानपतितः, स्थित्या चतुःस्थानपतितो भवति, किन्तु, 'नवरं कालवर्णपञ्ज-
वेहिं छट्वाणवडिण्' नवरं-पूर्वापेक्षया विशेषस्तु कृष्णवर्णपर्यवैरजघन्यानुत्कृष्टगुण-
कालको नैरयिकः षट्स्थानपतितो भवति 'एवं-अवसेसा चत्तारि वण्णा, दो
गंधा, पंच रसा अट्ठ फासा भाणियव्वा' एवं-तथैव, अवशेषाश्चत्वारो वर्णाः-
पीतरक्तहरितशुक्लरूपाः-द्वौ गन्धौ सुरभ्यसुरभिरूपौ, पञ्च रसाः-अमृमधुर-
कषायकटुतिक्तरूपाः, अष्टौ स्पर्शाः-शीतोष्णमृदुर्कश्लघुगुरुह्रस्पर्शादिरूपाः,
भणितव्याः-षट्स्थानपतिचप्रयोजकतया वक्तव्या इत्यर्थः, गौतमः पृच्छति-
'जहण्णाभिणिबोहियनाणीणं भंते ! नेरइयाणं केवइया पज्जवा पण्णत्ता ?' हे
भदन्त ! जघन्याभिनिबोधिकज्ञानीनां नैरयिकाणां कियन्तः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ?
भगवान् आह-'गोयमा ! हे गौतम ! 'जहण्णाभिणिबोहियनाणीणं नेरइयाणं
अणंता पज्जवा पण्णत्ता' जघन्याभिनिबोधिक ज्ञानीनां नैरयिकाणाम् अनन्ताः
पर्यवाः प्रज्ञप्ताः गौतम. पृच्छति-'से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ-जहण्णाभिणिबो-

कालेगुण वाले नारक से द्रव्य की दृष्टि से तुल्य हैं प्रदेशों की दृष्टि
से भी तुल्य है, मगर अवगाहना की दृष्टि से चतुःस्थानपतित है,
स्थिति को दृष्टि से भी चतुःस्थानपतिन है, कृष्ण वर्ण पर्याय की
अपेक्षा षट्स्थानपतित है । शेष चार वर्गों दो गंधों पांच रसों एवं
आठ स्पर्शों की अपेक्षा भी षट्स्थान पतिन कहना चाहिए ।

गौतम-हे भगवान् ! जघन्य आभिनिबोधिक ज्ञानी नारकों के
कितने पर्याय हैं ?

भगवान्-हे गौतम ! जघन्य आभिनिबोधिक ज्ञानी नारकों के
अनन्त पर्याय हैं ।

गौतम-हे भगवान् ! किस कारण से ऐसा कहा है कि जघन्य आभि-
निबोधिकज्ञानी नारकों के अनन्त पर्याय हैं ? भगवान्-हे गौतम ! एक

द्रव्यनी दृष्टिसे तुल्य छे. प्रदेशोनी दृष्टिसे पणु तुल्य छे. पणु अवगाहनानी
दृष्टिसे चतु.स्थान पतित छे, स्थितिनी दृष्टिसे पणु चतुःस्थान पतित छे,
कृष्ण वणु पर्यायनी अपेक्षासे षट्स्थान पतित छे. शेष आर वणु, ये गंधो
पांच रसो तेमज आठ स्पर्शोनी अपेक्षासे पणु षट्स्थान पतित कडेवा लेधसे.

श्री गौतमस्वामी-हे भगवन् जघन्य आभिनिबोधिक ज्ञानी नारकोना डेटला
पर्याय छे ?

श्री भगवान्-हे गौतम ! जघन्य आभिनिबोधिक ज्ञानी नारकोना अनन्त
पर्याय छे ?

હિયનાણીણં અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા ?' હે મદન્ત ! તત્-અથ, કેનાર્થે-કથં તાવત્, એવમ્-ઉક્તરીત્યા, ઉચ્યતે-જઘન્યાભિનિવોધિક જ્ઞાનીનાં નૈરયિકાણામ્ અનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞાતાઃ ?' ઇતિ, ભગવાન્ આહ-'ગૌયમા !' હે ગૌતમ ! 'જહણ્ણાભિણિવોહિયનાણી નેરહ્મ' જઘન્યાભિનિવોધિકજ્ઞાની નૈરયિકો 'જહણ્ણાભિણિનોહિયસ્સ નેરહ્મયસ્સ દવ્વદ્ધયાએ તુલ્લે' જઘન્યાભિનિવોધિકસ્ય જ્ઞાનિનો નૈરયિકસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યો ભવતિ 'પણ્ણસદ્ધયાએ તુલ્લે' પ્રદેશાર્થતયા તુલ્યો ભવતિ, તથૈવ 'ઓગાહણદ્ધયાએ ચઉટ્ટાણવડિએ' અવગાહનાર્થતયા શરીરોચ્છ્રયાપેક્ષયા ચતુઃસ્થાનપતિતો ભવતિ, 'ઠિહ્મિએ ચઉટ્ટાણવડિએ' સ્થિત્યા-આયુઃ કર્માનુભવલક્ષણ-સ્થિત્યપેક્ષયા, ચતુઃસ્થાનપતિતો ભવતિ, 'વણ્ણગંધરસફાસપજ્જવેહિં છટ્ટાણવડિએ'

જઘન્ય આભિનિવોધિક જ્ઞાની દૂસરે અભિનિવોધિક જ્ઞાની સે દ્રવ્યની અપેક્ષા તુલ્ય છે, પ્રદેશોની અપેક્ષા સે મી તુલ્ય છે, કિન્તુ અવગાહનાની દૃષ્ટિ સે ચતુઃસ્થાનપતિત છે, સ્થિતિની દૃષ્ટિ સે મી ચતુઃસ્થાનપતિત છે, વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શના પર્યાયોની અપેક્ષા ષટ્સ્થાનપતિત છે ! આભિનિવોધિક જ્ઞાનના પર્યાયોની અપેક્ષા તુલ્ય છે, શ્રુતજ્ઞાન અને અવધિજ્ઞાનના પર્યાયો સે ષટ્સ્થાન છે । ત્રીણ દર્શનોની અપેક્ષા ષટ્સ્થાનપતિત છે ।

ઉત્કૃષ્ટ આભિનિવોધિક જ્ઞાનીના વિષયમાં મી એસા હી કહના ચાહિએ અર્થાત્ એક ઉત્કૃષ્ટ આભિનિવોધિક જ્ઞાની દૂસરે ઉત્કૃષ્ટ આભિનિવોધિક જ્ઞાની સે દ્રવ્યની દૃષ્ટિ સે તુલ્ય છે, પ્રદેશોની દૃષ્ટિ સે મી તુલ્ય છે, અવગાહના સે ચતુઃસ્થાનપતિત છે, સ્થિતિ સે ચતુઃસ્થાનપતિત

ગૌતમસ્વામી-હે ભગવાન્ શાકારણુથી એમ કહેવામા આવે છે કે જઘન્ય આભિનિવોધિકજ્ઞાનીના નારકોના અનંત પર્યાય છે. શ્રી ભગવાન્.-હે ગૌતમ ! એક જઘન્ય આભિનિવોધિકજ્ઞાની બીજા આભિનિવોધિકજ્ઞાનીથી દ્રવ્યની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે પ્રદેશોની અપેક્ષાએ પણ તુલ્ય છે, પણ અવગાહનાની દૃષ્ટિએ ચતુઃસ્થાન પતિત છે, સ્થિતિની દૃષ્ટિએ પણ ચતુઃસ્થાન પતિત છે. વર્ણ, ગંધ, રસ, અને સ્પર્શના પર્યાયોની અપેક્ષાએ ષટ્સ્થાન પતિત છે. આભિનિવોધિક જ્ઞાનના પર્યાયોની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે, શ્રુતજ્ઞાન અને અવધિજ્ઞાનના પર્યાયોથી ષટ્સ્થાન પતિત ત્રણ દર્શનોની અપેક્ષાએ ષટ્સ્થાન પતિત છે.

અજઘન્ય-અનુત્કૃષ્ટ અર્થાત્ મધ્યમ આભિનિવોધિક જ્ઞાનના વિષયમાં પણ એમજ સમજવું જોઈએ. અર્થાત્ એક મધ્યમ આભિનિવોધિક જ્ઞાની બીજા મધ્યમ આભિનિવોધિક જ્ઞાનીથી દ્રવ્યની દૃષ્ટિએ તુલ્ય છે. પ્રદેશોની દૃષ્ટિએ તુલ્ય છે. અવગાહનાની દૃષ્ટિએ ચતુઃસ્થાન પતિત થાય છે. સ્થિતિની દૃષ્ટિએ

वर्णगन्धरसस्पर्शपर्यवैः पटस्थानपतितो भवति. 'आभिनिबोध्यनाणपज्जवेहिं तुल्ले' आभिनिबोधिकज्ञानपर्यवैस्तुल्यो भवति, 'सुयनाणपज्जवेहिं, ओहिनाण-पज्जवेहिं छट्ठाणवडिण्' श्रुतज्ञानपर्यवैः, अवधिज्ञानपर्यवैश्च पटस्थानपतितो भवति, 'तिहिं दंसणेहिं छट्ठाणवडिण्' त्रिभिर्दर्शनैः—चक्षुरचक्षुरवधिलक्षणदर्शनपर्यवः पटस्थानपतितो भवति, 'एवं उक्कोसाभिनिबोध्य नाणीवि' एवम्—पूर्वोक्तरीत्या, उत्कृष्टाभिनिबोधिकज्ञानो अपि नैरयिकः उत्कृष्टाभिनिबोधिकज्ञानिनो नैरयिकस्य द्रव्यार्थतया तुल्यः, प्रदेशार्थतया तुल्यः, अवगाहनार्थतया चतुःस्थानपतितः, स्थित्या चतुःस्थानपतितः, वर्णगन्धरसस्पर्शपर्यवैः पटस्थानपतितः, आभिनिबोधिकज्ञानपर्यवैस्तुल्यः, श्रुतज्ञानपर्यवैः, अवधिज्ञानपर्यवैः पटस्थानपतितः, त्रिभिर्दर्शनैः पटस्थानपतितो भवति, 'अजवण्णमणुक्कोसाभिनिबोध्य-णाणीवि एवं चेव' अजवण्यानुत्कृष्टाभिनिबोधिकज्ञानो अपि नैरयिकः एव श्रैय-पूर्वोक्त वदेय अजवण्यानुत्कृष्टाभिनिबोधिकज्ञानिनो नैरयिकस्य द्रव्यार्थ-तया तुल्यः, प्रदेशार्थतया तुल्यः, अवगाहनार्थतया चतुःस्थानपतितः, स्थित्या चतुःस्थानपतितः वर्णगन्धरसस्पर्शपर्यवैः पटस्थानपतितः, श्रुतज्ञानपर्यवैः, अवधिज्ञानपर्यवैः पटस्थानपतितः, त्रिभिर्दर्शनैः पटस्थानपतितो भवतीति भावः, किन्तु 'णवरं आभिनिबोध्यनाणपज्जवेहिं सट्ठाणे छट्ठाणवडिण्' नवरं पूर्वापेक्षया

है, वर्ण गंध रस और स्पर्श से पटस्थानपतित है, आभिनिबोधिक ज्ञान के पर्यायों से तुल्य है, श्रुतज्ञान और और अवधिकज्ञान के पर्यायों से पटस्थानपतित है, तीन दर्शनों की अपेक्षा पटस्थानपतित है ।

अजवण्य-अनुत्कृष्ट अर्थात् मध्यम आभिनिबोधिक ज्ञानी के विषय में भी ऐसा ही समझना चाहिए । अर्थात् एक मध्यम आभिनिबोधिक ज्ञानी दूसरे मध्यम आभिनिबोधिक ज्ञानी से द्रव्य की दृष्टि से तुल्य है, प्रदेशों की दृष्टि से तुल्य है, अवगाहना की दृष्टि से चतुःस्थानपतित होता है, स्थिति की दृष्टि से भी चतुःस्थानपतित होता है, वर्ण, गंध, रस और स्पर्श के पर्यायों से पटस्थानपतित होता है, श्रुतज्ञान और अवधिज्ञान के पर्यायों से पटस्थानपतित होता है, तीन दर्शनों के पर्यायों से भी पटस्थानपतित होता है । विशेष यह है कि आभिनिबोधिक ज्ञान के पर्यायों की दृष्टि से स्वस्थान में भी पटस्था-

पण चतुःस्थान पतित थाय छे, वर्ण, गंध, रस अने स्पर्शना पर्यायेधी पटस्थान पतित थाय छे. श्रुतज्ञान अने अवधिज्ञानना पर्यायेधी छ स्थान पतित थाय छे, त्रण दर्शनाना पर्यायेधी पण छ स्थान पतित थाय छे, विशेष अे छे छे आभिनिबोधिकज्ञानना पर्यायेधी दृष्टिअे स्वस्थानमां पण

વિશેષસ્તુ-આભિનિવોધિકજ્ઞાનપર્યવૈઃ સ્વસ્થાને-સ્થિત્યામ્ પદ્સ્થાનપતિતો ભવતિ, 'एवं सुयनाणी ओहिनाणीवि' एवम्-पूर्वोक्तरीत्या, શ્રુતજ્ઞાની અવધિજ્ઞાની અપિ નૈરયિકઃ શ્રુતજ્ઞાનિનઃ અવધિજ્ઞાનિનો નૈરયિકસ્ય દ્રવ્યથતયા તુલ્યઃ, પ્રદેશાર્થ-તયા તુલ્યઃ, અવગાહનાર્થતયા ચતુઃસ્થાનપતિતઃ, સ્થિત્યા ચતુઃસ્થાનપતિતઃ, વર્ણગન્ધરસસ્પર્શઃ પદ્સ્થાનપતિતઃ, આભિનિવોધિકજ્ઞાનપર્યવૈઃ પદ્સ્થાનપતિતઃ, શ્રુતજ્ઞાનપર્યવૈઃ, અવધિજ્ઞાનપર્યવૈઃ, ત્રિભિર્દર્શનઃ પદ્સ્થાનપતિતો ભવતિ, કિન્તુ- 'णवरं जस्स नाणा तस्स अच्चाणा नत्थि' નવરમ્-પૂર્વાપેક્ષયા વિશેષસ્તુ यस્ય જ્ઞાનાનિ ભવન્તિ તસ્ય અજ્ઞાનાનિ ન ભવન્તિ, સમ્યગ્દૃષ્ટેર્મિથ્યાદૃષ્ટ્યુપમર્દન, નપતિત હોતા હૈ આર્થાત્ મધ્યમ આભિનિવોધિક જ્ઞાન વાલોં મેં મી પરસ્પર અનન્તભાગ એવં અનન્તશુભ ન્યૂનાધિકતા પાઈ જાતી હૈ ।

इसी प्रकार श्रुतज्ञानी और अवधिज्ञानी के विषय में भी समझ लेना चाहिए, अर्थात् एक श्रुतज्ञानी दूसरे श्रुत ज्ञानी नारक से तथा एक अवधिज्ञानी दूसरे अवधिज्ञानी नारक से द्रव्य और प्रदेशों को अपेक्षा तुल्य हैं अवगाहना और स्थिति की अपेक्षा चतुःस्थानपतित है, वर्ण गंध, रस, स्पर्श, आभिनिवोधिक ज्ञान श्रुतज्ञान तथा अवधिज्ञान के पर्यायों से पदस्थानपतित है, तीन दर्शनों के पर्यायों से भी पदस्थानपतित है । यहां यह बात ध्यान में रखनी चाहिए कि जिसको ज्ञान होता है उसे, अज्ञान नहीं होता और जिसे अज्ञान होता है उसे ज्ञान नहीं होता । कारण यह है कि ज्ञानसम्यग्दृष्टि को और अज्ञान मिथ्यादृष्टि को होते हैं । जो सम्यग्दृष्टि होता है वह मिथ्या-दृष्टि नहीं होता और जो मिथ्यादृष्टि होता है वह सम्यग्दृष्टि नहीं

પદસ્થાન પતિત થાય છે, અર્થાત્ મધ્યમ આભિનિવોધિક જ્ઞાનવાળામા પણ પરસ્પર અનન્ત શુભ ન્યૂનાધિકતા મળી આવે છે.

એજ પ્રકારે શ્રુતજ્ઞાની અને અવધિજ્ઞાનીના વિષયમાં પણ સમજ લેવું જોઈએ. અર્થાત્ એક શ્રુતજ્ઞાની બીજા શ્રુતજ્ઞાની નારકથી તથા એક અવધિજ્ઞાની બીજા અવધિજ્ઞાની નારકથી દ્રવ્ય અને પ્રદેશોની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે, અવગાહના અને સ્થિતિની અપેક્ષાએ ચતુસ્થાન પતિત છે, વર્ણ, રસ, ગંધ, સ્પર્શ, આભિ-વોધિક જ્ઞાન, શ્રુતજ્ઞાન, અવધિજ્ઞાનના પર્યાયોથી પદસ્થાન પતિત છે, ત્રણ દર્શનોના પર્યાયોથી પણ પદસ્થાન પતિત છે. આ સ્થાને આ વાત ધ્યાનમાં રાખવી જોઈએ કે જેને જ્ઞાન થાય છે તેને અજ્ઞાન નથી થતું અને જેને અજ્ઞાન થાય છે તેને જ્ઞાન નથી થતું. કારણ કે જ્ઞાન સમ્યગ્દૃષ્ટિને અને અજ્ઞાન મિથ્યા દૃષ્ટિને થાય છે. જે સમ્યગ્દૃષ્ટિ હોય છે તે મિથ્યા દૃષ્ટિ નથી હોતા અને

મિથ્યાદૃષ્ટેશ્ચ સમ્યગ્દૃષ્ટયુપમર્દનૈવ જાયમાનતયા પરસ્પરવિરોધેન, સમ્યગ્દૃષ્ટે-
જ્ઞાનાનાં, મિથ્યાદૃષ્ટશ્ચાજ્ઞાનાનામેવ સંભવેન જ્ઞાનસદ્ભાવેઽજ્ઞાનાસદ્ભાવાત્ અજ્ઞાન
સદ્ભાવે ચ જ્ઞાનાસદ્ભાવાત્, इत्यग्निग्रायेणैवाह—‘जहा नाणा तद्वा अन्नाणावि
भाणियव्या, नवरं जरस अन्नाणा तरस नाणा न भवंति’ यथा ज्ञानानि भणि-
तानि तथा अज्ञानान्यपि भणितव्यानि, किन्तु नवरं—पूर्वापेक्षया विशेषस्तु—यस्य
अज्ञानानि भवन्ति तस्य ज्ञानानि न भवन्ति उभयैषां परस्परविरोधात्,

ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—જહણચક્ષુદંસળીળં ભંતે ! નેરહ્યાળં કેવહ્યા પજ્જવા
પળ્લત્તા ?’ હે ભદન્ત ! જઘન્યચક્ષુર્દર્શનીનાં નૈરયિકાળાં ક્રિયન્તઃ પર્યવાઃ—પર્યાયાઃ,
પ્રજ્ઞપ્તાઃ ? ભગવાન્ આહ—‘ગોયમા !’ હે ગૌતમ ! ‘અળંતા પજ્જવા પળ્લત્તા’
જઘન્યચક્ષુર્દર્શનીનાં નૈરયિકાળામ્ અનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ, ગૌતમસ્તત્ર કારણં
પૃચ્છતિ—‘સે કેળદ્દેળં ભંતે ! એવં વુચ્છદ્—જહણચક્ષુદંસળીળં નેરહ્યાળં અળંતા
પજ્જવા પળ્લત્તા ?’ હે ભદન્ત ! તત્—અથ, કેનાર્થેન—કથં તાવત્ એવમ્—ઉક્તરીત્યા,
ઉચ્યતે જઘન્ય ચક્ષુર્દર્શનીનાં નૈરયિકાળામ્ અનન્તાઃ પર્યવા પ્રજ્ઞપ્તા इति ? ભગવાન્
કારણમાહ—‘ગોયમા ! હે ગૌતમ ! ‘જહણચક્ષુદંસળીળં નેરહ્ય’ જઘન્ય ચક્ષુ-
હોતા. ક્યોંકિ દોનોં પરસ્પર વિરુદ્ધ હૈં ।

જૈસા જ્ઞાનોં કે વિષય મેં કહા હૈ, વૈસા હી અજ્ઞાનોં કે વિષય મેં ભી
કહના યાહિય, વિશેષતા યહ હૈ કિ જિહ્વ જીવ મેં અજ્ઞાન હોતા હૈં
ઉસમેં જ્ઞાન નહીં હોતા ।

ગૌતમ—હે ભગવન્ ! જઘન્ય ચક્ષુર્દર્શની નારકોં કે કિતને પર્યાય
કહે ગય હૈં ?

ભગવાન્—ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહે ગય હૈં ।

ગૌતમ—ભગવન્ ! કિસ કારણ એસા કહાગયા હૈ કિ જઘન્ય ચક્ષુદ-
ર્શની નારકોં કે અનન્ત પર્યાય કહે ગય હૈં ?

જે મિથ્યાદૃષ્ટિ હોય છે તે સમ્યગ્દૃષ્ટિ નથી હોતા, કેમકે જાન્ને પરસ્પર વિરુદ્ધ છે

જેવું જ્ઞાનના વિષયમા કહ્યું છે—તેવું જ અજ્ઞાનના વિષયમાં પણ કહેવું
જોઈએ, વિશેષતા એ છે કે જે જીવમાં અજ્ઞાન હોય છે તેમા જ્ઞાન નથી હોતું.

શ્રી ગૌતમસ્વામીઃ—ભગવન્ જઘન્ય ચક્ષુર્દર્શની નારકોના કેટલા પર્યાય
કહેલા છે ?

શ્રી ભગવાન્ :— ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહેલા છે

શ્રી ગૌતમસ્વામી—ભગવન્ ! કયા કારણે એવું કહેલું છે કે જઘન્ય ચક્ષુ
ર્દર્શની નારકોના અનન્ત પર્યાય કહેલા છે ?

શ્રી ભગવાન્ :—હે ગૌતમ ! એક જઘન્ય ચક્ષુર્દર્શની નારક બીજા જઘન્ય

દર્શની સ્થલુ નૈરયિકઃ, 'જઠ્ઠણચક્ષુદંસણિસ્સ નૈરંદ્યસ્સ દઘ્ઠટ્ટયાણ તુલ્લે' જઘન્યચક્ષુદર્શનિનો નૈરયિકસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યો ભવતિ, 'પણસટ્ટયાણ તુલ્લે' પ્રદેશાર્થતયા તુલ્યો ભવતિ, 'ઓગાઠ્ઠણટ્ટયાણ ચટ્ટાણવડિણ' અવગાહનાર્થતયા ચતુઃ સ્થાનપતિતો ભવતિ તથાચાવગાહનાપેક્ષયા જઘન્ય ચક્ષુદર્શની નૈરયિકો જઘન્યચક્ષુદર્શનિનો નૈરયિકસ્ય અસંખ્યેયભાગહીનો વા, સંખ્યેયભાગહીનો વા, સંખ્યેયગુણહીનો વા, અસંખ્યેયગુણહીનો વા ભવતિ, અસંખ્યેયભાગાભ્યધિકો વા, સંખ્યેયભાગાભ્યધિકો વા, સંખ્યેયગુણાભ્યધિકો વા, અસંખ્યેયગુણાભ્યધિકો વા ભવતીતિ ભાવઃ, 'ઠિઈણ ચટ્ટાણવડિણ' સ્થિત્યા-આયુઃ કર્માનુભવલક્ષણસ્થિત્યપેક્ષયા ચતુઃસ્થાનપતિતો ભવતિ, તદભિલાપથ્થ પૂર્વવત્સ્વયમૂહનીયઃ, 'વળ્ણગંધરસ-ફાસપજ્જવેહિં, તિહિં નાણેહિં તિહિં અળ્ણાણેહિં છટ્ટાણવડિણ' વર્ણગન્ધરસસ્પર્શપર્યવૈઃ, ત્રિભિર્જ્ઞાનૈઃ-મતિશ્રુતાવધિલક્ષણજ્ઞાનપર્યવૈઃ, ત્રિમિરજ્ઞાનૈઃ મત્યજ્ઞાનશ્રુતાજ્ઞાન-

ભગવાન-ગૌતમ ! એક જઘન્ય ચક્ષુદર્શની નારક દૂસરે જઘન્ય ચક્ષુદર્શની નારક સે દ્રવ્ય કી અપેક્ષા તુલ્ય હૈ, પ્રદેશોં કી અપેક્ષા સે તુલ્ય હૈ કિન્તુ અવગાહના કી અપેક્ષા સે ચતુઃસ્થાન પતિત હોના હૈ । હસ પ્રકાર એક જઘન્ય ચક્ષુદર્શની નારક દૂસરે જઘન્ય ચતુદર્શની નારક સે અવગાહના કી અપેક્ષા અસંખ્યાત ભાગ હીન, સંખ્યાતભાગ હીન, સંખ્યાનગુણ હીન અથવા અસંખ્યાતગુણ હીન હોતા હૈ । યદિ અધિક હો તો અસંખ્યાતભાગ અધિક, સંખ્યાતભાગ અધિક સંખ્યાતગુણ અધિક અથવા અસંખ્યાતગુણ અધિક હો સકતા હૈ । સ્થિતિ કી અપેક્ષા ઓ ચતુઃસ્થાનપતિત હોતા હૈ, ઉસકા ઉચ્ચારણ પહલે કે સમાન કર લેના ચાહિણ । વર્ણ, ગંધ, રસ ઓર સ્પર્શ કે પર્યાયોં કી અપેક્ષા મતિ શ્રુત ઓર અવધિ, ઇનકે પર્યાયોં સે ત્રીન જ્ઞાન કી અપેક્ષા, મત્યજ્ઞાન, શ્રુતાજ્ઞાન ંવં વિભંગજ્ઞાન રૂપ ત્રીન અજ્ઞાનોં કી અપેક્ષા

ચક્ષુદર્શની નારકથી દ્રવ્યની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે, પ્રદેશોની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે પણ અવગાહનાની અપેક્ષાએ ચતુઃસ્થાન પતિત થાય છે એ રીતે એક જઘન્ય ચક્ષુદર્શની નારક ણીજી જઘન્ય ચક્ષુદર્શની નારકથી અવગાહનાની અપેક્ષાએ અસંખ્યાતભાગ હીન, સંખ્યાત ભાગહીન, સંખ્યાત ગુણહીન અથવા અસંખ્યાત ગુણહીન થાય છે. જો અધિક હોય તો અસંખ્યાત ભાગ અધિક, સંખ્યાત ભાગ અધિક, સંખ્યાત ગુણ અધિક અથવા અસંખ્યાત ગુણ અધિક, થઈ શકે છે. સ્થિતિની અપેક્ષાએ પણ ચતુઃસ્થાન પતિત થાય છે તેનું ઉચ્ચારણ પહેલાના જેવું કરી લેવું જોઈએ વર્ણ, ગંધ, રસ અને સ્પર્શના પર્યાયોની અપેક્ષાએ, મતિ, શ્રુત અને અવધિ આ ત્રણે જ્ઞાન પર્યાયોની અપેક્ષાએ મત્યજ્ઞાન, શ્રુતાજ્ઞાન, તેમજ વિભંગજ્ઞાન રૂપ ત્રણે અજ્ઞાનોની અપેક્ષાએ પરસ્થાન

વિમજ્જલક્ષણાજ્ઞાનપર્યવૈશ્વ પદ્સ્થાનપતિતો ભવતિ, તદમિલાપોઽપિ પૂર્વવદેવાત્સેવઃ
'ચક્ષુદંસણપજ્જવેહિં તુલ્લે' ચક્ષુર્દર્શનપર્યવૈસ્તુલ્યો ભવતિ, 'અચક્ષુદંસણપજ્જવેહિં
ઓહિંદંસણપજ્જવેહિં છટ્ટાણવંહિં' અચક્ષુર્દર્શનપર્યવૈઃ અવધિદર્શનપર્યવૈશ્વ પદ્સ્થાન-
પતિતો ભવતિ, તદમિલાપોઽપિ પૂર્વવદેવ સ્વયમૂહઃ, 'એવં ઉક્કોસચક્ષુદંસણીવિ'
એવમ્-પૂર્વોક્તરીત્યા, ઉત્કૃષ્ટ ચક્ષુર્દર્શનો અપિ નૈરયિકઃ ઉત્કૃષ્ટચક્ષુર્દર્શનિનો
નૈરયિકસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યઃ, પ્રદેશાર્થતયા તુલ્યઃ, અવગાહનાર્થતયા ચતુઃ
સ્થાનપતિતઃ, સ્થિત્યા ચતુઃસ્થાનપતિતઃ, વર્ણગન્ધરસસ્પર્શપર્યવૈઃ, ત્રિભિજ્ઞાનૈઃ
ત્રિમિરજ્ઞાનૈઃ પદ્સ્થાનપતિતઃ, ચક્ષુર્દર્શનપર્યવૈસ્તુલ્યઃ, અચક્ષુર્દર્શનપર્યવૈઃ, અવધિ-

પદ્સ્થાનપતિત પૂર્વવત્ સમક્ષલેના ચાહિં. | ચક્ષુર્દર્શન પર્યાયોં કી
અપેક્ષા તુલ્ય હોતા હૈ, અચક્ષુર્દર્શન પર્યાયોં કી અપેક્ષા પદ્સ્થાનપતિત
તથા અવધિદર્શન કી પર્યાયોં કી અપેક્ષા ઓ પદ્સ્થાનપતિત હોતા હૈ ।
પદ્સ્થાનોં કા આલાપ પૂર્વવત્ સમક્ષ લેના ચાહિં ।

હસી પ્રકાર ઉત્કૃષ્ટ ચક્ષુર્દર્શની નારક કી વિષય મેં કહના ચાહિં
અર્થાત્ એક ઉત્કૃષ્ટ ચક્ષુર્દર્શની નારક દૂસરે ઉત્કૃષ્ટ ચક્ષુર્દર્શની
નારક કી અપેક્ષા દ્રવ્ય સે તુલ્ય હૈં, પ્રદેશોં કી અપેક્ષા ઓ તુલ્ય હોતા
હૈ, અવગાહના કી અપેક્ષા ચતુઃસ્થાનપતિત હોતા હૈ, । સ્થિતિ કી
અપેક્ષા ઓ ચતુઃસ્થાનપતિત હોતા હૈ, વર્ણ ગંધ, રસ સ્પર્શ કી
પર્યાયોં સે ત્રીન જ્ઞાનોં ઓ ત્રીન અજ્ઞાનોં કી પર્યાયોં સે પદ્સ્થાન-
પતિત હોતા હૈ, ચક્ષુર્દર્શન કી પર્યાયોં સે તુલ્ય હોતા હૈ, અચક્ષુર્દર્શન
ઓર અવધિદર્શન કી પર્યાયોં સે પદ્સ્થાનપતિત હોતા હૈ ।

અજઘન્ય અનુત્કૃષ્ટ અર્થાત્ જો ઉત્કૃષ્ટ ઓ નહી, જઘન્ય ઓ
નહીં અર્થાત્ મધ્યમ ચક્ષુર્દર્શની નારક કી વિષય મેં ઓ હસી પ્રકાર

પતિત પૂર્વની જેમ સમજી લેવા જોઈએ. ચક્ષુર્દર્શન, પર્યાયોની અપેક્ષાએ તુલ્ય
હોય છે. અચક્ષુર્દર્શન, પર્યાયોની અપેક્ષાએ પદ્સ્થાન પતિત તથા અવધિદર્શનના
પર્યાયોની અપેક્ષાએ પણ પદ્સ્થાનોનું કથન પૂર્વવત્ સથળ લેવું જોઈએ.

એ પ્રકારે ઉત્કૃષ્ટ ચક્ષુર્દર્શની નારકના વિષયમાં કહેવું જોઈએ. અર્થાત્
એક ઉત્કૃષ્ટ ચક્ષુર્દર્શની નારક ણીજા ઉત્કૃષ્ટ ચક્ષુર્દર્શની નારકની અપેક્ષાએ
દ્રવ્યથી તુલ્ય છે અને પ્રદેશોથી પણ તુલ્ય છે અવગાહનની અપેક્ષાએ ચતુસ્થાન
પતિત થાય છે, સ્થિતિની અપેક્ષાએ પણ ચતુઃસ્થાન પતિત છે. વર્ણ ગંધ, રસ
સ્પર્શના પર્યાયોથી, ત્રણ જ્ઞાનો અને ત્રણ અજ્ઞાનોના પર્યાયોથી પદ્સ્થાન પતિત
જાને છે, ચક્ષુર્દર્શનના પર્યાયોથી તુલ્ય જાને છે. અચક્ષુર્દર્શનના અને અવધિ-
દર્શનના પર્યાયોથી પદ્સ્થાન પતિત થાય છે.

અજઘન્ય-અનુત્કૃષ્ટ અર્થાત્ જે ઉત્કૃષ્ટ પણ નથી જઘન્ય પણ નથી

દર્શનપર્યવૈઃ પટ્સ્થાનપતિતો ભવતિ, 'અજઘ્નમણુકોસચક્ષુદંસળીવિ એવં ચેવ' અજઘન્યાનુત્કુષ્ટ ચક્ષુર્દર્શની અપિ નૈરયિકઃ, એવઞ્ચૈવ-પૂર્વોક્તવદેય, અજઘન્યાનુત્કુષ્ટ ચક્ષુર્દર્શનિનો નૈરયિકસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યઃ, પ્રદેશાર્થતયા તુલ્યઃ, અવગાહનાર્થતયા ચતુઃસ્થાનપતિતઃ, સ્થિત્યા વર્ણગંધરસસ્પર્શપર્યવૈઃ, ત્રિમિર્જાનૈઃ, ત્રિભિરજ્ઞાનૈઃ, પટ્સ્થાનપતિતઃ, ચક્ષુર્દર્શનપર્યવૈસ્તુલ્યઃ, અચક્ષુર્દર્શનપર્યવૈઃ અવધિ-દર્શનપર્યવૈઃ પટ્સ્થાનપતિતો ભવતિ, કિન્તુ 'સદ્ઘાણે છદ્ધાણવડિં' સ્વસ્થાને પટ્-સ્થાનપતિતો ભવતિ, તદમિલાપથ્ય પૂર્વવદેવ પ્રસિદ્ધત્વાત્સ્વયમૂઘઃ, 'એવં અચ-ક્ષુદંસળીવિ' એવમ્-તથૈવ, જઘન્ય અચક્ષુર્દર્શનિકોઽપિ નૈરયિકઃ જઘન્ય અચક્ષુ-

કહનાં યાદિ, અર્થાત્ મધ્યમ ચક્ષુદર્શન કા ધારક એક નારક મધ્યમ ચક્ષુદર્શન કે ધારક દૂસરે નારક સે દ્રવ્ય કી અપેક્ષા ઓર પ્રદેશોં કી અપેક્ષા તુલ્ય હોતા હૈ, અવગાહના ઓર સ્થિતિ કી અપેક્ષા ચતુઃસ્થાનપતિત હોતા હૈ, વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શ કે પર્યાયોં સે ત્રીન જ્ઞાનોં ઓર ત્રીન અજ્ઞાનોં કે પર્યાયોં સે ષટ્સ્થાનપતિત હોતા હૈ, અચક્ષુદર્શન એવં અવધિદર્શન કે પર્યાયોં સે ષટ્સ્થાનપતિત હોતા હૈ । કિન્તુ સ્વસ્થાન સેં ઓ ષટ્સ્થાનપતિત હોતા હૈ, અર્થાત્ એક મધ્યમ ચક્ષુદર્શન કે ધારક નારક કી અપેક્ષા દૂસરે મધ્યમ ચક્ષુદર્શન કે હી ધારક નારક સેં ષટ્સ્થાનપતિત હીનાધિકતા હોતી હૈ । ઊન ષટ્સ્થાનોં કા ઉચ્ચારણ પૂર્વવત્ કર લેના યાદિ

અચક્ષુદર્શની નારક કે વિષય સેં ઓ એસા હી કહના યાદિ, અર્થાત્ એક જઘન્ય અચક્ષુદર્શની નારક દૂસરે જઘન્ય

અર્થાત્ મધ્યમ ચક્ષુદર્શની નારકના વિષયમાં પણ એજ રીતે કહેવું જોઈએ, અર્થાત્ મધ્યમ ચક્ષુદર્શનના ધારક એક નારક મધ્યમ ચક્ષુદર્શનના ધારક બીજા નારકથી દ્રવ્યની અપેક્ષાએ અને પ્રદેશોની અપેક્ષાએ તુલ્ય થાય છે, અવગા-હના અને સ્થિતિની અપેક્ષાએ ચતુઃસ્થાન પતિત થાય છે. વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શના પર્યાયોથી ત્રણ જ્ઞાનો અને ત્રણ અજ્ઞાનોના પર્યાયોથી ષટ્સ્થાન પતિત થાય છે. અચક્ષુદર્શન તેમજ અવધિદર્શનના પર્યાયોથી ષટ્સ્થાન પતિત થાય છે, અચક્ષુદર્શન તેમજ અવધિદર્શનના પર્યાયોથી ષટ્સ્થાન પતિત થાય છે. કિન્તુ સ્વસ્થાનમાં પણ ષટ્સ્થાન પતિત બને છે, અર્થાત્ એક મધ્યમ ચક્ષુ-દર્શનના ધારક નારકની અપેક્ષાએ બીજા મધ્યમ ચક્ષુદર્શનના જ ધારક નાર-કમાં ષટ્સ્થાન પતિત હિનાધિકતા થાય છે. આ છ સ્થાનોનું ઉચ્ચારણ પૂર્વ-વત્ કરી લેવું જોઈએ.

અચક્ષુદર્શની નારકના વિષયમાં એમ જ કહેવું જોઈએ. અર્થાત્ એક જઘન્ય અચક્ષુદર્શની નારક બીજા જઘન્ય અચક્ષુદર્શની નારકની અપેક્ષાએ

દર્શનિકસ્ય નૈરયિકસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યઃ, પ્રદેશાર્થતયા તુલ્યઃ, અવગાહનાર્થતયા ચતુઃસ્થાનપતિતઃ, સ્થિત્યા ચતુઃસ્થાનપતિતઃ, વર્ણગન્ધરસસ્પર્શપર્યવૈઃ, ત્રિભિ-
જ્ઞાનૈઃ ત્રિભિરજ્ઞાનૈઃ પદ્સ્થાનપતિતઃ, અચક્ષુર્દર્શનપર્યવૈઃ તુલ્યઃ, અવધિદર્શનપર્યવૈઃ
પદ્સ્થાનપતિતો ભવતિ તદભિલાપોપિ પૂર્વવદેવાવસેયઃ, 'ઓહિદંસળીવિ' અવધિ-
દર્શનિકોઽપિનૈરયિકઃ અવધિદર્શનિકસ્ય નૈરયિકસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યઃ, પ્રદેશ-
ર્થતયા તુલ્યઃ, અવગાહનાર્થતયા ચતુઃસ્થાનપતિતઃ સ્થિત્યા ચતુઃસ્થાનપતિતઃ, વર્ણ-
અચક્ષુર્દર્શની નારક કી અપેક્ષા દ્રવ્ય સે તુલ્ય હોતા હૈ, પ્રદેશોં સે
મી તુલ્ય હોતા હૈ, અવગાહના ઓર સ્થિતિ કી અપેક્ષા ચતુઃસ્થાન-
પતિત હોતા હૈ વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શ, ત્રીન જ્ઞાનોં, ત્રીન અજ્ઞાનોં
તથા ચક્ષુઃદર્શન કે પર્યાયોં સે પદ્સ્થાનપતિત હોતા હૈ, અચક્ષુર્દર્શન
કે પર્યાયોં સે તુલ્ય હોતા હૈ, અવધિદર્શન કે પર્યાયોં સે પદ્સ્થાનપતિત
હોતા હૈ । ઉત્કૃષ્ટ અચક્ષુર્દર્શની કે વિષય મેં મી એસા હી સમજના
ચાહિએ । મધ્યમ અચક્ષુર્દર્શની કે સંબંધ મેં એસા કહના ચહિએ
કિન્તુ ઉસે સ્વસ્થાન મેં મી પદ્સ્થાનપતિત કહના ચહિએ અર્થાત્
મધ્યમ અચક્ષુર્દર્શની એક નારક સે મધ્યમ અચક્ષુર્દર્શનીં દૂસરે
નારક મેં પદ્સ્થાનપતિત હીનાધિકતા હોતી હૈ, ક્યોંકિ મધ્યમ
અચક્ષુર્દર્શન કા જઘન્ય ઓર ઉત્કૃષ્ટ અચક્ષુર્દર્શન કે સમાન એક
સ્થાન નહીં હોતા ।

અવધિદર્શનો નારક કે સંબંધ મેં મી ઇસી પ્રકાર કહના
ચાહિએ, અર્થાત્ એક જઘન્ય અવધિદર્શની નારક સે દૂસરા જઘન્ય
અવધિદર્શની નારક દ્રવ્ય ઓર પ્રદેશોં સે તુલ્ય હોતા હૈ, અવગાહના

દ્રવ્યથી તુલ્ય હોય છે. પ્રદેશથી પણ તુલ્ય હોય છે. અવગાહના અને સ્થિતિની
અપેક્ષાએ ચતુઃસ્થાન પતિત હોય છે, વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શ, ત્રણ અજ્ઞાનો
તથા ચક્ષુર્દર્શનના પર્યાયથી પદસ્થાન પતિત થાય છે, અચક્ષુર્દર્શનના પર્યાયથી
તુલ્ય થાય છે, અવધિદર્શનના પર્યાયથી પદસ્થાન પતિત થાય છે. ઉત્કૃષ્ટ
અચક્ષુર્દર્શનના વિષયમાં પણ એમજ સમજવું જોઈએ. મધ્યમ અચક્ષુર્દર્શનના
સમ્બંધમાં એમજ કહેવું જોઈએ પરંતુ તેને સ્વસ્થાનમાં પણ પદસ્થાન પતિત
કહેવાં જોઈએ અર્થાત્ મધ્યમ અચક્ષુર્દર્શની એક નારકથી મધ્યમ અચક્ષુર્દર્શની
બીજા નારકમાં પદસ્થાન પતિત હીનાધિકતા થાય છે કેમકે મધ્યમ અચક્ષુ-
ર્દર્શનના જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટ અચક્ષુર્દર્શનના સમાન એક સ્થાન નથી હોતું.

અવધિદર્શની નારકોના સંબંધમાં પણ એજ પ્રકારે કહેવું જોઈએ, અર્થાત્
એક જઘન્ય અવધિદર્શની નારકથી બીજા જઘન્ય અવધિદર્શની નારક દ્રવ્ય
પ્રદેશથી તુલ્ય હોય છે, અવગાહના અને સ્થિતિથી ચતુઃસ્થાન પતિત થાય

ગન્ધરસસ્પર્શપર્યવૈઃ, ત્રિભિઃ જ્ઞાનૈઃ ત્રિભિરજ્ઞાનૈઃ ષટ્સ્થાનપતિતઃ, ચક્ષુર્દર્શનપર્યવૈ-
સ્તુલ્યઃ અચક્ષુર્દર્શનપર્યવૈઃ અવધિદર્શનપર્યવૈઃ ષટ્સ્થાનપતિતો ભવતિ, તદભિલા-
પક્રમશ્ચ પૂર્વવદેવાવસેયઃ ॥ સૂ. ૬ ॥

મૂઝમ્-જહણ્ણેગાહગાણં મંતે અસુરકુમારાણં કેવદ્વયા પજ્જવા
પણ્ણત્તા ? ગોયમા ! અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા । સે કેણટ્ટેણં મંતે ?
એવં વુચ્ચઈ જહણ્ણોગાહગાણં અસુરકુમારાણં અણંતા પજ્જવા
પણ્ણત્તા ? ગોયમા ! જહણ્ણોગાહગાણં અસુરકુમારે જહણ્ણોગ-
હણસ્સ અસુરકુમારસ્સ દબ્બટ્ટયાણં તુલ્લે, પાસટ્ટયાણં તુલ્લે,
ઓગાહણટ્ટયાણં તુલ્લે, ઠિઈણં ચડટ્ટાણવડિણં, વણ્ણાઈહિં
છટ્ટાણવડિણં, આભિણિબોહિયનાણપજ્જવેહિં સુચનાણપજ્જવેહિં
ઓહિનાણપજ્જવેહિં તિહિં અણ્ણાણેહિં તિહિં દંસણેહિં ય છટ્ટાણ-
વડિણં એવં ઉક્કોસોગાહગાણં વિ એવં અજહણ્ણમણુવકોસોગાહ
ગાણં વિ નવરં ઉક્કોસોગાહગાણં વિ અસુરકુમારે ઠિઈણં ચડટ્ટાણ-
વડિણં એવં જાવ થણિયકુમારા । ॥ સૂ. ૭ ॥

और स्थिति से चतुःस्थानपतित होता है, वर्ण, गंध, रस, स्पर्श, तीन
ज्ञानों तथा तीन अज्ञानों के पर्यायों से षट्स्थानपतित होता है, चक्षु-
दर्शन और अचक्षुदर्शन के पर्यायों से भी षट्स्थानपतित होता है
किन्तु अवधिदर्शन के पर्यायों से तुल्य होता है । उत्कृष्ट अवधि-
दर्शन के विषय में तथा मध्यम अवधिदर्शन के विषय में भी ऐसा
-कहना चाहिए, मगर मध्यम अवधिदर्शन को स्वस्थान में भी षट्-
स्थानपतित कह लेना चाहिए ॥ ६ ॥

છે, વર્ણ, ગંધ, રસ. સ્પર્શ, ત્રણેજ્ઞાન, તથા ત્રણે અજ્ઞાનોના પર્યાયોથી ષટ્સ્થાન
પતિત થાય છે. ચક્ષુદર્શન અને અચક્ષુદર્શનના પર્યાયોથી પણ ષટ્સ્થાન પતિત
થાય છે. પણ અવધિદર્શનના પર્યાયોથી તુલ્ય અને છે, ઉત્કૃષ્ટ અવધિદર્શનના
વિષયમાં પણ એમ જ કહેવું જોઈએ, પણ મધ્યમ અવધિદર્શનને સ્વસ્થાનમાં
પણ ષટ્સ્થાન પતિત કહેવું જોઈએ. ॥ ૬ ॥

છાયા—જઘન્યાવગાહનકાનાં ભદન્ત ! અસુરકુમારાણાં કિયન્તઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ ? ગૌતમ ! અનન્તા પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ । તત્ કેનાર્થેન ભદન્ત ! એવ મુચ્યતે જઘન્યાવગાહનકાનામ્ અસુરકુમારાણામ્ અનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ ? ગૌતમ ! જઘન્યાવગાહનકોઽસુરકુમારો જઘન્યાવગાહનકસ્ય અસુરકુમારસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યઃ, પ્રદેશાર્થતયા તુલ્યઃ, અવગાહનાર્થતયા તુલ્યઃ, સ્થિત્યા ચતુઃસ્થાનપતિતઃ, વર્ણાદિભિઃ પદ્સ્થાનપતિતઃ, આભિનિવોધિકજ્ઞાનપયવૈઃ, શ્રુતજ્ઞાનપર્યવૈઃ, અવધિ-

અસુરકુમારાદિપર્યાયવક્તવ્યતા

શબ્દાર્થ—(જહણ્ણોગાહગાણં મંતે ! અસુરકુમારાણં કેવદ્વયા પજ્જવા પણ્ણત્તા ?) હે ભગવન્ ! જઘન્ય અવગાહના વાલે અસુરકુમારોં કે કિતને પર્યાય હૈં ? (ગોયમા અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા) હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય હૈં (સે કેણદ્દેણં મંતે ! એવં સુચ્ચદ્દ-જહણ્ણોગાહગાણં અસુરકુમારાણં અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા ?) હે ભગવન્ ! કિસ હેતુ સે એસા કહા જાતા હૈ કિ જઘન્ય અવગાહના વાલે અસુરકુમારોં કે અનન્ત પર્યાય હૈં ? (ગોયમા ! જહણ્ણોગાહણં અસુરકુમારે જહણ્ણોગાહણસ્સ અસુરકુમારસ્સ દ્વવદ્વયાં તુલ્લે) હે ગૌતમ ! એક જઘન્ય અવગાહના વાલ્યા અસુરકુમાર દૂસરે જઘન્ય અવગાહના વાલે અસુરકુમાર સે દ્રવ્ય કી દૃષ્ટિ સે તુલ્ય હૈં (પેસદ્વયાં તુલ્લે) પ્રદેશોં કી અપેક્ષા સે તુલ્ય હૈ (ઠિદ્દેં ચરદ્દાણવડિં) સ્થિતિ સે ચતુઃસ્થાનપતિત હૈ (વણ્ણાદિં હિં છદ્દાણવડિં) વર્ણ આદિ સે પદ્સ્થાનપતિત હૈં (આભિનિવોહિયનાણ-પજ્જવેહિં) આભિનિવોધિકજ્ઞાન કે પર્યાયોં સે (સુચનાણ પજ્જવેહિં)

અસુરકુમારાદિ પર્યાય વક્તવ્યતા.

શબ્દાર્થ—(જહણ્ણોગાહગાણં મંતે ! અસુરકુમારાણં કેવદ્વયા પજ્જવા પણ્ણત્તા ?) હે ભગવન્ ! જઘન્ય અવગાહના વાળા અસુરકુમારોના કેટલા પર્યાય છે ? (ગોયમા ! અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા) હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય છે (સે કેણદ્દેણં મંતે ! એવં સુચ્ચદ્દ-જહણ્ણોગાહગાણં અસુરકુમારાણં અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા ?) હે ભગવન્ ! ક્યા હેતુથી એમ કહેવાય છે કે જઘન્ય અવગાહનાવાળા અસુરકુમારોના અનન્ત પર્યાય છે ? (ગોયમા ! જહણ્ણોગાહણં અસુરકુમારે જહણ્ણોગાહણસ્મ અસુરકુમારસ્સ દ્વવદ્વયાં તુલ્લે) હે ગૌતમ ! એક જઘન્ય અવગાહનાવાળા અસુરકુમાર થી બીજા જઘન્ય અવગાહનાવાળા અસુરકુમારથી દ્રવ્યની દૃષ્ટિએ તુલ્ય છે (ઓગાહણ દ્વયાં તુલ્લે) અવગાહનાથી તુલ્ય છે (ઠિદ્દેં ચરદ્દાણવડિં) સ્થિતિથી ચતુઃસ્થાન પતિત છે (વણ્ણાદિં છદ્દાણવડિં) વર્ણાદિથી પદસ્થાન પતિત છે (આભિનિવોહિય નાણ પજ્જવેહિં) આભિનિવોધિક જ્ઞાનના પર્યાયોથી (સુચનાણ પજ્જવેહિં)

જ્ઞાનપર્યવૈઃ, ત્રિભિરજ્ઞાનૈઃ, ત્રિભિર્દર્શનૈશ્ચ પટ્સ્થાનપતિતઃ, એવમુત્કૃષ્ટાવગાહન-
કોઽપિ, એવમ્ અજઘન્યાનુત્કૃષ્ટાવગાહનકોઽપિ, નવરમ્ ઉત્કૃષ્ટાવગાહનકોઽપિ
અસુરકુમારઃ સ્થિત્યા ચતુઃ સ્થાનપતિતઃ, एवं यावत् स्तनितकुमाराः ।

ટીકા—પૂર્વ સામાન્યતોઽસુરકુમારાદીનાં પર્યાયપ્રરૂપણં કૃતમ્, સમ્પ્રતિ
જઘન્યાવગાહનકાનામસુરકુમારાદીનાં પર્યાયં પ્રરૂપયિતુમાહ—‘જહ્ણ્ણોગાહ્ણગાણં
મંતે ! અસુરકુમારાણં કેવદ્યા પજ્જવા પણ્ણત્તા ? ગૌતમઃ ! પૃચ્છતિ—‘હે મદન્ત !
જઘન્યાવગાહનકાનામ્ જઘન્યમ્ અવગાહનં—શરીરોચ્છ્રયો યેષાં તે જઘન્યાવગાહ-

શ્રુતજ્ઞાન કે પર્યાયોં સે (ઓહિણાણપજ્જવેહિં) અવધિજ્ઞાન કે પર્યાયોં
સે (તિહિં અણ્ણાણેહિં) તીન અજ્ઞાનોં સે (તિહિં દંસણેહિય) ઓર
તીન દર્શનોં સે (છટ્ઠાણવહિં) પટ્સ્થાનપતિત હૈ (એવં ઉક્કોસો-
ગાહ્ણાવિ) હસી પ્રકાર ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના વાલા મી (એવં અજ-
હ્ણમણુક્કોસોગાહ્ણાવિ) હસી પ્રકાર-મધ્યમ અવગાહના વાલા મી
(નવરં) વિશેષ યહ કિ (ઉક્કોસોગાહ્ણાવિ અસુરકુમારે ઠિર્હિં
ચઉટ્ઠાણવહિં) ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના વાલા મી અસુરકુમાર સ્થિતિ
સે ચતુઃસ્થાનપતિત હૈ (એવં જાવ ધણિયકુમારા) સ્તનિતકુમારોં
તક હસી પ્રકાર જાનના ।

ટીકાર્થ—પહેલે સામાન્ય રૂપ સે અસુરકુમારોં આદિ કે પર્યાયોં કી
પ્રરૂપણા કી ગઈ, અવં જઘન્ય અવગાહના વાલે આદિ અસુરકુમારોં
કે પર્યાયોં કી-પ્રરૂપણા કી જાતી હૈ—

ગૌતમ હે મગવન્ ! જઘન્ય અવગાહના વાલે અસુરકુમારોં કે
કિતને પર્યાય કહે ગઈ હૈ ?

શ્રુતજ્ઞાનના પર્યાયથી (ઓહિણાણ પજ્જવેહિં) અવધિજ્ઞાનના પર્યાયથી (તિહિં અણ્ણા
ણેહિં) ત્રણ અજ્ઞાનોથી (તિહિં દંસણેહિય) અને ત્રણ દર્શનોથી (છટ્ઠાણવહિં)
પટ્સ્થાન પતિત છે (એવં ઉક્કોસોગાહ્ણાવિ) એજ પ્રકારે ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના
વાળા પણ (એવં અજહ્ણમણુક્કોસોગાહ્ણાવિ) એજ પ્રકારે મધ્યમ અવગા-
હનાવાળા પણ (નવર) વિશેષ એ છે કે (ઉક્કોસોગાહ્ણાવિ અસુરકુમારે ઠિર્હિં
ચઉટ્ઠાણવહિં) ઉત્કૃષ્ટ અવગાહનાવાળા પણ અસુરકુમાર સ્થિતિથી ચતુઃસ્થાન
પતિત છે (એવં જાવ ધણિયકુમારા) સ્તનિકુમારો સુધી એ પ્રકારે બાણુવું.

ટીકાર્થ—પહેલા સામાન્ય રૂપથી અસુરકુમારો આદિના પર્યાયોની પ્રરૂપણા
કરી. હવે જઘન્ય અવગાહનાવાળા અસુરકુમારોના પર્યાયોની પ્રરૂપણા કરાય છે

શ્રી ગૌતમસ્વામી—ભગવન્ ! જઘન્ય અવગાહનાવાળા અસુરકુમારોના કેટલા
પર્યાય કહેલા છે ?

નકાસ્તેવામિત્યર્થઃ, અસુરકુમારાણાં કિયન્તઃ પર્યવાઃ-પર્યાયાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ ? ભગવાન્ આહ-‘ગોયમા !’ હે ગૌતમ ! ‘અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા’ જઘન્યાવગાહનકાનામ્ અસુરકુમારાણામ્ અનન્તાઃ પર્યવાઃ પર્યાયાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ, ગૌતમસ્તત્ર કારણં પૃચ્છતિ -‘સે કેણદ્દેણં ભંતે ! એવં વુચ્છઈ-જહણ્ણોગાહણમાણં અસુરકુમારાણં અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા’ હે ભદન્ત ! તત્-અથ, કેનાર્થેન-કથં તાવત્, એવમ્-ઉક્તરીત્યા, ઉચ્યતે -યત્-જઘન્યાવગાહનકાનામ્ અસુરકુમારાણામ્ અનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ : ઇતિ ? ભગવાન્ આહ-‘ગોયમા !’ હે ગૌતમ ! જહણ્ણોગાહણે અસુરકુમારે જહણ્ણોગાહ-ણસ્સ અસુરકુમારસ્સ દવ્વદ્વયાણે તુલ્લે’ જઘન્યાવગાહનકોઽસુરકુમારો જઘન્યાવગા-હનકસ્ય અસુરકુમારસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા દ્રવ્યાર્થિકનયેને તુલ્યો ભવતિ ‘પણ્ણદ્વયાણે તુલ્લે’ પ્રદેશાર્થતયા-પ્રદેશાપેક્ષયા, તુલ્યો ભવતિ, ‘ઓગાહણદ્વયાણે તુલ્લે’ અવગાહ-નાર્થતયા-શરીરોચ્છ્રયરૂપતયા તુલ્યો ભવતિ, ‘ઠિઈણે ચઉટ્ટાણવડિણે’ સ્થિત્યા-આયુઃ કર્માત્તુભવરૂપસ્થિત્યપેક્ષયા, ચતુઃસ્થાનપતિતો ભવતિઃ, તથા ચ સ્થિત્ય-

ભગવાન્-હે ગૌતમ ! જઘન્ય અવગાહના વાળે અસુરકુમારોં કે અનન્ત પર્યાય કહે ગયે છે ।

ગૌતમ-હે ભગવન્ ! કિસ હેતુ સે એસા કહાજાતા હૈ કિ જઘન્ય અવગાહના વાળે અસુરકુમારોં કે અનન્ત પર્યાય કહે હૈ ?

ભગવાન્-હે ગૌતમ ! એક જઘન્ય અવગાહના વાળા અસુરકુમાર દૂસરે જઘન્ય અવગાહના વાળે અસુરકુમાર સે દ્રવ્યની અપેક્ષા તુલ્ય હૈ પ્રદેશોં કી અપેક્ષા ભી તુલ્ય હૈ, અવગાહના કી અપેક્ષા ભી તુલ્ય હૈ, કિન્તુ સ્થિતિ કી અપેક્ષા ચતુઃસ્થાનપતિત હોતા હૈ, અતઃ એક જઘન્ય અવગાહનાવાળા અસુરકુમાર દૂસરે જઘન્ય અવગાહના વાળે અસુરકુમાર સે સ્થિતિ કી અપેક્ષા અગર હીન હો તો

શ્રી ભગવાન્-ગૌતમ ! જઘન્ય અવગાહના વાળા અસુરકુમારોના અનન્ત પર્યાય કહેલા છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી ! કયા હેતુથી એમ કહેવાય છે કે જઘન્ય અવગાહના વાળા અસુરકુમારોના અનન્ત પર્યાય કહેલા છે ?

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ ! એક જઘન્ય અવગાહનાવાળા અસુરકુમાર બીજા જઘન્ય અવગાહનાવાળા અસુરકુમારથી દ્રવ્યની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે, પ્રદેશોની અપેક્ષાએ પણ તુલ્ય છે, અવગાહનાની અપેક્ષાએ પણ તુલ્ય છે. કિન્તુ સ્થિતિની અપેક્ષાએ ચતુઃસ્થાન પતિત થાય છે, તેથીજ એક જઘન્ય અવગાહનાવાળા અસુરકુમાર બીજા જઘન્ય અવગાહનાવાળા અસુરકુમારથી સ્થિતિની અપેક્ષાએ અગર હીન હોયતો એ સંખ્યાત ભાગહીન, સંખ્યાતભાગ હીન સંખ્યાત શુદ્ધહીન

પેક્ષ્યા જઘન્યાવગાહનકોઽસુરકુમારો જઘન્યાવગાહનકસ્યાસુરકુમારસ્ય અસંખ્યેય-
 ભાગ હીનો વા, સંખ્યેયભાગહીનો વા, સંખ્યેયગુણહીનો વા, અસંખ્યેયગુણ હીનો
 વા ભવતિ, અસંખ્યેયભાગાભ્યધિકો વા, સંખ્યેયભાગાભ્યધિકો વા, સંખ્યેયગુણા-
 ભ્યધિકો વા, અસંખ્યેયગુણાભ્યધિકો વા ભવતિ ઇતિ ભાવઃ, 'વળ્ણાઈહિ છટ્ટાણવ-
 ડિઈ' વર્ણાદિભિઃ-વર્ણગંધરસસ્પર્શપર્યવૈઃ જઘન્યાવગાહનકોઽસુરકુમારઃ પટ્ટ સ્થાન-
 પતિતો ભવતિ તદભિલાપશ્ચ પૂર્વવદેવ વોધ્યઃ, 'આભિણિવોહિયનાણપજ્જવેહિ'
 આભિણિવોધિકજ્ઞાનપર્યવૈઃ, 'સુયનાણપજ્જવેહિ' શ્રુતજ્ઞાનપર્યવૈઃ 'ઓહિનાણપજ્જવેહિ'
 અવધિજ્ઞાનપર્યવૈઃ, 'તિહિ અન્નાણેહિ' ત્રિભિરજ્ઞાનૈઃ-મત્યજ્ઞાનશ્રુતાજ્ઞાનવિમઙ્ગ-
 લક્ષણાજ્ઞાનૈઃ 'તિહિ દંસણેહિ ય છટ્ટાણવડિઈ' ત્રિભિર્દર્શનૈશ્ચ-ચક્ષુરચક્ષુઃવધિ-
 લક્ષણદર્શનપર્યવૈઃ જઘન્યાવગાહનકોઽસુરકુમારઃ પટ્ટસ્થાનપતિતો ભવતિ, તથા
 ચ મતિજ્ઞાનીભિઃ જઘન્યાવગાહનકોઽસુરકુમારો જઘન્યાવગાહનકસ્યાસુરકુમારસ્ય
 અનન્તભાગ હીનો વા, અસંખ્યેયભાગ હીનો વા, સંખ્યેયભાગ હીનો વા, સંખ્યેય-
 ગુણ હીનો વા, અસંખ્યેયગુણ હીનો વા, અનન્તગુણ હીનો વા ભવતિ, અનન્ત-
 ભાગાભ્યધિકો વા, અસંખ્યેયભાગાભ્યધિકો વા, સંખ્યેયભાગાભ્યધિકો વા,

અસંખ્યાતભાગ હીન, સંખ્યાતભાગ હીન, સંખ્યાતગુણ હીન અથવા
 અસંખ્યાતગુણ હીન હોતા હૈં ઓર યદિ અધિક હૈં તો અસંખ્યાત ભાગ
 અધિક, સંખ્યાતભાગ અધિક સંખ્યાતગુણ અધિક યા અસંખ્યાતગુણ
 અધિક હોતા હૈં । વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શ કે પર્યાયોં સે તથા આભિણિ-
 વોધિકજ્ઞાન, શ્રુતજ્ઞાન, અવધિજ્ઞાન ત્રિન અજ્ઞાનોં ઓર ત્રિન દર્શનોં
 કે પર્યાયોં સે ષટ્સ્થાનપતિત હોતા હૈં, અર્થાત્ એક જઘન્ય અવગાહના-
 વાલા અસુરકુમાર દૂસરે જઘન્ય અવગાહના વાલે અસુરકુમાર સે
 અનન્ત ભાગહીન અસંખ્યાત ભાગ હીન સંખ્યાત ભાગ હીન સંખ્યાત-
 ગુણહીન અસંખ્યાત ગુણ હીન અથવા અનન્તગુણ હીન હોતા હૈં, અગર
 અધિક હો તો અનન્તભાગ અધિક, અસંખ્યાતભાગ અધિક, સંખ્યાત-

અથવા અસંખ્યાત ગુણહીન થાય છે અને જો અધિક છે તો અસંખ્યાત ભાગ
 અધિક સંખ્યાતભાગ અધિક, સંખ્યાતગુણ અધિક અથવા અસંખ્યાત ગુણ અધિક
 થાય છે. વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શના પર્યાયોથી તથા આભિણિવોધિકજ્ઞાન, શ્રુતજ્ઞાન,
 અવધિજ્ઞાન, ત્રણ અજ્ઞાનો અને ત્રણ દર્શનોના પર્યાયોથી ષટ્સ્થાન પતિત થાય
 છે. અર્થાત્ એક જઘન્ય અવગાહનાવાળા અસુરકુમાર બીજા જઘન્ય અવગા-
 હનાવાળા અસુરકુમારથી અનન્ત ભાગહીન, અસંખ્યાત ભાગહીન, સંખ્યાત
 ભાગહીન, સંખ્યાત ગુણહીન, અસંખ્યાત ગુણહીન અથવા અનન્ત ગુણહીન
 બને છે. અગર અધિક હોય તો અનન્તભાગ અધિક, અસંખ્યાતભાગ અધિક,

સંખ્યેયગુણાભ્યધિકો વા, અસંખ્યેયગુણાભ્યધિકો વા, અનન્તગુણાભ્યધિકો વા
ભવતીતિ ભાવઃ, 'एवं उक्तोसोगाहण ए वि' एवम् पूर्वोक्तरीत्या, उत्कृष्टावगाहन-
कोऽपि असुरकुमार उत्कृष्टावगाहनकरयासुरकुमारस्य द्रव्यार्थतया तुल्यः प्रदेशार्थ-
तया तुल्यः, अवगाहनार्थतया तुल्यः, स्थित्या चतुःस्थानपतितः, वर्णादिभिः
षट् स्थानपतितः, आभिनिवोधिकज्ञानपर्यवैः श्रुतज्ञानपर्यवैः, अवधिज्ञानपर्यवैः,
त्रિभिरज्ञानै, त्रिभिर्दर्शनैश्च षट्स्थानपतितो भवति, 'एवं अजहणमणुकोमो-
गाहण ए वि' एवम्-पूर्वोक्तवदेव अजघन्यानुत्કृष्टાવगाहनकोऽपि असुरकुमारः
अजघन्यानुत्કृष्टावगाहनकस्यासुरकुमारस्य द्रव्यार्थतया तुल्यः, प्रदेशार्थतया
तुल्यः, अवगाहनार्थतया तुल्यः, स्थित्या चतुःस्थानપતિતઃ વર્ણાદિભિઃ ષટ્સ્થાન
ભાગ અધિક, સંખ્યાતગુણ અધિક, અસંખ્યાતગુણ અધિક અથવા
અનન્તગુણ અધિક હોતા હૈ ।

જેસા જઘન્ય અવગાહના વાલે અસુરકુમાર કે વિષય મેં કહા,
વૈસા હી ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના વાલે કે વિષય મેં ભી કહના યાહિયે,
અર્થાત્ વહ દ્રવ્ય પ્રદેશોં ઓર અવગાહના કી અપેક્ષા તુલ્ય હોતા હૈ,
સ્થિતિ કી અપેક્ષા ચતુઃસ્થાનપતિત એવં વર્ણ આદિ કે પર્યાયો કી
અપેક્ષા ષટ્સ્થાનપતિત હોતા હૈ । આભિનિવોધિકજ્ઞાન કે પર્યાયોં સે
શ્રુતજ્ઞાન કે પર્યાયોં સે, અવધિજ્ઞાન કે પર્યાયોં સે, ત્રીન દર્શનોં સે
ષટ્સ્થાનપતિત હોતા હૈ ।

મધ્યમ અવગાહના વાલે અસુરકુમાર કે વિષય મેં ભી એસા હી
કહના યાહિયે અર્થાત્ મધ્યમ અવગાહના વાલા એક અસુરકુમાર
દૂસરે અસુરકુમાર સે દ્રવ્ય તથા પ્રદેશોં કી અપેક્ષા તુલ્ય હોતા હૈ,

સંખ્યાતભાગ અધિક, સંખ્યાતગુણ અધિક, અસંખ્યાતગુણ અધિક અથવા
અનન્તગુણ અધિક થાય છે.

જેવું જઘન્ય અવગાહનાવાળા અસુરકુમારના વિષયમાં કહ્યું છે તેવુંજ
ઉત્કૃષ્ટ અવગાહનાવાળાના વિષયમાં પણ કહેવું જોઈએ. અર્થાત્ તે દ્રવ્ય અને
પ્રદેશો તેમજ અવગાહનાની અપેક્ષાએ તુલ્ય થાય છે, સ્થિતિની અપેક્ષાએ ચતુ-
સ્થાન પતિત તેમજ વર્ણ આદિના પર્યાયોની અપેક્ષાએ ષટ્સ્થાન પતિત થાય
છે. આભિનિવોધિક જ્ઞાનના પર્યાયોથી શ્રુતજ્ઞાનના પર્યાયોથી, અવધિજ્ઞાનના
પર્યાયોથી, ત્રણ અજ્ઞાનોથી, ત્રણ દર્શનોથી ષટ્સ્થાન પતિત થાય છે.

મધ્યમ અવગાહનાવાળા અસુરકુમારના વિષયમાં પણ એવું જ કહેવું
જોઈએ અર્થાત્ મધ્યમ અવગાહનાવાળા એક અસુરકુમાર બીજા અસુરકુમારથી
દ્રવ્ય તથા પ્રદેશોની અપેક્ષાએ તુલ્ય બને છે. અવગાહનાની અપેક્ષાએ તુલ્ય બને છે,

પતિતઃ, આભિનિવોધિકજ્ઞાનપર્યવૈઃ, શ્રુતજ્ઞાનપર્યવૈઃ, અવધિજ્ઞાનપર્યવૈઃ, ત્રિભિ-
 રજ્ઞાનૈઃ, ત્રિભિર્દર્શનૈશ્ચ ષટ્સ્થાનપતિતો ભવતિ, કિન્તુ 'નવમં ઉત્ક્રાંતસોગાહણ
 વિ અસુરકુમારે ઠિર્ઇ ચડઢાણવડિઇ' નારમ્-પૂર્વાપેક્ષયા વિશેષસ્તુ ઉત્કૃષ્ટાવ-
 ગાહનકોઽપિ અસુરકુમારઃ સ્થિત્યા-આયુઃ કર્માનુભવલક્ષણસ્થિત્યપેક્ષયા ચતુઃ
 સ્થાનપતિતો ભવતિ, 'એવં જાવ યણિયકુમારા' એવં-તથૈવ યાગ્ત-નાગકુમારાઃ
 સુવર્ણકુમારાઃ, અગ્નિકુમારાઃ, વિદ્યુત્કુમારાઃ ઉદધિકુમારાઃ, દ્વીપકુમારાઃ, દિક્-
 કુમારાઃ, પવનકુમારાઃ, સ્તનિતકુમારાઃ અપિ જઘન્યાવગાહનકાઃ, ઉત્કૃષ્ટાવ-
 ગાહનકાઃ, અજઘન્યાનુત્કૃષ્ટાવગાહનકાશ્ચ યથાયોગ્યમ્ સપ્તસ્વલજાતીયાપેક્ષયા
 દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યાઃ, પ્રદેશાર્થતયા તુલ્યાઃ, અવગાહનાર્થતયા તુલ્યાઃ, સ્થિત્યા-
 આયુઃ કર્માનુભવલક્ષણસ્થિત્યપેક્ષયા ચતુઃસ્થાનપતિતાઃ વર્ણગન્ધરસસ્પર્શપર્યવૈઃ
 ષટ્સ્થાનપતિતાઃ, આભિનિવોધિકજ્ઞાનપર્યવૈઃ, શ્રુતજ્ઞાનપર્યવૈઃ, અવધિજ્ઞાનપર્યવૈઃ,

અવગાહના કી અપેક્ષા તુલ્ય હોતા હૈં, કિન્તુ સ્થિતિ કી અપેક્ષા ચતુ-
 સ્થાનપતિત હોતા હૈં ઓર વર્ણાદિ કે તથા આભિનિવોધિક જ્ઞાન,
 શ્રુતજ્ઞાન, અવધિજ્ઞાન, ત્રીન અજ્ઞાનોં એવં ત્રીન દર્શનોં કે પર્યાયોં કી
 અપેક્ષા ષટ્સ્થાનપતિત હોતા હૈં । વિશેષ યહ હૈં ક્ષિ ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના
 વાલા ભી અસુરકુમાર સ્થિતિ સે ચતુઃસ્થાનપતિત હોતા હૈં ।

સ્તનિતકુમારોં તક ઇસી પ્રકાર કહ લેના ચાહિઇ । અર્થાત્ નાગ
 કુમાર, સુવર્ણકુમાર, અગ્નિકુમાર, વિદ્યુત્કુમાર, ઉદધિકુમાર દ્વીપ-
 કુમાર, દિક્કુમાર, પવનકુમાર, સ્તનિતકુમાર યે જઘન્ય અવગાહના
 વાલે ઓર મધ્યમ અવગાહના વાલે યથાયોગ્ય દ્રવ્ય કી અપેક્ષા ઓર
 પ્રદેશોં કી અપેક્ષા તુલ્ય હૈં અવગાહના કી અપેક્ષા તુલ્ય હૈં, સ્થિતિ
 કી અપેક્ષા ચતુઃસ્થાનપતિત હૈં, વર્ણ ગંધ રસ સ્પર્શ કે પર્યાયોં સે
 ષટ્સ્થાનપતિત હૈં । ત્રીન જ્ઞાનોં, ત્રીન અજ્ઞાનોં ઓર ત્રીન દર્શનોં

પણ સ્થિતિની અપેક્ષાએ ચતુઃસ્થાન પતિત થાય છે અને વર્ણાદિના તથા આભિ-
 નિવોધિકજ્ઞાન, શ્રુતજ્ઞાન, અવધિજ્ઞાન ત્રણ અજ્ઞાન તેમજ ત્રણ દર્શનોના પર્યાયોની
 અપેક્ષાએ ષટ્સ્થાન પતિત થાય છે. વિશેષ એ છે કે ઉત્કૃષ્ટ અવગાહનાવાળા
 પણ અસુરકુમાર સ્થિતિથી ચતુઃસ્થાન પતિત થાય છે. સ્તનિતકુમારો સુધી આ
 રીતે જ કહેવું જોઈએ. અર્થાત્ નાગકુમાર, સુવર્ણકુમાર, અગ્નિકુમાર વિદ્યુત્કુમાર,
 દ્વીપકુમાર, દિક્કુમાર, પવનકુમાર અને સ્તનિતકુમાર એ બધા જઘન્ય અવગાહના
 વાળા, ઉત્કૃષ્ટ અવગાહનાવાળા, અને મધ્યમ અવગાહનાવાળા યથા યોગ્ય
 દ્રવ્યની અપેક્ષાએ અને પ્રદેશોની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે. અવગાહનાની અપેક્ષાએ
 તુલ્ય છે. સ્થિતિની અપેક્ષાએ ચતુઃસ્થાન પતિત છે, વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શના

ત્રિભિરજ્ઞાનપર્યવૈઃ, ત્રિભિર્દર્શનપર્યવૈશ્ચ પદ્ સ્થાનપતિતા ભવન્તિ, તેષામાલાપકાશ્ચ
પૂર્વોક્તરીત્યા સ્વયમેવાવગન્તવ્યાઃ ॥ સૂ.૭ ॥

પૃથિવીકાયિકાદિ પર્યાયવક્તવ્યતા-

મૂલમ્-જહણ્ણોગહણાણં મંતે ! પુઠ્ઠવિકાઙ્ગયાણં કેવઙ્ગયા
પજ્જવા પ્પજ્જત્તા ? ગોયમા ! અણંતા પજ્જવા પ્પજ્જત્તા સે કેણટ્ટેણં
મંતે ! એવં વુચ્ચંઙ્ગ જહણ્ણોગહણાણં પુઠ્ઠવિકાઙ્ગયાણં અણંતા
પજ્જવા પ્પજ્જત્તા ? ગોયમા ! જહણ્ણોગહણે પુઠ્ઠવિકાઙ્ગે
જહણ્ણોગહણસ્સ પુઠ્ઠવિકાઙ્ગસ્સ દવ્વટ્ટયાએ તુલ્લે પ્પસટ્ટયાએ
તુલ્લે ઓગાહણટ્ટયાએ તુલ્લે ઠિઈએ તિટ્ઠાણવડિએ વળ્ણગંધરસ-
ફાસ પજ્જવેહિં દોહિં અપ્પાણેહિં અચ્ચક્ખુદંસણપજ્જવેહિં ચ છટ્ઠા-
ણવડિએ એવં ઉક્કોસોગહણં વિ અજહણ્ણમ્પુક્કોસોગાહણે
વિ એવં ચેવ નવરં સટ્ઠાણે ચઉટ્ટાણવડિએ જહણ્ણઠિઙ્ગયાણં
પુઠ્ઠવિકાઙ્ગયાણં પુચ્છા ગોયમા ! અણંતા પજ્જવા પ્પજ્જત્તા સે
કેણટ્ટેણં મંતે ! એવં વુચ્ચંઙ્ગ જહણ્ણઠિઙ્ગયાણં પુઠ્ઠવિકાઙ્ગયાણં
અણંતા પજ્જવા પ્પજ્જત્તા ? ગોયમા ! જહણ્ણઠિઙ્ગે પુઠ્ઠવિકાઙ્ગે
જહણ્ણઠિઙ્ગસ્સ પુઠ્ઠવિકાઙ્ગસ્સ દવ્વટ્ટયાએ તુલ્લે પ્પસટ્ટયાએ
તુલ્લે ઓગાહણટ્ટયાએ ચઉટ્ટાણવડિએ ઠિઈએ તુલ્લે વળ્ણગંધરસ-
ફાસપજ્જવેહિં મઙ્ગઅપ્પાણપજ્જવેહિં સુચઅપ્પાણપજ્જવેહિં અચ્ચ-
ક્ખુદંસણપજ્જવેહિં છટ્ઠાણવડિએ એવં ઉક્કોસઠિઙ્ગે વિ અજહ-
ણ્ણમ્પુક્કોસઠિઙ્ગે વિ એવં ચેવ નવરં સટ્ઠાણે તિટ્ઠાણવડિએ
જહણ્ણગુજ્જકાલયાણં મંતે ! પુઠ્ઠવિકાઙ્ગયાણં પુચ્છા ગોયમા !

કી અપેક્ષા પદસ્થાનપતિત હૈં । છહ ઔર ચાર સ્થાનોં કા ઉચ્ચારણ
પૂર્વવત્ સ્વયં હી સમજ્ઞ લેના ચાહિએ ॥ ૭ ॥

પર્યાયી પદસ્થાન પતિત છે. ત્રણ જાનો, ત્રણ અજાનો અને ત્રણ દર્શનોની
અપેક્ષાએ પદસ્થાન પતિત છે. છ અને ચાર સ્થાનોના ઉચ્ચારણ પૂર્વવત્ જાતે
જ સમજ્ઞ લેવું જોઈએ ॥ ૭ ॥

अणंता पज्जवा पणत्ता से केणट्ठेणं भंते ! एवं बुच्चइ जहण्णगु-
णकालयाणं पुढविकाइयाणं अणंता पज्जवा पणत्ता ? गोयसा !
जहण्णगुणकालए पुढविकाइए जहण्णगुणकालगस्स पुढविकाइ-
यस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले पएसट्ठयाए तुल्ले ओगाहणट्ठयाए चउ-
ट्ठाणवडिए ठिईए तिट्ठाणवडिए कालवण्णपज्जवेहिं तुल्ले अव-
सेसेहिं वण्णगंधरसफासपज्जवेहिं छट्ठाणवडिए दोहिं अन्नाणेहिं
अचक्खुदंसणपज्जवेहिं य छाट्ठाणवडिए एवं उक्कोसगुणकालए
वि अजहण्णमणुक्कोसगुणकालए वि एवं चेव । नवरं सट्ठाणे
छट्ठाणवडिए एवं पंच वण्णा दो गंधा पंच रसा अट्ठफासा भाणि-
यव्वा जहण्णमइअन्नाणीणं भंते ! पुढविकाइयाणं पुच्छा
गोयसा ! अणंता पज्जवा पणत्ता । से केणट्ठेणं भंते ! एवं बुच्चइ
जहण्णमइअन्नाणीणं अणंता पज्जवा पणत्ता ? गोयसा !
जहण्ण मइ अन्नाणी पुढवीकाइए जहण्णमइ अन्नाणियस्स
पुढविकाइयस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले पएसट्ठयाए तुल्ले ओगाह-
णट्ठयाए चउट्ठाणवडिए ठिईए तिट्ठाणवडिए वण्णगंधरसफा-
सपज्जवेहिं छट्ठाणवडिए मइ अण्णाणपज्जवेहिं तुल्ले सुय
अण्णाणपज्जवेहिं अचक्खुदंसणपज्जवेहिं छट्ठाणवडिए एवं उक्को-
समइ अण्णाणी वि अजहण्णमणुक्कोस मइ अन्नाणीवि एवं
चेव नवरं सट्ठाणे छट्ठाणवडिए एवं सुय अन्नाणीवि अचक्खु-
दंसणीवि एवं चेव जाव वणप्फइकाइया ॥ सू०८ ॥

छाया—जवन्यावगाहनकानां भदन्त ! पृथिवीकायिकानां विद्यन्तः पर्यवाः
प्रज्ञप्ताः ? गौतम ! अनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः, तत् केनार्थेन भदन्त ! एवमुच्यते—

पृथ्वीकायादिपर्यायवक्तव्यता

शब्दार्थ—जहण्णगोगाहणाणं भंते ! पुढविकाइयाणं केवइया पज्जवा

पृथ्वीकायादि पर्याय वक्तव्यता

शब्दार्थ—(जहण्णगोगाहणाणं भंते ! पुढविकाइयाणं केवइया पज्जवा पणत्ता ?) छे

જઘન્યાવગાહનકાનાં પૃથિવીકાયિકાનામનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞાતાઃ ? ગૌતમ ! જઘન્યાવગાહનકઃ પૃથિવીકાયિકો જઘન્યાવગાહનકસ્ય પૃથિવીકાયિકસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યઃ, પ્રદેશાર્થતયા તુલ્યઃ, અવગાહનાર્થતયા તુલ્યઃ, સ્થિત્યા ત્રિસ્થાનપતિતઃ, વર્ણગન્ધરસસ્પર્શપર્યવૈઃ, દ્વાભ્યામ્ અજ્ઞાનાભ્યામ્ અચક્ષુર્દર્શનઃપર્યવૈશ્વ પદ્મ સ્થાનપતિતઃ, એવમ્ ઉત્કૃષ્ટાવગાહનકોપિ, જઘન્યાનુત્કૃષ્ટાવગાહનકોઽપિ એવચ્ચૈવ

પણ્ણત્તા ?) હે ભગવન્ ! જઘન્ય અવગાહના વાલે પૃથ્વીકાયિકોં કે કિત્તસે પર્યાય હૈં ? (ગોયમા ! અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા) હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહે ગયે હૈં (સે કેળદ્દેણં મંતે ! એવં બુચ્ચઈ-જહ્ણણોગાહ્ણાણં પુઢવિકાહ્ણાણં અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા ?) હે ભગવન્ ! કિસ કારણ સે એસા કહા હૈં કિ જઘન્ય અવગાહના વાલે પૃથ્વીકાયિકોં કે અનન્ત પર્યાય હોતે હૈં ? (ગોયમા ! જહ્ણણોગાહ્ણાણં પુઢવિકાહ્ણાણં જહ્ણણોગાહ્ણસ્સ પુઢવિકાહ્ણરસ દ્વયદ્વયાણં તુલ્લે) હે ગૌતમ ! જઘન્ય અવગાહના વાલા પૃથ્વીકાયિક જઘન્ય અવગાહના વાલે દૂસરે પૃથ્વીકાયિક સે દ્રવ્ય કી અપેક્ષા તુલ્ય હૈં (પણ્ણદ્વયાણં તુલ્લે) પ્રદેશોં કી અપેક્ષા તુલ્ય હૈં (ઓગાહ્ણદ્વયાણં તુલ્લે) અવગાહના સે તુલ્ય હૈં (ઠિઈણં તિદ્દાણવડિણં) સ્થિતિ સે ત્રિસ્થાનપતિત હૈં (વણ્ણ-ગંધ રસ ફાસપજ્જવેહિં) વર્ણ, ગંધ, રસ ઓર સ્પર્શ કી પર્યાયોં સે (દોહિં અણ્ણાણેહિં) દો અજ્ઞાનોં સે (અચ્ચક્ષુર્દંસણ પજ્જવેહિ ય) ઓર અચ્ચક્ષુર્દર્શન કી પર્યાયોં સે (છદ્દાણવડિણં) પદ્મસ્થાનપતિત હૈં ।

(એવં ઉક્કોસોગાહ્ણાણં વિ) હસી પ્રકાર ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના

ભગવન્ ! જઘન્ય અવગાહનાવાળાના પૃથ્વીકાયિકોના કેટલા પર્યાય છે ? (ગોયમા ! અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા) હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે (સે કેળદ્દેણં મંતે ! એવં બુચ્ચઈ જહ્ણણોગાહ્ણાણં પુઢવિકાહ્ણાણં અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા ?) હે ભગવન્ શા કારણે એમ કહ્યું કે જઘન્ય અવગાહનાવાળા પૃથ્વીકાયિકોના અનન્ત પર્યાય થાય છે ? (ગોયમા ! જહ્ણણોગાહ્ણાણં પુઢવિકાહ્ણાણં જહ્ણણોગાહ્ણસ્સ પુઢવિકાહ્ણરસ દ્વયદ્વયાણં તુલ્લે) હે ગૌતમ ! જઘન્ય અવગાહનાવાળા પૃથ્વીકાયિક જઘન્ય અવગાહનાવાળા બીજા પૃથ્વીકાયિકથી દ્રવ્યની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે (પણ્ણદ્વયાણં તુલ્લે) પ્રદેશોની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે (ઓગાહ્ણદ્વયાણં તુલ્લે) અવગાહનાથી તુલ્ય છે (ઠિઈણં તિદ્દાણવડિણં) સ્થિતિથી ત્રિસ્થાન પતિત છે (વણ્ણ, ગંધ, રસ, ફાસ પજ્જવેહિં) વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શના પર્યાયોથી (દોહિં અણ્ણાણેહિં) બે અજ્ઞાનોથી (અચ્ચક્ષુર્દંસણ પજ્જવેહિં) અને અચ્ચક્ષુર્દર્શનના પર્યાયોથી (છદ્દાણવડિણં) પદ્મસ્થાન પતિત છે.

(એવં ઉક્કોસોગાહ્ણાણં વિ) એજ રીતે ઉત્કૃષ્ટ, અવગાહનાવાળા પણ (અજ.

નવરં સ્વસ્થાને ચતુઃસ્થાનપતિતઃ, જઘન્યસ્થિતિકાનાં પૃથિવીકાયિકાનાં પૃચ્છા, ગૌતમ ! અનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ, તત્ કેનાર્થેન ભદન્ત ! એવમુચ્યતે જઘન્યસ્થિ-
કાનાં પૃથિવીકાયિકાનાં અનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ ? ગૌતમ ! જઘન્યસ્થિતિક
પૃથિવીકાયિકો જઘન્યસ્થિતિકસ્ય પૃથિવીકાયિકસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યઃ, પ્રદેશાર્થ-
તયા તુલ્યઃ, અવગાહનાર્થતયા ચતુઃસ્થાનપતિતઃ, સ્થિત્યા તુલ્યઃ, વર્ણગન્ધરસસ્પર્શ-
પર્યવૈઃ મત્યજ્ઞાનપર્યવૈઃ, શ્રુતાજ્ઞાનપર્યવૈઃ અચક્ષુર્દર્શનપર્યવૈઃ પદ્મસ્થાનપતિતઃ, એવમ્

વાલા મી (અજહણ્ણમણુકોસોગાહણં વિ એવં ચેવ) મધ્યમ અવ-
ગાહના વાલા મીં હસી પ્રકાર (નવરં સદ્ધાણે ચડદ્ધાણવડિં) વિશેષ
યહ કિ મધ્યમ અવગાહના વાલા સ્વસ્થાન મેં મી ચતુઃસ્થાનપતિત હૈ

(જહણ્ણઠિઙ્ગયાણં પુઢવિકાઙ્ગયાણં પુચ્છા ?) જઘન્ય સ્થિતિ વાલે
પૃથ્વીકાયિકોં કે વિષય મેં પૃચ્છા ? (ગોયમા ! અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા)
હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહે હૈં (સે કેણદ્દેણં મંતે ! એવં વુચ્ચઈ-જહ-
ણ્ણઠિઙ્ગયાણં પુઢવિકાઙ્ગયાણં અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા ?) કિસ કારણ સે
હે ભગવન્ ! એસા કહા જાતા હૈ કિ જઘન્ય સ્થિતિ વાલે પૃથ્વીકાયિકોં
કે અનન્ત પર્યાય હૈં ? (ગોયમા ! જહણ્ણઠિં પુઢવિકાં જહણ્ણઠિ-
ંયસ્સ પુઢવિકાંયસ્સ દબ્બદ્ધયાં તુલ્લે) હે ગૌતમ ! જઘન્ય સ્થિતિ
વાલા પૃથ્વીકાયિક જઘન્ય સ્થિતિ વાલે પૃથ્વીકાયિક સે દ્રવ્ય કી
અપેક્ષા તુલ્ય હૈ (પપ્પસદ્ધયાં તુલ્લે) પ્રદેશોં કી અપેક્ષા તુલ્ય હૈ
(ઓગાહણદ્ધયાં ચડદ્ધાણવડિં) અવગાહના સે ચતુસ્થાનપતિત હૈ
(ઠિંઈં તુલ્લે) સ્થિતિ સે તુલ્ય હૈ (વણ્ણ-ગંધ રસ-ફાસ પજ્જવેહિં) વર્ણ,

હણ મણુકોસોગાહણં વિ એવં ચેવ) મધ્યમ અવગાહનાવાળા પણ એજ પ્રકારે
(નવર સદ્ધાણે ચડદ્ધાણવડિં) વિશેષ એ છે કે મધ્યમ અવગાહનાવાળા સ્વસ્થાન
મા પણ ચતુસ્થાન પતિત છે (જહણ્ણઠિઙ્ગયાણં પુઢવિકાઙ્ગયાણં પુચ્છા ?) જઘન્ય
સ્થિતિવાળા પૃથ્વીકાયિકોના વિષયમા પૃચ્છા ? (ગોયમા ! અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા)
હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે (સે કેણદ્દેણં મંતે ! એવં વુચ્ચઈ-જહણ્ણઠિ-
યાણં પુઢવિકાઙ્ગયાણં અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા) શા કારણે ભગવન્ એમ કહ્યું છે કે
જઘન્ય સ્થિતિવાળા પૃથ્વીકાયિકોના અનન્ત પર્યાય છે (ગોયમા ! જહણ્ણ
ઠિંઈં પુઢવિકાં જહણ્ણઠિંયસ્સ પુઢવિકાંયસ્સ દબ્બદ્ધયાં તુલ્લે) હે ગૌતમ !
જઘન્ય સ્થિતિવાળા પૃથ્વીકાયિક જઘન્ય સ્થિતિવાળા પૃથ્વીકાયિકથી—દ્રવ્યની
અપેક્ષાએ તુલ્ય છે (પપ્પસદ્ધયાં તુલ્લે) પ્રદેશોની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે (ઓગા-
હણદ્ધયાં ચડદ્ધાણવડિં) અવગાહનાથી ચતુસ્થાનપતિત છે (ઠિંઈં તુલ્લે)
સ્થિતિથી તુલ્ય છે (વણ્ણ, ગંધ, રસ ફાસપજ્જવેહિં) વર્ણ, ગંધ, રસ,

ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિકોઽપિ અજઘન્યાનુત્કૃષ્ટસ્થિતિકોઽપિ એવંચ્ચ, નવરં સ્વસ્થાને ત્રિ
સ્થાનપતિતઃ, જઘન્યગુણકાલકાનાં ભદન્ત ! પૃથિવીકાયિકાનાં પૃચ્છા, ગૌતમ !
અનન્તાઃ પર્યાયાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ, તત્ કેનાર્થેન ભદન્ત ! એવમુચ્યતે-જઘન્યગુણકાલકાનાં
પૃથિવીકાયિકાનામનન્તાઃ પર્યાયાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ ? ગૌતમ ! જઘન્યગુણકાલકાઃ પૃથિવી-
કાયિકો જઘન્યગુણકાલકસ્ય પૃથિવીકાયિકસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યઃ, પ્રદેશાર્થતયા
ગંધ, રસ ઓર સ્પર્શાં કે પર્યાયોં સે (અહઅણ્ણાણ પજ્જવેહિં) મતિ-
અજ્ઞાન કે પર્યાયોં સે (સુચઅણ્ણાણપજ્જવેહિં) શ્રુત-અજ્ઞાન કે પર્યાયોં
સે (અચક્કુદંસણપજ્જવેહિં) અચક્ષુદર્શન કે પર્યાયોં સે (છટ્ટાણવડિએ)
ષટ્સ્થાનપતિત હૈ (એવં ઉક્કોસઠિએ વિ) ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ વાલા ભી
એસા હી (અજહણ્ણમણુકોસઠિએ વિ એવં ચેવ) મધ્યમ સ્થિતિ વાલા
ભી એસા હી (નવરં સદ્દામે તિટ્ટાણવડિએ) વિશેષ યહ કિ સ્વસ્થાન
મેં ભી ત્રિસ્થાનપતિત હૈ

(જહણ્ણગુણકાલયાણં ભંતે ! પુઢવિકાઙ્યાણં પુચ્છા ?) હે ભગવન !
જઘન્યગુણ કૃષ્ણ પૃથ્વીકાયિકોં કી પૃચ્છા ? (ગોયમા ! અણંતા
પજ્જવા પણ્ણત્તા) હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહે હૈં (સે કેણદ્દેણં
ભંતે ! એવં વુચ્છઙ-જહણ્ણગુણકાલયાણં પુઢવિકાઙ્યાણં અણંતા પજ્જવા
પણ્ણત્તા ?) કિસ કારણ સે હે ભગવન્ ! એસા કહા જાતા હૈ કિ
જઘન્ય ગુણ કૃષ્ણ પૃથ્વી કાયિકોંકે અનન્ત પર્યાય હૈં ? (ગોયમા !
જહણ્ણગુણકાલએ પુઢવિકાઙ્યાએ જહણ્ણગુણકાલિયસ્સ પુઢવિકાઙ્યાસ્સ
દવ્વદ્દયાએ તુલ્લે) જઘન્યગુણ કાલા પૃથ્વીકાયિક જઘન્યગુણ કાલે

સ્પર્શના પર્યાયોથી (મહ અણ્ણાણ પજ્જવેહિં) મતિ અજ્ઞાનના પર્યાયોથી (સુચ
અણ્ણાણ પજ્જવેહિં) શ્રુત અજ્ઞાનના પર્યાયોથી (અચક્કુદંસણ પજ્જવેહિં) અચક્ષુ
દર્શનના પર્યાયોથી (છટ્ટાણવડિએ) ષટ્સ્થાન પતિત છે (એવં ઉક્કોસઠિએ વિ)
ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિવાળાના સંબંધનું કથન પણ એજ પ્રમાણે છે (અજહણ્ણ મણુ-
કોસઠિએ વિ એવ ચેવ) મધ્યમ સ્થિતિવાળા પણ (નવરં સદ્દામે તિટ્ટાણવડિએ)
વિશેષ એકે સ્વસ્થાનમાં પણ ત્રિસ્થાન પતિત છે.

(જહણ્ણગુણકાલયાણં ભંતે ! પુઢવિકાઙ્યાણં પુચ્છા ?) હે ભગવન્ ! જઘન્ય ગુણ
કૃષ્ણ પૃથ્વીકાયિકોની પૃચ્છા ? (ગોયમા ! અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા) હે ગૌતમ !
અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે (સે કેણદ્દેણં ભંતે ! એવં વુચ્છઙ-જહણ્ણગુણકાલયાણં
પુઢવિકાઙ્યાણં અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા ?) હે ભગવન્ કયા કારણે એવું કહેવાય છે
કે જઘન્ય ગુણ કૃષ્ણ પૃથ્વીકાયિકોના અનન્ત પર્યાય છે ? (ગોયમા ! જહણ્ણગુણ-
કાલઃ પુઢવિકાઙ્યાએ જહણ્ણગુણકલિયસ્સ પુઢવિકાઙ્યાસ્સ દવ્વદ્દયાએ તુલ્લે) જઘન્ય

તુલ્યઃ, અવગાહનાર્થતયા ચતુઃસ્થાનપતિતઃ, સ્થિત્યા ત્રિસ્થાનપતિતઃ, કૃષ્ણવર્ણપર્યવૈ-
સ્તુલ્યઃ, અવશેષૈઃ વર્ણગન્ધરસસ્પર્શપર્યવૈ પદ્મસ્થાનપતિતઃ, દ્વાભ્યામ્ અજ્ઞાનાભ્યામ્
અચક્ષુર્દર્શનપર્યવૈશ્વ પદ્મસ્થાનપતિતઃ, એવમુત્કૃષ્ટગુણકાલકોપિ અજઘ્ન્યાનુઃકૃષ્ટગુણ-
કાલકોઽપિ એવઞ્ચેવ, નવરં સ્વસ્થાને પદ્મસ્થાનપતિતઃ, એવં પञ્ચવર્ણાઃ, દ્વૌ ગન્ધૌ,
પञ્ચરસાઃ, અષ્ઠૌ સ્પર્શાઃ ભણિતવ્યાઃ, જઘન્યમત્યજ્ઞાનીનાં મદન્ત ! પૃથિવીકા-

પૃથ્વીકાયિક સે દ્રવ્ય કી અપેક્ષા તુલ્ય હૈં (પાસદૃયાએ તુલ્લે) પ્રદેશોં
કી અપેક્ષા તુલ્ય હૈ (ઓગાહદૃયાએ ચઢદાણવડિએ) અવગાહના
કી અપેક્ષા ચતુઃસ્થાનપતિત હૈ (ઠિર્દિએ તિદ્દાણવડિએ) સ્થિતિ સે
ત્રિસ્થાનપતિત હૈ (કાલવણ્ણપજ્જવેહિં તુલ્લે) કૃષ્ણવર્ણ કે પર્યાયોં સે
તુલ્ય હૈ (અવસેસેહિં વણ્ણગંધરસફાસપજ્જવેહિં છદ્દાણવડિએ) શેષ
વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શ કે પર્યાયોં સે પદ્મસ્થાનપતિત હૈ (દોહિં અન્ના-
ણેહિં) દો અજ્ઞાનોં કે (અચક્ષુર્દંસણપજ્જવેહિં ય) ઓર અચક્ષુર્દર્શન
કે પર્યાયોં સે (છદ્દાણવડિએ) પદ્મસ્થાનપતિત હૈ (એવં ઉક્કોસ ગુણ
કાલએ વિ) એસા હી ઉત્કૃષ્ટગુણ કૃષ્ણ ભી (અજહણ્ણમણુક્કોસગુણ
કાલએ વિ એવ ચેવ) મધ્યમગુણ કૃષ્ણ ભી હસી પ્રકાર (નવરં) વિશેષ
યહ કિ (સદ્દાણે છદ્દાણ વડિએ) સ્વસ્થાન મેં પદ્મસ્થાનપતિત હૈ

(એવં પંચવણ્ણા) એસે હી પાંચ વર્ણ (દો ગંધા) દો ગંધ (પંચ રસા)
પાંચ રસ (અઠ્ઠાફાસા) આઠ સ્પર્શ (ભાણિયવ્વા) કહેને ચહિએ

(જહણ્ણમઇઅન્નાણીણં મંતે ! પુદ્ધવિકાઙ્ગયાણં) હે ભગવન્ ! જઘન્ય
મતિ-અજ્ઞાની પૃથ્વીકાયિકોં કે વિષય મેં પ્રચ્છા ? (ગોયસા ! અણંતા

ગુણ કાળા પૃથ્વીકાયિક જઘન્ય ગુણ કાળા પૃથ્વીકાયિકથી દ્રવ્યની અપેક્ષાએ
તુલ્ય છે (પાસદૃયાએ તુલ્લે) પ્રદેશોની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે (ઓગાહદૃયાએ ચઢ-
દાણવડિએ) અવગાહનાની અપેક્ષાએ ચતુઃસ્થાન પતિત છે (ઠિર્દિએ તિદ્દાણવડિએ)
સ્થિતિથી ત્રિસ્થાન પતિત છે (કાલવણ્ણપજ્જવેહિં તુલ્લે) કૃષ્ણ વર્ણના પર્યાયોથી
તુલ્ય છે (અવસેસેહિં વણ્ણગંધરસફાસપજ્જવેહિં છદ્દાણવડિએ) શેષ વર્ણ, ગંધ,
રસ, સ્પર્શના પર્યાયોથી પદ્મસ્થાન પતિત છે (દોહિં અન્નાણેહિં) બે અજ્ઞાનોથી
(અચક્ષુર્દંસણપજ્જવેહિં ય) અને અચક્ષુર્દર્શનના પર્યાયોથી (છદ્દાણવડિએ) પદ્મ-
સ્થાન પતિત છે (એવ ઉક્કોસગુણકાલએ વિ) એમજ ઉત્કૃષ્ટ ગુણ કૃષ્ણ પણ
(અજહણ્ણમણુક્કોસગુણકાલએ વિ એવ ચેવ) મધ્યમ ગુણ કૃષ્ણ પણ એજ પ્રકારે
(નવર) વિશેષ એકે (સદ્દાણે છદ્દાણવડિએ) સ્વસ્થાનમા પદ્મસ્થાન પતિત છે

(એવં પંચવણ્ણા) એજ પ્રમાણે પાંચ વર્ણ (દો ગંધા) બે ગંધ (પંચ રસા)
પાંચ રસ (અઠ્ઠા ફાસા) આઠ સ્પર્શ (ભાણિયવ્વા) કહેવા બોધાએ

(જહણ્ણ મઇઅન્નાણીણં મંતે ! પુદ્ધવિકાઙ્ગયાણં) હે ભગવન્ ! જઘન્ય મતિ-

यिकानां पृच्छा, गौतम ! अनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः, तत् केनार्थेन भदन्त ! एव-
मुच्यते—जघन्यमत्यज्ञानीनां पृथिवीकायिकानामनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? गौतम !
जघन्यमत्यज्ञानी पृथिवीकायिको जघन्यमत्यज्ञानिनः पृथिवीकायिकस्य द्रव्यार्थ-
तया तुल्यः, प्रदेशार्थतया तुल्यः, अवगाहनार्थतया चतुःस्थानपतितः, स्थित्या
त्रिस्थानपतितः, वर्णगन्धरसस्पर्शपर्यवैः षट् स्थानपतितः, सत्यज्ञानपर्यवैस्तुल्यः,
श्रुताज्ञानपर्यवैः, अचक्षुर्दर्शनपर्यवैः षट् स्थानपतितः, एवम् उत्कृष्टमत्यज्ञानी

पञ्जवा पण्णत्ता) हे गौतम ! अनन्त पर्याय कहे हैं (से केणट्टेणं भंते
एवं वुच्चइ—जहणमइअण्णाणीणं पुढविकाइयाणं अणंता पञ्जवा
पण्णत्ता ?) हे भगवन् ! किसकारण ऐसा कहा गया कि जघन्य मतिअ-
ज्ञानी पृथ्वीकायिकों के अनन्त पर्याय कहे हैं ? (गोयमा ! जहणमइ-
अण्णाणी पुढविकाइए जहणमइअन्ताणिस्स पुढविकाइयस्स दब्बट्टयाए
तुल्ले) हे गौतम ! जघन्य मति-अज्ञानी पृथ्वीकायिक जघन्य मति
अज्ञानी पृथ्वीकायिक से द्रव्य की अपेक्षा तुल्य है (पएसट्टयाए
तुल्ले) प्रदेशों की अपेक्षा तुल्य है (ओगाहणट्टयाए चउट्ठाणवडिए)
अवगाहना की अपेक्षा से चतुःस्थानपतित है (ठिइए तिट्ठाणवडिए)
स्थिति से त्रिस्थानपतित है (वण्णगंधरसफासपज्जवेहिं छट्ठाणवडिए)
वर्ण, गंध, रस, स्पर्श, के पर्यायों से षट्स्थानपतित है (मइअण्णा-
णपज्जवेहिं तुल्ले) मति-अज्ञान के पर्यायों से तुल्य है (सुयअण्णा-
णपज्जवेहिं अचक्खुदंसणपज्जवेहिं छट्ठाणवडिए) श्रुताज्ञान और
अचक्षुदर्शन के पर्यायों से षट्स्थानपतित है (एवं उक्कोसमइअण्णाणी

अज्ञानी पृथ्वीकायिकोना विषयमां पृच्छा ? (गोयमा ! अणंता पञ्जवा पण्णत्ता)
हे गौतम ! अनन्त पर्याय कहा छे (से केणट्टेणं भंते ! एवं वुच्चइ जहणमइ-
अण्णाणीणं पुढविकाइयाणं अणंता पञ्जवा पण्णत्ता ?) हे भगवन् ! शां करणे येम
कडेलुं छे के जघन्य मति अज्ञानी पृथ्वीकायिकोना अनन्त पर्याय कहा छे ?
(गोयमा ! जहणमइ अण्णाणी पुढविकाइए जहणमइ अन्ताणिस्स पुढविकाइयस्स
दब्बट्टयाए तुल्ले) हे गौतम ! जघन्य मति अज्ञानी पृथ्वीकायिक जघन्य मति
अज्ञानी पृथ्वीकायिकथी द्रव्यनी अपेक्षाओ तुल्य छे (पएसट्टयाए तुल्ले) प्रदेशोनी
अपेक्षाओ तुल्य छे (ओगाहणट्टयाए चउट्ठाणवडिए) अवगाहनानी अपेक्षाओ चतुः-
स्थान पतित छे (ठिइए तिट्ठाणवडिए) स्थितिथी त्रिस्थान पतित छे (वण्ण
गंधरसफासपज्जवेहिं छट्ठाणवडिए) वर्ण, गंध, रस स्पर्शना पर्यायोथी
षट्स्थान पतित छे (मइ अण्णाणपज्जवेहिं तुल्ले) मति, अज्ञानना पर्यायोथी
तुल्य छे (सुयअण्णाणपज्जवेहिं अचक्खुदंसणपज्जवेहिं छट्ठाणवडिए) श्रुताज्ञान

અપિ, અજઘન્યાનુત્કૃષ્ટમત્યજ્ઞાની અપિ એવશ્ચૈવ, નવરં સ્વસ્થાને પટ્ સ્થાનપતિતઃ
 एवं શ્રુતાજ્ઞાની અપિ, અચક્ષુર્દર્શની અપિ, એવશ્ચૈવ યાવત્ વનસ્પતિકાયિકાઃ ॥૮॥

ટીકા—અથ જઘન્યાવગાહનકાનાં પૃથિવીકાયિકાનાં પર્યવાન્ પ્રરૂપયિતુ
 માહ—‘જહ્ણ્નોગાહનાણં મંતે ! પુઠ્ઠવિકાઙ્યાણં કેવડયા પજ્જન્ના પ્પણ્ણત્તા ?’
 ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—હે ભદન્ત ! જઘન્યાવગાહનકાનાન્-જઘન્યસ્મ અવગાહનં ગરીરો-
 છૂયો યેષાં તે જઘન્યાવગાહનકારતેષામિત્યર્થઃ, પૃથિવીકાયિકાનાં કિયન્તઃ
 પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ ? ભગવાન્ આહ—‘યોયમા !’ હે ગૌતમ ! ‘અણંતા પજ્જવા પ્પણ્ણત્તા’
 જઘન્યાવગાહનકાનાં પૃથિવીકાયિકાનામનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—
 ‘સે કેણ્ટેણં મંતે ! एवं વુચ્ચઈ—જહ્ણ્નોગાહનાણં પુઠ્ઠવિકાઙ્યાણં અણંતા પજ્જવા
 પ્પણ્ણત્તા ?’ હે ભદન્ત ! તત્—અથ, કેનાર્યેન—કથં તાવત્, એવમ્—ઉત્તરીત્યા, ઉચ્યતે

વિ) એસા હી ઉત્કૃષ્ટ મતિ—અજ્ઞાની ભી (અજહ્ણ્ણમણુક્કોસમઙ્-
 અન્નાણી વિ એવં ચેવ) મધ્યમ મતિ—અજ્ઞાની ભી એસા હી (નવરં)
 વિશેષ યહ કિ (સદ્ઢાણે છદ્ઢાણવડિએ) સ્વસ્થાન નેં પટ્સ્થાનપતિત
 હૈં (એવં સુચઅણ્ણાણી વિ) એસા હી શ્રુતાજ્ઞાની ભી (અચક્ષુર્દંસણી-
 વિ એવં ચેવ) અચક્ષુર્દર્શની ભી એસા હી (જાવ વણ્ણપ્પઙ્કાઙ્યા)
 વનસ્પતિકાયિકોં તક ઇસી પ્રકાર કહના યાહિએ ।

ટીકાર્થ—અથ જઘન્ય અવગાહના વાલે પૃથ્વીકાયિકોં કે પર્યાયોં
 કી પ્રરૂપણા કી જાતી હૈ—

ગૌતમ—જઘન્ય અવગાહના વાલે પૃથ્વીકાયિકોં કે કિતને પર્યાય-
 કહે હૈ ?

ભગવન્—હે ગૌતમ ? અનન્ત પર્યાય કહે હૈં ।

અને અચક્ષુર્દર્શનના પર્યાયોથી પટસ્થાન પતિત છે (એવં ઉક્કોસમઙ્અણ્ણાણી
 વિ) એજ રીતે ઉત્કૃષ્ટ મતિ અજ્ઞાની પણ (અજહ્ણ્ણમણુક્કોસ મઙ્અન્નાણી
 વિ એવં ચેવ) મધ્યમ મતિ—અજ્ઞાની પણ એવીજ રીતે (નવરં) વિશેષ એ છે કે
 (સદ્ઢાણે છદ્ઢાણવડિએ) સ્વસ્થાનમા પટ્સ્થાન પતિત છે (એવં સુચઅણ્ણાણી વિ)
 એમજ શ્રુતાજ્ઞાની પણ (અચક્ષુર્દંસણી વિ એવં ચેવ) અચક્ષુર્દર્શની પણ એમજ
 સમજવા (જાવ વણ્ણપ્પઙ્કાઙ્યા) વનસ્પતિકાયિકોં સુધી આજ પ્રકારે કહેવું જોઈએ.

ટીકાર્થ—હવે જઘન્ય અવગાહનાવાળા પૃથ્વીકાયિકોના પર્યાયોની પ્રરૂપણા
 કરાય છે

શ્રીગૌતમસ્વામી—હે ભગવન્ જઘન્ય અવગાહનાવાળા પૃથ્વીકાયિકોના કેટલા
 પર્યાય કહ્યા છે ?

શ્રી ભગવાન્—હે ગૌતમ અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે,

યત્ જઘન્યાવગાહનકાનાં પૃથિવીકાયિકાનામનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તા इति ? ભગ-
વાન્ આહ—‘મોયમા !’ હે ગૌતમ ! ‘જહ્ણ્ણોગાહ્ણાણ પુઢવિકાઙ્’ જઘન્યાવગા-
હનકપૃથિવીકાયિકઃ ‘જહ્ણ્ણોગાહ્ણસ્સ પુઢવિકાઙ્સસ દવ્વઢ્ઢ્યાણ તુલ્લે’ જઘ-
ન્યાવગાહનકસ્ય પૃથિવીકાયિકસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યો ભવતિ, ‘પણ્ણસઢ્ઢ્યાણ તુલ્લે’
પ્રદેશાર્થતયા તુલ્યો ભવતિ, ‘ઓગાહ્ણઢ્ઢ્યાણ તુલ્લે’ અવગાહનાર્થતયા તુલ્યો,
ભવતિ, કિન્તુ ‘ઠિઈણ તિઢ્ઢાણવડિણ’ સ્થિતયા આયુઃ કર્માનુમવલક્ષણસ્થિત્યપેક્ષયા
ત્રિસ્થાનપતિતો ભવતિ, યેષાં સંખ્યેયવર્ણાયુક્તત્વાત્, તચ્ચ પ્રાગપિ સમુચ્ચય-
પૃથિવીકાયિકવસ્તવ્યતાયાં પ્રતિપાદિતમેવ, તદભિલાપથ્થ—સ્થિત્યપેક્ષયા જઘ-
ન્યાવગાહનકસ્ય પૃથિવીકાયિકાન્તરસ્ય અસંખ્યેયભાગહીનો વા, સંખ્યેયભાગહીનો
વા, સંખ્યેયગુણહીનો વા ભવતિ ન તુ અસંખ્યેયગુણહીનો ભવતિ, પ્રાગુક્તયુક્તેઃ,

ગૌતમ—હે ભગવન્ ! કિસ કારણ એસા કહા જાતા હૈ કિ જઘન્ય
અવગાહના વાલે પૃથ્વીકાયિકોં કે અનન્ત પર્યાય કહે ગણ હૈં ?

ભગવાન્—હે ગૌતમ ! જઘન્ય અવગાહના વાલા પૃથ્વીકાયિક
દૂસરે જઘન્ય અવગાહના વાલે પૃથ્વીકાયિક સે દ્રવ્ય કી અપેક્ષા
તુલ્ય હૈ, પ્રદેશોં કી અપેક્ષા તુલ્ય હૈ, અવગાહના કી અપેક્ષા સ્ત્રી
તુલ્ય હોતા હૈ, કિન્તુ સ્થિતિ કી અપેક્ષા સે ત્રિસ્થાનપતિત હોતા હૈ ।
કારણ યહ હૈ કિ પૃથ્વીકાયિકોં કી સ્થિતિ સંખ્યાત વર્ણ કી હી હોતી
હૈ । યહ વાત પહલે સમુચ્ચય પૃથ્વીકાયિકોં કી વસ્તવ્યતા કે
પ્રસંગ સેં કહી જા ચુકી હૈ । અતઃજ્ઞ જઘન્ય અવગાહના વાલા એક
પૃથ્વીકાયિક દૂસરે જઘન્ય અવગાહના વાલે પૃથ્વીકાયિક કી અપેક્ષા
અગર હીન હો તો અસંખ્યાતભાગ હીન સંખ્યાતભાગ હીન અથવા
સંખ્યાતગુણ હીન હોતા હૈ । પૂર્વોક્ત યુક્તિ કે અનુસાર વહ

શ્રી ગૌતમસ્વામી—હે ભગવન્ શા કારણે એમ કહેવાય છે કે જઘન્ય અવ-
ગાહનાવાળા પૃથ્વીકાયિકોના અનન્ત પર્યાય કહેવાય છે ?

શ્રી ભગવાન્—હે ગૌતમ ! જઘન્ય અવગાહનાવાળા પૃથ્વીકાયિક બીજા
જઘન્ય અવગાહનાવાળા પૃથ્વીકાયિકથી દ્રવ્યની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે. પ્રદે-
શોની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે. અને અવગાહનાની અપેક્ષાએ પણ તુલ્ય બને છે,
કિન્તુ સ્થિતિની અપેક્ષાએ ત્રિસ્થાન પતિત થાય છે. કારણ એ છે કે
પૃથ્વીકાયિકોની સ્થિતિ સંખ્યાત વર્ણની જ હોય છે એ વાત પહેલા
સમુચ્ચય પૃથ્વીકાયિકોની વસ્તવ્યતાના પ્રસંગમાં કહેવાઈ ગઈ છે. તેથીજ
જઘન્ય અવગાહનાવાળા એક પૃથ્વીકાયિક બીજા જઘન્ય અવગાહનાવાળા
પૃથ્વીકાયિકની અપેક્ષાએ અગર હીન થાય તો અસંખ્યાત ભાગહીન, સંખ્યાત

एवम् असंख्येयभागाभ्यधिको वा, संख्येयभागाभ्यधिको वा, संख्येयगुणाभ्य-
धिको वा भवति, न तु असंख्येयगुणाभ्यधिको भवति युक्तेः प्रागुपपादितत्वात्,
तथा 'वर्णगंधरसफासपञ्जवेहि' वर्णगन्धरसस्पर्शपर्यवैः, 'दोहिं अन्नाणेहि' द्वाभ्या-
मज्ञानाभ्याम् मत्तयज्ञानश्रुताज्ञानलक्षणपर्यवगभ्याम्, 'अचक्षुर्दंसणपञ्जवेहि य
छट्टाणवडिए' अचक्षुर्दर्शनपर्यवैश्च षट्स्थानपतितो भवति तदभिलापश्च पूर्वोपद-
र्शितदिशाऽवसेयः, अत्र प्ररूपणे पृथिवीकायिकानां सम्यक्त्वस्य तेषु मध्ये
सम्यक्त्वसहितस्य चोत्पादासंभवेन अज्ञानद्वयमेव प्ररूपितम् न तु ज्ञानद्वयमिति-
'उभयाभावो पुढविकाडएसु' इति वचनप्रामाण्यात्,

असंख्यातगुण हीन नहीं हो सकता । अगर अधिक हो तो असं-
ख्यातभाग अधिक, संख्यातभाग अधिक अथवा संख्यातगुण
अधिक ही होता है । वर्ण, गंध, रस और स्पर्श के पर्यायों से,
दो अज्ञानो अर्थात् मत्तयज्ञान और श्रुताज्ञान के पर्यायों से, तथा
अचक्षुदर्शन के पर्यायों से षट्स्थानपतित होता है । इन षट्स्थानों का
उच्चारण पूर्ववत् समझ लेना चाहिए । यहां यह ध्यानरखना चाहिए
कि पृथ्वीकायिकजीवों में सम्यक्त्व नहीं होता और न सम्यग्दृष्टि
जीव पृथ्वीकाय में उत्पन्न ही होते हैं । सभी पृथ्वीकायिक मिथ्या-
दृष्टि होते हैं, अतएव उनमें दो अज्ञान ही पाये जाते हैं । वहां ज्ञान
का सद्भाव नहीं है । इसी कारण यहां दो अज्ञानों की ही प्रख्यापना
की गई है । इसी प्रकार पृथ्वीकायिकों में चक्षुरिन्द्रिय का अभाव
होने से चक्षुदर्शन भी नहीं होता, अतएव सिर्फ अचक्षुदर्शन की
ही प्रख्यापना की गई है

ભાગહીન અથવા સંખ્યાત ગુણહીન બને છે. પૂર્વોક્ત યુક્તિના અનુસાર તે
સંખ્યાત ગુણ થઈ નથી શકતા. અગર અધિક હોય તો અસંખ્યાત ભાગ અધિક,
સંખ્યાત ભાગ અધિક અથવા સંખ્યાત ગુણ અધિક જ થાય છે. વર્ણ ગંધ,
રસ, સ્પર્શના પર્યાયોથી, બે અજ્ઞાનો અર્થાત્ મત્તયજ્ઞાન અને શ્રુતાજ્ઞાનના
પર્યાયોથી તથા અચક્ષુર્દર્શનના પર્યાયોથી ષટ્સ્થાનપતિત થાય છે એ છ સ્થાનોના
ઉચ્ચારણ પૂર્વવત્ સમજ લેવા ભેદભે, અહિંએ ધ્યાન રાખવું ભેદભે કે
પૃથ્વીકાયિક જીવોમાં સમ્યક્ત્વ નથી હોતું અને ન સમ્યગ્દૃષ્ટિ જીવ પૃથ્વી
કાયમાં ઉત્પન્ન થાય છે. બધા પૃથ્વીકાયિક મિથ્યાદૃષ્ટિ હોય છે. તેથીજ તેઓમાં
બે અજ્ઞાન જ મળી આવે છે. ત્યાં જ્ઞાનનો સદ્ભાવ હોતો નથી. એ કારણે
અહિં બે અજ્ઞાનોની જ પ્રકૃષ્ટા કરાઈ છે. એ પ્રકારે પૃથ્વીકાયિકોમાં ચક્ષુ-
રિન્દ્રિયનો અભાવ હોવાથી ચક્ષુર્દર્શન પણ નથી થતું, તેથીજ ફક્ત અચક્ષુ-
ર્દર્શનની જ પ્રકૃષ્ટા કરાઈ છે.

અતઃ એવોક્તમ્-‘દોઢિં અણ્ણાણેહિં’ ઇતિ, ‘એવં ઉક્કોસોગાહણં વિ’ એવમ્-
ઉક્તરીત્યા, ઉત્કૃષ્ટાવગાહનકોડપિ પૃથિવીકાયિકઃ ઉત્કૃષ્ટાવગાહનકસ્ય પૃથિવી-
કાયિકસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યઃ, પ્રદેશાર્થતયા તુલ્યઃ, અવગાહનાર્થતયા તુલ્યઃ,
સ્થિત્યા ત્રિસ્થાનપતિતઃ, વર્ણગન્ધરસસ્પર્શપર્યવૈઃ દ્વાભ્યામજ્ઞાનાભ્યામ્, અચક્ષુ-
ર્દર્શનપર્યવૈશ્ચ પદસ્થાનપતિતો ભવતિ, ‘અજહણમણુક્કોસોગાહણં વિ એવં ચેવ’
અજઘન્યાનુત્કૃષ્ટાવગાહનકોડપિ પૃથિવીકાયિકઃ એવઞ્ચેવ અજઘન્યાનુત્કૃષ્ટાવગા-
હનકસ્ય પૃથિવીકાયિકસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યઃ, પ્રદેશાર્થતયાતુલ્યઃ, અવગાહના-
ર્થતયા તુલ્યઃ, વર્ણગન્ધરસસ્પર્શપર્યવૈઃ દ્વાભ્યામજ્ઞાનાભ્યામ્ અચક્ષુર્દર્શનપર્યવૈશ્ચ
પદસ્થાનપતિતો ભવતિ, કિન્તુ ‘નવરં સદ્ધાણે ચઉદ્ધાણવડિએ’ નવરં-દૂર્વાપેક્ષયા

इसी प्रकार उत्कृष्ट अवगाहना वाला एक पृथ्वीकायिक दूसरे
उत्कृष्ट अवगाहना वाले पृथ्वीकायिक से द्रव्य की अपेक्षा तुल्य है,
प्रदेशों की अपेक्षा तुल्य है, अवगाहना की अपेक्षा भी तुल्य है,
किन्तु, स्थिति की अपेक्षा से त्रिस्थानपतित होता है, वर्ण, गंध, रस
और स्पर्श के पर्यायों से, दो अज्ञानों और अचक्षुदर्शन के पर्यायों
से पदस्थानपतित होता है ।

मध्यम अवगाहना वाले पृथ्वीकायिक के विषय में भी ऐसा ही
कहना चाहिए, अर्थात् मध्यम अवगाहना वाला एक पृथ्वीकायिक
दूसरे मध्यम अवगाहना वाले पृथ्वी कायिक से द्रव्य और प्रदेशों
की अपेक्षा तुल्य : है ।

मध्यम अवगाहना वालों में विशेषता यह है कि वे स्वस्थान में
भी चतुस्थानपतित होते हैं, अर्थात् एक मध्यम अवगाहना वाला
दूसरे मध्यम अवगाहना वाले से चतुःस्थानपतित होता है, क्योंकि

એજ પ્રકારે ઉત્કૃષ્ટ અવગાહનાવાળા એક પૃથ્વીકાયિક બીજા ઉત્કૃષ્ટ અવ-
ગાહનાવાળા પૃથ્વીકાયિકથી દ્રવ્યની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે, પ્રદેશોની અપેક્ષાએ
તુલ્ય છે. અવગાહનાની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે કિન્તુ સ્થિતિની અપેક્ષાએ ત્રિસ્થાન
પતિત થાય છે. વર્ણ, ગંધ, રસ અને સ્પર્શનાપર્યાયોથી બે અજ્ઞાન અને
અચક્ષુર્દર્શનના પર્યાયોથી પદસ્થાન પતિત બને છે.

મધ્યમ અવગાહનાવાળા પૃથ્વીકાયિકના વિષયમાં પણ એવું જ કહેવું
જોઈએ. અર્થાત્ મધ્યમ અવગાહનાવાળા એક પૃથ્વીકાયિક બીજા મધ્યમ અવ-
ગાહનાવાળા પૃથ્વીકાયિકથી દ્રવ્ય અને પ્રદેશોની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે.

મધ્યમ અવગાહનાવાળામાં વિશેષતા એ છે કે તેઓ સ્વસ્થાનમાં પણ
ચતુઃસ્થાન પતિત થાય છે. અર્થાત્ એક મધ્યમ અવગાહનાવાળા બીજા મધ્યમ

વિશેષસ્તુ સ્વસ્થાને-યસ્મિન્ સ્વભવે-પૃથિવીકાયિક્રમંવં પ્રથમમુત્પાદસ્તસ્મિન્નેવ પૃથિવીકાયિક્રમંવે સ્વસ્થાનવ્યવહારો જાયતે, ઇતિ एतादृશે સ્વસ્થાને इत्यर्थः, તથા સતિ અસંખ્યેયવર્ણાયુષ્કસ્યાપિ સંભવેન, અસંખ્યેયભાગહીનો વા, સંખ્યેય-ભાગહીનો વા, સંખ્યેયગુણહીનો વા, અસંખ્યેયગુણહીનો વા ભવતિ, અસંખ્યેય-ભાગાભ્યધિકો વા, સંખ્યેયભાગાભ્યધિકો વા, સંખ્યેયગુણાભ્યધિકો વા અસં-ખ્યેયગુણાભ્યધિકો વા ભવતિ इत्येवं चतुःस्थानपतितो भवति न तु त्रिस्थान-पतित एव, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-‘જઠ્ઠણઠિદ્યાણં પુઢવિકાઙ્યાણં પુચ્છા’ હે ભદન્ત ! જઘન્યસ્થિતિકાનાં જઘન્યા સ્થિતિરાયુઃકર્માતુસવલ્લક્ષણા યેપાં તે જઘન્યસ્થિતિકા-સ્તેપામિત્યર્થઃ, પૃથિવીકાયિકાનાં ક્રિયન્તઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તા ઇતિ પૃચ્છા, ભગવાન્ ઉત્તરયતિ-‘ગોચમા !’ હે ગૌતમ ! ‘અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા’ જઘન્યસ્થિતિકાનાં પૃથિવીકાયિકાનામનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ, ગૌતમસ્તત્ર કારણં પૃચ્છતિ-‘સે કેણ-દ્દેણં મંતે ! एवं बुच्चइ जहण्णठिदियाणं पुढविकाङ्याणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ?’

સામાન્ય રૂપ સે મધ્યમ અવગાહના હોને પર મી વહ વિવિધ પ્રકાર કી હોતી હૈ । જઘન્ય ઔર ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના કી માંતિ ઉસકા એક હી સ્થાન નહીં હોતા વર્ણ, ગંધ, રસ ઔર સ્પર્શ કે પર્યાયો સે, અચક્ષુદર્શન કે પર્યાયો સે તથા દો અજ્ઞાન કે પર્યાયો સે ષટ્સ્થાનપતિત હોતા હૈ ।

ગૌતમ-હે ભગવન્ ! જઘન્ય સ્થિતિ વાલે પૃથિવીકાયિકોં કે કિતને પર્યાય કહે ગએ હૈ ?

ભગવન્-હે ગૌતમ ! જઘન્ય સ્થિતિવાલે પૃથિવીકાયિકોં કે અનન્ત પર્યાય કહે હૈ ।

ગૌતમ-હે ભગવન્ ! કિસકારણ સે એસા કહા હૈ કિ જઘન્ય સ્થિતિ

અવગાહનાવાળાથી ચતુઃસ્થાન પતિત હીનાધિક અને છે. કેમકે સામાન્ય રૂપથી મધ્યમ અવગાહનાવાળા થવા છતાં પણ તે વિવિધ પ્રકારની અને છે. જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટ અવગાહનાની જેમ તેનું એક સ્થાન નથી હોતું. વર્ણ, ગંધ રસ અને સ્પર્શના પર્યાયથી, અચક્ષુદર્શનના પર્યાયથી તથા બે અજ્ઞાનના પર્યાયથી ષટ્સ્થાન પતિત થાય છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્ ! જઘન્ય સ્થિતિવાળા પૃથ્વીકાયિકના કેટલા પર્યાય કહેલા છે ?

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ ! જઘન્ય સ્થિતિવાળા પૃથ્વીકાયિકના અનન્ત પર્યાય કહેલા છે ?

શ્રી ગૌતમસ્વામી-ભગવન્ ! શા કારણે એવું કહ્યું છે કે જઘન્ય સ્થિતિ વાળા પૃથ્વીકાયિકના અનન્ત પર્યાય કહેલા છે ?

હે ભદ્રન્ત ! તત્ અથ, કેનાર્થેન-કથં તાવત્, એવમ્-ઉક્તરીત્યા, ઉચ્યતે યત્-જઘન્યસ્થિતિકાનાં પૃથિવીકાયિકાનામ્ અન્નતાઃ પર્યાયાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ ? इति,

ભગવાન્ આહ-‘ગોયમા !’ હે ગૌતમ ! ‘જઘ્ણઠિઙ્ણ પુઠ્ઠવિકાઙ્ણ જઘ્ણઠિઙ્ણસ્સ પુઠ્ઠવિકાઙ્ણસ્સ’ જઘન્યસ્થિતિકઃ પૃથિવીકાયિકો જઘન્યસ્થિતિકસ્ય પૃથિવીકાયિકસ્ય ‘દઘ્ઘટ્ઠયાણ તુલ્લે’ દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યો ભવતિ ‘પાસટ્ઠયાણ તુલ્લે’ પ્રદેશાર્થતયા તુલ્યો ભવતિ, ‘ઓગાહ્ણટ્ઠયાણ ચઠટ્ઠાણવહિણ’ અવગાહનાર્થતયા ચતુઃસ્થાનપતિતો ભવતિ, તદ્ભિલાપક્રમશ્ચ પૂર્વોપદર્શિતદિશા અવસેયઃ, ‘ઠિઙ્ણ તુલ્લે’ સ્થિત્યા-આયુઃકર્માન્તુભવલક્ષણસ્થિત્યપેક્ષયા તુલ્યો ભવતિ, ‘વર્ણગંધરસપાસપજ્જવેહિં’ વર્ણગંધરસસ્પર્શપર્યાયૈઃ, ‘મહ્ઠઅન્નાણ પજ્જવેહિં’ મત્યજ્ઞાનપર્યાયૈઃ, ‘સુચઅણ્ણાણપજ્જવેહિં’ શ્રુતાજ્ઞાનપર્યાયૈઃ, ‘અચક્કુદંસણપજ્જવેહિં’ અચક્ષુર્દર્શનપર્યાયૈઃ ‘છટ્ઠાણવહિણ’ પદ્ સ્થાનપતિતો ભવતિ, તદ્ભિલાપસ્તુ પૂર્વોપદર્શિતદિશૈવ સ્વયમૂહાઃ, ‘એવં ઉક્કોસઠિઙ્ણ વિ’ એવમ્-પૂર્વોક્તરીત્યા, ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિકોપિ

વાલે પૃથ્વીકાયિકોં કે અનન્ત પર્યાય કહે છે ?

ભગવાન્-હે ગૌતમ ! એક જઘન્ય સ્થિતિ વાળા પૃથ્વીકાયિક દૂસરે જઘન્ય સ્થિતિ વાળે પૃથ્વીકાયિક સે દ્રવ્ય કી અપેક્ષા તુલ્ય હોતા હૈ, પ્રદેશોં કી અપેક્ષા બી તુલ્ય હોતા હૈ અવગાહના કી અપેક્ષા ચતુઃસ્થાનપતિત હોતા હૈ, ડનકા ઉચ્ચારણપૂર્વવત્ કર લેના ચાહિણ । સ્થિતિ કી અપેક્ષા તુલ્ય હોતા હૈ, વર્ણ, ગંધ, રસ ઓર સ્પર્શ કે પર્યાયોં સે, મત્યજ્ઞાન કે પર્યાયોં સે, શ્રુતાજ્ઞાન કે પર્યાયોં સે તથા અચક્ષુર્દર્શન કે પર્યાયોં સે પદ્સ્થાનપતિત હોતા હૈ । ડનકા ઉચ્ચારણપૂર્વવત્ કર લેના ચાહિણ ।

ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ વાળે પૃથ્વીકાયિક કે વિષય મેં બી ઁસા હી હૈ, અર્થાત્ વહ બી દૂસરે ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ વાળે પૃથ્વીકાયિક કી અપેક્ષા

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ ! એક જઘન્ય સ્થિતિવાળા પૃથ્વીકાયિક બીજા જઘન્ય સ્થિતિવાળા પૃથ્વીકાયિકથી દ્રવ્યની અપેક્ષાએ તુલ્ય હોય છે પ્રદેશોની અપેક્ષાએ પણ તુલ્ય હોય છે. અવગાહનાની અપેક્ષાએ ચતુઃસ્થાન પતિત હોય છે. તેમના ઉચ્ચારણ પૂર્વવત્ કરી લેવા જોઈએ. સ્થિતિની અપેક્ષાએ તુલ્ય થાય છે વર્ણ, ગંધ, રસ અને સ્પર્શના પર્યાયોથી, મત્યજ્ઞાનના પર્યાયોથી, શ્રુતાજ્ઞાનના પર્યાયોથી તથા અચક્ષુર્દર્શનના પર્યાયોથી પદસ્થાન પતિત થાય છે. તેમના ઉચ્ચારણ પૂર્વવત્ કરી લેવાં જોઈએ

ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિવાળા પૃથ્વીકાયિકના વિષયમાં પણ એમજ છે, અર્થાત્ તે પણ બીજા ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિવાળા પૃથ્વીકાયિકની અપેક્ષાએ દ્રવ્યથી તુલ્ય છે.

પૃથ્વીકાયિકઃ, ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિકસ્ય પૃથ્વીકાયિકસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યઃ, પ્રદેશાર્થતયા તુલ્યો ભવતિ, અવગાહનાર્થતયા ચતુઃસ્થાનપતિતો ભવતિ, સ્થિત્યા તુલ્યો ભવતિ, વર્ણગન્ધરસસ્પર્શપર્યવૈઃ મત્યજ્ઞાનપર્યવૈઃ, શ્રુતાજ્ઞાનપર્યવૈઃ, અચક્ષુર્દર્શનપર્યવૈઃ પદ્ સ્થાનપતિતો ભવતિ, 'અજહણમણુવકોસઠિઈણ વિ એવં ચેવ' અજવન્યાલુત્કૃષ્ટસ્થિતિકોઽપિ પૃથ્વીકાયિકઃ 'એવં ચેવ-પૂર્વોક્તરીત્યા અજવન્યાલુત્કૃષ્ટસ્થિતિકસ્ય પૃથ્વીકાયિકાન્તરસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યઃ, પ્રદેશાર્થતયા તુલ્યઃ, અવગાહનાર્થતયા ચતુઃસ્થાનપતિતો ભવતિ, વર્ણગન્ધરસસ્પર્શપર્યવૈઃ મત્યજ્ઞાનપર્યવૈઃ, શ્રુતાજ્ઞાનપર્યવૈઃ, અચક્ષુર્દર્શનપર્યવૈશ્ચ પદ્સ્થાનપતિતો ભવતિ, કિન્તુ-'નવરં સદ્ગણેતિદ્વાગવહિઈ' નવરં-પૂર્વાપેક્ષયા વિશેષસ્તુ સ્વસ્થાને-સ્વભવે સ્વભવાપેક્ષયેત્યર્થઃ ત્રિસ્થાનપતિતો ભવતિ ન તુ ચતુઃસ્થાન પતિતઃ, તેપામસંખ્યેયવર્ણાયુષ્કામાવાત્,

દ્રવ્ય સે તુલ્ય હૈ, પ્રદેશોં સે તુલ્ય હૈ, અવગાહના સે ચતુઃસ્થાનપતિત હોતા હૈ, સ્થિતિ કી અપેક્ષા તુલ્ય હૈ, વર્ણ ગંધ રસ ઔર સ્પર્શ કે પર્યાયોં સે, મત્યજ્ઞાન શ્રુતાજ્ઞાન ઔર અચક્ષુર્દર્શન કે પર્યાયોં સે ષટ્સ્થાન પતિત હોતા હૈ ।

મધ્યમ સ્થિતિ વાલા પૃથ્વીકાયિક ભી હસી પ્રકાર હૈ । અર્થાત્ વહ દૂસરે મધ્યમ સ્થિતિ વાલે પૃથ્વીકાયિક કી અપેક્ષા દ્રવ્ય ઔર પ્રદેશોં સે તુલ્ય હૈ, અવગાહના સે ચતુઃસ્થાનપતિત, વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શ, મત્યજ્ઞાન શ્રુતાજ્ઞાન તથા અચક્ષુર્દર્શન કે પર્યાયો સે ષટ્સ્થાનપતિત હૈ, મગર વિશેષતા હતની હી હૈ કિ મધ્યમ સ્થિતિ વાલા સ્વસ્થાન મેં ભી ત્રિસ્થાનપતિત હોતા હૈ અર્થાત્ એક મધ્યમ સ્થિતિ વાલા પૃથ્વીકાયિક દૂસરે મધ્યમ સ્થિતિ વાલે પૃથ્વીકાયિક સે સ્થિતિ કી દૃષ્ટિ સે અસંખ્યાતભાગ હીન સંખ્યાતભાગ હીન યા

પ્રદેશોથી તુલ્ય છે, અવગાહનાથી ચતુઃસ્થાન પતિત થાય છે, સ્થિતિની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે, વર્ણ, ગંધ, રસ, અને સ્પર્શના પર્યાયોથી, મત્યજ્ઞાન, અને શ્રુતાજ્ઞાન અને અચક્ષુર્દર્શનના પર્યાયોથી ષટ્સ્થાન પતિત થાય છે.

મધ્યમ સ્થિતિવાળા પૃથ્વીકાયિક પણ એજ પ્રકારના છે અર્થાત્ તે બીજા મધ્યમ સ્થિતિવાળા પૃથ્વીકાયિકની અપેક્ષાએ દ્રવ્ય અને પ્રદેશોથી તુલ્ય છે, અવગાહનાથી ચતુઃસ્થાન પતિત વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શ, મત્યજ્ઞાન, શ્રુતાજ્ઞાન તથા અચક્ષુર્દર્શનના પર્યાયોથી ષટ્સ્થાન પતિત છે, પણ વિશેષતા એટલીજ છે કે મધ્યમ સ્થિતિવાળા સ્વસ્થાનમાં પણ ત્રિસ્થાન પતિત થાય છે અર્થાત્ એક મધ્યમ સ્થિતિવાળા પૃથ્વીકાયિક બીજા મધ્યમ સ્થિતિવાળા પૃથ્વીકાયિકથી

ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—‘જહ્ણગુણકાલયાણં મંતે ! પુઢવિકાઙ્યાણં પુચ્છા’ હે મદન્ત ! જઘન્યગુણકાલકાનાં પૃથિવીકાયિકાનાં કિયન્તઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તા ? इति પૃચ્છા—મગવાન્ આહ—‘ગોયમા !’ હે ગૌતમ ! ‘અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા’ જઘન્યગુણકાલકાનાં પૃથિવીકાયિકાનામનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—‘સે કેળદ્દેણં મંતે ! एवं वुच्चइ’ હે મદન્ત ! તત્—અથ, કેનાર્યેન—કથં તાવત્ એવં—પૂર્વોક્તરીત્યા, ઉચ્યતે યત્ જઘન્યગુણકાલકાનાં પૃથિવીકાયિકાનામનન્તાઃ પર્યવાઃ પર્યાયાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ ? इति, મગવાન્ આહ—‘ગોયમા !’ હે ગૌતમ ! ‘જહ્ણગુણકાલે પુઢવિકાઙ્’ જઘન્યગુણકાલકઃ પૃથિવીકાયિકઃ ‘જહ્ણગુણકાલગસ્સ પુઢવિકાઙ્’ જઘન્યગુણકાલકસ્ય પૃથિવીકાયિકસ્ય ‘દવ્વટ્ટયાણ તુલ્લે’ દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યઃ, ‘પણ્ણટ્ટયાણ તુલ્લે’ પ્રદેશાર્થતયા તુલ્યઃ ‘ઓગાહ્ણટ્ટયાણ’ અવગાહનાર્થતયા ‘ચહ્ણટ્ટાણવહિણ’ ચતુઃસ્થાન પતિતો ભવતિ, ‘ઠિણ્ણ તિટ્ઠાણવહિણ’ સ્થિત્યા ત્રિસ્થાનપતિતો ભવતિ ‘કાલવણ્ણપજ્જવેહિં તુલ્લે’ કૃષ્ણવર્ણપર્યવૈ-

સંખ્યાતગુણ હીન હોતા હૈ ઓર અધિક હી તો ઇતના હી અધિક હોતા હૈ । અસંખ્યાત વર્ષ કી આયુ ન હોને કે કારણ ઉસમેં અસંખ્યાત ગુણ હીનાધિકતા નહી હોવી ।

ગૌતમ—હે મગવન્ ! જઘન્યગુણ કૃષ્ણવર્ણ વાલે પૃથ્વીકાયિકીં કે કિતને પર્યાય હોતે હૈં ?

મગવાન્—હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય હોતે હૈં ?

ગૌતમ—હે મગવન્ અનન્ત પર્યાય હોને કા કયા કારણ હૈ ?

મગવાન્—હે ગૌતમ ! જઘન્યગુણ કાલા એક પૃથ્વીકાયિક દૂસરે જઘન્યગુણ કાલે પૃથ્વીકાયિક સે દ્રવ્ય કી અપેક્ષા તુલ્ય હૈ, પ્રદેશોં કી અપેક્ષા તુલ્ય હૈ, અવગાહના સે ચતુઃસ્થાનપતિત હૈ, સ્થિતિ સે

સ્થિતિની દૃષ્ટિએ અસંખ્યાત ભાગહીન, સંખ્યાત ભાગહીન, અથવા સંખ્યાત શુણ્ણહીન થાય છે અને અધિક થાય તો એટલા જ અધિક થાય છે. અસંખ્યાત વર્ષની આયુષ્ય હોવાને કારણે તેમા અસંખ્યાત શુણ્ણ હીનાધિકતા નથી થતી.

શ્રી ગૌતમસ્વામી—હે મગવન્ ! જઘન્ય શુણ્ણ કૃષ્ણવર્ણ પૃથ્વીકાયિકોના કેટલા પર્યાય થાય છે ?

શ્રી મગવાન્—હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય થાય છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી—હે મગવન્ ! અનન્ત પર્યાય થવાનું શું કારણ છે ?

શ્રી મગવાન્ ! જઘન્ય શુણ્ણ કાળા એક પૃથ્વીકાયિક બીજા જઘન્ય શુણ્ણ કાળા પૃથ્વીકાયિકથી દ્રવ્યની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે. પ્રદેશોની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે અવગાહનાથી ચતુઃસ્થાન પતિત છે, સ્થિતિથી ત્રિસ્થાન પતિત થાય છે, કૃષ્ણ

સ્તુલ્યો ભવતિ, 'અવશેષેહિં વર્ણગંધરસફાસપજ્જવેહિં' અવશેષૈઃ વર્ણગન્ધરસસ્પર્શ-
પર્યવૈઃ 'છટ્ટાણવડિણ' પટ્સ્થાનપતિતો ભવતિ, તદભિલાષક્રમશ્ચ પૂર્વવદેવ સ્વયમ-
વ્રગન્તવ્યઃ 'દોહિં અણ્ણાણેહિં અચક્ષુદંસણપજ્જવેહિય છટ્ટાણવડિણ' દ્વાભ્યામજ્ઞા-
નાભ્યાં-મત્યજ્ઞાનશ્રુતાજ્ઞાનલક્ષણપર્યવાભ્યામ્ અચક્ષુર્દર્શનપર્યવૈશ્ચ પટ્સ્થાનપતિતો
ભવતિ, 'એવં ઉક્કોસગુણકાલણવિ' એવમ્-પૂર્વોપદર્શિતદિશા, ઉત્કૃષ્ટગુણકાલકોપિઃ
પૃથિવીકાયિકઃ ઉત્કૃષ્ટગુણકાલસ્ય પૃથિવીકાયિકાન્તરસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યઃ,
પ્રદેશાર્થતયા તુલ્યઃ અવગાહનાર્થતયા ચતુઃસ્થાનપતિતો ભવતિ સ્થિતયા ત્રિસ્થાન-
પતિતઃ, 'કાલવર્ણપજ્જવેહિં તુલ્લે' કૃષ્ણવર્ણપર્યવૈસ્તુલ્યો ભવતિ, અવશેષૈઃ વર્ણ-
ગન્ધરસસ્પર્શપર્યવૈઃ, પટ્સ્થાનપતિતો ભવતિ, દ્વાભ્યામજ્ઞાનાભ્યામ્ અચક્ષુર્દર્શનપર્ય-
વૈશ્ચ પટ્સ્થાનપતિતો ભવતિ, તદભિલાષશ્ચ પૂર્વોક્તરીત્થા સ્વયમૂહનીયઃ, 'અજઠ્ઠણ-
મણુક્કોસગુણકાલણવિ એવં ચેવ' અજઘન્યાનુત્કૃષ્ટગુણકાલકોઽપિ પૃથિવીકાયિકઃ,

ત્રિસ્થાનપતિત હૈ, કાલે વર્ણ કી અપેક્ષા તુલ્ય હૈ, શેષ વર્ણ, ગંધ, રસ
ઔર સ્પર્શ કે પર્યાયો' કી અપેક્ષા ષટ્સ્થાનપતિત હૈ, મત્યજ્ઞાન, શ્રુતા-
જ્ઞાન ઔર અચક્ષુર્દર્શન કે પર્યાયો' કી અપેક્ષા પટ્સ્થાનપતિત હોતા હૈ ।

इसी प्रकार उत्कृष्टगुण कृष्णवर्ण पृथ्वीकायिक के संबंध में भी
समझना चाहिए । वह दूसरे उत्कृष्ट कृष्ण वर्ण वाले पृथ्वीकायिक से
द्रव्य और प्रदेशों की अपेक्षा तुल्य हैं, अवगाहना की अपेक्षा चतुः-
स्थानपतित होता है, स्थिति से त्रिस्थानपतित होता है, कृष्ण वर्ण
के पर्याय से तुल्य होता है, शेष वर्णों, गंध, रस, स्पर्श दो अज्ञानों
और अचक्षुर्दर्शन की अपेक्षा षट्स्थानपतित होता है । उन छह स्थानों
का उच्चारण पूर्ववत् करलेना चाहिए ।

મધ્યમગુણ કાલે પૃથ્વીકાયિક કે સંબંધ મેં યહી સમજના યાહિય

વર્ણુના પર્યાયોથી તુલ્ય થાય છે, શેષ વર્ણો. ગંધ, રસ, સ્પર્શ જે અજ્ઞાનો
અને અચક્ષુર્દર્શનની અપેક્ષાએ ષટ્સ્થાન પતિત થાય છે, તે છ સ્થાનોના ઉચ્ચારણ
પૂર્વવત્ કરી લેવા જોઈએ.

એજ પ્રમાણે ઉત્કૃષ્ટગુણ કૃષ્ણવર્ણ પૃથ્વીકાયિકના સંબંધમાં પણ સમજ
લેવું. આ બીજા ઉત્કૃષ્ટગુણ કૃષ્ણવર્ણવાળા પૃથ્વીકાયિકથી દ્રવ્ય અને પ્રદેશોની
અપેક્ષાએ તુલ્ય છે. અવગાહનાની અપેક્ષાએ ચતુઃસ્થાન પતિત થાય છે. સ્થિતિની
અપેક્ષાથી ત્રિસ્થાન પતિત થાય છે. કૃષ્ણવર્ણના પર્યાયથી તુલ્ય છે. બાકીના વર્ણ,
ગંધ, રસ સ્પર્શ, જે અજ્ઞાનો અને અચક્ષુર્દર્શનની અપેક્ષાએ ષટ્સ્થાન પતિત થાય
છે. એ છ સ્થાનોનું ઉચ્ચારણ પૂર્વવત્ કરી લેવું.

મધ્યમગુણ કાળા પૃથ્વીકાયિકના સંબંધમાં એજ પ્રમાણે સમજ લેવું જોઈએ

एवञ्चैव-अजघन्यानुत्कृष्टगुणकालकस्य पृथिवीकायिकान्तरस्य द्रव्यार्थतया तुल्यः, प्रदेशार्थतया तुल्यः, अवगाहनार्थतया चतुस्थानपतितो भवति, कृष्णवर्ण पर्यवैः, तुल्यः, अवशेषैः वर्णगन्धरसस्पर्शपर्यवै पटस्थानपतितो भवति, द्वाभ्यामज्ञानाभ्याम्, अचक्षुर्दर्शनपर्यवैश्च पटस्थानपतितो भवति, किन्तु-‘णवरं सद्वाणे छट्टाणवडिण’ नवरम्-पूर्वापेक्षया विशेषस्तु स्वस्थाने स्वभवे स्वभवान्तरापेक्षयेत्यर्थः पटस्थानपतितो भवति, ‘एवं पंचवर्णा’ एवं-पूर्वोक्तरीत्या, पञ्चवर्णाः-कृष्णलो-

अर्थात् वह दूसरे मध्यमगुण वाले पृथ्वीकायिक की अपेक्षा द्रव्य से और प्रदेशों से तुल्य है, अवगाहना से चतुःस्थानपतित होता है, वर्ण, गंध, रस, स्पर्श दो अज्ञानों और अचक्षुदर्शन के पर्यायों से पटस्थानपतित होता है। विशेषता यह है कि एक मध्यम कृष्णवर्ण वाला पृथ्वीकायिक दूसरे मध्यम कृष्णवर्ण वाले की अपेक्षा भी पटस्थानपतित होता है। तात्पर्य यह है कि जैसे जघन्य और उत्कृष्ट कृष्णवर्ण का स्थान एक ही होता है-उसमें न्यूनाधिकता का संभव नहीं उस प्रकार मध्यम कृष्णवर्ण का स्थान एक नहीं है। एक अंश वाला कृष्ण वर्ण जघन्य होता है और सर्वाधिक अंशों वाला कृष्ण वर्ण उत्कृष्ट कहलाता है। इन दोनों के मध्य में कृष्ण वर्ण के अनन्त विकल्प होते हैं, जैसे दो गुण काला, तीनगुण काला चारगुण, काला, दसगुण काला, संख्यातगुण काला, असंख्यातगुण काला आदि-आदि। इस प्रकार जघन्यगुण काले से ऊपर और उत्कृष्टगुण काले से नीचे कृष्ण वर्ण के मध्यम पर्याय अनन्त हैं अर्थात् जघन्य-

અર્થાત્ તે ખીજા ગુણ કાળા પૃથ્વીકાયિકની અપેક્ષાએ દ્રવ્યથી અને પ્રદેશોથી તુલ્ય છે, અવગાહનાથી ચતુઃસ્થાન પતિત થાય છે, વર્ણ, ગંધ, રસ સ્પર્શ, બે અજ્ઞાનો અને અચક્ષુર્દર્શનના પર્યાયોથી પટસ્થાન પતિત થાય છે. વિશેષતા એ છે કે એક મધ્યમ કૃષ્ણ વર્ણવાળા પૃથ્વીકાયિક ખીજા મધ્યમ કૃષ્ણ વર્ણવાળાની અપેક્ષાએ પણ પટસ્થાન પતિત થાય છે. તાત્પર્ય એકે જેવા જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટ કૃષ્ણ વર્ણના સ્થાન એક જ થાય છે-તેમા ન્યૂનાધિકતાનો સંભવ જ હોતો નથી. એ પ્રકારે મધ્યમ કૃષ્ણવર્ણના સ્થાન એક નથી હોતા એક અંશવાળા કૃષ્ણ વર્ણ જઘન્ય થાય છે અને સર્વાધિક અંશોવાળા કૃષ્ણવર્ણ ઉત્કૃષ્ટ કહેવાય છે. આ બેઉની મધ્યમાં કૃષ્ણ વર્ણના અનન્ત વિકલ્પ થાય છે, જેમ બે ગુણ કાળા, ત્રણ ગુણ કાળા, ચાર ગુણ કાળા દશ ગુણ કાળા, અસંખ્યાત ગુણકાળા વિગેરે વિગેરે. એ રીતે જઘન્ય ગુણ કાળાથી ઉપર અને ઉત્કૃષ્ટ ગુણ કાળાથી નીચે કૃષ્ણ વર્ણના મધ્યમ પર્યાય અનન્ત છે અર્થાત્ જઘન્ય ગુણ કૃષ્ણ

હિતહરિતપીતશુકલરૂપાઃ, 'દો ગંધા' દ્વો ગન્ધૌ 'પંચરસા' પચ્ચરસાઃ—અમ્લમધુર-કટુકપાયતિક્તભેદાત્, 'અટ્ટફાસા' અષ્ટૌ સ્પર્શાઃ—શીતોષ્ણમૃદુકર્કશલઘુગુરુક-સ્નિગ્ધરૂક્ષભેદાત્ ભણિતવ્યાઃ,

ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—'જહ્ણમઙ્ગ અન્નાણીણં મંતે ! પુઢવિકાઙ્ગિયાણં પુચ્છા' હે મદન્ત ! જઘન્યમત્યજ્ઞાનીનાં પૃથિવીકાયિકાનાં કિયન્તઃ પર્યાવાઃ—પ્રજ્ઞપ્તાઃ ?' ઇતિ પૃચ્છા ભગવાન્ આહ—'ગોયમા' હે ગૌતમ ! 'અર્ણતા પજ્જવા પણ્ણત્તા' જઘન્યમત્યજ્ઞાનીનાં પૃથિવીકાયિકાનામનન્તાઃ પર્યાવાઃ પર્યાયાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ,

ગુણ કૃષ્ણવર્ણ કા પર્યાય એક હૈ, ઉત્કૃષ્ટગુણ કૃષ્ણવર્ણ કા પર્યાય મી એક હૈ, ઝગર અજઘન્યાનુત્કૃષ્ટ અર્થાત્ મધ્યમગુણ કૃષ્ણવર્ણ કે પર્યાય અનન્ત હૈં । યહી કારણ હૈ કિદો પૃથ્વીકાયિક જીવ યદિ મધ્યમ-ગુણ કૃષ્ણવર્ણ હોં તો મી ઉનમેં અનન્તગુણ હીનતા ઓર અધિકતા હો સકતી હૈ । ઇસી અભિપ્રાય સે યહાં સ્વસ્થાન મેં મી ષટ્સ્થાનપતિત કહા હૈ । અન્યત્ર મી સ્વસ્થાન મેં જહાં હીનાધિકતા વતલાઈ ગઈ, હૈ યહી અભિપ્રાય યથાચોગ્ય સમજલેના યાહિયે ।

જૈસા કૃષ્ણ વર્ણ કા આશ્રય લેકર પ્રતિપાદન કિયા ગયા હૈ ઉસી પ્રાકાર પાંચો વર્ણો, દોનોં ગંધોં, પાંચોં રસોં ઓર આઠોં સ્પર્શોં કા આશ્રય કરકે પ્રતિપાદન કરના યાહિયે ।

ગૌતમ—હે ભગવન્ ! જઘન્ય મતિ—અજ્ઞાની પૃથ્વીકાયિકજીવ કે કિતને પર્યાય હૈં ?

ભગવાન્—હેગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય હૈં ।

વર્ણના પર્યાય એક છે, ઉત્કૃષ્ટ કૃષ્ણવર્ણના પર્યાય પણ એક છે પણ અજઘન્યા-નુત્કૃષ્ટ અર્થાત્ મધ્યમ ગુણ કૃષ્ણ વર્ણના પર્યાય અનન્ત છે. આજ કારણ છે કે જે પૃથ્વીકાયિક જીવને મધ્યમ ગુણ કૃષ્ણ વર્ણ હોય તો પણ તેઓમાં અનન્ત ગુણહીનતા અને અધિકતા થઈ શકે છે. એજ અભિપ્રાયથી અહીં સ્વસ્થાનમાં પણ ષટ્સ્થાન પતિત કહ્યા છે. અન્યત્ર પણ સ્વસ્થાનમાં ભ્યાં હીનાધિકતા બતાવેલી છે, એજ અભિપ્રાય યથા ચોગ્ય સમજ લેવો જોઈએ.

જેમ કૃષ્ણ વર્ણના આશ્રય લઈને પ્રતિપાદન કરાયું, એજ રીતે પાંચ વર્ણો બન્ને ગંધો, પાંચે રસો, અને આઠે સ્પર્શોના આશ્રયે કરીને પ્રતિપાદન કરવું જોઈએ.

શ્રીગૌતમસ્વામી—હે ભગવન્ ! જઘન્ય મતિ અજ્ઞાની પૃથ્વીકાયિક જીવોના કેટલા પર્યાય છે ?

શ્રી ભગવાન્—હે ગૌતમ અનન્ત પર્યાય છે.

ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—‘સે કેળદ્રેણં મંતે ! एवं वुच्चइ-जहणमइअण्णाणीणं पुढवि-
काइयाणं अणंता पज्जवा पणत्ता ?’ हे भदन्त ! तत्-अथ, केनार्थेन कथं तावद्,
एवम् उवतरीत्या, उच्यते यत्-जघन्यमत्यज्ञानीना पृथिवीकાયिकानामनन्ताः
पर्यवाः प्रज्ञप्ताः इति ? भगवान् आह—‘गोयमा !’ हे गौतम ! ‘जहन्न मइअण्णाणी
पुढविकाइए’ जघन्यमत्यज्ञानी पृथिवीकાયिकः ‘जहण मइअण्णाणिस्स पुढवि-
काइयस्स दव्वट्टयाए तुल्ले’ जघन्यमत्यज्ञानिनः पृथिवीकાયिकस्य द्रव्यार्थतया
तुल्यो भवति, ‘पएसट्टयाए तुल्ले’ प्रदेशार्थतया तुल्यो भवति, ‘ओगाहणट्टयाए
चउट्टाणवडिए’ अवगाहनार्थतया शरीरोच्छ्रयापेक्षया चतुःस्थानपतितो भवति,
तदभिलाषश्च पूर्वोक्तरीत्याऽवगन्तव्यः, किन्तु ‘ठिईए तिट्टाणवडिए’ स्थित्या-
आयुःकर्मानुभवलक्षणस्थित्यपेक्षया त्रिस्थानपतितो भवति, न तु चतुःस्थान-
पतितः तेषां संख्येयवर्षायुष्कात्, ‘वण्णगंधरसफासपज्जवेहिं छट्टाणवडिए’ वर्ण-
गन्धरसस्पर्शपर्यवैः षट्स्थानपतितो भवति, तदभिलाषश्च, पूर्ववदेव बोध्यः,
‘मइ अण्णाणपज्जवेहिं तुल्ले’ मत्यज्ञानपर्यवैस्तुल्यो भवति, ‘सुयअण्णाणपज्जवेहिं’

ગૌતમ-હે ભગવન્ ! કિસ કારણ સે એસા કહા જાતા હૈ ? કિ
જઘન્ય મતિ-અજ્ઞાની કે અનન્ત પર્યાય હૈ ?

ભગવાન્-હે ગૌતમ ! જઘન્યમતિ—અજ્ઞાની એક પૃથ્વીકાયિક
જઘન્ય મતિ-અજ્ઞાની દૂસરે પૃથ્વીકાયિક સે દ્રવ્ય કી અપેક્ષા તુલ્ય
હૈ, પ્રદેશો, કી અપેક્ષા મી તુલ્ય હોતા હૈ, અવગાહના કી
અપેક્ષા ચતુઃસ્થાનપતિત હોતા હૈ, ઉન ચાર સ્થાનોં કા ઉચ્ચારણ
પૂર્વવત્ કર લેના ચાહિએ । સ્થિતિ કી અપેક્ષા ત્રિસ્થાનપતિત હોતા હૈ,
ક્યોંકિ ઉનકી આયુ સંખ્યાત વર્ષ કી હી હોતી હૈ । વર્ણ, ગંધ,
રસ ઓર સ્પર્શ કે પર્યાયોં સે ષટ્સ્થાનપતિત હોતા હૈ, ઉનકા ઉચ્ચા-
રણ પૂર્વવત્ કરલેના ચાહિએ । જતિ-અજ્ઞાન કે પર્યાયોં સે તુલ્ય હૈ,

શ્રી ગૌતમસ્વામી—હે ભગવન્ શા કારણે એમ કહેવાય છે કે જઘન્ય
મતિ અજ્ઞાનીના અનન્ત પર્યાય છે ?

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ જઘન્ય મતિ અજ્ઞાની એક પૃથ્વીકાયિક
જઘન્ય મતિ અજ્ઞાની બીજા પૃથ્વીકાયિકથી દ્રવ્યની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે. પ્રદેશોની
અપેક્ષાએ પણ તુલ્ય થાય છે. અવગાહનાની અપેક્ષાએ ચતુઃસ્થાન પતિત થાય
છે. આ ચાર સ્થાનોના ઉચ્ચારણ પૂર્વવત્ કરી લેવા જોઈએ. સ્થિતિની અપે-
ક્ષાએ ત્રિસ્થાન પતિત બને છે. એમકે તેમની આયુ સંખ્યાત વર્ષની જ હોય
છે. વર્ણ, ગંધ, રસ, અને સ્પર્શના પર્યાયોથી ષટ્સ્થાન પતિત થાય છે,
તેમના ઉચ્ચારણ પૂર્વની જેમજ કરી લેવા જોઈએ. મતિ-અજ્ઞાનના પર્યાયોથી

શ્રુતાજ્ઞાનપર્યવૈ: 'અચક્ષુદંસણપજ્જવેહિં છટ્ટાણવડિએ' અચક્ષુદર્શનપર્યવૈ: પટ્થસ્થાન-
પતિતો ભવતિ, તદભિલાપોઽપિ પૂર્વોક્તરીત્યૈવાવગન્તવ્ય: 'એવં ઉવકોસમહઅન્નાણી
વિ' એવમ્-ઉક્તરીત્યા, ઉત્કૃષ્ટમત્યજ્ઞાની અપિ પૃથિવીકાયિક: ઉત્કૃષ્ટમત્ય-
જ્ઞાનિન: પૃથિવીકાયિકસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્ય:, પ્રદેશાર્થતયા તુલ્ય:, અવગાહ-
નાર્થતયા ચતુ:સ્થાનપતિત:, સ્થિત્યા ત્રિસ્થાનપતિત:, વર્ણગન્ધરસસ્પર્શપર્યવૈ: પટ્થ-
સ્થાનપતિત:, મત્યજ્ઞાનપર્યવૈસ્તુલ્ય:, શ્રુતાજ્ઞાનપર્યવૈ:, અચક્ષુદર્શનપર્યવૈ:,
પટ્થસ્થાનપતિતો ભવતિ, 'અજહણ્ણમણુવકોસમહઅન્નાણી વિ એવં ચેવ' અજઘન્યા-
નુત્કૃષ્ટમત્યજ્ઞાની અપિ પૃથિવીકાયિક: એવઞ્ચેવ-અજઘન્યાનુત્કૃષ્ટમત્યજ્ઞાનિન:
પૃથિવીકાયિકસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્ય: પ્રદેશાર્થતયા તુલ્ય:, અવગાહનાર્થતયા
ચતુ:સ્થાનપતિત:, વર્ણગન્ધરસસ્પર્શપર્યવૈ: પટ્થસ્થાનપતિત:, મત્યજ્ઞાનપર્યવૈસ્તુલ્ય:,
શ્રુતાજ્ઞાનપર્યવૈ: અચક્ષુદર્શનપર્યવૈ: પટ્થસ્થાનપતિતો ભવતિ, 'નવરં સટ્ટાણે સટ્ટાણ-

શ્રુતાજ્ઞાન ઓર અચક્ષુદર્શન કે પર્યાયોં સે પટ્થસ્થાનપતિત હોતા હૈં ।
ઉત્કૃષ્ટ મતિ અજ્ઞાનો કે વિષય મેં મી હસી પ્રકાર સમમ્મના
ચાહિએ, અર્થાત્ એક ઉત્કૃષ્ટ મત્યજ્ઞાની દૂસરે ઉત્કૃષ્ટ મત્યજ્ઞાની
કી અપેક્ષા દ્રવ્ય ઓર પ્રદેશોં સે તુલ્ય હૈ, અવગાહના સે ચતુ:સ્થાન-
પતિત હૈ, સ્થિતિ સે ત્રિસ્થાનપતિત હૈ, વર્ણાદિ સે પટ્થસ્થાનપતિત હૈ
મત્યજ્ઞાન કે પર્યાયોં સે તુલ્ય હૈ, શ્રુતાજ્ઞાન ઓર અચક્ષુદર્શન કે
પર્યાયોં સે પટ્થસ્થાનપતિત હોતા હૈ ।

મધ્યમ મત્યજ્ઞાની કે વિષય મેં મી એસા હી કહના ચાહિએ
અર્થાત્ વહ દૂસરે મધ્યમ મત્યજ્ઞાની સે દ્રવ્ય ઓર પ્રદેશોં કી અપેક્ષા
તુલ્ય હૈ, અવગાહના કી અપેક્ષા ચતુ:સ્થાનપતિત હોતા હૈ । શ્રુતા-
જ્ઞાન ઓર અચક્ષુદર્શન કે પર્યાયોં સે પટ્થસ્થાનપતિત હૈ । વિશેષ

તુલ્ય છે, શ્રુતાજ્ઞાન અને અચક્ષુદર્શનના પર્યાયોથી પટ્થસ્થાન પતિત હોય છે.
ઉત્કૃષ્ટ મતિ-અજ્ઞાનીના વિષયમાં પણ એ રીતે સમજવું જોઈ એ અર્થાત્ એક
ઉત્કૃષ્ટ મત્યજ્ઞાની ખીલ ઉત્કૃષ્ટ મત્યજ્ઞાનીની અપેક્ષાએ દ્રવ્ય અને પ્રદેશોથી
તુલ્ય અવગાહનાથી ચતુ:સ્થાન પતિત છે, સ્થિતિથી ત્રિસ્થાન પતિત છે,
વર્ણાદિથી પટ્થસ્થાન પતિત છે, મત્યજ્ઞાનના પર્યાયોથી તુલ્ય છે, શ્રુતાજ્ઞાન અને
અચક્ષુદર્શનના પર્યાયોથી પટ્થસ્થાન પતિત અને છે.

મધ્યમ મત્યજ્ઞાનીના વિષયમાં પણ એવું જ કહેવું જોઈ એ અર્થાત્ તે
ખીલ મધ્યમ મત્યજ્ઞાનીથી દ્રવ્ય અને પ્રદેશોની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે, અવગા-
હનાની અપેક્ષાએ ચતુ:સ્થાન પતિત અને વર્ણ, ગંધ, રસ તથા સ્પર્શની અપેક્ષાએ
પટ્થસ્થાન પતિત થાય છે. શ્રુતાજ્ઞાન અને અચક્ષુદર્શનના પર્યાયોથી પટ્થસ્થાન

વડિઈ' નવરં પૂર્વાપેક્ષયા વિશેષસ્તુ સ્વસ્થાને સ્વતદ્ભવાન્તરાપેક્ષયેત્યર્થઃ, પદ્-
સ્થાનપતિતો ભવતિ તદભિલાપથ પૂર્વોક્તવદેવાવસેયઃ, 'एवं मुय अन्नाणी वि'
एवम्-उत्तरीत्या, શ્રુતાજ્ઞાની અપિ પૃથિવીકાયિકો જઘન્યોત્કૃષ્ટાજઘન્યાનુત્કૃ-
ષ્ટભેદેન ત્રિવિધો દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યઃ, પ્રદેશાર્થતયા તુલ્યઃ, અવગાહનાર્થતયા ચતુઃ
સ્થાનપતિતઃ, સ્થિત્યા ત્રિસ્થાનપતિતઃ, અજઘન્યાનુત્કૃષ્ટસ્તુ પદ્સ્થાનપતિતઃ,
વર્ણગન્ધરસસ્પર્શપર્યવૈઃ પદસ્થાનપતિતઃ, શ્રુતાજ્ઞાનપર્યવૈસ્તુલ્યઃ, મત્યજ્ઞાનપર્યવૈઃ અચ-
ક્ષુર્દર્શનપર્યવૈઃ પદ્સ્થાનપતિતઃ 'अचक्षुदंमणी वि एवं चैव' અચક્ષુર્દર્શની અપિ
પૃથિવીકાયિકઃ એવઞ્ચેવ અચક્ષુર્દર્શનિનઃ પૃથિવીકાયિકસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યઃ
પ્રદેશાર્થતયા તુલ્યઃ, અવગાહનાર્થતયા ચતુઃસ્થાનપતિતઃ, સ્થિત્યા ત્રિસ્થાનપતિતઃ,

यह कि स्वस्थान अर्थात् मत्यज्ञान के पर्यायों से भी पदस्थान
पतित है, इसका स्पष्टीकरण ऊपर किया जाचुका है ।

इसीप्रकार जघन्य श्रुताज्ञानी उत्कृष्ट श्रुताज्ञानी और मध्यम
श्रुताज्ञानी पृथ्वीकायिक के विषय में भी कह लेना चाहिए, अर्थात्
वह भी द्रव्य और प्रदेशों से तुल्य होता है, अवगाहना से चतुः-
स्थानपतित' स्थिति से त्रिस्थानपतित, वर्णादि से षट्स्थानपतित-
मत्यज्ञान और अचक्षुदर्शन के पर्यायों से पदस्थानपतित होता है ।
श्रुताज्ञान के पर्यायों से जघन्य और उत्कृष्ट श्रुताज्ञानी पृथ्वीकायिक
तुल्य होता है, जब कि मध्यम श्रुताज्ञानी षट्स्थानपतित होता है ।

अचक्षुदर्शनी पृथ्वीकायिक के संबंध में भी इसी प्रकार कहना
चाहिए, अर्थात् एक अचक्षुदर्शनी पृथ्वीकायिक दूसरे से द्रव्य की
और प्रदेशों की अपेक्षा तुल्य है, अवगाहना से चतुःस्थानपतित

પતિત થાય છે. વિશેષ એ છે કે સ્વસ્થાન અર્થાત્ મત્યજ્ઞાનના પર્યાયોથી
પણ ષટ્સ્થાન પતિત છે એનું સ્પષ્ટીકરણ ઉપર કરાયેલું છે.

એજ પ્રકારે જઘન્ય શ્રુતાજ્ઞાની, ઉત્કૃષ્ટ શ્રુતાજ્ઞાની અને મધ્યમ શ્રુતાજ્ઞાની
પૃથ્વીકાયિકના વિષયમાં પણ કહેવું જોઈએ, અર્થાત્ તે પણ દ્રવ્ય અને પ્રદેશોથી
તુલ્ય થાય છે, અવગાહનાથી ચતુઃસ્થાન પતિત, સ્થિતિથી ત્રિસ્થાન પતિત
વર્ણાદિથી ષટ્સ્થાન પતિત, મત્યજ્ઞાન અને અચક્ષુર્દર્શનના પર્યાયોથી પદસ્થાન
પતિત થાય છે. શ્રુતાજ્ઞાનના પર્યાયોથી જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટ શ્રુતાજ્ઞાની પૃથ્વીકાયિક
તુલ્ય બને છે. બીજા મધ્યમ શ્રુતાજ્ઞાની ષટ્સ્થાન પતિત થાય છે.

અચક્ષુર્દર્શની પૃથ્વીકાયિકના સંબંધમાં પણ એ પ્રકારે કહેવું જોઈએ.
અર્થાત્ એક અચક્ષુર્દર્શની પૃથ્વીકાયિક બીજાથી દ્રવ્યની અને પ્રદેશોની અપે-
ક્ષાએ તુલ્ય છે, અવગાહનાથી ચતુઃસ્થાન પતિત, થાય છે, સ્થિતિથી ત્રિસ્થાન

षट्स्थानपतितश्च वर्णगन्धरसस्पर्शपर्यवैः षट्स्थानपतितः, मत्यज्ञानपर्यवैः षट्स्थान-
पतितः, अचक्षुर्दर्शनपर्यवैस्तुल्यो भवति, 'जाव वणप्फइकाइया' यावत् अप्का-
यिकाः, तेजःकायिकाः, वायुकायिकाः, वनस्पतिकायिकाश्च जघन्योत्कृष्टाजघ-
न्यानुत्कृष्टभेदेन त्रिविधाः अवगाहनस्थितिगुणकालक्रमत्यज्ञानश्रुताज्ञानाचक्षुर्दर्शन-
भेदैर्भिन्नाः पृथिवीकायिकवदेव पूर्वोक्तरीत्या दिशाऽवसेयाः इति भावः ॥ सू० ८ ॥

द्वीन्द्रियादिपर्यायवक्तव्यता—

मूलम्—जहण्णोगाहणगाणं भंते ! वेइंदियाणं पुच्छा ? गोयमा !
अणंता पज्जवा पणत्ता से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ जह-
ण्णोगाहणगाणं वेइंदियाणं अणंता पज्जवा पणत्ता ? गोयमा !
जहण्णोगाहणए वेइंदिए जहण्णोगाहणस्स वेइंदियस्स दव्व-
ट्टयाए तुल्ले पएसट्टयाए तुल्ले ओगाहणट्टयाए तुल्ले ठिईए
तिट्ठाणवडिए वण्णगंधरसफासपज्जवेहिं दोहिं नाणेहिं दोहिं
अन्नाणेहिं अक्खुदंसणपज्जवेहिं य छट्ठाणवडिए एवं उक्कोसो-
गाहणएवि णवरं णाणा णत्थि अजहण्णमणुक्कोसोगाहणए जहा
होता है, स्थिति से त्रिस्थानपतित वर्ण, गंध, रस, स्पर्श से षट्स्थान
पतित, मत्यज्ञान, श्रुताज्ञान के पर्यायों से षट्स्थानपतित होता है ।
अचक्षुदर्शन के पर्यायों से जघन्य और उत्कृष्ट अचक्षुदर्शनी तुल्य
तथा मध्यम अचक्षुदर्शनी षट्स्थानपतित होता है ।

इसी प्रकार वनस्पतिकायिक पर्यन्त यथायोग्य कहलेना चाहिए
अर्थात् अपकायिक तेजस्कायिक, वायुकायिक और वनस्पतिकायिक
के जघन्य, उत्कृष्ट तथा मध्यम विकल्प करके पृथ्वीकायिक के समान
ही द्रव्य, प्रदेश, अवगाहना, स्थिति, वर्ण आदि की अपेक्षा यथायोग्य
हीनाधिकता समझ लेनी चाहिए ॥ ८ ॥

पतित, वर्ण, रस, स्पर्श, गंधी षट्स्थान पतित, मत्यज्ञान, श्रुताज्ञानना
पर्यायेथी षट्स्थान पतित थाय छे. अचक्षुदर्शनना पर्यायेथी जघन्य अने
उत्कृष्ट अचक्षुदर्शनी तुल्य तथा मध्यम अचक्षुदर्शनी षट्स्थान पतित थाय छे.

येअ प्रकारे वनस्पतिकायिक पर्यन्त यथा योग्य ठहेवा लेधये. अर्थात्
अपकायिक, तेजस्कायिक, वायुकायिक अने वनस्पतिकायिकना जघन्य उत्कृष्ट तथा
मध्यम विकल्प करीने पृथ्वीकायिकना समान ज द्रव्य, प्रदेश, अवगाहना स्थिति
वर्ण आदिनी अपेक्षाये यथा योग्य हीनाधिकता समझ लेवा लेधये ॥ ८ ॥

जहण्णोगहणए, णवरं सट्ठाणे ओगहणाए चउट्ठाणवडिए जह-
 ण्णठिइयाणं भंते पुच्छा गोयमा ! अणंता पज्जवा पणत्ता
 से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ जहण्णठिइयाणं वेइंदियाणं
 अणंता पज्जवा पणत्ता ? गोयमा ! जहण्णठिइए वेइंदिए
 जहण्णठिइयस्स वेइंदियस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले पएसट्ठयाए
 तुल्ले ओगाहणट्ठयाए चउट्ठाणवडिए ठिइए तुल्ले वण्णगंधरस-
 फासपज्जवेहिं दोहिं अन्नाणेहिं अचक्खुदंसपज्जवेहिं य छट्ठाण-
 वडिए एवं उक्कोसठिइए वि नवरं दो णाणा अट्ठमहिया
 अजहण्णमण्णुक्कोसठिइए जहा उक्कोसठिइए णवरं ठिइए
 तिट्ठाणवडिए जहण्णगुणकालगाणं वेइंदियाणं पुच्छा गोयमा !
 अणंता पज्जवा पणत्ता से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ जह-
 ण्णगुणकालगाणं वेइंदियाणं अणंता पज्जवा पणत्ता ?
 गोयमा ! जहण्णगुणकालए वेइंदिए जहण्णगुणकालगस्स
 वेइंदियस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले, पएसट्ठयाए तुल्ले, ओगा-
 हणट्ठयाए छट्ठाणवडिए, ठिइए तिट्ठाणवडिए, कालवण्ण-
 पज्जवेहिं तुल्ले अट्ठमहियासेहिं वण्णगंधरसफासपज्जवेहिं दोहिं
 नाणेहिं दोहिं अन्नाणेहिं अचक्खुदंसणपज्जवेहिं य छट्ठाणवडिए
 एवं उक्कोसगुणकालएवि अजहण्णमण्णुक्कोसगुणकालएवि एवं
 चेव णवरं सट्ठाणे छट्ठाणवडिए एवं पंच वण्णा दो गंधा पंच
 रसा अट्ठफासा भाणियव्वा जहण्णाभिणिबोहियनाणीणं भंते !
 वेइंदियाणं केवइया पज्जवा पणत्ता ? गोयमा ! अणंता
 पज्जवा पणत्ता से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ जहण्णाभिणिबो-
 हियनाणीणं वेइंदियाणं अणंता पज्जवा पणत्ता ? गोयमा !
 जहण्णाभिणिबोहियणाणी वेइंदियए जहण्णाभिणिबोहियणाणि-
 स्स दव्वट्ठयाए तुल्ले पएसट्ठयाए तुल्ले ओगाहणयाए चउट्ठा-
 णवडिए ठिइए तिट्ठाणवडिए वण्णगंधरसफासपज्जवेहिं छट्ठाण-

વડિણ આભિણિવોહિયણાણપજ્જવેહિં તુલ્લે સુયનાણપજ્જવેહિં
 છટ્ટાણવડિણ અચક્કલુદંસણપજ્જવેહિં છટ્ટાણવડિણ, એવં ઉક્કો-
 સાભિણિવોહિયણાણી વિ અજહણ્ણમણુક્કોસાભિણિવોહિયણાણી
 વિ એવં, નવરં સટ્ટાણે છટ્ટાણવડિણ એવં સુયનાણી વિ સુય
 અન્નાણી વિ અચક્કલુદંસણી વિ ણવરં જતથ ણાણા તતથ
 અણ્ણાણા નત્થિ જતથ અણ્ણાણા તતથ ણાણા નત્થિ જતથ
 દંસણં તતથ ણાણાવિ અણ્ણાણાવિ એવં તેહંદિયાણવિ ચ્ચરિંદિ-
 યાણ વિ એવં ચેવ ણવરં ચક્કલુદંસણં અઠ્ઠમહિયં ॥ સૂ.૦૧ ॥

છાયા-જઘન્યાવગાહનકાનાં ભદન્ત ! દ્વીન્દ્રિયાણાં પુચ્છા, ગૌતમ !
 અનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ, તત્ કેનાર્થેન ભદન્ત ! એવમુચ્યતે-જઘન્યાવગાહનકાનાં
 દ્વીન્દ્રિયાણામનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ ? ગૌતમ ! જઘન્યાવગાહનકો દ્વીન્દ્રિયો
 જઘન્યાવગાહનકસ્ય દ્વીન્દ્રિયસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યઃ, પ્રદેશાર્થતયા તુલ્યઃ, અવગા-

દ્વીદ્રિયાદિપર્યાયવક્તવ્યતા

શબ્દાર્થ-(જહ્ણણોગાહ્ણગાણં ભંતે ! વેહંદિયાણં પુચ્છા ?) હે ભગવન્ !
 જઘન્ય અવગાહના વાલે દ્વીન્દ્રિય જીવોં કે કિતને પર્યાય હૈં ? (ગોયમા !
 અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા) હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહે હૈં ? (સે કેણદ્દેણં
 ભંતે ! એવં વુચ્ચહ—જહ્ણણોગાહ્ણગાણં વેહંદિયાણં અણંતા પજ્જવા
 પણ્ણત્તા ?) કિસ હેતુ સે હે ભગવન્ ! એસા કહા હૈં કિ જઘન્ય અવગા-
 હના વાલે દ્વીન્દ્રિયોં કે અનન્ત પર્યાય કહે હૈં (ગોયમા) હે ગૌતમ !
 (જહ્ણણોગાહ્ણણ વેહંદિણ જહ્ણણોગાહ્ણસ્સ વેહંદિયસ્સ દઁવ્વટ્ઠયાણ
 તુલ્લે) જઘન્ય અવગાહના વાલા દ્વીન્દ્રિય સુઘન્ય અવગાહના વાલે
 દ્વીદ્રિય જીવ સે દ્રવ્ય કી અપેક્ષા તુલ્ય (પપ્પસટ્ઠયાણ તુલ્લે) પ્રદેશોં

દ્વીન્દ્રિયાદિ પર્યાય વક્તવ્યતા

શબ્દાર્થ-(જહ્ણણોગાહ્ણગાણં ભંતે ! વેહંદિયાણં પુચ્છા ?) હે ભગવન્ ! જઘન્ય
 અવગાહનાવાળા દ્વીન્દ્રિય જીવોના કેટલા પર્યાય છે ? (ગોયમા ! અણંતા પજ્જવા
 પણ્ણત્તા ?) હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે ? (સે કેણદ્દેણં ભંતે ! એવં વુચ્ચહ
 જહ્ણણોગાહ્ણગાણં વેહંદિયાણં અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા ?) હે ભગવન્ કયા હેતુથી
 એમ કહ્યું છે કે જઘન્ય અવગાહનાવાળા દ્વીન્દ્રિયોના અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે
 (ગોયમા !) હે ગૌતમ (જહ્ણણોગાહ્ણણ વેહંદિણ જહ્ણણોગાહ્ણસ્સ વેહંદિયસ્સ દઁવ્વ
 ટ્ઠયાણ તુલ્લે) જઘન્ય અવગાહનાવાળા દ્વીન્દ્રિય જઘન્ય અવગાહનાવાળા દ્વીન્દ્રિય
 જીવથી દ્રવ્યની અપેક્ષાએ તુલ્ય (પપ્પસટ્ઠયાણ તુલ્લે) પ્રદેશોની અપેક્ષાએ તુલ્ય

હનાર્થતયા તુલ્યઃ, સ્થિત્યા ત્રિસ્થાનપતિતઃ, વર્ણગન્ધરસસ્પર્શપર્યવૈઃ દ્વાભ્યાં જ્ઞાનાભ્યામ્, દ્વાભ્યામજ્ઞાનાભ્યામ્ અચક્ષુર્દર્શનપર્યવૈથ પદસ્થાનપતિતઃ, એવમુત્કૃષ્ટાવગાહનકોઽપિ, નવરં જ્ઞાનાનિ ન સન્તિ, અજવન્યાભુત્કૃષ્ટાવગાહનકો યથા જવન્યાવગાહનકઃ, નવરં સ્વસ્થાને અવગાહનયા ચતુઃસ્થાનપતિતઃ, જવન્યસ્થિતિકાનાં ભદન્ત ! દ્વીન્દ્રિયાણાં પૃચ્છા, ગૌતમ ! અનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ, તત્-કેનાર્થેન ભદન્ત ! એવમુચ્યતે-જવન્યસ્થિતિકાનાં દ્વીન્દ્રિયાણામનન્તાઃ પર્યવાઃ

કી અપેક્ષા તુલ્ય (ઓગાહણદ્વયાએ તુલ્લે) અવગાહના કી અપેક્ષા તુલ્ય (ઠિઈએ તિટ્ટાણવડિએ) સ્થિતિ કી અપેક્ષા ત્રિસ્થાનપતિત (વર્ણગંધરસફાસપજ્જવેહિં) વર્ણ ગંધ' રસ, સ્પર્શ' કે પર્યાયોં સે (દોહિં નાળેહિં) દો જ્ઞાનોં સે (દોહિં અળ્લાળેહિં) દો અજ્ઞાનોં સે (અચક્ષુદંસણપજ્જવેહિં ચ) ઓર અચક્ષુદર્શન' કે પર્યાયોં સે (છટ્ટાણવડિએ) પદસ્થાનપતિત હૈ (એવં ઉક્કોસોગાહણએ વિ) ઇસી પ્રકાર ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના વાલા ખી (ળવરં) વિશેષ (ળાળા ળત્થિ) ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના વાલે મેં જ્ઞાન નહીં હૈં (અજહણ્ણમણુક્કોસોગાહણએ જહા જહણ્ણોગાહણએ) મધ્યમ અવગાહના વાલા જવન્ય અવગાહના વાલે કે સમાન (ળવરં) વિશેષ (સટ્ટાળે ઓગાહણએ ચડટ્ટાણવડિએ) સ્વસ્થાન મેં અવગાહના કી અપેક્ષા ચતુઃસ્થાનપતિત હૈ

(જહણ્ણઠિઈયાણં ભંતે ! વેઈંદિયાણં પુચ્છા ?) હે ભગવન્ ! જવન્ય સ્થિતિ વાલે દ્વીન્દ્રિયોં કે વિષય મેં પૃચ્છા ? (ગોયમા ! અળંતાં પજ્જવા પળ્ણત્તા) હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહે હૈં (સે કેળટ્ટેણં ભંતે ! એવં વુચ્ચઈ

(ઓગાહણદ્વયાએ તુલ્લે) અવગાહનાની અપેક્ષાએ તુલ્ય (ઠિઈએ તિટ્ટાણવડિએ) સ્થિતિની અપેક્ષાએ ત્રિસ્થાન પતિત (વર્ણગંધરસફાસપજ્જવેહિં) વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શના પર્યાયોથી (દોહિં નાળેહિં) બે જ્ઞાનોથી (દોહિં અળ્લાળેહિં) બે અજ્ઞાનોથી (અચક્ષુદંસણ પજ્જવેહિંચ) અને અચક્ષુદર્શનના પર્યાયોથી (છટ્ટાણવડિએ) પદસ્થાન પતિત છે (એવં ઉક્કોસોગાહણએ વિ) એ રીતે ઉત્કૃષ્ટ અવગાહનાવાળા પણ (નવરં) વિશેષ (ળાળા ળત્થિ) ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના વાળામા જ્ઞાન નથી હોતું (અજહણ્ણ મણુક્કોસોગાહણએ જહા જહણ્ણોગાહણએ) મધ્યમ અવગાહનાવાળા જવન્ય અવગાહનાવાળાની સમાન (ળવરં) વિશેષ (સટ્ટાળે ઓગાહણએ ચડટ્ટાણ વડિએ) સ્વસ્થાનમાં અવગાહનાની અપેક્ષાએ ચતુઃસ્થાન પતિત છે

(જહણ્ણઠિઈયાણં ભંતે ! વેઈંદિયાણં પુચ્છા ?) હે ભગવન્ ! જવન્ય સ્થિતિવાળા દ્વીન્દ્રિયોના વિષયમા પૃચ્છા ? (ગોયમા ! અળંતાં પજ્જવા પળ્ણત્તા) હે ગૌતમ અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે (સે કેળટ્ટેણં ભંતે ! એવં વુચ્ચઈ-જહણ્ણઠિઈયાણં વેઈંદિયાણં અળંતાં

પ્રજ્ઞાતાઃ ? ગૌતમ ! જઘન્યસ્થિતિકો દ્વીન્દ્રિયો જઘન્યસ્થિતિકસ્ય દ્વીન્દ્રિયસ્ય દ્રવ્યાર્યતયા તુલ્યઃ, પ્રદેશાર્યતયા તુલ્યઃ, અવગાહનાર્યતયા ચતુઃ સ્થાનપતિતઃ, સ્થિત્યા તુલ્યઃ, વર્ણગન્ધરસસ્પર્શપર્યવૈઃ દ્વાભ્યાસ્ અજ્ઞાનાભ્યામ્ અચક્ષુર્દર્શનપર્યવૈશ્વ પટસ્થાનપતિતઃ, એવમુત્કૃષ્ટસ્થિતિકોઽપિ, નવરં દ્વે જ્ઞાને અભ્યધિકે, અજઘન્યાનુત્કૃષ્ટસ્થિતિકો યથા ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિકો, નવરં સ્થિત્યા ત્રિસ્થાનપતિતઃ જઘન્યગુણ-

-જહણ્ણઠિઙ્ઘાણં વેહંદિયાણં અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા) કિસ કારણ સે ભગવન્ ! એસા કહા હૈ કિ જઘન્ય સ્થિતિ વાલે દ્વીન્દ્રિયોં કે અનન્ત પર્યાય કહે હૈં ? (ગોચમા ! જરણ્ણઠિઙ્ઘે વેહંદિયે) જઘન્ય સ્થિતિ વાલા દ્વીન્દ્રિય (જહણ્ણઠિઙ્ઘસ્સ વેહંદિયસ્સ) જઘન્ય સ્થિતિ વાલે દ્વીન્દ્રિય સે (દવ્વટ્ટયાએ તુલ્લે) દ્રવ્ય કી અપેક્ષા સે તુલ્ય હૈ (પણ્ણટ્ટયાએ તુલ્લે) પ્રદેશોં સે તુલ્ય હૈ । ઓગાહણટ્ટયાએ ચત્થાણવટ્ટિએ) અવગાહના સે ચતુઃસ્થાનપતિત હૈ (ઠિંદિયે તુલ્લે) સ્થિતિ સે તુલ્ય હૈ । વણ્ણગંધ રસ ફાસ પજ્જવેહિં) વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શ કે પર્યાયોં સે (દોહિં અણ્ણાણેહિં) દો અજ્ઞાનોં સે (અચક્ષુર્દંસણપજ્જવેહિ ચ) ઓર અચક્ષુર્દર્શન કે પર્યાયોં સે (છટ્ટાણવટ્ટિએ) પટસ્થાનપતિત હૈ (એવં ઉક્કોસઠિઙ્ઘે વિ) હસીપ્રકાર ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ વાલા ભી (નવરં દો ણાણા અબ્ભહિયા) વિશેષ યહ કિ ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ વાલે મેં દો જ્ઞાન અધિક કહને ચાહિએ (અજહણ્ણમણુક્કોસઠિઙ્ઘે જહા ઉક્કોસઠિઙ્ઘે નવરં ઠિંદિયે તિટ્ટાણવટ્ટિએ) મધ્યમ સ્થિતિ વાલા ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ વાલે કે સમાન વિશેષતા યહ કિ સ્થિતિ કી અપેક્ષા સે ત્રિસ્થાનપતિત હૈ

પજ્જવા પણ્ણત્તા) હે ભગવન્ શા કારણે એમ કહ્યું કે જઘન્ય સ્થિતિવાળા દ્વીન્દ્રિયોના અનન્ત પર્યાય કહા છે ? (ગોચમા ! જહણ્ણ ઠિંદિયે વેહંદિયે) જઘન્ય સ્થિતિવાળા દ્વીન્દ્રિય (જહણ્ણઠિઙ્ઘસ્સ વેહંદિયસ્સ) જઘન્ય સ્થિતિવાળા દ્વીન્દ્રિયથી (દવ્વટ્ટયાએ તુલ્લે) દ્રવ્યની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે (પણ્ણટ્ટયાએ તુલ્લે) પ્રદેશોથી તુલ્ય છે (ઓગાહણટ્ટયાએ ચત્થાણવટ્ટિએ) અવગાહનાથી ચતુઃસ્થાન પતિત છે (ઠિંદિયે તુલ્લે) સ્થિતિથી તુલ્ય છે (વણ્ણગંધરસફાસપજ્જવેહિં) વર્ણ, ગંધ, રસ સ્પર્શના પર્યાયોથી (દોહિં અણ્ણાણેહિં) બે અજ્ઞાનોથી (અચક્ષુર્દંસણપજ્જવેહિ ચ) અને અચક્ષુર્દર્શનના પર્યાયોથી (છટ્ટાણવટ્ટિએ) પટસ્થાન પતિત છે (એવં ઉક્કોસઠિઙ્ઘે વિ) એ પ્રકારે ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિવાળા પણ (નવરં દો ણાણા અબ્ભહિયા) વિશેષ એ છે કે ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિવાળામાં બે જ્ઞાન અધિક કહેવાં જોઈએ. (અજહણ્ણમણુક્કોસઠિઙ્ઘે જહા ઉક્કોસઠિઙ્ઘે નવરં ઠિંદિયે તિટ્ટાણવટ્ટિએ) મધ્યમસ્થિતિ વાળા ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિવાળાના સમાન છે. વિશેષતા એ કે સ્થિતિની અપેક્ષાએ ત્રિસ્થાન પતિત છે

કાલકાનાં દ્વીન્દ્રિયાણાં પૃચ્છા, ગૌતમ ! અનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ, તત્ કેના-
ર્થેન ભદન્ત ! એવમુચ્યતે—જયન્યગુણકાલકાનામ્ દ્વીન્દ્રિયાણામ્ અનન્તાઃ પર્યવાઃ
પ્રજ્ઞપ્તાઃ ? ગૌતમ ! જયન્યગુણકાલકો દ્વીન્દ્રિયો જયન્યગુણકાલકસ્ય દ્વીન્દ્રિયસ્ય
દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યઃ, પ્રદેશાર્થતયા તુલ્યઃ અવગાહનાર્થતયા પદ્સ્થાનપતિતઃ, સ્થિત્યા
ત્રિસ્થાનપતિતઃ, કૃષ્ણવર્ણપર્યવૈસ્તુલ્યઃ, અવશેષૈઃ વર્ણગન્ધરસસ્પર્શપર્યવઃ દ્વાભ્યાં
જ્ઞાનાભ્યામ્, દ્વાભ્યામ્ અજ્ઞાનાભ્યામ્, અચક્ષુર્દર્શનપર્યવૈશ્વ પદ્સ્થાનપતિતઃ, એવ-

(જહ્ણગુણકાલગાણં વેદંદિયાણં પૃચ્છા ?) જયન્યગુણ કાલે
દ્વીન્દ્રિયો' કે પર્યાય કિન્તને હૈં ? (ગોયમા ! અણંતા પજ્જવા પળ્લન્તા) હે
ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહે હૈં (સે કેળદ્દેણં મંતે એવં વુચ્ચહ—જહ્ણગ-
ુણકાલગાણં વેદંદિયાણં અણંતા પજ્જવા પળ્લન્તા ?) કિસકારણ સે હે
ભાગવન્ ! એસા કહા ગયા હૈ કિ જયન્યગુણ કાલે દ્વીન્દ્રિય કે અનન્ત
પર્યાય કહે હૈં ? (ગોયમા ! જહ્ણગુણકાલે વેદંદિયે) હે ગૌતમ !
જયન્યગુણકાલા દ્વીન્દ્રિય (જહ્ણગુણકાલગસ્સ વેદંદિયસ્સ) જયન્ય-
ગુણકાલે દ્વીન્દ્રિય સે (દવ્વદ્દયાએ તુલ્લે) દ્રવ્ય સે તુલ્ય (પપ્પસદ્દયાએ
તુલ્લે) પ્રદેશોં સે તુલ્ય (ઓગાહણદ્દયાએ ચ્ચડ્દાણવડિએ) અવગાહના
સે ચ્ચતુઃ સ્થાન પતિત હૈ (ઠિર્હિએ તિટ્ઠાણવડિએ) સ્થિતિ સે ત્રિસ્થાન
પતિત હૈ (કાલવળ્લપજ્જવેહિં તુલ્લે) કૃષ્ણવર્ણ કે પર્યાયો સે
તુલ્ય (અવસેસેહિં વળ્લગંધરસસ્પર્શપજ્જવેહિં) રોપ, વર્ણ, ગંધ,
રસ ઓર સ્પર્શ કે પર્યાયોં સે (દોહિં નાળેહિ) દો જ્ઞાનો સે (દોહિં
અન્નાળેહિં) દો અજ્ઞાનોં સે (અચક્ષુરંસણપજ્જવેહિ ચ) ઓર અચક્ષુ-

(જહ્ણગુણકાલગાણં વેદંદિયાણં પૃચ્છા ?) જયન્ય ગુણકાળા દ્વીન્દ્રિયના
પર્યાય કેટલા ? (ગોયમા ! અણંતા પજ્જવા પળ્લન્તા) હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહ્યા
છે (સે કેળદ્દેણં મંતે ! એવં વુચ્ચહ—જહ્ણગુણકાલગાણં વેદંદિયાણં અણંતા પજ્જવા
પળ્લન્તા) ભાગવન્ શા કારણે એમ કહ્યું છે કે જયન્ય ગુણ કાળા દ્વીન્દ્રિયના
અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે ? (ગોયમા ! જહ્ણ ગુણકાલે વેદંદિયે) હે ગૌતમ !
જયન્ય ગુણ કાળા દ્વીન્દ્રિય (જહ્ણ ગુણકાલગસ્સ વેદંદિયસ્સ) જયન્ય ગુણ
કાળા દ્વીન્દ્રિયથી (દવ્વદ્દયાએ તુલ્લે) દ્રવ્યથી તુલ્ય (પપ્પસદ્દયાએ તુલ્લે) પ્રદેશોથી
તુલ્ય (ઓગાહણદ્દયાએ ચ્ચડ્દાણવડિએ) અવગાહનાથી ચ્ચતુસ્થાન પતિત છે (ઠિર્હિએ
તિટ્ઠાણવડિએ) સ્થિતિથી ત્રિસ્થાન પતિત છે (કાલવળ્લપજ્જવેહિં તુલ્લે) કૃષ્ણ
વર્ણના પર્યાયોથી તુલ્ય (અવસેસેહિં વળ્લગંધરસકાલાજવેહિં) રોપ વર્ણ,
ગંધ, રસ, અને સ્પર્શના પર્યાયોથી (દોહિં નાળેહિ) બે જ્ઞાનોથી (દોહિં અન્નાળે

મુત્કૃષ્ટગુણકાલકોઽપિ, અજઘન્યાનુન્કૃષ્ટગુણકાલકોઽપિ એવંચ, નવરં સ્વસ્થાને-
પટસ્થાનપતિતઃ, एवं पञ्चवर्णाः, द्वौ गन्धौ, पञ्च रसाः, अष्टौ स्पर्शाः मणि-
तव्याः, जघन्याभिनिबोधिकज्ञानिनां भदन्त ! द्वीन्द्रियाणाम् कियन्ताः पर्यवाः
प्रज्ञप्ताः ? गौतम ! अनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः, तन् केनार्थेन भदन्त ! एव-
मुच्यते-जघन्याभिनिबोधिकज्ञानिनां द्वीन्द्रियाणाम् अनन्ताः पर्यवाः
प्रज्ञप्ताः ? गौतम ! जघन्याभिनिबोधिकज्ञानी द्वीन्द्रियो जघन्याभिनिबोधिता-

दर्शन के पर्यायों से (छट्ठाणवडिण) पट्स्थાપતિત છે (एवं उक्को-
सगुणकाल ए वि) इसीप्रकार उत्कृष्ट कालागुण वाला भी (अज
हण्णमणुकोसगुणकाल ए वि एवं चेव) मध्यमगुण कृष्ण भी इसी
प्रकार (णवरं सट्ठाणे छट्ठाणवडिण) विशेषता यह कि स्वस्थान में
भी वह पट्स्थानपतित है (एवं चेव पंच वण्णा) इसी प्रकार पांच
वर्णों (दो गंधा) दो गंधों (पंच रसा) पांच रसों (अट्ठ फासा)
आठो स्पर्शों का (भाणियच्चा) कथन करना चाहिए

(जहण्णाभिनिबोहियनाणीणं भंते ! वेइंदियाणं) हे भगवन् !
जघन्य आभिनिबोधिक ज्ञानी द्वीन्द्रियों के (केवट्था पज्जवा पण्णत्ता
कितने पर्याय कहे हैं ? (गोयमा ! अणंता पज्जवा पण्णत्ता) हे गौतम !
अनन्त पर्याय कहे हैं (से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ-जहण्णाभि-
निबोहियनाणीणं वेइंदियाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ?) किस
कारण से भगवन् ! ऐसा कहा है कि जघन्य आभिनिबोधिक ज्ञानी
द्वीन्द्रियों के अनन्त पर्याय कहे हैं ? (गोयमा ! जहण्णाभिणि-

હિ) એ અજ્ઞાનેધી (અચન્નુદંસણપજ્જવેહિય) અને અચન્નુદર્શનના પર્યાયેધી
(છટ્ઠાણ વડિળ) પટસ્થાન પતિત છે (एवं उक्कोसगुणकाल ए वि) એ પ્રકારે ઉત્કૃષ્ટ
કાળા વાળા પણ (अजहण्णमणुकोसगुणकाल ए वि एवं चेव) मध्यम गुण कृष्ण
પણ એ પ્રકારે (णवरं सट्ठाणे छट्ठाणवडिण) विशेषता એકે સ્વસ્થાનમાં પણ તે
પટસ્થાન પતિત છે (एवं चेव पंचवण्णा) એ રીતે પાચ વર્ણો (दोगंधा) એ ૨ ગંધો
(पंच रसा) પાચ રસો (अट्ठ फासा) આઠ સ્પર્શોનું (भाणियच्चा) કથન કરવું જોઈએ.

(जहण्णाभिणि बोहियनाणीणं भंते ! वेइंदियाणं) હે ભગવન્ ! જઘન્ય આભિ-
નિબોધિક જ્ઞાની દ્વીન્દ્રિયોના (કેવટ્થા પજ્જવા પણ્ણત્તા ?) કેટલા પર્યાય કહ્યા
છે (गोयमा ! अणंता पज्जवा पण्णत्ता) ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે (से केण-
ट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ-जहण्णाभिनिबोहियनाणीणं वेइंदियाणं अणंता पज्जवा
पण्णत्ता ?) ભગવન્ ! શા કારણે એમ કહ્યું છે કે જઘન્ય આભિનિબોધિક જ્ઞાની

નિનો દ્વીન્દ્રિયસ્ય દ્રવ્યાર્થતયાતુલ્યઃ પ્રદેશાર્થતયા તુલ્યઃ, અવગાહનાર્થતયા ચતુઃ-
સ્થાનપતિતઃ, સ્થિત્યા ત્રિસ્થાનપતિતઃ, વર્ણગન્ધરસસ્પર્શપર્યવૈઃ પદ્સ્થાનપતિતઃ,
આભિનિવોધિકજ્ઞાનપર્યવૈસ્તુલ્યઃ શ્રુતજ્ઞાનપર્યવૈઃ પદ્સ્થાનપતિતઃ અચક્ષુર્દર્શન
પર્યવૈઃ પદ્સ્થાનપતિતઃ, એવમ્ ઉત્કૃષ્ટાભિનિવોધિકજ્ઞાની અપિ, અજઘન્યાનુત્કૃષ્ટા-
ભિનિવોધિક જ્ઞાની અપિ એવઞ્ચેવ, નવરં સ્વસ્થાને પદ્સ્થાનપતિતઃ, એવં શ્રુત-

બોહિયનાણી વેઈંદિય જહ્ણનાભિનિવોહિયનાણિસ્સ વેઈંદિયસ્સ
દન્વદ્વયાએ તુલ્લે) હે ગૌતમ ! જઘન્ય આભિનિવોધિક જ્ઞાની ઈન્દ્રિય
દસરે જઘન્ય આભિનિવોધિક જ્ઞાની ઈન્દ્રિય સે દ્રવ્ય કી
અપેક્ષા તુલ્ય હૈ (પણસદ્વયાએ તુલ્લે) પ્રદેશો કી અપેક્ષા તુલ્ય હૈ
ઓવગાહણદ્વયાએ ચઢદ્ધાણવડિએ) અવગાહના સે ચતુઃસ્થાનપતિત હૈ
(ઠિઈંદ તિટ્ઠાણવડિએ) સ્થિતિ સે ત્રિસ્થાનપતિત હૈ (વળગંધરસફાસ-
પજ્જવેહિં છદ્ધાણવડિએ) વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શ કે પર્યાયો સે પદ-
સ્થાનપતિત હૈ (આભિનિવોહિનાણપજ્જવેહિં તુલ્લે) આભિનિવો-
ધિક જ્ઞાન કે પર્યાયો સે તુલ્ય હૈ (સુચનાણપજ્જવેહિં છદ્ધાણવડિએ)
શ્રુત જ્ઞાન કે પર્યાયો સે પદસ્થાનપતિત હૈ (અચક્ષુર્દંસણપજ્જવેહિં
છદ્ધાણવડિએ) અચક્ષુર્દર્શન કે પર્યાયો સે પદસ્થાનપતિત હૈ

(એવં ઉક્કોસાભિનિવોહિયનાણી તિ) ઉત્કૃષ્ટ આભિનિવોધિક
જ્ઞાની ભી ઇસી હી પ્રકાર (અજહ્ણમણુક્કોસાભિનિવોહિયનાણી તિ
એવં ચેવ) મધ્યમ આભિનિવોધિક જ્ઞાની ભી ઇસી પ્રકાર (નવરં

દ્વીન્દ્રિયેના અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે ? (ગોચસા ! જહ્ણનાભિનિવોહિયનાણી
વેઈંદિય જહ્ણનાભિનિવોહિયનાણિસ્સ વેઈંદિયસ દન્વદ્વયાએ તુલ્લે) હે ગૌતમ !
જઘન્ય આભિનિવોધિક જ્ઞાની ઈન્દ્રિય બીજા જઘન્ય આભિનિવોધિક જ્ઞાની
દ્વીન્દ્રિયથી દ્રવ્યની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે (પણસદ્વયાએ તુલ્લે) પ્રદેશની અપેક્ષાએ
તુલ્ય છે (ઓગાહણદ્વયાએ ચઢદ્ધાણવડિએ) અવગાહનાથી ચતુસ્થાન પતિત છે
(ઠિઈંદ તિટ્ઠાણવડિએ) સ્થિતિથી ત્રિસ્થાન પતિત છે (વળગંધરમફાસપજ્જવેહિં
છદ્ધાણવડિએ) વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શના પર્યાયોથી પદસ્થાન પતિત છે (આભ-
નિવોહિયનાણપજ્જવેહિં તુલ્લે) આભિનિવોધિકજ્ઞાનના પર્યાયોથી તુલ્ય છે (સુચ-
નાણપજ્જવેહિં છદ્ધાણવડિએ) શ્રુતજ્ઞાનના પર્યાયોથી પદસ્થાન પતિત છે (અચક્ષુ-
ર્દંસણપજ્જવેહિં છદ્ધાણવડિએ) અચક્ષુર્દર્શનના પર્યાયોથી પદસ્થાન પતિત છે

(એવં ઉક્કોસાભિનિવોહિય નાણી તિ) ઉત્કૃષ્ટ આભિનિવોધિકજ્ઞાની પદ્ય
એવાજ (અજહ્ણમણુક્કોસાભિનિવોહિયનાણિ તિ એવં ચેવ) મધ્યમ આભિનિવોધિક

જ્ઞાની અપિ, શ્રુતાજ્ઞાની અપિ, અચક્ષુર્દર્શની અપિ, નવરં યત્ર જ્ઞાનાનિ તત્ર અજ્ઞાનાનિ ન સન્તિ, યત્ર અજ્ઞાનાનિ તત્ર જ્ઞાનાનિ ન સન્તિ, યત્ર દર્શનં તત્ર જ્ઞાનાન્યપિ અજ્ઞાનાન્યપિ, एवं त्रीन्द्रियाणामपि चतुरिन्द्रियाणामपि एवञ्चैव, नवरं चक्षुर्दर्शनं यस्यधिकम् ॥

ટીકા--અથ દ્વીન્દ્રિયાદીનાં ચતુરિન્દ્રિયપર્યન્તાનામ્ જઘન્યાઘવગાહનકાદીનાં પર્યવાન્ પ્રરૂપયિતુમાહ--'જહણ્ણોગાહણગાણં ભંતે ! વેઈંદિયાણં પુચ્છા' ગૌતમઃ પૃચ્છતિ--હે ભદ્રન્ત ! જઘન્યાઘવગાહનકાનાં દ્વીન્દ્રિયાણાં કિયન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞાસાઃ ?

સદ્ઘાણે છદ્ઘાણવહિણે) વિશેષ યહ કિ સ્વસ્થાન મેં સ્ત્રી અર્થાત્ આભિ-
નિવોધિક જ્ઞાન મેં સ્ત્રી ષટ્સ્થાનપતિત હૈ (અં સુચણાણી વિ) શ્રુત-
જ્ઞાની સ્ત્રી ઇસી પ્રકાર (સુચ અણ્ણાણી વિ) શ્રુતાજ્ઞાની સ્ત્રી ઇસી પ્રકાર
(અચક્ષુદંસણી વિ) અચક્ષુર્દર્શની સ્ત્રી ઇસી પ્રકાર (નવરં) વિશેષ
(જત્થ ણાણા તત્થ અણ્ણાણા નત્થિ જત્થ અણ્ણાણા તત્થ ણાણા
નત્થિ) જહાં જ્ઞાન હૈ વહાં અજ્ઞાન નહીં હૈ, અં જહા અજ્ઞાન હૈ
વહાં જ્ઞાન નહીં હૈ (જત્થ દંસણં તત્થ ણાણાવિ અણ્ણાણા વિ) જહાં
દર્શન હૈ વહાં જ્ઞાન સ્ત્રી યા અજ્ઞાન સ્ત્રી દોનો મેં કોઈ સ્ત્રી-હો
સકતે હૈ (અં તેઈંદિયાણ વિ) ત્રીન્દ્રિય સ્ત્રી ઇસી પ્રકાર (ચતુરિન્દિયાણ
વિ અં ચેવ) ચૌઈન્દ્રિય સ્ત્રી ઇસી પ્રકાર (નવરં ચક્ષુદંસણં અવ્ભહિયં
વિશેષતા યહ કિ ચૌઈન્દ્રિયો મેં ચક્ષુર્દર્શન અધિક કહના ચાહિણ

ટીકાર્થ--અથ દ્વીન્દ્રિય જીવોં લે લેકર ચૌઈન્દ્રિય જીવોં તક કે પર્યાયોં કી પ્રરૂપણા કી જાતી હૈ ।

ગૌતમ પ્રશ્ન કરતે હૈ--અથાવન્ ! જઘન્ય અવગાહના વાલે દ્વીન્દ્રિય

જ્ઞાની પણ એ પ્રકારે (નવરં સદ્ઘાણે છદ્ઘાણવહિણે) વિશેષ એકે સ્વસ્થાનમાં
પણ અર્થાત્ આભિનિવોધિક જ્ઞાનમાં પણ ષટ્સ્થાન પતિત છે (અં સુચણાણી
વિ) શ્રુતજ્ઞાની પણ એ પ્રકારે (સુચ અણ્ણાણી વિ) શ્રુતાજ્ઞાની પણ એ પ્રકારે
(અચક્ષુદંસણી વિ) અચક્ષુર્દર્શની પણ એજ પ્રકારે (નવરં) વિશેષ (જત્થ ણાણા
તત્થ અણ્ણાણા નત્થિ) જ્યાં જ્ઞાન છે ત્યાં અજ્ઞાન નથી (જત્થ અણ્ણાણા તત્થ ણાણા નત્થિ)
જ્યાં અજ્ઞાન છે ત્યાં જ્ઞાન નથી (જત્થ દંસણં તત્થ ણાણા વિ અણ્ણાણા વિ) જ્યાં
દર્શન છે ત્યાં જ્ઞાન પણ હોય છે અને અજ્ઞાન પણ બન્નેમાંથી કોઈ પણ એક
હોઈ શકે છે (અં તેઈંદિયાણ વિ) ત્રીન્દ્રિય પણ એજ પ્રકારે (ચતુરિન્દિયાણ વિ
અં ચેવ) ચતુરિન્દ્રિય પણ એ પ્રકારે (નવરં ચક્ષુદંસણં અવ્ભહિયં) વિશેષતા
એકે ચતુરિન્દ્રિયાં ચક્ષુર્દર્શન અધિક કહેવું બોધાયે.

ટીકાર્થ--હવે દ્વીન્દ્રિય જીવોથી લઈને ચતુરિન્દ્રિય જીવો સુધીના પર્યાયોની
પ્રરૂપણા કરાય છે

इति पृच्छा, भगवान् आह—‘गोयमा !’ हे गौतम ! ‘अणंता पज्जवा पणत्ता’ जघन्यावगाहनकानां द्वीन्द्रियणाम्—अनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः, गौतमः पृच्छति—‘से केणट्ठेणं भंते ! एवं बुच्चइ’ हे भदन्त ! तत्—अथ, केनार्थेन—कथं तावत् एवम्—उत्तरीत्या, उच्यते—‘जहण्णोगाहणगणं वेइंदियाणं अणंता पज्जवा पणत्ता ?’ जघन्यावगाहनकानां द्वीन्द्रियाणाम् अनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? इति, भगवान् उत्तरयति—‘गोयमा !’ हे गौतम ! ‘जहन्नोगाहणए वेइंदिए’ जघन्यावगाहनको द्वीन्द्रियः ‘जहण्णोगाहणगसए वेइंदियसए दव्वट्टयाए तुल्ले’ जघन्यावगाहनकस्य द्वीन्द्रियस्य द्रव्यार्थतया तुल्यो भवति, ‘पएसट्टयाए तुल्ले’ प्रदेशार्थतया तुल्यो भवति, ‘ओगाहणट्टयाए तुल्ले’ अवगाहनार्थतया शरीरोच्छ्रयतया तुल्यो भवति, ‘ठिईए तिट्ठाणवडिए’ स्थित्या—आयुः कर्मानुभवलक्षणस्थित्यपेक्षया त्रिस्थानपतितो भवति, ‘वण्णगंधारसफासपज्जवेहिं दोहिं नाणेहिं दोहिं अन्नाणेहिं’ वर्णगन्धरसस्पर्शपर्यवैः द्वाभ्यां ज्ञानाभ्याम्, द्वाभ्यामज्ञानाभ्याम् ‘अचक्खुदंसणजीवों के किनने पर्याय हैं ?

भगवान् उत्तर देते हैं—हे गौतम ! अनन्त पर्याय हैं ।

गौतम पुनः प्रश्न करते हैं—हे भगवन् ! किस कारण ऐसा कहा जाता है कि जघन्य अवगाहना वाले द्वीन्द्रियों के अनन्त पर्याय हैं

भगवन्—हे गौतम ! एक जघन्य अवगाहना वाला द्वीन्द्रिय दूसरे जघन्य अवगाहना वाले द्वीन्द्रिय से द्रव्य की दृष्टि से तुल्य है, प्रदेशों की दृष्टि से भी तुल्य है, अवगाहना से भी तुल्य है, क्योंकि दोनों जघन्य अवगाहना वाले हैं और जघन्य अवगाहना का एक ही रूप होता है । उसमें कोई न्यूनाधिकता का संभव नहीं है । आयु कर्म के अनुभवरूप स्थिति की दृष्टि से त्रिस्थानपतित होता है । वर्ण, गंध,

શ્રી ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે છે ભગવન્ ! જઘન્ય અવગાહનાવાળા દ્વીન્દ્રિય જીવેના કેટલા પર્યાય છે ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે—હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય છે.

શ્રી ગૌતમ પુનઃ પ્રશ્ન કરે છે—શા કારણે એમ કહેવાય છે કે જઘન્ય અવગાહના વાળા દ્વીન્દ્રિયોના અનન્ત પર્યાય છે ?

શ્રી ભગવાન્—હેગૌતમ ! એક જઘન્ય અવગાહનાવાળા દ્વીન્દ્રિય બીજા જઘન્ય અવગાહનાવાળા દ્વીન્દ્રિયથી દ્રવ્યની દૃષ્ટિએ તુલ્ય છે, પ્રદેશોની દૃષ્ટિએ પણ તુલ્ય છે, અવગાહનાથી પણ તુલ્ય છે. કેમકે બંને જઘન્ય અવગાહના વાળા છે અને જઘન્ય અવગાહનાતું એક જ રૂપ હોય છે. તેમા કોઈ ન્યૂનાધિકતાનો સંભવ નથી. આયુકર્મના અનુભવ રૂપ સ્થિતિની દૃષ્ટિથી ત્રિસ્થાન પતિત થાય

પજ્જવેહિ ય છટ્ટાણવહિણ' અચક્ષુર્દર્શનપર્યયૈશ્ચ પદ્ સ્થાનપતિતો ભવતિ, તદભિ-
લાપથ્થ પૂર્વોક્તવદેવાવસેયઃ, કેપાશ્ચિદ્ દ્વીન્દ્રિયાણામપર્યાપ્તાવસ્થાયાં સાસ્વાદન-
સમ્યક્ત્વોપલબ્ધેઃ, સમ્યગ્દૃષ્ટેશ્ચ જ્ઞાને દ્વે इति જ્ઞાનદ્વયમ્, અન્યેષામજ્ઞાનદ્વયમિ-
ત્યભિપ્રાયેણોક્તમ્—દ્વાભ્યાં જ્ઞાનાભ્યાં, દ્વાભ્યામજ્ઞાનાભ્યામિતિ, 'एवं उक्तोसोगा-
हणएवि' एवं—તથૈવ ઉત્કૃષ્ટાવગાહનકોડપિ દ્વીન્દ્રિયઃ ઉત્કૃષ્ટાવગાહનકસ્ય
દ્વીન્દ્રિયસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યઃ, પ્રદેશાર્થતયા તુલ્યઃ, અવગાહનાર્થતયા તુલ્યઃ,
સ્થિત્યા ત્રિસ્થાનપતિતઃ, વર્ણગન્ધરસસ્પર્શપર્યવૈઃ, દ્વાભ્યામજ્ઞાનાભ્યામ્, અચક્ષુ-
રસ ઓર સ્પર્શ કે પર્યાયોં, દો જ્ઞાનોં સે ઇવં દો અજ્ઞાનોં સે તથા
અચક્ષુદર્શન કે પર્યાયોં સે પદ્સ્થાનપતિત હોતા હૈ ।

उन षट्स्थानों का कथन पहले जैसा ही समझ लेना चाहिए ।
किन्हीं-किन्हीं द्वीन्द्रिय जीवों में अपर्याप्त अवस्था में सम्यक्त्व पाया
जाता है और उस अवस्था में उसमें दो ज्ञान पाये जाते हैं, अतएव
यहां दो ज्ञानों का भी कथन किया है । जिनमें सम्यक्त्व नहीं होता
उनमें दो अज्ञान होते हैं, इस अभिप्राय से दो अज्ञानों का भी
उल्लेख किया गया है,

उत्कृष्ट अवगाहना वाले द्वीन्द्रिय की वस्तुव्यता भी इसी प्रकार
समझनी चाहिए अर्थात् एक उत्कृष्ट अवगाहना वाला द्वीन्द्रिय दूसरे
उत्कृष्ट अवगाहना वाले दो इन्द्रियवाले से द्रव्य की दृष्टि से तुल्य है,
प्रदेशों की दृष्टि से भी तुल्य है अवगाहना की दृष्टि से भी तुल्य है,
स्थिति की दृष्टि से त्रिस्थानपतित है, वर्ण गंध, रस और स्पर्श के
पर्यायों से, दो अज्ञानों से तथा अचक्षुदर्शन के पर्यायों से षट्स्थानपतित

છે. વર્ણુ, ગંધ, રસ અને સ્પર્શના પર્યાયોથી, જે જ્ઞાનોથી, જે અજ્ઞાનોથી તથા
અચક્ષુદર્શનના પર્યાયોથી પદ્સ્થાન પતિત થાય છે. એ પદ્સ્થાનાનું કથન પહેલા
જેવું જ સમજ લેવું જોઈએ. કેઈ-કેઈ દ્વીન્દ્રિય જીવોમાં અપર્યાપ્ત અવસ્થામાં
સમ્યક્ત્વ મળી આવે છે અને તે અવસ્થામાં તેમાં જે જ્ઞાન મળી આવે છે,
તેથી જ અહીં જેજ્ઞાનાનું પણ કથન કર્યું છે જેમાં સમ્યક્ત્વ નથી હોતું તેઓમાં
જે અજ્ઞાન હોય છે એ અભિપ્રાયથી જે અજ્ઞાનોનો પણ ઉલ્લેખ કરાયો છે.

ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના વાળા દ્વીન્દ્રિયની વસ્તુવ્યતા પણ આજ રીતે સમ-
જવી જોઈએ. અર્થાત્ એક ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના વાળા દ્વીન્દ્રિય બીજા ઉત્કૃષ્ટ
અવગાહનાવાળા દ્વીન્દ્રિયથી દ્રવ્યની દૃષ્ટિએ તુલ્ય છે, પ્રદેશોની દૃષ્ટિએ પણ
તુલ્ય છે, અવગાહનાની દૃષ્ટિએ પણ તુલ્ય છે, સ્થિતિની દૃષ્ટિએ ત્રિસ્થાન પતિત
છે. વર્ણુ, ગંધ, રસ, અને સ્પર્શના પર્યાયોથી, જે અજ્ઞાનોથી, તથા અચક્ષુ

દર્શનપર્યવૈશ્વ પદ્ સ્થાનપતિતો ભવતિ, કિન્તુ 'ણવરં ણાણા નસ્થિ' નવરમ્-પર્વા-
પેક્ષયા વિશેષસ્તુ જ્ઞાને નસ્તઃ, ઉત્કૃષ્ટાવગાહનાયામ્ અપર્યાપ્તાવસ્થાયા અભાવેન
સાસ્વાદનસમ્યક્ત્વાનુપલભ્યાત્ જ્ઞાનદ્વયાભાવ ઇતિ ભાવઃ, 'અજઢ્ઢણમણુકોસો-
ગાહણે જઢ્ઢા જઢ્ઢણોગાહણે' અજવન્યાનુત્કૃષ્ટાવગાહનયો દ્વીન્દ્રિયો યથા
જવન્યાવગાહનકો દ્વીન્દ્રિયઃ પ્રતિપાદિતસ્તથા પ્રતિપાદયિતવ્યઃ, કિન્તુ 'ણવરં
સઢ્ઢાણે ઓગાહણે ચઢ્ઢાણવઢિણે' નવરં પૂર્વાપેક્ષયા વિશેષસ્તુ સ્વસ્થાને-સ્થિતો,
અવગાહનયા શરીરોચ્છૂયરૂપતયા ચતુઃ સ્થાનપતિતો ભવતિ, તથા ચાજવન્યાનુ-
ત્કૃષ્ટાવગાહનાયાઃ પ્રથતસમયાનન્તરસદ્ભાવેન અપર્યાપ્તાવસ્થાયામપિ તસ્યાઃ

હોતા હૈ । કિન્તુ જઘન્ય અવગાહના વાલે કી અપેક્ષા ઉત્કૃષ્ટ અવગા-
હના વાલે સેં ઇતની વિશેષતા હૈ કિ ઇસમેં જ્ઞાન નહીં હોતે ।
હસકા કારણ યહ હૈ કિ ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના કે સમય અપર્યાપ્ત
અવસ્થા નહીં હોતી ઓર અપર્યાપ્ત અવસ્થા કે અભાવમેં સાસ્વાદન
સમકિત નહીં હો સકના । અતઃપ્રવ યહાં દો જ્ઞાનોં કા ઉલ્લેખ
નહીં કરના યાહિયે ।

મધ્યમ અવગાહના વાલે દ્વીન્દ્રિય કી વક્તવ્યતા જઘન્ય અવગાહના
વાલે કે સમાન હી સમઘલેના યાહિયે, કિન્તુ વિશેષતા યહ હૈ કિ
મધ્યમ અવગાહના વાલા એક દ્વીન્દ્રિય મધ્યમ અવગાહના વાલે દૂસરે
દ્વીન્દ્રિય સે અવગાહના કી દૃષ્ટિ સે ભી ચતુઃસ્થાનપતિત હોતા હૈ,
ક્યોંકિ મધ્યમ અવગાહના સ્વ એક-સી નહો હોતી એક મધ્યમ
અવગાહના દૂસરી મધ્યમ અવગાહના સે સંખ્યાતભાગહીન, અસંખ્યા-
તભાગહીન, હીન, સંખ્યાનશુણહીન ઓર અસંખ્યાનશુણ હીન તથા
ઈસી પ્રકાર અધિક ભી હોસકતી હૈ । મધ્યમ અવગાહના અપર્યાપ્ત

દર્શના પર્યાયોથી પદ્સ્થાન પતિત થાય છે. કિન્તુ જઘન્ય અવગાહનાવાળાની
અપેક્ષાએ ઉત્કૃષ્ટ અવગાહનાવાળામાં એટલી વિશેષતા છે કે તેમનામાં જ્ઞાન
નથી હોતુ. તેનું કારણ એ છે કે ઉત્કૃષ્ટ અવગાહનાના સમયે અપર્યાપ્ત અવ-
સ્થા નથી થઈ શકતી. તેથીજ અહિં જે જ્ઞાનોનો ઉલ્લેખ ન કરવો જોઈએ.

મધ્યમ અવગાહનાવાળા દ્વીન્દ્રિયની વક્તવ્યતા પણ જઘન્ય અવગાહના
વાળાના સમાનજ સમજવી જોઈએ. કિન્તુ વિશેષતા એ છે કે મધ્યમ અવ-
ગાહનાવાળો એક દ્વીન્દ્રિય મધ્યમ અવગાહનાવાળા બીજા દ્વીન્દ્રિયથી અવગા-
હનાની દૃષ્ટિએ પણ ચતુસ્થાન પતિત થાય છે, કેમકે મધ્યમ અવગાહના
બધી એક સરળી નથી હોતી. એક મધ્યમ અવગાહના બીજા મધ્યમ અવગાહનાથી
સંખ્યાત ભાગહીન અસંખ્યાત ભાગહીન, સંખ્યાત શુણહીન અને અસંખ્યાત
શુણહીન તથા એજ પ્રકારે અધિક પણ થઈ શકે છે. મધ્યમ અવગાહના અપ-

સંભવેન સાસાદન સમ્યક્ત્વવતાં જ્ઞાનદ્વયમ્, અન્યેષાઞ્ચજ્ઞાનદ્વયં ભવતિ ઇતિ જ્ઞાને ચાજ્ઞાનેચેત્યભિપ્રાયેનાહ—‘અજહ્ણમણુકોસોગાહ્ણણ જહા જહ્ણણોગાહ્ણણ’ ઇતિ, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—‘જહ્ણણઠિડ્યાણં મંતે ! વેઈંદિયાણં પુચ્છા’ હે ભદન્ત ! જઘન્યસ્થિતિકાનાં દ્વીન્દ્રિયાણાં વિચિન્તઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ ? ઇતિ પૃચ્છા ? ભગવાન્ આહ—‘ગોયમા !’ હે ગૌતમ ! ‘અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા’ જઘન્યસ્થિતિકાનાં દ્વીન્દ્રિયાણામનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—‘સે કેણદ્વેણં મંતે ! એવં વુચ્ચઈ’ હે ભદન્ત ! તત્—અથ, કેનાર્યેન—કથં તાવત્, એવમ્—ઉક્તરી-ત્યા ઉચ્યતે ‘જહ્ણણઠિડ્યાણં વેઈંદિયાણં અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા ?’ જઘન્ય-સ્થિતિકાનાં દ્વીન્દ્રિયાણામનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ ? ઇતિ, ભગવાન્—આહ—‘ગોયમા !’ હે ગૌતમ ! ‘જહ્ણણઠિડ્ઙ્જ જહ્ણણઠિડ્ઙ્જસ્સ વેઈંદિયસ્સ દબ્બદ્ધયાણુ તુલ્લે’

અવસ્થા કે પ્રથમ સમય કે અનન્તર હી આરંભ હોજાતી હૈ અતએવ અપર્યાપ્ત દશા મેં બી ઉસકા સદ્ભાવ હોતા હૈ । ઇસ કારણ સાસા-દનસમ્યક્ત્વ બી મધ્યમ અવગાહના કે સમય સંભવ હૈ । ઇસીસે યહાં દો જ્ઞાનોં કા બી સદ્ભાવ હો સકતા હૈ । જિસ દ્વીન્દ્રિયોં મેં સાસાદન સમ્યક્ત્વ નહીં હોતા ઉનમેં દો અજ્ઞાન હોતે હૈ ।

ગૌતમ—હે ભગવન્ ! જઘન્ય સ્થિતિ વાલે દ્વીન્દ્રિય જીવોં કે કિતને પર્યાય હૈં !

ભગવાન્—હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય હૈં ।

ગૌતમ—હે ભગવન્ ! કિસકારણ સે એસા કહાજાતા હૈ કિ જઘન્ય સ્થિતિ વાલે દ્વીન્દ્રિયોં કે અનન્ત પર્યાય હૈં ?

ભગવાન્—હે ગૌતમ ! એક જઘન્ય સ્થિતિ વાલા દ્વીન્દ્રિય દૂસરે

પર્યાય અવસ્થાના પ્રથમ સમયના અનન્તર જ આરંભ થઈ જાય છે. તેથીજ અપર્યાય દશામા પણ તેને સદ્ભાવ હોય છે. એ કારણે સાસાદન સમ્યક્ત્વ પણ મધ્યમ અવગાહનાના સમયે સંભવે છે. તેથી અહિં બે જ્ઞાનોને. પણ સદ્ભાવ થઈ શકે છે. જે દ્વીન્દ્રિયોમાં સાસાદન સમ્યક્ત્વ નથી હોતું તેઓમાં બે અજ્ઞાન હોય છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી—હે ભગવન્ ! જઘન્ય સ્થિતિવાળા દ્વીન્દ્રિય બેવોના કેટલા પર્યાય છે ?

શ્રી ભગવાન્—હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી—હે ભગવન્ ! શા કારણે એવું કહેવાય છે કે જઘન્ય સ્થિતિવાળા દ્વીન્દ્રિયોના અનન્ત પર્યાય છે ?

શ્રી ભગવાન્—હે ગૌતમ ! એક જઘન્ય સ્થિતિવાળા દ્વીન્દ્રિય બીજો જઘન્ય

જઘન્યસ્થિતિકો દ્વીન્દ્રિયો જઘન્યસ્થિતિકસ્ય દ્વીન્દ્રિયસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યો ભવતિ, 'પદ્મદ્વયાદૃષ્ટિ' પ્રદેશાર્થતયા તુલ્યો ભવતિ, 'ઓગાદ્ગદ્વયાદૃષ્ટિ' અવગાહનાર્થતયા-શરીરોચ્છ્રયાપેક્ષયા ચતુઃ સ્થાનપતિતો ભવતિ, 'ઠિર્દૃષ્ટિ' સ્થિત્યા-આયુઃ કર્માનુભવલક્ષણસ્થિત્યપેક્ષયા તુલ્યો ભવતિ, 'વર્ણગંધરસફાસપજ્જવેદિ' વર્ણગન્ધરસસ્પર્શપર્યવેઃ 'દોર્દિ અન્નાનેર્દિ' દ્વાભ્યામ્ અજ્ઞાનાભ્યામ્ 'અચક્ષુર્દંસણપજ્જવેદિ ય છદ્વાણવદિદૃષ્ટિ' અચક્ષુર્દર્શનપર્યવેશ્ચ પદ્ સ્થાનપતિતો ભવતિ, તથા ચ જઘન્યસ્થિતિકદ્વીન્દ્રિયેષુ અજ્ઞાનદ્વયમેવોક્તમ્, ન તુ જ્ઞાનદ્વયમ્ સર્વજઘન્યસ્થિતિકસ્ય દ્વીન્દ્રિયસ્ય લબ્ધ્યપર્યાપ્તકતયા લબ્ધ્યપર્યાપ્તકેષુ સાસાદનસમ્યક્ત્વદટ્ટેરનુત્પાદાત્ તત્ર હેતુસ્તુ લબ્ધ્યપર્યાપ્તકસ્ય સર્વસંવિલપ્તતયા સાસાદનસમ્યગ્દટ્ટેશ્ચ કિંચિચ્છ્રમપરિણામતયા તસ્ય તન્મધ્યેડનુત્પાદાત્ તત્રા-જ્ઞાનદ્વયમેવોપલભ્યતે ન તુ જ્ઞાનદ્વયમિતિ બોધ્યમ્, કિન્તુ-ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિકદ્વીન્દ્રિયેષુ મધ્યે સાસાદનસમ્યક્ત્વસહિતસ્યાપ્યુત્પાદેન જ્ઞાનદ્વયસ્યાપિ સંભવાદિત્યભિપ્રાયે-

જઘન્ય સ્થિતિ વાલે દ્વીન્દ્રિય સે દ્રવ્ય કી દૃષ્ટિ સે તુલ્ય હૈ, પ્રદેશોં કી દૃષ્ટિ સે મી તુલ્ય હૈ, અવગાહના કી દૃષ્ટિ સે ચતુઃસ્થાનપતિત હોતા હૈ, સ્થિતિ કી દૃષ્ટિ સે તુલ્ય હૈ, વર્ગ, ગંધ, રસ, સ્પર્શ કે પર્યાયોં સે દો અજ્ઞાનોં સે તથા અચક્ષુર્દર્શન કે પર્યાયોં સે પદ્સ્થાનપતિત હોતા હૈ । જઘન્ય સ્થિતિ વાલે દ્વીન્દ્રિયોં મેં દો અજ્ઞાન હી કહે ગયે હૈં ઉનમેં દો જ્ઞાન નહી પાયે જાતે । કારણ ગ્રહ હૈ કિ જઘન્ય સ્થિતિ વાલે દ્વીન્દ્રિય જીવ લેં સાસાદન સમ્યક્ત્વ નહીં હોતા, કયો કિ લબ્ધ્યપર્યાપ્ત કજીવ અત્યન્ત સંવિલપ્ત હોતા હૈ ઓર સાસાદન સમ્યક્ત્વ કિંચિત્ શુભ પરિણામ રૂપ હૈ, અતઃ સાસાદન સમ્યગ્દૃષ્ટિ કા જઘન્ય સ્થિતિક દ્વીન્દ્રિય રૂપ મેં ઉત્પાદ નહીં હોતા ।

ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ વાલે દ્વીન્દ્રિય જીવોં મેં સાસાદનસમ્યક્ત્વ વાલે જીવ મી ઉત્પન્ન હો સકતે હૈં । અતઃ જો વક્તવ્યતા જઘન્ય સ્થિતિ

સ્થિતિવાળા દ્વીન્દ્રિયથી દ્રવ્યની દૃષ્ટિએ તુલ્ય છે પ્રદેશોની દૃષ્ટિએ પણ તુલ્ય છે. અવગાહનાની દૃષ્ટિએ ચતુસ્થાન પતિત થાય છે, સ્થિતિની દૃષ્ટિએ તુલ્ય છે. વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શના પર્યાયોથી. જે અજ્ઞાનોથી તથા અચક્ષુર્દર્શનના પર્યાયોથી પદસ્થાન પતિત થાય છે જઘન્ય સ્થિતિવાળા દ્વીન્દ્રિયોમા જે અજ્ઞાન ઢેહલાં છે. તેમનામા જે જ્ઞાન મળી આવતા નથી. કારણ એ છે કે જઘન્ય સ્થિતિવાળા દ્વીન્દ્રિય છતાં સાસાદન સમ્યક્ત્વ નથી હોતું કેમકે લબ્ધ્યપર્યાપ્ત છતાં અત્યન્ત સંવિલપ્ત થાય છે અને સાસાદન સમ્યક્ત્વ કિંચિત્ શુભ પરિણામ રૂપ છે. તેથીજ સાસાદન સમ્યગ્દૃષ્ટિનો જઘન્ય સ્થિતિક દ્વીન્દ્રિયમા ઉત્પાદ નથી થતો.

ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિવાળા દ્વીન્દ્રિય રૂપમાં સાસાદન સમ્યક્ત્વ વાળા છતાં પણ

સંભવેન સાસાદન સમ્યક્ત્વવતાં જ્ઞાનદ્વયમ્, અન્યેપાશ્ચાજ્ઞાનદ્વયં ભવતિ ઇતિ જ્ઞાને ચાજ્ઞાનેચેત્યભિપ્રાયેનાહ—‘અજઠ્ઠણમણુકોસોગાઠ્ઠણ જઠ્ઠા જઠ્ઠણોગાઠ્ઠણ’ ઇતિ, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—‘જઠ્ઠણઠિડ્યાણં મંતે ! વેંદિયાણં પુચ્છા’ હે ભદન્ત ! જઘન્યસ્થિતિકાનાં દ્વીન્દ્રિયાણાં વિચિન્ત્ય પર્યવાઃ પ્રજ્ઞતાઃ ? ઇતિ પૃચ્છા ? ભગવાન્ આહ—‘ગોયમા !’ હે ગૌતમ ! ‘અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા’ જઘન્યસ્થિતિકાનાં દ્વીન્દ્રિયાણામનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞતાઃ, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—‘સે કેણટ્ટેણં મંતે ! એવં વુચ્ચઈ’ હે ભદન્ત ! તત્—અથ, કેનાર્થેન—રથં તાવત્, એવમ્—ઉક્તરીત્યા ઉચ્યતે ‘જઠ્ઠણઠિડ્યાણં વેંદિયાણં અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા ?’ જઘન્યસ્થિતિકાનાં દ્વીન્દ્રિયાણામનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞતાઃ ? ઇતિ, ભગવાન્—આહ—‘ગોયમા !’ હે ગૌતમ ! ‘જઠ્ઠણઠિડ્ઢે જઠ્ઠણઠિડ્ઢસ્સ વેંદિયસ્સ દવ્વઢ્ઢ્યાએ તુલ્લે’

અવસ્થા કે પ્રથમ સમય કે અનન્તર હી આરંભ હોજાતી હૈ અતઃપ્રથમ અપર્યાપ્ત દશા મેં બી ઉસકા સદ્ભાવ હોતા હૈ । ઇસ કારણ સાસાદનસમ્યક્ત્વ બી મધ્યમ અવગાહના કે સમય સંભવ હૈ । હસીસે યહાં દો જ્ઞાનોં કા બી સદ્ભાવ હો સકતા હૈ । જિસ દ્વીન્દ્રિયોં મેં સાસાદન સમ્યક્ત્વ નહીં હોતા ઉનમેં દો અજ્ઞાન હોતે હેં ।

ગૌતમ—હે ભગવન્ ! જઘન્ય સ્થિતિ વાલે દ્વીન્દ્રિય જીવોં કે કિનને પર્યાય હેં !

ભગવાન્—હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય હેં ।

ગૌતમ—હે ભગવન્ ! કિસકારણ સે એસા કહાજાતા હૈ કિ જઘન્ય સ્થિતિ વાલે દ્વીન્દ્રિયોં કે અનન્ત પર્યાય હેં ?

ભગવાન્—હે ગૌતમ ! એક જઘન્ય સ્થિતિ વાલા દ્વીન્દ્રિય દૂસરે

પર્યાય અવસ્થાના પ્રથમ સમયના અનન્તર જ આરભ થઈ જાય છે. તેથીજ અપર્યાય દશામા પણ તેને સદ્ભાવ હોય છે. એ કારણે સાસાદન સમ્યક્ત્વ પણ મધ્યમ અવગાહનાના સમયે મળવે છે તેથી અહિં બે જ્ઞાનોને પણ સદ્ભાવ થઈ શકે છે. જે દ્વીન્દ્રિયોમા સાસાદન સમ્યક્ત્વ નથી હોતુ તેઓમાં બે અજ્ઞાન હોય છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી—હે ભગવન્ ! જઘન્ય સ્થિતિવાળા દ્વીન્દ્રિય જીવોના કેટલા પર્યાય છે ?

શ્રી ભગવાન્—હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી—હે ભગવન્ ! શા કારણે એવુ કહેવાય છે કે જઘન્ય સ્થિતિવાળા દ્વીન્દ્રિયોના અનન્ત પર્યાય છે ?

શ્રી ભગવાન્—હે ગૌતમ ! એક જઘન્ય સ્થિતિવાળા દ્વીન્દ્રિય બીજો જઘન્ય

जघन्यस्थितिको द्वीन्द्रियो जघन्यस्थितिकस्य द्वीन्द्रियस्य द्रव्यार्थतया तुल्यो भवति, 'पण्ड्याए तुल्ले' प्रदेशार्थतया तुल्यो भवति, 'ओगाहणद्व्याए चउ-
द्वणवडिए' अवगाहनार्थतया-शरीरोच्छ्रयापेक्षया चतुः स्थानपतितो भवति, 'ठिईए तुल्ले' स्थित्या-आयुः कर्मानुभवलक्षणस्थित्यपेक्षया तुल्यो भवति, 'वण्णगंधरसफासपज्जवेहिं' वर्णगन्धरसस्पर्शपर्यवैः 'दोहिं अन्नाणेहिं' द्वाभ्याम् अज्ञानाभ्याम् 'अचक्खुदंसणपज्जवेहि य छद्वणवडिए' अचक्षुदर्शनपर्यवैश्च षट् स्थानपतितो भवति, तथा च जघन्यस्थितिकद्वीन्द्रियेषु अज्ञानद्वयमेवोक्तम्, न तु ज्ञानद्वयम् सर्वजघन्यस्थितिकस्य द्वीन्द्रियस्य लब्ध्यपर्याप्तकतया लब्ध्यपर्याप्तकेषु सासादनसम्यक्त्वदृष्टेरनुत्पादात् तत्र हेतुस्तु लब्ध्यपर्याप्तकस्य सर्वसंक्लिष्टतया सासादनसम्यग्दृष्टेश्च किञ्चिच्छुभपरिणामतया तस्य तन्मध्येऽनुत्पादात् तत्रा-
ज्ञानद्वयमेवोपलभ्यते न तु ज्ञानद्वयमिति बोध्यम्, किन्तु-उत्कृष्टस्थितिकद्वीन्द्रियेषु मध्ये सासादनसम्यक्त्वसहितस्याप्युत्पादेन ज्ञानद्वयस्यापि संभवादित्यभिप्राये-

जघन्य स्थिति वाले द्वीन्द्रिय से द्रव्य की दृष्टि से तुल्य है, प्रदेशों की दृष्टि से भी तुल्य है, अवगाहना की दृष्टि से चतुःस्थानपतित होता है, स्थिति की दृष्टि से तुल्य है, वर्ण, गंध, रस, स्पर्श के पर्यायों से दो अज्ञानों से तथा अचक्षुदर्शन के पर्यायों से षट्स्थानपतित होता है। जघन्य स्थिति वाले द्वीन्द्रियो में दो अज्ञान ही कहे गए हैं उनमें दो ज्ञान नहीं पाये जाते। कारण यह है कि जघन्य स्थिति वाले द्वीन्द्रिय जीव में सासादन सम्यक्त्व नहीं होता, क्योंकि लब्ध्यपर्याप्त कजीव अत्यन्त संक्लिष्ट होता है और सासादन सम्यक्त्व किञ्चित् शुभ परिणाम रूप है, अतएव सासादन सम्यग्दृष्टि का जघन्य स्थितिक द्वीन्द्रिय रूप में उत्पाद नहीं होता।

उत्कृष्ट स्थिति वाले द्वीन्द्रिय जीवों में सासादनसम्यक्त्व वाले जीव भी उत्पन्न हो सकते हैं। अतएव जो वक्तव्यता जघन्य स्थिति

स्थितिवाणा द्वीन्द्रियथी द्रव्यनी दृष्टिओ तुल्य छे प्रदेशोनी दृष्टिओ पण तुल्य छे, अवगाहनानी दृष्टिओ चतुस्थान पतित थाय छे, स्थितिनी दृष्टिओ तुल्य छे, वर्णु, गंध, रस, स्पर्शनी पर्यायोथी, जे अज्ञानोथी तथा अचक्षुदर्शनना पर्यायोथी षट्स्थान पतित थाय छे जघन्य स्थितिवाणा द्वीन्द्रियोभा जे अज्ञान छेलां छे, तेमनाभा जे ज्ञान मणी आवता नथी, कारण ओ छे जे जघन्य स्थितिवाणा द्वीन्द्रिय एवमा सासादन सम्यक्त्व नथी होतुं, केमके लब्ध्यपर्याप्तक एव अत्यन्त संक्लिष्ट थाय छे अने सासादन सम्यक्त्व किञ्चित् शुभ परिणाम रूप छे, तेथीअ सासादन सम्यग्दृष्टिनो जघन्य स्थितिक द्वीन्द्रियमा उत्पाद नथी धतो,

उत्कृष्ट स्थितिवाणा द्वीन्द्रिय रूपमा सासादन सम्यक्त्व वाणा एव पण

ગાહ-‘एवं उक्त्वा स ठिङ् ए वि, नवरं दो नाणा अवगच्छिष्या’ एवम्-पूर्वोक्तरीत्या, उत्कृष्टस्थितिकोऽपि द्वीन्द्रियो वक्तव्यः, किन्तु नवरं-पूर्वापेक्षया विशेषस्तु तत्र द्वे ज्ञाने अभ्यधिके भवति, ‘अजहण्णमणुक्त्वा स ठिङ् ए जहा उक्त्वा स ठिङ् ए’ अज-घन्यानुत्कृष्टस्थितिको द्वीन्द्रियः यथा उत्कृष्टस्थितिको द्वीन्द्रियः प्रतिपादितस्तथा प्रतिपादनीयः किन्तु ‘णवरं ठिङ् ए तिट्ठाणवडिण्’ नवरम्-पूर्वापेक्षया विशेषस्तु स्थित्या त्रिस्थानपतितो भवति, न तु तुल्य एवेति भावः, गौतमः पृच्छति-‘जहण्णगुणकालगाणं वेइंदियाणं पुच्छा’ हे भदन्त ! जघन्यगुणकालकानां द्वीन्द्रियाणां कियत्थः पर्ययाः प्रज्ञप्ताः ? इति पृच्छा, भगवान् आह-गोयमा ! हे गौतम ! ‘अणंता पज्जवा पणत्ता’ जघन्यगुणकालकानाम् द्वीन्द्रियाणामनन्ताः पर्ययाः प्रज्ञप्ताः, गौतमः पृच्छति-‘से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चड’ हे भदन्त ! तत्-अथ, केनार्थेन-कथं तावत्, एवम्-उत्तरीत्या, उच्यते यत्-‘जहण्णगुण-वाले द्वीन्द्रिय की कही है वही उत्कृष्ट स्थिति वाले की भी समझनी चाहिए मगर उसमें दो ज्ञानों का भी उल्लेख करना चाहिए।

मध्यम स्थिति वाले द्वीन्द्रिय की वक्तव्यता उत्कृष्टस्थिति वाले द्वीन्द्रिय के समान समझनी चाहिए, मगर इसमें स्थिति की अपेक्षा त्रिस्थानपतित कहना चाहिए, क्योंकि सभी मध्यम स्थिति वालों की स्थिति तुल्य नहीं होती है।

गौतम-हे भगवन् ! जघन्यगुण कृष्ण द्वीन्द्रिय जीव के कितने पर्याय कहे हैं ?

भगवान्-हे गौतम ! अनन्त पर्याय होते हैं।

गौतम-हे भगवन् ! किस कारण ऐसा कहा जाता है कि जघन्य गुण काले द्वीन्द्रिय के अनन्त पर्याय हैं ?

ઉત્પન્ન થઈ શકે છે. તેથીજ જે વક્તવ્યતા જઘન્ય સ્થિતિવાળા દ્વીન્દ્રિયની કહી છે. એજ ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિવાળાની પણ સમજવી જોઈએ. પણ તેમા જે જ્ઞાનેના પણ ઉલ્લેખ કરવો જોઈએ. મધ્યમ સ્થિતિવાળા દ્વીન્દ્રિયની વક્તવ્યતા ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિવાળા દ્વીન્દ્રિયના સમાન સમજવી જોઈએ. પણ તેમા સ્થિતિની અપેક્ષાએ ત્રિસ્થાન પતિત કહેવું જોઈએ. કેમકે બધા મધ્યમ સ્થિતિવાળાઓની સ્થિતિ સરખી નથી હોતી.

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્ ! જઘન્ય ગુણ કૃષ્ણ દ્વીન્દ્રિય જીવના કેટલા પર્યાય કહ્યા છે ?

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે.

શ્રીગૌતમસ્વામી-શા કારણે એમ કહેવાય છે કે જઘન્ય ગુણકાળા દ્વીન્દ્રિયના અનન્ત પર્યાય છે ?

કાલંગાણં વેદંદિયાણં અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા ?' જઘન્યગુણકાલકાનાં દ્વીન્દ્રિયાણા-
મનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ ઇતિ ? ભગવાન્ આહ—'ગોયમા !' હે ગૌતમ ! 'જઘ્ણગુણ-
કાલે વેદંદિ' જઘન્યગુણકાલકો દ્વીન્દ્રિયો 'જઘ્ણગુણકાલગસ્સ વેદંદિયસ્સ
દવ્વટ્ઠયા' તુલ્લે' જઘન્યગુણકાલકસ્ય દ્વીન્દ્રિયસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યો ભવતિ
'પણ્ણસટ્ઠયા' તુલ્લે' પ્રદેશાર્થતયા તુલ્યો ભવતિ, 'ઓગાહણદ્ઢયા' છટ્ઠાણવડિ' એ
અવગાહનાર્થતયા—શરીરોચ્છયરૂપતયા, પદ્ સ્થાનપતિતો ભવતિ, તદભિલાપથ
પૂર્વવદેવાવસેયઃ, ઠિઈ' તિટ્ઠાણવડિ' સ્થિતયા—આયુઃકર્માનુભવલક્ષણસ્થિત્ય-
પેક્ષયા ત્રિસ્થાનપતિતો ભવતિ, નતુ ચતુઃ સ્થાનપતિતઃ, તેપાં સંખ્યેયવર્ણાયુક્ત-
ત્વાત્ 'કાલવણ્ણપજ્જવેહિં' તુલ્લે' કૃણ્ણવર્ણપર્યવૈ સ્તુલ્યો ભવતિ, 'અવસેસેહિં
વણ્ણગંધરસફાસપજ્જવેહિં' અવશેષૈઃ વર્ણગન્ધરસસ્પર્શપર્યવૈઃ 'દોહિં નાણેહિં'
દ્વાભ્યાં જ્ઞાનાભ્યામ્ 'દોહિં અણ્ણાણેહિં' દ્વાભ્યામજ્ઞાનાભ્યામ્ 'અચ્ચક્કુદંસણપજ્જ-

ભગવાન્—હે ગૌતમ ! એક જઘન્યગુણ કાલા દ્વીન્દ્રિય દૂસરે જઘન્ય
ગુણ કાલે દ્વીન્દ્રિય સે દ્રવ્ય કી અપેક્ષા તુલ્ય હૈ, પ્રદેશોં કી અપેક્ષા
ભી તુલ્ય હોતા હૈ, અવગાહના કી દૃષ્ટિ સે ચતુઃસ્થાનપતિત હોતા
હૈ । ઉન સ્થાનો કા કથન પૂર્વવત્ સમગ્ર લેના ચાહિ' અર્થાત્
અસંખ્યાતસંખ્યાતભાગ હીન સંખ્યાત અસંખ્યાતગુણ હીન તથા હસી
પ્રકાર અધિક । સ્થિતિ કી દૃષ્ટિ સે વહ ત્રિસ્થાનગતિત હોતા હૈ,
ક્યોંકિ દ્વીન્દ્રિય કી સ્થિતિ સંખ્યાત વર્ણોં કી હી હોતી હૈ, અત-
એ વહ ચતુઃસ્થાનપતિત નહીં હો સક્તી । વહ કૃણ્ણ વર્ણ કે
પર્યાયોં સે તુલ્ય હોતા હૈ, ક્યોંકિ જઘન્ય કૃણ્ણ વર્ણ કા ઁકહીરૂપ
કા સંભવ હૈ, ઉસમેં હીનતા યા અધિકતા કા સંભવ નહીં હૈ । એપ ચાર
વર્ણ દો ગંધોં, પાંચ રસોં ઓર આઠ સ્પર્શોં કી દૃષ્ટિ સે દો જ્ઞાનોં દો

શ્રી ભગવાન્—હે ગૌતમ ! એક જઘન્ય ગુણ કાળા દ્વીન્દ્રિય બીજા જઘન્ય
ગુણ કાળા દ્વીન્દ્રિયથી દ્રવ્યની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે. પ્રદેશોની અપેક્ષાએ પણ તુલ્ય
છે. અવગાહનાની દૃષ્ટિએ ચતુઃસ્થાન પતિત થાય છે તે સ્થાનોનું કથન પૂર્વની
જેમજ સમગ્ર લેવું જોઈએ અર્થાત્ અસંખ્યાત સંખ્યાત ભાગ હીન સંખ્યાત
અસંખ્યાત ગુણહીન તથા એજ પ્રકારે અધિક, સ્થિતિની દૃષ્ટિએ તે ત્રિસ્થાન
પતિત થાય છે, કેમકે દ્વીન્દ્રિયની સ્થિતિ સંખ્યાત વર્ણોની જ થાય છે, તેથીજ
ચતુઃસ્થાન પતિત ન બની શકે. તે કૃણ્ણવર્ણના પર્યાયોથી તુલ્ય થાય છે, કેમકે
જઘન્ય કૃણ્ણ વર્ણનું એક જ રૂપ સંભવિત છે. તેમાં હીનતા—અધિકતાનો સંભવ
નથી શેષ ચાર વર્ણો, બે ગંધો, પાંચ રસો અને આઠ સ્પર્શોની દૃષ્ટિએ બે
જ્ઞાનો, બે અજ્ઞાનો અને અચક્ષુષ્ઠર્શિના પર્યાયોથી પદસ્થાન પતિત થાય છે.

વેદિ ય હ્રદાણ્યદિ' અચક્ષુર્દર્શનપર્યવૈઃ, પદ્ સ્થાનપતિતો ભવતિ, તદભિલાપથ પૂર્વવદેવ વોદ્યઃ, 'એવં ઉક્તોસગુણકાલે વિ' એવમ્-ઉક્તરીત્યા, ઉત્કૃષ્ટગુણ-કાલકોઽપિ દ્વીન્દ્રિયઃ ઉત્કૃષ્ટગુણકાલકસ્ય દ્વીન્દ્રિયસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યઃ, પ્રદેશાર્થતયા તુલ્યઃ, અવગાહનાર્થતયા પદ્સ્થાનપતિતઃ, સ્થિત્યા ત્રિસ્થાનપતિતઃ, કૃષ્ણવર્ણપર્યવૈસ્તુલ્યઃ, અવગિષ્ટવર્ણગન્ધરસસ્પર્શપર્યવૈઃ, દ્વાભ્યાં જ્ઞાનાભ્યામ્, દ્વાભ્યાસજ્ઞાનાભ્યામ્, અચક્ષુર્દર્શનપર્યવૈશ્ચ પદ્સ્થાનપતિતો ભવતિ, 'અજહ્વણમણુ-ક્તોસગુણકાલે વિ એવં ચેવ' અજઘન્યાનુત્કૃષ્ટગુણકાલકોઽપિ દ્વીન્દ્રિયઃ, એવ ઐવ-અજઘન્યાનુત્કૃષ્ટગુણકાલસ્ય દ્વીન્દ્રિયસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યઃ, પ્રદેશાર્થતયા તુલ્યઃ, અવગાહનાર્થતયા પદ્સ્થાનપતિતઃ, કૃષ્ણવર્ણપર્યવૈસ્તુલ્યઃ, અવગિષ્ટ વર્ણ-ગન્ધરસસ્પર્શપર્યવૈઃ. દ્વાભ્યાં જ્ઞાનાભ્યામ્ દ્વાભ્યામ્ અજ્ઞાનાભ્યામ્, અચક્ષુર્દર્શનપ-

અજ્ઞાનોં ઓર અચક્ષુર્દર્શન કે પર્યાયોં સે પદ્સ્થાનપતિત હોતા હૈ ।

इसी प्रकार उत्कृष्टगुण काला भी समझना चाहिए, अर्थात् एक उत्कृष्टगुण काला द्वीन्द्रिय दूसरे उत्कृष्टगुण काले द्वीन्द्रिय से द्रव्य की दृष्टि से और प्रदेशों की दृष्टि से तुल्य होता है । अवगाहना की दृष्टि से पद स्थानपतित होता है, स्थिति से त्रिस्थानपतित है कृष्णवर्ण के पर्यायों से तुल्य होता है शेष वर्ण, गंधों, रसों के पर्यायों से दो ज्ञानों से तथा अचक्षुर्दर्शन के पर्यायों से पदस्थान-पतित होता है ।

मध्यमगुण काला द्वीन्द्रिय भी इसी प्रकार हैं अर्थात् एक मध्यम-गुण काला दूसरे मध्यमगुण काले द्वीन्द्रिय से द्रव्य और प्रदेशों की अपेक्षा तुल्य है । अवगाहना से पद स्थानपतित होता है । स्थिति से त्रिस्थानपतिन होता है । कृष्णवर्ण के पर्यायों से तुल्य होता है,

એ પ્રકારે ઉત્કૃષ્ટ ગુણ કાળા પણ સમજવા નોંધએ. અર્થાત્ એક ઉત્કૃષ્ટ ગુણ કાળા દ્વીન્દ્રિય બીજા ઉત્કૃષ્ટ ગુણ કાળા દ્વીન્દ્રિયથી દ્રવ્યની દૃષ્ટિએ અને પ્રદેશોની દૃષ્ટિએ તુલ્ય થાય છે. અવગાહનાની દૃષ્ટિએ ચતુસ્થાન પતિત થાય છે. સ્થિતિથી ત્રિસ્થાન પતિત થાય છે. કૃષ્ણવર્ણના પર્યાયોથી તુલ્ય થાય છે, શેષ વર્ણો, ગંધો, રસો અને સ્પર્શોના પર્યાયોથી, બે જ્ઞાનથી. બે અજ્ઞાનથી તથા અચક્ષુર્દર્શનના પર્યાયોથી પદ્સ્થાન પતિત થાય છે.

મધ્યમ ગુણ કાળા દ્વીન્દ્રિય પણ એ પ્રકારે છે, અર્થાત્ એક મધ્યમ ગુણ કાળા બીજા મધ્યમ ગુણ કાળા દ્વીન્દ્રિયથી દ્રવ્ય અને પ્રદેશોની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે. અવગાહનાથી પદ્સ્થાન પતિત થાય છે, સ્થિતિથી ત્રિસ્થાન પતિત થાય છે. કૃષ્ણ વર્ણના પર્યાયોથી તુલ્ય થાય છે, શેષવર્ણો, ગંધો, રસો અને

યૈવૈથ પદ્સ્થાનપતિતો ભવતિ, 'ળવરં સદ્ધાણે છદ્ધાણવદિએ' નવરં-પૂર્વાપેક્ષયા વિશેષસ્તુ-સ્વસ્થાને-મધ્યમગુણકાલકસ્થાને પદ્સ્થાનપતિતો ભવતિ, 'એવં ચેવ પંચવળ્લા, દો ગંધા, પચ રસા, અદ્ધાસા માણિયવ્યા' એવં-પૂર્વોક્તરીત્યા, પચ્ચ-વર્ણાઃ કૃષ્ણાદયઃ, દ્વૌ ગન્ધૌ-સુરભ્યસુરભિરૂપૌ, પચ્ચરસાઃ-અમ્લાદયઃ, અષ્ટૌ-સ્પર્શાઃ-શીતોષ્ણાદયો ભણિતવ્યાઃ-વક્તવ્યાઃ, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-'જહ્ણનાભિણિવો-હિયનાળીળં મંતે ! વેદંદિયાળં કેવદ્યા પજ્જવા પળ્ણત્તા ?' હે ભદન્ત ! જઘન્યા-ભિનિવોધિકજ્ઞાનીનાં દ્વીન્દ્રિયાળાં કિયન્તઃ પર્યાવાઃ પ્રજ્ઞસાઃ ? ભગવાન્ આદ- 'ગોયમા !' હે ગૌતમ ! 'અળંતા પજ્જવા પળ્ણત્તા' જઘન્યાભિનિવોધિકજ્ઞાનીનાં દ્વીન્દ્રિયાળામનન્તાઃ પર્યાવાઃ પ્રજ્ઞસાઃ, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-'સે કેળદ્દેળં મંતે ! એવં બુચ્ચઈ' હે ભદન્ત ! તત્-અથ, કેનાર્યેન કથં તાવત્ એવમ્-ઉક્તરીત્યા, ઉચ્યતે યત્-'જહ્ણનાભિણિવોહિયનાળીળં વેદંદિયાળં અળંતા પજ્જવા પળ્ણત્તા' જઘન્યાભિ-

શેષ વર્ણો ગંધો, રસોં ઓર સ્પર્શોં સે દો જ્ઞાનોં સે, દો અજ્ઞાનોં સે તથા અચક્ષુદર્શન કે પર્યાયોં સે ષટ્સ્થાનપતિત હોતા હૈ । વિશેષતા યહ હૈ કિ એક મધ્યમગુણ કાલા દૂસરે મધ્યમગુણ કાલે દ્વીન્દ્રિય સે કાલે વર્ણ કે પર્યાયોં સે ઓ ષટ્સ્થાનપતિત હોતા હૈ, ક્યોંકિ મધ્યમ-ગુણ કાલા વર્ણ અન્તરતમ રૂપ સે અનન્ત પ્રકાર કા હોતા હૈ ।

હસી પ્રકાર પાંચોં વર્ણોં, દોનોં ગંધોં, પાંચોં રસોં ઓર આઠોં સ્પર્શોં કા કથન સમજ્ઞ લેના ચાહિએ

ગૌતમ-હે ભગવન્ ! જઘન્ય આભિનિવોધિકજ્ઞાની દ્વીન્દ્રિય જીવોં કે કિતને પર્યાય હૈં ?

ભગવન્- હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય હૈં ?

ગૌતમ-હે ભગવન્ ! એસા કહને કા ક્યા કારણ હૈ ?

સ્પર્શોંથી, ઁ જ્ઞાનોંથી, ઁ અજ્ઞાનોંથી તથા અચક્ષુદર્શનના પર્યાયોંથી ષટ્સ્થાન પતિત થાય છે. વિશેષતા ઁ છે કે ઁકે મધ્ય ગુણ કાળા ળીળા મધ્યમ ગુણ કાળા દ્વીન્દ્રિયથી કાળા વર્ણના પર્યાયોંથી પણ ષટ્સ્થાન પતિત થાય છે, કેમકે મધ્યમ ગુણ કાળા વર્ણ અન્તરતમ રૂપથી અનંત પ્રકારના થાય છે.

એ પ્રકારે પાંચે વર્ણોં, ળન્ને ગંધોં, પાંચે રસોં અને આઠ સ્પર્શોંનું કથન સમજ્ઞ લેવું લેધએ.

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્ જઘન્ય આભિનિવોધિક જ્ઞાની દ્વીન્દ્રિય જીવોના કેટલા પર્યાય છે ?

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્ ! ઁમ કહેવાનું શું કારણ છે ?

નિવોધિકજ્ઞાનીનામ્ દ્વીન્દ્રિયાણામ્ અનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞાતાઃ ? इति,

મગવાન્ આહ—‘ગોયમા !’ હે ગૌતમ ! ‘જહ્ણનાભિણિવોહિયણાણી વેદંદિય’ જઘન્યાભિનિવોધિકજ્ઞાની દ્વીન્દ્રિયઃ ‘જહ્ણનાભિણિવોહિયણાણિસ્સ વેદંદિયસ્સ’ જઘન્યાભિનિવોધિકજ્ઞાનિનો દ્વીન્દ્રિયસ્ય ‘દ્વ્વદ્યાએ તુલ્લે’ દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યો ભવતિ, ‘પેસદ્યાએ તુલ્લે’ પ્રદેશાર્થતયા તુલ્યો ભવતિ, ‘ઓગાહ્ણદ્યાએ ચઉટ્ટાણ-વડિય’ અવગાહનાર્થતયા ચતુઃ સ્થાનપતિતો ભવતિ, ‘ઠિઈએ તિટ્ટાણવડિય’ સ્થિતયા ત્રિસ્થાનપતિતો ભવતિ, ‘વણ્ણગંધરસફાસપજ્જવેહિં છટ્ટાણવડિય’ વર્ણગન્ધ-રસસ્પર્શપર્યવૈઃ षટ્સ્થાનપતિતો ભવતિ, આભિણિવોહિયણાણપજ્જવેહિં તુલ્લે’ આભિનિવોધિકજ્ઞાનપર્યવૈસ્તુલ્યો ભવતિ, ‘સુયનાપજ્જવેહિંછટ્ટાણવડિય’ શ્રુતજ્ઞાન-પર્યવૈઃ षટ્સ્થાનપતિતો ભવતિ, ‘અચક્કુદંસણપજ્જવેહિં છટ્ટાણવડિય’ અચક્ષુર્દર્શ-નપર્યવૈઃ षટ્સ્થાનપતિતો ભવતિ, ‘એવ ઉક્કોસાભિણિવોહિયણાણીવિ’ એવમ્—એવમ્—ઉક્તરીત્યા—ઉત્કૃષ્ટાભિનિવોધિકજ્ઞાની અપિ દ્વીન્દ્રિયઃ ઉત્કૃષ્ટાભિનિવો-ધિકજ્ઞાનિનો દ્વીન્દ્રિયસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યઃ, પ્રદેશાર્થતયા તુલ્યઃ, અવગાહનાર્થ-

મગવાન્—હે ગૌતમ ! એક જઘન્ય આભિનિવોધિક જ્ઞાની દૂસરે જઘન્ય આભિનિવોધિકજ્ઞાની સે દ્રવ્ય કી દૃષ્ટિ સે તુલ્ય હોતા હૈ, પ્રદેશોં કી દૃષ્ટિ સે ભી તુલ્ય હોતા હૈ, અવગાહના કી દૃષ્ટિ સે ચતુઃસ્થાનપતિત હોતા હૈ, સ્થિતિ કી દૃષ્ટિ સે ત્રિસ્થાનપતિત હોતા હૈ વર્ણ, ગંધ, રસ ઓર સ્પર્શ કે પર્યાયોં સે ષટ્સ્થાનપતિત હોતા હૈ આભિ-વોધિક જ્ઞાન કે પર્યાયોં સે તુલ્ય હૈ, શ્રુતજ્ઞાન કે પર્યાયોં સે ષટ્સ્થાન-પતિત હોતા હૈ ઓર અચક્ષુર્દર્શન કે પર્યાયોં સે ભી ષટ્સ્થાનપતિત હોતા હૈ ।

ઉત્કૃષ્ટ આભિનિવોધિકજ્ઞાની કી પ્રરૂપણા ભી હસી પ્રકાર કી સમજ્ઞ લેની યાહિયે । અર્થાત્ એક ઉત્કૃષ્ટ આભિનિવોધિકજ્ઞાની

શ્રી ભગવાન્—હે ગૌતમ ! એક જઘન્ય આભિનિવોધિક જ્ઞાની બીજા જઘન્ય આભિનિવોધિક જ્ઞાનીથી દ્રવ્યની દૃષ્ટિએ તુલ્ય થાય છે, પ્રદેશોની દૃષ્ટિએ પણ તુલ્ય થાય છે, અવગાહનાની દૃષ્ટિએ ચતુઃસ્થાન પાતિત થાય છે, સ્થિતિની દૃષ્ટિએ ત્રિસ્થાન પતિત થાય છે. વર્ણ, ગંધ, રસ, અને સ્પર્શોના પર્યાયોથી ષટ્સ્થાન પતિત થાય છે, આભિનિવોધિકજ્ઞાનના પર્યાયોથી તુલ્ય છે, શ્રુતજ્ઞાનના પર્યાયોથી ષટ્સ્થાન પતિત થાય છે, અને અચક્ષુર્દર્શનના પર્યાયોથી ષટ્સ્થાન પતિત થાય છે.

ઉત્કૃષ્ટ આભિનિવોધિક જ્ઞાનીની પ્રરૂપણા પણ એજ પ્રકારની સમજ્ઞ લેવી જોઈએ, અર્થાત્ એક ઉત્કૃષ્ટ આભિનિવોધિકજ્ઞાની બીજા ઉત્કૃષ્ટ આભિનિવોધિક

તયા ચતુઃ સ્થાનપતિતઃ, સ્થિત્યા ત્રિસ્થાનપતિતઃ, વર્ણગન્ધરસસ્પર્શપર્યવૈઃ પદ્-
સ્થાનપતિતો ભવતિ, આભિનિવોધિકજ્ઞાનપર્યવૈસ્તુલ્યઃ, શ્રુતજ્ઞાનપર્યવૈઃ પદ્સ્થાન-
પતિતઃ, અચક્ષુર્દર્શનપર્યવૈઃ પદ્સ્થાનપતિતો ભવતિ, ‘અજઘ્ણમણુકોસાભિણિવોદ્ધિ-
યણાણોવિ એવં ચેવ’ અજઘ્ન્યાનુત્કૃષ્ટાભિનિવોધિકજ્ઞાની અપિ દ્વીન્દ્રિયઃ
એવશ્ચૈવ-પૂર્વોક્તવદેવ જઘ્ન્યાભિનિવોધિકજ્ઞાની દ્વીન્દ્રિયવદેવેત્યર્થઃ, ‘નવરં
સદ્દાણે છદ્દાણવડિણે’ નવરં-પૂર્વાપેક્ષયા વિશેષસ્તુ સ્વસ્થાને પદ્સ્થાનપતિતો
દૂસરે ઉત્કૃષ્ટ આભિનિવોધિક જ્ઞાની સે દ્રવ્ય ઔર પ્રદેશોં કી દૃષ્ટિ સે
તુલ્ય, અવગાહના સે ચતુઃસ્થાનપતિત, સ્થિતિ સે ત્રિસ્થાનપતિત,
વર્ણાદિ સે ષટ્સ્થાનપતિત, આભિનિવોધિકજ્ઞાન કે પર્યાયોં સે તુલ્ય
શ્રુતજ્ઞાન કે પર્યાયોં સે ષટ્સ્થાનપતિત તથા અચક્ષુર્દર્શન કે પર્યાયોં
સે ષટ્સ્થાનપતિત હોતા હૈ ।

મધ્યમ આભિનિવોધિકજ્ઞાની કે વિષય મેં ઇસી પ્રકાર કહના
ચાહિએ અર્થાત્ જઘ્ન્ય આભિનિવોધિક જ્ઞાની કે સમાન હી ઉસકી
પ્રરૂપણા સમજ્ઞ લેની ચાહિએ । વિશેષતા ઇતની હી હૈ કિ મધ્યમ
આભિનિવોધિકજ્ઞાની સ્વસ્થાન મેં ભી ષટ્સ્થાપતિત હૈ, અર્થાત્ એક
મધ્યમ આભિનિવોધિકજ્ઞાની દૂસરે મધ્યમ આભિનિવોધિકજ્ઞાની સે
ષટ્સ્થાનપતિત હીનાધિક હોતા હૈ, ક્યો કિ જૈસે જઘ્ન્ય ઔર ઉત્કૃષ્ટ
આભિનિવોધિકજ્ઞાન કા એક-એક હી પર્યાય હૈ, વૈસા મધ્યમ આભિ-
નિવોધિકજ્ઞાન કા નહીં । ઉસકે તો અનન્ત હીનાધિક રૂપ પર્યાય
હોતે હૈ । શ્રુતજ્ઞાન કે પર્યાયોં સે અચક્ષુર્દર્શન કે પર્યાયોં સે ષટ્સ્થાન-
પતિત હોતા હૈ ।

જ્ઞાનીથી દ્રવ્ય અને પ્રદેશોની દૃષ્ટિએ તુલ્ય, અવગાહનાથી ચતુઃસ્થાન પતિત
સ્થિતિથી ત્રિસ્થાન પતિત, વર્ણ આદિથી ષટ્સ્થાન પતિત, આભિનિવોધિક
જ્ઞાનના પર્યાયોથી તુલ્ય, શ્રુતજ્ઞાનના પર્યાયોથી ષટ્સ્થાન પતિત તથા અચક્ષુ
ર્દર્શનના પર્યાયોથી ષટ્સ્થાન પતિત થાય છે.

મધ્યમ આભિનિવોધિકજ્ઞાનીના વિષયથી એજ પ્રકારે કહેવું જોઈએ
અર્થાત્ જઘ્ન્ય આભિનિવોધિકજ્ઞાનીની સમાનજ તેમની પ્રરૂપણા સમજ
લેવી જોઈએ. વિશેષતા એટલીજ છે કે મધ્યમ આભિનિવોધિકજ્ઞાની સ્વસ્થાનમાં
પણ ષટ્સ્થાન પતિત છે. અર્થાત્ એક મધ્યમ આભિનિવોધિકજ્ઞાની બીજા
મધ્યમ આભિનિવોધિકજ્ઞાનીથી ષટ્સ્થાન પતિત હીનાધિક થાય છે, કેમકે જેવા
જઘ્ન્ય અને ઉત્કૃષ્ટ આભિનિવોધિકજ્ઞાનના એક એક જ પર્યાય છે, એવા મધ્યમ
આભિનિવોધિકજ્ઞાનના નથી. તેનાતો અનન્ત હીનાધિક રૂપ પર્યાય થાય છે.
શ્રુતજ્ઞાનના પર્યાયોથી અને અચક્ષુર્દર્શનના પર્યાયોથી ષટ્સ્થાન પતિત થાય છે.

भवति, 'एवं सुयन्नाणीवि' एवम्-उक्तरीत्या श्रुतज्ञानी अपि द्वीन्द्रियो बोध्यः, 'सुयअन्नाणीवि अचक्षुदंसणीवि' श्रुताज्ञानी अपि, अचक्षुर्दर्शनी अपि च द्वीन्द्रियो-ऽवसेयः, किन्तु- 'णवरं जत्थ णाणा तत्थ अन्नाणा नत्थि' नवरम्-पूर्वापेक्षया विशेषस्तु यत्र ज्ञाने तत्र अज्ञाने नस्तः 'जत्थ अन्नाणा तत्थ णाणा नत्थि' यत्र अज्ञाने तत्र ज्ञाने न स्तः, किन्तु 'जत्थ दंसणं तत्थ णाणावि अन्नाणावि' यत्र दर्शनं तत्र ज्ञाने अपि, अज्ञाने अपि च भवतः प्रागुक्तयुक्तेः, एवं ते इन्द्रियाणवि' एवं-तथैव द्वीन्द्रियाणामिव त्रीन्द्रियाणामपि बोध्यम्, 'चउरिन्द्रियाणवि एवं चैव' चतुरिन्द्रियाणामपि एवञ्चैव-द्वीन्द्रियवदेव बोध्यम्, किन्तु 'णवरं चक्षुदंसणं अब्भट्ठियं' नवरं-पूर्वापेक्षया विशेषस्तु चतुरिन्द्रियाणां चक्षुर्दर्शनमभ्यधिकं वक्तव्यम् अन्यथा चतुरिन्द्रियत्वयोगासंभवात् इति तेषां चक्षुर्दर्शनालापकोपि वाच्यः ॥ सू. ९ ॥

इसी प्रकार श्रुतज्ञानी और श्रुताज्ञानी और अचक्षुदर्शनी द्वीन्द्रिय के विषय में समझना चाहिए । विशेष बात यह ध्यान में रखना चाहिए कि जहाँ ज्ञान है वहाँ अज्ञान नहीं और जहाँ अज्ञान है वहाँ ज्ञान नहीं । इसप्रकार एक ही जीव में एक साथ ज्ञान और अज्ञान नहीं रहते, किन्तु जहाँ दर्शन है वहाँ ज्ञान भी हो सकते हैं और अज्ञान भी हो सकते हैं । तात्पर्य यह कि दर्शन के साथ न ज्ञान का विरोध है और न अज्ञान का विरोध है । अज्ञान के साथ भी दर्शनोपयोग रहता है और ज्ञान के साथ भी ।

द्वीन्द्रिय जीवों के समान त्रीन्द्रिय जीवों की भी प्ररूपणा कर लेनी चाहिए और चतुरिन्द्रिय जीवों की भी । किन्तु चतुरिन्द्रिय जीवों की प्ररूपणा में चक्षुदर्शन अधिक कहना चाहिए क्योंकि उनमें चक्षुदर्शन भी पाया जाता है ॥ ९ ॥

એજ પ્રકારે શ્રુતજ્ઞાની અને શ્રુતાજ્ઞાની અને અચક્ષુદર્શની દ્વીન્દ્રિયના વિષયમા પણ સમજાવેલું જોઈએ. વિશેષ એ વાત ધ્યાનમાં રાખવી જોઈએ. કે જ્યાં જ્ઞાન હોય છે, ત્યાં અજ્ઞાન નથી હોતું, અને જ્યાં અજ્ઞાન છે ત્યાં જ્ઞાન નથી હોતું, એ રીતે એકજ જીવમા એક સાથે જ્ઞાન અને અજ્ઞાન નથી રહેતા. પણ જ્યાં દર્શન છે. ત્યાં જ્ઞાન પણ હોઈ શકે છે અને અજ્ઞાન પણ હોઈ શકે છે. તાત્પર્ય એ છે કે દર્શનની સાથે ન જ્ઞાનનો વિરોધ છે અને ન અજ્ઞાનનો વિરોધ છે. અજ્ઞાનની સાથે પણ દર્શનોપયોગ રહે છે અને જ્ઞાનની સાથે પણ.

દ્વીન્દ્રિય જીવોના સમાન ત્રીન્દ્રિય જીવોની પણ પ્રરૂપણા કરી લેવી જોઈએ અને ચતુરિન્દ્રિય જીવોની પણ. કિન્તુ ચતુરિન્દ્રિય જીવોની પ્રરૂપણામા ચક્ષુદર્શન અધિક કહેવું જોઈએ. કેમકે તેમનામા ચક્ષુદર્શન પણ મળી આવે છે ॥ ૯ ॥

मूलम्—जहण्णोगाहणगाणं भंते ! पंचिदियतिरिक्खजोणियाणं केवइया पज्जवा पणत्ता ? गोयसा ! अणंता पज्जवा पणत्ता, से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ जहण्णोगाहणगाणं पंचिदियतिरिक्खजोणियाणं अणंता पज्जवा पणत्ता ? गोयसा ! जहण्णोगाहणए पंचिदियतिरिक्खजोणिए जहण्णोगाहणगस्स पंचिदियतिरिक्खजोणियस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले पएसट्ठयाए तुल्ले ओगाहणट्ठयाए तुल्ले ठिईए तिट्ठाणवडिए वण्णगंधरसफास-पज्जवेहिं दोहिं नाणेहिं दोहिं अन्नाणेहिं दोहिं दंसणेहिं छट्ठाणवडिए, उक्कोसोगाहणए वि एवं चेव, णवरं तिहिं नाणेहिं तिहिं अन्नाणेहिं छट्ठाणवडिए, जहा उक्कोसोगाहणए तहा अजहण्णमणुक्कोसोगाहणएवि, णवरं ओगाहणट्ठयाए चउट्ठाणवडिए, ठिईए चउट्ठाणवडिए । जहण्णठिइयाणं भंते ! पंचिदियतिरिक्खजोणियाणं केवइया पज्जवा पणत्ता ? गोयसा ! अणंता पज्जवा पणत्ता से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ—जहण्णठिइयाणं पंचिदियतिरिक्खजोणियाणं अणंता पज्जवा पणत्ता ? गोयसा ! जहण्णठिइए पंचिदियतिरिक्खजोणिए जहण्णठिइयस्स पंचिदियतिरिक्खजोणियस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले, पएसट्ठयाए तुल्ले, ओगाहणट्ठयाए चउट्ठाणवडिए, ठिईए तुल्ले, वण्णगंधरसफास-पज्जवेहिं दोहिं अण्णाणेहिं, दोहिं दंसणेहिं छट्ठाणवडिए, उक्कोस-ठिइएवि एवं चेव, णवरं दो नाणा, दो अन्नाणा, दो दंसणा, अजहण्णमणुक्कोसठिइए वि एवं चेव, नवरं ठिईए चउट्ठाणवडिए तिण्णिणाणा, तिण्णि अन्नाणा, तिन्नि दंसणा, जहण्णगुण-कालगाणं भंते ! पंचिदियतिरिक्खजोणियाणं पुच्छा, गोयसा ! अणंता पज्जवा पणत्ता, से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ जहण्णगुण-कालगाणं पंचिदियतिरिक्खजोणियाणं अणंता पज्जवा पणत्ता,

गोयमा ! जहण्णगुणकालए पंचिंदियतिरिक्खजोणिए जह-
 ण्णगुणकालगस्स पंचिंदियतिरिक्खजोणियस्स दव्वट्टयाए तुल्ले
 पएसट्टयाए तुल्ले ओगाहणट्टयाए चउट्टाणवडिए, ठिईए चउट्टाण-
 वडिए, कालवण्णयज्जवेहिं तुल्ले, अवसेसेहिं वण्णगंधरसफास-
 पज्जवेहिं तिहिं नाणेहि तिहिं अण्णाणेहिं तिहिं दंसणेहिं छट्टाण-
 वडिए, एवं उक्कोसगुणकालए वि, अजहण्णमनुक्कोसगुणकाल-
 एवि एवं चेव, नवरं सट्टाणे छट्टाणवडिए, एवं पंच वन्ना, दो
 गंधा, पंचरसा, अट्टफासा, जहण्णाभिणिबोहियणाणीणं भंते !
 पंचिंदियतिरिक्खजोणियाणं केवइया पज्जवा पण्णत्ता ? गोयमा !
 अणंता पज्जवा पण्णत्ता, से केणट्ठेणं भंते ! एवं बुच्चइ—जहण्णा-
 भिणिबोहियणाणीणं पंचिंदियतिरिक्खजोणियाणं अणता पज्जवा
 पण्णत्ता ? गोयमा ! जहण्णाभिणिबोहियणाणी पंचिंदियतिरि-
 क्खजोणिए जहण्णाभिणिबोहियणाणिस्स पंचिंदियतिरिक्खजो-
 णियस्स दव्वट्टयाए तुल्ले पएसट्टयाए तुल्ले ओगाहणट्टयाए
 चउट्टाणवडिए ठिईए चउट्टाणवडिए वण्णगंधरसफासपज्जवेहिं
 छट्टाणवडिए आभिणिबोहियणाणपज्जवेहिं तुल्ले, सुयनाणपज्जवेहिं,
 छट्टाणवडिए चक्खुदंसणपज्जवेहिं छट्टाणवडिए, अचक्खुदंसण-
 पज्जवेहिं छट्टाणवडिए, एवं उक्कोसाभिणिबोहियणाणीवि, नवरं
 ठिईए तिट्टाणवडिए, तिन्नि नाणा, तिन्नि दंसणा सट्टाणे तुल्ले,
 सेसेसु छट्टाणवडिए, अजहण्णमणुक्कोसाभिणिबोहियणाणी
 जहा उक्कोसाभिणिबोहियणाणी, नवरं ठिईए चउट्टाणवडिए,
 सट्टाणे छट्टाणवडिए, एवं सुयनाणी वि । जहण्णोहिनाणीणं
 भंते ! पंचिंदियतिरिक्खजोणियाणं पुच्छा, गोयमा ! अणंता
 पज्जवा पण्णत्ता, से केणट्ठेणं भंते ! एवं बुच्चइ जह-
 ण्णोहिनाणीणं पंचिंदियतिरिक्खजोणियाणं अणंता पज्जवा

પણત્તા ? ગોયમા ! જહણ્ણોહિનાણીપંચિંદિયતિરિક્ખજોણિય
જહણ્ણોહિનાણીસ્સ પંચિંદિયતિરિક્ખજોણિયસ્સ દઠ્ઠવટ્ટયાણ
તુલ્લે, પાસટ્ટયાણ તુલ્લે ઓગાહણદ્ઠયાણ ચડટ્ટાણ-
વડિય ઠિઈય તિદ્ઠાણવડિય, વણ્ણગંધરસપાસપજ્જવેહિં
આભિણિબોહિયનાણસુયનાણપજ્જવેહિં છટ્ટાણવડિય, ઓહિનાણ-
પજ્જવેહિં તુલ્લે, અન્નાણા નત્થિ, ચક્ખુદંસણપજ્જવેહિં અચ-
ક્ખુદંસણપજ્જવેહિં ય ઓહિદંસણપજ્જવેહિં છટ્ટાણવડિય, એવં
ઉક્કોસોહિનાણી વિ, અજહણ્ણોક્કોસોહિનાણી વિ એવં ચેવ,
ળવરં સદ્ઠાણે છટ્ટાણવડિય, જહા આભિણિબોહિયનાણી
તહા મહાઅન્નાણી સુયઅન્નાણી ય, જહા ઓહિનાણી તહા વિભંગ-
નાણી વિ, ચક્ખુદંસણી અચક્ખુદંસણી ય જહા આભિણિબોહિ-
યનાણી, ઓહિદંસણી જહા ઓહિનાણી, જત્થ નાણા તત્થ
અન્નાણા નત્થિ, જત્થ અન્નાણા તત્થ નાણા નત્થિ, જત્થ દંસણા
તત્થ ણાણા વિ અણાણા વિ અત્થિત્તિ ભાણિયઠ્ઠં ॥ સૂ. ૧૦ ॥

છાયા-જઘન્યાવગાહનકાનાં ભદન્ત ! પંચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકાનાં કિયન્તઃ
પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ ? ગૌતમ ! અનન્તા પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ, તત્ કેનાર્થેન ભદન્ત !
એવમુચ્યતે જઘન્યાવગાહનકાનાં પંચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકાનામ્ અનન્તાઃ પર્યવાઃ

પંચેન્દ્રિયતિર્યચોં કે પર્યાયોં કી વક્તવ્યતા

શબ્દાર્થ-(જહણ્ણોગાહણગાણં ભંતે ! પંચિંદિયતિરિક્ખજોણિયાણં
કેવહયા પજ્જવા પણત્તા ?) હે ભગવન્ ! જઘન્ય અવગાહના વાલે પંચેન્દ્રિય
તિર્યચોં કે કિતને પર્યાય હૈં ? (ગોયમા ! અણંતા પજ્જવા પણત્તા) હે
ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય હૈ (સે કેળદ્ઢેણં ભંતે ! એવં વુચ્ચહ-જહણ્ણો-
ગાહણગાણં પંચિંદિયતિરિક્ખજોણિયાણં અણંતા પજ્જવા પણત્તા ?)

પંચેન્દ્રિય તિર્યચોના પર્યાયોની વક્તવ્યતા

શબ્દાર્થ-(જહણ્ણોગાહણગાણં ભંતે ! પંચેન્દિયતિરિક્ખજોણિયાણં કેવહયા પજ્જવા
પણત્તા ?) હે ભગવન્ ! જઘન્ય અવગાહનાવાળા પંચેન્દ્રિય તિર્યચોના કેટલા પર્યાય
છે ? (ગોયમા ! અણંતા પજ્જવા પણત્તા) હે ગૌતમ ! અનંતપર્યાયો છે. (સે કેળદ્ઢેણં ભંતે !
એવં વુચ્ચહ-જહણ્ણોગાહણગાણં પંચિંદિયતિરિક્ખજોણિયાણં અણંતા પજ્જવા પણત્તા ?)
હે ભગવન્ ! શા કારણે એવું કહેવાય છે કે પંચેન્દ્રિય તિર્યચોના અનન્ત પર્યાય છે

પ્રજ્ઞાતાઃ? ગૌતમ ! જઘન્યાવગાહનકઃ પચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકો જઘન્યાવગાહન-
કસ્ય પચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યઃ, પ્રદેશાર્થતયા તુલ્યઃ,
અવગાહનાર્થતયા તુલ્યઃ, સ્થિત્યા ત્રિસ્થાનપતિતઃ, વર્ણગન્ધરસસ્પર્શપર્યવૈઃ,
દ્વાભ્યાં જ્ઞાનાભ્યામ્ દ્વાભ્યામ્ અજ્ઞાનાભ્યામ્, દ્વાભ્યાં દર્શનાભ્યાં ષટ્સ્થાનપતિતઃ,
ઉત્કૃષ્ટાવગાહનકોઽપિ એવચ્ચેવ, નવરં ત્રિભિર્જ્ઞાનૈઃ, ત્રિભિઃ અજ્ઞાનૈઃ ષટ્સ્થાન-
પતિતઃ, યથા ઉત્કૃષ્ટાવગાહનકસ્તથા અજઘન્યાનુત્કૃષ્ટાવગાહનકોઽપિ, નવરમ્

હે ભગવન્ ! કિસ કારણ સે એસા કહા જાતા હૈ કિ પંચેન્દ્રિય તિર્યંચો
કે અનન્ત પર્યાય હૈં ? (ગોયમા ! જહણ્ણોગાહણે પંચિંદિયતિરિક્ખજો-
ણિણે જહણ્ણોગાહણયસ્સ પંચિંદિયતિરિક્ખજોણિયસ્સ) જઘન્ય અવગા-
હના વાલા પંચેન્દ્રિય તિર્યંચ જઘન્ય અવગાહના વાલે પંચેન્દ્રિય તિર્યંચ
સે(દ્વયદ્વયાણે તુલ્લે) દ્રવ્ય સે તુલ્ય હૈ (પણસદ્વયાણે તુલ્લે) પ્રદેશો સે
તુલ્ય હૈ (ઓગાહણદ્વયાણે તુલ્લે) અવગાહના સે તુલ્ય હૈ (ઠિઈણે તિદ્ધા-
ણવહિણે) સ્થિતિ સે ત્રિસ્થાનપતિત હૈ (વણ્ણ ગંધ રસ ફાસપજ્જવેહિં)
વર્ણ, ગંધ, રસ સ્પર્શ કે પર્યાયો સે (દોહિં નાણેહિં) દો જ્ઞાનો સે
(દોહિં અન્નાણેહિં) દો અજ્ઞાનો સે (દોહિં દંસણેહિં) દો દર્શનો સે
(છદ્ધાણવહિણે) ષટ્સ્થાનપતિત હૈ

(ઉકકોસોગાહણે વિ એવં ચેવ) ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના વાલા ભી
હસી પ્રકાર (નવરં) વિશેષ (તિહિં નાણેહિં તિહિં અણ્ણાણેહિં તિહિં
દંસણેહિં છદ્ધાણવહિણે) ત્રીન જ્ઞાનો સે ત્રીન અજ્ઞાન ત્રીન દર્શન સે
સે ષટ્સ્થાનપતિત હૈ

(ગોયમા ! જહણ્ણોગાહણે પંચિંદિયતિરિક્ખજોણિણે જહણ્ણોગાહણયસ્સ પંચિંદિયતિરિક્ખ-
જોણિયસ્સ) જઘન્ય અવગાહનાવાળા પંચેન્દ્રિય તિર્યંચ જઘન્ય અવગાહનાવાળા
પંચેન્દ્રિય તિર્યંચથી (દ્વયદ્વયાણે તુલ્લે) દ્રવ્યથી તુલ્ય છે (પણસદ્વયાણે તુલ્લે)
પ્રદેશોથી તુલ્ય છે (ઓગાહણદ્વયાણે તુલ્લે) અવગાહનાથી તુલ્ય છે (ઠિઈણે તિદ્ધાણ-
વહિણે) સ્થિતિથી ત્રિસ્થાન પતિત છે (વણ્ણ-ગંધ-રસ, ફાસ પજ્જવેહિં) વળું ગંધ
રસ-સ્પર્શના પર્યાયોથી (દોહિં નાણેહિં) બે જ્ઞાનોથી (દોહિં અન્નાણેહિં) બે અજ્ઞા-
નોથી (દોહિં દંસણેહિં) બે દર્શનોથી (છદ્ધાણ વહિણે) ષટ્સ્થાન પતિત છે.

(ઉકોસોગાહણે વિ એવં ચેવ) ઉત્કૃષ્ટ અવગાહનાવાળા પણ એ પ્રકારે (નવરં)
વિશેષ (તિહિં નાણેહિં, તિહિં અણ્ણાણેહિં તિહિં દંસણેહિં છદ્ધાણ વહિણે) ત્રણ જ્ઞાનોથી
ત્રણ અજ્ઞાનોથી, ત્રણ દર્શનોથી ષટ્સ્થાન પતિત છે.

અવગાહનાર્થતયા ચતુઃસ્થાનપતિતઃ, સ્થિત્યા ચતુઃ સ્થાનપતિતઃ, જઘન્યસ્થિતિ-
કાનાં ભદન્ત ! પંચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકાનાં કિયન્તઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ ? ગૌતમ !
અનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ, તત્ કેનાર્થેન ભદન્ત ! એવમુચ્યતે—જઘન્યસ્થિતિકાનાં
પંચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકાનામ્ અનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ ? ગૌતમ ! જઘન્યસ્થિતિકઃ
પંચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકો જઘન્યસ્થિતિકસ્ય પંચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા

(જહા ઉક્કોસોગાહણે તહા અજહણ્ણમણુક્કોસોગાહણે વિ) જૈસા ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના ચાલા વૈસા હી અજઘન્ય અનુત્કૃષ્ટ અર્થાત્ મધ્યમ અવગાહના ચાલા ભી (નવરં ઓગાહણદ્વયાં ચડદ્વાણવડિં) વિશેષ યહ કિ અવગાહના સે ચતુસ્થાનપતિત હૈ (ઠિંઈં ચડદ્વાણવ-
ડિં) સ્થિતિ સે ચતુઃસ્થાનપતિત હૈ

(જહણ્ણઠિંઈયાણં ભંતે ! પંચિંદિયતિરિક્કલ્લજોણિયાણં કેવદ્ધયા પજ્જવા પણ્ણત્તા ?) હે ભગવન્ ! જઘન્ય સ્થિતિક પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોં કે કિતને પર્યાય હૈં ? (ગોયમા ! અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા) હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય હૈં (સે કેણટ્ટેણં ભંતે ! એવં વુચ્ચઈ—જહણ્ણઠિંઈયાણં પંચિંદિય-
તિરિક્કલ્લજોણિયાણં અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા ?) હે ભગવન્ ! કિસ કારણ સે એસા કહા જાતા હૈ કિ જઘન્ય સ્થિતિક પંચેન્દ્રિય તિર્યંચ કે અનન્ત પર્યાય હૈં ? (ગોયમા) હૈ ગૌતમ ! (જહણ્ણઠિંઈં પંચિંદિય-
તિરિક્કલ્લજોણિં જહણ્ણઠિંઈયસ્સ પંચિંદિયતિરિક્કલ્લજોણિયસ્સ) જઘન્ય સ્થિતિક પંચેન્દ્રિય તિર્યંચ જઘન્યસ્થિતિક દૂસરે તિર્યંચ પંચેન્દ્રિય સે

(જહા ઉક્કોસોગાહણે તહા અજહણ્ણમણુક્કોસોગાહણે વિ) એમ ઉત્કૃષ્ટ અવગાહનાવાળા તેમજ જઘન્ય—અનુત્કૃષ્ટ અર્થાત્ મધ્યમ અવગાહનાવાળા પણ (નવરં ઓગાહણદ્વયાં ચડદ્વાણવડિં) વિશેષ એ છે કે અવગાહનાથી ચતુઃસ્થાન પતિત છે. (ઠિંઈં ચડદ્વાણવડિં) સ્થિતિથી ચતુઃસ્થાન પતિત છે.

(જહણ્ણઠિંઈયાણં ભંતે ! પંચિંદિયતિરિક્કલ્લજોણિયાણં કેવદ્ધયા પજ્જવા પણ્ણત્તા ?) હે ભગવન્ ! જઘન્ય સ્થિતિક પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોના કેટલા પર્યાય છે ? (ગોયમા ! અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા) હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય છે (સે કેણટ્ટેણં ભંતે ! એવં વુચ્ચઈ—જહણ્ણઠિંઈયાણં પંચિંદિયતિરિક્કલ્લજોણિયાણં અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા ?) હે ભગવન્ ! શા કારણે એમ કહેવાય છે કે જઘન્ય સ્થિતિક પંચેન્દ્રિય તિર્યંચના અનન્ત પર્યાય છે ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (જહણ્ણઠિંઈં પંચિંદિયતિરિક્કલ્લ-
જોણિં જહણ્ણઠિંઈયસ્સ પંચિંદિયતિરિક્કલ્લજોણિયસ્સ) જઘન્ય સ્થિતિક પંચેન્દ્રિય તિર્યંચ જઘન્ય સ્થિતિક બીજા તિર્યંચ પંચેન્દ્રિયથી (અવદ્વટ્ટયાણં તુત્થે) દ્રવ્યથી

તુલ્યઃ, પ્રદેશાર્થતયા તુલ્યઃ, અવગાહનાર્થતયા ચતુઃ સ્થાનપતિતઃ સ્થિત્યા તુલ્યઃ, વર્ણગન્ધરસસ્પર્શપર્યવૈઃ દ્વાભ્યામજ્ઞાનાભ્યાં દ્વાભ્યાં દર્શનાભ્યાં પટસ્થાનપતિતઃ ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિકોઽપિ એવઞ્ચેવ, નવરં દ્વે જ્ઞાને, દ્વે અજ્ઞાને, દ્વે દર્શને, અજઘન્યાનુ-ત્કૃષ્ટસ્થિતિકોઽપિ એવઞ્ચેવ, નવરં સ્થિત્યા ચતુઃ સ્થાનપતિતઃ, ત્રીણિ જ્ઞાનાનિ, ત્રીણિ અજ્ઞાનાનિ, ત્રીણિ દર્શનાનિ, જઘન્યગુણકાલકાનાં ભદન્ત ! પંચેન્દ્રિયતિ-ર્યગ્યોનિકાનાં પૃચ્છા, ગૌતમ ! અનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ, તત્ કેનાર્થેન ભદન્ત !

(દ્વવદ્વયાએ તુલ્લે) દ્રવ્ય સે તુલ્ય હૈ (પપસદ્વયાએ તુલ્લે) પ્રદેશોં સે તુલ્ય હૈ (ઓગાહણદ્વયાએ ચઢદ્વાણવડિએ) અવગાહના સે ચતુઃસ્થાનપતિત હૈ (ઠિઈએ તુલ્લે) સ્થિતિ સે તુલ્ય હૈ (વણગંધરસપાસપજ્જવેહિં) વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શ કે પર્યાયોં સે (દોહિં અણ્ણાણેહિં) દો અજ્ઞાનોં સે (દોહિં દંસણેહિં) દો દર્શનોં સે (છદ્વાણવડિએ) પટસ્થાનપતિત હૈ

(ઉક્કોસઠિઈએ વિ એવં ચેવ) ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિવાલા ભી એસા હી હૈ (નવરં દો ણાણા દો અણ્ણાણા) વિશેષતા યહ હૈ કિ દો જ્ઞાન ઓર દો અજ્ઞાન (દો દંસણા) દો દર્શન ભી કહના ।

(અજહ્ણણમણુક્કોસઠિઈએ વિ એવં ચેવ) મધ્યમ સ્થિતિ વાલા ભી હસી પ્રકાર (નવરં) વિશેષ યહ કિ (ઠિઈએ ચઢદ્વાણવડિએ) સ્થિતિ સે ચતુઃસ્થાનપતિત (તિણિ ણાણા) ત્રીન જ્ઞાન (તિન્નિ અણ્ણાણા) ત્રીન અજ્ઞાન (તિન્નિ દંસણા) ત્રીન દર્શન

(જહ્ણણગુણકાલગાણં મંતે ! પંચિંદિયતિરિક્કલ્લજોણિયાણં પુચ્છા ?) જઘન્યગુણકાલે પંચેન્દ્રિય તિર્યચ કે હે ભગવન્ ! કિતને પર્યાય હૈં ?

તુલ્ય છે (પપસદ્વઠયાએ તુલ્લે) પ્રદેશોથી તુલ્ય છે (ઓગાહણદ્વયાએ ચઢદ્વાણવડિએ) અવગાહનાથી ચતુઃસ્થાન પતિત છે (ઠિઈએ તુલ્લે) સ્થિતિથી તુલ્ય છે (વણ-ગંધરસપાસપજ્જવેહિં) વર્ણ, ગંધ, રસ સ્પર્શના પર્યાયોથી (દોહિં અણ્ણાણેહિં) બે અજ્ઞાનોથી (દોહિં દંસણેહિં) બે દર્શનોથી (છદ્વાણવડિએ) પટસ્થાન પતિત છે

(ઉક્કોસઠિઈએ વિ એવં ચેવ) ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિવાળા પણ એવાજ (નવરં દો ણાણા દો અણ્ણાણા) વિશેષતા એ છે કે બે જ્ઞાન બે અજ્ઞાન (દો દંસણા) બે દર્શન પણ કહ્યાં છે. (અજહ્ણણમણુક્કોસ ઠિઈએ વિ એવં ચેવ) મધ્યમ સ્થિતિવાળા પણ એજ પ્રકારે (નવરં) વિશેષ એ છે કે (ઠિઈએ ચઢદ્વાણવડિએ) સ્થિતિથી ચતુઃસ્થાન પતિત છે (તિણિ ણાણા) ત્રણ જ્ઞાનો (તિન્નિ અણ્ણાણા) ત્રણ અજ્ઞાન (તિન્નિ દંસણા) ત્રણ દર્શન

(જહ્ણણગુણકાલગાણં મંતે ! પંચિંદિયતિરિક્કલ્લજોણિયાણં પુચ્છા ?) જઘન્ય કૃષ્ણ ગુણવાળા પંચેન્દ્રિય તિર્યચના હે ભગવન્ ! કેટલા પર્યાય છે ? (ગોય મા

અવમુચ્યતે-જઘન્યગુણકાલકાનાં પચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકાનામનન્તાઃ પર્યાયાઃ પ્રજ્ઞાઃ ? ગૌતમ ! જઘન્યગુણકાલકઃ પચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકો જઘન્યગુણકાલકસ્ય પચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યઃ, પ્રદેશાર્થતયા તુલ્યઃ, અવગાહનાર્થતયા ચતુઃ સ્થાનપતિતઃ, સ્થિતયા ચતુઃ સ્થાનપતિતઃ, કૃષ્ણવર્ણપર્યવૈસ્તુલ્યઃ, અવશેષૈઃ વર્ણગન્ધરસસ્પર્શપયૈઃ ત્રિભિઃ જ્ઞાનૈઃ, ત્રિભિરજ્ઞાનૈઃ, ત્રિભિર્દર્શનૈઃ પટસ્થાનપતિતઃ, એવમુત્કૃષ્ટગુણકાલકોઽપિ, અજઘન્યાનુત્કૃષ્ટગુણકાલકોઽપિ

(ગોયમા ! અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા) હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહે હૈં (સે કેળટ્ટેળં મંતે ! એવં બુચ્ચઈ-જહણ્ણગુણકાલગાણં પંચિંદિયતિરિક્ખજોણિયાણં અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા ?) કિસ કારણ હે ભગવન્ ! એસા કહા જાતા હૈં કિ જઘન્યગુણકાલે પંચેન્દ્રિય તિર્યચ્ચ કે અનન્ત યર્યાય હૈં ? (ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (જહણ્ણગુણકાલે પંચિંદિયતિરિક્ખજોણિય) જઘન્યગુણકાલા પંચેન્દ્રિય તિર્યચ્ચ (જહણ્ણગુણકાલગસ્સ પંચિંદિયતિરિક્ખજોણિયસ્સ) જઘન્યગુણકાલે પંચેન્દ્રિય તિર્યચ્ચ સે (દવ્વદ્વયાએ તુલ્લે) દ્રવ્ય સે તુલ્ય હૈં (પણ્ણસદ્વયાએ તુલ્લે) પ્રદેશાં સે તુલ્ય હૈં (ઓગાહ્ણદ્વયાએ ચડ્ઢાણવડિએ) અવગાહના સે ચતુઃસ્થાનપતિત હૈં (ઠિઈએ ચડ્ઢાણવડિએ) સ્થિતિ સે ચતુઃસ્થાનપતિત હૈં (કાલવણ્ણપજ્જવેહિં તુલ્લે) કાલે વર્ણ કે પર્યાયોં સે તુલ્ય હૈં (અવસેસેહિં વણ્ણગંધરસફાસપજ્જવેહિં) શેષ, વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શાં કે પર્યાયોં સે (તિહિં નાણેહિં) ત્રિણ જ્ઞાનોં સે (તિહિં અણ્ણાણેહિં) ત્રિણ અજ્ઞાનોં સે (તિહિં દંસણેહિં) ત્રિણ દર્શનોં સે (ઢઢાણવડિએ) ષટ્થસ્થાનપતિત હૈં (એવં ઉક્કોસગુણકાલે વિ) હસી

અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા) હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે (સે કેળટ્ટેળં મંતે ! એવં બુચ્ચઈ જહણ્ણગુણકાલગાણં પંચિંદિયતિરિક્ખજોણિયાણં અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા ?) હે ભગવાન્ શા કારણે એમ કહેવાય છે કે જઘન્ય ગુણકાળા પંચેન્દ્રિય તિર્યચ્ચના અનન્ત પર્યાય છે ? (ગોયમા !) હે ગૌતમ (જહણ્ણગુણકાલે પંચિંદિય-તિરિક્ખજોણિય) જઘન્ય ગુણ કાળા પંચેન્દ્રિય તિર્યચ્ચ (જહણ્ણગુણકાલગસ્સ પંચિંદિયતિરિક્ખજોણિયસ્સ) જઘન્ય ગુણ કાળા પંચેન્દ્રિય તિર્યચ્ચી (દવ્વ-દ્વયાએ તુલ્લે) દ્રવ્યથી તુલ્ય છે (પણ્ણસદ્વયાએ તુલ્લે) પ્રદેશોથી તુલ્ય (ઓગાહ્ણદ્વયાએ ચડ્ઢાણવડિએ) અવગાહનાથી ચતુઃસ્થાન પતિત છે (ઠિઈએ ચડ્ઢાણવડિએ) સ્થિતિથી ચતુઃસ્થાન પતિત છે (કાલવણ્ણપજ્જવેહિં તુલ્લે) કાળા વર્ણના પર્યાયોથી તુલ્ય છે (અવસેસેહિં વણ્ણગંધરસફાસપજ્જવેહિં) શેષ, વર્ણ, ગંધ, રસ સ્પર્શના પર્યાયોથી (તિહિં અણ્ણાણેહિં) ત્રણ અજ્ઞાનોથી (તિહિં દંસણેહિં) ત્રણ દર્શનોથી (ઢઢાણવડિએ) ષટ્થસ્થાન પતિત છે (એવં ઉક્કોસગુણકાલે વિ) એ પ્રકારે ઉત્કૃષ્ટ ગુણ

एवञ्चैव, नवरं स्वस्थाने पटस्थानपतितः, एवं पञ्चवर्णाः, द्वौ गन्धौ, पञ्चरसाः, अष्टौ स्पर्शाः, जघन्याभिनिबोधिकज्ञानिनां भदन्त ! पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकानां कियन्तः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? गौतम ! अनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः, तत् केनार्यं भदन्त ! एवमुच्यते—जघन्याभिनिबोधिकज्ञानिनां पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकानामनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? गौतम ! जघन्याभिनिबोधिकज्ञानी पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिको जघन्याभिनिबोधिकज्ञानिनः पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकस्य द्रव्यार्थतया तुल्यः,

પ્રકાર ઉત્કૃષ્ટગુણ કાલા ભી (અજહળ્લમણુકકોસગુણકાલણ ત્રિ એવં ચેવ) મધ્યમગુણ કાલા ભી ઇસી પ્રકાર (નવરં) વિશેષ યહ કિ (સટ્ટાણે છટ્ટાણવહિણ) સ્વસ્થાન મેં ભી પટસ્થાનપતિત હૈ (એવં પંચવણ્ણા) ઇસી પ્રકાર પાંચો વર્ણ (દો ગંધા) દોનો ગંધ (પંચ રસા) પાંચો રસ (અટ્ટ ફાસા) આઠો સ્પર્શ

(જહળ્લાભિણિવોહિયનાણીણં મંતે ! પંચિંદિયતિરિક્ખજોણિયાણં કેવહ્યા પજ્જવા પળ્લન્તા ?) હે ભગવન્ જઘન્ય આભિનિવોધિક જ્ઞાની પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોં કે કિતને પર્યાય કહે હૈ ? (ગોયમા ! અણંતા પજ્જવા પળ્લન્તા) હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહે હૈ (સે કેળદ્દેણં મંતે ! એવ વુચ્છહ જહળ્લાભિણિવોહિયનાણીણં તિરિક્ખજોણિયાણં અણંતા પજ્જવા પળ્લન્તા ?) કિસ કારણ સે હે ભગવન્ ! એસા કહા હૈ કિ જઘન્ય આભિણિવોધિકજ્ઞાની તિર્યંચોં કે અનન્ત પર્યાય કહે હૈ ? (ગોયમા ! જહળ્લાભિણિવોહિયનાણી પંચિંદિયતિરિક્ખજોણિણ જહળ્લાભિણિવોહિય નાણિસ્સ પંચિંદિયતિરિક્ખજોણિયસ્સ) હે ગૌતમ ! જઘન્ય આભિનિવોધિક

કાલા પણુ (અજહળ્લમણુકકોસગુણકાલણ ત્રિ એવં ચેવ) મધ્યમ ગુણ કાલા પણુ એજ પ્રકારે (નવરં) વિશેષ એ છે કે (સટ્ટાણે છટ્ટાણવહિણ) સ્વસ્થાનમાં પણુ પટસ્થાન પતિત છે (એવં પંચ વણ્ણા) એ પ્રકારે પાંચે વર્ણુ (દો ગંધા) બે ગંધ (પંચરસા) પાંચ રસ (અટ્ટફાસા) આઠ સ્પર્શો

(જહળ્લાભિણિવોહિયનાણીણ મંતે ! પંચિંદિયતિરિક્ખજોણિયાણં કેવહ્યા પજ્જવા પળ્લન્તા ?) હે ભગવન્ જઘન્ય આભિનિવોધિક જ્ઞાની પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોના કેટલા પર્યાય કહ્યા છે ? (ગોયમા ! અણંતા પજ્જવા પળ્લન્તા) હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે (સે કેળદ્દેણ મંતે ! એવ વુચ્છહ જહળ્લાભિણિવોહિયનાણીણં તિરિક્ખજોણિયાણં અણંતા પજ્જવા પળ્લન્તા !) હે ભગવન્ શા કારણે એમ કહ્યું છે કે જઘન્ય આભિનિવોધિકજ્ઞાની તિર્યંચોના અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે ? (ગોયમા ! જહળ્લાભિણિવોહિયનાણી પંચિંદિયતિરિક્ખજોણિણ જહળ્લાભિણિવોહિયનાણિસ્સ પંચિંદિયતિરિક્ખજોણિયસ્સ) હે ગૌતમ ! જઘન્ય આભિનિવોધિક જ્ઞાની પંચેન્દ્રિય

प्रदेशार्थतया तुल्यः, अवगाहनार्थतया चतुः स्थानपतितः, स्थित्या चतुः स्थान-
पतितः वर्णगन्धरसस्पर्शपर्यवैः षट्स्थानपतितः, आभिनिबोधिकज्ञानपर्यवैस्तुल्यः,
श्रुतज्ञानपर्यवैः षट्स्थानपतितः चक्षुर्दर्शन पर्यवैः षट्स्थानपतितः, अचक्षुर्दर्शन-
पर्यवैः षट्स्थानपतितः एवम् उत्कृष्टाभिनिबोधिकज्ञानी अपि, नवरं स्थित्या
त्रिस्थानपतितः त्रीणि ज्ञानानि, त्रीणि दर्शनानि स्वस्थाने तुल्यः, शेषेषु षट्-
ज्ञानी पञ्चेन्द्रिय तिर्यच दूसरे जघन्य आभिनिबोधिकज्ञानी पञ्चेन्द्रिय
तिर्यच से (द्ववद्वयाए तुल्ले) द्रव्य की अपेक्षा तुल्य है (पएसद्वयाए
तुल्ले) प्रदेशों से तुल्य है (ओगाहणद्वयाए चउट्टाणवडिए) अवगाहना
से चतुःस्थानपतित (ठिईए चउट्टाणवडिए) स्थिति से चतुस्थानपतित
(वण्णगंधरसफासपज्जवेहिं छट्टाणवडिए) वर्ण, गंध, रस, स्पर्श के
पर्यायों से षट्स्थानपतित (आभिनिबोहियनाणपज्जवेहिं तुल्ले) आभि-
निबोधिक ज्ञान के पर्यायों से तुल्य (सुयनाणपज्जवेहिं छट्टाणवडिए)
श्रुतज्ञान के पर्यायों से षट्स्थानपतित (चक्खुदंसणपज्जवेहिं छट्टाणव-
डिए) चक्षुदर्शन के पर्यायों से षट्स्थानपतित (अचक्खुदंसणपज्जवेहिं
छट्टाणवडिए) अचक्षुदर्शन के पर्यायों से षट्स्थानपतित

(एवं उक्कोसाभिनिबोहियनाणी वि) इसी प्रकार उत्कृष्ट आभि-
निबोधिक ज्ञानी भी (नवरं) विशेष (ठिईए तिट्टाणवडिए) स्थिति से
त्रिस्थानपतित (तिन्नि नाणा) तीन ज्ञान (निग्णि दंसणा) तीन दर्शन
(सट्टाणे तुल्ले) स्वस्थान में तुल्य (सेसेसु छट्टाणवडिए) शेष में षट्-

भील जघन्य आभिनिबोधिक ज्ञानी पञ्चेन्द्रिय तिर्ययथी (द्ववद्वयाए तुल्ले)
द्रव्यनी अपेक्षासे तुल्य छे (पएसद्वयाए तुल्ले) प्रदेशोथी तुल्य छे (ओगाहणद्वयाए
चउट्टाणवडिए) अवगाहनाथी चतुःस्थान पतित छे (ठिईए चउट्टाणवडिए) स्थितिथी
चतुःस्थान पतित छे (वण्णगंधरसफासपज्जवेहिं छट्टाणवडिए) वर्ण, गंध,
रस, स्पर्शना पर्यायोथी षट्स्थान पतित छे (आभिनिबोहियनाणपज्जवेहिं
तुल्ले) आभिनिबोधिक ज्ञानना पर्यायोथी तुल्य छे (सुयनाणपज्जवेहिं छट्टाण
वडिए) श्रुतज्ञानना पर्यायोथी षट्स्थान पतित छे (चक्खुदंसण पज्जवेहिं छट्टाण
वडिए) चक्षुदर्शनना पर्यायोथी षट्स्थान पतित (अचक्खुदंसणपज्जवेहिं छट्टाण
वडिए) अचक्षुदर्शनना पर्यायोथी षट्स्थान पतित

(एवं उक्कोसाभिनिबोहियनाणी वि) ऐसे प्रकार उत्कृष्ट आभिनिबोधिक
ज्ञानी षण् (नवरं) विशेष (ठिईए तिट्टाणवडिए) स्थितिथी षण् स्थान पतित
(तिन्नि नाणा) षण् ज्ञान (तिन्नि दंसणा) षण् दर्शन (सट्टाणे तुल्ले) स्वस्थानमां
तुल्य (सेसेसु छट्टाणवडिए) शेषमां षट्स्थान पतित (अजहण्णमणुक्कोसाभिनि-

સ્થાનપતિતઃ, અજઘન્યાનુત્કૃષ્ટાભિનિવોધિકજ્ઞાની યથા ઉત્કૃષ્ટાભિનિવોધિક-
જ્ઞાની, નવરં સ્થિત્યા ચતુઃસ્થાનપતિતઃ, સ્વસ્થાને ષટ્સ્થાનપતિતઃ, એવં શ્રુતજ્ઞાની
અપિ, જઘન્યાવધિજ્ઞાનિનાં ભદન્ત ! પંચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકાનાં પૃચ્છા, ગૌતમ !
અનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ, તત્ કેનાર્થેન ભદન્ત ! એવમુચ્યતે-જઘન્યાવધિજ્ઞાનીનાં
પંચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકાનામનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ ? ગૌતમ ! જઘન્યાવધિજ્ઞાની
પંચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકો જઘન્યાવધિજ્ઞાનિનઃ પંચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા

સ્થાનપતિત (અજહ્ણમણુકકોસાભિનિવોહિયનાણી જહા ઉકોસાભિ-
નિવોહિયનાણી) મધ્યમ આભિનિવોધિક જ્ઞાની ઉત્કૃષ્ટ આભિનિવો-
ધિક જ્ઞાની કે સમાન (નવરં) વિશેષ (ઠિર્દે ચઢઢાણવડિએ) સ્થિતિ
સે ચતુસ્થાનપતિત (સઢાણે છઢાણવડિએ) સ્વસ્થાન મેં ષટ્સ્થાનપતિત
(એવં સુયનાણી વિ) હસી પ્રકાર શ્રુતજ્ઞાની મી

(જહ્ણોહિનાણીં મંતે ! પંચિંદિયતિરિક્ખજોણિયાણં પુચ્છા)
હે ભગવન્ ! જઘન્ય અવધિજ્ઞાની પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોં કે કિતને પર્યાય
કહે હૈં ? (ગોયમા ! અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા) હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય
કહે હૈં (સે કેણદ્દેણં મંતે ! એવં વુચ્છઈ-જહ્ણોહિનાણીં પંચિંદિયતિ-
રિક્ખજોણિયાણં અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા ?) કિસ કારણ સે હે ભગવન્ !
એસા કહા હૈં કિ જઘન્ય અવધિજ્ઞાની પંચેન્દ્રિય તિર્યંચો કે અનન્ત
પર્યાય હૈં ? (ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (જહ્ણોહિનાણી પંચિંદિયતિરિક્ખ-
જોણિએ જહ્ણોહિનાણિસ્સ પંચિંદિય તિરિક્ખજોણિયસ્સ) જઘન્ય
અવધિજ્ઞાની પંચેન્દ્રિય તિર્યંચ જઘન્ય અવધિજ્ઞાની પંચેન્દ્રિય તિર્યંચ સે

વોહિયનાણી જહા ઉકોસાભિનિવોહિયનાણી) મધ્યમ આભિનિવોધિકજ્ઞાની ઉત્કૃષ્ટ
આભિનિવોધિક જ્ઞાનીના સમાન (નવર) વિશેષ (ઠિર્દે ચઢઢાણવડિએ) સ્થિ-
તિથી ચતુસ્થાન પતિત છે (સઢાણે છઢાણવડિએ) સ્વસ્થાનમા ષટ્સ્થાન પતિત
(એવં સુયનાણી વિ) એ પ્રકારે શ્રુતજ્ઞાની પણ સમજના.

(જહ્ણોહિનાણીં મંતે ! પંચિંદિયતિરિક્ખજોણિયાણં પુચ્છા) હે ભગવન્ !
જઘન્ય અવધિજ્ઞાની પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોના કેટલા પર્યાય કહ્યા છે ? (ગોયમા !
અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા) હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે (સે કેણદ્દેણં મંતે !
એવં વુચ્છઈ-જહ્ણોહિનાણીં પંચિંદિયતિરિક્ખજોણિયાણં અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા)
હે ભગવન્ શા કારણે એવું કહ્યું છે કે જઘન્ય અવધિજ્ઞાની પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોના
અનન્ત પર્યાય છે (ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (જહ્ણોહિનાણી પંચિંદિય તિરિક્ખ-
જોણિએ જહ્ણોહિનાણિસ્સ પંચિંદિયતિરિક્ખજોણિયસ્સ) જઘન્ય અવધિજ્ઞાની
પંચેન્દ્રિય તિર્યંચ જઘન્ય અવધિજ્ઞાની પંચેન્દ્રિય તિર્યંચથી (દઘ્વદ્ધયાએ તુલ્લો)

तुल्यः, प्रदेशार्थतया तुल्यः, अवगाहनार्थतया चतुः स्थानपतितः, स्थित्या त्रिस्थानपतितः, वर्णगन्धरसस्पर्शपर्यवैः आभिनिबोधिकज्ञानश्रुतज्ञानपर्यवैः षट्-स्थानपतितः अवधिज्ञानपर्यवैस्तुल्यः, अज्ञानानि न सन्ति, चक्षुर्दर्शनपर्यवैः अचक्षुर्दर्शनपर्यवैश्च अवधिदर्शनपर्यवैः षट्स्थानपतितः, एवमुत्कृष्टावधिज्ञानी अपि, अजघन्यानुत्कृष्टावधिज्ञानी अपि एवञ्चैव, नवरं स्वस्थाने षट्स्थान-पतितः, यथा आभिनिबोधिकज्ञानी तथा मत्तज्ञानी, श्रुताज्ञानी च, यथा (द्वन्द्वद्वयाए तुल्ले) द्रव्य की अपेक्षा तुल्य (पणमद्वयाए तुल्ले) प्रदेशों की अपेक्षा तुल्य (ओगाहणद्वयाए चउट्टाणवडिए) अवगाहना से चतुःस्थानपतित (ठिईए तिट्टाणवडिए) स्थिति से त्रिस्थानपतिन (वण्णगंधरसफासपज्जवेहिं) वर्ण, गंध, रस, स्पर्श के पर्यायों से (आभिणिबोहियनाणसुयणाणपज्जवेहिं छट्टाणवडिए) मतिज्ञान श्रुतज्ञान के पर्यायों से षट्स्थानपतित (ओहिनाणपज्जवेहिं तुल्ले) अवधिज्ञान के पर्यायों से तुल्य (अन्नाणा नत्थि) अज्ञान उसमें नहीं होते । (चक्खुदंसणपज्जवेहिं अचक्खुदंसणपज्जवेहि य) चक्षुदर्शन के पर्यायों और अचक्षुदर्शन के पर्यायों से (ओहिदंसणपज्जवेहि) अवधिदर्शन के पर्यायों से (छट्टाणवडिए) षट्स्थानपतित (एवं उक्कोसो हिनाणी वि) इसी प्रकार उत्कृष्ट अवधिज्ञानी भी (अजहण्णमणुक्को-सोहिनाणी वि एवं चेव) मध्यम अवधिज्ञानी भी इसी प्रकार (णवरं) विशेष (सट्टाणे छट्टाणवडिए) स्वस्थान में षट्स्थानपतित है

(जहा अभिणिबोहियनाणी तहा मइ अण्णाणी सुय अण्णाणी)

द्रव्यनी अपेक्षाये तुल्य (पणमद्वयाए तुल्ले) प्रदेशोनी अपेक्षाये तुल्य (ओगाह-णद्वयाए चउट्टाण वडिए) अवगाहनाथी चतुःस्थान पतित (ठिईए तिट्टाण वडिए) स्थितिनी त्रिस्थान पतित (वण्ण गंध रस फास पज्जवेहि) वर्ण गंध-रस-स्पर्शना पर्यायोथी (आभिणिबोहियनाण सुयणाणपज्जवेहिं छट्टाणवडिए) मतिज्ञान, श्रुतज्ञानना पर्यायोथी षट्स्थान पतित (ओहिनाणपज्जवेहिं तुल्ले) अवधि ज्ञानना पर्यायोथी तुल्य (अन्नाणा नत्थि) अज्ञान तेने नथी होतुं (चक्खुदंसण पज्ज-वेहिं अचक्खुदंसणपज्जवेहिं य) चक्षुदर्शनना पर्यायो अने अचक्षुदर्शनना पर्यायोथी (ओहिदंसणपज्जवेहि) अवधिज्ञानना पर्यायोथी (छट्टाणवडिए) षट्स्थान पतित (एवं उक्कोसोहिनाणी वि) ये रीते उत्कृष्ट अवधिज्ञानी पण (अहण्णमणुक्कोसोहिनाणी वि एवं चेव) मध्यम अवधिज्ञानी पण ये प्रकारे (णवरं) विशेष (सट्टाणे छट्टाणवडिए) स्वस्थानमां षट्स्थान पतित छे

(जहा अभिणिबोहियनाणी तहा मइ अण्णाणी सुय अण्णाणी) लेवी

અવધિજ્ઞાની તથા વિભક્તજ્ઞાની અપિ, ચક્ષુર્દર્શની, અચક્ષુર્દર્શની ચ યથા આભિ-
નિવોધિકજ્ઞાની, અવધિદર્શની, યથા અવધિજ્ઞાની, યત્ર જ્ઞાનાનિ, તત્ર અજ્ઞાનિ
ન સન્તિ, યત્ર અજ્ઞાનાનિ તત્ર જ્ઞાનાનિ ન સન્તિ, યત્ર દર્શનાનિ તત્ર જ્ઞાનાન્યપિ
અજ્ઞાનાન્યપિ સન્તીન્તિ મણિતવ્યમ્ ॥

ટીકા-અથ જઘન્યાવગાહનકાનાં પંચેન્દ્રિયતિર્યગ્ચ યોનિકાનાં પર્યવાન્ પ્રરૂ-
પયિતુમાહ-‘જઘ્ણોગાહણગાણં મંતે ! પંચિદિયતિરિવજીવિયાણં કેવદ્યા
પજ્જવા પણત્તા ?’ ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-હે મદન્ત ! જઘન્યાવગાહનકાનાં-જઘન્યમ્

જૈસી આભિનિવોધિકજ્ઞાની કી વક્તવ્યતા વૈસી હી મત્યજ્ઞાની
ઔર શ્રુતાજ્ઞાની કી (જહા ઓહિનાણી તહા વિભંગનાણી વિ) જૈસી
અવધિજ્ઞાની કી વક્તવ્યતા વૈસી હી વિભંગજ્ઞાની કી (ચક્ષુર્દંસણી
અચક્ષુર્દંસણી જહા આભિનિવોધિયનાણી) ચક્ષુર્દર્શની ઔર અચક્ષુર્દર્શની
આભિનિવોધિકજ્ઞાની કે સમાન (ઓહિદંસણી જહા ઓહિનાણી) અવ-
ધિદર્શની અવધિજ્ઞાની કે સમાન (જત્થ નાણા તત્થ અન્નાણા નત્થિ)
જહાં જ્ઞાન હૈં વહાં અજ્ઞાન નહીં હૈં (જત્થ અણ્ણાણા તત્થ ણાણા નત્થિ)
જહાં અજ્ઞાન હૈં વહાં જ્ઞાન નહીં હૈં (જત્થ દંસણા તત્થ ણાણા વિ
અણ્ણાણા વિ અત્થિત્તિ માણિયવ્વં) જહાં દર્શન હૈં વહાં જ્ઞાન ભી
ઔર અજ્ઞાન ભી હોતે હૈં એસા કહના ચાહિયે ।

ટીકાર્થ-અવ જઘન્ય અવગાહનાવાલે પંચેન્દ્રિય તિર્યચ જીવોં કે
પર્યાયોં કી પ્રરૂપણા કી જાતી હૈ-

ગૌતમ પ્રશ્ન કરતે હૈં-હે મગવન્ ! જઘન્ય અવગાહના વાલે પંચેન્દ્રિય

રીતે આભિનિવોધિકજ્ઞાનીની વક્તવ્યતા તેવીજ રીતે મત્યજ્ઞાની અને શ્રુતાજ્ઞાનીની
(જહા ઓહિનાણી તહા વિભંગનાણી વિ) જેવી અવધિજ્ઞાનીની વક્તવ્યતા તેવીજ
વિભંગજ્ઞાનીની (ચક્ષુર્દંસણી અચક્ષુર્દંસણી જહા આભિનિવોધિયનાણી) ચક્ષુ-
ર્દર્શની અને અચક્ષુર્દર્શની આભિનિવોધિકજ્ઞાનીના સમાન (ઓહિદંસણી જહા
ઓહિનાણી) અવધિદર્શની અવધિજ્ઞાનીના સમાન (જત્થ ણાણા તત્થ અન્નાણા નત્થિ)
જ્યાં જ્ઞાન છે ત્યાં અજ્ઞાન નથી (જત્થ અણ્ણાણા તત્થ ણાણા નત્થિ) જ્યાં અજ્ઞાન
છે ત્યાં જ્ઞાન નથી (જત્થ દંસણા તત્થ ણાણા વિ અણ્ણાણા વિ અત્થિત્તિ માણિયવ્વં)
જ્યાં દર્શન છે ત્યાં જ્ઞાન પણ છે અને અજ્ઞાન પણ હોય છે એવું કહેવું ભેદબે.

ટીકાર્થ-હવે જઘન્ય અવગાહનાવાળા પંચેન્દ્રિય તિર્યચ જીવોના પર્યા-
યોની પ્રશ્નપણા કરાય છે—

શ્રી ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે-હે ભગવન્ ! જઘન્ય અવગાહનાવાળા પંચે-

અવગાહનં-શરીરોચ્છયો ચેષાં તે જઘન્યાવગાહનકાસ્તેષાં, પંચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકાનાં કિયન્તઃ પર્યાયાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ ? મગવાન્ આહ-‘મોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા’ જઘન્યાવગાહનકાનાં પંચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકાનામ્ અનન્તાઃ પર્યાયાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ, ગૌતમસ્તત્ર કારણં પૃચ્છતિ-‘સે કેણદ્દેણં મંતે ! एवं बुच्चइ-जहण्णोगाहणगणं पंचिंदियतिरिक्खजोणियाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ?’ હે મદન્ત ! તત્-અથ, કેનાર્થેન-કથં તાવત્ એવમ્-ઉક્તરીત્યા, ઉચ્યતે જઘન્યાવગાહનકાનાં પંચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકાનામ્ અનન્તાઃ પર્યાયાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ ? इति, મગવાન્ આહ-‘મોયમા !’ હે ગૌતમ ! ‘જહણ્ણોગાહણં પંચિંદિયતિરિક્ખજોણિયં’ જઘન્યાવગાહનકઃ પંચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકઃ ‘જહણ્ણોગાહણયસ્સ પંચિંદિયતિરિક્ખજોણિયસ્સ દ્વયદ્વયાએ તુલ્લે’ જઘન્યાવગાહનકસ્ય પંચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યો ભવતિ, એકશ્ચ દ્રવ્યમનન્તપર્યાયં ભવતીતિ ન્યાયેન એકત્વ-સંખ્યાવિશિષ્ટો દ્રવ્યરૂપપંચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકોપિ જઘન્યાવગાહનકઃ અનન્તપર્યાયો ભવતીતિ ભાવઃ, एवं ‘पएसद्वयाए तुल्ले’ પ્રદેશાર્થતયા તુલ્યો ભવતિ, તથા ચ દ્રવ્યસ્ય સપ્રદેશાપ્રદેશમેદેન દ્વૈવિધ્યાત્ પરમાણુરૂપપુદ્ગલદ્રવ્યસ્યાપ્રદેશત્વેઽપિ સ્કન્ધરૂપપુદ્ગલદ્રવ્યસ્ય સપ્રદેશત્વેન સ્કન્ધદ્રવ્યસ્યાનન્તપર્યાયસંભવાત્, ‘ओगातिर्यच के कितने पर्याय हैं ?

મગવાન્ ને ઉત્તર દિયા હે ગૌતમ ! પંચેન્દ્રિય તિર્યચોં કે અનન્ત પર્યાય હૈં ।

ગૌતમ પુનઃ પ્રશ્ન કરતે હૈં-હે મગવન્ ! એસા કહને કા કયા કારણ હૈં કિ પંચેન્દ્રિય તિર્યચોં કે અનન્ત પર્યાય હૈં ?

મગવન્-હે ગૌતમ ! એક જઘન્ય અવગાહના વાલા પંચેન્દ્રિય તિર્યચ દૂસરે જઘન્ય અવગાહના વાલે પંચેન્દ્રિય તિર્યચ સે દ્રવ્ય કી અપેક્ષા તુલ્ય હૈં, પ્રદેશોં કી અપેક્ષા ઓ તુલ્ય હૈં ‘કયોંકિ દોનોં કે હી લોકા-કાશપ્રમાણ અસંખ્યાત-અસંખ્યાત પ્રદેશ હોતે હૈં, અવગાહના કી અપેક્ષા

ન્દ્રિય તિર્યચોના કેટલા પર્યાય છે ?

શ્રી ભગવાને ઉત્તર આપ્યો-હે ગૌતમ ! પંચેન્દ્રિય તિર્યચોના અનન્ત પર્યાય છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે-હે ભગવન્ ! એવું કહેવાતું શું કારણ છે કે પંચેન્દ્રિય તિર્યચોના અનન્ત પર્યાય છે ?

શ્રી ભગવાન્-ગૌતમ ! એક જઘન્ય અવગાહનાવાળા પંચેન્દ્રિય તિર્યચ બીજા જઘન્ય અવગાહનાવાળા પંચેન્દ્રિય તિર્યચથી દ્રવ્યની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે, પ્રદેશોની અપેક્ષાએ પણ તુલ્ય છે, કેમકે બન્નેના લોકાકાશ પ્રમાણ અસંખ્યાત અસંખ્યાત પ્રદેશ હોય છે. અવગાહનાની અપેક્ષાએ પણ તુલ્ય છે, કેમકે

હજીવ્યાએ તુલ્યે' અવગાહનાર્થતયા શરીરોચ્છયરૂપતયા તુલ્યો ભવતિ ઉભયેપામપિ જઘન્યાવગાહનકત્વાત્ કિન્તુ 'ઠિર્દિએ તિદ્વાણવડિએ' સ્થિતયા-આયુઃ કર્માનુભવ-લક્ષણસ્થિત્યપેક્ષયા, ત્રિસ્થાનપતિતો ભવતિ ન તુ ચતુઃ સ્થાનપતિતઃ, પચ્ચેન્દ્રિય-તિર્યગ્ચોનિકસ્ય સંખ્યેયવર્ષાયુષ્કસ્યૈવ જઘન્યાવગાહનકત્વેન અસંખ્યેયવર્ષાયુષ્કસ્ય જઘન્યાવગાહનકત્વાભાવાત્ તત્ર કારણન્તુ અસંખ્યેયવર્ષાયુષ્કાણામ્ પચ્ચેન્દ્રિયતિરશ્વાં મહાશરીરતયા કઢ્ઢુકુક્ષિપરિણામત્વેન પુષ્ટાહારત્વાત્ પ્રવલધાતૂપચયાચ્ચ તેષાં પ્રભૂ-તશુક્રનિષેકસદ્ભાવઃ, શુક્રનિષેકાનુસારેણ ચ તિર્યગ્મનુગ્ધાણામુપત્તિ સમયેડવ-ગાહના ભવતીતિ ન તેષાં જઘન્યાવગાહના સંભવતિ અપિતુ સંખ્યેયવર્ષાયુષ્કાણા-મેવ તદવગાહના, સંખ્યેયવર્ષાયુષ્ચ સ્થિત્યપેક્ષયા ત્રિસ્થાનપતિતેવ ભવન્તિ ન ચતુઃસ્થાનપતિતાઃ, તદભિલાપાશ્ચ પૂર્વોપદર્શિતદિશાડવસેયાઃ, 'વર્ણગંધરસસાસ-પજ્જવેહિં દોહિં નાણેહિં' વર્ણગન્ધરસસ્પર્શપર્યવૈઃ, દ્વાભ્યાં જ્ઞાનાભ્યાં-મતિશ્રુતલ-ક્ષણાભ્યામ્ 'દોહિં અન્નાણેહિં, દોહિં દંસણેહિં છદ્વાણવડિએ' દ્વાભ્યામજ્ઞાનાભ્યામ્-

મી તુલ્ય હૈ ક્યોં કિ દોનોં હી જઘન્ય અવગાહના વાલે હૈ કિન્તુ સ્થિતિ અર્થાત્ આયુ સંવંધી કાલમર્યાદા કી અપેક્ષા ત્રિસ્થાનપતિત હોતા હૈ, ચતુઃસ્થાનપતિત નહીં હોતા ક્યોંકિ જઘન્ય અવગાહના વાલા પંચેન્દ્રિય તિર્યંચ સંખ્યાત વર્ષોં કી આયુ વાલા હી હોતા હૈ, અસંખ્યાત વર્ષોં કી આયુ વાલે કે જઘન્ય અવગાહના નહીં હોતી । ઈસી સે યહાં જઘન્ય અવગાહના વાલે કો સ્થિતિ કી અપેક્ષા ત્રિસ્થાનપતિત કહા હૈ । ડન સ્થાનોં કા ઉચ્ચારણ પહલે કે સમાન સમજ્ઞ લેના ચાહિએ અર્થાત્ અસંખ્યાતભાગ હીન, સંખ્યાતભાગ હીન, સંખ્યાતગુણ હીન ઓર અસંખ્યાતભાગ અધિક, સંખ્યાતભાગ અધિક તથા સંખ્યાતગુણ અધિક । વહ વર્ણ, ગંધ, રસ ઓર સ્પર્શ કે પર્યાયોં સે, મતિ-શ્રુત રૂપ દો જ્ઞાનોં સે, મત્યજ્ઞાન ઓર શ્રુતાજ્ઞાન રૂપ દો અજ્ઞાનોં

ખન્ને જઘન્ય અવગાહનાવાળા છે, પણ સ્થિતિ અર્થાત્ આયુસંબંધિ કાળ મર્યાદાની અપેક્ષાએ ત્રિસ્થાન પતિત થાય છે, ચતુઃસ્થાન પતિત નથી થતાં, કેમકે જઘન્ય અવગાહનાવાળા પંચેન્દ્રિય તિર્યંચ સંખ્યાત વર્ષોની આયુષ્યવાળા જ ખને છે, અસંખ્યાત વર્ષોની આયુવાળાની જઘન્ય અવગાહના નથી થતી. તેથીજ અહીં જઘન્ય અવગાહનાવાળાને સ્થિતિની અપેક્ષાએ ત્રિસ્થાન પતિત કહ્યા છે. તે ત્રિસ્થાનોના ઉચ્ચારણ પહેલાની જેમ સમજી લેવાં જોઈએ, અર્થાત્ અસંખ્યાત ભાગહીન, સંખ્યાત ભાગહીન, સંખ્યાત ગુણહીન અને અસંખ્યાત ભાગ અધિક, સંખ્યાત ભાગ અધિક તથા સંખ્યાત ગુણ અધિક. તે વર્ણ, ગંધ રસ અને સ્પર્શના પર્યાયોથી, મતિ-શ્રુત રૂપ જે જ્ઞાનોથી, મત્યજ્ઞાન અને શ્રુતા

મત્યજ્ઞાનશ્રુતાજ્ઞાનાભ્યામ્, દ્વાભ્યાં દર્શનાભ્યાં-ચક્ષુરચક્ષુર્દર્શનાભ્યાં પટ્સ્થાન-
પતિતો ભવતિ, તથા ચ જઘન્યાવગાહનકસ્ય પંચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકસ્ય સંખ્યેય-
વર્ષાયુષ્કસ્યાપર્યાપ્તત્વેન અપર્યાપ્તસ્યાપિ તસ્યાલ્પકાયનાં મધ્યે સમુત્પદ્યમાનતયા-
ઽવધિવિભક્તજ્ઞાનાસંભવાત્, જ્ઞાનદ્વયમ્, અજ્ઞાનદ્વયશ્ચોક્તમ્, યદ્યપ્યગ્રે વિભક્તજ્ઞાન-
સહિતસ્ય નરકાદુદ્ધૃત્ય સંખ્યેયવર્ષાયુષ્કાણાં પંચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકાનાં મધ્યે
સમુત્પદ્યમાનત્વં વક્ષ્યતે તથાપિ તસ્ય મહાકાયેષુ સમુત્પદ્યમાનપરકતયા અલ્પકાય-
સ્ય વિષયાભાવાત્ ન તેન કોઽપિ વિરોધઃ સમુદ્ભાવનીયસ્તથા સ્વાભાવ્યાત્,
પ્રકૃતપટ્સ્થાનપતિતત્વાભિલાપાસ્તુ વર્ણાદિભિઃ જઘન્યાવગાહનકઃ પંચેન્દ્રિયતિ-
ર્યગ્યોનિકો જઘન્યાવગાહનકસ્ય પંચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકસ્ય અનન્તભાગહીનો વા,
અસંખ્યેયભાગહીનો વા, સંખ્યેયભાગહીનો વા, સંખ્યેયગુણહીનો વા, અસંખ્યેય-
ગુણહીનો વા, અનન્તગુણહીનો વા ભવતિ, એવમેવ અનન્તભાગાભ્યધિકો વા,
અસંખ્યેયભાગાભ્યધિકો વા, સંખ્યેયભાગાભ્યધિકો વા, સંખ્યેયગુણાભ્યધિકો
વા, અસંખ્યેયગુણાભ્યધિકો વા, અનન્તગુણાભ્યધિકો વા ભવતિ, इत्येवं रीत्या-

સે ચક્ષુદર્શન ઓર અચક્ષુદર્શન કે પર્યાયોં સે પટ્સ્થાનપતિત હોતા હૈ ।
યહાં યહ વાત ધ્યાન મેં રખની ચોહિએ કિ જઘન્ય અવગાહના વાલા
પંચેન્દ્રિય તિર્યચ અપર્યાપ્ત હોતા હૈ ઓર અપર્યાપ્ત હોકર અલ્પકાય
વાલે જીવોં મેં ઉત્પન્ન હોતા હૈ અતએવ ઉસમેં અવધિજ્ઞાન યા વિભંગ-
જ્ઞાન કા સંભવ નહીં હૈ, । હસ કારણ યહાં દો જ્ઞાનોં ઓર દો અજ્ઞાનોં
કા હી ઉલ્લેખ કિયા ગયા હૈ । યદ્યપિ આગે કહે'ગે કિ કોઈ જીવ
વિભંગજ્ઞાનકે સાથ નરક સે નિકલ કર સંખ્યાત વર્ષોં કી આયુ વાલે
પંચેન્દ્રિય તિર્યચોં મેં ઉત્પન્ન હોતા હૈ તથાપિ વહ મહાકાય વાલોં મેં
હી ઉત્પન્ન હો સકતા હૈ, અલ્પકાય વાલોં મેં નહીં, અતઃકોઈ વિરોધ
નહીં સમજના ચાહિએ । અવગાહના મેં પટ્સ્થાનપતિત હોતા નહીં હૈ ।

જ્ઞાન રૂપ જે અજ્ઞાનોથી, અચ્છુદર્શન અને અઅચ્છુદર્શનના પર્યાયોથી પટ્સ્થાન
પતિત થાય છે.

અહિં આ વાત ધ્યાનમાં રાખવી જોઈએ કે જઘન્ય અવગાહનાવાળા
પંચેન્દ્રિય તિર્યચ અપર્યાપ્ત થાય છે અને અપર્યાપ્ત થઈને અલ્પ કાય વાળા
જીવોમાં ઉત્પન્ન થાય છે, તેથીજ તેમાં અવધિજ્ઞાન અગર વિભંગ જ્ઞાનનો સંભવ
નથી, એ કારણે અહિં જે જ્ઞાન અને જે અજ્ઞાનોનો જ ઉદ્દેશ્ય ઠરાયો છે.
યદ્યપિ આગળ કહેશે કે કોઈ જીવ વિભંગજ્ઞાનની સાથે નરકમાંથી નિકળીને
સંખ્યાત વર્ષોની આયુષ્યવાળા પંચેન્દ્રિય તિર્યચોમાં ઉત્પન્ન થાય છે. તો પણ
તે મહાકાયવાળામાં જ ઉત્પન્ન થઈ શકે છે. અલ્પકાયવાળામાં નહિ તેથી કોઈ
વિરોધ સમજવો ન જોઈએ, અવગાહનાવાળામાં પટ્સ્થાન પતિત બનતા નથી.

ઢવસેયાઃ, ‘ઉકોસોગાહ્ણણ વિ એવં ચેવ’ ઉત્કૃષ્ટાવગાહનકોઽપિ પંચેન્દ્રિયતિર્ય-
ગ્યોનિકઃ ઉત્કૃષ્ટાવગાહનકસ્ય પંચેન્દ્રિયતિર્યગ્ યોનિકસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યઃ,
પ્રદેશાર્થતયા તુલ્યઃ, અવગાહનાર્થતયા તુલ્યઃ સ્થિતયા ત્રિસ્થાનપતિતઃ, વર્ણગન્ધ-
રસસ્પર્શપર્યવૈઃ પટસ્થાનપતિતઃ, કિન્તુ ‘ળવરંતિહિં નાળેહિં તિહિં અન્નાળેહિં
છટ્ટાળવડિણ’ નવરં-પૂર્વાપેક્ષયા વિશેષસ્તુ ત્રિભિર્જ્ઞાનૈઃ-મતિશ્રુતાવધિલક્ષણૈઃ,
ત્રિભિરજ્ઞાનૈઃ-મત્યજ્ઞાન શ્રુતાજ્ઞાનવિભજ્ઞજ્ઞાનરૂપાજ્ઞાનૈશ્ચ પટસ્થાનપતિતો ભવતિ,
તત્ર ત્રીણિ અજ્ઞાનાનિ તુ એવં રીતયાઢવસેયાનિ-યસ્ય યોજનસદસ્યં શરીરાવગાહના
ભવતિ સ ઉત્કૃષ્ટાવગાહનકઃ સંખ્યેયવર્પાયુષ્કઃ એવ ભવતિ પર્યાપ્તશ્ચ, તસ્માત્
તસ્ય ત્રીણિ અજ્ઞાનાનિ સંભવન્તિ, સ્થિત્યપેક્ષયાપિ ચાસો પંચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિક
ઉત્કૃષ્ટાવગાહનકસ્ત્રિસ્થાનપતિત એવ ભવતિ ન તુ ચતુઃ સ્થાનપતિતઃ, તસ્ય

પટસ્થાન કા વિવેચન પહેલે આ ચુકા હૈ અતઃ યહાં આવશ્યક નહીં
હસી પ્રકાર ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના વાલે કી વક્તવ્યતા ઓ સમજાલેની
ચાહિણ, અર્થાત્ એક ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના વાલે પંચેન્દ્રિય તિર્યચ દૂસરે
ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના વાલે પંચેન્દ્રિય તિર્યચ સે દ્રવ્ય કી દૃષ્ટિ સે પ્રદેશ
કી દૃષ્ટિ સે તથા અવગાહના કી દૃષ્ટિ સે તુલ્ય હોતા હૈ, સ્થિતિ કી
દૃષ્ટિ સે ત્રિસ્થાનપતિત હોતા હૈ, વર્ણ રસ, ગંધ ઓર સ્પર્શ કૈ પર્યાયો
સે પટસ્થાનપતિત હોતા હૈ । વિશેષ યહ હૈ કિ ઉસમેં ત્રીન જ્ઞાન યા
ત્રીન અજ્ઞાનકા સંભવ હૈ અતઃ એવ ત્રીન જ્ઞાનો ઓર ત્રીન અજ્ઞાનોં સે પટ-
સ્થાનપતિત હોતા હૈ । ઉસમેં ત્રીન અજ્ઞાન હસ પ્રકાર જાનને ચાહિણ
જિસ પંચેન્દ્રિય તિર્યચ કી અવગાહના એક હજાર યોજન કી હોતી હૈ,
યહ ઉત્કૃષ્ટ અવગાહનાવાલા કહા જાતા હૈ । યહ સંખ્યાત વર્ષ કો
આયુ વાલા ઓર પર્યાપ્ત હો હોતા હૈ । અતઃ એવ ઉસમેં ત્રીન

પટસ્થાનનુ વિવેચન પહેલા આવી ગયું છે. તેથી અહિ કહેવાનુ આવશ્યક નથી.

એ પ્રકારે ઉત્કૃષ્ટ અવગાહનાવાળાની વક્તવ્યતા પણ સમજી લેવી જોઈએ
અર્થાત્ ઉત્કૃષ્ટ અવગાહનાવાળા પંચેન્દ્રિય તિર્યચ બીજા ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના
વાળા પંચેન્દ્રિય તિર્યચથી દ્રવ્યની દૃષ્ટિથી પ્રદેશોની દૃષ્ટિથી તથા અવગાહનાની
દૃષ્ટિથી તુલ્ય થાય છે, સ્થિતિની દૃષ્ટિથી ત્રિસ્થાન પતિત થાય છે. વર્ણ ગંધ
રસ સ્પર્શના પર્યાયોથી પટસ્થાન પતિત થાય છે વિશેષ એ છે કે તેમા ત્રણ
જ્ઞાન અગર ત્રણ અજ્ઞાનનો સભવ છે, તેથીજ ત્રણ જ્ઞાનો અને ત્રણ અજ્ઞાનોથી પટ-
સ્થાન પતિત થાય છે. તેમાં ત્રણ અજ્ઞાન આ રીતે જાણવા જોઈએ જે પંચેન્દ્રિય
તિર્યચની અવગાહના એક હજાર યોજનની થાય છે, તે ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના
વાળા કહેવાય છે. તે સંખ્યાત વર્ષની આયુવાળા અને પર્યાપ્ત હોય છે.

સંખ્યેયવર્ષાયુષ્કત્વાત્,

‘જહા ઉકોસોગાહણં તદ્વા અજહણમણુકોસોગાહણં’ યથા ઉત્કૃષ્ટાવ-
ગાહનકઃ પંચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકઃ પ્રતિપાદિતસ્તથા અજઘન્યાનુત્કૃષ્ટાવગાહન
કોઽપિ પંચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકઃ પ્રતિપાદયિતવ્યઃ, કિન્તુ-‘નવરં ઓગાહણદ્વયા
ચ ઉદ્વાણવડિં’ નવરં-પૂર્વાપેક્ષયા વિશેષસ્તુ-અવગાહનાર્થતયા શરીરોચ્છ્રયાપેક્ષયા
ચતુઃ સ્થાનપતિતો ભવતિ, તસ્ય અજઘન્યાનુત્કૃષ્ટાવગાહનકસ્ય પંચેન્દ્રિયતિર્ય-
ગ્યોનિકસ્યાસંખ્યેયાવગાહનાયા અપિ સંભવાત્, ‘ઠિઈં ચ ઉદ્વાણવડિં’ સ્થિત્યા-
આયુઃ કર્માનુભવલક્ષણસ્થિત્યપેક્ષયા ચતુઃ સ્થાનપતિતો ભવતિ, અજઘન્યાનુ-
ત્કૃષ્ટાવગાહનકસ્ય પંચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકસ્યાસંખ્યેયવર્ષાયુષ્કસ્યાપિ સંભવેન
પૂર્વોક્તદિશા ચતુઃ સ્થાનપતિતત્વં તસ્ય સંભવતીતિ ભાવઃ, ગૌતમઃ ! પૃચ્છતિ-
‘જહણઠિઈયાણં મંતે ! પંચિદિયતિરિક્ષજોણિયાણં કેવદ્યા પજ્જવા પજ્જત્તા ?’
હે ભદ્રન્ત ! જઘન્યસ્થિતિકાનાં-જઘન્યા સ્થિતિઃ-આયુઃ કર્માનુભવલક્ષણા યેષાં
તે જઘન્યસ્થિતિકાસ્તેષાં, પંચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકાનાં કિયન્તઃ પર્યાયાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ ?

અજ્ઞાનકા સંભવ હૈં ।

મધ્યમ અવગાહના વાલે પંચેન્દ્રિય તિર્યંચ કી વક્તવ્યતા ઉત્કૃષ્ટ
અવગાહના વાલે કે સમાન સમજની યાહિય, કિન્તુ વિશેષતા યહ
હૈ કિ અવગાહના કી દૃષ્ટિ સે વહ ચતુઃસ્થાનપતિત હોતા હૈ, ક્યોંકિ
મધ્યમ અવગાહના અનેક પ્રકાર કી હોતી હૈ । ડસમેં સંખ્યાત-અસં-
ખ્યાતગુણ હીનાધિકિત હો સકતી હૈ । સ્થિતિ કી અપેક્ષા સે વહ
ચતુઃસ્થાનપતિત ભી હૈ, ક્યોંકિ મધ્યમ અવગાહનાવાલા અસંખ્યાત
વર્ષ કી આયુ વાલા ભી હો સકતા હૈ ।

ગૌતમ-હે ભગવન્ ! જઘન્ય સ્થિતિ વાલે પંચેન્દ્રિય તિર્યંચો કે
કિતને પર્યાય હૈં ?

તેથીજ તેમા ત્રણ અજ્ઞાનનો સંભવ છે,

મધ્યમ અવગાહનાવાળા પંચેન્દ્રિય તિર્યંચની વક્તવ્યતા ઉત્કૃષ્ટ અવગા-
હનાવાળાની સમાન સમજવી લેઈએ કિન્તુ વિશેષતા એ છે કે અવગાહનાની
દૃષ્ટિએ તે ચતુઃસ્થાન પતિત થાય છે, કેમકે મધ્યમ અવગાહના અનેક પ્રકારની
હોય છે. તેમાં સંખ્યાત-અસંખ્યાત ગુણહીનાધિક થઈ શકે છે. સ્થિતિની અપે-
ક્ષાએ તે ચતુઃસ્થાન પતિત પણ થઈ જાય છે. કેમકે મધ્યમ અવગાહનાવાળા
અસંખ્યાત વર્ષની આયુવાળા પણ થઈ શકે છે

શ્રી ગૌતમઃ-હે ભગવન્ ! જઘન્ય સ્થિતિવાળા પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોના કેટલા
પર્યાય છે ?

ભગવાન્ આહ—‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘અણંતા પજ્જવા પણત્તા’ જઘન્યસ્થિતિક પચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્ગ્યોનિકાનામ્ અનન્તાઃ પર્યવા પ્રજ્ઞસાઃ, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—‘સે કેણદ્દેણં મંતે ! एवं बुच्चइ-जहण्णठिइयाणं पंचिंदियतिरिक्खजोणियाणं अणंता पज्जवा पणत्ता ?’ હે મદન્ત ! તત્—અથ, કેનાર્થેન—કથં તાવત્, એવમ્—ઉક્તરીત્યા, ઉચ્યતે યત્ જઘન્યસ્થિતિકાનાં પચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્ગ્યોનિકાનામનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞસા ? इति, ભગવાન્—આહ—‘ગોયમા !’ હે ગૌતમ ! ‘જહણ્ણઠિઈએ પંચિંદિયતિરિક્ખજોણિએ’ જઘન્યસ્થિતિકઃ પચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્ગ્યોનિકો ‘જહણ્ણઠિઈયસ્સ પંચિંદિયતિરિક્ખ-જોણિયસ્સ દવ્વદ્ધયાએ તુલ્લે’ જઘન્યસ્થિતિકસ્ય પચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્ગ્યોનિકસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યો ભવતિ, ‘પપ્પસદ્ધયાએ તુલ્લે’ પ્રદેશાર્થતયા તુલ્યો ભવતિ, ‘ઓગા-હ્ણદ્ધયાએ ચડ્ઢાણવડિએ’ અવગાહનાર્થતયા ચતુઃ સ્થાનપતિતો ભવતિ, જઘન્ય-સ્થિતિક પઠ્ઠેન્દ્રિયતિર્યગ્ગ્યોનિકસ્યાસંખ્યેયાવગાહનાયા અપિ સંભવેન ઉક્ત ચતુઃ સ્થાનપતિતત્ત્વં સંભવતિ, ‘ઠિઈએ તુલ્લે’ સ્થિત્યા—આયુઃ કર્માનુભવલક્ષણસ્થિત્ય-પેક્ષયા જઘન્યસ્થિતિક પચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્ગ્યોનિકો જઘન્યસ્થિતિક પચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્ગ્યો-નિકસ્ય તુલ્યો ભવતિ, ‘વણ્ણગંધરસફાસપજ્જવેહિં’ વર્ણગન્ધરસસ્પર્શપર્યવૈઃ, ‘દોહિં અન્નાણેહિં’ દ્વાભ્યામ્ અજ્ઞાનાભ્યામ્ ‘દોહિં દંસણેહિં છદ્ધાણવડિએ’ દ્વાભ્યાં દર્શ-નાભ્યાં ષટ્સ્થાનપતિતો ભવતિ, તથા ચ જઘન્યસ્થિતિકપચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્ગ્યોનિકે

ભગવન્—હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય હૈં ।

ગૌતમ—હે ભગવન્ ! એસા કહને કા કયા કારણ હૈં ?

ભગવાન્—હે ગૌતમ ! જઘન્ય સ્થિતિક પંચેન્દ્રિય તિર્યંચ દૂસરે જઘન્ય સ્થિતિક પંચેન્દ્રિય તિર્યંચ સે દ્રવ્ય કી દૃષ્ટિ સે તુલ્ય, પ્રદેશોં કી કી દૃષ્ટિ સે મી તુલ્ય કિતુ અવગાહના કી દૃષ્ટિ સે ચતુઃસ્થાન-પતિત હોતા હૈં । સ્થિતિ કી દૃષ્ટિ સે તુલ્ય હૈં । વર્ણ, ગંધ, રસ ઓર સ્પર્શ કે પર્યાયોં સે દો અજ્ઞાનોં સે, તથા દો દર્શનોં કી અપેક્ષા સે ષટ્સ્થાનપતિત હોતા હૈં । ધ્યાન રાખના ચાહિએ કિ જઘન્ય સ્થિતિ

શ્રી ભગવાન્—હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામીઃ—હે ભગવન્ ! એમ કહેવાનું ‘શુ’ કારણ છે ?

શ્રી ભગવાન્—ગૌતમ ! જઘન્ય સ્થિતિક પચ્ચેન્દ્રિય તિર્યંચ બીજા જઘન્ય સ્થિતિક પચ્ચેન્દ્રિય તિર્યંચથી દ્રવ્યની દૃષ્ટિએ તુલ્ય છે, પ્રદેશોની દૃષ્ટિએ પણ તુલ્ય છે, પણ અવગાહનાની દૃષ્ટિએ ચતુઃસ્થાન પતિત થાય છે. સ્થિતિની દૃષ્ટિએ તુલ્ય છે. વર્ણ, ગંધ, રસ અને સ્પર્શના પર્યાયોથી, બે અજ્ઞાનથી તથા બે દર્શનોની અપેક્ષાએ ષટ્સ્થાન પતિત થાય છે. ધ્યાન રાખવું જોઈએ કે જઘન્ય સ્થિતિવાળા પચ્ચેન્દ્રિય તિર્યંચમાં બે અજ્ઞાન કહેલા છે,

અજ્ઞાનદ્વયમેવોક્તમ્ ન તુ જ્ઞાનદ્વયમ્, જઘન્યસ્થિતિકસ્ય પંચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકસ્ય લબ્ધ્ય પર્યાપ્તકસ્યૈવ સંભવેન તન્મધ્યે સાસાદનસમ્યગ્દૃષ્ટેરુત્પાદાસંભવાત્ તત્ર યે અપર્યાપ્તકા એવ સન્તો મ્રિયન્તે ન પુનઃ સ્વયોગ્ય પર્યાપ્તીઃ સર્વાઃ પ્રાપ્નુવન્તિ તે લબ્ધ્યપર્યાપ્તકા ઉચ્યન્તે, યે ચ પુનઃ કરણાનિ શરીરેન્દ્રિયાણિ ન તાવન્નિર્વર્તયન્તિ અપિ તુ અવશ્યં નિર્વર્તયિષ્યન્તિ તે કરણાપર્યાપ્તકા ઉચ્યન્તે, તત્રૈવ સાસાદન-સમ્યક્ત્વં સંભવતિ ન તુ લબ્ધ્યપર્યાપ્તકેષુ इति भावः । 'उत्कोसठिइए वि एवं चेव' उत्कृष्ट स्थितिकोऽपि पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकः एवञ्चैव-जघन्यस्थितिक पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकवदेव बोध्यः, किन्तु-‘णवरं दो नाणा, दो अन्नाणा, दो दंसणा’

વાળે પંચેન્દ્રિય તિર્યચ મેં દો અજ્ઞાન હી કહે ગઈ હૈં, ઉસમેં દો જ્ઞાન નહીં હોતે, ક્યોંકિ જઘન્ય સ્થિતિ વાલા પંચેન્દ્રિય તિર્યચ લબ્ધ્યપર્યાપ્તક હી હોતા હૈં ઓર લબ્ધ્યપર્યાપ્તકોં મેં સાસાદનસમ્યગ્દૃષ્ટિ કી ઉત્પત્તિ હોતી નહીં । જો જીવ અપર્યાપ્ત અવસ્થા મેં હી મર જાતે હૈં ઓર અપને યોગ્ય પર્યાપ્તિયોં કો પૂર્ણ નહીં કર પાતે વે લબ્ધ્યપર્યાપ્તક કહલાતે હૈં । જિનકી અપને યોગ્ય પર્યાપ્તિયાં પૂરી નહીં હુઈ હૈં કિન્તુ અન્તર્મુહૂર્ત મેં હી પૂરી હોને વાલી હોં, ઉન્હે કરણાપર્યાપ્તક કહતે હૈં । સાસાદન સમ્યક્ત્વ કરણાપર્યાપ્તન જીવોં મેં હો સકતા હૈં લબ્ધ્યપર્યાપ્તકોં મેં નહીં ।

ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ વાળે પંચેન્દ્રિય તિર્યચ કા કથન જઘન્ય સ્થિતિવાળે કે સમાન હી સમજનાં ચાહિયે, મગર વિશેષ યહ હૈં કિં ઉનમેં દો જ્ઞાન, દો અજ્ઞાન ઓર દો દર્શન કહને ચાહિયે । ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ વાળે પંચેન્દ્રિય તિર્યચ ત્રીન પલ્યોપમ કી સ્થિતિ વાળે હોતે હૈં અતઃ ઉનમેં નિયમ સે

તેમાં યે જ્ઞાન નથી હોતાં કેમકે જઘન્ય સ્થિતિવાળા પંચેન્દ્રિયતિર્યચ લબ્ધ્યપર્યાપ્તક હોય છે અને લબ્ધ્યપર્યાપ્તકોમાં સાસાદન સમ્યગ્દૃષ્ટિની ઉત્પત્તિ થતી નથી. જે છવ અપર્યાપ્ત અવસ્થામાં જ મરી જાય છે અને પોતાના યોગ્ય પર્યાપ્તિયોને પૂર્ણ નથી કરતા તે લબ્ધ્યપર્યાપ્તક કહેવાય છે. જેઓની પોતાને યોગ્ય પર્યાપ્તિઓ પુરી નથી થઈ પણ અન્તર્મુહૂર્તમાં જ પુરી થનારી હોય તેમને કરણાપર્યાપ્ત કહે છે. સાસાદન સમ્યક્ત્વ કરણાપર્યાપ્તક છવોમાં હોઈ શકે છે, લબ્ધ્યપર્યાપ્તકોમાં નહીં.

ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિવાળા પંચેન્દ્રિય તિર્યચોનું કથન જઘન્ય સ્થિતિવાળાના સમાનજ સમજવું જોઈ એ. ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિવાળા પંચેન્દ્રિય તિર્યચ ત્રણ પલ્યોપમની સ્થિતિવાળા થાય છે, તેથી તેઓમાં નિયમથી યે જ્ઞાન યે અજ્ઞાન જ

નવરં-પૂર્વાપેક્ષયા વિશેષસ્તુ દ્વે જ્ઞાને-મતિ શ્રુતલક્ષણે, દ્વે અજ્ઞાને-મત્યજ્ઞાન શ્રુતાજ્ઞાનરૂપે, દ્વે દર્શને ચ ભવતઃ, ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિકસ્ય પञ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકસ્ય પલ્યોપમસ્થિતિકત્વેન નિયમતોઽજ્ઞાનદ્વયં ભવતિ, યદા તુ પળ્માસાવશેપાયુષ્કો વૈમાનિકેષુ વદ્ધાયુષ્કો ભવતિ તદા તસ્ય જ્ઞાનદ્વયં ભવતિ इत्यभिપ્રાયેणैव 'દ્વે જ્ઞાને દ્વે અજ્ઞાને' इत्युक्तम्

‘અજઘ્ણમણુકોસઠિઈએ વિ એવં ચેવ’ અજઘ્ન્યાનુત્કૃષ્ટસ્થિતિકોઽપિ પञ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકઃ એવઞ્ચ-પૂર્વવદેવાવસેયઃ, કિન્તુ ‘નવરં ઠિઈએ ચઉદ્ધાણવડિએ’ સ્થિત્યા-આયુઃ કર્માનુભવલક્ષણસ્થિત્યપેક્ષયા ચતુઃ સ્થાનપતિતો ભવતિ, અજઘ્ન્યાનુત્કૃષ્ટસ્થિતિકસ્ય પञ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકસ્ય સંખ્યેયવર્ષાયુષ્કસ્ય અસંખ્યેયવર્ષાયુષ્કસ્યાપિ ચ સમયોનત્રિપલ્યોપમસ્થિતિકસ્ય સંભવે ચતુઃસ્થાનપતિ તત્ત્વં સંભવતિ, ‘તિન્નિ ણાણા તિન્નિ દંસણા’ ત્રીણિ જ્ઞાનાનિ, ત્રીણિ અજ્ઞાનાનિ, દો જ્ઞાન દો અજ્ઞાન હી હોતે હૈં । જો જ્ઞાન વાલે હોતે હૈં વે વૈમાનિક કી આયુ બાંધતે હૈં અતઃ ઉનમેં દો જ્ઞાન હોતે હૈં ઇસ અભિપ્રાય સે ઉનમેં દો જ્ઞાન ઓર દો અજ્ઞાન કહે હૈં,

મધ્યમ સ્થિતિવાલે પંચેન્દ્રિય તિર્યચ કી વક્તવ્યતા મી ઇસી પ્રકાર સમજ્ઞની ચાહિએ મગર વિશેષ-યહ હૈં કિ સ્થિતિ કી અપેક્ષા વહ ચતુઃ સ્થાપતિત હોતા હૈ । મધ્યમ સ્થિતિ વાલા તિર્યચ પંચેન્દ્રિય સંખ્યાત વર્ષ કી આયુ વાલા મી હો સકતા હૈ ઓર અસંખ્યાત વર્ષ કી આયુ વાલા મી હોસકતા હૈ, ક્યોંકિ એક સમય કમ ત્રીન પલ્યોપમ કી આયુ વાલા મી મધ્યમસ્થિતિક હી કહલાતા હૈ । ઇસ કારણ વહ ચતુઃસ્થાનપતિત કહા ગયા હૈ । ઉસમેં ત્રીન જ્ઞાન, ત્રીન અજ્ઞાન ઓર ત્રીન દર્શન કહના ચાહિએ ।

હોય છે જે જ્ઞાનવાળાં હોય છે, તેઓ વૈમાનિકની જ આયુ બાંધે છે. તેથી તેમનામાં જે જ્ઞાન હોય છે. એ અભિપ્રાયથી તેઓમાં જે જ્ઞાન અને જે અજ્ઞાન કહ્યાં છે.

મધ્યમ સ્થિતિવાળા પંચેન્દ્રિય તિર્યચની વક્તવ્યતા પણ એજ પ્રકારે સમજવી જોઈએ પણ વિશેષ એ છે કે સ્થિતિની અપેક્ષાએ તે ચતુઃસ્થાન પતિત બને છે મધ્યમ સ્થિતિવાળા તિર્યચ પંચેન્દ્રિય સંખ્યાત વર્ષની આયુષ્યવાળા પણ થઈ શકે છે અને અસંખ્યાત વર્ષની આયુષ્યવાળા પણ થઈ શકે છે, કેમકે એક સમય ઓછા ત્રણ પલ્યોપમની આયુવાળા પણ મધ્યમ સ્થિતિક જ કહેવાય છે એ કારણે તે ચતુઃસ્થાન પતિત કહેવા છે, તેમા ત્રણ જ્ઞાન ત્રણ અજ્ઞાન અને ત્રણ દર્શન કહેવા જોઈ એ,

त्रीणि दर्शनानि भवन्ति, गौतमः पृच्छति 'जहण्णगुणकालगाणं भंते ! पंचि-
दियतिरिक्खजोणियाणं पुच्छा' हे भदन्त ! जघन्यगुणकालकानां पञ्चेन्द्रियतिर्य-
ग्योनिकानां कियन्तः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? इति पृच्छा, भगवान् आह—'गोयमा !'
हे गौतम ! 'अणंता पज्जवा पण्णत्ता' जघन्यगुणकालकानां पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनि-
कानामनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः, गौतमः पृच्छति—'से केणट्ठेण भंते ! एवं वुच्चइ-
जहण्णगुणकालगाणं पंचिदियतिरिक्खजोणियाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ?' हे
भदन्त ! तत्—अथ, केनार्थेन—कथं तावत् एवम् उक्तरीत्या, उच्यते यत्—जघन्य-
गुणकालकानां पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकानाम् अनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? इति,
भगवान् आह—'गोयसा' हे गौतम ! 'जहण्णगुणकाले पंचिदियतिरिक्खजोणिण'
जघन्यगुणकालकः पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकः 'जहण्णगुणकालगस्स पंचिदियतिरिक्ख-
जोणियस्स दब्बट्ठयाए तुल्ले' जघन्यगुणकालकस्य पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकस्य द्रव्या-
र्थतया तुल्यो भवति 'पएसट्ठयाए तुल्ले' प्रदेशार्थतया तुल्यो भवति, 'ओगाह-
णट्ठयाए चउट्ठाणवडिण' अवगाहनं—शरीरोच्छ्रयापेक्षया चतुःस्थानपतितो भवति,
तदभिलापक्रमश्च पूर्वोक्तप्रदर्शितदिशा बोध्यः 'ठिइए चउट्ठाणवडिण' स्थित्या—
आयुःकर्मानुभवलक्षणस्थित्यपेक्षया चतुःस्थानपतितो भवति, तदभिलापोऽपि पूर्व-
वदेवावसेयः, 'कालवण्णपज्जवेहिं तुल्ले' कृष्णवर्णपर्यवैस्तुल्यो भवति, 'अवसेसेहिं

गौतम—हे भगवन् ! जघन्यगुण काले पञ्चेन्द्रिय तिर्यच के कितने
पर्याय हैं ?

भगवान्—हे गौतम ! अनन्त पर्याय हैं ।

गौतम—हे भगवन् ! ऐसा कहने का क्या कारण है ?

भगवान्—हे गौतम ! एक जघन्यगुण काला पञ्चेन्द्रिय तिर्यिच
दूसरे जघन्यगुण काले पञ्चेन्द्रिय तिर्यच से द्रव्य की दृष्टि से तुल्य
होता है, प्रदेशों की दृष्टि से भी तुल्य होता है, अवगाहना की दृष्टि
से चतुस्थानपतित होता है, स्थिति से भी चतुःस्थानपतित होता है ।

श्रीगौतमस्वामी—हे भगवन् ! जघन्य गुणकाला पञ्चेन्द्रिय तिर्ययना केटला
पर्याय छे ?

श्री भगवान्—हे गौतम ! अनन्त पर्याय छे

श्री गौतम—हे भगवन् ओवुं कडेवानुं शुं ङारणु छे ?

श्रीभगवान्—हे गौतम ! ओउ जघन्य गुण काला पञ्चेन्द्रिय तिर्ययणील
जघन्य गुण काला पञ्चेन्द्रिय तिर्ययणी द्रव्यनी दृष्टिओ तुल्य थाय छे. प्रदे-
शोनी दृष्टिओ पण तुल्य थाय छे अवगाहनानी दृष्टिओ चतुःस्थान पतित
थाय छे. स्थितिथी पण चतुःस्थान पतित थाय छे कृष्णवर्णना पर्यायानी अचे-

વર્ણગંધરસફાસપજ્જવેહિં' અવશેષૈઃ વર્ણગન્ધરસસ્પર્શપર્યવૈઃ 'તિહિં નાણેહિં તિહિં અન્નાણેહિં' ત્રિભિર્જ્ઞાનૈઃ-મતિ શ્રુતાવધિલક્ષણૈઃ, ત્રિભિરજ્ઞાનૈઃ-મત્યજ્ઞાન શ્રુતાજ્ઞાન વિભજ્ઞજ્ઞાનલક્ષણાજ્ઞાનૈઃ 'તિહિં દંસણેહિં છટ્ટાણવડિએ' ત્રિભિઃ દર્શનૈઃ પદ્ સ્થાન-પતિતો ભવતિ, 'એવં ઉક્કોસગુણકાલએવિ' 'એવં-તથૈવ-જઘન્યગુણકાલકવદેવ ઉત્કુષ્ટગુણકાલકોડપિ પચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકઃ ઉત્કુષ્ટગુણકાલસ્ય પચ્ચેન્દ્રિયતિર્ય-ગ્યોનિકસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યઃ, પ્રદેશાર્થતયા તુલ્યઃ, અવગાહનાર્થતયા ચતુઃસ્થાન-પતિતો ભવતિ, સ્થિત્યા-ચતુઃ સ્થાનપતિતો ભવતિ, કૃષ્ણવર્ણપર્યવૈસ્તુલ્યઃ, અવ-શેષૈઃ વર્ણગન્ધરસસ્પર્શપર્યવૈઃ ત્રિભિર્જ્ઞાનૈઃ ત્રિભિરજ્ઞાનૈઃ, ત્રિભિર્દર્શનૈઃ પદ્ સ્થાન-પતિતો ભવતિ, 'અજઢણમણુકોસગુણકાલએ વિ એવં ચેવ' અજઘન્યાનુત્કુષ્ટગુણ-કાલકોડપિ . પચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકઃ એવંચૈવ-જઘન્યોત્કુષ્ટગુણકાલરૂપચ્ચેન્દ્રિય

કૃષ્ણ વર્ણ કે પર્યાયોં' કી અપેક્ષા તુલ્ય હૈ, શેષ વર્ણોં ગંધોં, રસોં, સ્પર્શોં' સે, તીન જ્ઞાનોં તીન અજ્ઞાનોં' ઔર તીન દર્શનોં' કી અપેક્ષા સે ષટ્સ્થાનપતિત હોતા હૈ ।

ઉત્કુષ્ટગુણ કાલે કી વસ્તવ્યતા મી એસી હી સમજની યાહિએ અર્થાત્ એક ઉત્કુષ્ટગુણ કાલા પંચેન્દ્રિય તિર્યચ દૂસરે ઉત્કુષ્ટ ગુણ-કાલે પંચેન્દ્રિયતિર્યચ સે દ્રવ્ય ઔર પ્રદેશોં' કી દૃષ્ટિ સે તુલ્ય હોતા હૈ, અવગાહના ઔર સ્થિતિ કી દૃષ્ટિ સે ચતુઃસ્થાનપતિત હોતા હૈ, કૃષ્ણ વર્ણ કે પર્યાયોં' સે તુલ્ય, વર્ણ ગંધ, રસ ઔર સ્પર્શ' કે પર્યાયોં' સે તથા તીન જ્ઞાનોં' તીન અજ્ઞાનોં' ઔર તીન દર્શનોં' સે ષટ્-સ્થાનપતિત હોતા હૈ ।

મધ્યમગુણ કાલે પંચિન્દ્રિય તિર્યચ કી વસ્તવ્યતા મી જઘન્ય એવં ઉત્કુષ્ટગુણ કાલે પંચેન્દ્રિય તિર્યચ કે સમાન સમજના યાહિએ ।

ક્ષાએ તુલ્ય છે, શેષ વર્ણોં, ગંધો, રસો, સ્પર્શોંથી, ત્રણ જ્ઞાનો ત્રણ અજ્ઞાનો અને ત્રણ દર્શનોની અપેક્ષાએ ષટ્સ્થાન પતિત થાય છે.

ઉત્કુષ્ટ ગુણ કાળાની વસ્તવ્યતા પણ એવીજ સમજવી જોઈએ અર્થાત્ એક ઉત્કુષ્ટ ગુણ કાળા પંચેન્દ્રિય તિર્યચ બીજા ઉત્કુષ્ટ ગુણ કાળા પંચેન્દ્રિય તિર્યચથી દ્રવ્ય અને પ્રદેશોની દૃષ્ટિએ તુલ્ય થાય છે, અવગાહના અને સ્થિતિની દૃષ્ટિએ ચતુઃસ્થાન પતિત થાય છે, કૃષ્ણ વર્ણના પર્યાયોથી તુલ્ય, શેષ વર્ણ, ગંધ રસ અને સ્પર્શના પર્યાયોથી તથા ત્રણ જ્ઞાનો, ત્રણ અજ્ઞાનો અને ત્રણ દર્શનોથી ષટ્સ્થાન પતિત થાય છે.

મધ્યમ ગુણ કાળા પંચેન્દ્રિય તિર્યચની વસ્તવ્યતા પણ જઘન્ય તેમજ ઉત્કુષ્ટ ગુણ કાળા પંચેન્દ્રિય તિર્યચના સમાન સમજવી જોઈએ. વિશેષ એ

તિર્યગ્યોનિકવદેવાવસેયઃ, 'નવરં સદ્ગણે છદ્દઠાણવડિએ' નવરમ્-પૂર્વાપેક્ષયા વિશેષસ્તુ સ્વસ્થાને-મધ્યમગુણકાલકાપેક્ષયા પદસ્થાનપતિતો ભવતિ, 'એવં પંચ-વન્ના, દો ગંધા, પંચરસા, અટ્ટફાસા' એવમ્-તથૈવ, પંચવર્ણાઃ, દ્વૌ ગન્ધૌ, પંચ-રસાઃ, અષ્ટૌ સ્પર્શાઃ વક્તવ્યાઃ, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-'જહણ્ણાભિણિવોહિયણાણીણં મંતે ! પંચિદિયતિરિક્ખજોણિયાણં કેવદ્ધયા પજ્જવા પણ્ણત્તા ?' હે મદન્ત ! જઘ-ન્યાભિનિવોધિકજ્ઞાનિનાં પંચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકાનાં કિયન્તઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્પાઃ ?

મગવાન્ આહ-'ગોયમા !' હે ગૌતમ ! 'અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા' જઘન્યાભિ-નિવોધિકજ્ઞાનિનાં પંચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકાનામનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્પાઃ, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-'સે કેણદ્દેણં મંતે ! એવં બુચ્ચદ્ધ-જહણ્ણાભિણિવોહિયણાણીણં પંચિદિય-તિરિક્ખજોણિયાણં અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા ?' હે મદન્ત ! તત્-અથ, કેનાર્થેન-કથં તાવત્ એવમ્-ઉક્તરીત્યા, ઉચ્યતે યત્-જઘન્યાભિનિવોધિકજ્ઞાનિનાં પંચેન્દ્રિય-તિર્યગ્યોનિકાના મનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્પાઃ ? इति, મગવાન્ આહ-'ગોયમા !' હે ગૌતમ ! જહણ્ણાભિણિવોહિયણાણી પંચિદિયતિરિક્ખજોણિએ' જઘન્યાભિનિવોધિ-કજ્ઞાની પંચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકઃ 'જહણ્ણાભિણિવોહિયણાણિસ્સ પંચિદિયતિરિક્ખ-

વિશેષ યહ કિ મધ્યમગુણ કાલા સ્વસ્થાન મેં મી પદસ્થાનપતિત હોતા હૈ, ક્યોંકિ મધ્યમગુણ કાલા અનન્ત પ્રકાર કા હોતા હૈ, અતએવ ઉક્ષમેં પદસ્થાનપતિત હીનાધિકતા કા સંભવ હૈ । इस प्रकार पांचो वर्णों, दोनो गंधों पांचो रसो और आठों स्पर्शों की वक्तव्यता समझलेनी चाहिए ।

ગૌતમ-હે મગવન્ ! જઘન્ય આભિનિવોધિક જ્ઞાની પંચેન્દ્રિય તિર્યચોં કે કિતને પર્યાય હૈં મગવન્-અનન્ત પર્યાય હૈં ।

ગૌતમ-હે મગવન્ ! इस प्रकार के कथन का क्या कारण है ?

મગવાન્-હે ગૌતમ ! एक जघन्य आभिनिवोधिकज्ञानी दूसरे जघ-

છે કે મધ્યમ ગુણ કાળા સ્વસ્થાનમા પણ પદસ્થાન પતિત થાય છે. કેમકે મધ્યમ ગુણ કાળા અનન્ત પ્રકારના હોય છે, તેથી જ તેમાં પદસ્થાન પતિત હીના-ધિકતાનો સંભવ છે. એજ પ્રકારે પાચ વર્ણો અને ગંધો, પાચ રસો અને આઠે સ્પર્શોની વક્તવ્યા સમજ લેવી જોઈએ.

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્ જઘન્ય આભિનિવોધિક જ્ઞાની પંચેન્દ્રિય તિર્યચોના કેટલા પર્યાય છે ? શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ અનન્ત પર્યાય છે.

શ્રી ગૌતમ-હે ભગવન્ આ પ્રકારના કથનનું શું કારણ છે ?

શ્રીભગવાન્-હે ગૌતમ ! એક જઘન્ય આભિનિવોધિક જ્ઞાની ખીજ જઘન્ય આભિનિવોધિક જ્ઞાનીથી દ્રવ્યથી અને પ્રદેશોથી તુલ્ય છે, અવગાહનાથી ચતુઃ-

જોણિયસ્સ દ્વવદ્વયાએ તુલ્લે' જઘન્યાભિનિવોધિકજ્ઞાનિનઃ પચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્ગ્યો-
 નિકસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યો ભવતિ 'પણ્ણદ્વયાએ તુલ્લે' પ્રદેશાર્થતયા તુલ્યો ભવતિ,
 'ઓગાહણદ્વયાએ ચડદ્ધાણવડિએ' અવગાહનાર્થતયા ચતુઃ સ્થાનપતિતો ભવતિ
 'ઠિઈએ ચડદ્ધાણવડિએ' સ્થિત્યા-આયુઃ કર્માનુભવલક્ષણસ્થિત્યપેક્ષયા ચતુઃ
 સ્થાનપતિતો ભવતિ, અસંખ્યેયવર્ષાયુષોઽપિ પચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્ગ્યોનિકસ્ય સ્વભૂમિકાનુ-
 સારેણ જઘન્યાભિનિવોધિકશ્રુતજ્ઞાનોપલમ્ભેન સંખ્યેયવર્ષાયુષોઽસંખ્યેયવર્ષાયુ-
 ષશ્ચ જઘન્યાભિનિવોધિકશ્રુતજ્ઞાનસંભવેન સ્થિત્યા ચતુઃ-સ્થાનપતિતો ભવન્તી-
 ત્યાશયઃ । 'વણ્ણગંધરસફાસપ્પજ્જવેહિં છદ્ધાણવડિએ' વર્ણગન્ધરસસ્પર્શપર્યવૈઃ
 ષટ્સ્થાનપતિતો ભવતિ, 'આભિણિવોહિયનાણપ્પજ્જવેહિં તુલ્લે' આભિનિવોધિક-
 જ્ઞાનપર્યવૈઃ તુલ્યો ભવતિ, 'સુયનાણપ્પજ્જવેહિં છદ્ધાણવડિએ' શ્રુતજ્ઞાનપર્યવૈઃ ષટ્-
 સ્થાનપતિતો ભવતિ, 'ચક્કુદંસણપ્પજ્જવેહિં છદ્ધાણવડિએ' ચક્ષુર્દર્શનપર્યવૈઃ ષટ્-
 સ્થાનપતિતો ભવતિ, 'અચક્કુદંસણપ્પજ્જવેહિં છદ્ધાવણવડિએ' અચક્ષુર્દર્શનપર્યવૈઃ
 ષટ્સ્થાનપતિતો ભવતિ, 'એવં ઉક્કોસાભિણિવોહિયનાણીવિ' એવમ્-જઘન્યાભિ-

ન્ય આભિનિવોધિક જ્ઞાની સે દ્રવ્ય સે ઓર પ્રદેશોં સે તુલ્ય હૈ અવ-
 ગાહના સે ચતુઃસ્થાનપતિત તથા સ્થિતિ કી અપેક્ષા માં ચતુઃસ્થાન-
 પતિત હોતા હૈ । અસંખ્યાત વર્ષ કી આયુ વાલે પંચેન્દ્રિય તિર્યચ
 મેં માં અપની ભૂમિકા કે અનુસાર જઘન્ય આભિનિવોધિકજ્ઞાન
 ઓર શ્રુતજ્ઞાન પાયે જાતે હૈ । હસ પ્રકાર સંખ્યાત વર્ષ કી આયુ
 વાલોં મેં જઘન્ય મતિશ્રુતજ્ઞાન કા સંભવ હોને સે યહાં સ્થિતિ કી અપે-
 ક્ષા ચતુસ્થાનપતિત કહા હૈ, વર્ણ, ગન્ધ, ઓર સ્પર્શ કે પર્યાયોં સે
 ષટ્સ્થાનપતિત હોતા હૈ । આભિનિવોધિકજ્ઞાન કે પર્યાયોં સે તુલ્ય હોતા
 હૈ । શ્રુતજ્ઞાન કે પર્યાયોં સે ષટ્સ્થાનપતિત હોતા હૈ । ચક્ષુર્દર્શન
 ઓર અચક્ષુર્દર્શન કે પર્યાયોં સે ષટ્સ્થાનપતિત હોતા ।

સ્થાન પતિત તથા સ્થિતિની અપેક્ષાએ પણ ચતુસ્થાન પતિત થાય છે.
 અસંખ્યાત વર્ષની આયુવાળા પચ્ચેન્દ્રિય તિર્યચમા પણ પોતાની ભૂમિકાના
 અનુસાર જઘન્ય આભિનિવોધિક જ્ઞાન અને શ્રુતજ્ઞાન મળી આવે છે. એ પ્રકારે
 સંખ્યાત વર્ષની અને અસંખ્યાત વર્ષની આયુવાળામા જઘન્ય મતિ-શ્રુતજ્ઞાનનો
 સંલવ હોવાથી અહિં સ્થિતિની અપેક્ષાએ ચતુસ્થાન પતિત કહેલ છે. વર્ણ,
 રસ, ગંધ અને સ્પર્શના પર્યાયોથી તે ષટ્સ્થાન પતિત થાય છે. આભિનિ-
 વોધિક જ્ઞાનના પર્યાયોથી તુલ્ય થાય છે. શ્રુતજ્ઞાનના પર્યાયોથી ષટ્સ્થાન પતિત
 થાય છે. ચક્ષુર્દર્શન અને અચક્ષુર્દર્શનના પર્યાયોથી ષટ્સ્થાન પતિત થાય છે.

निबोधिकज्ञानीपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकवदेव उत्कृष्टाभिनिबोधिकज्ञानी अपि,
उत्कृष्टाभिनिबोधिकज्ञानिनः पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकस्य द्रव्यार्थतया तुल्यः,
अवगाहनार्थतया चतुःस्थानपतितः, वर्णगन्धरसस्पर्शपर्यवैः षट्स्थानपतितः,
आभिनिबोधिकज्ञानपर्यवैस्तुल्यः, श्रुतज्ञानपर्यवैः षट्स्थानपतितो भवति, चक्षु-
दर्शनपर्यवैः षट्स्थानपतितो भवति, किन्तु 'णवरं ठिइए तिट्ठाणवडिए' नवरम्-
पूर्वापेक्षया विशेषस्तु स्थित्या आयुः कर्मानुभवलक्षणास्थत्यपेक्षया त्रिस्थानपतितो
भवति, उत्कृष्टाभिनिबोधिकश्रुतज्ञानिना नियमतः संख्येयवर्षायुष्कतया संख्ये-
यवर्षायुष्कस्य च स्थित्या त्रिस्थानपतितत्वं भवति, तदभिलापश्च पूर्वोपदर्शितदि-
शाऽवसेयः, 'तिन्नि नाणा तिन्नि दंसणा' त्रीणि ज्ञानानि—मतिश्रुतावधिलक्षणानि,
त्रीणि दर्शनानि भवन्ति, 'सट्ठाणे तुल्ले' स्वस्थाने तुल्यो भवति, 'सेसेसु
छट्ठाणवडिए' शेषेषु षट्स्थानपतितो भवति, 'अजहणमणुकोसाभिणिबोहियनाणी

उत्कृष्ट आभिनिबोधिकज्ञानी के विषय में भी इसी प्रकार सम-
झना चाहिए, अर्थात् एक उत्कृष्ट आभिनिबोधिकज्ञानी दूसरे उत्कृष्ट
आभिनिबोधिकज्ञानी से द्रव्य की अपेक्षा तुल्य, प्रदेशों की अपेक्षा
तुल्य, अवगाहना की अपेक्षा चतुःस्थानपतित, वर्ण, गन्ध, रस और
स्पर्श के पर्यायों से षट्स्थानपतित आभिनिबोधिकज्ञान के पर्यायों
से षट्स्थानपतित, चक्षुदर्शन के पर्यायों से भी षट्स्थानपतित होता
है। किन्तु विशेषता यह है कि स्थिति की अपेक्षा से वह त्रिस्थान-
पतित होता है। उसमें तीन ज्ञान एवं तीन अज्ञानपाये जाते हैं।
वह स्वस्थान में तुल्य है अर्थात् उत्कृष्ट आभिनिबोधिकज्ञानी एक
तिर्य्यच पञ्चेन्द्रिय दूसरे उत्कृष्ट आभिनिबोधिक ति० पं० ज्ञानी के
तुल्य ही होता है। शेषमें षट्स्थानपतित होता है।

उत्कृष्ट आभिनिबोधिक ज्ञानीना विषयमा षण्ण आ प्रकारे समज्जुं लेख्ये,
अर्थात् एक उत्कृष्ट आभिनिबोधिकज्ञानी भीण उत्कृष्ट आभिनिबोधिकज्ञानीथी
द्रव्यनी अपेक्षाये तुल्य, प्रदेशोनी अपेक्षाये तुल्य, अवगाहनानी अपेक्षाये चतुः-
स्थान पतित, वर्ण, गन्ध, रस, स्पर्शना पर्यायोथी षट्स्थान पतित, आभिनि-
बोधिकज्ञानना पर्यायोथी तुल्य श्रुतज्ञानना पर्यायोथी षट्स्थान पतित चक्षुदर्शन
अने अचक्षुदर्शनना पर्यायोथी षण्ण षट्स्थान पतित अने छे, किन्तु विशेषता ये
छे के स्थितिनी अपेक्षाये ते त्रिस्थान पतित अने छे तेमां षण्ण ज्ञान अने षण्ण
अज्ञान भणी आवे छे. ते स्वस्थानमा तुल्य अर्थात् उत्कृष्ट आभिनिबोधिक
ज्ञानी एक तिर्य्यच पञ्चेन्द्रिय भीण उत्कृष्ट आभिनिबोधिक ज्ञानी तिर्य्यच
पञ्चेन्द्रियना तुल्य ज्जाय छे. शेष षट्स्थान पतित जाय छे.

જહા ઉવકોસાભિણિવોહિયનાળી' અજઘન્યાનુત્કૃષ્ટાભિનિવોધિકજ્ઞાની યથા ઉત્કૃષ્ટાભિનિવોધિકજ્ઞાની પ્રતિપાદિતસ્તથા પ્રતિપાદનીયઃ, કિન્તુ 'ળવરં ઠિઈંણ ચઉદ્ધાળવડિણ' નવરમ્-પૂર્વાપેક્ષયા વિશેષસ્તુ સ્થિત્યા-આયુઃ કર્માનુભવલક્ષણ-ળસ્થિત્યપેક્ષયા ચતુઃસ્થાનપતિતો ભવતિ, 'સદ્ધાળે છદ્ધાળવડિણ' સ્વસ્થાને ષટ્સ્થાનપતિતો ભવતિ, 'એવં સુયનાળી વિ' 'એવં પૂર્વવદેવ શ્રુતજ્ઞાની અપિ પચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્ચોનિકઃ પ્રતિપાદનીયઃ,

ગૌતમ ! પૃચ્છતિ-‘જહણ્ણોહિનાળીણં ભંતે ! પંચિંદિયતિરિક્ખજોણિયાણં પુચ્છા’ હે ભદ્રન્ત ! જઘન્યાવધિજ્ઞાનિનાં પચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્ચોનિકાનાં કિયન્તઃ પર્યાવાઃ પ્રજ્ઞસાઃ ? ઇતિ પૃચ્છા, ભગવાન્ આહ-‘ગોયમા !’ હે ગૌતમ ! ‘અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા’ જઘન્યાવધિજ્ઞાનિનાં પચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્ચોનિકાનામ્ અનન્તાઃ પર્યાવાઃ પ્રજ્ઞસાઃ, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-‘સે કેળદ્ધેણં ભંતે ! એવં વુચ્ચઈ-જહણ્ણોહિનાળીણં પંચિંદિય-

મધ્યમ આભિનિવોધિકજ્ઞાની ઉત્કૃષ્ટ આભિનિવોધિકજ્ઞાની કે સમાન હૈ, મગર સ્થિતિ કી દૃષ્ટિ સે વહ ચતુઃસ્થાનપતિત હોતા હૈ સ્વ-સ્થાન અર્થાત્ આભિનિવોધિકજ્ઞાન કી દૃષ્ટિ સે ષટ્સ્થાનપતિત હોતા હૈ, ક્યોંકિ આભિનિવોધિકજ્ઞાન કે તરતમ રૂપ પર્યાય અનન્ત હોંતે હૈં અતઃ એવ ઉસમૈં અનન્તગુણહીનતા ઓર અનન્તગુણઅધિકતા ભી હો સકતી હૈ ।

જૈસી આભિનિવોધિકજ્ઞાની પંચેન્દ્રિય તિર્યચ કી વક્તવ્યતા કહી હૈ, વૈસી હી શ્રુતજ્ઞાની કી વક્તવ્યતા ભી સમજ્ઞ લેના ચાહિણ ।

ગૌતમ-હે ભગવન્ ! જઘન્ય અવધિજ્ઞાની પંચેન્દ્રિય તિર્યચ કે કિતને પર્યાય કહે હૈં ?

ભગવાન્-હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહે હૈં ।

મધ્યમ આભિનિવોધિક જ્ઞાની ઉત્કૃષ્ટ આભિનિવોધિક જ્ઞાનીના સમાન છે. પણ સ્થિતિની દૃષ્ટિએ તે ચતુસ્થાન પતિત થાય છે. સ્વસ્થાન અર્થાત્ મધ્યમ આભિનિવોધિકજ્ઞાનની દૃષ્ટિએ ષટ્સ્થાન પતિત થાય છે કેમકે આભિ-નિવોધિક જ્ઞાનના તરતમ પર્યાય અનન્ત થાય છે તેથી જ તેમાં અનન્ત ગુણ હીનતા અને અનન્ત ગુણ અધિક પણ થઈ શકે છે.

જેવી આભિનિવોધિક પંચેન્દ્રિય તિર્યચની વક્તવ્યતા કહી છે તેવી જ શ્રુતજ્ઞાનની વક્તવ્યતા પણ સમજ્ઞ લેવી જોઈએ.

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્ ! જઘન્ય અવધિજ્ઞાની પંચેન્દ્રિય તિર્યચના કેટલા પર્યાય કહ્યા છે ?

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે ?

તિરિક્લજોણિયાણં અણંતા પજ્જવા યણ્ણત્તા ?' હે ભદન્ત ! તત્-અથ, કેનાર્થેન-કથં તાવત્ એવમ્-ઉક્તરીત્યા, ઉચ્યતે યત્-જઘન્યાવધિજ્ઞાનિનાં પંચેન્દ્રિયતિર્યગ્યો-નિકાનામનન્તાઃ પર્યાયાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ ? ભગવાન્ આહ-‘ગૌયમા !, હે ગૌતમ ! ‘જઘ-ન્નોહિ નાળી પંચિંદિયતિરિક્લજોણિ જઘન્નોહિનાણિસ્સ પંચિંદિયતિરિક્લજોણિ-યસ્સ દવ્વટ્ટયાણ તુલ્લે’ જઘન્યાવધિજ્ઞાની પંચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકો જઘન્યાવધિ-જ્ઞાનિનઃ પંચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યો ભવતિ, ‘પપ્પસટ્ટયાણ તુલ્લે’ પ્રદેશાર્થતયા તુલ્યો ભવતિ, ‘ઓગાહણટ્ટયાણ ચઉટ્ટાણવડિણ’ અવગાહનાર્થતયા-શ-રીરોચ્છ્રયાપેક્ષયા ચતુઃસ્થાનપતિતો ભવતિ, ‘ઠિણ્ણ તિટ્ટાણવડિણ’ સ્થિત્યા-આયુઃ કર્માનુભવલક્ષણ સ્થિત્યપેક્ષયા ત્રિસ્થાનપતિતો ભવતિ, અસંખ્યેયવર્ષાયુષોઽવધિ-જ્ઞાનાસંભવાત્, ‘વણ્ણગંધરસફાસપજ્જવેહિં અભિણિવોહિયનાણસુયનાણપજ્જવેહિં છ-ટ્ટાણવડિણ’ વર્ણગન્ધરસસ્પર્શપર્યવૈઃ આભિનિવોધિકજ્ઞાનશ્રુતજ્ઞાનપર્યવૈઃ, પટ્ટસ્થાનપ-તિતો ભવતિ, ઓહિનાણપજ્જવેહિં તુલ્લે’ અવધિજ્ઞાનપર્યવૈસ્તુ તુલ્યો ભવતિ, ‘અન્ના-ણા નત્થિ’ અજ્ઞાનાનિ ન સન્તિ, અવધિજ્ઞાનિનામ્ અજ્ઞાનાનિ ન ભવન્તિ, ‘ચક્કુદં-સણપજ્જવેહિં’ ચક્ષુર્દર્શનપર્યવૈઃ, ‘અચક્કુદંસણપજ્જવેહિં’ અચક્ષુર્દર્શનપર્યવૈઃ ‘ઓહિ

ગૌતમ-હે: ભગવન્ ! કિસ કારણ સે એસા કહતે હૈં ?

ભગવાન્—હે ગૌતમ ! જઘન્ય અવધિજ્ઞાની પંચેન્દ્રિય તિર્યચ દૂસરે જઘન્ય અવધિજ્ઞાની પંચેન્દ્રિય તિર્યચ સે દ્રવ્ય કી દૃષ્ટિ સે તુલ્ય, અવગાહના કી દૃષ્ટિ સે ચતુઃસ્થાનપતિત તથા સ્થિતિ કી અપેક્ષા સે ત્રિસ્થાનપતિત હોતા હૈ, ક્યોંકિ અસંખ્યાત વર્ષ કી આયુ ઘાલે કો અવધિજ્ઞાન નહીં હો સકતા । વર્ણ, ગંધ, રસ ઓર સ્પર્શ કે પર્યાયોં સે, આભિનિવોધિક ઓર શ્રુતજ્ઞાન કે પર્યાયોં સે પટ્ટસ્થાન પતિત હોતા હૈ । અવધિજ્ઞાન કે પર્યાયોં સે તુલ્ય હોતા હૈ । અવધિ-જ્ઞાની મેં અજ્ઞાન હોતે નહીં હૈં । ચક્ષુર્દર્શન, અચક્ષુર્દર્શન ઓર અવ-ધિદર્શન કે પર્યાયોં સે પટ્ટસ્થાનપતિત હોતા હૈ ।

શ્રી ગૌતમસ્વામી—હે ભગવન્ શા કારણે એવું કહેલ છે ?

શ્રી ભગવાન્—હે ગૌતમ ! જઘન્ય અવધિજ્ઞાની પંચેન્દ્રિય તિર્યચ ખીલ જઘન્ય અવધિજ્ઞાની પંચેન્દ્રિય તિર્યચથી દ્રવ્યની દૃષ્ટિએ તુલ્ય છે. પ્રદેશોની દૃષ્ટિએ તુલ્ય છે અવગાહનાની દૃષ્ટિએ ચતુઃસ્થાન પતિત તથા સ્થિતિની અપેક્ષાએ ત્રિસ્થાન પતિત થાય છે, કેમકે અસંખ્યાત વર્ષની આયુવાળાને અવધિજ્ઞાન નથી થઈ શકતું, વર્ણ, ગંધ, રસ અને સ્પર્શના પર્યાયોથી આભિવોધિક અને શ્રુતજ્ઞાનના પર્યાયોથી પટ્ટસ્થાન પતિત થાય છે. અવધિજ્ઞાનના પર્યાયોથી તુલ્ય થાય છે. અવધિજ્ઞાનીમાં અજ્ઞાન હોતું નથી. ચક્ષુર્દર્શન અચક્ષુર્દર્શન અને અવધિદર્શનના પર્યાયોથી પટ્ટસ્થાન પતિત થાય છે.

દંસણપજ્જવેહિય' અવધિદર્શનપર્યવૈથ 'છટ્ટાણવહિ' ષટ્ સ્થાનપતિતો ભવતિ, 'એવં ઉક્કોસોહિનાણી વિ' એવમ્-તથૈવ જઘન્યાવધિજ્ઞાની પચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્ગોનિકવદેવ ઉત્કૃષ્ટાવધિજ્ઞાની અપિ ઉત્કૃષ્ટાવધિજ્ઞાનિનઃ પચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્ગોનિકસ્ય દ્રવ્યાર્થ-તયા તુલ્યો ભવતિ, પ્રદેશાર્થતયા તુલ્યો ભવતિ, અવગાહનાર્થતયા ચતુઃસ્થાન-પતિતઃ, સ્થિત્યા ત્રિસ્થાનપતિતઃ, વર્ણગન્ધરસસ્પર્શપર્યવૈઃ આભિનિવોધિકજ્ઞાન શ્રુતાજ્ઞાનપર્યવૈઃ, ષટ્સ્થાનપતિતઃ અવધિજ્ઞાનપર્યવૈસ્તુલ્યઃ, અજ્ઞાનાનિ ન ભવન્તિ, અચક્ષુર્દર્શનપર્યવૈઃ અવધિદર્શનપર્યવૈઃ ષટ્સ્થાનપતિતો ભવતિ, 'અજહન્નોક્કોસોહિ નાણી વિ' એવં ચેવ અજઘન્યાનુત્કૃષ્ટાવધિજ્ઞાની અપિ પચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્ગોનિકઃ, એવચ્ચેવ જઘન્યોત્કૃષ્ટાવધિજ્ઞાની પચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્ગોનિકવદેવ પ્રતિપત્તવ્યઃ કિન્તુ 'ળવરં સદ્દાણે છટ્ટાણવહિ' નવરમ્-પૂર્વાપેક્ષયા વિશેષસ્તુ સ્વસ્થાને-સ્થિતૌ,

ઉત્કૃષ્ટ અવધિજ્ઞાની જઘન્યાવધિજ્ઞાની કે સમાન છે, અર્થાત્ એક ઉત્કૃષ્ટાવધિજ્ઞાની પંચેન્દ્રિય તિર્યચ દૂસરે ઉત્કૃષ્ટાવધિજ્ઞાની પંચેન્દ્રિય તિર્યચ સે દ્રવ્ય સે તુલ્ય, પ્રદેશોં સે તુલ્ય, અવગાહના સે ચતુઃસ્થાનપતિત સ્થિતિ સે ત્રિસ્થાનપતિત, વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શ, આભિનિવોધિકજ્ઞાન તથા શ્રુતજ્ઞાન કે પર્યાયોં સે ષટ્સ્થાનપતિત, અવધિજ્ઞાન કે પર્યાયોં સે તુલ્ય, અજ્ઞાન ઉસમેં હોતે નહીં, ચક્ષુર્દર્શન અચક્ષુર્દર્શન ઓર અવધિદર્શન કે પર્યાયોં સે ષટ્સ્થાનપતિત હોતા છે ।

અજઘન્યાનુત્કૃષ્ટ અવધિજ્ઞાની પંચેન્દ્રિય તિર્યચ કે વિષય મેં મીં હસી પ્રકાર જાનના ચાહિએ । વિશેષતા યહ છે કે યહ સ્વસ્થાન મેં મીં ષટ્સ્થાનપતિત હોતા હેં અર્થાત્ એક મધ્યમ અવધિજ્ઞાની દૂસરે મધ્યમ અવધિજ્ઞાની પંચેન્દ્રિય તિર્યચ કી અપેક્ષા ષટ્સ્થાન-પતિત હીનાધિક હો સકતા છે ।

ઉત્કૃષ્ટ અવધિજ્ઞાની જઘન્યાવધિજ્ઞાનીના સમાન છે, અર્થાત્ એક ઉત્કૃષ્ટા-વધિજ્ઞાની પંચેન્દ્રિય તિર્યચ બીજા ઉત્કૃષ્ટાવધિજ્ઞાની પંચેન્દ્રિય તિર્યચથી દ્રવ્યથી તુલ્ય, પ્રદેશોથી તુલ્ય, અવગાહનાથી ચતુઃસ્થાન પતિત સ્થિતિથી ત્રિસ્થાન પતિત, વર્ણ, ગંધ, રસ સ્પર્શ આભિનિવોધિક જ્ઞાન તથા શ્રુતજ્ઞાનના પર્યાયોથી ષટ્સ્થાન પતિત, અવધિજ્ઞાનના પર્યાયોથી તુલ્ય અજ્ઞાન તેમાં હોતુ નથી, ચક્ષુ-ર્દર્શન, અને અવધિદર્શનના પર્યાયોથી ષટ્સ્થાન પતિત થાય છે.

અજઘન્યાનુત્કૃષ્ટ અવધિજ્ઞાની પંચેન્દ્રિય તિર્યચના વિષયમાં પણ એજ રીતે બાણુવું બેઠ્યે. વિશેષતા એ છે કે તે સ્વસ્થાનમાં પણ ષટ્સ્થાન પતિત થાય છે. અર્થાત્ એક મધ્યમ અવધિજ્ઞાની બીજા મધ્યમ અવધિજ્ઞાની પંચે-ન્દ્રિય તિર્યચની અપેક્ષાએ ષટ્સ્થાન પતિત હીનાધિક થઈ શકે છે,

પટ્સ્થાનપતિતો ભવતિ, 'જહા આભિણિવોહિયનાણી તહા મહ અન્નાણી સુય અન્નાણી ય' યથા આભિણિવોધિકજ્ઞાની પञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकઃ પ્રતિપાદિતસ્તથા મત્યજ્ઞાની શ્રુતાજ્ઞાનો ચ પञ્चेन्द्रियतिर्यग्योनિકઃ પ્રતિપાદયિતવ્યઃ 'જહા ઓહિનાણી તહા વિભંગનાણી વિ' યથા અવધિજ્ઞાની પञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनિકઃ પ્રતિપાદિતસ્તથા-વિમજ્જજ્ઞાની અપિ પञ्चेन्द्रियतिર्यग्योनિકઃ પ્રતિપાદયિતવ્યઃ, તથા ચાવધિજ્ઞાનિવદ્-વિમજ્જજ્ઞાની અપિ પञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनિકઃ સ્થિત્યા ત્રિસ્થાનપતિતો ભવતિ અસં-સ્ખ્યેયવર્ષાયુપો વિમજ્જજ્ઞાનાસંભવાત્, તથાચોક્તં મૂલે ટીકાયાશ્ચ, 'ઓહિ વિભંગેસુ નિયમા તિટ્ટાણવહિણે ફિ કારણ ! અન્નહ ઓહિવિભંગા અસંસ્ખેજ્જવાસાઉયસ્સ નત્થિ' इति 'चक्षुदंसणी अचक्षुदंसणी य जहा आभिणिवोहियनाणी' चक्षुर्दर्शनी अच-क्षुर्दर्शनीच पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिको यथा आभिनिवोधिकज्ज्ञानी पञ्चेन्द्रियतिर्यग्यो-निकः प्रतिपादितस्तथा प्रतिपादनीयः 'ओहिदंसणी जहा ओहिनाणी' अवधि-दर्शनी पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिको यथा उक्तस्तथा अवधिज्ज्ञानी पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिको वक्तव्यः 'जत्थ नाणा तत्थ अन्नाणा नत्थि' यत्र ज्ञानानि भवन्ति तत्र अज्ञानानि

મત્યજ્ઞાની ઔર શ્રુતાજ્ઞાની કી વક્તવ્યતા આભિણિવોધિક-જ્ઞાની કે સમાન એવં વિભંગજ્ઞાની કી વક્તવ્યતા અવધિજ્ઞાની કે સમાન સમજ્ઞ લેની યાહિયે । ઇસ પ્રકાર વિભંગજ્ઞાની પંચેન્દ્રિય તિર્યચ દૂસરે વિભંગજ્ઞાની પંચેન્દ્રિય તિર્યચ સે સ્થિતિ કી દૃષ્ટિ સે ત્રિસ્થાનપતિત હોતા હૈ, ક્યોંકિ અસંસ્ખ્યાત વર્ષ કી આયુ વાલે કો વિભંગજ્ઞાન નહીં હો સકના । તૂલ ઔર ટીકા યેં મી કહા હૈ-‘અવ-ધિજ્ઞાન ઔર વિભંગજ્ઞાન મેં નિયમ સે ત્રિસ્થાનપતિત હોના હૈ, કયા કારણ હૈ ? કહતે હૈ-અવધિજ્ઞાન ઔર વિભંગજ્ઞાન અસંસ્ખ્યાત વર્ષ કી આયુ વાલે કો નહીં હોતે । ચક્ષુર્દર્શની ઔર અચક્ષુર્દર્શની કી વક્તવ્યતા આભિણિવોધિકજ્ઞાની કે સમાન હૈ । અવધિદર્શની પંચેન્દ્રિય તિર્યચ કી વક્તવ્યતા અવધિજ્ઞાની પંચેન્દ્રિય તિર્યચ કે સમાન

મત્યજ્ઞાની અને શ્રુતાજ્ઞાનીની વક્તવ્યતા આભિણિવોધિકજ્ઞાનીના સમાન સમજી. તેમજ વિભંગજ્ઞાનીની વક્તવ્યતા અવધિજ્ઞાનીના સમાન સમજી લેવી જોઈએ. એ પ્રકારે વિભંગજ્ઞાની પંચેન્દ્રિય તિર્યચ બીજા વિભંગજ્ઞાની પંચેન્દ્રિય તિર્યચથી સ્થિતિની દૃષ્ટિએ ત્રિસ્થાન પતિત થાય છે, કેમકે અસંખ્યાત વર્ષની આયુવાળાને વિભંગજ્ઞાન નથી થઈ શકતું. મૂળ ટીકામા પણ કહ્યું છે ‘અવધિજ્ઞાન અને વિભંગજ્ઞાનમા નિયમથી ત્રિસ્થાન પતિત થઈ શકે છે, શું કાણુ છે ? કહે છે-અવધિજ્ઞાન અને વિભંગજ્ઞાન અસંખ્યાત વર્ષની આયુ વાળાને નથી હોતું, અક્ષુર્દર્શની અને અચક્ષુર્દર્શનીની વક્તવ્યતા આભિણિવો-ધિક જ્ઞાનીના સમાન છે. અવધિદર્શની પંચેન્દ્રિય તિર્યચની વક્તવ્યતા

ન ભવન્તિ 'જત્ય અમ્નાણા તત્થ નાણા નત્થિ' યત્ર અજ્ઞાનાનિ ભવન્તિ તત્ર જ્ઞાનાનિ ન ભવન્તિ 'જત્ય દસણા તત્થ ણાણાવિ અણ્ણાણાવિ અત્થિત્તિ માણિ-યવ્વં' યત્ર દર્શનાનિ ભવન્તિ તત્ર જ્ઞાનાનિ અપિ અજ્ઞાનાનિ અપિ ભવન્તિ ઇતિ મણિતવ્યમ્ ॥ સૂ. ૧૦ ॥

મનુષ્યપર્યાયવક્તવ્યતા—

મૂલમ્—જહણ્ણોગાહણગાણં મંતે ! મણુસ્સાણં કેવદ્ધયા પજ્જવા પપ્પત્તા ? ગોયમા ! અણંતા પજ્જવા પપ્પત્તા સે કેણટ્ટેણં મંતે ! એવં વુચ્છઈ જહણ્ણોગાહણગાણં મણુસ્સાણં અણંતા પજ્જવા પપ્પત્તા ? ગોયમા ! જહણ્ણોગાહણે મણૂસ્સે જહણ્ણોગાહણમસ્સ મણૂસ-સ્સ દવ્વટ્ટયાએ તુલ્લે પપ્પસટ્ટયાએ તુલ્લે, ઓગાહણટ્ટયાએ તુલ્લે, ઠિઈએ તિટ્ટાણવડિએ, વણ્ણગંધરસફાસપજ્જવેહિં તિહિં નાણેહિ દોહિં અન્નાણેહિં તિહિં દંસણેહિં છટ્ટાણવડિએ, ઉક્કોસોગાહ-ણએ વિ એવં ચેવ, નવરં ઠિઈએ સિય હીણે સિય તુલ્લે સિય અબ્ભહિએ, જઈ હીણે અસંખિજ્જઈમાગ હીણે અહ અબ્ભહિએ અસંવેજ્જઈમાગ અબ્ભહિએ, દો નાણા દો અન્નાણા, દો દંસણા, અજહણ્ણમણુક્કોસોગાહણએ વિ એવં ચેવ, ણવરં ઓગા-હણટ્ટયાએ ચટ્ટાણવડિએ, ઠિઈએ ચટ્ટાણવડિએ આહલ્લેહિં

હૈ । જહાં અજ્ઞાન હોતે હૈં વહાં જ્ઞાન નહીં હોતે ઓર જહાં જ્ઞાન હોતે હૈં વહાં અજ્ઞાન નહીં હોતે । જહાં દર્શન હૈં વહાં જ્ઞાન મી હોતે હૈં ઓર અજ્ઞાન મી હો સકતે હૈં, ઇસ પ્રકાર કહના ચાહિએ, ક્યોંકિ અજ્ઞાન કા જ્ઞાન કે સાથ ઓર જ્ઞાન કા અજ્ઞાન કે સાથ વિરોધ હૈ, મગર દર્શનોપયોગ કા ન જ્ઞાન કે સાથ વિરોધ હૈ ઓર ન અજ્ઞાન કે સાથ હી । વહ દોનોં કે સાથ રહતા હૈં ॥ ૧૦ ॥

અવધિજ્ઞાની પચેન્દ્રિય તિર્યચના સમાન છે. જ્યાં અજ્ઞાન થાય છે, ત્યાં જ્ઞાન નથી થતું અને જ્યાં જ્ઞાન હોય છે ત્યાં અજ્ઞાન નથી હોતું જ્યાં દર્શન છે ત્યાં જ્ઞાન પણ થાય છે અને અજ્ઞાન પણ થાય છે એ રીતે કહેવું જોઈએ કેમકે અજ્ઞાનનો જ્ઞાનની સાથે અને જ્ઞાનનો અજ્ઞાનની સાથે વિરોધ છે. પરંતુ દર્શનોપયોગનો જ્ઞાનની સાથે પણ વિરોધ નથી તેમ અજ્ઞાનનો પણ વિરોધ નથી તે તો અન્નેની સાથે રહે છે. ॥ ૧૦ ॥

चउहिं नाणेहिं छट्ठाणवडिए, केवलदंसणपज्जवेहिं तुल्ले, तिहिं
 अन्नाणेहिं तिहिं दंसणेहिं छट्ठाणवडिए, केवलदंसणपज्जवेहिं
 तुल्ले जहण्णठिइयाणं भंते ! मणुस्साणं केवइया पज्जवा
 पणत्ता ? गोयमा ! अणंता पज्जवा पणत्ता, से केणट्ठेणं भंते !
 एवं वुच्चइ जहण्णठिइयाणं मणुस्साणं अणंता पज्जवा पणत्ता ?
 गोयमा ! जहण्णठिइए मणुस्से जहण्णठिइयस्स मणुसस्स
 दब्बट्ठयाए तुल्ले पएसट्ठयाए तुल्ले, ओगाहणट्ठयाए चउट्ठाण-
 वडिए, ठिईए तुल्ले, वण्णगंधरसफासपज्जवेहिं दोहिं अन्ना-
 णेहिं दोहिं दंसणेहिं छट्ठाणवडिए, एवं उक्कोसठिइए वि, नवरं
 दो नाणा दो अन्नाणा दो दंसणा, अजहण्णमणुक्कोसठिइए
 वि एवं चेव, नवरं ठिईए चउट्ठाणवडिए, ओगाहणट्ठयाए चउ-
 ट्ठाणवडिए, आइल्लेहिं चउहिं नाणेहिं छट्ठाणवडिए, केवलनाण-
 पज्जवेहिं तुल्ले, तिहिं अन्नाणेहिं तिहिं दंसणेहिं छट्ठाणवडिए,
 केवलदंसणपज्जवेहिं तुल्ले । जहण्णगुणकालयाणं भंते ! मणु-
 स्साणं केवइया पज्जवा पणत्ता ? गोयमा ! अणंता पज्जवा
 पणत्ता से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ जहण्णगुणकालयाणं मणु-
 स्साणं अणंता पज्जवा पणत्ता ? गोयमा ! जहण्णगुणकालए
 मणुस्से जहण्णगुणकालगस्स मणुसस्स दब्बट्ठयाए तुल्ले पए-
 सट्ठयाए तुल्ले ओगाहणट्ठयाए चउट्ठाणवडिए, ठिईए चउ-
 ट्ठाणवडिए कालवण्णपज्जवेहिं तुल्ले, अवसेसेहिं, वण्णगंधरस-
 फासपज्जवेहिं छट्ठाणवडिए, चउहिं नाणेहिं छट्ठाणवडिए, केव-
 लनाणपज्जवेहिं तुल्ले, तिहिं अन्नाणेहिं तिहिं दंसणेहिं छट्ठा-
 णवडिए, केवलदंसणपज्जवेहिं तुल्ले, एवं उक्कोसगुणकालए
 वि, अजहण्णमणुक्कोसगुणकालए वि एवं चेव, नवरं सट्ठाणे
 छट्ठाणवडिए एवं पंच वन्ता, दो गंधा, पंच रसा अट्ठफासा भाणि-

यथा, जहण्णाभिणिबोहियनाणीणं मणुस्साणं केवइया पज्जवा
 पणत्ता ? गोयमा ! अणंता पज्जवा पणत्ता, से केणट्ठेणं भंते !
 एवं बुच्चइ—जहण्णाभिणिबोहियनाणीणं मणुस्साणं अणंता
 पज्जवा पणत्ता ? गोयमा ! जहण्णाभिणिबोहियनाणी मणुसे
 जहण्णाभिणिबोहियणाणस्स मणुस्सस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले,
 पएसट्ठयाए तुल्ले ओगाहणट्ठयाए चउट्ठाणवडिए ठिईए चउ-
 ट्ठाणवडिए, वण्णगंधरसफासपज्जवेहिं छट्ठाणवडिए, आभिणि-
 बोहियनाणपज्जवेहिं तुल्ले सुयनाणपज्जवेहिं दोहिं दंसणेहिं
 छट्ठाणवडिए एवं उक्कोसाभिणिबोहियनाणि वि, नवरं आभि-
 णिबोहियनाणपज्जवेहिं तुल्ले, ठिईए तिट्ठाणवडिए, तिहिं
 नाणेहिं तिहिं दंसणेहिं छट्ठाणवडिए, अजहण्णमणुक्कोसाभि-
 णिबोहियनाणी जहा उक्कोसाभिणिबोहियनाणी, नवरं ठिईए
 चउट्ठाणवडिए, सट्ठाणे छट्ठाणवडिए, एवं सुयनाणी वि । जह-
 ण्णोहिनाणीणं भंते ! मणुस्साणं केवइया पज्जवा पणत्ता ?
 गोयमा ! अणंता पज्जवा पणत्ता, से केणट्ठेणं भंते ! एवं बुच्चइ
 जहण्णोहिनाणीणं मणुस्साणं अणंता पज्जवा पणत्ता ? गोयमा !
 जहण्णोहिनाणीमणुस्से जहण्णोहिनाणस्स मणुस्सस्स दव्वट्ठ-
 याए तुल्ले, पएसट्ठयाए तुल्ले, ओगाहणट्ठयाए तिट्ठाणवडिए,
 ठिईए तिट्ठाणवडिए, वण्णगंधरसफासपज्जवेहिं दोहिं नाणेहिं
 छट्ठाणवडिए, ओहिनाणपज्जवेहिं तुल्ले, मणपज्जवनाणपज्जवेहिं
 छट्ठाणवडिए, तिहिं दंसणेहिं छट्ठाणवडिए, एवं उक्कोसोहि-
 नाणि वि, अजहण्णमणुक्कोसोहिनाणी एवं चेव, नवरं ओगा-
 हणट्ठयाए चउट्ठाणवडिए, सट्ठाणे छट्ठाणवडिए, जहा ओहि-
 नाणी तथा मणपज्जवनाणी वि भाणियव्वे, नवरं ओगाहण-
 ट्ठयाए तिट्ठाणवडिए, जहा आभिणिबोहियनाणी तथा मइ-

अन्नाणी सुयअन्नाणां वि भाणियव्वे, जहा ओहिनाणी तहा विभंगनाणी वि भाणियव्वे, चक्खुदंसणी, अचक्खुदंसणी य जहा आभिणिबोहियणाणी, ओहिदंसणी जहा ओहिनाणी, जत्थ नाणा तत्थ अन्नाणा नत्थि, जत्थ अन्नाणा तत्थ नाणा-
नत्थि, जत्थ दंसणा तत्थ गाणा वि अण्णाणा वि, केवलनाणीणं भंते ! मणुस्साणं केवइया पज्जवा पण्णत्ता ? गोयसा ! अणंता पज्जवा पण्णत्ता, से केणट्ठेणं भंते ! एवं बुच्चइ-केवलनाणीणं मणुस्साणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ? गोयसा ! केवलनाणी मणूसे केवलनाणिस्स मणूसस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले, पएसट्ठ-
याए तुल्ले ओगाहणट्ठयाए चउट्ठाणवडिए, ठिईए तिट्ठाणव डिए, वण्णगंधरसफासपज्जवेहिं छट्ठाणवडिए, केवलनाणपज्जवेहिं केवलदंसणपज्जवेहि य तुल्ले, एवं केवलदंसणी वि मणूसे भाणियव्वे, वाणमंतरा जहा असुरकुमारा, एवं जोइसियवेमा णिया नवरं सट्ठाणे ठिईए तिट्ठाणवडिए भाणियव्वे, से त्तं जीवपज्जवा ॥सू० ११॥

छाया—जघन्यावगाहनकानां भदन्त ! मनुष्याणां क्रियन्तः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? गौतम ! अनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः, तत् केनार्थेन भदन्त ! एव मुच्यते-जघन्या-

मनुष्यपर्याय वक्तव्यता

शब्दार्थ—(जहण्णोगाहणमाणं भंते ! मणुस्साणं केवइया पज्जवा पण्णत्ता ?) हे भगवन् ! जघन्य अवगाहना वाले मनुष्यों के कितने पर्याय कहे हैं ? (गोयसा ! अणंता पज्जवा पण्णत्ता) हे गौतम ! अनन्त पर्याय कहे हैं (से केणट्ठेणं भंते ! एवं बुच्चइ-जहण्णोगाहणमाणं

मनुष्य पर्याय वक्तव्यता

शब्दार्थ—(जहण्णोगाहणमाणं भंते ! मणुस्साणं केवइया पज्जवा पण्णत्ता ?) हे भगवन् ! जघन्य अवगाहनावाणा मनुष्याणां केटला पर्याय कइया छे ? (गोयसा ! अणंता पज्जवा पण्णत्ता) हे गौतम ! अनन्त पर्याय कइया छे (से केणट्ठेणं भंते ! एवं बुच्चइ-जहण्णोगाहणमाणं मणुस्साणं अणता पज्जवा पण्णत्ता ?) हे भगवन् ! ॥ १॥

વગાહનકાનાં મનુષ્યાણામનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ ? ગૌતમ ! જઘન્યાવગાહનકો મનુષ્યો જઘન્યાવગાહનકસ્ય મનુષ્યસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યઃ, પ્રદેશાર્થતા તુલ્યઃ, અવગાહનાર્થતયા તુલ્યઃ, સ્થિત્યા ત્રિસ્થાનપતિતઃ, વર્ણગન્ધરસસ્પર્શપર્યવૈઃ ત્રિભિ-જ્ઞાનૈઃ, દ્વાભ્યામજ્ઞાનાભ્યાં, ત્રિભિર્દર્શનૈઃ પટસ્થાનપતિતઃ, ઉત્કૃષ્ટાવગાહનકોઽપિ એવઞ્ચૈવ, નવરં સ્થિત્યા સ્યાદ્દીનઃ, સ્યાત્તુલ્યઃ, સ્યાદભ્યધિકઃ, યદા હીનઃ અસં-રુચ્યેયભાગહીનઃ, અથાભ્યધિકઃ અસંરુચ્યેયભાગાભ્યધિકઃ, દ્વે જ્ઞાને, દ્વે અજ્ઞાને,

મગુસ્સાગં અગંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા ?) કિસ કારણ સે હે ભગવન્ ! એસા કહા જાતા હૈ કિ જઘન્ય અવગાહના વાલે મનુષ્યોં કે અનન્ત પર્યાય કહે હૈં ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (જહણ્ણોગાહણં મણૂસે) જઘન્ય અવગાહના વાલા મનુષ્ય (જહણ્ણોગાહણગસ્સ મણૂસસ્સ દવ્વટ્ટયાં તુલ્લે) જઘન્ય અવગાહના વાલે મનુષ્ય સે દ્રવ્ય કી દૃષ્ટિ સે તુલ્ય હૈ (પણસટ્ટયાં તુલ્લે) પ્રદેશોં કી દૃષ્ટિ સે તુલ્ય હૈં (ઓગાહણ-ટ્ટયાં તુલ્લે) અવગાહના કી અપેક્ષા સે તુલ્ય હૈ (ઠિર્હિં તિટ્ઠાણવડિં) સ્થિતિ સે ત્રિસ્થાનપતિત હૈ (વણ્ણગંધરસફાસપજ્જવેહિં) વર્ણ ગંધ રસ સ્પર્શ કે પર્યાયોં સે (તિર્હિં નાણેહિં) તોન જ્ઞાનોં સે (દોહિં અન્ના-ણેહિં) દો અજ્ઞાનોં સે (તિર્હિં દંસણેહિં) તોન દર્શનોં સે (છટ્ટાણવડિં) પટસ્થાનપતિત હૈ (ઉક્કોસોગાહણં વિ એવં ચેવ) ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના વાલા ભો હસી પ્રકાર (નવરં) વિશેષ (ઠિર્હિં સિય હીણે) સ્થિતિ સે કદાચિત્ હીન (સિય તુલ્લે) કદાચિત્ તુલ્ય (સિય અવ્મહિં) કદા-ચિત્ અધિક હોતા હૈ (જહ) યદિ (હીણે) હીન હૈ (અસંખિજ્ઞભાગ

કારણે એમ કહેવાય છે કે જઘન્ય અવગાહનાવાળા મનુષ્યોના અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (જહણ્ણોગાહણં મણૂસે) જઘન્ય અવગાહના વાળા મનુષ્ય (જહણ્ણોગાહણગસ્સ મણૂસસ્સ દવ્વટ્ટયાં તુલ્લે) જઘન્ય અવગાહના વાળા મનુષ્યથી દ્રવ્યની દૃષ્ટિએ તુલ્ય છે (પણસટ્ટયાં તુલ્લે) પ્રદેશોની દૃષ્ટિથી તુલ્ય છે (ઓગાહણટ્ટયાં તુલ્લે) અવગાહનાની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે (ઠિર્હિં તિટ્ઠાણ વડિં) સ્થિતિથી ત્રિસ્થાન પતિત છે (વણ્ણ, ગંધ, રસ ફાસપજ્જવેહિં) વર્ણ, ગંધ, રસ સ્પર્શના પર્યાયોથી (તિર્હિં નાણેહિં) ત્રણ જ્ઞાનોથી (દોહિં અન્ના-ણેહિં) બે અજ્ઞાનોથી (તિર્હિં દંસણેહિં) ત્રણ દર્શનોથી (છટ્ટાણવડિં) પટસ્થાન પતિત છે (ઉક્કોસોગાહણં વિ એવં ચેવ) ઉત્કૃષ્ટ અવગાહનાવાળા પણ એ પ્રકારે (નવર) વિશેષ (ઠિર્હિં સિયહીણે) સ્થિતિથી કોઇ વાર હીન (સિય તુલ્લે) કોઇ વાર તુલ્ય (સિય અવ્મહિં) કદાચિત્ અધિક થાય છે (જહ) યદિ (હીણે) હીન (અસંખિજ્ઞભાગહીણે) અસંખ્યાત ભાગહીન (અહ અવ્મહિં) અગર અધિક

द्वे दर्शने, अजघन्यानुत्कृष्टावगाहनकोऽपि एवञ्चैव, नवरम् अवगाहनार्थतया चतुःस्थानपतितः, स्थित्या चतुःस्थानपतितः, आदिमैश्वर्यमिज्ञानैः पदस्थानपतितः, केवलज्ञानपर्यवैस्तुल्यः, त्रिभिरज्ञानैः, त्रिभिर्दर्शनैः पदस्थानपतितः, केवलदर्शनपर्यवैस्तुल्यः, जघन्यस्थितिकानां भदन्त ! मनुष्याणां कियन्तः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? गौतम ! अनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः, तत् केनार्थेन भदन्त ! एवमुच्यते—जघन्यस्थितिकानां मनुष्याणासनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? गौतम ! जघन्यस्थितिको

हीणे) असंख्यात भाग हीन (अह अवमहिए) अगर अधिक है (असंखेज्जइ भागअवमहिए) असंख्यात भाग अधिक है (दो नाणा) उसमें दो ज्ञान (दो अन्नाणा) दो अज्ञान (दो दंसणा) दो दर्शन (अजहणमणुक्कोसोगाहणए वि एवं चेव) मध्यम अवगाहना वाला भी इसी प्रकार (नवरं ओगाहणट्टयाए चउट्टाणवडिए) विशेष यह कि अवगाहना से चतुःस्थानपतित है (ठिईए चउट्टाणवडिए) स्थिति से चतुःस्थानपतित है (आइल्लेहिं चउहिं नाणेहिं) आदि के चार ज्ञानों से (उट्टाणवडिए) पदस्थानपतित (केवलनाणपज्जवेहिं तुल्ले) केवल ज्ञान के पर्यायों से तुल्य (तिहिं अण्णाणेहिं) तीन अज्ञानों से (तिहिं दंसणेहिं) तीन दर्शनों से (उट्टाणवडिए) पदस्थानपतित है (केवलदंसणपज्जवेहिं) केवलदर्शन के पर्यायों से (तुल्ले) तुल्य

(जहण्णट्ठिइयाणं भंते ! मणुस्साणं) भगवन् ! जघन्य स्थिति वाले मनुष्यों के (केवइया पज्जवा पण्णत्ता) कितने पर्याय कहे हैं ? (गोयमा ! अणंता पज्जवा पण्णत्ता) हे गौतम ! अनन्त पर्याय कहे (से केणट्टेणं भंते ! एवं चुच्चइ—जहण्णट्ठिइयाणं मणु-

छे (असंखिज्जइ भाग अवमहिए) असंख्यात भाग अधिक छे (दो नाणा) तेमां छे ज्ञान (दो अन्नाणा) छे अज्ञान (दो दंसणा) छे दर्शन (अजहणमणुक्कोसोगाहणए एवं चेव) मध्यम अवगाहनावाला पणु अेव प्रकारे जाणुवा (नवरं ओगाहणट्टयाए चउट्टाणवडिए) विशेष अेके अवगाहनावालाथी अतु स्थान पतित छे (ठिईए चउट्टाणवडिए) स्थितिथी अतु स्थान पतित छे (आइल्लेहिं चउहिं नाणेहिं) आदिना आर ज्ञानेथी (उट्टाणवडिए) पदस्थान पतित (केवलनाणपज्जवेहिं तुल्ले) केवण ज्ञानना पर्यायेथी तुल्य (तिहिं अण्णाणेहिं) त्रणु अज्ञानेथी (तिहिं दंसणेहिं) त्रणु दर्शनेथी (उट्टाणवडिए) पदस्थान पतित छे (केवलदंसणपज्जवेहिं) केवण दर्शनना पर्यायेथी (तुल्ले) तुल्य

(जहण्णट्ठिइयाणं भंते ! मणुस्साणं) हे भगवन् ! जघन्य स्थितिवाला मनुष्योंना (केवइया पज्जवा पण्णत्ता) केटला पर्याय कहा छे ? (गोयमा ! अणंता पज्जवा पण्णत्ता) हे गौतम अनन्त पर्याय कहा छे (से केणट्टेणं भंते ! एवं चुच्चइ—जहण्ण-

મનુષ્યઃ જઘન્યસ્થિતિકસ્ય મનુષ્યસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યઃ, પ્રદેશાર્થતયા તુલ્યઃ
અવગાહનાર્થતયા ચતુઃસ્થાનપતિતઃ, રિચત્યા તુલ્યઃ, વર્ણગન્ધરસસ્પર્શપર્યવઃ દ્વાભ્યા-
મજ્ઞાનાભ્યાં દ્વાભ્યાં દર્શનાભ્યાં પટસ્થાનપતિતઃ, એવમ્ ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિકોઽપિ,
નવરં દ્વે જ્ઞાને, દ્વે અજ્ઞાને, દ્વે દર્શને, અજઘન્યાનુત્કૃષ્ટસ્થિતિકોઽપિ એવઞ્ચૈવ,
નવરં સ્થિત્યા ચતુઃ સ્થાનપતિતઃ, અવગાહનાર્થતયા ચતુઃ સ્થાનપતિતઃ આદિ-

સ્સાણં અણંતા પજ્જવા પણગત્તા?) હે ભગવન્ ! કિમ્ કારણે સે
એસા કહા ગયા હૈ કિ જઘન્ય સ્થિતિક મનુષ્યોં કૈ અનન્ત પર્યાય
કહે ગણ હૈં ? (ગોચમા !) હે ગૌતમ ! (જહ્ણણઠિઈણ મણુસસે) જઘન્ય
સ્થિતિ વાલા મનુષ્ય (જહ્ણણઠિઈયસસ મણુસસસ્મ) જઘન્ય સ્થિતિ
વાલે મનુષ્ય સે (દ્વવ્વટ્ટયાણ તુલ્લે) દ્રવ્ય કી અપેક્ષા તુલ્ય હૈ (પગ્ગસટ્ટ-
યાણ તુલ્લે) પ્રદેશોં કી અપેક્ષા તુલ્ય હૈ (ઓગાહ્ણટ્ટયાણ) અવગાહના
સે (ચચટ્ટાણવહિણ) ચતુઃસ્થાનપતિત હૈ (ઠિઈણ તુલ્લે) સ્થિતિ સે તુલ્ય હૈ
(વણ્ણગંધરસફાસપજ્જવેહિં) વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શ કૈ પર્યાયોં સે (દોહિં
અન્નાણેહિં) દો અજ્ઞાનોં સે (દોહિં દંસણેહિં) દો દર્શનોં સે (છટ્ટાણવહિણ)
પટસ્થાનપતિત હૈ (એવં ઉક્કોસઠિઈણ વિ) ઈસી પ્રકાર ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ
વાલા સી (નવરં) વિશેષ (દો નાણા) દો જ્ઞાન (દો અન્નાણા) દો
અજ્ઞાન (દો દંસણા) દો દર્શન કહના ચાહિણ

(અજહ્ણણમણુક્કોસઠિઈણ વિ એવં ચેવ) મધ્યમસ્થિતિક સી ઈસી
પ્રકાર (નવરં) વિશેષ (ઠિઈણ ચચટ્ટાણવહિણ) સ્થિતિ સે ચતુઃસ્થાન-
પતિત (ઓગાહ્ણટ્ટયાણ ચચટ્ટાણવહિણ) અવગાહના સે ચતુઃસ્થાન-

ઠિઈયાણં મણુસસાણં અણંતા પજ્જવા પણગત્તા ?) હે ભગવન્ શા કારણે એવુ કહ્યુ કે
જઘન્ય સ્થિતિક મનુષ્યોના અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે ? (ગોચમા !) હે ગૌતમ !
(જહ્ણણ ઠિઈણ મણુસસે) જઘન્ય સ્થિતિવાળા મનુષ્ય (જહ્ણણઠિઈયસસ મણુસસસ્મ)
જઘન્ય સ્થિતિવાળા મનુષ્યોથી (દ્વવ્વટ્ટયાણ તુલ્લે) દ્રવ્યની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે
(પગ્ગસટ્ટયાણ તુલ્લે) પ્રદેશોની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે (ઓગાહ્ણટ્ટયાણ) અવગાહનાથી
(ચચટ્ટાણવહિણ) ચતુસ્થાન પતિત છે (ઠિઈણ તુલ્લે) સ્થિતિથી તુલ્ય છે (વણ્ણ
ગંધ રસ ફાસ પજ્જવેહિં) વર્ણ ગંધ રસ સ્પર્શના પર્યાયોથી (દોહિં અન્નાણેહિં)
એ અજ્ઞાનોથી (દોહિં દંસણેહિં) એ દર્શનોથી (છટ્ટાણવહિણ) પટસ્થાન પતિત
છે (એવં ઉક્કોસઠિઈણ વિ) એજ પ્રકારે ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિવાળા પણ (નવર) વિશેષ
(દો નાણા) એ જ્ઞાન (દો અન્નાણા) એ અજ્ઞાન (દો દંસણા) એ દર્શન કહેવા બોધએ

(અજહ્ણણમણુક્કોસઠિઈણ વિ એવં ચેવ) મધ્યમ સ્થિતિ વાળા પણ એજ
રીતે સમજવા (નવરં) વિશેષ (ઠિઈણ ચચટ્ટાણવહિણ) સ્થિતિથી ચતુઃસ્થાન પતિત

મૈથતુર્મિજ્ઞાનૈઃ પદ્સ્થાનપતિતઃ, કેવલજ્ઞાનપર્યવૈસ્તુલ્યઃ, ત્રિભિરજ્ઞાનૈઃ, ત્રિભિર્દર્શનૈઃ પદ્સ્થાનપતિતઃ કેવલદર્શનપર્યવૈસ્તુલ્યઃ, જઘન્યગુણકાલકાનામ્ મદન્ત ! મનુષ્યાણાં કિયન્તઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ ? ગૌતમ ! અનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ, તત્ કેનાર્થેન મદન્ત ! એવમુચ્યતે-જઘન્યગુણકાલકાનાં મનુષ્યાણામનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ ? ગૌતમ ! જઘન્યગુણકાલકો મનુષ્યો જઘન્યગુણકાલકસ્ય મનુષ્યસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યઃ, પ્રદેશાર્થતયાતુલ્યઃ, અવગાહનાર્થતયા ચતુઃસ્થાનપતિતઃ, પતિત(આહલ્લેહિં ચરહિં નાણેહિં છટ્ટાણવડિએ) આદિ કે ચાર જ્ઞાનોં સે પદસ્થાનપતિત (કેવલનાણપજ્જવેહિં તુલ્લે) કેવલજ્ઞાન કે પર્યાયોં સે તુલ્ય (તિહિં અન્નાણેહિં તિહિં દંસણેહિં છટ્ટાણવડિએ) ત્રીન અજ્ઞાનોં ઓર ત્રીન દર્શનોં સે પદ્સ્થાનપતિત (કેવલદંસણપજ્જવેહિં તુલ્લે) કેવલદર્શન કે પર્યાયોં સે તુલ્ય

(જહ્ણગુણકાલયાણં મંતે ! મણુસ્સાણં કેવહયા પજ્જવા પણ્ણત્તા) જઘન્યગુણ કાલે મનુષ્યોં કે હે ભગવન્ ! કિતને પર્યાય કહે હેં ? (ગોચમા ! અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા) હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહે હેં (સે કેણદ્દેણં મંતે ! એવં વુચ્ચહ-જહ્ણગુણકાલયાણં મણુસ્સાણં અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા) હે ભગવન્ ! કિસકારણ સે એસા કહા ગયા કિ જઘન્યગુણ કાલે મનુષ્યોં કે અનન્ત પર્યાય કહે હેં ? (ગોચમા) હે ગૌતમ ! (જહ્ણગુણકાલે મણૂસે) જઘન્યગુણ કાલામનુષ્ય (જહ્ણગુણકાલગસ્સ મણુસ્સસ્સ) જઘન્યગુણ કાલે મનુષ્ય સે (દવ્વટ્ટયાએ તુલ્લે) દ્રવ્ય સે તુલ્ય (પણ્ણટ્ટયાએ તુલ્લે) પ્રદેશોં સે તુલ્ય (ઓગાહણટ્ટયાએ ચર-

(ઓગાહણટ્ટયાએ ચરટ્ટાણવડિએ) અવગાહનાથી ચતુઃસ્થાન પતિત છે (આહલ્લેહિં ચરહિં નાણેહિં છટ્ટાણવડિએ) આદિના ચાર જ્ઞાનોથી પદસ્થાન પતિત (કેવલનાણપજ્જવેહિં તુલ્લે) કેવળજ્ઞાનના પર્યાયોથી તુલ્ય (તિહિં અણ્ણાણેહિં તિહિં દંસણેહિં છટ્ટાણવડિએ) ત્રણ અજ્ઞાનો અને ત્રણ દર્શનોથી પદસ્થાન પતિત (કેવલદંસણપજ્જવેહિં તુલ્લે) કેવળ દર્શનના પર્યાયોથી તુલ્ય

(જહ્ણગુણકાલયાણં મંતે ! મણુસ્સાણં કેવહયા પજ્જવા પણ્ણત્તા ?) જઘન્ય ગુણ કાળા મનુષ્યોના હે ભગવન્ ! કેટલા પર્યાય કહ્યા છે ? (ગોચમા ! અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા) હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે (સે કેણદ્દેણં મંતે ! એવં વુચ્ચહ-જહ્ણગુણકાલયાણં મણુસ્સાણં અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા) હે ભગવન્ ! શા કારણે એવું કહેલું છે કે જઘન્ય ગુણ કાળા મનુષ્યોના અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે ? (ગોચમા !) હે ગૌતમ ! (જહ્ણગુણકાલે મણૂસે) જઘન્ય ગુણ કાળા મનુષ્ય (જહ્ણગુણકાલગસ્સ મણુસ્સસ્સ) જઘન્યગુણ કાળા મનુષ્યથી (દવ્વટ્ટયાએ તુલ્લે) દ્રવ્યથી તુલ્ય

સ્થિત્યા ચતુઃસ્થાનપતિતઃ, કૃષ્ણવર્ણપર્યવૈસ્તુલ્યઃ, અવશેષૈઃ વર્ણગંધરસસ્પર્શપર્યવૈઃ
ષટ્સ્થાનપતિતઃ, ચતુર્ભિર્જ્ઞાનૈઃ ષટ્સ્થાનપતિતઃ, કેવલજ્ઞાનપર્યવૈસ્તુલ્યઃ, ત્રિભિર-
જ્ઞાનૈઃ ષટ્સ્થાનપતિતઃ, કેવલદર્શનપર્યવૈસ્તુલ્યઃ, એવમુત્કૃષ્ટગુણકાલકોઽપિ, અજ-
ઘન્યાનુત્કૃષ્ટગુણકાલકોઽપિ એવઞ્ચેવ નવરં સ્વસ્થાને ષટ્સ્થાનપતિતઃ, એવં પંચ-
વર્ણાઃ, દ્વૌ ગન્ધૌ, પંચરસાઃ, અષ્ટૌ સ્પર્શાઃ ભણિતવ્યાઃ, જવન્યાભિનિવોધિક-

દ્વાણવડિએ) અવગાહના સે ચતુઃસ્થાનપતિત (ઠિર્હિં એ ચડદ્વાણવડિએ)
સ્થિતિ સે ચતુઃસ્થાનપતિત (કાલવર્ણપજ્જવેહિં તુલ્લે) કૃષ્ણ વર્ણ કે
પર્યાયોં સે તુલ્ય (અવસેસેહિં વર્ણગંધરસફાસેહિં છદ્વાણવડિએ) શેષ
વર્ણગંધ, રસ ઓર સ્પર્શ સે ષટ્સ્થાનપતિત (ચડહિં નાળેહિં છદ્વાણવડિએ)
ચાર જ્ઞાનોં સે ષટ્સ્થાનપતિત (કેવલનાળપજ્જવેહિં તુલ્લે) કેવલ
જ્ઞાન કે પર્યાયોં સે તુલ્ય (તિહિં અન્નાળેહિં તિહિં દંસળેહિં છદ્વાણવડિએ)
ત્રીન અજ્ઞાનોં સે ત્રીન દર્શનોં સે ષટ્સ્થાનપતિત (કેવલદંસળપજ્જવેહિં
તુલ્લે) કેવલદર્શન કે પર્યાયોં સે તુલ્ય

(એવં ઉક્કોસગુણકાલએ વિ) હસી પ્રકાર ઉત્કૃષ્ટગુણ કૃષ્ણ ભી
(અજહ્ણમણુક્કોસગુણકાલએ વિ એવં ચેવ) મધ્યમગુણ કૃષ્ણ ભી હસી
પ્રકાર (નવરં સદ્વાળે છદ્વાણવડિએ) વિશેષતા યહ કિ સ્વસ્થાન મેં ભી
ષટ્સ્થાનપતિત હૈ (એવ પંચવર્ણા) પાંચોં વર્ણ (દો ગંધા) દોનો ગંધ (પંચ
રસા) પાંચોં રસ (અટ્ટફાસા) આઠ સ્પર્શ (ભાણિયવ્વા) કહવે ચાહિએ
(જહ્ણનાભિનિવોહિયનાળીળં મણુરસાળં કેવહયા પજ્જવા પ-

(પણસદ્વાળે તુલ્લે) પ્રદેશોથી તુલ્ય (ઓગાહદ્વાળે ચડદ્વાણવડિએ) અવગાહનાથી
ચતુઃસ્થાન પતિત (ઠિર્હિં એ ચડદ્વાણવડિએ) સ્થિતિથી ચતુઃસ્થાન પતિત (કાલવર્ણ-
પજ્જહિં તુલ્લે) કૃષ્ણ વર્ણના પર્યાયોથી તુલ્ય (અવસેસેહિં વર્ણગંધરસફાસેહિં
છદ્વાણવડિએ) શેષ વર્ણ ગંધ રસ અને સ્પર્શથી ષટ્સ્થાન પતિત (ચડહિં નાળેહિં
છદ્વાણવડિએ) ચાર જ્ઞાનોથી ષટ્સ્થાન પતિત છે (કેવલનાળપજ્જવેહિં તુલ્લે) કેવલ-
જ્ઞાનના પર્યાયોથી તુલ્ય (તિહિં અન્નાળેહિં તિહિં દંસળેહિં છદ્વાણવડિએ) ત્રણ
અજ્ઞાનો, અને ત્રણ દર્શનોથી ષટ્સ્થાન પતિત છે (કેવલદંસળપજ્જવેહિં તુલ્લે)
કેવલ દર્શનના પર્યાયોથી તુલ્ય

(એવં ઉક્કોસગુણકાલએ વિ) એજ પ્રકારે ઉત્કૃષ્ટ ગુણ કૃષ્ણ પણ (અજ-
હ્ણમણુક્કોસગુણકાલએ વિ એવં ચેવ) એ રીતે મધ્યમ ગુણ કૃષ્ણ પણ (નવરં
સદ્વાળે છદ્વાણવડિએ) વિશેષતા એ કે સ્વસ્થાનમાં પણ ષટ્સ્થાન પતિત છે
(એવં પંચ વર્ણા) પાંચે વર્ણ (દો ગંધા) બન્ને ગંધો (પંચરસા) પાંચે રસો
(અટ્ટફાસા) આઠે સ્પર્શ (ભાણિયવ્વા) કહેવા બોધવે

જ્ઞાનિનાં મનુષ્યાણામ્ કિયન્તઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞાતાઃ ? ગૌતમ ! અનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞાતાઃ, તત્ કેનાર્થેન ભદન્ત ! એવમુચ્યતે-જઘન્યાભિનિવોધિકજ્ઞાનિનાં મનુષ્યાણામનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞાતાઃ ? ગૌતમ ! જઘન્યાભિનિવોધિકજ્ઞાની મનુષ્યો જઘન્યાભિનિવોધિકજ્ઞાનિનો મનુષ્યસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યઃ, પ્રદેશાર્થતયા તુલ્યઃ, અવગાહનાર્થતયા ચતુઃસ્થાનપતિતઃ, સ્થિત્યા ચતુઃસ્થાનપતિતઃ વર્ણગન્ધરસસ્પર્શ-પર્યવૈઃ પદ્સ્થાનપતિતઃ, આભિનિવોધિકજ્ઞાનપર્યવૈસ્તુલ્યઃ, શ્રુતજ્ઞાનપર્યવૈઃ દ્વાભ્યાં

પ્ણત્તા ?) જઘન્ય આભિનિવોધિકજ્ઞાની મનુષ્યો કે કિત્તને પર્યાય કહે છે ? (ગોયમા ? અણંતા પજ્જવા પ્ણત્તા) હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહે છે (સે કેળદ્દેણં મંતે ! એવં વુચ્ચદ્દ-જહ્ણનાભિણિવોહિનાણીણં અણંતા પજ્જવા પ્ણત્તા ?) કિસકારણ સે હે ભગવન્ ! એસા કહા જાતા હૈ કિ જઘન્ય આભિનિવોધિકજ્ઞાની મનુષ્યોં કે અનન્ત પર્યાય કહે છે ? (ગોયમા ! જહ્ણનાભિણિવોહિયનાણી મણૂસે) હે ગૌતમ ! જઘન્ય આભિનિવોધિકજ્ઞાની મનુષ્ય (જહ્ણનાભિણિવોહિય ણાણિસ્સ મણુસ્સસ્સ દવ્વદ્દયાણ તુલ્લે) જઘન્ય આભિનિવોધિક જ્ઞાની મનુષ્ય સે દ્રવ્ય કી દ્દષ્ટિ સે તુલ્ય હૈ (પણ્ણદ્દયાણ તુલ્લે) પ્રદેશોં કી દ્દષ્ટિ સે તુલ્ય હૈ (ઓગાહ્ણદ્દયાણ ચડ્ઢાણવડિણ) અવગાહના સે ચતુઃસ્થાનપતિત (ઠિર્હિણ ચડ્ઢાણવડિણ) સ્થિતિ સે ચતુઃસ્થાનપતિત (વણ્ણગંધરસફાસ પજ્જવેહિં છડ્ઢાણવડિણ) વર્ણ, ગંધ, રસ સ્પર્શ કે પર્યાયોં સે પદ્-સ્થાનપતિત (આભિણિવોહિય નાણપજ્જવેહિં તુલ્લે) આભિનિવોધિક-

(જહ્ણનાભિણિવોહિયનાણીણં મણુસ્સાણં કેવદ્દયા પજ્જવા પ્ણત્તા ?) જઘન્ય આભિનિવોધિકજ્ઞાની મનુષ્યોના કેટલા પર્યાય કહ્યા છે (ગોયમા ! અણંતા પજ્જવા પ્ણત્તા) હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે (સે કેળદ્દેણં મંતે ! એવં વુચ્ચદ્દ જહ્ણનાભિણિવોહિયનાણીણં મણુસ્સાણં અણંતા પજ્જવા પ્ણત્તા !) હે ભગવન્ શા કારણે એવું કહ્યું છે કે જઘન્ય આભિનિવોધિક જ્ઞાની મનુષ્યોના અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે ? (ગોયમા ! જહ્ણનાભિણિવોહિયનાણી મણૂસે) હે ગૌતમ ! જઘન્યા-ભિનિવોધિકજ્ઞાની મનુષ્ય (જહ્ણનાભિણિવોહિયનાણિસ્સ મણુસ્સસ્સ દવ્વદ્દયાણ તુલ્લે) જઘન્ય આભિનિવોધિક જ્ઞાની મનુષ્યથી દ્રવ્યની દ્દષ્ટિએ તુલ્ય છે (પણ્ણદ્દયાણ તુલ્લે) પ્રદેશોની દ્દષ્ટિએ તુલ્ય છે (ઓગાહ્ણદ્દયાણ ચડ્ઢાણવડિણ) અવગાહનાથી ચતુઃસ્થાન પતિત (ઠિર્હિણ ચડ્ઢાણવડિણ) સ્થિતિથી ચતુઃસ્થાન પતિત (વણ્ણગંધરસ-ફાસપજ્જવેહિં છડ્ઢાણવડિણ) વર્ણ ગંધ રસ અને સ્પર્શના પર્યાયોથી પદ્સ્થાન પતિત (આભિણિવોહિયનાણપજ્જવેહિં તુલ્લે) આભિનિવોધિકજ્ઞાનના પર્યાયોથી તુલ્ય (સુચનાણપજ્જવેહિં) શ્રુતજ્ઞાનના પર્યાયોથી (દોહિ દંસણેહિં) બે દર્શનોથી (છડ્ઢાણવડિણ)

दर्शनाभ्याम् षट्स्थानपतितः, एवमुत्कृष्टाभिनिबोधिकज्ञानी अपि, नवरम्-
आभिनिबोधिकज्ञानपर्यवैः तुल्यः, स्थित्या त्रिस्थानपतितः, त्रिभिर्ज्ञानैः, त्रिभि-
दर्शनैः, षट्स्थानपतितः, अजघन्यानुत्कृष्टाभिनिबोधिकज्ञानी यथा उत्कृष्टाभि-
निबोधिकज्ञानी, नवरं स्थित्या चतुःस्थानपतितः, स्वस्थाने षट्स्थानपतितः, एवं
श्रुतज्ञानी अपि, जघन्यावधिज्ञानिनां भदन्त ! मनुष्याणां कियन्तः, पर्यवाः

ज्ञान के पर्यायों से तुल्य (सुयनाणपज्जवेहिं) श्रुतज्ञान के पर्यायों
से (दोहिं दंसणेहि) दो दर्शनों से (छट्ठाणवडिए) षट्स्थानपतित
(एवं उक्कोसाभिनिबोहिकनाणी वि) इसी प्रकार उत्कृष्ट आभिनि-
बोधिकज्ञानी भी (नवरं) विशेष (आभिनिबोहियनाणपज्जवेहिं तुल्ले)
आभिनिबोधिकज्ञान के पर्यायों से तुल्य (ठिईए तिट्ठाणवडिए) स्थिति
से त्रिस्थानपतित (तिहिं नाणेहिं) :तीन ज्ञानों से (तिहिं दंसणेहिं)
तीन दर्शनों से (छट्ठाणवडिए) षट्स्थानपतित (अजहण्णमणुक्कोसा-
भिनिबोहियनाणी जहा उक्कोसाभिनिबोहियनाणी) मध्यम आभि-
निबोधिक ज्ञानी जैसे उत्कृष्ट आभिनिबोधिक ज्ञानी (नवरं)
विशेष (ठिईए चउट्ठाणवडिए) स्थिति से चतुःस्थानपतित (सट्ठाणे
छट्ठाणवडिए) स्वस्थान में षट्स्थानपतित (एवं सुयणाणी वि) इसी
प्रकार श्रुतज्ञानी भी

(जहण्णोहिनाणीणं भंते ! मणुस्साणं केवइया पज्जवा पणत्ता)
जघन्य अवधिज्ञानी मनुष्यों के हे भगवन् ! कितने पर्याय कहे हैं ?
(गोयमा ! अणंता पज्जवा पणत्ता) हे गौतम ! अनन्त पर्याय कहे

षट्स्थान पतित (एवं उक्कोसाभिनिबोहियनाणी वि) એજ પ્રકારે ઉત્કૃષ્ટ આભિ-
નિબોધિકજ્ઞાની પણ (નવર) વિશેષ (આભિનિબોહિયનાણપજ્જવેહિ તુલ્લે) આભિનિ-
બોધિકજ્ઞાનના પર્યાયોથી તુલ્ય (ઠિઈએ તિટ્ઠાણવડિએ) સ્થિતિથી ત્રિસ્થાન પતિત
(તિહિ નાણેહિં) ત્રણ જ્ઞાનોથી (તિહિ દંસણેહિં) ત્રણ દર્શનોથી (છટ્ઠાણવડિએ) ષટ્-
સ્થાન પતિત (અજહણ્ણમણુક્કોસાભિનિબોહિયનાણી જહા ઉક્કોસાભિનિબોહિયનાણી)
મધ્યમ આભિનિબોધિક જ્ઞાની જેવા ઉત્કૃષ્ટ આભિનિબોધિક જ્ઞાની (નવરં)
વિશેષ (ઠિઈએ ચઉટ્ઠાણવડિએ) સ્થિતિથી ચતુઃસ્થાન પતિત (સટ્ઠાણે છટ્ઠાણવડિએ)
સ્વસ્થાનમાં ષટ્સ્થાન પતિત (એવં સુયણાણી વિ) એ પ્રકારે શ્રુતજ્ઞાની પણ

(જહણ્ણોહિનાણીણં ભંતે ! મણુસ્સાણં કેવઇયા પજ્જવા પણત્તા ?) જઘન્ય
અવધિજ્ઞાની મનુષ્યોના હે ભગવન્ ! કેટલા પર્યાય કહ્યા છે ? (ગોયમા ? અણંતા
પજ્જવા પણત્તા ?) હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે (સે કેણદ્દેણં ભંતે ! એવં

પ્રજ્ઞાતાઃ ? ગૌતમ ! અનન્તાઃ પર્યાવાઃ પ્રજ્ઞાતાઃ, તત્ કેનાર્થેન ભદન્ત ! એવમુચ્યતે—
જઘન્યાવધિજ્ઞાનિનાં મનુષ્યાણામનન્તાઃ પર્યાવાઃ પ્રજ્ઞાતાઃ ? ગૌતમ ! જઘન્યાવધિજ્ઞાની
મનુષ્યો જઘન્યાવધિજ્ઞાનિનો મનુષ્યસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યઃ પ્રદેશાર્થતયા તુલ્યઃ,
અવગાહનાર્થતયા ત્રિસ્થાનપતિતઃ, સ્થિત્યા ત્રિસ્થાનપતિતઃ, વર્ણગન્ધરસસ્પર્શપર્યવૈઃ
દ્વાભ્યાં જ્ઞાનાભ્યાં પદ્મસ્થાનપતિતઃ, અવધિજ્ઞાનપર્યવૈસ્તુલ્યઃ, મનઃપર્યવજ્ઞાનપર્યવૈઃ
પદ્મસ્થાનપતિતઃ, ત્રિભિર્દર્શનૈઃ પદ્મસ્થાનપતિતઃ, એવમુત્કૃષ્ટાવધિજ્ઞાની અપિ, અજ-
ઘન્યાનુત્કૃષ્ટાવધિજ્ઞાની એવશ્ચૈવ, નવરમ્ અવગાહનાર્થતયા ચતુઃસ્થાનપતિતઃ, સ્વ-
સ્થાને પદ્મસ્થાનપતિતઃ, યથા અવધિજ્ઞાની તથા મનઃપર્યાવાજ્ઞાની અપિ મણિતવ્યઃ,

હૈં (સે કેળદેળં મંતે એવં વુચ્ચઈ—જહળ્લોહિનાળીળં મળુસ્સાળં અળંતા
પજ્જવા પળ્લત્તા ?) હે ભગવન્ ! કિસ કારણ એસા કહા કિ જઘન્ય
અવધિજ્ઞાની મનુષ્યોં કે અનન્ત પર્યાય હૈં (ગોયમા ! જહળ્લોહિનાળી
મળુસ્સે જહળ્લોહિનાળિસ્સ મળૂસસ્સ દવ્વટ્ટયાએ તુલ્લે) હે ગૌતમ !
જઘન્ય અવધિજ્ઞાની મનુષ્ય જઘન્ય અવધિજ્ઞાની મનુષ્ય સે દ્રવ્ય કી
દૃષ્ટિ સે તુલ્ય હૈં (પણસટ્ટયાએ તુલ્લે) પ્રદેશોં કી દૃષ્ટિ સે તુલ્ય હૈ
(ઓગાહળટ્ટયાએ તિટ્ઠાળવડિએ ઠિટ્ઠાએ તિટ્ઠાળવડિએ) અવગાહના
ઔર સ્થિતિ સે ત્રિસ્થાનપતિત હૈ (વળ્ણગંધરસફાસપજ્જવેહિં) વર્ણ,
ગંધ, રસ સ્પર્શ કે પર્યાયોં સે (દોહિં નાળેહિં) દો જ્ઞાનાં સે (છટ્ઠાળ-
વડિએ) પદ્મસ્થાપતિત હૈ (ઓહિનાળપજ્જવેહિં તુલ્લે) અવધિજ્ઞાન
કે પર્યાયોં સે તુલ્ય હૈ (મળપજ્જવનાળપજ્જવેહિં છટ્ઠાળવડિએ) મનઃ-
પર્યવજ્ઞાન કે પર્યાયોં સે ષટ્થસ્થાનપતિત હૈ (તિહિં દંસળેહિં છટ્ઠાળ-
વડિએ) ત્રીન દર્શનોં સે પદ્મસ્થાનપતિત (એવં ઉક્કોસોહિનાળી વિ)
હસી પ્રકાર ઉત્કૃષ્ટ અવધિજ્ઞાની સી (અજહળ્લમળુક્કોસોહિનાળી

વુચ્ચઈ—જહળ્લોહિનાળીળં મળુસ્સાળં અળંતા પજ્જવા પળ્લત્તા ?) હે ભગવન્ ! શા
કારણે એવું કહ્યું છે કે જઘન્ય અવધિજ્ઞાની મનુષ્યોના અનન્ત પર્યાય છે (ગોયમા !
જહળ્લોહિનાળી મળુસ્સે જહળ્લોહિનાળિસ્સ મળૂસસ્સ દવ્વટ્ટયાએ તુલ્લે) હે ગૌતમ !
જઘન્ય અવધિજ્ઞાની મનુષ્ય જઘન્ય અવધિજ્ઞાની મનુષ્યથી દ્રવ્યની દૃષ્ટિએ
તુલ્ય છે (પણસટ્ટયાએ તુલ્લે) પ્રદેશોની દૃષ્ટિએ તુલ્ય છે (ઓગાહળટ્ટયાએ તિટ્ઠાળ-
વડિએ ઠિટ્ઠાએ તિટ્ઠાળવડિએ) અવગાહના અને સ્થિતિથી ત્રિસ્થાન પતિત છે (વળ્ણ-
ગંધરસફાસપજ્જવેહિં) વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શના પર્યાયોથી (દોહિ નાળેહિં) બે
જ્ઞાનોથી (છટ્ઠાળવડિએ) પદ્મસ્થાન પતિત છે (ઓહિનાળપજ્જવેહિં તુલ્લે) અવધિ
જ્ઞાનના પર્યાયોથી તુલ્ય છે (મળપજ્જવનાળપજ્જવેહિં છટ્ઠાળવડિએ) મનઃપર્યવ
જ્ઞાનના પર્યાયોથી પદ્મસ્થાન પતિત છે (તિહિં દંસળેહિં છટ્ઠાળવડિએ) ત્રણ
દર્શનોથી પદ્મસ્થાન પતિત (એવં ઉક્કોસોહિનાળી વિ) એ પ્રકારે ઉત્કૃષ્ટ અવધિ,

નવરમ્ અવગાહનાર્થતયા ત્રિસ્થાનપતિતઃ, યથા આભિનિવોધિકજ્ઞાની તથા મત્યજ્ઞાની શ્રુતાજ્ઞાની અપિ ભણિતવ્યઃ, યથા અવધિજ્ઞાની તથા વિભંગજ્ઞાની અપિ ભણિતવ્યઃ, ચક્ષુર્દર્શની અચક્ષુર્દર્શની ચ યથા આભિનિવોધિકજ્ઞાની, અવધિદર્શની યથા અવધિજ્ઞાની યત્ર જ્ઞાનાનિ તત્ર અજ્ઞાનાનિ ન સન્તિ, યત્ર અજ્ઞાનાનિ તત્ર જ્ઞાનાનિ ન સન્તિ, યત્ર દર્શનાનિ તત્ર જ્ઞાનાન્યપિ અજ્ઞાનાન્યપિ, કેવલજ્ઞાનિનાં ભદન્ત ! મનુષ્યાણાં

એવં ચેવ) મધ્યમ અવધિજ્ઞાની હસી પ્રકાર (નવરં ઓગાહણદ્વયાએ ચતુષ્ઠાણવડિએ) વિશેષ યહ કિ અવગાહના સે ચતુઃસ્થાનપતિત હૈ (સદ્ધાણે છદ્ધાણવડિએ) સ્વસ્થાન મેં ષટ્સ્થાનપતિત હૈ

(જહા ઓહિનાણી તહા મળપજ્જવનાણી વિ ભાણિયવ્વે) જૈસા અવધિજ્ઞાની વૈસા હી મનઃપર્યવજ્ઞાની ભી કહના ચાહિએ (નવરં ઓગાહણદ્વયાએ તિદ્ધાણવડિએ) વિશેષતા યહ કિ અવગાહના સે ત્રિસ્થાનપતિત હૈ (જહા આભિનિવોહિયનાણી તહા મહ્અણ્ણાણી સુયઅણ્ણાણી વિ ભાણિયવ્વે) મત્યજ્ઞાની ઓર શ્રુતાજ્ઞાની આભિનિવોધિકજ્ઞાની કે સમાન કહના ચાહિએ (જહા ઓહિનાણી તહા વિભંગનાણી વિ ભાણિયવ્વે) જૈસે અવધિજ્ઞાની વૈસે હી વિભંગજ્ઞાની ભી કહના ચાહિએ (ચક્ષુર્દંસણી અચક્ષુર્દંસણી ય જહા આભિનિવોહિયનાણી) ચક્ષુર્દર્શની ઓર અચક્ષુર્દર્શની આભિનિવોધિકજ્ઞાની કે સમાન (ઓહિદંસણી જહા ઓહિનાણી) અવધિદર્શની અવધિજ્ઞાની કે સમાન (જત્થ નાણા તત્થ અણ્ણાણા નત્થિ) જહાં

જ્ઞાની પથુ (અજહણ્ણમણુકોસોહિનાણી એવં ચેવ) મધ્યમ અવધિજ્ઞાની એ પ્રકારે (નવરં ઓગાહણદ્વયાએ ચતુષ્ઠાણવડિએ) વિશેષ એ છે કે અવગાહનાથી ચતુઃસ્થાન પતિત છે (સદ્ધાણે છદ્ધાણવડિએ) સ્વસ્થાનમા ષટ્સ્થાન પતિત છે

(જહા ઓહિનાણી તહા મળપજ્જવનાણી વિ ભાણિયવ્વે) જેવા અવધિજ્ઞાની તેવાજ મનઃપર્યવજ્ઞાની પથુ કહેવા ભેધએ. (નવરં ઓગાહણદ્વયાએ તિદ્ધાણવડિએ) વિશેષ એકે અવગાહનાથી ત્રિસ્થાન પતિત છે (જહા આભિનિવોહિયનાણી તહા મહ્અણ્ણાણી સુયઅણ્ણાણી વિ ભાણિયવ્વે) મત્યજ્ઞાની અને શ્રુતાજ્ઞાની આભિનિવોધિકજ્ઞાનીના સમાન કહેવા ભેધએ (જહા ઓહિનાણી તહા વિભંગનાણી વિ ભાણિયવ્વે) જેવા અવધિજ્ઞાની તેવાજ વિભંગજ્ઞાની કહેવા ભેધએ. (ચક્ષુર્દંસણી અચક્ષુર્દંસણી ય જહા આભિનિવોહિયનાણી) ચક્ષુર્દર્શની અને અચક્ષુર્દર્શની આભિનિવોધિકજ્ઞાનીના સમાન (ઓહિદંસણી જહા ઓહિનાણી) અવધિદર્શની અવધિજ્ઞાની સમાન (જત્થ નાણા તત્થ અણ્ણાણા નત્થિ) જ્યાં જ્ઞાન છે ત્યાં અજ્ઞાન નથી

કિયન્તઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ ? ગૌતમ ! અનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ, તત્ કેનાર્યેન ભદન્ત !
 એવમુચ્યતે—કેવલજ્ઞાનિનો મનુષ્યાણામ્ અનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ ? ગૌતમ ! કેવલ-
 જ્ઞાની મનુષ્યઃ કેવલજ્ઞાનિનો મનુષ્યસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યઃ, પ્રદેશાર્થતયા તુલ્યઃ,
 અવગાહનાર્થતયા ચતુઃસ્થાનપતિતઃ, સ્થિત્યા ત્રિસ્થાનપતિતઃ, વર્ણગન્ધરસસ્પર્શ-
 પર્યવૈઃ પદ્મસ્થાનપતિતઃ, કેવલજ્ઞાનપર્યવૈઃ કેવલદર્શનપર્યવૈશ્ચ તુલ્યઃ, એવં કેવલદર્શની

જ્ઞાન હૈં વહાં અજ્ઞાન નહીં હૈ (જત્થ અણ્ણાણા તત્થ નાણા નાત્થિ)
 જહાં અજ્ઞાન હૈં વહાં જ્ઞાન નહીં હૈ (જત્થ દંસણા તત્થ ણાણા વિ
 અણ્ણાણા વિ) જહાં દર્શન હૈં વહા જ્ઞાન ઓઁ ઓઁ અજ્ઞાન ઓઁ ઓઁ હોતે હૈં

(કેવલનાળીણં મંતે ! મણુસ્સાણં કેવદ્વયા પજ્જવા પળ્ણત્તા ?)
 હે ભગવન્ ! કેવલજ્ઞાની મનુષ્યોં કે કિતને પર્યાય કહે હૈં ? (ગોયમા !
 અણંતા પજ્જવા પળ્ણત્તા) હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહે હૈં (સે કેળદ્દેણં
 મંતે ! એવં વુચ્ચદ્દ—કેવલનાળીણં મણુસ્સાણં અણંતા પજ્જવા પળ્ણત્તા ?)
 હે ભગવન્ ! કિસ કારણ એસા કહા જાતા હૈં કે કેવલજ્ઞાની
 મનુષ્યોં કે અનન્ત પર્યાય હૈં ? (ગોયમા ! કેવલ નાળી મણૂસે કેવલ-
 નાણિસ્સ મણૂસસ્સ દવ્વદ્વયાએ તુલ્લે) કેવલજ્ઞાની મનુષ્ય કેવલજ્ઞાની
 મનુષ્ય સે દ્રવ્ય કી દૃષ્ટિ સે તુલ્ય હૈં (પણ્ણદ્વયાએ તુલ્લે) પ્રદેશોં સે
 તુલ્ય હૈં (ઓગાહણદ્વયાએ ચટ્ટાણવડિએ) અવગાહના સે ચતુઃસ્થાન-
 પતિત હૈં (ઠિર્દિએ તિટ્ટાણવડિએ) સ્થિતિ સે ત્રિસ્થાનપતિત હૈં (વળ્ણગંધ-
 રસફાસપજ્જવેહિં છટ્ટાણવડિએ) વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શ કે પર્યાયોં સે
 પદ્મસ્થાનપતિત હૈં (કેવલનાળપજ્જવેહિં કેવલદંસણપજ્જવેહિ ય તુલ્લે)

(જત્થ અણ્ણાણા તત્થ ણાણા ણત્થિ) ત્યાં અજ્ઞાન છે ત્યાં જ્ઞાન નથી (જત્થ દંસણા તત્થ
 ણાણા વિ અણ્ણાણા વિ) ત્યાં દર્શન છે, ત્યાં જ્ઞાન પણ અને અજ્ઞાન પણ હોય છે

(કેવલનાળીણં મંતે ! મણુસ્સાણં કેવદ્વયા પજ્જવા પળ્ણત્તા ?) હે ભગવન્ ! કેવલ
 જ્ઞાની મનુષ્યોના કેટલા પર્યાય કહ્યા છે (ગોયમા ! અણંતા પજ્જવા પળ્ણત્તા) હે
 ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે (સે કેળદ્દેણં મંતે ! એવં વુચ્ચદ્દ કેવલનાળીણં
 મણુસ્સાણં અણંતા પજ્જવા પળ્ણત્તા ?) હે ભગવન્ ! શા કારણે એમ કહેવાય છે કે
 કેવલજ્ઞાની મનુષ્યોના અનન્ત પર્યાય છે ? (ગોયમા ! કેવલનાળી મણૂસે કેવલ
 નાણિસ્સ મણૂસસ્સ દવ્વદ્વયાએ તુલ્લે) કેવલજ્ઞાની મનુષ્ય કેવલજ્ઞાની મનુષ્યથી
 દ્રવ્યની દૃષ્ટિએ તુલ્ય છે (પણ્ણદ્વયાએ તુલ્લે) પ્રદેશોથી તુલ્ય છે (ઓગાહણદ્વયાએ
 ચટ્ટાણવડિએ) અવગાહનાથી ચતુઃસ્થાન પતિત છે (ઠિર્દિએ તિટ્ટાણવડિએ)
 સ્થિતિથી ત્રિસ્થાન પતિત છે (વળ્ણ ગંધ રસ ફાસ પજ્જવેહિં છટ્ટાણવડિએ)
 વર્ણ ગંધ, રસ, સ્પર્શના પર્યાયોથી પદ્મસ્થાન પતિત છે (કેવલનાળપજ્જવેહિં

અપિ મનુષ્યો મળિતવ્યઃ, વાનવ્યન્તરાઃ યથા અસુરકુમારાઃ, એવં જ્યોતિષ્ક વૈમાનિકાઃ, નવરં સ્વસ્થાને સ્થિત્યા ત્રિસ્થાનપતિતો મળિતવ્યઃ, તે એતે જીવપર્યવાઃ ।

ટીકા—અથ જઘન્યાચવગાહનકાદીનાં મનુષ્યાણાં પર્યાયાન્ પ્રરૂપયિતુમાહ—‘જહ્વણોગાહણગાણં મંતે ! મણુસ્સાણં કેવદ્યા પજ્જવા પણ્ણત્તા ?’ ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—હેમદન્ત ! જઘન્યાવગાહનકાનાં—જઘન્યમ્—અવગાહનં શરીરોચ્છ્રયો યેપાં તે જઘન્યાવગાહનકાસ્તેપાં મનુષ્યાણાં ક્રિયન્તઃ પર્યાયાઃ પ્રજ્ઞસા ? મગવાન્ ઉત્તરયતિ—‘ગોયમા !’ હે ગૌતમ ! ‘અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા’ જઘન્યાવગાહનકાનાં મનુષ્યાણામ્ અનન્તાઃ પર્યવા પ્રજ્ઞસાઃ, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—‘સે કેણદ્દેણં મંતે ! એવં

કેવજ્ઞાન ઔર કેવલદર્શન કે પર્યાયોં તુલ્ય હૈ (એવં કેવલદંસણી વિ મણુસેભાણિયવ્વે) હસી પ્રકાર કેવલદર્શની ભી મનુષ્ય કહના ઑહિએ (વાણમંતરા જહા અસુરકુમારા) વાનવ્યન્તર અસુરકુમારોં કે સમાન (એવં જોહસિયવેમાણિયા) હસી પ્રકાર જ્યોતિષ્ક ઔર વૈમાનિક નવરં) વિશેષ (સદ્દાણે ઠિઈએ તિદ્દાણવહિએ) સ્વસ્થાન મેં સ્થિતિ સે ત્રિસ્થાનપતિત (ભાણિયવ્વે) કહના ઑહિએ (સે ત્તં જીવ-પજ્જવા) જીવપર્યાયોં કા નિરૂપણ સમાપ્ત

ટીકાર્થ—અવ જઘન્ય આદિ અવગાહના વાલે મનુષ્યોં કા નિરૂપણ કિયા જાતા હૈ—

ગૌતમ પ્રશ્ન કરતે હૈં—હે અગવન્ ! જઘન્ય અવગાહના અર્થાત્ શરીર કી ઉંચાઈ વાલે મનુષ્યોં કે કિતને પર્યાય હૈં ?

મગવાન્ ઉત્તર દેતે હૈં—હે ગૌતમ ! જઘન્ય અવગાહના વાલે મનુષ્યોં કે અનન્ત પર્યાય કહે ગએ હૈં ।

કેવલદંસણપજ્જવેહિં તુલ્લે) કેવળજ્ઞાન અને કેવળ દર્શનના પર્યાયોથી તુલ્ય છે (એવં કેવલદંસણી વિ મણુસે ભાણિયવ્વે) એજ પ્રકારે કેવલ દર્શની મનુષ્ય પણ કહેવા બેઠયે (વાણમંતરા જહા અસુરકુમારા) વાનવ્ય તર—અસુરકુમારોના સમાન (એવં જોહસિયવેમાણિયા) જ્યોતિષ્ક અને વૈમાનિક (નવરં) વિશેષ (સદ્દાણે ઠિઈએ તિદ્દાણવહિએ) સ્વસ્થાનમા સ્થિતિથી ત્રિસ્થાન પતિત (ભાણિયવ્વે) કહેવા બેઠયે (સેત્તં જીવપજ્જવા) આ પ્રકારે જીવ પર્યાયોનું નિરૂપણ કહેલ છે.

ટીકાર્થ— હવે જઘન્ય આદિ અવગાહનાવાળા મનુષ્યોનું નિરૂપણ કરાય છે

શ્રીગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે—હે ભગવન્ ! જઘન્ય અવગાહનાવાળા અર્થાત્ શરીરની ઊંચાઈવાળા મનુષ્યોના કેટલા પર્યાય છે ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે—હે ગૌતમ ! જઘન્ય અવગાહનાવાળા મનુષ્યોના અનન્ત પર્યાય કહેલા છે.

વુચ્ચઈ-જહ્ણોગાહનગાણં મણુસ્સાણં અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા' હે મદન્ત ! તત્-અથ, કેનાર્યેન કથં તાવત્, ઇવમ્-ઉક્તરીત્યા ઉચ્યતે યત્ જઘન્યાવગાહનકાનાં મનુષ્યાણામ્ અનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞતાઃ ? इति भगवान् आह-'गोयमा !' हे गौतम ! 'जह्णोगाहणए मणूसे जह्णोगाहणगस्स मणूमस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले' 'जघन्यावगाहनको मनुष्यो जघन्यावगाहनकस्य मनुष्यस्य द्रव्यार्थतया तुल्यो भवति, 'पएसट्ठयाए तुल्ले' प्रदेशार्थतया तुल्यो भवति, 'ओगाहणट्ठयाए'तुल्ले' अवगाहनार्थतया-शरीरोच्छ्रयापेक्षया तुल्यो भवति, 'ठिईए तिट्ठाणवडिए' स्थित्या-आयुः कर्मानुभवक्षणस्थित्यपेक्षया त्रिस्थानपतितो भवति, मनुष्यस्यापि जघन्यावगाहनकस्य नियमतः संख्येयवर्षायुष्कतया संख्येयवर्षायुष्कस्य च स्थित्यपेक्षया त्रिस्थानपतितत्वमेव संभवति न तु चतुःस्थानपतितत्वम्, तदभिलापस्तु-जघन्यावगाहनको मनुष्यो जघन्यावगाहनकस्य मनुष्यस्य स्थित्यपेक्षया असंख्येयभागहीनो वा, संख्येयभागहीनो वा, संख्येयगुणहीनो वा भवति, असंख्येयभागाभ्यधिको वा, संख्येयभागाभ्यधिको वा संख्येयगुणाभ्यधिको वा भवतीति बोध्यः, 'वण्णगंधरसकासयपज्जवेहिं तिहिं नाणेहिं दोहिं अन्नाणेहिं

ગૌતમ પુનઃ પ્રશ્ન કરતે હૈં-હે મગવન્ ! કિસ કારણ એસા કહા હૈ કિ જઘન્ય અવગાહના વાલે મનુષ્યોં કે અનન્ત પર્યાય કહે ગણ હૈં ?

મગવાન્-હે ગૌતમ ! જઘન્ય અવગાહના વાલા એક મનુષ્ય દૂસરે જઘન્ય અવગાહના વાલે મનુષ્ય સે દ્રવ્ય કી અપેક્ષા તુલ્ય હોતા હૈ, પ્રદેશોં કી અપેક્ષા બી તુલ્ય હોતા હૈ, અવગાહના સે બી તુલ્ય હોતા હૈ કિન્તુ સ્થિતિ સે ત્રિસ્થાનપતિત હોતા હૈ, ક્યોંકિ જઘન્ય અવગાહના વાલા મનુષ્ય નિયમ સે સંખ્યાત વર્ષ કી આયુ વાલા હી હોતા હૈ, અતઃચ અસંખ્યાતભાગ હીન, સંખ્યાતભાગ હીન સંખ્યાતગુણ હીન યા અસંખ્યાતભાગ અધિક, સંખ્યાતભાગ અધિક

શ્રી ગૌતમસ્વામી પુનઃ પ્રશ્ન કરે છે-હે ભગવન્ ! શા કારણે એવું કહ્યું છે કે જઘન્ય અવગાહના વાળા મનુષ્યોના અનન્ત પર્યાય કહેવાયેલા છે ?

શ્રીભગવાન્-હે ગૌતમ ! જઘન્ય અવગાહનાવાળો એક મનુષ્ય જઘન્ય અવગાહનાવાળા બીજા મનુષ્યથી દ્રવ્યની અપેક્ષાએ તુલ્ય હોય છે. પ્રદેશોની અપેક્ષાએ પણ તુલ્ય હોય છે, અવગાહનાથી પણ તુલ્ય હોય છે પરંતુ સ્થિતિથી ત્રિસ્થાન પતિત બને છે. કેમકે જઘન્ય અવગાહનાવાળા મનુષ્ય નિયમથી સંખ્યાત વર્ષની આયુષ્યવાળા જ હોય છે, તેથી જ તે અસંખ્યાત ભાગહીન, સંખ્યાત ભાગહીન, સંખ્યાત ગુણહીન અગર અસંખ્યાત ભાગ અધિક, સંખ્યાત ભાગ અધિક અથવા સંખ્યાત ગુણ અધિક થાય છે. તે વર્ણુ, ગંધ, રસ, સ્પર્શના

તિર્હિં દંસર્ગોહ છટ્ટાણવડિએ' વર્ણગન્ધરસસ્પર્શપર્યવૈઃ ત્રિભિર્જ્ઞાનૈઃ મતિ શ્રુતાવધિ-
જ્ઞાનલક્ષણૈઃ, દ્વાભ્યામજ્ઞાનાભ્યામ્ મત્યજ્ઞાન શ્રુતાજ્ઞાનાભ્યામ્, ત્રિભિર્દર્શનૈશ્ચ પદ્-
સ્થાનપતિતો ભવતિ, તત્ર કસ્યચિત્ તીર્થંકરસ્ય અનુત્તરોપપાતિકદેવસ્ય વા
અપ્રતિપતિતાવધિજ્ઞાનેન જઘન્યાવગાહનાયામુત્પાદાવસ્થાયામવધિજ્ઞાનસ્યાપ્યુપલ-
મ્ભાત્ 'ત્રિભિર્જ્ઞાનૈ' રિત્યુક્તમ્, વિભદ્ગજ્ઞાનવિશિષ્ટસ્ય તુ નરકાદુદ્વૃત્તસ્ય જઘન્યા-
વગાહનાયાં નોત્પાદઃ સંભવતિ તથા સ્વભાવત્વાત્, અતો વિભદ્ગજ્ઞાનાનુપ-
લમ્ભેન 'દ્વાભ્યામજ્ઞાનાભ્યા' મિત્યુક્તમ્, 'ઉકોસોગાહણે વિ એવં ચેવ' ઉત્કૃષ્ટા-
વગાહનકોડપિ મનુષ્ય એવશ્ચૈવ-ઉત્કૃષ્ટાવગાહનકસ્ય મનુષ્યસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા

અથવા સંખ્યાતગુણ અધિક હોતા હૈ । વહ વર્ણ ગંધ, રસ, ઔર
સ્પર્શ કે પર્યાયોં સે ત્રીન જ્ઞાનોં સે અર્થાત્ મતિ શ્રુત ઔર અવ-
ધિજ્ઞાનોં સે, મત્યજ્ઞાન ઔર શ્રુતાજ્ઞાન ઇન દો અજ્ઞાનોં સે તથા
ચક્ષુદર્શન, અચક્ષુદર્શન ઔર અવધિદર્શન રૂપ ત્રીન દર્શનોં સે
ષટ્સ્થાનપતિત હોતા હૈ, કિસી તીર્થંકર કા અથવા અનુત્તરોપપા-
તિક દેવ કા અપ્રતિપાતિ અવધિજ્ઞાન કે સાથ જઘન્ય અવગાહના મેં
ઉત્પાદ હોતા હૈ, તવ જઘન્ય અવગાહના મેં સ્ત્રી અવધિજ્ઞાન પાયા
જાતા હૈ, અતએવ યહાં ત્રીન જ્ઞાનોં કા કથન કિયા ગયા હૈ । કિન્તુ
નારક સે નિકલે હુએ જીવ કા જઘન્ય અવગાહના મેં ઉત્પાદ હોતા
નહીં હૈ, ક્યોંકિ ઉસકા સ્વભાવ હી એસા હૈ, અતઃ જઘન્ય અવગાહના
મેં વિભંગજ્ઞાન નહીં પાયા જા સકતા, ઇસ કારણ યહાં દો અજ્ઞાનોં
કા હી ઉલ્લેખ કિયા ગયા હૈ,

ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના વાલે મનુષ્ય કી સ્ત્રી ઇસી પ્રકાર કી વક્તવ્યતા
સમજ્ઞની ચાહિએ અર્થાત્ ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના વાલા મનુષ્ય સે દ્રવ્ય ઔર

પર્યાયોથી, ત્રણ જ્ઞાનોથી અર્થાત્ મતિ શ્રુત અવધિજ્ઞાનથી મત્યજ્ઞાનથી અને
શ્રુતાજ્ઞાન એ બે અજ્ઞાનોથી તથા ચક્ષુદર્શન, અચક્ષુદર્શન અને અવધિદર્શન
ઇય ત્રણ દર્શનોથી ષટ્સ્થાન પતિત થાય છે. બ્યારે કોઈ તીર્થંકરનો અથવા
અનુત્તરોપપાતિક દેવનો અપ્રતિપાતિ અવધિજ્ઞાનીની સાથે જઘન્ય અવગાહનામાં
ઉત્પાદ થાય છે. ત્યારે જઘન્ય અવગાહનામાં પણ અવધિજ્ઞાન મળી આવે છે
તેથીજ અહિં ત્રણ જ્ઞાનોનું કથન કરાયેલું છે. પણ નરકમાંથી નિકળેલા જીવની
જઘન્ય અવગાહનામાં ઉત્પત્તિ થતી નથી, કેમકે એમનો સ્વભાવજ એવો છે
તેથી જઘન્ય અવગાહનામાં વિભંગજ્ઞાન નથી મળી આવતું. એ કારણે અહીં
બે અજ્ઞાનોનો જ ઉલ્લેખ કરાયો છે.

ઉત્કૃષ્ટ અવગાહનાવાળા મનુષ્યની એ પ્રકારની વક્તવ્યતા સમજવી જોઈએ
અર્થાત્ ઉત્કૃષ્ટ અવગાહનાવાળા મનુષ્ય ઉત્કૃષ્ટ અવગાહનાવાળા મનુષ્યથી દ્રવ્ય

तुल्यः, प्रदेशार्थतया तुल्यः, अवगाहनार्थतया तुल्यः, वर्णगन्धरसस्पर्श-
पर्यवैः षट्स्थानपतितो भवति, किन्तु 'णवरं ठिईए सिय हीणे सिय तुल्ले
सिय अब्भहिए' नवरं-पूर्वापेक्षया विशेषस्तु स्थित्या-आयुः कर्मानुभवलक्षणस्थि-
त्यपेक्षया, स्यात्-कदाचित् कश्चिद् हीनो भवति, स्यात्-कदाचित् कश्चित् तुल्यो
भवति, स्यात्-कदाचित् कश्चिद्भ्यधिको भवति, तत्र 'जइ हीणे असंखिज्जइ
भागहीणे, अह अब्भहिए असंखेज्जइभाग अब्भहिए' यदा हीनो विवक्षितस्तदा
असंख्येयभागहीनो भवति, अथ यदा अभ्यधिको विवक्षितस्तदा असंख्येयभागा-
भ्यधिको भवति, उत्कृष्टावगाहनक्रानां मनुष्याणां त्रिगव्यूतोच्छ्रयतया त्रिगव्यू-
तानाञ्च स्थितिर्जघन्येन पल्योपमासंख्येयभागहीनत्रिपल्योपमानि, उत्कर्षेण तु
परिपूर्णत्रिपल्योपमानि भवन्ति त्रिपल्योपमासंख्येयभागश्च त्रिपल्योपमानाम-
संख्येयतमो भागो भवति, अतः पल्योपमासंख्येयभागहीन पल्योपमत्रयस्थितिकः,

प्रदेशों की दृष्टि से तुल्य है, अवगाहना से भी तुल्य होता है, वर्ण,
गंध, रस और स्पर्श से षट्स्थानपतित होता है। स्थिति की दृष्टि
से स्यात् हीन भी होता है, तुल्य भी हो सकता है और अधिक
भी हो सकता है। अगर हीन हो तो असंख्यातभाग हीन होता है
और यदि अधिक हो तो असंख्यातभाग अधिक होता है। उत्कृष्ट
अवगाहना वाले मनुष्यों की अवगाहना तीन (गव्यूति) कोस की
होती है और उनकी स्थिति जघन्य पल्योपम के असंख्यातवें भाग
कम तीन पल्योपम की होती है और उत्कृष्ट पूर्ण तीन पल्योपम की।
तीन पल्योपम का असंख्यातवां भाग तीन पल्योपमों का असंख्यातवां
ही भाग है, अतएव जिस की स्थिति पल्योपम के असंख्यातवें भाग
कम तीन पल्योपम की होती है वह पूर्ण तीन पल्योपम की स्थिति वाले

अने प्रदेशोनी दृष्टिसे तुल्य छे, अवगाहनाथी पण तुल्य अने छे. वणुं,
गंध, रस, अने स्पर्शथी षट्स्थान पतित थाय छे. स्थितिनी दृष्टिथी स्यात्
हीन होय तो असंख्यात लागहीन थाय छे अने जे अधिक होय तो असं-
ख्यात लाग अधिक थाय छे. उत्कृष्ट अवगाहनावाणा मनुष्योनी अवगाहना
त्रणु गव्यूति (कोस) नी होय छे अने तेमनी स्थिति जघन्य पल्योपमनो
असंख्यातमो लाग ओछी त्रणु पल्योपमनी थाय छे अने उत्कृष्ट पूर्ण त्रणु
पल्योपमनी. त्रणु पल्योपमनो असंख्यातमो लाग त्रणु पल्योपमनो असं-
ख्यातमो न लाग छे, तेथी न जेनी स्थिति पल्योपमना असंख्यातमो लाग
ओछी त्रणु पल्योपमनी थाय छे, ते पूर्ण त्रणु पल्योपमनी स्थितिवाणनी
अपेक्षासे असंख्यात लागहीन अने छे अने पूर्ण त्रणु पल्योपमवाणा तेमनी

પરિપૂર્ણપલ્યોપમત્રયસ્થિતિકાપેક્ષયાઽસંખ્યેયભાગહીનો ભવતિ, તદ્ભિન્નસ્તુ તદ-
પેક્ષયાઽસંખ્યેયભાગાભ્યધિકો ભવતિ, અન્યાસાં વૃદ્ધિહાનીનામનુપલન્માત્, 'દો
નાણા, દો અન્નાણા, દો દસણા' દ્વે જ્ઞાને-મતિ શ્રુતજ્ઞાનરૂપે, દ્વે અજ્ઞાને-મત્યજ્ઞાન
શ્રુતાજ્ઞાનરૂપે, દ્વે દર્શને ચ ભવતઃ, તત્ર કારણન્તુ ઉત્કૃષ્ટાવગાહના મનુષ્યા અસંખ્યેય-
વર્ષાયુષો ભવતિ અસંખ્યેયવર્ષાયુષાઽધિવિભક્તજ્ઞાનાન્મયસ્તથાસ્વાભાવ્યાત્, અતો
દ્વે એવ જ્ઞાને દ્વે ચાજ્ઞાને ભવતઃ, 'અજઞ્ઞમનુકોસંગાદ્ગણે વિ એવં ચેવ' અજઞ્ઞન્યા-
નુત્કૃષ્ટાવગાહનકોઽપિ મનુષ્યઃ એવઞ્ચેવ-અજઞ્ઞન્યાનુત્કૃષ્ટાવગાહનકસ્ય મનુષ્યસ્ય
દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યઃ, પ્રદેશાર્થતયા તુલ્યો ભવતિ 'ળવરં ઓગાહનદ્વયાએ ચઉદ્ઘાળવહિ-
એ' નવરમ્-પૂર્વાપેક્ષયા વિશેષત્તુ અવગાહનાર્થતયા શરીરોચ્છયરૂપતયા, ચતુઃસ્થા-

કી અપેક્ષા અસંખ્યાતભાગહીન હોતા હૈં ઓર પૂર્ણ ત્રીન પલ્યોપમ વાલા
ઉસકી અપેક્ષા અસંખ્યાતભાગ અધિક સ્થિતિ વાલા હોના હૈં । ઇનમેં
અન્ય પ્રકાર કી હીનતા યા અધિકતા કા સંભવ નહીં હૈં ।

ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના વાલે મનુષ્ય મેં મતિ ઓર શ્રુત, યે દો જ્ઞાન
ઓર મત્યજ્ઞાન તથા શ્રુતાજ્ઞાન હો પાયે જાતે હૈં । દર્શન મીં ઇનમેં
દો હી હોતે હૈં । ઇસકા કારણ યહ હૈં કિ ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના વાલે
મનુષ્ય અસંખ્યાત વર્ષ કી આયુવાલે હી હોતે હૈં ઓર અસંખ્યાત
વર્ષ કી આયુ વાલો મેં ન અવધિજ્ઞાન હો સકતા હૈં ઓર ન વિભગ-
જ્ઞાન હી ક્યોંકિ ઇનકા સ્વભાવ હો એસા હૈં । ઇસ કારણ ઉત્કૃષ્ટ
અવગાહના વાલોં મેં દો જ્ઞાન ઓર દો અજ્ઞાન હી હોતે હૈં,

મધ્યમ અવગાહના વાલોં કી વક્તવ્યતા મીં ઇસી પ્રકાર સમજ
લેની યાહિએ, અર્થાત્ વહ દ્રવ્ય કી ઓર પ્રદેશોં કી દૃષ્ટી સે તુલ્ય

અપેક્ષાએ અસંખ્યાત ભાગ અધિક સ્થિતિવાળા હોય છે- તેમનામા અન્ય
પ્રકારની હીનતા અગર અધિકતાનો સંભવ જ નથી.

ઉત્કૃષ્ટ અવગાહનાવાળા મનુષ્યમા મતિ અને શ્રુત એ બન્ને જ્ઞાન અને
મત્યજ્ઞાન તથા શ્રુતાજ્ઞાન જ મળી આવે છે. દર્શન પણ તેઓમાં બે જ હોય
છે, તેનું કારણ એ છે કે ઉત્કૃષ્ટ અવગાહનાવાળા મનુષ્ય અસંખ્યાત વર્ષની
આયુ વાળા જ હોય છે, અને અસંખ્યાત વર્ષની આયુવાળાઓમા અવધિજ્ઞાન
થઈ શકતું નથી અને વિભગ જ્ઞાન પણ, કેમકે તેમનો સ્વભાવજ એવો છે.
એ કારણે ઉત્કૃષ્ટ અવગાહનાવાળાઓમા બે અજ્ઞાન જ હોય છે.

મધ્યમ અવગાહનાવાળાઓની વક્તવ્યતા પણ એ પ્રકારે સમજ લેવી
જોઈએ અર્થાત્ તે દ્રવ્યની અપેક્ષાએ અને પ્રદેશોની દૃષ્ટિએ તુલ્ય છે, વિશે.

નપતિતો ભવતિ, અજવન્યાનુત્કુષ્ટાવગાહનકાઃસંખ્યેયવર્ષાયુષ્કોઽપિ ભવતિ અસં-
ખ્યેયવર્ષાયુષ્કોપિ, તત્ર અસંખ્યેયવર્ષાયુષ્કોઽપિ ગવ્યુત ઢિ ગવ્યુતોચ્છયો ભવતિ
અતોઽવગાહનાપેક્ષયા ચતુઃસ્થાનપતિતત્વં ભવતિ, 'ઠિર્ઇ ચડદ્વાળવડિર્' સ્થિત્યા
-આયુઃકર્માનુભવલક્ષણસ્થિત્યા, ચતુઃસ્થાનપતિતો ભવતિ, પ્રાગુક્તયુક્તેઃ, 'આઙ્-
લ્લેહિં ચડહિં નાળેહિં છદ્વાળવડિર્' આઘૈશ્વર્યભિઃ જ્ઞાનૈઃ-મતિ શ્રુતાવધિમનઃ-
પર્યવજ્ઞાનલક્ષણૈઃ પદ્સ્થાનપતિતો ભવતિ, તેષાં ચતુર્ણામપિ જ્ઞાતાનાં તત્તદ્વદ્વાદિ
સાપેક્ષતયા ક્ષયોપશમવૈચિત્ર્યતસ્તારતમ્યસદ્ભાવાત્ 'કેવલજ્ઞાનપજ્જવેહિં તુલ્લે'
કેવલજ્ઞાનપર્યવૈસ્તુલ્યો ભવતિ, નિઃશેષ સ્વાવરણક્ષયેણ પ્રાદુર્ભૂતસ્ય કેવલજ્ઞાનસ્ય

હૈ, વિશેષતા યહ હૈ કિ અવગાહના કિ દૃષ્ટિ સે ચતુસ્થાનપતિત હોતા
હૈ, ક્યોંકિ મધ્યમ અવગાહના સંખ્યાત વર્ષ કી આયુ વાલે કી બી હો
સંકતી હૈ ઓર અસંખ્યાત વર્ષ કી આયુ વાલે કી બી હો સંકતી હૈ ।
અસંખ્યાત વર્ષ કી આયુ વાલા બી એક યા દો ગવ્યુત કી અવગાહ-
નાવાલા હોતા હૈ । અતઃ અવગાહના કી અપેક્ષા ચતુઃસ્થાનપતિત કહા
હૈ । સ્થિતિ કી અપેક્ષા મધ્યમ અવગાહના વાલા ચતુઃસ્થાનપતિત હોતા
હૈ હસ સંબંધ મેં યુક્તિ પદ્ધતિ હી કહી જા ચુકી હૈ । આદિ કે ચાર જ્ઞાનોં
અર્થાત્ મતિ, શ્રુત, અવધિ ઓર મનઃપર્યવ જ્ઞાનોં કી અપેક્ષા સે
પદ્સ્થાનપતિત હોતા હૈ, ક્યોંકિ યે ચારોં જ્ઞાન દ્રવ્ય આદિ કી અપેક્ષા
રખતે હેં તથા ક્ષયોપશમજન્ય હેં ઓર ક્ષયોપશમ મેં વિચિત્રતા હોતી
હૈ, અનંત્રેવ ડનમેં તરતપતા હીના સ્વાભાવિક હૈ । યે કેવલજ્ઞાન કે
પર્યાયોં સે તુલ્ય હેં, ક્યોંકિ સમસ્ત આવરણોં કે પૂર્ણ ક્ષય સે ઉત્પન્ન

પતા એ છે કે અવગાહનાની દૃષ્ટિએ ચતુસ્થાન પતિત થાય છે, કેમકે મધ્યમ
અવગાહના સંખ્યાત વર્ષની આયુવાળાની પણ હોઈ શકે છે અને અસંખ્યાત
વર્ષની આયુવાળાની પણ થઈ શકે છે. અસંખ્યાત વર્ષની આયુવાળા પણ
એક અગર બે ગવ્યુતિની અવગાહનાવાળા હોય છે. તેથી અવગાહનાની અપે
ક્ષાએ ચતુસ્થાન પતિત કહેલ છે. સ્થિતિની અપેક્ષાએ મધ્યમ અવગાહનાવાળા
ચતુસ્થાન પતિત થાય છે, એ બાળનમા યુક્તિ આગળ કહી દેવાઈ છે. આદિના
ચાર જ્ઞાનોમા અર્થાત્ મતિ, શ્રુત, અવધિ અને મનઃપર્યવ જ્ઞાનોની અપેક્ષાએ
પદ્સ્થાન પતિત થાય છે, કેમકે એ ચારે જ્ઞાન દ્રવ્ય આદિની અપેક્ષા રાખે છે.
તથા ક્ષયોપશમ જન્ય છે. અને ક્ષયોપશમમા વિચિત્રતા હોય છે. તેથીજ તર-
તમતા થાય તે સ્વાભાવિક છે તેઓ કેવલજ્ઞાનના પર્યાયોથી તુલ્ય છે, કેમકે
સમસ્ત આવરણોના પૂર્ણ ક્ષયથી ઉત્પન્ન થવાવાળા કેવલજ્ઞાનમાં કોઈ પણ

મેશભાવાત્, 'તિર્હિ અન્નાણેહિં તિર્હિ દંસણેહિં છટ્ટાણવહિં' ત્રિભિરજ્ઞાનૈઃ—મત્ય-જ્ઞાનશ્રુતાજ્ઞાનવિભજ્ઞાનલક્ષણૈઃ, ત્રિભિર્દર્શનૈઃ—મતિશ્રુતાવધિર્દર્શનૈઃ પટ્ટસ્થાન-પતિતો ભવતિ, 'કેવલદંસણપજ્જવેહિં તુલ્લે' કેવલદર્શનપર્યવૈ સ્તુલ્યો ભવતિ, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—'જહણ્ણઠિદ્ધયાણં મંતે ! મણુસ્સાણં કેવદ્ધયા પજ્જવા પણ્ણત્તા ?' હે ભદન્ત ! જઘન્યસ્થિતિકાનાં મનુષ્યાણાં કિયન્તઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ ? ભગવાન્ આહ—'ગોયમા !' હે ગૌતમ ! 'અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા' જઘન્યસ્થિતિકાનાં મનુષ્યાણામનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ, ગૌતમ ! પૃચ્છતિ—'સે કેણદ્દેણં મંતે ! एवं बुच्चइ जहण्णठिद्वयाणं मणुस्साणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ?' હે ભદન્ત ! તત્—અથ, કેનાર્યેન—કથં તાવદ્, એવમ્—ઉક્તરીત્યા, ઉચ્યતે—યત્—જઘન્યસ્થિતિકાનાં મનુષ્યાણામનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ ? इति, ભગવાન્ આહ—'ગોયમા !' હે ગૌતમ ! 'જહણ્ણઠિદ્ધે મણુસ્સે જહણ્ણઠિદ્ધયસ્સ મણુસસ્સ દવ્વદ્ધયાએ તુલ્લે' જઘન્યસ્થિતિકો મનુષ્યો જઘન્યસ્થિતિકસ્ય મનુષ્યસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યો ભવતિ, 'પપ્પસદ્ધયાએ તુલ્લે' પ્રદેશાર્થતયા તુલ્યો ભવતિ, 'ઓગાહણદ્ધયાએ ચઉટ્ટાણવહિં'

હોને વાલે કેવલજ્ઞાન મેં કિસી મી પ્રકાર કી તરતમતા નહીં હોતી તોન અજ્ઞાનોં ઓર તોન દર્શનોં સે પટ્ટસ્થાનપતિત હોતા હૈ । કેવલ-દર્શન કે પર્યાયોં સે તુલ્ય હોતા હૈ ।

ગૌતમ—હે ભગવન્ જઘન્ય સ્થિતિ વાલે મનુષ્યોં કે પર્યાય કિતને કહે ગણે હૈ ?

ભગવાન્—હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય હૈ ।

ગૌતમ—હે ભગવન્ ! અનન્ત કહને કા કારણ કયા હૈ ?

ભગવાન્—હે ગૌતમ ! જઘન્ય સ્થિતિ વાલા એક મનુષ્ય દૂસરે જઘન્ય સ્થિતિ વાલે મનુષ્ય સે દ્રવ્ય ઓર પ્રદેશોં કી દૃષ્ટિ સે તુલ્ય હોતા હૈ, અવગાહના સે ચતુઃસ્થાનપતિત, સ્થિતિ કી અપેક્ષા તુલ્ય

પ્રકારની તરતમતા નથી થતી. ત્રણ અજ્ઞાનો અને ત્રણ દર્શનોથી પટસ્થાન પતિત પર્યાય છે કેવળ દર્શનના પર્યાયોથી તુલ્ય થાય છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી—હે ભગવન્ ! જઘન્ય સ્થિતિવાળા મનુષ્યોના પર્યાય કેટલા કહેલા છે ?

શ્રી ભગવાન્—હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી—અનન્ત કહેવાનું શું કારણ છે ?

શ્રી ભગવાન્—હે ગૌતમ ! જઘન્ય સ્થિતિવાળો એક મનુષ્ય જઘન્ય સ્થિતિ વાળા બીજા મનુષ્યથી દ્રવ્ય અને પ્રદેશોની દૃષ્ટિએ તુલ્ય થાય છે, અવગાહનાથી ચતુઃસ્થાન પતિત, સ્થિતિની અપેક્ષાએ તુલ્ય તથા વર્ણ, ગંધ રસ અને સ્પર્શના

અવગાહનાર્થતયા-શરીરોચ્છ્રયાપેક્ષયા ચતુઃસ્થાનપતિતો ભવતિ, 'ઠિર્દિ' તુલ્યે' સ્થિત્યા-આયુઃ કર્માનુભવલક્ષણસ્થિત્યપેક્ષયા તુલ્યો ભવતિ 'વર્ણ ગંધ રસકાસ-પજ્જવેહિ' વર્ણગન્ધરસસ્પર્શપર્યવૈઃ, 'દોહિં અન્નાણેહિં દોહિં દંસણેહિં છટ્ટાણવહિં' દ્વાભ્યામ્ અજ્ઞાનાભ્યામ્-મત્યજ્ઞાનશ્રુતાજ્ઞાનાભ્યામ્ દ્વાભ્યાં દર્શનાભ્યામ્ ષટ્સ્થાન-પતિતો ભવતિ, નતુ જ્ઞાનાભ્યામ્ 'સંમૂર્છિમમનુષ્યાણામેવ જવન્યસ્થિતિકત્વેન તેપાશ્ચ નિયમતો મિથ્યાદૃષ્ટિતયા તેપામજ્ઞાને એવ ન તુ જ્ઞાને ભવતઃ, 'એવં ઉક્કો-સઠિદ્દેવિ' એવમ્-જવન્યસ્થિતિકમનુષ્યવદેવ ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિકોઽપિ મનુષ્ય ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિકસ્ય મનુષ્યસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યઃ, પ્રદેશાર્થતયા તુલ્યઃ, અવગાહ-નાર્થતયા ચતુઃસ્થાનપતિતઃ, સ્થિત્યા તુલ્યઃ, વર્ણગન્ધરસસ્પર્શપર્યવૈઃ ષટ્સ્થાન-પતિતો ભવતિ, કિન્તુ-'નવરં દો નાણા દો અન્નાણા દો દંસણા' સ્વરમ્-પૂર્વાપેક્ષયા

તથા વર્ણ, ગંધ, રસ ઓર સ્પર્શ કે પર્યાયોં સે તથા દો અજ્ઞાનોં ઓર દો દર્શનોં સે ષટ્સ્થાનપતિત હોતા હૈ, યહાં યહ ધ્યાન રઘના ચાહિયે કિ સંમૂર્છિમ મનુષ્ય હી જવન્ય સ્થિતિ વાલે હોતે હૈં ઓર વે નિયમ સે મિથ્યાદૃષ્ટિ હી હોતે હૈં । અતઃજવન્ય સ્થિતિ વાલે મનુષ્યોં મેં દો અજ્ઞાન હી હો સકતે હૈં, જ્ઞાન નહીં, ઇસ કારણ યહાં જ્ઞાનોં કા ઉલ્લેખ નહીં કિયા ગયા હૈ,

ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ વાલે મનુષ્યોં કી પ્રરૂપણા મી ઇસી પ્રકાર કર લેની ચાહિયે । અર્થાત્ ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિક મનુષ્ય ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિક મનુષ્ય સે દ્રવ્ય ઓર પ્રદેશોં કી અપેક્ષા તુલ્ય હૈ, અવગાહના સે ચતુઃ-સ્થાનપતિત હૈ સ્થિતિ સે તુલ્ય, વર્ણ, ગંધ, રસ ઓર સ્પર્શ કે પર્યાયોં સે ષટ્સ્થાનપતિત હોતા હૈ । વિશેષતા યહ હૈ કિ ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ વાલે મનુષ્યોં મેં દો જ્ઞાન, દો અજ્ઞાન ઓર દો દર્શન હોતે હૈં । ઉત્કૃષ્ટ

પર્યાયોથી તથા યે અજ્ઞાનો અને યે દર્શનોથી ષટ્સ્થાન પતિત બને છે. અહીં યે ધ્યાન રાખવું જોઈએ કે સંમૂર્છિમ મનુષ્યજ જવન્ય સ્થિતિવાળા થાય છે અને તેઓ નિયમથી મિથ્યાદૃષ્ટિ જ હોય છે. તેથી જવન્ય સ્થિતિવાળા મનુષ્યોમાં યે અજ્ઞાન જ હોઈ શકે છે. જ્ઞાન નહિ એ કારણે અહીં જ્ઞાનોનો ઉલ્લેખ કરેલો નથી.

ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિવાળા મનુષ્યોની પ્રરૂપણા પણ આ રીતે કરી લેવી જોઈએ અર્થાત્ ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિક મનુષ્ય ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિક મનુષ્યથી દ્રવ્ય અને પ્રદેશોની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે, અવગાહનાથી ચતુસ્થાન પતિત થાય છે, સ્થિતિથી તુલ્ય તથા વર્ણ, ગંધ, રસ અને સ્પર્શના પર્યાયોથી ષટ્સ્થાન પતિત થાય છે, વિશેષતા એ છે કે ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિવાળા મનુષ્યોમાં યે જ્ઞાન, યે અજ્ઞાન અને

વિશેષસ્તુ દ્વે જ્ઞાને-મતિશ્રુતજ્ઞાનરૂપે, દ્વે અજ્ઞાને-અત્યજ્ઞાનશ્રુતાજ્ઞાનરૂપે, દ્વે દર્શને અવસેયે, ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિકાનાં મનુષ્યાણાં ત્રિપલ્યોપમાયુષ્યતયા તેષાં તાવત્ નિયમતોઽજ્ઞાને ભવતઃ, યદા તુ ષષ્માસાવશેષાયુષ્કાઃ વૈમાનિકેષુ વદ્ધાયુષ્કા ભવન્તિ, તદા સમ્યક્ત્વલાભેન જ્ઞાનદ્વાયોપલમ્ભાત્, અસંખ્યેયવર્ષાયુષ્કાણામવધિ- વિભજ્ઞજ્ઞાનાભાવાત્ 'દ્વે જ્ઞાને દ્વે અજ્ઞાને' इत्युक्तम् નતુ ત્રીણિ જ્ઞાનાનિ, ત્રીણિ અજ્ઞાનાનિ इति, 'અજઘન્નમણુકોસઠિઈએ વિ એવં ચેવ' અજઘન્યાનુત્કૃષ્ટસ્થિતિ- કોઽપિ મનુષ્યઃ એવશ્ચૈવ-અજઘન્યોત્કૃષ્ટસ્થિતિકમનુષ્યવદેવ અજઘન્યાનુત્કૃષ્ટ- સ્થિતિકમનુષ્યસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યઃ, પ્રદેશાર્થતયા તુલ્યો ભવતિ, કિન્તુ 'નવરં ઠિઈએ ચઠદ્વાણવહિએ' નવરમ્-પૂર્વાપેક્ષયા વિશેષસ્તુ સ્થિત્યા-આયુઃ કર્માનુભવલક્ષણસ્થિત્યપેક્ષયા ચતુઃસ્થાનપતિતો ભવતિ, 'ઓગાહણદ્વયાએ ચઠદ્વાણ-

સ્થિતિ વાલે મનુષ્યોં કી તીન પલ્યોપમ કી આયુ હોતી હૈ, અતએવ ઉનમં નિયમ સે દો જ્ઞાન દો અજ્ઞાન હી પાયે જાતે હૈં, જો જ્ઞાન વાલે હોતે હૈં એ વૈમાનિક કી આયુ કા બન્ધ કરતે હૈં અતઃ ઉનમં દો જ્ઞાન પાયે જાતે હૈં । અસંખ્યાત વર્ષ કી આયુ વાલે મનુષ્યોં મં અવધિજ્ઞાન અથવા વિભંગ જ્ઞાન કા અભાવ હોતા હૈ, હસ કારણ દો જ્ઞાનોં ઓર દો અજ્ઞાનોં કા ઉલ્લેખ ક્રિયા ગયા હૈ, તીન જ્ઞાનોં ઓર તીન અજ્ઞાનોં કા નહી ।

અજઘન્ય-અનુત્કૃષ્ટ સ્થિતિ વાલે મનુષ્યોં કી પ્રરૂપણા મી હસી પ્રકાર કરની ચાહિએ, અર્થાત્ એક મધ્યમ સ્થિતિ વાલા મનુષ્ય દૂસરે મધ્યમ સ્થિતિ વાલે સે દ્રવ્ય કી દૃષ્ટિ સે ઓર પ્રદેશો કી દૃષ્ટિ સે તુલ્ય હૈ, કિન્તુ સ્થિતિ કી અપેક્ષા સે ચતુઃસ્થાનપતિત હોતા હૈ, અવગાહના કી દૃષ્ટિ સે ચતુઃસ્થાનપતિત હોતા હૈ, આદિ કે ચાર

એ દર્શન હોય છે ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિવાળા મનુષ્યોની ત્રણ પલ્યોપમની આયુ હોય છે, તેથીજ તેઓમા નિયમથી એ જ્ઞાન એ અજ્ઞાન જ મળી આવે છે. જેઓ જ્ઞાનવાળા હોય છે તેઓ વૈમાનિકની આયુનો બન્ધ કરે છે. તેથી તેઓમાં એ જ્ઞાન મળે છે. અસંખ્યાત વર્ષની આયુવાળા મનુષ્યોમા અવધિજ્ઞાન અથવા વિભંગ જ્ઞાનનો અભાવ હોય છે, એ કારણે એ જ્ઞાનોનો ઉદ્દેશ કર્યો છે. ત્રણ જ્ઞાન અને ત્રણ અજ્ઞાનનો નથી કર્યો.

અજઘન્ય-અનુત્કૃષ્ટ સ્થિતિવાળા મનુષ્યોની પ્રરૂપણા પણ આજ રીતે કરવી જોઈએ. અર્થાત્ એક મધ્યમ સ્થિતિવાળો મનુષ્ય બીજા મધ્યમ સ્થિતિ વાળાથી દ્રવ્યની દૃષ્ટિએ અને પ્રદેશોની દૃષ્ટિએ તુલ્ય છે પરન્તુ સ્થિતિની અપેક્ષાએ ચતુસ્થાન પતિત બને છે, અવગાહનાની દૃષ્ટિએ પણ ચતુસ્થાન

વડિએ' અવગાહનાર્થતયા-શરીરોચ્છ્રયાપેક્ષયા, ચતુઃસ્થાનપતિતો ભવતિ, 'આહ-
લ્લેહિં ચડહિં નાળેહિં છટ્ટાણવડિએ' આઘૈશ્વતુર્ભિર્જાનૈઃ પદ્મસ્થાનપતિતો ભવતિ,
'કેવલનાળપજ્જવેહિં તુલ્લે' કેવલજ્ઞાનપર્યવૈસ્તુલ્યો ભવતિ, 'તિહિં અન્નાળેહિં તિહિં
દંસળેહિં છટ્ટાણવડિએ' ત્રિભિર્જાનૈઃ-મત્યજ્ઞાનશ્રુતાજ્ઞાનવિભદ્ધજ્ઞાનરૂપૈઃ, ત્રિભિ-
ર્દર્શનૈઃ પદ્મસ્થાનપતિતો ભવતિ, 'કેવલદંસળપજ્જવેહિં તુલ્લે' કેવલદર્શનપર્યવૈ-
સ્તુલ્યો ભવતિ, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ- 'જઠ્ઠણગુણકાલયાળં ઁતે ! મણુસ્સાળં કેવડયા
પજ્જવા પળ્લત્તા ?' હે ભદન્ત ! જઘન્યગુણકાલકાનાં મનુષ્યાળાં કિયન્તઃ પર્યવાઃ
પ્રજ્ઞસાઃ ? ભગવાન્ આહ- 'ગોયમા !' હે ગૌતમ ! 'અળંતા પજ્જવા પળ્લત્તા'
જઘન્યગુણકાલકાનાં મનુષ્યાળામનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞસાઃ, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-
'સે કેળદ્દેળં ઁતે ! એવં વુચ્ચડ-જઠ્ઠણગુણકાલયાળં મણુસ્સાળં અળંતા પજ્જવા
પળ્લત્તા ?' હે ભદન્ત ! તત્-અથ, કેનાર્થેન વથં તાવત્, એવમ્-ઉક્તરીત્યા, ઉચ્ચતે
યત્-જઘન્યગુણકાલકાનાં મનુષ્યાળામનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞસાઃ ? ઇતિ, ભગવાન્
આહ- 'ગોયમા !' હે ગૌતમ ! 'જઠ્ઠણગુણકાલે મણુસે જઠ્ઠણગુણકાલગસ્સ મણુ-
સસ્સ દવ્વદ્યાએ તુલ્લે' જઘન્યગુણકાલકો મનુષ્યો જઘન્યગુણકાલકસ્ય મનુષ્યસ્ય
જ્ઞાનો' સે પદ્મસ્થાનપતિત હોતા હૈ, કેવલજ્ઞાન કે પર્યાયો' સે તુલ્ય,
ત્રીન અજ્ઞાનો' સે પદ્મસ્થાન પતિત, ત્રીન દર્શનો' સે પદ્મસ્થાનપતિત ઔર
કેવલદર્શન કે પર્યાયો' સે તુલ્ય હોતા હૈ ।

ગૌતમ-હે ભગવન્ ! જઘન્યગુણ કાલે મનુષ્ય કે કિનને પર્યાય
કહે ગએ હૈં ?

ભગવાન્-હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહે ગએ હૈં ।

ગૌતમ-હે ભગવન્ ! એસા કહને કા કયા કારણ હૈ ?

ભગવાન્-હે ગૌતમ ! એક જઘન્યગુણ કાલા મનુષ્ય દૂસરે જઘન્ય
ગુણ કાલે મનુષ્ય સે દ્રવ્ય કી દૃષ્ટિ સે તથા પ્રદેશો' કી દૃષ્ટિ સે

પતિત થાય છે, શરૂઆતના ચાર જ્ઞાનોથી પદ્મસ્થાન પતિત થાય છે, કેવલ
જ્ઞાનના પર્યાયોથી તુલ્ય, ત્રણ અજ્ઞાનોથી પદ્મસ્થાન પતિત, ત્રણ દર્શનોથી
પદ્મસ્થાન પતિત અને કેવળ દર્શનના પર્યાયોથી તુલ્ય થાય છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્ ! જઘન્ય ગુણ કાળા મનુષ્યના કેટલા પર્યાય
કહેલા છે ?

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહેલા છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્ ! એમ કહેવાતું શું કારણ છે ?

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ ! એક જઘન્ય ગુણ કાળો મનુષ્ય ખીલ જઘન્ય
ગુણ કાળા મનુષ્યથી દ્રવ્યની દૃષ્ટિએ તથા પ્રદેશોની દૃષ્ટિએ તુલ્ય થાય છે,

દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યો ભવતિ, 'પણ્ડ્યાણ તુલ્લે' પ્રદેશાર્થતયા તુલ્યો ભવતિ, 'ઓગાહણદ્વ્યાણ ચડદ્વાણવડિણ' અવગાહનાર્થતયા ચતુસ્થાનપતિતો ભવતિ, 'ઠિઈણ ચડદ્વાણવડિણ' સ્થિત્યા ચતુસ્થાનપતિતો ભવતિ, 'કાલવળ્ણપજ્જવેહિં તુલ્લે' કૃષ્ણવર્ણપર્યવૈસ્તુલ્યો ભવતિ, 'અવસેસેહિં વળ્ણગંધરસફાસપજ્જવેહિં છદ્વાણવડિણ' અવશેષૈઃ વર્ણગન્ધરસસ્પર્શપર્યવૈઃ પદ સ્થાનપતિતો ભવતિ, 'ચડહિં નાળેહિં છદ્વાણવડિણ' ચતુર્ભિઃ જ્ઞાનૈઃ—મતિશ્રુતાવધિમનઃપર્યવજ્ઞાનરૂપૈઃ પદ સ્થાનપતિતો ભવતિ, 'કેવલનાણપજ્જવેહિં તુલ્લે' કેવલજ્ઞાનપર્યવૈઃ તુલ્યો ભવતિ, 'તિહિં અન્નાળેહિં તિહિં દંસળેહિં છદ્વાણવડિણ' ત્રિભિરજ્ઞાનૈઃ—મત્યજ્ઞાનશ્રુતાજ્ઞાનવિભદ્ધજ્ઞાનરૂપૈઃ, ત્રિભિર્દર્શનૈઃ પદસ્થાનપતિતો ભવતિ, 'કેવલ દંસળપજ્જવેહિં તુલ્લે' કેવલદર્શનપર્યવૈઃ તુલ્યો ભવતિ । 'एवं उक्कोसगुणकालएवि' एवं—जघन्यगुणकालक मनुष्यवदेव उत्कृष्टगुणकालकोऽपि मनुष्यः उत्कृष्टगुणकालकस्य मनुष्यस्य द्रव्यार्थतया तुल्यः, प्रदेशार्थतया तुल्यः, अवगाहनार्थतया चतुःस्थानपतितः, स्थित्या चतुःस्थानपतितः, कृष्णवर्णपर्यवैस्तुल्यः, अवशेषैः वर्णगन्धरसस्पर्शपर्यवैः

તુલ્ય હોતા હૈ, અવગાહના ઓર સ્થિતિ કી અપેક્ષા સે ચતુઃસ્થાનપતિત હોતા હૈ, કૃષ્ણવર્ણ કે પર્યાયોં સે તુલ્ય હૈ, શેષ વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શ કે પર્યાયોં સે ચાર જ્ઞાનોં સે પદસ્થાનપતિત, કેવલજ્ઞાન કે પર્યાયોં સે તુલ્ય, ત્રીન અજ્ઞાનોં ઓર ત્રીન દર્શનોં સે પદસ્થાનપતિત તથા કેવલદર્શન કે પર્યાયોં સે તુલ્ય હોતા હૈ ।

ઉત્કૃષ્ટગુણ કાલા ઓ ઈસી પ્રકાર સમજના ચાહિયે, અર્થાત્ ઉત્કૃષ્ટ ગુણ કાલા દૂસરે ઉત્કૃષ્ટ ગુણ કાલે મનુષ્ય કી અપેક્ષા સે દ્રવ્ય ઓર પ્રદેશો કી દૃષ્ટિ સે તુલ્ય હોતા હૈ, અવગાહના ઓર સ્થિતિ કી અપેક્ષા સે ચતુઃસ્થાનપતિત હૈ, કૃષ્ણ વર્ણ કે પર્યાયોં સે તુલ્ય, શેષ વર્ણ ગંધ, રસ ઓર સ્પર્શ કે પર્યાયોં સે પદસ્થાન-

અવગાહના અને સ્થિતિની અપેક્ષાએ ચતુઃસ્થાન પતિત થાય છે. કૃષ્ણ વર્ણના પર્યાયોથી તુલ્ય છે, શેષ વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શના પર્યાયોથી, ચાર જ્ઞાનોથી પદસ્થાન પતિત, કેવલ જ્ઞાનના પર્યાયોથી તુલ્ય ત્રણ અજ્ઞાનો અને ત્રણ દર્શનોથી પદસ્થાન પતિત તથા કેવલદર્શનના પર્યાયોથી તુલ્ય થાય છે

ઉત્કૃષ્ટ ગુણ કાળા પણ આજ પ્રકારે સમજ લેવા જોઈએ અર્થાત્ ઉત્કૃષ્ટ ગુણ કાળા બીજા ઉત્કૃષ્ટ ગુણ કાળા મનુષ્યની અપેક્ષાએ દ્રવ્ય અને પ્રદેશોની દૃષ્ટિએ તુલ્ય થાય છે, અવગાહના અને સ્થિતિની અપેક્ષાએ ચતુઃસ્થાન પતિત, કૃષ્ણવર્ણના પર્યાયોથી તુલ્ય, શેષ વર્ણ, ગંધ, રસ અને સ્પર્શના પર્યાયોથી પદસ્થાન પતિત ચાર જ્ઞાનોથી પદસ્થાન પતિત કેવલજ્ઞાનના પર્યાયોથી

पटस्थानपतितः, चतुर्भिर्ज्ञानैः पटस्थानपतितः, केवलज्ञानपर्यवैस्तुल्यः, त्रिभिर्ज्ञानैः, त्रिभिर्दर्शनैः पटस्थानपतितः, केवलदर्शनपर्यवैस्तुल्यो भवति, 'अजहण-मणुकोऽसगुणकालएवि एवं चेव' अजघन्यानुत्कृष्टगुणकालकोऽपि मनुष्यः, एव-ञ्चैव-जघन्योत्कृष्टगुणकालमनुष्यवदेव बोध्यः, किन्तु-‘णवरं सट्ठाणे छट्ठाणवडिए’ नवरम्-पूर्वापेक्षया विशेषस्तु स्वस्थाने-पट् स्थानपतितो भवति, ‘एवं पंच वण्णा, दो गंधा, पंचरसा, अट्ठासा भाणियच्चा’ एवं-तथैव-उत्कृष्टगुणकालक मनुष्यव-देव, पञ्चवर्णाः, द्वौ गन्धौ, पञ्चरसाः, अष्टौ स्पर्शाः भणितव्याः, एतद्गुणविशिष्टा अपि मनुष्या जघन्योत्कृष्टाजघन्यानुत्कृष्टभेदेन विशिष्टा वक्तव्याः, गौतमः पृच्छति-‘जहण्णाभिणिबोहियनाणीणं मणुस्साणं केवइया पज्जवा पणत्ता?’ जघन्याभि-निबोधिकज्ञानिनां मनुष्याणां कियन्तः पर्यायाः प्रज्ञप्ताः? भगवान् आह-‘गोयमा!’ हे गौतम! ‘अणंता पज्जवा पणत्ता’ जघन्याभिनिबोधिकज्ञानिनां

पतित, चारज्ञानों से षट्स्थानपतित, केवलज्ञान के पर्यायों से तुल्य, तीन अज्ञानों और तीन दर्शनों की अपेक्षा षट्स्थान पतित तथा केवल दर्शन के पर्यायों से तुल्य होता है।

मध्यमगुण कृष्ण भी इसी प्रकार समझना चाहिए अर्थात् जघन्यगुण कृष्ण या उत्कृष्टगुण कृष्ण के समान ही उसकी प्ररूपणा करनी चाहिए, विशेषता यह कि मध्यमगुण कृष्ण स्वस्थान में भी पटस्थानपतित होता है, क्यों कि मध्यम कृष्ण वर्ण के अनन्त तरतम रूप होते हैं। इसी प्रकार पांचों वर्ण, दोनों गंध, पांचों रस और आठों स्पर्श कह लेना चाहिए,

गौतम-हे भगवन्! जघन्य आभिनिबोधिकज्ञानी मनुष्य के कितने पर्याय हैं?

तुल्य त्रणु अज्ञानो अने त्रणु दर्शनिनी अपेक्षाये षट्स्थान पतित तथा केवण दर्शनिना पर्यायोथी तुल्य थाय छे.

मध्यम गुण कृष्ण पाणु आ रीते समज्जवा नेधंये अर्थात् जघन्यगुण कृष्ण अथवा उत्कृष्ट गुण कृष्णना समान ज तेमनी प्रइपण्णा इरवी नेधंये विशेषता ये छे के मध्यम गुण कृष्ण स्वस्थानमा पाणु पट्स्थान पतित अने छे, केमके मध्यम कृष्ण वर्णना अनन्त तरतम इप थाय छे. ये प्राइरे पांय वर्णु, अन्ने गंध, पांय रस अने आठे स्पर्श इडेवा नेधंये.

श्री गौतमस्वामी-हे भगवन्! जघन्य आभिनिबोधिकज्ञानी मनुष्यना केटला पर्याय छे ?

મનુષ્યાણામનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞાઃ, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—‘સે કેણદ્દેણં મંતે ! एवं
 बुच्चइ—जहण्णाभिणिवोद्वियणाणीणं मणुस्साणं अणंता पज्जवा पणत्ता ?’ हे भदन्त !
 तत्—अथ, केनार्थेन कथं तावत्, एवम्—उत्तरीत्या, उच्यते यत्—जघन्याभिनिवो-
 धिकज्ञानिनां मनुष्याणाम् अनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञाः ? इति, भगवान् आह—
 ‘गोयमा !’ हे गौतम ! ‘जहण्णाभिणिवोद्वियणाणी मणुसे जहण्णाभिणिवोद्विय-
 णाणिस्स मणूसस्स दब्बट्टयाए तुल्ले’ जघन्याभिनिवोधिकज्ञानी मनुष्यो जघन्या-
 भिनिवोधिकज्ञानिनो मनुष्यस्य द्रव्यार्थतया तुल्यो भवति, ‘पएसट्टयाए तुल्ले’
 प्रदेशार्थतया तुल्यो भवति, ‘ओगाहणट्टयाए चउट्टाणवडिए’ अवगाहनार्थतया—
 शरीरोच्छ्रयापेक्षया चतुः स्थानपतितो भवति, ‘ठिइए चउट्टाणवडिए’ स्थित्या—
 आयुः कर्मानुभवलक्षणस्थित्यपेक्षया चतुःस्थानपतितो भवति, ‘वण्णगंधरसफास-
 पज्जवेहिं छट्टाणवडिए’ वर्णगंधरसस्पर्शपर्यवैः षट्स्थानपतितो भवति, ‘आभि-
 णिवोद्वियणाणपज्जवेहिं तुल्ले’ आभिनिवोधिकज्ञानपर्यवैस्तुल्यो भवति, ‘सुयना-
 णपज्जवेहिं दोहिं दंसणेहिं छट्टाणवडिए’ श्रुतज्ञानपर्यवैः, द्वाभ्यां दर्शनाभ्यां षट्-
 स्थानपतितो भवति, ज्ञानद्वयं दर्शनद्वयं बोध्यम्, तथा च जघन्याभिनिवोधिक-
 ज्ञानीमनुष्यस्य प्रबल ज्ञानावरणकर्मोदयसद्भावेन नियमतोऽवधिमनः पर्यव-
 ज्ञानविकलत्वात्, अन्यथा जघन्याभिनिवोधिकज्ञानत्वायोगात्, शेष ज्ञानदर्शना-

ભગવન્—હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય હૈં ।

ગૌતમ—હે ભગવાન્ ! એસા કહને કા કયા કારણ હૈ ?

ભગવાન્—હે ગૌતમ ! એક જઘન્યાભિનિવોધિકજ્ઞાની દૂસરે જઘ-
 ન્યાભિનિવોધિક જ્ઞાની સે દ્રવ્ય ઔર પ્રદેશોં સે તુલ્ય, અવગાહના
 કી અપેક્ષા ચતુઃસ્થાનપતિત, સ્થિતિ સે ચતુઃસ્થાનપતિત, વર્ણ, ગંધ,
 રસ, સ્પર્શ સે ષટ્સ્થાનપતિત, આભિનિવોધિકજ્ઞાન કે પર્યાયોં સે તુલ્ય
 શ્રુતજ્ઞાન કે પર્યાયોં સે તથા દો દર્શનોં સે ષટ્સ્થાનપતિત હોતા હૈ ।
 જઘન્યાભિનિવોધિકજ્ઞાની કે પ્રબલ જ્ઞાનાવરણીય કર્મ કા ઉદય હોને

શ્રી ભગવાન્—હે ગૌતમ અનન્ત પર્યાય છે

શ્રી ગૌતમસ્વામી—હે ભગવન્ ! એમ કહેવાનું શું કારણ છે ?

શ્રી ભગવાન્—ગૌતમ ! એક જઘન્યાભિનિવોધિક જ્ઞાની બીજા જઘન્યાભિ-
 નિવોધિક જ્ઞાનીથી દ્રવ્ય અને પ્રદેશોથી તુલ્ય, અવગાહનાની અપેક્ષાએ ચતુઃ-
 સ્થાન પતિત, સ્થિતિથી ચતુઃસ્થાન પતિત, વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શથી ષટ્-
 સ્થાન પતિત, આભિનિવોધિક જ્ઞાનના પર્યાયોથી તુલ્ય, શ્રુતજ્ઞાનના પર્યાયોથી
 તથા બે દર્શનોથી ષટ્સ્થાન પતિત થાય છે, જઘન્યાભિનિવોધિક જ્ઞાનીને

संभवादाभिनिबोधिकज्ञानपर्यवैस्तुल्यः श्रुतज्ञानपर्यवैर्द्वाभ्यां दर्शनाभ्याञ्च षट्स्थान पतितत्वमुक्तम्, 'एवं उक्कोसाभिणिबोहियनाणीवि' एवम् जघन्याभिनिबोधिक-ज्ञानिमनुष्यवदेव उत्कृष्टाभिनिबोधिकज्ञानी अपि मनुष्यः उत्कृष्टाभिनिबोधिक-ज्ञानिनो मनुष्यस्य द्रव्यार्थतया तुल्यो भवति, प्रदेशार्थतया तुल्यः, अवगाहनार्थ-तया चतुः स्थानपतितः, स्थित्या चतुः स्थानपतितः, वर्णगन्धरसस्पर्शपर्यवैः षट्स्थानपतितः, 'नवरं आभिणिबोहियनाणपज्जवेहिं तुल्ले' नवरं पूर्वापेक्षया-विशेषस्तु आभिनिबोधिकज्ञानपर्यवैस्तुल्यो भवति, 'ठिईए तिट्ठाणवडिए' स्थित्या-आयुः कर्मानुभवलक्षणस्थित्यपेक्षया त्रिस्थानपतितो भवति, 'तिहिं नाणेहिं तिहिं दंसणेहिं छट्ठाणवडिए' त्रिभिर्ज्ञानैः-मतिश्रुतावधिज्ञानरूपैः, त्रिभिर्दर्शनैः षट्स्थानपतितो भवति तथा च उत्कृष्टाभिनिबोधिकज्ञानिनो मनुष्यस्य नियमतः

से अवधिज्ञान और मनःपर्यवज्ञान नहीं होते । इसी कारण यहाँ उनका उल्लेख नहीं किया गया है,

उत्कृष्ट आभिनिबोधिकज्ञानी की प्ररूपणा जघन्य आभिनिबोधिक-ज्ञानी के समान समझना चाहिए, अर्थात् एक उत्कृष्ट आभिनिबो-धिकज्ञानी दूसरे उत्कृष्ट आभिनिबोधिकज्ञानी से द्रव्य और प्रदेशों की अपेक्षा से तुल्य, अवगाहना और स्थिति की अपेक्षा से चतुःस्थान पतित, वर्ण, गंध, रस और स्पर्श की दृष्टि से षट्स्थानपतित होता है । विशेषता यह है कि वह आभिनिबोधिकज्ञान के पर्यायों से तुल्य, स्थिति की अपेक्षा से त्रिस्थानपतित, तीन ज्ञानों और तीन दर्शनों से षट्स्थानपतित होता है । उत्कृष्ट आभिनिबोधिक ज्ञानी मनुष्य नियम से संख्यात वर्ष की आयु वाला ही होता है,

प्रणल ज्ञानावरणीय धर्मिणे उदय थवाथी अवधिज्ञान अने मनःपर्यव-ज्ञान नथी होतु. એ જ કારણે અહિં તેમનો ઉલ્લેખ નથી કર્યો.

ઉત્કૃષ્ટ આભિનિબોધિક જ્ઞાનીની પ્રરૂપણા જઘન્ય આભિનિબોધિકજ્ઞાનીના સમાન સમજવી જોઈએ. અર્થાત્ એક ઉત્કૃષ્ટ આભિનિબોધિક જ્ઞાનીની બીજા ઉત્કૃષ્ટ આભિનિબોધિક જ્ઞાનીથી દ્રવ્ય અને પ્રદેશોની અપેક્ષાએ તુલ્ય, અવ-ગાહના અને સ્થિતિની અપેક્ષાએ ચતુસ્થાન પતિત, વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શની દૃષ્ટિએ ષટ્સ્થાન પતિત થાય છે. વિશેષતા એ છે કે તે આભિનિબોધિક જ્ઞાનના પર્યાયોથી તુલ્ય, સ્થિતિની અપેક્ષાએ ત્રિસ્થાન પતિત ત્રણ જ્ઞાનો અને ત્રણ દર્શનોથી ષટ્સ્થાન પતિત થાય છે. ઉત્કૃષ્ટ આભિનિબોધિક જ્ઞાની મનુષ્ય નિય-મથી સંખ્યાત વર્ષની આયુવાળા જ હોય છે, અસંખ્યાત વર્ષની આયુવાળાને

સંખ્યેયવર્ષાયુષ્કત્વાત્, અસંખ્યેયવર્ષાયુપસ્તથા ભવસ્વભાવત્વેન સર્વોત્કૃષ્ટાભિનિ-
વોધિકજ્ઞાનાસંભવાત્, સંખ્યેયવર્ષાયુપથ પ્રાગુક્તયુક્ત્યા સ્થિત્યપેક્ષયા ત્રિસ્થાનપતિ-
તત્ત્વં ભવતિ, 'અજઢન્નમણુકોસાભિણિવોહિયનાળી જઢા ઉકોસાભિણિવોહિય-
નાળી' અજઢવન્યાનુત્કૃષ્ટાભિનિવોધિકજ્ઞાની મનુષ્યો યથા ઉત્કૃષ્ટાભિનિવોધિક-
જ્ઞાની મનુષ્યઃ પ્રાતેપાદિતસ્તથા પ્રતિપાદયિતવ્યઃ, કિન્તુ-નવરં ઠિર્દે ચડદ્વાળ-
વડિદે' નવરમ્-પૂર્વાપેક્ષયા વિશેષસ્તુ સ્થિત્યા ચતુઃસ્થાનપતિતો ભવતિ, 'સદ્વાળે
છદ્વાળવાડિદે' સ્વસ્થાને ષટ્સ્થાનપતિતો ભવતિ, 'એવં સુયનાળીવિ' એવમ્-
આભિનિવોધિકજ્ઞાનિ મનુષ્યવદેવ શ્રુતજ્ઞાની મનુષ્યોઽપિ પ્રતિપત્તવ્યઃ,

અસંખ્યાત વર્ષ કી આયુ વાલે કો ભવ-સ્વભાવ કે કારણ સર્વો
ત્કૃષ્ટ અભિનિવોધિકજ્ઞાન હોના સંભવ નહીં હૈ, ઓર જો સંખ્યાત
વર્ષ કો આયુ વાલા હોતા હૈ વહ પૂર્વોક્ત યુક્તિ કે અનુસાર
સ્થિતિ સે ત્રિસ્થાનપતિત હી હોતા હૈ,

મધ્યમ આભિનિવોધિકજ્ઞાની કી વક્તવ્યતા મી ઉત્કૃષ્ટ આભિનિ-
વોધિકજ્ઞાની જેસી હી હૈ મગર વિશેષતા યહ હૈ કિ વહ સ્થિતિ
સે ચતુઃસ્થાનપતિત હોતા હૈ ઓર સ્વસ્થાન મેં ષટ્સ્થાનપતિત હોતા હૈ,
અર્થાત્ જેસે એક ઉત્કૃષ્ટ આભિનિવોધિકજ્ઞાની દૂસરે ઉત્કૃષ્ટ આભિનિ-
વોધિકજ્ઞાની સે તુલ્ય હોતા હૈ, વૈસે મધ્યમ આભિનિવોધિકજ્ઞાની
મધ્યમ આભિનિવોધિકજ્ઞાની કે તુલ્ય હી, હો એસા નિયમ નહીં,
ઉસમેં ષટ્સ્થાનપતિત હીનાધિકતા હો સકતી હૈ,

શ્રુતજ્ઞાની મનુષ્ય કા પ્રતિપાદન આભિનિવોધિકજ્ઞાની મનુષ્ય કે
સમાન સમજના યાહિદે ।

ભવ-સ્વભાવના કારણે સર્વોત્કૃષ્ટ આભિનિવોધિક જ્ઞાન થયું સંભવિત નથી.
અને જે સંખ્યાત વર્ષની આયુવાળા હોય છે, તે પૂર્વોક્ત યુક્તિના અનુસાર
સ્થિતિથી ત્રિસ્થાન પતિત થાય છે

મધ્યમ આભિનિવોધિક જ્ઞાનોની પણ વક્તવ્યતા ઉત્કૃષ્ટ આભિનિવોધિક
જ્ઞાની જેવીજ છે, પણ વિશેષતા એ છે કે તે સ્થિતિથી ચતુઃસ્થાન પતિત
થાય છે અને સ્વસ્થાનમાં ષટ્સ્થાન પતિત થાય છે, અર્થાત્ જેમ એક ઉત્કૃષ્ટ
આભિનિવોધિકજ્ઞાની બીજા ઉત્કૃષ્ટ આભિનિવોધિક જ્ઞાનીથી તુલ્ય થાય છે.
તેમ મધ્યમ આભિનિવોધિકજ્ઞાની મધ્યમ આભિનિવોધિક જ્ઞાનીના તુલ્ય જ
હોવું એવો નિયમ નથી, તેમાં ષટ્સ્થાન પતિત હીનાધિકતા થઈ શકે છે

શ્રુતજ્ઞાની મનુષ્યનું પ્રતિપાદન આભિનિવોધિકજ્ઞાની મનુષ્યના સમાન
સમજવું જોઈએ.

ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—‘જહ્ણોહિનાણીણં મંતે ! મણુસ્સાણં કેવદ્દયા પજ્જવા પ્ણત્તા ?’ હે મદન્ત ! જઘન્યાવધિજ્ઞાનિનાં મનુષ્યાણાં કિયન્તઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્પાઃ ? ભગવાન્ આહ—‘ગોયમા !’ હે ગૌતમ ! ‘અણંતા પજ્જવા પ્ણત્તા’ જઘન્યાવધિજ્ઞાનિનાં મનુષ્યાણામનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્પાઃ ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—‘સે કેણદ્દેણં મંતે ! एवं વુચ્ચઈ—જહ્ણોહિનાણીણં મણુસ્સાણં અણંતા પજ્જવા પ્ણત્તા ?’ હે મદન્ત ! તત્—અથ, કેનાર્યેન—કથં તાવત્, એવમ્—ઉક્તરીત્યા, ઉચ્યતે યત્—જઘન્યાવધિજ્ઞાનિનાં મનુષ્યાણામ્ અનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્પાઃ ? इति, ભગવાન્ આહ—‘ગોયમા !’ હે ગૌતમ ! ‘જહ્ણોહિનાણી મણુસ્સે જહ્ણોહિનાણિસ્સ મણુસસ્સ દવ્વદ્દયાણ તુલ્લે’ જઘન્યાવધિજ્ઞાની મનુષ્યો જઘન્યાવધિજ્ઞાનિનો મનુષ્યસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યો ભવતિ, ‘પણ્ણદ્દયાણ તુલ્લે’ પ્રદેશાર્થતયા તુલ્યો ભવતિ, ‘ઓગાહ્ણદ્દયાણ તિદ્દાણવડિણ’ અવગાહનાર્થતયા—શરીરોચ્છ્રયાપેક્ષયા, ત્રિસ્થાનપતિતો ભવતિ, ‘ઠઈણ તિદ્દાણવડિણ’ સ્થિત્યા—આયુકર્માનુભવલક્ષણસ્થિત્યપેક્ષયા, ત્રિસ્થાનપતિતો ભવતિ, ‘વણ્ણગંધરસફાસપજ્જવેહિં’ વર્ણગન્ધરસસ્પર્શપર્યવૈઃ ‘દોહિં નાણેહિં છદ્દાણવડિણ’ વર્ણગન્ધરસસ્પર્શપર્યવૈઃ, દ્વાભ્યાં જ્ઞાનાભ્યામ્—મતિ શ્રુતજ્ઞાનરૂપાભ્યાં પદ્-સ્થાનપતિતો ભવતિ, ‘ઓહિનાણપજ્જવેહિં તુલ્લે’ અવધિજ્ઞાનપર્યવૈસ્તુલ્યો ભવતિ, ‘મણપજ્જવનાણપજ્જવેહિં છદ્દાણવડિણ’ મનઃ પર્યવજ્ઞાનપર્યવૈ પદ્સ્થાનપતિતો ભવતિ, ‘તિહિં દંસણેહિં છદ્દાણવડિણ’ ત્રિભિર્દર્ગનૈઃ પદ્સ્થાનપતિતો ભવતિ,

ગૌતમ—હે ભગવન્ ! જઘન્ય અવધિજ્ઞાની મનુષ્ય કે કિતને પર્યાય હૈં ?

ભગવાન્—હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહે હૈં,

ગૌતમ—હે ભગવન્ ! એસા કહને કા કયા કારણ હૈ ?

ભગવાન્—હે ગૌતમ ! જઘન્ય અવધિજ્ઞાની મનુષ્ય જઘન્ય અવધિજ્ઞાની મનુષ્ય સે દ્રવ્ય ઔર પ્રદેશોં કી દૃષ્ટિ સે તુલ્ય હોતા હૈ, અવગાહના કી દૃષ્ટિ સે ત્રિસ્થાનપતિત, સ્થિતિ કી દૃષ્ટિ સે ત્રિસ્થાનપતિત વર્ણ, રસ, ગંધ ઔર સ્પર્શ કે પર્યાયોં સે તથા દો જ્ઞાનોં સે પદ્સ્થાન-

શ્રી ગૌતમસ્વામી—હે ભગવન્ ! જઘન્ય અવધિજ્ઞાની મનુષ્યના કેટલા પર્યાય છે ?

શ્રી ભગવાન્—હે ગૌતમ અનન્ત પર્યાય છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી—હે ભગવાન્ ! એમ કહેવાનું શું કારણ છે ?

શ્રી ભગવાન્—હે ગૌતમ ! જઘન્ય અવધિજ્ઞાની મનુષ્ય જઘન્ય અવધિજ્ઞાની મનુષ્યથી દ્રવ્ય અને પ્રદેશોની દૃષ્ટિએ તુલ્ય થાય છે, અવગાહનાની દૃષ્ટિએ ત્રિસ્થાન પતિત, સ્થિતિની દૃષ્ટિએ ત્રિસ્થાન પતિત, વર્ણ, રસ; ગંધ સ્પર્શના

एवं उक्तोसोहि नाणीधि' एवं-जघन्यावधिज्ञानिमनुष्यवदेव उत्कृष्टावधिज्ञानि-
मनुष्योपि उत्कृष्टावधिज्ञानि मनुष्यस्य द्रव्यार्थतया तुल्यः, प्रदेशार्थतया तुल्यः,
अवगाहनार्थतया त्रिस्थानपतितः, स्थित्या त्रिस्थानपतितः, वर्णगंधरसस्पर्शपर्यवः
द्वाभ्यां ज्ञानाभ्यां षट्स्थानपतितो भवति, त्रिभिर्दर्शनेः षट्स्थानपतितो भवति,
तथा च जघन्यावधिज्ञानि मनुष्ये उत्कृष्टावधिज्ञानिमनुष्ये चावगाहनापेक्षया त्रि-
स्थानपतितत्वमुक्तम्, यतो हि मनुष्याणां सर्वजघन्यावधिज्ञान यथोक्तस्वरूपं पार-
भविकं न संभवति अपि तु तदभवभावि एव, तदपि च पर्याप्तावस्थायां भवति,
पतित होता है । अवधिज्ञान के पर्यायों से तुल्य और मनःपर्यवज्ञान के
पर्यायों से षट्स्थानपतित होता है । तीन दर्शनों से षट्स्थानपतित
होता है ।

उत्कृष्ट अवधिज्ञानी की प्ररूपणा जघन्य अवधिज्ञानी के समान
समझनी चाहिए, अर्थात् उत्कृष्ट अवधिज्ञानी दूसरे उत्कृष्ट अवधि-
ज्ञानी से द्रव्य और प्रदेशों की अपेक्षा तुल्य, अवगाहना और स्थिति
की अपेक्षा से त्रिस्थानपतिन, वर्ण, गंध, रसस्पर्श के पर्यायों से तथा
दो ज्ञानों से षट्स्थानपतित होता है, अवधिज्ञान के पर्यायों से तुल्य
होता है, मनःपर्यवज्ञान के पर्यायों से षट्स्थानपतित होता है, तीन
दर्शनों से षट्स्थानपतिन होता है । जघन्य अवधिज्ञानी मनुष्य और
उत्कृष्ट अवधिज्ञानी मनुष्य अवगाहना की अपेक्षा से त्रिस्थानपतित
कहा गया है, इसका कारण यह है कि मनुष्यों में सर्व जघन्य अवधि-
ज्ञान पारभविक अर्थात् पूर्वभव से साथ आया हुआ नहीं, होता बल्कि

પર્યાયોથી તથા બે જ્ઞાનોથી ષટ્થાન પતિત થાય છે. અવધિજ્ઞાનના પર્યાયોથી
તુલ્ય અને મનઃપર્યવજ્ઞાનના પર્યાયોથી ષટ્થાન પતિત થાય છે. ત્રણ દર્શનોથી
ષટ્થાન પતિત થાય છે.

ઉત્કૃષ્ટ અવધિજ્ઞાનીની પ્રરૂપણા, જઘન્ય અવધિજ્ઞાનીના સમાન સમજવી
અર્થાત્ ઉત્કૃષ્ટ અવધિજ્ઞાની બીજા ઉત્કૃષ્ટ અવધિજ્ઞાનીથી દ્રવ્ય અને પ્રદેશોની
અપેક્ષાએ તુલ્ય અવગાહના અને સ્થિતિની અપેક્ષાએ ત્રિસ્થાન પતિત, વર્ણ,
ગંધ, રસ, સ્પર્શના પર્યાયોથી તથા બે જ્ઞાનોથી ષટ્થાન પતિત થાય છે,
અવધિજ્ઞાનના પર્યાયોથી તુલ્ય થાય છે, મન પર્યવજ્ઞાનના પર્યાયોથી ષટ્થાન
પતિત થાય છે. ત્રણ દર્શનોથી ષટ્થાન પતિત થાય છે. જઘન્ય અવધિજ્ઞાની
મનુષ્ય અને ઉત્કૃષ્ટ અવધિજ્ઞાની મનુષ્ય અવગાહનાની અપેક્ષાએ ત્રિસ્થાન પતિત
કહેલ છે, તેનું કારણ એ છે કે મનુષ્યમાં સર્વ જઘન્ય અવધિજ્ઞાન પારભવિક
અર્થાત્ પૂર્વ ભવની સાથે આવેલ નથી હોતું, પણ એજ ભવસંબંધી હોય છે

અપર્યાપ્તાવસ્થાયાં તદ્યોગ્યવિશુદ્ધ્યભાવાત્, ઉત્કૃષ્ટાવધિજ્ઞાનમપિ ભાવતશ્ચારિત્રિણો મનુષ્યસ્ય ભવતિ, તસ્માત્ જઘન્યાવધિજ્ઞાની ઉત્કૃષ્ટાવધિજ્ઞાની ચ મનુષ્યોઽવગાહ-
નયા ત્રિસ્થાનપતિતો ભવતિ इत्याशयः, ‘અજઘ્ણમણુકોસોદિનાણી એવં ચેવ’
અજઘન્યાનુત્કૃષ્ટાવધિજ્ઞાની મનુષ્યઃ એવશ્ચૈવ-જઘન્યોત્કૃષ્ટાવધિજ્ઞાનિમનુષ્યવદેવ-
પ્રતિપાદનીયઃ કિન્તુ-‘નવરં ઓગાદ્દણદ્વયાદ્ ચડદ્વાણવડિદ્’ નવરમ્-પૂર્વાપેક્ષ્યા
વિશેષસ્તુ અવગાહનાર્થતયા ચતુઃસ્થાનપતિતો ભવતિ, ‘સદ્દાણે છદ્દાણવડિદ્’ સ્વ-
સ્થાને પટ્સ્થાનપતિતો ભવતિ, તથા ચ અજઘન્યાનુત્કૃષ્ટાવધિજ્ઞાનં પારમવિકમપિ
સંભવતિ તસ્માદપર્યાપ્તાવસ્થાયામપિ તસ્ય સંભવેન અજઘન્યાનુત્કૃષ્ટાવધિજ્ઞાનિનો-
ઽવગાહનાપેક્ષ્યા ચતુઃસ્થાનપતિતત્વમુક્તમ્, સ્થિત્યપેક્ષ્યા તુ જઘન્યાવધિજ્ઞાનિ-
ઉત્કૃષ્ટાવધિજ્ઞાનિ-અજઘન્યાનુત્કૃષ્ટાવધિજ્ઞાનિનાં ત્રિસ્થાનપતિતત્વં ભવતિ, અસં-
સ્ત્રપેયવર્ષાયુષ્કાણાં મનુષ્યાણામવધિજ્ઞાનાસંભવાત્, સંસ્ત્રપેયવર્ષાયુષ્કાણાશ્ચ ત્રિસ્થા-
નસી ભવ સંવંધી હોતા હૈ ઓર વહ ઓ પર્યાપ્ત અવસ્થા મેં હી હોતા
હૈ । અપર્યાપ્ત અવસ્થા મેં ડસકે યોગ્ય વિશુદ્ધિ નહીં હોતી ઉત્કૃષ્ટ
અવધિજ્ઞાન ઓ ભાવ સે ચારિત્રવાન મનુષ્ય કો હોતા હૈ, ઇસ કારણ
જઘન્યાવધિજ્ઞાની ઓર ઉત્કૃષ્ટાવધિજ્ઞાની અવગાહના કી દૃષ્ટિ સે
ત્રિસ્થાનપતિત હી હો સકતા હૈ,

મધ્યમ અવધિજ્ઞાની મનુષ્ય કા પ્રતિપાદન જઘન્ય એવં ઉત્કૃષ્ટ
અવધિજ્ઞાની મનુષ્ય કે સમાન હી સમજના ચાહિદ્ કિન્તુ વિશેષ
વાત યહ હૈ કિ અવગાહના કી દૃષ્ટિ સે વહ ચતુઃસ્થાનપતિત હોતા હૈ
તથા સ્વસ્થાન મેં પટ્સ્થાનપતિત હોતા હૈ મધ્યમ અવધિજ્ઞાન પારમવિક
ઓ હો સકતા હૈ, અતઃપ્રવ અપર્યાપ્ત અવસ્થા મેં ઓ સંભવ હોને સે
મધ્યમ અવધિજ્ઞાની કો ચતુઃસ્થાનપતિત કહા હૈ । સ્થિતિ કી અપેક્ષા
જઘન્ય અવધિજ્ઞાની, ઉત્કૃષ્ટ અવધિજ્ઞાની ઓર મધ્યમ અવધિજ્ઞાની

અને તે પણ પર્યાપ્ત અવસ્થામાં જ થાય છે. અપર્યાપ્ત અવસ્થામાં તેને યોગ્ય
વિશુદ્ધિ નથી હોતી. ઉત્કૃષ્ટ અવધિજ્ઞાન પણ ભાવથી ચારિત્રવાન મનુષ્યને થાય
છે, એ કારણે જઘન્ય અવધિજ્ઞાની અને ઉત્કૃષ્ટ અવધિજ્ઞાની અવગાહનાની
દૃષ્ટિએ ત્રિસ્થાન પતિત થઈ શકે છે મધ્યમ અવધિજ્ઞાની મનુષ્યનું પ્રતિપાદન
જઘન્ય તેમજ ઉત્કૃષ્ટ અવધિજ્ઞાની મનુષ્યના સમાનજ નમજવું બોધ્યું. પણ
વિશેષવાત એ છે કે અવગાહનાની દૃષ્ટિએ તે ચતુસ્થાન પતિત થાય છે તથા
સ્વસ્થાનમાં પટસ્થાન પતિત થાય છે. મધ્યમ અવધિજ્ઞાની પારમવિક પણ થઈ
શકે છે, તેથી અપર્યાપ્ત અવસ્થામાં પણ સંભવ હોવાથી મધ્યમ અવધિજ્ઞાની
ને ચતુસ્થાન પતિત કહેલ છે. સ્થિતિની અપેક્ષાએ જઘન્ય અવધિજ્ઞાની

નપતિતત્વમેવ ન તુ ચતુઃસ્થાનપતિતત્વં સંભવતિ 'જઠા ઓઢિનાણી તઢા મળપજ્જ-
વનાણી માણિયવ્વે' યથા અવધિજ્ઞાની મનુષ્યો ભણિતસ્તથા મનઃપર્યવજ્ઞાની
અપિ મનુષ્યો ભણિતવ્યઃ, તથા ચ જઘન્ય મનઃપર્યવજ્ઞાની ઉત્કૃષ્ટમનઃ પર્યવજ્ઞાની
અજઘન્યાનુત્કૃષ્ટમનઃ પર્યવજ્ઞાની ચ સ્થિત્યપેક્ષયા ત્રિસ્થાનપતિતો ભવતિ, ચારિ-
ત્રિણામેવ મનઃ પર્યવજ્ઞાનસદ્ભાવેન તેષાં સંખ્યેયવર્પાયુક્તવાન્' કિન્તુ 'નવરં
ઓગાહણદ્વયાદિ દિઢાણવડિદ' નવરમ્-પૂર્વાપેક્ષયા વિશેષસ્તુ અવગાહનાર્થતયા-
શરીરોદ્ભ્યાપેક્ષયા ત્રિસ્થાનપતિતો ભવતિ, પ્રાગુક્તયુક્તઃ, 'જઠા આભિણિવોઢિય-
નાણી તઢા મઙ્ અન્નાણી સુય અન્નાણી વિ માણિયવ્વે' યથા આભિનિવોધિક-
ત્રિસ્થાનપતિત હી હોતા હૈ, ક્યોંકિ અસંખ્યાત વર્ષ કી આયુ વાલે
મનુષ્યો' મેં અવધિજ્ઞાન કા સંભવ નહી હૈ । વઢ્ સંખ્યાત વર્ષ કી આયુ
વાલોં કો હી હોતા હૈ ઓર ડનમેં આયુ કી દૃષ્ટિ સે ત્રિસ્થાનપતિતતા
કી હી સંભવ હૈ, ચતુઃસ્થાનપતિતતા નહીં હો મકતી ।

મનઃપર્યવજ્ઞાની મનુષ્ય કી પ્રરૂપણા અવધિજ્ઞાની કે સમાન હી
સમજ્ઞના ચાહિદ, અર્થાત્ જઘન્ય મનઃપર્યવજ્ઞાની, ઉત્કૃષ્ટમનઃપર્યવજ્ઞાની
ઓર અજઘન્ય-અનુકૃષ્ટમનઃપર્યવજ્ઞાની સ્થિતિ સે ત્રિસ્થાનપતિત હોતે
હૈ, ક્યોંકિ ચારિત્રવાન્ મનુષ્ય સંખ્યાત વર્ષ કી આયુ વાલે હી હોતે
હૈ વિશેષ યઢ્ કિ મનઃપર્યવજ્ઞાની અવગાહના કી અપેક્ષા ત્રિસ્થાપતિત
હોતે હૈ, ઇસ વિષય મેં યુક્તિ પૂર્વવત્ હી સમજ્ઞ લેના ચાહિદ ।

જૈસે આભિનિવોધિકજ્ઞાની મનુષ્ય કા પ્રતિપાદન કિયા ગયા
હૈ, વૈસા હી મતિ-અજ્ઞાની ઓર શ્રુત-અજ્ઞાનીમનુષ્ય કા હી સમજ્ઞ

ઉત્કૃષ્ટ અવધિજ્ઞાની અને મધ્યમ અવધિજ્ઞાની ત્રિસ્થાન પતિત થાય છે, કેમકે
અસંખ્યાત વર્ષની આયુવાળા મનુષ્યોમા અવધિજ્ઞાનનો સંભવ નથી. તે
સંખ્યાત વર્ષની આયુવાળાઓને જ થાય છે અને તેમનામાં આયુની દૃષ્ટિએ
ત્રિસ્થાન પતિતનો જ સંભવ છે. ચતુસ્થાન પતિતતા નથી બનતી.

મનઃપર્યવજ્ઞાની મનુષ્યની પ્રરૂપણા અવધિજ્ઞાનીના સમાનજ સમજવી
જોઈએ. અર્થાત્ જઘન્ય મનપર્યવજ્ઞાની, ઉત્કૃષ્ટ મનઃપર્યવજ્ઞાની, અને અજ-
ઘન્ય અનુકૃષ્ટ મનઃપર્યવજ્ઞાની સ્થિતિથી ત્રિસ્થાન પતિત થાય છે કેમકે ચારિત્ર-
વાન્ મનુષ્યોનેજ મનપર્યવજ્ઞાન થઈ શકે છે અને ચારિત્રવાન મનુષ્ય સંખ્યાત
વર્ષની આયુવાળા જ હોય છે. વિશેષ એકે મનપર્યવજ્ઞાની અવગાહનાની
અપેક્ષાએ ત્રિસ્થાન પતિત થાય છે, એ વિષયમાં યુક્તિ પૂર્વવત્ જ
સમજી લેવી જોઈએ.

જેવું આભિનિવોધિક જ્ઞાની મનુષ્યનું પ્રતિપાદન કર્યું છે, તેવું જ મતિ
અજ્ઞાની અને શ્રુત-અજ્ઞાની મનુષ્યનું પણ સમજી લેવું જોઈએ અને જેવી

ज्ञानी मनुष्यः प्रतिपादितस्तथा मत्यज्ञानी श्रुताज्ञानी मनुष्योऽपि भणितव्यः
‘जहा ओहिनाणी तहा विभंगनाणी वि भाणियव्वे’ यथा अवधिज्ञानी मनुष्यो
भणितस्तथा विभङ्गज्ञानी मनुष्योपि भणितव्यः, ‘चक्खुदंसणी अचक्खुदंसणी
य जहा आभिनिवोहियणाणी’ चक्षुर्दर्शनीमनुष्यः, अचक्षुर्दर्शनी च मनुष्यो यथा
आभिनिवोधिकज्ञानी मनुष्यः, प्रतिपादितस्तथैव प्रतिपादयितव्यः, ओहि दंसणी
जहा ओहिनाणी’ अवधिदर्शनी मनुष्यो यथा अवधिज्ञानी मनुष्यः प्रतिपादित-
स्तथा प्रतिपादयितव्यः, ‘जत्थ नाणा तत्थ अन्नाणा नत्थि’ यत्र ज्ञानानि सन्ति
तत्र अज्ञानानि न भवन्ति ‘जत्थ दंसणा तत्थ णाणावि अन्नाणा वि’ यत्र दर्श-
नानि भवन्ति तत्र ज्ञानान्यपि अज्ञानान्यपि भवन्ति, गौतमः पृच्छति—‘केवल
नाणीणं भंत ! मणुस्साणं केवइया पज्जवा पणत्ता ?’ हे भदन्त ! केवलज्ञानिनां
मनुष्याणां कियन्तः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? भगवान् आह—‘गोयमा !’ हे गौतम !
‘अणंता पज्जवा पणत्ता’ केवलज्ञानिमनुष्याणामनन्ता पर्यवाः प्रज्ञप्ताः, गौतमः

लेना चाहिए और जैसी अवधिज्ञानी मनुष्य की वक्तव्यता कही है
वैसी ही विभंगज्ञानी मनुष्य की समझ लेनी चाहिए, चक्षुदर्शनी और
अचक्षुदर्शनी की प्ररूपणा आभिनिधिकज्ञानी के समान है । अवधि-
दर्शनी का प्रतिपादन अवधिज्ञानी मनुष्य के सदृश कहलेना चाहिए ।
यह बात ध्यान में रखना चाहिए कि जहां ज्ञान होते हैं वहां अज्ञान
नहीं होते और जहां अज्ञान होते हैं, वहां ज्ञान नहीं होते, क्योंकि
दोनों परस्पर विरोधी हैं किन्तु दर्शनों के विषय में यह बात नहीं है ।
दर्शनों का न ज्ञान के साथ विरोध है, न अज्ञान के साथ । वे ज्ञान
और अज्ञान दोनों के साथ रहते हैं, अतएव जहां दर्शन हैं वहां ज्ञान
भी हो सकते हैं और अज्ञान भी हो सकते हैं ।

गौतम—हे भगवन् ! केवलज्ञानी मनुष्यों के कितने पर्याय हैं ?

अवधिज्ञानी मनुष्यनी वक्तव्यता इड्डी छे तेवीज्ज विसंग ज्ञानी मनुष्यनी
समञ्ज लेवी जेधञ्जे, यक्षुःदर्शनी अने अचक्षुदर्शनीनी प्ररूपणा आभिनिवोधि-
ज्ञानीना समानज्ज छे, अवधिदर्शनीनुं प्रतिपादन अवधिज्ञानी मनुष्यना
समान ज्ज इडेवुं जेधञ्जे. आ बात ध्यानमा राखवी जेधञ्जे के न्या ज्ञान
डोय छे त्यां अज्ञान नथी डोतुं अने न्या अज्ञान डोय छे त्यां ज्ञान नथी
डोतुं. डेमके अन्ने परस्पर विरोधी छे. पण दर्शनीना विषयमां जे बात नथी.
दर्शनीना न ज्ञान साथे विरोध छे के न अज्ञाननी साथे, ते ज्ञान अने अज्ञान
अन्नेनी साथे रडे छे. तेथीज्ज न्यां दर्शन छे त्यां ज्ञान पण डोय शके छे
अने अज्ञान पण डोय शके छे.

श्री गौतमस्वामी—हे भगवन् ! केवलज्ञानी मनुष्योना डेटला पर्याय छे ?

પૃચ્છતિ-‘સે કેળદ્રેણં મંતે ! ‘એવં વુચ્ચઈ-કેવલનાળીણં મણુસ્સાણં અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા ?’ હે મદન્ત ! તત્-અથ, કેનાર્થેન કથં તાવન્, એવમ્-ઉક્તરીત્યા, ઉચ્યતે યત્ કેવલજ્ઞાનિનાં મનુષ્યાણામનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ ? ઇતિ, ભગવાન્ આદ-‘ગોયમા !’ હે ગૌતમ ! ‘કેવલનાળી મણુસે કેવલનાળિસ્સ મણુસસ્સ દવ્વદ્દયાએ તુલ્લે’ કેવલજ્ઞાની મનુષ્યઃ કેવલજ્ઞાનિનો મનુષ્યસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યો ભવતિ, ‘પપ્પસદ્દયાએ તુલ્લે’ પ્રદેશાર્થતયા તુલ્યો ભવતિ, ‘ઓગાદ્દણવડિએ’ અવગાહનાર્થતયા શરીરોચ્છ્રયાપેક્ષયા ચતુઃસ્થાનપતિતો ભવતિ, અયં ચ કેવલિ સમુદ્ધાતાપેક્ષયા ઉક્તસ્તથા ચ કેવલિ સમુદ્ધાતગતસ્ય કેવલિનો મનુષ્યસ્ય અન્યકેવલિભ્યોઽસંખ્યેયગુણાધિકાવગાહનતયા તદપેક્ષયા અન્યકેવલિનામ્ અસં-ખ્યેયગુણહીનાવગાહનત્વાત્ ‘ઠિઈએ તિદ્દાણવડિએ’ સ્થિત્યા-સ્વસ્થાનાપેક્ષયા તુ શેષાઃ કેવલિનસ્ત્રિસ્થાનપતિતા ભવન્તિ, ઇતિ સ્થિત્યા ત્રિસ્થાનપતિતત્વમુક્તં તેષાં સંખ્યેયવર્ષાયુષ્કત્વાત્, ‘વણ્ણગંધરસપ્પાસપ્પજ્જવેહિં છદ્દાણવડિએ’ વર્ણગંધરસ-

ભગવાન્-હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય હૈં ।

ગૌતમ-હે ભગવન્ ! એસા કહને કા કયા કારણ હૈં ?

ભગવાન્-હે ગૌતમ ! એક કેવલજ્ઞાની મનુષ્ય દૂસરે કેવલજ્ઞાની મનુષ્ય સે દ્રવ્ય કી દૃષ્ટિ સે તુલ્ય હોતા હૈ, પ્રદેશોં કી દૃષ્ટિ સે તુલ્ય હોતા હૈ, અવગાહના કી દૃષ્ટિ સે ચતુઃસ્થાનપતિત હોતા હૈ । યહ કથન કેવલિસમુદ્ધાત કી અપેક્ષા મે સમજ્ઞના ચાહિએ, કયોં કિ કેવલિસ-મુદ્ધાત કરતા હુઆ કેવલી મનુષ્ય અન્ય કેવલી મનુષ્યોં કી અપેક્ષા અસંખ્યાતગુણી અધિક અવગાહના વાલા હોતા હૈ ઓર ઉસકી અપેક્ષા અન્ય કેવલી અસંખ્યાતગુણ હીન અવગાહના વાલે હોતે હૈ । સ્થિતિ કી અપેક્ષા કેવલી ત્રિસ્થાનપતિત હૈ, કયોંકિ સમી કેવલી સંખ્યાત વર્ષ કી આયુ વાલે હી હોતે હૈ । વર્ણ, ગંધ, રસ ઓર સ્પર્શ

શ્રી ભગવાન્ । હે ગૌતમ । અનન્ત પર્યાય છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્ ! એમ કહેવાનુ શુ કારણ છે ?

શ્રી ભગવન્-હે ગૌતમ એક કેવલજ્ઞાની મનુષ્ય બીજા કેવલજ્ઞાની મનુષ્યથી દ્રવ્યની દૃષ્ટિએ તુલ્ય થાય છે, પ્રદેશોની દૃષ્ટિએ તુલ્ય થાય છે, અવગાહનાની દૃષ્ટિએ ચતુસ્થાન પતિત થાય છે. આ કથન કેવલી સમુદ્ધાતની અપેક્ષાએ સમજવુ નેઈએ, કેમકે સમુદ્ધાત કરી રહેલ કેવલી મનુષ્ય અન્ય કેવલી મનુષ્યની અપેક્ષાએ અસંખ્યાત ગણી અધિક અવગાહનાવાળા થાય છે અને તેમની અપેક્ષાએ અન્ય કેવલી અસંખ્યાત ગુણહીન અવગાહનાવાળા થાય છે સ્થિતિની અપેક્ષાએ કેવલી ત્રિસ્થાન પતિત થાય છે. કેમકે સઘળાં કેવલી સંખ્યાત.

સ્પર્શપર્યવૈઃ પટ્ સ્થાનપતિતો ભવતિ, કેવલનાણપજ્જવેદિ, કેવલદંસણપજ્જવેદિ
ય તુલ્લે' કેવલજ્ઞાનપર્યવૈઃ, કેવલદર્શનપર્યવૈશ્ચ, તુલ્યો ભવતિ, 'એવં કેવલ-
દંસણી વિ મણૂસે માણિયવ્વે' એવમ્-કેવલજ્ઞાનિમનુષ્યવદેવ, કેવલદર્શની
અપિ મનુષ્યો મણિતવ્યઃ, તથા ચ કેવલદર્શનીમનુષ્યઃ કેવલદર્શનિનો મનુ-
ષ્યસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યઃ, પ્રદેશાર્થતયા તુલ્યઃ, અવગાહનાર્થતયા ચતુઃ સ્થાન-
પતિતઃ, સ્થિત્યા ત્રિસ્થાનપતિતઃ, વર્ણગન્ધરસસ્પર્શપર્યવૈ પટ્સ્થાનપતિતઃ, કેવલ-
જ્ઞાનપર્યવૈઃ, કેવલદર્શનપર્યવૈશ્ચ તુલ્યો ભવતિ इति भावः, 'વાળમંતરા જહા અમુર-
કુમારા' વાનવ્યન્તરાઃ યથા અમુરકુમારઃ પ્રતિપાદિતાસ્તથા પ્રતિપત્તવ્યાઃ, 'એવં
જોહસિય વેમાણિયા' એવમ્-અમુરકુમારવદેવ જ્યોતિષ્કવૈમાનિકા અપિ દેવાઃ-
વક્તવ્યાઃ, કિન્તુ-‘ળવરં સદ્ધાણે ઠિઈંણ તિદ્ધાણવડિંણ’ નવરમ્-પૂર્વાપેક્ષયા વિશેષ-
સ્તુ સ્વસ્થાને સ્થિત્યા-આયુઃ કર્માનુશ્ચલક્ષણસ્થિત્યપેક્ષયા, ત્રિસ્થાનપતિતો
ભવતિ ‘મણિયવ્વે’ इति मणितव्यम्, પ્રકૃતમુપસંહરન્નાહ-‘સે ત્તં જીવપજ્જવા?’
તે એતે-પૂર્વોક્તાઃ, જીવપર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ इति भावः ॥સૂ.૦૧૧॥

કે પર્યાયોં સે ષટ્સ્થાનપતિત હોતે હેં । કેવલજ્ઞાન કે પર્યાયોં સે તુલ્ય
હોતે હેં, કેવલદર્શન કે પર્યાયોં સે ઓ વે તુલ્ય હોતે હેં । કેવલદર્શની
મનુષ્ય કી વક્તવ્યતા ઓ હસી પ્રકાર કી સમજાવેલી યાહિય, અર્થાત્
કેવલદર્શની મનુષ્ય કેવલદર્શની મનુષ્ય કી અપેક્ષા દ્રવ્ય સે તુલ્ય,
પ્રદેશોં સે તુલ્ય, અવગાહના સે ચતુઃસ્થાનપતિત, સ્થિતિ સે ત્રિસ્થાન
પતિત, વર્ણ ગંધ રસ ઓર સ્પર્શ કે પર્યાયોં સે ષટ્સ્થાનપતિત તથા
કેવલજ્ઞાન ઓર કેવલદર્શન કે પર્યાયોં સે તુલ્ય હોતા હૈ ।

વાનવ્યન્તર દેવો કી પ્રરૂપણા અમુરકુમારોં કે સમાન હૈ । જ્યોતિ-
ષ્કોં ઓર વૈમાનિક દેવોં કી પ્રરૂપણા ઓ હસી પ્રકાર કી સમજાવી
યાહિય । વિશેષતા યહ હૈ કિ વે સ્વસ્થાન મેં સ્થિતિ કી અપેક્ષા

વર્ણની આયુવાળા જ થાય છે, વર્ણુ, ગંધ, રસ અને સ્પર્શના પર્યાયોથી
ષટ્સ્થાન પતિત થાય છે. કેવલ જ્ઞાનના પર્યાયોથી તુલ્ય થાય છે, કેવલ
દર્શનના પર્યાયોથી પણ તુલ્ય થાય છે, કેવલ દર્શની મનુષ્યની વક્તવ્યતા
પણ આજ પ્રકારે સમજી લેવી જોઈએ અર્થાત્ કેવલ દર્શની મનુષ્યની અપે-
ક્ષાએ દ્રવ્યથી તુલ્ય પ્રદેશોથી તુલ્ય અવગાહનાથી ચતુઃસ્થાન પતિત, સ્થિતિથી
ત્રિસ્થાન પતિત, વર્ણુ, ગંધ, રસ અને સ્પર્શના પર્યાયોથી ષટ્સ્થાન પતિત
તથા કેવલ દર્શનના પર્યાયોથી તુલ્ય થાય છે.

વાનવ્યન્તર દેવોની પ્રરૂપણા અમુરકુમારોના સમાન છે. જ્યોતિષ્કો અને
વૈમાનિક દેવોની પ્રરૂપણા પણ એજ પ્રકારે સમજાવી જોઈએ. વિશેષતા એ છે

અજીવપર્યાવક્તવ્યતા-

મૂલમ્-અજીવ પજ્જવાણં ભંતે ! કઙ્કિહા પળ્લન્તા ગોયમા !
 દુવિહા પળ્લન્તા, તં જહા-રૂવિ અજીવપજ્જવા ય, અરૂવિ અજીવ-
 પજ્જવા ય, અરૂવિ અજીવપજ્જવાણં ભંતે ! કઙ્કિહા પળ્લન્તા ?
 ગોયમા ! દસવિહા પળ્લન્તા, તં જહા-ધમ્મત્થિકાએ ધમ્મત્થિ-
 કાયસ્સ દેસે ધમ્મત્થિકાયસ્સ પેસા, અહમ્મત્થિકાએ અહમ્મ-
 ત્થિકાયસ્સ દેસે અહમ્મત્થિકાયસ્સ પેસા, આગાસત્થિકાએ
 આગાસત્થિકાયસ્સ દેસે આગાસત્થિકાયસ્સ પેસા અદ્ધાસમે,
 રૂવિ અજીવપજ્જવાણં ભંતે ! કઙ્કિહા પળ્લન્તા ? ગોયમા ! ચઠ્ઠિહા
 પળ્લન્તા, તં જહા-ચંધા દેસા, ચંધા પેસા પરમાણુપુગ્ગલા,
 તેણં ભંતે ! કિં સંચેજ્ઞા, અસંચેજ્ઞા, અણંતા ? ગોયમા ! નો
 સંચેજ્ઞા, નો અસંચેજ્ઞા અણંતા, સે કેણદ્દેણં ભંતે ! એવં વુચ્છઈ
 નો સંચેજ્ઞા, નો અસંચેજ્ઞા, અણંતા ? ગોયમા ! અણંતા પર-
 માણુપુગ્ગલા, અણંતા દુપ્પેસિયા ચંધા, જાવ અણંતા દસ પે
 સિયા ચંધા, અણંતા અણંત પેસિયા ચંધા, સે તેણદ્દેણં ગોયમા !
 એવં વુચ્છઈ-તેણં નો સંચિજ્ઞા, નો અસંચિજ્ઞા, અણંતા ॥સૂ. ૧૨॥

ત્રિસ્થાનપતિત હૈં,

ઉપસંહાર કરતે હુવે સૂત્રકાર કહતે હૈં યહ જીવ કે પર્યાયોં કી
 પ્રરૂપણા સમાપ્ત હુઈ ॥સૂ. ૧૧॥

અજીવપર્યાયવક્તવ્યતા

શબ્દાર્થ-(અજીવપજ્જવાણં ભંતે કઙ્કિહા પળ્લન્તા ?) હે ભગવન્ !
 અજીવ કે પર્યાય કિતને પ્રકાર કે કહે હૈં ? (ગોયમા ! દુવિહા

કે તેઓ સ્વસ્થાનમા સ્થિતિની અપેક્ષાએ ત્રિસ્થાન પતિત છે.

ઉપસંહાર કરતા સૂત્રકાર કહે છે-આ જીવના પર્યાયોની પ્રરૂપણા
 સમાપ્ત થઈ. ॥સૂ. ૧૧॥

હવે અજીવ પર્યાય વક્તવ્યતા

શબ્દાર્થ-(અજીવપજ્જવાણં ભંતે ! કઙ્કિ વિહા પળ્લન્તા ?) હે ભગવાન્ ! અજીવના
 પર્યાય કેટલા કહ્યા છે ? (ગોયમા ! દુવિહા પળ્લન્તા) હે ગૌતમ ! એ પ્રકારના

छाया—अजीवपर्यवाः खलु भदन्त ! कतिविधाः प्रज्ञप्ताः ? गौतम !
द्विविधाः प्रज्ञप्ताः, तद्यथा—रूप्यजीवपर्यवाश्च, अरूप्यजीवपर्यवाश्च, अरूप्यजीव-
पर्यवाः खलु भदन्त ! कतिविधाः प्रज्ञप्ताः ? गौतम ! दशविधाः प्रज्ञप्ताः, तद्यथा
धर्मास्तिकायः, धर्मास्तिकायस्य देशः, धर्मास्तिकायस्य प्रदेशः, अधर्मास्ति-
कायः अधर्मास्तिकायस्य देशः, अधर्मास्तिकायस्य प्रदेशः आकाशास्ति-
कायः, आकाशास्तिकायस्य देशः, आकाशास्तिकायस्य प्रदेशः, अद्वासमयः,
रूप्यजीवपर्यवाः खलु भदन्त ! कतिविधाः प्रज्ञप्ताः ? गौतम ! चतुर्विधाः

पण्णत्ता) हे गौतम ! दो प्रकार के कहे हैं (तं जहा) वे इस प्रकार
हैं (रुवि अजीवपज्जवा य अरुविअजीवपज्जवा य रूपी-अजीव
के पर्याय और अरूपीअजीव के पर्याय (अरुविअजीवपज्जवा णं भंते !
कइविहा पण्णत्ता ?) हे भगवन् ! अरूपी अजीव के पर्याय कितने
प्रकार के कहे हैं ? (गोयमा ! दसविहा पण्णत्ता) हे गौतम ! दस प्रकार
के कहे हैं (तं जहा) वे इस प्रकार (धम्मत्थिकाए) धर्मास्तिकाय (धम्म-
त्थिकायस्स देसे) धर्मास्तिकायकादेश (धम्मत्थिकायस्स पएसा) धर्मा-
स्तिकाय के प्रदेश (अधम्मत्थिकाए) अधर्मास्तिकाय (अहम्मत्थिकाय-
स्स देसे) अधर्मास्तिकाय का देश (अहम्मत्थिकायस्स पएसा) अधर्मा-
स्तिकाय के प्रदेश (आगासत्थिकाए) आकाशास्तिकाय (आगासत्थि-
कायस्स देसे) आकाशास्तिकायका देश (आगासत्थिकायस्स पएसा)
आकाशास्तिकाय के प्रदेश (अद्वासमए) और अद्वासमय

(रुविअजीवपज्जवा णं भंते ! कइविहा पण्णत्ता ?) हे भगवन् !
रूपीअजीव के पर्याय कितने प्रकार के कहे हैं ? (गोयमा ! चउविहा

कह्वा छे (तं जहा) ते आ प्रकारे छे (रुवि अजीवपज्जवा य अरुवि अजीव
पज्जवाय) इपी अणुवना पर्याय अने अइपी अणुवना पर्याय (अरुवि अजीव
पज्जवाणं भंते ! कइ विहा पण्णत्ता ?) हे भगवन् ! अइपी अणुव पर्याय डेटला
कह्वा छे (गोयमा ! दसविहा पण्णत्ता) हे गौतम ! दस प्रकारना कह्वा छे,
(तं जहा) ते आ प्रकारे (धम्मत्थिकाए) धर्मास्तिकाय (धम्मत्थिकायस्स देसे)
धर्मास्तिकायना देश (धम्मत्थिकायस्स पएसा) धर्मास्तिकायना प्रदेश (अधम्मत्थि-
काए) अधर्मास्तिकाय (अधम्मत्थिकायस्स देसे) अधर्मास्तिकायना देश (अह-
मत्थिकायस्स पएसा) अधर्मास्तिकायना प्रदेश (आगासत्थिकाए) आकाशास्तिकाय
(आगासत्थिकायस्स देसे) आकाशास्तिकायना देश (आगासत्थिकायस्स पएसा)
आकाशास्तिकायना प्रदेश (अद्वासमए) अने अद्वासमय

(रुवि अजीव पज्जवाणं भंते ! कइविहा पण्णत्ता) हे भगवन् ! इपी अणुवना
पर्याय डेटला प्रकारना कह्वा छे ? (गोयमा ! चउविहा पण्णत्ता) हे गौतम ! २२

પ્રજ્ઞાસાઃ, તથા-સ્કન્ધાઃ સ્કન્ધદેશાઃ સ્કન્ધપ્રદેશાઃ પરમાણુ પુદ્ગલાઃ તે સ્વલ્પ
 ભદન્ત ! કિં સંખ્યેયાઃ, અસંખ્યેયાઃ, અનન્તાઃ ? ગૌતમ ! નો સંખ્યેયા, નો
 અસંખ્યેયાઃ અનન્તાઃ, તત્ કેનાર્થેન ભદન્ત ! એવમુચ્યતે-નો સંખ્યેયાઃ નો
 અસંખ્યેયાઃ, અનન્તાઃ, ? ગૌતમ ! અનન્તાઃ પરમાણુ પુદ્ગલાઃ, અનન્તાઃ દ્વિપ્રદે-
 શિકાઃ સ્કન્ધાઃ યાવત્-અનન્તાઃ દશ પ્રદેશિકાઃ સ્કન્ધાઃ, અનન્તાઃ સંખ્યેય
 પ્રદેશિકાઃ સ્કન્ધા, અનન્તાઃ અસંખ્યેયપ્રદેશિકાઃ સ્કન્ધાઃ અનન્તાઃ અનન્તપ્રદે-
 પણ્ણત્તા) હે ગૌતમ ! ચાર પ્રકાર કે કહે હૈં (તં જહા) વે હસ પ્રકાર
 (સ્વધા) સ્કન્ધ (સ્વધદેસા) સ્કન્ધદેશ (સ્વધપણ્ણસા) સ્કન્ધપ્રદેશ (પરમાણુ-
 પુદ્ગલા) પરમાણુપુદ્ગલ (તે ણં ભંતે !) હે ભગવન્ ! (કિં સંખેજ્જા -
 અસંખેજ્જા અણંતા ?) વે કયા સંખ્યાત, અસંખ્યાત યા અનન્ત હૈં ?
 (ગોયમા ! નો સંખેજ્જા, નો અસંખેજ્જા, અણંતા) હે ગૌતમ ! વે
 સંખ્યાત નહીં, અસંખ્યાત નહીં, અનન્ત હૈં

(સે કેણંદ્રેણં ભંતે ! એવં વુચ્ચઈ-નો સંખેજ્જા નો અસંખેજ્જા,
 અણંતા) હે ભગવન્ ! કિસકારણ એસા કહા કિ વે સંખ્યાત નહીં, અસં-
 ખ્યાત નહીં અનન્ત હૈં (ગોયમા ! અણંતા પરમાણુપુદ્ગલા) હે ગૌતમ !
 પરમાણુપુદ્ગલ અનન્ત હૈં (અણંતા દુપણ્ણસિયા સ્વધા) દ્વિપ્રદેશી
 સ્કન્ધ અનન્ત હૈં (જાવ) યાવત્ (અણંતા દસપણ્ણસિયા સ્વધા) અનન્ત
 દશ પ્રદેશી સ્કન્ધ હૈં (અણંતા સંખેજ્જપણ્ણસિયા સ્વધા) અનન્ત સંખ્યાત-
 પ્રદેશી સ્કન્ધ હૈં (અણંતા અસંખિજ્જપણ્ણસિયા સ્વધા) અનન્ત અસંખ્યા-
 તપ્રદેશી સ્કન્ધ હૈં (અણંતા અણંતપણ્ણસિયા સ્વધા) અનન્ત અનન્તપ્રદેશી

પ્રકારના ઈદ્ધા છે (તં જહા) તે આ પ્રકારે (સ્વધા) સ્કન્ધ (સ્વધદેસા) સ્કન્ધ
 દેશ (સ્વધપણ્ણસા) સ્કન્ધ પ્રદેશ (પરમાણુપુદ્ગલા) પરમાણુ પુદ્ગલ (તેણં ભંતે !)
 હે ભગવન્ ! તેઓ (કિં સંખેજ્જા અસંખેજ્જા અણંતા ?) શું સંખ્યાત, અસંખ્યાત
 અગર અનન્ત છે ? (ગોયમા ! નો સંખેજ્જા નો અસંખેજ્જા, અણંતા) હે ગૌતમ !
 સંખ્યાત અગર અસંખ્યાત નથી પણ અનન્ત છે

(સે કેણંદ્રેણં ભંતે ! એવં વુચ્ચઈ-નો સંખેજ્જા, નો અસંખેજ્જા, અણંતા) હે ભગવન્ !
 શા કારણે એવું કહ્યું છે કે સંખ્યાત કે અસંખ્યાત નથી પણ અનન્ત છે.

(ગોયમા ! અણંતા પરમાણુપુદ્ગલા) હે ગૌતમ ! પરમાણુ પુદ્ગલ અનન્ત
 છે (અણંતા દુપણ્ણસિયા સ્વધા) દ્વીપ્રદેશી સ્કન્ધ અનન્ત છે (જાવ) યાવત્ (અણંતા
 દસ પળ્ણસિયા સ્વધા) અનન્ત દશ પ્રદેશી સ્કન્ધ છે (અણંતા સંખેજ્જપણ્ણસિયા
 સ્વધા) અનન્ત સંખ્યાત પ્રદેશી સ્કન્ધ છે (અણંતા સંખેજ્જપણ્ણસિયા સ્વધા)
 અસંખ્યેય પ્રદેશી સ્કન્ધ અનન્ત છે. (અણંતા અણંતપણ્ણસિયા સ્વધા) અનન્ત પ્રદેશી

શિક્ષાઃ સ્કન્ધા, તત્ તેનાર્થેન ગૌતમ ! એવમુચ્યતે-તે સ્વલુ નો સંસ્થેયાઃ, નો અસંસ્થેયા અનન્તાઃ ।

ટીકા--જીવપર્યવપ્રરૂપણાનન્તરં સમ્પ્રતિ અજીવપર્યવાન્ પ્રરૂપયિતુમાદ-
'અજીવ પજ્જવાણં મંતે ! કઢ્વિદ્ધા પણ્ણત્તા ?' હે મદન્ત ! અજીવપર્યવાઃ સ્વલુ કતિ
વિદ્ધાઃ પ્રજ્ઞસાઃ ? મગવાન્ આદ-‘ગોયમા ! ‘હે ગૌતમ ! ‘દુવિદ્ધા પણ્ણત્તા’ અજીવ
પર્યવાઃ દ્વિવિદ્ધાઃ પ્રજ્ઞસાઃ, ‘તં જહા-રૂવિ અજીવપજ્જવાય’ અરૂવિ અજીવ પજ્જવા
ય, તથથા-રૂપ્યજીવપર્યવાશ્ચ, અરૂપ્યજીવપર્યવાશ્ચ, તત્ર રૂપમ્ વિદ્યતે યેપાં તે
રૂપિણઃ, રૂપમિતિ ગન્ધરસસ્પર્શનામપ્યુપલક્ષણં વોધ્યમ્, તે ચ તે અજીવાશ્ચેતિ
રૂપ્યજીવાસ્તેપાં પર્યવાઃ પર્યાયાઃ, રૂપ્યજીવપર્યવાઃ પુદ્ગલપર્યાયા ઇત્યર્થઃ

સ્કંધ હૈં (સે તેણદ્દેણં ગોયમા ! એવં વુચ્ચહ તે ણં નો સંસ્થેજ્જા નો
અસંસ્થેજ્જા, અણંતા) ઇસ કારણ હે ગૌતમ ! એસા કહા જાતા હૈં કિ
વે ન સંસ્થાત હૈં, ન અસંસ્થાત હૈં અનન્ત હૈં ! ॥ ૧૨ ॥

ટીકાર્થ-જીવોં કે પર્યાયોં કી પ્રરૂપણા કે અનન્તર અવ અજીવોં કે
પર્યાયોં કા નિરૂપણ ક્રિયા જાતા હૈ-

ગૌતમ સ્વામી પ્રશ્ન કરતે હૈં-હે મગવન્ ! અજીવપર્યાય કિતને
પ્રકાર કે હૈં ? મગવાન્ ને ઉત્તર દિયા હે ગૌતમ ! દો પ્રકાર કે
કહે હૈં-રૂપી-અજીવ પર્યાય ઓર અરૂપી-અજીવપર્યાય । જિનમેં રૂપ
હો વે રૂપી કહલાતે હૈં । યહાં ‘રૂપ’ શબ્દ ગંધ, રસ ઓર સ્પર્શ
કા ઉપલક્ષણ હૈ, અતએવ આશય યહ હુઆ કિ જિસમેં રૂપ, ગંધ, રસ
સ્પર્શ હો વહ રૂપી કહલાતા હૈ । રૂપયુક્ત અજીવ કો રૂપી અજીવકહતે
હૈં । રૂપી-અજીવ પુદ્ગલ હી હોતા હૈ, અતએવ રૂપી-અજીવ કે પર્યાય

સ્કન્ધ છે (સે તેણદ્દેણં ગોયમા એવં વુચ્ચહ તેણં નો સંસ્થેજ્જા) નો અસંસ્થેજ્જા,
અણંતા) એ કારણે હે ગૌતમ ! એવું કહેવાય છે કે તેઓ ન સંસ્થાત છે,
ન અસંસ્થાત છે પણ અનન્ત છે ॥ ૧૨ ॥

ટીકાર્થ-જીવોના પર્યાયોની પ્રરૂપણા પછી હવે અજીવોના પર્યાયોનું
નિરૂપણ કરાય છે

શ્રી ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે-હે ભગવન્ ! અજીવ પર્યાય કેટલા પ્રકારના
કહ્યા છે ?

શ્રી ભગવન્-હે ગૌતમ ! બે પ્રકારના કહ્યા છે-રૂપી અજીવ પર્યાય
અને અરૂપી અજીવ પર્યાય. જેમાં રૂપ હોય છે તે રૂપી કહેવાય છે. અહિં
રૂપ, શબ્દ, રસ, ગંધ અને સ્પર્શનું ઉપલક્ષણ છે. તેથી જ આશય એ થયો
કે જેમાં રૂપ ગંધ રસ અને સ્પર્શ હોય તે રૂપી કહેવાય છે. રૂપ યુક્ત

તદ્ ભિન્નાઃ-અરુપ્યજીવપર્યાયાઃ, અમૂર્ત્તજીવપર્યાયા ઇતિ ભાવઃ, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-અરુચિ અજીવ પજ્જજ્ઞા ણં ઇતે । કઙ્કિવિહા પણ્ણત્તા ?' હે અદન્ત ! અરુપ્યજીવપર્યાયાઃ સ્વલુ કતિવિધાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ ? મગવાન્ આહ-‘ગોયમા !’ હે ગૌતમ ! ‘દસવિહા પણ્ણત્તા’ અરુપ્યજીવપર્યાયાઃ દશવિધાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ ‘તં જહા-ધમ્મત્થિકાએ, ધમ્મત્થિકાયસ્સદેસે’ ધમ્મત્થિકાયસ્સ પણ્ણત્તા’ તથથા-ધર્માસ્તિકાયઃ, ધર્માસ્તિકાયસ્ય દેશઃ, ધર્માસ્તિકાયસ્ય પ્રદેશઃ, તત્ર કુત્તસ્નમ્ અવયવિદ્રવ્યં ધર્માસ્તિકાયઃ તસ્યૈવ ધર્માસ્તિકાયસ્યાર્દ્ધાદિ રૂપેણોઽશઃ ધર્માસ્તિકાયદેશઃ, તસ્યૈવ ધર્માસ્તિકાયસ્ય નિરંશાઃ અંશાઃ-ધર્માસ્તિકાયપ્રદેશા વ્યપદિશ્યન્તે, એવં રીત્યા અધર્માસ્તિકા અર્થાત્ પુદ્ગલ કે પર્યાય । અરૂપી અર્થાત્ અમૂર્ત્ત અજીવ કે પર્યાય અરૂપી-અજીવપર્યાય કહલાતે હૈં ।

ગૌતમ પુનઃ પ્રશ્ન કરતે હૈં-હે મગવાન્ ! અરૂપી-અજીવ પર્યાય કે કિતને પ્રકાર હૈં !

મગવાન્-ઉત્તર દેતે હૈં-ગૌતમ ! અરૂપી-અજીવ કે પર્યાય દસ પ્રકાર કે કહે હૈં, વે ઇસ પ્રકાર હૈં-ધર્માસ્તિકાય, ધર્માસ્તિકાય કા દેશ, ધર્માસ્તિકાય કે પ્રદેશ, અધર્માસ્તિકાય, અધર્માસ્તિકાય કે દેશ, અધર્માસ્તિકાય કે પ્રદેશ, આકાશાસ્તિકાય, આકાશાસ્તિકાય કા દેશ, આકાશાસ્તિકાય કે પ્રદેશ ઓર અદ્દાસમય’ સમ્પૂર્ણ અસં-રુયાત પ્રદેશોં ધર્માસ્તિકાય કા પિણ્ડ ધર્માસ્તિકાય કહલાતા હૈં, ધર્માસ્તિકાય કે અર્દ્ધ આદિ ભાગ કો ધર્માસ્તિકાયદેશ કહતે હૈં ઓર ધર્માસ્તિકાય કે સવ સૂક્ષ્મ અંશ કો ધર્માસ્તિકાય પ્રદેશ કહતે હૈં । ઇસી પ્રકાર અધર્માસ્તિકાય ઓર આકાશાસ્તિકાય આદિ કે ત્રિકોં

અણ્ણવને રૂપી અણ્ણવ કહે છે. રૂપી અણ્ણવ પુદ્ગલ જ હોય છે, તેથી જ રૂપી અણ્ણવના પર્યાય અર્થાત્ પુદ્ગલના પર્યાય. અરૂપી અર્થાત્ અમૂર્ત્ત અણ્ણવના પર્યાય અરૂપી-અણ્ણવ પર્યાય કહેવાય છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે-હે મગવાન્ અરૂપી અણ્ણવ પર્યાયના કેટલા પ્રકાર છે ? શ્રી મગવાન્-હે ગૌતમ ! અરૂપી અણ્ણવના પર્યાય દશ પ્રકારના કહ્યા છે, તેઓ આ પ્રકારે છે-ધર્માસ્તિકાય, ધર્માસ્તિકાયના દેશ, ધર્માસ્તિકાયના પ્રદેશ, અધર્માસ્તિકાય અધર્માસ્તિકાયના દેશ, અધર્માસ્તિકાયના પ્રદેશ આકાશાસ્તિકાય આકાશાસ્તિકાયના દેશ અને આકાશાસ્તિકાયના પ્રદેશ અદ્દાસમય, સંપૂર્ણ અસં-રુયાત પ્રદેશી ધર્માસ્તિકાયના પિંડ ધર્માસ્તિકાય કહેવાય છે. ધર્માસ્તિકાયના અર્દ્ધ આદિ ભાગને ધર્માસ્તિકાય દેશ કહે છે અને ધર્માસ્તિકાયના બધાથી સૂક્ષ્મ અંશને ધર્માસ્તિકાયપ્રદેશ કહે છે. એજ રીતે અધર્માસ્તિકા

કાયે આકાશસ્તિકાયે ચ ત્રિકમાદ-‘અહમ્મત્થિકાણ’ અહમ્મત્થિકાયસ્સ દેસે, અહમ્મત્થિકાયસ્સ પાસા’ અમર્ધાસ્તિકાયઃ, અધર્માસ્તિકાયસ્ય દેશઃ, અધર્માસ્તિકાયસ્ય પ્રદેશઃ, ‘આગાસત્થિકાણ, આગાસત્થિકાયસ્સ દેસે, આગાસત્થિકાયસ્સ પાસા’ આકાશસ્તિકાયઃ, આકાશસ્તિકાયસ્ય દેશઃ, આકાશસ્તિકાયસ્ય પ્રદેશઃ, ‘અદ્ધાસમણ’ અદ્ધાસમયથ્થ દશમો બોધ્યઃ, તત્ર પરસ્પરસમ્બદ્ધાત્મકાવયવાવયવિસ્વરૂપં ધર્માસ્તિકાયાદિકં વસ્તુ વર્તતે इति સિદ્ધમ્, યદ્યપ્યત્ર પર્યાયાણાં પ્રરૂપયિતુમુપક્રમાત્ તત્કથનસ્યૈવ ન્યાય્યત્વેન દ્રવ્યમાત્રપ્રરૂપણં કૃતમિતિ ન કિમપ્યનુચિતમ્, વસ્તુતસ્તુ ધર્માસ્તિકાયત્વં ધર્માસ્તિકાય દેશત્વં, ધર્માસ્તિકાયપ્રદેશત્વમ્ इत्याદિના પ્રરૂપણમેવ પ્રકૃતોપયોગિદ્દષ્ટવ્યમ્, इत्यેવં રીત્યા સાન્નિધ્યાત્ પ્રથમમ્ રૂપ્યજીવપર્યવાણાં ક્રમસત્ત્વેऽપિ તં પરિત્યજ્ય અરૂપ્યજીવપર્યવાણાં પ્રરૂપણં કૃતમ્,

કો સમજી લેના ચાહિયે । દસવાં અદ્ધાકાલ હૈ જો અપ્રદેશી હૈ । યદ્યપિ ધર્માસ્તિકાય આદિ દ્રવ્ય હૈ, યહાં પર્યાયોં કી પ્રરૂપણા કી જા રહી હૈ, અતઃપર પર્યાયોં કા કથન કરના હી ઉચિત થા, દ્રવ્યકા કથન કરના ઉચિત નહીં પ્રતીત હોતા, તથાપિ પર્યાય ઔર પર્યાયી અર્થાત્ દ્રવ્ય કથંચિત્ અભિન્ન હૈ, યહ પ્રકટ કરને કે લિયે દ્રવ્યોં કા કથન કિયા ગયા હૈ, અતઃપર કોઈ અનૌચિત્ય નહીં હૈ । વાસ્તવ મેં તો ધર્માસ્તિકાય કે પર્યાય, ધર્માસ્તિકાય કે દેશ કે પર્યાય, ધર્માસ્તિકાય કે પ્રદેશોં આદિ કે પર્યાય હી યહાં વિવક્ષિત હૈ ।

યદ્યપિ પહેલે રૂપી-અજીવ કા ઉલ્લેખ કિયા ગયા હૈ ઇસ કારણ પહેલે ડસી કે પર્યાયોં કી પ્રરૂપણા હોની ચાહિયે થી, કિન્તુ ડસ ક્રમ કા ત્યાગ કરકે પ્રથમ અરૂપી-અજીવ કી પ્રરૂપણા કી ગઈ હૈ ।

કાય અને આકાશસ્તિકાય આદિના ત્રિકોને સમજી લેવા જોઈએ. દશમો અદ્ધાકાલ છે જે અપ્રદેશી છે. જો કે ધર્માસ્તિકાય આદિ દ્રવ્ય છે, અહીં પર્યાયોની પ્રરૂપણા કરાઈ રહી છે, તેથી જ પર્યાયોનું કથન કરવું ઉચિત હતું. દ્રવ્યનું કથન કરવું તે ઉચિત ન હતું તથાપિ પર્યાય અને પર્યાયી અર્થાત્ દ્રવ્ય કથંચિત્ અભિન્ન છે, એ પ્રગટ કરવાને માટે દ્રવ્યનું કથન કરાવું છે, તેથી કોઈ અનૌચિત્ય નથી. વાસ્તવમાં તો ધર્માસ્તિકાયના પર્યાય, ધર્માસ્તિકાયના દેશના પર્યાય, ધર્માસ્તિકાયના પ્રદેશો આદિના પર્યાય જ અહીં વિવક્ષિત છે.

યદ્યપિ પહેલા રૂપી અણવનો ઉલ્લેખ કરેલો છે. એ માટે પહેલા તેનાજ પર્યાયોની પ્રરૂપણા થવી જોઈએ. પણ તે કરના ત્યાગ કરીને પ્રથમ અરૂપી અણવની પ્રરૂપણા કરાઈ છે.

અથ રૂપ્યજીવપર્યવાન્ પ્રરૂપયિતુમાહ—‘રૂપિ અજીવપજ્જવાણં મંતે ! કઙ્કિવિહા પણ્ણત્તા ? હે ભદન્ત ! રૂપ્યજીવપર્યવાઃ સ્વલુ કતિવિધાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ ? ભગવાન્ આહ—ગોયમા ! ‘હે ગૌતમ ! ‘ચઉવિહા પણ્ણત્તા’ રૂપ્યજીવપર્યવા શ્વતુર્વિધાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ, ‘તં જહા—સ્વંધા, ‘સ્વંધદેસાઃ સ્વંધપણ્ણસા, પરમાણુપોગ્ગલા’ તચ્ચથા—સ્કન્ધાઃ સ્કંધદેસાઃ, સ્કન્ધ પ્રદેશાઃ પરમાણુ પુદ્ગલાશ્ચ, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—‘તે ણં મંતે ! કિં સંસ્થેજ્ઞા, અસંસ્થેજ્ઞા અણંતા ? ‘હે ભદન્ત ! તે સ્વલુ સ્કન્ધાદયઃ પ્રત્યેકં કિં સંસ્થેય્યાઃ અસંસ્થેય્યાઃ અનન્તા વા ભવન્તિ ? ભગવાનાહ—‘ગોયમા !’ હે ગૌતમ ! ‘નો સંસ્થેજ્ઞા, નો અસંસ્થેજ્ઞા, અણંતા’ સ્કન્ધાદયો નો સંસ્થેય્યાઃ, નો વા અસંસ્થેય્યાઃ અપિ તુ અનન્તા ભવન્તિ, ગૌતમસ્તત્ર કારણં પૃચ્છતિ—‘સે કેણદ્વેણં મંતે ! એવં વુચ્ચઈ—નો સંસ્થેજ્ઞા, નો અસંસ્થેજ્ઞા, અણંતા ? ‘હે ભદન્ત ! તત્—અથ, કેનાર્યેન—કથં તાવદ્, એવમુક્તરીત્યા, ઉચ્ચતે યત્—સ્કન્ધાદયો નો સંસ્થેય્યાઃ, નો વા અસંસ્થેય્યાઃ અપિ તુ અનન્તા ભવન્તીતિ ? ભગવાન્ આહ—‘ગોયમા ! હે ગૌતમ ! ‘અણંતા

ગૌતમ સ્વામી પ્રશ્ન કરતે હૈં—ભગવન્ ! રૂપી—અજીવ કે કિતને પર્યાય કહે હૈં ? ભગવાન્ ! ઉત્તર દેતે હૈં—હે ગૌતમ ! રૂપી—અજીવ કે પર્યાય ચાર પ્રકાર કે કહે હૈં—સ્કંધ, સ્કંધદેશ, સ્કંધ પ્રદેશ ઓર પરમાણુપુદ્ગલ ।

ગૌતમ—હે ભગવન્ ! સ્કંધ આદિ કયા સંખ્યાત હૈં, યા અસંખ્યાત હૈં અથવા અનન્ત હૈં ?

ભગવાન્—હે ગૌતમ ! ન સંખ્યાત હૈં, ન અસંખ્યાત હૈં, કિન્તુ અનન્ત હોતે હૈં ।

ગૌતમ—હે ભગવન્ ! કિસકારણ સે એસા કહા જાતા હૈ, કિ સ્કંધ આદિ સંખ્યાત નહીં અસંખ્યાત ભી નહીં પરન્તુ અનન્ત હૈં ?

શ્રી ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે—હે ભગવન્ ! રૂપી અજીવના કેટલા પર્યાય કહ્યા છે ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે—હે ગૌતમ ! રૂપી અજીવના પર્યાય ચાર પ્રકારના કહ્યા છે—સ્કંધ, સ્કંધદેશ, સ્કંધ પ્રદેશ, અને પરમાણુ પુદ્ગલ.

શ્રી ગૌતમ—હે ભગવન્ ! સ્કંધ આદિ શું સંખ્યાત છે અગર અસંખ્યાત છે અથવા અનન્ત છે ?

શ્રી ભગવાન્—હે ગૌતમ ! ન સંખ્યાત છે, ન અસંખ્યાત છે, પણ અનન્ત હોય છે.

શ્રી ગૌતમ—હે ભગવન્ ! શા કારણે એમ કહેવાય છે કે સ્કંધ આદિ સંખ્યાત નહીં અસંખ્યાત પણ નહીં પરન્તુ અનન્ત છે ?

પરમાણુ પુગલા' અનન્તા પરમાણુપુદ્ગલા ભવન્તિ 'અણંતા દુપ્પસિયા સંધા
જાવ અણંતા દસપ્પસિયા સંધા' અનન્તા દ્વિપ્રદેશિકાઃ સ્કન્ધાઃ, યાવદ્-
અનન્તા ત્રિપ્રદેશિકાદિ નવ પ્રદેશિકાન્તાઃ સ્કન્ધાઃ, અનન્તાઃ દશ પ્રદેશિકાઃ
સ્કન્ધાઃ, 'અણંતા સંખિજ્જ પ્પસિયા સંધા' અનન્તા સંખ્યેયપ્રદેશિકાઃ સ્કન્ધાઃ,
'અણંતા અણંતપ્પસિયા સંધા' અનન્તાઃ અનન્તપ્રદેશિકાઃ સ્કન્ધા ભવન્તિ,
પ્રકૃતમુપસંહરન્નાહ-‘સે તેણટ્ટેણં ગોયમા ! એવં વુચ્છઈ-તે ણં નો સંખેજ્જા, નો
અસંખેજ્જા, અણંતા ! હે ગૌતમ ! તત્-અથ, તેનાર્થેન, એવમ્-ઉક્તરીત્યા, ઉચ્ય
તે ચત્-खलु स्कन्धादयो नो संख्येयाः, नो वा असंख्येयाः, अपि तु अनन्ता
भवन्ति इत्याशयः ॥सू० १३॥

પરમાણુ પુદ્ગલ પર્યાય વક્તવ્યતા

મૂલમ્-પરમાણુપોગ્ગલાણં મંતે ! કેવદ્વિયા પજ્જવા પળ્લતા ?
ગોયમા ! પરમાણુપોગ્ગલાણં અણંતા પજ્જવા પળ્લતા, સે કેણટ્ટેણં
મંતે ! એવં વુચ્છઈ-પરમાણુપોગ્ગલાણં અણંતા પજ્જવા પળ્લતા ?
ગોયમા ! પરમાણુપોગ્ગલે પરમાણુપોગ્ગલસ્સ દઠ્ઠવટ્ટયાણ તુલ્લે,
પ્પસટ્ટયાણ તુલ્લે, ઓગાહણટ્ટયાણ તુલ્લે ઠિઈણ સિય હીણે, સિય

ભગવાન -હે ગૌતમ ! પરમાણુપુદ્ગલ અનન્ત હૈં, ઠિ પ્રદેશી સ્કંધ
અનન્ત હૈં, યાવત્ દસપ્રદેશી સ્કંધ અનન્ત હૈં અર્થાત્ ત્રિપ્રદેશી, ચાર-
પ્રદેશી, પંચપ્રદેશી છઠ્ઠ પ્રદેશી, સાતપ્રદેશી, આઠપ્રદેશી, નૌપ્રદેશી,
દશપ્રદેશી સ્કંધ અનન્ત હૈં । હસી પ્રકાર સંખ્યાતપ્રદેશી સ્કંધ અનન્ત
હૈ, અસંખ્યાતપ્રદેશી સ્કંધ અનન્ત હૈં ઓર અનન્તપ્રદેશી સ્કંધ મી
અનન્ત હૈં । ઉપસંહાર કરતે હુણ કહતે હૈં-હે ગૌતમ ! હસ કારણ ંસા
કહા જાતા હૈ કિ સ્કંધ આદિ સંખ્યાત નહીં હૈં અસંખ્યાત મી નહી
હૈં, પરન્તુ અનન્ત હૈં ॥ ૧૨ ॥

શ્રી ભગવાન્—હે ગૌતમ ! પરમાણુ પુદ્ગલ અનન્ત છે, દ્વિપ્રદેશી સ્કન્ધ
અનન્ત છે, યાવત્ દશ પ્રદેશી સ્કન્ધ અનન્ત છે, અર્થાત્ ત્રિપ્રદેશી, ચાર પ્રદેશી
પંચ પ્રદેશી, છ પ્રદેશી, સાત પ્રદેશી, આઠ પ્રદેશી, નૌ પ્રદેશી સ્કન્ધ અનન્ત
છે. એ જ પ્રકારે સંખ્યાત પ્રદેશી સ્કન્ધ અનન્ત છે, અસંખ્યાત પ્રદેશી સ્કન્ધ
અનન્ત છે અને અનન્ત પ્રદેશી સ્કન્ધ પણ અનન્ત છે.

ઉપસંહાર કરતા પ્રભુ કહે છે-હે ગૌતમ ! એ કારણે એવું કહેવાય છે કે સ્કન્ધ
આદિ સંખ્યાત નથી. અસંખ્યાત પણ નથી પરન્તુ અનન્ત છે ॥ ૧૨ ॥

तुल्ले, सिय अब्भहिण, जइ हीणे, असंखेज्जइभाग हीणे वा,
संखिज्जइभाग हीणे वा, संखिज्जइगुण हीणे वा, असंखिज्जइ-
गुणहीणे वा, अह अब्भहिण असंखिज्जइभाग अब्भहिण वा,
संखिज्जइभाग अब्भहिण वा, संखिज्जगुणा अब्भहिण वा,
असंखिज्जगुण अब्भहिण वा, कालवणणपज्जवेहिं सिय हीणे
सिय तुल्ले सिय अब्भहिण, जइ हीणे अणंतभाग हीणे वा,
असंखिज्जइभाग हीणे वा, संखिज्जइभाग हीणे वा, संखिज्जइ-
गुण हीणे वा, असंखिज्जइगुण हीणे वा, अणंतगुणहीणे वा,
अह अब्भहिण अणंतभाग अब्भहिण वा, असंखिज्जइभाग
अब्भहिण वा, संखिज्जगुण अब्भहिण वा, असंखिज्जगुण अब्भ-
हिण वा, अणंतगुण अब्भहिण वा, एवं अवसेस वन्नगंधरस-
फासपज्जवेहिं छट्ठाणवडिण फासाणं सिय उसिणणिद्धलुक्खेहिं
छट्ठाणवडिण; से तेणट्ठेणं गोयमा ! एवं बुच्चइ-परमाणुपोग्ग-
लाणं अणंता पज्जवा पणत्ता, दुपएसियाणं पुच्छा, गोयमा !
अणंता पज्जवा पणत्ता, से केणट्ठेणं भंते ! एवं बुच्चइ-दुपए-
सियाणं अणंता पज्जवा पणत्ता ? गोयमा ! दुपएसिए
दुपएसियस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले, पएसट्ठयाए तुल्ले ओगाहण-
ट्ठयाए सिय हीणे सिय तुल्ले सिय अब्भहिण, जइ हीणे
पएसहीणे, अह अब्भहिण पएसमब्भहिण, ठिईए चउट्ठाण-
वडिण, वन्नाईहिं उवरिल्लेहि चउफासेहिं य छट्ठाणवडिण, एवं
तिपएसे वि, नवरं ओगाहणट्ठयाए सिय हीणे सिय तुल्ले,
सिय अब्भहिण, जइ हीणे पएस हीणे वा, दुपएस हीणे वा,
अह अब्भहिण पएसमब्भहिण वा, दुपएसमब्भहिण वा, एवं
जाव दस पएसिए, नवरं ओगाहणाए, पएसपरिवुड्डीए कायवा
जाव दसपएसिए, नवरं नवपएस हीणत्ति, संखेज्जपएसियाणं

पुच्छा, गोयमा ! अणंता पज्जवा पणत्ता ? से केणट्ठेणं भंते ! एवं
 बुच्चइ संखेज्जपएसियाणं अणंता पज्जवा पणत्ता ? गोयमा !
 संखेज्जपएसिए संखेज्जपएसियस्स दव्वट्टयाए तुल्ले, पए-
 सट्टयाए सिय हीणे सिय तुल्ले, सिय अब्भहिए, जइ हीणे संखे-
 ज्जभागहीणे वा, संखिज्जगुण हीणे वा, अह अब्भहिए, एवं चेव,
 ओगाहणट्टयाए वि दुट्ठाणवडिए, ठिईए चउट्ठाणवडिए, वण्णाइ
 उवरिल्ल, चउफासपज्जवेहि य छट्ठाणवडिए, असंखिज्जपएसि-
 याणं पुच्छा, गोयमा ! अणंता पज्जवा पणत्ता, से केणट्ठेणं
 भंते ! एवं बुच्चइ-असंखेज्जपएसियाणं अणंता पज्जवा पणत्ता ?
 गोयमा ! असंखिज्जपएसिए खंधे असंखिज्जपएसियस्स खंधस्स
 दव्वट्टयाए तुल्ले, पएसट्टयाए, चउट्ठाणवडिए, ओगाहणट्टयाए,
 चउट्ठाणवडिए, ठिईए चउट्ठाणवडिए, वण्णाइउवरिल्ल चउ-
 फासेहि य छट्ठाणवडिए । अणंतपएसियाणं पुच्छा, गोयमा !
 अणंता पज्जवा पणत्ता ? गोयमा ! अणंतपएसिए खंधे
 अणंतपएसियस्स खंधस्स दव्वट्टयाए तुल्ले, पएसट्टयाए छट्ठा-
 णवडिए, ओगाहणट्टयाए चउट्ठाणवडिए, ठिईए चउट्ठाण-
 वडिए, वण्णगंधरसफासपज्जवेहिं छट्ठाणवडिए । एगपएसो-
 गाढाणं पोग्गलाणं पुच्छा, गोयमा ! अणंता पज्जवा पणत्ता,
 से केणट्ठेणं भंते ! एवं बुच्चइ-एगपएसोगाढाणं अणंता पज्जवा
 पणत्ता ? गोयमा ! एगपएसोगाढे पोग्गले एगणएसोगाढस्स
 पोग्गलस्स दव्वट्टयाए तुल्ले, पएसट्टयाए छट्ठाणवडिए, ओगा-
 हणट्टयाए तुल्ले, ठिईए चउट्ठाणवडिए, वण्णाई उवरिल्लचउ-
 फासेहिं छट्ठाणवडिए एवं दुपएसोगाढे वि, संखिज्जपएसोगाढाणं
 पुच्छा, गोयमा ! अणंता पज्जवा पणत्ता, से केणट्ठेणं भंते !
 एवं बुच्चइ-संखिज्जपएसोगाढाणं अणंता पज्जवा पणत्ता ?

୧୮୭୩ ମୁଖ୍ୟମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କୁ ଲିଖିତ ୧୯୦୩ ଓ ୧୯୧୨ ମସିହାରେ

[illegible]

तुल्ले, सिय आव्महिए, जइ हीणे, असंखेज्जइभाग हीणे वा, संखिज्जइभाग हीणे वा, संखिज्जइगुण हीणे वा, असंखिज्जइगुणहीणे वा, अह आव्महिए असंखिज्जइभाग आव्महिए वा, संखिज्जइभाग आव्महिए वा, संखिज्जगुणा आव्महिए वा, असंखिज्जगुण आव्महिए वा, कालवण्णपज्जवेहिं सिय हीणे सिय तुल्ले सिय आव्महिए, जइ हीणे अणंतभाग हीणे वा, असंखिज्जइभाग हीणे वा, संखिज्जइभाग हीणे वा, संखिज्जइगुण हीणे वा, असंखिज्जइगुण हीणे वा, अणंतगुणहीणे वा, अह आव्महिए अणंतभाग आव्महिए वा, असंखिज्जइभाग आव्महिए वा, संखिज्जगुण आव्महिए वा, असंखिज्जगुण आव्महिए वा, अणंतगुण आव्महिए वा, एवं अवसेस वन्नगंधरसफासपज्जवेहिं छट्ठाणवडिए फासाणं सिय उसिणणिद्धलुक्खेहिं छट्ठाणवडिए; से तेणट्ठेणं गोयमा ! एवं बुच्चइ-परमाणुपोग्गलाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता, दुपएसियाणं पुच्छा, गोयमा ! अणंता पज्जवा पण्णत्ता, से केणट्ठेणं भंते ! एवं बुच्चइ-दुपएसियाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ? गोयमा ! दुपएसिए दुपएसियस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले, पएसट्ठयाए तुल्ले ओगाहणट्ठयाए सिय हीणे सिय तुल्ले सिय आव्महिए, जइ हीणे पएसहीणे, अह आव्महिए पएसमव्महिए, ठिईए चउट्ठाणवडिए, वन्नाईहिं उवरिल्लेहि चउफासेहिं य छट्ठाणवडिए, एवं तिपएसे वि, नवरं ओगाहणट्ठयाए सिय हीणे सिय तुल्ले, सिय आव्महिए, जइ हीणे पएस हीणे वा, दुपएस हीणे वा, अह आव्महिए पएसमव्महिए वा, दुपएसमव्महिए वा, एवं जाव दस पएसिए, नवरं ओगाहणाए, पएसपरिवुड्डीए कायव्वा जाव दसपएसिए, नवरं नवपएस हीणत्ति, संखेज्जपएसियाणं

पुच्छा, गोयमा ! अणंता पज्जवा पण्णत्ता ? से केणट्ठेणं भंते ! एवं
 बुच्चइ संखेज्जपएसियाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ? गोयमा !
 संखेज्जपएसिए संखेज्जपएसियस्स दब्बट्टयाए तुल्ले, पए-
 सट्टयाए सिय हीणे सिय तुल्ले, सिय अब्भहिए, जइ हीणे संखे-
 ज्जभागहीणे वा, संखिज्जगुण हीणे वा, अह अब्भहिए, एवं चेव,
 ओगाहणट्टयाए वि दुट्ठाणवडिए, ठिईए चउट्ठाणवडिए, वण्णाइ
 उवरिह्लि, चउफासपज्जवेहि य छट्ठाणवडिए, असंखिज्जपएसि-
 याणं पुच्छा, गोयमा ! अणंता पज्जवा पण्णत्ता, से केणट्ठेणं
 भंते ! एवं बुच्चइ-असंखेज्जपएसियाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ?
 गोयमा ! असंखिज्जपएसिए खंधे असंखिज्जपएसियस्स खंधस्स
 दब्बट्टयाए तुल्ले, पएसट्टयाए, चउट्ठाणवडिए, ओगाहणट्टयाए,
 चउट्ठाणवडिए, ठिईए चउट्ठाणवडिए, वण्णाइउवरिह्लि चउ-
 फासेहि य छट्ठाणवडिए । अणंतपएसियाणं पुच्छा, गोयमा !
 अणंता पज्जवा पण्णत्ता ? गोयमा ! अणंतपएसिए खंधे
 अणंतपएसियस्स खंधस्स दब्बट्टयाए तुल्ले, पएसट्टयाए छट्ठा-
 णवडिए, ओगाहणट्टयाए चउट्ठाणवडिए, ठिईए चउट्ठाण-
 वडिए, वण्णगंधरसफासपज्जवेहिं छट्ठाणवडिए । एगपएसो-
 गाढाणं पोग्गलाणं पुच्छा, गोयमा ! अणंता पज्जवा पण्णत्ता,
 से केणट्ठेणं भंते ! एवं बुच्चइ-एगपएसोगाढाणं अणंता पज्जवा
 पण्णत्ता ? गोयमा ! एगपएसोगाढे पोग्गले एगपएसोगाढस्स
 पोग्गलस्स दब्बट्टयाए तुल्ले, पएसट्टयाए छट्ठाणवडिए, ओगा-
 हणट्टयाए तुल्ले, ठिईए चउट्ठाणवडिए, वण्णाई उवरिह्लिचउ-
 फासेहिं छट्ठाणवडिए एवं दुपएसोगाढे वि, संखिज्जपएसोगाढाणं
 पुच्छा, गोयमा ! अणंता पज्जवा पण्णत्ता, से केणट्ठेणं भंते !
 एवं बुच्चइ-संखिज्जपएसोगाढाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ?

गोयमा ! संखिज्जपएसोगाढे पोग्गले संखिज्जपएसोगाढस्स
 पोग्गलस्स दव्वट्टयाए तुल्ले, पएसट्टयाए छट्ठाणवडिए, ओगा-
 हणट्टयाए दुट्ठाणवडिए, ठिईए चउट्ठाणवडिए, वण्णाइउवरिल्ल
 चउफासेहि य छट्ठाणवडिए । असंखेज्जपएसोगाढाणं पुच्छा,
 गोयमा ! अणंता पज्जवा पणत्ता, से केणट्ठेणं भंते ! एवं
 बुच्चइ-असंखिज्जपएसोगाढाणं अणंता पज्जवा पणत्ता ?
 गोयमा ! असंखेज्जपएसोगाढे पोग्गले असंखेज्जपएसोगाढस्स
 दव्वट्टयाए तुल्ले पएसट्टयाए छट्ठाणवडिए, ओगाहणट्टयाए
 चउट्ठाणवडिए ठिईए चउट्ठाणवडिए वण्णाइ अट्ट फासेहि
 छट्ठाणवडिए, एगसमयठिइयाणं पुच्छा, गोयमा ! अणंता
 पज्जवा पणत्ता से केणट्ठेणं भंते ! एवं बुच्चइ-एगसमयठिइयाणं
 अणंता पज्जवा पणत्ता ? गोयमा ! एगसमयठिइए पोग्गले एग-
 समयठिइयस्स पोग्गलस्स दव्वट्टयाए तुल्ले, पएसट्टयाए छट्ठा-
 णवडिए, ओगाहणट्टयाए चउट्ठाणवडिए, ठिईए तुल्ले वण्णाइ
 अट्ट फासेहि छट्ठाणवडिए. एवं जाव दस समयठिइए, संखे-
 ज्जसमयठिइयाणं एवं चेव, नवरं ठिईए दुट्ठाणवडिए असं-
 खेज्जसमयठिइयाणं एवं चेव, नवरं ठिईए चउट्ठाणवडिए,
 एगगुणकालगाणं पुच्छा, गोयमा ! अणंता पज्जवा पणत्ता,
 से केणट्ठेणं भंते ! एवं बुच्चइ एगगुणकालगाणं अणंता पज्जवा
 पणत्ता ? गोयमा ! एगगुणकालए पोग्गले एकगुणकालगस्स
 पोग्गलस्स दव्वट्टयाए तुल्ले पएसट्टयाए छट्ठाणवडिए, ओगा-
 हणट्टयाए चउट्ठाणवडिए, ठिईए चउट्ठाणवडिए, कालवण्ण-
 पज्जवेहिं तुल्ले, अवसेसेहिं वण्णगंधरसफासपज्जवेहिं छट्ठाण-
 वडिए, अट्टफासेहिं छट्ठाणवडिए, एवं जाव दसगुणकालए,
 संखेज्जगुणकालए वि, नवरं सट्ठाणे चउट्ठाणवडिए, एवं अणंत
 गुणकालए वि, नवरं सट्ठाणे छट्ठाणवडिए, एवं जहा कालवण्ण-

સ્સ વત્તઠ્ઠવયા ભણિયા તહા સેસાણ વિ વણ્ણગંધરસફાસાણં
વત્તઠ્ઠવયા ભાણિયઠ્ઠવા, જાવ અણંતગુણલુક્કસે ॥સૂ. ૧૩॥

છાયા--પરમાણુ પુદ્ગલાનાં ભદન્ત ! કિયન્તઃ પર્યાવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ ? ગૌતમ !
પરમાણુ પુદ્ગલાનામ્ અનન્તાઃ પર્યાવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ, તત્ કેનાર્થેન ભદન્ત ! એવમુચ્યતે
--પરમાણુપુદ્ગલાનામનન્તાઃ પર્યાવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ ? ગૌતમ ! પરમાણુપુદ્ગલઃ પરમાણુ
પુદ્ગલસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યઃ, પ્રદેશાર્થતયા તુલ્યઃ, અવગાહનાર્થતયા તુલ્યઃ,
સ્થિતયા સ્યાદ્દીનઃ, સ્યાત્તુલ્યઃ, સ્યાદભ્યધિકઃ, યદા હીનઃ અસંખ્યેયમાગહીનો

પરમાણુપુદ્ગલપર્યાયવચ્યતા

શબ્દાર્થ--(પરમાણુપોગ્ગલાણં ભત્તે ! કેવદ્વિયા પજ્જવા પણ્ણત્તા ?)
હે ભગવન્ ! પરમાણુપુદ્ગલોં કે કિતને પર્યાય કહે હૈં ? (ગોયમા ! પર-
માણુપોગ્ગલાણં અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા) હે ગૌતમ ! પરમાણુપુદ્ગલોં કે
કે અનન્ત પર્યાય કહે હૈં (સે કેણદ્દેણં ભત્તે ! એવ વુચ્ચઈ પરમાણુપોગ્ગ-
લાણં અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા) કિસ કારણ સે હે ભગવન્ ! એસા કહ્વા
હૈં કિ પરમાણુપુદ્ગલોં કે અનન્ત પર્યાય હૈં ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (પરમા
ણુપોગ્ગલે પરમાણુપોગ્ગલસ્સ દવ્વદ્વયાણ તુલ્લે) એક પરમાણુપુદ્ગલ
દૂસરે પરમાણુપુદ્ગલ સે દ્રવ્ય કી દૃષ્ટિ સે તુલ્ય હૈં (પણ્ણદ્વયાણ તુલ્લે)
પ્રદેશોં કી દૃષ્ટિ સે તુલ્ય હૈં (ઓગાહ્ણદ્વયાણ તુલ્લે) અવગાહના કી દૃષ્ટિ
સે તુલ્ય હૈં (ઠિર્ઠિય સિય હીણે સિય તુલ્લે સિય અવ્વહિય) સ્થિતિ
કી દૃષ્ટિ સે કદાચિત્ હીન, કદાચિત્ તુલ્ય, કદાચિત્ અધિક હૈં (જહ
હીણે) યદિ હીન હો (અસંખેજ્જહમાગહીણે વા સંખેજ્જહમાગહીણે વા,

પરમાણુ પુદ્ગલ પર્યાય વક્તવ્યતા

શબ્દાર્થ--(પરમાણુપોગ્ગલાણં ભત્તે ! કેવદ્વિયા પજ્જવા પણ્ણત્તા ?) હે ભગવન્ !
પરમાણુ પુદ્ગલોના કેટલા પર્યાય કહ્યા છે ? (ગોયમા ! પરમાણુપોગ્ગલાણં
અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા) હે ગૌતમ ! પરમાણુ પુદ્ગલોના અનન્ત પર્યાય છે
(સે કેણદ્દેણં ભત્તે ! એવ વુચ્ચઈ--પરમાણુપોગ્ગલાણં અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા) શા
કારણે હે ભગવન્ ! એવું કહ્યું છે કે પરમાણુ પુદ્ગલોના અનન્ત પર્યાય છે ?
(ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (પરમાણુપોગ્ગલે પરમાણુપોગ્ગલસ્સ દવ્વદ્વયાણ તુલ્લે)
એક પરમાણુ પુદ્ગલ બીજા પરમાણુ પુદ્ગલથી દ્રવ્યની દૃષ્ટિએ તુલ્ય છે.
(પણ્ણદ્વયાણ તુલ્લે) પ્રદેશોની દૃષ્ટિએ તુલ્ય છે (ઓગાહ્ણદ્વયાણ તુલ્લે) અવગાહ-
નાની દૃષ્ટિએ તુલ્ય છે (ઠિર્ઠિય સિય હીણે સિય તુલ્લે સિય અવ્વહિય) સ્થિતિની
દૃષ્ટિએ કદાચિત્ હીન, કદાચિત્ તુલ્ય કદાચિત્ અધિક છે (જહ હીણે) ને હીન
હોય (અસંખેજ્જહમાગ હીણે વા, સંખેજ્જહમાગ હીણે વા, સંખેજ્જહ ગુણ હીણે વા

વા, સંખ્યેયભાગહીનો વા, સંખ્યેયગુણહીનો વા, અસંખ્યેયગુણહીનો વા, અથા-
 ભ્યધિકઃ અસંખ્યેયભાગાભ્યધિકો વા, સંખ્યેયભાગાભ્યધિકો વા, સંખ્યેયગુણા-
 ભ્યધિકો વા, અસંખ્યેયગુણાભ્યધિકો વા, કૃષ્ણવર્ણપર્યવૈઃ સ્યાદ્દીનઃ, સ્યાત્તુલ્યઃ,
 સ્યાદભ્યધિકઃ, યદા હીનઃ અનન્તભાગહીનો વા, અસંખ્યેયભાગહીનો વા, સંખ્યે-
 ય ભાગ હીનો વા, સંખ્યેયગુણહીનો વા, અસંખ્યેયગુણહીનો વા, અનન્તગુણહીનો
 વા, અથાભ્યધિકઃ અનન્તભાગાભ્યધિકો વા, અસંખ્યેયભાગાભ્યધિકો વા,
 સંખેજ્જઙ્ગુણહીને વા અસંખેજ્જઙ્ગુણહીને વા.) અસંખ્યાતભાગહીન
 સંખ્યાતભાગ હીન સંખ્યાતગુણ હીન યા અસંખ્યાતગુણ હીન હોતા હૈ
 (અહ અવ્મહિં) અગર અધિક હો (અસંખેજ્જઙ્ગુણાભ્યધિકો વા, સંખે-
 જ્જઙ્ગુણાભ્યધિકો વા, સંખેજ્જઙ્ગુણાભ્યધિકો વા, અસંખેજ્જઙ્ગુણ-
 અભ્યધિકો વા) અસંખ્યાતભાગ અધિક સંખ્યાતભાગ અધિક, સંખ્યાત
 ગુણ અધિક અસંખ્યાતગુણ અધિક, હોતા હૈ

(કાલવર્ણપજ્જવેહિં સિય હીને, સિય તુલ્લે, સિય અવ્મહિં) કૃષ્ણ
 વર્ણ કે પર્યાયોં સે કદાચિત્ હીન, કદાચિત્ તુલ્ય, કદાચિત્ અધિક હોતા
 હૈ (જઙ્ગુ હીને અણંતભાગહીને વા, અસંખેજ્જઙ્ગુભાગહીને વા સંખેજ્જઙ્ગુભાગ
 હીને વા, સંખેજ્જઙ્ગુગુણહીને વા, અસંખેજ્જઙ્ગુગુણહીને વા, અણંતગુણહીને
 વા) યદિ હીન હો તો અનન્તભાગહીન અસંખ્યાતભાગ હીન સંખ્યાતભાગ
 હીન, સંખ્યાતગુણ હીન, અસંખ્યાતગુણહીન અથવા અનન્તગુણહીન હોતા
 હૈ (અહ અવ્મહિં અણંતભાગાભ્યધિકો વા, અસંખેજ્જઙ્ગુભાગ અભ્યધિકો
 વા, સંખેજ્જઙ્ગુભાગાભ્યધિકો વા, સંખેજ્જઙ્ગુગુણાભ્યધિકો વા, અસંખેજ્જઙ્ગુ-

અસંખેજ્જઙ્ગુ ગુણ હીને વા) અસંખ્યાત ભાગહીન, સંખ્યાત ભાગહીન, સંખ્યાત
 ગુણ હીન યા અસંખ્યાત ગુણહીન થાય છે (અહ અવ્મહિં) અગર અધિક
 હોય છે તો (અસંખેજ્જઙ્ગુભાગાભ્યધિકો વા, સંખેજ્જઙ્ગુભાગ અભ્યધિકો વા, સંખેજ્જઙ્ગુ
 ગુણ અભ્યધિકો વા, અસંખેજ્જઙ્ગુ ગુણ અભ્યધિકો વા) અસંખ્યાત ભાગ અધિક,
 સંખ્યાત ભાગ અધિક, સંખ્યાત ગુણ અધિક, અસંખ્યાત ગુણ અધિક થાય છે

(કાલવર્ણપજ્જવેહિં સિય હીને, સિય તુલ્લે, સિય અવ્મહિં) કૃષ્ણ વર્ણના
 પર્યાયોં કદાચિત્ હીન. કદાચિત્ તુલ્ય, કદાચિત્ અધિક થાય છે (જઙ્ગુ હીને
 અણંતભાગ હીને વા, અસંખેજ્જઙ્ગુ ભાગહીને વા, સંખેજ્જઙ્ગુ ભાગહીને વા, સંખેજ્જઙ્ગુ
 ગુણહીને વા, અસંખેજ્જઙ્ગુગુણહીને વા, અણંત ગુણહીને વા) ને હીન હોય તો
 અનન્ત ભાગહીન, અસંખ્યાત ભાગહીન, સંખ્યાત ભાગહીન, સંખ્યાત ગુણ
 હીન, અસંખ્યાત ગુણહીન અથવા અનન્ત ગુણહીન થાય છે (અહ અવ્મહિં
 અણંતભાગ અભ્યધિકો વા, અસંખેજ્જઙ્ગુ ભાગ અભ્યધિકો વા, સંખેજ્જઙ્ગુ ભાગ અભ્ય-

संख्येयभागाभ्यधिको वा, संख्येयगुणाभ्यधिको वा, असंख्येयगुणाभ्यधिको वा, अनन्तगुणाभ्यधिको वा, एवम् अवशेषवर्णगन्धरसस्पर्शपर्यवैः पटस्थानपतितः, स्पर्शानां शीतोष्णस्निग्धरुक्षैः पटस्थानपतितः, तत् तेनार्थेन गौतम ! एवमुच्यते—परमाणुपुद्गलानामनन्ताः पर्यवा प्रज्ञप्ताः, द्विप्रदेशिकानां पृच्छा, गौतम ! अनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः, तत् केनार्थेन भदन्त ! एवमुच्यते—द्विप्रदेशिकानामनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? गौतम ! द्विप्रदेशिको द्विप्रदेशिकस्य द्रव्यार्थतया

गुण अवबहि ए वा अणंतगुण अवबहि ए वा) यदि अधिक हो तो अनन्त भाग अधिक, असंख्यात भाग अधिक, संख्यात भाग अधिक, संख्यात-तगुण अधिक असंख्यातगुण अधिक अथवा अनन्तगुण अधिक होता है (एवं अवसेसवर्णगंध रस फास पज्जवेहिं छट्ठाणवडिए) इसी प्रकार शेष वर्ण गंध, रस और स्पर्श के पर्यायों से षट्स्थानपतित है (फासाणं सीय उसिणणिद्वलुक्खेहिं छट्ठाणवडिए) स्पर्शों में शीत, उष्ण, स्निग्ध और रुक्षस्पर्शों से षट्स्थानपतित है (से तेणट्ठेणं गोयमा ! एवं वुच्चइ—परमाणुपोग्गलानं अणंता पज्जवा पण्णत्ता) इस हेतु से हे गौतम ! ऐसा कहा है परमाणुपुद्गलों के अनन्त पर्याय हैं

(दुपएसियाणं पुच्छा ?) द्विप्रदेशी स्कंधों की पृच्छा ? (गोयमा ! अणंता पज्जवा पण्णत्ता) हे गौतम ! अनन्त पर्याय कहे हैं (से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ—दुपएसियाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता !) हे भगवन् किस कारण ऐसा कहा है कि द्विप्रदेशी स्कंधों के अनन्त पर्याय कहे हैं ? (गोयमा ! दुपएसिए दुपएसियस्स दब्बट्ठयाए तुल्ले) हे गौतम !

हिए वा संखेज्जइ गुण अवबहि ए वा असंखेज्जइ गुण अवबहि ए वा अणंत गुण अवबहि इ वा) जो अधिक होयतो अनन्त भाग अधिक, असंख्यात भाग अधिक, संख्यात भाग अधिक, संख्यात गुण अधिक, असंख्यात गुण अधिक अथवा अनन्त गुण अधिक थाय छे (एवं अवसेसा वर्ण गंध रस फास पज्जवेहिं छट्ठाण वडिए) ओ प्रकारे शेष, वर्ण, गंध, रस अने स्पर्शाना पर्यायोधी पटस्थान पतित छे (फासाणं सीय उसिण णिद्व लुक्खेहिं छट्ठाणवडिए) स्पर्शोंमां शीत, उष्ण, स्निग्ध अने रुक्ष पर्यायोधी पटस्थान पतित छे (से तेणट्ठेणं गोयमा ! एवं वुच्चइ—परमाणुपोग्गलानं अणंता पज्जवा पण्णत्ता) ओ हेतुधी ओवुं कल्लु छे के छे गौतम ! परमाणु पुद्गलाना अनन्त पर्याय छे

(दुपएसियाणं पुच्छा ?) द्विप्रदेशी स्कंधोनी पृच्छा ? (गोयमा ! अणंता पज्जवा पण्णत्ता) हे गौतम ! अनन्त पर्याय कल्लु छे (से केणट्ठेणं भंते एवं वुच्चइ—दुपएसियाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ?) हे भगवन् शां क्षारल्ले ओवुं कल्लुं छे के द्वि

તુલ્યઃ પ્રદેશાર્થતયા તુલ્યઃ અવગાહનાર્થતયા સ્યાદ્દીનઃ, સ્યાતુલ્યઃ, સ્યાદભ્ય-
ધિકઃ, યદા હીનઃ, પ્રદેશહીનઃ અથાભ્યધિકઃ-પ્રદેશાભ્યધિકઃ, સ્થિત્યા ચતુઃ
સ્થાનપતિતઃ, વર્ણાદિભિઃ, ઉપરિતનૈશ્વતુઃસ્પર્શૈશ્વ પટ્ટસ્થાનપતિતઃ, એવં ત્રિપ્રદે-
શિકોઽપિ, નવરમ્ અવગાહનાર્થતયા સ્યાદ્દીનઃ, સ્યાતુલ્યઃ સ્યાદભ્યધિકઃ, યદા
હીનઃ પ્રદેશહીનો વા, દ્વિપ્રદેશહીનો વા, અથાભ્યધિકઃ પ્રદેશાભ્યધિકો વા, દ્વિ-
પ્રદેશાભ્યધિકો વા, એવં યાવદ્-દશપ્રદેશિકઃ, નવરમ્-અવગાહનાયા, પ્રદેશપરિ-

દ્વિપ્રદેશી દ્વિ પ્રદેશો સે તુલ્ય (ઓગાહણદ્વયાએ સિય હીણે સિય તુલ્લે
સિયઅવ્મહિએ) અવગાહના સે કદાચિત્ હીન, કદાચિત્ તુલ્ય, કદા-
ચિત્ અધિક (જહ્ હીણે પએસહીણે) અગર હીન હો તો એક પ્રદેશહીન
હોતા હૈ (અહ અવ્મહિએ પએસમવ્મહિએ) યદિ અધિક હો તો એક પ્રદેશ
અધિક હોતા હૈ (ઠિઈએ ચઢઢાણવઢિએ) સ્થિતિ સે ચતુઃસ્થાનપતિત હોતા
હૈ (વન્નાઈહિં ઉવરિલ્લેહિં ચઢફાસેહિ ય છઢાણવઢિએ) વર્ણ આદિ સે
ઔર ઉપર્યુક્ત સ્પર્શોં સે ષટ્સ્થાનપતિત હૈ

(એવં તિપએસે વિ) ઈસી પ્રકાર ત્રિપ્રદેશી ભી (નવરં) વિશેષ
(ઓગાહણદ્વયાએ સિય હીણે સિય તુલ્લે સિય અવ્મહિએ) અવગાહના સે
કદાચિત્ હીન, કદાચિત્ તુલ્ય, કદાચિત્ અધિક હોતા હૈ (જહ્ હીણે
પએસહીણે વા, દુપએસહીણે વા) યદિ હીન હો તો એક પ્રદેશ સે હીન યા
દો પ્રદેશોં સે હીન હોતા હૈ (અહ અવ્મહિએ પએસમવ્મહિએ વા દુપએસ
મવ્મહિએ વા) અગર અધિક હો તો એક પ્રદેશ અધિક યા દો પ્રદેશ

પ્રદેશી સ્કન્ધેના અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે (ગોયમા ! દુપએસિએ દુપએસિયસ્સ
દવ્વદ્વયાએ તુલ્લે) હે ગૌતમ ! દ્વિપ્રદેશી દ્વિપ્રદેશીથી દ્રવ્યની દૃષ્ટિએ તુલ્ય છે, (પએ-
સદ્વયાએ તુલ્લે) પ્રદેશોથી તુલ્ય (ઓગાહણદ્વયાએ સિય હીણે સિય તુલ્લે સિય અવ્મહિએ)
અવગાહનાથી કદાચિત્ હીન, કદાચિત્ તુલ્ય, કદાચિત્ અધિક (જહ્ હીણે પએસ
હીણે) અગર હીન હોય તો એક પ્રદેશ હીન બને છે (અહ અવ્મહિએ પએસ
મવ્મહિએ) યદિ અધિક હોય તો એક પ્રદેશ અધિક થાય છે (ઠિઈએ ચઢઢાણ
વઢિએ) સ્થિતિથી ચતુસ્થાન પતિત થાય છે (વન્નાઈહિં ઉવરિલ્લેહિં-ચઢફાસેહિય
છઢાણવઢિએ) વર્ણ આદિથી અને ઉપર્યુક્ત સ્પર્શોથી ષટ્સ્થાન પતિત થાય છે

(એવં તિપએસે વિ) એ રીતે ત્રિપ્રદેશી પણ (નવરં) વિશેષ (ઓગાહણદ્વયાએ
સિય હીણે સિય તુલ્લે સિય અવ્મહિએ) અવગાહનાથી કદાચિત્ હીન, કદાચિત્ તુલ્ય,
કદાચિત્ અધિક થાય છે (જહ્ હીણે પએસ હીણેવા, દુપએસ હીણે વા) બે હીન થાય તો
એક પ્રદેશ હીન અગર બે પ્રદેશોથી હીન થાય છે. (અહ અવ્મહિએ પએસમવ્મહિએ
વા દુપએસમવ્મહિએ વા) અગર અધિક હોય તો એક પ્રદેશ અધિક અગર બે

वृद्धिः कर्तव्या, यावद् दशप्रदेशिकः, नवरम् नव प्रदेशहीन इति, संख्येयप्रदेशिकानां पृच्छा, गौतम ! अनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः, तत् केनार्थेन भदन्त ! एवमुच्यते—संख्येयप्रदेशिकानां अनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? गौतम ! संख्येयप्रदेशिकस्य द्रव्यार्थतया तुल्यः, प्रदेशार्थतया स्याद्धीनः, स्यात्तुल्यः, स्यादभ्यधिकः यदा हीनः संख्येयभागहीनो वा संख्येयगुणहीनो वा, अथाभ्यधिकः एवञ्चैव, अवगाहनार्थतयापि द्विस्थानपतितः स्थित्या चतुःस्थानपतितः

अधिक होता है (एवं जाव दसपएसिए) इसी प्रकार यावन् दशप्रदेशी (नवरं नवपएसहीणत्ति) विशेष यह कि वह नौ प्रदेशों से हीन तक होता है

(संखेज्जपएसियाणं पुच्छा ?) संख्यात प्रदेशी स्कंधों की पृच्छा ? (गोयमा ! अणंता पज्जवा पणत्ता) हे गौतम ! अनन्त पर्याय कहे हैं (से केणट्ठेणं भंते ! एवं बुच्चइ—संखिज्जपएसियाणं अणंता पज्जवा पणत्ता) हे भगवन किस कारण ऐसा कहा कि संख्यातप्रदेशी स्कंधों के अनन्त पर्याय कहे हैं (गोयमा ! संखेज्जपएसिए संखेज्जपएसियस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले) हे गौतम ! संख्यातप्रदेशी स्कंध संख्यातप्रदेशी स्कंध से द्रव्य की अपेक्षा तुल्य है (पएसट्ठयाए सिय हीणे सिय तुल्ले सिय अब्भहिए) प्रदेशों की दृष्टि से हीन हो सकता है, तुल्य हो सकता है, अधिक हो सकता है (जइ हीणे संखेज्जभाग हीणे वा संखेज्जगुणहीणे वा) यदि हीन है तो संख्यातभाग हीन या संख्यात गुण हीन होता है (अह अब्भहिए एवं चेव) यदि अधिक हो तो इसी

प्रदेश अधिक थाय छे (एवं जाव दस पएसिए) ओ रीते यावत् दश प्रदेशी (नवरं नव पएसहीणत्ति) विशेष ओ छे के ते नव प्रदेशोत्थी डीन सुधी थाय छे.

(संखेज्जपएसियाणं पुच्छा ?) संख्यात प्रदेशी स्कंधोनी पृच्छा (गोयमा ! अणंता पज्जवा पणत्ता) हे गौतम ! अनन्त पर्याय कहा छे (से केणट्ठेणं भंते ! एवं बुच्चइ—संखिज्जपएसियाणं अणंता पज्जवा पणत्ता) हे भगवन ! शां करण्णे ओवुं क्खुं छे के संख्यात प्रदेशी स्कंधोना अनन्त पर्याय कहा छे ? (गोयमा ! संखेज्जपएसिए संखेज्जपएसियस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले) हे गौतम ! संख्यात प्रदेशी स्कंध संख्यात प्रदेशी स्कंधोनी द्रव्योनी अपेक्षाओ तुल्य छे (पएसट्ठयाए सिय हीणे सिय तुल्ले सिय अब्भहिए) प्रदेशोनी दृष्टिओ डीन थछं शके छे, तुल्य थछं शके छे, अधिक थछं शके छे (जइ हीणे संखेज्ज भागहीणे वा संखेज्जगुण हीणे वा) ओ डीन होय तो संख्यात भाग डीन वा संख्यात गुणुडीन थाय छे. (अह अब्भहिए एवं चेव) ओ अधिक होय तो आ प्रकारे—संख्यात भाग

વર્ણાદિભિરુપરિતનચતુઃસ્પર્શપર્યવૈશ્વ ષટ્સ્થાનપતિતઃ, અસંખ્યેયપ્રદેશિકાનાં પૃચ્છા, ગૌતમ ! અનન્તાઃ પર્યવાઃ, પ્રજ્ઞપ્તાઃ, તત્ કેનાર્થેન ભદન્ત ! એવમુચ્યતે- અસંખ્યેયપ્રદેશિકાનામનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ ? ગૌતમ ! અસંખ્યેયપ્રદેશિકઃ સ્કન્ધઃ અસંખ્યેયપ્રદેશિકસ્ય સ્કન્ધસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યઃ પ્રદેશાર્થ- તયા ચતુઃસ્થાનપતિતઃ, અવગાહનાર્થતયા ચતુઃસ્થાનપતિતઃ, સ્થિત્યા ચતુઃસ્થાન- પતિતઃ વર્ણાદિભિરુપરિતનચતુઃસ્પર્શૈશ્વ ષટ્સ્થાનપતિતઃ, અનન્તપ્રદેશિકાનાં

પ્રકાર-સંખ્યાતભાગ અધિક યા સંખ્યાતગુણ અધિક (ઓગાહનદ્વયાએ દુઘ્વાણવડિએ) અવગાહના સે દ્વિસ્થાનપતિત (ઠિર્દેએ ચઢઘ્વાણવડિએ) સ્થિતિ સે ચતુઃસ્થાનપતિત (વળ્ણાઈઝવરિલ્લ ચઢકાસપજ્જવેહિ ય છઢ્વાણવડિએ) વર્ણદિ સે તથા ઊપર કહે ચાર સ્પર્શોં કે પર્યાયોં સે ષટ્સ્થાનપતિત

(અસંખેજ્જપણસિયાળં પુચ્છા ?) અસંખ્યાતપ્રદેશી સ્કંધોં કી પૃચ્છા (ગોયમા ! અણંતા પજ્જવા પળ્ણત્તા) હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહે હૈં (સે કેળદ્દેણં મંતે ! એવં વુચ્ચહ-અસંખેજ્જપણસિયાળં અણંતા પજ્જવા પળ્ણત્તા ?) હે ભગવન્ ! કિસ કારણ સે એસા કહા હૈં કિ અસંખ્યાતપ્રદેશી સ્કંધોં કે અનન્ત પર્યાય હૈં ? (ગોયમા ! અસંખિજ્જપણસિએ સંધે અસં- ખિજ્જપણસિયસ્સ સંધસ્સ દ્વવ્વદ્વયાએ તુલ્લે) હે ગૌતમ ! અસંખ્યાતપ્રદેશી સ્કંધ અસંખ્યાતપ્રદેશી સ્કંધ સે દ્રવ્ય કી અપેક્ષા તુલ્ય હૈં (પણસદ્વયાએ ચઢઘ્વાણવડિએ) પ્રદેશોં સે ચતુઃસ્થાનપતિત (ઓગાહનદ્વયાએ ચઢઘ્વાણ- વડિએ) અવગાહના સે ચતુઃસ્થાનપતિત(ઠિર્દેએ ચઢઘ્વાણવડિએ) સ્થિતિ સે

અધિક અગર સ ખ્યાત ગુણુ અધિક (ઓગાહનદ્વયાએ દુઘ્વાણવડિએ) અવગાહનાથી દ્વિસ્થાન પતિત (ઠિર્દેએ ચઢઘ્વાણવડિએ) સ્થિતિથી ચતુઃસ્થાન પતિત (વળ્ણાઈ ઝવરિલ્લ ચઢકાસ પજ્જવેહિ ય છઢ્વાણવડિએ) વર્ણાદિથી તથા ઊપર કહેલા ચાર સ્પર્શોના પર્યાયોથી ષટ્સ્થાન પતિત

(અસંખેજ્જપણસિયાળં પુચ્છા ?) અસંખ્યાત પ્રદેશી સ્કંધોની પૃચ્છા ? (ગોયમા ! અણંતા પજ્જવા પળ્ણત્તા) હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે (સે કે- ણદ્દેણં મંતે ! એવં વુચ્ચહ-અસંખેજ્જપણસિયાળં અણંતા પજ્જવા પળ્ણત્તા ?) હે ભગવન્ ! શા કારણે એવુ કહ્યુ છે કે અસંખ્યાત પ્રદેશી સ્કંધોના અનન્ત પર્યાય છે ? (ગોયમા ! અસંખિજ્જપણસિએ સંધે અસંખિજ્જપણસિયસ્સ સંધસ્સ દ્વવ્વદ્વયાએ તુલ્લે) હે ગૌતમ ! અસંખ્યાત પ્રદેશી સ્કંધ અસંખ્યાત પ્રદેશી સ્કંધથી દ્રવ્યની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે (પણસદ્વયાએ ચઢઘ્વાણ વડિએ) પ્રદેશોથી ચતુઃસ્થાન પતિત (ઓગાહનદ્વયાએ ચઢઘ્વાણવડિએ) અવગાહનાથી ચતુઃસ્થાન પતિત (ઠિર્દેએ ચઢઘ્વાણ- વડિએ) સ્થિતિથી ચતુઃસ્થાન પતિત (વળ્ણાઈ-ઝવરિલ્લ ચઢકાસેહિય છઢ્વાણવડિએ)

પૃચ્છા, ગૌતમ ! અનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ તત્ કેનાર્થેન ભદન્ત ! એવં મુચ્યતે અનન્ત પ્રદેશિકાનામનન્તાઃ પર્યગઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ ! ગૌતમ ! અનન્તપ્રદેશિકઃ સ્કન્ધઃ અનન્તપ્રદેશિકસ્ય સ્કન્ધસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યઃ પ્રદેશાર્થતયા પટસ્થાનપતિતઃ અવગાહનાર્થતયા ચતુઃસ્થાનપતિતઃ સ્થિત્યા ચતુઃસ્થાનપતિતઃ વર્ણગંધરસસ્પર્શ-પર્યવૈઃ પટસ્થાનપતિતઃ, એકપ્રદેશાવગાહનાં પુદ્ગલાનાં પૃચ્છા, ગૌતમ ! અનન્તાઃ ચતુઃસ્થાનપતિત(વણ્ણાહ-ઉચ્ચરિલ્લ ચઉપાસેહિ ચ છટ્ટાણવહિણ) વર્ણાદિ સે તથા ઉપર્યુક્ત ચાર સ્પર્શોં સે ષટ્સ્થાનપતિત

(અણંતપણસિયાણં પુચ્છા ?) અનન્તપ્રદેશી સ્કંધોં કે પર્યાયોં કી પૃચ્છા ? (ગોયમા ! અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા) હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહે હૈં (સે કેળદ્દેણં મંતે ! એવં વુચ્ચહ-અણંતપણસિયાણં અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા) હે ભગવન્ ! કિસ કારણ એસા કહા હૈં કિ અનન્ત-પ્રદેશી સ્કંધોં કે અનન્ત પર્યાય કહે હૈં (ગોયમા ! અણંતપણસિય સંઘે અણંતપણસિયસ્સ સંઘસ્સ દવ્વદુયાણ તુલ્લે) હે ગૌતમ ! અનન્તપ્રદેશી સ્કંધ અનન્તપ્રદેશી સ્કંધ સે દ્રવ્ય કી અપેક્ષા તુલ્ય હૈં (પણસદુયાણ) પ્રદેશોં કી અપેક્ષા સે (છટ્ટાણવહિણ) ષટ્સ્થાનપતિત હૈં (ઓગાહ્ણ-દુયાણ ચઉટ્ટાણવહિણ) અવગાહના સે ચતુઃસ્થાનપતિત હૈં (ઠિર્હિણ ચઉ-ટ્ટાણવહિણ) સ્થિતિ સે ચતુઃસ્થાનપતિત હૈં (વણ્ણગંધરસફાસપજ્જવેહિં છટ્ટાણવહિણ) વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શ કે પર્યાયોં સે ષટ્સ્થાનપતિત હૈં

(એગપણસોગાહાણં પોગ્ગલાણં પુચ્છા ?) એક પ્રદેશ મેં અવગાહ પુદ્ગલોં કી પૃચ્છા ? (ગોયમા ! અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા) હે ગૌતમ !

વર્ણાદિથી તથા ઉપર્યુક્ત ચાર સ્પર્શોથી ષટ્સ્થાન પતિત

(અણંત પણસિયાણં પૃચ્છા ?) અનન્ત પ્રદેશી સ્કન્ધોના પર્યાયોની પૃચ્છા ? (ગોયમા ! અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા) હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે (સે કેળ દ્દેણં મંતે ! એવં વુચ્ચહ-અણંતપણસિયાણં અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા) હે ભગવન્ ! શા કારણે એમ કહ્યું છે કે અનન્ત પ્રદેશી સ્કન્ધોના અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે ? (ગોયમા ! અણંત પણસિય સંઘે અણંત પણસિયસ્સ સંઘસ્સ દવ્વદુયાણ તુલ્લે) હે ગૌતમ ! અનન્ત પ્રદેશી સ્કન્ધ ખીલ અનન્ત પ્રદેશી સ્કન્ધથી દ્રવ્યની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે (પણસદુયાણ) પ્રદેશોની અપેક્ષાએ (છટ્ટાણવહિણ) ષટ્સ્થાન પતિત છે (ઓગાહ્ણ દુયાણ ચઉટ્ટાણવહિણ) અવગાહનાથી ચતુઃસ્થાન પતિત છે (ઠિર્હિણ ચઉટ્ટાણવહિણ) સ્થિતિથી ચતુઃસ્થાન પતિત છે (વણ્ણગંધરસફાસપજ્જવેહિં છટ્ટાણ વહિણ) વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શના પર્યાયોથી ષટ્સ્થાન પતિત છે

(એગપણસોગાહાણં પોગ્ગલાણં પુચ્છા ?) એક પ્રદેશમાં અવગાહ પુદ્ગલોની

પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ, તત્ કેનાર્થેન ભદન્ત ! એવં ઉચ્યતે-એકપ્રદેશાવગાઢાનાં પુદ્ગલાનામનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ ? ગૌતમ ! એક પ્રદેશાવગાઢઃ પુદ્ગલઃ એકપ્રદેશાવગાઢસ્ય પુદ્ગલસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યઃ પ્રદેશાર્થતયા પટ્સ્થાનપતિતઃ, અવગાહનાર્થતયા તુલ્યઃ સ્થિત્યા ચતુઃસ્થાનપતિતઃ, વર્ણાદિભિરુપરિતનચતુઃસ્પર્શઃ પટ્સ્થાનપતિતઃ એવં દ્વિપ્રદેશાવગાઢોઽપિ, સંખ્યેય-પ્રદેશાવગાઢાનાં પૃચ્છા ! ગૌતમ ! અનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ, તત્ કેનાર્થેન ભદન્ત ! એવં મુચ્યતે-સંખ્યેયપ્રદેશાવગાઢાનામનન્તાઃ પર્યવા-પ્રજ્ઞપ્તા ? ગૌતમ !

અનન્ત પર્યાય કહે છે (સે કેળદેળં મંતે ! એવં વુચ્ચહ-એગપએસોગાઢાણં અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા ?) હે ભગવન્ ! કિસકારણ એસા કહા કિ એક પ્રદેશ મેં અવગાઢ પુદ્ગલોં કે અનન્ત પર્યાય છે (ગોયમા ! એગપએસોગાઢે પોગ્ગલે એગપએસોગાઢસ્સ પોગ્ગલસ્સ દવ્વટ્ટયાએ તુલ્લે) એક પ્રદેશ મેં અવગાઢપુદ્ગલ દૂસરે એક પ્રદેશ મેં અવગાઢ પુદ્ગલ સે દ્રવ્ય કી દૃષ્ટિ સે તુલ્ય છે (પએસટ્ટયાએ છટ્ટાણવડિએ) પ્રદેશોં કી દૃષ્ટિ સે પટ્સ્થાનપતિત છે (ઓગાહણટ્ટયાએ તુલ્લે) અવગાહના સે તુલ્ય છે (ઠિર્દિએ ચડટ્ટાણવડિએ) સ્થિતિ સે ચતુઃસ્થાનપતિત છે (વણ્ણાહિવરિલ્લ ચડફાસેહિં છટ્ટાણવડિએ) વર્ણાદિ સે તથા ઉપર્યુક્ત ચાર સ્પર્શોં સે પટ્સ્થાનપતિત છે

(એવં દુપએસોગાઢે વિ) હસી પ્રકાર દ્વિપ્રદેશાવગાઢ મી (સંખિજ્જપએસોગાઢાણં પુચ્છા ?) સંખ્યાતપ્રદેશાવગાઢ સ્કંધોં કે પર્યાયો કી પૃચ્છા ? (ગોયમા ! અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા) હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહે છે (સે કેળદેળં મંતે ! એવં વુચ્ચહ-સંખિજ્જપએસોગાઢાણં અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા)

પૃચ્છા ? (ગોયમા ! અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા) હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે (સે કેળદેળં મંતે ! એવં વુચ્ચહ-એગપએસોગાઢાણં અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા ?) હે ભગવન્ ! શા કારણે એમ કહ્યું છે કે એક પ્રદેશાવગાઢ પુદ્ગલોના અનન્ત પર્યાય છે (ગોયમા ! એગપએસોગાઢે પોગ્ગલે એગપએસોગાઢસ્સ પોગ્ગલસ્સ દવ્વટ્ટયાએ તુલ્લે) એક પ્રદેશમાં અવગાઢ પુદ્ગલ બીજા એક પ્રદેશમાં અવગાઢ પુદ્ગલથી દ્રવ્યની દૃષ્ટિએ તુલ્ય છે (પએસટ્ટયાએ છટ્ટાણવડિએ) પ્રદેશોની દૃષ્ટિએ પટ્સ્થાન પતિત છે (ઓગાહણટ્ટયાએ તુલ્લે) અવગાહનાથી તુલ્ય છે (ઠિર્દિએ ચડટ્ટાણ વડિએ) સ્થિતિથી ચતુઃસ્થાન પતિત છે (વણ્ણાહિવરિલ્લચડફાસેહિં છટ્ટાણ વડિએ) વર્ણાદિથી તથા ઉપર્યુક્ત ચાર સ્પર્શોથી પટ્સ્થાન પતિત છે

(એવં દુપએસોગાઢે વિ) એ રીતે દ્વિપ્રદેશાવગાઢપણ (સંખિજ્જ પએસોગાઢાણં પુચ્છા ?) સંખ્યાત પ્રદેશાવગાઢ સ્કંધોના પર્યાયોની પૃચ્છા ? (ગોયમા ! અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા) હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે (સે કેળદેળં મંતે ! એવં

સંખ્યેયપ્રદેશાવગાહઃ પુદ્ગલઃ સંખ્યેય પ્રદેશાવગાહસ્ય પુદ્ગલસ્ય દ્રવ્યાર્થ-
તયા તુલ્યઃ, પ્રદેશાર્થતયા પટસ્થાનપતિતઃ અવગાહનાર્થતયા દ્વિ સ્થાનપતિતઃ,
સ્થિતયા ચતુઃસ્થાનપતિતઃ, વર્ણાદિભિરુપરિતનચતુઃસ્પર્શૈશ્વ પટસ્થાનપતિતઃ
અસંખ્યેયપ્રદેશાવગાહાનાં પૃચ્છા ગૌતમ ! અનન્તાઃ પર્યાવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ તત્ કેનાર્થેન
મદન્ત ! એવ મુચ્યતે-અસંખ્યેયપ્રદેશાવગાહાનામનન્તાઃ પર્યાવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ ? ગૌતમ !

હે ભગવન્ ! કિસ કારણ એસા કહા કિ સંખ્યાતપ્રદેશાવગાહ પુદ્ગલો
કે અનન્ત પર્યાય હૈ ? (ગોયમા ! સંલિજ્જપણ્ણસોગાહે પોગ્ગલે સંલિજ્જ-
પણ્ણસોગાહસ્સ પોગ્ગલસ્સ દ્વવ્વદ્ધયાણ તુલ્લે) ગૌતમ ! સંખ્યાતપ્રદેશાવગાહ
પુદ્ગલ દસરે સંખ્યાતપ્રદેશાવગાહ પુદ્ગલ સે દ્રવ્ય કી અપેક્ષા તુલ્ય હૈ
(પણ્ણસદ્ધયાણ છટ્ઠાણવહિણ) પ્રદેશોં કી અપેક્ષા સે પટસ્થાનપતિત હોતા હૈ
(ઓગાહદ્ધયાણ દુટ્ઠાણવહિણ) અવગાહના કી અપેક્ષા સે દ્વિસ્થાનપતિત હૈ
(ઠિઈણ ચટ્ઠાણવહિણ) સ્થિતિ સે ચતુઃસ્થાનપતિત હૈ (વણ્ણાહ ઉવરિલ્લ
ચટ્ઠાસેહિં ચ) વર્ણાદિ સે ઓર ઉપયુક્ત ચાર સ્પર્શોં સે (પટસ્થાન-
પતિત હૈ

(અસંલિજ્જપણ્ણસોગાહાણં પુચ્છા ?) અસંખ્યાત પ્રદેશોં મેં અવગાહપુદ્-
ગલોં કે પર્યાયોં કી પૃચ્છા ? (ગોયમા ! અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા) હે
ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહે હૈં (સે કેણદ્દેણં મંતે ! એવં વુચ્છદ્ધ-અસંલિજ્જ-
પણ્ણસોગાહાણં અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા ?) હે ભગવન્ ! કિસકારણ સે
એસા કહા જાતા હૈ કિ અસંખ્યાત પ્રદેશોં મેં અવગાહ પુદ્ગલોં કે

વુચ્છદ્ધ-સંલિજ્જ પણ્ણસોગાહાણં અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા ?) હે ભગવન્ ! શા કારણે
એવું કહ્યું છે કે સંખ્યાત પ્રદેશાવગાહ પુદ્ગલોના અનન્ત પર્યાય છે ? (ગોયમા !
સંલિજ્જપણ્ણસોગાહે પોગ્ગલે સંલિજ્જપણ્ણસોગાહસ્સ પોગ્ગલમ્મ દ્વવ્વદ્ધયાણ તુલ્લે)
હે ગૌતમ ! સંખ્યાત પ્રદેશાવગાહ પુદ્ગલ બીજા સંખ્યાત પ્રદેશાવગાહ
પુદ્ગલથી દ્રવ્યની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે (પણ્ણસદ્ધાણ છટ્ઠાણવહિણ) પ્રદેશોની અપે-
ક્ષાએ પટસ્થાન પતિત થાય છે (ઓગાહણદ્ધયાણ દુટ્ઠાણ વહિણ) અવગાહની અપેક્ષાએ
દ્વિસ્થાન પતિત છે (ઠિઈણ ચટ્ઠાણવહિણ) સ્થિતિથી અનુસ્થાન પતિત છે
(વણ્ણાહ ઉવરિલ્લ ચટ્ઠાસે હિંચ) વર્ણાદિથી અને ઉપયુક્ત ચાર સ્પર્શોથી
પટસ્થાન પતિત છે.

(અસંલિજ્જ પણ્ણસોગાહાણં પુચ્છા ?) અસંખ્યાત પ્રદેશોમાં અવગાહ પુદ્ગલોના
પર્યાયોની પૃચ્છા ? (ગોયમા ! અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા) હે ગૌતમ ! અનન્ત
પર્યાયો કહ્યા છે (સે કેણદ્દેણં મંતે ! એવં વુચ્છદ્ધ અસંલિજ્જપણ્ણસોગાહાણં અણંતા
પજ્જવા પણ્ણત્તા ?) હે ભગવન્ ! શા કારણે એમ કહેવાય છે કે અસંખ્યાત
પ્રદેશોમાં અવગાહ પુદ્ગલોના અનન્ત પર્યાય છે ? (ગોયમા ! અસંલિજ્જપણ્ણસો

અસંખ્યેયપ્રદેશાવગાઢઃ પુદ્ગલઃ અસંખ્યેયપ્રદેશાવગાઢસ્ય પુદ્ગલસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યઃ પ્રદેશાર્થતયા ષટ્સ્થાનપતિતઃ, અવગાહનાર્થતયા ચતુઃ સ્થાનપતિતઃ, સ્થિત્યા ચતુઃ સ્થાનપતિતઃ, વર્ણાદિભિરષ્ટસ્પર્શૈઃ ષટ્સ્થાનપતિતઃ એકસમયસ્થિતિકાનાં પૃચ્છા, ગૌતમ ! અનન્તા પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ, તત્ કેઽર્થેન ભદન્ત ! એવમુચ્યતે - એકસમયસ્થિતિકાનામનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ ? ગૌતમ ! એકસમયસ્થિતિકઃ પુદ્ગલઃ એકસમયસ્થિતિકસ્ય પુદ્ગલસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યઃ, પ્રદેશાર્થતયા ષટ્-અનન્ત પર્યાય હૈં (ગોયમા ! અસંખેજ્જપણ્ણસોગાઢે પોગાલે અસંખેજ્જપણ્ણસોગાઢસ્સ પોગ્ગલસ્સ દવ્વટ્ટયાણ તુલ્લે) હે ગૌતમ ! અસંખ્યાત પ્રદેશોં મેં અવગાઢ પુદ્ગલ દૂસરે અસંખ્યાત પ્રદેશોં મેં અવગાઢ પુદ્ગલ સે દ્રવ્ય કી અપેક્ષા સે તુલ્ય હૈં (પણ્ણસટ્ટયાણ) પ્રદેશોં કી અપેક્ષા સે (છટ્ટાણવડિણ) ષટ્સ્થાનપતિત હૈં (ઓગાહણટ્ટયાણ ચટ્ટાણવડિણ) અવગાહના કી અપેક્ષા સે ચતુસ્થાનપતિત હૈં (ઠઈણ ચટ્ટાણવડિયા) સ્થિતિ સે ચતુઃ સ્થાનપતિત હૈં (વણ્ણાઈ અટ્ટપાસેહિં છટ્ટાણવડિણ) વર્ણાદિ સે તથા આઠ સ્પર્શોં સે ષટ્સ્થાનપતિત હૈં

(એકસમયઠિહ્યાણં પુચ્છા !) એક સમય કી સ્થિતિ વાલોં કી પૃચ્છા ? (ગોયમા ! અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા) હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહે હૈં (સે કેણટ્ટેણં મંતે ! એવં વુચ્ચઈ-એકસમયઠિહ્યાણં અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા ?) હે ભગવન્ ! કિસ કારણ સે એસા કહા જાતા હૈં કિ એક સમય કી સ્થિતિ વાલોં કે અનન્ત પર્યાય હૈં ? (ગોયમા ! એકસમય ઠિહ્યાણં પોગાલે એકસમયઠિહ્યાણ્ણસ પોગ્ગલસ્સ દવ્વટ્ટયાણ તુલ્લે) હે ગૌતમ ! એક સમય કી

ગાઢે પોગાલે અસંખિજ્જપણ્ણસોગાઢસ્સ પોગ્ગલસ્સ દવ્વટ્ટયાણ તુલ્લે) હે ગૌતમ ! અસંખ્યાત પ્રદેશોંમાં અવગાઢ પુદ્ગલ બીજા અસંખ્યાત પ્રદેશોંમાં અવગાઢ પુદ્ગલથી દ્રવ્યની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે (પણ્ણસટ્ટયાણ) પ્રદેશોંની અપેક્ષાએ (છટ્ટાણવડિણ) ષટ્સ્થાન પતિત છે (ઓગાહણટ્ટયાણ ચટ્ટાણવડિણ) અવગાહનાની અપેક્ષાએ ચતુઃસ્થાન પતિત છે (વણ્ણાઈ અટ્ટપાસેહિં છટ્ટાણવડિણ) વર્ણાદિ તથા આઠ સ્પર્શોંથી ષટ્સ્થાન પતિત છે

(એકસમયઠિહ્યાણં પુચ્છા ?) એક સમયની સ્થિતિની પૃચ્છા ? (ગોયમા ! અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા) હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે (સે કેણટ્ટેણં મંતે ! એવં વુચ્ચઈ એકસમયઠિહ્યાણં અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા ?) હે ભગવન્ ! શા કારણે એવું કહેવાય છે કે એક સમયની સ્થિતિવાળાના અનન્ત પર્યાય છે ? (ગોયમા ! એકસમયઠિહ્યાણં પોગાલે એકસમયઠિહ્યાણ્ણસ પોગ્ગલસ્સ દવ્વટ્ટયાણ તુલ્લે) હે ગૌતમ ! એક સમયની સ્થિતિવાળા પુદ્ગલ બીજા એક સમયની સ્થિતિવાળા પુદ્ગલથી

स्थानपतितः, अवगाहनार्थतया चतुःस्थानपतितः स्थित्या तुल्यः, वर्णादिभिरष्ट-
स्पर्शैः षट्स्थानपतितः एवं यावद्-दशसमयस्थितिकः, संख्येयसमयस्थितिकाना-
मेवञ्चैव, नवरम्-स्थित्या द्विस्थानपतितः, असंख्येयसमयस्थितिकानामेवञ्चैव,
नवरं स्थित्या चतुःस्थानपतितः, एकगुणकालानां पृच्छा, गौतम ! अनन्ताः
पर्यवाः प्रज्ञप्ताः तत् केनार्थेन भदन्त ! एवमुच्यते-एकगुणकालकानामनन्ताः पर्यवाः
प्रज्ञप्ताः ? गौतम ! एकगुणकालकः पुद्गलः एकगुणकालकस्य पुद्गलस्य द्रव्या-
स्थितिवाला पुद्गल दूसरे एक समय की स्थिति वाले पुद्गल से द्रव्य
की दृष्टि से तुल्य है (पएसद्वयाए छट्ठाणवडिए) प्रदेशों की अपेक्षा से
षट्स्थानपतित है (ओगाहणद्वयाए चउट्ठाणवडिए) अवगाहना से चतुः-
स्थानपतित है (ठिईए तुल्ले) स्थिति से तुल्य है (वण्णाइअट्ठफासेहिं
छट्ठाणवडिए) वर्णादि से तथा अष्ट स्पर्शों से षट्स्थानपतित है (एवं
जाव दससमयठिइए) इसी प्रकार यावत् दस समय की स्थिति वाला
(संखेज्जसमयठिइयाणं एवं चेव) संख्यात समय की स्थिति वालों की
वक्तव्यता इसी प्रकार की (णवरं) विशेष (ठिईए दुट्ठाणवडिए) स्थिति
से द्विस्थानपतित (असंखेज्जसमयठिइयाणं एवं चेव) असंख्यात समय
की स्थिति वालों की प्ररूपणा ऐसी ही (नवरं) विशेष (ठिईए चउट्ठाण-
वडिए) स्थिति से चतुःस्थानपतित

(एकगुणकालगाणं पृच्छा ?) एकगुणकाले की पृच्छा ? (गोयमा !
अणंता पज्जवा पणन्ता) हे गौतम ! अनन्त पर्याय कहे हैं (से केणट्ठेणं
मंते ! एवं वुच्चइ-एकगुणकालगाणं अणंता पज्जवा पणन्ता ?) किस

द्रव्यनी दृष्टिअे तुल्य छे (पएसद्वयाए छट्ठाणवडिए) प्रदेशोनी अपेक्षाअे षट्स्थान
पतित छे (ओगाहणद्वयाए चउट्ठाणवडिए) अवगाहनाथी चतुःस्थान पतित छे
(ठिईए तुल्ले) स्थितिथी तुल्य छे (वण्णाइ अट्ठफासेहिं छट्ठाणवडिए) वर्णादिथी अने
अष्ट स्पर्शोथी षट्स्थान पतित छे (एवं जाव दस समयठिइए) अे प्रकारे
यावत् दश समयनी स्थितिवाणा (संखेज्ज समय ठिइयाणं एवं चेव) संख्यात
समयनी स्थितिवाणानी वक्तव्यता आ प्रकारनी (णवरं) विशेष (ठिईए दुट्ठाण
वडिए) स्थितिथी द्विस्थान पतित (असंखेज्जसमय ठिइयाणं एवं चेव) असंख्यात
समयनी स्थितिवाणाओनी प्ररूपणा ओवी छे (नवरं) विशेष (ठिईएचउट्ठाण
वडिए) स्थितिथी चतुःस्थान पतित

(एकगुणकालगाणं पृच्छा ?) अेक गुण कालानी पृच्छा ? (गोयमा ! अणंता
पज्जवा पणन्ता) हे गौतम ! अनन्त पर्याय कहा छे (से केणट्ठेणं एवं वुच्चइ
एकगुणकालगाणं अणंता पज्जवा पणन्ता ?) हे भगवन् ! शांकारे अेवुं कहुं

થતયા તુલ્યઃ પ્રદેશાર્થતયા પદ્સ્થાનપતિતઃ, અવગ હનાર્થતયા ચતુઃસ્થાનપતિતઃ સ્થિત્યા ચતુઃસ્થાનપતિતઃ કૃષ્ણવર્ણપર્યવૈસ્તુલ્ય અવશેષૈઃ વર્ણગન્ધરસસ્પર્શપર્યવૈઃ પદ્-સ્થાનપતિતઃ અષ્ટ સ્પર્શૈઃ પદ્સ્થાનપતિતઃ, એવં યાવદ્ દશગુણકાલકઃ, સંખ્યેય-ગુણકાલકોઽપિ એવશ્ચેવ નવરં સ્વસ્થાને દ્વિ સ્થાનપતિતઃ એવં અસંખ્યેયગુણકાલ કોઽપિ, નવરં સ્વસ્થાને ચતુઃસ્થાનપતિતઃ, એવમનન્તગુણકાલકોઽપિ, નવરં

કારણ હે ભગવન્ ! એસા કહા હૈ કિ એકગુણ કાલે પુદ્ગલોં કે અનન્ત પર્યાય હૈં ? (ગોયમા ! એગગુણકાલે પોગલે એગગુણકાલગસ્સ પોગલ-લગસ્સ દ્વવદ્વયાએ તુલ્લે) એક ગુણ કાલા પુદ્ગલ એક ગુણ કાલે દૂસરે પુદ્ગલ સે દ્રવ્ય કી દૃષ્ટિ સે તુલ્ય હૈ (પપસદ્વયાએ છદ્વાણવડિએ) પ્રદેશોં કી અપેક્ષા સે ષદ્સ્થાનપતિત હૈં (ઓગાહ્નદ્વયાએ ચઝદ્વાણવડિએ) અવ-ગાહના સે ચતુઃસ્થાનપતિત હૈં (ઠિઈએ ચઝદ્વાણવડિએ) સ્થિતિ સે ચતુઃ-સ્થાનપતિત હૈ (કાલવણ્ણ પજ્જવેહિં તુલ્લે) કૃષ્ણ વર્ણ કે પર્યાયોં સે તુલ્ય હૈ (અવસેસેહિં વણ્ણગંધરસફાસપજ્જવેહિં) શેષ વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શ કે પર્યાયો. સે (છદ્વાણવડિએ) ષદ્સ્થાનપતિત હૈ (અદ્વકાસેહિં છદ્વાણવડિએ) આઠ સ્પર્શોં સે ષદ્સ્થાનપતિત હૈ (એવં જાવ દસગુણ-કાલે) હસી પ્રકાર યાવત્ દશ ગુણ કાલા (સંખેજ્જગુણકાલે વિ એવં ચેવ) સંખ્યાતગુણ કાલા ભી હસી પ્રકાર (નવરં) વિશેષ (સદ્વાણે દુદ્વાણવડિએ) સ્વસ્થાન મેં દ્વિસ્થાનપતિત (એવ અસંખે-જ્જગુણકાલે વિ) હસી પ્રકાર અસંખ્યાતગુણકાલા ભી (નવરં સદ્વાણે

છે કે એક ગુણ કાલા પુદ્ગલોના અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે ? (ગોયમા ! એગ ગુણકાલે પોગલે એગગુણકાલગસ્સ પોગલસ્સ દ્વવદ્વયાએ તુલ્લે) એક ગુણ કાલા પુદ્ગલ એક ગુણ કાલા પુદ્ગલથી દ્રવ્યની દૃષ્ટિએ તુલ્ય છે (પપસદ્વયાએ છદ્વાણ-વડિએ) પ્રદેશોની અપેક્ષાએ ષદ્સ્થાન પતિત છે (અવગાહ્નદ્વયાએ ચઝદ્વાણવડિએ) અવગાહનાથી ચતુઃસ્થાન પતિત છે (ઠિઈએ ચઝદ્વાણવડિએ) સ્થિતિથી ચતુઃસ્થાન પતિત છે (કાલવણ્ણપજ્જવેહિં તુલ્લે) કૃષ્ણ વર્ણના પર્યાયોથી તુલ્ય છે (અવ-સેસેહિં વણ્ણગંધરસફાસપજ્જવેહિં) શેષ વર્ણ, ગંધ રસ, સ્પર્શના પર્યાયોથી (છદ્વાણવડિએ) ષદ્સ્થાન પતિત છે (અદ્વકાસેહિં છદ્વાણવડિએ) આઠ સ્પર્શોથી ષદ્સ્થાન પતિત છે (એવં જાવ દસગુણકાલે) એ પ્રકારે યાવત્ દશ ગુણ કાલા (સંખેજ્જગુણકાલે વિ એવં ચેવ) સંખ્યાત ગુણ કાલા પણ એ જ પ્રકારે (નવરં) વિશેષ (સદ્વાણે દુદ્વાણ વડિએ) સ્વસ્થાનમાં દ્વિસ્થાન પતિત (એવં અસંખેજ્જ ગુણકાલે વિ) એ પ્રકારે અસંખ્યાત ગુણ કાલા પણ (નવરં સદ્વાણે ચઝદ્વાણવડિએ) વિશેષ એ છે કે સ્વસ્થાનમાં ચતુઃસ્થાન પતિત છે (એવં અણંતગુણકાલે

સ્વસ્થાને પદ્સ્થાનપતિતઃ એવં યથા કૃષ્ણવર્ણસ્ય વક્તવ્યતા ભણિતા તથા શેષા-
ણામપિ વર્ણગન્ધરસસ્પર્શાનાં વક્તવ્યતા ભણિતવ્યા, યાવદ્ અનન્તગુણઃ રુક્ષઃ ।

ટીકા—અય ક્રમાનુસારેણ પરમાણુ પુદ્ગલાદીનાં પર્યાયાન્ પ્રરૂપયિતું પ્રથમં
સામાન્યેન પરમાણુપુદ્ગલાદયઃ પ્રરૂપણીયાઃ, તદનન્તરં ત એવ પરમાણુ પુદ્ગલા-
દય એક પ્રદેશાદ્યવગાઢાઃ પ્રરૂપણીયાઃ તદનન્તરં ત એવ પરમાણુપુદ્ગલા એક
પ્રદેશાદ્યવગાઢાઃ પ્રરૂપણીયાઃ, તદનન્તરમ્ ત એવ એકસમયાદિસ્થિતિકાઃ તત
એક ગુણકાલકાદયઃ, તદનન્તરં જઘન્યાદ્યવગાઢનાપ્રકારેણ, તતો જઘન્ય
સ્થિત્યાદિના, તદનન્તરં જઘન્યગુણકાલકાદિપ્રકારેણ, તતો જઘન્ય પ્રદેશાદિ

ચઢઢાણવડિણ) વિશેષ યહ કિ સ્વસ્થાન મેં ચતુઃસ્થાનપતિત હૈ
(એવં અર્ણતગુણકાલણ વિ) હસી પ્રકાર અનન્તગુણ કાલા ભી (નવરં
સઢ્ઢાણે છઢ્ઢાણવડિણ) વિશેષ યહ કિ સ્વસ્થાન મેં પઢ્સ્થાનપતિત હૈ (એવં
જહા કાલવર્ણસસ વક્તવ્યયા ભણિયા) જિસ પ્રકાર કાલે વર્ણ કી
વક્તવ્યતા કહી (તહા સેસાણવિ) હસી પ્રકાર શેષ ભી (વર્ણગંધરસ-
ફાસાણં વક્તવ્યયા ભણિયવ્વા) વર્ણોં ગંધોં રસોં, સ્પર્શોં કી વક્તવ્યતા
કહની યાહિણ (જાવ અર્ણતગુણલુક્ષે) યાવત્ અનન્તગુણ રુક્ષ

ટીકાર્થ—અવ ક્રમાનુસાર પરમાણુપુદ્ગલ આદિ કી પ્રરૂપણા કરની
ચાહિણ તદનુસાર સર્વપ્રથમ સામાન્ય પરમાણુપુદ્ગલ આદિ કી પ્રરૂપણા
કી જાણી. તત્પશ્ચાત્ ડન્હીં આકાશ કે એકપ્રદેશાદિ મેં અવગાઢ
પરમાણુપુદ્ગલ આદિ કી, ફિર એક સમય આદિ કી સ્થિતિ વાલે
પરમાણુ આદિ કી, તદનન્તર એકગુણ કાલે આદિ કી જઘન્ય
અવગાહના કો લેકર, ફિર જઘન્ય આદિ સ્થિતિ કી દૃષ્ટિ સે,
ફિર જઘન્યગુણ કૃષ્ણ આદિ રૂપ મેં ફિર જઘન્યપ્રદેશ આદિ કી

વિ) એ જ રીતે અનન્ત ગુણ કાળા પણ (નવરં સઢ્ઢાણે છઢ્ઢાણવડિણ) વિશેષ
એ કે સ્વસ્થાનમાં પદ્સ્થાન પતિત છે (એવં જહા કાલવર્ણસસ વક્તવ્યયા ભણિયા)
એ રીતે જેવી કાળાવર્ણની વ્યક્તવ્યતા કહી (તહા સેસાણ વિ) તેવી રીતે શેષ
પણ (વર્ણગંધરસફાસાણં વક્તવ્યયા ભણિયવ્વા) વર્ણોં, ગંધોં, રસોં અને
સ્પર્શોંની વક્તવ્યતા કહેવી નેધએ (જાવ અર્ણત ગુણ લુક્ષે) યાવત્ અનન્ત
ગુણ રુક્ષ

ટીકાર્થ—હવે ક્રમાનુસાર પરમાણુ પુદ્ગલ આદિની પ્રરૂપણા કરવી નેધએ
તદનુસાર સર્વ પ્રથમ સામાન્ય પરમાણુ પુદ્ગલ આદિની પ્રરૂપણા કરાશે.
તત્પશ્ચાત્ એ જ આકાશના એક પ્રદેશાદિમાં અવગાઢ પરમાણુ પુદ્ગલ આદિની
પછી એક સમય આદિની સ્થિતિવાળા પરમાણુ આદિની તદનન્તર એક ગુણ
કાળા આદિની, ત્યાર પછી જઘન્ય આદિ અવગાહનાઓને લઇને ફરી જઘન્ય

મેદેન, તથા-ચોક્તમ્-“અણુમાઙ્ ઓહિયાણં સ્વેત્તાદિપણ્સ સંગયાણં ચ । જહન્નાઽ-
વગાહનાઙ્ણ ચેવ જહન્નાદિદેસાણં” અળ્વાઘૌધિકાનાં ક્ષેત્રાદિપ્રદેશસંગતાનાઞ્ચ ।
જવન્યાવગાહનાદીનાઞ્ચૈવ, જઘન્યાદિ દેશાનામ્, ઇતિ, અયમર્થઃ-પ્રથમમ્ અળ્વા-
ઘૌધિકાનામ્-પરમાણ્વાદિ સમુચ્ચયપુદ્ગલાનામ્ પ્રરૂપણં કર્ત્તવ્યમ્, તતઃ ક્ષેત્રાદિ
પ્રદેશસંગતાનામ્, ક્ષેત્રપ્રદેશૈરેકાદિભિઃ સંગતાનાં પ્રરૂપણં કર્ત્તવ્યમ્, તત
આદિપદગ્રાહ્યકાલપ્રદેશૈઃ-एकादिसमयैः भावप्रदेशैः एकगुणकालकादिभिः
સંગતાનાં પરમાણ્વાદિ પુદ્ગલાનાં પ્રરૂપણં કર્ત્તવ્યમ્, તતો જઘન્યાવગાહનાદીનાં
પ્રરૂપણં કર્ત્તવ્યમ્, તદનન્તરં જઘન્યાદિ પ્રદેશાનાં પ્રરૂપણં કર્ત્તવ્યમ્, તત્ર પ્રથમં

અપેક્ષા સે પરમાણુ આદિ પુદ્ગલોં કી પ્રરૂપણા કી જાણી । કહા ભી
હૈ-પહેલે સામાન્ય અણુ આદિ કી, ફિર ક્ષેત્રાદિ કે પ્રદેશોં મેં સંગત
અણુ આદિ કી, ફિર જઘન્ય અવગાહના આદિ વાલોં કી તત્પશ્ચાત્
જઘન્યાદિ દેશ વાલોં કી પ્રરૂપણા કરની યાહિયે ।’ તાત્પર્ય યહ કિ
સર્વપ્રથમ યહ પ્રરૂપણા કી જાણી કિ સામાન્ય રૂપ સે પરમાણુપુદ્ગલ
આદિ કે કિતને પર્યાય હૈં ? ફિર કિતને આકાશપ્રદેશોં મેં અવગાહ
પરમાણુ આદિ કે કિતને પર્યાય હૈં, યહ વતલાયા જાયગા । ફિર કિતની
સ્થિતિ વાલે પરમાણુ આદિ કે કિતને પ્રદેશ હૈં, યહ પ્રરૂપણા કી
જાણી, ફિર એકગુણ કાલે આદિ પરમાણુપુદ્ગલોં કે કિતને પર્યાય હૈં
યહ પ્રરૂપણા કી જાણી । તદનન્તર જઘન્ય આદિ અવગાહના વાલે
પરમાણુ આદિ કે પર્યાયોં કા પ્રરૂપણ કિયા જાણા ઓર ફિર જઘ
ન્યાદિ પ્રદેશ વાલે પરમાણુ આદિ કે પર્યાયોં કા કથન કિયા જાણા ।

આદિ સ્થિતિની દૃષ્ટિએ, પછી જઘન્ય ગુણ કૃણુ આદિ રૂપમાં વળી
જઘન્ય પ્રદેશ આદિની અપેક્ષાએ પરમાણુ આદિ પુદ્ગલોની પ્રરૂપણા
કરાશે. કહ્યું પણ છે-‘પહેલા સામાન્ય આણુ આદિની પછી ક્ષેત્રાદિના
પ્રદેશોમાં સંગત આણુ આદિની, પછી જઘન્ય અવગાહના આદિવાળાઓની
તત્પશ્ચાત્ જઘન્યાદિ દેશવાળાઓની પ્રરૂપણા કરવી જોઈએ.’ તાત્પર્ય એ છે
કે સર્વ પ્રથમ એ પ્રરૂપણા કરાશે કે સામાન્ય રૂપથી પરમાણુ પુદ્ગલ આદિના
કેટલા પર્યાય છે ? પછી કેટલા આકાશપ્રદેશોમાં અવગાહ પરમાણુ આદિના કેટલા
પર્યાય છે, એ બતાવાશે. પછી કેટલી સ્થિતિવાળા પરમાણુ આદિના કેટલા
પ્રદેશ છે, એ પ્રરૂપણા કરાશે. પછી એક ગુણ કાળા આદિ પરમાણુ પુદ્ગલોના
કેટલા પર્યાય છે, એ પ્રરૂપણા કરાશે. તદનન્તર જઘન્ય આદિ અવગાહનાવાળા
પરમાણુ આદિના પર્યાયોનું પ્રરૂપણ કરાશે અને પછી જઘન્યાદિ પ્રદેશવાળા
પરમાણુ આદિના પર્યાયોનું કથન કરાશે.

યથાક્રમં પરમાણુપુદ્ગલાદીનાં પ્રરૂપણમાહ—‘પરમાણુપોગ્ગલાણં મંતે ! કેવદ્યા પજ્જવા પણ્ણત્તા ?’ હે મદન્ત ! પરમાણુપુદ્ગલાનાં કિયન્તઃ પર્યવાઃ—પર્યાયાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ ? મગવાન્ આહ—‘ગોયમા !’ હે ગૌતમ ! ‘પરમાણુપોગ્ગલાણં અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા’ પરમાણુપુદ્ગલાનામ્ અનન્તાઃ પર્યવાઃ—પર્યાયાઃ, પ્રજ્ઞપ્તાઃ, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—‘સે કેણદ્દેણં મંતે ! એવં બુચ્ચદ્—પરમાણુપોગ્ગલાણં અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા ?’ હે મદન્ત ! તત્—અથ, કેનાર્થેન કથં તાવત્, એવ મુક્તરીત્યા, ઉચ્યતે યત્—પરમાણુપુદ્ગલાનામ્ અનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ ? इति મગવાન્ આહ—‘ગોયમા ! હે ગૌતમ ! ‘પરમાણુપોગ્ગલે પરમાણુપોગ્ગલસ્સ દવ્વદ્વયાએ તુલ્લે’ એકઃ પરમાણુ-પુદ્ગલઃ, પરમાણુપુદ્ગલસ્ય—પરમાણુપુદ્ગલાન્તરસ્યેત્યર્થઃ દ્રવ્યાર્થતયા—દ્રવ્યા-ર્થિકનયાપેક્ષયા તુલ્યો ભવતિ, તથા ચ ‘એકશ્ચ દ્રવ્યમનન્તપર્યાયમ્, इति ન્યાયેન એકસંખ્યાવરુદ્ધસ્યાપિ પરમાણુપુદ્ગલસ્ય અનન્તપર્યાયતયા પરમાણુપુદ્ગલાના-

હસ ક્રમ કે અનુસાર સર્વપ્રથમ પરમાણુપુદ્ગલ આદિ કી પ્રરૂપણા કી જાતી હૈ—

ગૌતમ સ્વામી પ્રશ્ન કરતે હૈ—હે મગવન્ ! પરમાણુપુદ્ગલોં કે કિતને પર્યાય હૈ ?

મગવાન્ ઉત્તર દેતે હૈ—હે ગૌતમ ! પરમાણુપુદ્ગલોં કે અનન્ત પર્યાય કહે ગએ હૈ ।

ગૌતમ—હે મગવન્ ! એસા કહને કા કયા કારણ હૈ ?

મગવાન્—હે ગૌતમ ! એક પરમાણુપુદ્ગલ દૂસરે પરમાણુપુદ્ગલ સે દ્રવ્ય કી દૃષ્ટિ સે તુલ્ય હોતા હૈ । હસ કથન કે દ્વારા પરમાણુ દ્રવ્ય હૈ, યહ પ્રતિપાદન કિયા ગયા ઓર પ્રત્યેક દ્રવ્ય અનન્ત પર્યાયોં સે યુક્ત હોતા હૈ, હસ ન્યાય કે અનુસાર પરમાણુપુદ્ગલ કે બી અનન્ત પર્યાયોં

એ કમાનુસાર સર્વ પ્રથમ પરમાણુ પુદ્ગલની પ્રરૂપણા કરાય છે.—

શ્રી ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે—હે ભગવન્ ! પરમાણુ પુદ્ગલોના કેટલા પર્યાય છે. ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે—હે ગૌતમ ! પરમાણુ પુદ્ગલોના અનન્ત પર્યાય કહેલા છે.

શ્રી ગૌતમ—હે ભગવન્ ! એવું કહેવાનું શુ કારણ છે ?

શ્રી ભગવાન્—હે ગૌતમ ! એક પરમાણુ પુદ્ગલ બીજા પરમાણુ પુદ્ગલથી દ્રવ્યની અપેક્ષાએ તુલ્ય હોય છે એ કથન દ્વારા પરમાણુ-દ્રવ્ય છે એ પ્રતિ પાદન કરાયું અને પ્રત્યેક દ્રવ્ય અનન્ત પર્યાયોથી યુક્ત હોય છે. એ ન્યાયના અનુસાર પરમાણુ પુદ્ગલના પણ અનન્ત પર્યાયોનું વિધાન કરાયું. એક પર.

મનન્તર્પર્યાયત્વસંભવાત્ . एवं 'पणसद्वयाए तुल्ले' प्रदेशार्थतया-अवयवस्पांग-
राहित्यापेक्षया तुल्यो भवति, 'ओगादणद्वयाए तुल्ले' अवगाहनार्थतया-अवगा-
हनमवगाहः उच्यस्तदपेक्षया तुल्यो भवति किन्तु 'ठिईए सिय हीणे, सिय
तुल्ले, सिय अब्भहिण्' स्थित्या-अवस्थानापेक्षया, स्यात्-कदाचित् कश्चित् हीनो
भवति, स्यात्-कदाचित् कश्चित् तुल्यो भवति, स्यात्-कदाचित् कश्चिद् अभ्य-
धिको भवति, तत्र चतुः स्थानपतितत्वं प्रतिपादयितुमाह-'जइ हीणे असंखिज्जइ
भागहीणे वा, संखिज्जइभागहीणे वा, मंखिज्जगुणहीणे वा, अमंखिज्जगुणहीणे
वा' यदा हीनो विवक्षितस्तदा असंख्येयभागहीनो वा भवति. संख्येयभाग हीनो
वा भवति, संख्येयगुणहीनो वा भवति, असंख्येयगुणहीनो वा भवति, परमाणु
पुद्गलस्य जघन्येन समयादारभ्य उत्कृष्टेना संख्येयकालमवस्थानसद्भावात्,
का विधान किया गया। एक परमाणु दूसरे परमाणु से द्रव्य की अपेक्षा
तुल्य होता है और प्रदेश की अपेक्षा भी तुल्य होता है, क्योंकि प्रत्येक
परमाणु निरञ्ज ही होता है। अवगाहना की अपेक्षा भी तुल्य है, क्यों
कि परमाणु नियम से आकाश के एक ही प्रदेश में अवगाहन करके
रहता है, कोई भी ऐसा परमाणु नहीं जो एक से अधिक आकाश
प्रदेशों में अवगाह सके। मगर स्थिति की दृष्टि से एक परमाणु दूसरे
परमाणु से कदाचित् हीन भी होता है, तुल्य भी हो सकता है और
अधिक भी हो सकता है। अगर हीन हो तो असंख्यातभाग हीन,
संख्यातभाग हीन, संख्यातगुण हीन अथवा असंख्यात गुण हीन
होता है, क्योंकि परमाणु की जघन्य स्थिति एक समय की और
उत्कृष्ट असंख्यात काल की है, अर्थात् कोई परमाणु रूप पर्याय में
कम से कम एक समय तक रहता है और अधिक से अधिक असं-

માણુ બીજા પરમાણુથી દ્રવ્યની અપેક્ષાએ તુલ્ય હોય છે અને પ્રદેશની અપે-
ક્ષાએ પણ તુલ્ય હોય છે, કેમકે પ્રત્યેક પરમાણુ નિરંજ જ હોય છે. અવગાહનાની
અપેક્ષાએ પણ તુલ્ય છે કેમકે પરમાણુ નિયમથી આકાશના એક જ પ્રદેશમાં
અવગાહના કરી રહે છે, કેમકે પણ એવો પરમાણુ નથી કે જે એકથી અધિક
આકાશ પ્રદેશોમાં અવગાહી શકે. પણ સ્થિતિની દૃષ્ટિએ એક પરમાણુ બીજા
પરમાણુથી કદાચિત્ હીન પણ થાય છે, તુલ્ય પણ થાય છે, અને અધિક પણ
થઈ શકે છે. અગર હીન હોય તો અસંખ્યાત લાગહીન. સંખ્યાતલાગ હીન
સંખ્યાત ગુણહીન અથવા અસંખ્યાત ગુણહીન થાય છે, કેમકે પરમાણુની
જઘન્ય સ્થિતિ એક સમયની અને ઉત્કૃષ્ટ અસંખ્યાત કાલની છે, અર્થાત્
કેમકે પરમાણુ પરમાણુ રૂપ પર્યાયમાં ઓછામાં ઓછા એક સમય સુધી રહે

एवम्—‘अह अवमहिए असंखिज्जइभागअवमहिए वा, संखिज्जइभागअवमहिए वा, संखिज्जगुण अवमहिए वा, असंखिज्जगुणअवमहिए वा’ अथाभ्यधिको यदा विवक्षितस्तदा असंख्येयभागाभ्यधिको वा, संख्येयभागाभ्यधिको वा, संख्येय-गुणाभ्यधिको वा, असंख्येयगुणाभ्यधिको वा भवति इति स्थित्यपेक्षया उक्ता

अथ कृष्णवर्णपर्यवैः पट्स्थानपतितत्पमाः—‘कालवर्णपज्जवेहिं सिय हीणे सिय तुल्ले सिय अवमहिए’ कृष्णवर्णपर्यवैः स्यात्—कदाचित् कश्चित् हीनो भवति, स्यात्—कदाचित् कश्चित् तुल्यो भवति, स्यात्—कदाचित् कश्चित्—अभ्यधिको भवति, तत्र—‘जइ हीणे अणंतभागहीणे वा, असंखिज्जइभाग हीणे वा, संखिज्जइभागहीणे वा, संखिज्जगुणहीणे वा, असंखिज्जगुणहीणे वा, अणंतगुण हीणे वा’ यदा हीनो विवक्षितस्तदा अनन्तभाग हीनो वा, असंख्येय-भागहीनो वा, संख्येयभागहीनो वा’ संख्येयगुणहीनो वा असंख्येयगुण-हीनो वा, अनन्तगुणहीनो वा भवति, तथा च कृष्णादिवर्णपर्यायैः पट्स्थान-पतितत्वं भवति एकस्यापि परमाणु पुद्गलस्य पर्यायानन्त्यस्याविरुद्धत्वात्, अथ परमाणोरप्रदेशतया कथं पर्यायानन्त्यम् संभवति पर्यायानन्त्ये नियमतः

ख्यात काल तक रह सकता है, अतएव स्थिति की अपेक्षा से एक परमाणु दूसरे परमाणु से चतुःस्थानपतित हीन होता है। अगर अधिक हो तो असंख्यातभाग अधिक, संख्यातभाग अधिक, संख्यात-गुण अधिक अथवा असंख्यातगुण अधिक होता है।

कृष्ण वर्ण के पर्यायों की अपेक्षा कोई किसी से हीन, कोई किसी से अधिक होता है यदि हीन हो तो अनन्तभाग हीन, असंख्यात-भाग हीन, संख्यातभाग हीन, संख्यातगुण हीन, असंख्यातगुण हीन, अथवा अनन्तगुण हीन होता है।

प्रश्न किया जा सकता है कि प्रदेशहीन परमाणु में अनन्त पर्याय

છે અને અધિકથી અધિક અસંખ્યાત કાળ સુધી રહી શકે છે, તેથીજ સ્થિતિની અપેક્ષાએ એક પરમાણુ બીજા પરમાણુથી ચતુઃસ્થાન પતિત હીન થાય છે. અગર અધિક થાય તો અસંખ્યાત ભાગ અધિક, સંખ્યાત ભાગ અધિક સંખ્યાત ગુણ અધિક અથવા અસંખ્યાત ગુણ અધિક થાય છે.

કૃષ્ણ વર્ણના પર્યાયોની અપેક્ષાએ કોઈ કોઈનાથી હીન, કોઈ કોઈનાથી તુલ્ય અથવા કોઈ કોઈનાથી અધિક થાય છે. જો હીન થાયતો અનન્તભાગહીન અસંખ્યાત ભાગહીન સંખ્યાત ભાગહીન સંખ્યાત ગુણહીન અસંખ્યાત ગુણ હીન અથવા અનન્ત ગુણ હીન થાય છે,

પ્રશ્ન ઠરી શકાય છે કે પ્રદેશહીન પરમાણુમાં અનન્ત પર્યાયોનો શી રીતે

સપ્રદેશત્વપ્રસક્તેરિતિવેદત્રોચ્યતે-પરમાણોઃ દ્રવ્યરૂપતયા સાંશત્વાભાવેન અપ્રદેશ-
ત્વસ્ય સત્ત્વેઽપિ કાલભાવાભ્યામ્ સપ્રદેશત્વસંભવાત્, 'અપેક્ષો દ્વ્યદ્વયાઈ'
અપ્રદેશો દ્રવ્યાર્થતયા ઇતિ વચનપ્રામાણ્યાત્, એવમેવ 'અહ અબ્મહિઈ અણંતભાગ-
અબ્મહિઈ વા' અસંખિજ્જઈભાગ અબ્મહિઈ વા, સંખિજ્જઈભાગ અબ્મહિઈ વા
સંખિજ્જઈગુણ અબ્મહિઈ વા, અસંખિજ્જગુણ અબ્મહિઈ વા, અણંતગુણ અબ્મહિઈ
વા' અથાભ્યધિકો યદા વિવક્ષિતસ્તદા અનન્તભાગાધિકો વા, અસંખ્યેય
ભાગાભ્યધિકો વા, સંખ્યેયભાગાભ્યધિકો વા, સંખ્યેયગુણાભ્યધિકો વા,
અસંખ્યેયગુણાભ્યધિકો વા, અનન્તગુણાભ્યધિકો વા ભવતિ, 'એવં અવસેસ-
વર્ણગંધરસફાસપજ્જવેહિં છટ્ઠાણવડિઈ' એવમ્-તથૈવ-કૃષ્ણવર્ણપર્યવવદેવ અવ-
શેષવર્ણગન્ધરસસ્પર્શપર્યવૈઃ પટ્થસ્થાનપતિતો ભવતિ, પટ્થસ્થાનપતિતત્વાભિલાપસ્તુ

કિસ પ્રકાર સંભવ હો સકતે હૈં? ઇસ પ્રશ્ન કા ઉત્તર યહ કિ પરમાણુ
કો જો અપ્રદેશી કહા હૈ સો દ્રવ્ય કી અપેક્ષા સે હી સમજના ચાહિઈ
કાલ ઓર ભાવ કી અપેક્ષા સે વહ અપ્રદેશી યા નિરંશ નહીં હૈ। કહા
ભી હૈ-'અપેક્ષો દ્વ્યદ્વયાઈ' દ્રવ્ય કી અપેક્ષા સે હી પરમાણુ અપ્રદેશી
હૈ, ક્યોંકિ એક હી પરમાણુ મેં ભી અનન્ત ગુણ પર્યાયોં કી સત્તા હૈ ।

અગર એક પરમાણુ દૂસરે પરમાણુ સે અધિક હો તો અનન્તભાગ
અધિક, અસંખ્યાતભાગ અધિક, સંખ્યાતભાગ અધિક, સંખ્યાતગુણ
અધિક, અસંખ્યાતગુણ અધિક ઓર અનન્તગુણ અધિક હોતા હૈ, ઇસ
પ્રકાર અધિકતા કી દૃષ્ટિ સે ભી પટ્થસ્થાનપતિત હૈ । ઇસી પ્રકાર કૃષ્ણ
વર્ણ કે પર્યાયોં કે સમાન શેષ વર્ણોં ગંધોં, રસોં ઓર સ્પર્શોં સે ભી
પટ્થસ્થાનપતિત સમજના ચાહિઈ । ઇન પટ્થ સ્થાનોં કા ઉચ્ચારણ પહેલે

સંભવ થઇ શકે છે? એ પ્રશ્નનો ઉત્તર એ છે કે પરમાણુને જે અપ્રદેશી કહ્યો
છે તે દ્રવ્યની અપેક્ષાએ જ સમજવાનો છે, કાળ અને લાવની અપેક્ષાએ તે
અપ્રદેશી અગર નિરંશ નથી. કહ્યું પણ છે 'અપેક્ષોદ્વ્યદ્વયાઈ' દ્રવ્યની અપેક્ષાએ
જ પરમાણુ અપ્રદેશી છે, કેમકે એક જ પરમાણુમાં બીજા પરમાણુથી પણ અનન્ત
ગણા પર્યાયોની સત્તા છે.

અગર એક પરમાણુ બીજા પરમાણુથી અધિક હોય તો અનન્ત ભાગ
અધિક, અસંખ્યાત ભાગ અધિક, સંખ્યાત ભાગ અધિક, સંખ્યાત ગુણ અધિક
અસંખ્યાત ગુણ અધિક અને અનન્ત ગુણ અધિક થાય છે. એ રીતે અધિક-
તાની દૃષ્ટિએ પણ પટ્થસ્થાન પતિત છે. એ રીતે કૃષ્ણ વર્ણના પર્યાયોની સમાન
શેષ વર્ણોં, ગંધોં, રસોં સ્પર્શોંના પર્યાયોથી પણ પટ્થસ્થાન પતિત સમજવા જોઈએ
એ પટ્થસ્થાનોનું ઉચ્ચારણ પહેલાની બરાબર કરી લેવું જોઈએ. પણ ધ્ય નાં

प्रागुक्तरीत्या स्वयमूहनीयः, 'फासाणं सीय उसिण निद्ध लुक्खेहिं छट्ठाणवडिए' स्पर्शानां शीतोष्णस्निग्धरूक्षैश्चतुर्मिरेव पट्स्थानपतितः परमाणु पुद्गलो भवति तथाहि परमाणुपुद्गलादीनामसंख्यातप्रदेशस्कन्धपर्यन्तानां कतिपयानामनन्त-प्रादेशिकानामपि स्कन्धानां तथैवैकप्रदेशावगाढानां यावत् संख्यातप्रदेशावगा-ढानां शीतोष्णस्निग्धरूक्षरूपाणां चतुर्णामेव स्पर्शानां सद्भावेन तेनैव परमाणु पुद्गलादीनां पट्स्थानपतितत्वं वक्तव्यं नेतरैरिति तात्पर्यमवसेयम्, प्रकृतमुप-संहरन्नाह—'से तेणट्ठेणं गोयमा ! एवं वुच्चइ—परमाणुपोग्गलाणं अणंता पज्जवा पणत्ता' हे गौतम ! तत्—अथ, तेनार्थेन एवमुक्तरीत्या उच्यते यत्—परमाणुपुद्-गलानाम् अनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः इति सम्प्रति स्कन्धवक्तव्यतामाह—गौतमः पृच्छति ? 'दुपएसियाणं पुच्छा' हे भदन्त ! द्विप्रदेशिकानां स्कन्धानां कियन्तः

के समान कर लेना चाहिए । किन्तु ध्यान में रखना चाहिए कि एक परमाणु में आठ स्पर्शों में से सिर्फ शीत, उष्ण, स्निग्ध और रूक्ष ये चार स्पर्श ही होते हैं । और न केवल परमाणु में बल्कि असंख्यात-प्रदेशी तक के स्कन्ध में भी चार स्पर्श ही पाये जाते हैं कोई-कोई अनन्तप्रदेशी स्कन्ध भी ऐसे होते हैं जिनमें चार ही स्पर्श होते हैं । उसी प्रकार एक प्रदेश में अवगाढ से लेकर संख्यात प्रदेशों में अव-गाढ स्कन्ध भी चार स्पर्श वाले होते हैं । अतएव शीत, उष्ण, स्निग्ध और रूक्ष, इन चार स्पर्शों की अपेक्षा से ही परमाणु को पट्स्थान-पतित समझना चाहिए ।

अब प्रकृत का उपसंहार करते हुए कहते हैं—हे गौतम ! इस हेतु से ऐसा कहा जाता है कि परमाणुपुद्गलों के अनन्त पर्याय कहे गए हैं ।

गौतम—हे भगवन् ! द्विप्रदेशी स्कन्धों के कितने पर्याय कहे हैं ?

राणपुं जेधये डे ओक परमाणुमां आठ स्पर्शोमांथी इत्त, शीत, उष्ण, स्निग्ध अने इक्ष आ चार स्पर्श ज होय छे. अने डेवण परमाणुमां ज नडि पणु सञ्ख्यात प्रदेशी सुधीना स्कन्धोमां पणु चार स्पर्श ज भणी आवे छे. कोध कोध अनन्त प्रदेशी स्कन्धमां पणु ओपुं जने छे डे जेमा चार ज स्पर्श होय छे. ओ रीते ओक प्रदेशीमां अवगाढथी लधने सञ्ख्यात प्रदेशोमां अवगाढ स्कन्ध पणु चार स्पर्शवांजा होय छे. तेथी ज शीत, उष्ण, स्निग्ध अने इक्ष ओ चार स्पर्शोनी अपेक्षाओ ज परमाणु ने पट्स्थान पतित समजवा जेधये.

डवे प्रकृतनो उपसंहार करता कहे छे डे—हे गौतम ! ओ हेतुथी ओम कहेवाय छे डे परमाणु पुद्गलोना अनन्त पर्याय कहेला छे.

श्री गौतमस्वामी—हे भगवन् ! द्विप्रदेशी स्कन्धोना केटला पर्याय कहेला छे ?

પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ ? इति पृच्छा, भगवान् आह—‘गोयमा !’ हे गौतम ! ‘अणंता पज्जवा पणत्ता’ द्वि प्रदेशिकस्कन्धानामनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः, गौतमः पृच्छति—‘से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ दुपएसियाणं अणंता पज्जवा पणत्ता’ हे भदन्त ! तत्—अथ, केनार्थेन—कथं तावद्, एव मुक्तरीत्या उच्यते यत्—द्विप्रदेशिकानां स्कन्धानामनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? इति, भगवान् आह—गोयमा !’ हे गौतम ! ‘दुपएसिए दुपएसियस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले’ द्वि प्रदेशिकः स्कन्धः द्विप्रदेशिकस्य स्कन्धान्तरस्य द्रव्यार्थतया तुल्यो भवति, तथा च एकं द्रव्यमनन्तपर्यायमिति नियमात् द्विप्रदेशिकस्कन्धोऽपि एकत्वसंख्यावर्द्धोऽपि द्रव्यतया अनन्तपर्यायो भवति, ‘पएसट्ठयाए तुल्ले’ प्रदेशार्थतया तुल्यो भवति, ‘ओगाहणट्ठयाए सिय हीणे सिय तुल्ले सिय अब्भहिए’ अवगाहनार्थतया—आकारोच्छ्रयापेक्षया, स्यात्, कदाचित् कश्चिद्धीनो भवति, स्यात्—कदाचित् कश्चित् तुल्यो भवति, स्यात्—कदाचित् कश्चिदभ्यधिको भवति, तत्र यदा द्वावपि द्विप्रदेशिकौ स्कन्धौ द्विप्रदेशावगाढौ एकप्रदेशावगाढौ वा

भगवान्—हे गौतम ! अनन्त पर्याय कहे गए हैं ।

गौतम—हे भगवन् ! किस कारण से ऐसा कहा गया है कि द्विप्रदेशी स्कंधों के अनन्त पर्याय कहे हैं ?

भगवान्—हे गौतम ! एक द्विप्रदेशी स्कंध दूसरे द्विप्रदेशी स्कंध से द्रव्य की दृष्टि से तुल्य होता है, प्रदेशों की अपेक्षा से भी तुल्य होता है मगर अवगाहना की दृष्टि से कदाचित् हीन, कदाचित् तुल्य और कदाचित् अधिक होता है । जब दो द्विप्रदेशी स्कंध आकाश के दो दो प्रदेशों में अवगाढ हों अथवा दोनों एक-एक प्रदेश में अवगाढ हो, तब उनकी अवगाहना तुल्य होती है, किन्तु जब एक द्विप्रदेशी

श્રી ભગવાન્—હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહેલા છે

શ્રી ગૌતમસ્વામી—હે ભગવાન્ શા કારણે એવું કહેલું છે કે દ્વિપ્રદેશી સ્કન્ધોના અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે ?

શ્રી ભગવાન્ હે ગૌતમ ! એક દ્વિપ્રદેશી સ્કન્ધ બીજા દ્વિપ્રદેશી સ્કન્ધથી દ્રવ્યની દૃષ્ટિએ તુલ્ય થાય છે, પ્રદેશોની અપેક્ષાએ પણ તુલ્ય થાય છે, પણ અવગાહનાની દૃષ્ટિએ કદાચિત્ તુલ્ય, અને કદાચિત્ અધિક થાય છે. ન્યારે બે દ્વિપ્રદેશી સ્કન્ધ આકાશના બે બે પ્રદેશોમાં અવગાઢ થાય અથવા બન્ને એક એક પ્રદેશમાં અવગાઢ થાય ત્યારે તેમની અવગાહના તુલ્ય હોય છે, પણ ન્યારે એક દ્વિપ્રદેશી સ્કન્ધ એક પ્રદેશોમાં અવગાઢ થાય છે અને બીજો બે પ્રદેશોમાં, તો તેઓમાં અવગાહનાની દૃષ્ટિએ હીનાધિકતા થાય છે; જે એક

भवतस्तदा तुल्यावगाहनो, यदा तु एको द्विप्रदेशावगाढोऽन्यस्तु एकप्रदेशावगाढो भवति तदा एकप्रदेशावगाढो द्विप्रदेशावगाढापेक्षया प्रदेशहीनो भवति, द्विप्रदेशावगाढस्तु तदपेक्षया प्रदेशाभ्यधिको भवति इत्यभिप्रायेणैवाह 'जइ हीणे एसहीणे, अह अबमहि ए एससमबमहि ए' यदा हीनो विवक्षितस्तदा प्रदेशहीनो भवति, अथ यदा अभ्यधिको विवक्षितस्तदा प्रदेशाभ्यधिकोऽवसेयः इत्याशयः, 'ठिई ए चउट्टाणवडि ए, स्थित्या-कालमर्यादया चतुस्थानपतितो भवति, तदभिलापस्तु पूर्वोक्तरीत्यैवावसेयः 'वण्णाई हिं उवरिल्लेहिं चउफासेहिं य छट्टाणवडि ए' वर्णादिभिः वर्णगन्धरसैः, उपरितनै श्रुतुर्मिस्पर्शैश्च षट्स्थानपतितो भवति, तदभिलापोऽपि पूर्वोक्तरीत्यैव बोध्यः, 'एवं तिपएसेऽवि' एवम्-तथैव-द्वि प्रदेशिकवदेव,

स्कंध एक प्रदेश में अवगाढ हो और दूसरा दो प्रदेशों में, तो उनमें अवगाहना की दृष्टि से हीनाधिकता होती है। जो एक प्रदेश में अवगाढ है वह दो प्रदेशों में अवगाढ स्कंध की अपेक्षा एक प्रदेशहीन अवगाहना वाला कहलाता है और जो दो प्रदेशों में अवगाढ है, वह एकप्रदेशावगाढ की अपेक्षा एक प्रदेश अधिक अवगाहना वाला है। द्विप्रदेशी स्कंधों को अवगाहना में इससे अधिक होनाधिकता का संभव नहीं है। स्थिति की अपेक्षा एक द्विप्रदेशी स्कंध दूसरे द्विप्रदेशी स्कंध से चतुःस्थानपतित होता है। वर्ण आदि की अपेक्षा से तथा पूर्वोक्त चार (शीत, उष्ण, स्निग्ध, रुक्ष) स्पर्शों की अपेक्षा से षट्स्थानपतित होता है। इन स्थानों का कथन पहले के ही समान समझना चाहिए।

द्विप्रदेशी स्कंध की जैसी वक्तव्यता कही है वैसी ही त्रिप्रदेशी स्कंध की भी समझ लेना चाहिए विशेषता यह है कि अवगाहना की

प्रदेशमा अवगाढ छे ते जे प्रदेशोमा अवगाढ स्कन्धनी अपेक्षाछे ओक प्रदेश हीन अवगाहुनावाणो कडेवाय छे अने जे जे प्रदेशोमा अवगाढ छे, ते ओक प्रदेशावगाढनी अपेक्षाछे ओक प्रदेश अधिक अवगाहुनावाणो छे. द्विप्रदेशी स्कन्धोनी अवगाहुनामा तेनाथी अधिक हीनाधिकतानो सलव नथी स्थितिनी अपेक्षाछे ओक द्विप्रदेशी स्कन्ध जीव द्विप्रदेशी स्कन्धथी अतु स्थान पतित थाय छे. वर्ण आदिनी अपेक्षाछे तथा पूर्वोक्त चार (शीत, उष्ण, स्निग्ध इक्ष) स्पर्शोनी अपेक्षाछे षट्स्थान पतित थाय छे. ओ स्थानोनुं कथन पछेसानी समान न समज्जुं लेछे.

द्विप्रदेशी स्कन्धनी जेवी वक्तव्यता छही छे तेवी त्रिप्रदेशी स्कन्धनी पणु समज्जु लेवी लेछे. विशेषता ओ छे के अवगाहुनानी अपेक्षाछे ते

ત્રિપ્રદેશિકોઽપિ સ્કન્ધોઽવસેયઃ, કિન્તુ 'નવરં ઓગાહણદ્વયાએ સિય હીને સિય તુલ્લે સિય અબ્મહિએ' નવરમ્-પૂર્વાપેક્ષયા વિશેષસ્તુ અવગાહનાર્થતયા-આકારા-પેક્ષયા ત્રિપ્રદેશિકઃ સ્કન્ધાસ્ત્રિપ્રદેશિકસ્કન્ધસ્ય સ્યાત્-કદાચિત્ હીનઃ સ્યાત્ કદાચિત્ તુલ્યઃ, સ્યાત્-કદાચિત્ અભ્યધિકો ભવેત્, તત્ર-'જહ્ હીને પપ્સ હીને વા' યદા હીનો વિવક્ષિતસ્તદા પ્રદેશહીનો વા ભવતિ, દ્વિપ્રદેશહીનો વા ભવતિ, 'અહ અબ્મહિએ પપ્સમઅબ્મહિએ વા દુપપ્સમઅબ્મહિએ વા' અથ અભ્યધિકો યદા વિવક્ષિત-સ્તદા પ્રદેશાભ્યધિકો વા દ્વિપ્રદેશાભ્યધિકો વા ભવતિ 'એવં જાવ દસપપ્સિએ' એવં-તથૈવ-ત્રિપ્રદેશિકવદેવ, યાવત્-ચતુઃ પ્રદેશિક પચ્ચપ્રદેશિકઃ પટ્પ્રદેશિકઃ, સપ્તપ્રદેશિકઃ, અષ્ટપ્રદેશિકઃ, નવપ્રદેશિકઃ, દશપ્રદેશિકશ્ચ સ્કન્ધઃ પ્રતિપા-દયિતવ્યઃ કિન્તુ-'નવરં ઓગાહણદ્વયાએ પપ્સપરિગુહી કાયવ્વા જાવ દસપપ્સિએ'

અપેક્ષા વહ સ્યાત્ હી, સ્યાત્ તુલ્ય ઓર સ્યાત્ અધિક હોતા હૈ । અગર હીન હો તો એક પ્રદેશહીન અથવા દ્વિપ્રદેશહીન હૈ ઓર યદિ અધિક હો તો એકપ્રદેશાધિક અથવા દ્વિપ્રદેશાધિક હોતા હૈ । તાત્પર્ય યહ હૈ કિ ત્રીન પ્રદેશોં કા પિણ્ડ ત્રિપ્રદેશી સ્કંધ કહલાતા હૈ । વહ આકાશ કે એક પ્રદેશ મેં ભી રહ સકતા હૈ, દો પ્રદેશોં મેં ભી રહ સકતા હૈ ઓર ત્રીન પ્રદેશોં મેં ભી રહ સકતા હૈ । ત્રીન આકાશ પ્રદેશોં સે અધિક મેં ડસકી અવગાહના કા સંભવ નહીં હૈ । એસી અવસ્થા મેં ડનકી અવગાહના મેં યદિ હીનતા ઓર અધિકતા હો તો એક યા દો આકાશપ્રદેશોં કી હી હો સકતી હૈ અધિક કી નહીં હો સકતી ।

ત્રિપ્રદેશી સ્કંધ કે સામાન દશપ્રદેશી સ્કંધ તક કી વક્તવ્યતા સમજ્ઞ લેના ઑહિએ, અર્થાત્ ચાર પ્રદેશી પાંચપ્રદેશી, છપ્રદેશી, સાત-પ્રદેશી, આઠપ્રદેશી, નૌપ્રદેશી, ઓર દશપ્રદેશી, સ્કંધ કી વક્તવ્ય-

સ્યાત્ હીન, સ્યાત્ તુલ્ય, અને સ્યાત્ અધિક થાય છે. અગર હીન હોય તો એક પ્રદેશ હીન અથવા દ્વિપ્રદેશ હીન થાય છે, અને જો અધિક હોય તો એક પ્રદેશાધિક અથવા દ્વિપ્રદેશાધિક થાય છે, તાત્પર્ય એ છે કે ત્રણે પ્રદેશોના પિંડ ત્રિપ્રદેશી સ્કન્ધ ઠહેવાય છે. તે આકાશના એક પ્રદેશમાં પણ રહી શકે છે. બે પ્રદેશમાં પણ રહી શકે છે. અને ત્રણ પ્રદેશોમાં પણ રહી શકે છે. ત્રણ આકાશ પ્રદેશોથી અધિકમાં તેની અવગાહનાનો સંભવ નથી. આ પરિસ્થિતિમાં તેમની અવગાહનામાં જો હીનતા અગર અધિકતા હોય તો એક અગર બે આકાશ પ્રદેશોની જ હોઈ શકે છે. અધિકની નથી થતો.

ત્રિપ્રદેશી સ્કન્ધના સમાન દશ પ્રદેશી સ્કન્ધ સુધીની વક્તવ્યતા સમજ્ઞ લેવી જોઈએ, અર્થાત્ ચાર પ્રદેશી પાંચ પ્રદેશી, છ પ્રદેશી, સાત પ્રદેશી, આઠ પ્રદેશી નૌ પ્રદેશી અને દશ પ્રદેશી સ્કન્ધની વક્તવ્યતા ત્રિપ્રદેશી જેવી સમજવી જોઈએ.

नवरम्-विशेषस्तु अवगाहनायां प्रदेशवृद्धिः कर्तव्या यावत्-चतुःप्रदेशिके, पञ्चप्रदेशिके, षट्प्रदेशिके, सप्तप्रदेशिके, अष्टप्रदेशिके, नवप्रदेशिके, दश-प्रदेशिके च स्कन्धे इत्यर्थः, अवगाहनापेक्षया उत्तरोत्तरमेकैकप्रदेशवृद्धिः कार्या दशप्रदेशिकस्कन्धपर्यन्तमिति भावः किन्तु-‘णवरं नवपएसहीणत्ति’ नवरम्-विशेषस्तु यावद्-नवप्रदेशहीनो वक्तव्य इत्यर्थः, अयं भावः-यदा द्वावपि त्रिप्रदे-शिकौ स्कन्धौ त्रिप्रदेशावगाढौ, द्विप्रदेशावगाढौ, एकप्रदेशावगाढौ वा भवत-स्तदा तुल्यौ, यदा तु एकस्त्रिप्रदेशिकः स्कन्धस्त्रिप्रदेशावगाढो वा द्विप्रदेशाव-गाढो वा भवति अन्यस्तु त्रिप्रदेशिकः स्कन्धो द्विप्रदेशावगाढो भवति, एकप्रदे-

ता त्रिप्रदेशी जैसी समझनी चाहिए। विशेषता यह है कि दशप्रदेशी स्कंध को नवप्रदेशहीन कहना चाहिए। तात्पर्य यह है कि जब दो त्रिप्र-देशी स्कंध तीन-तीन प्रदेशों में दो-दो प्रदेशों में अथवा एक-एक प्रदेशों में अवगाढ होते हैं तब वे अवगाहना की दृष्टि से परस्पर तुल्य होते हैं, किन्तु जब एक त्रिप्रदेशी स्कंध त्रिप्रदेशावगाढ और दूसरा द्विप्रदेशावगाढ होता है तो वह एकप्रदेशहीन होता है, यदि एक प्रदेशावगाढ होता है तो द्विप्रदेशहीन होता है त्रिप्रदेशावगाढ, दो प्रदेशावगाढ से एकप्रदेशाधिक होता है और एकप्रदेशावगाढ से द्विप्र-देशाधिक होता है। इस प्रकार एक-एक प्रदेश बढ़ाकर चारप्रदेशी से लेकर दशप्रदेशी तक के स्कंधों में अवगाहना की अपेक्षा से हानि-वृद्धि कह लेना चाहिए। दशप्रदेशी स्कंध में हीनता इस प्रकार कही जाएगी -दशप्रदेशी स्कंध जब हीन विवक्षित किया जाता है तो एक प्रदेश-

विशेषता आ છે કે દશ પ્રદેશી સ્કંધને નવ પ્રદેશ હીન કહેવો ભેદએ તાત્પર્ય એ છે કે-ન્યારે બે ત્રિપ્રદેશી સ્કંધ ત્રણ ત્રણ પ્રદેશોમાં બે બે પ્રદેશોમાં અથવા એક એક પ્રદેશમાં અવગાઢ થાય છે ત્યારે તેઓ અવગાહનાની દૃષ્ટિએ પરસ્પર તુલ્ય થાય છે. પરંતુ ન્યારે એક પ્રદેશી સ્કંધ ત્રિપ્રદેશમાં અવગાઢ બને અને બીજા દ્વિપ્રદેશાવગાઢ થાય છે તો તે એક પ્રદેશ હીન થાય છે બે એક પ્રદેશાવગાઢ થાય છે તો દ્વિપ્રદેશ હીન થાય છે. ત્રિપ્રદેશાવગાઢ બે પ્રદેશાવગાઢથી એક પ્રદેશાધિક થાય છે અને એક પ્રદેશાવગાઢથી દ્વિપ્રદેશાધિક થાય છે એ રીતે એક એક પ્રદેશવધારીને ચાર પ્રદેશી લઈને દશ પ્રદેશી સુધીના સ્કંધોમાં અવગાહનાની અપેક્ષાએ હાનિ વૃદ્ધિ કહી લેવી ભેદ એ. દશ પ્રદેશી સ્કંધમાં હીનતા આ પ્રકારે કહેવાશે—દશ પ્રદેશી સ્કંધ ન્યારે હીન વિવક્ષિત કરાય છે ત્યારે એક પ્રદેશ હીન, દ્વિપ્રદેશ હીન. યાવત્ નવ પ્રદેશ હીન બને

શાવગાઠો વા ભવતિ તદા યથાક્રમં ત્રિપ્રદેશાવગાઠદ્વિપ્રદેશાવગાઠાપેક્ષયા દ્વિપ્રદે-
શાવગાઠકે પ્રદેશાવગાઠૌ એક પ્રદેશહીનો ભવતઃ, ત્રિપ્રદેશાવગાઠ દ્વિપ્રદેશાવગાઠ
દ્વિપ્રદેશાવગાઠૌ તુ તદપેક્ષયા એક પ્રદેશાભ્યધિકૌ ભવતઃ, ત્રિપ્રદેશાવગાઠ દ્વિ-
પ્રદેશાવગાઠૌ તુ તદપેક્ષયા એકપ્રદેશાભ્યધિકૌ ભવતઃ, યદા તુ એકસ્ત્રિપ્રદેશિકઃ
સ્કન્ધસ્ત્રિપ્રદેશાવગાઠો ભવતિ, અન્ય એક પ્રદેશાવગાઠો ભવતિ તદા ત્રિપ્રદેશાવ-
ગાઠાપેક્ષયા એકપ્રદેશાવગાઠો દ્વિ પ્રદેશહીનો ભવતિ, ત્રિપ્રદેશાવગાઠસ્તુ તદપેક્ષયા
એક પ્રદેશાવગાઠો દ્વિ પ્રદેશહીનો ભવતિ, ત્રિપ્રદેશાવગાઠસ્ત તદપેક્ષયા દ્વિપ્રદે-
શાભ્યધિકૌ ભવતિ એવં રીત્યા એકેકપ્રદેશપરિવર્દનેન ચતુ પ્રદેશિકાદિષુ દશપ્રદે-
શિકપર્યન્તેષુ સ્કન્ધેષુ અવગાહનાપેક્ષયા દ્વાનિ વૃદ્ધી વક્તવ્યે તત્ર દશપ્રદેશિકે સ્ક-
ન્ધે તદભિલાપો યથા - 'યદા હીનો વિવક્ષિતસ્તદા પ્રદેશહીનો વા દ્વિપ્રદેશહીનો
વા, યાવદ નવપ્રદેશહીનો વા, અથ યદા અભ્યધિકૌ વિવક્ષિતસ્તદા પ્રદેશાભ્યધિકૌ
વા દ્વિપ્રદેશાભ્યધિકૌ વા, યાવદ્ નવપ્રદેશાભ્યધિકૌ વા ભવતિ, ઇત્યેવં વૉધ્યઃ,
શ્રીગૌતમઃ પૃચ્છતિ—'સંખેજ્જપણ્ણસિયાણં પુચ્છા, હે ભદન્ત ! સંખયેયપ્રદેશિકાનાં
સ્કન્ધાનાં કિયન્તઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞસા ?' ઇતિ પૃચ્છા, ભગવાન્ આહ—'ગોયમા !' હે
ગૌતમ ! 'અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા' સંખયેયપ્રદેશિકસ્કન્ધાનામ્ અનન્તાઃ પર્યવાઃ
પ્રજ્ઞસાઃ, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—'સે કેણદ્દેણં મંતે ! એવં બુચ્ચઈ—સંખેજ્જપણ્ણસિયાણં અણંતા
પજ્જવા પણ્ણત્તા ?' હે ભદન્ત ! તત્—અથ, કેનાર્થેન કથ તાવત્. એવમ્—ઉક્તરીત્યા,
ઉચ્યતે યત્—સંખયેયપ્રદેશિકાનામ્ અનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞસા ?' ઇતિ, ભગવાન્ આહ—

હીન, દ્વિપ્રદેશહીન, યાવત્ નૌ પ્રદેશહીન હોતા હૈ ઓર યદિ અધિક
વિવક્ષિત ક્રિયા જાય તો એકપ્રદેશાધિક યાવત્ નવપ્રદેશાધિક હોતા હૈ ।

ગૌતમ—હે ભગવન્ ! સંખ્યાતપ્રદેશી સ્કંધોં કે કિત્તને પર્યાય હૈં ?

ભગવન્—હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહે ગણ હૈં ।

ગૌતમ—હે ભગવન્ ! એસા કહને કા કયા કારણ હૈ ?

ભગવાન્—ગૌતમ ! સંખ્યાતપ્રદેશી એક સ્કંધ દૂસરે સંખ્યાતપ્રદેશી
સ્કંધ સે દ્રવ્ય કી દૃષ્ટિ સે તુલ્ય હોતા હૈ, ઓર વહ દ્રવ્ય હૈં ઇસ કારણ

છે અને જો અધિક વિવક્ષિત કરાય તો એક પ્રદેશાધિક, દ્વિપ્રદેશાધિક યાવત્
નવ પ્રદેશાધિક થાય છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી—હે ભગવન્ સંખ્યાત પ્રદેશી સ્કન્ધના કેટલા પર્યાય છે ?

શ્રી ભગવાન્—હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહેલા છે.

શ્રી —ગૌતમ ! હે ભગવન્ એનું શું કારણ છે ?

શ્રી ભગવાન્ હે ગૌતમ ! સંખ્યાત પ્રદેશી એક સ્કન્ધ બીજા સંખ્યાત
પ્રદેશી સ્કન્ધથી દ્રવ્યની દૃષ્ટિએ તુલ્ય છે, અને તે દ્રવ્ય છે, એ કારણે અનન્ત

‘ગોયમા ! હે ગૌતમ ! ‘સંખેજ્જપણસિણ સંધે સંખેજ્જપણસિયસ્સ સંધસ્સ દન્વ
ટયાણ તુલ્લે’ સંખ્યેયપ્રદેશિકઃ સ્કન્ધઃ સંખ્યેયપ્રદેશિકસ્ય સ્કન્ધસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા
તુલ્યો ભવતિ, પ્રત્યેકઞ્ચ દ્રવ્યમનન્તપર્યાયં ભવતીતિ ન્યાયેય સંખ્યેયપ્રદેશિકસ્ય
સ્કન્ધસ્ય દ્રવ્યત્વેન અનન્તપર્યાયસંભવાત્, ‘પણસટ્ટયાણ સિય હીણે, સિય તુલ્લે,
સિય અબ્ભહિણ’ પ્રદેશાર્થતયા સ્યાત્-કદાચિત્, કથિદ્ હીનો ભવતિ, સ્યાત્-
કદાચિત્ કથિદ્ તુલ્યો ભવતિ, સ્યાત્-કદાચિત્ કથિદ્ અભ્યધિકો
ભવતિ, તત્ર ‘જહ્ હીણે સંખેજ્જભાગહીણે વા, સંખેજ્જગુણહીણે વા’ યદા હીનો
વિવક્ષિતસ્તદા સંખ્યેયભાગહીનો વા ભવતિ, સંખ્યેયગુણહીનો વા ભવતિ, ‘અહ
અબ્ભહિણ એવં ચેવ’ અથ અભ્યધિકો યદા વિવક્ષિતસ્તદા, એવંચૈવ-પૂર્વોક્તવદેવ
સંખ્યેયભાગાભ્યધિકો વા, સંખ્યેયગુણાભ્યધિકો વા ભવતિ ઇતિ ભાવઃ ‘ઓગા-
હણટ્ટયાણ વિ હુટ્ટાણવહિણ’ અવગાહનાર્થતયાપિ સંખ્યેયપ્રદેશિકઃ સ્કન્ધો દ્વિસ્થાન-
પતિતો ભવતિ, તથા ચ સંખ્યાતભાગેન સંખ્યાતગુણેન ચ હીનોઽભ્યધિકોવાઽવગા-
હનાપેક્ષયા સંખ્યેયપ્રદેશિકઃ સ્કન્ધો વક્તવ્યઃ ઇત્યાશયઃ, ‘ઠિઈણ ચઉટ્ટાણવહિણ,

અનન્ત પર્યાય વાલા ખી હૈ, કયોંકિ પ્રત્યેક દ્રવ્ય અનન્ત પર્યાય વાલા હી
હોતા હૈ । વહ પ્રદેશોં કી દૃષ્ટિ સે કદાચિત્ હીન, કદાચિત્ તુલ્ય ઔર
કદાચિત્ અધિક ખી હો સકતા હૈ । યદિ હીન હો તો સંખ્યાતભાગ હીન
અથવા સંખ્યાત ગુણ હીન હોતા હૈ, અગર અધિક હો તો ખી હસીપ્રકાર
અર્થાત્ સંખ્યાતભાગ અધિક અથવા સંખ્યાતગુણ અધિક હોતા હૈ । યહ
દ્વિસ્થાનપતિત હૈ । અવગાહના કી દૃષ્ટિ સે ખી વહ દ્વિસ્થાનપતિત હોના
હૈ અર્થાત્ સંખ્યાતભાગ હીન અથવા સંખ્યાતગુણ હીન હોતા હૈ । તથા
સંખ્યાતભાગ અધિક ઔર સંખ્યાતગુણ અધિક હોતા હૈ । સ્થિતિ કી
અપેક્ષા સે વહ ચતુઃસ્થાનપતિત હોતા હૈ, અતઃ એવ એક સંખ્યાતપ્રદેશી

પર્યાયવાળા પણ છે, કેમકે પ્રત્યેક દ્રવ્ય અનન્ત પર્યાય વાળા જ થાય છે, તે
પ્રદેશોની દૃષ્ટિએ કદાચિત્ હીન, કદાચિત્ તુલ્ય, અને કદાચિત્ અધિક થઈ
શકે છે. જો હીન હોય તો સંખ્યાત ભાગહીન અથવા સંખ્યાત ગુણહીન
થાય છે. અગર અધિક હોય તો પણ એજ પ્રકારે અર્થાત્ સંખ્યાત ભાગ
અધિક અથવા સંખ્યાત ગુણ અધિક થાય છે. આ દ્વિસ્થાન પતિત છે. અવ-
ગાહનાની દૃષ્ટિએ પણ તે દ્વિસ્થાન પતિત થાય છે અર્થાત્ સંખ્યાત ભાગ
હીન અથવા સંખ્યાત ગુણહીન થાય છે. તથા સંખ્યાત ભાગ અધિક અને
સંખ્યાત ગુણ અધિક થાય છે સ્થિતિની અપેક્ષાએ તે ચતુસ્થાન પતિત થાય

સ્થિત્યા અવસ્થાનાપેક્ષયા, સંખ્યેયપ્રદેશિકઃ સ્કન્ધશ્ચતુઃસ્થાનપતિતો ભવતિ, તથા ચ સ્થિત્યપેક્ષયા સંખ્યેયપ્રદેશિકઃ સ્કન્ધઃ સંખ્યેયપ્રદેશિકસ્કન્ધસ્ય અસં-
ખ્યેયભાગહીનો વા, સંખ્યેયભાગહીનો વા, સંખ્યેયગુણહીનો વા, અસંખ્યેયગુણ-
હીનો વા ભવતિ, અસંખ્યેયભાગાભ્યધિકો વા, સંખ્યેયભાગાભ્યધિકો વા, સંખ્યે-
યગુણાભ્યધિકો વા, અસંખ્યેયગુણાભ્યધિકો વા ભવતિ, 'વર્ણાદ ઉવરિલ્લા ચઉ-
ફાસપજ્જવેહિય છટ્ટાણવહિય' વર્ણાદિભિઃ-વર્ણગન્ધરસૈઃ, ઉપરિતનચતુઃસ્પર્શ-
પર્યવૈશ્વ-શીતોષ્ણસ્નિગ્ધરૂક્ષ સ્પર્શપર્યવૈરિત્યર્થઃ, પટ્ટસ્થાનપતિતો ભવતિ, તદભિ-
લાપસ્તુ પૂર્વોક્તરીત્યાડવસેયઃ, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-‘અસંસ્થિજ્જપપ્પસિયાણં પુચ્છા ?’
હે ભદ્રન્ત ! અસંખ્યેયપ્રદેશિકાનાં સ્કન્ધાનાં કિયન્તઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞાતાઃ ? ઇતિ
પૃચ્છા, ભગવાન્ આહ-‘ગોયમા ! હે ગૌતમ ! ‘અણંતા પજ્જવા ષણ્ણત્તા’ અસંખ્યેય-

સ્કન્ધ દ્વસરે સંખ્યાતપ્રદેશી સ્કન્ધ સે સ્થિતિ મેં અસંખ્યાતભાગ હીન,
સંખ્યાતભાગ હીન, સંખ્યાતગુણ હીન અથવા અસંખ્યાતગુણ હીન હોતા
હૈ । અધિક હો તો અસંખ્યાતભાગ અધિક, સંખ્યાતભાગ અધિક,
સંખ્યાતગુણ અધિક અથવા અસંખ્યાતગુણ અધિક હોતા હૈ । વર્ણાદિ
કી અપેક્ષા સે તથા ઉપર્યુક્ત ચાર અર્થાત્ શીત, ઉષ્ણ, સ્નિગ્ધ ઓર
રૂક્ષ સ્પર્શો કી અપેક્ષા સે પટ્ટસ્થાનપતિત હોતા હૈ । ડનકા કથન
પૂર્વવત્ સમજ્ઞ લેના ચાહિય ।

ગૌતમ-અસંખ્યાતપ્રદેશી સ્કન્ધોં કી પૃચ્છા, અર્થાત્ હે ભગવન્ !
અસંખ્યાતપ્રદેશી સ્કન્ધોં કે કિતને પર્યાય કહે હૈં ?

ભગવાન્-હે ગૌતમ ! અસંખ્યાતપ્રદેશી સ્કન્ધોં કે અનન્ત પર્યાય
કહે હૈં ।

છે, તેથી જ એક સંખ્યાત પ્રદેશી સ્કન્ધ બીજા સંખ્યાત પ્રદેશી સ્કન્ધથી
સ્થિતિમા અસંખ્યાત ભાગહીન, સંખ્યાત ભાગહીન સંખ્યાત ગુણહીન અથવા
અસંખ્યાત ગુણહીન થાય છે. અધિક હોય તો અસંખ્યાત ભાગ અધિક સંખ્યાત
ભાગ અધિક, સંખ્યાતગુણ અધિક અથવા અસંખ્યાત ગુણ અધિક થાય છે,
વર્ણાદિની અપેક્ષાએ તથા ઉપર્યુક્ત ચાર અર્થાત્ શીત, ઉષ્ણ, સ્નિગ્ધ અને
રૂક્ષ સ્પર્શોની અપેક્ષાએ પટ્ટસ્થાન પતિત થાય છે. તેમનું કથન પૂર્વવત્ સમજ્ઞ
લેવું જોઈએ.

શ્રી ગૌતમસ્વામી-અસંખ્યાત પ્રદેશી સ્કન્ધોની પૃચ્છા, અર્થાત્ હે ભગવન્ !
અસંખ્યાત પ્રદેશી સ્કન્ધોના કેટલા પર્યાય કહ્યા છે ?

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ ! અસંખ્યાત પ્રદેશી સ્કન્ધોના અનન્ત પર્યાય
કહ્યા છે,

પ્રદેશિકસ્કન્ધાનામ્ અનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞસાઃ, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ 'સે કેણટ્ટેણં મંતે !
 एवं वुच्चइ-असंखेज्जपएसियाणं अणंता पज्जवा पणत्ता ?' हे भदन्त ! तत्-अथ,
 केनार्थेन-कथं तावद्, एवम्-उक्तरीत्या, उच्यते यत्-असंख्येय प्रदेशिकस्कन्धा-
 नामनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञसाः ? इति, भगवान् आह-'गोयमा !' हे गौतम ! 'असं-
 खेज्जपएसिए खंधे असंखेज्जपएसियस्स खंधस्स दव्वट्टयाए तुल्ले' असंख्येयप्रदे-
 शिकः स्कन्धः, असंख्येयप्रदेशिकस्य स्कन्धस्य द्रव्यार्थतया तुल्यो भवति, प्रत्येकञ्च
 द्रव्यमनन्तपर्यायमिति न्यायेन असंख्येयप्रदेशिकस्कन्धस्यापि द्रव्यत्वेन अनन्तपर्या-
 यसंभवात्, 'पएसट्टयाए चउट्टाणवडिए' प्रदेशार्थतया असंख्येयभागसंख्येयभाग-
 संख्येयगुणासंख्येयगुणैः प्रदेशापेक्षया असंख्येयप्रदेशिकस्कन्धस्य चतुःस्थानप-
 तितत्वमसेयम् 'ओगाहणट्टयाए चउट्टाणवडिए' अवगाहनार्थतया चतुःस्थानपतितो
 भवति, अत्रापि असंख्यातसंख्यातभाग संख्यातासंख्यातगुणैश्चतुःस्थानपतितत्वं
 बोध्यम् 'ठिईए चउट्टाणवडिए' स्थित्या अवस्थानापेक्षया, असंख्येयप्रदेशिकः
 स्कन्धश्चतुःस्थानपतितो भवति, 'वण्णाइ उवरिल्लचउफासेहिय छट्टाणवडिए'

गौतम-हे भगवन् ! किस कारण से ऐसा कहा गया है कि असं-
 ख्यातप्रदेशी स्कंधों के अनन्त प्रदेश हैं ?

भगवान्-हे गौतम ! एक असंख्यातप्रदेशी स्कंध दूसरे असंख्यात-
 प्रदेशी स्कंध से द्रव्य की अपेक्षा तुल्य है । प्रदेशों की अपेक्षा से
 एक असंख्यात प्रदेशी स्कंध दूसरे असंख्यातप्रदेशी स्कंध से चतुः
 स्थानपतित होता है, अवगाहना की अपेक्षा से भी चतुःस्थानपतित
 होता है, अर्थात् असंख्यातभागहीन, संख्यातभागहीन, संख्यातगुण
 हीन और असंख्यातगुण हीन है । स्थिति की अपेक्षा भी चतुःस्थान-
 पतित है । वर्ण आदि से तथा उपर्युक्त चार शीत, उष्ण, स्निग्ध और
 रूक्ष स्पर्शों से पट्टस्थानपतित होता है ।

श्री गौतमस्वामी-હે ભગવન્ ! શા કારણે એવું કહ્યું છે કે અસંખ્યાત
 પ્રદેશી સ્કન્ધોના અનન્ત પ્રદેશ છે ?

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ ! એક અસંખ્યાત પ્રદેશી સ્કન્ધ બીજા અસંખ્યાત
 પ્રદેશી સ્કન્ધથી દ્રવ્યની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે. પ્રદેશોની અપેક્ષાએ એક અસંખ્યાત
 પ્રદેશી સ્કન્ધ બીજા અસંખ્યાત પ્રદેશી સ્કન્ધથી ચતુઃસ્થાન પતિત થાય છે,
 અવગાહનાની અપેક્ષાએ પણ ચતુઃસ્થાન પતિત થાય છે અર્થાત્ અસંખ્યાત
 ભાગહીન, સંખ્યાત ભાગહીન, સંખ્યાત ગુણહીન અને અસંખ્યાત ગુણહીન
 છે. સ્થિતિની અપેક્ષાએ પણ ચતુઃસ્થાન પતિત છે. વર્ણ આદિથી તથા ઉપર્યુક્ત
 શીત, ઉષ્ણ, સ્નિગ્ધ અને રૂક્ષ એ ચાર સ્પર્શથી પટ્ટસ્થાન પતિત થાય છે.

વર્ણાદિભિઃ—વર્ણગન્ધરસૈઃ, ઉપરિતનચતુઃસ્પર્શૈશ્વ—શીતોષ્ણસ્નિગ્ધરૂપસ્પર્શૈરસં-
ત્વેયપ્રદેશિકઃ સ્કન્ધઃ પદ્સ્થાનપતિતો ભવતિ, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—‘અણંતપર્ણ-
સિયાણં પુચ્છા’ હે ભદ્રન્ત ! અનન્તપ્રદેશિકાનાં—સ્કન્ધાનાં કિયન્તઃ પર્યવાઃ
પ્રજ્ઞપ્તાઃ ? इति પૃચ્છા, ભગવાન્ આહ—‘ગોયમા ! હે ગૌતમ ! ‘અણંતા પજ્જવા
પણ્ણત્તા !’ અનન્તપ્રદેશિકસ્કન્ધાનામ્ અનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—
‘સે કેણદ્દેણં મંતે ! એવં વુચ્ચઈ—અણંતપર્ણસિયાણં ‘અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા ?’
હે ભદ્રન્ત ! તત્ અથ કેનાર્થેન—કથં તાવદ્, એવમ્—ઉક્તરીત્યા ઉચ્યતે યત્—અનન્ત
પ્રદેશિકસ્કન્ધાનામ્ અનન્તઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ ? इति, ભગવાન્ આહ—‘ગોયમા !
હે ગૌતમ ! ‘અણંતપર્ણસિયં સંધે અણંત પર્ણસિયસ્સ સંધસ્સ દવ્વદ્વયાએ તુલ્લે’
અનન્તપ્રદેશિકઃ સ્કન્ધઃ અનન્તપ્રદેશિકસ્ય સ્કન્ધસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યો
ભવતિ, તથા ચ પ્રત્યેકશ્ચ દ્રવ્યમનન્તપર્યાયમિતિ ન્યાયેન અનન્તપ્રદેશિકસ્કન્ધ-
સ્યાપિ દ્રવ્યત્વેન અનન્તપર્યાયસંભવાત્ ‘પર્ણદ્વયાએ છદ્ધાણવડિએ’ પ્રદેશાર્થતયા
અનન્તપ્રદેશિકઃ સ્કન્ધઃ પદ્સ્થાનપતિતો ભવતિ, ‘ઓગાહણદ્વયાએ ચઉદ્ધાણવડિએ’
અવગાહનાર્થતયા ચતુઃસ્થાનપતિતો ભવતિ ‘ઠિઈએ ચઉદ્ધાણવડિએ, સ્થિત્યા અવસ્થા-
નાપેક્ષયા ચતુઃસ્થાનપતિતો ભવતિ ‘વર્ણગન્ધરસપાસપજ્જવેહિં છદ્ધાણવડિએ’ વર્ણ-
ગન્ધરસસ્પર્શપર્યવૈઃ પદ્સ્થાનપતિતો ભવતિ, તથા ચ અનન્તપ્રદેશિકસ્કન્ધોઽપિ
અવગાહનાપેક્ષયા ચતુઃસ્થાનપતિત એવ ભવતિ ન તુ પદ્સ્થાનપતિતઃ, તસ્યાનન્ત-

ગૌતમ—હે ભગવન્ ! અનન્તપ્રદેશી સ્કંધોં કે કિતને પર્યાય હૈં ?

ભગવન્—હે ગૌતમ ! અનન્તપ્રદેશી સ્કંધોં કે અનન્ત પર્યાય કહે હૈં ?

ગૌતમ—હે ભગવન્ ! એસા કહને કયા કારણ હૈં ?

ભગવાન્—ગૌતમ ! એક અન્તપ્રદેશી સ્કંધ દૂસરે અનન્તપ્રદેશી સ્કંધ
સે દ્રવ્ય કી અપેક્ષા તુલ્ય હોતા હૈં પ્રદેશોં કી અપેક્ષા પદ્સ્થાનપતિત
હોતા હૈં, અવગાહના સે ચતુઃસ્થાનપતિત, સ્થિતિ સે મી ચતુઃસ્થાનપતિત
તથા વર્ણ ગંધ, રસ ઓર સ્પર્શ કી પર્યાયોં સે પદ્સ્થાનપતિત હોતા હૈં ।

શ્રી ગૌતમસ્વામી—હે ભગવન્ ! અનન્ત પ્રદેશી સ્કન્ધોના કેટલા પર્યાય છે ?

શ્રી ભગવાન્—હે ગૌતમ ! અનન્ત પ્રદેશી સ્કન્ધોના અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી—હે ભગવન્ ! એમ કહેવાનું શું કારણ છે ?

શ્રી ભગવાન્—હે ગૌતમ ! એક અનન્ત પ્રદેશી સ્કન્ધ બીજા અનન્ત પ્રદેશી
સ્કન્ધથી દ્રવ્યની અપેક્ષાએ તુલ્ય બને છે, પ્રદેશોની અપેક્ષાએ પદ્સ્થાન પતિત
થાય છે, અવગાહનાથી ચતુસ્થાન પતિત, સ્થિતિથી પણ ચતુઃસ્થાન પતિત
તથા વર્ણ, ગંધ, રસ, અને સ્પર્શના પર્યાયોથી પદ્સ્થાન પતિત છે. અહીં

प्रदेशावगाहनाया असंभवेन अनन्तभागानन्तगुणाभ्यां हानि वृद्धयसंभवात्, वर्ण-
गन्धादिभिस्तु षट्स्थानपतित एव भवति वर्णादिपर्यवैनन्तभागानन्तगुणाभ्या-
मपि हानि वृद्धि संभवात्, तदभिलाषस्तु-वर्णादि पर्यवैनन्तप्रदेशिकः स्कन्धो-
ऽनन्तप्रदेशिकस्कन्धस्य अनन्तभागहीनो वा, असंख्येयभागहीनो वा, संख्येय-
भागहीनो वा, संख्येयगुण हीनो वा, असंख्येयगुण हीनो वा अनन्तगुणहीनो
वा भवति, एवमभ्यधिकालापोऽपि अवगन्तव्यः गौतमः पृच्छति-‘एगपएसोगा-
ढाणं पोग्गलाणं पुच्छा’ हे भदन्त ! एक प्रदेशावगाढानां पुद्गलानां कियन्तः
पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? इति पृच्छा, भगवान् आह-‘गोयमा !’ हे गौतम ! ‘अण्ता

यर्हा यह ध्यान में रखना चाहिए कि अनन्तप्रदेशी स्कन्ध भी अवगा-
हना की अपेक्षा चतुःस्थानपतित ही होता है षट्स्थानपतित नहीं हो
सकता क्योंकि लोकाकाश के असंख्यात प्रदेश ही है और अनन्तप्रदेशी
स्कन्ध भी असंख्यात प्रदेशों में ही अवगाहन करता है, अतएव अन-
न्तभाग एवं अनन्तगुण हानि वृद्धि का संभव नहीं है । हां, वर्णादि के
पर्यायों से वह षट्स्थानपतित है अर्थात् एक अनन्तप्रदेशी स्कन्ध दूसरे
अनन्तप्रदेशी स्कन्ध से वर्णादि की दृष्टि से अनन्तभाग हीन असंख्यात-
भाग हीन, संख्यात भाग हीन, संख्यातगुण हीन, असंख्यातगुण हीन
होता है । इसी प्रकार अधिक भी होता है ।

गौतम-हे भगवन् ! अकाश के एक प्रदेश में अवगाढ पुद्गलों
के कितने पर्याय हैं ?

भगवान्-हे गौतम ! अनन्त पर्याय हैं ।

એ ધ્યાન રાખવું જોઈ એ કે અનન્ત પ્રદેશી સ્કન્ધ પણ અવગાહનાની અપેક્ષાએ
ચતુઃસ્થાન પતિત થાય છે. ષટ્સ્થાન પતિત નથી થઈ શકતા, કેમકે લોકાકાશના
અસંખ્યાત પ્રદેશ જ છે અને અનન્ત પ્રદેશી સ્કન્ધ પણ અસંખ્યાત પ્રદેશમા
જ અવગાહના કરે છે, તેથી જ અનન્ત ભાગ તેમજ અનન્ત ગુણહાનિ-વૃદ્ધિનો
સંભવ નથી, હા વર્ણાદિના પર્યાયોથી ષટ્સ્થાન પતિત છે અર્થાત્ એક અનન્ત
પ્રદેશી સ્કન્ધ બીજા અનન્ત પ્રદેશી સ્કન્ધથી વર્ણાદિની દૃષ્ટિએ અનન્ત ભાગહીન,
અસંખ્યાત ભાગહીન સંખ્યાત ભાગહીન, સંખ્યાત ગુણહીન, અસંખ્યાત ગુણહીન
અથવા અનન્ત ગુણહીન થાય છે, એજ પ્રકારે અધિક પણ થાય છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્ ! આકાશના એક પ્રદેશમા અવગાહ પુદ્ગલોના
કેટલા પર્યાય છે ?

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય છે.

પજ્જવા પણ્ણત્તા' એક એદેશાવગાઠાનાં પુદ્ગલાનામ્ અનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞસાઃ, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—'સે કેણદ્દેણં મંતે ! एवं बुच्चइ-एगपएसोगाढाणं पोग्गलाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ?' हे भदन्त ! तत् अथ, केनार्थेन-कथं तावत् एवम्-उत्तरीत्या, उच्यते यत्-एकप्रदेशावगाढानां पुद्गलानाम् अनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञसाः ? इति, भगवान् आह—'गोयमा !' हे गौतम ! 'एगपएसोगाढे पोग्गले एगपएसोगाढस्स पोग्गलस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले' एक प्रदेशावगाढः पुद्गलः एक प्रदेशावगाढस्य पुद्गलस्य द्रव्यार्थतया तुल्यो भवति 'पएसट्ठयाए छट्ठाण-वडिए' प्रदेशार्थतया षट्स्थानपतितो भवति, 'ओगाहणट्ठयाए तुल्ले' अवगा-हनार्थतया तुल्यो भवति, 'ठिईए चउट्ठाणवडिए, स्थित्या-अवस्थानापेक्षा, चतुः-स्थानपतितो भवति, तथा च विवक्षितैकप्रदेशावगाढं परमाण्वादिकं द्रव्यम्, अप-रैकप्रदेशावगाढं द्वि प्रदेशिकादिकं द्रव्यमिति द्रव्यार्थतया तुल्यत्वम् प्रदेशार्थतया षट्स्थानपतितत्वं भवति अनन्तप्रदेशिकस्यापि स्कन्धस्य एकस्मिन् आकाशप्रदेशे-ऽवगाहनसंभवात् एवं स्थितिभावापेक्षया चतुःस्थानपतितत्वं भवति, 'वण्णाइ

ગૌતમ-હે ભગવન્ ! કિસ કારણ સે એસા કહા કિ એક પ્રદેશ-વગાઠ પુદ્ગલોં કે અનન્ત પર્યાય હૈં ?

ભગવાન્-હે ગૌતમ ! એકપ્રદેશાવગાઠ એક પુદ્ગલ દૂસરે એક પ્રદેશ-વગાઠ પુદ્ગલ સે દ્રવ્ય કી અપેક્ષા તુલ્ય હૈ પ્રદેશોં કી અપેક્ષા ષટ્સ્થાન પતિત હોતા હૈ, અવગાહના સે તુલ્ય હૈ ઓર સ્થિતિ કી અપેક્ષા ચતુઃ સ્થાનપતિત હોતા હૈ ઓર વર્ણાદિ કી અપેક્ષા સે ષટ્સ્થાનપતિત હોતા હૈ । તાત્પર્ય યહ હૈ કિ આકાશ કે એક પ્રદેશ મેં અવગાઠ પરમાણુ ભી દ્રવ્ય હૈ ઓર કિસી દૂસરે એક પ્રદેશ મેં અવગાઠ દ્વિપ્રદેશી આદિ પુદ્ગલ ભી દ્રવ્ય હૈં અતઃ એવ વે દ્રવ્ય કી દૃષ્ટિ સે તુલ્ય હૈં, મગર પ્રદેશોં કી દૃષ્ટિ સે ઊનમેં ષટ્સ્થાનપતિત હાનિ-વૃદ્ધિ હો સકતી હૈ, ક્યોંકિ એકપ્રદેશી

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્ શા કારણે એવું કહ્યું છે કે એક પ્રદેશા-વગાઠ પુદ્ગલોના અનન્ત પર્યાય છે ?

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ । એક પ્રદેશાવગાઠ એક પુદ્ગલ બીજા એક પ્રદેશ-વગાઠ પુદ્ગલથી દ્રવ્યની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે પ્રદેશોની અપેક્ષાએ ષટ્સ્થાન પતિત બને છે. અવગાહનાથી તુલ્ય છે પણ સ્થિતિની અપેક્ષાએ ચતુઃસ્થાન પતિત થાય છે અને વર્ણાદિની અપેક્ષાએ ષટ્સ્થાન પતિત થાય છે. તાત્પર્ય એ છે કે આકાશના એક પ્રદેશમાં અવગાઠ પરમાણુ પણ દ્રવ્ય છે અને કોઈ બીજા પ્રદેશમાં અવગાઠ દ્વિપ્રદેશી આદિ પુદ્ગલ પણ દ્રવ્ય છે, તેથી જ તેઓ દ્રવ્યની દૃષ્ટિએ તુલ્ય છે, પણ પ્રદેશોની દ્રવ્યિએ તેઓમાં ષટ્સ્થાન પતિત હાનિ-વૃદ્ધિ

उवरिल्ल चउफासेहिं छट्ठाणवडिए' वर्णादिभिः, उपरितन चतुःस्पर्शैः शीतोष्ण-
स्निग्धरूक्षैः षट्स्थानपतितो भवति, 'एवं दुपएसोगाढेवि' एवम्-तथैव-एक-
प्रदेशावगाढवदेव द्विप्रदेशावगाढोऽपि पुद्गलो वक्तव्यः, गौतमः पृच्छति-
'संखिज्जपएसोगाढाणं पुच्छा' संख्येयप्रदेशावगाढानां पुद्गलानां कियन्तः पर्यवाः
प्रज्ञप्ताः ? इति पृच्छा, भगवान् आह-'गोयमा ! हे गौतम ! 'अणंता पज्जवा
यणत्ता ?' संख्येयप्रदेशावगाढानां पुद्गलानाम् अनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ?
गौतम ! पृच्छति-'से केणट्ठेणं भंतै ! एवं वुच्चड-संखेज्जपएसोगाढाणं अणंता
पज्जवा पणत्ता ?' हे भदन्त ! तत्-अथ, केनार्थेन-कथं तावद् एवम्-उत्तरीत्या
उच्यते यत्-संख्येयप्रदेशावगाढानां पुद्गलानामनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? इति,
भगवान् आह-'गोयमा !, हे गौतम ! 'संखेज्जपएसोगाढस्स पोग्गलस्स दव्व-
ट्ठयाए तुल्ले' संख्येयप्रदेशावगाढस्य पुद्गलस्य द्रव्यार्थतया तुल्यो भवति, 'पए-

परमाणु भी एक प्रदेश में रहता है और अनन्त प्रदेशी स्कंध भी एक
ही प्रदेश में रह सकता है । अतः अवगाहना से तुल्य है स्थिति की
अपेक्षा से चतुःस्थानपतित होता है, वर्णादि से तथा शीत, उष्ण,
स्निग्ध और रूक्ष स्पर्शों से षट्स्थानपतित होता है । इसी प्रकार
द्विप्रदेशावगाढ से दशप्रदेशावगाढ तक के पुद्गल के विषय में भी कह
लेना चाहिये

गौतम-हे भगवन् ! संख्यात प्रदेशों में अवगाढ पुद्गलों के कितने
पर्याय कहे हैं ?

भगवान्-हे गौतम ! अनन्त पर्याय कहे हैं

गौतम-हे भगवन् ! ऐसा कहने का क्या कारण है ?

भगवान्-हे गौतम ! संख्यातप्रदेशावगाढ एक पुद्गल दूसरे संख्या-

થઈ શકે છે, કેમકે એક જ પ્રદેશી પરમાણુ પણ એક પ્રદેશમાં રહે છે. અને
અનન્તપ્રદેશી સ્કન્ધ પણ એકજ પ્રદેશમાં રહી શકે છે. તેથી અવગાહનાથી
તુલ્ય છે. સ્થિતિની અપેક્ષાએ ચતુઃસ્થાન પતિત થાય છે, વર્ણાદિથી તથા શીત,
ઉષ્ણ, સ્નિગ્ધ અને રૂક્ષ સ્પર્શોથી ષટ્સ્થાન પતિત થાય છે. એજ પ્રકારે દ્વિપ્ર-
દેશાવગાહથી દશ પ્રદેશાવગાહ સુધી પુદ્ગલના વિષયમાં પણ કહેવું બોધ્યું.

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્ ! સંખ્યાત પ્રદેશોમાં અવગાહ પુદ્ગલના કેટલા
પર્યાય કહ્યા છે ?

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્ ! એવું કહેવાનું શું કારણ છે ?

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ ! સંખ્યાત પ્રદેશાવગાહ એક પુદ્ગલ બીજા

સદ્વ્યાપ્ત છદ્ધાણવડિએ' પ્રદેશાર્થતયા પદ્ધસ્થાનપતિતો ભવતિ, 'ઓગાહણદ્વ્યાપ્ત દુદ્ધાણવડિએ' અવગાહનાર્થતયા દ્વિ સ્થાનપતિતો ભવતિ, તથા ચ અવગાહનાપેક્ષયા સંખ્યેયપ્રદેશાવગાઢઃ પુદ્ગલઃ સંખ્યેયપ્રદેશાવગાઢસ્ય સંખ્યેયભાગ હીનઃ સંખ્યેય-ગુણહીનો વા ભવતિ, સંખ્યેયભાગાભ્યધિકો વા, સંખ્યેયગુણાભ્યધિકો વા ભવતિ, 'ઠિઈએ ચઉદ્ધાણવડિએ' સ્થિત્યા-અવસ્થાનાપેક્ષયા સંખ્યેયપ્રદેશાવગાઢઃ પુદ્ગલઃ સંખ્યેયપ્રદેશાવગાઢસ્ય પુદ્ગલસ્ય અસંખ્યેયભાગ હીનો વા, સંખ્યેયભાગહીનો વા, સંખ્યેયગુણ હીનો વા અસંખ્યેયગુણહીનો વા ભવતિ અસંખ્યેયભાગાભ્યધિકો વા, સંખ્યેયભાગાભ્યધિકો વા, સંખ્યેયગુણાભ્યધિકો વા અસંખ્યેયગુણાભ્ય-ધિકો વા ભવતીતિ ભાવઃ, 'વણ્ણાહુવરિલ્લ ચઉપ્પાસેહિય છદ્ધાણવડિએ' વર્ણા-દિભિઃ ઉપરિતનચતુઃસ્પર્શૈશ્વ-ગીતોળ્ણસિન્ધરુક્ષસ્પર્શપર્યવૈ પદ્ધસ્થાનપતિતો ભવતિ તદ્ભિલાપસ્તુ પૂર્વોક્તરીત્યાડવગન્તવ્યઃ. ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-‘અસંખેજ્જપ્પેસોગાઢાણં

તપ્રદેશાવગાઢ પુદ્ગલ સે દ્રવ્ય કી અપેક્ષા તુલ્ય હૈ પ્રદેશોં કી અપેક્ષા પદ્ધસ્થાનપતિત હોતા હૈ, અવગાહના કી અપેક્ષા દ્વિસ્થાનપતિત હોતા હૈ અર્થાત્ સંખ્યાતભાગ હીન અથવા સંખ્યાતગુણ હીન હોતા હૈ ઓર યદિ અધિક હો તો સંખ્યાતભાગ અધિક યા સંખ્યાતગુણ અધિક હોતા હૈ । સ્થિતિ કી અપેક્ષા સે ચતુઃસ્થાનપતિત હોતા હૈ, અર્થાત્ એક સંખ્યાત પ્રદેશાવગાઢ પુદ્ગલ દૂસરે સંખ્યાતપ્રદેશાવગાઢ પુદ્ગલ સે અસંખ્યાતભાગ હીન સંખ્યાતભાગ હીન, સંખ્યાતગુણ હીન અથવા અસંખ્યાતગુણ હીન હોતા હૈ । યદિ અધિક હો તો અસંખ્યાતભાગ અધિક, સંખ્યાતભાગ અધિક, સંખ્યાતગુણ અધિક અથવા અસંખ્યાત-ગુણ અધિક હોતા હૈ । વર્ણાદિ કી અપેક્ષા તથા ઉપર્યુક્ત ચાર સ્પર્શોં કી અપેક્ષા પદ્ધસ્થાનપતિત હોતા હૈ ।

સંખ્યાત પ્રદેશાવગાઢ પુદ્ગલથી દ્રવ્યની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે, પ્રદેશોની અપેક્ષાએ પદ્ધસ્થાન પતિત થાય છે અવગાહનાની અપેક્ષાએ દ્વિસ્થાન પતિત બને છે અર્થાત્ સંખ્યાતભાગ હીન, અથવા સંખ્યાત ગુણહીન થાય છે અને બે અધિક થાયતો સંખ્યાત ભાગ અધિક અગર સંખ્યાત ગુણ અધિક થાય છે સ્થિતિની અપેક્ષાએ ચતુઃસ્થાન પતિત થાય છે, અર્થાત્ એક સંખ્યાત પ્રદેશાવગાઢ પુદ્ગલ બીજા સંખ્યાત પ્રદેશાવગાઢ પુદ્ગલથી અસંખ્યાત ભાગહીન, સંખ્યાત ભાગ-હીન, સંખ્યાત ગુણહીન અથવા અસંખ્યાતગુણ હીન થાય છે. બે અધિક હોય તો અસંખ્યાત ભાગ અધિક, સંખ્યાત ભાગ અધિક, સંખ્યાત ગુણ અધિક અથવા અસંખ્યાત ગુણ અધિક થાય છે. વર્ણાદિની અપેક્ષાએ તથા ઉપર્યુક્ત ચાર સ્પર્શોની અપેક્ષાએ પદ્ધસ્થાન પતિત થાય છે.

પૃચ્છા ?' અસંખ્યેયપ્રદેશાવગાઠાનાં પુદ્ગલાનાં કિયન્તઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ ?' इति
 પૃચ્છા, ભગવાન્ આહ—'ગૌતમ ! હે ગૌતમ ! 'અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા' અસંખ્યેય-
 પ્રદેશાવગાઠાનાં પુદ્ગલાનામનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ, ગૌતમ ! પૃચ્છતિ—'સે કેણ-
 દ્દેણં મંતે !' एवं वुच्चइ—असंखेज्जपएसोगाढाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता?' हे भदन्त !
 તત્—અથ, કેનાર્થેન—કથં તાવદ્, એવમ્—ઉક્તગીત્યા, ઉચ્યતે યદ્—અસંખ્યેયપ્રદેશ-
 વગાઠાનાં પુદ્ગલાનામનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ ? इति, ભગવાન્ આહ 'ગૌતમ !'
 હે ગૌતમ ! 'અસંખેજ્જપएसोगाढे पोग्गले' અસંખ્યેયપ્રદેશાવગાઠઃ પુદ્ગલઃ 'અસં-
 खेज्जपएसोगाढस्स पोग्गलस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले' અસંખ્યેયપ્રદેશાવગાઠસ્ય પુદ્-
 गलस्य द्रव्यार्थतया तुल्यो भवति, પ્રત્યેકશ્ચ દ્રવ્યમનન્તપર્યાયમિતિ ન્યાયેન અસં-
 ख्येयप्रदेशावगाढस्यापि पुद्गलस्य द्रव्यत्वेन अनन्तपर्यायसंभवात् 'पएसट्ठयाए
 छट्ठाणवडिए' પ્રદેશાર્થતયા—પ્રદેશાપેક્ષયા પટ્થાનપતિતો ભવતિ, અસંખ્યેય-
 પ્રદેશાવગાઠસ્ય પુદ્ગલસ્ય અનન્તપ્રદેશાનામપિ સંભવાત્ 'ઓગાઢ્ઠણદ્ઢયાએ ચઉ-
 द्ढाणवडिए' અવગાહનાર્થતયા—અવગાઢનાપેક્ષયા, ચતુઃસ્થાનપતિતો ભવતિ, અસં-
 ख्येयप्रदेशावगाढस्य पुद्गलस्य अनन्तप्रदेशावगाहनाया असंभवान्, 'टिईए चउ-

ગૌતમ—હે ભગવન્ ! અસંખ્યાત પ્રદેશોં મેં અવગાઠ પુદ્ગલોં કે
 કિતને પર્યાય હેં ?

ભગવાન્—હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય હેં ।

ગૌતમ—હે ભગવન્ ! કિસ કારણ એસા કહા ગયા કિ અસંખ્યાત
 પ્રદેશોં મેં અવગાઠ પુદ્ગલોં કે અનન્ત પર્યાય હેં ?

ભગવન્—હે ગૌતમ ! અસંખ્યાત પ્રદેશોં મેં અવગાઠ એક પુદ્ગલ
 દૂસરે અસંખ્યાત પ્રદેશોં મેં અવગાઠ પુદ્ગલ સે દ્રવ્ય કી દૃષ્ટિ સે તુલ્ય
 હોતા હે, ઓર પ્રત્યેક દ્રવ્ય અનન્ત પર્યાય વાલા હોતા હે, હિસ ન્યાય
 સે અસંખ્યાતપ્રદેશોં મેં અવગાઠ પુદ્ગલ સી દ્રવ્ય હોને કે કારણ અનન્ત

શ્રી ગૌતમસ્વામી—હે ભગવાન્ ! અસંખ્યાત પ્રદેશોમાં અવગાઠ પુદ્ગલોના
 કેટલા પર્યાય છે ?

શ્રી ભગવાન્—હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી—હે ભગવાન્ શા કારણે એવું કહેલું છે કે અસંખ્યાત
 પ્રદેશોમાં અવગાઠ પુદ્ગલોના અનન્ત પર્યાય છે ?

શ્રી ભગવાન્—હે ગૌતમ ! અસંખ્યાત પ્રદેશોમાં અવગાઠ એક પુદ્ગલ
 બીજા અસંખ્યાત પ્રદેશોમાં અવગાઠ પુદ્ગલથી દ્રવ્યની દૃષ્ટિએ તુલ્ય થાય
 છે અને પ્રત્યેક દ્રવ્ય અનન્ત પર્યાય વાળા હોય છે. એ ન્યાયે અસંખ્યાત
 પ્રદેશોમાં અવગાઠ પુદ્ગલ પણ દ્રવ્ય હોવાને કારણે અનન્ત પર્યાય વાળું છે.

દ્વાળવલિદિ' સ્થિત્યા-અવસ્થાનાપેક્ષયા, ચતુઃસ્થાનપતિતો ભવતિ, 'વર્ણાદિ અદ્દ-
 ફાસેદિં છદ્વાળવલિદિ' વર્ણાદિભિઃ, અદ્દ સ્પર્શોશ્ચ પદ્મસ્થાનપતિતો ભવતિ, ગૌતમઃ
 પૃચ્છતિ-‘એગસમયઠિદ્દયાણં પુચ્છા’ હે ભદન્ત ! એકસમયસ્થિતિકાનાં પુદ્ગ-
 લાનાં કિયન્તઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ ? ઇતિ પૃચ્છા, ભગવાન્ આહ-‘ગોયમા ! હે
 ગૌતમ ! ‘અણંતા પજ્જવા પળ્લપ્પા’ એક સમયસ્થિતિકાનાં પુદ્ગલાનામનન્તાઃ
 પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-‘સે કેળદ્દેણં ભંતે ! એવં વુચ્ચદ્દ-એગસમયઠિદ્દ-
 યાણં અણંતા પજ્જવા પળ્લપ્પા ?’ હે ભદન્ત ! તત્-અથ કેનાર્યેન-કથં તાવદ્,
 એવમ્-ઉક્તરીત્યા, ઉચ્ચતે યત્-એકસમયસ્થિતિકાનાં પુદ્ગલાનામનન્તાઃ પર્યવાઃ
 પર્યાય ચાલા હૈ । પ્રદેશોં કી અપેક્ષા વહ ષટ્સ્થાનપતિત હોતા હૈ, ક્યોંકિ
 અસંખ્યાતપ્રદેશાવગાહ પુદ્ગલ અનન્તપ્રદેશી ભી હો સકતા હૈ । અવ-
 ગાહના કી દૃષ્ટિ સે ચતુઃસ્થાનપતિત હોતા હૈ, ક્યોંકિ અનન્તપ્રદેશોં મેં
 કિસી પુદ્ગલ કી અવગાહના કા સંભવ હી નહીં હૈ, ક્યોંકિ લોકાકાશ
 કે અસંખ્યાત હી પ્રદેશ હૈં જિનમેં પુદ્ગલોં કા અવગાહ હૈ । સ્થિતિ કી
 અપેક્ષા વહ ચતુઃસ્થાનપતિત હોતા હૈ । વર્ણ, ગંધ, રસ ઓર આઠોં
 સ્પર્શોં કી અપેક્ષા વહ ષટ્સ્થાનપતિત હોતા હૈ ।

એક સમય કી સ્થિતિ ચાલે પુદ્ગલોં કી પૃચ્છા, અર્થાત્ ગૌતમ
 પ્રશ્ન કરતે હૈં—હે ભગવન્ ! એક સમય કી સ્થિતિ ચાલે પુદ્ગલોં કે
 કિતને પર્યાય હૈં ?

ભગવાન્ ઉત્તર દેતે હૈં—હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય હૈં ।

ગૌતમ—હે ભગવન્ ! કિસ કારણ એસા કહા જાતા હૈ કિ એક
 સમય કી સ્થિતિ ચાલે પુદ્ગલોં કે અનન્ત પર્યાય હૈં ?

પ્રદેશોની અપેક્ષાએ તે ષટ્સ્થાન પતિત થાય છે. કેમકે અનન્ત પ્રદેશાવગાહ
 પુદ્ગલ અનન્ત પ્રદેશી પણ થઈ શકે છે અવગાહનાની દૃષ્ટિએ ચતુઃસ્થાન
 પતિત થાય છે કેમકે અનન્ત પ્રદેશોમા કોઈ પુદ્ગલની અવગાહનાનો સંભવ
 જ નથી, કેમકે લોકાકાશના અસંખ્યાત જ પ્રદેશ છે, જેઓમાં પુદ્ગલોનો
 અવગાહ છે. સ્થિતિની અપેક્ષાએ તે ચતુઃસ્થાન પતિત થાય છે. વર્ણ, ગંધ,
 રસ અને આઠે સ્પર્શોની અપેક્ષાએ ષટ્સ્થાન પતિત થાય છે.

એક સમયની સ્થિતિવાળા પુદ્ગલોની પૃચ્છા, અર્થાત્ ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન
 કરે છે.—હે ભગવન્ ! એક સમયની સ્થિતિવાળા પુદ્ગલોના કેટલા પર્યાય છે ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે કે—હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય છે,

શ્રી ગૌતમસ્વામી—હે ભગવન્ ! શા કારણે એવું કહેવાય છે કે એક
 સમયની સ્થિતિવાળા પુદ્ગલના અનન્ત પર્યાય છે ?

પ્રજ્ઞાતાઃ ? इति भगवान् आह-गौतम ! हे गौतम ! 'एकसमयठिइए पोग्गले' एकसमयस्थितिकः पुद्गलः 'एकसमयठिइयस्स पोग्गलस्स दव्वट्टयाए तुल्ले' एकसमयस्थितिकस्य पुद्गलस्य द्रव्यार्थतया तुल्यो भवति, 'पएसट्टयाए छट्ठाणवडिए' प्रदेशार्थतया षट्स्थानपतितो भवति, 'ओगाहणट्टयाए चउट्ठाणवडिए' अवगाहनार्थतया चतुःस्थानपतितो भवति, 'ठिईए तुल्ले' स्थित्या तुल्यो भवति, 'वण्णाइ अट्ठफासेहिं छट्ठाणवडिए' वर्णादिभिः अष्टस्पर्शैश्च षट्स्थानपतितो भवति, 'एवं जाव दससमयठिईए' एवम्-उत्तरीत्या, यावद्-द्वित्रिचतुःपञ्च षट्सप्ताष्ट नवदशसमयस्थितिकः पुद्गलो वक्तव्यः, 'संखेज्जसमयठिइयाणं एवं चेव' संख्येयसमयस्थितिकानां पुद्गलानाम् एवञ्चैव-एकसमयस्थितिकपुद्गलवदेव वक्तव्यम्, किन्तु-‘णवरं ठिईए दुट्ठाणवडिए’ नवरम्-पूर्वापेक्षया विशेषस्तु स्थित्या-अवस्थानापेक्षया द्विस्थानपतितो भवति, तथा च संख्येयभाग हीनो वा, संख्येयगुणहीनो वा, इत्येवं द्वि स्थानपतितत्वं बोध्यम्

भगवान्-हे गौतम ! एक समय की स्थिति वाला एक पुद्गल दूसरे एक समय की स्थिति वाले पुद्गल से द्रव्य की दृष्टि से तुल्य होता है, प्रदेशों की अपेक्षा षट्स्थानपतित होता है, अवगाहना से चतुःस्थानपतित और स्थिति की अपेक्षा से तुल्य होता है । वर्ण आदि से तथा आठों स्पर्शों की अपेक्षा से षट्स्थानपतित होता है ।

इसी प्रकार दो, तीन, चार, पाँच, छह, सात, आठ, नौ और दस समय की स्थिति वाले पुद्गल के विषय में भी समझना चाहिए । संख्यात समय की स्थिति वाले पुद्गलों की वक्तव्यता भी इसी प्रकार की कहनी चाहिए । विशेषता यह है कि स्थिति की अपेक्षा वे द्विस्थानपतित होते हैं, अर्थात् संख्यातभाग हीन अथवा संख्यातगुण

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ ! એક સમયની સ્થિતિવાળું એક પુદ્ગલ બીજા એક સમયની સ્થિતિવાળા પુદ્ગલથી દ્રવ્યની દૃષ્ટિએ તુલ્ય હોય છે, પ્રદેશોની અપેક્ષાએ ષટ્સ્થાન પતિત થાય છે. અવગાહનાથી ચતુઃસ્થાન પતિત અને સ્થિતિની અપેક્ષાએ તુલ્ય હોય છે. વર્ણ આદિથી તથા આઠે સ્પર્શોની અપેક્ષાએ ષટ્સ્થાન પતિત હોય છે.

એજ પ્રકારે બે, ત્રણ, ચાર, પાંચ, છ, સાત, આઠ, નવ અને દશ સ્થિતિવાળા પુદ્ગલોના વિષયમાં પણ સમજવું નેઈએ. સંખ્યાત સમયની સ્થિતિવાળા પુદ્ગલોની વક્તવ્યતા પણ આવી જ બીજાની કહેવી નેઈએ. વિશેષાતા એ છે કે સ્થિતિની અપેક્ષાએ તેઓ દ્વિસ્થાન પતિત થાય છે, અર્થાત્ સંખ્યાત ભાગહીન અથવા સંખ્યાત ગુણહીન થાય છે અને બે અધિક હોય

एवमेव संख्येयभागाभ्यधिको वा, संख्येयगुणाभ्यधिको वा, इत्येवञ्च द्विस्थान-
पतितत्वं भवति, 'असंखेज्जसमयठिङ्ग्याणं एवं चेव !' असंख्येयसमयस्थिति-
कानां पुद्गलानाम् एवञ्चैव-एकसमयस्थितिकपुद्गलवदेव वक्तव्यता वक्तव्या,
किन्तु 'णवरं ठिईए चउट्ठाणवडिए, नवरम्-पूर्वापेक्षया विशेषस्तु स्थित्या चतुः
स्थानपतितो भवति, तदभिलापस्तु पूर्वोक्तरीत्याऽवसेयः, असंख्येयसमयस्थिति
पुद्गलस्य संख्येया संख्येयभागगुणसंभवात्, गौतमः पृच्छति-‘एगुणकालगाणं
पुच्छा !’ हे भदन्त ! एकगुणकालकानां पुद्गलानां कियन्तः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? इति
पृच्छा, भगवान् आह-‘गोयमा !’ हे गौतम ! ‘अणंता पज्जवा पणत्ता’ एकगुण-
कालकानां पुद्गलानाम् अनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः, गौतमः पृच्छति-‘से केणट्ठेणं भंते !
एवं वुच्चइ-‘एकगुणकालगाणं अणंता पज्जवा पणत्ता ?’ हे भदन्त ! तत्-अथ,
केनार्थेन-कथं तावद्, एवम् उक्तरीत्या, उच्यते यत्-एकगुणकालकानां पुद्गला-
नाम् अनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? इति भगवान् आह-‘गोयमा !’ हे गौतम !
‘एगुणकालए पोग्गळे, एकगुणकालकः पुद्गलः’ एकगुणकालगस्स पोग्गलस्स

हीन होते हैं और यदि अधिक हो तो संख्यातभाग अधिक या संख्या-
तगुण अधिक होते हैं ।

असंख्यात समय की स्थिति वाले पुद्गलों का कथन भी इसी
प्रकार है, परन्तु स्थिति की अपेक्षा वह चतुःस्थानपतित होते हैं,
क्योंकि असंख्यात समय की स्थिति वाले पुद्गलों की स्थिति में
अधिक से अधिक असंख्यातभाग या असंख्यातगुण हानिवृद्धि ही
हो सकती है ।

गौतम-हे भगवन् ! एक गुण काले पुद्गलों के कितने पर्याय हैं ?

भगवान्-हे गौतम ! अनन्त पर्याय हैं ।

गौतम-हे भगवन् ! किस कारण से ऐसा कहा है ?

भगवान्-हे गौतम ! एक गुण काला एक पुद्गल दूसरे एक गुण

તો સંખ્યાત ભાગ અધિક અગર સંખ્યાત ગુણ અધિક થાય છે.

સંખ્યાત સમયની સ્થિતિવાળા પુદ્ગલોનું કથન પણ એજ પ્રકારે છે.
પરન્તુ સ્થિતિની અપેક્ષાએ તે ચતુઃસ્થાન પતિત થાય છે, કેમકે અસંખ્યાત
સમયની સ્થિતિવાળા પુદ્ગલોની સ્થિતિમા અધિકથી અધિક સંખ્યાત ભાગ
વા અસંખ્યાત ગુણહાનિ-વૃદ્ધિ જ થઈ શકે છે

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્ ! એક ગુણકાળા પુદ્ગલોના કેટલા પર્યાય છે ?

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્ શા કારણે એમ કહ્યું છે ?

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ ! એક ગુણ કાળુ એક પુદ્ગલ બીજા એક ગુણ કાળા

દ્રવ્યદ્વયાએ તુલ્યે' એકગુણકાલકસ્ય પુદ્ગલસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યો ભવતિ, 'પદ્મ-
સદ્ધાયાએ છદ્ધાણવડિએ' પ્રદેશાર્થતયા પદ્મસ્થાનપતિતો ભવતિ, 'ઓગાદ્ધાણદ્વયાએ
ચડ્ધાણવડિએ' અવગાહનાર્થતયા-અવગાહનાપેક્ષયા ચતુઃસ્થાનપતિતો ભવતિ,
'ઠિઈએ ચડ્ધાણવડિએ' સ્થિતયા-અવસ્થાનાપેક્ષયા ચતુઃસ્થાનપતિતો ભવતિ 'કાલ-
વળ્ણપજ્જવેહિ તુલ્યે' કૃષ્ણવર્ણપર્યવૈસ્તુલ્યો ભવતિ ઉભયોરપિ કૃષ્ણવર્ણપર્યાય સદ્
ભાવાત્, 'અવસેસેહિ વળ્ણગંધરસફાસપજ્જવેહિ છદ્ધાણવડિએ' અવશેષેઃ વર્ણગંધરસ-
સ્પર્શપર્યવૈઃ પદ્મસ્થાનપતિતો ભવતિ, 'એવં જાવ દસગુણકાલએ, એવમ્-પૂર્વોક્તરીતયા,
યાવદ્ દ્વિત્રિ ચતુઃપચ્ચ પદ્મસપ્તાષ્ટ નવદશગુણકાલકઃ પુદ્ગલો વક્તવ્યઃ, 'સંખેજ્જ-
ગુણકાલએવિ એવં ચેવ, સંખયેયગુણકાલકોઽપિ પુદ્ગલઃ એવચ્ચેવ-એકગુણકાલક-
વદેવાવસેયઃ, કિન્તુ 'ળવરં સદ્ધાણે દુદ્ધાણવડિએ, નવરં-પૂર્વાપેક્ષયા વિશેષસ્તુ
સ્વસ્થાને-સ્વસ્થાનાપેક્ષયા દ્વિસ્થાનપતિતો ભવતિ, તથા ચ સંખયેયભાગધીનો વા
સંખયેયગુણધીનો વા इत्येव દ્વિસ્થાનપતિતત્વં ભવતિ, એવમેવ સંખયેયભાગાભ્ય-
ધિકો વા, સંખયેયગુણાભ્યધિકો વા ભવતિ इत्येवચ્ચ દ્વિસ્થાનપતિતત્વં વોધ્યમ્,

કાલે પુદ્ગલ સે દ્રવ્ય કી દૃષ્ટિ સે તુલ્ય હોતા હૈ, પ્રદેશો કી દૃષ્ટિ
સે પદ્મસ્થાનપતિત હોતા હૈ, અવગાહના સે ચતુઃસ્થાનપતિત હોતા હૈ
સ્થિતિ કી અપેક્ષા ચતુઃસ્થાનપતિત હોતા હૈ કૃષ્ણ વર્ણ કે પર્યાયોં સે
તુલ્ય હોતા હૈ, ક્યોંકિ દોનોં મેં કૃષ્ણ વર્ણ કા એક-એક ગુણ અર્થાત્
અંશ હી પાયા જાતા હૈ । શેષ વર્ણ, ગંધ, રસ ઓર સ્પર્શ કે પર્યાયોં
સે પદ્મસ્થાનપતિત હોતા હૈ । ઇસી પ્રકાર દશગુણ કાલે તક કે પુદ્ગલ
કે વિષય મેં ભી સમજ્જ લેના ચાહિએ । સંખ્યાતગુણ કાલે પુદ્ગલ કા
કથન ભી ઇસી પ્રકાર કરના ચાહિએ, પરન્તુ વિશેષતા યહ કિં ઉસે
સ્વસ્થાન મેં દ્વિસ્થાપતિત કહના ચાહિએ, અર્થાત્ યા તો સંખ્યાનભાગ
હીન કૃષ્ણ હોતા હૈ અથવા સંખ્યાતગુણ કૃષ્ણ હોતા હૈ, યદિ અધિક હો

પુદ્ગલથી દ્રવ્યની દૃષ્ટિએ તુલ્ય થાય છે. પ્રદેશોની દૃષ્ટિએ પદ્મસ્થાન પતિત
થાય છે. અવગાહનાથી ચતુઃસ્થાન પતિત થાય છે, સ્થિતિની અપેક્ષાએ ચતુઃ-
સ્થાન પતિત થાય છે, કૃષ્ણવર્ણના પર્યાયોથી તુલ્ય હોય છે, કેમકે જાનેમાં
કૃષ્ણવર્ણનો એક એક ગુણ અર્થાત્ અંશ જ મળી આવે છે. શેષ વર્ણ, ગંધ, રસ
અને સ્પર્શના પર્યાયોથી પદ્મસ્થાન પતિત થાય છે. એજ પ્રકારે દશ ગુણ કાળા
સુધીના પુદ્ગલોના વિષયમાં પણ સમજ્જ લેવું જોઈએ સંખ્યાતગુણ કાળા
પુદ્ગલનું કથન પણ આજ પ્રકારે કરવું જોઈએ, પરન્તુ વિશેષતા એ છે કે
તેને સ્વસ્થાનમાં દ્વિસ્થાન પતિત કહેવું જોઈએ, અર્થાત્ અગર તો સંખ્યાન
ભાગધીન કૃષ્ણ હોય છે અથવા સંખ્યાત ગુણ કૃષ્ણ હોય છે. ને અધિક હોય

‘एवं असंखिज्जगुणकालएवि’ एवम्—एकगुणकालकवदेव असंख्येयगुणकाल-
कोऽपि पुद्गलो वक्तव्यः किन्तु—‘णवरं सट्ठाणे चउट्ठाणवडि’ नवरम्—पूर्वापेक्षया
विशेषस्तु स्वस्थाने चतुस्थानपतितो भवति, संख्यातासंख्यातभागगुणहानि वृद्धि-
संभवात्, ‘एवं अणंतगुणकालए वि’ एवम् एकगुणकालक पुद्गलकवदेव अनन्त-
गुणकालकोऽपि पुद्गलो वक्तव्यः किन्तु ‘णवरं सट्ठाणे छट्ठाणवडिए’ नवरम् पूर्वा-
पेक्षया विशेषस्तु स्वस्थाने—स्वस्थानापेक्षया षट्स्थानपतितो भवति अनन्तगुणकालक
पुद्गलस्य अनन्तासंख्यातसंख्यातभागगुणहानिवृद्धिसंभवात् ‘एवं जहा काल-
वण्णस्स वत्तव्वया भणिया तहा सेसाणवि वण्णगंधरसफासाणं वत्तव्वया भाणियव्वा
जाव अणंतगुणलुक्खे’ एवम्—पूर्वोक्तरीत्या यथा कृष्णवर्णस्य वक्तव्यता भणिता
तथा शेषाणामपि वर्णगन्धरसस्पर्शानां वक्तव्यता भणितव्या यावद्—लोहित
हरित पीतशुक्लवर्णादीनाम् एकादि—अनन्तगुणरूपपर्यन्तानां वक्तव्यता
वक्तव्येत्याशयः ॥सूत्र० १३॥

तो संख्यातभागगुण अधिक अथवा असंख्यातगुण अधिक होता है ।
इसी प्रकार असंख्यातगुण काले पुद्गल के संबंध में भी कहना चाहिए ।
किन्तु उसमें विशेषता यह है कि वह स्वस्थान में चतुःस्थानपतित होता
है । अनन्तगुण काले पुद्गल की वक्तव्यता भी ऐसी ही है, परन्तु उसमें
विशेषता यह है कि वह स्वस्थान में अर्थात् कृष्ण वर्ण की अपेक्षा षट्-
स्थानपतित हीनाधिक होता है क्योंकि अनन्त गुण काले एक पुद्गल में
दूसरा अनन्त गुण काला पुद्गल अनन्तभागहीन, असंख्यातभाग हीन,
संख्यातभाग हीन संख्यातगुण हीन, असंख्यात गुण हीन और
अनन्तगुण हीन हो सकता है और यदि अधिक हो तो इसी प्रकार
अधिक भी हो सकता है । जैसे कृष्ण वर्ण की वक्तव्यता कही, वैसे

તો સંખ્યાત ભાગ ગુણ અધિક અથવા સંખ્યાત ગુણ અધિક હોય છે એ પ્રકારે
અસંખ્યાત ગુણ કાળા પુદ્ગલના સમ્બન્ધમાં પણ કહેવું જોઈએ. કિન્તુ તેમાં
વિશેષતા એ છે કે તે સ્વસ્થાનમાં ચતુસ્થાન પતિત થાય છે. અનન્ત ગુણ
ગુણ કાળા પુદ્ગલની વક્તવ્યતા પણ એવી જ છે, પરન્તુ તેમાં વિશેષતા એ
છે કે તે સ્વસ્થાનમાં અર્થાત્ કૃષ્ણ વર્ણની અપેક્ષાએ ષટ્સ્થાન પતિત હીનાધિક
થાય છે, કેમકે અનન્ત ગુણ કાળા એક પુદ્ગલમાં બીજા અનન્ત ગુણ કાળા
પુદ્ગલ અનન્ત ભાગહીન, અસંખ્યાત ભાગહીન, સંખ્યાત ભાગહીન, સંખ્યાત
ગુણહીન, અસંખ્યાત ગુણહીન અને અનન્ત ગુણહીન થઈ શકે છે—અને જો
અધિક હોય તો એ ચારે પ્રકારે અધિક પણ થઈ શકે છે, જેમ કૃષ્ણ વર્ણની

मूलम्—जहन्नोगाहणगाणं भंते ! दुपएसियाणं पुच्छा,
 गोयमा ! अणंता पज्जवा पणत्ता, से केणट्ठेणं भंते ! एवं बुच्चइ—
 जहण्णोगाहणगाणं दुपएसियाणं अणंता पज्जवा पणत्ता ?
 गोयमा ! जहण्णोगाहणए, दुपएसिए खंधे जहण्णोगाहणस्स
 दुपएसियस्स खंधस्स दव्वट्टयाए तुल्ले, पएसट्टयाए तुल्ले,
 ओगाहणट्टयाए तुल्ले ठिईए चउट्टाणवडिए, कालवण्ण-
 पज्जवेहिं छट्टाणवडिए, सेस वण्णगंधरसपज्जवेहिं छट्टाण-
 वडिए, सीयउसिणणिद्धलुक्खफासपज्जवेहिं छट्टाणवडिए,
 उक्कोसोगाहणए वि एवं चेव, अजहण्णमणुक्कोसोगाहणओ
 नत्थि जहण्णोगाहणयाणं भंते ! तिपएसियाणं पुच्छा, गोयमा !
 अणंता पज्जवा पणत्ता, से केणट्ठेणं भंते ! एवं बुच्चइ—जह-
 ण्णोगाहणगाणं तिपएसियाणं अणंता पज्जवा पणत्ता ?
 गोयमा ! जहा दुपएसिए जहण्णोगाहणए, उक्कोसोगाहणए
 वि एवं चेव, एवं अजहण्णमणुक्कोसोगाहणए वि, जहण्णोगा-
 हणयाणं भंते ! चउपएसियाणं पुच्छा, गोयमा ! जहा जहन्नो-
 गाहणए दुपएसिए तहा जहण्णोगाहणए चउप्पएसिए, एवं
 जहा उक्कोसोगाहणए दुपएसिए तहा उक्कोसोगाहणए चउप्पए
 सिए, वि, एवं अजहण्णमणुक्कोसोगाहणए वि चउप्पएसिए,
 णवरं ओगाहणट्टयाए सिय हीणे सिय तुल्ले सिय अव्वभहिए,
 जइ हीणे पएसहीणे, अह अव्वभहिए पएस अव्वभहिए । एवं
 जाव दसं पएसिए णेयव्वं, णवरं अजहमणुक्कोसोगाहणए पएस

ही शेष वर्णों की गंधों की, रसों की और स्पर्शों की भी समग्र लेनी
 चाहिए, यावत् अनन्तगुण रूक्ष तक इसी प्रकार कहना चाहिए ॥१३॥

वक्तव्यता कही तेवी ७ शेषवर्णानी, गंधानी, रसानी अने स्पर्शानी पाणु समग्र
 लेवी लेधओ यावत् अनन्त गुण रूक्ष सुधी ओ प्रशने कडेवुं लेधओ ॥ १३ ॥

परिवुद्धी कायत्वा, जात्र दस पएसियस्स सत्त पएसा परि-
वुद्धिज्जंति, जहण्णोगाहणगाणं भंते ! संखेज्जपएसियाणं
पुच्छा, गोयमा ! अणंता पज्जवा पणत्ता ? से केणट्ठेणं भंते !
एवं बुच्चइ-जहण्णोगाहणगाणं संखेज्जपएसियाणं अणंता पज्जवा
पणत्ता ? गोयमा ! जहण्णोगाहणए संखेज्जपएसिए जहण्णो-
गाहणगस्स संखिज्जपएसियस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले, पएसट्ठयाए
दुट्ठाणवडिए, ओगाहणट्ठयाए तुल्ले, ठिईए चउट्ठाणवडिए,
वण्णाइचउफासपज्जवेहि य छट्ठाणवडिए, एवं उक्कोसोगाहणए
वि, अजहण्णमणुक्कोसोगाहणए वि एवं चेव, णवरं सट्ठाणे
दुट्ठाणवडिए, जहण्णोगाहणगाणं भंते ! असंखिज्जपएसियाणं
पुच्छा, गोयमा ! अणंता पज्जवा पणत्ता, से केणट्ठेणं भंते ! एवं
बुच्चइ-जहण्णोगाहणगाणं असंखेज्जपएसियाणं अणंता पज्जवा
पणत्ता ? गोयमा ! जहण्णोगाहणए असंखिज्जपएसिए खंधे
जहण्णोगाहणगस्स असंखिज्जपएसियस्स खंधस्स दव्वट्ठयाए
तुल्ले, पएसट्ठयाए, चउट्ठाणवडिए, ओगाहणट्ठयाए, तुल्ले
ठिईए चउट्ठाणवडिए, वण्णाइउवरिल्ल फासेहि य छट्ठाणवडिए
एवं उक्कोसोगाहणए वि, अजहण्णमणुक्कोसोगाहणए वि एवं
चेव, नवरं सट्ठाणे चउट्ठाणवडिए, जहण्णोगाहणगाणं भंते !
अणंतपएसियाणं पुच्छा, गोयमा ! अणंता पज्जवा पणत्ता ?
से केणट्ठेणं भंते ! एवं बुच्चइ-जहण्णोगाहणगाणं अणंतपए-
सियाणं अणंता पज्जवा पणत्ता ? गोयमा ! जहण्णोगाहणए
अणंतपएसिए खंधे जहण्णोगाहणगस्स अणंतपएसियस्स खंध-
स्स दव्वट्ठयाए तुल्ले, पएसट्ठयाए छट्ठाणवडिए, ओगाहण-
ट्ठयाए तुल्ले, ठिईए चउट्ठाणवडिए, वण्णाइउवरिल्ल चउफा-
सेहिं छट्ठाणवडिए, उक्कोसोगाहणए वि एवं चेव, नवरं ठिईए

वि तुल्ले, अजहणमणुक्कोसोगाहणगाणं भंते । अणंतपएसि-
याणं पुच्छा, गोयमा ! अणंता पज्जवा पणत्ता, से केणट्टेणं भंते !
एवं बुच्चइ-अजहणमणुक्कोसोगाहणगाणं अणंतपएसियाणं
अणंता पज्जवा पणत्ता ? गोयमा ! अजहणमणुक्कोसोगाहणए
अणंतपएसिए खंधे अजहणमणुक्कोसोगाहणगस्स अणंतपए-
सियस्स खंधस्स दव्वट्टयाए तुल्ले, पएसट्टयाए छट्ठाणवडिए,
ओगाहणट्टयाए चउट्टाणवडिए, ठिईए चउट्टाणवडिए वण्णाइ
अट्टफासेहिं छट्ठाणवडिए, जहण्णठिइयाणं भंते ! परमाणुपोग्गलाणं
पुच्छा, गोयमा ! जहण्णठिइयाणं परमाणुपुग्गलाणं अणंता पज्जवा
पणत्ता । से केणट्टेणं भंते ! एवं बुच्चइ-जहण्णठिइयाणं परमाणु-
पोग्गलाणं अणंता पज्जवा पणत्ता ? गोयमा ! जहण्णठिइए पर-
माणुपोग्गले जहण्णठिइयस्स परमाणुपोग्गलस्स दव्वयाए तुल्ले,
पएसट्टयाए तुल्ले, ओगाहणट्टयाए तुल्ले, ठिईए तुल्ले, वण्णाइ-
ट्टफासेहि य छट्ठाणवडिए, एवं उक्कोसठिइए वि, अजहणमणु-
क्कोसठिइए वि एवं चेव, नवरं ठिईए चउट्टाणवडिए, जहण-
ठिइयाणं दुपएसियाणं पुच्छा, गोयमा ! अणंता पज्जवा
पणत्ता, से केणट्टेणं गोयमा ! बुच्चइ-जहण्णठिइयाणं दुपए-
सियाणं अणंता पज्जवा पणत्ता ? गोयमा ! जहण्णठिइए दुप-
एसिए जहण्णठिइयस्स दुपएसियस्स दव्वट्टयाए तुल्ले, पएस-
ट्टयाए तुल्ले, ओगाहणट्टयाए सिय हीणे सिय तुल्ले सिय अब्भ-
हिए, जइ हीणे पएसहीणे, अह अब्भहिए, पएसअब्भहिए,
ठिईए तुल्ले, वण्णाइ चउट्टफामेहिं य छट्ठाणवडिए, एवं उक्कोस-
ठिइए वि. अजहणमणुक्कोसठिइए वि एवं चेव. नवरं ठिईए
चउट्टाणवडिए, एवं जाव दस पएसिए, नवरं पएसपरिवुट्ठी
कायव्वा, ओगाहणट्टयाए तिसुवि गमएसु जाव दस पएसिए एवं
पएसो परिवट्ठिज्जंति, जहण्णठिइयाणं भंते ! संखेज्जपएसियाणं

पुच्छा, गोयमा ! अणंता पज्जवा पणत्ता, से केणट्ठेणं भंते !
 एवंवुच्चइ-जहण्णठिइयाणं संखेज्जपएसियाणं अणंता पज्जवा
 पणत्ता ? गोयमा ! जहण्णठिइए संखेज्जपएसिए खंधे जह-
 ण्णठिइयस्स संखिज्जपएसियस्स खंधस्स दब्बट्टयाए तुल्ले,
 पएसट्टयाए दुट्ठाणवडिए, ओगाहणट्टयाए दुट्ठाणवडिए, ठिईए
 तुल्ले, वण्णाई चउफासेहि य छट्ठाणवडिए, एवं उक्कोसठिइए
 वि अजहण्णमणुक्कोसठिइए वि एवं चेव, नवरं ठिईए चउ-
 ट्ठाणवडिए, जहण्णठिइयाणं असंखेज्जपएसियाणं पुच्छा,
 गोयमा ! अणंता पज्जवा पणत्ता, से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ-
 जहण्णठिइयाणं असंखेज्जपएसियाणं अणंता पज्जवा पणत्ता ?
 गोयमा ! जहण्णठिईए असंखेज्जपएसिए जहण्णठिइयस्स असंखे-
 ज्जपएसियस्स दब्बट्टयाए तुल्ले, पएसट्टयाए चउट्ठाणवडिए
 ओगाहणट्टयाए चउट्ठाणवडिए, ठिईए तुल्ले वण्णाइ उवरिल्ल
 चउफासेहि य छट्ठाणवडिए, एवं उक्कोसठिइए वि, अजहण्णमणु-
 क्कोसठिईए एवं चेव, णवरं ठिईए चउट्ठाणवडिए, जहण्णठिइ
 याणं अणंतपएसियाणं पुच्छा, गोयमा ! अणंता पज्जवा
 पणत्ता, से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ-जहण्णठिइयाणं अणंत-
 पएसियाणं अणंता पज्जवा पणत्ता ? गोयमा ! जहण्णठिइय-
 स्स अणंतपएसियस्स दब्बट्टयाए तुल्ले, पएसट्टयाए छट्ठाणवडिए,
 ओगाहणट्टयाए चउट्ठाणवडिए, ठिईए तुल्ले, वण्णाइ अट्टफासेहि
 य छट्ठाणवडिए, एवं उक्कोसठिइए वि, अजहण्णमणुक्कोसठिइए
 वि एवं चेव, नवरं ठिइए, चउट्ठाणवडिए, ॥सू० १४॥

द्विप्रदेशिकादि वक्तव्यता

शब्दार्थ-(जहण्णोगाहणगणं भंते ! दुपएसियाणं पुच्छा ?) हे भग-

द्विप्रदेशिक आदि वक्तव्यता

शब्दार्थ-(जहण्णोगाहणगणं भंते ! दुपएसियाणं पुच्छा) हे भगवन् वक्तव्य -

છાયા-જઘન્યાવગાહનકાનાં ભદન્ત ! દ્વિપ્રદેશિકાનાં પૃચ્છા, ગૌતમ ! અનન્તાઃ પર્યાવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ, તત્ કેનાર્થેન ભદન્ત, એવમુચ્યતે-જઘન્યાવગાહનકો દ્વિપ્રદેશિકઃ સ્કન્ધો જઘન્યાવગાહનકસ્ય દ્વિપ્રદેશિકસ્ય સ્કન્ધસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યઃ પ્રદેશાર્થતયા તુલ્યઃ અવગાહનાર્થતયા તુલ્યઃ, સ્થિત્યા ચતુસ્થાનપતિતઃ કૃષ્ણવર્ણપર્યવૈઃ પદસ્થાપતિતઃ શેષવર્ણગન્ધરસપર્યવૈઃ પદસ્થાનપતિતઃ, શીતોષ્ણસ્નિગ્ધ રુક્ષ સ્પ-

વન્ ! જઘન્ય અવગાહના વાલે દ્વિપ્રદેશી પુદ્ગલોં કે સંબંધ મેં પ્રશ્ન ? (ગોચમા ! અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા) હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહે હેં (સે કેણદ્દેણં મંતે ! એવં વુચ્ચઈ-જહણ્ણોગાહણગાણં દુપ્પણ્ણસિયાણં અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા ?) હે ભગવન્ ! કિસ કારણ એસા કહા ગયા હૈં કિ જઘન્ય અવગાહના વાલે દ્વિપ્રદેશી પુદ્ગલોં કે અનન્ત પર્યાય હેં ? (ગોચમા ! જહણ્ણોગાહણં દુપ્પણ્ણં સંધે જહણ્ણોગાહણસ્સ દુપ્પણ્ણસિયસ્સ સંધસ્સ દવ્વદ્વયાં તુલ્લે) હે ગૌતમ ! જઘન્ય અવગાહના વાલા દ્વિપ્રદેશી સ્કન્ધ જઘન્ય અવગાહના વાલે દ્વિપ્રદેશી સ્કન્ધ સે દ્રવ્ય કો દૃષ્ટિ સે તુલ્ય હૈં (પણ્ણદ્વયાં તુલ્લે) પ્રદેશોં કી અપેક્ષા તુલ્ય હૈં (ઓગાહણદ્વયાં તુલ્લે) અવગાહના કી અપેક્ષા તુલ્ય હૈં (ઠિઈં ચચ્છાણવહિં સ્થિતિ સે ચતુસ્થાનપતિત હૈં (કાલવણ્ણપજ્જવેહિં છદ્ધાણવહિં) કાલે વર્ણ કે પર્યાયોં સે પદસ્થાનપતિત હોતા હૈં (સેસવણ્ણગંધરસ પજ્જવેહિં છદ્ધાણવહિં) શેષ વર્ણ, ગંધ, રસ કે પર્યાયોં સે પદસ્થાનપતિત (સીય-ઉસિણ-ણિદ્ધ-લુક્ખલ્લાસપજ્જવેહિં છદ્ધાણવહિં) શીત, ઉષ્ણ, સ્નિગ્ધ ઓર રુક્ષ સ્પર્શોં સે પદસ્થાનપતિત હોતા હૈં

અવગાહનાવાળા દ્વિપ્રદેશી પુદ્ગલોના સમ્બન્ધમાં પ્રશ્ન ? (ગોચમા ! અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા) હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે (સે કેણદ્દેણં મંતે ! એવં વુચ્ચઈ-જહણ્ણોગાહણગાણં દુપ્પણ્ણસિયાણં અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા ?) હે ભગવન્ ! શા કારણે એવું કહ્યું કે જઘન્ય અવગાહનાવાળા દ્વિપ્રદેશી પુદ્ગલોના અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે ? (ગોચમા ! જહણ્ણોગાહણં દુપ્પણ્ણં સંધે જહણ્ણોગાહણસ્સ દુપ્પણ્ણસિયસ્સ સંધસ્સ દવ્વદ્વયાં તુલ્લે) હે ગૌતમ ! જઘન્ય અવગાહના વાળા દ્વિપ્રદેશી સ્કન્ધ જઘન્ય અવગાહનાવાળા દ્વિપ્રદેશી સ્કન્ધથી દ્રવ્યની દૃષ્ટિએ તુલ્ય છે (પણ્ણદ્વયાં તુલ્લે) પ્રદેશોની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે (ઓગાહણદ્વયાં તુલ્લે) અવગાહનાની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે (ઠિઈં ચચ્છાણવહિં) સ્થિતિથી ચતુસ્થાન પતિત છે (કાલવણ્ણપજ્જવેહિં છદ્ધાણવહિં) કાળા વર્ણના પર્યાયથી પદસ્થાન પતિત થાય છે (સેસવણ્ણગંધરસપજ્જવેહિં છદ્ધાણવહિં) શેષ વર્ણ, ગંધ, રસના પર્યાયોથી પદસ્થાન પતિત થાય છે (સીય ઉસિણ ણિદ્ધ લુક્ખલ્લાસપજ્જવેહિં છદ્ધાણવહિં) શીત, ઉષ્ણ, સ્નિગ્ધ અને રુક્ષ સ્પર્શોથી પદસ્થાન પતિત થાય છે (સે તેણદ્દેણં ગોચમા ! એવં વુચ્ચઈ-

ર્શપર્યવૈઃ પદ્સ્થાનપતિતઃ તત્ તેનાર્થેન ગૌતમ ! એવમ્ ઉચ્યતે—જઘન્યાવગાહન-
કાનાં દ્વિપ્રદેશિકાનાં પુદ્ગલાનાં અનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ, ઉત્કૃષ્ટાવગાહનકોઽપિ
એવશ્ચેવ અજઘન્યાનુત્કૃષ્ટાવગાહનકો નાસ્તિ જઘન્યાવગાહનકાનાં ભદન્ત !
ત્રિપ્રદેશિકાનાં પૃચ્છા, ગૌતમ ! અનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ તત્ કેનાર્થેન ભદન્ત !
એવમુચ્યતે- જઘન્યાવગાહનકાનાં ત્રિપ્રદેશિકાનામનન્તાઃ પર્યવાઃ, પ્રજ્ઞપ્તાઃ ?
ગૌતમ ! યથા દ્વિપ્રદેશિકો જઘન્યાવગાહનકઃ, ઉત્કૃષ્ટાવગાહનકોઽપિ એવશ્ચેવ,
એવં અજઘન્યાનુત્કૃષ્ટાવગાહનકોઽપિ, જઘન્યાવગાહનકાનાં ભદન્ત ! ચતુઃ પ્રદેશી-

(સે તેણદ્દેણં ગોયમા ! એવં વુચ્ચહ-જહણ્ણોગાહણયાણં પોગ્ગલાણં
અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા) હસ કારણ સે હે ગૌતમ ! એસા કહા હૈં કિ
જઘન્ય અવગાહના વાલે પુદ્ગલોં કે અનન્ત પર્યાય હૈં

(ઉક્કોસોગાહણે વિ એવં ચેવ) ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના વાલા ભી
ઈસી પ્રકાર (અજહણ્ણમણુક્કોસોગાહણો નત્થિ) મધ્યમ અવગાહના
વાલા દ્વિપ્રદેશી સ્કંધ નહીં હોતા

(જહણ્ણોગાહણયાણં ભંતે ! તિપ્પેસિયાણં પુચ્છા ?) હે ભગવન્ !
જઘન્ય અવગાહના વાલે ત્રિપ્રદેશી પુદ્ગલોં કી પૃચ્છા ? (ગોયમા ! અણંતા
પજ્જવા પણ્ણત્તા) હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહે હૈં (સે કેણદ્દેણં ભંતે !
એવં વુચ્ચહ-જહણ્ણોગાહણયાણં તિપ્પેસિયાણં અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા ?)
કિસ કારણ સે હે ભગવન્ ! એસા કહા હૈં કિ જઘન્ય અવગાહના વાલે
ત્રિપ્રદેશી પુદ્ગલોં કે અનન્ત પર્યાય કહે હૈં ? (ગોયમા ! જહા દુપ્પેસિયે
જહણ્ણોગાહણે ઉક્કોસોગાહણે વિ એવં ચેવ) હે ગૌતમ ! જૈસે જઘન્ય
અવગાહના વાલા દ્વિપ્રદેશી વૈસા હી જઘન્ય અવગાહના વાલા ઔર

જહણ્ણોગાહણયાણં પોગ્ગલાણં અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા ?) એ કારણે હે ગૌતમ ! એવું
કહ્યું છે કે જઘન્ય અવગાહનાવાળા પુદ્ગલોના અનન્ત પર્યાય છે (ઉક્કોસોગાહણે
વિ એવં ચેવ) ઉત્કૃષ્ટ અવગાહનાવાળા પણ એ પ્રકારે (અજહણ્ણમણુક્કોસોગાહણો
નત્થિ) મધ્યમ અવગાહના વાળા દ્વિપ્રદેશી સ્કંધ નથી હોતા

(જહણ્ણોગાહણયાણં ભંતે ! તિપ્પેસિયાણં પુચ્છા ?) હે ભગવન્ ! જઘન્ય અવ-
ગાહનાવાળા ત્રિપ્રદેશી પુદ્ગલોની પૃચ્છા (ગોયમા ! અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા) હે
ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે (સે કેણદ્દેણં ભંતે ! એવં વુચ્ચહ જહણ્ણોગાહણયાણં
તિપ્પેસિયાણં અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા ?) શા કારણે હે ભગવન્ ! એવું કહ્યું છે કે
જઘન્ય અવગાહનાવાળા ત્રિપ્રદેશી પુદ્ગલોના અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે ? (ગોયમા !
જહા દુપ્પેસિયે જહણ્ણોગાહણે ઉક્કોસોગાહણે વિ એવં ચેવ) હે ગૌતમ ! જેમ જઘન્ય
અવગાહનાવાળા દ્વિપ્રદેશી તેમજ જઘન્ય અવગાહના વાળા અને ઉત્કૃષ્ટ અવ-

कानां पृच्छा, गौतम ! यथा जघन्यावगाहनको द्विप्रदेशिकस्तथा जघन्यावगाहन-
कश्चतुः प्रदेशिकः एवं यथा उत्कृष्टावगाहनको द्विप्रदेशिकस्तथा उत्कृष्टावगाहन-
कश्चतुः प्रदेशिकोऽपि, एवम्—अजघन्यानुत्कृष्टावगाहनकोऽपि चतुःप्रदेशिकः, नव-
रम् अवगाहनार्थतया स्याद्हीनः, स्यात् तुल्यः, स्यादभ्यधिकः, यदा हीनः प्रदेश
हीनः, अथाभ्यधिकः प्रदेशाभ्यधिकः, एवं यावद् दशप्रदेशिको ज्ञातव्यः, नवरम्

उत्कृष्ट अवगाहना वाला त्रिप्रदेशी (एवं अजहण्णमणुक्कोसोगाहणए
वि) इसी प्रकार मध्यम अवगाहना वाला भी

(जहण्णोगाहणयाणं भंते ! चउपसियाणं पुच्छा ?) हे भगवन् ! जघन्य
अवगाहना वाले चौप्रदेशी के पर्यायों के विषय में प्रश्न ? (गोयमा !
जहा जहण्णोगाहणए दुपएसिए तहा चउप्पएसिए) हे गौतम ! जैसे
जघन्य अवगाहना वाला द्विप्रदेशी उसी प्रकार चतुःप्रदेशी (एवं जहा
उक्कोसोगाहणए दुपएसिए तहा उक्कोसोगाहणए चउप्पएसिए वि) इस
प्रकार जैसा उत्कृष्ट अवगाहना वाला द्विप्रदेशी वैसा उत्कृष्ट अवगाहना
वाला चतुःप्रदेशी (एवं अजहण्णमणुक्कोसोगाहणए वि चउप्पएसिए)
इसी प्रकार मध्यम अवगाहना वाला चौप्रदेशी भी (नवरं ओगा-
हणट्ठयाए सिय हीणे सिय तुल्ले सिय अब्भहिए) विशेष यह कि
अवगाहना से कदाचित् हीन, कदाचित् तुल्य और कदाचित् अधिक
होता है (जइ हीणे पएसहीणे) यदि हीन हो तो प्रदेशहीन (अह
अब्भहिए पएसअब्भहिए) अगर अधिक हो तो प्रदेशाधिक (एवं जाव
दसपएसिए जेयव्वं) इस प्रकार यावन् दशप्रदेशी समझना चाहिए

गाहुना वाणा त्रिप्रदेशी (एवं अजहण्णमणुक्कोसोगाहणए वि) એજ રીતે મધ્યમ
અવગાહના વાળા પણ

(જહણ્ણોગાહણયાણં ભંતે ! ચउપસિયાણં પુછા) હે ભગવન્ ! જઘન્ય અવ-
ગાહનાવાળા ચાર પ્રદેશીના પર્યાયના વિષયમાં પ્રશ્ન ? (ગોચમા ! જહા
જહણ્ણોગાહણએ દુપએસિએ તહા ચउપ્પએસિએ) હે ગૌતમ ! જેમ જઘન્ય અવગા-
હનાવાળા દ્વિપ્રદેશી એજ રીતે ચતુઃપ્રદેશી (એવં જહા ઉક્કોસોગાહણએ ચउપ્પએ-
સિએ વિ) એ રીતે જેમ ઉત્કૃષ્ટ અવગાહનાવાળા દ્વિપ્રદેશી તેમજ ઉત્કૃષ્ટ અવ-
ગાહના વાળા ચતુઃપ્રદેશી (એવં અજહણ્ણમણુક્કોસોગાહણએ વિ ચउપ્પએસિએ) એ
રીતે મધ્યમ અવગાહનાવાળા ચાર પ્રદેશી પણ (નવરં ઓગાહણટ્ઠયાએ સિય હીણે
સિય તુલ્લે સિય અબ્ભહિએ) વિશેષ એ કે અવગાહનાથી કદાચિત્ હીન, કદાચિત્
તુલ્ય અને કદાચિત્ અધિક થાય છે (જइ હીણે પએસહીણે) જો હીન હોય તો
પ્રદેશ હીન (અહ અબ્ભહિએ પએસ અબ્ભહિએ) અગર અધિક તો પ્રદેશાધિક (એવં

—અજઘન્યાનુત્કૃષ્ટાવગાહનકે પ્રદેશપરિવૃદ્ધિઃ કર્તવ્યા યાવદ્ દશપ્રદેશિકસ્ય સપ્ત-
પ્રદેશાઃ પરિવર્દિષ્યન્તે જઘન્યાવગાહનકાનાં ભદન્ત ! સંખ્યેયપ્રદેશિકાનાં પૃચ્છા,
ગૌતમ ! અનન્તાઃ, પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ તત્ કેનાર્થેન ભદન્ત ! એવમુચ્યતે—જઘન્યાવગાહ-
નકાનાં સંખ્યેયપ્રદેશીકાનાં અનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ ! ગૌતમ ! જઘન્યાવગાહનકઃ
સંખ્યેયપ્રદેશિકો જઘન્યાવગાહનકસ્ય સંખ્યેયપ્રદેશિકસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યઃ પ્રદે-
શાર્થતયા દ્વિસ્થાનપતિતઃ અવગાહનાર્થતયા તુલ્યઃ સ્થિત્યા ચતુઃસ્થાનપતિતઃ,

(ળવરં અજહણ્ણુકોસોગાહ્ણણે પપ્પસવુદ્ધી કાયવ્વા) વિશેષ યહ કિ
મધ્યમ અવગાહના વાલે મેં એક-એક પ્રદેશ કી વૃદ્ધિ કરના યાહિયે
(એવં જાવ દસપપ્પસિયસ્સ સત્તપપ્પસા પરિવદ્ધિજ્જંતિ) હસ પ્રકાર
યાવત્ દશપ્રદેશી કે સાત પ્રદેશ વઢતે હેં

(જહણ્ણોગાહ્ણગાળં ભંતે ! સંખેજ્જપપ્પસિયાળં પુચ્છા ?) હે ભગવન્ !
જઘન્ય અવગાહના વાલે સંખ્યાત પ્રદેશી પુદ્ગલોં કી પૃચ્છા ? (ગોયમા !
અળંતા પજ્જવા પળ્ણત્તા) હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહે હેં (સે કેળદ્દેળં
ભંતે ! એવં વુચ્ચઈ—જહણ્ણોગાહ્ણગાળં સંખેજ્જપપ્પસિયાળં અળંતા પજ્જવા
પળ્ણત્તા ?) કિસકારણ સે હે ભગવન્ ! એસા કહા હેં કિ જઘન્ય અવગા-
હના વાલે સંખ્યાત પ્રદેશી પુદ્ગલોં કે અનન્ત પર્યાય કહે હેં ? (ગોયમા !
જહણ્ણોગાહ્ણણે સંખેજ્જપપ્પસિયે જહણ્ણોગાહ્ણગસ્સ સંખિજ્જપપ્પસિયસ્સ
દવ્વદ્ધયાએ તુલ્લે) હે ગૌતમ જઘન્ય અવગાહના વાલા એક સંખ્યાત
પ્રદેશી પુદ્ગલ દૂસરે જઘન્ય અવગાહના વાલે સંખ્યાત પ્રદેશી પુદ્ગલ

જાવ દસ પપ્પસિયે ણેયવ્વ) એ પ્રકારે યાવતૂ દશ પ્રદેશી સમજવા ભેઠએ
(ળવરં અજહણ્ણુકોસોગાહ્ણણે પપ્પસવુદ્ધી કાયવ્વા) વિશેષ એ કે મધ્યમ અવ-
ગાહના વાળામા એક એક પ્રદેશની વૃદ્ધિ કરવી ભેઠએ (એવં જાવ દસપપ્પસિ-
યસ્સ સત્ત પપ્પસા પરિવદ્ધિજ્જંતિ) એ રીતે યાવતૂ દશ પ્રદેશીના સાત પ્રદેશ વધે છે
(જહણ્ણોગાહ્ણગાળં ભંતે ! સંખેજ્જપપ્પસિયાળં પુચ્છા ?) હે ભગવન્ જઘન્ય અવ-
ગાહનાવાળા સંખ્યાત પ્રદેશી પુદ્ગલોની પૃચ્છા ? (ગોયમા ! અળંતા પજ્જવા
પળ્ણત્તા) હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે (સે કેળદ્દેળં ભંતે ! એવં વુચ્ચઈ—જહણ્ણો-
ગાહ્ણગાળં સંખેજ્જપપ્પસિયાળં અળંતા પજ્જવા પળ્ણત્તા) શા કારણે હે ભગવન્ ! એવું
કહ્યું છે કે જઘન્ય અવગાહનાવાળા સંખ્યાત પ્રદેશી પુદ્ગલોના અનન્ત પર્યાય
કહ્યા છે ? (ગોયમા ! જહણ્ણોગાહ્ણણે સંખેજ્જપપ્પસિયે જહણ્ણોગાહ્ણગસ્સ સંખિજ્જ-
પપ્પસિયસ્સ દવ્વદ્ધયાએ તુલ્લે) હે ગૌતમ ! જઘન્ય અવગાહનાવાળા એક સંખ્યાત
પ્રદેશી પુદ્ગલ બીજા જઘન્ય અવગાહનાવાળા એક સંખ્યાત પ્રદેશી પુદ્ગલોથી દ્રવ્યની
દૃષ્ટિએ તુલ્ય છે (પપ્પસદ્ધયાએ દુદ્ધાળવદ્ધિયે) પ્રદેશોની દૃષ્ટિએ દ્વિસ્થાન પતિત

વર્ણાદિભિશ્ચતુઃ સ્પર્શપર્યવૈશ્વ પટસ્થાનપતિતઃ એવં ઉત્કૃષ્ટાવગાહનકોડપિ, અજન્યાનુત્કૃષ્ટાવગાહનકોડપિ એવશ્ચેવ, નવરં સ્વસ્થાને દ્વિસ્થાનપતિતઃ, જયન્યાવગાહનકાનાં ભદન્ત ! અસંખ્યેયપ્રદેશિકાનાં પૃચ્છા, ગૌતમ ! અનંતાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ તત્ કેનાર્થેન ભદન્ત ! એવમુચ્યતે જયન્યાવગાહનકાનામસંખ્યેયપ્રદેશિકાનામનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ ગૌતમ ! જયન્યાવગાહનકઃ અસંખ્યેયપ્રદેશિકઃ સ્કન્ધો જયન્યાવગાહનકસ્ય અસંખ્યેયપ્રદેશિકસ્ય સ્કન્ધસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યઃ પ્રદેશાર્થતયા ચતુઃ

સે દ્રવ્ય કી દૃષ્ટિ સે તુલ્ય હૈ (પાસદૃષ્ટ્યાએ દુદ્ધાણવડિએ) પ્રદેશોં કી દૃષ્ટિ સે દ્વિસ્થાનપતિત (ઓગાહણદૃષ્ટ્યાએ તુલ્લે) અવગાહના કી અપેક્ષા સે તુલ્ય (ઠિઈએ ચડદ્ધાણવડિએ) સ્થિતિ સે ચતુઃસ્થાન પતિત (વણ્ણાઈ ચડપ્પાસપજ્જવેહિય છદ્ધાણવડિએ) વર્ણાદિ સે તથા ચાર સ્પર્શ કે પર્યાયોં સે પટસ્થાનપતિત (એવં ઉક્કોસોગાહણએ વિ હસી પ્રકાર ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના વાલા ભી (અજહણ્ણમણુક્કોસોગાહણએ વિ એવં ચેવ) મધ્યમ અવગાહના વાલા ભી હસી પ્રકાર (ણવરં સદ્ધાણે દુદ્ધાણવડિએ) વિશેષ યહ કિ સ્વસ્થાન મેં વહ દ્વિસ્થાનપતિત હૈ

(જહણ્ણોગાહણગાણં ભંતે ! અસંખિજ્જપણ્ણમિયાણં પુચ્છા ?) હે ભગવન્ ! જયન્ય અવગાહના વાલે અસંખ્યાત પ્રદેશી સ્કન્ધોં કી પૃચ્છા ? (ગોયમા ! અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા) હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહે હૈં (સે કેણદ્દેણં ભંતે ! એવં બુચ્ચઈ-જહણ્ણોગાહણગાણં અસંખિજ્જપણ્ણમિયાણં અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા ?) હે ભગવન્ ! કિસ કારણ એસા કહા કિ જયન્ય અવગાહના વાલે અસંખ્યાતપ્રદેશી સ્કન્ધોં કે અનન્ત પર્યાય કહે હૈં ? (ગોયમા ! જહણ્ણોગાહણએ અસંખિજ્જપણ્ણમિયાણં સંધે જહણ્ણોગાહ-

(ઓગાહણદૃષ્ટ્યાએ તુલ્લે) અવગાહનાની અપેક્ષાએ તુલ્ય (ઠિઈએ ચડદ્ધાણવડિએ) સ્થિતિથી ચતુઃસ્થાનપતિત (વણ્ણાઈ ચડપ્પાસપજ્જવેહિય છદ્ધાણવડિએ) વર્ણાદિથી તથા ચાર સ્પર્શના પર્યાયોંથી પટસ્થાન પતિત (એવં ઉક્કોસોગાહણએ વિ) એવ પ્રકાર ઉત્કૃષ્ટ અવગાહનાવાળા પણ (અજહણ્ણમણુક્કોસોગાહણએ વિ એવં ચેવ) મધ્યમ અવગાહનાવાળા પણ આ પ્રકારે (ણવરં સદ્ધાણે દુદ્ધાણવડિએ) વિશેષ એ કે સ્વસ્થાનમાં તે દ્વિસ્થાન પતિત છે.

(જહણ્ણોગાહણગાણં ભંતે ! અસંખિજ્જપણ્ણમિયાણં પુચ્છા ?) હે ભગવન્ ! જયન્ય અવગાહનાવાળા અસંખ્યાત પ્રદેશી સ્કન્ધોંની પૃચ્છા ? (ગોયમા ! અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા) હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહા છે (સે કેણદ્દેણં ભંતે ! એવં બુચ્ચઈ-જહણ્ણોગાહણગાણં અસંખિજ્જપણ્ણમિયાણં અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા) હે ભગવન્ ! શા કારણે એમ કહ્યું કે જયન્ય અવગાહનાવાળા અસંખ્યાત પ્રદેશી સ્કન્ધોંના અનન્ત પર્યાય કહા છે ? (ગોયમા ! જહણ્ણોગાહણએ અસંખિજ્જ પ

स्थानपतितः, अवगाहनार्थतया तुल्यः, स्थित्या चतुःस्थानपतितः वर्णादिभिरुपरितनस्पर्शश्च षट्स्थानपतितः एवमुत्कृष्टावगाहनकोऽपि, अजघन्यानुत्कृष्टावगाहनकोऽपि एवञ्चैव, नवरं स्वस्थाने चतुःस्थानपतितः जघन्यावगाहनकानां भदन्तः ! अनन्तप्रदेशिकानां पृच्छा, गौतम ! अनन्ताः पर्यायाः प्रज्ञप्ताः तत् केनार्थेन भदन्तः एवमुच्यते— जघन्यावगाहनकानामनन्तप्रदेशिकानामनन्ताः पर्यायाः प्रज्ञप्ताः ?

जगस्स असखिज्जपएसियस्स खंधस्स दब्बट्ठयाए तुल्ले) हे गौतम ! जघन्य अवगाहना वाला असंख्यातप्रदेशी स्कंध जघन्य अवगाहना वाले असंख्यातप्रदेशी स्कंध से द्रव्य की दृष्टि से तुल्य (पएसट्ठयाए चउट्ठाणवडिए) प्रदेशों की अपेक्षा से चतुःस्थानपतित (ओगाहणट्ठयाए तुल्ले) अवगाहना से तुल्य (ठिईए चउट्ठाणवडिए) स्थिति से चतुःस्थानपतित (वण्णाइ उवरिल्लफासेहि य छट्ठाणवडिए) वर्णादि से तथा उपर के चार स्पर्शों से षट्स्थानपतित (एवं उक्कोसोगाहणए वि) इसी प्रकार उत्कृष्ट अवगाहना वाला भी (अजहण्णमणुक्कोसोगाहणए वि एवं चेव) मध्यम अवगाहना वाला भी इसी प्रकार (नवरं सट्ठाणे चउट्ठाणवडिए) विशेषता यह कि स्वस्थान में चतुःस्थानपतित

(जहण्णोगाहणगाणं भंते ! अणंतपएसियाणं पुच्छा ?) हे भगवन ! जघन्य अवगान वाले अनन्त प्रदेशी स्कंधों की पृच्छा ? (गोयमा ! अणंता पज्जवा पणत्ता) हे गौतम ! अनन्त पर्याय कहे हैं (से केणट्ठेणं भंते एवं वुच्चइ—जहण्णोगाहणगाणं अणंतपएसियाणं अणंता पज्जवा

सिए खंधे जहण्णोगाहणगस्स असखिज्जपएसियस्स खंधस्स दब्बट्ठयाए तुल्ले) हे गौतम ! जघन्य अवगाहनावाणा असंख्यात प्रदेशी स्कंध जघन्य अवगाहनावाणा असंख्यात प्रदेशी स्कंधधी द्रव्यनी दृष्टिओ तुल्य (पएसट्ठयाए चउट्ठाणवडिए) प्रदेशोनी अपेक्षाओ चतुःस्थान पतित (ओगाहणट्ठयाए तुल्ले) अवगाहनाथी तुल्य (ठिईए चउट्ठाणवडिए) स्थितिथी चतुःस्थान पतित (वण्णाइ उवरिल्लफासेहिय छट्ठाणवडिए) वर्णादिथी तथा उपरना चार स्पर्शोथी षट्स्थान पतित (एवं उक्कोसोगाहणए वि) ओ प्रकारे उत्कृष्ट अवगाहनावाणा पणु (अजहण्ण मणुक्कोसोगाहणए वि एवं चेव) मध्यम अवगाहना वाणा पणु ओरु रीते (नवरं सट्ठाणे चउट्ठाण वडिए) विशेषता ओ के स्वस्थानमां चतुःस्थान पतित छे

(जहण्णोगाहणगाणं भंते ! अणंतपएसियाणं पुच्छा ?) हे भगवन ! जघन्य अवगाहनावाणा अनन्त प्रदेशी स्कंधोनी पृच्छा ? (गोयमा ! अणंता पज्जवा पणत्ता) हे गौतम ! अनन्त पर्याय कहे छे (से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ जहण्णोगाहणगाणं अणंतपएसियाणं अणंता पज्जवा पणत्ता) हे भगवन ! शांकारओ ओवुं कडेवाय छे के जघन्य अवगाहनावाणा अनन्त प्रदेशी स्कंधोमा अनन्त

गौतम ! जघन्यावगानकोऽनन्तप्रदेशिकः स्कन्धो जघन्यावगाहनकस्य अनन्त
प्रदेशिकस्य स्कन्धस्य द्रव्यार्थतया तुल्यः, प्रदेशार्थतया पटस्थानपतितः, अवगाहना-
र्थतया तुल्यः स्थित्या चतुःस्थानपतितः, वर्णादिभिरुपरितनचतुःस्पर्शः पटस्थान-
पतितः, उत्कृष्टावगाहनकोऽपि एवञ्चैव, नवरम्-स्थित्या तुल्यः अजघन्यानुत्कृ-
ष्टावगानकानां भदन्त ! अनन्तप्रदेशिकानां पृच्छा, गौतम ! अनन्ता पर्यवाः
प्रज्ञप्ताः, तत् केनार्थेन भदन्त ! एवमुच्यते अजघन्यानुत्कृष्टावगाहनकानाम-
नन्तप्रदेशिकानामनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः' गौतम ! अजघन्यानुत्कृष्टावगाहन
पणत्ता ?) हे भगवन् ! किसकारण ऐसा कहा जाता है कि जघन्य
अवगाहना वाले अनन्त प्रदेशी स्कंधों के अनन्त पर्याय हैं ? (गोयमा !
जहण्णोगाहणण अणंतपणसिए गंधे जहण्णोगाहणगस्स अणंतपणसिय-
स्स गंधस्स दब्बद्वयाए तुल्ले) हे गौतम ! जघन्य अवगाहना वाला अन-
न्तप्रदेशी स्कंध जघन्य अवगाहना वाले अनन्तप्रदेशी स्कंध से द्रव्य
की दृष्टि से तुल्य है (पणसद्वयाए छट्ठाणवडिए) प्रदेशों की अपेक्षा से
षट्स्थानपतित है (ओगाहणद्वयाए तुल्ले) अवगाहना की अपेक्षा से
तुल्य है (ठिईए चउट्ठाणवडिए) स्थिति से चतुःस्थानपतित है (वण्णा-
इउवरिल्लचउफासेहिं छट्ठाणवडिए) वर्णादि से तथा ऊपर के चार स्पर्शों
से षट्स्थानपतित है (उक्कोसोगाहणए वि एवं चेव) उत्कृष्ट अवगाहना
वाला भी इसी प्रकार (नवरं ठिईए वि तुल्ले) विशेष यह कि स्थिति
से वह तुल्य है

(अजहण्णमणुक्कोसोगाहणगाणं भंते ! अणंतपणमियाणं पुच्छा ?)
हे भगवन् ! मध्यम अवगाहना वाले अनन्तप्रदेशी स्कंधों के पर्यायों

पर्याय छे ? (गोयमा ! जहण्णोगाहणण अणंतपणसिए गंधे जहण्णोगाहणगस्स
अणंतपणसियास गंधस्स दब्बद्वयाए तुल्ले) हे गौतम ! जघन्य अवगाहनावाणा
अनन्तप्रदेशी स्कंध जघन्य अवगाहनावाणा अनन्तप्रदेशी स्कंधी द्रव्यनी
दृष्टिसे तुल्य छे (पणसद्वयाए छट्ठाणवडिए) प्रदेशोनी अपेक्षासे षट्स्थान पतित
छे (ओगाहणद्वयाए तुल्ले) अवगाहनानी अपेक्षासे तुल्य छे (ठिईए चउट्ठाणवडिए)
स्थितिथी अतुस्थान पतित छे (वण्णाइ उवरिल्ल चउफासेहिं छट्ठाणवडिए)
वर्णादिथी तथा उपरना चार स्पर्शोथी षट्स्थान पतित छे (उक्कोसोगाहण वि एवं
चेव) उत्कृष्ट अवगाहनावाणा पण्णे अज प्रक्षारे (नवरं ठिईए वि तुल्ले) विशेष
से हे स्थितिथी पण्णे ते तुल्य छे

(अजहण्ण मणुक्कोसोगाहणगाणं भंते ! अणंतपणमियाणं पुच्छा ?) हे
भगवन् ! मध्यम अवगाहनावाणा अनन्त प्रदेशी स्कंधोना पर्यायानी पृच्छा ?

कोऽनन्तप्रदेशिकः स्कन्धः अजघन्यानुत्कृष्टावगाहनकस्य अनन्तप्रदेशिकस्य स्कन्धस्य द्रव्यार्थतया तुल्यः, प्रदेशार्थतया षट्स्थानपतितः, अवगाहकार्थतया चतुःस्थानपतितः, स्थित्या चतुःस्थानपतितः, वर्णादिभिरष्टस्पर्शैः षट्स्थानपतितः, जघन्यस्थितिकानां भदन्त ! परमाणुपुद्गलानां पृच्छा, गौतम ! अनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः, तत् केनार्थेन भदन्त ! एवमुच्यते—जघन्यस्थितिकानां परमाणुपुद्गलानामनन्ताः, पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? गौतम ! जघन्यस्थितिकः परमाणुपुद्गलो जघन्य-

की पृच्छा ? (गोयमा ! अणंता पज्जवा पणत्ता) हे गौतम ! अनन्त पर्याय कहे हैं (से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ अजहण्णमणुक्कोसो-गाहणगाणं अणंतपएसियाणं अणंता पज्जवा पणत्ता ?) हे भगवन् ! किसकारण ऐसा कहा कि मध्यम अवगाहना वाले अनन्तप्रदेशी स्कंधों के अनन्त पर्याय कहे हैं ? (गोयमा ! अजहण्णमणुक्कोसोगाहणए अणंतपएसिए खंधे अजहण्णमणुक्कोसोगाहणगस्स अणंतपएसियस्स खंधस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले) मध्यम अवगाहना वाला अनन्तप्रदेशी स्कंध मध्यम अवगाहना वाले अनन्त प्रदेशी स्कंध से द्रव्य से तुल्य (पएसट्ठयाए छट्ठाणवडिए) प्रदेशों से षट्स्थानपतित (ओगाहणट्ठयाए चउट्ठाणवडिए) अवगाहना से चतुस्थानपतित (ठिईए चउट्ठाणवडिए) स्थिति से चतुस्थानपतित (वण्णाइ अट्ठफासेहिं छट्ठाणवडिए) वर्णादि से तथा आठ स्पर्शों से षट्स्थानपतित

(जहण्णट्ठियाणं भंते ! परमाणुपुद्गलानां पृच्छा ?) हे भगवन् ! जघन्य स्थितिक परमाणुपुद्गलों के कितने पर्याय हैं ? (गोयमा ! अणंता

(गोयमा ! अणंता पज्जवा पणत्ता) हे गौतम ! अनन्त पर्याय कहा छे (से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ—अजहण्णमणुक्कोसोगाहणगाणं अणंतपएसियाणं अणंता पज्जवा पणत्ता ?) हे भगवन् शा कारणे एवुं कहुं के मध्यम अवगाहनावाणा अनन्त प्रदेशी स्कंधाना अनन्त पर्याय कहा छे ? (गोयमा ! अजहण्णमणुक्कोसोगाहणए अणंतपएसिए खंधे अजहण्णमणुक्कोसोगाहणगस्स अणंतपएसियस्स खंधस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले) मध्यम अवगाहनावाणा अनन्त प्रदेशी स्कंध मध्यम अवगाहनावाणा अनन्त प्रदेशी स्कंधी द्रव्य दृष्टिअे तुल्य (पएसट्ठयाए छट्ठाणवडिए) प्रदेशी षट्स्थान पतित (ओगाहणट्ठयाए चउट्ठाणवडिए) अवगाहनाथी चतुस्थान पतित (ठिईए चउट्ठाणवडिए) स्थितिथी चतुस्थान पतित (वण्णाइ अट्ठफासेहिं छट्ठाण वडिए) वर्णादिथी तथा आठ स्पर्शाथी षट्स्थान पतित

(जहण्णट्ठियाणं भंते ! परमाणुपुद्गलानां पृच्छा ?) हे भगवन् ! जघन्य स्थितिक परमाणु पुद्गलाना केटला पर्याय छे ? (गोयमा ! अणंता पज्जा पणत्ता) हे गौतम !

स्थितिकस्य परमाणुपुद्गलस्य द्रव्यार्थतया तुल्यः, प्रदेशार्थतया तुल्यः, अवगाहनार्थतया तुल्यः, स्थित्या तुल्यः, वर्णादिभिः द्विस्पर्शाभ्याञ्च षट्स्थानपतितः, एवमुत्कृष्टस्थितिकोऽपि, अजघन्यानुत्कृष्टस्थितिकोऽपि एवञ्चैव, नवरम्-स्थित्या चतुःस्थानपतितः, जघन्यस्थितिकानां द्विप्रदेशिकानां पृच्छा गौतम ! अनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः, तत् केनार्थेन भदन्त ! एवमुच्यते-जघन्यस्थि-

पञ्जवा पण्णत्ता) हे गौतम ! अनन्त पर्याय हैं (से केणट्ठेणं भत्ते । एवं बुच्चवह-जहण्णठिइयाणं परमाणुपुग्गलाणं अणंता पञ्जवा पण्णत्ता ?) हे भगवन् ! किस कारण से ऐसा कहा जाता है कि जघन्य स्थिति वाले परमाणुपुद्गलों के अनन्त पर्याय हैं ? (गोयमा ! जहण्णठिइए परमाणुपोद्गले जहण्णठिइयस्स परमाणुपोद्गलस्स दच्चद्वयाए तुल्ले) गौतम ! जघन्य स्थिति वाला परमाणुपुद्गल दूसरे जघन्य स्थिति वाले परमाणुपुद्गल से द्रव्य की दृष्टि से तुल्य (पएसद्वयाए तुल्ले) प्रदेश से तुल्य (ओगाहणद्वयाए तुल्ले) अवगाहना से तुल्य (ठिइए तुल्ले) स्थिति से तुल्य (वण्णाइदुफासेहि य) वर्णादि तथा दो स्पर्शों से (छट्ठाणवडिए) षट्स्थानपतित (एवं उक्कोसठिइए वि) इसी प्रकार उत्कृष्ट स्थिति वाला भी (अजहण्णमणुक्कोसठिइए वि एवं चेव) मध्यम स्थिति वाला भी इसी प्रकार (नवरं ठिइए चउट्ठाणवडिए) विशेष यह कि स्थिति से चतुस्थानपतित है

(जहण्णठिइयाणं दुपएसियाणं पुच्छा ?) जघन्य स्थिति वाले द्विप्रदेशी स्कंधों के पर्यायों की पृच्छा ? (गोयमा ! अणंता पञ्जवा पण्णत्ता)

अनन्त पर्याय छे (से केणट्ठेणं भत्ते ! एवं बुच्चवह जहण्णठिइयाणं परमाणुपुग्गलाणं अणंता पञ्जवा पण्णत्ता ?) हे भगवन् ! शां डारहे ओम डडेवाय छे हे जघन्य-स्थितिवाणा परमाणु पुद्गलोना अनन्त पर्याय छे ? (गोयमा ! जहण्णठिइए परमाणुपोगले जहण्णठिइयस्स परमाणुपोगलस्स दच्चद्वयाए तुल्ले) हे गौतम ! जघन्य स्थितिवाणा परमाणु पुद्गलणीज्ज जघन्य स्थितिवाणा परमाणु पुद्गलथा द्रव्यनी दृष्टिओ तुल्य (पएसद्वयाए तुल्ले) प्रदेशोथी तुल्य (ओगाहणद्वयाए तुल्ले) अवगाहनाथी तुल्य (ठिइए तुल्ले) स्थितिथी तुल्य (वण्णाइ दुफासेहिय) वर्णादिथी तथा ओ स्पर्शोथी (छट्ठाणवडिए) षट्स्थान पतित (एवं उक्कोसठिइए वि) ओवी ज रीते उत्कृष्ट स्थितिवाणा पणु (अजहण्ण मणुक्कोसठिइए वि एवं चेव) मध्यम अवगाहनावाणा पणु ओ ज रीते (नवरं ठिइए चउट्ठाणवडिए) विशेष ओ हे स्थितिथी चतुस्थान पतित छे

(जहण्णठिइयाणं दुपएसियाणं पुच्छा ?) जघन्य स्थितिवाणा द्विप्रदेशी स्कंधोना पर्यायोनी पृच्छा ? (गोयमा ! अणंता पञ्जवा पण्णत्ता) हे गौतम !

તિકાનાં દ્વિપ્રદેશિકાનામનન્તાઃ પર્યાયાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ ? ગૌતમ ! જઘન્યસ્થિતિકો દ્વિપ્ર-
દેશિકો જઘન્યસ્થિતિકસ્ય દ્વિપ્રદેશિકસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યઃ, પ્રદેશાર્થાપેક્ષયા
તુલ્યઃ, અવગાહનાર્થતયા સ્યાદ્ધીનઃ, સ્યાતુલ્યઃ સ્યાદભ્યધિકઃ યદા હીનઃ,
પ્રદેશહીનઃ અથાભ્યધિકઃ પ્રદેશાભ્યધિકઃ, સ્થિત્યા તુલ્યઃ, વર્ણાદિભિશ્ચતુઃસ્પર્શૈશ્વ
ષટ્સ્થાનપતિતઃ, એવમ્ ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિકોઽપિ, અજઘન્યાનુત્કૃષ્ટસ્થિતિકોઽપિ
એવશ્ચૈવ, નવરમ્ સ્થિત્યા ચતુસ્થાનપતિતઃ એવં યાવદ્-દશપ્રદેશિકઃ, નવરં પ્રદે-
શપરિવૃદ્ધિઃ કર્તવ્યા, અવગાહનાર્થતયા ત્રિપ્વપિ ગમકેષુ યાવદ્ દશ પ્રદેશિકે એવં

હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહે છે (સે કેળદેળં મંતે ! એવં વુચ્ચહ-જહ-
ળ્ળઠિહ્યાળં દુપણસિયાળં અળંતા પજ્જવા પળ્ળત્તા ?) કિસ કારણ
સે હે ભગવન્ ! એસા કહા હૈ કિ જઘન્ય સ્થિતિ વાલે દ્વિપ્રદેશી સ્કંધોં કે
અનન્ત પર્યાય છે (ગોયમા ! જહળ્ળઠિહ્યા દુપણસિયા જહળ્ળઠિહ્યસ્સ
દુપણસિયસ્સ દવ્વદ્ધ્યાએ તુલ્લે) હે ગૌતમ ! જઘન્ય સ્થિતિક દ્વિપ્રદેશી
જઘન્ય સ્થિતિક દ્વિપ્રદેશી સે દ્રવ્ય કી અપેક્ષા તુલ્ય હૈ (પણસદ્ધ્યાએ તુલ્લે)
પ્રદેશોં કી અપેક્ષા તુલ્ય હૈ (ઓગાહળદ્ધ્યાએ સિય હીળે સિય તુલ્લે સિય
અવ્મહિએ) અવગાહના સે કદાચિત્ હીન, કદાચિત્ તુલ્ય ઓર કદાચિત્
અધિક હોતા હૈ (જહ હીળે પણસહીળે) યદિ હીન હો તો એક પ્રદેશહીન
હો તા હૈ (અહ અવ્મહિએ પણસઅવ્મહિએ) અગર અધિક હૈ તો એક-
પ્રદેશાધિક હોતા હૈ (ઠિહ્યા તુલ્લે) સ્થિતિ સે તુલ્ય (વળ્ળાઈ ચડફાસેહિ
ય છટ્ઠાળવહિએ) વર્ણાદિ સે તથા ચાર સ્પર્શોં સે ષટ્સ્થાનપતિત (એવં
ઉક્કોસ ઠિહ્યા વિ) હીસી પ્રકાર ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ વાલા મી (અજહળ્ળ-
મળુક્કોસઠિહ્યા વિ એવં) અજઘન્ય-અનુત્કૃષ્ટ અર્થાત્ મધ્યમ સ્થિતિ

અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે (સે કેળદેળં મંતે ! એવં વુચ્ચહ જહળ્ળઠિહ્યાળં દુપણ-
સિયાળં અળંતા પજ્જવા પળ્ળત્તા) શા કારણે હે ભગવન્ ! એવુ કહ્યું કે જઘન્ય
સ્થિતિવાળા દ્વિપ્રદેશી સ્કંધોના અનન્ત પર્યાય છે ? (ગોયમા ! જહળ્ળ ઠિહ્યા
દુપણસિયા જહળ્ળઠિહ્યસ્સ દુપણસિયસ્સ દવ્વદ્ધ્યાએ તુલ્લે) હે ગૌતમ ! જઘન્ય
સ્થિતિક દ્વિપ્રદેશી જઘન્ય સ્થિતિક દ્વિપ્રદેશીથી દ્રવ્યની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે
(પણસદ્ધ્યાએ તુલ્લે) પ્રદેશોની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે (ઓગાહળદ્ધ્યાએ સિય હીળે સિય
તુલ્લે સિય અવ્મહિએ) અવગાહનાથી કદાચિત્ હીન, કદાચિત્ તુલ્ય, અને કદા-
ચિત્ અધિક થાય છે (અહ અવ્મહિએ પણસ અવ્મહિએ) અગર અધિક છે તો
એક પ્રદેશાધિક થાય છે (ઠિહ્યા તુલ્લે) સ્થિતિથી તુલ્ય (વળ્ળાઈ ચડફાસેહિ ય
છટ્ઠાળવહિએ) વર્ણાદિથી તથા ચાર સ્પર્શોથી ષટ્સ્થાન પતિત (એવં ઉક્કોસઠિહ્યા
વિ) એ પ્રકારે ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિવાળા પણ (અજહળ્ળમળુક્કોસઠિહ્યા વિ એવં ચેવ)

प्रदेशाः परिवर्द्धिष्यन्ते, जघन्यस्थितिकानां भदन्त ! संख्येयप्रदेशिकानां पृच्छा, गौतम ! अनन्ता पर्यायाः प्रज्ञप्ताः, तत् केनार्थेन भदन्त ! एवमुच्यते- जघन्यस्थितिकानां संख्येयप्रदेशिकानामनन्ता, पर्यायाः प्रज्ञप्ताः ? गौतम ! जघन्यस्थितिकः संख्येयप्रदेशिकः स्कन्धो जघन्यस्थितिकस्य संख्येयप्रदेशिकस्य स्कन्धस्य द्रव्यार्थतया तुल्यः, प्रदेशार्थतया द्विस्थानपतितः अवगाहनार्थतया द्विस्थानपतितः

भी इसी प्रकार (नवरं ठिईए चउट्ठाणवडिए) विशेष यह कि स्थिति से चतुःस्थानपतित है (एवं जाव दसपएसिए) इसी प्रकार यावत् दश प्रदेशी (नवरं पएसवुड्डी कायव्वा) विशेषता यह कि प्रदेशों की वृद्धि करनी चाहिए (ओगाहणट्टयाए तिसु वि गमेसु जाव दसपएसिए एवं) अवगाहना के तीनों गमों में दशप्रदेशी स्कन्ध तक ऐसा ही कहना चाहिए (पएसो परिवड्ढिज्जंति) प्रदेशों की वृद्धि हो जाती है

(जहण्णठिइयाणं भंते ! संखेज्जपएसियाणं पुच्छा ?) हे भगवन् ! जघन्य स्थिति वाले संख्यातप्रदेशी स्कन्धों के पर्याय कितने कहे हैं ? (गोयमा ! अणंता पज्जवा पणत्ता) गौतम ! अनन्त पर्याय कहे हैं (से केणट्ठेणं भंते ! एवं बुच्चइ-जहण्णठिइयाणं संखेज्जपएसियाणं अणंता पज्जवा पणत्ता ?) हे भगवन् ! किस कारण से ऐसा कहा जाता है कि जघन्यस्थितिक संख्यातप्रदेशी स्कन्धों के अनन्त पर्याय कहे हैं ? (गोयमा ! जहण्णठिइए संखेज्जएसिए खंधे जहण्णठिइयस्स संखिज्जपएसियस्स खंधस्स दव्वट्टयाए तुल्ले) हे गौतम ! जघन्य स्थिति वाला

जघन्य अनुत्कृष्ट अर्थात् मध्यम स्थितिवाणा पशु ओ प्रकारे (नवरं ठिईए चउट्ठाण वडिए) विशेष ओ के स्थितिथी अतु.स्थान पतित छे (एवं जाव दस पएसिए) ओ प्रकारे यावत् दश प्रदेशी (नवरं पएस वुड्ढि कायव्वा) विशेषता ओ के प्रदेशोथी वृद्धि करवी लेधओ (ओगाहणट्टयाए तिसु वि गमेसु जाव दस पएसिए एवं) अवगाहनाना त्रणे गमोभां दश प्रदेशी स्कन्ध सुधी ओवुं न कडेवुं लेधओ (पएसो परिवड्ढिज्जंति) प्रदेशोनी वृद्धि थध नय छे

(जहण्णठिइयाणं भंते ! संखेज्जपएसियाणं पुच्छा ?) हे भगवन् ! जघन्य स्थितिवाणा संख्यात प्रदेशी स्कन्धोना पर्याय केटला कहा छे ? (गोयमा ! अणंता पज्जवा पणत्ता) हे गौतम ! अनन्त पर्याय कहा छे (से केणट्ठेणं भंते ! एवं बुच्चइ-जहण्णठिइयाणं संखेज्जपएसिए अणता पज्जवा पणत्ता ?) हे भगवन् ! शा प्रकारे ओम कडेवाय छे के जघन्य स्थितिक संख्यात प्रदेशी स्कन्धोना अनन्त पर्याय कहा छे ? (गोयमा ! जहण्णठिइए संखेज्जपएसिए खन्धे जहण्णठिइयस्स संखिज्जपएसियस्स खंधस्स दव्वट्टयाए तुल्ले) हे गौतम ! जघन्य स्थितिवाणा संख्यात प्रदेशी स्कन्ध नीला जघन्य स्थितिवाणा संख्यात प्रदेशी स्कन्धधी

સ્થિત્યા તુલ્યઃ વર્ણાદિભિશ્ચતુઃસ્પર્શૈઃ શ્વ પટસ્થાનપતિતઃ એવમુત્કૃષ્ટસ્થિતિકોઽપિ અજઘન્યાનુત્કૃષ્ટસ્થિતિકોઽપિ એવશ્ચેવ, નવરં સ્થિત્યા ચતુઃસ્થાનપતિતઃ, જઘન્યસ્થિતિકાનામ્ અસંખ્યેયપ્રદેશિકાનામ્ પૃચ્છા, ગૌતમ ! અનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞાતાઃ, તત્ કેનાર્થેન ભદન્ત ! એવમુચ્યતે જઘન્ય સ્થિતિકાનામસંખ્યેયપ્રદેશિકાનામનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞાતાઃ ? ગૌતમ : જઘન્યસ્થિતિકઃ અસંખ્યેયપ્રદેશિકો

સંખ્યાતપ્રદેશી સ્કંધ દૂસરે જઘન્ય સ્થિતિ વાલે સંખ્યાતપ્રદેશી સ્કંધ સે દ્રવ્ય કી દૃષ્ટિ સે તુલ્ય (પાસદૃઢ્યાએ દુઢ્ઢાણવડિએ) પ્રદેશોં કી દૃષ્ટિ સે દ્વિસ્થાનપતિત (ઓગાહણદૃઢ્યાએ દુઢ્ઢાણવડિએ) અવગાહના સે દ્વિસ્થાનપતિત (ઠિર્દિએ તુલ્લે) સ્થિતિ સે તુલ્ય (વળ્ણાઈ ચડફાસેહિય છઢ્ઢાણવડિએ) વર્ણાદિ સે તથા ચાર સ્પર્શોં સે ષટ્સ્થાનપતિત હૈ (એવં ઉક્કોસઠિર્દિએ વિ) હસી પ્રકાર ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ વાલા ભી (અજહળ્ણમણુક્કોસઠિર્દિએ એવં ચેવ) મધ્યમ સ્થિતિ વાલા ભી હસી પ્રકાર (નવરં ઠિર્દિએ ચડઢ્ઢાણવડિએ) વિશેષ યહ કિ સ્થિતિ સે ચતુઃસ્થાનપતિત હૈ

(જહળ્ણઠિર્દિયાણં અસંખેજ્જપણસિયાણં પુચ્છા) હે ભગવન્ ! જઘન્ય સ્થિતિવાલે અસંખ્યાતપ્રદેશી સ્કંધોં કે કિતને પર્યાય હૈ ? (ગોયમા ! અણંતા પજ્જવા પળ્ણત્તા) હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહે હૈં (સે કેળદ્ઢેણં મંતે ! એવં વુચ્ચઈ-જહળ્ણઠિર્દિયાણં અસંખેજ્જપણસિયાણં અણંતા પજ્જવા પળ્ણત્તા) હે ભગવન્ ! કિસ કારણ સે એસા કહા જાતા હૈ કિ જઘન્યસ્થિતિક અસંખ્યાતપ્રદેશી સ્કંધોં કે અનંત પર્યાય કહે હૈં । (ગોયમા ! જહળ્ણઠિર્દિએ અસંખેજ્જપણસિએ જહળ્ણઠિર્દિયસ્સ અસંખેજ્જ-

દ્રવ્યની દૃષ્ટિએ તુલ્ય છે (પાસદૃઢ્યાએ દુઢ્ઢાણવડિએ) પ્રદેશોની દૃષ્ટિએ દ્વિસ્થાન પતિત (ઠિર્દિએ તુલ્લે) સ્થિતિથી તુલ્ય (વળ્ણાઈ ચડફાસેહિય છઢ્ઢાણવડિએ) વર્ણાદિથી તથા ચાર સ્પર્શોથી ષટ્સ્થાન પતિત છે (એવં ઉક્કોસઠિર્દિએ વિ) એ પ્રકારે ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિવાળા પણ (અજહળ્ણમણુક્કોસઠિર્દિએ એવં ચેવ) મધ્યમ સ્થિતિવાળા પણ એજ પ્રકારે (નવરં ઠિર્દિએ ચડઢ્ઢાણવડિએ) વિશેષ એ છે કે સ્થિતિથી ચતુઃસ્થાન પતિત છે

(જહળ્ણઠિર્દિયાણં અસંખેજ્જપણસિયાણં પુચ્છા ?) હે ભગવન્ ! જઘન્ય સ્થિતિવાળા અસંખ્યાત પ્રદેશી સ્કંધોના કેટલા પર્યાય છે ? (ગોયમા ! અણંતા પજ્જવા પળ્ણત્તા) હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહેલા છે (સે કેળદ્ઢેણં મંતે ! એવં વુચ્ચઈ-જહળ્ણઠિર્દિયાણં અસંખેજ્જપણસિયાણં અણંતા પજ્જવા પળ્ણત્તા) હે ભગવન્ ! શા કારણે એવું કહેવાય છે કે જઘન્ય સ્થિતિક અસંખ્યાત પ્રદેશી સ્કંધોના અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે (ગોયમા ! જહળ્ણઠિર્દિએ અસંખેજ્જપણસિએ

જઘન્યસ્થિતિકસ્ય અસંસ્થેયપ્રદેશિકસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યઃ, પ્રદેગાર્થતયા ચતુઃ-
સ્થાનપતિતઃ અવગાહનાર્થતયા ચતુઃસ્થાનપતિતઃ, સ્થિત્યા તુલ્યઃ, વર્ણાદિભિઃ,
ઉપરિતન ચતુઃસ્પર્શૈશ્વ પદસ્થાનપતિતઃ, એવમ્ ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિકોઽપિ અજઘન્યાનુ-
ત્કૃષ્ટસ્થિતિક એવશ્ચેવ, નવરમ્ સ્થિત્યા ચતુઃસ્થાનપતિતઃ જઘન્યસ્થિતિકાનામ
નન્તપ્રદેશિકાનાં પૃચ્છા, ગૌતમ ! અનન્તા પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ તત્ કેનાર્થેન ભદન્ત !
એવમુચ્યતે-જઘન્યસ્થિતિકાનામનન્તપ્રદેશિકાનામનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ ?
ગૌતમ ! જઘન્યસ્થિતિકોઽનન્તપ્રદેશિકો જઘન્યસ્થિતિકસ્ય અનન્તપ્રદેશિકસ્ય

પાસિયસ્સ દ્વવદ્ધયાણ તુલ્લે) હે ગૌતમ ! જઘન્ય સ્થિતિ વાળા અસં-
સ્થિતપ્રદેશી સ્કંધ જઘન્ય સ્થિતિવાળે અસંસ્થિતપ્રદેશી સ્કંધ સે દ્રવ્ય
કી અપેક્ષા તુલ્ય હૈ (પાસદ્ધયાણ ચડદ્ધાણવડિણ) પ્રદેશોં કી અપેક્ષા
ચતુઃસ્થાનપતિત (ઓગાહણદ્ધયાણ ચડદ્ધાણવડિણ) અવગાહના સે ચતુઃ-
સ્થાનપતિત (ઠિઈણ તુલ્લે) સ્થિતિ સે તુલ્ય (વણ્ણાઈ ઉવરિલ્લ ચડફાસેહિય
છદ્ધાણવડિણ) વર્ણાદિ સે તથા ઉપર કે ચાર સ્પર્શોં સે પદસ્થાન-
પતિત હૈ (એવં ઉક્કોસઠિઈણ વિ) હસી પ્રકાર ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિવાળા ભી
(અજહણ્ણમણુક્કોસઠિઈણ એવં ચેવ) મધ્યમસ્થિતિવાળા ભી હસી
પ્રકાર (નવરં ઠિઈણ ચડદ્ધાણવડિણ) વિશેષતા યહ કિ સ્થિતિ સે
ચતુઃસ્થાનપતિત હોતા હૈ ।

(જહણ્ણઠિઈયાણં અણંયપાસિયાણં પુચ્છા ?) હે ભગવન્ ! જઘન્ય
સ્થિતિવાળે અનન્તપ્રદેશી સ્કંધો કે કિતને પર્યાય હૈ ? (ગોયમા ! અણંતા
પજ્જવા પણ્ણત્તા) ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહે હૈ (સે કેણદ્ધેણં ભંતે એવં
બુચ્ચહ-જહણ્ણઠિઈયાણં અણંતપાસિયાણં અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા ?

જહણ્ણઠિઈયસ્સ અસંલેજ્જપાસિયસ્સ દ્વવદ્ધયાણ તુલ્લે) હે ગૌતમ ! જઘન્ય સ્થિતિ-
વાળા અસંસ્થિતપ્રદેશી સ્કંધ જઘન્ય સ્થિતિવાળા અસંસ્થિતપ્રદેશી સ્કંધથી
દ્રવ્યની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે (પાસદ્ધયાણ ચડદ્ધાણવડિણ) પ્રદેશોની અપેક્ષાએ
ચતુઃસ્થાન પતિત (ઓગાહણદ્ધયાણ ચડદ્ધાણવડિણ) અવગાહનાથી ચતુઃસ્થાન
પતિત (ઠિઈણ તુલ્લે) સ્થિતિથી તુલ્ય (વણ્ણાઈ ઉવરિલ્લ ચડફાસેહિય છદ્ધાણવડિણ)
વર્ણાદિથી તથા ઉપરના ચાર સ્પર્શોથી પદસ્થાન પતિત છે (એવં ઉક્કોસઠિઈણ
વિ) એ પ્રકારે ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિવાળા પણ (અજહણ્ણમણુક્કોસઠિઈણ એવં ચેવ)
મધ્યમ સ્થિતિવાળા પણ એજ રીતે (નવરં ઠિઈણ ચડદ્ધાણવડિણ) વિશેષતા એ
કે સ્થિતિથી ચતુઃસ્થાન પતિત થાય છે.

(જહણ્ણઠિઈયાણં અણંતપાસિયાણં પુચ્છા ?) જઘન્ય સ્થિતિવાળા અનન્ત
પ્રદેશી સ્કંધોના કેટલા પર્યાય છે ? (ગોયમા ! અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા) હે ગૌતમ !
અનન્ત પર્યાય ઠહ્યા છે (સે કેણદ્ધેણં ભંતે ! એવં બુચ્ચહ જહણ્ણઠિઈયાણં અણંત

દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યઃ, પ્રદેશાર્થતયા પદ્સ્થાનપતિતઃ, અવગાહનાર્થતયા ચતુઃસ્થાન-
પતિતઃ, સ્થિતયા તુલ્યઃ, વર્ણાદિભિઃ, અપ્ટસ્પર્શૈશ્ચ પદ્સ્થાનપતિતઃ, એવમુત્કૃષ્ટા-
સ્થિતિકોતિકોઽપિ, અજવન્યાનુત્કૃષ્ટસ્થિતિકોઽપિ એવૈશ્ચેવ, નવરં સ્થિતયા
ચતુઃસ્થાનપતિતઃ ।

ટીકા-અથ જઘન્યાઅવગાહનકાનાં દ્વિપ્રદેશિકાદિસ્કન્ધાનાં પર્યાવાન પ્રરૂપ-
યિતુમાહ-‘જહ્ણનોગાહ્ણગાણં મંતે ! દુપણસિયાણં પુચ્છા ?’ ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-
હે ભગવન્ ! કિસ કારણ એસા કહ્યા હૈ કિ જઘન્ય સ્થિતિ વાલે
અનન્તપ્રદેશી સ્કંધોં કે અનન્ત પર્યાય હૈં ? (ગોયમા ! જહ્ણણઠિહ્ણ
અણંતપણસિણ જહ્ણણઠિહ્ણસસ અણંતપણસિયસસ ઢવ્વદ્વયાણ તુલ્લે)
હે ગૌતમ ! જઘન્ય સ્થિતિ વાલા અનન્તપ્રદેશી સ્કંધ જઘન્ય સ્થિતિ
વાલે અનન્તપ્રદેશી સ્કંધ સે દ્રવ્ય કી અપેક્ષા તુલ્ય હૈ (પણસદ્વયાણ
છદ્દાણવહિણ) પ્રદેશોં કી અપેક્ષા પદ્સ્થાનપતિત (ઓગાહ્ણદ્વયાણ ચડ-
દ્દાણવહિણ) અવગાહના કી અપેક્ષા સે ચતુઃસ્થાનપતિત (ઠિહ્ણ તુલ્લે)
સ્થિતિ સે તુલ્ય (વણ્ણાહ્ણઅદ્દુકાસેહિય છદ્દાણવહિણ) વર્ણાદિ સે તથા
આઠ સ્પર્શોં સે પદ્સ્થાનપતિત હોતા હૈ (એવં ઉક્કોસઠિહ્ણ વિ) હસી
પ્રકાર ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ વાલા ભી હસી પ્રકાર (નવરં ઠિહ્ણ ચડદ્દાણવહિણ)
વિશેષતા યહ કિ સ્થિતિ કી અપેક્ષા ચતુઃસ્થાનપતિત હોતા હૈ ।

ટીકાર્થ-અથ દ્વિપ્રદેશી આદિ સ્કંધોં કી જઘન્ય ઉત્કૃષ્ટ મધ્યમ
અવગાહના, સ્થિતિ આદિ કે આધાર પર અનેકે પર્યાયોં કી પ્રરૂપણા કી
જાતી હૈ-

પણસિયાણં અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા) હે ભગવન્ ! શા કારણે એવું કહ્યું છે કે
જઘન્ય સ્થિતિવાળા અનન્ત પ્રદેશી સ્કન્ધોના અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે ?
(ગોયમા ! જહ્ણણઠિહ્ણ અણંતપણસિણ જહ્ણણઠિહ્ણસસ અણંતપણસિયસસ ઢવ્વદ્વયાણ
તુલ્લે) હે ગૌતમ ! જઘન્ય સ્થિતિવાળા અનન્ત પ્રદેશી સ્કન્ધ જઘન્ય સ્થિતિ-
વાળા અનન્ત પ્રદેશી સ્કન્ધથી દ્રવ્યની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે (પણસદ્વયાણ છદ્દાણ-
વહિણ) પ્રદેશોની અપેક્ષાએ પદ્સ્થાન પતિત છે (ઓગાહ્ણદ્વયાણ ચડદ્દાણવહિણ)
અવગાહનાથી અપેક્ષાએ ચતુ સ્થાન પતિત (ઠિહ્ણ તુલ્લે) સ્થિતિથી તુલ્ય (વણ્ણાહ્ણ
અદ્દુકાસેહિય છદ્દાણવહિણ) વર્ણાદિથી તથા આઠ સ્પર્શોથી પદ્સ્થાન પતિત છે
(એવં ઉક્કોસઠિહ્ણ વિ) એ રીતે ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિવાળા પણ (અજહ્ણણમણ્ણુક્કોસ-
ઠિહ્ણ વિ એવં ચેવ) મધ્યમ સ્થિતિવાળા પણ એજ પ્રકારે (નવરં ઠિહ્ણ ચડ-
દ્દાણવહિણ) વિશેષ એ કે સ્થિતિથી અપેક્ષાએ ચતુ-સ્થાન પતિત થાય છે.

ટીકાર્થ-હવે દ્વિપ્રદેશી આદિ સ્કન્ધોની જઘન્ય, ઉત્કૃષ્ટ મધ્યમ અવગાહના,
સ્થિતિ આદિના આધાર પર તેમના પર્યાયોની પ્રરૂપણા કરાય છે

હે ભદન્ત ! જઘન્યાવગાહનકાનાં દ્વિપ્રદેશિકાનાં સ્કન્ધાનાં કિયન્તઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ ? इति पृच्छा, भगवान् आह-‘गोयमा !’ हे गौतम ! ‘अणंता पज्जवा पण्णत्ता’ जघन्यावगाहनकानां द्विप्रदेशिकानां स्कन्धानां अनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः गौतमः पृच्छति-‘से केणट्ठेणं भंते ! एवं बुच्चइ-जहण्णोगाहणगाणं दुपएसियाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ?’ हे-भदन्त-तत्-अथ-केनार्थेन कथं तावद्, एवम्-उक्त-रीत्या, उच्यते यत्-जघन्यावगाहनकानां द्विप्रदेशिकानां स्कन्धानामनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? इति, भगवान् आह-‘गोयमा !’ हे गौतम ! ‘जहण्णोगाहणए दुपएसिए खंवे’ जघन्यावगाहनको द्विप्रदेशिकः स्कन्धः, जहण्णेगाहणस्स दुपएसियस्स खंधस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले’ जघन्यवगाहनकस्य द्विप्रदेशिकस्य स्कन्धस्य द्रव्यार्थतया तुल्यो भवति, ‘पएसट्ठयाए तुल्ले’ प्रदेशार्थतया तुल्यो भवति, उभयोरपि द्विप्रदेशिकतया प्रदेशापेक्षया तुल्यत्वं भवति, उभयोश्च जघन्यावगाहनकतया अवगाहना

ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરતે હૈં-હે ભગવન્ ! જઘન્ય અવગાહના વાલે દ્વિપ્રદેશી સ્કંધોં કે પર્યાયોં કી પૃચ્છા ? અર્થાત્ ઉનકે કિતને પર્યાય હૈં ?

ભગવાન્ ! ઉત્તર દેતે હૈં-હે ગૌતમ ! જઘન્ય અવગાહના વાલે દ્વિપ્રદેશી સ્કંધોં કે અનન્ત પર્યાય હૈં ।

ગૌતમ-હે ભગવન્ ! કિસ હેતુ સે એસા કહા જાતા હૈં કિ જઘન્ય અવગાહના વાલે દ્વિપ્રદેશી સ્કંધોં કે અનન્ત પર્યાય હૈં ?

ભગવન્-હે ગૌતમ ! જઘન્ય અવગાહના વાલા એક દ્વિપ્રદેશી સ્કંધ જઘન્ય અવગાહના વાલે દૂસરે દ્વિપ્રદેશી સ્કંધ સે દ્રવ્ય કી અપેક્ષા તુલ્ય હૈ, પ્રદેશોં કી અપેક્ષા બી તુલ્ય હી હોતા હૈ, દોનોં જઘન્ય અવગાહના વાલે હોને સે અવગાહના કી દૃષ્ટિ સે બી તુલ્ય હોતે હૈં । કિન્તુ

શ્રીગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે-હે ભગવન્ ! જઘન્ય અવગાહનાવાળા દ્વિપ્રદેશી સ્કન્ધોના પર્યાયોની પૃચ્છા ? અર્થાત્ તેમના કેટલા પર્યાય છે ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે:-હે ગૌતમ ! જઘન્ય અવગાહનાવાળા દ્વિપ્રદેશી સ્કન્ધોના અનન્ત પર્યાય છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્ ! શા હેતુથી એમ કહેવાય છે કે જઘન્ય અવગાહનાવાળા દ્વિપ્રદેશી સ્કન્ધોના અનન્ત પર્યાય છે ?

શ્રી ભગવાન્:-હે ગૌતમ ! જઘન્ય અવગાહનાવાળા એક દ્વિપ્રદેશી સ્કન્ધ જઘન્ય અવગાહનાવાળા બીજા દ્વિપ્રદેશી સ્કન્ધથી દ્રવ્યની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે, પ્રદેશોની અપેક્ષાએ પણ તુલ્ય જ પાય છે, જાને જઘન્ય અવગાહના વાળા હોવાથી અવગાહનાની દૃષ્ટિએ પણ તુલ્ય પાય છે, કિન્તુ દ્વિપ્રતિની અપેક્ષાએ અતુલ્યતાન

પેક્ષયાપિ તુલ્યત્વં ભવતિ, કિન્તુ 'ઠિઈએ ચડદ્વાળવડિએ' સ્થિત્યા અવસ્થાનાપેક્ષયા ચતુઃસ્થાનપતિતો ભવતિ, તદભિલાપસ્તુ-અસંખ્યેયભાગહીનો વા સંખ્યેયભાગહીનો વા સંખ્યેયગુણહીનો વા અસંખ્યેયગુણહીનો વા ભવતિ અસંખ્યેયભાગાભ્યધિકો વા સંખ્યેયભાગાભ્યધિકો વા, સંખ્યેયગુણાભ્યધિકોવા અસંખ્યેયગુણાભ્યધિકો વા ભવતિ, इति बोध्यः, 'કાલવણ્ણપજ્જવેહિં છદ્દાળવડિએ' કૃષ્ણવર્ણપર્યવૈઃ षट्स्थान-પતિતોભવતિ' તદભિલાપોડપિ અનન્તભાગાનન્તગુણહીનાધિકાભ્યાં સહ પૂર્વોક્તચતુ-ષ્ટય સંમેલનેન સ્વયમૂહનીયઃ, 'સેસ વણ્ણગંધરસપજ્જવેહિં છદ્દાળવડિએ' શેષવર્ણગંધ-રસપર્યવૈઃ षट्स्थानपतितो भवति, 'સીયડસિણણિહ્લુક્કલ્લકાસપજ્જવેહિં છદ્દાળવ-ડિએ' શીતોષ્ણસ્નિગ્ધરુક્ષસ્પર્શપર્યવૈઃ षट्स्थापतितो भवति' જઘન્યાવગાહનકે દ્વિપ્ર-દેશિકસ્કન્ધેષુ एतेषामेव चतुर्णांस्पर्शपर्यवानां संभवात् तदन्येषां कर्कशादि चतुः-स्पर्शपर्यवानां तत्रासंभवात्' પ્રકૃતમુપસંહરન્નાહ-'સે તેણદ્વેણં ગયોમા ! एवं बुच्चइ

સ્થિતિ કી અપેક્ષા સે ચતુસ્થાનપતિત હોતે હૈં, અર્થાત્ અસંખ્યાતભાગ હીન, સંખ્યાતભાગહીન સંખ્યાતગુણહીન અથવા અસંખ્યાતગુણહીન હોતે હૈં, અગર અધિક હો તો અસંખ્યાતભાગ અધિક, સંખ્યાતભાગ અધિક, સંખ્યાતગુણ અધિક અથવા અસંખ્યાતગુણ અધિક હોતા હૈ । કૃષ્ણ વર્ણ કે પર્યાયોં સે ષટ્સ્થાનપતિત હોતા હૈં । उन षट्स्थानों का कथन पूर्ववत् समझ लेना चाहिए । શેષ વર્ણોં ગંધોં રસોં કી અપેક્ષા મી ષટ્સ્થાનપતિત હોતા હૈ । શીત, ઉષ્ણ સ્નિગ્ધ ઓર રુક્ષ, इन चार स्पर्शों की अपेक्षा भी षट्स्थानपतित होता है जघन्य अवगाहना वाले द्विप्रदेशी स्कन्धों में यही चार स्पर्श पाये जाते हैं । इनके अतिरि-ष્ટ કર્કશ આદિ ચાર સ્પર્શ નહીં હોતે । अब उपसंहार करते हैं, इस

પતિત થાય છે. અર્થાત્ અસંખ્યાત ભાગહીન, સંખ્યાત ભાગહીન સંખ્યાતગુણ હીન અથવા અસંખ્યાત ગુણહીન થાય છે, અગર અધિક હોય તો અસંખ્યાત ભાગ અધિક સંખ્યાત ભાગ અધિક, સંખ્યાત ગુણ અધિક અથવા અસંખ્યાત ગુણ અધિક થાય છે. કૃષ્ણ વર્ણના પર્યાયોથી ષટ્સ્થાન પતિત થાય છે. એ ષટ્સ્થા-નોનું કથન પૂર્વવત્ સમજ લેવું જાઈએ. શેષ વર્ણોં, ગંધોં, રસોની અપેક્ષાએ પણ ષટ્સ્થાન પતિત થાય છે. શીત, ઉષ્ણ, સ્નિગ્ધ અને રુક્ષ, એ ચાર સ્પર્શોની અપેક્ષાએ પણ ષટ્સ્થાન પતિત થાય છે. જઘન્ય અવગાહનાવાળા દ્વિપ્રદેશી સ્કન્ધોમાં આજ ચાર સ્પર્શ મળી આવે છે. તેમના સિવાય કર્કશ આદિ ચાર સ્પર્શ નથી હોતા. હવે ઉપસંહાર કરે છે-એ કારણે હે ગૌતમ ! એવું કહે-વાય છે કે જઘન્ય અવગાહનાવાળા દ્વિપ્રદેશી સ્કન્ધોના અનન્ત પર્યાય કહેલા છે.

—हे गौतम ! तत्—अथ' तेनार्थेन' एवम्—उत्तरीत्या उच्यते यत्—‘जहण्णोगाह-
णगाणं दुपएसियाणं पोग्गलाणं अणंता पज्जवा पणत्ता’ जघन्यावगाहनकानाम्
एकाकाश प्रदेशावगाहनवताम् द्विप्रदेशिकानां पुद्गलानाम् अनन्ताः पर्ययाः
प्रज्ञप्ताः ? इति, ‘उक्कोसोगाहणएवि एवं चेव’ उत्कृष्टावगाहनकोऽपि द्विप्रदे-
शिकः पुद्गलस्कन्धः, एवञ्चैव—जघन्यावगाहनकद्विप्रदेशिकपुद्गलस्कन्धवदेवा-
वसेयः, किन्तु ‘अजहण्णमणुवकोसोगाहणओ नत्थि’ अजघन्यानुत्कृष्टावगाहनकः—
मध्यमावगाहनको द्विप्रदेशिकः पुद्गलस्कन्धो नास्ति द्विप्रदेशिकस्य पुद्गलस्कन्धस्य
जघन्यावगाहना एकप्रदेशात्मिका भवति, उत्कृष्टावगाहना तु द्विप्रदेशात्मिका भवति,
तयोरपान्तराला भावेन मध्यमावगाहनाया अभावात्, गौतमः पृच्छति—‘जह-
ण्णोगाहणयाणं भंते ! तिपएसियाणं पुच्छा’ हे भदन्त ! जघन्यावगाहनकानाम्
एकाकाशप्रदेशावगाहनमित्यर्थः त्रिप्रदेशिकानां पुद्गलस्कन्धानां कियन्तः पर्ययाः

कारण हे गौतम ! ऐसा कहा जाता है कि जघन्य अवगाहना वाले
द्विप्रदेशी स्कंधों के अनन्त पर्याय कहे गए हैं ।

उत्कृष्ट अवगाहना वाले द्विप्रदेशी स्कंध की प्ररूपणा भी इसी
प्रकार करना चाहिए, मध्यम अवगाहना वाला द्विप्रदेशी स्कंध
होता ही नहीं है क्योंकि दो परमाणुओं का पिण्ड द्विप्रदेशी स्कंध
कहलाता है । उसकी अवगाहना या तो आकाश के एक प्रदेश में होगी
अथवा अधिक से अधिक दो आकाश प्रदेशों में होगी । एक प्रदेश में
जो अवगाहना होती है वह जघन्य अवगाहना है और दो प्रदेशों में
जो अवगाहना है, वह उत्कृष्ट है । इन दोनों के बीच की कोई अव-
गाहना नहीं हो सकती, अतएव मध्यम अवगाहना का अभाव है ।

गौतम—हे भगवन् ! जघन्य अवगाहना वाले अर्थात् आकाश के
एक प्रदेश में रहे हुए त्रिप्रदेशी स्कंध के पर्याय कितने हैं ?

उत्कृष्ट अवगाहनावाणा द्विप्रदेशी स्कन्धनी प्रउपणु पणु ओज प्रकारे
हरवी जेधओ. मध्यम अवगाहनावाणा द्विप्रदेशी स्कन्ध छेता न नथी, केमके
जे परमाणुओनो पिउ द्विप्रदेशी स्कन्ध छडेवाय छे. तेमनी अवगाहना आकाशना
ओक प्रदेशमा थशे अथवा अधिक जे आकाश प्रदेशमा थशे ओक प्रदेशमा जे
अवगाहना थाय छे ते जघन्य अवगाहना छे. अने जे प्रदेशोमा जे अव-
गाहना छे, ते उत्कृष्ट छे. ओ जन्नेनी वच्चेनी केअ अवगाहना नथी थध
शकती, तेथी न मध्यम अवगाहनाओ अलाव छे.

श्री गौतमस्वामी—हे भगवन् ! जघन्य अवगाहनावाणा अर्थात् आकाशना
ओक प्रदेशमा रहेला त्रिप्रदेशी स्कन्धना पर्याय केटला ?

प्रज्ञप्ताः ? इति पृच्छा, भगवान् आह—‘गोयमा !’ हे गौतम ! ‘अणंता पज्जवा पण्णत्ता ?’ जघन्यावगाहनकानां त्रिप्रदेशिकपुद्गलस्कन्धानाम् अनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः । गौतमः पृच्छति—‘से केणट्ठेणं भंते ! एवं बुच्चइ—जहण्णोगाहणगाणं तिपएसियाणं ‘अणंता पज्जवा पण्णत्ता ?’ हे भदन्त ! तत्—अथ, केनार्येन—कथं तावत्—एवम्—उत्तरीत्या, उच्यते यत्—जघन्यावगाहनकानां त्रिप्रदेशिकानां पुद्गल स्कन्धानां अनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? इति भगवान् आह—‘गोयमा !’ हे गौतम ! ‘जहा दुपएसिए जहण्णोगाहणए’ यथा द्विप्रदेशिकपुद्गलस्कन्धो जघन्यावगाहनकः प्रतिपादितः तथा त्रिप्रदेशिकः पुद्गलस्कन्धोऽपि जघन्यावगाहनकः प्रतिपत्तव्यः ‘उक्कोसोगाहणएवि एवं चेव’ एवं उत्कृष्टावगाहनकोऽपि एवमेव आकाशस्य त्रिप्रदेशावगाहनकोऽपीत्यर्थः त्रिप्रदेशिकः पुद्गल स्कन्धः एवञ्चैव—जघन्यावगाहनक द्विप्रदेशिक पुद्गल स्कन्धवदेवावसेयः, ‘एवं अजहण्णमणुक्कोसोगाहणएवि’ एवम्—उत्तरीत्या, अजघन्यालुत्कृष्टावगाहनकोऽपि त्रिप्रदेशिकः पुद्गलस्कन्धः जघ-

भगवान्—हे गौतम ! अनन्त पर्याय हैं ।

गौतम—हे भगवन् ! किस कारण ऐसा कहा गया कि जघन्य अवगाहना वाले त्रिप्रदेशी स्कन्धों के कितने पर्याय हैं ?

भगवान्—हे गौतम ! जघन्य अवगाहना वाला एक त्रिप्रदेशी स्कन्ध दूसरे जघन्य अवगाहना वाले त्रिप्रदेशी स्कन्ध से द्रव्य की दृष्टि से तुल्य है, इत्यादि प्ररूपणा द्विप्रदेशी स्कन्ध के समान ही समझना चाहिए ।

उत्कृष्ट अवगाहना वाला अर्थात् आकाश के तीन प्रदेशों में स्थित त्रिप्रदेशी स्कन्ध भी इसी प्रकार समझ लेना चाहिए । मध्यम अवगाहना वाले त्रिप्रदेशी स्कन्ध की प्ररूपणा भी जघन्य अवगाहना वाले द्विप्रदेशी स्कन्ध के समान ही समझना चाहिए, त्रिप्रदेशी पुद्गल

श्री भगवान्.—हे गौतम ! अनन्त पर्याय छे.

श्री गौतमस्वामी—भगवन् ! ओम शा डारणे डडेवायु डे जघन्य अवगाहनावाणा त्रि प्रदेशी स्कन्धाना अनन्त पर्याय छे ?

श्री भगवन्—हे गौतम ! जघन्य अवगाहनावाणा ओठ त्रिप्रदेशी स्कन्ध भीण जघन्य अवगाहनावाणा त्रिप्रदेशी स्कन्धथी द्रव्यनी दृष्टिओ तुल्य छे, इत्यादि प्ररूपणा द्विप्रदेशी स्कन्धना समान ज समझ लेवी जेधओ.

उत्कृष्ट अवगाहनावाणा अर्थात् आकाशना त्रि प्रदेशोभां स्थित त्रिप्रदेशी स्कन्ध पणु ओज प्रकारे समझ लेवो जेधओ. मध्यम अवगाहनावाणा त्रिप्रदेशी स्कन्धनी प्ररूपणा पणु जघन्य अवगाहनावाणा द्विप्रदेशी स्कन्धना समान समजवी जेधओ. त्रिप्रदेशी पुद्गल स्कन्धनी जघन्य अवगाहना ओठ आकाश प्रदेशभां,

ન્યાવગાહનક દ્વિપ્રદેશિક પુદ્ગલસ્કન્ધવદેવાસેયઃ, ત્રિપ્રદેશિકસ્ય પુદ્ગલસ્કન્ધ-
સ્ય જવન્યાવગાહના એકપ્રદેશરૂપા દ્વિપ્રદેશરૂપા મધ્યમાવગાહના ભવતિ, ત્રિપ્રદેશ-
રૂપા ચ ઉત્કૃષ્ટાવગાહના ભવતિ, અતएવાત્ર જવન્યાનુત્કૃષ્ટરૂપમધ્યમાવગાહનાપિ
મણિતા, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—‘જહ્ણોગાહણગાણં મંતે ! ચડપ્પएसियाणं પુચ્છા’
હે ભદન્ત ! જવન્યાવગાહનકાનામ્ એકાકાશપ્રદેશાવગાહનવતામિત્યર્થઃ ચતુઃપ્રદે-
શિકાનાં પુદ્ગલસ્કન્ધાનામ્ ક્રિયન્તઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ ? इति પૃચ્છા, ભગવાન્
આહ—‘ગોયમા !’ હે ગૌતમ ! ‘જહા જહ્ણોગાહણए દુપएसिए તહા જહ્ણોગાહ-
णए ચડप्पएसिए’ યથા જવન્યાવગાહનકો દ્વિપ્રદેશિકઃ પુદ્ગલસ્કન્ધઃ પ્રતિ-
પાદિતસ્તથા જવન્યાવગાહનકશ્ચતુપ્રદેશિકઃ પુદ્ગલસ્કન્ધોऽપિ પ્રતિપત્તવ્યઃ, ‘एवं
જહા ઉકોસોગાહणए દુપएसिए તહા ઉકોસોગાહणए ચડप्पएसिए વિ’ एवं—
પૂર્વોક્તરીત્યા યથા ઉત્કૃષ્ટાવગાહનકો દ્વિપ્રદેશિકઃ પુદ્ગલસ્કન્ધઃ પ્રતિપાદિતસ્તથા
ઉત્કૃષ્ટાવગાહનકશ્ચતુપ્રદેશિકોऽપિ પ્રતિપાદનીયઃ ‘एवं અજહ્ણમણુકોસોગાહणए
વિ ચડप्पएसिए’ एवम्—પૂર્વોક્તરીત્યા અજવન્યાનુત્કૃષ્ટાવગાહનકોऽપિ—મધ્યમા-
વગાહનકઃ ચતુઃપ્રદેશિકઃ પુદ્ગલસ્કન્ધઃ પ્રતિપત્તવ્યઃ, કિન્તુ—‘णवरं ओगाहणट्टयाए

સ્કન્ધ કી જવન્ય અવગાહના એક આકાશપ્રદેશ મેં, મધ્યમ અવગાહના
દો આકાશ પ્રદેશો મેં તથા ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના ત્રીન પ્રદેશો મેં હોતી
હે અતएવ યહાં મધ્યમ અવગાહના કા ભી પ્રતિપાદન ક્રિયા હે।

ગૌતમ પ્રશ્ન કરતે હે—હે ભગવન્ ! જવન્ય અવગાહના વાલે અર્થાત્
આકાશ કે એક પ્રદેશ મેં સ્થિત ચતુઃપ્રદેશી સ્કન્ધ કે કિતને પર્યાય
કહે હેં ?

ભગવાન્—હે ગૌતમ ! જૈસા જવન્ય અવગાહના વાલા દ્વિપ્રદેશી
વૈસા હી જવન્ય અવગાહના વાલા ચૌપ્રદેશી । इसी प्रकार उत्कृष्ट अव-
गाहना वाले द्विप्रदेशी स्कंध की जैसी प्ररूपणा की है, वैसी ही उत्कृष्ट
अवगाहना वाले चौप्रदेशी की भी समझ लेना चाहिए इसी प्रकार

મધ્યમ અવગાહના જે આકાશ પ્રદેશમા તથા ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના ત્રણ પ્રદેશોમા
થાય છે. તેથી જ અહીં મધ્યમ અવગાહનાનું પણ પ્રતિપાદન કરાયું છે.

શ્રીગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે—હે ભગવન્ ! જવન્ય અવગાહનાવાળા અર્થાત્
આકાશના એક પ્રદેશમાં સ્થિત ચતુઃપ્રદેશી સ્કન્ધના કેટલા પર્યાય કહ્યા છે ?

શ્રી ભગવાન્—હે ગૌતમ ! જેવા જવન્ય અવગાહનાવાળા દ્વિપ્રદેશી તેવાજ
જવન્ય અવગાહનાવાળા ચાર પ્રદેશી એ રીતે ઉત્કૃષ્ટ અવગાહનાવાળા દ્વિ
પ્રદેશીસ્કન્ધની જેવી પ્રરૂપણા કરી છે તેવી જ ઉત્કૃષ્ટ અવગાહનાવાળા ચાર
પ્રદેશીની પણ સમજ લેવી જોઈએ એજ પ્રકારે મધ્યમ અવગાહનાવાળા ચતુઃ

સિય હીને સિય તુલ્યે સિય અઘ્મહિં' નવરમ્-પૂર્વાપેક્ષયા વિશેષસ્તુ અવગા-
હનાર્થતયા-અવગાહનાપેક્ષયા, સ્યાત્-કદાચિત્ કથિત્ હીનો ભવતિ, સ્યાત્-
કદાચિત્ કથિત્ તુલ્યો ભવતિ, સ્યાત્-કદાચિત્ કથિત્ અભ્યધિકો ભવતિ,
તત્ર 'જહ્ હીને પપ્સહીને' યદા હીનો પ્રદેશહીનો ભવતિ, 'અહ અઘ્મહિં
પપ્સઅઘ્મહિં' અથ-યદા અભ્યધિકો વિવક્ષિતસ્તદા પ્રદેશાભ્યધિકો ભવતિ, તથા
ચતુઃપ્રદેશસ્ય પુદ્ગલસ્કન્ધસ્ય જઘન્યાવગાહના એકપ્રદેશરૂપા, ઉત્કૃષ્ટાવગાહના ચ
ચતુઃપ્રદેશરૂપા ભવતિ, મધ્યમાવગાહનાતુ દ્વિવિધા ભવતિ દ્વિ પ્રદેશરૂપા, ત્રિપ્રદેશ-
રૂપા ચ, તત્ર મધ્યમાવગાહનકથ્ચતુઃપ્રદેશિકઃ પુદ્ગલસ્કન્ધો મધ્યમાવગાહનકઃ ચતુઃ
પ્રદેશિક પુદ્ગલસ્કંધાપેક્ષયા યદા હીનો વિવક્ષિત સ્તદા પ્રદેશતો હીનો ભવતિ,
અથ યદા અભ્યધિકો વિવક્ષિતસ્તદા પ્રદેશતોઽભ્યધિકો ભવતિ, એવમેવ પશ્ચપ્રદે-

મધ્યમ અવગાહના વાલા ચતુઃપ્રદેશી સ્કંધ મી સમજાલેના ચાહિં
કિન્તુ ઉસે અધગાહના કી અપેક્ષા કદાચિત્ હીન, કદાચિત્ તુલ્ય
ઔર કદાચિત્ અધિક કહના ચાહિં. અગર હીન હોતા હૈ તો
એક પ્રદેશ સે હીન ઔર યદિ અધિક હોતા હૈ તો એક પ્રદેશ સે અધિક
હોતા હૈ. તાત્પર્ય યહ હૈ કિ ચૌપ્રદેશી સ્કંધ કી જઘન્ય અવગાહના
એક પ્રદેશ મેં એવં ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના ચાર પ્રદેશોં મેં હોતી હૈ.
મધ્યમ અવગાહના દો પ્રકાર કી હૈ-દો પ્રદેશોં મેં ઔર ત્રીન પ્રદેશોં
મેં અતએવ મધ્યમ અવગાહના વાલે એક ચૌપ્રદેશી સ્કંધ સે દૂસરે
મધ્યમ અવગાહના વાલા ચૌપ્રદેશી સ્કંધ યદિ અવગાહના સે હીન હોગા
તો એક પ્રદેશહીન હી હોગા ઔર જો અધિક હૈ વહ મી એક પ્રદેશા-
ધિક હી હોગા. હસસે અધિક હીનાધિકતા ઉનમેં નહી હો સકતી.

પ્રદેશી સ્કન્ધ પશુ સમજ લેવા લેઇએ. પરન્તુ અવગાહનાની અપેક્ષાએ કદા-
ચિત્ હીન, કદાચિત્ તુલ્ય, અને કદાચિત્ અધિક કહેવી લેઇએ. જે હીન
બને છે તો એક પ્રદેશથી હીન અને જે અધિક થાય છે તો એક પ્રદેશ
અધિક થાય છે. તાત્પર્ય એ છે કે ચાર પ્રદેશી સ્કન્ધની જઘન્ય અવગાહના
એક પ્રદેશમાં તેમજ ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના ચાર પ્રદેશમાં થાય છે. મધ્યમ અવ-
ગાહના બે પ્રકારની છે-બે પ્રદેશોમાં અને ત્રણ પ્રદેશોમાં તેથી જ મધ્યમ
અવગાહના વાળા એક ચાર પ્રદેશી સ્કન્ધથી બીજા મધ્યમ અવગાહનાવાળા
ચાર પ્રદેશી સ્કન્ધ જે અવગાહનાથી હીન થશે તો એક પ્રદેશજ હીન થશે,
અને જે અધિક થાય તો તે પશુ એક પ્રદેશ અધિક જ બનશે. તેનાથી
અધિક હીનાધિકતા છે તેઓમાં થઇ શકતી નથી.

શાદિપુ પુદ્ગલસ્કન્ધેષુ મધ્યમાવગાહનામધિકૃત્ય પ્રદેશપરિવૃદ્ધ્યા વૃદ્ધિર્હાનિશ્ચ
તાવદ્ વક્તવ્યા યાવદ્ દશપ્રદેશકે પુદ્ગલસ્કન્ધે સપ્ત પ્રદેશપરિવૃદ્ધિર્ભવતિ, इत्य-
ભિપ્રાયેणाહ—‘एवं जाव दस पएसिए जेयवं, णवरं अजहणमणुकोसोगाहणए
पएसपरिवुद्धिं कायव्वा जाव दसपएसियस्स सत्त एससा परिवुद्धिज्जंति’ एवम्—
पूर्वोक्तरीत्येव, यावत्—पञ्च षट् सप्ताष्ट नवप्रदेशिकः पुद्गल स्कन्धो ज्ञातव्यः,
किन्तु नवरम्—पूर्वापेक्षया विशेषस्तु अजघन्यानुत्कृष्ठावगाहनके पुद्गलस्कन्धे प्रदे-
शपरिवृद्धिः कर्तव्या यावद्—पञ्च षट् सप्ताष्ट नवदशप्रदेशिकस्य पुद्गल स्कन्धस्य
द्वि त्रि चतुःपञ्च षट् सप्तप्रदेशाः परिवृद्धिष्यन्ते, तत्र दशप्रदेशिकस्कन्धे तदभि-
लापो यथा—अजघन्यानुत्कृष्ठावगाहनको दशप्रदेशिक पुद्गलस्कन्धः अजघ-
न्यानुत्कृष्ठावगाहनकस्य दशप्रदेशिकस्य पुद्गलस्कन्धस्य अवगाहनापेक्षया स्या-

इसी प्रकार પંચપ્રદેશી આદિ પુદ્ગલ સ્કંધોં મેં મધ્યમ અવગાહના
કો લેકર એક એક પ્રદેશ કી વૃદ્ધિ કરતે હુએ વૃદ્ધિ—હાનિ કહની
ચાહિએ, યાવત્ દશપ્રદેશી સ્કંધ મેં પ્રદેશોં કી વૃદ્ધિ હોતી હૈ।
इसी अभिप्राय से कहा है—इसी प्रकार पंचप्रदेशी, षट्प्रदेशी, सप्त
प्रदेशी, अष्टप्रदेशी और नवप्रदेशी पुद्गल स्कंध को भी समस्त लेना
चाहिए, विशेषता यह है कि मध्यम अवगाहना वाले स्कंध, में एक
एक प्रदेश की वृद्धि करलेनी चाहिए, तदनुसार पांचप्रदेशी स्कंध में दो,
षट्स्थानप्रदेशी स्कंध में तीन, सप्तप्रदेशी स्कंध में चार, अष्टप्रदेशी
स्कंध में पांच, नवप्रदेशी स्कंध में छह और दसप्रदेशी स्कंध में सात
प्रदेशों की हानि वृद्धि होती है। इस प्रकार दशप्रदेशी स्कंध के विषय
में कहा जाएगा—एक मध्यम अवगाहना वाले दशप्रदेशी स्कंध से अव-

એજ રીતે પાંચ પ્રદેશી આદિ પુદ્ગલ સ્કન્ધોમા મધ્યમ અવગાહના ને
લઇને એક એક પ્રદેશની વૃદ્ધિ કરતા જઇને—વૃદ્ધિ હાની કહેવી લેઇએ, યાવત્
દશ પ્રદેશી સ્કન્ધમાં સાત પ્રદેશોની વૃદ્ધિ થાય છે. એ અભિપ્રાયથી કહ્યું છે
એજ રીતે પાંચ પ્રદેશી, ષટ પ્રદેશી, સપ્ત પ્રદેશી, અષ્ટ પ્રદેશી, અને નવ
પ્રદેશી પુદ્ગલ સ્કન્ધને પણ સમસ્ત લેવો લેઇએ, વિશેષતા એ છે કે મધ્યમ
અવગાહનાવાળા સ્કન્ધમાં એક એક પ્રદેશની વૃદ્ધિ કરી લેવી લેઇએ, તદનુ-
સાર પાંચ પ્રદેશી સ્કન્ધમાં બે, ષટ્પ્રદેશી સ્કન્ધમાં ત્રણ સપ્ત પ્રદેશી સ્કન્ધમાં
ચાર, અષ્ટ પ્રદેશી સ્કન્ધમાં પાંચ, નવ પ્રદેશી સ્કન્ધમાં છ અને દશ પ્રદેશી
સ્કન્ધમાં સાત પ્રદેશોની હાનિ વૃદ્ધિ થાય છે, તેમ સમજવું લેઇએ. એ પ્રકારે દશ
પ્રદેશી સ્કન્ધના વિષયમાં એમ કહેવાશે કે એક મધ્યમ અવગાહનાવાળા દશ
પ્રદેશી સ્કન્ધ ખીલત મધ્યમ અવગાહનાવાળા દશ પ્રદેશી સ્કન્ધથી અવગાહનાની

હીનઃ સ્યાત્તુલ્યઃ, સ્યાદભ્યધિકઃ, તત્ર યદા હીનો વા ભવતિ, અથ યદા અભ્યધિકો વિવક્ષિતસ્તદા પ્રદેશાભ્યધિકો વા દ્વિપ્રદેશાભ્યધિકો વા, ત્રિપ્રદેશાભ્યધિકો વા, ચતુઃપ્રદેશાભ્યધિકો વા ભવતિ, ઇતિ ! ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—‘જહ્ણો-ગાહ્ણગાળં મંતે ! સંસ્થેજ્જપણિયાળં પુચ્છા’ હે ભદન્ત ! જઘન્યાવગાહ્ણકાનાં સંસ્થેયપ્રદેશિકાનાં પુદ્ગલસ્કન્ધાનાં કિયન્તઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ, ભગવાન્આહ—‘ગોયમા ! હે ગૌતમ ! ‘અળંતા પજ્જવા પળ્ણત્તા’ જઘન્યાવગાહ્ણકાનાં સંસ્થેય-પ્રદેશિકાનાં પુદ્ગલસ્કન્ધાનાં અનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ ? ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—‘સે કેળદ્દેણં મંતે ! ‘એવં વુચ્ચઈ—જહ્ણોગાહ્ણગાળં સંસ્થેજ્જપણિયાળં અળંતા પજ્જવા પળ્ણત્તા’ હે ભદન્ત ! તત્ અથ, કેનાર્થેન—કથં તાવત્, એવમ્—ઉક્તરીત્યા, ઉચ્યતે યદ્—જઘન્યાવગાહ્ણકાનાં સંસ્થેયપ્રદેશિકાનાં પુદ્ગલસ્કન્ધાનાં અનન્તાઃ પર્યવાઃ

ગાહ્ણના કી દૃષ્ટિ કદાચિત્ હીન કદાચિત્ તુલ્ય ઓર કદાચિત્ અધિક હોતા હૈ । યદિ હીન વિવક્ષિત કિયા જાય તો એક પ્રદેશ સે હીન, દો પ્રદેશોં સે હીન, ત્રીન પ્રદેશોં સે હીન ચારપ્રદેશોં સે હીન, પાંચ-પ્રદેશોં સે હીન, છહ પ્રદેશોં સે હીન અથવા સાતપ્રદેશો હીન હોતા હૈ, યદિ અધિક વિવક્ષિત કિયા તો એક પ્રદેશ સે અધિક, દો પ્રદેશોં સે અધિક, ત્રીન પ્રદેશોં સે અધિક, ચાર પ્રદેશોં સે અધિક, પાંચ પ્રદેશોં સે અધિક, છહ પ્રદેશોં સે અધિક અથવા સાત પ્રદેશોં સે અધિક હોતા હૈ ।

ગૌતમ—હે ભગવન્ ! જઘન્ય અવગાહ્ણના વાલે સંસ્થાતપ્રદેશી સ્કંધોં કે કિતને પર્યાય હૈ ?

ભગવન્—હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહે ગણ હૈ

ગૌતમ—હે ભગવાન્ ! કિસ કારણ સે એમા કહા જાતાહૈ જઘન્ય

દૃષ્ટિએ કદાચિત્ હીન, કદાચિત્ તુલ્ય, કદાચિત્ અધિક થાય છે. જો હીન વિવક્ષિત કરાય તો એક પ્રદેશથી હીન, બે પ્રદેશથી હીન, ત્રણ પ્રદેશથી હીન ચાર પ્રદેશથી હીન, પાંચ પ્રદેશથી હીન, છ પ્રદેશથી હીન, અથવા સાત પ્રદેશથી હીન થાય છે, જો અધિક વિવક્ષિત કરાય તો એક પ્રદેશથી અધિક બે પ્રદેશથી અધિક, ત્રણ પ્રદેશથી અધિક, ચાર પ્રદેશથી અધિક, પાંચ પ્રદેશથી અધિક, છ પ્રદેશથી અધિક અથવા સાત પ્રદેશથી અધિક થાય છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી—હે ભગવન્ ! જઘન્ય અવગાહ્ણનાવાળા સંસ્થાત પ્રદેશી સ્કન્ધોના કેટલા પર્યાય છે ?

શ્રી ભગવાન્—હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહેવા છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી—હે ભગવન્ ! કારણે એવું કહેવાય છે કે જઘન્ય

પ્રજ્ઞાતાઃ ઇતિ ? ભગવાન્ આહ-‘ગૌતમ ! હે ગૌતમ ! ‘જઠ્ઠણોગાહ્નણ સંસ્થે-
જ્જપણસિણ’ જઘન્યાવગાહનકઃ સંસ્થ્યાતપ્રદેશિકઃ સ્કન્ધઃ ‘જઠ્ઠણોગાહ્નણગસ્સ’
જઘન્યાવગાહનકસ્ય ‘સંસ્થિજ્જપણસિયસ્સ’ સંસ્થ્યાતપ્રદેશિકસ્ય ‘દ્વવ્હયાણ તુલ્લે’
દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યઃ ‘પણસદ્દયાણ હુટ્ટાણવહિણ’ પ્રદેશાર્થતયા દ્વિસ્થાનપતિતઃ ‘ઓગા-
હ્નણદ્દયાણ તુલ્લે’ અગાહનાપેક્ષયા તુલ્યઃ ટિઈણ ચહુટ્ટાણવહિણ’ સ્થિતયા ચતુઃ-
સ્થાનપતિતઃ ‘વણ્ણાહ્વણપાસપજ્જવેહિ ય હુટ્ટાણવહિણ’ વર્ણાદિ ચતુસ્પર્ગપર્યવૈઃ
પદસ્થાનપતિતૌ ભવતિ ‘એવં ઉક્કોસોગાહ્નણ વિ’ એવમેવ ઉત્ક્રણાવગાહનકોઽપિ
વોદ્યઃ ‘અજઠ્ઠણમણુક્કોસોગાહ્નણ વિ એવં ચેવ’ મધ્યમાવગાહનકોઽપ્યેવમેવ

અવગાહના ચાલે સંસ્થ્યાતપ્રદેશીસ્કંધ કે અનન્ત પર્યાય હે ?

ભગવાન-હે ગૌતમ ! એક જઘન્ય અવગાહના ચાલા સંસ્થ્યાત-
પ્રદેશી સ્કંધ દ્વસરે જઘન્ય અવગાહનાચાલે સંસ્થ્યાતપ્રદેશી સ્કંધ સે
દ્રવ્ય કી દૃષ્ટિ સે તુલ્ય હૈ । પ્રદેશોં કી દૃષ્ટિ સે દ્વિસ્થાનપતિત હોતા
હૈ, અર્થાત્ જઘન્ય અવગાહના ચાલા સંસ્થ્યાતપ્રદેશી એક સ્કંધ દ્વસરે
જઘન્ય અવગાહના ચાલે સંસ્થ્યાતપ્રદેશી સ્કંધ સે સંસ્થ્યાતપ્રદેશ
હીન અથવા સંસ્થ્યાતગુણપ્રદેશહીન હોતા હૈ । ઓર ચદિ અધિક વિવ-
ક્ષિત હો તો સંસ્થ્યાતભાગપ્રદેશાધિક યા સંસ્થ્યાતગુણપ્રદેશાધિક હોતા
હૈ । અવગાહના સે તુલ્ય હોતા હૈ, વયોંકિ દોનોં હી જઘન્ય અવગાહના
ચાલે હૈ । સ્થિતિ કી દૃષ્ટિ સે ચતુસ્થાનપતિત હોતા હૈ, અર્થાત્ અસં-
સ્થ્યાતભાગ હીન, સંસ્થ્યાતભાગ હીન, સંસ્થ્યાતગુણ હીન અથવા અસં-
સ્થ્યાતગુણ હીન હોતા હૈ । અધિક વિવક્ષિત હોતો અસંસ્થ્યાતભાગ
અધિક, સંસ્થ્યાતભાગ અધિક, સંસ્થ્યાતગુણ અધિક યા અસંસ્થ્યાત-

અવગાહનાવાળા સંખ્યાત પ્રદેશી સ્કંધના અનન્ત પર્યાય છે ?

શ્રીભગવાન્-હે ગૌતમ ! એક જઘન્ય અવગાહનાવાળા સંખ્યાત પ્રદેશી સ્કંધ
ખીલ જઘન્ય અવગાહનાવાળા સંખ્યાત પ્રદેશી સ્કંધથી દ્રવ્યની દૃષ્ટિએ તુલ્ય
છે. પ્રદેશોની દૃષ્ટિએ દ્વિસ્થાન પતિત થાય છે. અર્થાત્ જઘન્ય અવગાહના
વાળા સંખ્યાત પ્રદેશી સ્કંધ ખીલ જઘન્ય અવગાહનાવાળા સંખ્યાત પ્રદેશી
સ્કંધથી સંખ્યાત ભાગ પ્રદેશ હીન અથવા સંખ્યાતગુણ પ્રદેશ હીન થાય
છે, ને અધિક વિવક્ષિત હોય તો સંખ્યાત ભાગ પ્રદેશાધિક અગર સંખ્યાત
ગુણ પ્રદેશાધિક થાય છે, અવગાહનાએ તુલ્ય બને છે. કેમકે બન્ને જઘન્ય
અવગાહનાવાળા છે, સ્થિતિની દૃષ્ટિએ ચતુઃસ્થાનપતિત થાય છે. અર્થાત્ અસં-
ખ્યાત ભાગ હીન, સંખ્યાત ભાગહીન, સંખ્યાત ગુણહીન, અથવા અસંખ્યાત
ગુણ હીન થાય છે. અધિક વિવક્ષિત હોય તો અસંખ્યાત ભાગ અધિક, સંખ્યાત
ભાગ અધિક, સંખ્યાત ગુણ અધિક, યા અસંખ્યાત ગુણ અધિક થાય છે,

‘નવરં સદ્ગુણે દુદ્ધાણવદિ’ નવરં વિશેષસ્તુ મધ્યમાવગાહનકો સંખ્યાતપ્રદેશી પુદ્ગલસ્કન્ધઃ દ્વિસ્થાનપતિતો મવતિ ‘જઠ્ઠણોગાદ્ગણગાણં અસંખ્યિજ્જપ્પસિયાણં પુચ્છા’ જઘન્યાવગાહકાનામસંખ્યેયપ્રદેશિકાનાં પુદ્ગલસ્કન્ધાનાં કિયન્તઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ ? इति प्रश्नः ‘गौतमा ! अणंता पज्जवा पणत्ता’ हे गौतम ! अनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः गौतमः पृच्छति—‘से केणट्ठेणं भंते ! एवं गुच्छइ—‘जठ्ठणो-
गुण अधिक होता है । वर्ण आदि तथा चार स्पर्शों के पर्यायों से अर्थात् शीत, उष्ण, स्निग्ध और रूक्ष स्पर्श से पदस्थानपतित होता है ।

उत्कृष्ट अवगाहना वाले संख्यात प्रदेशी स्कंध के पर्यायों की प्ररूपणा जघन्य अवगाहना वाले संख्यातप्रदेशी स्कंध के पर्यायों के समान समझना चाहिए । मध्यम अवगाहना वाले संख्यातप्रदेशी स्कंध को भी इसी प्रकार कहना चाहिए, परन्तु वह स्वस्थान में द्विस्थानपतित होता है अर्थात् मध्यम अवगाहना वाला संख्यातप्रदेशी पुद्गल स्कंध दूसरे मध्यम अवगाहना वाले संख्यातप्रदेशी स्कंध से अवगाहना की दृष्टि से संख्यातभागहीन अथवा संख्यातगुण हीन होता है या संख्यातभाग अधिक और संख्यातगुण अधिक होता है ।

गौतम—हे भगवन् ! जघन्य अवगाहना वाले असंख्यातप्रदेशी स्कंधों के कितने पर्याय हैं ?

भगवान्—हे गौतम ! जघन्य अवगाहना वाले अर्थात् अकाश के एक ही प्रदेश में स्थित असंख्यातप्रदेशी पुद्गलस्कंधों के अनन्त पर्याय हैं ?

વર્ણુ આદિ તથા ચાર સ્પર્શોના પર્યાયથી અર્થાન્ શીત, ઉષ્ણ સ્નિગ્ધ અને રૂક્ષ સ્પર્શોથી પદસ્થાન પતિત થાય છે.

ઉત્કૃષ્ટ અવગાહનાવાળા સંખ્યાત પ્રદેશી સ્કન્ધના પર્યાયોની પ્રરૂપણા જઘન્ય અવગાહના વાળા સંખ્યાત પ્રદેશી સ્કન્ધના પર્યાયોના સમાન સમ-જવી જોઈએ. મધ્યમ અવગાહનાવાળા સંખ્યાત પ્રદેશી સ્કન્ધને પણ એ પ્રકારે કહેવો જોઈએ, પરન્તુ તે સ્થાનમાં દ્વિસ્થાનપતિત થાય છે, અર્થાત્ મધ્યમ અવગાહનાવાળા સંખ્યાત પ્રદેશી સ્કન્ધથી અવગાહનાની દૃષ્ટિએ સંખ્યાત ભાગ હીન અથવા સંખ્યાત ગુણહીન થાય છે અગર સંખ્યાત ભાગ અધિક અને સંખ્યાત ગુણ અધિક થાય છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી—હે ભગવન્ ! જઘન્ય અવગાહનાવાળા અસંખ્યાત પ્રદેશી સ્કન્ધોના કેટલા પર્યાય છે ?

શ્રી ભગવાન્—હે ગૌતમ ! જઘન્ય અવગાહનાવાળા અર્થાત્ આકાશના એક જ પ્રદેશમાં સ્થિત અસંખ્યાત પ્રદેશી પુદ્ગલ સ્કન્ધોના અનન્ત પર્યાય છે.

ગાહનગાણં' તત્ અથ કેનાર્થેન કેન કારણેન એવં ઉક્તરીત્યા કથ્યતે યદ્ જઘ-
ન્યાવગાહનકાનાં 'અસંખિજ્જપણસિયાણં' અસંખ્યેયપ્રદેશિકાનાં પુદ્ગલસ્કન્ધાનાં
'અણંતા પજ્જવા પણત્તા' અનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ કથિતા इति ભગવા-
નુત્તરયતિ 'ગોયસા !' હે ગૌતમ ! 'જહણ્ણોગાહણણ અસંખેજ્જપણસિણ સંધે
જહણ્ણોગાહણગસ્સ અસંખિજ્જપણસિયસ્સ સંધસ્સ દવ્વઢ્યાણ તુલ્લે' જઘન્યા-
વગાહનકોડસંખ્યેયપ્રદેશિકઃ સ્કન્ધો જઘન્યાવગાહનકસ્ય અસંખ્યેયપ્રદેશિકસ્ય
સ્કન્ધસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યો ભવતિ, 'પણસઢ્યાણ ચઠઢ્યાણવઢિણ' પ્રદેશ-
ર્થતયા ચતુઃસ્થાનપતિતો ભવતિ, 'ઓગાહણઢ્યાણ તુલ્લે' અવગાહનાર્થતયા
અવગાહનાપેક્ષયા તુલ્યો ભવતિ, 'ઠિઈણ ચઠઢ્યાણવઢિણ' સ્થિત્યા ચતુઃસ્થાનપતિતો
ભવતિ, 'વણ્ણાઙ્ગ ઉવરિલ્લપાસેહિય છઢ્યાણવઢિણ' વર્ણાદિભિઃ ઉપરિતનચતુઃ
સ્પર્શૈશ્વ-શીતોણ્ણસ્નિગ્ધરુક્ષ સ્પર્શપર્યવૈઃ પદ્સ્થાનપતિતો ભવતિ, 'એવં ઉકોસો-
ગાહણણ વિ, એવં-જઘન્યાવગાહનકાસંખ્યેયપ્રદેશિકસ્કન્ધવદેવ ઉત્કૃષ્ટાવગાહનકો-

ગૌતમ-હે ભગવન્ ! એસા કહને કા કયા હેતુ હૈ ?

ભગવાન્-હે ગૌતમ ! જઘન્ય અવગાહના વાલા અસંખ્યાતપ્રદેશી
પુદ્ગલસ્કંધ દૂસરે જઘન્ય અવગાહનાવલે અસંખ્યાતપ્રદેશી પુદ્ગલ
સ્કંધ સે દ્રવ્ય કી અપેક્ષા તુલ્ય હૈ । પ્રદેશો કી અપેક્ષા ચતુઃસ્થાન-
પતિત હોતા હૈ, અવગાહના કી અપેક્ષા તુલ્ય હૈ, સ્થિતિ કી અપેક્ષા
ચતુઃસ્થાનપતિત હોતા હૈ ઓર વર્ણ, ગંધ, રસ તથા શીત, ઉષ્ણ, સ્નિગ્ધ
ઓર રુક્ષ સ્પર્શ કી અપેક્ષા સે પદ્સ્થાનપતિત હોતા હૈ ।

જઘન્ય અવગાહના વાલે અસંખ્યાતપ્રદેશી પુદ્ગલસ્કંધ કે સમાન
હી ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના વાલે અસંખ્યાતપ્રદેશી સ્કંધ કી પ્રરૂપણા
સમજ્ઞ લેની યાહિયે' મધ્યમ અવગાહના વાલે અર્થાત્ આકાશ કે દો

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્ ! એમ કહેવાનો શો હેતુ છે ?

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ ! જઘન્ય અવગાહનાવાળા અસંખ્યાત પ્રદેશી
એક પુદ્ગલ સ્કન્ધ ખીન્ન જઘન્ય અવગાહનાવાળા અસંખ્યાત પ્રદેશી પુદ્ગલ
સ્કન્ધથી દ્રવ્યની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે. પ્રદેશોની અપેક્ષાએ ચતુઃસ્થાન પતિત
બને છે. અવગાહનાની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે. સ્થિતિની અપેક્ષાએ ચતુઃસ્થાન
પતિત બને છે અને વર્ણ, ગંધ, રસ, તથા શીત, ઉષ્ણ, સ્નિગ્ધ અને રુક્ષ
સ્પર્શની અપેક્ષાએ પદ્સ્થાનપતિત થાય છે.

જઘન્ય અવગાહનાવાળા અસંખ્યાત પ્રદેશી પુદ્ગલ સ્કન્ધના સમાનજ
ઉત્કૃષ્ટ અવગાહનાવાળા અસંખ્યાત પ્રદેશી સ્કન્ધની પ્રરૂપણા સમજ્ઞ લેવી તેમજ
મધ્યમ અવગાહનાવાળા અર્થાત્ આકાશના બેધી લઇને સંખ્યાત પ્રદેશોમાં

અસંખ્યેયપ્રદેશિકપુદ્ગલસ્કન્ધઃ પ્રતિપત્તવ્યઃ ‘અજઘ્ણણુકોસોગાહ્ણણ વિ એવં
 ચેવ’ અજઘ્ન્યાનુત્ક્રુષ્ટાવગાહનકોઽપિ અસંખ્યેયપ્રદેશિક પુદ્ગલસ્કન્ધઃ આકાશસ્ય
 દ્વ્યાદિસંખ્યેયપર્યન્તપ્રદેશાવગાહનકઃ એવં ચૈવ-જઘ્ન્યાવગાહનકાસંખ્યેયપ્રદેશિક
 પુદ્ગલસ્કન્ધવદેવ અવગન્તવ્યઃ કિન્તુ-‘નવરં સટ્ટાણે ચરટ્ટાણવડિણ’ નવરમ્-પૂર્વા-
 પેક્ષયા વિશેષસ્તુ સ્વસ્થાને-સ્વસ્થાનાપેક્ષયા ચતુઃસ્થાનપતિતો ભવતિ, સ્વસ્થાને
 સંખ્યેયપ્રદેશિકસ્કન્ધસ્ય તુ દ્વિસ્થાનપતિતત્ત્વમેવોક્તમ્, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-
 ‘જઘ્ણોગાહ્ણણાણં ભંતે ! અણંતપણસિયાણં પુન્ન્યા’-હે ભદન્ત ! જઘ્ન્યાવગાહન-
 કાનામ્ એકાકાશપ્રદેશાવગાહનવતામ્ અનન્તપ્રદેશિકાનાં પુદ્ગલસ્કન્ધાનાં
 કિયન્તઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞાતાઃ ?’ इति पृच्छा, भगवान् आह-‘गोयमा !’ हे गौतम !
 ‘अणंता पज्जवा पण्णत्ता !’ जघ्न्यावग्राहकानामनन्तप्रदेशिकानां पुद्ग-
 लस्कन्धानामनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञाताः, गौतमः पृच्छति-‘से केणट्ठेणं भंते ! एवं
 बुच्चइ-जघ्णोगाहणगाणं अणंतपणसियाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ?’ हे भदन्त !
 तत्-अथ, केनार्थेन कथं तावत्, एवम्-उत्तरीत्या, उच्यते यत्-जघ्न्यावग्राह-
 कानामनन्तप्रदेशिकानां पुद्गलस्कन्धानां अनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञाताः ? इति,
 भगवान् आह-‘गोयमा !’ हे गौतम ! ‘जघ्णोगाहणए अणंतपणसिए संध्ये

સે લેકર સંખ્યાત પ્રદેશોં મેં સ્થિત પુદ્ગલસ્કન્ધ કી વક્તવ્યતા મી
 હસી પ્રકાર હૈ મગર હમમેં વિશેષતા યદ્ હૈ કિ યદ્ સ્વસ્થાન મેં ચતુઃ-
 સ્થાનપતિત હૈ જય કિ સંખ્યાતપ્રદેશી સ્કન્ધ સ્વસ્થાન મેં દ્વિસ્થાનપતિત
 હી હો સકતા હૈ ।

ગૌતમ-હે ભગવન્ ! જઘ્ન્ય અવગાહના વાલે અનન્તપ્રદેશી પુદ્ગલ-
 સ્કન્ધોં કે કિતને પર્યાય હૈં ?

ભગવન્-હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય હૈં ।

ગૌતમ-હે ભગવન્ ! અનન્ત પર્યાય કહને કા કયા હેતુ હૈ ?

ભગવન્-હે ગૌતમ ! એક જઘ્ન્ય અવગાહના વાલા અનન્તપ્રદેશી

સ્થિત પુદ્ગલ સ્કન્ધની વક્તવ્યતા પણ આ પ્રકારની છે, પણ તેમા વિશેષતા
 એ છે કે એ સ્વસ્થાનમાં ચતુઃસ્થાન પતિત છે, બ્યારે સંખ્યાત પ્રદેશી સ્કન્ધ
 સ્વસ્થાનમાં દ્વિસ્થાન પતિત જ થઈ શકે છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્ જઘ્ન્ય અવગાહનાવાળા અનન્ત પ્રદેશી પુદ્ગલ
 સ્કન્ધના કેટલા પર્યાય છે ?

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્ ! અનન્ત પર્યાય કહેવાનો શો હેતુ છે ?

શ્રી ભગવન્ ! હે ગૌતમ ! એક જઘ્ન્ય અવગાહનાવાળા અનન્ત પ્રદેશી

जहणोगाहणगस्स अणंतपएसियस्स खंधस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले' जघन्यावगाहन-
कोऽनन्तप्रदेशिकः स्कन्धो जघन्यावगाहनकस्य अनन्तप्रदेशिकस्य स्कन्धस्य
द्रव्यार्थतया तुल्यो भवति, 'पएसट्ठयाए छट्ठाणवडिए' प्रदेशार्थतया पट्स्थान-
पाततो भवति, अनन्तप्रदेशिकस्कन्धस्य संख्यातासंख्यातानन्तप्रदेशसंभवात्, पट्-
स्थानपतितत्वं संभवति, 'ओगाहणट्ठयाए तुल्ले' अवगाहनापेक्षया तुल्यो भवति,
'ठिईए चउट्ठाणवडिए, स्थित्या चतुःस्थानपतितो भवति, तथा चोत्कृष्टाव-
गाहनकोऽनन्तप्रदेशिकः स्कन्धः समस्त लोकव्यापी भवति, सचाचित्तमहास्कन्धः
केवलं समुद्घातकर्म पुद्गलस्कन्धो वा भवति तयोश्च द्वयोरपि दण्डकपाटमन्था-
न्तपूरणलक्ष चतुःसमयप्रमाणत्वेन तुल्यकालत्वं भवति इति भावः 'वण्णाइ
उवरिल्ल चउफासेहिं छट्ठाणवडिए' वर्णादिभिः, उपरितन चतुःस्पर्शैः पट्स्थान-
पतितो भवति, 'उक्कोसोगाहणएवि एवं चेव' उत्कृष्टावगाहनकोऽपि अनन्त-
प्रदेशिकः स्कन्ध एवञ्चैव-जघन्यावगाहनकानन्तप्रदेशिक स्कन्धवदेव प्रतिपत्तव्यः,
किन्तु 'णवरं 'ठिईए वि तुल्ले' नवरं-पूर्वापेक्षया विशेषस्तु स्थित्यापि तुल्यो
भवति, 'अजहणमणुक्कोसोगाहणगाणं भंते ! अणंतपएसियाणं पुच्छा' हे

पुद्गलस्कंध दूसरे जघन्य अवगाहना वाले अनन्तप्रदेशी स्कंध से द्रव्य
की अपेक्षा तुल्य है। प्रदेशों की अपेक्षा पट्स्थानपतित होता है,
क्योंकि उसमें संख्यात-असंख्यात-अनन्त भाग हीनाधिक एवं
संख्यात असंख्यात अनन्तगुण हीनाधिक प्रदेश हो सकते हैं। अव-
गाहना की दृष्टि से तुल्य होता है, स्थिति की से चतुःस्थापतित होता
है। वर्ण आदि तथा उपर्युक्त चार स्पर्शों की अपेक्षा से पट्स्थान
पतित होता है। उत्कृष्ट अवगाहना वाले अनन्तप्रदेशी स्कंध की
प्ररूपणा भी ऐसी समझना चाहिए, किन्तु यह स्थिति से तुल्य होना है।

मध्यम अवगाहना वाले अर्थात् आकाश के दो आदि प्रदेशों से
लेकर असंख्यात प्रदेशों में रहे हुए अनन्तप्रदेशी स्कंधों के कितने
पर्याय हैं ?

पुद्गल स्कंध जीना जघन्य अवगाहनावाणा अनन्त प्रदेशी स्कन्धधी द्रव्यनी
अपेक्षाओ तुल्य, प्रदेशोनी अपेक्षाओ पट्स्थान पतित थाय छे, डेभडे तेभां
संख्यात-असंख्यात अनन्त लागाडीनाधिक अने संख्यात-असंख्यात, अनन्त
गुणुडीनाधिक प्रदेश थछं शके छे. अवगाहनानी दृष्टिओ तुल्य थाय छे. स्थितिनी
दृष्टिओ चतुःस्थानपतित थाय छे. वर्ण आदि तथा उपर्युक्त चार स्पर्शोनी
अपेक्षाओ पट्स्थान पतित थाय छे. उत्कृष्ट अवगाहनावाणा अनन्त प्रदेशीनी प्र-
रूपणा पणु ओवी रीते ज समज्यी लेछे. किन्तु ते स्थितिओ पणु तुल्य थाय छे.

मध्यम अवगाहनावाणा अर्थात् आकाशना ओ आदि प्रदेशोधी लक्ष ने

મદન્ત ! અજઘન્યાનુત્કૃષ્ટાવગાહનકાનામ્ અનન્તપ્રદેશિકાનાં સ્કન્ધાનાં કિયન્તઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ ? इति पृच्छा, भगवान् आह 'गोयमा !' हे गौतम ! 'अणंता पज्जवा पणत्ता' अजघन्यानुत्कृष्टावगाहनकानामन्त प्रदेशिकस्कन्धानामनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः, गौतमः पृच्छति—'से केणद्वेणं भंते ! 'एवं वुच्चइ—अजहणमणुक्कोसो-गाहणगाणं अणंतपएसियाणं अणंता पज्जवा पणत्ता ?' हे मद्न्त ! तत्—अथ, केनार्थेन—कथं तावद्—एवं उक्त्तरीत्या, उच्यते—अजघन्यानुत्कृष्टावगाहनकानाम-नन्तप्रदेशिकानामनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? इति भगवान् आह—'गोयमा ! हे गौतम ! 'अजहणमणुक्कोसोगाहणए अणंतपएसिए खंधे' अजघन्यानुत्कृष्टाव-गाहनकोऽनन्तप्रदेशिकः स्कन्धः 'अजहणमणुक्कोसोगाहणगस्स अणंतपएसियस्स खंधस्स दव्वद्वयाए तुल्ले' अजघन्यानुत्कृष्टावगाहनकस्य अनन्तप्रदेशिकस्य स्कन्धस्य द्रव्यार्थतया तुल्यो भवति 'पएसद्वयाए छट्ठाणवडिए' प्रदेशार्थतया पट्-स्थानपतितो भवति, 'ओगाहणद्वयाए चउट्ठाणवडिए' अवगाहनार्थतया चतुःस्थान-पतितो भवति 'ठिईए चउट्ठाणवडिए' स्थित्या चतुःस्थानपतितो भवति, 'वण्णाइ अट्ठफासेहिं छट्ठाणवडिए' वर्णादिभिः अष्टस्पर्शैः पट्स्थानपतितो भवति,

भगवान् उत्तर देते हैं—हे गौतम ! मध्यम अवगाहना वाले अनन्त प्रदेशी स्कंधों के अनन्त पर्याय हैं ।

गौतम—हे भगवन् ! ऐसा कहने का क्या कारण है ?

भगवान्—हे गौतम ! मध्यम अवगाहना वाला अनन्त प्रदेशी स्कंध मध्यम अवगाहना वाले अनन्तप्रदेशी स्कंध से द्रव्य की दृष्टि से तुल्य होता है, प्रदेशों की दृष्टि से षट्स्थान पतित होता है, अवगाहना की अपेक्षा से चतुःस्थानपतित और स्थिति की अपेक्षा से भी चतुःस्थानपतित होता है । वर्ण आदि की अपेक्षा से तथा आठों स्पर्शों की अपेक्षा पट्स्थानपतिन होता है ।

गौतम—हे भगवन् ! जघन्य स्थिति वाले परमाणुपुद्गलों के कितने पर्याय हैं ?

असंख्यात प्रदेशોમાં રહેલા અનન્ત પ્રદેશી સ્કન્ધોના કેટલા પર્યાય છે ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે કે હે ગૌતમ ! મધ્યમ અવગાહના વાળા અનન્ત પ્રદેશી સ્કન્ધોના અનન્ત પર્યાય છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી—ભગવન્ ! એવું કહેવાનું શું કારણ છે ?

શ્રી ભગવાન્—હે ગૌતમ ! મધ્યમ અવગાહના વાળા અનન્ત પ્રદેશી સ્કન્ધ મધ્યમ અવગાહનાવાળા અનન્ત પ્રદેશી સ્કન્ધથી દ્રવ્યની દૃષ્ટિએ તુલ્ય થાય છે. પ્રદેશોની દૃષ્ટિએ પટ્થાન પતિત થાય છે, અવગાહનાની અપેક્ષાએ ચતુઃસ્થાન પતિત અને સ્થિતિની અપેક્ષાએ પણ ચતુઃસ્થાન પતિત થાય છે. વર્ણ આદિની અપેક્ષાએ તથા આઠે સ્પર્શોની અપેક્ષાએ પટ્થાન પતિત અને છે.

ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-‘જહ્ણણઠિહ્યાણં મંતે ! પરમાણુપોગ્ગલાણં પુચ્છા’ હે મદન્ત ! જઘન્યસ્થિતિકાનાં પરમાણુપુદ્ગલાનાં કિયન્તઃ પર્યાવા પ્રજ્ઞસાઃ, ઇતિ પૃચ્છા, મગવાન્ આદ-‘ગોયમા !’ હે ગૌતમ ! ‘અણંતા પજ્જવા પ્પણત્તા’ અનન્તાઃ પર્યાવાઃ પ્રજ્ઞસાઃ, જઘન્યસ્થિતિકાનાં પરમાણુપુદ્ગલાનામનન્તાઃ પર્યાવાઃ પ્રજ્ઞસાઃ ! ગૌતમ ! પૃચ્છતિ-‘સે કેણદ્દેણં મંતે ! एवं वुच्चइ-जह्णणठिह्याणं परमाणुपोग्गलाणं अणंता पज्जवा प्पणत्ता ?’ હે મદન્ત ! તત્-અથ, કેનાર્થેન એવમુચ્યતે-જઘન્યસ્થિતિકાનાં પરમાણુપુદ્ગલાનામનન્તાઃ પર્યાવાઃ પ્રજ્ઞસાઃ ? ઇતિ, મગવાન્ આદ-‘ગોયમા !’ હે ગૌતમ ! ‘જહ્ણણઠિહિ’ પરમાણુપોગ્ગલે જહ્ણણઠિહિયસ્સ પરમાણુપોગ્ગલસ્સ દબ્બદ્ધયાણ તુલ્લે’ જઘન્યસ્થિતિકઃ પરમાણુપુદ્ગલો જઘન્યસ્થિતિકસ્ય પરમાણુપુદ્ગલસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યો ભવતિ તથા ચ પ્રત્યેકં ચ દ્રવ્યમનન્તપર્યાયમિતિ ન્યાયેન પરમાણુપુદ્ગલસ્યાપિ જઘન્યસ્થિતિકસ્ય દ્રવ્યત્વેન અનન્તપર્યાયસંભવાત્ ‘પણસદ્ધયાણ તુલ્લે’ પ્રદેશાર્થતયા-પ્રદેશાપેક્ષયા તુલ્યો ભવતિ, ‘ઓગાહણદ્ધયાણ તુલ્લે’ અવગાહનાર્થતયા-અવગાહનાપેક્ષયા તુલ્યો ભવતિ, ‘ઠિહિણ તુલ્લે’ સ્થિતયા તુલ્યો ભવતિ ‘વણ્ણાઈ દુફાસેહિય છદ્ધાણવહિણ’ વર્ણાદિભિઃ, દ્વિ સ્પર્શાભ્યાઞ્ચ-શીતોષ્ણલક્ષણાભ્યાં પદ સ્થાનપતિતો ભવતિ, ‘एवं उक्कोसठिहिएवि’ એવમ્-જઘન્યસ્થિ-

મગવાન્-હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય હૈં ।

ગૌતમ-હે મગવન્ ! જઘન્ય સ્થિતિવાલે પરમાણુપુદ્ગલ કે અનન્ત પર્યાય હૈં એસા કહને કા કયા કારણ હૈં ? મગવાન્-હે ગૌતમ ! જઘન્ય સ્થિતિ વાલા એક પરમાણુપુદ્ગલ જઘન્ય સ્થિતિ વાલે દૂસરે પરમાણુપુદ્ગલ સે દ્રવ્ય કી અપેક્ષા તુલ્ય હોતા હૈ, પ્રદેશો કી અપેક્ષા તુલ્ય હોતા હૈ, અવગાહના સે તુલ્ય હોતા હૈ, સ્થિતિ સે તુલ્ય હોતા હૈ, વર્ણાદિ સે તથા દો સ્પર્શો સે પદસ્થાનપતિત હોતા હૈ ।

ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ વાલે પુદ્ગલપરમાણુ કી પ્રરૂપણા જઘન્ય સ્થિતિ

ગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્ જઘન્ય સ્થિતિવાળા પરમાણુ પુદ્ગલોના કેટલા પર્યાય કહ્યા છે ?

શ્રી ભગવન્-હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાયો કહ્યા છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી હે ભગવન્ જઘન્ય સ્થિતિવાળા પરમાણુ પુદ્ગલોના અનન્ત પર્યાય છે. એમ કહેવાનું શું કારણ છે ?

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ ! જઘન્ય સ્થિતિવાળું એક પરમાણુ પુદ્ગલ જઘન્ય સ્થિતિવાળા બીજા પરમાણુ પુદ્ગલથી દ્રવ્યની દૃષ્ટિથી તુલ્ય છે. પ્રદેશોની અપેક્ષાથી પણ તુલ્ય હોય છે. અવગાહનાથી પણ તુલ્ય હોય છે. સ્થિતિથી પણ તુલ્ય હોય છે. વર્ણાદિથી તથા બે સ્પર્શોથી પદસ્થાન પતિત થાય છે.

તિક પરમાણુપુદ્ગલવદેવ ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિકોઽપિ પરમાણુપુદ્ગલોઽવગન્તવ્યઃ ‘અજ-
 હ્ણમણુકોસટિઈએ વિ એવં ચેવ’ અજવન્યાનુત્કૃષ્ટસ્થિતિકોઽપિ પરમાણુપુદ્ગલઃ,
 એવઞ્ચેવ-જવન્યસ્થિતિક પરમાણુપુદ્ગલવદેવાવસેયઃ, કિન્તુ ‘નવરં ટિર્ટિએ ચઉદ્વાળ
 વડિએ’ નવરમ્ પૂર્વાપેક્ષયા વિશેષસ્તુ સ્થિત્યા ચતુઃસ્થાનપતિતો ભવતિ, ગૌતમઃ
 પૃચ્છતિ, ‘જહ્ણનઠિઈયાણં દુપ્પેસિયાણં પુચ્છા’ જવન્યસ્થિતિકાનામ્ એક સમય,
 સ્થિતિમતામ્ દ્વિપ્રદેશાકાનાં પુદ્ગલાનાં કિયન્તઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ ? ઇતિ પૃચ્છા,
 ભગવાન્ આહ-‘ગોયમા ! હે ગૌતમ ! ‘અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા’ જવન્યસ્થિતિ-
 કાનાં પુદ્ગલાનામનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-‘સે કેણટ્ટેણં મંતે !
 એવં વુચ્ચઈ-જહ્ણનઠિઈયાણં દુપ્પેસિયાણં અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા’ ? હે ભદન્ત !
 તત્-અથ કેનાર્યેન-કથં તાવદ્ એવમ્-ઉક્તરીત્યા ઉચ્યતે યદ્-જવન્યસ્થિતિકાનાં
 દ્વિપ્રદેશિકાનામ્ પુદ્ગલાનામનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ, ઇતિ, ભગવાન્ આહ-ગોયમા !
 હે ગૌતમ ! ‘જહ્ણનઠિઈએ દુપ્પેસિએ જહ્ણનઠિઈયસ્સ દુપ્પેમિયસ્સ દવ્વદ્વયાએ
 તુલ્લે’ જવન્યસ્થિતિકો દ્વિપ્રદેશિકઃ પુદ્ગલ સ્કન્ધોદ્વિપ્રદેશિકસ્ય જવન્યસ્થિતિ

વાલે કે સમાન સમઙ્ગનાં ચાહિએ । મધ્યમ સ્થિતિ વાલે પરમાણુપુદ્ગલની પ્રરૂપણાં મી હસી પ્રકાર કી હૈ. મગર વિશેષતા ચહ હૈ કિ મધ્યમ સ્થિતિ વાલા એક પરમાણુપુદ્ગલ દસરે મધ્યમ સ્થિતિ વાલે પરમાણુપુદ્ગલ સે સ્થિતિ સે ચતુઃસ્થાનપતિત હોતા હૈ ।

ગૌતમ-હે ભગવન્ જવન્ય સ્થિતિ વાલે અર્થાત્ એક સમય કી સ્થિતિ વાલે દ્વિપ્રદેશી સ્કંધોં કે કિતને પર્યાય હૈં ?

ભગવાન્-અનન્ત પર્યાય હૈં ।

ગૌતમ-હે ભગવન્ ! એસા કહને કા કયા કારણ હૈ ?

ભગવાન્-હે ગૌતમ ! જવન્ય સ્થિતિક એક દ્વિપ્રદેશી સ્કંધ દસરે

ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિવાળા પુદ્ગલ પરમાણુની પ્રરૂપણા જવન્ય સ્થિતિવાળાની સમાન સમજવી જોઈએ. મધ્યમ સ્થિતિવાળા પરમાણુ પુદ્ગલની પ્રરૂપણા પણ એવી જાતની છે, પણ વિશેષતા એ છે કે મધ્યમ સ્થિતિવાળા એક પરમાણુ પુદ્ગલ બીજા મધ્યમ સ્થિતિવાળા પરમાણુ પુદ્ગલથી સ્થિતિએ ચતુઃસ્થાન પતિત થાય છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી-જવન્ય સ્થિતિવાળા અર્થાત્ એક સમયની સ્થિતિવાળા દ્વિપ્રદેશી સ્કંધોના કેટલા પર્યાય છે ?

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્ ! એમ કહેવાનું શું કારણ છે ?

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ ! જવન્ય સ્થિતિક એક દ્વિપ્રદેશી સ્કંધ બીજા

कस्य पुद्गलस्कन्धस्य द्रव्यार्थतया तुल्यो भवति उभयोरपि द्विप्रदेगत्वात्,
'ओगाहणद्वयाए सिय ढीणे सिय तुल्ले सिय अब्भहिए' अवगाहनार्थतया-अव-
गाहनापेक्षया स्यात्-कदाचित् कश्चिद् हीनो भवति, स्यात्-कदाचित् कश्चित्
तुल्यो भवति, स्यात्-कदाचित्-कश्चिद् अभ्यधिको भवति, तत्र 'जइ ढीणे पए-
सहीणे' यदा हीनो विवक्षितस्तदा प्रदेशहीनो भवति, 'अह अब्भहिए पएस-
अब्भहिए, अथ-यदा अभ्यधिको विवक्षितस्तदा प्रदेशाभ्यधिको भवति 'ठिईए
तुल्ले' स्थित्या तुल्यो भवति, 'वण्णाइ चउफासेहिय छट्ठाणवडिए' वर्णादिभिः,
चतुःस्पर्शैश्च-शीतोष्णस्निग्धरुक्षरस्य स्पर्शरस्य पर्यवैः पटस्थानपतितो भवति, जघ-
न्यस्थितिकः द्विप्रदेशिकपुद्गलस्कन्धे शेषस्पर्शपर्यवसंभवात् 'एवं उकोसठिईए वि'
एवम् जघन्यस्थितिकः द्विप्रदेशिकपुद्गलस्कन्धवदेव, उत्कृष्ट स्थितिकद्विप्रदेशिक
पुद्गलस्य स्कन्धोऽपि अवगन्तव्यः, 'अजहणमणुकोसठिईए वि एवं चेव' अज-
घन्यानुत्कृष्टस्थितिकोऽपि द्विप्रदेशिकः पुद्गलस्कन्धः एवञ्चैव-जघन्यस्थितिक-
द्विप्रदेशिकपुद्गलस्कन्धवदेव अवगन्तव्यः किन्तु-'णवरं ठिईए चउट्ठाणवडिए,

जघन्य स्थितिक द्विप्रदेशी स्कंध से द्रव्य की अपेक्षा तुल्य होता है,
प्रदेशों की अपेक्षा तुल्य होना हैं, क्योंकि दोनों ही दो-दो प्रदेश
वाले हैं, अवगाहना की अपेक्षा स्यात् हीन, स्यात् तुल्य और स्यात्
अधिक होता है, यदि हीन हो तो एकप्रदेशहीन और अधिक हो तो
एक प्रदेशाधिक होता है । स्थिति की अपेक्षा से तुल्य होता है और
वर्णादि से तथा चार-शीत, उष्ण स्निग्ध और रुक्ष स्पर्शों से पट-
स्थानपतित होता है । शेष चार स्पर्श उसमें होते नहीं हैं । उत्कृष्ट
स्थिति वाले द्विप्रदेशी स्कंध की प्ररूपणा भी इसी प्रकार समझनी
चाहिए । अन्यत्र स्थिति वाले द्विप्रदेशी स्कंध की प्ररूपणा भी ऐसी ही
है, अगर उसमें विशेषता यह है कि वह स्थिति से चतुःस्थानपतित

जघन्य स्थितिक द्विप्रदेशी स्कन्धकी द्रव्यकी अपेक्षासे तुल्य थाय छे, प्रदेशोनी
अपेक्षासे तुल्य थाय छे, डेमके णन्ने ज णे णे प्रदेशवाणा छे. अवगाहनानी
अपेक्षासे स्यात् हीन, स्यात् तुल्य अने स्यात् अधिक थाय छे. जे हीन
होय तो ओके प्रदेश हीन अने अधिक होय तो ओके प्रदेशही अधिक थाय
छे. स्थितिनी अपेक्षासे तुल्य थाय छे अने वर्णादिथी तथा चार उष्ण शीत
स्निग्ध अने रुक्ष स्पर्शोथी पटस्थान पतिनथाय छे. शेष चार स्पर्श तेमां
होता नथी. उत्कृष्ट स्थितिवाणा द्विप्रदेशी स्कन्धनी प्ररूपणा पणु आ
प्रकारे समझनी लेछणे. अन्यत्र स्थितिवाणा द्विप्रदेशी स्कन्धनी प्ररूपणा पणु
आवी ज छे. पणु तेमा विशेषता ओ छे डे ते स्थितिथी चतुःस्थान पतिन

નવરમ્-પૂર્વાપેક્ષયા વિશેષસ્તુ સ્થિત્યા ચતુઃસ્થાનપતિનો મદતિ, 'એવં જાવ દસપ-
સિષ્' એવમ્-પૂર્વોક્તરીત્યા, યાવદ્-ત્રિ ચતુઃ પદ્મપટ્ સપ્તાષ્ટ નવદશ પ્રદેશિકઃ
પુદ્ગલસ્કન્ધો વક્તવ્યઃ કિન્તુ-‘ળવરં પદસપરિવૃદ્ધીકાયન્વા’ નવરમ્-પૂર્વા-
પેક્ષયા વિશેષસ્તુ પ્રદેશપરિવૃદ્ધિઃ કર્તવ્યાઃ ‘ઓગાદ્ગણદ્વયાષ્ તિસ્તુ વિ ગમણસુ
જાવ દસપદસિષ્ એવં પદસા પરિવૃદ્ધિજ્ઞતિ’ અવગાદ્ગણાર્થતયા, અવગાદ્ગણા-
પેક્ષયા ત્રિષ્વપિ ગમણકેષુ જઘન્યોત્કૃષ્ટા જઘન્યાલુત્કૃષ્ટ રૂપેષુ યાવત્ ત્રિ ચતુઃ
પદ્મ પટ્સપ્તાષ્ટ નવ દશપ્રદેશકે પુદ્ગલસ્કન્ધે, એવમ્-ઉપર્યુક્તરીત્યા પ્રદેશાઃ
પરિવૃદ્ધિષ્યન્તે, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-‘જઘ્ણણિઙ્ગયાણં મંતે ! સંસ્થિજ્જપણ્ણસિયાણં
પુચ્છા’ હે મદન્ત ! જઘન્યસ્થિતિકાનાં સંખ્યેયપ્રદેશિકાનાં પુદ્ગલસ્કન્ધાનાં
કિયન્તઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ ? इति પૃચ્છા, મગવાન્ આદ-‘ગોયમા !’ હે ગૌતમ !
‘અણંતા પજ્જવા પળ્ણત્તા’ જઘન્યસ્થિતિકાનાં સંખ્યેયપ્રદેશિકાનાં પુદ્ગલ-
સ્કન્ધાનામનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ ? ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-‘સે કેણટ્ઠેણં મંતે ! ‘એવં
બુચ્ચિ-‘જઘ્ણણિઙ્ગયાણં સંસ્થિજ્જપણ્ણસિયાણં અણંતા પજ્જવા પળ્ણત્તા ?’ હે મદન્ત !
તત્-અથ, કેનાર્યેન-કથં તાવદ્, એવમ્-ઉક્તરીત્યા, ઉચ્યતે યદ્-જઘન્યસ્થિતિકાનાં
સંખ્યેયપ્રદેશિકાનાં પુદ્ગલાનામનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ ? इति, મગવાન્ આદ-
‘ગોયમા !’ હે ગૌતમ ! જઘ્ણણિઙ્ગયસ્સ સંસ્થિજ્જપણ્ણસિયસ્સ સંધસ્સ દવ્વહયાષ્

હોતા હૈં હસી પ્રકાર ત્રિપ્રદેશી, ચતુઃપ્રદેશી પંચપ્રદેશી, પદ્મપ્રદેશી, સપ્ત
પ્રદેશી અષ્ટપ્રદેશી ઓર નવપ્રદેશી ઓર દશપ્રદેશી પુદ્ગલસ્કન્ધ મી
સમજ્ઞ લેના ચાહિય, મગર હનમેં અનુક્રમ સે એક-એક પ્રદેશ કી વૃદ્ધિ
કરની ચાહિય, જૈસા કિ પહેલે કહા જા ચુકા હૈં ।

ગૌતમ-હે મગવન્ ! જઘન્યસ્થિતિક સંખ્યાતપ્રદેશી પુદ્ગલસ્કન્ધો
કે કિતને પર્યાય હૈં ?

મગવાન્-હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય હૈં ।

ગૌતમ-હે મગવન્ ! એસા કહને કા કયા કારણ હૈં ?

થાય છે. એ રીતે ત્રિપ્રદેશી, ચાર પ્રદેશી, પંચ પ્રદેશી, પદ્મપ્રદેશી, સપ્તપ્રદેશી
અષ્ટપ્રદેશી નવ પ્રદેશી અને દશ પ્રદેશી, પુદ્ગલ સ્કન્ધ પણ સમજી લેવા
જોઈએ. પણ તેઓમા અનુક્રમથી એક એક પ્રદેશની વૃદ્ધિ કરવી જોઈએ જે
પહેલા કહી દિધેલ છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્ ! જઘન્ય સ્થિતિક સંખ્યાત પ્રદેશી પુદ્ગલ
સ્કન્ધોના કેટલા પર્યાય છે ?

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્ એવું કહેવાનું શું કારણ છે ?

तुल्ये' जघन्य स्थितिकः संख्येयप्रदेशिकः स्कन्धो जघन्यस्थितिकस्य संख्येय-
प्रदेशिकस्य स्कन्धस्य द्रव्यार्थतया तुल्यो भवति, 'पएसट्टयाए दुट्ठाणवडिए,
प्रदेशार्थतया-प्रदेशापेक्षया द्विस्थानपतितो भवति, संख्येयभागहीनो वा संख्ये-
यगुणहीनो वा भवति, इत्येवं द्विस्थानपतितत्वं बोध्यम्, 'ओगाहणट्टयाए दुट्ठाण-
वडिए'-अवगाहनार्थतया-अवगाहनापेक्षया द्विस्थानपतितो भवति, तदभिलापः
उपर्युक्तरूपो बोध्यः, 'ठिईए तुल्ये' स्थित्या तुल्यो भवति, उभयेषामपि जघन्य-
स्थितिकत्वात्, 'वण्णाइ चउफासेहिं य छट्ठाणवडिए' वर्णादिभिश्चतुः स्पर्शैश्च-
शीतोष्णस्निग्धरूक्षस्पर्शैः षट्स्थानपतितो भवति, 'एवं उकोसठिईएवि' एवं-
जघन्यस्थितिकसंख्येयप्रदेशिकपुद्गलस्कन्धवदेव उत्कृष्टस्थितिकोऽपि संख्येय-
प्रदेशिक पुद्गलस्कन्धोऽवगन्तव्यः 'अजहणमणुकोसठिईएवि एवं चेव' अज-
घन्यानुत्कृष्टस्थितिकोऽपि जघन्यस्थितिक संख्येयप्रदेशिकपुद्गलस्कन्धवदेव

भगवान्-हे गौतम ! एक जघन्य स्थितिक संख्यातप्रदेशी स्कंध
दूसरे जघन्य स्थितिक संख्यात प्रदेशी स्कंध से द्रव्य की अपेक्षा
तुल्य है, प्रदेशो की अपेक्षा द्विस्थानपतित होता है, अर्थात्
हीन हो तो संख्यात भाग हीन या संख्यातगुण हीन होता है
अधिक हो तो संख्यातभाग अधिक अथवा संख्यातगुण अधिक होता
है । अवगाहना की अपेक्षा भी द्विस्थानपतित होता है, उसका उच्चा-
रण पूर्ववत् कर लेना चाहिए, स्थिति की अपेक्षा तुल्य होता है, क्यों
कि दोनों जघन्य स्थिति वाले हैं वर्णादि की अपेक्षा से तथा चार
स्पर्शों-शीत, उष्णस्निग्ध और रूक्ष-से षट्स्थान पतित होता है । इसी
प्रकार उत्कृष्टस्थितिक संख्यातप्रदेशी स्कंध की प्ररूपणा करनी चाहिए
मध्यम स्थिति वाला संख्यातप्रदेशी स्कंध भी इसी प्रकार का है, किन्तु
स्वस्थान में अर्थात् स्थिति की अपेक्षा वह चतुःस्थानपतित होता है ।

श्री भगवान्-हे गौतम ! એક જઘન્ય સ્થિતિક સંખ્યાત પ્રદેશી
સ્કન્ધ બીજા જઘન્ય સ્થિતિક સંખ્યાત પ્રદેશી સ્કન્ધથી દ્રવ્યની અપેક્ષાએ
તુલ્ય છે, પ્રદેશોની અપેક્ષાએ દ્વિસ્થાન પતિત થાય છે, અર્થાત્ હીન
હોય તો સંખ્યાત ભાગ હીન, અગર સંખ્યાત ગુણહીન થાય છે, અધિક હોય
તો સંખ્યાત ભાગ અધિક અથવા સંખ્યાત ગુણ અધિક હોય છે. અવગાહનાની
અપેક્ષાએ પણ દ્વિસ્થાન પતિત થાય છે, તેનું ઉચ્ચારણ પૂર્વવત્ કરી લેવું
જોઈએ. સ્થિતિની અપેક્ષાએ તુલ્ય થાય છે, કેમકે બન્ને જઘન્ય સ્થિતિવાળા
છે. વર્ણાદિની અપેક્ષાએ તથા ચાર સ્પર્શો-શીત ઉષ્ણ, સ્નિગ્ધ અને રૂક્ષ-થી
ષટ્સ્થાન પતિત થાય છે. એ પ્રકારે ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિક સંખ્યાત પ્રદેશી સ્કન્ધની
પ્રરૂપણા કરવી જોઈએ. મધ્યમ સ્થિતિવાળા સંખ્યાત પ્રદેશી સ્કન્ધ પણ એ

વોધ્યઃ, કિન્તુ-‘જઠરં ઠિરૂં ચઢાણવઢિં’ તવમ્-પૂર્વાપેક્ષયા વિશેષમ્નુ સ્થિ-
ત્યા ચતુઃસ્થાનપતિતો ભવતિ, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-‘જઠ્ઠણઠિરૂં અસંશ્લિજ્જપ-
સિયાણં પુચ્છા’ હે મહન્ત ! જઘન્યસ્થિતિકાનામ્ અસંખ્યેયપ્રદેશિકાનાં પુદ્ગલસ્ક-
ન્ધાનાં કિયન્તઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞસાઃ ? ઇતિ પૃચ્છા, ભગવાનઆહ-‘ગોયમા !’ હે ગૌતમ !
‘અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા’ જઘન્યસ્થિતિકાનામસંખ્યેયપ્રદેશિકાનાં પુદ્ગલસ્ક-
ન્ધાનામનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞસાઃ, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-‘સે કેણદ્દેણં મંતે !’ એવં હુન્નચદ-
જઠ્ઠણઠિરૂં અસંશ્લિજ્જપસિયાણં અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા’ હે મહન્ત ! તત્-
અથ, કેનાર્થેન-કયં તાવદ્, એવમ્-ઉક્તરીત્યા ઉચ્યતે ચન્ જઘન્યસ્થિતિકાનામ્
અસંખ્યેયપ્રદેશિકાનાં પુદ્ગલસ્કન્ધાનામનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞસાઃ ? ઇતિ ભગવાન્
આહ-‘ગોયમા ! હે ગૌતમ ! ‘જઠ્ઠણઠિરૂં અસંશ્લિજ્જપસિં જઠ્ઠણઠિરૂં
અસંશ્લિજ્જપસિયસ્સ દવ્વટ્ઠયાણં તુલ્યે’ જઘન્યસ્થિતિકઃ અસંખ્યેયપ્રદેશિકઃ
પુદ્ગલ સ્કન્ધો જઘન્યસ્થિતિકસ્ય અસંખ્યેયપ્રદેશિકસ્ય પુદ્ગલ સ્કન્ધસ્ય
દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યો ભવતિ, તયા ચ પ્રત્યેકં દ્રવ્યમનન્તપર્યાયમિતિ ન્યાયેન
જઘન્યસ્થિતિકાસંખ્યેયપ્રદેશિકસ્ય પુદ્ગલસ્કન્ધન્યપિ દ્રવ્યત્વેન અનન્તપર્યાય-
સંભવાત્, ‘પણ્ણસદ્ઠયાણં ચઢાણવઢિં’ પ્રદેશાર્થતયા-પ્રદેશાપેક્ષયા ચતુઃ-

ગૌતમ-હે ભગવન્ ! જઘન્ય સ્થિતિક અસંખ્યાતપ્રદેશી પુદ્ગલ-
સ્કંધો કે કિતને પર્યાય હે ?

ભગવાન્-હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય હેં ।

ગૌતમ-હે ભગવન્ ! કિસકારણ એસા કહા જાતા હૈં કિ જઘન્ય
સ્થિતિવાલે અસંખ્યાતપ્રદેશી પુદ્ગલસ્કંધ કે અનન્ત પર્યાય હેં ?

ભગવાન્-હે ગૌતમ ! એક જઘન્યસ્થિતિક અસંખ્યાતપ્રદેશી સ્કંધ
દૂસરે જઘન્યસ્થિતિક અસંખ્યાતપ્રદેશી સ્કંધ સે દ્રવ્ય કી દૃષ્ટિ સે તુલ્ય
હોતા હૈં, પ્રદેશોં કી દૃષ્ટિ સે ચતુઃસ્થાનપતિત હોના હૈં, અવગહના કી

પ્રકારનો છે, કિન્તુ સ્વસ્થાનમા અર્થાત્ સ્થિતિની અપેક્ષાએ તે ચતુસ્થાન
પતિત થાય છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્ ! જઘન્ય સ્થિતિક અસંખ્યાત પ્રદેશી પુદ્ગલ
સ્કન્ધોના કેટલા પર્યાય છે ?

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્ શા કારણે એતુ કહેવાય છે કે જઘન્ય
સ્થિતિવાળા અસંખ્યાત પ્રદેશી પુદ્ગલ સ્કન્ધના અનન્ત પર્યાય છે ?

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ ! એક જઘન્યસ્થિતિક અસંખ્યાત પ્રદેશી સ્કન્ધ
બીજા જઘન્ય સ્થિતિક અસંખ્યાત પ્રદેશી સ્કન્ધથી દ્રવ્યની દૃષ્ટિએ તુલ્ય

સ્થાનપતિતો ભવતિ, 'ઓગાહણટ્ટયાણ્ ચઉટ્ટાણવહિણ્' અવગાહનાર્થતયા-
અવગાહનાપેક્ષયા ચતુઃસ્થાનપતિતો ભવતિ, 'ઠિઈણ તુલ્લે' સ્થિત્યા તુલ્યો ભવતિ,
ઉભયેપામપિ જઘન્યસ્થિતિકત્વાત્ 'વણ્ણાઈ ઉવરિલ્લ ચઉફાસેહિય છટ્ટાણવહિણ્'
વર્ણાદિભિઃ ઉપરિતન ચતુઃસ્પર્શૈશ્વ-શીતોપ્પણસ્થિગ્ધરૂક્ષસ્પર્શપર્યવૈઃ પદ્સ્થાનપતિતો
ભવતિ, 'એવં ઉક્કોસઠિઈણ વિ' એવમ્-જઘન્યસ્થિતિકાસંસ્થયેયપ્રદેશિકપુદ્ગલ-
સ્કન્ધઃ પ્રતિપત્તવ્યઃ, 'અજહણ્ણમણુક્કોસઠિઈણ વિ એવં ચેવ' અજઘન્યાલુત્કૃષ્ટ
સ્થિતિકોઽપિ અસંસ્થયેયપ્રદેશિક પુદ્ગલસ્કન્ધઃ, એવશ્ચૈવ-જઘન્યસ્થિતિકાસંસ્થયેય
પ્રદેશિકપુદ્ગલસ્કન્ધવદેવ અવગન્તવ્યઃ, કિન્તુ-'ણવરં ઠિઈણ ચટ્ટાણવહિણ્'
નવરમ્-પૂર્વાપેક્ષયા વિશેષસ્તુ સ્થિત્યા ચતુઃસ્થાનપતિતો ભવતિ, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-
'જહણ્ણઠિઈયાણં અણંતપણસિયાણં પુચ્છા' હે ભદન્ત ! જઘન્યસ્થિતિકાનામ્
અનન્તપ્રદેશિકાનાં પુદ્ગલસ્કન્ધાનાં કિયન્તઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞાતાઃ ? इति पृच्छा,
મગવાન્ આહ- 'ગોયમા ! હે ગૌતમ ! 'અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા' જઘન્યસ્થિતિ-
દ્રષ્ટિ સે ચતુઃસ્થાનપતિતો હોતા હૈ, સ્થિતિ કી અપેક્ષા સે તુલ્ય હૈ ક્યોંકિ
દોનોં જઘન્ય અર્થાત્ એક સમય કી સ્થિતિ વાલે હૈં, વર્ણાદિ કી અપેક્ષા
સે તથા ડૂપર કે ચાર સ્પર્શોં કી અપેક્ષા સે પદ્સ્થાનપતિત હોતા હૈ ।
ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિક અસંસ્થયાતપ્રદેશી સ્કન્ધ ઓં ઇસીપ્રકાર સમજાલેના
ચાહિણ્ । મધ્યમસ્થિતિ વાલે અસંસ્થયાતપ્રદેશી સ્કન્ધ કી વચતવ્યતા ઓં
એસી હી હૈ, કિન્તુ સ્થિતિ કી અપેક્ષા વહ ચતુઃસ્થાનપતિત હોતા હૈ
ક્યોંકિ મધ્યમ સ્થિતિ કા જઘન્ય ઓંર ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ કી તરહ એક
રૂપ નહીં હોતા, ઉસમેં વિવિધતા હોતી હૈ ।

ગૌતમ-હે મગવન્ ! જઘન્ય સ્થિતિ વાલે અનન્તપ્રદેશી સ્કન્ધોં કે
કિતને પર્યાય હૈં ?

થાય છે. પ્રદેશોની દૃષ્ટિએ ચતુઃસ્થાન પતિત થાય છે, અવગાહનાની દૃષ્ટિએ
ચતુઃસ્થાન પતિત થાય છે, સ્થિતિની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે કેમકે બન્ને જઘન્ય
અર્થાત્ એક સમયની સ્થિતિવાળા છે, વર્ણાદિની અપેક્ષાએ તથા ઉપરના ચાર
સ્પર્શોથી પદસ્થાન પતિત બને છે. ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિક અસંખ્યાત પ્રદેશી સ્કન્ધ
પણ આ રીતે સમજી લેવો જોઈએ. મધ્યમ સ્થિતિવાળા અસંખ્યાત પ્રદેશી
સ્કન્ધની વક્તવ્યતા પણ એવીજ છે, કિન્તુ સ્થિતિની અપેક્ષાએ તે ચતુઃસ્થાન
પતિત બને છે, કેમકે મંદામ સ્થિતિના જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિની જેમ
એક રૂપ નથી થતા, તેમાં વિવિધતા હોય છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્ ! જઘન્ય સ્થિતિવાળા અનન્ત પ્રદેશી
સ્કન્ધોના કેટલા પર્યાય છે ?

કાનામ્ અનન્તપ્રદેશિકપુદ્ગલસ્કન્ધાનામ્ અનન્તા પર્યવાઃ પ્રજ્ઞસાઃ, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-‘સે કેણટ્ટેણં મંતે ! एवं वुच्चइ-जहण्णट्ठिइयाणं अणंतपएसियाणं अणंता पज्जवा पणत्ता ?’ हे मदन्त ! तत्-अथ, केनार्थेन कथं तावद्, एवम्-उत्तरीत्या उच्यते यत्, जघन्यस्थितिकानामनन्तप्रदेशिकपुद्गलस्कन्धानामनन्ताः पर्यवा प्रज्ञसा ? इति, भगवान् आह-‘गोयमा !’ हे गौतम ! ‘जहण्णट्ठिइए अणंतपएसिए जहण्णट्ठिइयस्स अणंतपएसियस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले’ जघन्यस्थितिकोऽनन्तप्रदेशिकः पुद्गलस्कंधो जघन्यस्थितिकस्य अनन्तप्रदेशिकस्य पुद्गलस्कन्धस्य द्रव्यार्थतया तुल्यो भवति, तथा च प्रत्येकं द्रव्यमनन्तपर्यायमिति न्यायेन जघन्यस्थितिकानन्तप्रदेशिकपुद्गलस्कन्धस्यापि द्रव्यत्वेन अनन्तपर्यायसंभवात्, ‘पएसट्ठयाए छट्ठाणवडिए’ प्रदेशार्थतया प्रदेशापेक्षया पट्स्थानपतितो भवति, अनन्तप्रदेशिकपुद्गलस्कन्धस्य संख्याता संख्यातानन्तप्रदेशसंभवात् पट्स्थानपतितत्वे बोध्यम्, ‘ओगाहणद्वयाए चउट्ठाणवडिए’ अवगाहनार्थतया-अवगाहनापेक्षया चतुःस्थानपतितो भवति, जघन्यस्थितिकानन्तप्रदेशिकपुद्गलस्कन्धस्य अवगाहनापेक्षया अनन्तभागगुणहीनाधिकत्वासंभवात्, ‘ठिइए तुल्ले’ स्थित्या तुल्यो भवति उभयेषामपि जघन्यस्थितिकत्वात्, ‘वण्णाइ अट्ठफासेहिय छट्ठाणवडिए’ वर्णादिभिः अष्ट स्पर्शैश्च पट्स्थानपतितो भवति, ‘एवं उक्कोसठिइए वि’ एवम्-जघन्यस्थितिकानन्तप्रदेशिकपुद्गलस्कन्धवदेव उत्कृष्टस्थितिकोऽपि अनन्तप्रदेशिकपुद्गलस्कन्धो-

भगवान्-हे गौतम अनन्त पर्याय हैं ।

गौतम-हे भगवन् ! किस कारण ऐसा कहा जाता है ?

भगवान्-हे गौतम ! एक जघन्यस्थितिक अनन्त प्रदेशी स्कंध दूसरे जघन्य स्थितिक अनन्त प्रदेशीस्कंध से द्रव्य की अपेक्षा तुल्य होता है, प्रदेशों की अपेक्षा से पट्स्थानपतित होता है, अवगाहना की अपेक्षा चतुःस्थानपतित होता है, स्थिति की अपेक्षा तुल्य है, वर्णादि तथा आठ स्पर्शों की अपेक्षा से पट्स्थानपतित होता है । इसी प्रकार

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય છે

શ્રીગૌતમસ્વામી-શા કારણે એમ કહેવામાં આવેલ છે ?

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે ગૌતમ ! એક જઘન્ય સ્થિતિક અનન્ત પ્રદેશી સ્કન્ધ બીજા જઘન્ય સ્થિતિક અનન્ત પ્રદેશી સ્કન્ધથી દ્રવ્યની અપેક્ષાએ તુલ્ય થાય છે પ્રદેશોની અપેક્ષાએ પટ્સ્થાન પતિત થાય છે, અવગાહનાની અપેક્ષાએ ચતુઃસ્થાન પતિત થાય છે. સ્થિતિની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે. વર્ણાદિ તથા આઠ સ્પર્શોની અપેક્ષાએ પટ્સ્થાન પતિત થાય છે એ પ્રકારે ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિનું પણ સમજી લેવું જોઈએ. અજઘન્ય-અનુકૃષ્ટ અર્થાત્ મધ્યમ સ્થિતિવાળા અનન્ત

ऽवसेययः 'अजहणमणुक्कोसठिइएवि एवं चेव 'अजघन्यानुत्कृष्टस्थितिकोऽपि अनन्तप्रदेशिकपुद्गलस्कन्धः 'एवञ्चैव-जघन्यस्थितिकानन्तप्रदेशिकपुद्गलस्कन्धवदेवावसेयः, किन्तु-‘णवरं ठिईए चउट्टाणवडिए’ नवरम्-पूर्वापेक्षया विणेपस्तु स्थित्या चतुःस्थानपतितो भवति तदभिन्नापस्तु पूर्वोत्तरीत्या वगन्तव्यः इत्याशयः ॥सूत्र०१४॥

जघन्यगुणकालकादि पर्याय वक्तव्यता

मूलम्-जहणगुणकालयाणं पुच्छा, गोयसा ! अणंता पज्जवा पणत्ता, से केणट्ठेणं भंते ! एवं बुच्चइ-जहणगुणकालयाणं परमाणुपोग्गलाणं अणंता पज्जवा पणत्ता ? गोयसा ! जहणगुणकालए परमाणुपोग्गले जहणगुणकालगस्स परमाणुपोग्गलस्स दव्वट्टयाए तुल्ले, पएसट्टयाए तुल्ले, ओगाहणट्टयाए तुल्ले ठिईए चउट्टाणवडिए, कालवण्णपज्जवेहिं तुल्ले अवसेसा वण्णा नत्थि, गंधरसदुफासपज्जवेहि य छट्टाणवडिए, एवं उक्कोसगुणकालए वि, एवम-जहणमणुक्कोसगुणकालए वि, णवरं सट्टाणे छट्टाणवडिए; जहन्नगुणकालयाणं भंते ! दुपएसिययाणं पुच्छा, गोयसा ! अणंता पज्जवा पणत्ता, से केणट्ठेणं भंते ! एवं बुच्चइ-जहणगुणकालयाणं दुपएसियाणं अणंता पज्जवा पणत्ता ? गोयसा ! जहणगुणकालए दुपएसिए जहणगुणकालगस्स दुपएसियस्स दव्वट्टयाए तुल्ले, पएसट्टयाए तुल्ले ओगाहणट्टयाए सिय हीणे सिय तुल्ले सिय अवमहिए, जइ हीणे पएसहीणे, अह

उत्कृष्ट स्थिति का भी समझलेना चाहिये अजघन्य अनुकृष्ट अर्थात् मध्यम स्थिति वाले अनन्तप्रदेशी स्कंध की वक्तव्यता भी ऐसी ही जनना चाहिए मगर उसमें विशेषता यह है कि उसे स्थिति की अपेक्षा चतुःस्थानपतित कहना चाहिए और उन चार स्थानों का उच्चारण पूर्ववत् समझलेना चाहिए ॥ १४ ॥

प्रदेशी स्कन्धनी वक्तव्यता यत्तु ओवी न वायुवी जेष्ठो पाणु ओमां विशेषता ओ छे के तेने स्थितिनी अपेक्षाओ गनु स्थान पतित छेवुं जेष्ठो अने ते गार स्थानानुं उच्चारण पूर्ववत् समझ लेवुं जेष्ठो ॥ १४ ॥

अवभहिण पएस अवभहिण, ठिईण चउट्टाणवडिण, कालवण्ण-
 पज्जवेहिं तुल्ले, अवसेस वण्णाइ उवरिल्ल चउफासेहि य
 छट्टाणवडिण, एवं उक्कोसगुणकालए वि, अजहन्नमणुक्कोसगुण-
 कालए वि एवं चेव, नवरं सट्टाणे छट्टाणवडिण, एवं जाव दस
 पएसिण, नवरं पएस परिवुड्ढी ओगाहणाए तहेव जहण्ण-
 गुणकालयाणं भंते ! संखिज्जपएसियाणं पुच्छा, गोयमा ! अणंता
 पज्जवा पणत्ता, से केणट्ठेणं भंते ! एवं बुच्चइ—जहण्णगुणकाल
 याणं संखेज्जपएसियाणं अणंता पज्जवा पणत्ता ? गोयमा !
 जहण्णगुणकालए संखिज्जपएसिण जहण्णगुणकालगस्स संखि-
 ज्जपएसियस्स दव्वट्टयाए तुल्ले, पएसट्टयाए दुट्टाणवडिण,
 ओगाहणट्टयाए, दुट्टाणवडिण, ठिईण चउट्टाणवडिण, कालवण्ण-
 पज्जवेहिं तुल्ले, अवसेसेहिं वण्णाइ उवरिल्ल चउफासेहि य
 छट्टाणवडिण, एवं उक्कोसगुणकालए वि, एवं अजहण्णमणुक्कोस-
 गुणकालए वि, नवरं सट्टाणे छट्टाणवडिण, जहण्णगुणकालयाणं
 भंते ! असंखेज्जपएसियाणं पुच्छा, गोयमा ! अणंता पज्जवा पणत्ता,
 से केणट्ठेणं भंते ! एवंबुच्चइ—जहण्णगुणकालयाणं असंखेज्जप-
 एसिण जहण्णगुणकालगस्स असंखेज्जपएसियस्स दव्वट्टयाए तुल्ले,
 पएसट्टयाए, चउट्टाणवडिण, ठिईण चउट्टाणवडिण, कालवण्णपज्ज-
 वेहिं तुल्ले, अवसेसेहिं वण्णादि उवग्गिह चउफासेहि य छट्टाण-
 वडिण, ओगाहणट्टयाए, चउट्टाणवडिण, एवं उक्कोसगुणकालए
 वि अजहण्णमणुक्कोसगुणकालए वि एवं चेव, नवरं सट्टाणे छट्टा-
 णवडिण, जहण्णगुणकालयाणं भंते ! अणंतपएसियाणं पुच्छा,
 गोयमा ! अणंता पज्जवा पणत्ता, से केणट्ठेणं भंते ! एवं
 बुच्चइ—जहन्नगुणकालयाणं अणंतपएसियाणं अणंता पज्जवा प-

पणत्ता ? गोयसा ! जहणगुणकालए अणंतपएसिए जहणगुण-
 कालयस्स अणंतपएसियस्स दव्वट्टयाए तुल्ले, पएसट्टयाए छट्ठा-
 णवडिए, ओगाहणट्टयाए चउट्टाणवडिए, ठिईए चउट्टाणवडिए,
 कालवण्णपज्जेहिं तुल्ले, अवसेसेहिं वण्णाइ अट्टासासेहि य
 छट्ठाणवडिए, एवं उक्कोसगुणकालए वि, अजहणमणुक्कोसगुण-
 कालए वि एवं चेव, नवरं सट्टाणे छट्ठाणवडिए, एवं नील-
 लोहियहालिदुसुक्खिल्लसुविमगंधदुविमगंधतित्तकडुकसायअं विल-
 महररसपज्जेहि य वत्तव्वया भाणियव्वा, नवरं परमाणुपोग्ग-
 लस्स सुविमगंधस्स दुविमगंधो न भण्णइ, दुविमगंधस्स सुविम-
 गंधो वा न भण्णइ, तित्तस्स अवसेसं न भण्णइ, एवं कडुया
 दीण वि, अवसेसं तं चेव, जहणगुणकक्खडाणं अणंतपए-
 सियाणं खंधाणं पुच्छा, गोयसा ! अणंता पज्जवा पणत्ता, से
 केणट्टेणं भंते ! एवं बुच्चइ-जहणगुणकक्खडाणं अणंतपए-
 सियाणं अणंता पज्जवा पणत्ता ? गोयसा ! जहणगुणकक्खडे
 अणंतपएसिए जहणगुणकक्खडस्स अणंतपएसियस्स दव्व-
 ट्टयाए तुल्ले, पएसट्टयाए छट्ठाणवडिए, ओगाहणट्टयाए चउ-
 ट्टाणवडिए, ठिईए चउट्टाणवडिए, वण्णगंधरसेहिं छट्ठाणवडिए,
 कक्खडफासपज्जेहिं तुल्ले, अवसेसेहिं सत्तफासपज्जेहिं छट्ठाण-
 वडिए, एवं उक्कोसगुणकक्खडे वि, अजहणमणुक्कोसगुण-
 कक्खडे वि एवं चेव, नवरं सट्टाणे छट्ठाणवडिए, एवं सउय-
 गरुयलहुए वि भाणियव्वे, जहणगुणसीयाणं भंते ! परमाणु-
 पोग्गलाणं पुच्छा, गोयसा ! अणंता पज्जवा पणत्ता, से केण-
 ट्टेणं भंते ! एवं बुच्चइ-जहणगुणसीयाणं परमाणुपोग्गलाणं
 अणंता पज्जवा पणत्ता ? गोयसा ! जहणगुणसीए परमाणु-
 पोग्गले जहणगुणसीयस्स परमाणुपोग्गलस्स दव्वट्टयाए तुल्ले,

पएसद्वयाए तुल्ले, ओगाहणद्वयाए तुल्ले, ठिईए चउट्टाणवडिए,
 वण्णगंधरसेहिं छट्टाणवडिए, सीयफासपज्जवेहिं य तुल्ले,
 उसिणफासो न भण्णइ, णिद्धलुक्खफासपज्जवेहिं य छट्टाण-
 वडिए, एवं उक्कोसगुणसीए वि, अजहण्णमणुक्कोसगुणसीए वि,
 एवं चेव, नवरं सट्टाणे छट्टाणवडिए, जहण्णगुणसीयाणं
 दुपएसियाणं पुच्छा, गोयसा ! अणंता पज्जवा पण्णत्ता,
 से केणट्टेणं भंते ! एवं वुच्चइ-जहण्णगुणसीयाणं दुपए-
 सियाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ? गोयसा ! जहण्णगुण-
 सीए दुपएसिए जहण्णगुणसीयस्स दुपएसियस्स द्वद्वयाए
 तुल्ले, पएसद्वयाए तुल्ले, ओगाहणद्वयाए सिय हीणे, सिय
 तुल्ले, सिय अव्वभहिए, जइ हीणे, पएसहीणे, अह अव्वभहिए
 पएस अव्वभहिए, ठिईए चउट्टाणवडिए, वण्णगंधरसपज्जवेहिं
 छट्टाणवडिए, सीय फासपज्जवेहिं तुल्ले, उसिणणिद्धलुक्ख-
 फासपज्जवेहिं छट्टाणवडिए, एवं उक्कोसगुणसीए वि, अजहण्ण-
 मणुक्कोसगुणसीए वि एवं चेव, नवरं सट्टाणे छट्टाणवडिए, एवं
 जाव दसपएसिए, नवरं ओगाहणद्वयाए पएसपरिवुट्ठी काय-
 व्वा, जाव दस पएसियस्स नव पएसा वुड्ढिज्जंति, जहण्ण-
 गुणसीयाणं संखेज्जपएसियाणं पुच्छा, गोयसा ! अणंता पज्जवा
 पण्णत्ता, से केणट्टेणं भंते ! एवं वुच्चइ-जहण्णगुणसियाणं संखे-
 ज्जपएसियाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ? गोयसा ! जहण्णगुण-
 सीए संखेज्जपएसिए जहण्णगुणसीयस्स संखेज्जपएसियस्स
 द्वद्वयाए तुल्ले, पएसद्वयाए छट्टाणवडिए, ओगाहणद्वयाए छट्टा-
 णवडिए, ठिईए चउट्टाणवडिए, वण्णादोहिं छट्टाणवडिए, सीय-
 फासपज्जवेहिं तुल्ले, उसिणणिद्धलुक्खेहिं छट्टाणवडिए, एवं
 उक्कोसगुणसीए वि, अजहण्णमणुक्कोसगुणसीए वि एवं चेव,

नवरं सदृष्टाणे छद्दृष्टाणवडिए, जहण्णगुणसीयाणं असंखिज्जपए-
सियाणं पुच्छा, गोयमा ! अणंता पज्जवा पण्णत्ता, से केणट्ठेणं
भंते ! एवं वुच्चइ-जहण्णगुणसीयाणं असंखेज्जपएसियाणं अणंता
पज्जवा पण्णत्ता ? गोयमा ! जहण्णगुणसीए असंखेज्जपएसिए
जहण्णगुणसीयस्स असंखेज्जपएसियस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले, पए-
सट्ठयाए चउट्ठाणवडिए, ओगाहणट्ठयाए चउट्ठाणवडिए, ठिईए
चउट्ठाणवडिए, वण्णाइ पज्जवेहिं छद्दृष्टाणवडिए, सीयफासपज्ज-
वेहिं तुल्ले, अवसेसेहिं सत्तफासपज्जवेहिं छद्दृष्टाणवडिए, एवं
उक्कोसगुणसीए वि, अजहण्णमणुक्कोसगुणसीए वि एवं चेव,
नवरं सदृष्टाणे छद्दृष्टाणवडिए, एवं उसिणणिद्धलुक्खे जहा सीते,
परमाणुपोग्गलस्स तहेव पडिवक्खो सव्वेसिं न भण्णइत्ति
भाणियव्वं ॥सू० १५॥

छाया—जघन्यगुणकालकानां परमाणुपुद्गलानां पृच्छा, गौतम ! अनन्ताः
पर्यवाः प्रज्ञप्ताः, तत् केनार्थेन भदन्त ! एवमुच्यते—जघन्यगुणकालकानां परमाणु
पुद्गलानामनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? गौतम ! जघन्यगुणकालकः परमाणुपुद्गलो

वर्गादिपर्यायवक्यव्युत्पत्तिः

शब्दार्थ—(जहण्णगुणकालयाणं परमाणुपुद्गलाणं पुच्छा ?) जघन्य-
गुण काले परमाणुपुद्गलों के पर्यायों की पृच्छा ? (गोयमा अणंता
पज्जवा पण्णत्ता) हे गौतम ! अनन्त पर्याय कहे हैं (से केणट्ठेणं भंते
एवं वुच्चइ-जहण्णगुणकालयाणं परमाणुपोग्गलाणं अणंता पज्जवा-
पण्णत्ता ?) किस कारण से हे भगवन् ! ऐसा कहा है कि जघन्यगुण काले
परमाणुपुद्गलों के अनन्त पर्याय कहे हैं ? (गोयमा ! जहण्णगुणकालए

वर्णादि पर्याय वक्तव्युत्पत्तिः

शब्दार्थ—(जहण्णगुणकालयाणं परमाणुपोग्गलाणं पुच्छा ?) जघन्य गुण
काला परमाणु पुद्गलाना पर्यायिनी पृच्छा ? (गोयमा ! अणंता पज्जवा पण्णत्ता)
हे गौतम ! अनन्त पर्याय कहा है (से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ जहण्णगुण-
कालयाणं परमाणुपोग्गलाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ?) शा कारणधी हे भगवन् !
ऐवुं कहुं छे हे जघन्य गुण काला परमाणु पुद्गलाना अनन्त पर्याय कहा

जघन्यगुणकालकस्य परमाणुपुद्गलस्य द्रव्यार्थतया तुल्यः, प्रदेशार्थतया तुल्यः अवगाहनार्थतया तुल्यः स्थित्या चतुःस्थानपतितः, कृष्णवर्णपर्यवेः तुल्यः, अवशेषावर्णा न सन्ति, गन्धरसद्विस्पर्शपर्यवेः पदस्थानपतितः, एवम् उत्कृष्टगुणकालकोऽपि, एवं अजन्यानुत्कृष्टगुणकालकोऽपि, नवरं स्वस्थाने पदस्थानपतितः, जघन्यगुणकालकानां सदनन्त ! द्विप्रदेशिकानां पृच्छा, गौतम ! अनन्ताः

परमाणुपोग्गले जहण्णगुणकालगस्स परमाणुपोग्गलस्स दच्चद्वयाए तुल्ले) हे गौतम ! जघन्यगुण काला परमाणुपुद्गल जघन्यगुण काले परमाणुपुद्गल से द्रव्य की दृष्टि से तुल्य (पणसद्वयाए तुल्ले) प्रदेशों से तुल्य (ओगाहणद्वयाए तुल्ले) अवगाहना से तुल्य (ठिईए चउट्ठाणवडिए) स्थिति से चतुःस्थानपतित (कालवण्णपज्जवेहिं तुल्ले) काले वर्ण के पर्यायों से तुल्य (अवसेसा) शेष (वण्णा) वर्ण (नत्थि) नहीं होते (गंधरसदुक्कासपज्जवेहिं य छट्ठाणवडिए) गंध, रस, दो स्पर्श के पर्यायों से पदस्थानपतित

(एवं उक्कोसगुणकालए वि) इसी प्रकार उत्कृष्टगुण काला परमाणु भी (एवमजहण्णमणुक्कोसगुणकालए वि) इसी प्रकार मध्यम गुण काला भी (णवरं सट्ठाणे छट्ठाण वडिए) विशेष यह कि स्वस्थान में पदस्थानपतित है

(जहण्णगुणकालयाणं भंते ! दुपएसियाणं पुच्छा ?) हे भगवन ! जघन्यगुण काले द्विप्रदेशी स्कंधों के पर्यायों की पृच्छा ? (गोयमा अणंता पज्जवा पण्णत्ता) हे गौतम ! अनन्त पर्याय कहे हैं (से केणट्ठेणं भंते ! एवं

छे ? गोयमा ! जहण्णगुणकालए परमाणुपोग्गले जहण्णगुणकालगस्स परमाणुपोग्गलस्स दच्चद्वयाए तुल्ले) हे गौतम ! जघन्य गुण काला परमाणु जघन्यगुण काला परमाणु पुद्गलार्थी द्रव्यार्थी दृष्टिसे तुल्य छे (पणसद्वयाए तुल्ले) प्रदेशार्थी तुल्य छे (ओगाहणद्वयाए तुल्ले) अवगाहनार्थी तुल्य (ठिईए चउट्ठाणवडिए) स्थित्यर्थी चतुःस्थान पतित (कालवण्णपज्जवेहिं तुल्ले) काला वर्णार्थी पर्यायार्थी तुल्य (अवसेसा) शेष (वण्णा) वर्ण (नत्थि) नहीं होता (गंध रस दुक्कास पज्जवेहिं य छट्ठाणवडिणं) गंध, रस, दो स्पर्शार्थी पर्यायार्थी पदस्थान पतित

(एवं उक्कोसगुणकालए वि) ये रीते उत्कृष्ट गुण काला परमाणु पणु (एवमजहण्णमणुक्कोसगुणकालए वि) ये रीते मध्यमगुण काला पणु (णवरं सट्ठाणे छट्ठाणवडिणं) विशेष ये छे स्वस्थानभा पदस्थान पतित छे

(जहण्णगुणकालयाणं भंते ! दुपएसियाणं पुच्छा) हे भगवन ! जघन्य गुण काला द्विप्रदेशी स्कंधार्थी पर्यायार्थी पृच्छा (गोयमा ! अणंता पज्जवा

પર્યવાઃ પ્રજ્ઞતાઃ, તત્ કેનાર્થેન ભદન્ત ! એવ મુચ્યતે જઘન્યગુણકાલકાનાં દ્વિ પ્રદેશિકાનામનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞતાઃ ? ગૌતમ ! જઘન્યગુણકાલકો દ્વિપ્રદેશિકો જઘન્યગુણકાલકસ્ય દ્વિપ્રદેશિકસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યઃ પ્રદેશાર્થતયા તુલ્યઃ, અવ-
ગાહનાર્થતયા સ્યાદ્દીનઃ સ્યાતુલ્યઃ, સ્યાદભ્યધિકઃ, યદા હીનઃ પ્રદેશહીનઃ,
અથાભ્યધિકઃ પ્રદેશાભ્યધિકઃ, સ્થિત્યા ચતુઃસ્થાનપતિતઃ, કૃષ્ણવર્ણપર્યવે સ્તુલ્યઃ,
અવશેષવર્ણાદિભિરુપરિતનચતુઃસ્પર્શૈશ્વ પદ્સ્થાનપતિતઃ, એવમુત્કૃષ્ટગુણકાલ-

વુચ્ચઈ-જહ્ણગુણકાલયાણં દુપણસિણ્યાણં અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા ?)
કિસ કારણ હે ભગવન ! એસા કહા જાતા હૈ કિ જઘન્યગુણ કાલે દ્વિપ્રદેશી
સ્કંધ કે અનન્ત પર્યાય કહે હૈં ? (ગોયમા ! જહ્ણગુણકાલણ દુપણસિણ)
હે ગૌતમ ! જઘન્યગુણ કાલા દ્વિપ્રદેશી સ્કંધ (જહ્ણગુણકાલિયસ્સ
દુપણસિયસ્સ) જઘન્યગુણ કાલે દ્વિપ્રદેશી સ્કંધ સે (દવ્યદ્વયાણ તુલ્લે)
દ્રવ્ય કી અપેક્ષા તુલ્ય હૈ (ઓગાણદ્વયાણ સિય હીણે સિય તુલ્લે સિય
અવ્ભહિણ) અવગાહના કી અપેક્ષા સે સ્યાત્ હીન, સ્યાત્ તુલ્ય સ્યાત્
અધિક (જઈ હીણે પણ્ણહીણે) યદિ હીન હૈ તો એક પ્રદેશ સે હીન (અહ
અવ્ભહિણ પણ્ણ અવ્ભહિણ) અગર અધિક હૈ તો એક પ્રદેશ સે અધિક
(ઠિઈણ ચડ્ઢાણ વડિણ) સ્થિતિ સે ચતુઃસ્થાનપતિત (કાલવણ્ણપજ્જવેહિં
તુલ્લે) કૃષ્ણવર્ણ કે પર્યાયો સે તુલ્ય (અવસેસવણ્ણાહ ઉવરિલ્લ ચડ્ઢા-
સેહિ યહ્ઢાણવડિણ) શેષ વર્ણાદિ સે તુતથા ઉપર કે ચાર સ્પર્શો સે
પદ્સ્થાનપતિત હોતા હૈ ।

પણ્ણત્તા) હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે (સે કેણદ્દેણં મંતે ! એવં વુચ્ચઈ-જહ્-
ણગુણકાલયાણં દુપણસિયાણં અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા ?) શા કારણે હે ભગવન !
એવું કહેવાય છે કે જઘન્ય ગુણ કાળા દ્વિપ્રદેશી સ્કંધના અનન્ત પર્યાય
કહ્યા છે ? (ગોયમા ! જહ્ણગુણકાલણ દુપણસિણ) હે ગૌતમ ! જઘન્ય ગુણ
કાળા દ્વિપ્રદેશી સ્કંધ (જહ્ણગુણકાલયસ્સ દુપણસિયસ્સ) જઘન્ય ગુણ કાળા
દ્વિપ્રદેશી સ્કંધથી (દ્રવ્યદ્વયાણ તુલ્લે) દ્રવ્યની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે (પણ નદ્વયાણ તુલ્લે)
પ્રદેશોની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે (ઓગાહણદ્વયાણ સિય હીણે સિય તુલ્લે સિય અવ્ભ-
હિણ) અવગાહનાની અપેક્ષાએ સ્યાત્ હીન, સ્યાત્ તુલ્ય, સ્યાત્ અધિક (જઈ
હીણે પણ્ણહીણે) ને હીન હોય તો એક પ્રદેશથી હીન (અહ અવ્ભહિણ પણ્ણ
અવ્ભહિણ) અગર અધિક છે તો એક પ્રદેશથી અધિક (ઠિઈણ ચડ્ઢાણવડિણ)
સ્થિતિથી ચતુઃસ્થાન પતિત (કાલવણ્ણપજ્જવેહિં તુલ્લે) કૃષ્ણ વર્ણના પર્યાયોથી
(અવસેસ વણ્ણાહ ઉવરિલ્લ ચડ્ઢાસેહિ ય હ્ઢાણવડિણ) શેષ વર્ણોદિથી તથા ઉપ-
રના ચાર સ્પર્શોથી પદસ્થાન પતિત થાય છે

કોઽપિ એવઞ્ચૈવ, નવરં સ્વસ્થાને પદસ્થાનપતિતઃ, 'એવં યાવદ્ દશપ્રદેશિકો, નવરમ્—પ્રદેશપરિવૃદ્ધિઃ, અવગાહનયા તથૈવ, જઘન્યગુણકાલકાનાં ભદન્ત ! સંખ્યેય-પ્રદેશિકાનાં પૃચ્છા, ગૌતમ ! અનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞાતાઃ, તત્ કેનાર્થેન ભદન્ત ! એવમુચ્યતે—જઘન્યગુણકાલકાનાં સંખ્યેયપ્રદેશિકાનામનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞાતાઃ ? ગૌતમ ! જઘન્યગુણકાલકઃ સંખ્યેયપ્રદેશિકો જઘન્યગુણકાલકસ્ય સંખ્યેયપ્રદેશિકસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યઃ પ્રદેશાર્થતયા દ્વિસ્થાનપતિતઃ અવગાહનાર્થતયા દ્વિ

(એવં ડકોસગુણકાલે વિ) હસી પ્રકાર ઉત્કૃષ્ટગુણ કૃષ્ણ મી (અજહ્ણમણુકોસગુણકાલે વિ એવં ચેવ) મધ્યમગુણ કાલા મી હસી પ્રકાર (નવરં સદ્ગુણે છદ્ગુણવદિ) વિશેષ યહ કિ સ્વસ્થાન મેં પદસ્થાન-પતિત (એવં જાવ દસપણસિ) હસી પ્રકાર યાવત્ દસપ્રદેશીં (નવરં) વિશેષ (પણસબુઢ્ઢી) પ્રદેશ કી વૃદ્ધિ કરની ચાહિ (ઓગાહનાણ તહેવ) અવગાહના સે હસી પ્રકાર

(જહ્ણગુણકાલયાણં મંતે ! સંખેજ્જપણસિયાણં પુચ્છા ?) જઘન્યગુણ કાલે સંખ્યાતપ્રદેશી સ્કંધોં કી પૃચ્છા (ગોયમા ! અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા) હે ગૌતમ અનન્ત પર્યાય કહે હેં (સે કેળદ્દેણં મંતે ! એવં બુચ્ચહ જહ્ણગુણકાલયાણં સંખેજ્જપણસિયાણં અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા ?) કિસ કારણ સે હે મગવન્ ! એસા કહા જાતા હૈ કિ જઘન્યગુણ કાલે સંખ્યાતપ્રદેશી સ્કંધોં કે અનન્ત પર્યાય કહે હેં (ગોયમા ! સંખેજ્જપણસિયાણં જહ્ણગુણકાલે સંખેજ્જપણસિયસ્સ જહ્ણગુણકાલયસ્સ દ્વવદ્દયાણ તુલ્લે) હે ગૌતમ ! સંખ્યાતપ્રદેશી જઘન્યગુણ કાલા સંખ્યાતપ્રદેશી

(એવં ડકોસગુણકાલે વિ) એ પ્રકારે ઉત્કૃષ્ટ ગુણ કૃષ્ણ પણ (અજહ્ણમણુકોસગુણકાલે વિ એવં ચેવ) મધ્યમ ગુણ કાળા પણ એ પ્રકારે (નવરં સદ્ગુણે છદ્ગુણવદિ) વિશેષ એ છે કે સ્વસ્થાનમા પદસ્થાનપતિત (એવં જાવ દસપણસિ) એ પ્રકારે યાવત્ દશ પ્રદેશી (નવરં) વિશેષ (પણસબુઢ્ઢી) પ્રદેશની વૃદ્ધિ કરવી નેઈએ (ઓગાહનાણ તહેવ) અવગાહનાથી એ પ્રકારે

(જહ્ણગુણકાલયાણં મંતે ! સંખેજ્જપણસિયાણં પુચ્છા ?) જઘન્ય ગુણ કાળા સંખ્યાત પ્રદેશી સ્કંધોની પૃચ્છા ? (ગોયમા ! અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા) હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે (સે કેળદ્દેણં મંતે ! એવં બુચ્ચહ—જહ્ણગુણ કાલયાણં સંખેજ્જપણસિયાણં અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા ?) શા કારણે હે ભગવન્ ! એવું કહેવાય છે કે જઘન્ય ગુણકાળા સંખ્યાત પ્રદેશી સ્કંધોના અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે ? (ગોયમા ! સંખેજ્જપણસિયાણં જહ્ણગુણકાલે સંખેજ્જપણસિયસ્સ જહ્ણગુણકાલયસ્સ દ્વવદ્દયાણ તુલ્લે) હે ગૌતમ ! સંખ્યાત પ્રદેશી જઘન્ય ગુણ

स्थानपतितः, स्थित्या चतुःस्थानपतितः, कृष्णवर्णपर्यायैर्गुण्यः, अवशेषैः वर्णादि-उपरितनचतुःस्पर्शैश्च पदस्थानपतितः, एवमुत्कृष्टगुणकालकोऽपि एवम् अजघन्यानुत्कृष्टगुणकालकोऽपि, नवरं स्वस्थाने पदस्थानपतितः, जघन्यगुणकालकानां भदन्त ! असंख्येयप्रदेशिकानां पृच्छा, गौतम ! अनन्ताः पर्यायाः प्रज्ञप्ताः, तत् केनार्येन भदन्त ! एवमुच्यते जघन्यगुणकालकानामसंख्येयप्रदेशिकानामनन्ताः

जघन्यगुण काले पुद्गलस्कंध से द्रव्य से तुल्य (पणसद्व्याए) प्रदेशों से दुद्वाणवडिए) द्विस्थानपतित (ओगाहणद्व्याए दुद्वाणवडिए) अवगाहना से द्विस्थानपतित (ठिईए चउद्वाणवडिए) स्थिति से चतुःस्थानपतित (कालवण्णपज्जवेहिं तुल्ले) कृष्ण वर्ण के पर्यायों से तुल्य (अवसेसेहिं उवरिल्लचउफासेहि य) वर्णादि से तथा ऊपर के चार स्पर्शों से (छद्वाणवडिए) षट्स्थानपतित

(एवं उक्कोसगुणकालए वि) इसी प्रकार उत्कृष्टगुण काला भी (एवं अजहण्णमणुक्कोसगुणकालए वि) इसी प्रकार मध्यमगुण काला भी (नवरं) विशेष (सद्वाणे छद्वाणवडिए) स्वस्थान में षट्स्थानपतित है

(जहण्णगुणकालयाणं भंते ! असंखेज्जपएसियाणं पुच्छा ?) जघन्यगुण काले असंख्यातप्रदेशी स्कंधों के हे भगवन् ! कितने पर्याय हैं ? (गोयमा ! अणंता पज्जवा पण्णत्ता) हे गौतम ! अनन्त पर्याय हैं (से केणद्वेणं भंते ! एवं वुच्चइ-जहण्णगुणकालयाणं असंखेज्जपएसियाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता) किस कारण हे भगवन् ! ऐसा कहा है कि जघन्य

धाणा णीज्ज संख्यात प्रदेशी जघन्य गुणु धाणा पुद्गल स्कंधधी द्रव्यधी तुल्य (पणसद्व्याए) प्रदेशोधी (दुद्वाणवडिए) द्विस्थान पतित (ओगाहणद्व्याए दुद्वाणवडिए) अवगाहनाधी द्विस्थान पतित (ठिईए चउद्वाणवडिए) स्थितिधी चतुःस्थान पतित (कालवण्णपज्जवेहिं तुल्ले) कृष्ण वर्णना पर्यायोधी तुल्य (अवसेसेहिं उवरिल्लचउफासेहिय) वर्णादिधी तथा उपरना चार स्पर्शोधी (छद्वाणवडिए) षट्स्थान पतित

(एवं उक्कोसगुणकालए वि) ओ प्रकारे उत्कृष्ट गुणु धाणा पणु (एवं अजहण्णमणुकोसगुणकालए वि) ओ रीते मध्यम गुणु धाणा पणु (नवरं विशेष (सद्वाणे छद्वाणवडिए) स्वस्थानमां षट्स्थान पतित

(जहण्णगुणकालयाणं भंते ! असंखेज्जपएसियाणं पुच्छा ?) जघन्य गुणु धाणा असंख्यात प्रदेशी स्कंधोना हे भगवन् ! कितना पर्याय हे ? (गोयमा ! अणंता पज्जवा पण्णत्ता) हे गौतम ! अनन्त पर्याय हे (से केणद्वेणं भंते ! एवं वुच्चइ-जहण्णगुणकालयाणं असंखेज्जपएसियाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता) शा कारणे हे भगवन् ! ओषु कथुं हे हे जघन्य गुणु धाणा असंख्यात प्रदेशी

पर्ववाः प्रज्ञप्ताः ? इति गौतम ! जघन्यगुणकालकोऽसंख्येयप्रदेशिको जघन्य-
गुणकालकस्यासंख्येयप्रदेशिकस्य द्रव्यार्थतया तुल्यः प्रदेशार्थतया चतुःस्थान-
पतितः स्थित्या चतुःस्थानपतितः, कृष्णवर्णपर्यवै स्तुल्यः, अवशेषैर्वर्णादि उपरि-
तन चतुःस्पर्शैश्च षट्स्थानपतितः, अवगाहनार्थतया चतुःस्थानपतितः, एवमुत्कृष्ट-
गुणकालकोऽपि, अजघन्यानुत्कृष्टगुणकालकोऽपि एवञ्चैव, नवरं स्वस्थाने षट्-
स्थानपतितः, जघन्यगुणकालकानां भदन्त ! अनन्तप्रदेशिकानां पृच्छा, गौतम !

गुण काले असंख्यातप्रदेशी स्कंधों के अनन्त पर्याय हैं (गोयमा ! जह-
णगुणकालए असंखेज्जपएसिए) हे गौतम ! जघन्यगुण काला असं-
ख्यातप्रदेशी स्कंध (जहणगुणकालगस्स असंखेज्जपएसियस्स दब्बट्ठ-
याए तुल्ले) जघन्यगुणकाले असंख्यातप्रदेशी स्कंध से द्रव्य की दृष्टि
से तुल्य (पएसट्ठयाए चउट्ठाणवडिए) प्रदेशों की दृष्टि से चतुःस्थानपतित
(ओगाहणट्ठयाए चउट्ठाणवडिए) अवगाहना से चतुःस्थानपतित है (ठिईए
चउट्ठाणवडिए) स्थिति से चतुःस्थानपतित (कालवण्णपज्जवेहिं तुल्ले)
कृष्ण वर्ण के पर्यायों से तुल्य (अवसेसेहिं वण्णादि-उवरिल्लफासे-
हिय छट्ठाणवडिए) शेष वर्णादि से तथा ऊपर के चार स्पर्शों से षट्-
स्थानपतित

(एवं उक्कोसगुणकालए वि) इसी प्रकार उत्कृष्टगुण काला असं-
ख्यातप्रदेशी स्कंध भी (अजहण्णमणुक्कोसगुणकालए वि एवं चेव)
मध्यमगुण काला भी इसी इसी प्रकार (नवरं सट्ठाणे छट्ठाणवडिए)
विशेष यह कि स्वस्थान में षट्स्थानपतित है

स्कन्धेना अनन्त पर्याय छे ? (गोयमा ! जहणगुणकालए असंखेज्जपएसिए)
हे गौतम ! जघन्य गुण काला असंख्यात प्रदेशी स्कन्ध (जहण गुणकालगस्स
असंखेज्जपएसियस्स दब्बट्ठयाए तुल्ले) जघन्य गुण काला असंख्यात प्रदेशी
स्कन्धथी द्रव्यनी दृष्टिओ तुल्य छे (पएसट्ठयाए चउट्ठाणवणिए) प्रदेशेनी दृष्टिओ
चतुःस्थान पतित (ओगाहणट्ठयाए चउट्ठाणवडिए) अवगाहनाथी चतुःस्थान
पतित छे (ठिईए चउट्ठाणवडिए) स्थितिथी चतुःस्थान पतित (कालवण्ण पज्जवेहिं
तुल्ले) कृष्ण वर्णना पर्यायोथी तुल्य (अवसेसेहिं वण्णादि-उवरिल्ल चउफासेहिय
छट्ठाण वडिए) शेष वर्णादिथी तथा उपरना चार स्पर्शोथी षट्स्थान पतित

(एवं उक्कोसगुणकालए वि) ओ प्रकारे उत्कृष्ट गुण काला असंख्यात
प्रदेशी स्कन्ध पणु (अजहण्णमणुक्कोसगुणकालए वि एवं चेव) मध्यम गुणकाला पणु
ओओ प्रकारे (नवरं सट्ठाणे छट्ठाणवडिए) विशेष ओके स्वस्थानमां षट्स्थान पतित छे

अनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः, तत् केनार्थेन भदन्त ! एवमुच्यते-जघन्यगुणकाल-
कानामनन्तप्रदेशिकानामनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? गौतम ! जघन्यगुणकाल-
कोऽनन्तप्रदेशिको जघन्यगुणकालकस्य अनन्तप्रदेशिकस्य द्रव्यार्थतया तुल्यः,
प्रदेशार्थतया पटस्थानपतितः, अवगाहनार्थतया चतुःस्थानपतितः, स्थित्या चतुः
स्थानपतितः, कृष्णवर्णपर्यवै स्तुल्यः, अवशेषैर्वर्णादि- अण्टस्पर्शश्च पटस्थान-

(जहण्णगुणकालयाणं भंते ! अणंतपएसियाणं पुच्छा ?) हे भग-
वन् ! जघन्यगुण कृष्ण अनन्तप्रदेशी स्कंधो की पृच्छा ? (गोयमा !
अणंता पज्जवा पणत्ता) हे गौतम ! अनन्त पर्याय कहे हैं (से केण-
ट्ठेणं भंते ! एवं बुच्चइ-जहण्णगुणकालयाणं अणंतपएसियाणं अणंता
पज्जवा पणत्ता ?) किस कारण हे भगवन् ! ऐसा कहा कि अनन्तप्रदेशी
जघन्यगुण काले स्कंधों के अनन्त पर्याय हैं ? (गोयमा ! जहण्णगुण
कालए अणंतपएसिए जहण्णगुणकालयस्स अणंतपएसियस्स दव्वट्ठ-
याए तुल्ले) हे गौतम ! जघन्यगुण कृष्ण अनन्तप्रदेशी स्कंध जघन्य-
गुणकृष्ण अनन्तप्रदेशी स्कंधों से द्रव्य की अपेक्षा तुल्य है (पएस-
ट्ठयाए) प्रदेशों की अपेक्षा (छट्ठाणवडिण) पटस्थानपतित (ओगाह-
णट्ठयाए चउट्ठाणवडिण) अवगाहना से चतुस्थानपतित (ठिईए चउट्ठा-
णवडिण) स्थिति से चतुःस्थानपतित (कालवण्णपज्जवेहिं तुल्ले) काले
वर्ण के पर्यायों से तुल्य (अवसेसेहिं वण्णाइ-अट्ठफासेहिं य छट्ठाण-
वडिण) शेष वर्ण आदि से तथा आठ स्पर्शों से पटस्थानपतित

(जहण्णगुणकालयाणं भंते ! अणंतपएसियाणं पुच्छा ?) हे भगवन् ! जघन्य
गुण कृष्ण अनन्त प्रदेशी स्कंधो की पृच्छा ? (गोयमा ! अणंता पज्जवा पणत्ता)
हे गौतम ! अनन्त पर्याय कहा है (से केणट्ठेणं भंते ! एवं बुच्चइ जहण्णगुण-
कालयाणं अणंतपएसियाणं अणंता पज्जवा पणत्ता ?) शा कारण हे भगवन् !
येषु कहुं छे हे अनन्त प्रदेशी जघन्य गुणकाणा स्कंधोना अनन्त पर्याय
छे ? (गोयमा ! जहण्णगुणकालए अणंतपएसिए जहण्णगुणकालयस्स अणंत
पएसियस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले) हे गौतम ! जघन्य गुण कृष्ण अनन्त प्रदेशी
स्कंध जघन्य गुण कृष्ण अनन्त प्रदेशी स्कंधोधी द्रव्यो अपेक्षासे तुल्य
छे (पएसट्ठयाए) प्रदेशोनी अपेक्षासे (छट्ठाणवडिण) पटस्थान पतित (ओगा-
हणट्ठयाए चउट्ठाणवडिण) अवगाहनाधी चतुस्थान पतित (ठिईए चउट्ठाण
वडिण) स्थितिधी चतुस्थान पतित (कालवण्णपज्जवेहिं तुल्ले) काणा वर्णा
पर्यायोधी तुल्य (अवसेसेहिं वण्णाइ-अट्ठफासेहिं य छट्ठाणवडिण) शेष वर्ण
आदिधी तथा आठ स्पर्शोधी पटस्थान पतित

पतितः एवमुत्कृष्टगुणकालकोऽपि, अजघन्यानुत्कृष्टगुणकालकोऽपि एवञ्चैव, नवरं स्वस्थाने पटस्थानपतितः, एवं नीललोहित हारिद्र शुक्लसुरभिगन्ध दुरभिगन्धतित्तकटुकपायासलमधुररसपर्यवैश्व वक्तव्यता भणितव्या, नवरं परमाणुपुद्गलस्य सुरभिगन्धस्य दुरभिगन्धो न भण्यते, दुरभिगन्धस्य सुरभिगन्धो न भण्यते, तित्तस्य अवशेषं न भण्यते, एवं कटुकादीनामपि, अवशेषं तच्चैव, जघन्यगुणकर्कशानाम् अनन्तप्रदेशिकानां स्कन्धानां पृच्छा, गौतम ! अनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः, तत्

(एवं उक्कोसगुणकाल ए वि) इसी प्रकार उत्कृष्टगुण काला भी (अजहणमणुक्कोसगुणकाल ए वि एवं चेव) मध्यमगुण काला भी इसी प्रकार (नवरं सद्वाणे छद्वाणवडि ए) विशेष यह कि स्वस्थान में पटस्थानपतित है (एवं नीललोहिय हारिद्रमुक्किल्लसुविभगंधदुविभगंधतित्तकटुकसायअंघिलमधुररसपज्जवेहि य वत्तव्वया भाणियव्वा) इसी प्रकार नील, रक्त, पीत, शुक्ल वर्ण, सुगंध, दुर्गन्ध, तिक्त, कटुक, कपाय, खट्टे, मीठे रस के पर्यायों से भी वक्तव्यता कहनी चाहिए (नवरं) विशेष (परमाणुपोग्गलस्स सुविभगंधस्स दुविभगंधो न भण्णइ) सुगंध वाले परमाणुपुद्गल में दुर्गंध नहीं कहना (दुविभ गंधस्स सुविभगंधो न भण्णइ) दुर्गंध वाले में सुगंध नहीं कहना (तित्तस्स अवसेसा न भण्णइ) तिक्त रसवाले में शेष रस नहीं कहना (एवं कटुयादीण वि) इसी प्रकार कटुक रस वाले आदि में भी (अवसेसं तं चेव) शेष वही

(जहण्णगुणकक्खडाणं अणंतपएसियाणं खंधाणं पुच्छा ?) जघन्य

(एवं उक्कोसगुणकाल ए वि) ये प्रकारे उत्कृष्ट गुण डाणा पणु (अजहण मणुक्कोसगुणकाल ए वि एवं चेव) मध्यम गुण डाणा पणु ये ७ प्रकारे (नवरं सद्वाणे छद्वाणवडि ए) विशेष ये डे स्वस्थानमां पटस्थान पतित छे (एवं नील लोहिय हारिद्र मुक्किल्ल सुविभगंध दुविभगंध तित्त कटु कसाय अंघिल मधुररस पज्जवेहिय वत्तव्वया भाणियव्वा) ये प्रकारे नील-रस पीत, शुक्ल, वणु सुगंध, दुर्गंध, तिक्त, कटुक, कपाय, भाटा, मीठा रसना पर्यायीनी पणु वक्तव्यता छेवेनी लेधये (नवरं) विशेष (परमाणुपोग्गलस्स सुविभगंधस्स दुविभगंधो न भण्णइ) सुगंधवाणा परमाणु पुद्गलमां दुर्गंध डोती नथी (दुविभगंधस्स सुविभगंधो न भण्णइ) दुर्गंधवाणाभा सुगंध न छेवेनी (तित्तस्स अवसेसा न भण्णइ) तिक्त रसवाणाभां शेष रस न छेवेनी (एवं कटुयादीण वि) ये प्रकारे कटुक रसवाणा आदिमां पणु (अवसेसं तं चेव) विशेष ते ७

(जहण्णगुणकक्खडाणं अणंतपएसियाणं खंधाणं पुच्छा ?) ७धन्य गुण

केनार्थेन भदन्त ! एवमुच्यते—जघन्यगुणकर्कशानामनन्तप्रदेशिकानां स्कन्धानाम-
नन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? गौतम ! जघन्यगुणकर्कशोऽनन्तप्रदेशिको जघन्यगुणकर्क-
शस्य अनन्तप्रदेशिकस्य द्रव्यार्थतया तुल्यः, प्रदेशार्थतया पटस्थानपतितः, अव-
गाहनार्थतया चतुःस्थानपतितः, स्थित्या चतुःस्थानपतितः, वर्णगन्धरसैः पटस्थान-
पतितः कर्कशस्पर्शपर्यवै स्तुल्यः, अवशेषैः सप्तस्पर्शपर्यवैः पटस्थानपतितः, एव-

गुण कर्कश अनन्तप्रदेशी स्कंधों की पृच्छा ? (गोयमा ! अणंता पज्जवा पणत्ता) हे गौतम ! अनन्त पर्याय कहे हैं (से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ—जहण्णगुणकक्खड्ढाणं अणंतपएसियाणं अणंता पज्जवा पणत्ता ?) हे भगवन् ! किस कारण से ऐसा कहा कि जघन्यगुण कर्कश अनन्तप्रदेशी स्कंधों के अनन्त पर्याय कहे हैं (गोयमा ! जहण्णगुण-
कक्खडे अणंतपएसिए) हे गौतम ! जघन्यगुण कर्कश अनन्तप्रदेशी स्कंध (जहण्णगुणकक्खडस्स अणंतपएसियस्स) जघन्य गुण कर्कश अनन्तप्रदेशी स्कंध से (द्व्वट्ठयाए तुल्ले) द्रव्य से तुल्य (पएसट्ठयाए छट्ठाणवडिए) प्रदेशों से पटस्थापतित (ओगाहणट्ठयाए चउट्ठाणवडिए) अवगाहना से चतुःस्थानपतित (ठिईए चउट्ठाणवडिए) स्थिति से चतुः-
स्थापनतित (वण्णगंधरसेहिं छट्ठाणवडिए) वर्णों, गंधों, रसों से पट-
स्थानपतित (कक्खडफासपज्जवेहिं तुल्ले) कर्कश स्पर्श के पर्यायों से तुल्य (अवसेसेहिं सप्तफासपज्जवेहिं छट्ठाणवडिए) शेष सात स्पर्शों के पर्यायों से पटस्थानपतित

कर्कश अनन्त प्रदेशी स्कन्धानी पृच्छा ? (गोयमा ! अणंता पज्जवा पणत्ता) हे गौतम ! अनन्त पर्याय कहा छे (से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ—जहण्ण गुण कक्खड्ढाणं अणंतपएसियाणं अणंता पज्जवा पणत्ता ?) हे भगवन् ! शा कारणे एवुं कहुं छे जघन्य गुण कर्कश अनन्त प्रदेशी स्कन्धाना अनन्त पर्याय कहा छे ? (गोयमा ! जहण्णगुणकक्खडे अणंतपएसिए) हे गौतम ! जघन्य गुण कर्कश अनन्त प्रदेशी स्कंध (जहण्णगुणकक्खडस्स अणंतपएसियस्स) जघन्य गुण कर्कश अनन्त प्रदेशी स्कन्धथी (द्व्वट्ठयाए तुल्ले) द्रव्यथी तुल्य (पएसट्ठयाए छट्ठाणवडिए) प्रदेशोथी पटस्थान पतित (ओगाहणट्ठयाए चउट्ठाणवडिए) अव-
गाहनाथी चतुःस्थान पतित (ठिईए चउट्ठाणवडिए) स्थितिथी चतुःस्थान पतित (वण्णगंधरसेहिं छट्ठाणवडिए) वर्णो, गंधो, रसोथी पटस्थान पतित (कक्खड फासपज्जवेहिं तुल्ले) कर्कश स्पर्शना पर्यायोथी तुल्य (अवसेसेहिं सप्तफास पज्जवेहिं छट्ठाणवडिए) शेष सात स्पर्शोना पर्याथी पटस्थान पतित

मुत्कृष्टगुणकर्कशोऽपि, अजघन्यानुत्कृष्टगुणकर्कशोऽपि एवञ्चैव, नवरं स्वस्थाने पदस्थानपतितः, एवं मृदुकगुरुकलघुका अपि भणितव्याः, जघन्यगुणशीतानां भदन्त ! परमाणुपुद्गलानां पृच्छा, गौतम ! अनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः तत् केनार्थेन भदन्त ! एवमुच्यते—जघन्यगुणशीतानां परमाणुपुद्गलानामनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? गौतम ! जघन्यगुणशीतः परमाणु पुद्गलो जघन्यगुणशीतस्य परमाणुपुद्गलस्य द्रव्यार्थतया तुल्यः प्रदेशार्थतया तुल्यः, अवगाहनार्थतया तुल्यः,

(एवं उक्कोसगुणकक्खडे वि) इसी प्रकार उत्कृष्टगुण कर्कश भी (अजहण्णमणुक्कोसगुणकक्खडे वि एवं चेव) मध्यमगुण कर्कश भी इसी प्रकार (नवरं सट्ठाणे छट्ठाणवडिण्) विशेष यह कि स्वस्थान में पदस्थानपतित (एवं मउय गुरुयलहुयवि भाणियव्वे) इसी प्रकार मृदु, गुरु, लघु स्पर्श भी कहना चाहिए

(जहण्णगुणसीयाणं भन्ते ! परमाणुपोग्गलाणं पुच्छा ?) हे भगवन् ! जघन्यगुण शीत परमाणुपुद्गलों की पृच्छा ? (गोयमा ! अणंता पज्जवा पणत्ता) हे गौतम ! अनन्त पर्याय कहे हैं (से केणट्ठेणं भन्ते ! एवं वुच्चइ—जहण्णगुणसीयाणं परमाणुपोग्गलाणं अणंता पज्जवा पणत्ता ? किस कारण से हे भगवन् ! ऐसा कहा जाता है कि जघन्यगुण शील परमाणुपुद्गलों के अनन्त पर्याय कहे हैं ! (गोयमा ! जहण्णगुणसीए परमाणुपोग्गले) हे गौतम ! जघन्यगुण शील परमाणुपुद्गल (जहण्णगुणसीयस्स परमाणुपोग्गलस्स) जघन्यगुण शीत परमाणुपुद्गल से (द्ववट्ठयाए तुल्ले) द्रव्य से तुल्य (पएसट्ठयाए तुल्ले) प्रदेशात् तुल्य

(एवं उक्कोसगुणकक्खडे वि) એજ રીતે ઉત્કૃષ્ટ ગુણ કર્કશ પણ (અજહણ્ણમણુક્કોસગુણકક્કહડે વિ એવં ચેવ) મધ્યમ ગુણ કર્કશ પણ એજ રીતે (નવરં સટ્ઠાણે છટ્ઠાણવડિણ) વિશેષ એ કે સ્વસ્થાનમા પદસ્થાનપતિત (એવં મઉય ગુરુય લહુય વિ ભાણિયવ્વે) એ રીતે મૃદુ ગુરુ લઘુ સ્પર્શ પણ કહેવા બોધએ

(જહણ્ણગુણસીયાણં ભન્તે ! પરમાણુપોગ્ગલાણં પુચ્છા ?) હે ભગવન્ ! જઘન્ય ગુણુ શીત પરમાણુ પુદ્ગલોની પૃચ્છા ? (ગોયમા ! અણંતા પજ્જવા પણત્તા ?) હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે ? (સે કેણટ્ઠેણં ભન્તે ! એવં વુચ્ચઈ—જહણ્ણ ગુણસીયાણં પરમાણુપોગ્ગલાણં અણંતા પજ્જવા પણત્તા ?) શા કારણે હે ભગવન્ ! એવું કહેવાય છે કે જઘન્ય ગુણુ શીત પરમાણુ પુદ્ગલોના અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે (ગોયમા ! જહણ્ણગુણસીયસ્સ પરમાણુપોગ્ગલસ્સ) જઘન્ય ગુણુ શીત પરમાણુ પુદ્ગલની (દ્વવટ્ઠયાએ તુલ્લે) દ્રવ્યથી તુલ્ય (પેસટ્ઠયાએ તુલ્લે) પ્રદેશોથી તુલ્ય (ઓગાહણટ્ઠયાએ તુલ્લે) અવગાહનાથી તુલ્ય (ઠિહાં ચહટ્ઠાણ-

સ્થિત્યા ચતુઃસ્થાનપતિતઃ, વર્ણગન્ધરસૈઃ પદસ્થાનપતિતઃ, શીતસ્પર્શપર્યવેશ્ચ તુલ્યઃ, ઉષ્ણસ્પર્શો ન ભણ્યતે, સ્નિગ્ધરુક્ષસ્પર્શપર્યવૈ પદસ્થાનપતિતઃ, એવમુત્કૃષ્ટગુણ-શીતોઽપિ, અજઘન્યાનુત્કૃષ્ટગુણશીતોઽપિ એવશ્ચૈવ નવરં સ્વસ્થાને પદસ્થાનપતિતઃ, જઘન્યગુણશીતાનાં દ્વિપ્રદેશિકાનાં પૃચ્છા ગૌતમ ! અનન્તા : પર્યવા પ્રજ્ઞપ્તાઃ, તત્ કેનાર્થેન ભદન્ત ! એવમુચ્યતે-જઘન્યશીતાનાં દ્વિપ્રદેશિકાનામનન્તા પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ ?

(ઓગાહ્ણદ્વયાએ તુલ્લે) અવગાહના સે તુલ્ય (ઠિર્દિગ્ ચઢઢાણવડિએ) સ્થિતિ સે ચતુઃસ્થાનપતિત (વળ્ણગંધરસેહિં છઢાણવડિએ) વર્ણ, ગંધ, રસ સે પદસ્થાનપતિત (સીચફાસપજ્જવેહિ ય તુલ્લે) શીત સ્પર્શ કે પર્યાયોં સે તુલ્ય (ઉસિજફાસો ન ભણ્ણહ (ઉષ્ણ સ્પર્શ નહીં કહના (ણિદ્ધ લુક્કફાસપજ્જવેહિ ય છઢાણવડિએ) સ્નિગ્ધ ઓર રુક્ષ સ્પર્શ કે પર્યાયોં સે પદસ્થાનપતિત (એવં ઉક્કોસગુણસીએ વિ) ઇસી પ્રકાર ઉત્કૃષ્ટગુણ શીત ખી (અજઘ્ણમણુક્કોઘગુણસીએ વિ એવં ચેવ) મધ્ય-મગુણ શીત ખી ઇસી પ્રકાર (નવરં સઢાણે છઢાણવડિએ) વિશેષ યહ કિ સ્વસ્થાન મેં પદસ્થાનપતિત હૈ

(જહ્ણગુણસીયાણં દુપણ્ણસિયાણં પુચ્છા ?) જઘન્યગુણ શીત દ્વિપ્ર-પ્રદેશી સ્કંધોં કે પર્યાયોં કી પૃચ્છા ? (ગોચમા ! અણંતા પજ્જવા પળ્ણત્તા) હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહે હૈં (સે કેળદ્દેણં ભંતે એવં બુચ્ચહ-જહ્ણગુણ-સીયાણં દુપણ્ણસિયાણં અણંતા પજ્જવા પળ્ણત્તા ?) કિસ કારણ સે હે ભગવન્ ! એસા કહા હૈ કિ જઘન્યગુણ શીત દ્વિપ્રદેશી સ્કંધોં કે

વડિએ) સ્થિતિથી ચતુ સ્થાન પતિત (વળ્ણગવરસેહિં છઢાણવડિએ) વર્ણ, ગંધ રસથી પદસ્થાન પતિત (સીચ ફાસપજ્જવેહિ ય તુલ્લે) શીત સ્પર્શના પર્યાયોથી તુલ્ય (ઉસિજફાસો ન ભણ્ણહ) ઉષ્ણ સ્પર્શ નહીં કહેવો (ણિદ્ધ લુક્કવ ફાસપજ્જવેહિય છઢાણવડિએ) સ્નિગ્ધ અને રુક્ષ સ્પર્શના પર્યાયોથી પદસ્થાન પતિત (એવં ઉક્કોસગુણસીએ વિ) એ પ્રકારે ઉત્કૃષ્ટ ગુણ શીત પણ (અજઘ્ણમણુ-ક્કોસગુણસીએવિ એવં ચેવ) મધ્યમ ગુણ શીત પણ એજ પ્રકારે (નવરં સઢાણે છઢાણવડિએ) વિશેષ એ કે સ્વસ્થાનમા પદસ્થાન પતિત છે

(જહ્ણગુણસીયાણં દુપણ્ણસિયાણં પુચ્છા ?) જઘન્ય ગુણ શીત દ્વિપ્રદેશી સ્કંધોના પર્યાયોની પૃચ્છા ? (ગોચમા ! અણંતા પજ્જવા પળ્ણત્તા) હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે (સે કેળદ્દેણં એવં બુચ્ચહ-જહ્ણગુણસીયાણં દુપણ્ણસિયાણં અણંતા પજ્જવા પળ્ણત્તા ?) શા કારણે હે ભગવન્ ! એવુ કહ્યું છે કે જઘન્ય ગુણ શીત દ્વિપ્રદેશી સ્કંધોના અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે ? (ગોચમા ! જહ્ણગ

गौतम ! जघन्यगुणशीतो द्विप्रदेशिको जघन्यगुणशीतस्य द्विप्रदेशिकस्य द्रव्यार्थतया तुल्यः प्रदेशार्थतया तुल्यः, अवगाहनार्थतया स्याद् हीनः, स्यात्तुल्यः स्यादभ्यधिकः, यदा हीनः प्रदेशहीनः, अथाभ्यधिकः प्रदेशाभ्यधिकः, स्थित्या चतुःस्थानपतितः वर्णगन्धरसपर्यवैः पट्स्थानपतितः, शीतस्पर्शपर्यवैः स्तुल्यः, उष्णस्निग्धरूक्षस्पर्शपर्यवैः पट्स्थानपतितः, एवमुत्कृष्टगुणशीतोऽपि अजघन्यानुत्कृष्टगुणशीतोऽपि एवञ्चैव, नवरं स्वस्थाने पट्स्थानपतितः एवं यावद् दशप्रदेशिकः,

अनन्त पर्याय कहते हैं ? (गोथसा ! जहण्णगुणसीए दुपएसिए) हे गौतम ! जघन्यगुणशीत अंश वाला द्विप्रदेशी (जहण्णगुणसीयस्स दुपएसियस्स) जघन्यगुण शीत अंश वाले द्विप्रदेशी स्कंध से (द्व्वद्वयाए तुल्ले) द्रव्य से तुल्य (पएसद्वयाए तुल्ले) प्रदेशों से तुल्य (ओगाहणद्वयाए सिय हीणे सिय तुल्ले, सिय अब्भहिए) अवगाहना से कदाचित् हीन, कदाचित् तुल्य, कदाचित् अधिक जइ हीणे पएसहीणे) यदि हीन हो तो एक प्रदेश हीन अह अब्भहिए) याद अधिक हो तो एक प्रदेश अधिक (ठिईए चउट्ठाणवडिए) स्थिति से चतुःस्थानपतित (वण्णगंधरसपज्जवेहिं छट्ठाणवडिए) वर्ण, गंध, रस के पर्यायों से षट्स्थानपतित (सीय फास पज्जवेहिं तुल्ले) शीत स्पर्श के पर्यायों से तुल्य (उसिणणिद्धलुक्खफासपज्जवेहिं छट्ठाणवडिए) उष्ण, स्निग्ध, रूक्ष, स्पर्श के पर्यायों से षट्स्थानपतित

(एवं उक्कोसगुणसीए वि) इसी प्रकार उत्कृष्टगुण शीत अंशों वाला भी (अजहण्णमणुक्कोसगुणसीए वि एवं चैव) मध्यमगुण शीत

गुण सीए दुपएसिइ) हे गौतम ! जघन्य गुणशीत अशवाणा द्विप्रदेशी (जहगुणसीयस्स दुपएसियस्स) जघन्य गुण शीत अशवाणा द्विप्रदेशी स्कन्धथा (द्व्वद्वयाए तुल्ले) द्रव्यथी तुल्य (पएसद्वयाए तुल्ले) प्रदेशोथी तुल्य (ओगाहणद्वयाए सिय हीणे, सिय तुल्ले, सिय अब्भहिए) अवगाहनाथी कदाचित् हीन कदाचित् तुल्य, कदाचित् अधिक (जइ हीणे पएस हीणे) जे हीन होय तो ओठ प्रदेशथी हीन (अह अब्भहिए, पएस अब्भहिए) यदि अधिक होय तो ओठ प्रदेश अधिक (ठिईए चउट्ठाणवडिए) स्थितिथी चतुःस्थान पतित (वण्णगंधरस पज्जवेहिं छट्ठाणवडिए) पथु, गंध रसना पर्यायोथी षट्स्थान पतित (सीय फास पज्जवेहिं तुल्ले) शीत स्पर्शना पर्यायोथी तुल्य (उसिण णिद्ध लुक्ख फास पज्जवेहिं छट्ठाण वडिए) उष्ण, स्निग्ध, रूक्ष स्पर्शना पर्यायोथी षट्स्थान पतित थाय छे.

(एवं उक्कोसगुणसीए वि) ओठ प्रकार उत्कृष्ट गुण शीत अशवाणा पथु (अजहण्णमणुक्कोसगुणसीए वि एवं चैव) मध्यम गुण शीत पथु ओठ

નવવમ્-અવગાહનાર્થતયા પ્રદેશપરિવૃદ્ધિઃ કર્તવ્યા, યાવદ્ દશપ્રદેશિકસ્ય નવ-
પ્રદેશાઃ વર્દિષ્યન્તે, જઘન્યગુણશીતાનાં સંખ્યેયપ્રદેશિકાનાં પૃચ્છા, ગૌતમ !
અનન્તાઃ પર્યાયાઃ પ્રજ્ઞાપ્તાઃ ? તત્ કેનાર્થેન-ભદન્ત ! એવમુચ્યતે- જઘન્યગુણશીતાનાં
સંખ્યેયપ્રદેશિકાનામનન્તાઃ પર્યાયાઃ પ્રજ્ઞાપ્તાઃ ગૌતમ ! જઘન્યગુણશીતઃ સંખ્યેયપ્રદે-
શિકો જઘન્યગુણશીતસ્ય સંખ્યેયપ્રદેશિકસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યઃ, પ્રદેશાર્થતયા

મી ઇસી પ્રકાર (નવરં સદ્ધાણે છદ્ધાણવડિણ) વિશેષ યહ્ કિ વહ સ્વસ્થાન
મેં પદ્ધસ્થાનપતિત હૈ (એવં જાવ દસપણસિણ) ઇસી પ્રકાર દશપ્રદેશી
સ્કંધ તક કહના ચાહિણ (નવરં ઓગાહણદ્વયાણ પણસવુડ્ઢી કાયવ્વા)
વિશેષ યહ્ કિ અવગાહના કી અપેક્ષા સે પ્રદેશોં કી વૃદ્ધિ કરની
ચાહિણ (જાવ દસપણસિયસ્સ નવ પણસા વડ્ઢિજ્ઞાતિ) યાવત્ દશપ્રદેશી
કે નવ પ્રદેશ બઢતે હૈ

(જહ્ણગુણસીયાણં સંખેજ્જપણસિયાણં પુચ્છા) જઘન્યગુણ
શીત સંખ્યાત પ્રદેશી સ્કંધોં કી પૃચ્છા ?) ગોયમા ! અણંતા
પજ્જવા પણ્ણત્તા) હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહે હૈ (સે કેળદ્દેણં
મંતે એવં વુચ્ચઈ-જહ્ણગુણસીયાણં સંખેજ્જપણસિયાણં અણંતા-
પજ્જવા પણ્ણત્તા ?) કિસ્સ કારણ સે હે ભગવન્ ! એસાકહા જાતા હૈ
સંખ્યાતપ્રદેશી જઘન્યગુણ શીત કે અનન્ત પર્યાય હૈ ? (ગોયમા ! જહ્-
ણગુણસીણ સંખેજ્જપણસિણ જહ્ણગુણસીયસ્સ સંખેજ્જપણસિયસ્સ
દવ્વદ્વયાણ તુલ્લે) જઘન્યગુણ શીત સંખ્યાતપ્રદેશી સ્કંધ જઘન્યગુણ
શીત સંખ્યાતપ્રદેશી સ્કંધ સે દ્રવ્ય કી અપેક્ષા તુલ્ય હૈ (પણસદ્ધયાણ

પ્રકારે (નવરં સદ્ધાણે છદ્ધાણવડિણ) વિશેષ એકે તે સ્વસ્થાનમા પદ્ધસ્થાન પતિત
છે (એવં જાવ દસ પણસિણ) એજ પ્રકારે દશ પ્રદેશી સ્કંધ સુધી ઢહેવું નેધએ
(નવરં ઓગાહણદ્વયાણ પણસવુડ્ઢી કાયવ્વા) વિશેષ એ કે અવગાહનાની અપે-
ક્ષાએ પ્રદેશોની વૃદ્ધિ કરવી નેધએ (જાવ દસ પણસિયસ્સ નવપણસા વડ્ઢિજ્ઞાતિ)
યાવત્ દશ પ્રદેશીના નવ પ્રદેશ વધે છે. (જહ્ણગુણસીયાણં સંખેજ્જપણસિયાણં
પુચ્છા ?) જઘન્ય ગુણ શીત સંખ્યાત પ્રદેશી સ્કંધોની પૃચ્છા ? (ગોયમા !
અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા ?) હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે (સે કેળદ્દેણં મંતે !
એવં વુચ્ચઈ-જહ્ણગુણસીયાણં સંખેજ્જપણસિયાણં અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા ?) શા
કારણે હે ભગવન્ એવું ઢહેવાય છે કે સંખ્યાત પ્રદેશી જઘન્ય ગુણ શીતના
અનન્ત પર્યાય છે ? (ગોયમા ! જહ્ણગુણસીણ સંખેજ્જપણસિણ જહ્ણગુણસીયસ્સ
સંખેજ્જપણસિયસ્સ દવ્વદ્વયાણ તુલ્લે) જઘન્ય ગુણ શીત સંખ્યાત પ્રદેશી સ્કંધ
જઘન્ય ગુણ શીત સંખ્યાત પ્રદેશી સ્કંધથી દ્રવ્યની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે (પણ

द्विस्थानपतितः, अवगाहनार्थतया द्विस्थानपतितः, स्थित्या चतुःस्थानपतितः
वर्णादिभिः पट्स्थानपतितः शीतस्पर्श पर्याये स्तुल्यः उष्णस्निग्धरूक्षः पट्स्थान-
पतिताः एवमुत्कृष्टगुणशीतोऽपि, अजन्यानुत्कृष्टगुणशीतोऽपि एवञ्च, नवरं
स्वस्थाने पट्स्थानपतितः । जघन्यगुणशीतानाम् असंख्येयप्रदेशिकानां पृच्छा,
गौतम ! अनन्ताः पर्यायाः प्रज्ञप्ताः, तन् केनार्थेन भदन्त ! एवमुच्यते-
जघन्यगुणशीतानामसंख्येयप्रदेशिकानामनन्ताः पर्यायाः प्रज्ञप्ताः ? गौतम ! जघ-

दुष्टाणवडिण) प्रप्रज्ञोः की अपेक्षा द्विस्थानपतित है (ओगाहणद्वयाण
दुष्टाणवडिण) अवगाहना नी अपेक्षा से द्विस्थानपतित है (ठिईण चउ-
ह्वावडिण) स्थिति की अपेक्षा से चतुःस्थानपतित है (वण्णादिहिं छट्ठा-
णवडिण) वर्णादि की अपेक्षा से पट्स्थानपतित है (सीय फासपज्जवेहिं तुल्ले)
शीत स्पर्श के पर्यायों से तुल्य है (उप्पिणणिद्वल्लुक्खेहिं छट्ठा-
णवडिण) उष्ण, स्निग्ध, रूक्ष स्पर्शों से पट्स्थानपतित है (एवं उक्को-
सगुणसीण वि) इसी प्रकार उत्कृष्टगुण शीत भी (अजहणमणुक्कोस-
गुणसीण वि एवं चेव) मध्यमगुण शीत भी इसी प्रकार (नवरं सद्वृणे
छट्ठाणवडिण) विशेष यह कि स्वस्थान में पट्स्थानपतित है

(जहणगुणसीयाणं असंखिज्जपणसियाणं पुच्छा ?) जघन्यगुण
शीत असंख्यातप्रदेशी स्कंधों के पर्यायों के विषय में प्रश्न (गोयमा !
अणंता पज्जवा पणत्ता) हे गौतम ! अनन्त पर्याय कहे हैं (से केणट्ठेणं
भंते ! एवं वुच्चइ-जहणगुणसीयाणं असंखिज्जपणसियाणं अणंता
पज्जवा पणत्ता ?) हे भगवन् ! किसकारण ऐसा कहा जाता है कि

सद्वृयाण दुष्टाणवडिण) प्रदेशोनी अपेक्षासे द्विस्थान पतित छे (ओगाहणद्वयाण
दुष्टाणवडिण) अवगाहनानी अपेक्षासे द्विस्थान पतित छे (ठिईण चउह्वाण
वडिण) स्थितिनी अपेक्षासे चतुःस्थान पतित छे (वण्णादिहिं छट्ठाणवडिण)
वर्णादिनी अपेक्षासे पट्स्थान पतित छे (सीय फासपज्जवेहिं तुल्ले) शीत
स्पर्शोनी पर्यायोनी तुल्य छे (उप्पिणणिद्व लुक्खेहिं छट्ठाणवडिण) उष्ण, स्निग्ध
रूक्ष स्पर्शोनी पट्स्थान पतित छे (एवं उक्कोमगुणसीण वि) से प्रक्षरे उत्कृष्ट
गुण शीत पण (अजहणमणुक्कोसगुणसीण वि एवं चेव) मध्यम गुण शीत पण
से प्रक्षरे (नवरं सद्वृणे छट्ठाणवडिण) विशेष से डे स्वस्थानमां पट्स्थान पतित छे

(जहणगुणसीयाणं असंखिज्जपणसियाणं पुच्छा ?) जघन्य गुण शीत
असंख्यात प्रदेशी स्कन्धोनी पर्यायोनी विषयमां प्रश्न ? (गोयमा ! अणंता पज्जवा
पणत्ता ?) हे गौतम ! अनन्त पर्याय कहा छे ? (से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ
जहणगुणसीयाणं असंखिज्जपणसियाणं अणंता पज्जवा पणत्ता ?) हे भगवन्

न्यगुणशीतोऽसंख्येयप्रदेशिको जघन्यगुणशीतस्य असंख्येयप्रदेशिकस्य द्रव्या-
र्थतया तुल्यः, प्रदेशार्थतया चतुःस्थानपतितः अवगाहनार्थतया चतुःस्थान-
पतितः स्थित्या चतुःस्थानपतितः वर्णादिपर्यवैः पटस्थानपतितः, शीतस्पर्श
पर्यवैः तुल्यः उष्णस्निग्धरूक्षस्पर्शपर्यवैः पटस्थानपतितः, एवमुत्कृष्टगुण-
शीतोऽपि अजघन्यानुत्कृष्टगुणशीतोऽपि एवञ्चैव, नवरं स्वस्थाने पट-

असंख्यातप्रदेशी जघन्यगुणशीत स्कंधों के अनन्त पर्याय कहे हैं ?
(गोयमा ! जहण्णगुणसीए असंखेज्जपएसिए जहण्णगुणसीयस्स
असंखेज्जपएसियस्स दब्बट्ठयाए तुल्ले) जघन्यगुण शीत असंख्यात-
प्रदेशी स्कंध जघन्यगुण शीत असंख्यातप्रदेशी स्कंध से द्रव्य की
दृष्टि से तुल्य (पएसट्ठयाए चउट्ठाणवडिए) प्रदेशों की अपेक्षा चतुः-
स्थानपतित (ओगाहणट्ठयाए चउट्ठाणवडिए) अवगाहना से चतुः-
स्थानपतित (ठिईए चउट्ठाणवडिए) स्थिति से चतुःस्थानपतित (वण्णा
इपज्जवेहिं छट्ठाणवडिए) वर्ण आदि पर्यायों से षट्स्थानपतित (सीय-
फासपज्जवेहिं तुल्ले) शीत स्पर्श के पर्यायों से तुल्य (उसिणणिट्ठ-
लुक्खपज्जवेहिं छट्ठाणवडिए) उष्ण, रितग्ध और रूक्ष पर्यायों से
पटस्थानपतित (एवं उक्कोसगुणसीए वि) इसी प्रकार उत्कृष्टगुण
शीत भी (अजहण्णमणुक्कोसगुणसीए वि एवं चैव) मध्यमगुण
शीत भी इसी प्रकार (नवरं सट्ठाणे छट्ठाणवडिए) विशेष यह कि
स्वस्थान में पटस्थान पतित होता है

शा कारणे એમ કહેવાય છે કે અસંખ્યાત પ્રદેશી જઘન્ય ગુણુ શીત સ્કન્ધોના
અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે ? (ગોયમા ! જહણ્ણગુણસીએ અસંખેજ્જપએસિએ જહ-
ણ્ણગુણસીયસ્સ અસંખેજ્જપએસિયસ્સ દબ્બટ્ઠયાએ તુલ્લે) જઘન્ય ગુણુ શીત
અસંખ્યાત પ્રદેશી સ્કન્ધ જઘન્ય ગુણુ શીત અસંખ્યાત પ્રદેશી સ્કન્ધથી
દ્રવ્યની દૃષ્ટિએ તુલ્ય (પએસટ્ઠયાએ ચઉટ્ઠાણવડિએ) પ્રદેશોની અપેક્ષાએ ચતુસ્થાન
પતિત (ઓગાહણટ્ઠયાએ ચઉટ્ઠાણવડિએ) અવગાહનાથી ચતુસ્થાન પતિત (ઠિઈએ
ચઉટ્ઠાણવડિએ) સ્થિતિથી ચતુસ્થાન પતિત (વણ્ણાઇપજ્જવેહિં છટ્ઠાણવડિએ)
વર્ણ આદિ પર્યાયોથી પટસ્થાન પતિત (સીય ફામ પજ્જવેહિં તુલ્લે) શીત
સ્પર્શના પર્યાયોથી તુલ્ય

(उसिणणिट्ठलुक्खपज्जवेहिं छट्ठाणवडिए) उष्ण स्निग्ध અને રૂક્ષ
પર્યાયોથી પટસ્થાન પતિત (एवं उक्कोसगुण सीएवि) એજ પ્રમાણે ઉત્કૃષ્ટ
शीत पर्यायो पट्टु समञ्वा. (अजहण्णमणुक्कोस गुणमीए वि एवं चैव) मध्यम
गुण शीत पर्यायो पट्टु એજ પ્રમાણેના સમજવા. (नवरं छट्ठाणे छट्ठाणवडिए)

સ્થાનપતિતઃ જયન્યગુણગીતાનામનન્તપ્રદેશિકાનાં પૃચ્છા, ગૌતમ ! અનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ, તત્ કેનાર્થેન મદન્ત ! એવમુચ્યતે—જયન્યગુણગીતાનામનન્ત પ્રદેશિકાનામનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ ? ગૌતમ ! જયન્યગુણગીતોઽનન્તપ્રદેશિકો જયન્યગુણગીતસ્ય અનન્તપ્રદેશિકસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા તુન્યઃ, પ્રદેશાર્થતયા પદ્મસ્થાન-પતિતઃ, અવગાહનાર્થતયા—ચતુઃસ્થાનપતિતઃ, સ્થિત્યા ચતુઃસ્થાનપતિતઃ, વર્ણાદિ-

(જહ્ણગુણસીયાણં અણંતપણસિયાણં પુચ્છા ?) જયન્યગુણ ગીત અનન્તપ્રદેશી સ્કંધોં કી પૃચ્છા ? (ગોચમા ! અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા) હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહે હૈં (સે કેણદ્દેણં મંતે ! એવં વુચ્છહ—જહ્-ણગુણસીયાણં અણંતપણસિયાણં અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા ?) કિસ્સ અપેક્ષા સે હે ભાગવન્ ! એસા કહા જાતા હૈં કિ જયન્યગુણ ગીત અનન્તપ્રદેશી સ્કંધોં કે અનન્ત પર્યાય કહે હૈં ? (ગોચમા ! જહ્ણગુણસીય અણંતપણસિય જહ્ણગુણસીયસ્સ અણંતપણસિયસ્સ દવ્વદ્દયાણ તુલ્લે) હે ગૌતમ ! જયન્યગુણ ગીત અનન્ત પ્રદેશી સ્કંધ જયન્યગુણ ગીત અનન્તપ્રદેશી સ્કંધ સે દ્રવ્ય કી અપેક્ષા તુલ્ય (પણસદ્દયાણ છદ્દાણવહિણ) પ્રદેશોં કી અપેક્ષા પદ્મસ્થાનપતિત (ઓગાહણદ્દયાણ ચહ્દાણવહિણ) અવગાહના કી અપેક્ષા ચતુસ્થાનપતિત (ઠિર્હિણ ચહ્દાણવહિણ) સ્થિતિ સે ચતુઃસ્થાનપતિત (વણ્ણાહપજ્જવેહિં છદ્દાણવહિણ) વર્ણાદિ કે પર્યાયોં સે પદ્મસ્થાનપતિત (સીયફાસપજ્જવેહિં તુલ્લે) ગીત સ્પર્શ કે પર્યાયોં તુલ્ય સે અવસેસેહિં

વિશેષતા એ છે કે સ્વસ્થાનમાં પદ્મસ્થાન પતિત થાય છે.

(જહ્ણગુણસીયાણં અણંતપણસિયાણં પુચ્છા) જયન્ય ગુણ ગીત અનન્ત પ્રદેશ યાગા સ્કંધોના અનન્ત પર્યાયોં પ્રશ્ન છે.

(ગોચમા ! અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા ?) હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે. (સે કેણદ્દેણં મંતે ! એવં વુચ્છહ જહ્ણગુણસીયાણં અણંતપણસિયાણં અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા ?) કયા કારણથી હે ભગવન્ એમ કહ્યું છે કે જયન્ય ગુણ ગીત અનન્ત પ્રદેશી સ્કંધોના અનન્ત પર્યાયોં ક્યા છે ? (ગોચમા ! જહ્ણગુણસીય અણંતપણસિય જહ્ણગુણસીયસ્સ અણંતપણસિયસ્સ દવ્વદ્દયાણ તુલ્લે) હે ગૌતમ ! જયન્ય ગુણ ગીત અનન્ત પ્રદેશી સ્કંધ જયન્ય ગુણ ગીત અનન્ત પ્રદેશી સ્કંધથી દ્રવ્યની અપેક્ષાથી તુલ્ય છે. (પણસદ્દયાણ છદ્દાણવહિણ) પ્રદેશોની અપેક્ષાએ પદ્મસ્થાન પતિત (ઓગાહણદ્દયાણ ચહ્દાણવહિણ) અવગાહનાથી ચતુસ્થાનપતિત (ઠિર્હિણ ચહ્દાણવહિણ) સ્થિતિથી ચતુઃસ્થાન પતિત (વણ્ણાહપજ્જવેહિં છદ્દાણવહિણ) વર્ણાદિ પર્યાયથી પદ્મસ્થાન પતિત (સીયફાસપજ્જવેહિં તુલ્લે) ગીત સ્પર્શના પર્યાયોં તુલ્ય

पर्यवैः पटस्थानपतितः, शीतस्पर्शपर्यवैः स्तुल्यः, अवशेषैः सप्तस्पर्शपर्यवैः पटस्थान-
पतितः, एवमुत्कृष्टगुणशीतोऽपि, अजघन्यानुत्कृष्टगुणशीतोऽपि एवञ्चैव, नवरं
स्वस्थाने पटस्थापतितः, एवमुष्णस्निग्धरूक्षाः यथाशीतः । परमाणुपुद्गलस्य
तथैव प्रतिपक्षः सर्वैः न भण्यते इति भणितव्यम् ।

सत्तफासपज्जवेहिं छट्ठाणवडिए) शेष सात स्पर्शों से पटस्थान-
पतित (एवं उक्कोसगुणसीए वि) इसी प्रकार उत्कृष्टगुण शीत
भी (अजहण्णमणुक्कोसगुणसीए वि एवं चैव) मध्यमगुण शीत भी
इसी प्रकार (नवरं सट्ठाणे छट्ठाणवडिए) विशेष यह कि स्वस्थान में वह
पटस्थानपतित है (एवं उस्मिणाणिद्वरुक्खे जहा सीते) उष्ण, स्निग्ध
और रूक्ष स्पर्श शीत स्पर्श के समान

(परमाणुपोग्गलस्स) परमाणुपुद्गल का (तथैव) उसी प्रकार (पडि-
वक्खो) प्रतिपक्ष (सव्वेसिं) सबका (न भण्णइ) नहीं कहा जाता (इति
भाणियव्वं) ऐसा कहना चाहिए'

टीकार्थ—अब जघन्यगुणकाले आदि परमाणुपुद्गल आदि के पर्यायों
की प्ररूपणा की जाती है—

कृष्ण, नील आदि के वर्णों के दो प्रकार गंध के, पाँच प्रकार
के रस के और आठों प्रकार के स्पर्शों के तरतमभाव की अपेक्षा से
अनन्त अनन्त भेद होते हैं । तदनुसार कृष्ण वर्ण भी अनन्त प्रकार

(अवसेसेहि सत्तफासपज्जवेहिं छट्ठाणवडिए) शेष सात स्पर्शोंकी पटस्थान
पतित (एवं उक्कोसगुण सीए वि) ऐसे प्रकार उत्कृष्ट गुण शीत पणु (अज
हण्णमणुक्कोसगुणसीए वि एवं चैव) मध्यम गुण शीत पणु ऐसे प्रकार (नवरं सट्ठाणे
छट्ठाणवडिए) विशेष ऐसे के स्वस्थानमें ते पटस्थान पतित छे. (एवं उस्मिण
णिद्वरुक्खे जहा सीते) उष्ण, स्निग्ध अने रूक्ष स्पर्श शीत स्पर्शोंना समान

(परमाणुपोग्गलस्स) परमाणु पुद्गलना (तथैव) ऐसे प्रकार (पडिवक्खो)
प्रतिपक्ष (सव्वेसिं) अधाना (न भण्णइ) नहीं छडेवाता (इति भाणियव्वं) ऐसे
छडेवुं लेईऐ.

टीकार्थ—इसे जघन्य गुण काला आदि परमाणु पुद्गल आदिना
पर्यायोंनी प्ररूपणा कराव छे—

कृष्ण नील आदि वर्णोंना दो प्रकारना गंध, पांच प्रकारना रस, अने
आठ प्रकारना स्पर्शोंना तरतम भावनी अपेक्षासे अनन्त-अनन्त भेद आव
छे. तदनुसार कृष्ण वर्ण पणु अनन्त प्रकारना छे कृष्ण वर्णोंनी अधाधी ओछी

ટીકા--અથ જયન્યગુણકાલકાદિ પરમાણુ પુદ્ગલાદીનાં પર્યાયાન્ પ્રરૂપ-
યિતુમાદ--‘જદ્ગુણગુણકાલયાણં મંતે ! પરમાણુયોગગ્લાણં પુચ્છા!’ હે ભદન્ત !
જગન્યગુણકાલકાનાં પરમાણુપુદ્ગલાનાં કિયન્તઃ પર્યાયાઃ પ્રજ્ઞાતાઃ ? ભગવાન્ આહ-
‘ગૌયમા ! ‘હે ગૌતમ ! ‘અર્ણતા પજ્જવા પણ્ણત્તા’ જયન્યગુણકાલકાનાં પરમાણુ-
કા હૈ । કૃષ્ણ વર્ણ કા સ્વ સે કમ માત્રા જિસમેં પાઈ જાતી હૈ, વહ
પુદ્ગલ જયન્યગુણ કાલા’ કહ લાતા હૈ’ યહાં ગુણ’ શબ્દ અંશ યા માત્રા
કા વાચક હૈ । જયન્યગુણ કા અર્થ હૈ--સ્વ સે કમ અંશ । દૂસરે
શબ્દોં મેં યો કહ સકતે હૈં કિ જિસ પુદ્ગલ મેં કેવલ એક ડિગ્રી કા
કાલાપન હો--જિસસે કમ કાલાપન કા સંભવ હી ન હો, વહ જયન્યગુણ
કાલા કહલાતા હૈ । હીસી પ્રકાર કાલેપન કે સ્વ સે અધિક અંશ
જિસમેં પાણ જાણં વહ ઉત્કૃષ્ટગુણ કાલા સમજના ચાહિણ । એક અંશ
કાલેપન સે અધિક ઓર સ્વસે અધિક-અન્તિમ કાલેપન સે એક અંશ
કમ તક કા કાલા મધ્યમગુણ કાલા કહલાતા હૈ । હીસી પ્રકાર જય-
ન્યગુણ નીલ પીત આદિ વર્ણોં કે વિષય મેં, જયન્યગુણ ગંધ, રસ, સ્પર્શ
આદિ કે વિષય મેં મી સમજ લેના ચાહિણ’ ગૌતમ પ્રદન કરતે હૈ-
હે ભગવાન્ જયન્યગુણ કૃષ્ણ પરમાણુપુદ્ગલોં કે કિતને પર્યાય હૈં ?

ભગવાન્-હે ગૌતમ ! જયન્યગુણ કૃષ્ણ પરમાણુપુદ્ગલોં કે અનન્ત
પર્યાય કહે હૈં ।

માત્રા જેમા મળી આવે છે, તે પુદ્ગલ જયન્ય ગુણ કાળા કહેવાય છે. અહીં
ગુણ શબ્દ અંશ અગર માત્રાનો વાચક છે. જયન્ય ગુણનો અર્થ છે-બધાથી
ઓછા અંશ ખીન્ન શબ્દોમાં એમ કહી શકીએ છીએ કે જે પુદ્ગલમાં
દેવળ એક ડીગ્રીનું કાળા પાનું હોય તેનાથી ઓછા કાળાપણાનો સંભવજ ન
હોય તે જયન્ય ગુણ કાળા કહેવાય છે. એજ પ્રકારે કાળા પણાનો બધાથી
વધારે અંશ જેમા મળી આવે તેને ઉત્કૃષ્ટ ગુણ કાળા સમજવા લેઈએ. એક
અંશ કાળા પણથી અધિક અને બધાથી અધિક-અન્તિમ કાળા પણથી એક
અંશ ઓછા મુર્ધાના કાળા મધ્યમ ગુણ કાળા કહેવાય છે, એજ પ્રકારે જયન્ય
ગુણ નીલ પીત આદિવર્ણના વિષયમાં, જયન્ય ગુણ, રસ સ્પર્શ આદિના
વિષયમા પણ સમજ લેવું લેઈએ.

શ્રી ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે-હે ભગવાન્ ! જયન્ય ગુણ કૃષ્ણ પરમાણુ
પુદ્ગલોના કેટલા પર્યાય છે ?

શ્રી ભગવાન્:- હે ગૌતમ ! જયન્ય ગુણ કૃષ્ણ વર્ણ પરમાણુ પુદ્ગલોના
અનન્ત પર્યાય કલા છે.

પુદ્ગલાનામનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞતાઃ, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-‘સે કેળદ્દેણં મંતે ! एवं
 वुच्चइ-‘जहण्णगुणकालयाणं परमाणुपोग्गलाणं [अणंता पज्जवा पण्णत्ता ?] हे
 भदन्त ! तत्-अथ, केनार्थेन-कथं तावद्, एवम्-उत्तरीत्या, उच्यते यत्-जघन्य
 गुणकालकानां परमाणुपुद्गलानामनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञताः ? इति, भगवान्
 आह-‘गोयमा !’ हे गौतम ! ‘जहण्णगुणकालए परमाणुपोग्गळे’ जघन्यगुण-
 कालकः परमाणुपुद्गलः, ‘जहण्णगुणकालगस्स परमाणुपोग्गलस्स दव्वट्ठयाए
 तुल्ले’ जघन्यगुणकालस्य परमाणुपुद्गलस्य द्रव्यार्थतया तुल्यो भवति, तथा
 च प्रत्येकं द्रव्यमनन्तपर्यायमिति न्यायेन जघन्यगुणकालकपरमाणु पुद्गलरयापि
 द्रव्यत्वेन अनन्तपर्यायसंभवात्, ‘पएसट्ठयाए तुल्ले’ प्रदेशार्थतया तुल्यो भवति,
 ‘ओगाहणट्ठयाए तुल्ले’ अवगाहनार्थतया-अवगाहनापेक्षया तुल्यो भवति, ‘ठिईए
 चउट्ठाणवडिए’ स्थित्या चतुःस्थानपतितो भवति, ‘कालवण्णपज्जवेहि तुल्ले’
 कृष्णवर्णपर्यवैः तुल्यो भवति, ‘अवसेसा वण्णा नत्थि’ अवशेषाः वर्णाः लोहिता
 दयो न सन्ति-तत्र न भवन्ति, तस्य जघन्यगुणकालकत्वात् ‘गंधरस दुफास-
 पज्जवेहि य छट्ठाणवडिए’ गन्धरस द्विस्पर्शपर्यवैश्च षट्स्थानपतितो भवति, ‘एवं
 उक्कोसगुणकालए वि’ एवम्-जघन्यगुणकालक परमाणुपुद्गलवदेव उत्कृष्टगुण-

हे गौतम-हे भगवन् ! ऐसा कहने का क्या कारण हैं ?

भगवान्-हे गौतम ! जघन्यगुण कालા એક પરમાણુપુદ્ગલ દૂસરે
 જઘન્યગુણ કાલે પરમાણુપુદ્ગલ સે દ્રવ્યની અપેક્ષા તુલ્ય હોતા હૈ, પ્રદેશ
 કી અપેક્ષા સે તુલ્ય હોતા હૈ, અવગાહના સે બી તુલ્ય હોતા હૈ, સ્થિતિ
 કી અપેક્ષા ચતુઃસ્થાનપતિત હોતા હૈ, કૃષ્ણ વર્ણ કે પર્યાયોં કી અપેક્ષા
 તુલ્ય હોતા હૈ, શેષ વર્ણ ઉત્તરેં હોતે નહીં હૈ, ક્યોંકિ ઉત્તરેં કૃષ્ણ વર્ણ
 હૈ ઓર પરમાણુ મેં એક હી વર્ણ હો સકતા હૈ, ગંધ, રસ ઓર દો
 સ્પર્શોં કી અપેક્ષા સે ષટ્સ્થાનપતિત હોતા હૈ । હસી પ્રકાર ઉત્કૃષ્ટ-
 ગુણ કાલા પુદ્ગલપરમાણુ બી સમજ્ઞ લેના ચાહિયે’ મધ્યમગુણ કાલે
 પરમાણુ કી વક્તવ્યતા બી હસી પ્રકાર કી જાનની ચાહિયે । મધ્ય-

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્ એમ કહેવાનુ શું કારણ છે ?

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ જઘન્ય ગુણકાળા એક પરમાણુ પુદ્ગલ બીજા
 જઘન્ય ગુણકાળા પરમાણુ પુદ્ગલથી દ્રવ્યની અપેક્ષાએ તુલ્ય થાય છે. પ્રદેશની
 અપેક્ષાએ તુલ્ય થાય છે, અવગાહનાથી પણ તુલ્ય થાય છે સ્થિતિની અપે-
 ક્ષાએ ચતુઃસ્થાન પતિત થાય છે કૃષ્ણ વર્ણના પર્યાયોની અપેક્ષાએ તુલ્ય થાય
 છે. શેષ વર્ણ તેમાં હોતા નથી, કેમકે તેમાં કૃષ્ણ વર્ણ છે અને પરમાણુમાં
 એક જ વર્ણ હોઈ શકે છે. ગંધ, રસ અને બે સ્પર્શોની અપેક્ષાએ તે ષટ્સ્થાન
 પતિત થાય છે. એવી જ રીતે ઉત્કૃષ્ટ ગુણકાળા પુદ્ગલ પરમાણુ પણ સમજ
 લેવા લેઈએ. મધ્યમ ગુણ કાળા પરમાણુની વક્તવ્યતા પણ આજ પ્રકારની

એકગુણકાલકાઃ અસંખ્યેયગુણાઃ, 'પ્રેમદુષ્ટાણા સ્વસ્થોત્તર અણંતપ્રેમસિયા સંધા
 એકગુણકાલકા' પ્રદેશાર્થતયા સર્વસ્તોકાઃ અનન્તપ્રદેશિકાઃ સ્ફુટ્યાઃ એકગુણ-
 કાલકાઃ, 'પરમાણુપોગ્ગલા એકગુણકાલકા અણંતગુણા' પરમાણુપુદ્ગલાઃ એકગુણ-
 કાલકાઃ અનન્તગુણાઃ પ્રદેશાર્થતયા ભવન્તિ ઇત્યાદિ રીત્યા સ્વયમૂહનીયમ્, તથૈવ
 સંખ્યેયગુણકાલકાનામ્, અસંખ્યેયગુણકાલકાનામ્, અનન્તગુણકાલકાનામપિ
 વક્તવ્યમિત્યભિપ્રાયેણાહ- 'એવં સંખ્યેયગુણકાલકાણામિ' એવમ્-પૂર્વોક્તરીત્યા, સંખ્યે-
 યગુણકાલકાનામપિ અવસેયમ્, એવં-તથૈવ શેષાણામપિ-અસંખ્યેયગુણકાલકા-
 નામપિ અવસેયમ્, 'એવં સેસા વિ વર્ણા ગંધા રસા ફાસા ભાણિયત્વા' એવમ્-
 પૂર્વોક્તરીત્યા, શેષા અપિ વર્ણાઃ, ગન્ધાઃ, રસાઃ, સ્પર્શાઃ, ભણિતવ્યાઃ, વક્તવ્યાઃ,

પ્રદેશાર્થ-પ્રદેશાર્થરૂપ સે સચ સે કમ અનન્તગુણ કાલે પુદ્ગલ
 હૈં । એકગુણ કાલે પુદ્ગલ અપ્રદેશાર્થ રૂપ સે અનન્ત ગુણા હૈં । ઉનસે
 સંખ્યાતગુણ કાલે પુદ્ગલ પ્રદેશાર્થરૂપ સે સંખ્યાતગુણા હૈં । ઉનસે અસં-
 ખ્યાત ગુણ કાલે પ્રદ્ગલ પ્રદેશાર્થરૂપ સે અસંખ્યાતગુણા હૈં ।

દ્રવ્યાર્થ પ્રદેશાર્થ રૂપ સે-સચ સે કમ દ્રવ્યાર્થ રૂપ સે અનન્તગુણ
 કાલે પુદ્ગલ હૈં । વે હી અનન્તગુણ કાલે પુદ્ગલ પ્રદેશાર્થ રૂપ સે અનન્ત
 ગુણા હૈં । એક ગુણ કાલે પુદ્ગલ-દ્રવ્યાર્થ અપ્રદેશાર્થ રૂપ સે અનન્ત-
 ગુણા હૈં । સંખ્યાતગુણ કાલે પુદ્ગલ દ્રવ્યાર્થરૂપ સે સંખ્યાતગુણા હૈં ।
 વે હી દ્રવ્યાર્થરૂપ સે ઉનસે સંખ્યાતગુણા હૈં । ઉનસે અસંખ્યાત ગુણ
 કાલે પુદ્ગલ દ્રવ્યાર્થ રૂપ સે અસંખ્યાતગુણા હૈં ઔર વે હી પ્રદેશાર્થરૂપ
 સે ઉનસે અસંખ્યાતગુણા હૈં ।

પ્રદેશાર્થ-પ્રદેશાર્થ પણાથી સૌથી ઓછા અનંત ગુણ કાળા પુદ્ગલો છે.
 એક ગુણ કાળા પુદ્ગલ પ્રદેશાર્થ પણાથી અનંતગણા છે, તેનાથી સંખ્યાત
 ગણા કાળા પુદ્ગલ પ્રદેશાર્થ પણાથી સંખ્યાત ગણા છે તેનાથી અસંખ્યાત
 ગણા કાળા પુદ્ગલ પ્રદેશાર્થ પણાથી અસંખ્યાતગણા કહેવામા આવેલ છે,

દ્રવ્યાર્થ પ્રદેશાર્થ પણાથી સૌથી ઓછા દ્રવ્યાર્થપણાથી અનંતગણા કાળા
 પુદ્ગલો છે. એ જ અનંત ગુણ કાળા પુદ્ગલ પ્રદેશાર્થપણાથી અનંતગણા
 છે. એક ગુણ કાળા પુદ્ગલ દ્રવ્યાર્થ પ્રદેશાર્થ પણાથી અનંતગણા છે. સંખ્યાત
 ગણા કાળા પુદ્ગલો દ્રવ્યાર્થ પણાથી સંખ્યાતગણા છે એ જ પ્રદેશાર્થપણાથી
 તેનાથી સંખ્યાતગણા છે. અસંખ્યાતગણા કાળા પુદ્ગલ તેનાથી દ્રવ્યાર્થપણાથી
 અસંખ્યાતગણા છે. અને એજ પ્રદેશાર્થપણાથી તેનાથી અસંખ્યાતગણા છે.

આજ પ્રમાણે નીલ-લીલા વિગેરે બાકીના ચાર વર્ણથી બે ગંધ, પાંચ
 રસ અને શીત, ઉષ્ણ, સ્નિગ્ધ અને રૂક્ષ આ પદર બોલતું અલ્પ બહુત્વ

કિન્તુ 'ફાસાણં કક્ષલ્લમડયગુરુચલહુયાણં જહા એગપ્પેસોગાઢાણં મણિયં તહા માણિયધ્વં' સ્પર્શનામ્-કર્કશમૃદુકગુરુકલઘુકાનામ્ યથા એકપ્રદેશાવગાઢાના-મલ્પવહુત્વમ્ મણિતમ્-ઉક્તમ્, તથા મણિતવ્યમ્-વક્તવ્યમ્, તદભિલાપસ્તુ- 'સંધ્વત્થોવા એગપ્પેસોગાઢા એગગુણકક્ષલ્લફાસા દવ્વટ્ટયાએ' સર્વસ્તોકાઃ એકપ્રદેશાવગાઢાઃ એકગુણકર્કશસ્પર્શા દ્રવ્યાર્થતયા, 'સંઘેજ્જપ્પેસોગાઢા એગગુણક-ક્ષલ્લફાસા પોગલા દવ્વટ્ટયાએ સંઘેજ્જગુણા' સંઘેયપ્રદેશાવગાઢાઃ એકગુણ કર્કશસ્પર્શાઃ પુદ્ગલાઃ દ્રવ્યાર્થતયા સંઘેયગુણાઃ, 'અસંઘેજ્જપ્પેસોગાઢા એગ-ગુણકક્ષલ્લફાસા દવ્વટ્ટયાએ અસંઘેજ્જગુણા' અસંઘેયપ્રદેશાવગાઢા એકગુણકર્કશ-સ્પર્શાઃ દ્રવ્યાર્થતયા અસંઘેયગુણાઃ, ઇત્યાદિરીત્યા બોધ્યઃ, એવમેવ સંઘેયગુણ-કર્કશસ્પર્શાઃ, અસંઘેયગુણકર્કશસ્પર્શાઃ, અનન્તગુણકર્કશસ્પર્શાઃ અપિ વક્તવ્યાઃ,

इसी प्रकार नीला आदि शेष चार वर्ण, दो गंध, पांच रस और शीत, उष्ण, सिग्ध, और रुक्ष इन पन्द्रह बोलों का अल्प बहुल काले वर्ण के समान उपरोक्त रूप से समझ लेना चाहिये ।

द्रव्यार्थरूप से-एक गुण कर्कश पुद्गल द्रव्यार्थ रूप से सब से कम हैं । उन से संख्यात गुण कर्कश पुद्गल द्रव्यार्थरूप से संख्यात-गुणा हैं । उनसे असंख्यातगुण कर्कशपुद्गल द्रव्यार्थ रूप से असंख्यात गुणा हैं । उन से अनंतगुण कर्कश पुद्गल द्रव्यार्थरूप से अनन्तगुणा हैं ।

प्रदेशार्थ रूप से अल्प, बहुत्व इसी प्रकार कह देना चाहिये । किन्तु संख्यातगुण कर्कश पुद्गल प्रदेशार्थ रूप से असंख्यातगुणा हैं ऐसा कहना चाहिये ।

द्रव્યार्थ प्रदेशार्थ रूप से-एक गुण कर्कश पुद्गल द्रव्यार्थ अप्रदे-
शार्थ रूप से सब से कम हैं । उन से संख्यातगुण कर्कश पुद्गल
द्रव्यार्थ रूप से संख्यातगुणा हैं । वे ही प्रदेशार्थ रूप से उन से असं

કાળા વર્ણની જેમ ઉપરોક્ત કથન પ્રમાણે સમજી લેવું.

દ્રવ્યાર્થ પણાથી એક ગુણ કર્કશ પુદ્ગલ દ્રવ્યાર્થ પણાથી ઓછા છે. સંખ્યાગુણ કર્કશ પુદ્ગલ તેનાથી દ્રવ્યાર્થ પણાથી અસંખ્યાતગણા છે. અનન્ત ગુણ કર્કશ પુદ્ગલ દ્રવ્યાર્થ પણાથી તેનાથી અનન્તગણા છે

પ્રદેશાર્થ પણાથી અલ્પ બહુત્વ આજ પ્રમાણે સમજી લેવું. પરંતુ સંખ્યાતગુણ કર્કશ પુદ્ગલ પ્રદેશાર્થ પણાથી અસંખ્યાતગણા છે. તેમ કહેવું જોઈએ.

દ્રવ્યાર્થ પ્રદેશાર્થ પણાથી-એક ગુણ કર્કશ પુદ્ગલ દ્રવ્યાર્થ અપ્રદેશાર્થ પણાથી ઓછા છે. તેનાથી સંખ્યાતગણા કર્કશ પુદ્ગલ દ્રવ્યાર્થ પણાથી સંખ્યાત ગણા છે. તેજ પ્રદેશાર્થપણાથી તેનાથી અસંખ્યાતગણા છે. કોઈ

તથૈવ મૃદુકગુરુકલધુકરૂપાઃ સ્પર્શા અપિ વક્તવ્યાઃ અવશિષ્ટાશ્ચત્વારઃ શીતાદયઃ સ્પર્શા યથા વર્ણાદયઃ પ્રતિપ્રાદિતાસ્તથૈવ પ્રતિપાદનીયાઃ इत्यभिप्रायेणाह—‘अव-
सेसा फासा जहा वन्ना तहा भाणियन्वा’ अवशेषा स्पर्शाः शीतादयो यथा वर्णाः
भणिता उक्तास्तथा भणितव्याः, तथा चोक्तमेव, इति ‘दारं’ पङ्क्तिं पुद्गल-
द्वारम् समाप्तम् ॥ ६० ३९ ॥

મહાદળ્ડકાલ્પવહુત્વવક્તવ્યતા

મૂલમ્—અહ મંતે ! સઠ્વજીવપ્પવહું મહાદળ્ડયં વળ્ણઇસ્સામિ
સઠ્વત્થોવા ગઠ્ઠભવકકંતિયા મણુસ્સા, મણુસ્સીઓ સંખેજ્જ-
ગુણાઓ, વાયરત્તેઉકાઇયા પજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા, અણુ-
ત્તરોવ્વવાઇયા દેવા અસંખેજ્જગુણા, ઉવરિમગેવિજ્જગા દેવા
સંખેજ્જગુણા, મઙ્ગિસગેવિજ્જગા દેવા સંખેજ્જગુણા, હિટ્ઠિમ-
ગેવિજ્જગા દેવા સંખેજ્જગુણા, અચ્ચુણ કપ્પે દેવા સંખિજ્જ-
ગુણા, આરણે કપ્પે દેવા સંખિજ્જગુણા, પાણણ કપ્પે દેવા
સંખિજ્જગુણા, આણણ કપ્પે દેવા સંખિજ્જગુણા, અહે
સત્તમાણ પુઠ્ઠવીણ નેગઇયા અસંખિજ્જગુણા છટ્ટીણ તમાણ

ख्यातगुणा हैं। (किसी किसी प्रति में संख्यातगुणा लिखा है।) उन
से असंख्यात गुण कर्कश पुद्गल द्रव्यार्थ रूप से असंख्यातगुणा हैं
और वे ही प्रदेशार्थरूप से उन से असंख्यातगुणा हैं। उन से अनन्त
गुणा कर्कश पुद्गल द्रव्यार्थ रूप से अनन्तगुणा हैं और वे ही प्रदेशार्थ
रूप से उनसे अनन्तगुणा है।

जिस प्रकार कर्कश स्पर्श का अल्पबहुत्व कहा उसी प्रकार मृदु,
गुरु और लघु स्पर्श का भी अल्पबहुत्व कह देना चाहिये।

છવ્વિસમાં પુદ્ગલદ્વાર સમાપ્ત

કેઈ પ્રતોમા સંખ્યાતગણા લખ્યા છે તેનાથી અસંખ્યાતગણા કર્કશ પુદ્ગલ
દ્રવ્યાર્થ પણાથી અસંખ્યાતગણા છે. અને એ જ પ્રદેશાર્થ પણાથી તેનાથી
અસંખ્યાતગણા છે. અનતગણા કર્કશ પુદ્ગલ તેનાથી દ્રવ્યાર્થ પણાથી અનત-
ગણા છે અને એજ પ્રદેશાર્થ પણાથી તેનાથી અનતગણા છે

જે પ્રમાણે કર્કશ સ્પર્શનું અલ્પ બહુત્વ કહેલ છે. એ જ પ્રમાણે મૃદુ,
ગુરુ, અને લઘુ સ્પર્શનું પણ અલ્પ બહુત્વ કહી લેવું જોઈએ. ॥ ૩૯ ॥

છવ્વીસમું પુદ્ગલ દ્વાર સમાપ્ત

पुढवीए नेरइया असंखेज्जगुणा१३ सहस्सारे कप्पे देवा असंखि-
ज्जगुणा१४ महासुक्के कप्पे देवा असंखिज्जगुणा१५, पंचमाए
धूमप्पभाए पुढवीए नेरइया असंखिज्जगुणा१६, लंतए कप्पए
देवा असंखिज्जगुणा१७, चउत्थीए पंकप्पभाए पुढवीए नेर-
इया असंखिज्जगुणा१८, बंभलोए कप्पे देवा असंखिज्जगुणा
१९, तच्चाए बालुयप्पभाए पुढवीए नेरइया असंखिज्जगुणा
२०, माहिंदे कप्पे देवा असंखिज्जगुणा२१, सणंकुमाररे कप्पे
देवा असंखेज्जगुणा२२, दोच्चाए सक्करप्पभाए पुढवीए नेरइया
असंखिज्जगुणा२३, संसुच्छिमा मणुस्सा असंखिज्जगुणा२४,
ईसाणे कप्पे देवा असंखिज्जगुणा२५, ईसाणे कप्पे देवीओ
संखिज्जगुणाओ२६, सोहम्मे कप्पे देवा संखिज्जगुणा२७, सोह-
म्मे कप्पे देवीओ संखेज्जगुणाओ२८, भवणवासी देवा असं-
खेज्जगुणा२९, भवणवासिणीओ देवीओ संखेज्जगुणाओ३०,
इमीसे रयणप्पभाए पुढवीए नेरइया असंखिज्जगुणा३१, खह-
यरपंचिंदियतिरिक्खजोणिया पुरिसा असंखिज्जगुणा३२, खहयर-
पंचिंदियतिरिक्खजोणिओ संखिज्जगुणाओ३३, थलयरपंचिंदिय-
तिरिक्खजोणिया पुरिसा संखिज्जगुणा३४, थलयरपंचिंदियतिरि-
क्खजोणीणिओ संखिज्जगुणाओ३५, जलयरपंचिंदियतिरिक्ख-
जोणिया पुरिसा संखिज्जगुणा३६, जलयरपंचिंदियतिरिक्खजो-
णिणीओ संखिज्जगुणाओ३७, वाणमंतरा देवा संखिज्जगुणा३८,
वाणमंतरीओ देवीओ संखिज्जगुणाओ३९, जोइसिया देवा संखि-
ज्जगुणा४० जोइसिणीओ देवीओ संखिज्जगुणाओ४१, खहयर-
पंचिंदियतिरिक्खजोणिया नपुंसगा संखिज्जगुणा४२, थलयर-
पंचिंदियतिरिक्खजोणिया नपुंसगा संखिज्जगुणा४३, जलयर-
पंचिंदियतिरिक्खजोणिया नपुंसगा संखिज्जगुणा४४, चउरिंदिया

पञ्जत्तया संखिज्जगुणा४५, पंचिंदिया पञ्जत्तया विसेसाहिया४६,
 वेइंदिया अपञ्जत्तया विसेसाहिया४७, तेइंदिया पञ्जत्तया विसे-
 साहिया४८, पंचिंदिया अपञ्जत्तया असंखेज्जगुणा४९, चउरिं-
 दिया अपञ्जत्तया विसेसाहिया५०, तेइंदिया अपञ्जत्तया विसे-
 साहिया५१, वेइंदिया अपञ्जत्तया विसेसाहिया५२, पत्तेयसरीर-
 बायरवणस्सइकाइया पञ्जत्तया असंखिज्जगुणा५३, बायरनिगोया-
 पञ्जत्तया असंखिज्जगुणा५४, बायरपुढवीकाइया पञ्जत्तया असं-
 खिज्जगुणा५५, बायरआउकाइया पञ्जत्तया असंखिज्जगुणा५६,
 बायरवाउकाइया पञ्जत्तया असंखिज्जगुणा५७, बायरतेउका-
 इया अपञ्जत्तया असंखिज्जगुणा५८, पत्तेयसरीर बायरवणस्सइ-
 काइया अपञ्जत्तया असंखिज्जगुणा५९, बायरनिगोया अप-
 ज्जत्तया असंखिज्जगुणा६० बायरपुढवीकाइया अपञ्जत्तया
 असंखिज्जगुणा६१, बायरआउकाइया अपञ्जत्तया असंखिज्ज-
 गुणा६२, बायरवाउकाइया अपञ्जत्तया असंखिज्जगुणा६३, सुहुम-
 तेउकाइया अपञ्जत्तया असंखिज्जगुणा६४, सुहुमपुढवीकाइया
 अपञ्जत्तया विसेसाहिया६५, सुहुमआउकाइया अपञ्जत्तया
 विसेसाहिया६६, सुहुमवाउकाइया अपञ्जत्तया विसेसाहिया६७,
 सुहुमतेउकाइया पञ्जत्तया संखिज्जगुणा६८, सुहुमपुढवीकाइया
 पञ्जत्तया विसेसाहिया६९, सुहुमआउकाइया पञ्जत्तया विसे-
 साहिया७०, सुहुमवाउकाइया पञ्जत्तया विसेसाहिया७१, सुहु-
 मनिगोया अपञ्जत्तया असंखिज्जगुणा७२, सुहुमनिगोया पञ्ज-
 त्तया संखिज्जगुणा७३, अभवसिद्धिया अणंतगुणा७४, परि-
 वाडय सम्मदिट्ठि अणंतगुणा७६, बायरवणस्सइकाइया पञ्ज-
 त्तया अणंतगुणा७७, बायरपञ्जत्तया विसेसाहिया७८, बायर-
 वणस्सइकाइया अपञ्जत्तया असंखिज्जगुणा७९, बायर अपञ्ज-

તત્ત્વા વિસેસાહિયા૮૦, વાયરા વિસેસાહિયા૮૧, સુદુમવળસ્સઙ્કાઙ્કાઙ્કા અપજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા૮૨, સુદુમ અપજ્જત્તયા વિસેસાહિયા૮૩, સુદુમવળસ્સઙ્કાઙ્કાઙ્કા પજ્જત્તયા સંઘિજ્જગુણા૮૪, પજ્જત્તયા સુદુમા વિસેસાહિયા૮૫, સુદુમા વિસેસાહિયા૮૬, ભવસિદ્ધિયા વિસેસાહિયા૮૭, નિગોયજીવા વિસેસાહિયા૮૮, વળસ્સઙ્કા જીવા વિસેસાહિયા૮૯, ઇન્દિયા વિસેસાહિયા૯૦, તિરિવ્વજોણિયા વિસેસાહિયા૯૧ મિચ્છાદિટ્ઠી વિસેસાહિયા૯૨, અવિરયા વિસેસાહિયા૯૩, સકસાઈ વિસેસાહિયા૯૪, છડમત્થા વિસેસાહિયા૯૫, સજોગી વિસેસાહિયા૯૬, સંસારત્થા વિસેસાહિયા૯૭, સઠ્ઠ જીવા વિસેસાહિયા૯૮, પળવળાણ ભગવઈણ બહુવત્તવ્વયપયં સમત્તં ॥સૂ. ૪૦॥

તદ્વિયં પયં સમત્તં ॥૩॥

છાયા—અથ ભદન્ત ! સર્વજીવાલ્પબહુત્વં મહાદણ્ડકં વર્ણયિષ્યામિ સર્વસ્તોકાઃ ગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિકા મનુષ્યાઃ ૧ માનુષ્યઃ સંખ્યેયગુણાઃ ૨, વાદરતેજઃ કાયિકાઃ પર્યાપ્તિકાઃ અસંખ્યેયગુણાઃ ૩, અનુત્તરૌપપાતિકા દેવાઃ અસંખ્યેયગુણાઃ

મહાદણ્ડક કા અલ્પબહુત્વ

શબ્દાર્થ—(અહ) અથ-અબ (મંતે) હે ભગવન્ ! (સર્વજીવબહુ) સર્વ જીવોં કે અલ્પ બહુત્વ વાલે (મહાદણ્ડયં) મહાદણ્ડક કા (વળ-ઈસ્સામિ) વર્ણન કરુંગા (સર્વત્થોવા ગર્ભવચ્ચકંતિયા મણુસ્સા) સર્વે કમ ગર્ભજ મનુષ્ય હૈં (મણુસ્સીઓ સંઘિજ્જગુણાઓ) મનુષ્યની સંખ્યાત ગુણા અધિક હૈં (વાયરતેઝકાઙ્કા પજ્જત્તયા અસંઘિજ્જગુણા) પર્યાપ્ત

મહાદંડક અલ્પ બહુત્વ

શબ્દાર્થ—(અહ) અથ હવે (મંતે) હે ભગવન્ (સર્વજીવબહુ) સર્વ જીવોના અલ્પ બહુત્વ વાળું (મહાદંડયં) મહાદંડકનું (વળઈસ્સામિ) વર્ણન કરીશ (સર્વત્થોવા ગર્ભવચ્ચકંતિયા મણુસ્સા) સૌથી ઓછા ગર્ભજ મનુષ્યો છે. (મણુસ્સીઓ સંઘિજ્જગુણાઓ) માનુષી સંખ્યાતગણી વધારે છે. (વાયરતેઝકાઙ્કા પજ્જત્તયા અસંઘિજ્જગુણા) પર્યાપ્ત ગણે તેજસ ધિક અસંખ્યાતગણી (અનુત્તરોવવાઙ્કા

૪, ઉપરિમગ્રૈવેયકાઃ દેવાઃ સંખ્યેયગુણાઃ ૫, મધ્યમગ્રૈવેયકાઃ દેવાઃ સંખ્યેયગુણા
૬, અધસ્તનગ્રૈવેયકાઃ દેવાઃ સંખ્યેયગુણાઃ ૭, અચ્યુતે કલ્પે દેવાઃ સંખ્યેયગુણાઃ
૮, આરણે કલ્પે દેવાઃ સંખ્યેયગુણાઃ ૯, પ્રાણતે કલ્પે દેવાઃ સંખ્યેયગુણાઃ ૧૦,
આનતે કલ્પે દેવાઃ સંખ્યેયગુણાઃ ૧૧, અથઃ સપ્તમ્યાં પૃથિવ્યાં નૈરયિકાઃ અસં-
ખ્યેયગુણાઃ ૧૨, પૃથ્વીયાં તમાયાં પૃથિવ્યાં નૈરયિકાઃ અસંખ્યેયગુણાઃ ૧૩, સહ-
સ્રારે કલ્પે દેવા અસંખ્યેયગુણાઃ ૧૪, મહાશુક્રે કલ્પે દેવાઃ અસંખ્યેયગુણાઃ ૧૫,

વાદર તેજસ્કાયિક અસંખ્યાતગુણા હૈં (અણુત્તરોચવાહ્યા દેવા અસં-
સ્થિજ્જગુણા) અનુત્તરોપપાતિક દેવ અસંખ્યાતગુણા હૈં (ઉપરિમગેવિજ્જગા
દેવા સંસ્થિજ્જગુણા) ડપરી ગ્રૈવેયકોં કે દેવ સંખ્યાતગુણા હૈં (મજ્જિમ-
ગેવિજ્જગા દેવા સંસ્થિજ્જગુણા) મધ્યમ ગ્રૈવેયકોં કે દેવ સંખ્યાતગુણા હૈં
(હિદ્દિમગેવિજ્જગા દેવા સંસ્થિજ્જગુણા) નિચલે ગ્રૈવેયકોં કે દેવ સંખ્યાત
ગુણા હૈં (અચ્ચુએ કલ્પે દેવા સંસ્થિજ્જગુણા) અચ્યુત કલ્પ મેં દેવ સંખ્યાત
ગુણા (આરણે કલ્પે દેવા સંસ્થિજ્જગુણા) આરણ કલ્પ મેં દેવ સંખ્યાત-
ગુણા (પ્રાણા કલ્પે દેવા સંસ્થિજ્જગુણા) પ્રાણત કલ્પ મેં દેવ સંખ્યાત-
ગુણા (અહે સત્તમાએ પુઢવીએ નેરહ્યા અસંસ્થિજ્જગુણા) નિચલી સાતવીં
નરક પૃથ્વી મેં નારક અસંખ્યાતગુણા (છદ્દીએ તમાએ પુઢવીએ નેરહ્યા
અસંસ્થિજ્જગુણા) છદ્દી તમઃપ્રભા પૃથ્વી મેં નારક અસંખ્યાતગુણા હૈં (સહ-
સ્રારે કલ્પે દેવા અસંસ્થિજ્જગુણા) સહસ્રાર કલ્પ મેં દેવ અસંખ્યાતગુણા
(મહાસુક્રે કલ્પે દેવા અસંસ્થિજ્જગુણા) મહાશુક્ર કલ્પ મેં દેવ અસં-

દેવા અણંતગુણા) અનુત્તરોપપાતિક દેવ અસંખ્યાતગુણા છે. (ઉપરિમગેવિજ્જા દેવા
સંસ્થિજ્જગુણા) ઉપરના ગ્રૈવેયકદેવ સંખ્યાતગુણા છે. (મજ્જિમગેવિજ્જગા દેવા સંસ્થિ
જ્જગુણા) મધ્યમ ગ્રૈવેયકોના દેવ સંખ્યાતગુણા છે. (હિદ્દિમગેવિજ્જગા દેવા સંસ્થિજ્જ-
ગુણા) નીચેના ગ્રૈવેયકોના દેવ સંખ્યાતગુણા છે. (અચ્ચુએ કલ્પે દેવા સંસ્થિજ્જગુણા)
અચ્યુત કલ્પના દેવો સંખ્યાતગુણા છે. (આરણે કલ્પે દેવા સંસ્થિજ્જગુણા) આરણ
કલ્પના દેવો સંખ્યાતગુણા છે. (પ્રાણા કલ્પે દેવા સંસ્થિજ્જગુણા) પ્રાણતકલ્પમાં
દેવો સંખ્યાતગુણા છે (આણા કલ્પે દેવા સંસ્થિજ્જગુણા) આનત કલ્પમાં દેવો
સંખ્યાતગુણા છે (અહે સત્તમાએ પુઢવીએ નેરહ્યા અસંસ્થિજ્જગુણા) નીચેની
સાતમી નરક ભૂમિમાં નારક અસંખ્યાતગુણા છે. (છદ્દીએ તમાએ પુઢવીએ નેરહ્યા
અસંસ્થિજ્જગુણા) નીચેની સાતમી નરક ભૂમિમાં નારક અસંખ્યાતગુણા છે.
(છદ્દીએ તમાએ પુઢવીએ નેરહ્યા અસંસ્થિજ્જગુણા) છદ્દી તમઃપ્રભા પૃથ્વીમાં નારક
અસંખ્યાતગુણા છે. (સહસ્રારે કલ્પે દેવા અસંસ્થિજ્જગુણા) સહસ્રાર કલ્પમાં દેવ
અસંખ્યાતગુણા છે. (મહાસુક્રે કલ્પે દેવા અસંસ્થિજ્જગુણા) મહાશુક્ર કલ્પમાં

પશ્ચમ્યાં ધૂમપ્રભાયાં પૃથિવ્યાં નૈરયિકાઃ અસંખ્યેયગુણાઃ ૧૬, લાન્તકે કલ્પે-
 દેવા અસંખ્યેયગુણાઃ ૧૭, ચતુર્થ્યાં પદ્મપ્રભાયાં પૃથિવ્યાં નૈરયિકાઃ અસંખ્યેય-
 ગુણાઃ ૧૮, બ્રહ્મલોકે કલ્પે દેવા અસંખ્યેયગુણાઃ ૧૯, તૃતીયસ્યાં વાલુકાપ્રભાયાં
 પૃથિવ્યામ્ નૈરયિકાઃ અસંખ્યેયગુણાઃ ૨૦, માહેન્દ્રે કલ્પે દેવાઃ અસંખ્યેયગુણાઃ
 ૨૧, સનત્કુમારે કલ્પે દેવાઃ અસંખ્યેયગુણાઃ ૨૨, દ્વિતીયસ્યાં શર્કરાપ્રભાયાં
 પૃથિવ્યામ્ નૈરયિકાઃ અસંખ્યેયગુણાઃ ૨૩, સંમૂર્ચ્છિમા મનુષ્યાઃ અસંખ્યેયગુણાઃ
 ૨૪, ઈશાને કલ્પે દેવાઃ અસંખ્યેયગુણાઃ ૨૫, ઈશાને કલ્પે દેવ્યઃ સંખ્યેયગુણાઃ

અસંખ્યાતગુણા (પંચમાણ ધૂમપ્રભાણ પુઢવીણ નેરહ્યા અસંખિજ્જગુણા)
 પાંચવીં ધૂમપ્રભા પૃથ્વી મેં નારક અસંખ્યાતગુણા (લંતણ કપ્પે દેવા
 અસંખિજ્જગુણા) લાન્તક કલ્પ મેં દેવ અસંખ્યાતગુણા (ચઉત્થીણ પંકપ્પ-
 ખાણ પુઢવીણ નેરહ્યા અસંખિજ્જગુણા) ચૌથી પંકપ્રભા પૃથ્વી મેં નારક
 અસંખ્યાતગુણા (વંમલોણ કપ્પે દેવા અસંખિજ્જગુણા) બ્રહ્મલોક કલ્પ
 મેં દેવ અસંખ્યાતગુણા હેં (તચ્ચાણ વાલુકપ્પખાણ પુઢવીણ નેરહ્યા
 અસંખિજ્જગુણા) ત્રીસરી વાલુકાપ્રભા મેં નારક અસંખ્યાતગુણા (માહિંદે
 કપ્પે દેવા અસંખિજ્જગુણા) માહેન્દ્ર કલ્પ મેં દેવ અસંખ્યાતગુણા હેં
 (સળંકુમારે કપ્પે દેવા અસંખિજ્જગુણા) સનત્કુમાર કલ્પ મેં દેવ
 અસંખ્યાતગુણા (દોચ્ચાણ સવ્વકરપ્પખાણ પુઢવીણ નેરહ્યા અસંખિજ્જ-
 ગુણા) દૂસરી શર્કરાપ્રભા પૃથિવી મેં નારક અસંખ્યાતગુણા (સંમુચ્છિમ
 મણુસ્સા અસંખિજ્જગુણા) સંમૂર્ચ્છિમ મનુષ્ય અસંખ્યાતગુણા (ઈસાણે
 કપ્પે દેવા અસંખિજ્જગુણા) ઈશાન કલ્પ મેં દેવ અસંખ્યાતગુણા (ઈસાણે

દેવો અસંખ્યાતગણા છે. (પંચમાણ ધૂમપ્રભાણ પુઢવીણ નેરહ્યા અસંખિજ્જગુણા)
 પાંચવીં ધૂમપ્રભા પૃથ્વીમાં નારક અસંખ્યાતગણા છે. (લંતણ કપ્પે દેવા અસં-
 ખિજ્જગુણા) લાન્તક કલ્પમાં દેવો અસંખ્યાતગણા છે. (ચઉત્થીણ પંકપ્રભાણ પુઢવીણ
 નેરહ્યા અસંખિજ્જગુણા) ચૌથી પંકપ્રભા પૃથ્વીમાં નારક અસંખ્યાતગણા છે.
 (વંમલોણ કપ્પે દેવા અસંખિજ્જગુણા) બ્રહ્મલોક કલ્પમાં દેવો અસંખ્યાતગણા છે.
 (તચ્ચાણ વાલુકપ્રભાણ પુઢવીણ નેરહ્યા અસંખિજ્જગુણા) ત્રીજી વાલુકા પ્રભા
 પૃથ્વીમાં નારકો અસંખ્યાતગણા છે. (માહિંદે કપ્પે દેવા અસંખિજ્જગુણા) માહેન્દ્ર
 કલ્પમાં દેવો અસંખ્યાતગણા છે. (સળંકુમારે કપ્પે દેવા અસંખિજ્જગુણા)
 સનત્કુમાર કલ્પમાં દેવો અસંખ્યાતગણા છે. (દોચ્ચાણ સવ્વકરપ્રભાણ પુઢવીણ
 નેરહ્યા અસંખિજ્જગુણા) બીજી શર્કરાપ્રભા પૃથ્વીમાં નારકો અસંખ્યાતગણા છે.
 (સંમુચ્છિમમણુસ્સા અસંખિજ્જગુણા) સંમૂર્ચ્છિમ મનુષ્ય અસંખ્યાતગણા છે.
 (ઈસાણે કપ્પે દેવા અસંખિજ્જગુણા) ઈશાન કલ્પમાં દેવો અસંખ્યાતગણા છે.

૨૬, સૌધર્મકલ્પે દેવાઃ સંખ્યેયગુણાઃ ૨૭, સૌધર્મકલ્પે દેવ્યઃ સંખ્યેયગુણાઃ ૨૮, ભવનવાસિનો દેવાઃ અસંખ્યેયગુણાઃ ૨૯, ભવનવાસિન્યો દેવ્યઃ સંખ્યેયગુણાઃ ૩૦, અસ્યાઃ રત્નપ્રભાયાઃ પૃથિવ્યા નૈરયિકાઃ અસંખ્યેયગુણાઃ ૩૧, સ્થલચર પञ્ચેન્દ્રિય-તિર્યગ્યોનિકાઃ પુરુષાઃ અસંખ્યેયગુણાઃ ૩૨, સ્થલચરપञ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિક્યઃ સંખ્યેયગુણાઃ ૩૩, સ્થલચરપञ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકાઃ પુરુષાઃ સંખ્યેયગુણાઃ ૩૪, સ્થલચરપञ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિક્યઃ સંખ્યેયગુણાઃ ૩૫, જલચરપञ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યો-નિકાઃ પુરુષાઃ સંખ્યેયગુણાઃ ૩૬, જલચર પञ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિક્યઃ સંખ્યેય-

કલ્પે દેવીઓ સંખિજ્જગુણાઓ) ईशान કલ્પ મેં દેવિયાં સંખ્યાતગુણી (સોહમ્મે કલ્પે દેવા સંખિજ્જગુણા) સૌધર્મકલ્પ મેં દેવ સંખ્યાતગુણા (સોહમ્મે કલ્પે દેવીઓ સંખેજ્જગુણાઓ) સૌધર્મકલ્પ મેં દેવિયાં સંખ્યાત ગુણી (ભવનવાસી દેવા અસંખેજ્જગુણા) ભવનવાસી દેવ અસંખ્યાત-ગુણા (ભવનવાસિનીઓ દેવીઓ સંખેજ્જગુણાઓ) ભવનવાસિની દેવીયાં સંખ્યાતગુણી (હમીસે રચણપ્પમાણ પુઢવીણ નેરહ્યા અસંખિજ્જ ગુણા) હસ રત્નપ્રભા પૃથિવીકે નારક અસંખ્યાતગુણા) (સ્વહયર પંચિ-દિયતિરિક્કજોણિયા) સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યચ્યોનિક (પુરિસા) પુરુષ (અસંખિજ્જગુણા) અસંખ્યાતગુણા (સ્વહયરપંચિદિય તિરિક્કજોણિ-નીઓ અસંખિજ્જગુણાઓ) સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યચ્ચિનિયાં સંખ્યાતગુણા (થલચરપંચિદિય તિરિક્કજોણિયા સંખિજ્જગુણા) સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યચ્ચ પુરુષ સંખ્યાતગુણા (થલચર પંચિદિય તિરિક્કજોણિનીઓ સંખિજ્જગુણાઓ) સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યચ્ચિનિયાં સંખ્યાતગુણી (જલ-ચર પંચિદિયતિરિક્કજોણિયા પુરિસા સંખિજ્જગુણા) જલચર પંચેન્દ્રિય

(ईशाने कल्पे देवीओ संखिज्जगुणाओ) ईशान कल्पमा देवियो संख्यातगण्णी छे (सोहममे कल्पे देवा संखिज्जगुणा) सौधर्म कल्पमा देवो संख्यातगण्णु छे. (सोहममे कल्पे देवीओ संखेज्जगुणाओ) सौधर्म कल्पमा देवियो संख्यातगण्णी छे. (भवणवासो देवा असंखेज्जगुणा) भवनवासी देवो असंख्यातगण्णु छे. (भवणवासिणीओ देवीओ संखेज्जगुणाओ) भवनवासिनी देवीओ संख्यातगण्णी छे. (हमीसे रचणपमाए पुढवीए नेरह्या असंखिज्जगुणा) आ रत्नप्रभा पृथ्वीना नारके असंख्यातगण्णु छे. (स्वहयरपंचिदियतिरिक्खजोणिया) स्थलचर पञ्चेन्द्रिय तिर्यच्योनिक्क (पुरिसा) पुरुष (असंखिज्जगुणा) असंख्यातगण्णु छे. (स्वहयर पंचिदिय तिरिक्खजोणिणीओ संखिज्जगुणाओ) स्थलचर पञ्चेन्द्रिय तिर्यच्य स्त्रीयो संख्यातगण्णी छे. (थलयपंचिदियतिरिक्खजोणिया पुरिसा संखिज्जगुणा) स्थलचर पञ्चेन्द्रिय तिर्यच्य पुरुष संख्यातगण्णु छे (थलयपंचिदियतिरिक्खजोणिणीओ संखिज्ज-गुणाओ) स्थलचर पञ्चेन्द्रिय तिर्यच्य स्त्रीयो संख्यातगण्णी छे. (जलयर पंचि-

ગુણાઃ ૩૭, વાનવ્યન્તરાઃ દેવાઃ સંખ્યેયગુણા' ૩૮, વાનવ્યન્તર્યો દેવ્યઃ સંખ્યેયગુણાઃ ૩૯ જ્યોતિષ્કા દેવાઃ સંખ્યેયગુણાઃ ૪૦, જ્યોતિષ્કયો દેવ્યઃ સંખ્યેયગુણાઃ ૪૧, સ્થલચર પંચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકા નપુંસકાઃ સંખ્યેયગુણાઃ ૪૨, સ્થલચરપંચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકા નપુંસકાઃ સંખ્યેયગુણાઃ ૪૩, જલચરપંચેન્દ્રિય-તિર્યગ્યોનિકા નપુંસકાઃ સંખ્યેયગુણાઃ ૪૪ ચતુરિન્દ્રિયાઃ પર્યાપ્તકાઃ સંખ્યેય-ગુણાઃ ૪૫, પંચેન્દ્રિયાઃ પર્યાપ્તકાઃ વિશેષાધિકાઃ ૪૬, દ્વીન્દ્રિયાઃ પર્યાપ્તકાઃ

તિર્યચ્યોનિક પુરુષ સંખ્યાતગુણા (જલચર પંચિંદિય તિરિક્ષજોણિ-
નીઓ સંખિજ્જગુણાઓ) જલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યગ્યોનિકસ્ત્રિયાં સંખ્યાત
ગુણી (વાણમંતરા દેવા સંખિજ્જગુણા) વાનવ્યન્તર દેવ સંખ્યાતગુણા
(વાણમંતરીઓ દેવીઓ સંખિજ્જગુણાઓ) વાનવ્યન્તરી દેવિયાં સંખ્યાત
ગુણા (જોહસિયા દેવા સંખિજ્જગુણા) જ્યોતિષ્ક દેવ સંખ્યાતગુણા
(જોહસિનીઓ દેવીઓ સંખિજ્જગુણાઓ) જ્યોતિષ્ક દેવિયાં સંખ્યાત-
ગુણા (સ્થલચર પંચિંદિયતિરિક્ષજોણિયા નપુંસગા સંખિજ્જગુણા) સ્થલચર
પંચેન્દ્રિય તિર્યચ્યોનિક નપુંસક સંખ્યાતગુણા હૈં (જલચરપંચિંદિય-
તિરિક્ષજોણિયા નપુંસગા સંખિજ્જગુણા) સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યચ
નપુંસક સંખ્યાતગુણા (જલચરપંચિંદિય તિરિક્ષજોણિયા નપુંસગા
સંખિજ્જગુણા) જલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યચ યોનિક નપુંસક સંખ્યાતગુણા
(ચતુરિંદિયા પઞ્જત્તયા સંખિજ્જગુણા) ચતુરિન્દ્રિય પર્યાપ્ત સંખ્યાતગુણા
(પંચિંદિયા પઞ્જત્તયા વિશેષાધિકા) પંચેન્દ્રિય પર્યાપ્ત વિશેષાધિક

દિય તિરિક્ષજોણિયા પુરિસા સંખિજ્જગુણા) જલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યચ યોનિક
પુરુષો સંખ્યાતગણા છે. (જલચરપંચિંદિયતિરિક્ષજોણિનીઓ સંખિજ્જગુણાઓ)
જલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યચ્યોનિક સ્ત્રિયો સંખ્યાતગણી છે. (વાણમંતરા દેવા સંખિ
જ્જગુણા) વાનવ્યન્તર દેવ સંખ્યાતગણા છે. (વાણમંતરીઓ દેવીઓ સંખિજ્જગુણાઓ)
વાનવ્યન્તરી દેવિયો સંખ્યાતગણી છે. (જોહસિયા દેવા સંખિજ્જગુણા) જ્યોતિષ્ક
દેવ સંખ્યાતગણા છે. (જોહસિનીઓ દેવીઓ સંખિજ્જગુણાઓ) જ્યોતિષ્ક દેવીયો
સંખ્યાતગણી છે. (સ્થલચરપંચિંદિયતિરિક્ષજોણિયા નપુંસગા સંખિજ્જગુણા) સ્થલચર
પંચેન્દ્રિય તિર્યચ્યોનિક નપુંસક સંખ્યાતગણા છે. (જલચરપંચિંદિયતિરિક્ષજોણિયા
નપુંસગા સંખિ જગુણા) જલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યચ નપુંસક સંખ્યાતગણા છે.
(જલચર પંચિંદિયતિરિક્ષજોણિયા નપુંસગા સંખિજ્જગુણા) જલચર પંચેન્દ્રિય
તિર્યચ નપુંસક સંખ્યાતગણા છે. (ચતુરિંદિયા પઞ્જત્તયા સંખિજ્જગુણા) ચતુરિન્દ્રિય
પર્યાપ્ત સંખ્યાતગણા છે. (પંચિંદિયા પઞ્જત્તયા વિશેષાધિકા) પંચેન્દ્રિય પર્યાપ્ત

વિશેષાધિકાઃ ૪૭, ત્રીન્દ્રિયાઃ પર્યાપ્તકાઃ વિશેષાધિકાઃ ૪૮, પચ્ચેન્દ્રિયાઃ
અપર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણાઃ ૪૯, ચતુરિન્દ્રિયાઃ અપર્યાપ્તકાઃ વિશેષાધિકાઃ ૫૦,
ત્રીન્દ્રિયાઃ અપર્યાપ્તકા વિશેષાધિકાઃ ૫૧, દ્વીન્દ્રિયા અપર્યાપ્તકા વિશેષાધિકાઃ
૫૨, પ્રત્યેકશરીરવાદરવનસ્પતિકાયાિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણાઃ ૫૩,
વાદરનિગોદાઃ, પર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણાઃ ૫૪, વાદરપૃથિવીકાયાિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ
અસંખ્યેયગુણાઃ ૫૫, વાદરાપ્કાયાિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણાઃ ૫૬, વાદર-
વાયુકાયાિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણાઃ ૫૭ વાદરતેજઃકાયાિકાઃ અપર્યાપ્તકાઃ

(વેદંદિયા પજ્જત્તયા વિસેસાહિયા) દ્વીન્દ્રિય પર્યાપ્ત વિશેષાધિક (તેદં-
દિયા પજ્જત્તયા વિસેસાહિયા) ત્રીન્દ્રિય પર્યાપ્ત વિશેષાધિક (પંચિન્દિયા
અપજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા) પચ્ચેન્દ્રિય અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગુણા (ચત્ત-
રિન્દિયા અપજ્જત્તયા વિસેસાહિયા) ચૌદ્વિન્દ્રિય અપર્યાપ્ત વિશેષાધિક
(તેદંદિયા અપજ્જત્તયા વિસેસાહિયા) ત્રીન્દ્રિય અપર્યાપ્ત વિશેષાધિક
(વેદંદિયા અપજ્જત્તયા વિસેસાહિયા) દ્વીન્દ્રિય અપર્યાપ્ત વિશેષાધિક
(પત્તેયસરીર વાયરવણસ્સહકાહ્યા પજ્જત્તયા અસંખિજ્જગુણા) પ્રત્યેક
શરીર વાદર વનસ્પતિકાયાિક પર્યાપ્ત અસંખ્યાતગુણા (વાયરનિગોયા
પજ્જત્તયા અસંખિજ્જગુણા) વાદર નિગોદ પર્યાપ્ત અસંખ્યાતગુણા (વાયર
પુઢવિકાહ્યા પજ્જત્તયા અસંખિજ્જગુણા) વાદરપૃથિવીકાયાિક પર્યાપ્ત
અસંખ્યાતગુણા (વાયરઆઠકાહ્યા પજ્જત્તયા અસંખિજ્જગુણા) વાદર
અપ્કાયાિક પર્યાપ્ત અસંખ્યાતગુણા (વાયરવાઠકાહ્યા પજ્જત્તયા અસં-
ખિજ્જગુણા) વાદર વાયુકાયાિક પર્યાપ્ત અસંખ્યાતગુણા (વાયરતેજઃકા-

વિશેષાધિક છે. (વેદંદિયા પજ્જત્તયા વિસેસાહિયા) દ્વીન્દ્રિય પર્યાપ્ત વિશેષાધિક
છે. (તેદંદિયા પજ્જત્તયા વિસેસાહિયા) ત્રીન્દ્રિય પર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે. (પંચિ-
દિયા અપજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા) પચ્ચેન્દ્રિય અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગુણા છે. (ચત્ત-
રિન્દિયા અપજ્જત્તયા વિસેસાહિયા) ચાર દ્વિન્દ્રિયવાળા અપર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે.
(તેદંદિયા અપજ્જત્તયા વિસેસાહિયા) ત્રણ દ્વિન્દ્રિયવાળા અપર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે.
(વેદંદિયા અપજ્જત્તયા વિસેસાહિયા) બેદ્વિન્દ્રિય અપર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે.
(પત્તેયસરીરવાયરવણસ્સહકાહ્યા પજ્જત્તયા અસંખિજ્જગુણા) પ્રત્યેક શરીર વાદર
વનસ્પતિકાયાિક પર્યાપ્ત અસંખ્યાતગુણા છે. (વાયરનિગોયા પજ્જત્તયા અસંખિજ્જ-
ગુણા) વાદર નિગોદ પર્યાપ્ત અસંખ્યાતગુણા છે. (વાયરપુઢવીકાહ્યા પજ્જત્તયા
અસંખિજ્જગુણા) વાદર પૃથ્વીકાયાિક પર્યાપ્ત અસંખ્યાતગુણા છે. (વાયરઆઠકાહ્યા
પજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા) વાદર અપ્કાયાિક પર્યાપ્ત અસંખ્યાતગુણા છે. (વાયર-
વાઠકાહ્યા પજ્જત્તયા અસંખિજ્જગુણા) વાદર વાયુકાયાિક પર્યાપ્ત અસંખ્યાતગુણા છે.

અસંખ્યેયગુણાઃ ૫૮, પ્રત્યેકશરીરવાદરવનસ્પતિકાયાિકાઃ અપર્યાપ્તકાઃ અસં-
 ર્યેયગુણાઃ ૫૯, વાદરનિગોદાઃ અપર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણાઃ ૬૦ વાદરપૃથિવી-
 કાયાિકા અપર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણાઃ ૬૧, વાદરાપ્કાયાિકાઃ અપર્યાપ્તકાઃ અસં-
 ર્યેયગુણાઃ ૬૨ વાદરવાયુકાયાિકાઃ અપર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણાઃ ૬૩, સૂક્ષ્મતેજઃ
 કાયાિકા અપર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણાઃ ૬૪, સૂક્ષ્મપૃથિવીકાયાિકાઃ અપર્યાપ્તકાઃ વિશે-
 પાધિકાઃ ૬૫, સૂક્ષ્માપ્કાયાિકાઃ અપર્યાપ્તકાઃ વિશેષાધિકાઃ ૬૬, સૂક્ષ્મવાયુવાયાિકા
 અપર્યાપ્તકાઃ વિશેષાધિકાઃ ૬૭, સૂક્ષ્મતેજઃ કાયાિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ સંખ્યેયગુણાઃ ૬૮,

હયા અપજ્જત્તયા અસંખિજ્જગુણા) વાદર તેજસ્કાયાિક અપર્યાપ્ત અસં-
 ર્યાતગુણા (પત્તેયસરીર વાયરવળસ્સહકાહયા અપજ્જત્તયા અસંખિજ્જ-
 ગુણા) પ્રત્યેક શરીર વાદર વનસ્પતિકાયાિક અપર્યાપ્ત અસંર્યાતગુણા
 (વાયરનિગોયા અપજ્જત્તયા અસંખિજ્જગુણા) વાદર નિગોદ અપર્યાપ્ત
 અસંર્યાતગુણા (વાયરપુઢવિકાહયા અપજ્જત્તયા અસંખિજ્જગુણા) વાદર
 પૃથિવીકાયાિક અપર્યાપ્ત અસંર્યાતગુણા (વાયરઆઝકાહયા અપજ્જ-
 ત્તયા અસંખિજ્જગુણા) વાદર અપ્કાયાિક અપર્યાપ્ત અસંર્યાતગુણા
 (વાયરવાઝકાહયા અપજ્જત્તયા અસંખિજ્જગુણા) વાદર વાયુકાયાિક
 અપર્યાપ્ત અસંર્યાતગુણા (સુહુમ તેઝકાહયા અપજ્જત્તયા અસંખિજ્જ-
 ગુણા) સૂક્ષ્મ તેજસ્કાયાિક અપર્યાપ્ત અસંર્યાતગુણા (સુહુમ પુઢવીકા-
 હયા અપજ્જત્તયા વિસેસાહયા) સૂક્ષ્મ પૃથિવીકાયાિક અપર્યાપ્ત વિશે-
 પાધિક (સુહુમ આઝકાહયા અપજ્જત્તયા વિસેસાહયા) સૂક્ષ્મ અપ્કા-
 યાિક અપર્યાપ્ત વિશેષાધિક (સુહુમ વાઝકાહયા અપજ્જત્તયા વિસેસા-

(વાયર તેઝકાહયા અપજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા) વાદર તેજસ્કાયાિક અપર્યાપ્ત
 અસંખ્યાતગણ છે. (પત્તેયસરીરવાયરવળસ્સહકાહયા અપજ્જત્તયા અસંખિજ્જગુણા)
 પ્રત્યેક શરીર વાદર વનસ્પતિકાયાિક અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગણ છે. (વાયરનિગોયા
 અપજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા) વાદરનિગોદ અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગણ છે. (વાયરપુઢવિ-
 કાહયા અપજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા) વાદર પૃથ્વીકાયાિક અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગણ છે.
 (વાયરઆઝકાહયા અપજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા) વાદર અપ્કાયાિક અપર્યાપ્ત અસંખ્યા
 તગણ છે. (વાયર વાઝકાહયા અપજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા) વાદર વાયુકાયાિક અપ-
 ર્યાપ્ત અસંખ્યાતગણ છે. (સુહુમ તેઝકાહયા અપજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા) સૂક્ષ્મતેજ-
 સ્કાયાિક અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગણ છે. (સુહુમ પુઢવીકાહયા અપજ્જત્તયા વિસેસાહયા)
 સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયાિક અપર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે. (સુહુમ આઝકાહયા અપજ્જત્તયા વિસે
 સાહયા) સૂક્ષ્મ અપ્કાયાિક અપર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે. (સુહુમ વાઝકાહયા અપજ્જત્તયા
 વિસેસાહયા) સૂક્ષ્મ વાયુકાયાિક અપર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે. (સુહુમ તેઝકાહયા પજ્જત્તયા

સૂક્ષ્મપૃથિવીકાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ વિશેષાધિકાઃ ૬૯, સૂક્ષ્માપ્કાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ વિશેષાધિકાઃ ૭૦, સૂક્ષ્મવાયુકાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ વિશેષાધિકાઃ ૭૧, સૂક્ષ્મનિગોદાઃ અપર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણાઃ ૭૨, સૂક્ષ્મનિગોદાઃ પર્યાપ્તકાઃ સંખ્યેયગુણાઃ ૭૩, અભવસિદ્ધિકા અનન્તગુણાઃ ૭૪, પ્રતિપતિતસમ્યગ્દૃષ્ટયોઽનન્તગુણાઃ ૭૫, સિદ્ધાઃ અનન્તગુણાઃ ૭૬, વાદરવનસ્પતિકાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ અનન્તગુણાઃ ૭૭, વાદર પર્યાપ્તકાઃ વિશેષાધિકાઃ ૭૮ વાદરવનસ્પતિકાયિકાઃ અપર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણાઃ ૭૯, વાદરા પર્યાપ્તકાઃ વિશેષાધિકાઃ ૮૦, વાદરાઃ

હિયા) સૂક્ષ્મ વાયુકાયિક અપર્યાપ્ત વિશેષાધિક (સુહુમ તેઝકાઈયા પજ્જત્તયા સંઘિજ્જગુણા) સૂક્ષ્મ તેજસ્કાયિક પર્યાપ્ત સંખ્યાતગુણા (સુહુમ પુઢવીકાઈયા પજ્જત્તયા વિસેસાહિયા) સૂક્ષ્મ પૃથિવીકાયિક પર્યાપ્ત વિશેષાધિક (સુહુમ આઝકાઈયા પજ્જત્તયા વિસેસાહિયા) સૂક્ષ્મ અપ્કાયિક પર્યાપ્ત વિશેષાધિક (સુહુમ વાઝકાઈયા પજ્જત્તયા વિસેસાહિયા) સૂક્ષ્મ વાયુકાયિક પર્યાપ્ત વિશેષાધિક (સુહુમ નિગોયા અપજ્જત્તયા અસંઘિજ્જગુણા) સૂક્ષ્મ નિગોદ અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગુણા (સુહુમ નિગોયા પજ્જત્તયા સંઘિજ્જગુણા) સૂક્ષ્મ નિગોદ પર્યાપ્ત સંખ્યાતગુણા (અભવસિદ્ધિયા અણંતગુણા) અભવ્ય અનન્તગુણા (પરિવડિય સમ્મદિઠિયા અણંતગુણા) સમ્યક્ત્વ સે ભ્રષ્ટ અનન્તગુણા (સિદ્ધા અણંતગુણા) સિદ્ધ અનન્તગુણા હૈં । (વાયરવણસ્સઈકાઈયા પજ્જત્તયા અણંતગુણા) વાદર વનસ્પતિકાયિક પર્યાપ્ત અનન્તગુણા (વાયર પજ્જત્તયા વિસેસાહિયા) વાદર પર્યાપ્ત વિશેષાધિક (વાયરવણસ્સઈકાઈયા અપજ્જત્તયા અસંઘિજ્જગુણા) વાદર વનસ્પતિકાયિક અપર્યાપ્ત અસંખ્યાત

સંઘિજ્જગુણા) સૂક્ષ્મ તેજસ્કાયિક પર્યાપ્ત સંખ્યાતગુણા છે. (સુહુમ પુઢવીકાઈયા પજ્જત્તયા વિસેસાહિયા) સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિક પર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે. (સુહુમ આઝકાઈયા પજ્જત્તયા વિસેસાહિયા) સૂક્ષ્મ અપ્કાયિક પર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે. (સુહુમ વાઝકાઈયા પજ્જત્તયા વિસેસાહિયા) સૂક્ષ્મ વાયુકાયિક પર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે. (સુહુમ નિગોયા અપજ્જત્તયા અસંઘિજ્જગુણા) સૂક્ષ્મ નિગોદ અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગુણા છે. (સુહુમ નિગોયા પજ્જત્તયા સંઘિજ્જગુણા) સૂક્ષ્મ નિગોદ પર્યાપ્ત સંખ્યાતગુણા છે. (અભવસિદ્ધિયા અણંતગુણા) અભવ્ય અનન્તગુણા છે. (પરિવડિયસમ્મદિઠિયા અણંતગુણા) સમ્યક્ત્વથી ભ્રષ્ટ અનન્તગુણા છે. (સિદ્ધા અણંતગુણા) સિદ્ધ અનન્તગુણા છે. (વાયરવણસ્સઈકાઈયા પજ્જત્તયા અણંતગુણા) વાદર વનસ્પતિકાયિક પર્યાપ્ત અનન્તગુણા છે. (વાયર પજ્જત્તયા વિસેસાહિયા) વાદર પર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે. (વાયર વણસ્સઈકાઈયા અપજ્જત્તયા અસંઘિજ્જગુણા) વાદર વનસ્પતિકાયિક અપર્યાપ્ત અસંખ્યાત

વિશેષાધિકાઃ ૮૧, સૂક્ષ્મવનસ્પતિકાયિકાઃ અપર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણાઃ ૮૨, સૂક્ષ્માપર્યાપ્તકાઃ વિશેષાધિકાઃ ૮૩, સૂક્ષ્મવનસ્પતિકાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ સંખ્યેય-ગુણાઃ ૮૪, સૂક્ષ્મપર્યાપ્તકાઃ વિશેષાધિકાઃ ૮૫, સૂક્ષ્મા વિશેષાધિકાઃ ૮૬, ભવ-સિદ્ધિકા વિશેષાધિકાઃ ૮૭ નિર્ગોદા જીવાઃ વિશેષાધિકાઃ ૮૮, વનસ્પતિજીવા વિશેષાધિકાઃ ૮૯, એકેન્દ્રિયાઃ વિશેષાધિકાઃ ૯૦ તિર્યગ્યોનિકા વિશેષાધિકાઃ ૯૧, મિથ્યા દૃષ્ટ્યો વિશેષાધિકાઃ ૯૨. અવિરતાઃ વિશેષાધિકાઃ ૯૩ સકપા-યિણો વિશેષાધિકાઃ ૯૪, છદ્મસ્થાઃ વિશેષાધિકાઃ ૯૫, સયોગિનો વિશેષા-ગુણા (વાયર અપજ્જત્તગા વિસેસાહિયા) વાદર અપર્યાપ્ત વિશેષાધિક (વાયરા વિસેસાહિયા) વાદર વિશેષાધિક (સુહુમ વળસ્સઙ્કાહ્યા અપજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા) સૂક્ષ્મ વનસ્પતિકાયિક અપર્યાપ્ત અસં-ખ્યાતગુણા (સુહુમ અપજ્જત્તયા વિસેસાહિયા) સૂક્ષ્મ અપર્યાપ્તક વિશે-પાધિક (સુહુમ વળસ્સઙ્કાહ્યા પજ્જત્તયા સંખિજ્જગુણા) સૂક્ષ્મ વન-સ્પતિકાયિક પર્યાપ્ત સંખ્યાતગુણા (સુહુમ પજ્જત્તયા વિસેસાહિયા) સૂક્ષ્મ પર્યાપ્તક વિશેષાધિક (સુહુમા વિસેસાહિયા) સૂક્ષ્મ જીવ વિશે-પાધિક (ભવસિદ્ધિયા વિસેસાહિયા) ભવ્ય વિશેષાધિક (નિર્ગોયજીવા વિસેસાહિયા) નિર્ગોદ જીવ વિશેષાધિક (વળસ્સઙ્કાહ્યા જીવા વિસેસાહિયા) વનસ્પતિ જીવ વિશેષાધિક (એગિંદિયા વિસેસાહિયા) એકેન્દ્રિય વિશે-પાધિક (તિરિક્કલ્લજોણિયા વિસેસાહિયા) તિર્યંચ વિશેષાધિક (મિચ્છા-દિટ્ઠી વિસેસાહિયા) મિથ્યાદૃષ્ટિ વિશેષાધિક (અવિરયા વિસેસાહિયા) અવિરત વિશેષાધિક (સકસાઈ વિસેસાહિયા) સકપાય જીવ વિશે-પાધિક (છદ્મસ્થા વિસેસાહિયા) છદ્મસ્થ વિશેષાધિક (સ જોગી

ગણુ છે. (વાયર અપજ્જત્તગા વિસેસાહિયા) વાદર અપર્યાપ્તક વિશેષાધિક છે. (વાયરા વિસેસાહિયા) વાદર વિશેષાધિક છે. (સુહુમ વળસ્સઙ્કાહ્યા અપજ્જત્તગા અસંખેજ્જ-ગુણા) સૂક્ષ્મ વનસ્પતિકાયિક અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગણુ છે. (સુહુમ અપજ્જત્તયા વિસે-સાહિયા) સૂક્ષ્મ અપર્યાપ્તક વિશેષાધિક છે. (સુહુમ વળસ્સઙ્કાહ્યા પજ્જત્તયા સંખિ-જ્જગુણા) સૂક્ષ્મ વનસ્પતિકાયિક પર્યાપ્ત સંખ્યાતગણુ છે. (સુહુમ પજ્જત્તયા વિસેસા-હિયા) સૂક્ષ્મ પર્યાપ્તક વિશેષાધિક છે. (સુહુમા વિસેસાહિયા) સૂક્ષ્મ જીવ વિશેષાધિક (ભવસિદ્ધિયા વિસેસાહિયા) ભવ્ય વિશેષાધિક છે. (નિર્ગોયજીવા વિસેસાહિયા) નિર્ગોદ જીવ વિશેષાધિક છે. (વળસ્સઙ્કાહ્યા જીવા વિસેસાહિયા) વનસ્પતિ જીવ વિશે-પાધિક છે. (એગિંદિયા વિસેસાહિયા) એકેન્દ્રિય વિશેષાધિક છે. (તિરિક્કલ્લજોણિયા વિસેસાહિયા) તિર્યંચ વિશેષાધિક છે. (મિચ્છાદિટ્ઠિ વિસેસાહિયા) મિથ્યાદૃષ્ટિ વિશેષાધિક છે. (અવિરયા વિસેસાહિયા) અવિરત વિશેષાધિક છે. (સકસાઈ વિસે-

धिकाः ९६, संसारस्था विशेषाधिकाः ९७, सर्वजीवाः विशेषाधिकाः ९८, प्रज्ञापनायां भगवत्यां बहुवक्तव्यपदं समाप्तम्, तृतीयं पदं समाप्तम् ॥ सू० ४० ॥

टीका—अथ महादण्डकं व्याख्यातुकामो गौतमो गुरुमापृच्छते—‘अहं भंते ! सर्वजीवेष्वप्यहं महादण्डकं वर्णयिष्यामि’ हे भदन्त ! अथ सर्वजीवाल्लपवहु-त्वं यस्मिन् तत् तथाविधं महादण्डकं वर्णयिष्यामि—व्याख्यास्यामि एतेन गुर्वनु-ज्ञयैव शिष्य किमपि विवक्षतीति सिद्धम् अथ प्रतिज्ञातमाह—‘सर्ववत्थोवा गवम-वकंतिया मणुस्सा ?’ सर्वस्तोकाः—सर्वेभ्योऽल्पाः, गर्भव्युत्क्रान्तिकाः—गर्भाद्-व्युत्क्रान्तिः निष्क्रान्तिः उत्पत्तिर्येषां ते गर्भव्युत्क्रान्तिकाः, मनुष्या भवन्ति, तेषां संख्येयकोटि-कोटि प्रमाणत्वात् १, तेभ्योऽपि ‘मणुस्सीओ संखिज्ज-

विसेसाहिया) सयोगी विशेषाधिक (संसारस्था विसेसाहिया) संसारी जीव विशेषाधिक (सर्वजीवा विसेसाहिया) सर्व जीव विशेषाधिक ।

प्रज्ञापना भगवती का बहुवक्तव्यता पद समाप्त

तृतीय पद समाप्त

टीकार्थ—महादण्डक का व्याख्यान करने के इच्छुक गौतम स्वामी गुरु से अनुमति लेते हैं कि—प्रभो ! समस्त जीवों का अल्पबहुत जिसमें प्रतिपादित किया गया है, उस महादण्डक का व्याख्यान करूंगा । इससे फलित होता है कि शिष्य को गुरु की अनुज्ञा लेकर ही व्याख्यान करना चाहिए ।

अब महादण्डक प्रारंभ किया जाता है—

गर्भज ३. र्थात् गर्भ जन्म से उत्पन्न होने वाले मनुष्य सब से कम हैं, क्योंकि उनकी संख्या संख्यात कोडाकोडी परिमित ही है (१) मनुष्यस्त्रियां उनकी अपेक्षा संख्यातगुणी अधिक हैं, क्योंकि वे

साहिया) सकपाय एव विशेषाधिक छे. (छउमत्था विसेसाहिया) छद्मस्थ विशेषाधिक छे (सजोगी विसेसाहिया) सयोगी विशेषाधिक छे. (संसारस्था विसेसाहिया) संसारी एव विशेषाधिक छे. (सर्वजीवा विसेसाहिया) सर्व एव विशेषाधिक छे.

प्रज्ञापना भगवतीनुं अल्प बहुत्व वक्तव्यता पद समाप्त

तृतीय पद समाप्त

टीकार्थ—महादण्डकनुं व्याख्यान करवाने छच्छुक गौतमस्वामी गुइनी अनु-मति ले छे के प्रभो ! समस्त एवोना अल्प बहुत्व जेमां प्रतिपादित करेलां छे, ते महादण्डकनुं व्याख्यान करीश. तेनाथी इलित थाज छे के शिष्ये गुइनी आज्ञा लधने ज व्याख्यान करवु लेधये हवे महादण्डक प्रारंभ कराय छे.

(१) गर्भज र्थात् गर्भजन्मथी उत्पन्न थनारा मनुष्य अधाथी ओछा छे, केमके तेमनी संख्या संख्यात कोडा कोडी परिमित ज छे १, मनुष्यस्त्रीओ

ગુણાઓ' માનુષ્યઃ-મનુષ્યસ્ત્રિયઃ સંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, તાસાં મનુષ્યાપેક્ષયા સપ્ત-
વિંશતિગુણાધિકત્વાત્ તથા ચોક્તમ્-'સત્તાવીસગુણા પુણા મણુયાણં તદહિયાચેવ'
સપ્તવિંશતિગુણાઃ પુનર્મનુષ્યાણાં તદધિકાશ્ચૈવ ૨, તાભ્યોઽપિ 'વાયરતેઉકાઈયા
પજ્જતયા અસંખિજ્જગુણા' ૩, વાદર તેજઃકાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેય-
ગુણા ભવન્તિ તેષાં કતિપયવર્ગન્યૂનાવલિકાઘનસમયપ્રમાણત્વાત્ ૩, તેભ્યોઽપિ
'અણુત્તરોવવાઈયા દેવા અસંખિજ્જગુણા' અનુત્તરૌપપાતિકાઃ દેવાઃ અસંખ્યેયગુણા
ભવન્તિ તેષાં ક્ષેત્રપલ્યોપમાસંખ્યેયભાગવર્તિનભઃપ્રદેશરાશિપ્રમાણત્વાત્ ૪,
તેભ્યોઽપિ 'ઉવરિમગેવિજ્જગા દેવા સંખિજ્જગુણા ૫' ઉપરિમત્રિકગ્રૈવેયકા દેવાઃ
સંખ્યેયગુણા ભવન્તિ તેષાં બૃહત્તરપલ્યોપમાસંખ્યેયભાગવર્ત્યાકાશપ્રદેશરાશિ-
પ્રમાણત્વાત્ ૫, અનુત્તરદેવાનાં પશ્ચ વિમાનસત્ત્વેન, ઉપરિતનગ્રૈવેયકત્રિકે તુ

મનુષ્યપુરુષોંની અપેક્ષા સત્તાઈસગુણી ઓર સત્તાઈસ ડ્યાદા હોતી
હૈં । કહા મી હૈ-મનુષ્યસ્ત્રિયાં સત્તાઈસગુણી ઓર સત્તાઈસ અધિક
હોતી હૈં । (૨) મનુષ્યસ્ત્રિયોંની અપેક્ષા વાદર તેજસ્કાયિક પર્યાપ્ત
જીવ અસંખ્યાતગુણા અધિક હોતે હૈં, ક્યોંકિ વે કતિપય વર્ગ કમ
આવલિકાઘન સમય પ્રમાણ હૈં । (૩) ડનકી અપેક્ષા અનુત્તરૌપપા-
તિક દેવ અસંખ્યાતગુણા અધિક હૈં, ક્યોંકિ વે ક્ષેત્ર પલ્યોપમ કે
અસંખ્યાતવેં ભાગવર્ત્યા આકાશ પ્રદેશોંની રાશિ કે વરાવર હૈં । (૪)
ડનકી અપેક્ષા ડપરી તીન ગ્રૈવેયકોંની દેવ સંખ્યાતગુણા અધિક હૈં,
ક્યોંકિ વે બૃહત્તર (અધિક વડે) પલ્યોપમ કે અસંખ્યાતવેં ભાગ મેં
રહે હુઅ આકાશપ્રદેશોંની રાશિ કે વરાવર હૈં । અનુત્તર દેવોંની કે સિર્ફ
પાંચ વિમાન હૈં, કિન્તુ ડપર કે તીન ગ્રૈવેયકોંની મેં સૌ વિમાન હૈં ઓર

તેમનાથી સંખ્યાતગણી અધિક છે, કેમકે તેઓ મનુષ્ય પુરુષોની અપેક્ષાએ
સત્તાવીસ ગણી અને સત્તાવીસ અધિક હોય છે. કહું પણ છે-મનુષ્ય સ્ત્રીઓ
સત્તાવીસ ગણી અને સત્તાવીસ અધિક હોય છે, (૨) મનુષ્ય સ્ત્રીઓની અપે
ક્ષાએ બાદર તેજસ્કાયિક પર્યાપ્ત જીવ અસંખ્યાત ગણા અધિક થાય છે, કેમકે
તેઓ કતિપય વર્ગ ઓછા આવલિકા ઘન સમય પ્રમાણ છે. (૩) તેમની
અપેક્ષાએ અનુત્તરૌપપાતિક દેવ અસંખ્યાતગણા અધિક છે, કેમકે તેઓ ક્ષેત્ર
પલ્યોપમના અસંખ્યાતમા ભાગવર્ત્યા આકાશ પ્રદેશોની રાશિના બરાબર છે.
(૪) તેમની અપેક્ષાએ ઊપરના ત્રણ ગ્રૈવેયકોના દેવ સંખ્યાતગણા અધિક છે,
કેમકે તે બૃહત્તર (અધિકથી) પલ્યોપમના અસંખ્યાતમા ભાગમાં રહિને આકાશ
પ્રદેશની રાશિના બરાબર છે. અનુત્તર દેવોના કુલ પાંચ વિમાન છે, પરન્તુ
ઊપરના ત્રણ ગ્રૈવેયકોમાં સૌ વિમાન છે અને પ્રત્યેક વિમાનોમા અસંખ્યાત

વિમાનગતસત્ત્વેન પ્રતિવિમાનશ્ચાસંખ્યેયદેવાનાં સત્ત્વાત્ અધોઽધોર્વર્તિવિમાનેષુ દેવાનાં પ્રભૂતત્વેન અનુત્તરોપપાતિકદેવેભ્યો વૃદ્ધત્તરક્ષેત્રપલ્યોપમાસંખ્યેયભાગ-વર્ત્યાકાશપ્રદેશરાશિપ્રમાણાનામ્ ઉપરિતનત્રિકગ્રૈવેયકદેવાનાં સંખ્યેયગુણત્વાત્ એવમુત્તરત્રાપિ, તેભ્યોઽપિ 'મહ્દિમગેવિજ્જગા દેવા સંખિજ્જગુણા ૬' મધ્યમત્રિક-ગ્રૈવેયકા દેવાઃ સંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, તેભ્યોઽપિ-‘હિદ્દિમગેવિજ્જગા દેવા સંખિજ્જગુણા ૭’ અધસ્તનત્રિકગૈવેયકા દેવાઃ સંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, તેભ્યોઽપિ-‘અચ્ચુએ કલ્પે દેવા સંખિજ્જગુણા ૮’ અચ્યુતે કલ્પે દેવાઃ સંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, તેભ્યોઽપિ ‘આરણે કલ્પે દેવા સંખિજ્જગુણા’ ૯’ આરણે કલ્પે દેવાઃ સંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, આરણાચ્યુતકલ્પયોઃ સમશ્રેણિકયોઃ સમાનવિમાનસંખ્યકત્ત્વેઽપિ કૃષ્ણપાક્ષિ-કાણાં બાહુલ્યેન દક્ષિણસ્યાં દિશિ તથા સ્વાભાવ્યાત્ સમુત્પાદેન ઉત્તરસ્યાં તથો-ત્પાદાભાવેન કૃષ્ણપાક્ષિકાણાં વહુત્વાત્ શુક્લપાક્ષિકાણાશ્ચ સ્તોકત્વાત્ અચ્યુત-

પ્રત્યેક વિમાન મેં અસંખ્યાત દેવ રહતે હૈં । નીચે-નીચે કે વિમાનોં મેં અધિક-અધિક દેવ હોતે હૈં, અતએવ અનુત્તર વિમાનોં કી અપેક્ષા ઊપરી ત્રીન ગ્રૈવેયકોં કે દેવ સંખ્યાતગુણા અધિક હૈં । આગે મીં ઇસી પ્રકાર સમજ્ઞ લેના ચાહિએ । (૫) ઊપરી ગ્રૈવેયકોં કે દેવોં સે મધ્યમ ગ્રૈવેયકોં કે દેવ સંખ્યાતગુણા અધિક હૈં (૬) મધ્યમ ગ્રૈવેયકોં કે દેવોં કી અપેક્ષા નિચલે ત્રીન ગ્રૈવેયકોં કે દેવ સંખ્યાતગુણા અધિક હૈં । (૭) ડનકી અપેક્ષા અચ્યુત કલ્પ કે દેવ સંખ્યાતગુણા હૈં । (૮) અચ્યુતકલ્પ કી અપેક્ષા આરણકલ્પ મેં દેવ સંખ્યાતગુણા અધિક હૈં । યદ્યપિ આરણ ઓર અચ્યુતકલ્પ સમાનશ્રેણી મેં સ્થિત હૈં ઓર ડોનોં કી વિમાન સંખ્યા બરાબર હૈ, તથાપિ સ્વભાવતઃ કૃષ્ણપક્ષી જીવ પ્રાયઃ દક્ષિણદિશા મેં ઉત્પન્ન હોતે હૈં, ઉત્તરદિશા મેં ડતને નહીં ઉત્પન્ન હોતે ઓર

દેવ રહે છે. નીચે- નીચેના વિમાનોમા અધિક-અધિક દેવ હોય છે, તેથીજ અનુત્તર વિમાનોની અપેક્ષાએ ઊપરના ત્રણ ગ્રૈવેયક દેવ સંખ્યાતગણા અધિક છે. આગળ પણ એ જ રીતે સમજી લેવું જોઈએ. (૫) ઊપરના ગ્રૈવેયક દેવોથી મધ્યમ ગ્રૈવેયક દેવો અસંખ્યાતગણા અધિક છે. (૬) મધ્યમ ગ્રૈવેયકોના દેવોની અપેક્ષાએ નીચલા ત્રણ ગ્રૈવેયકોના દેવ સંખ્યાતગણા અધિક છે. (૭) તેમની અપેક્ષાએ અચ્યુત કલ્પના દેવ સંખ્યાતગણા છે (૮) અચ્યુત કલ્પની અપેક્ષાએ આરણ કલ્પમા દેવ સંખ્યાત ગણા અધિક છે. અદ્યપિ આરણ અને અચ્યુત કલ્પ સમાન શ્રેણિમા સ્થિત છે અને ણન્નેની વિમાન સંખ્યા બરા-બર છે, તો પણ સ્વભાવથી કૃષ્ણપક્ષી જીવ પ્રાયઃ દક્ષિણ દિશામાં ઉત્પન્ન થાય છે, ઉત્તર દિશામાં નથી ઉત્પન્ન થતા અને કૃષ્ણપાક્ષિક જીવ શુક્લપાક્ષિકોની

कल्पदेवापेक्षया आरणकल्पदेवानां संख्येयगुणत्वमवसेयम्, तेभ्योऽपि—‘पाणए कप्पे देवा संखिज्जगुणा १०, प्राणते कल्पे देवाः, संख्येयगुणा भवन्ति तेभ्योऽपि ‘आणए कप्पे देवा संखिज्जगुणा ११’ आनते कल्पे देवाः संख्येयगुणा भवन्ति, आरणकल्पोत्तरीत्याऽवसेयम्, तेभ्योऽपि ‘अहे सत्तमाए पुढवीए नेरइया असंखिज्जगुणा’ अधः सप्तम्यां पृथिव्यां नैरयिकाः असंख्येयगुणा भवन्ति १२, तेषां श्रेण्यसंख्येयभागवर्त्याकाशप्रदेशराशिप्रमाणत्वात्, तेभ्योऽपि—‘छट्ठीए तमाए पुढवीए नेरइया असंखिज्जगुणा १३’ षष्ठ्यां तमायां पृथिव्यां नैरयिका असंख्येयगुणा भवन्ति तेषामसंख्येयगुणत्वञ्च प्रागेव दिगनुपातेन नैरयिकाल्पबहु-

कृष्णपाक्षिक जीव शुक्लपाक्षिकों की अपेक्षा अधिक होते हैं, इस कारण अच्युतकल्प के देवों की अपेक्षा आरणकल्प के देव संख्यातगुणा अधिक हैं। (९) आरणकल्प के देवों से प्राणतकल्प के देव संख्यातगुणा अधिक हैं। (१०) उनकी अपेक्षा आनत कल्प के देव संख्यातगुणा अधिक हैं। (११) आनत कल्प के देवों की अपेक्षा सातवीं नरकभूमि के नारक असंख्यातगुणा अधिक हैं, क्योंकि वे श्रेणी के असंख्यातवें भाग में स्थित आकाशप्रदेशों की राशि के बराबर हैं (१२) उनकी अपेक्षा भी छठी तमः प्रभा पृथिवी के नारक असंख्यातगुणा हैं। पहले दिशाओं की अपेक्षा नारकों का जो अल्पबहुत्व बतलाया गया है, उसमें उनके असंख्येयत्व का प्रतिपादन किया जा चुका है। (१३) छठी नरकभूमि के नारकों की अपेक्षा सहस्रार कल्प के देव असंख्यातगुणा हैं। छठी पृथिवी के नारकों का परिमाण हेतुभूत श्रेणी का असंख्यातवां भाग है जब कि सहस्रार कल्प के

अपेक्षाओं अधिक होय छे, आ कारणे अच्युत कल्पना देवोनी अपेक्षाओं आरण कल्पना देव संख्यातगुणा अधिक छे. (९) आरण कल्पना देवोनी प्राणत कल्पना देव संख्यातगुणा अधिक छे. (१०) तेमनी अपेक्षाओं आनत कल्पना देव संख्यातगुणा अधिक छे. (११) आनत कल्पना देवोनी अपेक्षाओं सातमी नरकभूमिना नारक असंख्यातगुणा अधिक छे, केमके तेओ श्रेणीना असंख्यातमां लागमा स्थित आकाश प्रदेशनी राशिना परापर छे. (१२) तेमनी अपेक्षाओं पणु छट्ठी तमःप्रभा पृथ्वीना नारक असंख्यातगुणा छे. पड़ेला दिशाओंनी अपेक्षाओं नारकोनु ने अल्पबहुत्व बतावेहुं छे, तेमां तेमना असंख्येयत्वनुं प्रतिपादन करायेहुं छे. (१३) छट्ठी नरक भूमिना नारकोनी अपेक्षाओं सहस्रार कल्पना देव असंख्यातगुणा छे. छट्ठी पृथ्वीना नारकोना परिमाण हेतुभूत श्रेणीना असंख्यातमां लाग छे न्यारे सहस्रार कल्पना देवोना परिमाण हेतु-

ત્વ પ્રરૂપણે પ્રતિપાદિતમેવ, તેભ્યોઽપિ 'સહસ્રારે કલ્પે દેવા અસંખિજ્જગુણા ૧૪' સહસ્રારે કલ્પે દેવાઃ અસંખ્યેયગુણાઃ ભવન્તિ પઠ્ઠચાઃ પૃથિવ્યાઃ નૈરયિક-પરિમાણસ્ય હેતુભૂતશ્રેણ્યસંખ્યેયભાગાપેક્ષયા સહસ્રારકલ્પદેવપરિમાણસ્ય હેતુ-ભૂત શ્રેણ્યસંખ્યેયભાગસ્યાસંખ્યેયગુણત્વાત્, તેભ્યોઽપિ—'મહાશુક્રે કલ્પે દેવા અસંખિજ્જગુણા ૧૫, મહાશુક્રે કલ્પે દેવાઃ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ સહસ્રારકલ્પે પદ્મ સહસ્રવિમાનસદ્ભાવેન તદપેક્ષયા મહાશુક્રે કલ્પે ચત્વારિંશત્સહસ્રવિમાન સદ્-ભાવેન તદ્ વાહુલ્યાત્ અસંખ્યેયગુણત્વં ભવતિ, તેભ્યોઽપિ 'પંચમાણ ધૂમપ્પમાણ પુઢવીણ નૈરહયા અસંખિજ્જગુણા ૧૬' પંચમ્યાં ધૂમપ્રમાયાં પૃથિવ્યાં નૈરયિકા અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, તેપાં વૃહત્તમશ્રેણ્યસંખ્યેયભાગગતાકાશપ્રદેશરાશિપ્રમાણ-ત્વાત્ અસંખ્યેયગુણત્વં ભવતિ, તેભ્યોઽપિ 'લંતક કલ્પે દેવા અસંખિજ્જગુણા' લાન્તકે કલ્પે દેવાઃ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ ૧૭, તેપામતિ વૃહત્તમશ્રેણ્યસંખ્યેય-ભાગવર્ત્યાકાશપ્રદેશરાશિપ્રમાણત્વાત્, તેભ્યોઽપિ 'ચઉત્થીણ પંકપ્પમાણ પુઢવીણ

દેવોં કા પરિમાણ હી હેતુભૂત શ્રેણી કે અસંખ્યાતવેં ભાગ કા અસં-ખ્યાતગુણિત હૈ । (૧૪) સહસ્રાર કલ્પ કે દેવોં કી અપેક્ષા મહાશુક્રકલ્પ મેં દેવ અસંખ્યાતગુણા અધિક હૈં, ક્યોંકિ સહસ્રાર કલ્પ મેં છહ હજાર વિમાન હૈં જવ કિ મહાશુક્ર કલ્પ મેં ચાલીસ હજાર વિમાન હૈં, અત-એવ ઉનમેં રહને વાલે દેવ અસંખ્યાતગુણા હોતે હૈં । (૧૫) મહાશુક્ર કલ્પ કે દેવોં કી અપેક્ષા પાંચવીં ધૂમપ્રમા પૃથ્વી કે નારક અસંખ્યાત-ગુણા હૈં, ક્યોંકિ વે વૃહત્તમ શ્રેણી કે અસંખ્યાતવેં ભાગ મેં રહે હુણ આકાશ પ્રદેશોં કે બરાબર હૈં, અતએવ અસંખ્યાતગુણા હૈં । (૧૬) ઉન કી અપેક્ષા લાન્તક કલ્પ મેં દેવ અસંખ્યાતગુણા હૈં ક્યોંકિ વે અતિ વૃહત્તમ શ્રેણી કે અસંખ્યાતવેં ભાગ મેં સ્થિત આકાશપ્રદેશોં કી રાશિ કે બરાબર હૈં । (૧૭) લાન્તક કલ્પ કે દેવોં કી અપેક્ષા ચૌથી

ભૂત શ્રેણીના અસંખ્યાતમા ભાગના અસંખ્યાત ગુણિત છે. (૧૪) સહસ્રાર કલ્પોના દેવોની અપેક્ષાએ મહાશુક્ર કલ્પમાં દેવ અસંખ્યાતગુણા અધિક છે, કેમકે, સહસ્રાર કલ્પોના છ હજાર વિમાન છે, જ્યારે મહાશુક્ર કલ્પમાં ચાલીસ હજાર વિમાન છે, તેથીજ તેઓમાં રહેનારા દેવ અસંખ્યાત ગુણા હોય છે. (૧૫) મહાશુક્ર કલ્પના દેવોની અપેક્ષાએ પાંચમી ધૂમપ્રમા પૃથ્વીના નારક અસંખ્યાતગુણા છે, કેમકે તેઓ વૃહત્તમ શ્રેણીના અસંખ્યાતમા ભાગમાં રહેલા આકાશ પ્રદેશોની બરાબર છે, તેથીજ અસંખ્યાતગુણા છે. (૧૬) તેમની અપેક્ષાએ લાન્તક કલ્પમાં દેવ અસંખ્યાતગુણા છે. કેમકે તેઓ અતિ વૃહત્તમ શ્રેણીના અસંખ્યાતમા ભાગમાં સ્થિત આકાશ પ્રદેશોની રાશિના બરાબર છે. (૧૭)

નેરડ્યા અસંખિજ્જગુણા ૧૮, ચતુર્થ્યાં પદ્મપ્રભાયાં પૃથિવ્યાં નૈરયિકાઃ અસંખ્યેય-
ગુણા ભવન્તિ, યુક્તેઃ પ્રાક્ પ્રતિપાદિતત્વાત્, તેભ્યોઽપિ 'વંમઝોઽ કલ્પે દેવા
અસંખિજ્જગુણા ૧૯, બ્રહ્મલોકે કલ્પે દેવાઃ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ પ્રાગુક્તયુક્તેઃ,
તેભ્યોઽપિ 'તચ્ચાઽ વાલુકાપ્રભાઽ પુઢવીઽ નેરડ્યા અસંખિજ્જગુણા ૨૦' તૃતીય-
સ્યાં વાલુકાપ્રભાયાં પૃથિવ્યાં નૈરયિકાઃ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, તેભ્યોઽપિ
'માહિંદે કલ્પે દેવા અસંખિજ્જગુણા' માહેન્દ્રે કલ્પે દેવાઃ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ ૨૧,
તેભ્યોઽપિ 'સનત્કુમારે કલ્પે દેવા અસંખિજ્જગુણા ૨૨' સનત્કુમારે કલ્પે દેવા
અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ સર્વત્રાપિ પૂર્વોક્તયુક્તેઃ સત્પ્રાત્, તેભ્યોઽપિ 'દોચ્ચાઽ
સકરપ્પમાઽ પુઢવીઽ નેરડ્યા અસંખિજ્જગુણા ૨૩' દ્વિતીયસ્યાં શર્કરાપ્રભાયાં
પૃથિવ્યાં નેરયિકા અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, એતેપાશ્ચ સપ્તપૃથિવીનારકાદીનાં
દ્વિતીયપૃથિવીનારક પર્યન્તાનાં પ્રત્યેકં સ્વસ્થાને પ્રરૂપ્યમાણાનાં સર્વેષામપિ ઘની-

પંકપ્રભા પૃથિવી કે નારક અસંખ્યાતગુણા હૈં, ઇસ વિષય મેં યુક્તિ
પહેલે કહી જા ચુકી હૈ । (૧૮) ઉનકી અપેક્ષા બ્રહ્મલોક કલ્પ મેં દેવ
અસંખ્યાતગુણા હૈં, પૂર્વોક્ત યુક્તિ કે અનુસાર । (૧૯) ઉનકી અપેક્ષા
ત્રીસરી વાલુકાપ્રભા નામક પૃથિવી મેં નારક અસંખ્યાતગુણા હૈં, (૨૦)
ઉનકી અપેક્ષા માહેન્દ્ર નામક કલ્પ મેં દેવ અસંખ્યાતગુણા હૈં । (૨૧)
માહેન્દ્ર કલ્પ કી અપેક્ષા સનત્કુમાર કલ્પ મેં દેવ અસંખ્યાતગુણા હૈં
(૨૨) ઉનકી અપેક્ષા દૂસરી શર્કરાપ્રભા નામક પૃથિવી મેં નારક
અસંખ્યાતગુણા હૈં, સાતવીં પૃથિવી સે લેકર દૂસરી પૃથિવી તક કે
નારક પ્રત્યેક અપને સ્થાન મેં પ્રરૂપિત કિયે જાં તો સમી ઘનીકૃત
લોક શ્રેણી કે અસંખ્યાતવેં ભાગ મેં સ્થિત આકાશ કે પ્રદેશોં કી
રાશિ કે બરાબર હૈં, મગર શ્રેણી કે અસંખ્યાતવેં ભાગ કે ભી અસં-

લાન્તક કલ્પના દેવોની અપેક્ષાએ ચોથી પંકપ્રભા પૃથ્વીના નારક અસંખ્યાત-
ગણા છે. આ વિષયમાં યુક્તિ પહેલા કહેવાઈ ગઈ છે. (૧૮) તેમની અપેક્ષાએ
બ્રહ્મલોક કલ્પના દેવ અસંખ્યાતગણા છે. તે પૂર્વોક્ત યુક્તિના અનુસાર છે. (૧૯)
તેમની અપેક્ષાએ ત્રીજી વાલુકાપ્રભા નામક પૃથ્વીમાં નારક અસંખ્યાતગણા છે.
(૨૦) તેમની અપેક્ષાએ માહેન્દ્ર નામક કલ્પમાં દેવ અસંખ્યાતગણા છે (૨૧)
માહેન્દ્રકલ્પની અપેક્ષાએ સનત્કુમાર કલ્પમાં દેવ અસંખ્યાતગણા છે. (૨૨)
તેમની અપેક્ષાએ બીજી શર્કરાપ્રભા નામક પૃથ્વીમાં નારક અસંખ્યાતગણા છે,
સાતમી પૃથ્વીથી લઈને બીજી પૃથ્વી સુધીના નારક પ્રત્યેક પોતાના સ્થાનમાં
પ્રરૂપિત કરાય તો બધા ઘનીકૃતલોક શ્રેણીના અસંખ્યાતમા ભાગમાં સ્થિત
આકાશના પ્રદેશોની રાશિના બરાબર છે, પરંતુ શ્રેણીના અસંખ્યાતમા ભાગમાં

કૃતલોકશ્રેણ્યસંખ્યેયભાગગતાકાશપ્રદેશરાશિ પ્રમાણત્વં વિજ્ઞેયં, કેવલં શ્રેણ્યસંખ્યે-
યભાગસ્યાસંખ્યેયભેદભિન્નત્વાત્ ઉપર્યુક્તરીત્યાડસંખ્યેયગુણત્વેનાભિધીયમાનસ્યા-
લ્પવહુત્વસ્ય વિરોધાભાવાત્, તેભ્યોઽપિ દ્વિતીયનરકપૃથિવી નૈરયિકેભ્યઃ
'સંમૂર્છિમા મણુસ્ટા અસંખિજ્જગુણા ૨૪' સંમૂર્છિમા મનુષ્યાઃ અસંખ્યેયગુણા
ભવન્તિ, તેપામ્ અઙ્ગુલમાત્રક્ષેત્રપ્રદેશરાશેઃ સમ્બન્ધિનિ તૃતીયે વર્ગમૂલે દ્વિતી-
યેન વર્ગમૂલેન ગુણિતે યાવાન્ પ્રદેશરાશિસ્તાવત્પ્રમાણાનિ યાવન્તિ ખણ્ડાનિ
એકસ્યામેવ પ્રાદેશિક્યાં શ્રેણ્યાં ભવન્તિ તાવત્પ્રમાણત્વાત્ તેભ્યોઽપિ-ઈસાણે
કલ્પે દેવા અસંખિજ્જગુણા ૨૫, ઈશાને કલ્પે દેવા અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ અઙ્ગુ-
લમાત્રક્ષેત્રપ્રદેશરાશેઃ સમ્બન્ધિનિ દ્વિતીયે-વર્ગમૂલે તૃતીયેન વર્ગમૂલેન ગુણિતે
યાવાન્ પ્રદેશરાશિસ્તાવત્પ્રમાણાસુ ઘનીકૃતલોકસ્યૈકપ્રાદેશિકીષુ યાવન્ત આકાશ-
પ્રદેશસ્તાવત્પ્રમાણાસુ ઘનીકૃતલોકસ્યૈક પ્રાદેશિકીષુ યાવન્ત આકાશપ્રદેશસ્તા-
વત્પ્રમાણત્વમ્ ઈશાનકલ્પગતદેવદેવી સમુદાયસ્ય ભવન્તિ તદ્ગતં કિશ્ચિદન દ્વાત્રિ-

ખ્યાત ભેદ હોતે હૈં, અતઃ૽વ દોનોં જગંહ અસંખ્યાતગુણા અલ્પવહુત્વ
કહને મેં મી કોઈ વિરોધ નહીં આતા । (૨૩) ઉનકી અપેક્ષા મી
સંમૂર્છિમ મનુષ્ય અસંખ્યાતગુણા હૈં, ક્યોંકિ અંગુલ માત્ર ક્ષેત્ર કે પ્રદેશોં
કી રાશિ કે દ્વિતીય વર્ગમૂલ સે ગુણિત તીસરે વર્ગમૂલ મેં જિતને
પ્રદેશ હોતે હૈં, ઉતને પ્રમાણ વાલે જિતને ળંડ એકપ્રાદેશિક શ્રેણી મેં
હોતે હૈં ઉતની હી સંમૂર્છિમ મનુષ્યોં કી સંખ્યા હૈં । (૨૪) સંમૂર્છિમ
મનુષ્યોં કી અપેક્ષા ઈશાન કલ્પ મેં દેવ અસંખ્યાતગુણા હૈં, અંગુલ
માત્ર ક્ષેત્ર કે પ્રદેશોં કી રાશિ કે તૃતીય વર્ગમૂલ સે ગુણિત દ્વિતીય
વર્ગમૂલ મેં જિતને આકાશપ્રદેશોં કી રાશિ હોતી હૈં, ઉતને પ્રમાણ
વાલી ઘનીકૃત લોક કી એક પ્રાદેશિક શ્રેણિયોં મેં રહે હુએ આકાશ
પ્રદેશોં કે વરાવર હૈં । યહ સંખ્યા ઈશાનકલ્પ કે દેવોં ઓર દેવિયોં,

પણ અસંખ્યાત લેહ હોય છે, તેથી જ બન્ને જગ્યાએ 'અસંખ્યાતગણુ' અલ્પ
બહુત્વ કહેવામા કેઈ વિરોધ નથી આવતો । (૨૩) તેમની અપેક્ષાએ "પણ
સંમૂર્છિમ મનુષ્ય અસંખ્યાતગણુ છે, કેમકે અંગુલમાત્ર ક્ષેત્રના પ્રદેશોની રાશિના
દ્વિતીય વર્ગ મૂળથી ગુણી ત્રીજા વર્ગ મૂળમાં જેટલા પ્રદેશ થાય છે, તેટલા
પ્રમાણવાળા જેટલા ખંડ એક પ્રાદેશિક શ્રેણીમા થાય છે, તેટલી જ સંમૂર્છિમ
મનુષ્યોની સંખ્યા છે. (૨૪) સંમૂર્છિમ મનુષ્યોની અપેક્ષાથી ઈશાન કલ્પમાં
દેવ અસંખ્યાતગણુ છે. અંગુલમાત્ર ક્ષેત્રના પ્રદેશોની રાશિના ત્રીજા વર્ગ મૂળથી
ગુણેલા ત્રીજા વર્ગ મૂળમાં જેટલા આકાશ પ્રદેશોની રાશિ બને છે, તેટલા
પ્રમાણવાળી ઘનીકૃત લોકની એક પ્રાદેશિક શ્રેણિયોમાં રહેલા આકાશ પ્રદેશોની

शद्भागकल्पानाम् ईशानदेवानां सद्भावेन तेषां संमूर्च्छिममनुष्येभ्योऽसं-
ख्येयगुणत्वं भवति, तेष्योऽपि-‘ईसाणे कल्पे देवीओ संखिज्जगुणाओ २६’
ईशाने कल्पे देव्यः संख्येयगुणा भवन्ति तासां तदपेक्षया द्वात्रिंशद्गुणत्वात्,
‘वत्तीसगुणा वत्तीसरूव अहिया उ होंति देवीओ’ द्वात्रिंशद्गुणा द्वात्रिंशदरूपा-
धिकास्तु भवन्ति देव्यः, इति वचनप्रामाण्यात् ताभ्योऽपि ‘सोहम्मे कल्पे देवा
संखिज्जगुणा २७’ सौधर्मे कल्पे देवाः संख्येयगुणा भवन्ति ईशाने कल्पे अष्टा-
विंशतिलक्षविमानानां सद्भावेन, सौधर्मकल्पे तु द्वात्रिंशल्लक्षविमानसद्भावेन
दक्षिणायां च दिशि बहूनां कृष्णपाक्षिकानां सद्युत्पादेन उत्तरदिग्वर्तीगान-
देवीभ्यो विमानबाहुल्यात् दक्षिणदिग्वर्तिसौधर्मकल्पदेवानां संख्येयगुणत्वमव-
सेयम्, एतेन ‘ईसाणे सव्वत्थवि वत्तीसगुणाओ होंति देवीओ । संखिज्जा सोहम्मे

दोनों की है । उस में से कुछ कम वत्तीसवां भागकल्प ईशान देव
हैं । अतएव वे संमूर्छिम मनुष्यों से असंख्यातगुणा होते हैं । (२५)
ईशानकल्प के देवों की अपेक्षा ईशानकल्प की देवियां संख्यातगुणी
अधिक हैं, क्योंकि वत्तीसगुणी और वत्तीस कही गई हैं । कहा भी
भी है-‘देवियां वत्तीस रूप अधिक वत्तीसगुणी हैं ।’ (२६) ईशानकल्प
की देवियों की अपेक्षा सौधर्मकल्प में देव संख्यातगुणा अधिक हैं,
क्योंकि ईशान-कल्प में अट्ठाईस लाख विमान हैं जब कि सौधर्मकल्प
में वत्तीस लाख विमान हैं । इस के अतिरिक्त दक्षिणदिशा में बहुत
कृष्णपक्षी जीवों का उत्पाद-होता है अतः उत्तरदिशा वत्ती ईशान
कल्प की देवियों की अपेक्षा, विमानों की बहुलता होने से दक्षिण-
दिशावर्ती सौधर्मकल्प के देव संख्यातगुणा अधिक समझने चाहिए
(२७) ‘ईशानकल्प में सर्वत्र देवियां वत्तीसगुणा हैं, सौधर्मकल्प में

अराअर छे. आ स ज्था ईशान कल्पना देवो अने देवियो, अन्नेनी छे. तेमाथी
कांछ जोछो अत्रीसमे लाग कल्प ईशान देव छे. तेथीअ तेओ संमूर्छिम
मनुष्येथी असंख्यातगणा थाय छे. (२५) ईशान कल्पना देवोनी अपेक्षाओ
ईशान कल्पनी देवियो संख्यातगणी अधिक छे, केमके अत्रीसगणी अने अत्रीस
कहेली छे. कहुं पणु छे-‘देवियो अत्रीस इय अधिक अत्रीसगणी छे’ (२६)
ईशान कल्पनी देवियोनी अपेक्षाओ सौधर्म कल्पमा देव संख्यातगणा अधिक
छे, केमके ईशान कल्पमा अट्ठावीस लाख विमान छे न्यारे सौधर्म कल्पमा
अत्रीस लाख विमान छे. तदुपरान्त दक्षिण दिशामां यणु कृष्णपक्षी लोयेनो
उत्पाद थाय छे, तेथी उत्तर दिशा वती ईशान कल्पनी देवियोनी अपेक्षाओ
विमानोनी अहुत्ता होवाथी दक्षिण दिशा वती सौधर्म कल्पना देव संख्यात

તઓ અસંખ્યા ભવણવાસી' ઈશાને સર્વત્રાપિ દ્વાત્રિશદ્ગુણા ભવન્તિ દેવ્યઃ । સંખ્યેયાઃ સૌધર્મે તત્તોડસંખ્યા ભવનવાસિનઃ' इति वचनप्रमाणेन अत्रोक्त सौधर्मकल्पसंख्येयगुणत्वेन सह प्रागुक्तस्य माहेन्द्रकल्पापेक्षया सनत्कुमारकल्प देवानामसंख्यगुणत्व विरोधोऽपि निरस्तो बोध्य', तेभ्योऽपि—'सोहम्मे कल्पे देवीओ संखेज्जगुणाओ' २८, तस्मिन्नेव सौधर्मे कल्पे देव्यः संख्येयगुणा भवन्ति तदपेक्षया तासां द्वात्रिंशद्गुणत्वात् 'सच्चत्थ वि वत्तीसगुणाओ हुंति देवीओ' सर्वत्रापि द्वात्रिंशद्गुणा भवन्ति देव्यः, इति वचनप्रामाण्यात् ताभ्योऽपि 'भवण-वासीदेवा असंखेज्जगुणा २९' भवनवासिनो देवा असंख्येयगुणा भवन्ति, तेषाम् अङ्गुलमात्रक्षेत्रप्रदेशराशेः सम्बन्धिनि प्रथमवर्गमूले तृतीयवर्गमूलेन गुणिते यावान् प्रदेशाश्चिर्भवति तावत्प्रमाणासु घनीकृतलोकस्य एकप्रादेशिकश्रेणिषु

देव उनसे संख्यातगुणा हैं और भवनवासियों की संख्या उनसे असंख्यातगुणा हैं । इस वचन की प्रमाणता से सौधर्मकल्प के देवों को यहां संख्यातगुणा कहना और माहेन्द्रकल्प की अपेक्षा सनत्कुमार कल्प के देवों को असंख्यातगुणा कहना परस्पर विरुद्ध नहीं है । सौधर्म कल्प के देवों की अपेक्षा सौधर्मकल्प की देवियां संख्यातगुणा अधिक हैं, क्योंकि देवियां देवों की अपेक्षा वत्तीसगुणी और वत्तीस होती हैं कहा भी है—देवियां सर्वत्र वत्तीसगुणा और वत्तीस होती हैं ।' (२८) सौधर्मकल्प की देवियों की अपेक्षा भवनवासी देव असंख्यातगुणा हैं । अंगुलमात्र क्षेत्र के प्रदेशों की राशि के तीसरे वर्गमूल से गुणित प्रथम वर्गमूल में जितने प्रदेशों की राशि होती है, उतनी प्रमाणवाली घनीकृत लोक की एक प्रदेश वाली श्रेणियों में जितने आकाशप्रदेश

ગણા અધિક સમજવા જોઈએ. ૨૭ ઈશાન કલ્પમાં સર્વત્ર દેવિયો બત્રીસ ગણી છે, સૌધર્મ કલ્પમાં દેવ તેઓથી સંખ્યાતગણા છે અને ભવનવાસિયોની સંખ્યા તેઓથી અસંખ્યાત ગણી છે. આ વચનની પ્રમાણતાથી સૌધર્મ કલ્પના દેવો અહિં સંખ્યાતગણા કહેવા અને માહેન્દ્ર કલ્પની અપેક્ષાએ સનત્કુમાર કલ્પના દેવોને અસંખ્યાતગણા કહેવા તે પરસ્પર વિરુદ્ધ નથી. સૌધર્મ કલ્પના દેવોની અપેક્ષાએ સૌધર્મ કલ્પની દેવિયો સંખ્યાતગણી અધિક છે, કેમકે દેવિયો દેવોની અપેક્ષાએ બત્રીસ ગણી અને બત્રીસ થાય છે. કહ્યું પણ છે કે 'દેવિયો બધે બત્રીસ ગણી અને બત્રીસ હોય છે, (૨૮) સૌધર્મ કલ્પની દેવિયોની અપેક્ષાએ ભવનવાસી દેવ અસંખ્યાતગણા છે. અંગુલમાત્ર ક્ષેત્રના પ્રદેશોની રાશિના ત્રીજા વર્ગ મૂળથી ગુણિત પ્રથમ વર્ગમૂળમાં જેટલા પ્રદેશોની રાશિ થાય છે, તેટલા પ્રમાણવાળી ઘનીકૃત લોકની એક પ્રદેશવાળી શ્રેણિયોમાં જેટલો

યાવન્ત આકાશપ્રદેશા ભવન્તિ ભવનપતિદેવદેવીસમુદાયસ્ય તાવત્ પ્રામાણતયા તદ્ગતકિશ્ચિદન દ્વાત્રિશત્તમભાગકલ્પાનાં ભવનપતીનાં સૌધર્મદેવીભ્યોઽસંખ્યેય-ગુણત્વં बोध्यम् તેભ્યોઽપિ-‘ભવનવાસિનીઓ દેવીઓ સંખેજ્જગુણાઓ ૩૦’ ભવનવાસિન્યો દેવ્યઃ સંખ્યેયગુણા ભવન્તિ તદપેક્ષયા તાસાં દ્વાત્રિશદ્ગુણત્વાત્, તાભ્યોઽપિ-‘ઈમીસે રચણપ્પમાણ પુઢવીણ નેરડયા અસંખિજ્જગુણા ૩૧’ અસ્યાં રત્નપ્રમાયાં પૃથિવ્યાં નૈરયિકાઃ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ તેપામ્ અઙ્ગુલમાત્રક્ષેત્ર-પ્રદેશરાશેઃ સમ્બન્ધિનઃ પ્રથમવર્ગમૂલસ્ય દ્વિતીયવર્ગમૂલેન ગુણિતસ્ય યાવાન્ પ્રદેશરાશિર્ભવતિ તાવત્પ્રમાણાસુ શ્રેણિષુ યાવન્ત આકાશપ્રદેશાસ્તાવત્પ્રમાણત્વાત્, તેભ્યોઽપિ ‘ઘહયર પંચિંદિયતિરિક્ખજોણિયા પુરિસા અસંખિજ્જગુણા ૩૨’ યેચર પચ્ચેન્દ્રિય તિર્યગ્ગોણિકાઃ પુરુષાઃ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ તેપાં પ્રતરાસંખ્યેય-ભાગગતાસંખ્યેયશ્રેણિ નમઃ પ્રદેશરાશિપ્રમાણત્વાત્ । ‘ઘહયર પંચિંદિયતિરિક્ખ-

પ્રદેશ હોતે હૈં, ઉતની હી ભવનપતિ દેવોં ઓર દેવિયોં કી સંખ્યા હૈ । ઉસ સંખ્યા મેં સે કિંચિત્ ન્યૂન વત્તીસવેં ભાગ કે વરાવર ભવનવાસિયોં કી સંખ્યા સૌધર્મકલ્પ કી દેવિયોં કી અપેક્ષા અસંખ્યાતગુણા હોતી હૈ । (૨૯) ભવનવાસી દેવોં કી અપેક્ષા ભવનવાસિની દેવિયાં સંખ્યાત-ગુણા અધિક હૈં, વયોંકિ દેવિયાં વત્તીસ ગુણી ઓર વત્તીસ હોતી હૈં । (૩૦) ભવનપતિ દેવિયોં કી અપેક્ષા ઇસ રત્નપ્રમા પૃથિવી કે નારક અસંખ્યાતગુણા હૈં । વે અંગુલ માત્ર પરિમિત ક્ષેત્ર કે પ્રદેશોં કી રાશિ કે દ્વિતીય વર્ગમૂલ સે ગુણિત પ્રથમ વર્ગમૂલ કી જિતની પ્રદેશરાશિ હોતી હૈ, ઉતની શ્રેણિયોં મેં રહે હુણ આકાશ કે પ્રદેશોં કી વરાવર હૈં । (૩૧) ઉનકી અપેક્ષા યેચર પંચેન્દ્રિય તિર્યચ પુરુષ અસંખ્યાતગુણા હૈં, વયોંકિ વે પ્રતર અસંખ્યાતવેં ભાગ મેં રહી હુઈ અસંખ્યાત શ્રેણિયાં

આકાશ પ્રદેશ થાય છે તેટલી જ ભવનપતિ દેવો અને દેવિયોની સંખ્યા છે. તે સંખ્યામાંથી કિંચિત ન્યૂન બત્તીસમાં લાગની બરાબર ભવન વાસિયોની સંખ્યા સૌધર્મ કલ્પની દેવિયોની અપેક્ષાએ અસંખ્યાતગણી છે. (૨૯) ભવન વાસી દેવોની અપેક્ષાએ ભવનવાસિની દેવિયો સંખ્યાતગણી અધિક છે. કેમકે દેવિયો બત્તીસ ગણી અને બત્તીસ હોય છે. (૩૦) ભવનપતિ દેવિયોની અપેક્ષાએ આ રત્નપ્રમા પૃથ્વીના નારક અસંખ્યાતગણી છે. તેઓ અંગુલ માત્ર પરિમિત ક્ષેત્રના પ્રદેશોની રાશિના દ્વિતીય વર્ગમૂળથી ગુણિત પ્રથમ વર્ગમૂળની જેટલી પ્રદેશ રાશિ થાય છે, તેટલી શ્રેણિઓમાં રહેલા આકાશના પ્રદેશોની બરાબર છે. (૩૧) તેમની અપેક્ષાએ યેચર પંચેન્દ્રિય તિર્યચ પુરુષ અસંખ્યાત ગણી છે, કેમકે તેઓ પ્રતરના અસંખ્યાતમા લાગમાં રહેલી અસંખ્યાત શ્રેણિ.

જોગિણીઓ સંખિજ્જગુણાઓ ૩૩' સ્થલચર પચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકાસ્ત્રિયઃ સંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, તાસાં ત્રિગુણત્વાત્, તથાચોક્તમ્—'તિગુણા તિરુવઘ્નિયા તિરિયાણં' इत्थિઓ મુણેયવ્વા' ત્રિગુણાઃ ત્રિરૂપાધિકાઃ તિરશ્ચાં સ્ત્રિયો જ્ઞાતવ્યાઃ' इति, તામ્યોડપિ—'થલચર પંચિદિયતિરિક્કલ્લજોણિયા પુરિસા અસંખિજ્જગુણા ૩૪' સ્થલચર પચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકાઃ પુરુષાઃ અસંખ્યેયગુણાઃ, તેપાં વૃહત્તરપ્રતરાસંખ્યેયભાગગતા-સંખ્યેયશ્રેણિવર્તિનમઃ પ્રદેશરાશિપ્રમાણત્વાત્, તેમ્યોડપિ—'થલચર પંચિદિયતિરિક્કલ્લજોણિઓ સંખિજ્જગુણાઓ ૩૫' સ્થલચર પચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકાસ્ત્રિયઃ સંખ્યેયગુણા ભવન્તિ તદપેક્ષયા તાસાં ત્રિગુણત્વાત્, પ્રાગુક્તવચનપ્રામાણ્યાત્, તામ્યોડપિ—'જલચર પંચિદિયતિરિક્કલ્લજોણિયા પુરિસા સંખિજ્જગુણા ૩૬' જલચર-

કે આકાશપ્રદેશોં કે બરાચર હૈં (૩૨) પંચેન્દ્રિય તિર્યચ સ્થલચર પુરુષોં કી અપેક્ષા સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યચ સ્ત્રિયાં સંખ્યાતગુણી હૈં, ક્યોંકિ તિર્યચોં મૈં પુરુષોં કી અપેક્ષા સ્ત્રિયાં તિગુની ઓર ત્રીન અધિક હોતી હૈં । કહ્તા મી હૈ—'તિર્યચોં કી સ્ત્રિયાં તિગુની ત્રિરૂપાધિક હોતી હૈં ।' (૩૩) ઉનકી અપેક્ષા સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યચ પુરુષ સંખ્યાતગુણા હૈં, ક્યોંકિ વૃહત્તર પ્રતર કે અસંખ્યાતવેં ભાગ મૈં રહી હુઈ અસંખ્યાત-શ્રેણિયોં કે આકાશપ્રદેશોં કી રાશિ કે બરાચર હૈં । (૩૪) ઉન કી અપેક્ષા મી સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યચસ્ત્રિયાં સંખ્યાતગુણા અધિક હૈં, ક્યોંકિ વે તિગુની ઓર ત્રીન અધિક હોતી હૈં । (૩૫) ઉનકી અપેક્ષા મી જલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યચ પુરુષ સંખ્યાતગુણા અધિક હૈં, ક્યોંકિ વે વૃહત્તમ પ્રતર કે અસંખ્યાતવેં ભાગ મૈં રહી હુઈ અસંખ્યાત શ્રેણિયોં કે આકાશપ્રદેશોં કી રાશિ કે બરાચર હૈં । (૩૬) ઉનકી

થોના આકાશ પ્રદેશોની બરાબર છે (૩૨) પંચેન્દ્રિયતિર્યચ જોચર પુરુષોની અપેક્ષાએ જોચર પંચેન્દ્રિય તિર્યચ સ્ત્રિયો સંખ્યાતગણી છે, કેમકે તિર્યચોમાં પુરુષોની અપેક્ષાએ સ્ત્રિયો ત્રણ ગણી અને ત્રણ અધિક હોય છે. કહ્યું પણ છે—તિર્યચોની સ્ત્રિયો ત્રણ ગણી ત્રણ રૂપાધિક હોય છે, (૩૩) તેમની અપેક્ષાએ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યચ પુરુષ સંખ્યાતગણા છે. કેમકે તેઓ બૃહત્તર પ્રતરના અસંખ્યાતમાં ભાગમાં રહેલી અસંખ્યાત શ્રેણિયોના આકાશ પ્રદેશોની રાશિના બરાબર છે (૩૪) તેમની અપેક્ષાએ પણ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યચ સ્ત્રિયો સંખ્યાતગણી અધિક છે, કેમકે તેઓ ત્રણ ગણી અને ત્રણ અધિક હોય છે. (૩૫) તેમની અપેક્ષાએ પણ જલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યચ પુરુષ સંખ્યાત ગણા અધિક છે, કેમકે તેઓ બૃહત્તમ પ્રતરના અસંખ્યાતમાં ભાગમાં રહેલી અસંખ્યાત શ્રેણિયોના આકાશ પ્રદેશોની રાશિના બરાબર છે. (૩૬) તેમની

પંચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકાઃ પુરુષાઃ સંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, તેષાં બૃહત્તમપ્રતરાસંખ્યેય-
ભાગગતાસંખ્યેયશ્ચેણિવર્તિનભઃ પ્રદેશરાશિપ્રમાણત્વાત્, તેભ્યોઽપિ ‘જલચરપંચિ-
દિયતિરિક્ષજોણિનીઓ સંખિજ્જગુણાઓ ૩૭’ જલચરપંચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકસ્ત્રિયઃ
સંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, તદપેક્ષયા તાસાં ત્રિગુણત્વાત્ પ્રાગુક્તવચનપ્રામાણ્યાત્,
તાભ્યોઽપિ—‘વાણમંતરા દેવા સંખિજ્જગુણા ૩૮’ વાનવ્યન્તરાઃ પુંવેદોદયિનો દેવાઃ
સંખ્યેયગુણા ભવન્તિ ૩૮, સંખ્યેયયોજનકોટિકોટિ પ્રમાણાનિ સૂચિરૂપાણિ યાવ-
ન્તિ-ખણ્ડાનિ એકસ્મિન્ પ્રતરે ભવન્તિ સામાન્યવ્યન્તરાણાં તાવત્પ્રમાણત્વાત્,
પુંવેદોદયિનાં ચ તેષાં સકલસમુદાયપેક્ષયા કિશ્ચિદ્નદ્વાત્રિશત્તમભાગકલ્પત્વાત્
જલચરપંચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિક સ્ત્રીભ્યઃ સંખ્યેયગુણત્વં બોધ્યમ્ તેભ્યોઽપિ—‘વાણ-
મંતરીઓ દેવીઓ સંખિજ્જગુણાઓ’ વાનવ્યન્તર્યો દેવ્યઃ સંખ્યેયગુણા ભવન્તિ ૩૯
તદપેક્ષયા તાસાં દ્વાત્રિશદ્ગુણત્વાત્, તાભ્યોઽપિ—‘જોડસિયા દેવા સંખિજ્જ-

અપેક્ષા જલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યચની સંખ્યાતગુણી અધિક હૈં, ક્યોંકિ
વે તિગુની ઓર ત્રીન અધિક હોની હૈં । (૩૭) ડનકી અપેક્ષા ઓ
વાનવ્યન્તર દેવ સંખ્યાતગુણા અધિક હૈં । ક્યોંકિ સંખ્યાતગુણા કોડા-
કોડી યોજન પ્રમાણ સૂચીરૂપ જિતને ઁંડ એક પ્રતર મૈં હોતે હૈં, ડતને
હી સામાન્ય વ્યન્તર દેવ હૈ, જિનમૈં દેવિયાં ઓ સમ્મિલિત હૈં । ડનમૈં
સે પુરુષવેદ કે ડદય વાલે દેવ સમ્પૂર્ણ સમુદાય કી અપેક્ષા કુછ કમ
બત્તીસવૈં ભાગ કે વરાવર હોને સે જલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યચ સ્ત્રિયોં
કી અપેક્ષા વે સંખ્યાતગુણા હૈં । (૩૮) વાનવ્યન્તરદેવોં કી અપેક્ષા
વાનવ્યન્તરી દેવિયાં સંખ્યાતગુણી હૈં, ક્યોંકિ દેવોં કી અપેક્ષા દેવિયાં
બત્તીસગુણા ઓર બત્તીસ અધિક હૈં । (૩૯) વાનવ્યન્તર દેવિયોં કી
અપેક્ષા જ્યોતિષ્ક દેવ સંખ્યાતગુણા અધિક હૈં, ક્યોંકિ વે સામાન્ય

અપેક્ષાએ જલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યચિની સંખ્યાતગણી અધિક છે, કેમકે તેઓ
ત્રણ ગણી અને ત્રણ અધિક હોય છે (૩૭) તેમની અપેક્ષાએ પણ વાનવ્ય-
ન્તર દેવ સંખ્યાતગણા અધિક છે. કેમકે સંખ્યાત કોડા-કોડી યોજન પ્રમાણ
સૂચી ૩૫ જેટલા ખંડ એક પ્રતરમાં થાય છે, તેટલા જ સામાન્ય વ્યન્તર
દેવ છે, જેઓમા દેવિયો પણ સમિલિત છે. તેઓમાથી પુરૂષ વેદના બિદ્ય
વાળા દેવ સંપૂર્ણ સમુદાયની અપેક્ષાએ કાંઈક ઓછા બત્તીસમા લાગની બરા-
બર હોવાથી જલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યચ સ્ત્રિયોની અપેક્ષાએ તેઓ સંખ્યાત
ગણા છે. (૩૮) વાનવ્યન્તર દેવોની અપેક્ષાએ વાનવ્યન્તરી દેવીઓ સંખ્યાતગણી
છે કેમકે દેવોની અપેક્ષાએ દેવીઓ બત્તીસ ગણી અને બત્તીસ અધિક છે.
(૩૯) વાનવ્યન્તર દેવીઓની અપેક્ષાએ જ્યોતિષ્કદેવ સંખ્યાતગણા અધિક છે,

ગુણા ૪૦' જ્યોતિષ્કા દેવાઃ સંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, તેષાં સમાન્યેન પદ્મપદ્મશદ-
ધિકશતદ્વયાઙ્ગુલપ્રમાણાનિ સૂચિરૂપાણિ યાવન્તિ સ્વખંડાનિ એકસ્મિન્ પ્રતરે ભવ-
ન્તિ તાવત્પ્રમાણતયા તેષુ ચ પુ વેદોદયિનાં જ્યોતિષ્કાણાં સકલસમુદાયપેક્ષયા
કિશ્ચિદ્નદ્વાત્રિશત્તમભાગકલ્પન્વાત્ વ્યન્તરીભ્યઃ સંખ્યેયગુણત્વં ભવતિ, તેભ્યો-
ઽપિ—'જોઈસિણીઓ દેવીઓ સંખિજ્જગુણાઓ' જ્યોતિષ્કયો દેવ્યઃ સંખ્યેયગુણા
ભવન્તિ ૪૧ તદપેક્ષયા તાસાં દ્વાત્રિશદ્ગુણત્વાત્, તાભ્યોઽપિ—'સ્વહરપંચિદિય-
તિરિવસજોણિયા નપુંસગા સંખિજ્જગુણા ૪૨' સ્વચરપંચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકાઃ નપું-
સકાઃ સંખ્યેયગુણા ભવન્તિ પદ્મ પદ્મશદધિકશતદ્વયાઙ્ગુલપ્રમાણાનિ સૂચિરૂપાણિ
યાવન્તિ સ્વખંડાનિ એકસ્મિન્ પ્રતરે ભવન્તિ જ્યોતિષ્કાણાં તાવત્ પ્રમાણતયા,
ચતુરિન્દ્રિયાણાશ્ચ અંગુલસંખ્યેયભાગમાત્રાણિ સૂચિરૂપાણિ યાવન્તિ સ્વખંડાનિ એક-
સ્મિન્ પ્રતરે ભવન્તિ તાવત્પ્રમાણત્વેન અઙ્ગુલસંખ્યેયભાગપેક્ષયા ચ પદ્મ પદ્મશ-
દધિકાઙ્ગુલશતદ્વયસ્ય સંખ્યેયગુણત્વાત્ જ્યોતિષ્કદેવાપેક્ષયા પ્રરૂપ્યમાણાનાં

રૂપ સે દો સૌ છપ્પન અંગુલ પ્રમાણ સૂચીરૂપ જિતને સ્વખંડ એક પ્રતર
મેં હોતે હૈં ઉતને હૈં । ઉસમેં સે દેવિયોં કો પૃથક્ક કર દિયા જાએ તો
દેવ કિંચિત્ ન્યૂન વત્તીસવેં ભાગ કે વરાચર હોતે હૈં, અતઁવ વે વ્યન્તરી
દેવિયોં સે સંખ્યાતગુણા હૈં । (૪૦) જ્યોતિષ્ક દેવોં કી અપેક્ષા જ્યો-
તિષ્ક દેવિયાં સંખ્યાતગુણી અધિક હૈં, ક્યોંકિ દેવિયાં દેવોં સે વત્તીસ-
ગુણી હોતી હૈં । (૪૧) જ્યોતિષ્ક દેવિયોં કી અપેક્ષા સ્વચર પંચેન્દ્રિય
તિર્યગ્યોનિક નપુંસક સંખ્યાતગુણા અધિક હૈં । દો સૌ છપ્પન અંગુલ
પ્રમાણ સૂચીરૂપ જિતને સ્વખંડ એક પ્રતર મેં હોતે હૈં, ઉતને જ્યોતિષ્ક
દેવ હૈં । ચૌઈન્દ્રિય અંગુલ કે સંખ્યાતવેં ભાગ માત્ર સૂચીરૂપ જિતને
સ્વખંડ એક પ્રતર મેં હોતે હૈં, ઉતને હૈં, યહાં અંગુલ કે સંખ્યાતવેં ભાગ

કેમકે તેઓ સામાન્ય રૂપે ળસો છપ્પન અંગુલ પ્રમાણ સૂચિ રૂપ જેટલા ખંડમાં
એક પ્રતર થાય છે તેટલા છે. તેઓમાથી દેવીઓ બુદ્ધી પાડી દેવામા આવે
તો દેવ કાઈકે ઓછા બત્તીસમા ભાગની બરાબર થાય છે, તેથીજ તેઓ વ્યન્તરી
દેવિયોથી સંખ્યાતગણા છે. (૪૦) જ્યોતિષ્ક દેવોની અપેક્ષાએ જ્યોતિષ્ક દેવીઓ
સંખ્યાતગણી અધિક છે, કેમકે દેવીઓ દેવોથી બત્તીસ ગણી થાય છે. (૪૧)
જ્યોતિષ્ક દેવીઓની અપેક્ષાએ જેચર ચૌઈન્દ્રિય તિર્યગ્યોનિક નપુંસક સંખ્યાત
ગણા અધિક છે. ળસો છપ્પન અંગુલ પ્રમાણ સૂચી રૂપ જેટલા ખંડ એક
પ્રતરમા થાય છે તેટલા જ્યોતિષ્ક દેવ છે. પંચેન્દ્રિય અંગુલના સંખ્યાતમા
ભાગ માત્ર સૂચિ રૂપ જેટલા ખંડ એક પ્રતરમાં થાય છે, તેટલા અહિં અંગુલના
સંખ્યાતમા ભાગની અપેક્ષાએ ળસો છપ્પન અંગુલ સંખ્યાતગણા જ અધિક

પર્યાપ્તચતુરિન્દ્રિયાણામપિ સંખ્યેયગુણત્વસ્યૈવ સદ્ભાવેન, પર્યાપ્તચતુરિન્દ્રિયા પેક્ષયા સંખ્યેયભાગમાત્રાણાં સ્થલચર નપુંસકાનાં સુતરાં જ્યોતિષ્કદેવાપેક્ષયા સંખ્યેયગુણત્વમેવ નાસંખ્યેયગુણત્વમ્, તેભ્યોઽપિ—‘ધલચરપંચિન્દ્રિયતિરિક્ષજોગિ-
યા નપુંસગા સંખિજ્જગુણા ૪૩’ સ્થલચરપંચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકા નપુંસકાઃ સંખ્યેય-
ગુણા ભવન્તિ, તેભ્યોઽપિ—‘જલચરપંચિન્દ્રિયતિરિક્ષજોગિયા નપુંસગા સંખિજ્જ-
ગુણા ૪૪’ જલચરપંચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકાઃ નપુંસકાઃ સંખ્યેયગુણા ભવન્તિ તેભ્યો-
ઽપિ ‘ચતુરિન્દ્રિયા પજ્જતયા સંખિજ્જગુણા ૪૫’ ચતુરિન્દ્રિયાઃ પર્યાપ્તકાઃ સંખ્યેય-
ગુણા ભવન્તિ, તેભ્યોઽપિ ‘પંચિન્દ્રિયા પજ્જતયા વિસેસાહિયા ૪૬’ પંચેન્દ્રિયાઃ
પર્યાપ્તકાઃ સંજ્ઞિનોઽસંજ્ઞિનશ્ચ વિશેષાધિકા ભવન્તિ, તેભ્યોઽપિ—‘વેઈન્દ્રિયા પજ્જ-
તયા વિસેસાહિયા ૪૭’ દ્વીન્દ્રિયાઃ પર્યાપ્તકાઃ વિશેષાધિકાઃ ભવન્તિ, તેભ્યોઽપિ
‘તેઈન્દ્રિયા પજ્જતયા વિસેસાહિયા ૪૮’ ત્રીન્દ્રિયાઃ પર્યાપ્તકાઃ વિશેષાધિકા ભવન્તિ,
તેભ્યોઽપિ—‘પંચિન્દ્રિયા અપજ્જતયા અસંખેજ્જગુણા ૪૯’ પંચેન્દ્રિયાઃ અપર્યાપ્તકાઃ

કી અપેક્ષા દો સૌ છપ્પન અંગુલ સંખ્યાતગુણા હી અધિક હૈં, અતઃપવ
પર્યાપ્ત ચૌદ્વિન્દ્રિયોં કી અપેક્ષા સંખ્યાત ભાગ માત્ર સ્થલચર નપુંસકોં
કા જ્યોતિષ્ક દેવોં કી અપેક્ષા સંખ્યાતગુણા હોના સ્વતઃ સિદ્ધ હૈ, વે
અસંખ્યાતગુણા નહીં હો સકતે । (૪૨) ઉનકી અપેક્ષા ભી સ્થલચર
પંચેન્દ્રિય તિર્યચ નપુંસક સંખ્યાતગુણા અધિક હૈં । (૪૩) ઉનકી અપેક્ષા
ભી જલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યચ નપુંસક સંખ્યાતગુણા અધિક હૈં । (૪૪)
ઉનકી અપેક્ષા ચતુરિન્દ્રિય પર્યાપ્તક સંખ્યાતગુણા અધિક હૈં । (૪૫)
ઉનસે પંચેન્દ્રિય પર્યાપ્ત વિશેષાધિક હૈં, જિનમેં સંજ્ઞી ઔર અસંજ્ઞી
દોનોં સમ્મિલિત હૈં । (૪૬) ઉનકી અપેક્ષા દ્વીન્દ્રિય પર્યાપ્તક વિશેષા-
ધિક હૈં । (૪૭) ઉનકી અપેક્ષા ત્રીન્દ્રિય પર્યાપ્તક વિશેષાધિક હૈં ।
(૪૮) ઉનકી અપેક્ષા પંચેન્દ્રિય અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગુણા અધિક હૈં ।

છે. તેથીજ પર્યાપ્ત ચૌદ્વિન્દ્રિયોની અપેક્ષાએ સંખ્યાત ભાગ માત્ર જેચર
નપુંસકો જ્યોતિષ્ક દેવોની અપેક્ષાએ સંખ્યાતગણા થાય તે સ્વતઃ સિદ્ધ છે,
તેઓ અસંખ્યાતગણા નથી થઈ શકતા. (૪૨) તેમની અપેક્ષાએ પણ સ્થલચર
પંચેન્દ્રિય તિર્યચ નપુંસક સંખ્યાતગણા અધિક છે. (૪૩) તેમની અપેક્ષાએ
પણ જલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યચ નપુંસક સંખ્યાત ગણા અધિક છે. (૪૪)
તેમની અપેક્ષાએ ચતુરિન્દ્રિય પર્યાપ્તક સંખ્યાતગણા અધિક છે. (૪૫) તેમનાથી
પંચેન્દ્રિય પર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે. જેમનામાં સંજ્ઞી અને અસંજ્ઞી બન્ને સમિ-
લિત છે. (૪૬) તેમની અપેક્ષાએ દ્વીન્દ્રિય પર્યાપ્તક વિશેષાધિક છે. (૪૭) તેમની
અપેક્ષાએ ત્રીન્દ્રિય પર્યાપ્તક વિશેષાધિક છે. (૪૮) તેમની અપેક્ષાએ પંચેન્દ્રિય

અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ તેષામ્ અઙ્ગુલાસંખ્યેયભાગમાત્રાણિ સૂચિરૂપાણિ યાવન્તિ
 ખણ્ડાણિ એકસ્મિન્ પ્રતરે ભવન્તિ તાવત્પ્રમાણત્વાત્, તેભ્યોઽપિ 'ચતુરિન્દ્રિયા
 અપર્યાપ્તયા વિસેસાહિયા૫૦' ચતુરિન્દ્રિયાઃ અપર્યાપ્તકાઃ વિશેષાધિકા ભવન્તિ,
 તેભ્યોઽપિ 'તેઙ્દિયા અપર્યાપ્તયા વિસેસાહિયા૫૧' ત્રીન્દ્રિયાઃ અપર્યાપ્તકાઃ વિશે-
 ષાધિકા ભવન્તિ, તેભ્યોઽપિ 'ત્રેઙ્દિયા અપર્યાપ્તયા વિસેસાહિયા૫૨' દ્વીન્દ્રિયા
 અપર્યાપ્તકાઃ વિશેષાધિકા ભવન્તિ, તેભ્યોઽપિ દ્વીન્દ્રિયા પર્યાપ્તકેભ્યઃ 'પત્તેયસરીર-
 વાયરવળસ્સઙ્કાઙ્કાયા પર્યાપ્તયા અસંખિજ્ઞગુણા૫૩' પ્રત્યેકશરીર વાદરવનસ્પતિ-
 કાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, અપર્યાપ્તદ્વીન્દ્રિયાદીનામિવ પર્યાપ્ત-
 વાદરવનસ્પતિકાયિકાનામપિ અંગુલાસંખ્યેયભાગમાત્રાણિ સૂચિરૂપાણિ યાવન્તિ
 ખણ્ડાણિ એકસ્મિન્ પ્રતરે ભવન્તિ તાવત્પ્રમાણાનામન્યત્રોક્તત્વેઽપિ અંગુલાસં-
 ખ્યેયભાગસ્યાસંખ્યેયભેદભિન્નતયા વાદરપર્યાપ્તપ્રત્યેકવનસ્પતિપરિમાણપ્રરૂપણે

વર્થોકિ વે અંગુલ કે અસંખ્યાતવે ભાગ માત્ર સૂચીરૂપ જિતને ખંડ
 એક પ્રતર મેં હોતે હૈં, ઉતને હી હૈં । (૪૯) ઉનકી અપેક્ષા ચતુરિન્દ્રિય
 અપર્યાપ્ત વિશેષાધિક હૈં । (૫૦) ઉનકી અપેક્ષા ત્રીન્દ્રિય અપર્યાપ્ત
 વિશેષાધિક હૈં । (૫૧) ઉનકી અપેક્ષા દ્વીન્દ્રિય અપર્યાપ્ત વિશેષાધિક
 હૈં । (૫૨) દ્વીન્દ્રિય અપર્યાપ્તકોં કી અપેક્ષા પ્રત્યેક શરીર વાદરવનસ્પતિ-
 કાયિક પર્યાપ્ત અસંખ્યાતગુણા હૈં । અપર્યાપ્ત દ્વીન્દ્રિયાદિ કી ભાંતિ
 પર્યાપ્ત વાદરવનસ્પતિકાયિક ભી અંગુલ કે અસંખ્યાતવે ભાગ માત્ર સૂચી
 રૂપ જિતને ખંડ એક પ્રતર મેં હોતે હૈં, અન્યત્ર ઉતને કહે ગયે હૈં, કિન્તુ
 અંગુલ કે અસંખ્યેય ભાગ કે અસંખ્યેય ભેદ હોતે હૈં, અતઃ વાદર
 પર્યાપ્ત પ્રત્યેક શરીર વાદરવનસ્પતિ કે પરિમાણ કે નિરૂપણ મેં અંગુલ
 કા અસંખ્યાતવાં ભાગ કમ અંગુલ કા અસંખ્યાતવાં ભાગ લેને પર

અપર્યાપ્તક સંખ્યાતગણા અધિક છે, કેમકે તેઓ અંગુલના અસંખ્યાતમા ભાગ
 માત્ર સૂચી રૂપ બેટલા ખંડ એક પ્રતરમા થાય છે, તેટલાજ છે. (૪૯) તેમની
 અપેક્ષાએ ચતુરિન્દ્રિય અપર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે. (૫૦) તેમની અપેક્ષાએ ત્રી
 ન્દ્રિય અપર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે. (૫૧) તેમની અપેક્ષાએ દ્વીન્દ્રિય અપર્યાપ્ત
 વિશેષાધિક છે. (૫૨) દ્વીન્દ્રિય અપર્યાપ્તકોની અપેક્ષાએ પ્રત્યેક શરીર બાદર
 વનસ્પતિ કાયિક પર્યાપ્ત અસંખ્યાતગણા છે. (૫૩) અપર્યાપ્તક દ્વીન્દ્રિયોની જેમ
 બાદર વનસ્પતિકાયિક પણ અંગુલના અસંખ્યાતમા ભાગ માત્ર સૂચી રૂપ
 બેટલા ખંડ એક પ્રતરમા થાય છે. બીજે તેટલા કહેલા છે, પરંતુ અંગુલના
 અસંખ્યેય ભાગના અસંખ્યેય ભેદ થાય છે. તેથી બાદર પર્યાપ્ત પ્રત્યેક વન-
 સ્પતિના પરિમાણના નિરૂપણમા અંગુલનો અસંખ્યાતમા ભાગ ઓછો અંગુ-

અંગુલાસંખ્યેયભાગસ્યાસંખ્યેયગુણહીનસ્યૈવ પરિગ્રહેણ ન કોઽપિ પૂર્વાપરવિરોધઃ ।
તેભ્યોઽપિ 'વાયરનિગોયા પજ્જત્તયા અસંખિજ્જગુણા ૫૪' વાદરનિગોદાઃ અન-
ન્તકાયિકશરીરરૂપાઃ પર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, તેભ્યોઽપિ 'વાયર-
પુઢવીકાઈયા પજ્જત્તયા અસંખિજ્જગુણા ૫૫' વાદરપૃથિવીકાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ
અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, તેભ્યોઽપિ—'વાયર આઝકાઈયા પજ્જત્તયા અસં-
ખિજ્જગુણા ૫૬' વાદરાપ્કાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ પર્યાપ્ત-
વાદર પ્રત્યેક વનસ્પતિકાયિકપૃથિવીકાયિકાપ્કાયિકાનાં પ્રત્યેકમદ્ભૂગુલાસંખ્યેય-
ભાગમાત્રાણિ સૂચીરૂપાણિ યાવન્તિ ખણ્ડાણિ એકપ્રતરે ભવન્તિ તાવત્પ્રમાણાના-
મન્યત્રાવિશેષેણોક્તત્વેઽપિ અદ્ભૂગુલાસંખ્યેયભાગસ્યાસંખ્યેયભેદમિન્નત્વાન્ન દોષઃ,
તેભ્યોઽપિ—'વાયર વાઝકાઈયા પજ્જત્તયા અસંખિજ્જગુણા ૫૭' વાદરવાયુકા-
યિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણાઃ, ભવન્તિઃ તેષાં ઘનીકૃતલોકાસંખ્યેયભાગ-

કોઈ દોષ નહીં (૫૩) પર્યાપ્ત પ્રત્યેક શરીર વાદરવનસ્પતિકાયિકોં કી
અપેક્ષા મી વાદર નિગોદ કે પર્યાપ્તક અસંખ્યાતગુણા હૈં । (૫૪) ડનકી
અપેક્ષા મી વાદર પૃથિવીકાયિક પર્યાપ્ત અસંખ્યાતગુણા હૈં । (૫૫)
ડનકી અપેક્ષા વાદર અપ્કાયિક પર્યાપ્ત અસંખ્યાતગુણા અધિક હૈં ।
પર્યાપ્ત પ્રત્યેક શરીર વનસ્પતિકાયિક, પૃથિવીકાયિક ઓર અપ્કાયિક
મેં સે પ્રત્યેક કી સંખ્યા ડતની હૈ જિતને અંગુલ કે અસંખ્યાતવેં ભાગ
માત્ર સૂચી રૂપ જિતને ઁંડ એક પ્રતર મેં હોતે હૈં । યહ અન્યત્ર સામાન્ય
રૂપ સે કહા હૈ, સગર અંગુલ કે અસંખ્યાતવેં ભાગ કે મી અસંખ્યાત
ભેદ હોતે હૈ, અતઁવ કોઈ દોષ નહીં સમજના ઁાહિઁ । (૫૬) પર્યાપ્ત
વાદર અપ્કાયિકોં કી અપેક્ષા પર્યાપ્ત વાદર વાયુકાયિક અસંખ્યાત-
ગુણા હૈં ઁયોંકિ વે ઘનીકૃત લોક કે અસંખ્યાતવેં ભાગ મેં સ્થિત

લનો અસંખ્યાતમા ભાગ લેવાથી કોઈ દોષ નથી. પર્યાપ્ત પ્રત્યેક શરીર વાદર
વનસ્પતિકાયિકોની અપેક્ષાએ પણ વાદર નિગોદના પર્યાપ્તક અસંખ્યાતગણા છે.
(૫૪) તેમની અપેક્ષાએ પણ વાદર પૃથ્વીકાયિક પર્યાપ્ત અસંખ્યાતગણા છે.
(૫૫) તેમની અપેક્ષાએ વાદર અપ્કાયિક પર્યાપ્ત અસંખ્યાત ગણા અધિક છે.
પર્યાપ્ત પ્રત્યેક શરીર વનસ્પતિકાયિક, પૃથ્વીકાયિક, અને અપ્કાયિકમાથી પ્રત્યે-
કની સંખ્યા તેટલીજ છે કે જેટલી અંગુલના અસંખ્યાતમાં ભાગમાત્ર સૂચી
રૂપ જેટલા ખંડ એક પ્રતરમા થાય છે. આ બીજે સામાન્ય રૂપથી કહ્યા છે.
પણ અંગુલના અસંખ્યાતમા ભાગના પણ અસંખ્યાત લેદો બને છે, તેથી જ
કોઈ દોષ સમજવો ન જોઈએ. (૫૬) પર્યાપ્ત વાદર અપ્કાયિકોની અપેક્ષાએ
પર્યાપ્ત વાદર વાયુકાયિક અસંખ્યાતગણા છે, કેમકે તેઓ ઘનીકૃત લોકના અસં-

गतासंख्येयप्रतरवर्त्याकाशप्रदेशराशिप्रमाणत्वान्, तेभ्योऽपि 'वायरतेउकाइया अप-
ज्जत्तया असंखिज्जगुणा ५८' वादरतेजःकायिकाः अपर्याप्तकाः असंख्येयगुणा
भवन्ति तेभ्योऽपि 'पत्तेयसरीरवायरवणस्सइकाइया अपज्जत्तगा असंखिज्जगुणा
५९' प्रत्येकशरीरवादरवनस्पतिकायिकाः अपर्याप्तकाः असंख्येयगुणा भवन्ति
तेभ्योऽपि 'वायरनिगोया अपज्जत्तया असंखिज्जगुणा ६०' वादरनिगोदाः
अनन्तकायिकशरीररूपाः, अपर्याप्तकाः असंख्येयगुणा भवन्ति, तेभ्योऽपि 'वायर-
पुढवीकाइया अपज्जत्तया असंखिज्जगुणा ६१' वादरपृथ्वीकायिका अपर्याप्तकाः
असंख्येयगुणा भवन्ति, तेभ्योऽपि—'वायरआउकाइया अपज्जत्तया असंखिज्जगुणा
६२' वादराप्कायिकाः अपर्याप्तकाः असंख्येयगुणा भवन्ति, तेभ्योऽपि—'वायर-
वाउकाइया अपज्जत्तगा असंखिज्जगुणा' वादरवायुकायिका अपर्याप्तकाः असंख्येय-
गुणा भवन्ति ६३, तेभ्योऽपि 'सुहुमतेउकाइया अपज्जत्तगा असंखिज्जगुणा'
सूक्ष्मतेजःकायिकाः अपर्याप्तकाः असंख्येयगुणा भवन्ति ६४, तेभ्योऽपि 'सुहुम-
पुढवीकाइया अपज्जत्तया विसेसाट्टिया' सूक्ष्मपृथिवीकायिका अपर्याप्तकाः विशेष-

असंख्य प्रतरवर्ती आकाश के प्रदेशों की राशि के बराबर हैं । (५७)
उनकी अपेक्षा भी वादरतेजस्कायिक अपर्याप्त असंख्यातगुणा हैं । (५८)
उनकी अपेक्षा भी प्रत्येक शरीर वादर वनस्पतिकायिक अपर्याप्त
असंख्यातगुणा हैं । (५९) उनकी अपेक्षा वादर निगोद के अपर्याप्तक
असंख्यातगुणा हैं । (६०) उनकी अपेक्षा वादर पृथिवीकायिक अप-
र्याप्त असंख्यातगुणा हैं । (६१) उनकी अपेक्षा वादर अप्कायिक
अपर्याप्त असंख्यातगुणा हैं । (६२) उनकी अपेक्षा वादर वायुकायिक
अपर्याप्त असंख्यातगुणा हैं । (६३) उनकी अपेक्षा सूक्ष्म तेजस्कायिक
अपर्याप्त असंख्यातगुणा हैं । (६४) उनकी अपेक्षा सूक्ष्म पृथिवी-
कायिक अपर्याप्त विशेषाधिक हैं । (६५) उनकी अपेक्षा सूक्ष्म अप्का-

भ्यातमा लागमा स्थित असंख्य प्रतरवर्ती आकाशना प्रदेशोनी राशिना
भराभर छे. (५७) तेमनी अपेक्षाछे पणु ग्हादर तेजस्कायिक अपर्याप्त असंख्यात
छे (५८) तेमनी अपेक्षाछे पणु प्रत्येक शरीर ग्हादर वनस्पतिकायिक अपर्याप्त
असंख्यातगणु छे. (५९) तेमनी अपेक्षाछे ग्हादर निगोदना अपर्याप्तक असं-
ख्यातगणु छे. (६०) तेमनी अपेक्षाछे ग्हादर पृथ्वीकायिक अपर्याप्तक असंख्यात
गणु छे (६१) तेमनी अपेक्षाछे ग्हादर अप्कायिक अपर्याप्तक असंख्यातगणु
छे. (६२) तेमनी अपेक्षाछे ग्हादर वायुकायिक अपर्याप्त असंख्यातगणु छे.
(६३) तेमनी अपेक्षाछे सूक्ष्म तेजस्कायिक अपर्याप्त असंख्यातगणु छे. (६४)
तेमनी अपेक्षाछे सूक्ष्म पृथ्वीकायिक अपर्याप्त विशेषाधिक छे. (६५) तेमनी

પાધિકા ભવન્તિ ૬૫, તેભ્યોઽપિ-‘સુહુમઆઝકાઈયા અપજ્જત્તયા વિસેસાહિયા’ સૂક્ષ્માપ્કાયિકાઃ અપર્યાપ્તકાઃ વિશેષાધિકા ભવન્તિ ૬૬, તેભ્યોઽપિ ‘સુહુમવાઝકાઈયા અપજ્જત્તયા વિસેસાહિયા’ સૂક્ષ્મવાયુકાયિકાઃ અપર્યાપ્તકાઃ વિશેષાધિકા ભવન્તિ ૬૭, તેભ્યોઽપિ-‘સુહુમતેઝકાઈયા પજ્જત્તયા સંઘિજ્જગુણા’ સૂક્ષ્મતેજઃ-કાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ સંખ્યેયગુણા ભવન્તિ ૬૮, અપર્યાપ્તસૂક્ષ્માપેક્ષયા પર્યાપ્તક સૂક્ષ્માણાં સ્વભાવા દેવ બાહુલ્યેન સદ્ભાવાત્, તથાચોવતં પ્રજ્ઞાપનાયાઃ સંગ્રહણ્યામ્-‘જીવાણમપજ્જત્તા બહુતરગા બાયરાણ વિન્નેયા ।

સુહુમાણ ય પજ્જત્તા ઓદ્દેણ ય કેવલી વિત્તિ’ ॥૧॥

જીવાનામપર્યાપ્તકાઃ બહુતરકાઃ યલ્લુ વિજ્ઞેયાઃ ।

સૂક્ષ્માણાશ્ચ પર્યાપ્તાઃ ઓદ્દેન ચ કેવલિનો વિદન્તિ ॥૧॥

તેભ્યોઽપિ ‘સુહુમપૃથ્વીકાઈયા પજ્જત્તયા વિસેસાહિયા ૬૯’ સૂક્ષ્મપૃથિવી-કાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ વિશેષાધિકા ભવન્તિ, તેભ્યોઽપિ-‘સુહુમઆઝકાઈયા પજ્જ-ત્તયા વિસેસાહિયા ૭૦’ સૂક્ષ્માપ્કાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ વિશેષાધિકાઃ ભવન્તિ, ‘તેભ્યોઽપિ-‘સુહુમવાઝકાઈયા પજ્જત્તયા વિસેસાહિયા’ સૂક્ષ્મવાયુકાયિકાઃ

યિક અપર્યાપ્ત વિશેષાધિકા હૈં । (૬૬) ડનકી અપેક્ષા સૂક્ષ્મ વાયુકા-યિક અપર્યાપ્ત વિશેષાધિકા હૈં । (૬૭) ડનકી અપેક્ષા સૂક્ષ્મ તેજસ્કા-યિક પર્યાપ્ત સંખ્યાતગુણા હૈં, કયોંકિ અપર્યાપ્તક સૂક્ષ્મ જીવોં કી અપેક્ષા પર્યાપ્તક સૂક્ષ્મ સ્વભાવ સે હી અધિક હોતે હૈં । પ્રજ્ઞાપનાસૂત્ર કી સંગ્રહણી મેં કહા હૈ-‘કેવલી ભગવાન્ કહતે હૈં કિ બાદર જીવોં મેં અપર્યાપ્ત અધિક હોતે હૈં ઓર સૂક્ષ્મ જીવોં મેં તથા સમુચ્ચયરૂપ મેં પર્યાપ્ત અધિક હોતે હૈં ।’ (૬૮)

સૂક્ષ્મ તેજસ્કાયિક પર્યાપ્ત જીવોં કી અપેક્ષા સૂક્ષ્મ પૃથિવીકાયિક પર્યાપ્ત વિશેષાધિકા હૈં । (૬૯) ડનકી અપેક્ષા સૂક્ષ્મ અપ્કાયિક પર્યાપ્ત વિશેષાધિકા હૈં । (૭૦) ડનકી અપેક્ષા સૂક્ષ્મ વાયુકાયિક પર્યાપ્ત

અપેક્ષાએ સૂક્ષ્મ અપ્કાયિક અપર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે. (૬૬) તેમની અપેક્ષાએ સૂક્ષ્મ વાયુકાયિક અપર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે. (૬૭) તેમની અપેક્ષાએ સૂક્ષ્મ તેજસ્કાયિક પર્યાપ્ત સંખ્યાતગુણ છે, કેમકે અપર્યાપ્તક સૂક્ષ્મ જીવોની અપેક્ષાએ પર્યાપ્તક સૂક્ષ્મ સ્વભાવમાં જ અધિક હોય છે. પ્રજ્ઞાપના સૂત્રની સંઘ્રહણીમાં કહ્યું છે-‘કેવલી ભગવાન્ કહે છે કે બાદર જીવોમાં અપર્યાપ્ત અધિક હોય છે. અને સૂક્ષ્મ જીવોમાં તથા સમુચ્ચય રૂપમાં પર્યાપ્ત અધિક હોય છે. (૬૮)

સૂક્ષ્મ તેજસ્કાયિક પર્યાપ્ત જીવોની અપેક્ષાએ સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિક પર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે. (૬૯) તેમની અપેક્ષાએ અપ્કાયિક પર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે. (૭૦)

પર્યાપ્તકા વિશેષાધિકા ભવન્તિ ૭૧, તેભ્યોઽપિ-‘સુદ્ધમનિગોયા અપજ્જત્તયા અસંખ્તિજ્જગુણા’ સૂક્ષ્મનિગોદાઃ અપર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણાઃ ભવન્તિ ૭૨’ તેભ્યોઽપિ-‘સુદ્ધમનિગોયા પજ્જત્તયા સંખિજ્જગુણા’ ૭૩, સૂક્ષ્મનિગોદાઃ પર્યાપ્તકાઃ સંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, અપર્યાપ્તતેજઃકાયિકાદીનાં પર્યાપ્તસૂક્ષ્મનિગોદપર્યન્તાનાં સામાન્યતોઽન્યત્રાસંખ્યેયલોકાકાશપ્રદેશરાશિપ્રમાણાનામુક્તત્વેઽપિ લોકાસંખ્યેયત્વસ્યાસંખ્યેયભેદભિન્નતયાઽલ્પવહુત્વમુપપન્નમ્, તેભ્યોઽપિ-‘અભવસિદ્ધિયા અણંતગુણા ૭૪’ અભવસિદ્ધિકા અનન્તગુણા ભવન્તિ તેષાં જઘન્યેનાનન્તકપ્રમાણત્વાત્, તેભ્યોઽપિ ‘પરિવહિયસમ્મદ્દિદ્ધિ અણંતગુણા ૭૫’ પ્રતિપતિતસમ્યગ્દૃષ્ટયઃ-પ્રતિપતિતાશ્રષ્ટાસમ્યગ્દૃષ્ટિર્યેષાં તે પ્રતિપતિતસમ્યગ્દૃષ્ટયઃ અનન્તગુણા ભવન્તિ, તેભ્યોઽપિ-‘સિદ્ધા અણંતગુણા’ સિદ્ધાઃ અનન્તગુણા ભવન્તિ ૭૬, તેભ્યોઽપિ-‘વાયરવણસ્સકાદ્યા પજ્જત્તયા અણંતગુણા’ વાદરવનસ્પતિકાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ અનન્તગુણા ભવન્તિ ૭૭, તેભ્યોઽપિ ‘વાયર પજ્જત્તા વિસેસાદિયા’ સામાન્યેન વાદર

વિશેષાધિકા હૈં । (૭૧) ડનકી અપેક્ષા સૂક્ષ્મ નિગોદ કે અપર્યાપ્તક અસંખ્યાતગુણા હૈં । (૭૨) ડનસે પર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ નિગોદ સંખ્યાતગુણા હૈં । (૭૩) અપર્યાપ્ત તેજસ્કાયિક સે લેકર પર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ નિગોદ તક કે જીવ સામાન્ય રૂપ સે અસંખ્યાત લોકાકાશોં કે પ્રદેશોં કી રાશિ કે બરાબર કહે ગણે હૈં, કિન્તુ અસંખ્યાત લોક અસંખ્યાત ભેદ વાલા હૈ, અતઁવ યહ અલ્પવહુત સંગત હી હૈ । (૭૪) સૂક્ષ્મ નિગોદ કે અપર્યાપ્તકોં કી અપેક્ષા અભવસિદ્ધિક-અભવ્ય અનન્તગુણા અધિક હૈં, ક્યોંકિ વે જઘન્ય યુક્ત અનન્ત પ્રમાણ હૈં । (૭૫) ડનકી અપેક્ષા સમ્યક્ત્વ સે ગિરે હુણે જીવ અનન્તગુણા હૈં । (૭૬) ડન સે મો સિદ્ધ જીવ અનન્તગુણા હૈં । (૭૭) સિદ્ધોં કી અપેક્ષા વાદર વનસ્પતિકાયિક

તેમની અપેક્ષાએ વાયુકાયિક પર્યાપ્ત વિશેષાધિકા છે. (૭૧) તેમની અપેક્ષાએ સૂક્ષ્મ નિગોદના અપર્યાપ્તક અસંખ્યાતગણા છે. (૭૨) તેમનાથી પર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ નિગોદ સંખ્યાતગણા છે. (૭૩) અપર્યાપ્ત તેજસ્કાયિકથી લઈને પર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ નિગોદ સુધીના જીવ સામાન્ય રૂપે અસંખ્યાત લોકાકાશના પ્રદેશોની રાશિના બરાબર કહેલા છે, પરંતુ અસંખ્યાત લોક અસંખ્યાત ભેદ વાળા છે. તેથીજ આ અલ્પ બહુત્વ સંગત જ છે. (૭૪) સૂક્ષ્મ નિગોદના અપર્યાપ્તકોની અપેક્ષાએ અભવસિદ્ધિક-અભવ્ય અનન્તગણા અધિક છે, કેમકે તેઓ જઘન્ય યુક્ત અનન્ત પ્રમાણ છે. (૭૫) તેમની અપેક્ષાએ સમ્યક્ત્વથી પડેલા જીવ અનન્તગણા છે. (૭૬) તેમનાથી પણ સિદ્ધ જીવ અનન્તગણા છે. (૭૭) સિદ્ધોની અપેક્ષાએ વાદર વનસ્પતિકાયિક પર્યાપ્ત અનન્તગણા છે (૭૮) તેમનાથી વાદર પર્યાપ્ત

પર્યાપ્તકાઃ વિશેષાધિકા ભવન્તિ તત્ર બાદરપર્યાપ્તપૃથિવીકાયિકાદીનામપિ સમા-
વેશાત્ ૭૮, તેભ્યોઽપિ 'વાયરવળસ્સઙ્કાઙ્યા અપજ્જત્તયા અસંખિજ્જગુણા'
બાદરવનસ્પતિકાયિકાઃ અપર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ ૭૯, એકૈકવાદર-
નિગોદપર્યાપ્તનિશ્રયા અસંખ્યેયગુણાનાં વાદરાપર્યાપ્તનિગોદાનાં સંભવાત્, તેભ્યો-
ઽપિ 'વાયર અપજ્જત્તયા વિસેસાહિયા' સામાન્યેન વાદરા પર્યાપ્તકા વિશેષાધિકા
ભવન્તિ ૮૦, વાદરાપર્યાપ્તકપૃથિવીકાયિકાદીનામપિ તત્ર સમાવેશાત્, તેભ્યોપિ
'વાયરા વિસેસાહિયા ૮૧' સામાન્યેન વાદરાઃ વિશેષાધિકા ભવન્તિ, તત્ર પર્યાપ્તા-
પર્યાપ્તકાણાં પ્રક્ષેપાત્ તેભ્યોઽપિ- 'સુહુમવળસ્સઙ્કાઙ્યા અપજ્જત્તયા અસંખિજ્જ-
ગુણા' સૂક્ષ્મવનસ્પતિકાયિકા અપર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ ૮૨, તેભ્યો-
ઽપિ- 'સુહુમ અપજ્જત્તયા વિસેસાહિયા' સામાન્યેન સૂક્ષ્મા અપર્યાપ્તકાઃ વિશેષા-

પર્યાપ્ત અનન્તગુણા હૈં । (૭૮) ઉનસે વાદર પર્યાપ્ત વિશેષાધિક
હૈં । ક્યોંકિ વાદર પર્યાપ્તકોં મેં વાદર પૃથ્વીકાયિકોં આદિ કા
ભી સમાવેશ હો જાતા હૈં । (૭૯) ઉનકી અપેક્ષા વાદર વનસ્પતિ-
કાયિક અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગુણા હૈં । ક્યોંકિ એક-એક વાદર
નિગોદ પર્યાપ્ત કે આશ્રય સે અસંખ્યાત-અસંખ્યાત વાદર નિગોદ
અપર્યાપ્ત રહતે હૈં । (૮૦) ઉનકી અપેક્ષા ભી વાદર અપર્યાપ્ત વિશે-
ષાધિક હૈં । ક્યોંકિ ઇનમેં વાદર અપર્યાપ્તક પૃથ્વીકાયિક આદિ કા
ભી સમાવેશ હો જાતા હૈં । (૮૧) ઉનકી અપેક્ષા સામાન્ય વાદર
જીવ વિશેષાધિક હૈં, ક્યોંકિ ઇનમેં પર્યાપ્ત ઓર અપર્યાપ્ત દોનોં
સમ્મિલિત હૈં । (૮૨) વાદર જીવોં કી અપેક્ષા સૂક્ષ્મ વનસ્પતિકાયિક
અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગુણા હૈં । (૮૩) ઉનકી અપેક્ષા સસુચ્ચય સૂક્ષ્મ
અપર્યાપ્તક વિશેષાધિક હૈં । ક્યોંકિ ઇનમેં સૂક્ષ્મ અપર્યાપ્ત પૃથ્વી-

વિશેષાધિક છે, કેમકે બાદર પર્યાપ્તકોમાં બાદર પૃથ્વીકાયિક આદિનો પણ સમા-
વેશ થઈ જાય છે. (૭૮) તેમની અપેક્ષાએ બાદર વનસ્પતિકાયિક અપર્યાપ્ત
અસંખ્યાતગુણ છે. કેમકે એક-એક બાદર નિગોદ પર્યાપ્તના આશ્રમથી અસં-
ખ્યાત-અસંખ્યાત બાદર નિગોદ અપર્યાપ્ત રહે છે. (૮૦) તેમની અપેક્ષાએ
પણ બાદર અપર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે. કેમકે એઓમાં બાદર અપર્યાપ્તક પૃથ્વી
કાયિક આદિનો પણ સમાવેશ થઈ જાય છે. (૮૧) તેમની અપેક્ષાએ સામાન્ય
બાદર જીવ વિશેષાધિક છે, કેમકે તેમનામાં પર્યાપ્ત અને અપર્યાપ્ત બન્ને મળેલા
છે. (૮૨) બાદર જીવોની અપેક્ષાએ સૂક્ષ્મ વનસ્પતિકાયિક અપર્યાપ્ત અસંખ્યાત
ગુણ છે. (૮૩) તેમની અપેક્ષાએ સસુચ્ચય સૂક્ષ્મ અપર્યાપ્તક વિશેષાધિક છે.
કેમકે તેમનામાં સૂક્ષ્મ અપર્યાપ્ત પૃથ્વીકાયિક આદિ સંમિલિત છે. (૮૪) તેમ-

ધિકા ભવન્તિ, અપર્યાપ્તક સૂક્ષ્મપૃથિવીકાયિકાદીનામપિ તત્ર સમાવેશાત્ ૮૩, તેભ્યોઽપિ 'સુહુમવણસ્સડકાઈયા પજ્જત્તયા સંઘિજ્જગુણા' સૂક્ષ્મવનસ્પતિકાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ સંખ્યેયગુણા ભવન્તિ ૮૪, અપર્યાપ્તસૂક્ષ્માપેક્ષયા પર્યાપ્તકસૂક્ષ્માણાં સ્વભાવાદેવ સર્વદા સંખ્યેયગુણગુણત્વેનોપલભ્યમાનત્વાત્, કેવલવેદસોપલબ્ધેશ્ચ, તેભ્યોઽપિ સામાન્યેન 'સુહુમ પજ્જત્તયા વિસેસાહિયા' સૂક્ષ્માઃ પર્યાપ્તકાઃ વિશેષાધિકા ભવન્તિ ૮૫, 'પર્યાપ્તકસૂક્ષ્મપૃથિવીકાયિકાદીનામપિ તત્ર સમાવેશાત્, તેભ્યોઽપિ-'સુહુમા વિસેસાહિયા' સૂક્ષ્માઃ પર્યાપ્તાપર્યાપ્તવિશેષણરહિતાઃ વિશેષાધિકા ભવન્તિ ૮૬, તત્ર અપર્યાપ્તક સૂક્ષ્મપૃથિવી અપૂતેજોવાયુવનસ્પતિકાયિકાનામપિ પ્રક્ષેપાત્, તેભ્યોઽપિ 'ભવસિદ્ધિયા વિસેસાહિયા' ભવસિદ્ધિકાઃ-ભવેઽસ્મિન્ સિદ્ધિર્યેષાં તે ભવસિદ્ધિકાઃ ભવ્યાઃ વિશેષાધિકા ભવન્તિ ૮૭, જઘન્યવિશિષ્ટાનન્તકમાત્રાભવ્યં વર્જયિત્વા શેષસર્વજીવાનાં ભવ્યત્વાત્, તેભ્યોઽપિ 'નિગોય-

કાયિક આદિ સમ્મિલિત હૈં । (૮૪) ઉનસે સૂક્ષ્મ વનસ્પતિકાયિક પર્યાપ્ત સંખ્યાતગુણા અધિક હૈં, ક્યોંકિ અપર્યાપ્તક સૂક્ષ્મોં કી અપેક્ષા પર્યાપ્તક સૂક્ષ્મ જીવ સ્વભાવ સે હી સંખ્યાતગુણા અધિક હોતે હૈં । (૮૫) ઉનકી અપેક્ષા સામાન્ય રૂપ સે સૂક્ષ્મ પર્યાપ્તક વિશેષાધિક હૈં, ક્યોંકિ ઇનમેં સૂક્ષ્મ પૃથિવીકાયિક આદિ ભી શામિલ હૈં । (૮૬) ઉનકી અપેક્ષા સામાન્ય અર્થાત્ પર્યાપ્ત ઔર અપર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ વિશેષાધિક હૈં, ક્યોંકિ ઇનમેં અપર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિક, જલકાયિક, તેજસ્કાયિક, વાયુકાયિક ઔર વનસ્પતિકાયિક ભી સમ્મિલિત હૈં । (૮૭) ઉનકી અપેક્ષા ભવ્ય જીવ વિશેષાધિક હૈં । ક્યોંકિ જઘન્ય યુક્ત અનન્ત પ્રમાણ અભવ્યોં કો છોડ કર શેષ સભી જીવ ભવ્ય હૈં । (૮૮) ઉનકી અપેક્ષા નિગોદ જીવ વિશેષાધિક હૈં । ભવ્યોં ઔર

નાથી સૂક્ષ્મ વનસ્પતિકાયિક પર્યાપ્ત સંખ્યાતગુણા અધિક છે, કેમકે અપર્યાપ્ત સૂક્ષ્મોની અપેક્ષાએ પર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ જીવ સ્વભાવથીજ સંખ્યાતગુણા અધિક હોય છે. (૮૫) તેમની અપેક્ષાએ સામાન્ય રૂપથી સૂક્ષ્મ પર્યાપ્તક વિશેષાધિક છે. કેમકે તેમનામાં સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિક આદિ પર્યાપ્ત પણ શામેલ છે. (૮૬) તેમની અપેક્ષાએ સામાન્ય અર્થાત્ પર્યાપ્ત અને અપર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ વિશેષાધિક છે, કેમકે તેમાં અપર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિક જલકાયિક, તેજસ્કાયિક, વાયુકાયિક અને વનસ્પતિકાયિક પણ સંમિલિત છે. (૮૭) તેમની અપેક્ષાએ ભવ્યજીવ વિશેષાધિક છે, કેમકે જઘન્ય યુક્ત અનન્ત પ્રમાણ અભવ્યોને ત્યજીને શેષ બધા જીવ ભવ્ય છે. (૮૮) તેમની અપેક્ષાએ નિગોદ જીવ વિશેષાધિક છે.

ભવ્યો અને અભવ્યોની અતિ બાહુલ્યતા થવાથી સૂક્ષ્મ તેમજ બાહર

જીવા વિસેસાહિયા' નિગોદજીવાઃ વિશેષાધિકા ભવન્તિ ૮૮, ભવ્યાનામ્, અભવ્યાનાશ્ચાતિવાહુલ્યેન સૂક્ષ્મવાદરનિગોદજીવરાશાવેવ પ્રાપ્યમાણત્વેન, અન્યેષાં સર્વેષામપિ સંમિલિતાનામ્ અસંખ્યેયલોકાકાશપ્રદેશરાશિપ્રમાણત્વાત્, અભવ્યાનાશ્ચ જઘન્યયુક્તાનન્તકસંખ્યામાત્રપરિમાણાનાં ભવ્યાપેક્ષયા કિશ્ચિન્માત્રત્વાત્, ભવ્યાનાશ્ચ પૂર્વમભવ્યપરિવર્જનેન પ્રરૂપિતત્વાત્ સમ્પ્રતિ તુ વાદરસૂક્ષ્મનિગોદ પ્રરૂપણે તેષામપિ પ્રક્ષેપાત્ વિશેષાધિકત્વં ભવતિ, તેભ્યોપિ—'વણસ્સઙ્ગ જીવા વિસેસાહિયા' ૮૯, સામાન્યેન વનસ્પતિજીવાઃ વિશેષાધિકા ભવન્તિ, તત્ર પ્રત્યેકશરીરાણામપિ વનસ્પતિજીવાનાં સમાવેશાત્, તેભ્યોઽપિ 'એગિંદિયા વિસેસાહિયા ૯૦' સામાન્યેન એકેન્દ્રિયાઃ વિશેષાધિકા ભવન્તિ તત્ર સૂક્ષ્મવાદરપૃથિવીકાયિકાદીનામપિ સમાવેશાત્, તેભ્યોઽપિ સામાન્યેન—'તિરિક્ખજોણિયા વિસેસાહિયા' તિર્યગ્યોનિકાઃ

અભવ્યોં કા અતિવાહુલ્ય હોને સે સૂક્ષ્મ એવં વાદર નિગોદરાશિ મેં હી સમ્મિલિત કર દેનેસે તથા અન્ય સર્વ ભી મિલકર અસંખ્યાત લોકાકાશ પ્રદેશોં કી રાશિ પ્રમાણ હી હોતે હૈં । અભવ્ય જીવ જઘન્ય યુક્તાનન્ત હી હોને સે ભવ્યોં કી અપેક્ષા વહુત થોડે હૈં । યહ કહં ચુકે હૈં કિ અભવ્યોં કો છોડ કર સર્ભી જીવ ભવ્ય હૈં । યહાં વાદર—સૂક્ષ્મ નિગોદ જીવોં કી અર્થાત્ સમુચ્ચય નિગોદ જીવોં કી પ્રરૂપણા મેં વે ભી સમ્મિલિત હો જાતે હૈં, અતએવ વિશેષાધિક હૈં । (૮૯) નિગોદ જીવોં કી અપેક્ષા વનસ્પતિકાય કે જીવ વિશેષાધિક હૈં, ક્યોંકિ સામાન્ય વનસ્પતિકાયિકોં મેં પ્રત્યેક શરીર વનસ્પતિકાય કે જીવ ભી સમ્મિલિત હૈં । (૯૦) વનસ્પતિજીવોં કી અપેક્ષા એકેન્દ્રિય જીવ વિશેષાધિક હૈં, ક્યોંકિ ઉનમેં સૂક્ષ્મ એવં વાદર પૃથ્વીકાયિક આદિ કા ભી સમાવેશ હૈં । (૯૧) એકેન્દ્રિયોં કી અપેક્ષા તિર્યંચજીવ

નિગોદ રાશિમા જ સંમિલિત કરી દેવાથી તથા બીજા બધા મળીને અસંખ્યાત લોકાકાશ પ્રદેશોની રાશિ પ્રમાણ જ થાય છે. અલબ્ધ જીવ જઘન્ય યુક્તાનન્ત જ હોવાથી લબ્ધોની અપેક્ષાએ ઘણા થોડા છે, એ કહેવાઈ ગયું છે કે—અલબ્ધોને ત્યજીને બધા જીવ લબ્ધ છે, અહિં બાદર સૂક્ષ્મ નિગોદ જીવોની અર્થાત્ સમુચ્ચય નિગોદ જીવોની પ્રરૂપણામાં તેઓ પણ સંમિલિત થઈ જાય છે. તેથી જ વિશેષાધિક છે. (૮૯) નિગોદ જીવોની અપેક્ષાએ વનસ્પતિકાયના જીવ વિશેષાધિક છે, કેમકે સામાન્ય વનસ્પતિ કાયમાં પ્રત્યેક શરીર વનસ્પતિ કાયના જીવ પણ સંમિલિત છે. (૯૦) વનસ્પતિ જીવોની અપેક્ષાએ એકેન્દ્રિય જીવ વિશેષાધિક છે, કેમકે તેમનામાં સૂક્ષ્મ તેમજ બાદર પૃથ્વીકાયિક આદિનો પણ સમાવેશ છે. (૯૧) એકેન્દ્રિયોની અપેક્ષાએ તિર્યંચ જીવ વિશેષાધિક છે. કેમકે

ટીકા--અથ જઘન્યગુણકાલકાદિ પરમાણુ પુદ્ગલાદીનાં પર્યાયાન્ પ્રરૂપ-
યિતુમાદ--‘જઘ્ણગુણકાલયાણં મંતે ! પરમાણુપોગ્ગલાણં પુચ્છા!’ હે મદન્ત !
જઘન્યગુણકાલકાનાં પરમાણુપુદ્ગલાનાં કિયન્તઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ ? મગવાન્ આહ-
‘ગૌયમા ! ‘હે ગૌતમ ! ‘અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા’ જઘન્યગુણકાલકાનાં પરમાણુ-
કા હૈ । કૃષ્ણ વર્ણ કાં સ્વ સે કમ માત્રા જિસમેં પાઈ જાતી હૈ, વહ
પુદ્ગલ જઘન્યગુણ કાલા’ કહ લાતા હૈ’ યદાં ગુણ’ શબ્દ અંશ યા માત્રા
કા વાચક હૈ । જઘન્યગુણ કા અર્થ હૈ--સ્વ સે કમ અંશ । દૂસરે
શબ્દોં મેં યોં કહ સકતે હૈં કિ જિસ પુદ્ગલ મેં કેવલ એક ડિગ્રી કા
કાલાપન હો-જિસસે કમ કાલાપન કા સંભવ હી ન હો, વહ જઘન્યગુણ
કાલા કહલાતા હૈ । ઇસી પ્રકાર કાલેપન કે સ્વ સે અધિક અંશ
જિસમેં પાળ જાળ વહ ઉત્કૃષ્ટગુણ કાલા સમજના ચાહિળ । એક અંશ
કાલેપન સે અધિક ઓર સ્વસે અધિક-અન્તિમ કાલેપન સે એક અંશ
કમ તક કા કાલા મધ્યમગુણ કાલા કહલાતા હૈ । ઇસી પ્રકાર જઘ-
ન્યગુણ નીલ પીત આદિ વર્ણોં કે વિષય મેં, જઘન્યગુણ ગંધ, રસ, સ્પર્શ
આદિ કે વિષય મેં ભી સમજ લેના ચાહિળ’ ગૌતમ પ્રશ્ન કરતે હૈ-
હે મગવાન્ જઘન્યગુણ કૃષ્ણ પરમાણુપુદ્ગલોં કે કિતને પર્યાય હૈં ?

મગવાન્-હે ગૌતમ ! જઘન્યગુણ કૃષ્ણ પરમાણુપુદ્ગલોં કે અનન્ત
પર્યાય કહે હૈં ।

માત્રા જેમા મળી આવે છે, તે પુદ્ગલ જઘન્ય ગુણ કાળા કહેવાય છે. અહીં
ગુણ શબ્દ અંશ અગર માત્રાનો વાચક છે. જઘન્ય ગુણનો અર્થ છે-બધાથી
ઓછા અંશ ખીલ શબ્દોમા એમ કહી શકીએ છીએ કે જે પુદ્ગલમાં
દેવળ એક ડીગ્રીનું કાળા પણ હોય જેનાથી ઓછા કાળાપણાનો સંભવ ન
હોય તે જઘન્ય ગુણ કાળા કહેવાય છે. એજ પ્રકારે કાળા પણાનો બધાથી
વધારે અંશ જેમાં મળી આવે તેને ઉત્કૃષ્ટ ગુણ કાળા સમજવા જોઈએ. એક
અંશ કાળા પણાથી અધિક અને બધાથી અધિક-અન્તિમ કાળા પણાથી એક
અંશ ઓછા સુધીના કાળા મધ્યમ ગુણ કાળા કહેવાય છે, એજ પ્રકારે જઘન્ય
ગુણ નીલ પીત આદિવર્ણોના વિષયમાં, જઘન્ય ગુણ, રસ સ્પર્શ આદિના
વિષયમાં પણ સમજ લેવું જોઈએ.

શ્રી ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે-હે ભગવાન્ ! જઘન્ય ગુણ કૃષ્ણ પરમાણુ
પુદ્ગલોના કેટલા પર્યાય છે ?

શ્રી ભગવાન્:- હે ગૌતમ ! જઘન્ય ગુણ કૃષ્ણ વર્ણ પરમાણુ પુદ્ગલોના
અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે.

પુદ્ગલાનામનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-‘સે કેળદ્દેણં મંતે ! एवं
 બુચ્ચઈ-‘જહણ્ણગુણકાલયાણં પરમાણુપોગ્ગલાણં [અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા ?] હે
 મદન્ત ! તત્-અથ, કેનાર્થેન-કથં તાવદ્, એવમ્-ઉક્તરીત્યા, ઉચ્યતે યત્-જઘન્ય
 ગુણકાલકાનાં પરમાણુપુદ્ગલાનામનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ ? इति, ભગવાન્
 આહ-‘ગોયમા !’ હે ગૌતમ ! ‘જહણ્ણગુણકાલ્ પરમાણુપોગ્ગલે’ જઘન્યગુણ-
 કાલકઃ પરમાણુપુદ્ગલઃ, ‘જહણ્ણગુણકાલગસ્સ પરમાણુપોગ્ગલસ્સ દવ્વટ્ટયાણ
 તુલ્લે’ જઘન્યગુણકાલસ્ય પરમાણુપુદ્ગલસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યો ભવતિ, તથા
 ચ પ્રત્યેકં દ્ર-યમનન્તપર્યાયમિતિન્યાયેન જઘન્યગુણકાલકપરમાણુ પુદ્ગલરયાપિ
 દ્રવ્યત્વેન અનન્તપર્યાયસંભવાત્, ‘પણ્ણટ્ટયાણ તુલ્લે’ પ્રદેશાર્થતયા તુલ્યો ભવતિ,
 ‘ઓગાહણટ્ટયાણ તુલ્લે’ અવગાહનાર્થતયા-અવગાહનાપેક્ષયા તુલ્યો ભવતિ, ‘ઠિઈણ
 ચઉદ્ધાણવડિણ’ સ્થિત્યા ચતુઃસ્થાનપતિતો ભવતિ, ‘કાલવણ્ણપજ્જવેહિ તુલ્લે’
 કૃષ્ણવર્ણપર્યવૈઃ તુલ્યો. ભવતિ, ‘અવસેસા વણ્ણા નત્થિ’ અવશેષાઃ વર્ણાઃ લોહિતા
 દયો ન સન્તિ-તત્ર ન ભવન્તિ, તસ્ય જઘન્યગુણકાલકત્વાત્ ‘ગંધરસ દુફાસ-
 પજ્જવેહિ ય છદ્ધાણવડિણ’ ગન્ધરસ દ્વિસ્પર્શપર્યવૈશ્વ પટ્ટસ્થાનપતિતો ભવતિ, ‘એવં
 ઉક્કોસગુણકાલ્ વિ’ એવમ્-જઘન્યગુણકાલક પરમાણુપુદ્ગલવદેવ ઉત્કૃષ્ટગુણ-

હે ગૌતમ-હે ભગવન્ ! એસા કહને કા કયા કારણ હૈં ?

ભગવાન્-હે ગૌતમ ! જઘન્યગુણ કાલા એક પરમાણુપુદ્ગલ દૂસરે
 જઘન્યગુણ કાલે પરમાણુપુદ્ગલ સે દ્રવ્યની અપેક્ષા તુલ્ય હોતા હૈ, પ્રદેશ
 ની અપેક્ષા સે તુલ્ય હોતા હૈ, અવગાહના સે મી તુલ્ય હોતા હૈ, સ્થિતિ
 ની અપેક્ષા ચતુઃસ્થાનપતિત હોતા હૈ, કૃષ્ણ વર્ણ કે પર્યાયોની અપેક્ષા
 તુલ્ય હોતા હૈ, શેષ વર્ણ ઉસમેં હોતે નહીં હૈ, કયોંકિ ઉસમેં કૃષ્ણ વર્ણ
 હૈ ઓર પરમાણુ મેં એક હી વર્ણ હો સકતા હૈ, ગંધ, રસ ઓર દો
 સ્પર્શોની અપેક્ષા સે પટ્ટસ્થાનપતિત હોતા હૈ । ઇસી પ્રકાર ઉત્કૃષ્ટ-
 ગુણ કાલા પુદ્ગલપરમાણુ મી સમજ્ઞ લેના ચાહિણે’ મધ્યમગુણ કાલે
 પરમાણુ ની વક્તવ્યતા મી ઇસી પ્રકાર ની જાનની ચાહિણે । મધ્ય-

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્ એમ કહેવાનુ શું કારણ છે ?

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ જઘન્ય ગુણકાળા એક પરમાણુ પુદ્ગલ બીજા
 જઘન્ય ગુણકાળા પરમાણુ પુદ્ગલથી દ્રવ્યની અપેક્ષાએ તુલ્ય થાય છે. પ્રદેશની
 અપેક્ષાએ તુલ્ય થાય છે, અવગાહનાથી પણ તુલ્ય થાય છે સ્થિતિની અપે-
 ક્ષાએ ચતુઃસ્થાન પતિત થાય છે કૃષ્ણ વર્ણના પર્યાયોની અપેક્ષાએ તુલ્ય થાય
 છે. શેષ વર્ણ તેમાં હોતા નથી, કેમકે તેમાં કૃષ્ણ વર્ણ છે અને પરમાણુમાં
 એક જ વર્ણ હોઈ શકે છે. ગંધ, રસ અને બે સ્પર્શોની અપેક્ષાએ તે પટ્ટસ્થાન
 પતિત થાય છે. એવી જ રીતે ઉત્કૃષ્ટ ગુણકાળા પુદ્ગલ પરમાણુ પણ સમજ
 લેવા જોઈએ. મધ્યમ ગુણ કાળા પરમાણુની વક્તવ્યતા પણ આજ પ્રકારની

કાલકોઽપિ પરમાણુપુદ્ગલોઽવસેયઃ 'એવમજહન્નમણુકોસગુણકાલે વિ' એવં-
જઘન્યગુણકાલઃ પરમાણુપુદ્ગલવદેવ અજઘન્યાનુત્કુલ્લગુણકાલકોઽપિ પરમાણુ
પુદ્ગલોઽવગન્તવ્યઃ, 'ગવરં સદ્ધાણે છદ્ધાણવડિણે' નવરમ્-પૂર્વાપેક્ષયા વિશેષસ્તુ
સ્વસ્થાને સ્વસ્થાનાપેક્ષયા પટસ્થાનપતિતો ભવતિ, 'જઠ્ઠણગુણકાલયાણં મંતે !
દુપણસિયાણં પુચ્છા' હે મદન્ત ! જઘન્યગુણકાલકાનાં દ્વિપ્રદેશિકાનાં
કિયન્તઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞતાઃ ? इति પૃચ્છા, મગવાન્ આહ-ગોયમા ! હે ગૌતમ !
'અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા ! જઘન્યગુણકાલકાના દ્વિપ્રદેશિકાનાં પુદ્ગલાનામ્
અનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞતાઃ ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-'સે કેણદ્દેણં મંતે ! 'એવં બુચ્ચઈ-
જઠ્ઠણગુણકાલયાણં દુપણસિયાણં અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા' હે મદન્ત ! તત્-અથ,
કેનાર્યેન-કથં તાવદ્, એવમ્-ઉક્તરીત્યા ઉચ્યતે ચદ્ જઘન્યગુણકાલકાનાં દ્વિપ્રદે-
શિકાનાં પુદ્ગલાનામનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞતા ? इति, મગવાન્ આહ-'ગોયમા !
હે ગૌતમ ! 'જઠ્ઠણગુણકાલે દુપણસિ' જઘન્યગુણકાલકો દ્વિપ્રદેશિકઃ પુદ્-
ગલસ્કન્ધઃ, 'જઠ્ઠણગુણકાલગસ્સ દુપણસિયસ્સ દવ્વદ્ધયાણે તુલ્લે' જઘન્યગુણ-
કાલકસ્ય દ્વિપ્રદેશિકસ્ય પુદ્ગલસ્કન્ધસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યો ભવતિ, તથા ચ

મગુણ કાલે પરમાણુ પુદ્ગલ મેં વિશેષતા યહ હૈ કિ વહ સ્વસ્થાન મેં
મી પટસ્થાનપતિત હોતા હૈ,ક્યોંકિ મધ્યમગુણ કાલે વર્ણ કે તરતમ
કે આધાર પર અનન્ત ભેદ કા સંભવ હેં ।

ગૌતમ ! હે મગવાન્ ! જઘન્યગુણ કૃષ્ણ દ્વિપ્રદેશી પુદ્ગલસ્કંધો
કે કિતને પર્યાય હેં ?

મગવાન્ હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય હેં ।

ગૌતમ- હે મગવાન્ ! એસા કહને કાં કયા કારણ હૈ ?

મગવાન્ હે -ગૌતમ ! એક જઘન્યગુણ કૃષ્ણ દ્વિપ્રદેશી સ્કંધ દૂસરે
જઘન્યગુણ કૃષ્ણ દ્વિપ્રદેશી સ્કંધ સે દ્રવ્ય કી અપેક્ષા સે તુલ્ય હૈ,

બાણુવી બેધએ. મધ્યમ ગુણ કાળા પરમાણુ પુદ્ગલમા વિશેષતા એ છે કે તે
સ્વસ્થાનમા પણ પટસ્થાન પતિત થાય છે, કેમકે મધ્યમ ગુણકાળા વર્ણના
તરતમતાના આધાર પર અનન્ત ભેદ સંભવે છે.

શ્રીગૌતમસ્વામી-હે ભગવાન્ જઘન્ય ગુણ કૃષ્ણ દ્વિપ્રદેશી પુદ્ગલ સ્કન્ધના
કેટલા પર્યાય છે ?

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે ભગવાન્ તેમ કહેવાનું શું કારણ છે ?

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ ! એક જઘન્ય ગુણ કૃષ્ણ દ્વિપ્રદેશી સ્કન્ધ બીજા
જઘન્ય ગુણ કૃષ્ણ દ્વિ પ્રદેશી સ્કન્ધથી દ્રવ્યની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે, પ્રદેશોની

પ્રત્યેકં દ્રવ્યમનન્તપર્યાયમિતિ નિયમેન જઘન્યગુણકાલક દ્વિપ્રદેશિકપુદ્ગલસ્કન્ધસ્યાપિ દ્રવ્યત્વેન અનન્તપર્યાયસંભવાત્ 'પણસટ્ટયાણ તુલ્લે' પ્રદેશાર્થતયા તુલ્યઃ 'ઓગાહણટ્ટયાણ સિય હીણે સિય તુલ્લે સિય અબ્ભહિણે' અવગાહનાર્થતયા-અવગાહનાપેક્ષયા સ્યાત્ કદાચિત્ કથિદ્ હીનો ભવતિ, સ્યાત્ -કદાચિત્ કથિતુલ્યો ભવતિ સ્યાત્-કદાચિત્ કથિદ્ભ્યધિકો ભવતિ, તત્ર 'જહ્ હીણે પણસહીણે' યદા હીનો વિવક્ષિત સ્તદા પ્રદેશહીનો ભવતિ, 'અહ અબ્ભહિણે પણસ અબ્ભહિણે' અથ અભ્યધિકો યદા વિવક્ષિત સ્તદા પ્રદેશાભ્યધિકો વા ભવતિ, દ્વિ પ્રદેશિકપુદ્ગલસ્કન્ધસ્ય અવગાહનાપેક્ષયા એકસ્ય હીનત્વ વિવક્ષણે પ્રદેશહીનત્વં ભવતિ, અન્યસ્ય અધિકૃત્વવિવક્ષણેઽપિ પ્રદેશાભ્યધિકૃત્વં ભવતિ, દ્વિપ્રદેશિકત્વાત્, 'ઠિઈણ ચણટ્ટાણવહિણે' સિયતયા ચતુઃસ્થાનપતિતો ભવતિ 'કાલવણ્ણપજ્જવેહિં તુલ્લે' કૃણ્ણવર્ણપર્યવૈ સ્તુલ્યો ભવતિ 'અવસેસવણ્ણાહ ઉવરિલ્લ ચણકાસેહિય છટ્ટાણવહિણે'

પ્રદેશોં કી અપેક્ષા સે ખી તુલ્ય હૈ, કયોંકિ દોનોં કો હી દો-દો પ્રદેશ હોતે હૈં । અવગાહના કી અપેક્ષા સે કોઈ કિસી સે હીન ખી હો સકતા હૈ કોઈ કિસી સે અધિક ખી હો સકતા હૈ, કોઈ કિસી સે તુલ્ય ખી હો સકતા હૈ । અગર હીન હો તો એક એક પ્રદેશ કમ અવગાહના વાલા હો સકતા હૈ ઓર યદિ અધિક હો તો એક પ્રદેશ અધિક અવગાહના વાલા હો સકતા હૈ । તાત્પર્ય યહ હૈ કિ દ્વિપ્રદેશી સ્કંધ કી અવગાહના મેં એક પ્રદેશી સે અધિક ન્યૂનાધિક અવગાહના કા સંભવ નહીં હૈ । મગર સ્થિતિ કી અપેક્ષા ડનમેં ચતુઃસ્થાનપતિત હીનાધિકતા હો સકતી હૈ । કૃણ્ણ વર્ણ કો પર્યાયોં સે વહ તુલ્ય હોતા હૈ, કયોંકિ દોનોં જઘન્યગુણ કૃણ્ણ હૈ । શેષ વર્ણોં આદિ તથા ડપર કો ચાર-

અપેક્ષાએ પણ તુલ્ય છે. કેમકે બન્નેના બે-બે પ્રદેશ થાય છે. અવગાહનાની અપેક્ષાએ કોઈ કોઈનાથી હીન પણ થઈ શકે છે અને કોઈ કોઈનાથી અધિક પણ થઈ શકે છે, કોઈ કોઈનાથી તુલ્ય પણ થઈ શકે છે. અગર હીન હોય તો એક એક પ્રદેશ કમ અવગાહનાવાળા થઈ શકે છે, અને બે અધિક હોય તો એક પ્રદેશ અધિક અવગાહનાવાળા થઈ શકે છે, તાત્પર્ય એ છે કે દ્વિપ્રદેશી સ્કન્ધની અવગાહનામાં એક પ્રદેશથી અધિક ન્યૂનાધિક અવગાહનાનો સંભવ હોતો નથી, પણ સ્થિતિની અપેક્ષાએ તેમા ચતુઃસ્થાન પતિત હીનાધિકતા થઈ શકે છે. કૃણ્ણ વર્ણના પર્યાયોથી તે તુલ્ય થાય છે કેમકે બન્ને જઘન્ય ગુણ કૃણ્ણ છે. શેષ વર્ણોં આદિ તથા ડપરના ચાર અર્થાત્ શીત, ડિણ્ણ, સ્તિબ્ધ અને રૂક્ષ સ્પર્શોના પર્યાયોની અપેક્ષાએ ષટ્સ્થાન પતિત થાય છે.

અવશેષવર્ણાદિ ઉપરિતન ચતુઃસ્પર્શીશ્ચ શીતોષ્ણસ્નિગ્ધસ્થસ્પર્શપર્યવૈઃ પદ્સ્થાન-
પતિતો ભવતિ, 'एवं उक्कोसगुणकालएवि' एवम्-जघन्यगुणकालकवदेव उत्कृष्ट-
गुणकालकोऽपि द्विप्रदेशिकपुद्गलस्कन्धः प्रतिपत्तव्यः, 'अजदृष्णमणुक्कोसगुण-
कालए वि एवं चैव' अजघन्यानुत्कृष्टगुणकालकोऽपि द्विप्रदेशिक पुद्गलस्कन्धः,
एवं चैव-जघन्यगुणकालकवदेव अवगन्तव्यः, किन्तु-‘णवरं सट्टाणे छट्टाणवडिण’
नवरम्-पूर्वापेक्षया विशेषस्तु स्वस्थाने पदस्थानपतितो भवति 'एवं जाव दसपए-
सिण' एवम्-जघन्यगुणकालકદ્વિપ્રદેશિકપુદ્ગલસ્કન્ધવદેવ યાવત્-ત્રિચતુઃપન્ચ-
પદ્સપ્તાષ્ટનવદશપ્રદેશિકો જઘન્યગુણકાલકઃ પુદ્ગલસ્કન્ધઃ પ્રતિપત્તવ્યઃ, 'णवरं
पएसपरिवुड्ढी' 'नवरम्-पूर्वापेक्षया विशेषस्तु उत्तरोच्चक्रमेण प्रदेशपरिवृद्धिः कर्त्त-

अर्थात् शीत, उष्ण, स्निग्ध और स्थ स्पर्शों के पर्यायों की अपेक्षा
से पदस्थानपतित होता है । इसी प्रकार उत्कृष्टगुण कृष्ण द्विप्रदेशी
स्कंध के विषय में भी समझ लेना चाहिए । मध्यमगुण कृष्ण द्विप्रदेशी
स्कंध की प्ररूपणा भी इसी प्रकार करनी चाहिए, मगर उसमें विशेष-
पता यह है कि वह स्वस्थान में पदस्थानपतित होता है, अर्थात् एक
मध्यमगुण कृष्ण द्विप्रदेशी स्कंध दूसरे मध्यमगुण कृष्ण द्विप्रदेशी स्कंध
से अनन्तभाग असंख्यातभाग, संख्यातभाग, संख्यातगुण, असं-
ख्यातगुण और अनन्तगुण हीनाधिक होसकता है ।

जघन्यगुण कृष्ण द्विप्रदेशी स्कंध की जैसी प्ररूपणा की गई है,
वैसी ही दसप्रदेशी स्कंध तक की प्ररूपणा समझ लेनी चाहिए,
अर्थात् त्रिप्रदेशी, चौप्रदेशी, पंचप्रदेशी षट्प्रदेशी, सप्तप्रदेशी, अष्ट-
प्रदेशी नवप्रदेशी और दसप्रदेशी स्कंध की वस्तव्यता द्विप्रदेशी स्कंध

એજ પ્રકારે ઉત્કૃષ્ટ ગુણ કૃષ્ણ દ્વિપ્રદેશી સ્કન્ધના વિષયમા પણ સમજી
લેવું જોઈએ. મધ્યમ ગુણ કૃષ્ણ દ્વિપ્રદેશી સ્કન્ધની પ્રરૂપણા પણ એજ પ્રકારે
કરવી જોઈએ. પણ તેમા વિશેષતા એ છે કે તે સ્વસ્થાનમા પદસ્થાન પતિત
થાય છે, અર્થાત્ એક મધ્યમ ગુણ કૃષ્ણ દ્વિપ્રદેશી સ્કન્ધ ખીન્ન મધ્યમ ગુણ
કૃષ્ણ દ્વિપ્રદેશી સ્કન્ધથી અનન્ત ભાગ અસંખ્યાત ભાગ, સંખ્યાત ભાગ,
સંખ્યાતગુણ અસંખ્યાત ગુણ, અને અનન્ત ગુણ હીનાધિક થઈ શકે છે.

જઘન્ય ગુણ કૃષ્ણ દ્વિપ્રદેશી સ્કન્ધની જેવી પ્રરૂપણા કરાએલ છે, તેવીજ
દશ પ્રદેશી સ્કન્ધ સુધીની પ્રરૂપણા સમજી લેવી જોઈએ અર્થાત્ દ્વિપ્રદેશી,
ત્રિપ્રદેશી, ચાર પ્રદેશી, પાંચ પ્રદેશી, છપ્રદેશી, સાત પ્રદેશી, આઠ પ્રદેશી,
નવ પ્રદેશી અને દશ પ્રદેશી સ્કન્ધની વસ્તવ્યતા દ્વિપ્રદેશી સ્કન્ધના સમાન
છે. તેમાં વિશેષતા એ છે કે તેઓમાં ઉત્તરોચ્ચતર પ્રદેશોની વૃદ્ધિ કરી લેવી જોઈએ.

व्याः 'ओगाहणाए तहेव' अवगाहनया-अवगाहनापेक्षया जघन्यगुणकालकः
 ज्यादिदशपर्यन्त पुद्गलस्कन्धस्तथैव-द्विप्रदेशिकपुद्गलस्कन्धवदेवावगन्तव्यः तथा
 च द्रव्यार्थतया अनन्तपर्यायः इत्यादि पूर्वोक्तरीत्या ज्ञातव्यः । गौतमः पृच्छति
 -'जहणगुणकालयाणं भंते ! संखेज्जपएसियाणं पुच्छा' हे भदन्त ! जघन्यगुण-
 कालकानां संख्येयप्रदेशिकानां पुद्गलस्कन्धानां कियन्तः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? इति
 पृच्छा, भगवान् आह-'गोयमा !' हे गौतम ! 'अणंता पज्जवा पणत्ता ! जघन्य-
 गुणकालकानां संख्येयप्रदेशिकपुद्गलस्कन्धानामनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः,
 गौतमः पृच्छति-'से केणट्ठेणं भंते ! एवं उच्चइ-'जहणगुणकालयाणं संखेज्ज-
 पएसियाणं अणंता पज्जवा पणत्ता' हे गौतम ! तत्-अथ, केनार्थेन-कथं तावद्,
 एवं-उक्तरीत्या, उच्यते-यद्-जघन्यगुणकालकानां संख्येयप्रदेशिकानां पुद्गल
 स्कन्धानामनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? इति, भगवान् आह-'गोयमा !' हे गौतम !
 'जहणगुणकालए संखेज्जपएसिए' जघन्यगुणकालकः संख्येयप्रदेशिकः पुद्गल
 स्कन्धः, 'जहणगुणकालगस्सा संखेज्जपएसियस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले' जघन्यगुण-
 कालकस्य संख्येयप्रदेशिकस्य पुद्गलस्कन्धस्य द्रव्यार्थतया तुल्यो भवति,

के समान है । उसमें विशेषता इतनी ही है कि उनमें उत्तरोत्तर
 प्रदेशों की वृद्धि करनी चाहिए ।

गौतम-हे भगवन् ! जघन्यगुण कृष्ण संख्यातप्रदेशी पुद्गल
 स्कंधों के कितने पर्याय हैं ?

भगवान्-हे गौतम ! जघन्यगुण कृष्ण संख्यातप्रदेशी पुद्गलस्कंधों
 के अनन्त पर्याय कहे हैं ।

गौतम-हे भगवन् ! ऐसा कहने का क्या कारण है ?

भगवान्-हे गौतम ! जघन्यगुणकृष्ण संख्यातप्रदेशी पुद्गलस्कंध
 दूसरे जघन्यगुण कृष्ण संख्यातप्रदेशी पुद्गलस्कंध से द्रव्य की
 अपेक्षा तुल्य होता है, प्रदेशों की अपेक्षा से वह द्विस्थानपतित होता

श्री गौतमस्वामी-हे भगवन् ! जघन्यगुण कृष्ण संख्यात प्रदेशी पुद्गल
 स्कन्धाना डेट्ठा पर्याय क्हा छे ?

श्री भगवान्-हे गौतम ! जघन्य गुण कृष्ण संख्यात प्रदेशी पुद्गल
 स्कन्धाना अनन्त पर्याय क्हा छे.

श्री गौतमस्वामी-हे भगवन् ! जेवुं डेट्ठवानुं शुं डारणु छे ?

श्री भगवान्-हे गौतम ! जघन्य गुण कृष्ण संख्यात प्रदेशी पुद्गल
 स्कंध नील जघन्यगुण कृष्ण संख्यात प्रदेशी पुद्गल स्कन्धधी द्रव्यनी
 अपेक्षाजे तुल्य थाय छे. प्रदेशोनी अपेक्षाजे ते द्विस्थान पतित थाय छे

પ્રત્યેકં ચ દ્રવ્યમનન્તપર્યાયમિતિ ન્યાયેન જઘન્યગુણકાલકસ્ય સંખ્યેયપ્રદેશિક-
 પુદ્ગલસ્કન્ધસ્યાપિ દ્રવ્યત્વેન અનન્તપર્યાયસંભવાત્, ‘પપ્સદ્વ્યાપદુદ્વાણવડિપ્’
 પ્રદેશાર્થતયા-પ્રદેશાપેક્ષયા દ્વિસ્થાનપતિતો ભવતિ, તથાચ-સંખ્યેયભાગહીનઃ
 સંખ્યેયગુણહીનો વા ઇત્યેવમ્ દ્વિસ્થાનપતિતત્ત્વમવસેયમ્, એવં સંખ્યેય ભાગાભ્ય-
 ધિકઃ સંખ્યેયગુણાભ્યધિકો વા ભવતિ, ઇત્યેવચ્ચાપિ દ્વિસ્થાનપતિતત્ત્વમવસેયમ્,
 ‘ઓગાદ્ગણદ્વ્યાપ દુદ્વાણવડિપ્’ અવગાદ્નાર્થતયા-અવગાદ્ના પેક્ષયાપિ દ્વિસ્થાન-
 પતિતો ભવતિ, તદભિલાપસ્તુ ઉપર્યુક્તરૂપો વોધ્યઃ, ‘ઠિર્દિપ્ ચઉદ્વાણવડિપ્’ સ્થિતયા
 ચતુઃસ્થાનપતિતો ભવતિ, સંખ્યાતાસંખ્યાતભાગગુણહીન વૃદ્ધિભ્યાં ચતુઃસ્થાનપતિ
 ત્ત્વમવસેયમ્, ‘કાલવણ્ણપજ્જવેહિં તુલ્લે’ કૃષ્ણવર્ણપર્યવૈસ્તુલ્યો ભવતિ, ‘અવસેસેહિં
 વણ્ણાઇ ઉવરિલ્લ ચઉપ્પાસેહિય્ ઇદ્વાણવડિપ્’ અવશેષૈઃ વર્ણાદિભિઃ ઉપરિતન ચતુઃ
 સ્પર્શૈશ્વ-શીતોષ્ણસિન્ધુરુક્ષસ્પર્શપર્યવૈઃ પટ્સ્થાનપતિતો ભવતિ, ‘એવં ઉવ્કોસ-
 ગુણકાલપ્ વિ’ એવમ્-જઘન્યગુણકાલકવદેવ ઉત્કૃષ્ટગુણકાલકોઽપિ સંખ્યેય-

હૈ અર્થાત્ સંખ્યાતભાગહીન અથવા સંખ્યાતગુણહીન હોતા હૈ ઓર
 યદિ અધિક હો તો સંખ્યાતભાગ અધિક અથવા સંખ્યાતગુણ અધિક
 હોતા હૈ । અવગાદ્ના કી દૃષ્ટિ સે વહ દ્વિસ્થાનપતિત હોતા હૈ । ડન
 કા ઉચ્ચારણ પૂર્વવત્ હી કર લેના ઑહિપ્ । સ્થિતિ કી અપેક્ષા ચતુઃ-
 સ્થાનપતિત હોતા હૈ, અર્થાત્ અસંખ્યાતભાગ હીન, સંખ્યાતભાગ હીન,
 સંખ્યાતગુણ હીન અથવા અસંખ્યાતગુણ હીન હોતા હૈ । યદિ અધિક
 હો તો ઇસી પ્રકાર અધિક હોતા હૈ । કૃષ્ણ વર્ણ કે પર્યાયો સે તુલ્ય
 હોતા હૈ । શેષ વર્ણ આદિ સે તથા શીત, ઉષ્ણ, સિન્ધુ ઓર રુક્ષ-
 ઇન ચાર સ્પર્શોં કી અપેક્ષા સે પટ્સ્થાનપતિત હોતા હૈ ।

ઉત્કૃષ્ટગુણ કૃષ્ણ સંખ્યાતપ્રદેશી સ્કન્ધ કી પ્રરૂપણા ઓ ઇસી

અર્થાત્ સંખ્યાત ભાગ હીન અથવા સંખ્યાત ગુણહીન થાય છે અને ને
 અધિક હોય તો સંખ્યાત ભાગ અધિક અથવા સંખ્યાત ગુણ અધિક થાય છે.
 અવગાદ્નાની દૃષ્ટિથી તે દ્વિસ્થાન પતિત થાય છે. તેમના ઉચ્ચારણ પૂર્વવત્
 કરી લેવાં નેધએ. સ્થિતિની અપેક્ષાએ ચતુઃસ્થાન પતિત થાય છે. અર્થાત્
 સંખ્યાત ભાગહીન; અસંખ્યાત ભાગહીન, સંખ્યાત ગુણહીન અથવા અસં-
 ખ્યાત ગુણહીન થાય છે. ને અધિક હોય તો એ જ પ્રકારે અધિક થાય છે.
 કૃષ્ણ વર્ણના પર્યાયોથી તુલ્ય થાય છે. શેષ વર્ણ આદિથી તથા શીત, ઉષ્ણ,
 સિન્ધુ અને રુક્ષ એ ચાર સ્પર્શોની અપેક્ષાએ પટ્સ્થાન પતિત થાય છે,

ઉત્કૃષ્ટ ગુણ કૃષ્ણ સંખ્યાત પ્રદેશી સ્કન્ધની પ્રરૂપણા પણ એ પ્રકારે

प्रदेशिकः पुद्गलस्कन्धो वक्तव्यः, 'एवं अजहणमणुक्कोसगुणकाल ए वि' एवं-
जघन्यगुणकालकवदेव अजघन्यानुत्कृष्टगुणकालकोऽपि संख्येयप्रदेशिकः पुद्-
गलस्कन्धोऽवगन्तव्यः, 'नवरं सद्वाणे छट्वायवडिए' नवरम्-पूर्वापेक्षया विशेषस्तु
स्वस्थाने-स्वस्थानापेक्षया पटस्थानपतितो भवति गौतमः पृच्छति-'जहणगुण-
कालयाणं भंते ! असंखेज्जपएसियाणं पुच्छा' हे भदन्त ! जघन्यगुणकालकानाम्
संख्येयप्रदेशिकानां पुद्गलस्कन्धानां कियन्तः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? इति पृच्छा,
भगवान् आह-'गोयमा ! हे गौतम ! 'अणंता पज्जवा पणत्ता' जघन्यगुणकाल-
कानाम् असंख्येयप्रदेशिकपुद्गलस्कन्धानामनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः गौतमः
पृच्छति-'से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ-जहणगुणकालयाणं असंखेज्जपएसि-
याणं अणंता पज्जवा पणत्ता ?' हे भदन्त ! तत्-अथ केनार्थेन-कथं तावद्,
एवम्-उत्तरीत्या, उच्यते यद्-जघन्यगुणकालकानां असंख्येयप्रदेशिकानाम-
नन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? इति भगवान् आह-गोयमा ! हे गौतम ! 'जहणगुण-
काल ए असंखेज्जपएसिए' जघन्यगुणकालकोऽसंख्येयप्रदेशिकः पुद्गल स्कन्धः,
'जहणगुणकालगस्स असंखेज्जपएसियस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले' जघन्यगुणकालकस्य

प्रकार समझना चाहिए । मध्यमगुण कृष्ण संख्यातप्रदेशी स्कन्ध के
संबंध में भी ऐसा ही जानना चाहिए मगर इसमें विशेषता इतनी
है कि यह मध्यमगुण कृष्ण संख्यातप्रदेशी स्कन्ध स्वस्थान में अर्थात्
कृष्ण वर्ण के पर्यायों में भी पटस्थानपतित होता है ।

गौतम-हे भगवन् ! जघन्यगुण कृष्ण असंख्यातप्रदेशी पुद्गल
स्कन्ध के कितने पर्याय कहे हैं ?

भगवान्-हे गौतम ! अनन्त पर्याय कहे हैं ।

गौतम-हे भगवन् ! ऐसा कहने का क्या कारण है ?

भगवन्-हे गौतम ! एक जघन्यगुण काला असंख्यातप्रदेशी पुद्-

समञ्जवी जेधये. मध्यम गुण कृष्ण संख्यात प्रदेशी स्कन्धना सम्बन्धमां
पणु अमञ्ज समञ्जुं जेधये. पणु तेमां विशेषता अटली छे के अ मध्यम
गुण कृष्ण संख्यात प्रदेशी स्कन्ध स्वस्थानमा अर्थात् कृष्ण वर्णना पर्यायिमां
पणु पटस्थान पतित धाय छे,

श्री गौतमस्वामी-हे भगवन् ! जघन्य गुण कृष्ण असंख्यात प्रदेशी
पुद्गल स्कन्धना डेटला पर्याय कछा छे ?

श्री भगवान् हे गौतम ! अनन्त पर्याय कछा छे.

श्री गौतमस्वामी हे भगवान् ! अम डेटवानुं शुं कारण छे ?

श्री भगवान् ! हे गौतम ! अक जघन्य गुण काला असंख्यात प्रदेशी

અસંખ્યેયપ્રદેશિકસ્ય પુદ્ગલસ્કન્ધસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યો ભવતિ, 'પણ્ડ્યાણ ચઉટ્ટાણવડિણ' પ્રદેશાર્થતયા-પ્રદેશાપેક્ષયા ચતુઃસ્થાનપતિતો ભવતિ, અસંખ્યેય-પ્રદેશિકસ્ય પુદ્ગલસ્કન્ધસ્ય સંખ્યાતાસંખ્યાતપ્રદેશભાગગુણદાનિવૃદ્ધિભ્યાં ચતુઃસ્થાનપતિતત્ત્વમવસેયમ્, 'ઠિઙ્ણ ચઉટ્ટાણવડિણ' સ્થિત્યા ચતુઃસ્થાનપતિતો ભવતિ, 'કાલવણ્ણપજ્જવેહિં તુલ્લે' કૃષ્ણવર્ણપર્યંચેઃ તુલ્યો ભવતિ, 'અવસેસેદ્ધિં, વણ્ણાદિ ઉવરિલ્લ ચઉપ્પાસેદ્ધિય છટ્ટાણવડિણ' અવશેષવર્ણાદિભિઃ, ઉપરિત્તન ચતુઃસ્પર્શૈશ્વ પટ્ટસ્થાનપતિતો ભવતિ, 'ઓગાહ્ણટ્ટ્યાણ ચઉટ્ટાણવડિણ' અવગાહનાર્થતયા-અવગાહનાપેક્ષયા, ચતુઃસ્થાનપતિતો ભવતિ, 'એવં ઉક્કોસગુણકાલણવિ' એવમ્-જઘન્યગુણકાલકવદેવ, ઉત્કૃષ્ટગુણકાલકોઽપિ અસંખ્યેયપ્રદેશિકઃ પુદ્ગલસ્કન્ધઃ અવગન્તવ્યાઃ, 'અજહ્ણમણુક્કોસગુણકાલણવિ એવં ચેવ, અજઘન્યા-નુત્કૃષ્ટગુણકાલકોઽપિ અસંખ્યેયપ્રદેશિકઃ પુદ્ગલસ્કન્ધ એવંચ-જઘન્યગુણ-

ગલસ્કંધ દૂસરે જઘન્યગુણ કાલે અસંખ્યાત પ્રદેશી પુદ્ગલસ્કંધ સે દ્રવ્ય કી અપેક્ષા તુલ્ય હોતા હૈ, પ્રદેશોં કી અપેક્ષા ચતુઃસ્થાનપતિત હોતા હૈ, અર્થાત્ અસંખ્યાતપ્રદેશી એક સ્કંધ મેં દૂસરે અસંખ્યાતપ્રદેશી સ્કંધ કી અપેક્ષા અસંખ્યાતભાગ, સંખ્યાતભાગ, સંખ્યાતગુણ, અસંખ્યાતગુણ પ્રદેશોં કી ન્યૂનાધિકતા હો સકતી હૈ । સ્થિતિ કો અપેક્ષા સે વહ ચતુઃસ્થાનપતિત હોતા હૈ કૃષ્ણ વર્ણ કે પર્યાયોં સે તુલ્ય હોતા હૈ । શેષ વર્ણોં તથા ઉપર કે સ્પર્શોં કી અપેક્ષા સે પટ્ટસ્થાનપતિત હોતા હૈ । અવગાહના કી દૃષ્ટિ સે ચતુઃસ્થાનપતિત હોતા હૈ ।

ઉત્કૃષ્ટગુણ કૃષ્ણ વર્ણ વાલે અસંખ્યાતપ્રદેશી પુદ્ગલસ્કંધ કે વિષય મેં ભી હસી પ્રકાર કહનાં ચાહિય । મધ્યમગુણ કૃષ્ણ વર્ણ વાલે અસંખ્યાતપ્રદેશીસ્કંધ કી પ્રરૂપણા ભી એસી હી કહનાં ચાહિય, મગર

પુદ્ગલ બીજા જઘન્ય ગુણકાળા અસંખ્યાત પ્રદેશી પુદ્ગલ સ્કન્ધથી દ્રવ્યની અપેક્ષાએ તુલ્ય થાય છે, પ્રદેશોની અપેક્ષાએ ચતુસ્થાન પતિત થાય છે, અર્થાત્ અસંખ્યાત પ્રદેશી એક સ્કન્ધમાં બીજા સંખ્યાત પ્રદેશી સ્કન્ધની અપેક્ષાએ અસંખ્યાત ભાગ, સંખ્યાત ભાગ, સંખ્યાત ગુણ અસંખ્યાત ગુણ પ્રદેશોની ન્યૂનાધિકતા થઈ શકે છે. સ્થિતિની અપેક્ષાએ તે ચતુસ્થાન પતિત થાય છે. કૃષ્ણ વર્ણના પર્યાયોથી તુલ્ય થાય છે. શેષ વર્ણો તથા ઉપરના ચાર સ્પર્શોની અપેક્ષાએ પટ્ટસ્થાન પતિત થાય છે. અવગાહનાની દૃષ્ટિએ ચતુસ્થાન પતિત થાય છે.

ઉત્કૃષ્ટ ગુણ કૃષ્ણ વર્ણવાળા અસંખ્યાત પ્રદેશી પુદ્ગલ સ્કન્ધના વિષયમાં પણ એ પ્રકારે દહેણે બેઠે. મધ્યમ ગુણ કૃષ્ણ વર્ણવાળા અસંખ્યાત પ્રદેશી

કાલકવદેવ વોધ્યઃ, ક્લિન્તુ 'ળવરં સદ્વાણે છદ્વાણવડિણ' નવરમ્ પૂર્વાપેક્ષયા વિશેષસ્તુ
સ્વસ્થાનાપેક્ષયા પદ્મસ્થાનપતિતો ભવતિ, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—'જહ્વણગુણકાલયાણં
મંતે ! અણંતપણસિયાણં પુચ્છા ?' હે ભદન્ત ! જઘન્યગુણકાલકાનામ્ અનન્તપ્રદે-
શિકાનાં પુદ્ગલસ્કન્ધાનાં કિયન્તઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ ?' इति पृच्छा, भगवान्
आह—'गोयमा !' हे गौतम ! 'अणंता पज्जवा पण्णत्ता' जघन्यगुणकालकनामनन्त-
प्रदेशिकानां पुद्गलस्कन्धानामनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? गौतमः पृच्छति—'से
केणट्ठेणं मंते ! एवं वुच्चइ—जह्णणगुणकालयाणं अणंतपणसियाणं 'अणंता पज्जवा
पण्णत्ता' हे भदन्त ! तत्—अथ, केनार्थेन—कथं तावद्, एवम्—उत्तरीत्या, उच्यते
यद्—जघन्यगुणकालकनामनन्तप्रदेशिकानां पुद्गलस्कन्धानाम् अनन्ताः पर्यवाः
प्रज्ञप्ताः ? इति, भगवान् आह—'गोयमा !' हे गौतम ! 'जह्णणगुणकालए अणंत
पणसिए' जघन्यगुणकालकोऽनन्तप्रदेशिकः पुद्गलस्कन्धः 'जह्णणगुणकालयस्स
अणंत पणसियस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले' जघन्यगुणकालकस्य अनन्तप्रदेशिकस्य पुद्-
गलस्कन्धस्य द्रव्यार्थतया तुल्यो भवति, प्रत्येकं च द्रव्यमनन्तपर्यायमिति न्या-
येन अनन्तप्रदेशिकस्यापि द्रव्यत्वेन अनन्तपर्यायसंभवात्, 'पणसट्ठयाए छद्वण-
वडिण' प्रदेशिकार्थतया पद्मस्थानपतितो भवति, 'ओगाहणट्ठयाए चउट्ठणवडिण'
इसमें विशेषता यह है कि यह स्वस्थान में पद्मस्थानपतित होता है ।

गौतम—हे भगवन् ! जघन्यगुण काले अनन्तप्रदेशी पुद्गलस्कंधों
के कितने पर्याय हैं ?

भगवन्—अनन्त पर्याय हैं ।

गौतम—हे भगवन् ! ऐसा कहने का क्या कारण है ?

भगवन्—हे गौतम ! एक जघन्यगुण काला अनन्तप्रदेशी पुद्गल-
स्कंध दूसरे जघन्यगुण काले अनन्तप्रदेशी स्कंध से द्रव्य की दृष्टि
से तुल्य होता है प्रदेशों की दृष्टि से पद्मस्थानपतित होता है, अव-

સ્કન્ધની પ્રજ્ઞપણા પણ એવી જ કહેવી જોઈએ, પણ તેમા વિશેષતા એ છે કે
એ સ્વસ્થાનમાં પણ પદ્મસ્થાન પતિત થાય છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી—હે ભગવન્ ! જઘન્ય ગુણ કાળા અનન્ત પ્રદેશી પુદ્ગલ
સ્કન્ધોના કેટલા પર્યાય છે ?

શ્રી ભગવાન્—અનન્ત પર્યાય છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી—હે ભગવન્ એમ કહેવાનું શું કારણ છે.

શ્રી ભગવાન્ ! હે ગૌતમ ! એક જઘન્ય ગુણ કાળા અનન્ત પ્રદેશી
પુદ્ગલ સ્કન્ધ બીજા જઘન્ય ગુણ કાળા અનન્ત પ્રદેશી સ્કન્ધથી દ્રવ્યની દૃષ્ટિએ
તુલ્ય થાય છે, પ્રદેશોની દૃષ્ટિએ પદ્મસ્થાન પતિત થાય છે. અવગાહનાની દૃષ્ટિએ

અવગાહનાર્થતયા-અવગાહનાપેક્ષયા ચતુઃસ્થાનપતિતો ભવતિ, 'ઠિર્દિ' ચઢઢાળ-
 ઢિ' સ્થિતયા ચતુઃસ્થાનપતિતો ભવતિ, 'કાલવળ્ળપજ્જવેદિં;તુલ્લે' કૃળ્ળવર્ળ-
 પર્યવે સ્તુલ્યો ભવતિ, 'અવસેસેદિં વળ્ળાઈ અટ્ટફાસેદિય છઢાળવઢિ' અવશેપેઃ
 વર્ળાદિભિઃ અષ્ટસ્પર્શેથ પદ્સ્થાનપતિતો ભવતિ 'એવં ઉકોસગુળકાલ' એવિ' એવમ્-
 -જઘન્યગુળકાલકવદેવ, ઉત્કૃષ્ટગુળકાલકોઽપિ અનન્તપ્રદેશિકઃ પુદ્ગલસ્કન્ધઃ
 પ્રતિપત્તવ્યઃ 'અજઢ્ઢળમણુકોસગુળકાલ' એવિ' એવં એવ' અજવન્યાનુત્કૃષ્ટ ગુળ-
 કાલકોઽપિ અનન્તપ્રદેશિપુદ્ગલસ્કન્ધઃ, એવએવ જઘન્યગુળકાલકવદેવાવગન્ત-
 વ્યઃ, કિન્તુ 'ળવરં સઢાળે છઢાળવઢિ' નવરમ્-પૂર્વાપેક્ષયા વિશેષસ્તુ સ્વસ્થાને-
 સ્વસ્થાનાપેક્ષયા પદ્સ્થાનપતિતો ભવતિ 'એવં નીલલોદિય હાલિદ સુવિકલ્લ-
 સુવિભગંધ દુવિભગંધ તિત્ત કઢુકસાય અંવિલમહુરરસ પજ્જવેદિય વત્તવ્વયા માળિ-
 યવ્વા' એવમ્-કૃળ્ળવર્ળપર્યાયવદેવ, નીલલોદિત હારિદ્ર શુક્લસુરભિગંધ દુરભિ-

ગહના કી દૃષ્ટિ સે ચતુઃસ્થાનપતિત હોતા હૈ, સ્થિતિ કી અપેક્ષા ચતુઃ-
 સ્થાનપતિત હોતા હૈ, કાલે વર્ળ કે પર્યાયોં સે તુલ્ય હોતા હૈ, શેષ
 વર્ળાદિ સે તથા આઠ સ્પર્શોં સે પદ્સ્થાનપતિત હોતા હૈ ।

હસી પ્રકાર ઉત્કૃષ્ટગુળ કાલા અનન્તપ્રદેશી પુદ્ગલસ્કંધ ઢી
 સમઢ્ઢ લેના ઑાહિ' । મધ્યમગુળ કૃળ્ળ પુદ્ગલસ્કંધ કા પ્રરૂપળા ઢી
 હસી પ્રકાર કી કરની ઑાહિ' । મગર મધ્યમગુળ કાલે અનન્તપ્રદેશી
 સ્કંધ મેં જઘન્ય એવં ઉત્કૃષ્ટગુળ કાલે અનન્તપ્રદેશી સ્કંધ કી અપેક્ષા
 વિશેષતા યહ હૈ કિ વહ સ્વસ્થાન મેં ઢી પદ્સ્થાનપતિત હોતા હૈ ।

નીલ, રક્ત, પીત ઑર શુક્લ વર્ળ, સુરભિગંધ, દુરભિગંધ,
 તિક્ત, કઢુક, કષાય, અમ્લ ઑર મધુર રસ કે પર્યાયોં કી ઢી કૃળ્ળ

ચતુઃસ્થાન પતિત થાય છે, સ્થિતિની અપેક્ષાએ ચતુઃસ્થાન પતિત થાય છે.
 કાળા વર્ણના પર્યાયોથી તુલ્ય થાય છે, શેષ વર્ણોદિથી તથા આઠ સ્પર્શોથી
 પદસ્થાન પતિત થાય છે.

એજ પ્રકારે ઉત્કૃષ્ટ ગુણ કાળો અનન્ત પ્રદેશી પુદ્ગલ સ્કન્ધ પણ સમજી
 લેવા જોઈએ. મધ્યમ ગુણ કૃળ્ળ પુદ્ગલ સ્કન્ધની પ્રરૂપણા પણ એજ પ્રકારે
 કરવી જોઈએ. પણ મધ્યમ ગુણ કાળા અનન્ત પ્રદેશી સ્કન્ધમાં જઘન્ય તેમજ
 ઉત્કૃષ્ટ ગુણ કાળા અનન્ત પ્રદેશી સ્કન્ધની અપેક્ષાએ વિશેષતા એ છે કે તે
 સ્વસ્થાનમાં પણ પદસ્થાન પતિત થાય છે.

નીલ, રક્ત, પીત અને શુક્લવર્ણ, સુરભિગંધ, દુરભિગંધ, તિક્ત, કઢુક,
 કષાય, અમ્લ અને મધુર રસના પર્યાયોથી પણ કૃળ્ળ વર્ણની પ્રરૂપણાની સમાન

ગંધ તિક્ત કટુકકષાયામ્લમધુરપર્યવૈશ્વ વક્તવ્યતા મણિતવ્યા, કિન્તુ-‘નવરં
પરમાણુપોગલસ્સ સુભિગંધસ્સ દુભિગંધો ન મળ્લ’ નવરમ્-પૂર્વાપેક્ષયા વિશે-
પસ્તુ પરમાણુપુદ્ગલસ્ય સુરભિગન્ધસ્ય દુરભિગંધો ન મળ્યતે, ઉભયોઃ પરસ્પર-
વિરોધેન એકત્ર સ્થાતુમશક્યત્વાત્, एवं ‘દુભિગંધસ્સ સુભિગંધો ન મળ્લ’
દુરભિગન્ધસ્ય પરમાણુપુદ્ગલસ્સ સુરભિગન્ધો વા ન મળ્યતે, પ્રાગુક્તયુક્તેઃ,
એવમેવ ‘તિક્તસ્સ અવસેસં ન મળ્લ’ તિક્તસ્ય રસસ્ય અવશેષૈરસઃ કટુકાદિ ન
મળ્યતે, તેષામપિ પરસ્પરવિરોધેન એકત્ર સ્થાતુમશક્યત્વાત્, ‘એવં કહુયાદીણવિ’
એવમ્-તિક્તરસવદેવ કટુકાદીનામપિ રસાનાં વક્તવ્યતા માણિતવ્યા, ‘અવસેસં તં
ચેવ ! અવશેષં, તચ્ચૈવ પૂર્વોક્તવદેવાવસેયમ્, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-‘જઘ્ણગુણકક્ષ-
હાણં અણંતપણ્ણિયાણં સંધાણં પુચ્છા ? ‘જઘન્યગુણકર્કશનામનન્તપ્રદેશિકાનાં
વર્ણ કી પ્રરૂપણાં કે સમાન પ્રરૂપણા સમજ્ઞ લેની ચાહિયે । વિશેષ
વાત યહ હે કિ જિસ પરમાણુપુદ્ગલ મેં સુરભિગંધ હોતી હૈ, ઉસમેં
દુરભિગંધ નહીં હોતી ઓર જિસમેં દુરભિગંધ હો ઉસમેં સુરભિગંધ
નહીં હોતી, ક્યોંકિ પરમાણુ એક ગંધ વાલા હી હોતા હૈ । અતએવ
જહાં ગંધ કા કથન કિયા જાય વહાં દૂસરી ગંધ કા અભાવ કહના
ચારિયે । દૂસરી વાત યહ હૈ કિ જહાં તિક્ત રસ હોતા હૈ વહાં શેષ
કટુકરસ આદિ નહીં હોતે, ક્યોંકિ ઉનમેં ભી પરસ્પર વિરોધ હૈ ।
હસી પ્રકાર કટુક રસ આદિ કે વિષય મેં ભી સમજ્ઞ લેના ચાહિયે ।
તાત્પર્ય યહ હૈ કિ જહાં એક રસ હો વહાં દૂસરે સભી રસોં કા અભાવ
સમજ્ઞકા ચાહિયે । શેષ પૂર્વવત્ હી કહના ચાહિયે ।

ગૌતમ-હે મગવન્ ! જઘન્યગુણ (કર્કશ) કઠોર અનન્તપ્રદેશી
પુદ્ગલસ્કંધોં કે પર્યાય કિતને હૈં ?

પ્રશ્નણા સમજ્ઞ લેવી નેઈએ. વિશેષ વાત એ છે કે જે પરમાણુ પુદ્ગલમાં
સુરભિ ગંધ હોય છે તેમાં દુરભિગંધ નથી હોતો, અને જેમાં દુરભિગંધ હોય
તેમાં સુરભિગંધ નથી હોતો કેમકે પરમાણુ એક ગંધવાળા જ હોય છે.
તેથીજ ન્યાં એક ગંધનું કથન કરાય ત્યાં બીજા ગંધનો અભાવ કહેવો નેઈએ.
બીજી વાત એ છે કે ન્યાં તિક્ત રસ હોય છે, ત્યાં શેષ કટુક રસ આદિ
નથી હોતા, કેમકે તેમનામાં પણ પરસ્પર વિરોધ છે. એજ પ્રકારે કટુક
આદિના વિષયમાં પણ સમજ્ઞ લેવું નેઈએ. તાત્પર્ય એ છે કે ન્યાં એક
રસ હોય ત્યાં બીજા બધા રસોનો અભાવ સમજવો નેઈએ, બાકી પૂર્વવત્ જ
કહેવું નેઈએ.

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્ ! જઘન્ય ગુણ કર્કશ (કઠોર) અનન્ત પ્રદેશી
પુદ્ગલ સ્કંધોના પર્યાય કેટલા ?

સ્કન્ધનાં ક્રિયન્તઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞતાઃ ? इति पृच्छा, भगवान् आह—गोयमा ! हे गौतम ! ‘अणंता पज्जवा पणत्ता ?’ ‘जघन्यगुणकर्कशानामनन्तप्रदेशिकानां स्कन्धाना मनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः, गौतमः पृच्छति—से केणट्ठेण भंते ! एवं वुच्चइ—जहण्णगुणकक्खडाणं अणंत पएसियाणं अणंता पज्जवा पणत्ता ? हे भदन्त ! तत्—अथ, केनार्येन—कथं तावद् एवम्—उत्तरीत्या, उच्यते यद्—जघन्यगुणकर्कशानामनन्तप्रदेशिकानां पुद्गलस्कंधानामनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? इति, भगवान् आह—‘गोयमा ! हे गौतम ! ‘जहण्णगुणकक्खडे अणंतपएसिए’ जघन्यगुणकर्कशोऽनन्तप्रदेशिकः पुद्गलस्कन्धः, ‘जहण्णगुणकक्खडस्स अणंतपएसियस्स दक्खट्ठयाए तुल्ले’ जघन्यगुणकर्कशस्य अनन्तप्रदेशिकस्य पुद्गलस्कन्धस्य द्रव्यार्थतया तुल्यो भवति, तथा च प्रत्येकं च द्रव्यमनन्तपर्यायमिति न्यायेन अनन्तप्रदेशिकस्यापि अनन्तपर्यायसंभवात् ‘पएसट्ठयाए छट्ठाणवडिए’ प्रदेशार्थतया पटस्थानपतितो भवति. ‘ओगाहणट्ठयाए चउट्ठाणवडिए’ अवगाहनार्थतया—अवगाहनापेक्षया—चतुःस्थानपतितो भवति, ‘ठिईए चउट्ठाणवडिए’ स्थित्या चतुः, स्थानपतितो भवति, ‘कक्खडफासपज्जवेहिं तुल्ले’ कर्कशस्पर्शपर्यवैस्तुल्यो

भगवान्—हे गौतम ! अनन्त पर्याय हैं ।

गौतम—हे भगवन् ! ऐसा कहने का क्या कारण है ?

भगवन्—हे गौतम ! एक जघन्यगुण कर्कश अनन्तप्रदेशी स्कंध दूसरे जघन्यगुण कर्कश अनन्तप्रदेशीस्कंध से द्रव्य की अपेक्षा तुल्य होता है । क्योंकि प्रत्येक द्रव्य के अनन्त पर्याय होते हैं और अनन्तप्रदेशी स्कंध भी द्रव्य है अतः उसमें भी अनन्त पर्यायका संभव है । वह प्रदेशों की अपेक्षा पटस्थानपतित होता है, अवगाहना की अपेक्षा चतुःस्थानपतित होता है, स्थिति को अपेक्षा चतुःस्थानपतित और वर्ण, गंध तथा रस की अपेक्षा पटस्थानपतित होता है । कर्कश

શ્રી ભગવાન્—હે અનન્ત પર્યાય છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી— હે ભગવન્ ! એવું કહેવાતું શું કારણ છે ?

શ્રી ભગવાન્—હે ગૌતમ ! એક જઘન્ય ગુણ કર્કશ અનન્ત પ્રદેશી સ્કન્ધ બીજા જઘન્ય ગુણ કર્કશ અનન્ત પ્રદેશી સ્કન્ધથી દ્રવ્યની અપેક્ષાએ તુલ્ય થાય છે, કેમકે પ્રત્યેક દ્રવ્ય અનન્તપર્યાયવાળું થાય છે. અને અનન્તપ્રદેશી સ્કન્ધ પણ દ્રવ્ય છે, તેથી તેમાં પણ અનન્ત પર્યાયનો સંભવ છે. તે પ્રદેશોની અપેક્ષાએ પટસ્થાન પતિત બને છે, અવગાહનાની અપેક્ષાએ ચતુઃસ્થાન પતિત થાય છે, સ્થિતિની અપેક્ષાએ ચતુઃસ્થાન પતિત અને વર્ણ, ગંધ, રસની અપેક્ષાએ પટસ્થાન પતિત થાય છે. કર્કશ સ્પર્શની દૃષ્ટિએ તુલ્ય થાય છે અને શેષ

भवति 'अवसेसेहिं सत्तफासपज्जवेहिं छट्ठाणवडिए' अवशेषैः सप्तस्पर्शपर्यवैः षट् स्थानपतितो भवति, 'एवं उक्कोसगुणकक्खडेवि' एवम्-जघन्यगुणकर्कशदेव, उत्कृष्टगुणकर्कशोऽपि अनन्तप्रदेशिकः पुद्गलस्कन्धोऽवसेयः, 'अजहणमणु-कोसगुणकक्खडेवि एवं चेव' अजघन्यानुत्कृष्टगुणकर्कशोऽपि अनन्तप्रदेशिकः पुद्गलस्कन्धः, एवञ्चैव जघन्यगुणकर्कशानन्तप्रदेशिकपुद्गलस्कन्धवदेव अव-गन्तव्यः, किन्तु, -णवरं सट्ठाणे छट्ठाणवडिए' नवरम्-पूर्वापेक्षया विशेषस्तु स्व-स्थानापेक्षया षट्स्थानपतितो भवति, 'एवं मउयगुरुयल्लहुय वि भाणियव्वे' एवम्-कर्कशस्पर्शवदेव मृदुकगुरुकलघुकस्पर्शोऽपि भणितव्यः, गौतमः पृच्छति- 'जहणगुणसीयाणं भंते ! परमाणुपोग्गलाणं पुच्छा' हे भदन्त ! जघन्यगुण-शीतानां परमाणुपुद्गलानां कियन्तः पर्यवा प्रज्ञप्ता ? इति पृच्छा भगवान् आह- 'गोयमा ! हे गौतम ! 'अणंता पज्जवा पणत्ता ?' जघन्यगुणशीतानां पर-माणु पुद्गलानाम् अनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? गौतमः पृच्छति- 'से केणट्ठेणं भंते ! स्पर्श की दृष्टि से तुल्य होता है और दोष सात स्पर्श के पर्यायों से भी षट्स्थानपतित होता है ।

इसी प्रकार उत्कृष्टगुण कर्कश अनन्तप्रदेशी स्कन्ध भी समझ चाहिए । मध्यमगुण कर्कश के संबंध में भी ऐसा ही कहना चाहिए, किन्तु उसमें विशेषता यह है स्वस्थान की अपेक्षा भी अर्थात् कर्कश स्पर्श से भी वह षट्स्थानपतित होता है । मृदु, और लघु स्पर्श भी ऐसे ही समझने चाहिए ।

गौतम-हे भगवन् ! जघन्यगुण शीत परमाणुपुद्गलों के कितने पर्याय कहे गए हैं !

भगवन्-हे गौतम ! अनन्त पर्याय कहे हैं ।

गौतम-हे भगवन् ! ऐसा कहने का क्या कारण है ?

सात स्पर्शના પર્યાયોથી પણ છ સ્થાન પતિત થાય છે,

એજ પ્રકારે ઉત્કૃષ્ટ ગુણ કર્કશ અનન્ત પ્રદેશી સ્કન્ધ પણ સમજી લેવા જોઈએ. મધ્યમ ગુણ કર્કશના સમ્બન્ધમાં પણ એવું જ કહેવું જોઈએ પણ તેમાં વિશેષતા એ છે કે સ્વસ્થાનની અપેક્ષાએ પણ અર્થાત્ કર્કશ સ્પર્શથી પણ તે ષટ્સ્થાન પતિત થાય છે. મૃદુ, ગુરુ અને લઘુ સ્પર્શ પણ એવોજ સમજી લેવો જોઈએ

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્ ! જઘન્ય ગુણ શીત પરમાણુ પુદ્ગલોના કેટલા પર્યાય કહેવાયેલા છે ?

શ્રી ભગવાન્-ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે.

एवं वृत्तद-जहणगुणशीतानां परमाणुपुद्गलाणां अणंता पज्जवा पण्णत्ता ?' हे भट्ठ ! तत्-अव-केनार्थेन कयं तावद्, एवम्-उक्तरीत्या, उच्यते यत्-जघन्यगुणशीतानां परमाणुपुद्गलानामनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? इति, भगवान् आह-‘गोयमा !’ हे गौतम ! ‘जहणगुणसीए परमाणुपोग्गले’ जघन्यगुणशीतः परमाणुपुद्गलः ‘जहणगुणसीयस्स परमाणुपोग्गलस्स दब्बट्ठयाए तुल्ले’ जघन्यगुणशीतस्य परमाणुपुद्गलस्य द्रव्यार्थतया तुल्यो भवति, ‘पएसट्ठयाए तुल्ले’ प्रदेशार्थतया प्रदेशापेक्षया तुल्यो भवति ‘ओगाहणट्ठयाए तुल्ले’ अवगाहनार्थतया-अवगाहनापेक्षया तुल्यो भवति, ‘ठिईए चट्ठणवडिए’ स्थित्या चतुःस्थानपतितो भवति, ‘सीयफामपज्जवेहिय तुल्ले’ शीतस्पर्शपर्यवैश्व तुल्यो भवति, तत्र जघन्यगुणशीते परमाणुपुद्गले-‘उसिणफासो न भण्णइ’ उष्णस्पर्शो न भण्यते, शीतोष्णस्पर्शयोः परस्परं विरोधात् एकत्रावस्थानासंभवः, ‘णिद्धुस्सफासपज्जवेहिय छट्ठणवडिए’ स्निग्धरुक्षस्पर्शपर्यवैश्व पटस्थानपतितो भवति ‘एवं उक्कोसगुणसीए वि’ एवम् जघन्यगुणशीतवदेव उत्कृष्टगुणशीतोऽपि परमाणुपुद्गलोऽवसेयः ‘अजहणमणुक्कोसगुणसीए वि एवं चेव’ अजघन्यानुत्कृष्टगुणशीतोऽपि परमाणुपुद्गलः, एवञ्चैव-जघन्यगुणइति वदेव

भगवन्-हे गौतम ! एक जघन्यगुण शीत परमाणुपुद्गल दूसरे जघन्यगुण शीत परमाणुपुद्गल से द्रव्य की अपेक्षा तुल्य होता है, प्रदेशों की अपेक्षा तुल्य होता है, अवगाहना की अपेक्षा भी तुल्य होता है, स्थिति से चतुस्थानपतित वर्ण, गंध और रस से पटस्थानपतित तथा शीत स्पर्श के पर्यायों से तुल्य होता है । जघन्यगुण शीत पुद्गलपरमाणु में उष्ण स्पर्श नहीं कहना चाहिए, क्योंकि शीत और उष्ण स्पर्श परस्पर विरोधी होने के कारण एक ही परमाणु में नहीं रह सकते । यह स्निग्ध, तथा रुक्ष स्पर्शों से पटस्थानपतित होता है । उत्कृष्टगुण शीत भी इसी प्रकार समझना चाहिए । मध्यम-

शी शीतमस्वाभी-हे भगवन् एवम् उक्तेवान् अं शब्दो हे ?

शी भगवान्-हे गौतम ! केह जघन्य गुण शीत परमाणु पुद्गल शीत जघन्य गुण शीत परमाणु पुद्गलशी द्रव्यनी अपेक्षया तुल्य भाव हे प्रदेशनी अपेक्षया तुल्य भाव हे, अवगाहनानी अपेक्षया तुल्य भाव हे स्थित्या चतुस्थान पतित वर्ण, गंध रस पटस्थान पतित तथा शीत स्पर्शनी पर्यायानी तुल्य भाव हे, जघन्य गुण शीत पुद्गल परमाणु में उष्ण स्पर्श न होवे । अतएव, हेमरे शीत अने उष्ण स्पर्श परस्पर विरोधी होयाने कारणे केह ए परमाणुमा नही रहो सकता, ते स्थित्य तथा पट स्पर्शानी पटस्थान पतित भाव हे, उत्कृष्ट गुण शीत अने प्रदेश समझ होवे । अतएव

અવગન્તવ્યઃ કિન્તુ-‘ળવરં સદ્ધાણે છદ્ધાણવડિએ’ નવરમ્-પૂર્વાપેક્ષયા વિશેષસ્તુ સ્વ-
સ્થાને સ્વસ્થાનાપેક્ષયા પટ્સ્થાનપતિતો ભવતિ, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-‘જહ્ણગુણ-
સીયાણં દુપ્પસિયાણં પુચ્છા’ જઘન્યગુણશીતાનાં દ્વિપ્રદેશિકાનાં કિયન્તઃ પર્યવાઃ
પ્રજ્ઞપ્તાઃ ? ભગવાન્ આહ-‘ગોયમા !’ હે ગૌતમ ! ‘અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા’ જઘન્ય-
ગુણશીતાનાં દ્વિપ્રદેશિકાનાં પુદ્ગલસ્કન્ધાનામનન્તાઃ પર્યવા પ્રજ્ઞપ્તાઃ, ગૌતમઃ
પૃચ્છતિ-‘સે કેળદ્દેણં મંતે ! એવં વુચ્ચહ્ જહ્ણગુણસીયાણં દુપ્પસિયાણં અણંતા
પજ્જવા પણ્ણત્તા ?’ હે ભદન્ત ! તત્-અથ, કેનાર્થેન-કથં તાવદ્, એવમ્-ઉક્તરીત્યા
ઉચ્યતે યદ્-જઘન્યગુણશીતાનાં દ્વિપ્રદેશિકાનાં પુદ્ગલસ્કન્ધાનામનન્તાઃ પર્યવાઃ
પ્રજ્ઞપ્તાઃ ? इति, ભગવાન્ આહ-‘ગોયમા ! હે ગૌતમ ! ‘જહ્ણગુણસીએ દુપ્પસિએ
જહ્ણગુણસીયસ્સ દુપ્પસિયસ્સ દવ્વટ્ઠયાએ તુલ્લે’ જઘન્યગુણશીતો દ્વિપ્રદેશિકઃ
પુદ્ગલસ્કન્ધો જઘન્યગુણશીતસ્ય દ્વિપ્રદેશિકસ્ય પુદ્ગલસ્કન્ધસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા
તુલ્યો ભવતિ ‘પપ્પસદ્ધટ્ઠયાએ તુલ્લે’ પ્રદેશાર્થતયા પ્રદેશાપેક્ષયા તુલ્યો ભવતિ,
‘ઓગાહ્ણદ્ધયાએ-સિય હીણે સિય તુલ્લે સિય અવ્ભહિએ’ અવગાહનાર્થતયા-

ગુણ શીત પરમાણુપુદ્ગલ કી પ્રપરુણા ભી જઘન્યગુણ શીત પરમાણુ કે
સમાન હી હૈ વિશેષતા યહ હૈ કિ સ્વસ્થાન મેં ભી ષટ્સ્થાનપતિત હોતા હૈ
ગૌતમ—હે ભગવન્ ! જઘન્યગુણ શીત દ્વિપ્રદેશી સ્કંધોં કે કિતને
પર્યાય હૈં ?

ભગવાન્-હે ગૌતમ ! જઘન્યગુણ શીત દ્વિપ્રદેશી સ્કંધોં કે અનન્ત
પર્યાય કહે ગએ હૈં ।

ગૌતમ-હે ભગવન્ ! એસા કહને કયા કારણ હૈ ?

ભગવન્-હે ગૌતમ ! જઘન્યગુણ શીત એક દ્વિપ્રદેશી સ્કંધ દૂસરે
જઘન્યગુણ શીત દ્વિપ્રદેશી સ્કંધ સે દ્રવ્ય કી અપેક્ષા તુલ્ય હોતા હૈ,
પ્રદેશોં કી અપેક્ષા સે તુલ્ય હોતા હૈ, અવગાહના કી અપેક્ષા સે હીન

ગુણ શીત પરમાણુ પુદ્ગલની પ્રરૂપણા પણ જઘન્ય ગુણ શીત પરમાણુના
સમાનજ છે. વિશેષતા એ છે કે તે સ્વસ્થાનમાં પણ ષટ્સ્થાન પતિત બને છે,
શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્ ! જઘન્ય ગુણ શીત દ્વિપ્રદેશી સ્કન્ધોના
કેટલા પર્યાય છે ?

શ્રીભગવાન્-જઘન્યગુણ શીત દ્વિપ્રદેશી સ્કન્ધોના અનન્ત પર્યાય કહેલા છે.

શ્રી ગૌતમ-હે ભગવન્ ! એવું કહેવાનું શું કારણ છે ?

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ ! જઘન્ય ગુણ શીત એક દ્વિપ્રદેશી સ્કન્ધ બીજા
જઘન્ય ગુણ શીત દ્વિપ્રદેશી સ્કન્ધથી દ્રવ્યની અપેક્ષાએ તુલ્ય થાય છે પ્રદેશોની
અપેક્ષાએ તુલ્ય થાય છે, અવગાહનાની અપેક્ષાએ હીન પણ થઈ શકે છે,

અવગાહનાપેક્ષયા, સ્યાત્-કદાચિત્ કથિદ્ હીનો ભવતિ, સ્યાત્-કદાચિત્ કથિત્ તુલ્યો ભવતિ, સ્યાત્-કદાચિત્-કથિદ્-અધિકો ભવતિ તત્ર 'જડ્ હીને પાસહીને' યદા હીનો વિવક્ષિત સ્તદા પ્રદેશહીનો ભવતિ, 'અહ અન્મહિં પાસ અન્મહિં' અથ યદા અધ્યધિકો વિવક્ષિત સ્તદા પ્રદેશાધ્યધિકો ભવતિ, 'ઠડિં ચડટ્ટાણવડિં' સ્થિત્યા ચતુઃસ્થાનપતિતો ભવતિ, 'વળ્ણગંધરસ-પજ્જવેહિં છટ્ટાણવડિં' વર્ણગંધરસપર્યયૈઃ પટ્સ્થાનપતિતો ભવતિ, 'સીયફાસ પજ્જવેહિં તુલ્લે' શીતસ્પર્શપર્યયૈસ્તુલ્યો ભવતિ, 'ઉસિણ્ણિદ્ધ લુક્કપ્પાસપજ્જવેહિં છટ્ટાણવડિં' ઉષ્ણસ્નિગ્ધરુક્ષસ્પર્શયૈઃ પટ્સ્થાનપતિતો ભવતિ, 'એવં ઉક્કોસગુણ-સીં' એવમ્-જયન્યગુણશીતવદેવ, ઉત્કૃષ્ટગુણશીતોઽપિ દ્વિપ્રદેશિકઃ પુદ્ગલ સ્કન્ધોઽયસેયઃ, 'અજહ્ણમણુકોસગુણસીં' એવંચેવ અજયન્યાનુત્કૃષ્ટગુણ-શીતોઽપિ દ્વિપ્રદેશિકઃ સ્કન્ધઃ એવંચેવ-જયન્યગુણશીતવદેવ વક્તવ્યઃ, કિન્તુ- 'ગંધરં સટ્ટાણે છટ્ટાણવડિં' નવરમ્-પૂર્વાપેક્ષયા વિશેષસ્તુ સ્વસ્થાને-સ્વસ્થાનાપેક્ષયા પટ્સ્થાનપતિતો ભવતિ, 'એવં જાવ દસપાસિં' એવમ્-દ્વિપ્રદે-

શીતો હો સકતા હૈ, તુલ્ય શીતો હો સકતા હૈ ઓર અધિક શીતો હો સકતા હૈ । યદિ હીન હો તો એક પ્રદેશસે હીન હોતા હૈ ઓર યદિ અધિક હો તો એક પ્રદેશ સે અધિક હોતા હૈ । સ્થિતિ સે ચતુઃસ્થાનપતિત, વર્ણ ગંધ ઓર રસ કે પર્યાયો સે પટ્સ્થાનપતિત ઓર શીત સ્પર્શ કે પર્યાયો સે તુલ્ય હોતા હૈ । ઉષ્ણ, સ્નિગ્ધ તથા રુક્ષ સ્પર્શ કે પર્યાયો સે પટ્સ્થાનપતિત હોતા હૈ ।

હસી પ્રકાર ઉત્કૃષ્ટગુણ શીત શીત સમજ લેના ચાહિં ઓર મધ્યમગુણ શીત શીત પ્રકાર જાનના ચાહિં । મધ્યમગુણ શીત સે વિશેષતા યહ હૈ કિ વહ સ્વસ્થાન સે શીત પટ્સ્થાનપતિત હોતા હૈ । ત્રિપ્રદેશી, ચૌપ્રદેશી, પંચપ્રદેશી, છપ્રદેશી, સાતપ્રદેશી આઠ પ્રદેશી

તુલ્ય પણ થઈ શકે છે અને અધિક પણ થઈ શકે છે. જો હીન હોય તો એક પ્રદેશથી હીન થાય છે અને જો અધિક હોય તો એક પ્રદેશથી અધિક થાય છે. સ્થિતિથી ચતુઃસ્થાન પતિત, વર્ણ, ગંધ અને રસના પર્યાયોથી છ સ્થાન પતિત અને શીત સ્પર્શના પર્યાયોથી તુલ્ય થાય છે, ઉષ્ણ સ્નિગ્ધ તથા રુક્ષ સ્પર્શના પર્યાયોથી પટ્સ્થાન પતિત થાય છે.

એજ પ્રકારે ઉત્કૃષ્ટ ગુણ શીત પણ સમજ લેવા જોઈએ અને મધ્યમ ગુણ શીત પણ એજ પ્રકારે જાણવા જોઈએ. મધ્યમ ગુણ શીતમાં વિશેષતા એ છે કે તે સ્વસ્થાનમાં પણ પટ્સ્થાન પતિત થાય છે. એજ પ્રકારે ત્રિપ્રદેશી ચાર પ્રદેશી, પંચ પ્રદેશી, છ પ્રદેશી, સાત પ્રદેશી, આઠ પ્રદેશી, નવ પ્રદેશી

શિકોઽપિ પુદ્ગલસ્કન્ધઃ પ્રતિપત્તવ્યઃ, કિન્તુ 'ળવરં ઓગાહ્નટ્ઠયાણ પ્પસપરિ-
 બુદ્ધીકાયવ્વા' નવરમ્-ૂર્વાપેક્ષયા વિશેષસ્તુ અવગાહનાર્થતયા-અવગાહનાપેક્ષયા
 પ્રદેશપરિવૃદ્ધિઃ કર્તવ્યા, 'જાવ દસપ્પસિયસ્સ નવપ્પસા બુદ્ધિજ્જંતિ' યાવત્-
 ત્રિચતુઃ પચ્ચ પટ્સપ્પાઠ નવદશપ્રદેશિકસ્ય સ્કન્ધસ્ય નવપ્રદેશાઃ વર્દિષ્યન્તે
 ઇત્યાશયઃ, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-'જહ્ણગુણસીયાણં સંખેજ્જપ્પસિયાણં પુચ્છા ?'
 જઘન્યગુણ શીતાનામ્ સંખ્યેયપ્રદેશિકાનાં સ્કન્ધાનાં કિયન્તઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞસાઃ ?
 ઇતિ પૃચ્છા, ભગવાન્ આહ-'ગોયમા !' હે ગૌતમ ! 'અણંતા પજ્જવા પ્પણત્તા,
 જઘન્યગુણશીતાનાં સંખ્યેયપ્રદેશિકાનાં સ્કન્ધાનામનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞસાઃ । ગૌતમઃ
 પૃચ્છતિ-'સે કેણટ્ઠેણં મંતે ! એવં બુચ્ચઈ-'જહ્ણગુણસીયાણં સંખેજ્જપ્પસિયાણં
 અણંતા પજ્જવા પ્પણત્તા' હે મદન્ત ! તત્-અથ, કેનાર્થેન-કથં તાવદ્, એવમ્-
 ઉક્તરીત્યા ઉચ્યતે યત્-જઘન્યગુણશીતાનાં સંખ્યેયપ્રદેશિકાનાં સ્કન્ધાનામનન્તાઃ
 પર્યવાઃ પ્રજ્ઞસાઃ ? ઇતિ, ભગવાન્ આહ-'ગોયમા !' હે ગૌતમ ! 'જહ્ણગુણસીણ
 સંખેજ્જપ્પસિણ' જઘન્યગુણશીતઃ સંખ્યેયપ્રદેશિકઃ પુદ્ગલસ્કન્ધઃ, 'જહ્ણગુણ-
 નોપ્રદેશી ઔર દશપ્રદેશી પુદ્ગલસ્કન્ધ કી ભી પ્રરૂપણા કર લેની
 યાહિણ, મગર અવગાહના કી અપેક્ષા સે ડનમેં ઉત્તરોત્તર પ્રદેશોં કી
 વૃદ્ધિ કરની યાહિણ, યાવત્ દશપ્રદેશી સ્કન્ધ કે નૌપ્રદેશોં કી વૃદ્ધિ
 કરની યાહિણ ।

ગૌતમ-હે ભગવન્ ! જઘન્યગુણ શીત સંખ્યાતપ્રદેશી સ્કન્ધો કે
 કિતને પર્યાય કહે ગયે હેં ?

ભગવાન્-હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહે ગયે હેં ।

ગૌતમ-હે ભગવન્ એસાં કહને કા કયા કારણ હેં ?

ભગવાન્-હે ગૌતમ ! જઘન્યગુણ શીત સંખ્યાતપ્રદેશી એક સ્કન્ધ
 દૂસરે જઘન્યગુણ શીત સંખ્યાતપ્રદેશી સ્કન્ધ સે દ્રવ્ય કી અપેક્ષા

અને દશ પ્રદેશી પુદ્ગલ સ્કન્ધની પણ પ્રરૂપણા કરી લેવી જોઈએ, પણ અવ-
 ગાહનાની અપેક્ષાએ તેઓમાં ઉત્તરોત્તર પ્રદેશોની વૃદ્ધિ કરવી જોઈએ. યાવત્
 દશ પ્રદેશી સ્કન્ધના નવ પ્રદેશોની વૃદ્ધિ કરવી જોઈએ.

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્ ! જઘન્ય ગુણ શીત સંખ્યાત પ્રદેશી
 સ્કન્ધોના કેટલા પર્યાય કહેલા છે ?

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહેલા છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્ ! એમ કહેવાનું શું પ્રયોજન છે ?

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ ! જઘન્ય ગુણ શીત સંખ્યાત પ્રદેશી એક
 સ્કન્ધ બીજા જઘન્ય ગુણ શીત સંખ્યાત પ્રદેશી સ્કન્ધથી દ્રવ્યની અપેક્ષાએ

સીયસ્સ સંખેજ્જપણસિયસ્સ દ્વવટ્ટયાણ તુલ્લે' જઘન્યગુણશીતસ્ય સંખયેયપ્રદેશિકસ્ય પુદ્ગલસ્કન્ધસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યો ભવન્તિ, 'પણસટ્ટયાણ દુટ્ટાણવહિણ' પ્રદેશાર્થતયા પ્રદેશાપેક્ષયા દ્વિસ્થાનપતિતો ભવતિ, 'ઠિટ્ટિણ ચહટ્ટાણવહિણ' સ્થિતયા ચતુઃસ્થાનપતિતો ભવતિ, 'વણ્ણાદીહિં હટ્ટાણવહિણ' વર્ણાદિભિઃ પદ્મસ્થાનપતિતો ભવતિ, 'સીયકાસપજ્જવેહિં તુલ્લે' શીતસ્પર્શપર્યવૈસ્તુલ્યો ભવતિ, 'ઉસિણણિદ્ધલુક્ખેહિં હટ્ટાણવહિણ' ઉપ્પણસ્નિગ્ધસ્પર્શઃ પદ્મસ્થાનપતિતો ભવતિ, 'એવં ઉક્કોસગુણસીણ વિ' એકમ્ જઘન્યગુણશીતવદેવ, ઉત્કૃષ્ટગુણશીતોઽપિ સંખયેયપ્રદેશિકઃ પુદ્ગલસ્કન્ધોઽવસેયઃ 'અજહણ્ણમણુક્કોસગુણસીણ એવં ચેવ' અજન્યાનુત્કૃષ્ટગુણશીતોઽપિ સંખયેયપ્રદેશિકઃ પુદ્ગલસ્કન્ધઃ એવચ્ચૈવ-જઘન્યગુણશીતવદેવાવગન્તવ્યઃ, કિન્તુ 'ણવરં સટ્ટાણે હટ્ટાણવહિણ' નવરમ્-પૂર્વાપેક્ષયા વિશેષસ્તુ સ્વસ્થાને-સ્વસ્થાનાપેક્ષયા પદ્મસ્થાનપતિતો ભવતિ, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ- 'જહણ્ણગુણસીયાણં અસંખિજ્જપણસિયાણં પુચ્છા' જઘન્યગુણશીતાનામ્ અસંખયેયપ્રદેશિકાનાં સ્કન્ધાનાં કિયન્તઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ? इति पृच्छा,

भगवान् आह- 'गोयमा !' हे गौतम ! 'अणंता पज्जवा पणत्ता' जघन्यगुणशीतानामसंख्येयप्रदेशिकानां स्कन्धानामनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः,

तुल्य, प्रदेशों की अपेक्षा द्विस्थानपतित, अवगाहना की अपेक्षा द्विस्थानपतित, स्थिति की अपेक्षा चतुःस्थानपतित, वर्ण आदि से पद्मस्थानपतित और शीत स्पर्शों की अपेक्षा पद्मस्थानपतित होता है

उत्कृष्टगुण शीत संख्यातप्रदेशी स्कंध भी जघन्यगुण शीत संख्यातप्रदेशी स्कंध के समान ही समझना चाहिए मध्यमगुण शीत भी इसी प्रकार है, मगर इसमें विशेषता यह है कि वह स्वस्थान में पद्मस्थानपतित होता है

गौतम-हे भगवन् ! जघन्यगुण शीत असंख्यातप्रदेशी पुद्गल-स्कंधों के कितने पर्याय हैं ?

તુલ્ય પ્રદેશોની અપેક્ષાએ દ્વિસ્થાન પતિત, અવગાહનાની અપેક્ષાએ દ્વિસ્થાન પતિત સ્થિતિની અપેક્ષાએ ચતુઃસ્થાન પતિત, વર્ણ આદિથી પદ્મસ્થાન પતિત અને શીત સ્પર્શના પર્યાયથી તુલ્ય થાય છે. ઉપ્પણ, સ્નિગ્ધ અને રૂક્ષ સ્પર્શોની અપેક્ષાએ પદ્મસ્થાન પતિત થાય છે.

ઉત્કૃષ્ટ ગુણ શીત સંખ્યાત પ્રદેશી સ્કન્ધ પણ જઘન્ય ગુણ શીત સંખ્યાત પ્રદેશી સ્કન્ધના સમાનજ સમજવા જોઈએ, મધ્યમ ગુણ શીત એ પ્રકારના છે. પણ તેમાં વિશેષતા એ છે કે એ સ્વસ્થાનમાં પણ પદ્મસ્થાન પતિત થાય છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્ ! જઘન્ય ગુણ શીત અસંખ્યાત પ્રદેશી પુદ્ગલ સ્કન્ધોના કેટલા પર્યાય છે ?

ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—‘સે કેળદ્વેળં મંતે ! એવં વુચ્ચઈ જહણ્ણગુણસીયાણં અસંખેજ્જ-
પણસિયાણં અણંતા પજ્જવા પળ્ણત્તા’ હે ભદન્ત ! તત્—અથ કેનાર્યેન—કયં તાવદ્,
એવમ્—ઉક્તરીત્યા ઉચ્યતે યદ્—જઘન્યગુણશીતાનામ્ અસંખ્યેયપ્રદેશિકાનામ્
સ્કન્ધાનામનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞસાઃ ? ઇતિ, ભગવાન્ આહ—‘ગોયમા !’ હે ગૌતમ !
‘જહણ્ણગુણસીણ અસંખેજ્જપણસિણ’ જઘન્યગુણશીતોઽસંખ્યેયપ્રદેશિકઃ પુદ્ગલ-
સ્કન્ધઃ, ‘જહણ્ણગુણસીયસ્સ અસંખેજ્જપણસિયસ્સ દ્વવ્વદ્ધયાણ તુલ્લે’ જઘન્યગુણ-
શીતસ્ય અસંખ્યેયપ્રદેશિકસ્ય પુદ્ગલસ્કન્ધસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યો ભવતિ, ‘પણ-
સદ્ધયાણ ચઉદ્ધાણવડિણ’ પ્રદેશાર્થતયા ચતુઃસ્થાનપતિતો ભવતિ, ‘ઓગાહણદ્ધયાણ
ચઉદ્ધાણવડિણ’ અવગાહનાર્થતયા—અવગાહનાપેક્ષયા ચતુઃસ્થાનપતિતો ભવતિ,
‘ઠિઈણ ચઉદ્ધાણવડિણ’ સ્થિત્યા ચતુઃસ્થાનપતિતો ભવતિ, ‘વળ્ણાઈપજ્જવેહિ
છદ્ધાણવડિણ’ વર્ણાદિપર્યવૈઃ પદ્સ્થાનપતિતો ભવતિ, ‘સીયફાસપજ્જવેહિ તુલ્લે’
શીતસ્પર્શપર્યવૈસ્તુલ્યો ભવતિ, ઉભયેપામપિ જઘન્યગુણશીતસ્પર્શબત્વાત્ ‘ઉસિણ-
ણિદ્ધલુક્કલ્લફાસપજ્જવેહિ છદ્ધાણવડિણ’ ઉષ્ણસ્નિગ્ધરૂક્ષસ્પર્શપર્યવૈઃ પદ્સ્થાનપતિતો

ભગવાન્—હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય હૈં ।

ગૌતમ—હે ભગવન્ ! એસા કહને કા કયા કારણ હૈ ?

ભગવાન્—હે ગૌતમ ! જઘન્યગુણ શીત અસંખ્યાતપ્રદેશી એક
પુદ્ગલસ્કન્ધ દૂસરે જઘન્યગુણ શીત અસંખ્યાત પ્રદેશી પુદ્ગલસ્કન્ધ સે
દ્રવ્ય કી અપેક્ષા તુલ્ય, પ્રદેશોં કી અપેક્ષા ચતુઃસ્થાનપતિત, અવ-
ગાહના કી અપેક્ષા ચતુસ્થાનપતિત સ્થિતિ, કી અપેક્ષા ચતુઃસ્થાન-
પતિત, વર્ણ આદિ કી અપેક્ષા પદ્સ્થાનપતિત ઓર શીત સ્પર્શ કે
પર્યાયોં સે તુલ્ય હોતા હૈ. કયોંકિ દોનોં જઘન્યગુણ શીત હૈ । ઉષ્ણ
સ્પર્શ, સ્નિગ્ધ સ્પર્શ તથા રૂક્ષ સ્પર્શ કી અપેક્ષા પદ્સ્થાનપતિત હૈ ।

શ્રી ભગવાન્—હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી—હે ભગવન્ ! એમ કહેવાનું શું કારણ છે ?

શ્રી ભગવાન્—હે ગૌતમ ! જઘન્ય ગુણ શીત અસંખ્યાત પ્રદેશી એક
પુદ્ગલ બીજા જઘન્ય ગુણ શીત અસંખ્યાત પ્રદેશી પુદ્ગલ સ્કન્ધથી દ્રવ્યની
અપેક્ષાએ તુલ્ય, પ્રદેશોની અપેક્ષાએ ચતુઃસ્થાન પતિત, અવગાહનાની અપે-
ક્ષાએ ચતુઃસ્થાન પતિત, સ્થિતિની અપેક્ષાએ ચતુઃસ્થાન પતિત, વર્ણ આદિની
અપેક્ષાએ પદ્સ્થાન પતિત અને શીત સ્પર્શના પર્યાયોથી તુલ્ય થાય છે, એમકે
બન્ને જઘન્ય ગુણ શીત છે. ઉષ્ણ સ્પર્શ, સ્નિગ્ધ સ્પર્શ તથા રૂક્ષ સ્પર્શની
અપેક્ષાએ પદ્સ્થાન પતિત થાય છે.

भवति. 'एवं उत्तोगगुणसीए वि' एवम्-जवन्यगुणगीतवदेव उत्कृष्टगुणगीतो-
 गति अर्गन्त्येयप्रदेशिकः पुद्गलस्कन्धो वक्तव्यः, 'अजहणगगणुकोनगुणसीए वि
 एवं नेर' अतवन्यानुत्कृष्टगुणगीतोऽपि अर्गन्त्येयप्रदेशिकः पुद्गलस्कन्धः
 एवमेव जवन्यगुणगीतामर्गन्त्येयप्रदेशिकपुद्गलस्कन्धवदेवावसेयः, किन्तु-‘णवरं
 नदपे उद्वानवडिणं नवरम् पृथापेक्षया विशेषस्तु स्वस्थाने-स्वस्थानापेक्षया
 पदस्थानपत्तिनो भवति, गौतमः पृच्छति 'जहणगुणगीयाणं अणंतपणसियाणं
 पुच्छा' हे भदन्त ! जवन्यगुणगीतानामनन्तप्रदेशिकानां पुद्गलस्कन्धानां किय-
 न्तः पर्ययाः प्रज्ञप्ताः ? इति पृच्छा, भगवान् आह-‘गोयमा !’ हे गौतम !
 'अणंता पज्जवा पण्णत्ता' जवन्यगुणगीतानामनन्तप्रदेशिकपुद्गलस्कन्धानामनन्ताः
 पर्ययाः प्रज्ञप्ताः, गौतमः पृच्छति-‘मे केषट्ठेगं भंते ! एवं वुच्चइ 'जहणगुण-
 गीयाणं अणंतपणसियाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता' हे भदन्त ! तत्-अथ, केना-
 र्थेन-कथं तावत्, एवम्-उत्तरीन्या, उच्यते यद् जवन्यगुणगीतानामनन्तप्रदे-
 शिकानां पुद्गलस्कन्धानामनन्ताः पर्ययाः प्रज्ञप्ताः ? इति,

भगवान् आह-‘गोयमा !’ हे गौतम ! 'जहणगुणगीए अणंतपणसिए जह-

इसी प्रकार उत्कृष्टगुण अर्गन्त्यातप्रदेशी स्कन्ध की प्ररूपणा सम-
 जनी चाहिए और मध्यमगुण चीत अर्गन्त्यातप्रदेशी स्कन्ध के
 संबंध में भी ऐसा ही कहना चाहिए । किन्तु मध्यमगुण चीत में
 विशेषता यह है कि यह स्वस्थान में भी पदस्थानपत्तिन होता है ।

गौतम-हे भगवन ! जवन्यगुण चीत अनन्तप्रदेशी स्कन्धों के
 कितने पर्याय हैं ?

भगवान्-हे गौतम ! अनन्त पर्याय हैं ।

गौतम-हे भगवन ! जवन्यगुण चीत अनन्तप्रदेशी स्कन्ध के
 अनन्तपर्याय हैं, ऐसा कहने का क्या कारण है ?

भगवान्-हे गौतम ! जवन्यगुण चीत अनन्तप्रदेशी स्कन्धों की प्ररूपणा सम-
 जनी चाहिए और मध्यमगुण चीत अर्गन्त्यातप्रदेशी स्कन्ध के
 संबंध में भी ऐसा ही कहना चाहिए । किन्तु मध्यमगुण चीत में
 विशेषता यह है कि यह स्वस्थान में भी पदस्थानपत्तिन होता है ।

गौतम-हे भगवन ! जवन्यगुण चीत अनन्तप्रदेशी स्कन्धों के
 कितने पर्याय हैं ?

भगवान्-हे गौतम ! अनन्त पर्याय हैं ।

गौतम-हे भगवन ! जवन्यगुण चीत अनन्तप्रदेशी स्कन्ध के
 अनन्तपर्याय हैं, ऐसा कहने का क्या कारण है ?

જઘન્યગુણસીયસ્સ અનાંતપ્પેસિયસ્સ દ્વન્વદ્વયાપ્પે તુલ્લે' જઘન્યગુણશીતોઽનન્તપ્રદે-
શિકઃ પુદ્ગલસ્કન્ધો જઘન્યગુણશીતસ્યાનન્તપ્રદેશિકસ્ય પુદ્ગલસ્કન્ધસ્ય દ્રવ્યા-
ર્થતયા તુલ્યો ભવતિ, 'પ્પેસદ્વયાપ્પે છદ્ધાણવડિપ્પે' પ્રદેશાર્થતયા પટ્થાનપતિતો
ભવતિ, 'ઓગાહણદ્વયાપ્પે ચડ્ધાણવડિપ્પે' અવગાહનાર્થતયા ચતુઃસ્થાનપતિતો ભવતિ,
'ઠિપ્પે ચડ્ધાણવડિપ્પે' સ્થિતયા ચતુઃસ્થાનપતિતો ભવતિ, 'વણ્ણાપ્પજ્જવેહિં
છદ્ધાણવડિપ્પે' વર્ણાદિ પર્યવૈઃ પટ્થાનપતિતો ભવતિ, 'સીયપ્પાસપ્પજ્જવેહિં તુલ્લે'
શીતસ્પર્શપર્યવૈસ્તુલ્યો ભવતિ, 'અવસેસેહિં સત્તપ્પાસપ્પજ્જવેહિં છદ્ધાણવડિપ્પે' અવ-
શેષૈઃ સપ્પસ્પર્શપર્યવૈઃ પટ્થાનપતિતો ભવતિ, 'એવં ઉક્કોસગુણસીયે વિ' એવં-
જઘન્યગુણશીતવદેવ ઉત્કૃષ્ટગુણશીતોઽપિ અનન્તપ્રદેશિકપુદ્ગલસ્કન્ધો વક્તવ્યઃ,
'અજહણ્ણમણુક્કોસગુણસીયે વિ એવં ચેવ' અજન્યાનુત્કૃષ્ટગુણશીતોઽપિ અનન્ત-
પ્રદેશિકઃ પુદ્ગલસ્કન્ધઃ એવંચેવ-જઘન્યગુણશીતવદેવાવસેયઃ, કિન્તુ 'જઘનરે સદ્ધાણે
છદ્ધાણવડિપ્પે' નવરમ્ પૂર્વાપેક્ષયા વિશેષસ્તુ સ્વસ્થાને-સ્વસ્થાનપેક્ષયા પટ્થાન-

ભગવાન હે ગૌતમ ? જઘન્યગુણ શીત અનન્તપ્રદેશી સ્કન્ધ
દૂસરે જઘન્યગુણ શીત અનન્તપ્રદેશી સ્કન્ધ સે દ્રવ્ય કી અપેક્ષા તુલ્ય
પ્રદેશોં કી અપેક્ષા પટ્થાનપતિત અવગાહના કી અપેક્ષા ચતુઃ-
સ્થાનપતિત, વર્ણ આદિ કે પર્યાયોં કી અપેક્ષા પટ્થાનપતિત,
શીત સ્પર્શ કે પર્યાયોં સે તુલ્ય ઔર શેષ સાત સ્પર્શોં કે પર્યાયોં
સે પટ્થાનપતિત હોતા હૈ ।

હસી પ્રકાર ઉત્કૃષ્ટગુણ શીત અનન્તપ્રદેશી સ્કન્ધ કી ભી પ્રરૂ-
પણા સમજ્ઞની ચાહિપ્પે ઔર મધ્યમગુણ શીત અનન્તપ્રદેશી કી ભી ।
કિન્તુ મધ્યમગુણ શીત અનન્તપ્રદેશી સ્કન્ધ સ્વસ્થાન કી અર્થાત્ શીત
સ્પર્શ કી અપેક્ષા ભી પટ્થાનપતિત હોતા હૈ ।

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ ! જઘન્ય ગુણ શીત અનન્ત પ્રદેશી સ્કન્ધ બીજા
જઘન્ય ગુણ શીત અનન્ત પ્રદેશી સ્કન્ધથી દ્રવ્યની અપેક્ષાએ તુલ્ય પ્રદેશોની
અપેક્ષાએ પટ્થાન પતિત, અવગાહનાની અપેક્ષાએ ચતુઃસ્થાન પતિત સ્થિતિની
અપેક્ષાથી ચતુઃસ્થાનપતિત, વર્ણ આદિના પર્યાયોની અપેક્ષાએ પટ્થાનપતિત,
શીત સ્પર્શના પર્યાયોથી તુલ્ય, અને શેષ સાત સ્પર્શોના પર્યાયોથી પટ્થાન-
પતિત થાય છે.

એજ પ્રકારે ઉત્કૃષ્ટ ગુણ શીત અનન્ત પ્રદેશી સ્કન્ધની પણ પ્રરૂપણા
સમજી લેવી જોઈએ અને મધ્યમ ગુણ શીત અનન્ત પ્રદેશીની પણ. પરન્તુ
મધ્યમ ગુણ શીત અનન્ત પ્રદેશી સ્કન્ધ સ્વસ્થાનની અર્થાત્ શીત સ્પર્શની
અપેક્ષાએ પણ પટ્થાન પતિત થાય છે.

પતિતો ભવતિ, 'એવં ઉસિણિદ્ધલુવ્વે જહા સીએ' એવમ્—પૂર્વોક્તરીત્યા ઉપ્પન્ન-
સ્નિગ્ધરુક્ષસ્પર્શોઽપિ યથા શીતસ્પર્શઃ પ્રતિપાદિતસ્તથા પ્રતિપત્તવ્યઃ, 'પરમાણુ-
પોગ્ગલસ્સ તદ્દેવ પહિવક્કલો સવ્વેસિં ન મણ્ણઈ ત્તિ માણિયવ્વં' પરમાણુપુદ્ગલસ્ય
તથૈવ—પૂર્વોક્ત શીતસ્પર્શપરમાણુપુદ્ગલવદેવ પ્રતિપક્ષૈઃ વિરુદ્ધૈઃ સર્વૈઃ સ્પર્શૈ ન
મણ્યતે इति મણિતવ્યં—વક્તવ્યમિતિ ભાવઃ । તથાહિ શીતસ્પર્શસ્ય ઉપ્પન્નસ્પર્શેન,
સ્નિગ્ધસ્ય રુક્ષસ્પર્શેન, મૃદુકસ્પર્શસ્ય કર્કશસ્પર્શેન લઘુકસ્પર્શસ્ય ગુરુકસ્પર્શેન ચ
વિરોધાત્ સ્વ સ્વ વિરુદ્ધપર્યાયો ન વક્તવ્યઃ ॥ સૂ. ૧૫ ॥

સામાન્યસ્કન્ધપર્યાયવક્તવ્યતા—

મૂલમ્—જહવણપણસિયાણં મંતે ! સંધાણં પુચ્છા, ગોચમા !
અણંતા પજ્જવા પણત્તા, સે કેણદ્દેણં મંતે ! એવં બુચ્છઈ—જહવણ-

ઉપ્પન્નસ્પર્શ સ્નિગ્ધસ્પર્શ અને રુક્ષસ્પર્શની વક્તવ્યતા શીત-
સ્પર્શની વક્તવ્યતા કે સમાન હી સમજાવનાં જાણિયું । ચર્હાં ચહ વાત
ધ્યાન મેં રાખનાં જાણિયું કિ જૈસે શીત સ્પર્શનાં પ્રતિપક્ષ ઉપ્પન્ન સ્પર્શ
પરમાણુ મેં નહીં હોતા અતએવ ઉસકા કથન નહીં કિયા ગથા હૈ ઉસી
પ્રકાર અન્ય સ્પર્શો મેંજી ઉસકા પ્રતિપક્ષ સ્પર્શ પરમાણુ મેં નહીં
હોતા અતએવ ઉસકા કથન નહીં કરનાં જાણિયું જૈસે । સ્નિગ્ધ સ્પર્શ
ના પ્રતિપક્ષ રુક્ષ સ્પર્શ હૈ, જિસ પરમાણુ મેં સ્નિગ્ધસ્પર્શ હોગા ઉસમેં
રુક્ષ સ્પર્શ નહીં હોગા, જિસમેં રુક્ષ સ્પર્શ હોગા ઉસમેં સ્નિગ્ધ સ્પર્શ
નહીં હોગા । હસી પ્રકાર મૃદુ કર્કશ સ્પર્શ પરસ્પર વિરોધી હૈ ।
લઘુ અને ગુરુ સ્પર્શ પરસ્પર વિરોધી હૈ । એક હી પરમાણુ મેં એ વિરોધી
સ્પર્શ જી નહીં હો સકતે અતએવ પરમાણુ મેં જનકા ઉલ્લેખ નહીં
કરનાં જાણિયું ॥ ૧૫ ॥

ઉપ્પન્ન સ્પર્શ, સ્નિગ્ધ સ્પર્શ અને રુક્ષ સ્પર્શની વક્તવ્યતા શીત સ્પર્શની,
વક્તવ્યતાના સમાનજ સમજાવી જોઈએ. આહિં આ વાત ધ્યાનમાં રાખવી
જોઈએ કે જેમ શીત સ્પર્શના પ્રતિપક્ષ ઉપ્પન્ન સ્પર્શ પરમાણુમાં નથી હોતા,
તેથીજ એનું કથન નથી કર્યું. એજ પ્રકારે અન્ય સ્પર્શોમાં પણ તેમનો પ્રતિ-
પક્ષ સ્પર્શ પરમાણુમાં નથી હોતા, તેથી જ તેમનું કથન નહીં કરવું જોઈએ.
જેમ સ્નિગ્ધ સ્પર્શના પ્રતિપક્ષ રુક્ષ સ્પર્શ છે, જે પરમાણુમાં સ્નિગ્ધ સ્પર્શ
હશે તેમાં રુક્ષ સ્પર્શ નહીં હોય, જેમાં રુક્ષ સ્પર્શ હશે તેમાં સ્નિગ્ધ સ્પર્શ
નહીં હોય એજ પ્રકારે મૃદુ અને કર્કશ સ્પર્શ પરસ્પર વિરોધી છે, લઘુ અને
ગુરુ સ્પર્શ પરસ્પર વિરોધી છે. એક જ પરમાણુમાં આ વિરોધી સ્પર્શ
નથી હોઈ શકતા, તેથી જ પરમાણુમાં એમનો ઉલ્લેખ ન કરવો જોઈએ ॥ ૧૫ ॥

पएसियाणं खंधाणं अणंता पज्जवा पणत्ता ? गोयमा ! जहण्ण-
 पएसिए खंधे जहण्णपएसियस्स खंधस्स दव्वट्टयाए तुल्ले,
 पएसट्टयाए तुल्ले, ओगाहणट्टयाए सिय हीणे सिय तुल्ले
 सिय अब्भहिए, जइ हीणे पएस हीणे अह अब्भहिए
 पएसमव्भहिए, ठिईए चउट्टाणवडिए, वण्णगंधरसउवरिल्ल-
 चउफासपज्जवेहि छट्टाणवडिए, उक्कोसपएसियाणं भंते ! खंधाणं
 पुच्छा, गोयमा ! अणंता पज्जवा पणत्ता, से केणट्ठेणं भंते !
 एवं वुच्चइ—उक्कोसपएसियाणं खंधाणं अणंता पज्जवा पणत्ता ?
 गोयमा ! उक्कोसपएसिए खंधे उक्कोसपएसियस्स खंधस्स दव्व-
 ट्टयाए तुल्ले, पएसट्टयाए तुल्ले ओगाहणट्टयाए चउट्टाणवडिए,
 ठिईए चउट्टाणवडिए, वण्णाइ अट्टफासपज्जवेहिं य छट्टाण-
 वडिए, अजहण्णमणुक्कोसपएसियाणं भंते ! खंधाणं केवइया
 पज्जवा पणत्ता, गोयमा ! अणंता पज्जवा पणत्ता, से
 केणट्ठेणं एवं वुच्चइ—अजहण्णमणुक्कोसपएसियाणं खंधाणं
 अणंता पज्जवा पणत्ता ? गोयमा ! अजहण्णमणुक्कोसपएसिए
 खंधे अजहण्णमणुक्कोसपएसियस्स खंधस्स दव्वट्टयाए तुल्ले,
 पएसट्टयाए, छट्टाणवडिए, ओगाहणट्टयाए, चउट्टाणवडिए,
 ठिईए चउट्टाणवडिए, वण्णाइ अट्टफासपज्जवेहिं य छट्टाणवडिए,
 जहण्णोगाहणगाणं भंते ! पोग्गलाणं पुच्छा, गोयमा ! अणंता
 पज्जवा पणत्ता, से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ—जहण्णोगाह-
 णगाणं पोग्गलाणं अणंता पज्जवा पणत्ता ? गोयमा ! जहण्णो-
 गाहणए पोग्गले जहण्णोगाहणस्स पोग्गलस्स दव्वट्टयाए तुल्ले,
 पएसट्टयाए छट्टाणवडिए, ओगाहणट्टयाए तुल्ले, ठिईए चउ-
 ट्टाणवडिए, वण्णाइ उवरिल्लफासेहिं य छट्टाणवडिए, उक्कोसो-
 गाहणए वि एवं चेव, णवरं ठिईए तुल्ले, अजहण्णमणुक्कोसो-
 गाहणगाणं भंते ! पोग्गलाणं पुच्छा, गोयमा ! अणंता पज्जवा

पण्णत्ता, से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ-अजहण्णमणुक्कोसो-
गाहणगाणं पोग्गलाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ? गोयमा ! अजह-
ण्णमणुक्कोसोगाहणए पोग्गले अजहण्णमणुक्कोसोगाहणगस्स
पोग्गलस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले, पएसट्ठयाए छट्ठाणवडिए, ओगा-
हणट्ठयाए चउट्ठाणवडिए, ठिईए चउट्ठाणवडिए, वण्णाइ अट्ठ-
फासपज्जवेहि य छट्ठाणवडिए, जहण्णठिइयाणं भंते ! पोग्गलाणं
पुच्छा, गोयमा ! अणंता पज्जवा पण्णत्ता, से केणट्ठेणं भंते !
एवं वुच्चइ-जहण्णठिइयाणं पोग्गलाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ?
गोयमा ! जहण्णठिइए पोग्गले जहण्णठिइयस्स पोग्गलस्स
दव्वट्ठयाए तुल्ले, पएसट्ठयाए छट्ठाणवडिए, ओगाहणट्ठयाए
चउट्ठाणवडिए, ठिईए तुल्ले, वण्णाइ अट्ठफासपज्जवेहि य
छट्ठाणवडिए, एवं उक्कोसठिइए वि, अजहण्णमणुक्कोसठिइए
वि एवं चेव, नवरं ठिईए वि चउट्ठाणवडिए, जहण्णगुणकाल-
याणं भंते ! पोग्गलाणं केवइया पज्जवा पण्णत्ता ? गोयमा !
अणंता पज्जवा पण्णत्ता, से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ-जहण्ण-
गुणकालयाणं पोग्गलाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ? गोयमा !
जहण्णगुणकालए पोग्गले जहण्णगुणकालयस्स पोग्गलस्स
दव्वट्ठयाए तुल्ले, पएसट्ठयाए छट्ठाणवडिए, ओगाहणट्ठयाए चउ-
ट्ठाणवडिए, ठिईए चउट्ठाणवडिए, कालवण्णपज्जवेहिं तुल्ले,
अवसेसेहिं वण्णगंधरसफासपज्जवेहिं य छट्ठाणवडिए, से तेण-
ट्ठेणं गोयमा ! एवं वुच्चइ-जहण्णगुणकालयाणं पोग्गलाणं
अणंता पज्जवा पण्णत्ता, एवं उक्कोसगुणकालए वि अजहण्ण-
मणुक्कोसगुणकालए वि एवं चेव, नवरं सट्ठाणे छट्ठाणवडिए,
एवं जहा कालवण्णपज्जवाणं वत्तव्वया भाणियव्वा, जाव अजहण्ण-

मणुक्रोसलुक्खे, सट्ठाणे छट्ठाणवडिए, से त्तं रूवि अजीव पज्जवा,
से त्तं अजीव पज्जवा, इति पण्णवणाए भगवईए विसेसपयं
समत्तं ॥ सू० १६ ॥

छाया—जघन्यप्रदेशिकानां भदन्त ! स्कन्धानां पृच्छा, गौतम ! अनन्ताः
पर्यवाः प्रज्ञप्ताः, तत् केनार्थेन भदन्त ! एवमुच्यते—जघन्यप्रदेशिकानां स्कन्धा-
नामनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? गौतम ! जघन्यप्रदेशिकः स्कन्धो जघन्यप्रदेशिक-
स्य स्कन्धस्य द्रव्यार्थतया तुल्यः, प्रदेशार्थतया तुल्यः, अवगाहनार्थतया स्याद्धीनः
स्यात्तुल्यः, स्यादभ्यधिकः, यदा हीनः प्रदेशहीनः, अथ अभ्यधिकः प्रदेशा-

सामान्य स्कन्धपर्यायवक्तव्यता

शब्दार्थ—(जहण्णपएसियाणं भंते ! खंधाणं पुच्छा ?) हे भगवन् !
जघन्य प्रदेशी स्कंधों की पृच्छा ? (गोयमा ! अणंता पज्जवा पण्णत्ता)
हे गौतम ! अनन्त पर्याय कहे हैं (से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ जहण्णपए-
सियाणं खंधाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ?) हे भगवन् ! किसकारण
ऐसा कहा कि जघन्य प्रदेशी स्कंधों के अनन्त पर्याय कहे हैं (गोयमा !
जहण्णपएसिए खंधे जहण्णपएसियस्स खंधस्स दब्बट्ठयाए तुल्ले) हे
गौतम ! जघन्यप्रदेशी स्कंध जघन्यप्रदेशी स्कंध से द्रव्य की दृष्टि से
तुल्य (पएसट्ठयाए तुल्ले) प्रदेशों की अपेक्षा तुल्य (ओगाहणट्ठयाए
सिय हीणे सिय तुल्ले सिय अब्भहिए) अवगाहना की दृष्टि से कदा-
चित् हीन, कदाचित् तुल्य, काचित् अधिक (जइ हीणे पएसहीणे)
यदि हीन हो तो एक प्रदेशहीन (अह अब्भहिए पएसअब्भहिए

सामान्य स्कन्ध पर्याय वक्तव्यता

शब्दार्थ—जहण्णपएसियाणं भंते ! खंधाणं पुच्छा ?) हे भगवन् ! जघन्य
प्रदेशी स्कन्धोनी पृच्छा ? (गोयमा ! अणंता पज्जवा पण्णत्ता) हे गौतम !
अनन्त पर्याय कहा छे (से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ—जहण्णपएसियाणं खंधाणं
अणंता पज्जवा पण्णत्ता ?) हे भगवन् ! शा करणे येम कहुं छे डे जघन्य
प्रदेशी स्कन्धोना अनन्त पर्याय कहा छे ? (गोयमा ! जहण्णपएसिए खंधे
जहण्णपएसियस्स खंधस्स दब्बट्ठयाए तुल्ले) हे गौतम ! जघन्य प्रदेशी स्कन्ध
जघन्य प्रदेशी स्कन्धोनी द्रव्योनी दृष्टिओ तुल्य (पएसट्ठयाए तुल्ले) प्रदेशोनी
अपेक्षाओ तुल्य (ओगाहणट्ठयाए सिय हीणे सिय तुल्ले सिय अब्भहिए) अवगाह-
नानी दृष्टिओ कदाचित् हीन, कदाचित् तुल्य कदाचित् अधिक (जइ हीणे पएस

અધિકઃ, સ્થિત્યા ચતુઃસ્થાનપતિતઃ, વર્ણગન્ધરસોપરિતનઃ ચતુઃસ્પર્શપર્યવૈઃ પદ્
સ્થાનપતિતઃ, ઉત્કૃષ્ટપ્રદેશિકાનાં ભદન્ત ! સ્કન્ધાનાં પૃચ્છા, ગૌતમ ! અનન્તાઃ
પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ, તત્ કેનાર્થેન ભદન્ત ! એવમુચ્યતે-ઉત્કૃષ્ટપ્રદેશિકાનાં સ્કન્ધા-
નામન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ ? ગૌતમ ! ઉત્કૃષ્ટપ્રદેશિકઃ સ્કન્ધઃ ઉત્કૃષ્ટપ્રદેશિક-
સ્ય સ્કન્ધસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યઃ પ્રદેશાર્થતયા તુલ્યઃ, અવગાહનાર્થતયા ચતુઃસ્થા-
નપતિતઃ, સ્થિત્યા ચતુઃસ્થાનપતિતઃ, વર્ણાદિ અષ્ટસ્પર્શપર્યવૈશ્ચ પદ્સ્થાનપતિતઃ,

અગર અધિક હો તો એક પ્રદેશ અધિક (ઠિઈંએ ચડદાળવડિંએ) સ્થિતિ
સે ચતુસ્થાનપતિત (વણ્ણ ગંધરસડવરિલ્લ ચડફાસેહિં છદાળવડિંએ)
વર્ણ, ગંધ, રસ ઓર ડપર કે ચાર સ્પર્શો સે પદ્સ્થાનપતિત

(ઉક્કોસપેસિયાળં મંતે ! સંધાળં પુચ્છા ?) હે ભગવન્ ! ઉત્કૃ-
ષ્ટ પ્રદેશ વાલે સ્કંધોં કી પૃચ્છા ? (ગોયમા ! અળંતા પજ્જવા પળ્ણત્તા)
હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહે હેં (સે કેળદ્દેળં મંતે ! એવં વુચ્ચઈ-
ઉક્કોસપેસિયાળં સંધાળં અળંતા પજ્જવા પળ્ણત્તા ?) કિસ કારણ
હે ભગવન્ ? એસા કહા જાતા હેં કિ ઉત્કૃષ્ટ પ્રદેશી સ્કંધોં કે અનન્ત
પર્યાય કહે હેં ? (ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (ઉક્કોસપેસિંએ સંધે ઉક્કો-
સપેસિયસ્સ સંધસ્સ દવ્વદ્દયાંએ તુલ્લે) ઉત્કૃષ્ટ પ્રદેશી સ્કંધ, ઉત્કૃષ્ટ
પ્રદેશી સ્કંધ સે દ્રવ્ય કી અપેક્ષા સે તુલ્ય હેં (પેસદ્દયાંએ તુલ્લે) પ્રદેશોં
સે તુલ્ય હોતા હેં (ઓગાહ્ણદ્દયાંએ) અવગાહના સે (ચડદાળવડિંએ) ચતુઃ-
સ્થાનપતિત (ઠિઈંએ ચડદાળવડિંએ) સ્થિતિ સે ચતુઃસ્થાનપતિત (વળ્ણા-

હીળે) જે હીન હોય તો એક પ્રદેશ હીન (અહ અચ્છહિંએ પેસમવ્બહિંએ)
અગર અધિક હોય તો એક પ્રદેશ અધિક (ઠિઈંએ ચડદાળવડિંએ) સ્થિતિથી
ચતુઃસ્થાન પતિત (વળ્ણગંધરસડવરિલ્લ ચડફાસેહિં છદાળવડિંએ) વર્ણ, ગંધ,
રસ અને ડપરના ચાર સ્પર્શથી પદ્સ્થાનપતિત થાય છે.

(ઉક્કોસપેસિયાળં મંતે ! સંધાળં પુચ્છા ?) હે ભગવન્ ! ઉત્કૃષ્ટ પ્રદેશવાળા
સ્કંધોની પૃચ્છા ? (ગોયમા ! અળંતા પજ્જવા પળ્ણત્તા) હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય
કહ્યા છે (સે કેળદ્દેળં મંતે એવં વુચ્ચઈ-ઉક્કોસપેસિયાળં સંધાળં અળંતા પજ્જવા
પળ્ણત્તા ?) શા કારણે હે ભગવન્ ! એમ કહેવાય છે કે ઉત્કૃષ્ટ પ્રદેશી સ્કંધોના
અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે ? (ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (ઉક્કોસપેસિંએ સંધે ઉક્કોસ-
પેસિયસ્સ સંધસ્સ દવ્વદ્દયાંએ તુલ્લે) ઉત્કૃષ્ટ પ્રદેશી સ્કંધ ઉત્કૃષ્ટ પ્રદેશી સ્કંધથી
દ્રવ્યની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે (પેસદ્દયાંએ તુલ્લે) પ્રદેશોથી તુલ્ય થાય છે (ઓગા-
હ્ણદ્દયાંએ) અવગાહનાથી (ચડદાળવડિંએ) ચતુઃસ્થાન પતિત (ઠિઈંએ ચડદાળવડિંએ)
સ્થિતિથી ચતુઃસ્થાનપતિત (વળ્ણાં અદ્દાસપજ્જવેહિંય છદાળવડિંએ) વર્ણાદિથી

અજઘન્યાનુત્કુષ્ટપ્રદેશિકાનાં ભદન્ત ! સ્કન્ધાનાં કિયન્તઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ ? ગૌતમ ! અનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ, તત્ કેનાર્થેન ભદન્ત ! એવમુચ્યતે-અજઘન્યાનુત્કુષ્ટપ્રદેશિકાનાં સ્કન્ધાનામનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ ? ગૌતમ ! અજઘન્યાનુત્કુષ્ટપ્રદેશિકઃ સ્કન્ધોઽજઘન્યાનુત્કુષ્ટપ્રદેશિકસ્ય સ્કન્ધસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યઃ, પ્રદેશાર્થતયા પદ્સ્થાનપતિતઃ, અવગાહનાર્થતયા ચતુઃસ્થાનપતિતઃ, સ્થિત્યા ચતુઃસ્થાનપતિતઃ, વર્ણાદિ અષ્ટસ્પર્શપર્યવૈશ્વ પદ્સ્થાનપતિતઃ, જઘન્યાવગાહનકાનાં ભદન્ત !

इ अट्टपासेपज्जवेहि य छट्ठाणवडिए) वर्णादि से तथा आठ स्पर्श के पर्यायों से षट्स्थानपतित होता है

(अजहण्णमणुक्कोसपएसियाणं खंधाणं केवइया पज्जवा पणत्ता) मध्यमप्रदेशी स्कंधों के कितने पर्याय कहे हैं (गोयमा अणंता पज्जवा पणत्ता) हे गौतम ! अनन्त पर्याय कहे हैं (से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ-अजहण्णमणुक्कोसपएसियाणं अणंता पज्जवा पणत्ता ?) किस कारण हे भगवन् ! ऐसा कहा है कि मध्यमप्रदेशी स्कंधों के अनन्त पर्याय कहे हैं ? (गोयमा ! अजहण्णमणुक्कोसपएसिए खंधे अजहण्णमणुक्कोमपएसियस्स खंधस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले) हे गौतम ! मध्यमप्रदेशी स्कंध मध्यमप्रदेशी स्कंध से द्रव्य की दृष्टि से तुल्य होता है (पएसट्ठयाए छट्ठाणवडिए) प्रदेशों से षट्स्थानपतित होता है (ओगाहणट्ठयाए चउट्ठाणवडिए) अवगाहना से चतुःस्थानपतित होता है (ठिईए चउट्ठाणवडिए) स्थिति से चतुःस्थानपतित होता है (वण्णाइ-अट्टपासपज्जवेहिय) वर्णादि से तथा आठ स्पर्शों के पर्यायों से (छट्ठा-

તથા આઠ સ્પર્શોના પર્યાયોથી ષટ્સ્થાન પતિત બને છે

(અજહણ્ણમણુક્કોસપસિયાણં સંધાણં કેવઇયા પજ્જવા પણત્તા ?) મધ્યમ પ્રદેશી સ્કન્ધોના કેટલા પર્યાય કહ્યા છે ? (ગોયમા ! અણંતા પજ્જવા પણત્તા) હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે (સે કેણટ્ઠેણં મંતે ! એવં વુચ્ચઈ-અજહણ્ણમણુક્કોસપસિયાણં સંધાણં અણંતા પજ્જવા પણત્તા) શા કારણે હે ભગવન્ ! એવું કહ્યું છે કે મધ્યમ પ્રદેશી સ્કન્ધોના અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે (ગોયમા ! અજહણ્ણમણુક્કોસપસિય સંધે અજહણ્ણમણુક્કોસપસિયસ્સ સંધસ્સ દવ્વટ્ઠયાએ તુલ્લે) હે ગૌતમ ! મધ્યમ પ્રદેશી સ્કન્ધ મધ્યમ પ્રદેશી સ્કન્ધથી દ્રવ્યની દૃષ્ટિએ તુલ્ય થાય છે (પસટ્ઠયાએ છટ્ઠાણવડિએ) પ્રદેશોથી ષટ્સ્થાન પતિત થાય છે (ઓગાહણટ્ઠયાએ ચઉટ્ઠાણવડિએ) અવગાહનાથી ચતુઃસ્થાન પતિત થાય છે (ઠિઈએ ચઉટ્ઠાણવડિએ) સ્થિતિથી ચતુઃસ્થાન પતિત થાય છે (વણ્ણાઈ અટ્ટપાસપજ્જવેહિય) વર્ણોંધિથી તથા આઠ સ્પર્શોના પર્યાયોથી (છટ્ઠાણવડિએ) ષટ્સ્થાન પતિત થાય છે

पुद्गलानां पृच्छा, गौतम ! अनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः तत् केनार्थेन भदन्त ! एवमुच्यते—जघन्यावगाहनकानां पुद्गलानां अनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? गौतम ! जघन्यावगाहनकः पुद्गलो जघन्यावगाहनकस्य पुद्गलस्य द्रव्यार्थतया तुल्यः प्रदेशार्थतया षट्स्थानपतितः, अवगाहनार्थतया तुल्यः, स्थित्या चतुःस्थानपतितः, वर्णादि—उपरितन चतुःस्पर्शैश्च षट्स्थानपतितः, उत्कृष्टावगाहनकोऽपि एवञ्चैव, नवरं स्थित्या तुल्यः, अजघन्यानुत्कृष्टावगाहनकानां भदन्त ! पुद्गलानां पृच्छा,

णवडिए) षट्स्थानपतित होता है

(जहण्णोगाहणगाणं भंते ! पोग्गलाणं पुच्छा ?) हे भगवन् ! जघन्य अवगाहना वाले पुद्गलों की पृच्छा ? (गोयमा ! अणंता पज्जवा पणत्ता) हे गौतम ! अनन्त पर्याय कहे हैं (से केणट्ठेणं भंते एवं बुच्चइ जहण्णोगाहणगाणं पोग्गलाणं अणंता पज्जवा पणत्ता ?) हे भगवन् ! किस कारण ऐसा कहा गया है कि जघन्य अवगाहना वाले पुद्गलों के अनन्त पर्याय कहे हैं (गोयमा ! जहण्णोगाहणए पोग्गले जहण्णोगाहणगस्स पोग्गलस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले) हे गौतम ! जघन्य अवगाहना वाला पुद्गल जघन्य अवगाहना वाले पुद्गल से द्रव्य की दृष्टि से तुल्य (पएसट्ठयाए छट्ठाणवडिए) प्रदेशों की अपेक्षा षट्स्थानपतित (ओगहणट्ठयाए तुल्ले) अवगाहना से तुल्य (ठिईए चउट्ठाणवडिए) स्थिति से चतुःस्थानपतित (वण्णाइ उवरिल्लफासेहिय छट्ठाणवडिए) वर्ण आदि से तथा ऊपर के चार स्पर्शों से षट्स्थानपतित (उक्कोसोगाहणए वि एवं चेव) उत्कृष्ट अवगाहना वाला भी इसी प्रकार (णवरं) विशेष (ठिईए तुल्ले)

(जहण्णोगाहणगाणं भंते ! पोग्गलाणं पुच्छा ?) हे भगवन् ! जघन्य अवगाहना वाला पुद्गलों की पृच्छा ? (गोयमा ! अणंता पज्जवा पणत्ता) हे गौतम ! अनन्त पर्याय कहा है (से केणट्ठेणं भंते ! एवं बुच्चइ—जहण्णोगाहणगाणं पोग्गलाणं अणंता पज्जवा पणत्ता ?) हे भगवन् ! शां कारणे जेम उडेवायुं छे हे जघन्य अवगाहनावाणा पुद्गलोना अनन्त पर्याय कहा है (गोयमा ! जहण्णोगाहणए पोग्गले जहण्णोगाहणगस्स पोग्गलस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले) हे गौतम ! जघन्य अवगाहनावाणा पुद्गल जघन्य अवगाहनावाणा पुद्गलथी द्रव्यनी दृष्टिजे तुल्य छे (पएसट्ठयाए छट्ठाणवडिए) प्रदेशोनी दृष्टिजे षट्स्थान पतित (ओगहणट्ठयाए तुल्ले) अवगाहनाथी तुल्य (ठिईए चउट्ठाणवडिए) स्थितिथी चतुःस्थान पतित (वण्णाइ उवरिल्ल फासेहिय छट्ठाणवडिए) वर्ण आदिथी तथा उपरना चार स्पर्शोथी षट्स्थान पतित (उक्कोसोगाहणए वि एवं चेव) उत्कृष्ट अवगाहना

ગૌતમ ! અનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞતાઃ તત્ કેનાર્થેન ભદન્ત ! એવમુચ્યતે-અજન્યાનુત્કુ-
પ્તાવગાહનકાનાં પુદ્ગલાનામનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞતાઃ ? ગૌતમ ! અજવન્યાનુત્કુપ્તા-
વગાહનકઃ પુદ્ગલોઽજવન્યાનુત્કુપ્તાવગાહનકસ્ય પુદ્ગલસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યઃ,
પ્રદેશાર્થતયા પદ્સ્થાનપતિતઃ, અવગાહનાર્થતયા ચતુઃસ્થાનપતિતઃ, સ્થિત્યા ચતુઃ-
સ્થાનપતિતઃ, વર્ણાદિ અષ્ટ સ્પર્શપર્યવૈશ્વ પદ્સ્થાનપતિતઃ, જઘન્યસ્થિતિકાનાં
ભદન્ત ! પુદ્ગલાનાં પૃચ્છા, ગૌતમ ! અનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞતાઃ, તત્ કેનાર્થેન

સ્થિતિ સે તુલ્ય હોતા હૈ (અજહણમણુકોસોગાહણગાળં મંતે ! પોગ્ગ-
લાળં પુચ્છા ?) મધ્યમ અવગાહનાવાલે હૈ અગવન્ ! પુદ્ગલોં કી પુચ્છા ?
(ગોચમા ! અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા) હૈ ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહે હૈં (સે
કેળદ્દેણં મંતે ! એવં બુચ્ચહ-અજહણમણુકોસોગાહણગાળં પોગ્ગલાળં
અણંતા પજ્જવાં પણ્ણત્તા) :કિલ્લ કારણ હૈ અગવન્ ! એસા કહા કિ
મધ્યમ અવગાહના વાલે પુદ્ગલોં કે અનન્ત પર્યાય કહે હૈં (ગોચમા !
અજહણમણુકોસોગાહણ પોગ્ગલે) હૈ ગૌતમ ! મધ્યમ અવગાહના
વાલા પુદ્ગલ (અજહણમણુકોસોગાહણગલ્લ પોગ્ગલસ્સ દ્વવ્વદ્વયાપ
તુલ્લે) મધ્યમ અવગાહના વાલે પુદ્ગલ સે દ્રવ્ય કી અપેક્ષા તુલ્ય (પપ્પ-
સદ્વયાપ છદ્દાણવડિપ) પ્રદેશોં કી અપેક્ષા સે પદસ્થાનપતિત (ઓગાહણ-
દ્વયાપ ચડ્દાણવડિપ) અવગાહના કી અપેક્ષા ચતુઃસ્થાનપતિત (ઠિર્હિપ
ચડ્દાણવડિપ) સ્થિતિ સે ચતુઃસ્થાનપતિત (વણ્ણાદ-અદ્દુપાસપજ્જવેહિ
ચ છદ્દાણવડિપ) વર્ણાદિ સે તથા આઠ સ્પર્શ કે પર્યાયોં પદસ્થાનપતિત

વાળા પણ એ પ્રકારે (તવર) વિશેષ (ઠિર્હિપ તુલ્લે) સ્થિતિથી તુલ્ય થાય છે
(અજહણમણુકોસોગાહણગાળં મંતે ! પોગ્ગલાળં પુચ્છા ?) મધ્યમ અવગાહના
વાળા હે ભગવન્ ! પુદ્ગલોની પૃચ્છા ? (ગોચમા ! અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા) હે
ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે (સે કેળદ્દેણં મંતે ! એવં બુચ્ચહ-અજહણમણુકોસો-
ગાહણગાળં પોગ્ગલાળં અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા) શા કારણે હે ભગવન્ ! એવું
કહ્યું છે કે મધ્યમ અવગાહનાવાળા પુદ્ગલોના અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે (ગોચમા
અજહણમણુકોસોગાહણ પોગ્ગલે) હે ગૌતમ ! મધ્યમ અવગાહનાવાળા પુદ્ગલ
(અજહણમણુકોસોગાહણસ્સ પોગ્ગલસ્સ દ્વવ્વદ્વયાપ તુલ્લે) મધ્યમ અવગાહનાવાળા
પુદ્ગલથી દ્રવ્યની અપેક્ષાએ તુલ્ય (પપ્પસદ્વયાપ છદ્દાણવડિપ) પ્રદેશોની અપે-
ક્ષાએ પદસ્થાન પતિત (ઓગાહણદ્વયાપ ચડ્દાણવડિપ) અવગાહનાની અપેક્ષાએ
ચતુઃસ્થાન પતિત (ઠિર્હિપ ચડ્દાણવડિપ) સ્થિતિથી ચતુઃસ્થાન પતિત (વણ્ણાદ
અદ્દુપાસપજ્જવેહિ ચ છદ્દાણવડિપ) વર્ણાદિથી તથા આઠ સ્પર્શના પર્યાયોથી
પદસ્થાન પતિત થાય છે.

મદન્ત ! એવમુચ્યતે—જઘન્યસ્થિતિકાનાં પુદ્ગલનામનન્તાઃ પર્યાવાઃ પ્રજ્ઞાતાઃ ?
 ગૌતમ ! જઘન્યસ્થિતિકઃ પુદ્ગલો જઘન્યસ્થિતિકસ્ય પુદ્ગલસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા
 તુલ્યઃ, પ્રદેશાર્થતયા પદ્સ્થાનપતિતઃ, અવગાહનાર્થતયા ચતુઃસ્થાનપતિતઃ, સ્થિ-
 ત્યા તુલ્યઃ, વર્ણાદિ—અપ્તસ્પર્શપર્યવૈશ્વ પદ્સ્થાનપતિતઃ, એવમુન્કુપ્ટસ્થિતિકોઽપિ,
 અજઘન્યાનુત્કુપ્ટાસ્થિતિકોઽપિ એવશ્ચેવ, નવરં સ્થિત્યાપિ ચતુઃસ્થાનપતિતઃ,

(જહ્ણણઠિઙ્ઘાણં મંતે પોગ્ગલાણં પુચ્છા ?) હે ભગવન્ ! જઘન્ય
 સ્થિતિ વાલે પુદ્ગલોં કી પૃચ્છા ? (ગોયમા ! અર્ણતા પજ્જવા પળ્લન્તા)
 હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહે હૈં (સે કેળદ્દેણં મંતે એવં વુચ્ચઈ—જહ્-
 ણ્ણઠિઙ્ઘાણં પોગ્ગલાણં અર્ણતા પજ્જવા પળ્લન્તા ?) હે ભગવન ! કિસ્સ
 કાહ્ણ એસા કહાજાતા હૈ કિ જઘન્ય સ્થિતિ વાલે પુદ્ગલોં કે અનન્ત
 પર્યાય હૈં ? (ગોયમા ! જહ્ણણઠિઙ્ઘ પોગ્ગલે જહ્ણણઠિઙ્ઘસ્સ પોગ્ગ-
 લસ્સ દ્વ્વદ્દયાએ તુલ્લે) હે ગૌતમ ! જઘન્ય સ્થિતિ વાલા પુદ્ગલ જઘન્ય
 સ્થિતિ વાલે પુદ્ગલ સે દ્રવ્ય કી અપેક્ષા તુલ્ય હોતા હૈં (પપ્પસદ્દયાએ
 છદ્દાણવડિએ) પ્રદેશોં કી અપેક્ષા સે પદ્સ્થાનપતિત હોતા હૈં (ઓગાહ્ણ-
 દ્દયાએ ચઙ્ગદ્દાણવડિએ) અવગાહના સે ચતુઃસ્થાનપતિત હોતા હૈં (ઠિઙ્ઘે
 તુલ્લે) સ્થિતિ સે તુલ્ય હોતા હૈં (વળ્ણાઈ—અટ્ઠકાસપજ્જવેહિય છદ્દાણ-
 વડિએ) વર્ણ આદિ સે તથા આઠ સ્પર્શોં કે પર્યાયોં સે પદ્સ્થાનપતિત
 હોતા હૈં (એવં ઉક્કોસઠિઙ્ઘ વિ) ઈસી પ્રકાર ઉત્કુપ્ટ સ્થિતિ વાલા મી
 (અજહ્ણણમણુક્કોસઠિઙ્ઘ વિ એવં ચેવ) મધ્યમ સ્થિતિ વાલા મી ઈસી
 પ્રકાર (નવરં ઠિઙ્ઘ વિ ચઙ્ગદ્દાણવડિએ) વિશેષ યહ કિ સ્થિતિ કી

(જહ્ણણઠિઙ્ઘાણં મંતે ! પોગ્ગલાણં પુચ્છા ?) હે ભગવન્ ! જઘન્ય સ્થિતિ
 વાળા પુદ્ગલોની પૃચ્છા ? (ગોયમા ! અર્ણતા પજ્જવા પળ્લન્તા) હે ગૌતમ ! અનન્ત
 પર્યાય કહ્યા છે (સે કેળદ્દેણં મંતે ! એવં વુચ્ચઈ—જહ્ણણઠિઙ્ઘાણં પોગ્ગલાણં અર્ણતા
 પજ્જવા પળ્લન્તા ?) હે ભગવન્ ! શા કારણે એવું કહેય છે કે જઘન્ય સ્થિતિવાળા
 પુદ્ગલોના અનન્ત પર્યાય છે ? (ગોયમા ! જહ્ણણઠિઙ્ઘ પોગ્ગલે જહ્ણણઠિઙ્ઘસ્સ
 પોગ્ગલસ્સ દ્વ્વદ્દયાએ તુલ્લે) હે ગૌતમ ! જઘન્ય સ્થિતિવાળા પુદ્ગલ જઘન્ય
 સ્થિતિવાળા પુદ્ગલથી દ્રવ્યની અપેક્ષાએ તુલ્ય થાય છે (પપ્પસદ્દયાએ છદ્દાણ-
 વડિએ) પ્રદેશોની અપેક્ષાએ પદ્સ્થાન પતિત થાય છે (ઓગાહ્ણદ્દયાએ ચઙ્ગદ્દાણ
 વડિએ) અવગાહનાથી ચતુઃસ્થાન પતિત થાય છે (ઠિઙ્ઘે તુલ્લે) સ્થિતિથી તુલ્ય
 થાય છે (વળ્ણાઈ—અટ્ઠકાસ પજ્જવેહિય છદ્દાણવડિએ) વર્ણ આદિથી તથા આઠ
 સ્પર્શના પર્યાયોથી પદ્સ્થાન પતિત થાય છે (એવં ઉક્કોસઠિઙ્ઘ વિ) એ જ
 પ્રકારે ઉત્કુપ્ટ સ્થિતિવાળા પણ (અજહ્ણણમણુક્કોસઠિઙ્ઘ વિ એવં ચેવ) મધ્યમ

જઘન્યગુણકાલકાનાં ભદન્ત ! પુદ્ગલાનાં કિયન્તઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞતાઃ ? ગૌતમ !
અનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞતાઃ, તત્ કેનાર્થેન ભદન્ત ! એવમુચ્યતે—જઘન્યગુણકાલકાનાં
પુદ્ગલાનામનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞતાઃ ? ગૌતમ ! જઘન્યગુણકાલકઃ પુદ્ગલો જઘન્ય-
ગુણકાલકસ્ય પુદ્ગલસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યઃ, પ્રદેશાર્થતયા પદ્સ્થાનપતિતઃ,
અવગાહનાર્થતયા ચતુઃસ્થાનપતિતઃ, સ્થિત્યા ચતુઃસ્થાનપતિતઃ, કૃષ્ણવર્ણપર્યવૈ-
સ્તુલ્યઃ, અવગ્રેષૈઃ વર્ણગન્ધરસસ્પર્શપર્યવૈશ્વ પદ્સ્થાનપતિતઃ, તત્ તેનાર્થેન ગૌતમ !

અપેક્ષા મી ચતુઃસ્થાનપતિત હોતા હૈ

(જહ્ણગુણકાલયાણં મંતે ! પોગ્ગલાણં કેવદ્વા પજ્જવા પણ્ણત્તા) હે ભગવન્ ! જઘન્યગુણ કાલે પુદ્ગલોં કે કિતને પર્યાય કહે હિં ? (ગોયમા ! અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા) હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહે હિં (સે કેળદ્દેણં મંતે ! એવં વુચ્ચદ્ જહ્ણગુણકાલયાણં પોગ્ગલાણ અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા) હે ભગવન્ ! કિસ કારણ એસા કહા જાતા, હૈ કિ જઘન્યગુણ કાલે પુદ્ગલોં કે અનન્ત પર્યાય હિં ? (ગોયમા ! જહ્ણગુણ-કાલે પોગ્ગલે જહ્ણગુણકાલયસ્સ પોગ્ગલસ્સ દ્વવ્વદ્વાયે તુલ્લે) હે ગૌતમ ! જઘન્યગુણ કાલે પુદ્ગલ સે દૂસરા જઘન્યગુણ કાલા પુદ્ગલ દ્રવ્ય કી અપેક્ષા તુલ્ય હોતા હૈ (પપ્પસદ્વાયે છદ્દાણવહિં) પ્રદેશોં કી અપેક્ષા પદ્સ્થાનપતિત હોતા હૈ (ઓગાહણદ્વાયે ચડ્દાણવહિં) અવગાહના સે ચૌસ્થાનપતિત હોતા હિં (ઠિર્હિં ચડ્દાણવહિં) સ્થિતિ સે ચૌસ્થાનપતિત હોતા હૈ (કાલવણ્ણપજ્જવેહિં તુલ્લે) (કાલે વર્ણ કે પર્યાય

સ્થિતિવાળા પણ એજ પ્રકારે (તવરં ઠિર્હિં વિ ચડ્દાણ વહિં) વિશેષ એ કે સ્થિતિની અપેક્ષાએ પણ ચતુઃસ્થાન પતિત થાય છે

(જહ્ણગુણકાલયાણં મંતે ! પોગ્ગલાણં કેવદ્વા પજ્જવા પણ્ણત્તા ?) હે ભગવન્ ! જઘન્ય ગુણ કાળા પુદ્ગલોના કેટલા પર્યાય કહ્યા છે ? (ગોયમા ! અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા) હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે ? (સે કેળદ્દેણં મંતે ! એવં વુચ્ચદ્ જહ્ણગુણકાલયાણં પોગ્ગલાણં અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા ?) હે ભગવન્ ! શા કારણે એવું કહેવાય છે કે જઘન્ય ગુણ કાળા પુદ્ગલોના અનન્ત પર્યાય છે ? (ગોયમા ! જહ્ણગુણકાલે પોગ્ગલે જહ્ણગુણકાલયસ્સ પોગ્ગલ-સ્સ દ્વવ્વદ્વાયે તુલ્લે) હે ગૌતમ ! જઘન્ય ગુણ કાળા પુદ્ગલથી ગૌતમ જઘન્ય ગુણ કાળા પુદ્ગલ દ્રવ્યની અપેક્ષાએ તુલ્ય થાય છે (પપ્પસદ્વાયે છદ્દાણવહિં) પ્રદેશોની અપેક્ષાએ પદ્સ્થાન પતિત થાય છે (ઠિર્હિં ચડ્દાણવહિં) સ્થિતિથી ચાર સ્થાન પતિત થાય છે (કાલ વણ્ણ પજ્જવેહિં તુલ્લે) કાળા વર્ણના પર્યાયોથી

एवमुच्यते-जघन्यगुणकालकानां पुद्गलानामनन्ताः पर्ययाः प्रज्ञप्ताः, एवमुत्कृष्ट-
गुणकालकोऽपि, अजघन्यानुत्कृष्टगुणकालकोऽपि एवश्चैव, नवरं स्वस्थाने पट्-
स्थानपतितः, एवं यथा कृष्णवर्णपर्यवानां वक्तव्यता भणिता तथा शेषाणामपि
वर्णगन्धरसस्पर्शानां वक्तव्यता भणितव्या, यावद्-अजघन्यानुत्कृष्टरक्षः, स्व-

से तुल्य होता है (अवसेसेहिं वण्णगंधरसफासपज्जवेहिं छट्ठाणव-
डिए) शेष वर्ण, गंध, रस और स्पर्श के पर्यायों से पट्स्थानपतित
होता है (से तेणट्ठेणं गोयमा ! एवं बुच्चइ) हे गौतम ! इस कारण ऐसा
कहा जाता है कि (जहण्णगुणकालयाणं पोग्गलाणं अणंता पज्जवा
पण्णत्ता) जघन्यगुण काले पुद्गलों के अनन्त पर्याय कहे हैं

(एवं उक्कोसगुणकालए वि) इसी प्रकार उत्कृष्टगुण कृष्ण भी
(अजहण्णमणुक्कोसगुणकालए वि एवं चेव) मध्यमगुण कृष्ण भी
इसी प्रकार (णवरं सट्ठाणे छट्ठाणवडिए) विशेष यह स्वस्थान में भी पट्-
स्थानपतित होता है (एवं जहा कालवण्णपज्जवाणं वक्तव्वया भणिया
तहा सेसाण वि) इस प्रकार जैसी काले वर्ण की वक्तव्यता कही वसी
शेष (वण्णगंधरसफासाणं वक्तव्वया भाणियव्वा) वर्ण, गंध, रस और
स्पर्श के पर्यायों की वक्तव्यता कहनी चाहिए (जाव) यावत् (अजह-
ण्णमणुक्कोसलुक्खे) मध्यमगुण रक्ष (सट्ठाणे छट्ठाणवडिए) स्वस्थान
में पट्स्थानपतित है (से सत्तं रुविअजीवपज्जवा) यह रूपी अजीवों के

तुल्य थाय છે (અવસેસેહિં વણ્ણ ગંધ રસ ફાસ પજ્જવેહિં છટ્ઠાણ વડિયે) શેષ
વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શના પર્યાયોથી પટ્થાન પતિત થાય છે (સે તેણટ્ઠેણં
ગોયમા ! એવં બુચ્ચઈ) હે ગૌતમ ! એ કારણે એમ કહેવાય છે કે (જહણ્ણ
ગુણકાલયાણં પોગ્ગલાણં અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા) જઘન્ય ગુણ કાળા પુદ્ગલોના
અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે

(એવં ઉક્કોસગુણકાલએ વિ) એ પ્રકારે ઉત્કૃષ્ટ ગુણ કૃષ્ણ પણ (અજ-
હણ્ણમણુક્કોસગુણકાલએ વિ એવં ચેવ) મધ્યમ ગુણ કૃષ્ણ પણ એજ પ્રકારે (નવરં
સટ્ઠાણે છટ્ઠાણવડિયે) વિશેષ એ કે સ્વસ્થાનમાં પણ પટ્થાન પતિત થાય
છે (એવં જહા કાલવણ્ણપજ્જવાણં વક્તવ્વયા ભણિયા તહા સેસાણ વિ) એ પ્રકારે
જેવી કાળા વર્ણની વક્તવ્યતા કહી તેવી શેષ (વણ્ણગંધરસફાસાણં વક્તવ્વયા
ભાણિયવ્વા) વર્ણ, ગંધ, રસ અને સ્પર્શના પર્યાયોની વક્તવ્યતા કહેવી જોઈ એ
(જાવ) યાવત્ (અજહણ્ણમણુક્કોસલુક્ખે) મધ્યમ ગુણ રક્ષ (સટ્ઠાણે છટ્ઠાણવડિયે)
સ્વસ્થાનમાં પટ્થાન પતિત થાય છે (સેત્તં રુવિ અજીવ પજ્જવા) આ રૂપી

સ્થાને પદ્સ્થાનપતિતઃ, તે એતે રૂપ્યજીવપર્યવાઃ, તે એતે અજીવપર્યવાઃ, इति
પ્રજ્ઞાપનાયાં ભગવત્યાં વિશેષપદં સમાપ્તમ્ ॥સૂ. ૧૬॥

ટીકા—અથ સામાન્યતો જઘન્યાદિ પ્રદેશિકાનાં સ્કન્ધાનાં પર્યવાન્ પ્રરૂ-
પયિતુમાહ—‘જહ્ણપણસિયાણં મંતે ! સંધાણં પુચ્છા’ હે મદન્ત ! જઘન્યપ્રદે-
શિકાનાં સ્કન્ધાનાં કિયન્તઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞાતાઃ ? इति પૃચ્છા, ભગવાન્ આહ—
‘ગોયમા !’ હે ગૌતમ ! ‘અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા’ જઘન્યપ્રદેશિકાનાં સ્કન્ધાના-
મનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞાતાઃ, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—‘સે કેણદ્દેણં મંતે ! एवं बुच्चइ-
जह्णपणसियाणं संधाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ?’ હે મદન્ત ! તત્—અથ, કેનાર્યેન
કથં તાવદ્, એવમ્—ઉક્તરીત્યા, ઉચ્યતે યદ્—જઘન્યપ્રદેશિકાનાં સ્કન્ધાનામનન્તાઃ
પર્યવાઃ પ્રજ્ઞાતાઃ ? इति, ભગવાન્ આહ—‘ગોયમા !’ હે ગૌતમ ! ‘જહ્ણપણસિ
સંધે જહ્ણપણસિયસ્સ સંધસ્સ દવ્વદ્વયાએ તુલ્લે’ જઘન્યપ્રદેશિકઃ સ્કન્ધો
પર્યાય હુએ (સે તં અજીવપજ્જવા) યહ અજીવ પર્યાય હુએ (इतिपणव-
णाए भगवईए विसेस पयं समत्तं) इस प्रकार प्रज्ञापना भगवति का
विशेष पद समाप्त हुआ ।

ટીકાર્થ—અવ સામાન્યરૂપ સે જઘન્યપ્રદેશી આદિ પુદ્ગલોં કે પર્યાયોં
કો પ્રરૂપણા કી જાતી હૈ—

ગૌતમ સ્વામી પ્રશ્ન કરતે હૈ—ભગવન્ ! જઘન્યપ્રદેશી સ્કંધોં કે
કિતને પર્યાય હૈ ?

ભગવાન્ હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય હૈ ।

ગૌતમ હે ભગવાન્ ! કિસ કારણ એલા કહા જાતા હૈ કિ જઘન્ય
પ્રદેશી સ્કંધોં કે અનન્ત પર્યાય કહે હૈ ?

ભગવન્ હે ગૌતમ ! જઘન્યપ્રદેશી એક સ્કંધ દૂસરે જઘન્યપ્રદેશી

અણુવ પર્યાય થયા (इति पणवणाए भगवईए विसेसपयं समत्तं) आ प्रकारे
प्रज्ञापना भगवतीनुं विशेष पद समाप्तं થયું.

ટીકાર્થ—હવે સામાન્ય રૂપે જઘન્ય પ્રદેશી આદિ પુદ્ગલોના પર્યાયોની
પ્રરૂપણા કરાય છે

શ્રી ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે :—ભગવન્ ! જઘન્ય પ્રદેશી સ્કન્ધોના કેટલા
પર્યાય છે ?

શ્રી ભગવાન્ :—હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી :—હે ભગવન્ ! શા કારણે એવું કહેલ છે કે જઘન્ય
પ્રદેશી સ્કન્ધોના અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે ?

શ્રી ભગવાન્ :—હે ગૌતમ ! જઘન્ય પ્રદેશી એક સ્કન્ધ બીજા જઘન્ય

જઘન્યપ્રદેશિકસ્ય સ્કન્ધસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યો ભવતિ, તથા ચ પ્રત્યેકક દ્રવ્ય-
મનન્તપર્યાયમિતિન્યાયેન જઘન્યપ્રદેશિકસ્કન્ધસ્યાપિ દ્રવ્યત્વેન અનન્તપર્યાયસંભ-
વાત્, 'પણસદ્દયાણ તુલ્લે' પ્રદેશાર્થતયા તુલ્યો ભવતિ, 'ઓગાહનદ્દયાણ સિય
હીણે સિય તુલ્લે સિય અબ્ધિહિ' અવગાહનાર્થતયા-અવગાહનાપેક્ષયા, સ્યાત્-
કદાચિત્-કથિત્ હીનો ભવતિ, સ્યાત્-કદાચિત્ કથિત્ તુલ્યો ભવતિ, સ્યાત્-
કદાચિત્-કથિદભ્યધિકો ભવતિ, તત્ર 'જહ્ હીણે પણસ હીણે' યદા હીનો વિવ-
ક્ષિતસ્તદા પ્રદેશહીનો ભવતિ, 'અહ અબ્ધિહિ પણસમબ્ધિહિ' અથ યદા અભ્યધિકો
વિવક્ષિતસ્તદા પ્રદેશાભ્યધિકો ભવતિ, તથા ચ જઘન્યપ્રદેશિકસ્કન્ધસ્ય દ્વિપ્રદે-
શાત્મકતયા યદા દ્વાવપિ દ્વિપ્રદેશિકો સ્કન્ધો દ્વિપ્રદેશાવગાહો, એકપ્રદેશાવગાહો
વા ભવતસ્તદા તુલ્યાવગાહનો વ્યપદિશ્યતે, યદા તુ એકો દ્વિપ્રદેશાવગાહોઽન્યસ્તુ

સ્કંધ સે દ્રવ્ય કી દૃષ્ટિ સે તુલ્ય હોતા હૈ, પ્રત્યેક દ્રવ્ય અનન્ત
પર્યાય ચાલા હોતા હૈ હસ નિયમ કે અનુસાર જઘન્યપ્રદેશી સ્કંધ ભી
દ્રવ્ય હોને કે કારણ અનન્ત પર્યાય ચાલા હૈ । વહ પ્રદેશોં કી અપેક્ષા
સે ભી તુલ્ય હોતા હૈ । અવગાહના કી અપેક્ષા સે હીન ભી હો સકતા
હૈ, તુલ્ય ભી હો સકતા હૈ ઓર અધિક ભી સકતા હૈ । અર્થાત્ કોઈ
કિસી સે હીન, કોઈ કિસી સે તુલ્ય ઓર કોઈ કિસી સે અધિક હોતા
હૈ । યદિ હીન કી વિવક્ષા કી જાય તો એક પ્રદેશ સે હીન હોતા હૈ
ઓર અધિક હો તો એક પ્રદેશ અધિક અવગાહના ચાલા હોતા હૈ ।
તાત્પર્ય યહ હૈ કિ જઘન્ય પ્રદેશી સ્કંધ દ્વિપ્રદેશી હોતા હૈ । દ્વિપ્રદેશી
સ્કંધ યા તો અકાશ કે એક પ્રદેશ મેં અવગાહ હોતા હૈ યા અધિક સે
અધિક દો પ્રદેશોં મેં । એસી સ્થિતિ મેં અગર અવગાહના મેં હીનાધિ-

પ્રદેશી સ્કન્ધથી દ્રવ્યની દૃષ્ટિએ તુલ્ય છે, પ્રત્યેક દ્રવ્ય અનન્ત પર્યાય
વાળા હોય છે. એ નિયમાનુસાર જઘન્ય પ્રદેશી સ્કન્ધ પણ દ્રવ્ય હોવાના
કારણે અનન્ત પર્યાયવાળું છે. તે પ્રદેશોની અપેક્ષાએ પણ તુલ્ય થાય છે. અવ-
ગાહનાની અપેક્ષાએ હીન પણ થઈ શકે છે, તુલ્ય પણ થઈ શકે છે. અને
અધિક પણ થઈ શકે છે, અર્થાત્ કોઈ કોઈનાથી હીન, કોઈ કોઈનાથી તુલ્ય
અને કોઈ કોઈનાથી અધિક થાય છે. જો હીનની વિવક્ષા કરાય તો એક પ્રદેશથી
હીન થઈ શકે છે અને જો અધિક હોય તો એક પ્રદેશ અધિક અવગાહના
વાળા થાય છે. તાત્પર્ય એ છે કે જઘન્ય પ્રદેશી સ્કન્ધ દ્વિપ્રદેશી થાય છે.
દ્વિપ્રદેશી સ્કન્ધ યા તો આકાશના એક પ્રદેશમાં અવગાહ થાય છે અગર
અધિકથી અધિક બે પ્રદેશોમાં. આવી સ્થિતિમાં અગર અવગાહનામાં હીનાધિ-

એકપ્રદેશાવગાહો ભવતિ તદા એકપ્રદેશાવગાહો દ્વિપ્રદેશાવગાહાપેક્ષયા પ્રદેશહીનો ભવતિ, દ્વિપ્રદેશાવગાહસ્તુ તદપેક્ષયા પ્રદેશાશ્વધિકો ભવતિ ઇતિ ભાવઃ, 'ઠિર્દિ એ ચઢાણવડિએ' સ્થિત્યા ચતુઃસ્થાનપતિતો ભવતિ, 'વળ્લગંધરસડવરિલ્લચડફાસ-પજ્જવેહિં છટ્ટાણવડિએ' વર્ણગન્ધરસૈરુપરિતન ચતુઃસ્પર્શપર્યવૈઃ-શીતોષ્ણસ્નિગ્ધરુક્ષ-સ્પર્શપર્યવૈઃ પદ્સ્થાનપતિતો ભવતિ, 'ઉકોસપ્પેસિયાણં ભંતે ! સંધાણં પુચ્છા' હે ભદન્ત ! ઉત્કૃષ્ટપ્રદેશિકાનામ્ અનન્તપ્રદેશિકાનામિત્યર્થઃ સ્કન્ધાનાં કિયન્તઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ ? ઇતિ પૃચ્છા, ભગવાન્ આહ- 'ગોયમા !' હે ગૌતમ ! 'અણંતા પજ્જવા પળ્લણ્ણત્તા' ઉત્કૃષ્ટપ્રદેશિકાનાં સ્કન્ધાનામનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ- 'સે કેળદ્દેણં ભંતે ! એવં બુચ્ચઈ-ઉકોસપ્પેસિયાણં સંધાણં અણંતા

કતા હો તો એક પ્રદેશ કી હી હો સકતી હૈ । અધિક હીનાધિકતા કા સંભવ હી નહીં હૈ । જો દો જઘન્યપ્રદેશી સ્કંધ એક પ્રદેશ મેં અવગાહ હૈ, ઉનમેં અવગાહના કી દૃષ્ટિ સે તુલ્યતા હૈ દો પ્રદેશોં મેં જો અવગાહ હૈ વે બી તુલ્ય અવગાહના વાલે હૈ । એક જઘન્યપ્રદેશી સ્કંધ દૂસરે જઘન્યપ્રદેશી સ્કંધ સે સ્થિતિ સે ચતુઃસ્થાનપતિત હોતા હૈ, વર્ણ આદિ સે તથા શીત, ઉષ્ણ, સ્નિગ્ધ ઓર રુક્ષ સ્પર્શોં કે પર્યાયોં સે પદ્સ્થાન પતિત હોતા હૈ ।

ભગવન્ ! ઉત્કૃષ્ટપ્રદેશી સ્કંધોં કી પૃચ્છા ? અર્થાન્ ઉત્કૃષ્ટપ્રદેશી સ્કંધોં કે કિતને પર્યાય હોતે હૈ ?

ભગવાન્ ઉત્તર દેતે હૈ-ગૌતમ ! ઉત્કૃષ્ટપ્રદેશી સ્કંધોં કે અનન્ત પર્યાય હોતે હૈ ।

ગૌતમ હે-ભગવન્ ! કિસ કારણ એસા કહા હૈ કિ ઉત્કૃષ્ટ પ્રદેશી ધિકતા થાય તો એક પ્રદેશની થઇ શકે છે. અધિક હીનાધિકતાનો સંભવ થતો નથી. જો જો જઘન્ય પ્રદેશી સ્કન્ધ એક પ્રદેશથી અવગાહ છે, તેમાં અવગાહનાની દૃષ્ટિએ તુલ્યતા છે. જો પ્રદેશોમાં જે અવગાહ છે, તેઓ પણ તુલ્ય અવગાહના વાળા છે. પણ એક જઘન્ય પ્રદેશી સ્કન્ધ બીજા જઘન્ય પ્રદેશી સ્કન્ધથી સ્થિતિમાં ચતુઃસ્થાન પતિત થાય છે. વર્ણ આદિથી તથા શીત, ઉષ્ણ, સ્નિગ્ધ અને રુક્ષ સ્પર્શોના પર્યાયોથી પદ્સ્થાન પતિત છે.

હે ભગવન્ ! ઉત્કૃષ્ટ પ્રદેશી સ્કન્ધોની પૃચ્છા ? અર્થાત્ ઉત્કૃષ્ટ પ્રદેશી સ્કન્ધોના કેટલા પર્યાય થાય છે ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે-હે ગૌતમ ! ઉત્કૃષ્ટ પ્રદેશી સ્કન્ધોના અનન્ત પર્યાય થાય છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી :-હે ભગવન્ ! શા કારણે એવું કહ્યું છે કે ઉત્કૃષ્ટ

પજ્જવા પળ્લન્તા' હે મદન્ત ! તત્-અથ, કેનાર્થેન-કથં તાવદ્, પ્વમ્-ઉત્તરીત્યા ઉચ્યતે યદ્-ઉત્કૃષ્ટપ્રદેશિકાનાં સ્કન્ધાનામનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ ? इति, મગવાન્ આદ્-‘ગોયમા !’ હે ગૌતમ ! ‘ઉકોસપર્સિણ સંધે ઉકોસપર્સિયસ્સ સંધસ્સ દવ્વટ્ટયાણ તુલ્લે’ ઉત્કૃષ્ટપ્રદેશિકાઃ સ્કન્ધઃ ઉત્કૃષ્ટપ્રદેશિકસ્ય સ્કન્ધસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યો ભવતિ, ‘પર્સટ્ટયાણ તુલ્લે’ પ્રદેશાર્થતયા તુલ્યો ભવતિ, ‘ઓગાહણટ્ટયાણ ચઉટ્ટાણવડિણ’ અવગાહનાર્થતયા-અવગાહનાપેક્ષયા ચતુઃસ્થાન-પતિતો ભવતિ, ‘ઠિઈણ ચઉટ્ટાણવડિણ’ સ્થિતયા ચતુઃસ્થાનપતિતો ભવતિ, ‘વળ્ણાદ્ અટ્ટફાસપજ્જવેદિ ય છટ્ટાણવડિણ’ વર્ણાદિભિરુપસ્પર્શપર્યવેશ્વ પદ્સ્થાનપતિતો ભવતિ, ‘અજઠ્ઠણમણુકોસપર્સિયાણં મંતે ! સંધાણં કેવદ્ધયા પજ્જવા પળ્લન્તા’ અજઘન્યાનુત્કૃષ્ટપ્રદેશીકાનાં મદન્ત ! સ્કન્ધાનાં કિયન્તઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ ? મગવાન્ આદ્-‘ગોયમા !’ હે ગૌતમ ! ‘અણંતા પજ્જવા પળ્લન્તા’ અજઘન્યાનુત્કૃષ્ટ-પ્રદેશીકાનાં સ્કન્ધાનામનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ ? ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-‘સે કેળ્લદ્દેણં મંતે ! एवं वृचचइ-‘અજઠ્ઠણમણુકોસપર્સિયાણં સંધાણં અણંતા પજ્જવા પળ્લન્તા ?’

સ્કંધોં કે અનન્ત પર્યાય કહે છે ?

મગવન્-હે ગૌતમ ! ઉત્કૃષ્ટપ્રદેશી એક દૂસરે ઉત્કૃષ્ટપ્રદેશી સ્કંધ સે દ્રવ્ય કી અપેક્ષા તુલ્ય હોતા હૈ, પ્રદેશોં અપેક્ષા સી તુલ્ય હોતા હૈ । અવગાહના કી અપેક્ષા સે ચતુઃસ્થાનપતિત હોતા હૈ, સ્થિતિ કી અપેક્ષા સે સી ચતુઃસ્થાનપતિત હોતા હૈ, વર્ણાદિ સે તથા આઠ સ્પર્શ કે પર્યાયોં સે પદ્સ્થાનપતિત હોતા હૈ.

ગૌતમ-અજઘન્ય અનુત્કૃષ્ટપ્રદેશી સ્કંધોં કે કિતને પર્યાય હૈં ?

મગવન્-હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય હૈં ।

ગૌતમ-હે મગવન્ ! કિસ કારણ સે એસા કહા હૈ કિ અજઘન્ય પ્રદેશી સ્કન્ધોના અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે ?

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ ! ઉત્કૃષ્ટ પ્રદેશી એક સ્કન્ધ બીજા ઉત્કૃષ્ટ પ્રદેશી સ્કન્ધથી દ્રવ્યની અપેક્ષાએ તુલ્ય હોય છે. પ્રદેશોની અપેક્ષાએ પણ તુલ્ય થાય છે. અવગાહનાની અપેક્ષાએ ચતુઃસ્થાન પતિત થાય છે. સ્થિતિની અપેક્ષાએ પણ ચતુઃસ્થાનપતિત થાય છે. વર્ણાદિથી તથા આઠ સ્પર્શના પર્યાયોથી પદ્સ્થાન પતિત થાય છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્ ! અજઘન્ય-અનુત્કૃષ્ટ પ્રદેશી સ્કન્ધોના કેટલા પર્યાય કહ્યા છે ?

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્ શા કારણે ‘એમ કહ્યું’ છે કે અજઘન્ય

हे भदन्त ! तत् केनार्थेन—कथं तावद् एवम्—उक्तरীत्या, उच्यते यद्—अजघन्या-
नुत्कृष्टप्रदेशिकानां स्कन्धानामनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? इति भगवान् आह—
'गोयमा ! हे गौतम ! 'अजहणमणुक्कोसपएसिए खंधे' अजघन्यानुत्कृष्टप्रदेशिकः
स्कन्धः, 'अजहणमणुक्कोसपएसियस्स खंधस्स दव्वट्टयाए तुल्ले' अजघन्यानुत्कृष्ट-
प्रदेशिकस्य स्कन्धस्य द्रव्यार्थतया तुल्यो भवति, तथा च प्रत्येकं च द्रव्यमनन्त-
पर्यायमिति न्यायेन अजघन्यानुत्कृष्टप्रदेशिकस्कन्धस्यापि द्रव्यत्वेन अनन्तपर्याय
संभवात्, 'पएसट्टयाए छट्ठाणवडिए' प्रदेशार्थतया—प्रदेशापेक्षया पटस्थानपतितो
भवति, 'ओगाहणट्टयाए चउट्ठाणवडिए' अवगाहनार्थतया—अवगाहनापेक्षया चतुः-
स्थानपतितो भवति, 'ठिईए चउट्ठाणवडिए' स्थित्या चतुःस्थानपतितो भवति,
'वण्णाइ अट्ठकासपज्जवेहि य छट्ठाणवडिए' वर्णादिभिः, अपटस्पर्शपर्यवैश्च पट्-
स्थानपतितो भवति, गौतमः पृच्छति—'जहण्णोगाहणगाणं भंते ! पोग्गलाणं
पुच्छा' हे भदन्त ! जघन्यावगाहनकानाम् एकप्रदेशावगाहनवताम् पुद्गलानां
कियन्तः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? इति पृच्छा, भगवान् आह—'गोयमा !' हे गौतम !
'अणंता पज्जवा पणत्ता' जघन्यावगाहनकानां पुद्गलानामनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः,

अनुत्कृष्ट (मध्यम) प्रदेशी स्कन्धो के अनन्त पर्याय हैं ?

भगवान्—हे गौतम ! एक मध्यमप्रदेशी स्कन्ध दूसरे मध्यमप्रदेशी
स्कन्ध से द्रव्य की अपेक्षा तुल्य होता है, प्रदेशों की अपेक्षा पटस्थान
पतित होता है अवगाहना की अपेक्षा चतुस्थानपतित होता है, स्थिति
की अपेक्षा भी चतुस्थानपतित होता है और वर्ण आदि तथा आठ
स्पर्शों की अपेक्षा पटस्थानपतित होता है ।

गौतम—हे भगवन् ! जघन्य अवगाहना वाले पुद्गलों के कितने
पर्याय हैं ?

भगवान्—हे गौतम ! जघन्य अवगाहना वाले पुद्गलों के अनन्त

अनुत्कृष्ट (मध्यम) प्रदेशी स्कन्धाना अनन्त पर्याय छे ?

श्री भगवान्—हे गौतम ! मध्यम प्रदेशी स्कन्ध भीज्ज मध्यम प्रदेशी
स्कन्धवी द्रव्यनी अपेक्षाजे तुल्य थाय छे. प्रदेशोनी अपेक्षाजे पटस्थान पतित
थाय छे. अवगाहनानी अपेक्षाजे चतुःस्थान पतित थाय छे स्थितिनी अपे-
क्षाजे चतुःस्थान पतित थाय छे अने वट्ठु आदि तथा आठ स्पर्शोनी
अपेक्षाजे पटस्थान पतित थाय छे.

श्री गौतमान्—हे भगवन् ! जघन्य अवगाहना वाला पुद्गलाना केतवा
पर्याय छे ?

श्री भगवान्—हे गौतम ! जघन्य अवगाहना वाला पुद्गलाना अनन्त
पद ११६

ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—‘સે કેઽદ્યેનં મંતે ! एवं बुच्चइ—जहण्णोगाहणगाणं पोग्गल्लाणं
अणंता पज्जवा पणत्ता ?’ हे भदन्त ! तत् अथ, केनार्थेन—कथं तावद्, एवम्—
उत्तरीत्या, उच्यते यद्—जघन्यावगाहनकानां पुद्गल्लानामनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ?
इति, भगवान् आह—‘गोयमा !’ हे गौतम ! ‘जहण्णोगाहणए पोग्गले जहण्णो-
गाहणगस्स पोग्गलस्स दव्वट्टयाए तुल्ले’ जघन्यावगाहनकः पुद्गलो जघन्या-
वगाहनकस्य पुद्गलस्य द्रव्यार्थतया तुल्यो भवति, ‘पएसट्टयाए छट्ठाणवडिए’
प्रदेशार्थतया—प्रदेशापेक्षया, पट्स्थानपतितो भवति, ‘ओगाहणट्टयाए तुल्ले’
अवगाहनार्थतया—अवगाहनापेक्षया तुल्यो भवति, उभयेषामपि जघन्यावगाहनक-
त्वात्, ‘ठिईए चउट्ठाणवडिए’ स्थित्या—अवस्थानापेक्षया चतुस्थानपतितो भवति,
‘वण्णाइ उवरिल्लफासेहि य छट्ठाणवडिए’ वर्णादिभिः उपरितन चतुःस्पर्शैश्च—
शीतोष्णस्निग्धरूक्षस्पर्शपर्यवैः पट्स्थानपतितो भवति, ‘उक्कोसोगाहणए वि एवं
पर्याय हैं ।

गौतम—हे भगवन् ! ऐसा कहने का क्या कारण है ?

भगवान्—हे गौतम ! एक जघन्य अवगाहना वाला पुद्गल दूसरे
जघन्य अवगाहना वाले पुद्गल से द्रव्य की अपेक्षा तुल्य होता है,
प्रदेशों की अपेक्षा षट्स्थानपतित होता है, अवगाहना की अपेक्षा
तुल्य होता है क्योंकि दोनों ही जघन्य अवगाहना वाले हैं, स्थिति
की दृष्टि से चतुःस्थानपतित होता है, वर्णादि की अपेक्षा से तथा
ऊपर के चार अर्थात् शीत, उष्ण, स्निग्ध और रूक्ष स्पर्शों की अपेक्षा
से षट्स्थानपतित होता है ।

उत्कृष्ट अवगाहना वाले अर्थात् असंख्यातप्रदेशों में अवगाह
पुद्गलों के पर्याय भी ऐसे ही समझने चाहिए मगर इसमें विशेषता
पर्याय છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી—હે ભગવન્ ! એવું કહેવાનું શું પ્રયોજન છે ?

શ્રી ભગવાન્—હે ગૌતમ ! એક જઘન્ય અવગાહનાવાળા પુદ્ગલ બીજા
જઘન્ય અવગાહનાવાળા પુદ્ગલોથી દ્રવ્યની અપેક્ષાએ તુલ્ય થાય છે, પ્રદેશોની
અપેક્ષાએ ષટ્સ્થાન પતિત થાય છે. અવગાહનાની અપેક્ષાએ તુલ્ય થાય છે,
કેમકે બન્ને જઘન્ય અવગાહના વાળા છે. સ્થિતિની દૃષ્ટિએ ચતુઃસ્થાન પતિત
થાય છે. વર્ણાદિની અપેક્ષાએ તથા ઉપરના ચાર અર્થાત્ શીત, ઉષ્ણ સ્નિગ્ધ
અને રૂક્ષ સ્પર્શોની અપેક્ષાએ ષટ્સ્થાન પતિત થાય છે.

ઉત્કૃષ્ટ અવગાહનાવાળા અર્થાત્ અસંખ્યાત પ્રદેશોમાં અવગાહ પુદ્ગલોના
પર્યાય પણ એવાજ સમજવા જોઈએ, પણ તેમાં વિશેષતા એ છે કે એ સ્થિતિની

‘ચેવ’ ઉત્કૃષ્ટાવગાહનકોઽપિ અસંખ્યાતપ્રદેશાવગાહનકઃ પુદ્ગલઃ, એવઞ્ચૈવ-જઘ-
ન્યાવગાહનકપુદ્ગલવદેવ વિજ્ઞેયઃ, કિન્તુ ‘ળવરં ઠિર્ઇ તુલ્લે’ નવરમ્-પૂર્વાપેક્ષયા
વિશેષસ્તુ સ્થિત્યા તુલ્યો ભવતિ, ‘અજહણમણુકોસોગાહણગાળં મંતે ! પોગ્ગલાળં
પુચ્છા’ હે મદન્ત ! અજઘન્યાનુત્કૃષ્ટાવગાહનકાનાં દ્વિપ્રદેશિકાદિ સંખ્યાતપ્રદે-
શપર્યન્તાવગાહનવતામ્ પુદ્ગલાનાં ક્રિયન્તઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ ? इति પૃચ્છા, મગ-
વાન્ આહ-‘ગોયમા !’ હે ગૌતમ ! ‘અળંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા’ અજઘન્યાનુત્કૃષ્ટા-
વગાહનકાનાં પુદ્ગલાનામનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-‘સે કેળદ્દેણં
મંતે ! એવં બુચ્છઈ-‘અજહણમણુકોસોગાહણગાળં પોગ્ગલાળં અળંતા પજ્જવા
પણ્ણત્તા ?’ હે મદન્ત ! તત્-અથ, કેનાર્થેન-કથં તાવદ્, એવમ્-ઉક્તરીત્યા ઉચ્યતે
યદ્-અજઘન્યાનુત્કૃષ્ટાવગાહનકાનાં પુદ્ગલાનામનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ ? इति,
મગવાન્ આહ-‘ગોયમા !’ હે ગૌતમ ! ‘અજહણમણુકોસોગાહણે પોગ્ગલે’ અજ-
ઘન્યાનુત્કૃષ્ટાવગાહનકઃ પુદ્ગલઃ ‘અજહણમણુકોસોગાહણગસ્સ પોગ્ગલસ્સ દવ્વ-
દુયાં તુલ્લે’ અજઘન્યાનુત્કૃષ્ટાવગાહનકસ્ય પુદ્ગલસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યો ભવતિ,

यह है कि यह स्थिति की दृष्टि से तुल्य होता है ।

गौतम ! हे भगवन् मध्यम अवगाहनावाले पुद्गलों के कितने पर्याय है ?

भगवान्-हे गौतम ! मध्यम अवगाहनावाले पुद्गलों के अनन्त पर्याय है ।

गौतम-हे भगवन् ! किस कारण से ऐसा कहा गया है कि मध्यम अवगाहना वाले पुद्गलों के अनन्त हैं ?

भगवान्-हे गौतम ! मध्यम अवगाहना वाला एक पुद्गल दूसरे मध्यम अवगाहना वाले पुद्गल से द्रव्य की दृष्टि से तुल्य होता है, प्रदेशों की अपेक्षा षट्स्थानपतित होता है, अवगाहना की अपेक्षा से

દૃષ્ટિએ તુલ્ય બને છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્ ! મધ્યમ અવગાહના વાળા પુદ્ગલોના કેટલા પર્યાય છે ?

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ ! મધ્યમ અવગાહના વાળા પુદ્ગલોના અનન્ત પર્યાય છે ?

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્ ! શા કારણે એમ કહેલું છે કે મધ્યમ અવગાહના વાળા પુદ્ગલોના અનન્ત પર્યાય છે ?

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ ! મધ્યમ અવગાહના વાળા એક પુદ્ગલ બીજા મધ્યમ અવગાહનાવાળા પુદ્ગલથી દ્રવ્યની દૃષ્ટિએ તુલ્ય થાય છે. પ્રદેશોની અપેક્ષાએ ષટ્સ્થાન પતિત થાય છે. અવગાહનાની અપેક્ષાએ અતુઃસ્થાન પતિત

‘પણસદ્ધયાણ છટ્ટાણવડિણ’ પ્રદેશાર્થતયા પદ્ધસ્થાનપતિતો ભવતિ, ‘ઓગાહણદ્ધયાણ ચટ્ટાણવડિણ’ અવગાહનાર્થતયા-અવગાહનાપેક્ષયા ચતુઃસ્થાનપતિતો ભવતિ, ‘ઠિઈણ ચટ્ટાણવડિણ’ સ્થિતયા-અવસ્થાનાપેક્ષયા ચતુઃસ્થાનપતિતો ભવતિ, ‘વળ્ણાઈ અટ્ટપાસપજ્જવેદિ ય છટ્ટાણવડિણ’ વર્ણાદિભિઃ, અન્ટસ્પર્શપર્યવૈશ્વ પદ્ધસ્થાન પતિતો ભવતિ; ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-‘જહણ્ણઠિઈયાણં મંતે ! પોગ્ગલાણં પુચ્છા’ હે મદન્ત ! જઘન્યસ્થિતિકાનાં પુદ્ગલાનાં કિયન્તઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞસાઃ ? इति पृच्छा, भगवान् आह-‘गोयसा !’ हे गौतम ? ‘अणंता पज्जवा पणत्ता’ जघन्यस्थितिकानां पुद्गलानामनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञसाः, गौतमः पृच्छति-‘से कण्ठेणं मंते ! एवं बुच्चइ-‘जहण्णठिइयाणं पोग्गलाणं अणंता पज्जवा पणत्ता?’ हे मदन्त ! तत्-अथ, केनार्थेन-कथं तावद् एवम्-उक्तरोत्या, उच्यते यद्-जघन्यस्थितिकानां पुद्गलानामनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञसाः इति, भगवान् आह-‘गोयसा !’ हे गौतम ! ‘जहण्णठिईण पोग्गळे जहण्णठिइयस्स पोग्गलस्स दव्वद्वयाए तुल्ले’ जघन्य-स्थितिकः पुद्गलो जघन्यस्थितिकस्य पुद्गलस्य द्रव्यार्थतया तुल्यो भवति, प्रत्येकञ्च द्रव्यमनन्तपर्यायमितिन्यायेन जघन्यस्थितिक पुद्गलस्यापि द्रव्यत्वेन अनन्तपर्याय-संभवात् ‘पणसद્ધयाण छट्टाणवडिण’ प्रदेशार्थतया-प्रदेशापेक्षया पदद्स्थानपतितो भवति, ‘ओगाहणद्वयाण चट्टाणवडिण’ अवगाहनार्थतया-अवगाहनापेक्षया चतुस्स्थानपतित होता है, स्थिति की अपेक्षा से श्री चतुःस्थानपतित होता है, वर्णादि अर्थात् वर्ण, गंध और रस की तथा आठ स्पर्शों की अपेक्षा पदद्स्थानपतित होता है ।

गौतम-हे भगवन् ! जघन्य स्थिति वाले पुद्गलों के कितने पर्याय हैं ?

भगवान्-हे गौतम ! अनन्त पर्याय कहे हैं ।

गौतम-हे भगवन् ! ऐसा कहने का कारण है ?

भगवान्-हे गौतम ! जघन्य स्थिति वाला एक पुद्गल दूसरे जघन्य स्थिति वाले पुद्गल से द्रव्य की दृष्टि से तुल्य होता है, प्रदेशों

થાય છે, સ્થિતિની અપેક્ષાએ પણ ચતુઃસ્થાન પતિત થાય છે, વર્ણાદિ અર્થાત્ વર્ણ, ગંધ અને રસની તથા આઠ સ્પર્શોની અપેક્ષાએ પદસ્થાન પતિત થાય છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી:-હે ભગવન્ ! જઘન્ય સ્થિતિવાળા પુદ્ગલોના કેટલા પર્યાય છે ?

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્ ! એવું કહેવાનું શું કારણ છે ?

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ ! જઘન્ય સ્થિતિવાળા એક પુદ્ગલ બીજા જઘન્ય સ્થિતિવાળા પુદ્ગલથી દ્રવ્યની દૃષ્ટિએ તુલ્ય થાય છે. પ્રદેશની દૃષ્ટિએ પદસ્થાન

ચતુઃસ્થાનપતિતો ભવતિ, 'ઠિઈંણ તુલ્લે' સ્થિત્યા તુલ્યો ભવતિ, 'વળ્ણાઈ અટ્ઠ-
 ફાસપજ્જવેહિ ય છટ્ઠાણવહિંણ' વર્ણાદિભિઃ, અષ્ટસ્પર્શપર્યવૈશ્વ પટ્ઠસ્થાનપતિતો
 ભવતિ, 'એવં ઉકોસઠિઈંણ વિ' એવમ્-જઘન્યસ્થિતિકપુદ્ગલવદેવ ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિ-
 કોઽપિ પુદ્ગલોઽવગન્તવ્યઃ, 'અજહ્ણણમણુકોસઠિઈંણ વિ એવં ચેવ' અજઘન્યાનુ-
 ત્કૃષ્ટસ્થિતિકોઽપિ પુદ્ગલઃ, એવઞ્ચેવ-જઘન્યસ્થિતિકપુદ્ગલવદેવ વક્તવ્યઃ, કિન્તુ
 'ળવરં ઠિઈંણ વિ ચટ્ઠાણવહિંણ' નવરમ્-પૂર્વાપેક્ષયા વિશેષસ્તુ સ્થિત્યાપિ-ચતુઃ-
 સ્થાનપતિતો ભવતિ, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-‘જહ્ણણગુણકાલયાણં મંતે ! પોગ્ગલાણં
 કેવદ્ધયા પજ્જવા પળ્ણત્તા ?’ હે ભદન્ત ! જઘન્યગુણકાલકાનાં પુદ્ગલાનાં કિયન્તઃ
 પર્યવા પ્રજ્ઞપ્તાઃ ? इति पृच्छा, भगवान् आह-‘गोयना !’ हे गौतम ! ‘अणंता
 पज्जवा पળ्ણत्ता ?’ जघन्यगुणकालकानां पुद्गलानामनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ?
 गौतमः पृच्छति-‘से केणट्ठेणं मंते ! एवं वुच्चइ-जह्णणगुणकालयाणं पोग्गलाणं

કી દૃષ્ટિ સે ષટ્સ્થાનપતિત હોતા હૈ, અવગાહના કી દૃષ્ટિ સે ચૌસ્થાન
 પતિત હોતા હૈ, સ્થિતિ કી અપેક્ષા સે તુલ્ય હૈ, વર્ણ આદિ સે તથા
 આઠ સ્પર્શોં કે પર્યાયોં સે ષટ્સ્થાનપતિત હોતા હૈ । ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ
 વાલે પુદ્ગલ કો પ્રરૂપણા ઓ ઇસી પ્રકાર કરની યાહિયે ઓર મધ્યમ
 સ્થિતિ વાલે પુદ્ગલ કા કથન ઓ ઇસી પ્રકાર સમજના યાહિયે, મગર
 મધ્યમ સ્થિતિ વાલે પુદ્ગલ મેં વિશેષતા યહ હૈ સ્થિતિ કો દૃષ્ટિ સે વહ
 ચતુઃસ્થાનપતિત હોતા હૈ ।

ગૌતમ-હે ભગવન્ ! જઘન્યગુણ કાલે પુદ્ગલોં કે કિતને પર્યાય હેં ?

ભગવાન્-હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય હેં ।

ગૌતમ-હે ભગવન્ ! કિસ કારણ એસા કહા ગયા કિ જઘન્યગુણ

પતિત થાય છે, અવગાહનાની દૃષ્ટિએ ચાર સ્થાન પતિત થાય છે, સ્થિતિની
 અપેક્ષાએ તુલ્ય છે, વર્ણ આદિથી તથા આઠ સ્પર્શોના પર્યાયોથી ષટ્સ્થાન
 પતિત થાય છે. ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિવાળા પુદ્ગલની પ્રરૂપણા પણ એજ પ્રકારે કરવી
 ભેદએ અને મધ્યમ સ્થિતિવાળા પુદ્ગલનું કથન પણ એજ પ્રકારે સમજવું
 ભેદએ, પણ મધ્યમ સ્થિતિવાળા પુદ્ગલોમાં વિશેષતા એ છે કે સ્થિતિની
 દૃષ્ટિએ તે ચતુઃસ્થાન પતિત થાય છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્ ! જઘન્ય ગુણ કાળા પુદ્ગલોના કેટલા
 પર્યાય છે ?

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્ શા કારણે એવું કહેલું છે કે જઘન્ય ગુણ

અર્ણતા પજ્જવા પળ્લત્તા' હે મદન્ત ! તત્-અથ, કેનાર્થેન-કથં તાવદ્, એવમ્-ઉક્ત-રીત્યા, ઉચ્યતે યદ્-જઘન્યગુણકાલકાનાં પુદ્ગલાનામનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ? इति, ભગવાન્ આહ-'ગોયમા !' હે ગૌતમ ! 'જહ્ણગુણકાલે પોમ્મલે' જઘન્યગુણકાલકઃપુદ્ગલઃ 'જહ્ણગુણકાલયસ્સ પોમ્મલસ્સ દવ્વટ્ટયાણે તુલ્લે' જઘન્યગુણકાલકસ્ય પુદ્ગલસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યો ભવતિ, પ્રત્યેકશ્ચ દ્રવ્યમનન્તપર્યાયમિતિ નિયમેન જઘન્યગુણકાલકસ્ય પુદ્ગલસ્યાપિ દ્રવ્યત્વેન અનન્તપર્યાયસંભવાત્, 'પપ્પસદ્વ્યાણે છટ્ટાણવડિણે' પ્રદેશાર્થતયા-પ્રદેશાપેક્ષયા પટ્થાનપતિતો ભવતિ, 'ઓગાહણદ્વ્યાણે ચઉટ્ટાણવડિણે' અવગાહનાર્થતયા-અવગાહનાપેક્ષયા ચતુસ્થાનપતિતો ભવતિ, 'ઠિર્ઠિણે ચઉટ્ટાણવડિણે' સ્થિત્યા ચતુઃસ્થાનપતિતો ભવતિ, 'કાલવળ્લપજ્જવેહિં તુલ્લે' કૃષ્ણવર્ણપર્યવૈસ્તુલ્યો ભવતિ ઉભયેપામપિ જઘન્યગુણ કૃષ્ણવર્ણસદ્ભાવાત્, 'અવસેસેહિં વળ્લગંધરસફાસપજ્જવેહિં ય છટ્ટાણવડિણે' અવશેષૈઃ વર્ણગન્ધરસસ્પર્શપર્યવૈશ્ચ પટ્થાનપતિતો ભવતિ, પ્રકૃતમુપસંહરન્નાહ-'સે તેણટ્ટેણં ગોયમા ! एवं કાલે પુદ્ગલોં કે અનન્ત પર્યાય હૈં ?

ભગવાન્-હે ગૌતમ ! એક જઘન્યગુણ કાલા પુદ્ગલ દૂસરે જઘન્યગુણ કાલે પુદ્ગલ સે દ્રવ્યની અપેક્ષા તુલ્ય હોતા હૈં ક્યાર્કિ પ્રત્યેક દ્રવ્ય અનન્ત પર્યાય વાલા હોતા હૈં, હસ નિયમ કે અનુસાર જઘન્યગુણ કાલા પુદ્ગલ ભી દ્રવ્ય હોને કે કારણ અનન્ત પર્યાય વાલા હૈં । જઘન્યગુણ કાલા પુદ્ગલ દૂસરે જઘન્યગુણ કાલે પુદ્ગલ સે પ્રદેશોંની અપેક્ષા પટ્થાનપતિત હોતા હૈં । અવગાહનાની અપેક્ષા સે ચતુસ્થાનપતિત હોતા હૈં ઓર સ્થિતિની અપેક્ષા સે પટ્થાનપતિત હોતા હૈં । કૃષ્ણ વર્ણ કે પર્યાયોં સે તુલ્ય હોતા હૈં, ક્યાર્કિ દોનોં જઘન્યગુણ અર્થાત્ કમ સે કમ અંશ વાલે કૃષ્ણ વર્ણવાન્ હૈં । શેષ વર્ણોં, ગંધોં, રસોં ઓર સ્પર્શોં કે પર્યાયોંની અપેક્ષા પટ્થાનપતિત હોતા હૈં ।

કાળા પુદ્ગલોના અનન્ત પર્યાય છે ?

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ ! એક જઘન્ય ગુણ કાળા પુદ્ગલ બીજા જઘન્ય ગુણ કાળા પુદ્ગલથી દ્રવ્યની અપેક્ષાએ તુલ્ય થાય છે કેમકે પ્રત્યેક દ્રવ્ય અનન્ત પર્યાયવાળું થાય છે, એ નિયમાનુસાર જઘન્ય ગુણ કાળા પુદ્ગલ પણ દ્રવ્ય હોવાના કારણે અનન્ત પર્યાયવાળા છે. જઘન્ય ગુણ કાળા પુદ્ગલ બીજા જઘન્ય ગુણ કાળા પુદ્ગલથી પ્રદેશોની અપેક્ષાએ પટ્થાન પતિત થાય છે. અવગાહનાની અપેક્ષાએ ચતુઃસ્થાન પતિત થાય છે અને સ્થિતિની અપેક્ષાએ પણ પટ્થાન પતિત થાય છે. કૃષ્ણ વર્ણના પર્યાયોથી તુલ્ય થાય છે. કેમકે બન્ને જઘન્ય ગુણ અર્થાત્ ઓછામાં ઓછા અંશવાળા કૃષ્ણ વર્ણવાન્ છે. શેષ વર્ણો ગંધો, રસો અને સ્પર્શોના પર્યાયોની અપેક્ષાએ પટ્થાન પતિત થાય છે.

बुद्धि-‘जहण्णगुणकालयाणं पोग्गलाणं अणंता पज्जवा पणत्ता’ हे गौतम ! तत्
अथ तेनार्थेन एवम्-उत्तरीत्या, उच्यते यद्-जघन्यगुणकालकानां पुद्गलाना-
मनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः, ‘एवं उक्कोसगुणकाले वि’ एवम्-जघन्यगुणकालक
पुद्गलवदेव उत्कृष्टगुणकालकोऽपि पुद्गलो वक्तव्यः, ‘अजहण्णमणुक्कोसगुणकाले
वि एवं चेव’ अजघन्यानुत्कृष्टगुणकालकोऽपि पुद्गलः, एवञ्चैव-जघन्यगुणकालक-
पुद्गलवदेव वक्तव्यः, किन्तु ‘णवरं सट्ठाणे छट्ठाणवडिए’ नवरम्-पूर्वापेक्षया विशे-
पस्तु स्वस्थाने स्वस्थानापेक्षया पट्स्थानपतितो भवति ‘एवं जहा कालवण्ण-
पज्जवाणं वत्तव्वया मणिया तथा सैसाण वि वण्णगंधरसफासाणं वत्तव्वया भाणि-
यव्वा’ एवम्-पूर्वोक्तरीत्या, यथा कृष्णवर्णपर्यवानां वक्तव्यता भणिता तथा
शेषाणामपि वर्णगन्धरसस्पर्शानाम् वक्तव्यता भणितव्या, ‘जाव अजहण्णमणुक्को-
सलुक्खे’ यावद्-जघन्यरूक्ष उत्कृष्टरूक्ष अजघन्यानुत्कृष्टरूक्षपर्यन्तानां वक्तव्यता

अब प्रस्तुत प्रकरण का उपसंहार करते हुए भगवान् कहते हैं-
गौतम ! इस कारण से ऐसा कहा जाता है कि जघन्यगुण काले
पुद्गलों के अनन्त पर्याय कहे गए हैं

इसी प्रकार उत्कृष्टगुण काले पुद्गल की वक्तव्यता समझना
चाहिए । मध्यमगुण काले पुद्गल का कथन भी ऐसा ही है अर्थात्
जघन्यगुण के सदृश ही है । विशेषता यह है कि मध्यमगुण काला
स्वस्थान में भी पट्स्थानपतित होता है, अर्थात् एक मध्यमगुण काले
पुद्गल से दूसरे मध्यमगुण काले पुद्गल में कृष्णवर्ण की अनन्तभाग
एवं अनन्तगुण हीनता और अधिकता भी हो सकती है क्योंकि
मध्यमगुण के अनन्त विकल्प हैं ।

कृष्ण वर्ण की वक्तव्यता के समान ही शेष वर्णों की, गंधों की,

हुवे प्रस्तुत प्रकरणे। उपसंहार करता लगवान् छोड़े छोड़े गौतम !
आ कामणे ओवुं छोड़ेवाय छे के जघन्य गुणु डाणा पुद्गलाना अनन्त पर्याय
छोड़ेवायेला छे.

ऐन प्रकारे उत्कृष्ट गुणु डाणा पुद्गलानी वक्तव्यता पणु समजवी नेउओ.
मध्यम गुणु डाणा पुद्गलानुं कथन पणु ओवुं न छे अर्थात् जघन्य गुणुना
सदृश न छे. विशेषता ओ छोड़े मध्यम गुणु डाणा स्वस्थानमां पणु पट्स्थान
पतित थाय छे, अर्थात् ओक मध्यम गुणु डाणा पुद्गलथी गील मध्यम गुणु
डाणा पुद्गलमां कृष्ण वर्णनी अनन्त लाग तेमज अनन्त गुणु हीनता ओने
अधिकता पणु थछ शके छे, डेमडे मध्यम गुणुना अनन्त विकल्प छे.

अणितव्या, 'सद्भाणे छद्भाणवडिए' स्वस्थानापेक्षया पदस्थानपतितो भवति, 'से
त्तं रुवि अजीवपज्जवा' ते एते-उपर्युक्ता अजीवस्यवाः प्रज्ञप्ताः-प्रतिपादिताः
'इति पणवणाए भगवईए विसेसपयं समत्तं' इति प्रज्ञापनायां भगवत्यां पञ्चम-
पर्यायपदं समाप्तम् ॥सू० १६॥

इतिश्री विश्वविख्यात-जगद्बल्लभ-प्रसिद्धवाचकपञ्चदशभाषाकल्पित-ललित
कलापालापकप्रविशुद्धगद्यापद्यानैकग्रन्थनिर्मापक-वादिमानमर्दक-श्री-
शाहू छत्रपतिकोल्हापुरराजप्रदत्त-'जैनशास्त्राचार्य'-पदविभूषित-
कोल्हापुरराजगुरु-बालब्रह्मचारि जैनाचार्य जैनधर्मदिवाकर-
पूज्यश्री-घासीलाल-व्रतिविरचितायां श्री प्रज्ञापना-
सूत्रस्य प्रमेयबोधिनिव्याख्यायां व्याख्यायां

॥ पञ्चमं पर्यायपदं समाप्तम् ॥

रस्सों की और स्पर्शों की वक्तव्यता भी समझलेना चाहिए, और
मध्यम गुण रूक्ष स्पर्श तक हसी प्रकार कह लेना चाहिए । मध्यमगुण
वाले सभी वर्णादि स्वस्थान में भी पदस्थानपतित होते हैं ।

यह रूपी अजीवों की वक्तव्यता हुई और साथ ही अजीव
पर्यायों की वक्तव्यता पूर्ण हुई अगवती प्रज्ञापना का विशेषपद समाप्त ॥

श्री जैनचार्य जैनधर्मदिवाकर पूज्यश्री घासीलाल व्रतिविरचित
प्रज्ञापना सूत्र की प्रमेयबोधिनि व्याख्या में

॥ पांचवां पर्याय पद समाप्त ॥

કૃષ્ણ વર્ણની વક્તવ્યતાની સમાનજ શેષ વર્ણોની, ગંધોની, રસોની અને
સ્પર્શોની વક્તવ્યતા પણ સમજ લેવી જોઈએ, અને મધ્યમ ગુણ રૂક્ષ સ્પર્શ
સુધી એજ પ્રકારે કહેવું જોઈએ. મધ્યમ ગુણ વાળા બધા વર્ણાદિ સ્વસ્થાનમાં
પણ પદસ્થાન પતિત થાય છે.

આ રૂપી અજીવોની વક્તવ્યતા થઈ અને સાથે જ અજીવ પર્યાયોની
વક્તવ્યતા પણ પૂર્ણ થઈ.

શ્રી જૈનાચાર્ય જૈનધર્મદિવાકર પૂજ્યશ્રી ઘાસીલાલવ્રતિવિરચિત પ્રજ્ઞાપના
સૂત્રની પ્રમેયબોધિની ટીકાનું પાંચમું પર્યાયપદ સમાપ્ત

॥ ભગવતી પ્રજ્ઞાપનાનું વિશેષ પદ સમાપ્ત ॥

અથ પઠ્ઠં પદં પ્રારમ્ભ્યતે
અધિકારવિષય સંગ્રહણીગાથા—

મૂલ્ય—વારસ ચઢવીસાઈં સઅંતરં એગસમયકત્તોયં ।

ઉવ્વહણ પરમવિયાડયંચ અટ્ટેવ આગરિસા ॥૧॥

છાયા—દ્વાદશ ચતુર્વિંશતિઃ, સાન્તરમ્, એક સમયે કુતશ્ચ ।

ઉદ્વર્તના, પારમવિકાચુષ્કશ્ચ અષ્ટાદેવ આકર્ષા ॥ ૧ ॥

ટીકા—પશ્ચમે પદે ઔદયિકક્ષયોપશમિક્ષાયિકભાવાશ્રયઃ પર્યાયપરિ-
ણામનિર્ણયઃ કુતઃ, અથ પઠ્ઠે પદે ઔદયિક ક્ષાયોપશમિકવિષયાન્ પ્રાણિ-
નામુપપાતોદ્વર્તનાદીન્ પ્રરૂપયિતું પ્રથમયાદૌ વિષય (અધિકાર) સંગ્રહણીગાથા
માહ—વારસ ચઢવીસાઈં સ અંતરં એગસમયકત્તોય । ઉવ્વહણ પરમવિયા
ડયંચ અટ્ટેવ આગરિસા ॥ ૧ ॥ ઇતિ તન્ન પ્રથમં સામાન્યેન નરકાદિગતિષુ ઉપ-

ષ્ઠ પદ

અધિકારસંગ્રહણી ગાથા કા શબ્દાર્થ

(વારસ) વારહ (ચઢવીસાઈં) ચૌવીસ (સઅંતરં) અન્તરસહિત (એગ
સમય) એક સમય (કત્તોય) કહ્યાં સે ? (ઉવ્વહણ) ઉદ્વર્તના (પરમ-
વિયાડયં ચ) ઔર પરમવ સંબંધી આયુ (અટ્ટેવ આગરિસા) આઠ
આકર્ષ ॥ ૧ ॥

ટીકાર્થ—પંચમ પદ મેં ઔદયિક, ક્ષાયોપશમિક ઔર ક્ષાયિક
ભાવ કે નિમિત્ત સે હોને વાલે જીવ કે પર્યાયોં કા નિરૂપણ કિયા
ગયા હૈ । ઇસ છઠે પદ મેં કર્મોં કે ઉદય તથા ક્ષયોપશમ સે હોને
વાલે પ્રાણિયોં કે ઉપપાત, ઉદ્વર્તન આદિ કી પ્રરૂપણા કરને કે
લિપે પ્રારંભ મેં વિષયસંગ્રહણીગાથા કહતે હૈ—ઇસ પદ મેં પહેલે

છટ્ઠું પદ

અધિકાર સંગ્રહણી ગાથાનો અર્થ

શબ્દાર્થ—(વારસ) બાર (ચઢવીસાઈં) ચોવીસ (સઅંતરં) અન્તર સહિત
(એગસમય) એક સમય (કત્તોય) ક્યાંથી (ઉવ્વહણ) ઉદ્વર્તના (પરમવિયાડં ચ)
અને પરમવ સંબંધી આયુ (અટ્ટેવ આગરિસા) આઠ આકર્ષ ॥ ૧૧

ટીકાર્થ—પાંચમાં પદમાં ઔદયિક ક્ષયોપશમિક અને ક્ષાયિક ભાવના
નિમિત્તથી થવાવાળા જીવના પર્યાયોં નિરૂપણ કરવામાં આવ્યું છે. આ છટ્ઠા
પદમાં કર્મોના ઉદય તથા ક્ષયોપશમથી થવાવાળા પ્રાણિયોના ઉપપાત ઉદ્વર્તના
વિગેરેની પ્રરૂપણા કરવા માટે પ્રારંભમાં વિષય સંગ્રહણી ગાથા કહે છે.

આ પદમાં પહેલા સામાન્યપણાથી નરકાદિ ગતિયોમાં ઉપપાત અને
પ્ર ૧૧૭

પાતવિરહસ્ય ચ ઉદ્વર્તનાવિરહસ્ય ચ વારસં દ્વાદશમુદ્વર્ત્તાઃ પ્રમાણં વક્તવ્યમ્, તદનન્તરરત્નપ્રભાદિ નૈરયિકાદિભેદેષુ ઉપપાતવિરહસ્ય ઉદ્વર્તનાવિરહસ્ય ચ 'ચઉવીસાઈ' ચતુર્વિંશતિ મુદ્વર્ત્તાઃ નરકાદિગતિષુ પ્રત્યેકં વક્તવ્યાઃ, તદનન્તરમ્ 'સ અંતરં' સાન્તરમ્ સ વ્યવધાનમ્ નૈરયિકાદયઃ સમુત્પદ્યન્તે, નિરન્તરશ્ચ-અવ્યવધાનમ્ ચાપિ નૈરયિકાદયઃ ઉત્પદ્યન્તે इति વક્તવ્યમ્ તદનન્તરમ્ 'એકસમય' એકસમયેન નૈરયિકાદયઃ પ્રત્યેકં કિયન્તઃ ઉત્પદ્યન્તે, કિયન્તો વા ઉદ્વર્તન્તે ? इति પ્રરૂપ-નીયમ્, તદનન્તરમ્-'કત્તોય' કુતશ્ચ સ્થાનાદ્ભવાદ્વા નૈરયિકાદય ઉત્પદ્યન્તે ? इति નિરૂપનીયમ્, તદનન્તરમ્ 'ઉચ્ચહ્વા' નરકાદ્ ઉદ્વૃત્તાઃ સન્તો નૈરયિકાદયઃ કુત્ર ઉત્પદ્યન્તે ? इति પ્રતિપાદનીયમ્, તદનન્તરમ્ 'પરભવિયાઉયંચ' કિયદ્ ભાગાવ-

સામાન્ય રૂપ સે નરકાદિ ગાતિયોં મેં ઉપપાત ઔર ઉદ્વર્તના કે વિરહ કો વારહ મુદ્વર્ત્ત કા પ્રમાણ કહા જાણા, તત્પશ્ચાત્ રત્નપ્રભા આદિ નારકભૂમિયોં મેં ઉપપાતવિરહ એવં ઉદ્વર્તનાવિરહ કે ચૌવીસ મુદ્વર્ત્ત કહે જાણેં । તત્પશ્ચાત્ યહ નિરૂપણ કિયા જાણા કિ નારક આદિ સાન્તર અર્થાત્ વ્યવધાનસહિત્ત ખી ઉત્પન્ન હોતે હેં ઔર નિર-ન્તર (લગાતાર) ખી ઉત્પન્ન હોતે હેં । ફિર યહ વતલાયા જાણા કિ આદિ એક સમય મેં કિતને નારકોં આદિ કા ઉપપાત ઔર ઉદ્વર્તન હોતા હૈ ? તદનન્તર યહ પ્રરૂપણ કિયા જાણા કિ નારક આદિ કિસ સ્થાન સે યા કિસ ભવ સે ઉત્પન્ન હોતે હેં ? ઉસકે વાદ નારક આદિ નિકલ કર કહાં ઉત્પન્ન હોતે હેં ? હસકી પ્રરૂપણા કી જાણી તત્પશ્ચત્ત્ યહ કહેંગે કિ વર્તમાન ભવ કી કિતની આયુ શેષ રહને પર નારક આદિ આગામી ભવ કી આયુ કા વન્ધ કરતે હેં ?

ઉદ્વર્તનાના વિરહને ધાર મુદ્વર્તનું પ્રમાણ કહેવામાં આવશે. તે પછી રત્નપ્રભા વિગેરે નારક ભૂમિયોમાં ઉપપાત વિરહ અને ઉદ્વર્તનાના ચૌવીસ મુદ્વર્ત કહેવામાં આવશે. તે પછીથી નારક વિગેરે સાંતર અર્થાત્ વ્યવધાન સહિત પણ ઉત્પન્ન થાય છે, અને નિરંતર (લાગત) પણ ઉત્પન્ન થાય છે. એનું નિરૂપણ કરાશે. તે પછી એ બતાવવામાં આવશે કે—એક સમયમાં કેટલા નારક વિગેરેના ઉપપાત અને ઉદ્વર્તના થાય છે ? તે પછી એ પ્રરૂપણ કરવામાં આવશે કે નારક વિગેરે કયાં સ્થાનેથી અગર કયા લવથી ઉત્પન્ન થાય છે ? તે પછી નારક આદિમાંથી નીકળીને કયાં ઉત્પન્ન થાય છે ? તે પ્રરૂપણ કરાશે. તે પછી એ કહેવામાં આવશે કે વર્તમાન લવની કેટલી આયુ બાકી રહે ત્યારે નારક વિગેરે આગામી લવની આયુનો બન્ધ કરે છે ? છેવટે વધારેમાં વધારે કેટલા

शेषेऽनुभूयमानवर्तमान भवायुषि नैरयिकादयो जीवाः पारभविकायुष्कञ्च-पर-
भवसम्बन्धि आयुष्यं बध्नन्ति ? इति वक्तव्यम्, तदनन्तरम्-‘अद्वेव आगरिसा’
कियद्भिराकर्षैरुत्कृष्टेन नैरयिकादय आयुर्वन्धका भवन्तीति जिज्ञासायाम्
अष्टावेव आकर्षा वक्तव्या इति गाथा संक्षेपार्थः ।

उपपातोद्वर्तनावक्तव्यता—

मूलम्—निरयगईणं भंते ! केवइयं कालं विरहिया उववा-
एणं पणत्ता ? गोयमा ! जहण्णेणं एकं समयं, उक्कोसेणं
वारसमुहुत्ता, तिरियगईणं भंते ! केवइयं कालं विरहिया उव-
वाएणं पणत्ता ? गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं उक्कोसेणं
वारसमुहुत्ता, मणुयगईणं भंते ! केवइयं कालं विरहिया उववा-
एणं पणत्ता ? गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं उक्कोसेणं
वारसमुहुत्ता, देवगईणं भंते ! केवइयं कालं विरहिया उववा-
एणं पणत्ता ? गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं उक्कोसेणं वार-
समुहुत्ता, सिद्धिगईणं भंते ! केवइयं कालं विरहिया सिद्धि-
णाए पणत्ता ? गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं उक्कोसेणं
छम्मासा, निरयगईणं भंते ! केवइयं कालं विरहिया उववट्टणाए
पणत्ता ? गोयमा ! जहण्णेणं एकं समयं, उक्कोसेणं वारस-
मुहुत्ता, तिरियगईणं भंते ! केवइयं कालं विरहिया उववट्टणाए
पणत्ता ? गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं, उक्कोसेणं वारस-
मुहुत्ता, मणुयगईणं भंते ! केवइयं कालं विरहिया उववट्टणाए
पणत्ता ? गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं उक्कोसेणं वारस-
मुहुत्ता, देवगईणं भंते ! केवइयं कालं विरहिया उववट्टणाए

अन्त में अधिक से अधिक कितने आकर्षों द्वारा नारक आदि आयु
का बन्ध करते हैं ? इस प्रकार की जिज्ञासा होने पर आठ आकर्ष
कहे जाएंगे । यह संग्रहिणीगाथा का संक्षेप में अर्थ यहा गया ।

आकर्षों द्वारा नारक आदिना आयुको बांध करे छे ? आ प्रभावेनी जिज्ञासा
वधाथी आठ आकर्ष छडेवाभां आवथे । गाथा सङ्ग्रहिणी गाथाने संक्षेपथी
अर्थ छडेवाभां आवथे छे.

પણ્ણત્તા ? ગોયમા ! જહણ્ણેણં एगं समयं, उक्कोसेणं वारस-
मुहुत्ता, दारं ॥सू० २॥

છાયા-નિરયગતિઃ સ્વલુ મદન્ત ? કિયન્તં કાલં વિરહિતા ઉપપાત્તેન પ્રજ્ઞસા
હે ગૌતમ ! જવન્યેન એકં સમયમ્, ઉત્કુપ્ટેન દ્વાદશમુહૂર્તાન, તિર્યગ્ગતિઃ સ્વલુ
મદન્ત ! કિયન્તં કાલં વિરહિતા ઉપપાત્તેન પ્રજ્ઞસા ? હે ગૌતમ ! જવન્યેન એકં
સમયમ્ ઉત્કુપ્ટેન દ્વાદશ મુહૂર્તાન મનુપ્યગતિઃ સ્વલુ મદન્ત ! કિયન્તં કાલં

ઉપપાત-ઉદ્વર્તના-વક્તવ્યતા

શબ્દાર્થ-(નિરયગઈ) નરકગતિ (ળં) વાક્યાલંકાર (મંતે !) હે ભગ-
વન્ ! (કેવદ્વયં) કિતને (કાલં) કાલતક (વિરહિયા) રહિત (ઉવવા-
ણં) ઉપપાત સે (પણ્ણત્તા) કહી ગઈ ? (ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (જહ-
ણેણં) જવન્ય અર્થાત્ કમ સે કમ (એકં સમયં) એક સમય તક
(ઉક્કોસેણં વારસ મુહુત્તા) અધિક સે અધિક વારહ મુહૂર્તતક

(તિરિયગઈ ણં મંતે ! કેવદ્વયં કાલં વિરહિયા ઉવવાણં પળ્ણત્તા ?)
હે ભગવન્ ! તિર્યચગતિ કિતને કાલ તક ઉપપાત સે રહિત કહી ગઈ હૈ ?
(ગોયમા ! જહણ્ણેણં એગં સમયં ઉક્કોસેણં વારસ મુહુત્તા) હે ગૌતમ !
જવન્ય એક સમય, ઉત્કુપ્ટ વારહ મુહૂર્ત તક

(મણુયગઈ ણં મંતે ! કેવદ્વયં કાલં વિરહિયા ઉવવાણં પળ્ણત્તા ?)
હે ભગવન્ ! મનુપ્યગતિ કિતને કાલ તક ઉપપાત સે રહિત કહી ગઈ
હૈ ? (ગોયમા ! જહણ્ણેણં એગં સમયં ઉક્કોસેણં વારસ મુહુત્તા) હે

ઉપપાત ઉદ્વર્તના-વક્તવ્યતા

શબ્દાર્થ-(નિરય ગઈ) નરક ગતિ (ળં) વાક્યાલંકાર (મંતે !) ભગવન્ !
(કેવદ્વયં) કેટલા (કાલં) કાળ મુધી (વિરહિયા) રહિત (ઉવવાણં) ઉપપાતથી
(પળ્ણત્તા) કહેવાઈ છે (ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (જહણ્ણેણં) જવન્ય અર્થાત્ ઓછામાં
ઓછા (એકં સમયં) એક સમય મુધી (ઉક્કોસેણં વારસ મુહુત્તા) અધિકથી અધિક
બાર મુહૂર્ત મુધી

(તિરિયગઈણં મંતે ! કેવદ્વયં કાલં વિરહિયા ઉવવાણં પળ્ણત્તા ?) હે ભગવન્ !
તિર્યચગતિ કેટલા સમય મુધી ઉપપાતથી રહિત કહેવામાં આવી છે (ગોયમા !
જહણ્ણેણં એગં સમયં ઉક્કોસેણં વારસ મુહુત્તા) હે ગૌતમ ! જવન્ય એક સમય,
ઉત્કુપ્ટ બાર મુહૂર્ત મુધી

(મણુયગઈણં મંતે ! કેવદ્વયં કાલં વિરહિયા ઉવવાણં પળ્ણત્તા) હે ભગવન્ !
મનુપ્ય ગતિ કેટલા કાળ મુધી ઉપપાતથી રહિત કહેલી છે ? (ગોયમા ! જહ-
ણેણં એગં સમયં ઉક્કોસેણં વારસ મુહુત્તા) હે ગૌતમ ! જવન્ય એક સમય ઉત્કુપ્ટ

વિરહિતા ઉપપાતેન પ્રજ્ઞા ?' હે ગૌતમ ! જઘન્યેન એકં સમયમ્ ઉત્કૃષ્ટેન દ્વાદશ મુહૂર્તાન્ દેવગતિઃ સ્વલ્પ ભદન્ત ! કિયન્તં કાલં વિરહિતા ઉપપાતેન પ્રજ્ઞા ? હે ગૌતમ ! જઘન્યેન એકં સમયમ્, ઉત્કૃષ્ટેન દ્વાદશમુહૂર્તાન્ સિદ્ધગતિઃ સ્વલ્પ ભદન્ત ! કિયન્તં કાલં વિરહિતા સિદ્ધ્યા પ્રજ્ઞા ! હે ગૌતમ ! જઘન્યેન એકં સમયમ્ ઉત્કૃષ્ટેન પદ્માસાન્ નિરયગતિઃ સ્વલ્પ ભદન્ત ! કિયન્તં કાલં વિરહિતા ઉદ્વર્તનયા પ્રજ્ઞા ? ગૌતમ ! જઘન્યેન એકં સમયમ્, ઉત્કૃષ્ટેન દ્વાદશ મુહૂર્તાન્, ગૌતમ ! જઘન્ય એક સમય તક, ઉત્કૃષ્ટ વારહ મુહૂર્ત તક

(દેવગર્હ ણં મંતે ! કેવદ્યં કાલં વિરહિયા ઉવ્વાણં પણ્ણત્તા ?) હે ભગવન્ ! દેવગતિ કિતને કાલ તક ઉપપાત સે રહિત કહી ગઈ હૈ ? (ગોયમા ! જહ્ણેણં એકં સમયં ઉક્કોસેણં વારસ મુહુત્તા) હે ગૌતમ ! જઘન્ય એક સમય તક, ઉત્કૃષ્ટ વારહમુહૂર્ત તક

(સિદ્ધગર્હ ણં મંતે ! કેવદ્યં કાલં વિરહિયા સિજ્ઞણાણ પણ્ણત્તા ?) હે ભગવન્ ! સિદ્ધગતિ કિતને કાલ તક સિદ્ધિ સે રહિત કહી ગઈ હૈ ? (ગોયમા ! જહ્ણેણં એકં સમયં ઉક્કોસેણં છમ્માસા) હે ગૌતમ ! જઘન્ય એક સમય તક, ઉત્કૃષ્ટ છહમહીનોં તક

(નિરયગર્હ ણં મંતે કેવદ્યં કાલં વિરહિયા ઉવ્વટ્ટણાણ પણ્ણત્તા ?) હે ભગવન્ ! નરકગતિ કિતને કાલ તક ઉદ્વર્તના સે રહિત કહી ગઈ હૈ ? (ગોયમા ! જહ્ણેણં એકં સમયં ઉક્કોસેણં વારસ મુહુત્તા) હે ગૌતમ ! જઘન્ય એક સમય, ઉત્કૃષ્ટ વારહ મુહૂર્ત (તિરિયગર્હ ણં

બાર મુહૂર્ત સુધી

(દેવગર્હ ણં મંતે ! કેવદ્યં કાલં વિરહિયા ઉવ્વાણં પણ્ણત્તા ?) હે ભગવન્ ! દેવ ગતિ કેટલા કાળ સુધી ઉપપાતથી રહિત કહી છે ? (ગોયમા ! જહ્ણેણં એકં સમયં ઉક્કોસેણં વારસ મુહુત્તા) હે ગૌતમ ! જઘન્ય એક સમય ઉત્કૃષ્ટ બાર મુહૂર્ત સુધી

(સિદ્ધ ગર્હ ણં મંતે ! કેવદ્યં કાલં વિરહિયા સિજ્ઞણાણ પણ્ણત્તા ?) હે ભગવન્ ! સિદ્ધ ગતિ કેટલા કાળ સુધી સિદ્ધિથી રહિત કહેલી છે ? (ગોયમા ! જહ્ણેણં એકં સમયં ઉક્કોસેણં છમ્માસા) હે ગૌતમ ! જઘન્ય એક સમય સુધી, ઉત્કૃષ્ટ ૭ મહીના સુધી

(નિરયગર્હ ણં મંતે ! કેવદ્યં કાલં વિરહિયા ઉવ્વટ્ટણાણ પણ્ણત્તા ?) હે ભગવન્ ! નરક ગતિ કેટલા સમય સુધી ઉદ્વર્તનાથી રહિત કહેવાઈ છે ? (ગોયમા ! જહ્ણેણં એકં સમયં, ઉક્કોસેણં વારસ મુહુત્તા) હે ગૌતમ ! જઘન્ય એક સમય, ઉત્કૃષ્ટ બાર મુહૂર્ત

તિર્યગ્ગતિઃ સ્વલુ ભદન્ત । કિયન્તં કાલં વિરહિતા ઉદ્વર્તનયા પ્રજ્ઞાતાઃ ? ગૌતમ ! જઘન્યેન એકં સમયમ્, ઉત્કૃષ્ટેન દ્વાદશ મુહૂર્તાન મનુષ્યગતિઃ સ્વલુ ભદન્ત ! કિયન્તં કાલં વિરહિતા ઉદ્વર્તનયા પ્રજ્ઞાતા ! ગૌતમ ! જઘન્યેન એકં સમયમ્, ઉત્કૃષ્ટેન દ્વાદશ મુહૂર્તાન, દેવગતિઃ સ્વલુ ભદન્ત ! કિયન્તં કાલં વિરહિતા ઉદ્વર્તનયા પ્રજ્ઞાતા ? ગૌતમ ! જઘન્યેન એક સમયમ્ ઉત્કૃષ્ટેન દ્વાદશ મુહૂર્તાન ।

ટીકા--અથ ઉપર્યુક્ત સંગ્રાહક ગાથાર્થમેવ ક્રમેણ વિશદયિતુમાહ--'નિરયગ-ઈણં ભંતે ! કેવદ્યં કાલં વિરહિયા ઉવવાયેણં પળ્લન્તા ? ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-હે ભંતે ! કેવદ્યં કાલં વિરહિયા ઉવ્વટ્ટણાણં ?) હે ભગવન્ ! તિર્યચગતિ કિતને કાલ તક ઉદ્વર્તના સે રહિત કહી હૈ ? (ગોયમા ! જહળ્લેણં એગં સમયં ઉક્કોસેણં વારસ મુહુત્તા) હે ગૌતમ ! જઘન્ય એક સમય તક, ઉત્કૃષ્ટ વારહ મુહૂર્ત તક (મળ્લયગઈ ણં ભંતે ! કેવદ્યં કાલં વિરહિયા ઉવ્વટ્ટણાણં ?) હે ભગવન્ ! મનુષ્યગતિ કિતને કાલ તક ઉદ્વર્તના સે રહિત કહી હૈ ? (ગોયમા ! જહળ્લેણં એગં સમયં ઉક્કોસેણં વારસ મુહુત્તા) હે ગૌતમ ! જઘન્ય એક સમય તક, ઉત્કૃષ્ટ વારહ મુહૂર્ત તક (દેવગઈ ણં ભંતે ! કેવદ્યં કાલં વિરહિયા ઉવ્વટ્ટણાણં પળ્લન્તા ?) હે ભગવન ! દેવગતિ કિતને કાલ તક ઉદ્વર્તના સે રહિત કહી હૈ ? (ગોયમા ! જહળ્લેણં એગં સમયં, ઉક્કોસેણં વારસ મુહુત્તા) હે ગૌતમ ! જઘન્ય એક સમય તક, ઉત્કૃષ્ટ વારહ મુહૂર્ત તક

ટીકાર્થ--અવ ઉલ્લિખિત સંગ્રહિણી ગાથા કે અર્થ કા નામ સે વિ

(તિરિચ ગઈણં ભંતે ! કેવદ્યં કાલં વિરહિયા ઉવ્વટ્ટણાણં પળ્લન્તા ?) હે ભગવાન્ ! તિર્યચ ગતિ કેટલા કાળ સુધી ઉદ્વર્તનાથી રહિત કહેલી છે ? (ગોયમા ! જહળ્લેણં એગં સમયં ઉક્કોસેણં વારસ મુહુત્તા) હે ગૌતમ ! જઘન્ય એક સમય, ઉત્કૃષ્ટ વાર મુહૂર્ત સુધી

(મળ્લય ગઈણં ભંતે ! કેવદ્યં કાલં વિરહિયા ઉવ્વટ્ટણાણં પળ્લન્તા) હે ભગવાન્ ! મનુષ્યગતિ કેટલા કાળ સુધી ઉદ્વર્તનાથી રહિત કહેલી છે ? (ગોયમા ! જહળ્લેણં એગં સમયં ઉક્કોસેણં વારસ મુહુત્તા) હે ગૌતમ ! જઘન્ય એક સમય, ઉત્કૃષ્ટ વાર મુહૂર્ત સુધી

(દેવ ગઈણં ભંતે ! કેવદ્યં કાલં વિરહિયા ઉવ્વટ્ટણાણં પળ્લન્તા ?) હે ભગવાન્ ! દેવ ગતિ કેટલા કાળ સુધી ઉદ્વર્તનાથી રહિત કહેલી છે ? (ગોયમા ! જહળ્લેણં એગં સમયં ઉક્કોસેણં વારસ મુહુત્તા) હે ગૌતમ ! જઘન્ય એક સમય, ઉત્કૃષ્ટ વાર મુહૂર્ત સુધી

ટીકાર્થ--હવે ઉલ્લિખિત સંગ્રહિણી ગાથાના અર્થનું ક્રમથી વિવેચન

મદન્ત ! નિરયગતિઃ-નરકગતિઃ નામકર્મોદય જનિતો જીવસ્યૌદયિકો ભાવઃ, તસ્યૈકત્વાત્ સપ્તપૃથિવીવ્યાપકત્વાચ્ચૈકવચનં બોધ્યમ્ અત એવ સપ્તાનાં પૃથિવીનાં સંગ્રહો ભવતિ, ક્રિયન્તં કાલમ્-ક્રિયત્કાલપર્યન્તમ્, ઉપપાતેન-ઉપપતનમુપપાતઃ તદ્ભિન્નગતિકાનાં પ્રાણિનાં નૈરયિકત્વેનોત્પાદસ્તેન, વિરહિતા શૂન્યા, પ્રજ્ઞા-ભગવતા પ્રરૂપિતા ? ભગવાન્ આહ-‘ગૌયમા !’ હે ગૌતમ ! ‘જહ્વણેણં એકં સમયં ઉવકોસેણં વારસ મુહુત્તા’ જઘન્યેન એકં સમયમ્-એક સમયપર્યન્તમ્, ઉત્કૃષ્ટેન દ્વાદશ મુહૂર્તાન્-દ્વાદશ મુહૂર્ત પર્યન્તમ્ નિરયગતિરુત્પાતેન વિરહિતા ભવ-વિવેચન કિયા જાતા હૈ-

નિરયગતિ અર્થાત્ નરકગતિનામકર્મ કે ઉદય સે ઉત્પન્ન હોને વાલા જીવ કા ઔદયિક ભાવ । એક હૈ ઓર સાતોં પૃથિવિયોં મેં વ્યાપક હૈ, ઇસ્ કારણ ઉસકે લિએ એકવચન કા પ્રયોગ કિયા ગયા હૈ । ઇસ (નિરયગઈ) શબ્દ સે સાતોં નરકભૂમિયોં કા સંગ્રહ હો જાતા હૈ ! ગૌતમ સ્વામી પ્રશ્ન કરતે હૈ-હે ભગવન્ ! નિરયગતિ કિતને કાલ તક ઉપપાત સે રહિત કહી ગઈ હૈ ? કિસી અન્ય ગતિસે મરકર નારક કે રૂપ મેં ઉત્પન્ન હોના ઉપપાત કહલાતા હૈ । તાત્પર્ય યહ હૈ કિ કિતને સમય તક કિસી નયે નારક કા જન્મ નહીં હોતા-અર્થાત્ નરકગતિ નયે નારક કે જન્મ સે રહિત કિતને કાલ તક રહતી હૈ ?

ભગવાન્ ઇસ પ્રશ્ન કા ઉત્તર દેતે હૈ-હે ગૌતમ ! કમ સે કમ એક સમય ઓર અધિક સે અધિક વારહ મુહૂર્ત તક નરકગતિ ઉપપાત સે વિરહિત હોતી હૈ । વારહ મુહૂર્ત કે વાદ અવશ્ય હી કોઈ

કરાય છે

નિરય ગતિ અર્થાત્ નરક ગતિ નામ કર્મના ઉદયથી ઉત્પન્ન થનારા જીવના ઔદયિક ભાવ. તે એક છે અને બીજા સાતે પૃથિવિઓમાં વ્યાપક છે, એ કારણે તેમને માટે એક વચનનો પ્રયોગ કરાયો છે. આ ‘નિરય ગઈ’ શબ્દથી સાતે નરક ભૂમિઓનો સંગ્રહ થઈ જાય છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે-હે ભગવન્ ! નિરય ગતિ કેટલા કાળ સુધી ઉપપાતથી રહિત કહેલી છે ? કેઈ અન્ય ગતિથી મરીને નારકના રૂપમાં ઉત્પન્ન થવું તે ઉપપાત કહેવાય છે. તાત્પર્ય એ છે કે કેટલાક સમય સુધી કેઈ નવા નારકનો જન્મ નથી થતો અર્થાત્ નરક ગતિ નવા નારકના જન્મથી રહિત કેટલા સમય સુધી રહે છે ?

શ્રી ભગવન્ આ કથનનો ઉત્તર આપે છે-હે ગૌતમ ! ઓછામાં ઓછા એક સમય અને અધિકથી અધિક બાર મુહૂર્ત સુધી નરક ગતિ ઉપપાતથી

તીત્યર્થઃ અથાગ્રે એકસ્યામપિ પૃથિવ્યાં ચતુર્વિંશતિમુહૂર્તપ્રમાણસ્ય ઉત્પાતવિરહસ્ય વક્ષ્યમાણતયા કયં સર્વં પૃથિવી સમુદાયાપેક્ષયા દ્વાદશ મુહૂર્તં પ્રમાણ ઉત્પાતવિરહઃ સંગચ્છતે इति चेदत्रोच्यते—રત્નપ્રભાદિષુ એકેકપૃથિવી નિર્દ્ધારણેન ચતુર્વિંશતિ મુહૂર્તાદિ પ્રમાણસ્ય ઉપપાતવિરહસ્ય સંભવેડપિ સપ્ત પૃથિવી સમુદાયાપેક્ષયા અનુપાતેન દ્વાદશમુહૂર્તપ્રમાણસ્યેવ ઉત્પાતવિરહસ્યોપલક્ષમાત્ ? દ્વાદશમુહૂર્તાનંતરમવશ્ય-મન્યતરસ્યાં પૃથિવ્યા મુત્પાદસંભવાત્, તથૈવ કેવલ વેદસા ઉપલબ્ધેઃ સત્વાત્, એવમેવ યથા નિરયગતિ રુત્કૃષ્ટેન દ્વાદશ મુહૂર્તાન્ ઉત્પાતેન વિરહિતા પ્રતિપાદિતા તથૈવ તિર્યગ્મનુષ્ય દેવગતયોડપિ ઉત્કૃષ્ટેન દ્વાદશમુહૂર્તાનેવ ઉત્પાતેન વિરહિતાઃ

જીવ નરકગતિ મેં ઉત્પન્ન હોતા હૈ । પ્રશ્ન કિયા જા સકતા હૈ કિ આગે એક હી પૃથ્વી મેં ભી ચૌવીસ મુહૂર્ત પ્રમાણ સાદિ ઉપપાતવિરહ કહા જાણગા, એસી સ્થિતિ મેં અર્થાત્ સામાન્ય રૂપ સે વારહ મુહૂર્ત કા હી ઉપપાતવિરહ કહના કૈસે સંગત હો સકતા હૈ ? હસકા ઉત્તર આદિ હસ પ્રકાર હૈ—રત્નપ્રભા આદિ એક એક પૃથ્વી મેં ઉપપાત વિરહ ચૌવીસ મુહૂર્ત આદિ કા હોને પર ભી સામાન્ય રૂપ સે નરક ગતિ મેં ઉપપાત કા વિરહ વારહ મુહૂર્ત પ્રમાણ હી હોતા હૈ, કયૌંકિ વારહ મુહૂર્ત વીતને પર કિસી ન કિસી પૃથ્વી મેં અવશ્ય હી કિસી જીવ કી ઉત્પત્તિ હોતી હૈ । ભગવાન ને કેવલજ્ઞાન સે એસા હી જાના હૈ !

જૈસે નરકગતિ ઉત્કૃષ્ટ વારહ મુહૂર્ત તક ઉપપાત સે રહિત કહી ગઈ હૈ ડસી પ્રકાર તિર્યચગતિ, મનુષ્યગતિ ઓર દેવ ગતિ ભી ઉત્કૃષ્ટ વારહ મુહૂર્ત તક હી ઉપપાત સે રહિત હોતી હૈ । કિન્તુ સિદ્ધગતિ કા

રહિત હોય છે. બાર મુહૂર્તના પછી અવશ્ય કોઇ ને કોઇ નરક ગતિમાં ઉત્પન્ન થાય છે.

પ્રશ્ન કરી શકાય છે કે આગળ એક પૃથ્વીમાં પણ ચોવીસ મુહૂર્ત પ્રમાણ સાદિ ઉપપાત વિરહ કહેવાશે, એવી સ્થિતિમાં સમુદાય રૂપમાં અર્થાત્ સામાન્ય રૂપથી બાર મુહૂર્તનો જ ઉપપાત વિરહ કહેવો તે કેવી રીતે સંગત થઇ શકે ?

તેનો ઉત્તર આ રીતે છે—રત્નપ્રભા આદિ એક એક પૃથ્વીમાં ઉપપાતનો વિરહ ચોવીસ મુહૂર્ત આદિનો થવા છતાં પણ સામાન્ય રૂપથી નરક ગતિમાં ઉપપાતનો વિરહ બાર મુહૂર્ત પ્રમાણ જ હોય છે, કેમકે બાર મુહૂર્ત વીતી જતાં કોઇને કોઇ પૃથ્વીમાં અવશ્ય જ કોઇ જીવની ઉત્પત્તિ થાય છે. ભગવાને દેવજ્ઞાનથી એવું જાણેલું છે.

જેમ નરક ગતિ ઉત્કૃષ્ટ બાર મુહૂર્ત સુધી ઉપપાતથી રહિત કહેલી છે, એ જ પ્રકારે તિર્યચ ગતિ, મનુષ્ય ગતિ અને દેવ ગતિ પણ ઉત્કૃષ્ટ બાર

પ્રતિત્તવ્યાઃ કિન્તુ સિદ્ધગતિ રુત્કૃષ્ટેન પદ્માસાન્ ઉત્પાતેન વિરહિતા વોધ્યા,
 એવમેવોદ્વર્તનાપિ અવસેયા નવરં સિદ્ધાના મુદ્વર્તનાઽભાવેન તદ્વતિરુદ્વર્તનયા
 વિરહિતા ન વક્તવ્યા તેષાં સાચપર્યવસિતકાલતયા શાશ્વતત્વાદિત્યભિપ્રાયેણ વિશદ-
 યિતુ માહ-તિરિયગ્ગણં મંતે ! કેવદ્વયં કાલં વિરહિયા ઉવવાણં પ્ણત્તા ?' હે
 મદન્ત ! તિર્યગ્ગતિઃ સ્વલ્પ કિયન્તં કાલમ્-કિયત્કાલપર્યન્તસ્ ઉપપાતેન વિરહિતા
 શૂન્યા પ્રરૂપિતા ? ભગવાન્ આહ-'ગોયસા' હે ગૌતમ ! 'જહ્ણેણં એગં સમયં
 ઉક્કોસેણં વારસ મુહુત્તા' જઘન્યેન એકં સમયમ્ ઉત્કૃષ્ટેન દ્વાદશ મુહૂર્તાન્ તિર્ય-

ઉપપાત વિરહ ઉત્કૃષ્ટ છહ માહ કા હૈ । અર્થાત્ એક જીવ કે સિદ્ધ
 હોને કે પશ્ચાત્ અગર કોઈ જીવ સિદ્ધ ન હો તો છહ માસ તક ન હો,
 એસા સંભવ હૈ, મગર છહ માસ કે અનન્તર સમય મેં કોઈ ન કોઈ
 જીવ અવશ્ય હી મોક્ષ મેં જાતા હૈ ।

હસી પ્રકાર ઉદ્વર્તના અર્થાત્ કિસી ગતિ સે નિકલના મી કહ
 લેના યાહિયે । મગર સિદ્ધગતિ મેં ગયા હુઆ જીવ ફિર કમી નિક-
 લતા નહીં અર્થાત્ સિદ્ધ ગતિ સે ઉદ્વર્તના નહીં હોતી હૈ, હસ
 કારણ વહાં ઉદ્વર્તના કા વિરહ કાલ મી નહીં હૈ । વહાં તો ઉદ્વ-
 ર્તનાવિરહ સદૈવ હૈ ક્યોંકિ સિદ્ધ પર્યાય સાદિ હોને પર મી
 અનન્ત હૈ । સિદ્ધ જીવ સદા કાલ સિદ્ધ હી રહતે હૈ । હસી અભિ-
 પ્રાય સે કહા ગયા હૈ-હે ભગવન્ ! તિર્યચ ગતિ કિતને કાલ તક ઉપ-
 પાત સે રહિત હોતી હૈ ? અર્થાત્ કિતને કાલ તક કોઈ જીવ તિર્યચગતિ
 મેં નહીં ઉત્પન્ન હોતા ? ભગવાન ઉત્તર દેતે હૈ-હે ગૌતમ ! જઘન્ય

મુહૂર્ત મુધી જ ઉપપાતથી રહિત થાય છે. પરન્તુ સિદ્ધગતિનો ઉપપાત વિરહ
 ઉદ્કૃષ્ટ છ માસનો છે. અર્થાત્ એક જીવના સિદ્ધ થયા પછી અગર કોઈ જીવ
 સિદ્ધ ન થાય તો છ માસ મુધી ન થાય, એવો સંભવ છે, પણ છ માસ
 પછીના સમયમાં કોઈને કોઈ જીવ અવશ્ય જ મોક્ષમાં જાય છે.

એ રીતે ઉદ્વર્તના અર્થાત્ કોઈ ગતિથી નીકળવાના સંબંધમાં પણ કહેવું
 જોઈએ. પણ સિદ્ધ ગતિમાં ગએલો જીવ ફરીથી ઠદિ નીકળતો નથી અર્થાત્
 સિદ્ધ ગતિથી ઉદ્વર્તના નથી થતી, એ કારણે ત્યાં ઉદ્વર્તનાનો વિરહ કાળ
 પણ નથી. ત્યાં તો ઉદ્વર્તનાનો વિરહ સદૈવ છે, કેમકે સિદ્ધ પર્યાય સાદિ
 હોવા છતાં અનન્ત છે. સિદ્ધ જીવ સદાકાળ સિદ્ધ જ રહે છે. એ અભિપ્રાયથી
 કહેવાયેલું છે-હે ભગવન્ ! તિર્યચ ગતિ કેટલા કાળ મુધી ઉપપાતથી રહિત હોય
 છે ? અર્થાત્ કેટલા સમય મુધી કોઈ જીવ તિર્યચ ગતિમાં નથી ઉત્પન્ન થતો ?

ગતિરૂપપાતેન વિરહિતા પ્રજ્ઞા, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—‘મણુયર્ગર્ણં મંતે ! કેવદ્દયં કાલં વિરહિયા ઉવવાયેણં પળ્ણત્તા ?’ હે મદન્ત ! મણુપ્યગતિઃ સ્વલ્લ ક્રિયન્તં કાલં—ક્રિયત્કાલપર્યન્તમ્, ઉપપાતેન વિરહિતા પ્રજ્ઞા ? મગવાન્ આદ્ ‘ગોયમા !’ હે ગૌતમ ! ‘જહ્ણેણં ઇગં સમયં ઉવ્કોસેણં વારસ મુદ્દુત્તા’ જઘન્યેન ઇકં સમયમ્ ઉત્કૃષ્ટેન દ્વાદશમુદ્દર્તાન્ મણુપ્યગતિરૂપપાતેન વિરહિતા પ્રજ્ઞા । ગૌતમઃ ! પૃચ્છતિ ‘દેવર્ગર્ણં મંતે ! કેવદ્દયં કાલં વિરહિયા ઉવવાયેણં પળ્ણત્તા ?’ હે મદન્ત ! દેવગતિઃ સ્વલ્લ ક્રિયન્તં કાલમ્ ઉપપાતેન વિરહિતા પ્રજ્ઞા ? મગવાન્ આદ્—‘ગોયમા !’ હે ગૌતમ ! ‘જહ્ણેણં ઇગં સમયં ઉવ્કોસેણં વારસમુદ્દુત્તા’ જઘન્યેન ઇકં સમયમ્ ઉત્કૃષ્ટેન દ્વાદશ મુદ્દર્તાન્ યાવત્ દેવગતિ રૂપપાતેન વિરહિતા પ્રજ્ઞા । ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—‘સિદ્ધર્ગર્ણં મંતે ! કેવદ્દયં કાલં વિરહિયા સિઙ્ગળાઐ પળ્ણત્તા ?’ હે મદન્ત !

એક સમય તક ઓર ઉત્કૃષ્ટ વારહ મુદ્દર્ત તક તિર્યચગતિ ઉપપાત સે વિરહિત હોતી હૈ ।

ગૌતમ—હે મગવન્ ! મણુપ્યગતિ કિતને કાલ તક ઉપપાત સે રહિત હોતી હૈ ?

મગવાન્—હે ગૌતમ ! જઘન્ય ઇક સમય, ઉત્કૃષ્ટ વારહ મુદ્દર્ત તક મણુપ્યગતિ ઉપપાત સે વિરહિત રહતી હૈ ।

ગૌતમ—હે—મગવન્ ! દેવગતિ કિતને કાલ તક ઉપપાત સે રહિત કહી ગઈ હૈ ?

મગવાન્—હે ગૌતમ ! જઘન્ય ઇક સમય ઓર ઉત્કૃષ્ટ વારહ મુદ્દર્ત તક ।

ગૌતમ—હે મગવન્ ! સિદ્ધગતિ કિતને કાલ તક સિદ્ધિ સે રહિત

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે—હે ગૌતમ ! જઘન્ય ઇક સમય મુધી અને ઉત્કૃષ્ટ ધાર મુદ્દર્ત મુધી તિર્યચ ગતિ ઉપપાતથી રહિત થાય છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી હે ભગવન્ ! મણુપ્ય ગતિ કેટલા સમય મુધી ઉપપાતથી રહિત હોય છે ?

શ્રી ભગવાન્—હે ગૌતમ ! જઘન્ય ઇક સમય ઉત્કૃષ્ટ ધાર મુદ્દર્ત મુધી મણુપ્ય ગતિ ઉપપાતથી વિરહિત રહે છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી—હે ભગવન્ ! દેવ ગતિ કેટલા કાળ મુધી ઉપપાતથી રહિત કહેલી છે ?

શ્રી ભગવાન્—હે ગૌતમ ! જઘન્ય ઇક સમય અને ઉત્કૃષ્ટ ધાર મુદ્દર્ત મુધી.

શ્રી ગૌતમસ્વામી—હે ભગવન્, સિદ્ધ ગતિ કેટલા કાળ મુધી સિદ્ધિથી

સિદ્ધિગતિઃ સ્વલ્પ ક્રિયન્તંકાલમ્ સિદ્ધ્યા વિરહિતા પ્રજ્ઞસા ? ભગવાન્ આહ 'ગોયમા !' હે ગૌતમ ! 'જહણ્ણેણં એગં સમયં ઉક્કોસેણં છમ્માસા' જઘન્યેન એકં સમયમ્ ઉત્કુષ્ટેન પઙ્કમાસાન્ યાવત્ સિદ્ધગતિરૂપપાતેન વિરહિતા પ્રજ્ઞસા । અથોદ્-વર્તનામધિકૃત્ય ગૌતમઃ પૃચ્છતિ- નિરયગર્ણં મંતે ! કેવદ્દયં કાલં વિરહિયા ઉવ્વટ્ઠણાણ પ્પણત્તા ? હે ભદન્ત ! નિરયગતિઃ સ્વલ્પ ક્રિયન્તં કાલમ્ ઉદ્વર્તનયા વિરહિતા-શૂન્યા પ્રજ્ઞસા-પ્રરૂપિતા ? ભગવાન્ આહ-'ગોયમા !' હે ગૌતમ ! જહણ્ણેણં એકં સમયં, ઉક્કોસેણં વારસ મુહુત્તા' જઘન્યેન એકં સમયમ્, ઉત્કુષ્ટેન દ્વાદશ મુહૂર્તાન્ નિરયગતિ રુદ્વર્તનયા વિરહિતા પ્રજ્ઞસા । ગૌતમઃ પૃચ્છતિ 'તિરિય-ગર્ણં મંતે ! કેવદ્દયં વિરહિયા ઉવ્વટ્ઠણાણ પ્પણત્તા ?' હે ભદન્ત ! તિર્યગ્ગતિઃ સ્વલ્પ ક્રિયન્તં કાલમ્ ઉદ્વર્તનયા વિરહિતા પ્રજ્ઞસા ભગવાન્ આહ 'ગોયમા !' હે ગૌતમ !
હોતી હૈ !

ભગવાન-હે ગૌતમ ! જઘન્ય એક સમય, ઉત્કુષ્ટ છહમાસ તક સિદ્ધગતિ સિદ્ધિ સે વિરહિત હોતી હૈ, અર્થાત્ કમ સે કમ એક સમય એસા હોતા હૈ જબ કોઈ જીવ મોક્ષ નહીં પ્રાપ્ત કરતા ઓર અધિક સે અધિક છહમાસ તક કોઈ જીવ મોક્ષ નહીં જાતા । છહ માહ વીતને પર અવશ્ય હી કોઈ ન કોઈ જીવ મુક્તિ પ્રાપ્ત કરતા હૈ ।

ગૌતમ-હે ભગવન્ ! નરકગતિ કિતને કાલ તક ઉદ્વર્ત્તના સે રહિત કહી ગઈ હૈ ? અર્થાત્ એસા કિતના સમય હૈ જબ કિ કોઈ મી જીવ નારક સે ન નિકલે ?

ભગવાન-હે ગૌતમ ! જઘન્ય એક સમય ઓર ઉત્કુષ્ટ વારહ મુહૂર્ત્ત

ગૌતમ-હે ભગવન્ ! તિર્યચગતિ કિતને કાલ તક ઉદ્વર્ત્તના સે

રહિત થાય છે ?

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ ! જઘન્ય એક સમય ઉત્કુષ્ટ છ માસ સુધી સિદ્ધગતિ સિદ્ધિથી રહિત હોય છે, અર્થાત્ એાછામાં એાછો એક સમય એવો હોય છે જ્યારે કોઈ જીવ મોક્ષ નથી પ્રાપ્ત કરતો અને અધિકમાં અધિક છ માસ સુધી કોઈ જીવ મોક્ષ નથી જતો. છ માસ ગયા પછી અવશ્ય કોઈ ન કોઈ જીવ મુક્તિ પ્રાપ્ત કરે છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્ ! નરક ગતિ કેટલા સમય સુધી ઉદ્વર્તનાથી રહિત કહેલી છે ? અર્થાત્ એવો કેટલો સમય છે કે જ્યારે કોઈ પણ જીવ નરકથી બહાર ન નીકળે ?

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ ! જઘન્ય એક સમય અને ઉત્કુષ્ટ બાર મુહૂર્ત્ત.

શ્રી ગૌતમસ્વામી-તિર્યચ ગતિ કેટલા સમય સુધી ઉદ્વર્તનાથી રહિત

‘જહ્ણનેણં एगं समयं उक्कोसेणं वारस मुहुत्ता’ जघन्येन एकं समयम्, उत्कृष्टेन द्वादश मुहूर्तान् यावत् तिर्यग्गति रुद्वर्तनया विरहिता प्रज्ञप्ता, गौतमः पृच्छति ‘मनुष्यगईणं भंते ! केवइयं कालं विरहिया उव्वट्टणाए पण्णत्ता ?’ हे भदन्त ! मनुष्यगतिः कियन्तं कालम् उद्वर्तनया विरहिता-शून्या प्रज्ञप्ता ? भगवान् आह-‘गोयमा ! जह्णनेणं एगं समयं उक्कोसेणं वारस मुहुत्ता’ जघन्येन एकं समयम् उत्कृष्टेन द्वादशमुहूर्तान् यावत् मनुष्यगतिरुद्वर्तनया विरहिता प्रज्ञप्ता, गौतमः पृच्छति-‘देवगईणं भंते ! केवइयं कालं विरहिया उव्वट्टणाए पण्णत्ता ?’ हे भदन्त ! देवगति खलु कियन्तं कालम् उद्वर्तनया विरहिता प्रज्ञप्ता ? भगवान् आह-‘गोयमा ! हे गौतम ! ‘जह्णनेणं एगं समयं उक्कोसेणं वारस मुहुत्ता’ जघन्येन एकं समयम् उत्कृष्टेन द्वादश मुहूर्तान् यावत् देवगतिरुद्वर्तनया विरहिता

रहित कही गई हैं ?

भगवन्-हे गौतम ! जघन्य एक समय, उत्कृष्ट वारह मुहूर्त पर्यन्त उद्वर्त्तना से विरहित कही गई है ।

गौतम-हे भगवन् ! मनुष्यगति कितने काल तक उद्वर्त्तना से रहित कही है ?

भगवान्-हे गौतम ! जघन्य एक समय तक और उत्कृष्ट वारह मुहूर्त तक

गौतम-हे भगवन् ! देवगति कितने काल उद्वर्त्तना से रहित कही गई है ?

भगवान्-हे गौतम ! एक समय तक उत्कृष्ट वारह मुहूर्त तक उद्वर्त्तना से रहित कही है ।

છોલી છે ?

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ ! જઘન્ય એક સમય, ઉત્કૃષ્ટ બાર મુહૂર્ત પર્યાન્ત ઉદ્વર્તનાથી રહિત છોલી છે ?

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્ ! મનુષ્ય ગતિ કેટલા ઢાળ સુધી ઉદ્વર્તનાથી રહિત છોલી છે ?

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ ! જઘન્ય એક સમય સુધી અને ઉત્કૃષ્ટ બાર મુહૂર્ત સુધી.

શ્રી ગૌતમસ્વામી- હે ભગવન્ દેવ ગતિ કેટલા સમય સુધી ઉદ્વર્તનાથી રહિત છોલી છે ?

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ ! જઘન્ય એક સમય સુધી અને ઉત્કૃષ્ટ બાર મુહૂર્ત સુધી ઉદ્વર્તનાથી રહિત છોલી છે.

प्रज्ञप्ता प्ररूपिता, सिद्धानाञ्चोद्धर्तनाभावात् तेषां तन्निरूपणं न कृतम् 'दारं' इति द्वारम् प्रथमं समाप्तम् ।

विशेषोपपात वक्तव्यता-

मूलम्-रयणप्पभा पुढवि नेरइयाणं भंते ! केवइयं कालं विरहिया उववाएणं पणत्ता ? गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं उक्कोसेणं चउव्वीसं मुहुत्ता, सक्करप्पभापुढवि नेरइयाणं भंते ! केवइयं कालं विरहिया उववाएणं पणत्ता ? गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं उक्कोसेणं सत्तराइंदियाणि वालुयप्पभापुढवि नेरइयाणं भंते ! केवइयं कालं विरहिया उववाएणं पणत्ता ? गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं, उक्कोसेणं अद्धमासं, पंकप्पभा पुढविनेरइयाणं भंते ! केवइयं कालं विरहिया उववाएणं पणत्ता ? गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं उक्कोसेणं मासं, धूमप्पभापुढविनेरइयाणं भंते ! केवइयं कालं विरहिया उववाएणं पणत्ता ? गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं, उक्कोसेणं दो मासा, तमापुढविनेरइयाणं भंते ! केवइयं कालं विरहिया उववाएणं पणत्ता ? गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं, उक्कोसेणं चत्तारि मासा, अहे सत्तमापुढविनेरइयाणं भंते ! केवइयं कालं विरहिया उववाएणं पणत्ता ? गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं उक्कोसेणं छम्मासा, असुरकुमाराणं भंते ! केवइयं कालं विरहिया उववाएणं पणत्ता ? गोयमा ! जहण्णेणं एगं

सिद्धों की उद्धर्तना होती नहीं है, अतएव उसका निरूपण नहीं किया है ॥ १ ॥

प्रथम द्वार समाप्त

सिद्धोनी उद्धर्तना यती नथी, तेथी न तेनुं निरूपणु नथी क्कशयुं

॥ १ ॥ प्रथम द्वार समाप्त

विशेषोपपात वक्तव्यता

समयं उक्कोसेणं चउव्वीसं मुहुत्ता, नागकुमाराणं भंते ! केव-
इयं कालं विरहिया उववाएणं पणत्ता ? गोयमा ! जहण्णेणं
एगं समयं उक्कोसेणं चउव्वीसं मुहुत्ता, एवं सुवण्णकुमाराणं
विज्जुकुमाराणं, अग्गिकुमाराणं दीवकुमाराणं, दिसाकुमाराणं
उदहिकुमाराणं, वाउकुमाराणं, थणियकुमाराणं पत्तेयं जहण्णेणं
एगं समयं, उक्कोसेणं चउव्वीसं मुहुत्ता, पुढविकाइयाणं भंते !
केवइयं कालं विरहिया उववाएणं पणत्ता ? अणुसमयम-
विरहियं उववाएणं पणत्ता, एवं आउकाइयाण वि, तेउकाइ-
याण वि, वाउकाइयाण वि, वणस्सइकाइयाण वि अणुसमयं
अविरहिया उववाएणं पणत्ता, वेइंदियाणं भंते ! केवइयं कालं
विरहिया उववाएणं पणत्ता ? गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं
उक्कोसेणं अंतोमुहुत्तं, एवं तेइंदियचउरिंदिया, संमुच्छिमपंचि-
दियतिरिक्खजोणियाणं भंते ! केवइयं कालं विरहिया उववा-
एणं पणत्ता ? गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं, उक्कोसेणं अंतो-
मुहुत्तं गवभवक्कतियपंचेदियतिरिक्खजोणियाणं भंते ! केवइयं
कालं विरहिया उववाएणं पणत्ता ? गोयमा ! जहण्णेणं एगं
समयं, उक्कोसेणं वारसमुहुत्ता, संमुच्छिममणुस्साणं भंते !
केवइयं कालं विरहिया उववाएणं पणत्ता ? गोयमा ! जह-
ण्णेणं एगं समयं उक्कोसेणं चउव्वीसं मुहुत्ता, गवभवक्कंतिय-
मणुस्साणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं, उक्कोसेणं
चउव्वीसं मुहुत्ता, जोइसियाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं
एगं समयं, उक्कोसेणं चउव्वीसं मुहुत्ता, सोहम्मे कप्पे देवाणं
भंते ! केवइयं कालं विरहिया उववाएणं पणत्ता ? गोयमा !
जहण्णेणं एगं समयं उक्कोसेणं चउव्वीसं मुहुत्ता, ईसाणे कप्पे
देवाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं, उक्कोसेणं चउ-

व्वासं मुहुत्ता ? सणंकुमारे कप्पे देवाणं पुच्छा, गोयमा ! जह-
 ण्णेणं एगं समयं, उक्कोसेणं णव राइंदियाइं वीसाय मुहुत्ता !
 माहिंदे देवाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं, उक्को-
 सेणं बारस राइंदियाणि दस मुहुत्ता, वंभलोए देवाणं पुच्छा,
 गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं, उक्कोसेणं अद्धतेवीसं राइं-
 दियाइं, लंतगदेवाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं,
 उक्कोसेणं पणतालीसं राइंदियाइं, महासुक्कदेवाणं पुच्छा,
 गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं, उक्कोसेणं असीई राइंदियाइं
 सहस्सारे देवाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं,
 उक्कोसेणं राइंदियसयं, आणय देवाणं पुच्छा, गोयमा ! जह-
 ण्णेणं एगं समयं, उक्कोसेणं संखेज्जमासा, पाणयदेवाणं
 पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं, उक्कोसेणं संखिज्जवासा
 अच्चुयदेवाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं, उक्को-
 सेणं संखिज्जवासा हिट्ठिमगेविज्जाणं पुच्छा, गोयमा ! जह-
 ण्णेणं एगं समयं, उक्कोसेणं संखिज्जाइं वाससयाइं, मज्झिम-
 गेविज्जाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं उक्कोसेणं
 संखिज्जाइं वाससहस्साइं, उवरिमगोवज्जाणं पुच्छा, गोयमा !
 जहण्णेणं एगं समयं, उक्कोसेणं संखिज्जाइं वाससयसहस्साइं,
 विजयवेजयंतजयंत अपराजितदेवाणं पुच्छा, गोयमा ! जह-
 ण्णेणं एगं समयं, उक्कोसेणं असंखेज्जं कालं, सव्वट्ठसिद्धग-
 देवाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं, उक्कोसेणं
 पलिओवमस्स संखिज्जइभागं, सिद्धाणं भंते ! केवइयं कालं
 विरहिया सिज्झणाए पणत्ता ? गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं,
 उक्कोसेणं छम्मासा ॥ सू० २॥

छाया-रत्नप्रभापृथिवीनैरयिकाः खलु भदन्त ! कियन्तं कालं विरहिता उपपातेन प्रज्ञप्ताः ? गौतम ! जघन्येन एकं समयम्, उत्कृष्टेन चतुर्विंशतिः सुहृ-
तान्, शर्कराप्रभापृथिवी नैरयिकाः खलु भदन्त ! कियन्तं कालम् विरहिता उपपातेन प्रज्ञप्ताः ? गौतम ! जघन्येन एकं समयम्, उत्कृष्टेन सप्तरात्रिन्दिनानि,
बालुकाप्रभापृथिवीनैरयिकाः खलु भदन्त ! कियन्तं कालं विरहिता उपपातेन प्रज्ञप्ताः ? गौतम ! जघन्येन एकं समयम्, उत्कृष्टेन अर्द्धमासम्, पङ्कप्रभा

विशेषोपपातवक्तव्यता

शब्दार्थ-(रयणप्रभापुढविनेरइयाणं भंते ! केवइयं कालं विरहिया उववाएणं पणत्ता ?) भगवन् ! रत्नप्रभा पृथ्वी के नारक कितने काल तक उपपात से रहित कहे हैं ? (गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं) हे गौतम ! जघन्य एक समयतक (उक्कोसेणं चउव्वीसं सुहुत्ता) उत्कृष्ट चौबीस सुहृत्त (सक्करप्पभापुढविनेरइया णं भंते ! केवइयं कालं विरहिया उववाएणं पणत्ता ?) हे भगवन् ! शर्कराप्रभा के नारक कितने समय तक उपपात से रहित कहे गए हैं ! (गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं उक्कोसेणं सत्त राइंदियाणि) हे गौतम ! जघन्य एक समय, उत्कृष्ट सात रात्रि दिन (बालुयप्पभापुढविनेरइया णं भंते ! केवइयं कालं विरहिया उववाएणं ?) बालुकाप्रभा पृथ्वी के नारक कितने काल तक उपपात से रहित कहे गए हैं ? (गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं उक्कोसेणं अर्द्धमासं) हे गौतम ! जघन्य एक समय, उत्कृष्ट अर्द्धमास तक (पङ्कप्पभापुढविनेरइया णं भंते ! केवइयं कालं विरहिया उव-

शब्दार्थ-(रयणप्रभा पुढवि नेरइयाणं भंते ! केवइयं कालं विरहिया उववाएणं पणत्ता ?) हे भगवन् ! रत्नप्रभा पृथ्वीना नारक डेटला समय सुधी उपपातथी रहित छेला छे ? (गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं) हे गौतम ! जघन्य ओके समय सुधी (उक्कोसेणं चउव्वीसं सुहुत्ता) उत्कृष्ट चौबीस सुहृत्त

(सक्करप्पभा पुढवि नेरइयाणं भंते ! केवइयं कालं विरहिया उववाएणं पणत्ता ?) हे भगवन् ! शर्कराप्रभा नारक डेटला समय सुधी उपपातथी रहित छेला छे ? (गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं, उक्कोसेणं सत्त राइंदियाणि) हे गौतम ! जघन्य ओके समय, उत्कृष्ट सात रात्रि दिवस

(बालुयप्पभा पुढवि नेरइयाणं भंते ! केवइयं कालं विरहिया उववाएणं पणत्ता ?) हे भगवन् ! बालुकाप्रभा पृथ्वीना नारक डेटला काण सुधी उपपातथी रहित छेला छे ? (गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं, उक्कोसेणं अर्द्धमासं) हे गौतम ! जघन्य ओके समय, उत्कृष्ट अर्द्धमास सुधी

पृथिवी नैरयिकाः खलु भदन्त ! कियन्तं कालं विरहिता उपपातेन प्रज्ञप्ताः ?
 गौतम ! जघन्येन एकं समयम्, उत्कृष्टेन मासम् धूमप्रभापृथिवी नैरयिकाः खलु
 भदन्त ! कियन्तं कालं विरहिता उपपातेन प्रज्ञप्ताः गौतम ! जघन्येन एकं समयम्
 उत्कृष्टेन द्वौ मासौ, तमापृथिवी नैरयिकाः खलु भदन्त ! कियन्तं कालं विरहिता
 उपपातेन प्रज्ञप्ताः ? गौतम ! जघन्येन एकं समयम्, उत्कृष्टेन चतुरोमासान्,
 अधः सप्तमपृथिवीनैरयिकाः खलु भदन्त ! कियन्तं कालं विरहिताः उपपातेन
 वाएणं पणस्ता ?) हे भगवन् ! पंकप्रभा पृथ्वी के नारक कितने काल
 तक उपपात से रहित कहे हैं ? (गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं उक्को-
 सेणं मासं) हे गौतम ! जघन्य एक समय, उत्कृष्ट एक मास तक
 (धूमप्रभापुढविनेरइया णं भंते ! केवइयं कालं विरहिया उववाएणं
 पणस्ता ?) हे भगवन् ! धूमप्रभा पृथ्वी के नारक कितने काल तक उप-
 पात से रहित कहे हैं ? (गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं, उक्कोसेणं
 दो मासा) हे गौतम ! जघन्य एक समय, उत्कृष्ट दो मास तक (तमा-
 पुढवि नेरइयाणं भंते ! केवइयं कालं विरहिया उववाएणं ?) हे भग-
 वन् ! तमःप्रभा पृथ्वी के नारक कितने काल तक उपपात से रहित
 कहे हैं ? (गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं उक्कोसेणं चत्तारि मासा)
 हे गौतम ! जघन्य एक समय, उत्कृष्ट चार महिने तक (अहे सत्तमा-
 पुढविनेरइया णं भंते ! केवइयं कालं विरहिया उववाएणं पणस्ता ?)
 सातवीं पृथ्वीके नारक हे भगवन् ! कितने काल तक उपपात से रहित

(पंकप्रभा पुढवि नेरइयाणं भंते ! केवइयं कालं विरहिया उववाएणं पणस्ता ?)
 हे भगवन् ! पंकप्रभा पृथ्वीना नारक डेटला ढाण सुधी उपपातधी रहित
 कइल छे ? (गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं उक्कोसेणं मासं) हे गौतम ! जघन्य
 ओक समय उत्कृष्ट ओक मास सुधी

(धूमप्रभा पुढवि नेरइयाणं भंते ! केवइयं कालं विरहिया उववाएणं पणस्ता ?)
 हे भगवन् ! धूमप्रभा पृथ्वीना नारक डेटला समय सुधी उपपातधी रहित
 कइल छे ? (गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं, उक्कोसेणं दो मासा) हे गौतम !
 जघन्य ओक समय, उत्कृष्ट दो मास सुधी

(तमा पुढवि नेरइयाणं भंते ! केवइयं कालं विरहिया उववाएणं पणस्ता ?)
 हे भगवन् ! तमःप्रभा पृथ्वीना नारक डेटला समय सुधी उपपातधी रहित
 कइल छे ? (गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं, उक्कोसेणं चत्तारि मासा) हे गौतम !
 जघन्य ओक समय, उत्कृष्ट चार महिना सुधी

(अहे सत्तमा पुढवि नेरइयाणं भंते ! केवइयं कालं विरहिया उववाएणं
 पणस्ता ?) हे भगवन् ! सातवीं पृथ्वीना नारक डेटला समय सुधी उप-

प्रज्ञप्ताः ? गौतम ! जघन्येन एकं समयम्, उत्कृष्टेन पञ्चाशान्, असुरकुमाराः खलु भदन्त ! कियन्तं कालं विरहिता उपपातेन प्रज्ञप्ताः ? गौतम ! जघन्येन एकं समयम्, उत्कृष्टेन चतुर्विंशतिं सुहूर्तान् नागकुमाराः खलु भदन्त ! कियन्तं कालं विरहिता उपपातेन प्रज्ञप्ताः ? गौतम ! जघन्येन एकं समयम्, उत्कृष्टेन चतुर्विंशतिं सुहूर्तान्, एवं सुवर्णकुमाराणाम्, विद्युत्कुमाराणाम्, अग्निकुमाराणाम्, द्वीपकुमाराणाम्, दिक्कुमाराणाम्, उदधिकुमाराणाम्, वायुकुमाराणाम्, स्तनितकुमाराणाम्, प्रत्येकं जघन्येन एकं समयम्, उत्कृष्टेन चतुर्विंशतिं सुहूर्तान्, पृथिवीकायिकाः खलु भदन्त ! कियन्तं कालं विरहिता उपपातेन प्रज्ञप्ताः ?

कहे हैं ? (गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं उक्कोसेणं छम्मासा) हे गौतम ! जघन्य एक समय तक एवं उत्कृष्ट छह मास तक

(असुरकुमाराणं भंते ! केवइयं कालं विरहिया उववाएणं पण्णत्ता ?) हे भगवन् ! असुरकुमार कितने काल तक उपपात से रहित कहे गए हैं ? (गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं उक्कोसेणं चउव्वीसं सुहुत्ता) हे गौतम ! जघन्य एक समय तक, उत्कृष्ट चौबीस सुहूर्त तक (एवं) इसी प्रकार (सुवर्णकुमाराणं) सुवर्णकुमारों का (विज्जुकुमाराणं) विद्युत्कुमारों का (अग्निकुमाराणं) अग्निकुमारों का (द्वीपकुमाराणं) द्वीपकुमारों का (दिक्कुमाराणं) दिक्कुमारों का (उदहिकुमाराणं) उदधिकुमारों का (वायुकुमाराणं) वायुकुमारों का (स्तनितकुमाराणं) स्तनितकुमारों का (पत्तेयं) प्रत्येक का (जहण्णेणं एगं समयं) जघन्य एक समय (उक्कोसेणं चउव्वीसं सुहुत्ता) उत्कृष्ट चौबीस सुहूर्त उपपात विरह कहना

पातथी रहित छेला छे ? (गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं उक्कोसेणं छम्मासा) हे गौतम ! जघन्य ओक समय, उत्कृष्ट छ मास सुधी

(असुरकुमाराणं भंते ! केवइयं कालं विरहिया उववाएणं पण्णत्ता ?) हे भगवन् ! असुरकुमार डेटला काण सुधी उपपातथी रहित छेला छे ? (गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं; उक्कोसेणं चउव्वीसं सुहुत्ता) हे गौतम ! जघन्य ओक समय उत्कृष्ट चौबीस सुहूर्त सुधी (एवं) ओ प्रकारे (सुवर्ण कुमाराणं) सुवर्णकुमारोना (विज्जुकुमाराणं) विद्युत्कुमारोना (अग्निकुमाराणं) अग्निकुमारोना (द्वीपकुमाराणं) द्वीपकुमारोना (दिक्कुमाराणं) दिक्कुमारोना (उदहिकुमाराणं) उदधिकुमारोना (वायुकुमाराणं) वायुकुमारोना (स्तनितकुमाराणं) स्तनितकुमारोना (पत्तेयं) प्रत्येकना (जहण्णेणं एगं समयं) जघन्य ओक समय (उक्कोसेणं चउव्वीसं सुहुत्ता) उत्कृष्ट चौबीस सुहूर्त उपपात रहित छेला

ગૌતમ ! અનુસમયમ્ અવિરહિતાઃ ઉપપાતેન પ્રજ્ઞાતાઃ એવમ્ અપ્કાયિકાનામપિ તેજઃકાયિકાનામપિ, વાયુકાયિકાનામપિ, વનસ્પતિકાયિકાનામપિ અનુસમયમ્ અવિરહિતાઃ ઉપપાતેન પ્રજ્ઞાતાઃ, દ્વીન્દ્રિયાઃ સ્વલ્પ ભદન્ત ! કિયન્તં કાલં વિરહિતાઃ ઉપપાતેન પ્રજ્ઞાતાઃ ? ગૌતમ ! જઘન્યેન એકં સમયમ્ ઉત્કૃષ્ટેન અન્તર્મુહર્તમ્, એવં ત્રીન્દ્રિય ચતુરિન્દ્રિયાઃ, સંમૂર્છિમ પશ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકાઃ સ્વલ્પ ભદન્ત કિયન્તં કાલં વિરહિતા ઉપપાતેન પ્રજ્ઞાતાઃ ? ગૌતમ ! જઘન્યેન એકં સમયમ્, ઉત્કૃષ્ટેન

(પુઠ્ઠવિકાઢ્યાણં મંતે ! કેવદ્વયં કાલં વિરહિયા ઉવવાણં પળ્ણત્તા હે ભગવન્ ! પૃથિવીકાયિક કિતને કાલ તક ઉપપાત સે રહિત કહે હેં ? (ગોયમા ! અણુસમયમવિરહિયં ઉવવાણં પળ્ણત્તા) હે ગૌતમ ! પ્રત્યેક સમય વિના વિરહ કે ઉપપાત કહા હૈ (એવં આડકાઢ્યાણ વિ) હસી પ્રકાર અપ્કાયિકોં કા ઓ (તેડકાઢ્યાણ વિ) તેજસ્કાયિકોં કા ઓ (વાડકાઢ્યાણ વિ) વાયુકાયિકોં કા ઓ (વળસ્સડકાઢ્યાણ વિ) વનસ્પતિકાયિકોં કા ઓ (અણુસમય) પ્રતિસમય (અવિરહિયા) વિરહ સે રહિત (ઉવવાણં) ઉપપાત સે (પળ્ણત્તા) કહે હેં

(વેદંદિયા ણં મંતે ! કેવદ્વયં કાલં વિરહિયા ઉવવાણં પળ્ણત્તા ?) હે ભગવન્ ! દ્વીન્દ્રિય ઝીવ કિતને કાલ તક ઉપપાત સે રહિત કહે હૈ ? (ગોયમા ! જહ્ણણેણં એગં સમયં, ઉક્કોસેણં અંતોમુહુત્તં) હે ગૌતમ ! જઘન્ય એક સમય, ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહર્ત તક (એવં તેદંદિય ચતુરિન્દિયા હસી પ્રકાર ત્રીન્દ્રિય, ચતુરિન્દ્રિય

સંમૂર્છિમપંચિન્દિયતિરિક્કલ્લજોણિયા ણં મંતે ! કેવદ્વયં કાલં વિર

(પુઠ્ઠવિકાઢ્યાણં મંતે ! કેવદ્વયં કાલં વિરહિયા ઉવવાણં પળ્ણત્તા ?) હે ભગવન્ ! પૃથિવીકાયિક ડેટલા સમય સુધી ઉપપાતથી રહિત કહ્યા છે ? (ગોયમા ! (અણુસમયમવિરહિયં ઉવવાણં પળ્ણત્તા ?) હે ગૌતમ ! પ્રત્યેક સમય વિરહ વિનાનો ઉપપાત કહ્યો છે (એવં આડકાઢ્યાણં વિ) એજ પ્રકારે અપ્કાયિકના પણ (તેડકાઢ્યાણં વિ) તેજસ્કાયિકોના પણ (વાડકાઢ્યાણં વિ) વાયુકાયિકોના પણ (વળસ્સડકાઢ્યાણં વિ) વનસ્પતિકાયિકોના પણ (અણુ સમય) પ્રતિ સમયે (અવિરહિયા) વિરહ રહિત (ઉવવાણં) ઉપપાતથી (પળ્ણત્તા) કહ્યા છે

(વેદંદિયાણં મંતે ! કેવદ્વયં કાલં વિરહિયા ઉવવાણં પળ્ણત્તા ?) હે ભગવન્ ! દ્વીન્દ્રિય જીવ ડેટલા કાળ સુધી ઉપપાતથી રહિત કહેલ છે ? (ગોયમા ! જહ્ણણેણં એગં સમયં, ઉક્કોસેણં અંતોમુહુત્તં) હે ગૌતમ ! જઘન્ય એક સમય, ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહર્ત સુધી (એવં તેદંદિય ચતુરિન્દિય) એ રીતે ત્રીન્દ્રિય, ચતુરિન્દ્રિય

अन्तर्मुहूर्तम्, गर्भव्युत्क्रान्तिक पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकाः खलु भदन्त ! कियन्तं कालं विरहिता उपपातेन प्रज्ञप्ताः ? गौतम ! जघन्येन एकं समयम्, उत्कृष्टेन द्वाद-
शमुहूर्तान्, संमूर्च्छिममनुष्याः खलु भदन्त ! कियन्तं ! कालं विरहिता उप-
पातेन प्रज्ञप्ताः ? गौतम ! जघन्येन एकं समयम्, उत्कृष्टेन चतुर्विंशतिमुहूर्तान्,
गर्भव्युत्क्रान्तिकमनुष्याणां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन एकं समयम् उत्कृष्टेन

हिया उववाएणं पणत्ता ?) हे भगवन् ! संमूर्च्छिम पञ्चेन्द्रिय तिर्यच
कितने काल तक उपपात से रहित कहे हैं ? (गोयमा ! जहण्णेणं एगं
समयं, उक्कोसेणं अंतोमुहुत्तं) हे गौतम ! जघन्य एक समय उत्कृष्ट
अन्तर्मुहूर्त तक (गर्भवक्कंतिय पंचिंदियतिरिक्खजोणियाणं भंते !
केवइयं कालं विरहिया उववाएणं पणत्ता ?) हे भगवन् ! गर्भजपञ्चे-
न्द्रिय तिर्यच कितने काल तक उपपात से रहित कहे हैं ? (गोयमा !
जहण्णेणं एगं समयं, उक्कोसेणं वारस मुहुत्ता) हे गौतम ! जघन्य
एक समय उत्कृष्ट वारह मुहूर्त तक (संमूर्च्छिममणुस्साणं
भंते ! केवइयं कालं विरहिया उववाएणं पणत्ता ?) हे भगवन् !
संमूर्च्छिम मनुष्य कितने काल उपपात से रहित कहे हैं ?
(गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं उक्कोसेणं चउवीसं मुहुत्ता) हे
गौतम ! जघन्य एक समय, उत्कृष्ट चौबीस मुहूर्त तक (गर्भवक्कं-
तियमणुस्सा णं पुच्छा ?) गर्भज मनुष्यों के संबंध में प्रश्न ? (गोयमा !

(संमूर्च्छिम पंचिंदियतिरिक्खजोणियाणं भंते ! केवइयं कालं विरहिया उव-
वाएणं पणत्ता ?) हे भगवन् संमूर्च्छिम पञ्चेन्द्रिय तिर्यच डेटला समय सुधी
उपपातथी रहित छडेव छे ? (गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं उक्कोसेणं अंतो-
मुहुत्तं) हे गौतम ! जघन्य ओक समय, उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त

(गर्भवक्कंतिय पंचिंदियतिरिक्खजोणियाणं भंते ! केवइयं कालं विरहिया
उववाएणं पणत्ता ?) हे भगवन् गर्भज पञ्चेन्द्रिय तिर्यच डेटला समय सुधी
उपपातथी रहित छडेव छे ? (गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं, उक्कोसेणं वारस
मुहुत्ता) हे गौतम ! जघन्य ओक समय, उत्कृष्ट बार मुहूर्त सुधी

(संमूर्च्छिम मणुस्साणं भंते ! केवइयं कालं विरहिया उववाएणं पणत्ता ?)
हे भगवन् ! संमूर्च्छिम मनुष्य डेटला समय सुधी उपपातथी रहित छडेव
छे ? (गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं, उक्कोसेणं चउवीसं मुहुत्ता) हे गौतम !
जघन्य ओक समय, उत्कृष्ट चौबीस मुहूर्त सुधी

(गर्भवक्कंतिय मणुस्साणं पुच्छा ?) गर्भज मनुष्योंना सम्बन्धमां प्रश्न ?
(गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं, उक्कोसेणं वारस मुहुत्ता) हे गौतम ! जघन्य

द्वादशमुहूर्तान्, वानव्यन्तराणां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन एकं समयम्, उत्कृष्टेन चतुर्विंशतिमुहूर्तान् ज्योतिष्काणां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन एकं समयम्, उत्कृष्टेन चतुर्विंशतिमुहूर्तान्, सौधर्मे कल्पे देवाः खलु भदन्त ! कियन्तं कालं विरहिताः उपपातेन प्रज्ञप्ता ? जघन्येन एकं समयम्, उत्कृष्टेन चतुर्विंशतिमुहूर्तान् इशाने कल्पे देवानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन एकं समयम्, उत्कृष्टेन चतुर्विंशतिमुहूर्तान् सनत्कुमारे कल्पे देवानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन एकं समयम्, जहण्णेणं एगं समयं उक्कोसेणं धारस्स मुहुत्ता) हे गौतम जघन्य एक समय, उत्कृष्ट धारह मुहुत्तं तक

(वाणमंतराणं पुच्छा ?) वानव्यन्तर देवों के विषय में प्रश्न ? (गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं, उक्कोसेणं चउव्वीसं मुहुत्ता) गौतम ! जघन्य एक समय तक, उत्कृष्ट चौबीस मुहूर्त तक (जोइसियाणं पुच्छा ?) ज्योतिष्कों के विषय में प्रश्न ? (गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं उक्कोसेणं चउव्वीसं मुहुत्ता) हे गौतम ! जघन्य एक समय, उत्कृष्ट चौबीस मुहूर्त तक

(सोहम्मे कप्पे देवाणं भन्ते ! केवइयं कालं विरहिया उववाएणं ?) हे भगवन् ! सौधर्मकल्प में देव कितने काल तक उपपात से विरहित कहे गए हैं ? (गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं, उक्कोसेणं चउव्वीसं मुहुत्ता) हे गौतम ! जघन्य एक समय, उत्कृष्ट चौबीस मुहूर्त तक (ईसाणे कप्पे देवाणं पुच्छा) ईशानकल्पमें देवों के उपपात के विरह का प्रश्न ? (गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं उक्कोसेणं चउव्वीसं मुहुत्ता) हे गौतम !

ओ३ समय, उत्कृष्ट धार मुहूर्त सुधी

(वाणमंतराणं पुच्छा ?) वानव्यन्तर देवाना विषयमां प्रश्न ? (गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं, उक्कोसेणं चउव्वीसं मुहुत्ता) हे गौतम ! जघन्य ओ३ समय उत्कृष्ट चौबीस मुहूर्त सुधी

(जोइसियाणं पुच्छा ?) ज्योतिष्केना विषयमां प्रश्न ? (गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं उक्कोसेणं चउव्वीसं मुहुत्ता) हे गौतम ! जघन्य ओ३ समय, उत्कृष्ट चौबीस मुहूर्त सुधी

(सोहम्मे कप्पे देवाणं भन्ते ! केवइयं कालं विरहिया उववाएणं पण्णत्ता ?) हे भगवन् ! सौधर्म कल्पमां देव कितना समय सुधी उपपातधी विरहित कहेला छे ? (गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं, उक्कोसेणं चउव्वीसं मुहुत्ता) हे गौतम ! जघन्य ओ३ समय, उत्कृष्ट चौबीस मुहूर्त सुधी

(ईसाणकप्पे देवाणं पुच्छा ?) ईशान कल्पमां देवाना उपपातना विरहने प्रश्न ? (गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं उक्कोसेणं चउव्वीसं मुहुत्ता) हे गौतम !

ઉત્કૃષ્ટેન નવ રાત્રિદિનાનિ વિંશતિ મુહૂર્તાઃ માહેન્દ્રે કલ્પે દેવાનાં પૃચ્છા ગૌતમ ! જઘન્યેન એકં સમયમ્, ઉત્કૃષ્ટેન દ્વાદશરાત્રિદિનાનિ દશમુહૂર્તાન વ્રહ્મલોકે દેવાનાં પૃચ્છા, ગૌતમ ! જઘન્યેન એકં સમયમ્ ઉત્કૃષ્ટેન અર્ધત્રયોવિંશતિરાત્રિ દિનાનિ, લાન્તકદેવાનાં પૃચ્છા, ગૌતમ ! જઘન્યેન એકં સમયમ્ ઉત્કૃષ્ટેન પશ્ચ-
ચત્વારિંશદ્રાત્રિદિનાનિ, મહાશુક્રદેવાનાં પૃચ્છા, ગૌતમ ! જઘન્યેન એકં સમ-

જઘન્ય એક સમય, ઉત્કૃષ્ટ ચૌવીસ મુહૂર્ત તક (સનંકુમારે કલ્પે દેવાણં પુચ્છા ?) સનત્કુમાર કલ્પ મેં દેવોં કે ઉપપાત કે વિરહ કા પ્રશ્ન ? (ગોયમા ! જહ્ણણેણં એગં સમયં, ઉક્કોસેણં ણવ રાઈંદિયાઈં વીસં મુહુત્તાઈં) હે ગૌતમ ! જઘન્ય એક સમય, ઉત્કૃષ્ટ નૌ રાત્રિ-દિન ઔર વીસ મુહૂર્ત તક (માહિંદે દેવાણં પુચ્છા ?) માહેન્દ્ર કલ્પ મેં દેવોં કે ઉપપાત વિરહ કી પૃચ્છા ? (ગોયમા ! જહ્ણણેણં એગં સમયં, ઉક્કોસેણં વારસ રાઈંદિયાઈં દસમુહુત્તા) હે ગૌતમ ! જઘન્ય એક સમય, ઉત્કૃષ્ટ વારહ રાત્રિ-દિન ઔર દસ મુહૂર્ત (વંમલોણ દેવાણં પુચ્છા ?) વ્રહ્મલોક કલ્પ કે દેવોં સંવંધી પૃચ્છા ? (ગોયમા ! જહ્ણણેણં એગં સમયં, ઉક્કોસેણં અદ્વતેવીસં રાઈંદિયાઈં) હે ગૌતમ ! જઘન્ય એક સમય, ઉત્કૃષ્ટ સાઢે વાઈંસ રાત્રિ દિન (લંતગદેવાણં પુચ્છા ?) લાન્તક કલ્પ કે દેવોં સંવંધી પૃચ્છા ? (ગોયમા ! જહ્ણણેણં એગં સમયં, ઉક્કોસેણં પળતાલીસં રાઈંદિયાઈં) હે ગૌતમ ! જઘન્ય એક સમય, ઉત્કૃષ્ટ પૈતાલીસ રાત્રિ દિન (મહાશુક્રકે દેવાણં પુચ્છા ?) મહા-

જઘન્ય એક સમય ઉત્કૃષ્ટ ચૌવીસ મુહૂર્ત મુધી

(સનંકુમારે કલ્પે દેવાણં પુચ્છા ?) સનત્કુમાર કલ્પમાં દેવોના ઉપપાતના વિરહનો પ્રશ્ન ? (ગોયમા ! જહ્ણણેણં એગં સમયં, ઉક્કોસેણં ણવ રાઈંદિયાઈં વીસં મુહુત્તા) હે ગૌતમ ! જઘન્ય એક સમય, ઉત્કૃષ્ટ નવ રાત્રિ દિન અને વીસ મુહૂર્ત મુધી

(માહિંદે દેવાણં પુચ્છા ?) માહેન્દ્ર કલ્પમાં દેવોના ઉપપાત વિરહનો પ્રશ્ન ? (ગોયમા ! જહ્ણણેણં એગં સમયં ઉક્કોસેણં વારસ રાઈંદિયાઈં દસ મુહુત્તા) હે ગૌતમ ! જઘન્ય એક સમય, ઉત્કૃષ્ટ બાર રાત્રિ દિન અને દશ મુહૂર્ત

(વંમલોણ દેવાણં પુચ્છા ?) વ્રહ્મલોક કલ્પમાં દેવોના સમ્બંધી પૃચ્છા ? (ગોયમા ! જહ્ણણેણં એગં સમયં ઉક્કોસેણં અદ્વતેવીસં રાઈંદિયાઈં) હે ગૌતમ ! જઘન્ય એક સમય, ઉત્કૃષ્ટ સાડા બાવીસ રાત્રિ દિન

(લંતગદેવાણં પુચ્છા ?) લાન્તક કલ્પના દેવોની પૃચ્છા ? (ગોયમા ! જહ્ણણેણં એગં સમયં, ઉક્કોસેણં પળતાલીસં રાઈંદિયાઈં) હે ગૌતમ ! જઘન્ય એક સમય, ઉત્કૃષ્ટ પિસ્તાલીસ રાત્રિ દિન

यम् उत्कृष्टेन अशीतिरात्रिदिनानि, सहस्रारे देवानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन एकं समयम्. उत्कृष्टेन रात्रिदिनशतम्, आनतदेवानां पृच्छा गौतम ! जघन्येन एकं समयम् उत्कृष्टेन संख्येयमासान्, प्राणत देवानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन एकं समयम् उत्कृष्टेन संख्येय मासान् आरणदेवानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन एकं समयम्, उत्कृष्टेन संख्येयवर्षाणि, अच्युतदेवानां पृच्छा, गौतम ! जघ-

शुककल्प के देवों के संबंध में पृच्छा ? (गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं उक्कोसेणं असीई राइंदियाइं) हे गौतम ! जघन्य एक समय, उत्कृष्ट अस्सी रात्रिदिन (सहस्रारे देवाणं पुच्छा ?) सहस्रार कल्प में देवों संबंधी पृच्छा ? (गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं, उक्कोसेणं राइंदियसयं) हे गौतम ! जघन्य एक समय, उत्कृष्ट एक सौ रात्रिदिनो (आणय देवाणं पुच्छा ?) अनन्त कल्प के देवों संबंधी पृच्छा ? (गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं उक्कोसेणं संखेज्जमासा) हे गौतम ! जघन्य एक समय, उत्कृष्ट संख्यात मास तक (पाणयदेवाणं पुच्छा ?) प्राणत के उपपातविरह की पृच्छा ? (गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं, उक्कोसेणं संखेज्जमासा) हे गौतम ! जघन्य एक समय, उत्कृष्ट संख्यात मास (आरणदेवाणं पुच्छा ?) आरणदेवों संबंधी पृच्छा ? (गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं, उक्कोसेणं संखिज्जमासा) हे गौतम ! जघन्य

(महासुक्के देवाणं पुच्छा ?) महाशुक कल्पना देवानां संबंधी पृच्छा ? (गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं, उक्कोसेणं असीई राइंदियाइं) हे गौतम ! जघन्य एक समय अने उत्कृष्ट अस्सी रात्रि दिवस

(सहस्रारे देवाणं पुच्छा ?) सहस्रार कल्पमां देवो संबंधी पृच्छा ? (गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं उक्कोसेणं राइंदियसयं) हे गौतम ! जघन्य एक समय उत्कृष्ट एक सौ रात्रि दिन

(आणयदेवाणं पुच्छा ?) आनत कल्पना देवो संबंधी पृच्छा ? (गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं, उक्कोसेणं संखेज्जमासा) हे गौतम ! जघन्य एक समय उत्कृष्ट संख्यात मास सुधी

(पाणय देवाणं पुच्छा ?) प्राणत देवाना उपपात विरहनी पृच्छा ? (गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं, उक्कोसेणं संखेज्जमासा) हे गौतम ! जघन्य एक समय उत्कृष्ट संख्यात मास

(आरणदेवाणं पुच्छा ?) आरण देवो संबंधी पृच्छा ? (गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं, उक्कोसेणं संखिज्जमासा) हे गौतम ! जघन्य एक समय, उत्कृष्ट संख्यात वर्ष

न्येन एकं समयम् उत्कृष्टेन संख्येयवर्षाणि, अधस्तनग्रैवेयकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन एकं समयम् उत्कृष्टेन संख्येयानि वर्षशतानि, मध्यम ग्रैवेयकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन एकं समयम् उत्कृष्टेन संख्येयानि वर्षसहस्राणि उपरिमग्रैवेयकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन एकं समयम्, उत्कृष्टेन संख्येयानि वर्षशतसहस्राणि, विजयवैजयन्तजयन्तापराजितानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन एकं

एक समय, उत्कृष्ट संख्यातवर्ष (अच्युतदेवाणं पृच्छा ?) अच्युत देवों संबंधी पृच्छा ? (गोयमा ! जहण्णेणं एगं, समयं उक्कोसेणं संखिज्जवासा) हे गौतम ! जघन्य एक समय उत्कृष्ट संख्यात वर्ष ।

(हिड्ढिमगेविज्जाणं पृच्छा ?) अधस्तन ग्रैवेयकों के संबंध में पृच्छा (गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं, उक्कोसेणं संखिज्जाइं वाससयाइं) हे गौतम ! जघन्य एक समय, उत्कृष्ट संख्यात सौ वर्ष (मज्झिमगेविज्जाणं पृच्छा ?) मध्यम ग्रैवेयकों संबंधी प्रश्न ? (गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं, उक्कोसेणं संखिज्जाइं वाससहस्साइं) हे गौतम ! जघन्य एक समय, उत्कृष्ट संख्यात हजार वर्ष (उपरिमगेविज्जाणं पृच्छा ?) ऊपरी ग्रैवेयकों संबंधी पृच्छा ? (गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं उक्कोसेणं संखिज्जाइं वाससयसहस्साइं) हे गौतम ! जघन्य एक समय, उत्कृष्ट संख्यात लाख वर्ष

(विजयवेजयं जयंत अपराजिय देवाणं पृच्छा ?) विजय, वैजयन्त

(अच्युतदेवाणं पृच्छा ?) अच्युत देवों संबंधी पृच्छा ? (गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं उक्कोसेणं संखिज्जवासा) हे गौतम ! जघन्य ओक समय उत्कृष्ट संख्यात वर्ष

(हिड्ढिम गेविज्जाणं पृच्छा ?) अधस्तन ग्रैवेयकों के संबंध में पृच्छा ? (गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं उक्कोसेणं संखिज्जाइं वाससयाइं) हे गौतम ! जघन्य ओक समय, उत्कृष्ट सौ वर्ष

(मज्झिम गेविज्जाणं पृच्छा ?) मध्यम ग्रैवेयकों के संबंध में पृच्छा ? (गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं उक्कोसेणं संखिज्जाइं वाससहस्साइं) हे गौतम ! जघन्य ओक समय, उत्कृष्ट संख्यात हजार वर्ष

(उपरिम गेविज्जाणं पृच्छा ?) ऊपरी ग्रैवेयकों के संबंध में पृच्छा ? (गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं, उक्कोसेणं संखिज्जाइं वाससयसहस्साइं) हे गौतम ! जघन्य ओक समय, उत्कृष्ट संख्यात लाख वर्ष

(विजय वेजयंत जयन्त अपराजियदेवाणं पृच्छा ?) विजय, वैजन्त, जयन्त,

समयम्, उत्कृष्टेन असंख्येयं कालम्, सर्वार्थसिद्धकदेवानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन एकं समयम्, उत्कृष्टेन पत्योपमस्य संख्येयभागम्, सिद्धाः खलु भदन्त ! कियन्तं कालं विरहिता सिद्ध्या प्रज्ञप्ताः ? गौतम ! जघन्येन एकं समयम् उत्कृष्टेन पद्मासान् ।

टीका—पूर्वोक्तरीत्या उत्कृष्टेन द्वादश मुहूर्तान् यावत् सामान्य नैरयिकादीनामुत्पातोद्वर्तना विरहविषयकं प्रथमं द्वारं प्ररूप्य अथ विशेष नैरयिकादीनामुत्कृष्टेन चतुर्विंशति मुहूर्तादिपर्यन्तमुत्पातोद्वर्तनाविरहविषयकं द्वितीयं द्वारं

जयन्त, अपराजित देवों संबंधी पृच्छा ? (गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं उक्कोसेणं असंखेज्जं कालं) हे गौतम ! जघन्य एक समय, उत्कृष्ट असंख्यात काल (सव्वट्टसिद्धगदेवाणं पुच्छा ?) सर्वार्थसिद्ध के देवों में उपपात के विरह की पृच्छा ? (गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं उक्कोसेणं पलिओवमस्स संखेज्जभागं) जघन्य एक समय उत्कृष्ट पत्योपम का संख्यातवां भाग

(सिद्धाणं भंते ! केवइयं कालं विरहिया सिज्झणाए पणत्ता ?) हे भगवन् ! सिद्ध जीवों की सिद्धि का विरहकाल कितना कहा है ? (गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं, उक्कोसेणं छम्मासा) हे गौतम ! जघन्य एक समय, उत्कृष्ट छहमास ॥ २ ॥

टीकार्थ—पीछले सूत्र में बतलाया गया था कि नारक आदि कों के उपपात और उद्वर्त्सन के विरह का काल चारह मुहूर्त है, अर्थात् नरकगति में अगर कोई भी जीव उत्पन्न नहीं हो तो चारह मुहूर्त तक

अपराजित देवो संबंधी पृच्छा ? (गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं, उक्कोसेणं असंखेज्जं कालं) हे गौतम ! जघन्य एक समय उत्कृष्ट असंख्यात काल

(सव्वट्टसिद्धग देवाणं पुच्छा ?) सर्वार्थ सिद्धता देवोमां उपपातना विरहणी पृच्छा ? (गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं, उक्कोसेणं पलिओवमस्स संखेज्जभागं) हे गौतम जघन्य एक समय, उत्कृष्ट पत्योपमना संख्यातमे भाग

(सिद्धाणं भंते ! केवइयं कालं विरहिया सिज्झणाए पणत्ता ?) हे भगवन् ! सिद्ध जीवोनी सिद्धिना विरह काल डेट्थो छे ? (गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं) उक्कोसेणं छम्मासा) हे गौतम ! जघन्य एक समय, उत्कृष्ट छ मास ॥ २ ॥

टीकार्थ—पाछला सूत्रमां गताव्यु हुतुं के नारक आदिदेवो उपपात अने उद्वर्त्तनान्त विरहने काल गार मुहूर्त छे. अर्थात् नरक गतिमां अगर कोछ पणु एव उत्पन्न न थाय तो, गार मुहूर्त सुधी उत्पन्न नथी थता ओव

પ્રરૂપયિતુમાહ—‘રયણપ્પમાપુઢવિનેરહયાણં મંતે ! કેવદ્દયં કાલં વિરહિયા ઉવવાણં પેણત્તા ? ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—હે ભદન્ત ! રત્નપ્રમાપૃથિવી નૈરયિકાઃ સ્વલુ કિયન્તં કાલં ઉપપાતેન વિરહિતાઃ—શૂન્યાઃ પ્રજ્ઞસાઃ ? અન્ય ભવસ્યાઃ પ્રાણિનસ્તં ભવં પરિત્યજ્ય કિયત્કાલાનન્તરં રત્નપ્રમાપૃથિવીનૈરયિકત્વેન ઉત્પચન્તે ?’ ઇતિ પ્રશ્નાશયઃ ભગવાન્ આહ—‘ગૌયમા !’ હે ગૌતમ ! ‘જહ્વણેણં ઇણં સમયમ્, ઉવ્વકોસેણ ચઉવ્વીસં મુહુત્તા’ જઘન્યેન એકં સમયમ્, ઉત્ક્રુષ્ટેન ચતુર્વિંશતિ મુહુ-ર્તાન્ યાવત્ રત્નપ્રમાપૃથિવી નૈરયિકાઃ ઉત્પાતેન વિરહિતાઃ પ્રજ્ઞસાઃ, ગૌતમઃ ! પૃચ્છતિ—‘સંકરપ્પમાપુઢવિનેરહયાણં મંતે ! કેવદ્દયં કાલં વિરહિયા ઉવવાણં

ઉત્પન્ન નહીં હોતા હસી પ્રકાર યદિ કોઈ ઢી જીવ નારકગતિ સે ન નિકલે તો ચારહ મુહૂર્ત્ત તક નહીં નિકલતા । યહ ઉપપાત ઓર ઉદ્-વર્તના કે વિરહ કા ઉત્ક્રુષ્ટ કાલ હૈ, હસી પ્રકાર અન્ય ગતિયો કે ઉપપાત ઓર વિરહ કા મિ કાલ ઘતલાયા જા ચુકા હૈ, યગર વહ કથન સામાન્ય દૃષ્ટિ સે થા । પ્રસ્તુત સૂત્ર મેં વિશેષ રૂપ સે રત્નપ્રમા ભૂમિ ઓદિ સે ઉપપાત ઓર ઉદ્વર્તન કે વિરહ કા કાલ કિતના હૈ, યહ દિખલાતે હૈ—

ગૌતમ સ્વામી પ્રશ્ન કરતે હૈ—હે ભગવન્ ! રત્નપ્રમા પૃથ્વી કે નારક કિતને સમય તક ઉપપાત સે વિરહિત રહતે હૈ ? અર્થાત્ રત્નપ્રમા મેં યગર કોઈ જીવ ઉત્પન્ન ન હો તો કિતને સમય તક ઉત્પન્ન ન હો ?

ભગવાન્ ઉત્તર દેતે હૈ—હે ગૌતમ ! જઘન્ય એક સમય તક ઓર ઉત્ક્રુષ્ટ ચૌવીસ મુહૂર્ત્ત તક રત્નપ્રમા પૃથ્વી કે નારક ઉપપાત સે વિરહિત રહતે હૈ,

શીતે યદિ કોઈ પશુ છવ નરક ગતિથી ન નીકળે તો યાર મુહૂર્ત્ત મુધી ન નીકળે, ઓ ઉપપાત ઓને ઉદ્વર્તનાના વિરહનો ઉત્ક્રુષ્ટ કાળ છે. ઓ પ્રકારે અન્ય ગતિયોના ઉપપાત ઓને વિરહનો કાળ બતાવી દીધેલો છે. પશુ ઓ કથન સામાન્ય દૃષ્ટિએ હલુ. પ્રસ્તુત સૂત્રમાં વિશેષ રૂપથી રત્નપ્રમા ભૂમિ ઓદિમાં ઉપપાત ઓને ઉદ્વર્તનાના વિરહનો કાળ કેટલો છે. ઓ બતાવે છે—

શ્રી ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે:— હે ભગવન્ ! રત્નપ્રમા પૃથ્વીના નારક કેટલા સમય મુધી ઉપપાતથી વિરહિત રહે છે ? અર્થાત્ રત્નપ્રમામાં યગર કોઈ છવ ઉત્પન્ન ન થાય તો કેટલા સમય મુધી ઉત્પન્ન ન થાય ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે :—હે ગૌતમ ! જઘન્ય એક સમય મુધી ઓને ઉત્ક્રુષ્ટ ચૌવીસ મુહૂર્ત્ત મુધી રત્નપ્રમા પૃથ્વીના નારક ઉપપાતથી વિરહિત રહે છે.

पण्णत्ता ! हे भदन्त ! शर्कराप्रभापृथिवी नैरयिकाः कियन्तं कालम् उपपातेन विरहिता प्रज्ञप्ता ? भगवान् आह—‘गोयमा ? हे गौतम ! ‘जहण्णेणं एगं समयं, उक्कोसेणं सत्त राईदियाणि’ जघन्येन एकं समयम्, उत्कृष्टेन सप्त रात्रिं दिनानि-यावत् शर्कराप्रभापृथिवी नैरयिकाः उपपातेन विरहिताः प्रज्ञप्ताः, गौतमः पृच्छति—‘वालुकाप्रभापुढविनेरइयाणं भंते ! केवइयं कालं विरहिया उववाएणं पण्णत्ता ?’ हे भदन्त ! वालुकाप्रभापृथिवीनैरयिकाः खलु कियन्तं कालम् उपपातेन विरहिताः प्रज्ञप्ताः ! भगवान् आह—‘गोयमा ! हे गौतम ! ‘जहण्णेणं एगं समयं उक्कोसेणं अद्धमासं’ जघन्येन एकं समयम्, उत्कृष्टेन अर्द्धमासं यावत् वालुकाप्रभापृथिवी नैरयिकाः उपपातेन विरहिताः प्रज्ञप्ताः गौतमः पृच्छति—‘पंकप्रभापुढविनेरइयाणं भंते ! केवइयं कालं विरहिया उववायेणं पण्णत्ता ? हे भदन्त ! पङ्कप्रभापृथिवीनैरयिकाः खलु कियन्तं कालं यावत्, उपपातेन विरहिताः प्रज्ञप्ताः ! भगवान् आह—‘गोयमा ! हे गौतम ! ‘जहण्णेणं एगं

गौतम—हे भगवन् ! शर्कराप्रभा पृथ्वी के नारक कितने काल तक उपपात से रहित होते हैं ?

भगवान्—हे गौतम ! जघन्य एक समय तक और उत्कृष्ट सात रात—दिन तक, अर्थात् शर्कराप्रभा में अगर कोई नारक उत्पन्न न हो तो अधिक से अधिक सात रात दिन तक उत्पन्न नहीं होता ।

गौतम—हे भगवन् ! वालुकाप्रभा पृथ्वी के नारक कितने काल तक उपपात से विरहित होते हैं ?

भगवान्—हे गौतम ! जघन्य एक समय, उत्कृष्ट अर्द्ध मास तक

गौतम—हे भगवन् ! पंकप्रभा पृथ्वी के नारक कितने काल तक उपपात से विरहित कहे हैं ?

श्री गौतमस्वामी—हे भगवन् शर्कराप्रभा पृथ्वीना नारक डेटला काण सुधी उपपातधी रडित छाय छे ?

श्री भगवान्—हे गौतम ! जघन्य ओक समय सुधी अने उत्कृष्ट सात रात दिन सुधी अर्थात् शर्कराप्रभाभां डेअर नारक उत्पन्न न थाय तो अधिकधी अधिक सात रात दिन सुधी उत्पन्न नथी थता.

श्री गौतमस्वामी—हे भगवन् वालुकाप्रभा पृथ्वीना नारक डेटला काण सुधी उपपातधी विरडित अने छे ?

श्री भगवान्—हे गौतम ! जघन्य ओक समय, उत्कृष्ट अर्द्ध मास सुधी.

श्री गौतमस्वामी—हे भगवन् ! पंकप्रभा पृथ्वीना नारक डेटला काण सुधी उपपातधी विरडित कइया छे ?

समयं उक्कोसेणं मासं' जघन्येन एकं समयम् उत्कृष्टेन मासं यावत् धूमप्रभा-
 पृथिवी नैरयिकाः उपपातेन विरहिताः प्रज्ञप्ताः गौतमः पृच्छति—'धूमप्रभापु-
 ष्विनेरइयाणं भंते ! केवइयं कालं विरहिया उववायेणं पणत्ता ?' हे भदन्त !
 धूमप्रभापृथिवीनैरयिकाः खलु कियन्तं कालम् उपपातेन विरहिताः प्रज्ञप्ताः ?
 भगवान् आह 'गोयमा ! हे गौतम ! 'जहण्णेणं एगं समयम्, उक्कोसेणं दो मासा'
 जघन्येन एकं समयम्, उत्कृष्टेन द्वौ मासौ यावत् धूमप्रभापृथिवी नैरयिकाः उप-
 पातेन विरहिताः प्रज्ञप्ताः, गौतमः पृच्छति—'तमापुष्विनेरइयाणं भंते ! केव-
 इयं कालं विरहिया उववाएणं पणत्ता ?' हे भदन्त ! तमापृथिवी नैरयिकाः
 खलु कियन्तं कालं यावत् उपपातेन विरहिताः प्रज्ञप्ताः ! भगवान् आह—
 'गोयमा !' हे गौतम ! 'जहण्णेणं एगं समयं उक्कोसेणं चत्तारि मासा' जघन्येन
 एकं समयम् उत्कृष्टेन चतुरो मासान् यावत् तमापृथिवीनैरयिकाः उपपातेन
 विरहिताः प्रज्ञप्ताः, गौतमः पृच्छति—'अहे सत्तमापुष्विनेरइयाणं भंते ! केवइयं
 कालं विरहिया उववाएणं पणत्ता ?' हे भदन्त ! अधः सप्तमपृथिवीनैरयिकाः
 खलु कियन्तं कालम् उपपातेन विरहिताः प्रज्ञप्ताः ! भगवान् आह—'गोयमा ?

भगवान्—हे गौतम ! जघन्य एवं उत्कृष्ट एक मास तक ।

गौतम—हे भगवन् ! धूमप्रभा पृथ्वी के नारक कितने काल तक
 उपपात से विरहित कहे हैं ?

भगवान्—जघन्य एक समय उत्कृष्ट दो मास तक ।

गौतम—तमःप्रभा पृथ्वी के नारक कितने काल तक उपपात से
 विरहित कहे हैं ?

भगवान्—जघन्य एक समय, उत्कृष्ट चार मास तक ।

गौतम—हे भगवन् ! अधःसप्तम पृथ्वी के नारक कितने काल तक
 उपपात से विरहित कहे हैं ?

श्री लज्जवान्—हे गौतम ! जघन्य ओक समय, उत्कृष्ट ओक मास सुधी.

श्री गौतमस्वामी—हे लज्जवन् ! धूमप्रभा पृथ्वीना नारक डेटला समय
 उपपातधी रहित कहेला छे ?

श्री लज्जवान्—हे गौतम ! जघन्य ओक समय, उत्कृष्ट ओ मास सुधी.

श्री गौतमस्वामी—हे लज्जवन् ! तमःप्रभा पृथ्वीना नारक डेटला समय
 सुधी उपपातधी रहित कहेला छे ?

श्री लज्जवान्—गौतम ! जघन्य ओक समय, उत्कृष्ट चार मास सुधी.

श्री गौतमस्वामी—हे लज्जवन् ! अधःसप्तम पृथ्वीना नारक डेटला काल
 सुधी उपपातय । विरहित कहेला छे ?

हे गौतम ! 'जहण्णेणं एगं समयं उक्कोसेणं छम्मासा' जघन्येन एकं समयम्, उत्कृष्टेन पद्मासान् यावत् । अथ सप्तम पृथिवीतैरयिकाः उपपातेन विरहिताः प्रज्ञप्ताः । गौतमः पृच्छति—'असुरकुमाराणं भंते ! केवड्यं कालं विरहिया उववा-
एणं पणत्ता ?' हे भदन्त ! असुरकुमाराः खलु कियन्तं कालम् उपपातेन विर-
हिताः प्रज्ञप्ताः ? भगवान् आह—'गोयमा !' हे गौतम ! 'जहण्णेणं एगं समयं,
उक्कोसेणं चउव्वीसं मुहुत्ता' जघन्येन एकं समयम् उत्कृष्टेन चतुर्विंशतिमुहूर्तान्
यावत् असुरकुमारा उपपातेन विरहिताः प्रज्ञप्ताः । गौतमः पृच्छति—'नागकुमा-
राणं भंते ! केवड्यं कालं विरहिया उववाएणं पणत्ता ?' हे भदन्त ! नागकुमाराः
खलु कियन्तं कालम् उपपातेन विरहिताः प्रज्ञप्ताः ? भगवान् आह—'गोयमा !'
हे गौतम ! जहण्णेणं एगं समयं उक्कोसेणं चउव्वीसं मुहुत्ता' जघन्येन एकं
समयम्, उत्कृष्टेन चतुर्विंशति मुहूर्तान् यावत् नागकुमाराः उपपातेन विर-
हिताः प्रज्ञप्ताः । 'एवं सुवर्णकुमाराणं' एवम् असुरकुमारादिवदेव सुवर्णकुमाराणाम्,

भगवान्—हे गौतम ! जघन्य एक समय, उत्कृष्ट छहमासतक ।

गौतम—हे भगवन् ! असुरकुमारों के उपपात का विरह कितने
काल का कहा है अर्थात् कोई भी जीव असुरकुमार जाति में यदि
उत्पन्न न हो तो कितने काल तक उत्पन्न न हो ?

भगवान्—हे गौतम ! जघन्य एक समय तक उत्कृष्ट चौबीस
मुहूर्त तक असुरकुमारों के विरह कहा है ?

गौतम—हे भगवन् ! नागकुमारों के उपपात का विरह कितने
काल का कहा है ?

भगवान्—जघन्य एक समय, उत्कृष्ट चौबीस मुहूर्त तक ।

असुरकुमारों के समान ही सुवर्णकुमारों विद्युत्कुमारों, अग्नि-

श्री भगवान्—हे गौतम ! जघन्य ओक समय, उत्कृष्ट छ मास सुधी.

श्री गौतमस्वामी—हे भगवन् ! असुरकुमारोना उपपातनो विरह डेटला
क्षणो कह्यो छे ? अर्थात् केछ पणु एव असुरकुमार जातिमा ले उत्पन्न न
थाय तो डेटला समय सुधी उत्पन्न न थाय ?

श्री भगवान्—हे गौतम ! जघन्य ओक समय सुधी, उत्कृष्ट चौबीस
मुहूर्त सुधी असुरकुमारोना उपपातनो विरह छहयो छे.

श्री गौतमस्वामी—हे भगवन् ! नागकुमारोना उपपातनो विरह डेटला
समयनो कह्यो छे ?

श्री भगवान्—हे गौतम ! जघन्य ओक समय, उत्कृष्ट चौबीस मुहूर्त
सुधी असुरकुमारोनी समान न सुवर्णकुमारो, विद्युत्कुमारो, अग्निकुमारो,

‘વિજ્ઞકુમારાણં’ વિદ્યુત્કુમારાણામ્, ‘અગ્નિકુમારાણં’ અગ્નિકુમારાણામ્, ‘દીવં-
કુમારાણં’ દ્રીપકુમારાણામ્, ‘દિશાકુમારાણં’ દિશાકુમારાણામ્, ‘ઉદહિકુમારાણં’
ઉદધિકુમારાણામ્, ‘વાયુકુમારાણં’ વાયુકુમારાણામ્, ‘થણિયકુમારાણં’ સ્તનિત-
કુમારાણામ્, ‘પત્તેયં જહ્ણણેણં ઇગં સમયં’ પ્રત્યેકમ્, જઘન્યેન એકં સમયમ્
‘ઉક્કોસેણં ચઉવ્વીસં મુહુત્તા’ ઉત્કૃષ્ટેન ચતુર્વિંશતિ મુહુર્તાન્ યાવત્ ઉપપાતેન
વિરહિતં વક્તવ્યમ્, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—‘પુઠ્ઠવિકાઙ્યાણં મંતે ! કેવદ્ધયં કાલં વિરહિયા
ઉવ્વાણં પણ્ણત્તા ?’ હે મદન્ત ! પૃથિવીકાયિકા સ્વલુ ક્રિયન્તં કાલમ્ ઉપપાતેન
વિરહિતાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ ? મગવાન્ આહ—‘ગોયમા !’ હે ગૌતમ ! ‘અણુસમયમવિરહિયં
ઉવ્વાણં પણ્ણત્તા’ અણુસમયમ્—પ્રતિસમયમ્ ઉપપાતેન અવિરહિતાઃ પૃથિવીકા-
યિકાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ ‘એવં આઉકાઙ્યાણ વિ’ એવમ્ પૃથિવીકાયિકવદેવ અપ્કાયિકાના-
મપિ ‘તેઉકાઙ્યાણ વિ’ તેજઃકાયિકાનામપિ ‘વાઉકાઙ્યાણ વિ’ વાયુકાયિકા-
નામપિ ‘વણસ્સઙ્કાઙ્યાણ વિ’ વનસ્પતિકાયિકાનામપિ ‘અણુસમયં અવિરહિયા
કુમારોં, દ્રીપકુમારોં, દિશાકુમારોં, ઉદધિકુમારોં વાયુકુમારોં ઔર
સ્તનિકુમારોં મેં સે પ્રત્યેક કે ઉપપાત કા વિરહ જઘન્ય એક સમય
તક ઔર ઉત્કૃષ્ટ ચૌવીસ મુહૂર્ત્ત તક સમજ્ઞના ચાહિયે ।

ગૌતમ—હે મગવન્ ! પૃથ્વીકાયિકોં કે ઉપપાત કા વિરહ કિતને
કાલ કા હૈ ?

મગવાન્—હે ગૌતમ ! પૃથ્વીકાયિક પ્રત્યેક સમય ઉપપાત સે અવિ-
રહિત હેં, અર્થાત્ વે પ્રતિસમય ઉત્પન્ન હોતે રહતે હૈ કોઈ એક ઔ સમય
એસા નહીં જઞ પૃથ્વીકાયિકોં કા ઉપપાત ન હોતા હો । પૃથ્વીકાયિકોં
કે સમાન અપ્કાયિકોં કા તથા તેજસ્કાય, વાયુકાય ઔર વનસ્પતિ
કાય કે જીવોં કા ઔ નિરન્તર પ્રતિસમય ઉપપાત કહના ચાહિયે ।

દ્રીપકુમારો, દિશાકુમારો, ઉદધિકુમારો, વાયુકુમારો, અને સ્તનિકુમારોમાંથી
પ્રત્યેકના ઉપપાતનો વિરહ જઘન્ય એક સમય સુધી અને ઉત્કૃષ્ટ ચૌવીસ
મુહૂર્ત સુધી સમજવો જોઈએ.

શ્રી ગૌતમસ્વામી—પૃથ્વીકાયિકોના ઉપપાતનો વિરહ કેટલો કાળ કહ્યો છે ?

શ્રી મગવાન્—હે ગૌતમ ! પૃથ્વીકાયિક પ્રત્યેક સમય ઉપપાતથી અવિરહિત છે
અર્થાત્ તેઓ પ્રતિ સમય ઉત્પન્ન થયા કરે છે, કોઈ એક પણ એવો સમય
નથી કે પૃથ્વીકાયિકોના ઉપપાત ન થતો હોય. પૃથ્વીકાયિકોની સમાન અપ્કા-
યિકોના, તથા તેજસ્કાયિક, વાયુકાય, અને વનસ્પતિકાયના એવોનો પણ નિરન્તર
પ્રતિસમય ઉપપાત કહેવો જોઈએ. તેમના ઉપપાતમાં પણ એક સમયનો પણ
વિરહ નથી હોતો.

ઉવવાણં પળ્ણત્તા' પ્રત્યેકમ્ અનુરામયમ્-પ્રતિરામયમ્ ઉપપાતેન અવિરહિતં પ્રજ્ઞસમ્
ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-‘વેદંદિયાણં મંતે ! કેવહ્યં કાલં વિરહિયા ઉવવાણં પળ્ણત્તા?’
હે ભદન્ત ! દ્વીન્દ્રિયાઃ સ્વલુ કિયન્તં કાલમ્ ઉપપાતેન વિરહિતાઃ પ્રજ્ઞસાઃ ?
ભગવાન્ આહ-‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘જહળ્ણેણં ઇગં સમયં, ઉક્કોસેણં અંતોમુહુત્તં’
જઘન્યેન એકં સમયમ્, ઉત્કુળ્લટેન અન્તર્મુહૂર્તમ્ યાવત્ દ્વીન્દ્રિયાઃ ઉપપાતેન વિર-
હિતાઃ પ્રજ્ઞસાઃ । ‘એવં તેદંદિય ચઉરિંદિયા’ એવમ્-દ્વીન્દ્રિયવદેવ ત્રીન્દ્રિય ચતુરિ-
ન્દ્રિયા અપિ જઘન્યેન એકં સમયમ્, ઉત્કુળ્લટેન અન્તર્મુહૂર્તમ્ યાવત્ ઉપપાતેન
વિરહિતાઃ પ્રજ્ઞસાઃ, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-‘સંમુચ્છિમપંચિંદિયતિરિક્ખજોણિયાણં
મંતે ! કેવહ્યં કાલં વિરહિયા ઉવવાણં પળ્ણત્તા?’ હે ભદન્ત ! સંમુચ્છિમપચ્ચે-
ન્દ્રિયતિર્યગ્ગોનિકાઃ સ્વલુ કિયન્તં કાલમ્ ઉપપાતેન વિરહિતાઃ પ્રજ્ઞસાઃ ? ભગ-
વાન્ આહ-‘ગોયમા !’ હે ગૌતમ ! ‘જહળ્ણેણં ઇગં સમયં ઉક્કોસેણં અંતોમુહુત્તં’
જઘન્યેન એકં સમયમ્, ઉત્કુળ્લટેન અન્તર્મુહૂર્તમ્ યાવત્, સંમુચ્છિમપચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્ગો-

इनके उपपात में भी एक समय का भी विरह नहीं होता ।

गौतम-हे भगवन् ! द्वीन्द्रियजीवों के उपपात का विरह कितने काल तक कहा है ?

भगवान्-हे गौतम ! जघन्य एक समय तक, उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त्त तक द्वीन्द्रियों के उपपात का विरह कहा है । इसी प्रकार त्रिन्द्रिय जीवों ना उपपातविरह भी जघन्य एक समय तक और उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त्त तक समझना चाहिए ।

गौतम-हे भगवन् ! संमूर्च्छिम पंचेन्द्रिय तिर्यचों के उपपात का विरह कितने काल तक होता है ?

भगवान्-हे गौतम ! जघन्य एक समय तक और उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त्त तक उपपातविरह होता है ।

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્ ! દ્વીન્દ્રિય જીવોના ઉપપાતનો વિરહ કેટલા સુધી કહેલ છે ?

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ ! જઘન્ય એક સમય સુધી, ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત સુધી, દ્વીન્દ્રિયોનો વિરહ કહ્યો છે. એજ પ્રકારે ત્રીન્દ્રિય તથા ચતુરિન્દ્રિય જીવોના ઉપપાતનો વિરહ પણ જઘન્ય એક સમય સુધી, અને ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત સુધી સમજવો જોઈએ.

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્ ! સંમૂર્ચ્છિમ પંચેન્દ્રિય તિર્યચોના ઉપપાતનો વિરહ કેટલા કાળ સુધી થાય છે ?

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ ! જઘન્ય એક સમય સુધી અને ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત સુધી ઉપપાત વિરહ થાય છે.

‘વિજ્ઞુકુમારાણં’ વિદ્યુત્કુમારાણામ્, ‘અગ્નિકુમારાણં’ અગ્નિકુમારાણામ્, ‘દીવં-
કુમારાણં’ દ્વીપકુમારાણામ્, ‘દિશાકુમારાણં’ દિશાકુમારાણામ્, ‘ઉદદિકુમારાણં’
ઉદધિકુમારાણામ્, ‘વાયુકુમારાણં’ વાયુકુમારાણામ્, ‘થણિયકુમારાણં’ સ્તનિત-
કુમારાણામ્, ‘પત્તેયં જઘ્ણેણં ઇયં સમયં’ પ્રત્યેકમ્, જઘ્ણ્યેન ઇકં સમયમ્
‘ઉત્ક્રોસેણં ચઉઘ્વીસં મુહુત્તા’ ઉત્કૃષ્ટેન ચતુર્વિંશતિ મુહુર્તાન્ યાવત્ ઉપપાતેન
વિરહિતં વક્તવ્યમ્, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—‘પુઢવિકાઙ્યાણં મંતે ! કેવદ્યં કાલં વિરહિયા
ઉઘ્વાણં પ્ણક્તા ?’ હે મદન્ત ! પૃથિવીકાયિકા સ્વલુ કિયન્તં કાલમ્ ઉપપાતેન
વિરહિતાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ ? મગવાન્ આહ—‘ગોયમા !’ હે ગૌતમ ! ‘અણુસમયમવિરહિયં
ઉઘ્વાણં પ્ણક્તા’ અણુસમયમ્—પ્રતિસમયમ્ ઉપપાતેન અવિરહિતાઃ પૃથિવીકા-
યિકાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ ‘ઇવં આઠકાઙ્યાણ વિ’ ઇવમ્ પૃથિવીકાયિકવદેવ અપ્કાયિકાના-
મપિ ‘તેઠકાઙ્યાણ વિ’ તેજઃકાયિકાનામપિ ‘વાઠકાઙ્યાણ વિ’ વાયુકાયિકા-
નામપિ ‘વણસ્સઙ્કાઙ્યાણ વિ’ વનસ્પતિકાયિકાનામપિ ‘અણુસમયં અવિરહિયા
કુમારોં, દ્વીપકુમારોં, દિશાકુમારોં, ઉદધિકુમારોં વાયુકુમારોં ઔર
સ્તનિકુમારોં મેં સે પ્રત્યેક કે ઉપપાત કા વિરહ જઘ્ણ્ય ઇક સમય
તક ઔર ઉત્કૃષ્ટ ચૌવીસ મુહુર્ત તક સમજ્ઞના ચાહિયે ।

ગૌતમ—હે મગવન્ ! પૃથ્વીકાયિકોં કે ઉપપાત કા વિરહ કિતને
કાલ કા હૈ ?

મગવાન્—હે ગૌતમ ! પૃથ્વીકાયિક પ્રત્યેક સમય ઉપપાત સે અવિ-
રહિત હેં, અર્થાત્ વે પ્રતિસમય ઉત્પન્ન હોતે રહતે હૈ કોઈ ઇક મી સમય
ઐસા નહીં જઘ્ પૃથ્વીકાયિકોં કા ઉપપાત ન હોતા હો । પૃથ્વીકાયિકોં
કે સમાન અપ્કાયિકોં કા તથા તેજસ્કાય, વાયુકાય ઔર વનસ્પતિ
કાય કે જીવોં કા મી નિરન્તર પ્રતિસમય ઉપપાત કહના ચાહિયે ।

દ્વીપકુમારો, દિશાકુમારો, ઉદધિકુમારો, વાયુકુમારો, અને સ્તનિકુમારોમાંથી
પ્રત્યેકના ઉપપાતનો વિરહ જઘ્ણ્ય ઇક સમય મુધી અને ઉત્કૃષ્ટ ચૌવીસ
મુહુર્ત મુધી સમજવો જોઈએ.

શ્રી ગૌતમસ્વામી—પૃથ્વીકાયિકોના ઉપપાતનો વિરહ કેટલો કાળ કહ્યો છે ?

શ્રી મગવાન્—હે ગૌતમ ! પૃથ્વીકાયિક પ્રત્યેક સમય ઉપપાતથી અવિરહિત છે
અર્થાત્ તેઓ પ્રતિ સમય ઉત્પન્ન થયા કરે છે, કોઈ ઇક પણ ઇવો સમય
નથી કે પૃથ્વીકાયિકોના ઉપપાત ન થતો હોય. પૃથ્વીકાયિકોની સમાન અપ્કા-
યિકોના, તથા તેજસ્કાયિક, વાયુકાય, અને વનસ્પતિકાયના ઇવોનો પણ નિરન્તર
પ્રતિસમય ઉપપાત કહેવો જોઈએ. તેમના ઉપપાતમાં પણ ઇક સમયનો પણ
વિરહ નથી હોતો.

ઉવવાણં પ્ણત્તા' પ્રત્યેકમ્ અભુસમયમ્-પ્રતિસમયમ્ ઉપપાતેન અવિરહિતં પ્રજ્ઞસમ્
ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-‘વેદંદિયાણં મંતે ! કેવદ્વયં કાલં વિરહિયા ઉવવાણં પ્ણત્તા ?’
હે ભદન્ત ! દ્વીન્દ્રિયાઃ સ્વલુ કિયન્તં કાલમ્ ઉપપાતેન વિરહિતાઃ પ્રજ્ઞસાઃ ?
ભગવાન્ આહ-‘ગૌયમા’ હે ગૌતમ ! ‘જહણ્ણેણં એગં સમયં, ઉક્કોસેણં અંતોમુહુત્તં’
જઘન્યેન એકં સમયમ્, ઉત્કુષ્ટેન અન્તર્મુહૂર્તમ્ યાવત્ દ્વીન્દ્રિયાઃ ઉપપાતેન વિર-
હિતાઃ પ્રજ્ઞસાઃ । ‘એવં તેદંદિય ચઉરિંદિયા’ એવમ્-દ્વીન્દ્રિયવદેવ ત્રીન્દ્રિય ચતુરિ-
ન્દ્રિયા અપિ જઘન્યેન એકં સમયમ્, ઉત્કુષ્ટેન અન્તર્મુહૂર્તમ્ યાવત્ ઉપપાતેન
વિરહિતાઃ પ્રજ્ઞસાઃ, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-‘સંમુચ્છિમપંચિંદિયતિરિક્ખજોણિયાણં
મંતે ! કેવદ્વયં કાલં વિરહિયા ઉવવાણં પ્ણત્તા ?’ હે ભદન્ત ! સંમુચ્છિમપચ્ચે-
ન્દ્રિયતિર્યગ્ગોનિકાઃ સ્વલુ કિયન્તં કાલમ્ ઉપપાતેન વિરહિતાઃ પ્રજ્ઞસાઃ ? ભગ-
વાન્ આહ-‘ગૌયમા !’ હે ગૌતમ ! ‘જહણ્ણેણં એગં સમયં ઉક્કોસેણં અંતોમુહુત્તં’
જઘન્યેન એકં સમયમ્, ઉત્કુષ્ટેન અન્તર્મુહૂર્તમ્ યાવત્, સંમુચ્છિમપચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્ગો-

इनके उपपात में भी एक समय का भी विरह नहीं होता ।

गौतम-हे भगवन् ! द्वीन्द्रियजीवों के उपपात का विरह कितने काल तक कहा है ?

भगवान-हे गौतम ! जघन्य एक समय तक, उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त्त तक द्वीन्द्रियों के उपपात का विरह कहा है । इसी प्रकार त्रिन्द्रिय जीवों ना उपपातविरह भी जघन्य एक समय तक और उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त्त तक समझना चाहिए ।

गौतम-हे भगवन् ! संमूर्च्छिम पंचेन्द्रिय तिर्यंचों के उपपात का विरह कितने काल तक होता है ?

भगवान-हे गौतम ! जघन्य एक समय तक और उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त्त तक उपपातविरह होता है ।

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્ ! દ્વીન્દ્રિય જીવોના ઉપપાતનો વિરહ કેટલા સુધી કહેલ છે ?

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ ! જઘન્ય એક સમય સુધી, ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત સુધી, દ્વીન્દ્રિયોનો વિરહ કહ્યો છે. એજ પ્રકારે ત્રીન્દ્રિય તથા ચતુરિન્દ્રિય જીવોના ઉપપાતનો વિરહ પણ જઘન્ય એક સમય સુધી, અને ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત સુધી સમજવો જોઈએ.

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્ ! સંમૂર્ચ્છિમ પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોના ઉપપાતનો વિરહ કેટલા કાળ સુધી થાય છે ?

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ ! જઘન્ય એક સમય સુધી અને ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત સુધી ઉપપાત વિરહ થાય છે.

निकाः उपपातेन विरहिताः प्रज्ञप्ताः गौतमः पृच्छति—‘गव्यवक्त्रं कतिपयं पंचिन्द्रिय-
तिरिक्खजोणियाणं भंते ! केवइयं कालं विरहिया उववाएणं पणत्ता’ हे भदन्त !
गर्भव्युत्क्रान्तिक पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकाः कियन्तं कालमुपपातेन विरहिताः
प्रज्ञप्ताः ? भगवान् आह—‘गोयमा !’ हे गौतम ! ‘जहण्णेणं एगं समयम् उक्को-
सेणं वारसमुहुत्ता’ जघन्येन एकं समयम् उत्कृष्टेन द्वादशमुहूर्तान् यावत् गर्भव्यु-
त्क्रान्तिक पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकाः उपपातेन विरहिताः प्रज्ञप्ताः, गौतमः पृच्छति—
‘संमुच्छिममणुस्साणं भंते ! केवइयं कालं विरहिया उववाएणं पणत्ता ?’ हे
भदन्त ! संमुच्छिममनुष्याः खलु कियन्तं कालम् उपपातेन विरहिताः प्रज्ञप्ताः ?
भगवान् आह—‘गोयमा !’ हे गौतम ! ‘जहण्णेणं एगं समयं, उक्कोसेणं चउ-
व्वीसं मुहुत्ता’ जघन्येन एकं समयम् उत्कृष्टेन चतुर्विंशति मुहूर्तान् यावत् संमु-
च्छिममनुष्याः उपपातेन विरहिताः प्रज्ञप्ताः । गौतमः पृच्छति—‘गव्यवक्त्रं कतिपयं
मणुस्साणं पुच्छा’ गर्भव्युत्क्रान्तिकमनुष्याः खलु कियन्तं कालमुपपातेन

गौतम—हे भगवान् ! गर्भज पञ्चेन्द्रिय तिर्यचों के उपपात का
विरह कितने काल का कहा है ?

भगवन्—हे गौतम ! जघन्य एक समय, उत्कृष्ट चारह मुहूर्त
तक गर्भज पञ्चेन्द्रियतिर्यचों का विरह कहा है ।

गौतम—हे भगवन् ! संमुच्छिम मनुष्यों के उपपात का विरह
कितने काल तक कहा है ।

भगवान्—हे गौतम ! जघन्य एक समय उत्कृष्ट चौबीस मुहूर्त तक ।

गौतम—हे भगवन् ! गर्भज मनुष्यों के उपपात का विरह कितने
काल तक कहा है ?

भगवन्—हे गौतम ! जघन्य एक समय तक उत्कृष्ट चारह मुहूर्त तक ।

गौतम—हे भगवन् ! वानव्यन्तर देवों का कितने काल तक उपपात
का विरह कहा गया है ?

श्री गौतमस्वामी—हे भगवन् ! गर्भज पञ्चेन्द्रिय तिर्यचना उपपातने
विरह डेटला समयने डेढे छे ?

श्री भगवान्—हे गौतम ! जघन्य ओक समय, उत्कृष्ट चार मुहूर्त सुधी
गर्भज पञ्चेन्द्रिय तिर्यचोने विरह समय डेढे छे.

श्री गौतमस्वामी—हे भगवन् ! संमुच्छिम मनुष्योना उपपातने विरह
डेढे छे ?

श्री भगवान्—हे गौतम ! जघन्य ओक समय सुधी उत्कृष्ट चौबीस मुहूर्त सुधी.

श्री गौतमस्वामी—हे भगवन् ! गर्भज मनुष्योना उपपातने विरह डेटला
समयने डेढे छे ?

विरहिताः प्रज्ञप्ताः ? इति पृच्छा, भगवान् आह—‘गोयमा !’ हे गौतम !
 ‘जहण्णेणं एगं समयं, उक्कोसेणं वारसमुहुत्ता’ जघन्येन एकं समयम् उत्कृष्टेन
 द्वादशमुहूर्तान् यावत् गर्भव्युत्क्रान्तिक मनुष्याः उपपातेन विरहिताः प्रज्ञप्ताः ।
 गौतमः पृच्छति—‘वाणमंतराणं पुच्छा’ वानव्यन्तराः खलु कियन्तं कालमुपपातेन
 विरहिताः प्रज्ञप्ताः । इति पृच्छा, भगवान् आह—‘गोयमा ?’ हे गौतम ! ‘जह-
 ण्णेणं एगं समयं, उक्कोसेणं चउव्वीसं मुहुत्ता’ जघन्येन एकं समयम्, उत्कृष्टेन
 चतुर्विंशति मुहूर्तान् यावत्, वानव्यन्तराः उपपातेन विरहिताः प्रज्ञप्ताः । गौतमः
 पृच्छति—‘जोइल्लियाणं पुच्छा’ ज्योतिष्काः खलु कियन्तं कालमुपपातेन विरहिताः
 प्रज्ञप्ताः ? इति पृच्छा, भगवान् आह—‘गोयमा !’ हे गौतम ! ‘जहण्णेणं एगं
 समयं, उक्कोसेणं चउव्वीसं मुहुत्ता’ जघन्येन एकं समयम्, उत्कृष्टेन चतुर्विं-
 शति मुहूर्तान् यावत्, ‘ज्योतिष्काः उपपातेन विरहिताः प्रज्ञप्ताः । गौतमः
 पृच्छति—‘सोहम्मं कप्पे देवाणं भंते ! केवइयं कालं विरहिया उववाएणं पणत्ता ?’
 हे भदन्त ! सौधर्मे कल्पे देवाः खलु कियन्तं कालम् उपपातेन विरहिताः
 प्रज्ञप्ताः भगवान् आह—‘गोयमा !’ हे गौतम ! जहण्णेणं एगं समयं, उक्कोसेणं

भगवान्—हे गौतम ! जघन्य एक समय तक, उत्कृष्ट चौबीस
 मुहूर्त्त तक वानव्यन्तरो का उपपात विरह कहा गया है ।

गौतम—हे भगवन् ! ज्योतिष्क देवों के उपपात का विरह कितने
 काल तक कहा है ?

भगवान्—हे गौतम ! जघन्य एक समय तक, उत्कृष्ट चौबीस
 मुहूर्त्त तक ।

गौतम—हे भगवन् ! सौधर्म कल्प में देवों के उपपात का विरह
 कितने काल तक कहा है ?

भगवान्—हे गौतम ! जघन्य एक समय तक, उत्कृष्ट चौबीस
 मुहूर्त्त तक

श्रीभगवान्—हे गौतम ! जघन्य ओक समय अने उत्कृष्ट आर मुहूर्त्त सुधीना.

श्री गौतमस्वामी—हे भगवन् ! वानव्यन्तर देवाना डेटला समय सुधी
 उपपातनो विरह डडेवाये छे ?

श्री भगवान्—हे गौतम ! जघन्य ओक समय सुधी, उत्कृष्ट चौबीस
 मुहूर्त्त सुधी व्यानव्यन्तरोनो उपपात विरह डडेल छे.

श्री गौतमस्वामी—हे भगवन् ! ज्योतिष्क देवाना उपपातनो विरह डेटला
 डाण सुधी डडेल छे ?

श्री भगवान्—हे गौतम ! जघन्य ओक समय सुधी उत्कृष्ट चौबीस
 मुहूर्त्त सुधी.

चउज्जीसं मुहूर्त्ता' जघन्येन एकं समयम्, उत्कृष्टेन चतुर्विंशति मुहूर्त्तान् यावत् सौधमे देवाः उपपातेन विरहिताः प्रज्ञप्ताः ? गौतमः पृच्छति—'इसाणे कल्पे देवाणं पुच्छा' ईशाने कल्पे देवाः खलु कियन्तं कालम् उपपातेन विरहिताः प्रज्ञप्ताः ? इति पृच्छा, भगवान् आह—'गोयमा' हे गौतम ! 'जहण्णेणं एगं समयं, उक्कोसेणं चउज्जीसं मुहूर्त्ता' जघन्येन एकं समयम्, उत्कृष्टेन चतुर्विंशति मुहूर्त्तान् यावत् ईशानदेवाः उपपातेन विरहिताः प्रज्ञप्ताः, गौतमः पृच्छति—'सणकुमारं कल्पे देवाणं पुच्छा' सनत्कुमारं कल्पे देवाः खलु कियन्तं कालमुपपातेन विरहिताः प्रज्ञप्ताः ? इति पृच्छा, भगवान् आह—'गोयमा' हे गौतम ! 'जहण्णेणं एगं समयं उक्कोसेणं णव राइंदियाइं' जघन्येन एकं समयम् उत्कृष्टेन नव रात्रिदिनानि यावत् सनत्कुमारं देवा उपपातेन विरहिताः प्रज्ञप्ताः, गौतमः पृच्छति—'माहिंदे कल्पे देवाणं पुच्छा' माहेन्द्रे कल्पे देवानां पृच्छा, तथा च माहेन्द्रे कल्पे देवाः कियन्तं कालमुपपातेन विरहिताः प्रज्ञप्ताः ? भगवान् आह—'गोयमा'

गौतम—हे भगवन् ! ईशान कल्प में देवों के उपपात का विरह कितने काल तक कहा है ?

भगवान्—गौतम ! जघन्य एक समय, उत्कृष्ट चौबीस मुहूर्त्त तक।

गौतम—हे भगवन् ! सनत्कुमार कल्प में देवों के उपपात का विरह कितने काल तक कहा है ?

भगवान्—जघन्य एक समय, उत्कृष्ट नौ रात्रि दिन तक तथा बीस मुहूर्त्त का

गौतम—हे भगवन् ! माहेन्द्र कल्प में देवों के उपपात का विरह कितने काल तक कहा गया है ?

श्री जीतमश्वामी—हे भगवन् ! औधर्म क्षयमां देवाना उपपातनो विरह देवता क्षय सुधी क्षेप छे ?

श्री भगवान्—हे जीतम ! जघन्य ओष्ठ समय सुधी उत्कृष्ट चौबीस मुहूर्त्त सुधी.

श्री जीतमश्वामी—हे भगवन् ! ईशान क्षयमां देवाना उपपातनो विरह देवता क्षय सुधी क्षेप छे ?

श्री भगवान्—हे जीतम ! जघन्य ओष्ठ समय उत्कृष्ट चौबीस मुहूर्त्त सुधी.

श्री जीतमश्वामी—हे भगवन् ! सनत्कुमार क्षयमां देवाना उपपातनो विरह देवता क्षय सुधी क्षेप छे ?

श्री भगवान्—हे जीतम ! जघन्य ओष्ठ समय, उत्कृष्ट नव रात्रि द्विसप्त सुधी तथा बीस मुहूर्त्तना.

श्री जीतमश्वामी—हे भगवन् ! माहेन्द्र क्षयमां देवाना उपपातनो विरह देवता क्षय सुधी क्षेप छे ?

हे गौतम ! 'जहण्णेणं एगं समयं, उक्कोसेणं वारसराइंदियाणि दसमुहुत्ता' जघ-
न्येन एकं समयम्, उत्कृष्टेन द्वादश रात्रि दिनानि दशमुहूर्ताश्च यावत् माहेन्द्र-
देवा उपपातेन विरहिताः प्रज्ञप्ताः गौतमः पृच्छति—'वंभलोए देवाणं पुच्छा'
ब्रह्मलोके देवानां पृच्छा, तथा च ब्रह्मलोके देवाः कियन्तं कालमुपपातेन विर-
हिताः प्रज्ञप्ताः ? भगवान् आह—'गोयमा' हे गौतम ! 'जहण्णेणं एगं समयं
उक्कोसेणं अद्धतेवीसं राइंदियाइं' जघन्येन एकं समयम्, उत्कृष्टेन अर्द्धत्रयो-
विंशति रात्रि दिनानि—सार्द्धं द्वाविंशति रात्रि दिनानि इत्यर्थः ब्रह्मलोक देवा
उपपातेन विरहिताः प्रज्ञप्ताः, गौतमः पृच्छति—'लंतगदेवाणं पुच्छा' लान्तक-
देवानां पृच्छा तथा च लान्तक देवाः कियन्तं कालमुपपातेन विरहिताः प्रज्ञप्ताः ?
भगवान् आह—'गोयमा' हे गौतम ! 'जहण्णेणं एगं समयं उक्कोसेणं पणतालीसं
राइंदियाइं' जघन्येन एकं समयम्, उत्कृष्टेन पञ्चचत्वारिंशद् रात्रिदिनानि यावत्
लान्तकदेवा उपपातेन विरहिताः प्रज्ञप्ताः, गौतमः पृच्छति—'महासुक्कदेवाणं

भगवान्—हे गौतम ! जघन्य एक समय, उत्कृष्ट बारह रात्रिदिन
और दस मुहूर्त का

गौतम—हे भगवन् ! ब्रह्मलोक कल्प में देवों के उपपात का विरह
कितने काल तक कहा है ?

भगवान्—जघन्य एक समय, उत्कृष्ट साठे बाईस रात्रिदिन का ।

गौतम—हे भगवन् ! लान्तक कल्प में देवों के उपपात का विरह
कितने काल तक कहा है ?

भगवान्—जघन्य एक समय, उत्कृष्ट पैतालीस रात्रिदिन तक ।

गौतम—हे भगवन् ! महाशुक्क देवों के उपपात का विरह कितने

श्री भगवान्—हे गौतम ! जघन्य ओक समय, उत्कृष्ट बार रात्रि दिन
अने दस मुहूर्तना.

श्री गौतमस्वामी—हे भगवन् ! ब्रह्मलोक कल्पमां देवाना उपपातना विरह
केटलां काण सुधी कहेल छे ?

श्री भगवान्—हे गौतम ! जघन्य ओक समय उत्कृष्ट साठे बावीस
रात्रि दिवसना.

श्री गौतमस्वामी—हे भगवन् लान्तक कल्पमां देवाना उपपातना विरह
केटला काण सुधी कहेल छे ?

श्री भगवान्—हे गौतम ! जघन्य ओक समय, उत्कृष्ट पिस्तालीस
रात्रि दिवस सुधी.

श्री गौतमस्वामी—हे भगवन् महाशुक्क कल्पमां देवाना उपपातना विरह

पुच्छा' महाशुक्रदेवानां पृच्छा, तथा महाशुक्र देवाः कियन्तं कालमुपपातेन विरहिताः प्रज्ञप्ताः ? भगवान् आह—'गोयमा !' हे गौतम ! 'जहण्णेण एगं समयं उक्कोसेणं असीईराइंदियाइं' जघन्येन एकं समयम् उत्कृष्टेन अशीति रात्रिदिनानि महाशुक्र देवा उपपातेन विरहिताः प्रज्ञप्ताः, गौतमः पृच्छति—'सहस्रारे देवाणं पुच्छा' सहस्रारे कल्पे देवानां पृच्छा, तथा च सहस्रारकल्पदेवाः कियन्तं कालमुपपातेन विरहिताः प्रज्ञप्ताः । भगवान् आह—'गोयमा !' हे गौतम ! 'जहण्णेण एगं समयं उक्कोसेणं राइंदियसयं' जघन्येन एकं समयम्, उत्कृष्टेन रात्रिदिन शतम् सहस्रारकल्प देवा उपपातेन विरहिताः प्रज्ञप्ताः, गौतमः पृच्छति—'आणय देवाणं पुच्छा' आनतदेवानां पृच्छा, तथा च आनतकल्पदेवाः कियन्तं कालमुपपातेन विरहिताः प्रज्ञप्ताः ? भगवान् आह—'गोयमा' हे गौतम ! 'जहण्णेण एगं समयं उक्कोसेणं संखेज्जमासा' जघन्येन एकं समयम्, उत्कृष्टेन संख्येय-काल तक कहा है ?

भगवान्—हे गौतम ! जघन्य एक समय तक, उत्कृष्ट अस्सी रात्रि दिन तक

गौतम—हे भगवन् ! सहस्रार कल्प में देवों के उपपात का विरह कितने काल तक कहा है ?

भगवान्—हे गौतम ! जघन्य एक समय तक उत्कृष्ट सौ रात्रि दिन तक

गौतम—हे भगवन् ! आनत कल्प में देवों के उपपात का विरह कितने काल तक कहा है ?

भगवान्—हे गौतम ! जघन्य एक समय, उत्कृष्ट संख्यात मास तक आनतकल्प में उपपातविरह कहा है ।

कैटला काण सुधी कहेल छे ?

श्री भगवान्—हे गौतम ! जघन्य ओक समय सुधी, उत्कृष्ट अस्सी रात्रि द्विस सुधी.

श्री गौतमस्वामी—हे भगवन् ! सहस्रार कल्पमां देवाना उपपातना विरह कैटला काण सुधी कहेल छे ?

श्री भगवान्—हे गौतम ! जघन्य ओक समय सुधी, उत्कृष्ट सौ रात्रि द्विस सुधी.

श्री गौतमस्वामी—हे भगवन् ! आनत कल्पमां देवाना उपपातना विरह कैटला काण सुधी कहेल छे ?

श्री भगवान्—हे गौतम ! जघन्य ओक समय, उत्कृष्ट संख्यात मास

मासान् यावत् आनत कल्प देवा उपपातेन विरहिताः प्रज्ञप्ताः गौतमः पृच्छति—
 'प्राणय देवानां पुच्छा' प्राणतदेवानां पृच्छा, तथा च प्राणत कल्प देवाः कियन्तं
 कालमुपपातेन विरहिताः प्रज्ञप्ताः ! भगवान् आह—'गोयमा' हे गौतम ! 'जह-
 ण्णेणं एगं समयं, उक्कोसेणं संखेज्जमासा' जघन्येन एकं समयम्, उत्कृष्टेन
 संख्येयमासान् यावत् प्राणतकल्पदेवा उपपातेन विरहिताः प्रज्ञप्ताः, गौतमः
 पृच्छति 'आरण देवानां पुच्छा' आरणदेवानां पृच्छा, तथा च आरणकल्पदेवाः
 कियन्तं कालमुपपातेन विरहिताः प्रज्ञप्ताः ? भगवान् आह—'गोयमा' हे गौतम !
 'जहण्णेणं एगं समयं उक्कोसेणं संखिज्जमासा' जघन्येन एकं समयम्, उत्कृष्टेन
 संख्येयवर्षाणि यावत्, आरणकल्पदेवा उपपातेन विरहिताः प्रज्ञप्ताः गौतमः
 पृच्छति—'अच्युतदेवानां पुच्छा' अच्युतदेवानां पृच्छा, तथा च अच्युतकल्पदेवाः
 कियन्तं कालमुपपातेन विरहिताः प्रज्ञप्ताः ? भगवान् आह—'गोयमा' हे गौतम !
 'जहण्णेणं एगं समयं उक्कोसेणं संखिज्जमासा' जघन्येन एकं समयम् उत्कृष्टेन

गौतम—हे भगवन् ! प्राणत कल्प में देवों के उपपात का विरह
 कितने काल तक कहा

भगवान्—हे गौतम ! जघन्य एक समय उत्कृष्ट संख्यात मास तक ।

गौतम—हे भगवन् ! आरण कल्प में देवों के उपपात का विरह
 कितने काल तक कहा है ?

भगवान्—हे गौतम ! जघन्य एक समय, उत्कृष्ट संख्यात वर्षों तक

गौतम—हे भगवन् ! अच्युत कल्प में देवों के उपपातका विरह
 कितने काल तक कहा है ?

भगवान्—हे गौतम ! जघन्य एक समय उत्कृष्ट संख्यात वर्षों तक ।

सुधी आनत कल्पमां उपपात विरह कहे छे.

श्री गौतमस्वामी—हे भगवन् ! प्राणत कल्पमां देवाना उपपातनो विरह
 केटला काल सुधी कहे छे ?

श्री भगवान्—हे गौतम ! जघन्य ओक समय, उत्कृष्ट संख्यात मास सुधी.

श्री गौतमस्वामी—भगवन् ! आरण कल्पमां देवाना उपपातनो विरह
 केटला समय सुधी कहे छे ?

श्री भगवान्—गौतम ! जघन्य ओक समय सुधी. उत्कृष्ट संख्यात
 वर्षों सुधी.

श्री गौतमस्वामी—हे भगवन् अच्युत कल्पमां देवाना उपपातनो विरह
 केटला समय सुधी कहे छे ?

श्री भगवान्—हे गौतम ! जघन्य ओक समय सुधी उत्कृष्ट संख्यात

સંખ્યેયવર્ષાણિ યાવત્ અચ્યુતકલ્પદેવા ઉપપાનેન વિરહિતાઃ પ્રજ્ઞાતાઃ, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—‘દ્વિદ્વિમગેવિજ્ઞાણં પુચ્છા’ અધસ્તન ગ્રૈવેયકાણાં પૃચ્છા, તથા ચાધસ્તન-ગ્રૈવેયકાઃ ક્રિયન્તં કાલઘુપપાતેન વિરહિતાઃ પ્રજ્ઞાતાઃ ? ભગવાન્ આહ—‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘જહ્ણણેણં એગં સમયં ઉવ્કોસેણં સંખિજ્ઞાઈં વાસસયાઈં’ જઘન્યેન એકં સમયમ્, ઉત્કૃષ્ટેન સંખ્યેયાનિ વર્ષશતાનિ યાવત્ અધસ્તનગ્રૈવેયકાઃ ઉપપાતેન વિરહિતાઃ પ્રજ્ઞાતાઃ, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—‘મજ્ઞિમગેવિજ્ઞાણં પુચ્છા’ મધ્યમ ગ્રૈવેયકાણાં પૃચ્છા, તથા ચ મધ્યમ ગ્રૈવેયકાઃ ક્રિયન્તં કાલઘુપપાતેન વિરહિતાઃ પ્રજ્ઞાતાઃ ? ભગવાનાહ ‘ગોયમા !’ હે ગૌતમ ! ‘જહ્ણણેણં એગં સમયં, ઉવ્કોસેણં સંખેજ્ઞાઈં વાસસદસ્સાઈં’ જઘન્યેન એકં સમયમ્ ઉત્કૃષ્ટેન સંખ્યેયાનિ વર્ષસદસ્રાણિ યાવત્ મધ્યમગ્રૈવેયકાઃ ઉપપાતેન વિરહિતાઃ પ્રજ્ઞાતાઃ ગૌતમઃ પૃચ્છતિ, ‘ઉવરિમ-ગેવિજ્ઞાણં પુચ્છા’ ઉપરિતન ગ્રૈવેયકાણાં પૃચ્છા, તથા ચોપરિતનગ્રૈવેયકાઃ ક્રિય-

ગૌતમ—હે ભગવન્ ? અધસ્તન અર્થાત્ નીચે કે ત્રીન ગ્રૈવેયકોં મેં કિતને કાલ તક ઉપપાત કા વિરહ રહતા હૈ ?

ભગવાન્—હે ગૌતમ ! જઘન્ય એક સમય, ઉત્કૃષ્ટ સંખ્યાત સૌ વર્ષોં તક નીચે કે ગ્રૈવેયકોં મેં ઉપપાત કા વિરહ રહતા હૈ ।

ગૌતમ—હે ભગવન્ ! મધ્ય કે ગ્રૈવેયકોં મેં કિતને કાલ તક ઉપપાત કા વિરહ રહતા હૈ ?

ભગવાન્—હે ગૌતમ ! જઘન્ય એક સમય, ઉત્કૃષ્ટ સંખ્યાત હજાર વર્ષોં તક ।

ગૌતમ—હે ભગવન્ ! ઉપરિતન અર્થાત્ ઉપર કે ત્રીન ગ્રૈવેયકોં મેં કિતને કાલ તક ઉપપાત કા વિરહ રહતા હૈ ?

વર્ષોં સુધી.

શ્રી ગૌતમસ્વામી—હે ભગવન્ ! અધસ્તન અર્થાત્ નીચેના ત્રણ ગ્રૈવેયકોમાં કેટલા કાળ સુધી ઉપપાતનો વિરહ રહે છે ?

શ્રી ભગવાન્—હે ગૌતમ ! જઘન્ય એક સમય; ઉત્કૃષ્ટ સૌ વર્ષોં સુધી નીચેના ગ્રૈવેયકોમાં ઉપપાતનો વિરહ રહે છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી—હે ભગવન્ ! મધ્યના ગ્રૈવેયકોમાં કેટલા કાલ સુધી ઉપપાતનો વિરહ રહે છે ?

શ્રી ભગવાન્—હે ગૌતમ ! જઘન્ય એક સમય ઉત્કૃષ્ટ સંખ્યાત હજાર વર્ષોં સુધી.

ગૌતમસ્વામી—હે ભગવન્ ! ઉપરિતન અર્થાત્ ઉપરના ત્રણ ગ્રૈવેયકોમાં કેટલા કાળ સુધી ઉપપાતનો વિરહ રહે છે ?

न्तं कालमुपपातेन विरहिताः प्रज्ञप्ताः ? भगवान् आह—‘गोयमा’ हे गौतम ! ‘जहण्णेणं एगं समयं उक्कोसेणं संखिज्जाइं वाससयसहस्साइं’ जघन्येन एकं समयम्, उत्कृष्टेन संख्येयानि वर्षशतसहस्राणि यावत् उपरितनग्रैवेयकाः उपपातेन विरहिताः प्रज्ञप्ताः, गौतमः पृच्छति—‘विजयवैजयन्तजयन्तअपराजिय देवाणं पुच्छा’ विजयवैजयन्त जयन्तापराजितदेवानां पृच्छा, तथा च विजयवैजयन्तजयन्तापराजितदेवाः क्रियन्तं कालमुपपातेन विरहिताः प्रज्ञप्ताः भगवान् आह—‘गोयमा’ हे गौतम ! ‘जहण्णेणं एगं समयं, उक्कोसेणं असंखेज्जं-कालं’ जघन्येन एकं समयम्, उत्कृष्टेन असंख्येय कालं यावत् विजयवैजयन्त जयन्तापराजित देवा उपपातेन विरहिताः प्रज्ञप्ताः, गौतमः पृच्छति—‘सव्वट्ठसिद्धगदेवाणं पुच्छा’ सर्वार्थसिद्धकदेवानां पृच्छा, तथा च सर्वार्थसिद्धकदेवाः क्रियन्तं कालमुपपातेन विरहिताः प्रज्ञप्ताः ? भगवान् आह—‘गोयमा’ हे गौतम ! ‘जहण्णेणं एगं समयं, उक्कोसेणं पलिओवमस्स संखिज्जइभागं’ जघन्येन एकं

भगवान्—हे गौतम जघन्य एक समय, उत्कृष्ट संख्यात लाख वर्षों तक

गौतम—हे भगवन ! विजय, वैजयन्त, जयन्त और अपराजित नामक अनुत्तर विमानों में देवों के उपपात का विरह कितने काल तक रहता है ?

गौतम—हे भगवन ! सर्वार्थसिद्ध नामक अनुत्तर विमान में देवों के उपपात का विरह कितने काल तक कहा है ?

भगवान्—हे गौतम ! सर्वार्थसिद्ध विमान में देवों के उपपात का विरह जघन्य एक समय तक, उत्कृष्ट पल्योपम के संख्यातवे भाग तक का कहा है ।

श्री भगवान्—हे गौतम ! जघन्य ओक समय, उत्कृष्ट संख्यात लाख वर्ष सुधी.

श्री गौतमस्वामी—हे भगवन् ! विजय, वैजयन्त, जयन्त अने अपराजित नामक अनुत्तर विमानोमां देवोना उपपातनो विरह केटला काण सुधी रहे छे ?

श्री भगवान्—हे गौतम ! जघन्य ओक समय, उत्कृष्ट असंख्यात काण सुधी.

श्री गौतमस्वामी—हे भगवन् ! सर्वार्थ सिद्ध अनुत्तर विमानमा देवोना उपपातनो विरह केटला काण सुधी कडेल छे ?

श्री भगवान्—हे गौतम ! सर्वार्थ सिद्ध विमानमा देवोना उपपातनो विरह जघन्य ओक समय सुधी, उत्कृष्ट पल्योपमना संख्यातमा भाग सुधीना कडेल छे ?

समयम् उत्कृष्टेन पल्योपमस्य संख्येयभागं यावन् सर्वार्थसिद्धकदेवाः उपपातेन विरहिताः प्रज्ञप्ताः गौतमः पृच्छति सिद्धाणं भंते ! केवइयं कालं विरहिया सिज्झणाए पणत्ता' हे भदन्त ! सिद्धा खलु कियन्तं कालं सिद्धया विरहिताः प्रज्ञप्ताः ? भगवान् आह—'गोयमा' हे गौतम ! 'जहण्णेणं एगं समयं, उक्कोसेणं छम्मासा' जघन्येन एकं समयम् उत्कृष्टेन पइमासान् यावत् सिद्धा सिद्धयाः विरहिताः प्रज्ञप्ताः ।

विशेषोद्घर्तनावक्तव्यता—

मूलम्—रयणप्पभापुढवि नेरइयाणं भंते ! केवइयं कालं विरहिया उवट्टणाए पणत्ता ? गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं उक्कोसेणं चउव्वीसं मुहुत्ता एवं सिद्धवज्जा उवट्टणा वि भाणियव्वा जाव अणुत्तरोववाइयत्ति, णवरं जोइसियवेमाणिएसु चयणंति अहिलावो कायव्वो, दारं ॥सू० ३॥

छाया—रत्नप्रभापृथिवी नैरयिका खलु भदन्त ! कियन्तं कालं विरहिता उद्वर्त्तनया प्रज्ञप्ताः ? गौतम ! जघन्येन एकं समयम्, उत्कृष्टेन चतुर्विंशतिं मुहू-

गौतम—हे भगवन् ! सिद्धजीवों की सिद्धि का विरह काल कितना कहा है ? अर्थात् किसी भी जीव को सिद्धि प्राप्त न हो तो कितने काल तक प्राप्त न हो ?

भगवान्—जघन्य एक समय तक उत्कृष्ट छह मास तक ॥२॥

शब्दार्थ—(रयणप्पभापुढवि नेरइया) रत्नप्रभा पृथ्वी के नारक (णं) वाक्यालंकार (भंते !) हे भगवन ! (केवइयं) कितने (कालं) काल तक (विरहिया) विरह युक्त (उवट्टणाए) उद्वर्त्तना से (पणत्ता) कहेगा हैं (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेणं) जघन्य (एगं समयं) एक समय

श्री गौतमस्वामी—हे भगवन ! सिद्ध जिवोनी सिद्धिने विरह काण डेटवो कडो छे ? अर्थात् कांछ पणु जिवने सिद्धि प्राप्त न थाय तो डेटला समय सुधी प्राप्त न थाय ?

श्रीभगवान्—हे गौतम ! जघन्य ओक समय सुधी उत्कृष्ट छ मास सुधी. ॥२॥

शब्दार्थ—(रयणप्पभापुढवि नेरइया) रत्नप्रभा पृथ्वीना नरकभां 'ण' (वाक्यालंकार) (भंते !) हे भगवन ! (केवइयं) डेटवा (कालं) काण सुधी (विरहिया) विरह युक्त (उवट्टणाए) उद्वर्त्तनाथी (पणत्ता) डेटला छे (गोयमा !) हे गौतम ! (जहण्णेणं) जघन्य (एगं समयं) ओक समय (उक्कोसेणं) उत्कृष्ट (चउव्वीसं

तान् एवं सिद्धवर्जा उद्धर्तनाऽपि भणितव्या, यावत् अनुत्तरोपपातिका इति, नवरम् ज्योतिष्क वैमानिकेषु च्यवनमिति अभिलापः कर्तव्यः, द्वारम् ।

टीका—पूर्वोक्तरीत्या रत्नप्रभादि पृथिवी नैरयिकादीनामुत्पादविरहकालं प्ररूप्य सम्प्रति तेषामेवोद्धर्तनाविरहकालं प्ररूपयितुमाह—‘रयण्यभापुढवि नेर-इयाणं संते ! केवइयं कालं विरहिया उव्वणाए ण्णत्ता ?’ गौतमः पृच्छति—हे भदन्त ! रत्नप्रभापृथिवी नैरयिकाः खलु कियन्तं कालम् उद्धर्तनया विरहिताः प्रज्ञप्ताः ? भगवानाह—‘गोयमा !’ हे गौतम ! ‘जहण्णेणं एगं समयं उक्कोसेणं

(उक्कोसेणं) उत्कृष्ट (चउव्वीसं सुहुत्ता) चौवीस सुहृत् तक (एवं) इस प्रकार (सिद्धवज्जा) सिद्धों को छोड़ कर (उव्वणा वि) उद्धर्तना भी (भाणियव्वा) कहनी चाहिए (जाव अणुत्तरोववाइयत्ति) यावत् अनुत्तरौपपातिकों तक (णवरं) विशेषता यह कि (जोइसियवेमाणिएसु) ज्योतिष्क और वैमानिक देवों में (चयणं ति) चयन ऐसा (अहिलावो) अभिलाप-शब्द प्रयोग (कायव्वो) करना चाहिए

टीकार्थ—पूर्वोक्त प्रकार से रत्नप्रभा आदि पृथिवियों के नारक आदि का उपपातविरह के काल की प्ररूपणा कर के अब उनकी उद्धर्तना के विरहकाल की प्ररूपणा करने के लिए कहते हैं

गौतम प्रश्न करते हैं—हे भगवन् ! रत्नप्रभा पृथ्वी के नारक कितने काल तक उद्धर्तना से रहित होते हैं ? अर्थात् रत्नप्रभा पृथ्वी से कोई भी नारक यदि न निकले तो कितने काल तक न निकले ?

भगवान्—हे गौतम ! रत्नप्रभा पृथिवी के नारकों की उद्धर्तना के

सुहुत्ता) चौवीस सुहृत् (एवं) ये रीते (सिद्ध वज्जा) सिद्धो सिवायना (उव्व-
ट्टणा वि) उद्धर्तना पणु (भाणियव्वा) छोड़नी नैधये (जाव अणुत्तरोववाइ यत्ति)
अनुत्तरोपपातिक सुधी (णवरं) विशेषता येके (जोइसिय वेमाणिएसु) ज्योतिष्क
अने वैमानिक देवोमां (चयणंति) चयन येवुं (अहिलावो) अभिलाप-शब्द
प्रयोग (कायव्वो) करवे नैधये.

टीकार्थ—पूर्वोक्त प्रकार्थी रत्नप्रभा आदि पृथ्वीयोना नारको आदिना
उपपात विरहना काणनी प्रश्पणा करीने हुवे तेमनी उद्धर्तनाना विरह कालनी
प्रश्पणा करवा माटे छोडे छे—

श्री गौतमस्वामी प्रश्न करे छे—हे भगवन् ! रत्नप्रभा पृथ्वीना नारक
केटलो समय सुधी उद्धर्तनाथी रहित थाय छे ? अर्थात् रत्नप्रभा पृथ्वीथी
कोई पणु नारक ने न नीकणे तो केटला काण सुधी न नीकणे ?

श्री भगवान्—हे गौतम ! रत्नप्रभा पृथ्वीना नारकोनी उद्धर्तनाना विर-

चउच्चिसं मुहुत्ता' जघन्येन एक समयम्, उत्कृष्टेन चतुर्विंशति मुहूर्तान् यावत्
रत्नप्रभापृथिवी नैरयिकाः उद्वर्तनया विरहिताः प्रज्ञप्ताः, 'एवं सिद्धवज्रा उवट्टणा
वि भाणियन्वा जाव अणुत्तरोववाइयत्ति' एवम् पूर्वोक्तापपातरीत्या सिद्धवर्जा-
सिद्धवर्जिता, उद्वर्तनापि भणितव्या वक्तव्या यावत्-शर्कराप्रभापृथिवी नैरयिकादि
असुरकुमादि दश भवनपति-पृथिवीकायिकादि पञ्चैकेन्द्रियविकलेन्द्रियसंमूर्च्छि-
मगर्भव्युत्क्रान्तिकपञ्चैन्द्रियतिर्यग्योनिकमनुष्यवानव्यन्तरज्योतिष्कसौधर्मादि द्वा-
दशवैमानिकदेव नव ग्रैवेयक विजयादि पञ्चानुत्तरौपपातिका इत्यन्तम्, किन्तु
'णवरं जोइसियवेमाणिएसु चयणंति अहिलावो कायव्वो' नवरम्-पूर्वोक्तापेक्षया
विशेषस्तु ज्योतिष्कवैमानिकेषु च्यवनमिति अभिलापः कर्तव्यः, न तु उद्वर्तना
इत्यभिलापः, ज्योतिष्कवैमानिकानां च्यवनस्यैव संभवेन तेषामुद्वर्तनाया अभावा-
दित्याशयः, 'दारं' द्वितीयं चतुर्विंशति मुहूर्तविषयकं द्वारं समाप्तम् ।

विरह का जघन्य काल तक एक समय और उत्कृष्ट काल चौबीस
मुहूर्त है। उद्वर्तना के विरह का यही काल सिद्धों को छोड़ कर अनु-
त्तरौपपातिक विमानों तक सर्वत्र कह लेना चाहिए अर्थात् शर्कराप्रभा
आदि के नारकों, असुर कुमार आदि दश भवनपतियों, पृथिवी
कायिक आदि पांच एकेन्द्रियों विकलेन्द्रियों संमूर्च्छिम तथा गर्भव्युत्क्रान्तियं
पंचेन्द्रियों, मनुष्यों, वानव्यन्तरों, ज्योतिष्कों, सौधर्मादि द्वादश
कल्पोपपन्न देवों नवग्रैवेयक देवों और विजय आदि पांच अनुत्तर-
विमानों के देवों तक यही उद्वर्तना के विरह का काल कहना चाहिए
किन्तु ज्योतिष्क और वैमानिक देवों में उद्वर्तना, शब्द का प्रयोग न
करके च्यवन, शब्द का प्रयोग करना चाहिए, क्योंकि इन दोनों
जातियों के देवों का उद्वर्तन नहीं होता है, पर च्यवन होता है, अर्थात्
ये देव मरकर ऊपर से नीचे आते हैं, नीचे से ऊपर नहीं जाते ॥३॥

चतुर्विंशति द्वार समाप्त

इहो जघन्य काल एक समय अने उत्कृष्ट काल चौबीस मुहूर्त है। उद्वर्त-
नाना विरहो आन काल सिद्धोने छोडीने अनुत्तरौपपातिक विमानो सुधी
सर्वत्र छोडो लेधओ. अर्थात् शर्कराप्रभा आदिना नारको, असुरकुमार आदि
दश भवनपतियो, पृथ्वीकायिक आदि पांच ऐकेन्द्रियो, विकलेन्द्रियो, संमूर्-
च्छिम तथा गर्भव्युत्क्रान्तियं पंचेन्द्रियो, वानव्यन्तरो, ज्योतिष्को, सौधर्मादि
आर कल्पोपपन्न देवो, नव ग्रैवेयक देवो, अने विजय आदि पांच अनुत्तर
विमानोना देवो सुधी आन उद्वर्तनाना विरहोने समय छोडो लेधओ. परन्तु
ज्योतिष्क अने वैमानिक देवोमां 'उद्वर्तना' शब्दोने प्रयोग न करीने 'च्यवन'
शब्दोने प्रयोग करवो लेधओ, केमके ओ अनो जातिना देवोनी उद्वर्तना

સાન્તરનિરન્તરોપપાતદ્વારવક્તવ્યતા-

મૂલમ્-નેરઙ્ગયાણં ભંતે ! કિં સંતરં ઉવવજ્જંતિ, નિરંતરં ઉવવજ્જંતિ ? ગોયમા ! સંતરં પિ ઉવવજ્જંતિ, નિરંતરં પિ ઉવવજ્જંતિ, તિરિક્કસ્વજોણિયાણં ભંતે ! કિં સંતરં ઉવવજ્જંતિ, નિરંતરં ઉવવજ્જંતિ ? ગોયમા ! સંતરં પિ ઉવવજ્જંતિ, નિરંતરં પિ ઉવવજ્જંતિ, મણુસ્સાણં ભંતે ! કિં સંતરં ઉવવજ્જંતિ, નિરંતરં ઉવવજ્જંતિ ? ગોયમા ! સંતરં પિ ઉવવજ્જંતિ, નિરંતરં પિ ઉવવજ્જંતિ ? દેવાણં ભંતે ! કિં સંતરં ઉવવજ્જંતિ, નિરંતરં ઉવવજ્જંતિ ? ગોયમા ! સંતરં પિ ઉવવજ્જંતિ, નિરંતરં પિ ઉવવજ્જંતિ, રયણપ્પમાપુઢવિ નેરઙ્ગયાણં ભંતે ! કિં સંતરં ઉવવજ્જંતિ, નિરંતરં ઉવવજ્જંતિ ? ગોયમા ! સંતરં પિ ઉવવજ્જંતિ, નિરંતરં પિ ઉવવજ્જંતિ, એવં જાવ અહે સત્તમાણ સંતરં પિ ઉવવજ્જંતિ, નિરંતરં પિ ઉવવજ્જંતિ, અસુરકુમારા દેવા ણં ભંતે ! કિં સંતરં ઉવવજ્જંતિ, નિરંતરં ઉવવજ્જંતિ, ગોયમા ! સંતરં પિ ઉવવજ્જંતિ નિરંતરં પિ ઉવવજ્જંતિ ? એવં જાવ થણિયકુમારાણં સંતરં પિ ઉવવજ્જંતિ, નિરંતરં પિ ઉવવજ્જંતિ, પુઢવિકાઙ્ગયાણં ભંતે ! કિં સંતરં ઉવવજ્જંતિ, નિરંતરં ઉવવજ્જંતિ ? ગોયમા ! નો સંતરં ઉવવજ્જંતિ, નિરંતરં ઉવવજ્જંતિ, એવં જાવ વણસ્સઙ્કાઙ્ગયા નો સંતરં ઉવવજ્જંતિ, નિરંતરં ઉવવજ્જંતિ, બેઙ્ગિયાણં ભંતે ! કિં સંતરં ઉવવજ્જંતિ, નિરંતરં ઉવવજ્જંતિ ? ગોયમા ! સંતરં પિ ઉવવજ્જંતિ, નિરંતરં પિ ઉવવજ્જંતિ, એવં જાવ પંચિંદિયતિરિક્કસ્વજોણિયા, મણુસ્સાણં ભંતે ! કિં સંતરં ઉવવજ્જંતિ, નિરંતરં ઉવવજ્જંતિ ? ગોયમા ! સંતરં પિ ઉવવજ્જંતિ, નિરંતરં

થતી નથી. પણ અ્યવન થાય છે, અર્થાત્ એ દેવ મરીને ઉપરથી નીચે આવે છે. નીચેથી ઉપર નથી જતા ॥ ૩ ॥

ચોવીસમું દ્વાર સમાપ્ત

પિ ઉવવજ્જંતિ, एवं वाणमंतराजोइसिया सोह्ममीसाणसणं-
 कुमार माहिंदवंभलोयलंतगमहासुकसहस्सार आणयपाणय-
 आरणच्चुअहिट्टिमगेविज्जगमज्झिमगेविज्जगउपरिमगेविज्जगवि-
 जयवेजयंत जयंत अपराजित सच्चट्टसिद्धदेवाय संतरं पि उव-
 वज्जंति, निरंतरं पि उववज्जंति, सिद्धाणं भंते ! किं संतरं
 सिज्जंति, निरंतरं मिज्जंति ? गोयमा ! संतरं पि सिज्जंति,
 निरंतरं पि सिज्जंति ॥सू० ४॥

છાયા—નૈરયિકાઃ સ્વલુ ભદન્ત ! કિં સાન્તરમ્ ઉપપચન્તે, નિન્તર ઉપપચ-
 ન્તે ? ગૌતમ ! સાન્તરમપિ ઉપપચન્તે, નિરન્તરમપિ ઉપપચન્તે, તિર્યગ્યોનિકાઃ સ્વલુ
 ભદન્ત ! કિં સાન્તરમ્ ઉપપચન્તે, નિરન્તરમ્ ઉપપચન્તે ? ગૌતમ ! સાન્તરમપિ ઉપ-
 પચન્તે, નિરન્તરમપિ ઉપપચન્તે, મનુષ્યાઃ સ્વલુ ભદન્ત ! કિં સાન્તરમ્ ઉપપચન્તે,

સાન્તર-નિરન્તરોપપાત વક્તવ્યતા

શબ્દાર્થ—(નેરઙ્ગયાણં ભંતે ! કિં સંતરં ઉવવજ્જંતિ નિરંતરં ઉવવજ્જં-
 તિ?) હે ભગવન્ ! નૈરયિક કયા સાન્તર ઉત્પન્ન હોતે હૈં ? અથવા નિરન્તર
 (ગોયમા સંતરં પિ ઉવવજ્જંતિ નિરંતરંપિ ઉવવજ્જંતિ) હે ગૌતમ !
 સાન્તર ઓ ઉત્પન્ન હોતે હૈં, નિરન્તર ઓ ઉત્પન્ન હોતે હૈં (તિરિક્કલ
 જોણિયાણં ભંતે ! કિં સંતરં ઉવવજ્જંતિ, નિરંતરં ઉવવજ્જંતિ ?) હે ભગ-
 વન્ ! તિર્યચ કયા સાન્તર ઉત્પન્ન હોતે હૈં યા નિરન્તર ઉત્પન્ન હોતે હૈં !
 (ગોયમા ! સંતરંપિ ઉવવજ્જંતિ નિરંતરંપિ ઉવવજ્જંતિ ?) હે ગૌતમ !
 સાન્તર ઓ ઉત્પન્ન હોતે હૈં નિરન્તર ઓ ઉત્પન્ન હોતે હૈં (મણુસ્સા ણં

સાન્તર-નિરન્તરોપપાત વક્તવ્યતા

શબ્દાર્થ—(નેરઙ્ગયાણં ભંતે ! કિં સંતરં ઉવવજ્જંતિ, નિરંતરં ઉવવજ્જંતિ) હે
 ભગવન્ ! નૈરયિક શુ સાન્તર ઉત્પન્ન થાય છે અથવા નિરન્તર ઉત્પન્ન થાય
 છે? (ગોયમા ! સંતરંપિ ઉવવજ્જંતિ નિરંતર પિ ઉવવજ્જંતિ) હે ગૌતમ ! સાન્તર
 પણ ઉત્પન્ન થાય છે, નિરન્તર પણ ઉત્પન્ન થાય છે (તિરિક્કલજોણિયાણં ભંતે !
 કિં સંતરં ઉવવજ્જંતિ, નિરંતરં ઉવવજ્જંતિ ?) હે ભગવાન્ ! તિર્યચ શુ સાન્તર
 ઉત્પન્ન થાય છે અગર નિરંતર ઉત્પન્ન થાય છે ? (ગોયમા ! સંતરં પિ
 ઉવવજ્જંતિ નિરંતરં પિ ઉવવજ્જંતિ હે ગૌતમ ! સાન્તર પણ ઉત્પન્ન થાય છે,

નિરન્તરમ્ ઉપપદ્યન્તે, ગૌતમ ! સાન્તરમપિ ઉપપદ્યન્તે, નિરન્તરમપિ ઉપપદ્યન્તે, દેવાઃ સ્વલુ મદન્ત ! કિં સાન્તરમુપપદ્યન્તે ? નિરન્તરમુપપદ્યન્તે, ગૌતમ ! સાન્તરમપિ ઉપપદ્યન્તે, નિરન્તરમપિ ઉપપદ્યન્તે, રત્નપ્રભાપૃથિવી નૈરયિકાઃ સ્વલુ મદન્ત ! કિં સાન્તરમુપપદ્યન્તે, નિરન્તરમુપપદ્યન્તે ? ગૌતમ ! સાન્તરમપિ ઉપપદ્યન્તે નિરન્તરમપિ ઉપપદ્યન્તે । એવં યાવત્ અધઃસપ્તમ્યાં સાન્તરમપિ ઉપપદ્યન્તે,

મંતે ! કિં સંતરં ઉવવજ્જંતિ, નિરંતરં ઉવવજ્જંતિ ?) હે ભગવન્ ! મનુ-
ષ્ય કયા સાન્તર ઉત્પન્ન હોતે હૈં અથવા નિરન્તર ઉત્પન્ન હોતે હૈં ? (દેવા
ણં મંતે ! કિં સંતરં ઉવવજ્જંતિ, નિરંતરં ઉવવજ્જંતિ ?) હે ભગવન્ !
કયા દેવ સાન્તર ઉત્પન્ન હોતે હૈં અથવા નિરન્તર ઉત્પન્ન હોતે હૈં ?
(ગોયમા ! સંતરં પિ ઉવવજ્જંતિ, નિરંતરં પિ ઉવવજ્જંતિ) હે ગૌતમ !
સાન્તર મ્હી ઉત્પન્ન હોતે હૈં, નિરન્તર મ્હી ઉત્પન્ન હોતે હૈં

(રચણપ્પમાપુઢવિ નેરહયા ણં મંતે ! કિં સંતરં ઉવવજ્જંતિ, નિરં-
તરં ઉવવજ્જંતિ ? રત્નપ્રભા પૃથિવી કે નારક કયા સાન્તર ઉત્પન્ન હોતે
હૈં યા નિરન્તર હોતે હૈં ? (ગોયમા ! સંતરંપિ ઉવવજ્જંતિ નિરંતરંપિ
ઉવવજ્જંતિ (ગૌતમ ! સાન્તર મ્હી ઉત્પન્ન હોતે હૈં, નિરન્તર મ્હી ઉત્પન્ન
હોતે હૈં (એવં જાવ અહે સત્તમાએ) ઇસી પ્રકાર સાતવીં નરકભૂમિ
તક (સંતરંપિ ઉવવજ્જંતિ નિરંતરંપિ ઉવવજ્જંતિ) સાન્તર મ્હી ઉત્પન્ન
હોતે હૈં, નિરન્તર મ્હી ઉત્પન્ન હોતે હૈં

નિરન્તર પણુ ઉત્પન્ન થાય છે ? (મણુસ્તાણં મંતે ! કિં સંતરં ઉવવજ્જંતિ,
નિરંતરં ઉવવજ્જંતિ ?) હે ભગવન્ ! મનુષ્ય શું સાન્તર ઉત્પન્ન થાય છે,
અથવા નિરન્તર ઉત્પન્ન થાય છે ? (ગોયમા ! સંતરપિ ઉવવજ્જંતિ નિરંતરંપિ
ઉવવજ્જંતિ) હે ગૌતમ ! સાન્તર પણુ ઉત્પન્ન થાય છે અને નિરન્તર પણુ
ઉત્પન્ન થાય છે. (દેવાણં મંતે ! કિં સંતરં ઉવવજ્જંતિ નિરંતરં ઉવવજ્જંતિ ?)
હે ભગવન્ ! શું દેવ સાન્તર ઉત્પન્ન થાય છે અથવા નિરન્તર ઉત્પન્ન થાય છે ?
(ગોયમા ! સંતરં પિ ઉવવજ્જંતિ, નિરંતરં પિ ઉવવજ્જંતિ) હે ગૌતમ ! સાન્તર પણુ
ઉત્પન્ન થાય છે, નિરન્તર પણુ ઉત્પન્ન થાય છે.

(રચણપ્પમા પુઢવિ નેરહયાણં મંતે ! કિં સંતરં ઉવવજ્જંતિ, નિરંતરં ઉવવ-
જ્જંતિ ?) હે ભગવન્ ! રત્નપ્રભા પૃથ્વીના નારક શુ સાન્તર ઉત્પન્ન થાય છે હે
નિરન્તર ઉત્પન્ન થાય છે ? (ગોયમા ! સંતરં પિ ઉવવજ્જંતિ, નિરંતરં પિ ઉવવ-
જ્જંતિ) હે ગૌતમ ! સાન્તર પણુ ઉત્પન્ન થાય છે, નિરન્તર પણુ ઉત્પન્ન થાય
છે (એવં જાવ અહે સત્તમાએ) એ પ્રકારે સાતમી નારકભૂમિ સુધી (સંતરં પિ
ઉવવજ્જંતિ, નિરંતર પિ ઉવવજ્જંતિ) સાન્તર પણુ ઉત્પન્ન થાય છે, નિરંતર પણુ
ઉત્પન્ન થાય છે

નિરન્તરમપિ ઉપપદ્યન્તે । અમુરકુમાર દેવાઃ સ્વલુ મદન્ત ! કિં સાન્તરમુપપદ્યન્તે, નિરન્તરમુપપદ્યન્તે ? ગૌતમ ! સાન્તરમપિ ઉપપદ્યન્તે નિરન્તરમપિ ઉપપદ્યન્તે, એવં યાવત્ સ્તનિતકુમારાઃ સ્વલુ સાન્તરમપિ ઉપપદ્યન્તે, નિરન્તરમપિ ઉપપદ્યન્તે, પૃથિવીકાયિકાઃ સ્વલુ મદન્ત ! કિં સાન્તરમુપપદ્યન્તે, નિરન્તરમુપપદ્યન્તે ? ગૌતમ ! નો સાન્તરમુપપદ્યન્તે, નિરન્તરમુપપદ્યન્તે, એવં યાવત્-વનસ્પતિ-કાયિકાઃ નો સાન્તરમુપપદ્યન્તે, નિરન્તરમુપપદ્યન્તે, ઢીન્દ્રિયાઃ સ્વલુ મદન્ત ! કિં સાન્તરમુપપદ્યન્તે, નિરન્તરમુપપદ્યન્તે ? ગૌતમ ! સાન્તરમપિ ઉપપદ્યન્તે, નિરન્તરમપિ

(અમુરકુમારદેવા ણં મંતે ! કિં સંતરં ઉવવજ્જંતિ, નિરંતરં ઉવવજ્જંતિ ?) હે ભગવન્ ! અમુરકુમાર દેવ કયા સાન્તર ઉત્પન્ન હોતે હૈ અથવા નિરન્તર ઉત્પન્ન હોતે હૈ ? (ગોયમા ! સંતરંપિ ઉવવજ્જંતિ નિરંતરંપિ ઉવવજ્જંતિ) ગૌતમ ! સાન્તર ઓ ઉત્પન્ન હોતે હૈ, નિરન્તર ઓ ઉત્પન્ન હોતે હૈ (એવં જાવ થણિયકુમારા) હસી પ્રકાર સ્તનિત કુમારોં તક (સંતરંપિ ઉવવજ્જંતિ, નિરંતરંપિ ઉવવજ્જંતિ) સાન્તર ઓ ઉત્પન્ન હોતે હૈ, નિરન્તર ઓ ઉત્પન્ન હોતે હૈ

(પુઠ્ઠિકાદ્યા ણં મંતે ! કિં સંતરં ઉવવજ્જંતિ, નિરંતરં ઉવવજ્જંતિ ?) હે ભગવન્ પૃથિવી કાયિક કયા નિરન્તર ઉત્પન્ન હોતે હૈ અથવા સાન્તર ઉત્પન્ન હોતે હૈ ? (ગોયમા ! નો સંતરં ઉવવજ્જંતિ, નિરંતરં ઉવવજ્જંતિ) હે ગૌતમ ! સાન્તર નહીં ઉત્પન્ન હોતે, નિરન્તર ઉત્પન્ન હૈ (એવં જાવ વણસ્સદ્દિકાદ્યા) હસી પ્રકાર યાવત્ વનસ્પતિકાયિક (નો સંતરં ઉવવજ્જંતિ નિરંતરં ઉવવજ્જંતિ સાન્તર નહીં ઉત્પન્ન હોતે હૈ, નિરન્તર ઉત્પન્ન હોતે હૈ

(અમુરકુમારાણં મંતે ! કિં સંતરં ઉવવજ્જંતિ, નિરંતરં ઉવવજ્જંતિ ?) હે ભગવન્ ! અમુરકુમાર દેવ શુ સાન્તર ઉત્પન્ન થાય છે અથવા નિરંતર ઉત્પન્ન થાય છે ? (ગોયમા ! સંતરં પિ ઉવવજ્જંતિ, નિરંતરં પિ ઉવવજ્જંતિ) હે ગૌતમ ! સાન્તર પણ ઉત્પન્ન થાય છે નિરંતર પણ ઉત્પન્ન થાય છે (એવં જાવ થણિય કુમારા) એ પ્રકારે સ્તનિત કુમારો મુધી (સંતરં પિ ઉવવજ્જંતિ, નિરંતરં પિ ઉવવજ્જંતિ) સાન્તર પણ ઉત્પન્ન થાય છે, નિરન્તર પણ ઉત્પન્ન થાય છે

(પુઠ્ઠિકાદ્યાણં મંતે ! કિં સંતરં ઉવવજ્જંતિ, નિરંતરં ઉવવજ્જંતિ ?) હે ભગવન્ ! પૃથ્વીકાયિક શુ સાન્તર ઉત્પન્ન થાય છે, નિરન્તર ઉત્પન્ન થાય છે ? (ગોયમા ! નો સંતરં ઉવવજ્જંતિ, નિરંતરં ઉવવજ્જંતિ) હે ગૌતમ ! સાન્તર ઉત્પન્ન નથી થતા, નિરન્તર ઉત્પન્ન થાય છે (એવં જાવ વણસ્સદ્દિકાદ્યા) એજ રીતે યાવત્ વનસ્પતિકાયિક (નો સંતરં ઉવવજ્જંતિ, નિરંતરં ઉવવજ્જંતિ) સાન્તર નથી ઉત્પન્ન થતા, નિરન્તર ઉત્પન્ન થાય છે

ઉપપદ્યન્તે, નિરન્તરમુપપદ્યન્તે, एवं यावत् पञ्चेन्द्रियतिर्यग्द्योनिः सन्नुष्याः खलु भदन्त ! किं सान्तरमुपपद्यन्ते, निरन्तरमुपपद्यन्ते ? गौतम ! सान्तरमपि उपपद्यन्ते, निरन्तरमपि उपपद्यन्ते, एवं वानव्यन्तराज्योतिष्काः सौधर्मेशानसनत्कुमारमाहेन्द्रब्रह्मलोकलान्तकमहाशुक्रसहस्रारआनतप्राणतारणाच्युताधस्तनग्रैवेयक-मध्यमग्रैवेयकोपरितनग्रैवेयकविजयवैजयन्तजयन्तापराजितसर्वार्थसिद्धदेवाश्चसान्त-

(वेइंदिया णं भंते ! किं संतरं उववज्जंति, निरंतरं उववज्जंति ?) भगवन् ! द्वीन्द्रिय क्या सान्तर उत्पन्न होते हैं या निरन्तर उत्पन्न होते हैं ? (गोयमा ! संतरंपि उववज्जंति, निरंतरं पि उववज्जंति) गौतम ! सान्तर भी उत्पन्न होते हैं, निरन्तर भी उत्पन्न होते हैं (एवं जाव पंचिंदियतिरिक्खजोणिथा) इसी प्रकार पंचेन्द्रियतिर्यग्द्योनिः तक कहना (मणुस्साणं भंते ! किं संतरं उववज्जंति निरंतरं उववज्जंति) हे भगवन् ! मनुष्य क्या सान्तर उत्पन्न होते हैं अथवा निरन्तर उत्पन्न होते हैं ? (गोयमा ! संतरंपि उववज्जंति, निरंतरंपि उववज्जंति) गौतम ! सान्तर भी उत्पन्न होते हैं, निरन्तर भी उत्पन्न होते हैं (एवं वाणमंतरा जोइसिया) इसी प्रकार वानव्यन्तर और ज्योतिष्क (सोहम्मीसाणसणंकुमार माहिंद वंभलोग लंतग महासुक्क सहस्सार आणय पाणय आरण च्चुअ हिट्ठिमगेविज्जग मज्झिमगेविज्जग उवरिमगेविज्जग विजय वेजयंत जयंत अपराजित सब्बद्विसिद्धदेवाय) सौधर्म, ईशान सनत्कुमार, माहेन्द्र, ब्रह्मलोक लान्तक, महाशुक्र सहस्रार, आनत, प्राणत, आरण, अच्युत, अधस्तन ग्रैवेयक, मध्यम-

(वेइंदियाणं भंते ! किं संतरं उववज्जंति, निरंतरं उववज्जंति ?) हे ભગવન્ ! દ્વીન્દ્રિય શું સાન્તર ઉત્પન્ન થાય છે અગર નિરન્તર ઉત્પન્ન થાય છે ? (ગોયમા ! સંતરં પિ ઉવવજ્જંતિ, નિરંતરં પિ ઉવવજ્જંતિ) હે ગૌતમ ! સાન્તર પણ ઉત્પન્ન થાય છે, નિરન્તર પણ ઉત્પન્ન થાય છે (એવં જાવ પંચિંદિયતિરિ-ક્ખજોણિયા) એજ પ્રકારે પંચેન્દ્રિય તિર્યગ્ યોનિઃ સુધી કહેલા છે

(મણુસ્સાણં ભંતે ! કિં સંતરં ઉવવજ્જંતિ, નિરન્તરં ઉવવજ્જંતિ ?) હે ભગ-વન્ ! મનુષ્ય શું સાન્તર ઉત્પન્ન થાય છે કે નિરન્તર ઉત્પન્ન થાય છે ? (ગોયમા ! સંતરં પિ ઉવવજ્જંતિ, નિરંતરં પિ ઉવવજ્જંતિ) હે ગૌતમ ! સાન્તર પણ ઉત્પન્ન થાય છે અને નિરન્તર પણ ઉત્પન્ન થાય છે (એવં વાણમંતરા જોઇસિયા) એજ રીતે વાનવ્યન્તર અને જ્યોતિષ્ક (સોહમ્મી-સાણ-સણંકુમાર-માહિંદ-વંભલોચ લંતગ મહાસુક્ક-સહસ્સાર-આણય-પાણય-આરણ-ચ્ચુઅ-હિટ્ઠિમગેવિજ્જગ-મજ્ઞિમ ગેવિજ્જગ-ઉવરિમ ગેવિજ્જગ-વિજય-વેજયંત-જયન્ત-અપરાજિત-સબ્બદ્વસિદ્ધ દેવાય) સૌધર્મ, ઇશાન, સનત્કુમાર, માહેન્દ્ર, બ્રહ્મલોક, લાન્તક, મહાશુક્ર, સહસ્રાર,

રમપિ ઉપપદ્યન્તે, નિરન્તરમપિ ઉપપદ્યન્તે, સિદ્ધાઃ સ્વલુ મદન્ત ! કિં સાન્તરં સિધ્ધ્યન્તિ, નિરન્તરં સિધ્ધ્યન્તિ ? ગૌતમ ! સાન્તરમપિ સિધ્ધ્યન્તિ, નિરન્તરમપિ સિધ્ધ્યન્તિ ॥સૂ. ૪॥

ટીકા—અથ તૃતીયં સાન્તરનિરન્તરદ્વારમધિકૃત્ય પ્રરૂપયિતુમાદ્—‘નેરઙ્ગ્યાણં મંતે ! કિં સંતરં ઉવવજ્જંતિ, નિરંતરં ઉવવજ્જંતિ’ ‘ગૌતમઃ પૃચ્છતિ’—હે મદન્ત ! નૈરયિકાઃ સ્વલુ કિં સાન્તરમ્—કાલ વ્યવધાનેન ઉપપદ્યન્તે, કિં વા નિરન્તરમ્—કાલાવ્યવધાનેન નિરવચ્છિન્નમિત્યર્થઃ, ઉપપદ્યન્તે’ ભગવાન્ આદ્—‘ગોયમા’ હે ઐવેયક, ઉપરિતન ઐવેયક, વિજય, વૈજયન્ત, જયન્ત, અપરાજિત ઓર સર્વાર્થસિદ્ધ વિમાન કે દેવોં ખી (સંતરંપિ ઉવવજ્જંતિ નિરંતરંપિ ઉવવજ્જંતિ) સાન્તર ખી ઉત્પન્ન હોતે હૈં, નિરન્તર ખી ઉત્પન્ન હોતે હૈં

(સિદ્ધાણં મંતે ! કિં સંતરં સિજ્ઝંતિ નિરંતરં સિજ્ઝંતિ) હે ભગવન્ ! સિદ્ધ કયા સાન્તર સિદ્ધ હોતે હૈં અથવા નિરન્તર સિદ્ધ હોતે હૈં (ગોયમા ! સંતરંપિ સિજ્ઝંતિ, નિરંતરંપિ સિજ્ઝંતિ) હે ગૌતમ ! સાન્તર ખી સિદ્ધ હોતે હૈં, નિરન્તર ખી સિદ્ધ હોતે હૈં

ટીકાર્થ—અવ તીસરે સાન્તર ઓર નિરન્તર દ્વાર કે આધાર સે પ્રરૂપણા કી જાતી હૈ—

ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરતે હૈં હે ભગવન્ ! નારક જીવ કયા સાન્તર અર્થાત્ વીચ વીચ મેં કુછ સમય છોડ કર ઉત્પન્ન હોતે હૈં અથવા નિરન્તર અર્થાત્ લગાતાર પ્રત્યેક સમય ઉત્પન્ન હોતે હૈં ?

ભગવાન્—હે ગૌતમ ! નારક જીવ સાન્તર ખી ઉત્પન્ન હોતે હૈં ઓર

આનત, પ્રાણુત, આરણુ, અચ્ચુત, અધસ્તન, ઐવેક, મધ્યમ ઐવેયક, ઉપરિતન ઐવેયક, વિજય, વૈજયન્ત, જયન્ત, અપરાજિત અને સર્વાર્થ સિદ્ધ વિમાનના દેવો પણુ (સંતરં પિ ઉવવજ્જંતિ, નિરંતરં પિ ઉવવજ્જંતિ) સાન્તર પણુ ઉત્પન્ન થાય છે, નિરન્તર પણુ ઉત્પન્ન થાય છે

(સિદ્ધાણં મંતે ! કિં સંતરં સિજ્ઝંતિ, નિરંતરં સિજ્ઝંતિ) હે ભગવન્ ! સિદ્ધ થું સાન્તર સિદ્ધ થાય છે અથવા નિરન્તર સિદ્ધ થાય છે ? (ગોયમા ! સંતરં પિ સિજ્ઝંતિ, નિરંતરં પિ સિજ્ઝંતિ) હે ગૌતમ ! સાન્તર પણુ સિદ્ધ થાય છે, નિરંતર પણુ સિદ્ધ થાય છે

ટીકાર્થ—હવે ત્રીજા સાન્તર અને નિરન્તર દ્વારના આધારથી પ્રશ્નપણા કરાય છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે—હે ભગવન્ ! નારક જીવ થુ સાન્તર અર્થાત્ વચમાં વચમાં થોડો સમય છોડીને ઉત્પન્ન થાય છે. અથવા નિરંતર અર્થાત્ સતત પ્રત્યેક સમયમાં ઉત્પન્ન થાય છે ?

શ્રી ભગવાન્—હે ગૌતમ ! નારક જીવ સાન્તર પણુ ઉત્પન્ન થાય છે. અને

ગૌતમ ! ‘સંતરં પિ ઉવવજ્જંતિ, નિરંતરંપિ ઉવવજ્જંતિ’ કદાચિત્ સાન્તરમપિ નૈરયિકા ઉત્પદ્યન્તે, અથ કદાચિત્ નિરન્તરમપિ નૈરયિકા ઉપપદ્યન્તે, તેષાં તથા સ્વભાવત્વાત્ ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—‘તિરિક્કજોણિયાણં મંતે ! કિં સંતરં ઉવવજ્જંતિ, નિરંતરં ઉવવજ્જંતિ ? હે મદન્ત ! તિર્યગ્યોનિકાઃ સ્વલ્લુ કિં સાન્તરમ્ ઉપપદ્યન્તે, કિં વા નિરન્તરમુપપદ્યન્તે’ ભગવાન્ આહ—‘ગોયમા !’ હે ગૌતમ ! ‘સંતરં પિ ઉવવજ્જંતિ, નિરંતરં પિ ઉવવજ્જંતિ’ કદાચિત્ સાન્તરમપિ તિર્યગ્યોનિકા ઉપપદ્યન્તે, કદાચિત્ નિરન્તરમપિ તિર્યગ્યોનિકાઃ ઉપપદ્યન્તે અત્રાપિ સ્વભાવ એવ કારણમ્ ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—‘મણુસ્તાણં મંતે ! કિં સંતરં ઉવવજ્જંતિ, નિરંતરં ઉવવજ્જંતિ ? હે મદન્ત ! મનુષ્યાઃ સ્વલ્લુ કિં સાન્તરમુપપદ્યન્તે, કિં વા નિરન્તરમુપપદ્યન્તે ? ભગવાન્ આહ—‘ગોયમા !’ હે ગૌતમ ! ‘સંતરં પિ ઉવવજ્જંતિ, નિરં-

નિરન્તર મ્હોતે હૈં તાત્પર્ય યહ કિ કબ્હી કબ્હી નારક જીવોં કી ઉત્પત્તિ લગાતાર હોતી રહતી હૈ ઢીચ મેં કોઈ સમય ચાલી નહી જાતા ઓર કબ્હી કબ્હી એસા બી હોતા હૈ કિ ઉનકી ઉત્પત્તિ મેં કાલ કા વ્યવધાન પડ જાતા હૈ ।

ગૌતમ—હે ભગવન્ ! તિર્યચ સાન્તર ઉત્પન્ન હોતે હૈં અથવા નિરન્તર ઉત્પન્ન હોતે હૈં ?

ભગવાન્—હે ગૌતમ ! સાન્તર મ્હોતે હૈં ઓર નિરન્તર મ્હોતે હૈં । ઇસકા કારણ સ્વભાવ હી હૈ ।

ગૌતમ—હે ભગવન્ મનુષ્ય સાન્તર ઉત્પન્ન હોતે હૈં અથવા નિરન્તર ઉત્પન્ન હોતે હૈં ?

ભગવાન્—હે ગૌતમ ! કદાચિત્ સાન્તર મ્હોતે હૈં, કદા-

નિરંતર પણુ ઉત્પન્ન થાય છે. તાત્પર્ય એ છે કે કોઈ કોઈ વખતે નારક જીવોની ઉત્પત્તિ સતત થયા કરે છે, વચમાં કોઈ સમય ખાલી નથી જતો, અને ક્યારેક ક્યારેક એવું પણ બને છે કે તેમની ઉત્પત્તિમાં કાળનું વ્યવધાન આવી જાય છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી—હે ભગવન્ ! તિર્યચ સાન્તર ઉત્પન્ન થાય છે અથવા નિરંતર ઉત્પન્ન થાય છે ?

શ્રી ભગવાન્—હે ગૌતમ ! સાન્તર પણ ઉત્પન્ન થાય છે, નિરંતર પણ ઉત્પન્ન થાય છે. તેનું કારણ સ્વભાવજ છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી—હે ભગવન્ ! મનુષ્ય સાન્તર ઉત્પન્ન થાય છે કે નિરંતર ઉત્પન્ન થાય છે ?

શ્રી ભગવાન્—હે ગૌતમ ! કદાચિત્ સાન્તર પણ ઉત્પન્ન થાય છે, કદાચિત્ નિરંતર પણ ઉત્પન્ન થાય છે આવા પ્રકારની ઉત્પત્તિમાં સર્વાત્ર સ્વભાવજ કારણ છે

तरं पि उपवज्जंति' कदाचित् सान्तरमपि मनुष्या उपपद्यन्ते, कदाचित् निरन्तर-
मपि मनुष्या उपपद्यन्ते, सर्वत्र स्वभाव एव तथोत्पादे हेतुः गौतमः पृच्छति—'देवाणं
भंते ! किं संतरं उपवज्जंति, निरंतरं उपवज्जंति' हे भदन्त ! देवाः खलु किं
सान्तरमुपपद्यन्ते, किं वा निरन्तरमुपपद्यन्ते ? भगवान् आह—'गोयमा !' हे
गौतम ! 'संतरं पि उपवज्जंति, निरंतरं पि उपवज्जंति' कदाचित् सान्तरमपि देवा
उपपद्यन्ते, कदाचित् निरन्तरमपि देवा उपपद्यन्ते, तेषामपि तथा स्वभावत्वात्,
गौतमः पृच्छति—'रयणप्पभापुहवि नेरइयाणं भंते ! किं संतरं उपवज्जंति, निरं-
तरं उपवज्जंति' हे भदन्त ! रत्नप्रभापृथिवी नैरयिकाः खलु किं सान्तरमुपपद्यन्ते,
किं वा निरन्तरमुपपद्यन्ते ? भगवान् आह—'गोयमा !' हे गौतम ! 'संतरं पि
उपवज्जंति, निरंतरं पि उपवज्जंति' कदाचित् रत्नप्रभापृथिवी नैरयिकाः सान्तर-
मपि उपपद्यन्ते, कदाचित् निरन्तरमपि उपपद्यन्ते, 'एवं जाव अहे सत्तमाए
चित् निरन्तर भी उत्पन्न होते हैं । इसी प्रकार के उत्पाद में सर्वत्र
स्वभाव ही कारण है ।

गौतम—हे भगवान् ! देव क्या सान्तर उत्पन्न होते हैं या निरन्तर
उत्पन्न होते हैं ?

भगवान्—हे गौतम कदाचित् सान्तर भी उत्पन्न होते हैं, कदाचित्
निरन्तर भी उत्पन्न होते हैं ।

गौतम—हे भगवन् ! रत्नप्रभा पृथिवी के नारक सान्तर उत्पन्न
होते हैं अथवा निरन्तर उत्पन्न होते हैं ?

भगवान्—हे गौतम ! रत्नप्रभा के नारक कदाचित् सान्तर भी
उत्पन्न होते हैं कदाचित् निरन्तर भी उत्पन्न होते हैं इसी प्रकार
शर्कराप्रभा बालुकाप्रभा, पंकप्रभा धूमप्रभा, तमःप्रभा तथा तमस्तमः-
प्रभा पृथिवी के नारक भी कदाचित् सान्तर और कदाचित् निरन्तर

श्री गौतमस्वामी—हे भगवान् ! देव शुं सान्तर उत्पन्न थाय छे ? अथवा
निरन्तर उत्पन्न थाय छे ?

श्री भगवान्—हे गौतम ! कदाचित् सान्तर पणु उत्पन्न थाय छे 'कदा-
चित् निरन्तर पणु उत्पन्न थाय छे.

श्री गौतमस्वामी—हे भगवन् ! रत्नप्रभा पृथ्वीना नारक सान्तर उत्पन्न
थाय छे निरन्तर उत्पन्न थाय छे ?

श्री भगवान्—हे गौतम ! रत्नप्रभा पृथ्वीना नारक कदाचित् सान्तर
उत्पन्न थाय छे, छे कदाचित् निरंतर पणु उत्पन्न थाय छे. ये प्रकारे शर्करा
प्रभा, बालुकाप्रभा, पंकप्रभा, धूमप्रभा, तमःप्रभा तथा तमस्तमःप्रभा, पृथ्वीमा

સંતરંપિ ઉવવજ્જંતિ, નિરંતરં પિ ઉવવજ્જંતિ' એવમ્-રત્નપ્રભાપૃથિવી નૈરયિકવદેવ, યાવત્ શર્કરાપ્રભા-વાલુકાપ્રભા, પદ્મપ્રભા-ધ્રુમપ્રભા-તમા અથઃસપ્તમપૃથિવી નૈર-યિકાશ્રાપિ કદાચિત્ સાન્તરમપિ ઉપપદ્યન્તે, કદાચિત્ નિરન્તરમપિ ઉપપદ્યન્તે તેષાં તથોત્પાદે સ્વભાવ એવ શરણમ્, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-‘અસુરકુમારાણં મંતે ! કિં સંતરં ઉવવજ્જંતિ, નિરંતરં ઉવવજ્જંતિ' હે મદન્ત ! અસુરકુમારાઃ સ્વલુ કિં સાન્તર મુપપદ્યન્તે કિં વા નિરન્તરમુપપદ્યન્તે, મગવાન્ આહ-‘ગોયમા !' હે ગૌતમ ! ‘સંતરંપિ ઉવવજ્જંતિ, નિરંતરં પિ ઉવવજ્જંતિ' અસુરકુમારાઃ કદાચિત્ સાન્તરમપિ ઉપપદ્યન્તે, કદાચિત્ નિરન્તરમપિ ઉપપદ્યન્તે, ‘એવં જાવ થણિયકુમારાણં સંતરંપિ ઉવવજ્જંતિ, નિરંતરંપિ ઉવવજ્જંતિ' એવમ્-અસુરકુમારવદેવ, યાવત્-સુવર્ણકુમારનાગકુમાર અગ્નિકુમાર વિદ્યુત્કુમાર-ઉદધિકુમાર દ્વીપકુમાર-દિક્કુમાર પવનકુમાર સ્તનિતકુમારાઃ સ્વલુ કદાચિત્ સાન્તરમ-પિ ઉપપદ્યન્તે કદાચિત્ નિરન્તરમપિ ઉપપદ્યન્તે, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-‘પુઢવિકાઙ્યાણં

ઉત્પન્ન હોતે હૈં ! ઉનકે ઇસ પ્રકાર કે ઉત્પાદ કા કારણ ઉનકા ઉસ પ્રકાર કા સ્વભાવ હી હૈં ।

ગૌતમ-હે મગવન્ ! અસુરકુમાર કયા સાન્તર ઉત્પન્ન હોતે હૈં અથવા નિરન્તર ઉત્પન્ન હોતે હૈં ?

મગવાન્-હે ગૌતમ અસુરકુમાર કમી સાન્તર મી ઉત્પન્ન હોતે હૈં કમી નિરન્તર મી ઉત્પન્ન હોતે હૈં । ઇસી પ્રકાર સુવર્ણકુમાર, નાગ-કુમાર, અગ્નિકુમાર, વિદ્યુત્કુમાર, ઉદધિકુમાર, દ્વીપકુમાર, પવન-કુમાર ઓર સ્તનિતકુમાર મી કમી સાતર ઉત્પન્ન હોતે હૈં કમી નિર-ન્તર ઉત્પન્ન હોતે હૈં ।

ગૌતમ-હે મગવન્ ! । પૃથ્વીકાયિક કયા સાન્તર ઉત્પન્ન હોતે

નારક પણ કદાચિત્ સાન્તર અને કદાચિત્ નિરન્તર ઉત્પન્ન થાય છે. તેમની આવા પ્રકારની ઉત્પત્તિનું કારણ તેમના આવા પ્રકારના સ્વભાવનું જ છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્ ! અસુરકુમાર શું સાન્તર ઉત્પન્ન થાય છે, અથવા નિરન્તર ઉત્પન્ન થાય છે ?

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ ! અસુરકુમાર ક્યારેક સાન્તર પણ ઉત્પન્ન થાય છે, ક્યારેક નિરંતર પણ ઉત્પન્ન થાય છે. એજ પ્રકારે સુવર્ણકુમાર, નાગકુમાર, અગ્નિકુમાર, વિદ્યુત્કુમાર, ઉદધિકુમાર, દ્વીપકુમાર, દિક્કુમાર, પવનકુમાર, અને સ્તનિતકુમાર પણ કોઈ કોઈ વખતે સાન્તર ઉત્પન્ન થાય છે, ક્યારેક ક્યારેક નિરંતર ઉત્પન્ન થાય છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્ ! પૃથ્વીકાયિક સાન્તર ઉત્પન્ન થાય છે, અથવા નિરંતર ઉત્પન્ન થાય છે ?

મંતે ! કિં સંતરં ઉવવજ્જંતિ, નિરંતરં ઉવવજ્જંતિ ? હે મદન્ત ! પૃથિવીકાયિકાઃ
 સ્વલુ કિં સાન્તરમુપપચન્તે, કિં વા નિરન્તરમુપપચન્તે ? મગવાન્ આહ—‘ગોયમા’
 હે ગૌતમ ? ‘ળો સંતરં ઉવવજ્જંતિ, નિરંતરં ઉવવજ્જંતિ’ પૃથિવીકાયિકા નો
 સાન્તરમુપપચન્તે, કિન્તુ નિરન્તર મેવોપપચન્તે, તેપામપિ તથા સ્વભાવત્વાત્, ‘એવં
 જાવ ઘણસ્સઙ્કાઙ્કયાણં સંતરં ઉવવજ્જંતિ’ એવમ્—પૃથિવીકાયિકવદેવ યાવત્—
 અપ્કાયિકાઃ તેજઃકાયિકાઃ, વાયુકાયિકાઃ વનસ્પતિકાયિકા નો સાન્તરમુપપ-
 ચન્તે, નિન્તુ નિરન્તરમેવ ઉપપચન્તે તેપામપિ તથા સ્વભાવત્વાત્, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—
 ‘વેઙ્કદિયાણં મંતે ! કિં સંતરં ઉવવજ્જંતિ, નિરંતરં ઉવવજ્જંતિ ? હે મદન્ત !
 દ્વીન્દ્રિયાઃ સ્વલુ કિં સાન્તરમુપપચન્તે, કિં વા નિરન્તરમુપપચન્તે ? મગવાનાહ—
 ‘ગોયમા !’ હે ગૌતમ ! ‘સંતરં પિ ઉવવજ્જંતિ, નિરંતરં પિ ઉવવજ્જંતિ’
 દ્વીન્દ્રિયાઃ કદાચિત્ સાન્તરમપિ ઉપપચન્તે, કદાચિત્ નિરન્તરમપિ ઉપપચન્તે,
 હૈં અથવા નિરન્તર ઉત્પન્ન હોતે હૈં ?

મગવાન્—હે ગૌતમ ! પૃથિવીકાયિક સાન્તર નહીં ઉત્પન્ન હોતે,
 અર્થાત્ ડનકી ઉત્પત્તિ મેં કાલ કા કમ્મી વ્યવધાન નહીં હોતા, વે
 નિરન્તર અર્થાત્ પ્રતિસમય ઉત્પન્ન હોતે રહતે હૈં, ડનકા મ્મી ંસા હી
 સ્વભાવ હૈં । ઇસી પ્રકાર વનસ્પતિકાય તક અર્થાન્ અપ્કાય, તેજઃ-
 કાય, વાયુકાય ંર વનસ્પતિકાય કે જીવ નિરન્તર ઉત્પન્ન હોતે
 રહતે હૈં, ડનકી ઉત્પત્તિ મેં મ્મી કમ્મી સમય કા અન્તર નહીં પડતા ।

ગૌતમ—હે મગવન્ ! દ્વીન્દ્રિય કયા સાન્તર ઉત્પન્ન હોતે હૈં યા
 નિરન્તર ઉત્પન્ન હોતે હૈં ?

મગવાન્—હે ગૌતમ ! કમ્મી સાન્તર મ્મી ઉત્પન્ન હોતે હૈં કમ્મી
 નિરન્તર મ્મી ઉત્પન્ન હોતે હૈં । પંચેન્દ્રિય તિર્યચોં તક ઇસી પ્રકાર

શ્રી મગવાન્—હે ગૌતમ ! પૃથ્વીકાયિક સાન્તર ઉત્પન્ન નથી થતા,
 અર્થાત્ તેમની ઉત્પત્તિમાં કાળનું ક્યારેય વ્યવધાન નથી થતું, તેઓ નિરંતર
 અર્થાત્ પ્રતિ સમય ઉત્પન્ન થયા જ કરે છે, તેમનો પણ તેવોજ સ્વભાવ છે.
 એ રીતે વનસ્પતિકાય સુધી અર્થાત્ અપ્કાય, તેજઃકાય, વાયુકાય, અને વન-
 સ્પતિકાયના જીવ નિરન્તર ઉત્પન્ન થયા જ કરે છે, તેમની ઉત્પત્તિમાં ક્યારેય
 સમયનું અન્તર નથી પડતું.

પ્રી ગૌતમસ્વામી—હે મગવન્ ! દ્વીન્દ્રિય જીવ શું સાન્તર ઉત્પન્ન થાય
 છે કે નિરન્તર ઉત્પન્ન થાય છે ?

શ્રી મગવાન્—હે ગૌતમ ! કોઇ વાર સાન્તર પણ ઉત્પન્ન થાય છે, કોઇ
 વાર નિરન્તર, પણ ઉત્પન્ન થાય છે. પંચેન્દ્રિય તિર્યચો સુધી એજ રીતે

‘એવં જાવ પંચિદિયતિરિક્ષજોણિયા’ એવમ્ દ્વીન્દ્રિયવદેવ યાવત્. ત્રીન્દ્રિય ચતુરિન્દ્રિયપચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકાઃ કદાચિત્ સાન્તરંમપિ ઉપપદ્યન્તે, કદાચિત્ નિરન્તરમપિ ઉપપદ્યન્તે, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—‘મણુસ્સાણં મંતે ! કિં સંતરં ઉવવજ્જંતિ, નિરંતરં ઉવવજ્જંતિ ?’ હે મદન્ત ! મનુષ્યાઃ સ્વલુ કિં સાન્તરમુપપદ્યન્તે કિં વા નિરન્તરમુપપદ્યન્તે ? મગવાન્ આહ—‘ગોયમા !’ હે ગૌતમ ! ‘સંતરંપિ ઉવવજ્જંતિ, નિરંતરં પિ ઉવવજ્જંતિ’ મનુષ્યાઃ કદાચિત્ સાન્તરમપિ ઉપપદ્યન્તે, નિરન્તરમપિ ઉપપદ્યન્તે, ‘એવં વાળમંતરાજોઙ્ગસિયા’ એવમ્—મનુષ્યવદેવ વાનવ્યન્તરાઃ જ્યોતિષ્કાઃ ‘સોહમ્મીસાણસણંકુમારમાહિંદવંમલોયલંતગમહાસુક્કસહસ્સાર આણય-પાણય આરણઅચ્ચુઅહિટ્ઠિમગેવિજ્જગમઙ્ગિમગેવિજ્જગઉવરિલ્લમગેવિજ્જગવિજયવે-જયંતજયંતઅપરાજિત સવ્વટ્ઠસિદ્ધ દેવાય’ સૌધર્મેશાનસનત્કુમારમાહેન્દ્રબ્રહ્મલોક-લાન્તક મહાશુકસહસ્સારાનતપ્રાણતારણાચ્યુતાધસ્તનગ્રૈવેયકમધ્યમગ્રૈવેયકોપરિતન-ગ્રૈવેયકવિજયવેજયન્તજયન્તાપરાજિતસર્વાર્થસિદ્ધદેવાશ્ચ ‘સંતરં પિ ઉવવજ્જંતિ

કહના ઢાહિએ, અર્થાત્ ત્રીન્દ્રિય, ચતુરિન્દ્રિય ઓર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચ ઢી ઇસી પ્રકાર સાન્તર ઓર નિરન્તર ઉત્પન્ન હોતે હૈં ।

ગૌતમ—હે મગવન્ ! મનુષ્ય કયા સાન્તર ઉત્પન્ન હોતે હૈં યા નિર-ન્તર ઉત્પન્ન હોતે હૈં ?

મગવાન્—હે ગૌતમ ! મનુષ્ય કદાચિત્ સાન્તર ઢી ઉત્પન્ન હોતે હૈં કદાચિત્ નિરન્તર ઢી ઉત્પન્ન હોતે હૈં । ઇસી પ્રકાર વાનવ્યન્તરોં ઓર જ્યોતિષ્કોં કે વિષય મેં ઢી સમક્ષ લેના ઢાહિએ । સૌધર્મ, ઈશાન, સનત્કુમાર, મહેન્દ્ર, બ્રહ્મલોક, લાન્તક, મહાશુક, સહસ્સાર, આનત, પ્રાણત, આરણ, અચ્ચુત, નિચલે ગ્રૈવેયક, વિચલે ગ્રૈવેયક ઓર ઉપરલે ગ્રૈવેયક, વિજય, વૈજયન્ત, જયન્ત અપરાજિત ઓર સર્વાર્થસિદ્ધ દેવ ઢી

કહેવું જોઈએ અર્થાત્ ત્રીન્દ્રિય, ચતુરિન્દ્રિય, અને પંચેન્દ્રિય તિર્યંચ પણ એ જ પ્રકારે સાન્તર અને નિરંતર ઉત્પન્ન થાય છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી—હે લગવન્ ! મનુષ્ય શું સાન્તર ઉત્પન્ન થાય છે કે નિરન્તર ઉત્પન્ન થાય છે ?

શ્રી લગવાન્—હે ગૌતમ ! મનુષ્ય કદાચિત્ સાન્તર પણ ઉત્પન્ન થાય છે, કદાચિત્ નિરંતર પણ ઉત્પન્ન થાય છે. એ રીતે વાનવ્યન્તરો અને જ્યોતિષ્કોના વિષયમા પણ સમજી લેવું જોઈએ. સૌધર્મ, ઇશાન, સનત્કુમાર મહેન્દ્ર, બ્રહ્મલોક, લાન્તક, મહાશુક, સહસ્સાર, આનત, પ્રાણત, આરણ, અચ્ચુત, નિચલા ગ્રૈવેયક, વચ્ચલું ગ્રૈવેયક, અને ઉપરલું ગ્રૈવેયક, વિજય વૈજયન્ત, જયન્ત, અપરાજિત અને સર્વાર્થ સિદ્ધ પણ કદાચિત્ સાન્તર અને કદાચિત્ નિરંતર ઉત્પન્ન થાય છે.

નિરંતરંપિ ઉવવજ્જંતિ' કદાચિત્ સાન્તરમપિ ઉપપદ્યન્તે, કદાચિત્ નિરન્તરમપિ ઉપપદ્યન્તે, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—'સિદ્ધાણં મંતે ! કિં સંતરં સિજ્ઞંતિ, નિરંતરં સિજ્ઞંતિ ?' હે મદન્ત ! સિદ્ધાઃ સ્વલ્લુ કિં સાન્તરં સિધ્ધ્યન્તિ. કિં વા નિરન્તરં સિધ્ધ્યન્તિ ? ભગવાનાહ—'ગોયમા !' હે ગૌતમ ! 'સંતરં પિ સિજ્ઞંતિ, નિરંતરં પિ સિજ્ઞંતિ' સિદ્ધાઃ કદાચિત્ સાન્તરમપિ સિધ્ધ્યન્તિ, કદાચિત્ નિરન્તરમપિ સિધ્ધ્યન્તિ, તથા સ્વભાવાત્ ॥સૂ. ૪॥

સાન્તરનિરન્તરોદ્વર્તના વક્તવ્યતા—

મૂલમ્—નેરહ્યાણં મંતે ! કિં સંતરં ઉવ્વટ્ટંતિ, નિરંતરં ઉવ-
ટ્ટંતિ ? ગોયમા ! સંતરં પિ ઉવ્વટ્ટંતિ, નિરંતરં પિ ઉવટ્ટંતિ, एवं
જહા ઉવવાઓ મણિઓ તહા ઉવ્વટ્ટુણાપિ સિદ્ધવજ્ઞા માણિય-
યઠ્ઠા, જાવ વેમાણિયા, ણવરં જોહસિયવેમાણિણસુ ચયણંતિ
અહિલાવો કાયવ્વો દારં ॥સૂ. ૫॥

છાયા—નૈરયિકાઃ સ્વલ્લુ મદન્ત ! કિં સાન્તરમુદ્વર્તન્તે, નિરન્તરમુદ્વર્તન્તે ?
ગૌતમ ! સાન્તરમપિ ઉદ્વર્તન્તે, નિરન્તરમપિ ઉદ્વર્તન્તે, एवं યથા ઉપપાતો મણિ-
કદાચિત્ સાન્તર ઔર, કદાચિત્ નિરન્તર ઉત્પન્ન હોતે હૈં ।

ભગવન્—હે ગૌતમ ! સિદ્ધજીવ કયા સાન્તર સિદ્ધ હોતે હૈં
અથવા નિરન્તર સિદ્ધ હોતે રહતે હૈં ?

ભગવાન્—હે ગૌતમ ! કદાચિત્ સાન્તર મો સિદ્ધ હોતે હૈં, કદા-
ચિત્ નિરન્તર મો સિદ્ધ હોતે હૈં ॥ ૪ ॥

સાન્તર નિરન્તર ઉદ્વર્તનાવક્તવ્યતા

ટીકાર્થ—(નેરહ્યાણં મંતે ! કિં સંતરં ઉવ્વટ્ટંતિ, નિરંતરં ઉવ્વટ્ટંતિ ?
હે ભગવન્ ? નૈરયિક કયા સાન્તર ઉદ્વર્તન કરતે હૈં યા નિરન્તર ઉદ્વ-
ર્તન કરતે હૈં (ગોયમા ! સંતરં પિ ઉવ્વટ્ટંતિ, નિરંતરંપિ ઉવ્વટ્ટંતિ) હે

શ્રી ગૌતમસ્વામી—હે ભગવન્ ! સિદ્ધ જીવ શું સાન્તર સિદ્ધ થાય છે ?
અથવા નિરન્તર સિદ્ધ થઈ રહે છે ?

શ્રી ભગવાન્ ! હે ગૌતમ ! કદાચિત્ સાન્તર પણ સિદ્ધ થાય છે કદાચિત્
નિરન્તર પણ સિદ્ધ થાય છે. ॥ ૪ ॥

સાન્તર—નિરન્તર ઉદ્વર્તના વક્તવ્યતા

શબ્દાર્થ—(નેરહ્યાણં મંતે ! કિં સંતરં ઉવ્વટ્ટંતિ, નિરંતરં ઉવ્વટ્ટંતિ ?) હે
ભગવન્ ! નૈરયિક શું સાન્તર ઉદ્વર્તન કરે છે અગર નિરન્તર ઉદ્વર્તન કરે
છે (ગોયમા ! સંતરં પિ ઉવ્વટ્ટંતિ નિરંતરં પિ ઉવ્વટ્ટંતિ) હે ગૌતમ ! સાન્તર પણ

તસ્તથા ઉદ્વર્તનાપિ સિદ્ધવર્જા ભણિતવ્યા, યાવદ્ વૈમાનિકાઃ નવરં જ્યોતિષ્કવૈમા-
નિકેષુ ચ્યવનમિતિ અભિલાપઃ કર્તવ્યઃ, દ્વારમ્ ॥સૂ.૦ ૫॥

ટીકા—અથ નૈરયિકાદીનામુદ્વર્તનાં પ્રરૂપયિતુમાહ—‘નૈરહ્યાણં મંતે ! કિં
સંતરં ઉવ્વટ્ટંતિ, નિરંતરં ઉવટ્ટંતિ ?’ ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—હે ભદન્ત ! નૈરયિકાઃ સ્વલુ
કિં સાન્તરમ્—કિંશ્ચિત્કાલવ્યવધાનેન, ઉદ્વર્તન્તે, કિંવા નિરન્તરમ્—નિરવચ્છિન્નમ્
કિંચિત્કાલાવ્યવધાનેન સતતમિત્યર્થઃ ઉદ્વર્તન્તે ? ભગવાન્ આહ—‘ગોયમા ! હે
હે ગૌતમ ! સાન્તર મ્હી ઉદ્વર્તન કરતે હૈં, નિરન્તર મ્હી ઉદ્વર્તન કરતે
હૈં (એવં) હસ પ્રકાર (જહા) જૈસા (ઉવવાઓ ભણિઓ) ઉત્પાદ કહા
(તહા) ઉસી પ્રકાર (ઉવ્વટ્ટણા વિ) ઉદ્વર્તના મ્હી (સિદ્ધવજ્જા) સિદ્ધો
કો છોડકર (ભાણિયવ્વા) કહની ચાહિએ (જાવ વૈમાણિયા) વૈમાનિકો
તક (નવરં જોહસિયવૈમાણિયસુ ચ્યવંતિ અહિલાવો કાયવ્વો) વિશેષ
યહ કિ જ્યોતિષ્ક ઓર વૈમાનિકો મેં ‘ચ્યવન’ એસા શબ્દ પ્રયોગ
કરના ચાહિએ દ્વાર’

ટીકાર્થ—અવ નૈરયિક આદિ જીવોં કી ઉદ્વર્તના કી પ્રરૂપણા કી
જાતી હૈ—

ગૌતમ પ્રશ્ન કરતે હૈં—હે ભગવન્ ! નારકજીવ સાન્તર ઉદ્વર્તન
કરતે હૈં ? અર્થાત્ નરક સે નારક જીવોં કે નિકલને મેં વીચ વીચ મેં
સમય કા વ્યવધાન હોતા હૈ, યા નિરન્તર અર્થાત્ લગાતાર પ્રત્યેક સમય
નિકલતે હી રહતે હૈં ?

ભગવાન્ ઉત્તર દેતે હૈં—હે ગૌતમ ! નારકજીવ કમ્હી સાન્તર મ્હી

ઉદ્વર્તન કરે છે. નિરન્તર પણ ઉદ્વર્તન કરે છે (એવં) આ રીતે (જહા) જેવો
(ઉવવાઓ ભણિઓ) ઉત્પાદ કહ્યો (તહા) એજ પ્રકારે (ઉવ્વટ્ટણા વિ) ઉદ્વર્તના
પણ (સિદ્ધ વજ્જા) સિદ્ધ સિવાય (ભાણિયવ્વા) કહેવી ભેધએ (જાવ વૈમાણિયા)
વૈમાનિકો સુધી (નવરં જોહસિય વૈમાણિયસુ ચ્યવંતિ અહિલાવો કાયવ્વો)
વિશેષ એ કે જ્યોતિષ્ક અને વૈમાનિકોમા ‘ચ્યવન’ એવો શબ્દ પ્રયોગ
કરવો ભેધએ ॥ ૨ ॥

ટીકાર્થ—હવે નૈરયિક આદિ જીવોની ઉદ્વર્તનાની પ્રરૂપણા કરાય છે
શ્રી ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે—હે ભગવન્ ! નારક જીવ સાન્તર ઉદ્વર્તના
કરે છે અથવા નિરન્તર ઉદ્વર્તના કરે છે ? અર્થાત્ નરકથી નારક જીવોને
નિકળવામાં વચમાં વચમાં સમયનું વ્યવધાન થાય છે, અગર નિરંતર અર્થાત્
સતત પ્રત્યેક સમય નિકળતા જ રહે છે ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે—હે ગૌતમ ! નારક જીવ કોઈ વાર સાન્તર

ગૌતમ ! ‘સંતરં પિ ઉવદ્વંતિ, નિરંતરં પિ ઉવદ્વંતિ ?’ નૈરયિકાઃ કદાચિત્ સાન્તરમપિ ઉદ્વર્તન્તે, કદાચિત્ નિરન્તરમપિ ઉદ્વર્તન્તે ? ‘एवं जहा उववाओ भणिओ तहा उव्वट्ठणापि सिद्धवज्जा भाणियव्वा जाव वेमाणिया’ एवम् पूर्वोक्तरीत्या, यथा उपपातो भणितस्तथा उद्वर्तनापि सिद्धवर्जा भणितव्या, यावद्-अमुरकुमारादि भवनपति पृथिवीकायिकादि पञ्चैकेन्द्रियविकलेन्द्रियपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकमनुष्यवानव्यन्तरज्योतिष्कवैमानिकग्रवेयकपञ्चानुत्तरोपपातिका अपि वक्तव्याः, किन्तु ‘णवरं जोडसियवेमाणिएसु चयणंति अहिज्जावो कायव्वो’ नवरम्, विशेषस्तु ज्योतिष्कवैमानिकेषु च्यवनमिति अभिज्ञापः कर्तव्यः, तेषामुद्वर्तनाया अभावात्, तथा च अमुरकुमारादि वानव्यन्तरान्ताः जीवाः कदाचित् सान्तरमपि उद्वर्तन्तે, कदाचित् निरन्तरमपि उद्वर्तन्तે, ज्योतिष्कवैमानिकास्तु कदाचित् सान्तरमपि च्यवन्ति, कदाचित् निरन्तरमपि च्यवन्ति इत्येवमभिज्ञापः कर्तव्यः इत्याशयः, ‘દારં’ इति तृतीयं द्वारम् समाप्तम् ॥ ५ ॥

ઉદ્વર્તન કરતે હું કઓ નિરન્તર ઓ ઉદ્વર્તન કરતે હું । હસ પ્રકાર જૈસો ઉત્પાદ કી પ્રરૂપણા કી હૈ, વૈસી હી ઉદ્વર્તના કી ઓ પ્રરૂપણા કરની યાહિય, કેવલ સિદ્ધોં કો છોડ દેના યાહિય, ક્યોંકિ સિદ્ધોં કી ઉદ્વર્તના હોતી નહીં હૈ, અર્થાન્ એકવાર સિદ્ધ હોને કે પશ્ચાત્ કોઈ સિદ્ધ ગતિ સે લોટતા નહીં હૈ ।

તાત્પર્ય યહ હૈ કિ અસુરકુમાર આદિ ભવનપતિ, પૃથિવીકાયિક આદિ પાંચ એકેન્દ્રિય વિકલેન્દ્રિય, પંચેન્દ્રિયતિર્યચ્, મનુષ્ય, વાનવ્યન્તર, જ્યોતિષ્ક, કલ્પોપપન્ન વૈમાનિક, નવગ્રેવેયક તથા પાંચ અનુત્તર વિમાન, ઇન સબ કે વિષય મેં ઓ હસી પ્રકાર કહના યાહિય, મગર વિશેષ યહ હૈ કિ જ્યોતિષ્કોં ઓર વૈમાનિકોં કે વિષય મેં ઉદ્વર્તના શબ્દ કા પ્રયોગ ન કરકે ‘ચ્યવન’ શબ્દ કા પ્રયોગ કરના યાહિય । હસકા કારણ પહેલે વતલાયા જા ચુકા હૈ ॥ ૫ ॥

તૃતીય દ્વાર સમાપ્ત

પણ ઉદ્વર્તના કરે છે, કોઈ વાર નિરન્તર પણ ઉદ્વર્તન કરે છે. એ પ્રકારે જેવી ઉત્પાદની પ્રરૂપણા કરી છે. તેવી જ ઉદ્વર્તનાની પણ પ્રરૂપણા કરવી જોઈએ, કેવળ સિદ્ધને છોડી દેવા જોઈએ, કેમકે સિદ્ધોની ઉદ્વર્તના થતી નથી, અર્થાત્ એક વાર સિદ્ધ થયા પછી કોઈ સિદ્ધગતિમાંથી પાછો ફરતો નથી.

તાત્પર્ય એ છે કે અસુરકુમાર આદિ ભવનપતિ, પૃથ્વીકાયિક આદિ પાંચ એકેન્દ્રિય, વિકલેન્દ્રિય, પંચેન્દ્રિય, તિર્યચ્, મનુષ્ય, વાનવ્યન્તર જ્યોતિષ્ક, કલ્પોપપન્ન, વૈમાનિક, નવ ગ્રેવેયક તથા પાંચ અનુત્તર વિમાન આ બધાના વિષયમાં પણ એ પ્રકારે કહેવું જોઈએ. પણ વિશેષ આ છે કે જ્યોતિષ્કો અને

मूलम्—नेरइयाणं भंते ! एगसमएणं केवइया उववज्जंति ? गोयमा ! जहण्णेणं एक्को वा, दो वा, तिन्नि वा, उक्कोसेणं संखेज्जा वा, असंखेज्जा वा उववज्जंति, एवं जाव अहे सत्त-
माए, असुरकुमाराणं भंते ! एगसमएणं केवइया उववज्जंति,
गोयमा ? जहण्णेणं एक्को वा, दो वा, तिन्नि वा, उक्कोसेणं
संखेज्जा वा, असंखेज्जा वा, एवं नागकुमारा जाव थणियकुमारा
वि भाणियव्वा, पुढविकाइयाणं भंते ! एगसमएणं केवइया
उववज्जंति ? गोयमा ! अणुसमयं अविरहियं असंखेज्जा उवव-
ज्जंति, एवं जाव वाउकाइया, वणस्सइकाइयाणं भंते ! एगसम-
एणं केवइया उववज्जंति ? गोयमा ! सट्ठाणुववाइयं वायं पहुच्च
अणुसमयं अविरहिया अणंता उववज्जंति, परट्ठाणुववाइयं
पहुच्च अणुसमयं अविरहिया असंखेज्जा उववज्जंति ? वेइदियाणं
भंते ! केवइया एगसमएणं उववज्जंति ? गोयमा ! जहण्णेणं
एगो वा, दो वा, तिन्नि वा, उक्कोसेणं संखेज्जा वा, असंखेज्जा वा,
एवं तेइंदिया चउरिंदिया, संमुच्छिमपंचिंदियतिरिक्खजोणिया-
गवभवक्कंतिय पंचिंदियतिरिक्खजोणिया संमुच्छिममणुस्सा
वाणमंतरजोइसिय सोहम्मीसाण सणंकुमारमाहिंद वंभलोय-
लंतगमहासुक्कसहस्सार कप्पदेवा ते जहा नेरइया, गवभवक्कं-
तियमणूस आगयपाणयआरणअच्चुअगेवेज्जअणुत्तरोववाइया
य एते जहण्णेणं इक्को वा, दो वा, तिन्नि वा, उक्कोसेणं
संखिज्जा उववज्जंति, सिद्धाणं भंते ! एगसमएणं केवइया
सिज्जंति ? गोयमा ! जहण्णेणं एक्कं वा, दो वा, तिन्नि वा,
उक्कोसेणं अट्ठ सयं ॥सू० ६॥

वैभानिकेना विषयमा उद्भवर्तना शब्दनेा प्रयोग न कर्ता “अययन” शब्दनेा
प्रयोग कर्तव्ये लक्षणे. अमुं कारण आगण गतावेद छे ॥ ५ ॥

तृतीय द्वार समाप्त

છાયા—નૈરયિકાઃ સ્વલુ ભદન્ત ! એક સમયેન કિયન્તઃ ઉપપદ્યન્તે, ગૌતમ ! જઘન્યેન એકો વા, દ્વૌ વા ત્રયો વા, ઉત્કૃષ્ટેન સંખ્યેયા વા, અસંખ્યેયા વા, ઉપપદ્યન્તે, એવં યાવત્ અથઃસપ્તમ્યામ્, અમુરકુમારાઃ સ્વલુ ભદન્ત ! એક સમયેન કિયન્તઃ ઉપપદ્યન્તે ? ગૌતમ ! જઘન્યેન એકો વા, દ્વૌ વા, ત્રયો વા, ઉત્કૃષ્ટેન સંખ્યેયા વા, અસંખ્યેયા વા, એવં નાગકુમારાઃ, યાવત્ ત્વનિતકુમારાઃ અપિ ભણિતવ્યાઃ, પૃથિવીકાયિકાઃ સ્વલુ ભદન્ત ! એક સમયેન કિયન્તઃ ઉપપદ્યન્તે

એક સમય ઠાર—વક્તવ્યતા

શબ્દાર્થ—(નેરહ્યા ણં ભંતે ! એગસમણં કેવહ્યા ઉવવજ્જંતિ ?) હે ભગવન્ એક સમય મેં કિતને નૈરયિક ઉત્પન્ન હોતે હેં ? (ગોચમા ! જહણ્ણેણં એકો વા દો વા તિન્નિ વા) હે ગૌતમ ! કમ સે કમ એક, દો તીન (ઉક્કોસેણં સંખેજ્જા વા અસંખેજ્જા વા ઉવવજ્જંતિ) ઉત્કૃષ્ટ સંખ્યાત અથવા અસંખ્યાત ઉત્પન્ન હોતે હેં (એવં જાવ અહેસત્તમાણ) इसी प्रकार सातवीं पृथ्वी तक समझ लेना

(અસુરકુમારા ણં ભંતે ! એગસમણં કેવહ્યા ઉવવજ્જંતિ ?) હે ભગવન્ ! અસુરકુમાર એક સમય મેં કિતને ઉત્પન્ન હોતે હેં ? (ગોચમા ! જહણ્ણેણં એકો વા, દો વા તિન્નિ વા) હે ગૌતમ ! કમ સે કમ એક, દો, તીન (ઉક્કોસેણં સંખેજ્જા વા અસંખેજ્જા વા) ઉત્કૃષ્ટ સંખ્યાત યા અસંખ્યાત (એવં નાગકુમારા જાવ થણિય કુમારા વિ) इसी प्रकार नागकुमार यावत् त्वनित कुमार भी (आणियव्वा) कहने चाहिए

એક સમય ઠાર—વક્તવ્યતા

શબ્દાર્થ—(નેરહ્યાણં ભંતે ! એગસમણં કેવહ્યા ઉવવજ્જંતિ ?) હે ભગવન્ ! એક સમયમાં કેટલા નૈરયિક ઉત્પન્ન થાય છે ? (ગોચમા ! જહણ્ણેણં એકો વા દો વા તિન્નિ વા) હે ગૌતમ ! એાઠામાં એાઠા એક, બે, અગર ત્રણ (ઉક્કોસેણં સંખેજ્જા વા અસંખેજ્જા વા ઉવવજ્જંતિ) ઉત્કૃષ્ટ સંખ્યાત અથવા અસંખ્યાત ઉત્પન્ન થાય છે (એવં જાવ અહે સત્તમાણ) એ પ્રકારે સાતમી પૃથ્વી સુધી

(અસુરકુમારાણં ભંતે ! એગ સમણં કેવહ્યા ઉવવજ્જંતિ ?) હે ભગવન્ ! અસુરકુમાર એક સમયમાં કેટલા ઉત્પન્ન થાય છે ? (ગોચમા ! જહણ્ણેણં એકો વા દો વા તિન્નિ વા) હે ગૌતમ ! એાઠામાં એાઠા એક, બે, ત્રણ (ઉક્કોસેણં સંખેજ્જા વા અસંખેજ્જા વા ઉવવજ્જંતિ) ઉત્કૃષ્ટ સંખ્યાત અથવા અસંખ્યાત (એવં નાગકુમારા જાવ થણિયકુમારા વિ) એ પ્રકારે નાગકુમાર યાવત્ ત્વનિત કુમાર પણ (આણિયવ્વા) કહેવા જોઈએ.

ગૌતમ ! અનુસમયમ્ અવિરહિતમ્ અસંખ્યેયા ઉપપદ્યન્તે, એવં યાવત્ વાયુકાયિકાઃ વનસ્પતિકાયિકાઃ સ્થલ ભદન્ત ! એક સમયેન ક્રિયન્તઃ ઉપપદ્યન્તે ? ગૌતમ ! સ્વસ્થાનોપપાતિકં પ્રતીત્ય અનુસમયમ્ અવિરહિતા અનન્તાઃ ઉપપદ્યન્તે ? પરસ્થાનોપપાતિકં પ્રતીત્ય અનુસમયમ્ અવિરહિતા અસંખ્યેયા ઉપપદ્યન્તે, દ્વીન્દ્રિયાઃ સ્થલ ભદન્ત ! કિયન્ત એક સમયેન ઉપપદ્યન્તે ? ગૌતમ ! જઘન્યેન એકો વા દ્વૌ વા

(પૃથ્વીકાઈયા ણં મંતે ! એગસમણં કેવહ્યા ઉવવજ્જંતિ ?) હે ભગવન્ ! પૃથ્વીકાયિક એક સમય મેં કિતને ઉત્પન્ન હોતે હૈં ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (અણુસમયં) પ્રત્યેક સમય (અવિરહિયં) વિના વિરહ કે (અસંખેજ્જા ઉવવજ્જંતિ) અસંખ્યાત ઉત્પન્ન હોતે હૈં (એવં જાવ વાઉકાઈયા) હસી પ્રકાર યાવત્ વાયુકાયિક (વણસ્સહકાઈયા ણં મંતે ! એગસમણં કેવહ્યા ઉવવજ્જંતિ ?) હે ભગવન્ ! વનસ્પતિકાયિક એક સમય મેં કિતને ઉત્પન્ન હોતે હૈં ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (સદ્ધાણુવવાઈયં પહુચ્ચ અણુસમયં અવિરહિયા અણંતા ઉવવજ્જંતિ) સ્વસ્થાન મેં ઉપપાત કી અપેક્ષા પ્રતિસમય, વિના વિરહ કે અનન્ત વનસ્પતિ જીવ ઉત્પન્ન હોતે રહતે હૈં (પરદ્ધાણુવવાઈયં પહુચ્ચ અણુસમયં અવિરહિયા અસંખેજ્જા ઉવવજ્જંતિ) પરસ્થાન મેં ઉપપાત કી અપેક્ષા પ્રતિસમય, વિના વિરહ કે અસંખ્યાત વનસ્પતિ જીવ ઉત્પન્ન હોતે હૈં

(વેઈંદિયા ણં મંતે ! કેવહ્યા એગસમણં ઉવવજ્જંતિ ?) હે ભગવન્ ! દ્વીન્દ્રિય એક સમય મેં કિતને ઉત્પન્ન હોતે હૈં ? (ગોયમા ! જહણ્ણેણં

(પૃથ્વીકાઈયા ણં મંતે ! એગ સમણં કેવહ્યા ઉવવજ્જંતિ ?) હે ભગવન્ ! પૃથ્વીકાયિક એક સમયમાં કેટલા ઉત્પન્ન થાય છે ? (ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (અણુસમયં) પ્રત્યેક સમય (અવિરહિયં) વિરહ વિનાના (અસંખેજ્જા ઉવવજ્જંતિ) અસંખ્યાત ઉત્પન્ન થાય છે

(એવં જાવ વાઉકાઈયા) એ રીતે યાવત્ વાયુકાયિક (વણસ્સકાઈયા ણં મંતે ! એગ સમણં કેવહ્યા ઉવવજ્જંતિ ?) હે ભગવન્ ! વનસ્પતિકાયિક એક સમયમાં કેટલા ઉત્પન્ન થાય છે ? (ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (સદ્ધાણુવવાઈયં પહુચ્ચ અણુ સમયં અવિરહિયા અણંતા ઉવવજ્જંતિ) સ્વસ્થાનમાં ઉપપાતની અપેક્ષાએ પ્રતિ સમય, વિના વિરહના અનંત વનસ્પતિ જીવ ઉત્પન્ન થતા રહે છે (પરદ્ધાણુવ વાઈયં પહુચ્ચ અણુસમયં અવિરહિયા અસંખેજ્જા ઉવવજ્જંતિ) પરસ્થાનમાં ઉપપાતની અપેક્ષાએ પ્રતિ સમય, વિના વિરહના અસંખ્યાત વનસ્પતિ જીવ ઉત્પન્ન થાય છે.

(વેઈંદિયા ણં મંતે ! કેવહ્યા એગસમણં ઉવવજ્જંતિ ?) હે ભગવન્ ! દ્વીન્દ્રિય એક સમયમાં કેટલા ઉત્પન્ન થાય છે ? (ગોયમા ! જહણ્ણેણં એગો વા દો વા

त्रयो वा, उत्कृष्टेन संख्येया वा असंख्येया वा, एवं त्रीन्द्रिया श्रुतिन्द्रियाः, संमूर्च्छिमपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिका गर्भव्युत्क्रान्तिक पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकाः समुच्छिममनुष्या वानव्यन्तरज्योतिष्क सौधर्मेशान सनत्कुमारमाहेन्द्रब्रह्मलोकलान्तक-महाशुक्रमहेश्वरकल्पदेवास्ते यथा नैरयिकाः गर्भव्युत्क्रान्तिक मनुष्यानतप्राण-तारणाच्युतग्रैवेयकानुत्तरोपपातिकाश्चेते जघन्येन एको वा द्वौ वा, त्रयो वा, उत्कृष्टेन संख्येया उपपद्यन्ते सिद्धाः खलु भदन्त ! एक समयेन कियन्तः सिध्यन्ति ? गौतम ! जघन्येन एको वा, द्वौ वा, त्रयो वा, उत्कृष्टेन अष्टशतम् ।

एगो वा दो वा तिन्नि वा) हे गौतम ! जघन्य एक, दो या तीन (उक्कोसेणं संखेज्जा वा असंखेज्जा वा ?) उत्कृष्ट संख्यात अथवा असंख्यात (एवं तेहंदिया) इसी प्रकार त्रीन्द्रिय (चउरिंदिया) चौहन्द्रिय (समुच्छिमपंचिंदियतिरिक्खजोणिया) संमूर्च्छिम पंचेन्द्रिय तिर्यग्योनिक (गवभवकंतियपंचिंदियतिरिक्खजोणिया) गर्भज पंचेन्द्रिय तिर्यच (संमुच्छिममणुस्सा) संमूर्च्छिम मनुष्य (वाणमंतर-जोइसिय-सोहम्मी-साणसणकुमार माहिन्द वंभलोय लंतग महासुक्कसहस्सार कप्प-देवा ते जहा नेरइया) वानव्यन्तर, ज्योतिष्क, सौधर्म ईशान, सनत्कुमार, माहेन्द्र ब्रह्मलोक, लान्तक, महाशुक्क एवं सहस्वार कल्प के देव नारको के समान) गवभवकंतिय मणूस्स आणय पाणय आरण अच्चुय गेवेज्ज अणुत्तरोववाइया य) गर्भज मनुष्य, आनत प्राणत आरण अच्चुन कर्णों के देव ग्रैवेयक और अनुत्तरोपपातिक देव (एते जहणणेणं इक्को वा दोवा तिन्नि वा) ये जघन्य एक, दो या तीन (उक्कोसेणं संखिज्जा उववज्जंति) उत्कृष्ट संख्यात उत्पन्न होते हैं

तिन्नि वा) हे गौतम ! जघन्य ओह, ओ अगर त्रयु (उक्कोसेणं संखेज्जा वा असंखेज्जा वा) उत्कृष्ट संख्यात अथवा असंख्यात (एवं तेहंदिया) ओ प्रक्षरे त्रीन्द्रिय (चउरिंदिया) श्रुतिन्द्रिय (संमुच्छिम पंचिंदियतिरिक्खजोणिया) संमूर्च्छिम पंचेन्द्रियतिर्यग्योनिक (गवभवकंतिय पंचिंदियतिरिक्खजोणिया) गर्भज पंचेन्द्रिय तिर्यच (संमुच्छिममणुस्सा) संमूर्च्छिम मनुष्य (वाणमंतर-जोइसिय सोहम्मीसाणसणकुमार माहिन्द-वंभलोय-लंतग-महासुक्क-सहस्मार-कप्पदेवा ते जहा नेरइया) वानव्यन्तर, ज्योतिष्क, सौधर्म, ईशान, सनत्कुमार, माहेन्द्र, ब्रह्मलोक, लान्तक, महाशुक्क, तेभज सहस्वार कल्पना देव नारकोना समान (गवभवकंतिय-मणूस्स, आणय, पाणय, आरण, अच्चुय, गेवेज्ज-अणुत्तरोववाइया य) गर्भज मनुष्य, आनत, प्राणत, आरण, अच्चुत कल्पना देव, ग्रैवेयक अने अनुत्तरोपपातिक देव (एते जहणणेणं इक्को वा, दो वा तिन्नि वा) आ जघन्य ओह, ओ, त्रयु (उक्कोसेणं संखिज्जा उववज्जंति) उत्कृष्ट संख्यात उत्पन्न

ટીકા—અથ નૈરયિકાદીનામેકસમયેનોપપાત વક્તવ્યતા પ્રરૂપયિતુમાહ—
'નેરઙ્યાણં મંતે ! એગસમણં કેવડ્યા ઉવવજ્જંતિ' ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—હે ભદન્ત !
નૈરયિકાઃ સ્વલુ એક સમયેન એકસ્મિન્ સમયે કિયન્તઃ ઉપપધન્તે ભગવાનાહ—
'ગોયમા !' હે ગૌતમ ! 'જહણ્ણેણં એકો વા, દો વા, તિન્નિ વા, ઉક્કોસેણં સંસે-
જ્જા વા, અસંસેજ્જા વા, ઉવવજ્જંતિ' જઘન્યેન એકો વા દ્વો વા, ત્રયો વા નૈર-
યિકાઃ એકસમયે ઉપપધન્તે, ઉત્કૃષ્ટેન તુ સંસેયેયા વા અસંસેયેયા વા નૈરયિકા
એકસ્મિન્ સમયે ઉપપધન્તે 'એવં જાવ અહે સત્તમાએ' એવમ્ પૂર્વોક્ત નૈરયિકરીત્યા,
યાવત્ રત્નપ્રભા શર્કરાપ્રભા વાલુકાપ્રભા પંક્કપ્રભા ધૂમપ્રભા તમાઽધઃસપ્તમપૃથિવી

(સિદ્ધા ણં મંતે ! એગસમણં કેવડ્યા સિજ્જંતિ) હે ભગવન્ ! સિદ્ધ
એક સમય મેં કિતને સિદ્ધ હોતે હૈં ? (ગોયમા ! જહણ્ણેણં એકો વા,
દોવા તિન્નિ વા) હે ગૌતમ ! જઘન્ય એક, દો યા ત્રીન (ઉક્કોસેણં
અટ્ઠસયં) ઉત્કૃષ્ટ એક સૌ આઠ ।

ટીકાર્થ—અવ યહ પ્રરૂપણા કી જાતી.હૈ કિ એક સમય મેં નારક
આદિ જીવ કિતની સંખ્યા મેં ઉત્પન્ન હોતે હૈં ?—

ગૌતમ સ્વામી કહતે હૈં—ભગવન્ ! એક સમય મેં કિતને નારક
ઉત્પન્ન હોતે હૈં ?

ભગવાન્ ઉત્તર દેતે હૈં—હે ગૌતમ ! એક સમય મેં કમ સે કમ
એક દો અથવા ત્રીન નારક ઉત્પન્ન હોતે હૈં ઓર અધિક સે
અધિક સંખ્યાત અથવા અસંખ્યાત ઉત્પન્ન હોતે હૈં ? હસી પ્રકાર રત્ન-
પ્રભા, શર્કરાપ્રભા, વાલુકાપ્રભા, પંકપ્રભા, ધૂમપ્રભા, તમઃપ્રભા ઓર
તમસ્તમઃપ્રભા પૃથ્વી કે નારક બી એક સમય મેં જઘન્ય એક, દો યા

થાય છે 'સિદ્ધાણં મંતે ! એગસમણં કેવડ્યા સિજ્જંતિ' હે ભગવન્ ! સિદ્ધ એક
સમયમાં કેટલા સિદ્ધ થાય છે ? (ગોયમા ! જહણ્ણેણં એકો વા દો વા તિન્નિ વા)
હે ગૌતમ ! જઘન્ય એક, બે, અગર ત્રણ (ઉક્કોસેણં અટ્ઠસયં) ઉત્કૃષ્ટ એકસો આઠ

ટીકાર્થ—હવે એ પ્રશ્નણ કરાય છે કે એક સમયમાં નારક આદિ શુવ
કેટલી સંખ્યામાં ઉત્પન્ન થાય છે ?

શ્રી ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે—હે ભગવન્ એક સમયમાં કેટલા નારક
ઉત્પન્ન થાય છે ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે—હે ગૌતમ ! એક સમયમાં ઓછામાં
ઓછા એક, બે અગર ત્રણ નારક ઉત્પન્ન થાય છે અને અધિકૃથી અધિક
સંખ્યાત અથવા અસંખ્યાત ઉત્પન્ન થાય છે. એજ પ્રકારે રત્નપ્રભા, શર્કરા
પ્રભા, વાલુકાપ્રભા, પંકપ્રભા, ધૂમપ્રભા, તમઃપ્રભા અને તમસ્તમઃપ્રભા પૃથ્વીના

નૈરયિકા એકસ્મિન્ સમયે જઘન્યેન એકો વા દ્વૌ વા, ત્રયો વા, ઉત્કૃષ્ટેન સંખ્યેયા વા અસંખ્યેયા વા ઉપપદ્યન્તે, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ ‘અસુરકુમારાણં મંતે ! એગ સમણં કેવદ્ધયા ઉવવજ્જંતિ ? હે મદન્ત ! અસુરકુમારાઃ સ્વલ્લુ એક સમયેન કિયન્તઃ ઉપપદ્યન્તે ? મગવાનાહ—‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘જહણ્ણેણં એકો વા, દો વા, તિન્નિ વા ઉક્કોસેણં સંખેજ્ઞા વા, અસંખેજ્ઞા વા’ જઘન્યેન એકો વા, દ્વૌ વા, ત્રયો વા, અસુરકુમારા એકસ્મિન્ સમયે, ઉત્કૃષ્ટેન સંખ્યેયા વા અસંખ્યેયા વા ઉપપદ્યન્તે ‘એવં નાગકુમારા જાવ ત્થણિયકુમારા ત્થિ માણિયવ્વા’ એવમ્ અસુરકુમારવદેવ નાગકુમારા યાવત્ સુવર્ણકુમારાઃ અગ્નિકુમારા વિદ્યુત્કુમારાઃ ઉદધિકુમારા દ્વીપકુમારા દિક્કુમારા પવનકુમારા સ્તનિતકુમારા અપિ મણિતવ્યાઃ ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—‘પુદ્ધિકાદ્ધયાણં મંતે ! એગસમણં કેવદ્ધયા ઉવવજ્જંતિ ? હે મદન્ત ! પૃથિવીકાયિકાઃ સ્વલ્લુ એકસમયેન કિયન્ત ઉપપદ્યન્તે ? મગવાનાહ—‘ગોયમા’ હે ગૌતમ !

ત્રીન ઓર ઉત્કૃષ્ટ સંખ્યાત યા અસંખ્યાત ઉત્પન્ન હોતે હૈં ।

ગૌતમ—હે મગવન્ ! એક સમય મેં અસુરકુમાર કિતને ઉત્પન્ન હોતે હૈં ?

મગવાન—હે ગૌતમ ! જઘન્ય એક, દો યા ત્રીન ઓર ઉત્કૃષ્ટ સંખ્યાત અસંખ્યાત ઉત્પન્ન હોતે હૈં । ઇસી પ્રકાર નાગકુમારોં સે લેકર સ્તનિતકુમારોં તક સમજ્ઞના ચાહિએ, અર્થાત્ નાગકુમારોં, સુવર્ણકુમારોં, અગ્નિકુમારોં, વિદ્યુત્કુમારોં, ઉદધિકુમારોં, દ્વીપકુમારોં, દિક્કુમારોં, પવનકુમારોં ઓર સ્તનિતકુમારોં કી વક્તવ્યતા મી કહલેની ચાહિએ ।

ગૌતમ—હે મગવાન્ પૃથિવીકાયિક એક સમય મેં કિતને ઉત્પન્ન હોતે હૈં ?

નારક પણ એક સમયમા જઘન્ય એક, બે, અગર ત્રણ, અને ઉત્કૃષ્ટ સંખ્યાત અગર અસંખ્યાત ઉત્પન્ન થાય છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી—હે લગવન્ ! એક સમયમાં અસુરકુમાર કેટલા ઉત્પન્ન થાય છે ?

શ્રી લગવાન્—હે ગૌતમ ! જઘન્ય એક બે ત્રણ અને ઉત્કૃષ્ટ સંખ્યાત અગર અસંખ્યાત ઉત્પન્ન થાય છે. એજ પ્રકારે નાગકુમારોથી લઇને સ્તનિતકુમારો સુધી સમજવું જોઇએ અર્થાત્ નાગકુમારો સુવર્ણકુમારો, અગ્નિકુમારો વિદ્યુત્કુમારો, ઉદધિકુમારો, દ્વીપકુમારો, દિક્કુમારો, પવનકુમારો, અને સ્તનિતકુમારોની વક્તવ્યતા પણ કહેવી જોઇએ.

શ્રી ગૌતમસ્વામી—હે લગવન્ ! પૃથ્વીકાયિક એક સમયમાં કેટલા ઉત્પન્ન થાય છે ?

‘અણુસમયં અવિરહિયં અસંખેજ્ઞા ઉવવજ્જંતિ’ અનુસમયમ્ પ્રતિસમયમ્, અવિર-
હિતમ્ અશૂન્યમ્, નિરન્તરમિત્યર્થઃ અસંખ્યેયા પૃથિવીકાયિકા ઉપપચન્તે ‘એવં
જાવ વાઉકાઙ્યા’ એવં પૃથિવીકાયિકરીત્યા, યાવત્-અપ્કાયિકાઃ તેજઃકાયિકાઃ
વાયુકાયિકા અપિ અનુસમયમ્ અવિરહિતમ્ સતતમ્ અસંખ્યેયા ઉપપચન્તે इत्या-
શયઃ’ ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-‘વણસ્સઙ્કાઙ્યાણં મંતે ! એગસમણં કેવઙ્યા ઉવવ-
જ્જંતિ’ હે મદન્ત ! વનસ્પતિકાયિકાઃ સ્વલ્લુ એક સમયેન એકસ્મિન્ સમયે,
કિયન્તઃ ઉપપચન્તે, મગવાનાહ-‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘સદ્ધાણુવવાઙ્યં પહુચ્ચ
અણુસમયં અવિરહિયા અણંતા ઉવવજ્જંતિ’ સ્વસ્થાનૌપપાતિકં પ્રતીત્ય-સ્વસ્થાનમ્
વનસ્પતીનાં વનસ્પતિત્વમ્ તસ્મિન્ ઉપપાત એવ ઔપપાતિકસ્તં પ્રતીત્ય તદપેક્ષયા
યદા અનન્તર મવવનસ્પતિકાયિકા એવ પુનરપિ વનસ્પતિપુ એવ ઉત્પદ્યમાનાઃ
પ્રરૂપ્યન્તે તદેત્યર્થઃ અનુસમયમ્-પ્રતિસમયમ્ અવિરહિતમ્, સર્વકાલમ્ અન-
ન્તાવનસ્પતિકાયિકા ઉપપચન્તે પ્રતિનિગોદમસંખ્યેયભાગસ્ય નિરન્તરમુત્પદ્યમાન

મગવાન્-હે ગૌતમ ! પ્રત્યેક સમય, લગાતાર અસંખ્યાત પૃથિવી-
કાયિક ઉત્પન્ન હોતે રહતે હૈં ઇસી પ્રકાર અપ્કાયિકોં, તેજઃકાયિકોં,
વાયુકાયિકોં કે વિષય મેં મી સમજ્ઞ લેના યાહિએ, અર્થાત્ યે મી
પ્રત્યેક સમય લગાતાર અસંખ્યાત-અસંખ્યાત ઉત્પન્ન હોતે રહતે હૈં ।

ગૌતમ-હે મગવન્ ! એક સમય મેં કિતને વનસ્પતિકાયિક ઉત્પન્ન
હોતે હૈં ?

મગવાન્-હે ગૌતમ ! સ્વસ્થાન મેં ઉત્પત્તિ કી અપેક્ષા પ્રત્યેક સમય
મેં નિરન્તર અનન્તવનસ્પતિકાયિક ઉત્પન્ન હોતે હૈં ક્યોંકિ પ્રત્યેક
નિગોદ મેં અસંખ્યાત ભાગ કા નિરન્તર ઉત્પાદ ઔર ઉદ્વર્તન હોતા
રહતા હૈં ઔર વે વનસ્પતિકાયિક અનન્ત હોતે હૈં । યહાં સ્વસ્થાન કા

શ્રી ભગવન્-હે ગૌતમ ! પ્રત્યેક સમય અવિરત સંખ્યાત અસંખ્યાત
પૃથ્વીકાયિક ઉત્પન્ન થાય છે (થતા રહે છે) એજ પ્રકારે અપ્કાયિકો, તેજઃકા-
યિકો, વાયુકાયિકોના વિષયમાં પણ સમજ્ઞ લેવું જોઈએ અર્થાત્ એ પણ
પ્રત્યેક સમય અવિરત અસંખ્યાત અસંખ્યાત ઉત્પન્ન થતાં રહે છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્ ! એક સમયમાં કેટલા વનસ્પતિકાયિક
ઉત્પન્ન થાય છે ?

શ્રી ભગવાન્ ! હે ગૌતમ ! સ્વસ્થાનમાં ઉત્પત્તિની અપેક્ષાએ પ્રત્યેક સમ-
યમાં નિરંતર અનન્ત વનસ્પતિકાયિક ઉત્પન્ન થાય છે. કેમકે પ્રત્યેક નિગોદમાં
અસંખ્યાત ભાગના નિરન્તર ઉત્પાદ અને ઉદ્વર્તન થતા રહે છે. અને તે
વનસ્પતિકાયિકો અનન્ત હોય છે. અહીં સ્વસ્થાનનો અર્થ વનસ્પતિ ભવ સમ-

ત્વેન ઉદ્વર્તમાનત્વેન ચોપજ્યમાનત્વાત્ તેપાશ્ચ વનસ્પતિકાયાિકાનામનન્ત-
ત્વાત્ કિન્તુ 'પરદ્વાણુવગાઙ્યં પદુચ્ચ અણુસમયં અવિરહિયા અસંસ્થેજ્ઞા ઉવવ-
જ્જંતિ' પરસ્થાનોપપાતિકમ્-પરસ્થાનમપૃથિવીકાયાિકાદયસ્તેષુ ઉપપાત એવ ઔપ-
પાતિકસ્તમ્ પ્રતીત્ય પૃથિવીકાયાિકાશુપપાતાપેક્ષયા યદા પૃથિવીકાયાિકાદય
સ્વભવાદુદ્ઘૃત્ય વનસ્પતિષુ ઉત્પદ્યમાનાઃ પ્રરુપ્યન્તે તદેત્યર્થઃ અનુસમયમ્ પ્રતિસમ-
યમ્ અવિરહિતમ્-સર્વકાલમ્ અસંસ્થેયા ઉપપદ્યન્તે इति વક્તવ્યમ્, પૃથિવીકા-
યાિકાદીનામસંસ્થેયત્વાત્, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-‘વેદંદિયાણં મંતે ! કેવંયા એગ-
સમણં ઉવવજ્જંતિ ? હે મદન્ત ! દ્વીન્દ્રિયાઃ સ્વલુ કિયન્ત એકસમયેન
ઉપપદ્યન્તે ? મગવાનાહ-‘ગોયમા !’ હે ગૌતમ ! ‘જહ્વણેણં એગો વા, દો વા,

અર્થે વનસ્પતિ મય સ્વરૂપના ચાહિયે । જો વનસ્પતિકાયાિકા જીવ મર
કર પુનઃ વનસ્પતિકાય મેં હી ઉત્પન્ન હોતે હેં ડનકા ઉત્પાદ સ્વસ્થાનમેં
ઉત્પાદ કહલાતા હેં ઓર જવ પૃથ્વીકાય આદિ કિસી અન્ય કાય કા જીવ
વનસ્પતિકાય મેં ઉત્પન્ન હોતા હેં તવ ડસકા ઉત્પાદ પરસ્થાન ઉત્પાદ
કહલાતા હેં । પરસ્થાન ઉત્પાદ કી અપેક્ષા પ્રતિસમય નિરન્તર અસં-
સ્થાત જીવોં કા ઉપપાત હોતા હેં વધોંકિ પૃથ્વીકાય આદિ કે જીવ અસં-
સ્થાત હેં । તાત્પર્ય યહ હેં કિ એક સમય મેં વનસ્પતિકાય સે મર કર
વનસ્પતિકાય મેં હી ઉત્પન્ન હોને વાલે જીવ અનન્ત હોતે હેં એવ અન્ય
કાયોં સે મર કર વનસ્પિકાય મેં ઉત્પન્ન હોને વાલે અસંસ્થાત અસં-
સ્થાત હેં ।

ગૌતમ-હે મગવન્ ! એક સમય મેં દ્વીન્દ્રિય જીવ કિતને ઉત્પન્ન
હોતે હેં ?

મગવાન્-હે ગૌતમ ! જઘન્ય એક દો યા ત્રીન ઓર ઉત્કૃષ્ટ

જવો. જોધએ. જે વનસ્પતિકાયાિકા જીવ મરીને ક્ષરીથી વનસ્પતિ કાયમા જે
ઉત્પન્ન થાય છે. તેમના ઉત્પાદને સ્વસ્થાનમા ઉત્પાદ કહેવાય છે અને ત્યારે
પૃથ્વીકાય આદિ કોઈ અન્ય કાયનો જીવ વનસ્પતિ કાયમા ઉત્પન્ન થાય છે ત્યારે
તેનો ઉત્પાદ પરસ્થાન ઉત્પાદ કહેવાય છે. પરસ્થાન ઉત્પાદની અપેક્ષાએ પ્રતિ
સમય નિરંતર અસંખ્યાત જીવોનો ઉપપાત થાય છે, કેમકે પૃથ્વીકાય આદિના
જીવ અસંખ્યાત છે તાત્પર્યએ કે એક સમયમાં વનસ્પતિકાયથી મરીને વન-
સ્પતિ કાયમાંજ ઉત્પન્ન થનારા જીવ અનન્ત હોય છે. તેમજ અદ્વપકાયોથી
મરીને વનસ્પતિકાયમા ઉત્પન્ન થનારા અસંખ્યાત છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે મગવન્ ! એક સમયમાં દ્વીન્દ્રિય જીવ કેટલા
ઉત્પન્ન થાય છે ?

શ્રી મગવાન્-હે ગૌતમ ! જઘન્ય એક, બે કે ત્રણ, ઉત્કૃષ્ટ સંખ્યાત

तिन्नि वा, उक्कोसेणं संखेज्जा वा, असंखेज्जा वा' जघन्येन एको वा, द्वौ वा, त्रयो वा, उत्कृष्टेन संखेया वा, असंखेया वा द्वीन्द्रिया एकस्मिन् समये उपपद्यन्ते 'एवं तेइंदिया चउरिंदिया' एवम् द्वीन्द्रियवदेव त्रीन्द्रियाश्चतुरिन्द्रिया अपि जीवा जघन्येन एको वा द्वौ वा त्रयो वा उत्कृष्टेन संखेया वा असंखेया वा एकस्मिन् समये उपपद्यन्ते इत्याशयः, 'संमुच्छिमपंचिंदियतिरिक्खजोणिया' संमुच्छिमपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकाः 'गव्भवक्कंतियपंचिंदियतिरिक्खजोणिया' गर्भव्युत्क्रान्तिकपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकाः 'संमुच्छिममणुस्सा' संमुच्छिममनुष्याः, 'वाणमंतरजोइसिय सोहम्मीसाणसणंकुमारमाहिंदवंभलोयलंतगमहाशुककसहस्सारकप्पदेवा ते जहा नेरइया' वानव्यन्तरज्योतिष्कसौधर्मेशानसनत्कुमारमाहेन्द्रब्रह्मलोकलान्तकमहाशुकसहस्सारकल्पदेवासने यथा नैरयिकाः प्रतिपादितास्तथा प्रतिपत्तव्याः 'गव्भवक्कंतियमणुसआणयपाणयआरणअच्चुभगेवेज्जगअणुत्तरोववाइया य एते जहण्णेणं एक्को वा, दो वा, तिन्नि वा, उक्कोसेणं सखिज्जा उववज्जंति' गर्भव्युत्क्रान्तिकमनुष्यानतप्राणतारणाच्युतग्रैवेयकानुत्तरौपपातिकाश्च एते जघन्येन एको वा, द्वौ वा, त्रयो वा. उत्कृष्टेन संखेया एकस्मिन् समये उपपद्यन्ते, गौतमः पृच्छति—'सिद्धाणं भंते ! एग सपएणं केवइया सिज्जंति?' हे भदन्त ! सिद्धाः खलु

संख्यात अथवा असंख्यात उत्पन्न होते हैं । इसी प्रकार त्रीन्द्रिय और चतुरिन्द्रिय भी जघन्य एक, दो या तीन और उत्कृष्ट संख्यात अथवा असंख्यात समझने चाहिए संमुच्छिम पंचेन्द्रिय तिर्यचो गर्भज पंचेन्द्रिय तिर्यचो, संमुच्छिममनुष्यो वानव्यन्तरो, ज्योतिष्को, सौधर्म ईशान, सनत्कुमार, माहेन्द्र ब्रह्मलोक लान्तक महाशुक, सहस्वार कल्प के देवों की प्ररूपणा नारकों के समान समझनी चाहिए । गर्भज मनुष्यों आनत, प्राणत आरण अच्युत ग्रैवेयक और अनुत्तरौपपातिक देवों का जघन्य उपपात एक, दो अथवा तीन का तथा उत्कृष्ट संख्यात का एक समय में होता है ।

अथवा असंख्यात उत्पन्न थाय छे अेअ प्रकारे त्रीन्द्रिय अने चतुरिन्द्रिय पणु जघन्य अेक, छे अगर त्रणु अने उत्कृष्ट संख्यात अथवा असंख्यात सम. जवा लेछे अे. संमुच्छिम पंचेन्द्रिय तिर्यचो, गर्भज पंचेन्द्रिय तिर्यचो, संमुच्छिम मनुष्यो, वान व्यन्तरो; ज्योतिष्को, सौधर्म, ईशान, सनत्कुमार, माहेन्द्र, ब्रह्मलोक, लान्तक, महाशुक, सहस्वार कल्पना देवोनी प्ररूपण नारकोना समान समजवी लेछे अे. गर्भज मनुष्यो, आनत प्राणत आरण अच्युत ग्रैवेयक अने अनुत्तरौपपातिक देवोना जघन्य उपपात अेक-छे त्रणु तथा उत्कृष्ट संख्यातना अेक समयमां थाय छे.

एक समयेन कियन्तः सिध्यन्ति ? भगवानाह—‘गोयमा !’ हे गौतम ! ‘जहण्णेणं एक्कं वा दो वा तिन्नि वा, उक्कोसेणं अट्ठसयं’ जघन्येन एक्को वा, द्वौ वा त्रयो वा, उत्कृष्टेन अण्डोत्तरशतम् एकस्मिन् समये सिद्धा सिध्यन्ति ॥ ६ ॥

મૂલમ્—નેરહ્યાણં મંતે ! એગસમણં કેવહ્યા ઉવટ્ઠંતિ ? ગોયમા ! જહણ્ણેણં એક્કો વા, દો વા તિન્નિ વા, ઉક્કોસેણં સંખેજ્જા વા, અસંખેજ્જા વા ઉવટ્ઠંતિ, એવં જહા ઉવવાઓ મણિઓ તહા ઉવ્વટ્ઠના વિ માણિયવ્વા જાવ અણુત્તરોવવાહ્યા, ણવરં જોહસિય વેસાણિયાણં ચયણેણં અહિલાવો કાયવ્વો દારં ॥સૂ. ૭॥

ઢાયા—નૈગયિકાઃ સ્વલુ મદન્ત ! એક સમયેન કિયન્તઃ ઉદ્વર્તન્તે ? ગૌતમ ! જઘન્યેન એકો વા, દ્વૌ વા, ત્રયો વા, ઉત્કૃષ્ટેન સંખ્યેયા વા, અસંખ્યેયા વા, ઉદ્વર્તન્તે, એવં યથા ઉપપાતો મણિતસ્તથા ઉદ્વર્તનાપિ મણિતવ્યા યાવદ્ અનુ-

ગૌતમ—હે મગવન્ ! એક સમય મેં કિતને જીવ સિદ્ધિ પ્રાપ્ત કર તે હેં ?

મગવાન—હે ગૌતમ ! જઘન્ય એક, દો, ત્રીન, ઉત્કૃષ્ટ એક સૌ આઠ જીવ એક સમય મેં સિદ્ધિ હોતે હેં ॥ ૬ ॥

શબ્દાર્થ—(નેરહ્યાણં મંતે ! એગસમણં કેવહ્યા ઉવટ્ઠંતિ ? હે મગવાન ! એક સમય મેં નારક કિતને નિકલતે હેં ? (ગોયમા ! જહણ્ણેણં એક્કો વા દો વા તિન્નિ વા) હે ગૌતમ ! જઘન્ય એક, દો યા ત્રીન (ઉક્કોસેણં સંખેજ્જા વા) અસંખેજ્જા વા ઉત્કૃષ્ટ સંખ્યાત અથવા અસંખ્યાત (ઉવ્વટ્ઠંતિ) નિકલતે હેં (એવં) હસ પ્રકાર (જહા) જૈસા (ઉવવાઓ મણિઓ) ઉપપાત કહા (તહા) હસી પ્રકાર (ઉવ્વટ્ઠના વિ માણિયવ્વા) ઉદ્વર્તના

શ્રી ગૌતમસ્વામી—હે ભગવન્ ! એક સમયમાં કેટલા હવ સિદ્ધિ પ્રાપ્ત કરે છે ?

શ્રી ભગવાન્ હે—ગૌતમ ! જઘન્ય એક સમયમાં, બે અગર ત્રણ, ઉત્કૃષ્ટ એક સો આઠ હવ એક સમયમાં સિદ્ધ થાય છે ॥ ૬ ॥

શબ્દાર્થ—(નેરહ્યાણં મંતે ! એગસમણં કેવહ્યા ઉવટ્ઠંતિ) હે ભગવન્ ! એક સમયમાં કેટલા નારક નરકથી બહાર નીકળે છે ? (ગોયમા ! જહણ્ણેણં એક્કો વા દો વા તિન્નિવા) હે ગૌતમ ! જઘન્ય એક, બે અગર ત્રણ (એક્કોસેણં સંખેજ્જા વા અસંખેજ્જા વા) ઉત્કૃષ્ટ સંખ્યાત અથવા અસંખ્યાત (ઉવ્વટ્ઠંતિ) નીકળે છે (એવં) એ પ્રકારે

चरौपपातिकाः नवरं ज्योतिष्कवैमानिकानां च्यवनेन अभिलापः कर्तव्यो द्वारम् ।

टीका—अथ नैरयिकादीनामेकसमयेनोद्धर्तनां प्ररूपयितुमाह—‘नेरइयाणं भंते ! एगसमएणं केवइया उवहुंति ?’ गौतमः पृच्छति—हे भदन्त ! नैरयिकाः खलु एकसमयेन कियन्तः उद्धर्तन्ते ? भगवान् आह—‘गोयमा’ हे गौतम ! ‘जहण्णेणं एको वा दो वा, तिन्नि वा, उक्कोसेणं संखेज्जा वा, असंखेज्जा वा उवहुंति’ जघन्येन एको वा द्वौ वा, त्रयो वा, उत्कृष्टेन संख्येया वा असंख्येया वा नैरयिका एकस्मिन् समये उद्धर्तन्ते, ‘एवं जहा उववाओ भणिओ तथा उवट्ठणा वि भाणियव्वा’ एवम् पूर्वोक्तरीत्या यथा उपपातो भणितस्तथोद्धर्तनापि नैरयिकादीनाम् भणितव्या—वक्तव्या, ‘जाव अणुत्तरोववाइया’ यावत्—असुरकुमारादि दशभवनपति पृथिवीकायिकादि पञ्चैकेन्द्रियविकलेन्द्रिय पञ्चैन्द्रियसंमूर्च्छिमतिर्यग्योनिकगर्भव्युत्क्रान्तिकपञ्चैन्द्रियतिर्यग्योनिक संमूर्च्छिममनुष्यवानव्यन्तरज्योतिष्कसौधर्मेशानसनत्कुमारमाहेन्द्रब्रह्मलोकलान्तक्रमहाशुक्रसहस्रारकल्पदेवगर्भव्युत्क्रान्तिकमनुष्यानतप्राणतारणाच्युतग्रैवेयकानुत्तरौपपातिकाः चतुर्विंशतिदण्डकपदप्रतिपाद्याः वक्तव्याः किन्तु ‘णवरं’ जोइसियवेमाणियाणं चयणेणं अहिलावो कायव्वो’ नवरम्—विशेषस्तु ज्योतिष्कवैमानिकानां च्यवनेन अभिलापः कर्तव्यो न तु उद्धर्तनया, तेषां च्यवनस्यैव संभवेन उद्धर्तनाया असंभवादित्याशयः तदभिलापस्तु ज्योतिष्काः खलु भदन्त ! एकसमयेन कियन्तश्च्यवन्ति ? गौतम ! जघन्येन एको वा, द्वौ वा, त्रयो वा, उत्कृष्टेन संख्येया एकस्मिन् समये ज्योतिष्काश्च्यवन्ति, एवं वैमानिकानामपि अभिलापोऽवसेयः, ‘दारं’ इति चतुर्थद्वारं समाप्तम् ॥सू० ७॥

पञ्चमद्वारवक्तव्यता

मूलम्—नेरइयाणं भंते ! कयोहिंतो उववज्जंते ? किं नेरइएहिंतो उववज्जंति तिरिक्खजोगिएहिंतो उववज्जंति, मणुभी कहनी चाहिए (जाव अणुत्तरोववाइया) यावत् अनुत्तरौपपातिकतक (नवरं जोइसिय वेमाणियाणं चयणेणं अहिलावो कायव्वो) विशेष यह कि ज्योतिष्क और वैमानिकों के लिए ‘च्यवन’ शब्द का प्रयोग करना चाहिए ॥ द्वार ॥ ७ ॥

(जहा) जेवा (उववाओ भणिओ) उपपात छहो (तहा) ते रीते (उववट्ठणा वि भाणियव्वा) उद्धर्तना पणु छडेवी जेधं जे (जाव अणुत्तरोववाइया) अनुत्तरौपपातिक पर्थन्त (नवरं जोइसिय वेमाणियाणं चयणेणं अहिलावो कायव्वो) विशेष जे डे ज्योतिष्क अने वैमानिकेना माटे “च्यवन” शब्दने प्रयोग करवे जेधं जे ॥७॥

स्तेहिंतो उववज्जंति, देवेहिंतो उववज्जंति ? गोयमा ! नो
 नेरइएहिंतो उववज्जंति तिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति,
 मणुस्सेहिंतो उववज्जंति नो देवेहिंतो उववज्जंति, जइ तिरि-
 क्खजोणिएहिंतो उववज्जंति, किं एगिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो
 उववज्जंति, वेइंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति, तेइंदिय-
 तिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति, चउरिदियतिरिक्खजोणिए-
 हिंतो उववज्जंति, पंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति,
 गोयमा ! नो एगिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो, नो वेइंदियतिरि-
 क्खजोणिएहिंतो, नो तेइंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो, नो चउ-
 रिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति, पंचिंदियतिरिक्खजो-
 णिएहिंतो उववज्जंति, जइ पंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उव-
 वज्जंति, किं जलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति,
 थलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति, खहयरपंचि-
 दियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति ? गोयमा ! जलयरपंचि-
 दियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति, थलयरपंचिंदियतिरिक्ख-
 जोणिएहिंतो उववज्जंति, खहयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो
 उववज्जंति । जइ जलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उवव-
 ज्जंति, किं संमुच्छिमजलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उव-
 वज्जंति, गवभवककंतियजलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो
 उववज्जंति ? गोयमा ! संमुच्छिमजलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिए
 हिंतो उववज्जंति, गवभवककंतियजलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिए
 हिंतो उववज्जंति, जइ संमुच्छिमजलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिए-
 हिंतो उववज्जंति, किं पज्जत्तयसंमुच्छिमजलयरपंचिंदियतिरिक्ख-
 जोणिएहिंतो उववज्जंति किं अपज्जत्तयसंमुच्छिमजलयरपंचिंदि-

यतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति ? गोयमा । पज्जत्तयसंमुच्छि-
मजलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति, नो अपज्ज-
त्तयसंमुच्छिमजलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति,
जइ गढभवक्कंतियजलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उवव-
ज्जंति, किं पज्जत्तयगढभवक्कंतियजलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणि-
एहिंतो उववज्जंति, अपज्जत्तयगढभवक्कंतियजलयरपंचिंदिय-
तिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति गोयमा ! पज्जत्तयगढभवक्कं-
तियजलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति नो अप-
ज्जत्तयगढभवक्कंतियजलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उव-
वज्जंति, जइ थलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति,
परिसप्पथलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति, गो-
यमा ! चउप्पयथलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति,
परिसप्पथलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतोऽवि उववज्जंति,
जइ चउप्पयथलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति,
किं संमुच्छिमेहिंतो उववज्जंति, गढभवक्कंतिएहिंतो उवव-
ज्जंति ? गोयमा ! संमुच्छिमचउप्पयथलयरपंचिंदियतिरिक्ख-
जोणिएहिंतोऽवि उववज्जंति, गढभवक्कंतियचउप्पयथलयरपंचिं-
दियतिरिक्खजोणिएहिंतोऽवि उववज्जंति, जइ संमुच्छिमचउप्प-
यथलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति, किं पज्जत्तग-
संमुच्छिमचउप्पयथलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जं-
ति ? अपज्जत्तय चउप्पयथलयर संमुच्छिपंचिंदियतिरिक्खजोणि-
एहिंतो उववज्जंति ? गोयमा ! पज्जत्तगसंमुच्छिमचउप्पयथलयर
पंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति, नो अपज्जत्तगसंमु-
च्छिमचउप्पयथलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति,
जइ गढभवक्कंतियचउप्पयथलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो

ઉવવજ્જંતિ, કિં સંખેજ્જવાસાઉ અગઘ્ભવક્રંતિયચઉપ્પયથલયર-
 પંચિંદિયતિરિક્ખજોણિણ્હિંતો ઉવવજ્જંતિ, અસંખેજ્જવાસાઉય
 ગઘ્ભવક્રંતિયચઉપ્પયથલયરપંચિંદિયતિરિક્ખજોણિણ્હિંતો ઉ-
 વવજ્જંતિ ? ગોયમા ! સંખેજ્જવાસાઉણ્હિંતો ઉવવજ્જંતિ, નો
 અસંખેજ્જવાસાઉણ્હિંતો ઉવવજ્જંતિ । જહ્ સંખેજ્જવાસાઉયગઘ્ભ-
 વક્રંતિયચઉપ્પયથલયરપંચિંદિયતિરિક્ખજોણિણ્હિંતો ઉવવ-
 જ્જંતિ, કિં પજ્જત્તગસંખેજ્જવાસાઉયગઘ્ભવક્રંતિયચઉપ્પયથલયર-
 પંચિંદિયતિરિક્ખજોણિણ્હિંતો ઉવવજ્જંતિ, અપજ્જત્તયસંખેજ્જવા-
 સાઉયગઘ્ભવક્રંતિયચઉપ્પયથલયરપંચિંદિયતિરિક્ખજોણિણ્હિં-
 તો ઉવવજ્જંતિ ? ગોયમા ! પજ્જત્તેહિંતો ઉવવજ્જંતિ નો અપજ્જત્ત-
 યસંખેજ્જવાસાઉણ્હિંતો ઉવવજ્જંતિ, જહ્ પરિસપ્પથલયરપંચિં-
 દિયતિરિક્ખજોણિણ્હિંતો ઉવવજ્જંતિ, કિં ઉરપરિસપ્પથલયર-
 પંચિંદિયતિરિક્ખજોણિણ્હિંતો ઉવવજ્જંતિ, મુયપરિસપ્પથલયર-
 પંચિંદિયતિરિક્ખજોણિણ્હિંતો ઉવવજ્જંતિ ? ગોયમા ! દોહિંતો
 વિ ઉવવજ્જંતિ ॥ સૂ. ૧ ॥

છાયા--નૈરયિકાઃ સ્વલુ ભદન્ત ! કેભ્ય ઉપપચન્તે ? કિં નૈરયિકેભ્યઃ
 ઉપપચન્તે, તિર્યગ્યોનિકેભ્ય ઉપપચન્તે, મનુષ્યેભ્ય ઉપપચન્તે, દેવેભ્ય ઉપપચ-
 ન્તે ? ગૌતમ ! નો નૈરયિકેભ્ય ઉપપચન્તે, તિર્યગ્યોનિકેભ્ય ઉપપચન્તે, મનુષ્યેભ્ય

પાંચવાં કુતઃ દ્વાર

શબ્દાર્થ--(નેરઙ્ગ્યા ણં મંતે ! કઓહિંતો ઉવવજ્જંતિ ?) હે ભગવન્ !
 નૈરયિક ક્યાં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં ? (કિં નેરઙ્ગ્યાહિં તો ઉવવજ્જંતિ ?)
 ક્યાં નૈરયિકોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં ? (તિરિક્ખજોણિણ્હિંતો ઉવવજ્જંતિ ?)
 તિર્યગ્યોનિકોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં ? (મણુસ્સેહિંતો ઉવવજ્જંતિ ? મનુષ્યોં
 સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં ? (દેવેહિંતો ઉવવજ્જંતિ) દેવોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં ?

પાચમું કુતઃ દ્વાર

શબ્દાર્થ--(નેરઙ્ગ્યાણં મંતે ! કઓહિંતો ઉવવજ્જંતિ) હે ભગવાન્ ! નૈરયિક
 ક્યાંથી ઉત્પન્ન થાય છે ? (કિં નેરઙ્ગ્યાહિંતો ઉવવજ્જંતિ ?) યુ' નૈરયિકોમાથી
 ઉત્પન્ન થાય છે ? (તિરિક્ખજોણિણ્હિંતો ઉવવજ્જંતિ ?) તિય'ક્ષ્યેનિકેથી
 ઉત્પન્ન થાય છે ? (મણુસ્સેહિંતો ઉવવજ્જંતિ) મનુષ્યોથી ઉત્પન્ન થાય છે ?

ઉપપદ્યન્તે, નો દેવેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, યદિતિર્યગ્યોનિકેભ્ય ઉપપદ્યન્તે કિમ્ એકેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, દ્વીન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, ત્રીન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, ચતુરિન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, પચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્ય ઉપપદ્યન્તે ? ગૌતમ ! નો એકેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્યઃ, નો દ્વીન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્યઃ, નો ત્રીન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્યઃ, નો ચતુરિન્દ્રિયતિર્યગ્યો-
(ગોચમા) હે ગૌતમ ! (નો નેરહ્મણિંતો ઉવવજ્જંતિ) નૈરયિકોં સે ઉત્પન્ન નહીં હોતે હૈં (તિરિક્ખજોણિહિંતો ઉવવજ્જંતિ) તિર્ય્ચોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં (મણુસસેહિંતો ઉવવજ્જંતિ) મનુષ્યોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં (નો દેવે-
હિંતો ઉવવજ્જંતિ) દેવોં સે ઉત્પન્ન નહીં હોતે

(જહ) યદિ તિરિક્ખજોણિહિંતો ઉવવજ્જંતિ) તિર્ય્ચ યોનિકોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં (કિં ઇમંદિયતિરિક્ખજોણિહિંતો ઉવવજ્જંતિ) કયા એકેન્દ્રિય તિર્ય્ચયોનિકોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં ? (વેહંદિયતિરિક્ખજોણિ-
હિંતો ઉવવજ્જંતિ) દ્વીન્દ્રિય તિર્ય્ચોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં ? (તેહંદિયતિરિક્ખજોણિહિંતો ઉવવજ્જંતિ ?) ત્રિન્દ્રિય તિર્ય્ચોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં ? (ચહરિંદિયતિરિક્ખજોણિહિંતો ઉવવજ્જંતિ) ચૌહિન્દ્રિય તિર્ય્ચોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં ? (પંચિંદિયતિરિક્ખજોણિહિંતો ઉવવજ્જંતિ ?) પંચેન્દ્રિય તિર્ય્ચોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં ? (ગોચમા !) હે ગૌતમ ! (નો ઇમંદિયતિરિક્ખજોણિહિંતો) ન એકેન્દ્રિય તિર્ય્ચયોનિયોં સે (નો વેહંદિયતિરિક્ખજોણિહિંતો) ન દ્વીન્દ્રિય તિર્ય્ચોં સે (નો તેહંદિયતિરિ-

(દેવોહિંતો ઉવવજ્જંતિ ?) દેવોથી ઉત્પન્ન થાય છે ? (ગોચમા !) હે ગૌતમ ! (નો નેરહ્મણિંતો ઉવવજ્જંતિ) નૈરયિકોથી ઉત્પન્ન નથી થતા (તિરિક્ખજોણિહિંતો ઉવવજ્જંતિ) તિર્ય્ચોથી ઉત્પન્ન થાય છે (મણુસસેહિંતો ઉવવજ્જંતિ) મનુષ્યોથી ઉત્પન્ન થાય છે (નો દેવોહિંતો ઉવવજ્જંતિ) દેવોથી ઉત્પન્ન નથી થતા

(જહ) યદિ (તિરિક્ખજોણિહિંતો ઉવવજ્જંતિ) તિર્ય્ચ યોનિકોથી ઉત્પન્ન થાય છે (કિં ઇમંદિયતિરિક્ખજોણિહિંતો ઉવવજ્જંતિ) શું એકેન્દ્રિય તિર્ય્ચ યોનિકોથી ઉત્પન્ન થાય છે ? (વેહંદિય તિરિક્ખજોણિહિંતો ઉવવજ્જંતિ) દ્વીન્દ્રિય તિર્ય્ચોથી ઉત્પન્ન થાય છે ? (તેહંદિય તિરિક્ખજોણિહિંતો ઉવવજ્જંતિ) ત્રીન્દ્રિય તિર્ય્ચોથી ઉત્પન્ન થાય છે ? (ચહરિંદિયતિરિક્ખજોણિહિંતો ઉવવજ્જંતિ) ચાર ઇન્દ્રિયવાળા તિર્ય્ચોથી ઉત્પન્ન થાય છે (પંચિંદ્રિય તિરિક્ખજોણિહિંતો ઉવવજ્જંતિ) પંચેન્દ્રિય તિર્ય્ચોથી ઉત્પન્ન થાય છે ? (ગોચમા !) હે ગૌતમ ! (નો ઇમંદિયતિરિક્ખજોણિહિંતો) ન એકેન્દ્રિય તિર્ય્ચયોનિથી (નો વેહંદિય તિરિક્ખજોણિહિંતો) ન દ્વીન્દ્રિય તિર્ય્ચોથી (નો તેહંદિય

પંચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, કિં સંમૂર્ચ્છિમજલચરપંચેન્દ્રિય તિર્યગ્યોનિકે-
ભ્ય ઉપપદ્યન્તે, ગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિકજલચરપંચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્ય ઉપપદ્યન્તે ?
ગૌતમ ! સંમૂર્ચ્છિમજલચરપંચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, ગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિકજ-
લચરપંચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, યદિ સંમૂર્ચ્છિમજલચરપંચેન્દ્રિયતિર્યગ્યો-
નિકેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, પર્યાપ્તકસંમૂર્ચ્છિમજલચરપંચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્ય ઉપપદ્યન્તે ?

(જહ જલચરપંચિદિયતિરિક્ષજોણિર્હિતો ઉવવજ્જંતિ) યદિ જલ-
ચર પંચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં તો (કિં સંમુચ્છિમજલ-
ચરપંચિદિયતિરિક્ષજોણિર્હિતો ઉવવજ્જંતિ ?) કયા સંમૂર્ચ્છિમ જલ-
ચર પંચેન્દ્રિય તિર્યગ્યોનિકોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં ? (ગઁભવક્રંતિયજલ-
ચરપંચિદિયતિરિક્ષજોણિર્હિતો ઉવવજ્જંતિ ?) ગર્ભજજલચરપંચેન્દ્રિય
તિર્યગ્યોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં ? (ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (સંમુચ્છિમજલ-
ચરપંચિદિયતિરિક્ષજોણિર્હિતો ઉવવજ્જંતિ) સંમૂર્ચ્છિમ જલચર
પંચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં (ગઁભવક્રંતિય જલચર
પંચિદિયતિરિક્ષજોણિર્હિતો ઉવવજ્જંતિ) ગર્ભજજલચરપંચેન્દ્રિય-
તિર્યગ્યોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં (જહ સંમુચ્છિમજલચરપંચિદિયતિરિક્ષ-
જોણિર્હિતો ઉવવજ્જંતિ) યદિ સંમૂર્ચ્છિમ જલચરપંચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોં સે
ઉત્પન્ન હોતે હૈં (કિં પજ્જત્તયસંમુચ્છિમજલચરપંચિદિયતિરિક્ષજોણિર્
હિતો ઉવવજ્જંતિ ?) કયા પર્યાપ્ત સંમૂર્ચ્છિમજલચર પંચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોં સે
ઉત્પન્ન હોતે હૈં ? (કિં અપજ્જત્તયસંમુચ્છિમજલચરપંચિદિયતિરિક્ષજોણિ-
ર્હિતો ઉવવજ્જંતિ ?) કયા અપર્યાપ્તકસંમૂર્ચ્છિમજલચર પંચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોં

(જહ જલચરપંચિદિયતિરિક્ષજોણિર્હિતો ઉવવજ્જંતિ) એ જલચર પાણીમાં
રહેવાવાળા પંચેન્દ્રિય તિર્યગ્યોનિકોથી ઉત્પન્ન થાય છે (કિં સંમુચ્છિમજલ-
ચરપંચિદિયતિરિક્ષજોણિર્હિતો ઉવવજ્જંતિ ?) શું સંમૂર્ચ્છિમ જલચર પંચેન્દ્રિય-
તિર્યગ્યોનિકોથી ઉત્પન્ન થાય છે ? (ગઁભવક્રંતિય જલચરપંચિદિયતિરિક્ષજોણિર્
હિતો ઉવવજ્જંતિ ?) ગર્ભજ જલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યગ્યોથી ઉત્પન્ન થાય છે ?
(ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (સંમુચ્છિમ જલચરપંચિદિયતિરિક્ષજોણિર્હિતો ઉવવજ્જંતિ ?)

સંમૂર્ચ્છિમ જલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યગ્યોનિકોથી ઉત્પન્ન થાય છે (ગઁભ-
વક્રંતિય જલચરપંચિદિયતિરિક્ષજોણિર્હિતો ઉવવજ્જંતિ) ગર્ભજ જલચર પંચેન્દ્રિય
તિર્યગ્યોથી ઉત્પન્ન થાય છે (જહ સંમુચ્છિમ જલચરપંચિદિયતિરિક્ષજોણિર્-
હિતો ઉવવજ્જંતિ) એ સંમૂર્ચ્છિમ જલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યગ્યોથી ઉત્પન્ન થાય
છે (કિં પજ્જત્તય સંમુચ્છિમ જલચરપંચિદિયતિરિક્ષજોણિર્હિતો ઉવવજ્જંતિ ?) શું

નિકેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, નો અપર્યાપ્તકર્મભવ્યુત્ક્રાન્તિકજલચરપદ્ધેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, યદિ સ્થલચરપદ્ધેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, કિં ચતુષ્પદ સ્થલ-ચરપદ્ધેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, પરિસર્પસ્થલચરપદ્ધેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્ય ઉપપદ્યન્તે ? ગૌતમ ! ચતુષ્પદસ્થલચરપદ્ધેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, પરિ-સર્પસ્થલચરપદ્ધેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્યોઽપિ ઉપપદ્યન્તે, યદિ ચતુષ્પદસ્થલચરપદ્ધે-ન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, કિં સંમુચ્છિમેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, ગર્મભવ્યુત્ક્રાન્તિ-

નો અપજ્જત્તયગવ્ભવકકંતિય જલચરપંચિંદિયતિરિક્ખજોણિણ્હિંતો ઉવવજ્જંતિ) હે ગૌતમ ! પર્યાપ્ત ગર્મજ જલચર તિર્યચ પંચેન્દ્રિયોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં, અપર્યાપ્ત ગર્મજ જલચર તિર્યચ પંચેન્દ્રિયોં સે નહીં ઉત્પન્ન હોતે (જહ્થલચર પંચિંદિયતિરિક્ખજોણિણ્હિંતો ઉવવજ્જંતિ કિં ચતુષ્પદસ્થલચરપંચિંદિયતિરિક્ખજોણિણ્હિંતો ઉવવજ્જંતિ પરિ-સપ્થલચરપંચિંદિયતિરિક્ખજોણિણ્હિંતો ઉવવજ્જંતિ ?) અગર સ્થ-લચર પંચેન્દ્રિય તિર્યચોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં તો કયા ચતુષ્પદ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યચોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં, યા પરિસર્પ સ્થલચર પંચે-ન્દ્રિય તિર્યચોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં ? (ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (ચતુષ્પદ સ્થલચર પંચિંદિયતિરિક્ખજોણિણ્હિંતો ઉવવજ્જંતિ, પરિસપ્થલચર-પંચિંદિયતિરિક્ખજોણિણ્હિંતોઽવિ ઉવવજ્જંતિ) ચતુષ્પદ સ્થલચર પંચે-ન્દ્રિય તિર્યચોં સે ભી ઉત્પન્ન હોતે હૈં ઓર પરિસર્પસ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યચોં સે ભી ઉત્પન્ન હોતે હૈં ।

(જહ્ ચતુષ્પદસ્થલચર પંચિંદિયતિરિક્ખજોણિણ્હિંતો ઉવવજ્જંતિ, કિં સંમુચ્છિમેહિંતો ઉવવજ્જંતિ, ગવ્ભવકકંતિણ્હિંતો ઉવવજ્જંતિ ?

પર્યાપ્ત ગર્મજ જલચર તિર્યચ પંચેન્દ્રિયોંથી ઉત્પન્ન થાય છે, અપર્યાપ્ત ગર્મજ જલચર તિર્યચ પંચેન્દ્રિયોંથી નથી ઉત્પન્ન થતા (જહ્થલચરપંચિંદિય તિરિક્ખજોણિણ્હિંતો ઉવવજ્જંતિ કિં ચતુષ્પદસ્થલચરપંચિંદિય તિરિક્ખજોણિણ્હિંતો ઉવવજ્જંતિ ? પરિસપ્થલચરપંચિંદિયતિરિક્ખજોણિણ્હિંતો ઉવવજ્જંતિ ?) અગર સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યચોંથી ઉત્પન્ન થાય છે તો શું ચતુષ્પદ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યચોંથી ઉત્પન્ન થાય છે, અગર પરિસર્પ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય ઉત્પન્ન થાય છે ? (ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (ચતુષ્પદસ્થલચરપંચિંદિયતિરિક્ખ-જોણિણ્હિંતો ઉવવજ્જંતિ પરિસપ્થલચરપંચિંદિય તિરિક્ખજોણિણ્હિંતો ઉવવજ્જંતિ) ચતુષ્પદ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યચોંથી પણ ઉત્પન્ન થાય છે, અને પરિસર્પ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યચોંથી પણ ઉત્પન્ન થાય છે

(જહ્ ચતુષ્પદસ્થલચરપંચિંદિયતિરિક્ખજોણિણ્હિંતો ઉવવજ્જંતિ, કિં સંમુચ્છિમે

કેમ્ય ઉપપદ્યન્તે ? ગૌતમ ? સંમૂર્છિમ ચતુષ્પદસ્થલચરપચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકે-
 મ્યોઽપિ ઉપપદ્યન્તે, ગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિકચતુષ્પદસ્થલચરપચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેમ્યોઽપિ
 ઉપપદ્યન્તે, યદિ સંમૂર્છિમ ચતુષ્પદસ્થલચરપચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેમ્ય ઉપપદ્યન્તે,
 કિં પર્યાપ્તકસંમૂર્છિમ ચતુષ્પદસ્થલચરપચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેમ્ય ઉપપદ્યન્તે, અપ-
 ર્યાપ્તકચતુષ્પદસ્થલચરસંમૂર્છિમપચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેમ્ય ઉપપદ્યન્તે ? ગૌતમ !

યદિ ચતુષ્પદસ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યચોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં તો કયા
 સંમૂર્છિમોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં અથવા ગર્ભજોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં ?
 (ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (સંમુચ્છિમ ચતુષ્પદસ્થલચરપંચિન્દ્રિયતિરિક્ષ-
 જોણિણિહિતોઽવિ ઉવવજ્જંતિ, ગર્ભવક્રંતિય ચતુષ્પદસ્થલચરપંચિન્દ્રિય
 તિરિક્ષજોણિણિહિતોઽવિ ઉવવજ્જંતિ) સંમૂર્છિમ ચતુષ્પદ સ્થલચર
 પંચેન્દ્રિયતિર્યચોં સે મી ઉત્પન્ન હોતે હૈં ઓર ગર્ભજ ચતુષ્પદ સ્થલચર
 પંચેન્દ્રિય તિર્યચોં સે મી ઉત્પન્ન હોતે હૈં ।

(જહ સંમુચ્છિમ ચતુષ્પદસ્થલચરપંચિન્દ્રિયતિરિક્ષજોણિણિહિતો
 ઉવવજ્જંતિ) યદિ સંમૂર્છિમ ચતુષ્પદ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યચોં સે
 ઉત્પન્ન હોતે હૈં તો (કિં પજ્જત્તગસંમુચ્છિમ ચતુષ્પદસ્થલચર પંચિન્દ્રિય-
 તિરિક્ષજોણિણિહિતો ઉવવજ્જંતિ) કયા પર્યાપ્ત સંમૂર્છિમ ચતુષ્પદ
 સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યચોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં । (અપજ્જત્તય ચતુષ્પદ-
 સ્થલચરપંચિન્દ્રિયતિરિક્ષજોણિણિહિતો ઉવવજ્જંતિ ?) અપર્યાપ્ત ચતુષ્પદ
 સ્થલચર પંચેન્દ્રિયતિર્યચોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં ? (ગોયમા !) હે ગૌતમ !

હિતો ઉવવજ્જંતિ, ગર્ભવક્રંતિણિહિતો ઉવવજ્જંતિ ?) યદિ ચતુષ્પદ સ્થલચર
 પંચેન્દ્રિય તિર્યચોં સે ઉત્પન્ન થાય છે તો શું સંમૂર્છિમોં સે ઉત્પન્ન થાય છે
 અથવા ગર્ભજોં સે ઉત્પન્ન થાય છે ? (ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (સંમુચ્છિમ ચતુષ્પદ
 સ્થલચરપંચિન્દ્રિયતિરિક્ષજોણિણિહિતો ઉવવજ્જંતિ, ગર્ભવક્રંતિય ચતુષ્પદ સ્થલચર
 પંચિન્દ્રિયતિરિક્ષજોણિણિહિતો ઉવવજ્જંતિ) સંમૂર્છિમ ચતુષ્પદ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય
 તિર્યચોં સે પણ ઉત્પન્ન થાય છે અને ગર્ભજ ચતુષ્પદ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય
 તિર્યચોં સે પણ ઉત્પન્ન થાય છે.

(જહ સંમુચ્છિમચતુષ્પદસ્થલચરપંચિન્દ્રિયતિરિક્ષજોણિણિહિતો ઉવવજ્જંતિ) યદિ
 સંમૂર્છિમ ચતુષ્પદ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યચોં સે ઉત્પન્ન થાય છે તો
 (કિં પજ્જત્તગ સંમુચ્છિમ ચતુષ્પદસ્થલચરપંચિન્દ્રિયતિરિક્ષજોણિણિહિતો ઉવવજ્જંતિ)
 શું પર્યાપ્ત સંમૂર્છિમ ચતુષ્પદ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યચોં સે ઉત્પન્ન થાય
 છે ? (અપજ્જત્તય ચતુષ્પદસ્થલચરપંચિન્દ્રિયતિરિક્ષજોણિણિહિતો ઉવવજ્જંતિ ?) અપ-
 ર્યાપ્ત ચતુષ્પદ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યચોં સે ઉત્પન્ન થાય છે ? (ગોયમા !) હે

પર્યાપ્તકસમૂર્ચ્છિમચતુષ્પદસ્થલચરપંચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, નો અપ-
ર્યાપ્તક સમૂર્ચ્છિમચતુષ્પદસ્થલચરપંચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, યદિ
ગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિકચતુષ્પદસ્થલચરપંચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, કિ સંખ્યેય-
વર્ષાયુષ્કગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિકચતુષ્પદસ્થલચરપંચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્ય ઉપપદ્યન્તે,
અસંખ્યેયવર્ષાયુષ્ક ગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિક ચતુષ્પદસ્થલચરપંચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકે-
ભ્ય ઉપપદ્યન્તે ? ગૌતમ ! સંખ્યેયવર્ષાયુષ્કેભ્ય ઉપપદ્યન્તે નો અસંખ્યેયવર્ષા-
યુષ્કેભ્ય ઉપપદ્યન્તે; યદિ સંખ્યેયવર્ષાયુષ્કગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિકચતુષ્પદસ્થલચર-

(પજ્જત્તગસંમુચ્છિમ ચતુષ્પદસ્થલચરપંચેન્દ્રિયતિરિક્ખજોણિણિહિંતો ઉવ-
વજ્જંતિ) પર્યાપ્ત સમૂર્ચ્છિમચતુષ્પદસ્થલચરપંચેન્દ્રિયતિર્યચોં સે ઉત્પન્ન
હોતે હૈં (નો અપજ્જત્તગસંમુચ્છિમચતુષ્પદસ્થલચરપંચેન્દ્રિયતિરિક્ખ-
જોણિણિહિંતો ઉવવજ્જંતિ) અપર્યાપ્ત કસમૂર્ચ્છિમચતુષ્પદસ્થલચરપંચેન્દ્રિ-
યતિર્યચોં સે નહીં ઉત્પન્ન હોતે ।

(જઈ ગઘ્ભવકકંતિય ચતુષ્પદસ્થલચર પંચેન્દ્રિયતિરિક્ખજોણિણિહિંતો
ઉવવજ્જંતિ) યદિ ગર્ભજ ચતુષ્પદ સ્થલચર પંચેન્દ્રિયતિર્યચોં સે ઉત્પન્ન
હોતે હૈં (કિં સંખેજ્જવાસાઉયગઘ્ભવકકંતિય ચતુષ્પદસ્થલચર પંચેન્દ્રિય-
તિરિક્ખજોણિણિહિંતો ઉવવજ્જંતિ) કયા સંખ્યાત વર્ષ કી આયુવાલે
ગર્ભજ ચતુષ્પદ સ્થલચર પંચેન્દ્રિયતિર્યચોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં (અસં-
ખેજ્જવાસાઉયગઘ્ભવકકંતિય ચતુષ્પદસ્થલચર પંચેન્દ્રિયતિરિક્ખજોણિણિ-
હિંતો ઉવવજ્જંતિ ?) અસંખ્યાતવર્ષ કી આયુ વાલે ગર્ભજ ચતુષ્પદ
સ્થલચર પંચેન્દ્રિયતિર્યચોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં ? (ગોયમા !) હે ગૌતમ !
(સંખેજ્જવાસાઉણિહિંતો ઉવવજ્જંતિ) સંખ્યાતવર્ષ કી આયુવાલોં સે

ગૌતમ । (પજ્જત્તગ સંમુચ્છિમ ચતુષ્પદ સ્થલચર પંચેન્દ્રિયતિરિક્ખજોણિણિહિંતો ઉવવ-
જ્જંતિ) પર્યાપ્ત સમૂર્ચ્છિમ ચતુષ્પદ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યચોથી ઉત્પન્ન થાય
છે (નો અપજ્જત્તગ સંમુચ્છિમ ચતુષ્પદસ્થલચરપંચેન્દ્રિયતિરિક્ખજોણિણિહિંતો ઉવવજ્જંતિ)
અપર્યાપ્ત સમૂર્ચ્છિમ ચતુષ્પદ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યચોથી નથી ઉત્પન્ન થતા

(જઈ ગઘ્ભવકકંતિય ચતુષ્પદસ્થલચરપંચેન્દ્રિયતિરિક્ખજોણિણિહિંતો ઉવવ-
જ્જંતિ) યદિ ગર્ભજ ચતુષ્પદ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યચોથી ઉત્પન્ન થાય છે
(કિં સંખેજ્જવાસાઉયગઘ્ભવકકંતિયચતુષ્પદસ્થલચરપંચેન્દ્રિયતિરિક્ખજોણિણિહિંતો ઉવવ-
જ્જંતિ) શું સંખ્યાત વર્ષની આયુવાળા ગર્ભજ ચતુષ્પદ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય
તિર્યચોથી ઉત્પન્ન થાય છે (અસંખેજ્જવાસાઉયગઘ્ભવકકંતિયચતુષ્પદસ્થલચરપંચેન્દ્રિય-
તિરિક્ખજોણિણિહિંતો ઉવવજ્જંતિ ?) અસંખ્યાતવર્ષની આયુવાળા ગર્ભજ ચતુષ્પદ
સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યચોથી ઉત્પન્ન થાય છે ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (સંખે-

पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्य उपपद्यन्ते, किं पर्याप्तकसंख्येयवर्षायुष्कगर्भव्युत्क्रान्तिकचतुष्पदस्थलचरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्य उपपद्यन्ते, अपर्याप्तकसंख्येयवर्षायुष्कगर्भव्युत्क्रान्तिकचतुष्पदस्थलचरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्य उपपद्यन्ते ? गौतम ! पर्याप्तकेभ्य उपपद्यन्ते, अपर्याप्तकसंख्येयवर्षायुष्केभ्य उपपद्यन्ते, यदि-

उत्पन्न होते हैं (नो असंखेज्जवासाउण्हितो उववज्जंति) असंख्यात वर्ष की आयु वालों से नहीं उत्पन्न होते

(जइ संखेज्जवासाउयगवभवक्कंति य चउप्पयथलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिण्हितो उववज्जंति) यदि संख्यातवर्ष की आयु वाले गर्भज चतुष्पदस्थलचरपंचेन्द्रियतिर्यचों से उत्पन्न होते हैं। 'किं पज्जत्तगसंखेज्जवासाउयगवभवक्कंति य चउप्पयथलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिण्हितो उववज्जंति) क्या पर्याप्त संख्यातवर्ष की आयुवाले गर्भजचतुष्पदस्थलचरपंचेन्द्रियतिर्यचों से उत्पन्न होते हैं ? (अपज्जत्तगसंखेज्जवासाउयगवभवक्कंति य चउप्पयथलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिण्हितो उववज्जंति ?) अपर्याप्त संख्यातवर्ष की आयु वाले गर्भज चतुष्पदस्थलचर पंचेन्द्रिय तिर्गचों से उत्पन्न होते हैं ? (गोयमा !) हे गौतम ! (पज्जत्तेहि तो उववज्जंति, नो अपज्जत्तयसंखेज्जवासाउण्हितो उववज्जंति) पर्याप्तकों से उत्पन्न होते हैं, अपर्याप्त संख्यातवर्ष की आयु वालों से नहीं उत्पन्न होते हैं ।

ज्जवासाउण्हि तो उववज्जंति) संख्यात वर्षानी आयुवाणाथी उत्पन्न थाय छे (नो असंखेज्जवासाउण्हि तो उववज्जंति) असंख्यात वर्षानी आयुवाणाथी नथी उत्पन्न थती

(जइ संखेज्जवासाउयगवभवक्कंति य चउप्पयथलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिण्हितो उववज्जंति) यदि संख्यात वर्षानी आयुवाणा गर्भज चतुष्पद स्थलचर पंचेन्द्रिय तिर्गथी उत्पन्न थाय छे ? (किं पज्जत्तगसंखेज्जवासाउयगवभवक्कंति य चउप्पयथलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिण्हितो उववज्जंति) शु पर्याप्त संख्यात वर्षानी आयुवाणा गर्भज चतुष्पद स्थलचर पंचेन्द्रिय तिर्गथी उत्पन्न थाय छे ? (अपज्जत्तग संखेज्जवासाउयगवभवक्कंति य चउप्पयथलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिण्हितो उववज्जंति) अपर्याप्त संख्यात वर्षानी आयुवाणा गर्भज चतुष्पद स्थलचर पंचेन्द्रिय तिर्गथी उत्पन्न थाय छे ? (गोयमा ! हे गौतम !) (पज्जत्तेहि तो उववज्जंति नो अपज्जत्तयसंखेज्जवासाउण्हितो उववज्जंति) पर्याप्तकोथी उत्पन्न थाय छे, अपर्याप्त संख्यात वर्षानी आयुवाणाथी उत्पन्न नथी थती

પરિસર્પસ્થલચરપૃષ્ઠેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્ય ઉપપદ્યન્તે કિમ્-ઉરઃ પરિસર્પસ્થલચર-
પૃષ્ઠેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, ભુજપરિસર્પસ્થલચરપૃષ્ઠેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્ય
ઉપપદ્યન્તે, ગૌતમ ! દ્વાભ્યામપિ ઉપપદ્યન્તે ।

ટીકા—અથ નૈરયિકાણાં કસ્માદ્ ભવાદુદ્વર્તનાનન્તરમુત્પત્તિર્ભવતિ !
इति प्ररूपयितुमाह—‘नैरइया णं भंते ! कओहिंतो उववज्जंति’ गौतमः पृच्छति
हे भदन्त ! नैरयिकाः खलु केभ्यो भवेभ्यः—उपपद्यन्ते ? तदेव विशदयति—‘किं
नैरइएहिंतो उववज्जंति’ किं नैरयिकेभ्यः तद्भवेभ्यः इत्यर्थः नैरयिका उपप-

(જહ પરિસપ્પથલચરપંચિંદિયતિરિક્ખજોણિણિંતો ઉવવજ્જંતિ)
यदि परिसर्प स्थलचर पंचेन्द्रिय तिर्यचों से उत्पन्न होते हैं । (किं उरपरि
सप्प थलचरपंचिंदियतिरिक्खजोणिण्हिंतो उववज्जंति ?) क्या उर
परिसर्प स्थलचर पंचेन्द्रियतिर्यचों से उत्पन्न होते हैं ? (भुजपरिसप्प
थलचरपंचिंदियतिरिक्खजोणिण्हिंतो उववज्जंति ?) भुजपरिसर्प-
स्थलचर पंचेन्द्रिय तिर्यचों से उत्पन्न होते हैं ? (गोयमा !) दोहिंतोवि
उववज्जंति) हे गौतम ! दोनों से उत्पन्न होते हैं

ટીકાર્થ—કિસ ભવ સે ઉદ્વર્તના કરકે નારકોં કી ઉત્પત્તિ હોતી
है, अर्थात् किस-किस भव से मृत्यु को प्राप्त होकर जीव नारकपर्याय
में उत्पन्न होते हैं, यह प्ररूपणा की जाती है-

ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરતે હે—હે ભગવન્ ! નારક જીવ ક્યાં સે અર્થાત્
किन-किन भवों से उत्पन्न होते हैं ? इसी प्रश्न को स्पष्ट करते हैं—
क्या नरकभव से नरकभव में उत्पन्न होते हैं ? या तिर्यचयोनि वाले

(જહ પરિસપ્પથલચરપંચિંદિયતિરિક્ખજોણિણિંતો ઉવવજ્જંતિ) यदि परिसर्प
स्थलचर पंचेन्द्रिय तिर्यचोथी उत्पन्न थाय छे (किं उरपरिसप्पथलचरपंचिंदिय
तिरिक्खजोणिण्हिंतो उववज्जंति ?) शुं उरपरि सर्प स्थलचर पंचेन्द्रिय तिर्य-
चोथी उत्पन्न थाय छे ? (भुजपरिसप्पथलचरपंचिंदियतिरिक्खजोणिण्हिंतो उवव-
वज्जंति) भुज परिसर्प स्थलचर पंचेन्द्रिय तिर्यचोथी उत्पन्न थाय छे ?
(गोयमा ! दो हिंतो वि उववज्जंति) हे गौतम ! भन्नेथी उत्पन्न थाय छे

ટીકાર્થ—કયા લવથી ઉદ્વર્તના કરીને નારકોની ઉત્પત્તિ થાય છે.
अर्थात् क्या क्या लवથી मृत्युने प्राप्त करी एवं नारक पर्यायोंमां उत्पन्न थाय
छे. એ પ્રશ્નણા કરાય છે—

શ્રી ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે—હે ભગવન્ ! નારક જીવ ક્યાંથી અર્થાત્
क्या क्या लवोथी उत्पन्न थाय छे ? એ પ્રશ્નને સ્પષ્ટ કરે છે શું નરક

દ્યન્તે ? કિં વા—‘તિરિક્ષજોણિર્દિતો ઉવવજ્જંતિ’ તિર્યગ્યોનિકેભ્યો નૈરયિકા ઉપપદ્યન્તે ? કિં વા ‘મણુસ્સેદિતો ઉવવજ્જંતિ’ મનુષ્યેભ્યઃ—મનુષ્યભવેભ્યો નૈરયિકા ઉપપદ્યન્તે ? ‘કિં વા ‘દેવેદિતો ઉવવજ્જંતિ’ દેવેભ્યો—દેવભવેભ્યો નૈરયિકા ઉપપદ્યન્તે ? ભગવાન્ આદ્ય—ગૌતમ ! હે ગૌતમ ! ‘નો નૈરદિર્દિતો ઉવવજ્જંતિ,’ નૈરયિકા નો નૈરયિકેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, અપિ તુ—‘તિરિક્ષજોણિર્દિતો ઉવવજ્જંતિ’ તિર્યગ્યોનિકેભ્યો નૈરયિકા ઉત્પદ્યન્તે, एवं ‘મણુસ્સેદિતો ઉવવજ્જંતિ’ મનુષ્યેભ્યોઽપિ નૈરયિકા ઉપપદ્યન્તે, કિન્તુ ‘નો દેવેદિતો ઉવવજ્જંતિ,’ નો દેવેભ્યો નૈરયિકા ઉપપદ્યન્તે દેવભવાનાં નિરયયોગ્યાયુઃ કર્મવન્ધકત્વાભાવાત્ । ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—‘જહ તિરિક્ષજોણિર્દિતો ઉવવજ્જંતિ’ યદિ તિર્યગ્યોનિકેભ્યો નૈરયિકા ઉપપદ્યન્તે તદા—‘કિં ઇન્દિયતિરિક્ષજોણિર્દિતો ઉવવજ્જંતિ’ કિં નૈરયિકા એકેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્યઃ ઉપપદ્યન્તે, કિં વા ‘ત્રેદિયતિરિક્ષજોણિર્દિતો ઉવવજ્જંતિ’ દ્વીન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્ય ઉપપદ્યન્તે ? કિં વા ‘તેદિયતિરિક્ષજોણિર્દિતો ઉવવજ્જંતિ’ નૈરયિકા ત્રીન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્ય ઉત્પદ્યન્તે ‘કિં વા ચતુરિન્દિયતિરિક્ષજોણિર્દિતો ઉવવજ્જંતિ’ ચતુરિન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્ય ઉપપ-

જીવ નરકભવ મેં ઉત્પન્ન હોતે હૈં ? યા મનુષ્ય મર કર નરકભવ મેં ઉત્પન્ન હોતે હૈં ? અથવા દેવ-ભવ સે ઉદ્વર્તના કરકે નરકભવ મેં ઉત્પન્ન હોતે હૈં ? ભગવાન્ ઉત્તર દેતે હૈં—હે ગૌતમ ! નારક નારકભવ સે ઉત્પન્ન નહીં હોતે, કિન્તુ તિર્યચ ભવ સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં, મનુષ્યો સે મી ઉત્પન્ન હોતે હૈં, સગર દેવો સે નહીં ઉત્પન્ન હોતે, કયોં કિ દેવ, નરક કે યોગ્ય આયુ કા વન્ધ નહીં કરતે ।

ગૌતમ-નારક ચદિ તિર્યચયોનિકોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં તો કયા એકેન્દ્રિય તિર્યચોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં ? દ્વીન્દ્રિય તિર્યચોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં ? ત્રીન્દ્રિય તિર્યચોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં ? ચતુરિન્દ્રિય તિર્યચોં સે

ભવથી નરકભવમા ઉત્પન્ન થાય છે ? અગર તિર્યચ યોનિવાળા જીવ નરક ભવમાં ઉત્પન્ન થાય છે ? અગર મનુષ્ય મરીને નરક ભવમાં ઉત્પન્ન થાય છે ? અથવા દેવ ભવથી ઉદ્વર્તના કરીને નરક ભવમા ઉત્પન્ન થાય છે ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે:—હે ગૌતમ ! નારક નરક ભવથી ઉત્પન્ન નથી થતા, કિન્તુ તિર્યચ ભવથી ઉત્પન્ન થાય છે. મનુષ્યોથી પણ ઉત્પન્ન થાય છે. પણ દેવોથી ઉત્પન્ન થતા નથી. કેમકે દેવ નરકને યોગ્ય આયુનો બન્ધ નથી કરતા.

શ્રી ગૌતમસ્વામી:—નારક નો તિર્યચ યોનિકોથી ઉત્પન્ન થાય છે તો શું એકેન્દ્રિય તિર્યચોથી ઉત્પન્ન થાય છે ? દ્વીન્દ્રિય તિર્યચોથી ઉત્પન્ન થાય છે ? ત્રીન્દ્રિય તિર્યચોથી ઉત્પન્ન થાય છે ? અથવા પાંચેન્દ્રિય તિર્યચોથી

ઘન્ટે ? કિં વા 'પંચિંદિયતિરિક્ષજોણિર્દિહિતો ઉવવજ્જંતિ' નૈરયિકા પચ્ચેન્દ્રિય-
તિર્યગ્યોનિકેભ્ય ઉપપદ્યન્તે ! ભગવાન્ આદ્ય-‘ગોયમા ? હે ગૌતમ ! ‘નો ઇન્દ્રિ-
દિયતિરિક્ષજોણિર્દિહિતો’ નો એકેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્યઃ ‘નો વેદંદિયતિરિક્ષ-
જોણિર્દિહિતો’ નો વા દ્વીન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્યઃ ‘નો તેદંદિયતિરિક્ષજોણિર્દિહિતો’
નો વા ત્રીન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્યઃ ‘નો ચતુરિન્દ્રિયતિરિક્ષજોણિર્દિહિતો નો વા
ચતુરિન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્યો નૈરયિકા ઉત્પદ્યન્તે અપિ તુ-‘પંચિંદિયતિરિક્ષ-
જોણિર્દિહિતો-ઉવવજ્જંતિ’ પચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્યો નૈરયિકા ઉપપદ્યન્તે,
ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-‘જહ્ પંચિંદિયતિરિક્ષજોણિર્દિહિતો ઉવવજ્જંતિ’ યદિ
પચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્યો નૈરયિકા ઉપપદ્યન્તે તદા-‘કિં જલચરપંચિંદિય-
તિરિક્ષજોણિર્દિહિતો ઉવવજ્જંતિ’ કિં જલચરપચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્ય ઉપપ-
દ્યન્તે ? કિં વા ‘થલચરપંચિંદિયતિરિક્ષજોણિર્દિહિતો ઉવવજ્જંતિ’ સ્થલચર-
પચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્યો નૈરયિકા ઉપપદ્યન્તે ? કિં વા-‘સ્થલચરપંચિંદિયતિરિ-
જોણિર્દિહિતો ઉવવજ્જંતિ’ સ્થલચરપચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્યો નૈરયિકા ઉપપદ્યન્તે,

ઉત્પન્ન હોતે હૈં ? અથવા પંચેન્દ્રિય તિર્યચોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં ?

ભગવાન-ગૌતમ ! ન એકેન્દ્રિય તિર્યચોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં, ન
દ્વીન્દ્રિય તિર્યચોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં, ન ત્રીન્દ્રિય તિર્યચોં સે ઉત્પન્ન
હોતે હૈં, ન ચતુરિન્દ્રિય તિર્યચોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં । કિન્તુ પચ્ચેન્દ્રિય
તિર્યચોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં ।

ગૌતમ-યદિ પંચેન્દ્રિય તિર્યચોં સે નારક ઉત્પન્ન હોતે હૈં તો કયા
જલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યચોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં ? કયા સ્થલચર પંચેન્દ્રિય
તિર્યચોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં ? યા સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યચોં સે
ઉત્પન્ન હોતે હૈં ।

ભગવાન-ગૌતમ ! જલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યચોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં,

ઉત્પન્ન થાય છે ?

શ્રી ભગવાન્ :-હે ગૌતમ ! ન એકેન્દ્રિય તિર્યચોં સે ઉત્પન્ન થાય છે, ન
દ્વીન્દ્રિય તિર્યચોં સે ઉત્પન્ન થાય છે, ન ત્રીન્દ્રિય તિર્યચોં સે ઉત્પન્ન થાય
છે, ન ચતુરિન્દ્રિય તિર્યચોં સે ઉત્પન્ન થાય છે, કિન્તુ પચ્ચેન્દ્રિય તિર્યચોં સે
ઉત્પન્ન થાય છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી-જો પચ્ચેન્દ્રિય તિર્યચોં સે નારક ઉત્પન્ન થાય છે તો
શું જલચર પચ્ચેન્દ્રિય તિર્યચોં સે ઉત્પન્ન થાય છે ? શું સ્થલચર પચ્ચેન્દ્રિય
તિર્યચોં સે ઉત્પન્ન થાય છે ? અગર જોયર પચ્ચેન્દ્રિય તિર્યચોં સે ઉત્પન્ન થાય છે ?

શ્રી ભગવાન્ :-હે ગૌતમ ! જલચર પચ્ચેન્દ્રિય તિર્યચોં સે ઉત્પન્ન થાય

મગવાનાહ-હે ગૌતમ ! જલચરપંચિન્દ્રિયતિરિક્ષજોણિર્દિતો ઉવવજ્જંતિ, નૈરયિકા જલચરપંચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, એવમેવ-‘થલચરપંચિદિય-તિરિક્ષજોણિર્દિતો ઉવવજ્જંતિ’ સ્થલચરપંચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્યોઽપિ નૈરયિકા ઉપપદ્યન્તે, તથા ‘સ્થલચરપંચિદિયતિરિક્ષજોણિર્દિતો ઉવવજ્જંતિ’ સ્થલચરપંચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્યોઽપિ નૈરયિકા ઉપપદ્યન્તે, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ, ‘જહ જલચરપંચિ-દિયતિરિક્ષજોણિર્દિતો ઉવવજ્જંતિ-યદા જલચરપંચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્યો નૈરયિકા ઉપપદ્યન્તે, તદા કિં ‘સંમુચ્છિમ જલચરપંચિદિયતિરિક્ષજોણિર્દિતો ઉવવજ્જંતિ ? કિં સંમુચ્છિમજલચરપંચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્ય ઉપપદ્યન્તે ? કિં વા-‘ગઘ્મવક્રંતિયજલચરપંચિદિયતિરિક્ષજોણિર્દિતો ઉવવજ્જંતિ ?’ ગર્ભવ્યુ-ત્ક્રાન્તિકજલચરપંચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્ય ઉપપદ્યન્તે ? મગવાન્ આહ-‘ગોયમા !’ હે ગૌતમ ! સંમુચ્છિમજલચરપંચિદિયતિરિક્ષજોણિર્દિતો ઉવવજ્જંતિ’ સંમુ-ચ્છિમજલચરપંચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્યોઽપિ નૈરયિકા ઉપપદ્યન્તે, એવં ‘ગઘ્મવક્રં-તિયજલચરપંચિદિયતિરિક્ષજોણિર્દિતો ઉવવજ્જંતિ’ ગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિકજલચરપ-ંચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્યોઽપિ નૈરયિકા ઉપપદ્યન્તે, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-‘જહ સંમુચ્છિ-

સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોં સે ખી ઉત્પન્ન હોતે હૈં ઓર સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોં સે ખી ઉત્પન્ન હોતે હૈં ।

ગૌતમ-યદિ જલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં તો સંમુચ્છિમ જલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં અથવા ગર્ભજ પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં ?

મગવાન્-હે ગૌતમ ! નારક સંમુચ્છિમ જલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોં સે ખી ઉત્પન્ન હોતે હૈં ઓર ગર્ભજ જલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોં સે ખી ઉત્પન્ન હોતે હૈં ।

ગૌતમ-મગવન્ ! યદિ સંમુચ્છિમ જલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોં સે

છે, સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોં સે ઉત્પન્ન થાય છે અને સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોં સે ખી ઉત્પન્ન થાય છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી:-યદિ જલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોં સે ઉત્પન્ન થાય છે તો સંમુચ્છિમ જલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોં સે ઉત્પન્ન થાય છે અથવા ગર્ભજ જલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોં સે ઉત્પન્ન થાય છે ?

શ્રી મગવાન્ :-હે ગૌતમ ! નારક સંમુચ્છિમ જલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યં-ચોં સે ખી ઉત્પન્ન થાય છે અને ગર્ભજ જલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોં સે ખી ઉત્પન્ન થાય છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી :-હે મગવન્ તો સંમુચ્છિમ જલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યં-

મજલયરપંચિદિયતિરિક્ષજોણિર્હિતો ઉવવજ્જંતિ' યદા સંમૂર્ચ્છિમજલચરપञ्ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્યો નૈરયિકા ઉપપદ્યન્તે, તદા કિં 'પજ્જત્તયસંમુચ્છિમ જલચર પંચિદિયતિરિક્ષજોણિર્હિતો ઉવવજ્જંતિ' કિં પર્યાપ્તકસંમૂર્ચ્છિમજલચર પञ्ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, 'કિં અપજ્જત્તયસંમૂર્ચ્છિમજલચરપંચિદિયતિરિક્ષજોણિર્હિતો ઉવવજ્જંતિ' કિં વા અપર્યાપ્તક સંમૂર્ચ્છિમ જલચર પञ्ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્ય ઉપપદ્યન્તે ? મગવાન્ આહ-ગોયમા ! હે ગૌતમ ! 'પજ્જત્તયસંમુચ્છિમજલચર પંચિદિયતિરિક્ષજોણિર્હિતો ઉવવજ્જંતિ' પર્યાપ્તક સંમુચ્છિમ જલચર પञ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્યો નૈરયિકા ઉપપદ્યન્તે, કિન્તુ- 'નો અપજ્જત્તયસંમુચ્છિમજલચરપંચિદિયતિરિક્ષજોણિર્હિતો ઉવવજ્જંતિ' નો અપર્યાપ્તકસંમૂર્ચ્છિમજલચર પञ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ- 'જઙ્ ગવ્ભવકંતિયજલચર પંચિદિયતિરિક્ષજોણિર્હિતો ઉવવજ્જંતિ' યદા ગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિકજલચરપञ्ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્યો નૈરયિકા ઉત્પદ્યન્તે, તદા- 'કિં પજ્જત્તયગવ્ભવકંતિયજલચર પંચિદિયતિરિક્ષજોણિર્હિતો ઉવવજ્જંતિ ?' કિં પર્યાપ્તક ગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિક જલચર પञ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્યો નૈરયિકા ઉપપદ્યન્તે ? કિં વા- 'અપજ્જત્તયગવ્ભવકંતિય જલચરપંચિદિયતિરિક્ષજોણિર્હિતો ઉવવજ્જંતિ ?

ઉત્પન્ન હોતે હૈં તો કયા પર્યાપ્ત સંમૂર્ચ્છિમ જલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં અથવા અપર્યાપ્ત સંમૂર્ચ્છિમ જલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં ?

મગવાન્-હે ગૌતમ ! પર્યાપ્ત સંમૂર્ચ્છિમ જલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં, અપર્યાપ્ત સંમૂર્ચ્છિમ જલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોં સે નારક ભવ મેં નહીં ઉત્પન્ન હોતે ।

ગૌતમ-મગવન્ ! યદિ ગર્ભજ જલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોં સે નારક ઉત્પન્ન હોતે હૈં તો કયા પર્યાપ્ત ગર્ભજ જલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં અથવા અપર્યાપ્ત ગર્ભજ જલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોં

ચોથી ઉત્પન્ન થાય છે તો શું પર્યાપ્ત સંમૂર્ચ્છિમ જલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યં-
ચોથી ઉત્પન્ન થાય છે અથવા અપર્યાપ્ત સંમૂર્ચ્છિમ જલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યં-
ચોથી ઉત્પન્ન થાય છે ?

શ્રી ભગવાન્ -હે ગૌતમ ! પર્યાપ્ત સંમૂર્ચ્છિમ જલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યં-
ચોથી ઉત્પન્ન થાય છે, અપર્યાપ્ત સંમૂર્ચ્છિમ જલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોથી
નારક ભવમાં ઉત્પન્ન નથી થતા.

શ્રી ગૌતમસ્વામી હે ભગવન્ ! જો ગર્ભજ જલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોથી
નારક ઉત્પન્ન થાય છે તો શુ પર્યાપ્ત ગર્ભજ જલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોથી
ઉત્પન્ન થાય છે અથવા અપર્યાપ્ત ગર્ભજ જલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોથી

અપર્યાપ્તઋગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિક જલચરપંચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, મગવાન આહ-‘ગોયમા ! હે ગૌતમ ! ‘પઙ્ગત્તયગઘ્મવક્રંતિય જલચર પંચિદિયતિરિક્ષ-જોણિર્દિહિતો ઉવવજ્જંતિ’ પર્યાપ્તઋગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિક જલચરપંચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકે કોભ્યો નૈરયિકા ઉપપદ્યન્તે, કિન્તુ-‘નો અપઙ્ગત્તયગઘ્મવક્રંતિય જલચરપંચિદિય-તિરિક્ષજોણિર્દિહિતો ઉવવજ્જંતિ’ નો અપર્યાપ્તઋગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિક જલચરપંચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્યો નૈરયિકા-ઉપપદ્યન્તે, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-‘જહ થલચરપંચિ-દિયતિરિક્ષજોણિર્દિહિતો ઉવવજ્જંતિ ?’ યદા સ્થલચર પંચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્યો નૈરયિકા ઉપપદ્યન્તે તદા-‘કિ ચઉપ્પયથલચર પંચિદિયતિરિક્ષજોણિર્દિહિતો ઉવવજ્જંતિ ?’ કિ ચતુપ્પદ સ્થલચરપંચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્ય ઉપપદ્યન્તે ? કિ વા-‘પરિસપ્થલચર પંચિદિયતિરિક્ષજોણિર્દિહિતો ઉવવજ્જંતિ ?’ પરિસર્પસ્થલ-ચર પંચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્યો નૈરયિકા ઉપપદ્યન્તે ? મગવાન આહ-‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘ચઉપ્પયથલચરપંચિદિયતિરિક્ષજોણિર્દિહિતો ઉવવજ્જંતિ’ ચતુપ્પદ-સ્થલચરપંચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્યો નૈરયિકા ઉપપદ્યન્તે, ‘એવં પરિસપ્થલ-ચરપંચિદિયતિરિક્ષજોણિર્દિહિતોઽપિ ઉવવજ્જંતિ’ પરિસર્પસ્થલચરપંચેન્દ્રિય-સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં ?

મગવાન-હે ગૌતમ ! પર્યાપ્ત ઋગર્ભજ જલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચો સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં, અપર્યાપ્ત ઋગર્ભજ જલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચો સે નહીં ઉત્પન્ન હોતે ।

ગૌતમ-મગવન્ ! યદિ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચો સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં તો કયા ચતુપ્પદ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચો સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં અથવા પરિસર્પ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચો સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં ?

મગવાન-હે ગૌતમ ! ચતુપ્પદ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચો સે ઉત્પન્ન થાય છે ?

શ્રી ભગવન્ :-હે ગૌતમ ! પર્યાપ્ત ઋગર્ભજ જલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોથી ઉત્પન્ન થાય છે, અપર્યાપ્ત ઋગર્ભજ જલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોથી ઉત્પન્ન નથી થતા.

શ્રી ગૌતમસ્વામી :-હે ભગવન્ ! જો સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોથી ઉત્પન્ન થાય છે તો શું ચતુપ્પદ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોથી ઉત્પન્ન થાય છે અથવા પરિસર્પ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોથી ઉત્પન્ન થાય છે ?

શ્રી ભગવાન :-હે ગૌતમ ચતુપ્પદ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોથી ઉત્પન્ન થાય છે અને પરિસર્પ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોથી પણ ઉત્પન્ન થાય છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી :-યદિ ચતુપ્પદ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોથી ઉત્પન્ન

તિર્યગ્યોનિકેભ્યોપિ નૈરયિકા ઉપપદ્યન્તે, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-‘જઙ્ઞ ચઉપ્પયથલ-
યરપંચિંદિયતિરિક્ખજોણિર્ણિતો ઉવવજ્જંતિ’ યદા ચતુષ્પદસ્થલચરપચ્ચેન્દ્રિય-
તિર્યગ્યોનિકેભ્યો નૈરયિકા ઉપપદ્યન્તે, તદા-કિં સંમુચ્છિમેર્ણિતો ઉવવજ્જંતિ ?
કિં સંમુચ્છિમેભ્યઃ-સંમુચ્છિમચતુષ્પદસ્થલચરપચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્યઃ ઉપપ-
દ્યન્તે કિં વા ‘ગમ્ભવકંતિયર્ણિતો ઉવવજ્જંતિ’ ગર્મ્ભવ્યુત્ક્રાન્તિકેભ્યઃ-ગર્મ્ભ-
વ્યુત્ક્રાન્તિકચતુષ્પદસ્થલચરપચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્યઃ ઉપપદ્યન્તે ? મગવાન્
આહ-‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! સંમુચ્છિમ-ચઉપ્પયથલયરપંચિંદિયતિરિક્ખજોણિ-
ર્ણિવિ ઉવવજ્જંતિ’ સંમુચ્છિમચતુષ્પદસ્થલચરપચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્યોઽપિ નૈર-
યિકા ઉપપદ્યન્તે, ‘ગમ્ભવકંતિય ચઉપ્પયથલયરપંચિંદિયતિરિક્ખજોણિર્ણિતો-
ઽવિ ઉવવજ્જંતિ’ ગર્મ્ભવ્યુત્ક્રાન્તિકચતુષ્પદસ્થલચરપચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્યોઽપિ
નૈરયિકા ઉપપદ્યન્તે, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-‘જઙ્ઞ સંમુચ્છિમચઉપ્પયથલયરપંચિંદિયતિ-
રિક્ખજોણિર્ણિતો ઉવવજ્જંતિ’ યદા સંમુચ્છિમ ચતુષ્પદસ્થલચરપચ્ચેન્દ્રિયતિર્ય-
ગ્યોનિકેભ્યો નૈરયિકા ઉપપદ્યન્તે, તદા ‘કિં પજ્જત્તગસંમુચ્છિમચઉપ્પયથલયર પંચિ-
દિયતિરિક્ખજોણિર્ણિતો ઉવવજ્જંતિ ?’ કિં પર્યાપ્તક સંમુચ્છિમચતુષ્પદસ્થલચર
પચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્યો નૈરયિકા ઉપપદ્યન્તે ? કિં વા ‘અપજ્જત્તગચઉપ્પયથલ-
ઉત્પન્ન હોતે હૈં ઓર પરિસર્પ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોં સે મી
ઉત્પન્ન હોતે હૈં ।

ગૌતમ-યદિ ચતુષ્પદ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોં સે ઉત્પન્ન હોતે
હૈં તો કયા સંમૂર્છિમોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં અથવા ગર્મ્ભજોં સે ઉત્પન્ન
હોતે હૈં ?

મગવાન્-ગૌતમ ! સંમૂર્છિમ ચતુષ્પદ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોં
સે મી ઉત્પન્ન હોતે હૈં ઓર ગર્મ્ભજ ચતુષ્પદ સ્થલચર પંચેન્દ્રિયોં સે
મી ઉત્પન્ન હોતે હૈં ।

ગૌતમ-મગવાન્ ! યદિ સંમૂર્છિમ ચતુષ્પદ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય
તિર્યંચોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં, તો કયા પર્યાપ્ત સંમૂર્છિમ ચતુષ્પદ સ્થલચર

થાય છે તો શું સંમૂર્છિમોમાંથી ઉત્પન્ન થાય છે અથવા ગર્ભજોથી ઉત્પન્ન થાય છે ?

શ્રી ભગવાન્:-હે ગૌતમ ! સંમૂર્છિમ ચતુષ્પદ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યં-
ચોથી પણ ઉત્પન્ન થાય છે અને ગર્ભજ ચતુષ્પદ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યં-
ચોથી પણ ઉત્પન્ન થાય છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી:-હે ભગવાન્ યદિ સંમૂર્છિમ ચતુષ્પદ સ્થલચર પંચે-
ન્દ્રિય તિર્યંચોથી ઉત્પન્ન થાય છે તો શું પર્યાપ્ત સંમૂર્છિમ ચતુષ્પદ સ્થલચર

યરસંમુચ્છિમપંચિદિયતિરિક્ષજોણિર્હિતો ઉવવજ્જંતિ?' અપર્યાપ્તક ચતુષ્પદસ્થ-
લચરસંમૂર્ચ્છિમ પચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્યો નૈરયિકા ઉપપદ્યન્તે, ભગવાન્ આહ-
'ગૌતમ' હે ગૌતમ ! 'પજ્જત્તગ સંમુચ્છિમ ચતુષ્પયથલયરપંચિદિયતિરિક્ષજોણિ-
ર્હિતો ઉવવજ્જંતિ' પર્યાપ્તકસંમૂર્ચ્છિમ ચતુષ્પદસ્થલચરપચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્યો
નૈરયિકા ઉપપદ્યન્તે, -અપજ્જત્તગસંમુચ્છિમચતુષ્પયથલયરપંચિદિયતિરિક્ષજોણિ-
ર્હિતો ઉવવજ્જંતિ' અપર્યાપ્તક સંમૂર્ચ્છિમ ચતુષ્પદસ્થલચરપચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકે-
ભ્યો નૈરયિકા; ઉપપદ્યન્તે, ગૌતમ: પૃચ્છતિ- 'જહ્ ગમ્ભવકંતિયચતુષ્પયથલયર-
પંચિદિયતિરિક્ષજોણિર્હિતો ઉવવજ્જંતિ' યદા ગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિકચતુષ્પદસ્થલચર-
પચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્યો નૈરયિકા ઉપપદ્યન્તે તદા-કિં સંસ્થેજ્જવાસાઉચ ગમ્ભ-
વકંતિઅ ચતુષ્પયથલયર પંચિદિયતિરિક્ષજોણિર્હિતો ઉવવજ્જંતિ?' કિં સંસ્થેય
વર્ષાયુષ્કર્મગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિકચતુષ્પદસ્થલચરપચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્યો નૈરયિકા
ઉપપદ્યન્તે ? 'કિં વા અસંસ્થેજ્જવાસાઉચગમ્ભવકંતિય ચતુષ્પયથલયરપંચિદિય-
પચ્ચેન્દ્રિય તિર્યચોં સે ઉત્પન્ન હોતે હિં અથવા અપર્યાપ્ત ચતુષ્પદ સ્થલચર
પચ્ચેન્દ્રિય તિર્યચોં સે ઉત્પન્ન હોતે હિં ?

ભગવાન્-ગૌતમ ! પર્યાપ્ત સંમૂર્ચ્છિમ ચતુષ્પદ સ્થલચર પચ્ચેન્દ્રિય
તિર્યચોં સે ઉત્પન્ન હોતે હિં, કિન્તુ અપર્યાપ્ત સંમૂર્ચ્છિમ ચતુષ્પદ સ્થલચર
પચ્ચેન્દ્રિય તિર્યચોં સે નહીં ઉત્પન્ન હોતે ।

ગૌતમ-ભગવન્ ! યદિ ગર્ભજ ચતુષ્પદ સ્થલચર પચ્ચેન્દ્રિય તિર્યચોં
સે ઉત્પન્ન હોતે હિં તો કયા સંસ્થ્યાતવર્ષ કો આયુ વાલે ગર્ભજ ચતુ-
ષ્પદ સ્થલચર પચ્ચેન્દ્રિય તિર્યચોં સે ઉત્પન્ન હોતે હિં ? અથવા અસંસ્થ્યાત-
વર્ષ કો આયુ વાલે ગર્ભજ ચતુષ્પદ સ્થલચર પચ્ચેન્દ્રિયતિર્યચોં સે
ઉત્પન્ન હોતે હિં ?

પચ્ચેન્દ્રિય તિર્યચોથી ઉત્પન્ન થાય છે અથવા અપર્યાપ્ત ચતુષ્પદ સ્થલચર
પચ્ચેન્દ્રિય તિર્યચોથી ઉત્પન્ન થાય છે ?

શ્રી ભગવાન્.-હે ગૌતમ ! પર્યાપ્ત સંમૂર્ચ્છિમ ચતુષ્પદ સ્થલચર પચ્ચે-
ન્દ્રિય તિર્યચોથી ઉત્પન્ન થાય છે. કિન્તુ અપર્યાપ્ત સંમૂર્ચ્છિમ ચતુષ્પદ સ્થલ-
ચર પચ્ચેન્દ્રિય તિર્યચોથી ઉત્પન્ન નથી થતા.

શ્રી ગૌતમસ્વામો:-હે ભગવન્ ! યદિ ગર્ભજ ચતુષ્પદ સ્થલચર પચ્ચે-
ન્દ્રિય તિર્યચોથી ઉત્પન્ન થાય છે તો શુ સંસ્થ્યાત વર્ષની આયુવાળા ગર્ભજ
ચતુષ્પદ સ્થલચર પચ્ચેન્દ્રિય તિર્યચોથી ઉત્પન્ન થાય છે, અથવા અસંસ્થ્યાત
વર્ષની આયુવાળા ગર્ભજ ચતુષ્પદ સ્થલચર પચ્ચેન્દ્રિય તિર્યચોથી ઉત્પન્ન થાય છે ?

તિરિક્ષજોણિર્દહિતો ઉવવજ્જંતિ' ? અસંખ્યેયવર્ષાયુષ્ક ગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિક ચતુષ્પદ-
સ્થલચરપંચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્યો નૈરયિકા ઉપપદ્યન્તે, ભગવાન્ આહ—‘ગોયમા !’
હે ગૌતમ ! સંખ્યેજ્જવાસાઉર્દહિતો ઉવવજ્જંતિ' સંખ્યેયવર્ષાયુષ્કેભ્યઃ—સંખ્યેયવર્ષા-
યુષ્ક ગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિકચતુષ્પદસ્થલચરપંચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્યો નૈરયિકા ઉપપ-
દ્યન્તે' નો અસંખ્યેજ્જવાસાઉર્દહિતો ઉવવજ્જંતિ' નો અસંખ્યેયવર્ષાયુષ્કેભ્યઃ અસં-
ખ્યેયવર્ષાયુષ્ક ગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિ ચતુષ્પદસ્થલચર પંચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્યો નૈર-
યિકા ઉપપદ્યન્તે, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—‘જહ્ સંખ્યેજ્જવાસાઉય ગઘ્ભવકંતિય ચઉપ્પય
થલચર પંચિદિયતિરિક્ષજોણિર્દહિતો ઉવવજ્જંતિ' યદા સંખ્યેયવર્ષાયુષ્કગર્ભ-
વ્યુત્ક્રાન્તિક ચતુષ્પદસ્થલચરપંચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્યો નૈરયિકા ઉપપદ્યન્તે,
તદા ‘કિં પજ્જત્તગ સંખ્યેજ્જવાસાઉય ગઘ્ભવકંતિયચઉપ્પયથલચર પંચિદિયતિરિ-
ક્ષજોણિર્દહિતો ઉવવજ્જંતિ ?’ કિં પર્યાપ્તકસંખ્યેયવર્ષાયુષ્કગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિક
ચતુષ્પદસ્થલચર પંચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકે ભ્યો નૈરયિકા ઉપપદ્યન્તે ? કિં વા—‘અપજ્જ-
ત્તગસંખ્યેજ્જવાસાઉયગઘ્ભવકંતિય ચઉપ્પયથલચરપંચિદિયતિરિક્ષજોણિર્દહિતો
ઉવવજ્જંતિ ? અપર્યાપ્તક સંખ્યેયવર્ષાયુષ્ક ગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિકચતુષ્પદસ્થલચર પંચે-
ન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્યો નૈરયિકા ઉપપદ્યન્તે ? ભગવાન્ આહ—‘ગોયમા ! હે
ગૌતમ ! ‘પજ્જતેર્દહિતો ઉવવજ્જંતિ' પર્યાપ્તકેભ્યઃ—પર્યાપ્તકસંખ્યેયવર્ષાયુષ્ક ગર્ભવ્યુ-

ભગવન્—હે ગૌતમ ! સંખ્યાતવર્ષ કી આયુ વાલે ગર્ભજ ચતુષ્પદ
સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં, અસંખ્યાતવર્ષ કી
આયુ વાલે ગર્ભજ ચતુષ્પદ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોં સે નહીં
ઉત્પન્ન હોતે ।

ગૌતમ—હે ભગવન્ ! યદિ સંખ્યાતવર્ષ કી આયુ વાલે ગર્ભજ ચતુ-
ષ્પદ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં તો કયા પર્યાપ્ત
સંખ્યાતવર્ષ કી આયુ વાલે ગર્ભજ ચતુષ્પદ સ્થલચરપંચેન્દ્રિયતિર્યંચોં સે
ઉત્પન્ન હોતે હૈં અથવા અપર્યાપ્તક સંખ્યાતવર્ષ કી આયુ વાલે ગર્ભજ
ચતુષ્પદસ્થલચરપંચેન્દ્રિયતિર્યંચોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં ?

શ્રી ભગવાન્—હે ગૌતમ ! સંખ્યાત વર્ષની આયુવાળા ગર્ભજ ચતુષ્પદ
સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોંથી ઉત્પન્ન થાય છે, અસંખ્યાત વર્ષની આયુ
વાળા ગર્ભજ ચતુષ્પદ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોંથી નથી ઉત્પન્ન થતા.

શ્રી ગૌતમસ્વામી—હે ભગવન્ ! યદિ સંખ્યાત વર્ષની આયુવાળા ગર્ભજ
ચતુષ્પદ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોંથી ઉત્પન્ન થાય છે તો શું પર્યાપ્ત
સંખ્યાત વર્ષની આયુવાળા ગર્ભજ ચતુષ્પદ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોંથી
ઉત્પન્ન થાય છે અથવા અપર્યાપ્ત અસંખ્યાત વર્ષની આયુવાળા ગર્ભજ ચતુ-
ષ્પદ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોંથી ઉત્પન્ન થાય છે ?

ત્ક્રાન્તિક ચતુષ્પદ સ્થલચર પઞ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્યો નૈરયિકા ઉપપદ્યન્તે, કિન્તુ 'નો અપજ્જત્તગસંસેજ્જવાસાઉપ્પહિતો ઉવવજ્જંતિ' નો અપર્યાપ્તક સંખ્યેયવર્ષાયુષ્કેભ્ય ગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિક ચતુષ્પદસ્થલચરપન્થેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્યો નૈરયિકા ઉપપદ્યન્તે, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—'જહ પરિસપ્પથલચરપંચિદિયતિરિક્ખજોણિપ્પહિતો ઉવવજ્જંતિ'—યદા પરિસર્પસ્થલચરપન્થેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્યો નૈરયિકા ઉપપદ્યન્તે, તદા 'કિં ઉરપરિસપ્પથલચરપંચિદિયતિરિક્ખજોણિપ્પહિતો ઉવવજ્જંતિ ? કિમ્-ઉરઃ પરિસર્પસ્થલચરપન્થેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્યો નૈરયિકા ઉપપદ્યન્તે ? કિં વા—'ભુજપરિસપ્પથલચરપંચિદિયતિરિક્ખજોણિપ્પહિતો ઉવવજ્જંતિ ? ભુજપરિસર્પસ્થલચરપન્થેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્યો નૈરયિકા ઉપપદ્યન્તે ? ભગવાન્ આહ 'ગોયમા !' હે ગૌતમ ! 'દોહિતો વિ ઉવવજ્જંતિ । દ્વાભ્યામપિ-ઉરઃ પરિસર્પભુજપરિસર્પસ્થલચર-પન્થેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકાભ્યાં નૈરયિકા ઉપપદ્યન્તે' इत्याशयः ॥ ८ ॥

ભગવન્-હે ગૌતમ ! પર્યાપ્તક સંખ્યાતવર્ષની આયુવાળે ગર્ભજ ચતુષ્પદ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં કિન્તુ અપર્યાપ્તક સંખ્યાતવર્ષની આયુ વાળે ગર્ભજ ચતુષ્પદ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોં સે નારક ભવ મેં ઉત્પન્ન નહીં હોતે !

ગૌતમ-હે ભગવન્ ! યદિ પરિસર્પ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોં સે નારક ઉત્પન્ન હોતે હૈં તો કયા ઉરપરિસર્પ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં અથવા ભુજપરિસર્પ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં ?

ભગવાન્-ગૌતમ ! ઉરપરિસર્પ ઓર ભુજપરિસર્પ દોનોં હી પ્રકાર કે પરિસર્પ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોં સે નારક જીવ ઉત્પન્ન હોતે હૈં ॥ સૂ. ૮ ॥

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ ! પર્યાપ્તક સંખ્યાત વર્ષની આયુવાળા ગર્ભજ ચતુષ્પદ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોથી ઉત્પન્ન થાય છે, કિન્તુ અપર્યાપ્તક સંખ્યાત વર્ષની આયુવાળા ગર્ભજ ચતુષ્પદ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોથી નારક ભવમાં ઉત્પન્ન નથી થતા.

શ્રી ગૌતમસ્વામીઃ-હે ભગવન્ ! યદિ પરિસર્પ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોથી નારક ઉત્પન્ન થાય છે તો શું ઉર પરિસર્પ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોથી ઉત્પન્ન થાય છે અથવા ભુજ પરિસર્પ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોથી ઉત્પન્ન થાય છે ?

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ ! ઉર પરિસર્પ અને ભુજપરિસર્પ બન્ને પ્રકારના પરિસર્પ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોથી નારક જીવ ઉત્પન્ન થાય છે. ॥ ૮ ॥

मूलम्—जइ उरपरिसप्पथलयरपंचिदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति, किं संमुच्छिमउरपरिसप्पथलयरपंचिदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति, गब्भवक्कंतियउरपरिसप्पथलयरपंचिदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति? गोयमा ! संमुच्छिमेहिंतो उववज्जंति, गब्भवक्कंतियहिंतोऽवि उववज्जंति, जइ संमुच्छिमउरपरिसप्पथलयरपंचिदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति, किं पज्जत्तएहिंतो उववज्जंति अपज्जत्तएहिंतो उववज्जंति? गोयमा ! पज्जत्तगसंमुच्छिमेहिंतो उववज्जंति, नो अपज्जत्तगसंमुच्छिमउरपरिसप्पथलयरपंचिदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति, जइ गब्भवक्कंतियउरपरिसप्पथलयरपंचिदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति, किं पज्जत्तगेहिंतो उववज्जंति, अपज्जत्तएहिंतो उववज्जंति? गोयमा ! पज्जत्तगगब्भवक्कंतियहिंतो उववज्जंति, नो अपज्जत्तगगब्भवक्कंतियउरपरिसप्पथलयरपंचिदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति, जइ भुयपरिसप्पथलयरपंचिदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति, किं संमुच्छिमभुयपरिसप्पथलयरपंचिदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति, गब्भवक्कंतियभुयपरिसप्पथलयरपंचिदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति? गोयमा ! दोहिंतोऽवि उववज्जंति, जइ संमुच्छिमभुयपरिसप्पथलयरपंचिदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति, किं पज्जत्तयसंमुच्छिमभुयपरिसप्पथलयरपंचिदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति, अपज्जत्तयसंमुच्छिमभुयपरिसप्पथलयरपंचिदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति? गोयमा ! पज्जत्तएहिंतो उववज्जंति, नो अपज्जत्तएहिंतो उववज्जंति, जइ गब्भवक्कंतियभुयपरिसप्पथलयरपंचिदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति, किं पज्जत्तएहिंतो उववज्जंति, अपज्जत्तएहिंतो उववज्जंति? गोयमा ! पज्जत्तएहिंतो

उववज्जंति, नो अपज्जत्तएहिंतो उववज्जंति, जइ खहयरपंचि-
 दियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति, किं संमुच्छिमखहयरपंचि-
 दियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति, गवभवक्कंतियखहयर-
 पंचिदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति ? गोयमा ! दोहिंतो-
 ऽवि उववज्जंति, जइ संमुच्छिमखहयरपंचिदियतिरिक्खजोणि-
 एहिंतो उववज्जंति, किं पज्जत्तएहिंतो उववज्जंति, अपज्जत्तए-
 हिंतो उववज्जंति, गोयमा ! पज्जत्तएहिंतो उववज्जंति, नो अपज्ज-
 त्तएहिंतो उववज्जंति, जइ पज्जत्तगगवभवक्कंतियखहयरपंचिदिय-
 तिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति, किं संखेज्जवासाउएहिंतो उव-
 वज्जंति, असंखेज्जवासाउएहिंतो उववज्जंति, गोयमा ! संखेज्जवा-
 साउएहिंतो उववज्जंति, नो असंखेज्जवासाउएहिंतो उववज्जंति,
 जइ संखिज्जवासाउयगवभवक्कंतियखहयररपंचिदियतिरिक्खजो-
 णिएहिंतो उववज्जंति किं पज्जत्तगेहिंतो उववज्जंति, अपज्जत्त-
 एहिंतो उववज्जंति ? गोयमा ! पज्जत्तएहिंतो उववज्जंति, नो
 अपज्जत्तएहिंतो उववज्जंति, जइ मणुस्सेहिंतो उववज्जंति, किं
 संमुच्छिममणुस्सेहिंतो उववज्जंति, गवभवक्कंतियमणुस्सेहिंतो
 उववज्जंति ? गोयमा ! नो संमुच्छिममणुस्सेहिंतो उववज्जंति,
 गवभवक्कंतियमणुस्सेहिंतो उववज्जंति, जइ गवभवक्कंतिय-
 मणुस्सेहिंतो उववज्जंति, किं कम्मभूमिगवभवक्कंतियमणु-
 स्सेहिंतो उववज्जंति अकम्मभूमिगवभवक्कंतियमणुस्सेहिंतो
 उववज्जंति अंतरदीवगवभवक्कंतियमणुस्सेहिंतो उववज्जंति ?
 गोयमा ! कम्मभूमिगवभवक्कंतियमणुस्सेहिंतो उववज्जंति,
 नो अकम्मभूमिगवभवक्कंतियमणुस्सेहिंतो उववज्जंति, नो
 अंतरदीवगवभवक्कंतियमणुस्सेहिंतो उववज्जंति, जइ कम्म-
 भूमिगवभवक्कंतियमणुस्सेहिंतो उववज्जंति, किं संखेज्ज-
 वासाउएहिंतो उववज्जंति, असंखेज्जवासाउएहिंतो उवव-

ज्जंति ? गोयमा ! संखेज्जवासाउयकम्मभूमिगवभवकंति-
यमणुस्सेहिंतो उववज्जंति, नो असंखेज्जवासाउयकम्मभूमि-
गवभवकंतियमणुस्सेहिंतो उववज्जंति, जइ संखेज्जवासाउय-
कम्मभूमिगवभवकंतियमणुस्सेहिंतो उववज्जंति, किं पज्जत्त-
गेहिंतो उववज्जंति, अपज्जत्तेहिंतो उववज्जंति ? गोयमा !
पज्जत्तएहिंतो उववज्जंति, नो अपज्जत्तएहिंतो उववज्जंति, एवं
जहा ओहिया उववाइया तहा रयणप्पभा पुढवि नेरइया वि
उववाएयव्वा, सक्करप्पभापुढवि नेरइयाणं पुच्छा, गोयमा !
एते वि जहा ओहिया तहेवोववाएयव्वा, नवरं संमुच्छिमेहिंतो
पडिसेहो कायव्वो वालुयप्पभापुढविनेरइयाणं भंते ! कओहिंतो
उववज्जंति ? गोयमा ! जहा सक्करप्पभापुढविनेरइया, नवरं
भुयपरिसप्पेहिंतो पडिसेहो कायव्वो, पंकप्पभापुढविनेरइयाणं
पुच्छा, गोयमा ! जहा वालुयप्पभापुढविनेरइया, नवरं खह-
यरेहिंतो पडिसेहो कायव्वो, धूमप्पभापुढविनेरइयाणं पुच्छा,
गोयमा ! जहा पंकप्पभापुढविनेरइया, नवरं चउप्पएहिंतो
वि पडिसेहो कायव्वो, तमापुढविनेरइयाणं भंते ! कओहिंतो
उववज्जंति, गोयमा ! जहा धूमप्पभापुढविनेरइया, नवरं थल-
यरेहिंतो वि पडिसेहो कायव्वो इमेणं अभिलावेणं, जइ पंचि-
दियतिरिक्खजोगिणएहिंतो उववज्जंति, किं जलयरपंचिदियए-
हिंतो उववज्जंति, थलयरपंचिदिएहिंतो उववज्जंति, खहयर-
पंचिदिएहिंतो उववज्जंति ? गोयमा ? जलयरपंचिदिएहिंतो
उववज्जंति, नो थलयरेहिंतो, नो खहयरेहिंतो उववज्जंति,
जइ सणुस्सेहिंतो उववज्जंति, किं कम्मभूमिएहिंतो उववज्जंति,
अकम्मभूमिएहिंतो उववज्जंति, अंतरदीवएहिंतो उववज्जंति ?
गोयमा ! कम्मभूमिएहिंतो उववज्जंति, नो अकम्मभूमि-

एहिंतो उववज्जंति, नो अंतरदीवएहिंतो उववज्जंति, जइ
 कम्मभूमिएहिंतो उववज्जंति, किं संखेज्जवासाउएहिंतो
 उववज्जंति, असंखेज्जवासाउएहिंतो उववज्जंति, गोयमा।
 संखेज्जवासाउएहिंतो उववज्जंति, नो असंखेज्जवासाउएहिंतो
 उववज्जंति, जइ संखेज्जवासाउएहिंतो उववज्जंति किं पज्जत्तए-
 हिंतो उववज्जंति, अपज्जत्तएहिंतो उववज्जंति ? गोयमा ! पज्ज-
 त्तएहिंतो उववज्जंति, नो अपज्जत्तएहिंतो उववज्जंति, जइ
 पज्जत्तगसंखेज्जवासाउयकम्मभूमिएहिंतो उववज्जंति, किं इत्थि-
 एहिंतो उववज्जंति, पुरिसेहितो उववज्जंति, नपुंसएहिंतो उव-
 वज्जंति गोयमा ! इत्थीहिंतो उववज्जंति, पुरिसेहितो उवव-
 ज्जंति, नपुंसएहिंतो वि उववज्जंति, अहे सत्तमापुढविनेइयाणं
 भंते ! कओहितो उववज्जंति ? गोयमा ! एवं चेव, नवरं इत्थी-
 हिंतो पडिसेहो कायव्वो असन्नी खलु पढमं दोच्चंपि सरीसवा
 तइय पक्खी । सीहा जंति चउत्थि उरगा पुण पंचमिं पुढविं ॥१॥
 छट्ठिं च इत्थियाओ मच्छा मणुया य सत्तमिं पुढविं । एसो
 परमो वाओ वोद्धव्वो नरगपुढवीणं ॥सू० ९॥

छाया—यदि उरःपरिसर्पस्थलचरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्य उपपद्यन्ते, 'किं
 संमुच्छिमोरःपरिसर्पस्थलचरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्य उपपद्यन्ते, गर्भव्युत्क्रान्ति-

पंचम द्वार मध्यमवक्तव्यता

शब्दार्थ—(जइ) यदि (उरपरिसर्पस्थलचरपंचिन्द्रियतिरिक्खजोणि-
 एहिंतो उववज्जंति) उरपरिसर्पस्थलचरपंचेन्द्रियतिर्यचो से उत्पन्न होते
 हैं तो (किं संमुच्छिमउरपरिसर्पस्थलचरपंचिन्द्रियतिरिक्खजोणिएहिंतो
 उववज्जंति) क्या संमुच्छिमउरपरिसर्पस्थलचर पंचेन्द्रियतिर्यचो से

पंचमद्वार मध्यम वक्तव्यता

शब्दार्थ—(जइ) यदि (उरपरिसर्प स्थलचरपंचिन्द्रियतिरिक्खजोणिएहिंतो उव-
 ज्जंति) उरपरिसर्प स्थलचर पंचेन्द्रिय तिर्यचाथी उत्पन्न थाय छे तो (किं
 संमुच्छिमउरपरिसर्पस्थलचरपंचिन्द्रियतिरिक्खजोणिएहि तो उववज्जंति) शु संभूच्छिम
 उरपरिसर्प स्थलचर पंचेन्द्रिय तिर्यचाथी उत्पन्न थाय छे (गदभववक्तव्य

કોર:પરિસર્પસ્થલચરપચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્ય ઉપપદ્યન્તે ? ગૌતમ ! સંમૂર્ચ્છિમેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, ગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિકેભ્યોઽપિ ઉપપદ્યન્તે, યદિ સંમૂર્ચ્છિમોર:પરિસર્પસ્થલ-લચરપચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, કિં પર્યાપ્તકેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, અપર્યાપ્ત-કેભ્ય ઉપપદ્યન્તે ? ગૌતમ ! પર્યાપ્તકસંમૂર્ચ્છિમેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, નો અપર્યાપ્તકસંમૂ-ર્ચ્છિમોર:પરિસર્પસ્થલચરપચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, યદિ ગર્ભવ્યુત્ક્રા-ન્તિકોર:પરિસર્પસ્થલચરપચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, કિં પર્યાપ્તકેભ્ય

ઉત્પન્ન હોતે હૈ ? (ગઘ્ભવકકંતિય ઉરપરિસપ્પથલચરપંચિંદિયતિરિક્ખ-જોણિણ્હિંતો ઉવવજ્જંતિ ?) ગર્ભજઉરપરિસર્પસ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યચોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈ ? (ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (સંમુર્ચ્છિમેહિંતો ઉવવ-જ્જંતિ, ગઘ્ભવકકંતિણ્હિંતો વિ ઉવવજ્જંતિ) સંમૂર્ચ્છિમોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં ઓર ગર્ભજોં સે ભી ઉત્પન્ન હોતે હૈં ।

(જહ) યદિ (સંમુર્ચ્છિમઉરપરિસપ્પથલચરપંચિંદિયતિરિક્ખજોણિણ-હિંતો ઉવવજ્જંતિ) સંમૂર્ચ્છિમઉરપરિસર્પસ્થલચરપંચેન્દ્રિયતિર્યચોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં । (કિં પજ્જત્તણ્હિંતો ઉવવજ્જંતિ, અપજ્જત્તણ્હિંતો ઉવવ-જ્જંતિ ?) કયા પર્યાપ્તકોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં યા અપર્યાપ્તકોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં । (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (પજ્જત્તગસંમુર્ચ્છિમેહિંતો ઉવવજ્જંતિ) પર્યાપ્તક સંમૂર્ચ્છિમોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં (નો અપજ્જત્તગસંમુર્ચ્છિમઉરપરિ-સપ્પથલચરપંચિંદિયતિરિક્ખજોણિણ્હિંતો ઉવવજ્જંતિ ?) અપર્યાપ્તક સંમૂર્ચ્છિમ ઉરપરિસર્પસ્થલચરપંચેન્દ્રિયતિર્યચોં સે નહીં ઉત્પન્ન હોતે ।

ઉરપરિસપ્પથલચરપંચિ દિયતિરિક્ખજોણિણ્હિ તો ઉવવજ્જંતિ ?) ગર્ભજ ઉરપરિસર્પ-સ્થલચર પચ્ચેન્દ્રિય તિર્યચોથી ઉત્પન્ન થાય છે ? (ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (સંમુર્ચ્છિમેહિંતો ઉવવજ્જંતિ, ગઘ્ભવકકંતિણ્હિંતો વિ ઉવવજ્જંતિ) સંમૂર્ચ્છિમોથી ઉત્પન્ન થાય છે અને ગર્ભજોથી પણ ઉત્પન્ન થાય છે.

(જહ) યદિ (સંમુર્ચ્છિમઉરપરિસપ્પથલચરપંચિંદિયતિરિક્ખજોણિણ્હિંતો ઉવ-વજ્જંતિ) સંમૂર્ચ્છિમ ઉરપરિસર્પ સ્થલચર પચ્ચેન્દ્રિય તિર્યચોથી ઉત્પન્ન થાય છે (કિં પજ્જત્તણ્હિંતો ઉવવજ્જંતિ, અપજ્જત્તણ્હિંતો ઉવવજ્જંતિ) શું પર્યાપ્તકોથી ઉત્પન્ન થાય છે કે અપર્યાપ્તકોથી ઉત્પન્ન થાય છે ? (ગોયમા) હે ગૌતમ (પજ્જત્તગ સંમુર્ચ્છિમેહિંતો ઉવવજ્જંતિ) પર્યાપ્તક સંમૂર્ચ્છિમોથી ઉત્પન્ન થાય છે (નો અપજ્જત્તગ સંમુર્ચ્છિમ ઉરપરિસપ્પથલચરપંચિંદિયતિરિક્ખજોણિણ્હિ તો ઉવવજ્જંતિ) અપર્યાપ્તક સંમૂર્ચ્છિમ ઉરપરિસર્પ સ્થલચર પચ્ચેન્દ્રિય તિર્યચોથી ઉત્પન્ન નથી થતા

ઉપપદ્યન્તે, ? અપર્યાપ્તકેભ્યઃ ઉપપદ્યન્તે ? ગૌતમ ! પર્યાપ્તગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિકેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, નો અપર્યાપ્તગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિકોરઃપરિસર્પસ્થલચરપંચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્યઃ ઉપપદ્યન્તે ? યદિ ભુજપરિસર્પસ્થલચરપંચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્ય ઉપપદ્યન્તે ? કિં સંમૂર્ચ્છિમભુજપરિસર્પસ્થલચરપંચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્ય ઉપપદ્યન્તે ? ગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિકભુજપરિસર્પસ્થલચરપંચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, ગૌતમ ! દ્વાભ્યા-

(જહ) યદિ (ગઘ્ભવક્કંતિય ડરપરિસપ્પથલયરપંચિંદિયતિરિક્ખજોણિણ્હિંતો ઉવવજ્જંતિ) યદિ ગર્ભજ ડરપરિસર્પસ્થલચરપંચેન્દ્રિય તિર્યંચોં સે ઉત્પન્ન હોતે હેં ? (કિં પજ્જત્તગેહિંતો ઉવવજ્જંતિ, અપજ્જત્તગેહિંતો ઉવવજ્જંતિ ?) વયા પર્યાપ્તકોં સે ઉત્પન્ન હોતે હેં ? અથવા અપર્યાપ્તકોં સે ઉત્પન્ન હોતે હેં ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (પજ્જત્તગઘ્ભવક્કંતિણ્હિંતો ઉવવજ્જંતિ) પર્યાપ્તક ગર્ભજોં સે ઉત્પન્ન હોતે હેં ? (નો અપજ્જત્તગઘ્ભવક્કંતિય ડરપરિસપ્પથલયરપંચિંદિયતિરિક્ખજોણિણ્હિંતો ઉવવજ્જંતિ ?) અપર્યાપ્ત ગર્ભજ ડરપરિસર્પસ્થલચરપંચેન્દ્રિયતિર્યંચોં સે નહીં ઉત્પન્ન હોતે હેં ।

(જહ) યદિ (ભુયપરિસપ્પથલયરપંચિંદિયતિરિક્ખજોણિણ્હિંતો ઉવવજ્જંતિ) ભુજપરિસર્પ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોં સે ઉત્પન્ન હોતે હેં (કિં સંમૂર્ચ્છિમ ભુજપરિસપ્પથલયરપંચેન્દ્રિયતિરિક્ખજોણિણ્હિંતો ઉવવજ્જંતિ) કયા સંમૂર્ચ્છિમ ભુજપરિસર્પ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોં સે ઉત્પન્ન હોતે હેં (ગઘ્ભવક્કંતિય ભુયપરિસપ્પથલયરપંચિંદિયતિરિક્ખ-

(જહ) યદિ (ગઘ્ભવક્કંતિય ડરપરિસપ્પથલયરપંચિંદિયતિરિક્ખજોણિણ્હિંતો ઉવવજ્જંતિ) યદિ ગર્ભજ ડરપરિસર્પ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોં સે ઉત્પન્ન થાય છે (કિં પજ્જત્તગેહિંતો ઉવવજ્જંતિ, અપજ્જત્તગે હિંતો ઉવવજ્જંતિ ?) થું પર્યાપ્તકોં સે ઉત્પન્ન થાય છે અથવા અપર્યાપ્તકોં સે ઉત્પન્ન થાય છે ? (ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (પજ્જત્તગઘ્ભવક્કંતિણ્હિંતો ઉવવજ્જંતિ) પર્યાપ્તગર્ભજોં સે ઉત્પન્ન થાય છે (નો અપજ્જત્તગઘ્ભવક્કંતિય ડરપરિસપ્પથલયરપંચિંદિયતિરિક્ખજોણિણ્હિંતો ઉવવજ્જંતિ) અપર્યાપ્ત ગર્ભજ ડરપરિસર્પ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોં સે ઉત્પન્ન થતા નથી.

(જહ) યદિ (ભુયપરિસપ્પથલયરપંચિંદિયતિરિક્ખજોણિણ્હિંતો ઉવવજ્જંતિ) ભુજપરિસર્પ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોં સે ઉત્પન્ન થાય છે (કિં સંમૂર્ચ્છિમ ભુજપરિસર્પ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોં સે ઉત્પન્ન થાય છે (ગઘ્ભવક્કંતિય ભુયપરિસપ્પથલયરપંચિંદિયતિરિક્ખજોણિણ્હિંતો ઉવવજ્જંતિ) ગર્ભજ ભુજપરિસર્પ સ્થલચર

मपि उपपद्यन्ते, यदि संमूर्च्छिमभुजपरिसर्पस्थलचरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्य उपपद्यन्ते ? किं पर्याप्तकसंमूर्च्छिमभुजपरिसर्पस्थलचरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्य उपपद्यन्ते, अपर्याप्तकसंमूर्च्छिमभुजपरिसर्पस्थलचरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्य उपपद्यन्ते ? गौतम ! पर्याप्तकेभ्य उपपद्यन्ते, नो अपर्याप्तकेभ्य उपपद्यन्ते ? यदि गर्भव्युत्क्रान्तिकभुजपरिसर्पस्थलचरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्य उपपद्यन्ते, किं पर्याप्तकेभ्य उपपद्यजोणिएहितो उववज्जंति ?) गर्भज भुजपरिसर्प स्थलचर पञ्चेन्द्रिय तिर्यचो से उत्पन्न होते हैं ? ((गोयमा ! दोहितो वि उववज्जंति) हे गौतम ! दोनों से ही उत्पन्न होते हैं ।

(जइ संमुच्छिमभुयपरिसप्पथलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहितो उववज्जंति) यदि संमूर्च्छिम भुजपरिसर्प स्थलचर पञ्चेन्द्रिय तिर्यचो से उत्पन्न होते हैं, (किं पज्जत्तगसंमुच्छिमभुयपरिसप्पजलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहितो उववज्जंति) क्या पर्याप्तक संमूर्च्छिम भुजपरिसर्प स्थलचर पञ्चेन्द्रिय तिर्यचो से उत्पन्न होते हैं । (अपज्जत्तगसंमुच्छिमभुयपरिसप्पथलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहितो उववज्जंति ?) अपर्याप्तक संमूर्च्छिम भुजपरिसर्प स्थलचर पञ्चेन्द्रिय तिर्यचो से उत्पन्न होते हैं ? (गोयमा) हे गौतम ! (पज्जत्तेहितो उववज्जंति) पर्याप्तको से उत्पन्न होते हैं (नो अपज्जत्तएहितो उववज्जंति) अपर्याप्तको से नहीं उत्पन्न होते ।

(जइ) गर्भवक्कंतियभुयपरिसप्पथलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहितो उववज्जंति) यदि गर्भज भुजपरिसर्प स्थलचर पञ्चेन्द्रिय तिर्यचो पञ्चेन्द्रिय तिर्यचोथी उत्पन्न थाय छे ? (गोयमा ! दोहितो वि उववज्जंति) हे गौतम ! अन्नेथी उत्पन्न थाय छे

(जइ संमुच्छिमभुयपरिसप्पथलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहितो उववज्जंति) यदि संमूर्च्छिम भुजपरिसर्प स्थलचर पञ्चेन्द्रिय तिर्यचोथी उत्पन्न थाय छे (किं पज्जत्तगसंमुच्छिमभुयपरिसप्पथलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहितो उववज्जंति) शुं पर्याप्त संमूर्च्छिम भुज परिसर्प स्थलचर पञ्चेन्द्रिय तिर्यचोथी उत्पन्न थाय छे (अपज्जत्तगसंमुच्छिमभुयपरिसप्पथलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहितो उववज्जंति ?) अपर्याप्तक संमूर्च्छिम भुजपरिसर्प स्थलचर पञ्चेन्द्रिय तिर्यचोथी उत्पन्न थाय छे ? (गोयमा !) हे गौतम ! (पज्जत्तएहितो उववज्जंति) पर्याप्तकोथी उत्पन्न थाय छे (नो अपज्जत्तएहितो उववज्जंति) अपर्याप्तको नथी उत्पन्न थत्ता

(जइ गर्भवक्कंतियभुयपरिसप्पथलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहितो उववज्जंति) ने गर्भज भुज परिसर्प स्थलचर पञ्चेन्द्रिय तिर्यचोथी उत्पन्न थाय

ન્તે, અપર્યાપ્તકેભ્ય ઉપપદ્યન્તે ? ગૌતમ ! પર્યાપ્તકેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, નો અપર્યાપ્તકેભ્ય ઉપપદ્યન્તે । યદિ સ્વેચરપદ્ધેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, કિં સંમૂર્ચ્છિમસ્વેચર-
પદ્ધેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, ગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિકસ્વેચરપદ્ધેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકે-
ભ્ય ઉપપદ્યન્તે ? ગૌતમ ! દ્વાભ્યામપિ ઉપપદ્યન્તે, યદિ સંમૂર્ચ્છિમસ્વેચરપદ્ધેન્દ્રિય-
તિર્યગ્યોનિકેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, કિં પર્યાપ્તકેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, અપર્યાપ્તકેભ્યઃ ઉપપદ્યન્તે ?

સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં (કિં પજ્જત્તપ્પહિંતો ઉવવજ્જંતિ, અપજ્જત્તપ્પહિંતો ઉવવજ્જંતિ ?) કયા પર્યાપ્તકો સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં, અથવા અપર્યાપ્તકો સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (પજ્જત્તપ્પહિંતો ઉવવજ્જંતિ, નો અપજ્જત્તપ્પહિંતો ઉવવજ્જંતિ) પર્યાપ્તકો સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં, અપર્યાપ્તકો સે નહીં ઉત્પન્ન હોતે । (જહ સ્વહયરપંચિંદિયતિરિક્કજ્જોણિપ્પહિંતો ઉવવજ્જંતિ) યદિ સ્વેચરપદ્ધેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકો સે ઉત્પન્નહોતે હૈં (કિં સંમુચ્છિમસ્વહયરપંચિંદિયતિરિક્કજ્જોણિપ્પહિંતો ઉવવજ્જંતિ) કયા સંમૂર્ચ્છિમ સ્વેચરપદ્ધેન્દ્રિય તિર્યગ્યો સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં (ગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિક સ્વહયર પંચેન્દિયતિરિક્કજ્જોણિપ્પહિંતો ઉવવજ્જંતિ ?) ગર્ભજ સ્વેચરપદ્ધેન્દ્રિય-તિર્યગ્યો સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં ? (ગોયમા ! દોહિંતો વિ ઉવવજ્જંતિ) હે ગૌતમ ! દોનોંસે ઉત્પન્ન હોતે હૈં ।

(જહ સંમુચ્છિમસ્વહયરપંચિંદિયતિરિક્કજ્જોણિપ્પહિંતો ઉવવજ્જંતિ) યદિ સંમૂર્ચ્છિમ સ્વેચર પદ્ધેન્દ્રિય તિર્યગ્યો સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં (કિં પજ્જત્તપ્પહિંતો ઉવવજ્જંતિ, અપજ્જત્તપ્પહિંતો ઉવવજ્જંતિ ?) કયા પર્યાપ્તકો

છે (કિં પજ્જત્તપ્પહિંતો ઉવવજ્જંતિ અપજ્જત્તપ્પહિંતો ઉવવજ્જંતિ) શું પર્યાપ્તકોથી ઉત્પન્ન થાય છે અથવા અપર્યાપ્તકોથી ઉત્પન્ન થાય છે ? (ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (પજ્જત્તપ્પહિંતો ઉવવજ્જંતિ નો અપજ્જત્તપ્પહિંતો ઉવવજ્જંતિ) પર્યાપ્તકોથી ઉત્પન્ન થાય છે અપર્યાપ્તકોથી નથી ઉત્પન્ન થતા

(જહ સ્વહયરપંચિંદિયતિરિક્કજ્જોણિપ્પહિંતો ઉવવજ્જંતિ) યદિ જ્યેષ્ઠ પદ્ધેન્દ્રિય તિર્યગ્યો યોનિકોથી ઉત્પન્ન થાય છે (કિં સંમુચ્છિમસ્વહયરપંચિંદિયતિરિક્કજ્જોણિપ્પહિંતો ઉવવજ્જંતિ) શું સંમૂર્ચ્છિમ જ્યેષ્ઠ પદ્ધેન્દ્રિય તિર્યગ્યોથી ઉત્પન્ન થાય છે (ગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિક સ્વહયર પંચિંદિયતિરિક્કજ્જોણિપ્પહિંતો ઉવવજ્જંતિ) ગર્ભજ જ્યેષ્ઠ પદ્ધેન્દ્રિય તિર્યગ્યોથી ઉત્પન્ન થાય છે ? (ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (દોહિંતો વિ ઉવવજ્જંતિ) બન્નેથી ઉત્પન્ન થાય છે

(જહ સંમુચ્છિમસ્વહયરપંચિંદિયતિરિક્કજ્જોણિપ્પહિંતો ઉવવજ્જંતિ) યદિ સંમૂર્ચ્છિમ જ્યેષ્ઠ પદ્ધેન્દ્રિય તિર્યગ્યોથી ઉત્પન્ન થાય છે (કિં પજ્જત્તપ્પહિંતો ઉવવજ્જંતિ, અપજ્જત્તપ્પહિંતો ઉવવજ્જંતિ ?) શું પર્યાપ્તકોથી ઉત્પન્ન થાય છે

गौतम ! पर्याप्तकेभ्य उपपद्यन्ते, नो अपर्याप्तकेभ्यः उपपद्यन्ते, यदि पर्याप्तकगर्भव्युत्क्रान्तिकखेचरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्य उपपद्यन्ते, किं संख्येयवर्षायुष्केभ्य उपपद्यन्ते? असंख्येयवर्षायुष्केभ्य उपपद्यन्ते? गौतम ! संख्येयवर्षायुष्केभ्य उपपद्यन्ते, नो असंख्येयवर्षायुष्केभ्य उपपद्यन्ते; यदि संख्येयवर्षायुष्कगर्भव्युत्क्रान्तिकखेचरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्य उपपद्यन्ते किं पर्याप्तकेभ्य उपपद्यन्ते, अपर्याप्तकेभ्य उपपद्यन्ते?

से उत्पन्न होते हैं अथवा अपर्याप्तकों से उत्पन्न होते हैं ? (गोयमा ! पज्जत्तएहिंतो उव्वज्जंति, नो अपज्जत्तएहिंतो उव्वज्जंति) हे गौतम ! पर्याप्तकों से उत्पन्न होते हैं, अपर्याप्तकों से नहीं उत्पन्न होते ।

(जइ पज्जत्तगगम्भवकंतिय खहयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उव्वज्जंति, किं संखेज्जवासाउएहिंतो उव्वज्जंति, असंखेज्जवासाउएहिंतो उव्वज्जंति ?) यदि पर्याप्तक गर्भज खेचरपंचेन्द्रिय तिर्यचों से उत्पन्न होते हैं तो क्या संख्यातवर्ष की आयुवालों से उत्पन्न होते हैं । अथवा असंख्यातवर्ष की आयुवालों से उत्पन्न होते हैं ? (गोयमा ! संखिज्जवासाउएहिंतो उव्वज्जंति, नो असंखिज्जवासाउएहिंतो उव्वज्जंति) हे गौतम ! संख्यातवर्ष की आयु वालों से उत्पन्न होते हैं, असंख्यात वर्ष की आयु वालों से नहीं उत्पन्न होते ।

(जइ संखिज्जवासाउयगम्भवकंतिय खहयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उव्वज्जंति, किं पज्जत्तगेहिंतो उव्वज्जंति, अपज्जत्तएहिंतो उव्वज्जंति ?) यदि संख्यातवर्ष की आयु वाले गर्भज खेचरपंचेन्द्रिय तिर्यचों से उत्पन्न होते हैं, तो क्या पर्याप्तकों से उत्पन्न होते हैं

अथवा अपर्याप्तकेथी उत्पन्न थाय छे ? (गोयमा ! पज्जत्तएहिंतो उव्वज्जंति नो अपज्जत्तएहिंतो उव्वज्जंति) पर्याप्तकेथी उत्पन्न थाय छे, अपर्याप्तकेथी उत्पन्न नथी थता.

(जइ पज्जत्तगगम्भवकंतियखहयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उव्वज्जंति, किं संखेज्जवासाउएहिंतो उव्वज्जंति, असंखेज्जवासाउएहिंतो उव्वज्जंति ?) यदि पर्याप्तक गर्भज पंचेन्द्रिय तिर्यचोथी उत्पन्न थाय छे, तो शुं संख्यात वर्षनी आयुवाणाओथी उत्पन्न थाय छे अथवा असंख्यात वर्षनी आयुवाणाओथी उत्पन्न थाय छे ? (गोयमा ! (संखिज्जवासाउएहिंतो उव्वज्जंति, नो असंखिज्जवासाउएहिंतो उव्वज्जंति) हे गौतम ! संख्यात वर्षनी आयुधवाणाथी उत्पन्न थाय छे, असंख्यात वर्षनी आयुवाणाथी नथी उत्पन्न थता

(जइ संखिज्जवासाउयगम्भवकंतियखहयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उव्वज्जंति किं पज्जत्तगेहिंतो उव्वज्जंति, अपज्जत्तएहिंतो उव्वज्जंति ?) ने संख्यात

ગૌતમ ! પર્યાપ્તકેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, નો અપર્યાપ્તકેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, યદિ મનુષ્યેભ્ય ઉપ-
પદ્યન્તે કિં સંસૃર્ચિમમનુષ્યેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, ગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિકમનુષ્યેભ્ય ઉપપદ્યન્તે ?
ગૌતમ ! નો સંસૃર્ચિમમનુષ્યેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, ગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિકમનુષ્યેભ્ય ઉપપદ્યન્તે,
યદિ ગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિકમનુષ્યેભ્ય ઉપપદ્યન્તે કિં કર્મભૂમિગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિકમનુષ્યેભ્ય
ઉપપદ્યન્તે, અકર્મભૂમિગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિકમનુષ્યેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, અન્તરદ્વીપગર્ભવ્યુ-

અથવા અપર્યાપ્તકોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં ? (ગોચમા ! પજ્જત્તણ્હિંતો ઉવ-
વજ્જંતિ નો અપજ્જત્તણ્હિંતો ઉવવજ્જંતિ) હે ગૌતમ ! પર્યાપ્તકોં સે ઉત્પ-
ન્ન હોતે હૈં, અપર્યાપ્તકોં સે નહીં ઉત્પન્ન હોતે ।

(જહ મણુસસેહિંતો ઉવવજ્જંતિ, કિં સંસુચ્છિમમણુસસેહિંતો ઉવવ-
જ્જંતિ, ગચ્છવકંતિયમણુસસેહિંતો ઉવવજ્જંતિ) યદિ મનુષ્યોં સે ઉત્પન્ન
હોતે હૈં, તો કયા સંસૃર્ચિમમનુષ્યોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં અથવા ગર્ભજ
મનુષ્યોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં ? (ગોચમા ! નો સંસુચ્છિમમણુસસેહિંતો
ઉવવજ્જંતિ) ગૌતમ ! સંસૃર્ચિમ મનુષ્યોં સે ઉત્પન્ન નહીં હોતે (ગચ્છવ-
કંતિયમણુસસેહિંતો ઉવવજ્જંતિ) ગર્ભજ મનુષ્યોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં ।

(જહ ગચ્છવકંતિયમણુસસેહિંતો ઉવવજ્જંતિ) યદિ ગર્ભજ મનુષ્યોં
સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં । (કિં કમ્મભૂમિગચ્છવકંતિયમણુસસેહિંતો ઉવવ-
જ્જંતિ) કયા કર્મભૂમિજ ગર્ભજ મનુષ્યોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં ? (અક-
મ્મભૂમિગચ્છવકંતિયમણુસસેહિંતો ઉવવજ્જંતિ) અકર્મભૂમિજ ગર્ભજ

વર્ધની આયુવાળા ગર્ભજ ખેચર પચેન્દ્રિય તિયથોથી ઉત્પન્ન થાય છે, તો
શું પર્યાપ્તકેથી ઉત્પન્ન થાય છે અથવા અપર્યાપ્તકેથી ઉત્પન્ન થાય છે ?
(ગોચમા ! પજ્જત્તણ્હિંતો ઉવવજ્જંતિ, નો અપજ્જત્તણ્હિંતો ઉવવજ્જંતિ) હે ગૌતમ !
પર્યાપ્તકેથી ઉત્પન્ન થાય છે, અપર્યાપ્તકેથી ઉત્પન્ન નથી થતા

(જહ મણુસસેહિંતો ઉવવજ્જંતિ, કિં સંસુચ્છિમમણુસસેહિંતો ઉવવજ્જંતિ, ગચ્છ-
વકંતિયમણુસસેહિંતો ઉવવજ્જંતિ) યદિ મનુષ્યોથી ઉત્પન્ન થાય છે, તો શું સંસૃર્ચિમ
મનુષ્યોથી ઉત્પન્ન થાય છે અથવા ગર્ભજ મનુષ્યોથી ઉત્પન્ન થાય છે ? (ગોચમા !
નો સંસુચ્છિમમણુસસેહિંતો ઉવવજ્જંતિ) હે ગૌતમ ! સંસૃર્ચિમ મનુષ્યોથી ઉત્પન્ન નથી
થતા (ગચ્છવકંતિયમણુસસેહિંતો ઉવવજ્જંતિ) ગર્ભજ મનુષ્યોથી ઉત્પન્ન થાય છે

(જહ ગચ્છવકંતિયમણુસસેહિંતો ઉવવજ્જંતિ) યદિ ગર્ભજ મનુષ્યોથી ઉત્પન્ન
થાય છે (કિં કમ્મભૂમિગચ્છવકંતિયમણુસસેહિંતો ઉવવજ્જંતિ) શું કર્મભૂમિજ
ગર્ભજ મનુષ્યોથી ઉત્પન્ન થાય છે ? (અકમ્મભૂમિગચ્છવકંતિયમણુસસેહિંતો ઉવ-
વજ્જંતિ) અકર્મ ભૂમિજ ગર્ભજ મનુષ્યોથી ઉત્પન્ન થાય છે ? (અન્તરદ્વીપગચ્છ

ત્રાન્તિકમનુષ્યેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, ગૌતમ ! કર્મભૂમિગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિકમનુષ્યેભ્ય ઉપ-
પદ્યન્તે, નો અકર્મભૂમિગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિકમનુષ્યેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, નો અન્તરદ્વીપક-
ર્મવ્યુત્ક્રાન્તિકમનુષ્યેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, યદિ કર્મભૂમિગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિકમનુષ્યેભ્ય
ઉપપદ્યન્તે, કિં સંખ્યેયવર્ષાયુષ્કેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, અસંખ્યેયવર્ષાયુષ્કેભ્ય ઉપપદ્યન્તે ?
ગૌતમ ! સંખ્યેયવર્ષાયુષ્કર્મભૂમિગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિકમનુષ્યેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, નો

મનુષ્યોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં ? (અંતરદીવગગ્ભવકકંતિય મણુસેહિંતો
ઉવવજ્જંતિ ?) અથવા અન્તરદ્વીપજ ગર્ભજ મનુષ્યોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં ?
(ગોયમા ! કમ્મભૂમિગગ્ભવકકંતિયમણુસેહિંતો ઉવવજ્જંતિ) ગૌતમ !
કર્મભૂમિજ ગર્ભજ મનુષ્યોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં । (નો અકમ્મભૂમિ-
ગગ્ભવકકંતિય મણુસેહિંતો ઉવવજ્જંતિ, અકર્મભૂમિજ ગર્ભજ મનુ-
ષ્યોં સે નહીં ઉત્પન્ન હોતે (નો અન્તર દીવગગ્ભવકકંતિયમણુસેહિંતો
ઉવવજ્જંતિ) અન્તરદ્વીપજ ગર્ભજ મનુષ્યોં સે નહીં ઉત્પન્ન હોતે ।

(જહ કમ્મભૂમિગગ્ભવકકંતિયમણુસેહિંતો ઉવવજ્જંતિ) યદિ કર્મ
ભૂમિ મેં ઉત્પન્ન હુએ ગર્ભજ મનુષ્યોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં, (કિં સંખેજ્જ-
વાસાઉએહિંતો ઉવવજ્જંતિ ?) વયા સંખ્યાતવર્ષ કી આયુ વાલોં સે
ઉત્પન્ન હોતે હૈં ? (અસંખેજ્જવાસાઉએહિંતો ઉવવજ્જંતિ ?) યા અસં-
ખ્યાત વર્ષ કી આયુ વાલો સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં ? (ગોયમા ! સંખેજ્જ-
વાસાઉયકમ્મભૂમિગગ્ભવકકંતિયમણુસેહિંતો ઉવવજ્જંતિ) હે ગૌતમ !
સંખ્યાતવર્ષ કી આયુ વાલે કર્મભૂમિજ ગર્ભજ મનુષ્યોં સે ઉત્પન્ન હોતે

વકંતિય મણુસેહિંતો ઉવવજ્જંતિ ?) અથવા અન્તરદ્વીપ ગર્ભજ મનુષ્યોથી ઉત્પન્ન
થાય છે ? (ગોયમા ! કમ્મભૂમિગગ્ભવકકંતિયમણુસેહિંતો ઉવવજ્જંતિ, નો અકમ્મ-
ભૂમિગગ્ભવકકંતિયમણુસેહિંતો ઉવવજ્જંતિ) હે ગૌતમ ! કર્મભૂમિજ ગર્ભજ
મનુષ્યોથી ઉત્પન્ન થાય છે, અકર્મભૂમિજ ગર્ભજ મનુષ્યોથી ઉત્પન્ન નથી થતા
(નો અંતરદીવગગ્ભવકકંતિયમણુસેહિંતો ઉવવજ્જંતિ) અન્તર દ્વીપ જ ગર્ભજ
મનુષ્યોથી નથી ઉત્પન્ન થતા

(જહ કમ્મભૂમિગગ્ભવકકંતિયમણુસેહિંતો ઉવવજ્જંતિ) યદિ કર્મભૂમિમાં
ઉત્પન્ન થયેલ ગર્ભજ મનુષ્યોથી ઉત્પન્ન થાય છે (કિં સંખેજ્જવાસાઉએહિંતો ઉવ-
વજ્જંતિ) શું સંખ્યાત વર્ષની આયુષ્યવાળાઓથી ઉત્પન્ન થાય છે ? (અસંખેજ્જ
વાસાઉએહિંતો ઉવવજ્જંતિ ?) અગર અસંખ્યાત વર્ષની આયુષ્યવાળાઓથી ઉત્પન્ન
થાય છે ? (ગોયમા ! સંખેજ્જ વાસાઉયકમ્મભૂમિગગ્ભવક કંતિયમણુસેહિંતો ઉવવજ્જંતિ)
હે ગૌતમ ! સંખ્યાત વર્ષની આયુષ્યવાળા કર્મભૂમિજ ગર્ભજ મનુષ્યોથી

असंख्येयवर्षायुष्कर्मभूमिगगर्भव्युत्क्रान्तिकमनुष्येभ्य उपपद्यन्ते । यदि संख्येय-
वर्षायुष्कर्मभूमिगगर्भव्युत्क्रान्तिकमनुष्येभ्य उपपद्यन्ते, किं पर्याप्तकेभ्य उपप-
द्यन्ते, अपर्याप्तकेभ्य उपपद्यन्ते ? गौतम ! पर्याप्तकेभ्य उपपद्यन्ते, नो अपर्याप्तके-
भ्य उपपद्यन्ते । एवं यथा औघिका उपपादितास्तथा रत्नप्रभापृथिवीनैरयिका अपि
उत्पादयितव्याः, शर्कराप्रभापृथिवीनैरयिकाणां पृच्छा, गौतम ! एतेऽपि यथा

हैं । (नो असंखिज्जवासाउयकम्मभूमिगगग्भवक्कंतियमणुस्सेहिंतो उवव-
ज्जंति) असंख्यातवर्ष की आयु वाले गर्भज मनुष्यों से उत्पन्न नहीं होते

(जइ संखेज्जवासाउयकम्मभूमिगगग्भवक्कंतियमणुस्सेहिंतो उववज्जंति ?) यदि संख्यातवर्ष की आयु वाले कर्म भूमि में उत्पन्न
मनुष्यों से उत्पन्न होते हैं (किं पज्जत्तगेहिंतो उववज्जंति, अपज्जत्त-
हिंतो उववज्जंति ?) क्या पर्याप्तकों से उत्पन्न होते हैं या अपर्याप्तकों
से उत्पन्न होते हैं ? (गोयमा ! पज्जत्तएहिंतो उववज्जंति नो अपज्ज-
त्तएहिंतो उववज्जंति) हे गौतम ! पर्याप्तकों से उत्पन्न होते हैं, अप-
र्याप्तकों से नहीं उत्पन्न होते ।

(एवं) इस प्रकार (जहा) जैसे (ओहिया उववाइया) सामान्य
नारकों की उत्पत्ति कही (तहा) उसी प्रकार (रयणप्पभापुढवि
नेरइया वि उववाएयव्वा) रत्नप्रभा पृथ्वी के नारकों का उत्पाद
समझना चाहिए ।

(सक्करप्पभापुढवि नेरइया णं पुच्छा !) शर्कराप्रभा पृथ्वी के
नारकों के विषय में पृच्छा ? (गोयमा ! एते वि जहा ओहिया तहे

उत्पन्न थाय छे (नो असंखेज्जवासाउयकम्मभूमिगगग्भवक्कंतियमणुस्सेहिंतो उवव-
ज्जंति) असंख्यात वर्षानी आयुवाणा गर्भज मनुष्येथी उत्पन्न नथी थता

(जइ संखेज्जवासाउयकम्मभूमिगगग्भवक्कंतियमणुस्सेहिंतो उववज्जंति) यदि
संख्यात वर्षानी आयुप्यवाणा कर्मभूमिमा उत्पन्न थयेल गर्भव्युत्क्रान्तिक
मनुष्येथी उत्पन्न थाय छे (किं पज्जत्तगेहिंतो उववज्जंति ? अपज्जत्तगेहिंतो उवव-
ज्जंति ?) शुं पर्याप्तकेथी उत्पन्न थाय छे, अगर अपर्याप्तकेथी उत्पन्न थाय
छे ? (गोयमा ! पज्जत्तएहिंतो उववज्जंति) हे गौतम ! पर्याप्तकेथी उत्पन्न थाय
छे, अपर्याप्तकेथी उत्पन्न नथी थता

(एवं) ये रीते (जहा) जेम (ओहिया उववाइया) सामान्य नारकेनी
उत्पत्ति छडी (तहा) जेज प्रकारे (रयणप्पभा पुढवि नेरइया वि उववाएयव्वा)
रत्नप्रभा पृथ्वीना नारकेनी उत्पाद समज्जेवे जेधये

(सक्करप्पमा पुढवि नेरइयाणं पुच्छा ?) शर्कराप्रभा पृथ्वीना नारकेना
विषयमा पृच्छा ? (गोयमा ! एते वि जहा ओहिया तहेवोववाएयव्वा) हे

औघिकास्तथैवोपपादयितव्याः नवरं संमूर्च्छिमेभ्यः प्रतिषेधः कर्तव्यः, वालुका-
प्रभापृथिवीनैरयिकाः खलु भदन्त ! केभ्य उपपद्यन्ते ? गौतम ! यथा शर्कराप्रभा
पृथिवीनैरयिकाः, नवरं भुजपरिसर्पेभ्यः प्रतिषेधः कर्तव्यः पङ्कप्रभापृथिवीनैर-
यिकाणां पृच्छा, गौतम ! यथा वालुकाप्रभापृथिवीनैरयिका नवरम्-खेचरेभ्यः
प्रतिषेधः कर्तव्यः, धूमप्रभापृथिवीनैरयिकाणां पृच्छा, गौतम ! यथा पङ्कप्रभा-
पृथिवीनैरयिकाः, नवरं चतुष्पदेभ्यः प्रतिषेधः कर्तव्यः, तमापृथिवीनैरयिकाः

वोववाएयव्वा) हे गौतम ! इनका उपपातभी सामान्य नारकों के जैसा
समझना चाहिए (नवरं) विशेष (संमुच्छिमेहितो) संमूर्च्छिमें से
(पडिसेहो) निषेध (कायव्वो) करना चाहिए ।

(वालुयप्पभापुढवि नेरइया णं भंते ! कओहिंतो उववज्जंति ?)
हे भगवन् ! वालुकाप्रभा पृथ्वी के नैरयिक कहाँ से उत्पन्न होते हैं ?
(गोयमा ! जहा सक्करप्पभा पुढवि नेरइया) हे गौतम ! शर्कराप्रभा
पृथ्वीके नारकों के समान (नवरं) विशेष (भुयपरिसर्पेहितो पडिसेहो
कायव्वो) भुजपरिसर्पों से उत्पन्न होने का निषेध करना चाहिए ।

(पंकप्पभा पुढवि नेरइयाणं पुच्छा) पंकप्रभा पृथिवी के नारकों
के विषय में पृच्छा (गोयमा ! जहा वालुयप्पभा पुढवि नेरइया)
हे गौतम ! वालुकाप्रभा पृथिवी के नारकों के समान (नवरं) विशेष
खह्यरेहितो पडिसेहो कायव्वो) खेचरों से निषेध करना चाहिए ।

(धूमप्पभापुढवि नेरइयाणं पुच्छा ?) धूमप्रभा पृथिवी के नारकों
के विषय में प्रश्न ? (गोयमा ! जहा पंकप्पभा पुढवि नेरइया) पंकप्रभा

गौतम ! अेभनो उत्पाद पणु सामान्य नारको जेवो समज्जेवे जेधअे. (नवरं)
विशेष (संमुच्छिमेहितो) संमूर्च्छिमेथी (पडिसेहो) निषेध (कायव्वो) करवे जेधअे.

(वालुयप्पभा पुढवि नेरइयाणं भंते ! कओहिंतो उववज्जंति ?) हे भगवन् !
वालुकाप्रभा पृथ्वीना नैरयिक कयांथी उत्पन्न थाय छे ? (गोयमा : जहा सक्कर-
प्पभा पुढवि नेरइयां) हे गौतम ! शर्कराप्रभा पृथ्वीना नारकोनी समान (नवरं)
विशेष (भुयपरिसर्पेहितो पडिसेहो कायव्वो) भुजपरिसर्पेथी उत्पन्न थवानो निषेध
करवे जेधअे.

(पंकप्पभा पुढविनेरइयाणं भंते ! पुच्छा ?) पंकप्रभा पृथ्वीना नारकोना
विषयमां पृच्छा ? (गोयमा ! जहा वालुयप्पभा पुढवि नेरइया) हे गौतम ! वालुका
प्रभा पृथ्वीना नारकोना समान (नवरं) विशेष (खह्यरेहितो पडिसेहो कायव्वो)
अेयरेथी निषेध करवे जेधअे.

(धूमप्पभापुढविनेरइयाणं पुच्छा ?) धूमप्रभा पृथ्वीना नारकोना विषयमां
प्रश्न ? (गोयमा जहा पंकप्पभा पुढविनेरइया) पंकप्रभा पृथ्वीना नारकोना

ખલુ ભદન્ત ! કેભ્ય ઉપપદ્યન્તે ? ગૌતમ ! યથા ધૂમપ્રભાપૃથિવીનૈરચિકાઃ, નવરમ્ સ્થલચરેભ્યોપિ પ્રતિપેધઃ કર્તવ્યઃ, અનેન અભિલાપેન, યદિ પચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્યઃ ઉપપદ્યન્તે કિં જલચરપચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, સ્થલચરપચ્ચેન્દ્રિયેભ્યઃ ઉપપદ્યન્તે, સ્થલચરપચ્ચેન્દ્રિયેભ્ય ઉપપદ્યન્તે ? ગૌતમ ! જલચરપચ્ચેન્દ્રિયેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, નો સ્થલચરેભ્યો નો સ્થલચરેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, યદિ મનુષ્યેભ્ય ઉપપદ્યન્તે પૃથિવી કે નારકોં કે સમાન (નવરં) વિશેષ ચતુષ્પણ્દિતો વિ પડિસે હો કાયવ્વો) ચતુષ્પદોં સે ભી નિપેધ કર દેના ચાહિય (તમાપુઢવિ નેરહ્યાણં મંતે ! કઓહિંતો ઉવવજ્જંતિ ?) હે ભગવન્ ! તમઃપ્રભા પૃથ્વી કે નારક કહાં સે ઉત્પન્ન હોતે હેં ? (ગોયમા ! જહા ધૂમપ્રભા પુઢવિ નેરહ્યા) હે ગૌતમ ! ધૂમપ્રભા કે નારકોં કે સમાન (નવરં) વિશેષ (થલચરેહિંતો વિ પડિસેહો કાયવ્વો) સ્થલચરોં સે ભી નિપેધ કરના ચાહિય (હમેણં અભિલાવેણં) હસ અભિલાપ-શબ્દપ્રયોગ સે (જહ પંચિંદિયતિરિક્કજોણિહિંતો ઉવવજ્જંતિ) યદિ પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોં સે ઉત્પન્ન હોતે હેં । (કિં જલચરપંચિંદિહિંતો ઉવવજ્જંતિ) કયાં જલચરપંચેન્દ્રિય તિર્યંચોં સે ઉત્પન્ન હોતે હેં ? (થલચર પંચિંદિહિંતો ઉવવજ્જંતિ) સ્થલચર પંચેન્દ્રિયોં સે ઉત્પન્ન હોતે હેં ? (સ્થલચર પંચિંદિહિંતો ઉવવજ્જંતિ ?) સ્થલચર પંચેન્દ્રિયોં સે ઉત્પન્ન હોતે હેં ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (જલચર પંચિંદિહિંતો ઉવવજ્જંતિ) જલચર પંચેન્દ્રિયોં સે ઉત્પન્ન હોતે હેં, (નો થલચરેહિંતો) સ્થલચરોં સે નહીં (નો સ્થલચરેહિંતો) સ્થલચરોં સે નહીં ઉવવજ્જંતિ) ઉત્પન્ન હોતે હેં ।

સમાન (નવરં) વિશેષ (ચતુષ્પણ્દિતો વિ પડિસેહો કાયવ્વો) ચતુષ્પદોથી પણ નિપેધ કરી દેવો નેધએ (તમા પુઢવિ નેરહ્યાણં મંતે : કઓહિંતો ઉવવજ્જંતિ) હે ભગવાન્ ? તમ.પ્રભા પૃથ્વીના નારક કયાથી ઉત્પન્ન થાય છે ? (ગોયમા ! જહા ધૂમપ્રભા પુઢવિનેરહ્યા) હે ગૌતમ ! ધૂમપ્રભાના નારકોની સમાન (નવરં) વિશેષ (થલચરેહિંતો પડિસેહો કાયવ્વો) સ્થલચરોથી પણ નિપેધ કરવો નેધએ (હમેણ અભિલાવેણં) આ અભિલાપ શબ્દ પ્રયોગથી (જહ પંચિંદિયતિરિક્કજોણિહિંતો ઉવવજ્જંતિ) યદિ પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોથી ઉત્પન્ન થાય છે (કિં જલચરપંચિંદિહિંતો ઉવવજ્જંતિ) શું જલચર પંચેન્દ્રિયોથી ઉત્પન્ન થાય છે (થલચરપંચિંદિહિંતો ઉવવજ્જંતિ) સ્થલચર પંચેન્દ્રિયોથી ઉત્પન્ન થાય છે (સ્થલચરપંચિંદિહિંતો ઉવવજ્જંતિ) જલચર પંચેન્દ્રિયોથી ઉત્પન્ન થાય છે (ગોયમા ! હે ગૌતમ ! (જલચર પંચિંદિહિંતો ઉવવજ્જંતિ) જલચર પંચેન્દ્રિયોથી ઉત્પન્ન થાય છે (નો સ્થલચરેહિંતો ઉવવજ્જંતિ) જલચરોથી ઉત્પન્ન થતા નથી.

કિં કર્મભૂમિગેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, અકર્મભૂમિગેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, અન્તરદ્વીપેભ્ય ઉપપદ્યન્તે ? ગૌતમ ! કર્મભૂમિગેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, નો અકર્મભૂમિકેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, નો અન્તરદ્વીપેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, યદિ કર્મભૂમિકેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, કિં સંખ્યેયવર્ષાયુષ્કેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, અસંખ્યેયવર્ષાયુષ્કેભ્ય ઉપપદ્યન્તે ? ગૌતમ ! સંખ્યેયવર્ષાયુષ્કેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, નો અસંખ્યેયવર્ષાયુષ્કેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, યદિ સંખ્યેયવર્ષાયુષ્કેભ્ય ઉપપદ્યન્તે કિં પર્યાપ્તકેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, અપર્યાપ્તકેભ્ય ઉપપદ્યન્તે ?

(જહ મણુસેહિંતો ઉવવજ્જંતિ) યદિ મનુષ્યોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં । (કિં કર્મભૂમિહિંતો ઉવવજ્જંતિ) કયા કર્મભૂમિજોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં ! (અકર્મભૂમિહિંતો ઉવવજ્જંતિ) અકર્મભૂમિજોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં । (અંતરદીવહિંતો ઉવવજ્જંતિ ?) અન્તર દ્વીપજોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં ? (ગોયમા ! કર્મભૂમિહિંતો ઉવવજ્જંતિ) હે ગૌતમ ! કર્મભૂમિજોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં, (નો અકર્મભૂમિહિંતો ઉવવજ્જંતિ) અકર્મભૂમિજોં સે ઉત્પન્ન નહીં હોતે (નો અંતરદીવહિંતો ઉવવજ્જંતિ) અન્તર દ્વીપજોં સે ઉત્પન્ન નહીં હોતે ।

(જહ કર્મભૂમિહિંતો ઉવવજ્જંતિ) યદિ કર્મભૂમિજોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં । (કિં સંખેજ્જવાસાઉહિંતો ઉવવજ્જંતિ, અસંખેજ્જવાસાઉહિંતો ઉવવજ્જંતિ ?) કયા સંખ્યાત વર્ષ કી આયુ વાલોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં અથવા અસંખ્યાત વર્ષ કી આયુ વાલોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં ? (ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (સંખેજ્જવાસાઉહિંતો ઉવવજ્જંતિ નો અસંખેજ્જવાસાઉહિંતો ઉવવજ્જંતિ) સંખ્યાતવર્ષ કી આયુ વાલોં સે ઉત્પન્ન હોતે

(જહ મણુસેહિંતો ઉવવજ્જંતિ) ને મનુષ્યેથી ઉત્પન્ન થાય છે (કિં કર્મભૂમિહિંતો ઉવવજ્જંતિ) શું કર્મભૂમિનેથી ઉત્પન્ન થાય છે (અકર્મભૂમિહિંતો ઉવવજ્જંતિ) અકર્મભૂમિનેથી ઉત્પન્ન થાય છે (અંતરદીવહિંતો ઉવવજ્જંતિ ?) અન્તર દ્વીપનેથી ઉત્પન્ન થાય છે (ગોયમા ! કર્મભૂમિહિંતો ઉવવજ્જંતિ) હે ગૌતમ ! કર્મભૂમિનેથી ઉત્પન્ન થાય છે (નો અકર્મભૂમિહિંતો ઉવવજ્જંતિ) અકર્મભૂમિનેથી ઉત્પન્ન થતા નથી (નો અંતર દીવહિંતો ઉવવજ્જંતિ) અંતર દ્વીપનેથી ઉત્પન્ન થથી થતા

(જહ કર્મભૂમિહિંતો ઉવવજ્જંતિ) યદિ કર્મભૂમિનેથી ઉત્પન્ન થાય છે (કિં સંખેજ્જવાસાઉહિંતો ઉવવજ્જંતિ, અસંખેજ્જવાસાઉહિંતો ઉવવજ્જંતિ) શું સંખ્યાત વર્ષની આયુવાળાથી ઉત્પન્ન થાય છે અથવા અસંખ્યાત વર્ષની આયુવાળાથી ઉત્પન્ન થાય છે ? (ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (સંખેજ્જવાસાઉહિંતો ઉવવજ્જંતિ, નો અસંખેજ્જવાસાઉહિંતો ઉવવજ્જંતિ) સંખ્યાત વર્ષની આયુવાળાથી ઉત્પન્ન થાય છે, અસંખ્યાત વર્ષના આયુવાળાઓથી નથી ઉત્પન્ન થતા (જહ સંખેજ્જવાસાઉહિંતો

गौतम ! पर्याप्तकेभ्य उपपद्यन्ते, नो अपर्याप्तकेभ्य उपपद्यन्ते, यदि पर्याप्तक-
संख्येयवर्षाद्युक्तकर्मभूमिगेभ्य उपपद्यन्ते किं स्त्रीभ्य उपपद्यन्ते, पुरुषेभ्य उपप-
द्यन्ते, नपुंसकेभ्य उपपद्यन्ते ? गौतम ! स्त्रीभ्य उपपद्यन्ते, पुरुषेभ्यः उपपद्यन्ते,
नपुंसकेभ्योऽपि उपपद्यन्ते, अधःसप्तमपृथिवीनैरयिका खलु भदन्त ! केभ्य
हैं, असंख्यात वर्ष की आयु वालों से नहीं उत्पन्न होते हैं । (जइ संखे-
जजवासाउएहिंतो उववज्जंति) यदि संख्यात वर्ष की आयु वालों से
उत्पन्न होते हैं (किं पज्जत्तएहिंतो उववज्जंति, अपज्जत्तएहिंतो उवव-
ज्जंति) क्या पर्याप्तकों से उत्पन्न होते हैं या अपर्याप्तकों से उत्पन्न
होते हैं ? (गोयमा ! पज्जत्तएहिंतो उववज्जंति, नो अपज्जत्तएहिंतो
उववज्जंति) हे गौतम ! पर्याप्तकों से उत्पन्न होते हैं, अपर्याप्तकों से
नहीं उत्पन्न होते ।

(जइ पज्जत्तग संखेज्जवासाउयकम्मभूमिएहिंतो उववज्जंति) यदि
पर्याप्तक, संख्यात वर्ष की आयु वाले कर्मभूमिजों से उत्पन्न होते हैं ।
(किं इत्थिएहिंतो उववज्जंति?) क्या स्त्रियों से उत्पन्न होते हैं ?
(पुरिसेहिंतो उववज्जंति) पुरुषों से उत्पन्न होते हैं ? (नपुंसएहिंतो उवव-
ज्जंति) नपुंसकों से उत्पन्न होते हैं ? (गोयमा ! इत्थीहिंतो उववज्जंति)
हे गौतम ! स्त्रियों से उत्पन्न होते हैं । (पुरिसेहिंतो उववज्जंति ?)
पुरुषों से उत्पन्न होते हैं (नपुंसएहिंतो वि उववज्जंति) नपुंसकों
से भी उत्पन्न होते हैं ।

(अहे सत्तमा पुढविनेरइया णं भंते ! कओहिंतो उववज्जंति ?)

उववज्जंति) यदि संख्यात वर्ष की आयुवालाओं से उत्पन्न थाय छे (किं पज्जत्तए-
हिंतो उववज्जंति, अपज्जत्तएहिंतो उववज्जंति) शुं पर्याप्तकेथी उत्पन्न थाय छे
अगर अपर्याप्तकेथी उत्पन्न थाय छे ? (गोयमा ! पज्जत्तएहिंतो उववज्जंति,
नो अपज्जत्तएहिंतो उववज्जंति) हे गौतम ! पर्याप्तकेथी उत्पन्न थाय छे, अप-
र्याप्तकेथी नथी उत्पन्न थता

(जइ पज्जत्तगसंखेज्जवासाउयकम्मभूमिएहिंतो उववज्जंति) यदि पर्याप्तक,
संख्यात वर्ष की आयुवाला कर्मभूमिजों से उत्पन्न थाय छे ? (किं इत्थिए-
हिंतो उववज्जंति ?) शु स्त्रीओभांथी उत्पन्न थाय छे ? (पुरिसेहिंतो उववज्जंति ?)
पुरुषेथी उत्पन्न थाय छे ? (नपुंसएहिंतो उववज्जंति) नपुंसकेथी उत्पन्न
थाय छे ? (गोयमा ! इत्थीहिंतो उववज्जंति) हे गौतम ! स्त्रीओथी उत्पन्न
थाय छे (पुरिसेहिंतो उववज्जंति) पुरुषेथी उत्पन्न थाय छे (नपुंसए-
हिंतो वि उववज्जंति) नपुंसकेथी पणु उत्पन्न थाय छे

(अहे सत्तमापुढवि नेरइयाणं भंते ! कओहिंतो उववज्जंति ?) अधःसप्तमी

ઉપપદ્યન્તે ? ગૌતમ ! એવઞ્ચેવ, નવરમ્-સ્ત્રીભ્યઃ પ્રતિપેયઃ કર્તવ્યઃ-અસંજ્ઞિનઃ
 સ્વલુ પ્રથમાં દ્વિતીયામપિ સરિસૃપાસ્તૃતીયાં પક્ષિગઃ । સિઙ્ગાઃ યાંતિ ચતુર્થીમ્
 ઉરગા પુનઃ પંચમીં પૃથિવીસુ ॥૧॥ પઞ્ઠીશ્ચ સ્ત્રિયો મત્સ્યા મનુષ્યાશ્ચ સપ્તમીમ્
 પૃથિવીસુ । એપ પરમોપપાતો બોદ્ધવ્યો નરકપૃથિવીનામ્ ॥૨॥સૂ. ૯॥

ટીકા—ગૌતમઃ પૃચ્છતિ- ‘જહ ઉરપરિસર્પથલચરપંચિદિયતિરિવસજોણિ-
 હિંતો ઉવવજ્જંતિ’ હે મદન્ત નૈરયિકાઃ યદા ઉરઃપરિસર્પથલચરપથ્વેન્દ્રિયતિર્યગ્યો-
 નિકેભ્ય ઉપપદ્યન્તે તદા ‘કિં સંસુચ્છિમ્ ઉરપરિસર્પથલચરપંચિદિયતિરિવસજોણિ-
 હિંતો-ઉવવજ્જંતિ’ કિં સંસુચ્છિમોરઃપરિસર્પથલચરપથ્વેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્ય

અધઃસપ્તમી પૃથિવી કે નારક, હે અગવાન્ ક્યાં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં ?
 (ગોયમા ! એવં ચેવ) હે ગૌતમ ! હસી પ્રકાર તમઃપ્રમા કે સમાન (નવરં
 હતીહિંતો પડિસેહો કાયવ્વો) વિશેષ-સ્ત્રિયો સે ઉત્પન્ન હોને કા નિષેધ
 કરના ચહિયે । ગાથાઓં કા અર્થ-(અસન્ની) અસંજ્ઞી (સ્વલુ) નિશ્ચય સે
 (પદમં) પહેલી નરકભૂમિ મેં (દોચ્ચંપિ સરીસિવા) સરીસૃપ દૂસરી મેં
 (તહય પક્ષી) પક્ષી ત્રીસરી-મેં (સીહા જંતિ ચત્તિયં) સિંહ ચૌથી ભૂમિ
 મેં (ઉરગા) ઉરગ (પુણ) પુનઃ (પંચમિં પુઠવિં) પાંચવીં પૃથ્વી મેં (છટ્ઠિં ચ
 હતિયાઓ) સ્ત્રિયાં છઠી મેં (મચ્છા મણુયા ચ સત્તમિં પુઠવિં) મચ્છ
 ઔર મનુષ્ય સાતવીં પૃથ્વી મેં ઉત્પન્ન હો સકતે હૈં । (એસો) યહ (પર-
 મોવાઓ) ઉત્કૃષ્ટ ઉપપાત (બોદ્ધવ્વો) જાનના ચહિયે (નરગપુઠવીણં)
 નરકભૂમિયોં મેં ॥ ૯ ॥

ટીકાર્થ-ગૌતમ-પ્રશ્ન કરતે હૈં-હે અગવન્ ! યદિ નારક જીવ ઉર-
 પરિસર્પ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચો સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં તો કયા સંસૂચ્છિમ

પૃથ્વીના નારક, હે અગવન્ ! કયાથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે ? (ગોયમા ! એવં
 ચેવ) હે ગૌતમ ! એજ પ્રકારે તમઃપ્રમાના સમાન (નવરં હતીહિંતો પડિસેહો
 કાયવ્વો) વિશેષ સ્ત્રીઓથી ઉત્પન્ન થવાનો નિષેધ કરવો જોઈએ ગાથાઓના
 અર્થઃ-(અસન્ની) અસંજ્ઞી (સ્વલુ) નિશ્ચયથી (પદમં) પહેલી નરક ભૂમિમા (દો
 ચ્ચં પિ સરીસિવા) સરીસૃપ બીજીમાં (તહય પક્ષી) પક્ષી ત્રીજીમાં (સીહા જંતિ
 ચત્તિયં) સિંહોથી ભૂમિમાં (ઉરગા) ઉરગ (પુણ) પુનઃ (પંચમિં પુઠવિં) પાંચમી
 પૃથ્વીમા (છટ્ઠિં ચ હતિયાઓ) સ્ત્રીઓ છઠીમા (મચ્છા મણુયા ચ સત્તમિં પુઠવિં) મચ્છ
 અને મનુષ્ય સાતમી પૃથ્વીમાં ઉત્પન્ન થઈ શકે છે (એસો) આ (પરમોવાઓ) ઉત્કૃષ્ટ
 ઉપપાત (બોદ્ધવ્વો) જાણવો જોઈએ (નરગપુઠવીણં) નરક ભૂમિઓમાં ॥૧-૨॥૬॥

ટીકાર્થ—શ્રી ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે-હે અગવન્ જો નારક જીવ ઉરઃ
 પરિસર્પ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોથી ઉત્પન્ન થાય છે તો શું સંસૂચ્છિમ

ઉપપદ્યન્તે ! કિંવા 'ગર્ભવ્યવક્રંતિય ઉરપરિસ્પર્શસ્થલચરપંચેન્દ્રિયતિરિગ્વજોણિપ-
હિંતો ઉવવજ્જંતિ ! ગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિકોરઃપરિસ્પર્શસ્થલચરપંચેન્દ્રિયતિરિગ્વજોણિપ-
ઉપપદ્યન્તે ! ભગવાન્ આહ—' ગૌતમ ! 'સંમૂર્છિમેહિંતો ઉવવજ્જંતિ'
ગર્ભવ્યવક્રંતિપ્રહિંતોવિ ઉવવજ્જંતિ' સંમૂર્છિમેભ્યઃ ઉરઃપરિસ્પર્શસ્થલચરપંચેન્દ્રિ-
યતિરિગ્વજોણિકેભ્યો નૈરયિકા ઉપપદ્યન્તે । અથ ચ ગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિકેભ્યઃ ઉરઃ-
પરિસ્પર્શસ્થલચરપંચેન્દ્રિયતિરિગ્વજોણિકેભ્યઃ નૈરયિકા ઉપપદ્યન્તે, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-
'જડ સંમૂર્છિમુરપરિસ્પર્શસ્થલચરપંચેન્દ્રિયતિરિગ્વજોણિપ્રહિંતો ઉવવજ્જંતિ' યદા
સંમૂર્છિમોરઃપરિસ્પર્શસ્થલચરપંચેન્દ્રિયતિરિગ્વજોણિકેભ્યઃ નૈરયિકા ઉપપદ્યન્તે ?
તદા—'કિં પજ્જત્તપ્રહિંતો ઉવવજ્જંતિ' અપજ્જત્તપ્રહિંતો ઉવવજ્જંતિ ?' કિં પર્યાપ્તકેભ્ય
સંમૂર્છિમોરઃપરિસ્પર્શસ્થલચરપંચેન્દ્રિયતિરિગ્વજોણિકેભ્ય ઉપપદ્યન્તે ! કિં વા અપર્યા-

ઉરપરિસ્પર્શસ્થલચરપંચેન્દ્રિય તિરિગ્વજોણિપ્રહિંતો ઉવવજ્જંતિ ? અથવા ગર્ભજ
ઉરપરિસ્પર્શસ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિરિગ્વજોણિપ્રહિંતો ઉવવજ્જંતિ ?

ભગવાન્ ઉત્તર દેતે હૈં—હે ગૌતમ ! સંમૂર્છિમ ઉરપરિસ્પર્શસ્થલ-
ચર પંચેન્દ્રિય તિરિગ્વજોણિપ્રહિંતો ઉવવજ્જંતિ હૈં ઓર ગર્ભજ ઉરપરિસ્પર્શ
સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિરિગ્વજોણિપ્રહિંતો ઉવવજ્જંતિ હૈં ।

ગૌતમ—ભગવાન્ ! યદિ સંમૂર્છિમ ઉરપરિસ્પર્શસ્થલચર પંચેન્દ્રિય
તિરિગ્વજોણિપ્રહિંતો ઉવવજ્જંતિ હૈં તો કયા પર્યાપ્તક સંમૂર્છિમ ઉરપરિસ્પર્શ
સ્થલચર પંચેન્દ્રિયોં સે, ઉત્પન્ન હોતે હૈં અથવા અપર્યાપ્તક સંમૂર્છિમ
ઉરપરિસ્પર્શસ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિરિગ્વજોણિપ્રહિંતો ઉવવજ્જંતિ હૈં ?

ભગવાન્—ગૌતમ ! પર્યાપ્તક સંમૂર્છિયોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં, અપ-
ર્યાપ્તક સંમૂર્છિમ ઉરપરિસ્પર્શસ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિરિગ્વજોણિપ્રહિંતો ઉવવજ્જંતિ હૈં નહીં
ઉત્પન્ન હોતે હૈં ।

ઉર.પરિસ્પર્શસ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિરિગ્વજોણિપ્રહિંતો ઉવવજ્જંતિ હૈં અથવા ગર્ભજ
ઉર.પરિસ્પર્શસ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિરિગ્વજોણિપ્રહિંતો ઉવવજ્જંતિ હૈં ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે—હે ગૌતમ ! સંમૂર્છિમ ઉર.પરિસ્પર્શસ્થલ-
ચર પંચેન્દ્રિય તિરિગ્વજોણિપ્રહિંતો ઉવવજ્જંતિ હૈં અને ગર્ભજ ઉર.પરિસ્પર્શસ્થલચર
પંચેન્દ્રિય તિરિગ્વજોણિપ્રહિંતો ઉવવજ્જંતિ હૈં ।

શ્રી ગૌતમસ્વામી—હે ભગવાન્—યદિ સંમૂર્છિમ ઉર.પરિસ્પર્શસ્થલચર પંચે-
ન્દ્રિય તિરિગ્વજોણિપ્રહિંતો ઉવવજ્જંતિ હૈં તો શું પર્યાપ્તક સંમૂર્છિમ ઉર.પરિસ્પર્શ
સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિરિગ્વજોણિપ્રહિંતો ઉવવજ્જંતિ હૈં અથવા અપર્યાપ્તક સંમૂર્છિમ
ઉર.પરિસ્પર્શસ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિરિગ્વજોણિપ્રહિંતો ઉવવજ્જંતિ હૈં ?

શ્રી ભગવાન્—હે ગૌતમ ! પર્યાપ્તક સંમૂર્છિયોં સે ઉત્પન્ન થાય છે, અપ-

પ્રત્યક્ષમ્ : સંમૂર્ચ્છિમોરઃપરિસર્પસ્થલચરપચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્યઃ ઉપપદ્યન્તે ?
 ભગવાન્ આહ-ગોયમા ! હે ગૌતમ ! 'પજ્જત્તગસંમુચ્છિમેહિંતો ઉવવજ્જંતિ' પર્યા-
 પ્તક સંમૂર્ચ્છિમેભ્ય ઉરઃપરિસર્પસ્થલચરપચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્યો નૈરયિકા ઉપ-
 પદ્યન્તે, 'નો અપજ્જત્તગસંમુચ્છિમુરપરિસર્પસ્થલચરપંચિદિયતિરિક્ખજોણિણિહિંતો
 ઉવવજ્જંતિ' નો અપર્યાપ્તકસંમૂર્ચ્છિમોરઃપરિસર્પસ્થલચરપચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્ય
 ઉપપદ્યન્તે, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-'જહ્ ગમ્ભવકંતિયુરપરિસર્પસ્થલચરપંચિદિયતિરિ-
 ક્ખજોણિણિહિંતો ઉવવજ્જંતિ-' યદા ગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિકોરઃપરિસર્પસ્થલચરપચ્ચેન્દ્રિય-
 તિર્યગ્યોનિકેભ્યો-નૈરયિકા ઉપપદ્યન્તે, તદા 'કિં પજ્જત્તમેહિંતો ઉવવજ્જંતિ,અપજ્જ-
 ણિહિંતો ઉવવજ્જંતિ' કિં પર્યાપ્તકેભ્યો ગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિકોરઃપરિસર્પસ્થલચરપચ્ચેન્દ્રિ-
 યતિર્યગ્યોનિકેભ્યો નૈરયિકા ઉપપદ્યન્તે ? કિં વા અપર્યાપ્તકગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિકોરઃ-
 પરિસર્પસ્થલચરપચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્ય ઉપપદ્યન્તે ? ભગવાન્ આહ-'ગોયમા ! 'હે
 ગૌતમ ! 'પજ્જત્તગમ્ભવકંતિયુરપરિસર્પસ્થલચરપંચિદિયતિરિક્ખજોણિણિહિંતો ઉવવજ્જંતિ' પર્યાપ્તકગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિકેભ્ય
 ઉરઃપરિસર્પસ્થલચરપચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્યો નૈરયિકા ઉપપદ્યન્તે, 'નો અપજ્જ-
 ત્તગમ્ભવકંતિયુરપરિસર્પસ્થલચરપંચિદિયતિરિક્ખજોણિણિહિંતો ઉવવજ્જંતિ' નો
 અપર્યાપ્તકગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિકોરઃપરિસર્પસ્થલચરપચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્યો નૈરયિકા
 ઉપપદ્યન્તે, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-'જહ્ ભુયપરિસર્પસ્થલચરપંચિદિયતિરિક્ખજોણિણિ-

ગૌતમ-હે ભગવન્ ! યદિ ગર્ભજ ઉરપરિસર્પ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય
 તિર્યચોં સે નારક ઉત્પન્ન હોતે હૈં તો કયા પર્યાપ્તક ગર્ભજ ઉરપરિસર્પ
 સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યચોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં અથવા અપર્યાપ્તક
 ગર્ભજ ઉરપરિસર્પ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યચોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં ?

ભગવાન્-ગૌતમ ! પર્યાપ્તક ગર્ભજ ઉરપરિસર્પ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય
 તિર્યચોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં, અપર્યાપ્તક ગર્ભજ ઉરપરિસર્પ સ્થલચર
 પંચેન્દ્રિય તિર્યચોં સે ઉત્પન્ન નહીં હોતે ।

ગૌતમ-હે ભગવન્ ! યદિ ભુયપરિસર્પ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યચોં સે

પર્યાપ્તક સંમૂર્ચ્છિમ ઉરઃપરિસર્પ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યચોં નથી ઉત્પન્ન થતા.

શ્રી ગૌતમસ્વામી-ભગવન્ યદિ ગર્ભજ ઉરઃપરિસર્પ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય
 તિર્યચોં નારક ઉત્પન્ન થાય છે તો શું પર્યાપ્તક ગર્ભજ ઉરઃપરિસર્પ સ્થલ-
 ચર પંચેન્દ્રિય તિર્યચોં ઉત્પન્ન થાય છે ? અથવા અપર્યાપ્તક ગર્ભજ ઉરઃ
 પરિસર્પ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યચોં ઉત્પન્ન થાય છે ?

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ ! પર્યાપ્તક ગર્ભજ ઉરઃપરિસર્પ સ્થલચર પંચે-
 ન્દ્રિય તિર્યચોં ઉત્પન્ન થાય છે, અપર્યાપ્તક ગર્ભજ ઉરઃપરિસર્પ સ્થલચર
 પંચેન્દ્રિય તિર્યચોં ઉત્પન્ન નથી થતા

હિતો ઉવવજ્જંતિ ' યદા મુજપરિસર્પસ્થલચરપંચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્યો નૈરયિકા ઉપપદ્યન્તે તદા-‘કિં સંમૂર્ચ્છિમમુજપરિસર્પસ્થલચરપંચેન્દ્રિયતિરિક્વજોણિર્હિતો ઉવવજ્જંતિ ?’ કિં સંમૂર્ચ્છિમમુજપરિસર્પસ્થલચરપંચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્યો નૈરયિકા ઉપપદ્યન્તે, કિં વા-‘ગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિકમુજપરિસર્પસ્થલચરપંચેન્દ્રિયતિરિક્વજોણિર્હિતો ઉવવજ્જંતિ ? ગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિકમુજપરિસર્પસ્થલચરપંચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્યો નૈરયિકા ઉપપદ્યન્તે ? મગવાન્ આહ-‘ગાયમા ! હે ગૌતમ ! ‘દોર્ઠિતો-ઽવિ ઉવવજ્જંતિ’ દ્વાભ્યામપિ સંમુર્ચ્છિમગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિકમુજપરિસર્પસ્થલચરપંચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્યઃ નૈરયિકા ઉપપદ્યન્તે, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-‘જદ્ સંમૂર્ચ્છિમમુજપરિસર્પસ્થલચરપંચેન્દ્રિયતિરિક્વજોણિર્હિતો ઉવવજ્જંતિ’ યદા-સંમૂર્ચ્છિમમુજપરિસર્પસ્થલચરપંચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્યો નૈરયિકા ઉપપદ્યન્તે, તદા-‘કિં પજ્જત્તયસંમૂર્ચ્છિમમુજપરિસર્પસ્થલચરપંચેન્દ્રિયતિરિક્વજોણિર્હિતો ઉવવજ્જંતિ’ કિં પર્યાપ્તકસંમૂર્ચ્છિમમુજપરિસર્પસ્થલચરપંચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્ય ઉપપદ્યન્તે ? કિં વા-‘અપજ્જત્તય સંમૂર્ચ્છિમમુજપરિસર્પસ્થલચરપંચેન્દ્રિયતિરિક્વજોણિર્હિતો ઉવવજ્જંતિ ?’ અપર્યાપ્તકસંમૂર્ચ્છિમમુજપરિસર્પસ્થલચરપંચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્ય ઉપપદ્યન્તે ? મગવાન્ આહ-‘ગાયમા !’ હે ગૌતમ ! “પજ્જત્તર્હિતો ઉવવજ્જંતિ,

નારકઉત્પન્ન હોતે હૈં તો કયા સંમૂર્ચ્છિમ મુજપરિસર્પ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યચોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં અથવા ગર્ભજ મુજપરિસર્પ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યચોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં ?

મગવાન્-હે ગૌતમ ! દોનોં સે હી ઉત્પન્ન હોતે હૈં ।

ગૌતમ-યદિ સંમૂર્ચ્છિમ મુજપરિસર્પ સ્થલચર પંચેન્દ્રિયતિર્યચોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં તો કયા પર્યાપ્તક સંમૂર્ચ્છિમ મુજપરિસર્પસ્થલચરપંચેન્દ્રિય તિર્યચોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં અથવા અપર્યાપ્તક સંમૂર્ચ્છિમ મુજપરિસર્પ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યચોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં ?

શ્રી ગૌતમસ્વામી:-હે ભગવન્ ! યદિ ભુજપરિસર્પ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યચોં નારક ઉત્પન્ન થાય છે તો શું સંમૂર્ચ્છિમ ભુજપરિસર્પ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યચોં ઉત્પન્ન થાય છે ? અથવા ગર્ભજ ભુજપરિસર્પ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યચોં ઉત્પન્ન થાય છે ?

શ્રી ભગવાન્ :- હે ગૌતમ ! ગર્ભજ ઉત્પન્ન થાય છે

શ્રી ગૌતમસ્વામી :-યદિ સંમૂર્ચ્છિમ ભુજપરિસર્પ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યચોં ઉત્પન્ન થાય છે તો શું પર્યાપ્તક સંમૂર્ચ્છિમ ભુજપરિસર્પ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યચોં ઉત્પન્ન થાય છે અથવા અપર્યાપ્તક સંમૂર્ચ્છિમ ભુજપરિસર્પ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યચોં ઉત્પન્ન થાય છે ?

નો અપજ્જત્તેહિતો ઉવવજ્જંતિ' પર્યાપ્તકેભ્યઃસંમૂર્ચ્છિમ્ભુજપરિસર્પસ્થલચરપથ્વેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્યો નૈરયિકા ઉપપદ્યન્તે, નો અપર્યાપ્તકેભ્યઃસંમૂર્ચ્છિમ્ભુજપરિસર્પસ્થલચરપથ્વેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-‘જઙ્ઘ ગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિક્કમ્ભુજપરિસર્પસ્થલચરપથ્વેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્યો નૈરયિકા ઉપપદ્યન્તે તદા ‘કિં પજ્જત્તેહિતો ઉવવજ્જંતિ’ અપજ્જત્તેહિતો ઉવવજ્જંતિ ? કિં પર્યાપ્તકેભ્યો-ગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિક્કમ્ભુજપરિસર્પસ્થલચરપથ્વેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્ય ઉપપદ્યન્તે ? કિં વા-અપર્યાપ્તકેભ્યો ગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિક્કમ્ભુજપરિસર્પસ્થલચરપથ્વેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્ય ઉપપદ્યન્તે ? ભગવાન્ આહ-‘ગોયમા ! હે ગૌતમ ! ‘પજ્જત્તેહિતો ઉવવજ્જંતિ, નો અપજ્જત્તેહિતો ઉવવજ્જંતિ’ પર્યાપ્તકેભ્યો ગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિક્કમ્ભુજપરિસર્પસ્થલચરપથ્વેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્યો નૈરયિકા ઉપપદ્યન્તે, નો અપર્યાપ્તકેભ્યો ગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિક્કમ્ભુજપરિસર્પસ્થલચરપથ્વેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્યો નૈરયિકા ઉપપદ્યન્તે, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-‘જઙ્ઘ સ્વહરપંચિદિયતિરિક્કલ્લજોણિહિતો ઉવવજ્જંતિ’ યદા સ્વેચરપથ્વેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્યો નૈરયિકા ઉપપદ્યન્તે’ તદા-‘કિં સંમુચ્છિમ્સ્વહરપંચિદિ-

ભગવાન્-હે ગૌતમ ! પર્યાપ્તકોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં, અપર્યાપ્તકોં સે નહીં ઉત્પન્ન હોતે ।

ગૌતમ-ભગવન્ ! યદિ ગર્ભજ ભુજપરિસર્પ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યચોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં, તો વ્યા પર્યાપ્તકોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં અથવા અપર્યાપ્તકોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં ?

ભગવાન્-ગૌતમ ! પર્યાપ્તક ગર્ભજ ભુજપરિસર્પ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યચોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં, કિન્તુ અપર્યાપ્તક ગર્ભજ ભુજપરિસર્પ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યચોં સે નહીં ઉત્પન્ન હોતે ।

ગૌતમ-ભગવન્ ! યદિ સ્વેચર પંચેન્દ્રિય તિર્યચોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં

શ્રી ભગવાન્ :-હે ગૌતમ ! પર્યાપ્તકોથી ઉત્પન્ન થાય છે, અપર્યાપ્તકોથી નથી ઉત્પન્ન થતા.

શ્રી ગૌતમસ્વામી :-હે ભગવન્ ! યદિ ગર્ભજ ભુજપરિસર્પ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યચોથી ઉત્પન્ન થાય છે તો શું પર્યાપ્તકોથી ઉત્પન્ન થાય છે અથવા અપર્યાપ્તકોથી ઉત્પન્ન થાય છે ?

શ્રી ભગવાન્ હિ ગૌતમ ! પર્યાપ્તક ગર્ભજ ભુજપરિસર્પ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યચોથી ઉત્પન્ન થાય છે, કિન્તુ અપર્યાપ્તક ગર્ભજ ભુજપરિસર્પ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યચોથી નથી ઉત્પન્ન થતા.

શ્રી ગૌતમસ્વામી :-હે ભગવન્ ! યદિ સ્વેચર પંચેન્દ્રિય તિર્યચોથી

યતિરિક્ષજોણિર્દિતો ઉવવજ્જંતિ' કિં 'સંમૂર્ચ્છિમસ્થેચરપચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્ચોનિકેભ્યો નૈરયિકા ઉપપદ્યન્તે' કિં વા- 'ગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિક સ્થેચરપચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્ચોનિકેભ્યો નૈરયિકા ઉપપદ્યન્તે' ભગવાન આહ- 'ગોયમા !' હે ગૌતમ ! 'દોહિતોઽવિ ઉવવજ્જંતિ' દ્વાભ્યામપિં સંમૂર્ચ્છિમગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિકાભ્યાં સ્થેચરપચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્ચોનિકાભ્યાં નૈરયિકા ઉપપદ્યન્તે, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ- 'જહ સંમૂર્ચ્છિમસ્થેચરપચ્ચેન્દ્રિયતિરિક્ષજોણિર્દિતો ઉવવજ્જંતિ' યદા સંમૂર્ચ્છિમસ્થેચરપચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્ચોનિકેભ્યો નૈરયિકા ઉપપદ્યન્તે તદા 'કિં પજ્જત્તર્દિતો ઉવવજ્જંતિ અપજ્જત્તર્દિતો ઉવવજ્જંતિ' કિં પર્યાપ્તકેભ્યઃ સંમૂર્ચ્છિમસ્થેચરપચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્ચોનિકેભ્યો નૈરયિકા ઉપપદ્યન્તે ? કિં વા અપર્યાપ્તકેભ્યઃ સંમૂર્ચ્છિમસ્થેચરપચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્ચોનિકેભ્યો નૈરયિકા ઉપપદ્યન્તે ? ભગવાન્ આહ- 'ગોયમા ! હે ગૌતમ ! 'પજ્જત્તર્દિતો ઉવવજ્જંતિ, નો અપજ્જત્તર્દિતો ઉવવજ્જંતિ' પર્યાપ્તકેભ્યઃ સંમૂર્ચ્છિમસ્થેચરપચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્ચોનિકેભ્યો નૈરયિકા ઉપપદ્યન્તે, નો અપર્યાપ્તકેભ્યઃ સંમૂર્ચ્છિમસ્થેચરપચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્ચોનિકેભ્યો નૈરયિકા ઉપપદ્યન્તે, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ, 'જહ પજ્જત્તગગર્ભવકકંતિયજલયરપંચિદિયતિરિક્ષજોણિ-

તો કયા સંમૂર્ચ્છિમ સ્થેચર પંચેન્દ્રિય તિર્યચ્ચોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં અથવા ગર્ભજ સ્થેચર પંચેન્દ્રિય તિર્યચ્ચોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં ?

ભગવાન્ ગૌતમ ! દોનોં સે હી ઉત્પન્ન હોતે હૈં ।

ગૌતમ-ભગવન્ ! યદિ સંમૂર્ચ્છિમ સ્થેચર પંચેન્દ્રિય તિર્યચ્ચોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં તોં કયા પર્યાપ્તકોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં અથવા અપર્યાપ્તકોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં ?

ભગવાન્-ગૌતમ ! પર્યાપ્તક સંમૂર્ચ્છિમ સ્થેચરપંચેન્દ્રિયતિર્યચ્ચોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં, કિન્તુ અપર્યાપ્તક સંમૂર્ચ્છિમ સ્થેચરપંચેન્દ્રિયતિર્યચ્ચોં સે ઉત્પન્ન નહીં હોતે ।

શ્રીગૌતમ-હે ભગવન્ ! યદિ પર્યાપ્તક ગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિક સ્થેચરપંચેન્દ્રિ-

ઉત્પન્ન થાય છે તો શુ સંમૂર્ચ્છિમ સ્થેચર પંચેન્દ્રિય તિર્યચ્ચોં ઉત્પન્ન થાય છે, અથવા ગર્ભજ સ્થેચર પંચેન્દ્રિય તિર્યચ્ચોં ઉત્પન્ન થાય છે ?

શ્રી ભગવન્ ! હે ગૌતમ ! બન્નેથી જ ઉત્પન્ન થાય છે-

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્ યદિ સ્થેચર પંચેન્દ્રિય તિર્યચ્ચોં ઉત્પન્ન થાય છે તો શુ પર્યાપ્તકોં ઉત્પન્ન થાય છે અથવા અપર્યાપ્તકોં ઉત્પન્ન થાય છે ?

શ્રી ભગવાન્ :-હે ગૌતમ ! પર્યાપ્તક સંમૂર્ચ્છિમ સ્થેચર પંચેન્દ્રિય તિર્યચ્ચોં ઉત્પન્ન થાય છે, કિન્તુ અપર્યાપ્તક સંમૂર્ચ્છિમ સ્થેચર પંચેન્દ્રિય તિર્યચ્ચોં ઉત્પન્ન થતા નથી.

‘અહિંતો ઉવવજ્જંતિ’ યદા પર્યાપ્તકર્મવ્યુત્ક્રાન્તિક્ષેચરપચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્યો-
 નૈરયિકા ઉપપદ્યન્તે, તદા ‘કિં સંખેજ્જવાસાઉઅહિંતો, ઉવવજ્જંતિ અસંખેજ્જવા-
 સાઉઅહિંતો ઉવવજ્જંતિ’ કિં સંખેયવર્ષાયુષ્કેભ્યઃ પર્યાપ્તકર્મવ્યુત્ક્રાન્તિક્ષેચ-
 રપચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્યો નૈરયિકા ઉપપદ્યન્તે ? કિં વા અસંખેયવર્ષાયુષ્કેભ્યઃ
 પર્યાપ્તકર્મવ્યુત્ક્રાન્તિક્ષેચરપચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્ય નૈરયિકા ઉપપદ્યન્તે ?
 ભગવાનાહ-‘ગૌતમ !’ હે ગૌતમ ! ‘સંખિજ્જવાસાઉઅહિંતો ઉવવજ્જંતિ નો અસં-
 ખિજ્જવાસાઉઅહિંતો ઉવવજ્જંતિ’ સંખેયવર્ષાયુષ્કેભ્યઃ પર્યાપ્તકર્મવ્યુત્ક્રાન્તિક-
 ક્ષેચરપચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્યો નૈરયિકા ઉપપદ્યન્તે, નો અસંખેયવર્ષાયુષ્કેભ્યઃ
 પર્યાપ્તકર્મવ્યુત્ક્રાન્તિક્ષેચરપચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્યો નૈરયિકાઃ ઉપપદ્યન્તે,
 ગૌતમઃ ધૃચ્છતિ ‘જહ સંખેજ્જવાસાઉયગબ્બદવકંતિયસ્સહરપંચિદિયતિરિક્કજો-
 ણિઅહિંતો ઉવવજ્જંતિ’ યદા સંખેયવર્ષાયુષ્કર્મવ્યુત્ક્રાન્તિક્ષેચરપચ્ચેન્દ્રિયતિર્ય-
 ગ્યોનિકેભ્યો નૈરયિકા ઉપપદ્યન્તે તદા ‘કિં પજ્જત્તઅહિંતો ઉવવજ્જંતિ, અપજ્જત્તઅ-
 હિંતો ઉવવજ્જંતિ, કિં પર્યાપ્તકેભ્યઃ સંખેયવર્ષાયુષ્કર્મવ્યુત્ક્રાન્તિક્ષેચરપચ્ચેન્દ્રિ-
 યતિર્યગ્યોનિકેભ્યો નૈરયિકા ઉપપદ્યન્તે ? કિં વા અપર્યાપ્તકેભ્યઃ સંખેયવર્ષાયુષ્ક-
 કર્મવ્યુત્ક્રાન્તિક્ષેચરપચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્યો નૈરયિકા ઉપપદ્યન્તે, ? ભગવાન્

યતિર્યચોં સે નારક ઉત્પન્ન હોતે હૈં તો કયા સંખ્યાત વર્ષ કી આયુ વાલે
 કર્મવ્યુત્ક્રાન્તિક્ષેચરપંચેન્દ્રિયતિર્યચોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં અથવા અસં-
 ક્યાત વર્ષ કી આયુવાલે કર્મજક્ષેચરપંચેન્દ્રિયતિર્યચોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં ?

ભગવાન્-હે ગૌતમ ! સંખ્યાત વર્ષ કી આયુવાલોં સે ઉત્પન્ન હોતે
 હૈં, અસંખ્યાત વર્ષ કી આયુવાલે કર્મજ ક્ષેચરપંચેન્દ્રિય તિર્યચોં સે
 ઉત્પન્ન નહીં હોતે ?

શ્રીગૌતમ-હે ભગવન્ ! યદિ સંખ્યાત વર્ષ કી આયુવાલે કર્મજ
 ક્ષેચર પંચેન્દ્રિયતિર્યચોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં તો પર્યાપ્તકોં સે ઉત્પન્ન
 હોતે હૈં યા અપર્યાપ્તકોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં ?

શ્રી ગૌતમસ્વામી :-હે ભગવન્ ! યદિ પર્યાપ્ત કર્મવ્યુત્ક્રાન્તિક્ષેચર
 પંચેન્દ્રિય તિર્યચોથી નારક ઉત્પન્ન થાય છે તો શું સંખ્યાત વર્ષની આયુવાળા
 કર્મવ્યુત્ક્રાન્તિક્ષેચર પંચેન્દ્રિય તિર્યચોથી ઉત્પન્ન થાય છે અથવા અસં-
 ખ્યાત વર્ષની આયુવાળા કર્મજક્ષેચર પંચેન્દ્રિય તિર્યચોથી ઉત્પન્ન થાય છે

શ્રીભગવાન્-હે ગૌતમ ! સંખ્યાત વર્ષની આયુવાળાથી ઉત્પન્ન થાય છે,
 અસંખ્યાત વર્ષની આયુવાળા કર્મજક્ષેચરપંચેન્દ્રિય તિર્યચોથી ઉત્પન્ન નથી થતા.

શ્રી ગૌતમસ્વામી :-હે ભગવન્ ! યદિ સંખ્યાત વર્ષની આયુવાળા કર્મજ
 ક્ષેચર પંચેન્દ્રિય તિર્યચોથી ઉત્પન્ન થાય તો પર્યાપ્તકોથી ઉત્પન્ન થાય છે
 અગર અપર્યાપ્તકોથી ઉત્પન્ન થાય છે ?

આદ્ય-‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! પજ્જત્તર્ણહિતો ઉવવજ્જંતિ, નો અપજ્જત્તર્ણહિતો ઉવવજ્જંતિ’ પર્યાપ્તકેભ્યઃ સંઘયેયવર્ષાયુષ્કર્મવ્યુત્ક્રાન્તિક્કલેચરપણ્ણેન્દ્રિયતિરિય્ગ્યોનિકેભ્યો નૈરયિકા ઉપપદ્યન્તે, નો અપર્યાપ્તકેભ્યઃ સંઘયેયવર્ષાયુષ્કર્મવ્યુત્ક્રાન્તિક્કલેચરપણ્ણેન્દ્રિયતિરિય્ગ્યોનિકેભ્યો નૈરયિકા ઉપપદ્યન્તે, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-‘જહ મણુસ્મેહિતો ઉવવજ્જંતિ, કિં સમુચ્છિમમણુસ્સેહિતો ઉવવજ્જંતિ, ગમ્ભવકંતિયમણુસ્સેહિતો ઉવવજ્જંતિ?’ યદા મનુષ્યેભ્યો નૈરયિકા ઉપપદ્યન્તે તદા કિં સંમૂર્ચ્છિમમનુષ્યેભ્યો નૈરયિકા ઉપપદ્યન્તે, કિં વા ગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિકમનુષ્યેભ્યો નૈરયિકા ઉપપદ્યન્તે! મગવાન આદ્ય-ગોયમા ! “ હે ગૌતમ ! નો સંમુચ્છિમમણુસ્સેહિતો ઉવવજ્જંતિ, ગમ્ભવકંતિયમણુસ્સેહિતો ઉવવજ્જંતિ’ નો સંમૂર્ચ્છિમમનુષ્યેભ્યો નૈરયિકા ઉપપદ્યન્તે, અપિ તુ ગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિકમનુષ્યેભ્યો નૈરયિકા ઉપપદ્યન્તે, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-‘જહ ગમ્ભવકંતિયમણુસ્સેહિતો ઉવવજ્જંતિ યદા ગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિકમનુષ્યેભ્યો નૈરયિકા ઉપપદ્યન્તે તદા ‘કિં કમ્મભૂમિગમ્ભવકંતિયમણુસ્સેહિતો ઉવવજ્જંતિ, કિં

મગવાન્-હે ગૌતમ ! પર્યાપ્તક સંઘ્યાત વર્ષ કી આયુવાલે ગર્ભજ લેચર પંચેન્દ્રિયતિરિય્ગ્યો સે નારકોં કી ઉત્પત્તિ હોની હૈ, અપર્યાપ્તક સંઘ્યાત વર્ષ કી આયુવાલે ગર્ભજ લેચરપંચેન્દ્રિયતિરિય્ગ્યો સે નહીં હોતી ।

શ્રીગૌતમ-હે મગવાન્ ! યદિ મનુષ્યોં સે અર્થાત્ મનુષ્યભવ સે નારક ઉત્પન્ન હોતે હૈં તો કયા સંમૂર્ચ્છિમ મનુષ્યોં સે નારક ઉત્પન્ન હોતે હૈં અથવા ગર્ભજ મનુષ્યોં સે નારક ઉત્પન્ન હોતે હૈં ?

મગવાન્-હે ગૌતમ ! સંમૂર્ચ્છિમ મનુષ્યોં સે નારકોં કા ઉપપાત નહીં હોતા કિન્તુ ગર્ભજ મનુષ્યોં સે નારકોં કા ઉપપાત હોતા હૈ ।

શ્રીગૌતમ-અગર ગર્ભજમનુષ્યોં સે નારક ઉત્પન્ન હોતે હૈં તો કયા કર્મભૂમિ કે ગર્ભજ મનુષ્યોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં ? યા અકર્મભૂમિ કે

શ્રી ભગવાન્ :- હે ગૌતમ ! પર્યાપ્તક સંઘ્યાત વર્ષની આયુવાળા ગર્ભજ લેચર પંચેન્દ્રિય તિરિય્ગ્યોથી નારકોની ઉત્પત્તિ થાય છે, અપર્યાપ્તક સંઘ્યાત વર્ષની આયુવાળા ગર્ભજ લેચર પંચેન્દ્રિય તિરિય્ગ્યોથી નથી થતી.

શ્રી ગૌતમસ્વામી :- હે ભગવાન્ ! યદિ મનુષ્યોથી અર્થાત્ મનુષ્યભવથી નારક ઉત્પન્ન થાય છે તો સંમૂર્ચ્છિમ મનુષ્યોથી નારક ઉત્પન્ન થાય છે, અથવા ગર્ભજ મનુષ્યોથી નારક ઉત્પન્ન થાય છે ?

શ્રી ભગવાન્ :- હે ગૌતમ ! સંમૂર્ચ્છિમ મનુષ્યોથી નારકોનો ઉપપાત નથી થતો, કિન્તુ ગર્ભજ મનુષ્યોથી નારકોનો ઉપપાત થાય છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી :- હે ભગવાન્ ! અગર ગર્ભજ મનુષ્યોથી નારક ઉત્પન્ન થાય છે તો શું કર્મભૂમિના ગર્ભજ મનુષ્યોથી ઉત્પન્ન થાય છે અગર

कर्मभूमिगर्भव्युत्क्रान्तिकमनुष्येभ्यो नैरयिका उपपद्यन्ते ? किं वा—‘अकम्मभूमि-
गगवभवकंतियमणुस्सेहिंतो उववज्जंति’ अकर्मभूमिगर्भव्युत्क्रान्तिकमनुष्येभ्यो
नैरयिका उपपद्यन्ते ? किं वा ‘अंतरदीवजगवभवकंतियमणुस्सेहिंतो उववज्जंति ?
अन्तरद्वीपकगर्भव्युत्क्रान्तिकमनुष्येभ्यो नैरयिका उपपद्यन्ते ? भगवान् आह—
‘गोयमा ! हे गौतम ! ‘कम्मभूमिगगवभवकंतियमणुस्सेहिंतो उववज्जंति ‘कर्म-
भूमिगर्भव्युत्क्रान्तिकमनुष्येभ्यो नैरयिका उपपद्यन्ते, ‘नो अकम्मभूमिगगवभव-
कंतियमणुस्सेहिंतो उववज्जंति’ नो अकर्मभूमिगर्भव्युत्क्रान्तिकमनुष्येभ्यो
नैरयिका उपपद्यन्ते, ‘नो अंतरदीवजगवभवकंतियमणुस्सेहिंतो उववज्जंति’ नो
अन्तरद्वीपगर्भव्युत्क्रान्तिकमनुष्येभ्यो नैरयिका उत्पद्यन्ते, गौतमः पृच्छति ‘जइ
कम्मभूमिगगवभवकंतियमणुस्सेहिंतो उववज्जंति’ यदा कर्मभूमिगर्भव्युत्क्रान्ति-
कमनुष्येभ्यो नैरयिका उपपद्यन्ते तदा ‘किं संखेज्जवाआउएहिंतो उववज्जंति ?
किं संखेयवर्षायुष्केभ्यः कर्मभूमिगर्भव्युत्क्रान्तिकमनुष्यो नैरयिका उपपद्य-
न्ते ? किं वा ‘असंखेज्जवासाउएहिंतो उववज्जंति’ असंखेयवर्षायुष्केभ्यः कर्म-
भूमिगर्भव्युत्क्रान्तिकमनुष्येभ्यो नैरयिका उपपद्यन्ते ? भगवान् आह—‘गोयमा’

गर्भज मनुष्यों से उत्पन्न होते हैं ? अथवा अन्तरद्वीपों के गर्भज मनु-
ष्यों से उत्पन्न होते हैं ?

भगवान्—हे गौतम ! कर्मभूमि के गर्भज मनुष्यों से नारक उत्पन्न
होते हैं, अकर्मभूमि के गर्भज मनुष्यों से नारक उत्पन्न नहीं होते और
अन्तरद्वीपज गर्भज मनुष्यों से भी नारक उत्पन्न नहीं होते ।

श्रीगौतम—यदि कर्मभूमिज गर्भज मनुष्यों से उत्पन्न होते हैं तो
क्या संख्यात वर्ष की आयुवाले कर्मभूमिज गर्भज मनुष्यों से उत्पन्न
होते हैं अथवा असंख्यात वर्ष की आयुवाले कर्मभूमिज गर्भज मनु-
ष्यों से उत्पन्न होते हैं ?

अकर्मभूमिना गर्लज मनुष्येथी उत्पन्न थाय छे अथवा अन्तर द्वीपेना
गर्लज मनुष्येथी उत्पन्न थाय छे ?

श्री भगवान् :—हे गौतम ! कर्मभूमिना गर्लज मनुष्येथी नारक उत्पन्न
थाय छे, अकर्म भूमिना गर्लज मनुष्येथी नारक उत्पन्न थता नथी अने
अंतर द्वीपज गर्लज मनुष्येथी पणु नारक उत्पन्न थता नथी

श्री गौतमस्वामी .—यदि कर्म भूमिज गर्लज मनुष्येथी उत्पन्न थाय
छे तो शुं संख्यात वर्षनी आयुवाणा कर्मभूमिज गर्लज मनुष्येथी उत्पन्न
थाय छे अथवा असंख्यात वर्षनी आयुवाणा कर्मभूमिज गर्लज मनुष्येथी
उत्पन्न थाय छे ?

मिगर्भव्युत्क्रान्तिकमनुष्येभ्यो नैरयिका उपपद्यन्ते 'एवं' जहाओहिया उववाइया तहा रयणप्पभापुढविनेरइया वि उववाइएयव्वा' एवम् पूर्वोक्तरीत्या यथा औधिकाः उपपादितास्तथा रत्नप्रभापृथिवी नैरयिका अपि उपपादयितव्याः, गौतमः पृच्छति- 'सकरप्पभापुढविनेरइयाणं पुच्छा' शर्कराप्रभापृथिवी नैरयिकाः खलु केभ्य उपपद्यन्ते ? इति पृच्छा, भगवान् आह- 'गोयमा ! हे गौतम ! ' एते वि जहा ओहिया तहेवोवयाएयव्वा' एतेऽपि शर्कराप्रभापृथिवी नैरयिका यथा औधिकाः समुच्चय नैरयिका उपपादितास्तथैव उपपादयितव्याः, 'नवरं संमुच्छिमेहिंतो पडिसेहो कायव्वो' किन्तु नवरम्-पूर्वापेक्षया विशेषस्तु संमुच्छिमेभ्यो जीवेभ्यः शर्कराप्रभापृथिवी नैरयिकाणां मुपपातस्य प्रतिषेधः कर्तव्यः, गौतमः पृच्छति- बालुयप्पभापुढविनेरइयाणं भंते ! कओहिंतो उववज्जंति ?' हे भदन्त ! बालुकाप्रभापृथिवी नैरयिकाः

इसी प्रकार जैसे सामान्य नारकों का उपपात कहा है वैसा ही रत्नप्रभापृथ्वी के नारकों का उपपात समझ लेना चाहिए ।

श्रीगौतम-हे भगवन् ! शर्कराप्रभा पृथ्वी के नारक किन किन से उत्पन्न होते हैं ?

भगवान्-शर्कराप्रभा पृथ्वी के नारकों का उपपात भी सामान्य नारकों के समान समझना चाहिए, विशेष बात यह है कि संमूर्च्छिम जीवों से शर्कराप्रभा पृथ्वी के नारकों का निषेध करना चाहिए, तात्पर्य यह है कि संमूर्च्छिमतिर्यच और मनुष्य रत्नप्रभा पृथ्वी तक ही उत्पन्न हो सकता है, शर्कराप्रभा आदि में नहीं उत्पन्न होते ।

श्रीगौतम-हे भगवन् ! बालुकाप्रभा पृथ्वी के नारक किन से उत्पन्न होते हैं ?

એજ પ્રકારે જેવો સામાન્ય નારકોનો ઉપપાત કહ્યો છે તેવોજ રત્નપ્રભા પૃથ્વીના નારકોનો ઉપપાત સમજી લેવો જોઈએ.

શ્રી ગૌતમસ્વામી :-હે ભગવન્ ! શર્કરાપ્રભા પૃથ્વીના નારકો કોનાથી ઉત્પન્ન થાય છે ?

શ્રી ભગવાન્ :-હે ગૌતમ ! શર્કરાપ્રભા પૃથ્વીના નારકજીવોનો ઉપપાત પણ સામાન્ય નારકોના સમાન સમજવો જોઈએ. વિશેષ વાત એ છે કે સંમૂર્છિમ જીવોથી શર્કરાપ્રભા પૃથ્વીના નારકોનો નિષેધ કરવો જોઈએ, તાત્પર્ય એ છે કે સંમૂર્છિમ તિર્યચ રત્નપ્રભા પૃથ્વી સુધી જ ઉત્પન્ન થઈ શકે છે, શર્કરા પ્રભા આદિમાં ઉત્પન્ન નથી થતા.

શ્રી ગૌતમસ્વામી :-હે ભગવન્ ! બાલુકાપ્રભા પૃથ્વીના નારક જીવો કોનાથી ઉત્પન્ન થાય છે ?

खलु केभ्य उपपद्यन्ते ? भगवान् आह—‘ गोयमा ! हे गौतम ! ‘जहा सकरप्पभा-
पुढवि नैरइया’ यथा शर्कराप्रभापृथिवी नैरयिकाः उपपादितास्तथा वालुकाप्रभा-
पृथिवी नैरयिका अपि उपपादयितव्याः, किन्तु ‘नवरं भुजपरिसर्पेर्हितो पडिसेहो
कायव्वो’ नवरम्—पूर्वापेक्षया विशेषस्तु अत्र वालुकाप्रभापृथिवी नैरयिकाणामुपपा-
तस्य भुजपरिसर्पेभ्यः प्रतिषेधः कर्तव्यः, गौतमः पृच्छति—‘पंकप्पभापुढविनेरइयाणं
पुच्छा’ पङ्कप्रभापृथिवी नैरयिकाः खलु कुत उपपद्यन्ते ? इति पृच्छा, भगवान्
आह—‘गोयमा ! हे गौतम ! ‘ जहा वालुयप्पभापुढविनेरइया’ यथा वालुकाप्रभा-
पृथिवी नैरयिका उपपादितास्तथा पङ्कप्रभापृथिवी नैरयिका अपि उपपादयितव्याः
किन्तु—‘नवरं खदयरेर्हितो—पडिसेहो कायव्वो’ नवरम्—पूर्वापेक्षया विशेषस्तु—पङ्क-
प्रभापृथिवी नैरयिकाणामुत्पादस्य खेचरेभ्यः। प्रतिषेधः, कर्तव्यः गौतमः पृच्छति

भगवान्—हे गौतम ! जैसे शर्कराप्रभा पृथ्वी के नारकों का उपपात
कहा है, उसी प्रकार वालुकाप्रभा पृथ्वी के नारक का उपपात भी कह
लेना चाहिए, परन्तु विशेषता यह है कि भुजपरिसर्पों से उत्पन्न होने
का निषेध करना चाहिए, क्योंकि भुजपरिसर्प मर कर शर्कराप्रभा
पृथ्वी तक ही उत्पन्न हो सकते हैं, आगे नहीं ।

श्रीगौतम—हे भगवन् ! पंकप्रभा पृथ्वी के नारक किनसे उत्पन्न
होते हैं ?

भगवान्—हे गौतम ! पंकप्रभा पृथ्वी के नारकों का उपपात वालु-
काप्रभा पृथ्वी के समान समझना चाहिए, किन्तु पंकप्रभा पृथ्वी में
खेचरों के उपपात का निषेध समझना चाहिए, क्योंकि खेचर वालुका
प्रभा पृथ्वी के आगे उत्पन्न नहीं होते ।

श्री ભગવાન્ :—હે ગૌતમ ! જેવો શર્કરાપ્રભા પૃથ્વીના નારકોનો ઉપપાત
કહ્યો છે, તેજ પ્રકારે વાલુકાપ્રભા પૃથ્વીના નારકોનો ઉપપાત પણ કહેવો
જોઈએ. પરન્તુ વિશેષતા એ છે કે ભુજપરિસર્પોથી ઉત્પન્ન થવાનો નિષેધ
કરવો જોઈએ, કેમકે ભુજપરિસર્પ મરીને શર્કરાપ્રભા પૃથ્વી સુધી ઉત્પન્ન
થઈ શકે છે, આગળ નહીં.

શ્રી ગૌતમસ્વામી :—હે ભગવન્ ! પંકપ્રભા પૃથ્વીના નારક છવો કોનાથી
ઉત્પન્ન થાય છે ?

શ્રી ભગવાન્ :—હે ગૌતમ ! પંકપ્રભા પૃથ્વીના નારકોનો ઉપપાત વાલુકા
પ્રભા પૃથ્વીના સમાન સમજવો જોઈએ, પરંતુ પંકપ્રભા પૃથ્વીમાં ખેચરોના
ઉપપાતનો નિષેધ સમજવો જોઈએ, કેમકે ખેચર વાલુકાપ્રભા પૃથ્વીની આગળ
ઉત્પન્ન નથી થતા.

‘ધૂમપ્રમાપુઠવિનેરહ્યાણં પુચ્છા’ ધૂમપ્રમાપૃથિવી નૈરયિકાઃ સ્વલુ કેભ્ય ઉપપદ્યન્તે ?
 इति पृच्छा, भगवान् आह—गोयमा ! हे गौतम ! ‘जहा पंकप्रभापुठविनेरह्या’
 यथा पङ्कप्रभापृथिवी नैरयिका उपपादितास्तथा धूमप्रभापृथिवी नैरयिका अपि
 उपपादयितव्याः, किन्तु ‘नवरं चउप्पएहिंतो वि पडिसेहो कायव्वो’ नवरं पूर्वा-
 पेक्षया विशेषस्तु—धूमप्रभापृथिवी नैरयिकाणामुत्पादस्य चतुष्पदेभ्योऽपि प्रतिषेधः
 कर्तव्यः । गौतमः पृच्छति ‘तमापुठविनेरह्याणं भंते ! कओहिंतो उववज्जंति’ हे
 भदन्त ! तमापृथिवी नैरयिकाः स्वलु કેભ્યઃ ઉપપદ્યન્તે’ ભગવાન્ આહ—ગોયમા !
 हे गौतम ! ‘जहा धूमप्रभापुठविनेरह्या’ यथा धूमप्रभापृथिवी नैरयिका उपपादिता-
 स्तथा तमापृथिवी नैरयिका अपि उत्पादयितव्याः, ‘किन्तु’— नवरं स्थलचरेहिंतो
 वि पडिसेहो कायव्वो’ नवरं’ पूर्वापेक्षया विशेषस्तु स्थलचरेभ्योऽपि तमापृथिवी

શ્રીગૌતમ—હે ભગવન્ ! ધૂમપ્રમા પૃથ્વી કે નારક કિનસે ઉત્પન્ન
 होते हैं ?

ભગવાન્—હે ગૌતમ ! જૈસે પંકપ્રમા પૃથ્વી કે નારકોં કા ઉપપાત
 कहा है, वैसा ही धूमप्रभा पृथ्वी के नारकों का उपपात कह लेना
 चाहिए, विशेष बात यह है कि धूमप्रभा पृथ्वी में चतुष्पदों के उप-
 पात का निषेध करना चाहिए ।

શ્રીગૌતમ—હે ભગવન્ ! તમાપૃથ્વી કે નારક કિનસે ઉત્પન્ન હોતે હૈં ?

ભગવાન્—હે ગૌતમ ! જૈસે ધૂમપ્રમા પૃથ્વી કે નારકોં કા ઉપપાત
 कहा है, वैसा ही तमःप्रभा पृथ्वी के नारकों के भी उपपात कहना
 चाहिए, किन्तु विशेषता यह है कि तमःप्रभा पृथ्वी में स्थलचर तिर्यचों
 के उपपात का निषेध करना चाहिए । उसका अभिलाप अर्थात् शब्दों

શ્રી ગૌતમસ્વામી :—હે ભગવન્ ! ધૂમપ્રમા પૃથ્વીના નારકો કોનાથી
 ઉત્પન્ન થાય છે ?

શ્રી ભગવાન્ :—હે ગૌતમ ! જેવો પંકપ્રમા પૃથ્વીના નારકોનો ઉપપાત
 કહ્યો છે, તેવોજ ધૂમપ્રમા પ્રથ્વીના નારકોનો ઉપપાત કહેવો જોઈએ. વિશેષ
 વાત એ છે કે ધૂમપ્રમા પૃથ્વીમાં ચતુષ્પદોના ઉપપાતનો નિષેધ કરવો જોઈએ.

શ્રી ગૌતમસ્વામી :—હે ભગવન્ ! તમઃપ્રમા પૃથ્વીના નારક કોનાથી
 ઉત્પન્ન થાય છે ?

શ્રી ભગવાન્ :—હે ગૌતમ ! જેવો ધૂમપ્રમા પૃથ્વીના નારકોનો ઉપપાત
 કહ્યો છે, તેવો જ તમઃપ્રમા પૃથ્વીના નારકોનો પણ ઉપપાત કહેવો જોઈએ,
 પણ વિશેષતા એ છે કે તમઃપ્રમા પૃથ્વીમાં સ્થલચર તિર્યચોના ઉપપાતનો
 નિષેધ કરવો જોઈએ. તેનો અભિલાપ અર્થાત્ શબ્દોનો પ્રયોગ આ રીતે છે

નૈરયિકાણામુત્પાદસ્ય પ્રતિષેધઃ કર્તવ્યઃ, 'इमेणं अभिलावेणं' अनेन-पूर्वोक्तक्रमेण, अभिलापेत-आला पेन-जड़-पंचिन्द्रियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति' यदा पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्यः तमापृथिवी नैरयिका उपपद्यन्ते, तदा-किं जलयरपंचिन्द्रिएहिंतो उववज्जंति' किं जलचरपञ्चेन्द्रियेभ्य तमापृथिवी नैरयिका उपपद्यन्ते? किं वा 'थलयरपंचिन्द्रिएहिंतो उववज्जंति' स्थलचरपञ्चेन्द्रियेभ्य उपपद्यन्ते? किं वा, 'खहयरपंचिन्द्रिएहिंतो उववज्जंति' खेचरपञ्चेन्द्रियेभ्य तमाः पृथिवी नैरयिका उपपद्यन्ते? इति प्रश्नाशयः, भगवान् आह-गोयमा ! हे गौतम ! 'जलयरपंचिन्द्रिएहिंतो उववज्जंति, नो थलयरेहिंतो, नो खहयरहिंतो उववज्जंति' पूर्वोक्तास्तमापृथिवी नैरयिकाः जलचरपञ्चेन्द्रियेभ्य उपपद्यन्ते, नो स्थलचरपञ्चेन्द्रियेभ्य उपपद्यन्ते, नो वा खेचरपञ्चेन्द्रियेभ्य उपपद्यन्ते, गौतमः पृच्छति-'जड़ मणुस्सेहिंतो उववज्जंति' यदा मनुष्येभ्यस्तमापृथिवी नैरयिका उपपद्यन्ते तदा 'किं कम्मभूमिएहिंतो उववज्जंति'? किं कर्मभूमिगेभ्यो मनुष्येभ्यस्तमापृथिवी नैरयिका उपपद्यन्ते? किं वा 'अकम्मभूमिएहिंतो उववज्जंति' अकर्मभूमिगेभ्यो मनुष्येभ्यस्तमापृथिवी नैरयिका उपपद्यन्ते? किं वा 'अंतरदीवएहिंतो उववज्जंति? अन्तरद्वीपकेभ्योमनुष्येभ्य उपपद्यन्ते? भगवान् आह-' गोयमा ! हे गौतम ! कम्म-

का प्रयोग इस प्रकार है-

यदि तमापृथ्वी के नारक पंचेन्द्रिय तिर्यचों से उत्पन्न होते हैं तो क्या जलचर पंचेन्द्रियतिर्यचों से उत्पन्न होते हैं अथवा खेचर पंचेन्द्रिय तिर्यचों से उत्पन्न होते हैं ?

भगवान्-हे गौतम ! जलचर पंचेन्द्रिय तिर्यचों से उत्पन्न होते हैं, स्थलचर और खेचर पंचेन्द्रिय तिर्यचों से नहीं उत्पन्न होते ।

गौतम-भगवन् ! यदि मनुष्यों से तमा पृथ्वी के नारकों का उपात्त होता है तो क्या कर्म भूमिज मनुष्यों से होता है, अकर्मभूमिज मनुष्यों से होता है अथवा अन्तर द्वीपज मनुष्यों से होता है ?

यदि तमा પૃથ્વીના નારક પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોથી ઉત્પન્ન થાય છે તો શું જલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોથી ઉત્પન્ન થાય છે અગર સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોથી ઉત્પન્ન થાય છે અથવા ખેચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોથી ઉત્પન્ન થાય છે ?

શ્રી ભગવાન્ :-હે ગૌતમ ! જલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોથી ઉત્પન્ન થાય છે, સ્થલચર અને ખેચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોથી નથી ઉત્પન્ન થતાં

શ્રી ગૌતમસ્વામી :-હે ભગવન્ ! યદિ મનુષ્યોથી તમા પૃથ્વીના નારકોના ઉપપાત્ત થાય છે તો શું કર્મભૂમિ જ મનુષ્યોથી થાય છે અકર્મભૂમિ જ મનુષ્યોથી થાય છે અથવા અંતર દ્વીપજ મનુષ્યોથી થાય છે ?

ભૂમિર્દિતો ઉવવજ્જંતિ' કર્મભૂમિગેભ્યો મનુષ્યેભ્ય સ્તમાપૃથિવીનૈરયિકા ઉપપદ્યન્તે 'નો અકર્મભૂમિર્દિતો ઉવવજ્જંતિ' નો અકર્મભૂમિગેભ્યો મનુષ્યેભ્યસ્તમાપૃથિવી નૈરયિકા ઉપપદ્યન્તે 'નો અંતરદીવર્દિતો ઉવવજ્જંતિ' નો વા અન્તરદ્વીપગેભ્યો મનુષ્યેભ્યસ્તમાપૃથિવી નૈરયિકા ઉપપદ્યન્તે, ગૌતમઃ પૃછતિ—'જઙ્ઘ કર્મભૂમિર્દિતો ઉવવજ્જંતિ' યદા કર્મભૂમિગેભ્યો મનુષ્યેભ્યસ્તમાપૃથિવી નૈરયિકા ઉપપદ્યન્તે તદા કિં 'સંખેજ્જવાસાઉર્દિતો ઉવવજ્જંતિ' ? કિં સંખ્યેયવર્ષાયુષ્કેભ્યો મનુષ્યેભ્ય ઉપપદ્યન્તે ? કિં 'વા અસંખેજ્જવાસાઉર્દિતો ઉવવજ્જંતિ?' અસંખ્યેયવર્ષાયુષ્કેભ્યો મનુષ્યેભ્ય ઉપપદ્યન્તે ? ભગવાન્ આહ—'ગૌતમ ! હે ગૌતમ ! 'સંખેજ્જવાસાઉર્દિતો ઉવવજ્જંતિ' સંખ્યેયવર્ષાયુષ્કેભ્યો મનુષ્યેભ્યસ્તમાપૃથિવી નૈરયિકા ઉપપદ્યન્તે, 'નો અસંખેજ્જવાસાઉર્દિતો ઉવવજ્જંતિ' નો અસંખ્યેયવર્ષાયુષ્કેભ્યો મનુષ્યેભ્યસ્તમાપૃથિવી નૈરયિકા ઉપપદ્યન્તે, ગૌતમઃ પૃછતિ—જઙ્ઘ સંખેજ્જવાસાઉર્દિતો ઉવવજ્જંતિ, યદા સંખ્યેયવર્ષાયુષ્કેભ્યો મનુષ્યેભ્યસ્તમાપૃથિવી નૈરયિકા ઉપપદ્યન્તે તદા કિં

ભગવન્—હે ગૌતમ ! કર્મભૂમિજ મનુષ્યોં સે તમાપૃથ્વી કે નારકોં કા ઉપપાત હોતા હૈ, અકર્મભૂમિજ મનુષ્યોં સે નહીં હોતા ઓર ન અન્તરદ્વીપજ મનુષ્યોં સે હી હોતા હૈ ।

ગૌતમ—ભગવન્ ! યદિ કર્મભૂમિજોં સે ઉપપાત હોતા હૈ તો કયા સંખ્યાત વર્ષ કી આયુ વાલે મનુષ્યોં સે હોતા હૈ અથવા અસંખ્યાત વર્ષ કી આયુ વાલે મનુષ્યોં સે હોતા હૈ ?

ભગવાન્—હે ગૌતમ ! સંખ્યાત વર્ષ કી આયુ વાલે મનુષ્યોં સે તમા પૃથ્વી કે નારકોં કા ઉપપાત હોતા હૈ, પરન્તુ અસંખ્યાત વર્ષ કી આયુ વાલે મનુષ્યોં સે તમા પૃથ્વી કે નારકોં કા ઉપપાત નહીં હોતા ।

ગૌતમ—હે ભગવન્ ! યદિ સંખ્યાત વર્ષ કી આયુ વાલે મનુષ્યોં સે

શ્રી ભગવાન્ :—હે ગૌતમ ! કર્મભૂમિજ મનુષ્યોથી તમા પૃથ્વીના નારકોનો ઉપપાત થાય છે, અકર્મભૂમિજ મનુષ્યોથી નથી થતો અને અંતર દ્વીપ જ મનુષ્યોથી પણ થતો નથી

શ્રી ગૌતમસ્વામી :—હે ભગવન્ ! યદિ કર્મભૂમિજોથી ઉત્પન્ન થાય છે તો શું સંખ્યાત વર્ષની આયુવાળા મનુષ્યોથી ઉત્પન્ન થાય છે અથવા અસંખ્યાત વર્ષની આયુવાળા મનુષ્યોથી થાય છે ?

શ્રી ભગવાન્ : હે ગૌતમ ! સંખ્યાત વર્ષની આયુવાળા મનુષ્યોથી તમા પૃથ્વીના નારકોનો ઉપપાત થાય છે, પરન્તુ અસંખ્યાત વર્ષની આયુવાળા મનુષ્યોથી તમાપૃથ્વીના નારકોનો ઉપપાત નથી થતો

‘પજ્જત્તર્હિતો ઉવવજ્જંતિ, અપજ્જત્તર્હિતો ઉવવજ્જંતિ?’ કિં પર્યાપ્તકેભ્યઃ સંખ્યે-
યવર્ષાયુષ્કેભ્યો મનુષ્યેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, કિં વા અપર્યાપ્તકેભ્યઃ સંખ્યેયવર્ષાયુષ્કેભ્ય
ઉપપદ્યન્તે ? મગવાન્ આહ—‘ગોયમા !’ હે ગૌતમ ! ‘પજ્જત્તર્હિતો ઉવવજ્જંતિ,
નો અપજ્જત્તર્હિતો ઉવવજ્જંતિ’ પર્યાપ્તકેભ્યઃ સંખ્યેયવર્ષાયુષ્કેભ્યો મનુષ્યેભ્યસ્તમા-
પૃથિવી નૈરયિકા ઉપપદ્યન્તે નો અપર્યાપ્તકેભ્યઃ સંખ્યેયવર્ષાયુષ્કેભ્યો મનુષ્યેભ્યસ્ત-
માપૃથિવી નૈરયિકા ઉપપદ્યન્તે, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—‘જ્ઞ પજ્જત્તગસંખેજ્જવાસાઉ-
કમ્મભૂમિર્હિતો ઉવવજ્જંતિ’ યદા પર્યાપ્તકસંખ્યેયવર્ષાયુષ્કર્મભૂમિગેભ્યો મનુ-
ષ્યેભ્યો તમાપૃથિવી નૈરયિકા ઉપપદ્યન્તે તદા—કિં ઇત્થિર્હિતો ઉવવજ્જંતિ’ કિં
સ્ત્રીભ્ય ઉપપદ્યન્તે, કિં વા ‘પુરિસેર્હિતો ઉવવજ્જંતિ’ પુરુષેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, કિં
વા ‘નપુંસર્હિતો ઉવવજ્જંતિ’ નપુંસકેભ્ય ઉપપદ્યન્તે ? મગવાન્ આહ—‘ગોયમા !
હે ગૌતમ ! ‘ઇત્થીર્હિતો ઉવવજ્જંતિ, પુરિસેર્હિતો ઉવવજ્જંતિ, નપુંસર્હિતો વિ
ઉવવજ્જંતિ’ સ્ત્રીભ્યો માનુષીભ્યસ્તમાપૃથિવી નૈરયિકા ઉપપદ્યન્તે, પુરુષેભ્ય ઉપપ-

તમા પૃથ્વી કે નારકોં કી ઉત્પત્તિ હોતી હૈ તો કયા પર્યાપ્તક સંખ્યાત
વર્ષ કી આયુ વાલે મનુષ્યોં સે હોતી હૈ અથવા અપર્યાપ્તક સંખ્યાત-
વર્ષ કી આયુ વાલે મનુષ્યોં સે તમા પૃથ્વી કે નારકોં કી ઉત્પત્તિ
હોતી હૈ ?

મગવાન્—હે ગૌતમ ! પર્યાપ્તકોં સે ઉત્પત્તિ હોતી હૈ, અપર્યાપ્તકોં
સે નહીં હોતી ।

ગૌતમ—હે મગવન્ ! યદિ પર્યાપ્તક સંખ્યાત વર્ષ કી આયુ વાલે
કર્મભૂમિજ મનુષ્યોં સે તમા પૃથ્વી કે નારકોં કી ઉત્પત્તિ હોતી હૈ તો
કયા સ્ત્રિયોં સે ઉત્પત્તિ હોતી હૈ, પુરુષોં સે ઉત્પત્તિ હોતી હૈ અથવા
નપુંસકોં સે ઉત્પત્તિ હોતી હૈ ?

શ્રી ગૌતમસ્વામી · હે ભગવન્ ! યદિ સંખ્યાત વર્ષની આયુવાળા મનુ-
ષ્યોથી તમા પૃથ્વીના નારકોની ઉત્પત્તિ થાય છે તો શું પર્યાપ્તક સંખ્યાત
વર્ષની આયુવાળા મનુષ્યોથી થાય છે અથવા અપર્યાપ્ત સંખ્યાત વર્ષની
આયુવાળા મનુષ્યોથી તમા પૃથ્વીના નારકોની ઉત્પત્તિ થાય છે.

શ્રી ભગવાન્ હે ગૌતમ ! પર્યાપ્તકોથી ઉત્પત્તિ થાય છે, અપર્યાપ્તકોથી
ઉત્પત્તિ નથી થતી.

શ્રી ગૌતમસ્વામી : હે ભગવન્ ! યદિ પર્યાપ્તક સંખ્યાત વર્ષની આયુ-
વાળા કર્મભૂમિજ મનુષ્યોથી તમા પૃથ્વીના નારકોની ઉત્પત્તિ થાય છે તો શું
સ્ત્રીઓથી ઉત્પત્તિ થાય છે, પુરુષોથી ઉત્પત્તિ થાય છે, અથવા નપુંસકોથી
ઉત્પત્તિ થાય છે ?

घन्ते, नपुंसकेभ्योऽपि-नपुंसकजीवो अपि तमापृथिवी नैरयिकत्वेन उपपद्यन्ते-
उत्पद्यन्ते इति भावः, गौतमः पृच्छति-‘अहेसत्तमापुढवि नेरइयाणं भंते ! कओ-
हिंतो उववज्जंति ?’ हे भदन्त ! अधः सप्तमपृथिवी नैरयिकाः खलु केभ्य उत्प-
द्यन्ते ? भगवान् आह-‘गोयमा ! हे गौतम ! ‘एवंचेव’ एवञ्चैव-पूर्वोक्ततमापृथिवी
नैरयिकवदेव अधःसप्तमपृथिवी नैरयिका अपि उपपादयितव्याः किन्तु नवरं
‘इत्थीहिंतो पडिसेहो कायव्वो’ नवरम्-पूर्वापेक्षया विशेषस्तु अधःसप्तमपृथिवी
नैरयिकाणामुत्पादस्य स्त्रीभ्यः प्रतिषेधः कर्तव्यः, अथोपर्युक्तानाम् संग्रहगाथाद्वय-
माह-अस्सन्नी खलु पढमं दोच्चंपि सरिसिवा तइयपक्खी सीहा जंति चउत्तिथ

भगवान्-हे गौतम ! स्त्रियों से भी उत्पत्ति होती है, पुरुषों से भी
उत्पत्ति होती है और नपुंसकों से भी होती है । अर्थात् स्त्री, पुरुष
और नपुंसक लिंग वाले मनुष्य मर कर तमा पृथ्वी के नारक के
पर्याय में उत्पन्न हो सकते हैं ।

गौतम-हे भगवन् ! सातवीं पृथ्वी के नारक कहां से उत्पन्न होते हैं ?

भगवान्-गौतम ! इसी प्रकार अर्थात् तमा पृथ्वी के नारकों के
समान ही समझना चाहिए, विशेषता इतनी ही है कि स्त्रियों से
निषेध करना चाहिए, अर्थात् स्त्री सातवीं नरकभूमि में उत्पन्न
नहीं होती ।

ऊपर कहे हुए विषय का संग्रह करने वाली दो गाथाएं कहते हैं-
असंज्ञी जीव मर कर यदि नरक में उत्पन्न हों तो पहली पृथ्वी में ही
उत्पन्न होते हैं । सरीसृप अर्थात् रेंग कर चलने वाले प्राणी यदि

श्री भगवान् : हे गौतम ! स्त्रियोथी पणु उत्पत्ति थाय छे, पुइपोथी
पणु उत्पत्ति थाय छे अने नपुंसकोथी पणु थाय छे अर्थात् स्त्री, पुंश्च अने
नपुंसकलिंग वाणा मनुष्य मरीने तमा पृथ्वीना नारकना पर्यायमा उत्पन्न
थय शके छे.

श्री गौतमस्वामी :-हे भगवन् ! सातमी पृथ्वीना नारक कथांथी उत्पन्न
थाय छे ?

श्री भगवान् :-हे गौतम ! ओण प्रकारे अर्थात् तमा पृथ्वीना नारकोनी
जेमण समण लेवा जेधये, विशेषता ये छे के स्त्रियोथी निषेध करवे जेधये
अर्थात् स्त्री सातमी नारक भूमिमां उत्पन्न नथी थती.

ऊपर कहेले विषयने संग्रह करवावाणी जे गाथाओ कहे छे—

असंज्ञी जव मरीने जे नरकमां उत्पन्न थाय तो पहिली पृथ्वीमां ज
उत्पन्न थाय छे. सरीसृप अर्थात् पेटधसीने आलानारा प्राणी जे नरकमां उत्पन्न

‘પજ્જત્તર્હિતો ઉવ્વજ્જંતિ, અપજ્જત્તર્હિતો ઉવ્વજ્જંતિ?’ કિં પર્યાપ્તકેભ્યઃ સંખ્યે-
યવર્પાયુષ્કેભ્યો મનુષ્યેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, કિં વા અપર્યાપ્તકેભ્યઃ સંખ્યેયવર્પાયુષ્કેભ્ય
ઉપપદ્યન્તે ? ભગવાન્ આહ—‘ગોયમા !’ હે ગૌતમ ! ‘પજ્જત્તર્હિતો ઉવ્વજ્જંતિ,
નો અપજ્જત્તર્હિતો ઉવ્વજ્જંતિ’ પર્યાપ્તકેભ્યઃ સંખ્યેયવર્પાયુષ્કેભ્યો મનુષ્યેભ્યસ્તમા-
પૃથિવી નૈરયિકા ઉપપદ્યન્તે નો અપર્યાપ્તકેભ્યઃ સંખ્યેયવર્પાયુષ્કેભ્યો મનુષ્યેભ્યસ્ત-
માપૃથિવી નૈરયિકા ઉપપદ્યન્તે, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—‘જડ્ પજ્જત્તગસંસ્થેજ્જવાસાડય-
કમ્મભૂમિર્હિતો ઉવ્વજ્જંતિ’ યદા પર્યાપ્તકસંખ્યેયવર્પાયુષ્કર્મભૂમિગેભ્યો મનુ-
ષ્યેભ્યો તમાપૃથિવી નૈરયિકા ઉપપદ્યન્તે તદા—કિં ક્વિત્થિર્હિતો ઉવ્વજ્જંતિ’ કિં
સ્ત્રીભ્ય ઉપપદ્યન્તે, કિં વા ‘પુરિસેર્હિતો ઉવ્વજ્જંતિ’ પુરુષેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, કિં
વા ‘નપુંસર્હિતો ઉવ્વજ્જંતિ’ નપુંસકેભ્ય ઉપપદ્યન્તે ? ભગવાન્ આહ—‘ગોયમા !
હે ગૌતમ ! ‘કુટ્થીર્હિતો ઉવ્વજ્જંતિ, પુરિસેર્હિતો ઉવ્વજ્જંતિ, નપુંસર્હિતો વિ
ઉવ્વજ્જંતિ’ સ્ત્રીભ્યો માનુષીભ્યસ્તમાપૃથિવી નૈરયિકા ઉપપદ્યન્તે, પુરુષેભ્ય ઉપપ-

તમા પૃથ્વી કે નારકોં કી ઉત્પત્તિ હોતી હૈ તો કયા પર્યાપ્તક સંખ્યાત
વર્ષ કી આયુ વાલે મનુષ્યોં સે હોતી હૈ અથવા અપર્યાપ્તક સંખ્યાત-
વર્ષ કી આયુ વાલે મનુષ્યોં સે તમા પૃથ્વી કે નારકોં કી ઉત્પત્તિ
હોતી હૈ ?

ભગવાન્—હે ગૌતમ ! પર્યાપ્તકોં સે ઉત્પત્તિ હોતી હૈ, અપર્યાપ્તકોં
સે નહીં હોતી ।

ગૌતમ—હે ભગવન્ ! યદિ પર્યાપ્તક સંખ્યાત વર્ષ કી આયુ વાલે
કર્મભૂમિજ મનુષ્યોં સે તમા પૃથ્વી કે નારકોં કી ઉત્પત્તિ હોતી હૈ તો
કયા સ્ત્રિયોં સે ઉત્પત્તિ હોતી હૈ, પુરુષોં સે ઉત્પત્તિ હોતી હૈ અથવા
નપુંસકોં સે ઉત્પત્તિ હોતી હૈ ?

શ્રી ગૌતમસ્વામી : હે ભગવન્ ! યદિ સંખ્યાત વર્ષની આયુવાળા મનુ-
ષ્યોથી તમા પૃથ્વીના નારકોની ઉત્પત્તિ થાય છે તો શું પર્યાપ્તક સંખ્યાત
વર્ષની આયુવાળા મનુષ્યોથી થાય છે અથવા અપર્યાપ્ત સંખ્યાત વર્ષની
આયુવાળા મનુષ્યોથી તમા પૃથ્વીના નારકોની ઉત્પત્તિ થાય છે.

શ્રી ભગવાન્ . હે ગૌતમ ! પર્યાપ્તકોથી ઉત્પત્તિ થાય છે, અપર્યાપ્તકોથી
ઉત્પત્તિ નથી થતી.

શ્રી ગૌતમસ્વામી : હે ભગવન્ ! યદિ પર્યાપ્તક સંખ્યાત વર્ષની આયુ-
વાળા કર્મભૂમિજ મનુષ્યોથી તમા પૃથ્વીના નારકોની ઉત્પત્તિ થાય છે તો શું
સ્ત્રીઓથી ઉત્પત્તિ થાય છે, પુરુષોથી ઉત્પત્તિ થાય છે, અથવા નપુંસકોથી
ઉત્પત્તિ થાય છે ?

ઘન્ટે, નપુંસકેભ્યોઽપિ-નપુંસકજીવો અપિ તમાપૃથિવી નૈરયિકત્વેન ઉપપદ્યન્તે-
ઉત્પદ્યન્તે इति भावः, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-‘અહેસત્તમાપુઢવિ નેરઙ્યાણં મંતે ! કઓ-
હિંતો ઉવવજ્જંતિ ?’ હે મદન્ત ! અઘઃ સપ્તમપૃથિવી નૈરયિકાઃ યલુ કેભ્ય ઉત્પ-
દ્યન્તે ? મગવાન્ આહ-‘ગોયમા ! હે ગૌતમ ! ‘એવંચેવ’ એવઞ્ચૈવ-પૂર્વોક્તતમાપૃથિવી
નૈરયિકવદેવ અઘઃસપ્તમપૃથિવી નૈરયિકા અપિ ઉપપાદયિતવ્યાઃ કિન્તુ નવરં
‘ઇત્થીહિંતો પઢિસેહો કાયવ્વો’ નવરમ્-પૂર્વાપેક્ષયા વિશેષસ્તુ અઘઃસપ્તમપૃથિવી
નૈરયિકાણામુત્પાદસ્ય સ્ત્રીભ્યઃ પ્રતિષેધઃ કર્તવ્યઃ, અથોપર્યુક્તાનામ્ સંગ્રહગાથાદ્ર્ય-
માહ-અસ્સન્ની યલુ પઢમં દોચ્ચંપિ સરિસિવા તઙ્યપક્કસી સીહા જંતિ ચઉત્થિ

મગવાન્-હે ગૌતમ ! સ્ત્રિયોં સે મી ઉત્પત્તિ હોતી હૈ, પુરુષોં સે મી
ઉત્પત્તિ હોતી હૈ ઓર નપુંસકોં સે મી હોતી હૈ । અર્થાત્ સ્ત્રી, પુરુષ
ઓર નપુંસક લિંગ વાલે મનુષ્ય મર કર તમા પૃથ્વી કે નારક કે
પર્યાય મેં ઉત્પન્ન હો સકતે હૈં ।

ગૌતમ-હે મગવન્ ! સાતવીં પૃથ્વી કે નારક કહાં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં ?

મગવાન્-ગૌતમ ! ઇસી પ્રકાર અર્થાત્ તમા પૃથ્વી કે નારકોં કે
સમાન હી સમજના ચાહિયે, વિશેષતા હતની હી હૈ કિ સ્ત્રિયોં સે
નિષેધ કરના ચાહિયે, અર્થાત્ સ્ત્રી સાતવીં નરકભૂમિ મેં ઉત્પન્ન
નહીં હોતી ।

ઉપર કહે હુયે વિષય કા સંગ્રહ કરને વાલી દો ગાથાં કહતે હૈં-
અસંજી જીવ મર કર યદિ નરક મેં ઉત્પન્ન હોં તો પહલી પૃથ્વી મેં હી
ઉત્પન્ન હોતે હૈં । સરીસૂપ અર્થાત્ રેંગ કર ચલને વાલે પ્રાણી યદિ

શ્રી ભગવાન્ : હે ગૌતમ ! સ્ત્રિયોથી પણ ઉત્પત્તિ થાય છે, પુરુષોથી
પણ ઉત્પત્તિ થાય છે અને નપુંસકોથી પણ થાય છે અર્થાત્ સ્ત્રી, પુરુષ અને
નપુંસકલિંગ વાળા મનુષ્ય મરીને તમા પૃથ્વીના નારકના પર્યાયમા ઉત્પન્ન
થઇ શકે છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી :-હે ભગવન્ ! સાતમી પૃથ્વીના નારક ક્યાંથી ઉત્પન્ન
થાય છે ?

શ્રી ભગવાન્ :-હે ગૌતમ ! એજ પ્રકારે અર્થાત્ તમા પૃથ્વીના નારકોની
જેમજ સમજ લેવા જોઇએ, વિશેષતા એ છે કે સ્ત્રિયોથી નિષેધ કરવો જોઇએ
અર્થાત્ સ્ત્રી સાતમી નારક ભૂમિમાં ઉત્પન્ન નથી થતી.

ઉપર કહેલ વિષયને સંગ્રહ કરવાવાળી એ ગાથાઓ કહે છે—

અસંજી જીવ મરીને જો નરકમાં ઉત્પન્ન થાય તો પહેલી પૃથ્વીમાં જ
ઉત્પન્ન થાય છે. સરીસૂપ અર્થાત્ પેટધમીને ચાલાનારા પ્રાણી જો નરકમાં ઉત્પન્ન

उरगा पुण पंचमीं पुढविं ॥१॥ छट्ठिं च इत्थियाओ-मच्छा मणुया य सत्तमिं पुढविं ।
 एसो परमोवाओ वोद्धव्यो नरगपुढवीणं ॥२॥ असंज्ञिनः खलु प्रथमां द्वितीयामपि
 सरीसृपाः तृतीया पक्षिणः । मित्राः यान्ति चतुर्थीम् उरगाः पुनः पञ्चमीं
 पृथिवीम् ॥ १ ॥ षष्ठीञ्च स्त्रियः मत्स्या मनुष्याश्च सप्तमीं पृथिवीम् अत्रेदं बोध्यम्
 समुच्चयनरकोपपातप्ररूपणे रत्नप्रभापृथिवी नरकोपपातप्ररूपणे च देवनैरयिक
 पृथिवीकायिकादिपञ्चक रूपैकेन्द्रियविकलेन्द्रियत्रयेभ्यः एवम् असंख्येयवर्षीयुष्क
 चतुष्पदखेत्रेभ्यः शेषेभ्योऽपि अण्व्याप्तकपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्यः तथा मनुष्ये-

નરક મેં ઉત્પન્ન હોં તો દૂસરે નરક તક હી ઉત્પન્ન હો સકતે હેં ।
 પક્ષી તીસરે નરક તક હી ઉત્પન્ન હો સકતે હેં । સિંહ ચૌથી નરક
 ભૂમિ તક હી ઉત્પન્ન હો સકતે હેં । ઊરગ પાંચવીં પૃથ્વીં તક, સ્ત્રિયાં
 છઠી પૃથ્વી તક ઔર મત્સ્ય તથા મનુષ્ય સાતવીં પૃથ્વી તક ઉત્પન્ન
 હોતે હેં । યહ સાતોં પૃથ્વિયોં કા ઉત્કૃષ્ટ ઉપપાત કહાગયા હૈ, અર્થાત્
 યહાં જિન-જિન જીવોં કા જિસ-જિસ ભૂમિ તક ઉપપાત વતલાયા
 ગયા હૈ, વહ ઉત્કૃષ્ટ હૈ-વે જીવ ઉસસે આગે ઉત્પન્ન નહીં હો સકતે,
 પરન્તુ પહેલે કી કિસીં મી ભૂમિ મેં ઉત્પન્ન હો સકતે હેં । જૈસે મનુષ્ય
 ઔર મત્સ્ય કી ઉત્પત્તિ સાતવીં ભૂમિ તક કહી ગઈ હૈ પર ઉસસે પહેલે
 કી છઠી, પાંચવીં યાવત્ પહેલી નરકભૂમિ મેં મી ઉત્પત્તિ
 હો સકતી હૈ ।

यहां यह समझ लेना चाहिए-सामान्य नारकों के तथा रत्नप्रभा
 पृथिवी के नारकों के उपपात में देवों, नारकों, पांच पृथ्वी कायिक आदि

થાય તો બીજા નરક સુધીમા જ ઉત્પન્ન થઈ શકે છે. પક્ષી બીજા નરક
 સુધીમાંજ ઉત્પન્ન થઈ શકે છે. સિંહ ચોથા નરક સુધીમાંજ ઉત્પન્ન થઈ શકે
 છે. ઊરગ પાંચમી પૃથ્વી સુધીમાં સ્ત્રિયો છઠી પૃથ્વી સુધીમાં અને મત્સ્ય તથા
 મનુષ્ય સાતમી પૃથ્વી સુધીમાં ઉત્પન્ન થાય છે. આ સાતે પૃથ્વીયોનો ઉત્કૃષ્ટ
 ઉપપાત કહેલો છે, અર્થાત્ અહીં જે જે જીવોનો જે જે ભૂમિ સુધી ઉપપાત
 બતાવેલો છે તે ઉત્કૃષ્ટ છે-તે જીવ તેનાથી આગળ ઉત્પન્ન નથી થઈ શકતા,
 પરન્તુ પહેલાની કોઈ પણ ભૂમિમાં ઉત્પન્ન થઈ શકે છે.

જેમ મનુષ્ય અને મત્સ્યની ઉત્પત્તિ સાતમી ભૂમિ સુધી કહેલી છે,
 પણ તેના પહેલાની છઠી પાંચમી યાવત્ પહેલી નરક ભૂમિમાં પણ તેમની
 ઉત્પત્તિ થઈ શકે છે.

अष्टिं ये समष्टि देवुं जेधन्ते-सामान्य नारकेना तथा रत्नप्रभा पृथ्वीना
 नारकेना उपपातमां देवो, नारको, पांच पृथ्वीकायिक आदि स्थावरो, त्रणु

ભ્યઃ સંમૂર્ચ્છિમેભ્યઃ અકર્મભૂમિજેભ્યઃ ગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિકેભ્યોપિ અન્તર દ્વીપજેભ્યઃ
કર્મભૂમિજેભ્યોપિ અસંખ્યેયવર્ષાયુષ્કેભ્યઃ સંખ્યેયવર્ષાયુષ્કેભ્યોપિ અપર્યાપ્તકેભ્ય
ઉત્પાદસ્ય પ્રતિષેધઃ, શેપેભ્યો વિધાનમ્, શર્કરાપ્રમાપૃથિવી નૈરયિકોપપાતપ્રરૂપણે
સંમૂર્ચ્છિમેભ્ય ઉત્પાદપ્રતિષેધઃ, વાલુકાપ્રમાપૃથિવી નૈરયિકોપપાતપ્રરૂપણે ભુજ-
પરિસર્વેભ્યોપિ પ્રતિષેધઃ પદ્મપ્રમાપૃથિવી નૈરયિકોપપાતપ્રરૂપણે સ્વેચ્છરેભ્યોઽપિ
પ્રતિષેધઃ, ધૂમપ્રમાપૃથિવી નૈરયિકોત્પાદપ્રરૂપણે ચતુષ્પદેભ્યોઽપિ પ્રતિષેધઃ,
તમઃ પ્રમાપૃથિવી નૈરયિકોપપાતપ્રરૂપણે ઉરઃ પરિસર્વેભ્યોઽપિ પ્રતિષેધઃ, અઘઃ
સપ્તપૃથિવી નૈરયિકોપપાતપ્રરૂપણે સ્ત્રીભ્યોઽપિ ઉત્પાદસ્ય પ્રતિષેધઃ કૃતઃ । એપ
પરમોપપાતો વોદ્ધવ્યો નરકપૃથિવીનામ્ ॥ ૨ ॥ તથા ચાસંજ્ઞિનઃ પ્રથમ રત્નપ્રમા-
પૃથિવીં ગચ્છન્તિ સરીસૃપાઃ-ગોધાદયો દ્વિતીયાં-શર્કરાપ્રમાપૃથિવીં ગચ્છન્તિ,
તૃતીયાં વાલુકાપ્રમાપૃથિવીં પક્ષિણો યાન્તિ, સિંહાશ્વતુર્થીમ્-પદ્મપ્રમાપૃથિવીં ગચ્છ-

સ્થાવરોં, ત્રીન વિકલેન્દ્રિયોં, અસંખ્યાત વર્ષ કી આયુ વાલે ચતુષ્પદ
સ્વેચ્છરોં, શેષ અપર્યાપ્તક પંચેન્દ્રિય તિર્યચોં તથા સંમૂર્ચ્છિમ, મનુષ્યોં
અકર્મભૂમિજ ગર્ભજ મનુષ્યોં, અન્તરદ્વીપજ મનુષ્યોં, અસંખ્યાત વર્ષ
કી આયુ વાલે કર્મ ભૂમિજ મનુષ્યોં, સંખ્યાત વર્ષ કી આયુ વાલે
અપર્યાપ્તક મનુષ્યોં સે ઉત્પન્ન હોને કા નિષેધ કિયા ગયા હૈ, અર્થાત્
ઇતને પ્રકાર કે જીવ નરક મેં અથવા રત્નપ્રમા પૃથ્વી મેં ઉત્પન્ન નહીં
હોતે યહ પ્રતિપાદન કિયા ગયા હૈ, इनके अतिरिक्त जीव ही उत्पन्न
हो सकते हैं । तत्पश्चात् शर्कराप्रमा पृथ्वी मેं उपपात वतलाते हुए
संमूर्च्छिमों के उपपात का निषेध किया गया है । वालुकाप्रमा पृथ्वी
के उपपात में भुजपरिसर्पों के उपपात का निषेध किया गया है ।
पंकप्रमा पृथ्वी में उपपात का कथन करते हुए कहा गया है कि इस
पृथ्वी में स्वेच्छर तिर्यच्च उत्पन्न नहीं होते । धूमप्रमा पृथ्वी में चतुष्पदों

પંચેન્દ્રિય તિર્યચો તથા સંમૂર્ચ્છિમ મનુષ્યો, અકર્મભૂમિજ ગર્ભજ મનુષ્યો,
અન્તર દ્વીપ જ મનુષ્યો, અસંખ્યાત વર્ષની આયુવાળા કર્મભૂમિજ મનુષ્યો,
સંખ્યાત વર્ષની આયુવાળા અપર્યાપ્તક મનુષ્યોથી ઉત્પન્ન થવાનો નિષેધ કરેલો
છે, અર્થાત્ આટલા પ્રકારના જીવ પ્રથમ નરકમાં અથવા રત્નપ્રમા પૃથ્વીમાં
ઉત્પન્ન નથી થતા એ પ્રતિપાદન કરેલ છે, તેમના શિવાયના જીવો જ ઉત્પન્ન
થઈ શકે છે. તત્પશ્ચાત્ શર્કરાપ્રમા પૃથ્વીમાં ઉપપાત બતાવતા સંમૂર્ચ્છિમોના
ઉપપાતનો નિષેધ કરેલ છે. વાલુકાપ્રમા પૃથ્વીના ઉપપાતમાં ભુજપરિસર્પોના
ઉપપાતનો નિષેધ કરેલ છે. પંકપ્રમા પૃથ્વીનાં ઉપપાતનું કથન કરતા કહેલું
છે કે આ પૃથ્વીમાં જેયર તિર્યચો ઉત્પન્ન નથી થતા. ધૂમપ્રમા પૃથ્વીમાં ચતુ-

ન્તિ, ઊરગાઃ સર્પાદયઃ પુનઃ પચ્ચમી—ધૂમપ્રભાપૃથિવીં યાન્તિ, પપ્ઠીઞ્ચ તમાપૃથિવીમ્ સ્ત્રિયો યાન્તિ, મત્સ્યા મનુષ્યાથ સપ્તમીમ્ અથઃ સપ્તમપૃથિવીં ગચ્છન્તિ, इत्येवं-
રીત્યા સપ્તાનામપિ નરકપૃથિવીનામ્ एष परमोपपातो बोद्धव्य इति भावः ॥ ९ ॥

असुरकुमाराद्युपपातवक्तव्यता—

મૂલમ્—અસુરકુમારાણં મંતે ! કઓહિંતો ઉવવજ્જંતિ ?
ગોયમા ! નો નેરઙ્ગહિંતો ઉવવજ્જંતિ, તિરિક્કલ્લજોણિહિંતો,
ઉવવજ્જંતિ, મણુસ્સેહિંતો ઉવવજ્જંતિ, નો દેવેહિંતો ઉવવજ્જંતિ,
એવં જેહિંતો નેરઙ્ગયાણં ઉવવાઓ તેહિંતો અસુરકુમારાણ વિ
ભાણિયઠ્ઠો, નવરં અસંખેજ્જવાસાઁયઅકમ્મભૂમગઅંતરદીવગ-
મણુસ્સતિરિક્કલ્લજોણિહિંતો વિ ઉવવજ્જંતિ, સેસં તં ચેવ, એવં
જાવ થણિયકુમારા ભાણિયઠ્ઠા, પુઠવિકાઙ્ગયાણં મંતે ! કઓ-
હિંતો ઉવવજ્જંતિ કિં નેરઙ્ગહિંતો જાવ દેવેહિંતો ઉવવજ્જંતિ ?
ગોયમા ! નો નેરઙ્ગહિંતો ઉવવજ્જંતિ, તિરિક્કલ્લજોણિહિંતો
મણુસ્સેહિંતો દેવેહિંતો વિ ઉવવજ્જંતિ, જઙ્ગ તિરિક્કલ્લજોણિહિં-
તો ઉવવજ્જંતિ, કિં ઇંદિયતિરિક્કલ્લજોણિહિંતો ઉવવજ્જંતિ
જાવ પંચિંદિયતિરિક્કલ્લજોણિહિંતો ઉવવજ્જંતિ ? ગોયમા !
ઇંદિયતિરિક્કલ્લજોણિહિંતો વિ જાવ પંચિંદિયતિરિક્કલ્લજોણિ-
હિંતો વિ ઉવવજ્જંતિ, જઙ્ગ ઇંદિયતિરિક્કલ્લજોણિહિંતો
ઉવવજ્જંતિ, કિં પુઠવિકાઙ્ગહિંતો જાવ વણસ્સઙ્કાઙ્ગહિંતો
ઉવવજ્જંતિ ? ગોયમા ? પુઠવિકાઙ્ગહિંતો વિ જાવ વણસ્સઙ્ક-
ાઙ્ગહિંતો વિ ઉવવજ્જંતિ, જઙ્ગ પુઠવિકાઙ્ગહિંતો ઉવવજ્જંતિ,

કે ઉપપાત કા નિપેધ ક્રિયા ગયા હૈ । તમઃ પ્રભા પૃથ્વી મેં ઊરપરિસર્પોં
કા નિપેધ ક્રિયા ગયા હૈ ઔર સાતવીં પૃથ્વી મેં સ્ત્રિયોં કે ઉત્પન્ન
હોને કા નિપેધ ક્રિયા ગયા હૈ ॥ સૂ૦૯ ॥

પપ્ઠોના ઉપપાતનો નિપેધ કર્યો છે. તમઃપ્રભા પૃથ્વીમાં ઊરપરિસર્પોના નિપેધ
કર્યો છે અને સાતમી પૃથ્વીમાં સ્ત્રિયોને ઉત્પન્ન થવાનો નિપેધ કર્યો છે. ॥ ૯ ॥

किं सुहुमपुढविकाइएहिंतो उववज्जंति, बायरपुढविकाइएहिंतो उववज्जंति ? गोयसा ! दोहिंतो वि उववज्जंति, जइ सुहुम-पुढविकाइएहिंतो उववज्जंति, किं पज्जत्तपुढविकाइएहिंतो उव-वज्जंति, अपज्जत्तपुढविकाइएहिंतो उववज्जंति ? गोयसा दोहिंतो वि उववज्जंति जइ बायरपुढविकाइएहिंतो उववज्जंति, किं पज्ज-त्तएहिंतो उववज्जंति, अपज्जत्तएहिंतो उववज्जंति ? गोयसा ! दोहिंतो वि उववज्जंति, एवं जाव वणस्सइकाइया चउक्कएणं भेदेण उववाएयव्वा, जइ वेइंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उवव-ज्जंति, किं पज्जत्तयवेइंदिएहिंतो उववज्जंति, अपज्जत्तयवेइंदिए-हिंतो उववज्जंति, गोयसा ! दोहिंतो वि उववज्जंति, एवं तेइं-दिय चउरिंदिएहिंतो वि उववज्जंति, जइ पंचिंदियतिरिक्ख-जोणिएहिंतो उववज्जंति किं जलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिए-हिंतो उववज्जंति, एवं जेहिंतो नेरइयाणं उववाओ भणिओ तेहिंतो एतेसिंपि भाणियव्वो, नवरं पज्जत्तगअपज्जत्तगेहिंतो वि उववज्जंति, सेसं तं चेव, जइ मणुस्सेहिंतो उववज्जंति, किं संमुच्छिममणुस्सेहिंतो उववज्जंति, गवभवक्कंतियमणुस्से-हिंतो उववज्जंति ? गोयसा ! दोहिंतो वि उववज्जंति, जइ गवभवक्कंतियमणुस्सेहिंतो उववज्जंति, किं कस्मभूसिगगवभ-वक्कंतियमणुस्सेहिंतो उववज्जंति, अकस्मभूसिगगवभवक्कंतिय-मणुस्सेहिंतो उववज्जंति, सेसं जहा नेरइयाणं, नवरं अपज्जत्तए-हिंतो वि उववज्जंति, जइ देवेहिंतो वि उववज्जंति किं भवण-वासी वाणमंतरजोइसवेमाणिएहिंतो उववज्जंति ? गोयसा ! भवणवासि देवेहिंतो वि उववज्जंति जाव वेमाणियदेवेहिंतो वि उववज्जंति, जइ भवणवासि देवेहिंतो उववज्जंति किं असुर-कुमारदेवेहिंतो जाव थणियकुमारेहिंतो उववज्जंति, गोयसा !

असुरकुमारदेवेहिं तो वि उववज्जंति जाव थणियकुमारदेवेहिं तो
 वि उववज्जंति, जइ वाणसंतरदेवेहिं तो उववज्जंति, किं पिसा-
 एहिं तो जाव गंधवेहिं तो उववज्जंति ? गोयमा ! पिसाएहिं तो
 वि जाव गंधवेहिं तो वि उववज्जंति, जइ जोइसियदेवेहिं तो
 उववज्जंति, किं चंदविमाणेहिं तो उववज्जंति, जाव तारावि-
 साणेहिं तो उववज्जंति ? गोयमा ! चंदविमाणजोइसियदेवेहिं तो
 वि जाव ताराविमाणजोइसियदेवेहिं तो वि उववज्जंति, जइ
 वेमाणियदेवेहिं तो उववज्जंति, किं कप्पोवगवेमाणियदेवेहिं तो
 उववज्जंति, कप्पातीतवेमाणियदेवेहिं तो उववज्जंति, ? गोयमा !
 कप्पोवगवेमाणियदेवेहिं तो उववज्जंति, नो कप्पातीतवेमाणिय-
 देवेहिं तो उववज्जंति, जइ कप्पोवगवेमाणियदेवेहिं तो उवव-
 ज्जंति, किं सोहम्मेहिं तो जाव अचुएहिं तो उववज्जंति ?
 गोयमा ! सोहम्मीसाणेहिं तो उववज्जंति, नो सगंकुमार जाव
 अचुएहिं तो उववज्जंति, एवं आउकाइया वि, एवं तेउकाइया
 वि, नवरं देववज्जेहिं तो उववज्जंति, वणस्सइकाइया जहा पुढ-
 विकाइया, वेइंदिया, तेइंदिया, चउरिंदिया, एते जहा तेउ
 वाउदेववज्जेहिं तो भाणियव्वा ॥ सू० १०॥

छाया-असुरकुमाराः खलु भदन्त ! केभ्य उपपद्यन्ते ? गौतम ! नो नेरयिकेभ्यः
 उपपद्यन्ते, तिर्यग्योनिकेभ्य उपपद्यन्ते, मनुष्येभ्य उपपद्यन्ते नो देवेभ्य उपप-

असुरकुमारादि के उपपात की वक्तव्यता

शब्दार्थ-(असुरकुमारा णं भंते ! कओहिं तो उववज्जंति ? हे भग-
 वान् ! असुरकुमार कहां से आकर के उत्पन्न होते हैं ? (गोयमा !
 नो नेरइएहिं तो उववज्जंति) हेगौतम ! नारकों से आकर उत्पन्न नहीं

असुरकुमारादिना उपपातनी वक्तव्यता

शब्दार्थ-(असुरकुमारा णं भंते ! कओहिं तो उववज्जंति ?) हे भगवन् !
 असुरकुमार कहां से आकर के उत्पन्न होते हैं ? (गोयमा ! नो नेरइएहिं तो उववज्जंति) हे
 गौतम ! नारकों से आकर के उत्पन्न नहीं होते हैं (तिरिक्खजोणिएहिं तो उववज्जंति) तिथि-

द्यन्ते, एवं येभ्यो नैरयिकाणामुपयात स्तेभ्यः असुरकुमाराणामपि भणित-
व्यः, नवरम्-असंख्येयवर्षायुष्काकर्मभूमिगान्त द्वीपगमनुष्यास्तिर्यग्योनिकेभ्योपि
उपपद्यन्ते, शेषं तच्चैव, एवं यावत् स्तनितकुमाराः भणितव्याः, पृथिवीका-
यिकाः खलु भदन्त ! केभ्य उपपद्यन्ते, किं नैरयिकेभ्यो यावद् देवेभ्य उपपद्य-
न्ते ! गौतम ! नो नैरयिकेभ्य उपपद्यन्ते, तिर्यग्योनिकेभ्यः मनुष्येभ्यो देवेभ्योऽपि
होते । (तिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति) तिर्यचो से उत्पन्न होते हैं ।
(मणुस्सेहिंतो उववज्जंति) मनुष्यों से आकर उत्पन्न होते हैं । (नो देवे-
हिंतो उववज्जंति) देवों से नहीं उत्पन्न होते (एवं) इस प्रकार (जेहिंतो)
जिनसे (नेरइयाणं) नारकों का (उववाओ) उपपात (भाणियव्वो) कहा (ते
हिंतो) उससे (असुरकुमाराण वि) असुरकुमारों का भी (भाणियव्वो)
कहना चाहिए (नवरं) विशेष यह है कि (असंखेज्जवासाउय अकम्म-
भूमिग-अन्तरदीवग-मणुस्सतिरिक्खजोणिएहिंतो वि उववज्जंति)
असंख्यातवर्ष की आयु वाले, अकर्मभूमिज, अन्तरद्वीपज मनुष्यों और
तिर्यचों से भी उत्पन्न होते हैं (सेसं तं चेव) शेष वही समझना (एवं
जाव थणियकुमारा भाणियव्वा) इसी प्रकार यावत् स्तनितकुमारों
तक कहना चाहिए ।

(पुढविकाइया णं भंते ! कओहिंतो उववज्जंति ?) हे भगवन् ! पृथ्वी-
कायिक कहां से आकर के उत्पन्न होते हैं ? (किं नेरइएहिंतो जाव देवे-
हिंतो उववज्जंति ?) क्या नारकों से यावत् देवों से उत्पन्न होते हैं ?
(गोयमा ! नो नेरइएहिंतो उववज्जंति) हे गौतम ! नारकों से आकर

येथी उत्पन्न थाय छे (मणुस्सेहिंतो उववज्जंति) मनुष्येथी आवीने उत्पन्न थाय छे
(नो देवेहिंतो उववज्जंति) देवेथी आवीने नथी उत्पन्न थता (एवं) ओ रीते (जेहिंतो)
जेमनाथी (नेरइयाणं) नारकोनो (उववाओ) उपपात कइयो (तेहिंतो) तेमनाथी (असुर-
कुमाराण वि) असुरकुमारो नो उपपात पणु (भाणियव्वो) कइयो जेधये (नवरं) विशेष
ओ छे के (असंखेज्जवासाउय अकम्मभूमिग-अन्तरदीवग-मणुस्सतिरिक्खजोणिएहिंतो
वि उववज्जंति) असंख्यात वर्षानी आयुवाणा, अकर्म भूमिज, अन्तर द्वीप
ज मनुष्यो अने तिर्ययेथी पणु उत्पन्न थाय छे (सेसं तं चेव) शेष तेज
समज्जुं (एवं जाव थणियकुमारा भाणियव्वा) ओज प्रकारे यावत् स्तनितकुमारो
सुधी कइयो जेधये,

(पुढविकाइयाणं भंते ! कओहिंतो उववज्जंति ?) हे भगवन् ! पृथ्वीकायिक
क्याथी आवीने उत्पन्न थाय छे ? (किं नेरइएहिंतो जाव देवेहिंतो उववज्जंति ?) शुं
नारकोथी आवीने यावत् देवेथी आवीने उत्पन्न छे ? (गोयमा ! नो नेरइएहिंतो उ-
वज्जंति) हे गौतम ! नारकोथी उत्पन्न नथी थता ? (तिरिक्खजोणिएहिंतो) तिर्ययेथी

ઉપપદ્યન્તે, યદા તિર્યગ્યોનિકેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, કિમ્ એકેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્ય ઉપપદ્યન્તે ? યાવત્ પદ્ધેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્ય ઉપપદ્યન્તે ? ગૌતમ ! એકેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્યોઽપિ યાવત્ પદ્ધેન્દ્રિયતિર્યગ્યાનિકેભ્યોઽપિ ઉપપદ્યન્તે, યદા એકેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, કિં પૃથિવીકાયિકેભ્યો યાવદ્ વનસ્પતિકાયિકેભ્ય ઉપપદ્યન્તે ? ગૌતમ ! પૃથિવીકાયિકેભ્યોઽપિ, યાવદ્ વનસ્પતિકાયિકેભ્યોઽપિ ઉપપદ્યન્તે, ઉત્પન્ન નહીં હોતે (નિરિક્ષજોણિર્ગૃહિતો) તિર્યચોં સે (મણુસ્સેહિતો) મનુષ્યોં સે (દેવેહિતો ચિ) દેવોં સે ઓ ડવવજ્જંતિ) ઉત્પન્ન હોતે હેં ।

(જહ નિરિક્ષજોણિર્ગૃહિતો ડવવજ્જંતિ) યદિ તિર્યચોંસે ઉત્પન્ન હોતે હેં । (કિં ઇન્દ્રિયનિરિક્ષજોણિર્ગૃહિતો ડવવજ્જંતિ) કયા એકેન્દ્રિય તિર્યચોં સે ઉત્પન્ન હોતે હેં ? (જાવ પંચિન્દ્રિયનિરિક્ષજોણિર્ગૃહિતો ડવવજ્જંતિ ?) યાવત્ પંચેન્દ્રિય તિર્યચોં સે ઉત્પન્ન હોતે હેં ? (ગોચમા) હે ગૌતમ ! (ઇન્દ્રિયનિરિક્ષજોણિર્ગૃહિતો ચિ જાવ પંચિન્દ્રિયનિરિક્ષજોણિર્ગૃહિતો ડવવજ્જંતિ) એકેન્દ્રિય તિર્યચોં સે ઓ યાવત્ પંચેન્દ્રિય તિર્યચોંસે ઓ ઉત્પન્ન હોતે હેં, (જહ ઇન્દ્રિયનિરિક્ષજોણિર્ગૃહિતો ડવવજ્જંતિ) યદિ એકેન્દ્રિય તિર્યચોં સે ઉત્પન્ન હોતે હેં (કિં પુઢવિકાહ્-ગૃહિતો જાવ વણસ્સહ્-કાહ્-ગૃહિતો ડવવજ્જંતિ ?) કયા પૃથ્વીકાયિકોં સે યાવત્ વનસ્પતિકાયિકોં સે ઉત્પન્ન હોતે હેં ? (ગોચમા !) હે ગૌતમ ! (પુઢવિકાહ્-ગૃહિતો ચિ જાવ વણસ્સહ્-કાહ્-ગૃહિતો ચિ ડવવજ્જંતિ) પૃથ્વીકાયિકોં સે ઓ યાવત્ વનસ્પતિકાયિકોં સે ઓ ઉત્પન્ન હોતે હેં ।

(મણુસ્સેહિતો) મનુષ્યોથી (દેવેહિતો ચિ) દેવોથી પણ (ડવવજ્જંતિ) ઉત્પન્ન થાય છે.

(જહ નિરિક્ષજોણિર્ગૃહિતો ડવવજ્જંતિ) યદિ તિર્યચોથી ઉત્પન્ન થાય છે (કિં ઇન્દ્રિયનિરિક્ષજોણિર્ગૃહિતો ડવવજ્જંતિ) શું એકેન્દ્રિય તિર્યચોથી ઉત્પન્ન થાય છે ? (જાવ પંચિન્દ્રિયનિરિક્ષજોણિર્ગૃહિતો ડવવજ્જંતિ) યાવત્ પંચેન્દ્રિય તિર્યચોથી ઉત્પન્ન થાય છે ?

(ગોચમા !) હે ગૌતમ ! (ઇન્દ્રિયનિરિક્ષજોણિર્ગૃહિતો ચિ જાવ પંચિન્દ્રિય નિરિક્ષજોણિર્ગૃહિતો ચિ ડવવજ્જંતિ) એકેન્દ્રિય તિર્યચોથી યાવત્ પંચેન્દ્રિય તિર્યચોથી પણ ઉત્પન્ન થાય છે. (જહ ઇન્દ્રિયનિરિક્ષજોણિર્ગૃહિતો ડવવજ્જંતિ) ઓ એકેન્દ્રિય તિર્યચોથી ઉત્પન્ન થાય છે (કિં પુઢવિકાહ્-ગૃહિતો જાવ વણસ્સહ્-કાહ્-ગૃહિતો ડવવજ્જંતિ ?) શું પૃથ્વીકાયિકોથી યાવત્ વનસ્પતિકાયિકોથી ઉત્પન્ન થાય છે ? (ગોચમા !) હે ગૌતમ ! (પુઢવિકાહ્-ગૃહિતો ચિ જાવ વણસ્સહ્-કાહ્-ગૃહિતો ચિ ડવવજ્જંતિ) પૃથ્વીકાયિકોથી પણ યાવત્ વનસ્પતિ કાયિકોથી પણ ઉત્પન્ન થાય છે

यदा पृथिवीकायिकेभ्य उपपद्यन्ते, किं सूक्ष्मपृथिवीकायिकेभ्य उपपद्यन्ते ? वादर-
पृथिवीकायिकेभ्य उपपद्यन्ते ? गौतम ! द्वाभ्यामपि उपपद्यन्ते, यदा सूक्ष्मपृथिवी-
कायिकेभ्य उपपद्यन्ते, किं पर्याप्तकपृथिवीकायिकेभ्य उपपद्यन्ते, अपर्याप्तकपृथिवी-
कायिकेभ्य उपपद्यन्ते ? गौतम ! द्वाभ्यामपि उपपद्यन्ते, यदि वादरपृथिवीकायिकेभ्य
उपपद्यन्ते ? किं पर्याप्तकेभ्य उपपद्यन्ते' अपर्याप्तकेभ्य उपपद्यन्ते ? गौतम ! द्वाभ्या-

(जइ पुढवि काइएहिंतो उववज्जंति) यदि पृथिवीकायिकों से उत्पन्न
होते हैं । (किं सुहुम पुढविकाइएहिंतो उववज्जंति) क्या सूक्ष्म पृथ्वी-
कायिकों से उत्पन्न होते हैं ? (वायर पुढविकाइएहिंतो उववज्जंति)
वादर पृथ्वीकायिकों से उत्पन्न होते हैं ? (गोयमा) हे गौतम ! (दो-
हिंतो वि उववज्जंति) दोनों से ही उत्पन्न होते हैं (जइ सुहुम पुढवि
काइएहिंतो उववज्जंति) यदि सूक्ष्मपृथिवीकायिकों से उत्पन्न होते हैं ।
(किं पज्जत्तपुढविकाइएहिं उववज्जंति ?) क्या पर्याप्त पृथिवीकायिकों
से उत्पन्न होते हैं ? (अपज्जत्तपुढवि काइएहिंतो उववज्जंति ?) अपर्याप्त
पृथ्वीकायिकों से उत्पन्न होते हैं ? (गोयमा ! दोहिंतो वि उववज्जंति)
हे गौतम ! दोनों से ही उत्पन्न होते हैं । (जइ वायर पुढविकाइएहिंतो
उववज्जंति) यदि वादर पृथिवी कायिकों से उत्पन्न होते हैं (किं पज्ज-
त्तएहिंतो उववज्जंति) क्या पर्याप्तकों से उत्पन्न होते हैं । (अपज्जत्तए-
हिंतो उववज्जंति) अपर्याप्तकों से उत्पन्न होते हैं ? (गोयमा ! दो-
हिंतो वि उववज्जंति) हे गौतम ! दोनों से उत्पन्न होते हैं ? (एवं जाव-

(जइ पुढविकाइएहिंतो उववज्जंति) यदि पृथ्वीकायिकेथी उत्पन्न थाय छे
(किं सुहुमपुढविकापएहिंतो उववज्जंति ?) शुं सूक्ष्मपृथ्वीकायिकेथी उत्पन्न थाय
छे ? (वायर पुढविकाइएहिंतो उववज्जंति) वादर पृथ्वीकायिकेथी उत्पन्न थाय छे ?
(गोयमा ! दोहिंतो वि उववज्जंति) हे गौतम ! अन्नेथी उत्पन्न थाय छे, (जइ
सुहुम पुढविकाइएहिंतो उववज्जंति) यदि सूक्ष्म पृथ्वीकायिकेथी उत्पन्न थाय छे
(किं पज्जत्त पुढविकाइएहिंतो उववज्जंति ?) शुं पर्याप्तपृथ्वीकायिकेथी उत्पन्न थाय
छे ? (अपज्जत्त पुढविकाइएहिंतो उववज्जंति ?) अपर्याप्त पृथ्वी कायिकेथी उत्पन्न थाय
छे ? (गोयमा ! दोहिंतो वि उववज्जंति) हे गौतम ! अन्नेथी पण उत्पन्न छे
(जइ वायरपुढविप्राइएहिंतो उववज्जंति) यदि वादर पृथ्वीकायिकेथी उत्पन्न
थाय छे (किं पज्जत्तएहिंतो उववज्जंति ?) शुं पर्याप्तकेथी उत्पन्न थाय छे ?
(अपज्जत्तएहिंतो उववज्जंति ?) अपर्याप्तकेथी उत्पन्न थाय छे ? (गोयमा ! दो
हिंतो वि उववज्जंति) हे गौतम ! अन्नेथी उत्पन्न थाय छे (एवं जाव वणम्मइ

મપિ ઉપપદ્યન્તે એવં યાવદ્ વનસ્પતિકાયાિકાશ્ચતુષ્તૈઃ ભેદેન ઉત્પાદયિતવ્યાઃ, યદા દ્વીન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્ય ઉપપદ્યન્તે કિમ્ પર્યાપ્તક દ્વીન્દ્રિયેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, અપર્યાપ્તક દ્વીન્દ્રિયેભ્ય ઉપપદ્યન્તે ? ગૌતમ ! દ્વાભ્યામપિ ઉપપદ્યન્તે, એવં ત્રીન્દ્રિય ચતુરિન્દ્રિયેભ્યોઽપિ ઉપપદ્યન્તે, યદા પચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, કિં જલચરપચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, એવં ચેભ્યો નૈરયિકાણામુપપાતો ભણિતસ્તેભ્ય વણસ્સઢ્ઢકાઢ્યા ચઠ્ઠકકણં ભેદેણ ઉવવાણ્યવ્વા) હસી પ્રકાર વનસ્પતિ કાયિકોં તક ચાર ભેદ કરકે ઉપપાત કહ લેના ચાહિણ .

(જહ વેહંદિયતિરિક્કજોણિણહિંતો ઉવવજ્જંતિ) યદિ દ્વીન્દ્રિય તિર્યંચોં સે ઉત્પન્ન હોતે હિં . (કિં પજ્જત્તયવેહંદિણહિંતો ઉવવજ્જંતિ) કયા પર્યાપ્ત દ્વીન્દ્રિય તિર્યંચોં સે ઉત્પન્ન હોતે હિં . (અપજ્જત્તય વેહંદિણ હિંતો ઉવવજ્જંતિ ?) યા અપર્યાપ્ત દ્વીન્દ્રિયો સે ઉત્પન્ન હોતે હિં ? (ગોયમા ! દોહિંતો વિ ઉવવજ્જંતિ) હે ગૌતમ ! દોનોં સે ઉત્પન્ન હોતે હિં, (એવં) હસ પ્રકાર (તેહંદિય-ચઠરિંદિણહિંતો વિ ઉવવજ્જંતિ) ત્રીન્દ્રિયોં તથા ચતુરિન્દ્રિયો સે ઓ ઉત્પન્ન હોતે હિં .

(જહ પંચિંદિયતિરિક્કજોણિણહિંતો ઉવવજ્જંતિ) યદિ પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોં સે ઉત્પન્ન હોતે હિં ? (કિં જલચરપંચિંદિયતિરિક્કજોણિણહિંતો ઉવવજ્જંતિ) કયા જલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોં સે ઉત્પન્ન હોતે હિં ? (એવં) હસ પ્રકાર (જે હિંતો નેરહ્યાણં ઉવવાઓ ભણિઓ) જિનસે નરકોં કા ઉપપાત કહા હે . (તે હિંતો) ડનસે (એતેસિં વિ ભાણિયવ્વો) ડનકા ઓ

કાઢ્યા ચઠ્ઠકકણં ભેદેણ ઉવવાણ્યવ્વા) ઓ પ્રકારે વનસ્પતિકાયાિકો યુધી ચાર લેહ ઠરીને ઉપપાત કહેવો લેધઓ.

(જહ વેહંદિયતિરિક્કજોણિણહિંતો ઉવવજ્જંતિ) લે ઓ ધન્દ્રિય તિર્યંચોથી ઉત્પન્ન થાય છે (કિં પજ્જત્તય વેહંદિણહિંતો ઉવવજ્જંતિ) શું પર્યાપ્તક દ્વીન્દ્રિય તિર્યંચોથી ઉત્પન્ન થાય છે ? (અપજ્જત્તય વેહંદિણહિંતો ઉવવજ્જંતિ ?) અગર અપર્યાપ્ત દ્વીન્દ્રિયોથી ઉત્પન્ન થાય છે (ગોયમા ! દોહિંતો વિ ઉવવજ્જંતિ) હે ગૌતમ ! યન્નેથી ઉત્પન્ન થાય છે (એવં) ઓ પ્રકારે (તેહંદિય-ચઠરિંદિણહિંતો વિ ઉવવજ્જંતિ) ત્રીન્દ્રિયોથી તથા ચતુરિન્દ્રિયોથી પણ ઉત્પન્ન થાય છે

(જહ પંચિંદિયતિરિક્કજોણિણહિંતો ઉવવજ્જંતિ) યદિ પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોથી ઉત્પન્ન થાય છે (કિં જલચર પંચિંદિયતિરિક્કજોણિણહિંતો ઉવવજ્જંતિ) શું જલચર પંચેન્દ્રિયો તિર્યંચોથી ઉત્પન્ન થાય છે ? (એવં) ઓ પ્રકારે (જેહિંતો નેરહ્યાણં ઉવવાઓ ભણિઓ) જેમનાથી નારકોનો ઉપપાત કહ્યો છે (તેહિંતો) તેઓથી

એતેવામપિ મણિતવ્યઃ, નવરમ્ પર્યાપ્તકાપર્યાપ્તકેભ્યોઽપિ ઉપપદ્યન્તે, શેષં તત્ત્રૈવ, યદા મનુષ્યેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, કિમ્ સંમૂર્ચ્છિમમનુષ્યેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, ગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિકમનુષ્યેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, ગૌતમ ! દ્વાભ્યામપિ ઉપપદ્યન્તે, યદા ગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિકમનુષ્યેભ્ય ઉપપદ્યન્તે કિં કર્મભૂમિગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિકમનુષ્યેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, અકર્મભૂમિગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિક મનુષ્યેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, શેષં યથા નૈરયિકાણાં, નવ-
કહનાં ચાહિ (નવરં) વિશેષ યદ્ કિં (પજ્જત્તગ-અપજ્જત્તગેહિંતો વિ ઉવવજ્જંતિ) પર્યાપ્તકોં ઓર અપર્યાપ્તકોં સે મી ઉત્પન્ન હોતે હૈં । (સેસં તં ચેવ) શેષ વહી ।

(જહ મણુસેહિંતો ઉવવજ્જંતિ) યદિ મનુષ્યોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં । (કિં સંમુર્ચ્છિમમણુસેહિંતો ઉવવજ્જંતિ) કયા સંમૂર્ચ્છિમમનુષ્યોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં ? (ગવ્મવકકંતિયમણુસેહિંતો ઉવવજ્જંતિ) ગર્ભજ મનુષ્યોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં । (ગોયમા ! દોહિંતો વિ ઉવવજ્જંતિ) હે ગૌતમ ! દોનોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં ।

(જહ ગવ્મવકકંતિયમણુસેહિંતો ઉવવજ્જંતિ) યદિ ગર્ભજ મનુષ્યોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં । (કિં કમ્મભૂમિગગવ્મવકકંતિયમણુસેહિંતો ઉવવજ્જંતિ) કયા કર્મભૂમિજ ગર્ભજ મનુષ્યોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં (અકમ્મભૂમિગગવ્મવકકંતિયમણુસેહિંતો ઉવવજ્જંતિ ?) યા અકર્મભૂમિજ ગર્ભજ મનુષ્યોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં ? (સેસં જહા નેરહયાણં) શેષ જૈસે નરકોં કા (નવરં) વિશેષ (અપજ્જત્તગેહિંતો વિ ઉવવજ્જંતિ) અપર્યાપ્તકોં સે મી ઉત્પન્ન હોતે હૈં ।

(એતેસિં વિ માણિયવ્વો) આનો ઉપપાત પશુ કહેવો બેઝએ (નવરં) વિશેષ એ કે (પજ્જત્તગ-અપજ્જત્તગેહિંતો વિ ઉવવજ્જંતિ) પર્યાપ્તકો અને અપર્યાપ્તકોથી પશુ ઉત્પન્ન થાય છે (સેસં તં ચેવ) શેષ તેજ

(જહ મણુસેહિંતો ઉવવજ્જંતિ) યદિ મનુષ્યોથી પશુ ઉત્પન્ન થાય છે (કિં સંમુર્ચ્છિમમણુસેહિંતો ઉવવજ્જંતિ ?) શું સંમૂર્ચ્છિમ મનુષ્યોથી ઉત્પન્ન થાય છે ?

(ગવ્મવકકંતિયમણુસેહિંતો ઉવવજ્જંતિ ?) ગર્ભજ મનુષ્યોથી ઉત્પન્ન થાય થાય છે ? (ગોયમા ! દોહિંતો વિ ઉવવજ્જંતિ) હે ગૌતમ ! બન્નેથી ઉત્પન્ન થાય છે (જહ ગવ્મવકકંતિયમણુસેહિંતો ઉવવજ્જંતિ) યદિ ગર્ભજ મનુષ્યોથી ઉત્પન્ન થાય છે (કિં કમ્મભૂમિગગવ્મવકકંતિયમણુસેહિંતો ઉવવજ્જંતિ ?) શું કર્મભૂમિજ ગર્ભજ મનુષ્યોથી ઉત્પન્ન થાય છે ? (અકમ્મભૂમિગગવ્મવકકંતિય મણુસેહિંતો ઉવવજ્જંતિ ?) આર અકર્મ ભૂમિજ ગર્ભજ મનુષ્યોથી ઉત્પન્ન થાય છે (સેસં જહા નેરહયાણં) શે. જેવા નારકોના (નવરં) વિશેષ (અપજ્જત્તગ

રમ્-અપર્યાપ્તકેભ્યોઽપિ ઉપપદ્યન્તે, યદા દેવેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, કિં ભવનવાસિ
વાનવ્યન્તરજ્યોતિષ્કવૈમાનિકેભ્ય ઉપપદ્યન્તે ? ગૌતમ ! ભવનવાસિદેવેભ્યોપિ
ઉપપદ્યન્તે, યાવદ્ વૈમાનિકદેવેભ્યોઽપિ ઉપપદ્યન્તે યદા ભવનવાસિદેવેભ્ય ઉપપ-
દ્યન્તે કિમ્ અસુરકુમારદેવેભ્યો યાવત્ સ્તનિતકુમારેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, ગૌતમ ! અસુર-
કુમારદેવેભ્યોઽપિ ઉપપદ્યન્તે, યાવત્ સ્તનિતકુમારદેવેભ્યોઽપિ ઉપપદ્યન્તે, યદા
વાનવ્યન્તરદેવેભ્ય ઉપપદ્યન્તે કિં પિનાચેભ્યો યાવદ્ ગન્ધર્વેભ્યઃ ઉપપદ્યન્તે ?

(જહ દેવેહિંતો વિ ઉવવજ્જંતિ) યદિ દેવોં સે ઓ ઉત્પન્ન હોતે હેં,
(કિં ભવનવાસિ-વાણમંતર-જોહસ-વૈમાણિણ્હિંતો ઉવવજ્જંતિ)
કયા ભવનવાસી, વાનવ્યન્તર, જ્યોતિષ્ક યા વૈમાનિકો સે ઉત્પન્ન
હોતે હેં ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! ભવનવાસિદેવેહિંતો વિ ઉવવજ્જંતિ ?
ભવનવાસીદેવો સે ઓ ઉત્પન્ન હોતે હેં । (જાવ) યાવત્ (વૈમાણિણ્હિંતો
વિ ઉવવજ્જંતિ) વૈમાનિકો સે ઓ ઉત્પન્ન હોતે હેં ।

(જહ ભવનવાસિ દેવેહિંતો ઉવવજ્જંતિ) યદિ ભવનવાસીદેવોં સે
ઉત્પન્ન હોતે હેં । (કિં અસુરકુમારદેવેહિંતો ઉવવજ્જંતિ) કયા અસુરકુમાર
દેવો સે ઉત્પન્ન હોતે હેં ? (જાવ) યાવત્ (અણિયકુમારદેવેહિંતો વિ ઉવ-
વજ્જંતિ) સ્તનિતકુમારદેવોં સે ઉત્પન્ન હોતે હેં ? (ગોયમા !) હે ગૌતમ !
(અસુરકુમારદેવેહિંતો વિ ઉવવજ્જંતિ) અસુરકુમારદેવો સે ઓ ઉત્પન્ન
હોતે હેં ? (જાવ અણિયકુમારદેવેહિંતો વિ ઉવવજ્જંતિ) યાવત્ સ્તનિત
કુમારદેવોં સે ઓ ઉત્પન્ન હોતે હેં ?

હિંતો વિ ઉવવજ્જંતિ) અપર્યાપ્તકેથી પણુ ઉત્પન્ન થાય છે

(જહ દેવેહિંતો વિ ઉવવજ્જંતિ) દેવોથી પણુ ઉત્પન્ન થાય છે (કિં ભવન
વાસિ-વાણમંતર-જોહસ-વૈમાણિણ્હિંતો ઉવવજ્જંતિ ?) શું ભવનવાસી, વાનવ્ય-
ન્તર, જ્યોતિષ્ક અગર વૈમાનિકેથી ઉત્પન્ન થાય છે ? (ગોયમા !) હે ગૌતમ !
(ભવનવાસિદેવેહિંતો વિ ઉવવજ્જંતિ) ભવનવાસી દેવોથી પણુ ઉત્પન્ન થાય છે (જાવ)
યાવત્ (વૈમાણિણ્હિંતો વિ ઉવવજ્જંતિ) વૈમાનિકેથી પણુ ઉત્પન્ન થાય છે (જહ
ભવનવાસિદેવેહિંતો ઉવવજ્જંતિ) યદિ ભવનવાસી દેવોથી ઉત્પન્ન થાય છે,
(કિં અસુરકુમારદેવેહિંતો ઉવવજ્જંતિ) શું અસુરકુમાર દેવોથી પણુ ઉત્પન્ન થાય
છે ? (જાવ) યાવત્ (અણિયકુમારેહિંતો ઉવવજ્જંતિ ?) સ્તનિતકુમારેથી ઉત્પન્ન
થાય છે ? (ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (અસુરકુમારદેવેહિંતો વિ ઉવવજ્જંતિ) અસુર
કુમાર દેવોથી પણુ ઉત્પન્ન થાય છે (જાવ અણિયકુમારદેવેહિંતો વિ ઉવવજ્જંતિ)
યાવત્ સ્તનિતકુમાર દેવોથી પણુ ઉત્પન્ન થાય છે

ગૌતમ ! પિશાચેભ્યોઽપિ યાવત્ ગન્ધર્વેભ્યોઽપિ ઉપપદ્યન્તે, યદા જ્યોતિષ્કદે-
વેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, કિં ચન્દ્રવિમાનેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, યાવત્ તારાવિમાનેભ્યઃ ઉપપ-
દ્યન્તે ? ગૌતમ ! ચન્દ્રવિમાનજ્યોતિષ્કદેવેભ્યોઽપિ યાવત્ તારાવિમાનજ્યોતિ-
ષ્કદેવેભ્યોઽપિ ઉપપદ્યન્તે, યદા વૈમાનિકદેવેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, કિં કલ્પોપગવૈમા-
નિકદેવેભ્ય ઉપપદ્યન્તે ? કલ્પાતીત વૈમાનિકદેવેભ્ય ઉપપદ્યન્તે ? ગૌતમ !

(જહ વાણમંતરદેવેહિંતો ઉવવજ્જંતિ) અગર વાનવ્યન્તરદેવોં સે
ઉત્પન્ન હોતે હૈં ? (કિં પિસાણહિંતો જાવ ગંધર્વેહિંતો ઉવવજ્જંતિ) કયા
પિશાચોં સે યાવત્ ગન્ધર્વોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં ? (ગોયમા ! પિસાણહિંતો
વિ જાવ ગંધર્વેહિંતો વિ ઉવવજ્જંતિ) ગૌતમ ! પિશાચો સે ઓ યાવત્
ગંધર્વોં સે ઓ ઉત્પન્ન હોતે હૈં ?

(જહ જોહસિયદેવેહિંતો ઉવવજ્જંતિ) યદિ જ્યોતિષ્કદેવો સે ઉત્પન્ન
હોતે હૈં । (કિં ચંદ્રવિમાણેહિંતો ઉવવજ્જંતિ ?) કયા ચન્દ્રવિમાનોં સે
ઉત્પન્ન હોતે હૈં । (જાવ તારાવિમાણેહિંતો ઉવવજ્જંતિ) યાવત્ તારા-
વિમાનોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં ? (ગોયમા ચંદ્રવિમાણજોહસિયદેવેહિંતો
વિ જાવ તારાવિમાણજોહસિયદેવેહિંતો વિ ઉવવજ્જંતિ) હે ગૌતમ !
ચન્દ્રવિમાન કે જ્યોતિષ્ક દેવોં સે યાવત્ તારાવિમાન કે જ્યોતિષ્ક-
દેવોં સે ઓ ઉત્પન્ન હોતે હૈં ।

(જહ વૈમાણિયદેવેહિંતો ઉવવજ્જંતિ) યદિ વૈમાનિકદેવોં સે ઉત્પન્ન
હોતે હૈં ? (કિં કલ્પોવગવૈમાણિયદેવેહિંતો ઉવવજ્જંતિ ?) કયા કલ્પોપ-
પન્ન વૈમાનિકદેવોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં । (કલ્પાદ્ય વૈમાણિયદેવેહિંતો

(જહ વાણમંતરદેવેહિંતો ઉવવજ્જંતિ) યદિ વાનવ્યન્તર દેવોથી ઉત્પન્ન
થાય છે (કિં પિસાણહિંતો જાવ ગંધર્વેહિંતો ઉવવજ્જંતિ ?) શું પિશાચોથી યાવત્
ગન્ધર્વોથી ઉત્પન્ન થાય છે ? (ગોયમા ! પિસાણહિંતો વિ જાવ ગંધર્વેહિંતો વિ
ઉવવજ્જંતિ) હે ગૌતમ ! પિશાચોથી પણ યાવત્ ગંધર્વોથી પણ ઉત્પન્ન થાય છે

(જહ જોહસિયદેવેહિંતો ઉવવજ્જંતિ) યદિ જ્યોતિષ્ક દેવોથી ઉત્પન્ન થાય છે
(કિં ચંદ્રવિમાણેહિંતો ઉવવજ્જંતિ) શું ચન્દ્ર વિમાનોથી ઉત્પન્ન થાય છે ? (જાવ
તારાવિમાણેહિંતો ઉવવજ્જંતિ) યાવત્ તારા વિમાનોથી ઉત્પન્ન થાય છે (ગોયમા !
ચંદ્રવિમાણજોહસિયદેવેહિંતો વિ જાવ તારાવિમાણ જોહસિયદેવેહિંતો વિ ઉવવજ્જંતિ)
હે ગૌતમ ! ચન્દ્રવિમાનના જ્યોતિષ્ક દેવોથી પણ યાવત્ તારા વિમાનના
જ્યોતિષ્ક દેવોથી પણ ઉત્પન્ન થાય છે

(જહ વૈમાણિયદેવેહિંતો ઉવવજ્જંતિ) યદિ વૈમાનિક દેવોથી ઉત્પન્ન થાય
છે (કિં કલ્પોવગવૈમાણિયદેવેહિંતો ઉવવજ્જંતિ ?) શું કલ્પોપપન્ન વૈમાનિક દેવોથી

कल्पोपगवैमानिकदेवेभ्य उपपद्यन्ते, नो कल्पातीतवैमानिकदेवेभ्य उपपद्यन्ते, यदा कल्पोपगवैमानिकदेवेभ्य उपपद्यन्ते, किं सौधर्मभ्यो यावद् अच्युतेभ्य उपपद्यन्तं, गौतम ! सौधर्मेशानेभ्य उपपद्यन्ते, नो सनत्कुमार यावद् अच्युतेभ्य उपपद्यन्ते, एवम् अप्कायिका अपि, एवं तेजोवायुकायिका अपि, नवरम्-देव-वर्जेभ्य उपपद्यन्ते, वनस्पतिकायिका यथा पृथिवीकायिकाः द्वीन्द्रिया स्त्रीन्द्रिया श्रुतिन्द्रिया एते यथा तेजस्कायिकायिका देववर्जेभ्य भणितव्याः ॥सू० १०॥

उववज्जन्ति ?) या कल्पातीतवैमानिकदेवो से उत्पन्न होते हैं ? (गोयमा ! कल्पोपगवैमानिकदेवेहिंतो उववज्जन्ति) गौतम ! कल्पोपपन्नवैमानिकदेवो से उत्पन्न होते हैं ? (नो कल्पाइयवैमानिकदेवेहिंतो उववज्जन्ति) कल्पातीतवैमानिकदेवो से नहीं उत्पन्न होते । (जइ कल्पोपगवैमानिकदेवेहिंतो उववज्जन्ति) यदि कल्पोपपन्नवैमानिकदेवो से उत्पन्न होते हैं (किं सोहम्मेहिंतो जाव अच्युएहिंतो उववज्जन्ति ?) क्या सौधर्म से यावत् अच्युत से उत्पन्न होते हैं ? (गोयमा ! सोहम्मीसाणेहिंतो उववज्जन्ति) गौतम ! सौधर्म एवं ईशान से उत्पन्न होते हैं । (नो सणकुमार जाव अच्युएहिंतो) सनत्कुमार से लेकर अच्युत तक के विमानों से नहीं (उववज्जन्ति) उत्पन्न होते हैं ।

(एवं आउकाइया वि) इसी प्रकार अप्कायिक भी (एवं तेउकाइया वि) इसी प्रकार तेजस्कायिक भी (नवरं देववज्जेहिंतो उववज्जन्ति) विशेष यह कि देवों को छोड़ कर अन्यो से उत्पन्न होते हैं ? (वणस्सइकाइया जहा पुढविकाइया) वनस्पतिकायिक पृथ्वीकायिकों के समान

उत्पन्न थाय छे ? (कल्पाइयवैमानिकदेवेहिंतो उववज्जन्ति ?) या कल्पातीतवैमानिकदेवेहिंतो उत्पन्न थाय छे ? (गोयमा ! कल्पोपगवैमानिकदेवेहिंतो उववज्जन्ति) छे गौतम ! कल्पोपपन्नवैमानिकदेवेहिंतो उत्पन्न थाय छे (नो कल्पाइयवैमानिकदेवेहिंतो उववज्जन्ति) कल्पातीतवैमानिकदेवेहिंतो उत्पन्न नथी थता (जइ कल्पोपगवैमानिकदेवेहिंतो उववज्जन्ति) यदि कल्पोपपन्नवैमानिकदेवेहिंतो उत्पन्न थाय छे (किं सोहम्मेहिंतो जाव अच्युएहिंतो उववज्जन्ति) शु सौधर्मथी यावत् अच्युतथी उत्पन्न थाय छे (गोयमा ! सोहम्मीसाणेहिंतो उववज्जन्ति) छे गौतम ! सौधर्म तेमज् ईशानथी उत्पन्न थाय छे (नो सणकुमारा जाव अच्युएहिंतो) सनत्कुमारथी आरलीने अच्युत सुधीना विमानोथी नथी (उववज्जन्ति) उत्पन्न थता

(अवं आउकाइया वि) ओज् रीते अप्कायिक पणु (एवं तेउकाइया वि) ओज् प्रशारे तेजस्कायिक पणु (नवरं देववज्जे उववज्जन्ति) विशेष ओ छे देवा सिवाय अन्योथी उत्पन्न थाय छे (वणस्सइकाइया जहा पुढविकाइया) वनस्पति

ટીકા—અથાસુરકુમારાદીનામુપપાત વક્તવ્યતામાહ—‘અસુરકુમારા ણં મંતે ? કઓહિંતો ઉવવજ્જંતિ ? ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—હે—મદન્ત ! અસુરકુમારાઃ સ્વલ્લ કેભ્ય ઉપપદ્યન્તે ? મગવાન્—આહ—‘ગોયમા । હે ગૌતમ ! ‘નો નૈરઙ્ગેહિંતો ઉવવજ્જંતિ’ નો નૈરયિકેભ્યોઽસુરકુમારા ઉપપદ્યન્તે અપિતુ ‘તિરિક્કલ્લજોણિહિંતો ઉવવજ્જંતિ’ તિર્યગ્યોનિકેભ્યોઽસુરકુમારા ઉપપદ્યન્તે, ‘મણુસ્સેહિંતો ઉવવજ્જંતિ’ મણુપ્યેભ્યોઽસુરકુમારા ઉપપદ્યન્તે, ‘નો દેવેહિંતો ઉવવજ્જંતિ’ નો દેવેભ્યોઽસુરકુમારા ઉપપદ્યન્તે, ‘એવં જંહિંતો નૈરઙ્ગયાણં ઉવવાઓ તેહિંતો અસુરકુમારાણવિ માણિયવ્વો’ એવમ્ પૂર્વોક્તરીત્યા, યેભ્યો નૈરયિકાણામુપપાત ઉક્તસ્તેભ્યોઽસુરકુમારાણામપિ ઉપપાતો મણિતવ્યઃ, કિન્તુ—‘નવરં અસંસેજ્જવાસાઉય અકમ્મમ્મમગ અંતર દીવગમ- (વેંદિયા તેંદિયા ચરિંદિયા) દ્વીન્દ્રિય, ત્રીન્દ્રિય, ચતુરિન્દ્રિય (એતે જહા તેહ વાહ) યે તેજસ્કાય, વાયુકાય કે સમાન (દેવવજ્જેહિંતો માણિયવ્વા) દેવોં કો છોડકર કહનાં ચાહિએ ।

ટીકાર્થ—અવ અસુરકુમાર આદિ કે ઉપપાત કી વક્તવ્યતા પ્રારંભ કી જાતી હૈ—શ્રીગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરતે હૈ—હે મગવન્ ! અસુરકુમાર કિન સે ઉત્પન્ન હોતે હૈ ? અર્થાત્ કિસ-કિસ પર્યાય કે જીવ મર કર અસુરકુમાર કે સ્વપ્ન ઉત્પન્ન હો સકતે હૈ ?

મગવાન્ ઉત્તર દેતે હૈ—હે ગૌતમ ! અસુરકુમાર નારકોં સે ઉત્પન્ન નહીં હોતે, કિન્તુ તિર્યગ્યોનિકોં, ઔર મણુપ્યોં સે અસુરકુમાર ઉત્પન્ન હો સકતે હૈ, દેવોં સે ઉત્પન્ન નહીં હોતે । હસ પ્રકાર જિન-જિન સે નારકોં કા ઉપપાત કહા હૈ, ઉન-ઉનસે અસુરકુમારોં કા મી ઉપપાત કહનાં ચાહિએ । વિશેષતા યહ હૈ કિ અસંસ્યાતવર્ષ કી આયુ વાલે અકર્મ-

કાયિક પૃથ્વીકાયિકેના સમાન (વેંદિયા તેંદિયા ચરિંદિયા) દ્વીન્દ્રિય, ત્રીન્દ્રિય ચતુરિન્દ્રિય (એતે જહા તેહ વાહ) આ તેજસ્કાય વાયુકાયિકના સમાન (દેવવજ્જેહિંતો માણિયવ્વા) દેવોને છોડીને કહેનાં જોઇએ

ટીકાર્થ—હવે અસુરકુમાર આદિના ઉપપાતની વક્તવ્યતા પ્રારંભ કરાય છે શ્રી ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે—હે મગવન્ ! અસુરકુમાર કેનાથી ઉત્પન્ન થાય છે ? અર્થાત્ કયા કયા પર્યાયના જીવ મરીને અસુરકુમારના રૂપમાં ઉત્પન્ન થઇ શકે છે ?

શ્રી મગવાન્ ઉત્તર આપે છે :—હે ગૌતમ ! અસુરકુમાર નારકેથી ઉત્પન્ન નથી થતા, પરંતુ તિર્યગ્યોનિકે અને મણુપ્યેથી ઉત્પન્ન થઇ શકે છે, દેવેથી ઉત્પન્ન નથી થતા. એ રીતે જેના જેનાથી નારકેનો ઉપપાત કદ્યો છે તેના તેનાથી અસુરકુમારેનો પણ ઉપપાત કહેવો જોઇએ, વિશેષતા એ છે કે

पुष्पतिरिक्खजोणिर्द्वितो वि उव्वज्जंति' नवरम्-पूर्वोक्तनैर्यिकापेक्षया विशेष-
स्तु-अमुरकुमाराः असंख्येयवर्षायुष्काकर्मभूमिरान्तर्द्वीपगमनुष्यतिर्यग्योनिकेभ्यो-
ऽपि उपपद्यन्ते, 'सेसं तं चेव, शेपं तच्चैव-नैरथिकोक्तवदेवावसेयम् 'एवं जाव
थणियकुमारा भाणियव्वा' एवम्-उपर्युक्तरीत्या, यावत्-नागकुमाराः सुवर्णकुमाराः
अग्निकुमाराः विद्युत्कुमाराः, उदधिकुमाराः द्वीपकुमाराः, पवनकुमाराः स्तनित-
कुमारा भणितव्याः, गौतमः पृच्छति-पुढविकाइयाणं भंतं ? कओद्धितो उव्व-
ज्जंति' हे भदन्त ! पृथिवीकायिकाः मनु केभ्य उपपद्यन्ते ? 'किं नेरइएद्धितो
जाव देवेद्धितो-उव्वज्जंति ? किं नैरथिकेभ्यो यावत्-भवनपतिभ्यः एकेन्द्रियवि-
कलेन्द्रियतिर्यग्योनिकपञ्चेन्द्रियमनुष्यवानव्यन्तरज्योतिष्कवैमानिकदेवेभ्य उपप-
द्यन्ते ! भगवान् आह-गोयसा ! हे गौतम ! 'नो नेरइएद्धितो उव्वज्जंति' पृथिवी-
कायिका नो नैरथिकेभ्य उपपद्यन्ते । अपितु 'तिरिक्खजोणिर्द्वितो मणुस्सेद्धितो
देवेद्धितोवि उव्वज्जंति तिर्यग्योनिकेभ्यो मनुष्येभ्यो देवेभ्योऽपि उपपद्यन्ते,
गौतमः पृच्छति, 'जइ तिरिक्खजोणिर्द्वितो उव्वज्जंति' यदा तिर्यग्योनिकेभ्यः

भूमिज अन्तर द्वीपज मनुष्यों और तिर्यचों से भी-उत्पन्न होते हैं ।
इसदे सिवाय शेष कथन नारकों के समान ही समझना चाहिए ।
इसी प्रकार स्तनितकुमारों तक कह लेना चाहिए अर्थात् नागकुमार,
सुवर्णकुमार, अग्निकुमार, विद्युत्कुमार, उदधिकुमार, द्वीपकुमार,
दिक्कुमार, पवनकुमार और स्तनितकुमारदेवों के संबंध में भी इसी
प्रकार कह लेना चाहिए ।

श्रीगौतमस्वामी-हे भगवन् ! पृथ्वीकायिक जीवों का उत्पाद किन
से होता है ? नारकों से यावत् देवों से ।

भगवान्-हे गौतम ! पृथ्वीकायिक नारकों से उत्पन्न नहीं होते,
किन्तु तिर्यचों, मनुष्यों और देवों से उत्पन्न होते हैं ।

અમં ખ્યાત વર્ષાની આયુવાળા અકર્મભૂમિજ અન્તર દ્વીપ જ મનુષ્યો અને
તિર્યચોથી ઉત્પન્ન થાય છે. એના સિવાય શેષ કથન નારકના સમાનજ સમ-
જવું જોઈએ. એ પ્રકારે સ્તનિતકુમારો સુધી કહેવું જોઈએ અર્થાત્ નાગકુમાર,
સુવર્ણકુમાર, અગ્નિકુમાર,, વિદ્યુત્કુમાર, ઉદધિકુમાર, દ્વીપકુમાર, દિક્કુમાર,
પવનકુમાર, અને સ્તનિતકુમાર દેવોના સમ્બન્ધમાં પણ એજ પ્રકારે કહેવું જોઈએ.

શ્રી ગૌતમસ્વામી :-હે ભગવન્ ! પૃથ્વીકાયિક જીવોનો ઉત્પાદ શેનાથી
થાય છે ? નારકોથી કે દેવોથી ?

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ પૃથ્વીકાયિક નારકોથી ઉત્પન્ન નથી થતા, પણ
તિર્યચોથી, મનુષ્ય અને દેવોથી ઉત્પન્ન થાય છે.

પૃથિવીકાયિકા ઉપપદ્યન્તે, તદા 'કિં એગિંદિયતિરિક્ષજોણિર્ણિતો ઉવવજ્જંતિ જાવ પંચિંદિયતિરિક્ષજોણિર્ણિતો ઉવવજ્જંતિ? કિમ્ એકેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્ય ઉપ-
પદ્યન્તે, યાવદ્ દ્વીન્દ્રિયત્રીન્દ્રિયચતુરિન્દ્રિયપચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્યઃ પૃથિવીકા-
યિકા ઉપપદ્યન્તે, ભગવાન્ આહ-‘ગોયમા !’ હે ગૌતમ ! ‘એગિંદિયતિરિક્ષજોણિ-
ર્ણિતો વિ જાવ પંચિંદિયતિરિક્ષજોણિર્ણિતો વિ ઉવવજ્જંતિ’ ‘એકેન્દ્રિયતિર્યગ્યો-
નિકેભ્યોઽપિ યાવત્-દ્વીન્દ્રિયત્રીન્દ્રિયચતુરિન્દ્રિય પચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્યોઽપિ પૃ-
થિવીકાયિકા ઉપપદ્યન્તે, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-‘જઇ એગિંદિયતિરિક્ષજોણિર્ણિતો-
ઉવવજ્જંતિ’ યદા એકેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્યઃ પૃથિવીકાયિકા ઉપપદ્યન્તે, તદા ‘કિં
પુઠવિકાઙ્ઁર્ણિતો જાવ વણસ્સઙ્કાઙ્ઁર્ણિતો ઉવવજ્જંતિ ?’ કિં પૃથિવીકાયિકેભ્યો
યાવત્ કિમ્ અપ્પકાયિકેભ્યસ્તેજઃ કાયિકેભ્યો વાયુકાયિકેભ્યો વનસ્પતિકાયિકેભ્ય
ઉપપદ્યન્તે ? ભગવાન્ આહ-‘ ગોયમા !’ હે ગૌતમ ! ‘પુઠવિકાઙ્ઁર્ણિતો વિ જાવ
વણસ્સઙ્કાઙ્ઁર્ણિતો વિ ઉવવજ્જંતિ’ પૃથિવીકાયિકાઃ પૃથિવીકાયિકેભ્યોઽપિ

શ્રીગૌતમ-હે ભગવન્ ! યદિ તિર્યંચોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં, તો કયા
એકેન્દ્રિય તિર્યંચોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં, દ્વીન્દ્રિય, ત્રીન્દ્રિય, ચતુરિન્દ્રિય
અથવા પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં ?

ભગવાન્-ગૌતમ ! એકેન્દ્રિય તિર્યંચોં સે ભી ઉત્પન્ન હોતે હૈં, યાવત્
પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોં સે ભી ઉત્પન્ન હોતે હૈં ।

ગૌતમ-ભગવન્ ! યદિ એકેન્દ્રિય તિર્યંચોં સે પૃથ્વીકાયિક ઉત્પન્ન
હોતે હૈં તો કયા પૃથ્વીકાયિકોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં, યાવત્-અપ્પકાયિકોં,
તેજઃકાયિકોં, વાયુકાયિકોં અથવા વનસ્પતિકાયિકોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં ?

ભગવાન્-હે ગૌતમ ! પૃથ્વીકાયિક પૃથ્વીકાયિકોં સે ભી
ઉત્પન્ન હોતે હૈં યાવત્ વનસ્પતિકાયિકોં સે ભી ઉત્પન્ન હોતે હૈં । અર્થાત્

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્ ને તિર્યંચોથી ઉત્પન્ન થાય છે તો શું
એકેન્દ્રિય તિર્યંચોથી ઉત્પન્ન થાય છે, દ્વીન્દ્રિય, ત્રીન્દ્રિય, ચતુરિન્દ્રિય, અથવા
પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોથી ઉત્પન્ન થાય છે ?

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ ! એકેન્દ્રિય તિર્યંચોથી પણ ઉત્પન્ન થાય છે,
પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોથી પણ ઉત્પન્ન થાય છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્ ! યદિ એકેન્દ્રિય તિર્યંચોથી પૃથ્વીકાયિક
ઉત્પન્ન થાય છે તો શું પૃથ્વીકાયિકોથી ઉત્પન્ન થાય છે, યાવત્ અપ્પકાયિકો,
તેજઃ કાયિકો, વાયુકાયિકો અથવા વનસ્પતિકાયિકોથી ઉત્પન્ન થાય છે ?

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ ! પૃથિવીકાયિક પૃથ્વીકાયિકોથી પણ ઉત્પન્ન
થાય છે યાવત્ વનસ્પતિકાયિકોથી પણ ઉત્પન્ન થાય છે અર્થાત્ પાચે ઇન્દ્રિયોથી
ઉત્પન્ન થાય છે.

પૃથિવીકાયિકા ઉપપદ્યન્તે તદા 'કિં પજ્જત્તેહિંતો ઉવ્વજ્જંતિ, અપજ્જત્તેહિંતો ઉવ્વજ્જંતિ?' કિં પર્યાપ્તકેભ્યો વાદરપૃથિવીકાયિકેભ્ય ઉપપદ્યન્તે? કિં વા અપર્યાપ્તકેભ્યો વાદરપૃથિવીકાયિકેભ્ય ઉપપદ્યન્તે? ભગવાન્ આહ-ગૌતમ ! હે ગૌતમ ! 'દોહિંતો વિ ઉવ્વજ્જંતિ' દ્વાભ્યામપિ પર્યાપ્તાપર્યાપ્તકાભ્યાં વાદરપૃથિવીકાયિકાભ્યાં પૃથિવીકાયિકાઃ ઉપપદ્યન્તે, 'એવં જાવ વળસ્સઙ્કાઙ્કા ચાઉક્કણં ભેદેણં ઉવ્વાણ્યન્ના' એવમ્ ઉપર્યુક્તરીત્યા, યાવત્-અપ્કાયિકાઃ, તેજઃકાયિકાઃ, વાયુકાયિકાઃ વનસ્પતિકાયિકાશ્ચતુષ્કેણ ભેદેન-સૂક્ષ્મવાદરપર્યાપ્તકાપર્યાપ્તકભેદેનેત્યર્થઃ-ઉપપાદયિતવ્યાઃ ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-'જહ્ વેંદિયતિસ્વિણ્ણજોણિંહિંતો ઉવ્વજ્જંતિ' યદા દ્વીન્દ્રિયતિર્યગ્ચોનિકેભ્યઃ પૃથિવીકાયિકા ઉપપદ્યન્તે તદા 'કિં પજ્જત્તયવેંદિંહિંતો ઉવ્વજ્જંતિ' કિં પર્યાપ્તક દ્વીન્દ્રિયેભ્યઃ પૃથિવીકાયિકા ઉપપદ્યન્તે, કિં વા 'અપજ્જત્તયવેંદિંહિંતો ઉવ્વજ્જંતિ?' અપર્યાપ્તક દ્વીન્દ્રિયેભ્યઃ પૃથિવીકાયિકા ઉપપતો કયા પર્યાપ્તકોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં? અથવા અપર્યાપ્તકોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં?

ભગવાન્-ગૌતમ ! દોનોં સે અર્થાત્ પર્યાપ્ત ઓર અપર્યાપ્ત વાદર પૃથ્વીકાયિકોં સે પૃથ્વીકાયિક ઉત્પન્ન હોતે હૈં ।

હસી પ્રકાર અપ્કાયિકોં, તેજઃકાયિકોં, વાયુકાયિકોં એવં વનસ્પતિકાયિકોં કે વિષય મેં મી સમજ્જલેના ચાહિંએ ઓર પ્રત્યેક કે સૂક્ષ્મ તથા વાદર કે પર્યાપ્તક ઓર અપર્યાપ્તક, ચોં ચાર ભેદ કરકે પૂર્વવત્ હી કહ લેના ચાહિંએ ।

શ્રીગૌતમ-હે ભગવન્ ! યદિ પૃથ્વીકાયિક દ્વીન્દ્રિયોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં ? તો કયા પર્યાપ્ત દ્વીન્દ્રિયોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં અથવા અપર્યાપ્ત દ્વીન્દ્રિયોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં ?

શ્રી ગૌતમસ્વામી :-હે ભગવન્ ! યદિ બાદર પૃથ્વીકાયિકોથી ઉત્પન્ન થાય છે તો શું પર્યાપ્તકોથી ઉત્પન્ન થાય છે ? અથવા અપર્યાપ્તકોથી ઉત્પન્ન થાય છે ?

શ્રી ભગવાન્ :-હે ગૌતમ ! બન્નેથી અર્થાત્ પર્યાપ્ત અને અપર્યાપ્ત બાદર પૃથ્વીકાયિકોથી પૃથ્વીકાયિક ઉત્પન્ન થાય છે.

એજ પ્રકારે અપ્કાયિકો, તેજઃ કાયિકો, વાયુકાયિકો, તેમજ વનસ્પતિ કાયિકોના વિષયમાં પણ સમજી લેવું જોઈએ અને પ્રત્યેકના સૂક્ષ્મ તથા બાદરના પર્યાપ્તક અને અપર્યાપ્તક એમ ચાર ભેદ કરીને પૂર્વવત્ કહેવું જોઈએ.

શ્રી ગૌતમસ્વામી :-હે ભગવન્ ! યદિ પૃથ્વીકાયિક દ્વીન્દ્રિયોથી ઉત્પન્ન થાય છે તો શું પર્યાપ્ત દ્વીન્દ્રિયોથી ઉત્પન્ન થાય છે અથવા અપર્યાપ્ત દ્વીન્દ્રિયોથી ઉત્પન્ન થાય છે ?

દ્યન્તે ? ભગવાન્ આહ—‘ગોયમા ! હે ગૌતમ ! ‘દોહિતો વિ ઉવવજ્જંતિ’ દ્વાભ્યા-
મપિ પર્યાપ્તકાપર્યાપ્તકાભ્યાં દ્વીન્દ્રિયાભ્યાં પૃથિવીકાયિકા ઉપપદ્યન્તે, ‘એવં તેઈન્દિ-
યચરિરિદિર્દિહિતો વિ ઉવવજ્જંતિ’—એવમ્—પૂર્વોક્તદ્વીન્દ્રિયરીત્યા ત્રીન્દ્રિયચતુરિન્દ્રિ-
યેભ્યોઽપિ પૃથિવીકાયિકા ઉપપદ્યન્તે, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—‘જઈ પંચિન્દિયતિરિક્ષજો-
ણિર્દિહિતો ઉવવજ્જંતિ’ યદા પચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્ય પૃથિવીકાયિકા ઉપપ-
દ્યન્તે, તદા ‘કિં જલચરપંચિન્દિયતિરિક્ષજોણિર્દિહિતો ઉવવજ્જંતિ ?’ કિં જલચર-
પચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્ય ઉપપદ્યન્તે ? કિં વા સ્થલચરપચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્ય
ઉપપદ્યન્તે ? કિં વા સ્થલચરપચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિતેભ્ય ઉપપદ્યન્તે ? ઇત્યાદિ પૂર્વોક્તા-
શયેનાહ—‘એવં જેહિતો નેરઙ્ગ્યાણં ઉવવાઓ ભણિઓ તેહિતો એતેસિંપિ માણિયવ્વો’
એવમ્—પૂર્વોક્તરીત્યા, યેભ્યો નૈરયિકાણામુપપાતો ભણિતસ્તેભ્ય એતેષામપિ પૃથિવી-
કાયિકાનામ્ ઉપપાતો ભણિતઽયઃ કિન્તુ ‘નવરં પજ્જત્તગપજ્જત્તમેહિતો વિ ઉવવ-
જ્જંતિ’ નવરમ્—પૂર્વાપેક્ષયા વિશેષસ્તુ પૃથિવીકાયિકા પર્યાપ્તકાપર્યાપ્તકેભ્યોઽપિ

ભગવાન્—હે ગૌતમ ! દોનોં સે અર્થાત્ પર્યાપ્ત અપર્યાપ્ત દ્વીન્દ્રિયોં
સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં ।

હસી પ્રકાર ત્રીન્દ્રિયોં ઓર ચતુરિન્દ્રિયોં સે મી પૃથ્વીકાયિકોં
કી ઉત્પત્તિ કહલેની યાહિયે ।

ગૌતમ—યદિ પંચેન્દ્રિયતિર્યંચોં સે પૃથ્વીકાયિક ઉત્પન્ન હોતે હૈં તો
જલચર પંચેન્દ્રિયતિર્યંચોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં યા સ્થલચર પંચેન્દ્રિયતિર્યંચોં
સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં ? અથવા સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં ?

ભગવાન્—હે ગૌતમ ! જિન—જિનસે નારકોં કા ઉપપાત કહા હૈ
ઉન—ઉનસે જન પૃથ્વી કાયિકોં કા ઓ ઉપપાત કહના યાહિયે ।

શ્રી ભગવાન્ —હે ગૌતમ ! બન્નેથી અર્થાત્ પર્યાપ્ત અને અપર્યાપ્ત દ્વીન્દ્રિ-
યોથી ઉત્પન્ન થાય છે.

એ પ્રકારે ત્રીન્દ્રિય અને ચતુરિન્દ્રિયોથી પણ પૃથ્વીકાયિકોની ઉત્પત્તિ
કહેવી જોઈએ.

શ્રી ગૌતમસ્વામી—યદિ પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોથી પૃથ્વીકાયિક ઉત્પન્ન થાય
છે તો શું જલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોથી ઉત્પન્ન થાય છે અગર સ્થલચર
પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોથી ઉત્પન્ન થાય છે અથવા જલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોથી
ઉત્પન્ન થાય છે ?

શ્રી ભગવાન્ :—હે ગૌતમ ! જેના—જેનાથી નારકોનો ઉપપાત કહ્યો છે,
તે તેથી આ પૃથ્વીકાયિકોનો પણ ઉપપાત કહેવો જોઈએ. વિશેષતા એ છે કે
પૃથ્વીકાયિક પર્યાપ્તકોથી પણ ઉત્પન્ન થાય છે અને અપર્યાપ્તકોથી પણ ઉત્પન્ન

ઉપપદ્યન્તે इतिवोध्यः ‘ससं तंचैव’ शेषं तच्चैव—नैरयिकोक्तवद्देवावसेयम्, गौतमः पृच्छति ‘जइ मनुस्सेहिंतो उववज्जंति’ यदा पृथिवीकायिकाः मनुष्येभ्य उपपद्यन्ते, तदा—किं संमुच्छिममणुस्सेहिंतो उववज्जंति, गर्भवन्तियमणुस्सेहिंतो उववज्जंति ?’ किं संमूर्च्छिममनुष्येभ्य उपपद्यन्ते ? किं वा गर्भव्युत्क्रान्तिकमनुष्येभ्य उपपद्यन्ते ? भगवान् आह—गोयमा ! हे गौतम ! ‘दोहिंतो वि उववज्जंति’ द्वाभ्यामपि संमूर्च्छिमगर्भव्युत्क्रान्तिकाभ्यां मनुष्यजानिभ्यां पृथिवीकायिका—उपपद्यन्ते, गौतमः पृच्छति ‘जइ गर्भवक्कंतियमणुस्सेहिंतो उववज्जंति’ यदा गर्भव्युत्क्रान्तिक मनुष्येभ्यः पृथिवीकायिका उपपद्यन्ते तदा ‘किं कम्मभूमिगगर्भवक्कंतियमणुस्सेहिंतो उववज्जंति ?’ किं कर्मभूमिगगर्भव्युत्क्रान्तिक मनुष्येभ्यः पृथिवीकायिका उपपद्यन्ते ? किं वा ‘अकम्मभूमिगगर्भवक्कंतियमणुस्सेहिंतो उववज्जंति’ अकर्मभूमिगगर्भव्युत्क्रान्तिक मनुष्येभ्यः पृथिवीकायिका उपपद्यन्ते ?

विशेषता यह है कि पृथ्वीकायिक पर्याप्तकों से श्री उत्पन्न होते हैं । और अपर्याप्तकों से भी उत्पन्न होते हैं । शेष सब कथन वही नारकों के समान है ।

गौतम—भगवन् ! पृथ्वीकायिक अगर मनुष्यों से उत्पन्न होते हैं ? तो क्या संमूर्च्छिम मनुष्यों से उत्पन्न होते हैं अथवा गर्भज मनुष्यों से उत्पन्न होते हैं ?

भगवान्—हे गौतम ! दोनों से ही उत्पन्न होते हैं ।

गौतम—भगवन् ! यदि गर्भज मनुष्यों से उत्पन्न होते हैं । तो क्या कर्म भूमिज गर्भज मनुष्यों से उत्पन्न होते हैं ? या अकर्म भूमिज गर्भज मनुष्यों से उत्पन्न होते हैं

भगवान् गौतम ! शेष जो कथन नैरयिकों के विषय में किया गया है, वही पृथ्वीकायिकों के संबंध में भी समझ लेना चाहिए । इस

થાય છે. બાકીનું બધું કથન નારકોના સમાન છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી :-હે ભગવન્ પૃથ્વીકાયિક જો મનુષ્યોથી ઉત્પન્ન થાય છે તો શું સંમૂર્છિમ મનુષ્યોથી ઉત્પન્ન થાય છે અથવા ગર્ભજ મનુષ્યોથી ઉત્પન્ન થાય છે ? શ્રી ભગવાન્ :-જન્નેથી ઉત્પન્ન થાય છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી :-હે ભગવન્ યદિ ગર્ભજ મનુષ્યોથી ઉત્પન્ન થાય છે તો શું કર્મભૂમિજ ગર્ભજ મનુષ્યોથી ઉત્પન્ન થાય છે ? અગર અકર્મભૂમિજ ગર્ભજ મનુષ્યોથી ઉત્પન્ન થાય છે. ?

શ્રી ભગવાન્ :-હે ગૌતમ ! શેષ જે કથન નૈરયિકોના વિષયમાં કહેલું છે. તેજ પૃથ્વીકાયિકોના સમ્યન્ધમાં પણ સમજી લેવું જોઈએ.

ભગવાન્ આહ—‘ગોયમા ! હે ગૌતમ ! ‘સેસં જહા નેરડયાણં’ એવં યથા નૈર-
યિકાણાં પ્રતિપાદિતં તથૈવ પૃથિવીકાયિકાનામપિ પ્રતિપાદનીયમ્, તથા ચ નો
અકર્મભૂમિગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિકમનુષ્યેભ્યઃ પૃથિવીકાયિકા ઉપપદ્યન્તે, અપિ તુ કર્મ-
ભૂમિગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિક મનુષ્યેભ્યઃ પૃથિવીકાયિકા ઉપપદ્યન્તે इत्यादिगीत्या
બોધ્યમ્ કિન્તુ—‘નવરં અપજ્જત્તएहिंतो वि उववज्जंति’ નવરં પૂર્વાપેક્ષયા વિગેષ-
સ્તુ અપર્યાપ્તકેભ્યોડપિ ગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિક મનુષ્યેભ્યઃ પૃથિવીકાયિકા ઉપપદ્યન્તે
इत्यवसेयः, ગૌતમઃ પૂચ્છતિ—‘जइ देवेहिंतो उववज्जंति कि भवणवासि वाणमंनर-
जोडसियवेमाणिएहिंतो उववज्जंति ?’ યદા પૃથિવીકાયિકા દેવેભ્ય ઉપપદ્યન્તે
તદા કિં ભવનવાસિવાનવ્યન્તર જ્યોતિષ્ક વૈમાનિકેભ્ય ઉપપદ્યન્તે ? ભગવાન્ આહ—
‘ગોયમા !’ હે ગૌતમ ! ‘भवणवासिदेवेहिंतो उववज्जंति जाव वेमाणियदेवेहिंतो
वि उववज्जंति’ પૃથિવીકાયિકા ભવનવાસિદેવેભ્યોપિ ઉપપદ્યન્તે, યાવત્ વાનવ્ય-
ન્તર જ્યોતિષ્ક વૈમાનિક દેવેભ્યોડપિ ઉપપદ્યન્તે ? ગૌતમઃ પૂચ્છતિ, ‘जइ भवणवासि
देवेहिंतो उववज्जंति’ યદા પૃથિવીકાયિકાઃ ભવનવાસિદેવેભ્ય ઉપપદ્યન્તે તદા
‘कि असुरकुमारदेवेहिंतो जाव थणियकुमारेहिंतो उववज्जंति ?’ કિમ્ અસુરકુમાર-

પ્રકાર અકર્મભૂમિજ ગર્ભજ મનુષ્યોં સે પૃથ્વીકાયિક ઉત્પન્ન નહીં
હોતે કિન્તુ કર્મભૂમિજ ગર્ભજ મનુષ્યોં સે પૃથ્વીકાયિક ઉત્પન્ન હોતે હેં,
इत्यादि समझलेना चाहिए। विगेषवात यह है कि अपर्याप्तको
गर्भज मनुष्यों से भी उत्पन्न होते हैं।

શ્રીગૌતમ—હે ભગવન્ ! યદિ દેવોં સે ઉત્પન્ન હોતે હેં, તો કયા ભવ-
નવાસી, વાનવ્યન્તર જ્યોતિષ્ક અથવા વૈમાનિકોં સે ઉત્પન્ન હોતે હેં ?

ભગવાન્—ગૌતમ ! ભવનવાસોદેવોં સે ઉત્પન્ન હોતે હેં, યાવત્
વૈમાનિકદેવોં સે મી ઉત્પન્ન હોતે હેં । અર્થાત્ સમી પૂર્વોક્તદેવોં સે
પૃથ્વીકાયિક ઉત્પન્ન હોતે હેં ।

ગૌતમ—ભગવન્ ! યદિ પૃથ્વીકાયિક ભવનવાસી દેવોં સે ઉત્પન્ન
હોતે હેં તો કયા અસુરકુમારદેવોં સે યાવત્ નાગકુમાર, સુવર્ણકુમાર,

એ પ્રકારે અકર્મ ભૂમિજ ગર્ભજ મનુષ્યોથી પૃથ્વીકાયિક ઉત્પન્ન થતા નથી
પરંતુ કર્મભૂમિજ ગર્ભજ મનુષ્યોથી પૃથ્વીકાયિક ઉત્પન્ન થાય છે. વિગેરે સમજ લેવું
જોઈએ. વિશેષ વાત એ છે કે અપર્યાપ્ત ગર્ભજ મનુષ્યોથી પણ ઉત્પન્ન થાય છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી—હે ભગવન્ ! યદિ દેવોથી ઉત્પન્ન થાય છે તો શું
ભવનવાસી, વાનવ્યન્તર, જ્યોતિષ્ક અથવા વૈમાનિકોથી ઉત્પન્ન થાય છે ?

શ્રી ભગવાન્—હે ગૌતમ ! ભવનવાસી દેવોથી પણ ઉત્પન્ન થાય છે
(યાવત્) વૈમાનિક દેવોથી પણ ઉત્પન્ન થાય છે. અર્થાત્ બધા પૂર્વોક્ત દેવોથી
પૃથ્વીકાયિક ઉત્પન્ન થાય છે

દેવેભ્યો યાવત્-નાગકુમાર સુવર્ણકુમાર, અગ્નિકુમાર વિદ્યુત્કુમાર-ઉદધિકુમાર, દ્વીપકુમાર-દિક્કુમાર-પવનકુમાર - સ્તનિતકુમારદેવેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, ભગવાન્ આહ-‘ગૌયમા’ હે ગૌતમ ? ‘અસુરકુમારદેવેર્હિતો વિ ઉવવજ્જંતિ જાવ થણિય-કુમારદેવેર્હિતો વિ ઉવવજ્જંતિ’ પૃથિવીકાયાિકાઃ અસુરકુમારદેવેભ્યોઽપિ ઉપપદ્યન્તે યાવત્-નાગકુમારાદિ દેવેભ્યોઽપિ સ્તનિતકુમારદેવેભ્યોઽપિ ઉપપદ્યન્તે, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-‘જઈ વાણમંતરદેવેર્હિતો ઉવવજ્જંતિ’ યદા વાનવ્યન્તરદેવેભ્યઃ પૃથિવી-કાયાિકા ઉપપદ્યન્તે, તદા ‘કિ પિસાણર્હિતો જાવ ગંધવ્વેર્હિતો ઉવવજ્જંતિ ?’ કિં પિશાચેભ્યો યાવત્-કિં વા ભૂતરાક્ષસયક્ષકિન્નરકિંપુરુષમહોરગગન્ધર્વેભ્યઃ પૃથિવીકાયાિકા ઉપપદ્યન્તે ? ભગવાન્ આહ-ગૌયમા ? હે ગૌતમ ? ‘પિસા-ણર્હિતો વિ જાવ ગંધવ્વેર્હિતો વિ ઉવવજ્જંતિ’ પિશાચેભ્યોપિ યાવત્ ભૂતરાક્ષસ-યક્ષકિન્નરકિંપુરુષમહોરગગન્ધર્વેભ્યોઽપિ પૃથિવીકાયાિકા ઉપપદ્યન્તે । ગૌતમઃ

અગ્નિકુમાર, વિદ્યુત્કુમાર, ઉદધિકુમાર, દ્વીપકુમાર, દિક્કુમાર, પવનકુમાર ઓર સ્તનિતકુમારદેવોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં ?

ભગવાન્-હે ગૌતમ ! અસુરકુમાર દેવોં સે મી ઉત્પન્ન હોતે હૈં, યાવત્ સ્તનિતકુમાર દેવોં સે અર્થાત્ નાગકુમાર આદિ સમી સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં ।

ગૌતમ-હે ભગવન્ ! યદિ વાનવ્યન્તર દેવોં સે પૃથિવીકાયાિક ઉત્પન્ન હોતે હૈં તો કયા પિશાચોં સે યાવત્-કયા ભૂતોં, રાક્ષસોં, યક્ષોં, કિન્નરોં, કિંપુરુષોં, મહોરગોં ઓર ગંધર્વોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં ?

ભગવાન્ હે ગૌતમ ! પૃથ્વી કાયાિક, પિશાચોં સે મી ઉત્પન્ન હોતે હૈં યાવત્ ગંધર્વોં સે મી ઉત્પન્ન હોતે હૈં ।

શ્રી ગૌતમસ્વામી :-હે ભગવન્ યદિ પૃથ્વીકાયાિક ભવનવાસી દેવોથી ઉત્પન્ન થાય તો શું અસુરકુમાર દેવોથી યાવત્ નાગકુમાર, સુવર્ણકુમાર; અગ્નિકુમાર, વિદ્યુત્કુમાર, ઉદધિકુમાર, દ્વીપકુમાર, દિક્કુમાર, પવનકુમાર ઓર સ્તનિતકુમાર દેવોથી ઉત્પન્ન થાય છે ?

શ્રી ભગવાન્ :-હે ગૌતમ ! અસુરકુમાર દેવોથી પણ ઉત્પન્ન થાય છે. (યાવત્) સ્તનિતકુમાર દેવોથી અર્થાત્ નાગકુમાર આદિ અધાથી ઉત્પન્ન થાય છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી :-હે ભગવન્ ! યદિ વાનવ્યન્તર દેવોથી પૃથ્વીકાયાિક ઉત્પન્ન થાય છે તો શું પિશાચોથી યાવત્-શું ભૂતો, રાક્ષસો, યક્ષો, કિન્નરો કિંપુરુષો, મહોરગો અને ગંધર્વોથી ઉત્પન્ન થાય છે ?

શ્રી ભગવાન્ :-હે ગૌતમ ! પૃથ્વીકાયાિક પિશાચોથી પણ ઉત્પન્ન થાય છે યાવત્ ગંધર્વોથી પણ ઉત્પન્ન થાય છે.

पृच्छति—‘जइ जोडनियदेवेहिंतो उव्वज्जंति’ यदा पृथिवीकायिकाः ज्योतिष्क-
देवेभ्य उपपद्यन्ते यदा ‘किं चन्द्रविमानेहिंतो उव्वज्जंति जाव ताराविमाणेहिंतो
उव्वज्जंति ? किं चन्द्रविमानेभ्यः पृथिवीकायिका उपपद्यन्ते ? किं वा यावत्-
सूर्यग्रहनक्षत्रताराविमानेभ्य उपपद्यन्ते ? भगवान् आह—‘गोयमा ! हे गौतम !
‘चन्द्रविमाणजोडनियदेवेहिंतो वि जाव ताराविमाणजोडनियदेवेहिंतो वि उव्व-
ज्जंति’ पृथिवीकायिका चन्द्रविमानज्योतिष्कदेवेभ्योऽपि यावत्-सूर्यग्रहनक्षत्रतारा-
विमानज्योतिष्कदेवेभ्योऽपि उपपद्यन्ते; गौतमः पृच्छति—‘जइ वैमाणियदेवे-
हिंतो उव्वज्जंति’ यदा पृथिवीकायिका वैमानिकदेवेभ्य उपपद्यन्ते तदा ‘किं
कप्पोवगवैमाणियदेवेहिंतो उव्वज्जंति, किं कल्पोपपन्नकवैमानिकदेवेभ्य उपपद्य-
न्ते ? किं वा कल्पातीतवैमाणियदेवेहिंतो उव्वज्जंति ?’ कल्पातीतवैमानिकदेवेभ्य
उपपद्यन्ते ? भगवान् आह—‘गोयमा ? हे गौतम ! ‘कप्पोवगवैमाणियदेवेहिंतो
उव्वज्जंति’ पृथिवीकायिकाः कल्पोपपन्नकवैमानिकदेवेभ्य उपपद्यन्ते ‘नो कल्पाती-

गौतम—हे भगवन् ! यदि ज्योतिष्क देवों से पृथ्वीकायिक उत्पन्न
होते हैं तो क्या चन्द्रविमानों से उत्पन्न होते हैं यावत्-सूर्य, ग्रह,
नक्षत्र तथा ताराविमानों से उत्पन्न होते हैं ? भगवान्-गौतम ! पृथ्वी
कायिक चन्द्रविमान के ज्योतिष्क देवों से भी उत्पन्न होते हैं यावत्
तारा विमानों के ज्योतिष्क देवों से भी उत्पन्न होते हैं ।

गौतम—हे भगवन् ! पृथ्वीकायिक यदि वैमानिक देवों से उत्पन्न
होते हैं तो क्या कल्पोपग अर्थात् कल्पोपपन्न वैमानिक देवों से उत्पन्न
होते हैं अथवा कल्पातीत वैमानिक देवों के उत्पन्न होते हैं ?

भगवान्—हे गौतम ! कल्पोपपन्न वैमानिक देवों से पृथ्वीकायिक
उत्पन्न होते हैं, कल्पातीत वैमानिक देवों से नहीं उत्पन्न होते अर्थात्

श्री गौतमस्वामी :-हे भगवन् यदि ज्योतिष्क देवाथी पृथ्वीकायिक
उत्पन्न थाय छे तो शु चन्द्रविमानोथी उत्पन्न थाय छे यावत् सूर्य, ग्रह,
नक्षत्र तथा तारा विमानोथी उत्पन्न थाय छे ?

श्री भगवान् :-हे गौतम ! पृथ्वीकायिक चन्द्र विमानना ज्योतिष्क देवाथी
पणु उत्पन्न थाय छे यावत् ताराविमानोना ज्योतिष्क देवाथी पणु उत्पन्न थाय छे.

श्री गौतमस्वामी :-हे 'भगवन् ! पृथ्वीकायिक यदि वैमानिक देवाथी
उत्पन्न थाय छे तो शु कल्पोपग अर्थात् कल्पोपपन्न वैमानिक देवाथी उत्पन्न
थाय छे अथवा कल्पातीत वैमानिक देवाथी उत्पन्न थाय छे ?

श्री भगवान्-हे गौतम ! कल्पोपपन्न वैमानिकदेवाथी पृथ्वीकायिक उत्पन्न
थाय छे, कल्पातीत वैमानिक देवाथी उत्पन्न नथी यता अर्थात् नवत्रैवेयक

તવેમાણિયદેવેહિંતો ઉવવજ્જંતિ' નો કલ્પાતીતવૈમાનિકદેવેભ્યઃ પૃથિવીકાયિકા ઉપપદ્યન્તે, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ 'જહ કલ્પોવગવેમાણિયદેવેહિંતો ઉવવજ્જંતિ' યદા પૃથિવીકાયિકાઃ કલ્પોપપન્નકવૈમાનિકદેવેભ્ય ઉપપદ્યન્તે તદા 'કિં સોહમ્મેહિંતો જાવ અચ્ચુદ્દિંતો ઉવવજ્જંતિ?' કિં સૌધર્મેભ્યો યાવત્ કિં વા ઈશાન-સનત્કુમાર-માહેન્દ્રબ્રહ્મલોકલાન્તકમહાશુક્રસહસ્રાર આનતપ્રાણત-આરણાચ્યુતેભ્યો વૈમાનિકદેવેભ્યઃ પૃથિવીકાયિકાઃ ઉપપદ્યન્તે? ભગવાન્ આહ- 'ગૌતમા !' હે ગૌતમ ! 'સોહમ્મીસાણેહિંતો ઉવવજ્જંતિ' સૌધર્મેશાનેભ્યો વૈમાનિકદેવેભ્યઃ પૃથિવીકાયિકા ઉપપદ્યન્તે 'નો સર્ણકુમાર જાવ અચ્ચુદ્દિંતો ઉવવજ્જંતિ' નો સનત્કુમાર યાવત્ , માહેન્દ્રબ્રહ્મલોકલાન્તકમહાશુક્રસહસ્રારાનતપ્રાણતારણાચ્યુતેભ્યો વૈમાનિકદેવેભ્યઃ પૃથિવીકાયિકા ઉપપદ્યન્તે, ' એવં આડકાઝ્યા વિ' એવમ્ પૂર્વોક્તપૃથિવીકાયિકરી-ત્યા, અપ્કાયિકા અપિ મણિતવ્યાઃ 'એવં તેડવાડકાઝ્યા વિ' એવમ્ તથૈવ પૃથિવી-

નવ ગ્રૈવેયક ઓર પાંચ અનુત્તર વિમાનોં કે દેવ ચ્યવન કરકે પૃથ્વી-કાયિકોં મેં ઉત્પન્ન નહીં હોતે ।

ગૌતમ-હે ભગવન્ ! યદિ કલ્પોપપન્ન વૈમાનિકદેવોં સે પૃથ્વીકાયિક ઉત્પન્ન હોતે હૈં તો કયા સૌધર્મ દેવલોકકે વૈમાનિકોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં ? અથવા ઈશાન, સનત્કુમાર, માહેન્દ્ર, બ્રહ્મલોક લાન્તક મહાશુક્ર, સહસ્ત્રાર, આનત, પ્રાણત, આરણ, ઓર અચ્યુત દેવલોક કે વૈમાનિકોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં ?

ભગવાન્-હે ગૌતમ ! સૌધર્મ ઓર ઈશાન વૈમાનિકોં સે હી પૃથ્વી કાયિક ઉત્પન્ન હોતે હૈં, સનત્કુમાર સે લેકર આગે કે અચ્યુત પર્યન્ત વૈમાનિકોં સે ઉત્પન્ન નહીં હોતે ।

હસી પ્રકાર અપ્કાયિકોં વાયુકાયિક તથા તેજઃકાયિકોં કા ઉત્પાદ મી કહ લેના ચાહિયે, મગર પૃથ્વીકાયિકોં સે ઇનકી વિશેષતા

અને પાંચ અનુત્તર વૈમાનિકોના દેવ ચ્યવનકરીને પૃથ્વીકાયિકોમાં ઉત્પન્ન નથી થતા.

શ્રી ગૌતમસ્વામી :-હે ભગવન્ ? યદિ કલ્પોપપન્ન વૈમાનિક દેવોથી પૃથ્વીકાયિક ઉત્પન્ન થાય છે તો શું સૌધર્મ દેવલોકના વૈમાનિકોથી ઉત્પન્ન થાય છે, અથવા ઈશાન, સનત્કુમાર, માહેન્દ્ર, બ્રહ્મલોક, લાન્તક, મહાશુક્ર, સહસ્રાર, આનત, પ્રાણુત, આરણુ અને અચ્યુત દેવલોકના વૈમાનિકોથી ઉત્પન્ન થાય છે ?

શ્રી ભગવાન્ :-હે ગૌતમ ! સૌધર્મ અને ઈશાન વૈમાનિકોથી જ પૃથ્વી કાયિક ઉત્પન્ન થાય છે, સનત્કુમારથી લઈ બે આગળના અચ્યુત પર્યન્તના વૈમાનિકોથી ઉત્પન્ન નથી થતા.

એજ પ્રકારે અપ્કાયિકો, વાયુકાયિકો, તેજઃકાયિકોના ઉત્પાદ પણ કહેવા જોઈએ, પણ પૃથ્વીકાયિકોથી તેમની વિશેષતા એ છે કે તેજઃકાયિક અને

કાયિકવદેવ તેજઃકાયિકાઃ, વાયુકાયિકા અપિ વક્તવ્યાઃ, કિન્તુ 'નવરં દેવવ-
જ્જેહિતો ઉવવજ્જંતિ' નવરમ્-પૂર્વોક્તપૃથિવીકાયિકાપેક્ષયા વિશેષસ્તુ-તેજઃ-
કાયિકા વાયુકાયિકા દેવવર્જેભ્યઃ સર્વેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, इत्यवसेयः 'वणस्तइकाइया
जहा पुढविकाइया' वनस्पतिकायिका यथा पृथिवीकायिका भणितास्तथा भणित-
व्याः 'वेइंदियातेइंदियाचउरिंदिया एते जहा तेउवाऊदेववज्जेहितो भाणियव्वा'
દ્વીદ્વિદ્યાસ્ત્રીન્દ્રિયાશ્ચતુરિન્દ્રિયા एते यथा तेजःकायिकवायुकायिकदेववर्जभ्य उप-
पद्यन्ते इत्येवं भणितास्तथैव भणितव्याः वक्तव्याः-तथा च विकलेन्द्रिया अपि
દેવવર્જેભ્ય ઉપપદ્યન્તે इत्याशयः ।

भवनपतिषु उपपातप्ररूपणे देव नैरयिक पृथिवीकायिकादि पञ्चकरूपैकेन्द्रिय-
विकलेन्द्रिय त्रयापर्याप्तकतिर्यग्योनिक पञ्चेन्द्रिय संमूर्च्छिमापर्याप्तकर्मव्युत्क्रान्ति-
कमनुष्येभ्यः उत्पादस्य प्रतिषेधः, शेषेभ्यो विधानम्, पृथिवीकायिकाष्कायिक-
वनस्पतिकायिकेषु उपपातप्ररूपणे तु सकलनारकसनत्कुमारादिदेवेभ्य-उपपातस्य

यह है कि तेजःकायिक और वायुकायिक जीव देवों को छोड़ कर
अन्य सब से उत्पन्न होते हैं । वनस्पतिकायिकों का कथन पृथ्वी
कायिकों के समान है । द्वीद्विअ और त्रीन्द्रिय जीव, तेजःकायिकों
और वायुकायिकों के समान देवों को छोड़ कर शेष से उत्पन्न होते
हैं । आशय यह है कि विकलेन्द्रिय जीव देवों से उत्पन्न वहीं होते ।

भवनवासियों में उपपात की प्ररूपणा करते हुए देवों, नारकों,
पृथ्वीकायिक आदि पांच एकेन्द्रियों, तीन विकलेन्द्रियों, अपर्याप्तक
तिर्यच पंचेन्द्रियों, संमूर्च्छिमा एवं अपर्याप्तक गर्भज मनुष्यों से
उत्पाद का निषेध किया गया है । शेष जीवों से उत्पन्न होने का
विधान किया गया है । पृथिवीकायिक, अष्कायिक और वनस्पति-
कायिकों में उपपात की प्ररूपणा करते हुए सकलनारक, एवं सन-
त्कुमार आदि देवों से उत्पात होने का निषेध किया गया है । तेजः-

વાયુકાયિક છવ દેવો સિવાય બીજા બધાથી ઉત્પન્ન થાય છે. વનસ્પતિકાયિકોનું
કથન પૃથ્વીકાયિકોના સમાન છે. દ્વીન્દ્રિય અને ત્રીન્દ્રિય છવ, તેજઃકાયિકો
અને વાયુકાયિકોના સમાન દેવો સિવાય બાકીના બધા થી ઉત્પન્ન થાય છે.
આશય એ છે કે વિકલેન્દ્રિય છવ દેવોથી ઉત્પન્ન નથી થતા.

ભવનવાસિયોમાં ઉપપાતની પ્રરૂપણા કરતા દેવો નારકો પૃથ્વીકાયિક
આદિ પાંચ એકેન્દ્રિયો ત્રણ વિકલેન્દ્રિયો અપર્યાપ્તક, તિર્યચ પંચેન્દ્રિયો, સંમૂ-
ર્છિમ, તેમજ અપર્યાપ્તક ગર્ભજ મનુષ્યોથી ઉત્પાદનો નિષેધ કરાયેલો છે.
પૃથ્વીકાયિક, આકાયિક, અને વનસ્પતિકાયિકોમાં ઉપપાતની પ્રરૂપણા કરતા
સકલ નારક તેમજ સનત્કુમાર આદિ દેવોમાં ઉત્પાદ હોવાનો નિષેધ છે ।

प्रतिषेधः, तेजःकायिका वायुकायिकद्वित्रिचतुन्द्रियेषु उपपातप्ररूपणे च सकल-
नैरयिकेभ्यः सकलदेवेभ्यश्चोत्पादस्य प्रतिषेधो बोध्यः इति भावः ॥ सू० १० ॥

पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकाद्युपपातवक्तव्यता-

मूलम्-पञ्चिन्द्रियतिरिक्खजोणियाणं भन्ते ! कओहिंतो उव-
वज्जंति ? किं नेरइएहिंतो उववज्जंति ? जाव किं देवेहिंतो
उववज्जंति ? गोयसा ! नेरइएहिंतो वि, तिरिक्खजोणिएहिंतो
वि, मणुस्सेहिंतो वि, देवेहिंतो वि उववज्जंति, जइ नेरइएहिंतो
उववज्जंति, किं रयणप्पभापुढवीनेरइएहिंतो जाव अहे सत्तमा-
पुढविनेरइएहिंतो उववज्जंति ? गोयसा ! रयणप्पभापुढविनेरइ-
एहिंतो वि उववज्जंति, जाव अहे सत्तमापुढविनेरइएहिंतो वि उव-
वज्जंति, जइ तिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति किं एगिंदिए-
हिंतो उववज्जंति, जाव पञ्चिंदिएहिंतो उववज्जंति ? गोयसा !
एगिंदिएहिंतो वि उववज्जंति, जाव पञ्चिंदिएहिंतो वि उवव-
ज्जंति, जइ एगिंदिएहिंतो उववज्जंति किं पुढविकाइएहिंतो
उववज्जंति एवं जहा पुढविकाइयाणं उववाओ भणिओ तहेव
एएसिं पि भाणियव्वो, नवरं देवेहिंतो जाव सहस्सारकप्पो-
वगवेमाणियदेवेहिंतो वि उववज्जंति, नो आणयकप्पोवगवे-
माणियदेवेहिंतो जाव अच्चुएहिंतो वि उववज्जंति, मणुस्साणं
भन्ते ! कओहिंतो उववज्जंति, किं नेरइएहिंतो उववज्जंति, जाव
देवेहिंतो उववज्जंति, गोयसा ! नेरइएहिंतो वि उववज्जंति,
जाव देवेहिंतो वि उववज्जंति, जइ नेरपएहिंतो उववज्जंति

कायिक, वायुकायिक, द्वीन्द्रिय, त्रीन्द्रिय और चतुरिन्द्रियों में उत्पात
की प्ररूपणा करते हुए समस्त नारकों और समस्त देवों से उत्पाद
होने का निषेध किया गया है ॥ सू० १० ॥

तेजः कायिक, वायुकायिक, द्वीन्द्रिय, त्रीन्द्रिय અને ચતુરિન્દ્રિયમાં ઉત્પાદની
પ્રરૂપણા કરતાં સમસ્ત નારકો અને સમસ્ત દેવોથી ઉત્પન્ન થવાનો નિષેધ
કરાયેલો છે ॥ ૧૦ ॥

किं रयणप्पभापुढवि नेरइएहिंतो उववज्जंति, किं सक्करप्पभा-
पुढवि नेरइएहिंतो उववज्जंति, किं वालुयप्पभापुढविनेरइहिंतो
पंकप्पभापुढविनेरइहिंतो धूमप्पभापुढविनेरइएहिंतो तमप्प-
भापुढवि नेरइएहिंतो अहे सत्तमापुढविनेरइएहिंतो उवव-
ज्जंति, ? गोयमा ! रयणप्पभापुढवि नेरइएहिंतो वि, जाव
तमापुढविनेरइएहिंतो वि उववज्जंति, नो अहे सत्तमापुढवि-
नेरइएहिंतो उववज्जंति, जइ तिरिक्खजोणिएहिंतो उवव-
ज्जंति किं एगिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति, एवं
जेहिंतो पंचिंदियतिरिक्खजोणियाणं उववाओ भणिओ तेहिंतो
मणुस्साण वि निरवसेसो भाणियव्वो, नवरं अहे सत्तमापुढवि
नेरइएहिंतो तेउवाउकाइएहिंतो ण उववज्जंति, सध्वदेवेहिंतो
य उववाओ कायव्वो जाव कप्पातीतवेमाणिय सव्वट्टसिद्धदेवे-
हिंतो वि उववज्जावेयव्वा, वाणसंतरदेवाणं भंते ! कओहिंतो
उववज्जंति ? किं नेरइएहिंतो तिरिक्खजोणिएहिंतो, मणुस्से-
हिंतो देवेहिंतो उववज्जंति ? गोयमा ! जेहिंतो असुरकुमारा
तेहिंतो भाणियव्वा, जोइसियाणं भंते ! देवाणं कओहिंतो
उववज्जंति ? गोयमा ! एवं चेव, नवरं संमुच्छिडम असंखिज-
वासाउयखहयरपंचिंदियतिरिक्खजोणियवज्जेहिंतो अंतरदीव-
मणुस्सवज्जेहिंतो उववज्जावेयव्वा ॥सू० ११॥

छाया-पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकाः खलु भदन्त ? केभ्यो उपपद्यन्ते ? किं नैर-
यिकेभ्य उपपद्यन्ते ? यावत् किं देवेभ्य उपपद्यन्ते ? गौतम ! नैरयिकेभ्योऽपि,

पञ्चेन्द्रिय तिर्यचो आदि का उपपात

शब्दार्थ-(पंचिंदियतिरिक्खजोणिग्रा णं भंते ! कओहिंतो उवव-
ज्जंति !) भगवन् ! पञ्चेन्द्रिय तिर्यच कहां से किनसे उत्पन्न होते हैं ?

पञ्चेन्द्रिय तिर्यचो आदिना उपपात

शब्दार्थ:- (पंचिंदियतिरिक्खजोणियाणं भंते ! कओहिंतो उववज्जंति ?) हे
भगवन् ! पञ्चेन्द्रिय तिर्यच क्यांथी अने केनाथी उत्पन्न थाय छे ? (किं

તિર્થગ્યોનિકેભ્યોઽપિ મનુષ્યેભ્યોઽપિ, દેવેભ્યોઽપિ ઉપપદ્યન્તે, યદા નૈરયિકેભ્ય ઉપપદ્યન્તે કિં રત્નપ્રભાપૃથિવી નૈરયિકેભ્યો યાવત્ અધઃસપ્તમપૃથિવી નૈરયિકેભ્ય ઉપપદ્યન્તે ? ગૌતમ ! રત્નાપ્રભાપૃથિવી નૈરયિકેભ્યોઽપિ ઉપપદ્યન્તે યાવત્-અધઃ-સપ્તમપૃથિવી નૈરયિકેભ્યોઽપિ ઉપપદ્યન્તે, યદા તિર્થગ્યોનિકેભ્ય ઉપપદ્યન્તે ? કિમ્ એકેન્દ્રિયેભ્ય ઉપપદ્યન્તે ? યાવત્ પદ્ધેન્દ્રિયેભ્ય ઉત્પદ્યન્તે ? ગૌતમ ! એકેન્દ્રિયે-

(કિં નેરહ્ણિંતો ઉવવજ્જંતિ?) કયા નારકોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં ? (જાવ) યાવત્ (કિં દેવેહિંતો ઉવવજ્જંતિ) કયા દેવો સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં ? (ગોચમા !) ગૌતમ ! (નેરહ્ણિંતો વિ) નારકો સે ખીં (તિરિક્કજોણિહિંતો વિ) તિર્થગ્યોનિકોં સે ખી (મણુસેહિંતો વિ) મનુષ્યોં સે ખી (દેવેહિંતો વિ ઉવ-વજ્જંતિ) દેવોં સે ખી ઉત્પન્ન હોતે હૈં । (જહ નેરહ્ણિંતો ઉવવજ્જંતિ) યદિ નારકોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં, (કિં રયણપ્પમાપુઢવિનેરહ્ણિંતો) કયા રત્નપ્રભા પૃથ્વી કે નારકોં સે (જાવ) યાવત્ (અહેસત્તમા પુઢવિ નેર-હ્ણિંતો ઉવવજ્જંતિ) અધઃસપ્તમી પૃથ્વી કે નારકોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં ? (ગોચમા) હે ગૌતમ ! (રયણપ્પમાપુઢવિ નેરહ્ણિંતો વિ ઉવવજ્જંતિ) રત્નપ્રભા પૃથ્વી કે નારકોં સે ખી ઉત્પન્ન હોતે હૈં (જાવ) યાવત્ (અહે સત્તમાપુઢવિનેરહ્ણિંતો વિ ઉવવજ્જંતિ) અધઃસપ્તમી પૃથ્વી કે નારકો સે ખી ઉત્પન્ન હોતે હૈં

(જહ તિરિક્કજોણિહિંતો ઉવવજ્જંતિ) યદિ તિર્થચોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં (કિં ઇન્દિહિંતો ઉવવજ્જંતિ) કયા એકેન્દ્રિયોં સે ઉત્પન્ન

નેરહ્ણિંતો ઉવવજ્જંતિ ?) શું નારકોથી ઉત્પન્ન થાય છે ? (જાવ) યાવત્ (કિં દેવેહિંતો ઉવવજ્જંતિ) શું દેવોથી ઉત્પન્ન થાય છે ? (ગોચમા !) હે ગૌતમ ! (નેરહ્ણિંતો વિ) નારકોથી પણ (તિરિક્કજોણિહિંતો વિ) તિર્થચોથી પણ (મણુસેહિંતો વિ) મનુષ્યોથી પણ (દેવેહિંતો વિ) ઉવવજ્જંતિ) દેવોથી પણ ઉત્પન્ન થાય છે

(જહ નેરહ્ણિંતો ઉવવજ્જંતિ) યદિ નારકોથી ઉત્પન્ન થાય છે (કિં રયણ-પ્પમા પુઢવિ નેરહ્ણિંતો) શું રત્નપ્રભા પૃથ્વીના નારકોથી (જાવ) યાવત્ (અહે-સત્તમા પુઢવિ નેરહ્ણિંતો ઉવવજ્જંતિ) અધઃ સાતમી પૃથ્વીના નારકોથી ઉત્પન્ન થાય છે ? (ગોચમા !) હે ગૌતમ ! (રયણપ્પમાપુઢવિનેરહ્ણિંતો ઉવવજ્જંતિ) રત્ન પ્રભા પૃથ્વીના નારકોથી પણ ઉત્પન્ન થાય છે (જાવ) યાવત્ (અહે સત્તમા પુઢવિ નેરહ્ણિંતો વિ ઉવવજ્જંતિ) અધઃ સપ્તમ પૃથ્વીના નારકોથી પણ ઉત્પન્ન થાય છે

(જહ તિરિક્કજોણિહિંતો ઉવવજ્જંતિ) યદિ તિર્થચોથી ઉત્પન્ન થાય છે (કિં ઇન્દિહિંતો ઉવવજ્જંતિ) શું એકેન્દ્રિયોથી ઉત્પન્ન થાય છે (જાવ

भ्योऽपि उपपद्यन्ते, यावत् पञ्चेन्द्रियेभ्योऽपि उपपद्यन्ते, यदा एकेन्द्रियेभ्य उपपद्यन्ते, किं पृथिवीकायिकेभ्य उपपद्यन्ते ? एवं यथा पृथिवीकायिकानामुप-
पातो भणितस्तथैव एतेषामपि भणितव्यः, नवरं देवेभ्यो यावत् सहस्रारकल्पोप-
पन्नकवैमानिकदेवेभ्योऽपि उपपद्यन्ते, नो आनतकल्पोपगवैमानिकदेवेभ्यो यावत्-
अच्युतेभ्यो पि उपपद्यन्ते, मनुष्याः खलु भदन्त ! केभ्य उपपद्यन्ते, किं नैरयि-
होते हैं (जाव पंचिदिहंहितो उववज्जंति) यावत् पंचेन्द्रियों से उत्पन्न
होते हैं (गोयमा) हे गौतम ! (एगिदिहंहितो वि उववज्जंति जाव
पंचिदिहंहितो वि उववज्जंति) एकेन्द्रियों से भी उत्पन्न होते हैं यावत्
पंचेन्द्रियों से भी उत्पन्न होते हैं (जइ एगिदिहंहितो उववज्जंति) यदि
एकोन्द्रियों से उत्पन्न होते हैं (किं पुढविकाइहंहितो उववज्जंति ?)
क्या पृथ्वीकायिकों से उत्पन्न होते हैं ? (एवं) इसी प्रकार (जहा) जैसा
(पुढविकाइयाणं उववाओ भणिओ) पृथ्वीकायिकों का उपपात कहा है
(तहेव) वैसा ही (एएसिपि भाणियव्वो) उनका भी कहना चाहिए
(नवरं) विशेष (देवेहंहितो) देवों से (जाव) यावत् (सहस्सारकप्पोवग-
वेमाणियदेवेहंहितो वि उववज्जंति) सहस्रार कल्पोपपन्न वैमानिक
देवों से भी उत्पन्न होते हैं (नो आणयकप्पोवगवेमाणियदेवेहंहितो जाव
अच्चुएहंहितो उववज्जंति) आनतकल्प के वैमानिक देवों से यावत्
अच्युत कल्प के देवों से नहीं उत्पन्न होते

(सणुस्सा णं भंते ? कओहंहितो उववज्जंति ?) भगवन् ! मनुष्य
किनसे उत्पन्न होते हैं ? (किं नेरइएहंहितो उववज्जंति ?) क्या नारकों

पंचि दिहंहि तो उववज्जंति) यावत् पंचेन्द्रियोथी उत्पन्न थाय छे ? (गोयमा ।
हे गौतम ! (एगिदिहंहि तो वि उववज्जंति जाव पंचिदिहंहितो वि उववज्जंति)
एकेन्द्रियोथी पणु उत्पन्न थाय छे यावत् पंचेन्द्रियोथी पणु उत्पन्न थाय छे
(जइ एगि दिहंहि तो उववज्जंति) यदि एकेन्द्रियोथी उत्पन्न थाय छे (किं पुढवि
काइहंहितो उववज्जंति ?) शुं पृथ्वीकायिकोथी उत्पन्न थाय छे. (एवं) ऐ रीते
(जहा) जेवा (पुढविकाइयाणं उववाओ भणिओ) पृथ्वीकायिकोने उपपात कइयो छे
(तहेव) तेमज्ज (एएसिपि भाणियव्वो) तेमने उपपात पणु कइयो जेधं ऐ (नवरं)
विशेष (देवेहंहितो) देवोथी (जाव) यावत् (सहस्सारकप्पोवगवेमाणियदेवेहंहितो वि
उववज्जंति) सहस्रार कल्पोपपन्न वैमानिक देवोथी पणु उत्पन्न थाय छे (नो
आणयकप्पोवगवेमाणियदेवेहंहितो जाव अच्चुएहंहितो वि उववज्जंति) आनतकल्पना
वैमानिक देवोथी यावत् अच्युत कल्पना देवोथी नथी उत्पन्न थता

(सणुस्साणं भंते : कओहंहितो उववज्जंति ?) हे भगवन् ! मनुष्य केनाथी

केभ्य उपपद्यन्ते ? यावत् देवेभ्य उपपद्यन्ते ? गौतम ! नैरयिकेभ्योऽपि उपपद्यन्ते, यावत्-देवेभ्योऽपि उपपद्यन्ते, यदा नैरयिकेभ्य उपपद्यन्ते किं रत्नप्रभापृथिवी नैरयिकेभ्य उपपद्यन्ते, किं शर्कराप्रभापृथिवी नैरयिकेभ्य उपपद्यन्ते ? किं वालुकाप्रभापृथिवी नैरयिकेभ्यः पङ्कप्रभापृथिवी नैरयिकेभ्यः, धूमप्रभापृथिवी नैरयिकेभ्यः तमप्रभापृथिवी नैरयिकेभ्यः अधःसप्तमपृथिवी नैरयिकेभ्य उपपद्यन्ते ? गौतम ! रत्नप्रभापृथिवी नैरयिकेभ्योऽपि यावत्-तमःप्रभापृथिवी नैरयिकेभ्योऽपि उपपद्यन्ते से उत्पन्न होते हैं ? (जाव) यावत् (देवेहिंतो उववज्जंति ?) देवों से उत्पन्न होते हैं ? (गोयमा) हे गौतम ! (नेरइएहिंतो वि उववज्जंति) नारकों से भी उत्पन्न होते हैं (जाव) यावत् (देवेहिंतो वि उववज्जंति) देवों से भी उत्पन्न होते हैं (जइ नेरइएहिंतो उववज्जंति) यदि नारकों से उत्पन्न होते हैं (किं रयणप्पभा पुढविनेरइएहिंतो उववज्जंति) क्या रत्नप्रभा पृथिवी के नारकों से उत्पन्न होते हैं ? (किं सक्करप्पभा पुढवि नेरइएहिंतो उववज्जंति ?) क्या शर्करा प्रभा पृथिवी के नारकों से उत्पन्न होते हैं ? (किं वालुयप्पभा पुढविनेरइएहिंतो) क्या वालुकाप्रभा पृथिवी के नारकों से (पंकप्पभापुढविनेरइएहिंतो) पंकप्रभा पृथिवी के नारकों से (धूमप्पभापुढविनेरइएहिंतो) धूमप्रभा पृथिवी के नारकों से (तमप्पभापुढविनेरइएहिंतो) तमःप्रभा पृथिवी के नारकों से (अहेसत्तमापुढविनेरइएहिंतो) अधःसप्तमी पृथिवी के नारकों से (उववज्जंति) उत्पन्न होते हैं ? (गोयमा) हे गौतम ! (रयणप्पभापुढविनेरइएहिंतो वि जाव तमा पुढविनेरइएहिंतो वि उववज्जंति

उत्पन्न थाय छे ? (नेरइएहिंतो उववज्जंति) शुं नारडोथी उत्पन्न थाय छे ? (जाव) यावत् (देवेहिंतो उववज्जंति) देवोथी उत्पन्न थाय छे ? (गोयमा !) छे छे गौतम ! (नेरइएहिंतो उववज्जंति) नारडोथी पणु उत्पन्न थाय छे ? (जाव) यावत् (देवेहिंतो वि उववज्जंति) देवोथी पणु उत्पन्न थाय छे. (जइ नेरइएहिंतो उववज्जंति) यदि नारडोथी उत्पन्न थाय छे, (किं रयणप्पभा पुढवि नेरइएहिंतो उववज्जंति ?) शुं रत्नप्रभापृथ्वीना नारडोथी उत्पन्न थाय (किं सक्करप्पभा पुढविनेरइएहिंतो उववज्जंति ?) शुं शर्कराप्रभा पृथ्वीना नारडोथी उत्पन्न थाय छे (किं वालुयप्पभापुढवि नेरइएहिंतो ?) शुं वालुकाप्रभापृथ्वीना नारडोथी (पंकप्पभा पुढवि नेरइएहिंतो) पंकप्रभा पृथ्वीना नारडोथी (धूमप्पभा पुढवि नेरइएहिंतो) धूमप्रभा पृथ्वीना नारडोथी (तमप्पभा पुढविनेरइएहिंतो) तमः प्रभा पृथ्वीना नारडोथी (अहे सत्तमा पुढवि नेरइएहिंतो) अधः सातमी पृथ्वीना नारडोथी (उववज्जंति) उत्पन्न थाय छे ? (गोयमा !) छे गौतम ! (रयणप्पभा

નો અથ્થઃસપ્તમપૃથિવીનૈરયિકેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, યદા તિર્યગ્યોનિકેભ્યઃ ઉપપદ્યન્તે ! કિમ્ એકેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્યઃ ઉપપદ્યન્તે, એવં યેભ્યઃ પઠ્ઠેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકાનામ્ ઉપપાતો મણિતસ્તેભ્યો મનુષ્યાણામપિ નિરવશેષો મણિતઘ્યઃ, નવરમ્ અથ્થઃસપ્તમપૃથિવીનૈરયિકેભ્યઃ તેજોવાયુકાયિકેભ્યો ન ઉપપદ્યન્તે, સર્વદેવેભ્યશ્ચોપપાતઃ કર્તવ્યો યાવત્ કલ્પાતીતગર્ભમાનિક્કમર્વાર્યસિદ્ધદેવેભ્યો પિ ઉપપાતયિતઘ્યાઃ, ધાનવ્યન્તરદેવાઃ સ્વલુ મદન્ત ? કેભ્ય ઉપપદ્યન્તે ? કિં નૈરયિકેભ્યસ્તિર્યગ્યોનિકેભ્યો

રત્નપ્રભા પૃથ્વી કે નારકોં સે ખી યાવત્ તમા પૃથ્વી કે નારકોં સે ખી ઉત્પન્ન હોતે હૈં

(જહ્ તિરિક્કજોણિર્હિંતો ઉવવજ્જંતિ) યદિ તિર્યંચોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં (કિં એન્દિયતિરિક્કજોણિર્હિંતો ઉવવજ્જંતિ ?) કયા એકેન્દ્રિય તિર્યંચોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં ? (એવં) હસ પ્રકાર (જેહિંતો) જિનસે (પંચિદિયતિરિક્કજોણિયાણં ઉવવાઓં મણિઓ) પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોં કા ઉપપાત કહ્યા હૈં (તે હિંતો) ડનસે (મણુસ્સાણવિ) મનુષ્યોં કા ખી નિરવસેસો) પૂરા (માણિયવ્વો) કહના ચાહિય (નવરં) વિશેષ (અહેસત્તમા પુઢવિનેરહ્મિંતો) અથ્થઃ સપ્તમી પૃથિવી કે નારકોં સે (તેજઃ કાયિકોં ઓર વાયુકાયિકોં સે (જા ઉવવજ્જંતિ) નહીં ઉત્પન્ન હોતે (સવ્વદેવેહિંતો ય ઉવવાઓ કાયવ્વો) સર્વ દેવો સે ઉપપાત કહના ચાહિય (જાવ યાવત્ (કલ્પાતીત વેમાણિયસવ્વદ્દસિદ્ધદેવેહિંતો વિ ઉવવજ્જાવેયવ્વા) કલ્પાતીત વૈમાનિકોં તથા સર્વાર્યસિદ્ધ દેવોં સે ખી ઉપપાત કહના ચાહિય

પુઢવિ નેરહ્મિંતો વિ જાવ તમા પુઢવિનેરહ્મિંતો વિ ઉવવજ્જંતિ) રત્નપ્રભા પૃથ્વીના નારકોથી પણ યાવત્ તમા પૃથ્વીના નારકોથી પણ ઉત્પન્ન થાય છે,

(જહ્ તિરિક્કજોણિર્હિંતો ઉવવજ્જંતિ) યદિ તિર્યંચોથી ઉત્પન્ન થાય છે (કિં એન્દિયતિરિક્કજોણિર્હિંતો ઉવવજ્જંતિ ?) શું એકેન્દ્રિય તિર્યંચોથી ઉત્પન્ન થાય છે ? (એવં) એજ પ્રકારે (જેહિંતો) એનાથી (પંચિદિયતિરિક્કજોણિયાણં ઉવવાઓ મણિઓ) પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોના ઉપપાત કહ્યા છે (તેહિંતો) તેઓથી (મણુસ્સાણ વિ) મનુષ્યોના ઉપપાત પણ (નિરવસેસો) પૂર્ણ (માણિયવ્વો) કહેવો ભેધએ (નવરં) વિશેષ (અહે સત્તમા પુઢવિ નેરહ્મિંતો) નીચેની સાતમી પૃથ્વીના નારકોથી (તેજાકાઈર્હિંતો) તેજઃકાયિકો અને વાયુકાયિકોથી (જા ઉવવજ્જંતિ) ઉત્પન્ન નથી થતા (સવ્વદેવોહિંતો ય ઉવવાઓ કાયવ્વો) સર્વ દેવોથી ઉપપાત કહેવો ભેધએ (જાવ) યાવત્ (કલ્પાતીત વેમાણિય સવ્વદ્દસિદ્ધદેવેહિંતો વિ ઉવવજ્જાવેયવ્વા) કલ્પાતીત, વૈમાનિક, તથા સર્વાર્યસિદ્ધ દેવોથી પણ ઉપપાત કહેવો ભેધએ

मनुष्येभ्यो देवेभ्य उपपद्यन्ते ? येभ्योऽसुरकुमारास्तेभ्यो भणितव्याः, ज्योतिष्काः खलु भदन्त ! देवाः केभ्य उपपद्यन्ते ? गौतम ! एवञ्चैव, नवरम् समूर्च्छिमसंख्येयवर्षायुष्कखेचरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकवर्जेभ्योऽन्तरद्वीपमनुष्यवर्जेभ्यः उपपातयितव्याः ॥ सू० ११ ॥

टीका—अथ पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकादीनामुपपातवक्तव्यता प्ररूपयितुमाह—‘पंचि

(वाणमंतरदेवा णं भंते ! कओहिंतो उववज्जंति ?) भगवन् ! वानव्यन्तर देव किनसे उत्पन्न होते हैं ? (किं नेरइएहिंतो) क्या नार को से ? (तिरिक्खजोणिएहिंतो) तिर्यचो से (मणुस्सेहिंतो) मनुष्यो से ? (देवहिंतो) देवो से ? (उववज्जंति) उत्पन्न होते हैं ? गोयमा ! हे गौतम ! (जेहिंतो असुरकुमारा तेहिंतो भणियव्वा) जिनसे असुरकुमार उत्पन्न होते हैं उनसे वानव्यन्तरो का उपपात कहना चाहिए

(जोइसिया णं भंते ! देवा कओहिंतो उववज्जंति ?) हे भगवन् ! ज्योतिष्क देव किनसे उत्पन्न होते हैं ? (गोयमा) हे गौतम ! (एवं चेव) (इसी प्रकार (नवरं) विशेष संमुच्छिम असंखिज्जवासाउयखहयर पंचिन्द्रियरिक्खजोणियवज्जेहिंतो) समूर्च्छिम असंख्यात वर्ष की आयु वाले खेचर पंचेन्द्रिय तिर्यचो को छोड़ कर (अंतरदीवमणुस्सवज्जेहिंतो) अन्तरद्वीपो के मनुष्यो को छोड़ कर (उववज्जावेयव्वा) उत्पन्न होना कहना चाहिए

टीकार्थ—अब पंचेन्द्रिय तिर्यचो आदि के उपपात की वक्तव्यता

(वाणमंतर देवाणं भंते ! कओहिंतो उववज्जंति ?) हे भगवन् ! वानव्यन्तर देव केनाथी उत्पन्न थाय छे ? (किं नेरइएहिंतो) शुं नारकेथी (तिरिक्खजोणिए हिंतो) तिर्य'चेथी (मणुस्सेहिंतो) मनुष्येथी (देवहिंतो) देवेथी (उववज्जंति) उत्पन्न थाय छे ? (गोयमा !) हे गौतम ! (जेहिंतो असुरकुमारा तेहिंतो भणियव्वा) नेमनाथी असुरकुमार उत्पन्न थाय छे, तेमनाथी वानव्यन्तरेतो उपपात छडेवे। लेछथे

(जोइसियाणं भंते : देवा कओहिंतो उववज्जंति ?) हे भगवन् ! ज्योतिष्क देव केनाथी उत्पन्न थाय छे ? (गोयमा !) हे गौतम ! (एवं चेव) ये प्रकारे (नवरं) विशेष (संमुच्छिम, असंखिज्जवासाउयखहयरपंचिन्द्रियतिरिक्खजोणियवज्जेहिंतो) समूर्च्छिम असंख्यात वर्षानी आयुवाणा जेयर पंचेन्द्रिय तिर्य'चेना सिवाय (अंतरदीव मणुस्सवज्जेहिंतो) अन्तर द्वीपोना मनुष्येने त्यछने (उववज्जावेयव्वा) उपपात छडेवे। लेछथे

टीकार्थः—हुवे पंचेन्द्रिय तिर्य'चे विगेरेन उपपातनी वक्तव्यतानी प्रश्-

દિયતિરિક્ષજોણિયાણં મંતે ! કઓર્હિતો ઉવવજ્જંતિ ?' હે ભદન્ત ? પચ્ચેન્દ્રિયતિ-
ર્યગ્યોનિકાઃ સ્વલુ કેભ્ય ઉપપધન્તે ? 'કિં નેરહ્મિતો ઉવવજ્જંતિ' કિમ્ નૈરયિ-
કેભ્યઃ પચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકા ઉપપધન્તે ? 'જાવ કિં દેવેર્હિતો ઉવવજ્જંતિ ?'
યાવત્ કિમ્ તિર્યગ્યોનિકેભ્યઃ ? કિં વા મનુષ્યેભ્યઃ ? કિં વા દેવેભ્ય ઉપપધન્તે ?
ભગવાન્ આહ-ગીયમા ? હે ગૌતમ ! ' નેરહ્મિતો વિ, તિરિક્ષજોણિર્હિતો વિ,
ઉવવજ્જંતિ' નૈરયિકેભ્યોઽપિ તિર્યગ્યોનિકેભ્યોઽપિ મનુષ્યેભ્યોઽપિ, દેવેભ્યોપિ
પચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકા ઉપપધન્તે, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ ' જહ્ નેરહ્મિતો ઉવવજ્જંતિ,
યદા નૈરયિકેભ્યઃ પચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકા ઉપપધન્તે તદા ' કિં રયણપ્પમાપુઠ્ઠવિ-
નેરહ્મિતો જાવ અહેસત્તમાપુઠ્ઠવિનેરહ્મિતો ઉવવજ્જંતિ ? 'કિં રત્નપ્રમાપૃથિવી
નૈરયિકેભ્યો યાવત્ કિં વા શર્કરાપ્રમાપૃથિવી નૈરયિકેભ્યઃ કિં વા વાલુકાપ્રમાપૃ-
થિવીનૈરયિકેભ્યઃ કિં વા પદ્મપ્રમાપૃથિવીનૈરયિકેભ્યઃ ? કિં વા ધૂમપ્રમાપૃથિવી-
નૈરયિકેભ્યઃ કિં વા તમાપ્રમાપૃથિવી નૈરયિકેભ્યઃ ? કિં વા અધઃસપ્તમપૃથિવીનૈરયિ-
કી પ્રરૂપણા કી જાતી હૈ-

ગૌતમ પ્રદન કરતે હૈ-હે ભગવન્ ! પંચેન્દ્રિય તિર્યચ કિનસે
ઉત્પન્ન હોતે હૈ ? કયા નારકોં સે પંચેન્દ્રિયો કી ઉત્પત્તિ હોતી હૈ ?
યાવત્ દેવો સે ઉત્પત્તિ હોતી હૈ ? અર્થાન્ પંચેન્દ્રિય જીવ કયા નારકોં
સે તિર્યચોં સે મનુષ્યો સે અથવા દેવોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈ ?

ભગવાન્-હે ગૌતમ ! નારકો સે ભી તિર્યચોં સે ભી મનુષ્યોં સે
ભી ઓર દેવો સે ભી પંચેન્દ્રિય તિર્યચોં કી ઉત્પત્તિ હોતી હૈ ।

ગૌતમ-હે ભગવન્ ! યદિ પંચેન્દ્રિય તિર્યચ નારકોં સે ઉત્પન્ન હોતે
હૈ તો કયા રત્નપ્રમા પૃથિવી કે નારકોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈ, યા શર્કરા
પ્રમા પૃથિવી કે નારકોં સે, વાલુકાપ્રમા પૃથિવી કે નારકોં સે, પંકપ્રમા
પૃથિવીકે નારકોં સે, ધૂમપ્રમા પૃથિવી કે નારકોં સે, તમાપ્રમા પૃથિવી કે

પણુ કરાય છે

શ્રી ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે:-હે ભગવન્ ! પંચેન્દ્રિય તિર્યચ કોનાથી
ઉત્પન્ન થાય છે ? શું નારકોથી પંચેન્દ્રિય તિર્યચોની ઉત્પન્ન થાય છે ?
યાવત્ દેવોથી ઉત્પન્ન થાય છે ? અર્થાન્ પંચેન્દ્રિય છવ શું નારકોથી, તિર્ય-
ચોથી, મનુષ્યોથી અથવા દેવોથી ઉત્પન્ન થાય છે ?

શ્રી ભગવાન્ :-હે ગૌતમ ! નારકોથી પણ, તિર્યચોથી, પણ મનુષ્યોથી
પણ અને દેવોથી પણ પંચેન્દ્રિય તિર્યચોની ઉત્પત્તિ થાય છે

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્ ! યદિ પંચેન્દ્રિય તિર્યચ, નારકોથી ઉત્પન્ન
થાય છે તો શું રત્નપ્રમા પૃથ્વીના નારકોથી ઉત્પન્ન થાય છે, યા શર્કરાપ્રમા
પૃથ્વીના નારકોથી, વાલુકાપ્રમા પૃથ્વીના નારકોથી, પંકપ્રમા પૃથ્વીના નારકોથી,

કેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, ભગવાન્ આહ-‘ગોયમા ! હે ગૌતમ ! ‘રયણપ્પમાપુઢવિનેરહ્મિ-
હિંતો વિ ઉવવજ્જંતિ’ પંચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકાઃ રત્નપ્રમાપૃથિવીનૈરયિકેભ્યોઽપિ
ઉપપદ્યન્તે ‘જાવ અહેસત્તમાપુઢવિનેરહ્મિંતો વિ ઉવવજ્જંતિ’ શર્કરાપ્રમાવાલુકા
પ્રમાપઙ્ક્રપ્રમા-ધૂમપ્રમા-તમઃપ્રમા અઘઃસપ્તમપૃથિવીનૈરયિકેભ્યોઽપિ ઉપપદ્યન્તે,
ગૌતમઃ પૃચ્છતિ, ‘જહ્ તિરિક્કલ્લજોણિહિંતો ઉવવજ્જંતિ’ યદા પંચેન્દ્રિયતિર્યગ્યો-
નિકાસ્તિર્યગ્યોનિકેભ્ય ઉપપદ્યન્તે તદા ‘કિં ઇગિંદિહિંતો ઉવવજ્જંતિ’ જાવ પંચિ-
દિહિંતો ઉવવજ્જંતિ ?’ કિમ્ એકેન્દ્રિયેભ્ય ઉપપદ્યન્તે ? યાવત્ કિં વા દ્વીન્દ્રિ-
યેભ્યઃ ? કિં વા ત્રીન્દ્રિયેભ્યઃ ? કિં વા ચતુરિન્દ્રિયેભ્યઃ ? કિં વા પંચેન્દ્રિયેભ્ય
ઉપપદ્યન્તે ! ભગવાન્ આહ-ગોયમા ! હે ગૌતમ ! ‘ઇગિંદિહિંતો વિ ઉવવજ્જંતિ’
એકેન્દ્રિયેભ્યોપિ પંચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકા ઉપપદ્યન્તે, ‘જાવ પંચિદિહિંતો વિ
ઉવવજ્જંતિ’ યાવત્ દ્વીન્દ્રિયત્રીન્દ્રિય-ચતુરિન્દ્રિય પંચેન્દ્રિયેભ્યોપિ પંચેન્દ્રિયતિર્ય-
ગ્યોનિકા ઉપપદ્યન્તે । ‘જહ્ ઇગિંદિહિંતો ઉવવજ્જંતિ’ યદિ એકેન્દ્રિયેભ્ય ઉપપદ્યન્તે

નારકોં સે યા અઘઃસપ્તમી પૃથ્વી કે નારકોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં ?

ભગવાન્-હે ગૌતમ ! પંચેન્દ્રિય તિર્યચ, રત્નપ્રમાપૃથ્વી કે નારકોં
સે ભી ઉત્પન્ન હોતે હૈં, યાવત્ અઘઃસપ્તમી પૃથ્વી કે નારકોં સે ભી
ઉત્પન્ન હોતે હૈં ।

ગૌતમ-ભગવન્ ! યદિ પંચેન્દ્રિય તિર્યચ, તિર્યચોં સે ભી ઉત્પન્ન
હોતે હૈં તો કયા એકેન્દ્રિય તિર્યચોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં, યાવત્ દ્વીન્દ્રિય
ત્રીન્દ્રિય, ચૌહિન્દ્રિય અથવા પંચેન્દ્રિય તિર્યચોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં ?

ભગવાન્-હે ગૌતમ ! એકેન્દ્રિયોં સે ભી ઉત્પન્ન હોતે હૈં, યાવત્
પંચેન્દ્રિયોં તક સભી સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં ।

ગૌતમ-હે ભગવન્ ! અગર એકેન્દ્રિયોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં તો પૃથ્વી

ધૂમપ્રમા પૃથ્વીના નારકોથી તમઃપ્રમા પૃથ્વીના નારકોથી અગર અઘઃસાતમી
પૃથ્વીના નારકોથી ઉત્પન્ન થાય છે ?

શ્રી ભગવાન્:-હે ગૌતમ ! પંચેન્દ્રિય તિર્યચ, રત્નપ્રમા પૃથ્વીના નાર-
કોથી પણ ઉત્પન્ન થાય છે, યાવત્ અઘઃસાતમી પૃથ્વીના નારકોથી પણ
ઉત્પન્ન થાય છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી :-હે ભગવન્ ! જો પંચેન્દ્રિય તિર્યચ, તિર્યચોથી
ઉત્પન્ન થાય છે તો શું એકેન્દ્રિય તિર્યચોથી ઉત્પન્ન થાય છે, યાવત્
દ્વીન્દ્રિય, ત્રીન્દ્રિય, ચતુરિન્દ્રિય, અથવા પંચેન્દ્રિય તિર્યચોથી ઉત્પન્ન થાય છે ?

શ્રી ભગવાન્ :-હે ગૌતમ ! એકેન્દ્રિયોથી પણ ઉત્પન્ન થાય છે, યાવત્
પંચેન્દ્રિયો સુધી બધાથી ઉત્પન્ન થાય છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્ ! અગર એકેન્દ્રિયોથી ઉત્પન્ન થાય છે તો

તદા 'કિં પુઢવિકાઙ્ગદિતો ઉવવજ્જંતિ ?' કિં પૃથિવીકાયિકેભ્ય-ઉપપદ્યન્તે ?
 કિં વા અપ્કાયિકેભ્યઃ તેજઃકાયિકેભ્યઃ વાયુકાયિકેભ્યઃ વનસ્પતિકાયિકેભ્યઃ
 ઉપપદ્યન્તે ? इत्याद्यमिप्रायेणाह-‘एवं जहा पुढविकाङ्ग्याणं उववाओ भणिओ
 तदेव एएसिपि भाणियव्वो’ एवम् पूर्वोक्तरीत्या यथा-पृथिवीकायिकाना-
 मुपपातो भणितस्तथैव एतेषामपि पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकानाम् उपपातो भणि-
 तव्यः, किन्तु ‘णवरं देवेदितो जाव सहस्सारकप्पोवगवेमाणियदेवेदितो वि
 उववज्जंति’ नवरम्-पूर्वोक्तपृथिवीकायिकापेक्षया विशेषस्तु देवेभ्यो यावत्-
 भवनपतिवानव्यन्तरज्योतिष्कसौधर्मेशानसनत्कुमारमाहेन्द्रब्रह्मलोकलान्तकमहाशु-
 क्रसहस्रारकल्पोवगवैमानिकदेवेभ्योपि उपपद्यन्ते ‘नो आणयकप्पोवगवेमाणिय-
 देवेदितो जाव अच्चुएदितो वि उववज्जंति’ नो आनदकल्पोपगवैमानिकदेवेभ्यो
 यावत् नो प्राणतकल्पोपगवैमानिकदेवेभ्यो, नो वा आरणकल्पोपगवैमानिकदेवे-
 भ्यः पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिका उपपद्यन्ते, गौतमः पृच्छति-‘मणुस्साणं भंते ?

કાયિકોં સે ઉત્પન્ન હોતે હું, યા અપ્કાયિકોં સે, તેજઃકાયિકોં સે
 વાયુકાયિકોં સે અથવા વનસ્પતિકાયિકોં સે ઉત્પન્ન હોતે હું ?

भगवान्-जैसे पृथ्वीकायिकों का उपपात कहा है, वैसा ही इन
 पंचेन्द्रिय तिर्यंचों का भी कहना चाहिए, विशेष यह है कि देवों से जो
 उपपात होता है, वह सहस्रारकल्प के देवों तक से ही होता है, अर्थात्
 भवनपति, वानव्यन्तर, ज्योतिष्क, सौधर्म ईशान, सनत्कुमार माहेन्द्र,
 ब्रह्मलोक, लान्तक, महाशुक्र और सहस्रार वैमानिक देवों से ही
 पंचेन्द्रिय तिर्यंचों का उपपात होता है, आनत, प्राणत आरण और
 अच्युत विमानों के देवों से नहीं होता ।

ગૌતમ—હે ભગવન્ ! મનુષ્ય કિન સે ઉત્પન્ન હોતે હું, કયા નારકોં

પૃથ્વીકાયિકોથી ઉત્પન્ન થાય છે વા અપ્કાયિકોથી, તેજઃકાયિકોથી, વાયુકાયિકોથી
 અથવા વનસ્પતિકાયિકોથી ઉત્પન્ન થાય છે ?

શ્રી ભગવાન્ :-જેવો પૃથ્વીકાયિકોનો ઉપપાત કહ્યો છે, તેવો જ આ
 પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોનો પણ ઉપપાત કહેવો જોઈએ. વિશેષ એ છે કે દેવોથી
 જે ઉપપાત થાય છે, તે સહસ્રાર કલ્પના દેવો સુધી જ થાય છે, અર્થાત્
 ભવનપતિ, વાનવ્યન્તર, જ્યોતિષ્ક, સૌધર્મ, ઇશાન, સનત્કુમાર, માહેન્દ્ર,
 બ્રહ્મલોક લાન્તક, મહાશુક્ર, અને સહસ્રાર વૈમાનિક દેવોથી જ પંચેન્દ્રિય
 તિર્યંચોનો ઉપપાત થાય છે, આનત, પ્રાણત, આરણ અને અચ્યુત વિમા-
 નોના દેવોથી ઉત્પન્ન નથી થતા.

શ્રી ગૌતમસ્વામી :-હે ભગવન્ ! માણસ કોનાથી ઉત્પન્ન થાય છે ?

कओर्हितो उववज्जंति ?' हे भदन्त ! मनुष्याः खलु केभ्य उपपद्यन्ते 'किं नेर-
इएर्हितो उववज्जंति, जाव देवेर्हितो उववज्जंति?' किं नैरयिकेभ्यो मनुष्या
उपपद्यन्ते ? यावत्-किं वा तिर्यग्गोनिकेभ्य उपपद्यन्ते ? किं वा मनुष्येभ्य उप-
पद्यन्ते ? किं वा देवेभ्यो मनुष्या उपपद्यन्ते ? भगवान् आह-गौतम ! हे
गौतम ? 'नेरइएर्हितो वि उववज्जंति जाव देवेर्हितो वि उववज्जंति' नैरयिके-
भ्योऽपि मनुष्या उपपद्यन्ते, यावत्-तिर्यग्गोनिकेभ्योऽपि, मनुष्येभ्योऽपि,
देवेभ्योऽपि च मनुष्या उपपद्यन्ते, गौतमः पृच्छति-'उइ नेरइएर्हितो उवव-
ज्जंति' यदा नैरयिकेभ्यो मनुष्या उपपद्यन्ते तदा-'किं रयणप्पभापुढविनेरइए-
र्हितो उववज्जंति ?' किं रत्नप्रभापृथिवीनैरयिकेभ्यो मनुष्या उपपद्यन्ते ? 'किं
सकरप्पभापुढविनेरइएर्हितो उववज्जंति ?' किं वा शर्कराप्रभापृथिवी नैरयिकेभ्य
उपपद्यन्ते ? 'किं वालुयप्पभापुढवि नेरइएर्हितो' किं वा वालुकाप्रभापृथिवी नैर-
यिकेभ्यः, किं वा 'पंकप्पभापुढविनेरइएर्हितो' पङ्कप्रभापृथिवी नैरयिकेभ्यः ? किं
वा 'धूमप्पभापुढविनेरइएर्हितो' धूमप्रभापृथिवी नैरयिकेभ्यः ? किं वा 'तमप्पभा-
पुढविनेरइएर्हितो' तमःप्रभापृथिवी नैरयिकेभ्यः ? किं वा-'अहे सत्तमापुढविनेर-

से उत्पन्न होते हैं, तिर्यचों से उत्पन्न होते हैं मनुष्यों से उत्पन्न होते
हैं या देवों से उत्पन्न होते हैं ?

भगवान्-हे गौतम ! नारकों से, भी उत्पन्न होते हैं, तिर्यचों से
भी उत्पन्न होते हैं, मनुष्यों से भी उत्पन्न होते हैं, ओर देवों से
भी उत्पन्न होते हैं ?

गौतम-हे भगवान् ! यदि नारकों से उत्पन्न होते हैं, तो क्या
रत्नप्रभा पृथिवी के नारकों से उत्पन्न होते हैं ? क्या शर्कराप्रभा पृथिवी
के नारकों से उत्पन्न होते हैं ? क्या वालुकाप्रभा पृथिवी के नारकों से
उत्पन्न होते हैं ? क्या पंकप्रभा, धूमप्रभा, तमःप्रभा अथवा अधः

शुं नारकोथी उत्पन्न थाय छे ? तिर्य्योथी उत्पन्न थाय छे ? मनुष्योथी
उत्पन्न थाय छे ? अगर देवोथी उत्पन्न थाय छे ?

श्री लगवान् :-हे गौतम ! नारकोथी पणु उत्पन्न थाय छे, तिर्य्योथी
पणु उत्पन्न थाय छे, मनुष्योथी पणु उत्पन्न थाय छे, अने देवोथी पणु
उत्पन्न थाय छे.

श्री गौतमस्वामी :-हे लगवान् ! जे नारकोथी उत्पन्न थाय छे ते शुं
रत्नप्रभा पृथ्वीना नारकोथी उत्पन्न थाय छे ? शुं शर्कराप्रभा पृथ्वीना
नारकोथी उत्पन्न थाय छे ? शुं वालुकाप्रभा पृथ्वीना नारकोथी उत्पन्न थाय
छे ? शुं पंकप्रभा, धूमप्रभा तमःप्रभा अथवा नीचेनी सातमी पृथ्वीना नार-

इएहिंतो उववज्जंति ?' अधःसप्तमपृथिवीनैरयिकेभ्यो मनुष्या उपपद्यन्ते ? भगवान् आह—'गौतम ! हे गौतम ! रत्यणप्पभापुढविनेरइएहिंतो वि जाव तमापुढविनेरइएहिंतो वि उववज्जंति' रत्नप्रभापृथिवीनैरयिकेभ्योपि यावत्-शर्कराप्रभा-वालुकाप्रभापङ्कप्रभाधूमप्रभापृथिवीनैरयिकेभ्योपि मनुष्या उपपद्यन्ते किन्तु 'नो अहे सत्तमापुढविनेरइएहिंतो उववज्जंति' नो अधःसप्तमपृथिवीनैरयिकेभ्यो मनुष्या उपपद्यन्ते, गौतमः पृच्छति—'जइ तिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति ?' यदा तिर्यग्योनिकेभ्यो मनुष्या उपपद्यन्ते, तदा 'किं एगिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति ?' किम् एकेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्यो मनुष्या उपपद्यन्ते ? इत्यादिरोत्या—'एवं जेहिंतो पंचिंदियतिरिक्खजोणियाणं उववाओ भणिओ तेहिंतो मणुस्साण वि निरवसेसो भाणियव्वो' एवम्—पूर्वोक्त क्रमेण येभ्यो जीवेभ्यः पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकानामुपपातो भणितस्तेभ्यो जीवेभ्यो मनुष्याणामपि निरवशेषः—सम्पूर्णः उपपातो भणितव्यः, किन्तु 'नवरं अहे सत्तमा पुढविनेरइएहिंतो तेउवाउकाइएहिंतो ण उववज्जंति' नवरम्—पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकापेक्षया विशेषस्तु अधःसप्तम-

भगवान्—हे गौतम ! रत्नप्रभा पृथ्वी के नारको से उत्पन्न होते हैं यावत् तमःप्रभा पृथ्वी के नारकों से भी उत्पन्न होते हैं, परन्तु सातवीं नरकभूमि के नारको से उद्वर्त्तन करके मनुष्य नहीं उत्पन्न होते ।

यदि तिर्यचों से मनुष्यों की उत्पत्ति होती है तो क्या एकेन्द्रिय तिर्यचो से होती है ? इत्यादि प्रश्न का उत्तर यह है कि जिन जिन से पंचेन्द्रियतिर्यचों का उत्पाद कहा गया है, उन उन से मनुष्यों का भी सम्पूर्ण उत्पाद कहना चाहिए । हाँ पंचेन्द्रिय तिर्यचों के उत्पाद की अपेक्षा मनुष्यों के उत्पाद में विशेषता यह है कि सातवीं नरकभूमि से तेजःकायिकों से तथा वायुकायिकों से मनुष्यों की उत्पत्तिसप्तमी पृथ्वी के नारकों से उत्पन्न होते हैं ?

કોથી ઉત્પન્ન થાય છે ?

શ્રી ભગવાનઃ—હે ગૌતમ ! રત્નપ્રભા પૃથ્વીના નારકોથી પણ ઉત્પન્ન થાય છે યાવત્ તમઃપ્રભાપૃથ્વીના નારકોથી પણ ઉત્પન્ન થાય છે પરન્તુ સાતમી નરક ભૂમિના નારકોથી ઉદ્વર્તન કરીને મનુષ્ય નથી ઉત્પન્ન થતા

શ્રી તિર્યચોથી મનુષ્યની ઉત્પત્તિ થાય છે તો શું એકેન્દ્રિય તિર્યચોથી થાય છે ? ઇત્યાદિ પ્રશ્નોનો ઉત્તર આ છે કે જેના જેનાથી પંચેન્દ્રિય તિર્યચોનો ઉત્પાદ કહેલ છે, તે તેથી મનુષ્યોનો પણ સંપૂર્ણ ઉત્પાદ કહેવો જોઈએ ઠીક પંચેન્દ્રિય તિર્યચોના ઉત્પાદની અપેક્ષાએ મનુષ્યના ઉત્પાદમાં વિશેષતા એ છે કે સાતમી નારક ભૂમિથી, તેજઃકાયિકોથી, તથા વાયુકાયિકોથી મનુષ્યની

પૃથિવીનૈરયિકેભ્યઃ, તૈજઃકાયિકેભ્યઃ, વાયુકાયિકેભ્યશ્ચ મનુષ્યા ન ઉપપદ્યન્તે
 इति बोध्यः, 'सर्वदेवेर्हितो य उववाओ कायवो' सर्वदेवेभ्यश्च-भवनपत्यादिभ्यो
 मनुष्याणामुपपातः कर्तव्यः-वक्तव्यः 'जाव कप्पातीतवेमाणियसव्वट्टसिद्धदेवेर्हितो
 वि उववज्जावेग्रव्वा' यावत् वानव्यन्तरज्यોतिष्कસૌધર્મેશાનાદિ કલ્પોપગનવગ્રૈવેયક
 વિજયવૈજયન્તાદિપશ્ચકલ્પાતીતવૈમાનિકસર્વાર્થસિદ્ધદેવેભ્યોઽપિ ણનુપ્યા ઉપપાત-
 यितव्याः, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-‘વાણમંતરદેવાણં મંતે ! કઓર્હિતો ઉવવજ્જંતિ ?’ હે
 भदन्त ! वानव्यन्तराः खलु देवाः केभ्य उपपद्यन्ते ? ‘किं नैरइएर्हितो तिरिक्ख-
 जोणिएर्हितो मणुस्सेर्हितो देवेर्हितो उववज्जंति ?’ किं नैरयिकेभ्यः ? किंवा तिर्य-
 न्योनिकेभ्यः ? किंवा मनुष्येभ्यः ? किंवा देवेभ्यः उपपद्यन्ते ? भगवान् आह-
 ‘गोयमा !’ हे गौतम ! ‘जेर्हितो असुरकुमारा तेर्हितो भाणियव्वा’ येभ्यो जीव-
 भवेभ्योऽसुरकुमारा भणितास्तेभ्यो वानव्यन्तरा अपि भणितव्याः, ગૌતમઃ
 પૃચ્છતિ-‘જોઙ્સિયાણં મંતે ! દેવા કઓર્હિતો ઉવવજ્જંતિ ? હે ભદન્ત ! જ્યો-

नहीं होती । दूसरी विशेषता यह है कि मनुष्यों का उत्पाद सभी
 देवों से होता है । कल्पातीत वैमानिक देवों से तथा सर्वार्थसिद्ध
 विमान के देवों से भी मनुष्यों की उत्पत्ति होती है ।

गौतम-हे भगवन् ! वानव्यन्तर देवों की उत्पत्ति किनसे होती
 है ? क्या नारकों से उत्पन्न होते हैं, तिर्यंचों से उत्पन्न होते हैं मनुष्यों
 से उत्पन्न होते हैं, अथवा देवों से उत्पन्न होते हैं ?

भगवान्-हे गौतम ! जिन-जिन से असुरकुमारों की उत्पत्ति
 कही है, उन-उनसे वानव्यन्तरो की भी उत्पत्ति कहलेनी चाहिए
 गौतम-हे भगवन् ! ज्योतिष्क देव किनसे उत्पन्न होते हैं ?

भगवान्-इसी प्रकार, अर्थात् ज्योतिष्क देवों के उपपात भी

ઉત્પત્તિ થતી નથી. ખીછ વિશેષતા એ છે કે મનુષ્યોનો ઉત્પાદ બધા દેવોથી
 થાય છે. કલ્પાતીત વૈમાનિક દેવોથી તથા સર્વાર્થ સિદ્ધ વિમાનના દેવોથી
 પણ મનુષ્યોની ઉત્પત્તિ થાય છે

શ્રી ગૌતમસ્વામી :-હે ભગવન્ ! વાનવ્યન્તર દેવોની ઉત્પત્તિ કોનાથી
 થાય છે ? શું નારકોથી ઉત્પન્ન થાય છે, તિર્થંચોથી ઉત્પન્ન થાય છે, મનુ-
 ષ્યોથી ઉત્પન્ન થાય છે, અથવા દેવોથી ઉત્પન્ન થાય છે ?

શ્રી ભગવાન્ :-જેના જેનાથી અસુરકુમારોની ઉત્પત્તિ કહી છે, તેમના
 તેમનાથી વાનવ્યન્તરોની ઉત્પત્તિ કહેવી જોઈએ

શ્રી ગૌતમસ્વામી :-હે ભગવન્ ! જ્યોતિષ્ક દેવો કોનાથી ઉત્પન્ન થાય છે ?

શ્રી ભગવાન્ :-એજ રીતે અર્થાત્ જ્યોતિષ્ક દેવોનો ઉપપાત પણ અસુર

તિષ્ઠાઃ સ્વલુ દેવાઃ કેભ્ય ઉપપદ્યન્તૈ ? મહાવાન આહ—‘ગોયમા !’ હે ગૌતમ !
 ‘एव चैव’ एवञ्चैव—पूर्वोक्तासुरकुमारवदेव ज्योतिष्का अपि वक्तव्या. किन्तु
 ‘णवर संमृच्छिमअसंखिज्जवामाउयखद्वयग्गपचिदियतिरिक्खजोणियवज्जेहिंतो’
 नवरम् असुरकुमारापेक्षया विशेषस्तु संमृच्छिमासंख्येयवर्षायुष्कखेचरपञ्चेन्द्रिय-
 तिर्यग्योनिकवर्जेश्वरः ‘अंतरदीवमणस्सवज्जेहिंतो उगवज्जावेयव्वा’ अन्तरद्वीपज-
 मनुष्यवर्जेश्वरो ज्योतिष्का उपपातयितव्या? इत्याशयः, तथा च तिर्यग्योनिक-
 पञ्चेन्द्रियेषु उपपातप्ररूपणे आनतादि देवेश्वरः प्रतिषेधः, मनुष्येषु उपपातप्ररूपणे
 सप्तमपृथिवीनैरयिकेश्वरः. तेजःकायिकवायुकायिकेश्वरश्च प्रतिषेधः. वानव्यन्तरेषु
 उपपातप्ररूपणे देवनैरयिकपृथिवीकायिकादिपञ्चरूपैकैन्द्रियविकलेन्द्रियत्रयापर्या-

असुरकुमारो’ के समान ही समझना चाहिए परन्तु असुरकुमारो’ की
 अपेक्षा ज्योतिष्क देवों’ के उपपात में विशेषना यह है कि ज्योतिष्क
 संमृच्छिम, असंख्यात वर्ष की आयु वाले खेचर पंचेन्द्रियों’ से उत्पन्न
 नहीं होते और अन्तरद्वीपज मनुष्यों’ से भी उत्पन्न नहीं होते,

इस प्रकार तिर्यच पंचेन्द्रियों’ के उपपात की प्ररूपणा में आनत
 आदि देवों’ से उपपात होन का निषेध किया गया है, मनुष्य के उप-
 पात की प्ररूपणा करते हुए सातवीं पृथ्वी के नारकों’ का निषेध किया
 गया है और तेजःकायिक एवं वायुकायिक जीवों’ से भी उपपात का
 निषेध किया है, अर्थात् सातवें नरकसे, तेजस्काय से तथा वायुकाय
 से निकला हुआ जीव मनुष्य नहीं होता। वानव्यन्तरो’ के उपपात की
 प्ररूपणा में बतलाया गया है कि देव, नारक, पृथ्वीकायिक आदि
 पांच एकेन्द्रिय, तीन विकलेन्द्रिय, अपर्याप्त पंचेन्द्रिय तिर्यच तथा
 संमृच्छिम अपर्याप्तक गर्भज मनुष्य वानव्यन्तरो’ में उत्पन्न नहीं

કુમારોના સમાનજ મમજ્ઞવો જોઈએ. પરન્તુ અસુરકુમારોની અપેક્ષાએ જ્યોતિષ્ક
 દેવોના ઉપપાતમાં વિશેષતા એ છે કે જ્યોતિષ્ક દેવ સંમૃછિમ, અસંખ્યાત
 વર્ષની આયુષ્યવાળા જોયર પંચેન્દ્રિયોથી ઉત્પન્ન નથી થતા અને અન્તર
 દ્વીપજ મનુષ્યોથી પણ ઉત્પન્ન નથી થતા.

આં રીતે તિર્યચ પંચેન્દ્રિયોના ઉપપાતની પ્રરૂપણામાં આનત આદિ દેવોથી
 ઉપપાત થવાનો નિષેધ કરાયેલો છે, મનુષ્યના ઉપપાતની પ્રરૂપણા કરતા સાતમી
 પૃથ્વીના નારકોનો નિષેધ કરેલો છે. અને તેજઃકાયિક તેમજ વાયુકાયિક જીવોથી
 પણ ઉપપાતનો નિષેધ કરેલ છે. અર્થાત્ સાતમા નરકથી તેજઃ કાયથી તથા વાયુકા-
 યથી નિકળેલ જીવ મનુષ્ય નથી થતા. વાનવ્યન્તરોના ઉપપાતની પ્રરૂપણામાં બતા-
 વેલ છે કે દેવ, નારક, પૃથ્વીકાયિક આદિ પાંચ એકેન્દ્રિય ત્રણ વિકલેન્દ્રિય,
 અપર્યાપ્ત પંચેન્દ્રિય તિર્યચ તથા સંમૃછિમ અપર્યાપ્તક ગર્ભજ મનુષ્ય વાનવ્ય-

प्रकपञ्चेन्द्रियतिर्यग्गोणिकसंमूर्च्छिमापर्याप्तकगर्भव्युत्क्रान्तिकमनुष्येभ्यः प्रतिषेधः
ज्योतिष्केषु उपपातप्ररूपणे संमूर्च्छिमपञ्चेन्द्रियतिर्यग्गोणिका संख्येयवर्षायुष्क-
खचरान्तरद्वीपजमनुष्येभ्यः प्रतिषेधः कृतोऽवसेयः ॥ सू० ११ ॥

वैमानिकदेवोपपातयक्तव्यता-

मूलम्-वेमाणियाणं भन्ते ! कओह्हिंतो उववज्जंति ? किं
नेरइएह्हिंतो, किं तिरिक्खजोणिएह्हिंतो मणुस्सेह्हिंतो देवेह्हिंतो
उववज्जंति ? गोयसा ! णो णेरइएह्हिंतो उववज्जंति, पंचिंदिय-
तिरिक्खजोणिएह्हिंतो उववज्जंति, मणुस्सेह्हिंतो उववज्जंति,
णो देवेह्हिंतो उववज्जंति, एवं सोह्मसीसाणगदेवाऽवि भाणि
यव्वा एवं सणकुमारदेवा वि भाणियव्वा, नवरं असंखेज्जवासा-
उय अकम्मभूमगज्जहेह्हिंतो उववज्जंति, एवं जाव सहस्सार-
कप्पोवगवेमाणियदेवा भाणियव्वा, आणयदेवाणं भन्ते ! कओ-
ह्हिंतो उववज्जंति, किं नेरइएह्हिंतो, किं पंचिंदियतिरिक्खजोणि-
एह्हिंतो, मणुस्सेह्हिंतो देवेह्हिंतो उववज्जंति ? गोयसा ! णो
णेरइएह्हिंतो उववज्जंति, नो तिरिक्खजोणिएह्हिंतो उववज्जंति,
मणुस्सेह्हिंतो उववज्जंति, णो देवेह्हिंतो उववज्जंति, जइ मणु-
स्सेह्हिंतो उववज्जंति किं संमुच्छिममणुस्सेह्हिंतो गवभवक्कंतिय-
मणुस्सेह्हिंतो उववज्जंति ? गोयसा ! गवभवक्कंतियमणुस्से
ह्हिंतो, नो संमुच्छिममणुस्सेह्हिंतो उववज्जंति, जइ गवभवक्कं-
तियमणुस्सेह्हिंतो उववज्जंति, किं कम्मभूमिगेह्हिंतो अकम्म-

होते ! ज्योतिष्को के उपपात की प्ररूपणा में संमूर्च्छिम पंचेन्द्रिय तिर्यचो
असंख्यात वर्ष की आयु वाले खेचरो तथा अन्तरद्वीपज मनुष्यो
से उपपात का निषेध किया है ॥ सूत्र० ११ ॥

न्तरेमां उत्पन्न नथी तथा ज्योतिष्केना उपपातनी प्ररूपणां संमूर्च्छिम
पञ्चेन्द्रिय तिर्यचो, असंख्यात वर्षानी आयुवाणा जेअरे तथा अन्तर द्वीपज
मनुष्येथी उपपातनो निषेध करेत्त छे ॥ ११ ॥

भूमिगेहितो अंतरदीवगेहितो उववज्जंति ? गोयमा ! नो अक-
 म्मभूमिगेहितो, णो अंतरदीवगेहितो उववज्जंति, कम्मभूमि-
 गगवभवक्कंतिय मणुस्सेहितो उववज्जंति, जइ अकम्मभूमग-
 गवभवक्कंतियमणुस्सेहितो उववज्जंति किं संखेज्जवासाउए-
 हितो, असंखेज्जवासाउएहितो उववज्जंति ? गोयमा ! संखेज्ज-
 वासाउएहितो नो असंखिज्जवासाउएहितो उववज्जंति, जइ
 संखेज्जवासाउयकम्मभूमगगवभवक्कंतियमणुस्सेहितो उववज्जंति
 किं पज्जत्तएहितो उववज्जंति, अपज्जत्तएहितो उववज्जंति, ?
 गोयमा ! पज्जत्तएहितो उववज्जंति नो अपज्जत्तएहितो उवव-
 ज्जंति, जइ पज्जत्तसंखेज्जवासाउय कम्मभूमगगवभवक्कंतिय-
 मणुस्सेहितो उववज्जंति किं सम्मदिट्ठीपज्जत्तगसंखेज्जवासाउय-
 कम्मभूमगेहितो उववज्जंति, मिच्छादिट्ठीपज्जत्तगेहितो उवव-
 ज्जंति, सम्मामिच्छदिट्ठी पज्जत्तगेहितो उववज्जंति ? गोयमा !
 सम्मदिट्ठीपज्जत्तगसंखेज्जवासाउयकम्मभूमगगवभवक्कंतियमणु-
 स्सेहितो उववज्जंति, मिच्छदिट्ठीपज्जत्तगेहितो उववज्जंति, णो
 सम्मामिच्छदिट्ठीपज्जत्तएहितो उववज्जंति, जइ सम्मदिट्ठीपज्जत्त-
 संखेज्जवासाउयकम्मभूमगगवभवक्कंतियमणुस्सेहितो उवव-
 ज्जंति, किं संजतसम्मदिट्ठीहितो, असंयतसम्मदिट्ठीपज्जत्तए-
 हितो संजयासंजयसम्मदिट्ठीपज्जत्तसंखेज्जवासाउयकम्मभूमग-
 गवभवक्कंतियमणुस्सेहितो उववज्जंति ? गोयमा ! तीहितो
 वि उववज्जंति, एवं जाव अचुगो कप्पो, एवं चेव गेविज्जग-
 देवा वि नवरं असंजतसंजतासंजता एते पडिसेहेयव्वा, एवं
 जहेव गेविज्जगदेवा तहेव अणुत्तरोववाइया वि, णवरं इमं नाणत्तं
 संजया चेव । जइ सम्मदिट्ठी संजतपज्जत्तसंखेज्जवासाउयकम्म-

ભૂમગગઘ્ભવવક્રંતિયમણુસ્સેહિંતો ઉવવજ્જંતિ, કિં પમત્તસંજય સમ્મદિટ્ઠી પજ્જત્તેહિંતો અપમત્તસંજયસમ્મદિટ્ઠી પજ્જત્તેહિંતો ઉવવજ્જંતિ ? ગોયમા ! અપમત્તસંજયસમ્મદિટ્ઠી પજ્જત્તેહિંતો ઉવવજ્જંતિ, નો પમત્તસંજયસમ્મદિટ્ઠી પજ્જત્તેહિંતો ઉવવજ્જંતિ, જહ્ અપમત્તસંજયસમ્મદિટ્ઠી પજ્જત્તેહિંતો ઉવવજ્જંતિ, કિં ઇહ્ધિપત્ત-સંજેહિંતો અણિહ્ધિપત્તસંજેહિંતો ઉવવજ્જંતિ ? ગોયમા ! દોહિંતો ઉવવજ્જંતિ, દારં ॥ સૂ. ૧૨ ॥

છાયા-વૈમાનિકાઃ શ્વલુ ભદન્ત ! કેભ્ય ઉત્પદ્યન્તે ? કિં નૈરયિકેભ્યઃ કિં તિર્યગ્યોનિકેભ્યઃ ? મનુષ્યેભ્યઃ દેવેભ્યઃ ઉપપદ્યન્તે ? ગૌતમ ! નૈરયિકેભ્યઃ ઉપ-પદ્યન્તે, પંચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, મનુષ્યેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, નો દેવેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, એવં સૌધર્મેશાનકદેવા અપિ અણિતવ્યાઃ, એવં સનત્કુમારદેવા અપિ

વૈમાનિક દેવોં કા ઉપપાત

શબ્દાર્થ—(વેમાણિયા ણં મંતે ! કઓહિંતો ઉવવજ્જંતિ ?) હે અગવન્ ! વૈમાનિક દેવ કિનસે ઉત્પન્ન હોતે હેં ? (કિં નેરહ્એહિંતો) કયા નારકોં સે (તિરિક્કલ્લજોણિએહિંતો) તિર્ય્ચોં સે ? (મણુસ્સેહિંતો) મનુષ્યોં સે ? (દેવેહિંતો) દેવોં સે ? (ઉવવજ્જંતિ) ઉત્પન્ન હોતે હેં ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (ણો ણેરહ્એહિંતો ઉવવજ્જંતિ) નારકોં સે ઉત્પન્ન નહીં હોતે (પંચિંદિય-તિરિક્કલ્લજોણિએહિંતો ઉવવજ્જંતિ) પંચેન્દ્રિય તિર્ય્ચોં સે ઉત્પન્ન હોતે હેં (મણુસ્સેહિંતો ઉવવજ્જંતિ) મનુષ્યોં સે ઉત્પન્ન હોતે હેં (ણો દેવેહિંતો ઉવવજ્જંતિ) દેવોં સે નહીં ઉત્પન્ન હોતે

(એવં) ઇસી પ્રકાર) સોહમ્મીસાણગદેવા વિ અણિયવ્વા) સૌધર્મ

વૈમાનિક દેવોનો ઉપપાત

શબ્દાર્થ—(વેમાણિયા ણં મંતે ! કઓહિંતો ઉવવજ્જંતિ ?) અગવન્ ! વૈમાનિક દેવ કયાંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે ? (કિં નેરહ્એહિંતો) શું નારકેથી (તિરિક્કલ્લજોણિ-એહિંતો) તિર્ય્ચેથી (મણુસ્સેહિંતો) મનુષ્યેથી (દેવેહિંતો) દેવેથી (ઉવવજ્જંતિ) ઉત્પન્ન થાય છે ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (ણો નેરહ્એહિંતો ઉવવજ્જંતિ ?) નારકેથી ઉત્પન્ન નથી થતા (પંચિંદિયતિરિક્કલ્લજોણિએહિંતો ઉવવજ્જંતિ) પંચેન્દ્રિય તિર્ય્ચેથી ઉત્પન્ન થાય છે. (મણુસ્સેહિંતો ઉવવજ્જંતિ) મનુષ્યેથી ઉત્પન્ન થાય છે. (ણો દેવેહિંતો ઉવવજ્જંતિ ?) દેવેથી નથી ઉત્પન્ન થતા.

(એવં) એ પ્રકારે (સોહમ્મીસાણગ દેવા વિ માણિયવ્વા) સૌધર્મ અને ધંથાન્

મણિતવ્યાઃ, નવરમ્—અસંખ્યેયવર્ષાણ્યુક્તકર્મભૂમિગર્જ્જેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, એવં યાવંત્
સહસ્રારકલ્પોપગવૈમાનિકદેવા મણિતવ્યાઃ, આનતદેવાઃ—ચલુ મદન્ત ! કેભ્ય
ઉપપદ્યન્તે, કિં નૈરયિકેભ્યઃ, કિં પંચેન્દ્રિયતિર્યગ્ગોનિકેભ્યઃ, મનુષ્યેભ્યઃ દેવેભ્ય
ઉપપદ્યન્તે ? ગૌતમ ! નો નૈરયિકેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, નો તિર્યગ્ગોનિકેભ્ય ઉપપદ્યન્તે,
મનુષ્યેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, નો દેવેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, યદા મનુષ્યેભ્ય ઉપપદ્યન્તે કિં

ઔર ईशानकल्प के देवों का उपपात कहना चाहिए (एवं सणकुमार
देवा वि भाणियच्वा) इसी प्रकार सनत्कुमार देवों का भी उपपात कहना
चाहिए (नवरं) विशेष (असंखेज्जवासाउय—अकम्मभूमगवज्जेहिंतो
उववज्जंति) असंख्यात वर्ष की आयु वाले एवं अकर्मभूमिजों को
छोड़ कर उत्पन्न होते हैं (एवं) इसी प्रकार (जाव) यावत् (सहस्सार-
कप्पोवगवेमाणिया देवा भाणियच्वा) सहस्रार कल्प में उत्पन्न वैमा-
निक देवों तक कहना चाहिए

(आणयदेवा णं भंते ! कओहिंनो उववज्जंति ?) भगवन् ! आनत-
देव किनसे उत्पन्न होते हैं ? (किं नेरइएहिंतो) क्या नारकों से ?
(किं पंचिंद्रियतिरिक्खजोणिएहिंतो) क्या पंचेन्द्रिय तिर्यचों से (मणु-
स्सेहिंतो) मनुष्यों से (देवेहिंतो) देवों से (उववज्जंति) उत्पन्न होते हैं ?
(गोयमा) हे गौतम ! (णो नेरइएहिंतो उववज्जंति) नारकों से उत्पन्न
नहीं होते (नो तिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति) तिर्यचों से उत्पन्न
नहीं होते (मणुस्सेहिंतो उववज्जंति) मनुष्यों से उत्पन्न होते हैं (णो
देवेहिं उववज्जंति) देवों से उत्पन्न नहीं होते

કલ્પના દેવોનો પણ ઉપપાત કહેવો ભેદ છે. (એવં સણકુમારદેવા વિ ભાણિયચ્વા) એવે
પ્રકારે સનત્કુમાર દેવોનો પણ ઉપપાત કહેવો ભેદ છે (નવરં) વિશેષ (અસંખેજ્જ-
વાસાઉય અકમ્મભૂમગવજ્જેહિંતો ઉવવજ્જંતિ) અસંખ્યાત વર્ષની આયુવાળા તેમજ
અકર્મભૂમિજો શિવાય ઉત્પન્ન થાય છે (એવં) એ પ્રકારે (જાવ) યાવત્ (સહ-
સ્સારકપ્પોવગવેમાણિયા દેવા ભાણિયચ્વા) સહસ્રાર કલ્પમાં ઉત્પન્ન થનારા વૈમાનિક
દેવો સુધી કહેવું ભેદ છે.

(આણયદેવાણં ભંતે ! કઓહિંતો ઉવવજ્જંતિ ?) હે ભગવન્ ! આનત દેવો
કેનાથી ઉત્પન્ન થાય છે ? (કિં નેરइएहिंतो) શું નારકોથી (કિં પંચિंद्रियतिरिक्ख-
जोणिएहिंतो) શું પંચેન્દ્રિય તિર્યચોથી (મણુસ્સેહિંતો) મનુષ્યોથી (દેવેહિંતો)
દેવોથી (ઉવવજ્જંતિ) ઉત્પન્ન થાય છે ? (ગોયમા !) હે ગૌતમ (ણો નેરइएहिंतो
उववज्जंति) નારકોથી ઉત્પન્ન નથી થતા (નો તિરिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति)
તિર્યચોથી ઉત્પન્ન નથી થતા (મણુસ્સેહિંતો उववज्जंति) મનુષ્યોથી ઉત્પન્ન થાય

સંમૂર્ચ્છિમ મનુષ્યેભ્યો ગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિકમનુષ્યેભ્યઃ ઉપપદ્યન્તે ? ગૌતમ ! ગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિકમનુષ્યેભ્યો નો સંમૂર્ચ્છિમમનુષ્યેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, યદા ગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિક મનુષ્યેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, કિમ્ કર્મભૂમિગેભ્યઃ, અકર્મભૂમિગેભ્યઃ, અન્તર્દ્વીપગેભ્ય ઉપપદ્યન્તે ? ગૌતમ ! નો અકર્મભૂમિગેભ્યો નો અન્તર્દ્વીપગેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, કર્મ-ભૂમિગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિક મનુષ્યેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, યદા કર્મ ભૂમિગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિક મનુષ્યેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, કિં સંખ્યેયવર્ષાયુષ્કેભ્યઃ, અસંખ્યેયવર્ષાયુષ્કેભ્યઃ ઉપપ-

(જહ મણુસેહિંતો ઉવવજ્જંતિ) યદિ મનુષ્યોં સે ઉત્પન્ન હોતે હિં (કિં સંમુચ્છિમમણુસેહિંતો) કયા સંમૂર્ચ્છિમ મનુષ્યોં સે ? (ગઁભવકકંતિય-મણુસેહિંતો ઉવવજ્જંતિ ?) યા ગર્ભજ મનુષ્યોં સે ઉત્પન્ન હોતે હિં ? (ગોયમા ! ગઁભવકકંતિયમણુસેહિંતો, નો સંમૂર્ચ્છિમમણુસેહિંતો ઉવવજ્જંતિ) ગૌતમ ! ગર્ભજ મનુષ્યોં સે ઉત્પન્ન હોતે હિં, સંમૂર્ચ્છિમ મનુષ્યોં સે નહીં

(જહ ગઁભવકકંતિયમણુસેહિંતો ઉવવજ્જંતિ) યદિ ગર્ભજ મનુષ્યોં સે ઉત્પન્ન હોતે હિં (કિં કમ્મભૂમિગેહિંતો અકમ્મભૂમિગેહિંતો, અંતર-દીવગેહિંતો ઉવવજ્જંતિ ?) કયા કર્મભૂમિજોં સે અકર્મભૂમિજોં સે યા અન્તરદ્વીપજોં સે ઉત્પન્ન હોતે હિં ? (ગોયમા ! નો અકમ્મભૂમિગેહિંતો ણો અંતરદીવગેહિંતો ઉવવજ્જંતિ) ગૌતમ ! અકર્મભૂમિજોં સે નહીં, અંતર દ્વીપજોં સે મી નહીં ઉત્પન્ન હોતે (કમ્મભૂમિગઁભવકકંતિયમણુસેહિંતો ઉવવજ્જંતિ) કર્મભૂમિ કે ગર્ભજમનુષ્યોં સે ઉત્પન્ન હોતે હિં

(જહ કમ્મભૂમિગઁભવકકંતિયમણુસેહિંતો ઉવવજ્જંતિ) યદિ કર્મ-

છે. (ણો દેવેહિતો ઉવવજ્જંતિ) દેવેાથી ઉત્પન્ન નથી થતા.

(જહ મણુસેહિંતો ઉવવજ્જંતિ) યદિ મનુષ્યેાથી ઉત્પન્ન થાય છે, તો શુ' (સંમુચ્છિમમણુસેહિંતો) સંમૂર્ચ્છિમ મનુષ્યેાથી (ગઁભવકકંતિયમણુસેહિંતો ?) યા ગર્ભજ મનુષ્યેાથી ? (ગોયમા ! ગઁભવકકંતિયમણુસેહિંતો, નો સંમુચ્છિમમણુસેહિંતો ઉવવજ્જંતિ) હે ગૌતમ ! ગર્ભજ મનુષ્યેાથી ઉત્પન્ન થાય છે, સંમૂર્ચ્છિમ મનુષ્યેાથી નથી ઉત્પન્ન થતા.

(જહ ગઁભવકકંતિયમણુસેહિંતો ઉવવજ્જંતિ) યદિ ગર્ભજ મનુષ્યેાથી ઉત્પન્ન થાય છે. (કિં કમ્મભૂમિગેહિંતો, અકમ્મભૂમિગેહિંતો, અંતરદીવગેહિંતો ઉવવજ્જંતિ ?) શુ' કર્મભૂમિનેથી, અકર્મભૂમિનેથી કે અન્તરદીવનેથી ઉત્પન્ન થાય છે ? (ગોયમા ! નો અકમ્મભૂમિગેહિંતો, ણો અંતરદીવગેહિંતો ઉવવજ્જંતિ ?) ગૌતમ ! અકર્મ-ભૂમિનેથી નહીં, અન્તરદીવોથી પણ ઉત્પન્ન નથી થતા (કમ્મભૂમિગઁભવકકંતિય મણુસેહિંતો ઉવવજ્જંતિ) કર્મભૂમિના ગર્ભજમનુષ્યેાથી ઉત્પન્ન થાય છે.

(જહ કમ્મભૂમિગઁભવકકંતિયમણુસેહિંતો ઉવવજ્જંતિ) યદિ કર્મભૂમિના

દ્યન્તે ? ગૌતમ ! સંખ્યેયવર્ષાયુષ્કેભ્યો નો અસંખ્યેયવર્ષાયુષ્કેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, યદા સંખ્યેયવર્ષાયુષ્કર્મભૂમિગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિકમનુષ્યેભ્ય ઉપપદ્યન્તે કિં પર્યાપ્તકેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, અપર્યાપ્તકેભ્યઃ ઉપપદ્યન્તે ? ગૌતમ ! પર્યાપ્તકેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, નો અપર્યાપ્તકેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, યદા પર્યાપ્તકસંખ્યેયવર્ષાયુષ્કર્મભૂમિગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિક મનુષ્યેભ્ય ઉપપદ્યન્તે કિં સમ્યગ્દૃષ્ટિપર્યાપ્તકસંખ્યેયવર્ષાયુષ્કર્મ-
ભૂમિ કે ગર્ભજમનુષ્યોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં (કિં સંખેજ્જવાસાઉપેહિંતો, અસંખેજ્જવાસાઉપેહિંતો ઉવવજ્જંતિ ?) કયા સંખ્યાત વર્ષ કી આયુ વાલે મનુષ્યોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં યા અસંખ્યાત વર્ષ કી આયુ વાલોં સે ? (ગોયમા ! સંખેજ્જવાસાઉપેહિંતો, નો અસંખેજ્જવાસાઉપેહિંતો ઉવવજ્જંતિ) ગૌતમ ! સંખ્યાત વર્ષ કી આયુ વાલોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં અસંખ્યાત વર્ષ કી આયુ વાલોં સે નહીં

(જહ સંખેજ્જવાસાઉચકમ્મભૂમગગઘ્ભવકંતિયમણૂસેહિંતો ઉવવ-
જ્જંતિ) યદિ સંખ્યાત વર્ષ કી આયુ વાલે કર્મભૂમિક ગર્ભજ મનુષ્યોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં (કિં પજ્જત્તેહિં ઉવવજ્જંતિ, અપજ્જત્તેહિં ઉવવજ્જંતિ ? કયા પર્યાપ્તોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં યા અપર્યાપ્તોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં ? (ગોયમા ! પજ્જત્તેહિંતો ઉવવજ્જંતિ, નો અપજ્જત્તેહિંતો ઉવવજ્જંતિ) ગૌતમ ! પર્યાપ્તકોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં, અપર્યાપ્તકોં સે નહીં ઉત્પન્ન હોતે (જહ પજ્જત્તસંખેજ્જવાસાઉચકમ્મભૂમગગઘ્ભવકંતિયમણૂસેહિંતો ઉવવજ્જંતિ) યદિ પર્યાપ્તક સંખ્યાતવર્ષાયુષ્ક કર્મભૂમિગર્ભજમનુષ્યોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં (કિં સમ્મદિટ્ઠિપજ્જત્તગસંખેજ્જવાસાઉચ કમ્મભૂમિ-

ગર્ભજ મનુષ્યેથી ઉત્પન્ન થાય છે. (કિં સંખેજ્જવાસાઉપેહિંતો, અસંખેજ્જવાસા-
ઉપેહિંતો ઉવવજ્જંતિ ?) શુ સંખ્યાત વર્ષની આયુવાળા મનુષ્યેથી ઉત્પન્ન થાય છે યા અસંખ્યાત વર્ષની આયુવાળા મનુષ્યેથી ઉત્પન્ન થાય છે ? (ગોયમા ! સંખેજ્જવાસાઉપેહિંતો, નો અસંખેજ્જવાસાઉપેહિંતો ઉવવજ્જંતિ) ગૌતમ ! સંખ્યાત વર્ષની આયુવાળાથી ઉત્પન્ન થાય છે. અસંખ્યાત આયુવાળાથી નહીં.

(જહ સંખેજ્જવાસાઉચકમ્મભૂમગગઘ્ભવકંતિયમણૂસેહિંતો ઉવવજ્જંતિ) યદિ સંખ્યાત વર્ષની આયુવાળા કર્મભૂમિજ ગર્ભજ મનુષ્યેથી ઉત્પન્ન થાય છે. (કિં પજ્જત્તેહિં ઉવવજ્જંતિ, અપજ્જત્તેહિં ઉવવજ્જંતિ ?) શુ પર્યાપ્તેથી ઉત્પન્ન થાય છે યા અપર્યાપ્તેથી ઉત્પન્ન થાય છે ? (ગોયમા ! પજ્જત્તેહિંતો ઉવવજ્જંતિ, નો અપજ્જત્તેહિંતો ઉવવજ્જંતિ ?) ગૌતમ ! પર્યાપ્તકેથી ઉત્પન્ન થાય છે, અપર્યાપ્તકેથી નથી ઉત્પન્ન થતા (જહ પજ્જત્તસંખેજ્જવાસાઉચકમ્મભૂમગગઘ્ભ-
વકંતિય મણૂસેહિંતો ઉવવજ્જંતિ) યદિ પર્યાપ્તક સંખ્યાત વર્ષાયુષ્ક કર્મભૂમિજ ગર્ભજ મનુષ્યેથી ઉત્પન્ન થાય છે. (કિં સમ્મદિટ્ઠિ પજ્જત્તગસંખેજ્જવાસાઉચ-

ભૂમિગેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, મિથ્યાદૃષ્ટિપર્યાપ્તકેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, સમ્યગ્મિથ્યાદૃષ્ટિ
પર્યાપ્તકેભ્ય ઉપપદ્યન્તે ? ગૌતમ ! સમ્યગ્દૃષ્ટિપર્યાપ્તકસંખ્યેયવર્ષાયુષ્ક કર્મ-
ભૂમિગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિકમનુષ્યેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, મિથ્યાદૃષ્ટિપર્યાપ્તકેભ્ય ઉપપ-
દ્યન્તે, નો સમ્યગ્મિથ્યાદૃષ્ટિપર્યાપ્તકેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, યદા સમ્યગ્દૃષ્ટિ-
પર્યાપ્તકસંખ્યેયવર્ષાયુષ્કકર્મભૂમિગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિકમનુષ્યેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, કિં
સંયતસમ્યગ્દૃષ્ટિભ્યઃ, અસંયત સમ્યગ્દૃષ્ટિપર્યાપ્તકેભ્યઃ સંયતાસંયત સમ્યગ્દૃષ્ટિપર્યા-

ગેહિંતો ઉવવજ્જંતિ) કયા સમ્યગ્દૃષ્ટિ પર્યાપ્તક સંખ્યાતવર્ષાયુષ્ક કર્મ-
ભૂમિજોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં (મિચ્છદિટ્ઠિપજ્જત્તગેહિંતો ઉવવજ્જંતિ ?) યા
મિથ્યાદૃષ્ટિ પર્યાપ્તકોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં ? (સમ્મામિચ્છદિટ્ઠિપજ્જત્ત-
ગેહિંતો ઉવવજ્જંતિ ?) સમ્યગ્મિથ્યાદૃષ્ટિ પર્યાપ્તકોં સે ઉત્પન્ન હોતે
હૈં ? (ગોયમા ! સમ્મદિટ્ઠિપજ્જત્તગસંખેજ્જવાસાડયકમ્મભૂમિગગમ્ભવ-
કકંતિયમણૂસેહિંતો ઉવવજ્જંતિ) ગૌતમ ! સમ્યગ્દૃષ્ટિપર્યાપ્તક સંખ્યાત
વર્ષાયુષ્ક કર્મભૂમિજર્મજ મનુષ્યોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં (મિચ્છદિટ્ઠિપજ્જ-
ત્તગેહિંતો ઉવવજ્જંતિ) મિથ્યાદૃષ્ટિ પર્યાપ્તકોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં (નો
સમ્મદિટ્ઠિપજ્જત્તગેહિંતો ઉવવજ્જંતિ) સમ્યગ્મિથ્યાદૃષ્ટિપર્યાપ્તકોં
સે નહીં ઉત્પન્ન હોતે

(જહ સમ્મદિટ્ઠિપજ્જત્ત સંખેજ્જવાસાડયકમ્મભૂમિગગમ્ભવકકંતિય-
મણૂસેહિંતો ઉવવજ્જંતિ) યદિ સમ્યગ્દૃષ્ટિ પર્યાપ્ત સંખ્યાત વર્ષાં કી
આયુ વાલે કર્મજ મનુષ્યોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં (કિંસંયત સમ્મદિટ્ઠિહિંતો
અસંયતસમ્મદિટ્ઠિપજ્જત્તગેહિંતો સંજયાસંજય સમ્મદિટ્ઠિપજ્જત્તસંખે-

કમ્મભૂમિગેહિંતો ઉવવજ્જંતિ) શું સમ્યગ્દૃષ્ટિ પર્યાપ્તક સંખ્યાત વર્ષાયુષ્ક
કર્મભૂમિગેહિંતો ઉત્પન્ન થાય છે ? (મિચ્છદિટ્ઠિપજ્જત્તગેહિંતો ઉવવજ્જંતિ ?) અગર
મિથ્યાદૃષ્ટિ પર્યાપ્તકેહિંતો ઉત્પન્ન થાય છે ? (સમ્મામિચ્છદિટ્ઠિ પજ્જત્તગેહિંતો
ઉવવજ્જંતિ ?) સમ્યગ્મિથ્યાદૃષ્ટિ પર્યાપ્તકેહિંતો ઉત્પન્ન થાય છે ? (ગોયમા !
સમ્મદિટ્ઠિ પજ્જત્તગ સંખેજ્જવાસાડયકમ્મભૂમિગગમ્ભવકકંતિયમણૂસેહિંતો ઉવવજ્જંતિ)
ગૌતમ ! સમ્યગ્દૃષ્ટિ પર્યાપ્ત સંખ્યાત વર્ષાયુષ્ક કર્મભૂમિજર્મજ મનુષ્યોં
ઉત્પન્ન થાય છે ? (મિચ્છદિટ્ઠિ પજ્જત્તગેહિંતો ઉવવજ્જંતિ) મિથ્યાદૃષ્ટિ પર્યાપ્તકેહિંતો
ઉત્પન્ન થાય છે. (નો સમ્મામિચ્છદિટ્ઠિ પજ્જત્તગેહિંતો ઉવવજ્જંતિ ?) સમ્યગ્મિથ્યા-
દૃષ્ટિ પર્યાપ્તકેહિંતો નથી ઉત્પન્ન થતા.

(જહ સમ્મદિટ્ઠિ પજ્જત્તસંખેજ્જવાસાડયકમ્મભૂમિગગમ્ભવકકંતિયમણૂસેહિંતો
ઉવવજ્જંતિ) યદિ સમ્યગ્દૃષ્ટિ પર્યાપ્તક સંખ્યાત વર્ષાંની આયુવાળા કર્મભૂમિજ
ર્મજ મનુષ્યોં ઉત્પન્ન થાય છે, (કિં સંયત સમ્મદિટ્ઠિ હો, અસંયત સમ્મદિટ્ઠિ

સકસંખ્યેયવર્ષાયુષ્કર્મભૂમિગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિમનુષ્યેભ્ય ઉપપદ્યન્તે ? ગૌતમ ! ત્રિભ્યોઽપિ ઉપપદ્યન્તે, એવં યાવત્ અચ્યુતઃ કલ્પઃ, એવં ચૈવ ગ્રૈવેયકદેવા અપિ, નવરમ્-અસંયતસંયતાસંયતા એતે પ્રતિષેદ્ધવાઃ, એવ યથૈવ ગ્રૈવેયકદેવાસ્તથૈવ અનુત્તરોપપાતિકા અપિ, નવરમ્-ઇદમ્ નાનાત્વં સંયતાશ્ચૈવ, યદા-સમ્યગ્દૃષ્ટિ સંયતપર્યાસકસંખ્યેયવર્ષાયુષ્કર્મ ભૂમિગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિક-મનુષ્યેભ્ય ઉપપદ્યન્તે કિં પ્રમત્ત સંયમત સમ્યગ્દૃષ્ટિપર્યાસકેભ્યઃ અપ્રમત્ત

ઉજવાસાઉયકમ્મભૂમગગઽભવક્રંતિયમણૂસેહિંતો ઉવવજ્જંતિ ?) કયા સંયત સમ્યગ્દૃષ્ટિયોં સે, અસંયત સમ્યગ્દૃષ્ટિ પર્યાપ્તોં સે અથવા સંયતાસંયતસમ્યગ્દૃષ્ટિ પર્યાપ્ત સંખ્યાતવર્ષાયુષ્કર્મભૂમિજ ગર્ભજ મનુષ્યોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (તીહિંતો વિ ઉવવ-જ્જંતિ) તીનોં સે હી ઉત્પન્ન હોતે હૈં (એવં જાવ અચ્ચુગો કપ્પો) ઇસી પ્રકાર અચ્યુત કલ્પ તક (એવં ચૈવ ગેવિજ્જગદેવા વિ) ઇસી પ્રકાર ગ્રૈવેયક દેવ ભી (નવરં) વિશેષ (અસંજતસંજતાસંજતા એતે પહિસેહેયવા) અસંયત ઔર સંયતાસંયત, ઇનકા નિપેધ કરના ચાહિય (એવં જહેવ ગેવિજ્જગદેવા તહેવ અણુત્તરોવવવાહ્યાવિ) ઇસી પ્રકાર જૈસે ગ્રૈવેયક દેવ વૈસે હી અનુત્તરોપપાતિક ભી (નવરં ઇમં નાણત્તં) વિશેષ ભેદ યહ હૈં (સંજયા ચૈવ) સંયત હી

(જહ સમ્મદિટ્ઠિસંજતપજ્જત્તસંખેજ્જવાસાઉયકમ્મભૂમગગઽભવક્રંતિયમણૂસેહિંતો ઉવવજ્જંતિ) યદિ સમ્યગ્દૃષ્ટિ પર્યાપ્ત સંખ્યાત વર્ષ કી આયુ વાલે કર્મભૂમિજ ગર્ભજમનુષ્યોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં (કિં પમત્ત-

પજ્જત્તણ્હિ તો, સંજયાસંજય સમ્મદિટ્ઠિપજ્જત્તસંખેજ્જવાસાઉયકમ્મભૂમગગઽભવક્રંતિય-મણૂસેહિ તો ઉવવજ્જંતિ ?) શું સંયત સમ્યગ્દૃષ્ટિઓથી અસંયત સમ્યગ્દૃષ્ટિ પર્યાપ્તોથી અથવા સંયતા સંયતસમ્યગ્દૃષ્ટિ પર્યાપ્ત સંખ્યાત વર્ષાયુષ્કર્મભૂમિજ ગર્ભજ મનુષ્યોથી ઉત્પન્ન થાય છે ? (ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (તીહિંતો વિ ઉવ-વજ્જંતિ) ત્રણેથીજ ઉત્પન્ન થાય છે. (એવં જાવ અચ્ચુગો કપ્પો) એજ રીતે અચ્યુત-કલ્પ સુધી (એવં ચૈવ ગેવિજ્જગદેવા વિ) એજ પ્રકારે ગ્રૈવેયક દેવ પણ (નવરં) વિશેષ (અસંયત સંજતાસંજતા એતે પહિસેહેયવા) અસંયત અને સંયતાસંયત, તેમનો નિપેધ કરવો જોઈએ (એવં જહેવ ગેવિજ્જગદેવા તહેવ અણુત્તરોવવવાહ્યાવિ) એ રીતે જેવા ગ્રૈવેયક દેવ તેવાજ અનુત્તરોપપાતિક પણ (નવરં ઇમં નાણત્તં) વિશેષભેદ આ છે. (સંજયા ચૈવ) સંયતજ.

(જહ સમ્મદિટ્ઠિ સંજતપજ્જત્તસંખેજ્જવાસાઉયકમ્મભૂમગગઽભવક્રંતિયમણૂસેહિંતો ઉવવજ્જંતિ) યદિ સમ્યગ્દૃષ્ટિ પર્યાપ્ત સંખ્યાત વર્ષની આયુવાળા કર્મ ભૂમિજ ગર્ભજ મનુષ્યોથી ઉત્પન્ન થાય છે. (કિં પમત્તસંજયસમ્મદિટ્ઠિપજ્જત્તણ્હિંતો,

સંયતસમ્યગ્દષ્ટિપર્યાસકેભ્ય ઉપપદ્યન્તે ? ગૌતમ ! અપ્રમત્તસંયતસમ્યગ્દષ્ટિપર્યાસકેભ્યઃ ઉપપદ્યન્તે, નો પ્રમત્તસંયતસમ્યગ્દષ્ટિપર્યાસકેભ્યઃ ઉપપદ્યન્તે, અપ્રમત્તસંયતસમ્યગ્દષ્ટિપર્યાસકેભ્ય ઉપપદ્યન્તે કિમ કઠ્ઠિ પ્રાસસંયતેભ્યઃ ? અનૃદ્ધિપ્રાસસંયતેભ્યઃ ઉપપદ્યન્તે ? ગૌતમ ! દ્વાભ્યામ્ ઉપપદ્યન્તે, દ્વારમ્ ॥સૂ. ૧૨॥

ટીકા—અથ વૈમાનિકદેવાનામુત્પાદવક્તવ્યતાં પ્રરૂપયિતુમાહ—વૈમાણિયા ણં મંતે ! કઓહિંતો ઉવવજ્જંતિ ? હે મદન્ત ! વૈમાનિકાઃ સ્વલુ દેવાઃ કેભ્ય ઉપપ-

સંજયસમ્મદિદ્વિપજ્જત્તણ્હિંતો અપ્પમત્તસંજય સમ્મદિદ્વિપજ્જત્તણ્હિંતો ઉવવજ્જંતિ ?) કયા પ્રમત્તસંયત સમ્યગ્દષ્ટિ પર્યાપ્તકોં સે અથવા અપ્રમત્તસંયત સમ્યગ્દષ્ટિ પર્યાપ્તકોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં ?) ગોયમા ! અપ્પમત્તસંજયસમ્મદિદ્વિપજ્જત્તણ્હિંતો ઉવવજ્જંતિ પમત્તસંજયસમ્મદિદ્વિપજ્જત્તણ્હિંતો ઉવવજ્જંતિ) ગૌતમ ! અપ્રમત્તસંયત સમ્યગ્દષ્ટિપર્યાપ્તકોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં, પ્રમત્તસંયત સમ્યગ્દષ્ટિ પર્યાપ્તકોં સે નહીં ઉત્પન્ન હોતે

(જહ અપ્પમત્તસંજયસમ્મદિદ્વિપજ્જત્તણ્હિંતો ઉવવજ્જંતિ) યદિ અપ્રમત્ત સમ્યગ્દષ્ટિ પર્યાપ્તકોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં (કિં ઇદ્ધિપત્તસંજણ્હિંતો, અણિદ્ધિપત્તસંજણ્હિંતો ઉવવજ્જંતિ !) કયા કઠ્ઠિપ્રાપ્ત સંયતો સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં અથવા અનૃદ્ધિપ્રાપ્ત સંયતો સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં (ગોયમા ! દોહિંતો ઉવવજ્જંતિ) ગૌતમ ! દોંનોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં) દ્વાર સમાપ્ત ।

ટીકાર્થ—અબ વૈમાનિક દેવોં કે ઉપપાત કી વક્તવ્યતા કહતે હૈં—ગૌતમ સ્વામી પ્રશ્ન કરતે હૈં—હે મગવન્ ! વૈમાનિક દેવ કિનસે ઉત્પન્ન

અપ્પમત્તસંજયસમ્મદિદ્વિપજ્જત્તણ્હિંતો ઉવવજ્જંતિ ?) શું પ્રમત્તસંયત સમ્યગ્દષ્ટિ પર્યાપ્તકોથી અથવા અપ્રમત્તસંયત સમ્યગ્દષ્ટિ પર્યાપ્તકોથી ઉત્પન્ન થાય છે ? (ગોયમા ! અપ્પમત્તસંજયસમ્મદિદ્વિપજ્જત્તણ્હિંતો ઉવવજ્જંતિ, નો પમત્તસંજયસમ્મદિદ્વિ પજ્જત્તણ્હિંતો ઉવવજ્જંતિ) ગૌતમ ! અપ્રમત્તસંયત સમ્યગ્દષ્ટિ પર્યાપ્તકોથી ઉત્પન્ન થાય છે. પ્રમત્ત સંયત સમ્યગ્દષ્ટિ પર્યાપ્તકોથી નથી ઉત્પન્ન થતા.

(જહ અપ્રમત્તસંજયસમ્મદિદ્વિ પજ્જત્તણ્હિંતો ઉવવજ્જંતિ) યદિ અપ્રમત્ત સંયત સમ્યગ્દષ્ટિ પર્યાપ્તકોથી ઉત્પન્ન થાય છે. (કિં ઇદ્ધિપત્તસંજણ્હિંતો, અણિદ્ધિપત્તસંજણ્હિંતો ઉવવજ્જંતિ ?) શું કઠ્ઠિપ્રાપ્ત સંયતોમાંથી ઉત્પન્ન થાય છે અથવા અનૃદ્ધિ પ્રાપ્ત સંયતોમાંથી ઉત્પન્ન થાય છે ? (ગોયમા ! દોહિંતો ઉવવજ્જંતિ) ગૌતમ ! બન્નેથી ઉત્પન્ન થાય છે. દ્વારપદ સમાપ્ત. ॥ ૧૨ ॥

ટીકાર્થ:—હવે વૈમાનિક દેવોના ઉપપાતની વક્તવ્યતા કહે છે. શ્રી ગૌતમ સ્વામી પ્રશ્ન કરે છે—ભગવન્ વૈમાનિક દેવ કોનાથી ઉત્પન્ન થાય છે ? શું

ઘન્ટે ? 'કિં નૈરઙ્ગ્યદેવો, કિં તિરિક્ષજોણિદેવો, મણુસેદેવો, દેવેદેવો ઉવવજ્જંતિ ?' કિં નૈરયિકેભ્યો વૈમાનિકદેવા ઉપપદ્યન્તે ? કિં વા તિર્યગ્યોનિકેભ્ય ઉપપદ્યન્તે ? કિં વા મનુષ્યેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, કિં વા દેવેભ્ય ઉપપદ્યન્તે ? ભગવાન્ આહ-ગોયમા ! હે ગૌતમ ! 'ળો ણેરઙ્ગ્યદેવો ઉવવજ્જંતિ' નો નૈરયિકેભ્યો વૈમાનિકદેવા ઉપપદ્યન્તે, કિન્તુ- 'પંચિન્દ્રિયતિરિક્ષજોણિદેવો ઉવવજ્જંતિ' પંચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્યો વૈમાનિકા ઉપપદ્યન્તે, 'મણુસેદેવો, ઉવવજ્જંતિ' મનુષ્યેભ્યો વૈમાનિકા ઉપપદ્યન્તે, 'ળો દેવેદેવો ઉવવજ્જંતિ' નો દેવેભ્યો વૈમાનિકા ઉપપદ્યન્તે, 'એવં સોહમ્મીસાણગદેવાઽવિ માણિયવ્વા' એવમ્-સમુચ્ચય વૈમાનિક દેવવદેવ સૌધર્મેશાનકદેવા અપિ મણિતવ્વાઃ- 'એવં સળંકુમારદેવા વિ માણિયવ્વા' એવમ્-ઉપર્યુક્તરીત્યા, સનત્કુમારદેવા અપિ મણિતવ્વાઃ, કિન્તુ 'ળવરં અસંખેજ્જવાસાડય અકમ્મભૂમગવજ્જેદેવો ઉવવજ્જંતિ' નવરં પૂર્વાપેક્ષયા વિશેષસ્તુ- સનત્કુમારદેવા અસંખયેયવર્ણાયુષ્કાકર્મભૂમિગવર્જેભ્યઃ પૂર્વોક્તેભ્ય ઉપપદ્યન્તે ઇતિ વોધ્યઃ 'એવં જાવ સહસ્રારકલ્પોવગવેમાણિયદેવા માણિયવ્વા' એવમ્-ઉપર્યુક્તરી-
 હોતે હૈં ? કયા નારકોં સે યા તિર્યચોં સે મનુષ્યોં સે અથવા દેવોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં ?

ભગવાન્-હૈં ગૌતમ ! વૈમાનિક દેવ નારકોં સે ઉત્પન્ન નહીં હોતે કિન્તુ પંચેન્દ્રિય તિર્યચોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં મનુષ્યોં સે ઓ ઉત્પન્ન હોતે હૈં પરંતુ દેવોં સે ઉત્પન્ન નહીં હોતે ।

હસી પ્રકાર સૌધર્મ ઓર ઇશાન દેવોં કે વિષય મેં ઓ કહના ઑહિયે । સનત્કુમાર દેવોં કા ઉપપાત ઓ ઇસી પ્રકાર કહના ઑહિયે, પરંતુ ડનકે ઉપપાત મેં વિશેષતા સહ હૈં કિ સનત્કુમારદેવ અસંખ્યાતવર્ણાયુષ્ક અકર્મભૂમિકોં કો છોડ કર પૂર્વોક્ત સવ સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં । ડસી પ્રકાર સહસ્રારકલ્પ તક અર્થાન્ માહેન્દ્ર, બ્રહ્મલોક, લાન્તક

નારકોથી અગર તિર્યચોથી અથવા મનુષ્યોથી વા દેવોથી ઉત્પન્ન થાય છે ?

શ્રી ભગવન્-ગૌતમ ! વૈમાનિક દેવ નારકોથી ઉત્પન્ન નથી થતા, પણ પંચેન્દ્રિય તિર્યચોથી ઉત્પન્ન થાય છે. મનુષ્યોથી પણ ઉત્પન્ન થાય છે, પરંતુ દેવોથી ઉત્પન્ન નથી થતા.

એજ પ્રકારે સૌધર્મ અને ઇશાન દેવોના વિષયમાં પણ કહેવું જોઈએ. પરંતુ તેમના ઉપપાતમાં વિશેષતા એ છે કે સનત્કુમાર દેવ અને અસંખ્યાત વર્ણાયુષ્ક અકર્મભૂમિકોને છોડીને પૂર્વોક્ત બધાથી ઉત્પન્ન થાય છે. આ પ્રમાણે સહસ્રાર કલ્પસુધી અર્થાત્ માહેન્દ્ર, બ્રહ્મલોક, લાન્તક, મહા શુક અને સહસ્રાર કલ્પના દેવોના ઉપપાત કહેવા જોઈએ.

त्या, यावत् माहेन्द्र ब्रह्मलोक लान्तकसहस्रार कल्पोपगवैसानिकदेवा भणितव्याः, गौतमः पृच्छति—‘आणयदेवाणं भन्ते ! कओहिंतो उववज्जन्ति ?’ हे भदन्त ! आनतदेवाः खलु केभ्य उपपद्यन्ते ? ‘किं नेरइएहिंतो, किं पंचिंदियतिरिक्ख-जोणिएहिंतो मणुस्सेहिंतो देवेहिंतो उववज्जन्ति ?’ किं नैरयिकेभ्य आनतदेवा उपपद्यन्ते ? किं वा पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्यः ? किं वा मनुष्येभ्यः ? किं वा देवेभ्य आनतदेवा उपपद्यन्ते ? भगवान् आह—‘गोयमा !’ हे गौतम ! ‘णो णेरइएहिंतो उववज्जन्ति’ नो नैरयिकेभ्य आनतदेवा उपपद्यन्ते, ‘नो तिरिक्ख-जोणिएहिंतो उववज्जन्ति’ नो वा तिर्यग्योनिकेभ्य आनतदेवा उपपद्यन्ते, किन्तु ‘मणुस्सेहिंतो उववज्जन्ति’ मनुष्येभ्य आनतदेवा, उपपद्यन्ते, ‘णो देवेहिंतो उववज्जन्ति’ नो देवेभ्य आनतदेवा उपपद्यन्ते, गौतमः पृच्छति—‘जइ मणुस्सेहिंतो उववज्जन्ति’ यदा मनुष्येभ्य आनतदेवा उपपद्यन्ते तदा ‘किं संमुच्छिममणुस्से-हिंतो, गम्भवकंतियमणुस्सेहिंतो उववज्जन्ति ? किं संमूच्छिममनुष्येभ्य आनत-देवा उपपद्यन्ते ? किं वा गर्भव्युत्क्रान्तिकमनुष्येभ्य उपपद्यन्ते ? भगवान्—आह—‘गोयमा !’ हे गौतम ! ‘गम्भवकंतियमाणुस्सेहिंतो, नो संमुच्छिम मणुस्से-

महाशुक्र और सवस्त्रार कल्प के देवों का उपपात कहना चाहिए ।

गौतम—हे भगवन् ! आनत देव किनसे उत्पन्न होते हैं ? क्या नारकों से, पंचेन्द्रिय तिर्यचों से मनुष्यों से अथवा देवों से उत्पन्न होते हैं ?

भगवान्—हे गौतम ! आनत देव नारकों से उत्पन्न नहीं होते, तिर्यचों से भी उत्पन्न नहीं होते मनुष्यों से उत्पन्न होते हैं, देवों से उत्पन्न नहीं होते ।

गौतम—हे भगवन् ! यदि मनुष्यों से आनत देव उत्पन्न होते हैं तो क्या संमूच्छिम मनुष्यों से उत्पन्न होते हैं अथवा गर्भज मनुष्यों से उत्पन्न होते हैं ?

भगवान्—हे गौतम ! गर्भज मनुष्यों से उत्पन्न होते हैं, संमूच्छिम

श्री गौतम स्वामीः—भगवन् ! आनतदेव डेनाथी उत्पन्न थाय छे. शुं नारडेथी, पंचेन्द्रिय तिर्यचोथी, मनुष्योथी अथवा देवोथी उत्पन्न थाय छे.

श्री भगवन्ः—गौतम ! आनतदेव नारडेथी उत्पन्न नथी थता, तिर्यचोथी पणु उत्पन्न नथी थता, मनुष्योथी उत्पन्न थाय छे, देवोथी उत्पन्न नथी थता.

श्री गौतम स्वामीः—भगवन् यदि मनुष्योथी आनतदेव उत्पन्न थाय छे तो शुं संमूच्छिम मनुष्योथी उत्पन्न थाय छे अथवा गर्भज मनुष्योथी उत्पन्न थाय छे ?

श्री भगवन्ः—गौतम ! गर्भज मनुष्योथी उत्पन्न थाय छे, संमूच्छिम

હિતો ઉવવજ્જંતિ' આનતદેવા ગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિકમનુષ્યેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, નો સંમૂ-
 ળ્છિમમનુષ્યેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—'જઈ ગવ્ભવવકંતિય મણુસેહિતો
 ઉવવજ્જંતિ' યદા—ગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિકમનુષ્યેભ્ય આનતદેવા ઉપપદ્યન્તે તદા—'કિં
 કમ્મભૂમિગેહિતો અકમ્મભૂમિગેહિતો, અંતરદીવગેહિતો ઉવવજ્જંતિ?' કિં કર્મ-
 ભૂમિગેભ્યો ગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિક મનુષ્યેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, કિં વા અકર્મભૂમિગેભ્યો ગર્ભ-
 વ્યુત્ક્રાન્તિક મનુષ્યેભ્ય ઉપપદ્યન્તે? કિં વા અન્તરદ્વીપગેભ્યો ગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિક-
 મનુષ્યેભ્યઃ આનતદેવા ઉપપદ્યન્તે? ભગવાન આહ—'ગોયમા !' હે ગૌતમ ! 'નો
 અકમ્મભૂમિગેહિતો, જો અતરદીવગેહિતો ઉવવજ્જંતિ'—નો અકર્મભૂમિગેભ્ય આનત
 દેવા ઉપપદ્યન્તે, નો વા અન્તરદ્વીપગેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, કિન્તુ 'કમ્મભૂમિગગવ્ભવ-
 વકંતિય મણુસેહિતો ઉવવજ્જંતિ' કર્મભૂમિગગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિકમનુષ્યેભ્ય આનત
 દેવા ઉપપદ્યન્તે, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—'જઈ કમ્મભૂમિગગવ્ભવવકંતિય મણુસેહિતો
 ઉવવજ્જંતિ' યદા—કર્મભૂમિગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિક મનુષ્યેભ્ય આનતદેવા ઉપપદ્યન્તે,
 તદા 'કિં સંખેજ્જવાસાઉપહિતો, અસંખેજ્જવાસાઉપહિતા ઉવવજ્જંતિ?' કિં સંખ્યે-

મનુષ્યોં સે નહીં ઉત્પન્ન હોતે ।

ગૌતમ—હે ભગવન્ ! આનત દેવ યદિ ગર્ભજ મનુષ્યોં સે ઉત્પન્ન
 હોતે હૈં તો કર્મભૂમિજો સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં અકર્મભૂમિજોં સે ઉત્પન્ન
 હોતે હૈં અથવા અન્તરદ્વીપજોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં ?

ભગવાન્—હે ગૌતમ ! અકર્મભૂમિજોં સે ઉત્પન્ન નહીં હોતે, અન્તર
 દ્વીપજ મનુષ્યોં સે ખી ઉત્પન્ન નહીં હોતે, કિન્તુ કર્મભૂમિજ ગર્ભજ
 મનુષ્યોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં ।

ગૌતમ—હે ભગવન્ ! યદિ આનત દેવ કર્મભૂમિજ ગર્ભજ મનુષ્યોં
 સે હી ઉત્પન્ન હોતે હૈં તો કયા સંખ્યાત વર્ષ કી આયુ વાલે મનુષ્યોં

મનુષ્યોથી ઉત્પન્ન નથી થતા

શ્રી ગૌતમ સ્વામી.—ભગવન્ ! આનતદેવ યદિ ગર્ભજ મનુષ્યોથી ઉત્પન્ન
 થાય છે તો કર્મભૂમિજોથી ઉત્પન્ન થાય છે, અકર્મભૂમિજોથી ઉત્પન્ન થાય છે,
 અથવા અન્તરદ્વીપજોથી ઉત્પન્ન થાય છે ?

શ્રી ભગવાન્—ગૌતમ ! અકર્મભૂમિજોથી ઉત્પન્ન નથી થતા અન્તર-
 દ્વીપજ મનુષ્યોથી પણ ઉત્પન્ન નથી થતા, પણ કર્મભૂમિજ ગર્ભજ મનુષ્યોથી
 ઉત્પન્ન થાય છે.

શ્રી ગૌતમ સ્વામી.—ભગવન્ ! યદિ આનતદેવ કર્મ ભૂમિજ ગર્ભજ
 મનુષ્યોથી ઉત્પન્ન થાય છે તો શું સંખ્યાત વર્ષની આયુવાળા મનુષ્યો

યવર્ષાયુષ્કેભ્યઃ કર્મભૂમિગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિકમનુષ્યેભ્યઃ ઉપપદ્યન્તે ? કિં વા અસં-
 ર્યેયવર્ષાયુષ્કેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, મગવાન્ આહ-‘ગોયમા !’ હે ગૌતમ ? ‘સંસ્થેજ્જવાસા
 ઉપ્પહિતો, નો અસંસ્થિજ્જવાસાઉપ્પહિતો ઉવવજ્જંતિ’ સંસ્થેયવર્ષાયુષ્કેભ્યઃ કર્મ-
 ભૂમિગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિકમનુષ્યેભ્યઃ આનતદેવા ઉપપદ્યન્તે, નો અસંસ્થેયવર્ષાયુષ્કે-
 ભ્ય ઉપપદ્યન્તે, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-‘જહ્ સંસ્થિજ્જવાસાઉયકમ્મૂભૂમગગભ્મવકં-
 તિય મણુસેહિતો ઉવવજ્જંતિ’ યદા-સંસ્થેયવર્ષાયુષ્ક કર્મભૂમિગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિક
 મનુષ્યેભ્ય આનતદેવા ઉપપદ્યન્તે, તદા-‘કિં પજ્જત્તઉપ્પહિતો ઉવવજ્જંતિ ? અપજ્જ-
 ત્તઉપ્પહિતો ઉવવજ્જંતિ ?’ કિં પર્યાપ્તકેભ્ય આનતદેવા ઉપપદ્યન્તે ? કિં વા અપર્યાપ્ત-
 કેભ્ય ઉપપદ્યન્તે ? મગવાન્ આહ-‘ ગોયમા ! હે ગૌતમ ! ‘પજ્જત્તઉપ્પહિતો ઉવવ-
 જ્જંતિ, નો અપજ્જત્તઉપ્પહિતો ઉવવજ્જંતિ’ પર્યાપ્તકેભ્ય સંસ્થેયવર્ષાયુષ્કેભ્યઃ કર્મ-
 ભૂમિગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિકમનુષ્યેભ્ય આનતદેવા ઉપપદ્યન્તે, નો અપર્યાપ્તકેભ્યસ્તથા
 વિધમનુષ્યેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, ગૌતમઃ-પૃચ્છતિ-‘જહ્ પજ્જત્તસંસ્થેજ્જવાસાઉયકમ્મૂભૂ-
 મગગભ્મવકંતિય મણુસેહિતો ઉવવજ્જંતિ’ યદા પર્યાપ્તકસંસ્થેયવર્ષાયુષ્કકર્મ-
 ભૂમિગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિકમનુષ્યેભ્ય આનતદેવા ઉપપદ્યન્તે તદા ‘કિં સમ્મદિટ્ઠી

સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં અથવા અસંખ્યાત વર્ષ કી આયુ વાલોં સે ઉત્પન્ન
 હોતે હૈં ?

મગવાન્-હે ગૌતમ ! સંખ્યાત વર્ષ કી આયુ વાલોં સે ઉત્પન્ન હોતે
 હૈં, અસંખ્યાત વર્ષ કી આયુ વાલોં સે નહીં ઉત્પન્ન હોતે ।

ગૌતમ-હે મગવન્ ! યદિ સંખ્યાત વર્ષ કી આયુ વાલે કર્મભૂ-
 મિક, ગર્ભજ મનુષ્યો, સે આનતદેવ ઉત્પન્ન હોતે હૈં તો કયા પર્યાપ્તકોં
 સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં અથવા અપર્યાપ્તકોં સે ?

મગવાન્ હે ગૌતમ ! પર્યાપ્તકોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં, અપર્યાપ્તકોં
 સે નહીં ઉત્પન્ન હોતે ।

ગૌતમ-હે મગવન્ ! યદિ પર્યાપ્ત, સંખ્યાત વર્ષ કી આયુ વાલે,

થી ઉત્પન્ન થાય છે અથવા અસંખ્યાત વર્ષની આયુવાળાઓથી ઉત્પન્ન થાય છે ?

શ્રી ભગવાન્:-ગૌતમ ! સંખ્યાત વર્ષની આયુવાળાઓથી ઉત્પન્ન થાય
 છે, અસંખ્યાત વર્ષની આયુવાળાઓથી ઉત્પન્ન નથી થતા.

શ્રી ગૌતમ સ્વામી:-ભગવન્ ! યદિ સંખ્યાત વર્ષની આયુવાળા કર્મભૂમિક,
 ગર્ભજ મનુષ્યોથી આનતદેવ ઉત્પન્ન થાય છે તો શું પર્યાપ્તકોથી ઉત્પન્ન
 થાય છે અથવા અપર્યાપ્તકોથી ।

શ્રી ભગવાન્:-ગૌતમ ! પર્યાપ્તકોથી ઉત્પન્ન થાય છે, અપર્યાપ્તકોથી
 નથી ઉત્પન્ન થતા.

શ્રી ગૌતમ સ્વામી-ભગવન્ ! યદિ પર્યાપ્ત સંખ્યાત વર્ષની આયુવાળા

પજ્જત્તગ સંખેજ્જવાસાઉયકમ્મભૂમગેહિતો ઉવવજ્જંતિ ?' કિં સમ્યગ્દદ્ધિ પર્યાપ્તક સંખયેયવર્ષાયુષ્ક કર્મભૂમિગેભ્ય આનતદેવા ઉપપદ્યન્તે ? કિં વા 'મિચ્છદ્ધિટ્ઠિ પજ્જત્તગેહિતો ઉવવજ્જંતિ ? મિથ્યાદદ્ધિટ્ઠિ પર્યાપ્તક સંખયેયવર્ષાયુષ્ક કર્મભૂમિગેભ્ય ઉપપદ્યન્તે ? 'કિં વા 'સમ્મામિચ્છદ્ધિટ્ઠિ પજ્જત્તગેહિતો ઉવવજ્જંતિ' સમ્યગ્મિથ્યાદદ્ધિટ્ઠિ પર્યાપ્તકેભ્ય ઉપપદ્યન્તે ? ભગવાન્ આહ—'ગૌતમ ! હે ગૌતમ ! 'સમ્મદ્ધિટ્ઠિપજ્જત્તગ સંખેજ્જવાસાઉયકમ્મભૂમગગ્ઘસવ્વકંતિયમણૂસેહિતો ઉવવજ્જંતિ' સમ્યગ્દદ્ધિપર્યાપ્તક સંખયેયવર્ષાયુષ્ક કર્મભૂમિગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિક મનુષ્યેભ્ય આનતદેવા ઉપપદ્યન્તે एवं 'મિચ્છદ્ધિટ્ઠિ પજ્જત્તગેહિતો ઉવવજ્જંતિ' મિથ્યાદદ્ધિટ્ઠિ પર્યાપ્તકેભ્યઃ સંખયેયવર્ષાયુષ્ક કર્મભૂમિગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિક મનુષ્યેભ્ય આનતદેવા ઉપપદ્યન્તે, કિન્તુ—'ણો સમ્મામિચ્છાદિટ્ઠિ પજ્જત્તગેહિતો ઉવવજ્જંતિ' નો સમ્યગ્મિથ્યાદદ્ધિટ્ઠિપર્યાપ્તકેભ્યઃ, સંખયેયવર્ષાયુષ્ક કર્મભૂમિગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિક મનુષ્યેભ્ય આનતદેવા ઉપપદ્યન્તે, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—'જઇ સમ્મદ્ધિટ્ઠિપજ્જત્તસંખેજ્જવાસાઉયકમ્મભૂમગગ્ઘ-

કર્મભૂમિજ, ગર્ભજ મનુષ્યો. સે આનતદેવ ઉત્પન્ન હોતે હૈં તો કયા સમ્યગ્દદ્ધિટ્ઠિ પર્યાપ્તક સંખ્યાત વર્ષ કી આયુ વાલે મનુષ્યોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં અથવા મિથ્યાદદ્ધિટ્ઠિ પર્યાપ્તક મનુષ્યોં સે ઉત્પન્ન હોતા હૈં ? અથવા સમ્યગ્મિથ્યાદદ્ધિટ્ઠિ પર્યાપ્તક મનુષ્યોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં ?

ભગવાન્—હે ગૌતમ ! સમ્યગ્દદ્ધિટ્ઠિ પર્યાપ્તક સંખ્યાત વર્ષ કી આયુ વાલે કર્મભૂમિજ ગર્ભજ મનુષ્યોં સે આનતદેવ ઉત્પન્ન હોતે હૈં ઓર હસી પ્રકાર કે મિથ્યાદદ્ધિટ્ઠિ મનુષ્યોં સે બી ઉત્પન્ન હોતે હૈં કિન્તુ સમ્યગ્મિથ્યાદદ્ધિટ્ઠિ પર્યાપ્તક સંખ્યાત વર્ષ કી આયુ વાલે કર્મભૂમિજ ગર્ભજ મનુષ્યોં સે ઉત્પન્ન નહીં હોતે ।

ગૌતમ—હે ભગવન્ ! યદિ આનતદેવ સમ્યગ્દદ્ધિટ્ઠિ પર્યાપ્તક સંખ્યાત વર્ષ કી આયુ વાલે કર્મભૂમિજ ગર્ભજ મનુષ્યોં સે બી ઉત્પન્ન હોતે હૈં

કર્મભૂમિજ, ગર્ભજ મનુષ્યોથી આનતદેવ ઉત્પન્ન થાય છે. તો શું સમ્યગ્દદ્ધિટ્ઠિ પર્યાપ્તક સંખ્યાત વર્ષની આયુવાળા મનુષ્યોથી ઉત્પન્ન થાય છે. અથવા મિથ્યાદદ્ધિટ્ઠિ પર્યાપ્તક મનુષ્યોથી ઉત્પન્ન થાય છે ? અથવા સમ્યગ્મિથ્યાદદ્ધિટ્ઠિ પર્યાપ્તક મનુષ્યોથી ઉત્પન્ન થાય છે ?

શ્રી ભગવાન્—ગૌતમ ! સમ્યગ્દદ્ધિટ્ઠિ પર્યાપ્તક સંખ્યાત વર્ષની આયુવાળા કર્મભૂમિજ ગર્ભજ મનુષ્યોથી આનતદેવ ઉત્પન્ન થાય છે અને તેજ પ્રકારે મિથ્યાદદ્ધિટ્ઠિ મનુષ્યોમાથી પણ ઉત્પન્ન થાય છે, પરન્તુ સમ્યગ્મિથ્યાદદ્ધિટ્ઠિ પર્યાપ્તક સંખ્યાત વર્ષની આયુવાળા કર્મભૂમિજ ગર્ભજ મનુષ્યોથી ઉત્પન્ન નથી થતા.

શ્રી ગૌતમ—ભગવન્ ! યદિ આનતદેવ સમ્યગ્દદ્ધિટ્ઠિ પર્યાપ્તક સંખ્યાત વર્ષની આયુવાળા કર્મભૂમિજ ગર્ભજ મનુષ્યોથી ઉત્પન્ન થાય છે તો શું

વર્કંતિય મણૂસેહિતો ઉવવજ્જંતિ' યદા સમ્યગ્દષ્ટિપર્યાપ્તકસંખ્યેયવર્ષાયુષ્કર્મ-
ભૂમિગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિકમનુષ્યેભ્ય આનતદેવા ઉપપદ્યન્તે તદા 'કિં સંજતસમ્મદિટ્ઠિ
હિંતો, અસંજતસમ્મદિટ્ઠી પજ્જત્તેહિંતો, સંજયાસંજયાસમ્મદિટ્ઠી પજ્જત્તસંખે-
જ્જવાસાઉય કમ્મભૂમગગ્ગભવકંતિય મણૂસેહિતો ઉવવજ્જંતિ ?' કિં સંયત સમ્ય-
ગ્દષ્ટિભ્યઃ પર્યાપ્તેભ્યઃ ? કિં વા અસંયત સમ્યગ્દષ્ટિપર્યાપ્તકેભ્યઃ ? કિં વા
સંયતાસંયતસમ્યગ્દષ્ટિપર્યાપ્તકસંખ્યેયવર્ષાયુષ્કર્મભૂમિગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિક મનુષ્યેભ્ય
આનતદેવા ઉપપદ્યન્તે ? ભગવાન્ આહ-ગૌતમ ! હે ગૌતમ ! 'તીહિંતો વિ ઉવવ-
જ્જંતિ' ત્રિભ્યોઽપિ-સંયતસમ્યગ્દષ્ટિપર્યાપ્તકાસયતસમ્યગ્દષ્ટિપર્યાપ્તક સંયતાસંયત
સમ્યગ્દષ્ટિપર્યાપ્તકસંખ્યેયવર્ષાયુષ્કર્મભૂમિગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિકમનુષ્યેભ્ય આનતદેવા
ઉપપદ્યન્તે, इत्यर्थः 'एवं जाव अच्चुगो कप्पो' एवम्-उपर्युक्तानतदेव-
रीत्या यावत्-प्राणत आरणाच्युताः कल्पा अपि अवसेयाः, 'एवं चेव गेविज्ज-
गदेवावि' एवञ्चैव-आनतदेवकल्पोक्तरीत्यैव त्रैवेयकदेवा अपि वक्तव्याः, किन्तु-
'नवर असंजत संजता संजता एते पडिसेहेयन्वा' नवरम्-पूर्वोक्तानतदेवापेक्षया

તો કયા સંયત સમ્યગ્દષ્ટિયોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં, અસંયત સમ્યગ્દષ્ટિયોં
સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં અથવા સંયતાસંયત સમ્યગ્દષ્ટિ પર્યાપ્ત સંખ્યાત
વર્ષ કી આયુ વાલે કર્મભૂમિજ ગર્ભજ મનુષ્યોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં ?

ભગવાન્-હે ગૌતમ ! તીનોં સે હી અર્થાત્ સંયતસમ્યગ્દષ્ટિયોં સે
અસંયત સમ્યગ્દષ્ટિયોં તથા સંયતાસંયત સમ્યગ્દષ્ટિયોં સે ઉત્પન્ન
હોતે હૈં ।

અચ્યુતકલ્પ તક હસી પ્રકાર કહના યાહિયે ત્રૈવેયકદેવોં કા ઉપ-
પાત મી આનતદેવોં કે સમાન સમજના યાહિયે, કિન્તુ અસંયત ઓર
સંયતાસંયત મનુષ્યોં કા ત્રૈવેયકોં મેં ઉપપાત નહીં હોતા, અતઃ ડનકા
નિષેધ કર દેના યાહિયે, કેવલ સંયત મનુષ્ય હી વહાં ઉત્પન્ન હોતે હૈં

સંયત સમ્યગ્દષ્ટિયોથી ઉત્પન્ન થાય છે. અથવા અસંયત સમ્યગ્દષ્ટિયોથી ઉત્પન્ન
થાય છે અથવા સંયતા સંયત સમ્યગ્દષ્ટિ પર્યાપ્ત સંખ્યાત વર્ષની આયુવાળા
કર્મભૂમિજ ગર્ભજ મનુષ્યોથી ઉત્પન્ન થાય છે ?

શ્રી ભગવાન્-ગૌતમ ! ત્રણેથીજ અર્થાત્ સંયત સમ્યગ્દષ્ટિયોથી, અસંયત
સમ્યગ્દષ્ટિયોથી, તથા સંયતાસંયત સમ્યગ્દષ્ટિયોથી ઉત્પન્ન થાય છે.

અચ્યુતકલ્પસુધી આ રીતે કહેવું જોઈએ. ત્રૈવેયક દેવોનો ઉપપાત પણ
આનતદેવોનાં સમાન સમજવો જોઈએ કિન્તુ અસંયત અને સંયતાસંયત
મનુષ્યોનો ત્રૈવેયકોમાં ઉપપાત નથી થતો તેથી તેમનો નિષેધ કરવો જોઈએ.
કેવલ સંયત મનુષ્યજ ત્યાં ઉત્પન્ન થાય છે. નવત્રૈવેયકોમાં ભવ્ય અને અભવ્ય

વિશેષસ્તુ-અસંયતસંયતાસંયતા एते प्रतिषेद्धव्याः, तथा च ग्रैवेयकदेवा नो असं-
 यतेभ्यः, नो वा संयतासंयतेभ्यो मनुष्येभ्य उपपद्यन्ते, अपि तु संयतेभ्य एव-
 मनुष्येभ्य उपपद्यन्ते ? इत्यवसेयम् । 'एवं जहेव गेविज्जगदेवा तहेव अणुत्तरोव-
 वाइया वि' एवम्-पूर्वोक्तगीत्या, यथैव ग्रैवेयकदेवा उक्तामन्यैव पञ्च अनुत्तरौप-
 पातिका अपि देवा वक्तव्याः, किन्तु-‘णवरं इमं नाणत्तं संजयावेव’ नवरम्-
 पूर्वापेक्षया विशेषस्तु-इदं नानात्वं-पृथक्त्वम् भेद इत्यर्थः संयताश्चैव-संयतानामेव
 नो असंयतानां नो वा संयतासंयतानामिति भावः, गौतमः पृच्छति-‘जड सम्म-
 द्दिट्ठी संजतपज्जनसंखेज्जवानाउयकम्मभूमगगवभवकंतियमणुसेदितो उववज्जंति’

નવગ્રેવેયકો મેં ભવ્ય ઔર અભવ્ય દોનોં ઉત્પન્ન હોતે હેં । જો સમ્યગ્દૃષ્ટિ
 નહીં ઉત્પન્ન હોતે હેં વે તો શુદ્ધ સંયત્ત કે પાલન કરતે સંયત્ત ઉત્પન્ન
 હોતે હેં કિન્તુ જો મિથ્યાદૃષ્ટિ ભવ્ય ઔર અભવ્ય ઉત્પન્ન હોતે હેં વે
 ચારિત્રક્રિયા જી આગધના સે વહાં ઉત્પન્ન હોતે હેં કિન્તુ ગુણસ્થાન તો
 उनका पल्ला २ (मिथ्यादृष्टि) ही रहना है । उस चारित्र की क्रिया के
 कारण ही यहाँ संयतासंयत और असंयत का निषेध किया है । अनुत्तर-
 विमानों में संयतासंयत और असंयत का निषेध कर संयत का ही
 ग्रहण किया है तब ब्रह्म भावसंयत ही लेना चाहिये । जैसी वक्तव्यता
 ग्रैवेयक देवों के उपपात की कहो, वैसी ही पांच अनुत्तरविमानों के
 देवों की समग्रता चाहिये, मगर अनुत्तर विमानों में संयत मनुष्य ही
 उत्पन्न होते हैं, असंयत अथवा संयतासंयत नहीं उत्पन्न होते,

ગૌતમ-હે શ્રગવન્ ! યદિ સમ્યગ્દૃષ્ટિ સંયત પર્યાપ્તક સંખ્યાત-
 વર્ષ કી આયુ વાલે કર્મભૂમિજ ગર્ભજમનુષ્યો સે અનુત્તરૌપપાતિક દેવોં

અન્ને ઉત્પન્ન થાય છે. જે સમ્યગ્દૃષ્ટિ નથી ઉત્પન્ન થતા તેઓ તો
 શુદ્ધ સંયત્તપાલન કરીને સંયત્ત ઉત્પન્ન થાય છે. કિન્તુ જે મિથ્યાદૃષ્ટિ
 ભવ્ય અને અભવ્ય ઉત્પન્ન થાય છે તેઓ ચારિત્રક્રિયાની આરાધનાથી ત્યાં
 ઉત્પન્ન થાય છે પરંતુ ગુણસ્થાન તો તેમના પહેલા (મિથ્યાદૃષ્ટિ) જ રહે છે
 એ ચારિત્રની ક્રિયાને દારણે અહીં સંયતાસંયત અને અસંયતનો નિષેધ
 કર્યો છે. અનુત્તર વિમાનોમાં સંયતાસંયત અને સંયતનો નિષેધ કરીને
 સંયતતું જ ગ્રહણ કર્યું છે તે તેજ લાવ સંયત લેવા જોઈએ.

જેવી વક્તવ્યતા ગ્રેવેયક દેવોના ઉપપાતની કહી, એવીજ પાંચ અનુત્તર
 વિમાનોના દેવોની સમગ્રવી જોઈએ, પણ અનુત્તર વિમાનોમાં સંયત મનુષ્યજ
 ઉત્પન્ન થાય છે, અસંયત અથવા સંયતાસંયત ઉત્પન્ન નથી થતા.

ગૌતમ સ્વામી-લગવન્ યદિ સમ્યગ્દૃષ્ટિ સંયત પર્યાપ્તક સંખ્યાત
 વર્ષની આયુવાળા કર્મભૂમિજ ગર્ભજ મનુષ્યોથી અનુત્તરૌપપાતિક દેવોના

यदा सम्यग्दृष्टि संयतपर्याप्तसंख्येयवर्षायुष्कर्मभूमिगर्भव्युत्क्रान्तिकमनुष्येभ्यः
अनुत्तरोपपातिका देवा उपपद्यन्ते तदा—‘किं प्रमत्तसंयतसम्यग्दृष्टि पञ्जत्तएहिंतो’
किं प्रमत्तसंयतसम्यग्दृष्टि पर्याप्तकेभ्यः संख्येयवर्षायुष्कर्मभूमिक गर्भव्युत्क्रान्तिक
मनुष्येभ्य उपपद्यन्ते, किं वा ‘अप्रमत्तसंयतसम्यग्दृष्टि पञ्जत्तएहिंतो उववज्जंति ?
अप्रमत्तसंयतसम्यग्दृष्टिपर्याप्तकेभ्यः संख्येयवर्षायुष्कर्मभूमिकगर्भव्युत्क्रान्तिकमनु-
ष्येभ्य उपपद्यन्ते ! भगवान् आह—‘गोयमा !’ हे गौतम ! ‘अप्रमत्तसंयत सम्य-
ग्दृष्टि पञ्जत्तएहिंतो उववज्जंति’ अप्रमत्तसंयत सम्यग्दृष्टि पर्याप्तकेभ्यः संख्येय-
वर्षायुष्कर्मभूमिगर्भव्युत्क्रान्तिक मनुष्येभ्योऽनुत्तरोपपातिकदेवा उपपद्यन्ते ‘नो
प्रमत्तसंयत सम्यग्दृष्टि पञ्जत्तएहिंतो उववज्जंति’ नो प्रमत्तसंयतसम्यग्दृष्टिपर्याप्त-
केभ्योऽनुत्तरोपपातिकदेवा उपपद्यन्ते, गौतमः पृच्छति—‘जइ अप्रमत्तसंयत-
सम्यग्दृष्टि पञ्जत्तएहिंतो उववज्जंति’ यदा अप्रमत्तसंयतसम्यग्दृष्टि पर्याप्तकेभ्यः
संख्येयवर्षायुष्कर्मभूमिगर्भव्युत्क्रान्तिकमनुष्येभ्योऽनुत्तरोपपातिका देवा उपप-
का उपपात होता है तो क्या प्रमत्तसंयत सम्यग्दृष्टि संख्यात वर्ष
की आयु वाले कर्मभूमिज गर्भज मनुष्यों से उपपात होता है अथवा
अप्रमत्त संयत सम्यग्दृष्टि पर्याप्त संख्यात वर्ष की आयु वाले कर्म-
भूमिज गर्भज मनुष्यों से उपपात होता है ?

भगवान्—हे गौतम ! अप्रमत्तसंयत मनुष्यों से ही उपपात होता
है, प्रमत्तसंयत सम्यग्दृष्टि पर्याप्तकों से अनुत्तरोपपातिक देवों नहीं
उत्पन्न होते ।

गौतम—हे भगवन् ! यदि अप्रमत्त संयत सम्यग्दृष्टि पर्याप्तक
संख्यात वर्ष की आयु वाले कर्मभूमिज गर्भज मनुष्यों से अनुत्तर-
विमानों के देव उत्पन्न होते हैं, तो क्या ऋद्धिप्राप्त संयतों से उत्पन्न
होते हैं अथवा अर्द्धिप्राप्त संयतों से उत्पन्न होते हैं ?

उपपात थाय छे तो शुं प्रमत्त संयत सम्यग्दृष्टि संख्यात वर्षनी आयुवाणा
कर्मभूमिज गर्भज मनुष्योथी उपपात थाय छे अथवा अप्रमत्त सम्यग्दृष्टि
पर्याप्त संख्यात वर्षनी आयुवाणा कर्मभूमिज गर्भज मनुष्योथी उपपात थायछे ?

श्री भगवान्—गौतम ! अप्रमत्त संयत मनुष्योथी न उपपात थाय छे,
प्रमत्त संयत सम्यग्दृष्टि पर्याप्तकोथी अनुत्तरोपपातिक देव उत्पन्न नथी थता.

श्री गौतमस्वामी—भगवान् यदि अप्रमत्त संयत सम्यग्दृष्टि पर्याप्तक
संख्यात वर्षनी आयुवाणा कर्मभूमिज गर्भज मनुष्योथी अनुत्तरविमानोना
देव उत्पन्न थाय छे तो शु ऋद्धि प्राप्त संयतोथी उत्पन्न थाय छे अथवा
अर्द्धि प्राप्त संयतोथी उत्पन्न थाय छे ?

હન્ટે તદા 'કિં ઇદ્વિપત્તસંજઘ્ઠિતો, અણિદ્વિપત્તસંજઘ્ઠિતો ?' કિમ્ ઋદ્ધિપ્રાપ્ત-
સંયતેભ્યઃ સમ્યગ્દષ્ટિ પર્યાપ્તકસંખ્યેયવર્ષાયુષ્કર્મભૂમિગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિકમનુષ્યેભ્ય
ઉપપદ્યન્તે ? કિં વા અનૃદ્ધિપ્રાપ્તસંયતેભ્ય ઉપપદ્યન્તે ? ભગવાન્ આહ—'ગૌતમ !' હે
ગૌતમ ! 'દોઢિતો વિ ઉવવજ્જંતિ'—દ્વાભ્યામ્—ઋદ્ધિ પ્રાપ્તસંયતાનૃદ્ધિપ્રાપ્તસંયતાભ્યાં
સમ્યગ્દષ્ટિપર્યાપ્તકસંખ્યેયવર્ષાયુષ્કર્મભૂમિગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિકમનુષ્યાભ્યામનુત્તરોપ-
પાતિકા દેવા ઉપપદ્યન્તે, ઇતિ ભાવઃ, તથા ચ સૌધર્મેશાનયો રૂપપાતપ્રરૂપણે સર્વ
નૈરયિક સર્વદેવેભ્યઃ પ્રતિષેધઃ, સનત્કુમારાદિસહસ્રારપર્યન્તેષુ અકર્મભૂમિજેભ્યોઽપિ
પ્રતિષેધઃ, આનતાદિષુ પંચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્યઃ પ્રતિષેધઃ, વિજયાદિષુ મિથ્યા-
દષ્ટિ મનુષ્યેભ્યોઽપિ પ્રતિષેધઃ કૃતઃ ઇતિ પશ્ચમઉપપાત દ્વારં સમાપ્તમ્ ॥૬૦ ૧૨॥

॥ પઠોદ્વર્તનાદ્વારવક્તવ્યતા ॥

મૂલમ્—નેરઙ્ગ્યાણં ભંતે ! અણંતરં ઉવઠિત્તા કહિં ગચ્છંતિ,
કહિં ઉવવજ્જંતિ ? કિં નેરઙ્ગસુ, ઉવવજ્જંતિ, તિરિક્કલ્લજોણિ-

ભગવાન્—હે ગૌતમ ! દોનોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં, અર્થાત્ ઋદ્ધિપ્રાપ્ત
ઔર અનૃદ્ધિપ્રાપ્ત પ્રમત્ત સંયત સમ્યગ્દષ્ટિ પર્યાપ્તક સંખ્યાત વર્ષ કી
આયુ વાલે કર્મભૂમિજ ગર્ભજ મનુષ્યોં સે અનુત્તર વિમાનોં કે દેવ
ઉત્પન્ન હોતે હૈં ।

હસ પ્રકાર સૌધર્મ ઔર ઈશાનદેવોં કે ઉપપાત કી પ્રરૂપણા
મેં સવ નારકોં ઔર દેવોં કા નિષેધ કિયા ગયા હૈ, સનત્કુમાર સે
લગાકર સહસ્રાર પર્યન્ત કે દેવોં મેં અકર્મભૂમિજોં સે ઉપપાત કા
નિષેધ કિયા ગયા હૈ, આનત આદિ મેં તિર્યચ પંચેન્દ્રિય કે ઉત્પન્ન
હોને કા નિષેધ કિયા ગયા હૈ ઔર વિજયાદિ વિમાનોં મેં મિથ્યાદષ્ટિ
મનુષ્યોં સે ઉપપાત હોને કા નિષેધ કિયા ગયા હૈ ।

ઉપપાતદ્વાર સમાપ્ત હુઆ

શ્રી ભગવાન્—ગૌતમ ! જન્નેથી ઉત્પન્ન થાય છે, અર્થાત્ ઋદ્ધિપ્રાપ્ત
અને અનૃદ્ધિપ્રાપ્ત અપ્રમત્ત સંયત સમ્યદષ્ટિ પર્યાપ્તક સંખ્યાત વર્ષની આયુ-
વાળા કર્મભૂમિજ ગર્ભજ મનુષ્યોથી અનુત્તર વિમાનોના દેવ ઉત્પન્ન થાય છે.

એ રીતે સૌધર્મ અને ઇશાનદેવોના ઉપપાતની પ્રરૂપણામાં બધા નારકો
અને દેવોના નિષેધ કરાયેલ છે, સનત્કુમારથી લઈને સહસ્રાર પર્યન્તના દેવોમાં
અકર્મભૂમિજોથી ઉપપાતનો નિષેધ કરાયેલો છે. આનત આદિમાં તિર્યચ
પંચેન્દ્રિયના ઉત્પન્ન થવાનો નિષેધ કરાયેલો છે. અને વિજયાદિ વિમાનોમાં
મિથ્યાદષ્ટિ મનુષ્યોથી ઉપપાત થવાનો નિષેધ કરેલ છે. ઉપપાત દ્વાર સમાપ્ત થયું.

एसु उववज्जंति, मणुस्सेसु उववज्जंति, देवेसु उववज्जंति ? गोयमा ! नो नेरइएसु उववज्जंति, तिरिक्खजोणिएसु उववज्जंति, मणुस्सेसु उववज्जंति, नो देवेसु उववज्जंति, जइ तिरिक्खजोणिएसु उववज्जंति, किं एगिंदिएसु उववज्जंति, जाव पंचिंदिएसु तिरिक्खजोणिएसु उववज्जंति ? गोयमा ! णो एगिंदिएसु जाव नो चउरिंदिएसु उववज्जंति, एवं जेहिंतो उववाओ भणिओ तेसु उव्वट्ठणा वि भाणियव्वा, नवरं संमुच्छिमेसु न उववज्जंति, एवं सव्वपुढविसु भाणियव्वं, नवरं अहे सत्तमाओ मणुस्सेसु ण उववज्जंति ॥ सू० १३ ॥

छाया—नैरयिकाः खलु भदन्त ! अनन्तरम् उद्वृत्त्य कुत्र गच्छन्ति ? कुत्र उपपद्यन्ते ? किं नैरयिकेषु उपपद्यन्ते ? तिर्यग्योनिकेषु उपपद्यन्ते ! मनुष्येषु उपपद्यन्ते ? देवेषु उपपद्यन्ते ? गौतम ! नो नैरयिकेषु उपपद्यन्ते, तिर्यग्योनि-

षष्ठ उद्वर्त्तनाद्वार

शब्दार्थ—(नेरइया णं भंते !) भगवन् ! नैरयिक जीव (अणंतरं) अनन्तर-साक्षात् (उव्वट्ठित्ता) उद्वर्त्तन करके-निकल कर (कहिं गच्छन्ति) कहां जाते हैं ? (कहिं उववज्जंति ?) कहां उत्पन्न होते हैं ? (किं नेरइएसु उववज्जंति ?) क्या नारकों में उत्पन्न होते हैं ? (तिरिक्खजोणिएसु उववज्जंति) तिर्यचों में उत्पन्न होते हैं ? (मणुस्सेसु उववज्जंति) मनुष्यों में उत्पन्न होते हैं ? (देवेसु उववज्जंति) क्या देवों में उत्पन्न होते हैं ?

(गोयमा)—हे गौतम ! (नो नेरइएसु उववज्जंति) नारकों में उत्पन्न नहीं होते (तिरिक्खजोणिएसु उववज्जंति) तिर्यचों में उत्पन्न होते हैं

छठुं उद्वर्त्तना द्वार

शब्दार्थ—(नेरइया णं भंते !) भगवन् नैरयिक जीव (अणंतरं) अनन्तर-साक्षात् (उव्वट्ठित्ता) उद्वर्त्तन करीने-निकलीने (कहिं गच्छन्ति) क्या जाय छे ? (कहिं उववज्जंति) क्या उत्पन्न थाय छे ? (किं नेरइएसु उववज्जंति ?) शुं नारकोमां उभन्न थाय छे ? (किं तिरिक्खजोणिएसु उववज्जंति) तिर्यचोमां उत्पन्न थाय छे ? (मणुस्सेसु उववज्जंति) मनुष्योमा उत्पन्न थाय छे ? (देवेसु उववज्जंति) शुं देवोमां उभन्न थाय छे ?

(गोयमा !) हे गौतम ? (नो नेरइएसु उववज्जंति) नारकोमा उभन्न नथी थता (तिरिक्खजोणिएसु उववज्जंति) तिर्यचोमा उत्पन्न थाय छे. (मणुस्सेसु

કેષુ ઉપપદ્યન્તે, મનુષ્યેષુ ઉપપદ્યન્તે, નો દેવેષુ ઉપપદ્યન્તે, યદા તિર્યગ્યોનિકેષુ ઉપપદ્યન્તે કિમ્ એકેન્દ્રિયેષુ ઉપપદ્યન્તે યાવત્ પંચેન્દ્રિયેષુ તિર્યગ્યોનિકેષુ ઉપપદ્યન્તે ? ગૌતમ ! નો એકેન્દ્રિયેષુ યાવત્ નો ચતુરિન્દ્રિયેષુ ઉપપદ્યન્તે, એવં ચેભ્ય ઉપપાતો ભાણિતસ્તેષુ ઉદ્વર્તનાઽપિ ભણિતવ્યા, નવરં, સંમુચ્છિમેષુ ન ઉપપદ્યન્તે, એવં સર્વ પૃથિવીષુ ભણિતવ્યં નવરમ્-અથઃ સમ્પ્રમ્યા મનુષ્યેષુ ન ઉપપદ્યન્તે ।

ટીકા-અથ નૈરયિકાણામુદ્વર્તના નામક પૃષ્ઠ દ્વાર વક્તવ્યતાં પ્રરૂપયિતુ માહ-

(મણુસ્સેસુ ઉવવજ્જંતિ) મનુષ્યોં મેં ઉત્પન્ન હોતે હું (નો દેવેસુ ઉવવજ્જંતિ) દેવોં મેં નહીં ઉત્પન્ન હોતે હૈ (જહ્ તિરિક્કજોણિણસુ ઉવવજ્જંતિ) યદિ તિર્યંચોં મેં ઉત્પન્ન હોતે હું (કિં ઇગિંદિણસુ ઉવવજ્જંતિ) કયા એકેન્દ્રિયોં મેં ઉત્પન્ન હોતે હું ? (જાવ પંચિંદિણસુ તિરિક્કજોણિણસુ ઉવવજ્જંતિ ?) યાવત્ પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોં મેં ઉત્પન્ન હોતે હું ?

(ગોયમા) હે ગૌતમ ! (નો ઇગિંદિણસુ જાવ નો ચરિંદિણસુ ઉવવજ્જંતિ) એકેન્દ્રિયોં મેં યાવત્ ચૌદ્વિંદ્રિયોં મેં નહીં ઉત્પન્ન હોતે હું, એવં ઇસ પ્રકાર (જેહિંતો ઉવવાઓ ભણિઓ) જિનસે ઉપપાત કહા હૈ (તેસુ ઉવ્વટ્ટણા વિ ભાણિયવ્વા) ઉનમેં ઉદ્વર્તના ભી કહની ચાહિણ (નવરં) વિશેષ (સંમુચ્છિમેસુ ન ઉવવજ્જંતિ) સંમુચ્છિમોં મેં નહીં ઉત્પન્ન હોતે (એવં સવ્વપુઢવીસુ ભાણિયવ્વં) એસા સમસ્ત પૃથિવિયોં મેં કહના ચાહિણ (નવરં) વિશેષ (અહેસત્તમાઓ) સાતવીં નરકભૂમિ સે (મણુસ્સેસુ) મનુષ્યોં મેં (ણ ઉવવજ્જંતિ) નહીં ઉત્પન્ન હોતે,

ટીકાર્થ-અવ નારક જીવોં કી ઉદ્વર્તના કી વક્તવ્યતા કહી

ઉવવજ્જંતિ) મનુષ્યોમા ઉપ્પન્ન થાય છે. (નો દેવેસુ ઉવવજ્જંતિ) દેવોમા નથી ઉત્પન્ન થતા.

(જહ્ તિરિક્કજોણિણસુ ઉવવજ્જંતિ) યદિ તિર્યંચોમા ઉત્પન્ન થાય છે. (કિં ઇગિંદિણસુ ઉવવજ્જંતિ) શું એકેન્દ્રિયોમા ઉપ્પન્ન થાય છે. (જાવ પંચિંદિણસુ તિરિક્કજોણિણસુ ઉવવજ્જંતિ ?) યાવત્ પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોમા ઉત્પન્ન થાય છે ?

(ગોયમા) હે ગૌતમ (નો ઇગિંદિણસુ જાવ નો ચરિંદિણસુ ઉવવજ્જંતિ) એકેન્દ્રિયોમા યાવત્ ચતુરિન્દ્રિયોમા નથી ઉત્પન્ન થતા (એવં) એરીતે (જેહિંતો ઉવવાઓ ભણિઓ) એમનાથી ઉપપાત કહ્યા છે. (તેસુ ઉવ્વટ્ટણાવિ ભાણિયવ્વા) તેમનાથી ઉદ્વર્તના પણ કહેવી નેધએ (નવરં) વિશેષ (સંમુચ્છિમેસુ ન ઉવવજ્જંતિ) સંમુચ્છિમોમા નથી ઉત્પન્ન થતા (એવં સવ્વ પુઢવિસુ ભાણિયવ્વં) અમ સમસ્ત પૃથ્વીઓમા કહેવું નેધએ. (નવરં) વિશેષ (અહેસત્તમાઓ) સાતમી પૃથ્વીની નરક ભૂમિમાં (મણુસ્સેસુ) મનુષ્યોમાં (ણ ઉવવજ્જંતિ) નથી ઉત્પન્ન થતા.

ટીકાર્થ:-હવે નારક જીવોની ઉદ્વર્તનાની વક્તવ્યતા કહેવાય છે. અર્થાત્

‘નેરહ્યાણં મંતે ! અર્ણતરં ઉવ્વહિત્તા કઠ્ઠિં ગચ્છંતિ, કઠ્ઠિં ઉવ્વજ્જંતિ ?’ ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—હે ભદન્ત ! નૈરયિકાઃ સ્વલુ અનન્તરમ્ ઉદ્વૃત્ત્ય નરકભવાદુદ્વર્તના નન્તરમિત્યર્થઃ નિઃસરણામન્તરં કુત્ર—કસ્મિન્ ભવે ગચ્છન્તિ, કુત્ર કસ્મિન્ ભવે, ઉપપદ્યન્તે ? इति—પ્રશ્નમેવ સ્ફુટયતિ—‘કિં નેરહ્ણસુ ઉવ્વજ્જંતિ’ કિં નૈરયિકેષુ નૈરયિકા ઉદ્વર્તનાનન્તરમ્ ઉપપદ્યન્તે ? કિં વા ‘તિરિક્કજોણિ-ણસુ ઉવ્વજ્જંતિ’ તિર્યગ્યોનિકેષુ ઉપપદ્યન્તે ! કિં વા ‘મણુસેસુ ઉવ્વજ્જંતિ’ મનુષ્યેષુ ઉપપદ્યન્તે ? કિં વા ‘દેવેસુ ઉવ્વજ્જંતિ’ દેવેષુ ઉપપદ્યન્તે ? ભગવાન આહ—‘ગોયમા ? હે ગૌતમ ! ‘નો નેરહ્ણસુ ઉવ્વજ્જંતિ’ નો નૈરયિકેષુ નૈરયિકા ઉદ્વર્તનાનન્તરમ્ ઉપપદ્યન્તે કિન્તુ—‘તિરિક્કજોણિણસુ ઉવ્વજ્જંતિ’ તિર્યગ્યોનિકેષુ ઉપપદ્યન્તે ‘મણુસેસુ ઉવ્વજ્જંતિ’ મનુષ્યેષુ નૈરયિકા ઉદ્વર્તનાનન્તરમ્ ઉપપદ્યન્તે, ‘નો દેવેસુ ઉવ્વજ્જંતિ’ નો દેવેષુ નૈરયિકા ઉપપદ્યન્તે, ગૌતમઃ

જાતી હૈ, અર્થાત્ યહ નિરૂપણ કિયા જાતા હૈ કિ નારક જીવ નરક સે નિકલ કર સીધે કિસ પર્યાય મેં ઉત્પન્ન હો સકતે હૈં ?

ગૌતમ પ્રશ્ન કરતે હૈં—હે ભગવન્ ! નારક જીવ અનન્તર ઉદ્વર્તન કરકે અર્થાત્ નરક સે નિકલ કર કિસ ભવ મેં ઉત્પન્ન હોતે હૈં ? [અર્થાત્ કયા નારક જીવ ઉદ્વર્તન કરકે નારકોં મેં ઉત્પન્ન હોતે હૈં ? અથવા તિર્યચોં મેં ઉત્પન્ન હોતે હૈં ? યા મનુષ્યોં મેં ઉત્પન્ન હોતે હૈં ? યા દેવોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં ?

ભગવાન્—હે ગૌતમ ! નારક જીવ નરક સે નિકલકર નારકોં મેં ઉત્પન્ન નહીં હોતે, કિન્તુ તિર્યચોં મેં ઉત્પન્ન હોતે હૈં એવં મનુષ્યોં મેં ઉત્પન્ન હોતે હૈં, દેવોં મેં નહીં ઉત્પન્ન હોતે ।

ગૌતમ—હે ભગવન્ ! નારકજીવ ઉદ્વર્તના કે અનન્તર યદિ તિર્યચોં મેં

એ નિરૂપણ કરાય છે કે નારક જીવ નરકમાંથી નીકળીને સીધા કયા કયા પર્યાયોમાં ઉત્પન્ન થાય છે ?

શ્રી ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે:—ભગવન્ ! નારક જીવ અનન્તર ઉદ્વર્તન કરીને અર્થાત્ નરકથી નીકળીને કયા ભવમાં જન્મે છે ? અર્થાત્ શું નારક જીવ ઉદ્વર્તના કરીને નારકોમાં ઉત્પન્ન થાય છે ? અથવા તિર્યચોમાં ઉત્પન્ન થાય છે ? શું મનુષ્યોમાં ઉત્પન્ન થાય છે. કે દેવોમાં ઉત્પન્ન થાય છે ?

શ્રી ભગવાન્—ગૌતમ ! નારક જીવ નરકથી નીકળીને નારકોમાં ઉત્પન્ન નથી થવા, પણ તિર્યચોમાં ઉત્પન્ન થાય છે, મનુષ્યોમાં ઉત્પન્ન થાય છે, દેવોમાં નથી ઉત્પન્ન થતા.

શ્રી ગૌતમ સ્વામી:—ભગવન્ : નારક જીવ ઉદ્વર્તનાની પછી જો તિર્યચ-

પૃચ્છતિ-‘જઈ તિરિક્ણજોણિણસુ ઉવ્વજ્જંતિ’ યદા તિર્યગ્ચોનિકેષુ નૈરયિકા ઉપ-
 પદ્યન્તે તદા ‘કિં ઇર્ગિદિણસુ ઉવ્વજ્જંતિ’ કિમ્ એકેન્દ્રિયેષુ તિર્યગ્ચોનિકેષુ ઉપ-
 પદ્યન્તે ? ‘જાવ પંચિદિણસુ તિરિક્ણજોણિણસુ ઉવ્વજ્જંતિ ?’ યાવત્-કિં વા-
 દ્વીન્દ્રિયત્રીન્દ્રિયચતુરિન્દ્રિયપચ્ચેન્દ્રિયેષુ તિર્યગ્ચોનિકેષુ-નૈરયિકા ઉદ્વર્તનાનન્તર-
 મુપપદ્યન્તે ? ભગવાન્ આહ-‘ગોયમા ! હે ગૌતમ ? ‘જો ઇર્ગિદિણસુ જાવ નો
 ચરિદિણસુ ઉવ્વજ્જંતિ’ નો એકેન્દ્રિયેષુ નૈરયિકા ઉદ્વર્તનાનન્તરમુપપદ્યન્તે,
 યાવત્-નો દ્વીન્દ્રિયેષુ નો ત્રીન્દ્રિયેષુ નો ચતુરિન્દ્રિયેષુ વા નૈરયિકા ઉપપદ્યન્તે
 ‘એવં જેહિંતો ઉવ્વાઓ મણિઓ તેસુ ઉવ્વટ્ટણાવિ માણિયવ્વા’ એવમ્-પૂર્વોક્ત-
 રીત્યા, યેભ્ય ઉપપાતો મણિતસ્તેષુ ઉદ્વર્તનાઽપિ મણિતવ્યા, કિન્તુ ‘નવરં સંમુ-
 ચ્છિમેસુ ન ઉવ્વજ્જંતિ’ નવરમ્-ઉપપાતાપેક્ષ્યા ઉદ્વર્તનાયાં વિશેષસ્તુ નૈરયિકા
 નૈરયિકભવાદ્યુદ્વર્તનાનન્તરમ્ સંમૂચ્છિમેષુ ન ઉપપદ્યન્તે, ‘એવં સવ્વપુદ્ગલેસુ
 ઉત્પન્ન હોતે હિં તો કયા એકેન્દ્રિયતિર્યચોં મેં ઉત્પન્ન હોતે હિં ? અથવા કયા
 દ્વીન્દ્રિય, ત્રીન્દ્રિય, ચૌદ્વિન્દ્રિય યા પંચેન્દ્રિય તિર્યચોં મેં ઉત્પન્ન હોતે હિં ?

ભગવાન્-હે ગૌતમ ! એકેન્દ્રિયોં મેં યાવત્ ચૌદ્વિન્દ્રિયોં મેં નહીં
 ઉત્પન્ન હોતે, અર્થાત્ નારક જીવ ઉદ્વર્તન કરકે ન એકેન્દ્રિયોં મેં
 ઉત્પન્ન હોતે હિં, ન દ્વોન્દ્રિયોં મેં, ન ત્રીન્દ્રિયોં મેં ઓર ન ચૌદ્વિન્દ્રિયોં મેં
 ઉત્પન્ન હોતે હિં ।

इस प्रकार पहले जिन-जिन से नारकों में उपपात कहा है, उन-
 उन से उद्वर्तना कहना चाहिए, अर्थात् जिस-जिस पर्याय से नरक
 में उत्पत्ति कही है उसी-उसी पर्याय में नारक की उद्वर्तना समझनी
 चाहिए । उसमें विशेष यह है कि नरक जीव नरक से निकल कर
 संमूर्छिमां में उत्पन्न नहीं होते । ऐसा सभी अर्थात् रत्नप्रभा आदि

માં ઉત્પન્ન થાય છે તો શું એકેન્દ્રિય તિર્યચોમાં ઉત્પન્ન થાય છે ? અથવા
 શું દ્વીન્દ્રિય, ત્રીન્દ્રિય ચતુરિન્દ્રિય અગર પંચેન્દ્રિય તિર્યચોમાં ઉત્પન્ન થાય છે ?

શ્રી ભગવાન્-ગૌતમ ! એકેન્દ્રિયોમાં યાવત્ ચતુરિન્દ્રિયોમાં નથી ઉત્પન્ન
 થતા અર્થાત્ નારક જીવ ઉદ્વર્તના કરીને ન એકેન્દ્રિયમાં ઉત્પન્ન થાય છે,
 ન દ્વીન્દ્રિયોમાં ન ત્રીન્દ્રિયોમાં અને ન ચતુરિન્દ્રિયમાં ઉત્પન્ન થાય છે.

આ પ્રકારે પહેલા જેના જેનાથી નારકોમાં ઉપપાત કહેલ છે, તેમના
 તેમનાથી ઉદ્વર્તના કહેવી જોઈએ. અર્થાત્ જે જે પર્યાયોથી નારકમાં ઉત્પત્તિ
 કહી છે, તે તે પર્યાયમાં નારકથી ઉદ્વર્તના સમજાવી જોઈએ. તેમાં વિશેષતા
 એ છે કે નારક જીવ નારકથી નિકળીને સંમૂર્છિમામાં ઉત્પન્ન નથી થતા
 (એમ બધી અર્થાત્ રત્નપ્રભા આદિ સાતે પૃથ્વીઓમાં કહેવું જોઈએ.) તેમાં

भाणियव्वं' एवम्-समुच्चयनैरयिकोत्तरीत्या सर्वं पृथिवीषु रत्नप्रभादि अधः सप्तम पर्यन्तासु भणितव्यं वक्तव्यम्, 'नवरं अहेसत्तमाओ मणुस्सेसु ण उववज्जंति' नवरम्-पूर्वापेक्षया विशेषस्तु अधः सप्तमपृथिवीनैरयिकास्तत उद्धर्तनानन्तरं मनुष्येषु नोपपद्यन्ते, तथा च नैरयिकाणां स्वभावादुदवृत्तानां गर्भव्युत्क्रान्तिक संख्येयवर्षायुष्क पञ्चेन्द्रियतिर्यग्मनुष्येषु उत्पादो भवति, अधः सप्तम पृथिवी नैरयिकाणान्तु गर्भव्युत्क्रान्तिक संख्येयवर्षायुष्क पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेष्वेवोत्पादः ।

॥ असुरकुमारादि-उद्धर्तनावक्तव्यता ॥

मूत्रम्-असुरकुमाराणं भन्ते ! अणन्तरं उव्वट्ठित्ता कहिं गच्छन्ति, कहिं उववज्जंति ? किं नेरइएसु जाव देवेसु उववज्जंति ? गोयमा ! नो नेरइएसु उववज्जंति, तिरिक्खजोणिएसु उववज्जंति, मणुस्सेसु उववज्जंति, णो देवेसु उववज्जंति, जइ तिरिक्खजोणिएसु उववज्जंति किं एगिंदिएसु उववज्जंति, जाव पंचिंदियतिरिक्खजोणिएसु उववज्जंति ? गोयमा ! एगिंदियतिरिक्खजोणिएसु उववज्जंति नो बेइंदिएसु जाव नो चउरिंदिएसु उववज्जंति, पंचिंदियतिरिक्खजोणिएसु उववज्जंति, जइ एगिंदिएसु उववज्जंति किं पुढविकाइय एगिंदिएसु जाव सातो पृथिव्यो में कहना चाहिए । इस में विशेषता यह है कि मनुष्य सातवें नरक में उत्पन्न तो होता है मगर सातवें नरक से निकला हुआ जीव मनुष्यों में उत्पन्न नहीं होता ।

इस प्रकार नरकभव से उद्धर्तना करके नारक जीव गर्भज संख्यात वर्ष की आयुवाले पंचेन्द्रिय तिर्यचों में उत्पन्न होते हैं और मनुष्यों में भी उत्पन्न होते हैं मगर सातवीं पृथ्वी से निकल कर गर्भज संख्यात वर्ष की आयु वाले पंचेन्द्रिय तिर्यचों में ही उत्पन्न होते हैं ॥ १२ ॥

विशेषता એ છે કે મનુષ્ય સાતમા નરકમા ઉત્પન્ન તો થાય છે પણ સાતમા નરકથી નીકળેલ જીવ મનુષ્યોમાં ઉત્પન્ન નથી થતા.

એ પ્રકારે નરકભવથી ઉદ્ધર્તના કરીને નારક જીવ ગર્ભજ સંખ્યાત વર્ષની આયુવાળા પંચેન્દ્રિય તિર્યચોમાં ઉત્પન્ન થાય છે અને મનુષ્યોમાં પણ ઉત્પન્ન થાય છે, પરંતુ સાતમી પૃથ્વીથી નીકળીને ગર્ભજ સંખ્યાત વર્ષની આયુવાળા પંચેન્દ્રિય તિર્યચોમાં જ ઉત્પન્ન થાય છે. ॥ ૧૨ ॥

वणस्सइकाइय एगिंदिएसु उववज्जंति, गोयमा ! पुढविकाइय एगिंदिएसु वि, आउकाइयएगिंदिएसु वि उववज्जंति, नो तेउकाइएसु नो वाउकाइएसु उववज्जंति, वणस्सइकाइएसु उववज्जंति ? जइ पुढविकाइएसु उववज्जंति किं सुहुमपुढवीकाइएसु वायरपुढविकाइएसु उववज्जंति ? गोयमा ! वायरपुढविकाइएसु उववज्जंति नो सुहुमपुढविकाइएसु उववज्जंति, जइ वायरपुढविकाइएसु उववज्जंति, किं पज्जत्तगवायरपुढविकाइएसु उववज्जंति, अपज्जत्तगवायरपुढविकाइएसु उववज्जंति ? गोयमा ! पज्जत्तएसु उववज्जंति, नो अपज्जत्तएसु, उववज्जंति, एवं आउवणस्सइसु वि भाणियव्वं, पंचिंदियतिरिक्खजोणियमणुस्सेसु य जहा नेरइयाणं उवट्टणा संमुच्छिमवज्जा तहा भाणियव्वा एवं जाव थणियकुमारा, पुढविकाइयाणं भंते ! अणंतरं उव्वट्टित्ता कहिं गच्छंति, कहिं उववज्जंति किं नेरइएसु जाव देवेसु ? गोयमा ! नो नेरइएसु तिरिक्खजोणियमणूस्सेसु उववज्जंति, नो देवेसु उववज्जंति, एवं जहा-एतेसिं चेव उववाओ तहा उव्वट्टणा वि देववज्जा भाणियव्वा, एवं आउवणस्सइ वेइंदियतेइंदियचतुरिदिया वि एवं तेउकाइयावाउकाइया, नवरं मणुस्सवज्जेसु उववज्जंति ॥ सू० १३ ॥

छाया-असुरकुमाराः खलु भदन्त ! अनन्तरम् उद्वृत्य कुत्र गच्छन्ति, कुत्र उपपद्यन्ते ? किं नैरयिकेषु यावत्-देवेषु उपपद्यन्ते ? गौतम ! नो नैरयिकेषु उपप-

असुरकुमार आदि की उद्वर्त्तना

शब्दार्थ-(असुरकुमारा णं भंते ! अणंतरं उव्वट्टित्ता) भगवन् ! असुरकुमार साक्षात् उद्वर्त्तन करके (कहिं गच्छंति ?) कहा जाते हैं ? (कहिं उववज्जंति ?) कहाँ उत्पन्न होते हैं ? (किं नेरइएसु जाव देवेसु

असुरकुमार आदिनी उद्वर्त्तना

शब्दार्थ-(असुरकुमाराणं भंते ! अणंतरं उव्वट्टित्ता) हे भगवन् ! असुरकुमार साक्षात् उद्वर्त्तना करीने (कहिं गच्छन्ति ?) कहां जाय छे (कहिं उववज्जंति)

ઘન્ટે, તિર્યગ્યોનિકેષુ ઉપપદ્યન્તે, મનુષ્યેષુ ઉપપદ્યન્તે નો દેવેષુ ઉપપદ્યન્તે । યદા તિર્યગ્યોનિકેષુ ઉપપદ્યન્તે—કિમ્ એકેન્દ્રિયેષુ ઉપપદ્યન્તે ? યાવત્-પચ્ચેન્દ્રિયેષુ તિર્યગ્યોનિકેષુ ઉપપદ્યન્તે ? ગૌતમ ! એકેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેષુ ઉપપદ્યન્તે નો દ્વીન્દ્રિયેષુ યાવત્-નો ચતુરિન્દ્રિયેષુ ઉપપદ્યન્તે, પચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેષુ ઉપપદ્યન્તે, યદા એકેન્દ્રિયેષુ ઉપપદ્યન્તે, કિં પૃથિવીકાયિકૈકેન્દ્રિયેષુ યાવત્-વનસ્પતિકાયિકૈકેન્દ્રિ-

ઉવવજ્જન્તિ ? કયા નારકોં મેં યાવત્ દેવોં મેં ઉત્પન્ન હોતે હૈં ? (ગોયમા ! નો નેરહ્મણુ ઉવવજ્જન્તિ) ગૌતમ ! નારકોં મેં ઉત્પન્ન નહીં હોતે (તિરિક્ખજોણિણુ ઉવવજ્જન્તિ) તિર્ય્ચોં મેં ઉત્પન્ન હોતે હૈં (મણુસ્સેણુ ઉવવજ્જન્તિ) મનુષ્યોં મેં ઉત્પન્ન હોતે હૈં (જો દેવેણુ ઉવવજ્જન્તિ) દેવોં મેં ઉત્પન્ન કહીં હોતે

(જહ્મ તિરિક્ખજોણિણુ ઉવવજ્જન્તિ) યદિ તિર્ય્ચોં મેં ઉત્પન્ન હોતે હૈં (કિં ઇગ્ગિદિણુ ઉવવજ્જન્તિ) કયા એકેન્દ્રિયોં મેં ઉત્પન્ન હોતે હૈં (જાવ) યાવત્ પંચિંદિયતિરિક્ખજોણિણુ ઉવવજ્જન્તિ) પંચેન્દ્રિય તિર્ય્ચોં મેં ઉત્પન્ન હોતે હૈં ? (ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (ઇગ્ગિદિયતિરિક્ખજોણિણુ) એકેન્દ્રિય તિર્ય્ચોં મેં (ઉવવજ્જન્તિ) ઉત્પન્ન હોતે હૈં (નો વેહ્મિદિણુ જાવ નો ચરિંદિણુ ઉવવજ્જન્તિ) દ્વીન્દ્રિયોં મેં યાવત્ ચૌહ્મિદિયોં મેં ઉત્પન્ન નહીં હોતે (પંચેદિયતિરિક્ખજોણિણુ ઉવવજ્જન્તિ) પંચેન્દ્રિય તિર્ય્ચોં મેં ઉત્પન્ન હોતે હૈં ।

(જહ્મ ઇગ્ગિદિણુ ઉવવજ્જન્તિ) યદિ એકેન્દ્રિયોં મેં ઉત્પન્ન હોતે હૈં (કિં) કયાં ઉત્પન્ન થાય છે. (કિં નેરહ્મણુ જાવ દેવેણુ ઉવવજ્જન્તિ ?) શું નારકોમાં યાવત્ દેવોમાં ઉત્પન્ન થાય છે ? (ગોયમા ! નો નેરહ્મણુ ઉવવજ્જન્તિ) ગૌતમ ! નારકોમાં ઉત્પન્ન નથી થતા (તિરિક્ખજોણિણુ ઉવવજ્જન્તિ) તિર્ય્ચોમાં ઉત્પન્ન થાય છે. (મણુસ્સેણુ ઉવવજ્જન્તિ) મનુષ્યોમાં ઉત્પન્ન થાય છે. (જો દેવેણુ ઉવવજ્જન્તિ) દેવોમાં ઉત્પન્ન નથી થતા.

(જહ્મ તિરિક્ખજોણિણુ ઉવવજ્જન્તિ) યદિ તિર્ય્ચોમાં ઉત્પન્ન થાય છે. (કિં ઇગ્ગિદિણુ ઉવવજ્જન્તિ) શું એકેન્દ્રિયમાં ઉત્પન્ન થાય છે ? (જાવ) યાવત્ (પંચિંદિયતિરિક્ખજોણિણુ ઉવવજ્જન્તિ) પંચેન્દ્રિય તિર્ય્ચોમાં ઉત્પન્ન થાય છે ? (ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (ઇગ્ગિદિયતિરિક્ખજોણિણુ) એકેન્દ્રિય તિર્ય્ચોમાં (ઉવવજ્જન્તિ) ઉત્પન્ન થાય છે. (નો વેહ્મિદિણુ જાવ નો ચરિંદિણુ ઉવવજ્જન્તિ) (દ્વીન્દ્રિયોમાં યાવત્ ચતુરિન્દ્રિયોમાં ઉત્પન્ન નથી થતા. (પંચિંદિયતિરિક્ખજોણિણુ ઉવવજ્જન્તિ) પંચેન્દ્રિય તિર્ય્ચોમાં ઉત્પન્ન થાય છે.

(જહ્મ ઇગ્ગિદિણુ ઉવવજ્જન્તિ) યદિ એકેન્દ્રિયોમાં ઉત્પન્ન થાય છે. (કિં

યેષુ ઉપપદ્યન્તે ? ગૌતમ ! પૃથિવીકાયિકૈકેન્દ્રિયેષુ અપિ અપ્કાયિકૈકેન્દ્રિયેષ્વપિ ઉપપદ્યન્તે, નો તેજઃકાયિકેષુ નો વાયુકાયિકેષુ ઉપપદ્યન્તે, વનસ્પતિકાયિકેષુ ઉપપદ્યન્તે, યદા પૃથિવીકાયિકેષુ ઉપપદ્યન્તે સૂક્ષ્મ પૃથિવીકાયિકેષુ વાદરપૃથિવીકાયિકેષુ ઉપપદ્યન્તે ? ગૌતમ ! વાદરપૃથિવીકાયિકેષુ ઉપપદ્યન્તે, નો સૂક્ષ્મપૃથિવીકાયિકેષુ ઉપપદ્યન્તે, યદા વાદરપૃથિવીકાયિકેષુ ઉપપદ્યન્તે, કિં પર્યાપ્તવાદર-

પુઠવિકાઙ્ગય એગિંદિયસુ જાવ વણસ્સઙ્કાઙ્ગય એગિંદિયસુ ઉવવજ્જંતિ) કયા પૃથ્વીકાયિક એકેન્દ્રિયોં મેં યાવત્ વનસ્પતિકાયિક એકેન્દ્રિયોં મેં ઉત્પન્ન હોતે હૈં ? (ગોયમા ! પુઠવિકાઙ્ગય એગિંદિયસુ વિ) હે ગૌતમ ! પૃથ્વીકાયિક એકેન્દ્રિયોં મેં ભી (આડકાઙ્ગય એગિંદિયસુ વિ ઉવવજ્જંતિ) અપ્કાયિક એકેન્દ્રિયોં મેં ભી ઉત્પન્ન હોતે હૈં (નો તેડકાઙ્ગયસુ, નો વાડકાઙ્ગયસુ ઉવવજ્જંતિ) તેજસ્કાયિકોં મેં ઓર વાયુકાયિકોં મેં ઉત્પન્ન નહીં હોતે (વણસ્સઙ્કાઙ્ગયસુ ઉવવજ્જંતિ) વનસ્પતિકાયિકોં મેં ઉત્પન્ન હોતે હૈં

(જઙ્ પુઠવિકાઙ્ગયસુ ઉવવજ્જંતિ) યદિ પૃથ્વીકાયિકોં મેં ઉત્પન્ન હોતે હૈં (કિં સુહુમ પુઠવિ કાઙ્ગયસુ) કયા સૂક્ષ્મપૃથ્વીકાયિકોં મેં (વાયરપુઠવિકાઙ્ગયસુ (વાદરપૃથ્વીકાયિકોં મેં (ઉવવજ્જંતિ) ઉત્પન્ન હોતે હૈં ? (ગોયમા ! હે ગૌતમ ! (વાયરપુઠવિકાઙ્ગયસુ ઉવવજ્જંતિ) વાદરપૃથ્વીકાયિકોં મેં ઉત્પન્ન હોતે હૈં (નો સુહુમ પુઠવિકાઙ્ગયસુ ઉવવજ્જંતિ) સૂક્ષ્મપૃથ્વીકાયિકોં મેં ઉત્પન્ન નહીં હોતે (જઙ્ વાયરપુઠવિકાઙ્ગયસુ ઉવવજ્જંતિ) અગર વાદર પૃથ્વીકાયિકોં મેં ઉત્પન્ન હોતે હૈં (કિં પજ્જત્ત વાયરપુઠ-

પુઠવિકાઙ્ગય એગિંદિયસુ જાવ વણસ્સઙ્કાઙ્ગય એગિંદિયસુ ઉવવજ્જંતિ) શું પૃથ્વીકાયિક એકેન્દ્રિયોમાં યાવત્ વનસ્પતિકાયિક એકેન્દ્રિયોમાં ઉત્પન્ન થાય છે ? (ગોયમા ! પુઠવિકાઙ્ગય એગિંદિયસુ વિ) ગૌતમ ! પૃથ્વીકાયિક એકેન્દ્રિયોમાં પણ (આડકાઙ્ગય એગિંદિયસુ વિ ઉવવજ્જંતિ) અપ્કાયિક એકેન્દ્રિયોમાં પણ ઉત્પન્ન થાય છે. (નો તેડકાઙ્ગયસુ, નો વાડકાઙ્ગયસુ ઉવવજ્જંતિ) તેજસ્કાયિકોમાં અને વાયુકાયિકોમાં ઉત્પન્ન નથી થતા (વણસ્સઙ્કાઙ્ગયસુ ઉવવજ્જંતિ) વનસ્પતિકાયિકોમાં ઉત્પન્ન થાય છે.

(જઙ્ પુઠવિકાઙ્ગયસુ ઉવવજ્જંતિ) યદિ પૃથ્વીકાયિકોં ઉત્પન્ન થાય છે. (કિં સુહુમ પુઠવિકાઙ્ગયસુ) શું સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિકોમાં (વાયર પુઠવિકાઙ્ગયસુ) વાદર પૃથ્વીકાયિકોમાં (ઉવવજ્જંતિ) ઉત્પન્ન થાય છે ? (ગોયમા ! વાયરપુઠવિકાઙ્ગયસુ ઉવવજ્જંતિ) ગૌતમ ! વાદર પૃથ્વીકાયિકોમાં ઉત્પન્ન થાય છે. (નો સુહુમ પુઠવિકાઙ્ગયસુ ઉવવજ્જંતિ) સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિકોમાં ઉત્પન્ન નથી થતા (જઙ્ વાયરપુઠવિકાઙ્ગયસુ ઉવવજ્જંતિ) અગર વાદર પૃથ્વીકાયિકોમાં ઉત્પન્ન થાય છે. (કિં પજ્જત્તવાયરપુઠવિકાઙ્ગયસુ) શું પર્યાપ્ત વાદર પૃથ્વીકાયિકોમાં (ઉવવજ્જંતિ) ઉત્પન્ન

પૃથિવીકાયિકેષુ ઉપપદ્યન્તે, અપર્યાપ્તવાદરપૃથિવીકાયિકેષુ ઉપપદ્યન્તે ? ગૌતમ ?
પર્યાપ્તકેષુ ઉપપદ્યન્તે, નો અપર્યાપ્તકેષુ ઉપપદ્યન્તે, એવં અવ્વનસ્પતિષ્વપિ
ભણિતવ્યમ્, પચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્ચોનિકમનુષ્યેષુ ચ યથા નૈરયિકાણામ્-ઉદ્વર્તના સંમૂ-
ર્ચિમવર્જા તથા ભણિતવ્યા, એવં યાવત્-સ્તનિતકુમારાઃ, પૃથિવીકાયિકાઃ સ્વલ્હ
મદન્ત ! અનન્તરમ્ ઉદ્વૃચ્ય કુત્ર ગચ્છન્તિ, કુત્ર ઉપપદ્યન્તે ? કિં નૈરયિકેષુ યાવત્
-દેવેષુ-ગૌતમ ? નો નૈરયિકેષુ, તિર્યગ્ચોનિકમનુષ્યેષુ ઉપપદ્યન્તે, નો દેવેષુ

વિકાહૅસુ) કયા પર્યાપ્ત વાદરપૃથ્વીકાયિકોં મેં (ઉવવજ્જંતિ) ઉત્પન્ન
હોતે હૈં (અપ્પજ્જત્તયવાયરપુઢવિકાહૅસુ ઉવવજ્જંતિ) અપર્યાપ્ત વાદર
પૃથ્વીકાયિકોં મેં ઉત્પન્ન હોતે હૈં (ગોયમા ! પ્પજ્જત્તૅસુ ઉવવજ્જંતિ)
ગૌતમ ! પર્યાપ્તકોં મેં ઉત્પન્ન હોતે હૈં (નો અપ અપ્પજ્જત્તૅસુ ઉવવ-
જ્જંતિ) અપર્યાપ્તકોં મેં ઉત્પન્ન નહીં હોતે (એવં) હસી પ્રકાર (આઉવળ-
સ્સહૅસુ વિ ભાણિયવ્વં) અપ્પકાયિકોં ઓર વનસ્પતિકાયિકોં કે વિષય
મેં ભી કહના ચાહિૅ (પંચિંદિય તિરિક્કલ્લજોણિયમણુસેસુ ચ) પંચે-
ન્દ્રિય તિર્યચોં ઓર મનુષ્યો મેં (જહા)જિસ પ્રકાર (નેરહ્યાણં) નારકોં
કી (ઉવ્વટ્ટણા)ઉદ્વર્તના (સંમુચ્છિમવજ્જા) સંમૂર્ચિમોં કોં છોડ કર)
તહા ભાણિયવ્વા) હસી પ્રકાર કહના ચાહિૅ (એવં જાવ થણિયકુમારા)
હસી પ્રકાર સ્તનિત કુમારોં તક

(પુઢવિકાહ્યાણં મંતે ! અણંતરં ઉવ્વટ્ટિત્તા કહિં ગચ્છંતિ ?) પૃથ્વી-
કાયિક સીધે નિકલકર કહાં જાતે હૈં ? (કહિં ઉવવજ્જંતિ) કહાં ઉત્પન્ન
હોતે હૈં ? (કિં નેરહૅસુ જાવ દેવેસુ) કયા નારકોં મેં યાવત્ દેવોં મેં ?

થાય છે ? (અપ્પજ્જત્તયવાયર પુઢવિકાહૅસુ ઉવવજ્જંતિ) અપર્યાપ્ત વાદર પૃથ્વી-
કાયિકોંમાં ઉત્પન્ન થાય છે ? (ગોયમા ! પ્પજ્જત્તૅસુ ઉવવજ્જંતિ) ગૌતમ ! પર્યાપ્ત-
કોંમાં ઉત્પન્ન થાય છે. (નો અપ્પજ્જત્તૅસુ ઉવવજ્જંતિ) અપર્યાપ્તકોંમાં ઉત્પન્ન
નથી થતા (એવં) એ પ્રકારે (આઉવળસ્સહૅસુ વિ ભાણિયવ્વં) અપ્પકાયિકોં અને
વનસ્પતિ કાયિકોંના વિષયમાં પણ કહેવું ભેધએ. (પંચિંદિયતિરિક્કલ્લજોણિય
મણુસેસુ ચ) પંચેન્દ્રિય તિર્યચોં અને મનુષ્યમાં (જહા) જે રીતે (નેરહ્યાણં)
નારકોંની (ઉલ્લટ્ટણા) ઉદ્વર્તના (સંમુચ્છિમ વજ્જા) સંમૂર્ચિમોંને છોડીને (તહા
ભાણિયવ્વા) એજ પ્રકારે કહેવું ભેધએ. (એવં જાવ થણિયકુમારા ?) એજ પ્રકારે
સ્તનિકકુમારો સુધી.

(પુઢવિકાહ્યાણં મંતે ! અણંતરં ઉવ્વટ્ટિત્તાકહિં ગચ્છન્તિ ?) ભગવન્ ! પૃથ્વી-
કાયિક સીધા નિકળીને ક્યાં જાય છે : (કહિં ઉવવજ્જંતિ ?) ક્યાં ઉત્પન્ન થાય
છે ? (કિં નેરહૅસુ જાવ દેવેસુ) શું નારકોંમાં યાવત્ દેવોંના (ગોયમા ! (નો

ઉપપદ્યન્તે, એવં યથા એતેપાશ્ચૈવ ઉપપાતસ્તથા ઉદ્વર્તનાઽપિ દેવવર્જા ભણિતવ્યા, એવમ્ અબૂવનસ્પતિદ્વીન્દ્રિયત્રીન્દ્રિયચતુરિન્દ્રિયા અપિ, એવં તેજઃ કાયિકાઃ, વાયુકાયિકાઃ નવરં-મનુષ્યવર્જેષુ ઉપપદ્યન્તે ।

ટીકા-અથાસુરકુમારાદીનામુદ્વર્તનાનન્તરમુપપાતવક્તવ્યતાં પ્રરૂપયિતુમાહ-
‘અસુરકુમારાણં મંતે ! અણંતરં ઉવ્વટ્ઠિત્તા કઠિં મચ્છંતિ, કઠિં ઉવ્વજ્જંતિ ?’ હે મદન્ત ! અસુરકુમારાઃ સ્વલ્લુ અનન્તરમ્-ઉદ્વૃત્ય ઉદ્વર્તનાનન્તરમિત્યર્થઃ કુત્ર મચ્છન્તિ ? કુત્ર ઉપપદ્યન્તે ? તદેવ સ્ફુટયતિ-‘કિં નેરહણ્ણુ જાવ દેવેસુ ઉવ્વ-
(ગૌતમ ! નો નેરહણ્ણુ) ગૌતમ ! નારકોં મેં નહીં (તિરિક્કલ્લજોણિયમ-
ણ્ણુસેસુ ઉવ્વજ્જંતિ) તિર્યચોં ઓર મનુષ્યોં મેં ઉત્પન્ન હોતે હૈં (નો દેવેસુ ઉવ્વજ્જંતિ) દેવોં મેં ઉત્પન્ન નહીં હોતે (એવં જહા એતેસિં ચેવ ઉવ્વાઓ તહા ઉવ્વટ્ઠણા વિ દેવવજ્જા ભાણિયવ્વા) હિસ પ્રકાર જૈસા હનકા ઉપપાત કહા હૈ વૈસી હી ઉદ્વર્તના મી દેવોં કો છોડ કર કહની ચાહિય (એવં આહ વણસ્સહ વેહંદિય તેહંદિય ચતુરિંદિયા વિ) હસી પ્રકાર અપ્પકાયિક દ્વીન્દ્રિય, ત્રીન્દ્રિય ઓર ચૌહિન્દ્રિય મી (એવં તેહંકાહિય વાહકાહિયા) હસી પ્રકાર તેજઃકાયિક ઓર વાયુકાયિક (નવરં મણ્ણુસ્સવજ્જેસુ ઉવ્વજ્જંતિ) વિશેષતા યહ હૈ કિં મનુષ્યોં કો છોડ કર ઉત્પન્ન હોતે હૈં

ટીકાર્થ-અવ અસુરકુમાર દેવ અપને પર્યાય કો ત્યાગકર વહાં ઉત્પન્ન હોતે હૈં, યહ પ્રસ્થપણા કો જાતી હૈ-

ગૌતમ પ્રશ્ન કરતે હૈં-મગવન્ ! અસુરકુમાર દેવ અનન્તર ઉદ્વર્તન કરકે કહાં જાતે હૈં ? કહાં ઉત્પન્ન હોતે હૈં ? હસી પ્રશ્ન કો સ્પષ્ટ કરતે

નેરહણ્ણુ) ગૌતમ ! નારકોમાં નહીં. (તિરિક્કલ્લજોણિયમણ્ણુસેસુ ઉવ્વજ્જંતિ) તિર્યચો. અને મનુષ્યોમાં ઉત્પન્ન થાય છે. (નો દેવેસુ ઉવ્વજ્જંતિ) દેવોમાં ઉત્પન્ન નથી થતા (એવં જહા એતેસિં ચેવ ઉવ્વાઓ તહા ઉવ્વટ્ઠણા વિ દેવવજ્જા ભાણિયવ્વા) એ રીતે જેવો તેમનો ઉપપાત ઠહ્યો છે તેવીજ ઉદ્વર્તના પણ દેવો સિવાય કહેવી નેઈએ. (એવં આહ, વણસ્સહ, વેહંદિયતેહંદિયચતુરિંદિય વિ) એજ પ્રકારે અપ્પકાયિક, દ્વીન્દ્રિય, ત્રીન્દ્રિય અને ચતુરિંદ્રિય પણ (એવં તેહંકાહિયા વાહકાહિયા) એજ રીતે તેજ કાયિક અને વાયુકાયિક (નવરં મણ્ણુસ્સવજ્જેસુ ઉવ્વજ્જંતિ) વિશેષતા એ છે કે મનુષ્યો સિવાય ઉત્પન્ન થાય છે.

ટીકાર્થ:-હવે અસુરકુમાર દેવ પોતાના પર્યાયને છોડીને ક્યાં ઉત્પન્ન થાય છે. તે પ્રશ્નણ કરાય છે:-

શ્રી ગૌતમ સ્વામી-ભગવન્ ! અસુરકુમાર અનન્તર ઉદ્વર્તન કરીને ક્યાં જાય છે ? ક્યાં ઉત્પન્ન થાય છે. એજ પ્રશ્નને સ્પષ્ટ કરે છે કે શું

જ્જંતિ ?' કિં નૈરયિકેષુ યાવત્ કિં તિર્યગ્યોનિકેષુ ? કિં વા મનુષ્યેષુ કિં વા દેવેષુ અસુરકુમારાઃ ઉદ્વર્તનાનન્તરમુપપદ્યન્તે ? ભગવાન્ આહ—‘ગોયમા !’ હે ગૌતમ ! ‘નો નૈરઇએસુ ઉવવજ્જંતિ’ અસુરકુમારાઃ ઉદ્વર્તનાનન્તરમ્ નો નૈરયિકેષુ ઉપપદ્યન્તે ? અપિ તુ ‘તિરિક્ખજોણિએસુ ઉવવજ્જંતિ’ તિર્યગ્યોનિકેષુ ઉપપદ્યન્તે, ‘મણુસેસુ ઉવવજ્જંતિ ?’ મનુષ્યેષુ ઉપપદ્યન્તે, ‘ળો દેવેસુ ઉવવજ્જંતિ’ નો દેવેષુ ઉપપદ્યન્તે, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—‘ઉઃ તિરિક્ખજોણિએસુ ઉવવજ્જંતિ ?’ યદા તિર્યગ્યોનિકેષુ અસુરકુમારાઃ ઉદ્વૃત્ત્ય ઉપપદ્યન્તે ? તદા ‘કિં ઇગિંદિએસુ ઉવવજ્જંતિ’ કિમ્ એકેન્દ્રિયેષુ ઉપપદ્યન્તે ! ‘જાવ પંચિંદયતિરિક્ખજોણિએસુ ઉવવજ્જંતિ’ યાવત્ કિં વા દ્વીન્દ્રિયત્રીન્દ્રિય—ચતુરિન્દ્રિય પશ્ચેન્દ્રિતિર્યગ્યોનિકેષુ અસુરકુમારાઃ ઉદ્વૃત્ત્યોપપદ્યન્તે ? ભગવાન્ આહ—ગોયમા ? હે ગૌતમ ! ‘ઇગિંદિયતિરિક્ખજોણિએસુ ઉવવજ્જંતિ’ એકેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેષુ અસુરકુમારાઃ ઉદ્વર્તનાનન્તરમુપપદ્યન્તે, ‘નો વેઈંદિએસુ જાવ નો ચરિંદિએસુ ઉવવજ્જંતિ ?’ નો દ્વીન્દ્રિયેષુ યાવત્ નો ત્રીન્દ્રિયેષુ, નો ચતુરિન્દ્રિયેષુ વા તિર્યગ્યોનિકેષુ અસુરકુમારાઃ ઉદ્વર્તનાનન્તરમુપપદ્યન્તે, અપિ તુ—પંચિંદિયતિરિક્ખજોણિએસુ ઉવવજ્જંતિ’ પશ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યો-

હૈં કિ—કયા નારકોં મેં ઉત્પન્ન હોતે હૈં, યાવત્ કયા તિર્યંચોં મેં મનુષ્યોં મેં અથવા દેવોં મેં ઉત્પન્ન હોતે હૈં ?

ભગવાન્—હે ગૌતમ ! અસુરકુમાર દેવ ઉદ્વર્તન કરકે (મર કર) નારકોં મેં ઉત્પન્ન નહીં હોતે હૈં, કિન્તુ તિર્યંચોં મેં ઓર મનુષ્યોં મેં ઉત્પન્ન હોતે હૈં । વે દેવોં મેં ઓ ઉત્પન્ન નહીં હોતે ।

ગૌતમ—હે ભગવન્ ! યદિ તિર્યંચોં મેં ઉત્પન્ન હોતે હૈં, તો કયા એકેન્દ્રિયોં મેં ઉત્પન્ન હોતે હૈં ? યા દ્વીન્દ્રિયોં, ત્રીન્દ્રિયોં, ચૌદ્વિન્દ્રિયોં અથવા પંચેન્દ્રિયોં મેં ઉત્પન્ન હોતે હૈં ?

ભગવાન્—હે ગૌતમ ? અસુરકુમાર ઉદ્વર્તના કે અનન્તર એકે-
નારકોમાં ઉત્પન્ન થાય છે. યાવત્—શુ તિર્યંચોમાં, મનુષ્યોમાં અથવા દેવોમાં ઉત્પન્ન થાય છે ?

શ્રી ભગવાન્—ગૌતમ ! અસુરકુમાર દેવ ઉદ્વર્તન કરીને (મરીને) નારકોમાં ઉત્પન્ન નથી થતા, કિન્તુ તિર્યંચોમાં અને મનુષ્યોમાં ઉત્પન્ન થાય છે તેઓ દેવોમાં પણ ઉત્પન્ન નથી થતા.

શ્રી ગૌતમ સ્વામી—ભગવન્ ! જો તિર્યંચોમાં ઉત્પન્ન થાય છે તો શું એકેન્દ્રિયમાં ઉત્પન્ન થાય છે ? અથવા દ્વીન્દ્રિયો, ત્રીન્દ્રિયો, ચતુરિન્દ્રિયોમાં અથવા પંચેન્દ્રિયોમાં ઉત્પન્ન થાય છે ?

શ્રી ભગવાન્—ગૌતમ ! અસુરકુમાર ઉદ્વર્તના પછી એકેન્દ્રિય તિર્યંચોમાં

નિકેપુ અસુરકુમારા ઉદ્વર્તનનાનંતર મુપપદ્યન્તે, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—‘જઈ એગિદિણ્ણુ ઉવવજ્જંતિ’ યદા એકેન્દ્રિયેપુ અસુરકુમારાઃ અનંતર મુદ્વૃત્ય ઉપપદ્યન્તે ? તદા—‘કિં પુઠ્ઠવિકાઈયએગિદિણ્ણુ જાવ વળસ્સઙ્કાઈયએગિદિણ્ણુ ઉવવજ્જંતિ ? કિં પૃથિ-વીકાયિકૈકેન્દ્રિયેપુ યાવત્—કિં વા અપ્પકાયિક તેજઃકાયિકવાયુકાયિક વનસ્પ-તિકાયિકૈકેન્દ્રિયેપુ ઉપપદ્યન્તે ? ભગવાન્ આહ—‘ગોયમા !’ હે ગૌતમ ! ‘પુઠ્ઠવિકાઈયએગિદિણ્ણુ વિ આઠ્ઠકાઈયએગિદિણ્ણુ વિ ઉવવજ્જંતિ ?’ પૃથિવીકાયિકૈ-કેન્દ્રિયેષ્વપિ, અપ્પકાયિકૈકેન્દ્રિયેષ્વપિ અસુરકુમારા ઉદ્વર્તનનાનંતરમ્ ઉપપદ્યન્તે, કિન્તુ ‘નો તેઠ્ઠકાઈણ્ણુ નો વાઠ્ઠકાઈણ્ણુ ઉવવજ્જંતિ’ નો તેજઃ કાયિકેપુ નો દ્વિચતિર્યંચોં મેં ઉત્પન્ન હોતે હૈં, કિન્તુ દ્વીન્દ્રિયોં મેં ત્રીન્દ્રિયોં મેં ઔર ચતુરિન્દ્રિયોં મેં ઉત્પન્ન નહીં હોતે । પંચેન્દ્રિચતિર્યંચોં મેં ઉત્પન્ન હોતે હૈં ।

ગૌતમ—હે ભગવન્ ! અસુરકુમાર ઉદ્વર્તના કે અનંતર યદિ એકેન્દ્રિયો મેં ઉત્પન્ન હોતે હૈં તો કયા પૃથ્વીકાયિકો મેં અપ્પકાયિકોં મેં, તેજઃકાયિકો મેં વાયુકાયિકોં મેં યા વનસ્પતિકાયિકો મેં ઉત્પન્ન હોતે હૈં ?

ભગવાન્—હે ગૌતમ ! અસુરકુમાર ઉદ્વર્તના કે અનંતર પૃથ્વીકાયિકોં મેં તથા અપ્પકાયિક એકેન્દ્રિયોં મેં ઉત્પન્ન હોતે હૈં, કિન્તુ તેજસ્કાયિકોં ઔર વાયુકાયિકોં મેં નહીં ઉત્પન્ન હોતે, અલવત્ત વનસ્પતિકાયિકો મેં ઉત્પન્ન હોતે હૈં ।

ગૌતમ—હે ભગવન્ ! યદિ પૃથ્વીકાયિકોં મેં ઉત્પન્ન હોતે હૈં તો સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિકોં મેં ઉત્પન્ન હોતે હૈં અથવા વાદર પૃથ્વીકાયિકોં મેં ઉત્પન્ન હોતે હૈં ?

ઉત્પન્ન થાય છે, કિન્તુ દ્વીન્દ્રિયોમાં, ત્રીન્દ્રિયોમાં અને ચતુરિન્દ્રિયોમાં ઉત્પન્ન નથી થતા. પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોમાં ઉત્પન્ન થાય છે.

શ્રી ગૌતમ સ્વામી—ભગવન્ ! અસુરકુમાર ઉદ્વર્તના પછી યદિ એકેન્દ્રિયોમાં ઉત્પન્ન થાય છે તો શું પૃથ્વીકાયિકોમાં, અપ્પકાયિકોમાં, તેજઃકાયિકોમાં, વાયુકાયિકોમાં અગર વનસ્પતિકાયિકોમાં ઉત્પન્ન થાય છે ?

શ્રી ભગવાન્—ગૌતમ ! અસુરકુમાર ઉદ્વર્તનાની પછી પૃથ્વીકાયિકોમાં તથા અપ્પકાયિક એકેન્દ્રિયોમાં ઉત્પન્ન થાય છે, કિન્તુ તેજસ્કાયિકો અને વાયુકાયિકોમાં ઉત્પન્ન નથી થતા, પરન્તુ વનસ્પતિકાયિકોમાં ઉત્પન્ન થાય છે.

શ્રી ગૌતમ સ્વામી—ભગવન્ ! પૃથ્વીકાયિકોમાં ઉત્પન્ન થાય છે તો સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિકોમાં ઉત્પન્ન થાય છે. અથવા વાદર પૃથ્વીકાયિકોમાં ઉત્પન્ન થાય છે ?

વાયુકાયિકેષુ અસુરકુમારા ઉદ્વૃત્યાનન્તરં ઉપપદ્યન્તે, પરન્તુ—‘વળસ્તડકાઇએમુ ઉવવજ્જંતિ’ વનસ્પતિકાયિકેષુ—ઉપપદ્યન્તે, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ, ‘જહ પુઠ્ઠવિકાઇએમુ ઉવવજ્જંતિ’ યદા પૃથિવીકાયિકેષુ અસુરકુમારા ઉપપદ્યન્તે તદા ‘કિં સુહુમપુઠ્ઠવિકાઇએમુ, ઘાયરપુઠ્ઠવિકાઇએમુ ઉવવજ્જંતિ’ કિં સૂક્ષ્મપૃથિવીકાયિકેષુ કિં વા વાદર-પૃથિવીકાયિકેષુ ઉપપદ્યન્તે, ભગવાન્ આહ—‘ગોયમા ! હે ગૌતમ ! ‘વાયરપુઠ્ઠવિકાઇ-એમુ ઉવવજ્જંતિ’ વાદરપૃથિવીકાયિકેષુ અસુરકુમારા ઉદ્વર્તનાનન્તરમ્ ઉપપદ્યન્તે, ‘નો સુહુમપુઠ્ઠવિકાઇએમુ ઉવવજ્જંતિ’ નો સૂક્ષ્મપૃથિવીકાયિકેષુ અસુરકુમારા ઉપપદ્યન્તે ? ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—‘જહ વાયરપુઠ્ઠવિકાઇએમુ ઉવવજ્જંતિ’ યદા વાદરપૃથિવીકાયિકેષુ અસુરકુમારા ઉપપદ્યન્તે, તદા ‘કિં પજ્જત્તગવાયરપુઠ્ઠવીકાયિકેસુ ઉવવજ્જંતિ, અપ-જ્જત્તગવાયરપુઠ્ઠવીકાઇએમુ ઉવવજ્જંતિ’ કિં પર્યાપ્તકવાદરપૃથિવીકાયિકેષુ અસુર-કુમારા ઉપપદ્યન્તે ? કિં વા અપર્યાપ્તકવાદરપૃથિવીકાયિકેષુ ઉપપદ્યન્તે ? ભગ-વાન્ આહ—ગોયમા ! હે ગૌતમ ! ‘પજ્જત્તએમુ ઉવવજ્જંતિ નો અપજ્જત્તએમુ ઉવવ-

ભગવાન્—હે ગૌતમ ! અસુરકુમાર ઉદ્વર્તના કે અનન્તર વાદર પૃથ્વીકાયિકોં મેં ઉત્પન્ન હોતે હેં, સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિકોં મેં ઉત્પન્ન નહીં હોતે

ગૌતમ—હે ભગવન્ ! યદિ વાદરપૃથ્વીકાયિકોં મેં ઉત્પન્ન હોતે હેં તો કયા પર્યાપ્ત વાદર પૃથ્વીકાયિકોં મેં ઉત્પન્ન હોતે હેં અથવા અપર્યાપ્ત વાદર પૃથ્વીકાયિકોં મેં ઉત્પન્ન હોતે હેં ?

ભગવાન્—હે ગૌતમ ! પર્યાપ્ત વાદર પૃથ્વીકાયિકોં મેં ઉત્પન્ન હોતે હેં, અપર્યાપ્ત વાદર પૃથ્વીકાયિકોં મેં નહીં ઉત્પન્ન હોતે ।

હસી પ્રકાર અપ્કાયિકોં ઓર વનસ્પતિકાયિકોં કે વિષય મેં મી કહના યાહિયે । તેજસ્કાયિક ઓર વાયુ કાયિક એકેન્દ્રિયોં મેં અસુર-કુમારોં કી ઉત્પત્તિ નહીં હોતી, અતએવ યના યહાં ઉલ્લેખ નહીં

શ્રી ભગવાન્—ગૌતમ ! અસુરકુમાર ઉદ્વર્તનાની પછી બાદર પૃથ્વી-કાયિકોમાં ઉત્પન્ન થાય છે. સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિકોમાં ઉત્પન્ન નથી થતા.

શ્રી ગૌતમ સ્વામી—ભગવન્ યદિ બાદર પૃથ્વીકાયિકોમાં ઉત્પન્ન થાય છે. તો શું પર્યાપ્ત બાદર પૃથ્વીકાયિકોમાં ઉત્પન્ન થાય છે. અથવા અપર્યાપ્ત બાદર પૃથ્વીકાયિકોમાં ઉત્પન્ન થાય છે ?

શ્રી ભગવાન્—ગૌતમ ! પર્યાપ્ત બાદર પૃથ્વીકાયિકોમાં ઉત્પન્ન થાય છે, અપર્યાપ્ત બાદર પૃથ્વીકાયિકોમાં ઉત્પન્ન નથી થતા.

એ પ્રકારે અપ્કાયિકો અને વનસ્પતિકાયિકોના વિષયમાં પણ કહેવું જોઈએ. તેજસ્કાયિક અને વાયુકાયિક એકેન્દ્રિયોમાં અસુરકુમારોની ઉત્પત્તિ નથી થતી, તેથીજ તેમનો ઉલ્લેખ આંહી કરેલો નથી.

જ્જંતિ' પર્યાપ્તકેષુ વાદરપૃથિવીકાયિકેષુ અમુરકુમારા ઉપપદ્યન્તે, નો અપર્યાપ્તકેષુ વાદરપૃથિવીકાયિકેષુ અમુરકુમારા ઉપપદ્યન્તે, 'एवं आउवणस्सइसु वि भाणियव्वं' एवम्-उपर्युक्तपृथिवीकायिकेष्विव अष्कायिकेषु वनस्पतिकायिकेषु अपि भणित-
व्यम्-असुरकुमाराणामुद्वर्तनानन्तरमुपपातवक्तव्यता वक्तव्या, तेजःकायिकेषु वायुकायिकेषु चासुरकुमाराणामुपपातप्रतिषेधात् तयोस्तन्मोक्तम्, 'पंचिदियतिरि-
क्खजोणियमणूसेसु य जहा नेरइयाणं उव्वट्ठणा संमुच्छिमवज्जा तद्वा भाणियव्वा' पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकमनुष्येषु च यथा नैरयिकाणामुद्वर्तना संमूर्च्छिमवर्जा
भणिता तथा असुरकुमाराणामपि भणितव्या, तथा च यथा नैरयिका उद्वर्तना-
नन्तरम् संमूर्च्छिमवर्जेषु पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकमनुष्येषु उपपद्यन्ते, तथैव असुर-
कुमारा अपि उद्वर्तनानन्तरं संमूर्च्छिमवर्जेष्वेव पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकमनुष्येषु उप-
पद्यन्ते ? इति भावः । 'एवं जाव थणियकुमारा' एवम्-असुरकुमारोक्तरीत्या यावत्-
नागकुमाराः, सुवर्णकुमाराः, अग्निकुमाराः, विद्युत्कुमाराः, उदधिकुमाराः, द्वीपकु-
माराः दिक्कुमाराः, स्तनितकुमारा अपि वक्तव्याः, गौतमः पृच्छति-पुढविकाइया
णं भंते ! अणंतरं उव्वट्ठित्ता कहिं गच्छन्ति कहिं उववज्जंति ?' हे भदन्त ! पृथिवी-
कायिकाः खलु अनन्तरमुद्वृत्य उद्वर्तनानन्तरं कुत्र गच्छन्ति कुत्र-उपपद्यन्ते ?

કિયા ગયા છે । પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોં ઔર મનુષ્યોં મેં જૈસી નારકોં કી સંમૂર્છિમોં કો છોડકર ઉદ્વર્તના કહી છે વૈસી હી અસુરકુમારોં કી ઔ કહલેની યાહિય । તાત્પર્ય યહ હુઆ કિ જૈસે નારક ઉદ્વર્તના કે અનન્તર સંમૂર્છિમોં કો છોડ કર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોં ઔર મનુષ્યોં મેં ઉત્પન્ન હોતે હૈં ઁસી પ્રકાર અસુરકુમાર ઔ ઉદ્વર્તના કે અનન્તર સંમૂર્છિમ પંચેન્દ્રિયોં કો છોડ કર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોં ઔર મનુષ્યોં મેં ઉત્પન્ન હોતે હૈં । જૈસી અસુરકુમારોં કી ઉદ્વર્તના કહી છે, વૈસી હી નાગકુમાર સુવર્ણકુમાર અગ્નિકુમાર વિદ્યુત્કુમાર ઉદધિકુમાર, દ્વીપ-
કુમાર, દિક્કુમાર, પવનકુમાર ઔર સ્તનિતકુમાર દેવોં કી ઉદ્વર્તના ઔ સમજલેની યાહિય ।

પંચેન્દ્રિય તિર્યંચો અને મનુષ્યોમાં જેવી નારકોની સંમૂર્છિમો શિવાય ઉદ્વર્તના કહી છે, તેવીજ અસુરકુમારોની પણ કહેવી જોઈએ. તાત્પર્ય એ થયું કે નારક ઉદ્વર્તના પછી સંમૂર્છિમોને છોડીને પંચેન્દ્રિય તિર્યંચો અને મનુષ્યોમાં ઉત્પન્ન થાય છે.

જેવી અસુરકુમારોની ઉદ્વર્તના કહી છે, તેવીજ નાગકુમાર, અગ્નિકુમાર, વિદ્યુત્કુમાર, ઉદધિકુમાર, દ્વીપકુમાર, દિક્કુમાર, પવનકુમાર, અને સ્તનિત-
કુમાર દેવોની ઉદ્વર્તના પણ સમજ લેવી જોઈએ,

‘કિં નેરઇણસુ જાવ દેવેસુ ? ‘કિં નૈરયિકેપુ અનન્તરમુદ્વૃત્યોપપદ્યન્તે ? યાવત્—કિં વા તિર્યગ્યોનિકેષુ, કિં વા મનુષ્યેષુ કિં વા દેવેષુ પૃથિવીકાયિકા ઉદ્વર્તનાનન્તર-મુપપદ્યન્તે ! ભગવાન્ આહ—‘ગૌતમ !’ હે ગૌતમ ! ‘નો નેરઇણસુ’ નો નૈરયિકેપુ પૃથિવીકાયિકા ઉદ્વર્તનાનન્તરમુપપદ્યન્તે, અપિ તુ ‘તિરિક્ષજોણિયમણૂસેસુ ઉવવજ્જંતિ’ તિર્યગ્યોનિકમનુષ્યેષુ પૃથિવીકાયિકા અનન્તર મુદ્વૃત્યોપપદ્યન્તે, ‘નો દેવેસુ ઉવવજ્જંતિ’ નો દેવેસુ પૃથિવીકાયિકા ઉદ્વર્તનાનન્તર મુપપદ્યન્તે, ‘એવં—જહા એતેસિં ચેવ ઉવવાઓ તહા ઉવ્વટ્ટણાવિ દેવવજ્જા માણિયવ્વા’ એવમ્ પૂર્વોક્ત-રીત્યા યથા—એતેષાશ્ચૈવ—પૃથિવીકાયિકાનામુપપાતો મણિતસ્તથૈવ ઉદ્વર્તનાઽપિ દેવવર્જા મણિતવ્યા તત્ર—દેવવર્જા ઇત્યુપલક્ષણં નૈરયિકવર્જાનામ્, નૈરયિકેષ્વપિ પૃથિવીકાયિકાનામુદ્વર્તનાયા પ્રતિષિદ્ધત્વાત્, ‘એવં આઉવણસ્સઇ વેઇંદિય તેઇંદિય ચઉરિંદિયાવિ’ એવમ્—પૃથિવીકાયિકવદેવ અપ્કાયિકા વનસ્પતિકાયિકા દ્વીન્દ્રિય-ત્રીન્દ્રિયચતુરિન્દ્રિયા અપિ વક્તવ્યાઃ, એવમ્—પૃથિવીકાયિકોક્તરીત્યૈવ તેજઃકાયિકા વાયુકાયિકા અપિ વક્તવ્યાઃ, કિન્તુ ‘નવરં મણુસ્સવજ્જેસુ ઉવવજ્જંતિ’ નવરમ્

ગૌતમ હે ભનવન્ ! પૃથ્વીકાયિક જીવ અનન્તર ઉદ્વર્તના કરકે ક્યાં જાતે હૈં ? ક્યાં ઉત્પન્ન હોતે હૈં ? અર્થાત્ ક્યા નારકોં મેં ઉત્પન્ન હોતે ક્યા તિર્યચોં મેં ઉત્પન્ન હોતે હૈં ? ક્યા મનુષ્યોં મેં ઉત્પન્ન હોતે હૈં ? ક્યા દેવોં મેં ઉત્પન્ન હોતે હૈં ।

ભગવાન્—હે ગૌતમ ! પૃથ્વીકાયિક ઉદ્વર્તના કે અનન્તર નારકોં મેં ઉત્પન્ન નહીં હોતે, તિર્યચોં ઓર મનુષ્યોં મેં ઉત્પન્ન હોતે હૈં દેવોં મેં ઉત્પન્ન નહીં હોતે । હસ પ્રકાર પૃથ્વીકાયિકોં કા જૈસા ઉપપાત કહા હૈ વૈસી હી ડનકી ઉદ્વર્તના ભી કહનીં ચાહિયે, દેવોં મેં ઉત્પન્ન હોને કા નિષેધ યહાં કહના ચાહિયે । પૃથ્વીકાયિકોં કી ઉદ્વર્તના દેવોં કોં છોડ કર જો કહી વહ કથન ઉપલક્ષણ હૈ, ક્યોંકિ નારકોં મેં ભી પૃથ્વીકાયિકોં કી ઉદ્વર્તના કા નિષેધ કિયા ગયા હૈ ।

શ્રી ગૌતમ સ્વામીઃ—ભગવન્ પૃથ્વીકાયિક છવ અનન્તર ઉદ્વર્તના કરી ને ક્યાં જાય છે ? ક્યાં ઉત્પન્ન થાય છે ? અર્થાત્ શું નારકોમાં ઉત્પન્ન થાય છે ? શું તિર્યચોમાં ઉત્પન્ન થાય છે ? શું મનુષ્યોમાં ઉત્પન્ન થાય છે ? શું દેવોમાં ઉત્પન્ન થાય છે ?

શ્રી ભગવાન્—ગૌતમ ! પૃથ્વીકાયિક ઉદ્વર્તનાની પછી નારકોમાં હસ નથી થતા, તિર્યચોમાં ઉત્પન્ન થાય છે અને મનુષ્યોમાં ઉત્પન્ન થાય છે, દેવોમાં ઉત્પન્ન નથી થતા. એ પ્રકારે પૃથ્વીકાયિકોના દેવો ઉપપાત કહ્યો છે, તેવીજ તેમની ઉદ્વર્તના પણ કહેવી જોઈએ, દેવોમાં ઉત્પન્ન થવાનો નિષેધ કરવો જોઈએ. પૃથ્વીકાયિકોની ઉદ્વર્તના દેવો શિવાય બે કરી છે. તે કથન ઉપલક્ષણ છે. કેમકે નારકોમાં પણ પૃથ્વીકાયિકોની ઉદ્વર્તનાનો નિષેધ કર્યો છે,

પૃથિવીકાયિકાપેક્ષયા વિશેષસ્તુ મનુષ્યવર્જેષુ તેજઃકાયિકાઃ, વાયુકાયિકાશ્ચ ઉદ્વર્તનનંતરમુપપદ્યન્તે, તથા આસુરકુમારાદિ ભવનપતીનાં સ્વભવાદુદ્વૃત્તાનાં વાદરપર્યાપ્ત પૃથિવીકાયિક અપ્કાયિકવનસ્પતિકાયિક, ગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિક સંખ્યે-યવર્ષાયુષ્ક તિર્યગ્યોનિકપચ્ચેન્દ્રિયમનુષ્યેષુ ઉત્પાદો ભવતિ, પૃથિવીકાયિકાપ્કા-યિકવનસ્પતિકાયિક દ્વિ ત્રિ ચતુરિન્દ્રિયાણાં તિર્યગ્યોનિકેષુ મનુષ્યેષુ ચ સ્વભવા દુદ્વૃત્તાના મુત્પાદો ભવતિ, તેજઃકાયિકાનાં વાયુકાયિકાનાશ્ચ સ્વભવાદુદ્વૃત્તાનાં તિર્યગ્યોનિકેષ્વેવોત્પાદો વોદ્યઃ ॥૨૩॥

તિર્યગ્યોનિકાદ્યુદ્વર્તનાવક્તવ્યતા

મૂલ્મ-પંચિન્દિયતિરિક્ષલજોણિયાણં અંતે ! અણંતરં ઉઠ્વ-
ટ્ટિતા કહિં ગચ્છંતિ ? કહિં ઉદ્વવજ્જંતિ ? ગોયમા !

અપ્કાયિકોં દ્વીન્દ્રિયો, ત્રીન્દ્રિયોંં ઓર ચતુરિન્દ્રિયોંંં કા કથન પૃથ્વીકાયિકોંંં કો સમાન હી સમજના ચાહિયે । તેજસ્કાયિકોંં ઓર વાયુકાયિકોંં કી વક્તવ્યતા ઓ પૃથ્વીકાયિકોંં કો સમાન હૈ, મગર વિશેષતા યહ હૈ કિ તેજસ્કાયિક ઓર વાયુકાયિક જીવ ઉદ્વર્તના કો અનન્તર મનુષ્યોંંં મેં ઉત્પન્ન નહીં હોતે ।

હસ પ્રકાર અસુરકુમાર આદિ ભવનપતિયોંં કા અપને ભવ સે ઉદ્વર્તન હોને પર વાદર પર્યાપ્ત પૃથ્વીકાયિકોંંં મેં, અપ્કાયિકોંંં મેં, વનસ્પતિકાયિકોંંં મેં, ગર્ભજનિત સંખ્યાત વર્ષ કી આયુ વાલે પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોંંં તથા મનુષ્યોંંં મેં ઉત્પાદ હોતા હૈ । પૃથ્વીકાયિક, અપ્કાયિક વનસ્પતિકાયિક, દ્વીન્દ્રિય, ત્રીન્દ્રિય ઓર ચતુરિન્દ્રિયોંંં કા તિર્યંચોંંં ઓર મનુષ્યોંંં મેં ઉત્પાદ હોતા હૈ કિન્તુ તેજઃકાયિકોંં ઓર વાયુકાયિકોંં કા અપને ભવ સે ઉદ્વર્તન હોને પર તિર્યંચોંંં મેં હી ઉત્પાદ હોતા હૈ ॥૧૩॥

અપ્કાયિકો, વનસ્પતિકાયિકો, દ્વીન્દ્રિયો, ત્રીન્દ્રિયો, અને ચતુરિન્દ્રિયોનું કથન પૃથ્વીકાયિકોના સમાનજ અમળવું જોઈએ. તેજસ્કાયિકો અને વાયુકાયિકોની વક્તવ્યતા પણ પૃથ્વીકાયિકોના સમાન છે, પણ વિશેષતા એ છે કે તેજસ્કાયિક અને વાયુકાયિક એવ ઉદ્વર્તનની પછી મનુષ્યોમાં ઉત્પન્ન નથી થતા.

એ રીતે અસુરકુમાર આદિ ભવન પતિયોના પોતાના ભવથી ઉદ્વર્તના થતાં વાદર પર્યાપ્ત પૃથ્વીકાયિકોમાં અપ્કાયિકોમાં વનસ્પતિ કાયિકોમાં, ગર્ભ-જનિત સંખ્યાત વર્ષની આયુવાળા પંચેન્દ્રિય તિર્યંચો તથા મનુષ્યોમાં ઉત્પાદ થાય છે. પૃથ્વીકાયિક, અપ્કાયિક, વનસ્પતિકાયિક, દ્વીન્દ્રિય ત્રીન્દ્રિય અને ચતુરિન્દ્રિયો નો તિર્યંચો અને મનુષ્યોમાં ઉત્પાદ થાય છે પણ તેજ.કાયિકો અને વાયુકાયિકોનો પોતાના ભવથી ઉદ્વર્તન થતા તિર્યંચોમાંજ ઉત્પાદ થાય છે. ॥ ૧૩ ॥

नेरइएसु जाव देवेसु उववज्जंति, जइ नेरइएसु उवव-
ज्जंति, किं रयणप्पभापुढवि नेरइएसु उववज्जंति, जाव
अहे सत्तमा पुढवि नेरइएसु उववज्जंति? गोयमा ! रयणप्प-
भापुढवि नेरइएसु उववज्जंति, जाव अहे सत्तमा पुढवि नेरइ-
एसु उववज्जंति, जइ तिरिक्खजोगिएसु उववज्जंति, किं एगिं-
दिएसु जाव पंचिंदिएसु उववज्जंति ? गोयमा ! एगिंदिएसु
जाव पंचिंदिएसु उववज्जंति, एवं जहा एतेसिं चेव उववाओ
उव्वट्टणा वि तहेय भाणियव्वा, नवरं असंखेज्जवासाउएसु वि
एते उववज्जंति, जइ मणुस्सेसु उववज्जंति, किं संमुच्छिम-
मणुस्सेसु उववज्जंति ? गढभवक्कंतियमणुस्सेसु उववज्जंति ?
गोयमा ! दोसु वि, एवं जहा उववाओ तहेव उव्वट्टणा वि
भाणियव्वा, नवरं अकम्मभूमगगढभवक्कंतिय मणुस्सेसु अंतर-
दीवगगढभवक्कंतिय मणुस्सेसु असंखेज्जवासाउएसु वि एते
उववज्जंति त्ति भाणियव्वं जइ देवेसु उववज्जंति, किं भवणवईसु
उववज्जंति ? जाव किं वेमाणिएसु उववज्जंति ? गोयमा !
सव्वेसु चेव उववज्जंति जइ भवणवईसु किं असुरकुमारेसु
उववज्जंति, जाव थणियकुमारेसु उववज्जंति ? गोयमा ! सव्वेसु
चेव उववज्जंति, एवं वाणमंतरजोइसियवेमाणिएसु निरंतरं उव-
वज्जंति जाव सहस्सारो कप्पोत्ति, मणुस्साणं भंते ! अणंतरं
उव्वट्टिता कहिं गच्छंति, कहिं उववज्जंति ? किं नेरइएसु उवव-
ज्जंति ? जाव देवेसु उववज्जंति ? गोयमा नेरइएसु वि उवव-
ज्जंति, जाव देवेसु वि उववज्जंति, एवं निरंतरं सव्वेसु ठाणेसु
पुच्छा, गोयमा ! सव्वेसु ठाणेसु उववज्जंति, न किंचि वि पडि-
सेहो कायव्वो, जाव सव्वट्टसिद्धदेवेसु वि उववज्जंति, अत्थेग-
इया सिज्जेति बुज्जेति, मुव्वंति, परिनिव्वायंति, सव्वदुक्खाणं

अंतं कर्ंति, वाणमंतरजोइसियवेमाणिय सोहम्मीसाणा य जहा असुरकुमारा, नवरं जोइसियाण य वेमाणियाण य च्वयंतीति अभिलावो कायवो, सणकुमारदेवाणं पुच्छा ? गोयमा ! जहा असुरकुमारा, नवरं एगिंदिएसु ण उववज्जंति, एवं जाव सहस्सारयदेवा, आणय जाव अणुत्तरोववाइया देवा एवं चेव नो तिरिक्खजोगिएसु उववज्जंति मणुस्सेसु पज्जत्त संखेज्जवासाउय-कम्मभूमगगवभवकंतियमणूसेसु उववज्जंति, दारं । सू० १४॥

छाया-पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकाः खलु भदन्त ! अनन्तरम् उद्बृत्त्य-कुत्र गच्छन्ति, कुत्र उपपद्यन्ते ? गौतम ! नैरयिकेषु यावत् देवेषु उपपद्यन्ते, यदा नैरयिकेषु उपपद्यन्ते, किं रत्नप्रभापृथिवीनैरयिकेषु उपपद्यन्ते ? यावत् अधःसप्तमपृथिवीनैरयिकेषु उपपद्यन्ते, गौतम ! रत्नप्रभापृथिवीनैरयिकेषु उपपद्यन्ते, यावत् अधःसप्तम-

तिर्यग्योनिक आदि की वक्तव्यता

शब्दार्थ-(पंचिंदिय तिरिक्खजोगिया णं भंते ? अणंतरं उव्वट्ठित्ता कहिं गच्छंति ?) भगवन् ! पंचेन्द्रिय तिर्य च साक्षात् उद्बृत्तन करके कहां जाते हैं ? (कहिं उववज्जंति ?) कहां उत्पन्न होते हैं (गोयमा ! नेरइएसु जाव देवेषु उववज्जंति) गौतम ! नारको में यावत् देवो में उत्पन्न होते हैं ?

(जइ नेरइएसु उववज्जंति) यदि नारको में उत्पन्न होते हैं (किं रयणप्पभापुढविनेरएसु उववज्जंति ?) क्या रत्नप्रभापृथ्वी के नारको में उत्पन्न होते हैं ? (जाव अहेसत्तमापुढविनेरइएसु उववज्जंति ?) यावत् अधःसप्तमी पृथ्वी के नारको में उत्पन्न होते हैं ? (गोयमा ! हे गौतम ! (रयणप्पभापुढविनेरइएसु उववज्जंति) रत्नप्रभा पृथ्वी

तिर्यग्योनिक आदिनी वक्तव्यता

शब्दार्थ।-(पंचिंदियतिरिक्खजोगियाणं भंते ! अणंतरं उव्वट्ठित्ता कहिं गच्छंति ?) (लगवन् ! पंचेन्द्रिय तिर्य च साक्षात् उद्बृत्तन करके कहां जाते हैं ?) (कहिं उववज्जंति ?) क्या उत्पन्न थाय छे ?

(गोयमा ! नेरइएसु जाव देवेषु उववज्जंति) गौतम ! नारकोमां यावत् देवो-मा उत्पन्न थाय छे ।

(जइ नेरइएसु उववज्जंति) जे नारकोमां उत्पन्न थाय छे, (किं रयणप्पभा पुढवि नेरइएसु उववज्जंति ?) शुं रत्नप्रभा पृथ्वीना नारकोमां उत्पन्न थाय छे ? (जाव अहेसत्तमा पुढवि नेरइएसु उववज्जंति ?) यावत् अधः सातमी पृथ्वीना नारकोमा उत्पन्न थाय छे ? (गोयमा !) हे गौतम ! (रयणप्पभापुढवि-

પૃથ્વીનાનૈરયિકેષુ ઉપપદ્યન્તે યદા તિર્યગ્યોનિકેષુ ઉપપદ્યન્તે, કિમ્ એકેન્દ્રિયેષુ યાવત્ પચ્ચેન્દ્રિયેષુ ઉપપદ્યન્તે ? ગૌતમ ! એકેન્દ્રિયેષુ યાવત્ પચ્ચેન્દ્રિયેષુ ઉપપદ્યન્તે, એવં યથા એતેપાશ્ચૈવ ઉપપાતઃ, ઉદ્વર્તનાઽપિ તથૈવ મણિતવ્યા, નવરમ્-અસંખ્યેયવર્ષા-યુક્તેષ્વપિ એતે ઉપપદ્યન્તે, યદા મનુષ્યેષુ ઉપપદ્યન્તે, કિં સંમુચ્છિમમનુષ્યેષુ ઉપ-પદ્યન્તે, ગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિકમનુષ્યેષુ ઉપપદ્યન્તે ? ગૌતમ ! દ્વયેષ્વપિ, એવં યથા ઉપ-પાતસ્તથૈવ ઉદ્વર્તનાપિ મણિતવ્યા, નવરમ્-અકર્મધૂમિગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિક મનુષ્યેષુ

કે નારકોં મેં ઉત્પન્ન હોતે હૈં (જાવ) યાવત્ (અહે સત્તમા પુઢવિ નેરહ્મણ્સુ ઉવવજ્જંતિ) યાવત્ સાતવીં પૃથ્વી કે નારકોં મેં ઉત્પન્ન હોતે હૈં

(જહ્ તિરિક્ખજોણિણ્સુ ઉવવજ્જંતિ) યદિ તિર્યંચોં મેં ઉત્પન્ન હોતે હૈં (કિં ઇગિંદિણ્સુ જાવ પંચિંદિણ્સુ ઉવવજ્જંતિ ?) કયા એકેન્દ્રિયોં મેં યાવત્ પંચેન્દ્રિયોં મેં ઉત્પન્ન હોતે હૈં ? (ગોચમા ! ઇગિંદિણ્સુ જાવ પંચિં-દિણ્સુ ઉવવજ્જંતિ) ગૌતમ ! એકેન્દ્રિયોં મેં યાવત્ પંચેન્દ્રિયોં મેં ઉત્પન્ન હોતે હૈં (એવં જહા એતેસિં ચેવ ઉવવાઓ ઉવ્વટ્ટણા વિ તહેવ માણિયવ્વા) યોં જૈસા ઇનકા ઉપપાત કહા હૈ, વૈસી ઉદ્વર્તના ઓ કહની ચાહિણ (નવરં) વિશેષતા યહ કિ (અસંખેજ્જવાસાઽણ્સુ વિ એતે ઉવવજ્જંતિ) અસંખ્યાત વર્ષ કી આયુ વાલોં મેં ઓ ઉત્પન્ન હોતે હૈં

(જહ્ મણુસ્સેસુ ઉવવજ્જંતિ) યદિ મનુષ્યોં મેં ઉત્પન્ન હોતે હૈં (કિં સંમુચ્છિમમણુસ્સેસુ ઉવવજ્જંતિ ?) કયા સંમૂર્છિમ મનુષ્યોં મેં ઉત્પન્ન હોતે ? (ગમ્મવક્કંતિયમણુસ્સેસુ ઉવવજ્જંતિ ?) ગર્ભજ મનુષ્યોં મેં

નેરહ્મણ્સુ ઉવવજ્જંતિ) સ્તનપ્રભા પૃથ્વીના નારકોમાં ઉત્પન્ન થાય છે. (જાવ) યાવત્ (અહે સત્તમા પુઢવિ નેરહ્મણ્સુ ઉવવજ્જંતિ) યાવત્ સાતમી પૃથ્વીના નારકોમાં ઉત્પન્ન થાય છે.

(જહ્ તિરિક્ખજોણિણ્સુ ઉવવજ્જંતિ) યદિ તિર્યંચોથી ઉત્પન્ન થાય છે. (કિં ઇગિંદિણ્સુ જાવ પંચિંદિણ્સુ ઉવવજ્જંતિ ?) શું એકેન્દ્રિયોમાં યાવત્ પંચેન્દ્રિયોમાં ઉત્પન્ન થાય છે ? (ગોચમા ! ઇગિંદિણ્સુ જાવ પંચિંદિણ્સુ ઉવવજ્જંતિ) ગૌતમ ! એકેન્દ્રિયોમાં યાવત્ પંચેન્દ્રિયોમાં ઉત્પન્ન થાય છે. (એવં જહા એતેસિં ચેવ ઉવવાઓ ઉવ્વટ્ટણા વિ તહેવ માણિયવ્વા) આમ જોયો તેમનો ઉપપાત કહ્યો છે, તેવીજ ઉદ્વર્તના પણ કહેવી જોઈએ. (નવરં) વિશેષતા એ છે કે (અસં-ખેજ્જવાસાઽણ્સુ વિ એતે ઉવવજ્જંતિ) અસંખ્યાત વર્ષની આયુવાળાઓમાં પણ તેઓ ઉત્પન્ન થાય છે.

(જહ્ મણુસ્સેસુ ઉવવજ્જંતિ) (જો મનુષ્યોમાં ઉત્પન્ન થાય છે. (કિં સંમુચ્છિમ મણુસ્સેસુ ઉવવજ્જંતિ ?) શું સમૂર્છિમ મનુષ્યોમાં ઉત્પન્ન થાય છે ? (ગમ્મ-વક્કંતિય મણુસ્સેસુ ઉવવજ્જંતિ ?) ગર્ભજ મનુષ્યોમાં ઉત્પન્ન થાય છે ? (ગોચમા !

અન્નચ્છેદીપજમનુષ્યેષુ પ્રમલ્લેચયદર્શનમુક્તેષ્વપિ પતે ઉપપચન્તે ! ઇતિ ભણિતવ્યમ્, યદા દેવેષુ ઉપપચન્તે કિં ભવનપતિત્વ ઉપપચન્તે, યાવન્-કિં વૈમાનિકેષુ ઉપપચન્તે? ગૌતમ ! સર્વેષુ ચૈવ ઉપપચન્તે, યદા ભવનપતિષુ કિમ્ અમુરકુમારેષુ ઉપપચન્તે, યાવન્ સ્તનિતકુમારેષુ ઉપપચન્તે? ગૌતમ ! સર્વેષુ ચૈવ ઉપપચન્તે, एवं वानव्यन्तर उत्पन्न होते हैं ? (गोपमा ! दोस्तु वि) गौतम ! दोनो में ही (एवं जहा उवाचओ नहेव उववट्टणावि भाणियत्वा) इस प्रकार जैसा उपपात कदा वैसी उदवर्त्तना भी कहनी चाहिए (नवरं) विशेष (अकम्मभूम-गममववक्कंतिगमणुस्सेत्तु) अकर्मभूमिज गर्भज मनुष्यों में अन्नरदी-यगममववक्कंतिगमणुस्सेत्तु असंखेज्जवामाउणसु वि पते उववज्जं-नित्ति अन्नचछेदोपज गर्भज मनुष्यों में तथा असंख्यात वर्ष की आयु वालों में भी ये उत्पन्न होते हैं ऐसा (भाणियत्वं) कहना चाहिए

(जट देवेषु उववज्जंति) यदि देवों में उत्पन्न होते हैं (किं भवण-वर्द्धेषु उववज्जंति) क्या भवणपतियों में उत्पन्न होते हैं? (जाव किं वैमाणिणसु उववज्जंति?) यावत् क्या वैमानिकों में उत्पन्न होते हैं? (गोपमा ! सर्वेषु चैव उववज्जंति) गौतम ! सभी में उत्पन्न होते हैं (जट भवणवर्द्धेषु किं अमुरकुमारेषु उववज्जंति जाव थणिय-कुमारेषु उववज्जंति?) यदि भवणपतियों में उत्पन्न होते, हैं तो क्या अमुरकुमारों में उत्पन्न होते हैं यावत् स्तनितकुमारों में उत्पन्न होते हैं (गोपमा ! सर्वेषु चैव उववज्जंति) गौतम ! सभी में उत्पन्न होते हैं (एवं वानव्यन्तरजोउमियवैमाणिणसु निरंतरं उववज्जंति) इसी

અનુષ્ટિતે ગૌતમ ! બન્નેમાં જ (જહા જહા ઉવાચો નહેવ ઉવટ્ટણા વિ ભાણિયત્વા) એ રીતે બંને ઉપપાત થયો છે. તેથી ઉદવર્તના પણ કહેવી જોઈએ. (નવરં) વિશેષ. (અકમ્મભૂમિગમમવવક્કંતિગમણુસ્સેત્તુ) અકર્મ ભૂમિજ ગર્ભજ મનુષ્યોમાં (અન્નચ્છેદોપજગમમવવક્કંતિગમણુસ્સેત્તુ અસંખેજ્જવમાડણસુ વિ પતે ઉવવજ્જંતિ વિ) અન્નચ્છેદોપજ ગર્ભજ મનુષ્યોમાં તથા અસંખ્યાત વર્ષની આયુષાળાઓમાં પણ બંને ઉત્પન્ન થાય છે. એમ (ભાણિયત્વં) કહેવું જોઈએ.

(જટ દેવેષુ ઉવવજ્જંતિ) જો દેવોમાં ઉત્પન્ન થાય છે. (કિં ભવણવર્દ્ધેષુ ઉવવજ્જંતિ) શું ભવનપતિઓમાં ઉત્પન્ન થાય છે? (જાવ કિં વૈમાણિણસુ ઉવવજ્જંતિ) યાવત્ શું વૈમાનિકોમાં ઉત્પન્ન થાય છે? (ગોપમા ! સર્વેષુ ચૈવ ઉવવજ્જંતિ) ગૌતમ ! બધામાં ઉત્પન્ન થાય છે. (જટ ભવણવર્દ્ધેષુ કિં અમુરકુમારેષુ ઉવવજ્જંતિ) જો ભવણવર્દ્ધેષુ કિં અમુરકુમારેષુ ઉવવજ્જંતિ ?) જો ભવનપતિઓમાં ઉત્પન્ન થાય છે તો જા અમુરકુમારોમાં ઉત્પન્ન થાય છે. યાવત્ સ્તનિતકુમારોમાં ઉત્પન્ન થાય છે ? ગૌતમ ! સર્વેષુ ચૈવ ઉવવજ્જંતિ) ગૌતમ ! બધામાં ઉત્પન્ન થાય

જ્યોતિષ્કવૈમાનિકેષુ નિરન્તરમ્ ઉપપદ્યન્તે યાવત્ સહસ્રારઃ કલ્પ ઇતિ, મનુષ્યાઃ સહ મદન્ત ! અનન્તરમ્ ઉદ્વૃત્ય કુત્ર-ગચ્છન્તિ કુત્ર ઉપપદ્યન્તે ? કિં નૈરયિકેષુ ઉપપદ્યન્તે યાવત્ દેવેષુ ઉપપદ્યન્તે ! ગૌતમ ! નૈરયિકેષ્વપિ ઉપપદ્યન્તે યાવત્ દેવેષ્વપિ ઉપપદ્યન્તે, એવં નિરન્તરં સર્વેષુ સ્થાનેષુ પ્રચ્છા, ગૌતમ ! સર્વેષુ સ્થાનેષુ ઉપપદ્યન્તે ન કિંચિદપિ-પ્રતિષેધઃ કર્તવ્યઃ, યાવત્ સર્વાર્થસિદ્ધિ દેવેષ્વપિ ઉપપ-

પ્રકાર વાનવ્યન્તર, જ્યોતિષ્ક, વૈમાનિકોં મેં સીધે ઉત્પન્ન હોતે હૈં (જાવ સહસ્રારો કલ્પોત્તિ) યાવત્ સહસ્રાર કલ્પ પર્યન્ત એસા હી સમજ્ઞ લેવેં

(મણુસા ણં મંતે ! અણંતરં ઉવ્વટ્ઠિત્તા કહિં ગચ્છંતિ ?) અગવન્ ! મનુષ્ય અનન્તર ઉદ્વર્તન કરકે કહાં જાતે હૈં ? (કહિં ઉવ્વજ્જંતિ ?) કહાં ઉત્પન્ન હોતે હૈં ? (કિં નેરહ્મણુ ઉવ્વજ્જંતિ) કયા નારકોં મેં ઉત્પન્ન હોતે હૈં ? (જાવ દેવેસુ ઉવ્વજ્જંતિ) યાવત્ દેવોં મેં ઉત્પન્ન હોતે હૈં ? (ગોયમા ! નેરહ્મણુ વિ ઉવ્વજ્જંતિ જાવ દેવેસુ વિ ઉવ્વજ્જંતિ) ગૌતમ ! નારકોં મેં મી ઉત્પન્ન હોતે હૈં યાવત્ દેવોં મેં મી ઉત્પન્ન હોતે હૈં (એવં) હસ પ્રકાર (નિરંતરં) લગાતાર (સવ્વેસુ ઠાણેસુ પુચ્છા) સમી સ્થાનોં મેં પ્રશ્ન સમજ્ઞના ચાહિએ (ગોયમા ! સવ્વેસુ ઠાણેસુ ઉવ્વજ્જંતિ) ગૌતમ ! સમી સ્થાનો મેં ઉત્પન્ન હોતે હૈં (ન કિંચિવિ પહિસેહો કાયવ્વો) કુછ મો નિષેધ નહીં કરના ચાહિએ (જાવ સવ્વટ્ઠસિદ્ધિદેવેસુ વિ ઉવ્વજ્જંતિ) યાવત્ સર્વાર્થસિદ્ધિ દેવોં મેં મી ઉત્પન્ન હોતે હૈં (અત્થે

છે. (એવં વાણમંતરજોહસિય વેમાણિણુ નિરંતરં ઉવ્વજ્જંતિ) એવા પ્રકારે વાન-વ્યંતર જ્યોતિષ્ક, વૈમાનિકોમા સીધાંજ ઉત્પન્ન થાય છે. (જાવ સહસ્રારો કલ્પોત્તિ) યાવત્ સહસ્રાર કલ્પ. પર્યંત એ પ્રમાણે સમજ્ઞપું.

(મણુત્સાણં ! અણંતરં ઉવ્વટ્ઠિત્તા કહિં ગચ્છંતિ ?) અગવન્ ! મનુષ્ય પછી ઉદ્વર્તન કરીને કયાં જાય છે ? (કહિં ઉવ્વજ્જંતિ) કયાં ઉત્પન્ન થાય છે ? (કિં નેરહ્મણુ ઉવ્વજ્જંતિ) શું નારકોમા ઉત્પન્ન થાય છે ? (જાવ દેવેસુ ઉવ્વજ્જંતિ) યાવત્ દેવોમા ઉત્પન્ન થાય છે ? (ગોયમા ! નેરહ્મણુ વિ ઉવ્વજ્જંતિ જાવ દેવેસુ વિ ઉવ્વજ્જંતિ) ગૌતમ ! નારકોમા પણ ઉત્પન્ન થાય છે, યાવત્ દેવોમા પણ ઉત્પન્ન થાય છે, (એવં) એ રીતે (નિરંતરં) અવિરત (સવ્વેસુ ઠાણેસુ પુચ્છા) બધા સ્થાનોમા પ્રશ્ન સમજ્ઞવો જોઈએ. (ગોયમા ! સવ્વેસુ ઠાણેસુ ઉવ્વજ્જંતિ) ગૌતમ ! બધાં સ્થાનોમા ઉત્પન્ન થાય છે. (ન કિંચિ વિ પહિસેહો કાયવ્વો) કાંઈપણ નિષેધ ન કરવો જોઈએ. (જાવ સવ્વટ્ઠસિદ્ધિદેવેસુ વિ ઉવ્વજ્જંતિ) યાવત્ સર્વાર્થ સિદ્ધિ દેવોમા પણ ઉત્પન્ન થાય છે. (અપ્પેગગયા) કોઈ કોઈ (સિદ્ધિં) સિદ્ધિ થાય છે. (બુદ્ધિં) કેવળ બોધ પ્રાપ્ત કરે છે. (મુચ્ચંતિ) મુક્ત

ચન્તે, અસ્ત્યેકે સિધ્યન્તિ બુધ્યન્તે મુચ્યન્તે, પરિનિર્વાન્તિ સર્વદુઃખાનામન્તં
કુર્વન્તિ, વાનવ્યન્તરજ્યોતિષ્કવૈમાનિકસૌધર્મેશાનાથ ચથા અસુરકુમારાઃ, નવરં
જ્યોતિષ્કાણાઞ્ચ દૈયાનિકાનાઞ્ચ ચ્યવન્તિ ઇતિ અભિલાપઃ કર્તવ્યઃ, સનત્કુમાર-
દેવાનાં પૃચ્છા ? ગૌતમ ! ચથા અસુરકુમારાઃ, નવરમ્-એકેન્દ્રિયેષુ ન ઉપપદ્યન્તે,
એવં યાવત્ સહસ્રારકદેવાઃ, આનત યાવત્ અનુત્તરૌપપાતિકા દેવા એવંચ્ચ, નવરં-નો
તિર્યગ્યોનિકેષુ ઉપપદ્યન્તે, મનુષ્યેષુ પર્યાપ્તક સંખ્યેયવર્ષાયુષ્કર્મભૂમિગર્ભવ્યુત્ક્રા-
ન્તિકમનુષ્યેષુ ઉપપદ્યન્તે, દ્વારમ્ ।

ગતિયા) કોઈ-કોઈ (સિજ્ઞંતિ) સિદ્ધ હોતે હૈં (બુજ્ઞંતિ) કેવલબોધ
પ્રાપ્ત કરતે હૈં મુચ્ચંતિ) મુક્ત હોતે હૈં (પરિનિર્વાચંતિ) પરિનિર્વાણ
પ્રાપ્ત કરતે હૈં (સબ્બદુક્ખાણં અંતં કરેતિ)સચ દુર્ખોં કા અન્ત કરતે હૈં

(વાણમંતર-જોઈસિય—વેમાણિય સોહમ્મીસાણા ચ જહા અસુર-
કુમારા) વાનવ્યન્તર, જ્યોતિષ્ક, સૌધર્મ, ઈશાન કે વૈમાનિક અસુર-
કુમારોં કે સમાન (નવરં) વિશેષ (જોઈસિયાણ ચ વેમાણિયાણ ચ)
જ્યોતિષ્કોં ઓર વૈમાનિકોં કે લિણ (ચયંતીતિ અભિલાવો કાયવ્વો)
ચ્યવન કરતે હૈં, એમા વોલના ચાહિણ

(સર્ણકુમારદેવાર્ણ પુચ્છા ?) સનત્કુમાર દેવોં સંવંધિ પ્રશ્ન ?
(ગોયમા ! જહા અસુરકુમારા) ગૌતમ ! અસુરકુમારોં કે સમાન (નવરં)
વિશેષ (એગિંદિણ્ણુ ન ઉવદજ્જંતિ) એકેન્દ્રિયોં મેં ઉત્પન્ન નહીં હોતે
(એવં જાવ સહસ્રારગદેવા) ઇસો પ્રકાર યાવત્ સહસ્રાર દેવ (આણય
થાય છે, (પરિનિર્વાચંતિ) પરિનિર્વાણ પ્રાપ્ત કરે છે. (સબ્બદુક્ખાણં અંતં કરેતિ)
સર્વ દુખોના અંત કરે છે.

(વાણમંતરજોઈસિય—વેમાણિય સોહમ્મીસાણા ચ જહા અસુરકુમારા) વાનવ્યન્તર,
જ્યોતિષ્ક, સૌધર્મ, ઈશાનના વૈમાનિક અસુરકુમારોના સમાન (નવરં) વિશેષ
(જોઈસિયાણ ચ વેમાણિયાણ ચ) જ્યોતિષ્કો અને વૈમાનિકોના માટે (ચયન્તીતિ
અભિલાવો કાયવ્વો) ચ્યવન કરે છે એમ કહેવું જોઈએ

(સર્ણકુમારદેવાર્ણ પુચ્છા ?) સનત્કુમારોના દેવો સંબંધી પ્રશ્ન । (ગોયમા !
જહા અસુરકુમારા) ગૌતમ ! અસુરકુમારોના સમાન (નવરં) વિશેષ (એગિંદિણ્ણુ
ન ઉવદજ્જંતિ) એકેન્દ્રિયોમા ઉત્પન્ન નથી થતા, (એવં જાવ સહસ્રાર દેવા)
એજ રીતે યાવત્ સહસ્રાર દેવ (આણય જાવ અણુત્તરોવવાદિયા દેવા) આનત
યાવત્ અનુત્તરૌપપાતિક દેવ (એવં ચેવ) એજ પ્રકારે (નવરં) વિશેષ (નો તિરિ-
ક્કલ્લ નોણિણ્ણુ ઉવદજ્જંતિ) તિર્યંચોમા જન્મતા નથી. (મણુસ્સેસુ પજ્જત્તસંલેજ્જ-

ટીકા અથ પંચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકાદીનાં ઉદ્વર્તનાવક્તવ્યતાં પ્રરૂપયિતુમાહ—
‘પંચિન્દ્રિયતિરિક્ષણજોણિયાણં મંતે ! અણંતરં—ઉવ્યદિત્તા કહિં ગચ્છંતિ, કહિં
ઉવવજ્જંતિ’ હે મદન્ત ! પંચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકાઃ સ્વલુ અનન્તરમ્ ઉદ્વૃત્ય—ઉદ્-
વર્તનાનન્તરમિત્યર્થઃ કુત્ર ગચ્છન્તિ ? કુત્રોપપદ્યન્તે ? મગવાન્ આહ—‘ગૌયમા !’ હે
ગૌતમ ! ‘નેરહ્ણસુ જાવ દેવેસુ ઉવવજ્જંતિ’ નૈરયિકેષુ યાવત્—તિર્યગ્યોનિકેષુ મનુ-
ષ્યેષુ દેવેષુ પંચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકા ઉદ્વર્તનાનન્તરમ્ ઉપપદ્યન્તે, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—
‘જહ્ નેરહ્ણસુ ઉવવજ્જંતિ’ યદા નૈરયિકેષુ પંચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકાઃ ઉપપદ્યન્તે
‘કિં રયણપ્પમાપુઠવિનેરહ્ણસુ—ઉવવજ્જંતિ’ કિં રત્નપ્રમાપૃથિવીનૈરયિકેષુ ઉપપદ્યન્તે ?
‘જાવ અહે સત્તમાપુઠવિનેરહ્ણસુ ઉવવજ્જંતિ ?’ યાવત્—કિં શર્કરાપ્રમા વાલુકાપ્રમા
પહ્લુપ્રમા ધૂમ્રપ્રમા તમાપ્રમાપૃથિવી—અથઃસપ્તપૃથિવી નૈરયિકેષુ ઉપપદ્યન્તે ? મગ-

જાવ અણુત્તરોંવવાહ્યા દેવા) આનત યાવત્ અનુત્તરૌપપાતિક દેવ (એવં
ચેવ) હસી પ્રકાર (નવરં) વિશેષ (નોતિરિક્ષણજોણિયસુ ઉવવજ્જંતિ)
તિર્યંચોં મેં ઉત્પન્ન નહીં હોતે (મણુસ્સેસુ પજ્જત્તસંખેજ્જવાસાઉય કમ્મ-
ભૂમગગઁભવકંતિયમણુસેસુ ઉવવજ્જંતિ) પર્યાપ્ત સંખ્યાત વર્ષ કી
આયુ વાલે કર્મભૂમિજ ગર્ભજ મનુષ્યોં મેં ઉત્પન્ન હોતે હૈં ઠાર સમાપ્ત ॥

ટીકાર્થ—અવ પંચેન્દ્રિય તિર્યંચ આદિકોં કી ઉદ્વર્તના કા પ્રરૂપણ
કિયા જાતા હૈ ।

ગૌતમ સ્વામી પ્રશ્ન કરતે હૈ—મગવન્ ! પંચેન્દ્રિય તિર્યંચ ઉદ્વર્તના
કરકે અનન્તર કહાં જાતે હૈ ? કહાં ઉત્પન્ન હોતે હૈ ?

મગવાન્—હે ગૌતમ ! નારકોં મેં યાવત્ દેવોં મેં ઉત્પન્ન હોતે હૈ,
અર્થાત્ નારકોં મેં, તિર્યંચોં મેં મનુષ્યોં મેં ઓર દેવોં મેં ઉત્પન્ન હોતે હૈ ।

ગૌતમ—મગવાન્ યદિ પંચેન્દ્રિય તિર્યંચ નારકોં મેં ઉત્પન્ન હોતે હૈ
તો કયા રત્નપ્રમા પૃથ્વી કે નારકોં મેં ઉત્પન્ન હોતે હૈ ? યા શર્કરા-

વાસાઉયકમ્મભૂમગગઁભવકંતિયમણુસેસુ ઉવવજ્જંતિ) પર્યાપ્ત સંખ્યાત વર્ષની આયુ-
વાળા કર્મભૂમિજ ગર્ભજ મનુષ્યોમા ઉત્પન્ન થાય છે, તિર્યગ્યોનિકદ્વાર સમાપ્ત થયું,

ટીકાર્થ—હવે પંચેન્દ્રિય તિર્યંચો આદિકોની ઉદ્વર્તનાની પ્રરૂપણા કરાયછે—

શ્રી ગૌતમ સ્વામી પ્રશ્ન કરે છે—ભગવન્ ! પંચેન્દ્રિય તિર્યંચ ઉદ્વર્તના
કરીને ત્યાર પછી ક્યાં જાય છે ? ક્યાં ઉત્પન્ન થાય છે !

શ્રી ભગવાન્—ગૌતમ ! નારકોમાં યાવત્ દેવોમાં ઉત્પન્ન થાય છે, અર્થાત્
નારકોમા તિર્યંચોમાં મનુષ્યોમાં અને દેવોમા ઉત્પન્ન થાય છે,

શ્રી ગૌતમ સ્વામી—ભગવન્ યદિ પંચેન્દ્રિય તિર્યંચ, નારકોમાં ઉત્પન્ન
થાય છે તો શું રત્નપ્રમા પૃથ્વીના નારકોમા ઉત્પન્ન થાય છે, અગર શર્કરા

વાન્ આહ—‘ગોયમા !’ હે ગૌતમ ! ‘રયણપ્રમા પુઠ્ઠવિ નૈરરુદ્ધમુ ઉવવજ્જંતિ’ પચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્ગ્યોનિકાઃ રત્નપ્રમા પૃથિવી નૈરયિકેષુ ઉપપદ્યન્તે, ‘જાવ અહે સત્તમા-પુઠ્ઠવિ નૈરરુદ્ધમુ ઉવવજ્જંતિ’ યાવત્ તર્કગ્રમા વાલુકાગ્રમાપદ્મગ્રમા ધૂમપ્રમા તમા પ્રમાઽધઃ—સપ્તમપૃથિવી નૈરયિકેષુ ઉપપદ્યન્તે, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—‘જડ દિરિક્કલ-જોણિયમુ ઉવવજ્જંતિ’ યદા પચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્ગ્યોનિકાસ્તિર્યગ્ગ્યોનિકેષુ ઉપપદ્યન્તે તદા ‘કિં ઇગિંદિયમુ જાવ પંચિંદિયમુ ઉવવજ્જંતિ’ કિમ્ એકેન્દ્રિયમુ યાવત્—કિં દ્વીન્દ્રિય ત્રીન્દ્રિય ચતુરિન્દ્રિય પચ્ચેન્દ્રિયેષુ ઉપપદ્યન્તે? ભગવાન્ આહ—‘ગોયમા !’ હે ગૌતમ ! ‘ઇગિંદિયમુ જાવ પંચિંદિયમુ ઉવવજ્જંતિ’ એકેન્દ્રિયેષુ યાવત્—દ્વીન્દ્રિય ત્રીન્દ્રિય ચતુરિન્દ્રિય પચ્ચેન્દ્રિયેષુ ઉપપદ્યન્તે, ‘એવં જદ્દા એતેસિં ચેવ ઉવવાઓ ઉવ્વદ્દુણાવિ તદ્દેવ આણિયવ્વા’ એવમ્—પૂર્વોક્તરીત્યા, યથા એતેપાશ્ચૈવ—પચ્ચેન્દ્રિય-તિર્યગ્ગ્યોનિકાનામુપપાતો ભણિતસ્તથૈવ ઉદ્વર્તનાઽપિ ભણિતવ્યા, કિન્તુ ‘ળવરં અસંખેજ્જવાવાઉમુ વિ એતે ઉવવજ્જંતિ’ નવરમ્—ઉપપાતાપેક્ષયા વિશેપસ્તુ—અસં-ખ્યેયવર્ષાણુષ્કેષ્વપિ, એતે પચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્ગ્યોનિકા ઉપપદ્યન્તે, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—

પ્રમા, વાલુકા પ્રમા, પદ્મપ્રમા, ધૂમપ્રમા, તમઃપ્રમા અથવા તમસ્તમઃ પ્રમા પૃથ્વી મેં ઉત્પન્ન હોતે હૈં ?

ભગવાન્ હે ગૌતમ ! પંચેન્દ્રિય તિર્યચ રત્નપ્રમા પૃથ્વી સે લેકર સાતવીં પૃથ્વી તક ઉત્પન્ન હોતે હૈં ।

ગૌતમ—હે ભગવન્ ! પંચેન્દ્રિય તિર્યચોં મેં ઉત્પન્ન હોતે હૈં તો કયા એકેન્દ્રિયોં મેં ઉત્પન્ન હોતે હૈં, દ્વીન્દ્રિયોં, મેં ત્રીન્દ્રિયોં મેં ચૌદ્વિન્દ્રિયોં મેં અથવા પંચેન્દ્રિયોં મેં ઉત્પન્ન હોતે હૈં ?

ભગવાન્—ગૌતમ ! એકેન્દ્રિયોં મેં યાવત્ પંચેન્દ્રિયોં અર્થાત્ સર્વ—મેં ઉત્પન્ન હોતે હૈં । ઇસ પ્રકાર જૈસા ઇનકા ઉપપાત કહા હૈ, વૈસો હી ઉદ્વર્તનાં ભી કહલેનીં ચાહિય । વિશેષતા યહ હૈ કિં ચે પંચેન્દ્રિય

પ્રમા, વાલુકાપ્રમા, પદ્મપ્રમા, ધૂમપ્રમા, તમઃપ્રમા, અથવા તમસ્તમઃ પ્રમા પૃથ્વીમાં ઉત્પન્ન થાય છે ?

શ્રી ભગવાન્—ગૌતમ ! પંચેન્દ્રિય તિર્યચ રત્નપ્રમા પૃથ્વીથી લઈને સાતમી પૃથ્વી સુધી ઉત્પન્ન થાય છે,

શ્રી ગૌતમસ્વામી—ભગવન્ ! પંચેન્દ્રિય તિર્યચ યદિ તિર્યચોમાં ઉત્પન્ન થાય છે તો શું એકેન્દ્રિયોમાં, દ્વીન્દ્રિયોમાં, ત્રીન્દ્રિયોમાં ચાર ઇન્દ્રિયોમાં અથવા પંચેન્દ્રિયોમાં ઉત્પન્ન થાય છે ?

શ્રી ભગવાન્—ગૌતમ ! એકેન્દ્રિયોમાં યાવત્ પંચેન્દ્રિયો અર્થાત્ ણધામાં ઉત્પન્ન થાય છે. એ રીતે જોયો તેમનો ઉપપાત કહ્યો છે, તેવીજ ઉદ્વર્તના પણ કહેવી જોઈએ. વિશેષતા એ છે કે, આ પંચેન્દ્રિય તિર્યચ અસંખ્યાત

‘જહ મણુસેસુ ઉવવજ્જંતિ’ યદા મનુષ્યેષુ પચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકા ઉપપચ્ચન્તે તદા - ‘કિં સંમૂર્ચ્છિમમણુસેસુ ઉવવજ્જંતિ’ કિં સંમૂર્ચ્છિમમનુષ્યેષુ ઉપપચ્ચન્તે, કિં વા ‘ગમ્ભવકંતિયમણુસેસુ ઉવવજ્જંતિ’ ગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિકમનુષ્યેષુ, ઉપપચ્ચન્તે ? મહાવાન આહ-‘ગૌતમ ! હે ગૌતમ ! ‘દોસુ વિ’ દ્વયેષ્વપિ-સંમૂર્ચ્છિમગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિકમનુષ્યેષુ પચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકા ઉપપચ્ચન્તે, ‘એવં જહા ઉવવાઓ તહેવ ઉવ્વટ્ઠણાવિ માણિયવ્વા’ એવમ્ પૂર્વોક્તરીત્યા, યથા પચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકાના-મુપપાતો મણિતસ્તથૈવ ઉદ્વર્તનાપિ મણિતવ્યા, કિન્તુ ‘નવરં અકમ્મભૂમગમગમ્ભવકંતિયમણુસેસુ અંતરદીવગમણુસેસુ અસંખેજ્જવાસાઉણ્ણુવિ એતે ઉવવજ્જંતિત્તિ માણિયવ્વા’ નવરમ્-ઉપપાતાપેક્ષયા વિશેષસ્તુ-અકર્મભૂમિજગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિક મનુષ્યેષુ અન્તરદ્વીપજમનુષ્યેષુ અસંખયેયવર્પાયુષ્કેષ્વપિ મનુષ્યેષુ એતે પચ્ચેન્દ્રિય-તિર્યગ્યોનિકા ઉપપચ્ચન્તે, ઇતિ મણિતવ્યમ્ ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-‘જહ દેવેસુ ઉવવજ્જંતિ’ યદા દેવેષુ ઉપપચ્ચન્તે તદા ‘કિં મવળંવર્ણેસુ ઉવવજ્જંતિ’ જાવ કિં વેમાણિ-

તિર્યચ અસંખ્યાત વર્ષ કી આયુ ચાલોં મેં બી ઉત્પન્ન હોતે હૈ ।

ગૌતમ-હે મહાવાન ! પંચેન્દ્રિય તિર્યચ યદિ મનુષ્યોં મેં ઉત્પન્ન હોતે હૈ, તો કયા સંમૂર્ચ્છિમ મનુષ્યોં મેં યા ગર્ભજ મનુષ્યોં મેં ઉત્પન્ન હોતે હૈ ?

મહાવાન-હે ગૌતમ ! દોનોં મેં હી ઉત્પન્ન હોતે હૈ । ઇસ પ્રકાર ઇનકા જૈસા ઉપપાત કહા હૈ, વૈસી હી ઉદ્વર્તના બી કહ લેની યાહિયે । વિશેષ યહ હૈ કિ અકર્મભૂમિજગર્ભજ મનુષ્યોં મેં અન્તર-દ્વીપજ મનુષ્યોં મેં તથા અસંખ્યાત વર્ષ કી આયુ ચાલોં મેં બી ઉત્પન્ન હોતે હૈ, એસા કહના યાહિયે ।

ગૌતમ-હે મહાવાન ! અગર પંચેન્દ્રિય તિર્યચ દેવોં મેં ઉત્પન્ન હોતે હૈ તો કયા મવળપતિયોં મેં ઉત્પન્ન હોતે હૈ ? વાનવ્યન્તોં મેં ઉત્પન્ન હોતે

વર્ષની આયુવાળાઓમાં પણ ઉત્પન્ન થાય છે.

શ્રી ગૌતમ સ્વામી:-ભગવન્ પંચેન્દ્રિય તિર્યચ જો મનુષ્યોમાં ઉત્પન્ન થાય છે. તો શું સંમૂર્ચ્છિમ મનુષ્યોમાં ઉત્પન્ન થાય છે અગર ગર્ભજ મનુષ્યોમાં ઉત્પન્ન થાય છે ?

શ્રી ભગવન્:-ગૌતમ ! જન્મેમાં ઉત્પન્ન થાય છે. એ પ્રકારે તેમનો જોવો ઉપપાત કહ્યો છે, તેવીજ ઉદ્વર્તના પણ કહેવી જોઈએ વિશેષતા એ છે કે અકર્મભૂમિજ ગર્ભજ મનુષ્યોમાં, અન્તરદ્વીપજ મનુષ્યોમાં તથા અસંખ્યાત વર્ષની આયુવાળાઓમાં ઉત્પન્ન થાય છે, એમ કહેવું જોઈએ.

શ્રી ગૌતમ સ્વામી:-ભગવન્ ! અગર પંચેન્દ્રિય તિર્યચ દેવોમાં ઉત્પન્ન થાય છે, તો શું ભવનપતિઓમાં ઉત્પન્ન થાય છે, વાનવ્યન્તરોમાં ઉત્પન્ન થાય

‘એમ ઉવવજ્જંતિ ?’ કિં ભવનપતિપુ ઉપપદ્યન્તે ? યાવત્ કિં વાનવ્યન્તરજ્યોતિષ્ક-
 વૈમાનિકેષુ ઉપપદ્યન્તે, ભગવાન્ આહ-ગોયમા ! હે ગૌતમ ! ‘સર્વેષુ ચૈવ ઉવવ-
 જ્જંતિ’ સર્વેષુ ચૈવ દેવેષુ ભવનપત્યાદિ વૈમાનિકાન્તેષુ પશ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકા
 ઉપપદ્યન્તે, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-‘જહ્ ભવણવર્ગેષુ કિં અસુરકુમારેષુ ઉવવજ્જંતિ જાવ
 થણિયકુમારેષુ ઉવવજ્જંતિ’ યદા ભવનપતિપુ પશ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકા ઉપપદ્યન્તે
 તદા કિમ્ અસુરકુમારેષુ ઉપપદ્યન્તે, યાવત્ કિં વા નાગકુમાર-સુવર્ણકુમાર-
 અગ્નિકુમાર વિદ્યુત્કુમાર, ઉદધિકુમાર-દિક્કુમારપવનકુમાર-સ્તનિતકુમારેષુ
 ઉપપદ્યન્તે ? ભગવાન્ આહ-ગોયમા ! હે ગૌતમ ! ‘સર્વેષુ ચૈવ ઉવવજ્જંતિ’ સર્વેષુ
 ચૈવ અસુરકુમારાદિ સ્તનિતકુમારાન્તેષુ પશ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકા ઉપપદ્યન્તે, ‘એવં
 વાણમંતર જોહ્સિયવેમાણિણુ નિરન્તરં ઉવવજ્જંતિ’ એવમ્-ઉપર્યુક્તરીત્યા, વાન-
 વ્યન્તરજ્યોતિષ્કવૈમાનિકેષુ નિરન્તરમ્ પશ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકા ઉપપદ્યન્તે, યાવત્-
 સૌધર્મેશ્વરસનત્કુમાર માહેન્દ્ર વ્રહ્મલોકલાન્તકમદાશુકસદસ્યાર કલ્પ ઇતિ-ગૌતમઃ
 પૃચ્છતિ ‘મણુસ્સાણં યંતે ! અણંતરં ઉચ્ચદિત્તા કદિં ગચ્છંતિ, કદિં ઉવવજ્જંતિ ?
 હૈં, જ્યોતિષ્કોં મેં ઉત્પન્ન હોતે હૈં અથવા વૈમાનિકોં મેં ઉત્પન્ન હોતે હૈં ?

ભગવાન્-હે ગૌતમ ! ભવનપતિયો સે લેકર વૈમાનિકોં તક સમી
 મેં ઉત્પન્ન હોતે હૈં ।

ગૌતમ-હે ભગવન્ ! યદિ ભવનપતિયોં મેં ઉત્પન્ન હોતે હૈં તો કયા
 અસુરકુમારોં મેં યાવત્-નાગકુમારોં, સુવર્ણકુમારોં, અગ્નિકુમારોં
 વિદ્યુત્કુમારોં ઉદધિકુમારોં ક્ષીપકુમારોં, દિક્કુમારોં પવનકુમારોં,
 યા સ્તનિતકુમારોં મેં ઉત્પન્ન હોતે હૈં ?

ભગવાન્ હે ગૌતમ ! ઇન સમી મેં ઉત્પન્ન હોતે હૈં । ઇસી પ્રકાર
 વાનવ્યન્તર, જ્યોતિષ્ક ઓર વૈમાનિકોં મેં મી ઉત્પન્ન હોતે હૈં, મગર
 વૈમાનિકોં મેં સદસ્યાર કલ્પ તક ઉત્પન્ન હોતે હૈં ।

છે, ન્યોતિષ્કોમા ઉત્પન્ન થાય છે અથવા વૈમાનિકોમા ઉત્પન્ન થાય છે ?

શ્રી ભગવન્:-ગૌતમ ! ભવનપતિયોથી લઈને વૈમાનિક સુધી બધામાં
 ઉત્પન્ન થાય છે.

શ્રી ગૌતમ સ્વામી-ભગવન્ ! જો ભવનપતિયોમાં ઉત્પન્ન થાય છે તો
 શું અસુરકુમારોમાં યાવત્-નાગકુમારો, સુવર્ણકુમારો અગ્નિકુમારો, વિદ્યુત્કુમારો,
 ઉદધિકુમારો, ક્ષીપકુમારો, પવનકુમારો, અગર સ્તનિતકુમારોમાં ઉત્પન્ન થાય છે ?

શ્રી ભગવાન્:-આ બધામાં ઉત્પન્ન થાય છે. એજ પ્રકારે વાન-વ્યન્તર,
 ન્યોતિષ્ક અને વૈમાનિકોમાં પણ ઉત્પન્ન થાય છે, પણ વૈમાનિકોમાં સહ-
 સારકલ્પ સુધી ઉત્પન્ન થાય છે.

હે મદન્ત ! મનુષ્યાઃ સ્વભવાદુદ્વર્તનાનન્તરમ્ ઉદ્વૃત્ય કુત્ર ગચ્છન્તિ ? કુત્ર ઉપપદ્યન્તે ? 'કિં નૈરણ્દ્રેસુ ઉવવજ્જન્તિ જાવ દેવેસુ ઉવવજ્જન્તિ ?' કિં નૈરયિકેષુ ઉપપદ્યન્તે ? યાવત્ કિં તિર્યગ્યોનિકેષુ ઉપપદ્યન્તે ? કિં વા મનુષ્યેષુ ઉપપદ્યન્તે ? કિં વા દેવેષુ ઉપપદ્યન્તે, મગવાન્ આહ-ગોયમા' હે ગૌતમ ? 'નૈરણ્દ્રેસુ વિ ઉવવજ્જન્તિ જાવ દેવેસુ વિ ઉવવજ્જન્તિ' મનુષ્યાઃ સ્વભવાદુદ્વર્તનાનન્તરમ્ નૈરયિકેષ્વપિ ઉપપદ્યન્તે, યાવત્-તિર્યગ્યોનિકેષ્વપિ ઉપપદ્યન્તે, મનુષ્યેષ્વપિ ઉપપદ્યન્તે દેવે-ષ્વપિ ઉપપદ્યન્તે, 'એવં નિરંતરં સર્વેસુ ઠાણેસુ પુચ્છા ?' એવમ્-ઉપર્યુક્તરીત્યા નિરન્તરમ્ સર્વેષુ સ્થાનેષુ પૃચ્છા ? મગવાન્ આહ-ગોયમા !' હે ગૌતમ ! 'સર્વેસુ ઠાણેસુ ઉવવજ્જન્તિ' મનુષ્યા નિરન્તરં સર્વેષુ સ્થાનેષુ ઉપપદ્યન્તે, 'ન કિચિ વિ પડિસેહો કાયવ્વો' ન કિચ્ચિદપિ પ્રતિષેધઃ કર્તવ્યઃ, 'જાવ સર્વદ્વસિદ્ધદેવેસુ વિ ઉવવજ્જન્તિ' યાવત્ ભવનપત્યાદિ સર્વાર્થસિદ્ધદેવેષુ અપિ મનુષ્યાઃ સ્વભવાદુદ્વર્તના-નન્તરમ્ ઉપપદ્યન્તે, કિન્તુ 'અત્યેગઈયા સિજ્જંતિ, બુજ્જંતિ, મુચ્ચંતિ, પરિનિવ્વા-યંતિ સર્વદુક્ખાણં અતં કરેતિ' અસ્ત્યેકે-કેચન મનુષ્યાઃ સ્વભવાદુદ્વર્તનાનન્તરં

ગૌતમ-હે મગવન્ ! મનુષ્ય અનન્તર ઉદ્વર્તન કરકે કહાં જાને હેં ? કહાં ઉત્પન્ન હોતે હેં ? નારકોં મેં ઉત્પન્ન હોતે હેં યાવત્ દેવોં મેં ઉત્પન્ન હોતે હેં ?

મગવન્-હે ગૌતમ ! મનુષ્ય અપને ભવ સે ઉદ્વર્તન કરકે સીધા નારકોં મેં બી ઉત્પન્ન હોતે હેં તિર્યચોં મેં બી ઉત્પન્ન હોતે હેં મનુષ્યો મેં ઓર દેવોં મેં બી ઉત્પન્ન હોતે હેં ।

હસી પ્રકાર નિરન્તર સર્વ સ્થાનો મેં પૃચ્છા કરની યાહિયે ઓર ઉસકા ઉત્તર યહ કિ-હે ગૌતમ ! મનુષ્ય સર્બી સ્થાનોં મેં ઉત્પન્ન હોતે હેં, કહીં બી ઉત્પન્ન હોને કા નિષેધ નહીં કરના યાહિયે, યાવત્ વે સર્વાર્થસિદ્ધ વિમાન મેં બી ઉત્પન્ન હોતે હેં । કોઈ-કોઈ મનુષ્ય સિદ્ધિ પ્રાપ્ત કરતે, હેં, બોધિ પ્રાપ્ત કરતે હેં, સમસ્ત કર્મો સે યા અવપર-

શ્રી ગૌતમ સ્વામી'-ભગવન્ ! મનુષ્ય અનન્તર ઉદ્વર્તના કરીને ક્યાં જાય છે ? ક્યાં ઉત્પન્ન થાય છે નારકોમાં ઉત્પન્ન થાય છે યાવત્ દેવોમાં ઉત્પન્ન થાય છે ?

શ્રી ભગવાન્-ગૌતમ ! મનુષ્ય પોતાના ભવથી ઉદ્વર્તના કરીને સીધા નારકોમાં પણ ઉત્પન્ન થાય છે, તિર્યચોમાં પણ ઉત્પન્ન થાય છે, મનુષ્યોમાં અને દેવોમાં પણ ઉત્પન્ન થાય છે.

એજ પ્રકારે નિરંતર બધા સ્થાનોમાં ઉત્પન્ન થાય છે. ક્યાંથી પણ ઉત્પન્ન થવાનો નિષેધ ન કરવો જોઈએ, યાવત્ તેઓ સર્વાર્થસિદ્ધ વિમાનોમાં પણ

सिध्यन्ति बुध्यन्ते मुच्यन्ते, परिनिर्वान्ति-निर्वाणं प्राप्नुवन्ति, सर्वदुःखानामन्तं कुर्वन्ति, 'वाणमंतरजोऽसियवेमाणियसोद्धम्मीसाणाय जहा असुरकुमारा' वानव्यन्तर ज्योतिष्कवैमानियसौधर्मेशानाश्च यथा असुरकुमारा भणितास्तथा भणितव्याः, किन्तु-‘नवरं जोडसियाणय वैमाणियाणय चयंतीति अभिलावो कायव्वो’ नवरम्-पूर्वापेक्षया विशेषतस्तु-ज्योतिष्काणाञ्च वैमानिकानाञ्च च्यवन्ति’ इति अभिलापः आलापः कर्तव्यः, गौतमः पृच्छति-‘सणकुमारदेवाणं पृच्छा?’ सनत्कुमारदेवानां पृच्छा? भगवान् आह-‘गोयमा ! हे गौतम ? जहा असुरकुमारा’ यथा अमुरकुमारा उक्तास्तथैव सनत्कुमारदेवा वक्तव्याः, किन्तु-‘नवरं एगिदि एमु ण उव्वज्जंति’ नवरम्-पूर्वापेक्षया विशेषतस्तु-सनत्कुमारदेवा एकेन्द्रियेषु स्वभवात्प्रच्युत्य न उपपद्यन्ते, एवं जाव सद्धसारगदेवा’ एवम्-उत्तरीत्या, यावत्-माहेन्द्रब्रह्मलोकम्परा से मुक्ति प्राप्त करते हैं, निर्वाण प्राप्त करते हैं और समस्त दुःखों का अन्त करते हैं ।

वानव्यन्तर, ज्योतिष्क, तथा सौधर्म और ऐशान वैमानिकों की प्रहृष्टता असुरकुमारों के समान समझनी चाहिए । विशेष बात यह है कि ज्योतिष्क और वैमानिक देवों के लिए ‘उद्वर्तना’ शब्द का प्रयोग न करके च्यवन शब्द का प्रयोग करना चाहिए ।

गौतम-भगवन् । सनत्कुमार देव अनन्तर उद्वर्तना करके कहाँ उत्पन्न होते हैं ?

भगवान्-गौतम ! सनत्कुमार देवों का कथन असुरकुमारों के समान समझना चाहिए, विशेषता यह है कि सनत्कुमार देव अपने भव से च्यवन करके एकेन्द्रियों में उत्पन्न नहीं होते हैं । इसी प्रकार

ઉત્પન્ન થાય છે. કોઈ કોઈ મનુષ્ય સિદ્ધિ પ્રાપ્ત કરે છે, બોધિ પ્રાપ્ત કરે છે, સમસ્તકર્મોથી થા લવપરંપરાથી મુક્તિ પ્રાપ્ત કરે છે અને સમસ્તદુઃખોનો અંત કરે છે.

વાનવ્યંતર, જ્યોતિષ્ઠ તથા સૌધર્મ અને ઐશાન વૈમાનિકોની પ્રહ્ણા અમુરકુમારોના સમાન સમજવી જોઈએ. વિશેષવાત એ છે કે જ્યોતિષ્ઠ અને વૈમાનિક દેવોના માટે ‘ઉદ્વર્તના’ શબ્દનો પ્રયોગ ન કરતા ‘ચ્યવન’ શબ્દનો પ્રયોગ કરવો જોઈએ.

શ્રી ગૌતમ સ્વામી:-ભગવન્ । સનત્કુમારો દેવ અનન્તર ઉદ્વર્તના કરીને કયાં ઉત્પન્ન થાય છે ?

શ્રી ભગવાન:-ગૌતમ ! સનત્કુમાર દેવોનું કથન અમુરકુમારોના સમાન સમજવું જોઈએ, વિશેષ વાત એ છે કે સનત્કુમાર દેવ પોતાના ભવથી ચ્યવન કરીને એકેન્દ્રિયોમા ઉત્પન્ન નથી થતા એજ પ્રકારે સહસાર દેવલોક સુધી

લાન્તક મહાશુક્રસહસ્રારકદેવાઃ વક્તવ્યાઃ, 'આણય જાવ અણુત્તવોવવાડ્યા દેવા એવં
 વેવ' આનત-યાવત્-પ્રાણત-આરણાચ્યુતનવગ્રૈવેયકપશ્ચાન્નુત્તરૌપપાતિકા દેવા એવશ્ચૈવ
 -પૂર્વોક્તવદેવ બોધ્યાઃ, 'નવરં-ળો તિરિક્કલજોણિણસુ ઉવવજ્જંતિ નવરમ્'-પૂર્વા-
 પેક્ષયા વિશેષસ્તુ આનતાદિ પશ્ચાન્નુત્તરૌપપાતિકાન્તા દેવા નો તિર્યગ્યોનિકેષુ સ્વ-
 મવાત્પ્રચ્યવાનન્તર મુપપદ્યન્તે, કિન્તુ-મણુસેસુ પજ્જત્તગસંલેજ્જવાસાડયકમ્મ-
 મ્મગલ્લભવકંતિયમણુસેસુ ઉવવજ્જંતિ' મનુષ્યેષુ પર્યાપ્તકસંલેયવર્ષામુષ્કકર્મ-
 મ્મિગર્મભવ્યુત્ક્રાન્તિક મનુષ્યેષુ આનતાદિ દેવા ઉપપદ્યન્તે, તથા ચ પંચેન્દ્રિય-
 તિરથાં નૈરધિકતિર્યગ્મનુષ્યદેવગતિષુ નવરં વૈમાનિકેષુ સહસ્રારપર્યન્તેષુ, મનુષ્યાણાં
 સર્વેષુ સ્થાનેષુ સનત્કુમારાદિ દેવા સહસ્રારદેવપર્યન્તાનાં ગર્મભવ્યુત્ક્રાન્તિક સંલેય-

સહસ્રાર દેવલોક તક અર્થાત્ માહેન્દ્ર, બ્રહ્મલોક, લાન્તક, મહાશુક્ર,
 ઔર સહસ્રાર દેવલોક કે દેવોં પર્યન્ત કહના ઑહિણ,

આનત, પ્રાણત, આરણ ઔર અચ્યુત, નૌ ગ્રૈવેયક તથા પાંચ અનુ-
 ત્તર વિમાનોં કે દેવોં કા નિરૂપણ મી હસી પ્રકાર સમજના ઑહિણ,
 મગર હનમેં વિશેષ યહ હૈ કિ યે આનત આદિ દેવ અપને ભવ કા
 ત્યાગકર સીધે તિર્યચોં મેં ઉત્પન્ન હોતે હૈં, કિન્તુ પર્યાપ્ત, સંલેયાત વર્ષ
 કી આયુ વાલે, કર્મભૂમિજ, ગર્મજ મનુષ્યોં મેં ઉત્પન્ન હોતે, હૈં ।

હસ પ્રકાર પંચેન્દ્રિય તિર્યચોં કા નારકોં તિર્યચોં, મનુષ્યોં ઔર
 દેવોં મેં--કિન્તુ વૈમાનિકોં મેં સહસ્રાર પર્યન્ત ઉત્પાદ હોતા હૈ ।
 મનુષ્યોં કા સમી સ્થાનોં મેં ઉત્પાદ હોતા હૈ । સનત્કુમારદેવોં સે
 લગાકર સહસ્રાર કલ્પ તક કે દેવોં કા ગર્મજ સંલેયાતવર્ષ કી આયુ
 વાલે પંચેન્દ્રિય તિર્યચોં ઔર મનુષ્યોં મેં ઉત્પાદ હોતા હૈ । આનત આદિ

અર્થાત્ માહેન્દ્ર, બ્રહ્મલોક, લાન્તક મહાશુક્ર અને સહસ્રાર દેવલોકના દેવો
 સુધી કહેવું જોઈએ.

આનત-પ્રાણુત, આરણુ અને અચ્યુત, નવ ગ્રૈવેયક તથા પાંચ અનુત્તર
 વિમાનોના દેવોનું નિરૂપણ પણ જોજ પ્રકારે સમજવું જોઈએ. પણ તેમા
 વિશેષતા એ છે કે આ આનત આદિ દેવ પોતાના ભવનો ત્યાગ કરી સીધા
 તિર્યચોમા ઉત્પન્ન નથી થતા કિન્તુ પર્યાપ્ત, સંજ્યાત વર્ષની આયુવાળા
 કર્મભૂમિજ ગર્ભજ મનુષ્યોમા ઉત્પન્ન થાય છે.

એ પ્રકારે પંચેન્દ્રિય તિર્યચોના નારકો તિર્યચો મનુષ્યો અને દેવોમા
 કિન્તુ વૈમાનિકોમા સહસ્રાર પર્યન્ત ઉત્પન્ન થાય છે, મનુષ્યોનો ળધા સ્થાનમા
 ઉત્પાદ થાય છે. સનત્કુમાર દેવોથી આરંભીને સહસ્રાર કલ્પ સુધીના દેવોનો
 ગર્ભજ સંજ્યાતવર્ષની આયુવાળા પંચેન્દ્રિય તિર્યચો અને મનુષ્યોમા ઉત્પાદ

વર્ષાયુષ્ક પશ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્મનુષ્યેષુ, આનતાદિદેવાનાં ગર્ભજસંખ્યેયવર્ષાયુષ્ક મનુષ્યેષ્વેવેતિ, દ્વારં પઠ્ઠમ્ ॥ સૂ. ૧૪ ॥

॥ इति पठं द्वारं ॥

સૂત્રમ્-નેરઙ્યાણં મંતે ! કતિ ભાગાવસેસાડયા પરમવિયા-
 ડયં પકરેતિ ? ગોયમા ! નિયમા છમ્માસાવસેસાડયા પરમ-
 વિયાડયં, એવં અસુરકુમારા વિ, એવં જાવ થગિયકુમારા,
 પુઠ્ઠવિકાઙ્યાણં મંતે ! કતિ ભાગાવસેસાડયા પરમવિયાડયં
 પકરેતિ ? ગોયમા ! પુઠ્ઠવિકાઙ્યા દુવિહા પળ્ળત્તા ? તં જહા-
 સોવક્કમાડયા ય નિરુવક્કમાડયા ય, તત્થ ણં જે તે નિરુવક્કમાડયા
 તે નિયમા તિભાગાવસેસાડયા પરમવિયાડયં પકરેતિ, તત્થ ણં
 જે તે સોવક્કમાડયા તે સિય તિભાગાવસેસાડયા પરમવિયા-
 ડયં પકરેતિ, સિય તિભાગતિભાગાવસેસાડયા પરમવિયા-
 ડયં પકરેતિ, સિય તિભાગતિભાગતિભાગાવસેસાડયા પરમવિ-
 યાડયં પકરેતિ, આડતેડવાડવળપ્પફઙ્કાઙ્યાણં વેઙ્કિદિયતેઙ્કિદિય-
 ચ્ચડરિંદિયાણ વિ એવં ચેવ, પંચિંદિયતિરિવ્વજોણિયાણં મંતે !
 કતિભાગાવસેસાડયા પરમવિયાડયં પકરેતિ ? ગોયમા ! પંચિં-
 દિયતિરિવ્વજોણિયા દુવિહા પળ્ળત્તા, તં જહા-સંખેજ્જવાસા-
 ડયા ય અસંખેજ્જવાસાડયા ય, તત્થ ણં જે તે અસંખેજ્જવાસા-
 ડયા તે નિયમા છમ્માસાવસેસાડયા પરમવિયાડયં પકરેતિ,
 તત્થ ણં જે તે સંખિજ્જવાસાડયા તે દુવિહા પળ્ળત્તા, તં જહા-
 સોવક્કમાડયા ય નિરુવક્કમાડયા ય, તત્થ ણં જે તે નિરુવક્ક-
 માડયા તે નિયમા તિભાગાવસેસાડયા પરમવિયાડયં પકરેતિ,
 તત્થ ણં જે તે સોવક્કમાડયા તેણં સિય તિભાગે પરમવિયાડયં પક-
 રેતિ, સિય તિભાગતિભાગે પરમવિયાડયં પકરેતિ, સિય તિભાગ-

દેવોં કા ગર્ભજ એવં સંખ્યાત વર્ષ કી આયુ વાલે મનુષ્યો મેં હી ઉત્પાદ હોતા હૈ ।

પઠ્ઠ દ્વાર સમાપ્ત

થાય છે. આનત આદિ દેવોનો ગર્ભજ એવં સંખ્યાત વર્ષની આયુવાળા મનુ-
 ષ્યોમાંજ ઉત્પાદ થાય છે.

॥ છટ્ઠુંદાર સમાપ્ત ॥

तिभागतिभागावसेसाउया परभवियाउयं पकरंति, एवं मणूसा वि, वाणमंतरजोइसियवेमाणिया जहा नेरइया ! । दारं । सू. १५।

छाया—नैरयिकाः खलु भदन्त ! कतिभागावशेषायुषः पारभविकायुष्यं प्रकुर्वन्ति ? गौतम ! नियमात् पद्मासावशेषायुष्काः पारभविकायुष्यम्, एवम् असुरकुमारा अपि, एवं यावत् स्तनितकुमाराः पृथिवीकायिकाः खलु भदन्त ! कति भागावशेषायुष्काः पारभविकायुष्यं प्रकुर्वन्ति ? गौतम ! पृथिवीकायिकाः द्विविधाः प्रज्ञाः, तद्यथा सोपक्रमायुष्काश्च, निरुपक्रमायुष्काश्च, तत्र खलु जे ते निरुपक्रमा-

परभव की आयु का बन्ध

शब्दार्थ—(नेरइया णं भंते !) हे भगवन् ! नारक जीव (कति-भागावसेसाउया) कितना भाग आयु शेष रहने पर (परभवियाउयं) आगामी भव की आयु को (पकरेति) करते-बांधते हैं ? (गोयमा !) हे गौतम ! (नियमा) नियम से (छम्मासावसेसाउया परभवियाउयं) छह मास आयु शेष रहने पर परभव की आयु बांधते हैं ? (एवं असुर कुमारा वि) इसी प्रकार असुर कुमार भी (एवं जाव थणियकुमारा) इसी प्रकार यावत् स्तनित कुमार ।

(पुढविकाइया णं भंते ! कतिभागावसेसाउया परभवियाउयं पकरेति) हे भगवन् ! पृथ्वीकायिक कितने भाग आयु शेष रहने पर पर-भव की आयु बांधते हैं ? (गोयमा !) हे गौतम ! (पुढविकाइया दुविहा पण्णत्ता) पृथ्वीकायिक दो प्रकार के कहे हैं । (तं जहा) वे इस प्रकार (सोवक्कमाउया य निरुवक्कमाउया य) उपक्रमयुक्त आयु वाले और

परलवनी आयुना बन्ध

शब्दार्थ—(नेरइयाणं भंते !) हे भगवन् नारक जीव (कतिभागावसेसाउया) डेटला लाग आयु शेष रहतां (परभवियाउयं) आगामी लवनी आयु (पकरेति) बांधे छे—करे छे ? (गोयमा !) हे गौतम ! (नियमा) नियम से (छम्मासावसेसा उया परभवियाउयं) छ मास आयु आधी रहतां परलवनी आयु बांधे छे (एवं असुरकुमारा वि) ऐसे प्रकारे असुरकुमार पण (एवं जाव थणियकुमारा) ऐसे प्रकारे यावत् स्तनितकुमार

(पुढविकाइयाणं भंते ! कतिभागावसेसाउया परभवियाउयं पकरेति) हे भग-वन् ! पृथ्वीकायिक डेटला लाग आयु शेष रहता परलवनी आयु बांधे छे ? (गोयमा !) हे गौतम ! (पुढविकाइया दुविहा पण्णत्ता) पृथ्वीकायिक ये प्रकारना कह्या छे (तं जहा) तेओ आ रीते (सोवक्कमाउया य निरुवक्कमाउया य) उपक्रम युक्त आयुवाणा अने उपक्रम रहित आयुवाणा (तत्थ णं) तेओभांथी (जे ते निरुव-

યુષ્કાસ્તે નિયમાત્ ત્રિભાગાવશેષાયુષ્કાઃ પારમવિકાયુષ્યં પ્રકુર્વન્તિ, તત્ર સ્વલુ યે તે સોપક્રમાયુષ્કાસ્તે સ્યાત્ ત્રિભાગાવશેષાયુષ્કાઃ પારમવિકાયુષ્યં પ્રકુર્વન્તિ, સ્યાત્ ત્રિભાગત્રિભાગાવશેષાયુષ્કાઃ પારમવિકાયુષ્યં પ્રકુર્વન્તિ, સ્યાત્ ત્રિભાગત્રિભાગ-ત્રિભાગાવશેષાયુષ્કાઃ પારમવિકાયુષ્યં પ્રકુર્વન્તિ, અપ્તેજોવાયુવનસ્પતિકાયિકાઃ દ્વીન્દ્રિયત્રીન્દ્રિયચતુરિન્દ્રિયાનામપિ એવશ્વૈવ, પશ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકાઃ સ્વલુ ભદન્ત !

ઉપક્રમ રહિત આયુ વાલે (તત્થ ણં) ડનમેં સે (જે તે નિરુવક્કમાડયા) નિરુપક્રમ આયુવાલે હૈં । (તે) વે (નિયમા) નિયમ સે (તિભાગાવસેસા-ડયા) આયુ કા તીસરા ભાગ શેષ રહને પર (પરમવિયાડયં) પરમવ કી આયુ કો (પકરેંતિ) વાંધતે હૈં ? (તત્થ ણં જે તે સોવક્કમાડયા તે) ડનમેં જો સોપક્રમ આયુ વાલે હૈં વે (સિય) કદાચિત્ તિભાગાવસેસા-ડયા પરમવિયાડયં પકરેંતિ) આયુ કા તીસરા ભાગ શેષ રહને પર પરમવ કી આયુ વાંધતે હૈં । (સિય) કદાચિત્ (તિભાગતિભાગ-વસેસાડયા પરમવિયાડયં પકરેંતિ) તીસરે ભાગ કા તીસરા ભાગ આયુ શેષ રહને પર પરમવ કી આયુ વાંધતે હૈં । (સિય) કદાચિત્ (તિભાગ-તિભાગતિભાગાવસેસાડયા પરમવિયાડયં પકરેંતિ) તીસરે ભાગ કે તીસરે ભાગ કા તીસરા ભાગ રહને પર પરમવ કી આયુ વાંધતે હૈં ।

(આડ-તેડ-વાડ-વળખ્ફહ્કાહ્યાણં વેહંદિય-તેહંદિય-ચડરિંદિયાણ વિ એવં ચેવ) અપ્કાયિકોં, તેજસ્કાયિકોં, વાયુકાયિકોં, વનસ્પતિ-કાયિકોં, દ્વીન્દ્રિયોં ત્રીન્દ્રિયોં, ચૌહન્દ્રિયોં કા કથન મી ઇસી પ્રકાર ।

ક્રમાડયા) નિરૂપક્રમ આયુવાળા છે (તે) તેઓ (નિયમા) નિયમથી (તિભાગાવસેસા ડયા) આયુષ્યનો ત્રીજો ભાગ શેષ રહેતા (પરમવિયાડયં) પર ભવના આયુષ્યને (પકરેંતિ) બાંધે છે (તત્થ ણં જે તે સોવક્કમાડયા) તેઓમા જે સોપક્રમ આયુ-વાળા છે (તે) તેઓ (સિય) કદાચિત્ (તિભાગાવસેસાડયા પરમવિયાડયં પકરેંતિ) આયુષ્યનો ત્રીજો ભાગ બાકી રહેતાં પર ભવના આયુષ્યને બાંધે છે (સિય) કદાચિત્ (તિભાગતિભાગાવસેસાડયા પરમવિયાડયં પકરેંતિ) આયુષ્યના ત્રીજા ભાગનો ત્રીજો ભાગ બાકી રહેતા પર ભવના આયુષ્યને બાંધે છે (સિય) કદાચિત્ (તિભાગતિભાગતિભાગાવસેસાડયા પરમવિયાડયં પકરેંતિ) ત્રીજા ભાગના ત્રીજા ભાગનો ત્રીજો ભાગ આયુશેષ રહેતા પર ભવનું આયુષ્ય બાંધે છે (સિય) કદાચિત્ (તિભાગ તિભાગ)

(આડ-તેડ-વાડ-વળખ્ફહ્કાહ્યાણં વેહંદિય-તેહંદિય-ચડરિંદિયાણ વિ એવં ચેવ) અપ્કાયિકો, તેજસ્કાયિકો, વાયુકાયિકો, વનસ્પતિકાયિકો, દ્વીન્દ્રિયો, ત્રી-

કતિ ભાગાવશેષાયુષ્કાઃ પારમવિકાયાયુષ્કં પ્રકુર્વન્તિ ? ગૌતમ ! પંચેન્દ્રિયતિર્યગ્ચો-
નિકા દ્વિવિધાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ, તદ્વથા-સંખ્યેયવર્ષાયુષ્કાશ્ચ અસંખ્યેયવર્ષાયુષ્કાશ્ચ, તત્ર
ખલુ યે તે અસંખ્યેયવર્ષાયુષ્કાસ્તે નિયમાત્ પદ્માસાવશેષાયુષ્કાઃ પારમવિકા-
યુષ્યં પ્રકુર્વન્તિ, તત્ર ખલુ યે તે સંખ્યેયવર્ષાયુષ્કાસ્તે દ્વિવિધાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ, તદ્વથા-
સોપક્રમાયુષ્કાશ્ચ, નિરૂપક્રમાયુષ્કાશ્ચ, તત્ર ખલુ યે તે નિરૂપક્રમાયુષ્કાસ્તે નિય-
માત્, ત્રિભાગાવશેષાયુષ્કાઃ પારમવિકાયાયુષ્કં પ્રકુર્વન્તિ, તત્ર ખલુ યે તે સોપ-

(પંચિન્દ્રિયતિરિક્ષજોણિયાણં મંતે ! કતિ ભાગાવશેષાડયા પર-
મવિયાડયં પકરેન્તિ ?) ભગવન્ ! પંચેન્દ્રિય તિર્યચ કિતને ભાગ આયુ
શેષ રહને પર પરમવ કી આયુ બાંધતે હૈં ? (ગોયમા ! પંચિન્દ્રિયતિર-
િક્ષજોણિયા દુવિહા પળ્ણત્તા) ગૌતમ ! પંચેન્દ્રિય તિર્યચ દો પ્રકાર કે
કહે હૈં । (તં જહા) વે હસ પ્રકાર (સંખેજ્જવાસાડયા ય અસંખેજ્જ-
વાસાડયા ય) સંખ્યાત વર્ષ કી આયુ વાલે ઔર અસંખ્યાત વર્ષ કી
આયુ વાલે (તત્થ ણં જે તે અસંખેજ્જવાસાડયા) ડનમૈં જો અસંખ્યાત
વર્ષ કી આયુ વાલે હૈં । (તે નિયમા છમ્માસાવશેષાડયા પરમવિયાડયં
પકરેન્તિ) વે નિયમ સે છહમાસ આયુ શેષ રહને પર પરમવ કી આયુ
બાંધતે હૈં । (તત્થ ણં જે તે સંખિજ્જવાસાડયા) ડનમૈં જો સંખ્યાત વર્ષ
કી આયુ વાલે હૈં । (તે દુવિહા પળ્ણત્તા) વે દો પ્રકાર કે કહે હૈં । (તં
જહા) વે હસ પ્રકાર । (સોવક્કમાડયા ય નિરૂવક્કમાડયા ય) સોપક્રમ
આયુ વાલે ઔર નિરૂપક્રમ આયુ વાલે (તત્થ ણં જે તે નિરૂવક્કમા-
ડયા) ડનમૈં જો નિરૂપક્રમ આયુ વાલે હૈં । (તે નિયમા) વે નિયમ સે

ન્દ્રિયો, ચતુરિન્દ્રિયોનું કથન પણ આ પ્રકારે જ

(પંચિન્દ્રિયતિરિક્ષજોણિયાણં મંતે ! કતિભાગાવશેષાડયા પરમવિયાડયં પક-
રેન્તિ ?) હે ભગવન્ ! પંચેન્દ્રિય તિર્યચ કેટલા ભાગ આયુશેષ રહેતા પર-
ભવનું આયુષ્ય બાંધે છે ? (ગોયમા ! પંચિન્દ્રિયતિરિક્ષજોણિયા દુવિહા પળ્ણત્તા)
હે ગૌતમ ! પંચેન્દ્રિય તિર્યચ બે પ્રકારના કહ્યા છે (તં જહા) તેઓ આ રીતે
(સંખેજ્જવાસાડયા ય અસંખેજ્જવાસાડયાય) સંખ્યાત વર્ષની આયુવાળા અને
અસંખ્યાત વર્ષની આયુવાળા (તે નિચમા છમ્માસાવશેષાડયા પરમવિયાડયં પકરેન્તિ)
તેઓ નિયમથી છ માસ આયુશેષ રહેતા પરભવના આયુષ્યને બાંધે છે

(તત્થણં જે તે સંખિજ્જવાસાડયા) તેઓમાં બે સંખ્યાત વર્ષની આયુવાળા છે
(તે દુવિહા પળ્ણત્તા) તેઓ બે પ્રકારના કહ્યા છે (તં જહા) તેઓ આ પ્રકારે (સોવક્કમા-
ડયાય નિરૂવક્કમાડયાય) સોપક્રમ આયુવાળા અને નિરૂપક્રમ આયુવાળા (તત્થ ણં જે તે
નિરૂવક્કમાડયા) તેઓમાં બે નિરૂપક્રમ આયુવાળા છે (તે નિયમા) તેઓ નિયમથી

ક્રમાયુષ્કાસ્તે સ્વલુ સ્યાત્ ત્રિભાગે પારમવિકાયુષ્યં પ્રકુર્વન્તિ, સ્યાત્ ત્રિભાગત્રિ-
ભાગે પારમવિકાયુષ્કં પ્રકુર્વન્તિ, સ્યાત્ ત્રિભાગત્રિભાગત્રિભાગાવશેષાયુષ્કાઃ પાર-
મવિકાયુષ્યં પ્રકુર્વન્તિ एवं મનુષ્યા અપિ, વાનવ્યન્તરજ્યોતિષ્કવૈમાનિકા યથા
નૈરયિકાઃ, દ્વારમ્ ॥ સૂ. ૧૫ ॥

ટીકા—પૂર્વેં યેષાં જીવાનાં નરકાદિ ગતિષુ નાનાપ્રકારકઉત્પાદઃ પ્રરૂ-
પિતસ્તૈર્જીવૈઃ પૂર્વભવે એવ વર્તમાનૈરાયુર્વન્ધઃ કૃતસ્તદનન્તરં પરભવે તેષામુપપાતો
ભવતિ, અન્યથા ઉપપાતાસંભવાત્, તત્ર પૂર્વભવાયુષિ કિયદ્ ભાગાવશિષ્ટે સતિ
(ત્રિભાગાવશેષાડયા) આયુ કા ત્રીસરા ભાગ શેષ રહને પર (પરમ-
વિચાડયં પકરેંતિ) પર ભવ કી આયુ વાંધતે હૈં । (તત્થ ણં જે તે સોવ-
ક્કમાડયા) ઉનમેં જો સોપક્રમ આયુ વાલે હૈં । (તે ણં સિય તિ ભાગે
પરમવિચાડયં પકરેંતિ) વે કદાચિત્ ત્રીસરે ભાગ મેં આયુ વાંધતે હૈં ।
(સિય તિ ભાગ તિ ભાગે પરમવિચાડયં પકરેંતિ) કદાચિત્ ત્રીસરે ભાગ
કે ત્રીસરે ભાગ મેં પરભવ કી આયુ વાંધતે હૈં । (સિય તિ ભાગતિ ભાગ-
તિ ભાગાવશેષાડયા પરમવિચાડયં પકરેંતિ) કદાચિત્ ત્રીસરે ભાગ કે
ત્રીસરે ભાગ કા ત્રીસરા ભાગ શેષ રહને પર પરભવ કી આયુ વાંધતે
હૈં । (એવં મણુસા વિ) હસી પ્રકાર મનુષ્ય મી । (વાળમંતર જોહસિયવે-
માણિયા જહા નેરહ્યા) વાળવ્યન્તર, જ્યોતિષ્ક ઓર વૈમાનિક નારકોં
કે સમાન । દ્વાર સમાપ્ત ॥ સૂ. ૧૫ ॥

ટીકાર્થ—જિન જીવોં કા નરક આદિ ગતિયોં મેં નાના પ્રકાર કા
ઉપપાત વતલાયા ગયા હૈ, વે જીવ જવ પૂર્વભવ મેં વિદ્યમાન થે તમી
અગલે ભવ કી આયુ કા બંધ કર ચુકે થે । તત્પશ્ચાત્ હી આગામી ભવ

(ત્રિભાગાવશેષાડયા) આયુનો ત્રીજો ભાગ શેષ રહેતા (પરમવિચાડયં પકરેંતિ)
પરલવનું આયુષ્ય બાંધે છે (તત્થ ણં જે તે સોવક્કમાડયા) તેઓમાં જે સોપક્રમ
આયુવાળા છે (તે ણં સિય તિ ભાગે પરમવિચાડયં પકરેંતિ) કદાચિત્ ત્રીજા ભાગમાં
પરલવનું આયુ બાંધે છે (સિય તિ ભાગતિ ભાગે પરમવિચાડયં પકરેંતિ) કદાચિત્
ત્રિજા ભાગના ત્રિજા ભાગમાં પરલવનું આયુ બાંધે છે. (સિય તિ ભાગતિ ભાગ-
તિ ભાગાવશેષાડયા પરમવિચાડયં પકરેંતિ) કદાચિત્ ત્રીજા ભાગના ત્રીજા ભાગનો
ત્રીજો ભાગ શેષ રહેતા પરલવનું આયુ બાંધે છે (એવં મણુસા વિ) એજ પ્રકારે
મનુષ્યો પણ (વાળમંતરજોહસિયવેમાણિયા જહા નેરહ્યા) વાનવ્યન્તર, જ્યોતિષ્ક
અને વૈમાનિક નારકોના સમાન સમજવા. દ્વાર મમાસ.

ટીકાર્થ:—જે જીવોના નરક આદિ ગતિઓમાં નાના પ્રકારના ઉપપાત
બતાવ્યા છે, તે જીવો જ્યારે પૂર્વભવમાં વિદ્યમાન હતા ત્યારે આગતા ભવના

પારમવિકાયાયુષ્યં જીવા વધનન્તિ ? इति जिज्ञासायां प्ररूपयितुमाह—‘नेम्ययाणं भन्ते ! कति भागावसेसाउया परमवियाउयं पकरे’ति ?’ गौतमः पृच्छति, हे भद-
न्त ! नैरयिकाः खलु कतिभागावशेषायुष्काः—कियद् भागावशिष्टायुषः, पारम-
विकायायुष्यं परभवसम्बन्ध्यायुष्यं प्रकुर्वन्ति वध्नन्ति ? भगवान् आह—‘गोयमा !’
हे गौतम ! ‘नियमा छम्मासावसेसाउया परमवियाउयं’ नियमात्—नियमतः खलु
नैरयिकाः षड्मासावशेषायुष्का षड्मासा अवशेषमायु र्येर्पा ते तथाविधाः पार-
मविकायायुष्यं वध्नन्ति, ‘एवं असुरकुमारा वि एवम् नैरयिकोक्तरीत्यैव, असुरकुमारा
अपि नियमात् षड्मासावशेषायुष्काः पारमविकायायुष्यं वध्नन्ति इति भावः, ‘एवं
जाव थणियकुमारा’ एवम्—नैरयिकोक्तरीत्यैव, यावत्—नागकुमाराः, सुवर्णकुमाराः,
अग्निकुमाराः विद्युत्कुमाराः, उदधिकुमाराः, द्वीपकुमाराः, दिक्कुमाराः, पवनकु-

में उन की उत्पत्ति हुई । पूर्वभव में आयु का बंध किये बिना उत्पत्ति
हो नहीं सकती । अतः यह प्रश्न उठना स्वाभाविक है कि वर्तमान
में भोगी जाने वाली आयु का कितना भाग बीत जाने पर अथवा
कितना भाग शेष रहने पर जीव आगामी भव की आयु का बन्ध
करते हैं ? इस प्रकार की जिज्ञासा होने पर सूत्रकार प्ररूपणा करते हैं

गौतम स्वामी प्रश्न करते हैं—भगवन् ! नारक जीव क्षुज्यमान आयु
का कितना भाग शेष रहने पर आगामी भव की आयु बाँधते हैं ?

भगवान् उत्तर देते हैं—हे गौतम ! नियम से छह मास आयु शेष
रहने पर नारक जीव अगले भव का बन्ध करते हैं । इसी प्रकार असुर
कुमार भी छहमास आयु शेष रहने पर आगामी भव की आयु बाँधते
हैं । इसी प्रकार नागकुमार, सुवर्णकुमार, अग्निकुमार विद्युत्कुमार,

આયુષ્યનો બંધ કરીચૂક્યા હતા. ત્યાર પછી આગામી ભવમાં તેમની ઉત્પત્તિ
થઈ. પૂર્વ ભવમાં આયુનો બંધ કર્યા સિવાય ઉત્પત્તિ થઈ જ શકતી નથી.
તેથી આ પ્રશ્ન થયો. સ્વાભાવિક છે કે વર્તમાનમાં લોગવેલા આયુનો કેટલો
ભાગ વીતી જતા અથવા કેટલો ભાગ શેષ રહેતાં જીવ આગામી ભવના આયુષ્યને
બાંધે છે એવા પ્રકારની જિજ્ઞાસા થતાં સૂત્રકાર પ્રરૂપણા કરે છે

શ્રી ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે—હે ભગવન્ ! નારક જીવ ક્ષુજ્યમાન
આયુષ્યના કેટલા ભાગ શેષ રહેતા આગામી ભવનું આયુષ્ય બાંધે છે ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે—નિયમથી છ માસ આયુ શેષ રહેતા નારક
જીવ આગલા ભવના આયુષ્યનો બંધ કરે છે. એજ પ્રકારે અસુરકુમાર છ
માસ આયુ શેષ રહેતાં આગામી ભવના આયુને બાંધે છે એજ રીતે નાગ-
કુમાર, સુવર્ણકુમાર, અગ્નિકુમાર, વિદ્યુત્કુમાર, ઉદધિકુમાર, દ્વીપકુમાર, દિક્-

મારા: સ્તનિતકુમારા અપિ નિયમેન પદ્મમાસાવશિષ્ટાયુષ્કા: પારમવિકાસુપ્યં વધ્નન્તિ
 इत्यर्थः, गौतमः पृच्छति-‘पुढविकाइयाणं भंते ! कतिभागावसेमाउया, परमवि-
 याउयं पकरंति ?’ हे भदन्त ! पृथिवीकायिका: खलु कति भागावशेषायुष्का:—
 कियद् भागावशिष्टायुषः पारमविकાસુપ્યં-परभवसम्बन्धायुष्यम् प्रकुर्वन्ति ?
 वध्नन्ति ? भगवान् आह-‘गोयमा !’ हे गौतम ! ‘पुढविकाइया दृविदा पणत्ता’
 पृथिवीकायिका द्विविधा: प्रजप्ता: ‘तं जहा-सोपक्रमाउया य, निरुपक्रमाउया य’
 तद्यथा-सोपक्रमायुष्काश्च निरुपक्रमायुष्काश्च उपक्रमेण सद्वितमायु र्येषां ते सोप-
 क्रमायुष्का: नास्ति उपक्रमो यस्मिन् तादृशमायुर्येषां ते निरुपक्रमायुषः ‘तत्थ णं
 जे ते निरुपक्रमाउया ते नियमा तिभागावसेसाउया परमविचाउयं पकरंति’ तत्र
 खलु सोपक्रमनिरुपक्रमायुष्क मध्ये ये निरुपक्रमायुष्का: पृथिवीकायिका: सन्ति,

उदधि कुमार, द्वीपकुमार, दिक्कुमार, पवनकुमार और स्तनितकुमार
 भी वर्त्तमान आयु के छह मास शेष रहने पर अगले भव की आयु
 का बन्ध करते हैं ।

गौतम-हे भगवन् ! पृथ्वीकायिक जीव वर्त्तमान आयु का कितना
 भाग शेष रहने पर परभव की आयु का बन्ध करते हैं

भगवान्-हे गौतम ! पृथ्वीकायिक जीव दो प्रकार के कहे हैं-सोप-
 क्रम आयु वाले और निरुपक्रम आयु वाले । आयु का विघात करने
 वाले विप, शस्त्र, अग्नि, जल आदि उपक्रम कहलाते हैं । इन उप-
 क्रमों के योग से दीर्घ काल में धीरे-धीरे भोगी जाने वाली आयु
 शीघ्र ही भोग ली जाती है । जो आयु उपक्रमयुक्त हो वह सोपक्रम
 कहलाती है और जो आयु उपक्रम से प्रभावित न हो सके वह निरुप-
 क्रम कहलाते हैं । पृथ्वीकायिक जीव दोनों प्रकार के होते हैं-सोपक्रम

કુમાર, પવનકુમાર અને સ્તનિતકુમાર પણ વર્તમાન આયુના છ માસ શેષ
 રહેતા આગલા ભવના આયુનો બન્ધ કરે છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી:-હે ભગવન્ ! પૃથ્વીકાયિક છવ વર્તમાન આયુના
 કેટલા ભાગ શેષ રહેતા પરભવના આયુષ્યનો બન્ધ કરે છે ?

શ્રી ભગવાન્:-ગૌતમ ! પૃથ્વીકાયિક છવ બે પ્રકારના કહ્યા છે-સોપક્રમ
 આયુવાળા અને નિરુપક્રમ આયુવાળા, આયુષ્યનો વિઘાત કરનારા વિપ, શસ્ત્ર
 અગ્નિ, જળ આદિ ઉપક્રમ કહેવાય છે. આ ઉપક્રમોના યોગથી દીર્ઘ કાળમાં
 ધીરે ધીરે ભોગવાતુ આયુ જલ્દીથી ભોગવાઈ જાય છે. જે આયુ ઉપક્રમ
 યુક્ત હોય તે સોપક્રમ કહેવાય છે અને જે આયુ ઉપક્રમથી પ્રભાવિત ન થઈ
 શકે તે નિરુપક્રમ કહેવાય છે. પૃથ્વીકાયિક છવ બન્ને પ્રકારના હોય છે-સોપક્રમ

તે નિયમાત્-નિયમેન, ત્રિભાગાવશેષાયુષ્કાઃ-તૃતીયભાગમવશેષમાયુર્યેષાં તે તથા-
વિધાઃ તૃતીયભાગાવશિષ્ટાયુષઃ, સમ્પૂર્ણાયુષ સ્તૃતીયભાગાવશેષે इत्यर्थः, પારમવિ-
કાયુષ્ય-પરમવસમ્બન્ધ્યાયુષ્યં પ્રકુર્વન્તિ-વન્ધનન્તિ, 'તત્થ ણં જે તે સોવક્કમાડયા
તે સિય તિભાગાવસેસાડયા પરમવિયાડયં પકરેતિ' તત્ર ચલુ સોપક્રમનિરુપ-
ક્રમાયુષ્કમધ્યે યે સોપક્રમાયુષ્કાઃ પૃથિવીકાયિકાઃ સન્તિ તે સ્યાત્-કદાચિત્
કેચિત્-ત્રિભાગાવશેષાયુષ્કાઃ-તૃતીયભાગાવશિષ્ટાયુષઃ પારમવિકાયુષ્ય-પરમવ-
સમ્બન્ધ્યાયુષ્યે, પ્રકુર્વન્તિ, વન્ધનન્તિ, 'સિય તિભાગતિભાગાવસેસાડયા પરમવિયા-
ડયં પકરેતિ' સ્યાત્-કદાચિત્ કેચિત્ સોપક્રમાયુષઃ પૃથિવીકાયિકાઃ, ત્રિભાગ-
ત્રિભાગાવશેષાયુષ્કાઃ-ત્રિભાગસ્ય તૃતીયભાગસ્ય ત્રિભાગઃ તૃતીયભાગોઽવશેષમાયુ-
ર્યેષાં તે તથાવિધાઃ તૃતીયભાગતૃતીયભાગાવશિષ્ટાયુષઃ, સમ્પૂર્ણાયુષો નવમભાગે-
ઽવશિષ્ટે સતિ इत्यर्थः પારમવિકાયુષ્ય-પરમવસમ્બન્ધ્યાયુષ્યં પ્રકુર્વન્તિ વન્ધનન્તિ,
'સિય તિભાગતિભાગતિભાગાવસેસાડયા પરમવિયાડયં પકરેતિ' સ્યાત્-કદાચિત્
-કેચિત્ સોપક્રમાયુષ્કાઃ પૃથિવીકાયિકાઃ ત્રિભાગત્રિભાગત્રિભાગાવશેષાયુષઃ,

આયુ વાલે ઔર નિરુપક્રમ આયુ વાલે ઇનમેં જો પૃથ્વીકાયિક નિરુપક્રમ
આયુ વાલે હૈં, વે નિયમ સે વર્તમાન આયુ કેદો ભાગ વ્યતીત હો જાને
પર ઔર તીસરા ભાગ શેષ રહને પર આગામી ભવ કી આયુ કા વંધ
કરતે હૈં જો પૃથ્વીકાયિક જીવ સોપક્રમ આયુ વાલે હૈં, વે કદાચિત્
વર્તમાન આયુ કા તીસરા ભાગ શેષ રહને પર પરમવ કી આયુ કા વન્ધ
કરતે હૈં કિન્તુ યહ નિયમ નહીં હૈ કિ તીસરા ભાગ શેષ રહને પર વે
પરમવ કી આયુ કા વન્ધ કર હી લે અતઃજો જીવ ડસ સમય
આયુ-વન્ધ નહીં કરતે, વે અવશિષ્ટ તીસરે ભાગ કે ત્રીન ભાગોં મેં સે
દો ભાગ વ્યતીત હો જાને પર ઔર ઇક ભાગ શેષ રહને પર આયુ કા
વન્ધ કરતે હૈં । કદાચિત્ ઇસ તીસરે ભાગ મેં ભી આયુ કા વન્ધ ન

આયુવાળા અને નિરૂપક્રમ આયુવાળા. તેઓમાં જે પૃથ્વીકાયિક નિરૂપક્રમ
આયુવાળા છે, તેઓ નિયમથી વર્તમાન આયુના જે લાધ વ્યતીત થઈ જતાં
અને ત્રીજો ભાગ શેષ રહેતાં અગામી ભવના આયુનો બન્ધ કરે છે. જે
પૃથ્વીકાયિક જીવ સોપક્રમ આયુવાળા છે, તેઓ કદાચિત્ વર્તમાન આયુનો
ત્રીજો ભાગ શેષ રહેતા પરભવના આયુનો બન્ધ કરે છે કિંતુ એ નિયમ
નથી. કે ત્રીજો ભાગ શેષ રહેતાં તે આયુનો બંધ કરી જ લે, તેથી જ જે
જીવ તે સમયે આયુબન્ધ નથી કરતા તેઓ અવશિષ્ટ ત્રીજા ભાગના ત્રણ
ભાગોમાંથી જે ભાગ વ્યતીત થઈ જતાં અને એક ભાગ બાકી રહેતા આયુનો
બન્ધ કરે છે. કદાચિત્ એ ત્રીજા ભાગમાં પણ આયુનો બન્ધ ન થાય તો

ત્રિભાગસ્ય-તૃતીય ભાગસ્ય, યસ્મિન્નિભાગસ્તૃતીયભાગસ્તસ્ય ત્રિભાગસ્તૃતીયભાગો-
 ડ્વશેષમાયુર્યેષાં તે તથાવિદ્વાઃ, તૃતીયભાગસ્ય તૃતીયભાગો નવમભાગસ્ત-
 સ્ય તૃતીયભાગઃ સપ્તવિંશતિતમો ભાગસ્તસ્મિન્ સમ્પૂર્ણાયુષઃ નપ્તવિંશતિતમે ભાગે
 અવશિષ્ટે સતીત્યર્થઃ પારમવિકાયુષ્યમ્-પરમવસમ્વન્ધ્યાયુષ્યં, પ્રકુર્વન્તિ, વધ્ન-
 ન્તિ, ક્વચિત્તુ યાવત્પદ્યગ્રહણેન તસ્યાપિ આયુષઃ સપ્તવિંશતિતમભાગસ્ય તૃતીય-
 ભાગે એકાશીતિતમે ભાગે કેચન સોપક્રમાયુષ્ઠાઃ પૃથિવીકાયિકાઃ પારમવિ-
 કાયુષ્યં વધ્નન્તિ કેચિચ્ચ તસ્યાપિ એકાશીતિતમભાગસ્ય તૃતીયભાગે ત્રિચત્વા-
 રિંશદધિકદ્વિશતતમે ભાગે પારમવિકાયુષ્યં વધ્નન્તિ, કેચિચ્ચ તસ્યાપિ ભાગસ્ય

હુઆ તો શેષ આયુ કા તિસરા ભાગ શેષ રહને પર આયુ કા વન્ધ
 કરતે હૈં અર્થાત્ સમ્પૂર્ણ વર્ત્તમાન આયુ કે તીસરે ભાગ કે શેષ રહને
 પર અથવા નૌ વાં ભાગ શેષ રહને પર અથવા સત્તાઈસવાં ભાગ શેષ
 રરને પર સોપક્રમ આયુ વાલે પૃથ્વીકાયિક જીવ આગામી ભવ કી આયુ
 કા વન્ધ કરતે હૈં ।

કહીં-કહીં યાવત્ પદ કા પ્રયોગ દેખાજાતા હૈં । ડસકા અર્થ યહ
 હૈં કિ જો જીવ તીસરે ભાગ કે તીસરે ભાગ કે તીસરે ભાગ મૈં અર્થાત્
 વર્ત્તમાન આયુ કે સત્તાઈસવૈં ભાગ મૈં ભી આગામી ભવ કી આયુ કા
 વન્ધ નહીં કરતે વૈ સત્તાઈસવૈં ભાગ કે તીસરે ભાગ મૈં અર્થાત્ સમ્પૂર્ણ
 આયુ કે ઇક્યાસી વૈ ભાગ મૈં આગામી ભવ કી આયુ કા વન્ધ કરતે હૈં ।
 ઓર કોઈ-કોઈ જીવ ડસ ઇક્યાસીવૈં ભાગ કે ભી તીસરે ભાગ મૈં
 આયુ વાંધતે હૈં, અર્થાત્ સમ્પૂર્ણ આયુ કે ડો સૌ તથાલીસવૈં ભાગ મૈં
 અગલે ભવ કી આયુ કા વન્ધ કરતે હૈં । કોઈ-કોઈ જીવ તો ડસકે ભી

શેષ આયુનો ત્રીજો ભાગ શેષ રહેતાં આયુનો બન્ધ કરે છે. અર્થાત્ સંપૂર્ણ
 વર્તમાન આયુનો ત્રીજો ભાગ શેષ રહેતાં અથવા નવમો ભાગ શેષ રહેતાં
 અથવા સત્તાવીસમો ભાગ શેષ રહેતાં સોપક્રમ આયુવાળા પૃથ્વીકાયિક જીવ
 આગામી ભવના આયુનો બન્ધ કરે છે.

ક્યાંક ક્યાંક 'યાવત્' પદનો પ્રયોગ દેખાય છે, તેનો અર્થ એ છે કે
 જે જીવ ત્રીજા ભાગના ત્રીજા ભાગના ત્રીજા ભાગમાં અર્થાત્ વર્તમાન આયુના
 સત્તાવીસમાં ભાગમાં પણ આગામી ભવના આયુનો બન્ધ નથી કરતા તેઓ
 સત્તાવીસમાં ભાગના ત્રીજા ભાગમાં અર્થાત્ સંપૂર્ણ આયુષ્યના એકાસીમા
 ભાગમાં આગામી ભવના આયુનો બન્ધ કરે છે. અને કોઈ કોઈ જીવ એકાસીમા
 ભાગના ત્રીજા ભાગમાં આયુ બાંધે છે, અર્થાત્ સંપૂર્ણ આયુના બસો તેતા-
 લીસમા ભાગમાં આગલા ભવના આયુનો બન્ધ કરે છે. કોઈ કોઈ જીવ તો

तृतीयभागे एकोनत्रिंशदधिक सप्तशततमे भागे पारभविकायुष्यं वध्नाति, इत्येवं-
रीत्या यावत् अन्तर्मुहूर्त्तावशिष्टे आयुषि पारभविकायुष्यं वध्नन्ति इति केचिद्
वदन्ति, मूले तु यावत्पदं नोपलभ्यते, एतस्य युक्तायुक्तत्वे सुधीभिर्हनीये,
'आउते उवाउवणफफइकाइयाणं वेइंदियतेइंदियउगिंदियाण वि एवं चेव' आका-
यिकतेजःकायिकायुकायिकवनस्पतिकायिकानां द्वीन्द्रियत्रीन्द्रियचतुरिन्द्रियाना-
मपि, एवञ्चैव-पृथिवीकायिकवदेव पारभविकायुर्वन्धो बोध्यः, गौतमः पृच्छति-
'पंचिंदियतिरिक्खजोणियाणं भंते ! कति भागावसेसाउया परभवियाउयं पकरेंति'
हे भदन्त ! पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकाः खलु कतिभागावसेसायुष्काः-कियद् भागाव-
शिष्टायुषः पारभविकायुष्यं-परभवसत्त्वबन्ध्यायुष्यं प्रकुर्वन्ति वध्नन्ति ? भगवान्
आह-'गोयमा !' हे गौतम ! पंचिंदियतिरिक्खजोणिया दुविहा पणत्ता' पञ्चेन्द्रि-
तीसरे भाग में अर्थात् सम्पूर्ण आयु के सात सौ उनतीसवें भाग में
आयु का बन्ध करते हैं । अगर इस समय भी आयु का बन्ध न किया
तो वर्त्तमान आयु का अन्तर्मुहूर्त्त काल शेष रहने पर तो अवश्य ही
नवीन आयु का बन्ध कर लेते हैं । ऐसा किन्हीं-किहां आचार्यों का
कथन है, मगर मूल पाठ में यावत् पद उपलब्ध नहीं इसका विचार
होता । ऐसी स्थिति में यह कथन युक्त है या नहीं इसका विचार
बुद्धिमानों को स्वयं कर लेना चाहिए ।

अष्कायिक, तेजस्कायिक, वायुकायिक, वनस्पतिकायिक, द्वीन्द्रिय
त्रीन्द्रिय और चतुरिन्द्रिय जीवों का आयुबन्ध पृथ्वीकायिकों के समान
ही समझना चाहिए ।

गौतम-हे भगवन् ! पंचेन्द्रिय तिर्यच वर्त्तमान आयु का कितना
भाग शेष रहने पर परभव की आयु का बन्ध करते हैं ?

तेमना पणु त्रीन्त लागमां अर्थात् सम्पूर्ण आयुना सातसो ओगाणुत्रीसमा
लागमां आयुनेो बन्ध करे छे. अगर ओ समये पणु आयुनेो बन्ध न कर्यो
तो वर्त्तमान आयुनेो अन्तर मुहूर्त्त काल शेष रहता तो अवश्य ज नवीन
आयुनेो बन्ध करी ले छे. ओवुं कोठ कोठ आयुर्थोतुं कथन छे. पणु मूल
पाठमां 'यावत्' पद उपलब्ध नहीं थतुं. ओवी स्थितिमां आ कथन
युक्त छे के नहीं ओनेो विचार बुद्धिमानेओ स्वयं करी लेवेो लेछ ओ.

अष्कायिक, तेजस्कायिक, वायुकायिक, वनस्पतिकायिक, द्वीन्द्रिय, त्रीन्द्रिय
अने चतुरिन्द्रिय जीवोनेो आयुबन्ध पृथ्वीकायिकोना समानज समजवेो लेछओ

श्री गौतमस्वामी :-हे भगवन् ! पंचेन्द्रिय तिर्यच वर्त्तमान आयुना
केटला लाग शेष रहता परभवना आयुनेो बन्ध करे छे ?

યતિર્યગ્યોનિકાઃ દ્વિવિધાઃ પ્રજ્ઞાતાઃ, 'તં જહા-સંસ્થેજ્જવાસાડયા ય અસંસ્થેજ્જવાસા-
ડયા ય' તદ્યથા-સંસ્થેયવર્ષાયુષ્કાથ્થ અસંસ્થેયવર્ષાયુષ્કાથ્થ, 'તત્થ ણં જે તે અસં-
સ્થેજ્જવાસાડયા તે નિયમા છમ્માસાવસેતાડયા પરમવિયાડયં પકરેતિ' તત્ર સ્વલુ-
સંસ્થેયાસંસ્થેયવર્ષાયુષ્કમધ્યે યે તે અસંસ્થેયવર્ષાયુષ્કાઃ પચ્ચેન્દ્રિયનિર્યગ્યોનિકાઃ
સન્તિ તે નિયમાત્-નિયમતઃ પદ્માસાવશેપાયુષ્કાઃ-પણ્માસાવશિષ્ટાયુપઃ, પારમવિ-
કાયુષ્પ્યં-પરમવસમ્બન્ધ્યાયુષ્યં પ્રકુર્વન્તિ-વધ્નન્તિ 'તત્થ ણં જે તે સંસ્થિજ્જવાસા-
ડયા તે દુવિહા પણ્ણત્તા' તત્ર સ્વલુ-સંસ્થેયાસંસ્થેયવર્ષાયુષ્કમધ્યે યે તે સંસ્થેય-
વર્ષાયુષ્કાઃ પચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકાઃ સન્તિ તે દ્વિવિધાઃ પ્રજ્ઞાતાઃ 'તં જહા-'સોપક્ર-
માડયા ય, નિરુપક્રમાડયા ય' તદ્યથા-સોપક્રમાયુષ્કાથ્થ નિરુપક્રમાયુષ્કાથ્થ, 'તત્થ
ણં જે તે નિરુપક્રમાડયા તે નિયમા તિભાગાવસેસાડયા પરમવિયાડયં પકરેતિ'
તત્ર સ્વલુ સોપક્રમનિરુપક્રમવર્ષાયુષ્કમધ્યે, યે તે નિરુપક્રમાયુષ્કાઃ પચ્ચેન્દ્રિય-
તિર્યગ્યોનિકાઃ સન્તિ, તે નિયમાત્-નિયમતસ્તિભાગાવશેપાયુષ્કાઃ તૃતીયભાગાવ-
શિષ્ટાયુપઃ પારમવિકાયુષ્પ્યમ્-પરમવસમ્બન્ધ્યાયુષ્યં, પ્રકુર્વન્તિ વધ્નન્તિ, 'તત્થ ણં
જે તે સોપક્રમાડયા તેણં સિય તિભાગે પરમવિયાડયં પકરેતિ' તત્ર સ્વલુ સોપ-
ક્રમનિરુપક્રમાયુષ્ક મધ્યે યે તે સોપક્રમાયુષ્કાઃ પચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકાઃ સન્તિ

ભગવાન્-હે ગૌતમ ! પંચેન્દ્રિય તિર્યચ્ચ દો પ્રકાર કે કહે गए हैं, यथा
संख्यात वर्ष की आयु वाले और असंख्यात वर्ष की आयु वाले ।
इनमें जो असंख्यात वर्ष की आयु वाले हैं, वे नियम से भुज्यमान आयु
के छह मास, शेष रहने पर आगामी भव की आयु का बंध करते हैं ।
और जो संख्यात वर्ष की आयु वाले हैं, वे भी दो प्रकार के हैं-सोप-
क्रम आयु वाले और निरूपक्रम आयु वाले । इनमें से निरूपक्रम आयु
वाले नियम से वर्तमान आयु का तीसरा भाग शेष रहने पर आगामी
भव की आयु का बन्ध कर लेते हैं । जो जीव सोपक्रम आयु वाले हैं,
वे कदाचित् तीसरा भाग शेष रहने पर आयु का बन्ध करते हैं, कदा-
चित् तीसरे भाग का तीसरा भाग शेष रहने पर आयु का बन्ध करते

શ્રી ભગવાન્ :-હે ગૌતમ ! પંચેન્દ્રિય તિર્યચ્ચ બે પ્રકારના કહેલા છે,
જેમ કે-સંખ્યાત વર્ષની આયુવાળા અને અસંખ્યાત વર્ષની આયુવાળા. તેઓમાં
જે સંખ્યાત વર્ષની આયુવાળા છે, તેઓ નિયમથી ભુજ્યમાન આયુના છ
માસ શેષ રહેતા આગામી ભવના આયુનો બન્ધ કરે છે. અને જે સંખ્યાત
વર્ષની આયુવાળા છે. તેઓ પણ બે પ્રકારના છે :-સોપક્રમ આયુવાળા અને
નિરૂપક્રમ આયુવાળા. તેઓમાંથી નિરૂપક્રમ આયુવાળા નિયમથી વર્તમાન
આયુનો ત્રીજો ભાગ શેષ રહેતા આગામી ભવના આયુનો બન્ધ કરી લે છે.
જે છપ્પ સોપક્રમ આયુવાળા છે, તેઓ કદાચિત્ ત્રીજો ભાગ શેષ રહેતા આયુનો

તે સ્વલ્પ સ્યાત્-કદાચિત્ કેચિત્, ત્રિભાગે આયુષસ્તૃતીયભાગે, પારમવિકાયાયુષ્કં પરમવસમ્બન્ધ્યાયુષ્યં, પ્રકુર્વન્તિ-વન્ધન્તિ 'સિય તિભાગતિભાગે પરમવિયાયુષ્યં-પકરેતિ' સ્યાત્-કદાચિત્ કેચિત્ સોપક્રમાયુષ્કાઃ પચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકાઃ ત્રિભાગત્રિભાગે-તૃતીયભાગસ્ય તૃતીયભાગે સમ્પૂર્ણાયુષો નવમભાગે इत्यर्थः । પારમવિકાયાયુષ્યં-પરમવસમ્બન્ધ્યાયુષ્યં, પ્રકુર્વન્તિ-વન્ધન્તિ, 'સિય તિભાગતિભાગતિ-ભાગાવસેસાયા પરમવિયાયુષ્યં પકરેતિ' સ્યાત્-કદાચિત્-કેચિત્ પચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકાઃ, ત્રિભાગત્રિભાગત્રિભાગાવશેષાયુષઃ તૃતીયભાગસ્ય યસ્તૃતીયભાગસ્તસ્ય તૃતીયભાગાવશેષાયુષ્કાઃ સમ્પૂર્ણાયુષઃ સપ્તવિંશતિતમભાગે इत्यर्थः । પારમવિકાયાયુષ્યં-પરમવસમ્બન્ધ્યાયુષ્યં પ્રકુર્વન્તિ-વન્ધન્તિ, 'एवं मणूसा वि' एवम् પચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકાવદેવ મનુષ્યા અપિ કદાચિત્ કેચિત્ સમ્પૂર્ણાયુષો નવમભાગે, કદાચિત્ કેચિત્ સમ્પૂર્ણાયુષઃ સપ્તવિંશતિતમભાગે પારમવિકાયાયુષ્યં વન્ધન્તીત્યર્થઃ 'वाणमंतरजोइसिय वेमाणिया जहा नेरइया' वानव्यन्तरज्योतिष्कवैमानिका यथा

हैं, अर्थात् सम्पूर्ण आयु के नौवां भाग शेष रहने पर आयु बांधते हैं और कोई-कोई उसका भी तीसरा भाग अर्थात् सम्पूर्ण आयु का सत्ताईसवां भाग शेष रहने पर परभव संबंधी आयु का बन्ध करते हैं ।

मनुष्य भी इसी प्रकार आयु का बन्ध करते हैं, अर्थात् पंचेन्द्रिय तिर्यचों के समान कोई-कोई मनुष्य वर्तमान आयु का तीसरा भाग शेष रहने पर, कोई तीसरे भाग का तीसरा भाग शेष रहने पर और कोई तीसरे भाग के तीसरे भाग का तीसरा भाग शेष रहने पर परभव संबंधी आयु का बन्ध करते हैं । किन्तु वानव्यन्तर, ज्योतिष्क और वैमानिक देव, नारकों के समान नियम से छहमास वर्तमान

બન્ધ કરે છે, કદાચિત્ ત્રીજા ભાગનો ત્રીજો ભાગ શેષ રહેતા આયુનો બન્ધ કરે છે, અર્થાત્ સંપૂર્ણ આયુનો નવમો ભાગ શેષ રહેતા આયુ બાંધે છે. અને કોઈ કોઈ તેનો પણ ત્રીજો ભાગ અર્થાત્ સંપૂર્ણ આયુનો સત્તાવીસમો ભાગ શેષ રહેતા પરભવ સમ્બન્ધી આયુનો બન્ધ કરે છે.

મનુષ્ય પણ એજ પ્રકારે આયુનો બન્ધ કરે છે, અર્થાત્ પચ્ચેન્દ્રિય તિર્યચોના સમાન કોઈ કોઈ મનુષ્ય વર્તમાન આયુનો ત્રીજો ભાગ શેષ રહેતા, કોઈ કોઈ ત્રીજા ભાગનો ત્રીજો ભાગ શેષ રહેતા અને કોઈ ત્રીજા ભાગના ત્રીજા ભાગનો ત્રીજો ભાગ શેષ રહેતા પરભવ સમ્બન્ધી આયુનો બન્ધ કરે છે. પણ વાનવ્યન્તર, જ્યોતિષ્ક અને વૈમાનિક દેવ, નારકોના પ્રમાણ નિયમથી

નૈરયિકા નિયમતઃ પળ્માસાવશિષ્ટાયુષઃ પારમવિક્ષાયુષ્યં વધ્નન્તિ તથૈવ નિયમતઃ
પળ્માસાવશિષ્ટાયુષ એવ પારમવિક્ષાયુષ્યં વધ્નન્તિ ઇત્યાશયઃ । ઇતિ, ॥ સૂ. ૧૫ ॥

‘દારં’ સપ્તમં દ્વારં સમાપ્તમ્ ॥

મૂલમ્—કઙ્કવિહે ણં મંતે ! આડયવંધે પળ્ળત્તે ? ગોયમા !
છવિવિહે આડયવંધે પળ્ળત્તે, તં જહા—૧ જાતિનામનિહત્તાડણ
૨ ગતિનામનિહત્તાડણ ૩ ઠિત્તીણામનિહત્તાડણ ૪ ઓગાહણ-
નામનિહત્તાડણ ૫ પલ્લસનામનિહત્તાડણ ૬ અણુભાવનામનિહ-
ત્તાડણ, નેરડયાણં મંતે ! કઙ્કવિહે આડયવંધે પળ્ળત્તે ? ગોયમા !
છવિવિહે આડયવંધે પળ્ળત્તે, તં જહા—જાતિનામનિહત્તાડણ,
ગતિનામનિહત્તાડણ, ઠિઈણામનિહત્તાડણ, ઓગાહણનામનિહ-
ત્તાડણ, પલ્લસનામનિહત્તાડણ, અણુભાવનામનિહત્તાડણ, એવં
જાવ વેમાણિયાણં, જીવા ણં મંતે ! જાતિનામનિહત્તાડયં કતિહિ
આગરિસેહિ પકરેંતિ ? ગોયમા ! જહળ્ળેણં એકકેણ વા દોહિં
વા, તિહિં વા, ઉક્કોસેણં અટ્ટહિં, નેરડયાણં મંતે ! જાતિનામ-
નિહત્તાડયં કતિહિં આગરિસેહિં પકરેંતિ ? ગોયમા ! જહળ્ળેણં
એકકેણ વા દોહિં વા, તીહિં વા, ઉક્કોસેણં અટ્ટહિં, એવં જાવ
વેમાણિયા, એવં ગતિનામનિહત્તાડણ વિ, ઠિઈણામનિહત્તાડણ
વિ, ઓગાહણનામનિહત્તાડણ વિ, પલ્લસનામનિહત્તાડણ વિ, અણુ-
ભાવનામનિહત્તાડણ વિ, એતેસિ ણં મંતે ! જીવાણં જાતિનામ-
નિહત્તાડયં જહળ્ળેણં એકકેણ વા દોહિં વા, તીહિં વા ઉક્કોસેણં
અટ્ટહિં આગરિસેહિં પકરેમાણાણં કયરે કયરેહિંતો અપ્પા વા,

આયુ કે જવ શેષ રહતે હૈં, તવ પરમવ કી આયુ કા વન્ધ કરતે હૈં ।
સાતવાં દ્વાર સમાપ્ત ॥ સૂ. ૧૫ ॥

છ માસ વર્તમાન આયુ બ્યારે બાકી રહે છે, ત્યારે પરલવના આયુનો બન્ધ
કરે છે. સાતમું દ્વાર સમાપ્ત ॥ ૧૫ ॥

बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा? गोयमा ! सवत्थोवा जीवा जातिणामनिहत्ताउयं अट्टहिं आगरिसेहिं पकरेमाणा सत्त-
हिं आगरिसेहिं पकरेमाणा संखेज्जगुणा, छहिं आगरिसेहिं पक-
रेमाणा संखेज्जगुणा, एवं पंचहिं संखिज्जगुणा, चउहिं संखिज्जगुणा
तीहिं संखेज्जगुणा, दोहिं संखिज्जगुणा, एगेणं आगरिसेणं पगरे-
माणा संखेज्जगुणा, एवं एतेणं अभिलावेणं जाव अणुभागणाम-
निहत्ताउयं, एवं एते छप्पिय अप्पाबहुदंडगा जीवादिया भाणि-
यव्वा, इति पण्णवणाए वक्कंतियपयं छट्ठं समत्तं । ६ । ॥सू० १६॥

छाया—कतिविधः खलु भदन्त ! आयुष्यबन्धः प्रज्ञप्तः ? गौतम ! पड्विधः
आयुष्यबन्धः प्रज्ञप्तः, तद्यथा—जातिनामनिधत्तायुष्यम् १, गतिनामनिधत्तायु-
ष्यम् २, स्थितिनामनिधत्तायुष्यम् ३, अवगाहनानामनिधत्तायुष्यम् ४, प्रदेशनाम-
निधत्तायुष्यम् ५, अनुभावनामनिधत्तायुष्यम् ६, नैरयिकाणां भदन्त ! कतिविधः

आयुबन्ध के प्रकार

शब्दार्थ—(कइ विहेणं भंते ! आउयबंधे पण्णत्ते ?) भगवन् ! आयु
का बंध कितने प्रकार का कहा है ? (गोयमा !) हे गौतम ! (छव्विहे)
छह प्रकार का (आउय बंधे) आयु का बन्ध (पण्णत्ते) कहा गया है ।
(तं जहा) वह इस प्रकार (जातिनामनिहत्ताउए) जाति नाम निध-
त्तायु (गतिनामनिहत्ताउए) गति नामनिधत्तायु (ठित्तिणाम निह-
त्ताउए) स्थितिनामनिधत्तायु (ओगाहणनामनिहत्ताउए) अवगाहना
नामनिधत्तायु (पएसनामनिहत्ताउए) प्रदेशनामनिधत्तायु (अणुभाव
नाम निहत्ताउए) अनुभाव नाम निधत्तायु ।

(नेरइयाणं भंते ! कइविहे आउयबंधे पण्णत्ते ?) भगवन् ! नारकों

आयु बन्धना प्रकार

शब्दार्थः—(कइविहेणं भंते ! आउयबंधे पण्णत्ते ?) हे भगवन् ! आयुना
बन्ध केटला प्रकारना कइला छे ? (गोयमा) हे गौतम ! (छव्विहे) छ प्रकारना
(आउयबन्धे) आयुना बन्ध (पण्णत्ते) कइला छे (तं जहा) ते आ प्रकारे (जाति
नामनिहत्ताउए) जाति नाम निधत्तायु (गतिनामनिहत्ताउए) गति नाम निध-
त्तायु (ठित्तिनामनिहत्ताउए) स्थिति नाम निधत्तायु (ओगाहणनामनिहत्ताउए)
अवगाहना नाम निधत्तायु (पएसनामनिहत्ताउए) प्रदेश नाम निधत्तायु (अणु-
भावनामनिहत्ताउए) अनुभाव नाम निधत्तायु

आयुष्यबन्धः प्रज्ञप्तः ? गौतम ! पट्टविधः आयुष्यबन्धः प्रज्ञप्तः, तद्यथा जातिनामनिधत्तायुष्यम्, गतिनामनिधत्तायुष्यम्, स्थितिनामनिधत्तायुष्यम्, अवगाहननामनिधत्तायुष्यम्, प्रदेशनामनिधत्तायुष्यम्, अनुभावनामनिधत्तायुष्यम्, एवं यावद् वैमानिकानाम्, जीवाः खलु भदन्त ! जातिनामनिधत्तायुष्यं कतिभिराकर्षैः प्रकुर्वन्ति ? गौतम ! जघन्येन एकेन वा, द्वाभ्यां वा, त्रिभिर्वा, उत्कृष्टेन अष्टभिः नैरयिकाः खलु भदन्त ! जातिनामनिधत्तायुष्यं कतिभिराकर्षैः प्रकुर्वन्ति ? गौतम ! जघन्येन एकेन वा, द्वाभ्यां वा, त्रिभिर्वा, उत्कृष्टेन अष्ट-

का आयु बन्ध कितने प्रकार का कहा है ? (गोयमा ! छत्रिवहे आउय-बन्धे पणत्ते) गौतम ! छह प्रकार का आयु बन्ध कहा है । (तं जहा) वह इस कार (जातिनामनिहत्ताउए) जाति नाम निधत्तायु (गतिनामनिहत्ताउए) गतिनामनिधत्तायु (ठिईणामनिहत्ताउए) स्थितिनामनिधत्तायु (ओगाहणणामनिहत्ताउए) अवगाहननामनिधत्तायु (पदेसणामनिहत्ताउए) प्रदेशनामनिधत्तायु (अणुभावनामनिहत्ताउए) अनुभावनामनिधत्तायु (एवं जाव वैमाणियाणं) इसी प्रकार यावत् वैमानिकों तक । (जीवा णं भंते ! जातिनामनिहत्ताउयं कतिहिं आगरिसेहिं गरेंति ?) भगवन् ! जीव जातिनामनिधत्तायु को कितने आकर्षों से बांधते हैं । (जहण्णेणं एक्केण वा, दोहिं वा, तीहिं वा) जघन्य एक, दो या तीन आकर्षों से (उक्कोसेणं अट्टहिं) उत्कृष्ट आठ आकर्षों से ।

(नेरइया णं भंते ! जातिनामनिहत्ताउयं कतिहिं आगरिसेहिं पगरेंति ?) भगवन् ! नारक जाति नाम निधत्तायु को कितने आकर्षों

(नेरइयाणं भंते ! कइविहै आउयबन्धे पणत्ते ?) हे लगवान् ! नारकेना आयु बन्ध डेटवा प्रकारना कइया छे ? (गोयमा ! छत्रिवहे आउयबन्धे पणत्ते) हे गौतम ! छ प्रकारना आयुबन्ध कइया छे (तं जहा) ते आ प्रकारे (जातिनाम निहत्ताउए) जाति नाम निधत्तायु (गतिनामनिहत्ताउए) गति नाम निधत्तायु (ठिईणामनिहत्ताउए) स्थितिनाम निधत्तायु (ओगाहणणाम निहत्ताउए) अवगाहननाम निधत्तायु (अनुभावनामनिहत्ताउए) अनुभाव नाम निधत्तायु (एवं जाव वैमाणियाणं) ऐसे प्रकारे यावत् वैमानिके सुधी

(जीवाणं भंते ! जातिनामनिहत्ताउयं कतिहिं आगरिसेहिं पगरेंति ?) हे लगवान् ! एवं जातिनाम निधत्तायुने डेटवा आकर्षोथी आंधे छे ? (जहण्णेणं एक्केण वा, दोहिं वा तीहिं वा ?) जघन्यथी ऐकं वे अगर त्रणु आकर्षोथी (उक्कोसेणं अट्टहिं) उत्कृष्ट आठ आकर्षोथी

(नेरइयाणं भंते ! जातिनामनिहत्ताउयं कतिहिं आगरिसेहिं पगरेंति ?) हे लगवान् ! नारक जातिनामनिधत्तायुने डेटवा आकर्षोथी आंधे छे ? (गोयमा !

भिः एवं यावद् वैमानिकाः, एवं गतिनामनिधत्तायुष्कमपि, स्थितिनामनिधत्ता-
युष्यमपि, अवगाहनानामनिधत्तायुष्यमपि प्रदेशनामनिधत्तायुष्यमपि अनुभावनाम-
निधत्तायुष्यमपि, एतेषां खलु भदन्त ! जीवानां जातिनामनिधत्तायुष्यं जघ-
न्येन एकेन वा द्वाभ्यां वा, त्रिभिर्वा, उत्कृष्टेन अष्टभिराकर्षैः प्रकुर्वतां कतरे
कतरेभ्योऽल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा भवन्ति ? गौतम !
सर्वस्तोकाः जीवाः जातिनामनिधत्तायुष्यम् अष्टभिराकर्षैः प्रकुर्वन्तः सप्तभि-

से बांधते हैं ? (गोयमा ! जहण्णेणं एक्केण वा दोहिं वा तीहिं वा) -
गौतम ! जघन्य एक, दो या तीन से (उक्कोसेणं अट्ठहिं) उत्कृष्ट आठ
से (एवं जाव वेमाणिया) इसी प्रकार वैमानिकों तक ।

(एवं गति नामनिहत्ताउए वि) इसी प्रकार गति नाम निधत्तायु
भी (ठिइणाम निहत्ताउए वि) स्थितिनाम निधत्तायु भी (ओगाहणा
नामनिहत्ताउए वि) अवगाहना नामनिधत्तायु भी (पदेसनामनिहत्ता-
उए वि) प्रदेशनामनिधत्तायु भी (अणुभावनामनिहत्ताउए वि) अनु-
भावनामनिधत्तायु भी ।

(एतेसिं भंते ! जीवाणं) भगवन् ! इन जीवों में (जहण्णेणं एक्केण
वा दोहिं वा तीहिं वा उक्कोसेणं अट्ठहिं वा आगरिसेहिं पकरेमाणानं)
जघन्य एक, दो अथवा तीन और उत्कृष्ट आठ आकर्षों द्वारा बंध
करते वालों में (कयरे कयरेहिंतो) कौन किससे (अप्पा वा, बहुया वा,
तुल्ला वा, विसेसाहिया वा) अल्प, बहुत, तुल्य या विशेषाधिक
है ? (गोयमा ! सव्वत्थोवा जीवा) गौतम ! सब से कम जीव (जाति
नामनिहत्ताउयं) जातिनामनिधत्तायु को (अट्ठहिं आगरिसेहिं पकरे-

जहण्णेणं एक्केण वा दोहिं वा तीहिं वा) हे गौतम ! जघन्यथी ओइ, ओ अगार
त्रणुथी (उक्कोसेणं अट्ठहिं) उत्कृष्ट आठ आठर्षोथी (एवं जाव वेमाणिया) ओ
प्रकारे वैमानिके सुधी

(एवं गतिनामनिहत्ताउए वि) ओ रीते गति नाम निधत्तायु पणु (ठिइ-
नामनिहत्ताउए वि) स्थितिनामनिधत्तायु पणु (ओगाहणानामनिहत्ताउए वि) अव-
गाहना नाम निधत्तायु पणु (पदेसनामनिहत्ताउए वि) प्रदेश नाम निधत्तायु पणु
(अणुभावनामनिहत्ताउए वि) अनुभाव नाम निधत्तायु पणु

(एतेसिं भंते ! जीवाणं) हे भगवन् ! आ एवोभा (जहण्णेणं एक्केण वा
दोहिं वा तीहिं वा उक्कोसेणं अट्ठहिं वा आगरिसेहिं पकरेमाणानं) जघन्य ओइ,
ओ अथवा त्रणु अने उत्कृष्ट आठ आठर्षो द्वारा बंध करवावाणाओभां (कयरे
कयरे हिंतो) ओणु ओनाथी (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा)
अल्प, धणु, तुल्य अगार विशेषाधिक छे ?

(गोयमा ! सव्वत्थोवा जीवा) गौतम ! जघाथी ओछा एव (जातिनाम-

ગર્ભૈઃ પ્રકુર્વન્તઃ સંખ્યેયગુણાઃ, પદ્મભિગર્ભૈઃ પ્રકુર્વન્તઃ સંખ્યેયગુણાઃ, એવં પંચભિઃ સંખ્યેયગુણાઃ, ચતુર્ભિઃ સંખ્યેયગુણાઃ, ત્રિભિઃ સંખ્યેયગુણાઃ, દ્વાભ્યાં સંખ્યેયગુણાઃ, એકેન આકર્ષેણ પ્રકુર્વન્તઃ સંખ્યેયગુણાઃ. એવમ્ એતેન અભિલાપેન યાવત્-અનુભાવનામનિધત્તાયુગ્યમ્, એવમ્ એતે પદપિ અલ્પવહુત્વદંડકા જીવાદિકા ભણિતવ્યાઃ, इति प्रज्ञापनायां व्युत्क्रान्तिकपदं पठं समाप्तम् ॥

માણા) આઠ આકર્ષોં સે વાંધને વાલે હૈં । (સત્તર્હિં આગરિસેહિં પકરે-માણા સંખેજ્જગુણા) સાત આકર્ષોં સે વાંધને વાલે સંખ્યાતગુણા હૈં । (છર્હિં આગરિસેહિં પકરેમાણા સંખેજ્જગુણા) છઠ્ઠ આકર્ષોં સે વાંધનેવાલે સંખ્યાતગુણા હૈં । (એવં પંચર્હિં સંખિજ્જગુણા) પાંચ આકર્ષોં સે વાંધને વાલે સંખ્યાતગુણા (ચત્તર્હિં સંખિજ્જગુણા) ચાર સે વાંધને વાલે સંખ્યાતગુણા (તીર્હિં સંખેજ્જગુણા) ત્રીન સે વાંધને વાલે સંખ્યાતગુણા (દોર્હિં સંખિજ્જગુણા) દો સે વાંધને વાલે સંખ્યાતગુણા (એગેણં આગરિસેણં પકરેમાણા સંખેજ્જગુણા) એક આકર્ષ સે વાંધને વાલે સંખ્યાતગુણા હૈં । (એવં) હસ પ્રકાર (એતેણં અભિલાવેણં) હસ અભિલાય સે (જાવ અણુ-ભાગ નામનિહત્તાયયં) યાવત્ અનુભાગ નામનિધત્તાયુ કા વંધ કરતે હૈં । (એવં એતે છપ્પિય અપ્પાવહુદંડગા) હસ પ્રકાર યે છર્હોં અલ્પ વહુત્વ સંવંધી દંડક (જીવાદીયા ભાણિયવ્વા) જીવ સે આરંભ કરકે કહને ચાહિય (इति पणवणाए वक्कंतियपयं छट्ठं समत्तं) હસ પ્રકાર પ્રજ્ઞા-પના મેં વ્યુત્ક્રાન્તિ નામક છઠા પદ સમાપ્ત હુઆ ॥૧૬॥

નિહત્તાયયં) નતિ નામ નિધત્તાયુને (અટ્ઠર્હિં આગરિસેહિં પકરેમાણા) આઠ આકર્ષોંથી બાંધવાવાળા છે. (સત્તર્હિં આગરિસેહિં પકરેમાણા સંખેજ્જગુણા) સાત આકર્ષોંથી બાંધવાવાળા સંખ્યાતગણા છે (છર્હિં આગરિસેહિં પકરેમાણા સંખેજ્જગુણા) છ આકર્ષોંથી બાંધવાવાળા સંખ્યાતગણા છે (એવં પંચર્હિં સંખિજ્જગુણા) પાંચ આકર્ષોંથી બાંધવાવાળા સંખ્યાતગણા છે (ચત્તર્હિં સંખિજ્જગુણા) ચારથી બાંધવાવાળા સંખ્યાત ગણા (તીર્હિં સંખેજ્જગુણા) ત્રણથી બાંધવાવાળા સંખ્યાત ગણા (દોર્હિં સંખિજ્જગુણા) બેથી બાંધવાવાળા સંખ્યાતગણા છે. (એગેણં આગરિસેણં પકરેમાણા સંખેજ્જગુણા) એક આકર્ષથી બાંધવાવાળા સંખ્યાતગણા છે. (એવં) એ પ્રકારે (એતેણં અભિલાવેણં) આ અભિલાપથી (જાવ અણુભાગનામનિહત્તાયયં) યાવત્ અનુભાગ નામ નિધત્તાયુને બંધ કરે છે (એવં એતે છપ્પિય અપ્પા વહુદંડગા) આ શ્રકારે આ છએ અલ્પ બહુત્વ સંવંધી દંડક (જીવાદીયા ભાણિયવ્વા) જીવથી આરંભ કરીને કહેવા બેઠએ (इति पणवणाए वक्कंतियपयं छट्ठं समत्तं) આ પ્રકારે પ્રજ્ઞાપનામાં વ્યુત્ક્રાન્તિ નામક છટ્ઠું પદ સમાપ્ત થયું ॥ ૧૬ ॥

ટીકા—પૂર્વે યદ્ ભાગાવશેષોઽનુભૂયમાન ભવાયુપિ જીવાઃ પારમવિકાયુષ્યં વધ્નન્તિ તત્પ્રકારં નૈરયિકાદિદણ્ડક્રમેણ પ્રરૂપયિતુમાદ્—‘કઙ્કિહેણં મંતે ! આડયવંધે પળ્લત્તે ?’ ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—હે ભદન્ત ! કતિવિધઃ સ્વલ્લ આયુષ્યવન્ધઃ પ્રજ્ઞસઃ ? ભગવાન્ આહ—‘ગોચમા !’ હે ગૌતમ ! ‘છવ્વિહે આડયવંધે પળ્લત્તે’ પદ્ધવિધઃ આયુષ્યવન્ધઃ વજ્ઞસઃ, ‘તં જઙ્ગા’ જાતિનામનિહત્તાડૅ’ તદ્વથા—જાતિનામનિધત્તાયુષ્યમ્ ૧, ‘ગત્તિનામનિહત્તાડૅ’ ગતિનામનિધત્તાયુષ્યમ્ ૨, ‘ઠિત્તિનામનિહત્તાડૅ’ સ્થિતિનામનિધત્તાયુષ્યમ્ ૩, ‘ઓગાહણાનામનિહત્તાડૅ’ અવગાહનાનામનિધત્તાયુષ્યમ્ ૪, ‘પણ્ણનામનિહત્તાડૅ’ પ્રદેશનામનિધત્તાયુષ્યમ્ ૫, ‘અણુભાવનામનિહત્તાડૅ’ અનુભાવનામનિધત્તાયુષ્યમ્ ૬, તત્ર જાતિઃ—એકેન્દ્રિયાદિરૂપા

ટીકાર્થ—હસસે પૂર્વે યહ પ્રતિપાદન, ક્રિયા ગયા થા કિ વર્તમાન મેં ઓળી જાને વાલી આયુ કા કિતના ભાગ શેષ રહને પર જીવ આગામી ભવ કી આયુ કા વન્ધ કરતે હૈં ? અવ યહ નિરૂપણ ક્રિયા જાતા હૈ કિ જીવ કિતને પ્રકાર કી પરભવ સંબંધી આયુ વાંધતે હૈં ? દણ્ડક્રમ સે યહ બતલાયા જાતા હૈ ।

ગૌતમસ્વામી—પ્રશ્ન કરતે હૈં—ભગવન્ ! આયુષ્ય કા વન્ધ કિતને પ્રકાર કા કહા ગયા હૈ ?

ભગવાન્—ગૌતમ ! આયુષ્યવન્ધ છહ પ્રકાર કા કહા ગયા હૈ, વહ હસ પ્રકાર હૈ—(૧) જાતિનામનિધત્તાયુ (૨) ગતિનામનિધત્તાયુ (૩) સ્થિતિનામ નિધત્તાયુ (૪) અવગાહના નામનિધત્તાયુ (૫) પ્રદેશનામનિધત્તાયુ ઔર (૬) અનુભાવ નામનિધત્તાયુ ।

એકેન્દ્રિય આદિ રૂપ પાંચ પ્રકાર કી જાતી હૈ, વહ નામ અર્થાન્

ટીકાર્થ—આના પહેલા આ પ્રતિપાદન ક્યુ ડુ કે વર્તમાનમાં ભોગવાતા-આયુને કેટલા ભાગ શેષ રહેતાં હવ આગામી ભવના આયુને બંધ કરે છે ? હવે તે નિરૂપણ કરાય છે કે હવ કેટલા પ્રકારના પરભવ સંબંધી આયુને બાંધે છે ? હઠક્રમે આ બતાવાય છે :—

શ્રી ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે :—હે ભગવન્ ! આયુષ્યના બન્ધ કેટલા પ્રકારના કહેલા છે ?

શ્રી ભગવાન્—હે ગૌતમ ! આયુબંધ છ પ્રકારના કહેલા છે, તે આ પ્રકારે છે—(૧) જાતિનામનિધત્તાયુ (૨) ગતિનામનિધત્તાયુ (૩) સ્થિતિનામ નિધત્તાયુ (૪) અવગાહના નામ નિધત્તાયુ (૫) પ્રદેશનામનિધત્તાયુ (૬) અને અનુભાવ નામ નિધત્તાયુ

એકેન્દ્રિય આદિ રૂપ પાંચ પ્રકારની જાતિ છે તે નામ અર્થાત્ નામ

પશ્ચપ્રકારા સૈવ નામ—નામકર્મણ ઉત્તરપ્રકૃતિવિશેષરૂપં જાતિનામ તેન સહ નિધત્તં—
નિપિત્તં યદાયુસ્તજ્ઞાતિનામનિધત્તાયુઃ, નિષેકશ્ચ કર્મપુદ્ગલાનામનુભવનાર્થ રચના-
રૂપો વોધ્યઃ, રચના તુ—

‘મોત્તૃણસગમવાહં પદમાદિદિર્ઘં વદ્ધુતરં દ્રવ્યં ।

સિસે વિસેસહીણં જા ઉક્રોસંતિ ઉક્રોસા ॥૧॥

છાયા—મુક્ત્વા સ્વકીયામવાધામ્ (અવાધાકાલે નાનુભવદ્વિતિ ન તત્ર દલિક-
રચના) પ્રથમાયા (જઘન્યાયામન્તર્મુદ્ધર્તરૂપાયાં સ્થિતૌ વદ્ધુતરં દ્રવ્યમ્ (एकाकર્प-
गृहीतेष्वपि दलिकेषु बहूनां जघन्यस्थितिनामेव भावात्) शेपायाम् (समयाद्य-
धिकान्तर्मुद्वृत्तादिकायां) विशेषहीनम्, एवं यावदुत्कृष्टां स्थितिमुत्कृष्टतः (विशे-
षहीनं—सर्वहीनं दलिकं भवति) एव गति नरकगति तिर्यग्गतिमनुष्यगति देवगति
भेदाच्चतुर्विधा, सैव नाम गतिनाम तेन सह निधत्तं निपिक्तम्—आयुर्गतिनामनिध

નામ કર્મ કી ઉત્તર પ્રકૃતિ હૈ । ઉલ્કે સ્થાથ નિધત્ત અર્થાન્ નિપિત્ત
આયુ જાતિનામનિધત્તાયુ કહલાતી હૈ । અનુભવ કરને કે લિષ કર્મ-
પુદ્ગલોં કી રચના વિશેષ જો હોતી હૈ, ઉસે નિષેક કહતે હૈ । વહ
રચના હસ પ્રકાર હોતી હૈ—અપને અવાધાકાલ કો છોડકર । ક્યોં કિ
અવાધા કાલ મેં અનુભવ નહીં હોતા, અતઃ ઉસમેં કર્મદલિકોં કી
રચના નહીં હોતી, પ્રથમ અર્થાત્ અન્તર્મુદ્ધર્ત પ્રમાણ જઘન્ય સ્થિતિ મેં
વદ્ધુતર દ્રવ્ય હોતા હૈ । ઁક આકર્પ મેં ગ્રહણ કિષ હુષ દલિકોં મેં વદ્ધુત
—સે જઘન્ય સ્થિતિવાલે હી હોતે હૈ । શેપ સ્થિતિ ઁક સમય અધિક
અન્તર્મુદ્ધર્ત પ્રમાણ આદિ મેં વિશેષ કમ દ્રવ્ય હોતા હૈ, હસી પ્રકાર
ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ મેં ઉત્કૃષ્ટતઃ વિશેષ કમ—સવ સે કમ દલિક હોતે હૈ ।

ગતિ કે ચાર ભેદ હૈ—નારકગતિ, તિર્યચગતિ, મનુષ્યગતિ ઔર

કર્મની ઉત્તર પ્રકૃતિ છે. એના સાથે નિધત્ત અર્થાત્ નિપિત્ત આયુ જાતિનામ
નિધત્તાયુ કહેવાય છે અનુભવ કરવાને માટે કર્મપુદ્ગલોના રચના વિશેષ જ
થાય છે, તેને નિષેક કહે છે. તે રચના આ પ્રકારે થાય છે—પોતાના અવાધા-
કાળને છોડીને કેમકે અવાધાકાળમા અનુભવ નથી થતો તેથી તેમાં કર્મદલિકોની
રચના નથી થતી પ્રથમ (અન્તર્મુદ્ધર્ત પ્રમાણ જઘન્ય) સ્થિતિમાં વિશેષાધિક
દ્રવ્ય હોય છે (એક આકર્ષમાં ગ્રહણ કરેલા દલિકોમા ઘણી જઘન્ય સ્થિતિ જ
હોય છે), શેપ સ્થિતિ (એક સમય અધિક અન્તર્મુદ્ધર્ત પ્રમાણ આદિ)માં વિશેષ
ઓછું દ્રવ્ય હોય છે, એજ રીતે ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિમાં ઉત્કૃષ્ટત વિશેષ ઓછું—
અવાધી ઓછું દલિક હોય છે)

ગતિના ચાર ભેદ છે—નરકગતિ, તિર્યચગતિ, મનુષ્યગતિ અને દેવગતિ

ત્તાયુઃ સ્થિતિરાયુઃ કર્માનુભવલક્ષણા યાવત્તેન ભવેન સ્થાતવ્યં તત્પ્રધાનં નામ-
સ્થિતિનામં યદ્ યસ્મિન્ ભવે ઉદયભાગગતમવસિષ્ઠતે તદ્ ગતિજાતિ શરીરપશ્ચ-
કાદિ વ્યતિરિક્તમ્ સ્થિતિનામવોધ્યમિત્યાશયઃ, તેન સહ નિધત્તં-નિષિક્તમ્ આયુઃ
સ્થિતિનામનિધત્તાયુઃ એવમ્-અવગાહતે પ્રવિશતિ યસ્યાં જીવઃ સાઽવગાહના-
ઔદારિકાદિશરીરમ્, તસ્ય નામ-ઔદારિકાદિશરીરનામકર્મ અવગાહનાનામ તેન
સહ નિધત્તં નિષિક્તમ્ આયુઃ અવગાહનાનામનિધત્તાયુઃ, એવમેવ પ્રદેશઃ કર્મપરમાણુ
રૂપાઃ, તે ચ પ્રદેશા સંક્રમતોઽપિ અનુભૂયમાનાઃ પરિગૃહ્યન્તે, તત્પ્રધાનં નામ-
પ્રદેશનામ, તથા ચ યદ્ યસ્મિન્ ભવે પ્રદેશતોઽનુભૂયતે તત્પ્રદેશનામેતિ ફલિતમ્,

દેવગતિ, તદ્રૂપ નામકર્મ કો ગતિનામ કહતે હૈં ઉસકે સાથ નિધત્ત
અર્થાત્ નિષિક્ત આયુ ગતિનામનિધત્તાયુ કહલાતી હૈં । અમુક ભવ મેં
સ્થિત રહના સ્થિતિ હૈં, ઉસકી પ્રધાનતા વાલા નામ સ્થિતિનામ કહ-
લાતા હૈં । જો જિસ ભવ મેં ઉદય કો પ્રાપ્ત રહતા હૈં, વહ ગતિ, જાતિ
તથા પાંચો શરીરોં સે ભિન્ન સ્થિતિનામ સમજના ચાહિયે । ઉસ સ્થિતિ-
નામ કે સાથ નિધત્ત અર્થાત્ નિષિક્ત આયુ કો સ્થિતિનામ નિધત્તાયુ
કહતે હૈં હસી પ્રકાર જિસમેં જીવ અવગાહન કરે ઉસે અવગાહના સમ-
જના ચાહિયે

અર્થાત્ ઔદારિક આદિ શરીર । ઉનકા નિર્માણ કરને ચાલા
શરીર નામ કર્મ અવગાહનાનામકર્મ કહલાતા હૈં । ઉસકે સાથ નિધત્ત
આયુ કો અવગાહનાનામનિધત્ત આયુ કહતે હૈં । પ્રદેશ કા અર્થ હૈં
કર્મપરમાણુ વે પ્રદેશ સંક્રમ સે બી ભોગે જાને વાલે ગ્રહણ કિયે જાતે
હૈં । ઉનકી પ્રધાનતા વાલા નામ પ્રદેશનામ કહલાતા હૈં । હસ કા ફલિ-

તદ્દ્રૂપ નામકર્મને ગતિનામે કહે છે. તેની સાથે નિધત્ત અર્થાત્ નિષિક્ત આયુ
ગતિ નામ નિધત્તાયુ કહેવાય છે. અમુકલવમાં સ્થિત રહેવું તે સ્થિતિ છે,
તેની પ્રધાનતા નામ સ્થિતિનામ કહેવાય છે. જે, જે લવમાં ઉદયને પ્રાપ્ત રહે
છે, તે ગતિ, જાતિ તથા પાંચે શરીરોથી ભિન્ન સ્થિતિ નામ સમજવું જોઈએ.
એ સ્થિતિ નામના કર્મની સાથે નિધત્ત અર્થાત્ નિષિક્ત આયુને સ્થિતિનામ
નિધત્તાયુ કહે છે. એજ પ્રકારે જેમાં જીવ અવગાહના કરે તેને અવગાહના
સમજવી જોઈએ અર્થાત્ ઔદારિક આદિ શરીર તેમને નિર્માણ કરનારા શરીર
નામકર્મ અવગાહના નામકર્મ કહેવાય છે. તેની સાથે નિધત્ત આયુને અવ-
ગાહના નામ નિધત્તાયુ કહે છે. પ્રદેશનો અર્થ છે કર્મ પરમાણુ. તેઓ પ્રદેશ
સંક્રમથી પણ લોગવાતા ગ્રહણ કરાય છે. તેમની પ્રધાનતાવાળા નામ પ્રદેશ
નામ કહેવાય છે. તેનો ફલિતાર્થ આ છે કે જે, જે લવમાં પ્રદેશોથી લોગવાય

एतावता विपाकोदयमप्राप्तपि नामपरिगृहीतं भवति, तेन प्रदेशनाम्ना सह निधत्तमायुः प्रदेशनामनिधत्तायुः तथा अनुभावो विपाकः स च प्रकृष्टावस्थो गृह्यते तत्प्रधानं नाम-अनुभावनाम, तथा च यद् यस्मिन् भवे तीव्रविपाकम् नामकर्मानुभूयते यथा नैरयिकायुपि-अशुभवर्णगन्धरसस्पर्शोपघातानादेयदुःस्वरा-यज्ञः कीर्त्यादिनामानि तदनुभावनाम, तेन सह निधत्तं निधित्तं आयुरनुभावना-मनिधत्तायुः तत्रायुः कर्मप्राधान्यख्यापनार्थम् जात्यादिनामकर्माणि आयुर्विशेष-णानि बोध्यानि, यतो नारकाद्यायुरुदये सति जान्यादिनामकर्मणामुदयो भवति, नान्ययेति आयुषः प्राधान्यं भवति गौतमः पृच्छति-‘नैरड्याणं भन्ते ! कइविहे आउयवंधे पण्णत्ते’ ? नैरयिकाणां खलु भदन्त ! कतिविधः आयुष्यवन्धः प्रज्ञप्तः ?

तार्थ यह है कि जो जिस भव में प्रदेशों से भोगा जाता है, वह प्रदेश-नाम कहलाता है। इससे विपाकोदय को प्राप्त भी नाम का ग्रहण हो जाता है। उस प्रदेशनाम के साथ निधत्त आयु को प्रदेशनामनिध-त्तायु कहते हैं। अनुभाव का अर्थ विपाक है। यहां प्रकृष्ट अवस्था वाला विपाक ही ग्रहण किया जाता है। उसकी प्रधानता वाला नाम अनुभावनाम है। अतएव जिस भव में जो तीव्र विपाक वाला नामकर्म भोगा जाता है, वह अनुभावनाम कहलाता है, जैसे नरक में अशुभ वर्ण, गंध, रस, स्पर्श उपघात, अनादेय, दुःस्वर अयज्ञःकीर्त्ति आदि। इस अनुभाव नाम के साथ निधत्त आयु अनुभावनामनिधत्तायु कहलाती है। आयु कर्म की प्रधानता प्रकट करने के लिए जानि नाम कर्म आदि भी आयु के विशेषण रूप में कहे गए हैं। क्योंकि नारक आदि की आयु उदय होने पर जानिनामकर्म आदि का उदय होता है अन्यथा नहीं, अतएव आयु की प्रधानता है।

છે, તે પ્રદેશનામ કહેવાય છે. તેનાથી વિપાકોદયને પ્રાપ્ત નામનું ગ્રહણ થઈ જાય છે. એ પ્રદેશ નામની સાથે નિધત્ત આયુને પ્રદેશ નામ નિધત્તાયુ કહે છે. અનુભાવનો અર્થ વિપાક છે. અહીં પ્રકૃષ્ટ અવસ્થાવાળા વિપાક જ ગ્રહણ કરાય છે. તેની પ્રધાનતાવાળા નામ અનુભાવ નામ છે તેથી જ જે ભવમાં જે તીવ્ર વિપાકવાળું નામ કર્મ લોગવાય છે તે અનુભવ નામે કહેવાય છે, જેમ નરકમાં અશુભ વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શ, ઉપગ્રાત, અનાદેયદુઃસ્વર, અયજ્ઞ કીર્તિ વિગેરે. આ અનુભાવ નામની સાથે નિધત્ત આયુ અનુભાવ નામ નિધત્તાયુ કહેવાય છે. આયુકર્મની પ્રધાનતા પ્રગટ કરવા માટે જાતિ નામ કર્મ આદિ પણ આયુના વિશેષણ રૂપમાં કહેવાયેલા છે કેમકે નારક આદિની આયુનો ઉદય થતાં જાતિ નામ કર્મ આદિનો ઉદય થાય છે, અન્યથા નહિ તેથી જ આયુની પ્રધાનતા છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે:-હે ભગવન ! નારક છોવાના આયુઅન્ધ

भगवान् आह—‘गोयमा !’ हे गौतम ! ‘छव्विहे आउयवंधे पणत्ते’ नैरयिकाणां पड्विधः आयुष्यवन्धः प्रज्ञप्तः, ‘तं जहा’—जातिनामनिहत्ताउए, गतिनामनिहत्ताउए, ठितिनामनिहत्ताउए, ओगाहणणामनिहत्ताउए, पदेसणामनिहत्ताउए, अणुभाषणामनिहत्ताउए’ तद्यथा—जातिनामनिधत्तायुष्यम् गतिनामनिधत्तायुष्यम्, स्थितिनामनिधत्तायुष्यम्, अवगाहनानामनिधत्तायुष्यम्, प्रदेशनामनिधत्तायुष्यम्, अनुभावनामनिधत्तायुष्यम्, एतद्रूपो वन्धो बोध्यः, ‘एवं जाय वेमाणियाणं’ एवम् उपर्युक्त नैरयिकरीत्या, यावत्—असुरकुमारादि भवनपति—पृथिवीकायिकादि पञ्चैकेन्द्रियविकलेन्द्रियपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकमनुष्यवः नव्यन्तरज्योतिष्कवैमानि - कानां पूर्णोक्तजातिनामनिधत्तायुष्यादिषड्विधः आयुष्यवन्धः प्रज्ञप्त इत्यर्थः ।

अथ जातिगत्यादिनामविशिष्टमायुः कतिभिराकर्षैर्वध्नातीति जिज्ञासया

गौतम प्रश्न करते हैं—भगवन् ! नारक जीवों का आयुवन्ध कितने प्रकार का कहा गया है ?

भगवान् उत्तर देते हैं—गौतम ! नारकों का आयुवन्ध छह प्रकार का कहा गया है वह इस प्रकार है—जातिनाम निधत्तायु गतिनामनिधत्तायु स्थितिनामनिधत्तायु अवगाहना नामनिधत्तायु, प्रदेशनामनिधत्तायु और अनुभावनामनिधत्तायु, इसी तरह वैमानिकों तक कह लेना चाहिए अर्थात् असुरकुमार आदि भवनपतियों का पृथ्वीकाय आदि पांच एकेन्द्रियों का तीन विकलेन्द्रियों का पञ्चेन्द्रिय निर्धन्वों का, मनुष्यों का, वानव्यन्तरो का, ज्योतिष्क देवों का और वैमानिकों का आयुवन्ध भी उक्त प्रकार से छह बारह का है ।

अब यह प्ररूपणा की जाती है कि जाति गति आदि से विशिष्ट

केटला प्रकारना कहेला छे ?

श्री भगवान् उत्तर आपे छे—हे गौतम ! आयुवन्ध छ प्रकारना कहेला छे ते आरीते छे—जाति नामनिधत्तायु, गतिनामनिधत्तायु स्थितिनामनिधत्तायु, अवगाहनानामनिधत्तायु, प्रदेशनामनिधत्तायु, अनुभावनामनिधत्तायु. अरीते वैमानिके सुथी कही देवा जेअये. अर्थात् असुरकुमार आदि भवनपतियोना, पृथ्वीकाय आदि पांच एकेन्द्रियना, त्रय विकलेन्द्रियोना, पञ्चेन्द्रिय तिर्यग्योना, मनुष्योना, वानव्यन्तरोना, ज्योतिष्क देवोना वैमानिकोना आयुवन्ध पण्ठ उक्त प्रकारथी छ प्रकारना छे.

हुवे ते प्ररूपणा कराय छे के जाति गति आदियो विशिष्ट आयुने अथ

જીવાદિ દણ્ડકક્રમેણ-પ્રરૂપયિતુમાહ-‘જીવાણં મંતે ! જાતિનામનિધત્તાયુષ્યં કતિર્હિ આગરિસેર્હિ પગરેતિ’ ? હે મદન્ત ! જીવાઃ સ્વલુ જાતિનામનિધત્તાયુષ્યં કતિ-મિરાકર્ષઃ પ્રકુર્વન્તિ, વધન્તિ ? તત્ર આકર્ષોર્હિ તથાવિધ પ્રયત્નેન કર્મપુદ્ગલો પાદાનરૂપો વોદ્યઃ, મગવાન્ આહ-‘ગોયમા !’ હે ગૌતમ ! ‘જઠ્ઠણેણ એકેણ વા, દોર્હિ વા, તીર્હિ વા, ઉકોસેણં અટ્ટર્હિ’ જઘન્યેન એકેન વા આકર્ષેણ, દ્વાભ્યાં વા આકર્ષાભ્યામ્, ત્રિભિર્વા આકર્ષૈઃ, ઉત્કૃષ્ટેન અષ્ટમિરાકર્ષઃ જીવાઃ જાતિનામનિધત્તાયુષ્યં વધન્તિ, યથા ગૌર્જલં પિવન્તી મયેન પુનઃ પુનરાધોટચતિ તથૈવ જીવોઽપિ યદા તીત્રેણ આયુષ્યવન્ધાધ્યવસાયેન જાતિનામનિધત્તાયુષ્યં ગતિનામનિધત્તાયુષ્યાદિકં વા વધનાતિ તદા એકેન મન્દેન દ્વાભ્યાં ત્રિભિર્વા મન્દતરેણ ત્રિભિશ્ચતુર્ભિર્વા મન્દતમેન પશ્ચમિઃ પઢૂમિઃ સપ્તમિરષ્ટમિર્વા આકર્ષૈર્ વધનાતિ ઇત્યાશયઃ, અત્રાયુષા સદ્વધ્યમાનાનામેવ જાત્યાદિનામ્નામાકર્ષનિયમો વોદ્યઃ, ન

આયુ કો જીવ કિતને આકર્ષો સે વાંધતા હૈ ?

ગૌતમ પ્રશ્ન કરતે હૈ-હે મગવન ! જીવ જાતિ નામનિધત્તાયુ કો કિતને આકર્ષો સે વાંધતે હૈ ? વિશેષ પ્રકાર કે પ્રયત્ન સે કર્મપુદ્ગલો કો ગ્રહણ કરના આકર્ષ કહલાતા હૈ ।

મગવાન્-ગૌતમ ! જઘન્ય એક, દો અથવા ત્રીન આકર્ષો સે ઔર ઉત્કૃષ્ટ આઠ આકર્ષો સે જીવ જાતિનામનિધત્તાયુ કા વન્ધ કરતે હૈ । જૈસે જલ પીતી હુઈ ગાય મય કે કારણ પુનઃપુનઃ આધોટન કરતી હૈ-ઘુંટ લેતી હૈ, ઁસી પ્રકાર જીવ મી જવ આયુવન્ધ સંબંધી તીત્ર અધ્યવસાય સે જાતિ નામનિધત્તાયુ કા વન્ધ કરતા હૈ, તવ એક મન્દ આકર્ષ સે, યા દો ત્રીન મન્દતર અથવા ત્રીન-ચાર મન્દતમ અથવા પાંચ, છહ સાત યા આઠ આકર્ષો સે વાંધતા હૈ । યહાં યહ વાત ધ્યાન

કેટલા આકર્ષોથી બાંધે છે ?

શ્રી ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે-હે ભગવન્ ! જીવ જાતિ નામ નિધત્તાયુને કેટલા આકર્ષોથી બાંધે છે ? વિશેષ પ્રકારના પ્રયત્નથી કર્મપુદ્ગલને શ્રદ્ધા કરવું તે આકર્ષ કહેવાય છે ?

શ્રી ભગવાન્ :-હે ગૌતમ ! જઘન્ય એક, બે અથવા ત્રણ આકર્ષોથી અને ઉત્કૃષ્ટ ચાવત્ આઠ આકર્ષોથી જીવ જાતિ નામ નિધત્તાયુને બન્ધ કરે છે. જેમ પાણી પીતી ગાય ભયના કારણે પુનઃ પુનઃ આ ઘોટન કરે છે ઘૂંટડા લે છે એજ પ્રકારે જીવ પણ જ્યારે આયુબન્ધ સંબંધી તીત્ર અધ્યવસાયથી જાતિનામ નિધત્તાયુને બન્ધ કરે છે. ત્યારે એક મન્દ આકર્ષથી. અગર બે-ત્રણ મન્દતર અથવા ત્રણ ચાર મન્દતમ અથવા પાંચ, છ, સાત અગર આઠ આકર્ષોથી બાંધે

શેષકાલમ્, કાસાંચિત્ પ્રકૃતીનાં ધ્રુવબન્ધિનીત્વાત્, અન્યાસાં પરાવર્તમાનત્વાત્ પ્રચુરકાલમપિ વન્યસંભવેનાકર્પનિયમાભાવાત્, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ 'નૈરઙ્યાણં મંતે ! જાતિનામનિદ્ધત્તાયં કતિર્હિ આગરિસેર્હિ પગરેતિ ? હે ભદન્ત ! નૈરઙિકાઃ સ્વલ્લ જાતિનામાનિદ્ધત્તાયુષ્યં કતિમિરાકર્ષેઃ પ્રકુર્વન્તિ વધ્નન્તિ, ભગવાન્ આહ— 'ગોયમા !' હે ગૌતમ ! 'જઠ્ઠણેણં એકેણ વા દોર્હિ વા, તીર્હિ વા, ઉકોસેણં અટ્ઠર્હિ' જઘન્યેન એકેન વા, દ્વામ્યાં વા, ત્રિભિર્વા, ઉત્કૃષ્ટેન યાવમ્—અષ્ટમિરાકર્ષેઃ નૈરઙિકાઃ જાતિનામનિદ્ધત્તાયુષ્યં વધ્નન્તિ, 'એવં જાવ વેમાણિયા' એવમ્— નૈરઙિકવદેવ યાવત્—અસુરકુમારાદિ ભવનપતયઃ, પૃથિવીકાયિકાઘેકેન્દ્રિયાઃ, વિકલેન્દ્રિયાઃ પંચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકાઃ, મનુષ્યાઃ, વાનવ્યન્તરાઃ જ્યોતિષ્કાઃ, વૈમાનિકાશ્ચ જઘન્યેન એકેન વા દ્વામ્યાં વા ત્રિભિર્વા ઉત્કૃષ્ટેન અષ્ટમિરાકર્ષેઃ મેં રત્ત્વનીં ચાહિએ કિ આયુ કે સાથ ચાંધને વાલે જાતિનામ આદિ મેં હી આકર્ષ કા નિધસ હૈ, શેષ કાલ મેં નહીં । કોઈ કોઈ પ્રકૃતિયાં ધ્રુવ બન્ધિની હોતી હૈ, કોઈ પરાવર્તમાન હોતી હૈ । ઉનકા વહુત સમય તક મી વન્ધ સંભવ હોને સે આકર્ષો કા કોઈ નિયમ નહીં હૈ ।

ગૌતમ—હે ભગવન્ ! નારક જીવ કિતને આકર્ષો સે જાતિનામ નિદ્ધત્તાયુ કા બન્ધ કરતે હૈ ?

ભગવાન્—હે ગૌતમ ! જઘન્ય એક, દો અથવા ત્રીન આકર્ષો સે, ઉત્કૃષ્ટ યાવત્ આઠ આકર્ષો સે નારક જાતિનામનિદ્ધત્તાયુ કા બંધ કરતે હૈ । નારકોં કે સમાન હી ભવનપતિયોં, પૃથ્વીકાયિક આદિ એકેન્દ્રિયોં વિકલેન્દ્રિયોં, પંચેન્દ્રિય તિર્યચોં, મનુષ્યોં, વાનવ્યન્તરોં, જ્યોતિષ્કોં ઓર વૈમાનિકોં કે વિષય મેં મી કહ લેના ચાહિએ અર્થાત્

છે, અહીં એ વાત ધ્યાનમા રાખવી જોઈએ કે આયુની સાથે બાધવાવાળા જાતિ નામ આદિમાં જ આકર્ષનો નિયમ છે, શેષકાળમાં નથી. કોઈ કોઈ પ્રકૃતિયો ધ્રુવ બન્ધિની હોય છે. કોઈ પરાવર્તમાન હોય છે. તેઓને ઘણા સમય સુધી પણ બન્ધનો સભવ હોવાથી આકર્ષોના કોઈ નિયમ નથી

શ્રી ગૌતમ સ્વામીઃ—ભગવન્ ! નારક જીવ કેટલા આકર્ષોથી જાતિ નામ નિદ્ધત્તાયુનો બન્ધ કરે છે ?

શ્રી ભગવાન્—ગૌતમ ! જઘન્ય એક જે અથવા ત્રણ આકર્ષોથી, ઉત્કૃષ્ટ યાવત્ આઠ આકર્ષોથી નારક જાતિનામ નિદ્ધત્તાયુનો બન્ધ કરે છે. નારકોની જેમજ ભવનપતિયો, પૃથ્વીકાયિક આદિ એકેન્દ્રિયો, વિકલેન્દ્રિયો, પંચેન્દ્રિય, તિર્યચો, મનુષ્યો, વાનવ્યન્તરો, જ્યોતિષ્કો અને વૈમાનિકોના વિષયમાં પણ કહેવું જોઈએ. અર્થાત્ એ બધા જીવ જઘન્ય એક જે અથવા ત્રણ આકર્ષોથી

જાતિનામનિધત્તાયુષ્યં વધનન્તિ, 'एवं गतिनामनिधत्ताउए वि, ठितीणामनिधत्ता-
उए वि' एवम् जातिनामनिधत्तायुष्यवत्, गतिनामनिधत्तायुष्यमपि, स्थितिना-
मनिधत्तायुष्यमपि 'ओगाहणाणामनिधत्ताउए वि' अवगाहनानामनिधत्तायुष्यमपि,
'पदेसनामनिधत्ताउए वि' प्रदेशनामनिधत्ताउए वि' प्रदेशनामनिधत्तायुष्यमपि,
अणुभावनामनिधत्ताउए वि' अनुभावनामनिधत्तायुष्यमपि नैरयिकादिवैमानिका-
न्ताजीवा जघन्येन एकेन वा द्वाभ्यां वा, त्रिभिर्वा, उत्कृष्टेन अष्टभिराकर्षैः
वध्नन्ति इत्याशयः,

अथ पूर्वोक्तपद्विधायुष्यवन्धक जीवानामल्पबहुत्ववक्तव्यतां प्ररूपयन्नाह—
'एतेति णं भंते ! जीवाणं जातिनामनिधत्ताउयं जहण्णेणं एक्केण वा, दोहिं वा,
तीहि वा, उक्कोसेणं अट्ठहि आगरिमेहि पकरेमाणणं कतरे कतरेहिं तो अप्पा वा
बहुया वा, तुल्ला वा, घिसेसाहिया वा ?' गौतमः पृच्छति—हे भदन्त ! एतेषां
खलु पूर्वोक्तानां जीवानां जातिनामनिधत्तायुष्यं जघन्येन एकेन वा, द्वाभ्यां वा,
ये सद्य जीव भी जघन्य एक, दो अथवा तीन आकर्षों से एवं उत्कृष्ट
आठ आकर्षों से जातिनामनिधत्तायु का बन्ध करते हैं । इसी
प्रकार गति नामनिधत्तायु, स्थितिनामनिधत्तायु अवगाहनानामनिध-
त्तायु, प्रदेशनामनिधत्तायु और अनुभावनामनिधत्तायु का भी
जघन्य एक, दो, तीन और उत्कृष्ट आठ आकर्षों से बन्ध करते हैं ।

पूर्वोक्त छह प्रकार की आयु के बन्धक जीवों का अल्प बहुत्व
कहते हैं—

गौतम—हे भगवन् ! जातिनामनिधत्ता आयु को जघन्य एक, दो
या तीन आकर्षों तथा उत्कृष्ट आठ आकर्षों से बधने वाले जीवों में
कौन किससे अल्प बहुत तुल्य या विपेयाधिक हैं ?

તેમજ ઉત્કૃષ્ટ આઠ આકર્ષોથી જાતિનામ નિધત્તાયુનો બધ કરે છે. એજ પ્રકારે
ગતિનામ નિધત્તાયુ, સ્થિતિ નામ નિધત્તાયુ; અવગાહનાનામ નિધત્તાયુ, પ્રદેશ
નામ નિધત્તાયુ અને અનુભાવનામ નિધત્તાયુના પણ જઘન્યએક, બે ત્રણ અને
ઉત્કૃષ્ટ આઠ આકર્ષોથી બન્ધ કરે છે.

પૂર્વોક્ત છ પ્રકારના આયુના બધક જીવોના અલ્પબહુત્વના વિષયમાં
અત્રકાર કરે છે—

શ્રી ગૌતમ સ્વામી—ભગવન્ ! જાતિનામ નિધત્તાયુના જઘન્ય એક બે
અગર ત્રણ આકર્ષો તથા ઉત્કૃષ્ટ આઠ આકર્ષોથી બાધવાવાળા જીવોમાં કોણ
કોનાથી અલ્પ ઘણા, તુલ્ય અગર વિશેષાધિક છે ?

ત્રિભિર્વા ઉત્કૃષ્ટેન અષ્ટભિરાકર્ષેઃ પ્રકુર્વતામ્-વધનતામ્ મધ્યે કતરે જીવાઃ કતરે
મ્યો જીવેભ્યોઽલ્પા વા, વહુકા વા, તુલ્યા વા, વિશેષાધિકા વા ભવન્તિ, મગ-
વાન્ આહ-‘ગૌતમ ! હે ગૌતમ ! ‘સવ્વત્થોવા જીવા જાતિનામનિહત્તાઉયં અટ્ટહિ
આગરિસેહિ પકરેમાણા’ સર્વસ્તોકાઃ-‘સર્વેમ્યોઽલ્પા જીવાઃ જાતિનામનિધત્તાયુ-
પ્યમ્ અષ્ટભિરાકર્ષેઃ પ્રકુર્વન્તઃ-વધનન્તો ભવન્તિ તેમ્યઃ-‘સત્તહિ આગરિસેહિ પક-
રેમાણા સંખેજ્જગુણા’ સપ્તભિરાકર્ષેઃ જાતિનામનિધત્તાયુપ્યં પ્રકુર્વન્તઃ,-વધનન્તઃ
સંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, તેમ્યોઽપિ ‘છહિ આગરિસેહિ પકરેમાણા સંખેજ્જગુણા’
પઢ્ભિરાકર્ષેઃ જાતિનામનિધત્તાયુપ્યં પ્રકુર્વન્તઃ-વધનન્તઃ સંખ્યેયગુણા ભવન્તિ,
તેમ્યોઽપિ-‘એવં પંચહિ સંખેજ્જગુણા’ એવમ્ પૂર્વોક્તરીત્યા પશ્ચભિરાકર્ષેઃ જાતિ-
નામનિધત્તાયુપ્યં પ્રકુર્વન્તઃ સંખ્યેયગુણા ભવન્તિ તદપેક્ષ્યાપિ ‘ચઉહિ સંખિજ્જ-
ગુણા’ ચતુર્ભિરાકર્ષેઃ તથાવિધાયુપ્યં પ્રકુર્વન્તઃ સંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, તેમ્યો
ઽપિ-‘તિહિ સંખેજ્જગુણા’ ત્રિભિરાકર્ષેઃ પૂર્વોક્તાયુપ્યં પ્રકુર્વન્તઃ સંખ્યેયગુણા
ભવન્તિ, તેમ્યોઽપિ ‘દોહિ સંખેજ્જગુણા’ દ્વામ્યામાકર્ષામ્યામુક્તાયુપ્યં વધનન્તઃ
સંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, તેમ્યોઽપિ-‘એગેણં આગરિસેણં પગરેમાણા સંખેજ્જગુણા’

મગવાન્ ગૌતમ ! સઘ સે કમ જીવ જાતિનામનિધત્તાયુ કો આઠ
આકર્ષો સે વાંધને વાલે હૈં । સાત આકર્ષો સે વાંધને વાલે ડનકી
અપેક્ષા સંખ્યાતગુણા અધિક હૈં, છહ આકર્ષો સે વાંધને વાલે ડનસે મી
સંખ્યાતગુણા અધિક હૈં, પાંચ આકર્ષો સેવાંધને વાલે ડનસે સંખ્યા-
તગુણા અધિક હૈં, ચાર આકર્ષો સે વાંધને વાલે ડનસે સંખ્યાતગુણા
અધિક હૈં તીન આકર્ષો સે વાંધને વાલે ડનસે સંખ્યાતગુણા અધિક
હૈં, ડો આકર્ષો સે વાંધને વાલે ડનસે સંખ્યાતગુણા અધિક હૈં ઓર
એક આકર્ષ સે વાંધને વાલે ડનસે સંખ્યાતગુણા અધિક હૈં ।

શ્રી ભગવાન્ —ગૌતમ ! બધાથી ઓછા જીવ જાતિનામ નિધત્તાયુના આઠ
આકર્ષોથી બાંધવાવાળા છે, સાત આકર્ષોથી બાંધવાવાળા તેમની અપેક્ષાએ સંખ્યાત-
ગુણા અધિક છે. આકર્ષોથી બાંધવાવાળા તેમનાથી પણ સંખ્યાતગુણા અધિક છે.
પાંચ આકર્ષોથી બાંધવાવાળા તેમનાથી પણ સંખ્યાત ગુણા અધિક છે, ચાર
આકર્ષોથી બાંધવાવાળા તેમનાથી સંખ્યાતગુણા અધિક છે, ત્રણ આકર્ષોથી
બાંધવાવાળા તેમનાથી સંખ્યાતગુણા અધિક છે, ડે આકર્ષોથી બાંધવાવાળા
તેમનાથી સંખ્યાતગુણા અધિક છે અને ઓક આકર્ષથી બાંધવાવાળા તેમનાથી
પણ સંખ્યાતગુણા અધિક છે.

एकेन आकर्षेणोक्तायुष्यं प्रकुर्वन्तः संख्येयगुणा भवन्ति 'एवं एतेणं अभिलावेणं जाव अणुभावनिधत्ताउयं' एवम्-उत्तरीत्या, एतेन पूर्वोक्तेन अभिलावेन यावत् गतिनामनिधत्तायुष्यम्, स्थितिनामनिधत्तायुष्यम् अवगाहना नामनिधत्तायुष्यम्, प्रदेशनामनिधत्तायुष्यम् अनुभावनामनिधत्तायुष्यं च बध्नतां जीवानामपि अल्प-बहुत्वमवसेयम् 'एवं एते छप्पिय अप्पावहुदंडगा जीवादीया भाणियव्वा' एवम्-उत्तरीत्या, एते पूर्वोक्ताः पडपि अल्पबहुत्वदण्डका जीवादिका भणितव्यः-वक्तव्याः 'इति पणवणाए वक्कंतियपरं छट्ठं समत्तं '

इति श्री विश्वविख्यात-जगद्बल्लभ-प्रसिद्धवाचकपञ्चदशभाषाकलित-ललित
कलापालापकप्रविशुद्धगद्यपद्यानैकग्रन्थनिर्मापक-वादिमानमर्दक-श्री-
शाहू छत्रपतिकोल्हापुरराजप्रदत्त-'जैनशास्त्राचार्य'-पदविभूषित-
कोल्हापुरराजगुरु-बालब्रह्मचारि जैनाचार्य जैनधर्मदिवाकर-
पूज्यश्री-वासीलाल-व्रतिविरचितायां श्री प्रज्ञापना-
सूत्रस्य प्रमेयबोधिनिर्वाख्यायां व्याख्यायां
॥ पष्ठं व्युत्क्रान्तिपदं समाप्तम् ॥

इसी प्रकार का अल्पबहुत्व गतिनामनिधत्तायु, स्थितिनामनिध-
त्तायु, अवगाहना नाम निधत्तायु, प्रदेशनामनिधत्तायु और अनुभाव
नामनिधत्तायु को बांधने वालों का जान लेना चाहिए। इस प्रकारः
अल्प बहुत्व संबंधी इन छहों दंडकों को जीव से आरंभ करके कह
लेना चाहिए।

श्री जैनाचार्य जैनधर्मदिवाकर पूज्यश्री वासीलाल व्रतिविरचित
प्रज्ञापना सूत्र की प्रमेयबोधिनि व्याख्या में
॥ छठा व्युत्क्रान्तिपद समाप्त ॥६॥

आ प्रकारे अल्पबहुत्व गतिनाम निधत्तायु स्थिति नाम निधत्तायु,
अवगाहना नाम निधत्तायु प्रदेश नाम निधत्तायु अने अनुभाव नाम निधत्तायु
ने बाधवापाणाओने जाली लेवा जेष्ठजे आ दीने अल्प बहुत्व संबंधी आ
छजे दंडकेने एवथी आरंभ करीने छडेवा जेष्ठजे

श्री जैनाचार्य जैनधर्मदिवाकर पूज्यश्री वासीलालव्रतिविरचित प्रज्ञापना
सूत्रनी प्रमेयबोधिनी दीक्षानुं छट्ठं व्युत्क्रान्तिपद समाप्त ॥६॥

